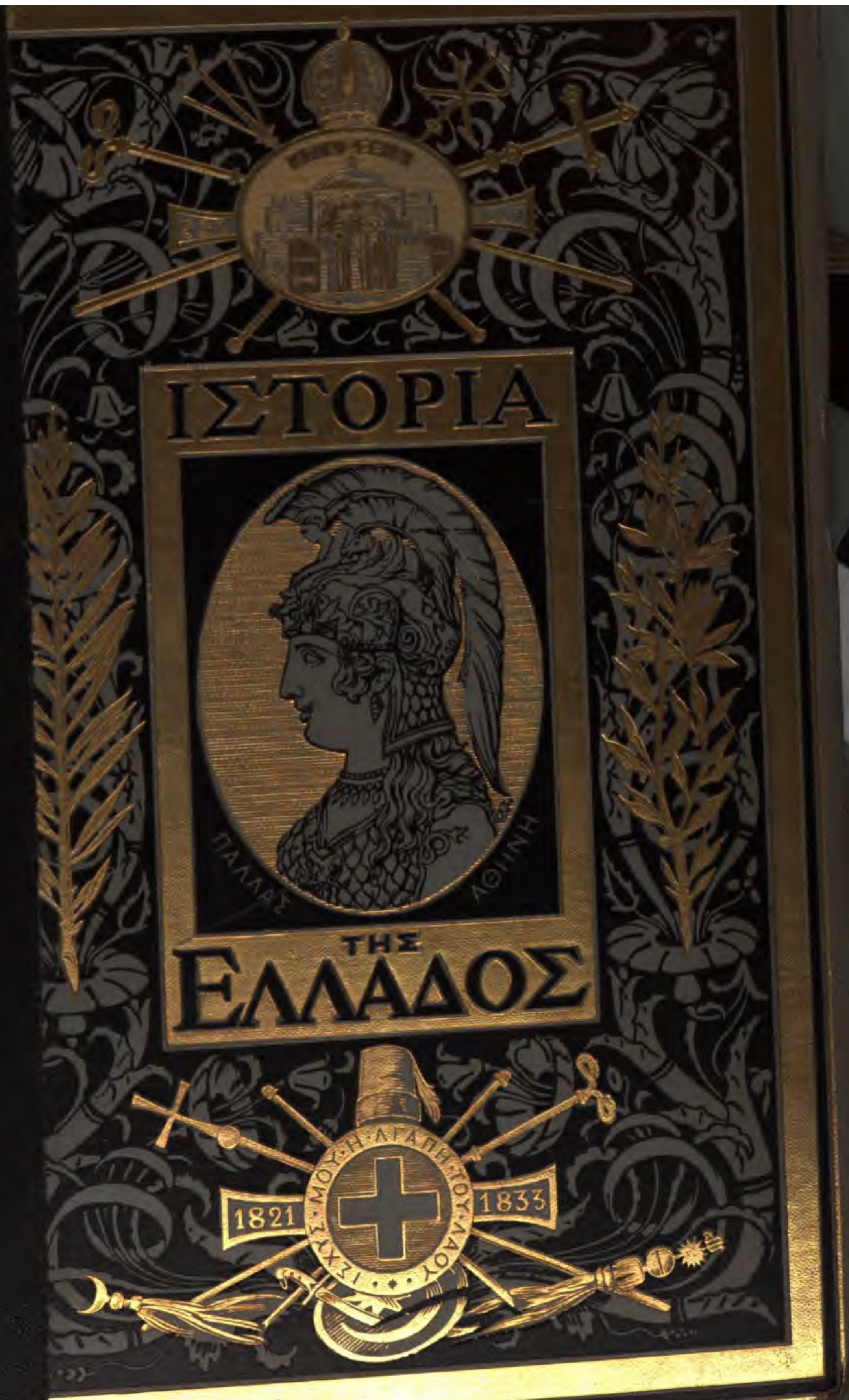

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΠΑΛΛΑΣ ΑΘΗΝΗ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ
ΙΣΧΥΣ ΜΟΥ Η ΑΓΑΠΗ ΤΟΥ ΛΑΟΥ
1821
1833

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΤ᾽ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

ΤΟΜΟΣ Ϛ′

ΑΠΟ ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ

ΜΕΤΑ 165 ΕΙΚΟΝΩΝ ΕΝ ΤΩι ΚΕΙΜΕΝΩι

ΚΑΙ 20 ΟΛΟΣΕΛΙΔΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΕΚΔΟΤΑΙΣ ΜΠΕΚ ΚΑΙ ΜΠΑΡΤ

1908

ΛϚʹ

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΚΟΜΝΗΝΟΙ

αʹ.

Μανουὴλ ὁ Κομνηνός.

ΑΡΧΙΚΟΝ Κ
ΕΚ ΠΑΤΜΙΑΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

ΑΛΟΥ πατρὸς ἄριστος υἱὸς ὑπῆρξεν ὁ ὑστερότοκος ἐκεῖνος Μανουὴλ, ὃν θνήσκων ἐν Κιλικίᾳ ἀνέδειξε διάδοχον ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς, διαγνοὺς τὴν ἀνδραγαθίαν αὐτοῦ καὶ προτιμήσας τοῦ πρεσβυτέρου Ἰσαακίου, ὑστεροῦντος περὶ πολλὰ τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ. Ἀφ᾽ οὗ δὲ ἡ δεξιότης καὶ ἐν μέρει ὁ δόλος τοῦ Ἀξούχου εἶχε ματαιώσει διὰ τῆς καθείρξεως τοῦ Ἰσαακίου πᾶσαν ἀντίστασιν αὐτοῦ, ἀδιατάρακτος ὑπῆρξεν ἡ ἐπάνοδος τοῦ νέου αὐτοκράτορος εἰς τὴν βασιλεύουσαν καὶ πανηγυρικὴ ἡ ὑπὸ τοῦ πλήθους δεξίωσις αὐτοῦ.

Ἦτο δὲ ὁ εἰκοσαέτης διάδοχος τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ ἄξιος ἀληθῶς τοῦ θρόνου, καὶ ἐκοσμεῖτο διά τε σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δώρων, ἅτινα ἠδύναντο εὐκόλως νὰ ἑλκύσωσι τὴν ἀγάπην τῶν ὑπηκόων. Καὶ δὴ ἦτο ὑψηλὸς τὸ σῶμα, εἰ καὶ τὸ εὔμηκες αὐτοῦ ἐκυρτοῦτο μετρίως· τὴν δὲ λευκὴν καὶ χαρίεσσαν αὐτοῦ ὄψιν μόλις που εἶχεν ἐπικαύσει ὁ ἥλιος τῶν στρατοπέδων. Ἀνάλογος δὲ πρὸς τὸ μέ-

γεθος καὶ τὴν χάριν τοῦ σώματος ἦτο ἡ ῥώμη τοῦ βασιλέως. Ὁ Μανουὴλ ἦτο αὐτόχρημ' ἀθλητής, ἐπιχαίρων εἰς τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις, ἐν αἷς διεκρίνετο, καὶ θεωρῶν χαρμονὴν τὸν πόλεμον, πρὸς ὃν ἐφαίνετο πεπλασμένος ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ ἐν ᾧ ἀνέπτυσσεν ἡρωισμὸν καταπλήττοντα τοὺς πολεμίους. Τὰ δ' ἐπεισόδια τῶν ἐν τοῖς πολέμοις ἀνδραγαθιῶν αὐτοῦ ὅσα γινώσκομεν ἀναδεικνύουσιν αὐτὸν πρότυπον ῥιψοκινδύνου ἱππότου, οἷοι οἱ τῆς Δύσεως, ἅμα δὲ καὶ μεγαλότολμον μαχητήν, οἷοι οἱ τῶν ἁρματωλικῶν χρόνων τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, ἀντιμετρούμενον πρὸς πολλοὺς ὁμοῦ ἀντιπαλαιστὰς καὶ καταβάλλοντ' αὐτοὺς διὰ τοῦ στιβαροῦ βραχίονος καὶ τοῦ βαρέος ὁπλισμοῦ, ὃν εἰσήγαγε καὶ εἰς τὴν στρατιὰν αὐτοῦ κατ' ἀπομίμησιν τῆς Δύσεως. Παραδόξως δὲ πρὸς τὰς ἀθλητικὰς τάσεις καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ κυνηγέσια συνέδεεν ἐξαίρετον θεολογικὴν παίδευσιν καὶ στοργὴν πρὸς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις, ἐν αἷς οὐ μικρὸν ηὐδοκίμει.

Καὶ ἄλλως δ' ἔτρεφεν ὁ Μανουὴλ συμπάθειαν πρὸς τὴν Δύσιν. Δὶς νυμφευθεὶς ἔγημε Λατινίδας. Καὶ ἡ μὲν πρώτη αὐτοῦ σύζυγος, ἣν ἔλαβε τῷ 1144 ἔχων ἡλικίαν εἴκοσι καὶ ἑνὸς ἔτους, ὑπῆρξεν ἡ ἀδελφὴ τῆς γυναικὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας Κορράδου Βέρθα, ἥτις συμφώνως πρὸς τὸ βυζαντιακὸν ἔθος μετωνομάσθη Εἰρήνη. Προσεῖχε δὲ ἡ Βέρθα εἰς τὰς ἀρετὰς τῆς ψυχῆς καὶ οὐδαμῶς ἐφρόντιζε τοῦ σωματικοῦ κάλλους, οὗ ἄλλως ἐστερεῖτο, καθ' ἃ φαίνεται. Διὸ ὁ αὐτοκράτωρ, καίπερ τιμῶν τὴν σύζυγον, ὀλίγον ἐσέβετο τὴν κοίτην αὐτῆς, τρεπόμενος εἰς ἔρωτας ἀλλοτρίους. Ὅτε δὲ αὕτη ἀπέθανε τῷ 1158, συνῆλθεν ὁ Μανουὴλ μετ' οὐ πολὺ εἰς γάμον μετὰ Μαρίας τῆς ἐκ τῆς Κωνσταντίας θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀντιοχείας Ῥαϊμούνδου, ἥτις μετωνομάσθη Ξένη. Υἱὸς δὲ τοῦ Μανουὴλ ἐκ ταύτης ὑπῆρξεν ὁ ἔπειτα βασιλεύσας Ἀλέξιος Β'.

ΜΑΝΟΥΗΛ ΚΟΜΝΗΝΟΣ
ΕΙΚΩΝ
ΕΚ ΛΑΤΙΝΙΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

Καὶ ἄλλως δὲ παρουσιάζεται ὁ Μανουὴλ στέργων τὴν ἀνάκρασιν τοῦ βυζαντιακοῦ πολιτισμοῦ μετὰ τῶν ἑσπερίων διδαγμάτων καὶ τῆς ἐν τῇ Δύσει διαίτης. Εἴς τε τὸ στράτευμα παρεισάγονται ἐπ' αὐτοῦ ὁσημέραι πλείονες Γερμανοὶ καὶ Λατῖνοι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Σλάβοι, καὶ εἰς τὰ τῆς διοικήσεως ἀναμιγνύει ὁ αὐτοκράτωρ ἐμπίστους Λατίνους, καὶ τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲ ξένας ἐμπορικὰς παροι-

[illegible]

Παραιτηθέντα δὲ μετά τινα ἔτη ἐξελέγη τῷ 1146 ὁ ἐξ Αἰγίνης Κοσμᾶς ὁ ἐπονομαζόμενος Ἀττικός, ἀνὴρ ἄξιος λόγου, ἀλλὰ μὴ στέργων τὴν ἀπὸ τῶν πατριαρχείων ἀπομάκρυνσιν τοῦ τὰ τῶν Βογομίλων φρονοῦντος μοναχοῦ Νήφωνος, ὃν εἶχεν ὁμοτράπεζον καὶ σύνοικον, ἐξήγειρε γενικὸν σκάνδαλον, ἄγαγὸν μετὰ δέκα μόνους μῆνας εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἀποβολὴν αὐτοῦ.

Καὶ ἄλλος δὲ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων παρὰ τῷ Μιχαὴλ ἀπῆρξεν ἥκιστ' ἀρεστὸς εἰς τὰ πλήθη. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ τὰ τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως καὶ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων ἐμπεπιστευμένος Ἰωάννης ὁ Πουτζηνός, ὅστις ἄλλως καὶ ἐπὶ Καλοϊωάννου ἔπραττε τὰ κοινά. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ἀμείλικτος περὶ τὴν εἴσπραξιν τῶν καθυστερουμένων καὶ τὴν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον μεταβίβασιν τῶν φόρων, εἵλκυε τὴν

ἀντιπάθειαν διὰ τὸ δυσέντευκτον καὶ ἀσυμπαθές. Καὶ ὅμως ὁ πρὸς τοὺς ἄλλους ἄτεγκτος ἐκεῖνος ἀνεδείχθη κατώτερος χρημάτων, ὅτε ἤρχισε βλέπων ἑαυτὸν παρευδοκιμούμενον ὑπὸ ἄλλων ἰσχυρῶν, καὶ τοῦτο μὲν ἀπὸ καταχρήσεων, τοῦτο δὲ ἀπὸ γλισχρότητος ἄκρας ἀπεμπολῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ αὐτὰ τὰ εἰς αὐτὸν ἀντὶ δώρων πεμπόμενα ἐδώδιμα, ἀφῆκε μέγαν πλοῦτον εἰς τὰ τέκνα. Ἀλλὰ κυρίως ἄξιος ψόγου εἶνε ὁ Πουτζηνὸς ὡς μεγάλως συντελέσας εἰς τὴν ἔκπτωσιν τοῦ βυζαντιακοῦ στόλου ἤδη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, ἅτε γενόμενος εἰσηγητὴς τῆς εἰς τὸν βασιλικὸν θησαυρὸν μεταβιβάσεως καὶ μετ' αὐτοῦ συγχωνεύσεως τοῦ εἰδικοῦ ναυτικοῦ ταμείου, ὅπερ ἐτροφοδοτεῖτο ἐξ ἰδίων πόρων, καταναλισκομένων ἐπὶ τῶν προτέρων βασιλέων ἀπαρεγκλίτως εἰς πῆξιν καὶ ἐπισκευὴν τῶν πλοίων καὶ μισθοὺς τῶν ναυτιλλομένων. Ἐπῆλθε δ' ἐκ τῆς διατάξεως ταύτης μεγάλη ζημία εἰς τὸν στόλον, οὗ εἶνε περίεργος ἡ παραμέλησις ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν ἄλλως περὶ πάντων τῶν κλάδων τῆς διοικήσεως εὐδοκιμώτατα μεριμνώντων Κομνηνῶν, ἀγαγοῦσα τέλος τοῦτο μὲν εἰς τὴν τελείαν παρακμὴν τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, τοῦτο δ' εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς πειρατείας ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας καὶ τὴν αὔξησιν τῶν ἀπὸ τῶν ναυτικῶν πόλεων τῆς Δύσεως κινδύνων.

Καὶ ἄλλον δὲ τῶν εἰς τὸν πατέρα πιστῶν, τὸν Ἰωάννην Ἀξοῦχον, ἐξηκολούθησεν ἀξιῶν ὁ Μανουὴλ τῆς βασιλικῆς προστασίας, κατέχοντα καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν μεγάλου δομεστίκου. Θέσιν δὲ πρωθυπουργοῦ ἐπεῖχε παρ' αὐτῷ ὁ μεσάζων Ἰωάννης ὁ Ἁγιοθεοδωρίτης, πανίσχυρος ὢν παρὰ τῷ βασιλεῖ καὶ περιστοιχιζόμενος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ δημοσίου ὑπ' ἀνδρῶν λογίων. Ἀλλ' ἡ ἰσχὺς τοῦ Ἁγιοθεοδωρίτου δὲν διήρκεσε μακρόν· κατώρθωσε δὲ τέλος νὰ ὑποσκελίσῃ αὐτὸν ὁ Θεόδωρος Στυππειώτης, ἀνὴρ καὶ περὶ τὰ γραμματικὰ μὲν διατρίψας, ἀλλὰ δεξιώτατος ἀναδειχθεὶς ἐν τῇ δολοπλοκίᾳ τῆς φιλαρχίας, δι' ἧς ἠδυνήθη νὰ ὑπονομεύσῃ τὸν τέως προϊστάμενον. Καὶ ὁ μὲν Ἁγιοθεοδωρίτης, ἐκπεσὼν τῆς βασιλικῆς εὐνοίας, ἐξεπέμφθη πραίτωρ εἰς τὸ θέμα Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου καὶ περιέστη εἰς ἔνδειαν δεινήν. Ὁ δὲ Στυππειώτης, θεραπεύων πᾶσαν θέλησιν τοῦ Μανουήλ, ἔγεινεν ὁ πρωτεργάτης τῆς διοικήσεως αὐτοῦ, φροντίζων ἅμα νὰ σαγηνεύῃ τὰ πλήθη διὰ τῶν ἀπὸ τοῦ εἴπερ ποτὲ πεπληρωμένου βασιλικοῦ ταμείου πλουσίων φιλοδωριῶν, ἕως τέλος αὐτὸς ὁ βα-

σιλεύς, ἀρχικώτερος γενόμενος, ἔκλεισε τὰς πύλας τῶν δημοσίων θησαυρῶν εἰς τὴν τοιαύτην ἀνοίκειον σπατάλην.

Τέλος δὲ τῶν περὶ τὸν Μανουὴλ νομομαθῶν ἰδίας μνείας εἶνε ἄξιος ὁ Ἀλέξιος Ἀριστηνός, ὅστις ἤδη ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου εἶχε σχολιάσει Σύνοψιν νόμων ἐν προτέροις χρόνοις συντεταγμένην. Ἐξηκολούθησε δὲ οὗτος καὶ ἐπὶ τοῦ Μανουὴλ κατέχων ὑψηλὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ πολιτικὰ ἀξιώματα ὡς νομοφύλαξ, οἰκονόμος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, πρωτέκδικος, ὑπέρτιμος καὶ ὀρφανοτρόφος, μετέσχε δὲ καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου τῆς συγκροτηθείσης τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1166 κατὰ τῶν περὶ τῆς φύσεως τοῦ Χριστοῦ ἑτεροδιδασκαλιῶν Δημητρίου τοῦ ἀπὸ τῆς ἀσιατικῆς Λάμπης, ἧς συνόδου μετεῖχε καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ. Τῶν δὲ πολλῶν λογίων τῶν ἀναφαινομένων ἐν Βυζαντίῳ καὶ πάλιν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν ἰδιάζουσαν θέσιν ἐπέχουσιν ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Μανουὴλ ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος καὶ ὁ Μιχαὴλ Γλυκᾶς, ὧν τὸ ὄνομα συνδέεται, καθ' ἃ θέλομεν ἴδει παρακατιόντες, ἀναποσπάστως πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῆς δημώδους γλώσσης.

ϐ'.

Ἐπὶ τὸν Ῥαϊμοῦνδον καὶ τοὺς Σελδσούκους.

Ἡ ἀνάρρησις τοῦ νεανίου ἀπεθράσυνε τὸν Ῥαϊμοῦνδον, ὑπολαβόντα, ὅτι σὺν τῷ θανάτῳ τοῦ Καλοϊωάννου παρουσιάζετο κατάλληλος εὐκαιρία, ὅπως ἀπαλλαγῇ τῶν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου πιέσεων καὶ εὐελπιστήσαντα, ὅτι ἡ ἐπελθοῦσα ἐπὶ τοῦ θρόνου μεταβολὴ ἠδύνατο νὰ στηρίξῃ τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ. Διὸ καθ' ὃν χρόνον ὁ Μανουὴλ εὑρίσκετο ἀκόμη ἐν Κιλικίᾳ ἠξίωσε παρ' αὐτοῦ τὴν ἐκκένωσιν ἁπασῶν τῶν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἀντιοχείας ἀνηκουσῶν καὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων κατεχομένων χωρῶν. Καὶ τότε μὲν ὁ Μανουὴλ περιωρίσθη ἁπλῶς εἰς τὴν δι' ἀγερώχου ἀπαντήσεως ἀπόκρουσιν τῆς ἀξιώσεως τοῦ Ῥαϊμούνδου, μετὰ δὲ τὴν στέψιν ἀνέλαβε τὸ ἔαρ τοῦ 1144 πόλεμον κατ' αὐτοῦ.

Καὶ ἡ μὲν ἐναντίον τοῦ Ῥαϊμούνδου ἐκπεμφθεῖσα κατὰ γῆν στρα-

τιὰ ἀνετέθη εἰς τοὺς ἀδελφοὺς Κοντοστεφάνους Ἰωάννην καὶ Ἀνδρόνικον καὶ τὸν ἐκ Τούρκων καταγόμενον Προσοῦχον, ἐξεπέμφθη δ' εἰς τὴν Συρίαν καὶ στόλος ὑπὸ τὸν Δημήτριον Βρανᾶν.

Καὶ ὁ μὲν στόλος ἐπελθὼν ἐδῄωσε τὰ παράλια τῆς ἀρχῆς τῶν Ἀντιοχέων καὶ ἠνδραπόδισε πολλούς, ἐν οἷς καὶ τὸν παρὰ τοῦ Ῥαϊμούνδου ἐντεταλμένον τὴν εἴσπραξιν τῶν δημοσίων φόρων· κυριεύσας δὲ δύο τῶν ἐπιθαλασσιδίων φρουρίων, ἀνήχθη εἰς τὴν Κύπρον. Ἡ δὲ στρατιὰ τῶν Κοντοστεφάνων καὶ τοῦ Προσούχου, ἀνακτήσασα τὰς ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ καταληφθείσας ὑπὸ τοῦ Ῥαϊμούνδου ἐν Κιλικίᾳ βυζαντιακὰς πόλεις, προεχώρησεν, οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως τυχοῦσα, μέχρις αὐτῆς τῆς Ἀντιοχείας. Κλεισθέντος δὲ τοῦ Ῥαϊμούνδου ἐντὸς τῶν τειχῶν καὶ ἀντεπεξερχομένου πρὸς τὴν βυζαντιακὴν στρατιάν, οἱ στρατηγοί, μὴ ἔχοντες ἴσως ἐντολὴν νὰ ἐκπολιορκήσωσι τὴν Ἀντιόχειαν ἢ ἀναμένοντες εὐθετώτερον χρόνον, ἀνέζευξαν καὶ ἔπηξαν χάρακα ἐν καταλλήλῳ χώρῳ οὐ μακρὰν τῆς πόλεως. Ἐν τούτοις δ' ἐξῆλθε καὶ ὁ Ῥαϊμοῦνδος ἐπὶ κατασκοπείαν καὶ ἐσκήνωσεν οὐ μακρὰν τῆς βασιλικῆς στρατιᾶς. Ἐπελθούσης δὲ συγκρούσεως μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων, οἱ Βυζαντῖνοι ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς πολεμίους μέχρις αὐτῶν τῶν πυλῶν τῆς Ἀντιοχείας, πολλοὺς φονεύσαντες. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ῥαϊμοῦνδος μόλις ἐσώθη νύκτωρ εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν.

Αἱ τοιαῦται δ' ἐπιτυχίαι τῆς στρατιᾶς καὶ τοῦ στόλου ἐνέπνευσαν τοιοῦτον φόβον εἰς τὸν Ῥαϊμοῦνδον, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν βασιλεύουσαν, φοβούμενος μὴ ἐπιπέσῃ κατ' αὐτοῦ βαρύτερος αὐτὸς ὁ Μανουήλ. Ὁμολογήσας δ' εἰρήνην μετὰ τοῦ βασιλέως, ὑπεβλήθη εἰς τὴν ταπείνωσιν νὰ ζητήσῃ συγγνώμην παρ' αὐτὸ τὸ μνῆμα τοῦ βασιλέως Ἰωάννου καὶ ὁρκισθῇ πίστιν ὡς ὑποτελὴς τοῦ Μανουήλ.

Περὶ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον κατελύετο ὁριστικῶς ἡ ἐν Ἐδέσσῃ κομιτεία τῶν σταυροφόρων, διαρκέσασα ἐν ὅλῳ τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτη. Τοῦ κόμιτος Ἰοσκελίνου διατρίβοντος, καθ' ἃ συνήθως, ἐν Τελλ-Βασχὶρ τῆς Μεσοποταμίας, ὁ ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἐνισχυθεὶς Τοῦρκος ἀμηρᾶς τῶν Λαββάνων (Μοσοὺλ) Ζεγγῆς περιεκύκλωσε τὸν Νοέμβριον 1144 τὴν ἄλλως ὀχυρωτάτην Ἔδεσσαν. Παρὰ δὲ τὴν καρτερικωτάτην ἄμυναν τῶν πολιορκουμένων ὁ πολιορκητὴς κατώρθωσε, πρὶν ἢ σπεύσωσιν αἱ ὑπὸ τοῦ ἀνανήψαντος τέλος ἐκ τῆς νάρκης Ἰοσκελίνου μετακληθεῖσαι ἐπικουρίαι νὰ ἐκπορθήσῃ τὴν πόλιν μετὰ μη-

νιαίαν σχεδὸν πολιορκίαν τῇ 13 Δεκεμβρίου. Ἡ δὲ τύχη τῆς πόλεως καὶ τῶν κατοίκων ὑπῆρξεν οἰκτρά. Καὶ ἐγκαθιδρύθησαν μὲν ἐν Ἐδέσσῃ οἱ Τοῦρκοι, ἀλλὰ πρὶν ἢ παρέλθωσι δύο ἔτη, τὸν Σεπτέμβριον 1146, ὁ Ζεγγῆς ἐφονεύετο ὑπὸ τῶν περὶ αὐτόν. Ἐπωφελούμενος δὲ ὁ Ἰοσκελῖνος τὴν ἐντεῦθεν ἐπελθοῦσαν ἀνωμαλίαν εἰσώρμησεν εἰς τὴν Ἔδεσσαν μετὰ συνεννόησιν πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ Ἀρμενίους. Ἀλλ' ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Ζεγγῆ τῶν διαδεχθέντων τὸν πατέρα ὁ καταλαβὼν τὴν ἀρχὴν τοῦ Χαλεπίου καὶ τῶν συριακῶν χωρῶν Νουρεδδὶν ἐπέπεσε κατὰ τῆς πόλεως ἅμα τῷ ἀγγέλματι τῆς εἰς αὐτὴν εἰσόδου τοῦ Ἰοσκελίνου. Πρὸς δὲ τὴν ἀκάθεκτον αὐτοῦ ὁρμὴν καὶ τὰς ὑπερτέρας δυνάμεις ματαίως ἀνταγωνισθεὶς ὁ Ἰοσκελῖνος ἠδυνήθη μόλις νὰ σωθῇ φεύγων. Καὶ ἡ μὲν πόλις κυριευθεῖσα κατηδαφίσθη ὑπὸ τοῦ νικητοῦ, οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν κατοίκων ἐσφάγησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν. Ὁ δὲ Ἰοσκελῖνος, ζωγρηθεὶς μετ' οὐ πολὺ παρὰ τῶν Τούρκων, ἀπέθανε δεσμώτης ἐν Χαλεπίῳ τῷ 1149. Ἡ δὲ χήρα αὐτοῦ, περισώσασά τινα πολίσματα, προσήνεγκεν αὐτὰ εἰς τὸν Μανουήλ. Ἀλλ' ἡ μικρὰ στρατιὰ, ἣν ἀπέστειλεν ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς νεοκτήτου χώρας, κατεκόπη οἰκτρῶς ὑπὸ τοῦ Νουρεδδίν.

Εὐτυχέστεροι δ' ὑπῆρξαν οἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνες τοῦ Μανουήλ, ὧν προηγήθη ἡ ἀποστολὴ στρατιᾶς εἰς Κιλικίαν ὑπὸ τὸν ἐξάδελφον τοῦ βασιλέως Ἀνδρόνικον, ἧς σκοπὸς ἦτο ἡ καταπολέμησις τῶν ἐν αὐτῇ Ἀρμενίων. Εἶχον δὲ οὗτοι ἀνακτήσει καὶ πάλιν νέας δυνάμεις, ἀνασυνταχθέντες ὑπὸ Θεόδωρον τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως τῶν Ἀρμενίων Λέοντος, ὃν εἴδομεν ἡττηθέντα καὶ ἀχθέντα εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τοῦ Καλοϊωάννου. Ἀλλ' οἱ ἀγῶνες τοῦ Ἀνδρονίκου πρὸς τὸν Θεόδωρον ὑπῆρξαν μᾶλλον ἀτυχεῖς, καὶ ἡ Κιλικία περιέπεσε καὶ πάλιν κατὰ μέγα μέρος εἰς τοὺς Ἀρμενίους πλὴν τῆς Ἀναζάρβου, ἣν ἐπί τινα χρόνον ἀνέκτησαν οἱ Βυζαντῖνοι, ἀποδοθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Ραϊμούνδου.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἀρχίσει δῃοῦντες τοῦτο μὲν τὴν Ἰσαυρίαν, τοῦτο δὲ τὴν Λυδίαν. Διὸ ἀνέλαβεν ὁ Μανουὴλ τῷ 1145 τὸν κατ' αὐτῶν ἀγῶνα. Θέλων δὲ νἀποκόψῃ αὐτὴν τὴν ῥίζαν τοῦ κακοῦ, ἀπεφάσισε νὰ τραπῇ κατ' αὐτοῦ τοῦ Ἰκονίου, ἵνα καταπαλαίσῃ τὸν σουλτάνον Μασούτ. Νικηθείσης δὲ παρὰ τὸ Ἀκροϊνὸν τῆς Φρυγίας τῆς τουρκικῆς ἐμπροσθοφυλακίας καὶ φυγούσης πρὸς τὸν σουλτάνον, ὁ βασιλεὺς ἐκυρίευσε μετ' οὐ πολὺ κατὰ κράτος καὶ

ἐνέπρησε τὸ Φιλομήλιον. Συγκροτηθείσης δὲ νέας μάχης πρὸς αὐτὸν τὸν Μασοὺτ ἐν Λυκαονίᾳ παρὰ τὸ χωρίον τὸ καλούμενον Γάϊτα, οἱ Τοῦρκοι ὑπεξέκλιναν ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς συγκρούσεως. Πολλῶν δὲ φονευθέντων καὶ ἄλλων ζωγρηθέντων ὑπὸ τῶν νικητῶν, αὐτὸς ὁ Μασοὺτ ἔσπευσε νὰ σωθῇ εἰς τὸ Ἰκόνιον, διωχθεὶς ὑπὸ τοῦ νικηφόρου Μανουὴλ κατὰ πόδας. Καὶ ἠγωνίσθη μὲν σθεναρῶς περὶ τὸ Ἰκόνιον ἡ βασιλικὴ στρατιά, ἐν ᾗ ἐτάσσοντο πλὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰσαάκιος καὶ ὁ μέγας δομέστικος Ἀξοῦχος, ἀξία δὲ θαυμασμοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἀνδραγαθία αὐτοῦ τοῦ Μανουήλ· ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀμφίρροποι ὑπῆρξαν οἱ ἀγῶνες περὶ τὴν πόλιν κατὰ τοῦ τολμηρὰν ἐξ αὐτῆς ἔξοδον ἐπιχειρήσαντος σουλτάνου. Τέλος δέ, βλέπων ὁ Μανουὴλ τὴν ἀντοχὴν τοῦ ἐκτὸς τῆς πόλεως μαχομένου Μασοὺτ καὶ τὴν καρτερίαν τῶν ἐν αὐτῷ τῷ Ἰκονίῳ ἐγκεκλεισμένων, θεωρῶν δὲ τὴν ἰδίαν στρατιὰν ἀνεπαρκῆ πρὸς ἐκπόρθησιν τῆς πόλεως ὑπὸ τοιούτους ὅρους, ἀνέζευξεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀναβαλὼν τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου εἰς τὸ ἐπιὸν ἔτος.

Τῷ δὲ 1146 ἐστράτευσε καὶ πάλιν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ Ἰσαακίου, τοῦ θείου Ἰσαακίου καὶ τοῦ Ἀξούχου, ἐτράπη δ' ἐκ νέου τὴν ἄγουσαν πρὸς τὸ Ἰκόνιον, ἥτις ἐφρουρεῖτο κατά τινα στενὴν κλεισώρειαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μασούτ, ὅστις εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ ἐνισχυθῇ διὰ τῶν ἐν τῷ Πόντῳ καὶ τῇ Καππαδοκίᾳ τουρκικῶν δυνάμεων. Θαυμάσιαι δὲ ὑπῆρξαν κατά τε τὴν δυσχερῆ πορείαν καὶ πρὸ αὐτοῦ τοῦ Ἰκονίου αἱ ἀνδραγαθίαι τοῦ αὐτοκράτορος, παρατόλμως πολλάκις ἐκτιθεμένου εἰς μονομαχικοὺς ἀγῶνας καὶ ἀψηφοῦντος τοὺς ἐχθρούς. Οὕτω δὲ καὶ ὅτε τὸ ἄγγελμα τῆς ἐπικειμένης διὰ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους διαβάσεως τῶν σταυροφόρων τῆς δευτέρας σταυροφορίας ἠνάγκασεν αὐτὸν νἀναζεύξῃ καὶ πάλιν ἐκ τοῦ Ἰκονίου, ἤρκεσεν ἁπλῶς ἡ μέχρι τῆς Φρυγίας προχώρησις αὐτοῦ τὸ ἐπιὸν ἔτος 1147, ὅπως ὁ σουλτάνος, ἀποστείλας πρέσβεις, ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ εἰρήνην, φοβούμενος περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰκονίου. Ὁ δὲ Μανουήλ, ἀπολαβὼν τὰς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένας πόλεις τῆς Παμφυλίας καὶ Κιλικίας καὶ ὁμολογήσας εἰρήνην πρὸς τὸν Μασούτ, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

γ΄

Κίνδυνοι τῶν Λατίνων Συρίας καὶ Παλαιστίνης.

Ἡ ἅλωσις τῆς Ἐδέσσης ἦτο δεινὸν τραῦμα κατ᾽ αὐτῆς τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ κυριαρχίας τῶν Λατίνων. Ἡ ἐνίσχυσις τῶν Τούρκων ἐφαίνετο ἀπειλοῦσα τὴν κατάλυσιν τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα εἶχεν ἐπιφέρει ἡ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν καὶ πάλιν κατάληψις τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης. Ἀληθῶς πόλεις εἶχον ἀνεγερθῇ ἐκ τῶν ἐρειπίων, ἡ τέως ἔρημος, ὕπαιθρος χώρα εἶχε καλλιεργηθῆ, ζωηρὰ δὲ μετὰ τῆς Εὐρώπης ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία εἶχεν ἀνυψώσει τὰς χώρας ἐκείνας, ἐν αἷς ὑψοῦντο ἤδη ἀγέρωχα φρούρια, λαμπραὶ ἐκκλησίαι, πλούσιαι μοναί. Εἰς δὲ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν εὐεστώ, ἣν παρεῖχον εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τὰ ὡς τὸ πλεῖστον νικηφόρα ὅπλα τῶν τεσσάρων ἡγεμονιῶν, τῶν Ἱεροσολύμων, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς Ἐδέσσης, συνεπεκούρει καὶ ἡ δρᾶσις τῶν μοναστικῶν ἱπποτικῶν ταγμάτων τῶν μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἁγίας γῆς ἱδρυθέντων ὑπὸ τῶν Λατίνων.

ΣΤΟΛΗ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΤΩΝ
(μελανὸν ῥάσον, σταυρὸς λευκός)

Ὑπῆρξαν δὲ ταῦτα δύο, τὸ τῶν Ἰωαννιτῶν καὶ τὸ τῶν Ναϊτῶν, ἅτινα ἀμφότερα ἦσαν ἀδελφότητες μοναχῶν στρατευομένων, κατὰ μοναχικὸν μὲν τρόπον βιούντων καὶ μοναχικὸν ἐχόντων ὀργανισμόν, τασσομένων δὲ ὑπὸ μέγαν μάγιστρον, ὅστις ἦτο ἡγούμενος αὐτῶν ἅμα καὶ στρατηγός. Ἔργον δὲ τῶν ταγμάτων τούτων ἦτο τοῦτο μὲν ἡ περίθαλψις τῶν ἀσθενῶν καὶ ἡ βοήθεια τῶν προσκυνητῶν, τοῦτο δὲ ἡ ἄμυνα τῆς ἁγίας γῆς.

Τῶν δύο τούτων ταγμάτων ἀρχαιότερον ἦτο τὸ τῶν Ἰωαννιτῶν, οὕτω κληθὲν ἀπὸ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, ὅστις ἦτο ὁ ἐπώνυμος αὐτῶν προστάτης. Ὠνομάζοντο δὲ οὗτοι

καὶ Ὀσπιταλιῶται ἀπὸ τοῦ ὀσπιταλίου ἢ ξενοδοχείου, ὅπερ, ἤδη τὸν ἕκτον αἰῶνα ἱδρυθὲν ὑπὸ Λατίνων προσκυνητῶν, εἶχεν ἰδίως ἀκμάσει ὑπερμεσοῦντος τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος διὰ τῆς προστασίας πλουσίων ἐν Ἱεροσολύμοις Ἀμαλφιτανῶν ἐμπόρων. Κυρίως δὲ ἤρχισεν ἀκμάζον τὸ καθίδρυμα τοῦτο ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ προϊσταμένου αὐτῶν Γεράρδου τοῦ ἐκ Προβιγκίας, ὅστις κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως τῶν Ἱεροσολύμων Βαλδουίνου Α' καὶ τοῦ πάπα Πασχαλίου. Ἰδίως δὲ ὠργανώθησαν εἰς τάγμα θρησκευτικὸν ἅμα καὶ μάχιμον οἱ Ἰωαννῖται ἀπὸ τοῦ ἐν ἔτει 1118 διαδεχθέντος τὸν Γεράρδον Ῥαϊμούνδου Dupuis.

ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΤΩΝ

ΣΤΟΛΗ ΝΑΪΤΟΥ
(λευκὸν ῥάσον, σταυρὸς ἐρυθρός).

Ἐπεβάλλετο δ' ἡ ἀναδιοργάνωσις αὕτη κατὰ μίμησιν τοῦ προηγηθέντος παραδείγματος τῶν Ναϊτῶν, ὧν τὸ τάγμα ἵδρυσαν κατὰ τὸ 1118, τὸ αὐτὸ ἔτος τῆς θανῆς τοῦ Γεράρδου, οἱ Γάλλοι ἱππόται καὶ συμμαχηταὶ Γοδοφρέδου τοῦ Βουλλωνίου Οὔγων **de Payens** καὶ Γοδοφρέδος Σαιντομὲρ μετὰ ἑπτὰ ἄλλων εὐπατριδῶν. Πρῶτοι δ' αὐτοὶ εἰς τὰς τρεῖς ἱερὰς ἐπαγγελίας τῶν μοναχῶν, τὴν πενίαν, τὴν ἁγνότητα καὶ τὴν ὑπακοήν, προσέθηκαν καὶ τετάρτην, τὴν προστασίαν προσκυνητῶν καὶ τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τοῦ Παναγίου τάφου. Προώδευσαν δὲ ταχέως, τυχόντες τῆς ἰδιαζούσης προστασίας τοῦ Βαλδουίνου Β', ὅστις καὶ αὐτὰ τὰ πρὸς συντήρησιν παρεῖχε τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς ἱππότας, διαιτωμένους ὀλιγαρκέστατα ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις.

Δὲν ἤργησαν δὲ νὰ προσρεύσωσιν εἰς αὐτούς, καθ' ἃ καὶ εἰς τοὺς Ἰωαννίτας, πλούσια δῶρα καὶ κτήματα, ἀνατιθέμενα εἰς τὸ τάγμα ὑπὸ διαφόρων ἰσχυρῶν τῆς Συρίας καὶ τῆς Εὐρώπης. Ἐκλήθησαν δὲ Ναΐται ἅτε λαβόντες οἰκήσεις ἐν μέρει τινὶ αὐτῶν τῶν βασιλείων τοῦ Βαλδουίνου, ἅτινα ἐλέγοντο κείμενα ἐκεῖ ἔνθα ὑψοῦτό ποτε ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος.

Ἀλλὰ περὶ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἡ πολιτικὴ ἐξασθένησις τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Ἀντιοχείας ηὐξήθη ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς πτώσεως τῆς Ἐδέσσης, οὐκ ὀλίγον ἐκλονήθη καὶ τῶν Ἰωαννιτῶν καὶ Ναϊτῶν τὸ ὁσημέραι αὐξανόμενον ἀξίωμα διὰ τῆς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ διαδόσεως καὶ ἐνισχύσεως τῆς ἐπικινδύνου καὶ δολοφονικῆς μωαμεθανικῆς αἱρέσεως τῶν Ἀσσασίνων.

Ἐδεῖτο λοιπὸν καὶ πάλιν ὑποστηρίξεως σαλευόμενος ὁ ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανισμός, καὶ ταύτην ἐπεζήτησεν ἐν τῇ αὐτῇ ἐκείνῃ Δύσει, ἥτις εἶχεν ὑπάρξει πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν τὸ ὁρμητήριον τῶν εἰς τὴν Παλαιστίνην στρατευσάντων σταυροφόρων.

δ'.

Ἡ δευτέρα σταυροφορία.

Τὸ ἄγγελμα τοῦ κινδύνου ἦλθεν εἰς τὴν Δύσιν ἐξ Ἱεροσολύμων, ἐξ Ἀντιοχείας, ἐκ Τριπόλεως· ἀλλ' ὁ δραστηριώτατα πάντων ἐπικαλεσθεὶς τὴν συνδρομὴν τῆς Δύσεως ὑπῆρξεν ὁ Ῥαϊμοῦνδος. Ὁ δ' ἐπίσκοπος Γαβάλων Οὔγων, εἷς τῶν ἐπιφανεστάτων παρ' αὐτῷ ἀνδρῶν καὶ τῶν γενναιοτάτων προμάχων τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀντιοχείας, ὑπῆρξεν ὁ σημάνας τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου παρὰ τῷ πάπᾳ Εὐγενίῳ (1115—1153) καὶ ἐν ταῖς αὐλαῖς τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Γαλλίας.

Καίτοι δ' αἱ περιστάσεις ἦσαν νῦν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ διάφοροι τῶν ἐν ἔτει 1095, ὅτ' ἐπεχειρήθη ἡ πρώτη σταυροφορία, καὶ ἐπεκράτουν τοῦ περισσοθρήσκου φανατισμοῦ τὰ πολιτικὰ συμφέροντα, οἱ λόγοι τοῦ ἐξ Ἀντιοχείας ἀποστόλου δὲν ἔμειναν ἄνευ ἠχοῦς. Μέγα μὲν ἐνδιαφέρον ἐπέδειξεν ὁ ἄλλως ἀσθενὴς πάπας Εὐγένιος, τελεσφορωτάτη δὲ ὑπῆρξε μάλιστα ἡ ἐνέργεια τοῦ ἡγουμένου τῆς ἐν Βουρ-

γουνδίᾳ τῆς Γαλλίας κιστερκιανῆς μονῆς Clairvaux Βερνάρδου, ὃν ἔταξεν εἰς τοὺς ἁγίους ἡ δυτικὴ ἐκκλησία. Ὁ Γάλλος οὗτος μοναχός, ἔχων ἐν ἔτει 1045 ἡλικίαν πεντήκοντα καὶ τεσσάρων ἐτῶν, ἐνεφορεῖτο μὲν ἐνθουσιασμοῦ ὄχι μικροτέρου τοῦ τοῦ Κουκουπέτρου, ἔχων δὲ περισσοτέραν ἐκείνου σύνεσιν συνεῖδεν, ὅτι ἦτο προωρισμένος μόνον ὡς ἀπόστολος καὶ κῆρυξ νέας σταυροφορίας, ὄχι δὲ καὶ ὡς στρατηλάτης, καθ' ἃ ἐκεῖνος. Ὁ δὲ θρησκευτικὸς ζῆλος ὃν ἐξῆψεν ὁ Βερνάρδος διὰ τῆς ῥητορικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, δὲν περιωρίσθη εἰς τὴν Βουργουνδίαν, ἀλλὰ διεδόθη καθ' ἅπασαν τὴν Γαλλίαν, ἧς ἦρχε βασιλεὺς εὐλαβής, ὁ Λουδοβῖκος Ζ', προθύμως ἀναλαβὼν τὴν ἐκπλήρωσιν εὐχῆς τοῦ προαποθανόντος ἀδελφοῦ Φιλίππου περὶ προσκυνήσεως εἰς τὴν ἁγίαν γῆν καὶ διὰ τοῦ ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνος θέλων νἀναπαύσῃ καὶ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ βεβαρημένην ψυχήν. Οὐχ ἧττον δὲ δραστηρίως ἐπελήφθη τῆς ἰδέας τῆς σταυροφορίας ὁ σύγγαμβρος τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ βασιλεὺς τῆς Γερμανίας Κορράδος Γ', ἐμπνευσθεὶς ὑπὸ τοῦ Βερνάρδου. Ἀφ' οὗ δὲ ἱκανῶς παρεσκευάσθησαν τὰ πράγματα δι' ἰδίων καὶ δημοσίων συνεννοήσεων, συνελεύσεων καὶ συνόδων, ἀπεφασίσθη τῷ 1137 ἡ ἐπιχείρησις τῆς εἰς τὴν Παλαιστίνην στρατείας.

Πρῶτος δ' ἐξεκίνησεν ὁ Κορράδος, ἀρχομένου τοῦ Ἰουνίου 1146, ἀποφασισθείσης τῆς χωριστῆς πορείας τῶν δύο βασιλέων χάριν εὐκολωτέρας προμηθείας τῶν ἐπιτηδείων. Διελάσας δὲ διὰ τῆς Οὐγγαρίας, ἐπλησίασεν εἰς τὰ βυζαντιακὰ σύνορα, ἔνθα προϋπήντησαν αὐτὸν πρέσβεις τοῦ Μανουήλ. Ὀμόσας δὲ νὰ μὴ βλάψῃ τὰς βυζαντιακὰς χώρας, δι' ὧν ἔμελλε νὰ διέλθῃ, ἔλαβε τὴν ἄδειαν τῆς δι' αὐτῶν διόδου καὶ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς ἐπὶ πληρωμῇ λήψεως ἐπιτηδείων. Καὶ ἐν τάξει μὲν καὶ ἄνευ παραβάσεως τῶν συντεθειμένων διῆλθεν ἡ γερμανικὴ στρατιά, ἣν εἰς μυθώδη πλήθη ἀναβιβάζουσιν οἱ μεσαιωνικοὶ χρονογράφοι, διὰ τῆς σημερινῆς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας, ἀλλ' ὅτε προεχώρησεν εἰς τὴν Θράκην, ἐπανελήφθησαν αἱ αὐταὶ ἐκεῖναι δηώσεις καὶ βιαιοπραγίαι, εἰς ἃς εἶχον προβῆ οἱ σταυροφόροι τῆς πρώτης σταυροφορίας. Αἱματηρὰ δὲ τέλος σύγκρουσις τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Βυζαντίνων παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν παρεκίνησε τὸν αὐτοκράτορα νὰ διενεργήσῃ πρὸς ἀποφυγὴν μεγαλειτέρων δεινῶν τὴν διὰ τῆς θρακικῆς χερσονήσου διάβασιν τῶν σταυροφόρων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἄνευ προχωρήσεως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ὁ Κορράδος δὲν

ἐπείσθη, καί, ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν κατὰ τὰ προδιαγεγραμμένα. Μετὰ δὲ δεινὰς ζημίας ἃς ὑπέστησαν οἱ Γερμανοὶ ἐκ καταιγίδος τῇ 7 Σεπτεμβρίου ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Χοιροβάκχων προέβησαν συντετριμμένοι εἰς τὰ περίχωρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μετὰ νέας διενέξεις τῶν δύο ἡγεμόνων διεπεραιώθησαν τέλος εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐπὶ πλοίων παρασχεθέντων ὑπὸ τοῦ Μανουήλ.

Δίκην πολεμίων ἔστησαν κατὰ ταῦτ' ἀντιμέτωποι ἀλλήλων οἱ δύο σύγγαμβροι, οἵτινες οὐδὲ κἂν εἰς προσωπικὴν συνέντευξιν πρὸς ἀλλήλους ἦλθον. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ σπουδὴ πρὸς διαβίβασιν τῆς στρατιᾶς εἰς τὴν Ἀσίαν ἐπὶ βυζαντιακῶν πλοίων δὲν εἶνε δεῖγμα προθυμίας καὶ συμπράξεως τοῦ Μανουήλ, ἀλλὰ προεκλήθη ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ταχείας ἀπὸ τῶν Γερμανῶν ἀπαλλαγῆς τῶν βυζαντιακῶν χωρῶν πρὶν ἢ καταφθάσῃ ἡ στρατιὰ τοῦ Λουδοβίκου, ἐξ ἧς ἔτι χείρονα ἐδικαιοῦτο νὰ φοβῆται τὸ Βυζάντιον. Ὁ δὲ φόβος οὗτος προήρχετο ἐκ τῆς προφανοῦς συμπράξεως τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σικελίας Ῥογῆρον Νορμαννῶν, οἵτινες ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ εἶχον ἀναλάβει, καθ' ἃ θέλομεν ἴδει παρακατιόντες, ἐπιθετικὸν ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου πόλεμον.

Ἐν τούτοις δ' ὁ Κορράδος μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν ἀνυπομόνου στρατιᾶς ἔσπευσε παρατόλμως νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐπὶ τοὺς Σελδσούκους στρατείαν χωρὶς νἀναμείνῃ τὴν ἄφιξιν τοῦ Λουδοβίκου. Καίτοι δὲ ὁ Μανουὴλ εἶχε δώσει εἰς τοὺς Γερμανοὺς ἔμπειρον καθηγεμόνα τῆς ὁδοῦ, καλούμενον Στέφανον, ὄντα δὲ ἀρχηγὸν τῶν Βαράγγων, μεγίστη ἕνεκα τῆς ἐν ἀλλήλοις διαφωνίας καὶ τῆς καθ' ὅλου ἀπειθαρχίας αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὴν πορείαν βραδύτης καὶ ἀτυχεστάτη ἡ ἔκβασις τῆς στρατείας αὐτῶν. Ὅτε δὲ τέλος τῇ 26 Ὀκτωβρίου ἔφθασαν πρὸ τοῦ Δορυλαίου τῆς Φρυγίας, ἐνέπεσον εἰς σῶμα Τούρκων ἱππέων, ὅπερ, φυγὸν τὸ πρῶτον, ἐπετέθη ἔπειτα κατὰ τῶν ἐξαντληθέντων διωκτῶν καὶ ἤγαγεν αὐτοὺς εἰς ἀποθάρρυνσιν τελείαν. Ἔτι δὲ δεινότερα ἔπαθον οἱ Γερμανοὶ παρὰ τῶν Τούρκων, ὅτε τέλος ἐτράπησαν εἰς ὑποχώρησιν πρὸς τὴν Νίκαιαν, ἔνθα εὗρεν ὁ Κορράδος τὴν ἐν τῷ μεταξὺ ἀφιχθεῖσαν στρατιὰν τοῦ Λουδοβίκου.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν στρατιᾶς εἶχε γείνει δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔνθα τέλος ἔφθασε τῇ 4 Ὀκτωβρίου μετὰ πολλὰς περιπετείας, ἐγκαρδιώτερον τοῦ συγγάμβρου Κορράδου. Οἱ δὲ πλεῖστοι

τῶν Γάλλων ἱπποτῶν ἐπείσθησαν νὰ ὀμόσωσιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὅρκον πίστεως, ὑποσχόμενοι τὴν εἰς τὸ Βυζάντιον ἀπόδοσιν πάσης πόλεως ἣν ἤθελον ἀνακτήσει ἀπὸ τῶν Τούρκων.

Συγκινητικὴ δὲ ὑπῆρξεν ἐν Νικαίᾳ ἡ συνάντησις τοῦ Λουδοβίκου μετὰ τοῦ συντετριμμένου Κορράδου, ὅστις μέγα μὲν μέρος τῆς στρατιᾶς εἶχεν ἀποβάλει φονευθέν, τραυματισθέν, αἰχμαλωτισθὲν ἢ λιμοκτονήσαν. Τῶν δὲ ὑπολειφθέντων Γερμανῶν οἱ μὲν πλεῖστοι ἐπανέστρεψαν οἴκαδε, ὀλίγοι δὲ μόνον, καρτερικῶς ἐμμένοντες, ἐδέχθησαν νὰ ἀκολουθήσωσι τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν, ἐπιχειροῦντα νέαν στρατείαν μετὰ τοῦ Λουδοβίκου ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Ἀλλὰ καὶ τῆς γαλλικῆς στρατιᾶς ἡ τύχη δὲν ὑπῆρξε βελτίων ἢ ἡ τῆς γερμανικῆς. Καὶ ἔφθασαν μὲν οἱ Γάλλοι μετὰ τῶν συνακολουθούντων ὀλίγων Γερμανῶν ἀκινδύνως περὶ τὰ Χριστούγεννα μέχρι τῆς Ἐφέσου. Ἀλλ' ὁ Κορράδος, ὅστις μόνον ἐκ λόγων φιλοτιμίας, ἀλλ' ἄνευ θερμότητος καὶ ζήλου ἠκολούθει τὸν Λουδοβῖκον, ἀσθενήσας μετ' οὐ πολὺ ἐκ τῆς κοπώσεως τῆς πορείας ἐν Ἐφέσῳ, ἔδραξε τὴν εὐκαιρίαν νὰ δεχθῇ τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρόσκλησιν τοῦ Μανουήλ. Σπεύσας δ' εἰς τὴν βασιλεύουσαν μετὰ τῶν περὶ αὐτόν, συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ συγγάμβρου, ἐπιθυμοῦντος νὰ διασπάσῃ τὴν ἕνωσιν τῶν δύο βασιλέων τῆς Δύσεως, καὶ διεχείμασεν ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τὴν ἀνάρρωσιν καὶ τὰς πρὸς τιμὴν αὐτοῦ δοθείσας ἑορτάς.

ΜΟΝΑΧΟΣ ΤΟΥ ΤΑΓΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΟΥ ΤΑΦΟΥ

Μείνας δὲ μόνος ὁ Λουδοβῖκος, τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ἐπιτυχῶς ἐμάχετο περὶ τὴν Ἔφεσον ἐναντίον τῶν Τούρκων. Οὐχ ἧττον δ' ἐπιτυχεῖς ὑπῆρξαν οἱ παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν τὴν παρὰ τὸν Μαίανδρον καὶ ἐγγὺς τῆς ἐν Πισιδίᾳ Ἀντιοχείας ἀγῶνες τῶν Γάλλων σταυροφόρων. Ἀλλὰ πρὸς νότον τῆς Λαοδικείας ὑπέστησαν παρὰ τὰς παρόδους τοῦ ὄρους Κάδμου δεινὴν ἧτταν παρὰ τῶν Σελδσούκων. Πλεῖστοι Γάλλοι

εὐπατρίδαι ἐφονεύθησαν, αὐτὸς δ' ὁ Λουδοβῖκος μόλις ἐσώθη γενναίως ἀγωνισθείς.

Πάσχουσα δὲ ὑπὸ σιτοδείας καὶ ἠθικῶς σεσαλευμένη ἔφθασεν ἡ ὑπόλοιπος στρατιὰ τοῦ Γάλλου βασιλέως διὰ τῶν ἀκτῶν τῆς Παμφυλίας τελευτῶντος τοῦ Ἰανουαρίου ἢ ἀρχομένου τοῦ Φεβρουαρίου 1148 εἰς τὴν Ἀττάλειαν, ἡγουμένων τῶν Ναϊτῶν. Οἱ δὲ κάτοικοι τῆς Ἀτταλείας παρέσχον μὲν ἐπ' ἀμοιβῇ τροφὰς εἰς τὴν λιμώττουσαν καὶ ἐκ τῆς κοπώσεως ἐξηντλημένην στρατιάν, ἀλλ' ὄχι καὶ χόρτον διὰ τοὺς ἵππους, ἅτε στερούμενοι τοιούτου ἐν τῇ βραχώδει πόλει. Ἀποφασίσαντες δ' οἱ σταυροφόροι νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν κατὰ θάλασσαν πρὸς ἀποφυγὴν τῶν περαιτέρω δεινῶν τῆς κατὰ γῆν πορείας, ἐζήτησαν πλοῖα παρὰ τῶν Βυζαντίνων. Ἀλλὰ τὰ παρασχεθέντα ὑπῆρξαν ὀλίγα, ἀρκέσαντα μόνον διὰ τοὺς περὶ τὸν βασιλέα καὶ τοὺς εὐπατρίδας. Τὸ δὲ πολὺ πλῆθος ἐδήλωσεν, ὅτι προετίμα νὰ προβῇ εἰς Ταρσὸν κατὰ γῆν· ἀλλ' ἡ παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἐγκατάλειψις, αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων, αἱ νόσοι καὶ ὁ λιμὸς ἐπήγαγον τὴν τελείαν καταστροφὴν τῆς μοίρας ταύτης τῆς σταυροφορικῆς στρατιᾶς.

Ἐν τούτοις δ' οἱ λοιποὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Συρίαν διὰ θαλάσσης, καὶ τότε μόνον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἤρχοντο οἱ σταυροφόροι τῆς δευτέρας ἐκείνης σταυροφορίας τοῦ κυρίου αὐτῶν ἔργου. Ἀλλ' ἔργον ἐπὶ χρησταῖς μὲν ἐλπίσιν ἐπιχειρηθέν, ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κακῶς διεξαχθὲν καὶ προσκροῦσαν κατ' αὐτὰ τὰ πρῶτα βήματα εἰς οἰκτρὰς ἀποτυχίας ἦτο καταδεδικασμένον εἰς βέβαιον ναυάγιον. Ἐκ τῶν δύο μεγάλων στρατιῶν τῶν δύο ἐν τῷ τότε χρόνῳ ἰσχυροτάτων μοναρχῶν τῆς Εὐρώπης, ὧν ἑκατέρ' ἀνήρχετο εἰς τοὐλάχιστον ἑβδομήκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν, ἔφθασαν εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην μικρὰ μόνον κατάλοιπα μετὰ τῶν δύο βασιλέων. Πράγματι συμπαρίστατο καὶ ὁ Κορράδος, διαπεραιωθεὶς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τὴν ἐν αὐτῇ διαχείμασιν διὰ θαλάσσης τὸ ἔαρ τοῦ 1148. Ἡ δ' ἐπιχειρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου καὶ τοῦ Κορράδου κοινῇ μετὰ τῶν περὶ τὸν νεαρὸν βασιλέα τῶν Ἱεροσολύμων Βαλδουῖνον Γ' ἱπποτῶν πολιορκία τῆς Δαμασκοῦ τελευτῶντος τοῦ Ἰουλίου ἀπέτυχεν ἕνεκα τῆς μεταγνώσεως αὐτοῦ τοῦ Βαλδουίνου. Οὐχ ἧττον δ' ἐναυάγησεν ἕνεκα διχονοίας τῶν σταυροφόρων ἡ ἔπειτ' ἀρξαμένη πολιορκία τῆς Ἀσκάλωνος.

Μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον ὁ Κορράδος ἄπελπις καὶ τεθλιμμένος ἐπὶ

ταῖς ἐπανειλημμέναις ἐκείναις ἀποτυχίαις ἀπέπλεε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1148 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα διατρίψας μῆνάς τινας καὶ φιλιώτερον συνδεθεὶς μετὰ τοῦ συγγάμβρου αὐτοκράτορος ἐπέστρεψε τέλος εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ ἔαρ τοῦ 1149. Ὁ δὲ Λουδοβῖκος ἔμεινεν ἐν Ἱεροσολύμοις μέχρι τοῦ Πάσχα τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀλλ' ἄνευ ἐπικοινωνίας πρὸς τοὺς ἐπιχωρίους δυνάστας· μετὰ δὲ ταῦτα ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ἔνθα κατὰ τοῦτο τὸ μεταξὺ εἶχεν ἀποπειραθῆ νὰ διαμφισβητήσῃ καὶ αὐτὸν τὸν θρόνον ὁ πρὸ αὐτοῦ ἐπιστρέψας ἐκ τῆς Παλαιστίνης ἀδελφὸς Ῥοβέρτος. Συλληφθέντος δὲ τοῦ μεταφέροντος αὐτὸν πλοίου καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων, κατώρθωσε τέλος, ἀπελευθερωθεὶς ὑπὸ τοῦ νορμαννικοῦ στόλου τοῦ Ῥογήρου, νὰ φθάσῃ αἰσίως εἰς τὰ ἴδια, ἔνθ' ἀνέμενον αὐτὸν ἕνεκεν ἀπιστίας τῆς συζύγου Ἐλεονώρας οἰκογενειακαὶ καὶ δημόσιαι συμφοραί.

Τὸ τοιοῦτον οἰκτρὸν ναυάγιον τῆς δευτέρας σταυροφορίας προῆλθε μὲν κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἐκ τῶν σφαλμάτων αὐτῶν τῶν σταυροφορησάντων, ἀλλ' οὐχ ἧττον ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν ἀντίπραξιν τοῦ Μανουήλ. Οὐ μόνον συνεμάχησεν οὗτος μετὰ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ μυρία ἀντέταξεν ἐμπόδια εἰς τοὺς σταυροφόρους. Αὐτὸς ὁ Νικήτας Χωνιάτης ῥητῶς ἐκθέτει διὰ μακρῶν τὰ ἐμπόδια καὶ τὰς ἐνέδρας τῶν Βυζαντίνων, τὰς περὶ τὴν προμήθειαν τῶν τροφίμων παρεμβαλλομένας δυσχερείας καὶ τὴν πολλαπλῆν ἀπάτην, τὴν νόθευσιν τῶν ἀλφίτων καὶ τὴν ἀφιλάνθρωπον καθ' ὅλου διαγωγὴν τῶν κατοίκων τῶν χωρῶν, ἐξ ὧν διήρχοντο οἱ σταυροφόροι. Εἴδομεν δέ, ὅτι τῆς πανωλεθρίας τοῦ στρατοῦ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ μετὰ τὴν ἐπιβίβασιν αὐτοῦ ἐν Ἀτταλείᾳ ἐξακολουθήσαντος τὴν πορείαν κατὰ γῆν συμμετέσχον καὶ αὐτοὶ οἱ Βυζαντῖνοι. Καὶ βεβαίως μὲν ταῦτα πάντα δὲν ἐτελοῦντο ἐν γνώσει τοῦ βασιλέως ἢ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ, ἀλλ' οὐχ ἧττον τῆς ὅλης πρὸς τοὺς σταυροφόρους ἀσυμπαθείας καὶ παρασπονδίας δὲν ἦτο ἀμέτοχος καὶ αὐτὸς ὁ Μανουήλ. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέδιδεν αὐτόχρημα τὴν ἀνειλικρίνειαν καὶ ὀπισθοβουλίαν τῶν σταυροφόρων καὶ τῶν ἡγετῶν αὐτῶν. Ἀρκεῖ δὲ τὸ γεγονὸς τῆς πάντως ὑπαρχούσης μεταξὺ τοῦ Λουδοβίκου καὶ τοῦ Ῥογήρου συνεννοήσεως καὶ τῆς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως στρατοπεδεύσεως τῆς στρατιᾶς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας ὑπὸ ἑνὸς τῶν περὶ αὐτὸν ἰσχυρῶν, τοῦ ἐπισκόπου τῶν ἐν Γαλλίᾳ Λιγγόνων (Langres) Γοδοφρέδου, γενομένης προτάσεως περὶ καταλήψεως τῆς βασιλευούσης, ὅπως πεισθῶμεν

ΡΟΓΗΡΟΣ Β΄

ΨΗΦΙΔΩΤΗ ΕΙΚΩΝ ΕΝ ΤΗι ΠΑΝΑΓΙΑι ΤΟΥ ΝΑΥΑΡΧΟΥ

ΕΝ ΠΑΝΟΡΜΩι ΤΗΣ ΣΙΚΕΛΙΑΣ

ὁποίους δικαίους λόγους δυσπιστίας καὶ φόβου εἶχεν ὁ Μανουὴλ, ἐξηγοῦντας τὴν παρ' αὐτοῦ ἐπιδειχθεῖσαν πρὸς τοὺς σταυροφόρους διαγωγὴν, ἥτις διαφέρει ὁμολογουμένως τῆς ἀνεπιλήπτου εἰλικρινείας καὶ πολιτικῆς χρηστότητος τοῦ πάππου Ἀλεξίου.

ε'.

Ἡ ἐπιδρομὴ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν.

Ἡ ἀπασχόλησις τῆς προσοχῆς τοῦ Μανουὴλ εἰς τὰ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὴν ἄμυναν τῶν βυζαντιακῶν χωρῶν ἀπὸ τῶν σταυροφόρων εἶχεν ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ προαγάγει τὰ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ Ῥογήρου.

Ὁ Ῥογῆρος οὗτος, γενναῖος καὶ ἰσχυρὸς πολεμιστὴς, ἦτο υἱὸς τοῦ ὁμωνύμου κόμιτος τοῦ κατακτήσαντος τὴν Σικελίαν καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Ῥοβέρτου Γυισκάρδου. Κατορθώσας δὲ τῷ 1130 νὰ ἑνώσῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ ὡς βασιλέως τὴν Σικελίαν καὶ τὰ νότια τῆς Ἰταλίας, ὥρμα εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ κατακτητικοῦ προγράμματος τοῦ πατρὸς καὶ θείου πρὸς ζημίαν τοῦ Βυζαντίου. Ἀφορμὴν δὲ μόνον ἐζήτει ὁ Ῥογῆρος πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Μανουὴλ, καὶ αὕτη εὑρέθη εὐκόλως ἕνεκα τῆς ἀποτυχίας τῶν περὶ κηδεστίας τῶν δύο ἡγεμονικῶν οἴκων διεξαγομένων διαπραγματεύσεων. Ἤδη ζῶντος τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ὁ Ῥογῆρος εἶχε ζητήσει παρ' αὐτοῦ εἰς γάμον μετὰ τοῦ ἰδίου υἱοῦ κόρην τινὰ ἐκ βασιλικοῦ αἵματος. Καθ' ὃν δὲ χρόνον διημείβοντο οἱ περὶ τοῦ κήδους τούτου λόγοι ἀπέθανεν ὁ Ἰωάννης. Ἐπαναληφθείσης δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τῆς διαπρεσβείας, ὁ εἰς τὴν Σικελίαν σταλεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος χάριν διεξαγωγῆς τῶν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου συνεννοήσεων πρέσβυς Βασίλειος ὁ Ξηρὸς, δεκασθεὶς διὰ χρημάτων, προέβη εἰς ὑπερβασίαν τῶν δοθεισῶν εἰς αὐτὸν ἐντολῶν, ἀναγνωρίσας εἰς τὸν Ῥογῆρον ἴσα δικαιώματα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἀποδεχθεὶς τὴν ὀνομασίαν αὐτοῦ ὡς βασιλέως. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο οὐ μόνον παράβασις τῶν καθεστώτων ἐν Βυζαντίῳ τύπων, καθ' οὓς μόνον ῥῆγες, οὐχὶ δὲ καὶ ἀνεγνωρίζοντο ἐν τῇ Δύσει, ἀλλὰ παρέβλαπτε καὶ αὐτὸ

τῆς Ἰταλίας κυριαρχικὰς ἀξιώσεις τοῦ Βυζαντίου. Καὶ ὁ μὲν Βασίλειος, βραχὺν μετὰ ταῦτα χρόνον ἀποθανών, ἐξέφυγε τὴν ἐπαπειλοῦσαν αὐτὸν ποινὴν ἐσχάτης προδοσίας· ὁ δὲ Μανουὴλ, μὴ στέργων τὰ ὑπὸ τοῦ πρέσβεως συντεθειμένα, ἀπέκρουσε τὰς προτάσεις τοῦ Ῥογήρου, παρασχὼν οὕτως εἰς αὐτὸν εὔλογον αἰτίαν ἐπιθέσεως ἐναντίον τῶν βυζαντιακῶν χωρῶν.

Ἐπεχείρησε δ' ὁ Νορμαννὸς βασιλεὺς τῆς Σικελίας τὴν ἐπίθεσιν ταύτην καθ' ὃν χρόνον αἱ ἐκ τῆς δευτέρας σταυροφορίας ἀνησυχίαι δὲν ἐπέτρεπον εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἄμυναν τῶν ὑπὸ τοῦ Ῥογήρου κινδυνευουσῶν χωρῶν.

Ὁ Ῥογῆρος, ναυπηγήσας στόλον, εἶχεν αὐτὸν ἕτοιμον καὶ ἐκαιροφυλάκτει. Ὅτε δ' ἡ σύμπασα προσοχὴ τοῦ Μανουὴλ ἐστράφη εἰς τὴν προφύλαξιν ἀπὸ τῶν διὰ τῶν βυζαντιακῶν χωρῶν διερχομένων σταυροφόρων, ὁ ἐξ ἑξήκοντα πλοίων συγκείμενος νορμαννικὸς στόλος, ἀπάρας ἐκ τοῦ Βυζαντίου, ἐπεφάνη πρὸ τῆς Κερκύρας τὸ θέρος τοῦ 1147. Συνέπιπτε δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τῇ νήσῳ παρὰ τῇ κατωτέρᾳ τάξει, ἣν ἀπετέλουν οἱ ἐπὶ τὸ ἀρχαϊκώτερον ὀνομαζόμενοι Γυμνοί, παράπονα κατ' ἀπηνοῦς εἰσπράκτορος τοῦ φόρου τοῦ λεγομένου καπνικοῦ. Ἐπωφελούμενοι δὲ οὗτοι τὴν προσόρμισιν τοῦ στόλου τοῦ Ῥογήρου, ἦλθον εἰς συνεννοήσεις πρὸς τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ, καὶ, ἀνοίξαντες τὰς πύλας ἐπὶ ῥηταῖς ὁμολογίαις, εἰσεδέχθησαν νορμαννικὴν φρουρὰν ἐκ χιλίων ἀνδρῶν. Ἀξία δὲ μνείας εἶνε ἡ προδοσία αὕτη τοῦ ὄχλου τῆς Κερκύρας γινομένη πρὸς ἄνδρα οὐχ ἧττον προδότην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους· διότι καὶ ὁ ναύαρχος ἐκεῖνος τοῦ Ῥογήρου Γεώργιος Ἀντιοχεὺς ὁ υἱὸς τοῦ Χριστοδούλου ἦτο Ἕλλην τὴν καταγωγήν.

Τοιαύτη εἶνε ἡ περὶ καταλήψεως τῆς Κερκύρας διήγησις τοῦ Νικήτα Χωνιάτου, πρὸς ἣν ἄντικρυς ἀντιστρατεύεται ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου Κιννάμου, λέγοντος, ὅτι οἱ Νορμαννοὶ εἷλον τὴν Κέρκυραν κατὰ κράτος. Συμφωνεῖ δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ σύγχρονος Γερμανὸς χρονογράφος Ὄθων ὁ ἐπίσκοπος Φρεισίγγης, ὅστις ἐγίνωσκε τὰ κατὰ τὸ Βυζάντιον, ἅτε ὢν συγγενὴς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῆς Γερμανίας. Διηγεῖται δὲ ὁ Ὄθων, ὅτι οἱ Νορμαννοί, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐκπορθήσωσι τὴν βραχώδη καὶ δυσάλωτον ἀκρόπολιν τῆς Κερκύρας, ἐκυρίευσαν αὐτὴν διὰ δόλου, ζητήσαντες παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ κληρικῶν τὴν ἄδειαν δῆθεν ταφῆς νεκροῦ τινος, ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰς αὐτὴν

εἴσοδον ἐκδιώξαντες τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐνιδρύσαντες ἰδίαν φρουράν. Ἴσως δ' αἱ ἀντιμαχόμεναι διηγήσεις ἀληθεύουσιν ἀμφότεραι, ἂν ἀποδεχθῶμεν, ὅτι ἡ μὲν μαρτυρία τοῦ Νικήτα ἀναφέρεται εἰς τὴν κάτω πόλιν, μετὰ δὲ τὴν κατάληψιν αὐτῆς ἐπηκολούθησεν ἡ πολιορκία τῆς ἀκροπόλεως καὶ τέλος ἡ διὰ τοῦ στρατηγήματος ἐκείνου τοῦ Γεωργίου ἅλωσις αὐτῆς.

Μετὰ δὲ τὴν ὁπωσδήποτ' ἐπελθοῦσαν κατάληψιν τῆς Κερκύρας καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν ἐνίσχυσιν τοῦ ἄλλως ὀχυροῦ φρουρίου ἔπλευσαν οἱ νικηταὶ εἰς τὴν Μονεμβασίαν. Ἀλλ' οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐπέδειξαν διαγωγὴν ὅλως διάφορον τῆς τῶν Κερκυραίων· ἡ δὲ γενναία αὐτῶν ἄμυνα ἠνάγκασε τὸν Γεώργιον νἀπέλθῃ ἄπρακτος. Πλεύσας τότε ὁ στόλος τοῦ Ῥογήρου εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν ἐδῄωσε τὰ παράλια, καὶ εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ἀποβάντες δ' οἱ Νορμαννοὶ εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀμφίσσης, προεχώρησαν κατὰ γῆν εἰς τὰ ἐνδότερα, καὶ ἔφθασαν εἰς τὰς Θήβας.

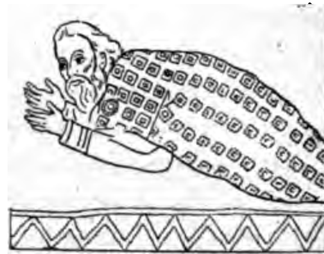
Ἦσαν δ' αἱ Θῆβαι ἡ πρωτεύουσα τοῦ βυζαντιακοῦ θέματος Ἑλλάδος καὶ ἕδρα τοῦ στρατηγοῦ. Ἀλλὰ δὲν γινώσκομεν δυστυχῶς τὸ ὄνομα τοῦ τότε κατέχοντος ἀναξίως τὸ ἀξίωμα ἐκεῖνο καὶ οὐδ' ἀναλαβόντος κἂν τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως. Αἱ Θῆβαι κατελήφθησαν ἀμαχητί, καὶ δεινὴ ὑπῆρξεν ἡ δῄωσις ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν, ἁρπασάντων πάντα τὸν ἐν τῇ πόλει ἄργυρον καὶ χρυσόν. Ἀλλ' ἰδίως μεγίστη ὑπῆρξεν ἡ λαφυραγωγία τῶν κυρίων προϊόντων τῆς εὐανθούσης ἐκείνης βιομηχανικῆς ἑστίας, τῶν μεταξίνων καὶ χρυσοΰφων ἐσθήτων, ἃς κατεσκεύαζον ἠσκημέναι περὶ τὴν ἱστουργικὴν κομψότητα γυναῖκες, ἀνταγωνιζόμεναι κατὰ τὴν τέχνην πρὸς τὰ βασιλικὰ μεταξουργεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Συνεπλήρωσε δὲ τὴν ἐρήμωσιν τῶν Θηβῶν ὁ ἀνδραποδισμὸς καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν ἀπαγωγὴ τῶν προυχόντων τῆς πόλεως καὶ ἐπιλέκτων μεταξοπλόκων γυναικῶν.

Ὁμοία δὲ ὑπῆρξε κατόπιν καὶ ἡ τύχη τῆς Κορίνθου, εἰς ἣν ἔπλευσαν οἱ Νορμαννοί. Οἱ οἰκήτορες τῆς πρωτευούσης ταύτης τοῦ θέματος Πελοποννήσου εἶχον ἀκρόπολιν ὀχυρωτέραν πολὺ τῆς Καδμείας, ἥτις ἤλπιζον νὰ σώσῃ αὐτούς, ἀναβάντας εἰς αὐτὴν μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων καὶ τῆς κινητῆς οὐσίας, ὅτ' ἐπέδραμεν ὁ Γεώργιος. Δὲν ἐστερεῖτο δὲ καὶ φρουρᾶς ἀξιομάχου καὶ ἐπικούρου ἐκ τῶν πέριξ κωμοπόλεων ὁ στρατηγὸς Πελοποννήσου Νικηφόρος ὁ Χαλούφης, παρ' οὗ ἀνέμενον οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἐγκλεισθέντες τὴν σωτη-

ρίαν. Ἀλλὰ τοιαύτη ὑπῆρξεν αὐτοῦ ἡ ἀνανδρεία, ὥστε ταχέως παρέλαβε παρ' αὐτοῦ δειλιάσαντος τὸ δυσπόρθητον φρούριον ὁ ναύαρχος, ὅστις δικαίως ὠνείδισεν αὐτὸν ὡς γυναικὸς μαλακώτερον. Ἀνάλογος δὲ πρὸς τὴν τύχην τῶν Θηβῶν ὑπῆρξε καὶ ἡ τῆς Κορίνθου, ἐξ ἧς ἀπήχθησαν καὶ πλοῦτος πολὺς καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ καλλιτεχνήματα καὶ τεχνῖται, ἐπειδὴ καὶ ἡ Κόρινθος δὲν ὑστέρει ἐν τῇ μεταξουργίᾳ.

Καὶ ἡ Εὔβοια δ' ἐδῃώθη ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν μετὰ τὰς Θήβας καὶ τὴν Κόρινθον. Ἴσως δ' εἰσήλασαν καὶ εἰς τὴν Ἀττικήν. Πλὴν δὲ τῆς ἀττικῆς ταύτης ἐπιδρομῆς, ἧς μόνον ἓν γερμανικὸν χρονικὸν (Annales Palidenses) ποιεῖται μνείαν, ὁ ἐπίσκοπος Φρεισίγγης Ὄθων μνημονεύει καὶ τῆς ἁλώσεως αὐτῶν τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' αὕτη εἶνε ἀπιθανωτάτη, ἅτε οὐδενὸς λόγου περὶ αὐτῆς γινομένου ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων ἱστορικῶν τῶν ῥητῶς ἀναγραφόντων τὴν ἅλωσιν τῆς Κερκύρας καὶ τὴν δῄωσιν τῶν Θηβῶν, τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Εὐβοίας.

Κατάφορτα λαφύρων ἐπέστρεψαν τὰ νορμαννικὰ πλοῖα ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Πάνορμον, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ῥογήρου. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς τῆς Σικελίας ἐγκατέστησεν ἐν αὐτῇ τοὺς ἐκ Θηβῶν καὶ Κορίνθου μεταξοπλόκους, δι' ὧν ἐνεκλιματίσθη εἰς τὴν νῆσον ἡ πλουσία ἐκείνη βιομηχανία. Τοῦ δὲ Γρηγορίου Ἀντιοχέως διασώζει ὁ Πάνορμος μέχρι τοῦδε ἀναμνήσεις, τὰ ὑπ' αὐτοῦ δομηθέντα κτίρια, τὴν *Γέφυραν τοῦ ναυάρχου* (Ponte dell' Ammiraglio) τὴν κτισθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἤδη ἐπὶ Ῥογήρου τοῦ Α' ἐγγύτατα τῆς πόλεως ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀρήθου, καὶ τὴν *Παναγίαν τοῦ ναυάρχου* (S. Maria dell'Ammiraglio), ἥτις καλεῖται κοινῶς la Martorana. Κοσμεῖται δ' ἡ ἐκκλησία αὕτη ὑπὸ ὡραίων ψηφιδωτῶν εἰκόνων φερουσῶν ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς, ἐν αἷς ἡ τοῦ ναυάρχου Γεωργίου προσπίπτοντος πρὸ τῆς Θεοτόκου καὶ ἡ τοῦ βασιλέως Ῥογήρου στεφομένου ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ

ϛ΄.

Ἡ ἀνάκτησις τῆς Κερκύρας.

Τὰ ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Νορμαννῶν τραύματα ἀπέβησαν βαρέα. Δεινὴ μὲν εἶχεν ὑπάρξει ἡ δήωσις τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, τῶν Θηβῶν, τῆς Κορίνθου, τῆς Εὐβοίας, μεγίστη δὲ ἡ ἀπώλεια τῆς Κερκύρας, ἣν καὶ μετὰ τὴν εἰς τὴν Σικελίαν ἐπιστροφὴν τοῦ στόλου ἐξηκολούθει κατέχων ὁ Ῥογῆρος.

Ὁ δὲ Μανουὴλ, καίπερ οὔπω ἀπαλλαγεὶς τῆς παρουσίας τῶν σταυροφόρων ἐν τῇ Ἀνατολῇ, παρεσκευάσθη, ὅπως ἀντιμετρηθῇ πρὸς τοὺς Νορμαννοὺς καὶ ἀνακτήσῃ μὲν τὴν Κέρκυραν, ἐπιτεθῇ δὲ κατὰ τοῦ Ῥογήρου ἐν Ἰταλίᾳ· ἀλλὰ νέα ἐπιδρομὴ τῶν Πατζινάκων ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ στρέψῃ πρότερον τὴν προσοχὴν εἰς τὸν Ἴστρον. Διαβὰς δὲ τὸ θέρος τοῦ 1148 τὸν ποταμὸν καὶ νικήσας τοὺς βαρβάρους καὶ τὸν περιβόητον ἐπὶ ἀνδρείᾳ ἡγεμόνα αὐτῶν Λάζαρον, ἀνέλαβεν εἶτα τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Νορμαννῶν.

Ἦσαν δ᾽ αἱ παρασκευαὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἀντάξιαι τῆς μεγάλης ἐπιβολῆς. Καὶ εἰς μυριάδας μὲν πολλὰς ἀνῆλθον οἱ μαχηταὶ τῶν ἑῴων καὶ τῶν ἑσπερίων ταγμάτων, ὧν τὴν ἀρχηγίαν ἀνέλαβεν ὁ Ἰωάννης Ἀξοῦχος. Μεγάλαι δὲ κατεβλήθησαν προσπάθειαι πρὸς συγκρότησιν τοῦ εὐπρεποῦς στόλου, ὅστις παρεδόθη εἰς τὸν ἐπ᾽ ἀδελφῇ γαμβρὸν τοῦ βασιλέως Στέφανον Κοντοστέφανον. Καὶ ὁ μὲν Νικήτας Χωνιάτης ἀναβιβάζει τὰ πλοῖα εἰς χίλια περίπου, ἐν οἷς συγκατετάσσοντο καὶ αἱ τὸ ὑγρὸν πῦρ φέρουσαι νῆες· ὁ δὲ Κίνναμος λέγει χιλίας μὲν τὰς ἱππαγωγοὺς καὶ φορτηγούς, πεντακοσίας δὲ τὰς πολεμικὰς νῆας. Ὅσον δὲ καὶ ἂν καταβιβάσωμεν τοὺς πάντως ὑπερβολικοὺς τούτους ἀριθμούς, ἀξία θαυμασμοῦ εἶνε ἡ δραστηριότης μεθ᾽ ἧς συναπηρτίσθη στόλος ἀξιόμαχος ἐν ἡμέραις προφανοῦς ἐκπτώσεως τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τοῦ Βυζαντίου.

Ἀλλ᾽ ὁ Μανουὴλ δὲν ἠρκέσθη εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις· προμελετῶν δὲ τὸ σχέδιον τῆς ἔπειτα, καθ᾽ ἃ εἴδομεν, συνομολογηθείσης ἐν Θεσσαλονίκῃ συμμαχίας μετὰ τοῦ Κορράδου, εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ συνδέσει φιλιωτέρας σχέσεις μετὰ τῆς βενετικῆς πολιτείας. Ἔξῆψε δὲ τὸν ζῆλον τῶν Βενετῶν διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν εἰς αὐτοὺς ἤδη κεχορηγημένων προνομίων, γενομένης διὰ χρυσοβούλλου τοῦ Μαρτίου

1148, δι' οὗ παρεχωρήθη εἰς αὐτοὺς εὐρυτέρα συνοικία ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τὸν Κεράτιον κόλπον. Πρὸς ἀμοιβὴν δὲ τῆς ὑπ' αὐτῶν μετὰ τοῦ βυζαντιακοῦ στόλου συμπράξεως ἀνενέωσεν ὁ Μανουὴλ ἔπειτα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὴν ὑπὸ τοῦ πάππου Ἀλεξίου μετ' αὐτῶν ὁμολογηθεῖσαν συνθήκην, ἐπικυρώσας μὲν τὰ τότε χορηγηθέντα εἰς τὴν Βενετίαν ἐμπορικὰ προνόμια, ἐπεκτείνας δ' αὐτὰ ῥητῶς καὶ εἰς τὴν Κρήτην καὶ Κύπρον.

Ἐν τούτοις δ' εἶχεν ἀρχίσει, κοινῇ ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων καὶ Βενετῶν ἐπιχειρηθεῖσα, ἡ πολιορκία τῆς ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν κατεχομένης Κερκύρας. Ἀλλὰ γενναία ὑπῆρξεν ἡ ἄμυνα τῶν πολιορκουμένων, ματαιούντων διὰ τῆς καρτερίας αὐτῶν καὶ τῶν ἀπὸ τῶν πετροβόλων μηχανημάτων ἐκτοξευομένων βελῶν καὶ λίθων τοὺς ἀγῶνας τῶν πολιορκητῶν. Αὐτὸς ὁ μέγας δοὺξ Κοντοστέφανος ἐφονεύθη, βληθεὶς καιρίως ὑπὸ τοιούτου λίθου. Καὶ παρήγγειλε μὲν θνήσκων εἰς τὸν συστρατευόμενον υἱὸν Ἀνδρόνικον καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῶν Βαράγγων νὰ ἐξακολουθήσωσι μαχόμενοι γενναίως. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁ θάνατος αὐτοῦ ἀπεθάρρυνε τοὺς Βυζαντίνους τοσοῦτον, ὥςτ' εὐκόλως ἠδυνήθησαν νἀποκρούσωσι τὴν ἔφοδον οἱ Νορμαννοί. Θανόντος δὲ τοῦ Κοντοστεφάνου, ἀνέλαβε τὴν ναυαρχίαν ὡς ἀναπληρωτὴς τοῦ μεγάλου δουκὸς ὁ τὴν ἀρχηγίαν τῶν κατὰ γῆν δυνάμεων ἐπιτετραμμένος Ἀξοῦχος. Ἐν τούτοις δὲ, παρατεινομένης τῆς πολιορκίας ἐπὶ τρεῖς ἤδη μῆνας, εἶχεν ἀφιχθῆ πρὸ τῆς Κερκύρας καὶ

ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΕΚΤΟΞΕΥΣΙΝ ΒΕΛΩΝ

αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ, ἀπόφασιν ἔχων νὰ κυριεύσῃ τὸ δυςπόρθητον φρούριον τῆς Κερκύρας διὰ πάσης θυσίας.

Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τοῦ δυςχεροῦς τούτου κατορθώματος ἔμελλε νὰ συντελέσῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ στρατηγικὴ δεινότης τοῦ Μανουὴλ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ προςωπικὴ ἀνδρεία αὐτοῦ τε καὶ τῶν περὶ αὐτὸν γενναίων. Ὀλιγώτερα δ' ἐφαίνετο ἀπεκδεχόμενος ὁ αὐτοκράτωρ παρὰ τῶν συμμάχων Βενετῶν, οἵτινες εἶχον μὲν σπεύσει μετὰ στόλου ὑπερπεντήκοντα πλοίων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ δόγη τῆς Βενετίας Πέτρου Πολλάνη, ἀλλ' ἐλάχιστα παρουσιάζονται συνεργήσαντες εἰς τὸ ἔργον τῆς ἁλώσεως τῆς Κερκύρας. Οὐ μόνον οὐδεμία γίνεται παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις ἱστορικοῖς μνεία ἰδίων αὐτῶν ἀνδραγαθιῶν, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς βλέπομεν κεχωρισμένον τὸν στόλον αὐτῶν ἀπὸ τοῦ βυζαντιακοῦ ἐν ἰδίῳ ναυστάθμῳ πρὸς ἀποφυγὴν συγκρούσεων. Οὐδ' ἀπεφεύχθη μέχρι τέλους ὁ ἀπειλούμενος οὗτος κίνδυνος, ἀλλὰ συνεκροτήθη αὐτόχρημα μάχη κατ' αὐτὴν τὴν ἀγορὰν τῆς Κερκύρας μεταξὺ τῶν ἑκατέρωθεν συμμάχων. Ἡττηθέντες δὲ κατὰ γῆν οἱ Βενετοὶ καὶ ἀναγκασθέντες νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς νῆας αὐτῶν, ἀνήχθησαν εἰς τὸ πέλαγος καὶ ἐπέπεσον παρὰ τὴν νησῖδα Ἀστερίδα, κειμένην μεταξὺ Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκης, ἐναντίον μοίρας τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου ἐν αὐτῇ ναυλοχούσης, καὶ νικήσαντες ἐνέπρησαν καὶ αὐτὰ τὰ σκάφη. Καὶ εἰς ἀσέβειαν δὲ πρὸς αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα προέβησαν, καταλαβόντες τὴν βασιλικὴν νῆα καὶ ἐπιβιβάσαντες εἰς αὐτὴν ἐπίτριπτον αἰθίοπα, ὃν ἐκόσμησαν διὰ τῶν βασιλικῶν διασήμων καὶ ἐπευφήμουν ὡς βασιλέα. Μόνον δὲ ἡ σύνεσις τοῦ Μανουὴλ, καταστέλλοντος πρὸς ὥραν ἕνεκα τῆς ὑφισταμένης ἀνάγκης τὴν δικαίαν ὀργὴν, ἔσωσε τὸ βασιλικὸν στρατόπεδον ἀπὸ μεγαλειτέρων δεινῶν.

Ἐν τούτοις δ' ἡ πολιορκία ἐξηκολούθει ἐπὶ ματαίῳ. Καὶ πρὸ μὲν τῆς ῥήξεως πρὸς τοὺς Βενετοὺς εἶχε πειραθῇ ὁ βασιλεὺς τῆς ἁλώσεως τοῦ φρουρίου διὰ κλίμακος ὑπερυψήλου, τεκτονηθείσης εἰς σχῆμα πύργου κυκλοτεροῦς διὰ ναυπηγησίμων ξύλων καὶ ἱστῶν μεγάλων νηῶν. Ἐπὶ ταύτης δὲ, προςερεισθείσης ἐπὶ πλοίων καὶ προςεγγισθείσης εἰς τοὺς βράχους τοῦ φρουρίου, ἀνέβησαν ἐπιλέγδην οἱ ἀλκιμώτατοι τῶν περὶ τὸν βασιλέα, ἀνερχόμενοι εἰς τετρακοσίους, ἐν οἷς διεκρίνοντο οἱ τέσσαρες ἀδελφοὶ Πετραλεῖφαι οἱ ἐν Διδυμοτείχῳ ἐξελληνισθέντες ἀπόγονοι τοῦ ἐκ Προβιγκίας Πέτρου τοῦ Ἀλίφα (Pierre d

ἐκείνου ὅστις πρὸ ἑξήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥοβέρτου Γυισκάρδου καὶ τὴν ἧτταν τοῦ Βοημούνδου εἶχε παραδοθῇ εἰς Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, καὶ εἷς τῶν γενναίων δορυφόρων τοῦ μεγάλου δομεστίκου Ἀξούχου, ὁ ὁμοίως ἐκ Τούρκων καταγόμενος Πουπάκης. Πρῶτος δ' ἀνέβη ἐπὶ τὴν κλίμακα ὁ Πουπάκης, χριστιανικώτατα σταυροκοπηθεὶς πρὸ τῆς ἀναβάσεως· εἵποντο δὲ οἱ Πετραλεῖφαι καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ ἄλλοι ἐπίλεκτοι πορθηταί, διὰ μὲν τῆς ἑτέρας τῶν χειρῶν ἀνέχοντες ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τὴν ἀσπίδα, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας κραδαίνοντες τὸ ξίφος, ἀφροντιστοῦντες δὲ τῶν κατ' αὐτῶν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καταρριπτομένων βελῶν καὶ λίθων καὶ παρακολουθούμενοι ὑπὸ τῶν εὐχῶν καὶ τῆς ἀνησυχίας τῆς ὑπολοίπου στρατιᾶς. Εἶχε δὲ ἤδη ἐπιβῆ τῶν τειχῶν ὁ Πουπάκης καὶ εἵποντο οἱ ἄλλοι, ηὐελπίζετο δ' ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς στρατιᾶς τὴν ἅλωσιν τοῦ φρουρίου, ὅτε ἡ πυργοειδὴς κλίμαξ, καμφθεῖσα ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἀναβαινόντων, ὑπεξέκλινεν. Οἱ ἀναβάται ἐκρημνίσθησαν εἰς τὰ ὕδατα, ἐπὶ τὰ πλοῖα, ἐπὶ τοὺς βράχους, καὶ ἔτυχον θανάτου οἰκτροῦ. Μόνος δ' ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος ὁ Πουπάκης.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἡ πολιορκία ἐξηκολούθησε μετὰ τῆς αὐτῆς ὁρμῆς παρὰ τῶν Βυζαντίνων, ἐν οἷς διέπρεπεν ἐπὶ ἀνδραγαθίᾳ αὐτὸς ὁ βασιλεύς, μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ καρτερίας παρὰ τῶν πολιορκουμένων, τασσομένων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Νορμαννοῦ φρουράρχου Θεοδώρου. Ἐνεκαρτέρουν δὲ οἱ Νορμαννοί, καραδοκοῦντες ἐπικουρίαν παρὰ τοῦ Ῥογήρου. Ἀλλ' ὅτε ἡ μὲν ἀναμενομένη βοήθεια δὲν παρουσιάσθη, ἤρχισε δ' ἐπιλείπων τοὺς πολιορκουμένους ὁ σῖτος, αὐτὸς ὁ Θεόδωρος ἀπέστειλε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα πρέσβεις, προτείνων τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἐξόδου τῶν Νορμαννῶν μαχητῶν μετὰ τῶν ὅπλων αὐτῶν. Καὶ ὁ μὲν Μανουὴλ παρέλαβε τὴν ἀκρόπολιν τῆς Κερκύρας μεσοῦντος τοῦ θέρους τοῦ 1149, τῶν δὲ Νορμαννῶν οἱ πλεῖστοι ἀπῆλθον εἰς τὴν Σικελίαν πλὴν τινων προσχωρησάντων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Τούτων ὑπῆρξε καὶ ὁ καστελλάνος Θεόδωρος, ὅστις ἐτήρησεν ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ τὴν πρὸς τὸν Μανουὴλ πίστιν.

ζ'.

Βυζάντιον καὶ Γερμανία.

Ἡ ἧττα τῶν Νορμαννῶν ἐν Κερκύρᾳ ἄφινεν ἐλεύθερον τὸν Μανουὴλ νἀναλάβῃ τὴν κατὰ τοῦ Ῥογήρου ἐπίθεσιν καὶ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κατακτητικῶν περὶ Σικελίας καὶ νοτίου Ἰταλίας σχεδίων, ἅτινα εἶχον προςκρούσει εἰς τὴν ἐπὶ τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἐπιδρομὴν τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας. Εἰς τὸν μέγαν δὲ τοῦτον ἀγῶνα, δι' οὗ ἀνενεοῦντο αἱ περὶ τῆς Ἰταλίας ἀξιώσεις τῶν Βυζαντίνων, δὲν προέβαινεν ὁ Μανουὴλ ἄνευ συμμάχων.

Τἀτυχήματα τοῦ Κορράδου κατὰ τὴν δευτέραν σταυροφορίαν εἰς ἓν τοὐλάχιστον ἀγαθὸν διὰ τὸ Βυζάντιον συνετέλεσαν, εἰς τὴν συμπλησίασιν τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουήλ. Καὶ ἤδη μὲν κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατριβὴν τοῦ Κορράδου τὸν χειμῶνα τοῦ 1148 πρὸς τὸ 1149 συνεφωνήθησαν οἱ γάμοι τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἐρρίκου τοῦ Αὐστριακοῦ μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδώρας. Μετὰ δὲ τὴν ἀτυχῆ πολιορκίαν τῆς Δαμασκοῦ καὶ τῆς Ἀσκάλωνος, ὅτε ὁ Κορράδος ἐπέστρεφεν ἐπὶ ἑλληνικῶν πλοίων ἐκ τῆς Συρίας, ἐπανακάμπτων οἴκαδε, διῆλθε καὶ πάλιν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Τὰς δ' ἀρξαμένας νέας μεταξὺ τῶν συγγάμβρων καὶ τῶν δύο αὐλῶν φιλίας σχέσεις ἐπεσφράγισεν ἡ συνθήκη ἡ ὁμολογηθεῖσα ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἔνθα ὁ Κορράδος συνηντήθη τὸ δεύτερον μετὰ τοῦ Μανουήλ. Συμφώνως δὲ πρὸς ταύτην τὴν συνθήκην ἀνέλαβεν ὁ βασιλεὺς τῆς Γερμανίας τὴν ὑποχρέωσιν τῆς συμπράξεως μετὰ τοῦ Βυζαντίου χάριν καταπολεμήσεως τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας καὶ τῆς εἰς τὸν αὐτοκράτορ' ἀποδόσεως τῆς ὑπὸ τούτου κατεχομένης νοτίου Ἰταλίας. Ταύτην, καθ' ἃ λέγεται, καὶ πρότερον εἶχεν ὑποσχεθῆ ὡς προῖκα τῆς γυναικαδέλφης Βέρθας τῆς Σολισβακηνῆς (von Sulzbach), ἥτις, γενομένη σύζυγος τοῦ Μανουήλ, εἶχεν, ὡς εἴδομεν, μετονομασθῆ Εἰρήνη.

Σπανίως δ' αἱ σχέσεις Βυζαντίου καὶ Γερμανίας ὑπῆρξαν οὕτω φιλικαί, οὐδ' ἦτο ἡ συνθήκη ἐκείνη τῶν δύο αὐλῶν γεγονὸς μονομερές, ἀπ' ἐναντίας δὲ συνδέεται πρὸς γενικωτέρας ἐν Εὐρώπῃ περιπλοκάς, φιλίας καὶ ἔχθρας, αἵτινες ὑπῆρχε φόβος μὴ συγκορυφωθῶσιν εἰς δεινὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον. Καθ' ὃν χρόνον προςεπέλαζον πρὸς ἀλλή-

λους διὰ τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ συνθήκης ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Κορράδος, δὲν ἀντηγωνίζοντο μόνον Βυζαντῖνοι καὶ Νορμαννοὶ κατὰ τὰς Ἰονίους νήσους, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἰσχυρὸς ἦτο ὁ ἀνταγωνισμὸς Γουέλφων καὶ Στασυφιδῶν ἐν Γερμανίᾳ, διεταράσσοντο δὲ καὶ πάλιν μετ' οὐ πολὺ αἱ μεταξὺ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ῥώμης σχέσεις οὕτως, ὥστε συμμετέσχον τοῦ ἀγῶνος σχεδὸν σύμπασαι αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία, ἡ Οὐγγαρία καὶ αἱ ἐν Ἰταλίᾳ θαλασσοκρατοῦσαι πόλεις Βενετία, Γένουα καὶ Πῖσα. Τὰ πάντα φαίνονται μετεωριζόμενα. Ἀπειλεῖται μὲν κοινὴ ἐπίθεσις Γάλλων καὶ Νορμαννῶν κατὰ τοῦ Βυζαντίου, Ῥωμαῖοι δ' εὐπατρίδαι καὶ καρδινάλιοι ἀγωνίζονται νὰ πείσωσι τὸν πάπαν Εὐγένιον νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ Ῥογήρου, ὁ δὲ ἀποστάτης δῆμος τῶν Ῥωμαίων δι' ἐπανειλημμένων πρεσβειῶν ἐπικαλεῖται τὴν κατὰ τοῦ πάπα ἐπέμβασιν τοῦ Κορράδου.

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ
Ο ΕΡΥΘΡΟΠΩΓΩΝ
ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΝ ΤΗι ΜΟΝΗι
ΑΓΙΟΥ ΖΗΝΩΝΟΣ
ΕΝ ΡΕΪΧΕΝΧΑΛΛΗι
ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Πρὸς πάντα δὲ ταῦτα δὲν εἶνε ἄσχετος ἡ διπλῆ συμμαχία τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Γερμανίας. Καὶ τίνα μὲν τὰ παρὰ τοῦ Μανουὴλ ἐπαγγελθέντα εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γερμανίας ἀνταλλάγματα δὲν γινώσκομεν δυστυχῶς. Ἀλλὰ τοῦτο βλέπομεν προφανῶς, ὅτι δὲν παύουσι καὶ μετὰ τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ συνθήκην διαμειβόμεναι συνεχεῖς πρεσβεῖαι μεταξὺ γερμανικῆς καὶ βυζαντιακῆς αὐλῆς, καὶ ὁ Κορράδος ἀναβάλλει μέν, ἀλλὰ δὲν ἀρνεῖται τὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν κατάβασιν, ἣν καὶ ἀγγέλλουσι τέλος ὡς ἐπικειμένην Γερμανοὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τελευτῶντος τοῦ 1151. Ἀλλ' ὁ κατὰ τὸν αὐτὸν χειμῶνα ἐπελθὼν θάνατος τοῦ Κορράδου ἐματαίωσε τὸ σχέδιον τοῦ κοινοῦ ἐν Ἰταλίᾳ πολέμου.

Ὁ ἀνεψιὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κορράδου Φρειδερῖκος Α' ὁ Ἐρυθροπώγων ἐπανέλαβε μὲν τὰς μετὰ τῆς βυζαντιακῆς αὐλῆς δια-

πραγματεύσεις καὶ ἐφαίνετο πρόθυμος νὰ συνδεθῇ πρὸς αὐτὴν διὰ γάμου μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Μανουὴλ Μαρίας. Ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ναυάγιον τῆς κηδεστίας ταύτης, προελθόν, καθ' ἃ φαίνεται, ἐξ ἀσυμφωνίας τῶν ὅρων τοῦ πολιτικοῦ τούτου γάμου, ἐξ ἑτέρου δὲ τὰ διάφορα συμφέροντα τοῦ Φρειδερίκου ἐν σχέσει πρὸς τὴν Βενετίαν καὶ τὴν Οὐγγαρίαν, πρὸς ἃς περιῆλθεν εἰς ῥῆξιν τὸ Βυζάντιον, ἤγαγον εἰς ἀπόστασιν αὐτοῦ ἀπὸ πάσης συμπράξεως μετὰ τοῦ Μανουὴλ ἐν Ἰταλίᾳ.

Ἐν τούτοις δ' ὁ Μανουὴλ δὲν ἐγκατέλιπε τὸ σχέδιον τῆς ἐγκαταστάσεως ἐν Ἰταλίᾳ. Ὅτι δὲ δὲν ἐσκόπει μόνον τὴν ἀνάκτησιν τῶν ἄλλοτ' ἐν τῇ νοτίῳ Ἰταλίᾳ θεμάτων, ἀλλ' ὠνειροπόλει τὴν ἀνίδρυσιν τῆς καθολικωτέρας ἐν τῇ χερσονήσῳ κυριαρχίας τῶν Βυζαντίνων ἀποδεικνύει ἡ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἐν ἔτει 1151 ὑπὸ βυζαντιακοῦ στόλου κατάληψις τοῦ Ἀγκῶνος. Ὡς εἰκὸς δ' αὕτη ἐξηρέθισε μὲν τοὺς Βενετοὺς, καὶ εἰς αὐτοὺς δὲ τοὺς Γερμανοὺς ὑπῆρξεν ἥκιστ' ἀρεστή. Ὑπῆρξε δὲ ὁ Ἀγκὼν τὸ ὁρμητήριον τῶν Βυζαντίνων ἐν Ἰταλίᾳ καὶ κέντρον στρατολογίας οὐκ ἀξιοκαταφρόνητον, ὅτε, ἀρξαμένου τοῦ κατὰ τῶν Νορμαννῶν πολέμου, τὸ κατ' ἀρχὰς οὐδὲν ἄξιον λόγου κατωρθώθη κατὰ τῆς Σικελίας, καὶ ὁ βασιλεὺς εὑρέθη ἠναγκασμένος νὰ μεταγάγῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπως ἐξ αὐτῆς ἔπειτα ἐπιτεθῇ θαρραλεώτερον κατὰ τῆς Σικελίας.

η'.

Ὁ ἐν Ἰταλίᾳ πόλεμος.

Ἡ κατάληψις τοῦ Ἀγκῶνος κατεδείκνυεν εἰς τοὺς Βενετοὺς, ὅτι παρὰ τὰς μετὰ τῶν Βυζαντίνων συνθήκας ἡ μετ' αὐτῶν σύμπραξις ἦτο ἀτελέσφορος. Διὸ δὲν ὤκνησαν νὰ ὁμολογήσωσι συμμαχίαν μετὰ Γουλιέλμου τοῦ Κακοῦ, υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ ἐν ἔτει 1154 θανόντος βασιλέως τῆς Σικελίας Ῥογήρου. Διὰ τῆς συμμαχίας δὲ ταύτης διελύετο ἡ μετὰ τοῦ Βυζαντίου λυκοφιλία· ἀλλ' ὁ Μανουὴλ, ὃν εἶχε, καθ' ἃ εἴδομεν, ἐγκαταλίπει καὶ Φρειδερῖκος ὁ Ἐρυθροπώγων, ἀνέλαβεν οὐχ ἧττον σθεναρῶς τὸν κατὰ τῶν Νορμαννῶν πόλεμον,

στηριζόμενος τοῦτο μὲν εἰς τὰς ἰδίας στρατιὰς, τοῦτο δὲ εἰς τὴν διπλωματικὴν αὐτοῦ περίνοιαν, δι' ἧς ἐξεμετάλλευε τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ ἀντιπάλους τῶν Βενετῶν, τοὺς Πισάτας καὶ τοὺς Γενουηνσίους, καὶ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ χρήματος, ὅπερ κατέπλησσε τοὺς Ἑσπερίους. Ἐν συνδυασμῷ δὲ πρὸς τὰς ἐνεργείας ταύτας προῆλθεν ἡ μετὰ τῶν Γενουηνσίων συμφωνία τῆς 12 Ὀκτωβρίου 1155, καθ' ἣν παρείχοντο εἰς αὐτοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἰδία συνοικία, ἔμβολον, περιλαμβάνον καὶ ἐκκλησίαν, καὶ τακταὶ *σκάλαι*, ἐχορηγοῦντο δ' εἰς αὐτοὺς ταὐτὰ καὶ εἰς τοὺς Πισάτας προνόμια καὶ κατεβιβάσθησαν τὰ λιμενικὰ τέλη εἰς τέσσαρα ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἀντὶ δέκα. Ἐπεκυρώθησαν δ' αἱ ἐπαγγελίαι αὗται μετὰ ὑστέρας διαπραγματεύσεις διὰ συνθήκης τοῦ Ὀκτωβρίου 1169, δι' ἧς πολλαὶ ἐχορηγήθησαν εἰς τοὺς Γενουηνσίους ἐμπορικαὶ εὐκολίαι καθ' ἅπαντας τοὺς λιμένας τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους.

Ἀλλ' ἐν τούτοις ἀτυχεῖς ὑπῆρξαν αἱ πρῶται κατὰ τῶν Νορμαννῶν ἐπιχειρήσεις τοῦ Μανουήλ. Μετὰ προηγηθεῖσαν ἀποτυχίαν τοῦ Ἰωάννου Ἀξούχου ὁ θεῖος τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντῖνος Ἄγγελος, εἰς ὃν ἀνετέθη ἡ ἀρχηγία τοῦ στόλου, καιροφυλακτῶν ἐν Μονεμβασίᾳ καὶ ἐπιτεθεὶς ἐναντίον νορμαννικῆς μοίρας ἐπιστρεφούσης ἐξ Αἰγύπτου, ἡττήθη τῷ 1154, καὶ, ζωγρηθεὶς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Νικολάου, ἤχθη εἰς τὴν Σικελίαν.

Ἀλλ' αἱ πρῶται αὗται ἀτυχίαι δὲν ἀπεθάρρυναν τὸν Μανουήλ. Τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος ὁ ὑπ' αὐτοῦ εἰς Ἀγκῶνα πρὸς Φρειδερῖκον τὸν Ἐρυθροπώγωνα ἀποσταλεὶς χάριν διαπρεσβείας Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, ναυαγήσαντος τοῦ μεταξὺ τοῦ Φρειδερίκου καὶ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς σχεδιαζομένου γάμου, ἀνεδείχθη δεινότερος ὡς στρατηγὸς ἢ ὡς πρεσβευτής. Καὶ δὴ κατώρθωσε νὰ προσεταιρισθῇ τὸν κατὰ τοῦ Γουλιέλμου δυσηρεστημένον ἀνεψιὸν αὐτοῦ κόμιτα Λοριτέλλης Ῥοβέρτον Βασαβίλαν (Basseville) μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Γουλιέλμου καὶ ἐξασφαλίσῃ τὴν σύμπραξιν αὐτῶν. Καὶ αὐτοῦ μὲν ἐπερχομένου ἀπὸ θαλάσσης, τοῦ δὲ Ἰωάννου Δούκα κινουμένου κατὰ γῆν, τὰ βυζαντιακὰ ὅπλα κατισχύουσιν ἐπιφανῶς ἐν τῇ νοτίῳ Ἰταλίᾳ. Ἡ Βεστία, ἡ Πεσχάρα, ἡ Βᾶρις, ἡ Τρᾶνις, τὸ Γιβενίτζιον, ἡ Ἀνδρία ἐξεπορθήθησαν ἢ παρεδόθησαν, ἡ Μονόπολις ἐκινδύνευεν, ἄλλαι πόλεις ἐκλονοῦντο, αὐτὸς ὁ πάπας Ἀδριανὸς Δ' (1154—1159) ἔστειλε πρέσβεις εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν νικητῶν. Ἡ δὲ τοιαύτη ταχεῖα προχώρησις

προῆλθε μὲν ἐκ τῆς μετὰ τῶν Βυζαντίνων συντάξεως τῶν ἐν Ἀπουλίᾳ ἀποστατῶν καὶ τῆς μέχρι τινὸς ἀπραξίας τῶν ἀμυντόρων τῆς ἀρχῆς τοῦ Νορμαννοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας, ἀλλ' ὀφείλεται καὶ εἰς τὰς παρὰ τὴν νορμαννικὴν κατάκτησιν μὴ τελείως ἀποσβεσθείσας ἀγαθὰς ἀναμνήσεις τῆς προτέρας βυζαντιακῆς ἀρχῆς καὶ τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐξακολουθοῦσαν συμπάθειαν τῶν κατοίκων τῆς κάτω Ἰταλίας. Καὶ ὅτε δὲ οἱ στρατηγοὶ τοῦ Γουλιέλμου, ὁ Ἀνσκετῖνος καὶ ὁ Φλαμέγγος, ἤρχισαν τέλος κινούμενοι δραστηριώτερον, εἰς νέας προέβαινε νίκας ἡ διὰ νέων ἐπικουριῶν ὑπὸ Ἰωάννην τὸν Ἄγγελον ἐνισχυθεῖσα βυζαντιακὴ στρατιά, εἰς ἣν οὕτως ὀλιγώτερον αἰσθητὸς ἀπέβη ὁ μετ' οὐ πολὺ ἐπελθὼν ἐκ νόσου ἐν Βάρει θάνατος τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Τέλος δὲ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Μονοπόλεως καὶ τὴν ὁσημέραι μείζονα ἐπέκτασιν ἐν τῇ Ἀπουλίᾳ ὁ Ἰωάννης Δούκας ἤρξατο τῇ 14 Ἀπριλίου 1156 τῆς πολιορκίας τοῦ Βρενδησίου. Μετὰ δὲ δύο ἡμέρας ἡ ὑπὸ τῶν πετροβόλων κατάρριψις τῶν τειχῶν καὶ οἱ εἰς τὴν πόλιν ἀποδισκευόμενοι λίθοι ἐνέβαλον τοὺς πολιορκουμένους εἰς τοιοῦτον τρόμον, ὥστε ἀνέῳξαν τὰς πύλας εἰς τοὺς πολιορκητάς.

Ὑπελείπετο δὲ μόνον ἡ ἅλωσις τῆς ἔτι ἀντεχούσης ἀκροπόλεως τοῦ Βρενδησίου, ὅτε τέλος ἠγγέλθη ἡ προσεχὴς εἰς τὴν κονίστραν τοῦ πολέμου ἄφιξις αὐτοῦ τοῦ Γουλιέλμου, ὃν μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ἐκώλυεν ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως τῆς ἀρχιστρατηγίας μακρὰ νόσος. Πράγματι δὲ ἀρχομένου τοῦ Μαΐου 1156 ἐπῆλθεν ὁ Γουλιέλμος πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τοῦ Βρενδησίου ἀπὸ γῆς τε καὶ θαλάσσης, ἐν ᾧ ἐξ ἑτέρου ἔφθασεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπίκουρος ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, υἱὸς τῆς Ἄννης καὶ τοῦ Νικηφόρου Βρυεννίου. Ἀπὸ δὲ τῆς ἀφίξεως τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν μετεβλήθησαν αἴφνης τὰ πράγματα, τῶν μὲν Νορμαννῶν ἀναθαρρησάντων, τοῦ δὲ Ῥοβέρτου Βασαβίλα ἀποχωρήσαντος καὶ ἀποστάντος ἀπὸ τῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων συμμαχίας. Οἱ τέως νικηφόροι Βυζαντῖνοι ἡττήθησαν κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν περὶ τὸ Βρενδήσιον, καὶ ἡ πόλις παρεδόθη εἰς τὸν Γουλιέλμον τελευτῶντος τοῦ Μαΐου, αὐτὸς δὲ ὁ Ἰωάννης Δούκας καὶ ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἐζωγρήθησαν. Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τοῦ Βρενδησίου ὁ νικητὴς ἐκυρίευσε τὴν Βᾶριν καὶ ἀνέκτα τὰς ὑπὸ τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ Δούκα καταληφθείσας λοιπὰς πόλεις.

Καὶ δὲν ἐγκατέλιπε μὲν ὁ Μανουὴλ τὸν ἀγῶνα, προέβη δ' εἰς νέας ἀποπείρας ἐν Ἰταλίᾳ τὸ ἐπιὸν ἔτος 1157 διὰ τοῦ ἰδίου ἀνεψιοῦ

τὴν τοιαύτην ἔκβασιν τῆς μονομαχίας καὶ τὰς λοιπὰς ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἀνδραγαθίας νικήσας καὶ ὁμολογήσας ἔντιμον εἰρήνην ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Πνέων δὲ μένεα κατὰ τῶν Οὔγγρων, εἰσήλασε τῷ 1152 εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, ἐπωφελούμενος ἀπουσίαν τοῦ Γειτζᾶ ἐν Ῥωσίᾳ. Ἦτο δ' ἡ εὐκαιρία κατάλληλος, ὅπως ὁ Μανουὴλ τοῦτο μὲν ἐκδικηθῇ τοὺς Οὔγγρους, οἵτινες μετὰ τῶν Ῥώσων καὶ Πατζινάκων εἶχον ἀποτρέψει τὸ κατὰ γῆν ἐκ τῆς Χερσῶνος καὶ Τραπεζοῦντος ἐμπόριον ἀπὸ τῶν βυζαντιακῶν χωρῶν, τοῦτο δὲ καταχτήσῃ μέρος τῆς Οὐγγαρίας. Καὶ δὴ μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ζευγμίνου, ὅπερ παρεδόθη εἰς λαφυραγωγίαν, ἡ βυζαντιακὴ στρατιὰ ἐδῄωσε τὴν μεταξὺ τοῦ Ἴστρου καὶ τοῦ Σάου χώραν καὶ ἐκυρίευσε διαφόρους πόλεις. Ἐπιστρέψας δ' ὁ Γειτζᾶς ἐκ τῆς Ῥωσίας καὶ μὴ δυνάμενος νἀντεπεξέλθῃ πρὸς τὸν Μανουήλ, ὡμολόγησε μετ' αὐτοῦ σπονδάς, καὶ οἱ Βυζαντῖνοι ἐξῆλθον τῆς χώρας, ἀπάγοντες εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰ συγκομισθέντα πλούσια λάφυρα. Μετὰ δὲ τὴν κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος ἐπανάληψιν ἀμοιβαίων τινῶν συγκρούσεων ὑπεγράφη τῷ 1159 ὁριστικὴ εἰρήνη μεταξὺ Οὐγγαρίας καὶ Βυζαντίου, διαρκέσασα μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 1161 συμβάντος θανάτου τοῦ Γειτζᾶ.

Καὶ ὁ διάδοχος δὲ τοῦ Γειτζᾶ Λαδίσλαος, ὅστις τὸ κατ' ἀρχὰς ἔκλινεν εἰς προσχώρησιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερῖκον, ὡμολόγησεν ἔπειτα εἰρήνην πρὸς τὸν Μανουήλ. Δυνάμεθα μάλιστα τὴν συμμαχίαν ταύτην νὰ μὴ θεωρήσωμεν ὡς γεγονὸς μονομερές, ἀλλὰ νὰ ἐκλάβωμεν αὐτὴν ὡς συναποτελοῦσαν μέρος εὐρυτέρου εὐρωπαϊκοῦ συνδέσμου, οὗ συμμετεῖχον πλὴν τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Οὐγγαρίας ἡ Γαλλία, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Βενετία, ταχθεῖσαι κατὰ τὸν χρόνον τοῦ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀδριανοῦ γεννηθέντος δεκαοκταετοῦς περὶ τῆς παπείας σχίσματος (1159—1177) ὑπὲρ τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου Γ' καὶ κατὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Φρειδερίκου ὑποστηριζομένου Πασχαλίου Γ'. Καὶ ἄλλως δὲ συμμετέσχεν ὁ Μανουὴλ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ ἀγῶνος ἐναντίον τοῦ Φρειδερίκου, ὑποστηρίξας μὲν τῷ 1163 κατ' αὐτοῦ τὸν Ἀγκῶνα διὰ πολλοῦ χρήματος, ἐνθαρρύνας δὲ τὸν κατὰ τοῦ Φρειδερίκου ἀγῶνα τῶν πόλεων τῆς Λαγγοβαρδίας. Καὶ πρὸς τοὺς Γενουηνσίους δέ, φίλα φρονοῦντας ἐν τῷ ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν ἀγῶνι πρὸς τὸν Φρειδερῖκον, ἐπέδειξε τὴν ὀργὴν αὐτοῦ ὁ Μανουὴλ ἐκδιώξας αὐτοὺς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1163. Οὕτω

τὸ Βυζάντιον παρουσιάζεται ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις εἴπερ ποτὲ ἰσχυρόν, ἐποφθαλμιῶν μὲν εἰς ἐπέκτασιν τῶν κτήσεων αὐτοῦ ἐν αὐτῇ τῇ Δύσει, συμμετέχον δὲ τῆς καθ' ὅλου πολιτικῆς κινήσεως καὶ ἐπιδρῶν τὰ μέγιστα ἐπὶ τῆς ὅλης πορείας τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων.

Ἐν τούτοις δὲ βραχεῖα ὑπῆρξεν ἐν Οὐγγαρίᾳ ἡ ἀρχὴ τοῦ Λαδισλάου, ὃν διεδέχθη Στέφανος Γ' ὁ νεώτατος ἀδελφὸς τοῦ Γειτζᾶ, ὅστις συνεδέετο πρὸς τὴν αὐλὴν τοῦ Βυζαντίου διὰ κηδεστίας, ἅτε ὢν σύζυγος Μαρίας Κομνηνῆς τῆς θυγατρὸς τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου καὶ ἀνεψιᾶς τοῦ Μανουήλ. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ οἱ Οὔγγροι ἐπαναστάντες ἐναντίον τοῦ Στεφάνου ἀνεβίβασαν ἐπὶ τὸν θρόνον τὸν ὁμώνυμον αὐτοῦ ἀνεψιὸν Στέφανον Δ', υἱὸν τοῦ Γειτζᾶ. Τὰς δ' ἐμφυλίους ταύτας στάσεις τῶν Οὔγγρων ἐπωφελούμενος, ἀπεφάσισεν ὁ Μανουὴλ νὰ ἐπέμβῃ ἐν Οὐγγαρίᾳ, καθ' ἃ ποτε ὁ πατὴρ Καλοϊωάννης. Μετὰ πολλὰς δὲ περιπετείας καὶ στρατείαν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Κοντοστεφάνου καὶ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος ὁ Μανουὴλ ἀνεγνώρισε τῷ 1169 βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας τὸν Στέφανον Δ' ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅτι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Βελᾶς ἤθελε συνδεθῇ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος λαμβάνων σύζυγον τὴν θυγατέρ' αὐτοῦ Μαρίαν.

Ἐμελέτα δὲ ὁ Μανουήλ, ἅτε μὴ ἔχων ἄλλα τέκνα ἐκ τῆς πρώτης συζύγου Εἰρήνης τῆς ἐκ Γερμανῶν, νὰ καταστήσῃ τὸν γαμβρόν, μεθιστάμενον εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, διάδοχον, ἑνόνοντα τὰ σκῆπτρα τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Οὐγγαρίας. Καὶ ἐτελέσθησαν μὲν οἱ ἀρραβῶνες, ἀλλ' ὁ γάμος δὲν ἐτελεσφόρησε, καὶ ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη, ἅτε τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Βελᾶ, τοῦ Στεφάνου, μὴ συμφωνοῦντος πρὸς τὰ σχέδια τοῦ Μανουήλ. Ἐπωφελούμενος δ' ὁ αὐτοκράτωρ τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἐν Οὐγγαρίᾳ περὶ τοῦ θρόνου ἐρίδων δὲν ἔπαυσεν ἐπιτρέχων τὸ οὐγγρικὸν ἔδαφος ἀπὸ τοῦ 1165 μέχρι τοῦ 1168 μετά τινων ἐν τῷ μεταξὺ διακοπῶν. Ἰδίως δὲ ἀξία λόγου ὑπῆρξεν ἡ πολεμικὴ ἐνέργεια κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου, ὅτε ὁ μὲν Μανουὴλ ἐκυρίευσε σὺν τοῖς ἄλλοις τὸ Ζεύγμινον, ὁ δὲ Ἰωάννης Δούκας καὶ ὁ Νικηφόρος Χαλούφης ἐπόρθησαν πλεῖστα πολίσματα τῆς οὐγγρικῆς Δαλματίας καὶ ἐκράτησαν μέχρι τοῦ 1166. Καὶ ἠγωνίσθησαν μὲν οἱ Οὔγγροι νἀνακτήσωσι τἀποβληθέντα χωρία, ἀλλὰ λαμπρὰ ὑπῆρξεν ἡ παρὰ τὸ Ζεύγμινον τῇ 18 Ἰουλίου 1167 νίκη τοῦ Ἀνδρονίκου Κοντοστεφάνου ἐναντίον τῆς οὐγγρικῆς στρατιᾶς, ἧς ἡγεῖτο ὁ ἄλλως διακεκριμένος στρατηγὸς Διονύσιος, ἔχων ὑφ' ἑαυτὸ

πολλὰ καὶ ἐξαίρετον ἱππικόν. Οἱ Βυζαντῖνοι, ὧν ἡ νίκη ὑπῆρξε τοσούτῳ μᾶλλον ἐπιφανής, καθ' ὅσον οἱ Οὗγγροι ἠγωνίσθησαν γενναιότατα, ἔγειναν κύριοι δισχιλίων οὐγγρικῶν πανοπλιῶν. Καὶ ἄπειροι μὲν ὑπῆρξαν οἱ φονευθέντες, ὀκτακόσιοι δὲ μόνον οἱ ζωγρηθέντες, ἅτε τοῦ βυζαντιακοῦ ἱππικοῦ μὴ δυνηθέντος ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐξαντλήσεως νὰ διώξῃ ἐπὶ μακρὸν τοὺς ἡττηθέντας καὶ φυγόντας. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ὑπῆρξαν πολλοὶ τῶν ἐπιφανῶν καὶ πέντε ζουπάνοι.

Οὐ μακρὸν δὲ χρόνον μετὰ τὴν ἐπιφανῆ ταύτην νίκην ὡμολογεῖτο τῷ 1168 ἐντιμοτάτη διὰ τοὺς Βυζαντίνους εἰρήνη, δι' ἧς οἱ Οὗγγροι παρεχώρουν εἰς τὸ Βυζάντιον τὸ Ζεύγμινον, τὸ Σίρμιον καὶ τὴν Δαλματίαν. Διὸ ἐπιφανὴς ὑπῆρξεν ὁ θρίαμβος ὃν κατήγαγεν ἐπιστρέψας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Μανουὴλ ἔφιππος καὶ ἔχων παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτοῦ τὸν Κοντοστέφανον, ἑπόμενος δ' εἰς τέθριππον, ἐφ' οὗ ἐπομπεύετο ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, καθ' ἃ πρότερον ἐπὶ τοῦ Τζιμισκῆ μετὰ τὰς νίκας τῶν πρὸς τοὺς Ῥώσους καὶ τοὺς Βουλγάρους πολέμων καὶ ἐπὶ τοῦ Καλοϊωάννου μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κασταμόνος.

Οὐδὲ περιωρίσθησαν τἀποτελέσματα τοῦ οὐγγρικοῦ πολέμου εἰς τὴν διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 1168 ἐπιτευχθεῖσαν ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν τοῦ Βυζαντίου μέχρι τοῦ σημερινοῦ Βελιγραδίου καὶ τοῦ Σεμλίνου, ἀλλά, θανόντος τῷ 1173 τοῦ βασιλέως Στεφάνου, μεγίστη ὑπῆρξεν ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ ἡ ἐπίδρασις τοῦ Βυζαντίου ἐν Οὐγγαρίᾳ. Διεδέχθη δ' αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς Βελᾶς, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἐν ἔτει 1164 μνηστευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ Μανουὴλ Μαρίαν, ἥτις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς τριακοντοῦτις τὴν ἡλικίαν ἔγεινε τῷ 1180 σύζυγος τοῦ νεαροῦ Ῥαϊνερίου τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ Γουλιέλμου τοῦ μαρκίωνος τοῦ Μομφερράτου. Ἀλλὰ καὶ ἀποτυχόντος τοῦ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Μανουὴλ γάμου ὁ Βελᾶς συνεδέθη οὐχ ἧττον διὰ κηδεστίας μετὰ τῆς αὐλῆς τοῦ Βυζαντίου, γενόμενος σύγγαμβρος τοῦ Μανουὴλ ὡς σύζυγος Ἄννης τῆς ἀδελφῆς τῆς δευτέρας συζύγου τοῦ αὐτοκράτορος Μαρίας, τῆς θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος Ἀντιοχείας Ῥαϊμούνδου. Ἐξασφαλίσας δὲ ὁ Βελᾶς μετὰ διετεῖς ἐσωτερικοὺς ἀγῶνας τὸν θρόνον ἐν Οὐγγαρίᾳ διέδωκεν ἐν αὐτῇ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Οὕτω δὲ μεταξὺ τῶν δύο ἀντιρρόπων ἐν Οὐγγαρίᾳ ἐπιδράσεων, τῆς γερμα-

νικῆς καὶ τῆς ἐκ Βυζαντίου, ἐπεκράτησε διὰ τῶν ἀγώνων τῶν Κομνηνῶν ἡ ἑλληνική.

Καὶ ἐν Σερβίᾳ δὲ ἠγωνίσθη ὁ Μανουὴλ νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν, ἀντεπεξερχόμενος εἰς τὰς ὑπὲρ αὐτονομίας τάσεις τῶν Σέρβων καὶ τὴν προσκόλλησιν αὐτῶν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τοὺς Γερμανούς, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τοὺς Οὔγγρους. Καὶ δὴ τὴν μετὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ τοῦ Μανουὴλ σερβικὸν πόλεμον ὁμολογηθεῖσαν εἰρήνην διέρρηξε τῷ 1162 ὁ ἀρχιζουπάνος τῶν Σέρβων Πριμίσθλαβος. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ, εἰσελάσας εἰς τὴν Σερβίαν, καθήρεσεν αὐτὸν καὶ ἀντικατέστησε διὰ τοῦ ἀδελφοῦ Βελούση, ὃν ἔπειτα διεδέχθη, ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ ἐγκατασταθείς, ὁ ἀδελφὸς Δεσές. Ἀλλ' ἀμφότεροι οὗτοι οἱ ἡγεμόνες ἔδακνον τὸν ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου ἐπιβαλλόμενον χαλινόν, ὁτὲ μὲν πρὸς τὴν Γερμανίαν, ὁτὲ δὲ πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν ἀποκλίνοντες. Ἔτι δὲ μᾶλλον ηὔξησαν αἱ τάσεις τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Σέρβων ἀπὸ τῆς ἀναδείξεως τοῦ γενναίου Στεφάνου, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς δυναστείας τῶν Νεμανιιδῶν, οἵτινες ἦρξαν τῆς Σερβίας μέχρι τοῦ 1371. Ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ αὐτὸς ὁ Στέφανος ἠναγκάσθη νἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Μανουήλ.

ι'.

Ἀπόπειραι περὶ ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν.

Ἀνὴρ πολυμήχανος οἷος ὁ Μανουήλ, ἀνενδότως ἀγωνισθεὶς πρὸς ὕψωσιν τῆς γοητείας καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Βυζαντίου ἐν τῇ Δύσει καὶ κατορθώσας διὰ τῆς ἀναμίξεως αὐτοῦ εἰς τὰ ἰταλικὰ πράγματα καὶ τὸν ἀγῶνα κατὰ Φρειδερίκου τοῦ Ἐρυθροπώγωνος νὰ συμπράξῃ μετὰ τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου, ἦτο φυσικόν, ὅτι ἔμελλε καὶ ἄλλως νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν προσπέλασιν πρὸς τοὺς Ἑσπερίους, πρὸς ἣν πολλαχῶς ἔτεινε, καθ' ἃ εἴδομεν. Καὶ δὴ προέβη εἰς νέαν ἀπόπειραν περὶ ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, ἀρξάμενος μὲν διαπραγματεύσεων ἤδη ἐπὶ τῶν παπῶν Εὐγενίου Γ' καὶ Ἀδριανοῦ Δ', ἀλλ' ἰδίως ἐπιληφθεὶς δραστηριωτέρων ἐνεργειῶν ἀπὸ τοῦ 1166. Μεγάλη δὲ ἦτο ἡ ἐπιθυμία τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπως ἴδῃ συντελουμένην τὴν ἕνωσιν, καὶ οὐ

μικραὶ αἱ παραχωρήσεις, εἰς ἃς ἦτο διατεθειμένος νὰ προβῇ παρὰ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ κλήρου. Καὶ δὴ, ἐν ᾧ ὁ αὐτοκράτωρ, ὅςτις ἠρέσκετο εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις, ἐπείθετο εἰς τὰς διαβουκολήσεις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβοντος Πισάτου μαγίστρου Οὔγωνος Ἐτεριανοῦ καὶ ἔκλινε προφανῶς πρὸς τοὺς Λατίνους, εὐθαρσῶς ἀντεπάλαιε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀνδρόνικος Καματηρὸς, ὅςτις, ὢν μητρόθεν Δούκας, ἦτο κατ' ἐπιγαμίαν συγγενὴς τοῦ Μανουήλ. Συνέγραψε δὲ οὗτος τὴν ἔτι ἀνέκδοτον *Ἱερὰν ὁπλοθήκην*, συγγραφὴν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐπ' Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ γραφεῖσαν Δογματικὴν πανοπλίαν τοῦ Εὐθυμίου Ζυγαβηνοῦ, ἐν ᾗ παρίστανε τὸν Μανουὴλ συζητοῦντα πρὸς τοὺς Λατίνους καρδιναλίους καὶ αἴροντα τὴν νίκην. Ἔτι δὲ σθεναρώτερον ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν Λατίνων ὁ πατριάρχης Μιχαὴλ ὁ ἐξ Ἀγχιάλου (1169-1177) ὁ διαδεχθεὶς τὸν σοφὸν καὶ περὶ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν τρίβωνα Λουκᾶν Χρυσοβέργην (1156-1169) τὸν διαδεχθέντα τοὺς μετὰ Κοσμᾶν τὸν Ἀττικὸν ἀναβάντας τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τέσσαρας πατριάρχας.

Ἀλλ' ὁ Μανουὴλ, ἀδιαφορῶν πρὸς τὰς ἀντιρρήσεις ταύτας περὶ τῆς ἑνώσεως, εἴχετο αὐτῆς ἐξ ὑψηλοτέρων πολιτικῶν λόγων, οἵτινες δεικνύουσι τὴν μεγαλοπραγμοσύνην αὐτοῦ. Προέτεινε δῆλα δὴ εἰς τὸν πάπαν Ἀλέξανδρον τὴν προςχώρησιν εἰς τὴν λατινικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ὑπὸ τὸ ἴδιον σκῆπτρον ἑνώσεως τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἰταλίας. Τοιαύτη δὲ σκέψις, ἣν ἀπὸ μακροῦ ἐφαίνετο ἐγκαταλιπὸν τὸ Βυζάντιον, ἐπανάγουσ' αὐτὸ εἰς τὰς ἐνδόξους ἡμέρας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐστηρίζετο εἰς τὰς ἐλπίδας, ἃς ἐξῆρτα ὁ βασιλεὺς ἀπὸ ῥήξεως τοῦ πάπα καὶ τοῦ Φρειδερίκου καὶ ἀπὸ τῆς αὐξήσεως τῆς δυνάμεως καὶ ἐπιδράσεως τοῦ Βυζαντίου ἐν Οὐγγαρίᾳ, ἐν ᾗ ὑπερεμάχει τοῦ σχεδίου τοῦ Μανουὴλ ἰσχυρὰ μερὶς τοῦ κλήρου ὑπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Σιρμίας.

Ἀλλ' αἱ ἐπὶ μακρὸν διεξαχθεῖσαι διαπραγματεύσεις ἐναυάγησαν οὐχ ἧττον. Ὁ μὲν ἑλληνικὸς κλῆρος, ἀμεριμνῶν περὶ τῶν γενικωτέρων πολιτικῶν λόγων, ἐνέμεινεν εἰς τὸ δόγμα περὶ τῆς ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, θεωρῶν δεύτερα πάντα τἆλλα. Διὸ βλέπομεν αὐτὸν τὸν ἐν ἔτει 1179 ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ Λατερανοῦ ἀντιπροσωπεύσαντα τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν μητροπολίτην Γεώργιον ὑπερασπίσαντα μετὰ δυνάμεως, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μετὰ δριμύτητος οὐκ ἀμετόχου σκαιότητος τὰς πατρίους δοξασίας τῶν ὀρθο-

δόξων. Ὁ δὲ πάπας ἐξ ἑτέρου παρὰ τὸ ἐπαγωγὸν τῶν προτάσεων τοῦ Μανουὴλ ἐπτοεῖτο νὰ προςχωρήσῃ εἰς τὴν ἕνωσιν, φοβούμενος τελείαν καὶ ἄσπονδον πλέον ῥῆξιν μετὰ τοῦ Φρειδερίκου. Καὶ λέγει μὲν ὁ Κίνναμος, ὅτι αἱ διαπραγματεύσεις ἐναυάγησαν ἕνεκα τῆς ἀξιώσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀπαιτήσαντος παρὰ τοῦ Μανουὴλ τὴν μετάθεσιν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἕδρας εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀλλ' ἡ μὲν ἀξίωσις αὕτη φαίνεται ἀπίθανος, πολὺ δ' εὐλογωτέρα εἶνε ἡ ἀποχὴ τοῦ πάπα ἕνεκα τῆς ὑποστηρίξεως, ἧς ἔτυχε παρὰ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Βενετίας καὶ Δαλματίας καὶ αὐτῆς δὲ τῆς Οὐγγαρίας, ἐν ᾗ κατίσχυσε τέλος τοῦ φιλοβυζαντίνου ἀρχιεπισκόπου Σιρμίας ἡ ἀντίθετος ῥοπὴ τῶν ἀνθενωτικῶν, τασσομένων περὶ τὸν ἐπίσκοπον Γράνου.

ια'.

Βυζάντιον καὶ Βενετία.

Εἴδομεν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Κερκύρας τοὺς Βενετοὺς συμπράττοντας μὲν μετὰ τῶν Βυζαντίνων κατὰ τῶν Νορμαννῶν, ἀλλ' ἀπειλοῦντας ῥῆξιν εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς τῆς συμπράξεως ταύτης καὶ τέλος ἀποσχιζομένους ἀναφανδὸν καὶ ἐρχομένους εἰς σύγκρουσιν φανεράν. Ὁ δὲ Μανουὴλ συνεκράτησε μὲν τότε τὴν ὀργήν, ἠνέχθη δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐναντίον τοῦ βασιλικοῦ ὀνόματος καὶ ἀξιώματος ἐμπαιγμούς, μὴ δυνάμενος καὶ μὴ θέλων νὰ τραχύνῃ τότε τὰ πράγματα. Ἀλλ' ἡ ἥκιστα φιλικὴ ἐκείνη διαγωγὴ τῶν Βενετῶν ἐξεφάνθη ἔπειτα καὶ ἄλλως ἐν διαφόροις περιστάσεσι. Καθ' ἁπάσας σχεδὸν τὰς ζώνας ἐπιδράσεως τῶν Βυζαντίνων, ἐν ἅπασι τοῖς ζητήμασι τῆς πολιτικῆς μεγαλοπραγμοσύνης τοῦ Μανουήλ, ἔν τε τοῖς οὐγγρικοῖς πλὴν τινος συμπράξεως παροδικῆς καὶ ἐν τοῖς ἰταλικοῖς καὶ ἐν ταῖς σχέσεσι πρὸς τὴν παπικὴν αὐλὴν εὕρομεν τὴν Βενετίαν τασσομέννην συνήθως μετὰ τῶν ἀντιπάλων τοῦ Βυζαντίου. Καὶ ἐν αὐτῷ
δὲ τῷ ἀνταγωνισμῷ τοῦ Φρειδερίκου καὶ τοῦ ... ' ὃν
τὰ πράγματα ἠνάγκαζον τοὺς Βενετοὺς νὰ τ...
τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας ἀντιμ...
τοῦ Βυζαντίου σύμπραξις αὐτῶν οὔτε ...

Ἡ βενετικὴ πολιτεία ἐφαίνετο καθ᾽ ὅλου μηδαμῶς λησμονοῦσα τὴν ἐπὶ τοῦ Καλοϊωάννου πρὸς τὸ Βυζάντιον ῥῆξιν, ἡ δὲ πρὸς τοὺς Πισάτας συμπάθεια τοῦ Μανουὴλ καὶ τὰ νέα προνόμια τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ χορηγηθέντα εἰς τοὺς Γενουηνσίους ηὔξανον τὸν χόλον τῶν Βενετῶν. Τέλος δὲ ἡ αὔξησις τῆς ἐν Ἰταλίᾳ δυνάμεως τῶν Βυζαντίνων καὶ ἡ διὰ τῶν οὐγγρικῶν πολέμων ἐπέκτασις αὐτῶν ἐν Δαλματίᾳ καὶ σπουδαία ἐλάττωσις τῆς ἐπ᾽ αὐτῆς βενετικῆς ἐπιδράσεως ἀπεμάκρυνον ἔτι μᾶλλον ἀπ᾽ ἀλλήλων τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Βενετίαν.

Ο ΑΓΙΟΣ ΠΕΤΡΟΣ ΕΝ ΡΩΜΗ

Οὗτοι ὑπῆρξαν οἱ κύριοι λόγοι οἱ ἀγαγόντες εἰς τὸν ἐν ἔτει 1171 ἐκραγέντα μεταξὺ Βυζαντίνων καὶ Βενετῶν πόλεμον, οὗ τὰ αἴτια διαφόρως παρέστησαν οἱ χρονογράφοι τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Βενετίας. Ἀμοιβαῖαι ἀντεγκλήσεις δὲν ἔλειψαν βεβαίως, καὶ ἴσως ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν ἀληθεύουσιν ἀμφοτέρων αἱ διηγήσεις. Πιθανώτατον εἶνε καὶ συγκρούσεις τῶν Βενετῶν μετὰ τῶν Γενουηνσίων ἐν Κωνσταντινουπόλει νὰ συνέβησαν καὶ κατάσχεσις τῶν βενετικῶν ἐμπορευμάτων ἐν τῇ βασιλευούσῃ κατὰ διαταγὴν τοῦ Μανουὴλ καὶ ἀπο-

χώρησις τῶν Βενετῶν ἀπὸ τῶν βυζαντιακῶν πόλεων καὶ ἀνάκλησις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ σύλληψις ἔπειτα τῶν ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει Βενετῶν καὶ ἀπόκλεισις τῶν βυζαντιακῶν ἀγορῶν καὶ λιμένων εἰς τοὺς Βενετούς. Ἀλλ' ὡς τὸ μεγαρικὸν ψήφισμα τοῦ Περικλέους ἦτο τῶν ἀπωτέρων αἰτίων τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, οὕτω καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει ἐμπορίας τῶν Βενετῶν δὲν ὑπῆρξε τὸ κυριώτατον αἴτιον τοῦ βενετικοῦ, ἀλλ' ἁπλῆ ἐκδήλωσις τῆς μεταξὺ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Βενετίας ὑφισταμένης ἔχθρας. Ἡ δ' ἔχθρα αὕτη κυριωτάτην πηγὴν εἶχε τὴν μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Βυζαντίνων ἐν Ἀγκῶνι ὑπ' αὐτῶν ἐν ἔτει **1165** κατάληψιν πόλεων τῆς Δαλματίας ἐκείνης, ἣν ἀπὸ τοῦ ἑνδεκάτου ἤδη αἰῶνος εἶχον ἐθισθῇ νὰ θεωρῶσιν ἴδιον κτῆμα οἱ Βενετοί, καὶ τὴν διὰ τῆς μετὰ τῶν Οὔγγρων συνθήκης τοῦ **1168** ἐπικύρωσιν τῆς κατοχῆς αὐτῶν.

Διὰ τοῦτο, ὅτε τέλος τὰ πράγματα ἤγαγον ἐκεῖ, ἔνθα ἔτεινον ἐξ ἀρχῆς, εἰς τὴν κήρυξιν πολέμου, μετὰ δὲ τὰς ἀναγκαίας παρασκευὰς ὁ βενετικὸς στόλος, συνιστάμενος ἐξ ἑκατὸν γαλερῶν, ἐξέπλευσεν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν αὐτοῦ τοῦ δόγη Βιταλίου Μικιέλη Β' ἐκ τῶν ναυστάθμων τῆς Βενετίας, βλέπομεν αὐτὸν τρεπόμενον τὸ πρῶτον εἰς τὰς ἀκτὰς τὰς Δαλματίας. Οἱ Βενετοὶ ἐκπορθοῦσι καὶ καταστρέφουσι τὸ Τραγούριον, τὸ σημερινὸν **Trau**, καὶ γίνονται κύριοι τῆς Ῥαούσης, κατεδαφίζοντες τὸ ἐπιθαλάσσιον τεῖχος τῆς πόλεως καὶ τὸν πύργον ἐφ' οὗ ἦτο ὑψωμένη ἡ σημαία τοῦ Βυζαντίου. Ἔπειτα δέ, πλεύσαντες εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἐπιτρέχουσι τὰς νήσους καὶ ἐπιτίθενται κατὰ τῆς Χαλκίδος. Ἀποκρουσθέντες δ' ἐξ αὐτῆς μετὰ τὴν κατάληψιν μέρους τῆς πόλεως καὶ τὴν ἔναρξιν πυρπολήσεως αὐτοῦ, ἔπλευσαν εἰς τὴν Χίον. Ἀνελκύσαντες δὲ τὰς νῆας, ἀπεβιβάσθησαν χάριν καταδρομῆς τῆς νήσου, ἐν ᾗ διῆλθον τὸν χειμῶνα τοῦ **1171** πρὸς τὸ **1172**.

Ἀλλ' ἐν τούτοις δὲν ἔμεινεν ἄπρακτος ὁ **Μανουήλ**. Καὶ ἐπί τινα μὲν χρόνον διεβουκόλει τοὺς Βενετοὺς διὰ ψευδῶν πρεσβειῶν, ὅπως ἀνασυντάξῃ τὸν στόλον, ὅστις εἶχε μεγάλως πάθει, ἐπιστρέφων ἐξ ἀτυχοῦς εἰς τὴν Αἴγυπτον στρατείας. Εἶχε δ' ἐπιχειρηθῇ ἡ στρατεία ἐκείνη κατὰ παρακέλευσιν τοῦ βασιλέως τῶν Ἱεροσολύμων Ἀμαλρίχου (**1162—1173**), διαδεχθέντος τὸν ἀδελφὸν Βαλδουῖνον Γ'. Ἀλλ' ὁ ναύαρχος, εἰς ὃν ἐπετράπη ὁ ἐναντίον τῆς Αἰγύπτου ἀποσταλεὶς ἀξιόμαχος στόλος, ὁ ἄλλως γενναῖος Ἀνδρόνικος Κοντοστέ-

φανος, οὐδὲν ἄξιον λόγου ἠδυνήθη νὰ διαπράξῃ, καὶ ἐγκατέλιπε μετὰ ματαίαν πολιορκίαν τὴν Ταμίαθιν, τὴν σημερινὴν Δαμιέτταν, ἕνεκα τῆς ἀνειλικρινείας καὶ ἀπροθυμίας τοῦ συστρατευομένου Ἀμαλρίχου. Ἀναπλέων δ' εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ στόλος ἔπαθε πολλὰς ζημίας. Μετὰ δὲ τὴν ἀνασύνταξιν καὶ παρασκευὴν αὐτοῦ, ἀνελθόντος εἰς ἑκατὸν πεντήκοντα πλοῖα, ὧν ἡ ἡγεσία καὶ πάλιν ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀνδρόνικον Κοντοστέφανον, ἤρχισεν ἡ δίωξις τῶν Βενετῶν, οἵτινες εἶχον ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἀπάρει τῆς Χίου, πολλοὺς ἀποβαλόντες ὑπὸ ἐνσκηψάσης ἐπιδημίας, ἥτις ἠκολούθησεν αὐτοὺς ἔν τε τῇ Παναγίᾳ, ὡς ὀνομάζεται ἐν ταῖς βενετικαῖς πηγαῖς νῆσος ἣ παραλία, ἣν εἶνε δύσκολον νὰ ὁρίσωμεν τὴν σήμερον, καὶ τῇ Λέσβῳ καὶ Λήμνῳ. Πάσχοντες δὲ ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ καὶ πρὸς τούτοις διωκόμενοι ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων, οἵτινες συνέλαβον κατὰ μικρὸν τὰ πλεῖστα τῶν βενετικῶν πλοίων, ἐγκατέλιπον τέλος τὰς ἑλληνικὰς νήσους καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Βενετίαν κακῶς ἔχοντες, τοῦ Κοντοστεφάνου, ὅστις εἶχε διώξει αὐτοὺς μέχρι τῆς Μαλέας, ἐπιστρέψαντος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν νικηφόρου. Ἡ δ' ἀπροσδόκητος τοῦ ὑπερηφάνου βενετικοῦ στόλου ἀποτυχία καὶ ἡ ἐν ταπεινώσει εἰς τὴν Βενετίαν ἐπιστροφὴ τοῦ Μικιέλη ἐξηρέθισαν κατ' αὐτοῦ τὴν ὀργὴν τῶν Βενετῶν, οἵτινες ἐφόνευσαν αὐτὸν καθ' ὁδὸν ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ.

Ἀλλ' ἡ συμφορὰ αὕτη τοῦ στόλου δὲν κατέβαλε τὴν Βενετίαν, ἥτις ἐπειράθη νὰναπληρώσῃ διὰ πολιτικῶν συνεννοήσεων τὰς ἐκ τοῦ ἀτυχοῦς πολέμου ζημίας. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Βυζαντῖνοι κατελάμβανον καὶ πάλιν τὰς ὑπὸ τοῦ Μικιέλη κυριευθείσας πόλεις τῆς Δαλματίας, οἱ Βενετοὶ ἤρχοντο εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Φρειδερῖκον, ἐπειρῶντο ματαίως κοινῇ μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μογουντίας Χριστιανοῦ νὰποσπάσωσιν ἀπὸ τῶν Βυζαντίνων τὸν Ἀγκῶνα, καὶ ὡμολόγουν συμμαχίαν μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Γουλιέλμου Β', ὅστις εἶχε διαδεχθῇ τὸν ἐν ἔτει 1166 θανόντα πατέρα Γουλιέλμον Α'. Ταῦτα δὲ πάντα ἠνάγκασαν τὸν Μανουὴλ νὰ προβῇ τῷ 1175 εἰς εἰρήνην πρὸς τοὺς Βενετούς, ἐπικυρόνων καὶ πάλιν τὰ πρότερ' αὐτῶν ἐμπορικὰ προνόμια.

Εἰσηγητὴς δὲ τῆς πρὸς τὸν Γουλιέλμου Β' συμμαχίας ὑπῆρξεν ὁ Ἐρρῖκος Δάνδολος, ἀνὴρ ὅστις, ἔτι ὑφισταμένου τοῦ πρὸς Βυζαντίνους πολέμου καὶ ζῶντος τοῦ Βιταλίου Μικιέλη, εἶχεν ἀποσταλῇ ὑπ' αὐτοῦ πρέσβυς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν Μανουήλ.

Περὶ αὐτοῦ δὲ διηγοῦνται οἱ Βενετοὶ χρονογράφοι, ὅτι κατὰ τὴν πρεσβείαν ἐκείνην ὁ Δάνδολος δολίᾳ ἐνεργείᾳ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπηρώθη τοὺς ὀφθαλμοὺς εἴτε διὰ προσπελάσεως διαπύρου σιδήρου εἰς τὰς ὄψεις εἴτε διὰ τῆς ἐπ' αὐτὰς ἐπιρρίψεως τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἀπὸ κατόπτρου συγκεντροῦντος αὐτάς. Εἶνε δ' ὁπωςδήποτε οὗτος αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἀνὴρ, ὅςτις ἔμελλεν ἔπειτα μετὰ τριάκοντα περίπου ἔτη δουκεύων τῆς Βενετίας ἐν ἐσχάτῳ γήρᾳ νὰ ἐκχύσῃ τὸ ἐν τῇ ψυχῇ ἐγγηράσαν κατὰ τῶν Βυζαντίνων μῖσος ὡς στρατηλάτης τῆς τετάρτης ἐκείνης σταυροφορίας, ἥτις ἀπέληξεν εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων.

ιϐ'.

Ὁ Μανουὴλ ἐν Κιλικίᾳ καὶ Ἀντιοχείᾳ.

Αἱ ἀπὸ τῶν σταυροφόρων τῆς δευτέρας σταυροφορίας ἀνωμαλίαι καὶ οἱ ἐν τῇ Δύσει μακροὶ πόλεμοι δὲν ἀπέτρεψαν τὴν προςοχὴν τοῦ Μανουὴλ ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς. Εἴδομεν ἤδη ἀρχομένης τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὸν αὐτοκράτορ' ἀναγκαζόμενον νὰ στρατεύσῃ ἐναντίον τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀντιοχείας Ῥαϊμούνδου καὶ ἐπιβάλλοντα εἰς αὐτὸν ὅρκον πίστεως καὶ αἴτησιν συγγνώμης. Πέντε δ' ἔτη μετὰ τὴν στρατείαν ἐκείνην τοῦ 1144 ἔπιπτεν ὁ Ῥαϊμοῦνδος ἀγωνιζόμενος πρὸς τὸν σουλτάνον τοῦ Χαλεπίου Νουρεδδὶν τῷ 1149. Διεδέχθη δ' αὐτὸν ὡς σύζυγος τῆς χήρας τοῦ Ῥαϊμούνδου Κωνσταντίας Ῥενάλδος ὁ Καστελλιωνικός (Chatillon). Ἀγαθαὶ δὲ ὑπῆρξαν τὸ κατ' ἀρχὰς αἱ σχέσεις τοῦ νέου ἡγεμόνος τῆς Ἀντιοχείας πρὸς τὸν Μανουήλ. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀνέθηκεν ὁ αὐτοκράτωρ τῷ 1155 εἰς τὸν Ῥενάλδον τὴν ἐπ' ἀμοιβῇ καταπολέμησιν τοῦ Ἀρμενίου βασιλέως τῆς Κιλικίας Θεοδώρου, τοῦ λεγομένου ἀρμενιστὶ Τερώζη, ὃν μάτην εἶχε πολεμήσει τῷ 1145 καὶ τῷ 1152 διὰ τοῦ ἐξαδέλφου Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, ἡττηθέντος ἐν Κιλικίᾳ. Ἐκνικήσας δ' ὁ Ῥενάλδος τὸν Θεόδωρον, ἠνάγκασε νὰ φύγῃ εἰς τὰς φάραγγας τοῦ Ταύρου. Ἀλλὰ, μὴ λαβὼν παρὰ τοῦ Μανουὴλ τὸν προςδοκώμενον μισθὸν, ἀπεφάσισε ναὐτοδικήσῃ, ἐπερχόμενος χάριν λαφυραγωγίας ἐναντίον τῆς πλουσίας Κύπρου.

Ἦτο δ' ἀνατεθειμένη ἡ ἐν τῇ νήσῳ ἀρχὴ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὸν ἀνεψιὸν Ἰωάννην Κομνηνὸν καὶ τὸν Μιχαὴλ Βρανᾶν, οἵτινες καὶ ἀπώθησαν τὸ κατ' ἀρχὰς τὸν Ῥενάλδον, καίπερ μετὰ μεγάλου ἐπιστρατεύσαντα στόλου. Ἀλλ' οἱ Βυζαντῖνοι στρατηγοί, διώξαντες τὸν Ῥενάλδον μετὰ προπετοῦς ὁρμῆς μέχρι τῆς Λευκωσίας, ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀντιοχείας, καὶ ἐζωγρήθησαν ἀμφότεροι. Μικροτάτης δ' ἔκτοτε τυχὼν ἀντιστάσεως ὁ Ῥενάλδος καὶ δῃώσας ἄνευ οἰκτιρμοῦ τὴν σύμπασαν νῆσον ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν μετὰ πλείστων λαφύρων.

Ὁ δὲ Μανουὴλ ἐθεώρησε καθῆκον νὰ τιμωρήσῃ τὸν θρασὺν ἐπιδρομέα, συνδυάζων τὴν κατ' αὐτοῦ ἐνέργειαν πρὸς ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ Θεοδώρου καὶ καθυπόταξιν τῆς Κιλικίας, δι' ἧς ὤφειλε νὰ διαβῇ, ὅπως ἀντεπεξέλθῃ ἐναντίον τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀντιοχείας.

Καὶ κατέλαβε μὲν ὁ αὐτοκράτωρ τὴν Ἀνάζαρβον, τὴν Ταρσόν, τὴν Μοψουεστίαν καὶ ἄλλας πόλεις τῆς Κιλικίας, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεόδωρος ἐξέφυγε. Μετ' οὐ πολὺ δέ, μεσιτεύσαντος τοῦ βασιλέως Ἱεροσολύμων, ὅστις, ἐν ταπεινώσει προσελθών, ἐπεσκέφθη τὸν Μανουήλ, διατρίβοντα ἐν Μοψουεστίᾳ, τὸ ἔαρ τοῦ 1156 ὁ Θεόδωρος, παραστὰς ὁμοίως εἰς τὴν Μοψουεστίαν, ἔτυχε τῆς συγγνώμης αὐτοῦ, γενόμενος ὑποτελὴς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀναδειχθεὶς διὰ χρυσοβούλλου πανσέβαστος.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ῥενάλδος, μαθὼν τὰς ἐν Κιλικίᾳ νίκας τοῦ Μανουὴλ καὶ φοβούμενος τὴν ἐπίθεσιν αὐτοῦ κατὰ τῆς Ἀντιοχείας, ἥτις δὲν ἀπεῖχε πλέον μακρὰν ὁδόν, ἔσπευσεν εἰς τὴν Μοψουεστίαν πρὸς αὐτόν. Συνδιηλλάγη δὲ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς εἰς αὐτὸν παροχῆς στρατιᾶς, ὁσάκις ἤθελε ζητήσει τοιαύτην ὁ Μανουήλ, καὶ τῆς ἀποδοχῆς ὀρθοδόξου πατριάρχου ἐν Ἀντιοχείᾳ, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἄλλοτε μὲν εἶχον ὑποσχεθῆ οἱ Λατῖνοι ἡγεμόνες τῆς Ἀντιοχείας, ἀλλὰ δὲν εἶχον τηρήσει.

Ἐπὶ δὲ τούτοις μετὰ τὴν ἐν Κιλικίᾳ τέλεσιν τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα ὁ αὐτοκράτωρ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἐν πομπῇ ἔφιππος, πολύτιμον φορῶν στολὴν καὶ περιβεβλημένος τὸ βασιλικὸν διάδημα, περιστοιχιζόμενος δὲ ὑπὸ τῶν Βαράγγων. Λαμπρὰ δὲ ὑπῆρξεν ἡ προπομπὴ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν κατοίκων, ὧν προηγεῖτο ὁ Λατῖνος πατριάρχης μετὰ τοῦ κλήρου, ᾄδοντες ὕμνους καὶ ψαλμῳδίας. Καὶ ὁ μὲν Ῥενάλδος ἐκράτει τοὺς χαλινοὺς τοῦ βασιλικοῦ ἵππου, ὁ δὲ Βαλδουῖνος παρ-

ἠκολούθει μὲν αὐτὸν ἔφιππος ἐκ τοῦ μακρὰν, ἀλλ' οὐδὲν περιεβάλλετο ἐπίσημον βασιλέως. Καὶ ἡ μὲν βασιλικὴ στρατιὰ ἔμεινεν ἔξω τῶν πυλῶν τῆς Ἀντιοχείας, αὐτὸς δ' ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐπιφανῶν, διατρίψας ὀκταήμερον ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἤμειψε τοὺς Ἀντιοχεῖς διὰ βασιλικῶν δωρεῶν, καὶ ἔτερψε τὴν πόλιν, ἐπιδείξας τὴν ἀθλητικὴν αὐτοῦ ῥώμην καὶ τὴν περὶ τὸ ἀκοντίζειν δεινότητα κατὰ τοὺς τελεσθέντας μεγαλοπρεπεῖς ἀγῶνας διαδρατισμοῦ ἐφίππων, οὗ συμμετέσχον πλὴν τοῦ Μανουὴλ καὶ τοῦ Ῥενάλδου οἱ ἐπισημότατοι τῶν περὶ αὐτούς.

ιγ΄.

Ὁ πρὸς τοὺς Τούρκους τοῦ Ἰκονίου πόλεμος.

Ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων πολέμων, οἵτινες πληροῦσι σχεδὸν ὅλην αὐτοῦ τὴν βασιλείαν, ὁ Μανουὴλ δὲν ἐγκατέλιπε τὸ σχέδιον τῆς ἀπὸ τῶν Σελδσούκων ἀπελευθερώσεως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Συρίας, ὅπερ δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν ειδικὸν πρόγραμμα τῶν Κομνηνῶν. Καὶ φαίνεται μὲν ἱκανὸν χρόνον ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ἀρχῆς ἀμνημονῶν τοῦ καθήκοντος τούτου, ἀλλ' ἡ εἰρήνη πρὸς τοὺς Τούρκους ὑπῆρξε προσωρινή. Διὸ βλέπομεν αὐτὸν ἐν ἔτει **1156** ἐπιχειροῦντα στρατείαν ἐναντίον τοῦ Χαλεπίου. Ἀλλ' ὁ ἐν αὐτῷ ἄρχων Νουρεδδὶν, θέλων νἀποφύγῃ τὸν κατ' αὐτοῦ ἐπικρεμάμενον κίνδυνον, προέτεινεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν μετ' αὐτοῦ εἰρήνην ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς ἀπολυτρώσεως ἑξακισχιλίων Λατίνων οὓς εἶχεν αἰχμαλωτίσει. Ὁ δὲ Μανουὴλ, ἀποβλέπων εἰς τὸ φιλάνθρωπον τῆς δι' αὐτοῦ ἀπελευθερώσεως τῶν θυμάτων ἐκείνων τῆς δευτέρας σταυροφορίας καὶ λαβὼν τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι ὁ Νουρεδδὶν ἔμελλε νἀκολουθῇ αὐτὸν ἐν πολέμῳ, ἀπέστη πάσης περαιτέρας ἐνεργείας, εἰ καὶ τὰ πράγματ' ἀπέδειξαν τὸ ἀνειλικρινὲς τῶν εἰρηνικῶν ὑποσχέσεων τοῦ Νουρεδδίν.

Μετ' οὐ πολὺ δ' ἀνελάμβανε νέον πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καθ' ὧν ἀντεπεξῆλθε τῷ **1157** καὶ **1158** μεθ' ἱκανῆς ἐπιτυχίας, ὀφειλομένης εἰς τὸ ἄριστον σχέδιον τῆς χωριστῆς αὐτῶν καταπολεμήσεως καὶ τῆς διαιρέσεως αὐτῶν. Πάντων δὲ

κατηδαφίσθη ἀμέσως, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἀναθαρρήσας ὁ αὐτοκράτωρ ἠρνήθη νὰ προβῇ εἰς τὴν κατεδάφισιν τῶν Δορυλαίου.

Ἡ δὲ παρασπονδία αὕτη τοῦ ἀναθαρρήσαντος βασιλέως ἤγαγεν εἰς ἀνανέωσιν τοῦ πολέμου τῷ 1177. Ὁ Κιλιτζὶ Ἀσλὰν τοῦτο μὲν ἀπέστειλεν εἰς τὸ βυζαντιακὸν ἔδαφος μοῖραν εἴκοσι καὶ τεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀτάβεην, ὃν Ἀτάπακον ὀνομάζει Νικήτας ὁ Χωνιάτης. Ἄλλη δὲ μοῖρα τουρκικοῦ στρατοῦ ἐπολιόρκει τὴν Κλαυδιούπολιν. Ὁ δὲ Μανουὴλ ἀντεπεξῆλθε μεθ' ὁρμῆς ἐναντίον ἀμφοτέρων τούτων τῶν τουρκικῶν στρατιῶν. Καὶ ὁ μὲν Ἀτάβεης εἶχε λάβει παρὰ τοῦ σουλτάνου τὴν διαταγὴν νὰ πορθήσῃ ἄνευ φειδοῦς τὰς μέχρι τῆς θαλάσσης πόλεις καὶ χώρας καὶ ἀποκομίσῃ εἰς αὐτὸν εἰς ἔνδειξιν τῆς μέχρις αὐτῶν τῶν παραλίων ἐπικρατήσεως ὕδωρ θαλάσσιον καὶ ἄμμον θαλασσίαν καὶ κώπην αὐτοκρατορικοῦ πλοίου. Ἐκτελῶν δὲ τὰ κελεύσματα τοῦ Κιλιτζὶ Ἀσλάν, ἐδῄωσεν οἰκτρῶς τὰς παρὰ τὸν Μαίανδρον πόλεις, εἰςβάλλων αἰφνιδίως καὶ ποιούμενος ἀπροόπτους ἐφόδους, ἐκυρίευσε δὲ τὰς Τράλλεις καὶ τὴν φρυγικὴν Ἀντιόχειαν καὶ πλὴν ἄλλων ἐρυμάτων τὰ Λοῦμα καὶ τὸν Πεντάχειρα, κείμενον πλησίον τοῦ ὄρους Λάτμου ἔνθα σήμερον τὸ Μπὲς Παρμάκ, ἐλαφυραγώγησε δὲ καὶ τὰς παραθαλασσίας πόλεις. Ἀλλὰ κατ' αὐτοῦ ἐπῆλθε, σταλεὶς ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ, ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Βατάτζης μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα καὶ τοῦ Μιχαὴλ Ἀσπιέτη, οἵτινες ἐνίκησαν ἐπιφανῶς τὴν ἐκθύμως ἀγωνισθεῖσαν τουρκικὴν στρατιὰν παρὰ τὸν ποταμὸν Μαίανδρον. Αὐτὸς δ' ὁ Μανουὴλ, προχωρήσας μετ' ἄλλας νίκας μέχρι τῆς Κλαυδιουπόλεως ἧς ἔμαθε τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, προέφθασε νὰ σώσῃ τὴν πόλιν καὶ ἐδίωξε τοὺς Τούρκους τραπέντας εἰς φυγήν. Αἱ δὲ νῖκαι αὗται τῶν Βυζαντίνων ἐπήγαγον τέλος εἰρήνην μεταξὺ τοῦ σουλτάνου καὶ τοῦ βασιλέως.

ιδ'.

Πολιτεία καὶ διοίκησις ἐπὶ τοῦ Μανουήλ.

Ἀξιοθαύμαστος εἶνε ἀληθῶς ἡ δραστηριότης ἣν ἀνέπτυξεν ἐπὶ τριάκοντα καὶ ἑπτὰ ὅλα ἔτη ὁ Μανουήλ. Τὸ ἀξίωμα τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους ἐπ' αὐτοῦ ἀνεβιβάσθη εἰς περιωπὴν ἐπιφανῆ, τὴν δὲ δύνα-

μιν αὐτοῦ καταδεικνύει ἡ σύγχρονος ὑπὸ τοῦ βασιλέως προστασία τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει καὶ ἡ δι' ἀπαύστων καὶ νικηφόρων πολέμων ἐπιδίωξις τοῦτο μὲν τῆς διατηρήσεως τῶν ἀρχαίων ὁρίων, τοῦτο δὲ τῆς ἐπεκτάσεως αὐτῶν. Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς εἶνε βεβαίως τῶν μεγαλεπηβολωτάτων καὶ φιλοπολεμωτάτων βασιλέων τοῦ Βυζαντίου. Ὀλίγοι δὲ αὐτοκράτορες δύνανται νὰ εὐφημηθῶσιν ἐπὶ οὕτω σθεναρᾷ ἐπιδιώξει τῆς τιμῆς καὶ δόξης τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Τοῦτο δὲ μόνον δύναται νὰ λεχθῇ περὶ αὐτοῦ, ὅτι τὸ γενναῖον αὐτοῦ πρόγραμμα ὑπῆρξεν εὐρύτερον τοῦ δέοντος, ὑπερβάλλον τὰς ἀληθεῖς δυνάμεις τοῦ Βυζαντίου. Ἴσως δέ, ἂν περιέστελλέ πως τὴν πολυσχιδῆ αὐτοῦ δρᾶσιν ὁ αὐτόχρημ' ἀκοίμητος αὐτοκράτωρ, θὰ εἰργάζετο μὲν τελεσφορώτερον ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἔνθα ὑπῆρχον ἄμεσοι οἱ ἀπὸ τῶν Τούρκων κίνδυνοι τοῦ ἑλληνισμοῦ, θὰ προεκάλει δὲ ὀλιγώτερον τὴν ἐγκύμονα μελλόντων δεινῶν ἔχθραν τῶν Ἑσπερίων καὶ δὲν θὰ ἐξήντλει τὸ δημόσιον ταμεῖον διὰ τῶν ὑπερμέτρων δαπανῶν, ἃς ἀπήτησαν οἱ ἀδιάκοποι ἐκεῖνοι πόλεμοι καὶ ἡ χάριν διπλωματικῶν ἐπιτυχιῶν εἰς φιλοδωρίας πρὸς ξένους παροχὴ χρήματος πολλοῦ ἀφειδῶς ἐκχεομένου.

Αἱ τοιαῦται σπατάλαι ὑπῆρξαν δυναταὶ μόνον ἕνεκα τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν δημοσίων προσόδων, ἃς ἐκέκτητο ἔτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων τὸ Βυζάντιον. Μόνη ἡ Κωνσταντινούπολις εἰσέπραττεν ἐκ τῶν ἐργαστηριακῶν καὶ λιμενικῶν τελῶν καὶ ἐξ ἄλλων προσόδων εἰκοσακισχίλια ὑπέρπυρα καθ' ἡμέραν, ἤτοι περὶ τὰ ἑκατὸν εἴκοσι πέντε ἑκατομμύρια δραχμῶν κατ' ἔτος· εἰς δὲ τὸ ταμεῖον ὑπολογίζεται ὅτι εἰσέρρεον ἐκ λιμενικῶν τελῶν καὶ ἀμέσων καὶ ἐμμέσων φόρων περὶ τὰ ἑπτακόσια τοὐλάχιστον ἑκατομμύρια. Οὐδὲ παρέχουσιν οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι τελείαν ἔννοιαν τῶν ἀπεράντων πόρων τοῦ κράτους, ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὰ πολύτιμα μέταλλα, καίπερ ἐν τοῖς τότε χρόνοις τιμώμενα σχετικῶς ὀλιγώτερον ἢ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, εἶχον ὅμως ἀξίαν πολὺ μεγαλειτέραν τῆς σημερινῆς. Οὕτω δὲ δὲν θὰ ὑπερβάλωμεν βεβαίως τὰ πράγματα, ἂν πενταπλασιάσωμεν τἀνωτέρω ποσὰ πρὸς εὕρεσιν τῶν ἀντιστοίχων ἀξιῶν τῆς σήμερον.

Ἄλλως δὲ καὶ εἰς πολὺ ἀνώτερον ἀριθμὸν δυνάμεθα νἀναβιβάσωμεν τὰς προσόδους τοῦ κράτους, ὅταν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι μόνη ἡ Κέρκυρα παρεῖχεν ἐτησίως ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν περὶ τὰ δύο ἑκατομμύρια δραχμῶν κατὰ τὴν τότε ἀξίαν τοῦ νομίσματος, ἀντιστοιχοῦντος πρὸς

θησαυροῦ πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀναγκαίων μεγάλων πολεμικῶν δαπανῶν. Μὴ ἐπιδιώξας δὲ τὴν ἐπαύξησιν τῶν πόρων διὰ προσηκουσῶν σοφῶν διατάξεων, ἐπεζήτησε τὴν ἐλάφρυνσιν τοῦ δημοσίου ταμείου, ἐπιβαλὼν τὴν παροχὴν τοῦ σιτηρεσίου τῶν στρατευομένων εἰς τοὺς παροίκους καὶ προσθεὶς οὕτως ἐπὶ ζημίᾳ ἄλλως τοῦ στρατεύματος νέον βάρος εἰς τὰς ὑπὸ πλεονεκτῶν εἰσπρακτόρων πολλαχῶς κακουχουμένας λαϊκὰς τάξεις.

Καθ' ὅλου δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν κυριωτάτην δόξαν τοῦ Μανουὴλ, ἡ περὶ τοὺς πολέμους ἀνένδοτος αὐτοῦ ἀσχολία, ὑπῆρξε καὶ τὸ κυριώτατον αὐτοῦ πταῖσμα, ἅτε μονομερῶς ἐπιδοθέντος εἰς τὰ τῶν πολέμων καὶ μὴ μεριμνήσαντος ἀναλόγως καὶ περὶ βελτιώσεως καὶ ἀνυψώσεως τῶν διαφόρων κλάδων τῆς διοικήσεως. Ἀνὴρ οἷος ὁ Μανουὴλ, ἔχων στερρὰν θέλησιν, ὑπέροχον στρατηγικὴν δεξιότητα, μεγίστην ἐν πολέμοις γενναιότητα, ἔκτακτον διπλωματικὴν περίνοιαν, ἤθελεν ἀποβῆ πράγματι ἀνορθωτὴς τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους, ἂν ἤθελε προβῆ καὶ εἰς ἐσωτερικὴν ἀνάπλασιν τοῦ κράτους, οἵα ἡ ἐπιχειρηθεῖσα ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων. Ἀλλ' ὁ Μανουὴλ μὴ προβὰς εἰς τοιαύτας γενναίας μεταρρυθμίσεις ἠμέλησε καθήκοντος ἐπιβαλλομένου. Μετὰ δικαίας μὲν ἀληθῶς καυχήσεως ἐπιγράφεται ἐπί τινος τῶν παρ' αὐτοῦ ἀπολυθέντων χρυσοβούλλων ***Μανουὴλ ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς ὁ πορφυρογέννητος, Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ εὐσεβέστατος, ἀεισέβαστος, αὔγουστος, ἰσαυρικὸς κιλικικὸς, ἀρμενικὸς, δαλματικὸς, οὐγγρικὸς, βοσεντικὸς*** (ἤτοι ***βοσθνιακὸς), χροβατικὸς, λαζικὸς, ἰβηρικὸς, βουλγαρικὸς, σερβικὸς, ζηχχικὸς, ἀζαρικὸς, γοτθικός***. Ἀλλὰ τὰ ἐπίθετα ταῦτα τὰ καταδεικνύοντα τὴν ἔκτασιν τῆς ἀρχῆς ἢ τὰς νίκας τοῦ αὐτοκράτορος θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον ἂν συνεπληροῦντο διὰ τοῦ ἐγκωμίου ***μεταρρυθμιστὴς τῆς πολιτείας***. Τούτου δὲ λείψαντες, αἱ πολεμικαὶ δάφναι δι' ὧν περιέστεψε τὸ μέτωπον αὐτοῦ ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς δὲν ἤργησαν νὰ μαρανθῶσι, καὶ, πρὶν ἢ παρέλθωσι τριάκοντα καὶ πέντε ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, τὸ Βυζάντιον ὑπέκυπτεν ὑπὸ τὸ βαρὺ πλῆγμα τῶν Ἑσπερίων ἐκείνων, οὓς τοῦτο μὲν ἐνίκων, τοῦτο δ' ἐκολάκευον οἱ Κομνηνοί.

ΤΟ ΝΑΥΠΛΙΟΝ.

ιε.'

Ξένοι περιηγηταὶ ἐν τῷ κράτει.

Τὴν εὐημερίαν τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Μανουὴλ, τὸ πολυάνθρωπον τῶν πόλεων καὶ τὴν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν κίνησιν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν καὶ διὰ τῆς γεωγραφικῆς συγγραφῆς τοῦ Ἄραβος Ἐδρισῆ. Καίτοι δὲ τὸ βιβλίον τοῦτο ἐγράφη τῷ 1153 κατὰ παρακέλευσιν αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Ῥογήρου Β', οὗ τοὺς στόλους εἴδομεν ἐπιδραμόντας τὰς ἑλληνικὰς χώρας, οὐχ ἧττον ἡ συγγραφὴ τοῦ Ἄραβος γεωγράφου παρέχει εἰς ἡμᾶς λαμπρὰν εἰκόνα τῆς ἀκμῆς, ἐν ᾗ εὑρίσκετο ἀκόμη τὸ βυζαντιακὸν κράτος. Μεγάλαι στρατιωτικαὶ καὶ ἐμπορικαὶ ὁδοὶ ἑνόνουσι τὰς διαφόρους χώρας, καὶ ἀνθηραὶ πόλεις ἀκμάζουσιν ἐν αὐταῖς. Αὐταὶ αἱ εἰς τὴν ἐντεῦθεν Ἑλλάδα ἀφιερωμέναι σελίδες τοῦ Ἐδρισῆ δεικνύουσιν, ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ θέματα τῆς Δωδεκανήσου, ἤτοι τῶν Κυκλάδων, Κεφαλληνίας, ἤτοι Ἰονίων νήσων, καὶ αὐτὰ τὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου, ἅτιν' ἄλλους τόπους ὑπερορίας συνήθως ἐθεώρουν οἱ εἰς αὐτὰ ἐκ Βυζαντίου ἐξακοντιζόμενοι ἄρχοντες, πολλῷ ἀπεῖχον τῆς παρακμῆς. Ἡ Πελοπόννησος, ἥτις φέρει ἀκόμη τὸ ἀρχαῖον ὄνομα, τοῦ Ἐδρισῆ καλοῦντος αὐτὴν Μπελμπονὲζ καὶ ἀγνοοῦντος ἀκόμη τὸ μεταγενέστερον ὄνομα τοῦ Μορέως, λέγεται ὑπ' αὐτοῦ ἀνθοῦσα καὶ πολυάνθρωπος. Εἴπερ τις δὲ καὶ ἄλλη ἀκμάζει ἐν αὐτῇ ἡ Κόρινθος, ἧς ὑπὲρ τὸν ἰσθμὸν διεβιβάζοντο ἔτι πλοῖα μικρὰ, καθ' ἃ ἐν τῇ ἀρχαιότητι διὰ τοῦ Διολκοῦ καὶ ὡς εἶχε πράξει καὶ ἐπὶ Βασιλείου του Μακεδόνος ὁ Ὠορύφας ἐν τῷ κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ἀγῶνι. Τῶν δὲ λοιπῶν πόλεων τῆς χερσονήσου διαγινώσκονται καὶ ὑπὸ τὸν διεφθαρμένον πως αὐτὸν παρὰ τῷ Ἄραβι γεωγράφῳ τύπον αἱ Πάτραι, ἡ Κορώνη, ἡ Μεθώνη, τὸ Ἄργος, τὸ Ναύπλιον, ἡ Λακεδαίμων, διασώζουσαι τὸ ἀρχαῖον ὄνομα. Οὕτως ὁ βίος τῆς χερσονήσου συγκεντροῦται καὶ μετὰ τὴν πάροδον χιλιετηρίδος ὅλης περὶ αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ κυριώτατα τῶν κέντρων, ἅτινα ἐσώζοντο ἐπὶ τοῦ Παυσανίου. Σκοτεινὰ δὲ μένουσι τὰ περὶ τῆς Ἀρκαδίας, ἐν ᾗ ἄξιαι λόγου πάντως εἶχον ἐπέλθει μεταβολαὶ καὶ μεταναστάσεις, καθ' ἃ ἀποδεικνύει τοῦτο μὲν ἡ εἰς τὴν ἀρχαίαν Τεγέαν, ἥτις φαίνεται ἀποβαίνουσα κατὰ μικρὸν τὰ μετάθεσις

τοῦ ὀνόματος τῶν λακωνικῶν Ἀμυκλῶν (Νύκλι) καὶ ἡ εἰς τὴν ἀρχαίαν Κυπαρισσίαν ἐκτόπισις τοῦ ὀνόματος τῆς ἀρκαδικῆς χώρας ἐν χρόνῳ ἀγνώστῳ. Πράγματι δὲ Ἀρκαδίαν βλέπομεν ὠνομασμένην τὴν Κυπαρισσίαν παρὰ τῷ Ἐδρισῆ, ἀλλ' ἤδη ἑξήκοντα ἔτη πρὸ αὐτοῦ εὑρίσκω τὴν πόλιν φέρουσαν τὸ αὐτὸ ὄνομα ἐν χειρογράφῳ τινὶ τῆς Ἰλιάδος γραφέντι τῷ 1097 ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἀρκαδιᾶς ῥήτορος Προφήμου. Καὶ ἄλλαι δὲ τῶν πελοποννησιακῶν πόλεων φέρουσιν ἤδη παρὰ τῷ Ἐδρισῆ ὀνόματα νέα. Ἀναμὶξ δὲ ἀρχαῖα καὶ νέα ὀνόματα φέρουσι καὶ αἱ Κυκλάδες, ἃς εὑρίσκομεν ἀκμαζούσας, προεξεχουσῶν ἐν αὐταῖς τῆς Νάξου, τῆς Ἄνδρου καὶ τῆς Ἀμοργοῦ. Ἔρημος δ' εἶνε μόνον ἡ Δῆλος. Τῶν δὲ λοιπῶν νήσων πολυανθρωπόταται μὲν εἶνε ἡ Χίος καὶ ἡ Σάμος, ἀοίκητα δὲ τὰ Ψαρά, κατὰ δὲ τὸν Ἰόνιον κόλπον εὐανδροῦσι μάλιστα ἡ Κέρκυρα, ἡ Ζάκυνθος καὶ ἡ Κεφαλληνία. Τῶν δ' ἐν Ἠπείρῳ πόλεων ἀκμάζουσιν ἤδη τὰ Ἰωάννινα, ἐν Μακεδονίᾳ πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης τὰ Σκόπια, αἱ Σέρραι, ἡ Δράμα, ἡ Καστορία, ἡ Χρυσόπολις καὶ ἄλλαι, ἐν δὲ τῇ Θεσσαλίᾳ ἡ Λάρισα, τὰ Τρίκκαλα, ὁ Πλαταμών, τὸ Κίτρος καὶ ὁ Ἀλμυρός, ὅστις, καθ' ἃ διδασκόμεθα ἔκ τε τοῦ Ἐδρισῆ καὶ ἐξ ἐνετικῶν πηγῶν, ἦτο πολυκίνητος ἐμπορικὴ πόλις. Ἄξιον δὲ μνείας εἶνε, ὅτι δὲν παρουσιάζεται ἀκόμη τὸ ὄνομα τοῦ Βόλου, ἀλλ' ἔχομεν ἀντ' αὐτοῦ τὴν Δημητριάδα. Τὰ δὲ Τέμπη μνημονεύονται ὑπὸ τὸ βυζαντιακὸν αὐτῶν ὄνομα Λυκόστομον. Ἐν δ' Εὐβοίᾳ συναντῶμεν ἐκ τῶν σήμερον σωζομένων πόλεων τὴν Χαλκίδα ὑπὸ τὸ ὄνομα Εὔριπος, τὴν Κάρυστον καὶ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην. Τὰς δὲ Ἀθήνας τέλος λέγει ὁ Ἄραψ γεωγράφος πόλιν πολυάνθρωπον, περιβαλλομένην ὑπὸ κήπων καὶ γεωργησίμων ἀγρῶν.

Βραχὺν δὲ χρόνον μετὰ τὸν Ἐδρισὴν ἤρχετο εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ὁ ἐκ τῆς ἱσπανικῆς Τουδέλης Ἰουδαῖος ῥαββῖνος Βενιαμίν, ὅστις μεταξὺ τοῦ 1160 καὶ τοῦ 1173, ὅτε ἀπέθανε, περιώδευσε τὴν νότιον Γαλλίαν, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ προεχώρησε μέχρι τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀσίας, ἐπισκεπτόμενος τοὺς ἐν ταῖς χώραις ταύταις Ἰσραηλίτας ὁμοθρήσκους καὶ ἀναγράψας τὰ κατ' αὐτούς.

Ἤδη ἐξ ἀρχαιοτέρων χρόνων ὑφίσταντο ἰουδαϊκαὶ παροικίαι πλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν Θεσσαλονίκῃ, Κερκύρᾳ, Ζακύνθῳ, Θήβαις, Αἰγίνῃ, Πάτραις, Λακεδαίμονι, Κορίνθῳ, Εὐβοίᾳ, Σμύρνῃ, Χίῳ καὶ Ῥόδῳ. Ὁ δὲ Βενιαμὶν εὑρίσκει χαίρων πολυπληθεῖς κοινότητας ὁμο-

φύλων ἐν διαφόροις πόλεσι τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀναγράφει τὰ ὀνόματα τῶν κυριωτάτων ἐν αὐταῖς Ἰουδαίων. Οὕτως ἡ Κορυφώ, καθ' ἃ, ὡς γνωστὸν ἤδη ἡμῖν, ὠνομάζετο τότε ἡ Κέρκυρα, εἶχεν ἕνα μόνον Ἰουδαῖον, ἡ Ἄρτα ἑκατόν, ὁ Ἀχελῶος, ἡ ὁμώνυμος τοῦ ποταμοῦ μεσαιωνικὴ πόλις, δέκα, αἱ Πάτραι, ἐν αἷς εὑρίσκοντο μεγάλαι καὶ ἀρχαῖαι οἰκοδομαί, πεντήκοντα, ἐν Ναυπάκτῳ περὶ τοὺς ἑκατόν. Ἐν Κρίσσῃ ᾤκουν ἀνὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ, βιοῦντες καθ' ἑαυτοὺς ὡς γεωργοί, περὶ τοὺς διακοσίους, ἐν Κορίνθῳ τριακόσιοι, ἐν Χαλκίδι περὶ τοὺς διακοσίους, ἕτεροι δ' ἑκατὸν ἐν Ῥαβεννίκῃ τῆς Φθιώτιδος, ὀλίγοι τινὲς ἐν Γαρδικίῳ, τετρακόσιοι δ' ἐν τῷ ἀκμάζοντι Ἀλμυρῷ, ἐν ᾧ καὶ παροικίαι Βενετῶν, Πισατῶν καὶ Γενουηνσίων, περὶ τοὺς εἴκοσιν ἐν Δημητριάδι, περὶ τοὺς πεντακοσίους ἐν Θεσσαλονίκῃ, περὶ τοὺς ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἐν Δράμᾳ. Ἀλλ' ἡ πολυπληθεστάτη τῶν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν ἰουδαϊκῶν κοινοτήτων, ἃς ἐπεσκέφθη ὁ Βενιαμίν, ἦτο ἡ τῶν Θηβῶν, ἔνθα κατῴκουν δισχίλιοι Ἰουδαῖοι, οἱ κατ' αὐτὸν ἄριστοι τῶν μεταξοπλόκων καὶ πορφυροβάφων τῆς συμπάσης Ἑλλάδος. Μόνον δ' οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἰουδαῖοι ὑπερέβαινον κατά τι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν Θήβαις, ἀνερχόμενοι εἰς δισχιλίους καὶ πεντακοσίους. Οὕτως αἱ Θῆβαι ἀποδεικνύονται ταχέως ἀναλαβοῦσαι μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Νορμαννῶν ἐντὸς ὀλίγων καὶ μόνων ἐτῶν. Τῶν δὲ Ἀθηνῶν οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν ὁ Βενιαμίν, ἅτε προφανῶς οὐδένα ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἐχουσῶν Ἰουδαῖον. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ συμβαίνει ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ. Μέχρις αὐτοῦ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος ῥητῶς μαρτυρεῖται ἡ ἐξ Ἀθηνῶν ἀπουσία Ἰουδαίων. Καὶ ἐν ἀρχαιοτέροις δὲ χρόνοις εἶνε ἀμφίβολον ἂν ἐγκατέστησάν ποτε Ἰουδαῖοι ἐν Ἀθήναις· εἰ δέ τινες ὑπῆρχον, ἦσαν λίαν ὀλιγάριθμοι.

Ἡ ἀναγραφὴ τοῦ Βενιαμίν, ἐξ ἧς παρελίπομεν μόνον δύο παροικίας, ἃς δὲν δυνάμεθα νὰ διαγνώσωμεν ἕνεκα τῆς παραφθορᾶς τοῦ ὀνόματος, παρέχει εἰς ἡμᾶς οὐ μόνον ἀκριβῆ πίνακα τῶν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα διεσπαρμένων Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ δεικνύει τίνες αἱ ὑπερμεσοῦντος τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος ἐμπορικαὶ καὶ βιομηχανικαὶ πόλεις τῆς χώρας. Ἀληθῶς οἱ Ἰουδαῖοι ἀνέκαθεν ἔσπευδον εἰς τοιαῦτα μόνον κέντρα, σπανιώτατα δ' εὑρίσκομεν αὐτοὺς διατρίβοντας περὶ τὴν γεωργίαν, τοῦθ' ὅπερ ῥητῶς μαρτυρεῖ ὁ Βενιαμὶν περὶ μόνων τῶν ἀνὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Παρνασσοῦ γεωργούντων. Καὶ τῆς πο-

λυανθρωπίας δὲ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἔννοιαν παρέχουσιν οἱ ἀριθμοὶ τῶν Ἰουδαίων τῶν ἐν ταῖς πόλεσι παροικούντων, οἵτινες πάντες ἀπετέλουν μικρὸν μόνον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἑκάστης αὐτῶν. Εἶνε δὲ λυπηρόν, ὅτι δὲν ἔχομεν ἄλλας πηγὰς πρὸς ἐξεύρεσιν τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων.

Ἀλλ' ἡ ἀναγραφὴ τοῦ Βενιαμὶν εἶνε ἀξία λόγου καὶ ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν. Ποιούμενος λόγον περὶ τῆς Θεσσαλίας λέγει ὁ ῥαββῖνος τῆς Τουδέλης τὰ ἑξῆς· «Ἐνταῦθα εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς Βλαχίας, ἧς οἱ κάτοικοι οἰκοῦσι τὰ ὄρη· φέρει δὲ καὶ αὐτὸ τὸ φῦλον τὸ ὄνομα

Η ΠΕΔΙΑΣ ΤΗΣ ΦΑΡΣΑΛΟΥ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑι

Βλάχοι. Δυνάμεθα δὲ νὰ παραβάλωμεν αὐτοὺς ὡς πρὸς τὴν ταχύτητα πρὸς αἰγάγρους· ἀπὸ τῶν ὀρέων καταβαίνουσιν εἰς τὴν χώραν τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἀποκομίσωσιν ἐξ αὐτῆς σκῦλα καὶ λείαν. Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ καταβάλῃ αὐτοὺς διὰ πολέμου, οὐδέ τις βασιλεὺς δύναται νὰ ὑποτάξῃ αὐτούς. Τὰ τῶν Χριστιανῶν θέσμια δὲν τηροῦσι, καὶ εἰς τοὺς ἑαυτῶν ἐπιβάλλουσιν ὀνόματα ἰουδαϊκά· διό τινες ἰσχυρίζονται, ὅτι ὑπῆρξαν Ἰουδαῖοι καὶ ἐπιμένουσι καλοῦντες τοὺς Ἰουδαίους ἀδελφούς, καὶ ὁσάκις προσβάλλουσιν αὐτούς, λαφυραγωγοῦσι μέν, ἀλλὰ δὲν φονεύουσι, καθ' ἃ φονεύουσι τοὺς Ἕλληνας· ζῶσι δὲ τέλος ἐκτὸς τοῦ νόμου».

Παρά τινας ἀνακριβείας τοῦ χωρίου τούτου ὀρθὸς εἶνε ὁ ἐν αὐτῷ

χαρακτηρισμὸς τῶν Βλάχων καὶ ἀκριβῆ τὰ περὶ τῆς μεγάλης αὐτῶν διαδόσεως καὶ αὐθαιρέτου διαίτης ἐν Θεσσαλίᾳ. Ἀληθῶς ἤδη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου βλέπομεν τοὺς πάντως ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Δακῶν ὁρμωμένους καὶ ἐκρωμαϊσθέντας Βλάχους ὡς προσκόπους τῆς βυζαντιακῆς στρατιᾶς ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἵμου. Ἔπειτα δ' ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα παρουσιάζονται ἱκανῶς διαδεδομένοι ἐν Θεσσαλίᾳ, ἀλλ' ἡ ἐγκατάστασις αὐτῶν ἔχει νομαδικὸν χαρακτῆρα· τὸ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐκδοθὲν Στρατηγικὸν τοῦ Κεκαυμένου ῥητῶς μαρτυρεῖ, ὅτι μόνον τὸν χειμῶνα διέτριβον ἐν Θεσσαλίᾳ μετὰ τῶν κτηνῶν αὐτῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀπριλίου μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου αἱ γυναῖκες αὐτῶν καὶ τὰ κτήνη ἀνέβαινον εἰς τοὺς ὑψηλοτέρους καὶ ψυχροτέρους τόπους τῆς Μακεδονίας. Κατὰ μικρὸν δὲ ἡ ἐγκατάστασις αὐτῶν ἐγίνετο καὶ μονιμωτέρα. Ἐπὶ δὲ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ μνημονεύονται καὶ βλαχικὰ αὐτόχρημα χωρία ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν οἷς ἡ Ἐζεβὰ τῆς Ἀνδρωνείας οὐ μακρὰν τῆς Ὄσσης. Σὺν τῷ χρόνῳ δ' ἐπὶ τοσοῦτον ἐπεξετάθησαν ἐν Θεσσαλίᾳ, ὥστε ἤδη ὁ Νικήτας Χωνιάτης τὰ ὀρεινὰ τῆς χώρας ὀνομάζει Μεγάλην Βλαχίαν.

ιϛ'.

Ἡ ἐξέλιξις τῆς δημώδους.

Οἱ χρόνοι τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ εἶνε ἄξιοι λόγου καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς φιλολογικῆς παραγωγῆς. Συνεχίζεται δ' ἐπ' αὐτοῦ ἡ πνευματικὴ ἐκείνη ἀναβίωσις, ἥτις μετὰ βραχεῖαν διακοπὴν ἄρχεται μὲν καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, παύει δὲ μόνον μετὰ τὸν Μανουήλ. Καὶ τὴν μὲν φιλολογικὴν τῶν χρόνων ἐκείνων ῥοπὴν ἐκπροσωπεῖ ὁ πολυίστωρ Ἰωάννης Τζέτζης. Ἰδίως δ' ἀκμάζει ἡ ἱστοριογραφία, ἐν ᾗ μετὰ τὸν Γεώργιον Κεδρηνὸν καὶ τὴν Ἄνναν Κομνηνὴν διαπρέπουσιν ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς, ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ὁ Μιχαὴλ Γλυκᾶς, ὁ Ἰωάννης Κίνναμος καὶ ὁ ἀργότερον διακριθεὶς Νικήτας Ἀκομινᾶτος ὁ Χωνιάτης, ὅστις μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Μιχαὴλ, τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν (1182—1204), τοῦ Γεωργίου Τορνίκη, τοῦ Νέων Πατρῶν, ἤτοι Ὑπάτης, Εὐθυμίου

Μαλάκη καὶ ἄλλων τινῶν συναπετέλει πλειάδα πολυγράφων συγγραφέων, ἧς κορυφαῖος ἦτο ὁ πολυμαθέστατος Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλονίκης, ὁ φιλόπατρις θρηνῳδὸς τῆς ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν ἁλώσεως τῆς πόλεως καὶ ὁ σοφὸς ὑπομνηματιστὴς τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Πινδάρου, Διονυσίου τοῦ Περιηγητοῦ.

Ἅπαντες δὲ οὗτοι οἱ λόγιοι ἔγραψαν ἐν τῇ αὐτῇ ἐκείνῃ ἀρχαΐζούσῃ γλώσσῃ ἥτις ἔκπαλαι ἐσπουδάζετο ἐν τοῖς σχολείοις τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους καὶ ἦτο τὸ ὄργανον τῆς ἐκκλησίας, τῆς πολιτείας καὶ τῆς παιδείας. Ἀλλὰ τὴν γλῶσσαν ταύτην οὔτ' ἐλάλουν οὔτε κατενόουν τὰ πλήθη. Οἱ κάπηλοι ἐν τῇ ἀγορᾷ, οἱ στρατιῶται ἐν τοῖς στρατοπέδοις, οἱ δῆμοι ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, αἱ γυναῖκες ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐλάλουν τὴν ἐκ τῆς κοινῆς τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων ἀπορρεύσασαν δημώδη, σὺν τῷ χρόνῳ ὑποστᾶσαν περαιτέρας μεταβολὰς καὶ ἀποσχισθεῖσαν εἰς ἐξηλλαγμένας ἀλλήλων τοπικὰς διαλέκτους. Ἡ δημώδης δὲ αὕτη γλῶσσα δὲν θεωρεῖται ὑπὸ τῶν γραφόντων ἀξία νἀναβιβασθῇ ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου, ἀπὸ τῶν ἀγυιῶν εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ λογίου. Οὔτε οἱ θεολόγοι, οὔτε οἱ ἱστορικοὶ τοῦ Βυζαντίου καταδέχονται νὰ συγκαταβῶσι μέχρι τοῦ λαοῦ καὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ. Περίεργον δὲ εἶνε, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ βίοι τῶν ἁγίων, ὧν τὰ θέματα εἴπερ τινὰ καὶ ἄλλα ἀπηυθύνοντο εἰς τοὺς πολλούς, ἐγράφοντο ἐν τῇ ἀρχαΐζούσῃ, καὶ μόνος εἷς ἁγιογράφος, ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἕκτου καὶ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος ἀκμάσας ἐπίσκοπος τῆς ἐν Κύπρῳ Νεαπόλεως Λεόντιος, ἔγραψε βίους ἁγίων ἐν γλώσσῃ δημωδεστέρᾳ, ἀλλὰ χωρὶς νὰ τύχῃ μιμητῶν. Οἱ δὲ ἱστορικοὶ αὐτόχρημα καταφρονοῦσι τὸ λαϊκὸν ἰδίωμα καὶ ἐξ ἀνάγκης ποτὲ ποιούμενοι χρῆσιν δημώδους τινὸς λέξεως ἢ παροιμίας διαστέλλουσιν αὐτὴν ἐπιδεικτικῶς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ ὀγκηροῦ αὐτῶν ὕφους ἢ ζητοῦσιν αὐτόχρημα συγγνώμην παρὰ τοῦ ἀναγνώστου. *Τὸ ἑλληνίζειν εἰς ἄκρον ἐσπουδακυῖα* καυχᾶται λέγουσα περὶ ἑαυτῆς ἡ ἀρχαιομαθὴς Ἄννα ἡ Κομνηνή. Ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἐσπούδαζον καθ' ὅλου οἱ Βυζαντῖνοι περὶ τὴν μίμησιν τῶν ἀρχαίων, ὥστε καί τινες τῶν συγγραφῶν αὐτῶν διωλίσθησαν μεταξὺ τῶν γραφέντων ἐν τοῖς ἐκκρίτοις τοῖς ἀρχαιότητος χρόνοις. Οὕτως ἐπὶ μακρὸν ἐφέρετο ἐν τοῖς γνωστοῖς διαλόγοις τοῦ Λουκιανοῦ ὁ *Φιλόπατρις ἢ διδασκόμενος*, ἕως διεγνώσθη τέλος ὡς γραφεὶς ἐν ταῖς ἡμέραις Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ.

Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ὁ πεζὸς λόγος τῶν συγγραφέων ἠρνεῖτο πᾶ-

σαν σχέσιν πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ καὶ οἱ ἀρχαιομαθεῖς λόγιοι ἠσπάζοντο τἀρχαῖα μέτρα καὶ τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ποιήσει, ὁ λαὸς δὲν ἔπαυσεν ᾄδων ἐν τῇ ἰδίᾳ αὑτοῦ γλώσσῃ. Ἤδη δὲ τῷ 602 εἴδομεν τὸν δῆμον τοῦ Βυζαντίου ποιοῦντα κατὰ τοῦ ἀτυχοῦς βασιλέως Μαυρικίου ἐν τῇ μέθῃ τῆς στάσεως τὸ ὑβριστικὸν ἐκεῖνο ᾆσμα, ὅπερ ἀπεκαλέσαμεν τὸ πρῶτον δημῶδες ᾆσμα τῆς νέας ἑλληνικῆς, ἐν ᾧ ἡ δημοτικὴ φωνὴ ἀναδεικνύεται ἁρμοδία νὰ συνθέσῃ καὶ πολύστιχα ποιήματα. Ἀλλ' ἡ ποίησις δὲν περιωρίσθη ποιουμένη χρῆσιν τῆς δημώδους ἐν μόνῳ τῷ ἱπποδρόμῳ καὶ τῇ ἀγορᾷ. Ὅτε δὲ ὁ βυζαντιακός λαὸς ᾐσθάνθη πλὴν τῶν ἀστικῶν πανηγύρεων καὶ τῶν ἑορτῶν τῆς ἐκκλησίας τὴν ἀνάγκην νὰ ψάλῃ τοὺς μεγάλους πολεμικοὺς ἄθλους τῶν βασιλικῶν στρατιῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν ἡρώων ἐναντίον τῶν ξένων ἐπιδρομέων, δὲν κατέφυγεν εἰς τὴν ἐψιμιθυμιωμένην γλῶσσαν τῶν γραφείων, οὐδ' εἰς τἀρχαιοπρεπῆ μέτρα, ἀλλὰ τὰ ἐθνικὰ ἐκεῖνα κατορθώματα ἔψαλε διὰ νέου στίχου λαϊκοῦ ἐν τῇ ζωντανῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ. Συνέβη δὲ τοῦτο μάλιστα ἐν τῇ ἐξυμνήσει τῶν κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ἄθλων τῶν *ἀκριτῶν*, τῶν μεσαιωνικῶν ἐκείνων ἁρματωλῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Τὸ δὲ πρότυπον τῶν ἡρώων ἐκείνων, ὁ ἐκ πατρὸς μὲν Σαρακηνός, Ἕλλην δ' ἐκ μητρὸς Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας, ἀπέβη ἀντικείμενον κοινοῦ θαυμασμοῦ, ἄλλος Ἡρακλῆς, οὗ τὰ κλέα διεδίδοντο ἐν μύθοις καὶ ἐψάλλοντο δι' ᾀσμάτων ἐν πάσῃ γωνίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἐκ τοῦ ἀκριτικοῦ δὲ τούτου κύκλου προῆλθε τὸ ἐπιφανὲς περὶ τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα ἡρωικὸν ἔπος τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅπερ, ἐν τῇ καθαρευούσῃ τὸ πρῶτον συνταχθέν, διεσκευάσθη ἔπειτα πλέον ἢ ἅπαξ ἐν τῇ δημώδει, ἥτις δὲν ἔπαυσε καὶ ἐπὶ τῶν κομνηνείων χρόνων ὑμνοῦσα τὸν υἱὸν τοῦ Ἀνδρονίκου, τὸν Ἀρμούρην, τὸν Ξανθῖνον, οἵτινες συνδέονται ἀναποσπάστως πρὸς τὸν ὅλον ἀκριτικὸν κύκλον.

Οὕτως εἶχον τὰ κατὰ τὴν δημώδη γλῶσσαν καὶ ποίησιν, ὅτε αἰφνιδίως αὕτη ἀνακτᾷ νέαν δύναμιν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν Κομνηνῶν, ἀναβαίνουσα ἐμμέσως ἢ ἀμέσως μέχρις αὐτοῦ τοῦ θρόνου. Αὐτὸς τοῦ Καλοϊωάννου ὁ πρωτότοκος υἱός Ἀλέξιος ὁ ἐν ἔτει 1142 προαποθανὼν τοῦ πατρὸς προεξάρχει τῆς κινήσεως ταύτης, γράψας ἐν τῇ δημώδει πρός τινα τῶν ἀνεψιῶν στίχους διδακτικούς, φερομένους ὑπὸ τὸ ὄνομα Σπανέας, ὅπερ ἀπέβη τυπικὸν διὰ τὰ ποιήματα παραινετικοῦ εἴδους.

Μαλάκη καὶ ἄλλων τινῶν συναπετέλει πλειάδα πολυγράφων συγγραφέων, ἧς κορυφαῖος ἦτο ὁ πολυμαθέστατος Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλονίκης, ὁ φιλόπατρις θρηνῳδὸς τῆς ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν ἁλώσεως τῆς πόλεως καὶ ὁ σοφὸς ὑπομνηματιστὴς τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Πινδάρου, Διονυσίου τοῦ Περιηγητοῦ.

Ἅπαντες δὲ οὗτοι οἱ λόγιοι ἔγραψαν ἐν τῇ αὐτῇ ἐκείνῃ ἀρχαΐζούσῃ γλώσσῃ ἥτις ἔκπαλαι ἐσπουδάζετο ἐν τοῖς σχολείοις τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους καὶ ἦτο τὸ ὄργανον τῆς ἐκκλησίας, τῆς πολιτείας καὶ τῆς παιδείας. Ἀλλὰ τὴν γλῶσσαν ταύτην οὔτ' ἐλάλουν οὔτε κατενόουν τὰ πλήθη. Οἱ κάπηλοι ἐν τῇ ἀγορᾷ, οἱ στρατιῶται ἐν τοῖς στρατοπέδοις, οἱ δῆμοι ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, αἱ γυναῖκες ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐλάλουν τὴν ἐκ τῆς κοινῆς τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων ἀπορρεύσασαν δημώδη, σὺν τῷ χρόνῳ ὑποστᾶσαν περαιτέρας μεταβολὰς καὶ ἀποσχισθεῖσαν εἰς ἐξηλλαγμένας ἀλλήλων τοπικὰς διαλέκτους. Ἡ δημώδης δὲ αὕτη γλῶσσα δὲν θεωρεῖται ὑπὸ τῶν γραφόντων ἀξία νὰναβιβασθῇ ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου, ἀπὸ τῶν ἀγυιῶν εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ λογίου. Οὔτε οἱ θεολόγοι, οὔτε οἱ ἱστορικοὶ τοῦ Βυζαντίου καταδέχονται νὰ συγκαταβῶσι μέχρι τοῦ λαοῦ καὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ. Περίεργον δὲ εἶνε, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ βίοι τῶν ἁγίων, ὧν τὰ θέματα εἴπερ τινὰ καὶ ἄλλα ἀπηυθύνοντο εἰς τοὺς πολλούς, ἐγράφοντο ἐν τῇ ἀρχαΐζούσῃ, καὶ μόνος εἷς ἁγιογράφος, ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἕκτου καὶ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος ἀκμάσας ἐπίσκοπος τῆς ἐν Κύπρῳ Νεαπόλεως Λεόντιος, ἔγραψε βίους ἁγίων ἐν γλώσσῃ δημωδεστέρα, ἀλλὰ χωρὶς νὰ τύχῃ μιμητῶν. Οἱ δὲ ἱστορικοὶ αὐτόχρημα καταφρονοῦσι τὸ λαϊκὸν ἰδίωμα καὶ ἐξ ἀνάγκης ποτὲ ποιούμενοι χρῆσιν δημώδους τινὸς λέξεως ἢ παροιμίας διαστέλλουσιν αὐτὴν ἐπιδεικτικῶς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ ὀγκηροῦ αὐτῶν ὕφους ἢ ζητοῦσιν αὐτόχρημα συγγνώμην παρὰ τοῦ ἀναγνώστου. *Τὸ ἑλληνίζειν εἰς ἄκρον ἐσπουδακυῖα* καυχᾶται λέγουσα περὶ ἑαυτῆς ἡ ἀρχαιομαθὴς Ἄννα ἡ Κομνηνή. Ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἐσπούδαζον καθ' ὅλου οἱ Βυζαντῖνοι περὶ τὴν μίμησιν τῶν ἀρχαίων, ὥστε καί τινες τῶν συγγραφῶν αὐτῶν διωλίσθησαν μεταξὺ τῶν γραφέντων ἐν τοῖς ἐκκρίτοις τοῖς ἀρχαιότητος χρόνοις. Οὕτως ἐπὶ μακρὸν ἐφέρετο ἐν τοῖς γνωστοῖς διαλόγοις τοῦ Λουκιανοῦ ὁ *Φιλόπατρις ἢ διδασκόμενος*, ἕως διεγνώσθη τέλος ὡς γραφεὶς ἐν ταῖς ἡμέραις Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ.

Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ὁ πεζὸς λόγος τῶν συγγραφέων ἠρνεῖτο πᾶ-

σαν σχέσιν πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ καὶ οἱ ἀρχαιομαθεῖς λόγιοι ἠσπάζοντο τἀρχαῖα μέτρα καὶ τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ποιήσει, ὁ λαὸς δὲν ἔπαυσεν ᾄδων ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ γλώσσῃ. Ἤδη δὲ τῷ 602 εἴδομεν τὸν δῆμον τοῦ Βυζαντίου ποιοῦντα κατὰ τοῦ ἀτυχοῦς βασιλέως Μαυρικίου ἐν τῇ μέθῃ τῆς στάσεως τὸ ὑβριστικὸν ἐκεῖνο ᾆσμα, ὅπερ ἀπεκαλέσαμεν τὸ πρῶτον δημῶδες ᾆσμα τῆς νέας ἑλληνικῆς, ἐν ᾧ ἡ δημοτικὴ φωνὴ ἀναδεικνύεται ἁρμοδία νὰ συνθέσῃ καὶ πολύστιχα ποιήματα. Ἀλλ᾽ ἡ ποίησις δὲν περιωρίσθη ποιουμένη χρῆσιν τῆς δημώδους ἐν μόνῳ τῷ ἱπποδρόμῳ καὶ τῇ ἀγορᾷ. Ὅτε δὲ ὁ βυζαντιακὸς λαὸς ᾐσθάνθη πλὴν τῶν ἀστικῶν πανηγύρεων καὶ τῶν ἑορτῶν τῆς ἐκκλησίας τὴν ἀνάγκην νὰ ψάλῃ τοὺς μεγάλους πολεμικοὺς ἄθλους τῶν βασιλικῶν στρατιῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν ἡρώων ἐναντίον τῶν ξένων ἐπιδρομέων, δὲν κατέφυγεν εἰς τὴν ἐψιμιθυμιωμένην γλῶσσαν τῶν γραφείων, οὐδ᾽ εἰς τἀρχαιοπρεπῆ μέτρα, ἀλλὰ τὰ ἐθνικὰ ἐκεῖνα κατορθώματα ἔψαλε διὰ νέου στίχου λαϊκοῦ ἐν τῇ ζωντανῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ. Συνέβη δὲ τοῦτο μάλιστα ἐν τῇ ἐξυμνήσει τῶν κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ἄθλων τῶν *ἀκριτῶν*, τῶν μεσαιωνικῶν ἐκείνων ἁρματωλῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Τὸ δὲ πρότυπον τῶν ἡρώων ἐκείνων, ὁ ἐκ πατρὸς μὲν Σαρακηνός, Ἕλλην δ᾽ ἐκ μητρὸς Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας, ἀπέβη ἀντικείμενον κοινοῦ θαυμασμοῦ, ἄλλος Ἡρακλῆς, οὗ τὰ κλέα διεδίδοντο ἐν μύθοις καὶ ἐψάλλοντο δι᾽ ᾀσμάτων ἐν πάσῃ γωνίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἐκ τοῦ ἀκριτικοῦ δὲ τούτου κύκλου προῆλθε τὸ ἐπιφανὲς περὶ τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα ἡρωικὸν ἔπος τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅπερ, ἐν τῇ καθαρευούσῃ τὸ πρῶτον συνταχθέν, διεσκευάσθη ἔπειτα πλέον ἢ ἅπαξ ἐν τῇ δημώδει, ἥτις δὲν ἔπαυσε καὶ ἐπὶ τῶν κομνηνείων χρόνων ὑμνοῦσα τὸν υἱὸν τοῦ Ἀνδρονίκου, τὸν Ἀρμούρην, τὸν Ξανθῖνον, οἵτινες συνδέονται ἀναποσπάστως πρὸς τὸν ὅλον ἀκριτικὸν κύκλον.

Οὕτως εἶχον τὰ κατὰ τὴν δημώδη γλῶσσαν καὶ ποίησιν, ὅτε αἰφνιδίως αὕτη ἀνακτᾷ νέαν δύναμιν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν Κομνηνῶν, ἀναβαίνουσα ἐμμέσως ἢ ἀμέσως μέχρις αὐτοῦ τοῦ θρόνου. Αὐτὸς τοῦ Καλοϊωάννου ὁ πρωτότοκος υἱὸς Ἀλέξιος ὁ ἐν ἔτει 1142 προαποθανὼν τοῦ πατρὸς προεξάρχει τῆς κινήσεως ταύτης, γράψας ἐν τῇ δημώδει πρός τινα τῶν ἀνεψιῶν στίχους διδακτικούς, φερομένους ὑπὸ τὸ ὄνομα Σπανέας, ὅπερ ἀπέβη τυπικὸν διὰ τὰ ποιήματα παραινετικοῦ εἴδους.

Ἀλλ᾽ ἡ ἐξέλιξις αὕτη τῆς δημώδους φαίνεται συνδεδεμένη μάλιστα πρὸς τὸν Μανουήλ, πρὸς ὃν βλέπομεν ἀπευθυνομένους διὰ ποιημάτων ἐν αὐτῇ γεγραμμένων δύο ἰδίως ἄνδρας, τὸν Μανουὴλ Γλυκᾶν καὶ τὸν Θεόδωρον Πρόδρομον. Διὸ ὑπετέθη δικαίως, ὅτι τοῦτο ἔγεινε χάριν ἰδιαζούσης τινὸς συμπαθείας τοῦ Μανουὴλ πρὸς τὴν δημώδη. Καὶ ὁ μὲν Γλυκᾶς, φυλακισθεὶς ἕνεκα κακοβούλων εἰσηγήσεων, ἀπηύθυνε τῷ 1158 πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, στρατευόμενον ἐν Κιλικίᾳ, στίχους γεγραμμένους ἐν γλώσσῃ συμμίκτῳ ἐκ καθαρευούσης καὶ δημώδους, δι᾽ ὧν ἐζήτει παρ᾽ αὐτοῦ ἀπαλλαγήν, ἧς δὲν ἔτυχεν. Ἐθρήνει δὲ τὴν ἰδίαν ἐν τῇ εἱρκτῇ ταλαιπωρίαν, ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἀρχαῖον δημοτικὸν λόγον τὸν λέγοντα·

Ὁπου ἔχει ἀμέριμνον ψυχήν, ὁπου ἔνι χορτασμένος
ποτὲ οὐ πιστεύει νηστικόν, ποτὲ οὐ ψυχοπονᾶται.

Καὶ προσέθετεν·

Ἐσύ, ἂν ἱστήκῃς εἰς βουνὶν καὶ ἀπὸ μακρὰ ἐντρανίζῃς
καὶ βλέπῃς ἄλλον κείμενον ἀπέσω εἰς τὸ καμίνιν,
οὐκ οἶδες, οὐκ ἐνόησες, οὐκ ἔγνως τὴν πικρίαν·
ἐκεῖνος τηγανίζεται, καὶ σὺ κἂν ψίχα οὐ γνώθεις.
Ἂν ἴδῃς εἰς τὸ πέλαγος καράβιν κινδυνεῦον,
ἐσὺ γελᾷς ἀπὸ μακρά, κ᾽ ἐκεῖ μεγάλη τζίκνα·
ἐσὺ λέγεις Ἀϊλλοίμονον κ᾽ ἐκεῖ θεωροῦν ἀγγέλους·
ὁ βλέπων φῶς ἐλεύθερον, ὁ τρέχων εἰς τὸν κόσμον,
οὐκ ἔχει φόβον πενθερᾶς, ἀμέριμνος κοιμᾶται·
ἂν οὐ πιασθῇ καὶ δαμασθῇ, ψυχὴν ἂν οὐ πονέσῃ
ὡς ὄρνεον πελάζεται, δοκοῦν τον ὅλα ὁμάλιν·
τῆς φυλακῆς ἡ κάκωσις, ἡ τζίκνα, τὸ καρβούνιν·
ἐγὼ τὸ ἐξεύρω μοναχός, ἐμέναν καίει μόνον,
μόνος ἐγὼ δαμάζομαι κ᾽ ἐγὼ τὴν πεῖραν ἔχω.

Πολὺ δ᾽ εὐφυέστερος καὶ πρωτοτυπώτερος τοῦ Γλυκᾶ εἶνε ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, συγγραφεὺς πολυγραφώτατος, ὅστις, καίπερ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ ἔργα γράψας ἐν τῇ ἀρχαΐζούσῃ γλώσσῃ, συνέταξε καὶ ἐν τῇ δημώδει τέσσαρα ἱκετικὰ στιχουργήματα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἀπηύθυνεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Καλοϊωάννην, τὸ δὲ δεύτερον εἴς τινα σεβαστοκράτορα, πιθανῶς τὸν δευτερότοκον υἱὸν ἐκείνου Ἀνδρόνικον τὸν Κομνηνόν, εἰς δὲ τὸν Μανουὴλ τὰ δύο τελευταῖα, ὧν παρεδόθη-

σαν εἰς ἡμᾶς δύο μεγάλως ἀπ' ἀλλήλων διαφέρουσαι παραλλαγαί. Ὁ Πρόδρομος, ὅστις καλεῖ ἑαυτὸν διὰ τὴν πτωχείαν Πτωχοπρόδρομον, παρουσιάζεται τοῦτο μὲν ὡς σύζυγος τῆς ὑπερηφάνου Ματζουκίνης καὶ καθιστάνει τὸν βασιλέα Ἰωάννην καὶ τὸν σεβαστοκράτορα μετόχους τῶν δεινῶν παθημάτων τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου, ἐπικαλούμενος τὸ ἔλεος αὐτῶν, τοῦτο δὲ κακίζει ὡς μοναχὸς Ἱλαρίων τὴν ὑπερφροσύνην καὶ ἀσωτίαν τῶν ἡγουμένων καὶ ἀποκλαίει τὴν ἀτυχίαν καὶ πενίαν τῶν περὶ τὰ γράμματα σχολαζόντων.

Διὰ τῶν ἑξῆς στίχων παριστάνει ὁ Πρόδρομος ἐκθέτουσαν τὴν σύζυγον, ἐξ ἧς τὰ πολλὰ δεινά, τὰ κατὰ τοῦ συζύγου παράπονα καὶ τὴν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἀντίθεσιν·

Ποῖον ἱμάτιν μ' ἔρραψας, ποιὸν δίμιτόν μ' ἐποῖκες;
καὶ ποιὸν γυρίν μ' ἐφόρεσας; οὐκ οἶδα Πασχαλίαν.
Ἔχεις με χρόνους δώδεκα ψυχροὺς καὶ ἀσβολωμένους,
οὐκ ἔβαλ' ἀπὸ κόπου σου ταττίκιν εἰς ποδάριν,
οὐκ ἔβαλα εἰς τὴν ῥάχιν μου μεταξωτὸν ἱμάτιν,
οὐκ εἶδα εἰς τὸ δακτύλιν μου κρικέλλιν δαχτυλίδιν.
οὐδὲ βραχιόλιν μ' ἔφερες ποτὲ νά το φορέσω.
Οἱ ξένοι κατακόπτουσι τὰ γονικά μου ῥοῦχα,
κ' ἐγὼ καθέζομαι γυμνὴ καὶ παραπονεμένη.
Ποτὲ οὐκ ἐλούθην εἰς λουτρὸν νὰ μὴ στραφῶ θλιμμένη,
ἡμέραν οὐκ ἐχόρτασα, νὰ μὴ πεινάσω δύο,
στενάζω πάντοτε, θρηνῶ καὶ κόπτομαι καὶ κλαίω....

Ἐγὼ ἤμην ὑποληπτικὴ καὶ σὺ ἦσουν ματζουμᾶτος,
ἐγὼ ἤμην εὐγενικὴ καὶ σὺ πτωχὸς πολίτης,
σὺ εἶσαι Πτωχοπρόδρομος κ' ἐγὼ ἤμην Ματζουκίνη·
σὺ ἐκοιμῶ εἰς τὸ ψιαθὶν κ' ἐγὼ εἰς τὸ κλινάριν·
ἐγὼ εἶχον προῖκα περισσὴν, καὶ σὺ εἶχες ποδονήπτριν·
ἐγὼ εἶχον ἀσημοχρύσαφον, καὶ σὺ εἶχες σκαφοδούγας
καὶ σκάφην τοῦ ζυμώματος καὶ μέγαν πυροστάτην....
Τὸ τί σε θέλω ἐξαπορῶ, τὸ τί σε χρήζ' οὐκ οἶδα·
ἂν οὐκ ἐθάρρεις κολυμβᾶν, κολυμβητὴς μὴ ἐγένου,
ἀλλ' ἂς ἐκάθου σιγηρὸς καὶ ἀπομεριμνημένος,
καὶ ἂς ἔκνηθες τὴν λέπραν σου, καὶ ἂς ἄφινες ἐμέναν.

Ὁ Πτωχοπρόδρομος ἀνέχεται τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς νὰ αἰ-

σθάνηται βαρεῖαν καθ' ἑαυτοῦ τὴν χεῖρα τῆς συζύγου καὶ νὰ διαπληκτίζηται πρὸς αὐτήν, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ὑπομείνῃ τὴν πεῖναν τὴν κυριαρχοῦσαν ἐν τῷ οἴκῳ, καί, ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν σεβαστοκράτορα, λέγει πρὸς αὐτόν·

Μή σε πλανᾷ, πανσέβαστε, τὸ πτωχοπροδρομᾶτον
καὶ προςδοκᾷς νὰ τρέφωμαι βοτάνας ὀρειτρόφους·
ἀκρίδας οὐ σιτεύομαι, οὐδ' ἀγαπῶ βοτάνας,
ἀλλὰ μονόκυθρον παχὺν καὶ παστομαγειρίαν,
νὰ ἔχῃ θρύμματα πολλά, νὰ εἶνε φουσκωμένα,
καὶ λιπαρὸν προβατικὸν ἀπὸ τὸ μεσονέφριν.

Μετὰ περισσῆς δὲ θυμηδίας ἐξεικονίζει τὴν ἀντίθεσιν τῶν ἡγουμένων καὶ μεγαλοσχήμων μοναχῶν πρὸς τὸν ἐλεεινὸν βίον τῶν κατωτέρων καλογήρων, εἰς οὓς καὶ αὐτὸς ἐτάσσετο, καὶ ἀπηχεῖ καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ πρὸς τὸν Μανουὴλ ποιήματος ἡ ἀντιζηλία τοῦ λιμώττοντος πρὸς τοὺς διὰ συβαριτικῶν τρεφομένους ἐδεσμάτων.

Ἐκεῖνοι τρώγουν βαθρακούς, ἡμεῖς δὲ τ' ἁγιοζούμιν·
ἐκεῖνοι πάντα πίνουσιν τὸ χιώτικον εἰς κόρον,
ἡμεῖς δὲ τὸ βαρνιώτικον τὸ νεροκοπημένον·
ἐκεῖνοι πάλιν τὸ γλυκὺν μετὰ τῶν κουτρουβίων,
ἡμεῖς δὲ τὸ νερούτζικον μετὰ τοῦ πινακίου·
ἐκεῖνοι τὸ σεμίδαλιν, ἡμεῖς τὸν πιτυροῦντα·
ἐκεῖνοι τάφρατούτζικον ἀεὶ μὲ τὸ σησάμιν,
ἡμεῖς δὲ τὸ χονδρόχυλον τὸ στακτοκυλισμένον.

Ἡ δὲ ἀπὸ τῶν ξένων μαγειρείων κνίσσα ἀνέρχεται καὶ πάλιν εἰς τοὺς ῥώθωνας τοῦ Προδρόμου, ἀφηγουμένου ὅσα πάσχει ὡς γραμματικὸς πενόμενος καὶ πεινῶν

καὶ βλέπων χαρτοσάκκουλα γεμᾶτα τὰ χαρτία,

καὶ καταρᾶται τὴν ὥραν, καθ' ἥν, πεισθεὶς εἰς τὰς παρακελεύσεις τοῦ πατρός, ἐτράπη εἰς τὴν μελέτην τῶν γραμμάτων.

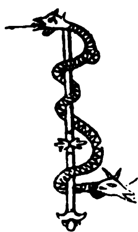
Κ' ἔμαθον τὰ γραμματικὰ μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου·
ἀφ' οὗ δὲ τάχα γέγονα γραμματικὸς τεχνίτης,
ἐπιθυμῶ καὶ τὸ ψωμὶν καὶ τοῦ ψωμιοῦ τὴν μάνναν·
ὑβρίζω τὰ γραμματικά, λέγω μετὰ δακρύων·
« ἀνάθεμαν τὰ γράμματα, Χριστέ, καὶ ὁποῦ τὰ θέλει !
ἀνάθεμαν καὶ τὸν καιρὸν κ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν,

καθ' ἣν μ' ἐπαραδώκασιν εἰς τὸ διδασκαλεῖον,
πρὸς τὸ νὰ μάθω γράμματα, τάχα νὰ ζῶ ἀπ' ἐκεῖνα!»

Ἐσωτερικαὶ καὶ γλωσσικαὶ διαφοραὶ ἐν τοῖς ποιήμασι τούτοις καθ' ἑαυτά τε καὶ ἐν παραβολῇ πρὸς ἄλλα ἔργα φέροντα τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἤγαγον εἰς δισταγμούς, ἂν τῆς πολυσχιδοῦς καὶ ποικιλωτάτης ταύτης λογοτεχνικῆς δημιουργίας πατὴρ εἶνε εἷς καὶ ὁ αὐτός. Ὑπάρχουσι δὲ τῶν νεωτέρων οἱ ἀμφιβάλλοντες ἂν Πτωχοπρόδρομος καὶ Θεόδωρος Πρόδρομος εἶνε τὸ αὐτὸ πρόσωπον καὶ χωρίζοντες τοὺς Προδρόμους εἰς δύο ἢ καὶ τρεῖς, πρῶτον μὲν ἱερέα τινά, πολυμαθέστατον ἑρμηνέα τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ ὑπέρμαχον τῶν παραδόσεων τῆς ἐκκλησίας, δεύτερον δὲ τὸν γραμματικὸν Θεόδωρον τὸν πολυτυράννητον σύζυγον τῆς Ματζουκίνης καὶ τρίτον τὸν κατὰ τῶν ἡγουμένων ἀφρίζοντα μοναχὸν Ἱλαρίωνα. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ἔχῃ τὸ κατὰ τὴν πολυπροσωπίαν τῶν Προδρόμων ζήτημα, οὗ ἡ τελεία λύσις ἐναπόκειται εἰς μελλούσας ἐρεύνας, τὸ ὄνομα Πτωχοπρόδρομος συνεδέθη παρ' ἡμῖν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς ὁ Κοραῆς ἐξέδωκε τὰς πρώτας γνωσθείσας αὐτοῦ δημώδεις ἱερεμιάδας, πρὸς τὴν ἔννοιαν στιχοπλόκου ληκυθίζοντος καὶ ἀφιλοκάλου. Καὶ ταῦτα ἐν ᾧ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἡμετέραν περιφρόνησιν Γαλάτης μὲν λόγιος παρέβαλε τὸν Πτωχοπρόδρομον πρὸς τὸν Γάλλον ποιητὴν τῆς αὐλῆς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φραγκίσκου Α' Κλήμεντα **Marot** (1495-1544), Γερμανὸς δ' ἐρευνητὴς πρὸς τὸν λιγὺν ἀοιδὸν τῆς μεσαιωνικῆς Γερμανίας Βάλθερον **von der Vogelweide**, ὅστις ἔζησεν ὀλίγον χρόνον μετὰ τὸν Πτωχοπρόδρομον, μεταξὺ τοῦ 1170 καὶ τοῦ 1230. Καὶ εἶνε μὲν καιρὸς πλέον νὰ παύσῃ, καὶ ἤρχισεν ἤδη παύουσα, ἡ ἄδικος παρανόησις καὶ περιφρόνησις παντὸς ὅ τι βυζαντιακόν, ἥτις προέρχεται κυρίως ἐκ τῆς ἀνεπαρκοῦς γνώσεως τῶν κατὰ τὸ Βυζάντιον. Ἕν τι δὲ καὶ μόνον δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ὁ Πτωχοπρόδρομος συνετέλεσε μὲν εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν Κομνηνῶν εἰς ἐμπέδωσιν καὶ διάδοσιν τοῦ ἄλλως κακιζομένου ἐκείνου δεκαπενταυλλάβου στίχου, ὃν οἱ λόγιοι τοῦ Βυζαντίου ἐκάλουν οὐκ ἄνευ περιφρονήσεως *πολιτικόν*, ἤτοι δημώδη, ἀλλὰ παρὰ τὸ δηκτικὸν τῆς εὐφυΐας αὐτοῦ δὲν εἶχε τὴν ὑπέροχον ποιητικὴν ἐκείνην δύναμιν, δι' ἧς θὰ ἠδύνατο ὡς ἄλλος Δάντης τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὸ ἔθνος ὡς γραφομένην γλῶσσαν τὴν δημώδη.

ιζ'.

Ἀλέξιος Κομνηνός.

ΑΡΧΙΚΟΝ Β
ΕΚ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ
ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

ΑΡΕΙΑ ὑπῆρξεν ἡ ὀδύνη ἡ καταλαβοῦσα τὴν ψυχὴν τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ ἐπὶ τῇ παρὰ τὸ Μυριοκέφαλον ἥττῃ, οὐδ' ἐπούλωσαν αὐτὴν αἱ μεταγενέστεραι νῖκαι τοῦ Κοντοστεφάνου καὶ ἡ μετὰ τοῦ Κιλιτζὶ Ἀσλὰν εἰρήνη. Εἰς δὲ τὴν ψυχικὴν ἐκείνην ἀλγηδόνα τοῦ δεινῶς ταλαιπωρουμένου αὐτοκράτορος προςεπῆλθε σωματικὴ ἀδυναμία, ὁσημέραι αὐξανομένη, ἥτις τέλος κατεβίβασεν αὐτὸν εἰς τὸν τάφον προώρως τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1180, ἄγοντα τὸ πεντηκοστὸν ὄγδοον τῆς ἡλικίας ἔτος.

Ὑπὸ τῶν ἀστρολόγων διαβουκολούμενος περὶ τῆς διαρκείας τῆς ζωῆς αὐτοῦ δὲν εἶχε φροντίσει νὰ προπαρασκευασθῇ πρὸς τὸν θάνατον. Αἰσθανθεὶς δὲ τέλος αὐτὸν πλησιάζοντα, ἐζήτησε νὰ περιβληθῇ τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα. Ἡ δὲ εἰς τοὺς μοναχοὺς αὕτη κατάταξις ἔγεινε πιθανώτατα καθ' ὅλους τοὺς τύπους. Τοὐλάχιστον ἐκ σημειώματός τινος ἑλληνικοῦ χειρογράφου τῆς Βενετίας περιέρχεται εἰς ἡμᾶς ἡ ἄλλοθεν ἄγνωστος εἴδησις τοῦ ὀνόματος Ματθαῖος, ὅπερ φέρων ὡς μοναχὸς ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέθανε τὴν 24 Σεπτεμβρίου, ἡμέραν τῆς ἁγίας Θέκλης.

Ἀφῆκε δὲ θνήσκων ὁ Μανουὴλ δύο μὲν τέκνα γνήσια, τὴν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου μετὰ τῆς Γερμανίδος Εἰρήνης θυγατέρα Μαρίαν, ἣν, μνηστευθεῖσαν τὸ πρῶτον μετὰ τοῦ Οὔγγρου Βελᾶ, ὀλίγους πρὸ τοῦ θανάτου μῆνας συνέζευξεν ὁ πατὴρ ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν τριάκοντα μετὰ τοῦ νεαροῦ καίσαρος Ῥαϊνερίου, υἱοῦ τοῦ μαρκίωνος τοῦ Μομφερράτου Γουλιέλμου, καὶ τὸν ἐκ τῆς Γαλλίδος Μαρίας υἱὸν Ἀλέξιον. Εἶχε δ' ὁ Μανουὴλ καὶ ἕτερον νόθον υἱόν, Ἀλέξιον καλούμενον καὶ τοῦτον, γεννηθέντα ἐκ τῆς παλλακείας μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς Θεοδώρας τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀδελφοῦ Ἰσαακίου.

Κατὰ τὸ φαινόμενον λοιπὸν ὁ θρόνος οὐδένα διέτρεχε κίνδυνον, ὑπάρχοντος νομίμου διαδόχου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μανουὴλ ἐκ τῆς Μαρίας, τοῦ Ἀλεξίου, ὅςτις καὶ εἶχε στεφθῇ ὑπὸ τοῦ πατρὸς ζῶντος ἐν ἡλικίᾳ δύο ἐτῶν, εἶχε δὲ συζευχθῇ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος πρὸ

τοῦ θανάτου τοῦ Μανουὴλ μετὰ τῆς ὀκταετοῦς Ἀγνῆς, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου, ἣν οἱ Βυζαντῖνοι ἐκάλουν Ἄνναν. Ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν τὰ πράγματα δὲν ἦσαν ῥόδινα ἕνεκα τῆς μικρᾶς ἡλικίας τοῦ Ἀλεξίου, μόλις συμπληρώσαντος τὸ ἐνδέκατον ἔτος, ὅτε ἀπέθανεν ὁ πατὴρ, καὶ ἕνεκα τῆς διαγωγῆς ἣν ἐπέδειξεν ἡ βασιλομήτωρ Μαρία.

Αὕτη ἥκιστα ὡμοίαζε κατὰ τὴν ἀρετὴν πρὸς τὴν πρώτην τοῦ Μανουὴλ σύζυγον Εἰρήνην, ἣν ὁ Εὐστάθιος ἀπεκάλεσεν *ἅγιον γέννημα*. Ἡ δὲ κηλιδοῦσα τὴν ψυχὴν αὐτῆς φιληδονία, συγκεκραμένη μετ' ἀκράτου φιλοδοξίας, ἐξεφάνθη φανερῶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου. Καὶ ἐνεδύθη μὲν ἅμα τῇ χηρείᾳ τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα, μετονομασθεῖσα Ξένη, ἀλλ' ἐπ' ὀλίγας μόνον ἡμέρας διετήρησε τὸ μοναχικὸν τριβώνιον, προτιμήσασ' αὐτοῦ καὶ πάλιν τὴν ἁλουργίδα καὶ ἀναβιβάσασα ἐπὶ τὴν κοίτην ἀντὶ τοῦ ταχέω; λησμονηθέντος συζύγου καὶ βασιλέως τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Ἀλέξιον Κομνηνὸν τὸν πρωτοσεβαστὸν, οὗ εἶχεν ἐρασθῇ ζῶντος ἔτι τοῦ Μανουήλ. Ἦτο δὲ οὗτος υἱὸς τοῦ ἐν ἔτει 1141 ἀποθανόντος Ἀνδρονίκου, δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ Καλοϊωάννου καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Μανουήλ. Μετ' αὐτοῦ δ' ἀθεμίτως συμβιοῦσα ἡ χήρα βασιλομήτωρ διώκει τὰ κοινὰ ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου Ἀλεξίου· ἐξηκολούθει δὲ ὢν ἰσχυρὸς ἐν τοῖς βασιλείοις ὡς καῖσαρ ὁ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Μαρίᾳ γαμβρὸς τοῦ Μανουὴλ Ῥαϊνέριος.

Ἀλλ' ἡ ὑπὸ τῶν ξένων ἐκείνων καὶ τοῦ ἀσεβοῦς πρὸς τὴν μνήμην τοῦ Μανουὴλ ἀνεψιοῦ Ἀλεξίου διοίκησις τῶν κοινῶν ἐξήγειρεν ὅλην τὴν κατὰ τῶν ὁσημέραι αὐξανομένων ἐν τῷ κράτει ἀλλοφύλων ἀντιπάθειαν τῶν ἰθαγενῶν εὐπατριδῶν. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ Μανουὴλ, καίπερ, καθ' ἃ εἴδομεν, πολλαχῶς ὑποστηρίζοντος τοὺς Φράγκους καὶ συνδέσαντος τὸν θρόνον διὰ διεθνῶν σχέσεων πρὸς τὴν ξένην, ἡ τοιαύτη ἀντίδρασις ἐλάνθανε καὶ ἀπεσοβεῖτο ἕνεκα τῆς ὑπεροχῆς καὶ τοῦ σθεναροῦ χαρακτῆρος τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου. Ἀλλ' ὅτ' ἐξέλιπεν ἐκεῖνος, οἱ περὶ τὸν βασίλειον οἶκον, ὅσους ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τῆς αὐλῆς ὁ μετὰ τῆς χήρας τοῦ βασιλέως σύνδεσμος τοῦ πρωτοσεβαστοῦ, τρωθέντες τὴν φιλοτιμίαν ᾐσθάνθησαν μὲν τὴν ἰδίαν παραγκώνισιν, συνεῖδον δὲ, ὅτι τὰ πάντα παρεδίδοντο εἰς τοὺς Λατίνους, καὶ κατενόησαν τὸ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ στιβαροῦ αὐτοκράτορος ἐπελθὸν χάσμα.

Ἀληθῶς ὁ μὲν νέος βασιλεὺς ἦτο παιδάριον ἀνήλικον δεόμενον

χειραγωγίας καὶ ἐπιδιδόμενον ἐν τελείᾳ περὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἀμεριμνησίᾳ εἰς κυνηγέσια καὶ ἱππηλασίας καὶ παντοίαν ἐν τῇ ἀνεπιτηρήτῳ ὑπὸ τῶν κηδεμόνων ἀναστροφῇ μετὰ τῶν ὁμηλίκων συμπαικτόρων διαφθορὰν τοῦ ἤθους. Ἡ δὲ βασίλισσα, παραδοθεῖσα εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ἔρωτος μετὰ νέου σφρίγους, ἄφινεν ἀνερμάτιστον τὴν πολιτείαν. Οὐδ' ἐμερίμνα μᾶλλον τῆς Μαρίας περὶ τῶν κοινῶν ὁ ἤδη παρῆλιξ αὐτῆς ἐραστής, ἐπαφροδίτως βοστρυχιζόμενος καὶ μυρούμενος νηπιωδῶς καὶ φορῶν γυναικωδῶς περιδέραια λιθοκόλλητα καὶ καθ' ὅλου κύριον μέλημα ἔχων τὴν σαγηνείαν τῆς ἐρωμένης. Κατὰ ταῦτα παρεδόθη ἡ διοίκησις εἰς τοὺς νοσφιζομένους τὰ κοινὰ καὶ προθύμους νἀπεμπολήσωσιν εἰς τοὺς ξένους τὴν πολιτείαν. Τέλος δέ, ὡς εἰ μὴ ἤρκει ὁ μέγας ἐκεῖνος κλυδωνισμὸς τῆς πολιτείας, ἤρχισε διαδιδομένη ἡ φήμη, ὅτι ὁ πρωτοσεβαστὸς ἐπωφθαλμία καὶ αὐτὸν τὸν θρόνον, συμφωνήσας μετὰ τῆς Μαρίας τὴν καθαίρεσιν τοῦ παιδὸς Ἀλεξίου καὶ τὴν ἀνίδρυσιν ἰδίας τυραννίδος.

Ἀλλὰ τοιαύτη κατάστασις πραγμάτων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ μακρόν. Καὶ ἠδύναντο μὲν ἴσως νἀδιαφορῶσι περὶ τῶν παραμελουμένων ἐθνικῶν συμφερόντων καὶ τοῦ κινδυνεύοντος θρόνου οἱ ὑπὸ τῆς Μαρίας καὶ τοῦ ἐραστοῦ ἐκπεσόντες τῆς βασιλείου αὐλῆς καὶ ταπεινωθέντες εἰς μοῖραν ἀνάρμοστον εἰς τὸ γένος τῶν Κομνηνῶν, εἰς ὃ καὶ αὐτοὶ ἀνῆκον· ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο ὅμως νἀφροντιστήσωσι τῆς ἰδίας αὐτῶν τιμῆς καὶ τοῦ ἰδίου συμφέροντος. Ἡ δὲ ἀναγκαία ἀντίδρασις ὑπῆρξε τόσῳ μᾶλλον εὔκολος, καθ' ὅσον δὲν ἔλειπεν ὁ ἀνήρ, περὶ ὃν ἠδύναντο νὰ ταχθῶσι καὶ εἰς ὃν νἀποβλέψωσιν ὡς σωτῆρα ἀπὸ τοῦ τυράννου οἱ δυσηρεστημένοι. Ὁ ἀνὴρ δὲ οὗτος ἦτο ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνός.

ιη'.

Ἀνδρόνικος Κομνηνός.

Ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς ἦτο υἱὸς τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Καλοϊωάννου καὶ κατὰ ταῦτα ἐξάδελφος τοῦ Μανουήλ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος δὲν παρουσιάζεται τώρα τὸ πρῶτον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐξαδέλφου εἰς τὴν ἱστορικὴν κονίστραν. Καὶ ζῶντος

ἤδη τοῦ Μανουὴλ ἀπησχόλησε πολλάκις τὸν βασιλέα, οὗ τὴν καρδίαν κατεῖχεν ἀγάπη οὐκ ἄμικτος θαυμασμοῦ, ἀλλὰ καὶ φόβος πρὸς τὸν ἐξάδελφον. Ἀληθῶς δ' ὁ Ἀνδρόνικος εἶχε χαρακτῆρα τοιοῦτον, ὥστε πᾶς ὁ μετ' αὐτοῦ ἀναστρεφόμενος ἀκατανικήτως ὥρμα καὶ εἰς προσπέλασιν πρὸς αὐτὸν καὶ εἰς ἀπομάκρυνσιν ἀπ' αὐτοῦ. Εἵλκυεν ἅμα καὶ ἀπέκρουεν, ἐσαγήνευεν ἅμα καὶ ἐνέπνεε τὸν τρόμον. Σπανίως ποτὲ συνηνώθησαν ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἀνδρὶ προσόντα οὕτω διάφορα, σπανίως ποτὲ μία καὶ ἡ αὐτὴ ψυχὴ ἠδυνήθη καὶ νὰ ἐγκλείσῃ καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ τόσην ὁμοῦ ἀγάπην καὶ τόσον μῖσος. Ὑπῆρξεν ἐν ταὐτῷ χρόνῳ φυγὰς καὶ ἥρως, βασιλεὺς ἀγαθὸς καὶ τύραννος ἀπαίσιος, φιλοσυγγενὴς καὶ μυσαρὸς ὑπονομευτὴς τῶν εἰς αὐτὸν προσφυομένων. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται πῶς εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἀνήρ, ὁ σύγχρονος μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος, ἠδυνήθη νὰ χαιρετίσῃ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ, λέγων αὐτὸν *φιλοβασιλέα καὶ φιλορώμαιον, χρυσοῦν βόστρυχον τῶν Κομνηνῶν, μέγαν Ἀνδρόνικον*, καὶ νὰ πανηγυρίσῃ ἔπειτα τὴν οἰκτρὰν αὐτοῦ πτῶσιν, ὀνομάζων *πολυπλανῆ φυγάδα, παλαμναῖον Τυφῶνα καὶ τοῦ καλοῦ σπαράκτην Ὀσίριδος, πάλαι πανοῦργον Ἀνδρόνικον, ἄτρυτον καὶ ὠμοτάτην ψυχήν*. Καὶ ἐπωνόμασε μὲν αὐτὸν ὁ ἐπιφανέστατος τῶν συγχρόνων λογογράφων Εὐστάθιος χαμαιλέοντα καὶ Πρωτέα, ἀλλὰ καὶ αἱ λέξεις αὗται τοῦ ἐπιφανοῦς μητροπολίτου τῆς Θεσσαλονίκης δὲν ἀρκοῦσι νὰ χαρακτηρίσωσι τὴν παραδόξως πολύτροπον φύσιν, τὸν ἐξαιρέτως περιπετειώδη βίον τοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου ἐπεράστου ἐκείνου ἱππότου καὶ ἀθλητοῦ, τοῦ ἀσκητικοῦ ἐκείνου στρατιώτου, τοῦ ἀριστοτέχνου ἐν ταῖς ἐρωτικαῖς πλεκτάναις φιλογύνου, τοῦ κακοτρόπου τυράννου, τοῦ βδελυροῦ φονέως. Δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι θὰ ἐχρειάζετο ἱστορικός τις κινηματογράφος διὰ νὰ παραστήσῃ τὴν ταχεῖαν ἐν αὐτῷ ἐναλλαγὴν τῶν διαφόρων φύσεων. Ἂν δὲ ἠθέλομεν νὰ παρομοιάσωμεν αὐτὸν πρός τιν' ἄλλον τῶν ἐκ τῆς ἱστορίας ἢ τῆς ποιήσεως γνωστῶν ἀνδρῶν, θὰ ἐλέγομεν, ὅτι εἶνε ὁμοῦ Ἀριστομένης καὶ Πεισίστρατος, Περικλῆς καὶ Ἀλκιβιάδης, Δὸν Ζουὰν καὶ Φαλστάφ, Ῥιχάρδος Γ' καὶ Κρόμβελλ. Πράγματι ἡ εἰκὼν αὐτοῦ φαίνεται συναπαρτιζομένη ἐκ ψηφίδων ἃς δέον νὰ λάβωμεν ἐκ πολλῶν ὁμοῦ καὶ διαφόρων ἀπ' ἀλλήλων προσωπογραφιῶν.

Οἱ ἔρωτες τοῦ Ἀνδρονίκου, ἔρωτες πτερωτοὶ ψυχῆς εὐκόλως μεταβαλλομένης, εἶνε πιστὸν μαρτύριον τῆς γοητείας, ἣν ἐξήσκει

ἐπὶ τὰς γυναῖκας ὁ ἀθλητικὸς τὸ σῶμα καὶ πελώριος τὸ ἀνάστημα Κομνηνός. Ἡ ἀδελφὴ τῆς παλλακῆς τοῦ Μανουὴλ Θεοδώρας Εὐδοκία ὑπῆρξε, καίπερ οὖσα ἐξαδέλφη τοῦ Ἀνδρονίκου, ἡ πρώτη αὐτοῦ ἐρωμένη, παραδοῦσα εἰς τὸν ἀκαταγώνιστον αὐτοῦ ἔρωτα τό τε σῶμα καὶ τὴν ψυχήν, παρακολουθοῦσ' αὐτὸν εἰς τὰς στρατείας, ἀφροντιστοῦσα τῆς τῶν πολλῶν καταλαλιᾶς καὶ περιφρονοῦσ' αὐτὴν τὴν μῆνιν τῶν ἀτιμαζομένων ἀδελφῶν, ὧν κατορθόνει ὁ Ἀνδρόνικος νὰ διαφύγῃ τὴν δολοφονικὴν ἀπόπειραν. Δεύτερον δὲ τοῦ Ἀνδρονίκου θῦμα ὑπῆρξεν ἡ θυγάτηρ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀντιοχείας Ῥαϊμούνδου Φιλίππα, ἀδελφὴ τῆς συζύγου τοῦ Μανουὴλ Μαρίας, ἥτις παρεδόθη εἰς αὐτὸν μετὰ τὸν θάνατον τῆς νομίμου συζύγου, ἧς ἀγνοοῦμεν τὸ ὄνομα καὶ ἐξ ἧς ἐγέννησεν ἐν τῇ φυλακῇ τὸν υἱὸν Ἰωάννην. Ἀλλά, μαθὼν τὴν ὀργὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τῇ ἀτιμίᾳ, ἣν προςῆψεν εἰς τὸν πενθερὸν διὰ τῶν ἀθεμίτων μετὰ τῆς ἐλαφρᾶς Φιλίππας ἐρώτων, ἐγκατέλιπεν αὐτὴν ὁ ἀλλοπρόςαλλος Ἀνδρόνικος εὐχερῶς καὶ ἐτράπη δίκην ἄλλου τυχοδιώκτου μετ' ἄλλων συμπρακτόρων εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ὅτε δὲ μετ' οὐ πολὺ περιεβλήθη τὴν ἀρχὴν τῆς Βηρυτοῦ, περιέπλεξεν εἰς τὴν σαγήνην τῶν ἀμάχων αὐτοῦ θελγήτρων τὴν ὡραίαν χήραν τοῦ βασιλέως τῶν Ἱεροσολύμων Βαλδουίνου Γ' Θεοδώραν τὴν Κομνηνήν, θυγατέρα Ἰσαακίου τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Μανουὴλ, ἤτοι ἰδίαν ἑαυτοῦ ἀνεψιάν.

Οὐχ ἧττον δὲ τῶν ἐρώτων περιπετειώδεις ὑπῆρξαν αἱ λοιπαὶ τύχαι τοῦ Ἀνδρονίκου. Ἤδη νεώτατος ὢν καὶ συστρατευόμενος μετὰ τοῦ Καλοϊωάννου ἐν Κιλικίᾳ ὑπεχώρησε μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, καί, ζωγρηθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων καθ' ὃν χρόνον διήλαυνε τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, διέτριψεν ἐπί τινα χρόνον ὡς αἰχμάλωτος παρὰ τῷ σουλτάνῳ τοῦ Ἰκονίου. Ἀποσταλεὶς δὲ τῷ 1152, καθ' ὃν χρόνον ὁ Μανουὴλ ἐστράτευσεν ἐν Οὐγγαρίᾳ, εἰς τὴν Κιλικίαν ἐναντίον τοῦ Ἀρμενίου Θεοδώρου, εἰς τοιαύτην ὑπὸ τῶν μετὰ τῆς συνακολουθούσης Εὐδοκίας ἐρωτικῶν ἀσχολιῶν καὶ τῆς μετὰ κωμῳδῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ διατριβῆς παρεσύρθη νωχέλειαν καὶ ἀμέλειαν, ὥστε ὁ ἄγρυπνος πολέμιος ἐπιπεσὼν ἔτρεψε τὴν ἀντίπαλον στρατιὰν εἰς φυγήν. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀνδρόνικος, καίπερ γενναίως ἀγωνισθείς, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ, σωθεὶς εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ὁπόθεν διαπεραιωθεὶς εἰς τὴν Εὐρώπην ἔσπευσεν εἰς συνάντησιν τοῦ Μανουὴλ ἐν Πελαγονίᾳ. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἤλεγξε μὲν τὸν ἐξάδελφον, ἀλλὰ συνεχώρησεν αὐτόν, καὶ ἀντήμειψε

μάλιστα τὸν γόητα, ἀναδείξας δοῦκα Βρανιτζόβης καὶ Ναϊσσοῦ, ἤτοι ἐπιτρέψας εἰς αὐτὸν τὴν φρούρησιν τῶν σερβικῶν συνόρων. Ἀλλ' ἀγνωμόνως φερόμενος ὁ Ἀνδρόνικος ἐδυσσοδόμευε τὴν κατάλυσιν τοῦ ἐξαδέλφου, καὶ δὴ συνεννοούμενος προδοτικῶς μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Οὔγγρων Γειτζᾶ. Καὶ δὲν διέλαθον μὲν τὸν Μανουὴλ αἱ δολοπλοκίαι τοῦ Ἀνδρονίκου, ἀλλ' ἔκλεισε τότε τοὺς ὀφθαλμούς. Καὶ ἄλλοτε δὲ πάλιν κατ' ἐπανάληψιν στασιάσας ἔτυχε τῆς συγγνώμης τοῦ βασιλέως. Ἀλλ' ὅτε τέλος ἐφωράθη ἐμμένων εἰς τὸ σχέδιον δολοφονίας τοῦ Μανουὴλ, ὁ αὐτοκράτωρ, ἐξαντληθείσης τῆς ὑπομονῆς αὐτοῦ, διέταξε τὴν φυλάκισιν τοῦ ἐξαδέλφου. Μετὰ δὲ ἄλλας προτέρας ἀποπείρας δραπετεύσεως ὁσημέραι αὐστηρότερον ἐπιτηρούμενος ἐν τῷ πύργῳ ἐκείνῳ τῶν βασιλείων, ἔνθα συνεβίωσεν ἔπειτα μετὰ τῆς συγκαθειρχθείσης συζύγου, κατώρθωσεν οὐχ ἧττον νἀποδράσῃ μετὰ ἐννέα ἐν ὅλῳ ἔτη. Μετὰ δὲ περιπετείας αὐτόχρημα μυθιστορικὰς καὶ ὄχι ὀλιγώτερον θαυμασίας τῆς ἀποδράσεως κατέφυγεν εἰς τὴν Ῥωσίαν πρὸς τὸν μέγαν δοῦκα τῆς Γαλικίας Ἰαροσλάβον, καὶ μόνον ὅτε διέπραξε συμμαχίαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Μανουὴλ κατὰ τῶν Οὔγγρων, ἀνταποκρινομένην πρὸς τὰ συμφέροντα καὶ τὴν θέλησιν τοῦ αὐτοκράτορος, συνεχωρήθη παρ' αὐτοῦ καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 1165.

Ἀνατεθείσης δ' εἰς αὐτὸν ἐκ νέου τῆς ἐπὶ τοὺς Ἀρμενίους τῆς Κιλικίας ἀρχιστρατηγίας, διέπρεψε μὲν ὡς ἀληθὴς ἥρως ἐν τῷ κατ' αὐτῶν ἀγῶνι, ἀλλὰ παρέζευξεν εἰς τὰς νίκας αὐτοῦ τὸν ἄθεσμον ἔρωτα πρὸς τὴν γυναικαδέλφην τοῦ αὐτοκράτορος Φιλίππαν τὸν ἐξεγείραντα ἐκ νέου κατ' αὐτοῦ τὴν ὀργὴν τοῦ Μανουήλ. Ἐγκαταλιπὼν δέ, καθ' ἃ εἴδομεν, τὴν ἀτυχῆ ἐρωμένην καὶ πορευθεὶς εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐπιτραπεὶς δ' ἔπειτα τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βηρυτοῦ, ἐνέπεσεν εἰς τὸν νέον ἔρωτα τῆς Θεοδώρας Κομνηνῆς καὶ εἰς νέας ἕνεκεν αὐτοῦ δραματικὰς τύχας. Ὁ Μανουὴλ, ἀχθεσθεὶς τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀδιορθώτου ἐξαδέλφου, διέταξε τὴν σύλληψιν καὶ ἐξόρυξιν τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. Διαφεύγων δὲ τότε τὸν κίνδυνον ἐτράπη εἰς μακρὰς περιπλανήσεις παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις, ἑλκύων τὴν συμπάθειαν αὐτῶν ἕνεκα τῆς γνώσεως τῆς τουρκικῆς γλώσσης, ἣν εἶχεν ἐκμάθει πρότερον ὡς αἰχμάλωτος τῶν Σελδσουκιδῶν τοῦ Ἰκονίου, καὶ τῆς ἔχθρας τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου. Διατρίψας δ' ἐν ταῖς αὐλαῖς τῆς Δαμασκοῦ καὶ τῆς Βαγδάτης, μετέβη τέλος εἰς τὸ Ἰκόνιον, ἔνθα

ἔτυχε τῆς προστασίας τοῦ σουλτάνου Κιλιτζὶ Ἀσλὰν τοῦ Β'. Ἀλλ' ὁ πλάνης Ἀνδρόνικος δὲν περιωρίσθη εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς ξενίας καὶ εὐνοίας τῶν Τούρκων δυναστῶν, ἀλλ' ἐλησμόνησε τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ νὰ παράσχῃ ἀντεθνικὰς εἰς αὐτοὺς ὑπηρεσίας, ἐπιτρέχων ἀπὸ τῆς ἐν Χαλδίᾳ Κολωνείας, κειμένης πρὸς νότον τῆς Τραπεζοῦντος, τὸ βυζαντιακὸν ἔδαφος καὶ ἐξανδραποδίζων εἰς τὸν σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου τοὺς αἰχμαλώτους τῶν ἐπιδρομῶν ἐκείνων. Οὔτε δὲ ἡ μῆνις τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν Βυζαντίνων ἐπὶ ταῖς ἐπονειδίστοις ταύταις πράξεσιν, οὔτε ὁ ἀφορισμὸς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ αἱμομιξίᾳ μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς Θεοδώρας καὶ τῷ ἐξανδραποδισμῷ ὁμοφύλων ἀπέτρεπον τὸν Ἀνδρόνικον ἀπὸ τῶν ἀνοσίων αὐτοῦ ἔργων. Μόνον δὲ ὅτε ἡ Θεοδώρα, ἥτις ἠκολούθει πιστῶς τὸν πλάνητα καὶ ἔτεξεν εἰς αὐτὸν ἐν τῇ ἐξορίᾳ δύο νόθους υἱούς, συλληφθεῖσα μετὰ τῶν τέκνων ὑπὸ τοῦ δουκὸς Τραπεζοῦντος Νικηφόρου Παλαιολόγου, ἀπεστάλη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀφοπλισθεὶς ὁ δύσερως Ἀνδρόνικος ὑπὸ τῆς ἀτυχίας ἐκείνης ἐπείσθη νὰ ζητήσῃ ἀμνηστίαν καὶ ἀσφάλειαν παρὰ τοῦ Μανουήλ. Πεσὼν δὲ θεατρικῶς πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἐν Κωνσταντινουπόλει, περιδεδεμένος τὸν τράχηλον αὐτοβούλως δι' ἁλύσεως, ἐξήγειρε τὸν οἶκτον αὐτοῦ, καὶ ἀπεστάλη εἰς τὸ ἐν Παφλαγονίᾳ Οἴναιον, ἔνθα ἔπαυσε βλάπτων τὸ κράτος καὶ τὸν βασιλέα καὶ διεβίου ἡσύχως, ἕως ἠγγέλθησαν εἰς αὐτὸν τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανουὴλ καὶ ἔφθασεν εἰς τὰ ὦτα τοῦ πολυπλανήτου ἐξορίστου ἡ βοὴ τῆς δυσαρεσκείας, ἣν εἶχεν ἐξεγείρει ἡ κακοδαιμονία τῆς βασιλομήτορος καὶ τῶν περὶ αὐτήν.

ιθ'.

Ἡ κάθοδος τοῦ ἐλευθερωτοῦ.

Ὡς ποτε ὁ Ἀλκιβιάδης μετὰ μὲν τὰ κατὰ τοὺς Ἑρμοκοπίδας κατεδιώκετο ὑπὸ τῆς πόλεως καὶ ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ τὰς ἀρὰς τῶν ἱερέων τῶν Ἀθηνῶν, ἔπειτα δὲ μετὰ ἔτη ἐπέστρεφεν εὐφημούμενος καὶ κατάγων εἰς τὸν Πειραιᾶ τὰς τριήρεις τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου κεκοσμημένας διὰ τῶν ἀπὸ τῆς νίκης τῆς Κυζίκου ἀκροστολίων, οὕτω

καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς ὁ ἐπὶ ἔτη πολλὰ πλάνης καὶ φυγάς, ὁ ἀφωρισμένος ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου καὶ τοῦ κλήρου ἐπέστρεφε τέλος τὸν Ἰούνιον τοῦ 1182 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀναβοώμενος ὡς ἐλευθερωτής. Τὸ τυχοδιωκτικὸν αὐτοῦ παρελθὸν ἐλησμονεῖτο, τὰ σφάλματα συνεχωροῦντο, καὶ τὰ πλήθη, ἀποβλέποντα εἰς μόνα τἀγαθὰ τῆς φύσεως τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸν ἀναμφίλεκτον αὐτοῦ ἡρωισμόν, ἐχαιρέτιζον μεθυσκόμενα ὡς σωτῆρα.

Ἀλλά, πρὶν ἢ ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς πανηγυρικῆς ἐκείνης καθόδου, ἐδέησε νὰ παρέλθωσι καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανουὴλ εἴκοσι καὶ πλέον μῆνες προσδοκίας. Καθ' ὅλον δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ὁ πολυμήχανος Ἀνδρόνικος ἀνέπτυξεν ὅλην τῆς πολυτρόπου αὐτοῦ ἐπινοίας τὴν σοφιστείαν καὶ κατέβαλεν ὅλην τὴν ἀκάματον ἐκείνην δραστηριότητα, ἥτις δὲν εἶχεν ἐγκαταλίπει αὐτὸν καὶ ἐν τῷ ἀρξαμένῳ ἤδη γήρατι. Μετ' ἐκπληκτικῆς δὲ τέχνης κατώρθωσεν ἐκ τοῦ Οἰναίου, ἔνθα ἐξηκολούθησε διατρίβων, δι' ἀλληλογραφίας πρὸς τὸν νεαρὸν βασιλέα Ἀλέξιον, πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Μαρίαν τὴν σύζυγον τοῦ καίσαρος Ῥαϊνερίου, πρὸς τὸν πατριάρχην Θεοδόσιον, πρὸς ἱκανοὺς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἰσχυρῶν καὶ διὰ τῆς μετὰ τῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ διὰ τῶν δύο ἐν αὐτῇ διαμενόντων υἱῶν αὐτοῦ διεξαγομένης συνεννοήσεως νὰ γείνῃ ὁ κύριος ἡγέτης πάσης κινήσεως ὁ ἄγων καὶ φέρων τὰ πράγματα. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐφάνη, ὅτι τὰ πάντα ἤθελον παρασκευασθῆ χωρὶς νὰ παραστῇ ἀνάγκη αὐτοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου. Ἡ ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἁπλῆς κηδεμονίας τοῦ Ἀλεξίου ἐπέμβασις τοῦ ἐραστοῦ τῆς βασιλομήτορος ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ καὶ τῆς παλλακῆς τὴν ἀντίδρασιν τῆς ἑτεροθαλοῦς ἀδελφῆς τοῦ νεαροῦ βασιλέως καισαρίσσης Μαρίας καὶ τοῦ καίσαρος Ῥαϊνερίου, ὃν ὁ πενθερὸς Μανουὴλ εἶχε μετονομάσει Ἰωάννην. Ἀνέλαβον δὲ οὗτοι τὴν καθαίρεσιν τοῦ πρωτοσεβαστοῦ, συντάξαντες περὶ ἑαυτοὺς ἄγημα συνωμοτῶν, ἐν οἷς διέπρεπον ὁ Ἀνδρόνικος Λαπαρδᾶς, ὁ ἔπαρχος Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννης ὁ Καματηρὸς καὶ πλὴν ἄλλων οἱ δύο ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβοντες υἱοὶ τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Ἰωάννης. Εἶχον δὲ ἤδη τὰ πάντα ἑτοιμασθῆ καὶ ὁρισθῆ ὁ φόνος τοῦ πρωτοσεβαστοῦ Ἀλεξίου τὴν 8 Φεβρουαρίου 1182, ἑορτὴν τῶν ἁγίων Θεοδώρων, καθ' ἣν ἐξερχόμενος ὁ Ἀλέξιος μετὰ τοῦ νεαροῦ βασιλέως εἰς τὸν Βαθὺν Ῥύακα ἔμελλε νὰ τελέσῃ τὰ ὅσια ἐν τῇ αὐτόθι ἐκκλησίᾳ τῶν ἁγίων. Ἀλλ' ἐξ ἀγνώστου λόγου δὲν ἐπῆλθον

τὰ παρασκευασθέντα τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας ἐφωρῶντο τὰ τῆς συνωμοσίας, καὶ οἱ συνωμόται ἔμελλον νὰ ὑποστῶσιν ὡς ποινὴν τὸν θάνατον· ἀλλὰ τότε ἡ καισάρισσα Μαρία, ἀποβαλοῦσα τὸ προσωπεῖον, ὥρμησε μετὰ τοῦ συζύγου εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Ἡ ἁγία ἐκκλησία μετεβλήθη μετ' οὐ πολὺ εἰς φρούριον καὶ ὁρμητήριον τῶν συνωμοτῶν, ἀφ' οὗ ἐξορμῶντες οἱ νέοι τυραννοκτόνοι, ἡγουμένων ἱερέων φερόντων σταυρόν, μετῆγον τὴν στάσιν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐφαίνοντο δὲ κυριαρχοῦντες ἐπί τινας ἡμέρας οἱ στασιασταί, τοῦ Ἀλεξίου μὴ δυναμένου νἀντεπεξέλθῃ σθεναρῶς ἐναντίον αὐτῶν ἕνεκα τῆς ἀνεπαρκείας τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει στρατιωτῶν. Ἀλλ' ὅτε ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ηὐξήθη διὰ μετακλήτων, διαπεραιωθέντων ἐκ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου, τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Οἱ μὲν στασιασταὶ κατεῖχον τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ὀχυρωθεῖσαν καὶ τὰ περὶ αὐτήν, οἱ δὲ βασιλικοὶ κατετόξευον αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς στέγης τῆς ἐκκλησίας Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ. Μεταβληθέντος δ' αὐτοῦ τοῦ Αὐγουστεῶνος, ὡς ἐκαλεῖτο ἡ πλατεῖα τῶν ἀνακτόρων, τῇ 2 Μαΐου εἰς θέατρον μάχης, οἱ στασιασταὶ ἡττηθέντες ἐνεκλείσθησαν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, ἧς ἤρχισεν ἡ τακτικὴ πολιορκία. Τέλος δ' ἐπεμβάντος τοῦ πατριάρχου ἐπῆλθε τὴν ὑστεραίαν συνδιαλλαγὴ καὶ ἐδόθη ἀμνηστία εἰς τοὺς περὶ τὴν καισάρισσαν καὶ τὸν καίσαρα, ὅσοι δὲν εἶχον ἤδη φύγει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀλλ' ἡ νίκη τοῦ πρωτοσεβαστοῦ ἦτο προσωρινή. Ἐν ᾧ δ' ἐθριάμβευεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, παρεσκευάζετο ἤδη ὁ ἐκδικητὴς ἀπώτερον, ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐκείνῃ, ἥτις πολλάκις εἶχε γείνει τὸ ὁρμητήριον ἀνατροπέων θρόνων σαλευομένων. Καὶ δὴ ὁ Ἀνδρόνικος, ὅτε κατενόησεν, ὅτι ἐπέστη ἡ κατάλληλος ὥρα, ἐξεκίνησε θαρρούντως ἐκ τοῦ Οἰναίου, ὀλίγους τὸ κατ' ἀρχὰς συνεπαγόμενος ὀπαδούς. Ἀλλ' ἡ εὐσέβεια, ἣν ἐπεδείκνυεν, ἡ συμπάθεια, ἣν ἐπετήδευε πρὸς τὸν νεαρὸν Ἀλέξιον, ὃν ἰσχυρίζετο, ὅτι ἤθελε νἀπαλλάξῃ τοῦ ἅρπαγος ἐπιτρόπου, ἡ ὑπόκρισις τῆς πρὸς τὴν μνήμην τοῦ ἀποιχομένου Μανουὴλ εὐλαβείας ηὔξησαν ταχέως τοὺς στασιώτας αὐτοῦ. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἔδη πρὸς τὴν Ἡράκλειαν τοῦ Πόντου, ἔπειτα δὲ διὰ τῆς Βιθυνίας προεχώρει πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἐν τούτοις δ' ὁ πρωτοσεβαστὸς Ἀλέξιος δὲν ἔμεινεν ἄπρακτος, ἀλλ' ἀπέστειλεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν κατὰ τοῦ ἀποστάτου τὸν

Ἀνδρόνικον Ἄγγελον, ἐν ᾧ συγχρόνως παρεσκευάσθη πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς διαβάσεως τοῦ Ἑλλησπόντου ἢ τοῦ Βοσπόρου ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἀνδρόνικον Κομνηνὸν στόλος, ἀνατεθεὶς εἰς τὸν Ἀνδρόνικον Κοντοστέφανον. Ἀλλ᾽ ἐν ᾧ ὁ μὲν ἐμπεπιστευμένος τὴν φύλαξιν τῆς Νικαίας Ἰωάννης ὁ Δούκας, μείνας κωφὸς εἰς τὰς διαδουκολήσεις τοῦ Ἀνδρονίκου, ἀπέκλεισεν εἰς αὐτὸν τὰς πύλας τῆς πόλεως, οὐχ ἧττον δ᾽ ἀπρόσβατος ὑπὸ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀποστάτου ἔμεινεν ὁ στρατηγὸς τοῦ θέματος Θρακησίων Ἰωάννης ὁ Κομνηνός, ἡ δὲ προχώρησις τοῦ Ἀνδρονίκου ἐφαίνετο ναυαγοῦσα, αἴφνης μετεστράφησαν τὰ πράγματα. Καὶ δὴ ὁ Ἀνδρόνικος Ἄγγελος, ἡττηθεὶς παρὰ τὴν Νικομήδειαν, προσεχώρησεν εἰς τὸν ἀποστάτην, προχωρήσαντα ἐπὶ τούτοις εἰς τὴν Χαλκηδόνα, ἀπέναντι τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἐνστρατοπεδεύσαντα ἐν αὐτῇ. Ὅτε δὲ μετ᾽ οὐ πολὺ προσῆλθεν εἰς τὸν Ἀνδρόνικον Κομνηνὸν καὶ ὁ Κοντοστέφανος μετὰ τοῦ στόλου, ἡ ἄφευκτος στάσις ἐξερράγη δεινὴ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει. Ὁ πρωτοσεβαστὸς συλληφθεὶς παρεδόθη πρὸς φύλαξιν εἰς τοὺς Βαράγγους, καὶ ἔπειτα, σταλεὶς εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἀνδρονίκου, ἐπηρώθη τὰς ὄψεις συμφώνως πρὸς τὰ κελευσθέντα ὑπὸ τοῦ ἀποστάτου, ὅστις ἦτο πλέον πανίσχυρος καὶ ἀνεμένετο ἀνυπομόνως ἐν τῇ βασιλευούσῃ. Πυκνοὶ δὲ ἤδη διεπορθμεύοντο πρὸς τὸν νικητὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως οἱ μεγάλοι, οἱ μικροί, οἱ μέσοι κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, καὶ ἐν θριάμβῳ εἰσεδέχθησαν τέλος αὐτὸν διαπεραιωθέντα ἐκ Χαλκηδόνος πανηγυρικῶς ὡς ἐλευθερωτήν.

κ΄.

Ὁ νέος κηδεμὼν τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως.

Ἀλλὰ ταχέως μετὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐγκατάστασιν τοῦ Ἀνδρονίκου ἠλλοιοῦτο ἡ ὄψις τῆς βασιλευούσης. Ἡ μεγάλη πόλις μετεβάλλετο εἰς κονίστραν ἀνηκούστων βιαιοπραγιῶν ἐναντίον τῶν Λατίνων, ὑπερισχυσάσης σὺν τῇ καθόδῳ τοῦ Ἀνδρονίκου τῆς φατρίας τῆς ἀντιπολιτευομένης τὴν βασιλομήτορα. Ἡ Γαλλὶς Μαρία, βλέπουσα τὴν ἐπικειμένην κατίσχυσιν τοῦ Ἀνδρονίκου, εἶχε πρὸ

τῶν νικῶν αὐτοῦ καὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ πρωτοσεβαστοῦ ἐπιχειρήσει διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς Λατίνους, ὅπως παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν πόλιν. Τοῦτο τοὐλάχιστον ἐπιστεύετο ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ δὲ περὶ τῆς προδοσίας ταύτης ὄχι ἄλογος διάδοσις ἐξῆψεν ὅλον τὸ κατὰ τῶν ξένων μῖσος τὸ συνεσωρευμένον ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῆς προστασίας αὐτῶν ἐπὶ τοῦ Μανουήλ. Τὸ μῖσος δὲ τοῦτο ἐξερράγη τότε ἀκάθεκτον, καὶ ἐργάται αὐτοῦ ὑπῆρξαν οἱ περὶ τὸν Ἀνδρόνικον Παφλαγόνες, οἵτινες ἐξεχύθησαν κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου, ὑποχωροῦντος εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ὄχλου, ἐναντίον τῶν συνοικιῶν τῶν ἐξ Ἰταλίας παροίκων, οἰκούντων κατὰ τὸν Εὐστάθιον *περὶ τὸν αἰγιαλὸν τοῦ Βυζαντίου κέρατος τὸν τοῦ Φωσφορίου ἐχόμενον*, ἀνερχομένων δ' εἰς ἑξήκοντα χιλιάδας καὶ ὑπερέκεινα. Οἱ Παφλαγόνες ἐπιτεθέντες μετὰ μανίας διήρπασαν πᾶν τὸ προστυχόν, ἐπυρπόλησαν τὰς οἰκίας, ἔσφαξαν τοὺς ἐντυγχάνοντας. Μοναχοὶ καὶ ἱερεῖς φέροντες αὐτὴν τὴν ἱερὰν περιβολήν, γυναῖκες, γέροντες, βρέφη διεπεράσθησαν ἐν στόματι μαχαίρας. Οὐδ' αὐτὰ τὰ ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῶν μητέρων ἔμβρυα ἔτυχον ἐλέους παρὰ τοῦ φανατικοῦ ὄχλου. Καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ἐν τῷ νοσοκομείῳ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῶν Σπιταλιωτῶν νοσηλευομένων δὲν ἐφείσθησαν οἱ σφαγεῖς. Εἰς τετρακισχιλίους δὲ λέγονται ἀνελθόντες ἐν ὅλῳ οἱ σφαγέντες. Πλεῖστοι δὲ ὅσοι τῶν ἐν τῇ πόλει Ἰταλῶν, συμποσούμενοι εἰς δεκατέσσαρας χιλιάδας, φεύγοντες τὸν κίνδυνον ἐδραπέτευσαν εἰς τὰ παρορμοῦντα ἰταλικὰ πλοῖα. Ἀπάραντα δὲ ταῦτα ἔπλευσαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τὴν Πρίγκιπον, τὴν Πρώτην καὶ τὰς ἄλλας τῆς Προποντίδος νησῖδας· πυρπολήσαντα δέ τινας τῶν ἐν ταῖς νήσοις ἐκείναις μονῶν, ἀπῆραν πλησίστια, δῃοῦντα ἐπὶ τὸ πειρατικώτερον τὰς μέχρι τῆς Θεσσαλίας παραλίας καὶ καταλαμβάνοντα τὰ παρατυγχάνοντα ἑλληνικὰ πλοῖα. Οὕτως ἡ ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ καὶ ἡ Δύσις εἶχον προβῆ εἰς ἀμοιβαίαν αἱματηρὰν ῥῆξιν, προάγγελον τῶν ἐκ τῆς Ἑσπερίας δεινῶν, ἅτινα ἔμελλον νὰ πλήξωσι τὴν Θεσσαλονίκην μετὰ τρία ἔτη καὶ ἐκραγῶσι κατὰ τοῦ Βυζαντίου πρὶν ἢ παρέλθῃ εἰκοσαετία ὅλη.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΚΟΜΝΗΝΟΣ
ΕΙΚΩΝ
ΛΑΤΙΝΙΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

Ἐν τούτοις δ' ὁ Ἀνδρόνικος δὲν ἐμελέτα νὰ στηρίξῃ τὸν ποθού-

μενον θρόνον ἐπὶ μόνου τοῦ αἵματος τῶν ξένων. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἐπὶ μακρὰ ἔτη καταδιωχθέντος καὶ πλανηθέντος, τώρα δὲ ὑπὸ πάντων ἀνευφημουμένου, πλησθεῖσα ὑπερφροσύνης, οἱονεὶ ἐζήτει ἐκδίκησιν διὰ τὰ μακρὰ παθήματα καὶ τὰς πολυετεῖς περιπλανήσεις. Ἀλλὰ δὲν ἀφῆκεν εὐθὺς ἀμέσως ἀνοικτὴν τὴν ὁδὸν εἰς τὴν ἀκατάσχετον ἐκείνην ὁρμὴν τῆς καρδίας, ἐπεκάλυψε δ' ἐπί τινα χρόνον τὰς ἀληθεῖς αὐτοῦ προθέσεις διὰ τῶν μειδιαμάτων καὶ τῶν ψευδῶν τῆς ὑποκρισίας. Δὲν ἐπετέλεσε δὲ διὰ μιᾶς τὸ πλῆρες αὐτοῦ σχέδιον, ἀλλὰ προεχώρησεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ βῆμα πρὸς βῆμα. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοπουμένου μάλιστα συνέφερεν εἰς αὐτὸν νὰ μὴ παρουσιασθῇ ὡς ἀνατροπεύς, ἀλλὰ νὰ περιβληθῇ τὴν ἐπίφασιν τοῦ σωτῆρος, τοῦ συντηρητικοῦ ἀνορθωτοῦ τῶν δικαίων τοῦ ὀρφανοῦ Ἀλεξίου. Διὰ τοῦτο παρέστη ὡς κηδεμὼν τοῦ παιδὸς, ὡς εὐλαβὴς τηρητὴς τῶν πρὸς τὸν Μανουὴλ ὅρκων, ὡς ταπεινὸς στηρικτὴς τοῦ ὑπονομευθέντος νεαροῦ βασιλέως. Διὰ τοῦτο ἅμα τῇ ἀποβιβάσει αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔσπευσε νὰ γονυπετήσῃ πρὸ τοῦ Ἀλεξίου καὶ ἀσπασθῇ αὐτοῦ τοὺς πόδας, οὓς κατέβρεξε διὰ θερμῶν δακρύων. Καὶ πάλιν δὲ μετά τινας ἡμέρας ἀντήχησαν ὑπὸ τῶν θρήνων αὐτοῦ οἱ θόλοι τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, ἐν ᾗ ἔκειτο ὁ νεκρὸς τοῦ Μανουήλ. Ἀλλ' ἦσαν δάκρυα κροκοδείλου, ὡς ἔμελλε νὰ πεισθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις μετὰ χρόνον ὄχι μακρόν.

Τῶν πρώτων πράξεων τοῦ Ἀνδρονίκου ὑπῆρξεν ἡ στέψις τοῦ Ἀλεξίου, ὅλως περιττὴ ἀφ' οὗ ὁ Ἀλέξιος ἦτο ἤδη ἐστεμμένος ζῶντος τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ χρησιμεύουσα εἰς ἐπίδειξιν τῶν φιλοβασιλικῶν αἰσθημάτων τοῦ νέου κηδεμόνος, ὅστις ἐν τούτοις ἐφρόντιζε νὰ ἐξασθενήσῃ τὸν βασιλέα, ἐγκαταλιμπανόμενον εἰς τὰς συνήθεις παιδιάς, νὰ φρουρῇ δὲ αὐτὸν διὰ φυλάκων δίκην δεσμώτου. Εὐθὺς δ' ἐξ ἀρχῆς ἔσπευσε νὰ στηρίξῃ μᾶλλον τοῦ στεφομένου ἑαυτὸν, τὸν προσχεδιάζοντα τὴν ἰδίαν στέψιν, διὰ παντοίων φιλοδωριῶν πρὸς τοὺς ὑποστηρίζοντας αὐτὸν Παφλαγόνας καὶ μυρίας φιλοφροσύνης πρὸς τὰ δημοτικὰ πλήθη, ὧν τὴν εὔνοιαν ἐθήρευε πρὸς παρασκευὴν τῆς τυραννίδος.

Ἀλλ' ἐν τούτοις ἤρχισε κατὰ μικρὸν νὰ στρέφῃ τὴν προσοχὴν κατὰ παντὸς ἰσχυροῦ δυναμένου ἢ ἐπιχειροῦντος νἀμφισβητήσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχὴν, ἣν ὁ ὑπ' αὐτοῦ κολακευόμενος δῆμος ὑπενομεύετο νὰ θεωρῇ μόνον εἰς αὐτὸν προσήκουσαν. Ἐν δὲ τῇ καταδιώξει αὐτῶν ἐξεφάνθη κατὰ μικρὸν ἡ ὑποκεκρυμμένη ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Ἀνδρο-

νίκου ἀπηνὴς ὠμότης, καὶ ἔπεσε τὸ προσωπεῖον τῆς γλυκύτητος καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Ὁ δεσμοφύλαξ καὶ ὁ δήμιος ἔγειναν οἱ ἀπαραίτητοι σύντροφοι τοῦ Ἀνδρονίκου. Συλλήψεις, καθείρξεις, ἐξορίαι, ἐξορύξεις ὀφθαλμῶν, ἐκριζώσεις ὀδόντων, ἀφαιμάξεις χειλέων, δημεύσεις, φόνοι ἦσαν τὸ πρόγραμμα τῆς ἡμέρας. Ὁ ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως ἐφαίνετο θέλων νὰ ἐξολοθρεύσῃ πάντα τἀριστοκρατικὰ στοιχεῖα, νὰ ἐξαφανίσῃ πάντας τοὺς ἐξέχοντας οἴκους τοῦ Βυζαντίου, καὶ ταύτην τὴν ἔννοιαν εἶχον τἀπροκαλύπτως παρ' αὐτοῦ λεγόμενα ῥήματα, ὅτι μόνους θὰ ἀφήσῃ νὰ ζήσωσι μακελλαρίους, ἤτοι κρεοπώλας, καὶ μάγγιπας, ἤτοι ἀρτοποιούς, καὶ μύρων ἑψητάς, ἤτοι μυροποιούς, ἀνθρώπους δῆλον ὅτι τῆς ἐσχάτης ὑποστάθμης, ἐξ ὧν οὐδένα ἠδύνατο νὰ διατρέξῃ κίνδυνον ἡ βασιλεία αὐτοῦ.

Καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν ὁ παρακολουθῶν τὴν πολιτείαν τοῦ Ἀνδρονίκου θὰ ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ, ὅτι τὰ λόγια ταῦτα δὲν ἦσαν ἁπλοῦς κομπασμὸς καὶ κενὴ ἀπειλή, διότι κατεδίωξεν ἀπηνῶς πᾶν ὅ τι ὑπέροχον εἶχε τὸ Βυζάντιον. Νερώνειον δ' ἔχων ἐν πολλοῖς τὴν φύσιν, δὲν ἐστερεῖτο καὶ φαρμακέως, τοῦ εὐνούχου Πτερυγιονίτου, ἐνθυμίζοντος τὴν συνεργὸν τῶν στυγίων φόνων τοῦ Ῥωμαίου αὐτοκράτορος Λοκοῦσταν. Τῶν πρώτων δὲ θυμάτων τοῦ Ἀνδρονίκου ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός, ὅστις ἐξωρύχθη τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐρρίφθη εἰς τὴν εἱρκτὴν ἅτε συγγενεύων ἐκ κηδεστίας πρὸς τὸν οἶκον τῶν Ἀγγέλων, οὓς ὄχι ἀλόγως ὑπώπτευε καὶ κατεδίωκεν ὁ Ἀνδρόνικος, οἱονεὶ προεικάζων, ὅτι δι' αὐτῶν ἔμελλε νὰ καταλυθῇ ἡ μέλλουσ' αὐτοῦ ἀρχή. Εἰς τοῦ φαρμακοῦ δὲ Πτερυγιονίτου τὰ κρύφια δηλητήρια ἀπεδίδετο ἐν Βυζαντίῳ ὁ μετ' οὐ πολὺ ἐπισυμβὰς αἰφνίδιος θάνατος τῆς καισαρίσσης Μαρίας καὶ τοῦ νεαροῦ αὐτῆς συζύγου Ῥαϊνερίου.

Καὶ ἐξήγειρε μὲν ἡ ἐξέλιξις τῆς θηριωδίας τοῦ Ἀνδρονίκου τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ Βατάτζη. Ἀλλὰ τῶν περαιτέρω ἐπακολούθων τῆς ἐν Φιλαδελφείᾳ στάσεως τοῦ γενναίου τούτου στρατηγοῦ τῶν ἡμερῶν τοῦ Μανουὴλ ἀπήλλαξε τὸν Ἀνδρόνικον ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ ἀποστάτου, ἐπελθὼν ὅτε ἤδη εἶχε νικήσει μετὰ τῆς ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τῶν υἱῶν αὐτοῦ ταχθείσης στρατιᾶς, ἐπὶ κλινιδίου αὐτοσκεύου ἐπισκοπῶν τὰ τῆς μάχης, τὸν κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντα Λαπαρδᾶν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀνεκάλυψε καὶ κατέβαλεν ὁ Ἀνδρόνικος ἐπίφοβον συνωμοσίαν, ἣν εἶχον ἐξυφάνει κατ' αὐτοῦ ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγέλου Ἀνδρόνικος καὶ ὁ ναύαρχος Ἀνδρόνικος

ὁ Κοντοστέφανος μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου Βασίλειος ὁ Καματηρὸς καὶ ἄλλοι. Προφασιζόμενος δ' ἐπιβουλὴν αὐτῶν κατὰ τοῦ βασιλέως ἐτιμώρησε πάντας δεινῶς διὰ τυφλώσεως, καθείρξεως ἢ ὑπερορίας πλὴν τῶν Ἀγγέλων, κατορθωσάντων νὰ διασωθῶσιν.

Ἱκανῶς δ' ἀσφαλισθεὶς διὰ τῶν τοιούτων καταδιώξεων καὶ ὁσημέραι μᾶλλον θρασυνόμενος, κατώρθωσε τέλος νὰ ποιήσῃ ἐκποδὼν αὐτὴν τὴν βασιλομήτορα Μαρίαν, ἐν ᾧ πρὸ τῆς διὰ τῶν τελευταίων βιαιοπραγιῶν καθιδρυθείσης τρομοκρατίας τὸ ἐπιχειρηθὲν παρ' αὐτοῦ τόλμημα εἶχε ναυαγήσει. Δῆθεν προδοτικαὶ αὐτῆς συνεννοήσεις πρὸς τὸν κηδεστὴν αὐτῆς βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶν Γ' ὑπῆρξαν ἡ αἰτίασις ἡ ἀγαγοῦσα εἰς τὴν ἔν τινι μονῇ κάθειρξιν τῆς χήρας τοῦ Μανουήλ. Ἀλλ' ἡ ταπείνωσις καὶ αἱ στερήσεις τῆς φυλακῆς ὑπῆρξαν τὸ πρῶτον μόνον βῆμα τῆς πρὸς αὐτὴν ἀστοργίας τοῦ Ἀνδρονίκου. Ἀνηλεὴς ἐκάλεσεν ὁ κηδεμὼν τοῦ βασιλέως τοὺς δικαστὰς, οἵτινες κατεδίκασαν εἰς θάνατον τὴν βασίλισσαν. Αὐτὸς δ' ὁ νεαρὸς Ἀλέξιος, ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου παρασυρόμενος, δὲν ᾐδέσθη νὰ θέσῃ τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ὑπογραφὴν ὑπὸ τὸ χρυσόβουλλον, δι' οὗ διετάσσετο ὁ φόνος τῆς μητρός. Ὡραῖα λέγει ὁ Νικήτας Χωνιάτης, ὅτι ἡ ἐρυθρὰ ἐκείνη ὑπογραφὴ τοῦ αὐτοκράτορος ἦτο γεγραμμένη αὐτόχρημα διὰ ψεκάδος τοῦ μητρικοῦ αἵματος. Καὶ ἐφάνη μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς προσκρούουσα ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ἀπαισίου διατάγματος εἰς τὴν θαρραλέαν ἀντίστασιν τῶν ταχθέντων ἐκτελεστῶν, αὐτοῦ τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου, τοῦ Μανουήλ, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς πρώτης νομίμου συζύγου. Ἀλλ' ὁ Ἀνδρόνικος δὲν ἦτο διατεθειμένος νὰ ὑποχωρήσῃ, ὀχυρούμενος ὄπισθεν τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως καὶ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ βασιλέως. Εὑρεθέντων δὲ ἄλλων ὀργάνων, τοῦ εἰς συντέλεσιν τῶν στυγίων ἔργων τοῦ Ἀνδρονίκου πάντοτε προθύμου Πτερυγιονίτου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Τριψύχου, μεγάλου ἑταιρειάρχου, ἤτοι ἀρχηγοῦ τῶν ξένων μισθοφόρων, ἡ βασιλομήτωρ ἀπήχθη εἰς τὴν μονὴν τοῦ μάρτυρος Διομήδους, καὶ ἐξέλιπεν οἰκτρῶς ἀποπνιχθεῖσα διὰ νευρᾶς τόξου.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ ὁ Ἀνδρόνικος ἀπηλλάσσετο τοῦ πατριάρχου Θεοδοσίου, ὅστις ἀπεχώρησε τῆς πατριαρχείας μὴ στέργων τὸν παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας γάμον Ἀλεξίου τοῦ νόθου υἱοῦ τοῦ Μανουὴλ μετὰ τῆς Θεοδώρας, θυγατρὸς τοῦ Ἀνδρονίκου Μαρίας. Ἀντικατέστησε δὲ τὸν πατριάρχην ὁ Ἀνδρόνικος διὰ τοῦ χαρτοφύλακος

τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Βασιλείου Καματηροῦ, ἀνδρὸς χαμερπεστάτου τὸν χαρακτῆρα, οὗ πρώτη πρᾶξις ὑπῆρξεν ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἀξιώσεως τοῦ Ἀνδρονίκου.

Ἀλλὰ τὸ κορύφωμα τῆς ὁσημέραι προϊούσης ὠμότητος τοῦ Ἀνδρονίκου ὑπῆρξεν ἡ ἕνα περίπου μῆνα μετὰ τὴν στέψιν αὐτοῦ ὡς συναδέλφου τοῦ Ἀλεξίου, γενομένην τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1183, ἀπάνθρωπος ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοῦ συνάρχοντος νεανίσκου. Καὶ δὴ, παρασκευάσας πρότερον καταλλήλως τὰ πράγματα, συνεκάλεσε τὴν σύγκλητον, ἥτις καθῄρεσε τὸν Ἀλέξιον. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἡ αὐτὴ πονηρὰ φατρία, ἐν ᾗ ἐξεῖχον ὁ Κωνσταντῖνος Πατρηνὸς, ὁ Μιχαὴλ Ἀπλούχειρ, ὁ Στέφανος Ἁγιοχριστοφορίτης, προέβαινεν εἰς τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τοῦ νεαροῦ βασιλέως. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος Τρίψυχος, ὁ Ἁγιοχριστοφορίτης καὶ ὁ Θεόδωρος Δαδιβρηνὸς ἀπετέλεσαν τὴν στυγερὰν τριάδα, εἰς ἣν ἀνετέθη ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξίου, στραγγαλισθέντος διὰ νευρᾶς τόξου. Ὅτε δὲ ἤχθη πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον ὁ νεκρὸς, τὰ τελευταῖα ῥάκη τοῦ προσωπείου τοῦ καλύπτοντος τὴν ἀναίσχυντον ὄψιν τοῦ τυράννου ἀπέπεσον καὶ ἐξεδηλώθη ἀκράτητος ἡ ἀπανθρωπία τοῦ ἀνηλεοῦς. Ὁ Ἀνδρόνικος ἐλάκτισε διὰ τοῦ ποδὸς τὸν νεκρὸν ἀνεψιὸν, καθυβρίζων τοὺς γονεῖς αὐτοῦ· ἔπειτα δὲ διετρήθη διὰ μικροῦ ὀβελοῦ τὸ οὖς τοῦ Ἀλεξίου, καὶ διαπερασθέντος δι' αὐτοῦ λεπτοῦ σχοινίου ἐξεκρεμάσθη κηρὸς βουλλωθεὶς διὰ τῆς σφραγῖδος τοῦ τυράννου. Καὶ τὸ μὲν πτῶμα τοῦ Ἀλεξίου, ἐμβληθὲν ἀκέφαλον εἰς θήκην μολυβδίνην, ἐβυθίσθη εἰς τὴν θάλασσαν ἐν μέσῳ μολπῶν καὶ ᾠδῶν, αἵτινες ἀντήχουν ἀπὸ τοῦ σκάφους, εἰς ὃ ἀνετέθη τὸ στύγιον ἔργον, ἡ δὲ κεφαλὴ, περιελθοῦσα καὶ πάλιν εἰς τὰς ὄψεις τοῦ Ἀνδρονίκου κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ. ἀπερρίφθη ἐν παραβύστῳ εἰς τὴν λεγομένην Καταβατήν. Οὐδ' ἠρκέσθη εἰς τὸν φόνον τοῦ μόλις δεκαπενταέτους ἀνεψιοῦ ὁ ἀπάνθρωπος Ἀνδρόνικος, ἀλλὰ καὶ κατεδίκασεν εἰς τὰ λέκτρα τῆς παρήλικος αὐτοῦ συζυγίας τὴν ἑνδεκαέτιδα μνηστὴν τοῦ στραγγαλισθέντος ἀνεψιοῦ Ἄνναν τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου Ζ', ἐπεισπεσὼν δίκην ἐφιάλτου εἰς τὴν κοίτην τῆς ἀθώας ἐκείνης κόρης, ἣν περιεπόλουν ἀκόμη γλυκεῖαι αἱ ἀναμνήσεις τοῦ οἰκτρῶς ἀποιχομένου νεαροῦ μνηστῆρος.

Οὕτω διπλῆ ἀγχόνη ἀνεβίβασεν ἐπὶ τὸν δι' αἱμάτων ῥυπανθέντα θρόνον τὸν Ἀνδρόνικον Κομνηνὸν ὡς μονάρχην τοῦ Βυζαντίου· εὐ-

κόλως δ' έτυχεν ό νέος αύτοκράτωρ παρά τοῦ ψοφοδεοῦς καὶ ψωμοκόλακος πατριάρχου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ πρὸς τὸν Μανουὴλ δεινῶς παραβιασθέντος ὅρκου καὶ τῆς συγχωρήσεως τῶν κακουργιῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν συνεργῶν. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ἐπιβληθεὶς ὁ Ἀνδρόνικος εἰς τὸ Βυζάντιον διὰ φόνων καὶ μυσαρῶν ἔργων ἐπειράθη νἀντισηκώσῃ τὰς κακουργίας ἐκείνας διὰ διοικήσεως οὐκ ὀλίγα ἐχούσης τὰ ἐπαινετά. Ἀλλ' ἐν τῇ συνειδήσει τῶν πολλῶν ἐπεσκίαζε τἀγαθὰ ἐκεῖνα ἡ ἀφιλάνθρωπος ὠμότης, καὶ ὁ βυζαντιακὸς κόσμος δὲν ἀπώκνησε νὰ λησμονήσῃ τὸν ἀγαθὸν ἡγεμόνα, ἐνθυμούμενος μόνον τὸν ἀνηλεῆ τύραννον, ὅστις ἐπέπρωτο νὰ κλείσῃ τὴν ἱστορίαν τῆς μεγάλης δυναστείας τῶν Κομνηνῶν διὰ θανάτου ἁρμόζοντος εἰς τυράννους.

κα΄.

Αἱ ἐπαναστάσεις τῶν εὐπατριδῶν.

Ἡ ὠμὴ πολιτεία τοῦ Ἀνδρονίκου, ἥτις παρ' ὅλην τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ διοίκησιν δὲν παύει νὰ ἐξεγείρῃ τὴν ἀπέχθειαν, ὅσον ὑπερβολικὰ καὶ ἂν θεωρήσωμεν τὰ χρώματα δι' ὧν ἐμέλανεν αὐτὸν ἡ εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀριστοκρατικῶν ἀνήκουσα σύγχρονος ἱστοριογραφία, ἦτο φυσικόν, ὅτι ἔμελλε νὰ ἐξεγείρῃ ἀντίδρασιν. Ἀλλ' ἡ ἀντίδρασις αὕτη δὲν προῆλθεν ἐκ τῶν τάξεων τοῦ λαοῦ, ἅς, καθ' ἃ εἴδομεν, περιέθαλπε καὶ ἐπροστάτευεν ὁ Ἀνδρόνικος. Οἱ ἀναλαβόντες τὸν κατὰ τοῦ τυράννου ἀγῶνα ὑπῆρξαν ἀπ' ἐναντίας οἱ εὐπατρίδαι, καθ' ὧν ἐστρέφετο ἅπας αὐτοῦ ὁ ἀγών.

Πρῶτος δὲ τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῶν ἀποστατησάντων ἐναντίον τοῦ Ἀνδρονίκου ὑπῆρξεν ὁ Ἀδριανουπολίτης στρατηγὸς Ἀνδρόνικος ὁ Λαπαρδᾶς. Οὗτος, διακριθεὶς ἐν τοῖς πολέμοις ἐπὶ τοῦ Μανουήλ, δὲν ἠρνήθη τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ ὑπηρεσίαν εἰς τὸν Ἀνδρόνικον ἐφ' ὅσον οὗτος παρουσιάζετο ὡς ἐπίτροπος καὶ προστάτης τοῦ νεαροῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως ἐκείνου, ὑφ' ὃν εἶχεν ἐκπληρώσει τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθῆκον. Προθύμως δέ, διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου, ἐστράτευσε μετὰ τοῦ Ἀλεξίου Βρανᾶ εἰς τὴν Ναΐσσὸν καὶ τὴν

Βρανίτζοβαν, ὅτε τὰ πρὸς τὴν Σερβίαν σύνορα τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους ἠπειλοῦντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶ. Ἀλλ' ἡ ὑπηρεσία ἐκείνη ὑπῆρξεν ἡ τελευταία, ἣν παρέσχεν εἰς τὸν Ἀνδρόνικον· βραχὺ δὲ μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀλεξίου βλέπομεν αὐτὸν κηρυσσόμενον κατὰ τοῦ φονέως. Ἀπατήσας δὲ τὸν συστράτηγον Βρανᾶν, παραμείναντα ἐν τῇ Δύσει, αὐτὸς ἀπέδρασεν ἐπὶ τὴν Ἀνατολήν, μελετῶν νὰ συναγάγῃ στρατιὰν κατὰ τοῦ τυράννου. Ἀλλά, διαπεραιωθεὶς εἰς τὸ Ἀδραμύττιον, συλλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ χώρᾳ ἰσχυροῦ καὶ πιστοῦ εἰς τὸν Ἀνδρόνικον Κεφαλᾶ. Σταλεὶς δὲ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν δέσμιος, ἐξωρύχθη τελευτῶντος τοῦ 1183 τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὴν εἱρκτήν, ἐν ᾗ καὶ ἀπέθανε μετ' οὐ πολύ.

Ἀλλ' ἤδη ἡ Μικρὰ Ἀσία εἶχεν ὑπονομευθῆ ὑπ' ἄλλων εὐπατριδῶν· ἀρχομένου δὲ τοῦ 1184 ἐξερράγη ἀποστασία λαμβάνουσα ὁσημέραι μείζονας διαστάσεις. Ἤδη τὸ Λοπάδιον, ἡ Νίκαια καὶ ἡ Προῦσα εἶχον κηρυχθῆ ἐναντίον τοῦ Ἀνδρονίκου. Ἐπιστάντος δὲ τοῦ ἔαρος, ἐκάλεσεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐκ τῶν σερβικῶν συνόρων τὸν Ἀλέξιον Βρανᾶν, καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν καταπολέμησιν τῶν ἀποστατῶν. Καθυποτάξας δὲ τὸ Λοπάδιον εὐκόλως ὁ Βρανᾶς προεχώρησε πρὸς τὴν Νίκαιαν, καὶ ἡνώθη πρὸ αὐτῆς μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, στρατεύσαντος ἐπ' ἴσης. Ἐπελήφθησαν δὲ ὁμοῦ τῆς πολιορκίας τῆς Νικαίας, ἥτις οὐ μόνον καθ' ἑαυτὴν ἦτο ὀχυρὰ καὶ δυσάλωτος, ἀλλ' εἶχεν ἀποβῆ ἔτι μᾶλλον ἐπίφοβος ὡς ἑστία εἰς ἣν εἶχον συγκεντρωθῆ ἅπαντες οἱ μισοῦντες τὸν Ἀνδρόνικον, ἐπικούρους ἔχοντες καὶ Τούρκους συμμαχοῦντας μετ' αὐτῶν. Ψυχὴ δὲ τῆς ἀποστασίας ἦτο ὁ γενναῖος Θεόδωρος Κανταχουζηνός, μεθ' οὗ συνεμάχετο Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος. Ὑπῆρξε δὲ ἡ πολιορκία τῆς Νικαίας κρατερωτάτη παρὰ τοῦ βασιλέως, ἔχοντος ἀξίας λόγου πεζικάς τε καὶ ἱππικὰς δυνάμεις καὶ ἐπιφέροντος ἐναντίον τῆς πόλεως δεινὰς τειχομάχους μηχανάς. Ἀλλὰ καὶ οἱ πολιορκούμενοι ἀνεδείχθησαν θαρραλεώτατοι καὶ καρτερικώτατοι, ματαιοῦντες τὸ ἔργον τοῦ Ἀνδρονίκου διὰ τολμηρῶν ἐξόδων καὶ καταστροφῆς τῶν πολιορκητικῶν μηχανημάτων. Καὶ ὅτε δὲ ὁ βασιλεύς, μετακαλέσας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὴν μητέρα τοῦ Ἰσαακίου Ἀγγέλου Εὐφροσύνην, προέταξεν αὐτὴν τῶν μηχανῶν, δι' ὧν ἐπολιόρκει τὴν πόλιν, ἢ καὶ ἀνεβίβασεν αὐτὴν ἐπ' αὐτάς, ὅπως ταράξῃ καὶ ἀποστήσῃ πάσης ἀντιπράξεως τοὺς πολιορκητάς,

ἡ σκληρὰ αὐτοῦ ἐπίνοια ἀπέτυχε διὰ τὸ ἀπτόητον τῆς γυναικὸς καὶ τὸ ἀθορύβητον τῶν ἀποστατῶν.

Ἐξηκολούθησε δὲ ἡ γενναία ἄμυνα τῶν πολιορκουμένων ἐν Νικαίᾳ ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Θεόδωρος Καντακουζηνός. Ἀλλ' ὅτε οὗτος οἰκτρῶς ἐφονεύθη καὶ διεμελίσθη, ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγελος δὲν ἐπέδειξε τὴν αὐτὴν καὶ ἐκεῖνος γενναιότητα, ἀλλ' ὑπόνωθρος ὢν ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἀρχομένην δειλίαν τῶν πολιορκουμένων. Τέλος δ' ὁ ἀρχιερεὺς τῆς πόλεως Νικόλαος ἔπεισε τοὺς κατοίκους νὰ ἐξέλθωσι πρὸς τὸν βασιλέα ἄοπλοι, ἀσκεπεῖς καὶ ἀνυπόδητοι, σείοντες ἱκετηρίους κλάδους ἐλαίας. Καὶ ἐπέδειξε μὲν ὁ Ἀνδρόνικος ἔλεον πρὸς τοὺς ἱκέτας καὶ ὑπεκρίθη συγκίνησιν. Ἀλλ' ἅμα τῇ εἰς τὴν πόλιν εἰσόδῳ μετέβαλε τρόπον. Οὐ μόνον οἱ Τοῦρκοι σύμμαχοι τῶν πολιορκουμένων ἀνεσκολοπίσθησαν κύκλῳ τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις ἐδῃώθη καὶ πολλοὶ τῶν ἐπιφανῶν τοῦτο μὲν ἐξωρίσθησαν, τοῦτο δ' ἐφονεύθησαν. Τὸν δὲ Ἰσαάκιον Ἄγγελον συγχωρήσας ἀπέστειλεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ αὐτὸς προεχώρησε πρὸς τὴν Προῦσαν.

Ἦρχον δ' ἐν τῇ ὀχυρᾷ καὶ καλλιπύργῳ Προύσῃ τῆς ἀποστασίας ὁ Θεόδωρος Ἄγγελος, ὁ Μιχαὴλ Λαχανᾶς καὶ ὁ Λέων Συνέσιος. Καὶ μέχρι μέν τινος ἀντέσχον οἱ Προυσαεῖς· ἀλλ' ὅτε αἱ ἑλεπόλεις τοῦ Ἀνδρονίκου κατέρριψαν μέρος τοῦ τείχους, οἱ πολιορκούμενοι καταληφθέντες ὑπὸ φόβου, ἀφῆκαν ἔρημα τὰ τείχη, καὶ οἱ βασιλικοὶ εἰσῆλθον ἄνευ περαιτέρας ἀντιστάσεως εἰς τὴν πόλιν. Ἀπηνὴς δὲ ὑπῆρξεν ἡ δῄωσις της Προύσης, πολυειδεῖς δὲ ὑπῆρξαν οἱ φόνοι καὶ αἱ ἄλλαι ποιναὶ τῶν ἀποστατῶν, ἰδίως δὲ ἀπάνθρωπος ὁ φόνος τῶν ἡγετῶν, ὧν μόνος ὁ Ἄγγελος ἐσώθη, εὑρεθέντων Τούρκων οἵτινες εὐσπλάγχνως ᾤκτειραν τὸν μείρακα παρασυρόμενον τῇδε κἀκεῖσε ὑπὸ τοῦ ὄνου, ἐφ' οὗ ἀνεβιβάσθη τυφλωθείς. Τέλος δ' ὅμοια διαπράξας ἔπειτα ὁ Ἀνδρόνικος ἐν τῷ Λοπαδίῳ, ἐν ᾧ ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐπισκόπου, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, χαίρων ἐπὶ τῇ διὰ τῆς τρομοκρατίας τελείᾳ καταπαλαίσει τῆς ἀποστασίας.

Ἀλλὰ πολὺ δεινοτέρα ὑπῆρξεν ἡ ἀποστασία τοῦ Ἰσαακίου, ἐγγόνου ἐκ θυγατρὸς τοῦ σεβαστοκράτορος Μανουήλ. Ὁ Ἰσαάκιος οὗτος ἦτο μὲν ἴσως Δούκας ἐκ πατρός, ἀλλ' εἶνε γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς Κομνηνὸς ἐκ τοῦ γένους τῆς μητρός. Εἶχε δὲ διοικήσει ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ θείου Μανουὴλ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων διαμφισβη-

τουμένην Κιλικίαν, καὶ ἔπειτα δὲ κηρύξας ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον εἶχεν ἀναλάβει τὴν καταπολέμησιν τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου καὶ περιπέσει εἰς αἰχμαλωσίαν παρὰ τοῖς Σαρακηνοῖς, ἀφ' ἧς ἀπελύτρωσαν αὐτὸν οἱ Ἰωαννῖται. Ὁ δὲ Ἀνδρόνικος, πειθόμενος εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ Κωνσταντίνου Μακροδούκα καὶ Ἀνδρονίκου Δούκα, συγγενῶν τοῦ Ἰσαακίου, παρέσχεν εἰς αὐτὸν συγγνώμην ἐπὶ τῇ ἀποστασίᾳ καὶ ἐπέτρεψε τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπάνοδον αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἰσαάκιος προετίμησε νὰ τραπῇ τὴν ὁδὸν τῆς ἀποστασίας· μεταχειριζόμενος δ' ὡς ἐφόδια αὐτὰ τὰ σταλέντ' αὐτῷ ἐκ τῆς βασιλευούσης χρήματα, ἐστρατολόγησε μισθοφόρους, καὶ διέβη τῷ 1184 εἰς τὴν Κύπρον. Ἐπιδεικνύων δ' εἰς τοὺς Κυπρίους πλαστὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως, ἠξίωσεν ἰδίαν ἐν τῇ νήσῳ ἀρχὴν καὶ ἐπεβλήθη ἐν Κύπρῳ ὡς τύραννος, στηρίζων τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ εἰς φόνους, δημεύσεις καὶ παντοίας πιέσεις τῶν ἰθαγενῶν, προσλαβὼν δὲ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν αὐτοκράτορος. Ἡ δὲ τοιαύτη αὐτοῦ ἐνίσχυσις καθίστανεν αὐτὸν ἐπιφοβώτατον εἰς τὸν Ἀνδρόνικον, ἀνησυχοῦντα μὴ καὶ αὐτὴν αὐτοῦ τὴν καθαίρεσιν ἐπιχειρήσῃ. Ἀλλ' ἡ ἔλλειψις στόλου καὶ ἡ καταρραγεῖσα νέα κατὰ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους ἐπίθεσις τῶν Νορμαννῶν τῆς Σικελίας παρεκώλυσαν πᾶσαν τοῦ βασιλέως ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ ἀποστάτου, ὅστις ἐγίνετο μετ' οὐ πολύ, καθ' ἃ θέλομεν ἴδει, ἡ ἀφορμὴ τῆς ὁριστικῆς ἀποσπάσεως καὶ εἰς τοὺς ξένους μεταπτώσεως τῆς Κύπρου.

Ἀλλ' ὁ Ἀνδρόνικος, καίπερ ἐξ ἀνάγκης ἀφίνων ἀνενόχλητον τὸν Ἰσαάκιον, ἐστράφη ἀντ' αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει συγγενῶν τοῦ ἀποστάτου. Οἰκτρὸν δὲ ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ Μακροδούκα καὶ τοῦ Δούκα, καθειρχθέντων καὶ ἔπειτα καταλευσθέντων κατενώπιον αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος ἐν πολυπληθεῖ συνελεύσει ὑπὸ τοῦ πλήθους, ἀκολουθοῦντος τὸ παράδειγμα τὸ δοθὲν ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Ἁγιοχριστοφορίτου, καὶ τέλος ἀπαγχονισθέντων, ὅτε τὰ σώματα ἦσαν ἤδη κατακρεουργημένα καὶ καθημαγμένα ὑπὸ τῆς ἀπηνοῦς λιθοβολήσεως. Ἡ ἐπίκλησις τῶν νόμων καὶ ἡ ὑπόκρισις συγκινήσεως, εἰς ἣν συχνάκις κατέφευγεν ὁ Ἀνδρόνικος, ὑπῆρξαν ἡ κατακλεὶς τῆς νέας ταύτης τραγῳδίας.

Ἀλλὰ τὸ φόνιον ἔργον συνεπληροῦτο τὴν ὑστεραίαν διὰ τοῦ φόνου τῶν δύο ἀδελφῶν βασιλοπαίδων, οἵτινες εἶχον κατηγορηθῇ ὡς ἐπιβουλευθέντες τὴν ζωὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ βυσσοδομεύοντες

τὴν ἀνάρρησιν τοῦ ἐπὶ τῇ νόθῳ θυγατρὶ Εἰρήνῃ γαμβροῦ τοῦ Ἀνδρονίκου, Ἀλεξίου Κομνηνοῦ τοῦ νόθου υἱοῦ τοῦ Μανουήλ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξιος, ὅστις μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ἦτο ἀγαπητὸς εἰς τὸν Ἀνδρόνικον, συλληφθεὶς μετὰ τὴν ἐξορίαν τῶν Σεβαστειανῶν, ἐτυφλώθη καὶ ἐξορισθεὶς καθείρχθη ἔν τινι πύργῳ κατὰ τὸν Βόσπορον ἐγγὺς τοῦ εἴσπλου τοῦ Εὐξείνου. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀνδρονίκου Εἰρήνη, ἥτις δὲν ἔπαυε θρηνοῦσα τὸν ἀπὸ τοῦ συζύγου χωρισμὸν πρὸς δυσαρέσκειαν τοῦ πατρός, ἠναγκάσθη νὰ περιβληθῇ τὸ μοναχικὸν ἱμάτιον. Καὶ εἰς ἄλλας δὲ προέβη ἔπειτα καταδιώξεις, ὁσημέραι ἀπηνέστερος γινόμενος, ὁ Ἀνδρόνικος. Τὴν δὲ σκληρὰν τοῦ βασιλέως αὐστηρότητα δὲν ἐξέφυγε τέλος καὶ αὐτὸς ὁ τέως ἀφωσιωμένος ὑπηρέτης τῶν ὀργίων αὐτοῦ Κωνσταντῖνος ὁ Τρίψυχος, γενόμενος θῦμα τῆς ἀντιζηλίας τοῦ Στεφάνου Ἁγιοχριστοφορίτου, ὅστις ἔμελλεν ἔπειτα νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ Ἰσαακίου Ἀγγέλου, στασιάσαντος ἐναντίον τοῦ Ἀνδρονίκου.

κβ'.

Οἱ Νορμαννοὶ ἐναντίον τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἀνδρόνικος διὰ τῆς ἀπηνοῦς αὐτοῦ ἀπανθρωπίας ἐξήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν εὐπατριδῶν τοῦ Βυζαντίου, οἱ Νορμαννοὶ τῆς Σικελίας ἤλπισαν, ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν κατὰ τοῦ Ἀνδρονίκου δυσαρέσκειαν καὶ τὸ μῖσος τῶν ἐν Βυζαντίῳ ἐμπορευομένων Ἰταλῶν, ὅπερ δὲν εἶχε κατευνασθῇ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῶν σφαγῶν ἐκείνων τοῦ 1182, δι' ὧν εἶχεν ἀνοιχθῇ ἡ πρὸς τὸν θρόνον ὁδὸς τοῦ τυράννου. Ἐπετάχυνε δὲ τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῶν Νορμαννῶν περὶ νέας ἐπιθέσεως ἐναντίον τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους ἡ πρὸς τὸν ἐν Σικελίᾳ βασιλεύοντα Γουλιέλμον τὸν Β' προσέλευσις συγγενοῦς τοῦ Ἀνδρονίκου, φεύγοντος τοὺς ἀπὸ τοῦ ὠμοῦ βασιλέως κινδύνους μετὰ καὶ ἄλλων Βυζαντίνων, αὐτομολησάντων πρὸς ἄλλους ἐχθροὺς τοῦ Βυζαντίου. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ ἐξ ἀνεψιοῦ μικρὸς ἀνεψιὸς τοῦ Μανουὴλ Ἀλέξιος, ὅστις ἐπὶ μὲν τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου ἦτο τετιμημένος διὰ τοῦ ἀξιώματος ἐπικέρνου, ἐπὶ

δὲ τοῦ Ἀνδρονίκου εἶχεν ἐξορισθῆ εἰς τὴν Ῥωσίαν. Προσφυγὼν δ' ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Πανόρμου, ἐγεινεν ἀσμένως δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου, ἀσπασίως ἀκούοντος τὰς γινομένας εἰς αὐτὸν ἐπαγγελίας περὶ εὐχεροῦς καθυποτάξεως τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους.

Τὸ τρίτον ἤδη λοιπὸν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ῥοβέρτου Γυισκάρδου ἐπεχείρησαν οἱ Νορμαννοὶ τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου, οὗ ἡ κατάκτησις ἦτο τὸ ὄνειρον αὐτῶν. Οὐχ ἧττον δὲ συνετέλεσεν εἰς ἐπίσπευσιν τῶν προθέσεων τοῦ Γουλιέλμου ἡ ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ ἐμφάνισις μοναχοῦ, ὅστις ἐκάλει μὲν ἑαυτὸν Σικουντηνὸν Φιλανθρωπηνόν, περιέφερε δὲ ἀγρότην ἐξ Ἠπείρου παῖδα, ὃν παρουσίαζεν ὡς δῆθεν αὐτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Μανουὴλ Ἀλέξιον, πειρώμενος νὰ ἐξερεθίσῃ τοὺς Σικελοὺς πρὸς προστασίαν τῶν νομίμων αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ βυζαντιακοῦ θρόνου δικαιωμάτων, καὶ ταῦτα ἐν ᾧ ὁ ἀληθὴς Ἀλέξιος εἶχεν ἤδη φονευθῆ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου. Καίτοι δὲ ὁ περὶ τὸν Ψευδαλέξιον ἐκεῖνος δόλος ἀνεκαλύφθη ὑπό τε ἄλλων καὶ τοῦ ἄλλου Ἀλεξίου, τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Μανουήλ, τὸ στρατήγημα ὑπῆρξε λυσιτελὲς εἰς τὰ σχέδια τοῦ Γουλιέλμου ὡς πρόφασις τῆς στρατείας.

Μεγάλαι δὲ ὑπῆρξαν αἱ παρασκευαὶ τοῦ Νορμαννοῦ. Καὶ τὸν μὲν στόλον συνεκρότησαν πολεμικὰ καὶ ἱππαγωγὰ πλοῖα ὑπὲρ τὰ διακόσια, εἰς ἃ προσετέθησαν πολλὰ πειρατικά. Μέγα δὲ ὑπῆρξε τὸ πλῆθος τῶν πεζῶν καὶ πολυάριθμον τὸ ἱππικόν, εἰς ὃ κατέταξεν ἐκ τῶν παρουσιαζομένων ἰθαγενῶν καὶ συμμάχων μόνους τοὺς ἐπιλέκτους. Καὶ τῆς μὲν στρατιᾶς, ἀνερχομένης ἐν ὅλῳ εἰς ὀγδοήκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν καὶ ἐπέκεινα, ἦρχον ὁ κόμις Ἀκερρῶν (**Acerra**) Ῥιχάρδος καὶ ὁ κόμις Ἀλδουῖνος, τοῦ δὲ στόλου ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Γουλιέλμου καὶ ἐνδεδειγμένος αὐτοῦ διάδοχος Ταγκρέδος καὶ ὁ περιβόητος ναύαρχος Μαργαριτώνης, ὃν Μεγαρίτην ὀνομάζει Νικήτας ὁ Χωνιάτης.

Ἐκπλεύσαντες δ' οἱ Νορμαννοὶ ἐκ τοῦ Πανόρμου, προσωρμίσθησαν τὸ πρῶτον εἰς τὸν συνήθη λιμένα, ἐξ οὗ ἤρχιζον αἱ κατὰ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους νορμαννικαὶ ἐπιθέσεις, τὸ Δυρράχιον, καὶ ἐκυρίευσαν αὐτὸ ἐξ ἐφόδου ἄνευ δυσχερείας τῇ 24 Ἰουνίου 1185. Ὁ μὲν λαὸς τοῦ Δυρραχίου οὐδεμίαν ἀντέταξεν ἀντίστασιν, ἅτε βαρέως φέρων τὰς παντοίας πιέσεις τοῦ γαμβροῦ τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ δουκὸς Ῥωμανοῦ. Ὁ δὲ μεθ' ὅλως ἀνεπαρκοῦς στρατιᾶς ἐμ-

πεπιστευμένος τὴν φρούρησιν τῆς πόλεως στρατηγὸς Ἰωάννης ὁ Βρανᾶς, ἀναγκασθεὶς νὰ παραδοθῇ, ἀπεστάλη αἰχμάλωτος εἰς τὴν Σικελίαν.

Ἡ δ' ἀπαρεμπόδιστος ἅλωσις τοῦ Δυρραχίου προεξένησεν εἰς τοὺς Βυζαντίνους τοιαύτην κατάπληξιν, ὥστε, καθ' ὃν χρόνον ὁ νορμαννικὸς στόλος μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἰονίων νήσων περιέπλεε τὴν Πελοπόννησον, ἡ κατὰ γῆν στρατιὰ τῶν Νορμαννῶν προήλασεν ἀκωλύτως νικηφόρος διὰ τῆς Ἰλλυρίας καὶ Μακεδονίας, καὶ τῇ 6 Αὐγούστου ἔπηξε τὰς σκηνὰς πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας, τῇ 15 Αὐγούστου, εἰςέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα καὶ ὁ στόλος τῶν Νορμαννῶν.

Ἡ Θεσσαλονίκη εἶχε τοιαύτην σπουδαιότητα, οὖσα ἡ δευτέρα πόλις τοῦ κράτους ὑπὸ ἔποψιν πλήθους κατοίκων καὶ πλούτου, ὥςτε ἡ κατ' αὐτῆς ἐπίθεσις τῶν Νορμαννῶν ὤφειλε νὰ ἐξεγείρῃ ἐκ τοῦ ληθάργου τὸν Ἀνδρόνικον, ἐγκαίρως μαθόντα τὰ κατὰ τὰς παρασκευὰς τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας. Καίπερ δὲ μόνον περὶ τοῦ ἰδίου θρόνου μεριμνῶν, οὐχ ἧττον ἅμα τῇ πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης ἀφίξει τῶν Νορμαννῶν ἐφιλοτιμήθη, ἀργὰ ἀνανήψας, νὰποστείλῃ τὸν δευτερότοκον υἱὸν Ἰωάννην, διατάξας νὰ δράμῃ ἐπίκουρος τῶν πολιορκουμένων· ἀπέστειλε δὲ καὶ ἄλλας τινὰς ἐπικουρίας. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἰωάννης ἐξηκολούθησε τρυφῶν περὶ τὴν Φιλιππούπολιν, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῶν λοιπῶν ἐπικουρικῶν στρατιῶν μόλις παρέσχον βοήθειαν εἰς τὴν πολιορκουμένην πόλιν.

Ἡ δὲ πολιορκία αὕτη τῆς Θεσσαλονίκης δὲν ὑπῆρξε μὲν μακρά, ἀλλ' οὐχ ἧττον εἶνε τῶν ἀξιομνημονεύτων ἐν τῇ ἐθνικῇ ἡμῶν ἱστορίᾳ. Ἡ δὲ ἀτυχία τῆς μεγάλης πόλεως, ὑποκυψάσης μοιραίως εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν πολιορκητῶν, προῆλθε τοῦτο μὲν ἐκ τῆς ἀδρανείας τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦτο δ' ἐκ τῆς ἐνόχου διαγωγῆς τοῦ ἐμπεπιστευμένου τὴν φύλαξιν αὐτῆς Δαβὶδ Κομνηνοῦ. Εὑρισκόμενος οὗτος ἐν διαστάσει πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον καὶ φοβούμενος τὴν ὀργὴν αὐτοῦ, εἰονεὶ μετ' εὐχαριστήσεως καὶ χαιρεκακίας, προβαινούσης μέχρι προδοσίας, εἶδε τὴν ἐπέλευσιν τῶν Νορμαννῶν. Ἀντὶ δὲ νὰναλάβῃ γενναίως καὶ εὐθαρσῶς τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως, ἐπέδειξε νωθρότητα καταπληκτικήν, ὡς εἰ καθῆκον αὐτοῦ ἐθεώρει νὰ συντελέσῃ παντὶ τρόπῳ εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων. Περὶ οὐδενὸς προμεριμνήσας, περὶ οὐδενὸς ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ κινδύνου φροντίζων,

δὲ τοῦ Ἀνδρονίκου εἶχεν ἐξορισθῆ εἰς τὴν Ῥωσίαν. Προσφυγὼν δ' ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Πανόρμου, ἔγεινεν ἀσμένως δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου, ἀσπασίως ἀκούοντος τὰς γινομένας εἰς αὐτὸν ἐπαγγελίας περὶ εὐχεροῦς καθυποτάξεως τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους.

Τὸ τρίτον ἤδη λοιπὸν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ῥοβέρτου Γυισκάρδου ἐπεχείρησαν οἱ Νορμαννοὶ τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου, οὗ ἡ κατάκτησις ἦτο τὸ ὄνειρον αὐτῶν. Οὐχ ἧττον δὲ συνετέλεσεν εἰς ἐπίσπευσιν τῶν προθέσεων τοῦ Γουλιέλμου ἡ ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ ἐμφάνισις μοναχοῦ, ὅστις ἐκάλει μὲν ἑαυτὸν Σικουντηνὸν Φιλανθρωπηνόν, περιέφερε δὲ ἀγρότην ἐξ Ἠπείρου παῖδα, ὃν παρουσίαζεν ὡς δῆθεν αὐτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Μανουὴλ Ἀλέξιον, πειρώμενος νὰ ἐξερεθίσῃ τοὺς Σικελοὺς πρὸς προστασίαν τῶν νομίμων αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ βυζαντιακοῦ θρόνου δικαιωμάτων, καὶ ταῦτα ἐν ᾧ ὁ ἀληθὴς Ἀλέξιος εἶχεν ἤδη φονευθῆ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου. Καίτοι δὲ ὁ περὶ τὸν Ψευδαλέξιον ἐκεῖνος δόλος ἀνεκαλύφθη ὑπό τε ἄλλων καὶ τοῦ ἄλλου Ἀλεξίου, τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Μανουήλ, τὸ στρατήγημα ὑπῆρξε λυσιτελὲς εἰς τὰ σχέδια τοῦ Γουλιέλμου ὡς πρόφασις τῆς στρατείας.

Μεγάλαι δὲ ὑπῆρξαν αἱ παρασκευαὶ τοῦ Νορμαννοῦ. Καὶ τὸν μὲν στόλον συνεκρότησαν πολεμικὰ καὶ ἱππαγωγὰ πλοῖα ὑπὲρ τὰ διακόσια, εἰς ἃ προσετέθησαν πολλὰ πειρατικά. Μέγα δὲ ὑπῆρξε τὸ πλῆθος τῶν πεζῶν καὶ πολυάριθμον τὸ ἱππικόν, εἰς ὃ κατέταξεν ἐκ τῶν παρουσιαζομένων ἰθαγενῶν καὶ συμμάχων μόνους τοὺς ἐπιλέκτους. Καὶ τῆς μὲν στρατιᾶς, ἀνερχομένης ἐν ὅλῳ εἰς ὀγδοήκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν καὶ ἐπέκεινα, ἦρχον ὁ κόμις Ἀκερρῶν (**Acerra**) Ῥιχάρδος καὶ ὁ κόμις Ἀλδουῖνος, τοῦ δὲ στόλου ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Γουλιέλμου καὶ ἐνδεδειγμένος αὐτοῦ διάδοχος Ταγκρέδος καὶ ὁ περιβόητος ναύαρχος Μαργαριτώνης, ὃν Μεγαρίτην ὀνομάζει Νικήτας ὁ Χωνιάτης.

Ἐκπλεύσαντες δ' οἱ Νορμαννοὶ ἐκ τοῦ Πανόρμου, προσωρμίσθησαν τὸ πρῶτον εἰς τὸν συνήθη λιμένα, ἐξ οὗ ἤρχιζον αἱ κατὰ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους νορμαννικαὶ ἐπιθέσεις, τὸ Δυρράχιον, καὶ ἐκυρίευσαν αὐτὸ ἐξ ἐφόδου ἄνευ δυσχερείας τῇ 24 Ἰουνίου 1185. Ὁ μὲν λαὸς τοῦ Δυρραχίου οὐδεμίαν ἀντέταξεν ἀντίστασιν, ἅτε βαρέως φέρων τὰς παντοίας πιέσεις τοῦ γαμβροῦ τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ δουκὸς Ῥωμανοῦ. Ὁ δὲ μεθ' ὅλως ἀνεπαρκοῦς στρατιᾶς ἐμ-

πεπιστευμένος τὴν φρούρησιν τῆς πόλεως στρατηγὸς Ἰωάννης ὁ Βρανᾶς, ἀναγκασθεὶς νὰ παραδοθῇ, ἀπεστάλη αἰχμάλωτος εἰς τὴν Σικελίαν.

Ἡ δ᾽ ἀπαρεμπόδιστος ἅλωσις τοῦ Δυρραχίου προεξένησεν εἰς τοὺς Βυζαντίνους τοιαύτην κατάπληξιν, ὥστε, καθ᾽ ὃν χρόνον ὁ νορμαννικὸς στόλος μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἰονίων νήσων περιέπλεε τὴν Πελοπόννησον, ἡ κατὰ γῆν στρατιὰ τῶν Νορμαννῶν προήλασεν ἀκωλύτως νικηφόρος διὰ τῆς Ἰλλυρίας καὶ Μακεδονίας, καὶ τῇ 6 Αὐγούστου ἔπηξε τὰς σκηνὰς πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης. Μετ᾽ ὀλίγας δὲ ἡμέρας, τῇ 15 Αὐγούστου, εἰςέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα καὶ ὁ στόλος τῶν Νορμαννῶν.

Ἡ Θεσσαλονίκη εἶχε τοιαύτην σπουδαιότητα, οὖσα ἡ δευτέρα πόλις τοῦ κράτους ὑπὸ ἔποψιν πλήθους κατοίκων καὶ πλούτου, ὥςτε ἡ κατ᾽ αὐτῆς ἐπίθεσις τῶν Νορμαννῶν ὤφειλε νὰ ἐξεγείρῃ ἐκ τοῦ ληθάργου τὸν Ἀνδρόνικον, ἐγκαίρως μαθόντα τὰ κατὰ τὰς παρασκευὰς τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας. Καίπερ δὲ μόνον περὶ τοῦ ἰδίου θρόνου μεριμνῶν, οὐχ ἧττον ἅμα τῇ πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης ἀφίξει τῶν Νορμαννῶν ἐφιλοτιμήθη, ἀργὰ ἀνανήψας, νὰποστείλῃ τὸν δευτερότοκον υἱὸν Ἰωάννην, διατάξας νὰ δράμῃ ἐπίκουρος τῶν πολιορκουμένων· ἀπέστειλε δὲ καὶ ἄλλας τινὰς ἐπικουρίας. Ἀλλ᾽ ὁ μὲν Ἰωάννης ἐξηκολούθησε τρυφῶν περὶ τὴν Φιλιππούπολιν, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῶν λοιπῶν ἐπικουρικῶν στρατιῶν μόλις παρέσχον βοήθειαν εἰς τὴν πολιορκουμένην πόλιν.

Ἡ δὲ πολιορκία αὕτη τῆς Θεσσαλονίκης δὲν ὑπῆρξε μὲν μακρὰ, ἀλλ᾽ οὐχ ἧττον εἶνε τῶν ἀξιομνημονεύτων ἐν τῇ ἐθνικῇ ἡμῶν ἱστορίᾳ. Ἡ δὲ ἀτυχία τῆς μεγάλης πόλεως, ὑποκυψάσης μοιραίως εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν πολιορκητῶν, προῆλθε τοῦτο μὲν ἐκ τῆς ἀδρανείας τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦτο δ᾽ ἐκ τῆς ἐνόχου διαγωγῆς τοῦ ἐμπεπιστευμένου τὴν φύλαξιν αὐτῆς Δαβὶδ Κομνηνοῦ. Εὑρισκόμενος οὗτος ἐν διαστάσει πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον καὶ φοβούμενος τὴν ὀργὴν αὐτοῦ, εἶδονεὶ μετ᾽ εὐχαριστήσεως καὶ χαιρεκακίας, προβαινούσης μέχρι προδοσίας, εἶδε τὴν ἐπέλευσιν τῶν Νορμαννῶν. Ἀντὶ δὲ νἀναλάβῃ γενναίως καὶ εὐθαρσῶς τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως, ἐπέδειξε νωθρότητα καταπληκτικὴν, ὡς εἰ καθῆκον αὐτοῦ ἐθεώρει νὰ συντελέσῃ παντὶ τρόπῳ εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων. Περὶ οὐδενὸς προμεριμνήσας, περὶ οὐδενὸς ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ κινδύνου φροντίζων,

ἀνεβίβαζεν εἰς περιωπὴν τροπαίου τὰς ἀσημοτάτας τῶν πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ νορμαννικοῦ στόλου ἐν ταῖς πρώταις μικραῖς συγκρούσεσιν ἐπιτυχίας, καὶ διεβουκόλει τὸν βασιλέα, ἐπιστέλλων, ὅτι ἔβαινον ἄριστα τὰ τῆς ἀμύνης. Καὶ ὅτε δὲ οἱ Νορμαννοὶ περιεστοίχισαν τὴν πόλιν ἀπό τε γῆς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, ὁ Δαυὶδ Κομνηνὸς δὲν ἀπέβαλε τὴν κατέχουσαν αὐτὸν ἀδιαφορίαν καὶ νωθρείαν. Καὶ πρῶτον μὲν ἀφῆκε νὰ ἐγκαταλείψωσι δειλῶς τὴν πόλιν οἱ βαθύπλουτοι, συναπάγοντες τοὺς περὶ αὐτούς, οἵτινες ἦσαν ἐν τούτοις ἀναγκαιότατοι ἀμύντορες τῆς κινδυνευούσης καὶ λειψανδρούσης πόλεως. Μάτην δὲ προεκαλεῖτο ὑπὸ τοῦ Λέοντος Μαζιδᾶ νὰ μεριμνήσῃ περὶ καταλλήλου ἐπισκευῆς τῆς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως δεξαμενῆς· διό, διαρρέοντος τοῦ ὕδατος, προσετέθη εἰς τὰ λοιπὰ κακὰ τῆς πολιορκίας καὶ ἡ λειψυδρία, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ἤρχισε λυμαινομένη τὴν πόλιν δεινὴ σιτοδεία ἕνεκα τῆς ἀφροντισίας τοῦ Δαβὶδ περὶ αὐξήσεως τοῦ ἐν τῇ πόλει σίτου, καίτοι αὐτὸς ἐπλούτει, ἀπεμπολῶν ἀντὶ μεγάλου τιμήματος τὸν παρ' αὐτοῦ ἰδίᾳ ἀποθηκευθέντα. Δειλὸς δὲ ὢν καὶ ἀναιδῶς ἀφροντιστῶν αὐτός, παρεκώλυε καὶ τοὺς ἄλλους νὰ πράξωσι τὰ δέοντα. οὐδὲ συνήργει οὐδαμῶς εἰς τὴν ἐπιδιωκομένην ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐπίδειξιν τῆς ἰδίας φιλοπατρίας καὶ ἐπιτέλεσιν τοῦ ἑαυτῶν καθήκοντος. Ἐν ᾧ δὲ τὰ πράγματα ἐπέβαλλον γενναιότητα καὶ ἀκαμάτους ἀγῶνας, στοργὴν καὶ ἀκοίμητον ζῆλον, ἐκεῖνος ἠρκεῖτο εἰς τὸ νὰ ἐπιδεικνύῃ ἑαυτὸν ἐπὶ ἡμιόνου γυναικωδῶς ἐνδεδυμένον, σκιαζόμενον κατὰ τῶν ἀκτίνων τοῦ θερινοῦ ἡλίου διὰ πετάσου ἰβηρικοῦ καὶ φέροντα πέδιλα χρυσοκέντητα. Ἐπιστέγασμα δὲ τῆς ἀχρείας αὐτοῦ διαγωγῆς ἦσαν αἱ ἀστειότητες καὶ αἱ εἰρωνεῖαι, δι' ὧν καὶ μόνων ἀντεπεξήρχετο εἰς τὰς ἀγωνιώδεις πρὸς δρᾶσιν ἐπικλήσεις τῶν πολιορκουμένων. Παρωρμᾶτο εἰς ἐπισκευὴν τῶν ἀχρήστων πετροβόλων, καὶ ἠδιαφόρει. *Ἄκουε τὴν γραῖαν,* ἔλεγε γελῶν πρὸς τὰ μυκήματα τῆς μεγάλης ἑλεπόλεως, τοῦ μεγίστου τῶν πολιορκητικῶν μηχανημάτων τῶν Νορμανιῶν, ὅπερ ἠκούετο μετὰ γδούπου κατασεῖον τῆς πόλεως τὰ τείχη. Ζητουμένου δὲ ξύλου πρὸς ἐπισκευὴν παθούσης μηχανῆς, παρελάλει ἄφροντις *Καὶ ποῦ ἂν εἴη αὐτό;* Ὅτε δὲ τὴν τελευταίαν ἡμέραν ἐπέκειτο ἡ ἅλωσις παρὰ τῶν Νορμαννῶν, διατρυπώντων ἔξωθεν τὰ ὑπεσκαμμένα τείχη, πρὸς τοὺς μετ' ἀπελπισμοῦ ἀγγέλλοντας ταῦτα ἀπήντα ὁ Δαβὶδ ἄνευ αἰδοῦς ἐν μέσῳ χασμώμενος *Τρυπητέον καὶ ἡμῖν ἔσωθεν.*

Κατ' ἀντίθεσιν δὲ πρὸς τὸν ἀπόλεμον στρατηγὸν καὶ τοὺς ἀφιλο-

πάτριδας πλουσίους καρτερικῶς ἐπετέλεσαν τὸ καθῆκον αὐτῶν ὀλίγοι τινὲς τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ βασιλέως καὶ ὁ κατώτερος τῆς Θεσσαλονίκης λαός. Ὁ Λέων Κουταλᾶς, ὁ Μανουὴλ Ἀβούδιμος, ὁ κατὰ τὴν ἐκ Πελοποννήσου εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀνάβασιν μετὰ στρατιᾶς παραμείνας ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἰωάννης ὁ Μαυροζούμης, ὁ Βασίλειος Τζύσκος, ὁ Λέων Ἁγιοευφημίτης, ὁ Βολέας καὶ ἰδίως ὁ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως σταλέντων ἐπικούρων Θεόδωρος Χοῦμνος ἐπετέλεσαν ἕκαστος εὐσυνειδήτως πᾶν ὅ τι ἠδύναντο πρὸς διάσωσιν τῆς πόλεως. Ἀξία δὲ παντὸς ἐπαίνου ὑπῆρξεν ἡ διαγωγὴ τῶν πολιτῶν τῆς Θεσσαλονίκης, μετ' ἐθελοθυσίας καὶ καρτερίας συναγωνιζομένων μετὰ τῆς ἀνεπαρκοῦς στρατιᾶς. Μάλιστα δ' ἀξία θαυμασμοῦ εἶνε ἡ ἡρωικὴ δρᾶσις τῶν γυναικῶν τῆς πόλεως, αἵτινες οὐ μόνον ἐβοήθουν τοὺς πολιορκουμένους κομίζουσαι λίθους καὶ ὑδροφοροῦσαι, ἀλλὰ καὶ μετετράπησαν αὐτόχρημα εἰς στρατιώτας, περιβληθεῖσαι ῥάκη καὶ ψιάθους ἀντὶ θωράκων. Καὶ εἶχον δίκαιον οἱ Θεσσαλονικεῖς λέγοντες *Αἱ μὲν γυναῖκες ἡμῖν ἄνδρες ἐγένοντο, γυναῖκες δὲ οἱ ἄνδρες οἱ δαβιδίζοντες.* Καὶ τῶν ξένων δ' ἐπικούρων τινές, οἷον οἱ Ἀλανοὶ καὶ οἱ Ἴβηρες, ἐπετέλεσεν κατὰ δύναμιν καλῶς τὸ στρατιωτικὸν αὐτῶν καθῆκον.

Ἀλλὰ πᾶσα αὕτη ἡ γενναιότης καὶ καρτερία τῶν ἀπολεοντωθέντων τέκνων τῆς Θεσσαλονίκης, κατὰ τὴν ὡραίαν ἔκφρασιν τοῦ αὐτόπτου τῆς πολιορκίας καὶ ἁλώσεως ἀρχιποίμενος τῆς πόλεως Εὐσταθίου, ἀπέβαινε ματαία διὰ τὴν ἀκηδίαν τοῦ Δαβὶδ καὶ τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς στρατιᾶς. Ὁ μὲν στρατηγὸς πλὴν τῶν ἄλλων αὐτοῦ κακῶν συστηματικῶς ἀπέφευγε πᾶσαν κατὰ τῶν πολιορκητῶν ἔξοδον, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Χοῦμνον, ἐπιχειρήσαντα τοιαύτην μετὰ πολλοῦ θάρρους, ἥκιστα ἐβοήθησεν· οἱ δὲ ἀμύντορες, ὑπερασπιζόμενοι τὰ τείχη κατὰ τῶν δεινῶν διὰ πλήθους πολιορκητικῶν μηχανῶν ἐπιθέσεων τῶν Νορμαννῶν ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἄνευ ἐξαλλαγῆς, ἀπέκαμον τέλος, καὶ τὴν τελευταίαν τῆς πολιορκίας ἡμέραν τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος ἦτο ἀφύλακτον διὰ τὴν κόπωσιν τῶν ὑπερασπιστῶν καὶ τὴν πρόληψιν περὶ ἐπικειμένης τὴν ὑστεραίαν ἁλώσεως τῆς πόλεως.

Ἔγειναν δ' αἱ ἐπιθέσεις τῶν Νορμαννῶν μάλιστα κατὰ τὸ ἐξ ἀνατολῶν μέρος τῆς πόλεως, ἅτε ὂν εὐαλωτότερον καὶ ἔχον τὰ τείχη μᾶλλον εὐπροσπέλαστα καὶ πεπονημένα. Ὀλιγωτέρα δὲ ὑπῆρξεν ἡ προσοχὴ ἡ δοθεῖσα εἰς τὰ παράλια τείχη, ἅτινα, ἀπεψιλωμένα ὄντα θαλασσίου ὕδατος ἕνεκα τοῦ θέρους, ἐδυσχέραινον τὴν ἄμεσον

πλησίασιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, καὶ εἰς ἅπαν τὸ δυσμικὸν μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ἀκροπόλεως κύκλῳ. Τέλος δὲ ἡ νωθρότης τοῦ Δαβὶδ Κομνηνοῦ ἐπήνεγκεν ἐξάντλησιν τῶν πολιορκουμένων ἐκ τῶν πανημέρων καὶ παννυχίων ἀγώνων, εἰς ἣν τέλος προςετέθησαν τὰ ἐκ τῆς λειψυδρίας καὶ σιτοδείας ἀρχόμενα κακά. Ἐνθαρρυνθέντες δὲ τότε οἱ Νορμαννοὶ ἤρχισαν ὑπορύττοντες τὰ τείχη, καὶ κατώρθωσαν νὰ κρημνίσωσι μέρος αὐτῶν κατὰ τὸν πύργον τὸν ἐπικληθέντ᾽ ἀπὸ Χαμαιδράκοντος τοῦ ἐπιστατήσαντος ἐπ᾽ αὐτοῦ καὶ ἔπειτα γενναίως μέν, ἀλλὰ ματαίως ὑπερασπισθέντος αὐτόν. Καὶ ὑπέσχετο μὲν ὁ Δαβίδ, ὅτι, πίπτοντός ποτε τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβόλου, ἤθελεν ἀντιστήσει εἰς τοὺς πολεμίους σιδηροῦν τεῖχος, τὸ ἐκ τῶν ὅπλων ἐπιλέκτων ἀνδρῶν, καὶ ἤθελεν ἐπὶ τεσσαράκοντα τοὐλάχιστον ἡμέρας ἀποτρέψει ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης τὸν κίνδυνον τῆς ἁλώσεως. Ἀλλ᾽ αἱ ὑποσχέσεις αὐτοῦ ὑπῆρξαν κεναί, ὡς πᾶς αὐτοῦ λόγος καὶ πᾶσα πρᾶξις. Διό, ὅτε οἱ ὀλίγοι πολῖται οἱ ἀναλαβόντες γενναίως τὴν ἀντίστασιν ὑπεχώρησαν τέλος εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν ἐκ τοῦ ἀνοιχθέντος χάσματος τοῦ τείχους εἰςρεόντων εἰς τὴν πόλιν Νορμαννῶν, οὐδὲ λεπτὸν ἀναμείνας ὁ κομπορρήμων στρατηγὸς ἐπέβη τοῦ γνωστοῦ ἡμιόνου καὶ ἐτράπη σπεύδων πρῶτος εἰς φυγήν. Μάτην τὰ λαϊκὰ πλήθη ἀνεφώνουν ἐν τῇ δημώδει πρὸς τὸν φυγάδα· **Κομνηνέ, στάμα καὶ πέζευμα. — Καβαλίκευμα** καὶ **Καθ᾽ ἅ με βλέπετε**, ὑπῆρξαν ἡ μόνη ἀπάντησις τοῦ προδότου, ὅςτις ἐχάθη φεύγων ἀπὸ ῥυτῆρος, ἐν ᾧ οἱ νικηταὶ εἰςώρμων εἰς τὴν πόλιν πατοῦντες ἐπὶ τῶν νεκρῶν τῶν τελευταίων ἀτυχῶν ἀμυντόρων τῆς πιπτούσης Θεσσαλονίκης.

κγ΄.

Τὰ δεινὰ τῆς ἁλώσεως.

Ἐννέα μόνον ἡμέρας εἶχε διαρκέσει ἡ πολιορκία καὶ τριςχίλιοι Νορμαννοὶ εἶχον πέσει θύματα τῆς ὁρμῆς αὐτῶν πλὴν τῶν ἄλλων παθόντων ἢ ὑποκυψάντων εἰς τὸν λιμόν, ὅςτις οὐχ ἧττον τῶν πολιορκουμένων ἐλυμαίνετο τὸ στρατόπεδον τῶν πολιορκητῶν. Οὐδ᾽ ἔπαυσαν τὰ δεινὰ τῶν Θεσσαλονικέων διὰ τῆς λήξεως τῆς πολιορκίας, ἀλλ᾽ ἡ ἅλωσις συνεπήγαγεν ἀξίαν θρήνων πανωλεθρίαν.

Σκοτεινὸς καὶ ὁμιχλώδης. καθ' ἃ ἐν νυκτί, ὑπῆρξε τὸ Σάββατον ἐκεῖνο τῆς 24 Αὐγούστου τοῦ 1185 ὁ οὐρανός, περισκεπόμενος ὑπὸ τοῦ εἰς τὰ ὕψη ἀρθέντος κονισάλου. Ἀνηλεὴς δὲ ἀπέβη μέχρι τῆς μεσημβρίας ἡ σφαγή, ἕως διεκόπη ἐξ ἐπιτάγματος τῶν κομίτων τῶν στρατηγούντων τοῦ νορμαννικοῦ ὄχλου. Πειρώμενοι δὲ νὰ σωθῶσιν οἱ ἡττημένοι ἐτρέποντο τὸ κατ' ἀρχὰς πάντες εἰς φυγήν. Πατέρες ἐγκατέλειπον τὰ τέκνα, μητέρες ἀπεσπῶντο τῶν νηπίων. Πολλοὶ δὲ ὑπῆρξαν οἱ κατακρημνίσαντες ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν στεγῶν τῶν οἰκιῶν ἢ ἐμπεσόντες εἰς φρέατα, ἀσπλάγχνως καὶ ταῦτα ἐπιπωματιζόμενα διὰ λίθων ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν, καταχωννυόντων τοὺς ἐν αὐτοῖς. Αὐτοὶ οἱ ἱερεῖς κατεκόπτοντο ἐν τοῖς ναοῖς, ἄξιοι δὲ ἰδίας μνείας ἦσαν οἱ σπάνιοι ἐκεῖνοι φονεῖς ὅσοι ἐξῆγον ἐκ τῶν ἱερῶν τοὺς φονευθησομένους λειτουργοὺς τοῦ ὑψίστου, ἐν ᾧ ἄλλοι μετέβαλλον τὰ ἱερὰ εἰς οἴκους ἀνηκούστου λαγνείας. Αἱ ἀγυιαὶ τῆς πόλεως ἐπλήσθησαν νεκρῶν, οὓς οὐδ' ἔθαπτον κἂν σωρηδὸν κειμένους οἱ σφαγεῖς, ἀλλὰ κατέκαιον συλλήβδην. Εἰς ἑπτακισχιλίους ἀνεβίβαζον αὐτοὶ οἱ Θεσσαλονικεῖς τοὺς μετὰ καὶ τῶν ἐπικούρων Βουλγάρων καὶ τῶν στρατιωτῶν πεσόντας ἐν τῇ πολιορκίᾳ καὶ ἔπειτα ἐν τῇ ἁλώσει σφαγέντας.

Ὑπερτέρα δὲ καὶ τῆς σφαγῆς ὑπῆρξεν ἡ διαρπαγὴ ἐν τῇ πόλει. Οὐ μόνον αἱ ἰδιωτικαὶ οἰκίαι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἱεροὶ ναοὶ ἐγυμνώθησαν παντὸς σκεύους καὶ παντὸς κειμηλίου, εἰ καὶ παράδοξος ὁμολογεῖται ἡ ἀγροικία τῶν Νορμαννῶν, τὰ μὲν τιμαλφῆ, τὸν χρυσόν, τὸν ἄργυρον, τὰς σηρικὰς ἐσθῆτας, ἀξιούντων μικροῦ λόγου καὶ ἀπεμπολούντων ἀντ' εὐτελοῦς τιμῆς, μεγάλως δ' ἐχομένων τῶν εὐτελεστάτων πραγμάτων, σιδηρῶν κρίκων καὶ ἥλων καὶ μαχαιριδίων καὶ βελονίων. Κατέλαβον δὲ οἱ νικηταὶ τὰς οἰκίας τῶν κατοίκων, ἐντρυφῶντες ἐν αὐταῖς, ἐν ᾧ οἱ Θεσσαλονικεῖς ἄστεγοι καὶ ἄοικοι περιεπλανῶντο ἐν ταῖς ὁδοῖς, πεινῶντες, διψῶντες, ῥιγοῦντες. Ὅλως γυμνοὶ περιεφέροντο οὐκ ὀλίγοι τῶν πολιτῶν, ἀφαιρεθέντες τὰ ἱμάτια, οἱ δὲ πλεῖστοι ἐκάλυπτον τὰ μέλη διὰ ψιάθων ἢ ῥακῶν ἐκ τῶν ἀνὰ τὰς ἀγυιὰς ἀπορριπτομένων. Ὀλίγος δὲ πιτυρίας ἄρτος, ἀντὶ ἀδρᾶς παρεχόμενος ὑπὸ τῶν νικητῶν ἀμοιβῆς, καὶ σκόροδα καὶ σταφυλαί, μετὰ δέους ἐκ τῶν ἀμπελώνων δρεπόμεναι, ἦσαν ἡ μόνη ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τροφὴ τῶν ἀτυχῶν· ἂν δὲ δὲν ἤθελεν ἀνοιχθῆ τὸ ἱερὸν ταμεῖον τῆς πλουσίας ἐκκλησίας τοῦ πολιούχου Ἁγίου

Δημητρίου, πλεῖστοι ἤθελον πέσει θύματα ἀγρίας πείνης. Ὅτε δὲ ποτε τοὺς ἐκ τῶν ἰδίων οἰκιῶν ἀποβλήτους ἤθελε καταλάβει πόθος νὰ ἐπισκεφθῶσι τὸ χθὲς καὶ πρώην εἰς αὐτοὺς ἀνῆκον κτῆμα, διὰ μυρίων βασάνων κατηναγκάζοντο νὰ ἐπιδείξωσι τοὺς τυχὸν κεκρυμμένους θησαυροὺς τοῦ οἴκου ἢ ἐξεύρωσιν οὐσίαν ἀνύπαρκτον πρὸς κορεσμὸν τῆς πλεονεξίας τῶν πορθητῶν, εἰς ἣν προςετίθεντο τὰ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ Ἀρμενίων τῆς γείτονος Κρανίας καὶ τοῦ Ζεμενίκου κακά. Οὐδὲ παρείχετο κἂν τὴν νύκτα εἰς τοὺς ταλαιπώρους ἐκείνους ἥσυχος ἀνάπαυσις ἀπὸ τῶν δεινῶν τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ὕπνον τῶν βαρυπότμων ἐτάρασσον οἱ κατακτηταὶ χάριν λαγνείας ἢ ἐκφοβήσεως ἢ καὶ ἁπλοῦ ἀστεϊσμοῦ. Αὐτὴν δὲ τὴν ἐκ τῆς θρησκείας παραμυθίαν παρεκώλυον παντοίως εἰς τοὺς ἀπέλπιδας οἱ Νορμαννοί, καὶ τὰ λοιπὰ παθήματα ἐκορυφοῦντο διὰ παντοδαπῆς καθυβρίσεως τῶν θείων, μιαρᾶς βεβηλώσεως τῶν ναῶν καὶ ἐξευτελισμοῦ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΙ
ΝΥΝ ΜΕΤΑΒΕΒΛΗΜΕΝΗΣ ΕΙΣ ΤΖΑΜΙΟΝ

τῆς ὀρθοδόξου θρησκείας. Μόνα δ' ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ὀδύνης καὶ συντριβῆς ἐπέχαιρον τὰ ἑταιρικὰ γύναια, κεκοσμημένα διὰ τῶν ἀπὸ τῶν ἱερῶν διηρπαγμένων στολῶν καὶ συνοργιάζοντα μετὰ τῶν ἀσελγῶν νικητῶν.

Ἐν μέσῳ δὲ τῆς γενικῆς ἐκείνης ἐκπτώσεως καὶ λιποψυχίας τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν ψοφοδεῶν καὶ πρὸ τοῦ ἀνηλεοῦς νικητοῦ σαινόντων καὶ ταπεινουμένων ἀθλίων κατοίκων τῆς Θεσσαλονίκης διακρίνεται μία ὑπέροχος μορφή, ὁ μητροπολίτης τῆς πόλεως Εὐστάθιος. Ὁ ἐπιφανὴς θεολόγος καὶ φιλόλογος παρουσιάζεται ἀπ' αὐτῶν τῶν ἡμερῶν τῆς πολιορκίας ὡς ἀληθὴς πατὴρ τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ, ὡς γνήσιος στρατιώτης τῆς πατρίδος. Ματαιοπονῶν ἐν πάσῃ πρὸς τὸν Δαβὶδ Κομνηνὸν παρακελεύσει, ἐγκλείεται ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Θεσσαλονίκης, ἕτοιμος ἐν περιπτώσει ἁλώσεως τοῦ ἄστεως νὰ ὑπεραμυνθῇ τῶν πατρίων μέχρις ἐσχάτων ἐπὶ τῆς ἄκρας ἐκείνης. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ μὲν ὕδωρ τῆς δεξαμενῆς εἶχεν ἐκρεύσει διὰ τὴν ἀμεριμνησίαν τοῦ στρατηγοῦ, αἱ δὲ τροφαί, ἃς εἶχε προμηθεύσει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτόν, εἶχον ἐπιλίπει, φιλανθρώπως διανεμηθεῖσαι κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς πολιορκίας, κατέβη ὁ ἱεράρχης ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως ἀπεγνωσμένος. Οὐδ' ἐνόμισε σκόπιμον τὴν καταφυγὴν εἴς τινα τῶν ναῶν τῆς πόλεως, ἀφ' οὗ τὰ μὲν εἰς αὐτοὺς φεύγοντα πλήθη ἦτο φόβος μὴ πάθωσιν ἐκ τοῦ συνωστισμοῦ καὶ τοῦ πνιγμοῦ, οἱ δὲ νικηταὶ οὐδ' αὐτῶν τῶν ἱερῶν ἐξηλέγχοντο φειδόμενοι.

Ἐθεώρησε λοιπὸν ὁ Εὐστάθιος συνετώτερον καὶ ἀξιοπρεπέστερον νἀναμείνῃ τὸ μοιραῖον τέλος ἐν αὐτῷ τῷ μητροπολιτικῷ οἴκῳ. Ἐξαχθεὶς δ' ἐξ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν δίκην κοινοῦ αἰχμαλώτου, ἤχθη διὰ σωρείας νεκρῶν πρὸς τὸν συμπλέοντα μετὰ τοῦ στόλου πειρατὴν Σιφάντον καὶ ἀνεβιβάσθη εἰς τὴν νῆα αὐτοῦ, γέμουσαν αἰχμαλώτων, καθ' ἃ καὶ τὰ λοιπὰ νορμαννικὰ πλοῖα. Ἀπήτησαν δὲ παρ' αὐτοῦ ὡς λύτρα τετρακισχίλια ὑπέρπυρα, ἤτοι περὶ τὰς τριακοσίας χιλιάδας δραχμῶν κατὰ τὴν σήμερον ἀντίστοιχον ἀξίαν τοῦ νομίσματος, ἰσχυριζόμενοι, ὅτι ἐκ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Θεσσαλονίκης ἀπελάμβανε κατ' ἔτος ἑκατὸν κεντηνάρια, ἤτοι περὶ τὰς πεντακοσίας εἰκοσιπέντε χιλιάδας σημερινῶν δραχμῶν. *Ὦ πλούτου*, ἀναφωνεῖ εἰρωνικῶς περιγράφων ταῦτα ὁ Εὐστάθιος, ὅστις μετὰ μυρίας ταλαιπωρίας καὶ πολλοὺς ἐξευτελισμοὺς ἠδυνήθη νἀπαλλαγῇ τέλος τῆς αἰχμαλωσίας ἀντὶ πεντήκοντα μόνον χρυσίων, ἤτοι

τριῶν περίπου χιλιάδων καὶ ἑπτακοσίων πεντήκοντα δραχμῶν. Ἀχθεὶς δὲ πρὸς τοὺς ἡγουμένους τῆς νορμαννικῆς στρατιᾶς κόμιτας, ἐγκατεστάθη τέλος καὶ πάλιν ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ. Ἐκεῖθεν δὲ παρέστη καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς κατοχῆς ἄγγελος παρήγορος καὶ σθεναρὸς σύμβουλος τῶν καταδιωκομένων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μειλίχιος ἱκέτης τῶν κατακτητῶν. Ἡ δὲ παρακλητικὴ τοῦ ἱεράρχου φωνὴ εὗρε πολλάκις ἠχὼ εἰς τὰ ὦτα τοῦ Ἀλδουίνου. Αὐτὸς δὲ ὁ Εὐστάθιος ἐν τῇ μεστῇ λεπτομερειῶν καὶ συγκινητικῶν ἐπεισοδίων περιγραφῇ τῶν κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἅλωσιν, ἣν κατέλιπεν εἰς ἡμᾶς, εἰκονίζει τὴν φιλελεήμονα φύσιν τοῦ Νορμαννοῦ κόμιτος, ὅστις συμπαθῶς φερόμενος πολλαχῶς ἐμετρίασε τὴν ἀγριότητα τῶν κατακτητῶν καὶ ἐμάλαξε τὴν ἀκάθεκτον αὐτῶν ὁρμήν. Ὁ Εὐστάθιος ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ τὴν ὄψιν τοῦ Ἀλδουίνου συγκινουμένην ποτέ, ἐν ᾧ οἱ στρατιῶται αὐτοῦ τὰ δεινὰ καὶ τὰς αἰκίας ἃς ἐπῆγον εἰς τοὺς ἡττημένους καθίσταναν ἔτι βαρυτέρας διὰ τῶν προπηλακισμῶν καὶ τῆς ἐν πάσῃ στιγμῇ καθυβρίσεως αὐτῶν ὡς διαβόλων. Οὔτε τὸν στεναγμὸν οὔτε τὸν γέλωτα ἐπέτρεπον εἰς τὰ ταλαίπωρα θύματα τῆς ἀπαρακλήτου ὠμότητος, καὶ ἐβαττάριζον ἑλληνιστὶ ***Τί στενάζεις, ὦ διάβολε*** πρὸς τὸν στενάζοντα καὶ ***Τί γελᾷς, ὦ διάβολε*** πρὸς τὸν τυχὸν μειδιῶντα. Σιγὴ τάφων ἔπρεπε νὰ κρατῇ ἐν τῇ πόλει, ἀφ' οὗ δι' αὐτῶν ἡ Θεσσαλονίκη εἶχε μεταβληθῇ αὐτόχρημα εἰς μέγα νεκροταφεῖον.

κδ'.

Ἡ κατάλυσις τοῦ Ἀνδρονίκου.

Ὁ Εὐστάθιος, διεκτραγῳδῶν τὰς συμφορὰς τῆς Θεσσαλονίκης, ὑπεδείκνυεν ἐν τέλει καὶ τὰς κακίας αὐτῶν τῶν Βυζαντίνων, αἵτινες εἶχον ἐν μέρει προκαλέσει τὰ δεινὰ ἐκεῖνα, καὶ ηὔχετο νὰ μὴ ἐπέλθωσι κατὰ τοῦ Βυζαντίου οἷα ἐφοβεῖτο καὶ προεμάντευε, μάντις κακῶν γινόμενος, ἂν δὲν ἐπήρχετο ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ βελτίωσις, ἧς παρίστατο ἀπόλυτος ἀνάγκη. ***Διόρθωσις δὲ ἡμῖν ἔσται, εἰ μεταβαλώμεθα τοῦ περιπονήρου βίου, δι' ὃν ἡμῖν ταῦτα***, ἀνεφώνει μετὰ δικαίας πικρίας ὁ ἱεράρχης. Καὶ προσέθετε μετὰ φωνῆς ἐπιτακτικῆς, ἥτις

ὤφειλε νὰ συγκινήσῃ τοὺς Βυζαντίνους πάντας μέχρι τῶν μυχιαιτάτων, ***Μεταβλητέον οὖν ὅσον τάχος.***

Ἀλλ' ἡ ῥιζικὴ ἐκείνη μεταβολή, ἣν ηὔχετο καὶ ὑπεδείκνυεν ὁ φιλόπατρις μητροπολίτης, δὲν ἐπῆλθε δυστυχῶς. Καὶ διὰ τοῦτο, ὅτε τὸ κακὸν ἐκορυφώθη καὶ ἡ ἅλωσις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν ἐπελθοῦσα συνέχυσεν ἔτι μᾶλλον τὰ ἤδη τεταραγμένα πνεύματα καὶ ηὔξησε τὸν ὄγκον τῆς ἐναντίον τοῦ Ἀνδρονίκου δυσαρεσκείας, ὑπῆρξεν εὔκολος ἡ κατάλυσις αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ ἐκείνη μεταβολὴ οὐδὲν ἄλλο ἐπήγαγεν ἢ τὴν ἀντικατάστασιν τῆς ἀρχούσης δυναστείας. Τοὺς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀνδρονίκου ἐκφυλισθέντας Κομνηνοὺς διεδέχθησαν οἱ Ἄγγελοι. Ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτῶν δὲν ὑπῆρξεν ἔργον ἀνορθώσεως· συνετέλεσαν δὲ μᾶλλον εἰς τὸ νὰ ἐπισπεύσωσι τὴν καταστροφήν, ἧς ἡ ἅλωσις τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο, καθ' ἃ ἐφοβεῖτο ὁ Εὐστάθιος, ἁπλῶς πρόδρομος.

Ἡ ἀπὸ τοῦ κράτους ἀπόσπασις τῆς Κύπρου, αἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀποστασίαι, αἱ ἐπιτυχίαι τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου, κυριεύσαντος τὴν Σωζόπολιν καὶ τὰ πέριξ, ἐκπορθήσαντος τὸ Κοτυάειον, ἐπὶ μακρὸν πολιορκήσαντος καὶ βλάψαντος τὴν Ἀττάλειαν, ἡ ὑπὸ τῶν Οὔγγρων κατάληψις τῶν περὶ τὴν Ναϊσσὸν δὲν ἠδύναντο τέλος νὰ ἀφήσωσιν ἀσυγκινήτους τοὺς Βυζαντίνους, βεβαρημένους ἄλλως ὑπὸ τῆς τυραννικῆς ἀπανθρωπίας τοῦ Ἀνδρονίκου.

Προέβαινε δ' ὁ αὐτοκράτωρ εἰς νέας ὁσημέραι κακώσεις καὶ κολάσεις παντὸς ἀντιφρονοῦντος, παριστάνων ὡς ὑπευθύνους καὶ αὐτῆς τῆς τελευταίας ἐπιδρομῆς τῶν Νορμαννῶν τοὺς μετ' αὐτῶν δῆθεν συμπράττοντας ἐπὶ ἰδίᾳ αὐτοῦ καταλύσει. Καὶ ψήφισμα δὲ θανάτου ἐψήφισαν οἱ περὶ τὸν Ἀνδρόνικον ἐναντίον παντὸς ὑπόπτου καὶ ἐχθρικῶς ἔχοντος πρὸς τὸν βασιλέα, αὐτοῦ μὲν τοῦ Ἀνδρονίκου δῆθεν δυσωπουμένου, τοῦ δ' εὐσπλάγχνου υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ σεβαστοκράτορος Μανουήλ, αὐτόχρημα διαμαρτυρομένου. Οὐδ' ἐταράχθη ὁ Ἀνδρόνικος περὶ τὰ τοιαῦτα διατρίβων, καὶ ὅτε θλιβερὰ ἤρχοντο ἀγγέλματα ἐκ τῆς πολιορκουμένης Θεσσαλονίκης· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐτρύφα ἐν γήρατι μετὰ τῆς νεαρᾶς Ἄννης, τοῦτο δὲ συνεπλήρονε τὰς ὑπερβασίας τῆς πρεσβυτικῆς λαγνείας δι' ἐξοχικῶν διασκεδάσεων μετὰ περιτρίπτων παλλακῶν. Οὐδ' ἀνησύχησε τὸν βασιλέα ἀνακοινωθεῖσα εἰς αὐτὸν ἡ προφητεία ἡ ἀγγέλλουσα τὴν προσεχῆ αὐτοῦ κατάλυσιν ὑπ' ἀνδρός, οὗ τὸ ὄνομα

ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ Ι, ἑπομένου σίγμα. Καὶ δή, ὑποπτεύσας τὸν Ἰσαάκιον Δούκαν τὸν κατέχοντα τυραννικῶς τὴν Κύπρον, ἔμεινεν ἥσυχος, ὑπολογίσας, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νἀνέλθη ἐκ Κύπρου εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ ὑποτιθέμενος ἀνατροπεὺς τοῦ θρόνου ἀπὸ τῶν ἀρχῶν Σεπτεμβρίου, ὅτ' ἐδόθη ὁ χρησμός, μέχρι τῆς δεκάτης πέμπτης τοῦ μηνός, καθ' ἣν προηγγέλλετο ἡ κατάλυσις. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἠμερίμνει περὶ ἄλλων συνωμοτῶν. Ἀλλ' ὁ Στέφανος Ἁγιοχριστοφορίτης, ὅςτις ἐξηκολούθει μένων πιστότατος εἰς τὸν Ἀνδρόνικον, δὲν ἐλησμόνει τὸν Ἰσαάκιον Ἄγγελον ἐκεῖνον τὸν πρό τινων ἐτῶν ἐν Ἀσίᾳ στασιάσαντα κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ἔκτοτε δ' ἀφανῶς ζῶντα ἐν Κωνσταντινουπόλει.

ΑΡΧΙΚΟΝ Ι ΕΚ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

Ὁ Ἁγιοχριστοφορίτης ἐθάρρησε, συμπληρόνων τὴν καταδίωξιν τῶν ὁπωςδήποτε ἐπικινδύνων εἰς τὸν Ἀνδρόνικον, νὰ ἐπιτεθῇ τῇ 11 Σεπτεμβρίου 1185 μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν κατ' αὐτῆς τῆς ἐν τῇ βασιλευούσῃ οἰκίας, ἐν ᾗ διέτριβεν ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγελος. Ἀλλ' ὅτε διέταξε τὴν ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν εἱρκτὴν ἀπαγωγὴν τοῦ Ἰσαακίου, οὗτος ἐξώρμησεν, ἐπιβὰς ἵππου, καὶ ἔπληξε μετὰ τοῦ θάρρους, ὅπερ ἐνέπνεεν ἡ ἀπελπισία, διὰ τοῦ γυμνωθέντος ξίφους τὸν Ἁγιοχριστοφορίτην· σχίσας δ' αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν κατεδίωξε καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ πράξας ἔσπευσε, κρατῶν ἀκόμη τὸ ξίφος γυμνὸν ἀνὰ χεῖρας, εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, καὶ ἐκαθέσθη ἐπὶ τοῦ ἀναβάθμου, εἰς ὃν προςέφευγον ὡς ἱκέται οἱ φονεῖς. Δὲν ἤργησαν δὲ νὰ συνέλθωσι περὶ αὐτὸν περίφοβοί τινες τῶν συγγενῶν καὶ πλήθη, ὁλονὲν αὐξανόμενα. Πάντες δὲ ἦσαν βέβαιοι, ὅτι, πρὶν ἢ παρέλθῃ ἡ νύξ, οἰκτρὸν ἔμελλε νὰ εἶνε τὸ τέλος τοῦ Ἰσαακίου.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ Ἀνδρόνικος εὑρίσκετο ἀντιπέραν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τοῖς παρὰ τὴν Προποντίδα ἐξοχικοῖς ἀνακτόροις τοῦ Μηλουδίου. Μαθὼν δὲ περὶ τὴν ἑσπέραν τὸν φόνον τοῦ Ἁγιοχριστοφορίτου, τὸ μὲν πρῶτον περιωρίσθη εἰς ἀποστολὴν βραχέος γραμματίου πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς βασιλευούσης, παρορμῶν αὐτοὺς εἰς εἰρήνην. Ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ὁ Ἀνδρόνικος, ἐπιβὰς βασι-

νικῆς τριήρους, διεπεραιώθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ᾽ εὗρεν ἤδη τὴν πόλιν ἐν πλήρει στάσει. Τὰ πλήθη κορυβαντιῶντα συνέρρεον εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ἀνέῳγον τὰς φυλακάς, ἠλευθέρονον τοὺς δεσμώτας, ὁπλιζομένους διὰ τῶν παρατυχόντων ὅπλων. Ἀναγορευθεὶς δ᾽ ἐν αὐτῇ τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ βασιλεὺς ὁ Ἰσαάκιος στέφεται διὰ τοῦ στέμματος τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ὅπερ, ἀπηωρημένον ἄνωθεν τῆς ἁγίας τραπέζης, κατεβίβασε διὰ κλίμακος εἷς τῶν νεωκόρων· καίπερ δὲ φοβούμενος ἀκόμη τὴν ὀργὴν τοῦ Ἀνδρονίκου, πείθεται νἀποδεχθῇ τὸν προσφερόμενον θρόνον. Ἀναγκάζεται δὲ καὶ ὁ πατριάρχης Βασίλειος ὁ Καματηρὸς νὰ συναινέσῃ, καὶ ἐξέρχεται τοῦ ναοῦ μετὰ τοῦ νέου αὐτοκράτορος, ἀκολουθούμενος ὑπὸ πλήθους πολλοῦ.

Καὶ τὸ μὲν κατ᾽ ἀρχὰς ἐσκόπει ὁ Ἀνδρόνικος νἀντισταθῇ πρὸς τοὺς ἀποστάτας. Ἀλλ᾽ ὅτε, βλέπων ὀλίγους μόνους τοὺς περὶ αὐτὸν προθύμους νἀναλάβωσι τὸν περὶ αὐτοῦ ἀγῶνα, ἐξέπεμψεν αὐτὸς ἀπό τινος πύργου τῶν ἀνακτόρων βέλη τινὰ κατὰ τοῦ ἤδη πρὸς αὐτὸν σπεύσαντος καὶ βοῶντος πλήθους, συνεῖδεν, ὅτι πᾶσα ἀντίστασις ἦτο ματαία. Μάτην προτείνει εἰς τὰ πλήθη νὰ ἐγκαταστήσῃ ἀνθ᾽ ἑαυτοῦ αὐτοκράτορα τὸν υἱὸν Μανουήλ· μόλις προέφθασε νὰ σωθῇ ἀπὸ τῆς μανίας τῶν ἤδη διὰ τῆς βίας εἰσορμησάντων εἰς τὰς βασιλείους αὐλάς, ἀποβαλὼν τὰ ἐπίσημα τῆς βασιλείας καὶ σπεύσας μετὰ τῆς βασιλίσσης Ἄννης καὶ τῆς παλλακῆς Μαραπτικῆς νὰ διαπεραιωθῇ καὶ πάλιν εἰς τὸ Μηλούδιον.

Καὶ ὁ μὲν ὄχλος, εἰσελάσας εἰς τἀνάκτορα, προέβη μετὰ τὴν ἐξ αὐτῶν φυγὴν τοῦ Ἀνδρονίκου εἰς γενικὴν διαρπαγήν. Ὁ δ᾽ ἔκπτωτος αὐτοκράτωρ, ἀποπλεύσας ἐκ τοῦ Μηλουδίου, ἔσπευδε νὰ διασωθῇ εἰς τὴν Ῥωσίαν. Ἀλλὰ φοβερὰ τρικυμία ἠνάγκασεν αὐτὸν νἀποβιβασθῇ κατὰ τὸν εἴσπλουν τοῦ Εὐξείνου. Συλληφθεὶς δὲ ἤχθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ καθείρχθη εἰς τὸν πύργον τοῦ Ἀνεμᾶ. Συρθεὶς δ᾽ ἁλυσίδετος πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Ἰσαακίου, ἀντὶ ἐλέους ἔτυχεν οἰκτροῦ κολασμοῦ. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον καθυβρισθεὶς ἐρραπίσθη κατὰ κόρρης καὶ ᾐκίσθη· τὸ γένειον αὐτοῦ ἐμαδήθη, οἱ ὀδόντες ἐξερριζώθησαν, ἡ κεφαλὴ ἐψιλώθη τριχῶν· παραδίδεται παίγνιον εἰς τὸν μαινόμενον ὄχλον, καὶ προπηλακίζεται μὲν ὑπὸ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, τύπτεται δὲ διὰ πυγμῶν κατὰ τοῦ στόματος. Ἔπειτα δὲ τέλος, ἐξορυχθέντος τοῦ ἑτέρου τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἀποκοπείσης διὰ

πελέκεως τῆς δεξιᾶς, ῥίπτεται καὶ πάλιν ἄσιτος καὶ ἄποτος εἰς τὴν εἱρκτήν.

Ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἦσαν μόνον ἡ ἀρχὴ τῶν ἀνηκούστων βασάνων, ἃς ὑπέστη ὁ Ἀνδρόνικος, θανατούμενος οἱονεὶ κατὰ δόσεις. Καὶ δὴ μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἐξορυχθέντος καὶ τοῦ ἑτέρου ὀφθαλμοῦ, περιάγεται ἡμίγυμνος ἐπὶ καμήλου ψωριώσης καὶ πομπεύεται διὰ τῆς ἀγορᾶς, παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ καπηλικοῦ ὄχλου, μυρίας ἐξεμοῦντος κατ' αὐτοῦ ὕβρεις καὶ πᾶσαν μετὰ λύσσης πρωτοφανοῦς σοφιστευομένου ὠμὴν καὶ μιαρὰν βάσανον ἐναντίον τοῦ συντετριμμένου ἐκείνου καλάμου, ὡς αὐτὸς ὠνόμασεν ἑαυτόν, μάτην ἀγωνιζόμενος νὰ ἑλκύσῃ τὸν οἶκτον τῶν ἀνηλεῶν αὐτοῦ δημίων. Ὢ; εἰ δὲ μὴ ἤρκουν πάντα ταῦτα, ἀνεκρέμασαν ἔπειτ' αὐτὸν τὰ μαινόμενα πλήθη ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ μεταξὺ δύο ἀγαλμάτων. Ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἐπὶ τῆς ἀγχόνης σπαράσσον σῶμα τοῦ δειλαίου ἔμεινεν ἀβασάνιστον. Παντοίας δὲ τέλος ὑποστὰς ἀκατονομάστους κακώσεις καὶ βασάνους ἐξέψυξεν, ἐκτείνας τὴν δεξιὰν χεῖρα μετ' ὀδύνης καὶ περιαγαγὼν ἐπὶ τοῦ στόματος, ὅπως ἐκμυζήσῃ τὸ μέχρι τῶν χειλέων ἀναβαῖνον νεαλὲς αἷμα, ὅπερ εἶχε προκαλέσει ἀνόσιος στρατιώτης, ἐμβαλὼν διὰ τοῦ φάρυγγος ἐπίμηκες ξίφος εἰς τὰ ἔγκατα τοῦ ἀσπαίροντος μελλοθανάτου.

ΛΖ΄.

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΕΝ ΔΙΑΛΥΣΕΙ

α΄.

Ἄγγελος Ἰσαάκιος.

ΑΡΧΙΚΟΝ Φ ΕΚ ΠΑΤΜΙΑΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

οβερὰ καὶ ἀπάνθρωπος ὑπῆρξεν ἀληθῶς ἡ νέμεσις τοῦ λαοῦ τοῦ Βυζαντίου ἐναντίον τοῦ Ἀνδρονίκου. Οὐδ᾽ ἔληξεν ἡ λύσσα τῆς ἐπαναστάσεως μετὰ τὸν ἀπαίσιον φόνον τοῦ τυράννου. Ἀλλὰ τὸ μὲν κεκολοβωμένον καὶ παραμεμορφωμένον αὐτοῦ πτῶμα παρερρίφθη ἀκήδευτον εἴς τινα τόπον παρὰ τὴν μονὴν τὴν λεγομένην τοῦ Ἐφόρου, ἅμα δὲ τῇ ἀναρρήσει τοῦ Ἰσαακίου Ἀγγέλου ἐτυφλώθη μὲν καὶ ἐφονεύθη οἰκτρῶς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου Ἰωάννης, ἐξωρύχθησαν δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἑτέρου ἀγαθοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μανουὴλ, καίπερ οὐδέποτε συμμετασχόντος τῶν ἀνομιῶν τοῦ πατρός.

Εἶχε δὲ ὁ διάδοχος τοῦ Ἀνδρονίκου ἡλικίαν τριάκοντα περίπου ἐτῶν, καὶ ἦτο ἔγγονος τοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγέλου, ὅστις ἐκ Φιλαδελφείας ὁρμώμενος καὶ εἰς γένος ὄχι τῶν ἀσήμων τοῦ Βυζαντίου ἀνήκων εἶχε προκριθῆ ὡς γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Θεοδώρᾳ. Καὶ ἀνεδείχθη μὲν ὁ οἶκος διὰ τῆς μετὰ τῆς βασιλευούσης δυναστείας τῶν Κομνηνῶν κηδεστείας, ἀλλ᾽ ὁ Κωνσταντῖνος ἥκιστα παρουσιάζεται ἀνδραγαθῶν· ἀπ᾽ ἐναντίας δὲ βλέπομεν αὐτὸν ὡς ναύαρχον ἐπὶ τοῦ Μανουὴλ συλλαμβανόμενον ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν. Ἀτυχέστερος δὲ καὶ τοῦ πατρὸς ἐν τοῖς πολέμοις ὑπῆρξεν Ἀνδρόνικος Ἄγγελος ὁ πατὴρ τοῦ Ἰσαακίου.

Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰσαάκιος, ἀναρρηθεὶς ἐπὶ τὸν θρόνον οἱονεὶ ἐκ τύχης

διὰ τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ Ἁγιοχριστοφορίτου καὶ τὸ πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον μῖσος τοῦ λαοῦ, οὐδὲν εἶχε τὸ βασιλικόν. Καὶ ἔσπευσαν μὲν οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου ἀπαλλασσόμενοι νὰ ἐπευφημήσωσιν αὐτὸν ὡς σωτῆρα, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ ὁ Ἀκομινᾶτος ἐφιλοτιμήθη νὰ διαπέμψῃ εἰς τὸν νέον βασιλέα ἐγκωμιαστικὸν λόγον καὶ προσκυνήσῃ τὸ τυραννοκτόνον ξίφος, καθ' ἃ ἔλεγε, καὶ περιπτυχθῇ τὴν μεγαλουργὸν καὶ σώτειραν δεξιὰν καὶ εὐλογήσῃ τὰ ῥεῖθρα τῶν εὐεργεσιῶν τὰ ἐπικλύζοντα καὶ ἀναψύχοντα τὰς πόλεις. Ἀλλὰ πρὸς τὰς μεγάλας ταύτας προσδοκίας καὶ εὐφημίας δὲν ἀνταπεκρίθησαν τὰ πράγματα. Οὐ μόνον αὐτὸς ὁ Ἰσαάκιος, ἀλλὰ καὶ σύμπασα ἡ τοὺς Κομνηνοὺς διαδεχθεῖσα δυναστεία τῶν Ἀγγέλων δὲν ἠδυνήθη νἀναδειχθῇ ἐφάμιλλος τῶν προκατόχων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ συνετέλεσε μοιραίως εἰς τὴν τελείαν διάλυσιν τῶν τῆς πολιτείας τὴν ἀγαγοῦσαν εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων.

Ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγελος δὲν ἐστερεῖτο βεβαίως τῆς παιδεύσεως τῆς προσηκούσης εἰς τἀριστοκρατικὰ γένη τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλὰ πλειότερον τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, ἃς ἐπροστάτευσεν, ἰδίαν ἐπιδείξας μέριμναν περὶ τὴν κατασκευὴν νέων μεγάλων οἰκοδομῶν, ἱερῶν τε καὶ λαϊκῶν, προσεῖχεν εἰς τὴν θεραπείαν τοῦ σώματος καὶ τῆς γαστρός. Ἡ μὲν ἐνδυμασία αὐτοῦ ἦτο ἄψογος καὶ καινουργής, ἐπεδείκνυε δ' ἑαυτὸν πάντοτε κεκοσμημένον καὶ μεμυρωμένον δίκην νυμφίου. Δὲν ἀπώκνει δὲ νὰ περιβάλληται στρεπτοὺς καὶ περιδέραια, μεταπεποιημένα ἐξ ἱερῶν ἀναθημάτων, καὶ κοσμῇ τὰς βασιλικὰς στολὰς διὰ πολυτίμων λίθων, ἀφαιρουμένων ἀπὸ τιμίων σταυρῶν καὶ ἱερῶν σκευῶν, ὡς δὲν ἐπτοεῖτο μετάγων ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μονῶν εἰς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν τὰ χρυσᾶ ἱερὰ κειμήλια ὅσα ἐκόσμουν λίθοι τιμαλφεῖς. Ἦτο δὲ λουκούλλειος ἡ τράπεζα τοῦ βασιλέως, ἀρεσκομένου εἰς πολλὰ καὶ πλούσια ἐδέσματα καὶ συμποσιάζοντος μετὰ τῶν περιστοιχοιζόντων αὐτὸν μίμων καὶ παρασίτων, ὧν ἔτερπον τὸν Ἰσαάκιον αἱ ἀδόλεσχοι εὐτραπελίαι. Ὑπὲρ πάντας δὲ τοὺς αὐλικοὺς ηὐδοκίμει ὁ γελωτοποιὸς Χαλαβούρης. Καὶ ἦτο μὲν ὁ βασιλεὺς φιλελεήμων καὶ φιλάνθρωπος, ηὐλόγουν δ' αὐτὸν τὰ πλήθη, ἀφειδεῖς παρ' αὐτοῦ λαμβάνοντα δωρεὰς καὶ βλέποντ' αὐτὸν ἱδρύοντα πανδοχεῖα καὶ νοσοκομεῖα πρὸς ἀδάπανον περίθαλψιν τῶν ἀπόρων· καὶ ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν δὲ συνέρρεο

εἰς τὴν βασιλείαν εὐχαριστήρια ἐπὶ τοῖς παντοίοις τοῦ βασιλέως κοσμοσμεῖ. Ἀλλὰ τἀγαθὰ ταῦτα ἐμηδενίζοντο ὑπὸ ἀντιστοίχων μεγάλων κακιῶν, τῆς πλεονεξίας αὐτοῦ τε καὶ τῶν περὶ αὐτόν, εἰς οὓς παρεῖχεν ὠνίους τὰς ἀρχάς, τῶν πιέσεων τῶν φορολόγων, τῶν παντοίων καταχρήσεων τῶν εἰσπρακτόρων.

Οὕτως ὁ Ἰσαάκιος ἀφῄρει διὰ τῆς ἑτέρας τῶν χειρῶν ὅσα ἐφαίνετο παρέχων διὰ τῆς ἄλλης. Ἐν γένει δ' ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ ἦτο μεστὸς ἀντιθέσεων. Ἐπεκράτει δ' ἐν αὐτῷ ἡ ἀγάπη πρὸς τὰς διασκεδάσεις καὶ τὴν ἀνάπαυσιν, συνδεδεμένη μετ' ἐλλείψεως πρωτοβουλίας ἢ μᾶλλον μετὰ πολιτικῆς ἀβουλίας. Διὰ τοῦτο ἐβασίλευε χωρὶς νὰ κυβερνᾷ, τὴν δὲ διοίκησιν τῶν κοινῶν ἐνεπιστεύετο ἄλλοτε εἰς ἄλλον, ὧν εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἐκράτησεν ὁ πρὸς μητρὸς αὐτοῦ θεῖος Θεόδωρος ὁ Κασταμονίτης, γέρων ποδαλγὸς ἐντριβὴς περὶ τὰ οἰκονομικά, ὃν ὁ βασιλεὺς προχειρίσας λογοθέτην τῶν σεκρέτων εἶχεν ὡς ἄλλον ὑπουργὸν τῶν οἰκονομικῶν. Τὸν δὲ φιλάσθενον γέροντα θανόντα διεδέχθη ἐν τῇ εὐνοίᾳ τοῦ βασιλέως νεανίσκος, οὗ τὸ μὲν ὄνομα ἀγνοοῦμεν, μανθάνομεν δὲ τὴν ἀπαιδευσίαν καὶ τὴν ζημίαν ἣν ἐπέφερεν εἰς τὸν βασιλέα, ἀνοίγων τὴν εἰς αὐτὸν πρόσοδον εἰς μόνους τοὺς ὑπ' αὐτοῦ εὐνοουμένους ἢ μᾶλλον εἰς μόνους τοὺς μετὰ μεστῶν τῶν χειρῶν προσερχομένους.

Τοιοῦτος ὢν ἐκ φύσεως ὁ Ἰσαάκιος, μόνον ὅτε παρέδιδε τὰ κοινὰ κατὰ σύμπτωσιν ἢ κατ' ἐξαίρεσιν εἰς τοὺς ἀξίους ἠδύνατο νὰ ἴδῃ ὀρθοποδοῦντα τὰ τῆς πολιτείας. Καὶ τοῦτο συνέβη εὐτυχῶς εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ διὰ τῆς ἀναθέσεως τῆς ἐπὶ τοὺς Νορμαννοὺς στρατείας εἰς τὸν Ἀλέξιον Βρανᾶν, ὅστις ἠδυνήθη, νικήσας τοὺς ἐπιδρομεῖς, νὰ ἀνακτείλῃ ἐπί τιν' ἀκόμη ἔτη τὴν ἀπειλοῦσαν τὸ Βυζάντιον καταστροφήν.

6΄.

Ἡ ἐκνίκησι τῶν Νορμαννῶν.

Μέχρι τῆς ἑορτῆς τῆς ὑψώσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ πέραν παρέμειναν ἐν Θεσσαλονίκῃ οἱ Νορμαννοί. Ὑπερμεσοῦντος δὲ τοῦ Σεπτεμβρίου ἀπεφάσισαν νὰ συνεχίσωσι τὴν στρατείαν αὐτῶν. Ἀλλὰ

τὰ νορμαννικὰ πλήθη τὰ τρεπόμενα νῦν ἐπὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἦσαν τὸν ἀριθμὸν τοσαῦτα, ὅσα τὰ ἐκ τῆς Σικελίας ἐκκινήσαντα. Ἀκράτητος σταφυλοφαγία καὶ κατάποσις τοῦ ἀώρου γλεύκους, ὅπερ παρεσκεύαζον ἐκθλίβοντες διὰ τῶν χειρῶν τὸν χυμὸν τῶν σταφυλῶν, καὶ ἄλλαι διαιτητικαὶ καταχρήσεις εἶχον καταβιβάσει εἰς τὸν τάφον ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους, οἵτινες, προστιθέμενοι εἰς τοὺς ἐν τῇ πολιορκίᾳ πεσόντας ἑτέρους ὑπερτρισχιλίους, ἀπετέλουν ἐν ὅλῳ ἀριθμὸν ἑπτὰ τοὐλάχιστον χιλιάδων θυμάτων τῆς στρατείας ἐκείνης. Οὕτως οἱ Νορμαννοί, ἐκκινοῦντες ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης, ἦσαν ἠλαττωμένοι μεγάλως τὸν ἀριθμόν· ἀλλὰ καὶ τὸ θυμικὸν αὐτῶν ἦτο καταβεβλημένον ὑπὸ τῶν νόσων καὶ ἡ στρατιωτικὴ αὐτῶν ἀρετὴ εἶχε κλονηθῇ ὑπὸ τῶν ὑπερβασιῶν καὶ τῆς ἀκρασίας τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ἡμερῶν.

Ὡς εἰ δὲ μὴ ἤρκουν ταῦτα πάντα, εἰς ἔτι μείζονα ἐξασθένησιν τῆς στρατιᾶς συνετέλεσεν ἡ διαίρεσις αὐτῆς. Καὶ ὁ μὲν στόλος ἔπλευσεν εἰς τὸν Ἀστακηνὸν κόλπον, τοῦ δὲ κατὰ γῆν στρατοῦ μία μὲν μοῖρα ἔμεινεν ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ πρὸς φρούρησιν τῆς πόλεως, ἑτέρα δ' ἐλυμαίνετο τὴν λοιπὴν Μακεδονίαν, καὶ ἰδίως τὰ περὶ τὰς Σέρρας, ἡ δὲ τρίτη μοῖρα προεχώρει κατὰ μεγάλ' ἀποσπάσματα διὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Τῆς νορμαννικῆς στρατιᾶς ἡ πρὸς τὰ πρόσω βαίνουσα μοῖρα εἶχε προχωρήσει ἤδη μέχρι τῆς Μοσυνοπόλεως καὶ εἶχε καταλάβει αὐτήν, ὅτ' ἐπετέθη κατὰ τῶν Νορμαννῶν ὁ ἐξ Ἀδριανουπόλεως ὁρμώμενος Ἀλέξιος Βρανᾶς, εἰς ὃν ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε παράσχει πάντα τὰ μέσα πρὸς σύνταξιν ἀξιομάχου στρατιᾶς ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ταγμάτων. Μετὰ τοιούτου δὲ θάρρους ἔγεινεν ἡ περὶ Μοσυνόπολιν προσβολή, ὥστε οἱ Βυζαντῖνοι ἐθάρρησαν μετὰ τὴν ἐν ἀναπεπταμένῳ πεδίῳ νίκην νὰ παραδώσωσιν εἰς τὸ πῦρ τὰς παρὰ τῶν πολεμίων φρουρουμένας πύλας τῆς πόλεως καὶ εἰσήλασαν εἰς αὐτήν. Εἰς δὲ τὴν παρὰ τὴν Μοσυνόπολιν νίκην ἐπηκολούθησε τῇ 7 Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1185 παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν ἐν τόπῳ λεγομένῳ τοῦ Δημητρίτζη νέα μάχη ἀπολήξασα ὁμοίως μετ' εὐθαρσῆ τὸ πρῶτον ἀντίστασιν τῶν Νορμαννῶν εἰς λαμπρὰν νίκην τῶν Βυζαντίνων. Οἱ Νορμανοὶ ἡττηθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγήν, οὐκ ὀλίγοι δ' ὑπῆρξαν οἱ εἰσπηδήσαντες εἰς τὰ ὕδατα τοῦ παραρρέοντος Στρυμόνος · μεταξὺ

δὲ τῶν ζωγρηθέντων ἦσαν καὶ ὁ κόμις Ἀλδουῖνος μετὰ τοῦ κόμιτος Ἀκερρῶν Ῥιχάρδου τοῦ ἀδελφοῦ τῆς γυναικὸς τοῦ ναυάρχου Ταγκρέδου. Οἱ δὲ διασωθέντες ἐκ ταύτης τῆς μάχης Νορμαννοὶ καὶ οἱ ἐπιτρέχοντες τὰ περὶ τὰς Σέρρας ἔσπευσαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἐν τούτοις δ' ὁ εἰς τὸν Ἀστακηνὸν κόλπον πλεύσας στόλος τῶν Νορμαννῶν ἐπειράθη νἀποβιβάσῃ εἰς τὴν γῆν τοὺς ἄνδρας, ἀλλ' εὑρὼν ἀντιμέτωπον βυζαντιακὴν στρατιάν, σθεναρῶς ἐπελθοῦσαν κατ' αὐτῶν, ἠναγκάσθη νἀνακρούσῃ πρύμναν. Καὶ παρεσκευάσθησαν μὲν ὅπως ἀντιμετρηθῶσι πρὸς τὸν νορμαννικὸν στόλον τὰ ἑκατὸν βυζαντιακὰ πολεμικὰ πλοῖα, ἦσαν δὲ πρόθυμοι νὰ συμπράξωσι μετ' αὐτῶν καὶ πολῖται ἐπιβαίνοντες ἁλιάδων. Ἀλλ' ἡ ἐφεκτικότης τοῦ βασιλέως, ἀναλογιζομένου τὸ ἐπισφαλὲς τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τοῦ ἐκ διπλασίων νηῶν συγκροτουμένου στόλου τῶν πολεμίων, παρεκώλυσε τὴν συγκρότησιν ναυμαχίας. Ἀλλὰ καὶ ἄνευ τοιαύτης τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν εὐάρεστον. Καὶ δὴ οἱ Νορμαννοί, περιπλεύσαντες ἐπὶ δεκαεπτὰ ἡμέρας τὰς νήσους τῆς Προποντίδος καὶ μὴ βλέποντες προχωροῦσαν κατὰ γῆν τὴν ἀναμενομένην νορμαννικὴν στρατιάν, ὑποπτεύσαντες τὰ γενόμενα, ἀπέπλευσαν οἴκαδε μετὰ παροδικάς τινας δῃώσεις. Μόνον δὲ ὅσα πλοῖα εἶχον παρατύχει ἐν Θεσσαλονίκῃ διέσωσαν ἱκανοὺς τῶν εἰς αὐτὴν φυγόντων, ἄλλων φονευθέντων ὑπό τε τῶν ἐπιχωρίων καὶ τῶν Ἀλανῶν ἐπικούρων τοῦ Βυζαντίου, οἵτινες εἶχον ὑπάρξει ἐκ τῶν μάλιστα ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν παθόντων κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐν γένει δὲ μεγάλαι ὑπῆρξαν κατὰ τὸν πόλεμον αἱ ἀπώλειαι τῶν Νορμαννῶν, ἃς ὁ Νικήτας Χωνιάτης ἀναβιβάζει εἰς δεκακισχιλίους ἄνδρας. Μεγάλαι δὲ ὑπῆρξαν αἱ ταλαιπωρίαι τῶν αἰχμαλώτων τούτων, καθειρχθέντων καὶ ἀφεθέντων ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἄνευ τροφῆς, μόλις που παρεχομένης ὑπό τινων φιλανθρώπων· διὸ πλεῖστοι ὅσοι αὐτῶν ἀπέθανον ἐν ταῖς φυλακαῖς οὐδὲ κἂν ταφῆς ἀξιωθέντες. Ἐπιεικεστέρα δὲ ὑπῆρξεν ἡ τύχη τοῦ Ἀλδουίνου καὶ τοῦ Ῥιχάρδου, οἵτινες ἀποφυλακισθέντες ἠλευθερώθησαν. Δικαία δὲ τιμωρία ἔπληξε τὸν Ἀλέξιον Κομνηνὸν τὸν ὑποκινήσαντα τὸν βασιλέα τῆς Σικελίας Γουλιέλμον εἰς τὴν στρατείαν ἐκείνην, ἀφ' ἧς τέλος ἀπηλλάγη τὸ Βυζάντιον διὰ τῆς στρατηγικῆς περινοίας τοῦ Βρανᾶ, ὃν δὲν ἠμέλησαν νὰ παραστήσωσιν οἱ Ἑσπέριοι χρονογράφοι ὡς νι-

κήσαντα τοὺς Νορμαννοὺς διὰ δόλου καὶ παρασπονδίας. Ὁ Ἀλ
ξιος Κομνηνὸς ἐκεῖνος, ζωγρηθεὶς ἐν τῇ παρὰ τὸν Στρυμόνα μα
χῃ, ἔλαβεν ἐπιεικῆ ἀντίποινα τῆς ἐθνικῆς προδοσίας, ἐκκοφθεὶς το
ὀφθαλμούς.

Οἰκτρὰ δὲ ὑπῆρξε καὶ ἡ τύχη τοῦ στόλου. Πολλὰ τῶν πλοι
αὐτοῦ, ἐντυχόντα κατὰ τὸν πρὸς τὴν Σικελίαν πλοῦν εἰς ἀνέμο
ἀντιζόους, κατεποντίσθησαν αὔτανδρα, οὐκ ὀλίγοι δὲ τῶν πλεόντ
ἀπέθανον ὑπὸ λιμοῦ καὶ νόσων. Ἠναγκάσθη δὲ μετ' οὐ πολὺ κ
αὐτὸ τὸ Δυρράχιον νὰ ἐγκαταλίπῃ ὁ Γουλιέλμος, μετὰ δὲ ταῦτ
τῷ 1191 καὶ τὴν Κέρκυραν· μόνον δ' ἐπὶ τῶν νήσων Ζακύνθ
καὶ Κεφαλληνίας, αἵτινες ἔγειναν κτῆσις τοῦ ναυάρχου Μαργαρ
τόνη, διετήρησε ψιλὴν ἐπικυριαρχίαν. Οὕτω δὲ ἡ μετὰ μεγάλ
προςδοκιῶν καὶ ἀπὸ μεγαλοπρεποῦς παρασκευῆς ἐπιχειρηθεῖσα ἐ
στρατεία τῶν Νορμαννῶν ἀπέτυχεν ἐλεεινῶς· ἀλλ' ἀποτέλεσμ' α
τῆς ὑπῆρξεν ὁπωςδήποτε ἡ ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἔκτοτ' ἐπε
θοῦσα ἀπόσπασις τῶν δύο ἐκείνων νήσων, εἰς ἄλλους ἔπειτα Ἑσπ
ρίους κυριάρχους περιελθουσῶν, καθ' ἃ καὶ ἡ Κύπρος ἦτο πεπρ
μένον νὰ περιέλθῃ ἀπὸ τοῦ Ἰσαακίου Δούκα εἰς τοὺς ξένους.

γ'.

Ἐπανάστασις Βουλγάρων καὶ ἀνταρσία Βρανᾶ.

Ἡ στρατηγικὴ ἀρετὴ τοῦ Βρανᾶ ἔσωσε τὸ Βυζάντιον ἀ
τοῦ ἐπικειμένου φανεροῦ κινδύνου. Ἀλλ' ὁ ἀπὸ τῶν Νορμανν
ἐκεῖνος κίνδυνος δὲν ἦτο ὁ μόνος, πρὸς ὃν ἔδει τότε νἀντιπαλα
σῃ ἡ βυζαντιακὴ βασιλεία. Ἡ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν διασάλευ
τοῦ Βυζαντίου εἶχε δώσει νέας δυνάμεις εἰς τὸν ὑπερεβδομηκοντού
μέν, ἀλλ' ἀκμαῖον σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου Κιλιτζὶ Ἀσλάν, ὅστ
ἅμα μαθὼν τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Ἰσαακίου, διέταξε τὸν ἀμηρᾶν α
τοῦ Σαμὴν νὰ εἰςβάλῃ εἰς τὸ μικρασιατικὸν θέμα τῶν Θρακησίω
Εὑρὼν δ' ἔρημον στρατιωτῶν τὴν χώραν, πολλοὺς μὲν ἐζώγρησεν ἀ
θρώπους, πολλὰς δ' ἀπήγαγεν ἀγέλας ζώων, καὶ προέβη εἰς δῃώσ
καὶ ἁρπαγὰς παντοίας. Μὴ δυνάμενος δὲ νἀντιμετρηθῇ πρὸς αὐτ

ὁ αὐτοκράτωρ, ἠναγκάσθη νἀπομακρύνῃ τοὺς Σελδσούκους ἀπὸ τῶν χωρῶν, ἃς ἐλυμαίνοντο, διὰ τῆς ὑποσχέσεως πληρωμῆς ἐτησίου φόρου. Καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ δὲ ἦσαν ἀνήσυχα τὰ πράγματα, καὶ οἱ Βούλγαροι ἀφορμὴν μόνον ἐζήτουν, ὅπως ἐπαναστατήσωσι. Τὴν δὲ ζητουμένην ἀφορμὴν παρέσχον οἱ νέοι φόροι, οὓς ἀπήτησε παρὰ τῶν ἐπαρχιῶν ὁ Ἰσαάκιος χάριν τῶν δαπανῶν τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς δεκατετραέτιδος θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Βελὰ Γ', τῆς σώφρονος καὶ ὀλιγολόγου Μαργαρίτας, ἣν ἔλαβε, μετονομάσας Μαρίαν, μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης συζύγου, ἧς ἀγνοοῦμεν τό τε ὄνομα καὶ τὸ γένος. Εἰς τὴν σπατάλην τῆς αὐλῆς, εἰς τὰς ὑπερόγκους δαπάνας τῆς οἰκοδομῆς τῶν νέων μεγαλοπρεπῶν κτιρίων τοῦ αὐτοκράτορος δὲν ἐπήρκουν οὔτε αὐτὸ τὸ κιβδηλευθὲν νόμισμα, οὔτε αἱ ἀρξάμεναι πιέσεις τῶν ἐπαρχιῶν ἄνευ τῆς προσθήκης νέων βαρέων φόρων.

Τὴν δὲ ἡγεσίαν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Βουλγάρων ἀνέλαβον τρεῖς ἀδελφοὶ ἐκ Τυρνόβου, τῆς κοιτίδος τῶν πάλαι Σισμανιδῶν, ὁ Πέτρος, ὁ Ἀσὰν καὶ ὁ Ἰωάννης, παρουσιαζόμενοι ὡς ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων τσάρων τῆς Βουλγαρίας. Κατήγοντο δὲ οὗτοι ἐκ γένους βλαχικοῦ, ἰσχύσαντος παρὰ τοῖς Βουλγάροις· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τῆς ἐπαναστάσεως δὲν μετέσχον μόνον Βούλγαροι, ἀλλ' ἐπεξετάθη αὕτη καὶ εἰς τοὺς Βλάχους τοὺς ὁσημέραι μᾶλλον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη διαδοθέντας ἀπὸ τοῦ Ἴστρου μέχρι τοῦ Αἵμου καὶ εἰς αὐτὴν δὲ τὴν Θεσσαλίαν, καθ' ἃ εἴδομεν, καταβάντας. Καὶ εἰς μὲν τὴν ταχεῖαν ἔκρηξιν τῆς ἀποστασίας συνήργησεν ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπόκρουσις τῶν αἰτημάτων τῶν τριῶν ἀδελφῶν, εἰς δὲ τὴν μεγάλην αὐτῆς διάδοσιν ἡ θρησκοληψία τῶν Βλάχων καὶ τῶν Βουλγάρων, εἰς οὓς ἐπιτηδείως διεδόθη, ὅτι ὁ μεγαλομάρτυς Δημήτριος ὁ πολιοῦχος τῆς Θεσσαλονίκης, ἐγκαταλιπὼν ταύτην τὴν πόλιν, εἶχε καταφύγει παρ' αὐτοῖς ὡς συλλήπτωρ τοῦ ἔργου αὐτῶν. Ὑπὸ τὴν σημαίαν δὲ τοῦ ἁγίου ἥψαντο τῶν ὅπλων ἐκφανατισθέντες καὶ ἀνεκήρυξαν τσάρον τὸν Πέτρον τῷ 1186.

Καὶ πρῶτον μὲν προσέβαλον οἱ ἐπαναστάται τὴν Πρεσθλάβαν, ἀντιπαρελθόντες δ' αὐτὴν διὰ τὸ δυσάλωτον ἐπικατέβησαν τὸν Αἷμον καὶ ἐπῆλθον ῥαγδαῖοι κατὰ τῶν ἐντεῦθεν αὐτοῦ κωμοπόλεων τῆς Θρᾴκης, τὰ πάντα δῃοῦντες καὶ ἀπάγοντες μὲν βόας καὶ ἄλλα βοσκήματα, πολλοὺς δὲ ζωγροῦντες αἰχμαλώτους. Ἀναλαβὼν δὲ

ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγελος τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον, κατώρθωσεν, ἐπωφελούμενος γνόφον ἐπελθόντα καὶ καλύψαντα τὰ ὄρη, ἐφ' ὧν ἐτήρουν οἱ πολέμιοι τὰς παρόδους, νὰ διαλάθῃ αὐτοὺς ἐπερχομένους. Πλησιάσας δ' ἐγγύτατα τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, κατεπτόησεν ἐπὶ τοσοῦτον τοὺς ἐν αὐτῷ, ὥςτε ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἀσὰν, παραλαβόντες τοὺς περὶ αὐτοὺς, ὥρμησαν φεύγοντες ἐπὶ τὸν Δούναβιν και διέβησαν ἐν σπουδῇ τὸν ποταμόν. Ὁ δὲ Ἰσαάκιος δὲν ἐπέδειξε κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην τὴν ἀπαιτουμένην τόλμην, οὐδ' ἐθάρρησε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν Βουλγαρίαν, περιερχόμενος αὐτὴν καὶ ἐφιστῶν φρουράς· ἀλλ' ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν πυρπόλησιν τῶν θημωνιῶν καὶ φενακισθεὶς ὑπὸ τῶν περιπολούντων Βλάχων ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια.

ΙΣΑΑΚΙΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ
ΕΙΚΩΝ
ΛΑΤΙΝΙΚΟΥ
ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς τοιαύτης ἀκηδείας τοῦ ἄλλως ἐπὶ τῇ πρώτῃ ἐκείνῃ μικρᾷ ἐπιτυχίᾳ βρενθυομένου αὐτοκράτορος ὑπῆρξεν ἡ ταχεῖα ἐκ τῶν ἐκεῖθεν τοῦ Ἴστρου εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐπιστροφὴ τοῦ Ἀσὰν, συνεπιφέροντος Πατζινάκας συμμάχους. Δῃώσαντες δὲ τὸ μεταξὺ τοῦ Ἴστρου καὶ τοῦ Αἵμου εἰςέβαλον εἰς τὴν Θράκην. Ἀπέστειλε δὲ τότε, ἐφισταμένου ἤδη τοῦ 1187, ὁ βασιλεὺς ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ Βλάχων ἐπιδρομέων τὸν πρὸς πατρὸς θεῖον Ἰωάννην τὸν σεβαστοκράτορα. Καὶ ἐπιτυχὴς μὲν ὑπῆρξεν ἡ στρατεία αὐτοῦ, ἀλλὰ καίπερ νικῶντ' ἀνεκάλεσε τὸν θεῖον ὁ αὐτοκράτωρ, ὑποπτεύσας αὐτὸν ὡς ἐποφθαλμιῶντα εἰς τὴν κατάληψιν τῆς βασιλείας. Διεδέχθη δὲ τὸν σεβαστοκράτορα ὡς ἀρχιστράτηγον τοῦ ἐπὶ τοὺς Βουλγάρους πολέμου ὁ καῖσαρ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς, γαμβρὸς ὢν τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ Εἰρήνῃ. Παράδοξον δὲ εἶνε, ὅτι ὁ στρατηγὸς οὗτος ἦτο τυφλὸς, ἐξορυχθεὶς τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ. Ἀλλ' ἡ προσωπικὴ γενναιότης τοῦ τυφλοῦ στρατηγοῦ ἦτο ὑπερτέρα τῆς στρατηγικῆς συνέσεως· ἀποτέλεσμα δὲ τῆς κακῆς ἐκλογῆς τοῦ στρατηγοῦντος ὑπῆρξεν ἡ ἧττα τῶν Βυζαντίνων.

Αἱ δ' ἐπανειλημμέναι αὗται ἀτυχίαι ἠνάγκασαν τὸν Ἰσαάκιον νὰ στραφῇ καὶ πάλιν πρὸς τὸν ἄνδρα, ὅςτις μόνος ἐπ' αὐτοῦ βασιλεύοντος εἶχεν ἀναδειχθῇ ἄξιος τοῦ ὀνόματος στρατηγὸς, τὸν νικητὴν τῶν Νορμαννῶν Ἀλέξιον τὸν Βρανᾶν, τάξας εἰς τὴν ὑπ' αὐτὸν στρατιὰν καὶ τοὺς περιλειπομένους τῶν Νορμαννῶν, ἀποφυλα-

cûπï

ìTO

ωγ

OY

ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγελος τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον, κατώρθωσεν, ἐπωφελούμενος γνόφον ἐπελθόντα καὶ καλύψαντα τὰ ὄρη, ἐφ' ὧν ἐτήρουν οἱ πολέμιοι τὰς παρόδους, νὰ διαλάθῃ αὐτοὺς ἐπερχομένους. Πλησιάσας δ' ἐγγύτατα τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, κατεπτόησεν ἐπὶ τοσοῦτον τοὺς ἐν αὐτῷ, ὥςτε ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἀσὰν, παραλαβόντες τοὺς περὶ αὐτοὺς, ὥρμησαν φεύγοντες ἐπὶ τὸν Δούναβιν και διέβησαν ἐν σπουδῇ τὸν ποταμόν. Ὁ δὲ Ἰσαάκιος δὲν ἐπέδειξε κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην τὴν ἀπαιτουμένην τόλμην, οὐδ' ἐθάρρησε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν Βουλγαρίαν, περιερχόμενος αὐτὴν καὶ ἐφιστῶν φρουράς· ἀλλ' ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν πυρπόλησιν τῶν θημωνιῶν καὶ φενακισθεὶς ὑπὸ τῶν περιπολούντων Βλάχων ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια.

ΙΣΑΑΚΙΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ
ΕΙΚΩΝ
ΛΑΤΙΝΙΚΟΥ
ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς τοιαύτης ἀκηδείας τοῦ ἄλλως ἐπὶ τῇ πρώτῃ ἐκείνῃ μικρᾷ ἐπιτυχίᾳ βρενθυομένου αὐτοκράτορος ὑπῆρξεν ἡ ταχεῖα ἐκ τῶν ἐκεῖθεν τοῦ Ἴστρου εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐπιστροφὴ τοῦ Ἀσὰν, συνεπιφέροντος Πατζινάκας συμμάχους. Δῃώσαντες δὲ τὰ μεταξὺ τοῦ Ἴστρου καὶ τοῦ Αἵμου εἰςέβαλον εἰς τὴν Θράκην. Ἀπέστειλε δὲ τότε, ἐφισταμένου ἤδη τοῦ 1187, ὁ βασιλεὺς ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ Βλάχων ἐπιδρομέων τὸν πρὸς πατρὸς θεῖον Ἰωάννην τὸν σεβαστοκράτορα. Καὶ ἐπιτυχὴς μὲν ὑπῆρξεν ἡ στρατεία αὐτοῦ, ἀλλὰ καίπερ νικῶντ' ἀνεκάλεσε τὸν θεῖον ὁ αὐτοκράτωρ, ὑποπτεύσας αὐτὸν ὡς ἐποφθαλμιῶντα εἰς τὴν κατάληψιν τῆς βασιλείας. Διεδέχθη δὲ τὸν σεβαστοκράτορα ὡς ἀρχιστράτηγον τοῦ ἐπὶ τοὺς Βουλγάρους πολέμου ὁ καῖσαρ Ἰωάννης ὁ Κανтακουζηνὸς, γαμβρὸς ὢν τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ Εἰρήνῃ. Παράδοξον δὲ εἶνε, ὅτι ὁ στρατηγὸς οὗτος ἦτο τυφλὸς, ἐξορυχθεὶς τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ. Ἀλλ' ἡ προσωπικὴ γενναιότης τοῦ τυφλοῦ στρατηγοῦ ἦτο ὑπερτέρα τῆς στρατηγικῆς συνέσεως· ἀποτέλεσμα δὲ τῆς κακῆς ἐκλογῆς τοῦ στρατηγοῦντος ὑπῆρξεν ἡ ἧττα τῶν Βυζαντίνων.

Αἱ δ' ἐπανειλημμέναι αὗται ἀτυχίαι ἠνάγκασαν τὸν Ἰσαάκιον νὰ στραφῇ καὶ πάλιν πρὸς τὸν ἄνδρα, ὅςτις μόνος ἐπ' αὐτοῦ βασιλεύοντος εἶχεν ἀναδειχθῆ ἄξιος τοῦ ὀνόματος στρατηγὸς, τὸν νικητὴν τῶν Νορμαννῶν Ἀλέξιον τὸν Βρανᾶν, τάξας εἰς τὴν ὑπ' αὐτὸν στρατιὰν καὶ τοὺς περιλειπομένους τῶν Νορμαννῶν, ἀποφυλα-

κισθέντας καὶ καλῶς ὁπλισθέντας. Ἔπραξε δὲ τοῦτο ὁ βασιλεὺς οὐκ ἄνευ ἐνδοιασμοῦ, ἅτε γινώσκων ἐκ τῶν προτέρων τὰς ἀνταρτικὰς προθέσεις τοῦ Βρανᾶ. Μετ᾽ οὐ πολὺ δ᾽ ἀπεδείχθη, ὅτι δὲν εἶχεν ἄδικον ὁ Ἰσαάκιος, φοβούμενος τὸν Βρανᾶν. Πράγματι οὗτος, εὐθὺς ὡς κατώρθωσε μετὰ στρατηγικῆς συνέσεως καὶ μεγάλης προφυλάξεως ἐργασθεὶς, νἀποκρούσῃ τοὺς πολεμίους πέραν τοῦ Αἵμου εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἐθεώρησε τὴν περίστασιν κατάλληλον, νῦν ὅτε ἡγεῖτο τῆς νικηφόρου στρατιᾶς νἀναρρίψῃ τὸν περὶ τῆς βασιλείας κῦβον.

Ὁ Βρανᾶς δὲν ἀπεπειρᾶτο νῦν τὸ πρῶτον νὰ καταλύσῃ τὸν Ἰσαάκιον, ἐπιχειρῶν κατ᾽ αὐτοῦ αὐτὸ ἐκεῖνο ὅπερ ἐκεῖνος εἶχεν ἐπιχειρήσει κατὰ τοῦ Ἀνδρονίκου. Ἐπειράθη δὲ τὸ πρῶτον νὰ κινήσῃ κατὰ τοῦ βασιλέως τὸν ὄχλον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτ᾽ ἐπέστρεψε νικηφόρος ἐκ τοῦ νορμαννικοῦ πολέμου. Διὸ κατέφυγε κατὰ τὸ γνωστὸν ἤδη εἰς ἡμᾶς σύστημα τῶν ἀνταρτῶν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Ἀλλ᾽ ἡ ἔλλειψις συμμετοχῆς τοῦ πλήθους εἰς τὸ ἄωρον αὐτοῦ τόλμημα ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ζητήσῃ καὶ δεχθῇ τὴν συγγνώμην τοῦ Ἰσαακίου. Μετὰ δὲ τὴν ἐκνίκησιν τῶν Βουλγάρων θαρραλεώτερον ἀνέλαβε τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀρχαίου σχεδίου, ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῆς στρατιᾶς ἣν ἦτο ἐμπεπιστευμένος. Παραλαβὼν δ᾽ αὐτὴν μετὰ καὶ τῶν συνυπηρετούντων Νορμαννῶν, ἐξεκίνησε τὸ φθινόπωρον τοῦ 1186 ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁρμῶν νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν καὶ καταλύσῃ τὸν Ἰσαάκιον.

Καὶ ἤλπιζε μὲν ὁ Βρανᾶς, ὅτι οὐδεμιᾶς ἤθελε τύχει ἀντιστάσεως ἐν τῇ βασιλευούσῃ, στηριζόμενος εἰς πρόθυμον πρὸς αὐτὸν προςέλευσιν τῶν κατὰ τοῦ Ἰσαακίου δυςηρεστημένων καὶ πολλὰ ἐλπίζων ἐκ τῆς κηδεστίας μετὰ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου, οὗ ὁ υἱὸς εἶχε πρὸ μικροῦ συνδεθῇ διὰ γάμου μετὰ θυγατρὸς τοῦ Βρανᾶ· Ἀλλὰ τὰ πράγματα δὲν ἀπέβησαν καθ᾽ ἃ ἐκαραδόκει. Ὁ Ἰσαάκιος εἶχεν ὁπωςδήποτε συντάξει τὰ τῆς ἀμύνης, καὶ ὁ Βρανᾶς οὐ μόνον δὲν ἠδυνήθη νὰ εἰςορμήσῃ ἀνενόχλητος εἰς τὴν πόλιν, καθ᾽ ἃ ἐφαντάζετο, ἀλλὰ καὶ ἠναγκάσθη νἀντεπεξέλθῃ πρὸς τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν ἔξοδον τῆς φρουρᾶς. Καὶ κατώρθωσε μὲν νἀποκρούσῃ αὐτὴν, ἐπετεύχθη δὲ καὶ ἡ δι᾽ ἁλιευτικῶν πορθμείων, μετασκευασθέντων εἰς πολεμικὰ σκάφη, ἐκνίκησις τοῦ φρουροῦντος τὸν Βόςπορον βασιλικοῦ στόλου. Καὶ ἄλλως δ᾽ ἔβαινον κακῶς τὰ ἐν τῇ βασι-

λευούση, ἣν ἀπεφάσισε νὰ περιστήσῃ εἰς σιτοδείαν ὁ Βρανᾶς, ἀπαγορεύων τὸν κατάπλουν σιταγωγῶν πλοίων. Πρὸς δὲ τὴν ἀρχομένην ταύτην ἐπιδείνωσιν τῆς πολιορκίας ἐφαίνετο ἀνίκανος νἀντεπεξέλθῃ ὁ Ἰσαάκιος, ὅςτις ἐφαίνετο ἀρκούμενος εἰς τὴν βοήθειαν τὴν προςδοκωμένην ἀπὸ τῆς ἐπὶ τὰ τείχη ἀναβιβάσεως τῆς εἰκόνος Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας καὶ τῶν λιτῶν τῶν μοναχῶν. ὅτ᾽ ἐπέρρωσεν αὐτὸν ἡ σθεναρὰ ἀνάμιξις τοῦ καίσαρος Κορράδου.

Ἦτο δὲ ὁ νεαρὸς Κορράδος νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ καίσαρος Ῥαϊνερίου τοῦ υἱοῦ μὲν τοῦ μαρκίωνος τοῦ Μομφερράτου, συζύγου δὲ τῆς θυγατρὸς τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Μαρίας. Πλέων δ᾽ εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Κορράδος εἶχε διαβῆ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ συγγενεύσει πρὸς τὸν Ἰσαάκιον, γενόμενος γαμβρὸς αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ Θεοδώρᾳ καὶ ἀναδειχθεὶς καῖσαρ. Εἰς τὸν Κορράδον δὲ τοῦτον, πολλάκις ἐλέγξαντα τὸν ἀπόλεμον τρόπον τῆς ἀπὸ τοῦ Βρανᾶ ἀμύνης, ἀνέθηκεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἐναντίον τοῦ ἀποστάτου ἀρχηγίαν. Καὶ χρήματα μὲν εὑρέθησαν διὰ τῆς εἰς τὰ ταμεῖα τῶν ἱερῶν ναῶν ὑποθηκεύσεως ἀργυρῶν σκευῶν τῶν βασιλικῶν θησαυροφυλακίων καὶ τῆς γενναίας χορηγίας τοῦ πλουσίου πρωτοστράτορος Μιχαὴλ τοῦ Καμύτζη. Τὴν δ᾽ ἀνεπαρκῆ τῆς πόλεως φρουρὰν, ἀνερχομένην εἰς χιλίους ἐν ὅλῳ ἄνδρας, ηὔξησεν ὁ Κορράδος διὰ τῆς στρατηγίας διακοσίων μὲν πεντήκοντα ἱππέων, πεντακοσίων δὲ πεζῶν ἐκ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνων καὶ ἄλλων ἐπικούρων, ληφθέντων ἐκ τῶν εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἐπιφοιτώντων χάριν ἐμπορίας Τούρκων καὶ Ἰβήρων. Βαρεῖς δ᾽ ἐπιτεθέντες οἱ βασιλικοὶ, ἡγουμένων τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Κορράδου, διέσεισαν τὰς τάξεις τῶν ἀποστατῶν καὶ ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγήν. Καὶ ἠγωνίσθη μὲν ὁ Βρανᾶς γενναίως ἐπιτεθεὶς ἐναντίον τοῦ Κορράδου, ἀλλ᾽ οὗτος, διατρυπήσας τὴν παρειὰν τοῦ Βρανᾶ διὰ τοῦ ἀκοντίου, κατεκρήμνισεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἵππου σκοτοδινιάσαντα· ἐπελθόντες δὲ τοῦ καίσαρος οἱ δορυφόροι κατεδοράτισαν χαμαὶ κείμενον τὸν ἀποστάτην. Καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ τοῦ Βρανᾶ ἀποτμηθεῖσα εἰςηνέχθη εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως συμποσιάζοντος ἐπὶ τῇ νίκῃ. σταλεῖσα δ᾽ εἰς τὴν συνετὴν βασίλισσαν ἐκίνησε τὸ ἔλεος αὐτῆς. ἥτις ἐρωτηθεῖσα, ἂν γινώσκῃ τίνος εἶνε, ἀπήντησεν, ὅτι γινώσκει καὶ ταλανίζει ἑαυτήν. Καὶ οἱ μὲν στρατιῶται οἱ συμμετασχόντες τῆς ἀποστασίας τοῦ Βρανᾶ, φυγόντες εἰς τὰ ἴδια, ἐσκορπίσθησαν

ἀνενόχλητοι, οἱ δ' ἐξέχοντες τῶν ὀπαδῶν τοῦ ἀποστάτου ἔτυχον ἀμνηστείας, ἀπειλήσαντες τὸν βασιλέα, ὅτι ἄλλως ἤθελον αὐτομολήσει πρὸς τοὺς πολεμίους τοῦ κράτους.

Οὐδ' ἡσύχασαν τὰ πράγματ' ἀμέσως μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῆς στάσεως. Ὁ βασιλεύς, ἐπιτρέψας εἰς τοὺς βουλομένους τὴν δήωσιν τῶν οἴκων τῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ καὶ περὶ τὴν Προποντίδα οἰκούντων ὅσοι ἐξ ἀνάγκης εἶχον προσχωρήσει εἰς τὸν Βρανᾶν, μετὰ κόπου ἠδυνήθη εἶτα νὰ καταπαύσῃ τὴν ἀκράτητον ὁρμὴν τῶν ἕνεκα τοῦ ἀσυνέτου ἐκείνου μέτρου τραπέντων ἐπὶ παντοίαν λαφυραγωγίαν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς συλήσεως ἐκείνης εἶχον μετάσχει οὐκ ὀλίγοι Λατῖνοι, πολλοὶ τῶν ἀποδοκιμαζόντων τὰ γενόμενα ἐπετέθησαν ἀκάθεκτοι κατὰ τῶν συνοικιῶν τῶν Λατίνων παροίκων. Μόνον δὲ ἡ διὰ σκολόπων ὑπὸ τῶν κινδυνευόντων περίφραξις αὐτῶν καὶ ἡ ἀνάμιξις συνετῶν εἰρηνευτῶν ἐπανήγαγε μεθ' ἱκανὰς ὥρας τὴν τάξιν καὶ ἔσωσε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ ἀγρίων σκηνῶν ὁμοίων πρὸς τὰς συμβάσας ἐπὶ τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ.

Μετὰ δὲ τὸν φόνον τοῦ Βρανᾶ καὶ τὴν τελείαν καθησύχασιν τῶν πραγμάτων ἐπανέλαβεν ὁ Ἰσαάκιος τὸν πρὸς τοὺς Βουλγάρους καὶ Βλάχους πόλεμον, ὅστις, διακοπεὶς τὸν χειμῶνα τοῦ 1187 πρὸς τὸ 1188, ἐπανελήφθη καὶ πάλιν κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔτος. Ἀλλὰ μικραὶ ὑπῆρξαν κατὰ τὰς δύο ἐκείνας στρατείας αἱ ἐπιτυχίαι τοῦ βασιλέως ἕνεκα τῆς ἐπιτηδειότητος, μεθ' ἧς οἱ πολέμιοι κατώρθονον νὰ ὑπεκφεύγωσι τὰς ἐπιθέσεις αὐτοῦ καὶ μεταφέρωσι τὸν πόλεμον ἀλλαχοῦ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἤθελον ἴδει ὑπερισχύοντάς που τοὺς Βυζαντίνους. Οὕτω δ' ἐξηκολούθει δῃουμένη ἡ Θρᾴκη, καὶ μόνον διὰ τολμηρᾶς εἰσελάσεως εἰς αὐτὴν τὴν Βουλγαρίαν ἠδύναντο νὰ ἐπιτευχθῶσιν ἀποτελέσματα ῥιζικὰ καὶ πληγῇ ἐν τῇ γενέσει αὐτοῦ τὸ νέον βουλγαροβλαχικὸν κράτος. Καὶ προεχώρησε μὲν μέχρι Σοφίας κατὰ τὴν πρώτην στρατείαν, ἀλλὰ βαρὺς χειμὼν ἐπελθὼν ἠνάγκασεν αὐτὸν νἀναβάλῃ πᾶσαν πολεμικὴν ἐνέργειαν εἰς τὸ ἐπιὸν ἔτος. Καὶ πάλιν δὲ τότε πολιορκήσας ἐπὶ τρίμηνον ματαίως τὸν Λοβιτζὸν ἀνέζευξε. Δυστυχῶς οὔτε ὁ Ἰσαάκιος ἦτο Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος, οὔτε περὶ αὐτὸν εἶχε στρατηγοὺς οἷος Νικηφόρος ὁ Οὐρανός. Μόνη δὲ τέλος ἐπιτυχία, ἐξ ἧς προῆλθε προσωρινὴ παῦσις τοῦ πολέμου, ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τῆς βασιλικῆς στρατιᾶς σύλληψις τῆς συζύγου τοῦ Ἀσάν.

Λαβὼν δὲ ὡς ὅμηρον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀσὰν καὶ Πέτρου Ἰωάννην ἀπεχώρησεν ὁ Ἰσαάκιος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Εἰς τὴν ταχεῖαν δὲ παῦσιν τοῦ πολέμου συνετέλεσε πιθανῶς καὶ ἡ ἐν Φιλαδελφείᾳ ἐκραγεῖσα στάσις τοῦ Θεοδώρου Μαγκαφᾶ, ὅςτις εἶχε κατορθώσει νὰ γείνῃ κύριος συμπάσης Λυδίας, ἀνακηρύξας ἑαυτὸν βασιλέα καὶ κόψας ἴδιον ἀργυροῦν νόμισμα. Στρατεύσας δ᾽ ἐπὶ τὸν ἀποστάτην αὐτὸς ὁ Ἰσαάκιος, ἔπεισεν αὐτὸν νὰ καταθέσῃ τὰ ἐπίσημα τῆς βασιλείας καὶ διαμείνῃ ἥσυχος ἐν Φιλαδελφείᾳ, ἥτις ἀπεδόθη εἰς τὸν βασιλέα, παραδοῦσα εἰς αὐτὸν ὁμήρους. Ἀλλὰ μετ᾽ οὐ πολὺ τῷ 1189 ὁ σύζυγος ἐξαδέλφης τινὸς τοῦ Ἰσαακίου καὶ δοὺξ τοῦ θέματος τῶν Θρακησίων Βασίλειος Βατάτζης, θέλων νἀποκόψῃ τὴν ῥίζαν μελλόντων κακῶν, ἔφθειρε διὰ χρημάτων πλείστους τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μαγκαφᾶ· καὶ δὲν ἠδυνήθη μὲν νὰ συλλάβῃ αὐτόν, ἀλλ᾽ ἠνάγκασε νὰ φύγῃ ἐκ Φιλαδελφείας. Προςφυγὼν δὲ τότε ὁ Μαγκαφᾶς εἰς τὸν σουλτάνον Ἰκονίου Καϊχοσρόην (1192-1211). καὶ στρατολογῶν Τούρκους ἔβλαπτε τοὺς ἐν Φρυγίᾳ ὑπηκόους τοῦ βασιλέως. Ἀλλὰ κατώρθωσε τέλος νἀπαλλαγῇ ὁ Ἰσαάκιος τοῦ λυμεῶνος, ὃν παρέδωκεν ἐπὶ ἀδρᾷ ἀμοιβῇ ὁ Καϊχοσρόης, λαβὼν παρὰ τοῦ Ἰσαακίου τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι ὁ Μαγκαφᾶς δὲν ἤθελεν οὔτε φονευθῇ οὔτε ἀκρωτηριασθῇ. Μόνη δὲ αὐτοῦ τιμωρία ὑπῆρξεν ἡ καταδίκη εἰς ἰσόβιον εἱρκτήν.

δ΄.

Ἡ τρίτη σταυροφορία.

Οὔτ᾽ ἐν τῇ κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη συνεχίσει τοῦ πρὸς τοὺς Βουλγάρους πολέμου, οὔτ᾽ ἐν τῇ καταπολεμήσει τοῦ Μαγκαφᾶ βλέπομεν γινομένην μνείαν τοῦ Κορράδου, ὅςτις ὑπῆρξε, καθ᾽ ἃ εἴδομεν, σθεναρώτατος ἐπίκουρος τοῦ Ἰσαακίου ἐν τῇ καταπαλαίσει τοῦ Βρανᾶ. Πράγματι ὁ Κορράδος, θανούσης τῆς συζύγου αὐτοῦ Θεοδώρας βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῆς ἀποστασίας, ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐν ᾗ οὐκ ὀλίγοι ὑπῆρχον οἱ ἐχθρικῶς ἔχοντες πρὸς τὸν ἀλλόφυλον ἐκεῖνον φονέα τοῦ Βρανᾶ.

Ἀπομακρυνθεὶς δὲ τῆς αὐλῆς τοῦ Βυζαντίου, ἐπεζήτησεν εὐρύτερον στάδιον ἐνεργείας ἐν τοῖς ἀνὰ τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην ἀγῶσι κατὰ τῶν χριστομάχων, ἐν οἷς εἶχε διακριθῆ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Γουλιέλμος, ὅςτις τῷ 1187 ζωγρηθεὶς παρὰ τοῦ Σαλαδδὶν ἀπέθανε τῷ 1188. Γενναίως δὲ συμμετασχὼν ὁ Κορράδος τῆς ἀμύνης τῆς ὑπὸ τῶν ἀπίστων πολιορκουμένης Τύρου, ἀνεδείχθη τῷ 1191 ψιλῷ ὀνόματι βασιλεὺς τῶν Ἱεροσολύμων, ὧν ὁ θρόνος περιῆλθεν εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ γάμου μετὰ Ἰσαβέλλας τῆς Ἀνδηγαυῆς, ἀλλὰ τῇ 28 Ἀπριλίου 1192 ἐδολοφονήθη ὑπό τινος Ἀσσασίνου.

Ἐν τούτοις δὲ ἡ βασιλεία τῶν Ἱεροσολύμων ἡ ψιλῷ ὀνόματι περιελθοῦσα εἰς τὸν Κορράδον δὲν ὑφίστατο πλέον. Ὁ κλονισμὸς τῶν Χριστιανῶν ἐκ τῆς Δύσεως ἡγεμόνων τῆς Παλαιστίνης καὶ Συρίας, ὃν εἶχον ἐπιφέρει αἱ νῖκαι τοῦ σουλτάνου Νουρεδδὶν, εἶχεν ἀποβῆ πολὺ μεγαλείτερος μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1174 θάνατον αὐτοῦ, ὅτε ἤρχισεν ἐνισχυόμενος ὁ μεγαλεπήβολος Ἰωβίδης Ἰουσοὺφ, ὁ υἱὸς τοῦ Κούρδου Ἰὼβ (Ἐγιούπ), ὅςτις εἶνε γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον Σαλαδδὶν, σημαῖνον σωτηρίαν τῆς πίστεως. Ὁ Σαλαδδὶν, ὡς στρατηγὸς τοῦ Νουρρεδὶν εἶχε καταλύσει τὴν ἐν Αἰγύπτῳ καταρρέουσαν ἀρχὴν τῶν Φατιμιδῶν. Μοναρχήσας δ' ἔπειτα ἐν αὐτῇ ὡς σουλτάνος ἐπωφελήθη τὰς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νουρεδδὶν ἐπελθούσας ἀνωμαλίας, ὅπως ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ μέχρι τῆς Μεσοποταμίας. Ἔτι δὲ μείζων ὑπῆρξεν ἡ αὔξησις τοῦ Σαλαδδὶν μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1183 ἐπελθόντα θάνατον τοῦ υἱοῦ τοῦ Νουρεδδὶν, τοῦ Μελικσάχ. Ἡ δὲ σθεναρὰ παρ' αὐτοῦ καταπολέμησις τῶν ὁσημέραι παρακμαζόντων Χριστιανῶν τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης ἀπέληξεν εἰς τὴν ἐγγὺς τῆς Τιβεριάδος ἐν Χεττινίῳ συγκροτηθεῖσαν τῇ 5 Ἰουλίου 1187 μεγάλην μάχην, ἐν ᾗ ἐνίκησε περιφανῶς, αἰχμαλωτίσας καὶ αὐτὸν τὸν βασιλεύοντα ἐν Ἱεροσολύμοις Γουίδωνα τὸν Λουσινιανόν. Ἡ πτῶσις τῆς Τιβεριάδος, τῆς Πτολεμαΐδος, τῆς Ἀσκάλωνος ὑπῆρξαν τἄμεσ' ἀποτελέσματα τῆς μεγάλης ταύτης νίκης. Ἐγκαταλιπὼν δ' ἔπειτα πρὸς ὥραν ὁ Σαλαδδὶν τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς Τύρου, ἧς γενναίως ὑπερημύνετο Κορράδος ὁ Μομφερρατικὸς, εἰςήρχετο τῇ 5 Ὀκτωβρίου 1187 μετὰ πολιορκίαν ὀλίγων ἡμερῶν εἰς τὰ παραδοθέντα Ἱεροσόλυμα. Ἀξία δ' ἐγκωμίων ὑπῆρξεν ἡ πρὸς τοὺς οἰκήτορας τῆς ἱερᾶς πόλεως ἐπιδειχθεῖσα ἐπιείκεια καὶ φιλανθρωπία τοῦ Μωαμεθανοῦ κατακτητοῦ.

Ὡς δὲ πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἡ ἅλωσις τῆς Ἐδέσσης εἶχε προκαλέσει τὴν δευτέραν σταυροφορίαν, οὕτω νῦν τὰ θλιβερὰ ἐκ τῆς Παλαιστίνης ἀγγέλματα συνεκίνησαν καὶ πάλιν τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Καὶ ὁ μὲν Οὐρβανὸς Γ' συνετρίβη τῇ 20 Ὀκτωβρίου 1187 ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ὀδύνης. Ἀλλὰ μετὰ ζήλου μεγάλου ἐπελήφθη τοῦ σταυροφορικοῦ κηρύγματος ὁ διάδοχος αὐτοῦ Γρηγόριος Η' καὶ τοῦτον θανόντα τῇ 17 Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν παπῶν διαδεχθεὶς αὐτὸν Κλήμης Γ'. Καὶ συμμετέσχον μὲν τῆς νέας ταύτης σταυροφορίας, ἥτις εἶνε ἡ τρίτη, καὶ Ἰταλοὶ ἐκ πλείστων πόλεων τῆς Ἰταλίας, ἀλλ' αἱ κύριαι δυνάμεις τῶν σταυροφόρων ἐστρατολογήθησαν ἐκ Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Γερμανίας. Διὸ πρωτοστατοῦσι μεταξὺ τῶν ἡγετῶν τῆς σταυροφορίας ταύτης ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος Β' Αὔγουστος, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φρειδερῖκος ὁ Ἐρυθροπώγων καὶ ὁ διάδοχος τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου ὁ ἐπιχειρήσας τὴν σταυροφορίαν ὡς βασιλεὺς ἤδη τῆς Ἀγγλίας Ῥιχάρδος Α' ὁ Λεοντόθυμος.

ΡΙΧΑΡΔΟΣ Ο ΛΕΟΝΤΟΘΥΜΟΣ
ΕΙΚΩΝ ΕΙΛΗΜΜΕΝΗ ΕΚ ΤΗΣ ΣΦΡΑΓΙΔΟΣ ΑΥΤΟΥ

Τῶν τριῶν τούτων ἡγεμόνων πρῶτος τῶν ἄλλων ἔσπευσεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ ἰσχυρὸς τῆς Γερμανίας αὐτοκράτωρ. Ὁ γηραιὸς Φρειδερῖκος ἐπεχείρησε μετὰ νεανικοῦ θάρρους τὴν κοπιώδη ἐκείνην στρατείαν, ἐξ ἧς δὲν ἦτο πεπρωμένον νὰ ἐπανέλθῃ ζῶν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ γενναῖος καὶ φιλόδοξος ὅσον εὐγενὴς καὶ πεπαιδευμένος αὐτοκράτωρ ἦτο στρατηγὸς δεδοκιμασμένος, διατρανώσας τὴν στρα-

τηγικὴν αὐτοῦ δεξιότητα ἐν ταῖς πέντε μακραῖς ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν στρατείαις. Ἀναλαμβάνων δ' ἐν ἀκμαίῳ γήρατι ἑξήκοντα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν τὸν κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ἀγῶνα δὲν προετίθετο νὰ ὁρμήσῃ εἰς αὐτὸν ὡς ἔτυχε δίκην περισσοθρήσκου τολμητίου, ἀλλ' ὁ θρησκευτικὸς αὐτοῦ ζῆλος, συγκεκερασμένος μετὰ φιλοδόξων κατακτητικῶν σχεδίων, συνεδυάζετο πρὸς τὴν ἐπιβεβλημένην σύνεσιν ἐμπείρου στρατηγοῦ. Οὕτω δὲ δύο τινὰ ἐθεώρησεν ἀναγκαιότατα πρὸς τὴν στρατείαν ἣν ἐπεχείρει, νὰ συμπαραλάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς πλείστους τῶν προγενομένων σταυροφόρων στρατιὰν μικρὰν μέν, ἀλλ' ἐμπειροπόλεμον καὶ νὰ φροντίσῃ περὶ συμμάχων ἐν τῇ Ἀνατολῇ, προεξασφαλίζων ἅμα τὰς ὁδοὺς δι' ὧν ἔμελλε νὰ διέλθῃ.

Ἀπόρροια δὲ τοῦ προγράμματος τούτου τοῦ Φρειδερίκου ὑπῆρξαν αἱ προσυνεννοήσεις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Βυζαντίου. Ἤδη δὲ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1188 ἐνεφανίσθη μετὰ προηγηθείσας διαπραγματεύσεις ἐν τῇ διαίτῃ τῇ συγκροτηθείσῃ ἐν Νυρεμβέργῃ πρὸς τοῖς πρεσβευταῖς τοῦ Κιλετζὶ Ἀσλὰν καὶ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Σέρβων Νεμάνια ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἰσαακίου ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου Ἰωάννης Δούκας. Ὑπέβαλε δ' οὗτος εἰς τὸν Φρειδερῖκον τὴν ἀξίωσιν τοῦ αὐτοκράτορος περὶ τῆς ἄνευ ζημίας διαβάσεως τῆς γερμανικῆς στρατιᾶς διὰ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει τῆς ἐπὶ πληρωμῇ παροχῆς τροφῆς διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ χορτονομῆς διὰ τοὺς ἵππους καὶ τῆς διευκολύνσεως τῆς εἰς τὴν Ἀσίαν διαπεραιώσεως τῶν ὑπὸ τὸν Φρειδερῖκον σταυροφόρων. Ἀφ' οὗ δ' ἐνόρκως ἐπιστώθησαν αἱ ἀμοιβαῖαι ὑποχρεώσεις ἐν Νυρεμβέργῃ, πρεσβεία τοῦ Φρειδερίκου, ἀποτελουμένη ἐξ ἑκατὸν ἱπποτῶν, δύο κομίτων καὶ ἑνὸς ἐπισκόπου, μεταβᾶσα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπεκύρωσε τὰς γενομένας συμφωνίας.

Ἀθροισθέντων δ' ἐπὶ τούτοις συμφώνως πρὸς τὰ διατεταγμένα τῶν Γερμανῶν σταυροφόρων ἐν Ῥατισβόννῃ, ὁ Φρειδερῖκος ἐξεκίνησεν ἐκεῖθεν τὸ ἔαρ τοῦ 1189 μετὰ τῆς ἐξ ὀγδοηκοντακισχιλίων καὶ ὑπερέκεινα ἐμπείρων τοῦ πολέμου ἀνδρῶν συνισταμένης στρατιᾶς. Διελθὼν δὲ διὰ τῆς Οὐγγαρίας, ἧς ὁ βασιλεὺς Βελᾶς παρέσχε πᾶσαν εἰς τοὺς σταυροφόρους ὑποστήριξιν, προεχώρησεν εἰς τὰς μεταξὺ τοῦ Ἴστρου καὶ τοῦ Αἵμου χώρας, ἐν αἷς οἱ σταυροφόροι ἤρχισαν τοῦτο μὲν προκαλούμενοι ὑπὸ τῶν περιοίκων Σλάβων εἰς ἐπίθεσιν

ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, τοῦτο δ' ἔπασχον ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως πάσης ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις ἀσφαλείας. Ἔτι δὲ δεινότεραι ὑπῆρξαν αἱ περιπέτειαι τῆς γερμανικῆς στρατιᾶς, ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Εἶχε μὲν διατάξει ὁ Ἰσαάκιος ἅμα τῇ συνολομογήσει τῆς μετὰ τοῦ Φρειδερίκου συμβάσεως νὰ μεταφερθῶσι τἀναγκαῖα ὤνια εἰς τοὺς τόπους, δι' ὧν ἔμελλε νὰ διέλθῃ ἡ στρατιὰ τῶν σταυροφόρων, ἀπέστειλε δὲ καὶ τὸν Ἰωάννην Δούκαν μετὰ τοῦ Ἀνδρονίκου Καντακουζηνοῦ, ὅπως παρασκευάσωσι τὰ κατὰ τὴν ἀκώλυτον διάβασιν τοῦ Φρειδερίκου. Ἀλλ' αἱ διαταγαὶ ἐκεῖναι δὲν ἐξετελέσθησαν, ἀπ' ἐναντίας δὲ μυρίαι παρενεβλήθησαν δυσχέρειαι εἰς τοὺς σταυροφόρους. Τὰ μὲν τρόφιμα ἠναγκάζετο νὰ πορίζηται ὁ Φρειδερῖκος ὡς ἀπὸ χώρας ἐχθρικῆς, καὶ αὐταὶ δὲ αἱ στεναὶ τῶν παρόδων ἀπεκλείοντο δι' ἀντιφραγμάτων, ἀποτελουμένων ἐκ μεγίστων δένδρων ῥιζοτομουμένων καὶ φρασσόντων τὰς ὁδούς. Αὐτὸς δ' ὁ πρωτοστράτωρ Μανουὴλ ὁ Καμύτζης καὶ ὁ δομέστικος τῆς Δύσεως Ἀλέξιος Γίδος, παρεπόμενοι εἰς τοὺς σταυροφόρους μετὰ στρατευμάτων, παρηνώχλουν αὐτοὺς χορτολογοῦντας καὶ προμηθευομένους τροφάς. Οὐδὲ προήρχοντο τὰ τοιαῦτα μόνον ἐκ μίσους τῶν κατοίκων πρὸς τοὺς Φράγκους καὶ φόβου ἐπαναλήψεως τῶν κατὰ τὰς προτέρας σταυροφορίας ὑπερβασιῶν, ἀλλ' αἴτιος τῆς παρασπονδίας ἦτο αὐτὸς ὁ Ἰσαάκιος, παρασυρόμενος ὑπὸ κακοπίστων συμβούλων καὶ μετερχόμενος πολιτείαν ἀλλοπρόσαλλον καὶ ἥκιστα εἰλικρινῆ. Τὰ τοιαῦτα δέ, ἀρκοῦντα πρὸς τελείαν καταδίκην τοῦ παρασπόνδου βασιλέως, δὲν ἀναγράφουσι μόνον οἱ χρονογράφοι τῆς Δύσεως, ἀλλὰ μαρτυρεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Νικήτας Χωνιάτης, ὅστις, ἄρχων τότε τοῦ θέματος Φιλιππουπόλεως, εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἔλαβε πεῖραν τῶν ἀντιφατικῶν διαταγῶν τοῦ Ἰσαακίου. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἀσυγχώρητον εἶνε ἄλλο διάβημα τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, ὅστις πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀπὸ τοῦ Φρειδερίκου ἀδικαιολογήτων κινδύνων, οὓς προέβαλλον εἰς αὐτὸν ἐξημμένοι ψευδομάντεις κακῶν, προέβη, εἰ μὴ εἰς ὁμολογίαν συνθήκης μετὰ τοῦ Σαλαδδίν, ἀλλὰ πάντως εἰς ἐπαγγελίας πρὸς αὐτόν, δι' ὧν ὑπέσχετο νὰ παρεμβάλλῃ πάντα τὰ δυνατὰ προσκόμματα εἰς τοὺς σταυροφόρους.

Ἀλλὰ παρὰ πάσας τὰς παρεμβαλλομένας δυσχερείας ἐχώρησαν οἱ Γερμανοὶ πρὸς τὰ πρόσω ἀπτόητοι δι' ἄλλων ὁδῶν, καὶ ἔφθασαν

τῇ 26 Αὐγούστου 1189 εἰς τὴν Φιλιππούπολιν, ἣν κατέλαβον ἄνευ ἀντιστάσεως, συμπραττόντων τῶν Ἀρμενίων, οἵτινες μόνοι εἶχον μείνει ἐν αὐτῇ μετὰ τῶν πτωχοτέρων κατοίκων, τῶν λοιπῶν μεταναστευσάντων. Ἀλλ' ἔκτοτ' ἐξετραχύνθησαν αἱ μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Φρειδερίκου σχέσεις. Οἱ μὲν Βυζαντῖνοι ἄρχοντες ἐξηκολούθουν δυσχεραίνοντες τὸ ἔργον τοῦ Φρειδερίκου συμφώνως πρὸς τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως, αὐτὸς δ' ὁ Ἰσαάκιος ἐδέχθη ἀναξιοπρεπέστατα τοὺς πρέσβεις τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γερμανῶν. Αἱ δ' ἑκατέρωθεν ἀντεγκλήσεις ἤγαγον εἰς ῥῆξιν, καθ' ἣν οἱ Γερμανοὶ τοῦ Φρειδερίκου ἀνεδείχθησαν νικηταί· ὁ δὲ Γερμανὸς αὐτοκράτωρ ἐγκαθιδρύθη δίκην κυρίου ἐν τῇ Θράκῃ, ὅπως διαχειμάσῃ μετὰ τῆς στρατιᾶς, ἔχων τὸ στρατήγιον αὐτοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει. Παρελθόντος δὲ τοῦ χειμῶνος, μόνον δι' ἀπειλῶν τοῦ Φρειδερίκου καὶ ἀνανεώσεως τῶν ἀμοιβαίων ὅρκων ἐπετεύχθη, τελευτῶντος τοῦ Μαρτίου 1190, ἡ ἐπὶ βυζαντιακῶν πλοίων εἰς τὴν Ἀσίαν διαπεραίωσις τῆς σταυροφορικῆς στρατιᾶς.

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ
Ο ΕΡΥΘΡΟΠΩΓΩΝ
ΕΙΚΩΝ
ΛΑΤΙΝΙΚΟΥ
ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

Διαβὰς δ' ὁ Φρειδερῖκος διὰ τῆς Φρυγίας καὶ βαίνων πρὸς τὸ Ἰκόνιον, εἶδεν, ὅτι διεψεύδοντο αἱ ἀγαθαὶ αὐτοῦ ἐλπίδες περὶ εἰρηνικῆς δεξιώσεως ὑπὸ τοῦ φίλου σουλτάνου Κιλιτζὶ Ἀσλάν, οὗ παραιτηθέντος ὁ υἱὸς Κοτβεδδίν, ὁ Κοπαττῖνος τοῦ Νικήτα Χωνιάτου, ἀντέταξεν ἐχθρικὴν ἀντίστασιν εἰς τὴν διὰ τῆς χώρας αὐτοῦ διάβασιν τῶν Γερμανῶν. Ἀλλ' ὁ Φρειδερῖκος, ἀντεπεξελθὼν πρὸς τοὺς Σελδσούκους, ἐνίκησεν αὐτοὺς παρὰ τὸ Φιλομήλιον τῇ 9 Μαΐου 1190· μετὰ δὲ δευτέραν αὐτῶν ἧτταν οἱ σταυροφόροι ἐκυρίευσαν τῇ 18 Μαΐου αὐτὸ τὸ Ἰκόνιον μετὰ μεγάλην σφαγὴν τῶν Τούρκων. Ἐτράπη δ' ἔπειτα ὁ νικηφόρος αὐτοκράτωρ τῶν Γερμανῶν, ἄγων τὴν ἀρίστην καὶ μεγάλης πειθαρχίας ἐμφορουμένην στρατιὰν αὐτοῦ εἰς τὴν Κιλικίαν, καὶ πάντες ἀπεξεδέχοντο προσεχῆ καὶ τελεσφόρον τὴν εἰσχώρησιν αὐτοῦ εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην, ὅτε αἴφνης, λουόμενος εἰς τὰ διαυγῆ ὕδατα τοῦ Καλυκάδνου πλησίον τῆς Σελευκείας, ἀπέθανεν ἐξ ἀποπληξίας τῇ 10 Ἰουνίου 1190.

Ὁ δὲ θάνατος τοῦ μεγάλου στρατηλάτου ἐπήνεγκε τὴν διάλυσιν τῆς ὑπ' αὐτὸν στρατιᾶς, ἧς ὀλίγα μόνον λείψανα ἐτάχθησαν κατό-

πιν ἐν Παλαιστίνῃ ὑπὸ τὰς σημαίας τῶν δύο ἑτέρων ἡγετῶν τῆς τρίτης σταυροφορίας.

Πράγματι ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος καὶ ὁ ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς Ἐρρίκου ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἀγγλικὸν θρόνον Ῥιχάρδος Α' ἕνεκεν ἐπαναλήψεως τοῦ μεταξὺ τῶν δύο βασιλείων πολέμου πολὺ ἀργότερον τοῦ Ἐρυθροπώγωνος, τῷ 1190, ἠδυνήθησαν νὰ περιβληθῶσι τὸν σταυρόν. Ἐξεκίνησαν δὲ κατὰ θάλασσαν καὶ συνηντήθησαν ἐν Μεσσήνῃ τῆς Σικελίας, ἣν καὶ ἐκυρίευσε μετά τινα στάσιν ὁ Ῥιχάρδος, τότε, καθ' ἃ λέγεται, τὸ πρῶτον ἐπονομασθεὶς Λεοντόθυμος ὑπὸ τῶν καταπλαγέντων Σικελῶν. Μετὰ πολλὰς δ' ἀμοιβαίας ἔριδας ἔπλευσαν τέλος οἱ δύο βασιλεῖς τὸ ἔαρ τοῦ 1191 εἰς τὴν Συρίαν, προηγηθέντος μὲν τοῦ Φιλίππου Αὐγούστου, ἐπακολουθήσαντος δὲ τοῦ Ῥιχάρδου. Ἀλλὰ μόνη κοινὴ ἐπιχείρησις τῶν συμμάχων ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐκπολιόρκησις τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένης Πτολεμαΐδος. Διεκρίθη δὲ κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην διὰ τῆς ἀνδραγαθίας αὐτοῦ ὁ Ῥιχάρδος, ὃν αἱ Μωαμεθανίδες μητέρες προέβαλλον εἰς τἀτακτοῦντα τέκνα ὡς μορμολύκειον· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἱππεῖς πρὸς τοὺς τυχὸν ταρασσομένους ἵππους ἔλεγον «Μὴ εἶδες τὸν βασιλέα Ῥιχάρδον;»

Μικρὸν δὲ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Πτολεμαΐδος ὁ Φίλιππος σπεύδων νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐγκατέλιπε τὸν Ῥιχάρδον μόνον. Οὗτος δὲ, χρονοτριβήσας ἀνὰ τὴν παραλίαν τῆς Συρίας περί τινας μικρὰς στρατείας, ἀπεφάσισε τέλος νὰ πορευθῇ ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἀλλ' ἐπελθόντος ἤδη τοῦ χειμῶνος ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῶν βροχῶν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ παράλια. Ἐκεῖ δὲ ἠσχολήθη περὶ τὴν ἀνάκτισιν τῆς Ἀσκάλωνος καὶ τὴν διάταξιν τῶν κατὰ τὴν Πτολεμαΐδα, διαμφισβητουμένην ὑπὸ τῶν δύο ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων, Γουΐδωνος τοῦ Λουσινιανοῦ καὶ Κορράδου τοῦ Μομφερρατικοῦ. Περὶ ταῦτα δὲ διατρίβων ἔμαθεν, ὅτι ὁ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐγκαταμείνας ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης, συνεννοούμενος μετὰ τοῦ Φιλίππου Αὐγούστου, παρεσκευάζετο νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν ἀγγλικῶν κτήσεων τοῦ Ῥιχάρδου. Τὸ ἄγγελμα δὲ τοῦτο ἠνάγκασε τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας νἀποπλεύσῃ ἐπιστρέφων εἰς τὰ ἴδια, ἀφ' οὗ πρῶτον γενναίως ἀγωνισθεὶς ἔσωσε τὴν ὑπὸ τοῦ Σαλαδδὶν πολιορκουμένην Ἰόππην καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ὁμολογήσῃ τῇ

ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑι

1 Σεπτεμβρίου 1192 σπονδὰς τριῶν ἐτῶν, τριῶν μηνῶν, τριῶν ἑβδομάδων καὶ τριῶν ἡμερῶν.

ε΄.

Ἡ Κύπρος φραγκική.

Ἡ τρίτη σταυροφορία ἀποτυχοῦσα, καθ᾽ ἃ εἴδομεν, οὐδεμίαν παρέσχεν ὁριστικὴν ἀνακούφισιν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης, καὶ κατὰ ταῦτα ἐμμέσως μόνον σχετίζεται μετὰ τῶν τυχῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ κατὰ ταύτην συνέβη γεγονὸς ἄξιον λόγου πολλοῦ, ἡ ὁριστικὴ ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου ἀπόσπασις τῆς ἑλληνικωτάτης Κύπρου, περιελθούσης ἔκτοτε εἰς τοὺς Φράγκους.

Εἴδομεν ἤδη τὴν ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ ἐν Κύπρῳ ἐγκατάστασιν ὡς ἰδίου τυράννου τοῦ Ἰσαακίου Δούκα Κομνηνοῦ. Καὶ ἐπεχείρησε μὲν ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγελος τῷ 1186 νἀνακτήσῃ τὴν νῆσον, ἀποστείλας στόλον ἑβδομήκοντα νηῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ γηραιοῦ ναυάρχου Ἰωάννου Κοντοστεφάνου καὶ τοῦ νεαροῦ, ἀλλὰ τυφλοῦ ἀνεψιοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ. Ἀλλ᾽ ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη ἐναυάγησε, καὶ ὁ Ἰσαάκιος Δούκας, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ πειρατοῦ Μαργαριτόνη, ὃν ἀπέστειλεν εἰς αὐτὸν ὁ σύμμαχος βασιλεὺς τῆς Σικελίας, ἠδυνήθη νὰ νικήσῃ τοὺς βασιλικοὺς καὶ συλλάβῃ τοὺς στρατηγούς, οἵτινες καὶ ἀπεστάλησαν αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Σικελίαν.

Ὅτε δὲ Ῥιχάρδος ὁ Λεοντόθυμος, ἀναχωρήσας ἐκ Μεσσήνης, ἔπλεε διὰ τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν εἰς τὴν Συρίαν, τρία τῶν πλοίων τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, παρασυρθέντα τὸν Μάϊον τοῦ 1191 ὑπὸ τρικυμίας, ἐθραύσθησαν κατὰ τῶν βράχων τῆς Κύπρου οὐ μακρὰν τῆς Λεμησσοῦ, κειμένης ἐγγὺς τοῦ ἀρχαίου Ἀμαθοῦντος. Οἱ δὲ ναυαγοί, ἀντὶ νὰ τύχωσιν ἐλέους παρὰ τῶν κατοίκων, ἐγυμνώθησαν παρ᾽ αὐτοῦ καὶ ἄλλως ἐκακώθησαν.

Ἄλλο δὲ πλοῖον ἐκ τοῦ στόλου τοῦ Ῥιχάρδου, φέρον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰωάννην καὶ τὴν μνηστὴν Βερεγγαρίαν τοῦ βασιλέως τῆς Ναβάρρας, καίπερ ἐγγὺς τῶν αὐτῶν δωνιζόμενον, διέτρεξε μεγίστους κινδύνους, ἅτε ἀπαγο

εἰς τοὺς Σπιταλιώτας, παρ' ὧν καὶ ἐφυλάσσετο αὐστηρῶς ἐγγὺς τῆς φοινικικῆς Τριπόλεως, ἔνθα καὶ ἀπέθανε.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Ῥιχάρδος ἐπολέμει ἐν Συρίᾳ, οἱ Κύπριοι, βλέποντες ἀνεπαρκῶς φρουρουμένην τὴν πάτριον νῆσον ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, οἵτινες εἶχον φρουρὰς μόνον ἐν τοῖς βορείοις φρουρίοις καὶ ταῖς κυριωτάταις τῶν πόλεων, τῇ Λευκωσίᾳ, τῇ Κηρυνείᾳ, τῇ Ἀμμοχώστῳ, τῇ Λεμησσῷ, ἴσως δὲ καὶ τῇ Πάφῳ, ἐπανέστησαν βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἄγγλου βασιλέως. Καλέσαντες δ' εἰς τὰ ὅπλα πάντας τοὺς θέλοντας νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν ἀπὸ τῶν Ἄγγλων ἀπελευθέρωσιν, ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τῆς νήσου μοναχόν τινα συγγενῆ τοῦ Ἰσαακίου Δούκα Κομνηνοῦ. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἡ ἐπανάστασις διαδοθῇ, ὁ διοικῶν τὴν νῆσον ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ῥιχάρδου Ῥοβέρτος ὁ Τορνχαμικὸς (**Tornham**) διέλυσε τοὺς ἐπαναστάτας, καὶ, συλλαβὼν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀποστασίας, ἀνεκρέμασεν αὐτόν.

Ὁ δὲ Ῥιχάρδος, φοβηθεὶς ὁπωσδήποτε ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης καὶ θέλων νὰ συναγάγῃ ἁπάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις περὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ πολιορκουμένην Πτολεμαΐδα, ἀπεφάσισε νἀπαλλαγῇ τῆς Κύπρου, καὶ ἐπώλησεν αὐτὴν κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος **1191** εἰς τὸ τάγμα τῶν Ναϊτῶν ἀντὶ ἑκατὸν χιλιάδων χρυσῶν ὑπερπύρων, ἀντιστοιχούντων πρὸς ἑπτὰ καὶ ἥμισυ περίπου ἑκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν, ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν πραγματικὴν ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἀξίαν τοῦ μετάλλου ἐν σχέσει πρὸς τὴν σημερινήν. Οἱ δὲ Ναΐται κατέλαβον πράγματι τὴν νῆσον, ἀποστείλαντες εἰς αὐτὴν ὀλίγους μόνον ἱππότας, ὧν ἡγεῖτο ἀρχηγὸς καλούμενος Ἀρνάλδος **Bouchart**.

Ἀλλ' ὀλίγους μόνον μῆνας διήρκεσεν ἡ ἐν Κύπρῳ ἀρχὴ τῶν Ναϊτῶν, οἵτινες διὰ τῶν πιέσεων αὐτῶν, τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς ὠμότητος ἐξήγειραν τὴν ἀγανάκτησιν τῶν δυναστευομένων. Οἱ Κύπριοι συνωμόσαντες ἀπεφάσισαν τὴν σφαγὴν ἁπάντων τῶν ἐν τῇ νήσῳ Ναϊτῶν, ἧς ἡμέραν ὥρισαν τὸ μέγα Σάββατον, 4 Ἀπριλίου **1192**. Ἀλλ' οἱ Ναΐται, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἐν Κύπρῳ ἀνήρχετο ἐν ὅλῳ εἰς περίπου ἑκατὸν εἴκοσιν ἄνδρας, προφθάσαντες νὰ συγκεντρωθῶσιν ἐγκαίρως, ἐκλείσθησαν ἐν τῇ ἀκροπόλει τῆς Λευκωσίας. Μετὰ ματαίας δὲ προτάσεις διαλλαγῆς πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας, ἀπειλοῦντας θάνατον, ἀποθηριωθέντες ὑπὸ τοῦ ἐπικρεμαμένου κινδύνου ἐπέ-

πεσον κατὰ τῶν ἄλλως ἀπαρασκεύων καὶ εἰς τὸ ἴδιον μόνον πλῆθος θαρρούντων ἐπαναστατῶν μετὰ τοιαύτης ὁρμῆς, σφάζοντες ἀνηλεῶς πάντας τοὺς παρατυγχάνοντας, ὥςτ' ἐνέπνευσαν τὸν πανικὸν καὶ ἐπλήρωσαν αἱμάτων σύμπασαν τὴν πόλιν.

Καὶ κατέπαυσαν μὲν οἱ Ναῖται διὰ τῆς ἐπιδειχθείσης αὐτῶν γενναιότητος καὶ ὁρμῆς τὴν ἀποστασίαν, ἀλλ' ἤρχισαν αἰσθανόμενοι ὑπὸ τοιούτους ὅρους ὡς βάρος τὴν κτῆσιν τῆς Κύπρου. Ἰδὼν δ' αὐτοὺς προθύμους νὰ ἐπιστρέψωσιν αὐτὴν εἰς τὸν Ῥιχάρδον, εὐκόλως ἔπεισε τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας νὰ παραχωρήσῃ τὴν νῆσον εἰς ἑαυτὸν ὁ Γουίδων Λουσινιανός, ὅςτις ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποβάλει πᾶσαν ἐλπίδα περὶ ἀνακτήσεως τοῦ βασιλείου τῶν Ἱεροσολύμων, στερηθεὶς καὶ αὐτὴν τὴν ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι προςωνυμίαν, μεταβιβασθεῖσαν μετὰ τὸν φόνον Κορράδου τοῦ Μομφερρατικοῦ εἰς τὸν κόμιτα τῆς Καμπανίας Ἐρρῖκον. Παρέλαβε δὲ τὴν Κύπρον ὁ Γάλλος εὐπατρίδης τὸν Μάϊον τοῦ 1192, εἰς μὲν τοὺς Ναΐτας ἀποδώσας ἀμέσως τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ὑπερπύρων, ἃς οὗτοι εἶχον ἤδη καταθέσει παρὰ τῷ Ῥιχάρδῳ, ὑποσχεθεὶς δ' εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας τὴν προςεχῆ ἀποπληρωμὴν τοῦ ὑπολοίπου ποσοῦ μέχρι συμπληρώσεως τοῦ ὅλου τιμήματος τῶν ἑκατοντακισχιλίων ὑπερπύρων.

Οὕτως ἡ Κύπρος περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ γαλλικοῦ ἐκείνου οἴκου τῶν Λουσινιανῶν, ὅςτις ἔμελλε νὰ δεσπόσῃ τῆς νήσου ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας μέχρι τοῦ 1484, ὅτε διὰ τῆς συζύγου τοῦ νόθου Ἰακώβου, τῆς ὡραίας Βενετῆς Αἰκατερίνης Κορνάρου, ἡ Κύπρος περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τῆς Βενετίας, ἀφ' ἧς τῷ 1571 περιέπεσεν εἰς τοὺς Τούρκους.

ς'.

Νέαι ἀποστασίαι.

Ἡ ἀπὸ τῶν κινδύνων τῆς τρίτης σταυροφορίας ἀπαλλαγὴ δὲν ἤρκεσε νὰ σώσῃ τὸ Βυζάντιον. Ἡ δὲ κακοδιοικησία τοῦ Ἰσαακίου προεκάλεσε καὶ μετὰ τὴν καταπάλαισιν τῶν ἀποστασιῶν τοῦ Ἀλε-

δ᾽ ἀνακληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰσαακίου καὶ τιμηθεὶς καῖσαρ, ἐθεωρήθη ὕποπτος, ἅτε ἡσύχως ἰδιωτεύων, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ διέταξε τὴν ἀφαίρεσιν ἁπάσης αὐτοῦ τῆς οὐσίας καὶ τὴν ἀπόκαρσιν αὐτοῦ ὡς μοναχοῦ, ἣν ὑπέστη ἔν τινι μονῇ τῆς Θρᾴκης, μετονομασθεὶς Ἀθανάσιος. Ἀλλὰ μετ᾽ οὐ πολὺ αὐτὸς ὁ Ἰσαάκιος, συνιδὼν τὴν γενομένην ἀδικίαν, ἀνεκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὴν αὐλήν. Καὶ ὁ στρατηγὸς δὲ Κωνσταντῖνος ὁ Ἀσπιέτης ἀνεκλήθη ἐκ μέσου τοῦ νέου πρὸς τοὺς Βλάχους καὶ Βουλγάρους πολέμου καὶ ἐστερήθη τοῦ φωτὸς τῶν ὀφθαλμῶν μόνον διότι ἠκούσθη εἰπών, ὅτι ἦτο βαρὺ νἀναγκάζωνται οἱ στρατιῶται νὰ διαμιλλῶνται πρὸς τὸν λιμὸν καὶ τοὺς Βλάχους, δύο δυσαπάντητα κακά, ἀλλ᾽ ἔπρεπε νὰ παρασχεθῶσιν εἰς αὐτοὺς καὶ τὰ ἐπέτεια σιτηρέσια. Ἔτι δὲ θρασυτέρα ὑπῆρξεν ἡ ποινὴ τῆς ἐξορύξεως τῶν ὀφθαλμῶν, εἰς ἣν κατεδικάσθη ἄκριτος ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνός, ἔγγονος τῆς Ἄννης Κομνηνῆς καὶ τοῦ καίσαρος Βρυεννίου. Ἀλλ᾽ ἡ ἄδικος τιμωρία τοῦ πατρὸς ἐξηρέθισεν ἄκρως τὸν υἱὸν τοῦ παθόντος, ὅστις, σπεύσας εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ὡς εἰς ἄσυλον, θὰ ἠδύνατο πράγματι νἀποβῇ ἐπικίνδυνος εἰς τὸν Ἰσαάκιον διὰ τὸ ἐπιφανὲς τοῦ γένους. Διὰ τοῦτο ἔσπευσεν ὁ Ἰσαάκιος νἀποστομώσῃ τὸν τολμητίαν, εὐθὺς ὡς ἤρξατο ῥητορεύων κατὰ τοῦ τυράννου, πρὶν ἢ οἱ λόγοι αὐτοῦ διαδιδόμενοι εἰς εὐρυτέρους κύκλους ἀναστατώσωσι τὴν πόλιν. Ἡ δὲ συνήθης ποινὴ ἡ ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τοῦ Ἰσαακίου, ἡ ἐξόρυξις τῶν ὀφθαλμῶν, ἤρκεσε νὰ καταστήσῃ καὶ τοῦτον ἀκίνδυνον. Δὲν εἶχεν ἐπιστῇ ἀκόμη ἡ ὥρα τελεσφόρου λαϊκῆς ἐπαναστάσεως.

ζ'.

Τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν.

Ἐπὶ βασιλέως ἐφ᾽ οὗ τὰ κοινὰ πράγματα εἶχον περιστῇ εἰς τὴν ἔκπτωσιν καὶ ἀνωμαλίαν, ἧς ὑπήρξαμεν ἤδη μάρτυρες, δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι κάλλιον τὰ τῆς ἐκκλησίας. Ὁ πατριαρχικὸς θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπέβη ἀληθῶς ἐπὶ τοῦ Ἰσαακίου παίγνιον τῶν θελήσεων τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ διὰ τοῦτο ἐντὸς τῶν ὀλίγων ἐτῶν καθ᾽ ἃ ἦρξεν ὁ Ἰσαάκιος ἐπῆλθον πυκναὶ μεταβολαί, ἀπο-

πεμπομένων τῶν πατριαρχῶν ἐκείνων ὅσοι δὲν ἦσαν ἁπλᾶ ὄργανα τοῦ μονάρχου καὶ δὲν ὑπέκυπτον εἰς τὰ κελευόμενα ὑπ' αὐτοῦ.

Εἴδομεν ἀναρριχηθέντα ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον θελήσει τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου ὡς διάδοχον τοῦ παραιτηθέντος πατριάρχου Θεοδοσίου τοῦ Βορραδειώτου τὸν χαρτοφύλακα τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Βασίλειον τὸν Καματηρὸν ἐκεῖνον, ὅστις ὑπῆρξε χαμερπὴς ἐκτελεστὴς ἁπασῶν τῶν θελήσεων τοῦ τυράννου, ὃν καὶ ἀπήλλαξε τῶν πρὸς Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀλέξιον ὅρκων. Ἡ δὲ ἀπὸ τοιούτου πατριάρχου ἀπαλλαγὴ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἤθελε θεωρηθῇ πάντως τιμῶσα τὸν Ἰσαάκιον, ἂν εἰς τὴν ἔξωσιν αὐτοῦ τῷ 1186 μετὰ διετῆ μόνον πατριαρχείαν ἤθελεν ἀγάγει τὸν βασιλέα ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀνυψώσεως τῆς γοητείας τοῦ ἐκπεσόντος θρόνου τῶν Χρυσοστόμων καὶ Φωτίων. Καὶ προέβαλε μὲν ὡς λόγον τῆς καθαιρέσεως τοῦ Βασιλείου, ὅτι οὗτος ἐπέτρεψε τὴν εἰς τὸν κόσμον ἐπάνοδον τῶν εὐγενῶν ἐκείνων γυναικῶν, ὅσας ὁ Ἀνδρόνικος εἶχεν ἀναγκάσει ἀκούσας νὰ περιβληθῶσι τὸ μοναχικὸν σχῆμα· ἀλλὰ κυρία αἰτία τῆς καθαιρέσεως τοῦ Καματηροῦ ὑπῆρξεν ἀσύμφορος εἰς τὸν Ἰσαάκιον αὐτοβουλία ἣν ἐπεδείκνυεν ὁ πατριάρχης. Καὶ ὁ διάδοχος δὲ τοῦ Βασιλείου Νικήτας ὁ Μουντάνης, ὅστις πρὶν ἢ πατριαρχεύσῃ ἦτο σακελλάριος τῆς Ἁγίας Σοφίας, γερόντιον ἄσημον τἆλλα, ἐπέδειξεν, ὡς φαίνεται, ἀκαμψίαν τινὰ ἀπαρέσκουσαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα· διὸ ἀντικατεστάθη μετὰ τριετίαν ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου τῆς ἐν τῷ βουνῷ Αὐξεντίου μονῆς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Λεοντίου. Ἀλλ' ἑπτὰ μόλις μῆνας διήρκεσε καὶ ἡ πρὸς τὸ νέον τοῦτο σκεῦος τῆς ἰδίας ἐκλογῆς στοργὴ τοῦ Ἰσαακίου, ὅστις ὤμνυεν, ὅτι ἄγνωστον αὐτῷ ὄντα τὸ πρότερον ὑπέδειξε τὸν Λεόντιον εἰς αὐτὸν ἡ Θεοτόκος ἐπιφανεῖσα καθ' ὕπνους.

Τέλος δ' ἀνεκάλυψεν ὁ ἀλλοπρόσαλλος αὐτοκράτωρ τὸν ἄνδρα, εἰς ὃν ἐπίστευεν, ὅτι θαρρούντως ἠδύνατο νὰ ἀναθέσῃ τὴν πατριαρχείαν, καραδοκῶν αὐτὸν πειθήνιον εἰς τὰ νεύματα αὐτοῦ. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ Δοσίθεος, μοναχὸς τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου, περὶ οὗ ἐλέγετο, ὅτι εἷλκε τὸ γένος ἐκ Βενετῶν. Εἰς τὸν μοναχὸν τοῦτον ὤφειλεν ὁ Ἰσαάκιος οὐ μικρὰς ὑποχρεώσεις, διότι εἶχε προείπει εἰς αὐτὸν τὴν βασιλείαν πρὸ τῆς ἀναρρήσεως. Ἀμοιβὴ δὲ τῆς προρρήσεως ταύτης ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη τιμὴ ἧς ἠξίωσεν αὐτὸν πράγματι βασιλεύσας ὁ Ἰσαά-

κιος καὶ ἡ ἀνάδειξις αὐτοῦ ὡς πατριάρχου Ἱεροσολύμων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ προκατόχου, τοῦ χρηστοῦ καὶ ἐναρέτου Λεοντίου. Ἐννοεῖται δὲ, ὅτι οἱ πατριάρχαι Ἱεροσολύμων, περὶ ὧν πρόκειται, ἦσαν μόνον ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι τοιοῦτοι, τῆς ἑλληνικῆς βασιλείας μὴ παραιτησάσης τὰ ἐπὶ τῆς Σιωνίτιδος ἐκκλησίας δικαιώματ' αὐτῆς καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων κατάληψιν τῆς ἱερᾶς πόλεως. Τὸ αὐτὸ δὲ συνέβαινε καὶ ὡς πρὸς τὸ πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας, ἧς πατριάρχης ἦτο τότε ἀναδεδειγμένος ὁ περιλάλητος νομομαθὴς Θεόδωρος ὁ Βαλσαμών.

Ἀλλ' αἱ τιμαὶ αὗται, ἃς ὁ Ἰσαάκιος ἐπεδαψίλευσεν εἰς τὸν Δοσίθεον, δὲν ἐφάνησαν ἀρκοῦσαι· διὸ ἀπεφάσισε νὰ τιμήσῃ αὐτὸν καὶ διὰ τῆς πατριαρχείας τῆς βασιλευούσης. Ἀλλ' ὑπῆρχε πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ πόθου τούτου τοῦ Δοσιθέου κώλυμα δυςυπέρβλητον, τὸ ὑπὸ τῶν κανόνων τῆς ἐκκλησίας κελευόμενον ἀμετάθετον τῶν ἐπισκόπων. Τὴν δυςχέρειαν δὲ ταύτην ἀντιπαρῆλθεν ὁ Ἰσαάκιος διὰ τεχνάσματος. Μετῆλθε δῆλα δὴ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὸν τῆς χήρας τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα βασιλίσσης Εὐδοκίας, ὅτε ἤθελε νὰ συνέλθῃ εἰς νέον γάμον πρὸς τὸν Ῥωμανὸν Διογένην καὶ ἀναδείξῃ αὐτὸν βασιλέα. Ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται, ὅτι ὁ γάμος ἐκεῖνος ἐδυςχεραίνετο ὑπὸ τῆς ἐνόρκου ὑποσχέσεως τῆς συγκλήτου νὰ μὴ δεχθῇ ποτε ἄλλον βασιλέα πλὴν τῶν υἱῶν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἀλλ' ἡ Εὐδοκία ἐδελέασε τὸν πατριάρχην Ξιφιλῖνον, ὅςτις ἦτο θεματοφύλαξ τῶν γραμμάτων ἐκείνων, ὑποδείξασα, ὅτι ἐπεφύλασσε τὴν βασιλείαν εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Βάρδαν. Ὅτε δὲ ὁ Ξιφιλῖνος, ὑπὸ ταύτης τῆς προςδοκίας ἀγόμενος, ἔπεισε τοὺς συγκλητικοὺς νὰ λύσωσι τὴν βασίλισσαν τοῦ ὅρκου, ἠπάτησε τὸν πατριάρχην, ἐκλέξασα τὸν ὑπ' αὐτῆς ἐρώμενον Ῥωμανόν. Ὡς δὲ τότε ὁ Ξιφιλῖνος ὑπῆρξε παίγνιον τῆς Εὐδοκίας, οὕτω καὶ τώρα ἡ φιλοδοξία τοῦ Θεοδώρου Βαλσαμὼν ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν Ἰσαάκιον ὡς μέσον τῆς εἰς τὸν Δοσίθεον ἀναθέσεως τῆς πατριαρχείας. Καὶ δὴ καλέσας ὁ αὐτοκράτωρ τὸν Βαλσαμὼν, ἐνέπλησεν αὐτὸν ἐγκωμίων, καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἂν ἐξεύρισκεν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς κανόσι τρόπον διευκολύνοντα τὴν μετάθεσιν ἀπὸ τῆς καθέδρας Ἀντιοχείας. Νόμου κειμένου ἐξευρέθη καὶ ἡ ἀντινομία (Legge fatta, malizia pensata) λέγουσιν οἱ Ἰταλοί. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ συνέβη καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει. Ὁ Βαλ-

σαμῶν, ὅστις ἔπαιζεν εἰς τὰ δάκτυλα τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, εὗρε, τὸ δὴ λεγόμενον, πάτημα χάριν τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ μεταθέσεως εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ᾽ ἠγνόει, ὅτι ὑπηρέτει σκοποὺς ἀλλοτρίους καὶ ὅτι εἰργάζετο χάριν τοῦ Δοσιθέου, ὑπὲρ οὗ καὶ ἔγεινεν ἡ μετάθεσις τῷ 1191.

Ἀλλ᾽ ἡ ἀνάρρησις τοῦ Δοσιθέου ὡς πατριάρχου δὲν παρῆλθεν ἀσυζητητεί, προσκρούσασα εἰς τὰς ἀντιρρήσεις καὶ παρασυναγωγὰς τῶν ἀρχιερέων, ἐν αἷς κατηγορεῖτο ὁ Δοσίθεος ὡς ἐπιβάτης τοῦ θρόνου. Ἡ δὲ τοιαύτη ἀντίστασις ἠνάγκασε τὸν Ἰσαάκιον καὶ ἄκοντα νὰ καθαιρέσῃ αὐτόν· ἀλλὰ μετὰ βραχὺν χρόνον ἐστήριξε καὶ πάλιν τὸν Δοσίθεον, προπέμψας αὐτὸν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μετὰ συνοδίας τῶν πελεκυφόρων Βαράγγων καὶ τῶν ἐκκρίτων τοῦ παλατίου ἐκ φόβου ταραχῶν τοῦ πλήθους. Καὶ κατέλαβε μὲν τὴν πατριαρχείαν ἐκ νέου ὁ Δοσίθεος, ἀλλὰ καθῃρέθη ἐκ νέου, προχειρισθέντος τῷ 1193 πατριάρχου τοῦ Γεωργίου Ξιφιλίνου, σκευοφύλακος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἀνδρὸς σεβαστοῦ καὶ λογίου, ἐφ᾽ οὗ τέλος, πατριαρχεύσαντος σχεδὸν ἑπτὰ ἔτη, ἡσύχασεν ἡ κλυδωνιζομένη ἐκκλησία.

π΄.

Ἐπανάληψις τοῦ βουλγαρικοῦ πολέμου.

Ἐν τούτοις δὲ ἡ παῦσις τοῦ πολέμου τῶν Βουλγάρων καὶ Βυζαντίνων ἐν ἔτει 1188 ὑπῆρξε προσωρινή. Ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἀσὰν δὲν ἔπαυσαν ἐπωφελούμενοι πᾶσαν περίστασιν, ὅπως ἐπιδείξωσι τὰς ἐχθρικὰς αὐτῶν πρὸς τὸ Βυζάντιον διαθέσεις. Ἐπικαιροτάτην δὲ πρὸς τοὺς ἰδίους σκοποὺς ἐθεώρησαν τὴν διὰ τῆς χερσονήσου τοῦ Αἵμου διάβασιν Φρειδερίκου τοῦ Ἐρυθροπώγωνος, πρὸς ὃν αὐτοί τε καὶ ὁ ἡγεμὼν τῶν Σέρβων Νεμάνιας ὑπέβαλον προτάσεις περὶ τῆς ἀπὸ κοινοῦ καταλύσεως τῆς βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλ᾽ ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτωρ δὲν ἀπεδέχθη τὰ ὑπ᾽ αὐτῶν προταθέντα. Ἡ δὲ ἀποτυχία ἐκείνη δὲν ἀπεθάρρυνε τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες, ἐν χρόνοις καθ᾽ οὓς ἡ βυζαντιακὴ βασιλεία περιεσπᾶτο ὑπὸ τῶν ἀνωμαλιῶν ἃς ἐγέννησαν ἡ τρίτη σταυροφορία καὶ αἱ ἐσωτερι-

καὶ στάσεις, ὠχύρονον τὴν ἰδίαν χώραν, ἀνακτίζοντες τὰ τείχη καὶ τοὺς πύργους.

Ὅτε δὲ τέλος οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Βλάχοι, ἐνισχυόμενοι ὑπὸ τῆς συμμαχίας τῶν Πατζινάκων, ἤρχισαν ἐπαναλαμβάνοντες τὰς εἰς τὴν Θράκην ἐπιδρομάς, ἀνέλαβεν ὁ Ἰσαάκιος τῷ 1191 τὸν κατ᾽ αὐτῶν πόλεμον. Καὶ διέβη μὲν τὸν Αἷμον, ἀλλ᾽ εὗρεν οὕτως ὠχυρωμένους τοὺς Βουλγάρους, ὥστε μετὰ δύο μῆνας ἠναγκάσθη ν᾽ ἀναξεύξῃ τόσῳ μᾶλλον καθ᾽ ὅσον ἔμαθεν, ὅτι ἐπέκειτο διάβασις τοῦ Ἴστρου παρὰ τῶν Πατζινάκων, σπευδόντων εἰς βοήθειαν τῶν συμμάχων. Ἐπιστρέφων δὲ ὑπέστη περὶ τὰ στενὰ τῆς Βερρόης, πιθανῶς οὐ μακρὰν τῆς σημερινῆς Ἐσκὶ-ζαγρᾶς, οἰκτρὰν ἧτταν. Καὶ τῆς μὲν πρωτοπορείας τῆς στρατιᾶς ἡγοῦντο ὁ πρωτοστράτωρ Μανουὴλ Καμύτζης καὶ ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνός, γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ Ἀλεξίου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως, ὀπισθοφυλάκει δὲ ὁ σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης Δούκας· ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπεῖχε τὸ μέσον τῆς φάλαγγος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀλεξίου. Εὐθὺς δ᾽ ἐξ ἀρχῆς τῆς διαβάσεως τῆς στενῆς ἐκείνης παρόδου ἐπεφαίνοντο οἱ Βούλγαροι ἑκατέρωθεν αὐτῆς, παρασκευάζοντες ἐπίθεσιν. Ἐπέπεσον δὲ μετὰ τὴν διάβασιν τῆς βυζαντιακῆς πρωτοπορείας ἐναντίον τῶν περὶ τὸν βασιλέα. Καὶ μέχρι μέν τινος ἀντέσχον οὗτοι εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν Βουλγάρων καὶ τοὺς ὑπ᾽ αὐτῶν ἐκ τῶν ὑψωμάτων κατακυλιομένους λίθους· ἀλλὰ τέλος ἡ κανονικὴ ὑποχώρησις μετεβλήθη εἰς δεινὴν σύγχυσιν. Μετὰ κρατερὸν δὲ ἀγῶνα, καθ᾽ ὃν ἐφονεύθησαν οἱ πλεῖστοι τῶν τεταγμένων περὶ τὸν βασιλέα, μόλις ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος αὐτὸς ὁ Ἰσαάκιος, καίπερ ἀποβαλὼν τὴν περικεφαλαίαν.

Καὶ τεταπεινωμένος μὲν ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς ἐκστρατείας ταύτης εἰς τὴν βασιλεύουσαν ὁ Ἰσαάκιος. Ἡ δὲ νίκη αὕτη ἀπεθράσυνε τοὺς Βουλγάρους ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, μὴ περιοριζόμενοι εἰς τὴν δῄωσιν τῆς ὑπαίθρου χώρας, ἤρχισαν ἐπιτιθέμενοι καὶ κατ᾽ αὐτῶν τῶν τετειχισμένων πόλεων. Ἡ Ἀγχίαλος ἐξεπορθήθη, ἡ Βάρνα ἐκυριεύθη, ἡ Σοφία κατεστράφη ἐπὶ μέρους, τὸ Στούμπιον ἠρημώθη κατοίκων καὶ ἡ Ναϊσσὸς ἐλαφυραγωγήθη. Ἀλλὰ ταχεῖα τῶν ἐκπεμφθέντων στρατηγῶν τοῦ βασιλέως ἐνέργεια ἐπηνώρθωσε ταῦτα τὰ κακά. Αἱ δὲ παθοῦσαι πόλεις ἀνεκτίσθησαν, καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐταῖς βυζαντιακαὶ φρουραί. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἰσαάκιος στρα-

τεύσας περὶ τὴν Φιλιππούπολιν ἀνεχαίτισε τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων.

Ἀλλὰ πολὺ ἀξιολογωτέρα ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰσαακίου ἐκνίκησις τοῦ ἀρχιζουπάνου τῶν Σέρβων. Ὁ Νεμάνιας ἀνέκαθεν εἶχεν ὑποστηρίξει τὴν ἐπανάστασιν τῶν Βουλγάρων καὶ Βλάχων καὶ συμπράξει μετ' αὐτῶν, εἶχε δὲ συμμετάσχει τῶν περὶ ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας γενομένων προτάσεων. Ὅτε δὲ καὶ οὗτος, ὁσημέραι ἐχθρικώτερος γενόμενος, ἥψατο δραστηριώτερον τῶν κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἐπιθέσεων καὶ προχωρήσας εἰς τὰ Σκόπια ἔφθειρε τὴν περὶ αὐτὰ χώραν, ὁ Ἰσαάκιος ἐξώρμησε κατ' αὐτοῦ. Συγκρουσθεισῶν δὲ τῶν ἀντιπάλων στρατιῶν περὶ τὸν ποταμὸν Μάργον, τὴν σημερινὸν Μοράβαν, ἐνέκλιναν οἱ Σέρβοι. Τραπέντας δ' εἰς φυγὴν κατεδίωξαν σθεναρῶς οἱ Βυζαντῖνοι. Πολλοὶ δὲ αὐτῶν ἠφανίσθησαν, οἱ μὲν καταδορατιζόμενοι, ἄλλοι δὲ πνιγόμενοι ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ. Προχωρήσας δὲ νικηφόρος ὁ βασιλεὺς μέχρι τῆς Ναϊσσοῦ καὶ τοῦ ποταμοῦ Σάου συνέμιξε πρὸς τὸν πενθερὸν, τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶν, εἰλικρινῆ ὑπάρξαντα σύμμαχον τῶν Βυζαντίνων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ οὐδαμῶς συμμετασχόντα τῆς κινήσεως τῶν περὶ τὸν Αἶμον λαῶν.

Ἐν τούτοις δὲ καὶ ὁ βουλγαρικὸς πόλεμος ἤρχισε πολεμούμενος κραταιότερον ἐξ οὗ χρόνου ὁ Ἰσαάκιος ἀνέδειξεν ἀρχιστράτηγον ἐπὶ τοὺς Βουλγάρους τὸν ἴδιον ἐξάδελφον Κωνσταντῖνον τὸν Ἄγγελον, οὗ ἡ νεανικὴ τόλμη ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τῆς στρατηγικῆς πείρας τῶν περὶ αὐτὸν ὑποστρατήγων. Ἡ δὲ γενναία στρατηγία τοῦ Κωνσταντίνου ἤρχισε περιστέλλουσα τὴν ὑπερφροσύνην τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Ἀσᾶν, βλεπόντων τὴν ἄμεσον καὶ τελεσφόρον καταδίωξιν παρὰ τοῦ νεαροῦ στρατηγοῦ· διὸ καὶ πολὺ ἀραιότεραι ἐγίνοντο αἱ ἐπιδρομαὶ αὐτῶν. Ἠδύναντο δὲ νὰ προσδοκηθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι τὰ βέλτιστα ἐκ συστηματικωτέρας ἐναντίον τῶν Βουλγάρων ἐπιθέσεως τοῦ Κωνσταντίνου, ἂν μὴ αἱ πρῶται μικραὶ ἐκεῖναι ἐπιτυχίαι δὲν ἤθελον ἐξάψει αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἐπιβουλεύσῃ καὶ αὐτὸς τὸν ἐξάδελφον, ἐφιέμενος τοῦ θρόνου. Παρακούσας δὲ τὰς συνετὰς συμβουλὰς τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ Βασιλείου τοῦ Βατάτζη καὶ περιβληθεὶς τὰ παράσημα τῆς βασιλείας, ἐξεκίνησεν ἐκ τῆς Φιλιππουπόλεως, βαίνων μετὰ τῆς ἐμπεπιστευμένης εἰς αὐτὸν

στρατιᾶς ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν. Ἀλλὰ κατὰ τὰ σύνορα τῶν ἐπα χιῶν Φιλιππουπόλεως καὶ Ἀδριανουπόλεως, προδοθεὶς εἰς τὸν βα σιλέα παρὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ συμπρακτόρων, συνελήφθη καὶ ἐξεκό τοὺς ὀφθαλμούς. Ἡ δὲ ἄφρων ἐκείνη διαγωγὴ τοῦ Κωνσταντίν ἐστέρησε τὸ Βυζάντιον εὐέλπιδος στρατηγοῦ καὶ ἔδωκε νέαν δύναμ εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Βλάχους.

Ἡ δὲ νέα τῶν Βουλγάρων ὁρμὴ ἠνάγκασε τὸν αὐτοκράτορα νὰ στείλῃ κατ' αὐτῶν τοὺς δύο ἀρχιστρατήγους, τὸν δομέστικον τ Ἀνατολῆς Ἀλέξιον Γίδον καὶ τὸν τῆς Δύσεως Βασίλειον Βατάτζη Ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης οἰκτρὸν ὑπῆρξε τὸ τέλο Οἱ δύο στρατηγοί, συμπλακέντες πρὸς τοὺς πολεμίους ἔγγιστ τῆς Ἀρκαδιουπόλεως, ἡττήθησαν. Τὸ πλεῖστον τῆς στρατιᾶς ἀπω λέσθη, καὶ ὁ μὲν Βατάτζης ἐφονεύθη ἐν τῇ μάχῃ, ὁ δὲ Γίδος κα ώρθωσε νὰ σωθῇ ἀκόσμως. Ἐν ᾧ δὲ οὕτως αἱ στρατιαὶ τῶν Β ζαντίνων ἡττῶντο ἀλλεπάλληλοι ἢ ὑπανεχώρουν ἄπρακτοι, οἱ Βού γαροι ηὐδοκίμουν καὶ ηὐξάνοντο ὁσημέραι μᾶλλον ἐπὶ τῶν Ἀγγ λων, εἰς οὓς ηὔχοντο πολυετῆ ἀρχήν, μακαρίζοντες ἑαυτούς, ὅτι ἐ τῆς ἀναξίας ἐκείνης δυναστείας ἡ μὲν βυζαντιακὴ πολιτεία ἐφέρε κατὰ κρημνοῦ, προήγοντο δὲ καὶ ἐνισχύοντο οἱ ἐχθροὶ τοῦ Β ζαντίου.

θ.

Ἡ καθαίρεσις τοῦ Ἰσαακίου.

Ἀναμετροῦντες τὰ κατὰ τὴν πολέμησιν τῶν Βουλγάρων κ Βλάχων ὑπὸ τοῦ Ἰσαακίου, δὲν δυνάμεθα νὰ καταλογίσωμεν ε τὸν αὐτοκράτορα παραμέλησιν τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ ἐθνικοῦ καθ κοντος, ὅπερ ἦτο ἅμα καὶ συμφέρον τῆς βασιλείας. Ἀλλ' ὁ τρ πος, καθ' ὃν ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου, ὑπῆρξεν ἀμέθοδ καὶ ἀλυσιτελής. Πρὸς παρεμπόδισιν τῆς νέας ἐξεγέρσεως τοῦ βουλ γαρικοῦ στοιχείου, ἥτις προσελάμβανεν ἐθνικὸν χαρακτῆρα, ἐχρειω ζετο συστηματικὸς πόλεμος, μὴ ἀφίνων εἰς τοὺς πολεμίους καιρὸ συντάξεως τῶν δυνάμεων αὐτῶν καὶ ἐνισχύσεως· τοῦτο μὲν διὰ τ

ἐγκαταστάσεως ἐν Βουλγαρίᾳ ὡς ἐν ὁρμητηρίῳ τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν, τοῦτο δὲ διὰ τῆς συμπράξεως μετὰ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Πατζινάκων. Ἀλλ' ἀντὶ τῆς τοιαύτης μεθοδικῆς τακτικῆς, ἥτις θὰ ἠδύνατο νἀπολήξῃ, ἕως ἦσαν ἔτι ἀσύντακτοι καὶ ἀσυμπαγεῖς οἱ πολέμιοι, εἰς νέαν αὐτῶν σάρωσιν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐπιτευχθεῖσαν ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, ὁ Ἰσαάκιος ἠρκεῖτο εἰς ἐπὶ μέρους ἐκδρομάς, εἰς βραχεῖς στρατιωτικοὺς περιπάτους, ἕτοιμος ὢν νὰ ὑποχωρήσῃ μετὰ τὴν πρώτην τυχοῦσαν ἧτταν, πρὸ τοῦ παρουσιαζομένου πρώτου κωλύματος. Καὶ τὸ ἀστήρικτον δὲ τοῦ θρόνου τὸ παρορμῶν εἰς ἀποστασίας τοὺς ἐν τοῖς βουλγαρικοῖς πολέμοις εὐδοκιμοῦντας μετὰ τὰς πρώτας αὐτῶν ἐπιτυχίας, καθ' ἃ συνέβη εἰς τὸν Βρανᾶν καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Ἄγγελον, συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἄστοχον διεξαγωγὴν τῆς ἐκπολεμώσεως τῶν Βουλγάρων.

Ὀψὲ δὲ ταῦτα συνιδὼν ἀπεφάσισε τέλος ὁ Ἰσαάκιος μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τῆς περὶ τὸν Βατάτζην καὶ Γίδον στρατιᾶς νἀναλάβῃ μετὰ σθένους καὶ ἀμειλίκτως τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν Βουλγάρων. Ἐπὶ τούτῳ δὲ μετ' ἀξίας λόγου παρασκευάς, δι' ἃς οὐ μικρὰ ἐδαπανήθησαν χρηματικὰ ποσά, ἐξεστράτευσε καὶ πάλιν αὐτὸς μεθ' ὡρισμένου προγράμματος, τελευτῶντος τοῦ Μαρτίου 1195. Καὶ τὴν μὲν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, 2 Ἀπριλίου, εὑρίσκετο ἐν Ῥαιδεστῷ· ἔπειτα δὲ προεχώρησε πρὸς τὰ Κύψελα τῆς Θρᾴκης, τὰ σημερινὰ Ἴψαλα, ἔνθα συνέταξε μὲν τὴν ἤδη συνηθροισμένην στρατιάν, ἀνέμενε δὲ τὴν ἄφιξιν τῶν ὑπολοίπων στρατιωτῶν, ὅπως βαδίσῃ ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ.

Ἀλλὰ δὲν ἐπεφυλάσσετο εἰς τὸν Ἰσαάκιον νὰ ἐκπλύνῃ διὰ νέων μεγάλων νικῶν κατὰ Βουλγάρων τὰ κακά, ἅτινα εἶχε σωρεύσει κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἡ κακοδιοικησία τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Ἦτο ἤδη ἱκανὸς χρόνος, καθ' ὃν ἐψιθυρίζετο, ὅτι ἀπέβλεπεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀλέξιος και ὅτι ὁσημέραι διεδίδετο ἡ κρυφία αὕτη συνωμοσία οὕτως, ὥςτε ἦσαν πολὺ πλείονες οἱ φιλαλέξιοι τῶν φιλισαακίων. Ἀλλ' ὁ Ἰσαάκιος, φράσσων τὸ οὖς καὶ δυςπιστῶν πρὸς τὰς τοιαύτας διαδόσεις, προςεῖχε, καθ' ἃ εἴδομεν, τὸν νοῦν εἰς τὴν ἄμυναν ἀπὸ ἧττον ἐπικινδύνων ἀντιπάλων, μὴ προφυλασσόμε[νος] ἀπὸ τῶν δόλων τοῦ ἀδελφοῦ. Ἀλλὰ πόσον ἄδικον εἶχεν οὕτως ἀ[...]πιστῶν ἀπέδειξαν τὰ συμβάντα ἐν Κυψέλοις. Καὶ δὴ ἐν [...]

τῷ στρατοπέδῳ ἐτεκταίνετο κρυφίως καὶ προδοτικῶς πρὸς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, πρὸς ὃν εἶχεν ὑποζωσθῆ ὁ Ἰσαάκιος, ἡ συνωμοσία, ἥτι ἔμελλε νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν καθαίρεσιν αὐτοῦ. Τὴν δὲ δολίαν ἐ ἱκανοῦ χρόνου προπαρασκευὴν τοῦ πραξικοπήματος ἀποδεικνύει ταχυεργία μεθ' ἧς ἐπεχειρήθη καὶ ἐξετελέσθη.

Ὁ Ἰσαάκιος, ἑτοιμασθεὶς νὰ ἐκδράμῃ εἰς κυνηγέσιον καθ' ἃς ἡμέρας ἐχρονοτρίβει ἐν Κυψέλοις, ἐκάλεσεν εἰς αὐτὸ καὶ τὸν συστρατευόμενον ἀδελφόν, ὅστις ἠρνήθη προβαλὼν ἀδιαθεσίαν. Ἀλλ' ἅμι τῇ εἰς τὴν θήραν ἐκ τοῦ στρατοπέδου ἀναχωρήσει τοῦ Ἰσαακίο μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν οἱ συνωμόται εἰσάγουσιν εἰς τὴν βασίλειο σκηνὴν τὸν Ἀλέξιον καὶ ἀναγορεύουσι βασιλέα. Ἦσαν δὲ οὗτο ὁ Θεόδωρος Βρανᾶς, ὁ Γεώργιος Παλαιολόγος, ὁ Ἰωάννης Πετραλίφας, ὁ Κωνσταντῖνος Ῥαοὺλ, ὁ Μιχαὴλ Κανταχουζηνὸς καὶ ἄλλοι πολλοί, ὧν τινες συγγενεῖς τοῦ βασιλέως καὶ ἀρχαῖοι ἑταῖρο τοῦ Ἀλεξίου. Ἅμα δὲ τῇ ἀνακηρύξει τῆς στάσεως προσεχώρησε εἰς αὐτοὺς σύμπασα ἡ στρατιά. Ἀμελλητὶ δ' ἀπεστάλησαν ἄνδρες ὅπως συλλάβωσι τὸν ἔκπτωτον βασιλέα. Ὁ δὲ Ἰσαάκιος, μαθὼ ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ τὰ γενόμενα, ἐτράπη ἀπὸ ῥυτῆρος εἰς φυγὴν ἀλλά, τῆς διώξεως μὴ ἀποπαυομένης, συνελήφθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐν Σταγείροις τῆς Μακεδονίας ὑπό τινος Παντευγένου, κα ἐξωρύχθη ἀμφοτέρους τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔν τινι μονῇ. Ἀπαχθεὶ δ' εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς καθείρχθη προσωρινῶς ἐν τοῖς βασιλείοις, ἔπειτα δ' ἐξωρίσθη εἰς τὸ Διπλοκόνιον ἔνθα ἔζη δεσμώτης μετὰ τοῦ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου δωδεκαετοῦ υἱοῦ Ἀλεξίου, λαμβάνων μεμετρημένον σῖτον καὶ οἶνον.

ι'.

Ἀλέξιος Κομνηνὸς καὶ Εὐφροσύνη.

Ἀναίμακτος ὑπῆρξεν ἡ ἀνατροπὴ τοῦ θρόνου τοῦ Ἰσαακίου μετὰ τὴν εἰς τὸν Ἀλέξιον προσχώρησιν συμπάσης τῆς ἐν Κυψέλοις στρατιᾶς καὶ τὴν προσήκουσαν παρασκευὴν τῶν πραγμάτων ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τῆς νέας βασιλίσσης Εὐφροσύνης. Καὶ ἡ μὲν

ἀντὶ δωρεῶν εἰς τὸ στράτευμα καὶ τοὺς κοινωνοὺς τῆς ἐπαναστάσεως σπατάλη τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰσαακίου χάριν τοῦ πρὸς τοὺς Βουλγάρους πολέμου ἐναποτεθησαυρισμένων χρημάτων καὶ εἰς αὐτοὺς παροχὴ γαιῶν παρεσκεύασαν εὔνουν τὸν στρατιωτικὸν ὄχλον· τὸ δ' ἐπαγωγὸν καὶ ἡ περίνοια τῆς Εὐφροσύνης κατεσίγασαν πάντα ὑπόκωφον γογγυσμὸν ἐπὶ τῷ τολμήματι τοῦ μισαδέλφου Ἀλεξίου, διαδεχομένου ἄλλως ἡγεμόνα, οὗ ἡ κακὴ διοίκησις δὲν εἶχεν ἐμπνεύσει ἀγάπην εἰς τὰ πλήθη. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ διάδοχος τοῦ Ἰσαακίου, καίπερ πρεσβύτερος αὐτοῦ ὤν, δὲν ἦτο βελτίων τοῦ προκατόχου. Καὶ ἡ μὲν ἐξωτερικὴ αὐτοῦ ὄψις ἦτο ἑλκυστικωτέρα τῆς τοῦ ἀδελφοῦ, ἀνωτέρα δὲ καὶ ἡ παίδευσις καὶ ἐπιεικεστέρα καὶ ἧττον ἀπότομος ἡ φύσις. Ἀλλ' οὔτ' ἐν τῇ διοικήσει τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, οὔτε ὡς στρατηγὸς εἶχέ τινα τῶν ἀρετῶν τῶν Κομνηνῶν, ὧν ἅμα τῇ ἀναρρήσει περιεβλήθη τὸ ὄνομα, ἐπικληθεὶς Ἀλέξιος Κομνηνὸς καὶ οἱονεὶ καταδικάσας αὐτὸς τὸν κατὰ πάντα ὑποδεέστερον οἶκον τῶν Ἀγγέλων, εἰς οὓς ἀνῆγε τὸ γένος. Διὰ τοῦτο, ἀποφεύγων τὸν πόλεμον, εὐθὺς ἅμα τῇ ἀναρρήσει ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς κονίστρας τῶν πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἀγώνων, μὴ συνεχίσας τὸ ἠτοιμασμένον ἔργον τοῦ ἀδελφοῦ καὶ ἀφήσας τοὺς πολεμίους νὰ ἐπεμβατῶσι καὶ ἀκολασταίνωσιν ἐν τῷ βυζαντιακῷ ἐδάφει. Τοιαύτη δ' ὑπῆρξεν ἡ ἐν τῇ πολιτικῇ διοικήσει ἐλαφρία αὐτοῦ καὶ ἀσυνειδησία, ὥστε τὰ τίμια παρεδόθησαν εἰς τοὺς κύνας, αἱ ἀρχαὶ ἀπέβησαν ὠνηταί, ἀπεμπολούμεναι εἰς τοὺς τὰ πλείονα παρέχοντας, τὰ μέγιστα τῶν ἀξιωμάτων ἐχορηγοῦντο εἰς ἄνδρας ἀναξίους, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Σύρους καὶ Σκύθας, τὸ ὑπήκοον ἐστέναζεν ὑπὸ τὸ βάρος τῶν πιέσεων, αἱ ἐπαρχίαι ἐξεμυζῶντο ὑπὸ τῶν φορολόγων. Καὶ τὰ μὲν ταμεῖα ἦσαν παρὰ πάντα ταῦτα κενά, τὸ στράτευμα περιῆλθεν εἰς ἐσχάτην ἔκπτωσιν καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις μόνην εἶχε φρουρὰν τοὺς Βαράγγους, ὁ δὲ στόλος διελύθη τελείως χάρις εἰς τὴν ἀνομίαν τοῦ συγγαμβροῦ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ Στρυφνοῦ. Ἐν ᾧ δὲ τὰ πάντα κατέρρεον περὶ τὸν κλονούμενον θρόνον τοῦ Βυζαντίου, ὁ ἐπ' αὐτοῦ καθήμενος ἐκόσμει ἑαυτὸν φιλαρέσκως διὰ τῶν χρυσοπάστων ἐσθήτων τοῦ τυφλωθέντος ἀδελφοῦ καὶ ἐστολίζετο γυναικωδῶς δίκην πλαγγόνος.

Συνεργὸς δὲ τῶν κακῶν, ἅτινα κατειργάσθησαν κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξίου Γ', ἦτο ἡ ἀναξία αὐτοῦ σύζυγος Εὐφροσύνη. Ἕλκουσα τὸ γένος ἐκ τοῦ εὐγενοῦς οἴκου

τῶν Καματηρῶν, ἦτο ἐνεργητικωτέρα καὶ ἐπιβλητικωτέρα τοῦ συζύγου. Ἔχουσά τι τὸ ἀρρενωπὸν καὶ κοσμουμένη ὑπὸ περισσῆς στωμυλίας, δὲν ἐστερεῖτο μὲν πολιτικῆς πείρας, εἶχε δὲ πρὸ πάντων θέλησιν ἰσχυράν, δι' ἧς ἐπεβάλλετο εἴς τε τοὺς περὶ αὐτὴν καὶ τὸν βασιλέα. Διὰ τοῦτο ἡ γυναικωνῖτις ὑπερέβαλε τὸν ἀνδρῶνα, καὶ οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν συγγενῶν τοῦ βασιλέως καὶ τῶν εὐπατριδῶν τοῦ Βυζαντίου ἐταπεινοῦντο ἐπὶ τοσοῦτον πρὸ τῆς Εὐφροσύνης, ὥςτε νὰ θεωρῶσι τιμὴν τὸ νὰ ὑποβαστάζωσιν ἐπὶ τῶν ἀρχοντικῶν αὐτῶν ὤμων δίκην θρανίδος τὴν ἀγέρωχον ἄνασσαν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς, ὅςτις οὐδ' ἐγίνωσκε πολλάκις τί συνέβαινε περὶ αὐτὸν καὶ ὑπέγραφε πᾶσαν διαταγὴν παρουσιαζομένην εἰς αὐτὸν, ὁ τιδήποτε καὶ ἂν περιεῖχε καὶ ὁσονδήποτε σολοίκως καὶ ἂν ἦτο συντεταγμένη, ὑπέκυπτε πρὸ τῶν θελήσεων τῆς βασιλίσσης. Οὕτως ὑπῆρχον εἷς μὲν βασιλεὺς, ἀλλὰ δύο ἀρχαὶ καὶ δύο αὐλαί. Ἡ Εὐφροσύνη συμπαρεκάθητο ἐπὶ ἰδίου θρόνου κατὰ τὰς δεξιώσεις ξένων πρέσβεων, μετέβαλλε πολλάκις ἰδιοβούλως τὰ μὴ ἀρέσκοντα εἰς αὐτὴν βασιλικὰ δόγματα, καὶ δυσταμένη ποτὲ πρὸς τὸν βασιλέα ἐδέχετο ἰδίας προςκυνήσεις ἐν ἰδίοις δώμασι τῶν ἀνακτόρων. Οὐδὲ περιωρίζετο εἰς ταῦτα ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τοῦ βασιλέως, ἀλλ' εἶχεν ἡ ὡραία καὶ φιλάρεσκος γυνὴ ἰδίους προστατευομένους οὐ μόνον ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς κλίνης. Εἷς μάλιστα τῶν παροδικῶν τούτων συνεύνων, ὁ Βατάτζης, προδοθεὶς εἰς τὸν βασιλέα, ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ, λακπατήσαντος μεθ' ὕβρεων τὴν ὑπὸ τοῦ φονέως εἰς αὐτὸν κομισθεῖσαν κεφαλὴν τοῦ κλεψιγάμου. Ἡ δὲ ἀποκάλυψις τῶν ἀνόμων ἐρώτων τῆς Εὐφροσύνης ἐφόβησε καὶ ἐταπείνωσεν αὐτὴν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥςτε ἡ πρώην ἀγέρωχος δέσποινα κατέφυγεν εἰ[ς] ἱκεσίας πρὸς τοὺς περὶ αὐτὴν, παρακαλοῦσα νὰ πείσωσι τὸν σύζυγον, ὅπως μὴ ἐκδιώξῃ αὐτήν. Καὶ ἐπέδειξε μὲν πρὸς ὥραν τέλο[ς] σθένος ὁ περὶ τὴν τιμὴν ὑβρισθεὶς Ἀλέξιος, καὶ, ἀποβαλὼ[ν] τὴν μοιχαλίδα ἐξευτελιστικῶς ἐκ τῶν ἀνακτόρων, ἀπέπεμψεν ἐπ[ὶ] δικώπου λέμβου εἴς τινα μονὴν κατὰ τὸν εἴςπλουν τοῦ Πόντου. Ἀλλ' αἱ ἐνέργειαι τῆς γοήσσης καὶ ἡ πρὸς αὐτὴν συμπάθεια τοῦ πλήθους μετέπεισαν τὸν Ἀλέξιον, ὅςτις μετὰ ἓξ μῆνας ἀνεκάλεσε τὴν Εὐφροσύνην, ἀνακτήσασαν μετ' οὐ πολὺ τὴν προτέραν ἰσχύν.

Καὶ τὰ ὄργανα δὲ, εἰς ἃ ἡ βασιλικὴ δυὰς ἐνεπιστεύετο τὰ τῆς διοικήσεως, συνετέλουν ἀντ' ἀγαθοῦ εἰς τὸν ὄλεθρον τῶν κοινῶν

πραγμάτων. Ὁ μὲν φρούραρχος τοῦ πραιτωρίου Ἰωάννης Λαγὼς ἔπασχε τοιαύτην φιλοχρηματίαν, ὥστε, ἀντὶ νὰ προστατεύῃ τὰ συμφέροντα τῶν πολιτῶν καὶ ἀστυνομῇ εὐσυνειδήτως, ἦτο σύμμαχος καὶ σύντροφος τῶν εἰς τὴν φρούρησιν αὐτοῦ ἀνατιθεμένων, οἵτινες, ἀποφυλακιζόμενοι παρ᾽ αὐτοῦ νύκτωρ, ἐλαφυραγώγουν τὰς οἰκίας τῶν πολιτῶν καὶ διένεμον τὰ κλοπιμαῖα μετὰ τοῦ φρουράρχου. Εἰς τοιαύτην δὲ τέλος διὰ τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ ἐξηρέθισεν ὀργὴν τὸν λαόν, ὥστε τὰ πλήθη ἐστασίασαν μέχρι τοῦ νἀναδείξωσιν ἄλλον βασιλέα, μετὰ δυσχερείας δὲ κατηυνάσθη ἡ στάσις. Ὁ δ᾽ ἐπὶ τοῦ κανικλείου Κωνσταντῖνος Μεσοποταμίτης, ὃν ἐξέλεξεν ἡ Εὐφροσύνη ὡς πρωθυπουργὸν περὶ τὸ 1199 ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς περιστολῆς τῶν παντοίων καταχρήσεων, αἵτινες ἐλυμαίνοντο τὴν πολιτείαν, εἰσήγαγε μὲν ἱκανὴν τάξιν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν συγχέων τὰ ὅρια τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, τοῦτο δὲ ἀξιῶν νὰ ἐπιβάλῃ τοὺς νόμους εἰς τοὺς ἄλλους, ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀνώτερον αὐτῶν, καὶ ἀπέβη πανίσχυρος, τοὺς πάντας πιέζων καὶ ἀμαυρόνων, οὐδ᾽ αὐτῶν τῶν συγγενῶν τῆς βασιλίσσης ἐξαιρουμένων. Τούτων ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς Βασίλειος ὁ Καμματηρός, ὃν εἶχε τυφλώσει ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνός, ἀποκατέστησε δ᾽ εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Ἰσαάκιος, εἶχεν ἔπειτα μεγάλην δύναμιν παρὰ τῷ Ἀλεξίῳ μέχρι τοῦ μεσουρανήματος τοῦ Μεσοποταμίτου, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσεν ὑπηρετῶν τὸν βασιλέα καὶ κατόπιν ὡς λογοθέτης τοῦ δρόμου· καὶ τὰς Ἀθήνας δ᾽ ἐπεσκέφθη ὡς τοιοῦτος περὶ τὸ 1200, ἀρχιερατεύοντος τοῦ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου. Ἐκκρουσθεὶς δὲ τέλος τῆς ἀρχῆς ὁ Μεσοποταμίτης διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν κατ᾽ αὐτοῦ ἀντιπολιτευομένων, ἐν οἷς καὶ ὁ Βασίλειος Καμματηρὸς καὶ ὁ Μιχαὴλ Στρυφνός, ἐπέβη τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου τῆς Θεσσαλονίκης· ἀλλ᾽ ἐπιστρέψας μετὰ βραχὺ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καθῃρέθη δι᾽ ἀποφάσεως τῆς συνόδου καταδικασάσης αὐτόν. Διεδέχθη δ᾽ αὐτὸν ὡς ἐπὶ τοῦ κανικλείου ὁ Θεόδωρος Εἰρηνικός, ὃν ὡς χρηστὸν ἄνδρα καὶ ῥήτορα ἅμα δεξιώτατον, καλῶς δὲ ἄρξαντα τὴν ἀνατεθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἀρχὴν παριστάνει ὁ Νικήτας Χωνιάτης.

Ἀλλὰ τῶν ἰσχυροτάτων, ἅμα δὲ καὶ ὀλεθριωτάτων ὀργάνων τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀλεξίου ὑπῆρξεν ὁ Μανουὴλ Στρυφνός, σύζυγος τῆς ἀδελφῆς τῆς Εὐφροσύνης. Ὁ Στρυφνὸς δὲν παρουσιάζεται ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς νῦν τὸ πρῶτον, ἀλλ᾽ εἶχεν εἰσαχθῇ εἰς τὴν δη-

μοσίαν ὑπηρεσίαν ἴσως ἤδη ἐπὶ τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ. Ἀλλὰ μάλιστα ἴσχυσεν ἐπὶ τοῦ συγγάμβρου, ἐφ' οὗ, ἄλλα πρότερον περιβληθεὶς ἀξιώματα, ἀνεδείχθη ἔπειτα μέγας δοὺξ, ἤτοι ναύαρχος. Καὶ ὅτι μὲν ὁ παραδοθεὶς εἰς τὸν Στρυφνὸν στόλος εὑρίσκετο ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει γινώσκομεν ἤδη, παρακολουθήσαντες τὴν παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις ἔκπτωσιν τῶν ναυτικῶν πραγμάτων ἀπ' αὐτῆς ἤδη τῆς ἀρχῆς τῶν Κομνηνῶν, οἵτινες περὶ τἆλλα λαμπρῶς ἄρξαντες, εἶνε, καθ' ἃ εἴδομεν, ἀσυγχώρητοι ἐπὶ τῇ παραμελήσει τοῦ στόλου. Ἀλλ' ἡ παρακμὴ ἔφθασεν εἰς διάλυσιν ἐπὶ τῆς ναυαρχίας τοῦ Στρυφνοῦ. Ὑπὸ ἀκορέστου συνεχόμενος φιλοχρηματίας δὲν ἀφῆκε γόμφον καὶ ἄγκυραν οὐδὲ ἱστίον, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐπώλησε, πλουτίζων τὸ ἴδιον βαλάντιον, καὶ ἐξεκένωσε παντὸς πλοίου πολεμικοῦ τὰ νεώρια. Τὸ δὲ χείριστον, τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ οὕτως ἐν αὐτῷ τῷ ναυστάθμῳ καταποντισθέντος στόλου ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν πειρατείαν, σκυλεύοντα τἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας πλέοντα ἐμπορικὰ πλοῖα οὐ μόνον τῶν Βυζαντίνων, ἀλλὰ καὶ τῶν Πισατῶν, οἵτινες ἐξερεθισθέντες εἰσέβαλον εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἐξ οὗ μετὰ δυσκολίας ἐξώσθησαν τῇ βοηθείᾳ τῶν Βενετῶν.

Ἐλυμαίνοντο δὲ τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας καὶ ἄλλως ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις πειραταί, ὧν ἐπιφοβώτατος ὁ περιβόητος ἐκ Γενούης Καφούρης (**Gaffore**), ὅστις διὰ πειρατικοῦ στόλου ἄριστα ὠργανωμένου ἐπεχείρει ἐπιθέσεις τολμηροτάτας. Ἐναντίον δ' αὐτοῦ ἐστάλη μετὰ τριάκοντα νηῶν ὁ ἐκ Καλαβρίας ὁρμώμενος Ἰωάννης Στειριόνης, πειρατὴς μέν ποτε ὑπάρξας καὶ αὐτός, ἀλλὰ προσκολληθεὶς ἔπειτα εἰς τὸν Ἰσαάκιον καὶ οὐκ ὀλίγον ὠφελήσας ἔκτοτε τοὺς Βυζαντίνους ἐν τοῖς κατὰ θάλασσαν ἀγῶσι. Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ὁ Καφούρης ἐνίκησε τὸν Στειριόνην, ἀποβαλόντα ἁπάσας τὰς νῆας. Παραλαβὼν δ' ἔπειτα ἄλλα πλοῖα τῶν Πισατῶν, κατετρόπωσε τέλος τὸν Γενουήσιον πειρατήν· καὶ αὐτὸν μὲν ἐφόνευσεν, ἐκυρίευσε δὲ τὰς νῆας αὐτοῦ πλὴν τεσσάρων. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Καφούρη ἐσυνεχίσθη οὐχ ἧττον ὑπὸ τοῦ γυναικαδέλφου αὐτοῦ Βετράνου, ἔχοντος ἰδίως ὁρμητήριον τὴν Κέρκυραν· αἱ δὲ ἀντεκδικήσεις τῶν Βυζαντίνων κατὰ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ Γενουηνσίων ἤγαγον εἰς μακρὰς διαπραγματεύσεις καὶ εἰς ἀποζημιώσεις πρὸς αὐτούς.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαύτη ὑπῆρχεν ἔλλειψις ἀσφαλείας ἀνὰ τὰς θαλάσσας καὶ τοιαύτη ἡ οἰκτρὰ ἔκπτωσις ἡ μᾶλλον τελεία διάλυσις

χεῖαι αὗται ἐκστρατεῖαι μᾶλλον πρὸς ἐκφόβησιν τοῦ ἀντιπάλου καὶ πρὸς διάσωσιν τῶν ὑπολειπομένων κτήσεων τοῦ Βυζαντίου ἐπεχειρήθησαν, οὐδ' ἀπέληξαν εἰς ἀνόρθωσιν τῶν ἤδη γενομένων ἀπωλειῶν.

Μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Ῥουκρατίνου ἐκ τῆς ἀρχῆς ἔξωσιν ὁ Καϊχοσρόης ἐν φυγαδείᾳ περιπλανώμενος ἦλθε καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν Ἀλέξιον, ὅςτις ἐδεξιώθη αὐτὸν φιλίως. Διατρίψας δ' ἐν τῇ βασιλευούσῃ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἀδελφοῦ, οὐδὲν ἐπεχείρησε κατὰ τοῦ Βυζαντίου μετὰ τὴν νέαν ἐν Ἰκονίῳ ἐγκατάστασιν, ἀνταπέδωκε δὲ πρὸς τὸν Ἀλέξιον τὴν φιλοφροσύνην ἧς εἶχε τύχει παρ' αὐτοῦ, ξενίσας αὐτὸν ἔπειτα ἐκπεσόντα τοῦ θρόνου καὶ φυγάδα.

ιϐ'.

Ὁ Ἀλέξιος καὶ οἱ Βούλγαροι.

Τὸ λάθος τοῦ Ἀλεξίου, σπεύσαντος ἅμα τῇ ἀναρρήσει νὰ διαλύσῃ τὴν παρεσκευασμένην κατὰ τῶν Βουλγάρων στρατιάν, ἐθράσυνε τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἀσάν. Οὕτω δ' ὑπέρογκοι ἦσαν αἱ ἀξιώσεις αὐτῶν αἱ διατυπωθεῖσαι πρὸς τοὺς σταλέντας ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου πρέσβεις, ὥςτε ὁ αὐτοκράτωρ ὡμολόγησε τὰς ἐπιδιωκομένας μετ' αὐτῶν σπονδάς. Ἀπόντος δ' αὐτοῦ ἐν Ἀσίᾳ, εἰςελάσαντες οἱ Βούλγαροι εἰς τὸ βυζαντιακὸν ἔδαφος καὶ προχωρήσαντες μέχρι Σερρῶν ἐνίκησαν τοὺς ἐκεῖ στρατοπεδεύοντας Βυζαντίνους καὶ ἐζώγρησαν τὸν στρατηγὸν Ἀλέξιον Ἀσπιέτην, πιθανώτατα ὄντα συγγενῆ τοῦ ἐπὶ Ἰσαακίου τυφλωθέντος στρατηγοῦ τῶν βουλγαρικῶν πολέμων Κωνσταντίνου Ἀσπιέτου, καὶ ἀπῆλθον, συναποκομίζοντες πλείστην ὅσην λείαν. Ἀνησυχήσας δὲ τέλος ὁ βασιλεὺς ἐξέπεμψεν ἐπὶ τοὺς Βουλγάρους μεθ' ἱκανῆς στρατιᾶς τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ καὶ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιον. Ἀλλ' ὁ Ἀσὰν, ἀπόητος μείνας, εἰςέβαλε μετὰ νέας ὁρμῆς εἰς τὰς περὶ τὸν Στρυμόνα καὶ τὴν Ἀμφίπολιν χώρας, ἔπειτα δὲ μετέβη εἰς Μακεδονίαν πρὸς συνάντησιν τοῦ Ἰσαακίου. Ἀλλ' ἡ ἀπερισκεψία τοῦ νεαροῦ Βυζαντίνου στρατηγοῦ ἤγαγεν εἰς νέαν νίκην τῶν Βουλγάρων, πολλοὺς μὲν τῶν πολεμίων φονευσάντων καὶ αὐ-

τῶν δὲ τὸν στρατηγὸν ζωγρησάντων. Μετὰ δὲ τὴν νίκην ταύτην ἄφοβοι διέτρεχον τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐλαφυραγώγησαν τὰς Σέρρας.

Ἀλλὰ τέλος ὁ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἐμβάλλων εἰς τρόμον τοὺς Βυζαντίνους Ἀσὰν, ἐπιστρέψας μετὰ τὴν νίκην ταύτην εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἐξέλιπε φονευθεὶς τῷ 1196 ὑπό τινος ὁμοφύλου ἀξιωματικοῦ, τοῦ Ἰωάννου ἢ Ἰβάγκου, ὅστις, ἔχων σχέσεις ἐρωτικὰς μετὰ τῆς ἀδελφῆς τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀσὰν, ἦλθεν εἰς ἔριν πρὸς αὐτόν. Μετὰ δὲ τὸν φόνον ὁ Ἰβάγκος, σπεύσας μετὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ, κατέλαβε τὴν αὐτὴν τοῦ φόνου νύκτα τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ἀσὰν, τὸ ὀχυρώτατον Τέρνοβον, ἐφιέμενος νἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Βουλγάρων. Ὅτε δ' ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ ἀμελλητὶ ἐκ τῆς ἰδίας περὶ τὴν Πρεσθλάβαν ἀρχῆς ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀσὰν Πέτρος καὶ ἔστησε τὴν στρατιὰν αὐτοῦ περὶ τὸ Τέρνοβον, θέλων νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὴν πόλιν διὰ τῆς πείνης, δυσπιστῶν ὁ Ἰβάγκος πρὸς τὰς ἰδίας δυνάμεις ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Ἀλεξίου, ὑποδεικνύων, ὅτι διὰ τῆς καταλήψεως τοῦ Τερνόβου θὰ ἐγίνετο κύριος τῆς ὅλης Βουλγαρίας. Καὶ δὲν ἠμέλησε μὲν ὁ αὐτοκράτωρ, ἀλλ' ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ὑπῆρξεν οὕτω νωθρὰ, ὥστ' ἐξέφυγεν αὐτὸν ἡ λαμπρὰ ἐκείνη εὐκαιρία τῆς καθυποτάξεως τῶν διεσπασμένων καὶ κατεπτοημένων Βουλγάρων. Οὐ μικρὸν δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀποτυχίαν πάσης ἐνεργείας τοῦ βασιλέως καὶ ἡ στάσις τῆς ὑπὸ τὸν πρωτοστράτορα Μανουὴλ Καμύτζην ἐπὶ τὴν Βουλγαρίαν ἐκπεμφθείσης στρατιᾶς, ἥτις, φθάσασα εἰς τὰ σύνορα τῆς χώρας καὶ καταληφθεῖσα ὑπὸ ἀλόγου φόβου, ἠρνήθη πᾶσαν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν στρατηγοῦντα, καὶ ἐπανέζευξεν ἀκόσμως.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ Ἰβάγκος, μάτην ἀναμείνας βοήθειαν καὶ βλέπων ὁσημέραι κρατυνόμενον τὸν Πέτρον, ἀποδράσας ἐκ Τερνόβου, κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ δὲ ἀρχὴ τῶν Βουλγάρων περιῆλθεν εἰς τὸν Πέτρον, συνάρχοντα μετὰ τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ Ἰωάννου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πέτρος ἐφονεύθη μικρῷ ὕστερον τῷ 1197 ὑπό τινος τῶν ὁμοφύλων, ἡ δὲ ὅλη ἀρχὴ τῶν ἡνωμένων Βλάχων καὶ Βουλγάρων περιῆλθεν εἰς τὸν Ἰωάννην.

Εἶνε δὲ οὗτος ὁ ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων Ἰωαννίτζης, ὑπὸ δὲ τῶν Βουλγάρων καὶ Καλοϊωάννης καλούμενος, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἐπὶ τοῦ Ἰσαακίου συλληφθεὶς καὶ ὁμηρεύσας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅστις, κατορθώσας νἀποδράσῃ ἐκ τῆς βασιλευούσης, ἴσχυσε θεραπεύων

τοὺς Βλάχους. Μοναρχήσας δ' ἀνεδείχθη ἄσπονδος πολέμιος τῶν Ἑλλήνων, συνενόνων γενναιότητα στρατιώτου καὶ πολιτικὴν δεξιότητα πρὸς ὠμότητ' αὐτόχρημα βαρβαρικήν. Τὴν δὲ ὁσημέραι αὐξανομένην δύναμιν αὐτοῦ ἐνίσχυσεν ἔτι μᾶλλον ὁ γάμος μετὰ τῆς θυγατρὸς ἑνὸς τῶν ἡγεμόνων τῶν Κομάνων. Αἱ ἐπιδρομαὶ αὐτοῦ ἐγίνοντο ὁσημέραι θρασύτεραι, τὸν δὲ Ἀπρίλιον τοῦ 1202, εἰςβαλὼν εἰς τὴν Ῥοδόπην, ἐχείρωσε τὴν Κωνσταντίαν, ἔπειτα δ' ἐξεπολιόρκησε τὴν Βάρναν, κρατήσας αὐτῆς ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἀπανθρώπως ἀποσφάξας ἅπαντας τοὺς ζωγρηθέντας. Καὶ ἐξηκολούθουν μὲν οἱ Βούλγαροι χάριν λαφυραγωγίας μᾶλλον ἢ κατακτήσεως ἐπιτρέχοντες τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἀλλ' ἡ πρόοδος αὐτῶν ἦτο τοιαύτη, ὥςτε βλέπομεν αὐτοὺς δεξιῶς χειριζομένους μηχανήματα πολιορκητικά.

Καὶ εἰρήνευσε μὲν τέλος τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁ Ἀλέξιος πρὸς τὸν Ἰωαννίτζην. Ἀλλὰ τὰ ἐξ αὐτοῦ παθήματα δὲν ὑπῆρξαν τὰ μόνα, ἅτινα ὑπέστησαν οἱ Βυζαντῖνοι παρὰ τῶν Βουλγάρων καὶ Βλάχων. Οὐχ ἧττον δὲ τοῦ Ἰωαννίτζη ἐπικίνδυνος ἀπέβη ὁ Βλάχος Δοβρομηρὸς Στρεγάνος, ὃν Χρύσον ἐκάλουν οἱ Βυζαντῖνοι. Οὗτος ἐν τοῖς χρόνοις τῶν πολέμων πρὸς τὸν Ἀσὰν καὶ τὸν Πέτρον εἶχε προςέλθει εἰς τὸ Βυζάντιον μετὰ πεντακοσίων ἀνδρῶν. Πρὸς ἀμοιβὴν δὲ τῶν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ ἀνετέθη εἰς τὸν Χρύσον ἡ φρούρησις τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Στρουμμίτζης. Ἀλλ' εἰς ἰδίαν ἐποφθαλμιῶν ἀρχὴν καὶ ἀποστατήσας ἀπὸ τοῦ βασιλέως ἔκειρε τὰ μέχρι τῶν Σερρῶν. Καὶ ἀπεφάσισε μὲν ὁ Ἀλέξιος νὰ καταπολεμήσῃ αὐτὸν τῷ 1198, προεχώρησε δὲ μετὰ στρατιᾶς μέχρι τῶν Κυψέλων· ἀλλὰ τὸ ἀναποφάσιστον καὶ ἀσυνεπὲς τοῦ χαρακτῆρος τοῦ βασιλέως ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτοῦ ἀπράκτου εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ δίμηνον χρονοτριβήν. Ἀλλ' αἱ πρόοδοι τοῦ Χρύσου ἠνάγκασαν τέλος τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν κατ' αὐτοῦ στρατείαν, ἀρχομένου τοῦ θέρους τοῦ 1199. Πράγματι ὁ Χρύσος προςέθηκε μετ' οὐ πολὺ εἰς τὴν Στρούμμιτζαν νέαν κτῆσιν, τὸ Πρόσακον, ἔρυμα ἐκ φύσεως ἀπρόςμαχον παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀξιόν, οὗ τὸ ἐρυμνὸν ηὔξησεν ὁ Βλάχος δεσπότης δι' ἐπιτέχνων ὀχυρωμάτων. Στρατεύσας δ' ἐπ' αὐτὸν ὁ βασιλεὺς δὲν ἤκουσε τὴν γνώμην τῶν ἐμπείρων τοῦ πολέμου, οἵτινες συνέστησαν εἰς αὐτὸν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Προσάκου, ἀφ' οὗ πρῶτον κυριεύσῃ

τὰ ὑπὸ τοῦ Χρύσου κατεχόμενα εὐάλωτα χωρία, ἀλλ' ὥρμησε κατ' εὐθεῖαν ἐναντίον τοῦ δυσπορθήτου φρουρίου. Καὶ ἠγωνίσθησαν μὲν γενναίως οἱ στρατιῶται τοῦ βασιλέως, ἀλλ' οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατορθώσωσι· τοῦτο μὲν διὰ τὴν καρτερίαν τῶν πολιορκουμένων καὶ τὴν ἀρίστην διεύθυνσιν τῶν πετροβόλων αὐτῶν μηχανημάτων, τοῦτο δὲ διὰ τὴν ἀσυνειδησίαν τῆς βασιλικῆς ἐπιμελητείας, ἥτις, προκειμένης τῆς ἁλώσεως οὕτως ὀχυρᾶς ἀκροπόλεως, οὐδὲ κἂν περὶ σκαπανῶν καὶ κλιμάκων εἶχε μεριμνήσει ἐγκαίρως. Ὑπὸ τοιούτους δὲ ὅρους ἀστοχήσας ὁ αὐτοκράτωρ τῆς ἐκπολιορκήσεως τοῦ Προσάκου ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς τὸν Χρύσον, παραχωρήσας μὲν εἰς αὐτὸν ὁριστικῶς τὴν Στρούμμιτζαν, τὸ Πρόσακον καὶ τὴν πέριξ χώραν, συνάψας δὲ μετ' αὐτοῦ, καίπερ μὴ στερουμένου συζύγου, εἰς γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ πρωτοστράτορος Καμύτζη, ἀποσπασθεῖσαν τοῦ συζύγου ὃν ἤδη εἶχεν.

Ἔσπευσε δ' ὁ βασιλεὺς εἰς τὰς τοιαύτας ταπεινωτικὰς μετὰ τοῦ Χρύσου συνθήκας, ἐπειδὴ καὶ ἄλλως περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐταλαιπωρεῖτο τὸ Βυζάντιον ἕνεκεν ἐπιδρομῆς Πατζινάκων καὶ Βλάχων, οἵτινες ὀλίγον πρότερον κατ' Ἀπρίλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1199, διαβάντες τὸν Ἴστρον, εἶχον εἰσορμήσει εἰς τὴν Θράκην μέχρι Τζουρουλοῦ καὶ Ῥαιδεστοῦ. Ἀλλὰ τέλος μετὰ πολλὴν δῄωσιν καὶ αἰχμαλωσίαν ὁ ἐν Βιζύῃ τῆς Θράκης φρουρῶν βυζαντιακὸς στρατός, ἐξελθὼν ἐπὶ τοὺς ἐπιδρομεῖς καὶ νικήσας αὐτούς, ἀπέλαβε τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὴν λείαν. Ἀλλ' ἐξ ἄφρονος πλεονεξίας τῶν νικητῶν, τραπέντων εἰς ἁρπαγὴν τῶν λαφύρων ἐκείνων, οἱ φεύγοντες Πατζινάκαι ἀναθαρρήσαντες ἐπέστρεψαν ἐπὶ τοὺς νικήσαντας Βυζαντίνους καὶ ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγήν.

Μετ' οὐ πολὺ δ' ἀνεφάνη ὡς ἐχθρὸς τοῦ Βυζαντίου καὶ ὁ Ἰβάγκος, ὃν εἴδομεν φυγόντα ἐκ Τερνόβου εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τυχὼν φιλιωτάτης δεξιώσεως παρὰ τοῦ βασιλέως εἶχε μετονομασθῇ Ἀλέξιος καὶ μνηστευθῇ τὴν ἐν βρεφικῇ ἡλικίᾳ εὑρισκομένην Θεοδώραν, θυγατέρα τοῦ γαμβροῦ τοῦ βασιλέως, τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου τοῦ στρατεύσαντος μὲν ἐπὶ τὸν Ἀσάν, συλληφθέντος δὲ καὶ ἀποθανόντος ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ. Καὶ μέχρι μὲν τοῦ 1200 ὁ Ἰβάγκος ἔμενε πιστὸς εἰς τοὺς Βυζαντίνους, ἐξορμῶν δ' ἐκ Φιλιππουπόλεως ἢ καὶ συστρατεύων μετὰ τοῦ Ἀλεξίου πολλάκις ὠφέλει τὸ Βυζάντιον, ἀποκρούων τοὺς ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βουλγάρων, Βλάχων

καὶ Βουλγάρων ἀτελευτήτους κινδύνους τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας. Ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ἴσχυσεν ἐπὶ τοσοῦτον ἀπὸ τῆς Φιλιππουπόλεως, ἥτις ἦτο ἡ ἕδρα τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, ἀσκῶν μὲν τοὺς ὁμοφύλους Βλάχους, διανέμων δ' εἰς αὐτοὺς δωρεὰς καὶ ὅπλα καὶ ὀχυρόνων περὶ τὴν Ῥοδόπην φρούρια, ὥςτ' ἐξηγέρθησαν κατ' αὐτοῦ ὑπόνοιαι περὶ μελετωμένης ἀποστασίας, εἰς ἃς δὲν ἐπίστευσεν ὁ βασιλεύς. Ἀλλ' ὁ Ἰβάγκος πράγματι ἐπανεστάτησε, καὶ, συμπράττων μετὰ τοῦ Ἰωαννίτζη, ἐφ' ὅσον οὗτος ἦτο ἔτι πολέμιος τοῦ Βυζαντίου, ἀντεμάχετο μὲν σθεναρῶς πρὸς τὰς ἐκπεμπομένας ἐναντίον αὐτοῦ στρατιὰς, ἐπέτρεχε δὲ τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν μέχρι τῆς Ξάνθης καὶ τῶν Ἀβδήρων καὶ ἐκυριάρχει περί τε τὴν Ῥοδόπην καὶ τὸ Πάγγαιον. Μόνον δὲ διὰ δόλου κατώρθωσε τέλος ὁ Ἀλέξιος νὰ συλλάβη τὸν Ἰβάγκον καὶ ῥίψη αὐτὸν εἰς τὰ δεσμά. Ἡ δὲ μνηστὴ αὐτοῦ Θεοδώρα, ἥτις δὲν εἶχε παραδοθῆ εἰς αὐτὸν μετὰ τὴν ἀποστασίαν, αὐξηθεῖσα ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἔγεινε μετὰ ταῦτα σύζυγος τοῦ Χρύσου.

Τοιαῦται αἱ παρὰ τῶν Βουλγάρων καὶ Βλάχων πυκναὶ ἐνοχλήσεις τῶν βυζαντιακῶν χωρῶν, ὧν παραδόξως δὲν συμμετέσχεν ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου ὁ πρότερον ἐπὶ Ἰσαακίου συμπράξας μετ' αὐτῶν Στέφανος Νεμάνιας ὁ ἐπὶ μακρὸν ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Βυζαντίνους διακείμενος ἀρχιζουπᾶνος τῶν Σέρβων. Ἴσως δ' εἰς τὰς φιλιωτέρας ταύτας σχέσεις ἤγαγεν ἡ μετὰ τοῦ Ἀλεξίου κηδεστία τοῦ Νεμάνια, ἔχοντος σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος· τὴν δὲ προςέγγισιν τοῦ Σέρβου ἡγεμόνος πρὸς τὸ Βυζάντιον δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ἐνδεικνυομννην καὶ διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ βυζαντιακοῦ ἐδάφους ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει ἱδρύσεως τῆς μέχρι καὶ τῆς σήμερον σωζομένης μονῆς τοῦ Χιλιανταρίου.

ιγ'.

Ἀποστασίαι καὶ ἀρχαὶ ἀποκεντρώσεως.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτως οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Βλάχοι κατέτριβον τὸν βασιλέα, καὶ ἄλλως ὄντα ἀθαρσῆ καὶ ἀνίκανον νὰ θεραπεύσῃ τὴν πο-

…ιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἔκπτωσιν, ὑφ' ἧς ἔπασχε τὸ Βυζάντιον, …ὴν ἀπαιτουμένην σθεναρὰν καὶ συστηματικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν …ολεμίων, δι' ἧς καὶ μόνης θὰ ἠδύνατο νἀπαλλαχθῇ αὐτῶν ἡ πο-

Η ΜΟΝΗ ΧΙΛΙΑΝΤΑΡΙΟΥ ΕΝ ΑΓΙΩι ΟΡΕΙ

λιτεία, καθίστανε δυσχερεστάτην σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ ἀδυναμία, ἣν ἐγέννων αἱ συχναὶ ἐν αὐτῷ τῷ κράτει ἀποστασίαι.

Καὶ ἡ μὲν ὑπὸ μερίδος τοῦ ὄχλου ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνάρ-

ρησις ὡς αὐτοκράτορος τοῦ ἀστρολόγου Ἀλεξίου Κοντοστεφάνου τῆς ἐκ Κυψέλων εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἐπιστροφῆς καὶ τῆς ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ στέψεως τοῦ Ἀλεξίου μετὰ τὴν τύφλωσιν τοῦ ἀ φοῦ Ἰσαακίου ἀπέβη ἄκαρπος, καὶ ἡ στάσις κατηυνάσθη αὐθημ διὰ τῆς δραστηριότητος τῆς Εὐφροσύνης.

Τρεῖς δὲ μῆνας μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Ἀλεξίου Κίλιξ τις π βληθεὶς τὸ ὄνομα Ἀλεξίου τοῦ υἱοῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, τ χάνων δὲ καὶ τῆς βοηθείας τοῦ σουλτάνου τῆς Ἀγκύρας Μουσδ ἤρχισεν εὑρίσκων πολλοὺς ὀπαδοὺς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Καὶ τὸ πρῶτον ἔστειλε κατὰ τοῦ ἀποστάτου ὁ αὐτοκράτωρ τὸν εὐνοῦ καὶ παρακοιμώμενον Ἰωάννην τὸν Ἡνοπολίτην, ἔπειτα δ᾽ ἐστ τευσεν αὐτός, τέλος δ᾽ ἀνέθηκε τὴν καταπολέμησιν αὐτοῦ εἰς Μανουὴλ Καντακουζηνόν. Καὶ αἱ μὲν στρατεῖαι αὗται ἀπέβη ἀνεπιτυχεῖς, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ Ψευδαλεξίου ἀπαλλαγὴ ἐπῆλθε τ διὰ τῆς δολοφονίας αὐτοῦ ὑπό τινος τῶν ἰδίων ὀπαδῶν.

Μικρὸν δὲ μετὰ τὴν στάσιν κατὰ τοῦ Ἰωάννου Λαγὼ ἐν ἔτει 12 τοῦ αὐτοκράτορος ἀπόντος ἐν Χρυσοπόλει, τὰ πλήθη ἀνεκήρυξαν σιλέα ἐν Κωνσταντινουπόλει προκοίλιόν τινα ἕλκοντα τὸ γένος ἐκ Κομνηνῶν καὶ διὰ τὸ πάχος ἐπονομαζόμενον Παχύν. Καὶ κατέλ μὲν ὁ Παχὺς τὸ παλάτιον, ἐνηδρύνετο δὲ ἤδη ὡς βασιλεύς, οὐ νὸς ἀντιστάντος. Ἀλλ᾽ ἡ βασιλεία αὐτοῦ μίαν μόνην διήρκε ἡμέραν· τὴν δ᾽ αὐτὴν ἐκείνην νύκτα οἱ παρὰ τοῦ Ἀλεξίου δια χθέντες ἐπέπεσον κατὰ τοῦ ἀφρόντιδος ἐπιβάτου τοῦ βασιλείου θ νου. Καὶ οἱ μὲν τὸν ἱππόδρομον κατέχοντες στασιῶται τοῦ ἀντ του εὐχερῶς διεσκορπίσθησαν, ὁ δὲ Ἰωάννης ἐφονεύθη, καὶ ἡ αἱ φυρτος αὐτοῦ κεφαλὴ ἐξετέθη εἰς πάνδημον θέαν ἔν τινι ἀψῖδι ἀγορᾶς.

Πολὺ δὲ σοβαρωτέρα τῶν ἀποστασιῶν τούτων ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Ν νουὴλ Καμύτζη. Ἦτο δὲ ὁ πρωτοστράτωρ οὗτος ἐξάδελφος τοῦ σιλέως ὑπηρετήσας στρατιωτικῶς τὸ Βυζάντιον ἐπί τε τοῦ Ἰσαακ καὶ τοῦ Ἀλεξίου καὶ κάτοχος μεγάλης περιουσίας, ἐξ ἧς οὐκ ὀλί εἶχε χορηγήσει χρήματα εἰς τὸν Ἰσαάκιον, ἀντεπεξερχόμενον κα τοῦ ἀποστάτου Βρανᾶ, οὗ ἦτο ἄσπονδος ἐχθρός. Νικηθεὶς δ᾽ ἔπει καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰωαννίτζη, μάτην ἐλιπάρησε τὸν β σιλέα νὰ ἀπολυτρώσῃ αὐτόν· ἐπλήρωσε δὲ τὰ λύτρα, παρακληθ ὑπὸ τοῦ Καμύτζη, ὁ πενθερὸς αὐτοῦ Χρύσος, ὅστις καὶ ἀπέστει

αὐτὸν εἰς Πρόσακον. Καὶ ἐκ τῆς νέας δὲ ταύτης αἰχμαλωσίας δὲν ἐφάνη πρόθυμος νἀπολύσῃ αὐτὸν ὁ Ἀλέξιος, ὅστις ἀπ' ἐναντίας ἐδήμευσεν ἰδιοτελῶς τὴν οὐσίαν καὶ τὰς κτήσεις αὐτοῦ. Διό, ἀποσκιρτήσας ἀπὸ τοῦ βασιλέως καὶ συμπράττων μετὰ τοῦ Χρύσου, ἀπέδη ἐπικίνδυνος ἐπιτρέχων τὴν Μακεδονίαν. Κυριεύσαντες δὲ τὴν Πελαγονίαν, ἤτοι τὸ σημερινὸν Μοναστήριον, καὶ τὸ Πρίλαπον, ἤτοι τὸν Περλεπὲν, ἐπικαταβαίνουσι πρὸς νότον, διελαύνουσι δὲ διὰ τῶν Τεμπῶν καὶ ἐνσπείρουσι τὸ σπέρμα τῆς ἀποστασίας εἴς τε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον.

Συγχρόνως δὲ καὶ ἄλλος ἀποστάτης ἀνεφύη, ὁ ἐκ Κύπρου ὁρμώμενος Ἰωάννης Σπυριδωνάκης, ἀνθρωπάριον ἀλλοιθωρίζον καὶ δύσμορφον, ἐκ τῶν κατωτάτων κοινωνικῶν στρωμάτων κατορθῶσαν νἀναρριχηθῇ εἰς ἀρχὰς ἀνωτάτας. Ἄρχων δὲ ὁ Σπυριδωνάκης τοῦ περὶ τὴν Ῥοδόπην θέματος Σμολένων ἐπανίσταται κατὰ τοῦ βασιλέως, στηρίζων τὰς ἐλπίδας εἰς τὸ δύσβατον τῆς χώρας.

Ὁ δὲ βασιλεύς, στενοχωρούμενος ὑπὸ τῆς κατεχούσης αὐτὸν ἀρθρίτιδος καὶ εὑρεθεὶς ἀντιμέτωπος δύο συγχρόνως ἀποστατῶν, κατὰ μὲν τοῦ Σπυριδωνάκη ἀπέστειλε τὸν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Εἰρήνῃ γαμβρὸν Ἀλέξιον Παλαιολόγον, κατὰ δὲ τοῦ Καμύτζη τὸν Ἰωάννην Ἠνοπολίτην. Καὶ ὁ μὲν Παλαιολόγος, εὐχερῶς νικήσας τὸν Σπυριδωνάκην, ἠνάγκασε νὰ φύγῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Αἴσιον δ' ὑπῆρξε καὶ τὸ πέρας τῶν μακροτέρων πρὸς τὸν Καμύτζην ἀγώνων τοῦ Ἠνοπολίτου, ἐπιτευχθείσης τῆς ἀποσπάσεως αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ γαμβροῦ Χρύσου, εἰς ὃν τότ' ἐστάλη ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς σύζυγος ἡ ἐγγόνη τοῦ βασιλέως Θεοδώρα ἡ ἄλλοτε μνηστὴ τοῦ Ἰβάγκου. Οὕτω δὲ κατώρθωσεν ὁ Ἠνοπολίτης νἀνακτήσῃ μὲν τὴν Πελαγονίαν καὶ τὸν Πρίλαπον, ἐκδιώξῃ δὲ τὸν Καμύτζην ἐκ Θεσσαλίας, ἐκβάλῃ δ' αὐτὸν τέλος καὶ ἐκ τοῦ ὀχυροῦ μακεδονικοῦ Στανοῦ, εἰς ὃν εἶχε καταφύγει. Ἀπατήσας δὲ καὶ τὸν Χρύσον κατέλαβε τὴν παρ' αὐτοῦ κατεχομένην Στρούμμιτζαν. Συνέβησαν δὲ ταῦτα τῷ 1202 περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον καθ' ὃν ὡμολογήθη καὶ ἡ πρὸς τὸν Ἰωαννίτζην εἰρήνη.

Ὁ κρατῶν χαρακτὴρ τῶν στάσεων τούτων εἶνε, καθ' ἃ γίνεται φανερόν, ὁ τῆς ἀποκεντρώσεως. Ὁμογενεῖς εὐπατρίδαι τείνουσι νἀκολουθήσωσι τὸ παράδειγμα τῶν ἀλλοφύλων Βουλγάρων καὶ Βλάχων τῶν ἐπιδιωκόντων τὴν ἀπόσπασιν ἀπὸ τ[illegible] καὶ

ἵδρυσιν ἰδίας ἀρχῆς ἐν μικρῷ τμήματι τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους. — [illegible] Εἶνε δὲ τὸ τοιοῦτον τὸ ἔσχατον καὶ ὀλεθριώτατον ἐπακολούθημα [illegible] τοῦ συστήματος τῶν προνοιῶν, οὗ εἴδομεν τὴν ἐπέκτασιν ἐπὶ τῶν [illegible] τελευταίων ἤδη Κομνηνῶν. Οὐδὲ συμβαίνουσι τὰ τοιαῦτα μόνον ἐν [illegible] Μακεδονίᾳ καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἀλλ' ἐπεκτείνονται καὶ εἰς τὴν Κρή-[illegible] την καὶ τὴν Πελοπόννησον. Δίκην Φράγκων τιμαριούχων ἄρχουσι [illegible] ἐν Κρήτῃ οἱ οἶκοι τῶν Χορτάτων, τῶν Μελισσηνῶν, τῶν Λιγηνῶν [illegible] τῶν Βλαστῶν, τῶν Σκορδυλαίων, τῶν Ἀρκολεόντων, τῶν Καλλιεργῶν [illegible] τῶν Ψαρομηλίγγων καὶ ἄλλων. Ἐν δὲ τῇ Ἀχαΐᾳ καὶ τῇ Μεσση[illegible] νίᾳ δεσπόζουσιν οἱ Βρανάδες, οἱ Κανταχουζηνοὶ καὶ οἱ Μελισσηνοὶ [illegible] Ἐν δὲ Μονεμβασίᾳ ἐρίζουσι πρὸς ἄλληλα τἀρχοντικὰ καὶ πανίσχυρ[illegible] γένη, οἱ Μαμωνάδες, οἱ Εὐδαιμονοϊωάνναι ἢ Δαιμονογιάννηδες [illegible] καὶ οἱ Σοφιανοί, καὶ ἐν τῇ Λακωνικῇ οἱ Χαμάρετοι. Ἀλλ' ὁ μάλιστα [illegible] πάντων τῶν τοιούτων χωροδεσποτῶν ἰσχύσας ἐν Πελοποννήσῳ ὑπ[illegible] ἦρξεν ὁ Λέων Σγουρός.

Ἤδη ὁ πατὴρ τοῦ Λέοντος τούτου ἐνισχυθεὶς εἶχε γείνει κύριος τοῦ Ναυπλίου. Ὁ δὲ Λέων, ἐπωφελούμενος τὴν αὐξάνουσαν ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου ἀνωμαλίαν, μάλιστα δὲ πιθανῶς τὴν στάσιν τοῦ Καμύτζη, προσέθηκεν εἰς τὴν πατρῴαν ἀρχὴν περὶ τὸ 1202 τὸ Ἄργος καὶ ἔπειτα τὴν Κόρινθον. Κατέχων δὲ οὕτως ἀμφότερα τὰ ὀχυρὰ φρούρια, τὸ Παλαμήδιον καὶ τὸν Ἀκροκόρινθον, οὐ μόνον ἦτο ἀδιαφιλονείκητος κύριος συμπάσης τῆς Ἀργολίδος καὶ τῆς Κορινθίας, ἀλλὰ καὶ ἐπεβάλλετο μὲν δίκην τυράννου εἰς τὰς χώρας ὧν ἦρχεν, ἐδῄου δὲ τὰς παρακειμένας. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὴν δύναμιν συνεδύαζε τὴν

ΜΟΛΥΒΔΟΒΟΥΛΛΟΝ ΛΕΟΝΤΟΣ ΣΓΟΥΡΟΥ

ὠμότητα καὶ τὴν ἀφιλανθρωπίαν, οὐδεὶς ἐτόλμα νἀντιμετρηθῇ πρὸς αὐτόν, πᾶς δὲ ὁ τυχὸν ἐπιχειρῶν ἀντίστασιν ἐτιμωρεῖτο οἰκτρῶς. Οὕτως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου, ὅστις ἐθάρρησε νἀντιπράξῃ πρὸς αὐτόν, ἐτυφλώθη ἀνηλεῶς ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἔπειτα ἐκρη-

μνίσθη ἐκ τῶν βράχων τοῦ Παλαμηδίου εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης. Ἰδίως δ' ἐπέχαιρεν ὁ Σγουρὸς διατρίβων ἐπὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου, ἔνθα ἐγκαθίδρυσε τὴν τυραννικὴν αὐτοῦ αὐλήν, ἀσχολούμενος περὶ συμπόσια πολυτελῆ καὶ ὑπηρετούμενος ὑπὸ εὐγενῶν νεανίσκων, οἵτινες ἐχρησίμευον εἰς αὐτὸν ὡς *παιδόπουλα*, καθ' ἃ οἱ **pages** τῶν λατινικῶν αὐλῶν. Καὶ ὅμως παρὰ πάντα ταῦτα οὐ μόνον δὲν ἀντεπεξήρχετο κατ' αὐτοῦ ἡ βυζαντιακὴ βασιλεία, ἥτις εἶχεν αὐτὸν τετιμημένον *σεβαστοϋπέρτατον*, ἀλλὰ καὶ ηὐξάνετο μέγας διὰ συνεννοήσεων καὶ συμπράξεως μετὰ συγγενῶν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ σύγγαμβρος τοῦ Ἀλεξίου Στρυφνός.

ιδ'.

Αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος.

Ἐν μέσῳ δὲ τοιαύτης κακοδιοικησίας καὶ διαλύσεως εὐνόητον εἶνε πόσον οἰκτρὰ ἦτο ἡ κατάστασις τῶν ἐπαρχιῶν, ὅσαι δὲν εἶχον ἀποσπασθῇ ὑπὸ ἰδίους τοπάρχας, ἀλλ' ἐξηκολούθουν κυβερνώμεναι ὑπὸ τῆς κεντρικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχῆς. Ἡ τοιαύτη διαφθορὰ καὶ παρακμὴ δὲν παρέλυσε μόνης τῆς πολιτείας τὰ νεῦρα, ἀλλ' εἶχεν ἤδη ὑπονομεύσει καὶ αὐτὴν τὴν κοινωνίαν καὶ διασαλεύσει τὰ θέμεθλα αὐτοῦ τοῦ οἴκου. Πολλὰ δ' αὐτῆς παραδείγματα εὑρίσκομεν ἐν ταῖς πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὸ πρῶτον δημοσιευθείσαις νομικαῖς διαγνώσεσι τοῦ κατὰ τὰς δύο πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος ἀκμάσαντος πρῶτον μὲν χαρτοφύλακος, εἶτα δ' ἀρχιεπισκόπου πάσης Βουλγαρίας, ἤτοι τῆς αὐτοκεφάλου ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, Δημητρίου τοῦ Χωματιανοῦ. Ἐκ δὲ τῶν πόλεων, ὧν ἡ κατάστασις ἦτο οἰκτροτάτη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν ἤδη τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώσεως, εἴπερ τις καὶ ἄλλη προβάλλει ἐνώπιον ἡμῶν ἡ τῶν Ἀθηνῶν.

Οὐδεμία ἔγεινε παρ' ἡμῶν μνεία τῆς πόλεως ταύτης μετὰ τὴν εἰς αὐτὴν ἐν ἔτει 1018 ἐπινίκιον ἐπίσκεψιν Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου.

Ἑκατὸν ἑξήκοντα ἔτη καὶ ὑπερέκεινα σιγᾷ περὶ τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἱστορία σχεδὸν παντελῶς. Ἀποδειχθέντος ψευδοῦς τοῦ θρύλου περὶ τῆς ἁλώσεως τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Ἀράλδου, τὸ περὶ τῶν Ἀθηνῶν μέγα κενὸν μόλις που συμπληροῦται ὑπὸ τῆς μνείας τῆς πόλεως ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου Μελετίου, ὑπὸ τῆς ἀραιᾶς ἀναγραφῆς τινων μητροπολιτῶν, ὑπὸ τῆς συμπεριλήψεως αὐτῆς εἰς τὸν κατάλογον τῶν πόλεων, ἐν αἷς παρεχωρήθησαν τῷ 1082 ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ἐμπορικὰ προνόμια εἰς τοὺς Βενετούς, ὑπὸ μεταγενεστέρων αὐτοκρατόρων ἀνανεωθέντα. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ σταθμοὶ οὕτως εἰπεῖν τῆς ἀφανείας τῆς πόλεως, ἣν διακρίνομεν μόλις ἐν ἀπόπτῳ. Ἄλλως οἱ μὲν Νορμαννοὶ οἱ δῃώσαντες καὶ καταλαβόντες παροδικῶς τὰς Θήβας ἀπηξίωσαν νἀσχοληθῶσι περὶ τὰς Ἀθήνας, ὁ δ' Ἐδρισῆς ἀντιπαρῆλθεν αὐτὰς δι' ὀλίγων λέξεων, καὶ Βενιαμὶν ὁ ἐκ Τουδέλης οὐδὲ κἂν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἀνέγραψεν, ἅτε μὴ περιλαμβανούσης ἰουδαϊκὴν παροικίαν. Οὔτε τῶν προσκυνητῶν τοῦ Ἁγίου τάφου οὔτε τῶν κατακτητῶν αἱ ὁδοὶ διήρχοντο διὰ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ μόνον ἡ φήμη τοῦ παρελθόντος δὲν ἔπαυε μεγαλοποιοῦσα τὰς συγχρόνους Ἀθήνας ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει καὶ παριστάνουσ' αὐτὰς ἀκόμη ὡς σχολεῖον τῆς ἀνθρωπότητος. Ἠθέλομεν δὲ τελείως ἀγνοεῖ τὰ κατὰ τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸν μακρὸν ἐκεῖνον χρόνον, ἂν μὴ αἱ καθ' ὅλου αὐτῶν τύχαι διεφωτίζοντο ἀραιῶς ὑπ' ὀλίγων περισωθέντων μολυβδοβούλλων καὶ ἄλλων τινῶν ἀραιῶν εἰδήσεων. Ἐκ τούτων δὲ μανθάνομεν, ὅτι τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος, εἰς ὃ ἐτάσσοντο ἐπὶ Βυζαντίνων αἱ Ἀθῆναι, ἦτο ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ἡνωμένον μετὰ τῆς Πελοποννήσου, κοινὸν δ' εἶχον συνήθως **πραίτωρα** ὡς καὶ κοινὸν **δικαστὴν** ἢ **κριτήν**. Ἀπετέλουν δ' αἱ Ἀθῆναι μετὰ τῶν περὶ αὐτὰς χωρῶν τὸ **ὅριον Ἀθηνῶν**. ἐκκλησιαστικῶς δ' ἦσαν μητρόπολις ἐπέχουσα τὴν εἰκοστὴν ὀγδόην τάξιν καὶ ἔχουσα ὑποκειμένας δέκα ἐπισκοπάς, εἰς ἃς ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν προσετέθη καὶ ἡ τῆς νήσου Κέω. Μικρὰ δὲ ἦτο ἡ ἐμπορικὴ κίνησις καὶ εὐτελὴς ἡ βιομηχανικὴ τῆς πόλεως παραγωγή.

Τοιαύτη ἦτο ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, ὅτε ηὐτύχησε νὰ δεχθῇ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς περὶ τὸ 1182 ὡς διάδοχον τοῦ Γεωργίου Βούρτζη μητροπολίτην τὸν Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτον. Τὸν εὐγενῆ ἀδελφὸν τοῦ Νικήτα Χωνιάτου εἴδομεν ἤδη ἀνήκοντα εἰς τὴν πλειάδα τῶν περὶ τὸν Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης λογίων τῶν τιμώντων τὸ Βυζάντιον

ἐπὶ τῶν τελεσταίων Κομνηνῶν καὶ ἐπὶ τῶν Ἀγγέλων. Ἀνάλογος δὲ πρὸς τὴν παιδείαν τοῦ ἀνδρὸς εἶνε ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ ἀξία καὶ ἡ εὐαγγελικὴ φιλοστοργία, μεθ' ἧς ἐπεδόθη εἰς ἀνύψωσιν τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν προστασίαν τῶν συμφερόντων τῆς πόλεως ὄχι μόνον διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ καλάμου, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἰδίου σώματος προκινδυνεύων.

Ἐλθὼν δ' εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Ἀκομινᾶτος μὲ τὴν ψυχὴν πλήρη τοῦ ἀρχαίου ἰδεώδους, μετ' ἐκπλήξεως ἅμα καὶ θλίψεως βλέπει τὴν ἔκπτωσιν τῆς πόλεως. Τὰ μὲν τείχη βλέπει περιῃρημένα ἢ καὶ καθῃρημένα καθ' ὁλοκληρίαν, τὰς δὲ πλείστας τῶν οἰκιῶν κατεσκαμμένας καὶ γεωργουμένας, τὴν δὲ πόλιν σχεδὸν ἔρημον καὶ ἀοίκητον, ὡς εἰ εἶχεν ἐμπαροινήσει εἰς αὐτὰς ὁ δαίμων καταστροφῆς προσφάτου. Μάτην ζητεῖ, στρέφων περὶ ἑαυτὸν τὸ βλέμμα, τὰ ἴχνη τῆς Ἡλιαίας, τοῦ Περιπάτου ἢ τοῦ Λυκείου. Πανταχοῦ ἐρείπια μόνον ἢ μικρὰ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος πλὴν τῶν λόφων καὶ τῶν μνημείων ὅσα δὲν ἠδύναντο νὰ καταστρέψωσιν αἱ ἐπήρειαι τῆς φύσεως. Ἀλλὰ πλανῶνται ἀκόμη ἐπὶ τῶν σκιῶν ἐκείνων τῆς παρῳχομένης δόξης τἀρχαῖα ὀνόματα, καὶ μόνον τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους ὠνόμαζεν ἤδη Λύχνον τοῦ Δημοσθένους ὁ ἀθηναϊκὸς ἐκεῖνος λαὸς ὅστις ἔμελλε νἀποκαλέσῃ ἐν τοῖς κατόπιν χρόνοις Φανάρι τοῦ Διογένους.

Καὶ ὅμως ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως στήσας τὸν μητροπολιτικὸν αὐτοῦ θρόνον γίνεται ἔνθεος ὁ Μιχαὴλ διδάσκων τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ἐν τῇ κατὰ τὸν ἀρχαῖον Παρθενῶνα ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας Ἀθηνιωτίσσης πρὸ τοῦ ἀσβέστου φωτὸς τῆς θεομήτορος ἐν τῷ λαμπρῷ τεμένει, τῷ περικαλλεῖ καὶ εὐφεγγεῖ ἀνακτόρῳ τῆς φωτοδόχου παρθένου καὶ φωτοδότιδος. Παραβλέπων δὲ τὰ παρόντα, ἀνήρχετο εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ἐμετεωρίζετο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ βράχου, ὥστε, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἔκφρασιν, λησμονῶν, ὅτι ἐπάτει τὴν Ἀκρόπολιν, ἐνόμιζεν, ὅτι ἔβλεπεν ὡς ἄλλος Μωϋσῆς τὸ θεοστιβὲς Χωρὴβ, μᾶλλον δ' αὐτὴν τὴν ἄκραν τοῦ οὐρανοῦ.

Ἀλλ' οἱ λόγοι αὐτοῦ ἦσαν πολὺ ὑψηλοὶ διὰ τὰ ὦτα τῶν συγχρόνων Ἀθηναίων. Ἡ γλῶσσα τοῦ λογίου ἱεράρχου ἦτο πολὺ ἀρχαΐζουσα, ὁ δὲ ἀθηναϊκὸς λαὸς ἐλάλει ἤδη τὴν δημώδη, λέγων ***δενδρύφια*** καὶ ***προβατύλλια*** καὶ ***παιδύλλια*** καὶ ***δευτος*** καὶ ***ἀτοῦνος***. Ὁ δ' Ἀκομινᾶτος, κακίζων τοὺς εἰς αὐτὸν ἀνατεθειμένους πιστοὺς ἐπὶ ἀμουσίᾳ, δὲν ᾐσθάνθη παραδόξως τὴν ἀνάγκην νἀκολουθήσῃ τὸ

ΧΟΡΗΓΙΚΟΝ ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΛΥΣΙΚΡΑΤΟΥΣ

παράδειγμα τοῦ Γλυκᾶ καὶ τοῦ Προδρόμου, κατηχῶν ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ, ἀλλ᾽ ἐν μέσῳ κακίζων τὸ ἀφιλόθρησκον τῶν Ἀθηναίων, ἐξηκολούθει βαίνων τὴν πεπατημένην, περιβαλλόμενος ἀναρμόστως ἐν μέσῳ τοῦ ῥακενδύτου αὐτοῦ ποιμνίου, ἐν ᾧ μόλις που διεκρίνοντο ὀλίγοι πλούσιοι, ἐστερημένοι πάσης ἀρετῆς, τὴν ἀρχαίαν χλαμύδα, καὶ περιωρίζετο ἀνακραυγάζων, ὅτι *βεβαρβάρωται χρόνιος ὢν ἐν Ἀθήναις*.

Ἀλλ᾽ ἡ μεταξὺ τοῦ ποιμενάρχου καὶ τοῦ ποιμνίου πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἀπόστασις δὲν παρέτρεψε τὸν Ἀκομινᾶτον ἀπὸ τῆς εὐσυνειδήτου ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ. Δὲν ἐκλείσθη ἀδιάφορος ἐν τῇ μητροπόλει, ἀλλ᾽ ἐξέχυσε μὲν ἀπὸ τῶν εὐαγγελικῶν αὐτοῦ χειλέων παραινέσεις, ὁδηγίας καὶ παραμυθίας πρὸς τοὺς πεπτωκότας, βάπτων δὲ τὸν κάλαμον ἐναλλὰξ ὁτὲ μὲν εἰς παράκλησιν ὁτὲ δ᾽ εἰς ὀργήν, ὑπέβαλλε ταπεινὰς ἱκεσίας περὶ ἀνορθώσεως τῶν κακῶς κειμένων ἢ ἐξετόξευε κεραυνοὺς ἐναντίον τῶν ἀπομυζώντων τοὺς ταλαιπώρους Ἀθηναίους. Εἰσπράκτορες καὶ δασμολόγοι ἀνηλεεῖς ἐξώκελλον εἰς ἀδικίας παντοδαπάς. Φορολόγοι ***καπνολογοῦντες*** καὶ ***ζευγολογοῦντες*** ἐπίεζον ὑπὲρ πᾶν μέτρον τοὺς Ἀθηναίους.

ΜΟΛΥΒΔΟΒΟΥΛΛΟΝ ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΑΚΟΜΙΝΑΤΟΥ

Πᾶσα ἐπίσκεψις τοῦ πραίτωρος εἰς τὴν πόλιν συνεδέετο πρὸς παντοίας ἀργυρολογίας, ἃς προεκάλουν οἱ *ὑποδοχάτορες* αὐτοῦ· δεινῶς δ᾽ ἔπασχον οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπερχομένου τοῦ πραίτωρος ἀπαιτούμενοι ἀμέτρους τροφὰς καὶ δωρεὰς καὶ *προσκυνητικὰ* χρήματα, καί, ὅτε τέλος ἐξήρχετο τῆς πόλεως, ὑπεβάλλοντο εἰς ἀγγαρείας ὑποζυγίων ἢ μᾶλλον εἰς πώλησιν αὐτῶν ἐπὶ προφάσει ἀγγαρείας. Οὐδ᾽ ἐχρηματολόγουν μόνον κατὰ τοιοῦτον τρόπον οἱ πραίτωρες, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ δίκαι ἦσαν ἀφορμὴ χρηματισμοῦ μᾶλ
των συμφερόντων τῶν πολιτῶν. Αὐτὴ ἡ πραιτωρ
δληθῆ κατὰ τὴν ἔκφρασιν αὐτοῦ τοῦ Ἀκομιν

γαστήριον παρανομίας ἀπὸ τῶν Θεσσαλικῶν Τεμπῶν μέχρις αὐτῆς τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο ὀνομαστὶ ἀνεμιμνήσκοντο οἱ Ἀθηναῖοι τῶν ὀλίγων ἀρχόντων, ὅσοι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἶχον φανῆ προστάται καὶ σωτῆρες. Ἄλλως δὲ δίκην ἄλλων πειρατῶν ἐπέπιπτον εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ἀντιπραίτωρες καὶ οἱ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως στελλόμενοι ἢ ἐγχώριοι εἰςπράκτορες, εἰς οὓς ἐξεμισθοῦτο ἡ εἴςπραξις τοῦ ἐγγείου φόρου, τοῦ λεγομένου **ἀκροστίχου,** καὶ τῶν ἐπιβαλλομένων ἐκτάκτων εἰςφορῶν. Τοιαῦται δὲ ὑπερβασίαι, εἰς ἃς προςετίθεντο τὰ ἐκ τῆς πλεονεξίας τῶν ὀλίγων πλουσίων κακά, ἤγαγον εἰς τὴν ἀνάγκην ἐκκοπῆς χρεῶν, ἤτοι δωρεᾶς τῶν εἰς τὸ δημόσιον καθυστερουμένων, ἥτις ἐπετεύχθη δι' ἐνεργειῶν τοῦ Ἀκομινάτου βραχὺ μετὰ τὸ 1182, ἐπισκεφθέντος τὴν πόλιν τοῦ πραίτωρος Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου Νικηφόρου τοῦ Προσούχ. Ἀλλὰ χάριν δικαίου κανονισμοῦ τῶν ἐκκοπέντων τελῶν καὶ τῆς καθ' ὅλου φορολογίας παρέστη ἀνάγκη νὰ συνταχθῇ καὶ **κατάστιχον**, ἤτοι κτηματολόγιον. Καὶ τοῦτο δὲ διενήργησεν ὁ Ἀκομινᾶτος, ὅτ' ἐπεδήμησεν ἀργότερον εἰς τὴν πόλιν ἄλλος πραίτωρ, ὁ Δημήτριος Δριμύς. Ἀλλ' ἡ σύνταξις τοῦ κτηματολογίου παρατεινομένη, ἀντὶ νἀνακουφίσῃ τὰς ἀδικίας, ἔγεινεν ἀφορμὴ τῆς προςθήκης νέων δεινῶν ἀπὸ τῶν στελλομένων πρὸς γεωμέτρησιν πυκνῶν ἀναγραφέων. Καὶ πᾶσα δὲ ἄλλη διάταξις, ἀποσκοποῦσα εἰς περιστολὴν τῶν ὑφισταμένων κακῶν, ἐξετρέπετο εἰς πιέσεις καὶ ζημίαν τῶν Ἀθηναίων. Οὕτως ἐπὶ προφάσει πήξεως στόλου χάριν καταπολεμήσεως τῶν πειρατῶν εἰςέπραττε μὲν παρὰ τῶν Ἀθηναίων καταβολὰς ὁ Στειριόνης, κατέκλυζον δὲ τὰς Ἀθήνας ***κτίσται κατέργων, πλωιμολόγοι τοῦ Στειριόνου, ἕτεροι πλωιμολόγοι***. Καὶ ἐν τούτοις ἡ θάλασσα πᾶν ἄλλο ἦτο ἢ ἀσφαλής. Πειραταὶ ὡπλισμένοι διὰ τόξων, ἀπὸ τῆς Αἰγίνης καὶ τῶν περικειμένων νησιδρίων ὁρμώμενοι καὶ θαλασσοκρατοῦντες μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ, ἐλυμαίνοντο τὰ ἐπιθαλάσσια κωμίδρια τῆς Ἀττικῆς καὶ τὴν Ἐλευσῖνα, καί, ἀποβαίνοντες εἰς τὴν γῆν, προεχώρουν εἰς τὴν μεσόγειον καὶ μέχρις αὐτῶν ἐνίοτε τῶν ἀκρωρειῶν.

Πάντων τούτων τῶν κακῶν τὴν περιστολὴν καὶ περίθαλψιν ἠγωνίζετο νὰ κατορθώσῃ ὁ Ἀκομινᾶτος ἐν μέσῳ τῶν πολλῶν ἄλλων δυςχερειῶν, ἃς παρεῖχεν ἡ διοίκησις τῶν δικαίων τῆς ἀνατεθειμένης εἰς αὐτὸν ἐκκλησίας. Ἀκαταπόνητος δ' ἐπέστελλε πρὸς τοὺς

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

ἐν τῇ λαυρεντιακῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Φλωρεντίας (Plut. LIX, cod. XII, φύλλ. 154,6), γεγραμμένου κατὰ τὰ τέλη τοῦ ιγ' αἰῶνος καὶ περιέχοντος τὰ ἔργα τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μιχαὴλ τοῦ Ἀκομινάτου [1].

ὄγχνη ἐπ' ὄγχνῃ γηράσκει, σῦκον (sic) τ' ἐπὶ σύκῳ συνεχῶς ἐπανατέλλουσαν· εἶχε δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ τοῦ Σωκράτους κώνειον. Εἰ δ' ἄλλο (sic) σοι δόξει ἔχειν, ἀνάπεμψον αὖθις πρὸς τὸν πέμψαντα. Ἔρρωσο ἡ τῶν καθ' ἡμᾶς φιλολόγων ἐπιφυλλίς. †

Τῷ χαρτοφύλακι κῦρ Γεωργίῳ τῷ Βαρδάνῃ.

Βαβαὶ τῆς τόλμης, ὅτι καὶ νῦν χειμῶνος ἤδη προσέρποντος, ὅτε πᾶς σωφρονῶν ναυτέλ...ς ὑπὲρ καπνοῦ τίθησι τὸ πηδάλιον, αὐτὸς θαλάσσης καταθαρσεῖς καὶ τὸν ἐξ Ἑλλ...ς ἄχρι καὶ Προποντίδος ἀνάπλουν οὐμενουν οὐκ ὀκνεῖς. Τίς σοι τοσοῦτον μένος καὶ ...ος ἐνέπνευσεν, ὦ γεννάδε; Πότερον ἔρως τίς (sic) θερμότερος, ᾧ πάντα τολμητέα ...βάσιμα, μὴ ὅτι πλεῖν σφαλερῶς ἀναπείθοντι, ἀλλὰ κατὰ ξιφῶν, ὅ φασι, κυβιστᾶν ... κατὰ τὸν παριόντα χειμῶνα ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ἄνοδος, πολλοῖς καὶ ποικίλοις ἐγγυ...σασα ναυαγίοις ἐμπειρόπλουν τινὰ καὶ θαλάττιον ἀπετέλεσε καὶ οἷον κατατολμᾶν ...λων πελαγῶν καὶ ὅτε νότος ἔσχατα φυκία κινεῖ; Πλὴν ἐνθυμητέον ὡς οὐδὲ τοὺς ...τους αἰδεῖται κλύδων, ὅτε σφοδρὸς ἐμπεσὼν ὅπλα πάντα ταράξει νηὸς καὶ αὐτοῖς ...ἄσι καταδῦσαι φιλονεικεῖ. Ἀτὰρ τί ταῦτα (sic) σοι ὥσπερ δεδιττόμενος ἐπιστέλλω ...ξ ἅπερ προέθου ἐξανύσαι (sic) δήπου σπεύδοντι; Οὐκοῦν εὔοδά σοι γένοιτο τά τε βου...α καὶ τὰ τοῦ πλοός, τοῦ θεοῦ διευθύνοντος. Εἴης ἐρρωμένος ψυχῇ τε καὶ σώματι.

Τῷ καθηγουμένῳ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Μελετίου κῦρ Ἰωαννικίῳ.

...γευστος μὲν εἰμὶ τῆς μοναχικῆς φιλοσοφίας τὸ παράπαν (sic), ὁσιωτάτη μοι κε...ς ἐν κοσμικῷ τυρβασμῷ παρ' ὅλον μου τὸν βίον πολιτευσάμενος. Πλὴν ἐκεῖνο ...σφόδρα ἀκριβῶς ἐπίσταμαι, ὡς ὅσα τῶν ἱερῶν φροντιστηρίων φιλοπονώτερον αἰ...ται τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν βραχὺν λόγον τίθενται γῆς ἀροσίμου καὶ οἰνοφύτου ...ρεμμάτων παντοδαπῶν μὴ τὴν σπάνιν τῶν ἀναγκαίων τετρεμμαίνοντες (sic), ...ς καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐπιτήδεια προστίθησιν ὁ Κύριος δαψιλέστερα, καὶ ταῦτα ...ράττουσι καὶ ἐν ἀφθονίᾳ ὧν οὐκ ἄνευ οἷον (sic) τε ζῆν βιοτεύουσιν. Ὁποῖον εἴπερ ...τι ἄλλο καὶ τὸ κατὰ σὲ σεμνεῖον ἅπαντες οἴδαμεν. Πῶς οὖν ἐδόξαμεν τῇ σῇ ...ότητι διὰ πενίαν παραδραμεῖν τὴν κατὰ σὲ ἱερὰν μονὴν καὶ πορρωτέρω πο...θαι; Ἆρ' οὖν οὐκ ἀποχρώντως ἐν τῷ τῆς ὑπερορίας χρόνῳ τῆς πενίας φιλοσο...ἐδιδάχθημεν; ὡς σφόδρα ἂν ἦμεν δυσμαθεῖς καὶ νωθεῖς, εἰ μὴ δι' ὅλων δώδεκα ...τῶν τὴν στενὴν πρὸ τῆς πλατείας τέμνειν μετεδιδάχθημεν. Οὔκουν παρὰ τοῦτο ...ἐκτετοπίσμεθα, ἀλλ' ἕτερα παρεβιάσαντο, ὧν ἔνια οὐδὲ ἡ σὴ σύνεσις ἀγνοή...παρεδήλωσεν. Ἡμῖν δ' ὅμως, εἰ καὶ τῇ διαστάσει ἄστροις τὴν καθ' ἡμᾶς λῆξιν ...σι, τεκμαιρόμεθα, ἀλλὰ καὶ τῇ κατὰ πνεῦμα διαθέσει συναπτόμεθα, καὶ οὐ πάντῃ ...λλήλων διεστήκαμεν. Διὰ μνήμης γὰρ συνεχοῦς καὶ μᾶλλον τῆς ἐν προσευχαῖς ...τε καὶ ἀλλήλους καὶ ὑπ' ἀλλήλων ὁρᾶσθαι νοερῶς δυνάμεθα· ὅπερ καὶ ποιεῖν τὴν ...τὲ (sic) ὁσιότητα καὶ τὴν ὑπὸ σὲ ἀδελφότητα ἀξιοῦμεν. Ἵλεως εἴη μοι Κύριος ...τῶν ὑμετέρων ἐντεύξεων. †

Τῷ Βεριβόῃ κῦρ Νικηφόρῳ.

Ὄντως λογισμοὶ ἀνθρώπων, κατὰ τὸ ἱερὸν λόγιον, δειλοὶ καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπίνοιαι αὐτῶν· ἡ δὲ βουλὴ τοῦ Κυρίου εἰς τὸν αἰῶνα μένει. ...ὑμέτεροι οὕτω ταχέως ἠλέγχθησαν, ὦ φίλη μοι κεφαλή. Οἱ ...καὶ ...περίνοιαν συνεισηνέγκαμεν, ἐγὼ μὲν ὑπὲρ ἀδελφιδοῦ, ὑμεῖς ...δῆς, ἵνα συνάψωμεν αὐτοὺς νομίμως κοινῷ τοῦ βίου ζυγῷ

[1] Ἐν τῷ πρωτοτύπῳ λείπουσι πολλαὶ στίξεις. τὰ ὑπογεγραμμένα ι καὶ τὰ κεφαλαῖα τοῦ κειμένου ἑκάστης ἐπιστολῆς.

ὀγχοῦ ἐπόγχυ τὴν ῥᾷστα οὐκ ὀρθὴν ἐπὶ σοῦ χρῶμαι ἐπανατέλλει· ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν τοῦ
σοῦ ἐρασ(τοῦ) χωρίου· φίλε χρόνου δόξῃ ἔχει ἀπαντῶν τὸ μὲν ὅσον περὶ τῆς ἐμῆς· ἔρρωσο
Τῷ καθηγητῇ μου φιλολόγῳ τῷ Φυλλίῳ· + Τῷ χαρτοφύλακι κῦρ Στεφάνῳ Βάρδα
ὦ βαθεῖα τῆς τόλμης ὅτι ἰδὼν χειμῶνα ἡμᾶς προσεπέπτων τὸν σώφρονα τῶν
τίθησι τὸ πηδάλιον, αὐτὸς θαλάσσῃ καταθαρσεῖ· ἀλλ' ἄχρι τῆς προποντίδος
ἀναπλεῖν οὐ μέγα· ὡς οὐκ ὀχυρὸν τοσοῦτον μέγεθος ἐπὶ θάρσει ἐν ὀνόματι·
πότερον ἐρῶ τις θερμότης ἐν παντὶ τολμητέα βασιλεῦ, ἢ ὅτι πλεῖ σοφὰ λέγειν·
φορτὶ ἀλλ' ἀξιῶν ὅ φασι χυβικὰ ἅμα τῷ πρώτῳ χειμῶνι τὸ Βυζάντιον
ἄνοδον· πολλοῖς δὲ ποικίλοις ἐσκυμμένας ναυαγίοις ἐν τῷ πρὸ πλοῦ τὴν καὶ θαλά-
ττιον ἀπετέλεσε· καὶ οἶον κατατολμᾶν μετὰ πηδαλίων ἔσχατα φυκιόεντα
πλὴν συμμετέον· ὡς οὐδὲ τὸ τοιοῦτον ἀεὶ κλύδωνα· ὁ σοφὸς δὲ ἐμπεσὼν ὑπὸ πλοῦ
παρὰ τὸν ἀζήμιος, ἐν αὐτοῖς ἀνδράσι καταλαβὼν φιλονεικεῖ· ἀπαρτίζει τὰ σοι
σὺ περὶ δὲ τὸ ἐπισφαλῆ ἅπερ πρὸς τοὺς ζεφύρους δή που αὐτὸν τὸν
κοινὰ δὲ σοὶ καὶ ἐμοὶ ταῦτα βουλητέα. ἐπὶ τὸν πλοῦν εὐθὺ διδάσκων ἔρρωσο
ψυχῇ καὶ σώματι· + Τῷ καθηγουμένῳ μοναχῷ Ἰωάννῃ
γεννήματι φιλοσόφῳ τὸ πρᾶγμα περὶ σοῦ ὡς μοι κεφαλὴ ὡς ὑγιῶς μου

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ
ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

ἰησοῦς ... ἔπω ἀπελθ... ἔχω πρὸς ὀφθαλμῶν τοῦ ...

... ἐπὶ πολὺ ... πρᾶσ... οὐκ ... ἡσυχ... ἔχει ... ἐπιμελ... ἔρρωσο

... ἐκ ... φιλ... ἀλλ... σοι ... δεξ... ἔχ... ... φύλαξ... ... σὺ ... βασιλ...

σὺ ... χώραι ... φυλλίσ... σὺ ... χεῖ... φυλακ... ... σωφρο... ... πρὸ ...

τῶν καθ' ἡμᾶς φιλόλογον ... πρόσσε ... ἀλλὰ ... χεῖρ... προ...

αὐθ' αἰτηθ... τόλμ... ὅτι ... χειμῶν ... καταφθαρ... θαρσ... ἐπιδ... [illegible]

τὸ ἔθνος τὸ πηδάλιον αὐτὸς ἄλλος ... τοσοῦτον μέγεθος ... θάρσος ... πλ... ἀφελ... [illegible]

ἐπὶ πλοῦ ... τοῦ ... βασιλ... πρὸς ... χειμῶν ... τὸ ... κελε...

πότερον ... θερμὸς ... τόλμ... ... χειμῶν ... πλοῦ ... καὶ ἀλλὰ ...

φορτί... ἀλλὰ ... ξίφος ... φασὶ ... ἐπιμελ... ... ἔχ... ... φυκ...

ἀρ... πολλοῖς ... ποικίλος ... καὶ ... ἔμπεσ... πλεῖ...

... ἀπετέλεσε ... κατατολμ... μεγάλ... κλύδων ... ὁ τὸ σφοδρὸν ... ἀπαρ... σοι

... οὐδὲ τοιοῦτ... ... φιλο... ... πού ...

πλὴν ... ... αὐτοῖς ... καί ... πρὸς ... ἔρρω...

... ἐπιτελ... ... πλοῦς ... τοῦ θεοῦ ... [illegible]

σὺ περὶ ... βουλ... ... ἰωάννη ... κεφαλ... [illegible]

... σοι ... τοῦτ... [illegible]

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ
ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

καὶ κατὰ γῆν στρατὸν, διελάσαντα διὰ τοῦ ἰσθμοῦ. Ἀλλ᾿ ὁ Ἀκομινᾶτος, ἐξ οὗ ἀπεκρέμασαν πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας οἱ Ἀθηναῖοι, δὲν ὑπεχώρησεν εἰς τὸ αἴτημα τοῦ Σγουροῦ, προσεπάθησε δὲ νἀποτρέψῃ αὐτὸν διὰ λόγων ἀπὸ πάσης ἐπιβουλῆς, ἀποδεικνύων εἰς αὐτὸν τὸ ἄτοπον τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτοῦ, ἐπερχομένου καθ᾿ ὁμοθρήσκων καὶ ὁμοφύλων κατ᾿ οὐδὲν βλαψάντων αὐτόν. Ἐπιμένοντος δὲ τοῦ Σγουροῦ καὶ ἀξιοῦντος τὴν παράδοσιν τοῦ νεανίου καὶ τὴν ὑποταγὴν τῆς πόλεως, ἀνέλαβε δίκην ἄλλου φρουράρχου γενναίως τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Ἀκροπόλεως, καθ᾿ ἧς ὁ ἐπιδρομεὺς ἔστησε τὰς μηχανὰς αὐτοῦ. Τὰ δ᾿ ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ ἱεροῦ βράχου στηθέντα ὑπὸ τοῦ ἀρχιποίμενος τῶν Ἀθηνῶν μηχανήματα, ἐφ᾿ ὧν ἔστησε τοὺς δυναμένους νὰ τοξεύωσιν, ἐματαίωσαν τὴν στρατείαν τοῦ Λέοντος τοῦ Ἀκροκορίνθου, καὶ ἠνάγκασαν τὸν Σγουρὸν νἀναζεύξῃ, ἀφ᾿ οὗ πρῶτον ἐδῄωσε τὸ ἄστυ, ἐμβαλὼν μὲ πῦρ εἰς τὰ οἰκόπεδα, ἁρπάσας δὲ τῶν ζῴων τὰ ἐπιτήδεια εἰς ζεύγλην καὶ ζωάρκειαν. Δικαίως ὁ Νικήτας Χωνιάτης, περιγράφων τὴν ἀνδραγαθίαν ταύτην τοῦ Μιχαὴλ, μαρτυρεῖ, ὅτι ἐθεώρει ἐγκαλλώπισμα ἑαυτοῦ τὸν τοιοῦτον ἀδελφὸν καὶ ἔχαιρε συναπτόμενος καθ᾿ αἷμα πρὸς τοιοῦτον ἄνδρα, ὃν ὡμολόγει ὑπέρτερον ἑαυτοῦ λόγῳ ἀρετῆς καὶ παιδείας.

ιε΄.

Βυζαντῖνοι καὶ Ἑσπέριοι.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτω κατέρρεε τὸ κράτος καθ᾿ ἑαυτὸ, οὐκ ὀλίγον κλονισμὸν ἐπέφερον καὶ αἱ νέαι διαταράξεις τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τοῦ Βυζαντίου. Ἤδη κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀλεξίου Γ΄ ἐφάνη ἀνανεούμενος ὁ ἐκ τῆς Σικελίας κίνδυνος ὑπὸ νέον τύπον. Ἐρρῖκος Ϛ΄ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος Φρειδερίκου τοῦ Ἐρυθροπώγωνος, ὢν σύζυγος Κωνσταντίας τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Γουλιέλμου Β΄, κατώρθωσε, στρατεύσας ἐπὶ τὴν Σικελίαν, νὰ γείνῃ μετὰ τὸν θάνατον Ταγκρέδου τοῦ νόθου ἀπογόνου τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Σικελίας κύριος τοῦ σικελικοῦ βασιλείου,

νεστέρας τῶν ναυτικῶν πόλεων τῆς Ἰταλίας, ἐξερεθίζων διὰ τῆς προστασίας αὐτοῦ ταύτης τοὺς ἀντιζήλους τῶν Πισατῶν καὶ Γενουηνσίων Βενετούς, ἀγέρωχος καὶ ἀναβλητικὴ ἦτο ἡ διαγωγὴ αὐτοῦ πρὸς τὴν πολὺ ἰσχυροτέραν Βενετίαν. Καὶ μάτην μὲν ἐξηκολούθουν ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου οἱ Βενετοὶ διὰ πρέσβεων στελλομένων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀξιοῦντες τὴν πληρωμὴν τῶν καθυστερουμένων εἰς αὐτοὺς ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τῷ 117· ἐπαγγελθείσης ἀποζημιώσεως, μάτην δ' ἐπεδίωκον καὶ τὴν ἀνανέωσιν τῶν ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει ἐμπορικῶν προνομίων τῆς Βενετίας. Παρενεβάλλοντο δ' ἐμπόδια παρὰ τῶν Βυζαντίνων, ἀξιούντων, ὅπως ἡ Βενετία ἀποπτύσῃ τελείως πᾶσαν φιλίαν πρὸς τὴν Γερμανίαν καὶ τὸ βασίλειον τῆς Σικελίας καὶ ἐγκολπωθῇ μόνον τὸ Βυζάντιον. Τέλος δὲ διὰ τῶν πρέσβεων Πέτρου Μικιέλη καὶ Ὀκταβιναχοῦ Κουιρίνι ὡμολογήθη τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1198 συνθήκη τῆς Βενετίας καὶ τοῦ Βυζαντίου, δι' ἧς ἐπανελήφθη σχεδὸν αὐτολεξεὶ ἡ συμμαχία καὶ ἐπιμαχία τοῦ ἔτους 1187. Περιέλαβε δ' ἡ συνθήκη καὶ ἀκριβῆ ἔκθεσιν τῶν ἀνανεουμένων προνομίων τῶν Βενετῶν ἐμπόρων καὶ λεπτομερῆ ἀναγραφὴν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἃς οὗτοι ἠδύναντο ἐπισκέπτωνται κατὰ τὰς ἐμπορικὰς αὐτῶν ἀποδημίας. Εἶνε ἡ ἀναγραφὴ αὕτη πλουσιωτέρα τῆς ἐν ἔτει 1082 ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, οὐδὲ περιλαμβάνει ὡς ἐκείνη παραθαλασσίας μόνον πόλεις, ἀλλὰ καὶ μεσογείους, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει, ὅτι οἱ Βενετοὶ προεχώρουν ὁσημέραι εἰς τὰ ἐνδότερ' ἀπὸ τῶν παραλίων.

Ἐπετάχυνε δέ, καθ' ἃ φαίνεται, τὴν μετὰ μακρὰς ἀναβολὰς καὶ παρατάσεις καθομολόγησιν τῆς συνθήκης ταύτης ἡ ἐκ Βενετίας ἐκπεμφθεῖσ' ἀπειλὴ ἐν περιπτώσει νέας δυστροπίας τοῦ αὐτοκράτορος, ὅτι ἤθελεν ὑποστηρίξει τὰς περὶ τοῦ βυζαντιακοῦ θρόνου ἀξιώσεις τοῦ φυγάδος Ἀλεξίου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰσαακίου. Προηγγέλλετο δὲ κατὰ ταῦτα ἤδη ἐν ἔτει 1198 τὸ σχέδιον, ὅπερ ἔμελλε νὰ ἐκτελεσθῇ μετὰ τέσσαρα ἔτη κατὰ τὴν τετάρτην σταυροφορίαν, καὶ καθ' ὅλου σθεναρωτέρα καὶ ἐπιμονωτέρα παρουσιάζεται κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ πρὸς τοὺς Βυζαντίνους πολιτεία τῆς Βενετίας ἀφ' οὗ χρόνου τὴν 1 Ἰανουαρίου 1192 ἀνῆλθεν ἐπὶ τὸν θρόνον τῶν δουκῶν ὁ Ἐρρῖκος Δάνδολος. Γινώσκομεν ἤδη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῆς ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν πρεσβείας αὐτοῦ ἐν ἔτει 1173 τὸν διακεκριμένον πατρίκιον τῆς

Βενετίας, ὅστις ἠξιώθη τῆς δουκείας διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα κατὰ τὸν μακρὸν βίον παρασχεθείσας πολυτίμους ὑπηρεσίας. Καίπερ δ' ἐν ἡλικίᾳ προβεβηκυίᾳ ὀγδοήκοντα καὶ τεσσάρων ἐτῶν αναρρηθεὶς δόγης καὶ πεπηρωμένος τὴν ὄψιν, εἶχεν ἀκόμη ἀκμὴν νεανικήν, καὶ τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ δραστηριότης αὐτοῦ περὶ τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν, ἡ διπλωματικὴ δεξιότης καὶ ἡ στρατηγικὴ περίνοια, ὥστε δι' αὐτοῦ ἡ βενετικὴ πολιτεία μεγάλως κρατυνθεῖσα εἰςῆλθεν εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλασσοκρατίας καὶ κυριαρχίας.

Καὶ ἄλλου δὲ μεγάλου ἀνδρὸς ηὐτύχησεν ἡ Δύσις ἐν αὐταῖς ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, καθ' ἃς εἴδομεν τὸ Βυζάντιον περιπῖπτον εἰς μείζονα ὁσημέραι παρακμὴν ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου Ἀγγέλου. Καὶ δὴ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1198 διεδέχθη ἐπὶ τοῦ παπικοῦ θρόνου ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν τὸν Κοιλεστῖνον Γ' (1191-1198) ὁ κόμις τῆς ἰταλικῆς Σιγνίας (Segni) Λοθάριος ὁ γνωστότατος ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς πάπας Ἰννοκέντιος Γ', ὅςτις ἔμελλε νὰ τιμήσῃ ὡς ποντίφιξ τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ δεκαοκτὼ ὅλα ἔτη (1198-1216) διὰ τῆς παιδείας αὐτοῦ, τῆς συνέσεως, τοῦ θάρρους, ἀρετῶν, ὧν τὸ μέγεθος δὲν ἐπεσκίαζον αἱ συμπαρομαρτοῦσαι κακίαι, ἡ ἄμετρος φιλαρχία καὶ ἡ ἀπαράκλητος ἰσχυρογνωμοσύνη. Ἀναλαβὼν δὲ μετὰ τόλμης τὸ πρόγραμμα τοῦ Γρηγορίου Ζ', τὴν εἰς τὴν ἀποστολικὴν ἕδραν καθυπόταξιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, καὶ ἐπιτυχῶς διεξαγαγὼν τὸν πρὸς τὴν γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν ἀγῶνα, ἀπέβη ὁ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς δυνάμεως τῶν Στaυφιδῶν ἱδρύσας τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν τῶν παπῶν καὶ ὁ ἰσχυρότατος τῶν μοναρχῶν τῆς συγχρόνου Εὐρώπης, ἀναβιβάζων κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ καθαιρῶν ἡγεμόνας.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ ἱεράρχης, ὃν τοῦτο μὲν αὐτὸς αὐτοῦ ὁ πολυκίνητος καὶ φίλαρχος χαρακτήρ, τοῦτο δὲ αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ τὸ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ἀκοίμητον ἐνδιαφέρον ἤγαγον εἰς τὴν ἀνάμιξιν εἰς τὰ τῆς Ἀνατολῆς. Ἄμεσον δ' εὐκαιρίαν πρὸς τοιαύτην ἐπέμβασιν παρεῖχον αἱ ὑπὸ τοῦ τσάρου τῆς Βουλγαρίας Καλοϊωάννου ἐπιδεικνυόμεναι τάσεις προςπελάσεως πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως καὶ ἐπιθυμία στέψεως ἑαυτοῦ ὑπὸ τοῦ πάπα. Μετὰ δὲ μακρὰς ἀμοιβαίας διαπραγματεύσεις, ἀρξαμένας ἤδη τῷ 1199, ὁ πάπας ἀπέστειλε κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1202 δι' ἀντιπροςώπου αὐτοῦ

Γοδοφρέδον τὸν Βουλλώνιον καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. Καὶ ἄλλοι τῶν εὐγενῶν τῆς Γαλλίας ἐδήλωσαν συμμετοχήν, ἐν οἷς ὁ κόμ Βριέννης Βάλθερος, οὗ ἡ σύζυγος Μαρία ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Θιβάλδο μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ἐρρίκου καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ Θευδερίχου ὡς καὶ Ἰάκωβος **d'Avesnes** καὶ ὁ Γοδοφρέδος Βιλλαρδουῖνος, στρ τοπεδάρχης τῆς Καμπανίας, ὁ ἔπειτα ἐπιχειρήσας τὴν ἐξιστόρησ τῆς στρατείας. Καὶ ἄλλοι δὲ πολλοί, ἐπίσκοποι, ἱππόται καὶ εὐπα τρίδαι ἐτάχθησαν μετὰ τῆς ἀκολουθίας αὐτῶν περὶ τοὺς τρεῖς κόμι τας, τὸν Θιβάλδον, τὸν Λουδοβῖκον καὶ τὸν Βαλδουῖνον, ὧν ηὐξά νετο ὁσημέραι ἡ στρατιά, ἀναδειχθέντος ἀρχηγοῦ τῆς σταυροφορία τοῦ Θιβάλδου. Ἀπεφασίσθη δέ, ὅπως τὸ πρῶτον οἱ σταυροφόροι ἐπι τεθῶσι κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ἐφ' ἧς χώρας κυρίως ἐστηρίζετο ἡ δύνα μις τῶν Ἰωβιδῶν. Ἀλλ' ὅπως διαπεραιωθῶσιν εἰς τὴν Αἴγυπτον ε χον ἀνάγκην στόλου, τοιοῦτον δὲ ἠδύνατο νὰ παράσχῃ μόνη ἡ Βενε τία, ἅτε τῶν δύο ἄλλων ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Ἰταλίας, τῆς Γε νούης καὶ τῆς Πίσης κωλυομένων ἐν τῷ τότε χρόνῳ ὑπὸ ἀμοιβαίο πολέμου. Διὸ ἀπεφασίσθη ἡ εἰς τὴν Βενετίαν ἀποστολὴ πρεσβεία.

Φιλοφρόνως δ' ἐδεξιώθη τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1201 ὁ Ἐρρῖκ Δάνδολος τοὺς ἓξ πρέσβεις τῶν τριῶν κομίτων, ἐν οἷς καὶ ὁ Βιλλα δουῖνος. Ἀλλ' ὡς γνήσιος ἀντιπρόσωπος τῆς Βενετίας, ἥτις εἶχε με γαλυνθῆ διὰ τῆς ἀμεταπτώτου ἐπιδιώξεως τῶν πολιτικῶν καὶ ὑλ κῶν συμφερόντων, ἐζήτησε νὰ ἐπωφεληθῇ καὶ τὴν περίστασιν ἐκείνη μᾶλλον εἰς τῆς βενετικῆς πολιτείας τὸ συμφέρον ἀποσκοπῶν, ἥκιστ δὲ μετέχων τοῦ χριστιανικοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῶν σταυροφόρων. Μετ δὲ διαπραγματεύσεις ἱκανῶς μακρὰς ὡμολογήθησαν μεταξὺ τῶ σταυροφόρων καὶ τοῦ δόγη συμφωνίαι, ἐπικυρωθεῖσαι ὑπὸ τῶν οἰκει ων ἀρχῶν καὶ τοῦ δήμου τῆς Βενετίας καὶ διατυπωθεῖσαι ἐν συνθήκ παραδοθείσῃ εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν κομίτων τὸν Ἀπρίλιον τοῦ αὐτο ἔτους. Ἦσαν δ' οἱ ὅροι τῆς συνθήκης τοιοῦτοι. Ἡ Βενετία ἔμελλ νὰ παράσχῃ ἱκανὰ πλοῖα πρὸς διαπεραίωσιν τετρακισχιλίων κα πεντακοσίων ἱπποτῶν, ἐννεακισχιλίων ὑπασπιστῶν καὶ εἰκοσακις χιλίων πεζῶν, προσθέσῃ δ' εἰς τὸν στόλον πεντήκοντα ἰδίας γαλέρα καὶ ἀναλάβῃ τὴν διατροφὴν τῆς στρατιᾶς ἐπὶ ἓν ἔτος. Ἀντὶ δ τούτων πάντων ὤφειλον νἀναλάβωσιν οἱ Γάλλοι κόμιτες τὴν ὑπο χρέωσιν νὰ πληρώσωσιν εἰς τὴν Βενετίαν εἰς τέσσαρας δόσεις μέχ τέλους Ἀπριλίου 1202 ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας μάρκων ἀργ

ρου, ἀντιστοιχούσας περίπου πρὸς ἑπτὰ ἑκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν. Πᾶσα δὲ χώρα κτηθησομένη καὶ πάντα τὰ λάφυρα ἔμελλον κατὰ τὴν γενομένην συμφωνίαν νὰ διανεμηθῶσιν ἐξ ἴσου μεταξὺ τῶν Βενετῶν καὶ τῶν Γάλλων σταυροφόρων. Τέλος δὲ συνεφωνήθη, ὅπως οἱ σταυροφόροι παραστῶσιν εἰς Βενετίαν τελευτῶντος τοῦ Ἀπριλίου **1202**, ὅπως ἐκπλεύσωσιν ἐξ αὐτῆς.

ΒΕΝΕΤΙΚΟΝ ΠΛΟΙΟΝ
ΕΙΚΩΝ ΛΑΤΙΝΙΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ Θιβάλδος, τελευτῶντος τοῦ Μαΐου **1201**. Μετὰ δὲ τὴν κατάπαυσιν τοῦ σάλου, ὃν προεκάλεσεν ὁπωσδήποτε ὁ θάνατος τοῦ ἀναδεδειγμένου ἐκείνου ἡγέτου τῆς σταυροφορίας, ἡ ἀρχηγία ἀνετέθη καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Γοδοφρέδου Βιλλαρδουίνου εἰς Βονιφάτιον τὸν Μομφερρατικόν, ἀδελφὸν τῶν γνωστῶν εἰς ἡμᾶς Ραϊνερίου καὶ Κορράδου, ἄνδρα ἤδη ἀνδραγαθήσαντα ἐν τοῖς πολέμοις καὶ διακρινόμενον οὐ μόνον ἐπὶ γενναιότητι, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἔρωτι πρὸς τὴν ποίησιν καὶ τὰς τέχνας, ἐλευθεριότητι καὶ εὐπροσηγορίᾳ, ἀξιοσύστατον δ' ἄλλως ἕνεκα τῶν συγγενικῶν αὐτοῦ δεσμῶν πρός τε τὴν βασιλικὴν δυναστείαν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ πρὸς τὸν οἶκον τῶν Κομνηνῶν.

Καὶ ἡ μὲν ἐκλογὴ τοῦ νέου στρατηλάτου τῶν σταυροφόρων ὑπῆρξεν ἀρίστη. Ἀλλ' ὅμως ὁ θάνατος τοῦ Θιβάλδου καὶ ὁ ἓν ἔτος μετ' αὐτὸν ἐπελθὼν θάνατος τοῦ Φούλκωνος οὐκ ὀλίγους ἀνεχαίτισαν ἀπὸ συμμετοχῆς εἰς τὴν σταυροφορίαν, εἰ καὶ προσῆλθον νέοι τινὲς ἱππόται, οἷοι ὁ Ὄθων Δελαρὸς καὶ οἱ ἀδελφοὶ Εὔδων καὶ Γουλιέλμος Σαμπλίτται, ἀνήκοντες εἰς τὸν οἶκον τῶν κομίτων τῆς Καμπανίας. Ἱκανοὶ δὲ προσετέθησαν καὶ ἐκ Γερμανίας, ἐν οἷς ὁ κόμης Χαττιμελιβόκου (**Katzenellenbogen**) Βαρθόλδος καὶ ἄλλοι ἐξ Ἰταλίας, χαριζόμενοι εἰς τὸν συμπολίτην Βονιφάτιον τὸν Μομφερρατικόν. Οὕτω δέ, προσεγγίζοντος τοῦ ὑπὸ τῆς συμβάσεως μεταξὺ τοῦ Ἐρρίκου Δανδόλου καὶ τῶν Γάλλων κομίτων τεταγμένου χρόνου, ἤρχισεν ἡ κατάβασις τῶν σταυροφόρων εἰς Βενετίαν.

ιζ'.

Οἱ σταυροφόροι ἐν Βενετίᾳ.

Ἡ ἐν Βενετίᾳ συγκέντρωσις, ἧς χρόνος εἶχεν ὁρισθῆ τὸ τέλος τοῦ Ἀπριλίου 1202, ἤρχισε γενομένη βραδέως, οἱ δ' ἐκ Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Ἰταλίας ἀθροιζόμενοι κατὰ μικρὸν ἦσαν πολὺ ὀλιγώτεροι τῶν προϋπολογισθέντων. Τινὲς μὲν εἶχον ἀποστῆ τῆς σταυροφορίας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θιβάλδου καὶ τοῦ Φούλκωνος. ἄλλοι δὲ ἀπέπλευσαν ἐκ τῶν λιμένων τῆς Φλάνδρας, ἐκ Μασσαλίας καὶ Γενούης κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Συρίαν. Τοὺς δὲ λοιποὺς καθ' ὅσον ἀφικνοῦντο εἰς τὴν Βενετίαν ἐγκατῴκισαν οἱ Βενετοὶ ἐπὶ τῆς νησῖδος Ἁγίου Νικολάου τοῦ Λίδου. Ἀλλ' εἶχεν ἤδη προχωρήσει τὸ θέρος, καὶ οὐδεὶς ἐγίνετο ἢ ἠδύνατο νὰ γείνῃ λόγος περὶ ἀπόπλου τοῦ στόλου, καθ' ὅτι οἱ σταυροφόροι δὲν εἶχον ἐκπληρώσει τὰς πρὸς τὴν Βενετίαν ὑποχρεώσεις αὐτῶν καὶ μετὰ πάντας δὲ τοὺς γενομένους ἐράνους καὶ τὰς καταβληθείσας θυσίας καθυστεροῦντο ἀκόμη ἐκ τῶν συντεθειμένων ὀγδοήκοντα καὶ πέντε χιλιάδων μάρκων ἀργύρου αἱ τριάκοντα καὶ τέσσαρες χιλιάδες. Ἡ τοιαύτη δὲ ἀθέτησις τῶν γενομένων συμφωνιῶν συνεπήγετο ἢ τὴν διάλυσιν τῆς σταυροφορίας ἢ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς ὑπὸ νέους ὅρους συμφώνως πρὸς τὴν θέλησιν καὶ τὰ συμφέροντα τῆς Βενετίας. Καὶ ἀληθῶς ὁ δανειστὴς ἠγρύπνει, καραδοκῶν τοκογλυφικὰς ὠφελείας παρὰ τῶν ὀφειλετῶν.

Ἡ Βενετία, ὁμολογοῦσα τὴν μετὰ τῶν σταυροφόρων συνθήκην, δὲν ἐφαίνετο ἐξ ἀρχῆς διανοουμένη νὰ τηρήσῃ εἰλικρινῶς τὴν πρόθεσιν αὐτῶν ὅπως διαπεραιωθῶσιν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Μεγάλα συμφέροντα συνέδεον τοὺς Βενετοὺς πρὸς τοὺς Ἰωβίδας. Αἱ δὲ μετ' αὐτῶν συνεννοήσεις δὲν εἶχον παύσει καὶ μετὰ τὰς γενομένας πρὸς τοὺς σταυροφόρους συμφωνίας· κατ' αὐτὰς δὲ τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐν Βενετίᾳ συγκέντρωσις αὐτῶν, ὡμολογεῖτο τῇ 13 Μαΐου 1202 μεταξὺ τῶν Βενετῶν καὶ τοῦ σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου Μαλὲκ-ἐλ-ἐδὶλ, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Σαλαδδὶν, ἐμπορικὴ συνθήκη οὐ μικρὰ παρέχουσα προνόμια εἰς τοὺς Βενετοὺς καὶ ἀφορίζουσα εἰς αὐτοὺς ἰδίαν συνοικίαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Εἶνε λοιπὸν προφανὲς, ὅτι ἔκτοτε τοὐλάχιστον συμφέρον τῆς Βενετίας ἦτο νὰ δοθῇ ἄλλη παρὰ τὴν σκοπουμένην διεύθυνσιν εἰς τὴν σταυροφορίαν καὶ ὅτι ὄχι δυςαρέστως

χριστιανικῶν. Ἀλλ' οὔτε τῶν εὐσεβῶν ἐκείνων αἱ ἐνστάσεις οὔτε ὁ ἀπειλούμενος παρὰ τοῦ πάπα ἀφορισμὸς ἀπέτρεψαν τὸν Δάνδολον καὶ τὸν Βονιφάτιον ἀπὸ τοῦ σκοπουμένου. Τέλος δέ, ὅτ' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῇ 8 Σεπτεμβρίου ὁ Δάνδολος, ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἄμβωνα, παρώτρυνε πρὸς τὴν στρατείαν, δηλώσας, ὅτι θὰ προστῇ αὐτῆς αὐτὸς παρὰ τὸ κατέχον αὐτὸν γῆρας, οἱ παριστάμενοι σταυροφόροι τε καὶ Βενετοὶ μετὰ βοῆς ἀπεδέχθησαν τὰ προτεινό-

ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑΙ

μενα, καὶ μετ' οὐ πολὺ διάταγμα τοῦ δόγη ὥρισε τὴν κατὰ κλῆρον εἰς τὴν στρατείαν συμμετοχὴν τοῦ ἡμίσεος τῶν Βενετῶν μαχίμων.

Τέλος δ' ἀρχομένου τοῦ Ὀκτωβρίου 1202 ἐξέπλευσεν ἐκ Λίδου ὁ λαμπρὸς στόλος, συνιστάμενος ἐξ ἑβδομήκοντα καὶ δύο γαλερῶν καὶ ἑκατὸν τεσσαράκοντα φορτηγίδων. Ἀνήρχετο δ' ἡ ὅλη δύναμις εἰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν, συνεπαγομένων πλὴν τῶν ἀναγκαίων τροφῶν τριακόσια πολιορκητικὰ μηχανήματα καὶ ὑπερέκεινα. Ἐπευφημίαι δ' οὐρανομήκεις ἐπλήρωσαν τοὺς ἀέρας, ὅτε τελευταῖος πάντων ἀπέπλευσε τῇ 8 Ὀκτωβρίου ὁ Δάνδολος ἐπὶ τῆς πολυτελῶς κεκοσμημένης ναυαρχίδος. Ἔμελλε δὲ ὁ δόγης νὰ συναντήσῃ ἐν

ώλα τῆς Ἰστρίας τὰ προεκπλεύσαντα ὑπερήφανα πλοῖα, ἅτινα, οντ' ἀνακρεμαμένας ἐπὶ τῶν πλευρῶν τὰς λαμποκοπούσας πολυ-ώμους ἀσπίδας τῶν στρατευομένων, ἐπὶ δὲ τῶν ἱστῶν καὶ τῶν πύρ-ων κυματίζουσας τὰς πολυπληθεῖς σημαίας, εἶχον, ὅτε ἀνήχθησαν, ποιήσει εἰς τοὺς αὐτόπτας τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἀπόπλου τὴν αἴσθη-ν στόλου περικαλλεστάτου καὶ ἰσχυροτάτου, ὅστις θὰ ἠδύνατο κατακτήσῃ τὸν κόσμον.

ιη'.

Ὁ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν πλοῦς.

Μετὰ τὴν ἄνευ ἀντιστάσεως παράδοσιν τῆς Ἀμουλίας (Muggia) κὲ Τεργέστης ὁ στόλος ἠγκυροβόλησε τῇ 10 Νοεμβρίου πρὸ τῆς Ζά-ρας, ἐκβιάσας τὸν εἰς τὸν λιμένα εἴσπλουν. Ἐπικειμένης δὲ τῆς ἀρξεως τῆς πολιορκίας, ὁ Δάνδολος εὑρέθη καὶ πάλιν ἀντιμέτωπος ῶν ζηλωτῶν τῆς πίστεως τῶν θεωρούντων ἀσεβῆ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ ολίσματος χριστιανικοῦ. Ἀλλὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν σταυροφόρων τάχθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ δόγη, καὶ αἱ πολιορκητικαὶ μηχαναὶ τέθησαν εἰς ἐνέργειαν εὐθὺς ὡς οἱ κάτοικοι τῆς Ζάρας ἠρνήθησαν ὰ παραδοθῶσι. Μετὰ γενναίαν δὲ ἄμυναν ἔπεσεν ἡ Ζάρα τῇ 24 Νοεμβρίου. Τῆς πόλεως τὸ πλεῖστον κατεστράφη ὑπὸ τῶν νικητῶν, τὰ δὲ πλεῖστα τῶν λαφύρων περιῆλθον εἰς τοὺς Βενετούς, ὀλίγα δὲ μόνον εἰς τοὺς σταυροφόρους ἱππότας καὶ οὐδὲν σχεδὸν εἰς τοὺς ἁ-πλοῦς αὐτῶν στρατιώτας.

Ἀλλὰ καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς δαλματικῆς πόλεως ἐξερ-ράγη ἡ χωρίζουσα τὴν στρατιὰν περὶ τοῦ περαιτέρω προγράμματος τῆς στρατείας διχόνοια, ὀξυνθεῖσα μέχρι ῥήξεως, ἣν μόλις ἐπὶ τέλους ἔπαυσεν ἡ ἄφιξις τοῦ Βονιφατίου, ἐκπλεύσαντος ἐκ Βενετίας μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ζάρας. Ἐπὶ τούτοις δὲ ἀρχομένου τοῦ 1203 ἔφθα-σαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν νικητῶν πρέσβεις τοῦ βασιλέως τῆς Γερ-μανίας Φιλίππου καὶ τοῦ γυναικαδέλφου αὐτοῦ Ἀλεξίου. Ὑπέσχετο δὲ ὁ νεαρὸς Ἀλέξιος, ἐκλιπαρῶν τὴν προστασίαν τῆς σταυροφορικῆς στρατιᾶς χάριν καταλήψεως τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου, νὰ πληρώσῃ

ιαμονὴν τριῶν ἐν ὅλῳ ἑβδομάδων τῇ 24 Μαΐου· περιπλεύσαντες ε τὴν Πελοπόννησον καὶ προχωρήσαντες διὰ τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν Κυκλάδων, διέβησαν τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Προποντίδα, καὶ γκυροβόλησαν τέλος τῇ 27 Ἰουνίου παρὰ τὸν Βόσπορον πρὸ οῦ Σκουταρίου, ὅπερ ἐξέλεξαν ὡς ὁρμητήριον διὰ τὰς περαιτέρας ὐτῶν ἐπιχειρήσεις.

Κατὰ πάντα δὲ τοῦτον τὸν ἀπὸ τοῦ Δυρραχίου μέχρι τοῦ Βοσπόου πλοῦν οὐδεμιᾶς ἔτυχον οἱ σταυροφόροι παρὰ τῶν Βυζαντίνων ατὰ θάλασσαν ἀντιστάσεως. Γινώσκομεν ἤδη τὴν οἰκτρὰν ἔκπτωεν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἐννοοῦμεν εὐκόλως, τι ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενος Ἀλέξιος οὐδὲ τὸ παρ᾽ ἅπαν ἠδύνατο ἀντιμετρηθῇ πρὸς τὸν νεόπηκτον στόλον τὸν ἐξελθόντα ἐκ τῶν νεωίων τῆς Βενετίας. Καὶ ὁ σύγγαμβρος δὲ τοῦ βασιλέως Στρυφνὸς διὰ παντὸς τρόπου συντελέσας εἰς ἐξαφάντωσιν τοῦ βυζαντιακοῦ τόλου οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθη νὰ πράξῃ ἢ νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τῶν ναυτάθμων καὶ ἐπισκευάσῃ προχείρως τὰ ὑπόσαθρα σκάφη ὀλιγωτέρων τῶν εἴκοσι νηῶν, εἰς ἃς ἐδόθη ἡ ἐντολὴ νὰ ὑπερασπισθῶσιν αὐτὸν τὸν Κεράτιον κόλπον.

Στερούμενοι δὲ στόλου ἐπειράθησαν οἱ Βυζαντῖνοι νὰ παρακωλύσωσι τὴν εἰς τὸ Σκουτάριον προσόρμισιν τῶν σταυροφόρων ἀπὸ γῆς, κωμικῶς ἀκροβολιζόμενοι κατὰ τῶν πλοίων ἀπὸ μεγάλης ἀποστάσεως ἐκ τῶν παρακτίων λόφων ἢ ἐπερχόμενοι εἰς τὰς ἀκτάς· ἀλλὰ τὰ τοξεύματ᾽ αὐτῶν δὲν ἐξικνοῦντο μέχρι τῶν πλοίων καὶ ἀπέβαινον μάταια. Φάλαγξ δέ τις ἀγραυλοῦσα περὶ τὸ προάστειον Δαμάτρυν ἐπεχείρησε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπὸ τῆς Χαλκηδόνος, ἔνθα εἶχον ἀποβιβασθῆ οἱ ἱππεῖς, διάβασιν αὐτῶν εἰς τὸ ἐγγὺς κείμενον Σκουτάριον. Ἀλλὰ τὸ ἐγχείρημ᾽ αὐτῶν ἀπέτυχε, καὶ οἱ διώκοντες μετεβλήθησαν εἰς διωκομένους, οὐδ᾽ αὐτοῦ τοῦ Στρυφνοῦ τοῦ στρατηγοῦντος τοῦ ἀποβατικοῦ ἐκείνου σώματος ἐξαιρουμένου. Οὕτω δὲ κατ᾽ αὐτὰς τὰς πρώτας πρὸς τοὺς Λατίνους συρράξεις οἱ τεταγμένοι ἀμύντορες τῶν περιχώρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπέδειξαν δειλανδρίαν ἀκατανόμαστον. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἐπίθετα, δι᾽ ὧν ἀπεκάλεσαν τοὺς ἀντιμετωπίσαντας αὐτοὺς σιδηροφράκτους ἄνδρας, ὀνομάσαντες **ψυχάρπαγας ἀγγέλους** καὶ **χαλκηλάτους ἀνδριάντας**, ἐδείκνυον ὁποία ἡ διαφορὰ ἡ χωρίζουσα τοὺς ἀτρομήτους μαχητὰς τοῦ

Δανδόλου καὶ τοῦ Βονιφατίου καὶ τὸν ἀπειροπόλεμον συρφετὸν τ... ἐπὶ τῶν Ἀγγέλων δεινῶς ἐκπεσόντος Βυζαντίου.

ιθ΄.

Ἡ κατάλυσις τοῦ Ἀλεξίου.

Ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος, καίπερ ἄφθονον ἔχων χρόνον ὅπως παρασκευάσῃ τὴν ἄμυναν τῆς βασιλευούσης ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῆς ἐγκύμονος κακῶν εἰς τὴν Ἑσπερίαν φυγῆς τοῦ ἀνεψιοῦ Ἀλεξίου, εἶχ... ἐπιδείξει μεγίστην ἀδράνειαν, καὶ μόνον ἐπ' ἐσχάτων εἶχε μετακαλ... σει στρατὸν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, εἶχε διατάξει τὴν κατεδάφισιν τῶν ο... κήσεων τῶν ἔξωθεν τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλε... καὶ μεριμνήσει περὶ τῆς ἐπισκευῆς τῶν οἰκτρῶν ἐκείνων λειψάνω... τοῦ στόλου, ἀποστείλας σὺν τοῖς ἄλλοις τὸν Στρυφνὸν εἰς τὴν ἀντιπέραν ξηράν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ ἀποβατικοῦ ἐκείνου σώματος εὐθὺς τὴν ὑστεραίαν, 2 Ἰουλίου 1203, ὁ Ἀλέξιος, οἱονεὶ συγκεντρόνων εἰς ἓν καὶ μόνον διάβημ' ἀποθαρρύνσεως καὶ ἀπογοητεύσεως ὅλην τοῦ παρελθόντος τὴν ἀδράνειαν καὶ πάντας τοῦ μέλλοντος τοὺς φόβους, ἀπέστειλε πρὸς τοὺς σταυροφόρους τὸν παρ' αὐτῷ ἔμπιστον Λαγγοβάρδον Νικόλαον Ῥώσσην, προτείνων νὰ ἐξαγοράσῃ διὰ χρημάτων τὴν ἀποχώρησιν τῆς στρατιᾶς τῶν Γάλλων καὶ Βενετῶν. Ἀλλ' ὅτε αἱ προτάσεις αὐτοῦ ἀπερρίφθησαν, συνεῖδεν, ὅτι μόνον διὰ τῶν ὅπλων ἠδύνατο νἀποκρούσῃ τοὺς ἐπιδρομεῖς.

Κατ' οὐδὲν δ' ὠφέλησε τὸν Ἀλέξιον ἐν τῷ ἀρχομένῳ πρὸς τοὺς πολιορκητὰς ἀγῶνι ὁ ἀνοήτως ὑπ' αὐτοῦ διαταχθεὶς διωγμὸς τῶν ἐν τῇ πόλει Λατίνων, ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς παντοίας βιαιοπραγίας ἐναντίον οὐ μόνον τῶν Βενετῶν ἐμπόρων, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀμαλφιτανῶν καὶ Πισατῶν. Ὁ ἀγὼν πρὸς τοὺς ἀόπλους Λατίνους οἰκήτορας τῶν συνοικιῶν τῆς βασιλευούσης ἦτο εὐκολώτερος τοῦ πρὸς τοὺς σταυροφόρους. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἠπατῶντο νομίζοντες, ὅτι ἤρκει ἡ πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐμφάνισις τοῦ συμμαχικοῦ στόλου καὶ ἡ εἰς τοὺς οἰκήτορας τῆς βασιλευούσης ἐπίδειξις τοῦ υἱοῦ

τοῦ τυφλοῦ Ἰσαακίου, ὅπως ἅπαντες διὰ βοῆς ἀνατρέψωσι τὸν θρόνον τοῦ Ἀλεξίου καὶ ἐγκαταστήσωσιν ἐπ' αὐτοῦ τὸν ὑπὸ τῶν σταυροφόρων προστατευόμενον μνηστῆρα τοῦ βασιλικοῦ διαδήματος. Ἡ πάνδημος ἑαυτοῦ ἀναγνώρισις, ἣν εἶχεν ἐπαγγελθῆ ὁ νεαρὸς Ἀλέξιος, δὲν ἐπῆλθε, καὶ οἱ σταυροφόροι ἐδέησε νἀναλάβωσι τὴν συστηματικὴν πολιορκίαν τῆς βασιλευούσης.

Καὶ δὴ, ἐγκριθέντος τῇ 4 Ἰουλίου ἀμελλητὶ τοῦ σχεδίου τῆς πολιορκίας, ἤρχισε τὴν ὑστεραίαν ἡ ἐπίθεσις ἐναντίον τοῦ προαστείου Πέραν. Ἐχωρίζετο δὲ τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἄστεως διὰ τοῦ εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον εἴσπλου, οὗ πρὸς ἀνατολὰς ἔκειτο. Τὴν δὲ πρὸς τὴν θάλασσαν ἄκραν τοῦ Πέραν κατεῖχον αἱ Συκαῖ, οὕτως ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις καλούμεναι ἀπὸ τῶν συκοφόρων αὐτῶν δένδρων, ὧν τὴν θέσιν ἐπέχει ὁ ἀπὸ τῶν μέσων ἤδη αἰώνων καλούμενος Γαλατᾶς, οὗ τὸ ὄνομα οὐδεμίαν εἶνε πιθανὸν ὅτι ἔχει σχέσιν πρὸς τοὺς Γαλάτας, καθ' ἃ ὑπό τινων ὑπετέθη. Ἀπεφάσισαν δὲ νὰ προβῶσιν οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Βενετοὶ εἰς τὴν κατὰ τοῦ Πέραν ἐπίθεσιν, ὥστε δυνάμενοι νὰ καταλάβωσι τὸ προάστειον τοῦτο εὐκοπώτερον τοῦ ἄστεως, ὅπερ περιεβάλλετο ὑπὸ ὀχυρῶν χερσαίων τε καὶ θαλασσίων τειχῶν. Ἦτο δὲ ἀπαραίτητος εἰς αὐτοὺς ἡ κατάληψις αὐτοῦ ὡς ὁρμητηρίου πάσης περαιτέρας ἐνεργείας. Καὶ κατείχετο μὲν ὁ περὶ τὸ Πέραν χῶρος ὑπὸ βυζαντιακῆς στρατιᾶς. Ἀλλ' ἅμα τῇ ἀκωλύτῳ ἀποβιβάσει τῶν σταυροφόρων οἱ βασιλικοὶ, ἡγουμένου αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξίου, ἐτράπησαν δειλῶς εἰς φυγήν.

Καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν δὲ τοῦ Πέραν ὁ εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον εἴσπλους τοῦ σταυροφορικοῦ στόλου παρεκωλύετο τοῦτο μὲν ὑπὸ τοῦ πύργου τοῦ Γαλατᾶ, ὅστις ἔκτοτε ὑφιστάμενος καὶ πολλὰς ὑποστὰς περιπετείας σώζεται μέχρι καὶ τῆς σήμερον, καὶ ὑπὸ τῆς τὸ Χρυσοῦν κέρας κλειούσης μεγάλης ἁλύσεως, ἥτις ἦτο τεταμένη ἀπὸ τοῦ Γαλατᾶ μέχρι τοῦ ἄστεως. Ἀλλ' ἤδη μὲν τὴν 6 Ἰουλίου ἐκυρίευον οἱ Λατῖνοι τὸν πύργον μετὰ γενναῖον ἀγῶνα τῶν κατεχόντων αὐτὸν Βαράγγων· τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν διέλυσεν ὁ βενετικὸς στόλος τἀσθενῆ σκάφη τῶν Βυζαντίνων, καὶ, διαρρήξας τὸ διάφραγμα τῆς ἁλύσεως, εἰςώρμησεν εἰς τὸν Κεράτιον.

Τὰ πάντα ἦσαν ἔκτοτ' εὐκολώτερα εἰς τοὺς πολιορκητὰς, κατέχοντας μὲν τὸν Κεράτιον κόλπον, μὴ φοβουμένους δ' ἐπίθεσιν κατὰ

θάλασσαν. Ἠδύναντο ἤδη νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ ἄστεως ἀπό τε γῆς καὶ θαλάσσης. Μετὰ δὲ τὰς ἀναγκαίας παρασκευὰς κατήρξαντο τοῦ διπλοῦ τούτου ἔργου τῇ 11 Ἰουλίου. Πρὸ πάσης δ' ἐναντίον τοῦ περιβόλου τῶν τειχῶν ἐπιχειρήσεως ὁ στόλος ἐβοήθει διὰ καταπελτῶν καὶ κινητῶν γεφυρῶν τοὺς περὶ τὸν μυχὸν τοῦ Κερατίου ἀποβιβασθέντας ἄνδρας, ἀγωνιζομένους νὰ ἐπικρατήσωσι τὸ πρῶτον ἐκτὸς τῶν τειχῶν κατὰ τὸν μεταξὺ τῶν Βλαχερνῶν καὶ τοῦ Κοσμιδίου χῶρον. Δὲν ἔμειναν δ' ἐν τούτῳ τῷ ἔργῳ ἀπολέμητοι οἱ σταυροφόροι. Ἀρχηγὸς δὲ τῆς ἀντιστάσεως δὲν ἐμφανίζεται, καθ' ἃ ἐδικαιούμεθα νἀναμείνωμεν, ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις *πάλαι τεθησαυρικὼς ἐν τῇ ψυχῇ τὴν φυγὴν καὶ ἅπας αὐτῆς γενόμενος*, καθ' ἃ λέγει Νικήτας ὁ Χωνιάτης, ἦτο ἁπλοῦς θεατὴς τῶν δρωμένων. Ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ἀναδεικνύεται πρωτεργάτης τῆς ἀμύνης ὁ μετὰ τὸν σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιον Κομνηνὸν τὸν ἀποθανόντα τῷ 1196 αἰχμάλωτον ἐν Βουλγαρίᾳ δεύτερος σύζυγος τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀλεξίου Ἄννης Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δὲ τοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου, ὅστις καὶ ἐζωγρήθη μετ' οὐ πολὺ ἐν τῷ ἀγῶνι, ἐπιχειροῦντες γενναίας ἐξόδους οἱ πολιορκούμενοι παρηνώχλουν καὶ

Ο ΠΥΡΓΟΣ ΤΟΥ ΓΑΛΑΤΑ

ἀνεχαίτιζον τοὺς Λατίνους, οἵτινες ἀνταπέδιδον τὰ ἴσα, ἐκτοξεύοντες διὰ τῶν πετροβόλων μηχανημάτων ἐναντίον τῶν ἀνακτόρων τῶν Βλαχερνῶν λίθους οὐ μικρὰς ἐπιφέροντας ζημίας.

Μετὰ ἑξαημέρους δ' ἀγῶνας ἀποφασίζουσιν οἱ Γάλλοι καὶ Βενετοὶ τῇ 17 Ἰουλίου γενικὴν ἔφοδον ἀπό τε ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Καὶ ἀντιτάσσονται μὲν γενναίως οἱ Βάραγγοι καὶ οἱ Πισᾶται. Ἀλλὰ τοιαύτη εἶνε ἡ ὁρμὴ τῶν ἐπιτιθεμένων, ὥστε οἱ ἀμύντορες ἀποκρούονται καὶ ἀναζευγνύουσιν οἱ πλεῖστοι εἰς τὰ τείχη τραυματίαι. Τέλος δέ, βοηθούντων καὶ τῶν ἀπὸ τῶν πλοίων διὰ κλιμάκων ἐπερεισθεισῶν ἐπὶ τὰ τείχη, ἐκυριεύθη εἷς τῶν πύργων τοῦ περιβόλου, ἐφ' οὗ κατὰ παράδοσιν μεταγενεστέραν αὐτὸς ὁ γηραιὸς Δάνδολος ἀνεστύλωσε τὴν βενετικὴν σημαίαν. Καταλαμβάνοντες δ' ἔπειτα τοὺς λοιποὺς πύργους καὶ τὰ τειχίσματα οἱ σταυροφόροι ἐμβάλλουσι χάριν παρεμποδίσεως πάσης ἐναντίον αὐτῶν ἐπιθέσεως πῦρ, εὐκόλως διαδιδόμενον κατὰ τὴν συνοικίαν ἥτις ἐκαλεῖτο Δεύτερον.

Ὁ κίνδυνος τῆς ἁλώσεως ἦτο ἄμεσος. Αὐτὸ τὸ παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν, ἐν ᾧ διέτριβεν ὁ Ἀλέξιος, περιεστοιχίζετο ἤδη ὑπὸ τῶν φλογῶν καὶ τῶν πολεμίων. Διὸ τότε μόλις ἀνένηψε τέλος ὁ τέως ἀδρανῶν αὐτοκράτωρ. Ἀλλά, καίτοι ἡ περὶ αὐτὸν στρατιὰ ἀνήρχετο κατά τινας μὲν εἰς τριακοντακισχιλίους, κατ' ἄλλους δ' εἰς ἑκατοντακισχιλίους ἄνδρας, ἡ ἀθαρσὴς καὶ ἀδεξία στρατηγία τοῦ Ἀλεξίου, μάτην παρορμωμένου ὑπὸ τοῦ πολεμοχαροῦς Λασκάρεως, δὲν ἠδυνήθη νὰ κατισχύσῃ τῆς καρτερίας καὶ τοῦ θάρρους τῶν ὀλιγαριθμοτέρων πολεμίων. Οὗτοι οὐ μόνον ἀκλόνητοι ἔμειναν ὑπὸ τῶν προσβολῶν τῶν βασιλικῶν, ἀλλὰ καὶ τέλος ἐνέσπειραν εἰς αὐτοὺς τὸν πανικόν. Ἐν ἀτάκτῳ φυγῇ εἰσέρχεται ὁ Ἀλέξιος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἰς τὴν ἔτι ἀναφλεγομένην πόλιν, ἐν ᾗ γίνεται δεκτὸς ὑπὸ τοῦ πλήθους δι' ὕβρεων καὶ ἀπειλῶν. Εἶνε προφανές, ὅτι οὔτε διὰ τῶν ὅπλων δύναται νὰ σωθῇ πλέον, οὔτ' ἐπὶ τῆς ἀγάπης τῶν ὑπηκόων νὰ στηρίξῃ τὰς προσδοκίας. Ἐν τοιαύτῃ δ' ἀκμῇ κινδύνου εὑρισκόμενος σπεύδει ταχύς, δυομένης ἤδη τῆς ἡμέρας, εἰς τὰ βασίλεια, καί, παραλαβὼν μόνην τὴν θυγατέρα Εἰρήνην καὶ δέκα κεντηνάρια χρυσίου, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς πεντακοσίας πεντήκοντα χιλιάδας σημερινῶν δραχμῶν, μετὰ τῶν διὰ τιμαλφῶν λίθων καὶ μαργαριτῶν κεκοσμη-

μένων κειμηλίων τοῦ στέμματος, ἔφυγεν ἅμα τῇ νυκτὶ εἰς Δεβελτὸν τῆς Θράκης, οὐ μακρὰν τῶν συνόρων παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον.

Μόνον τοῦ ἐλεεινοῦ σαρκίου κηδόμενος ἐγκατέλιπεν ὁ φυγὰς Ἀλέξιος ἕρμαιον τῶν ἰθαγενῶν ἐχθρῶν καὶ τῶν ξένων ἐπιδρομέων οὐ μόνον τὸν θρόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν σύζυγον Εὐφροσύνην, τὴν συνυπεύθυνον τῶν κακῶν, ἅτινα κατερράγησαν κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Τὰ δὲ πλήθη κατέλαβε δυσθυμία καὶ φόβος ἀπὸ τῶν Λατίνων ἐπὶ τῇ ἐγκαταλείψει παρὰ τοῦ βασιλέως, οὐδ' εἶχον ἐμπιστοσύνην ν[illegible] καλέσωσιν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῶν περὶ αὐτὸν συγγενῶν τινα ἢ τὴν σύζυγον Εὐφροσύνην. Ἡ σκιὰ τῆς προδοσίας ἐπερρίπτετο καὶ κατ' αὐτῶν, καὶ ἀκοίμητοι ἔμενον οἱ ἔκπαλαι ποθοῦντες τὴν παλινόρθωσιν τοῦ τυφλοῦ Ἰσαακίου. Μετ' αὐτῶν δὲ συνεννοηθεὶς καὶ συμπαραλαβὼν τοὺς πελεκυφόρους Βαράγγους ὁ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν τεταγμένος εὐνοῦχος Κωνσταντῖνος, τὴν μὲν Εὐφροσύνην συλλαβὼν ἐνέκλεισε μετὰ τῶν συγγενῶν αὐτῆς εἰς τὴν εἱρκτὴν, ἀπολύσας δὲ τὸν δεσμώτην Ἰσαάκιον καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Μαργαρίταν τὴν Οὐγγρικὴν, ἀναγορεύει αὐτοκράτορα τὸν τυφλὸν τὴν πρωΐαν τῆς 18 Ἰουλίου.

Πρῶτον δ' ἔργον τοῦ νέου βασιλέως ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν σταυροφόρων ἀποστολὴ πρέσβεων, δι' ὧν ἤγγελλε μὲν τὰ συμβάντα, ἐζήτει δὲ νὰ πεμφθῇ πρὸς αὐτὸν ὁ υἱὸς Ἀλέξιος. Ἀλλ' οἱ σταυροφόροι, ἀντιπέμψαντες τέσσαρας ἀπεσταλμένους, ἐν οἷς καὶ ὁ Βιλλαρδουῖνος, ἀπήτησαν πρῶτον τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰσαακίου ἀποδοχὴν τῶν ἐν Ζάρᾳ μετὰ τοῦ Ἀλεξίου ὁμολογηθεισῶν συνθηκῶν. Τούτου δὲ γενομένου, εἰσῆλθεν ὁ Ἀλέξιος πανηγυρικῶς εἰς τὴν βασιλεύουσαν, συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν βαρώνων, τῇ 1 Αὐγούστου 1203.

κ'.

Οἱ νέοι αὐτοκράτορες καὶ ἡ ξένη κατοχή.

Μεγάλαι ὑπῆρξαν αἱ ὑποχρεώσεις, ἃς ἀναλαβὼν ὁ Ἀλέξιος Δ' εἶχε μετατρέψει τὴν διεύθυνσιν τῶν σταυροφόρων τῆς τετάρτης

σταυροφορίας ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ κατορθώσει τὴν κατάλυσιν τοῦ θείου Ἀλεξίου Γ'. Ὁπόσον δὲ βαρέα ἦσαν τἀντάλλαγματα τοῦ ἀνακτηθέντος θρόνου ἀπεδείκνυον αὐτοὶ οἱ ἐνδοιασμοί, μεθ' ὧν ὁ Ἰσαάκιος ἐπεκύρωσε τὴν πρὸς τοὺς Βενετοὺς καὶ Γάλλους συνθήκην τοῦ υἱοῦ. Ἀλλὰ τὸν κλοιόν, εἰς ὃν ἐνέβαλον τὸν τράχηλον οἱ Ἄγγελοι, ᾐσθάνθησαν ἔτι μᾶλλον ἀπὸ τῆς ὑστεραίας τῆς στέψεως. Τότε, παρελθούσης τῆς μέθης τοῦ θριάμβου, εὑρέθησαν ἀντιμέτωποι τῆς στυγνῆς ἀνάγκης, καὶ ἐνόησαν, ὅτι ὁ θρόνος, ἐφ' οὗ ἐκαθέσθησαν, εὑρίσκετο ὑπὸ κηδεμονίαν, αὐτοὶ δὲ ἦσαν βασιλεῖς ὑποκείμενοι ὑπὸ ξενικὸν ἔλεγχον καὶ τοῦ Βυζαντίου ἐκυριάρχει μέχρι τῆς ἐκπληρώσεως τῶν δοθεισῶν ὑποσχέσεων πολὺ μᾶλλον αὐτῶν ἡ ξένη κατοχή.

Ἐπὶ τοῦ θρόνου δὲν ἐκάθητο πλέον ὁ ἀπόβλητος τῆς χθὲς μονάρχης· ἀπροσδόκητος δὲ μεταβολὴ εἶχε περιβάλει καὶ πάλιν διὰ τοῦ διαδήματος τὸν ἀόμματον τῆς χθὲς δεσμώτην. Ἀλλ' ὅμως οἱ αὐτοὶ καὶ χθὲς ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου καὶ σήμερον ἐπὶ τοῦ Ἰσαακίου ἐπλανῶντο περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν πολέμιοι, οἱ χαλκήλατοι ἀνδριάντες τῶν γαλατικῶν κομιτειῶν καὶ τῶν βενετικῶν τελμάτων. Οἱ ψυχάρπαγες ἐκεῖνοι ἄγγελοι οἱ ἐπιβαλόντες τὴν σιδηρᾶν θέλησιν εἰς τοὺς νέους δεσπότας ἦσαν ἕτοιμοι νὰ καταλύσωσι τὸ Βυζάντιον αὐτό, καθ' ἃ εἶχον καταλύσει χθιζὰ καὶ πρώιζα τὸν Ἀλέξιον, ἂν δὲν προσεφέρετο εἰς αὐτοὺς τὸ ὑπεσχημένον πινάκιον φακῆς, χωρὶς νὰ ἔχωσι τὴν δύναμιν νἀνοικοδομήσωσιν ὅ τι ἐπετήδευσαν νὰ καταστρέψωσι τόσον ἐντέχνως καὶ σοφῶς.

Ὅτι δὲ τοιαύτη ἦτο ἡ ἀμοιβαία σχέσις τῶν σταυροφόρων καὶ τῆς νέας βασιλείας, σχέσις ἐπιτηρητική, εἰ μὴ αὐτόχρημα ἐξ ἀρχῆς ἐχθρική, ἀποδεικνύουσι τὰ διαταχθέντα ἅμα τῇ ἐγκαταστάσει τῶν νέων βασιλέων. Καὶ δὴ πρὸς ἀποφυγὴν ἐνδεχομένης συγκρούσεως πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῆς βασιλευούσης, οἵτινες δὲν ἠνείχοντο τὴν ἐν αὐτῇ παρουσίαν τῶν ἐπιδρομέων, ἡ σταυροφορικὴ στρατιὰ ἐγκαθιδρύθη ἀντιπέραν τοῦ Κερατίου ἐν τῷ Πέραν καὶ περὶ τὸν πύργον τοῦ Γαλατᾶ, ὁ δὲ στόλος ἠγκυροβόλησε πρὸ τοῦ Πέραν. Ἀλλὰ πρὸ τῆς αὐτόσε ἀποχωρήσεως ὁ Δάνδολος ἐφρόντισε νὰ καθαιρέσῃ μέρος τῶν τειχῶν τοῦ ἄστεως, ὅπως ἔχῃ ἀνοικτὴν τὴν εἰς τὴν πόλιν πρόσοδον ἐν περιπτώσει ἐνδεχομένης ῥήξεως. Μόνον δὲ μικρὸν στῖφος Φράγκων ἔμεινε παρὰ τῷ Ἰσαακίῳ ὑπὸ τὸν Πέτρον

de Bracheuil τοῦτο μὲν πρὸς φρούρησιν, τοῦτο δὲ πρὸς ἐπιτήρησιν αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ὑπεσχημένων ἦτο δυσχερής. Μετὰ κόπου πολλοῦ κατώρθωσαν οἱ βασιλεῖς νὰ συναγάγωσιν ἀπὸ τοῦ ἐξηντλημένου βασιλικοῦ ταμείου, διὰ δημεύσεως τῶν κτημάτων τῆς Εὐφροσύνης καὶ τῶν συγγενῶν αὐτῆς καὶ δι' ἀπεμπολήσεως καὶ καταχωνεύσεως αὐτῶν τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ τῶν ἀργυροκοσμήτων καὶ χρυσοτεύκτων ἁγίων εἰκόνων, ἑκατοντακισχίλια μάρκα, ἤτοι τὸ ἥμισυ τοῦ ἐπηγγελμένου ποσοῦ. Ἡ δὲ καθυστέρησις τῆς πληρωμῆς τῶν ὑπολοίπων χρημάτων καὶ ἡ ἀναβολὴ τῆς ἐκτελέσεως τῶν λοιπῶν ὑποχρεώσεων καθυπέβαλε τοὺς βασιλεῖς ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν σταυροφόρων καὶ καθίστανεν ὁσημέραι ὀχληροτέραν τὴν ἀπ' αὐτῶν ἐξάρτησιν τοῦ Ἰσαακίου καὶ τοῦ Ἀλεξίου. Τούτων δὲ ἀρεστότερος εἰς τοὺς σταυροφόρους ἦτο ὁ Ἀλέξιος, ὅστις, πολλάκις μεταβαίνων εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Φράγκων, συνεκραιπάλα καὶ συνεκύβευε μετ' αὐτῶν. Ἡ δὲ διαγωγὴ αὕτη τοῦ υἱοῦ καὶ ἡ ἐν πᾶσι προτίμησις αὐτοῦ παρ' αὐτῶν, ὑποβιβάζουσα τὸν πατέρα εἰς ἥττονα μοῖραν, ἐλύπει καὶ ἐξηρέθιζε τὸν Ἰσαάκιον, ὅστις πρὸς οὐδὲν ἐλογίζετο τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν πήρωσιν τῶν ὀφθαλμῶν, διαβουκολούμενος ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ἀστρολόγων καὶ βαθυπωγώνων μοναστῶν. Οὗτοι ἀντὶ τῶν ἐν τῇ βασιλικῇ τραπέζῃ παρεχομένων εἰς αὐτοὺς νεαλῶν καὶ παχέων ἰχθύων καὶ τοῦ ἀφθόνως προχεομένου ἀνθοσμίου προοιωνίζοντο εἰς τὸν τυφλὸν βασιλέα ἀνάκτησιν τῆς ὁράσεως καὶ ἀνάρρωσιν ἀπὸ τῆς κατεχούσης αὐτὸν ἀρθρίτιδος καὶ παγκόσμιον ἐπέκτασιν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ.

Ἀλλ' αἱ τοιαῦται περὶ μελλούσης πολιτικῆς ἰσχύος ἐπαγγελίαι ἦσαν αὐτόχρημα εἰρωνεία ἐν ἡμέραις, καθ' ἃς ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ περιωρίζετο σχεδὸν εἰς μόνην αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Πράγματι αἱ μὲν ἐπαρχίαι δὲν ἔσπευσαν νὰ ταχθῶσιν ὑπὸ τοὺς νέους βασιλεῖς, ὁ δὲ φυγὰς Ἀλέξιος Γ' ἀπὸ τῆς Δεβελτοῦ μεταθέσας τὴν ἕδραν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ἐκυριάρχει τῆς συμπάσης Θράκης πλὴν τῶν χωρίων αὐτῆς ἐκείνων, ὅσα κατέλαβεν ἀναθαρρήσας ἐκ τῆς ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἀνωμαλίας ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων Ἰωαννίτζης. Διὸ παρέστη ἀνάγκη στρατείας, ἐπιχειρηθείσης ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Δ' κοινῇ μετὰ τῶν σταυροφόρων, ἀφ' οὗ πρῶτον ὑπεσχέθη εἰς τὸν Βονιφάτιον πρόσθετον πληρωμὴν ἑτέρων δεκαὲξ κεντηνα-

ρίων χρυσοῦ. Ἐκκινήσασα δὲ ἡ στρατιά, τελευτῶντος τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1203, ἐτράπη ἐπὶ τὰ νοτιοανατολικὰ καὶ βορειοδυτικὰ τῆς Θράκης μέχρι τῶν συνόρων τῆς Βουλγαρίας, καὶ κατέλαβε περὶ τὰς εἴκοσι πόλεις καὶ περὶ τὰ τεσσαράκοντα φρούρια. Ἀλλ' οὔτε τὸν Ἀλέξιον Γ' ἠδυνήθησαν νὰ συλλάβωσιν, οὔτε τὸν Ἰωαννίτζην νἀναγκάσωσιν ὅπως ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων βασιλέων. Ἐπὶ τούτοις δ' ἐπέστρεψαν διὰ τῶν Κυψέλων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς ἣν καὶ εἰσῆλθον πανηγυρικῶς τὴν 11 Νοεμβρίου.

Ἀλλ' οὐ πολὺν χρόνον μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ἀλεξίου ἐκ τῆς στρατείας ἐκείνης ηὔξησε μὲν ἡ πρὸς τὸν πατέρα διάστασις, ἐπετάθη δ' ἡ διχόνοια τῶν Φράγκων καὶ τῶν Βυζαντίνων. Αἱ μεταξὺ αὐτῶν σχέσεις εἶχον θολωθῆ ἤδη πρὸ τῆς στρατείας τοῦ Ἀλεξίου ἐξ ἀφορμῆς ἐπιθέσεως στίφους Φλαμανδῶν, διαπεραιωθέντος ἐκ τοῦ Γαλατᾶ τὴν 22 Αὐγούστου, ἐναντίον τοῦ ἐν τῷ ἄστει μωαμεθανικοῦ τζαμίου. Ἀποκρουσθείσης δὲ τῆς ἐπιθέσεως ταύτης ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, μεθ' ὧν συνέπραξαν καὶ οἱ ἰθαγενεῖς, οἱ Φλαμανδοὶ ἐπιδρομεῖς ἐνέβαλον πῦρ, διαδοθὲν καθ' ἁπάσας τὰς πρὸς τὴν Προποντίδα συνοικίας τοῦ ἄστεως καὶ μεγίστας ἐπὶ δύο ἡμέρας ἐπενεγκὸν ζημίας, προκαλέσαν δὲ καὶ ἀνηλεεῖς παρὰ τῶν Φράγκων λεηλασίας. Τέλος δὲ δεκαπεντακισχίλιοι Λατῖνοι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, ἐν οἷς καὶ Ἀμαλφιτανοί, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Πισᾶται τῶν ἐν τῷ ἄστει ἐγκαταστημένων, καίπερ ἐχθρικῶς διακείμενοι πρὸς τοὺς Βενετούς, ἠναγκάσθησαν νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς τὸ ἐν Γαλατᾷ στρατόπεδον, ὅπως σωθῶσιν ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὰς δ' ἐκ τῆς τοιαύτης ὑπὸ τῶν Λατίνων προκληθείσης συμφορᾶς ἐπελθούσας δυσαρεσκείας πολὺ μᾶλλον ἐπηύξησεν ἡ ὀργὴ τοῦ ὀρθοδόξου πλήθους καὶ τοῦ κλήρου ἐπὶ τῇ ἑνώσει τῶν ἐκκλησιῶν, ἥτις περιελαμβάνετο εἰς τὰ ἄρθρα τῆς μετὰ τῶν βασιλέων συνθήκης. Καὶ εἶχε μὲν ἤδη ὁ Ἀλέξιος ἀποστείλει τῇ 25 Αὐγούστου εἰς τὴν Ῥώμην τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ὁμολογίαν πίστεως, ἔπειτα δὲ ἠνάγκασε καὶ τὸν πατριάρχην Καματηρὸν νἀνακηρύξῃ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τὸν Ἰννοκέντιον πρῶτον τῶν ἐπὶ γῆς ἐπισκόπων καὶ ἐγγράψῃ τὸ ὄνομα τοῦ πάπα εἰς τὰ δίπτυχα. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς ὁ Ἰννοκέντιος δὲν ἠρκέσθη εἰς τὰ διαβήματα ἐκεῖνα, ἀξιῶν τὴν τελείαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης καθυπόταξιν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλη-

σίας, ἀφ' ἑτέρου ἡ προσπέλασις ἐκείνη τῆς βασιλείας πρὸς τὴν Δύσιν παρώργιζε τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαόν. Ἐπηύξανον δὲ τὸ κατὰ τῶν βασιλέων, μάλιστα δὲ κατὰ τοῦ Ἀλεξίου, μῖσος αἱ πιέσεις, δι' ὧν ἐζητεῖτο ἡ εἴσπραξις χρημάτων πρὸς κορεσμὸν τῶν σταυροφόρων, ἀπαιτούντων τὴν ἀπότισιν τῆς καθυστερουμένης εἰς αὐτοὺς ὀφειλῆς. Χάριν δ' αὐτῆς εἰς τὴν σύλησιν τῶν ἱερῶν ναῶν εἶχε προστεθῆ καὶ ἡ σκέψις περὶ γενικῆς φορολογίας τῶν πολιτῶν, ἀλλ' ὁ κίνδυνος ἀποστασίας ἠνάγκασε τοὺς βασιλεῖς νἀποστῶσι μὲν τοῦ τοιούτου σχεδίου, φορολογήσωσι δ' ἐπιλέγδην τοὺς ζαπλούτους.

Ἀλλὰ πάντα ταῦτα εἰς οὐδὲν συνήργουν. Τὸ χρῆμα δὲν συνελέγετο, καὶ ἡ βυζαντιακὴ βασιλεία ἐξηκολούθει νὰ εἶνε ὑποχείριος τῶν πιστωτῶν. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἀλέξιος ἔβαινεν ἀπὸ ἐξευτελισμοῦ εἰς ἐξευτελισμόν, καὶ ὁσημέραι ἐμειοῦτο τὸ ἀξίωμα' αὐτοῦ παρὰ τοῖς ὑπηκόοις πρὸς μεγάλην χαρὰν τῶν σταυροφόρων, ἐποφθαλμιώντων εἰς τὴν πλήρη μεταξὺ λαοῦ καὶ βασιλείας ῥῆξιν, τὴν τελείαν ἐξάντλησιν τῶν Βυζαντίνων καὶ τὴν εὕρεσιν ἀφορμῆς πρὸς ὁριστικὴν κατάληψιν τοῦ Βυζαντίου, μόνος διετήρει ἴχνη τινὰ ἀξιοπρεπείας πρὸς τοὺς ξένους ὁ Ἰσαάκιος, προσπαθῶν νἀναβιβάσῃ τὸ ἐρύθημα τῆς αἰδοῦς καὶ ἐπὶ τῶν παρειῶν τοῦ υἱοῦ. Αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα ἠνάγκασαν τέλος τὸν Ἀλέξιον νὰ διαρρήξῃ τὴν πρὸς τοὺς Λατίνους λυκοφιλίαν καὶ περιβληθῇ ἀντὶ τῆς ἀλωπεκῆς τὴν λεοντῆν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀντέτασσεν εἰς τὰς περὶ πληρωμῆς ἀξιώσεις τῶν Λατίνων διαφόρους ὑπεκφυγάς. Ὅτε δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Βονιφατίου αἱ ἀπόπειραι ἀπέβησαν μάταιαι, πρεσβεία ἐκ τοῦ Πέραν, ἧς συμμετεῖχεν ὁ εὔγλωττος Κόνων ὁ Βεθυνικὸς (de Bethune) ἠπείλησε τὴν κήρυξιν πολέμου, ἂν οἱ Ἄγγελοι δὲν ἐξεπλήρουν τὰς ὑποχρεώσεις αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν δεξίωσις τῶν ἀπεσταλμένων ἐκείνων τῶν σταυροφόρων ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστ' ἔσπευσαν νὰ φύγωσιν, ὅπως σωθῶσιν ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῶν περὶ τοὺς βασιλεῖς ἀρχόντων. Ἡ κορύφωσις δὲ τῆς ῥήξεως ἐπῆλθεν, ὅτε μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν ἔγεινε παρὰ τὸν λιμένα προσωπικὴ συνέντευξις τοῦ Ἀλεξίου καὶ τοῦ Δανδόλου. Καὶ ἄκαμπτος μὲν ἐδήλωσεν ὁ νεαρὸς βασιλεύς, ὅτι οὔτ' ἔχει οὔτε θέλει νὰ δώσῃ πλειότερα τῶν ἤδη δεδομένων. Οἱ δὲ λόγοι οὗς μετ' ὀργῆς ἐτόξευσε κατὰ τοῦ Ἀλεξίου ὁ τυμβογέρων δόγης, εἰπών, ὅτι ἐκ τῆς κοπρίας ἀνέσυραν αὐτὸν οἱ σταυροφόροι καὶ εἰς τὴν κοπρίαν πάλιν θἀποσκυ-

κλίσωσεν αὐτόν, ἦσαν ἰσοδύναμοι πρὸς τελεσίγραφον τῶν Λατίνων, ἐγκυμονοῦν μεγάλα ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου δεινά.

κα΄.

Καναβὸς καὶ Μούρτζουφλος.

Μόνον ὁ βαρὺς χειμὼν ὁ ἐπελθὼν μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου, γενομένην τελευτῶντος τοῦ Νοεμβρίου, παρεκώλυσε τὴν ἄμεσον καὶ τελεσφόρον ἐνέργειαν τῶν Λατίνων, ἅτε καθισταμένης ἀδυνάτου τῆς τελείας χρήσεως τοῦ παρὰ τὸ Πέραν ναυλοχοῦντος βενετικοῦ στόλου. Ἀλλ' οὐχ ἧττον δὲν ἔλειψαν ἐπιδρομαὶ τῶν σταυροφόρων κατὰ τῶν παρὰ τὴν Προποντίδα ἐπαύλεων καὶ μονῶν καὶ σποραδικαὶ ἑκατέρωθεν ἐχθροπραξίαι, καθ' ἃς συνήθως ἐνικῶντο οἱ Ἕλληνες. Ἐν τούτοις δ' οἱ βασιλεῖς οὐδεμίαν κατέβαλλον φροντίδα περὶ σθεναρᾶς ἐπιδιώξεως τῆς ἀμύνης, καίπερ ἔχοντες τὸν πολέμιον ἐν μικροτάτῃ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀνακτόρων ἀποστάσει.

Ἐκ δὲ τῆς νωθρότητος ταύτης ἐπειράθη νὰ ἐκβάλῃ τοὺς ἀδρανοῦντας βασιλεῖς συγγενὴς αὐτῶν γενναῖος, ἔχων ἀκμαίαν τὴν συνείδησιν τοῦ καθήκοντος. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ νεαρὸς πρωτοβεστιάριος καὶ μεγάλως παρὰ τῷ Ἀλεξίῳ Δ' ἰσχύων Ἀλέξιος Δούκας ὁ ἕνεκα τῶν συνεσπασμένων αὐτοῦ καὶ οἷον ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπικρεμαμένων ὀφρύων φέρων τὸ λαϊκὸν ἐπωνύμιον Μούρτζουφλος. Περὶ ἐκεῖνον δ' ἐτάσσετο ἡ φατρία τῶν φιλοπολέμων τῶν μὴ ἀνεχομένων τὴν ἀδράνειαν τοῦ Ἰσαακίου καὶ τοῦ Ἀλεξίου. Παραλαβὼν δ' ὁ Μούρτζουφλος τῇ 1 Δεκεμβρίου τινὰς τῶν ὁμοφρόνων, ὡπλισμένων διὰ τόξων, συνεπλάκη πρὸς τοὺς Λατίνους. Ἀλλ' οὐδεμιᾶς τυχὼν παρὰ τῶν βασιλέων βοηθείας ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῇ, ὀκλάσαντος τοῦ ἵππου ἐφ' οὗ ἐπεκάθητο, καὶ ἐσώθη μόνον διὰ τῆς ταχείας συνδρομῆς τῶν περὶ αὐτὸν τοξοτῶν. Ἀλλ' ἀκαταπόνητος ἐν τῇ ἐπιδιώξει τοῦ καθήκοντος ἐπετέθη καὶ πάλιν τῇ 27 Δεκεμβρίου κατὰ τῶν Λατίνων, ἐπεχείρησε δὲ μετά τινας ἡμέρας δεινὸν τόλμημα, τὴν πυρπόλησιν τοῦ στόλου τῶν πολεμίων διὰ δεκαεπτὰ μεγάλων πλοίων πληρωθέντων εὐφλέκτων ὑλῶν. Ἀλλ' ἡ ἐπιτηδειότης

εἰς τὴν πόλιν. Τοὺς δυστυχεῖς ἀμύντορας τῶν τειχῶν καταλαμβά[illegible] νει δέος, καὶ τρέπονται εἰς φυγήν. Ὁ πανικὸς διαδίδεται μέχ[illegible] τοῦ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Παντεπόπτου στρατηγίου, ἐξ οὗ ἐπ[illegible] βλέπει τὰ τῆς μάχης ὁ βασιλεύς. Αἱ παραθαρρύνσεις αὐτοῦ εἰς οὐδ[illegible] ὠφελοῦσιν. Ἔκλινε δὲ ἤδη ἡ ἡμέρα, καὶ προεχώρει ἤδη ἡ νύξ, κα[illegible] οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔσπευδον κρύπτοντες τὰ κει[illegible] μήλια αὐτῶν, καὶ πολλοὶ ἠπείγοντο νὰ σωθῶσι φεύγοντες.

Ἐν τῇ τοιαύτῃ ὥρᾳ στυγνῆς ἀπογνώσεως ἐπέλιπε τὸ θάρρος κ[illegible] τὸν Μούρτζουφλον. Εἰσελθὼν δ᾿ εἰς τὰ βασίλεια τοῦ Βουκολέο[illegible] τος, παρέλαβε τὴν σύζυγον τοῦ τυφλοῦ φυγάδος Ἀλεξίου Γ' Ε[illegible] φροσύνην καὶ τὴν ὡραίαν, ἀλλὰ φιλήδονον θυγατέρα αὐτῆς Εὐδ[illegible] κίαν, ἥτις, ἀπὸ τοῦ πρώτου συζύγου Στεφάνου Νεμάνια μετα[illegible] βασθεῖσα εἰς τὸν ὁμώνυμον υἱὸν καὶ ὑπὸ τούτου διὰ τὸν μοιχι[illegible]κὸν βίον ἀποκρουσθεῖσα, ἦτο ἤδη παλλακὶς τοῦ Μουρτζούφλου. Ἐν [illegible] δὲ ὁ βασιλεύς, ἐπιβὰς λέμβου μετὰ τῶν δύο γυναικῶν, ἐγκατέλε[illegible]πε τὴν πόλιν, τρεπόμενος διὰ θαλάσσης εἰς φυγήν, ὅμιλος εὐγενῶν [illegible] χόντων μετὰ τῶν ἔτι καρτερούντων πολιτῶν, ἀθροισθεὶς τὴν αὐτὴ[illegible] ἐκείνην νύκτα τῆς 12 πρὸς τὴν 13 Ἀπριλίου ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ [illegible] ἀνεκήρυττε βασιλέα τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν. Καὶ τὸ μὲν γνωστὸ[illegible] εἰς ἡμᾶς παρελθὸν αὐτοῦ ἐδικαίου τὴν ἐκλογήν, πρόθυμος δ᾿ ἐφάνη [illegible] ὁ Λάσκαρις νὰ ἀναλάβῃ καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἐκείνῃ ὥρᾳ τὸ ἔργον τῆς διασώσεως τῶν ναυαγίων τῆς βασιλείας καὶ τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως, ἣν εἶχον ἀρχίσει ἤδη δῃοῦντες οἱ εἰσορμῶντες Φράγκοι καὶ ἧς μέγα μέρος ἐλυμαίνετο φοβερὰ πυρκαϊὰ ὑπ᾿ αὐτῶν βληθεῖσα.

Ἀλλὰ μία χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ. Ὁ νεότευκτος βασιλεὺς τῆς ἐσχάτης ὥρας δὲν ἠδύνατο νὰ σώσῃ μόνος τὴν πόλιν. Καὶ ὅτε δὲ εἶδε μάτην καταναλισκομένην τὴν πατριωτικὴν αὐτοῦ εὐγλωττίαν, μὴ δυναμένην νὰ συγκινήσῃ τὰς καρδίας τῶν πολιτῶν, μὴ εὑρίσκουσαν ἠχὼ εἰς τὰ ὦτα τῶν Βαράγγων, οἵτινες, ἐπωφελούμενοι τὴν περίστασιν ἐζήτουν αὔξησιν μισθῶν, δὲν ἐγκατέλιπε τὴν θέσιν, εἰς ἣν ἔταξεν αὐτὸν ἡ πατρίς, ἀλλ᾿ ἤλπιζεν ἀκόμη καὶ παρεσκευάζετο πρὸς νέους ἀγῶνας.

Ἐν συγχύσει παρῆλθεν ἀγρία ἡ νύξ, καταλαμπομένη ὑπὸ τῶν ἀπαισίων λάμψεων τῆς πυρκαϊᾶς. Ἀκόμη δὲν εἶχον ἀπολεσθῆ τὰ πάντα, ἀκόμη δὲν ἐγίνωσκεν ἡ πόλις σύμπασα τὴν φυγὴν τοῦ Μουρτζούφλου. Ὁ δὲ Λάσκαρις ἀνέμενεν ἀνυπόμονος τὴν ὑστε-

ραίαν, καθ' ἃ καὶ οἱ τελευταῖοι ἐναπομένοντες πιστοὶ εἰς τὸ καθῆκον μάχιμοι. Ἡ ἱστορία δὲν διεφύλαξεν εἰς ἡμᾶς τὰς συγκινήσεις τῆς πατριωτικῆς ἐν τῇ φοβερᾷ ἐκείνῃ νυκτὶ ἀγρυπνίας τοῦ βασιλέως ἐκείνου ὀλίγων ὡρῶν, ὅςτις, οἱονεὶ προαισθανόμενος τὸ μέλλον τῆς αὔριον, δὲν εἶχεν οὔτε προφθάσει οὔτε θελήσει νὰ περιβληθῇ τὰ παράσημα τῆς βασιλείας, καὶ μόνον ἐκράτει ἀνὰ χεῖρας τὸ ξίφος καὶ τὸ ἀκόντιον τοῦ στρατιώτου καὶ ἐρρητόρευεν ἀπὸ τῶν εὐστόμων χειλέων λόγους ἀγωνιώσης φιλοπατρίας καὶ προςεδόκα, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐφοβεῖτο, τὴν ὑστεραίαν.

Ἀληθῶς δ' ἀπαισία ἐξημέρωσεν ἡ ὑστεραία ἐκείνη, 13 Ἀπριλίου.

Ἐγγὺς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐν ᾗ εἶχε δεχθῇ τὴν προςωνυμίαν βασιλέως καὶ τὰ βάρη, κατὰ τὸν πρὸς νότον αὐτῆς κείμενον Αὐγουστεῶνα, ὅςτις ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ χρυσοῦ μιλιαρίου, τῆς ἀφετηρίας αὐτῆς τῆς μετρήσεως τῶν ἀποστάσεων τῶν καθ' ἅπαν τὸ κράτος βασιλικῶν καὶ στρατιωτικῶν ὁδῶν, ἐκαλεῖτο καὶ Μίλιον, ἐκαροδόκει ὁ Λάσκαρις ἀνυπόμονος τὴν ὥραν τῆς τελευταίας συγκρούσεως, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν Βαράγγων. Αἴφνης προεχώρησαν ἅμα τῇ πρωίᾳ πρῶτοι τῆς στρατιᾶς τῶν σταυροφόρων οἱ ἐν αὐτῇ Γερμανοὶ κατὰ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τοιαύτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ ὁρμὴ τῶν ἐπιπεσόντων, ὥςτε πρὸς τὴν θέαν αὐτῶν ἐπτοήθησαν οἱ Βάραγγοι, καὶ ἤρχισαν φεύγοντες τῇδε κἀκεῖσε καὶ ἐγκαταλείποντες τὸν βασιλέα. Ὁ Λάσκαρις εἶδεν ἑαυτὸν μονούμενον, καὶ, ἄπελπις δραμὼν πρὸς τὸν Βόςπορον, ἐσώθη εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, συναποκομίζων εἰς τὴν Νίκαιαν τὴν ἱερὰν κιβωτὸν τῆς διωκομένης καὶ φυγαδευομένης λατινικῆς βασιλείας.

Περὶ ἀγῶνος οὐδεὶς πλέον λόγος. Ἐκ τοῦ ἀσύλου τῆς γείτονος Ἁγίας Σοφίας ἠκούσθησαν αἱ τελευταῖαι ψαλμῳδίαι, αἱ ὕσταται ἱκεσίαι τῶν εἰς αὐτὴν προςφυγόντων. Ἔπειτα δὲ οἱ ἱερεῖς μετὰ τοῦ λαοῦ, γέροντες, γυναῖκες καὶ παῖδες, ἐν μακρᾷ λιτανείᾳ ἐξελθόντες ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, προςέπιπτον εἰς τοὺς πόδας τοῦ Βονιφατίου, καὶ, σταυροῦντες τοὺς δακτύλους πρὸς ἔνδειξιν, ὅτι εἶνε καὶ αὐτοὶ Χριστιανοί, ἀνεκραύγαζον θρηνωδῶς· *ἅγιε βασιλεῦ μαρκίων, ἐλέησον ἡμᾶς.*

Ἡ πόλις εἶχε πέσει πτῶσιν οἰκτρὰν, καὶ οἱ ἀτυχεῖς ἡττημένοι ἐπεκαλοῦντο, ἀλλὰ ματαίως τὴν εὐσπλαγχνίαν τῶν νικητῶν.

κδ΄.

Οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις.

Ὡς εἴδομεν τὸν Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης διατραγῳδοῦντα τὰ δεινὰ τῆς ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν ἁλώσεως τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως ἐν ἔτει 1185, ἧς ὑπῆρξεν αὐτόπτης, οὕτως εἰς τὴν δῄωσιν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ Βενετῶν κυριευθείσης Κωνσταντινουπόλεως ἀφιερόνει σελίδας μεστὰς τῶν συγκινήσεων τῆς αὐτοψία ὁ φίλος τοῦ Εὐσταθίου Νικήτας ὁ Ἀκομινᾶτος. Ὅτι δ᾽ αἱ περιγραφαὶ τοῦ ἐκ Χωνῶν ἱστορικοῦ, καίπερ ἀνορθοῦσαι τὰς τρίχας τοῦ ἀναγνώστου, δὲν εἶνε ὑπερβολικαί, ἀποδεικνύουσι καὶ αὐτῶν τῶν Ἑσπερίων αἱ μαρτυρίαι. Ὁ Γάλλος ἱστορικὸς τῆς τετάρτης σταυροφορίας Βιλλαρδουῖνος, ὁ συμμαχητὴς τοῦ Δανδόλου καὶ τοῦ Βονιφατίου, καίπερ ἀποκρύπτων τὰ πολλὰ τῶν δεινῶν, ὁμολογεῖ ἀπροκαλύπτως περὶ τῶν κατὰ τὰς δύο πολιορκίας καὶ ἁλώσεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων βληθεισῶν τριῶν πυρκαϊῶν, ὅτι κατ᾽ αὐτὰς ἔγειναν παρανάλωμα τοῦ πυρὸς οἰκίαι περισσότεραι τῶν ὅσας εἶχον αἱ τρεῖς μέγισται τῶν πόλεων τῆς Γαλλίας. Ἡ δὲ ἀνάγνωσις τῶν ἐπιστολῶν τοῦ φιλαλήθους πάπα Ἰννοκεντίου ἐπικυρόνει τὰς ἱερεμιάδας τοῦ Νικήτα. Πρὸς δὲ συμπλήρωσιν τῆς θλιβερᾶς εἰκόνος ἀρκεῖ ἡ ἐπίσκεψις τῶν ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἀποκειμένων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως βενετικῶν λαφύρων καὶ ἡ ἐν τοῖς νέοις χρόνοις γενομένη ἀναγραφὴ τῶν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ διεσκεδασμένων ἁγίων λειψάνων καὶ σκευῶν, ἅτινα ἡρπάγησαν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς βασιλευούσης ὑπὸ τῶν σταυροφόρων.

Ἔχει δίκαιον ἐπαναλαμβάνων ὁ Νικήτας ἐπὶ ταῖς ἀνηκούστοις συμφοραῖς, αἵτινες κατερράγησαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ τοῦ Ἰερεμίου *Ἐμεγαλύνθη ποτήριον συντριβῆς σου*. Ἡ μεγάλη πόλις, ἥτις παρ᾽ ὅλα τὰ δεινὰ καὶ τὴν ἔκπτωσιν τοῦ Βυζαντίου κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐξηκολούθει οὖσα ἡ πλουσιωτάτη τῶν ἐπὶ γῆς πρωτευουσα, εἶδεν ἐξαγόμενον ἐκ τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν ναῶν τὸν ἄφθονον πλοῦτον τὸν συνεσωρευμένον ἐπὶ αἰῶνας. Χρυσὸς καὶ ἄργυρος, ὅπλα, πολύτιμα σκεύη καὶ ὑφάσματα ἔγειναν λεία τῶν ἀνηλεῶν νικητῶν. Οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, οἵτινες ἔφερον πρὸς εἰρωνείαν ἐπινώτιον ἐπὶ τῆς στολῆς τὸν σταυρόν, διέπραξαν ἐν

...ῖς ναοῖς τὰ αἴσχιστα, ὅσα μόνον παρ' ἀλλοπίστων θὰ ἠδύνατό τις ...ναμένη. Οὐχ ἧττον δὲ τῶν ναῶν ἐγυμνώθησαν αἱ πλατεῖαι καὶ ἀγοραί, ἃς ...όσμουν ἀκό... κατὰ πλή... ἀγάλματα ...χαῖα περιω...μων καλλι...χνῶν ἐκ πά...ς τῆς Ἑλ...δος συνειλε...ένα. Καὶ ἄλ... μὲν κατ...τράφησαν, ...λα δὲ διηρ...γησαν ὑπ' ...τῶν, ἐν οἷς ... πλεῖστα ...ρόγραφα ἐκ ...ν βιβλιοθη...ν τῆς Κων...αντινουπό...ως. Τοιαῦται δὲ ὑπῆρξαν καθ' ὅλου αἱ εἰς τὸν κόσμον ἐκεῖνον ...ν ἀρχαίων καλλιτεχνημάτων ἐπενεχθεῖσαι τότε ζημίαι, ἴσαι, εἰ ...ὲ μὴ ἀνώτεραι, τῶν κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κορίνθου ὑπὸ τοῦ Μομ...ου, ὥςτε ἄγεται τις εἰς τὸ νὰ εὐλογήσῃ τὸν Δάνδολον, οὗ ἡ φι...αλία διέσωσε τοὺς πολυθρυλήτους τέσσαρας χαλκοῦς ἵππους. ... ὡραῖον τοῦτο ἔργον, λείψανον τεθρίππου ἀρχαίου Ἕλληνος καλ...έχνου, ἀλλ' ὄχι τοῦ Λυσίππου, ὡς ὑπῆρξαν οἱ πιστεύσαντες,

ΛΑΡΝΑΚΙΔΙΟΝ ΠΕΡΙΕΧΟΝ ΤΗΝ ΚΑΡΑΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΚΙΝΔΥΝΟΥ *

* Ἁρπαγὲν τῷ 1204 ὑπὸ τῶν Γάλλων σταυροφόρων ἐκ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, μετηνέχθη εἰς τὴν κιστερκια...ὴν μονὴν τῆς ἐν Γαλλίᾳ πόλεως Rosières. Ἐκλιπούσης δὲ ταύτης τῆς μονῆς, εὑρέθη ἐπ' ἐσχάτων τὸ βυζαντιακὸν τοῦτο ἅγιον λείψανον ὑπὸ τοῦ ἀββᾶ Guichard κατ' ἀνασκαφὰς γενομένας ἐν τῷ γειτονικῷ πολίσματι Grozon.

Ἴδε G. Schlumberger Découverte d'une relique faisant partie des dépouilles de Constantinople apportées en Occident à la suite de la Croisade de 1204. Caen. 1902.

κοσμοῦν τότε τὸν ἱππόδρομον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετεκομίσθη εἰς Βενετίαν καὶ ἐκόσμησε τὴν ἐξωτερικὴν πρόσοψιν τοῦ Ἁγίου Μάρκου.

Εἰς δάκρυα δὲ ἰδίως κινοῦσιν αἱ σκηναὶ αἱ διαδραματισθεῖσαι ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, δεικνύουσαι ἅμα τήν τε πλεονεξίαν καὶ τὸν μέχρις ἀσεβείας θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν νικητῶν. Τὸ θεῖον αἷμα καὶ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐχύνετο καὶ ἐρρίπτετο κατὰ γῆς ἀπὸ τῶν ἁγίων ποτηρίων, τούτων δὲ τὰ τιμαλφῆ διεθραύοντο ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, ἐγκολπιζομένων τοὺς πολυτίμους λίθους δι᾽ ὧν ἐκοσμοῦντο, ἢ διηρπάζοντο, ὅπως δωρηθῶσιν ἢ μᾶλλον ἀπεμποληθῶσιν εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Ἑσπερίας, ἢ ἐχρησίμευον εἰς κεράσματα οἴνων κατὰ τὰς ἐπινικίους τραπέζας τῶν ὑπὸ τῆς νίκης μεθυσκομένων μαχητῶν τοῦ Χριστοῦ. Τὴν δ᾽ ἐκ παντοίας πολυτίμου ὕλης κατεσκευασμένην ἁγίαν τράπεζαν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας κατετεμάχισαν οἱ σκυλευταὶ καὶ διεμερίσθησαν ἐν ἀλλήλοις, καθ᾽ ἃ καὶ τὸν λοιπὸν πλοῦτον τῆς περικόσμου Ἁγίας Σοφίας. Τοσοῦτο δὲ ἦτο τὸ πλῆθος τῶν ἁρπαγμάτων, ὥστ᾽ ἐδέησε νὰ εἰσαγάγωσιν ἀσεβῶς οἱ λαφυραγωγοὶ πρὸς ἀποκόμισιν αὐτοῦ ἡμιόνους καὶ ὑποζύγια μέχρις αὐτῶν τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ. Ἐπειδὴ δ᾽ ἔνια τῶν

ΟΙ ΤΕΣΣΑΡΕΣ ΧΑΛΚΟΙ ΙΠΠΟΙ
ΑΝΩΘΕΝ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΠΥΛΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΚΟΥ

φορτηγῶν ζώων διωλίσθησαν ἐπὶ τῶν στιλπνῶν λίθων τοῦ δαπέδου τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ προχωρήσωσιν, ἐξεκέντουν αὐτὰ οἱ σταυροφόροι διὰ μαχαιρῶν, καὶ ὁ ναὸς ἐπληρώθη κόπρου καὶ αἱμάτων. Γυνὴ δὲ τῶν ἀγυιῶν, σεσωρευμένας ἔχουσα τὰς ἁμαρτίας, ἐκαθέσθη ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ συνθρόνου, καὶ ἀφῆκε διὰ τῆς βραγχνῆς αὐτῆς πορνικῆς φωνῆς μέλη ἄσεμνα, καὶ πολλάκις περιδινηθεῖσα περιεσάλευσεν εἰς ὄρχησιν τοὺς πόδας.

Ἐν ᾧ δ' οὕτω τὸ ἱερὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας τέμενος μετεβάλλετο εἰς οἶκον ἁρπαγῆς καὶ ὀργίων, ἡ πόλις καὶ μετὰ τὴν παῦσιν τῆς ἐπὶ ἓν ὅλον ἡμερονύκτιον διαρκεσάσης πυρκαϊᾶς ὑφίστατο τὰ πάνδεινα. Δὲν ἐλαφυραγωγοῦντο μόνον οἱ ναοὶ καὶ τὰ μέγαρα τῶν πλουσίων, δὲν διηρπάζοντο μόνον τἄπειρα καλλιτεχνήματα τὰ κοσμοῦντα τὸν ἱππόδρομον καὶ τὰς ἀγοράς, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν πτωχοτάτων οἰκιῶν ἐξῆγον ἄνευ φειδοῦς τὴν λείαν αὐτῶν οἱ ἀφιλάνθρωποι νικηταί. Ὅλον τὸ ἀπὸ ἐτῶν μακρῶν συνεσωρευμένον μῖσος τῆς Δύσεως ἐναντίον τῆς Ἀνατολῆς, ὅλη ἡ ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου ἀντιζηλία τῶν Ἑσπερίων, ὅλη ἡ ἐναντίον τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας μῆνις τῶν ὀπαδῶν τῆς Ῥώμης συναπετέλεσαν ὄγκον ἀπανθρωπίας καὶ κολοσσὸν πλεονεξίας, οὗ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε σπανία ἐν ἁλώσει πόλεως λαφυραγωγία καὶ ὑπερβασία καὶ παντοειδὴς ἀσπλαγχνία.

ΤΙΜΑΛΦΕΣ ΔΙΣΚΟΠΟΤΗΡΟΝ
ΠΙΘΑΝΩΣ ΕΚ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ
ΕΝ ΤΩΙ ΘΗΣΑΥΡΟΦΥΛΑΚΙΩΙ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Τρεῖς ὅλας νύκτας καὶ τέσσαρας ἡμέρας διήρκεσεν ἡ λῄστευσις, ἡ αἰχμαλωσία, ἡ ἀτίμωσις, ἡ σφαγή. Αὐτοὶ οἱ στρατηλάται δὲν ἠδύναντο νὰ περιστείλωσι τὴν λύσσαν τοῦ στρατιωτικοῦ πλήθους καὶ τοῦ ναυτικοῦ ὄχλου, ἀποπτυσάντων πάντα χαλινόν. Ἄλλως δὲ τῆς παντοίας κακοπραγίας συμμετεῖχον αὐτοὶ οἱ δυνάμει τῶν προνομίων τῶν αὐτοκρατόρων ἐν Κωνσταντινουπόλει παροικοῦντες ἔμποροι ἐκ Βενετίας, Πίσης καὶ Γενούης καὶ μετ' αὐτῶν Ἰταλοὶ

ἐξ Ἀπουλίας, Σικελοί, Οὔγγροι καὶ Ἰσπανοὶ ὅσοι παρετύγχανον ἐν τῇ πόλει, ἐκδικούμενοι τὰς ἐν ἔτει 1182 βιαιοπραγίας τῶν Παφλαγόνων τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ καὶ τῶν οἰκητόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πειθαρχικώτεροι δὲ καί πως φιλανθρωπότεροι τῶν Γάλλων καὶ Γερμανῶν σταυροφόρων ἐδείχθησαν οἱ Βενετοί, οὓς ἤθελε κατορθώσει ἔτι μᾶλλον νὰ συγκρατήσῃ ὁ Δάνδολος, ἂν ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης ἡμέρας δὲν εἶχεν ἐκραγῆ ἀντιζηλία καὶ ἀνταγωνισμὸς πλεονεξίας ἐν αὐτῷ τῷ στρατοπέδῳ τῶν νικητῶν.

Κατὰ τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην τετράδα τῶν ἡμερῶν καὶ νυκτῶν δὲν ὑπάρχει βία καὶ δὲν ὑπάρχει ἀνοσιουργία μὴ τελεσθεῖσα ὑπὸ τῶν σταυροφορούντων τέκνων τῆς Γαλλίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Βενετίας, ἅτινα εἶχον ἐκκινήσει, ὅπως ἀπελευθερώσωσι τὸν Πανάγιον τάφον καὶ κατέληξαν εἰς τὴν δούλωσιν τοῦ Βυζαντίου. Ἐν ὀλίγοις στίχοις τοῦ Νικήτα Χωνιάτου ἀνακεφαλαιοῦται ὅλη ἐκείνη ἡ ὀδύνη καὶ καταισχύνη, ἧς τὰ θλιβερὰ ἐπεισόδια πληροῦσι σελίδας ὅλας τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ ἔργου. ***Ἦν, λέγει, εἰς πόνον ἅπασα κεφαλή, ἐν στενωποῖς θρῆνοι καὶ οὐαὶ καὶ κλαυθμοί, ἐν τριόδοις ὀδυρμοί, ἐν ναοῖς ὀλοφυρμοί, ἀνδρῶν οἰμωγαί, γυναικῶν ὀλολυγαί, ἑλκυσμοί, ἀνδραποδισμοί, διασπασμοί τε καὶ βιασμοὶ σωμάτων συναφῶν πρότερον. Οἱ τῷ γένει σεμνοὶ ἀτίμως περιῄεσαν, οἱ τῷ γήρᾳ γεραροὶ γοεροί, οἱ πλούσιοι ἀνούσιοι. Οὕτως ἐν πλατείαις, οὕτως ἐν γωνίαις, οὕτως ἐν τεμένεσιν, οὕτως ἐν καταδύσεσιν· οὐδὲ γὰρ ἦν τις τόπος ἀνεξερεύνητος ἢ ἀσυλίαν τοῖς προσρυομένοις παρεχόμενος, ἀλλὰ πάντα πανταχοῦ πάντων κακῶν ἔμπλεα ἦν. Χριστὲ βασιλεῦ τῆς τότε θλίψεως καὶ τῆς συνοχῆς τῶν ἀνθρώπων!***

Εἶχε δὲ ἡ τραγῳδία καὶ τὸ ἱλαρὸν αὐτῆς μέρος, τὴν ὑπὸ τῶν ἐπικωμαζόντων εἰς τὴν νίκην Λατίνων διακωμῴδησιν τῆς ὑπηρεσιακῆς ἐπιδείξεως καὶ τῆς περὶ τὰ γράμματα διατριβῆς τῶν Βυζαντίνων. Ἐφ' ᾧ περιήρχοντο τὰς ἀγυιὰς περιβεβλημένοι χάριν γέλωτος τὰ πλατύσημα ἱμάτια τῶν ἀρχόντων καὶ ἐπιρρίπτοντες τὰς ὀθονοσκεπεῖς αὐτῶν καλύπτρας ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἵππων ἢ κρατοῦντες κονδύλια, δοχεῖα μέλανος καὶ βιβλία.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν πεσόντων πρὸ τῆς ἁλώσεως καὶ ἐπ' αὐτῆς δὲν εἶνε γνωστός, ἀλλὰ δὲν ἦτο πάντως μέγας ὑφ' οὓς ὅρους αὕτη ἐτελέσθη. Καὶ τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν δὲ θυμάτων εἶνε ἄγνωστον τὸ πλῆθος. Μόνον περὶ τῆς πρώτης ἡμέρας γινώσκομεν, ὅτι δισχίλι-

οι ὑπῆρξαν οἱ σφαγέντες. Ἀλλὰ καὶ ὅτ' ἐκόπασαν οἱ φόνοι, οἰκτρὰ ἦτο ἡ δῄωσις καὶ ἡ τύχη τῶν ἡττημένων. Οἱ σκυλευταὶ εἰςήρχοντο ἀπανταχοῦ, διαρπάζοντες πᾶν ὅ τι εὕρισκον, αἱ δὲ ἀγυιαὶ ἐμεστώθησαν στρατιωτικοῦ πλήθους πεζοῦ καὶ ἐφίππου, φέροντος περὶ τὸ πλευρὸν μαχαίρας ἐπιμήκεις ἢ παραξιφίδια ἐν ταῖς ζώναις καὶ αἰχμαλωτίζοντος ἢ γυμνοῦντος τοὺς διαβάτας. Αἱ σύζυγοι ἐχωρίζοντο τῶν ἀνδρῶν, αἱ κόραι ἐσύροντο ἀπὸ τῶν πλοκάμων. Ἄνδρες φέροντες ἐπ' ὤμων νήπια τέκνα, γυναῖκες τρέμουσαι τὸ ἀσελγὲς βλέμμα ἀπλήστου διώκτου, φυγάδες προτροπάδην φεύγοντες, κεκαλυμμένοι τὸ σῶμα ὑπὸ ῥακῶν, νεκρώδεις τὰς ὄψεις, ὕφαιμοι τοὺς ὀφθαλμούς, ὡς εἰ ἔκλαιον μᾶλλον δι' αἱμάτων ἢ διὰ δακρύων, διέσχιζον μόνοι ἢ καθ' ὁμάδας τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, σπεύδοντες πρὸς τὰς πύλας καὶ τρεπόμενοι τὴν ὁδὸν ἑκουσίας ἐξορίας. Μιᾶς τῶν ὁμάδων προηγεῖτο ὁ πατριάρχης Ἰωάννης ὁ Καματηρός, ἄρραβδος καὶ ἀσάνδαλος, ἁπλοῦν χιτώνιον περιβεβλημένος, ἐγκαταλιπὼν τὴν βασιλεύουσαν ἐπὶ ὀναρίου πτωχικοῦ καὶ καταφυγὼν εἰς Διδυμότειχον. Εἵπετο δὲ ὁ Νικήτας Χωνιάτης, οὗ ἡ οἰκία εἶχε γείνει τοῦ πυρὸς παρανάλωμα κατὰ τὴν δευτέραν τῶν πυρκαϊῶν, μετὰ τῶν οἰκείων, ἐν οἷς αἱ νεάνιδες εἶχον ἐντρίψει διὰ πηλοῦ τὰ πρόσωπα, κατασβέσασαι τὴν φλόγα τῶν παρειῶν, ἵνα μὴ τὸ ἐξ αὐτῆς τοξευόμενον πῦρ ἑλκύσῃ τὰς ἀσέμνους ὀρέξεις τῶν παροδίων νικητῶν· μετὰ δὲ πολλοὺς κινδύνους καὶ περιπετείας ἐξελθόντες διὰ τῆς Χρυσῆς πύλης ἐσώθησαν εἰς τὴν Σηλυβρίαν, ὁπόθεν ἔπειτα ὁ Νικήτας διεπεραιώθη εἰς τὴν νέαν ἕδραν τῆς ἐξορίστου βασιλείας, τὴν Νίκαιαν.

Τέλος τὴν 16 Ἀπριλίου ἔκλειψις σελήνης, φοβήσασα τὰς δεισιδαίμονας ψυχὰς τῶν σταυροφόρων, ἔθηκε τέρμα εἰς τὰ δεινά. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἡσύχασεν. Ἀλλ' ἦτο ἡ ἡσυχία πόλεως νεκρᾶς, ἐφ' ἧς ἐδέσποζον ἤδη οἱ νέοι κυρίαρχοι. Ὁ Βονιφάτιος εἶχε καταλάβει τὰ παλάτια τῶν Βλαχερνῶν, ἐν οἷς μέχρις ἐκείνης τῆς ὥρας διέμενεν ἡ Ἄννα Κομνηνή, ἡ τελείως ἐξελληνισθεῖσα θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου Ἁγνὴ ἐκείνη, ἥτις, ὑπάρξασα σύζυγος τῶν δύο τελευταίων Κομνηνῶν, εἶχεν ἔπειτα συνδεθῆ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Θεοδώρου Βρανᾶ, καὶ Μαργαρίτα ἡ Οὑγγαρική, ἡ ὡραία χήρα τοῦ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ. Τἀνάκτορα τοῦ Βουκολέοντος εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ Ἐρρίκου τοῦ ἀδελ-

φοῦ τοῦ κόμητος τῆς Φλάνδρας Βαλδουίνου. Ἐν δὲ τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, ἴσως ἀνεκπλύτῳ ἀκόμη ἀπὸ τῆς κόπρου καὶ τῶν αἱμάτων τῶν ὑποζυγίων, ἀντήχουν ἤδη αἱ ψαλμῳδίαι τοῦ λατινικοῦ κλήρου.

Ἡ Κωνσταντινούπολις εἶχε πέσει ὑπὸ κατακτητὰς ξένους τὸ πρῶτον νῦν ἀπὸ τῆς κτίσεως αὐτῆς. Ἡ βασιλεύουσα τοῦ Βυζαντίου καὶ μετ' οὐ πολὺ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ κράτους σὺν αὐτῇ ἐδούλευον ὑπὸ τοὺς Λατίνους. Ἀλλ' ἀκοίμητος ἐξηκολούθει ἐργαζομένη πρὸς ἀνάστασιν τοῦ γένους καὶ ἀνάκτησιν τῆς βασιλευούσης ἐξόριστος καὶ ἐν διωγμῷ ἡ ἑλληνικὴ βασιλεία. Καὶ ἐν ᾧ Φράγκοι δεσπόται ἐκυριάρχουν τῶν πλείστων ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐν τῇ νέᾳ Φυλῇ, τῇ Νικαίᾳ, ἐχάλκευον περὶ τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ οἱ φυγάδες πατριῶται τὰ ὅπλα πρὸς κάθοδον εἰς τὰς νέας Ἀθήνας τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὡς ἐπὶ ἄλλον δὲ ποταμὸν Βαβυλῶνος καθήμενος ἐν τῇ νέᾳ ἐκείνῃ καὶ προςωρινῇ πρωτευούσῃ τῶν λιποπατρίδων ὁ Νικήτας Χωνιάτης ἠνθολόγει ἐκ γραφικῶν ῥητῶν τοὺς θρήνους ἅμα καὶ τὰς προςδοκίας δι' ὧν κατέσπειρε τὰς προτελευταίας σελίδας τῆς ἱστορίας αὐτοῦ. *Τίς σώσει σε;* ἔγραφεν ὁ γηραιὸς ἤδη ἱστορικός, *ἢ τίς παρακαλέσει σε; τίς φείσεται ἐπὶ σοί; ἢ τίς σκυθρωπάσει ἐπὶ σοί; ἢ τίς ἐπανακάμψει ἐρωτῆσαι τὰ εἰς εἰρήνην σοι, εἴτε μὴν μετὰ τὴν προτέραν στολὴν ἐπενδύσει σε; Πότε θεόθεν ἐνωτίσῃ, ἐξεγείρου, ἀνάστηθι ἡ πιοῦσα τὸ ποτήριον τοῦ θυμοῦ μου καὶ τὸ κόνδυ τῆς πτώσεως. Ἔνδυσαι τὴν ἰσχύν σου, ἔνδυσαι τὴν δόξαν σου. Ἐκτίναξαι τὸν χοῦν καὶ ἀνάστηθι. Ἔκδυσαι τὸν δεσμὸν τοῦ τραχήλου σου· πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου καὶ τῶν αὐλαιῶν σου. Μὴ φοβοῦ ὅτι κατῃσχύνθης, μηδὲ ἐντραπῇς ὅτι ὠνειδίσθης, καὶ ἐκρότησαν ἐπὶ σοὶ χεῖρας οἱ παραπορευόμενοι ὁδόν, ἐσύρισαν καὶ ἐκίνησαν κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ εἶπον· «αὕτη ἐστὶν ἡ πόλις, ὁ στέφανος δόξης καὶ ἡ εὐφροσύνη πάσης τῆς γῆς. Καὶ πῶς ἐκάθισε χήρα ἡ πεπληθυσμένη λαῶν καὶ ἡ ἄρχουσα ἐν χώραις ἐγενήθη εἰς φόρους». Εἶπε γὰρ ὁ θεός σου· «χρόνον μικρὸν κατέλιπόν σε, καὶ μετ' ἐλέους μεγάλου οἰκτειρήσω σε. Ἐν θυμῷ μικρῷ ἀπέστρεψα τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ἐν ἐλέῳ αἰωνίῳ ἐλεήσω σε».*

ΛΗ'

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΕΝ ΔΙΩΓΜΩι

α'.

Τὸ Βυζάντιον λατινικόν.

ΑΡΧΙΚΟΝ Ε
ΕΙΚΩΝ
ΠΑΤΜΙΑΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

ἴδομεν ἤδη κατὰ Μάρτιον τοῦ 1204, προπαρασκευαζομένης καὶ ἐπικειμένης τῆς ἁλώσεως, τοὺς σταυροφόρους ῥίπτοντας κλήρους ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν τοῦ Βυζαντίου. Σώζεται δὲ τὸ κείμενον τῆς ἐκ δώδεκ' ἄρθρων συνισταμένης συνθήκης, δι' ἧς ὁ Ἑρρῖκος Δάνδολος, ὁ μαρκίων Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικός, ὁ κόμις Φλάνδρας καὶ Ἀννονίας Βαλδουῖνος, ὁ κόμις Βλεσσῶν καὶ Κλαρομοντίου Λουδοβῖκος καὶ ὁ Οὔγων τοῦ Ἁγίου Παύλου διέτασσον τὰ τῆς μελλούσης κατακτήσεως, περὶ ἧς ἠδύναντο ἤδη νὰ θεωρῶσιν ἑαυτοὺς βεβαίους.

Ἡ δὲ μελέτη τῆς συνθήκης ταύτης ἀποδεικνύει τὴν μεγάλην ἰσχὺν καὶ ἐπίδρασιν τῶν Βενετῶν, οἵτινες πλὴν τῶν κοινῶν εἰς ἅπαντας τοὺς στρατευσαμένους ὠφελημάτων καὶ τῶν ἐκ διανομῆς μετὰ τῶν λοιπῶν σταυροφόρων ἢ κατὰ κλῆρον δικαιωμάτων ἐπεφύλαξαν εἰς ἑαυτοὺς καὶ ἴδια κέρδη. Εἰς αὐτοὺς προωρίσθησαν νὰ περιέλθωσι τὰ τρία τέταρτα τῆς γενησομένης λείας, τὸ δὲ λοιπὸν τέταρτον ἔμελλον νὰ λάβωσιν οἱ Γάλλοι. Εἰς τοὺς Βενετοὺς ἐπεφυλάχθησαν ἅπαντα τὰ ἐμπορικὰ προνόμια, ἅτινα ἐκέκτηντο καὶ

ὑφισταμένης τῆς βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας. Οὐδεὶς ἐχθρὸς τῶν Βε-
νετῶν ἔμελλε νὰ εἶνε ἀνεκτὸς ἐν τῷ νέῳ λατινικῷ κράτει. Τὴν με-
ρίδα τέλος τοῦ λέοντος ἐπεφύλαξεν εἰς ἑαυτὴν ἡ Βενετία κατὰ τ
προςωρινὸν σχέδιον διανομῆς τῶν νέων κοινῶν κτήσεων λαμβάνουσα
ἐν γνώσει τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τῆς ἐμπορικῆς σημα-
σίας ἑκάστης χώρας, κατοχὴν τῶν χωρίων ἐκείνων, ἐν οἷς εἶχον ἤδ
ἱδρυθῆ βενετικὰ πρακτορεῖα δυνάμει τῶν αὐτοκρατορικῶν χρυσο-
βούλλων.

Τὸ ἱδρυθησόμενον κράτος δὲν εἶχε φύσιν ἱερατικήν, οὐδ' ὑπεδου-
λοῦτο εἰς τὴν παπικὴν ἀρχήν, διωργανοῦτο δὲ κατὰ τὸν τρόπ
τῆς κρατούσης παρὰ τοῖς Ἑσπερίοις ἱπποτικῆς ἱεραρχίας. Ὁ νέ
αὐτοκράτωρ ἔμελλε νὰ ἔχῃ ὑποτεταγμένους ὑφ' ἑαυτὸν τιμαριο-
χους βαρώνους, ὧν τὰ τιμάρια μετὰ τῶν συμπαρομαρτουσῶν εἰς αὐ
στρατιωτικῶν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ὑποχρεώσεων ἔμελλον νὰ δ
σωσιν εἰκοσιτέσσαρες ἢ καὶ πλείονες ἄνδρες, ἐκλεγόμενοι ἐξ ἡμισεί
ἀπὸ τῶν Βενετῶν καὶ ἀπὸ τῶν Γάλλων. Τὸν δ' αὐτοκράτορα ἔμελ-
λον νὰ ἐνδείξωσι διὰ πλειονότητος ψήφων δώδεκα ἐκλέκτορες, ἀν
ἐξ ἑκατέρου τῶν ἐθνῶν. Ἠδύνατο δὲ οὗτος νὰ ἀνήκῃ εἰς οἱονδήποτ
τῶν δύο ἐθνῶν, καὶ ἔμελλε νὰ λάβῃ ὡς ἴδιον βασιλικὸν κτῆμα τὰ ἀνά-
κτορα τοῦ Βουκολέοντος καὶ τῶν Βλαχερνῶν καὶ τὸ τέταρτον
τοῦ κράτους, τὰ δὲ λοιπὰ τρία τέταρτα ἔμελλον νὰ διανεμη-
θῶσιν ἐξ ἴσου εἰς τοὺς Βενετοὺς καὶ τὴν λοιπὴν στρατιάν. Ὁ δὲ
πατριάρχης ἔμελλε νὰ ἐκλεχθῇ ὑπὸ τοῦ κλήρου τοῦ ἔθνους, ὅπερ διὰ
τῆς ἐκλογῆς τοῦ αὐτοκράτορος θ' ἀπεκλείετο τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς,
ἤτοι, ἂν ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ἐκ τῶν Γάλλων, μεθ' ὧν συνέπραττον
καὶ οἱ Φλαμανδοί, ὁ πατριάρχης θὰ ἦτο Βενετός, καὶ τἀνάπαλιν.
Ὁ δὲ κλῆρος τοῦ ἔθνους, εἰς ὃ ἔμελλε νὰ ἀνήκῃ ὁ πατριάρχης, θὰ
ἐλάμβανε τὴν Ἁγίαν Σοφίαν· εἰς δὲ τὰς λατινικὰς ἐκκλησίας καὶ
τοὺς ἱερεῖς τοῦ κράτους ἔμελλον νὰ χορηγηθῶσιν ὅσα ἐπήρκουν πρὸς
ἐπαρκῆ συντήρησιν αὐτῶν, τὰ δὲ περισσεύματα ἔμελλον νὰ διατε-
θῶσι διὰ διανομῆς. Ἐπ' ἴσης δ' ὡρίσθη, ὅτι οἱ σταυροφόροι ὑπε-
χρεοῦντο νὰ μείνωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν,
ἐπὶ ἓν ὅλον ἔτος μέχρι τέλους Μαρτίου 1205, πρὸς ἐντελῆ κατάκτη-
σιν τοῦ κράτους. Τέλος δ' ὑπεχρεώθησαν ἀμφότερα τὰ συμβαλλόμενα
μέρη νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν ἐπικύρωσιν τῆς συνθήκης ὑπὸ τοῦ πάπα, ὅπως
ἐπιβληθῇ ὑπ' αὐτοῦ ἡ ποινὴ τοῦ ἀναθέματος εἰς πάντα παραβάτην.

Καὶ καθωρίσθησαν μὲν οὕτω λεπτομερῶς διὰ τῶν ἄρθρων τῆς συνθήκης τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν διαταχθησόμενα, ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις αὐτῶν δὲν ὑπῆρξε πάντοτε ἀκίνδυνος. Αἱ πρῶται δὲ δυσχέρειαι παρουσιάσθησαν κατ' αὐτὴν τὴν ἐκλογὴν τῶν ἐκλεκτόρων, οἵτινες ἔμελλον νὰ ἐκλέξωσι τὸν αὐτοκράτορα. Ἐξομαλυνθείσης δὲ τέλος τῆς τοιαύτης δυσχερείας διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Δανδόλου, οἱ ἐκλέκτορες, συνελθόντες τῇ 9 Μαΐου 1204 ἐκ τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἐξέλεξαν τὸν Φλαμανδὸν Βαλδουῖνον οὐκ ἄνευ δυσαρεσκείας τοῦ ἀξιοῦντος τὴν ἀρχὴν ταύτην Βονιφατίου, ὅστις καὶ γενναιότερος τοῦ Βαλδουίνου ἦτο καὶ πολιτικώτερος, ἀγαπητότερος δὲ εἰς τοὺς Ἕλληνας μετὰ τὸν γάμον μάλιστα μετὰ τῆς χήρας τοῦ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ Μαργαρίτας τῆς Οὐγγαρικῆς, τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λεγομένης Μαρίας, δι' οὗ οὕτως εἰπεῖν εἰςεποιεῖτο εἰς τὸν οἶκον τῶν Κομνηνῶν καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ διάδοχος αὐτῶν. Ἀλλὰ προετιμήθη ὁ Βαλδουῖνος συμφώνως πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ Δανδόλου, ὅστις, μὴ θέλων αὐτὸς νὰ γείνῃ κατὰ τύπους αὐτοκράτωρ, ἅτε ἄρχων πόλεως ἐχούσης πολίτευμα δημοκρατικόν, ἠξίου νὰ παραδώσῃ τὸν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Βενετίας λατινικὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου εἰς τυφλὸν αὐτοῦ ὄργανον, οἷος δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ ὁ Βονιφάτιος.

Συμφώνως δὲ πρὸς τὰ διατεταγμένα διὰ τῆς συνθήκης, ἀφ' οὗ ὁ αὐτοκρατορικὸς θρόνος ἐδόθη εἰς Γάλλον, ὤφειλε νὰναδειχθῇ πατριάρχης Βενετός. Τοιοῦτον δ' ἐξέλεξαν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ οἱ Βενετοὶ κληρικοὶ τὸν Θωμᾶν Μοροζίνην, ὅστις μετά τινας ἐνστάσεις τοῦ Ἰννοκεντίου, μὴ ἐπικυρώσαντος τὸ ἄρθρον τῆς συνθήκης, δι' οὗ ἡ ἐκλογὴ τοῦ πατριάρχου ἔμελλε νὰ τελεσθῇ ὑπὸ τοῦ κλήρου καὶ ὄχι ὑπὸ τοῦ πάπα, ἐχειροτονήθη τῇ 13 Μαΐου τοῦ ἑπομένου ἔτους 1205 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Ῥώμης *ὡς ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως*.

Ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν πανηγυρικῶς τῇ 16 Μαΐου 1204 ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τελεσθεῖσαν στέψιν τοῦ Βαλδουίνου ἔγεινεν ἡ διανομὴ τῶν μετὰ πολλὰς δυσχερείας ἀπὸ κοινοῦ κατατεθέντων λαφύρων· ἀνήρχοντο δὲ ταῦτα ἐν ὅλῳ μόνον εἰς τριακοσίας χιλιάδας μάρκων, ἤτοι εἰκοσιπέντε περίπου ἑκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν. Τὸ δὲ μέγεθος τῆς διαρπαγῆς δεικνύει ἡ μεγάλη διαφορὰ τοῦ διακομισθέντος ἐκείνου ποσοῦ πρὸς τὸν ἐκ τῶν προτέρων ὑπολογισμὸν

τοῦ Δανδόλου, ὅςτις εἶχε προτείνει εἰς τοὺς συστρατευομένους ἡγεμόνας τὴν εἰς ἑαυτὸν παραχώρησιν τοῦ συνόλου τῶν λαφύρων ἀντὶ εἰκοσαπλασίου ποσοῦ, ἤτοι ἀντὶ πεντακοσίων ἑκατομμυρίων, εἰς ἃ βεβαίως δὲν συμπεριελαμβάνετο τὸ κέρδος, ὅπερ ἐκαραδόκει ἐκ τῆς κατ' ἀποκοπὴν ἀναλήψεως τῆς πληρωμῆς τῆς προταθείσης ἀμοιβῆς τῶν ἱπποτῶν καὶ στρατιωτῶν.

Ἀλλὰ τῶν ἀντιδιαμαχομένων συμφερόντων τῶν πολυμιγῶν κατακτητῶν ἡ διαπάλη κατεφάνη καὶ ἐν τῇ τέλος ἐπιχειρηθείσῃ διανομῇ τῶν χωρῶν τοῦ κατακτηθέντος κράτους, ἥτις διαφόρους ὑπέστη διακυμάνσεις καὶ μεταβολὰς μέχρι τοῦ ὁριστικοῦ αὐτῆς καθορισμοῦ. Ἐν τοῖς πρώτοις δὲ κύριον ζήτημα ἦτο ὁ κανονισμὸς τῶν σχέσεων καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Βαλδουίνου καὶ τοῦ ὁπωςδήποτε διὰ τὴν προτίμησιν αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος δυςηρεστημένου Βονιφατίου πρὸς ἀποφυγὴν ῥήξεως. Εἰς τὸν Βονιφάτιον ὡς ἀντιπροςωπεύοντα τὴν κληθεῖσαν στρατιὰν τῶν προςκυνητῶν, ἤτοι τοὺς σταυροφόρους, προωρίζετο τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ Κρήτη καὶ τὰ ἐπέκεινα τοῦ Βοςπόρου, ἤτοι αἱ μικρασιατικαὶ ἐκεῖναι χῶραι, ὧν ἄλλαι μὲν κατείχοντο ἔτι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἄλλαι δ' ἦσαν κτῆμα τῶν Σελδσούκων. Ἀλλ' ἔπειτα ὁ Βονιφάτιος, ὅςτις τὸν Αὔγουστον τοῦ 1204 παρεχώρησε τὴν Κρήτην εἰς τοὺς Βενετοὺς ἀντὶ χρηματικοῦ ἀνταλλάγματος, ἠξίωσε τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν ἐπισφαλῶν ἐκείνων ἐν Μικρᾷ Ἀσία κτήσεων πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ὡς πρωτεύουσαν ἀρχῆς περιλαμβανούσης τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Οὐκ ἄνε δὲ ῥήξεως πρὸς τὸν Βαλδουῖνον, ἐπιχειρήσαντα παρὰ τὴν ἀποδοχ τῆς ἀξιώσεως τοῦ Βονιφατίου τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκ κατωρθώθη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1204 τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Δαν λου, τοῦ Βιλλαρδουίνου καὶ ἄλλων ἡ ἵδρυσις τοῦ κληθέντος βασιλ τῆς Θεσσαλονίκης, χωριζομένου ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορίας διὰ τοῦ ταμοῦ Νέστου. Τὸ δὲ βασίλειον τοῦτο, οὗ ἀνεδείχθη βασιλεὺς νιφάτιος, συνδεόμενον πρὸς τὴν ἐν Βυζαντίῳ αὐτοκρατορίαν δι λαρωτάτων δεσμῶν ὑποτελείας, ἔμελλε νὰ εἶνε σχεδὸν ἀνεξάρ Κατὰ ταῦτα ἡ νεότευκτος λατινικὴ αὐτοκρατορία τῆς Κων νουπόλεως περιωρίζετο εἰς αὐτὴν τὴν βασιλεύουσαν μετὰ τ

Ο ΒΑΛΔΟΥΙΝΟΣ ΩΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ
ΕΙΚΩΝ ΛΑΤΙΝΙΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

κης, εἰς τὰς ὑπολειπομένας ἑλληνικὰς χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὰς νήσους τῆς Προποντίδος καὶ τὰς Σποράδας. Ἡ δὲ Βενετία ἐπεφύλαξεν εἰς ἑαυτὴν πλὴν τῆς παρὰ τοῦ Βονιφατίου ἐξαγορασθείσης Κρήτης τὴν Μεθώνην, τὰς Πάτρας καί τινα ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου, τὴν Ἀλβανίαν, Ἤπειρον, Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν, τὰς Ἰονίους νήσους καὶ τὰς Κυκλάδας, τὸν Ὠρεὸν καὶ τὴν Κάρυστον ἐν Εὐβοίᾳ καὶ τὴν Σαλαμῖνα καὶ Αἴγιναν ἐν τῷ Σαρωνικῷ. Ἰδιοποιήθη δὲ ὁ Δάνδολος, τιμηθεὶς δεσπότης καὶ ἀναγνωρισθεὶς οἱονεὶ συνάρχων τοῦ Βαλδουίνου, καὶ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ ἥμισυ. Οὕτω δὲ τὸ λάχος τῶν Βενετῶν ἀπέβη ἄξιον πλείστου ὅσου λόγου, καὶ ὁ Δάνδολος ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν κυριάρχου τοῦ τεταρτημορίου καὶ τοῦ ἡμίσεος συμπάσης τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ῥωμανίας (quartae partis et dimidiae totius imperii Romaniae dominator).

Τοιαύτη διὰ μεγάλων γραμμῶν ἡ εἰς τρεῖς ἰδίας ἀρχὰς διαίρεσις τῆς διαλυθείσης βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας, δι' ἧς ἱκανοποιοῦντο αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ Βαλδουίνου, τοῦ Δανδόλου καὶ τοῦ Βονιφατίου. Ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ πρὸς τοὺς συστρατευσαμένους μεγιστᾶνας καὶ ἱππότας ὑποχρεώσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ αὐτὴ ἡ φεουδαλικὴ βάσις, ἐφ' ἧς ἱδρύθησαν τὰ νέα πολιτικὰ κατασκευάσματα τἀντικαταστήσαντα τὸ Βυζάντιον, ἤγαγον εἰς τὴν ὑποδιαίρεσιν τῶν μεγάλων ἐκείνων σταυροφορικῶν μεριδίων εἰς μικρότερα τιμάρια. Ὑπελογίσθη δ' ἡ ἀξία ἑκάστου λάχους εἰς τριακοσίας ἐνετικὰς λίτρας· ἕκαστος δὲ τῶν οὕτω δωροφορηθέντων ἔλαβεν ἀριθμὸν τιμαρίων ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ἢ τὴν εὔνοιαν ἧς ἐτύγχανεν, ἀπὸ ἓξ ἢ ἑπτὰ κλήρων μέχρι διακοσίων τὸν ἀριθμόν, ὑποχρεούμενος καὶ αὐτὸς νὰ παραχωρήσῃ τμήματα τοῦ ἰδίου λάχους εἰς ὑποδεεστέρους ὑποτελεῖς. Ἐγεννήθησαν δὲ οὕτως ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις τοπικαὶ χωροδεσποτεῖαι καθ' ἱεραρχικὴν τάξιν ὑποκείμεναι εἰς ἀλλήλας καὶ συνδεόμεναι πρὸς τακτὰς στρατιωτικὰς ὑποχρεώσεις πρὸς τοὺς ἐπικυριάρχους. Ἀλλ' ἡ οὕτως ἐπιδιωκομένη ἑνότης διεσπᾶτο πολλάκις ὑπὸ τῆς ἀμοιβαίας ἔχθρας ἢ τῆς ὑπεράγαν ἐνισχύσεως ἐνίων δυνατῶν. Καὶ ἄλλαι δὲ μεταβολαὶ παντοῖαι ἐπήρχοντο διὰ τῆς καθυποτάξεως, ἀπεμπολήσεως ἢ δυνάμει προικώου δικαίου μεταβιβάσεως τῶν κλήρων. Ἐπανῆλθε λοιπὸν ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας καὶ δι' αὐτῆς εἰς καθεστὼς ὄχι πολὺ διάφορον ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν τοῦ ἰσχύοντος ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρό-

νοις, καθ' οὓς πολιτικὴ μονὰς ἦτο συνήθως ἡ πόλις ἢ ὀλίγον τι πλέον καὶ μόνον ἰσχυραί τινες πόλεις κατώρθονον νὰ πηγνύωσιν εὐρυτέρα ἀρχήν. Ὑπῆρξε δὲ τοῦτο καὶ εὐτυχία καὶ δυστυχία τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Δυστυχίαν μὲν καὶ παντοίαν κακοδαιμονίαν ἐγέννησεν ἡ σχεδὸ διηνεκὴς ἐμπόλεμος κατάστασις καὶ ἡ ἐκ τῆς μικρότητος τῶν πολιτειῶν καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἀδυναμίας ἔκπτωσις καὶ παρακμή Εὐτύχημα δ' ὑπῆρξεν ἡ ἕνεκα τῆς διασπάσεως ταύτης καὶ ὀλιγοδρανίας τοῦτο μὲν διευκόλυνσις τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀνακτήσεως τοῦ τε Βυζαντίου καὶ ἄλλων λατινοκρατουμένων ἑλληνικῶν χωρῶν τοῦτο δ' ἡ ἐν πολλοῖς διατήρησις τῆς ἐθνικῆς ὑποστάσεως τῶν δουλωθέντων καὶ ἡ μὴ ἀπορρόφησις αὐτῶν ὑπὸ τῶν κατακτητῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν συνέβησαν σὺν τῷ χρόνῳ, ὅτ' ἐπῆλθεν ἡ ἐμπέδωσις τῶν Λατίνων ἐν ταῖς χώραις ἃς διενεμήθησαν ἐν ἀλλήλοις Ἀλλ' ὅπως ἐπέλθῃ αὕτη, ἦτο ἀνάγκη νὰ γείνωσιν οἱ Λατῖνοι πράγματι κύριοι τῶν ἐπινεμηθεισῶν εἰς αὐτοὺς χωρῶν καὶ κυρώσωσι διὰ τῶν ὅπλων ἢ τῆς ἑκουσίας καθυποτάξεως τῶν Βυζαντίνων τοπικῶν ἀρχόντων καὶ τῶν κατοίκων τὰ ἐκ τῆς γενομένης σταυροφορικῆς διανομῆς ἀπορρέοντα δίκαια.

ϐ'.

Ἡ συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως.

Ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπετέλει μικρὸν μέρος τ ὅλης καθυποτάξεως τῶν βυζαντιακῶν χωρῶν. Αὐτὴ ἡ αὐτοκρατορ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἵα ἀπετελέσθη μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τ εἰς τὸν Βονιφάτιον καὶ τοὺς Βενετοὺς κληρωθεισῶν χωρῶν ἔδει κατακτηθῇ τὸ πρῶτον· τοῦτ' αὐτὸ δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ πε ἁπασῶν τῶν χωρῶν τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν δοθεισῶν εἰς τὴν Βενετίαν.

Καὶ πρῶτον εἴδομεν κυριευθεῖσαν μὲν τὴν Κωνσταντινούπολιν κα καταλυθεῖσαν τὴν ἐν αὐτῇ βασιλείαν, ἀλλὰ μὴ ἐκλιπόντας τοὺς ἐπ τοῦ θρόνου αὐτῆς καθεσθέντας. Τρεῖς τῶν τελευταίων αὐτοκρατόρω ἔζων ἀκόμη μακρὰν τῆς ἀπὸ τῶν Λατίνων κατεχομένης βασιλευού

σης, καὶ ἕκαστος αὐτῶν ἠδύνατο νομίμως νὰ διεκδικήσῃ τὸν θρόνον. Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Ἀλέξιος Γ', ὁ Ἀλέξιος Ε' ὁ Μούρτζουφλος καὶ ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ἤτοι κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν ὁ πενθερὸς καὶ οἱ δύο αὐτοῦ γαμβροί.

Τούτων οἱ δύο πρῶτοι, ὁ Ἀλέξιος καὶ ὁ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Εὐδοκίᾳ γαμβρὸς Μούρτζουφλος δὲν εἶχον καὶ μετὰ τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φυγὴν ἀποβάλει πᾶσαν ἐλπίδα, ἀλλ' ἑκάτερος αὐτῶν ἦρχε τμήματός τινος τῆς Θρᾴκης. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξιος Γ' μετὰ τὴν πρώτην ἅλωσιν τῆς βασιλευούσης καὶ ἀντικατάστασιν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ Ἀλεξίου Δ' εἶχε σκεφθῆ νὰ καταλάβῃ τὴν Φιλιππούπολιν, ἀλλ' ἀποκρουσθεὶς ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐγκαθιδρύθη ἐν Μοσυνοπόλει. Τεσσάρων δὲ μόλις ἡμερῶν πορείαν ἀπεῖχεν ὁ Τζουρουλός, ἡ νέα ἕδρα τοῦ Μουρτζούφλου, μεθ' οὗ διέμενε πλὴν τῆς συζύγου καὶ ἡ πενθερὰ Εὐφροσύνη, μὴ ἐπιστρέψασα πρὸς τὸν σύζυγον, ἀστόργως ἐγκαταλιπόντ' αὐτὴν κατὰ τὴν φυγήν.

Κατὰ τῶν δύο λοιπὸν τούτων βασιλέων καὶ τῶν ἀπειλούντων τὴν Ἀδριανούπολιν Βουλγάρων παρέστη ἀνάγκη στρατείας τοῦ νέου κυριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Βαλδουῖνος, ἀφεὶς οὐ μακρὸν χρόνον μετὰ τὴν στέψιν τὴν ἄμυναν τῆ βασιλευούσης εἰς τὸν Δάνδολον, τὸν Βονιφάτιον καὶ Λουδοβῖκον τὸν κόμιτα Βλεσσῶν, ὥρμησεν ἐπὶ τὴν Θρᾴκην μετὰ τοῦ γενναίου ἀδελφοῦ Ἐρρίκου καὶ τῶν λοιπῶν σταυροφόρων. Ἄνευ δ' ἀντιστάσεως παρέλαβε τὰς πόλεις, οὐδ' αὐτῆς τῆς ὀχυρᾶς Ἀδριανουπόλεως ἐξαιρουμένης, προεχώρησε δὲ μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Διαρκούσης δὲ ταύτης τῆς ἐκστρατείας τοῦ Βαλδουίνου ὁ Μούρτζουφλος, ἐγκαταλιπὼν ἐκ φόβου τὸν Τζουρουλόν, ἔσπευσε πρὸς τὸν πενθερὸν εἰς τὴν Μοσυνόπολιν. Καὶ ὑπεκρίθη μὲν πρὸς αὐτὸν φιλίαν ὁ Ἀλέξιος, ἀλλ' ἔπειτα διέταξε τὴν ἐν τῷ λουτρῷ τύφλωσιν τοῦ Μουρτζούφλου. Καὶ κατηράσθη μὲν τὸν πατέρα ἐπὶ τῇ ἐξορύξει τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ συζύγου ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀλεξίου Εὐδοκία, ἀλλ' ὁ πατὴρ ἠνάγκασεν αὐτὴν καθ' ἃ καὶ τὴν ἰδίαν σύζυγον Εὐφροσύνην νὰ μείνωσι παρ' ἑαυτῷ. Ἐγκαταλειφθεὶς δὲ παρ' αὐτῶν ὁ Μούρτζουφλος ἐν Μοσυνοπόλει συνελήφθη ὑπὸ τῶν Λατίνων, καταλαβόντων τὴν πόλιν, καὶ ἀπήχθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔνθ' ἀναβιβασθεὶς ἐπὶ τὸν κίονα τοῦ Ταύρου λεγόμενον ἐφονεύθη, καταρριφθεὶς ἀπ' αὐτοῦ ὡς φονεὺς τοῦ ὑπὸ τῶν Λατίνων προστατευθέντος Ἀλεξίου Δ'. Ἐν τούτοις δ' ὁ πενθερὸς τοῦ Μουρτζού-

φλου 'Αλέξιος Γ' εἶχε σπεύσει νὰ φύγῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, θέλομ δ' ἀργότερον παρακολουθήσει τὰς πολυτρόπους αὐτοῦ τύχας ὡς α χμαλώτου Βονιφατίου τοῦ Μομφερρατικοῦ καὶ ὡς φυγάδος.

'Εξέλιπον οὕτως ἐκ τῆς ἱστορικῆς κονίστρας δύο τῶν προϋπα ξάντων βασιλέων τοῦ Βυζαντίου, ὑπελείφθη δ' ὁ Θεόδωρος Λάσκαρι ὁ μόνος εἰς ὃν ἐπεφυλάσσετο νὰ ἱδρύσῃ, καθ' ἃ θέλομεν ἴδει παρ κατιόντες, μόνιμον ἀρχὴν ἐν Νικαίᾳ, ἣν δὲν ἠδυνήθη νὰ καταπ λκίσῃ διὰ τῶν ἐν Μικρᾷ 'Ασίᾳ ἀγώνων αὐτοῦ ὁ Βαλδουῖνος. 'Αλ ἡ νέα αὕτη αὐτοκρατορία, ἧς ὑπῆρξεν ἱδρυτὴς ὁ ἐπὶ τῇ θυγατ "Αννῃ γαμβρὸς τοῦ 'Αλεξίου Γ' Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις, δὲν ὑπῆρξ ἡ μόνη ἑλληνικὴ ἡ ἀπορρεύσασα ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ βυζαντιακ κράτους. 'Αντιμέτωποι δὲ τῶν Φράγκων ἐτάχθησαν τοῦτο μὲν ὁ τ ραννος τῆς 'Αργολίδος καὶ Κορινθίας Λέων ὁ Σγουρός, τοῦτο δὲ ο ἀπόγονοι τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν 'Αγγέλων, ἱδρύσαντες χωριστὰ κρ τίδια ἐν τῇ 'Ηπείρῳ καὶ τῇ Τραπεζουντίᾳ, ὁ δεσπότης τῆς 'Ηπε ρου Μιχαὴλ "Αγγελος, νόθος υἱὸς τοῦ 'Ιωάννου 'Αγγέλου καὶ ἐξ δελφος τῶν αὐτοκρατόρων 'Ισαακίου καὶ 'Αλεξίου τῶν 'Αγγέλω καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Τραπεζοῦντος 'Αλέξιος Κομνηνός, ἔγγονος τ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου 'Ανδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ. Καὶ τὸ μ δεσποτᾶτον τῆς 'Ηπείρου καὶ ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντ ἔμελλον νὰ διατηρηθῶσιν ἐπὶ μακρὸν καὶ μετὰ τὴν παλινόρθωσιν τ ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, μόνον δὲ ἡ τοπι ἀρχὴ ἣν εἶχεν ἱδρύσει ὁ Σγουρὸς ἐξέλιπε μετ' οὐ πολύ, συγχωνε θεῖσα εἰς τὴν φραγκικὴν 'Αχαΐαν.

Παρέστη δ' ὁ Σγουρὸς ἀντιμέτωπος τοῦ Βονιφατίου, ὅτε ουτ ἐπελήφθη τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτοῦ ἐν ταῖς εἰς αὐτὸν λαχούσα χώραις. Αἱ χῶραι αἵτινες ἀνεγράφησαν ὡς κτήσεις αὐτοῦ ἐπὶ τ χάρτου ὤφειλον νὰ κατακτηθῶσι διὰ τῶν ὅπλων καὶ ἐπέβαλλον τὸν μαρκίωνα τοῦ Μομφερράτου ἀγῶνας ἀναλόγους πρὸς τοὺς ἐ χειρηθέντας ὑπὸ τοῦ Βαλδουίνου ἐν Θράκῃ καὶ Μικρᾷ 'Ασίᾳ.

Καὶ δὴ ὁ Βονιφάτιος μετὰ τὴν ὁριστικὴν διαρρύθμισιν τῶν π τὸν Βαλδουῖνον σχέσεων καὶ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης ἐξώ μησεν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης μετὰ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου 1204 πρ νότον. 'Ηκολούθουν δ' αὐτὸν γενναῖοι ἱππόται, Γάλλοι, 'Ιταλοὶ κ Γερμανοί, διακριθέντες ἐν τοῖς πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀγῶ καὶ ἀξιοῦντες τιμάρια ἄξια λόγου, καρπὸν τῆς κοινῇ ἐπιχειρηθε

σης στρατείας. Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Γουλιέλμος Σαμπλίττης, ὁ Ὄθων Δελαρός, ὁ μαρκίων Γουΐδων Παλλαβιτσίνης, Βαρθόλδος ὁ κόμης τοῦ Χαττιμελιβόκου, ὁ Ἰάκωβος d'Avesnes, δύο ἀδελφοὶ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Σαιντομέρ, οἱ ἐξ Οὐηρῶνος Δαλλακάρτσερη καὶ ἄλλοι. Συμπαρέλαβε δ' ὁ μαρκίων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν ἐκ τοῦ προτέρου συζύγου Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου υἱὸν τῆς γυναικὸς Μαργαρίτας τῆς Οὐγγαρικῆς Μανουὴλ, ὀνομάσας βασιλέα Ῥωμαίων καὶ μεταχειριζόμενος ὡς πρόσχημα τῆς ἰδίας ἀρχῆς, εἰς ὃν προθύμως προςεχώρουν μετ' εὐφημιῶν οἱ Μακεδόνες, οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες κατὰ τὴν κάθοδον τῆς στρατιᾶς τοῦ Βονιφατίου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Συμπροῆγον δὲ τὸν δόλον τοῦ μαρκίωνος καί τινες εὐγενεῖς Βυζαν-

ΜΟΛΥΒΔΟΒΟΥΛΛΟΝ ΒΟΝΙΦΑΤΙΟΥ ΤΟΥ ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΙΚΟΥ
ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

τῖνοι, ἀκολουθοῦντες αὐτὸν καὶ παγιδεύοντες τοὺς κατοίκους τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ γινόμενοι προαγωγοὶ τῆς πατρίδος, ὡς ὀρθῶς λέγει αὐτοὺς ὁ Νικήτας Χωνιάτης.

Παρὰ δὲ τὴν τοιαύτην σύμπραξιν Ἑλλήνων εἰς τὴν καθυπόταξιν τῶν νοτίων ἑλληνικῶν χωρῶν ἐφαίνετο τὸ κατ' ἀρχὰς, ὅτι ὄχι ἀπόλεμος ἔμελλε νὰ εἶνε ἡ κατάκτησις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Βονιφατίου. Πράγματι τὴν Λάρισαν κατεῖχεν ὁ Ἀλέξιος Γ', συμμαχῶν μετὰ τοῦ Λέοντος Σγουροῦ, εἰς ὃν ἔδωκε γυναῖκα τὴν σύζυγον τοῦ τυφλωθέντος Μουρτζούφλου Εὐδοκίαν. Ἡ δὲ σύμπραξις αὕτη τοῦ φυγάδος αὐτοκράτορος μετὰ τοῦ ἰσχυροῦ κυριάρχου τῆς Ἀργολίδ[ος καὶ] τῆς Κορινθίας, ὅςτις μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπὶ τὰς Ἀθήν[ας ἐπι]θέσεως εἶχε καταλάβει καὶ τὰς Θήβας, ἐφαίνετο προοιωνιζομ[ένη]

νὸν πρὸς τὴν κατερχομένην στρατιὰν τοῦ μαρκίωνος ἀγῶνα. Ἀλλ' ἤρκεσεν ἡ διὰ τῶν Τεμπῶν διάβασις τοῦ Βονιφατίου, ὅπως ὁ πενθερὸς καὶ ὁ νέος γαμβρὸς ἐγκαταλίπωσι τὴν Λάρισαν. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξιος, πειραθεὶς νἀντιμετωπίσῃ τὸν Βονιφάτιον ἐν τοῖς νοτιωτέροις που τῆς Θεσσαλίας, συνελήφθη τὸν Νοέμβριον τοῦ 1204 καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Ἀλμυρῷ, ἣν πόλιν ὥρισεν ὡς διαμονὴν τοῦ αἰχμαλωτισθέντος ἐκπτώτου αὐτοκράτορος ὁ νικητής. Ὁ δὲ Σγουρὸς ἐθάρρησε νὰ ὑπερασπισθῇ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, ἀλλὰ τὰ περὶ αὐτὸν ἀπόλεμα στίφη δὲν εἶχον τὴν γενναιότητα τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, οὐδὲ ὁ Λέων ἀνεδείχθη Λεωνίδας, καὶ ἔφυγεν εἰς τὸν ὀχυρὸν Ἀκροκόρινθον. Γάλλος τρουβαδοῦρος, παρακολουθῶν τὴν στρατιὰν τοῦ Βονιφατίου καὶ ψάλλων τὰς νίκας αὐτοῦ, παρέστησε τὴν πρὸ τῶν σιδηροφράκτων ὁπλιτῶν τοῦ μαρκίωνος δειλίαν τῶν Ἑλλήνων τῶν τότε χρόνων, εἰπών, ὅτι ἔφερον τὴν καρδίαν παρὰ τὴν πτέρναν, ὅπως δύνανται εὐκολώτερον νὰ κεντρίζωσι τοὺς ἵππους πρὸς φυγήν.

γ'.

Ὁ Βονιφάτιος πρὸς νότον τῶν Θερμοπυλῶν.

Οὕτως ἄνευ δυσχερειῶν ἠδυνήθη ὁ Βονιφάτιος μετὰ τὴν διάβασιν τῶν Θερμοπυλῶν νὰ προχωρήσῃ πρὸς νότον, ἐγκαθιστάνων ἐν τῷ μεταξὺ ὡς τιμαριούχους τινὰς τῶν ἱπποτῶν. Καὶ εἰς μὲν τὸν Γερμανὸν Βαρθόλδον τὸν κόμητα τοῦ Χαττιμελιβόκου ἐπέτρεψε τὸ ἐν Θεσσαλίᾳ Βελεστῖνον, ὅπερ ἤδη ἐνωρὶς εἶχεν ἀντικαταστήσει ὑπὸ τὸ σλαβικὸν τοῦτο ὄνομα τὰς ἀρχαίας Φεράς, ἐν δὲ τῇ Βοδονίτζῃ, κειμένῃ δύο ὥρας πρὸς νότον τῶν Θερμοπυλῶν, ἐγκατέστησε τὸν Ἰταλὸν μαρκίωνα Γουίδωνα Παλλαβιτσίνην. Τῶν δὲ Σαλώνων, τῆς ἀρχαίας Ἀμφίσσης, δυνάστης ἔγεινεν ὁ Γάλλος Θωμᾶς ὁ Στρομογκούρτης. Εἰς τούτου τὴν ἀρχὴν περιελαμβάνοντο τό τε Λοιδωρίκιον, τὸ Γαλαξείδιον καὶ οἱ Δελφοί, οἵτινες ἀπὸ τῶν μεσαιωνικῶν αὐτῶν τειχισμάτων ἔφερον τὸ ὄνομα Καστρίον. Ἀλλὰ τῶν ξένων τούτων δεσποτειῶν, αἵτινες ἐγκαθιδρύθησαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πολὺ σπουδαιοτέρα ἦτο ἡ ἔχουσα ἕδραν τὰς πλουσίας

ήβας, αἵτινες μετὰ τὴν κατὰ τὴν ἑκουσίαν παράδοσιν αὐτῶν ἐπελ-
ῦσαν δῄωσιν παρεχωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Βονιφατίου εἰς τὸν διακεκρι-
νον αὐτοῦ συνοδὸν καὶ φίλον Ὄθωνα Δελαρὸς, ἀνήκοντα εἰς ἕνα
ὸν εὐγενεστάτων οἴκων τῆς γαλλικῆς Βουργουνδίας. Ἀφεὶς δὲ οὗτος

ΟΙ ΔΕΛΦΟΙ

φρουρὰν ἐπὶ τῆς Καδμείας ἠκολούθησε τὸν ἐπικυρίαρχον καταβαί-
νοντα εἰς τὴν Ἀττικήν.

Περὶ ἀντιστάσεως ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ἐξηκολούθει ὢν μητροπολί-
της ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος, δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ λόγος. Ὁ Νικήτας,
διηγούμενος τὴν εἰς τὴν πόλιν κατάβασιν τῶν σταυροφόρων, ἐκχύ-
νει εἰς ὀλίγας λέξεις ὅλην αὐτοῦ τὴν φιλαδελφίαν. Ὁ προεδρεύων

ἱερατικῶς τῆς πόλεως, λέγει, θὰ ἠδύνατο, ὡς τοῦ Σγουροῦ πρότερον, οὕτω καὶ τότε νὰ διενεργήσῃ τὴν ἀποπομπὴν τοῦ μαρκεσίου· ἀλλὰ βλέπων καὶ πειθόμενος, ὅτι δὲν ἦτο καιρὸς ἀντιστάσεως, ἀφ' οὗ ἤδη εἶχε κυριευθῆ ἡ βασιλὶς τῶν πόλεων, ἡ δὲ δυτικὴ καὶ ἑῴα μερὶς τῆς ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς εἶχεν ὑποταχθῆ εἰς τὴν σκιὰν τοῦ λατινικοῦ δόρατος, ἀναιμωτὶ ὑπεξίσταται τοῦ ἐρύματος. Διό, ἀφ' οὗ πιθανῶς διὰ συνθήκης μετὰ τοῦ Βονιφατίου ἐξησφάλισε τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν κατοίκων, ἀπῆλθεν ἑκούσιος ἐξόριστος εἰς τὴν γείτονα νῆσον Κέων, ἐξ ἧς ὡς ἀπὸ σκοπιᾶς ἔβλεπε μακρόθεν μέχρι τοῦ 1215, ὅτε ἀπέθανεν ἐν βαθεῖ γήρατι, τὰς προςφιλεῖς Ἀθήνας δουλευούσας εἰς τοὺς Φράγκους. Ἐνθυμίζει δὲ κατὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ παρομοίωσιν τὸν Ἀδὰμ, ἀπόβλητον τῆς Ἐδὲμ, ἄποθεν περιεργαζόμενον τὰ κάλλη τοῦ παραδείσου.

Ἀποχωρήσαντος δὲ τοῦ Ἀκομινάτου, ὁ Βονιφάτιος, τελευτῶντος τοῦ 1204 ἢ μᾶλλον ἀρχομένου τοῦ 1205, παρέλαβε τὴν Ἀκρόπολιν, ἧς τὸ κάλλιστον κόσμημα, ἡ ἐν τῷ Παρθενῶνι ἐκκλησία Παναγίας τῆς Ἀθηνιωτίσσης, ἐσυλήθη καὶ ἀπεκοσμήθη, μετατραπεῖσα ἔπειτα εἰς οἶκον τῆς λατρείας τῶν καθολικῶν. Ἡ δ' ἐν τῷ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως μητροπολιτικῷ μεγάρῳ πλουσία βιβλιοθήκη τοῦ ἱεράρχου ἐσυλήθη, καὶ ἐσκορπίσθησαν τὰ βιβλία, ἅτινα μετὰ κόπου καὶ στοργῆς εἶχε περισυλλέξει ὁ λόγιος ἀνήρ. Ἐγκαταστήσας δ' ὁ Βονιφάτιος φρουρὰν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, παρέδωκε τὴν Ἀττικὴν μετὰ τῆς Μεγαρίδος εἰς τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον Ὄθωνα Δελαρὸς, εἰς ὃν εἶχεν ἤδη παραχωρηθῆ αἱ Θῆβαι καὶ ἡ Βοιωτία. Οὕτω κατὰ παράδοξον τῆς μοίρας φορὰν ἀπεσπῶντο τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ συνηνοῦντο εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν αἱ δύο ἔνδοξοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος πόλεις αἱ ἀντίπαλοι ἀλλήλων ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ ἔχουσαι ἔπειτα ἐπὶ μακρὸν κοινὰς τὰς τύχας ἐν τῇ λατινοκρατουμένῃ Ἑλλάδι τῶν μέσων αἰώνων.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ εἶχον διατεθῆ καὶ τὰ τῆς Εὐβοίας. Καὶ περιελαμβάνετο μὲν ὁ Ὠρεὸς καὶ ἡ Κάρυστος εἰς τὸ λάχος τῆς Βενετίας, ἀλλ' οἱ Βενετοὶ δὲν εἶχον ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν διάθεσιν ἢ τὴν δύναμιν νὰ καταλάβωσι τὰς εὐβοϊκὰς αὐτῶν κτήσεις. Ὅτε δὲ μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Θηβῶν καὶ τῶν Ἀθηνῶν ὁ Βονιφάτιος ἐπείσθη, ὅτι εὐχερὴς ἦτο ἡ κατάληψις τῆς Εὐβοίας, ἢ μᾶλλον διεμήνυσαν πρὸς αὐτὸν ἀγγέλματα εἰρήνης οἱ Εὐβοεῖς, ὁ βασιλεὺς τῆς

Θεσσαλονίκης ἀπέστειλεν εἰς τὴν νῆσον τὸν Φλαμανδὸν ἱππότην Ἰάκωβον d'Avesnes, ὅςτις κατέλαβε τὴν Χαλκίδα καὶ ἔκτισε παρὰ τὸν πορθμὸν τοῦ Εὐρίπου ὀχυρὸν φρούριον. Καὶ ὁ μὲν Ἰάκωβος δὲν ἐγκατεστάθη ἐν τῇ νήσῳ, ἠκολούθησε δὲ τὸν Βονιφάτιον ἐν τῇ περαιτέρω αὐτοῦ προελάσει πέραν τοῦ ἰσθμοῦ, ἀπέθανε δὲ κατόπιν πρὸ τοῦ 1209. Ἀλλ' οἱ μετὰ τοῦ Φλαμανδοῦ ἐκείνου ἱππότου συστρατεύσαντες εἰς τὴν νῆσον Οὐηρωναῖοι Δαλλεκάρτσερη ἐγκατέμειναν ἐν τῇ νήσῳ, ἣν καὶ παρέλαβον τὸν Αὔγουστον τοῦ 1205 παρὰ τοῦ Βονιφατίου ὡς ὑποτελεῖς τοῦ βασιλέως τῆς Θεσσαλονίκης, εἰς ὃν ἀνῆκεν ἅτε διὰ κατακτήσεως περιελθοῦσα. Διῃρέθη δὲ ἡ Εὔβοια εἰς τρία τιμάρια, τὸν Ὠρεόν, τὴν Χαλκίδα καὶ τὴν Κάρυστον, τριτημόριοι δ' αὐτῶν ἀνεδείχθησαν οἱ τρεῖς Δαλλεκάρτσερη, ὁ Ραβάνος, ὁ Πεκοράρος καὶ ὁ Γυιβέρτος, ὧν ὁ πρῶτος συνήνωσε τῷ 1209 τὴν ὅλην νῆσον εἰς μίαν ἀρχήν, ἅτε τοῦ μὲν Πεκοράρου ἐπιστρέψαντος εἰς τὴν Ἰταλίαν βραχὺν χρόνον μετὰ τὸ 1205, τοῦ δὲ Γυιβέρτου ἀποθανόντος τῷ 1209 ἀτέκνου.

δ΄.

Ἡ Πελοπόννησος φραγκική.

Μετὰ δὲ τὴν κατάκτησιν τῶν κατὰ τὴν βόρειον Ἑλλάδα ὁ Βονιφάτιος διῆλθε τὸν ἰσθμόν, ἡγούμενος τῶν συστρατευόντων χάριν κατακτήσεως νέων χωρῶν καὶ παροχῆς νέων τιμαρίων. Ἀλλὰ πρῶτον καὶ κύριον αὐτοῦ ἔργον ὤφειλε νὰ εἶνε ἡ καταπάλαισις τοῦ Σγουροῦ, ὃν εἴδομεν ἐκ τῶν Θερμοπυλῶν φυγόντα εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον, καὶ ἡ κατάλυσις τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ. Ἐφ' ᾧ ἡ στρατιὰ τοῦ Βονιφατίου διῃρέθη εἰς δύο μοίρας, καὶ ἡ μὲν μία, ἧς ἡγεῖτο ὁ Ἰάκωβος d'Avesnes ἔστη πρὸ τῆς Κορίνθου, ἡ δὲ ἄλλη ὑπ' αὐτὸν τὸν Βονιφάτιον καὶ τὸν Γουλιέλμον Σαμπλίττην ἐστρατοπέδευσε πρὸ τοῦ Ναυπλίου, ὅπερ, καίτοι δὲν ἦτο ἀπρόςμαχον, οἷον κατέστη ἀργότερον ὑπὸ τῶν Βενετῶν, ἦτο οὐχ ἧττον ἱκανῶς ὀχυρόν. Ἀλλὰ πολὺ ὀχυρώτερος ἦτο ὁ Ἀκροκόρινθος, οὗ τὴν ἄμυναν εἶχεν ἀναλάβει ὁ Σγουρός, παρουσιαζόμενος νῦν ὡς ὑπέρμαχος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἐναντίον τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων κατακτήσεως καὶ διὰ τῆς ἀν-

δραγαθίας αὐτοῦ ἀποπλύνων ὅσα πρότερον εἶχε πράξει κακά. Κ ἠδυνήθη μὲν ὁ Ἰάκωβος d'Avesnes νὰ καταλάβῃ τὴν Κόρινθον, ἀλ ὁ Ἀκροκόρινθος δὲν παρεδίδετο, καὶ ὁ Βονιφάτιος ἐφαίνετο μαται πονῶν, ὅτ' ἐπιδρομὴ τῶν Βουλγάρων κατ' αὐτοῦ τοῦ βασιλείου = Θεσσαλονίκης ἠνάγκασεν αὐτὸν νἀναζεύξῃ πρὸς διάσωσιν τῆς ἰδί ἑαυτοῦ ἕδρας.

Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἀποχωρήσεως τοῦ Βονιφα τίου δὲν ἀπηλλάσσοντο οἱ Ἕλληνες τῆς χερσονήσου τῆς ὑπὸ τ Φράγκων κατακτήσεως αὐτῆς. Ἐκεῖνο δὲ ὅπερ δὲν κατώρθωσεν βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης ἐπετεύχθη ὑπὸ δύο Γάλλων ἐκ Καμπα νίας ἱπποτῶν, τοῦ Γοδοφρέδου Βιλλαρδουίνου καὶ τοῦ Γουλιέλμο Σαμπλίττου.

Γοδοφρέδος Βιλλαρδουῖνος ὁ νεώτερος, ἀνεψιὸς τοῦ ὁμωνύμου πρω τοστράτορος καὶ ἱστοριογράφου τῆς τετάρτης σταυροφορίας, εἶχε ὑπάρξει τῶν σταυροφόρων τῶν κατ' εὐθεῖαν ἐκ Γαλλίας πλευσάντω εἰς τὴν Παλαιστίνην. Ἀνάξια δὲ λόγου κατορθώσας, ἔσπευσεν, εὐ θὺς ὡς ἔμαθε τὰς ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις ἐπιτυχίας τῶν ὁμοεθνῶν νὰ συμμετάσχῃ αὐτῶν. Ἀναγκασθεὶς δὲ ὑπὸ ἀντιξόων ἀνέμων νἀπο βιβασθῇ εἰς τὴν Μεθώνην καὶ διέλθῃ ἐν αὐτῇ τὸν χειμῶνα τοῦ 120 πρὸς τὸ 1205, ἐπωφελήθη τὴν ἐν τῇ χερσονήσῳ κρατοῦσαν ἀναρχία καὶ ἀπεδέχθη τὰς προτάσεις τοῦ ἐν Μεσσηνίᾳ τοπάρχου Ἰωάννο Καντακουζηνοῦ, αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ἐπὶ Ἀλεξίου Γ' ἐποφθαλμιά σαντος εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου, περὶ κοινῆ ὑπ' ἀμφοτέρων καθυποτάξεως τῆς Πελοποννήσου. Ταχεῖα δὲ ὑπῆρ ξεν ἡ ἐπιτυχία τοῦ Βιλλαρδουίνου ἐν τοῖς δυτικοῖς τῆς Πελοποννή σου, καθυποτάξαντος τὴν ὕπαιθρον χώραν τῆς Ἤλιδος καὶ τῆ Ἀχαΐας καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις τὰ κύρια κέντρα τῶν χωρῶν ἐκείνω τὰς Πάτρας, τὴν Ἀνδραβίδαν καὶ τὸ ὀχυρὸν Ζόγκλον, ἐπέχον τ θέσιν τῆς ἀρχαίας Πύλου. Συνετέλει δ' εἰς διευκόλυνσιν τῶν κατα κτήσεων τοῦ Γάλλου ἱππότου ἡ συμμαχία αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἕλλη νος Καντακουζηνοῦ, εἰς ὃν ἄνευ δυσχερείας προσεχώρουν οἱ ὁμόφυλο Ἀλλά, τούτου θανόντος αἴφνης ἀρχομένου τοῦ 1205, ὁ υἱὸς αὐτο Μιχαὴλ ἐθεώρησεν ἀπρεπῆ τὴν σύμπραξιν μετὰ τοῦ ξένου, ἐπὶ προσ χήματι συμμαχίας μετὰ τοῦ οἴκου αὐτοῦ δουλοῦντος τὴν χώραν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Βιλλαρδουῖνος ὀλίγους μόνον εἶχε περὶ ἑαυτὸν μαχητάς, καὶ τούτους σποράδην διεσκεδασμένους ἀνὰ τὰ καταληφθέντα ὑπ'

αὐτοῦ φρούρια, περιῆλθεν εἰς μεγάλας δυσχερείας εὑρισκόμενος ἐν χώρᾳ ξένῃ, ἐν ᾗ δὲν εἶχεν ἀκόμη ῥιζωθῆ ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ. Ἀπὸ δὲ τῶν ἀδιεξόδων κινδύνων, εἰς οὓς πάντως ἤθελε περιπέσει ἕνεκα τῆς ἀποστασίας τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ ὑποταχθεισῶν χωρῶν ἔσωσεν αὐτὸν ἀπόφασις τολμηρὰ καὶ ταχεῖα περὶ συμπράξεως μετὰ τοῦ συμπατριώτου Σαμπλίττου. Διό, σπεύσας εἰς τὸ πρὸ τοῦ Ναυπλίου στρατόπεδον, προέτεινεν εἰς τὸν Σαμπλίττην νὰ ἐπιχειρήσωσι κοινῇ τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου. Οὐκ ἀπροθύμως δ᾽ ἐπεκύρωσε τὴν συμφωνίαν ταύτην τῶν δύο Καμπανιτῶν ὁ Βονιφάτιος, ὅστις οὐδὲν μὲν δικαίωμα ἐκέκτητο ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου, κληρωθείσης ὡς τὸ πλεῖστον κατὰ τὸ σχέδιον τῆς διανομῆς εἰς τοὺς Βενετούς, ἄλλως δὲ ἠπείγετο νἀναχωρήσῃ ἕνεκα τῶν ἀγγελμάτων περὶ τῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν βουλγαρικῶν ἐπιδρομῶν. Ἀνέζευξε δὲ ἀφ᾽ οὗ πρότερον ἔκτισε πρὸς νότον τοῦ Ἀκροκορίνθου ἐπὶ τῶν ἀπορρώγων τοῦ Ἁγίου Βασιλείου τὸ φρούριον τὸ γαλλιστὶ μὲν κληθὲν Μοντεσκιού, ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων παρεφθαρὲν εἰς Πεντεσκοῦφι.

Ἐν τούτοις δ᾽ οἱ Καμπανῖται σύμμαχοι ἀνέλαβον τὸ κοινὸν ἔργον. Ὁρμηθέντες δ᾽ ἀπὸ τοῦ Ναυπλίου καὶ σπεύσαντες εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Πελοποννήσου, ἐπεχείρησαν τὴν ἀνάκτησιν τῶν ἀπὸ τοῦ Βιλλαρδουίνου ἀποστατησάντων χωρίων. Καὶ δὲν ἦτο μὲν ἀξία καταφρονήσεως ἡ στρατιὰ αὐτῶν, συνισταμένη ἐξ ἑκατὸν εἴκοσι ἱππέων καὶ ἀγνώστου ἀριθμοῦ πεζῶν, αὐξηθέντος διὰ νέων ἐκ Γαλλίας ἐπικουριῶν· ἀλλὰ τοιαύτη ἦτο κυρίως ἡ ἔκπτωσις τῆς Πελοποννήσου, ἐγκαταλελειμμένης ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου καὶ διεσπασμένης, καθ᾽ ἃ γινώσκομεν, εἰς ἰδίας ἀρχὰς ἐπιτοπίων δυναστῶν, ὥστε ὁ Σαμπλίττης καὶ ὁ Βιλλαρδουῖνος ἠδυνήθησαν εὐχερῶς νὰ κυριεύσωσι καὶ πάλιν τὰς Πάτρας, τὴν Ἀνδραβίδαν καὶ τὸ Ζόγκλον καὶ τὴν περὶ τὰς πόλεις ταύτας ὕπαιθρον χώραν τῆς Ἀχαΐας καὶ τῆς Ἤλιδος μετὰ τοῦ ἐν αὐτῇ Ποντικοκάστρου, κειμένου ἐγγὺς τοῦ σημερινοῦ Πύργου. Ἐκεῖθεν δὲ πλεύσαντες πρὸς νότον, ἀφῆκαν μὲν ἀνυπότακτον τὴν ὀχυρὰν Ἀρκαδιάν, ἤτοι τὴν ἀρχαίαν Κυπαρισσίαν, κατέβησαν δ᾽ εἰς τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην, ἃς καὶ κατέλαβον.

Ἀλλ᾽ αἱ ταχεῖαι πρόοδοι τῶν Γάλλων κατακτητῶν ἐξήγειραν τέλος τὴν ἀντίδρασιν τῶν Ἑλλήνων, πρὸς οὓς προσῆλθεν ἐπίκουρος, διὰ τοῦ ἰσθμοῦ κατελθὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ δεσπότης Ἠπείρου Μιχαήλ. Συνεμάχουν δὲ μετ᾽ αὐτοῦ πεζοὶ καὶ ἱππεῖς ἐκ τῆς

κεδαίμονος, τοῦ Νυκλίου, ὅπερ ἔφερε μὲν παρεφθαρμένον τὸ ὄνομα τῶν ἀρχαίων Ἀμυκλῶν, ἀλλ' εἶχεν ἀντικαταστήσει τὴν ἀρχαίαν Τεγέαν, καὶ τῆς Μεγαλοπόλεως, εἰς ἣν ἀργότερον ἔδωκαν οἱ Γάλλοι τὸ ὄνομα Véligourt, παραφθαρὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς Βελιγοστήν. Καὶ οἱ μὲν ἀρχηγοὶ τῶν Πελοποννησίων ἐκείνων Ἑλλήνων δὲν ἀναφέρονται ὀνομαστί. Ἀλλὰ πιθανῶς τῶν ἐκ Λακεδαίμονος ἦρχεν ὁ Ἰωάννης Χαμάρετος, ὃν θὰ συναντήσωμεν ἀργότερον.

Ἡ δύναμις τῶν Ἑλλήνων συμμάχων δὲν ἦτο μικρά, ἀνερχομένη εἰς τετρακισχιλίους ἐν ὅλῳ ἄνδρας, ἱππεῖς καὶ πεζούς. Ἀλλά, καίπερ πολὺ ὀλιγαριθμότεροι αὐτῶν ὄντες οἱ περὶ τὸν Βιλλαρδουῖνον καὶ τὸν Σαμπλίττην Γάλλοι, ἐξελθόντες ἐκ τῆς Μεθώνης, ἧς ἀνέκτισαν τὰ ὑπὸ τοῦ Βενετοῦ Δομινίκου Μικιέλη πρότερον καθαιρεθέντα τείχη, ἀντεπεξῆλθον κατ' αὐτῶν *εἰς τὸν Κούντουρον ἐλαιῶνα*. Οὕτως ὀνομάζει τὸν τόπον τῆς συμπλοκῆς ἡ ἀξιολογωτάτη τῶν περὶ τῆς φραγκοκρατίας ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἡμετέρων πηγῶν, τὸ ἔμμετρον Βιβλίον τῆς κουγκέστας ἢ Χρονικὸν τοῦ Μορέως. Ἐν τῷ ἐλαιῶνι δ' ἐκείνῳ κειμένῳ οὐ μακρὰν τῶν Καλαμῶν περὶ τὸ ἀκρωτήριον τὸ σήμερον καλούμενον Σκειό, συγκροτηθείσης μάχης, ἐνίκησαν περιφανῶς οἱ Γάλλοι.

Ἡ νίκη δ' ἐκείνη ἀνέῳξεν εἰς τὸν Σαμπλίττην καὶ τὸν Βιλλαρδουῖνον, τὸν Καμπανέσην καὶ τὸν μισὲρ Ντζεφρέν, ὡς ἐκάλουν αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου, τὴν ὁδὸν περαιτέρων κατακτήσεων ἐν τῇ χερσονήσῳ. Μετὰ τάχους παρέλαβον παραδοθεῖσαν τὴν Κορώνην, ἐξεπόρθησαν τὰς Καλάμας, ἐκυρίευσαν τὴν Ἀρκαδίαν. Ἀνώνυμοι δ' ἀντιπαρέρχονται πρὸ ἡμῶν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἡττημένων ἢ μᾶλλον οἱ δειλανδροῦντες καστροφύλακες τῶν παραδιδομένων φρουρίων. Ἑνὸς δὲ μόνον μανθάνομεν τὸ ὄνομα, καὶ οὗτος παρουσιάζεται ὡς ἥρως ἄξιος ἰδίας μνείας ἐν τῇ ἐξιστορήσει τῶν κατὰ τὴν πρώτην ἐπέκτασιν τῶν Φράγκων ἐν Πελοποννήσῳ. Εἶνε δὲ οὗτος ὁ Δοξαπατρῆς Βουτσαρᾶς, ὅστις ἐκράτει τοῦ φρουρίου Ἀρακλόβου κειμένου ἐν τῷ δρόγγῳ τῶν Σκορτῶν κατὰ τὰ σύνορα τῆς Ἠλείας καὶ τῆς Ἀρκαδίας. *Μέγαν στρατιώτην* καλεῖ τὸν γενναῖον ὑπερασπιστὴν τοῦ ὀχυροῦ ἐκείνου φρουρίου τὸ ἑλληνικὸν Χρονικὸν τοῦ Μορέως. Ἀλλὰ πολὺ πλειότερα μανθάνομεν περὶ τοῦ Ἕλληνος τιμαριούχου τοῦ Ἀρακλόβου ἐκ τῆς ἀραγωνικῆς μεταφράσεως τοῦ Χρονικοῦ. Ὁ Ἡρακλῆς τῶν Σκορτῶν ἐκράτει κορύνην ἔχουσαν τοιοῦτον βάρος, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ ὑψώσῃ αὐτὴν διὰ τῆς μιᾶς χειρός,

κὶ ἐφόρει θώρακα βάρους ἑκατὸν πεντήκοντα λιτρῶν καὶ ἐπέκεινα.
ἶνε δ' ἄλλως καὶ καθ' ἑαυτὸν ῥωμαλέος καὶ γενναῖος ὁ σιδηρόφρα-
τος ἐκεῖνος ὀρεσίβιος μαχητής, ὅςτις καὶ κατορθόνει ἐπί τινα χρό-
ν νἀπαμύνῃ τὸν Φράγκον κατακτητὴν ἀπὸ τοῦ ὀρεινοῦ αὐτοῦ φω-
εοῦ, ἐκνικᾶται δὲ τέλος μόνον, ὅτε ὁ Σαμπλίττης ἔστησε τακτικὴν
ολιορκίαν περὶ τὸ δυςάλωτον φρούριον.

Ὁ δὲ ὁπλισμὸς τοῦ Δοξαπατρῆ, οἷον περιγράφει τὸ ἀραγωνικὸν
ρονικόν, παρέχει εἰς ἡμᾶς ἔννοιάν τινα τῆς στολῆς καὶ τῶν ὅπλων
κὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων δυναστῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀντα-
ωνιστῶν τῶν Φράγκων. Ὁμοίως τεθωρακισμένους πρέπει νὰ φαντα-
ῶμεν καὶ ἐκείνους. Τοιαύτην βαρεῖαν σιδηρᾶν κορύνην, ἥτις εἶνε
ὁ *ἀπελατίκιον* τὸ γνωστὸν εἰς ἡμᾶς ἐκ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορ-
ρογεννήτου καὶ τῶν ποιημάτων τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, εἶχε καὶ
Λέων Σγουρός, καθ' ἃ ὡρισμένως μανθάνομεν παρὰ τοῦ Μιχαὴλ
κομινάτου. Πάντως δὲ τοιαύτας κορύνας ἔφερον ἐκτὸς τοῦ Δοξα-
τρῆ καὶ τοῦ Σγουροῦ ὁ Χαμάρετος, ὁ ἀτυχὴς ὑπερασπιστὴς τῆς
κεδαίμονος, ὁ ἡττημένος τῆς μάχης τοῦ Κουντούρου, οἱ κύριοι τῶν
οιῶν τῆς Μονεμβασίας Μαμωνάδες, Δαιμονογιάνναι καὶ Σοφια-
ὲ, οἱ τιμαριοῦχοι τῶν πυργοβάρεων τῆς Μεσσηνίας Βρανάδες, Καν-
κουζηνοὶ καὶ Μελισσηνοί. Περιεστοιχίζοντο δὲ καὶ οὗτοι, καθ' ἃ ὁ
ουρός, ὑπὸ εὐγενῶν *παιδοπούλων*, ἀντιστοιχούντων πρὸς τοὺς **pages**
ν Ἑσπερίων, καὶ ἐφόρουν ἴσως *μακρυμύτικα* ὑποδήματα, καθ' ἃ
εὐπατρίδαι τῆς Δύσεως.

Μετὰ δὲ τὴν κατάληψιν τοῦ Ἀρακλόβου οἱ νικηταὶ ἔγειναν κύ-
οι τῆς Βελιγοστῆς καὶ τοῦ Νυκλίου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς Λακε-
ἐμονος μετὰ πενθήμερον ἀντίστασιν. Μόνον δ' ἐξηκολούθει ἀνθιστά-
ενος ὁ Λέων Σγουρός, καὶ ἀντεῖχεν ἔτι ἡ ὀχυρὰ Μονεμβασία.

Αἱ κατακτήσεις δὲ αὗται ἦσαν ἤδη τοιαῦται, ὥςτε ὁ Σαμπλίτ-
της νἀνακηρυχθῇ μὲν αὐτὸς ἡγεμὼν τῆς Ἀχαΐας, ἤτοι τῆς Πελο-
οννήσου, νἀρχίσῃ δὲ διανέμων τιμάρια εἰς τοὺς συναγωνιστάς.
Τούτων δὲ ὁ ἐπιφανέστατος, ὁ Γοδοφρέδος Βιλλαρδουῖνος, ἔγεινε κύ-
ριος τῆς Καλαμάτας καὶ τῆς Ἀρκαδιᾶς. Ἀλλ' ἐξηκολούθουν οὐχ
ἧττον οἱ ἀγῶνες πρὸς καθυπόταξιν καὶ τῆς λοιπῆς Πελοποννήσου,
ὅτε ἦλθεν εἰς τὸν Σαμπλίττην ἐκ τῆς Γαλλίας τὸ ἄγγελμα τοῦ θα-
νάτου τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ Λουδοβίκου. Ἀναγκαζόμενος δὲ νὰ
παραλάβῃ τὴν πατρῴαν ἀρχὴν ἐντὸς τακτῆς προθεσμίας, ἀφῆκεν ὡς

βαΐλον, ἤτοι ὕπαρχον, τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας τὸν ἀνεψ[illegible]ν Οὔγωνα, καὶ ἀπέπλευσεν ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλά, πρὶν ἢ π[illegible]φθάσῃ νὰ ἐπανίδῃ τὴν Γαλλίαν, ἀπέθανεν ἐν Ἀπουλίᾳ αἴφνης [illegible] 1209, μικρὸν δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ ἀπέθανε καὶ ὁ Οὔγ[illegible]ν. Ἀπειλουμένης δ' ἀναρχίας ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἐν ᾗ ἐξακολούθ[illegible]ν οἱ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀγῶνες, οἱ βαρῶνοι ἀνέθηκαν τὴν ἀρχὴ[illegible] εἰς τον Γοδοφρέδον Βιλλαρδουΐνον, ὅστις ἀπέβη γενάρχης δυναστ[illegible]ίας κρατησάσης τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ ἑβδομήκοντα ὅλα ἔτη, ἧς τὰ δικαιώματα μετεβιβάσθησαν ἔπειτα εἰς ἄλλους δυναστικοὺς οἴκους τῆς Ἑσπερίας.

ε'.

Οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Βούλγαροι.

Η μικρὰ ἐθνικὴ ἀντίστασις, ἣν ἔτυχον οἱ Φράγκοι κατὰ τ[illegible]ν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, δὲν ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἣν ἀντέταξ[illegible]ν οἱ ἡττημένοι Ἕλληνες. Θὰ ἴδωμεν δὲ τὸν γενναῖον κατὰ τῶν Λ[illegible]τίνων ἀγῶνα ὃν ἀνέλαβεν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὁ Θεόδωρος Λάσκαρι[illegible]. Ἀλλὰ καὶ ἐν Θρᾴκῃ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ λίαν δυσαρέστως εἶδον [illegible] οἱ ἰθαγενεῖς Ἕλληνες τὴν ἐπέκτασιν τῆς λατινικῆς δυνάμεως. Καὶ [illegible]ν μὲν ἡ λατινικὴ αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ Β[illegible]ενετία, εἰς ἣν εἶχε κληρωθῆ ἡ ἀπὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως μέχρι τ[illegible]ῆς Προποντίδος καὶ ἡ ἀπὸ τῆς Περίνθου μέχρι τῆς θρᾳκικῆς χερσον[illegible]σου χώρα μετὰ τῶν πλείστων λιμένων τῆς θρᾳκικῆς παραλίας, ἤθ[illegible]λον ἐπιληφθῆ τοῦ ἔργου τῆς καθυποτάξεως τῶν εἰς αὐτὰς περιε[illegible]θουσῶν χωρῶν μεθ' ἡνωμένων δυνάμεων καὶ μετὰ μείζονος δραστηριότητος, ἡ κατάκτησις δὲν ἤθελε προσκρούσει εἰς δυσχερείας. Ἀλλ' οἱ Λατῖνοι εὑρέθησαν ἠναγκασμένοι νἀντεπεξέλθωσι πρὸς πολλοὺς συγχρόνως πολεμίους, πολεμοῦντες ἔν τε τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ τῇ Θρᾴκῃ καὶ Μακεδονίᾳ. Καὶ ἐπειράθη μὲν ὁ Βαλδουΐνος νὰ προκαλέσῃ νέας ἐκ τῆς Δύσεως ἐπικουρίας, συνεργοῦντος τοῦ Ἰννοκεντίου, προσέρρευσαν δὲ καὶ νέοι σύμμαχοι ἐκ τῶν Φράγκων τῆς Συρίας καὶ τῆς Κύπρου. Ἀλλ' οἱ κίνδυνοι ἦσαν οὐχ ἧττον πολὺ μεγαλείτεροι τῶν ὑφισταμένων δυνάμεων, ὅτε μάλιστα

οἱ Φράγκοι εὑρέθησαν ἀντιμέτωποι νέου ἰσχυροῦ πολεμίου, τοῦ Βουλγάρου Ἰωαννίτζη.

Εἴδομεν τὸν τσάρον τοῦτον τῶν Βουλγάρων σθεναρῶς ἐπιτεθέντα ἐναντίον τῶν Βυζαντίνων πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ δὲ κίνδυνοι τοῦ Βυζαντίου ἐμεγάλυναν αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀπαυθαδισθεὶς προέτεινεν εἰς τοὺς Λατίνους τὴν μετ' αὐτῶν συμμαχίαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς ἀναγνωρίσεως αὐτοῦ ὡς ἀνεξαρτήτου ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων. Ἀποκρουσθεισῶν δὲ τῶν προτάσεων αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἐπανέλαβεν αὐτὰς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ὁ Βαλδουῖνος ἀπέρριψεν αὐτὰς ἐκ νέου προσβλητικῶς. Διὸ ὁ ἀνήρ, ὅστις ἐφιλοδόξει νὰ ἐπικληθῇ Ῥωμαιοκτόνος, καθ' ἅ ποτε ὁ Βασίλειος εἶχεν ἐπονομασθῆ Βουλγαροκτόνος, προσεχώρησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἀνέλαβε κοινῇ μετ' αὐτῶν τὴν καταπολέμησιν τῶν Λατίνων.

Ἤδη δὲ εἶχον ἀρχίσει οἱ Φράγκοι ἐγκαθιστάμενοι ἐν Θρᾴκῃ. Ὁ κόμης Οὖγων τοῦ Ἁγίου Παύλου κατεῖχε τὸ Διδυμότειχον, ὁ Φλαμανδὸς ἱππότης Ῥαϊνέριος ὁ ἀπὸ Τρίτης (de Trit) εἶχε λάβει παρὰ τοῦ Βαλδουίνου τὴν Φιλιππούπολιν καὶ τὴν Στενήμαχον ὡς τιμάριον, ὁ Τζουρουλὸς κατείχετο ὑπὸ φραγκικῆς φρουρᾶς. Εὐθὺς δὲ ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς λατινοκρατίας ἐξεδηλώθη ἡ ὑπέρμετρος τῶν νέων κυριάρχων ὑπεροψία πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οὓς οὐδεμιᾶς ἠξίουν συμπαθείας. Ὑπὸ τοιούτους δὲ ὅρους, ἐν μέσῳ δύο κακῶν εὑρισκόμενοι, δὲν ἀπηξίωσαν τὴν σύμπραξιν μετὰ τοῦ Ἰωαννίτζη, ὑποσχομένου τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἀπὸ τῶν Ἑσπερίων κατακτητῶν, ἰσοτιμίαν καὶ ὁμοίαν φιλανθρωπίαν ὡς καὶ πρὸς τοὺς Βουλγάρους.

Ἤρχισε δὲ ἡ ἀποστασία ἐπελθόντος αἴφνης τελευτῶντος τοῦ Φεβρουαρίου 1205 τοῦ θανάτου τοῦ Οὔγωνος ἐν Διδυμοτείχῳ, ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς Ἕλληνας νὰ φονεύσωσι τὴν ἄνευ ἀρχηγοῦ μείνασαν φλαμανδικὴν φρουράν. Ὁ δὲ ἀντίκτυπος τῆς πρώτης ταύτης ἐπιτυχίας τῶν Ἑλλήνων ἔγεινεν αἰσθητὸς ἐν Ἀδριανουπόλει, ἧς ἡ ὀλιγοπληθὴς φρουρὰ ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς ἀποστάτας, ἐπιτρέψαντας εἰς αὐτὴν τὴν ἐλευθέραν ἀναχώρησιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀμελλητὶ δὲ κατελάμβανον οἱ Ἕλληνες καὶ τὰς περικειμένας πόλεις, τέλος δὲ ἠπειλεῖτο καὶ αὐτὸς ὁ Τζουρουλός, ὅστις εἶχεν ἀντιστῇ γενναίως ἐπί τινα χρόνον. Οὕτως ἡ ἀποστασία ἐπεξετείνετο νικηφόρος καθ' ἅπασαν τὴν Θρᾴκην, καὶ μόνον

ὁ Ῥαϊνέριος ἀντεῖχεν ἐν Φιλιπποupόλει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐκιν-νευεν, ἅτε τῆς πόλεως κειμένης ἐγγὺς τῶν βουλγαρικῶν συνόρων, ὧν ἀνεμένετο ἡ ἐπιδρομὴ τοῦ μετὰ τῶν Ἑλλήνων συμπράττο- Ἰωαννίτζη.

Τὰ δ' ἀλλεπάλληλα ταῦτ' ἀγγέλματα περὶ τῶν ἐπιτυχιῶν τ- Ἑλλήνων, δι' ὧν διεκινδυνεύετο ἡ ἐν Θρᾴκῃ λατινικὴ ἀρχή, ἠπ-λεῖτο δὲ καὶ αὐτὴ ἡ Κωνσταντινούπολις, ἔπεισαν τὸν Βαλδουῖνο- ὅτι ἦτο ἀνάγκη ταχείας ἐνεργείας. Διὸ ἀνεκάλεσε τὴν ὑπὸ τὸν ἀδε-φὸν Ἐρρῖκον κατὰ τοῦ Λασκάρεως ἐν Ἀσίᾳ ἀγωνιζομένην στρα-τιάν. Ἀλ- καὶ πρὶν αὕτη σπεύ- ἅπασα ἐπ-κουρος, πα-ραλαβὼν Βαλδουῖνο- ἁπάσας τ- ἐν Κωνστα-τινουπόλε- προχείρου-

ΣΦΡΑΓΙΣ ΒΑΛΔΟΥΙΝΟΥ

δυνάμεις πλὴν ὀλίγων, οὓς ἀφῆκε πρὸς φύλαξιν τῆς βασιλευούσης ὑ- Κόνωνα τὸν Βεθυνικόν, τὸν κόμιτα τῆς Πετούνης, ὡς ὀνομάζει α- τὸν ὁ Χωνιάτης, ἐξεκίνησε μετὰ Λουδοβίκου τοῦ κόμιτος Βλαισ- τὴν 25 Μαρτίου 1205. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας ἐπηκολούθησε κ- ὁ Δάνδολος.

Ἡ φραγκικὴ στρατιὰ ἔστη τῇ 31 Μαρτίου πρὸ τῆς Ἀδριανου-πόλεως, ἥτις πλὴν τῶν ἐπιχωρίων ἀμυντόρων ἐτύγχανεν ἤδη καὶ τῆ- ὑπερασπίσεως τοῦ Ἰωαννίτζη. Καὶ ὑπῆρχε μὲν ἐν τῇ πόλει φατρί-τις ἰθαγενῶν, πρόθυμος κατὰ προτιμήσῃ τοῦ Ἰωαννίτζη, ὃν οἱ μὲ- Βούλγαροι ἐπωνόμαζον Καλοϊωάννην, οἱ δὲ Ἕλληνες Σκυλοϊωάννην- τὴν παράδοσιν εἰς τὸν Βαλδουῖνον, ἀλλ' ὄχι καὶ εἰς τοὺς Βενετούς, εἰς ὧν τὸν κλῆρον ἀνῆκεν ἡ πόλις. Ἀλλ' ὁ Δάνδολος δὲν ἐδέχθη- τὴν προταθεῖσαν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Βαλδουίνου ἀνταλλαγήν, καὶ ἐξη-κολούθησεν ἡ πολιορκία, βαίνουσα λίαν βραδέως. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἀφίχθη ἐπίκουρος τῶν πολιορκουμένων ὁ Ἰωαννίτζης ἄγων πρὸς τοὺς Βουλγάρους δεκακισχιλίους ἐπικούρους Κομάνου-

Συγκροτηθείσης δὲ μάχης τῇ 14 Ἀπριλίου, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Κομάνων Κοτζᾶς, προςποιηθεὶς πλαστὴν φυγὴν, συμπαρέσυρεν εἰς ἐσπευσμένην δίωξιν ἑαυτοῦ τὸν ὁρμητικὸν Λουδοβῖκον. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ οἱ βαρέως ὡπλισμένοι Λατῖνοι εὑρέθησαν περιεστοιχισμένοι ὑπὸ τῶν ἀπειραρίθμων καὶ πολὺ ἐλαφροτέρων βαρβάρων, κατατοξευόντων καὶ κατακοντιζόντων τοὺς πολεμίους ἀνηλεῶς. Ἡ νίκη τοῦ Ἰωαννίτζη ὑπῆρξεν ἐπιφανὴς, οἰκτρὰ δὲ ἡ πανωλεθρία τῶν Λατίνων. Ὁ Λουδοβῖκος ἔπεσε μετὰ τριακοσίων τῶν ἀριστέων τῆς στρατιᾶς, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Δάνδολον βενετικὴ ὀπισθοπορεία παρηκολούθησεν εἰς τὴν πρὸς τὴν Ραιδεστὸν καὶ ἔπειτα πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν φυγὴν τοὺς περισωθέντας τῶν ἡττημένων. Αὐτὸς δὲ ὁ αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος ζωγρηθεὶς ἤχθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων εἰς τὸ Τέρνοβον, ἔνθα μετ' οὐ πολὺν χρόνον, ὡς μὲν ἰσχυρίζετο ὁ Ἰωαννίτζης, ἀπέθανεν ἐν τῇ εἱρκτῇ ἐκ τῶν τραυμάτων τῆς παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν μάχης, ὡς δὲ φαίνεται πιθανώτερον, κατεκρεουργήθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Κατ' ἄλλας δὲ εἰδήσεις ἤδη ἐν τῇ μάχῃ ἐξηφανίσθη μετὰ γενναῖον ἀγῶνα, καὶ ἀγνοεῖται ἡ περαιτέρω αὐτοῦ τύχη.

Οἱ νικηταὶ ἀδεῶς ἐλαφυραγώγουν ἔκτοτε τὴν μέχρι τῆς Ραιδεστοῦ, τῆς Σηλυμβρίας καὶ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὕπαιθρον χώραν. Τὸ ἀρτιπαγὲς λατινικὸν κράτος ἐφαίνετο διαλυόμενον. Ἅμα δὲ τῇ πρὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως πανωλεθρίᾳ ἔσπευσαν οἱ Λατῖνοι νἀναδείξωσι βαΐλον τοῦ ἐν αἰχμαλωσίᾳ εὑρισκομένου αὐτοκράτορος τὸν γενναῖον αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἐρρῖκον, ἐπιστρέψαντα ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἐκ τῆς Ἀσίας.

Ἐν τούτοις δὲ οἱ Κόμανοι, μὴ ἀντέχοντες εἰς τὴν ἀρχομένην ἤδη θερινὴν θερμότητα, ἐγκατέλιπον τὸν σύμμαχον Ἰωαννίτζην, ἐπιστρέφοντες εἰς τὰς βορείους αὐτῶν οἰκήσεις. Οὗτος δὲ, τελευτῶντος ἤδη τοῦ Μαΐου, ἐκκενώσας τὴν Θρᾴκην, ἐξώρμησε μετὰ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν ἀκολουθούντων αὐτὸν Ἑλλήνων ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν, ἧς εὔκολος ἦτο ἡ κατάκτησις ἕνεκα τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἀπουσίας Βονιφατίου τοῦ Μομφερρατικοῦ. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκυρίευσε τὰς Σέρρας, ἔπειτα δ' ἔσπευσεν ἐπὶ τὴν Θεσσαλονίκην, ἧς ἡ ἀκρόπολις, ἐν ᾗ διέμενεν ἡ σύζυγος τοῦ Βονιφατίου Μαργαρίτα, ἐπολιορκεῖτο ἤδη ὑπὸ σώματος βουλγαρικοῦ. Ταῦτα δὲ μαθὼν ἔσπευσεν ὁ Βονιφάτιος ἐκ τῆς Πελοποννήσου· καὶ κατώρθωσε μὲν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἀπελευθερώσῃ τὴν σύζυγον, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀνα-

κτήση τὰς Σέρρας. Ἀπ' ἐναντίας δ' οἱ Βούλγαροι ἀκωλύτως προ
δαινον μέχρι τῆς Βερροίας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Θε
σαλίας, τὰ πάντα δηοῦντες. Ἐνθαρρυνθεὶς δ' ὑπὸ τῶν ἐν Μακεδο
ἐπιτυχιῶν, ἔγνω ὁ Ἰωαννίτζης νἀναλάβῃ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Φ
λιππουπόλεως, ἣν ἐξηκολούθει κατέχων ὁ Φλαμανδὸς Ῥαϊνέριο
Βλέπων δὲ οὗτος, ὅτι ἐκινδύνευεν ἕνεκα τῆς μετὰ τῶν Βουλγάρ
συνεννοήσεως τῶν ἐν τῇ πόλει Μανιχαίων, ἐγκατέλιπε τὴν Φιλι
πούπολιν, καί, διασωθεὶς εἰς τὴν Στενήμαχον, κειμένην κατὰ τὰς β
ρείους κλιτύας τῆς Ῥοδόπης, κατώρθωσε νἀντιστῇ ἐν αὐτῇ πολιο
κούμενος ἐπὶ δεκατρεῖς ὅλους μῆνας, ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 1205 μέχρι τ
Ἰουλίου 1206.

Ἀλλ' ἐν τούτοις αἱ ὠμότητες τῶν μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ θ
ρους ἐπιστρεψάντων Κομάνων ἐξηρέθισαν τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον τ
συμμάχων αὐτῶν Βουλγάρων, ἤρχισε δ' ἐθνική τις ἐν τῇ Θρᾴκ
ἀντίδρασις καὶ ἀνάδειξις ἰσχυρῶν τινων Ἑλλήνων. Τοιοῦτος ἀναφ
νεται ὁ τὴν Φιλιππούπολιν καταλαβὼν Ἀλέξιος Ἀσπιέτης. Π
αὐτὸν δ' ἀντιμετρούμενος ἐπεχείρησεν ὁ Ἰωαννίτζης ἐπίθεσιν. κα
τῆς Φιλιππουπόλεως. Κυριεύσας δ' αὐτὴν ἐπέδειξεν ὅλην τὴν ἀ
λανθρωπίαν τοῦ βαρβάρου. Ἡ πόλις παθοῦσα τὰ πάνδεινα σχε
κατηδαφίσθη, ὁ δὲ Ἰωαννίτζης ἀπῆλθε μὲν τότε εἰς τὴν Βουλγ
ρίαν, ἵνα καταστείλῃ στάσιν ἐκραγεῖσαν κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀπο
σίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἐμελέτα νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ πάλιν εἰς τὴν Μακεδ
νίαν καὶ τὴν Θρᾴκην, ἃς εἶχε δηώσει καὶ ἐρημώσει.

Τὴν ἀποχώρησιν δ' ἐκείνην τοῦ Ἰωαννίτζη ἐπωφελούμενος ὁ Ἐ
ρῖκος ἐξεστράτευσε μετ' ἐθελοντῶν κατὰ τῶν ἐν Θρᾴκῃ πόλεων, ἐ
ὧν εἶχον φύγει οἱ Βούλγαροι, καὶ κατέλαβε πολλὰς αὐτῶν, ἐγκατα
λειφθείσας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, σπευδόντων νὰ σωθῶσιν εἰς τὸ Δι
μότειχον καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν. Πειραθεὶς δὲ ὁ Ἐρρῖκος καὶ τ
πολιορκίας τῆς πόλεως ταύτης, ἀπέτυχεν ἕνεκα τοῦ ὀχυροῦ τῶν τε
χῶν αὐτῆς, καὶ ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν ἕνεκα τῆς θε
μότητος τοῦ θέρους, σιτοδείας καὶ λοιμοῦ. Μετὰ δὲ τὴν ἐν διαφ
ροις πόλεσιν, ἰδίως ταῖς παρὰ τὰ σύνορα τῆς Βουλγαρίας, ἐγκατά
στασιν φρουρῶν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀρχομέν
τοῦ Ὀκτωβρίου 1205.

Τὸ αὐτὸ δ' ἐκεῖνο θέρος εἶχε συμβῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ
Ἰουνίου ὁ θάνατος τοῦ γηραιοῦ Δανδόλου, ὅστις καὶ ἐτάφη ἐν

Ἁγίᾳ Σοφίᾳ. Καὶ ἐν μὲν τῇ Βενετίᾳ διεδέχθη αὐτὸν ὡς δόγης ὁ Πέτρος Ζιάνης, οἱ δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει Βενετοί, μὴ ἀναμείναντες τὰς ἐκ Βενετίας διαταγὰς ἕνεκα τοῦ ἐπισφαλοῦς τῶν περιστάσεων, ἐξέλεξαν ὡς ὕπαρχον (podestà) τὸν Μαρῖνον Ζένον, καὶ συμπαρέζευξαν εἰς αὐτὸν κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἐν τῇ πατρίῳ πόλει πολιτεύματος ἓξ συμβούλους.

ς'.

Συνέχεια τῶν βουλγαρικῶν πολέμων.

Εἴδομεν τοὺς δυστυχεῖς Ἕλληνας τῆς Θρᾴκης μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκμονος εὑρισκομένους καὶ πάσχοντας δεινῶς ἐναλλὰξ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Φράγκων. Φοβερὰ δὲ ὑπῆρξαν τὰ παθήματ' αὐτῶν, ὅτε ἦλθε καὶ πάλιν ἡ σειρὰ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ Σκυλοϊωάννου καὶ τῶν Κομάνων, ἀρχομένου τοῦ ἔαρος τοῦ 1206. Ἡ Ἡράκλεια, τὸ Πάνιον, ἡ Ῥαιδεστός, ἡ Χαριούπολις, ἡ Τραϊανούπολις, ἡ Μάκρη, ἡ Κλαυδιούπολις, ἡ Ἀρκαδιούπολις, ἡ Μοσυνόπολις, ἡ Ἄπρως, τὸ Περιθεώριον καὶ ἄλλαι πόλεις ἐκυριεύθησαν ἢ ἐδῃώθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ ἐσώθησαν μὲν ἡ Βιζύη καὶ ἡ Σηλυμβρία, τυχοῦσαι γενναίας ὑπερασπίσεως παρὰ τῶν κατεχόντων αὐτὰς Λατίνων, ἀντεῖχον δὲ τὸ Διδυμότειχον καὶ ἡ Ἀδριανούπολις, εἰς ἃς πόλεις κατέφευγον πολλοὶ τῶν κατοίκων τῆς λοιπῆς Θρᾴκης. Ἀλλ' οἱ ἐπιδρομεῖς ἐπέτρεχον τὴν ὅλην Θρᾴκην μέχρις αὐτῶν τῶν περιχώρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς ἣν ὁμοίως ἔσπευδον νὰ ἐγκλεισθῶσι παμπληθεῖς οἱ φυγάδες. Τέλος δὲ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀνέζευξεν ὁ Ἰωαννίτζης, ἀπάγων εἰς τὴν Βουλγαρίαν πλήθη αἰχμαλώτων, οὓς ἐγκατῴκισε παρὰ τὸν Ἴστρον ἐν κώμαις εἰς ἃς ἐδόθη τὸ ὄνομα τῶν ἠνδραποδισμένων πόλεων καὶ κωμῶν.

Ἡ τοιαύτη δ' ἀκάθεκτος ὁρμὴ τοῦ Ἰωαννίτζη ἀπέβαινεν εἰς ζημίαν τῶν τε Ἑλλήνων καὶ τῶν Φράγκων, ἐνεδεικνύετο δὲ ἡ ἀνάγκη τῆς συμπράξεως αὐτῶν πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ δεινοτέρου ἀπὸ τῶν Βουλγάρων κινδύνου. Τὴν τοιαύτην δὲ συνένωσιν τῶν δύο τέως ἀντιδια-

μαχομένων στοιχείων βλέπομεν επερχομένην εν Θράκη εν τῷ πρ
ώπῳ τοῦ Θεοδώρου Βρανᾶ.

Ὁ Θεόδωρος Βρανᾶς εἶχεν ἅπαντα τἀναγκαῖα προςόντα, ὅπ
ἐν ἐκείναις ταῖς ὥραις τοῦ κινδύνου συντελέσῃ εἰς σωτηρίαν. Ἡ
πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀντιμετρηθεὶς πρὸς
Ἰωαννίτζην ἦτο ἀμείλικτος ἐχθρὸς τῶν Βουλγάρων, οἵτινες καὶ
ἐσχάτων ἐξεδίωξαν αὐτὸν ἀπὸ τῆς πόλεως Ἄπρω, ἣν εἶχε παραδ
σει εἰς αὐτὸν πρὸς φύλαξιν ὁ Ἐρρῖκος. Ἠδύνατο δὲ ὡς ἐκ τῆς ἔχθ
ταύτης πρὸς τὸν Ἰωαννίτζην νὰ ἑλκύσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν
Ἑλλήνων, ἐν οἷς ἦτο ὀνομαστὸν τὸ γένος αὐτοῦ, καὶ τῶν Φρα
κων, παρ' οἷς ὁμοίως δὲν ἦτο ξένος ὡς ἐκ τοῦ γάμου μετὰ τῆς Ἄ
νης Κομνηνῆς, ἤτοι Ἀγνῆς τῆς ἀδελφῆς τοῦ βασιλέως τῆς Γα
λίας Φιλίππου, ἥτις εἶχεν ὑπάρξει σύζυγος τῶν δύο τελευταίων Κ
μνηνῶν, τοῦ Ἀλεξίου Β' καὶ τοῦ Ἀνδρονίκου.

Θανόντος ἤδη τοῦ Δανδόλου, ὁ Βενετὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει
αρχος Μαρῖνος Ζένος δὲν ἐφάνη ὁμοίως ἄκαμπτος ἐν τῇ ἀναγνωρί
τῆς ἀνάγκης, ὅπως γείνωσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας παραχωρήσεις τιν
Διό, γενομένης συμβάσεως, ἡ Ἀδριανούπολις μετὰ τῶν περιχώ
αὐτῆς παρεχωρήθη ὑπὸ τῶν Βενετῶν, ὧν ἐθεωρεῖτο κτῆσις, εἰς
καίσαρα Θεόδωρον Βρανᾶν Κομνηνόν, ἀναλαβόντα τὴν ὑποχρέω
πληρωμῆς εἰκοσιπέντε λιτρῶν χρυσίου κατ' ἔτος. Παραχωρήσαν
δ' εἰς αὐτὸν καὶ τοῦ Ἐρρίκου τὸ Διδυμότειχον, ὁ καῖσαρ Βρα
ἀπέβη ἰσχυρότατος, καὶ κατέλαβε μόνος αὐτὸς τῶν Ἑλλήνων θέ
ἀνάλογον πρὸς τὴν τῶν κραταιοτάτων Φράγκων ὑποτελῶν τῆς λ
τινικῆς αὐτοκρατορίας, ἀναδειχθεὶς ἰσότιμος αὐτοῦ τοῦ Βονιφατίο
Διὸ βλέπομεν αὐτὸν ἐνίοτε ἐπονομαζόμενον βασιλέα τῆς Ἀδριανο
πόλεως.

Διὰ δὲ τῶν εἰς τὸν Βρανᾶν γενομένων παραχωρήσεων, αἵτινες ἀν
απεκρίνοντο εἰς τὰ αἰσθήματα τῶν Ἑλλήνων τῆς Θρᾴκης, συμπρα
τόντων τὸ ἑξῆς μετὰ τῶν Φράγκων, ἐπῆλθε μεγίστη ἐνίσχυσις τ
κατὰ τοῦ Ἰωαννίτζη ἀγῶνος. Οἱ Ἕλληνες τοῦ Διδυμοτείχου ἠρν
θησαν νὰ δεχθῶσι τὸν Βούλγαρον τσάρον ἐντὸς τῶν τειχῶν, ἐφ' ᾧ
Ἰωαννίτζης ἐπελήφθη τῆς πολιορκίας. Ἀλλ' ἡ γενναία ἀντίστασ
ἥτις ἀντετάχθη εἰς αὐτόν, καὶ ἡ ἐπικειμένη πρὸς λύσιν τῆς πολι
κίας ἄφιξις τοῦ Ἐρρίκου ἠνάγκασαν τὸν Ἰωαννίτζην νἀναζεύ
Οὕτω δὲ ταχεῖα ὑπῆρξεν ἡ ὑποχώρησις αὐτοῦ, ὥστε, ὅτε ὁ Ἐρρῖ

προχωρήσας τῇ 26 Ἰουνίου 1207 εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ἧς οἱ Ἕλληνες κάτοικοι ἐδεξιώθησαν αὐτὸν ἐκθύμως, ἐξεκίνησε τὴν ὑστεραίαν πρὸς δίωξιν τῶν Βουλγάρων, οὐδαμοῦ ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ τὰ ἴχνη αὐτῶν. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἀπόσπασμα στελλόμενον πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τοῦ Ἐρρίκου ἀπήλλασσε παντὸς κινδύνου τὸν ἐν Στενημάχῳ ἐγκεκλεισμένον Ῥαϊνέριον, ὅςτις οὐχ ἧττον, θεωρῶν δυςυπεράσπιστον τὸ ἐξῆς τὴν πόλιν, ἐγκατέλιπεν αὐτὴν καὶ συνηνώθη μετὰ τοῦ Ἐρρίκου. Παρ' αὐτοῦ δὲ τὸ πρῶτον ἔμαθεν ὁριστικῶς ὁ βάϊλος τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ Βαλδουίνου, καί, ἐπιστρέψας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐστέφετο μετ' οὐ πολὺ τῇ 20 Αὐγούστου ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ αὐτοκράτωρ ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν εἴκοσι καὶ ἐννέα.

Τρεῖς δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν στέψιν τοῦ Ἐρρίκου ἤρχετο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ ἄγγελμα νέας ἐπιδρομῆς τοῦ Ἰωαννίτζη. Καὶ τὸ μὲν Διδυμότειχον, ὅπερ δὲν εἶχεν ὀχυρώσει ἐπαρκῶς ὁ Βρανᾶς, εἶχε πέσει καὶ καταστραφῆ, ἡ δὲ Ἀδριανούπολις αὐτὴ ἐκινδύνευεν. Ἀλλ' ὁ Ἐρρῖκος σπεύσας ἔλυσε μὲν τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐνίκησε δὲ τοὺς Βουλγάρους καὶ ἀπηλευθέρωσε τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἀπαγομένους εἰκοσακιςχιλίους αἰχμαλώτους καὶ τὴν ἄφθονον λείαν. Βλέπων δὲ τὰ κακὰ τῆς διασπάσεως, ἐθεώρησεν ἀναγκαίαν τὴν προςπέλασιν πρὸς Βονιφάτιον τὸν Μομφερρατικόν, ὅςτις δὲν εἶχεν ὀμόσει ἀκόμη εἰς αὐτὸν ὅρκον πίστεως, καὶ τὴν διὰ συνάψεως κηδεστίας σύσφιγξιν φιλιωτέρων μετ' αὐτοῦ δεσμῶν. Διὸ ἐζήτησε καὶ ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ Βονιφατίου Ἀγνήν, οἱ μεθ' ἧς γάμοι τοῦ Ἐρρίκου ἐτελέσθησαν πανηγυρικῶς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τῇ 4 Φεβρουαρίου 1207.

Ἡ μνηστεία καὶ ὁ γάμος τοῦ Βονιφατίου καὶ τῆς Ἀγνῆς δύνανται νὰ θεωρηθῶσι σταθμὸς εἰρήνης ἐσωτερικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς ἐν τοῖς πολυκινήτοις ἐκείνοις χρόνοις ἀπαύστων πολέμων. Πράγματι οἱ Βούλγαροι ἡσύχαζον, τοῦ μὲν Ἐρρίκου ἀμέσως μετὰ τὴν παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν νίκην προελάσαντος νικηφόρου μέχρι τῆς Ἀγχιάλου καὶ ἐξασφαλίσαντος τὰ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν σύνορα, τοῦ δὲ Βονιφατίου ἀνακτήσαντος τὰς Σέρρας καὶ τὴν Δράμαν καὶ μεγάλως ἐνισχυθέντος ἐν τῷ μακεδονικῷ αὐτοῦ βασιλείῳ. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐξέλειπον ἐκ τῶν ἀνδρῶν τῶν πρωτοστατησάντων ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἱδρύσεως τῆς λατινικῆς ἐν

Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορίας δύο τῶν ἐπιφανεστάτων, ὁ Β
φάτιος καὶ ὁ Ἰωαννίτζης.

Καὶ ὁ μὲν Βονιφάτιος ἐφονεύθη ἐν ἡλικίᾳ περίπου πεντήκοντα
τριῶν ἐτῶν τελευτῶντος τοῦ Ἰουλίου 1207 ὑπὸ βέλους ἐν συμπλ
πρὸς βουλγαρικὸν στῖφος, ἐν ᾧ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκη
συνεντεύξεως μετὰ τοῦ Ἐρρίκου, γενομένης ἐν Κυψέλοις τῆς Θ
κης. Μετ' ἀγρίας δὲ χαρᾶς ἐδέχθη ὁ Ἰωαννίτζης ἀποσταλεῖσα
αὐτὸν τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀνέλαβ
τὴν βασιλείαν ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ Δημητρίου (12
1222) ἡ χήρα τοῦ Βονιφατίου Μαργαρίτα ἡ Οὐγγαρική. Κατὰ
τῆς ἀδυνάτου ταύτης γυναικὸς ὥρμησεν ἀκάθεκτος ὁ Ἰωαννίτ
ἐπιχειρήσας τὴν πολιορκίαν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀλλ' ἐν ᾧ διή
ἡ πολιορκία, ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων ἐδολοφονήθη ἀρχομένου
Ὀκτωβρίου 1207 ἐν αὐτῇ
σκηνῇ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ συσ
τευομένου Κομάνου στρατ
Μαναστρᾶ, ἐνεργοῦντος κ
εἰσήγησιν τῆς ἐκ Κομάνων
ζύγου τοῦ Ἰωαννίτζη. Μετ
τὸν θάνατον αὐτοῦ, ὃν οἱ
χρονοι Ἕλληνές τε καὶ Φ
κοι ἀπέδιδον εἰς θαῦμα τοῦ
λιούχου τῆς Θεσσαλονίκης
γίου Δημητρίου, ἐπηκολούθ
εἰς αὐτὸν καὶ ὁ αἰφνίδιος θ
τος τοῦ Μαναστρᾶ. Οἱ δὲ Β
γαροι καὶ Κόμανοι, στερηθέ
τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν, ἔλ
τὴν πολιορκίαν τῆς Θεσσαλ
κης, καὶ ἀνέζευξαν περίφο

Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΙ
ΝΥΝ ΜΕΤΑΒΕΒΛΗΜΕΝΗ
ΕΙΣ ΤΖΑΜΙΟΝ

Ἡ δὲ οἰκογενειακὴ τρα
δία, ἧς ἐπακολούθημα ὑπῆρξεν ὁ θάνατος τοῦ Ἰωαννίτζη, οὐ μ
ἀπήλλαξε τούς τε Φράγκους καὶ τοὺς Ἕλληνας ἀντιπάλου δεινο
του, οὗ τὴν ἀπανθρωπίαν καὶ τὴν ὠμότητα ὁμολογοῦσι καὶ α
οἱ συμπαθέστατα πρὸς τοὺς Βουλγάρους διακείμενοι ἱστορικοί, ἀ
καὶ ἤγαγεν εἰς διάλυσιν σχεδὸν τοῦ κραταιοῦ, ἀλλὰ βραχυβίου β

βουλγαρικοῦ βασιλείου. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἰωαννίτζην ἀνεψιὸς αὐτοῦ Βόγορις (Βορίλας), οὗ τὴν εἰς τὸν φόνον τοῦ θείου συνεργίαν ἀποδεικνύει ὁ γάμος αὐτοῦ μετὰ τῆς χήρας τοῦ Ἰωαννίτζη, δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ ἑνιαίαν τὴν βουλγαρικὴν ἀρχήν. Ἐν μὲν τῇ περὶ τὸν Μελένικον καὶ τὴν Ῥοδόπην χώρᾳ ἵδρυσεν ἰδίαν ἡγεμονίαν ὁ Βούλγαρος Σβικτσλάβος, ὃν Σθλάβον ὀνομάζει ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, οὗ ἡ χρονικὴ συγγραφὴ συνεχίζει τὴν τοῦ Νικήτα Χωνιάτου. Τὸ δὲ Πρόσακον, καταληφθὲν καὶ πάλιν διὰ σερβικῆς βοηθείας ὑπὸ τοῦ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀλεξίου Γ' γνωστοῦ εἰς ἡμᾶς Βουλγάρου ζουπάνου Χρύσου, ἔγεινε καὶ πάλιν ἕδρα ἰδίας αὐτοῦ ἀρχῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀναληφθεῖσι πρὸς τοὺς Φράγκους ἀγῶσιν ὑπῆρξεν ὁ Βόγορις ἥκιστα εὐτυχής, τῆς ἐκ τριάκοντα καὶ τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν συγκειμένης στρατιᾶς αὐτοῦ ἡττηθείσης τῇ 31 Ἰουλίου 1208 περὶ τὴν ἠρημωμένην Φιλιππούπολιν ὑπὸ τῆς πολὺ ὀλιγαριθμοτέρας στρατιᾶς τοῦ Ἐρρίκου, ἡγουμένου μόνον δεκαοκτὼ χιλιάδων ἀνδρῶν. Μετὰ δὲ τὴν νίκην ταύτην τοῦ Ἐρρίκου δὲν ἠδυνήθη νἀντιστῇ εἰς αὐτὸν ὁ Σβιατοσλάβος, ὅστις καὶ προσεχώρησεν εἰς τὸν Λατῖνον αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γενόμενος γαμβρὸς αὐτοῦ ἐπὶ νόθῳ τινὶ θυγατρί. Ἀπέβη δ' ἔκτοτε ἀκίνδυνος, ἐξοικονομῶν τὰ πράγματα κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ προσχωρῶν ὁτὲ μὲν εἰς τοὺς Φράγκους, ὁτὲ δὲ εἰς τοὺς Ἕλληνας δεσπότας τῆς Ἠπείρου, ὁτὲ δὲ εἰς τοὺς ὁμοφύλους Βουλγάρους, ὁτὲ δὲ εἰς τὸν ἀρχιζουπάνον τῶν Σέρβων Στέφανον Νεμάνιαν Β'. Τέλος δὲ τῷ 1211 τὸ μὲν πρῶτον ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Ἐρρίκου, συμμαχοῦντος μετὰ τοῦ δεσπότου Ἠπείρου Μιχαήλ, εἶτα δ' ἐφονεύθη ὑπό τινος τῶν περὶ αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ τὸν Βόγοριν παρεκώλυσαν ἀπὸ νέων κατὰ τῶν Φράγκων καὶ Ἑλλήνων ἐπιχειρήσεων μετὰ τὴν παρὰ τὴν Φιλιππούπολιν ἧτταν ἐσωτερικαὶ ἐν Βουλγαρίᾳ ἀνωμαλίαι ἕνεκα τῆς ἀνακύψεως τῆς αἱρέσεως τῶν Βογομίλων, ἐπιδιωκόντων καὶ σκοποὺς πολιτικῆς ἀνατροπῆς. Ἡ δὲ διάσπασις τῶν Βουλγάρων καὶ οἱ ἐκ τῶν Βογομίλων κίνδυνοι ἠνάγκασαν τὸν Βόγοριν νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν φιλίαν τοῦ Ἐρρίκου, μεθ' οὗ συνεδέθη διὰ κηδεστίας, λαβόντος περὶ τὸ 1213 εἰς γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων. Ἀλλά, θανόντος τοῦ Ἐρρίκου τῷ 1216, ἐδεινώθησαν τὰ κατὰ τὸν Βόγοριν, καθ' οὗ ἤδη εἶχεν ἀντεπεξέλθει ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἰωαννίτζη καὶ νόμιμος τοῦ βουλγαρικοῦ θρόνου διάδοχος Ἰωάννης Ἀσάν. Οὗτος τὸ κατ' ἀρχὰς

ἀναρρηθέντος τοῦ Βογόριδος εἶχε φύγει εἰς τὴν Ῥωσίαν, ἀλλ' ἔπειτα ἐπέστρεψεν ἐξ αὐτῆς, συνεπαγόμενος Ῥώσους ἐπικούρους καὶ διεκδικῶν τὴν ἀρχήν. Πολιορκηθεὶς δ' ὁ Βόγορις ἐν Τερνόβῳ ἡττήθη τέλος μετὰ ἑπταετῆ διάρκειαν τοῦ πρὸς τὸν Ἀσὰν πολέμου, καὶ ἔφυγεν· ἀλλὰ συλληφθεὶς ἐτυφλώθη τῷ 1218, περιῆλθε δ' ὁ βουλγαρικὸς θρόνος εἰς τὸν Ἰωάννην Ἀσάν, εἰς ὃν ἐπεφυλάσσετο νἀναδειχθῇ ὁ ἐπιφανέστατος τῶν Ἀσανιδῶν.

ζ'.

Αἱ κτήσεις τῶν Βενετῶν.

Μερίδα λέοντος εἶχον ἐπιφυλάξει εἰς ἑαυτοὺς οἱ Βενετοὶ κατὰ τὴν διανομὴν τοῦ καταλυθέντος βυζαντιακοῦ κράτους. Ἀλλ' ἡ Βενετία ἡ τοσαῦτ' ἀξιώσασα καὶ λαβοῦσα ἀπεδείχθη μὴ ἔχουσα τὴν δύναμιν ἀ καταλάβῃ ἀληθῶς διὰ τῶν ὅπλων ἁπάσας ἐκείνας τὰς ἐκτεταμένας ἐπὶ τοῦ χάρτου παραχωρήσεις. Καὶ τὰ μὲν ἐπὶ μέρους τῆς Κωνσταντινουπόλεως δικαιώματα ἐπεφυλάχθησαν διὰ τῆς καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δανδόλου γενομένης ἐκλογῆς ἰδίου ὑπάρχου, τὴν δὲ περὶ Ἀδριανούπολιν χώραν εἴδομεν περιελθοῦσαν τέλος εἰς τὸν Θεόδωρον Βρανᾶν. Τὴν δ' Εὔβοιαν κατέλαβον ἐπὶ τοῦ παρόντος οἱ ἐξ Οὐγρώνος Δαλλεκάρτσερη. Αἱ δὲ Ἰόνιοι νῆσοι δὲν εἶχον ἀκόμη περιέλθει εἰς τοὺς Βενετούς. Καὶ δύο δὲ ἄλλας χώρας κληρωθείσας εἰς τὴν Βενετίαν δὲν ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ ἡ γαληνοτάτη πολιτεία, τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Πελοπόννησον, ὧν ἐκείνη μὲν ἔγεινε κτῆσις τῶν Ἀγγέλων, αὕτη δὲ κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Καμπανιτῶν τοῦ Σαμπλίττου καὶ Βιλλαρδουίνου.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ Βενετία δὲν διενοεῖτο νὰ παραιτήσῃ τὰ ἐπὶ τῶν κληρωθεισῶν εἰς αὐτὴν χωρῶν δικαιώματα, ὡς ἀπέδειξε διὰ τῆς βραδείας μέν, ἀλλ' ἐπικαίρου ἐνεργείας αὐτῆς. Ἡ ἐνέργεια δὲ αὕτη ἤρχισε τὸ θέρος τοῦ 1205 καὶ συνεδέθη πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐγκατάστασιν τοῦ Θωμᾶ Μοροζίνη. Τὸν εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἀποπλέοντα Βενετὸν τοῦτον πατριάρχην συνώδευσε στολίσκος, ὅστις ἐκυρίευσε μὲν μετὰ βραχεῖαν πολιορκίαν τὸ Δυρράχιον, ἐπέδειξε δὲ τὴν βενετικὴν σημαίαν εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐκ τῆς νήσου δὲ ταύτης

ἐξέβαλε τὸ ἐπιὸν ἔτος ἡ Βενετία τὸν Γενουήνσιον πειρατὴν Λέοντα Βετράνον, τὸν ἀδελφὸν τῆς γυναικὸς τοῦ περιβοήτου Καφούρη, καὶ παρεχώρησε τὴν νῆσον εἰς δέκα Βενετοὺς εὐπατρίδας· οὐχ ἧττον δὲν ἠδυνήθη ὅμως ἡ γαληνοτάτη πολιτεία νὰ καταλύσῃ τὴν ἐν Κεφαλληνίᾳ, Ζακύνθῳ καὶ Ἰθάκῃ ἀρχὴν τοῦ παλατίνου κόμιτος Ματθαίου Ὀρσίνη, ἐγγόνου τοῦ Μαργαριτόνη. Ἀλλὰ βραχεῖα ὑπῆρξεν ἡ ἐν τοῖς βορείοις τῆς Ἠπείρου καὶ ἐν Κερκύρᾳ ἀρχὴ τῶν Βενετῶν. Ἀπεστάλη μὲν εἰς Δυρράχιον δοὺξ, ἀλλὰ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο δουκᾶτον δὲν ἐπεξετάθη πρὸς νότον, τῆς Βενετίας ἀρκεσθείσης εἰς ψιλὸν τύπον ἐπικυριαρχίας ἐπὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου καὶ εἰς ἐμπορικὰ ἀνταλλάγματα παραχωρηθέντα εἰς αὐτὴν ἐν τῇ χώρᾳ. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἐπὶ τοσοῦτον ἴσχυσαν οἱ Ἄγγελοι τῆς Ἄρτης, ὥστε ὁ δεσπότης Θεόδωρος τῷ 1215 κατέλαβε τὸ Δυρράχιον, μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τὴν Κέρκυραν καὶ τὴν Λευκάδα.

ΤΟΠΙΟΝ ΕΝ ΛΕΥΚΑΔΙ

Τὸ αὐτὸ δ' ἔτος 1206, καθ' ὃ εἶχον καταλάβει τὴν ἔπλευσαν οἱ Βενετοὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου,

ἕνεκα τῆς γενναίας ὑποστηρίξεως, ἧς ἐτύγχανεν ὁ Ἐρρῖκος παρὰ τῆς Γενούης, ὁ περὶ τῆς Κρήτης πόλεμος ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1212, ὅτε ἡ Γένουα ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ συνθήκην μετὰ τῆς Βενετίας, δι' ἧς ἐγκατέλειπε πᾶσαν ἀξίωσιν περὶ τῆς νήσου.

Ἔκτοτε δὲ ἄρχεται ἡ μακρὰ ἐκείνη ἐπὶ τῆς Κρήτης βενετικὴ κυριαρχία, ἥτις ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ τέσσαρας ὅλους αἰῶνας καὶ ἥμισυν. Καὶ διωργανώθησαν μὲν τὰ τῆς κατακτηθείσης νήσου ἤδη ἐπὶ τοῦ πρώτου τῆς Κρήτης Βενετοῦ δουκός, τοῦ Ἰακώβου Τιεπόλου, ὅστις εἶχεν ἐπιτυχῶς συμμετάσχει αὐτῶν τῶν πρὸς τοὺς Γενουηνσίους ἀγώνων καὶ διὰ τῶν πολλαπλῶν αὐτοῦ ὑπηρεσιῶν ἠξιώθη ἀργότερον καὶ αὐτῆς τῆς δουκείας ἐν Βενετίᾳ (1229-1249). Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῆς ὁριστικῆς τῶν Βενετῶν ἐγκαταστάσεως ἐν Κρήτῃ ὑπῆρξε βαρύτατον ἕνεκα τοῦ πνεύματος τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ διακατέχοντος τοὺς ἀρειμανίους τῆς νήσου κατοίκους. Ἀλλεπάλληλο[ι] ἐπαναστάσεις, ἃς θὰ παρακολουθήσωμεν παρακατιόντες, καθίστανο[ν] προβληματικὴν τὴν ἐπὶ τῆς νήσου βενετικὴν κυριαρχίαν. Μόλις δ[ὲ] ἕνα καὶ ἥμισυν ὅλον αἰῶνα μετὰ τὴν πρώτην ἐν Κρήτῃ ἐγκατάστασιν τῶν Βενετῶν οἱ Κρῆτες ἐξηντλημένοι καὶ καθημαγμένοι μετ[ὰ] θυσίας ἡρωικὰς ἔπτηξαν πρὸ τῶν γαμψῶν ὀνύχων τοῦ λέοντος τ[ῶν] βενετικῶν τελμάτων, καὶ ἡ σημαία τοῦ Ἁγίου Τίτου ὑπεχώρησε π[ρὸ] τῆς σημαίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου.

η'.

Οἱ Βενετοὶ καὶ αἱ Κυκλάδες.

Ἡ ἐν Κρήτῃ ἐγκατάστασις ὑπῆρξεν ἐπιχείρησις ἐπίσημος τῆς βενετικῆς πολιτείας, ἐπιτευχθεῖσα μετὰ περιπετειώδη πόλεμον πρὸς τοὺς Γενουηνσίους καὶ καταστολὴν τῶν ἐπαναστάσεων τῶν ἰθαγενῶν. Διάφορος δὲ ὑπῆρξεν ὁ τρόπος καθ' ὃν ἔγειναν βενετικαὶ αἱ ἄλλαι ἐκεῖναι νῆσοι, ἃς περιελάμβανεν ἡ κληρωθεῖσα εἰς τὴν Βενετίαν μερίς, αἱ Κυκλάδες, ἃς Δωδεκάνησον ἐκάλουν οἱ Βυζαντῖνοι. Ἡ βενετικὴ πολιτεία, μὴ ἔχουσα διαθεσίμους ἱκανὰς δυνάμεις, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν καθ' ἑκάστας καθυπόταξιν τῶν νήσων ἐκείνων, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν κατάληψιν αὐτῶν εἰς τοὺς βουλομένους τῶν

Βενετῶν εὐπατριδῶν. Τοῦθ' ὅπερ δῆλα δὴ ἔπραξεν ἐκ τῶν ὑστέρων ἐν Κερκύρᾳ καὶ Κρήτῃ, παραχωρήσασα εἰς εὐγενεῖς βενετικοὺς οἴκους τιμάρια ἐν ταῖς κτήσεσιν ἐκείναις, ἔπραξεν ὡς πρὸς τὰς Κυκλάδας ἐκ τῶν προτέρων. Ἀπέφευγε δὲ οὕτω μακροὺς ἀγῶνας καὶ πολλὰς δαπάνας. Πράγματι δὲν ἦτο ὅλως ἀκίνδυνος ἡ κατάκτησις τῶν Κυκλάδων. Καὶ δὲν ὑπῆρχε μὲν φόβος τῆς ἐν αὐταῖς, μικραῖς οὔσαις καὶ ἀπεσπασμέναις ἀπ' ἀλλήλων, μακρᾶς ἐκείνης ἀντιστάσεως, ἧς ἔτυχεν ἡ Βενετία ἐν Κρήτῃ, ἀλλὰ δὲν ἦσαν ἅπασαι παντελῶς ἀνυπεράσπιστοι καὶ ἀδέσποτοι. Τινὲς μὲν αὐτῶν ἀνεγνώριζον ἤδη ὡς κυρίαρχον τὸν Ἕλληνα δυνάστην τῆς Ῥόδου Λέοντα τὸν

ΑΠΟΨΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΑΝΔΡΟΥ

Γαβαλᾶν, ἐπιδιώκοντα τὴν ἐξ αὐτῆς ἵδρυσιν ἰδίας θαλασσοκρατίας, ἄλλαι δ' ἐχρησίμευον ὡς κρησφύγετα τῶν Γενουηνσίων πειρατῶν.

Εἰς δὲ τὴν παρακέλευσιν τῆς βενετικῆς πολιτείας ἀνταπεκρίθη διακεκριμένος καὶ πλούσιος Βενετός, ὁ Μάρκος Σανοῦδος, ἀνεψιὸς τοῦ Ἐρρίκου Δανδόλου ἐξ ἀδελφῆς, συμμετασχὼν τῆς τετάρτης σταυροφορίας, ὑπηρετήσας δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θείου ὑπὸ τὸν Βενετὸν ὕπαρχον Ζένον. Ὁ Σανοῦδος ὥπλισεν ὀκτὼ γαλέρας, συμπαραλαβὼν δὲ φιλοκινδύνους καὶ φιλοκτήμονας ἱππότας, ἔπλευσεν εἰς τὰς Κυκλάδας. Οὐδαμοῦ δὲ τυχὼν ἀντιστάσεως ὁ νεαρὸς καὶ στρατηγικώτατος Βενετὸς εὐπατρίδης ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἔγεινε κύριος δεκαεπτὰ νήσων, ἐν αἷς ἡ Ἄνδρος, ἡ Πάρος,

ἡ Σῦρος, ἡ Κέως, ἡ Μῆλος, ἡ Θήρα καὶ ἄλλαι. Μόνον δ' ἐν Νάξ[illegible] ἔτυχεν ἀντιστάσεως. Τὴν μεγίστην καὶ κυριωτάτην ταύτην τῶν Κυ[illegible] κλάδων κατεῖχον Γενουήνσιοι πειραταί. Ἀλλὰ μετὰ πολιορκίαν πέν[illegible] ἑβδομάδων ἐξεπόρθησεν ὁ Σανοῦδος τὴν ὑπ' αὐτῶν προασπιζομέν[illegible] ἀκρόπολιν τῆς νήσου. Οὕτω δὲ πρὶν ἢ λήξῃ τὸ 1207 ἠδύνατο [illegible] θεωρηθῇ κύριος τῶν Κυκλάδων. Πήξας δὲ νέους δρόμωνας ἐξηκολού θησε θαλασσοκρατῶν, καὶ ἐπεξέτεινε τὰς κατακτήσεις αὐτοῦ τοῦτ[illegible] μὲν μέχρι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐν ᾗ σὺν τοῖς ἄλλοις ἐκυρίευσε τ[illegible] Σμύρνην, τοῦτο δὲ πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς Λήμνου, ἣν παρεχώρη σεν εἰς τὸν Φιλόκαλον Ναβιγαϊόζον. Καὶ αὐτῆς δὲ τῆς Κρήτης ἐπει ράθη νὰ κρατήσῃ, ἀλλὰ ματαίως, ὅτε ἡ Βενετία ἐπεκαλέσθη τὴν βοή θειαν αὐτοῦ κατὰ τῶν ἰθαγενῶν ἐπαναστατῶν. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Σα νοῦδος ἐκράτησε μόνον τὴν Νάξον ὡς ἕδραν μετὰ καί τινων ἄλλω[illegible] νήσων, τῆς Πάρου, Ἀντιπάρου, Σύρου, Κύθνου, Σίφνου, Ἴου, Μή λου, Φολεγάνδρου καὶ Σικίνου, τὰς δὲ λοιπὰς διένειμεν εἰς τοὺς πι στοὺς ἑταίρους τῶν κατακτήσεων ὡς ὑποτελεῖς αὐτοῦ. Καὶ τὴν μὲ[illegible] Ἄνδρον ἔλαβεν ὁ Μαρῖνος Δάνδολος, ὁ δὲ Ἰωάννης Κυιρίνης τὴ[illegible] Ἀστυπαλαίαν, ὁ Ἰάκωβος Βαρότσης τὴν Θήραν καὶ Θηρασίαν, Λεονάρδος Φώσκολος τὴν Ἀνάφην, οἱ ἀδελφοὶ Ἀνδρέας καὶ Ἱερεμία[illegible] Γκίζης τὴν Τῆνον, Μύκονον, Σκῦρον, Σκίαθον καὶ Σκόπελον, οἱ α[illegible] τοὶ δὲ μετὰ τοῦ Δομινίκου Μικιέλη καὶ Πέτρου Ἰουστινιάνη τ[illegible] Κέων καὶ Σέριφον.

Ἡ πραεῖα τοῦ Σανούδου διοίκησις, ἡ ἐπιεικὴς ὑπ' αὐτοῦ μετ[illegible] χείρισις τῶν νέων ὑπηκόων καὶ ἡ ἐπιδειχθεῖσα ἀνεξιθρησκεία, τέλ[illegible] δὲ ἡ κηδεστία, δι' ἧς συνεδέθη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαί[illegible] Θεοδώρου Λασκάρεως, ἐξησφάλισαν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Κραταιότα[illegible] δὲ ἄρξας τοῦ κληθέντος δουκάτου τοῦ Αἰγαίου Πελάγους ἐπὶ εἴκοσ[illegible] ὅλα ἔτη (1207-1227), ἐκληροδότησε θνήσκων τὴν ἀρχὴν εἰς τ[illegible] υἱὸν Ἄγγελον, οὗ ἡ ἀρχὴ (1227-1262) ὑπῆρξε σχεδὸν διπλασί[illegible] μακρὰ τῆς τοῦ πατρός, καὶ μετ' αὐτὸν εἰς τοὺς ἄλλους ἐκγόνου[illegible] Συμμετέσχε δὲ ὁ υἱὸς οὗτος τοῦ Μάρκου τῆς ἀμύνης τῆς ὑπὸ τῶ[illegible] Ἑλλήνων τῆς Νικαίας κινδυνευούσης λατινικῆς αὐτοκρατορίας, πρὸ[illegible] ἣν συνέδεον τοὺς Βενετοὺς τῶν Κυκλάδων οὐχὶ μόνον ἁπλῆ φυλετικ[illegible] συμπάθεια, ἀλλὰ καὶ ῥητοὶ ὅρκοι ὑποτελείας. Πράγματι ἤδη ἀπ[illegible] τοῦ Μάρκου Σανούδου ἡγησαμένου βλέπομεν τοὺς δοῦκας τοῦ Αἰ γαίου ἀναγνωρίσαντας ἀντὶ τῆς ἐπικυριαρχίας τῆς Βενετίας τὴν τῶν

Λατίνων αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διὰ τοῦτο ἐν μέρει αἱ τύχαι τῶν Κυκλάδων συνδέονται πρὸς τὰς τοῦ Βυζαντίου, καί, ὅτε ἡ Κωνσταντινούπολις ἀνεκτήθη ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, θὰ ἴδωμέν τινας τῶν Κυκλάδων ἀνακτωμένας ὑπὸ τοῦ Βικεντίνου στολάρχου τῶν Βυζαντίνων Λικαρίου. Ἀλλὰ καὶ πάλιν αἱ πλεῖσται τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου περιῆλθον εἰς τὴν ἀρχὴν Βενετῶν, τινὲς δὲ καὶ Γενουηνσίων δυναστῶν.

Πολύτροποι δὲ ὑπῆρξαν αἱ τύχαι τῶν νήσων τούτων μέχρι τῆς μεσοῦντος τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος καθυποτάξεως αὐτῶν εἰς τοὺς Τούρκους διὰ τοῦ Χαϊρεδδὶν Βαρβαρόσσα. Ἀλλ' ἡ ἱστορία αὐτῶν δὲν θ' ἀπασχολήσῃ ἡμᾶς ἐπὶ μακρόν, ἅτε ἀναφερομένη εἰς τοὺς δυνάστας, τὰς διαφόρους αὐτῶν ἐναλλαγὰς καὶ περιπετείας καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις πολὺ μᾶλλον ἢ εἰς τὰς τύχας τῶν ἑλληνικῶν λαῶν τῶν οἰκούντων ἐν αὐταῖς. Πολυώνυμα ἐξ Ἰταλίας γένη διαδέχονται ἄλληλα ἐν τῇ κυριαρχίᾳ, καὶ βλέπομεν τὰς νήσους ἄλλοτε μὲν μεταβιβαζομένας εἰς νέους δυνάστας διὰ κηδεστίας ἢ ἄλλων δικαίων, ἄλλοτε δ' ἀπεμπολουμένας ἢ κατανεμομένας εἰς πλείονας τοῦ ἑνὸς δυναστικοὺς οἴκους. Συμπαρακολουθεῖ δὲ τοὺς ἐκ τῆς Ἑσπερίας δυνάστας ὁσημέραι μᾶλλον διαδιδομένη ἡ καθολικὴ θρησκεία, ἧς ἀντιπρόσωποι εἶνε ἐπίσκοποι Λατῖνοι. Τῶν καθολικῶν δὲ τούτων ἐπισκοπῶν ἡ τῆς Ἄνδρου ἐτάσσετο ὑπὸ τὸν Λατῖνον ἀρχιεπίσκοπον τῶν Ἀθηνῶν. Τῶν δὲ πρώτων αὐτῆς ἐπισκόπων ἦτο ὁ ὑπὸ τοῦ Λατίνου ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν χειροτονηθεὶς τὸν Αὔγουστον 1345 Ἰωάννης.

ΣΦΡΑΓΙΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΛΑΤΙΝΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΔΡΟΥ

Καὶ συνήθως μὲν εἰρηνικαὶ ἦσαν αἱ πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν ὀλιγοδυνάμων ἐκείνων δυναστῶν, ἀλλὰ δὲν ἔλειπον ἐνίοτε καὶ ἀφορμαὶ ῥήξεως. Τοιοῦτον δ' ἐπεισόδιον εἶνε τὸ προκληθὲν τῷ 1286 μεταξὺ τῆς Τήνου, ἧς ἦρχεν ὁ Βαρθολομαῖος Γκίζης, καὶ τῆς Νάξου, ὑποκειμένης εἰς τὸν δοῦκα Μάρκον Β' Σανούδον. Πειραταὶ ἥρπασαν ἐκ τῶν κτήσεων τοῦ Γκίζη ὡραῖον ὀχευτὴν ὄνον, ὃν ἀποβιβάσαντες εἰς Νάξον ἐπώλησαν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ δουκὸς Γουλιέλμον. Ὁ δὲ Γκίζης, πνέων ἐκδίκησιν, ὥπλισε τὸν στόλον αὐτοῦ, συνιστάμενον ἐξ ἀδήλου ἀριθμοῦ πλοίων, καὶ ἔπλευ-

σεν ὄχι μὲν κατ' αὐτῆς τῆς ἕδρας τοῦ δουκὸς τῆς Νάξου, ἀλλὰ κατὰ τῆς εἰς αὐτὸν ὑποκειμένης Σύρου, ἧς καὶ ἤρχισεν ἡ πολιορκία, ποικίλων ἐπαγομένων κατὰ τῆς ἀκροπόλεως αὐτῆς πολιορκητικῶν μηχανημάτων. Ἀλλ' ἡ πολιορκία ἐλύθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιναυάρχου τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Καρόλου, τοῦ Ναρζώτου δὲ Τουσύ, ὅςτις πλέων εἰς τὴν Συρίαν προςωρμίσθη εἰς τὴν Μῆλον, ἀνήκουσαν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Σανούδου Φραγκῖσκον. Ἡ δὲ Γαλλὶς αὐτοῦ σύζυγος [illegible] ἔπεισε τὸν συγγενῆ Ναρζῶτον νὰ βοηθήσῃ τὸν πενθερὸν, καὶ ἡ ἐ[illegible] τριῶν ἐν ὅλῳ πλοίων συγκειμένη μοῖρα τοῦ Ναρζώτου ἔσωσε τὴν Σύ[illegible]ρον. Ἐφ' ᾧ πλεύσαντες οἱ ἀντίμαχοι δυνάσται εἰς τὴν Χαλκίδα ἐσυν[illegible]θηκολόγησαν, εἰρηνεύσαντος αὐτοὺς τοῦ Βενετοῦ βαΐλου ὡς διαιτητο[illegible], ἀφ' οὗ εἰς τὸν περὶ τοῦ ὄνου ἀγῶνα ἐδαπανήθησαν ἀμφοτέρωθεν τρια[illegible]κοντα χιλιάδες μεγάλων βενετικῶν σολδίων, ἀντιστοιχοῦσαι περίπ[illegible] πρὸς ἑκατὸν τριάκοντα χιλιάδας φράγκων κατὰ τὴν τότε ἀξίαν τ[illegible] πολυτίμων μετάλλων.

Ἀλλὰ καὶ ἀργότερον, ἀρχομένου τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνο[illegible], μεταξὺ τοῦ δουκὸς Γουλιέλμου Σανούδου, τοῦ υἱοῦ του Μάρκου Β[illegible], καὶ τοῦ δυνάστου τῆς Θήρας καὶ Θηρασίας Ἰακώβου Βαρότση ἐπῆλ[illegible]θε ῥῆξις. Ὁ δὲ δοὺξ τῆς Νάξου, ὅςτις ἠξίου τὴν εἰς ἑαυτὸν ἀπόδο[illegible] ἁπασῶν τῶν ἀρχῆθεν εἰς τὸ δουκᾶτον ἀνηκουσῶν νήσων, συνέλα[illegible] κατὰ θάλασσαν τὸν ἀνυπότακτον Βαρότσην, καὶ καθεῖρξεν αὐτὸν [illegible] Νάξῳ, ἕως ἀπηλλάγη μόνον διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς βενετικῆς πολιτείας. Ἡσυχώτερα δὲ καθ' ὅλου ἀπέβησαν τὰ κατὰ τὰς Κυκλάδας, ὅτε τὸν ὑπέρφρονα οἶκον τῶν Σανούδων, οὗ ἡ ἀρχὴ περιῆλθε[illegible] ὑπερμεσοῦντος τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος εἰς τὴν θυγατέρα το[illegible] δουκὸς Ἰωάννου Φλωρεντίαν καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὸν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου μετὰ τοῦ κυρίου τῶν δύο τριτημορίων τῆς Εὐβοίας Ἰωάνν[illegible] Δαλλεκάρτσερη Νικόλαον, διεδέχθη τέλος ὁ οἶκος τῶν Κρίσπη.

Καθ' ὅλου δὲ εἰπεῖν ἡ μακρὰ βενετικὴ κυριαρχία δὲν ἔμεινεν ἄνε[illegible] ἐπιδράσεως ἐπὶ τὰς Κυκλάδας καὶ τὰς λοιπὰς νήσους. Οὐδ' ἠδυνάμεθα νὰναμείνωμεν διαφορόν τι, ἀφ' οὗ ἐπὶ τρεῖς καὶ ἥμισυν αἰῶνα[illegible] ἐδέσποσαν τῶν νήσων ἐκείνων οἱ εὐγενεῖς οἶκοι τῶν Σανούδων, Κρίσπη, Σουμμαρίπα, Βενιέρη, Μικιέλη, Πρεμαρίνη, Γριμάνη, Φωσκόλων, Κυιρίνη, Κοζζαδίνων, Δανδόλων, Γκίζη, Ἰουστινιάνων, Βαρότση, Κορονέλλων, Γιράρδη, Γριμάλδη, Δαργέντα, Δεσιγάλλα, Δελένδα, Συρίγων καὶ ἄλλων. Τὸ δὲ πολύτροπον καὶ περιπετειῶδες

τῶν δυναστικῶν ἐκείνων οἴκων ἀποδεικνύει ἡ μεταβίβασις τῆς ἀρχῆς τινων τῶν οἴκων τούτων ἀπὸ νήσου εἰς νῆσον καὶ ἡ ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς νήσου διαδοχὴ πολλῶν δυναστειῶν. Ἀρκεῖ δὲ τὸ παράδειγμα τοῦ οἴκου Κρίσπη, ὃν εὑρίσκομεν ἄρχοντα ἔν τε Ἄνδρῳ καὶ Μήλῳ, Νάξῳ, Κιμώλῳ καὶ Ἀνάφῃ, Θήρᾳ καὶ Θηρασίᾳ, Σύρῳ καὶ Ἴῳ, Πάρῳ καὶ Ἀντιπάρῳ.

Διὰ τῆς ἐν ταῖς νήσοις ἐγκαταστάσεως τῶν ἰταλικῶν τούτων καὶ τὸ λατινικὸν θρήσκευμα πρεσβευόντων οἴκων διεδόθη κατὰ μικρὸν ἐν ταῖς νήσοις ὁ καθολικισμός· ἀλλ' αἱ ἔπειτα ἐπελθοῦσαι ἐπιγαμίαι μετὰ τῶν ἰθαγενῶν ἐξωμάλυναν καὶ ἐξίσωσαν σὺν τῷ χρόνῳ τὰς διαφοράς. Ἡ ἀντίθεσις τῶν δύο θρησκευμάτων δὲν ὑπῆρξε μεγάλη, καὶ τέλος οἱ πλεῖστοι τῶν ἀπογόνων τῶν τὰ βενετικὰ ἢ ἄλλως ἰταλικὰ ὀνόματα φερόντων εὐπατριδῶν μετέστησαν εἰς τὴν κρατοῦσαν ἐν ταῖς νήσοις ὀρθόδοξον θρησκείαν. Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς οἱ Λατῖνοι κυρίαρχοι καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς πάροικοι ᾤκουν συνήθως κεχωρισμένοι ἀπὸ τῶν ἰθαγενῶν ἐν ταῖς ἀκροπόλεσι καὶ τῷ τετειχισμένῳ περιβόλῳ τῶν πόλεων, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ἐπῆλθεν ἀνάκρασις τῶν παροίκων καὶ τῶν ἰθαγενῶν. Καὶ ἡ μὲν ἐγκατάστασις τοπικῶν αὐλῶν, ἔστω καὶ μικρῶν, καὶ ἡ μετὰ τῆς Δύσεως πυκνοτέρα πως ἐπικοινωνία ἐλείαναν τὰ ἤθη καὶ διεσκέδασαν ἐπὶ τὰς νήσους ποιάν τινα εὐμάρειαν καὶ εὐεστώ, οὐ μὴν ἀλλὰ καί τινα δόσιν πολυτελείας ἐν τῇ διασκευῇ τῶν οἰκιῶν καὶ τῷ οἰκογενειακῷ βίῳ. Ἡ δὲ κατόπιν ἐπελθοῦσα ὑπὸ τοὺς Τούρκους δουλεία συνετέλεσεν εἰς ἐξίσωσιν τῶν τάξεων καὶ λησμοσύνην τῆς ἀρχαίας ἐξ εὐπατριδῶν καταγωγῆς πολὺ μᾶλλον ἢ ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις. Οὕτω δ' ἐν ᾧ σώζονται ἀκόμη παμπληθῆ τὰ ἰταλικὰ ὀνόματα οἰκογενειῶν ἀνὰ τὰς Κυκλάδας καὶ διατηροῦνται ἀκόμη πολλαχοῦ τὰ οἰκόσημα τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, οἱ Κυκλαδῖται ἀπόγονοι τῶν Βενετῶν καὶ ἄλλων Ἰταλῶν εὐπατριδῶν οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἔχονται τῶν ἀναμιμνησκόντων τὴν λατινοκρατίαν ἀρχαίων τίτλων ξενικῆς εὐγενείας.

θ'.

Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος.

Καθ' ὃν χρόνον ἐβασίλευεν ἐν Βυζαντίῳ ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγελος εἰ-

δομεν αὐτὸν πλὴν τῶν ἄλλων ὠμοτήτων διατάσσοντα τὴν τύφλωσ
τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ ἐκ φόβου μή ποτε ὁ υἱὸς ἐκεῖνος τοῦ πρ
ὑπάρξαντος αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου ἐπιχειρήσ
τὴν κατάλυσιν τῆς δυναστείας τῶν Ἀγγέλων. Ἀποθανὼν δὲ ὁ Μ

ΑΠΟΨΙΣ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ

νουὴλ ἓν ἔτος μετὰ τὴν ἐξόρυξιν τῶν ὀφθαλμῶν, τῷ 1186, κατέλ
δύο ἀνηλίκους υἱούς, τὸν Ἀλέξιον καὶ τὸν Δαβίδ. Ἐπὶ δὲ τῶν πο
λυωδύνων ἡμερῶν τῆς τετάρτης σταυροφορίας οἱ ἐν τούτῳ τῷ μετα
αὐξηθέντες ἔγγονοι τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ ἐφυγαδεύθησαν εἰς τ
Κολχίδα καὶ εὗρον ἄσυλον παρὰ τῇ θείᾳ αὐτῶν Θάμαρ τῇ τότε βα
σιλευούσῃ τῆς Ἰβηρίας (1184-1212). Ὑποστηριζόμενος δ' ὑπ' αὐ
τῆς ὁ Ἀλέξιος καὶ συγκροτήσας στρατιὰν Ἰβήρων μισθοφόρων, ἐπω
φελούμενος δὲ τὰς ἀναμνήσεις τοῦ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ δημοφιλοῦ
πάππου, κατέλαβε τὴν Τραπεζοῦντα τὸν Ἀπρίλιον 1204, περὶ τὸ
αὐτὸν χρόνον καθ' ὃν οἱ Λατῖνοι ἐγίνοντο κύριοι τῆς Κωνσταντι
νουπόλεως. Ἤδη δὲ διαβαίνων τὰ μεταξὺ τῆς Κολχίδος καὶ τοῦ βυ
ζαντιακοῦ ἐδάφους τῆς Τραπεζουντίας σύνορα ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῆ
στρατιᾶς αὐτοκράτωρ. Πρὸς διάκρισιν δὲ ἀπὸ τῶν ἐκ θηλυγονίας Κο
μνηνῶν καὶ ἀπὸ τῶν ψευδῶς προσλαβόντων τὸ ὄνομα τοῦτο Ἀγγέ

λων καὶ θέλων νὰ ἐπιδείξῃ τὴν κατ' εὐθεῖαν καταγωγὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ μεγάλου οἴκου προσωνόμασεν ἑαυτὸν Μέγαν Κομνηνόν, ἣν προσωνυμίαν διετήρησαν καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ αὐτοκράτορες τῆς Τραπεζοῦντος. Οὗτοι μετὰ τὴν ἀνίδρυσιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἀπεκάλουν ἑαυτοὺς Πιστοὺς βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορας πάσης Ἀνατολῆς, Ἰβήρων καὶ Περατείας, ὡς ὠνομάζοντο αἱ κατὰ τὴν ταυρικὴν χερσόνησον ἑλληνικαὶ κτήσεις τῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, ἱδρύων τὴν νέαν ἀρχήν, ἐφιλοδόξει πάντως νὰ ἑνώσῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ καὶ πάλιν τὸ ὅλον βυζαντιακὸν κράτος καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀρχαίαν γοητείαν τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, ἂν κατώρθονε νὰ ἐξώσῃ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοὺς Φράγκους. Καὶ ἡ μὲν τοιαύτη δόξα δὲν ἐπεφυλάσσετο εἰς αὐτόν, τὸ δὲ βαρὺ ἔργον τῆς ἀνακτήσεως τῆς βασιλευούσης ἐπέπρωτο νὰ κατορθώσῃ ἄλλη φυγὰς ἑλληνικὴ βασιλεία, ἡ ἐγκαθιδρυθεῖσα ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀπέβη ὁ Ἀλέξιος ἱδρυτὴς νέου κέντρου ἑλληνικῆς ἀρχῆς, ἥτις ἦτο προωρισμένη νὰ διατηρηθῇ καὶ μετὰ τὴν ἀνίδρυσιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ νὰ ζήσῃ τινὰ ἔτη καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν αὐτῆς.

Τὸ δὲ ἄξιον λόγου φαινόμενον τοῦτο ἐξηγεῖται ἐξ αὐτῆς τῆς θέσεως τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ τῆς τετάρτης σταυροφορίας χρόνους. Ἡ Τραπεζοῦς ἔκειτο κατὰ γῆν ἱκανῶς μακρὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περιεστοιχίζετο δὲ ὑπὸ οἰκείων ἀνατολικῶν λαῶν, οἵτινες ἠδύναντο νἀποτελέσωσι τὸ ὑπέρεισμα ἰδίας ἀρχῆς, ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τοῦ κέντρου. Οἱ Λαζοί, οἱ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν ἤδη τοῦ Ἰουστινιανοῦ γνωστοὶ Τζάνοι, οἱ Ἴβηρες καὶ οἱ ἄλλοι περὶ τὴν Κολχίδα λαοὶ ἀπετέλουν οὕτως εἰπεῖν ἴδιον καθ' ἑαυτοὺς κόσμον, δεόμενον ἰδίων ὅρων συμπράξεως καὶ συμβιώσεως μετὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν τοῖς χρόνοις μάλιστα καθ' οὓς ἤρξατο σκεδαννύμενον ἀνὰ τὴν Ἀσίαν τὸ τουρκικὸν στοιχεῖον. Ἐντεῦθεν βλέπομεν εὐδοκιμούσας ἀπὸ τῶν ἡμερῶν ἤδη τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ τὰς ἀποστασίας τῶν δουκῶν Τραπεζοῦντος, ἰδίαν πηγνυόντων ἀρχὴν καὶ στηριζομένων τοῦτο μὲν εἰς τὰς συμπαθείας καὶ τὰ συμφέρον ἐπιχωρίων, τοῦτο δ' εἰς τὴν δυσκολίαν τῆς ἐκ Κωνσταντι ἀπὸ θαλάσσης ἐπιθέσεως ἐναντίον τῶν ἀποστατῶν ἕνεκα

ραι προϊούσης ἐκπτώσεως τοῦ βυζαντιακοῦ ναυτικοῦ. Ἡ Τραπεζοῦς εὑρίσκεται ἐπὶ μακρὸν ἐν ἀποκεντρώσει καὶ ἀποστασίᾳ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν ἤδη τοῦ Θεοδώρου Γαβρᾶ, τελευτῶντος τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, καὶ τοῦ Γρηγορίου Ταρωνίτου, ἀρχομένου τοῦ δωδεκάτου, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἔκτοτε ὑπῆρξέ ποτε συνεχὴς καὶ ἀπαρασάλευτος ἡ πίστις αὐτῆς πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Τὸ δὲ μακρὸν ὑπονομευτικὸν ἔργον τῶν ἐπιχωρίων ἐκείνων δυναστῶν διηυκόλυνε τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ καὶ τὴν ἵδρυσιν ἰδίας ἀρχῆς ἐν Τραπεζοῦντι, ἥτις ἔχει χαρακτῆρα πολὺ μᾶλλον ἀνατολικὸν ἢ εὐρωπαϊκὸν καὶ σὺν τῷ χρόνῳ σχετίζεται πρὸς τὸν ἰβηρικὸν καὶ μωαμεθανικὸν κόσμον πολὺ μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ Βυζάντιον.

Ταχεῖαι καὶ δυσανάλογοι πρός τε τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν ἐλλειψι- αὐτόχρημα στρατηγικοῦ πνεύματος ὑπῆρξαν αἱ ἐπιτυχίαι τοῦ εἰκοσιδύο μόνον ἐτῶν ἡλικίαν ἔχοντος Ἀλεξίου καὶ τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ Δαβίδ. Μικρὸν ἤδη μετὰ τὴν ἐκ τῆς Κολχίδος ἐξόρμησιν ὁ νέος βασιλεὺς ἦτο κύριος οὐ μόνον τῆς Τραπεζοῦντος, ἀλλὰ καὶ τῆς Κερασοῦντος καὶ τοῦ Οἰναίου, καὶ ἐδέσποζε συμπάσης τῆς χώρας ἀπὸ το Φάσιδος μέχρι τοῦ Θερμώδοντος. Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ χρόνῳ ὁ Δαβὶδ εἰσελάσας εἰς τὴν Παφλαγονίαν, κατέλαβε τὰς ἀπὸ τῆς Σινώπ μέχρι τῆς Ἡρακλείας πόλεις.

Ἀλλ' ἡ περαιτέρω αὔξησις τοῦ ἀρτισυστάτου βασιλείου τῆς Τραπεζοῦντος ἀνεκόπη ὑπὸ τῆς ἀντιστάσεως τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως ὃν θὰ ἴδωμεν κατέχοντα τὴν Νίκαιαν, καὶ τοῦ συμμάχου αὐτοῦ Κ χοσρόου, τοῦ Τούρκου σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου. Καὶ ἡ μὲν στρα τοῦ Δαβὶδ ἡττήθη παρὰ τὴν Νικομήδειαν ὑπὸ τοῦ Λασκάρεως, γρήσαντος καὶ αὐτὸν τὸν στρατηγοῦντ' αὐτῆς Συναδηνόν. Οἱ δὲ Το κοι ἐνίκησαν αὐτὸν τὸν Ἀλέξιον, πειρώμενον νὰ καταλάβη ην Ἀμισόν, ἣν κατεῖχεν ὁ Βυζαντῖνος Σάββας, διοικῶν αὐτὴν ἐν οῖς τελευταίοις χρόνοις ὡς ἰδίαν ἀνεξάρτητον κτῆσιν καὶ συμπράττων μετὰ τῶν Τούρκων τῶν ἐνοικούντων ἐν τῇ γείτονι Σαμψοῦντι.

Ἐν τούτοις δὲ ἡ παρὰ τὴν Νικομήδειαν ἧττα ἠνάγκασε τὸν Δαβὶδ νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐρρίκου, ἀναγνωρίζων τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐτοῦ. Λατινικὴ δὲ στρατιά, διαβᾶσα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, παρέστη ἀντιμέτωπος τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως, τοῦ Ἀνδρονίκου Γίδου, ὅστις ἐνίκησε τοὺς Φράγ-

κους λαμπρῶς μεταξὺ Νικομηδείας καὶ Ἡρακλείας. Ὅτε δὲ ἀργότερον ὁ Λάσκαρις ὡμολόγησε τῷ 1214 μετὰ τοῦ Ἐρρίκου εἰρήνην, εἰς ἣν δὲν συμπεριελήφθη ὁ Δαβίδ, ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ Λατίνου συμμάχου, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας ἐπετέθη κατὰ τῶν κτήσεων τοῦ Δαβὶδ Κομνηνοῦ καὶ κατέλαβε τὴν Ἡράκλειαν, τὴν Ἄμαστριν καὶ τὴν Τίον καὶ σύμπασαν τὴν περὶ τὰς πόλεις ταύτας χώραν. Περὶ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ὁ σύμμαχος τοῦ Λασκάρεως σουλτάνος, ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Καϊχοσρόου Ἀζεδδὶν, ἐνίκα παρὰ τὴν Σινώπην τὸν Δαβίδ, ἀποθανόντα μετ᾽ οὐ πολύ, παρελάμβανε ταύτην τὴν πόλιν, προσχωροῦσαν εἰς αὐτόν, καὶ ἐπεξετείνετο καθ᾽ ἅπασαν τὴν παραλίαν ἀπὸ τῆς Ἀμισοῦ μέχρι τῆς Καράμβεως, ἀκρωτηρίου τῆς Παφλαγονίας.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀλέξιος, καίπερ μείνας ἥσυχος ἀπὸ τοῦ πολιτικωτέρου καὶ στρατηγικωτέρου Λασκάρεως, στρέψαντος τὴν προσοχὴν εἰς τὴν Εὐρώπην, δὲν ἠδυνήθη νἀντίσχῃ εἰς τὴν ὁρμὴν τοῦ Ἀζεδδίν. Οἱ Τοῦρκοι παρέλαβον τὴν Σινώπην καὶ ἄλλας πόλεις καὶ περιώρισαν τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος εἰς τὴν μεταξὺ Θερμώδοντος καὶ Ἴριδος χώραν. Θνήσκων δ᾽ ὁ Ἀλέξιος τὸν Φεβρουάριον 1222 μετὰ βασιλείαν δεκαοκτὼ ἐτῶν ἐκληροδότει εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ τὴν ὑποχρέωσιν νἀποκαταστήσωσι καὶ ἀνορθώσωσι τὴν μεγάλως ἠλαττωμένην καὶ εἰς τοὺς σουλτάνους τοῦ Ἰκονίου ὑποτελῆ αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος.

ι΄.

Θεόδωρος Λάσκαρις καὶ αὐτοκρατορία Νικαίας.

Ὅλως ἀντιθέτως πρὸς τὸν Ἀλέξιον Κομνηνόν, οὗ μεγάλη μὲν καὶ ταχεῖα ὑπῆρξεν ἐν ἀρχῇ ἡ ἐπιτυχία, δυσανάλογος δὲ πρὸς τὴν πρώτην ὁρμὴν ἡ κατόπιν ἔκπτωσις, βραδύτεραι, ἀλλ᾽ ἀσφαλέστεραι ὑπῆρξαν αἱ πρόοδοι τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως καὶ τῆς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἱδρυθείσης ἐν Νικαίᾳ αὐτοκρατορίας.

Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ἀναρρηθείς, καθ᾽ ἃ εἴδομεν, αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἐν τῇ ἐσχάτῃ ὥρᾳ, καθ᾽ ἣν ἤδη ἡ Κωνσταντινούπολις ἔπιπτεν ὑπὸ τοὺς Λατίνους, δὲν ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τὴν πόλιν,

ἧς τὴν ἄμυναν ἀνέλαβε γενναίως καὶ μετὰ θάρρους, οὐδεμιᾶς παρ' οὐδενὸς τυχὼν βοηθείας. Ἁλισκομένης δὲ τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ ξένου κατακτητοῦ, διεπεραιώθη φυγὰς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἀπόφασιν ἔχων νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ νὰ περισώσῃ τοὐλάχιστον ἐν τῇ ἀντιπέραν τοῦ Ἑλλησπόντου ἠπείρῳ πᾶν ὅ τι ἠδύνατο ἀκόμη νὰ σωθῇ.

Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Λασκάρεως δὲν ἦτο εὐχερές. Αὐτοκράτωρ αὐτοκρατορίας πεσούσης καὶ φυγὰς εὑρέθη ἐν Ἀσίᾳ ἀντιμέτωπος οὐ μόνον τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, ἀλλὰ καὶ ἄλλων μικρῶν Ἑλλήνων δυναστῶν, ἰδίαν κεκτημένων ἀρχήν. Τοιοῦτος ἦτο ὁ Μανουὴλ Μαυροζώμης, συγγενὴς πιθανώτατα τοῦ Ἰωάννου ἐκείνου τοῦ γνωστοῦ εἰς ἡμᾶς ἐκ τῶν ἡμερῶν τῆς πολιορκίας τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν, ὅστις, γενόμενος γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Καϊχοσρόου καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων βοηθούμενος, ἦρχε τῆς περὶ τὸν Μαίανδρον χώρας. Ἰδίαν δὲ ἀρχὴν πλὴν αὐτοῦ καὶ ἄλλων τινῶν ἐκέκτηντο ὁ κατέχων τὴν Ἀμισὸν Σάββας καὶ ὁ κύριος τῆς Φιλαδελφείας Θεόδωρος Μαγκαφᾶς, ὅστις μετὰ τὴν ἐπὶ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου δίωξιν εἶχεν ἰσχύσει καὶ πάλιν.

Εὐθὺς δ' ἅμα τῇ εἰς τὴν Ἀσίαν διαπεραιώσει ἐπειράθη ὁ Λάσκαρις νὰ ἐγκαθιδρυθῇ ἐν Νικαίᾳ. Ἀλλά, μὴ γενόμενος δεκτὸς ὑπὸ τῶν Νικαέων, κατώρθωσε τοὐλάχιστον ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἐγκαταστήσῃ ἐν τῇ πόλει τὴν σύζυγον Ἄνναν, θυγατέρα τοῦ ἐκπτώτου αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Γ', μετὰ τῶν τέκνων. Περιβληθεὶς δὲ τὴν προσωνυμίαν δεσπότου καὶ ἀφορμώμενος ἀπὸ τῆς Προύσης, ἔνθα περιεστοίχισαν αὐτὸν οἱ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φυγάδες, κατώρθωσε τοῦτο μὲν διὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ δραστηριότητος καὶ τῆς ἐπιβολῆς, τοῦτο δὲ διὰ συνετῶν ὑποχωρήσεων πρὸς τὸν Μαυροζώμην καὶ τὸν Μαγκαφᾶν νὰ γείνῃ κύριος τῆς Βιθυνίας. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἐπετελέσθη ἄνευ μακρῶν ἀγώνων πρὸς τοὺς Φράγκους.

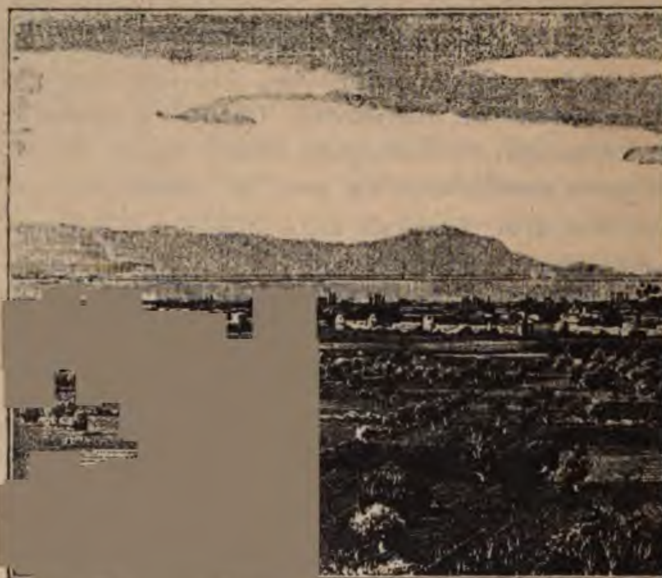
Ἤδη βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων ὁ αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος εἶχε παραχωρήσει τήν τε Νίκαιαν καὶ ἄλλας πόλεις τῆς Βιθυνίας ὡς τιμάρια εἰς σταυροφόρους εὐπατρίδας, πρὸς οὓς, διαπεραιωθέντας ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἠναγκάσθη νἀντιμετρηθῇ ὁ Λάσκαρις ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου 1204. Ἡ δ' ἐπιτυχία ἔστεφε τὰ ὅπλα τῶν Φράγκων μᾶλλον, ὅτε μάλιστα προῆλθεν ἐπίκουρος αὐτῶν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Βαλδουίνου Ἐρ-

ῖκος, μεθ' οὗ συνεμάχοντο οἱ μεγάλως μισοῦντες τοὺς Ἕλληνας ἄποι-οι περὶ τὴν Τρῳάδα Ἀρμένιοι. Αἱ πόλεις αἱ ἀπὸ τοῦ Ἀδραμυττίου έχρι τῆς Νικομηδείας αἱ περιλαμβανόμεναι εἰς τὸ βυζαντιακὸν θέμα Ὀψικίου κατεκτήθησαν ὑπὸ τῶν Λατίνων. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Λατῖνοι ὁσημέραι ἐνισχύοντο καὶ ἐκραταιοῦντο, ὁ Λάσκαρις εἶχε περιορισθῆ εἰς μόνα τὰ περὶ τὴν Νίκαιαν καὶ τὴν Προῦσαν, ἥτις εἶχεν ἀντιτάξει γενναίαν ἀντίστασιν εἰς τοὺς σταυροφόρους. Οὕτω δ' ἡ ἀρτιπαγὴς ἀρχὴ τοῦ Λασκάρεως ἐφαίνετο διατρέχουσα κίνδυνον ἄμεσον, ὅτε αἴφνης τὰ πράγματα μετεβλήθησαν διὰ μιᾶς. Αἱ γνωσταὶ εἰς ἡμᾶς ἐπιδρομαὶ τοῦ Βουλγάρου Ἰωαννίτζη καὶ ὁ ἐξ αὐτῶν κίνδυνος τοῦ Βαλδουίνου ἠνάγκασαν, καθ' ἃ εἴδομεν ἤδη, τὸν Ἐρρῖκον νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ σπεύσῃ πρῶτον μὲν ὡς ἀρωγὸς τοῦ κινδυνεύοντος ἀδελφοῦ, εἶτα δὲ ὡς διάδοχος αὐτοῦ.

Ἡ δὲ ἀποχώρησις τῶν Φράγκων ἐκ τῆς Ἀσίας ἀνέῳγε νέον στάδιον ἐνεργείας εἰς τὸν ἤδη ἕνεκα τῶν πρὸς αὐτοὺς ἀγώνων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκτιμηθέντα Θεόδωρον Λάσκαριν. Διὸ οἱ ἐν Νικαίᾳ λογάδες πρόσφυγες συνελθόντες ἀπεφάσισαν τὴν στέψιν αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ὁ μὲν Ἀλέξιος Ε' εἶχεν ἤδη φονευθῆ ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, ὁ δὲ πενθερὸς τοῦ Θεοδώρου Ἀλέξιος Γ' ἦτο αἰχμάλωτος Βονιφατίου τοῦ Μομφερρατικοῦ. Κληθεὶς δὲ ὁ πατριάρχης Ἰωάννης ὁ Καματηρός, ὃν εἴδομεν ἀμέσως μετὰ τὴν ἅλωσιν φυγόντα εἰς Διδυμότειχον, νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἕδραν τῆς νέας αὐτοκρατορίας, τὴν Νίκαιαν, καὶ στέψῃ τὸν νέον βασιλέα, παρῃτήσατο τὸν θρόνον. Ἐφ' ᾧ προεχειρίσθη τῇ 20 Μαρτίου 1206 ὁ Μιχαὴλ Αὐτωρειανός, ὅστις καὶ κατέλαβε τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως ἐν Νικαίᾳ. Μία δὲ τῶν πρώτων αὐτοῦ πράξεων ὑπῆρξε τελευτῶντος ἤδη τοῦ Μαρτίου ἡ κατὰ τἀνέκαθεν νενομισμένα στέψις τοῦ τριακονταετοῦς Θεοδώρου Λασκάρεως ὡς αὐτοκράτορος Ῥωμαίων. Οὕτως ἥ τε φυγὰς βασιλεία καὶ τὸ ἐκδιωχθὲν πατριαρχεῖον εὗρον νέαν στέγην ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Βιθυνίας, ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς πρώτης οἰκουμενικῆς συνόδου. Ἀπέβη δὲ ἡ Νίκαια καὶ ἄσυλον οὐ μόνον τῶν φυγάδων εὐπατριδῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν [illegible]ρόνων λογίων, οἵτινες ἐτάχθησαν περὶ τὸν νέον αὐτοκράτορα, ἐν [illegible] Νικήτας Χωνιάτης, ὁ λογοθέτης Δημήτριος Τορνίκης, ὁ ἔπειτα [illegible]πολίτης Κερκύρας Γεώργιος Βαρδάνης, ὁ Νικηφόρος Βλεμ[illegible] καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Λασκάρεως, τοῦ Ἰωάννου Β.

τάτση, ἀκμάσας ἱστοριογράφος Γεώργιος Ἀκροπολίτης,
στὴς τοῦ Νικήτα.

Ἡ δὲ μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως

ΑΠΟΨΙΣ ΤΗΣ ΝΙΚΑΙΑΣ

αὐτοῦ μετὰ τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλε
κου καὶ ἡ μετὰ τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Καϊχοσρόου
ἐπέτρεψαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας τὴν αὔξησιν
τῆς ἐκνικήσεως τοῦ Δαβὶδ καὶ μειώσεως τῆς αὐτοκρατορίας
πεζοῦντος, ἣν παρηκολουθήσαμεν ἤδη, καὶ διὰ τῆς καθυποτ
Μαγκαφᾶ, τοῦ Σάββα καὶ τοῦ Μαυροζώμη.

ια΄.

Πόλεμοι καὶ θάνατος Θεοδώρου Λασκάρ

Ἡ δὲ διὰ τῶν νέων κτήσεων προςαύξησις τῆς ἀρτισυσ
τοκρατορίας μέχρι τῆς θαλάσσης ἔπεισε τὸν Λάσκαριν νὰ
εἰς τὴν πῆξιν στόλου, οὗ τὴν διοίκησιν ἀνέθηκεν εἰς τὸν γν

ἡμῖν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀλεξίου Β' Στειριόνην. Διὰ τοῦ στόλου δ' ἐκείνου προέβαινεν εἰς τὴν κατάκτησιν ἐνίων νήσων καὶ εἰς παντοειδεῖς ζημίας τῶν Φράγκων. Ἐντεῦθεν δ' ἀφορμώμενος ὁ Ἐρρῖκος ἐπανέλαβε τὴν καταπολέμησιν τοῦ Λασκάρεως διὰ τῶν τιμαριούχων, εἰς οὓς καὶ πρότερον εἶχε παραχωρήσει βιθυνικὰς πόλεις. Οἱ δὲ πολύτροποι οὗτοι ἀγῶνες, ὧν τέλος μετέσχε καὶ αὐτὸς ὁ Λατῖνος αὐτοκράτωρ, διαβὰς εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀπέληξαν τῷ 1207 εἰς τὴν καθομολόγησιν νέας συνθήκης, δι' ἧς περιῆλθον εἰς τὸν Λάσκαριν ἡ Κύζικος καὶ ἡ Νικομήδεια, ἃς ἀμφοτέρας διεξεδίκουν Γάλλοι ἱππόται.

Ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν νέαν συνθήκην ὁ Λάσκαρις ἐμελέτα ἐπίθεσιν κατ' αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπωφελούμενος τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πρὸς τὸν Βόγοριν βουλγαρικοῦ πολέμου τοῦ Ἐρρίκου. Καὶ ὅτε δὲ ἡ ἐπιχείρησις αὕτη τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας ἐματαιώθη, ὁ Ἐρρῖκος ἀπεφάσισε νἀπαλλαγῇ τῶν παρασπονδιῶν τοῦ Λασκάρεως διὰ νέου κατ' αὐτοῦ πολέμου, ὅτε τοῦτον κατέστησαν περιττὸν ἀνέλπιστοι ἐν αὐτῇ τῇ Ἀνατολῇ κίνδυνοι τοῦ Ἕλληνος αὐτοκράτορος. Προῆλθον δὲ οὗτοι ἐκ πολέμου, ὃν ἐπήγαγε κατ' αὐτοῦ ὁ σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου, παρορμηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πενθεροῦ τοῦ Λασκάρεως, τοῦ Ἀλεξίου Γ'.

Ἀλέξιος Γ' ὁ Κομνηνός, φυγὼν ἐκ τῆς ἐν Ἀλμυρῷ αἰχμαλωσίας, διεπεραιώθη μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ κατέφυγε πρὸς τὸν σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου Καϊχοσρόην, ὅστις, ἄτ' ἐπωνυμούμενος Γκι-γιὰθ ἐδ-δῖν, ἀποκαλεῖται Ἰαθατίνης ὑπὸ ἐνίων Βυζαντίνων συγγραφέων. Ὁ δὲ Καϊχοσρόης, πεισθεὶς εἰς τὰς παρακλήσεις καὶ ὑποσχέσεις τοῦ Ἀλεξίου, παρ' οὗ εἶχεν εὐεργετηθῇ φυγὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἀνέλαβε τὸν ὑπὲρ τοῦ εὐεργέτου καὶ κατὰ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Ἄννῃ Λασκάρεως ἀγῶνα. Ἐξορμήσας δ' ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τοῦ Καϊχοσρόου, ἐπερχομένου κατ' αὐτοῦ μετὰ μεγάλης στρατιᾶς, συνεκρούσθη πρὸς τὸν ἀντίπαλον παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν τῷ 1211. Ἐν τῇ κρατερᾷ δ' ἐκείνῃ μάχῃ μέγας ὑπῆρξεν ὁ κλονισμὸς τῶν τάξεων τοῦ Λασκάρεως, ὅστις σὺν τοῖς ἄλλοις ἀπέβαλε τοὺς γενναίως ἀγωνισθέντας δισχιλίους Λατίνους μισθοφόρους ἱππεῖς, ὧν ἡγεῖτο. Ἐκινδύνευε δὲ καὶ αὐτός, πληγεὶς διὰ κορύνης ὑπὸ τοῦ σουλτάνου καὶ καταρριφθεὶς ἀπὸ τοῦ ἵππου, ὅτε μετὰ μεγίστης γενναιότητος καὶ ὁρμῆς ἐπιτεθεὶς ἐναντίον αὐτοῦ πεζὸς ἐξέκοψε τοὺς πόδας τοῦ ἵππου

τοῦ Καϊχοσρόου καὶ καταπεσόντ' ἀπ' αὐτοῦ ἐφόνευσεν, ἀποτεμὼ τὴν κεφαλὴν τοῦ πολεμίου. Μετὰ δὲ τὴν ἀνδραγαθίαν ταύτην, τῆ ἥττης μεταβληθείσης εἰς νίκην, ἐπανέζευξεν ὁ Λάσκαρις εἰς τὴν Νί καιαν, ἄγων ζωγρίαν καὶ τὸν πενθερὸν, ὃν καὶ ἐγκατέκλεισεν εἴς τιν μονὴν, ἐν ᾗ καὶ κατέλυσε μετ' οὐ πολὺ τὸν βίον.

Ἡ δὲ μεγάλη αὕτη νίκη τοῦ Λασκάρεως ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπί δας αὐτοῦ τε καὶ τῶν οἰκείως πρὸς αὐτὸν ἐχόντων περὶ τῆς δι' αὐ τοῦ ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοιαύτας ἐλπίδας εἶχο καὶ ἐξέφραζον μάλιστα οἱ δύο ἀδελφοὶ Ἀκομινᾶτοι, ὁ ἐν Νικαίᾳ παρ τῷ βασιλεῖ ἰσχύων Νικήτας καὶ ὁ ἐν Κέῳ μονάζων Μιχαήλ. Κατ έλαβε μάλιστα τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνους φόβος μὴ ἐπι χειρήσῃ ὁ Θεόδωρος τὴν ἀνάκτησιν τῆς παρὰ τὸν Βόσπορον βασι λευούσης. Διὸ ὁ Ἐρρῖκος, θέλων νὰ προλάβῃ πᾶσαν ἐπίθεσιν, ἐπε χείρησε τὸ φθινόπωρον τοῦ 1211 μετὰ πολυαρίθμου μισθοφορικῆ στρατιᾶς νέαν ἐκστρατείαν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐνίκησεν ἐπιφανῶς τὴ ἐμπροσθοφυλακὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῇ 15 Ὀκτωβρίου περὶ τὸν πο ταμὸν Ῥύνδακον. Ἀλλ' ἡ νίκη αὕτη τῶν Λατίνων ὑπῆρξε προςε ρινή. Ἀποχωρήσαντες ἀμέσως κατόπιν χωρὶς νὰ ἐπωφεληθῶσιν α- τὴν ἀφῆκαν τὸν Λάσκαριν νὰναρρώσῃ καὶ ἠναγκάσθησαν μετὰ δε τίαν νὰ στρατεύσωσι καὶ πάλιν ἐναντίον αὐτοῦ. Κατὰ τὸν νέον τοῦτον πόλεμον, παρὰ τὰς ἀνδραγαθίας αὐτοῦ τε τοῦ Λασκάρεως τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ στρατηγοῦ Δερμοκαΐτου κ τοῦ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Εἰρήνῃ γαμβροῦ τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ Ἀνδρ νίκου Παλαιολόγου, ἡ νίκη ἀπέβη ὡς τὸ πλεῖστον ὑπὲρ τῶν Φράγ κων, μεθ' ὧν ἐτάσσετο καὶ ὁ Ἕλλην στρατηγὸς τοῦ Ἐρρίκου Γεώρ γιος Θεοφιλόπουλος. Ὁμολογηθείσης δὲ τῷ 1214 συνθήκης μεταξ τοῦ Ἐρρίκου καὶ τοῦ Λασκάρεως, εἰς μὲν τὸν Ἐρρῖκον παρεχωρήθ ἡ δυτικὴ ἄκρα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, περιλαμβάνουσα τὴν Τρῳάδα, τὴν Μυσίαν καὶ τὰς χώρας τὰς μέχρι τοῦ Λοπαδίου, τοῦ σημερινοῦ Οὐλουμπὰδ παρὰ τὸν Ῥύνδακον πρὸς ἀνατολὰς, μέχρι δὲ τοῦ ὄρους Κιμινᾶ καὶ τοῦ χωρίου Καλάμου πρὸς νότον, ὑπελείφθη δ' εἰς τὸν Θεόδωρον ἡ λοιπὴ χώρα ἀπὸ τοῦ Λοπαδίου μέχρι τῆς ἀρχαίας Πα- φλαγονίας ἐξ ἀνατολῶν καὶ τὸ θέμα Νεοκάστρων πρὸς νότον, περι- λαμβάνον τὰς κοιλάδας τοῦ Ἕρμου καὶ τοῦ Καΰκου.

Ἡ δὲ πρὸς τοὺς Λατίνους εἰρήνη ἡ διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἐπι- τευχθεῖσα ἐπεσφραγίσθη μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1216 ἐπελθόντα θάνατον

τοῦ Ἐρρίκου διὰ τοῦ γάμου τοῦ Λασκάρεως μετὰ Μαρίας τῆς θυγατρὸς Ἰολάνθης τῆς χήρας τοῦ διαδεχθέντος τὸν Ἐρρῖκον Πέτρου τοῦ ἐκ Κουρτεναίης. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἰολάνθης ἠξίωσεν ὁ Λάσκαρις μέρος τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας ὡς προῖκα τῆς Λατινίδος συζύγου. Ἐπὶ τῇ προφάσει δὲ ταύτῃ παρεσκευάζετο νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε προέλαβεν αὐτὸν ὁ ἐν Βυζαντίῳ ἀντιβασιλεύων Κόνων ὁ Βιθυνικός, ἀποστείλας λατινικὰς δυνάμεις εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλὰ βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν εἰς τὴν Βιθυνίαν διάβασιν ἡ λατινικὴ αὕτη στρατιὰ ἐπέστρεψεν ἄπρακτος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μαθοῦσα τὸν ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ εἰς αὐτὴν κατάπλουν ἐξ Εὐρώπης τοῦ νέου αὐτοκράτορος Ῥοβέρτου, τοῦ ἀδελφοῦ τῆς τρίτης συζύγου τοῦ Λασκάρεως Μαρίας, ἣν εἶχε λάβει μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἄννης Κομνηνῆς καὶ τὴν ἀποπομπὴν τῆς δευτέρας αὐτοῦ γυναικός, τῆς Ἀρμενίας Φιλίππης. Ὁ δὲ Ῥοβέρτος ἔσπευσε νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς τὸν Λάσκαριν ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς ἀμοιβαίας ἀνταλλαγῆς τῶν προϋπαρχόντων αἰχμαλώτων. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἔγειναν διαπραγματεύσεις πρὸς ἔτι φιλιωτέραν σύνδεσιν τῶν δύο αὐλῶν διὰ νέας κηδεστίας τοῦ Λασκάρεως μετὰ τοῦ Ῥοβέρτου, λαμβάνοντος εἰς γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ Ἕλληνος αὐτοκράτορος Εὐδοκίαν. Καὶ ἀντέστη μὲν ὁ πατριάρχης Μιχαὴλ εἰς τὸν ἄθεσμον τοῦτον γάμον τοῦ Ῥοβέρτου μετὰ τῆς προγονῆς τῆς ἀδελφῆς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν ἀντίστασιν ταύτην παρεσκευάζετο ἡ τέλεσις τοῦ γάμου, ἣν ἐκώλυσεν ἐπελθὼν ὁ θάνατος τοῦ Λασκάρεως ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν τεσσαράκοντα ὀκτὼ περὶ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1222, ἓξ μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀντιπάλου ἱδρυτοῦ τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος.

ΠΕΤΡΟΣ ΚΑΙ ΙΟΛΑΝΘΗ
ΕΙΚΩΝ
ΛΑΤΙΝΙΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

Ἐντὸς δεκαοκτὼ καὶ μόνων ἐτῶν ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις ἠδυνήθη διὰ τῆς συνέσεως αὐτοῦ, τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς διπλωματικῆς περινοίας νὰ μεταβάλῃ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε φυγὰς ὢν τὸ πρῶτον νὰ δημιουργήσῃ κατὰ μικρὸν ἀρχὴν ἰσχυράν, ἣν κατώρθωσε νὰ συντηρήσῃ καὶ παραδώσῃ εἰς τὸν διάδοχον κραταιάν, ἀντιμαχόμενος πρός τε τοὺς Φράγκους, πρὸς Τραπεζουντίους καὶ τοὺς Τούρκους. Τὸ δὲ μεγαλεπήβολον τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἐνθυμίζει ἐν πολ-

τῶν Βενετῶν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ κατεφάνη, ὅτι ὁ Μιχαὴλ ο δαμῶς ἐσκέπτετο νὰ γείνῃ ὑποτελὴς τοῦ Βονιφατίου ἢ ἄλλου τι Φράγκου, ἀλλ' ἐφιλοδόξει νὰναδειχθῇ ἐργάτης τῆς ἐθνικῆς τῶν ἑ λληνικῶν χωρῶν ἀπὸ τοῦ ξένου κατακτητοῦ ἀπελευθερώσεως. Διὸ ι δομεν αὐτὸν συμμαχοῦντα μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Πελοποννήσο πρὸς ἣν συνεδέετο, ἅτε προϋπηρετήσας ἐν αὐτῇ πρὸ τῆς ἁλώσεως τ Κωνσταντινουπόλεως, κατερχόμενον τῷ 1205 εἰς τὴν χερσόνησον κ συναγωνιζόμενον μετ' αὐτῶν ἐν τῇ κατὰ τὸν ἐλαιῶνα τοῦ Κοι τούρου μάχῃ. Μικρὸν δὲ κατόπιν ἐπῆλθεν ἡ ἐνέργεια ἐκείνη τῆς Β νετίας, ἣν εἴδομεν καταλαβοῦσαν τὸ Δυρράχιον καὶ τὴν Κέρκυρα Ἀλλὰ γινώσκομεν ἤδη, ὅτι ἡ Βενετία ἀπέβαλεν ἔπειτα ταύτας τ κτήσεις, ἐνισχυθέντος τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, ὅπερ οὕτως ἔγε δύναμις ναυτική.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ὁ Μιχαὴλ δὲν εἶχε παραιτήσει πα αὐτοῦ ἀξίωσιν περὶ τῆς Πελοποννήσου. Διό, ὅτ' ἐν ἔτει 1208 ἀτ θανεν ἄτεκνος ὁ Λέων Σγουρός, δυνηθεὶς γενναίως νὰ κρατήσῃ τ Ἀργολίδα ἀδούλωτον ὑπὸ τῶν Φράγκων, οἱ τέως ὑπήκοοι αὐτοῦ ἀ θηκαν εἰς τὸν Μιχαὴλ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Ναυπλίου, τοῦ Ἄργο καὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου. Ὁ δὲ δεσπότης ἀπέστειλεν εἰς τὴν Πελοπό νησον τὸν πρὸ μικροῦ ἐκ τῆς αὐλῆς τῆς Νικαίας ἐλθόντα εἰς τ Ἄρταν ἀδελφὸν Θεόδωρον περὶ τὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ Γουλιέλμος Σαμ πλίττης ἀνεχώρει εἰς Γαλλίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ. Ἀλλ ἐπὶ βραχὺ μόνον ἠδυνήθη ὁ Θεόδωρος νὰ κρατήσῃ τὰς πελοποννησια κὰς ταύτας κτήσεις. Καὶ τῷ μὲν 1210 οἱ Φράγκοι κατέλαβον τὸ Ἀκροκόρινθον, πιεσθέντα ὑπὸ λιμοῦ. Ἐκυρίευσε δὲ τὴν Κόρινθον μέγας κῦρις Ἀθηνῶν Ὄθων Δελαρός, βοηθήσας τὸν Βιλλαρδουῖνο κατὰ τὴν ἐναντίον τοῦ Θεοδώρου στρατείαν ἐπὶ μεγάλοις ἀνταλλά γμασι. Ἀποχωρήσας δ' ὁ Θεόδωρος ἐκ τῆς Κορίνθου, περιωρίσθη ε τὸ Ἄργος καὶ τὸ Ναύπλιον. Τούτων δὲ πρῶτον κατελήφθη τὸ Ναύ πλιον ὑπὸ τῶν Γάλλων, βοηθησάντων καὶ τεσσάρων δρομώνων Βε νετικῶν ἀπὸ θαλάσσης. Τέλος δ' ἐκυρίευσεν ὁ Βιλλαρδουῖνος τὸ ἔα τοῦ 1212 καὶ τὴν Λάρισαν τοῦ Ἄργους, εἰς ἣν ὁ Θεόδωρος εἰ περισώσει καὶ τὰ κειμήλια τῆς ἐκκλησίας τῆς Κορίνθου, ἅτινα, περ ελθόντα εἰς τοὺς πορθητάς, ἠξίωσεν ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ὑπὲρ τ ἐκκλησίας τῆς ἐκλατινισθείσης Κορίνθου. Ὡς τίμημα δὲ τῆς συ πράξεως αὐτοῦ ἔλαβεν ὁ Ὄθων Δελαρὸς τακτικὸν μὲν εἰσόδημα

τῶν τελῶν τῆς Κορίνθου, τὸ δὲ Ἄργος καὶ τὸ Ναύπλιον ὡς τιμάρια, ὑποκείμενα εἰς τὴν ἐπιδεσποτείαν τοῦ Βιλλαρδουίνου. Συνανῆκον δ' εἰς τὰς πελοποννησιακὰς ταύτας κτήσεις τοῦ Ὄθωνος καὶ ἡ Τίρυνς καὶ αἱ Μυκῆναι. Ἀμφότερα δὲ τὰ χωρία δὲν εἶχον ὑπάρξει ἄσημα ἐπὶ τῶν βυζαντιακῶν χρόνων. Ἐπὶ μὲν τῆς ἀκροπόλεως τῆς Τίρυνθος εἶχεν ἐγκαθιδρυθῆ βυζαντιακὴ ἐκκλησία, ἧς τὰ ἐρείπια ἀνευρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφάς. Αἱ δὲ Μυκῆναι περιελαμβάνοντο εἰς τὴν ἀργότερον μετὰ τοῦ Δαμαλᾶ, ἤτοι τῆς ἀρχαίας Τροιζῆνος, ἑνωθεῖσαν ἐπισκοπὴν Πολυφέγγους, ἧς καὶ τὸ ὄνομα ἔφερον πιθανῶς ποτε, ὑπῆρξαν δ' ἴσως ποτὲ κτῆσις Χρωβάτου, ἤτοι Κροάτου, ἰσχυροῦ, ἐνοικισθέντος ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων, ὡς φαίνεται ἐνδεικνύον τὸ ὄνομα Χαρβάτη.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ τῷ 1209 ὁ Μιχαὴλ εἶχεν ὁμολογήσει πρὸς τὸν Λατῖνον αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνθήκην, ὅπως καὶ θυγατέρα, ἧς ἀγνοοῦμεν τὸ βαπτιστικὸν ὄνομα, εἰς γάμον εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Εὐστάθιον καὶ ἀποφυγὼν ἐπιτηδείως πάντα λόγον περὶ ὑποτελείας. Τὸ δ' ἑπόμενον ἔτος ἐστήριξεν ἑαυτὸν διὰ συνθήκης πρὸς τοὺς Βενετούς, δι' ἧς ἐκανονίσθησαν τὰ τῆς ἐπικυριαρχίας αὐτῶν ἐπὶ τῶν κτήσεων τοῦ Μιχαὴλ ἀντὶ μικροῦ ἐτησίου φόρου καὶ ἀξίων λόγου ἐμπορικῶν ἀνταλλαγμάτων.

Πολὺ δὲ μᾶλλον τὸ ἀλλοπρόσαλλον τοῦ Μιχαήλ, ἀναγκαζομένου νὰ στηρίζῃ τὴν ἰδίαν ἀρχὴν εἰς ἐπικαίρους συμμαχίας, οὐδὲ πρὸ αὐτῆς δὲ τῆς παρασπονδίας πτοουμένου, δεικνύει ἡ διαγωγὴ αὐτοῦ κατὰ τὰ κατόπιν συμβάντα ἐν Μακεδονίᾳ.

ιγ'.

Μιχαὴλ Ἄγγελος, Χρύσης καὶ Ἐρρῖκος.

Διὰ τοῦ θανάτου Βονιφατίου τοῦ Μομφερρατικοῦ εἶχεν ἐπέλθει μεγάλη ἀνωμαλία ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Θεσσαλονίκης. Οὐ μόνον οἱ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντες βαρῶνοι ἐθεώρουν λελυμένον ἐκείνου θανόντος τὸν δεσμὸν τῆς ὑποτελείας καὶ ἐνήργουν ὡς ἀνεξάρτητοι, ἀλλὰ διεταράχθησαν καὶ αὐταὶ αἱ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν σχέσεις τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀρχῆς. Τὸν Βονιφάτιον διεδέχθη ὡς βασιλεὺς ὁ ἀνή-

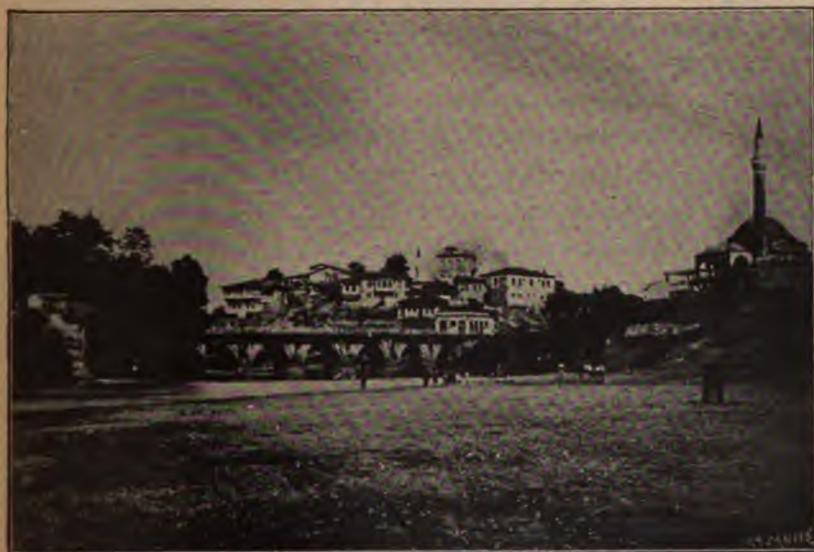
λικος αὐτοῦ καὶ τῆς Μαργαρίτας υἱὸς Δημήτριος. Ὡς κηδεμόνες δ' αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς μητρὸς ἀνέλαβον τὴν ἀρχὴν ὁ κοντόσταυλος Ἀμαδαῖος Βούφφας καὶ ὁ Οὐβέρτος Βιανδράτης ὡς ἐπίτροπος τοῦ αὐτοκράτορος Ἐρρίκου, οἵτινες παντὶ σθένει ἠγωνίζοντο νὰ κρατήσωσι δι' ἑαυτοὺς τὴν ἀρχὴν, ἀποτινάσσοντες τὴν ἐπιδεσποτείαν τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορος. Διὸ ἠναγκάσθη ὁ Ἐρρῖκος νἀντιδράσῃ. Καὶ ἐξεκίνησε μὲν τὸν Δεκέμβριον 1208 ἐκ Ῥαιδεστοῦ, ἀλλ' ἀπέφυγε νὰ ἔλθῃ ἀμέσως εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Λαγγοβάρδους κυρίους τῆς Θεσσαλονίκης. Πλησιάσας δ' εἰς τὴν πόλιν ἔμαθε τὰς ὑπερφιάλους ἀξιώσεις τοῦ Βιανδράτη, δεχομένου νὰ δώσῃ τὸν ὅρκον ὑποτελείας μόνον ἂν ἀνεγνωρίζετο κύριος μὲν ἁπάσης τῆς πρὸς δυσμὰς τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ τῶν Σταγείρων χώρας καὶ πρὸς νότον μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ καὶ αὐτῆς τῆς Πελοποννήσου, ἐπικυρίαρχος δὲ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου. Μὴ θαρρῶν δὲ ὁ Ἐρρῖκος ἐπὶ τοῦ παρόντος νἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ Δημητρίου διὰ πολέμου καὶ ἀναλάβῃ ἐν μέσῳ χειμῶνι πολιορκίαν τῆς Θεσσαλονίκης, ἧς ἐκλείσθησαν αἱ πύλαι, ἔστερξε κατ' ἐπίφασιν τὰ προταθέντα ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἐγκρίσεως αὐτῶν ὑπὸ τῆς χήρας τοῦ Βονιφατίου Μαργαρίτας. Ἐπὶ τούτοις δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ, τῆς Μαργαρίτας ἐπικαλεσθείσης τὴν βοήθειαν αὐτοῦ, ἀνέδειξε τῇ 6 Ἰουνίου 1209 τὸν μικρὸν Δημήτριον ἱππότην καὶ ἔστεψεν αὐτὸν βασιλέα.

Ὁ δὲ Βιανδράτης ἠναγκάσθη μὲν πρὸς ὥραν νὰ ὁμόσῃ εἰς τὸν Ἐρρῖκον ὅρκον ὑποτελείας, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ ἐκηρύχθη ὑπὸ τῶν Λαγγοβάρδων φανερῶς ἡ τεκταινομένη ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀποστασία καὶ κατελήφθησαν ὑπ' αὐτοῦ αἱ Σέρραι καὶ ἡ Χριστόπολις. Τότε ὁ Ἐρρῖκος ἀπεφάσισε πλέον τὴν δραστηρίαν τιμωρίαν τῶν ἀποστατῶν. Οὐ μόνον αἱ πόλεις ἐκεῖναι κατελήφθησαν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην εἰσήλασεν ἡ αὐτοκρατορικὴ στρατιά. Καὶ ὁ μὲν Βιανδράτης συλληφθεὶς ἐφυλακίσθη ἐν Σέρραις, συνεπίτροπος δὲ τῆς Μαργαρίτας διωρίσθη ὁ κόμις Χαττιμελιβόκου Βαρθόλδος, ὁ δυνάστης τοῦ Βελεστίνου. Ἐπὶ τούτοις δ' ὁ Ἐρρῖκος ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ ἑτέρου ἀποστάτου ἐπιτρόπου, τοῦ Ἀμαδαίου Βούφφα, ὑποχωρήσαντος μετὰ τῶν συναποστατῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ κατὰ τῶν μετὰ τούτου συμπραττόντων Φράγκων δυναστῶν τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος.

Καὶ ὁ μὲν κοντόσταυλος Βούφφας κατεῖχε τὴν Λάρισαν, ὁ δὲ δυ-

άστης τῆς Βοδονίτζης Παλλαβιτσίνης μετὰ τοῦ Ῥαβάνου Δαλ-λεκάρτσερη καὶ Ἀλβερτίνου τοῦ κόμιτος Κανόσσης κατεῖχον τὴν Καδμείαν, ἐξ ἧς εἶχεν ἐξωσθῆ παρ' αὐτῶν ὁ Ὄθων Δελαρός. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἡ αὐτοκρατορικὴ στρατιὰ ἐξεπόρθησε τὴν Λάρισαν καὶ τὴν ἀκρόπολιν αὐτῆς, καὶ ὁ Βούφφας ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1209 μετὰ τοῦ Ἑρρίκου, ὅστις χάριν ὁριστικῆς πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς ἀποστάτας βαρώνους συνδιαλλαγῆς συνεκάλεσε σύνοδον ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ῥαβεννίκης, κειμένῃ πλησίον τῆς Λαμίας.

Εἰς τὴν λαμπρὰν δὲ ταύτην συνέλευσιν, συνελθοῦσαν τῇ 1 Μαΐου αὐτοῦ τοῦ ἔτους **1209**, παρέστησαν πλὴν τοῦ Βούφφα, ὅστις συν-

ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΑΠΟΨΙΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ

διηλλάγη τελείως πρὸς τὸν Ἑρρῖκον, καὶ περὶ τοὺς ἑξήκοντα ἐκ τῶν ὑποτελῶν δυναστῶν καὶ ἱπποτῶν τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος, ἐν οἷς ἐξεῖχον ὁ Γοδοφρέδος Βιλλαρδουῖνος καὶ ὁ Ὄθων Δελαρὸς, ἐρχόμενοι ἐκ τοῦ παρὰ τὴν Κόρινθον στρατοπέδου. Καὶ τὸν μὲν Βιλλαρδουῖνον, ἀνεψιὸν ὄντα τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ πρωτοστράτορος, ἀνέδειξεν ὁ αὐτοκράτωρ σενεσκάλκον, ἤτοι στρατοπεδάρχην, τοῦ Μορέως, ἀνυψώσας οὕτως αὐτὸν ὑπὲρ πάντας τοὺς βαρώνους τῆς χερσονήσου. Ὁ δὲ Δε-

λαρὸς κατήγγειλεν εἰν τὸν Ἐρρῖκον τὴν ἁρπαγὴν τῆς Καδμείας ὑπὸ τοῦ Παλλαβιτσίνη, τοῦ Ῥαβάνου καὶ τοῦ Ἀλβερτίνου, οἵτινες, παρακούσαντες τὸ κέλευσμα τοῦ αὐτοκράτορος, δὲν εἶχον ἐμφανισθῆ ἐν Ῥαβεννίκῃ.

Μετὰ δὲ τὴν ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ διάταξιν τῶν σχέσεων τῶν ὑποτελῶν δυναστῶν πρός τε ἀλλήλους καὶ πρὸς τὸν ἐπικυρίαρχον αὐτοκράτορα ὁ Ἐρρῖκος ἀνέζευξεν ἐκ τῆς Ῥαβεννίκης, καὶ, διαβὰς τὰς Θερμοπύλας, ἐστράτευσεν ἐπὶ τὰς Θήβας πρὸς καθυπόταξιν τῶν ἁρπασάντων τὴν Καδμείαν ἀπὸ τοῦ Δελαρὸς καὶ ἐμμενόντων εἰς τὴν ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς ἀποστασίαν.

Πολυχρονιζόμενος ὑπὸ τοῦ πλήθους, τοῦ ἐπιχωρίου κλήρου καὶ τῶν ἀρχόντων ἐν ἤχῳ κυμβάλων, τυμπάνων καὶ σαλπίγγων εἰςῆλθεν ὁ Ἐρρῖκος εἰς τὰς Θήβας, συνεχιζομένης καὶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῆς λαμπρᾶς δεξιώσεως, ἧς εἶχεν ἀξιωθῆ ἀπανταχοῦ παρὰ τῶν ἰθαγενῶν. Καὶ ἀντέστησαν μὲν ἐπί τινας ἡμέρας γενναίως οἱ περὶ τὸν Οὐβέρτον ἐπὶ τῆς Καδμείας, ἀλλ' ἡ εἰς τὰς ἐφόδους τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀντίστασις ὀλίγας μόνον ἡμέρας διήρκεσε· παραληφθεῖσα δὲ ἡ Καδμεία παρεδόθη καὶ πάλιν εἰς τὸν Δελαρός. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἀμνηστευθέντων τῶν ἀποστατῶν, ὁ Ἐρρῖκος ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως λατινικὴν ἤδη ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας. Μετὰ δὲ διήμερον ἐν τῇ πόλει διαμονὴν ὁ μὲν Ὄθων ἀπῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Κορίνθου, ἧς ἔκτοτ' ἐπεσπεύσθη ἡ πολιορκία καὶ ἡ ἅλωσις, ὁ δ' Ἐρρῖκος μετέβη εἰς τὴν Εὔβοιαν, καὶ, διαρρυθμίσας τὰς πρὸς τὸν Ῥαβάνον σχέσεις, ἐπανέζευξε πρὸς βορρᾶν.

Καὶ ἐπηνωρθώθησαν μὲν διὰ τῆς δραστηρίας ἐπεμβάσεως τοῦ Ἐρρίκου αἱ σχέσεις τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας πρὸς τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τοὺς ἀποστάτας βαρώνους, ἀλλὰ νέας περιπλοκὰς ἐγέννησεν ἡ σύμπραξις τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου μετὰ Χρύσου, τοῦ Βουλγάρου ἄρχοντος τοῦ Προσάκου. Ὁ Μιχαὴλ συνέλαβε τὸν ἔκπτωτον ἐπίτροπον τοῦ βασιλέως τῆς Θεσσαλονίκης Δημητρίου Ἀμαδαῖον Βούφφαν, ὃν καὶ ἀνεσταύρωσε μετὰ τριῶν ἄλλων Λατίνων εὐπατριδῶν. Καὶ εἰς ἄλλας δὲ προέβη ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου βιαιοπραγίας ἐναντίον μάλιστα τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καθολικῶν ἱερέων, ἀγωνιζόμενος μετὰ τοῦ Χρύσου παντοδαπῶς ἐναντίον τῶν Φράγκων, παρὰ τὴν μετὰ τοῦ Ἐρρίκου εἰρήνην καὶ κηδεστίαν. Ἡ δὲ ἐνέργεια αὐτοῦ

λαρὸς κατήγγειλεν εἰν τὸν Ἐρρῖκον τὴν ἁρπαγὴν τῆς Καδμείας ὑπὸ τοῦ Παλλαβιτσίνη, τοῦ Ῥαβάνου καὶ τοῦ Ἀλβερτίνου, οἵτινες, παρακούσαντες τὸ κέλευσμα τοῦ αὐτοκράτορος, δὲν εἶχον ἐμφανισθῆ ἐν Ῥαβεννίκῃ.

Μετὰ δὲ τὴν ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ διάταξιν τῶν σχέσεων τῶν ὑποτελῶν δυναστῶν πρός τε ἀλλήλους καὶ πρὸς τὸν ἐπικυρίαρχον αὐτοκράτορα ὁ Ἐρρῖκος ἀνέζευξεν ἐκ τῆς Ῥαβεννίκης, καί, διαβὰς τὰς Θερμοπύλας, ἐστράτευσεν ἐπὶ τὰς Θήβας πρὸς καθυπόταξιν τῶν ἁρπασάντων τὴν Καδμείαν ἀπὸ τοῦ Δελαρὸς καὶ ἐμμενόντων εἰς τὴν ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς ἀποστασίαν.

Πολυχρονιζόμενος ὑπὸ τοῦ πλήθους, τοῦ ἐπιχωρίου κλήρου καὶ τῶν ἀρχόντων ἐν ἤχῳ κυμβάλων, τυμπάνων καὶ σαλπίγγων εἰσῆλθεν ὁ Ἐρρῖκος εἰς τὰς Θήβας, συνεχιζομένης καὶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῆς λαμπρᾶς δεξιώσεως, ἧς εἶχεν ἀξιωθῆ ἁπανταχοῦ παρὰ τῶν ἰθαγενῶν. Καὶ ἀντέστησαν μὲν ἐπί τινας ἡμέρας γενναίως οἱ περὶ τὸν Οὐβέρτον ἐπὶ τῆς Καδμείας, ἀλλ' ἡ εἰς τὰς ἐφόδους τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀντίστασις ὀλίγας μόνον ἡμέρας διήρκεσε· παραληφθεῖσα δὲ ἡ Καδμεία παρεδόθη καὶ πάλιν εἰς τὸν Δελαρός. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἀμνηστευθέντων τῶν ἀποστατῶν, ὁ Ἐρρῖκος ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως λατινικὴν ἤδη ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας. Μετὰ δὲ διήμερον ἐν τῇ πόλει διαμονὴν ὁ μὲν Ὄθων ἀπῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Κορίνθου, ἧς ἔκτοτ' ἐπεσπεύσθη ἡ πολιορκία καὶ ἡ ἅλωσις, ὁ δ' Ἐρρῖκος μετέβη εἰς τὴν Εὔβοιαν, καί, διαρρυθμίσας τὰς πρὸς τὸν Ῥαβάνον σχέσεις, ἐπανέζευξε πρὸς βορρᾶν.

Καὶ ἐπηνωρθώθησαν μὲν διὰ τῆς δραστηρίας ἐπεμβάσεως τοῦ Ἐρρίκου αἱ σχέσεις τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας πρὸς τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τοὺς ἀποστάτας βαρώνους, ἀλλὰ νέας περιπλοκὰς ἐγέννησεν ἡ σύμπραξις τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου μετὰ Χρύσου, τοῦ Βουλγάρου ἄρχοντος τοῦ Προσάκου. Ὁ Μιχαὴλ συνέλαβε τὸν ἔκπτωτον ἐπίτροπον τοῦ βασιλέως τῆς Θεσσαλονίκης Δημητρίου Ἀμαδαῖον Βούφφαν, ὃν καὶ ἀνεσταύρωσε μετὰ τριῶν ἄλλων Λατίνων εὐπατριδῶν. Καὶ εἰς ἄλλας δὲ προέβη ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου βιαιοπραγίας ἐναντίον μάλιστα τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καθολικῶν ἱερέων, ἀγωνιζόμενος μετὰ τοῦ Χρύσου παντοδαπῶς ἐναντίον τῶν Φράγκων, παρὰ τὴν μετὰ τοῦ Ἐρρίκου εἰρήνην καὶ κηδεστίαν. Ἡ δὲ ἐνέργεια αὐτοῦ

αὕτη προεκάλεσε μὲν τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου, ἤγαγε δ' εἰς δραστηρίαν ἐπίθεσιν τοῦ Ἐρρίκου, ὅστις, ἀντεπεξελθὼν κατά τε τοῦ Μιχαὴλ καὶ τοῦ Χρύσου, κατετρόπωσεν αὐτοὺς καὶ ἐδέσμευσε δι' ὅρκων πίστεως. Ἔκτοτε δὲ πράγματι βλέπομεν τὸν Μιχαὴλ συμμαχοῦντα μετὰ τῶν Φράγκων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ συμπράττοντα μετ' αὐτῶν κατὰ τοῦ Χρύσου, ἐκ νέου, καθ' ἃ φαίνεται, παρασπονδήσαντος, καὶ νικῶντα τὸν ἄρχοντα τοῦ Προσάκου παρὰ τὴν Πελαγονίαν, ἧς τὴν θέσιν ἐπέχει σήμερον τὸ Μοναστήριον. Μετ' οὐ πολὺ δέ, στραφεὶς ὁ Χρύσης ἐναντίον τοῦ ἀρχαίου φίλου καὶ προστάτου Στεφάνου Β' Νεμάνια, ἐφονεύθη ὑπό τινος τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ ἀνδρῶν.

ιδ'.

Ἡ ἐν Ῥαβεννίκῃ ἐκκλησιαστικὴ σύμβασις.

Ἐν τούτοις δὲ καὶ μετὰ τὴν διάταξιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων διὰ τῆς ἐν Ῥαβεννίκῃ συνόδου τοῦ 1209 μεγάλη ἐκράτει ἐν τῇ λατινικῇ αὐτοκρατορίᾳ καὶ τοῖς ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ἐξαρτήμασιν αὐτοῖς θρησκευτικὴ ἀνωμαλία. Εἶνε φανερόν, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ἀνατροπὴ ἡ ἐπελθοῦσα ἐν ταῖς ὑπὸ τῶν Λατίνων κτηθείσαις χώραις ἦτο οὐχ ἧττον μεγάλη τῆς πολιτικῆς. Ἀντὶ τῆς τέως κρατούσης ὀρθοδόξου θρησκείας εἶχεν ἐπιβληθῆ ἡ λατινική, αἱ ἐκκλησίαι εἶχον μετατραπῆ εἰς καθολικοὺς ναούς, οἱ Ἕλληνες ἐπίσκοποι εἶχον ἀποπεμφθῆ ἢ ἑκουσίως φύγει, αἱ πλεῖσται τῶν μονῶν, ἐξαιρουμένων τῶν ἀνὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος, εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ τῶν στρατευομένων μοναστικῶν ταγμάτων τῆς Δύσεως. Ἀλλὰ πλὴν τῆς διαπάλης ταύτης τῶν δύο θρησκευμάτων μεγάλη καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Λατίνοις ἐπεκράτει μεταξὺ πολιτείας καὶ ἐκκλησίας σύγχυσις ἐξουσιῶν. Ἡ χήρα τοῦ Βονιφατίου ἠρνεῖτο εἰς τὴν ἐκκλησίαν Λαρίσης τὴν κατὰ τὰς συνθήκας ὀφειλομένην δεκάτην τῶν σιτηρῶν καὶ ἄλλων καρπῶν, καὶ εἰς ἄλλας δ' ἐκκλησίας ὤφειλον ὁμοίως τὴν δεκάτην ταύτην οἱ βαρῶνοι, οἵτινες κατελάμβανον αὐθαιρέτως μονὰς καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ κτήματα. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ Βιλλαρδουῖνος ἐν Πελοποννήσῳ ἠρνεῖτο τὴν δεκάτην καὶ ἐδήμευε κτήσεις ἀνηκούσας εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐν ᾧ δὲ οὕτως ἐκκλησία καὶ πολιτεία εὑρίσκοντο ἐν συγκρούσει, καὶ αὐτὴ

ἡ ἐκκλησία ἐμειοῦτο ὑπὸ ἐσωτερικῆς διχονοίας, ἐνίων Λατίνων ἐπισκόπων ἐριζόντων πρὸς ἀλλήλους περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἰδίας ἑαυτῶν ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως ἢ περιερχομένων εἰς σύγχυσιν πρὸς τοὺς ἡγουμένους ἐκλατινισθεισῶν μονῶν.

Καὶ ὁ μὲν Ἰννοκέντιος, ἀνενδότως ἐργαζόμενος καὶ ἀκαταπονήτως διατηρῶν ἐκτεταμένην ἀλληλογραφίαν, προέτρεπε πρὸς ὁμόνοιαν, ἀνελάμβανε διαιτησίας, προςεπάθει νὰ συμβιβάσῃ τὰ διεστῶτα καὶ συνεβούλευε μετριοπαθῶς τὴν ἀποφυγὴν συγκρούσεων πρὸς τὰ θρησκευτικὰ αἰσθήματα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς χειροτονίας ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ἔνθα οἱ κάτοικοι ἦσαν Ἕλληνες καὶ μόνον. Ἀλλ' αἱ συνεταὶ νουθεσίαι τοῦ πάπα δὲν εἰςηκούοντο ὡς τὸ πλεῖστον ἢ κατέφθανον λίαν ἀργά, ἐξηκολούθει δὲ ἡ σύγχυσις καὶ ἡ ἀνωμαλία. Διὸ παρέστη ἀνάγκη νὰ ἐπέλθῃ διάκρισις ἐξουσιῶν μεταξὺ πολιτείας καὶ ἐκκλησίας καὶ διαρρυθμισθῶσι τά τε δικαιώματα καὶ αἱ ὑποχρεώσεις τῆς ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις λατινικῆς ἐκκλησίας. Οὗτος δὲ ὑπῆρξεν ὁ σκοπὸς τῆς ὑπὸ τοῦ Ἐρρίκου συγκλήσεως δευτέρας ἐν Ῥαβεννίκῃ συνόδου, ἥτις, συνελθοῦσα τῇ 2 Μαΐου τοῦ 1210, ἐσκόπει νὰ συμπληρώσῃ ὑπὸ ἔποψιν ἐκκλησιαστικὴν τὰς πολιτικὰς διατάξεις τοῦ 1209.

Καὶ δὴ περὶ τὴν σκηνὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐσκήνησαν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Ῥαβεννίκης οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν Λατίνων ἀρχιεπισκόπων τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, τεταγμένοι περὶ τὸν Λατῖνον πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Θωμᾶν Μοροζίνην, καὶ οἱ ἰσχυρότατοι τῶν βαρώνων. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς μεγαλοπρεποῦς ταύτης συναθροίσεως ὑπῆρξεν ἡ διαλλαγὴ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας. Συνῳδὰ δὲ πρὸς τὴν γενομένην μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν τιμαριούχων συνθήκην, ἣν ἐπεκύρωσεν ὁ πάπας, ὁ αὐτοκράτωρ ἀφῆκεν ἀπὸ τῶν ὁρίων τῆς Θεσσαλονίκης μέχρι τῆς Κορίνθου ἁπάσας τὰς ἐκκλησίας, τὰς μονάς, τὰς προςόδους, τὰς κτήσεις καὶ τὰ δικαιώματα τὰ προςήκοντα εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκηρύχθησαν δ' αἱ ἐκκλησίαι καὶ αἱ μοναὶ ἀπηλλαγμέναι πάσης πρὸς τὴν πολιτείαν ὑποχρεώσεως πλὴν τοῦ ἀνέκαθεν καὶ ἐπὶ τῶν βυζαντιακῶν χρόνων ἀποτινομένου ἐγγείου φόρου, τοῦ ἀκροστίχου, οὗ ἡ ἄρνησις ἐπέφερε τὴν ἐπὶ μεσεγγυήσει ὑποθήκευσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων. Καὶ οἱ μὲν καθολικοὶ οὗτοι ὅροι ἐθεωρήθησαν ἐπαρκεῖς πρὸς εἰρήνευσιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας. Δὲν ἔλειψαν δὲ καὶ διατάξεις τινὲς ἀναφερόμεναι εἰς

τὰς πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἱερωμένους σχέσεις. Καὶ δὴ οἱ μὲν υἱοὶ τῶν ὀρθοδόξων ἱερέων, ἐφ' ὅσον δὲν εἶχον τυχὸν χειροτονηθῆ, ὑπεχρεώθησαν νὰ παρέχωσι τὰς συνήθεις πρὸς τοὺς Λατίνους τιμαριούχους ὑπηρεσίας, οἱ δὲ συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων ἱερέων ἀπηλλάγησαν τῆς προσωπικῆς κρατήσεως, ἐφ' ὅσον ἤρκουν εἰς ἀπότισιν τῶν πρὸς τὴν πολιτείαν ὑποχρεώσεων τὰ κινητὰ αὐτῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ συνθήκη τῆς Ῥαβεννίκης μέχρι τινὸς μόνον ἐπήνεγκε τὴν ποθουμένην συνδιαλλαγὴν τῆς πολιτείας καὶ τοῦ κλήρου. Πρῶτον μὲν ὁλόκληρος μεγάλη χώρα, ἡ Πελοπόννησος, δὲν συνυπήχθη εἰς τὰς ἐκ τῆς συνθήκης ταύτης ἀπορρεούσας ὑποχρεώσεις, καθ' ὅτι ὁ Βιλλαρδουῖνος οὔτε εἰς τὴν σύνοδον παρέστη, οὔτε ἀργότερον προσεχώρησεν εἰς τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς καὶ ἐξηκολούθει διιστάμενος πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Πατρῶν Ἀνσέλμον καὶ διαρπάζων τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ βασιλομήτωρ Μαργαρίτα ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ὁ ἐπίτροπος τοῦ νεαροῦ βασιλέως Δημητρίου Βαρθόλδος, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξηκολούθουν νοσφιζόμενοι κτήσεις ἐκκλησιαστικάς.

Συνετέλεσε δ' εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς τοιαύτης ἀνωμαλίας, ἥτις προεκάλει πυκνὴν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ πάπα, ἡ μακρὰ χηρεία τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ δὴ μετὰ τὸν κατὰ τὸ ἔτος 1211 ἐπισυμβάντα θάνατον τοῦ Λατίνου πατριάρχου Θωμᾶ Μοροζίνη δεινὴ ἐπῆλθεν ἔρις μεταξὺ τῶν Γάλλων καὶ τῶν Βενετῶν περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ διαδόχου. Καὶ ἀπέστειλε μὲν ὁ Ἰννοκέντιος εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1213 ὡς ληγᾶτον τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας πρὸς διαλλαγὴν τῶν διισταμένων τὸν καρδινάλιον Πελάγιον· ἀλλ' ἕνεκα τῆς ὑπερφροσύνης, ἀσυνεσίας καὶ σκαιότητος αὐτοῦ οὐ μόνον ὁ συμβιβασμὸς τῶν διαμαχομένων Λατίνων δὲν ἐπῆλθεν, ἀλλὰ καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἀπηνῶς διωκόμενος ἑλληνικὸς κλῆρος ἐστασίασε, καὶ ἠπειλεῖτο ἀθρόα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετανάστευσις εἰς τὴν Νίκαιαν πρὸς τὸν Λάσκαριν. Μόνον δὲ ἡ σύνεσις τοῦ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀγαπητοῦ Ἐρρίκου ἀπήμυνε μεγαλείτερα κακά. Καὶ τὰ μὲν μεταξὺ ὀρθοδόξων καὶ Λατίνων πάθη προσεπάθησε νὰ ἐξομαλύνῃ δι' ἀνεπαρκῶν τινων διατάξεων, αἵτινες ὡς τὸ πλεῖστον ἔμειναν γράμμα νεκρὸν ὡς καὶ ἄλλαι τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς, ἡ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1213 ἐν τῷ Λατερανῷ τῆς Ῥώμης συνελθοῦσα σύνοδος, εἰς ἣν ἐκλήθησαν οἵ τε Λατῖνοι τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως καὶ οἱ

ὀρθόδοξοι Ἕλληνες. Τὴν σύνοδον δὲ ταύτην συγκαταλέγουσιν οἱ Λατῖνοι εἰς τὰς οἰκουμενικάς, ἀριθμοῦντες αὐτὴν δωδεκάτην. Τὸ δὲ πατριαρχικὸν ζήτημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔλυσεν ἀπ' εὐθείας ὁ Ἰννοκέντιος, μὴ ἀναμείνας περαιτέρω τὴν ἐκλογὴν πατριάρχου ὑπὸ τοῦ διχονοοῦντος λατινικοῦ κλήρου τῆς βασιλευούσης, ἀλλὰ χειροτονήσας αὐτὸς τῇ 11 Νοεμβρίου 1215 τὸν ἐκ Τοσκάνης Γερβάσιον, ὅστις ὑπῆρξε τῶν συμμετασχόντων τῆς ἐν Λατερανῷ συνόδου.

Τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος τῆς χειροτονίας τοῦ Γερβασίου ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἱστορικῆς κονίστρας ὁ Ἑρρῖκος, ἀποθανὼν τῇ 11 Ἰουνίου 1216. Δύο δὲ πρὸ αὐτοῦ ἔτη εἶχεν ἀποθάνει ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου Μιχαήλ, φονευθεὶς τῷ 1214 ἐν αὐτῷ τῷ κοιτῶνι ὑπό τινος τῶν ὑπηκόων, καλουμένου Ῥωμαίου. Καὶ τὸν μὲν γενναῖον Ἑρρῖκον, ἀγαπητὸν ὄντα εἴς τε τοὺς Φράγκους καὶ τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ὠνόμασαν αὐτὸν δεύτερον Ἄρην, διεδέχθη μετὰ μεσοβασιλείαν Κόνωνος τοῦ Βεθυνικοῦ ὡς ἐπιτρόπου τοῦ θρόνου ὁ ἐκ Κουρτεναίης (Courtenay) κόμης Ἀλτεσιοδώρου (Auxerre) Πέτρος, ὅστις δὲν ἦτο πεπρωμένον νὰ ἴδῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς βασιλεύς. Ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς Ἠπείρου περιῆλθε μετὰ τὸν φόνον τοῦ Μιχαήλ, ὃν Μιχάλην καὶ Μιχαηλίτσην ὑπεκόριζον οἱ σύγχρονοι Ἕλληνές τε καὶ Λατῖνοι, εἰς τὸν γνωστὸν ἤδη ἡμῖν ἑτεροθαλῆ αὐτοῦ ἀδελφὸν Θεόδωρον, εἰς ὃν ἐπεφυλάσσετο νὰ περιβληθῇ τὸ διάδημα βασιλέως τῆς Θεσσαλονίκης.

ιε'.

Πέτρος καὶ Ἰολάνθη.

Τοῦ Ἑρρίκου ὄντος ἀγάμου, ὁ θάνατος οὗτος ἐγέννησεν οὐ μικρὰς δυσχερείας περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ ἄλλως κλονουμένου λατινικοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ μὲν ἀδελφὸς αὐτοῦ Εὐστάθιος δὲν ἦτο γνήσιος υἱὸς τοῦ πατρός, ἐθεωρεῖτο δὲ καὶ ἀκατάλληλος ὡς αὐτοκράτωρ. Διό τινες τῶν βαρώνων ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν πρὸς Ἀνδρέαν Β' τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας, γαμβρὸν τοῦ Βαλδουίνου καὶ Ἑρρίκου ἐπὶ ἀνεψιᾷ ἐξ ἀδελφῆς, ὅστις ὡς γείτων τοῦ ἐν Βυζαντίῳ λατινικοῦ κράτους καὶ ἄλλως ὢν ἰσχυρὸς θὰ ἠδύνατο εἴπερ τις καὶ ἄλλος νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἐν Ἀνατολῇ λατινοκρατίαν. Ἀλλὰ διὰ

τὸ πρόθυμον τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας, ὅστις ἐμελέτα νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν εἰς τοὺς Ἁγίους τόπους σταυροφορίαν, οἱ πλεῖστοι τῶν Λατίνων βαρώνων τοῦ Βυζαντίου προέκριναν ὡς αὐτοκράτορα αὐτὸν τὸν πατέρα τῆς βασιλίσσης τῆς Οὐγγαρίας Πέτρον τὸν ἐκ Κουρτενάίης καὶ κόμιτα Ἀλτεσιοδώρου, ὅστις καὶ οἰκειότερον συνεδέετο πρὸς τοὺς δύο πρώτους Λατίνους αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὡς Γάλλος ἐτύγχανε πλειοτέρων συμπαθειῶν καὶ ὑπὸ τοῦ πάπα δὲ συνιστᾶτο θερμῶς.

Δεχθεὶς δὲ ὁ Πέτρος τὸν προταθέντα θρόνον κατέβη εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐστέφθη τῇ 9 Ἀπριλίου 1217 μετὰ τῆς συζύγου Ἰολάνθης αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ πάπα Ὀνωρίου (1216-1227), ὅστις εἶχε διαδεχθῆ τὸν ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ πέντε ἡμέρας μετὰ τὸν Ἐρρῖκον τῇ 16 Ἰουνίου 1216 ἀποθανόντα ἔνδοξον Ἰννοκέντιον. Καὶ ἔστεψε μὲν τὸν Πέτρον ὁ πάπας, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ στέψις τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο δικαίωμα τῶν πατριαρχῶν τῆς πόλεως ταύτης, παραληφθὲν ἐκ τῶν βυζαντιακῶν χρόνων, ῥητῶς ἐδήλωσεν ὁ Ὀνώριος, ὅτι ἐπεφυλάσσοντο οὐχ ἧττον ἀκέραια τὰ περὶ τῆς στέψεως δικαιώματα τοῦ λατινικοῦ πατριαρχείου Νέας Ῥώμης.

Ἐννέα δὲ μετὰ τὴν στέψιν ἡμέρας κατῆλθε τῇ 18 Ἀπριλίου τὸ νέον αὐτοκρατορικὸν ζεῦγος ἐκ Ῥώμης εἰς Βρενδήσιον. Καὶ ἡ μὲν Ἰολάνθη ἀπέπλευσε μετὰ τῶν τεσσάρων θυγατέρων διὰ Πελοποννήσου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ δὲ Πέτρος κατηυθύνθη μετὰ βενετικοῦ στόλου εἰς Δυρράχιον.

Τὸ Δυρράχιον, περιελθόν, καθ' ἃ εἴπομεν, βραχὺ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων εἰς τοὺς Βενετούς, εἶχε κυριευθῆ πρὸ μικροῦ ὑπὸ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου. Σκοπὸς δὲ τοῦ κατάπλου τοῦ Πέτρου εἰς τὴν πόλιν ἦτο ἡ ἀνάκτησις αὐτῆς καὶ ἐκ νέου παράδοσις εἰς τοὺς Βενετούς, μεθ' ὧν εἶχον ἀνανεωθῆ ἐν Ῥώμῃ τῇ 11 Ἀπριλίου αἱ συμβάσεις τῶν δύο πρώτων Λατίνων αὐτοκρατόρων.

Ἀλλ' ἡ γενομένη ἀπόπειρα ἐκπορθήσεως τοῦ Δυρραχίου ἀπέτυχεν. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Πέτρος ἀπεφάσισεν οὐχ ἧττον νἀντεπεξέλθῃ πρὸς τὸν δεσπότην Θεόδωρον κατὰ γῆν. Παραλαβὼν δὲ τοὺς μεθ' αὑτοῦ ἑκατὸν ἑξήκοντα ἱππότας καὶ πεντακισχιλίους πεντήκοντα [illegible]ίτας, προεχώρησε πρὸς συνάντησιν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀλβανίαν. [illegible] δὲ τοῦ ποταμοῦ Σκούμπη ἦλθεν εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ Θ[illegible]

ρου, ἧς ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ συμφιλίωσις τῶν ἀντιπάλων κα ἀπόφασις συμπράξεως ἐναντίον τοῦ Λασκάρεως καὶ τῶν Σελδσούκ 'Αλλ' ἡ συνδιαλλαγὴ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου ἦτο δόλος, τὴν ὑστεραίαν, ἐν ᾧ ὁ Πέτρος, κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου, μετέβα εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ, ἡ στρατιὰ τοῦ δεσπότου ἐπέπεσε κ τῶν Φράγκων, οὓς ἐξωλόθρευσε. Καί τινες μὲν τῶν περὶ αὐτὸν ἱσ ρῶν ἔπεσον ἢ ἐζωγρήθησαν, ᾐχμαλωτίσθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Πέτρο

Ἐν τούτοις δ' ἡ Ἰολάνθη μετὰ τὸν ἐν Ἀχαΐᾳ γάμον τῆς θυ τρὸς Ἁγνῆς καὶ τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Βιλλαρδ νου ἀφιχθεῖσα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι τῆς αἰχ λωσίας τοῦ συζύγου, οὗ ἠγνόει τὸν ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθόντα θάνατ ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν. Ἐξηκολούθησε δὲ διευθύνων καὶ ἐπ' αὐ τὰ κοινὰ Κόνων ὁ Βεθυνικός, ὁ ἐκ τῶν ἀριστέων τῆς σταυροφορ περιλειπόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅστις καὶ εἶχεν ἐπιτροπεύ τὸν θρόνον κατ' ἐκλογὴν τῶν βαρώνων ἐπὶ τῆς μεσοβασιλείας.

'Αλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τὰ ἐν Ἀλβανίᾳ συμβάντα καὶ ἡ ὑπὸ τ Θεοδώρου σὺν ἄλλοις ἐν τῇ συγκροτηθείσῃ μάχῃ ζώγρησις τοῦ καρ ναλίου Ἰωάννου Κολώνα εἶχον ἐξερεθίσει τοὺς Ἑσπερίους, πα σκευάζετο δ' ἐν Γαλλίᾳ ἐκστρατεία κατὰ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπ ρου, ἣν ἐξέκλινεν ὁ Θεόδωρος, προσχωρήσας μὲν εἰς τὸν πάπαν, ἀπ λύσας δὲ τὸν Κολώναν.

Οὐ μόνον δὲ πρὸς τὸν Θεόδωρον Ἄγγελον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τ Θεόδωρον Λάσκαριν εἰρηνικὴν μετῆλθε πολιτείαν ἡ Ἰολάνθη, δοῦ μάλιστα εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας ὡς τρίτην σύζυγον τ θυγατέρα Μαρίαν. Καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ δὲ πράγματα, περὶ ἐξηκολούθουν διενέξεις καὶ μετὰ τὴν ἐν Ῥαβεννίκῃ σύμβασιν, δι ρυθμίσθησαν ἐκ νέου ὁπωσοῦν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἰολάνθης.

Θανούσης δὲ τῆς Ἰολάνθης, οἱ βαρῶνοι ὥρισαν ὡς διάδοχον πρωτότοκον υἱὸν αὐτῆς καὶ τοῦ Πέτρου μαρκίωνα Ναμούρκου (N mour) Φίλιππον. Τούτου δὲ μὴ ἀποδεχθέντος τὸν θρόνον, ἐξελέγ ἀντ' αὐτοῦ ὁ νεώτερος ἀδελφὸς Ῥοβέρτος, ὅστις καὶ ἐστέφθη τῇ Μαρτίου 1221 αὐτοκράτωρ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ ὑπὸ τοῦ Λατί πατριάρχου, τοῦ Βενετοῦ Ματθαίου, ὅστις πρὸ δύο μηνῶν εἶχε δ δεχθῆ τὸν θανόντα Γερβάσιον.

ις΄.

Θεόδωρος Ἄγγελος βασιλεὺς Θεσσαλονίκης.

ἀπόκρουσις τῆς ἐναντίον τοῦ Δυρραχίου προσβολῆς τοῦ αὐτο-
ος Πέτρου καὶ ἡ παράσπονδος ἐκνίκησις τῶν μετ' αὐτοῦ Φράγ-
Ἀλβανίᾳ εἶχον μεγάλως ἐπιρρώσει τὸν Θεόδωρον. Ἄλλως δ'
αῖος καὶ δραστήριος οὗτος ἀνὴρ ἤδη βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν
ψιν τῆς ἀρχῆς εἶχεν ἐπεκτείνει μεγάλως τὸ δεσποτᾶτον πρὸς
ρὰν καὶ πρὸς τὰ βορειοανατολικὰ τοῦτο μὲν διὰ πολέμου πρὸς
έρβους, Βουλγάρους καὶ Λατίνους, τοῦτο δὲ διὰ τῆς πολιτικῆς
συνέσεως καὶ λυσιτελῶν συμμαχιῶν. Οὐ μόνον ἐν Ἀλβανίᾳ
λβανον, τὸ σημερινὸν Ἐλβασάν, ἀλλὰ καὶ ἡ Θεσσαλία περι-
εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Θεοδώρου. Καὶ τῆς Μακεδονίας δ' ἐπέβη,
αβὼν τὴν Ἀχρίδα, τὸ Πρίλαπον, τὸν σημερινὸν Περλεπέν,
Ιελαγονίαν.
τω διὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου περιεζώ-
ὸ λατινικὸν βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης, ἐν ᾧ δὲν εἶχεν ἀκόμη
υθῆ ἱκανῶς καὶ μετὰ τὴν δραστηρίαν ἐπέμβασιν τοῦ Λατίνου
ράτορος Ἐρρίκου ὁ ἐν τῷ μεταξὺ αὐξηθεὶς Δημήτριος ὁ ἐκ Μαρ-
ας τῆς Οὐγγαρικῆς υἱὸς Βονιφατίου τοῦ Μομφερρατικοῦ.
Βιανδράτης ἐξηκολούθει ἀκόμη ὑπονομεύων τὸν νεαρὸν βασι-
αὶ ἀντιτάσσων εἰς αὐτὸν ἐνεργείας ὑπὲρ τοῦ πρεσβυτέρου ἑτε-
οῦς αὐτοῦ ἀδελφοῦ Γουλιέλμου τοῦ Μομφερρατικοῦ, οὗ ἄλλως
ὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Πέτρος εἶχε μνησθῆ κατὰ τὴν στέψιν, ἀνα-
σας ἐπίτροπον τοῦ Δημητρίου καὶ συγκύριον τοῦ βασιλείου τῆς
λονίκης. Ἀπόντος δὲ τοῦ Βιανδράτου ἐν τῇ Δύσει καὶ καθ'
νον ἡ μὲν Μαργαρίτα εἶχε προσλάβει ἀντ' αὐτοῦ ὡς ἐπίτροπον
οῦ τὸν μαρκίωνα Βοδονίτζης Γουίδωνα Παλλαβιτσίνην, οὐδεὶς
τοῦ παρόντος ἐγίνετο λόγος περὶ καθόδου Γουλιέλμου τοῦ Μομ-
τικοῦ, ὁ Θεόδωρος ἐθεώρησε τὴν περίστασιν κατάλληλον, ὅπως
ῇ κατὰ τοῦ ἀσθενοῦς βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης.
ων δὲ ὁ νεαρὸς Δημήτριος νὰ προλάβῃ τὸν ἀπειλούμενον προ-
ίνδυνον, ἔσπευσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπως ἐπιζητήσῃ τὴν βοή-
τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου Β', ἐγγόνου τοῦ

Ἐρυθροπώγωνος· ἀλλ᾽ οὐδὲν κατώρθωσεν. Ἐπ᾽ ἴσης δὲ μά
εσκευάσθη ὁ ἑτεροθαλὴς τοῦ Δημητρίου ἀδελφὸς Γουλιέλμ
ἀναλάβῃ στρατεί
τῆς διασώσεως το
νεύοντος βασιλείου
σαλονίκης, ἥτις ἀ
στάσεως παρεδόθη
δεσπότην τῆς Ἠπ
1222. Μετὰ δὲ τ
σιν τῆς πρωτευούσ
ρῶς ὁ Θεόδωρος ἐ
τὴν κατάκτησιν α
χρι τῆς Φιλιππο
Ἀδριανουπόλεως
στοπόλεως καὶ με
συνόρων τῆς Βου
καὶ περιεβλήθη τὸ
βασιλέως καὶ αὐτο
τοῦ Βυζαντίου.

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ Β᾽
ΕΙΚΩΝ ΛΑΤΙΝΙΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ
ΠΕΡΙ ΙΕΡΑΚΟΤΡΟΦΙΑΣ

Καὶ συνεκίνησε
γάλως τοὺς Ἑσπ
ἄδοξος πτῶσις τοῦ
ἑνὸς τῶν εὐκλεεστάτων ἡρώων τῆς τετάρτης σταυροφορίας.
ταχύτης τῆς ἐνεργείας πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ἐπελθούσης συμ
ὑπῆρξεν ἀνάλογος πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ἐπιδειχθὲν ὑπό τε τ
καὶ τῆς Βενετίας. Ὅτε δὲ τέλος κατωρθώθη νὰ ἐκστρατε
λιέλμος ὁ Μομφερρατικὸς τῷ 1225, ἀπέθανε τὸν Σεπτέμβριο
λάδι, ὁ δὲ θάνατος αὐτοῦ ἐπήνεγκε τὴν ἀνάζευξιν τῆς ὑ
στρατιᾶς. Μετὰ δὲ δύο ἔτη ἀπέθνησκεν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ὁ Δ
ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε νυμφευθῆ ἀνεψιάν τινα τοῦ κυρίου τ
νῶν Ὄθωνος Δελαρός. Ἀποθανὼν δὲ ἄτεκνος ἐκληροδότ
ἐπὶ τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης ἀξιώσεις εἰς τὸν αὐτ
τῆς Γερμανίας Φρειδερῖκον Β᾽, ὅστις μετεβίβασεν αὐτὰς
εἰς τὸν υἱὸν Γουλιέλμου τοῦ Μομφερρατικοῦ Βονιφάτιον Β᾽
τοῦ οἴκου ἐκείνου τοῦ Μομφερράτου, ὅστις ἐξηκολούθησε
ψιλῷ ὀνόματι τὴν προσωνυμίαν βασιλέως τῆς Θεσσαλονί

ησαν τέλος τῷ 1284 τὰ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἐκείνης δικαιώματα εἰς
Παλαιολόγους διὰ τοῦ γάμου τῆς θυγατρὸς τοῦ μαρκίωνος Γου-
μου Ε´ Ἰολάνθης, τῆς παρὰ τῶν Βυζαντίνων μετονομασθείσης
ήνης, μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ νέου.
Ἀπολέμητος δ᾽ ἔμεινεν ὁ Θεόδωρος μετὰ τὸν θάνατον Γουλιέλμου
Μομφερρατικοῦ καὶ παρ᾽ αὐτῆς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει λα-
κῆς αὐτοκρατορίας, καθ᾽ ὅτι ὁ νέος αὐτοκράτωρ Ῥοβέρτος οὐ
ον καθ᾽ ἑαυτὸν ἦτο ἀνίσχυρος, ἀλλὰ καὶ περιεσπᾶτο ἐν Ἀσίᾳ
πολέμου πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως Ἰωάννην
άτζην. Ἀπόπειρα δ᾽ ἐπιθέσεως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐναντίον
οῦ, ἐπιχειρηθεῖσα ἀπὸ μέρους τῆς λατινικῆς στρατιᾶς, ἀπέληξεν
ικτρὰν αὐτῆς ἧτταν παρὰ τὰς Σέρρας τῷ 1224. Ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ
ὁ Θεόδωρος ἕνεκα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν
Νικαίας, ἣς ἀντίπαλον ἐθεωρεῖτο τὸ ἀρτιπαγὲς ἑλληνικὸν βα-
ιον τῆς Θεσσαλονίκης, μᾶλλον ἢ ἕνεκα τῆς ἐκ τοῦ καταρρέοντος
τοὺς Λατίνους Βυζαντίου ἀντιπολεμήσεως ἐκωλύθη νὰ προβῇ εἰς
ὴν τὴν κατάλυσιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνων.

Ἀλλ᾽ ἠδυνήθη οὐχ ἧττον ὁ Θεόδωρος νὰ συγκρατήσῃ σθεναρῶς
κτηθεῖσαν ἤδη ἀρχήν, ἥτις ἦτο εὐρυτάτη, περιλαμβάνουσα τὴν
πειρον καὶ τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν
μέρος τῆς Θράκης. Μεγάλως δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν στερέωσιν
οῦ ἡ συμμαχία καὶ κηδεστία αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλ-
ων Ἰωάννου Ἀσάν, οὗ τὴν νόθον θυγατέρα Μαρίαν ἐνυμφεύθη
δελφὸς τοῦ Θεοδώρου Μανουήλ, καὶ μετὰ τοῦ Βουλγάρου χωρο-
πότου τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ Μελενίκου, τοῦ Σβιατοσλάβου, ὅστις ἦτο
βρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ θανόντος Λατίνου αὐτοκράτορος Ἐρρίκου,
δε δ᾽ εἰς δεύτερον γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ Θεοδώρου Πετραλίφα,
φοῦ τῆς γυναικὸς τοῦ Θεοδώρου Ἀγγέλου. Εἰς τὰς συμμαχίας
τας στηριζόμενος ἠδυνήθη ὁ Θεόδωρος νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχὴν
ῦ, καταλαβὼν τὴν Μοσυνόπολιν, τὴν Ξάνθην, τὰ Γρατζιανὰ
αὐτὸ τὸ Διδυμότειχον ἐν Θράκῃ. Τοιαύτη δ᾽ ἐνίσχυσις παρε-
υνεν αὐτὸν εἰς τὴν πολὺ τολμηροτέραν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἀδρια-
όλεως, δι᾽ ἧς ἤρχετο εἰς σύγκρουσιν πρὸς αὐτὸν τὸν Βατάτζην.
Ἡ Ἀδριανούπολις, ἣν εἴδομεν παραχωρηθεῖσαν ὑπὸ τῶν Βενετῶν
ὸν Θεόδωρον Βρανᾶν, εἶχε μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ περιέλθει
όνωνα τὸν Βεθυνικόν, τούτου δὲ θανόντος τῷ 1224 εἰς τὸν ὁμώ-

τος βασιλεὺς Ἱεροσολύμων, ὧν τὰ δικαιώματα εἶχον περιέλθει εἰς αὐτὸν τῷ 1210 διὰ τοῦ γάμου μετὰ τῆς προγονῆς τοῦ βασιλέως τῶν Ἱεροσολύμων Ἀμαλρίχου. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φρειδερῖκος Β', νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ Βριεννίου Ἰσαβέλλαν τῷ 1215, ἠνάγκασεν αὐτὸν ἄκοντα νὰ παραχωρήσῃ αὐτῷ ἃς κατεῖχε ὑπολοίπους κτήσεις τοῦ βασιλείου Ἱεροσολύμων. Ἔπειτα δέ, θανούσης τῆς θυγατρὸς τῷ 1228, ὁ Βριέννιος, χαριζόμενος εἰς τὸν πάπαν Γρηγόριον, εἶχεν ἀναλάβει τὰ ὅπλα ἐν Ἀπουλίᾳ κατὰ τοῦ Φρειδερίκου, ἀπόντος ἐν Παλαιστίνῃ, ἔνθα εἶχεν ἐπιχειρήσει νέαν σταυροφορίαν. Ἀποτυχούσης δὲ τῆς ἀπουλικῆς ταύτης ἐπαναστάσεως, Ἰωάννης προθύμως ἐδέχθη τὰς εἰς αὐτὸν γενομένας προτάσεις τῶν ἐ Κωνσταντινουπόλει Λατίνων, καί, μνηστεύσας τὴν θυγατέρα Μαρίαν μετὰ τοῦ Βαλδουίνου, ἀνακηρυχθεὶς δ' αὐτοκράτωρ ὡς ἐπίτροπος τοῦ γαμβροῦ μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως αὐτοῦ, κατέβη ἐκ Βενετίας τῷ 1231 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ἐν ἀκμαίῳ γήρατι ἐτῶν ὀγδοήκοντα καὶ ὑπερέκεινα.

Ἐν ᾧ δὲ χρόνῳ ὁ γηραιὸς ἐκ Καμπανίας αὐτοκράτωρ, οὗ τὸ ὕψος καὶ τὴν σωματικὴν ῥώμην ἐθαύμαζον οἱ Βυζαντῖνοι, ἠγωνίζετο ἄνευ μεγάλης ἐπιτυχίας εἰς ἐνίσχυσιν τῆς κλονουμένης λατινικῆς ἀρχῆς, ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει λατινικὴ αὐτοκρατορία εἶχεν ἤδη ἀπαλλαγῆ ἀντιπάλου λίαν ἐπικινδύνου διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Θεοδώρου Ἀγγέλου. Οὗτος παρὰ τὰς μετὰ τοῦ Ἀσὰν συνθήκας καὶ τὴν συνδέουσαν αὐτὸν μετ' αὐτοῦ κηδεστίαν, αἰσθανόμενος μεγάλας τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ θέλων νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς ἰδίας κτήσεις, ὥρμησε κατὰ τῶν Βουλγάρων. Ἀλλ' αἱ προσδοκίαι αὐτοῦ ἐξηλέγχθησαν ἐσφαλμέναι. Ὁ Ἀσάν, ἀντεπεξελθὼν κατ' αὐτοῦ μετὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων καὶ χιλίων περίπου συμμάχων Κομάνων καὶ ἀναρτήσας ἐπὶ τῆς σημαίας τὴν ἔγγραφον μετὰ τοῦ Θεοδώρου συνθήκην, ἣν εἶχε καταπατήσει παρασπόνδως ὁ βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης, συνεκρούσθη πρὸς αὐτὸν παρὰ τὴν Κλοκοτινίτζαν, κειμένην κατὰ τὰ δεξιὰ τοῦ Ἕβρου μεταξὺ Ἀδριανουπόλεως καὶ Φιλιππουπόλεως, πιθανῶς ἐκεῖ, ἔνθα σήμερον κεῖται τὸ χωρίον Σέμιτζα. Ἡ δὲ νίκη ἀπέβη ὑπὲρ τοῦ Ἀσάν, ὅστις καὶ ἐζώγρησε τόν τε Θεόδωρον καὶ πλείστους ὅσους τῶν περὶ αὐτόν. Καὶ τούτους μέν, μάλιστα τοὺς ἐξ ἀσήμων γενῶν, ἠλευθέρωσε καὶ ἀπέπεμψεν εἰς τὰς ἰδίας πόλεις καὶ κώμας, θέλων νὰ προσελκύσῃ τὴν εὔνοιαν τῶν Ἑλλήνων χάριν μελλόντων κατακτητικῶν

σχεδίων. Ἐν ᾧ δὲ μετ' οὐ πολὺ ὁ αἰχμάλωτος Θεόδωρος, ἐκ νέου πειρώμενος νὰ ταράξῃ τὰ πράγματα κατὰ τοῦ Ἀσάν, ἐξετυφλοῦτο ὑπὸ τοῦ νικητοῦ, οὗτος, ἐπωφελούμενος τὴν νίκην, κατελάμβανεν ἀναιμωτὶ τὴν Ἀδριανούπολιν, τὸ Βολερὸν, τὰς Σέρρας, τὴν Πελαγονίαν, τὸν Πρίλαπον καὶ τὰ πέριξ τούτων. Προεχώρησε δὲ καὶ μέχρι τῆς Θεσσαλίας αὐτῆς, ἐξ ἑτέρου δὲ μέχρι τῆς ἄνω Ἀλβανίας. Καί τινας μὲν τῶν καταληφθεισῶν πόλεων ἀφῆκε καὶ πάλιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἔν τισι δ' αὐτῶν ἐγκατέστησε βουλγαρικὰς φρουράς. Οὕτω δὲ ὁ διαδεχθεὶς τὸν Θεόδωρον Ἄγγελον ἀδελφὸς αὐτοῦ Μανουήλ, ὁ γαμβρὸς καὶ σύμμαχος τοῦ Ἀσάν, ὅστις μέχρι τινὸς μόνον ἐφάνη εὔνους πρὸς τὸν κηδεστήν, παρέλαβε μεμειωμένην τὴν ἀρχήν, ἥτις ἔμελλεν ἔτι μᾶλλον νὰ μειωθῇ αὐτοῦ ἄρχοντος.

ιη'.

Ἰωάννης Βατάτζης.

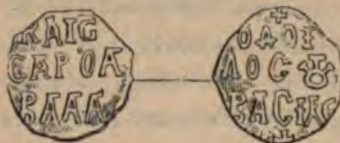
Θεόδωρος Λάσκαρις ὁ μεγάθυμος ἱδρυτὴς τῆς ἐν Νικαίᾳ αὐτοκρατορίας, θνήσκων τῷ 1222, κατέλιπεν ἕνα μόνον ἄρρενα γόνον, τὸν ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου, τῆς Ἀρμενίας Φιλίππης, υἱὸν Κωνσταντῖνον. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος ἦτο παιδίον ὀκτὼ μόνον ἐτῶν, παρέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Εἰρήνῃ γαμβρὸς τοῦ Λασκάρεως Ἰωάννης Βατάτζης. Ὁ Βατάτζης, ἐξ Ἀδριανουπόλεως ἕλκων τὸ γένος καὶ συγγενεύων πρὸς τὸν οἶκον τῶν Δουκάδων, εἶχε διακριθῇ ἐνωρὶς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Λασκάρεως ὡς πρωτοβεστιάριος· διὸ ἐτίμησεν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ γάμου μετὰ τῆς θυγατρὸς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρώτου αὐτῆς συζύγου, τοῦ δεσπότου Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου. Ἦγε δ' ὁ Βατάτζης, ὅτε ἀνῆλθε τὸν θρόνον, τὸ εἰκοστὸν ἔνατον τῆς ἡλικίας ἔτος. Ἑδραιωθεὶς δ' ἐπ' αὐτοῦ μετὰ τὴν ματαίωσιν πάσης ἀντενεργείας τῶν δύο ἀδελφῶν τοῦ Λασκάρεως, σεβαστοκρατόρων Ἀλεξίου καὶ Ἰωάννου, οἵτινες καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσι πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνους, ἐκράτησε τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τριάκοντα καὶ τρία ὅλα ἔτη μέχρι τοῦ θανάτου, οὐδαμῶς ὑποχωρήσας εἰς τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸν τῆς γυναικὸς Κωνσταντῖνον καὶ μετὰ τὴν ἐνηλικίωσιν αὐτοῦ.

Ὑπῆρξε δὲ ἡ ἀρχὴ τοῦ Βατάτζη ἀρίστη συνέχεια τοῦ λαμπρο ἔργου τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐμπειροπόλεμος ὢν ἅμα κα συνετός, ἠδυνήθη νὰ ἑδραιώσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν ἀρχὴν καθ' ὃν χρόνο ὁσημέραι κατέρρεεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει λατινικὴ αὐτοκρατορί καὶ τἀντίπαλα βασίλεια τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῆς Θεσσαλονίκης δὲ ἠδύναντο νὰ διαμφισβητήσωσι τὰ πρωτεῖα πρὸς τὴν αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας. Οὕτω δὲ παρεσκεύασεν ὁ Βατάτζης διὰ τῆς μεγάλ αὐτῆς ἐνισχύσεως τὴν ὅσον οὔπω ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεω ἥτις ὀλίγα μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔτη ἐπεφυλάσσετο εἰς τοὺς δι δόχους αὐτοκράτορας τῆς Νικαίας.

Τὸ δὲ στιβαρὸν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ κατεδείχθη εὐθὺς βραχὺν τ χρόνον μετὰ τὴν ἀνάρρησιν ἐν τῷ πολέμῳ, ὃν ἀνέλαβε πρὸς τ Φράγκους τῷ 1224. Ὑπεκινήθη δὲ οὗτος ἐπὶ τῶν δύο γυναικοθε τοῦ Βατάτζη, παρορμησάντων τὸν αὐτοκράτορα Ῥοβέρτον εἰς θρόνισιν αὐτοῦ καὶ συστρατευσάντων μετὰ Φράγκων ἐκ Κωνστα τινουπόλεως. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐνίκων οἱ πολέμιοι, ἀμαχητὶ ἀ τῆς Λαμψάκου διατρέχοντες τὴν χώραν. Ἀλλ' ἔπειτα ὁ Βατάτζη καίπερ μετὰ μικρῶν δυνάμεων ἀντεπεξελθὼν πρὸς τοὺς ἐπιδρομε ἐνίκησεν αὐτοὺς ἐπιφανῶς περὶ τὸ Ποιμανηνὸν τῆς Μυσίας. Ἐνθα ρυνθεὶς δ' ἐκ ταύτης τῆς νίκης, ἐξηκολούθησε μετὰ καρτερίας τὸ πόλεμον, μεταβληθέντα εἰς ἐπιθετικόν, καὶ κατώρθωσε νὰ καταλά πολλὰ ὀχυρὰ χωρία κατεχόμενα ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἐν οἷς μνημο νεύονται ῥητῶς τὸ Ποιμανηνόν, τὰ Λεντιανά, τὸ Χαρίορος καὶ τ Βερβενίακον. Ἔκειντο δὲ ἅπαντα ταῦτα τὰ πολίσματα οὐ μακρὰ τῆς Κυζίκου. Κατὰ δὲ τὸν πόλεμον τοῦτον τινὰς μὲν τῶν πολεμίω ἐφόνευσεν, οὐκ ὀλίγους δ' ἐζώγρησε· μεταξὺ δ' αὐτῶν ἦσαν καὶ ο σεβαστοκράτορες Ἀλέξιος καὶ Ἰωάννης, οὓς καὶ κατέστησεν ἀκιν δύνους ἐκτυφλώσας. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τῷ 1225 καὶ ἄλλου κινδύνο ἀπηλλάγη, καταστείλας ἐπίφοβον συνωμοσίαν τοῦ ἐξαδέλφου Ἀν δρονίκου Νεστόγγου, ἔχοντος συνεργάτας πολλοὺς τῶν ἐπιφανῶν, κα αὐστηρῶς τιμωρήσας τοὺς βυσσοδομεύσαντας τὸν φόνον αὐτοῦ.

Ἐν τούτοις δ' ἔτι μᾶλλον ηὐξήθη ἡ ἐκ τῶν πρώτων ἐκείνων κατ Λατίνων νικῶν ἐνίσχυσις τοῦ Βατάτζη, ὅτε κατέλαβε μὲν τῷ 122 διὰ τοῦ Καμύτζη καὶ τοῦ Ἰσῆ, καθ' ἃ εἴδομεν, τὴν Ἀδριανούπ λιν, καίπερ κατόπιν κυριευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Ἀγγέλου, ἠδυ νήθη δὲ καὶ στόλον νὰ πήξῃ. Οὗτος, ἔχων ὁρμητήριον τόπον παρ

τὴν Λάμψακον καλούμενον Ὀλκὸν, πολλὰς ἐπέφερεν εἰς τοὺς Λατίνους ζημίας, πλέων μέχρι τῆς Καλλιπόλεως καὶ αὐτῆς τῆς Μαδύτου καὶ τῶν λοιπῶν κατὰ τὴν θρακικὴν χερσόνησον παραθαλασσίων πόλεων τῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὴν λατινικὴν αὐτοκρατορίαν. Καὶ περαιτέρω δὲ κατὰ μικρὸν μέχρις αὐτοῦ τοῦ Αἰγαίου προέβη ἡ θαλασσοκρατία τοῦ Βατάτζη. Ἡ Λέσβος, ἡ Χίος, ἡ Σάμος, ἡ Ἰκαρία, ἡ Κῶς κατελήφθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Ἐπεφάνη δὲ ὁ στόλος τῶν Νικαέων καὶ εἰς τὴν Ῥόδον, ἣν κατεῖχεν ὁ Λέων Γαβαλᾶς, ὅςτις, ἐκ κρητικοῦ καταγόμενος πιθανῶς γένους, εἶχε κατορθώσει νὰ διατηρήσῃ ἐν τῇ νήσῳ ἰδίαν ἀρχὴν, παρὰ τῶν πατέρων, καθ' ἃ φαίνεται, παραληφθεῖσαν, καὶ ἔκοπτεν ὡς ἀνεξάρτητος τοπάρχης ἴδια νομίσματα. Καὶ κατέλαβε μὲν τότε τὴν νῆσον ὁ Βατάτζης, ἀλλ' ἀφῆκεν ὡς ὑποτελῆ ἄρχοντ' αὐτῆς τὸν Λέοντα Γαβαλᾶν, καὶ πάλιν δ' ἔπειτα ἠνάγκασεν αὐτὸν τῷ 1233 ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ὑποτέλειαν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας. Ἀλλὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος ὁ Γαβαλᾶς ἐθεώρησε συμφορωτέραν τὴν προςπέλασιν εἰς τὴν Βενετίαν, μεθ' ἧς ὡμολόγησε συνθήκας, ὑπογραφείσας τῷ 1234. Οὐχ ἧττον εὑρίσκομεν αὐτὸν καὶ πάλιν συμμαχόμενον τῷ 1238 κατὰ θάλασσαν μετὰ τοῦ Βατάτζη, πολιορκοῦντος τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ τοῦ Ἀσάν. Ἔκτοτε δὲ μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 1240 συμβάντος θανάτου φαίνεται μείνας πιστὸς εἰς τὸν Βατάτζην ὁ Λέων Γαβαλᾶς, ὅςτις καὶ ἐξηκολούθησε δεσπόζων τῆς νήσου, καθ' ἃ καὶ πρότερον, ὡς *δοῦλος τοῦ βασιλέως* καὶ κύριος τῆς Ῥόδου καὶ τῶν περικειμένων νήσων. Ἔτι δὲ πιστότερον ἐτήρησεν ***ὡς αὐθέντης τῆς Ῥόδου*** τὴν πρὸς τὸν Βατάτζην ὑποτέλειαν ὁ υἱὸς τοῦ Λέοντος Ἰωάννης, ὅςτις καὶ παρέλαβε καὶ πάλιν ἀνακτηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας τὴν νῆσον, ἥτις εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ καταληφθῇ προςωρινῶς ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων.

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΓΑΒΑΛΑΔΩΝ ·
ΩΣ ΑΥΘΕΝΤΩΝ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Γαβαλᾶ, συμβάντα πιθανῶς τ
1250, ἡ Ῥόδος περιῆλθεν ὁριστικῶς εἰς τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Ν
καίας καὶ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τέλος δὲ καὶ μέχρις αὐτῶν τούτων τῶν Κυκλάδων προέβησαν
κατακτήσεις τοῦ Βατάτζη· τοὐλάχιστον μαρτυρεῖται, ὅτι, κατ
λαβὼν τὴν Ἀμοργόν, ἀνήκουσαν εἰς τὸν Ἄγγελον Σανοῦδον, υἱ
τοῦ Μάρκου, παρέδωκεν εἰς τὸν Ἱερεμίαν Γκίζην, ὅςτις, ἔρημον ο
σαν, κατῴκισεν αὐτὴν διὰ νέων ἀποίκων.

Καθολικὸν δὲ πρόγραμμα τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας ἐξηκ
λούθησε νὰ εἶνε καὶ ἐπὶ τοῦ Βατάτζη ἡ κατάλυσις τῶν ἐν Κω
σταντινουπόλει Λατίνων. Διὰ τοῦτο δ' ἐπίκαιρον ἀφορμὴν πρώτ
ἐγκαταστάσεως ἐν Εὐρώπῃ παρέσχεν εἰς αὐτὸν ἡ μετὰ τὸν θάνατ
τοῦ Βρανᾶ πρόςκλησις τῶν κατοίκων τῆς εἰς Κόνωνα τὸν Βεθυ
κὸν καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἔπειτα περιελθούσης Ἀδριανουπόλεως. Κ
κατέλαβε μὲν αὐτήν, καθ' ἃ γινώσκομεν ἤδη, διὰ τοῦ Καμύτζη κ
τοῦ Ἰσῆ, ἀλλ' εἴδομεν αὐτοὺς ἔπειτα ὑποχωροῦντας πρὸ τοῦ Θε
δώρου Ἀγγέλου καὶ ἐκκενοῦντας τὴν πόλιν. Οὐχ ἧττον δ' ἡ ἀτ
τυχία αὕτη δὲν ἔπεισε τὸν Βατάτζην νἀποστῇ τοῦ ἀρχικοῦ προγρα
ματος. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ προέβαινε μετὰ συνέσεως :
ἠρέμα. Ἐν τοῖς πρώτοις δὲ συντελεστικὸν μέτρον ἐθεώρησε τὴν πρ
πέλασιν πρὸς τὴν Ῥώμην, ὅπως ὑπονομεύσῃ τοὺς Λατίνους, ἀφ
ρῶν ἀπ' αὐτῶν τὴν ἐκ τοῦ πάπα καὶ τῆς Δύσεως προστασίαν. Δ
μετὰ προηγουμένας πρὸς τὸν πάπαν Γρηγόριον συνεννοήσεις συνῆλ
τῷ 1234 σύνοδος τὸ μὲν πρῶτον ἐν Νικαίᾳ, εἶτα δ' ἐν Νυμφαίῳ
κειμένῳ μεταξὺ Σμύρνης καὶ Σάρδεων, ὅπερ μετὰ τὴν ἐπελθοῦσ
ἐπέκτασιν τῆς αὐτοκρατορίας ἀπέβη ἐπὶ Βατάτζη δευτέρα ἕδρα τ
βασιλέως, τοῦ πατριαρχείου διατηρηθέντος ἐν Νικαίᾳ. Παρέστ
σαν δ' εἰς τὴν σύνοδον ταύτην πλὴν τοῦ ἐν Νικαίᾳ πατριαρχεύοντ
Γερμανοῦ (1222-1240) ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας, πολλοὶ τῶν ἀ
χιερέων καὶ θεολόγων τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀποκρισιάριοι τοῦ πάπα
Ἀλλ' ἡ συμμετοχὴ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας περιωρίζετο εἰς μ
νους τοὺς θρόνους τοὺς ὑποκειμένους εἰς τὸ ἐν Νικαίᾳ ἑδρεῦον πατρια
χεῖον Κωνσταντινουπόλεως, ὅπερ εὑρίσκετο ἐν ῥήξει πρὸς τὰς ἐκκλ
σίας τὰς ὑποκειμένας εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Θεοδώρου Ἀγγέλου. Πᾶσ
δ' ἀπόπειρα πρὸς ἀποσόβησιν καὶ παῦσιν τοῦ χωρισμοῦ τῶν ἐκκλ
σιῶν τῶν δύο ἑλληνικῶν βασιλείων εἶχεν ἀποτύχει, καίπερ οὐχ ἧττ

ὁμολογουμένης τῆς πνευματικῆς ἱεραρχίας τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου. Μετὰ δὲ πολλὰς καὶ σφοδρὰς συζητήσεις οἱ συνελθόντες ἐν Νικαίᾳ τὸ πρῶτον, εἶτα δ' ἐν Νυμφαίῳ διελύθησαν ἄπρακτοι, τοῦ μὲν Βατάτζη συναινέσαντος εἰς τὴν περὶ ἀζύμων γνώμην τῶν Λατίνων, τούτων δὲ μὴ ἀποδεχθέντων τὴν ἐκ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ἀπάλειψιν τοῦ filioque. Καὶ πολιτικοὶ δὲ λόγοι ἤγαγον εἰς ἀποτυχίαν τῆς συνόδου, καθ' ὅτι ὁ πάπας ἀπέκρουσε τὴν ἀπαιτουμένην χάριν ἀποδοχῆς τῆς ἑνώσεως παρὰ τοῦ Βατάτζη ὑπόσχεσιν περὶ ἀναστολῆς πάσης βοηθείας πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνους.

Ἡ ἀποτυχία δὲ αὕτη τῆς συνόδου καὶ ἡ ἐξασθενήσασα τὸν Βατάτζην ἀτυχὴς εἰς Ῥόδον ἐν ἔτει 1234 στρατεία κατὰ τοῦ Λέοντος Γαβαλᾶ ἐνεθάρρυναν τὸν Λατῖνον αὐτοκράτορα Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννην Βριέννιον νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους νέον πόλεμον κατὰ τῶν Νικαέων. Ἡ στρατιὰ τῶν Φράγκων ἀπεβιβάσθη ἐπὶ βενετικῶν πλοίων εἰς Ὁλκόν. Καὶ κατώρθωσε μὲν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας νὰ παρεμποδίσῃ τὴν πρὸς τὰ μεσόγεια προχώρησιν τοῦ Βριεννίου, ἀλλ' οὗτος, διὰ τῶν παραλίων βαίνων καὶ ἐπικουρούμενος ὑπὸ τοῦ παραπλέοντος βενετικοῦ στόλου, προεχώρησεν ἐκ τῆς Λαμψάκου πρὸς ἀνατολάς. Ἀλλ' οὐδαμιναὶ ὑπῆρξαν αἱ ἐπιτυχίαι τῶν Λατίνων. Σχεδὸν τέσσαρας ὅλους μῆνας ἐχρειάσθησαν, ὅπως προχωρήσωσι μέχρι τῶν Κεγχρεῶν, ἐλάχιστα παραβλάπτοντες τὴν χώραν, διότι παρὰ τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν δυνάμεων αὐτοῦ καὶ τὸ χειμέριον τῆς ὥρας ὁ Βατάτζης, κατέχων τὰ ὀρεινὰ τῆς χώρας, παρηκολούθει κατὰ πόδας τοὺς πολεμίους, παρακωλύων πᾶσαν ἐνέργειαν αὐτῶν. Διὸ μόνη αὐτῶν πολεμικὴ πρᾶξις ὑπῆρξεν, ὅτε προχώρησαν μέχρι τῆς Κυζίκου, ἡ ἅλωσις τοῦ πλησίον τῆς πόλεως ταύτης κειμένου φρουρίου Κεραμιδᾶ. Παρεσκευάζοντο δὲ νἀναπλεύσωσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν σχεδὸν ἐντελῶς ἄπρακτοι, ὅτε, προβάντες εἰς τὰ μεσογειότερα, ἐκυρίευσαν λάθρα τὰς παρὰ τὸν Γρανικὸν κειμένας Πηγάς. Ἀλλὰ καὶ ταύτας κατώρθωσε μετ' οὐ πολὺ νἀνακτήσῃ ὁ Βατάτζης, ἀναγκάσας τοὺς Λατίνους νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Διασωθεὶς δ' ὁ Βατάτζης ἐκ τοῦ νέου τούτου κινδύνου ἔσπευσε προθύμως ἀρωγὸς τῶν ἐν Κρήτῃ κατὰ τῶν Βενετῶν ἐπαναστατησάντων ἰθαγενῶν. Ἀλλ' ἡ ἐκστρατεία αὕτη τοῦ μεγαθύμου βασιλ

ὅςτις ἐθεώρει ἑαυτὸν τὸν φυσικὸν προστάτην τῶν ἁπανταχοῦ κατα δυναστευομένων Ἑλλήνων, ἀπέτυχε.

ιθ'.

Νίκαια καὶ Βουλγαρία.

Ἀνὴρ ὡς ὁ Βατάτζης φιλοπόλεμος καὶ τολμητίας, κατορθώσε νάποβῇ οὐ μόνον ἰσχυρὸς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἀνὰ τὸ Αἰγαῖο ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐν Βυζαντίῳ Λατίνους φοβερὸς ἕνεκα τ θαλασσοκρατίας, δὲν ἀπεδειλία εὐκόλως ἐκ τῶν ἀποτυχιῶν ὅσαι τυχ ἐπηκολούθουν εἰς τὰς παρατόλμους αὐτοῦ στρατείας. Μὴ ἀποβάλλ δὲ τὴν πίστιν εἰς τὸ ἐθνικὸν ὄνειρον τῆς παλινορθώσεως τῆς βυζα τιακῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἐκ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἐξώσε τῶν Φράγκων ἐπιδρομέων, ᾐσθάνετο, ὅτι ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκπτώ τῆς δυνάμεως τῶν Λατίνων ἤρκει πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ προγράμματ αὐτοῦ ἰσχυρὰ συμμαχία. Ταύτην δ' ἀνεζήτησε καὶ μέχρι τινὸς ρεν ἐν Βουλγαρίᾳ.

Εἴδομεν ὁσημέραι αὐξανόμενον τὸν τσάρον τῶν Βουλγάρων Ἀσὰ ἰδίως μετὰ τὴν καταπάλαισιν τοῦ Θεοδώρου Ἀγγέλου. Καὶ ἐξέλι μὲν διὰ τῆς ἥττης τοῦ ὁμογενοῦς βασιλέως δεινὸς ἀντίπαλος τ αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας, ἀλλ' ἦτο φόβος μὴ τὴν θέσιν αὐτ καταλάβῃ ὁ ἀλλόφυλος νικητής. Οὗτος δ' ὑπῆρξεν ὁ λόγος ὁ πείσ τὸν Ἰωάννην Βατάτζην νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν φιλίαν τοῦ Ἀσὰν κ καταστήσῃ αὐτὸν σύμμαχον ἀντὶ πολεμίου. Ἤγαγε δ' εἰς τὴν πα ἀμφοτέρων ἐπιδιωκομένην συμμαχίαν ἡ κηδεστία διὰ τῆς στέψεως τ ἑνδεκαέτους υἱοῦ τοῦ Βατάτζη Θεοδώρου μετὰ τῆς ἐννεαέτους θ γατρὸς τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Ἑλένης.

Συνήφθη δ' ἡ συμμαχία καὶ συνεφωνήθησαν τὰ τῆς στέψεως τῶ τέκνων τῷ 1235 ἐν Καλλιπόλει, ἥν, μετὰ τὴν πρώτην τοῦ Βατα τζη πρό τινων ἐτῶν ἐπίθεσιν καταληφθεῖσαν ὑπὸ τῶν Βενετῶν, στρα τεύσας ἐναντίον αὐτῶν ἐξεπολιόρκησεν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαία Ἐπιστέγασμα δὲ τῆς συμμαχίας καὶ τῆς κηδεστίας ὑπῆρξεν ἡ δ βασιλικῆς καὶ συνοδικῆς ἀποφάσεως ἀνακήρυξις ὡς αὐτοκεφάλου τ ἐκκλησίας τοῦ Τερνόβου, ἧς ὁ ἀρχιερεὺς ἀνηγορεύθη πατριάρχης ὑ αὐτῶν ἐκείνων, οἵτινες ἐπιμονώτατα εἶχον μείνει κεχωρισμένοι ἀ

τῆς ὁμοφύλου ἐκκλησίας τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀλλὰ τὴν πολιτικὴν ἀνάγκην τοῦ διαβήματος τούτου ἐξηγεῖ ἐν μέρει ἡ μετὰ τῆς Ῥώμης παλαιὰ ἐρωτοτροπία τῶν Βουλγάρων, ἥτις καὶ πάλιν ἔπειτ' ἀνενεώθη, ὅτε ἤρχισαν ψυχραινόμεναι αἱ πρὸς τὸν Βατάτζην σχέσεις τοῦ Ἀσάν. Ἡ ἀνάγκη τῆς συμμαχίας καὶ τῆς κοινῆς ὑπ' ἀμφοτέρων καταπολεμήσεως ἤγαγεν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας πρὸς ἀποφυγὴν τῆς μετὰ τοῦ πάπα κοινοπραγίας ὑπὲρ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνων. Ἄλλως δ' ἐγίνετο νῦν ἐπὶ τοῦ Βατάτζη ἀνάλογόν τι πρὸς τὰ γενόμενα πρότερον ἐπὶ τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως ὡς πρὸς τὴν Σερβίαν. Ἐν αὐτῇ εἶχεν ἐπιτραπῇ παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας Δημητρίου τοῦ Χωματιανοῦ ἡ ἀπὸ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος ἀπόσπασις τοῦ Πεκίου ὡς αὐτονόμου ἐκκλησίας τῆς Σερβίας. Ἀλλὰ τὸ αὐτοκέφαλον αὐτῆς κυρίως μόνον πολὺ ἀργότερον τῷ 1375 ἀνεγνωρίσθη ἀσυζητητεὶ ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, ὅπερ, καὶ πιεζόμενον ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς εἰς τοιαύτας παραχωρήσεις, δὲν ἔπαυε θεωροῦν τὰς ἀποσπωμένας ἐκκλησίας σχισματικάς.

Τῆς δὲ μετὰ τοῦ Ἀσὰν συμμαχίας τἀγαθὰ ἐπακόλουθα δὲν ἤργησαν νὰ φανῶσιν. Αἱ στρατιαὶ τῶν συμμάχων διέδραμον ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 1235 μέχρι τῶν μέσων τοῦ φθινοπώρου τὴν Θρᾴκην μέχρι τοῦ Στρυμόνος, ὑποτάσσουσαι τὰς ὑποκειμένας εἰς τοὺς Λατίνους πόλεις, καὶ οἱ νικηταὶ διενεμήθησαν τὴν κατακτηθεῖσαν χώραν. Καὶ ὁ μὲν Βατάτζης ἔλαβε τἀπὸ τῆς Καλλιπόλεως μέχρι τῆς Μαδύτου καὶ σύμπασαν τὴν θρᾳκικὴν χερσόνησον, ὁ δὲ Ἀσὰν τὰ βορειότερα καὶ δυσμικώτερα τῆς Θρᾴκης. Ὅρια δὲ τῶν δύο ἐπικρατειῶν ὡρίσθησαν πρὸς μὲν τὰ βορειοανατολικὰ τὸ ὄρος Γάνον, πρὸς δὲ δυσμὰς ὁ ποταμὸς Ἕβρος. Μετὰ δὲ τὰς νίκας ταύτας προεχώρησαν μέχρις αὐτῶν τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἣν καὶ ἤρχισαν πολιορκοῦντες. Ἀλλ' αἱ κατὰ θάλασσαν ἐπικουρίαι, ἃς ἀπέστειλαν αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις τῆς Ἰταλίας εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Βριέννιον, καίπερ ὅλως ἀνεπαρκῆ διαθέτοντα στρατόν, ἤρκεσαν εἰς αὐτόν, ὅπως ὑπεραμυνθῇ τῆς πόλεως σθεναρῶς, ἀναγκάσας τοὺς πολιορκητὰς νἀναζεύξωσι. Καὶ πάλιν δὲ πειραθέντες, καθ' ἃ φαίνεται, οἱ σύμμαχοι τῆς πολιορκίας τῆς βασιλευούσης τὸν χειμῶνα τοῦ 1236 ἀπεκρούσθησαν ἐκ νέου.

Οὐχ ἧττον αἱ ἐπιθέσεις αὗται κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐφ-
έβησαν ἐπὶ τοσοῦτον τὸν Λατῖνον αὐτοκράτορα, ὥςτε ἀπέστειλε πρ
τὸν πάπαν τὸν ἤδη αὐξηθέντα Βαλδουῖνον, ὅπως ὑποκινήσῃ δι' α
τοῦ νέαν σταυροφορίαν πρὸς διάσωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. '
δὲ Γρηγόριος ἔσπευσε μὲν νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν τοῦ βασ
λέως τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶ Δ' καὶ ἄλλων Φράγκων ἡγεμόνων, ἀλ-
τὰ ἐμπόδια τὰ παρεμβληθέντα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμ-
νίας Φρειδερίκου, οἰκειότατα διακειμένου πρὸς τὸν Βατάτζην, οὗ κ
τὴν θυγατέρα Ἄνναν ἐνυμφεύθη βραδύτερον, παρεκώλυσαν τὴν ἐ
τυχίαν τῶν διενεργουμένων ὑπὸ τοῦ πάπα. Καὶ μεταξὺ δὲ τοῦ Γρ
γορίου καὶ τοῦ Βατάτζη διημείφθη ἀλληλογραφία, ἡ δὲ περισωθεῖ
πρὸς τὸν πάπαν ἀπάντησις τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας δεικνυ
οὐ μόνον τὴν ἀγερωχίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν καρτερίαν, μεθ',
εἴχετο τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, περιφρονῶν καὶ μυσαττόμενος τοὺς Λα
νους ἐπιδρομεῖς.

Ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν τοιούτων ἐν τῇ Δύσει ἐνε
γειῶν ἡ ὑποστήριξις τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας παρὰ τῶν ναυτ
κῶν δυνάμεων τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν Φράγκων δυναστῶν τῆς Π
λοποννήσου ἔσωζε τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οὐχ ἧττον δ' ὁ ἐν αὐτ
θρόνος ἐσαλεύετο ἐφ' ὅσον ὑπῆρχεν ἡ συμμαχία τῆς Νικαίας καὶ τῆ
Βουλγαρίας. Ἤθελε δὲ πάντως ἐπέλθει μετὰ τὸν ἐν τῷ μεταξὺ συμ
βάντα θάνατον τοῦ Ἰωάννου Βριεννίου ἡ κατάλυσις τῆς λατινοκρα
τίας, ἂν μὴ οἱ σύμμαχοι διεσπῶντο.

Καὶ δὴ τῇ 23 Μαρτίου 1237 ἀπέθανεν ἐν Κωνσταντινουπόλει
Βριέννιος. Ἀπουσιάζοντος δὲ τοῦ Βαλδουίνου ἐν Εὐρώπῃ, ἐξελέχθ
περὶ τὸν Μάϊον ἐπίτροπος τοῦ θρόνου ὁ **Ἀσὲλ Δεκαὲ**, ὡς ὀνομάζ
ὁ Γεώργιος **Ἀκροπολίτης** τὸν **Anseau de Cahieu**, οὕτω καλούμε
νον ἀπὸ τοῦ ἐν Πικαρδίᾳ τῆς Γαλλίας τιμαρίου αὐτοῦ. Ἦτο δὲ οὗ
τος γαμβρὸς τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Εὐδοκίᾳ κα
κατὰ ταῦτα σύγγαμβρος τοῦ Ἰωάννου Βατάτζη.

Καὶ ἐξηκολούθησε μὲν καὶ ἐπὶ τῆς προςωρινῆς ταύτης ἀρχῆς το
κηδεστοῦ τοῦ Βατάτζη ἡ πολιτικὴ ἔχθρα τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Βυ
ζαντίου· ἀλλ' ὁ Ἀσάν, ἐπωφελούμενος τὴν ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Βριεν
νίου ἐπελθοῦσαν ἀνωμαλίαν, ἔκρινε κατάλληλον τὴν ὥραν, ὅπως ἰδιο
πραγήσῃ, ἀφιστάμενος τῆς μετὰ τοῦ Βατάτζη συμμαχίας. Πρῶτο
δ' αὐτοῦ διάβημα πρὸς διάσπασιν ἀπὸ τῆς αὐλῆς τῆς Νικαίας ὑπῆρ

ξεν ἡ ὅθεν χάριν ἁπλῆς ἐπαναβλέψεως εἰς Ἀδριανούπολιν μετάκλησις τῆς νεαρᾶς θυγατρὸς Ἑλένης, τῆς συζύγου Θεοδώρου τοῦ διαδόχου τοῦ θρόνου τῆς Νικαίας. Ἀλλὰ ταύτην, ἀφιχθεῖσαν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἀφήρπασεν ἄκουσαν εἰς Τέρνοβον.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ Ἀσὰν, διαφυγὼν τὸν ἐκ παρορμήσεως τοῦ πάπα Γρηγορίου ἀπειλούμενον ἐξ Οὐγγαρίας κίνδυνον πολέμου ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας καὶ συνδιαλλαχθεὶς μετὰ τῶν Λατίνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συνέπραξε μετ' αὐτῶν καὶ τῶν Κομάνων κατὰ τοῦ Βατάτζη. Εἶχον δ' εἰςορμήσει οἱ Κόμανοι εἰς τὴν Βουλγαρίαν, φεύγοντες τὰς ἐκ Ῥωσίας ἐπιδρομὰς τῶν ἀγρίων Μογγόλων τοῦ Τσιγγεσχάν. Ἀναγκασθεὶς δ' ὁ Ἀσὰν οὐ μόνον τὴν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ ἐγκατάστασιν ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ παρέλαβεν αὐτοὺς, καθ' ἃ καὶ οἱ Λατῖνοι, ἐπικούρους ἐν τῷ ἀρχομένῳ νέῳ ἀγῶνι κατὰ τοῦ Βατάτζη. Καὶ δὴ Βούλγαροι, Κόμανοι καὶ Λατῖνοι ἐπεχείρησαν τῷ 1239 κοινῇ τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν ὑπὸ φρουρῶν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας κατεχομένων πόλεων τῆς Θρᾴκης. Ἐν ᾧ δ' ἐπολιόρκουν τὴν Τζουρουλὸν, ἧς γενναίως ὑπερημύνετο ὁ τεταγμένος ὑπὸ τοῦ Βατάτζη εἰς φρούρησιν αὐτῆς Νικηφόρος Ταρχανειώτης, ἦλθεν εἰς τὸν Ἀσὰν ἐκ Βουλγαρίας τὸ ἄγγελμα, ὅτι ἡ σύζυγος αὐτοῦ Μαρία, ἥτις ἦτο θυγάτηρ τοῦ ῥηγὸς Οὐγγαρίας Ἀνδρέου Β' τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ τοῦ πρώην Λατίνου αὐτοκράτορος Ῥοβέρτου, ὁ υἱὸς καὶ ὁ Βούλγαρος πατριάρχης Ἰωακεὶμ ἀπέθανον ἐν Τερνόβῳ ἐκ λοιμοῦ. Δεισιδαίμων δὲ ὢν ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων καὶ ἐκλαβὼν τὰς συμφορὰς ταύτας ὡς ἀποτελέσματα θεομηνίας ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν Βατάτζην παρασπονδίας καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἁρπαγῆς τῆς θυγατρὸς, παραδοὺς εἰς τὸ πῦρ τὰς πολιορκητικὰς αὐτοῦ μηχανὰς, ἀνέζευξεν εἰς τὸ Τέρνοβον, ἀναγκάσας οὕτω καὶ τοὺς ἐγκαταλειφθέντας Λατίνους νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν. Καταληφθεὶς δ' ὑπὸ φόβου ἐπὶ τῇ θείᾳ δίκῃ καὶ μεταμεληθεὶς ἐπὶ τῇ ἐπιδειχθείσῃ πρὸς τὸν Βατάτζην διαγωγῇ, ἀπέδωκε μὲν εἰς αὐτὸν τὴν νύμφην, ἐζήτησε δὲ συγγνώμην καὶ ἀνενέωσε τοὺς προτέρους ὅρκους. Τούτους δ' ἐτήρησε μὲν αὐτὸς μέχρι τοῦ θανάτου, συμβάντος τὸν Ἰούνιον τοῦ 1241, διεφύλαξαν δὲ καὶ οἱ κηδεμόνες τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν ἀνηλίκου υἱοῦ Καλλιμάνου Α' (1241-1246).

ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Θεσσαλονίκης, δι᾽ ὧν τοῦτο διασπασθὲν ἀπέβαιν πρόχειρος λεία ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐξωτερικαὶ σχέσεις τῶν Ἀγγέλων μετεβάλλοντο. Μετὰ τὴν πρὸς τὸν Ἰωάννην εἰρήνευσιν τοῦ Ἀσάν, ἥτις διετηρήθη καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Καλλιμάνου, δὲν διεσπάσθη ἡ μετὰ τῶν Κομάνων συμμαχία τῶν Λατίνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ οἱ Ἄγγελοι εἶχον φιλίως μὲν πρὸς τοὺς Βουλγάρους, φιλίως δὲ πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνους καὶ τοὺς Φράγκους ἡγεμόνας τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ᾽ ἥκιστα φιλικαὶ ἦσαν μετὰ τὴν παρασπονδίαν μάλιστα τοῦ Μανουὴλ Ἀγγέλου αἱ σχέσεις τοῦ καὶ ἄλλως ἀντιπάλου τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης Βατάτζη πρὸς τοὺς Ἀγγέλους. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας διπλοῦν ἔκτοτε προετίθετο πρόγραμμα, τὴν κατάλυσιν τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἦτο δὲ προφανές, ὅτι ἡ καταπάλαισις τῶν Ἀγγέλων ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρόαγων τῆς πτώσεως τοῦ λατινικοῦ Βυζαντίου.

κα΄.

Αἱ νῖκαι τοῦ Βατάτζη.

Ὁ Ἰωάννης Βατάτζης, ἀποφασίσας τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλου, προέβη εἰς τὸ ἔργον παρασκευάσας τὰ πάντα μετὰ συνέσεως πολλῆς μικρὸν διαφερούσης δόλου. Καὶ πρῶτον μὲν ἐφρόντισε νὰ ἑλκύσῃ πλείστους ὅσους τῶν Κομάνων, οὓς καὶ ἐγκατῴκισεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀποσπάσας μὲν οὕτως αὐτοὺς ἀπὸ τῶν συμμάχων Φράγκων, καταστήσας δὲ δυνατὴν τὴν διὰ μισθοφόρων ἐξ αὐτῶν λαμβανομένων αὔξησιν τῆς ἰδίας στρατιᾶς. Ἀφ᾽ ἑτέρου δ᾽ ἐξησφάλισεν ἑαυτὸν ὁμολογήσας τῷ 1241 διετεῖς σπονδὰς μετὰ τοῦ Βαλδουίνου, ἐπιστρέψαντος τῷ 1240 ἐκ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης μετ᾽ ἀξίων λόγου πόρων, εἶτα δὲ καὶ μετὰ τῶν Βουλγάρων.

Οὕτω δὲ καταλλήλως προετοιμάσας τὰ πράγματα καὶ θεωρήσας ἐπιστάντα τὸν καιρὸν καταλλήλου ἐπιθέσεως ἐναντίον τοῦ ἀπομονωθέντος βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, προσεκάλεσε τὸν Θεόδωρον Ἄγγελον εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἐπιδείξας δ᾽ εἰς αὐτὸν δολερὰν φιλοφροσύνην, παρεκράτησε πράγματι τὸν τυφλὸν πατέρα τοῦ Ἰωάννου ἐν Νι-

ᾳ καθ' ὃν χρόνον αὐτὸς παρεσκευάζετο νὰ στρατεύσῃ ἐναντίον τοῦ
ῦ, στερουμένου οὕτω τῶν πολυτίμων πατρικῶν συμβουλῶν ἐν τῷ
κειμένῳ πολέμῳ.

Περατωθεισῶν δὲ τῶν παρασκευῶν, ὁ Βατάτζης, ἐνισχύσας τὴν ατιὰν διὰ Κομάνων μισθοφόρων, διεπεραιώθη τῷ 1242 τὸν Ἑλ-σποντον, ἀπεβίβασε τὴν στρατιὰν κατὰ τὰ παράλια τῆς Θράκης, ἐχώρησε κατὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ βασιλεύοντος Ἰωάννου. Καὶ τὰ γῆν μὲν συνεστράτευον μετὰ τοῦ Βατάτζη οἱ ἐπιφανέστατοι ν Νικαέων, ὁ Δημήτριος Τορνίκης, ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος, Ἀλέξιος Ῥαοὺλ, ὁ Νικηφόρος Ταρχανειώτης, ὁ Κοντοστέφανος, Πετραλίφας. Τοῦ δὲ στόλου ἦρχεν ὁ Μανουὴλ Κοντοφρὲ, ἐκ Φράγ-ν πιθανῶς ἕλκων τὸ γένος.

Παρελθὼν δ' ὁ Βατάτζης τὴν Χριστούπολιν, τὴν σημερινὴν Νέαν εβάλλαν, κειμένην πρὸς τὰ βορειοανατολικὰ τῆς Καβάλλας, τῆς απόλεως τῶν Βυζαντίνων, παραμείψας δὲ καὶ τὸν Στρυμόνα, ἔστη ὸ τοῦ φρουρίου τῆς Ῥεντίνης, κειμένου κατὰ τὸν Στρυμονικὸν κόλ-ν. Παρέλαβε δ' αὐτὸ ἄνευ ἀντιστάσεως, ἐπειδὴ οἱ φρουροῦντες τὸ εἶχον ἐγκαταλείψει, σπεύσαντες εἰς Θεσσαλονίκην πρὸς τὸν Ἰωάν-Ἄγγελον. Παραλαβὼν δ' εἶτα τὴν στρατιὰν προεχώρησε πρὸς Θεσσαλονίκην καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐν ἀποστάσει ἑνὸς περίπου τάρτου τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς πόλεως ἐν τόπῳ, ὅστις ἐκαλεῖτο Κῆ-ς τοῦ Προβατᾶ· συγχρόνως δὲ προσωρμίσθη παρὰ τὴν πόλιν καὶ στόλος τῆς Νικαίας. Ἀλλὰ τὰ πολιορκητικὰ μηχανήματα τοῦ τάτζη δὲν ἦσαν ἐπαρκῆ πρὸς ἄμεσον διὰ τακτικῆς πολιορκίας ωσιν τῆς Θεσσαλονίκης. Διὸ περιωρίσθη εἰς ἐκδρομὰς καὶ λεηλα-ίας τῶν πέριξ, ἀναμένων τὴν διὰ λιμοκτονίας πτῶσιν τῆς πόλεως. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ καὶ οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἔμενον ἀργοί, ἀλλὰ παρέβλαπτον διὰ τολμηρῶν ἐξόδων τοὺς παρακαθημένους.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε αἰφνίδιον ἐξ Ἀσίας ἄγγελμα ἠνάγ-κασε τὸν Βατάτζην νἀναζεύξῃ. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος, ὃν εἶχε καταλίπει ἀντιβασιλεύοντα ἐν Νικαίᾳ ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ Ἰωάν-νου Μουζάλωνος, ἐμήνυσεν εἰς αὐτὸν, ὅτι οἱ Τάταροι ἢ Μογγόλοι, νικήσαντες τοὺς Σελδσούκους, εἶχον ἀποβῆ ἀπειλητικώτατοι ἐν Μι-κρᾷ Ἀσίᾳ. Ἀληθῶς ἡ φυλὴ αὕτη, ἣν εἶχον ἀναδείξει ἐν τῇ ἀπω-τέρᾳ καὶ κεντρικῇ Ἀσίᾳ νικηφόρον αἱ μεγάλαι ἀνδραγαθίαι τοῦ πολυ-θρυλήτου Τσιγγισχὰν, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κραταιοῦ ἐκείνου

χαγάνου (1227) ὑπὸ τοὺς φιλοπολέμους αὐτου διαδόχους δὲν εἶχε παύσει οὖσα ὁ τρόμος τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Κυριεύσαντες τὴν Ῥωσίαν, ἧς καὶ ἐδέσποσαν ἐπὶ δύο ὅλους αἰῶνας καὶ ὑπερέκεινα, ἐτράπησαν ἀκάθεκτοι ἐπὶ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, καὶ μόνον ἡ γενναία ἀντίστασις, ἣς ἔτυχον κατὰ τὴν εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας προχώρησιν αὐτῶν, ἀνεχαίτισε τὴν ὑπ' αὐτῶν κατάκτησιν τῶν κεντρικῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς τῷ 1241 νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Ἀσίαν. Καὶ ἐσώθη μὲν ἀπ' αὐτῶν ἡ Εὐρώπη πλὴν τῆς Ῥωσίας, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐπίφοβοι ἀπέβησαν εἰς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ μετὰ τὴν εἰς αὐτὴν ἐπιστροφὴν καὶ τὰς νέας πρώτας νίκας. Κοινὸς κίνδυνος ἠπείλει τούς τε Σελδσούκους καὶ τὰς δύο ἑλληνικὰς αὐτοκρατορίας, τὴν τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τὴν τῆς Νικαίας. Δὲν ἦτο πλέον ὥρα ἐξωτερικῶν ἐπιχειρήσεων, ἐν ᾧ ἠπειλεῖτο αὐτὴ ἡ ἑστία τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Βατάτζης ἔδει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλά, πρὶν ἢ ἀναζεύξῃ, ἐθεώρησε συμφέρον νὰ συνδιαλλαχθῇ μετὰ τοῦ Ἰωάννου. Κατώρθωσε δὲ καί τι πλέον ὁ Βατάτζης, πείσας τὸν Ἰωάννην νὰ καταθέσῃ τὰ ἐπίσημα τῆς βασιλείας καὶ ἀποβάλῃ τὴν προσωνυμίαν βασιλέως, ἣν ἀντικατέστησε διὰ τῆς τοῦ δεσπότου. Καταλιπὼν δὲ τέλος ὁ Βατάτζης καὶ τὸν πατέρα τοῦ δεσπότου Θεόδωρον Ἄγγελον ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν τῷ 1243.

Ἐν δὲ τῇ Ἀσίᾳ ἐνισχύθη διὰ τῆς ἐναντίον τῶν Μογγόλων μετὰ τοῦ ἐν Ἰκονίῳ σουλτάνου τῶν Σελδσούκων Καϊχοσρόου Β' ἐν Τρέπόλει τῆς Λυδίας τῷ 1244 ὁμολογηθείσης συμμαχίας· συνεδέθη δὲ οἰκειότερον καὶ πρὸς τὸν φίλον αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερῖκον Β' διὰ τοῦ γάμου μετὰ τῆς νόθου αὐτοῦ θυγατρὸς Κωνσταντίας, ἥτις μετωνομάσθη κατὰ τὸ βυζαντιακὸν σύστημα Ἄννα. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἠσχολήθη εἰς τὴν αὔξησιν τῆς εὐημερίας καὶ τοῦ πλούτου τῶν ὑποτεταγμένων εἰς αὐτὸν χωρῶν, ἣν κατώρθωσε διὰ τῆς νοήμονος προστασίας τῆς γεωργίας ἐν ταῖς εὐφόροις ἐκείναις γαίαις. Ἀλλ' οὐχ ἧττον δὲν ἀπέβαλε τὸ σχέδιον τῆς ἐν καταλλήλῳ ὥρᾳ καταλύσεως τοῦ δεσποτάτου τῆς Θεσσαλονίκης τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον οὐδὲν εἶχε νὰ φοβηθῇ ἐκ τῆς ὁσημέραι μᾶλλον καταρρεούσης λατινικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου.

Ἡ δὲ κατάλληλος ὥρα δὲν ἤργησε νὰ ἐπέλθῃ ἐν ἔτει 1246. Κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος τὸ ἔδαφος κοινῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῶν τε Βουλγάρων καὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο προπαρεσκευασμένον

κα τοῦ προηγηθέντος θανάτου τοῦ τε δεσπότου Ἰωάννου καὶ τοῦ δεκαέτους τσάρου τῶν Βουλγάρων Καλλιμάνου. Καὶ πρῶτος μὲν μεν ἀποθάνει ὁ Ἰωάννης τῷ 1244, μετ' αὐτὸν δὲ τὸ θέρος τοῦ 46 ὁ Καλλιμάνος. Ἀμφοτέρων δ' οἱ διάδοχοι συνετέλεσαν εἰς κλονμὸν τῆς ἐμπεπιστευμένης εἰς αὐτοὺς ἀρχῆς, διότι τὸν μὲν Ἰωάνν διεδέχθη ὁ ἄσωτος, ἀσελγής, ὑπὸ διεφθαρμένων μειρακίων περιοιχιζόμενος καὶ εἰς πάντας ἀσυμπαθὴς ἀδελφὸς Δημήτριος, ἡ δὲ χὴ τοῦ Καλλιμάνου περιῆλθεν εἰς τὸν ἐκ τῆς Εἰρήνης τῆς θυγατρὸς τοῦ Θεοδώρου Ἀγγέλου υἱὸν Μιχαήλ, ἐν βρεφικῇ εὑρισκόμενον κίᾳ.

Τὸ δὲ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ Καλλιμάνου ἔμαθεν ὁ Βατάτζης ὥρᾳ εὐθέτῳ, ὅτε τελευτῶντος τοῦ Σεπτεμβρίου 1246 εὑρίσκετο ἤδη ρὰ τὸν Ἕβρον, διαβὰς τὸν Ἑλλήσποντον πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν εὐπαϊκῶν αὐτοῦ κτήσεων. Ἡ δ' εὐκαιρία τῆς ἐκ τοῦ αἰφνιδίου θατου τοῦ Καλλιμάνου, ὅστις ἐλέγετο δηλητηριασθείς, προκληθεῖσα ἐν λγαρίᾳ ἀνωμαλία παρεκίνησε τὸν αὐτοκράτορα νὰ στρέψῃ πρῶ τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Βουλγάρων, ὅπως ἀποσπάσῃ ἀπ' αὐτῶν τὰς ρας, ἃς εἶχεν ἄλλοτε καταλάβει ὁ Ἀσὰν ὡς σύμμαχος τοῦ Βατζη. Τὸ πρῶτον δ' ἐπετέθη κατὰ συμβουλὴν τοῦ μεγάλου δομεκου Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου ἐναντίον τῶν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τεχομένων Σερρῶν. Καὶ τὸ μὲν ἄστυ, κακῶς τυγχάνον τετειχιένον, εὐκόλως ἠδυνήθη νὰ κυριεύσῃ ἡ αὐτοκρατορικὴ στρατιά. Βραχὺ μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ ἄστεως παρέδωκε καὶ τὴν ἀκρόπολιν ὁ κραν αὐτῆς Βούλγαρος Δραγωτᾶς, πλουσίως ἀμειφθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιως. Μετὰ τῆς αὐτῆς δ' εὐχερείας παρεδόθησαν ἔπειτα εἰς τὸν Βατζην ὁ Μελένικος, ἡ Στενήμαχος, τὰ Τζέπαινα καὶ ἅπασα ἡ περὶ ν Ῥοδόπην χώρα καὶ πρὸς βορρᾶν ἐν Μακεδονίᾳ τὸ Σκούμπιον, τοι οἱ ἀρχαῖοι Στόβοι, ὁ Χοτοβός, τὰ Σκόπια, ὁ Βελισός, τὰ μέχρι Πριλάπου καὶ Πελαγονίας, ἡ Νευστάπολις, ἡ νῦν Νιάουσα, ὁ Πρόσακος καὶ ἡ Βέρροια. Οὕτως ὅριον μεταξὺ τῆς νέας ἀρχῆς τοῦ Βατάτζη καὶ τῆς κολοβωθείσης Βουλγαρίας ἔγεινεν ἀναιμωτὶ ὁ Ἕβρος· καὶ μέχρις αὐτῆς δὲ τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας ἐξικνοῦντο αἱ κτήσεις τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας, γενομένου σὺν τοῖς ἄλλοις κυρίου τοῦ Βελεβουδίου, εἰς ὃ ἀντιστοιχεῖ τὸ σημερινὸν Κεστενδίλ. Καὶ ἄλλην δὲ μείωσιν ὑπέστη τὸ βουλγαρικὸν κράτος, ἀποβαλὸν τὰς ἐν τῇ Ἀλ-

βανίᾳ καὶ δυτικῇ Μακεδονίᾳ κτήσεις, κυριευθείσας ὑπὸ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Μιχαήλ.

Αἱ δὲ ἀναίμακτοι αὗται ἐπιτυχίαι ἐθεωροῦντο ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκοῦσαι εἰς τὸν Βατάτζην, ὅστις παρεσκευάζετο νἀναζεύξῃ εἰς τὴν Ἀσίαν μεσοῦντος τοῦ Νοεμβρίου, ὅτε αἰφνίδιος τροπὴ τῶν ἐν τῷ δεσποτάτῳ τῆς Θεσσαλονίκης πραγμάτων ἤγαγεν αὐτὸν εἰς νέας ἀποφάσεις.

Ἦτο δὲ τὸ ἀπρόοπτον τοῦτο γεγονὸς δεινὴ συνωμοσία ἐξυφανθεῖσα κατὰ τοῦ ἀκολάστου καὶ ἀσυνέτου δεσπότου Δημητρίου, ἧς μετεῖχον οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν ἀνδρῶν τοῦ δεσποτάτου. Τὴν στάσιν δὲ ταύτην ἐπωφελούμενος ὁ Βατάτζης, καίπερ μὴ ἔχων ἐπαρκεῖς δυνάμεις, ἐπέπεσε κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης τελευτῶντος τοῦ Νοεμβρίου. Ἀνοιχθεισῶν δ' εἰς αὐτὸν τῶν πυλῶν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, παρέλαβε δὲ τὸν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καταφυγόντα νεαρὸν Δημήτριον, παραδοθέντα εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς Εἰρήνης τῆς συζύγου τοῦ Ἀσάν, ἐξασφαλισάσης τὴν ἀτιμωρησίαν αὐτοῦ. Καθείρξας δὲ τὸν Δημήτριον ἐν Λεντιανοῖς καὶ ἐγκαταστήσας διοικητὴν Θεσσαλονίκης τὸν Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον, ὑφ' ὃν ἐτάχθησαν οἱ φρούραρχοι τῶν λοιπῶν μακεδονικῶν πόλεων, ἀπεχώρησε τὸν Δεκέμβριον 1246 εἰς τὰ ἴδια.

κβ'.

Στρατεία τοῦ Βατάτζη κατὰ τῶν δεσποτῶν.

Διὰ τῶν ἀναιμάκτων ἐκείνων κατακτήσεων τοῦ Βατάτζη ἐμειώθη μὲν αἰσθητῶς ἡ ἰσχὺς καὶ τὸ κράτος τῶν Βουλγάρων, κατελύθη δὲ τὸ δεσποτᾶτον τῆς Θεσσαλονίκης. Ὑπελείφθησαν δ' ἔκτοτε δύο μόνον δεσπόται, ὁ τῆς Ἠπείρου Μιχαήλ, κατέχων πλὴν τῆς Ἠπείρου τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς Κερκύρας τἀπὸ Πλαταμῶνος πρὸς δυσμὰς μέχρι Πριλάπου, Πελαγονίας καὶ Ἀχρίδος, καὶ ὁ τυφλὸς Θεόδωρος, ἄρχων τῶν Βοδηνῶν, τῶν Σταριδόλων, τοῦ Στρόβου, κειμένων παρὰ τὴν λίμνην Ὀστρόβου, καὶ τῆς περὶ τὰς πόλεις ταύτας χώρας.

Ἀλλ' αἱ κατακτήσεις ἐκεῖναι ἦσαν καὶ τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας μείωσις ἀξία λόγου, δι' ἧς ἔτι μᾶλλον περιεστέλλετο ἡ δύναμις αὐτῆς, συνορευούσης τὸ ἑξῆς πρὸς ἀντίπαλον ἐπιφοβώτα

Ἀλλ᾽ ἐκέκτηντο ἀκόμη οὐχ ἧττον οἱ Λατῖνοι ἐν Θράκῃ δύο πόλεις, αἵτινες ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ὁρμητήρια αὐτῶν κατὰ τῶν νέων κτήσεων τοῦ Βατάτζη, τὴν Τζουρουλὸν, ἣν εἶχον καταλάβει τῷ **1240**, καὶ τὴν Βιζύην. Διὸ στρατεύσας ὁ Βατάτζης τῷ **1247** κατ᾽ αὐτῶν καὶ καταλαβὼν τὰς δύο ταύτας πόλεις ἀπέκοψε πᾶσαν κατὰ γῆν πρὸς δυσμὰς διέξοδον τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἀλλ᾽ ἐν ᾧ ἡ ἔκπτωσις τῶν Λατίνων τοῦ Βυζαντίου δὲν ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνάκτησιν τῶν ἀποβληθεισῶν κτήσεων, κίνδυνος αἴφνης παρέστη τῷ **1251** ὅθεν δὲν ἀνεμένετο. Καὶ μέχρι μὲν ἐκείνου τοῦ χρόνου φιλίως διέκειτο πρὸς τὸν Βατάτζην ὁ δεσπότης Μιχαὴλ, ὅςτις καὶ διὰ κηδεστίας συνεδέθη πρὸς αὐτὸν, τῆς ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ Βατάτζη Θεοδώρου ἐγγόνης αὐτοῦ Μαρίας μνηστευθείσης τὸν υἱὸν τοῦ δεσπότου Νικηφόρον. Τὸ δ᾽ ἔτος ἐκεῖνο ὁ Μιχαὴλ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιδράμῃ τὰς ἐν Θράκῃ κτήσεις τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας, ἐποφθαλμιῶν πάντοτε εἰς τὴν διὰ τῆς ἐνισχύσεως αὐτοῦ καταπάλαισιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ τοιαύτη μείωσις τῆς ἐν Εὐρώπῃ δυνάμεως τῶν Νικαέων δὲν συνέφερεν εἰς τὸν Βατάτζην. Διὸ ἀνέλαβε τὸ ἔαρ τοῦ **1251** νέαν στρατείαν, διαβὰς τὸν Ἑλλήςποντον πανστρατιᾷ μετὰ τοῦ Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου, τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, τοῦ Ἰωάννου Μακρηνοῦ, τοῦ Τυράννου Γουδέλη καὶ ἄλλων. Θέσιν δ᾽ ἀρχιστρατήγου ἐπεῖχεν ἐν τῷ βασιλικῷ στρατεύματι ὁ Νικηφόρος Ταρχανειώτης.

Καὶ τὸ μὲν κατ᾽ ἀρχὰς ἄριστα ἔβαινον τὰ τῆς στρατείας. Ὁ Βατάτζης κατέλαβε τὴν Θεσσαλονίκην, ἐξ αὐτῆς δ᾽ ἔσπευσεν ἐπὶ τὰ Βοδηνὰ, τὴν ἕδραν τοῦ Θεοδώρου Ἀγγέλου. Ἀλλ᾽ ὁ τυφλὸς δεσπότης, ὅςτις μετὰ πολλῆς τῆς πονηρίας εἶχεν ὑπεκκαύσει τὴν νέαν στάσιν τοῦ τολμηροῦ ἀνεψιοῦ, δὲν ἐδείχθη ἐπ᾽ ἴσης θαρραλέος ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ κινδύνου. Μὴ δυνάμενος νἀντεπεξέλθῃ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας, ἐγκατέλιπε τὰ Βοδηνὰ, καὶ ἔφυγε πρὸς τὸν Μιχαήλ. Ὁ δὲ Βατάτζης, κυριεύσας μετ᾽ οὐ πολὺ τὰ Βοδηνὰ, ἐστρατοπέδευσεν ἔν τινι τόπῳ ἐγγὺς τῆς λίμνης τοῦ Ὀστροβοῦ, καὶ ἐξαπέστειλε τοὺς περὶ αὐτὸν στρατηγοὺς εἰς δῄωσιν τῶν ὑποκειμένων εἰς τὸν Μιχαὴλ χωρῶν καὶ ἀνάκτησιν τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ κυριευθέντων πολισμάτων. Ἀλλὰ μικραὶ ἦσαν αἱ ἐπιτυχίαι τῶν ἐκπεμφθέντων. Ἐν ᾧ δὲ αὐτὸς μὲν ὁ βασιλεὺς ἐβαρυθύμει, τὸ δὲ στράτευμα, ἐπερχομένου ἤδη τοῦ χειμῶνος καὶ σπανιζόντων τῶν ἐπιτηδείων, ἠγανάκτει καὶ ἐγόγ-

γυζεν, αἰφνιδία τροπὴ ἐπελθοῦσα ἐπέρρωσεν ἀπροσδοκήτως τὰ τ[...] βασιλέως. Προῆλθε δ' ἡ τοιαύτη μεταβολὴ ἐκ τῆς εἰς τὸν αὐτ[ο]κράτορα τῆς Νικαίας προσχωρήσεως τοῦ γυναικαδέλφου τοῦ Μιχαὴ[λ] Θεοδώρου τοῦ Πετραλίφα, καὶ τῆς μετὰ τοῦ Βατάτζη συντάξε[ως] τοῦ ἀλβανικοῦ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἀλβανίᾳ στοιχείου ἐν τῷ προσώ[πῳ] τοῦ ἐκ Καστορίας πρόσφυγος Γλαβᾶ, ὅστις ἦτο πιθανώτατα Ἀλ[βα]νός, καὶ τοῦ ἐξ Ἀλβάνου, ἤτοι τοῦ σημερινοῦ Ἐλβασσὰν, προσ[ελ]θόντος Γουλάμου. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς πρὸς τὸν βασιλέα ἀποσ[κιρ]τήσεως αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὸν Βατάτζην προσχώρησις τῆς τε Κ[α]στορίας, τῆς Πρέσπας καὶ τῶν δύο Διαβόλεων, τῆς μικρᾶς καὶ [τῆς] μεγάλης.

Βλέπων δ' ὁ Μιχαὴλ τὰς ἀποστασίας ταύτας τῶν ὑφ' ἑαυτὸν τοπα[ρ]χῶν καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐπερχομένην ἐξασθένησιν τῶν ἰδίων δυνάμεω[ν] ἦλθε πρὸς τὸν Βατάτζην εἰς διαπραγματεύσεις. Ἀπέληξαν δ' αὗ[ται] εἰς συνομολόγησιν εἰρήνης διὰ τῆς εἰς τὸν Βατάτζην ὑπὸ τ[οῦ] Μιχαὴλ παραχωρήσεως τοῦ Πριλάπου, τοῦ Βελεσοῦ καὶ τῆς ἐν Ἀλ[ε]βανίᾳ ὀχυρᾶς Κρόας. Μετὰ δὲ τὴν καθομολόγησιν τῶν σπονδῶν τού[των] ἐν Λαρίσῃ οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Βατάτζη, ἐν οἷς καὶ ὁ ἱστορ[ι]κὸς Γεώργιος Ἀκροπολίτης, παραλαβόντες τὸν υἱὸν τοῦ Μιχαὴλ κα[ὶ] μνηστῆρα τῆς ἐγγόνης τοῦ βασιλέως καὶ δέσμιον τὸν θεῖον τοῦ δε[σ]πότου Θεόδωρον Ἄγγελον, ἐπέστρεψαν πρὸς τὸν Βατάτζην, σκη[νού]νούμενον ἐν Βοδηνοῖς. Παραχειμάσας δ' ὁ Βατάτζης ἐν ταύτῃ [τῇ] πόλει, ἅμα τῷ ἔαρι ἀναζεύξας ἀπῆλθεν εἰς ἐπιθεώρησιν τῶν νε[ο]κτήτων χωρῶν καὶ ἔπειτα, ἐπελθόντος ἤδη τοῦ φθινοπώρου 125[2] ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀφ' οὗ πρῶτον διὰ δίκης, καθ' ἅπαντ[ας] τοὺς τύπους τῆς μεσαιωνικῆς θεοδικίας γενομένης ἐν Φιλίπποις, ἀπ[ε]δείχθη ἡ ἀθωότης τοῦ ἐκ τῶν στρατηγῶν τοῦ Βατάτζη Μιχα[ὴλ] Παλαιολόγου, καταγγελθέντος ἐπὶ συνωμοτικοῖς σχεδίοις πρὸς σφ[ε]τερισμὸν τῆς βασιλείας.

Οὕτω δὲ συνετὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐκ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Ἀσία[ν] ἀπαγωγὴ τοῦ πολυμηχάνου Θεοδώρου Ἀγγέλου καὶ οὕτω σθεναρὰ [ἡ] κατὰ τὴν στρατείαν ἐκείνην καταπάλαισις τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ ὑπὸ τοῦ Βατάτζη, ὥστε ζῶντος αὐτοῦ δὲν ἐπεχείρησεν ὁ δεσπότης νὰ διαταράξῃ τὰς ἐν Λαρίσῃ ὁμολογηθείσας σπονδάς. Ἀλλὰ δὲν ἔμεινε πλέον ἔτη πολλὰ ἐν τῇ ζωῇ ὁ ἤδη γηραιὸς αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας. Ἤδη τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1254 ἐφάνησαν τὰ πρῶτα

συμπτώματα τῆς δυςδιαγνώστου νόσου, ἥτις, ὁσημέραι μᾶλλον κατερείπουσα τὸ τέως θαλερὸν σῶμα τοῦ ἀκμαίου γέροντος, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν πάσης τῶν ἰατρῶν τέχνης καὶ μετὰ ματαίαν προςκύνησιν τοῦ ἐν Σμύρνῃ ναοῦ τοῦ Χριστοῦ ἤγαγε τέλος τὸν βασιλέα, διατρίβοντα ἐν Νυμφαίῳ, εἰς τὸν τάφον τῇ 30 Ὀκτωβρίου 1255 ἐν ἡλικίᾳ ἑξήκοντα καὶ δύο ἐτῶν.

Διὰ δὲ τοῦ θανάτου τοῦ Βατάτζη, ὅςτις ἐπὶ τριάκοντα καὶ τρία ἔτη βασιλεύσας ἐνδόξως, διὰ μὲν συνετῆς διοικήσεως εἶχε προαγάγει τὴν εὐημερίαν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν ὑπηκόων, διὰ δὲ νικηφόρων στρατειῶν εἶχεν αὐξήσει αἰσθητῶς τὴν δύναμιν καὶ ἐπεκτείνει τὰ ὅρια τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας, ἡ παρ' αὐτοῦ παρασκευασθεῖσα καὶ ὥριμος ἤδη κατάλυσις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει λατινικῆς αὐτοκρατορίας ἀνεβλήθη ἐπὶ ὀλίγα ἔτη.

κγ΄.

Ὁ διάδοχος τοῦ Βατάτζη.

Τὸν Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1255 ἀνηγορεύετο ἐν Νυμφαίῳ διάδοχος τοῦ Ἰωάννη Βατάτζη ὁ ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως Εἰρήνης υἱὸς αὐτοῦ, ὅςτις, ἔχων ὡς βαπτιστικὸν ὄνομα τὸ τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου καὶ προςλαβὼν ὡς ἐπωνύμιον τὸ τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ οἴκου, εἶνε γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς Θεόδωρος Β΄ Λάσκαρις. Καὶ εἶχε μὲν ὁ νέος βασιλεὺς ἡλικίαν ἤδη τριάκοντα καὶ τριῶν ἐτῶν, περιεκόσμει δ' αὐτὸν παντοδαπή, μάλιστα δ' ἐκκλησιαστική, παιδεία, ἧς καρπὸς ὑπῆρξαν πλὴν ἐπιστολῶν, λόγων καὶ ἐγκωμίων διάφοροι ὕμνοι καὶ ἄλλαι θεολογικαὶ συγγραφαί. Αὐτὸς δὲ ὢν λόγιος, ἀνεδείχθη καὶ τῶν γραμμάτων κηδεμών, ἱδρύσας βιβλιοθήκας καὶ σχολεῖα καὶ κηδεμονεύσας ἄνδρας λογίους. Καὶ στρατιωτικοῦ δὲ ἤθους καὶ μεγαλοφροσύνης καὶ ἄλλων ἀρετῶν δὲν ἐστερεῖτο ὁ ἀνήρ, ἀλλ' ὑστέρει μεγάλως τοῦ πατρὸς ὡς πρὸς τὴν διοικητικὴν περίνοιαν, τὴν διπλωματικὴν τέχνην, τὴν οἰκονομικὴν πολιτείαν καὶ τὴν ὅλην ἐπιβολήν.

Εὐθὺς δ' ἡ πρώτη πρᾶξις τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδώρου Β΄, ἡ ἐκλογὴ πατριάρχου πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ βραχὺν χρόνον πρὸ τοῦ

Βατάτζη ἀποθανόντος Μανουὴλ Β' προεκάλεσεν οὐ μικρᾶς δυσαρεσκείας διὰ τὴν μετ' αὐθαιρεσίας προτίμησιν τοῦ μοναχοῦ Ἀρσενίου Αὐτωρειανοῦ ἀντὶ τοῦ ὑπό τε τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῶν ἐπισκόπων ὑποδεικνυομένου Νικηφόρου Βλεμμύδου, ἀνδρὸς λογιωτάτου, ὅστις ἦτο αὐτόχρημα κόσμημα τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας. Ὑπὸ τοῦ νέου πατριάρχου στεφθεὶς ὁ Θεόδωρος ἐν Νικαίᾳ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, ἔσπευσεν εἰς τὴν Θράκην, ἔνθα ἐκάλει αὐτὸν σοβαρὸς κίνδυνος.

Ὁ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Καλλομάνου διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀδελφὸς Μιχαὴλ, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Ἀσὰν καὶ Εἰρήνης τῆς θυγατρὸς τοῦ Θεοδώρου (1246-1257), ἐπωφελούμενος τὴν ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Βατάτζη ἐπελθοῦσαν ὁπωσδήποτ' ἐν Νικαίᾳ ἀνωμαλίαν, ὑπερέβη τὸν Αἷμον. Καίπερ συνδεόμενος διὰ κηδεστίας μετὰ τοῦ νέου αὐτοκράτορος, οὗ ἡ σύζυγος Ἑλένη ἦτο ἀδελφὴ τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων, ἐθεώρησε τὴν περίστασιν κατάλληλον, ὅπως ἀνακτήσῃ τὰς ὑπὸ τοῦ Βατάτζη κυριευθείσας ἐν Μακεδονίᾳ χώρας. Διαβὰς δὲ τὸν Ἕβρον, κατέλαβε τὴν Στενήμαχον καὶ ἄλλα περὶ τὴν Ῥοδόπην χωρία, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν παροικούντων ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις Βουλγάρων. Τοιαύτην δὲ κατάπληξιν προεκάλεσαν τἀγγέλματα ταῦτα ἐν Νικαίᾳ, ὥστε δύο πρὸς πάππου θεῖοι τοῦ βασιλέως ἀπέτρεπον ἀπὸ πάσης στρατείας ἐναντίον τῶν ἐπιδρομέων. Ἀλλ' ὑπερισχυσάσης τῆς φιλοπολέμου φατρίας, ἧς προΐστατο ὁ μέγας δομέστικος Γεώργιος Μουζάλων, ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις διέβη εἰς τὴν Εὐρώπην μετὰ μεγάλου πλήθους στρατιᾶς, τελευτῶντος τοῦ Ἰανουαρίου 1256.

Βραχὺν δὲ χρόνον μετὰ τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει στάθμευσιν ἡ ἐμπροσθοφυλακία αὐτοῦ, συμπλακεῖσα πρὸς τὴν τῶν Βουλγάρων, ἐξενίκησεν αὐτὴν, τρέψασα εἰς φυγὴν, καθ' ἣν πολλοὶ ὑπῆρξαν οἱ φονευθέντες καὶ ζωγρηθέντες, αἰχμαλωτισθέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς βουλγαρικῆς στρατιᾶς. Ἡ δὲ πρώτη αὕτη νίκη ἐνεθάρρυνε μεγάλως τὸν βασιλέα, ὅστις μετ' οὐ πολὺ κατελάμβανε τὴν Βερόην καὶ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἐξ αὐτῆς δ' ὡς ἐξ ὁρμητηρίου ἐκυρίευσε τὰ πρὸ μικροῦ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κυριευθέντα περὶ τὴν Ῥοδόπην πολίσματα. Ἔκτοτε δ' ἔβαινεν ἀπὸ ἐπιτυχίας εἰς ἐπιτυχίαν, ἐνσπείρας μὲν τὸν τρόμον τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ εἰς τοὺς Βουλγάρους, ματαιώσας δὲ τὴν μελετηθεῖσαν ὑπὸ Δραγωτᾶ τοῦ ἄρχοντος τοῦ περὶ τὸ Μελένικον στρατεύματος ἀποστασίαν καὶ ἀπαλλάξας μὲν τὴν πό-

λιν τῶν ἐπιθέσεων αὐτοῦ, εὐτυχήσας δὲ νὰ ἴδῃ ἐκλείποντα ἐκ δεινοῦ τραύματος τὸν ἀποστάτην. Ἀπάρας δ' ἔπειτα ἐκ τοῦ Μελενίκου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ διαβὰς τὸν Ἀξιὸν, ἐτράπη εἰς τὰ Βοδηνὰ καὶ τὸν Πρίλαπον, τὸν Βελεσὸν, τὴν Νευστάπολιν, ἧς τὴν θέσιν ἐπέχει σήμερον ἡ Νιάουστα, καὶ τὴν Στρούμμιτζαν, καὶ κατέληξε νικηφόρος εἰς τὰς Σέρρας, στηρίξας μὲν τοὺς ταλαιπωρουμένους ὑπὸ τῶν Βουλγάρων Ἕλληνας τῆς Μακεδονίας, ἀνακτήσας δὲ τὰς ὑπ' αὐτῶν καταληφθείσας πόλεις. Ἓν δὲ μόνον ὀχυρὸν πόλισμα, τὴν Τζέπαιναν, κειμένην κατὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Αἵμου καὶ τῆς Ῥοδόπης, δι' ὧν μέσων ῥέει ὁ Ἕβρος, δὲν ἠδυνήθη, καίπερ κατ' ἐπανάληψιν πειραθεὶς, νὰ καταλάβῃ ὁ Θεόδωρος. Ἀλλ' οὐχ ἧττον τὰ ἐπιτευχθέντα ἦσαν ἤδη καὶ καθ' ἑαυτὰ τοιαῦτα, ὥςτε ἤρκουν νὰ πείσωσι τὸν αὐτοκράτορα, ὅπως ἀναζεύξῃ τελευτῶντος τοῦ 1256, ἐπιστρέφων εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐν ᾗ παρίστατο ἀνάγκη αὐτοῦ ἕνεκεν ἀγγελλομένων ἐπιδρομῶν τῶν Ταττάρων.

Καὶ ἀφῆκε μὲν ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ἀναχωρῶν εἰς τὴν Ἀσίαν, φρουρὰν ἐν Εὐρώπῃ, σταθμεύουσαν ἐν Διδυμοτείχῳ τῆς Θρᾴκης ὑπὸ τὸν Μανουὴλ Λάσκαριν καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Μαργαρίτην, ἀλλ' ἀμφότεροι οὗτοι οἱ στρατηγοὶ ἦσαν ἀνίκανοι νἀντιπροςωπεύσωσι δεόντως τὸν βασιλέα καὶ συγκρατήσωσι τὰς νίκας αὐτοῦ. Πρὸς δὲ τὴν ἀνικανότητα ταύτην συνεδέθη καὶ ἡ παρακοὴ τῶν ῥητῶν διαταγῶν, ἃς εἶχεν ἀφήσει εἰς αὐτοὺς ἀναχωρῶν ὁ βασιλεύς. Καὶ δὴ, ὅτε ὁ τσάρος Μιχαὴλ, ἐπωφελούμενος τὴν ἀπουσίαν τοῦ Λασκάρεως καὶ συμμαχήσας μετὰ τῶν Κομάνων, ἐπέδραμε τὰς θρᾳκικὰς χώρας, οἱ στρατηγοὶ τοῦ αὐτοκράτορος παρὰ τὰ προσταχθέντα ὑπ' αὐτοῦ, ὅςτις τέως εἶχε φιλίως πρὸς τοὺς Κομάνους, οὐ μόνον ἐξῆλθον τῶν τειχῶν τοῦ Διδυμοτείχου, ἀλλὰ καὶ ἀντεπετέθησαν κατὰ τῶν Κομάνων, καίπερ εἰς τετρακιςχιλίους ἀνερχομένων. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἀφροσύνης αὐτῶν ὑπῆρξεν οἰκτρὰ πανωλεθρία, καθ' ἣν πολλοὶ μὲν ἔπεσον, ᾐχμαλωτίσθησαν δὲ πλὴν τοῦ Μαργαρίτου πολλοὶ, ἐξανδραποδισθέντες ὑπὸ τῶν νικησάντων Κομάνων εἰς τοὺς Βουλγάρους.

Μαθὼν δὲ τὰ συμβάντα ὁ Λάσκαρις, ὅςτις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε διαρρυθμίσει τὴν ἐν Ἀσίᾳ ἀνωμαλίαν διὰ νέων πρὸς τοὺς βαρβάρους συνθηκῶν, ἔσπευσε τὸ ἔαρ τοῦ 1257 καὶ πάλιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Καίτοι δὲ ἥ τε διάβασις αὐτοῦ καὶ ἡ ἀνὰ τὴν Θρᾴκην πορεία ὑπῆρξε ταχυτάτη, οὐδαμοῦ συνήντησε τὸ κύριον σῶμα τῶν πολεμίων, φυ-

γόντων ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι τῆς στρατείας αὐτοῦ. Μόνον δὲ τὴν
χρὰν μοῖραν τῶν Κομάνων συνεπλακη παρὰ τὴν Βιζύην, ἥτις ἐτρ
εἰς φυγήν, διαφθαρεῖσα ἔπειτα ὑπὸ τῶν πρὸς δίωξιν αὐτῆς τρατ
στρατηγῶν.

Ἡ δὲ φυγὴ αὕτη καὶ ἥττα τῶν Κομάνων ἐστέρησε πάσης ἐ
δος τὸν πάρ
χαὴλ, ὅστις ἐ
εἰς διαπραγμα
σεις πρὸς τὸν
δωρον, ὡμολ
μετ' αὐτοῦ σ
κας. Αἱ δὲ π
χωρήσεις, εἰ
ἠναγκάσθη νὰ
ϐῇ πρὸς τὸν
σκαριν, τοῦτ
μαρτυροῦσι τ
δυναμίαν α
τοῦτο δὲ συν
σαν εἰς με
αὔξησιν τοῦ
κράτορος τῆ
καίας, εἰς ὃν
σπότης ἐξεχώ
Σέρϐια καὶ τ
ράχιον. Ἐπε
δὲ ἡ συνθήκ
τῆς τελέσεω
γάμου τοῦ υἱ
Μιχαὴλ κα
Θεοδώρας Ν
ρου μετὰ τ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Β' ΛΑΣΚΑΡΙΣ
ΕΙΚΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ
ΕΝ ΜΟΝΑΧΩΙ

γατρὸς τοῦ Θεοδώρου Λασκαρεως Β' Μαρίας, ὧν τὴν μνηστε
δομεν πρὸ πολλοῦ τελεσθεῖσαν, ζῶντος ἔτι τοῦ Βατάτζη.

Μέγα δὲ ἦτο τὸ ἐκ τῆς ἐκχωρήσεως τῶν Σερϐίων καὶ τοῦ
χίου κέρδος τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας, ἐπεκτεινομένης τ

καὶ περιστελλούσης τὴν ἀρχὴν τῶν Ἀγγέλων. Ἀλλ' ἡ εἰρήνη ξὺ τῶν κηδεστῶν δὲν διήρκεσε μακρὸν χρόνον.

κδ'.

εόδωρος Λάσκαρις καὶ Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

λόγοι, οἵτινες εἶχον ἀναγκάσει τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν νὰ ἐπι-
η τελευτῶντος τοῦ 1257 ἐκ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Νίκαιαν,
τοῦτο μὲν ἡ ἀνάγκη ἀμύνης ἀπὸ τῶν ἀπειλούντων τὴν Ἀσίαν
τὸ κράτος τῆς Νικαίας Τατάρων, τοῦτο δὲ ἡ ἀγγελθεῖσα πρὸς
Πέρσας φυγὴ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου.

κὶ τὰ μὲν ἐξωτερικὰ ἐν Ἀσίᾳ πράγματα διερρύθμισεν, ἐλθὼν ἐν
εσιν ἀρχομένου τοῦ 1258 εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ σουλτάνου
Ἰκονίου Ἀθατίνου Β' (1247-1261), τοῦ υἱοῦ, δολοφόνου καὶ
χου τοῦ Καϊχοσρόου Β' (1237-1247), καὶ ἀνανεώσας μετ' αὐ-
τὰς ἐπὶ τοῦ Βατάτζη συνθήκας, ἃς καθίστανεν ἀναγκαίας ὁ κοι-
ένδυνος ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ μεγάλως μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐκ
Εὐρώπης πλὴν τῆς Ῥωσίας, ἐν ᾗ ἐξηκολούθησαν ἀκόμη ἄρχον-
πὶ μακρόν, ἐπεκταθέντων καὶ ἰσχυσάντων Μογγόλων ἢ Τατά-
Καρπὸς δὲ τῆς συνθήκης ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ σουλτάνου
ὸν Θεόδωρον Λάσκαριν παραχώρησις τῆς Λαοδικείας, τῶν Χωνῶν
δύο παρὰ τὴν πόλιν ταύτην τῆς Φρυγίας ὀχυρῶν φρουρίων, τῆς
κίνης καὶ τῆς Ὑψηλῆς. Ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ βασιλείου τῆς Νι-
δὲν ἦτο τοιαύτη, ὥςτε νὰ δυνηθῇ ὁ Λάσκαρις νὰ κρατήσῃ πό-
καὶ φρούρια μακρὰν κείμενα· διὸ ἀπέδωκεν αὐτὰ μετ' οὐ πολὺ
ὸν σουλτάνον. Ἴσως δὲ ἡ ἐγκατάλειψις αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν σει-
ἐκείνων τῶν μέτρων, δι' ὧν οἱ αὐτοκράτορες τῆς Νικαίας κατ-
σαν ὁτὲ μὲν διὰ συμμαχιῶν, ὁτὲ διὰ δόλου νὰ σωθῶσιν ἀπὸ
ποτάξεως ὑπὸ τῶν Τατάρων, ἣν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκφύγῃ εἰς τέ-
Ἀθατίνης, ἀναγκασθεὶς νἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐ-
καὶ γενόμενος φόρου ὑποτελὴς εἰς αὐτούς.

δ' ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑφιστάμενοι κίνδυνοι καὶ τὰ ἐκ τῆς Εὐρώ-
δυςάρεστ' ἀγγέλματα ἔπεισαν τὸν αὐτοκράτορα νὰ συνδιαλλαχθῇ
τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου.

Ἦτο δὲ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος τῶν κραταιοτάτων ἀνδρῶν ἐν τ αὐτοκρατορίᾳ τῆς Νικαίας, καὶ κατήγετο ἐξ οἴκου ἀρχαίου, διακρ θέντος ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν ἤδη Νικηφόρου τοῦ Βοτε νειάτου. Εἰς τὰς φλέβας αὐτοῦ ἔρρεεν αἷμα βασιλικόν. Ἦτο υἱὸς τ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, μεγάλου δομεστίκου, ἤτοι ἀρχιστρατήγ Θεοδώρου Α΄ τοῦ Λασκάρεως καὶ Ἰωάννου τοῦ Βατάτζη. Τοῦ Ἀ δρονίκου δὲ τούτου ὁ πατὴρ Ἀλέξιος εἶχε σύζυγον Εἰρήνην τὴν θ γατέρα τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου Ἀγγέλου Κομνηνοῦ, ὅστις προώρ τὸν γαμβρὸν ὡς διάδοχον αὐτοκράτορα. Ταχεῖα δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἐν Ν καίᾳ προαγωγὴ τοῦ τρισεγγόνου ἐκείνου τοῦ Ἀλεξίου Ἀγγέλου δι τε τοῦ γένους τὸ ἐπιφανὲς καὶ τὰς κοσμούσας αὐτὸν ἀρετάς. Νεαρὸ ἔτι ὢν ἦτο τῶν διακεκριμένων ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς τοῦ Βατά τζη. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου ἡ δύναμις τῶ Παλαιολόγων, ὥστ' ἐν ἔτει 1251 ὁ μὲν πατὴρ Ἀνδρόνικος, ὁ μέγα δομέστικος, κατεῖχεν ὡς δοὺξ Θεσσαλονίκης θέσιν σχεδὸν ἡγεμονικὴν ὁ δὲ Μιχαὴλ, καίπερ μόνον τὸ εἰκοστὸν ἕβδομον τῆς ἡλικίας ἔτο ἄγων, ἅτε γεννηθεὶς τῷ 1224, ἦτο τοπάρχης Μελενίκου καὶ Σερ ρῶν. Καταγγελθεὶς δ' ἀδίκως εἰς τὸν βασιλέα ἐπὶ μελετωμένῃ συνω μοσίᾳ ἐξέφυγε πᾶσαν τιμωρίαν, ἀποδειχθείσης τῆς ἀθωότητος αὐτοῦ Διετρανώθη δὲ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην οὐ μόνον αὐτοῦ τοῦ Πα λαιολόγου ἡ παρρησία καὶ ἡ εὐθύτης καὶ ἡ ἐλευθεροφροσύνη, ἀλλ καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν ἀγάπη τοῦ τε πλήθους καὶ τῶν ἐν τέλει. Ἀλλ παρὰ πάντα ταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις ἐξηκολούθησεν ὑποπτεύ τὸν Παλαιολόγον, ἡσύχασε μόνον ὅτ' ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ἔνορκον δε βεβαίωσιν πίστεως. Τότε δὲ συνδιηλλάγη πρὸς αὐτὸν τελείως, εἰσαγ γὼν εἰς τὸν ἴδιον οἶκον ὡς γαμβρὸν ἐπὶ τῇ Θεοδώρᾳ Δουκαίνῃ, ἐγ γόνῃ τοῦ ἀδελφοῦ Ἰσαακίου τοῦ Δούκα.

Καὶ τὰ μὲν ὑπόλοιπα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ Βατάτζη διῆλθον ἐν εἰ ρήνῃ ἢ μᾶλλον ἐν λυκοφιλίᾳ μεταξὺ τῶν κηδεστῶν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἐκείνου οἱ περὶ τὸν Θεόδωρον Β΄ Λάσκαριν ὑπενόμευον τὸν Παλαιολόγον ἐκ φθόνου. Ὑπ' αὐτῶν δὲ παροξυνό μενος ὁ αὐτοκράτωρ ἐφέρετο πολλάκις χαλεπῶς πρὸς τὸν Μιχαὴλ καὶ ὠργίζετο κατ' αὐτοῦ καὶ ἠπείλει καὶ ἐξηυτέλιζε τὸν ἄνδρα δη μοσίᾳ. Αἱ δὲ τοιαῦται ἀπειλαὶ καὶ ταπεινώσεις ἠνάγκασαν αὐτὸν τὸ φθινόπωρον τοῦ 1257, ἐν ᾧ εὑρίσκετο ἐν Μεσοθυνίᾳ ὡς ἀρχηγὸ τοῦ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας στρατοῦ, νὰ ἐγκατα

λίπῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ καὶ αὐτομολήσῃ πρὸς τὸν σουλτάνον τῶν Περσῶν. Καὶ ἔσπευσε μὲν ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις ἐπὶ τούτῳ τῷ ἀγγέλματι νὰ διαβῇ ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν, τελευτῶντος τοῦ Ὀκτωβρίου, καταλιπὼν ἐν μὲν Θεσσαλονίκῃ τὸν θεῖον Μιχαὴλ Λάσκαριν, ἄλλους δὲ φρουράρχους ἐν ἄλλοις τῶν ὀχυρῶν χωρίων τῆς Μακεδονίας καὶ Ἀλβανίας. Μετὰ δὲ τὴν διαρρύθμισιν τῶν πρὸς τὸν Ἀθασίνην σχέσεων ἔπεισε διὰ γραμμάτων τὸν παρ' αὐτῷ διατρίβοντα καὶ ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ ἤδη κατὰ τῶν Ταττάρων ἀγωνισθέντα Παλαιολόγον νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς ἑαυτόν. Ὑποσχεθεὶς δὲ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐνόρκως πίστιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην καὶ τοὺς διαδόχους αὐτῶν, περιεβλήθη καὶ πάλιν ἣν καὶ πρότερον κατεῖχεν ἀρχὴν μεγάλου κοντοσταύλου, καὶ παρεσκευάσθη νὰ ὑπηρετήσῃ καὶ πάλιν τὴν βασιλείαν.

κε'.

Πόλεμος πρὸς τὸν Ἄγγελον. Θάνατος Λασκάρεως.

Ἔσπευσε δὲ ὁ Θεόδωρος νὰ συνδιαλλαγῇ πρὸς τὸν Παλαιολόγον, διότι νέα καὶ πάλιν ἐπεκρέμαντο ἐκ τῆς Εὐρώπης νέφη. Ὁ ἡττημένος δεσπότης τῆς Ἠπείρου βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν καθομολόγησιν τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας συνθήκης ἀνελάμβανε καὶ πάλιν τὸν κατ' αὐτοῦ ἀγῶνα. Καὶ ἀρχὴ μὲν τῆς νέας ἀποστασίας τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ὑπῆρξεν ἡ εἰς αὐτὸν προσχώρησις τοῦ ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου διορισθέντος τοπάρχου τοῦ Ἐλβασσὰν Κωνσταντίνου τοῦ Χαβάρωνος καὶ ἡ ἀμέσως μετ' αὐτὴν σύνταξις τῶν Ἀλβανῶν μετὰ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου. Ἐπετάχυνε δὲ τὴν πρόοδον τοῦ Μιχαὴλ Β' ἡ ἀσυνταξία καὶ ἡ ἀνικανότης τῶν ἐν Μακεδονίᾳ φρουράρχων τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἡ εἰς τὴν χώραν ταύτην εἰσβολὴ σερβικοῦ στρατοῦ, ἀποσταλέντος ὑπὸ τοῦ κράλη τῶν Σέρβων Οὔρεσι. Καὶ οἱ μὲν Σέρβοι ἐνίκησαν τὴν κατ' αὐτῶν ἀντιταχθεῖσαν στρατιὰν τοῦ Λασκάρεως περὶ τὸ Πρίλαπον, ὁ δὲ δεσπότης τῆς Ἠπείρου ἀνέλαβε μετὰ τὴν σερβικὴν ταύτην νίκην θαρραλέος τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς πόλεως ταύτης, ἣν ὑπερήσπιζεν ὁ ἔμπιστος τοῦ αὐτοκράτορος πραίτωρ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, ὁ γνωστὸς ἱστορικός.

Ἐν τούτοις δ' ἡ περὶ τὸν Παλαιολόγον ἐξ Ἀσίας διαβιβασθε εὐάριθμος στρατιά, συνενωθεῖσα ἐν Μακεδονίᾳ μετὰ τῆς ὑπὸ τὸν θ του αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Λάσκαριν, ἐδῄωσε τὰ περὶ τὴν Βέρροι κατεχομένην ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, καὶ ἔπειτα κατεσκήν περὶ τὰ Βοδηνά. Καὶ ἐνίκησε μὲν ὁ Παλαιολόγος μετὰ τῶν ὑπὸ Λάσκαριν τασσομένων ἐπιλέκτων Παφλαγόνων τοὺς ἐναντίον αὐ ἀντεπεξελθόντας λογάδας στρατιώτας τοῦ Μιχαὴλ, οὓς οὗτος ἐξα στειλεν ἐναντίον τῶν αὐτοκρατορικῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ νόθου ι Θεοδώρου· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πλήξας διὰ τοῦ δόρατος κατέρριψεν ε τοῦ ἵππου τὸν ἐναντίον αὐτοῦ ἐπιτεθέντα Θεόδωρον, ὅστις καὶ πα δοθεὶς εἴς τινα τῶν ὑπηρετούντων ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ στρατιᾷ Τοι κων ἐφονεύθη παρ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ ἧττα αὕτη τοῦ μικροῦ ἐκεί ἀποσπάσματος καὶ ὁ φόνος τοῦ Θεοδώρου δὲν ἀνεχαίτισαν τὸ ἔργ τοῦ Μιχαὴλ, ὅστις, ἀποφυγὼν νἀντιμετρηθῇ πρὸς τὸν Παλαιολόγ καὶ τὸν Λάσκαριν ἐν μάχῃ ἐκ τοῦ συστάδην, ἐξηκολούθησε τὴν π λιορκίαν τοῦ Πριλάπου. Καὶ ἡ μὲν ἐν αὐτῷ φρουρὰ ὑπὸ τὸν Ἀκρ πολίτην ἀντέταξεν ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας γενναίαν ἀντίστασιν, ἀλλ' οι ἧττον ἀνέῳξε νύκτωρ τὰς πύλας τῆς πόλεως ἡ προδοσία τῶν πολ τῶν, προσχωρησάντων εἰς τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου. Τὴν δ' ὑστ ραίαν τῆς νυκτερινῆς ἐκείνης ἁλώσεως οἱ περὶ τὸν Μιχαὴλ κατελά βανον ἀμαχητὶ καὶ τὴν ἀκρόπολιν, εἰς ἣν εἶχον φύγει ἄλλοι τε κ ὁ Ἀκροπολίτης.

Ἡ δὲ παράδοσις τοῦ Πριλάπου ἔδιδε τὸ σύνθημα τῆς ὑπὸ τ Μιχαὴλ Ἀγγέλου καταλήψεως τῶν δυτικῶν πόλεων τῆς Μακε νίας. Ἀνεπάρκεια τῶν ἐν τῇ χώρᾳ δυνάμεων τοῦ αὐτοκράτορος τ Νικαίας, ἀντιπάθεια τῶν ἰθαγενῶν πρὸς τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν κ προτίμησις τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου, τέλος δὲ πυκναὶ αὐτομολί τῶν στρατηγῶν τῶν πρὸς φρούρησιν τῶν μακεδονικῶν πόλεων τετ γμένων ὑπὸ τοῦ Λασκάρεως ὑπῆρξαν τὰ αἴτια τῆς τοιαύτης ταχεί ἐπικρατήσεως τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου. Ῥητῶς δὲ μνημονεύονται μετ στάντες πρὸς τοῦτον ἐκ τῶν αὐτοκρατορικῶν πλὴν ἄλλων ὁ Σχο τέριος Ξυλέας, ὁ Μανουὴλ Ῥαμπτᾶς, ὁ Πουλάχας καὶ ὁ φρούρα χος Ἀχρίδος Ἰωάννης ὁ Νεστόγγος.

Οὕτως ἐκ μὲν τῆς προτέρας μεγάλης ἐν Εὐρώπῃ ἀρχῆς τοῦ Λ σκάρεως ὑπελείποντο μόνον αἱ θρᾳκικαὶ χῶραι καὶ ἐν Μακεδονί Θεσσαλονίκη, ἐκ δὲ τῶν ἐπιφανῶν στρατηγῶν τοῦ αὐτοκράτορος

Μακεδονία δύο κυρίως ἐξηκολούθουν μένοντες πιστοὶ εἰς αὐτόν, ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης καὶ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος. Ἀλλ' ἐκεῖνος μέν, παρασπόνδως κρατηθεὶς ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Πριλάπου, περιήγετο δέσμιος ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ὁ δὲ Παλαιολόγος, διατρίβων ἐν Θεσσαλονίκῃ, συνελήφθη ὑπὸ τοῦ κόμιτος τῶν βασιλικῶν ἵππων Χαδηνοῦ κατὰ διαταγὴν τοῦ φιλυπόπτου καὶ δεισιδαίμονος Λασκάρεως, ὑποπτευομένου, ὅτι μαγγανεῖαι αὐτοῦ ἦσαν τὸ αἴτιον τῆς κατεχούσης αὐτὸν ἐγκεφαλικῆς νόσου, ἣν συνώδευον συμπτώματα ἐπιληπτικά. Ἀχθεὶς δ' εἰς τὴν Ἀσίαν καθείρχθη ὡς ὑπόδικος, κελεύσαντος τοῦ βασιλέως.

Ἐν τούτοις δ' ἡ νόσος τοῦ Λασκάρεως, ὁσημέραι χωροῦσα ἐπὶ τὰ χείρω, κατέστησεν αὐτὸν δύςτροπον καὶ εὐεπίφορον εἰς τὴν ὠμότητα. Τείνων δ' εὐήκοον οὖς εἰς τὰς κακοβούλους εἰςηγήσεις δολοπλόκων συμβούλων, ἐν οἷς ἐξεῖχεν ὁ μέγας παρ' αὐτῷ ἰσχύων οἶκος τῶν Μουζαλώνων, τοῦ μὲν Παλαιολόγου παρέτεινε τὴν δέσμευσιν, ἀναβάλλων τὴν δίκην, προέβαινε δ' εἰς τὴν φυλάκισιν, τὴν τύφλωσιν ἢ τὴν ἐν μοναῖς ἔγκλεισιν πάντων τῶν θεωρουμένων ὑπόπτων, ὧν τινες ἦσαν ἁπλῶς ἐχθροὶ τῶν αὐλικῶν. Οὕτω κατεδιώχθησαν καὶ ἐτιμωρήθησαν ὁ Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος, ὁ Κωνσταντῖνος Τορνίκης, ὁ Θεόδωρος Φιλῆς, ὁ Γεώργιος Ζαγαρομμάτης, ὁ Νικηφόρος Ἀλυάττης καὶ ἄλλοι τῶν χρηστῶν καὶ ἐπιφανῶν.

Κατὰ ταῦτα ἡ φιλέκδικος ὁρμὴ τοῦ πρωτοβεστιαρίου Γεωργίου Μουζάλωνος εἶχε γεννήσει ἐν τῷ βασιλείῳ δυςαρεσκείας καὶ σκάνδαλα καὶ προπαρασκευάσει στάσιν δεινήν. Δὲν ἤργησε δὲ αὕτη πράγματι νὰ ἐκραγῇ, ὅτε ὁ βασιλεύς, ὑποκύψας εἰς τὴν ἀθεράπευτον νόσον, ἔκλεισε τέλος τοὺς ὀφθαλμούς, ἀφ' οὗ πρότερον περιεβλήθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα, τελευτῶντος τοῦ Αὐγούστου 1258, ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν τριάκοντα καὶ ἓξ συμπεπληρωμένων μετὰ βασιλείαν ἐτῶν τριῶν καὶ μηνῶν δέκα, καὶ ἐτάφη ἐν τῇ μονῇ τῶν Σωσάνδρων παρὰ τὴν Μαγνησίαν, ἔνθα ἔκειτο καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἰωάννης Βατάτζης.

κς'.

Αἱ βαρωνεῖαι τῆς φραγκικῆς Πελοποννήσο

Ἡ παρακολούθησις τῆς αὐξήσεως τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ι καὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ αὐτῆς τοῦτο μὲν πρὸς τὴν ἀντίζηλοι κρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος, τοῦτο δὲ πρὸς τὸ δεσποτᾶτον τῆς ρου, ἐν οἷς χρόνοις ὁσημέραι κατέρρεεν ἡ ἐν Βυζαντίῳ ἀρχὴ τ τίνων, ἀπεμάκρυνεν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἐξιστορήσεως τῶν περαιτε χῶν τῆς φραγκοκρατουμένης Πελοποννήσου.

παρὰ τὸν ἐλαιῶνα τοῦ Κουντούρου νίκη τῶν Φράγκ ἣν ἐπηκολούθησεν ἡ διὰ τῶν μεταγενεστέρων αὐτῶν ἐπιτυχι ἔκτασις τῶν κατακτήσεων, καθ' ἃ ἐξιστορήσαμεν ἤδη, εἶχε δώσει τὴν Πελοπόννησον ἀνίσχυρον καὶ δεσμίαν εἰς τοὺς Ἑι ἐπιδρομεῖς. Πανσθενὴς δὲ ἀπέβη κατὰ μικρὸν ὁ τὸν Σαμπλίττ πληρώσας ὡς βαΐλος τῆς Πελοποννήσου Γοδοφρέδος ὁ Βιλλαρί ὅςτις, ἐπὶ τῆς ἰδίας δυνάμεως καὶ τῆς τῶν ὑπ' αὐτὸν εὐπο ἐρειδόμενος, ἠρνεῖτο ἤδη εἰς τὴν λατινικὴν ἐκκλησίαν τὴν ἀ καὶ ἀπηξίου νὰ συμμετάσχῃ τῆς ἐν Ῥαβεννίκῃ ἐκκλησιαστικ όδου τοῦ Μαΐου 1210, δι' ἧς διερρυθμίσθησαν αἱ διατεταρα σχέσεις τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας πρὸς τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς λατινοκρατουμέναις ἑλληνικαῖς χώραις.

Ἀληθῶς ἡ ἤδη προηγηθεῖσα ἀνάδειξις τοῦ Γοδοφρέδου Ι δουίνου ὡς στρατοπεδάρχου τοῦ Μορέως ὑπὸ τοῦ Λατίνου αὐ τορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐρρίκου εἶχεν ὑπάρξει τὸ βῆμα τῆς ἐνισχύσεως αὐτοῦ. Ταύτην δὲ δὲν ἐκλόνησαν τὰ με ἅλωσιν τῆς Κορίνθου, τοῦ Ἄργους καὶ τοῦ Ναυπλίου παρασ εἰς τὸν κύριον τῶν Ἀθηνῶν Ὄθωνα Δελαρὸς καὶ τοὺς διαδόχ τοῦ προνόμια ἐν ταῖς πόλεσιν ἐκείναις, ὧν τὴν ἐπιδεσποτείαν λούθησεν ἔχων ὁ Βιλλαρδουῖνος.

Ὀλίγα ἔτη ἀληθῶς εἶχον ἀρκέσει, ὅπως ὁ νέος ἡγεμὼν τ λοποννήσου, ὃν οἱ μὲν Λατῖνοι προςωνόμαζον πρίγκιπα τῆς Ἀ οἱ δὲ ἰθαγενεῖς αὐθέντην, ἀπὸ τοῦ τὸ πρῶτον ἐπικυρωθέντο τιμαρίου τῆς Καλαμάτας καὶ τῆς Ἀρκαδιᾶς, ὅπερ εἶχε λε ἀντάλλαγμα τῶν πρὸς τὸν Σαμπλίττην ὑπηρεσιῶν, ἀναδειχ

ιος συμπάσης τῆς χερσονήσου. Καὶ τὸ μὲν ὑπὸ τῶν Λατίνων εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ διδόμενον ἐπίσημον ὄνομα ἦτο ἀναβίωσις τοῦ ὀνόματος τῆς Ἀχαΐας ἐκείνου, ὑφ' ὃ ἡ Ἑλλὰς ἐτάσσετο εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἀνεπισήμως δὲ ἄρχεται διαδιδόμενον τὸ μεσαιωνικὸν ἐκεῖνο ὄνομα τῆς Πελοποννήσου, ὅπερ οὐ μόνον παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἔμελλε νὰ κρατήσῃ μέχρι καὶ τῆς σήμερον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν Ἑσπερίων καὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς νὰ γείνῃ δεκτόν, καταδικάζον εἰς λησμοσύνην ἐπὶ μακρὸν τὴν ἀρχαίαν ὀνομασίαν τῆς χερσονήσου. Εἶνε δὲ τοῦτο τὸ ὄνομα ὁ Μορέας, ὅπερ καὶ ὑπὸ τοὺς τύπους τὸ Μόρον, ἡ Μορέα, τὸ Μόρεον παρουσιάζεται σποραδικῶς.

Καὶ ὁ μὲν πρῶτος χρόνος τῆς ἐμφανίσεως τοῦ νέου τούτου ὀνόματος παραμένει ἄγνωστος· ἡ δὲ πρώτη περὶ αὐτοῦ σωζομένη ἔν τινι σημειώματι ἑλληνικοῦ τινος χειρογράφου μαρτυρία ἀνέρχεται εἰς τὸ ἔτος 1111. Μεγάλη δ' ἔγεινε συζήτησις καὶ πολλαὶ ἐξηνέχθησαν γνῶμαι περὶ τῆς προελεύσεως καὶ τῆς σημασίας αὐτοῦ, ὅπερ καὶ ἐκ τῆς σλαβικῆς ἠθέλησαν νὰ ἐτυμολογήσωσιν ἀτόπως. Δύναται δ' ὅμως νὰ θεωρηθῇ βέβαιον, ὅτι ἡ πιθανωτάτη τῶν ἐτυμολογιῶν εἶνε ἡ ἐκ τοῦ δένδρου τῆς μορέας, ὅπερ, ὡς εἰκός, ἐκαλλιεργεῖτο ἀφθόνως ἐν τῇ χερσονήσῳ, ἐν ᾗ ἤκμαζε κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους ἡ σηροτροφία. Γινώσκομεν δὲ τοῦτο ἐκ τῶν διηγήσεων περὶ τῆς ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος περιωνύμου Δανιηλίδος καὶ ἐκ τῆς ἀπὸ τῆς Κορίνθου ὑπὸ τοῦ Νορμαννοῦ Ῥογήρου εἰς τὴν Σικελίαν ἀπαγωγῆς δεξιῶν μεταξοπλόκων. Ἐπιχωριάσαν δὲ τὸ ὄνομα κατὰ πρῶτον ἐν Ἠλείᾳ μετεδόθη εἶτα εἰς τὴν ὅλην χερσόνησον ὡς δηλωτικὸν αὐτῆς.

Περιελθούσης δὲ τῆς ἀρχῆς τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν εἰς Γαλλίαν ἀναχώρησιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Σαμπλίττου εἰς τὸν Γοδοφρέδον Βιλλαρδουΐνον, ὅστις ἔτι μᾶλλον ἐνισχύθη ὁμολογήσας ὅρκον πίστεως εἰς τὴν Βενετίαν καὶ παραχωρήσας εἰς αὐτὴν τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην, ὠργανώθησαν τὰ τῆς φραγκοκρατουμένης χερσονήσου. Διηρέθη δὲ αὕτη εἰς βαρωνείας, ἐπιτραπείσας εἰς βαρώνους ὑποκειμένους μὲν εἰς τὸν ἡγεμόνα, οἵαν προσωνυμίαν φέρει ὁ Βιλλαρδουΐνος ἤδη ἀρχομένου τοῦ 1210, καὶ ὑποχρέους νὰ στρατεύωνται μετ' αὐτοῦ, λαβόντας δ' εἰς ἀντισήκωμα τῶν στρατιωτικῶν των ὑποχρεώσεων τιμάρια, ὧν ἡ σημασία καὶ ὁ ἀριθμὸς συνείπρὸς τὴν βαρύτητα τῆς θέσεως, ἧς ἡ ἄμυνα ἀνετέθη εἰς αὐτούς. ... βαρωνειῶν τούτων αἱ μέγισται καὶ ἐπισημόταται ἦσαν ἡ τῆς

Ἄκοβας καὶ τῆς Καρυταίνης. Ἔκειντο δ' ἀμφότεραι ἐν Ἀρκαδί[illegible] ἥτις ἐκαλεῖτο κατὰ τοὺς μέσους χρόνους Μεσαρέα. Καὶ ἐκείνη μ[illegible] περιλαμβάνουσα τὴν κοιλάδα τοῦ Λάδωνος, εἶχεν ἕδραν τὸ ὥρας τι[illegible] μακρὰν τῶν Λαγκαδίων τοῦ σημερινοῦ ὁμωνύμου δήμου κείμενον φ[illegible]ριον Ἄκοβαν, ὅπερ οἱ Γάλλοι ἐκάλουν Mαταγριφὸν, καὶ βαρω[illegible] ἐκ τοῦ γαλλικοῦ οἴκου τῶν de Rosières, εἰς οὓς ὑπέκειντο εἴ[illegible] καὶ τέσσαρα τιμάρια. Ἡ δὲ Καρύταινα, ἐπέχουσα πιθανῶς τὴν [illegible]σιν τῆς ἀρχαίας ἀρκαδικῆς πόλεως Βρένθης, εἶχεν ὑποτεταγμένα [illegible]κοσι καὶ δύο τιμάρια, καὶ ἐδόθη εἰς τὸν ἐκ Καμπανίας οἶκον τ[illegible] de Bruyères. Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι δύο μικρότεραι βαρωνεῖαι ὑπῆρχ[illegible] ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ, ἡ τοῦ Νυκλίου, τῆς ἀρχαίας Τεγέας, μετὰ ἓξ τ[illegible]μαρίων, καὶ ἡ τῆς Βελιγοστῆς (Véligourt), ἐπεχούσης τὴν θέ[illegible] τῆς ἀρχαίας Μεγάλης πόλεως, μετὰ τεσσάρων τιμαρίων.

Ἡ δὲ Ἀχαΐα περιελάμβανε τὰς φραγκικὰς βαρωνείας τῆς B[illegible]στίτζης, ἐχούσης ὀκτὼ τιμάρια καὶ ὑποκειμένης εἰς τὸν οἶκον Cha[illegible]pigny, οὗ τὸ ὄνομα διέσωσε μέχρις ἡμῶν ἡ Κερπινὴ τῆς ἐπαρχ[illegible] Καλαβρύτων, τῆς Χαλανδρίτζας, κειμένης παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Π[illegible]ρου μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τῶν ἀρχαίων ἀχαϊκῶν πόλεων Φαρῶν [illegible] Τριταίας καὶ περιλαμβανούσης τέσσαρα τιμάρια ἀνήκοντα εἰς τ[illegible] de Tournay, καὶ τῶν Καλαβρύτων, ἐκτισμένων ἐν τῇ θέσει τ[illegible] ἀρχαίας Κυναίθης τῆς Ἀρκαδίας· κατεῖχε δὲ τὴν βαρωνείαν ταύτην ὁ οἶκος de la Trémouille, ἔχων ὑποκείμενα τιμάρια δώδεκα.

Ἐν δ' ἐπικαίροις τόποις τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας ἐγκαθιδρύθησαν ὡς βαρωνεῖαι τὸ ὑπὸ τοῦ Γουΐδωνος de Nivellet ὀχυρωθὲν Γεράκι, κείμενον οὐ μακρὰν τῶν Γερονθρῶν ἐπὶ τῶν νοτίων κλιτύων τοῦ Πάρνωνος μετὰ ἓξ τιμαρίων, ἡ Γριτζένα ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Λάκκου κατὰ τὴν πεδιάδα τῆς Στενυκλάρου μετὰ τεσσάρων τιμαρίων, καὶ ὁ Πασσαβᾶς, ὅστις ἐπιστεύετο κληθεὶς οὕτως ἐκ τῆς πολεμικῆς παρακελεύσεως τῶν Γάλλων Passe-avant. Ἦτο δὲ ὁ Πασσαβᾶς φρούριον κτισθὲν ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου Ἰωάννου de Neuilly πρὸς νότον τοῦ Γυθείου καὶ κεκτημένον μὲν τέσσαρα τιμάρια, ἀλλ' οὐδεμίαν πόλιν ἐν τῇ ὑπαίθρῳ ὀρεινῇ χώρᾳ. Δι' αὐτοῦ δὲ συνεπληρώθη μὲν ἡ κατάκτησις τῆς νοτίου Λακωνικῆς, συνεκρατοῦντο δὲ τὰ δυσυπότακτα φῦλα τῆς Μάνης, ἐν οἷς τὰ τελευταῖα λείψανα τῶν Μελιγγῶν, προεφυλάσσοντο δὲ τὰ νότια παράλια τῆς Πελοποννήσου ὡς ἀπὸ σκοπιᾶς ἀπὸ τῶν τολμηρῶν ἀποβάσεων τῶν πειρατῶν.

Οὕτω τὴν φραγκικὴν 'Α-
έαν ἀπετέλεσαν δέκα τὸ
τ' ἀρχὰς βαρωνεῖαι. Εἶ-
δ' ὑποκείμενα ἐνενήκοντα
τέσσαρα τιμάρια. Εἰς
τας δὲ πρέπει νὰ προς-
ομεν τοῦτο μὲν τὴν ἀρ-
τῶν περὶ τὴν Καλαμά-
καὶ τὴν 'Αρκαδιὰν χω-
καὶ τῆς Ἠλείας, ἃς ἐπ-
λαξεν εἰς ἑαυτὸν ὁ Βιλ-
δουῖνος, τοῦτο δὲ τὰς Πά-
ς. Αὗται μόναι μετὰ τῶν
ιχώρων, ἱκανῶς μεγάλαι
ται, ἐδόθησαν εἰς τὸν Γου-
λμον 'Αλαμάνον, Γάλλον
πατρίδην ἐξ οἴκου λαβόντος
ειτα μεγάλην βαρωνείαν ἐν
ερκύρᾳ, ἔνθα καὶ περιεσώθη
έχρις ἡμῶν τὸ οἰκογενειακὸν
εῖνο ὄνομα.

'Αλλὰ πλὴν τῶν ἱπποτι-
ῶν ἐκείνων τιμαρίων τῶν εἰς
ούς βαρώνους ὑποταχθέντων
ρύθησαν καὶ ἄλλα, δοθέντα
ς τὸν λατινικὸν κλῆρον. Καὶ
μὲν ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν,
τις ἦτο ὁ πρωθιεράρχης τῆς
κτινικῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ
γεμονίᾳ, ἔλαβεν ὀκτὼ τιμά-
α, ἀνὰ τέσσαρα δ' ἐδόθησαν
τοὺς ὑποκειμένους αὐτῷ
σκόπους, τοὺς τῆς 'Αν-
δίδας, Βελιγοστῆς, Νυ-
ου καὶ Λακεδαίμονος, ὡς
εἰς τοὺς τῆς Μεθώνης καὶ

ΙΠΠΟΤΗΣ ΤΟΥ ΤΕΥΤΟΝΙΚΟΥ ΤΑΓΜΑΤΟΣ

Κορώνης, ὧν οἱ ἐπισκοπικοὶ θρόνοι ἐξηκολούθησαν ὑποκείμενοι εἰς τ— ἀρχιεπισκοπὴν Πατρῶν, καὶ ὅτε αἱ πόλεις αὗται παρεδόθησαν ὑ— τοῦ Βιλλαρδουίνου εἰς τοὺς Βενετούς. Ἀνὰ τέσσαρα δὲ τιμάρια ἐ— θησαν καὶ εἰς τὰ τρία ἐν Πελοποννήσῳ ἐγκατασταθέντα λατιν— ἐκκλησιαστικὰ τάγματα, τοὺς ἤδη γνωστοὺς ἡμῖν Ναΐτας καὶ Ἰω— νίτας καὶ τοὺς Μαριανούς, ἤτοι ἱππότας τοῦ τευτονικοῦ τάγμα— τοῦ ἱδρυθέντος μὲν ἐν Παλαιστίνῃ τῷ 1198, δι— δοθέντος δὲ καὶ ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις με—ὰ τὴν πόρθησιν τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Λατίνω—. Τέλος δὲ καὶ εἰς ἱππότας ἑκάστους ἐδόθη ἀπ' ε— θείας ἀνὰ ἓν τιμάριον, ἀλλ' ἄγνωστος εἶνε τ—ν τοιούτων τιμαρίων ὁ ἀριθμός. Μόνον δὲ τὰ τ—ν βαρωνειῶν, τῶν ἐπισκοπῶν καὶ τῶν ἱπποτικ—ν ταγμάτων γινώσκομεν κατ' ἀριθμόν, συμποσο— μενα ἐν ὅλῳ εἰς ἑκατὸν τριάκοντα καὶ ὀκτώ. Καὶ ἀναβιβάζοντ—αι μὲν καθ' ὅλου τὰ ἐν Πελοποννήσῳ τιμάρια εἰς χίλια τὸν ἀριθμ—ὸν ἐν μεταγενεστέρῳ ἐγγράφῳ τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶνε ὑπερβολικὸς καὶ ὕποπτος ἀναμφιλέκτως.

ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΩΝ ΝΑΪΤΩΝ

κζ'.

Ἡ διοργάνωσις τῆς κατακτήσεως.

Διὰ τῶν ὀχυρῶν φρουρίων τῶν κατακτηθέντων ὑπὸ τῶν Γάλλων βαρώνων ἢ κτισθέντων ὑπ' αὐτῶν εἶχεν ἐκταθῆ ἐν Πελοποννήσῳ δυσδιέξοδον δίκτυον, περιβάλλον τὰς χώρας τῆς χερσονήσου, εἰς ὃ ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ἐμπέσωσιν ὅσοι ἐκ τῶν ἰθαγενῶν ἤθελον ἀποτολμήσει ἀποστασίαν ἐφ' ὅσον διήρκει ἀδιάσπαστος ὁ συνασπισμὸς τῶν κατακτητῶν. Ἐπηύξανε δὲ τὸν ἀδιάρρηκτον ἐκεῖνον σύνδεσμον ὁ τιμαριωτικὸς τρόπος τῆς διοικητικῆς καὶ στρατιωτικῆς διοργανώσεως τῆς χώρας ὑπὸ τοὺς Γάλλους κυριάρχους.

Ἅπαντες οἱ βαρῶνοι καὶ ἱππόται ἦσαν ὑποτελεῖς τοῦ παραδώσαντος εἰς αὐτοὺς τοὺς κλήρους ἐπικυριάρχου ἡγεμόνος, ὑποχρεούμενοι νὰ ἀμύνωνται μὲν τῆς ἰδίας ἕκαστος χώρας, νὰ ὑπηρετῶσι δὲ στρατιωτικῶς τὸν ἡγεμόνα. Ἡ δὲ στρατιωτικὴ αὕτη ὑπηρεσία ἦτο

τάμηνος, διανυομένη καθ' ὁριζόμενον ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος χρόνον, τέσσαρας μὲν μῆνας ἐν στρατείᾳ, ἑτέρους δὲ τέσσαρας ἐν φρουρᾷ, καὶ ταύτῃ ὁριζομένῃ ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ὑπολοίπους τέσσαρας, καθ' οὓς ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ φροντίζωσι περὶ τῶν ἰδίων, δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐξέρχωνται τῆς χώρας, ἥτις δὲν θεωρεῖτο ἀκόμη τελείως ὑποτεταγμένη, ἀλλ' ἐχαρακτηρίσθη ὡς χώρα κατακτητέα, ἐπιβάλλουσα διαρκῆ κατάστασιν πολέμου. Καὶ οἱ μὲν βαρῶνοι οἱ κατέχοντες πόλεις ἢ κεκτημένοι μεγάλας βαρωνείας, ἤτοι πλείονα τῶν τεσσάρων τιμαρίων, ὤφειλον, αὐτοὶ συστρατευόμενοι, νὰ παρέχωσι δύο **σημαίας** πεζῶν, ὑπὸ ἰδίαν ἕκαστον τεταγμένους ἡγεσίαν, πρὸς δὲ τούτοις ἕνα ἱππότην καὶ δώδεκα ἐφίππους **σεργέντους** ἀνὰ ἕκαστον τιμάριον· οἱ δὲ κεκτημένοι τέσσαρα τιμάρια, ὁμοίως συστρατευόμενοι, ὤφειλον νὰ παρέχωσιν ἕκαστος ἕνα λόχον πεζῶν, ἕνα ἱππότην καὶ δύο **σεργέντους**, τέλος δὲ οἱ ἑνὸς μόνου τιμαρίου κύριοι μόνην ὑποχρέωσιν εἶχον νὰ συστρατεύωνται αὐτοί, οὗτοι δὲ καὶ ὠνομάζοντο ***σεργέντοι τῆς κουγκέστας***[1].

---

1) Μόνον οὕτω, κατὰ τὴν ἐν τῷ κειμένῳ παράστασιν, εὑρίσκονται αἱ ὑποχρεώσεις τῶν τιμαριούχων βαρώνων τῆς Πελοποννήσου ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸ μέγεθος τῶν τιμαρίων αὐτῶν. Ἐστήριξα δὲ τὴν τοιαύτην παράστασιν εἰς τὴν ἰταλικὴν μετάφρασιν τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως (Hopf Chronique Gréco-Romanes. Ἐν Βερολίνῳ. 1873 σ. 429). Ἀνεπαρκεῖς δ' εἶνε αἱ εἰδήσεις τῆς ἀραγωνικῆς μεταφράσεως (Morel-Fatio Libro de los fechos et conquistas del Principado de la Morea. Ἐν Γενεύῃ. 1885 σ. 32. ἀρ. 139), ἀπίθανοι δὲ καὶ συγκεχυμένοι εἶνε οἱ ἀριθμοὶ τοῦ γαλλικοῦ κειμένου τοῦ Livre de la Conqueste (Buchon Recherches historiques Τόμ. Α' σ. 56), ἐξ οὗ ὀλίγον παραλλάσσει τὸ ἑλληνικὸν Βιβλίον τῆς κουγκέστας (αὐτόθι Τόμ. Β' σ. 75, στ. 652 κ. ἑ.). Ἐντεῦθεν πεπλανημένην θεωρῶ τὴν ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ κειμένου ἐρειδομένην ἔκθεσιν τοῦ Hopf (Geschichte Griechenlands ἐν τῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ Ersch καὶ Gruber Τόμ. 85. σ. 238), ἣν αὐτολεξεὶ ἐπανέλαβεν ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος (Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐκδ. Ἀν. Κωνσταντινίδου Τόμ. Ε' σ. 47 κ. ἑ.). Πεπλανημένη δ' εἶνε παρὰ τῷ Παπαρρηγοπούλῳ καὶ ἡ μνεία σημαιοφόρων, ὡς μετεφράσθη κακῶς ἡ παρὰ τῷ Hopf λέξις Fähnlein, ἥτις εἶνε ἡ ἀπόδοσις τῶν banières τοῦ παλαιογαλλικοῦ κειμένου. Ἀπέδωκα δὲ τὴν λέξιν ταύτην ἐν τῷ κειμένῳ πιστῶς διὰ τῆς λέξεως σημαία ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἣν ἔχει παρὰ τῷ Πολυβίῳ πολλαχοῦ, σημαίνουσα σπεῖραν στρατιωτῶν. Ἄλλως δὲ ῥητῶς καὶ ὁρ-

Πάντες δ' οἱ βαρῶνοι καὶ οἱ ἱππόται ὤμνυον ὅρκον ὑποτελε[illegible] εἰς τὸν ἡγεμόνα ἢ ***πρίγγιπα***, ὡς ἐπωνόμαζον αὐτὸν καὶ αὐτοὶ Ἕλληνες· ἀλλὰ καὶ ὁ ἡγεμὼν ὑπεχρεοῦτο νὰ ὁμόσῃ τὴν πιστὴν τ[illegible]ρησιν τῶν καθεστώτων νομίμων τῆς ἡγεμονίας. Συναπετέλεσαν [illegible] ταῦτα σὺν τῷ χρόνῳ κώδικα φέροντα τὸ ὄνομα **Liber consuetu[illegible]num imperii Romaniae,** προσωνυμούμενον μὲν οὕτω καθ' ὅτι τ[illegible] ἐν αὐτῷ καθοριζόμενα ἐκράτουν ἐν ἁπάσῃ τῇ φραγκοκρατουμένῃ Ἑ[illegible]λάδι, ἰσχύοντα δ' ἐν Πελοποννήσῳ ἤδη κατὰ τὸν δέκατον τρίτ[illegible] αἰῶνα. Αἱ δ' ἐν τῷ κώδικι τούτῳ περιλαμβανόμεναι διατάξεις ἦσ[illegible] ἐν τῷ καθ' ὅλου ὅμοιαι πρὸς τὴν σταυροφορικὴν νομοθεσίαν τῶν ***Ἀσ[illegible]σιζῶν*** τῆς Καμπανίας, ἐξ ὧν εἶχον ἀπορρεύσει· οἱ δ' Ἕλληνες ἐκ[illegible]λουν αὐτὰς ***Συνήθεια,*** καίτοι ἄγνωστον καὶ ἀμφίβολον εἶνε, ἄν πο[illegible] ἐξηλληνίσθη αὐτὸς ὁ κῶδιξ τῶν Ἀσσιζῶν τῆς Πελοποννήσου, ἐν [illegible] ἀπ' ἐναντίας αἱ τῆς Κύπρου μετεφράσθησαν εἰς τὸ κυπριακὸν ἰδίωμ[illegible]. Διῃρεῖτο δὲ ὁ κῶδιξ οὗτος εἰς δύο μέρη, εἰς τὴν λεγομένην ὑψηλ[illegible] αὐλὴν (haute court), δι' ἧς ἐκανονίζοντο αἱ μεταξὺ τῶν τιμαριο[illegible]χων σχέσεις, καὶ εἰς τὴν ***αὐλὴν τῆς μπουργεζίας*** (court de la b[illegible]gesie), δι' ἧς διερρυθμίζοντο τὰ τῶν πολιτῶν (bourgeois).

Καὶ οἱ μὲν τιμαριοῦχοι, ἀποτελοῦντες τὴν ὑψηλὴν αὐλήν, ἤτοι οἱονεὶ βουλήν τινα περὶ τὸν ἡγεμόνα, συνήρχοντο κατὰ πρόσκλησιν αὐτοῦ εἰς ***παρλαμᾶν*** (parlement), καὶ προέβαινον εἰς παντοίας πολιτικὰς ἀποφάσεις ἢ εἰς τὴν ἐκδίκασιν ἀμφισβητουμένων τιμαριωτικῶν ὑποθέσεων. Ἀλλὰ πλὴν τῆς ὑψηλῆς ταύτης αὐλῆς ὑπῆρχε καὶ ἡ αὐλὴ τῆς μπουργεζίας, ἧς μετεῖχον ἀπεσταλμένοι τῶν κοινοτήτων καὶ ἐν ᾗ ἐξεδικάζοντο αἱ μεταξὺ ὑποτελῶν ἢ μεταξὺ Φράγκων καὶ ἰθαγενῶν διαφοραί. Ἀλλὰ καὶ αὕτη, καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι συνεδί-

---

θῶς διατυποῦται ἐν τῷ Βιβλίῳ τῆς κουγκέστας ἔνθ' ἀν. στ. 653 ἡ ἔννοια αὕτη διὰ τῶν στίχων

φλάμπουρα νὰ βασταίνωσι καὶ φλαμπουριάροι νά ἦναι,
νὰ ὀφείλῃ ἔχει ὁ καθεὶς μετὰ τὸ φλάμπουρόν του.....

Ἕνεκα δὲ τῆς συγχύσεως ταύτης φ λ α μ π ο ύ ρ ω ν ὅλων, ἤτοι σ η μ α ι ῶ ν, σπειρῶν, πρὸς ἁπλοῦς σημαιοφόρους ἐδεινώθησαν αἱ ἀμφιβολίαι τοῦ Παπαρρηγοπούλου περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς στρατιᾶς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου τῆς στρατευσάσης τῷ 1259 εἰς Πελαγονίαν (Ἐκδ. Ἀν. Κωνσταντινίδου Τόμ. Ε' σ. 97).

.αζον Ἕλληνες δικασταί, δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀντιπροςωπεύουσα τὴν δημοτικὴν θέλησιν, ἐπειδὴ ὁ προεδρεύων αὐτῆς διωρίζετο ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἦτο ὄργανον αὐτοῦ.

Ἄλλως δὲ πλήρη πολιτικὰ δικαιώματα ἔν τε τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ταῖς λοιπαῖς ὑπὸ τῶν Φράγκων καταχτηθείσαις ἑλληνικαῖς χώραις εἶχον μόνον οἱ γαιοκτήμονες τιμαριοῦχοι, οἵτινες ἦσαν καὶ οἱ μετέχοντες τοῦ φραγκικοῦ δικαίου, οἱ κάτοχοι τῶν **χαρτίων τῶν φραγγιτάτων**, ὡς λέγονται τὰ τοιαῦτα προνόμια ἔν τινι ἐγγράφῳ τῆς βενετοκρατουμένης Κρήτης. Κύριοι τῆς χώρας ἦσαν οἱ κατακτηταί, οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν ὑποτεταγμένων Ἑλλήνων ὑπεβιβάσθησαν εἰς τὴν τάξιν παροίκων καὶ ὑποφόρων ὑπηκόων. Ἤθελε δὲ μεταβληθῇ τελείως ἡ ὄψις τῆς χερσονήσου μετὰ τοιοῦτον ὑποβιβασμὸν τῶν ἰθαγενῶν ἐγκατοίκων, ἂν δὲν παρείχοντο ἐνιαχοῦ πλείονά τινα δικαιώματα ἰδίως εἰς τοὺς ἐθελουσίως παραδοθέντας, οἷοι ἐπὶ παραδείγματι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀρκαδιᾶς, οἵτινες ῥητῶς ἀπαιτήσαντες διετήρησαν τὰ ὑποστατικὰ αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἦτο δυνατὸν νὰ βελτιωθῇ ἡ θέσις τῶν ἰθαγενῶν τοῦτο μὲν διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς οἴκους τῶν κατακτητῶν ἐπιγαμίας, τοῦτο δὲ διότι καὶ αὐτοὶ οἱ δουλοπάροικοι ἀπελευθερούμενοι ἠδύναντο νὰ γείνωσί ποτε κύριοι **προνοιῶν**, ὡς ἐκαλοῦντο ἑλληνιστὶ ἀπὸ τῶν βυζαντιακῶν ἤδη χρόνων οἱ κλῆροι τῶν τιμαριούχων. Ὑπῆρχον δὲ ἤδη ἐξ ἀρχῆς τῆς ὑποδουλώσεως, πολὺ δὲ μᾶλλον μετ' αὐτὴν σὺν τῷ χρόνῳ καὶ Ἕλληνες ἐλεύθεροι πολῖται καὶ ἄρχοντες, ὧν ἡ δύναμις συνήθως ἦτο μικρὰ μετὰ τὴν καθυπόταξιν ἢ ἐκνίκησιν τῶν πλείστων ὑπὸ τῶν Φράγκων κατακτητῶν.

Ἐπηύξησε δὲ τὴν ἐξασθένησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ μετὰ τὴν κατάκτησιν ἐπελθὼν ἐξοικισμὸς πολλῶν ἰσχυρῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ὑπὸ τῶν κατακτητῶν ὑπονόμευσις τῶν ἐναπομεινάντων ἐν τῇ χερσονήσῳ. Πράγματι δὲ οὐκ εὐάριθμοι εἶχον καταφύγει ἐκ Πελοποννήσου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὅτε ἦρχεν αὐτῆς ὡς βασιλεὺς ὁ δεσπότης Ἠπείρου Θεόδωρος Ἄγγελος Δούκας (1222-1230). Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὑπῆρξε καὶ ὁ Ἰωάννης Χαμάρετος, οὗ διὰ μακρῶν μανθάνομεν τὰς περιπετείας ἐκ τῆς περὶ τοῦ διαζυγίου αὐτοῦ διαγνώσεως τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας Δημητρίου τοῦ Χωματιανοῦ [1].

---

1) Pitra Analecta sacra et classica Spicilegio Solismensi parata. Ju-

περίπου ὡρῶν πορείας ἀπὸ τῆς Ἀνδραβίδας, ὀλίγον πρὸς νότον ἀρχαίας Κυλλήνης παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τὸν Χελωνάταν, ἐφ' οὗ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ πρώτου ἡγεμόνος, τοῦ Γοδοφρέδου Βιλλαρδουίνου, ἐκτίσθη φρούριον περίβλεπτον καὶ ὀχυρώτατον, ὑπὸ μὲν τῶν Γάλλων καλούμενον Château-Tournois (ἰταλιστὶ Cast Tornese), παρὰ δὲ τοῖς Ἕλλησιν ὀνομαζόμενον Χλουμοῦτζι. Ἡ Γλαρέντζα ἤκμασε ταχέως ὡς ἐπίνειον τῆς πρωτευούσης καὶ πόλις ἐμπορικὴ διὰ τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν μετὰ τ Ἑσπερίας διὰ τῆς Ἰταλίας ἐπικοινωνίαν, καὶ σχεδὸν ἐπεσκίασεν αὐ τὰς τὰς Πάτρας ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Γάλλων ἐν Πελοποννήσῳ.

ΕΡΕΙΠΙΑ ΕΝ ΜΥΣΤΡΑΙ

Τῶν δὲ λοιπῶν πόλεων τῆς χερσονήσου ἐπὶ τῆς φραγκοκρα ἤκμαζον μάλιστα πλὴν τῆς εἰς τοὺς Βενετοὺς παραδοθείσης Κο νης καὶ τῆς Μονεμβασίας, ἣν ἐξηκολούθουν κατέχοντες μέχρι οἱ Ἕλληνες, ἡ Ἀρκαδιά, τὸ Νύκλι καὶ ἡ Καλαμάτα. Προϊόντ τοῦ χρόνου τὴν παρακμάσασαν Λακεδαιμονίαν τῶν βυζαντιακῶν νων, διαδεχθεῖσαν τὴν ἀρχαίαν Σπάρτην ἐν μικρᾷ ἀπ' αὐτῆς στάσει, ἀντικατέστησεν ὁ ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου, τοῦ δευτερότοκ τοῦ Γοδοφρέδου Α', κτισθεὶς Μυζηθρᾶς, οὗ τὸ ὄνομα σὺν τῷ

..ρετρίβη εἰς Μυστρᾶν. Τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως ὡς ἑξῆς διηγεῖ..ται τὴν κτίσιν τοῦ Μυζηθρᾶ·

Καὶ ὅσον ἐγύρισε καλὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα ὅλα,
εὗρε βουνὶν παράξενον, ἀπόκομμα εἰς ὄρος,
ἀπάνω τῆς Λακεδαιμονιᾶς κανένα μίλλιν πλέον.
Διὰ τοῦ ἄρεσε καλὰ νὰ ποίσῃ δυναμάριν,
ὥρισε ἐπάνω εἰς τὸ βουνὶν καὶ ἔκτισαν ἕνα κάστρον
καὶ Μυζηθρᾶ τὠνόμασε, διότι τὸ ἔκραζαν οὕτως.

Τὸ δὲ οὕτως ἐπὶ τοῦ ὄρους Μυζηθρᾶ ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρ..ίνου κτισθὲν ὁμώνυμον φρούριον ἀπέβη σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἀφετηρία ..ς πόλεως, κοσμηθείσης ὑπὸ μεγάρων καὶ ἐκκλησιῶν πολυτελῶν. ..τη δέ, ἤδη ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας ἀκμάσασα, ἦτο προωρισμένη ..αδειχθῇ ἔτι μᾶλλον ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ἐν Πελοποννήσῳ ὡς ..ωτεύουσα τοῦ δεσποτάτου αὐτῶν.

Θανὼν δὲ τελευτῶντος τοῦ 1218 ὁ Γοδοφρέδος Α' Βιλλαρδουῖνος ..έλιπεν ἐκ τῆς συζύγου Ἐλισάβετ de Chappes πλὴν μιᾶς θυγα..ρός, ἥτις ἦτο σύζυγος τοῦ κυρίου τῆς Καρυταίνης Οὔγωνος de B..uyères, δύο υἱούς, τὸν ὁμώνυμον τῷ πατρὶ Γοδοφρέδον καὶ τὸν Γου..λιέλμον. Τούτων δὲ διεδέχθη τὸν πατέρα ὁ Γοδοφρέδος Β' ὁ καὶ πρῶ..τος ποιησάμενος ἐπισήμως χρῆσιν τῆς προςωνυμίας ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας, ἣν ἄλλως ἀνεγνώρισε καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει λατινικὴ αὐτοκρατορία. Συνετέλεσε δ' εἰς τοῦτο καὶ ὁ ἔτι ζῶντος τοῦ πατρὸς τοῦ Γοδοφρέδου Β' γάμος αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἀγνῆς Κουρτενικῆς τῆς θυγατρὸς τοῦ χρηματίσαντος Λατίνου αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Πέτρου καὶ τῆς αὐτὸν διαδεχθείσης συζύγου Ἰολάνθης.

Τῆς δ' ἀρχῆς τοῦ Γοδοφρέδου Β' τὰ πρῶτα ἔτη διῆλθον ἐν μέσῳ δεινῆς ἔριδος πρὸς τὸν κλῆρον τῆς χερσονήσου. Ὁ ἡγεμὼν ἐνέμενεν εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ πατρός, μὴ προςχωρήσαντος, καθ' ἃ γινώσκομεν ἤδη, εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Ῥαβεννίκῃ συνόδου, ἀξιοῦντος νὰ καθυποβάλῃ τοὺς ἱερεῖς εἰς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, παρέχοντος ἡγουμενείας εἰς λαϊκοὺς καὶ δημεύοντος τὰ ἐκκλησιαστικὰ τιμάρια. Πρὸς δὲ τὴν τοιαύτην δήμευσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν προςόδων συνέδεεν ἡ παράδοσις, ἣν διέσωσε τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως, τὴν κτίσιν τοῦ Χλουμουτζίου, ὅπερ ἐλέγετο οἰκοδομηθὲν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος ἐπὶ τρία ἔτη ἐκ τῶν δημευομένων προςόδων τῆς ἐκκλησίας, ὅπως ἀπο-

κθ'

Γουλιέλμος Βιλλαρδουῖνος.

Γουλιέλμος ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Γοδοφρέδου Α' Βιλλαρδουίνου ἦτο γέννημα καὶ θρέμμα τῆς Πελοποννήσου. Τεσσαράκοντα ἤδη ἔτη καὶ ὑπερέκεινα εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς ἐν τῇ χερσονήσῳ ἐγκαταστάσεως τῶν Φράγκων, ὁ δ' ἐν Καλαμάτᾳ γεννηθεὶς ἡγεμονόπαις, ὅστις διῆλθεν ἐν τῇ πατρικῇ ἐκείνῃ καὶ ἔπειτα ἰδίᾳ κτήσει τὰ ἔτη τῆς νεότητος, καθ' ὃν χρόνον ἦρχεν ὁ πρωτότοκος ἀδελφός, εἶχε συνίδει, ὅτι πρὸς ἐξασφάλισιν καὶ αὔξησιν τῆς δυνάμεως ἣν εἶχεν ἀποκτήσει ἐν Πελοποννήσῳ ἡ δυναστεία αὐτοῦ, παρίστατο ἀνάγκη ἀμεσωτέρας προςπελάσεως πρὸς τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον. Διὰ τοῦτο βλέπομεν αὐτὸν ἐκμανθάνοντα τὴν ἑλληνικήν· μετὰ δὲ τὸν θάνατον τῶν δύο πρώτων συζύγων, ὧν ἡ πρώτη ἦτο θυγάτηρ Ἑλληνίδος μητρὸς ἐχούσης πατέρα τὸν κύριον τῆς Ἀδριανουπόλεως Θεόδωρον Βρανᾶν ἦλθε τῷ 1259 εἰς τρίτον γάμον πρὸς τὴν θυγατέρα τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Ἀγγέλου Ἄνναν.

Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐκ πολιτικοῦ συμφέροντος φιλελληνικὴν ταύτην πολιτείαν σθεναρῶς ἐπεδίωξεν ὁ Γουλιέλμος τὴν συμπλήρωσιν τῆς κατακτήσεως τῆς χερσονήσου καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῶν κυριαρχικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων. Πρῶτοι δὲ ᾐσθάνθησαν τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων τοῦ φιλοπολέμου ἡγεμόνος οἱ κάτοικοι τῆς Μονεμβασίας. Καίτοι τινὰ τῶν ἀρχοντικῶν γενῶν τῆς πόλεως ἀπέκλινον ἐνίοτε πρὸς τοὺς Λατίνους, οἵους εἴδομεν ἐπὶ Γοδοφρέδου Α' τοὺς Δαιμονοϊωάννας, οὐχ ἧττον τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα τῶν Μονεμβασιωτῶν καὶ τὸ ὀχυρὸν τῶν τειχῶν εἶχον καταστήσει δυνατὴν τὴν μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Γουλιέλμου διατήρησιν τῆς αὐτονομίας τῆς πόλεως. Ἡ δὲ κατάπαλαισις τῆς ὀχυρᾶς πόλεως δὲν ἦτο μόνον ἐπείγουσα ἀνάγκη τῆς πελοποννησιακῆς ἡγεμονίας, θελούσης νὰ καταστήσῃ τὴν Μονεμβασίαν ὁρμητήριον πρὸς καθυποδούλωσιν τῶν δυςυποτάκτων Μανιατῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἐν Βυζαντίῳ λατινικῆς αὐτοκρατορίας τὰ συμφέροντα ἤθελε προαγάγει, ἀπαλλασσομένης τῶν κινδύνων εἰς οὓς ἐνέβαλλον αὐτὴν οἱ Μονεμβασιῶται, ἀπὸ τοῦ ἀσφαλοῦς αὐτῶν λιμένος διαπλέοντες τὸ Αἰγαῖον καὶ ὑποστηρίζοντες τοὺς βασιλεῖς τῆς

γεκαίας ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τῶν Λατίνων αὐτοκρατόρων. Ἀλλὰ τοιοῦτον ἦτο τὸ φρόνημα τῶν Μονεμβασιωτῶν καὶ τοιαῦτα τὰ ἐφόδια ἧς πλουσίας καὶ ὀχυρᾶς πόλεως, ὥστε, καὶ ὅτε βαρὺς ἐπῆλθε κατ' αὐτῆς ὁ Γουλιέλμος μετὰ τῶν ὑποτελῶν βαρώνων, τῶν συμμάχων δυναστῶν τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν Ἀθηνῶν κατὰ γῆν καὶ βενετικοῦ στολίσκου, πολιορκοῦντος ἀπὸ θαλάσσης, ἠδυνήθησαν νἀντιτάξωσι μακρὰν καὶ κρατερὰν ἀντίστασιν. Τρία ὅλα ἔτη ἀντεῖχεν ἡ Μονεμβασία εἰς τὴν ὁρμὴν καὶ τὰς πολιορκητικὰς μηχανὰς τοῦ Γουλιέλμου. Τέλος δ' ἐξέλιπον τοὺς πολιορκουμένους τὰ ἐπιτήδεια, καὶ ὁ λιμὸς ὑπὸ τὴν φοβερωτάτην τῶν μορφῶν ἐπέχυσεν εἰς τὴν πόλιν τὴν ἀγωνίαν. Ὀλίγοι στίχοι τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως ἀρκοῦσι νὰ καταδείξωσι τὴν καρτερίαν καὶ τὰ δεινὰ τῶν ἀμυντόρων τῆς Μονεμβασίας, ἀναδειχθέντων ἀληθῶς ἡρώων ἀξίων καλλιτέρων χρόνων.

Ἐφάγασι καὶ ποντικοὺς, ὁμοίως καὶ γατία·
τὸ τί νὰ φᾶν οὐκ εἶχασι, μόνον ὁ εἶς τὸν ἄλλον·
καὶ ὡς εἶδαν τὴν στενοχωριὰν, τὸν θάνατον ἔμπρός τους,
βουλὴν ἐπῆραν ἐνομοῦ νὰ ἔχουν προσκυνήσει.

Ὑπὸ τὸν ῥητὸν ὅρον ἀσυδοσίας καὶ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ πάσης ὑποχρεώσεως πλὴν μόνης τῆς ἀντὶ μισθοῦ ἐπὶ τῶν ἰδίων πλοίων ὑπηρεσίας παρεδόθησαν τῷ 1248 οἱ Μονεμβασιῶται, καὶ ὁ Γουλιέλμος, ὑπογράψας τὰ παρ' αὐτῶν ζητηθέντα προνόμια, ἅτινα καὶ ἐτήρησε πιστῶς, παρέλαβε τὰς κλεῖδας τοῦ φωλεοῦ ἐκείνου τῶν ἡρώων παρὰ τῶν προκρίτων τῆς πόλεως Μαμμωνᾶ, Δαιμονοϊωάννου ἢ Μονογιάννη καὶ Σοφιανοῦ.

Ἡ δὲ ἅλωσις τῆς Μονεμβασίας καὶ ἡ κατάληψις τοῦ ἐπικαίρως κειμένου φρουρίου αὐτῆς ὑπῆρξε τὸ προανάκρουσμα τῆς ἐπεκτάσεως τῆς φραγκικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τὴν Κυνουρίαν ἀφ' ἑνὸς καὶ τὴν Λακωνικὴν ἀφ' ἑτέρου. Τρία ὀχυρὰ φρούρια κτισθέντα ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου, ὁ Μυζηθρᾶς, ἡ Μαΐνη καὶ τὸ Λεῦκτρον, ἐστενοχώρησαν τοὺς Μελιγγοὺς τῆς Μάνης ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, παραιτήσαντες ἐξ ἀνάγκης πᾶσαν σκέψιν ἀντιστάσεως, παρεδόθησαν, ὁμολογήσαντες συνθήκας, καθ' ἃς ἔμενον μὲν ἀπηλλαγμένοι παντὸς φόρου, ὑπεχρεοῦντο δὲ νὰ ὑπηρετῶσιν ἐν τῷ στρατῷ τοῦ κατακτητοῦ ὡς ψιλοί.

Ἡ δὲ διὰ τῶν νικῶν τούτων ἐπελθοῦσα ἐξασφάλισις τῶν ἰδίων κτήσεων καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν προςκτηθεῖσα αἴγλη ἔπεισαν τὸν Γουλιέλ-

λ'

Ἡ στάσις τῶν Νικαέων.

Θεόδωρος Β' ὁ Λάσκαρις, θνήσκων τὸν Αὔγουστον τοῦ 1258, ›
ἔλιπε διάδοχον τοῦ θρόνου τῆς Νικαίας τὸν ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ ι
ρου τῶν Βουλγάρων Ἀσὰν Ἑλένης ἀνήλικον υἱὸν Ἰωάννην, ἔχι
ἡλικίαν μεταξὺ ἓξ καὶ ἐννέα ἐτῶν κατὰ τὰς διαφόρους μαρτυ
τῶν ἱστορικῶν. Προαποθανούσης δὲ τῆς μητρός, ὥρισεν ὁ αὐτοκρά
ἐπίτροπον τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τὸν πρωτοβεστιάριον Γεώργιον Μοι
λωνα, ἐκ ταπεινοῦ μὲν οἴκου τῆς Ἀδριανουπόλεως ὁρμώμενον,
παίδων δὲ μετ' αὐτοῦ συνανατραφέντα καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας
Θεοδώρου ἀναδειχθέντα πανίσχυρον, καθ' ἃ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐ
Ἀνδρόνικος καὶ Θεόδωρος.

Ἀλλ' ὁ πονηρὸς Μουζάλων ὁ διὰ τῆς κολακείας εἰς τὴν εὐν
τοῦ βασιλέως ἀναρριχηθεὶς εἶχεν ἀποβῆ μισητὸς εἰς τὰ πλήθη
τοὺς ἄρχοντας, ὧν ἡ κατὰ τὸν τελευταῖον μάλιστα χρόνον τῆς
χῆς τοῦ Θεοδώρου καταδίωξις ἦτο κυρίως ἔργον τῶν δολοπλοκιῶν
ὑπονομεύσεων αὐτοῦ. Ἔτι δὲ μᾶλλον ὤξυνε τὴν κατ' αὐτοῦ ἐ
ἡ ἀνάδειξις ὡς ἐπιτρόπου τοῦ ἀνηλίκου Ἰωάννου. Ἡ δ' ἐκρα
ἀγανάκτησις ἤγαγε ταχέως εἰς συνωμοσίαν καὶ κρυφίας συνενν
τῶν ἐπ' ἐσχάτων καταδιωχθέντων καὶ τιμωρηθέντων, ὑποπτ
νων, ὅτι ὁ φιλόδοξος Μουζάλων δὲν ἤθελε περιορισθῆ εἰς τὴν ἐ
πείαν, ἀλλ' ἤθελε καὶ αὐτῆς τῆς βασιλείας πειραθῆ, ὑποσκελίζ
Ἰωάννην. Διηυκόλυνε δὲ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἤδη πρὸ τοῦ θανά
Θεοδώρου παρασκευαζομένης στάσεως ἡ μετὰ τῶν συνωμοτ
ταξις τοῦ στρατοῦ καὶ ἡ ἐκ τῆς Νικαίας ἀπουσία τοῦ Γεωργ
ζάλωνος, ἀναγκασθέντος νὰ συνοδεύσῃ μετὰ τοῦ νεαροῦ Ἰω
νεκρὸν τοῦ βασιλέως εἰς τὴν παρὰ τὴν Μαγνησίαν μονὴν τῶ
δρων, ἐν ᾗ καὶ εἴδομεν αὐτὸν ταφέντα ἔνθα καὶ ὁ μέγας ἐ
τήρ. Πάντως δὲ τῶν πρώτων πράξεων τῶν ἐπαναστατῶν
ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ ἐπιτρόπου
ἀποφυλάκισις τῶν κατὰ τὰς εἰσηγήσεις αὐτοῦ ἐν τῷ τελευ
τῆς ἀρχῆς τοῦ Θεοδώρου καθειρχθέντων ἀρχόντων. Μόνοι
γεῖται ἡ γοργὴ ἐξέλιξις καὶ πρόοδος τῆς συνωμοσίας.

Διὸ ὁ Μουζάλων δὲν ἤργησε νὰ αἰσθανθῇ κλονούμενον τὸ ἔδαφος ὁ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Πρώτη δ' αὐτοῦ πρᾶξις, εὐθὺς ὡς ἔλαβε ὅσιν τῶν τεκταινομένων, ἔτι ἐν Λυδίᾳ διατρίβων, ὑπῆρξεν ἡ πρὸς σφάλισιν τοῦ Ἰωάννου ἀποστολὴ αὐτοῦ εἴς τι φρούριον παρὰ τὴν γνησίαν. Ἀλλ' ἡ συνωμοσία εἶχεν ἤδη προχωρήσει μετὰ μεγίστης ύτητος καὶ ἀσφαλείας, ἀμεριμνοῦσα μὲν περὶ τοῦ Ἰωάννου, ἀποπτοῦσα δ' εἰς τὴν καθαίρεσιν καὶ ἐξολόθρευσιν αὐτοῦ τοῦ Μουζάνος. Οὕτω δὲ τὴν ἐνάτην μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδώρου Λασκάις ἡμέραν ἐξερράγη ἀναπότρεπτος ἡ στάσις.

Ὁ πρωτοβεστιάριος καὶ ἐπίτροπος τοῦ θρόνου Μουζάλων εὑρίσκετο τῇ μονῇ τῶν Σωσάνδρων, τελῶν τὰ νενομισμένα ἐννεαήμερα εἰς θανόντα βασιλέα καὶ ἀκροώμενος τῆς θείας λειτουργίας. Αἴφνης τήχησε περὶ τὴν μονὴν ἡ βοὴ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἡγοῦντο δὲ αὐν ὁ Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος, πνέων μένεα ἐπὶ τῇ ἐκτυφλώσει τοῦ υ, ὁ τοὺς ἰδίους ὀφθαλμοὺς ἐκκεκομμένος Θεόδωρος Φιλῆς, ὁ τὴν ῶσσαν ἐκτετμημένος Νικηφόρος Ἀλυάττης, ὁ Κωνσταντῖνος Τορικης. Τοῦ δὲ μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν συμπράττοντος στρατοῦ τὴν εσίαν εἶχεν ὁ Καρυανίτης, ἀνὴρ μέγα κατέχων ἀξίωμα ἐπὶ τοῦ πεθανόντος βασιλέως. Μόνος δὲ μεταξὺ τῶν συνωμοτῶν δὲν μνηονεύεται ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος. Ἡ ὁρμὴ τῶν ἐπερχομένων δὲν ατέπληξε, καθ' ἃ φαίνεται, τὸν Μουζάλωνα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ὴ ἐπιχειρήσῃ ἀπόπειραν συνδιαλλαγῆς, προτείνων τὴν παραίτησιν πὸ τῆς ἐπιτροπείας καὶ τὴν ἀνάθεσιν αὐτῆς εἴς τινα τῶν κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντων. Ἀλλὰ πᾶσα τοιαύτη ἀπόπειρα ἐπήρχετο βραδέως. Τὸ πλῆθος εἰςώρμησεν εἰς τὸν ναὸν, κραδαῖνον γυμνὰ τὰ ξίφη. Οὐδ' αὐτὴ ἡ ἁγία τράπεζα, ἣν περιεπτύχθησαν ὁ Γεώργιος Μουζάλων καὶ οἱ ἀδελφοὶ, εἰςελθόντες εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, ἔσωσεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ μίσους τῶν ἐπιδραμόντων. Οἱ περὶ τὸν Καρυανίτην ἀπέσφαξαν ἀνηλεεῖς τοὺς τρεῖς ἀδελφοὺς, καὶ κατεμέλισαν αὐτοὺς ἀπανθρώπως. Ἡ ἡμέρα τοῦ μνημοσύνου μετεβλήθη εἰς ἡμέραν σφαγῆς, καὶ ἔντρομοι εἶδον οἱ ἐν τῷ ναῷ παριστάμενοι ἄρχοντες καὶ αἱ συμπενθοῦσαι δέσποιναι καὶ τὰ συρρεύσαντα πλήθη ῥέον ἀπὸ τοῦ ἁγίου βήματος τὸ αἷμα τῶν κατακρεουργηθέντων Μουζαλώνων καὶ τοῦ μετ' αὐτῶν συμφονευθέντος Θεοφυλάκτου, ὅςτις ἐκ λάθους ἐνομίσθη γραμματεὺς τοῦ ἐπιτρόπου.

Αἱ σύγχρονοι διηγήσεις τοῦ Γεωργίου Ἀκροπολίτου καὶ τοῦ ἐπισκό-

που Κυζίκου Θεοδώρου Σκουταριώτου οὐδαμῶς ὑπομιμνήσκονται το Μιχαὴλ Παλαιολόγου ὡς συμπράξαντος εἰς τὴν στάσιν καὶ τὸν φόνο τῶν Μουζαλώνων. Μόνον δὲ μεταγενέστερος συγγραφεύς, ὁ Γεώργιο Παχυμέρης, παριστάνει συμπαριστάμενον αὐτὸν πρὸ τῆς μονῆς τῶ Σωσάνδρων· λέγει δὲ αὐτὸν ἔχοντα μὲν τὴν ἀρχὴν κοντοσταύλου, ἥ

ΣΤΟΛΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΡΙΜΜΙΚΗΡΙΟΥ
ΕΙΚΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

κατεῖχε καὶ πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Χαδηνοῦ συλλήψεως, ἄρχοντα δὲ τῶν Ἰταλῶν μισθοφόρω τῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ δὲν εἶνε μὲν ἀπίθανον, ὅτι καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν πρὸς τὸ βασιλέα Θεόδωρον ῥῆξιν δὲν καθηρέθη ὁ Παλαιολόγος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ παρ' οὐδενὸ μανθάνομεν πότε καὶ παρὰ τίνος ἐξήχθη ἐ τῆς φυλακῆς, εἰς ἣν εἶχε ῥίψει αὐτὸν ὁ Θεό δωρος, καὶ πῶς ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶ μισθοφόρων ἐκείνων, περὶ ὧν ἄλλως μαρτυρεῖ ται, ὅτι διεπνέοντο ὁμοίως ὑπὸ σφοδροῦ ἐνα τίον τοῦ Μουζάλωνος μίσους. Ἀλλ' ὁπωσδή ποτε καὶ ἂν ἔχωσι τὰ πράγματα, δύνατ νὰ θεωρηθῇ λίαν πιθανόν, ὅτι ὁ Μιχα Παλαιολόγος δὲν ἦτο παντελῶς ἀμέτοχος τ συνωμοσίας, ἥτις ἄλλως ἀπέληξεν εἰς τ ἀνάδειξιν αὐτοῦ.

Πράγματι δυσκόλως θὰ ἐξηγεῖτο ἡ προτ μησις τοῦ Παλαιολόγου ὡς μόνη δυνατὴ λύ σις ἐν μέσῳ τῶν πολλῶν ἀξιώσεων, ἂν μὴ φαν τασθῶμεν προκατεσκευασμένα τὰ πράγματ ὑπ' αὐτοῦ. Δὲν ἦσαν ἀληθῶς ὀλίγοι οἱ ἐν τ αὐτοκρατορίᾳ διακεκριμένοι οἱ δυνάμενοι να ἐποφθαλμιάσωσιν ἢ καὶ ὄντως ἐποφθαλμιῶντε εἰς τὴν ἐπιτροπείαν. Πλὴν τοῦ Ἀλεξίου Στρα τηγοπούλου, τοῦ Φιλῆ καὶ τοῦ Καρυανίτο διέπρεπον οἱ συγγενεῖς τῶν Λασκάρεων Τζα μάντουροι, οἱ Τορνῖκαι, ὧν ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο μέγας πριμμικήριος, οἱ Νεστόγγοι, οἱ Ῥαοὺλ, οἱ Βατάτζαι, οἱ Καβαλλάριοι, οἱ Καμύτζαι οἱ Ἀπρηνοί, οἱ Ἄγγελοι, οἱ Λιβαδάριοι, οἱ Ταρχανειῶται, οἱ Φι λανθρωπηνοί, οἱ Καντακουζηνοί, οἱ Βρανάδες καὶ ἄλλοι. Εὐπατρίδα

ἐξ ἀρχαίων βυζαντιακῶν οἴκων, φυγόντων εἰς τὴν Νίκαιαν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων, καὶ ἐξ ἐπιτοπίων γενῶν τῶν μικρασιατικῶν χωρῶν τῆς νέας αὐτοκρατορίας συναπετέλουν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν μεγάλας ἐγείρουσαν ἀξιώσεις.

Ἀλλ' ἡ ἐπιτηδεία ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ἔτι ζῶντος τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως, παρασκευὴ τῶν πνευμάτων, ἡ μεταξὺ τῶν διαπρεπῶν τῆς αὐτοκρατορίας ἀντιζηλία καὶ τὸ ἐπιφανὲς τοῦ γένους τοῦ Μιχαὴλ, καταγομένου ἐκ τῶν βασιλευσάντων Κομνηνῶν, καὶ ἡ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τῆς πολιτείας, ὑπὸ πολλῶν ἀπειλουμένης κινδύνων, συνετέλεσαν εἰς τὴν προτίμησιν αὐτοῦ ὡς κηδεμόνος τοῦ νεαροῦ βασιλέως Ἰωάννου.

Ἓν δὲ μόνον παρουσιάζετο κώλυμα πρὸς ἀνάληψιν τῶν βαρῶν τῆς ἐπιτροπείας ταύτης, ἥτις διὰ μὲν τὴν ἔτι μικρὰν ἡλικίαν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ μακρὸν χρόνον, ἕνεκα δὲ τῆς σοβαρᾶς τῶν πραγμάτων καταστάσεως καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῆς πολιτείας ἀπαραγνωρίστως ἔμελλε μικρὸν νὰ διαφέρῃ βασιλικῆς ἀρχῆς. Τὸ ἐμπόδιον δὲ τοῦτο ἦσαν οἱ ὅρκοι, οὓς εἶχεν ὁμόσει ὁ Παλαιολόγος πρὸς τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν, καθ' οὓς οὐδέποτε ἤθελεν ἐπιβουλευθῇ τὴν ἀρχὴν τοῦ βασιλέως ἢ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Διὸ ὁ Μιχαὴλ προςεποιήθη κατ' ἀρχὰς τὸν ἐνδοιάζοντα νἀποδεχθῇ τὴν εἰς αὐτὸν ἀνατιθεμένην ἐντολήν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἐξουσίας, εἰς ἣν συνήνεσαν οἵ τε ἄρχοντες, ὁ στρατός, οἱ Λατῖνοι μισθοφόροι καὶ ὁ κλῆρος μετὰ τοῦ ἐκ Νικαίας ἐπὶ τούτῳ εἰς τὴν Μαγνησίαν κληθέντος πατριάρχου Ἀρσενίου τοῦ Αὐτωρειανοῦ, ἔσπευσεν ἐπιτηδείως, ἐπωφελούμενος τὴν ὁσημέραι αὐξάνουσαν αὐτοῦ ἀρχὴν παρὰ τῷ πλήθει, νὰ προκαλέσῃ ἔγγραφον τόμον τῆς ἐκκλησίας ἀπαλλάσσοντα αὐτὸν παντὸς ἀπὸ τοῦ ὅρκου ἐκείνου δεσμοῦ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἐξασφαλίζοντα περὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ χριστωνύμου λαοῦ.

Οὕτως ἡ ἐπανάστασις ἡ ἀρξαμένη διὰ τοῦ φόνου τῶν Μουζαλώνων ἤγαγεν ἀνεπαισθήτως καὶ ἀναιμάκτως τὸ ἑξῆς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον. Καὶ ἤδη μὲν ἡ εἰς αὐτὸν σὺν τῇ ἐπιτροπείᾳ ἀπονεμηθεῖσα ἀρχὴ τοῦ δουκὸς ἐνεδείκνυεν, ὅτι ὁ Παλαιολόγος δὲν εἶχε περιβληθῇ ἁπλῶς τὴν κηδεμονίαν τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως· ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς συνόδου τῶν ἀρχιερέων ἀπαλλαγὴ παντὸς ὅρκου καὶ πάσης δεσμεύσεως ἦτο ἓν ἐπὶ πλέον βῆμα εἰς τὴν μοναρ-

κατάστασιν αὐτοῦ διά τινος τῶν συγκλητικῶν, τὴν θανάτωσιν τοῦ ἐπιβούλου ἐν περιπτώσει ματαιώσεως τῆς ἐπιβουλῆς καὶ τὴν ρρησιν τοῦ διασωθέντος.

ιά τῶν ὅρκων τούτων, δοθέντων ἐν Μαγνησίᾳ, ἐφαίνετο μὲν εὐ-νόμενον τὸ ἔργον τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου, ἀπαλλασσομένου ης ὑπονοίας καὶ κατηγορίας ἐπὶ παραβάσει τῶν ὑπὲρ τῆς καθε-στης βασιλείας ὅρκων, ἐπετεύχθη δὲ ἡ ἀνάρρησις τοῦ Παλαιολό-όςτις καὶ ἔμελλε νὰ στεφθῇ μετ' οὐ πολὺ πανηγυρικῶς ἐν Νι-ε ὡς συμβασιλεὺς τοῦ Ἰωάννου.

Πράγματι δὲ ἀρχομένου τοῦ Ἰανουαρίου 1259 [1] παρέστη ὁ Μι-λ Παλαιολόγος μετὰ τοῦ νεαροῦ βασιλέως ἐν Νικαίᾳ χάριν τε-ως τῆς στέψεως. Καὶ ἐκράτει μὲν ἡ ἰδέα, ὅτι πρῶτος ἔμελλε νὰ θῇ ὁ Ἰωάννης καὶ αὐτὸς ἔμελλε νὰ προηγῆται ἐν τῇ θριαμβευ-

---

Ὅτε **Lebeau** (Histoire du Bas-empire ἐκδ. M. **de Saint-Martin** ΙΗ' σ. 56), ὁ **Κ. Παπαρρηγόπουλος** (Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους Ἀν. Κωνσταντινίδου Τόμ. Ε' σ. 79) καὶ ὁ **Ἀντ. Μηλιαράκης** (Ἱστο-τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας σ. 543) χρονολογοῦσι τὴν στέψιν τοῦ Μιχαὴλ Ἰανουάριον 1260. Ἀλλ' εἰς τοῦτο τρανῶς ἀντίκειται ἡ χρονολογία χρυ-ύλλου τινὸς τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ἐξ ἧς ἀποδεικνύεται, ὅτι ἦτο κράτωρ ἤδη τὸν Ἰούνιον 1259 (**Muralt** Essai de chronographie By-ine Τόμ. Β' σ. 391, ἀρ. 21). Τοιοῦτο δὲ χρυσόβουλλον δὲν ἠδύνατο νὰ γράψῃ καὶ ἐκδώσῃ ὁ Μιχαὴλ πρὸ τῆς στέψεως. Ἄρα ἡ στέψις αὐτοῦ ὡς λέως ἐτελέσθη μῆνάς τινας πρὸ τοῦ Ἰουνίου 1259. Τῶν δὲ σωζομένων τυριῶν τῶν Βυζαντίνων ἡ ἀσφαλέστερον ἄγουσα ἡμᾶς εἰς ὁρισμὸν τοῦ μη-εἶνε ἡ τοῦ **Νικηφόρου Γρηγορᾶ** (ἔκδ. Βόννης σ. 78, 12 κ. ἑ.), μαρτυ-τος, ὅτι *οὔπω δ' ὅλος ἀπηρτίζετο μὴν ἀπὸ τῶν καλανδῶν Δεκεμβρίων* (τοῦ 8) *ἄρτι ἐπιλαμπουσῶν*, ὅτ' ἐδόθησαν οἱ τὴν ζωὴν καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ δὸς Ἰωάννου ἀσφαλίζοντες ὅρκοι. Κατὰ ταῦτα ὀρθῶς τὸν Ἰανουάριον 1259 ουσιν ὡς τὸν χρόνον τῆς στέψεως ὅ τε **Π. Καλλιγᾶς** (Μελέται Βυζαντι-ἱστορίας σ. 232] καὶ ὁ H. **Gelzer** (Abriss der Byzantinischen Kaiser-chichte ἐν ἐπιμέτρῳ τῆς τοῦ **Krumbacher** Geschichte der Byzantini-n Litteratur ἔκδ. 6' σ. 1048, ἑλλ. μεταφράσεως **Γ. Σωτηριάδου** ἐν Βι-θήκῃ Μαρασλῆ Τόμ. Γ' σ. 485). Καὶ τὴν ἡμέραν δὲ τοῦ Ἰανουαρίου ὁρί-ει ὁ μὲν **Gelzer** τὴν 1, ὁ δὲ **Καλλιγᾶς** τὴν 11. Ἀλλ' ὁ μετὰ τοιαύτης ιας ὁρισμὸς τῆς ἡμέρας δὲν εἶνε δυνατός, ἅτε μὴ ἐξαγόμενος ἐκ τοῦ ίρω παρατεθέντος χωρίου τοῦ **Νικηφόρου Γρηγορᾶ**. Οὐχ ἧττον δ' ἐπι-ς εἶνε καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ **Muralt** (ἔνθ' ἀν. σ. 390, ἀρ. 14) ὁρισμὸς τῆς εκεμβρίου 1258.

χίαν, ἣν αὐτὸς μὲν ἐπόθει, συγκατεσκεύαζον δὲ οἱ πολλοὶ αὐτοῦ φί-
λοι καὶ θιασῶται.

λα΄

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος βασιλεύς.

Δραστηρίως ἐπελήφθη ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος εὐθὺς ἀμέσως ἐκ τῆς Μαγνησίας, ἐν ᾗ ἐξηκολούθησε διατρίβων μετὰ τοῦ ἐπιτροπευομένου βασιλέως, τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν, παρασκευάζων τὴν κραταιὰν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν πολεμίων τοῦ βασιλείου. Ἀλλ᾽ ἡ κυρία αὐτοῦ σκέψις καὶ φροντὶς ἦτο ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ἀνάρρησις ἑαυτοῦ ὡς βασιλέως. Εἰργάσθη δὲ χάριν τοῦ σκοποῦ τούτου μετὰ μεγίστης δραστηριότητος, ἐπωφελούμενος μὲν πᾶσαν τὴν ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐξουσίαν, δι᾽ ἀφειδῶν δὲ δαπανῶν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως ἐναποτεταμιευμένων χρημάτων προσελκύων φίλους καὶ δεκάζων τὸν κλῆρον καὶ τοὺς περὶ τὸν πατριάρχην ἀρχιερεῖς. Παρίστατο δὲ ἰδιάζουσα ἀνάγκη τοῦ προσεταιρισμοῦ τῶν ἀρχιερέων, ἐπειδὴ ὁ πατριάρχης Ἀρσένιος ηὐνόει μὲν τὸν Παλαιολόγον, ἀλλ᾽ εἴπερ τις καὶ ἄλλο εἴχετο τῶν δικαίων τοῦ νεαροῦ Ἰωάννου. Οὐχ ἧττον δὲν ἠδυνήθη ἀντιστῆ εἰς τὴν περὶ τὴν 1 Δεκεμβρίου 1258 ἀνάρρησιν τοῦ Μιχαὴλ ὡς δεσπότου, περιβαλὼν αὐτὸς μετὰ τοῦ νεαροῦ Ἰωάννου τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ διὰ τῆς δεσποτικῆς ταινίας.

Ἀλλ᾽ ἡ ταινία τοῦ δεσπότου ἦτο διὰ τὴν ἀκοίμητον φιλοδοξίαν τοῦ Παλαιολόγου ἁπλῶς πρόδρομος τοῦ βασιλικοῦ διαδήματος. Φανερῶς δ᾽ ἀντέκειτο εἰς τὸ τοιοῦτο σχέδιον τοῦ Μιχαὴλ ὁ Τζαμάντουρος, οὗ τὴν ἀντίστασιν ἐμηδένισεν ἡ εἰς Προῦσαν ἐξορία καὶ φυλάκισις αὐτοῦ. Ὅτε δὲ συνεῖδεν, ὅτι τὰ πράγματα εἶχον παρασκευασθῆ καταλλήλως καὶ εἶχεν ὡριμάσει ἡ ἰδέα τῆς ἀναρρήσεως αὐτοῦ, προελείανεν ἔτι μᾶλλον αὐτὴν δι᾽ ὅρκου, καθ᾽ ὃν οὐδέποτε ἤθελεν ἐπιχειρήσει ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ αὐθέντου αὐτοῦ καὶ κληρονόμου καὶ διαδόχου τῆς βασιλείας. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐπέβαλε καὶ εἰς τὸν λαόν, τοὺς ἀρχιερεῖς, τὸν κλῆρον καὶ τὸν στρατὸν ὅρκος ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου, δι᾽ οὗ ἀνελάμβανον τὸν φόνον ἐκείνου τῶν δύο βασιλέων, ὅστις ἤθελε φονεύσει τὸν συνάρχοντα, καὶ

…κατάστασιν αὐτοῦ διά τινος τῶν συγκλητικῶν, τὴν θανάτωσιν τοῦ ἐπιβούλου ἐν περιπτώσει ματαιώσεως τῆς ἐπιβουλῆς καὶ τὴν …ρρησιν τοῦ διασωθέντος.

Διὰ τῶν ὅρκων τούτων, δοθέντων ἐν Μαγνησίᾳ, ἐφαίνετο μὲν εὐ…νόμενον τὸ ἔργον τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου, ἀπαλλασσομένου …ης ὑπονοίας καὶ κατηγορίας ἐπὶ παραβάσει τῶν ὑπὲρ τῆς καθε…σης βασιλείας ὅρκων, ἐπετεύχθη δὲ ἡ ἀνάρρησις τοῦ Παλαιολό…, ὅστις καὶ ἔμελλε νὰ στεφθῇ μετ' οὐ πολὺ πανηγυρικῶς ἐν Νι…ᾳ ὡς συμβασιλεὺς τοῦ Ἰωάννου.

Πράγματι δὲ ἀρχομένου τοῦ Ἰανουαρίου 1259 [1] παρέστη ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος μετὰ τοῦ νεαροῦ βασιλέως ἐν Νικαίᾳ χάριν τε…σεως τῆς στέψεως. Καὶ ἐκράτει μὲν ἡ ἰδέα, ὅτι πρῶτος ἔμελλε νὰ τε…θῇ ὁ Ἰωάννης καὶ αὐτὸς ἔμελλε νὰ προηγῆται ἐν τῇ θριαμβευ-

---

1) Ὅτε Lebeau (Histoire du Bas-empire ἐκδ. M. de Saint-Martin Τόμ. ΙΗ' σ. 56), ὁ **Κ. Παπαρρηγόπουλος** (Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐκδ. Ἀν. Κωνσταντινίδου Τόμ. Ε' σ. 79) καὶ ὁ **Ἀντ. Μηλιαράκης** (Ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας σ. 543) χρονολογοῦσι τὴν στέψιν τοῦ Μιχαὴλ τὸν Ἰανουάριον 1260. Ἀλλ' εἰς τοῦτο τρανῶς ἀντίκειται ἡ χρονολογία χρυσοβούλλου τινὸς τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ἐξ ἧς ἀποδεικνύεται, ὅτι ἦτο αὐτοκράτωρ ἤδη τὸν Ἰούνιον 1259 (Muralt Essai de chronographie Byzantine Τόμ. Β' σ. 391, ἀρ. 21). Τοιοῦτο δὲ χρυσόβουλλον δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπογράψῃ καὶ ἐκδώσῃ ὁ Μιχαὴλ πρὸ τῆς στέψεως. Ἄρα ἡ στέψις αὐτοῦ ὡς βασιλέως ἐτελέσθη μῆνάς τινας πρὸ τοῦ Ἰουνίου 1259. Τῶν δὲ σωζομένων μαρτυριῶν τῶν Βυζαντίνων ἡ ἀσφαλέστερον ἄγουσα ἡμᾶς εἰς ὁρισμὸν τοῦ μηνὸς εἶνε ἡ τοῦ **Νικηφόρου Γρηγορᾶ** (ἔκδ. Βόννης σ. 78, 12 κ. ἑ.), μαρτυροῦντος, ὅτι *οὔπω δ' ὅλος ἀπηρτίζετο μὴν ἀπὸ τῶν καλανδῶν Δεκεμβρίων* (τοῦ 1258) *ἄρτι ἐπιλαμπουσῶν*, ὅτ' ἐδόθησαν οἱ τὴν ζωὴν καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ παιδὸς Ἰωάννου ἀσφαλίζοντες ὅρκοι. Κατὰ ταῦτα ὀρθῶς τὸν Ἰανουάριον 1259 ὁρίζουσιν ὡς τὸν χρόνον τῆς στέψεως ὅ τε **Π. Καλλιγᾶς** (Μελέται Βυζαντινῆς ἱστορίας σ. 232] καὶ ὁ H. Gelzer (Abriss der Byzantinischen Kaisergeschichte ἐν ἐπιμέτρῳ τῆς τοῦ Krumbacher Geschichte der Byzantinischen Litteratur ἔκδ. β' σ. 1048, ἑλλ. μεταφράσεως **Γ. Σωτηριάδου** ἐν Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ Τόμ. Γ' σ. 485). Καὶ τὴν ἡμέραν δὲ τοῦ Ἰανουαρίου ὁρίζουσιν ὁ μὲν Gelzer τὴν 1, ὁ δὲ **Καλλιγᾶς** τὴν 11. Ἀλλ' ὁ μετὰ τοιαύτης ἀκριβείας ὁρισμὸς τῆς ἡμέρας δὲν εἶνε δυνατὸς, ἅτε μὴ ἐξαγόμενος ἐκ τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος χωρίου τοῦ **Νικηφόρου Γρηγορᾶ**. Οὐχ ἧττον δ' ἐπισφαλὴς εἶνε καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Muralt (ἔνθ' ἀν. σ. 390, ἀρ. 14) ὁρισμὸς τῆς 24 Δεκεμβρίου 1258.

τικῇ πορείᾳ, ἥτις ἔμελλε νὰ ἐπακολουθήσῃ εἰς τὴν στέψιν. Ἀλλὰ πάντως αἱ τοιαῦται λεπτομέρειαι δὲν εἶχον καθορισθῆ ἐκ τῶν προτέρων, ὡς ἐξάγεται ἐξ αὐτῶν τῶν συζητήσεων καὶ ἐνδοιασμῶν πρό τε τῆς στέψεως καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τῷ ναῷ κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν αὐτῆς. Ὑπῆρξε δὲ καὶ τοῦτο μία τῶν δολοπλοκιῶν τοῦ Παλαιολόγου, ὅστις, στηριζόμενος εἰς τὴν περὶ τῆς νεαρᾶς ἡλικίας τοῦ Ἰωάννου πρόχειρον ἀντίρρησιν καὶ εἰς τὰς ὑπονομεύσεις τῆς παρασκευαζομένης ἰσχυρᾶς αὐτοῦ φατρίας, κατώρθωσε νὰ ὑποσκελίσῃ τελείως τὸν υἱὸν τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως. Μετὰ μακρὰς συζητήσεις καὶ ἀντεγκλήσεις ἐν μέσῳ τῶν ἀπειλῶν τῶν ὑπὲρ τοῦ Παλαιολόγου τεταγμένων πελεκυφόρων Βαράγγων καὶ τῶν κραυγῶν τοῦ πλήθους ὁ πατριάρχης ὑπεχώρησεν, ὁ μόνος ἐπιμένων τῶν ἀρχιερέων Μανουὴλ ὁ Θεσσαλονίκης ἠναγκάσθη νὰ συναινέσῃ, ὁ νεκρὸς Ἰωάννης ἤρθρωσεν ἔντρομος καὶ κατεπτοημένος ὀλίγας λέξεις, δι' ὧν συγκατέβαινεν εἰς πάντα ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ μὴ κακωθῇ, καὶ ἡ κωμῳδία ἔληξε, χωρὶς νὰ μεταβληθῇ εἰς τραγῳδίαν, διὰ τῆς στέψεως μόνου τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Συνεστέφθη δὲ μετ' αὐτοῦ ὡς βασίλισσα ἡ σύζυγος Θεοδώρα, θυγάτηρ τοῦ Ἰωάννου Δούκα καὶ ἀνεψιὰ τοῦ Ἰσαακίου Δούκα, πρωτοστράτορος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Βατάτζη.

Οὕτω δι' ἐργασίας συστηματικῆς καὶ δραστηριωτάτης καὶ διὰ σειρᾶς δόλων ἐπιτηδείως ἐξυφανθέντων ἐντὸς χρόνου βραχυτάτου τεσσάρων μόνων μηνῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὁ ὑπόδικος τῆς χθές, χωρὶς νὰ φανῇ ἀναμιγνυόμενος εἰς τὴν ἐναντίον τῶν Μουζαλώνων στάσιν, ἐπιτηδείως ὑποκρινόμενος πίστιν εἰς τοὺς δοθέντας ὅρκους, δεξιῶς διαβουκολῶν τοὺ[illegible] περὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἀντιπάλους ἰσχυρούς, εὑρέθη διὰ γοργῆς ἐξελί[illegible] ξεως ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως καὶ δούξ, εἶτα δεσπότης κ[illegible] τέλος μονοκράτωρ, παραγκωνίζων τὸ εἰς τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ ἐμπ[illegible] στευθὲν ἄκακον καὶ ὑπὸ πάντων σχεδὸν ἐγκαταλειφθὲν παιδίον.

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ δόλου εἶχεν ὑπάρξει τελεία. Μόνος ἐφαίνετο ἀκό[illegible] συναισθανόμενος τὴν ἀπάτην, εἰς ἣν ἄκων εἶχε περιπλακῆ, ὁ πατριά[illegible] χης Ἀρσένιος, οὗ αἱ χεῖρες εἶχον ἐπιθέσει τὸ διάδημα ἐπὶ τῶν κε[illegible] φαλῶν τοῦ Μιχαὴλ καὶ τῆς Θεοδώρας. Ἐλέγχων δὲ τὸν αὐτοκράτορα ἐπὶ τῇ παρασπονδίᾳ, ἠναγκάσθη εἰς παραίτησιν περὶ τὸ ἔαρ τοῦ 1260, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ τέως μητροπολίτου Ἐφέσου Νικηφόρου. Ἡ δὲ μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ Τζαμαντούρου κάθειρξις τοῦ Καρυα-

νίτου, ὅστις, δραπετεύσας ἐκ τῆς εἱρκτῆς, ἔφυγεν εἰς τὴν Περσίαν, ἀλλά, συλληφθεὶς καθ' ὁδόν, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Τουρκομάνων, καὶ ἡ σύλληψις τοῦ θεωρουμένου ὑπόπτου πρωτοστράτορος ἐν ταῖς δυτικαῖς ἐπαρχίαις Ἰωάννου Ἀγγέλου, ὅστις καὶ ἀπέθανεν ἐπὶ τούτοις ἐκ τοῦ φόβου, ἀπήλλαξε τὸν αὐτοκράτορα τῶν ἐπικινδυνοτέρων ἀντιπάλων. Ἄφοβος λοιπὸν ἠδύνατο νὰ ἄρχῃ τὸ ἑξῆς, στηριζόμενος εἰς τὴν ἰδίαν δύναμιν καὶ τὰς δωρεὰς καὶ φιλοτιμήσεις, δι' ὧν προςέδεεν ὄπισθεν τοῦ ἅρματος αὐτοῦ τά τε πλήθη καὶ τοὺς ἐν τῇ πολιτείᾳ ἰσχυρούς. Εἶχε κατορθώσει τὰ πάντα οὕτω δεξιῶς καὶ προςδώσει εἰς πᾶσαν ἰδίαν ἐνέργειαν τὴν ἐπίφασιν παρακλήσεως παρὰ τῶν ἄλλων, ὥστε μετὰ θάρρους νἀποδίδῃ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ὑψίστου καὶ τὴν θέλησιν τῶν ἄλλων ὅ τι ἦτο δημιούργημα τῆς ἰδίας σκευωρίας. Καὶ ἔγραφε λοιπὸν κατόπιν ἐν τῇ αὐτοβιογραφίᾳ αὐτοῦ τῇ προταχθείσῃ τοῦ τυπικοῦ τῆς ὑπ' αὐτοῦ δομηθείσης μονῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου· *Ἡ σὴ δεξιά, Κύριε, ἐποίησε δύναμιν· ἡ δεξιά σου ὕψωσέ με, καὶ κύριος κατέστην τῶν ὅλων, οὐ πείσας, ἀλλὰ πεισθείς, καὶ βιασθεὶς αὐτός, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκην ἐπαγαγών τινι.*

Ἐν τούτοις δ' ὁ νεκρὸς Ἰωάννης, ἀκίνδυνος πλέον ἀποβάς, ἐγίνετο ἔτι μᾶλλον ἀνώδυνος, ἐκτοπιζόμενος καὶ πάλιν ὑπὸ φρουρὰν εἰς τὴν Μαγνησίαν, καὶ ὁ Μιχαὴλ ἐπεμνήσθη αὐτοῦ μόνον, ὅτε ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ στηρίξῃ, ποιῶν αὐτὸν ἐκποδών, τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ δυναστείαν ἐπὶ τοῦ ἀρτιπαγοῦς θρόνου τῆς ἐκ νέου ἀπὸ τῶν Λατίνων ἀνακτηθείσης Κωνσταντινουπόλεως.

λα'

Οἱ δύο Μιχαήλ.

Ἐκ τῶν ἐχθρῶν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας ἐν ταῖς ἡμέραις καθ' ἃς ἔθνησκεν ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, τῶν Περσῶν καὶ τῶν Ταττάρων ἐν Ἀσίᾳ, τῶν Λατίνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Μιχαήλ, ἐκεῖνος, ἐξ οὗ ἠπειλεῖτο ἄμεσος κίνδυνος, ἦτο ὁ τελευταῖος οὗτος. Οὐ μόνον αἱ ἐν Μακεδονίᾳ νῖκαι αὐτοῦ αἱ ἀμέσως προηγηθεῖσαι τοῦ θανάτου τοῦ Λασκάρεως εἶχον μειώσει τὴν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἀρχὴν τῶν Νικαέων, ἀλλ' ὁ δεσπότης τ[illegible] εἶχεν ἀποβῇ αὐτόχρημα ἐπίφοβος ἕνεκα τῆς κηδεστίας,

ἄψει πρὸς δύο τῶν ἰσχυροτάτων ἡγεμόνων τῶν τότε χρόνων. Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἀχαΐας Γουλιέλμος Βιλλαρδουῖνος, ὃν εἴδομεν λαβόντα τῷ 1259 σύζυγον τὴν περικαλλεστάτην θυγατέρα τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ Ἄνναν, καὶ ὁ νόθος υἱὸς τοῦ Φρειδερίκου Β' καὶ βασιλεὺς τῆς Σικελίας Μαμφρέδος, ὀλίγῳ πρότερον νυμφευθεὶς τὴν ἀδελφὴν τῆς Ἄννας Ἑλένην. Ἔλαβε δὲ αὕτη προῖκα τὴν νῆσον Κέρκυραν, προστιθεμένην εἰς τὸ Δυρράχιον, τὸν Αὐλῶνα, τὰ Βελέγραδα, ἤτοι τὸ σημερινὸν Βεράτιον, διεκδικουμένας ὑπὸ τοῦ δεσποτάτου κτήσεις τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας, ἃς εἶχεν ἤδη τῷ 1258 παραχωρήσει ὁ δεσπότης Μιχαὴλ εἰς τὸν Μαμφρέδον, θέλων νὰ προσελκύσῃ τὴν φιλίαν καὶ συμμαχίαν αὐτοῦ. Καὶ ἀπεξενοῦτο μὲν οὕτως ὁ δεσπότης μέρους τῶν ἰδίων κτήσεων, ἀλλὰ διὰ τῆς κηδεστίας καὶ τῆς συμμαχίας πρὸς τοὺς δύο ἰσχυροὺς ἐκείνους ἡγεμόνας ἤλπιζεν, ὅτι ἔμελλε νὰ καταβάλῃ τὴν μόνην μεταξὺ τῶν ὁμοφύλων ἰσχυρὰν ἀντίπαλον δύναμιν, τὴν τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας.

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΕΙΚΩΝ ΛΑΤΙΝΙΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

Πράγματι δ' αἱ ἐπιγαμβρεῖαι ἐκεῖναι τὸν μὲν δεσπότην ἐνίσχυσαν, τὸν δὲ ἄρτι ἀναλαβόντα τὴν ἀρχὴν Μιχαὴλ Παλαιολόγον ἐφόβησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ' ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ προβῇ εἰς ὑποχωρήσεις πρὸς τὸν ὁμώνυμον δεσπότην. Ἀλλ' ὁ Θεόδωρος Φιλῆς, ὃ[illegible] ὁ Παλαιολόγος ἀπέστειλε χάριν διαπραγματεύσεων πρὸς τὸν Μι[illegible]χαήλ, ἀπεκρούσθη ὑπ' αὐτοῦ σκαιῶς. Οὐχ ἧττον δ' ἀτυχὴς ὑπῆρξ[illegible] ἡ πρὸς τὸν Μαμφρέδον πρεσβεία, κρατηθέντος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πρ[illegible] αὐτὸν ἀποσταλέντος Νικηφόρου Ἀλυάττου.

Πεισθεὶς δ' ὁ Παλαιολόγος, ὅτι πᾶσα ἀπόπειρα εἰρήνης ἀπέβαι[illegible]ματαία, ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ τὸ θέρος τοῦ 1259 ἐναντίον τοῦ [illegible]σπότου ἀξιόμαχον στρατιάν, ἧς προέστησεν ὡς μέγαν δομέστικον [illegible] ἴδιον ἀδελφὸν Ἰωάννην.

Ὑπῆρξε δ' ἡ εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐπίθεσις τοῦ Ἰωάννου οὕτω [illegible]χεῖα καὶ ἀπροσδόκητος, ὥστε ὁ περὶ τὴν Καστορίαν μετὰ τῆς συζύ[illegible] Θεοδώρας καὶ τῶν οἰκείων στρατοπεδευόμενος δεσπότης ὅλως αἰ[illegible]δίως ἔμαθε τὰ κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῆς στρατιᾶς τῶν πολεμίων. [illegible] τούτοις δ' ὁ Ἰωάννης, διαβὰς τὰ στενὰ τῶν Βοδηνῶν, ὥρμησε κ[illegible] τοῦ Μιχαήλ. Τοιοῦτος δ' ὑπῆρξεν ὁ καταλαβὼν τοὺς περὶ τὸν

σπεστην τρόμος, ὥστ' ἐτράπησαν ἀτάκτως εἰς φυγήν· ἐπειδὴ δ' ἐπηύξανε τὴν σύγχυσιν ἡ νύξ, πολλοὶ ὑπῆρξαν οἱ φονευθέντες. Μεταξὺ δὲ τῶν πεσόντων ὑπῆρξε καὶ ὁ ἀδελφὸς τῆς Θεοδώρας Θεόδωρος ὁ Πετραλίφας, κρημνισθεὶς μετὰ τοῦ ἵππου ἀπὸ τόπου βραχώδους.

Μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Ἠπείρου ἔφυγον ἀπνευστὶ διασωζόμενοι οἱ περὶ τὸν δεσπότην Μιχαήλ. Ὑπερμεσοῦντος δὲ ἤδη τοῦ Σεπτεμβρίου, ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, ἐπωφελούμενος τὴν ἐπελθοῦσαν ἀπροσδόκητον ἐκκένωσιν τῆς Μακεδονίας, προήλασε μὲν εἰς τὴν Ἀχρίδα, καὶ ἐκπορθήσας αὐτὴν ἐγκατέστησεν ἀρχιεπίσκοπον τὸν Κωνσταντῖνον Καβάσιλαν, ἔπειτα δὲ ὥρμησεν ἐπὶ τὴν Δεάβολιν, ἧς οἱ κάτοικοι, μὴ ἀντέχοντες εἰς τὴν κρατερὰν πολιορκίαν ὑπὸ τοῦ Παλαιολόγου, παρέδωκαν τὴν πόλιν. Ἡ δὲ ἅλωσις τῶν δύο τούτων πόλεων διηυκόλυνε τὸ ἔργον τοῦ νικητοῦ, εἰς ὃν ἐφεξῆς ὑπετάχθησαν ἡ Πρέσπα, ἡ Πελαγονία, ἡ Σωσκός, ἡ Μολυσκός.

Αἱ ταχεῖαι αὗται νῖκαι ἐπέρρωσαν ἐκ νέου τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας, ἧς αἱ κτήσεις ἐπεξετάθησαν καθ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν Μακεδονίαν. Ἡττημένος δὲ καὶ τεταπεινωμένος ἤσχαλλεν ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου, ὅστις χθὲς καὶ πρότριτα ἐφαντάζετο, ὅτι ἔμελλεν εὐκόλως νὰ ἐκνικήσῃ τοὺς Νικαεῖς καὶ διεκδικήσῃ ἔπειτα ἴσως τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου, ἀντεπεξερχόμενος πρὸς τοὺς ἀδυνάτους Λατίνους. Ἀλλ' ἡ ἧττα αὐτοῦ δὲν κατέβαλεν αὐτόν· ἀπόφασιν δ' ἔχων νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα καὶ ἐκτελέσῃ τὸ προδιαγεγραμμένον αὐτοῦ πρόγραμμα, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν δύο γαμβρῶν, τοῦ Μαμφρέδου καὶ τοῦ Βιλλαρδουίνου.

λϐ'.

Ὁ εὐβοϊκὸς πόλεμος καὶ τὸ δουκᾶτον Ἀθηνῶν.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ ἐν στενοχωρίαις εὑρισκόμενος Μιχαὴλ Ἄγγελος ἐζήτησε τὴν κατὰ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου βοήθειαν τοῦ γαμβροῦ, ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουῖνος ἐξήρχετο ἐκ δεινοῦ ἀγῶνος, οὗ ἡ παῦσις ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν πράγματι νὰ βοηθήσῃ τὸν πενθερόν, τοῦθ' ὅπερ ἤθελεν ἀποβῆ ἀδύνατον πρὸ βραχέος ἔτι χρόνου.

Παρηκολουθήσαμεν ἤδη τὴν σθεναρὰν ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου ἐπιδίωξιν τῆς συμπληρώσεως τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχῆς. Διὰ τῶν νικῶν αὐτοῦ ὁ πρίγκιψ τῆς Ἀχαΐας εἶχεν ἀποβῆ τοσοῦτον ἰσχυρὸς, ὥςτε ἠδύνατο ἤδη νὰ σκεφθῇ περὶ ἐπεκτάσεως τῆς ἰδίας κυριαρχίας καὶ ἐκτὸς τῶν στενῶν ὁρίων τῆς πελοποννησιακῆς χερσονήσου. Ἡ δὲ χώρα, ἐφ' ἣν ἔστρεψε τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὑπῆρξεν ἡ Εὔβοια.

Δευτέρα σύζυγος τοῦ ἡγεμόνος τῆς Πελοποννήσου εἶχεν ὑπάρξει ἡ Καριντάνα Δαλλεκάρτσερη, ἡ ἐπίκληρος θυγάτηρ τοῦ ἐν ἔτει 1220 θανόντος Ῥιχάρδου, τριτημορίου τοῦ Ὠρεοῦ. Θανούσης δὲ τῆς Καριντάνας τῷ 1255, ἠξίωσεν ὁ Βιλλαρδουῖνος, καίπερ μὴ ἀποκτήσας ἐξ αὐτῆς τέκνα, τὴν κτῆσιν τοῦ Ὠρεοῦ ὡς κληρονομίας τῆς συζύγου. Ἀλλ' οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Δαλλεκάρτσερη τριτημόριοι τῆς Εὐβοίας ἀντέστησαν εἰς τὴν ἀξίωσιν ταύτην τοῦ Γουλιέλμου, καὶ ἐγκατέστησαν ἐν Ὠρεῷ ἕνα τῶν συγγενῶν, τὸν Γραππέλλαν. Προεικάζοντες δὲ, ὅτι ὁ αὐθέντης τοῦ Μορέως δὲν ἤθελε στέρξει τὸ τόλμημα αὐτῶν ἀποινεὶ καὶ θέλοντες νὰ ἔχωσι σθεναρὰν ὑποστήριξιν, ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ὑποτελεῖς τῆς βενετικῆς πολιτείας, ἧς ἄλλως ἤδη ἀπὸ τοῦ 1209 εἶχεν ἀναγνωρίσει τὴν ἐπὶ τῆς Εὐβοίας ἐπικυριαρχίαν ὁ Ῥαβάνος Δαλλεκάρτσερη.

Τὰ δ' ἐν Εὐβοίᾳ συμβάντα ἦγον ἀναγκαίως εἰς σύγκρουσιν μεταξὺ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας καὶ τῆς Βενετίας, τὸν πρῶτον ἐμφύλιον πόλεμον τῶν ἐν Ἑλλάδι κυριαρχούντων Λατίνων. Καὶ ἠγωνίσθη μὲ νὰ συστήσῃ ὁμόνοιαν ὁ πρὸ βραχέος χρόνου διαδεχθεὶς τὸν Ἰννοκέντιον πάπας Ἀλέξανδρος Δ' (1254-1261), ἀλλ' αἱ προςπάθειαι αὐτοῦ ἀπέβησαν μάταιαι, καὶ ὁ Βιλλαρδουῖνος ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῶν Δαλλεκάρτσερη. Πλεύσας δὲ τῷ 1256 εἰς τὴν Εὔβοιαν, κατέλαβε μὲν τὴν Χαλκίδα, ἐν δὲ ταῖς Ὀροβίαις, ταῖς σημεριναῖς Ῥοβιαῖς μεταξὺ Λίδηψοῦ καὶ Λίμνης, ἐζώγρησε καὶ ἐδέσμευσε τοὺς τριτημορίους. Καὶ αἱ μὲν σύζυγοι τῶν συλληφθέντων ἐδεήθησαν θερμῶς τοῦ ἐν Χαλκίδι βαΐλου τῆς Βενετίας Παύλου Γραδενίγου νὰ ἐπέλθῃ ἀρωγὸς καὶ προκαλέσῃ τὴν ἐπέμβασιν τῆς ἐπικυριάρχου Βενετίας· οὗτος δὲ πράγματι, παραλαβὼν ὅσους εἶχε προχείρους Βενετοὺς, ἐπέπεσε κατὰ τῆς Χαλκίδος καὶ ἀνέκτησε τὴν πόλιν.

Ἀλλ' ἡ ἀνάμιξις αὕτη τῶν Βενετῶν, ἀντὶ νὰ φοβήσῃ τὸν Βιλλαρδουῖνον, παρώξυνεν αὐτὸν ἔτι μᾶλλον. Ὁ πόλεμος ἐγενικεύθη, τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας καλέσαντος εἰς τὰ ὅπλα τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ

ὑποτελεῖς καὶ τοὺς φίλους, μεταξὺ δὲ τούτων καὶ τὸν μέγαν κῦριν τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐστήριζε δ' ὁ Βιλλαρδουῖνος τὴν ἀξίωσιν, ὅπως συμπράξωσι μετ' αὐτοῦ οἱ Φράγκοι τῆς Ἀττικῆς, εἰς τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας ἐπὶ τοῦ Ἄργους καὶ τοῦ Ναυπλίου, ἃς πόλεις εἶχε παραχωρήσει ὁ Γοδοφρέδος Α' Βιλλαρδουῖνος εἰς τὸν Ὄθωνα Δελαρός, ἀμείβων αὐτὸν ἐπὶ τῇ βοηθείᾳ ἣν εἶχε παράσχει πρὸς ἅλωσιν τῶν πόλεων τούτων, ὧν ὑπερημύνετο ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου Θεόδωρος Ἄγγελος.

Ἡ δ' ἐπέκτασις ἐκείνη τῆς ἀρχῆς τοῦ Γάλλου κυρίου τῶν Ἀθηνῶν ὑπῆρξεν οὐκ ἀναξία λόγου διὰ τὸν Ὄθωνα Δελαρός, ὅστις ὁσημέραι ἐνισχύετο ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ τῇ Βοιωτίᾳ, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ πολλῶν συγγενῶν καὶ φίλων εὐπατριδῶν, μετακληθέντων ὑπ' αὐτοῦ ἐκ Γαλλίας. Μεταξὺ δὲ τούτων ἐξεῖχεν ὁ οἶκος τῶν ἐκ Φλάνδρας Σαιντομέρ, ἰσχύσας ἔπειτα ἐν Θήβαις καὶ Ἀχαΐᾳ, οὗ τὸ ὄνομα διεφύλαξε τὸ χωρίον Σανταμέρη τοῦ δήμου Δύμης. Ἀλλ' οὐχ ἧττον δὲν εἷλκυεν αὐτὸν ἡ νέα ἀρχὴ νοσταλγοῦντα· διὸ βλέπομεν αὐτὸν ἐπιστρέφοντα εἰς τὴν πάτριον Βουργουνδίαν τῷ 1225 μετὰ τῆς συζύγου Ἰσαβέλλας de Ray καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς δύο υἱῶν καὶ θνήσκοντα ἐν τῇ γενετείρᾳ μετ' ὀλίγα ἔτη, πρὸ τοῦ 1234.

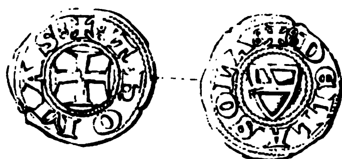
Διεδέχθη δὲ τὸν Ὄθωνα ὡς μέγας κῦρις τῶν Ἀθηνῶν καὶ δυνάστης τοῦ Ἄργους καὶ τοῦ Ναυπλίου ὁ ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ Ποντίου ἀνεψιὸς Γουίδων Α'. Οὗτος δὲ κατεῖχε τὴν ἀρχήν, ὅτε, ἐκραγέντος τοῦ εὐβοϊκοῦ πολέμου, ὁ Βιλλαρδουῖνος ἀπήτησε παρ' αὐτοῦ νὰ συνακολουθήσῃ ὡς ὑποτελὴς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας. Ἀλλ' ὁ Γουίδων Δελαρός, καίπερ ἀναγνωρίζων τὴν ἐπὶ τῶν δύο ἐκείνων πελοποννησιακῶν πόλεων ἐπιδεσποτείαν τοῦ Γουλιέλμου, εἴχετο τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτοῦ ὡς κῦρις τῶν Ἀθηνῶν, καί, μὴ θέλων νὰ δυσαρεστήσῃ τὴν ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Βιλλαρδουῖνον διακειμένην Βενετίαν, ἠρνήθη νὰ συμπράξῃ μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας, καίπερ ἔχων σύζυγον ἀνεψιάν τιν' αὐτοῦ.

Ἐν τούτοις δὲ οἱ λοιποὶ σύμμαχοι τοῦ Βιλλαρδουίνου ἐθεωροῦντο ἀρκοῦντες, ὅπως ἐπιληφθῇ μετ' αὐτῶν τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ πολέμου, τῶν δὲ συμμάχων τούτων ὁ κραταιότατος ἦτο ὁ δυνάστης τῆς Καρυταίνης Γοδοφρέδος de Bruyères, ὅστις, μετὰ

πολλῆς δυνάμεως ἐπελθὼν, ἐδῄωσε μὲν τὴν ὕπαιθρον χώραν τῆς Εὐβοίας, ἀνέκτησε δὲ τὴν Χαλκίδα.

Αἱ νέαι δ' αὗται ἐπιτυχίαι τοῦ Βιλλαρδουίνου ἠρέθισαν μὲν τὸν πάπαν, ἀφορίσαντα τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἀχαΐας, παρώξυναν δὲ τὴν βενετικὴν πολιτείαν, ἥτις ἀνέθηκε τὴν ἐπὶ τὴν Εὔβοιαν στρατηγίαν εἰς τὸν Μάρκον Γραδενῖγον. Ἐκπλεύσας δ' οὗτος ἐκ Βενετίας, ἐπελήφθη τῆς πολιορκίας τῆς Χαλκίδος. Ἀλλ' ἡ ἀντίστασις, ἣν ἀντέταξεν ἡ ἐν αὐτῇ στρατιὰ τοῦ Βιλλαρδουίνου, ὑπῆρξεν οὕτω κρατερὰ ὥστε οἱ Βενετοὶ ματαίως ἐπολιόρκουν τὴν ὀχυρὰν πόλιν ἐπὶ μακρόν. Μόνον δὲ μετὰ δεκατρεῖς μῆνας κατωρθώθη ἡ ἅλωσις τῆς πόλεως τῷ 1258, ἀφ' οὗ συνεπελήφθη τοῦ ἔργου ὡς ἐπίκουρος τῶν Βενετῶν, φανερῶς πλέον μετ' αὐτῶν συμμαχήσας, ὁ Γουίδων Δελαρός. Καὶ δὲ ἔπαυσαν μὲν καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν ταύτην τῆς Χαλκίδος οἱ ἐν Εὐβοίᾳ ἀγῶνες, ἀλλ' ὁ Βιλλαρδουῖνος ἐθεώρησεν ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἀναγκαῖον νὰ τιμωρήσῃ τὴν αὐθάδειαν καὶ ὑπερφροσύνην τοῦ ἐναντίον ἑαυτοῦ, καίπερ ὄντος ἐπικυριάρχου τῆς Πελοποννήσου, ἄραντος τὰ ὅπλα κυρίου τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ ἀγὼν τῶν δύο Φράγκων ἡγεμόνων δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀνισόπαλός τις. Παρ' ὅλον τὸν ὄγκον καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας, ἀντιπαραβαλλομένης πρὸς τὴν σμικρότητα τοῦ μεγακυράτου τῶν Ἀθηνῶν, ὁ ἀντίπαλος, πρὸς ὃν ἀντεμετρήθη ὁ Βιλλαρδουῖνος, εὑρέθη περιεστοιχισμένος ὑπὸ πολλῶν καὶ ἀξίων λόγου συμμάχων. Ἐκ μὲν τῆς στερεᾶς συνεμάχησαν μετὰ τοῦ Γουίδωνος οἱ τρεῖς ἐκ τοῦ οἴκου Σαιντομὲρ συγκύριοι τῶν Θηβῶν, ὁ δυνάστης Σαλώνων Θωμᾶς Β' ὁ ἐκ Στρομογκούρτης καὶ ὁ μαρκίων Βοδονίτζης Οὑβέρτος Παλλαβιτσίνης· ἐκ δὲ τῆς Εὐβοίας ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ τρεῖς τῶν μικρῶν αὐθεντῶν. Ἀλλὰ τὴν μεγίστην σημασίαν εἶχεν ἡ ἐξ αὐτῆς τῆς εἰς τὸν Βιλλαρδουῖνον ὑποτεταγμένης Πελοποννήσου παρασχεθεῖσα εἰς τὸν κύριον τῶν Ἀθηνῶν ἐπικουρία ὑπὸ τοῦ δυνάστου Βελιγοστῆς Γουλιέλμου Δελαρός, ἀδελφοῦ τοῦ Γουίδωνος, καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιοῦ τοῦ Βιλλαρδουίνου, τοῦ δυνάστου τῆς Καρυταίνης Γοδοφρείδου. Οὗτος, καίπερ τέως γενναιότατα συμπράξας μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς

ΝΟΜΙΣΜΑ ΤΟΥ ΔΥΝΑΣΤΟΥ ΣΑΛΩΝΩΝ ΘΩΜΑ Β'.

χαΐας, καθ' ἃ εἴδομεν, ἐν Εὐβοίᾳ, δὲν ἠδυνήθη νἀντιστῇ εἰς τὴν ὄχλησιν τοῦ κινδυνεύοντος Γουΐδωνος, οὗ τὴν θυγατέρα Ἰσαβέλλαν ἔ σύζυγον. Πράγματι δὲ ἀπεσκίρτησεν ἀπὸ τοῦ θείου χάριν τοῦ πενθεροῦ.

Ἀπὸ δὲ τῆς πεδιάδος τοῦ Νυκλίου, τῆς ἀρχαίας Τεγέας, ἐν ᾗ ἔγειν ἡ συνάθροισις τῆς μεγαλοπρεποῦς πελοποννησιακῆς στρατιᾶς, ξεκίνησεν ὁ Βιλλαρδουΐνος τὸ θέρος τοῦ 1258, καί, διαβὰς τὰ ἀργότερον ἐπὶ τουρκοκρατίας κληθέντα Δερβενάκια, προεχώρησε πρὸς βορρᾶν, στρατεύων ἐπὶ τὴν Ἀττικήν. Μετὰ δὲ τὴν διάβασιν τοῦ ἰσθμοῦ καὶ τῆς Γερανείας, παρὰ τὸ ὄρος Καρύδι, ὅπερ χωρίζει τὴν Μεγαρικὴν ἀπὸ τῆς Ἐλευσινίας, εὗρεν ἀντιμέτωπον τὴν στρατιὰν τοῦ Γουΐδωνος καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ, ἥτις εἶχεν ἐξέλθει εἰς συνάντησιν τοῦ Βιλλαρδουίνου, ὅπως φράξῃ εἰς αὐτὸν τήν τε ἄγουσαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν πρὸς τὰς Θήβας ὁδόν. Συγκροτηθείσης δὲ μάχης αἱματηρᾶς, ἡττήθη ὁ Γουΐδων, καὶ φυγὰς ἐτράπη μετὰ τῶν συμμάχων εἰς τὰς Θήβας, διωκόμενος ὑπὸ τῶν νικητῶν κατὰ πόδας. Καὶ ἠθέλησε μὲν ὁ Βιλλαρδουΐνος νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὴν Καδμείαν, ἀλλ' ἀπετράπη ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ βαρώνων. Ἡ δ' ἐπέμβασις αὐτῶν καὶ τοῦ Λατίνου ἀρχιεπισκόπου Θηβῶν ἤγαγεν εἰς συνδιαλλαγὴν τῶν πολεμίων. Ὁ δὲ Γουΐδων ὤμοσεν ὅρκον, καθ' ὃν οὐδέποτε πλέον ἔμελλε νὰ ἄρῃ ὅπλα ἐναντίον τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας καὶ ὑπέσχετο νὰ ἐκτελέσῃ τὴν εἰς αὐτὸν ἐπιβληθησομένην ποινήν.

Πρὸς καθορισμὸν δὲ τῆς τιμωρίας συνεκαλεῖτο τὸ ἔαρ τοῦ 1259 ἐν Νυκλίῳ παρλαμέντον τῆς ὑψηλῆς αὐλῆς τῶν βαρώνων. Πρὸ αὐτῶν δέ, περιστοιχιζομένων ὑπὸ πλήθους Ἑλλήνων καὶ Γάλλων συρρευσάντων χάριν τοῦ μεγαλοπρεποῦς θεάματος τῆς ἐπιδείξεως ὅλης τῆς αἴγλης τῆς αὐλῆς τοῦ ἡγεμόνος, παρέστη ὁ Γουΐδων, καὶ προσεκύνησε τὸν Βιλλαρδουΐνον ὡς ὑποτελὴς αὐτοῦ καθ' ἅπαντας τοὺς καθεστῶτας φεουδαλικοὺς τύπους. Προκειμένου δὲ νὰ ἐπιβληθῇ εἰς αὐτὸν ἡ προσήκουσα τιμωρία ἐπὶ τῇ γενομένῃ παραβάσει τῶν τιμαριωτικῶν νομίμων ἕνεκα τοῦ κατὰ τοῦ ἐπικυριάρχου κηρυχθέντος πολέμου, ἡ βουλὴ τῶν βαρώνων ἐκήρυξεν ἑαυτὴν ἀναρμοδίαν, καὶ παρέπεμψε τὸν ὑπόδικον εἰς τὴν διαιτησίαν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου Θ' τοῦ Ἁγίου ὡς τοῦ φυσικοῦ προστάτου ἁπάντων τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Λατίνων. Ἡ δ' εἰς τὴν αὐλὴν αὐτοῦ ἐν ἔτει 1260 ἐπίσκεψις τοῦ Γουΐδωνος ἤγαγεν οὐ μόνον εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ

καὶ εἰς τὴν εἰς αὐτὸν ἀπονομὴν τῆς προσωνυμίας τοῦ δουκός. Οὕτως ἔκτοτε τὸ μεγακυρᾶτον τῶν Ἀθηνῶν προεβιβάσθη εἰς δουκᾶτον.

Εἰρηνικὴ δ' ἐπῆλθεν ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ Νυκλίου καὶ ἡ λύσις τῶν πρὸς τὸν αὐθέντην τῆς Καρυταίνης Γοδοφρέδον σχέσεων τοῦ Βιλλαρδουίνου. Καὶ προσήχθη μὲν οὗτος ἐνώπιον τῶν συνηγμένων ἀρχιερέων καὶ βαρώνων *μὲ τὸ καπίστρι εἰς τὸν λαιμὸν* κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως, δίκην ἐνόχου ἀξίου ἀγχόνης. Ἀλλ' αἱ θερμαὶ πρὸς τὸν Βιλλαρδουΐνον δεήσεις τῶν συμμετόχων τοῦ δικαστηρίου, γονυπετῶς ἐξαιτησαμένων συγγνώμην ὑπὲρ τοῦ γενναίου Γάλλου, ἔπεισαν τέλος τὸν κατ' ἀρχὰς ἀνελεήμονα ἡγεμόνα τῆς Ἀχαΐας νὰ συγχωρήσῃ τὸν ἀνεψιόν, εἰς ὃν ἀπέδωκε τὴν βαρωνείαν τῆς Καρυταίνης ὡς προσωπικὸν τιμάριον, ἐπανερχόμενον εἰς τὸν ἡγεμόνα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γοδοφρέδου, ὄντος ἀτέκνου.

Οἱ δὲ ἱπποτικοὶ ἀγῶνες οἱ ἐπιστέψαντες τὴν ἐν Νυκλίῳ ἐπελθοῦσαν διαλλαγὴν τῶν τέως ἀντιπολεμουμένων Φράγκων ἐδήλουν ἅμα καὶ τὴν ἠπιωτέραν τροπὴν τοῦ εὐβοϊκοῦ πολέμου, ὅστις εἶχεν ἐπ' ἴσης χαλαρωθῇ ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ.

Πράγματι ἡ ἧττα τοῦ Γουίδωνος καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ ἐνεθάρρυνε τὸν Γουλιέλμον Βιλλαρδουΐνον, ὅστις ἐκ τῶν Θηβῶν μεταβὰς εἰς τὴν Εὔβοιαν ἀνέκτησε τὴν γοητείαν αὐτοῦ ἐν Χαλκίδι, καὶ μόνον τοῦ Ὠρεοῦ δὲν ἠδυνήθη ἀκόμη νὰ γείνῃ κύριος. Ἀλλ' ἡ παρὰ τὸ Καρύδι νίκη τοῦ ἡγεμόνος καὶ αἱ ἐπακολουθήσασαι νέαι αὐτοῦ ἐν Εὐβοίᾳ ἐπιτυχίαι ἔπεισαν τὸν δόγην Ῥαϊνέριον Ζένον νὰ δώσῃ τῷ 1259 εἰς τὸν ἐν Εὐβοίᾳ Βενετὸν βάϊλον Θωμᾶν Ἰουστινιάνην τὴν ἐντολὴν διαπραγματεύσεων περὶ εἰρήνης μετὰ τοῦ Βιλλαρδουίνου.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ὁ Βιλλαρδουΐνος, τοῦτο μὲν ἐκνικήσας τὸν Γουίδωνα καὶ τοὺς συμμάχους αὐτοῦ, τοῦτο δὲ δυνάμενος ἕνεκα τῆς αἰσίας τροπῆς τῶν ἐν Εὐβοίᾳ πραγμάτων νὰ ἐκδέχηται ἀγαθὰ ἐκ τῶν μετὰ τῆς Βενετίας συνεννοήσεων, ἔλαβε καὶ ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν τοῦ πενθεροῦ Μιχαὴλ, τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου, ὅπως παραστῇ βοηθὸς ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου.

λγ'.

Ἧττα δεσπότου Μιχαὴλ καὶ Βιλλαρδουίνου.

Αἱ ἐπικουρίαι ἃς ἔστειλεν εἰς τὸν δεσπότην Μιχαὴλ ὁ γαμβρὸς Μαμφρέδος καὶ ἡ σύμπραξις τοῦ ἑτέρου γαμβροῦ Βιλλαρδουίνου καὶ τῶν λοιπῶν ἐκ τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος συμμάχων ἔδωκαν νέον θάρρος εἰς τὸν πρὸ τῆς Καστορίας αἰσχρῶς ἡττηθέντα. Πολυπληθὴς ὑπῆρξε πράγματι πλὴν τῶν τετρακοσίων Γερμανῶν καταφράκτων ἱππέων τοῦ Μαμφρέδου ὁ ὑπὸ τὸν Βιλλαρδουῖνον ἐκ Πελοποννήσου εἰς βοήθειαν τοῦ δεσπότου προςελθὼν στρατός, συνιστάμενος ἔκ τε Γάλλων καὶ ὀλίγων ἰθαγενῶν· οὐ μικραὶ δὲ ἦσαν καὶ αἱ δυνάμεις, ἃς συμπαρέταξαν ὁ τὸν ἐν Γαλλίᾳ ἀπόντα μέγαν κῦριν τῶν Ἀθηνῶν Γουΐδωνα Δελαρὸς ἐπιτροπεύων ἀδελφὸς αὐτοῦ Ὄθων καὶ οἱ δυνάσται Βοδονίτζης, Εὐβοίας καὶ Νάξου. Οὕτως ὁ μὲν δεσπότης τῆς Ἠπείρου παρουσιάζεται ἐν τῷ νέῳ ἐκείνῳ ἀγῶνι βοηθούμενος ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν ἰσχυρῶν γαμβρῶν, ὁ δὲ Βιλλαρδουῖνος, στρατευόμενος αὐτὸς χάριν τοῦ πενθεροῦ, παρακολουθεῖται ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τῆς χθὲς ὡς συμμάχων. Ὅλη σχεδὸν ἡ λατινοκρατουμένη Ἑλλὰς φαίνεται συμμετέχουσα ἐν συμπράξει μετὰ τοῦ Ἠπειρώτου δεσπότου τοῦ ἀγῶνος ἐναντίον τῆς Νικαίας ἐκείνης, ἧς πρόγραμμα ἦτο ἀνέκαθεν ἡ κατάλυσις τοῦ λατινικοῦ Βυζαντίου. Ἔμελλον δὲ νὰ συναγωνισθῶσι μετὰ τῆς καὶ ἄλλως πολυπληθοῦς ἐκείνης στρατιᾶς αἱ δυνάμεις, ἃς συνεπήγετο ὁ τῆς Θεσσαλίας καὶ μέρους τῆς νοτίου Μακεδονίας ἀπὸ τῶν Νέων Πατρῶν, ἤτοι τῆς ἀρχαίας Ὑπάτης, μέχρι τῆς Βερροίας ἄρχων νόθος υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου Ἰωάννης, συνεπαγόμενος τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀρχομένους Μεγαλοβλαχίτας, ἤτοι Θεσσαλούς. Οὕτω δὲ συναπηρτίζετο ὄγκος δυνάμεως ἀπροσμάχου ἐκ πρώτης ὄψεως, ἥτις ἐφαίνετο μέλλουσα νὰ καταπαλαίσῃ τὴν στρατιὰν τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ κρίνῃ μὲν αὐτὴν τὴν τύχην τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας, ἐπιλύσῃ δὲ καὶ τὸ ζήτημα τοῦ ὁσονούπω κυρίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Καὶ ὅμως τὰ τῆς μάχης τῆς συγκροτηθείσης τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1259 μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων στρατιῶν ἐν τῷ ὑψιπέδῳ τῆς Πελαγονίας, ἐξ ἧς ἡ ἐκ τῆς γείτονος Καστορίας καὶ φερωνυμεῖται ἡ

μάχη αὕτη ἐν τῇ ἱστορίᾳ, δὲν ἀπέβησαν οἷα ἠδύναντο νὰ προσδοκῶσιν οἱ περὶ τὸν δεσπότην Μιχαήλ. Αἰτία δὲ τῆς ἐπελθούσης ἥττης ὑπῆρξε, καθ' ἃ φαίνεται, ἡ διακλόνησις τῶν τάξεων τοῦ δεσπότου ἐκ τῆς στάσεως τοῦ νόθου Ἰωάννου, ἣν προεκάλεσεν ἡ ἀσελγὴς διαγωγὴ ἑνὸς τῶν Φράγκων ἱπποτῶν, ἐποφθαλμιάσαντος τὴν ὡραίαν αὐτοῦ σύζυγον, οὖσαν θυγατέρα τοῦ ἄρχοντος Ταρωνᾶ. Ὁ Ἰωάννης ὀργισθεὶς διεμήνυσε σύμπραξιν πρὸς τοὺς στρατηγοὺς τῶν πολεμίων ἐπὶ τῷ ὅρῳ ἀβλαβείας τοῦ πατρὸς Μιχαὴλ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Νικηφόρου ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἤθελον ζωγρηθῆ. Συγκροτηθείσης δὲ μάχης, ὁ Ἰωάννης, ἐνδείξας εἰς τὸν πατέρα καὶ τὸν ἀδελφὸν τὸν ὑφιστάμενον κίνδυνον, ἐνέβαλεν εἰς αὐτοὺς νάρκην πρὸς τὸν ἀγῶνα καὶ ἐπήγαγε τὴν ὑποχώρησιν αὐτῶν. Ἔμειναν δὲ οὕτως οἱ Φράγκοι ἀπομεμονωμένοι καὶ ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν πολεμίων, οἵτινες ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ τραπῶσιν εἰς φυγήν, νοήσαντας τὴν προδοσίαν. Καὶ ἄλλαι δὲ διηγήσεις διάφοροι φέρονται περὶ τῆς μάχης, διατρανοῦσαι οὐχ ἧττον τὴν ἧτταν ὡς ἐπελθοῦσαν ἐκ τῆς συγχύσεως τῶν ἑτεροφύλων μερῶν τῆς στρατιᾶς τοῦ δεσπότου καὶ τῆς μεταξὺ τῶν συμμάχων ἀπουσίας πάσης ἐμπιστοσύνης πρὸς ἀλλήλους.

Ἡ νίκη τῶν Νικαέων ὑπῆρξεν οὐ μόνον ἀπροσδόκητος, ἀλλὰ καὶ ἐπιφανής. Πολλοὶ μὲν τῶν πολεμίων ἔπεσον, ἐν οἷς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν Γερμανῶν θωρακοφόρων τοῦ Μαμφρέδου, οὐκ ὀλίγοι δὲ ὑπῆρξαν οἱ ζωγρηθέντες. Μεταξὺ δὲ τούτων ἦσαν ὁ βαρῶνος Καρυταίνης Γοδοφρέδος, ὁ Ἀσὲλ Δετουσὺ καὶ ἄλλοι, μακρὰν μὲν τοῦ πεδίου τῆς μάχης φυγόντες, συλληφθέντες δὲ ἄλλος ἀλλαχοῦ. Ἀλλὰ τὸ κάλλιστον τῆς νίκης ἆθλον ὑπῆρξεν ἡ σύλληψις αὐτοῦ τοῦ Βιλλαρδουίνου. Οὗτος δραπετεύσας ἐν τῇ φυγῇ εἶχε κρυβῆ περὶ τὴν Καστορίαν ὑπό τιν' ἀχυρμιάν· ἀναγνωρισθεὶς δὲ ὑπό τινος τῶν στρατιωτῶν ἐκ τῶν ὑπερμεγέθων ὀδόντων, οἵτινες ἐξήρχοντο τῶν φατνωμάτων, ἤχθη δέσμιος πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Παλαιολόγον. Μὴ στέργων δὲ νὰ παραδώσῃ ὡς λύτρον, καθ' ἃ ἀπῃτεῖτο παρ' αὐτοῦ, τὴν Πελοπόννησον, ἔμεινεν αἰχμάλωτος τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τρία ὅλα ἔτη, τὸ μὲν πρῶτον ἐν Νικαίᾳ, ἔπειτα δὲ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τέλος δὲ ἀπελυτρώθη τῷ 1262, ὅτ' ἔστερξε νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Βυζαντίνους τὰ φρούρια τῆς Μαΐνης καὶ τῆς Μονεμβασίας, τὸ Ἱεράκιον καὶ τὸν νεόκτιστον Μυζηθρᾶν. Συνεκλήθη δ' ἐν Νυκλίῳ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βιλλαρδουίνου,

...στες ἐν τῷ χρόνῳ τῆς αἰχμαλωσίας αὐτοῦ ἐπετρόπευεν αὐτὸν ...αῖλος τῆς Ἀχαΐας, παρλαμέντον, ἔχον τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι συνεκροτεῖτο τὸ πλεῖστον ἐκ γυναικῶν, τῶν συζύγων καὶ χηρῶν τῶν κατὰ τὴν μάχην τῆς Πελαγονίας ζωγρηθέντων ἢ πεσόντων βαρώνων. Τὸ δὲ συνέδριον ἐκεῖνο παρὰ τὰς ἐνστάσεις τοῦ Γουΐδωνος Δελαρὸς ἐνέκρινε τὴν εἰς τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον ἐκχώρησιν τῶν πελοποννησιακῶν ἐκείνων φρουρίων. Τότε δὲ ἀπελύθη ὁ Βιλλαρδουῖνος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀφ' οὗ πρῶτον ὤμοσε πίστιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὡς ὑποτελὴς αὐτοῦ. Καταβαίνων δ' εἰς τὴν Πελοπόννησον ὑπέγραψεν ἐν Εὐβοίᾳ τὸν Μάϊον 1262 συνθήκην μετὰ τῆς Βενετίας, δι' ἧς ἡ βενετικὴ πολιτεία διεφύλαττε μὲν τὰ ἐμπορικὰ αὐτῆς καὶ τελωνειακὰ προνόμια ἐν Εὐβοίᾳ, ἀλλ' ἀνεγνώριζε τὴν ἐπὶ τῆς νήσου κυριαρχίαν τοῦ Βιλλαρδουίνου, καθ' ἃ καὶ οἱ τριτημόριοι τῆς Εὐβοίας.

Ἀλλ' ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ εὐθὺς ἀπὸ τῆς ὑστεραίας τῆς παρὰ τὴν Πελαγονίαν μάχης τὰ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἤρχισαν τρεπόμενα ὁσημέραι ἐπὶ τὸ κρεῖττον. Ἐν ᾧ ὁ δεσπότης Μιχαὴλ μετὰ τοῦ υἱοῦ Νικηφόρου, τῆς νύμφης καὶ τινων τῶν περὶ αὐτὸν περιεπλανᾶτο φυγὰς ἀπὸ νήσου εἰς νῆσον ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει, οἱ στρατηγοὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας προέβαινον ἀπὸ νίκης εἰς νίκην. Καὶ ὁ μὲν σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης Παλαιολόγος, συμπαραλαβὼν τὸν παρ' αὐτῷ παραμείναντα νόθον τοῦ δεσπότου Ἰωάννην, κατέβη εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν ἐν αὐτῇ πόλεων καὶ φρουρίων ἐστρατοπέδευσεν ἐν ταῖς Νέαις Πάτραις, ἤτοι τῇ Ὑπάτῃ. Ὁ δὲ Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος καὶ ὁ Ἰωάννης Ῥαοὺλ, οἵτινες ἤδη εἶχον διακριθῆ ἀγωνιζόμενοι ἐναντίον τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ, διέβησαν ἐκ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Ἤπειρον· καταλιπόντες δ' ἐν Ἰωαννίνοις ἀπόσπασμα πρὸς ἐκπολιόρκησιν τῆς πόλεως, προεχώρησαν πρὸς τὴν Ἄρταν, ἣν καὶ κατέλαβον. Ἐν ᾧ δὲ οὕτως αὐταὶ αἱ χῶραι αἱ ἀποτελοῦσαι τὸν πυρῆνα τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου τοῦτο μὲν εἶχον περιέλθει ἤδη εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, τοῦτο δ' ἐκινδύνευον, ὁ αὐτάδελφος αὐτοῦ Ἰωάννης μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Θεσσαλίας ἀπεφάσισε νὰ εἰςβάλῃ εἰς αὐτὰς τὰς λατινοκρατουμένας χώρας τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος, καὶ, κατελθὼν μέχρι τῶν Θηβῶν, ἐλεηλάτει τὴν πόλιν.

Ἀλλὰ μέχρις ἐκείνου μόνου τοῦ σημείου προέβη ἡ εὐτυχία τῶν

Νικαίων· αἴφνης δὲ τὸ ἐν καταλύσει εὑρισκόμενον ἠπειρωτικὸν δεσ τᾶτον ἀνέλαβε νέας δυνάμεις. Αἴτιος δὲ τῆς ἀναβιώσεως ὑπῆρξε αὐτὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ, ὅςτις ὑπεῖχε τὴν εὐθύνην τῆς παρὰ τὴν Καστο πανωλεθρίας, ὁ νόθος υἱὸς τοῦ δεσπότου Μιχαήλ. Ὁ Ἰωάννης Ἄ γελος ἤδη πρὸ τῆς εἰς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα καταβάσεως τοῦ βαστοκράτορος ἐμελέτα μετὰ καὶ ἄλλων τινῶν ἀποστασίαν. Αὕτη πράγματι ἐξερράγη, ὅτε ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἔφθασεν εἰς Θήβας, καὶ ὁ Ἄγγελος ἀποδράσας ἔσπευσε πρὸς τὸν πατέρα.

Τὸ δὲ διάβημα τοῦτο τοῦ νόθου υἱοῦ ἐνεθάρρυνεν ἐπὶ τοσοῦτον φυγάδα Μιχαὴλ, ὃν εἴδομεν τέως περιπλανώμενον ἐν τῷ Ἰονίῳ λάγει, ὥςτε κατέπλευσεν εἰς τὴν Ἄρταν. Ἐθάρρησε δὲ νὰ πρ τοῦτο, στηριζόμενος τοῦτο μὲν εἰς τὴν βοήθειαν ἣν ἠδύνατο νὰ πα σχῃ αὐτῷ ἡ Βόνδιτζα, ὡς ἐκαλεῖτο τότε ἡ Βόνιτζα, ἥτις ἔμε ἀκόμη πιστὴ εἰς αὐτὸν ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς σχεδὸν διαλύσεως κράτους αὐτοῦ, τοῦτο δὲ εἰς τὴν κατὰ τῆς νέας ἀρχῆς τῶν Νικα δυςμένειαν τῶν κατοίκων τῆς Ἄρτας, πρὸς οὓς δὲν εἶχον ἐπιδεί τὴν προςήκουσαν διαγωγὴν οἱ στρατηγοὶ τοῦ Παλαιολόγου. Οὕτ ὁ δεσπότης Μιχαὴλ μετὰ τοῦ υἱοῦ ἠδυνήθησαν, βοηθούμενοι ὑπὸ κατοίκων, νἀπελευθερώσωσι τὴν Ἄρταν τῆς φρουρᾶς τῶν νικητ δραμὼν δ' εἶτα εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν.

Μεταστραφείσης δὲ οὕτω τῆς τύχης, ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ὀρ στηρίως ἐπεδίωξε τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου πρὸς τοὺς στρατ γοὺς τοῦ Παλαιολόγου. Ζητήσας δὲ καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ γαμβ Μαμφρέδου νέας ἐπικουρίας, ἀνέθηκε τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν γ σιον υἱὸν Νικηφόρον. Οὗτος δὲ, ἐπωφελούμενος τὴν εἰς τὴν Λάμψακ ἔνθα διέτριβεν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ἀναχώρησιν τοῦ σεβαστοκ τορος Ἰωάννου, ἄγοντος καὶ τοὺς ἐπιφανεῖς αἰχμαλώτους τῆς πα τὴν Καστορίαν μάχης, ἐν οἷς καὶ ὁ Βιλλαρδουῖνος, ἀντεπεξῆλθε κα τοῦ Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου. Συγκροτηθείσης δὲ μάχης περὶ Τρικόρυφον τῆς Θεσσαλίας, ἥτις εἶνε ἴσως ἡ ἀρχαία Τρίκκη, τὰ τόπιν κληθέντα Τρίκκαλα, ἐνίκησεν ὁ Νικηφόρος ἐπιφανῶς. Καὶ π λοὶ μὲν τῶν Νικαέων ἐφονεύθησαν, μεταξὺ δὲ τῶν ζωγρηθέντων ῆρξε καὶ αὐτὸς ὁ στρατηγὸς, ὅςτις καὶ ἀπελυτρώθη μετ' οὐ πο ὁμολογηθεισῶν συνθηκῶν.

λδ'.

Βαλδουΐνος Β'.

Ἡ φυγὰς βασιλεία τῆς Νικαίας ἐφαντάζετο, καθ' ἃ εἴδομεν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἑαυτὴν οἱονεὶ ἐξόριστον ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ θεματοφύλακα τῆς ἐθνικῆς ἰδέας. Ἡ ἀνακτύλωσις τοῦ Βυζαντίου ὑπῆρξε τὸ ὄνειρον καὶ τὸ πρόγραμμα ἁπάντων τῶν βασιλέων τῶν, καθεσθέντων ἐπὶ τοῦ προσωρινοῦ ἐκείνου θρόνου. Ἂν δὲ μὴ ἐπεπρόσθει κυρίως ὁ ἐκ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου ἀνταγωνισμός, ἡ ἐνωρὶς ἐξασθενήσασα καὶ παρακμάσασα λατινικὴ αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἤθελε καταλυθῆ πολὺ ἐνωρίτερον ὑπὸ τῶν ὁσημέραι εἰς ἀκμὴν προβαινόντων Νικαέων. Εἴπερ ποτὲ δὲ νῦν, βασιλεύοντος ἤδη τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, εἶχον περιστῆ τὰ τῶν Λατίνων εἰς τὰ ἔσχατα. Ὁ κώδων τοῦ κινδύνου εἶχε σημανθῆ παρὰ τὸν Βόσπορον πρὸ πολλοῦ. Τὸ λατινικὸν κράτος ἔφθινεν ὁσημέραι μᾶλλον. Ὀλίγαι ἀκτῖνες φωτίζουσαι τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰωάννου Βριεννίου, τοῦ γηραιοῦ ἐκ Καμπανίας ἐπιτρόπου τοῦ ἀνήλικου Βαλδουίνου, ἦσαν αἱ τελευταῖαι ἀναλαμπαὶ τοῦ σβεννυμένου λύχνου. Καὶ ὅτε δὲ τέλος, θανόντος τοῦ Βριεννίου τὸν Μάρτιον τοῦ 1237, μετὰ τὴν βραχεῖαν ἐπιτροπείαν τοῦ Ἀσὲλ Δεκαὶ (1237-1238) καὶ τοῦ Ναρζώτου δὲ Τουσὶ (1238-1240) ὁ νόμιμος τοῦ θρόνου κληρονόμος, ὁ υἱὸς τοῦ Πέτρου καὶ τῆς Ἰολάνθης καὶ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ προβασιλεύσαντος Ῥοβέρτου Βαλδουῖνος ἀνδρωθεὶς περιεβλήθη τὸ στέμμα, οὐδαμῶς μετεβλήθησαν τὰ πράγματα. Καὶ βασιλεύων ὁ Βαλδουῖνος ἐνόμισεν, ὅτι μόνον αὐτοῦ ἔργον ἦτο νὰ περιφέρῃ μετὰ τῆς συζύγου Μαρίας αἰτήσεις περὶ βοηθείας καὶ δίσκον ἐπαιτείας ἀπὸ αὐλῆς εἰς αὐλὴν ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ, καθ' ἃ εἶχε πράξει καὶ ὅτε εἶχε κηδεμόνα τὸν Ἰωάννην Βριέννιον. Ἀνίκανος πρὸς πᾶσαν ἐνέργειαν, μόνον προσὸν ἔχων τὴν νωχέλειαν, ἔμενεν, ὅτε διέτριβεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰρηνὴς καὶ ἀκίνητος, ἐν ᾧ οἱ πάντες καὶ τὰ πάντα ἐκινοῦντο περὶ αὐτόν. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἡ Νίκαια καὶ ἡ Ἄρτα, ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Βενετία, ἡ Ἀχαΐα καὶ ἡ Σικελία αὐτὴ διέθετον τὰ τῶν χωρῶν, ἃς εἶχον ὑποτάξει οἱ Λατῖνοι τῆς τετάρτης σταυροφορίας, ὁ Βαλδουῖνος, ἐστερημένος στρατιᾶς καὶ χρημάτων, νωθρὸς καὶ μονονουχὶ

ἀφροντιστῶν, ἄφινε νὰ σαλεύηται ὁ θρόνος αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἤδη κλο νουμένου ἐδάφους τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκείνης, εἰς ἣν καὶ μόνη σχεδὸν μετὰ τῶν περιχώρων περιωρίζετο πλέον ἡ προώρως γηρά σασα λατινικὴ αὐτοκρατορία. Ἦτο ἐν ἐπιγνώσει ἢ ἀνεπιγνώστως τ εἱμαρμένον ἐξιλαστήριον θῦμα τῆς ἁμαρτίας, ἥτις εἶχε καταλύσι πολιτείαν, ἧς δὲν εἶχεν ἐπιστῇ ἡ μόρσιμος ὥρα, ὅπως δημιουργήσ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς κράτος ἐκ τῶν προτέρων καταδεδικασμένο εἰς θάνατον.

Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐπὶ τοῦ μελλοθανάτου λατινικοῦ Βυζαντίου βασι λικὴ σκιά, ἧς τὴν κατάλυσιν ἐθεώρησεν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος χρ αὐτοῦ νἀναλάβη εὐθὺς ὡς ἐστερεώθη ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Νικαία

Πράγματι δὲ ἅμα τῇ ἐκνικήσει τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ παρὰ τ Καστορίαν καὶ ταῖς εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ἐκείνην ἐπακολουθησάσαις κ καις τὸ φρόνημα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας ἐπερρώσθη ἐπὶ τ σοῦτον, ὥστε, μὴ πτοηθεὶς ἐκ τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ ἥττης τοῦ Στρατ γοπούλου, ἀπεφάσισε τὴν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίθεσι Καὶ βεβαίως μὲν τὰ κατὰ τὴν βασιλεύουσαν εἶχον οἰκτρῶς. Π μικροῦ ὁ Βαλδουῖνος εἶχεν ἀναγκασθῇ μὲν νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Βε νετοὺς ὡς ὅμηρον τὸν ἴδιον υἱόν, νἀφαιρέσῃ δὲ τὸν μόλυβδον τῶν στε γῶν τῶν ἐκκλησιῶν, ὅπως κόψῃ νόμισμα, νὰ κατεδαφίσῃ δὲ περι φανεῖς τῆς πόλεως οἰκίας, ὅπως πορισθῇ ξυλείαν χάριν θερμάνσεω ἐν τῷ βαρεῖ χειμῶνι. Διὸ βλέπομεν τὸν Μιχαὴλ ἐκστρατεύοντα κ καταλαμβάνοντα τὴν Σηλυβρίαν καὶ τὰ περίχωρα τῆς Κωνστα τινουπόλεως. Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα ἴσως δὲν ἤθελεν ἀκόμη ἐ χειρήσει ὁ αὐτοκράτωρ τὸ τόλμημα τῆς προςβολῆς αὐτῆς τῆς βα λευούσης μετὰ τὴν νέαν ἀναθάρρησιν τοῦ δεσπότου Μιχαήλ, ἂν διεβουκολεῖτο ὑπὸ ὑποσχέσεων ἀπατηλῶν. Προήρχοντο δὲ αὗτο ἰσχυροῦ Λατίνου, συγγενοῦς τοῦ Παλαιολόγου καὶ πολλὰς λ τος παρ' αὐτοῦ δωρεάς, διαμένοντος δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει, διεβεβαίωσεν αὐτόν, ὅτι, κεκτημένος ἐγγὺς τῶν τειχῶν οἰκίαν σαν πύλην ἀπόκρυφον, ἠδύνατο νὰ εἰςαγάγῃ δι' αὐτῆς ἀπαρ τως στρατιὰν εἰς τὴν πόλιν καὶ καταλάβῃ αὐτὴν ἀμαχητί στεύσας δ' εἰς ταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ, διεπεραιώθη ἐν μέσῳ τὸν Ἰανουάριον 1260 εἰς τὸν Γαλατᾶν, καὶ ἤρξατο κατ' τῆς πολιορκίας, ἀναμένων τὴν ἐκτέλεσιν τῆς δοθείσης ὑπο Διαψευσθείσης δὲ τῆς προςδοκίας αὐτοῦ καὶ μὴ ἔχων ἐπαρκ

μεεες πρὸς ἅλωσιν τῆς πόλεως, προθύμως ὡμολόγησε μετὰ τῶν πτοηθέντων Λατίνων ἐνιαυσίας σπονδάς, καὶ ἀπεχώρησε κατ' Ἀπρίλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰς τὸ Νύμφαιον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπερ ἦτο ἡ συνήθης αὐτοῦ ἕδρα. Ἀλλ' ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς ἐνιαυσίας ἐκείνης προθεσμίας ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκυριεύετο ταχύτερον καὶ εὐκολώτερον πάσης προσδοκίας.

λε'.

Ἡ ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ ἀποτυχία τοῦ πρώτου ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως διαβήματος ἔπεισε τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον, ὅτι ἡ ἅλωσις τῆς πόλεως παρὰ πᾶσαν τὴν ἀδυναμίαν, εἰς ἣν εἶχε περιπέσει ὁ Βαλδουῖνος, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιτευχθῇ ἀμέσως, ἅτε ἀντικειμένη εἰς τὸ συμφέρον τῶν Βενετῶν, οἵτινες ἠδύναντο νἀξιώσωσιν αὐτὸν ποιᾶς τινος προστασίας. Ὡς ἀντισήκωμα δὲ τῆς τοιαύτης ἀναμίξεως τῶν Βενετῶν παρουσιάζεται ἡ ἐν Νυμφαίῳ τῇ 13 Μαρτίου 1261 μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν πληρεξουσίων τῆς πολιτείας τῶν Γενουηνσίων ὁμολογηθεῖσα συνθήκη, καθ' ἣν παρείχοντο εἰς αὐτοὺς ἀτέλεια ἐμπορίου καθ' ἅπασαν τὴν ἔκτασιν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας καὶ ἄλλα δὲ πλὴν αὐτῆς ἐμπορικὰ προνόμια, πρὸς δὲ τούτοις πάντα τὰ δικαιώματα ὅσα ἀπὸ τοῦ 1155 ἐκέκτηντο ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς ἀντάλλαγμα συμμαχίας καὶ παροχῆς παρ' αὐτῶν πλοίων πολεμικῶν ἐπὶ μισθῷ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ ἐκ Γενούης ἀπόπλου. Ἐξασφαλίσας δὲ ὁ Μιχαὴλ καὶ τὴν σύμπραξιν τῶν Πισατῶν διὰ διαφόρων ἐμπορικῶν παροχῶν ἐφαίνετο ἀπομονώσας καὶ ἐξουδετερώσας τὴν Βενετίαν, καὶ ἐκαραδόκει τὴν κατάλληλον ὥραν πρὸς ὁριστικὴν ἀνάληψιν τοῦ ἐναντίον τοῦ Βαλδουίνου πολέμου.

Ἀλλ' ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἐθεώρησεν ὁ αὐτοκράτωρ ἀναγκαῖον νὰ προλάβῃ νέαν αὔξησιν τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου καὶ τοῦ ἐν Ἠπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ ἐξαπλοῦντος τὴν ἀρχὴν Μαμφρέδου δι' ἀποστολῆς στρατιᾶς, ἐντεταλμένης νὰ ὑπεραμυνθῇ τῶν συμφερόντων τῆς βασιλείας ἐν τῇ ἑλληνικῇ χερσονήσῳ. Καὶ ἀπὸ τῶν Βουλγάρων ἐφαίνετο ἐπικρεμάμενος κίνδυνος, ἅτε τῆς συζύγου τοῦ ἡγεμόνος

αὐτῶν Κωνσταντίνου Ἀσὰν Εἰρήνης παρορμώσης τὸν ἄνδρα νὰ διεκδικήσῃ τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Νικαίας δικαιώματα τοῦ νεαροῦ αὐτῆς ἀδελφοῦ Ἰωάννου τοῦ Λασκάρεως. Ἡ δὲ ἡγεσία τῆς ἐκπεμφθείσης ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου στρατιᾶς ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον, ὅςτις εἶχεν ἀναδειχθῆ καῖσαρ. Παρεδόθησαν δ' εἰς αὐτὸν Βιθυνοὶ ὁπλῖται ὑπὲρ τοὺς ὀκτακοσίους, ὧν τὸ πλῆθος ἔμελλε νὰ προςαυξήσῃ κατὰ τὰς παρουσιαζομένας ἀνάγκας διὰ στρατολογίας ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ. Ἐδόθη δ' εἰς αὐτὸν ὁπωςδήποτε καὶ ἡ ἐντολὴ νὰ ἐπιχειρήσῃ μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν Βιθυνῶν ὁπλιτῶν διάβασιν διὰ τῶν προαστείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως ἐμβάλῃ εἰς ἀνησυχίαν καὶ φόβον τοὺς ἐν αὐτῇ Λατίνους.

Ἐκτελῶν δὲ ὁ Στρατηγόπουλος τὰ κελεύσματα τοῦ αὐτοκράτορος, διαφλεγόμενος δ' ἅμα ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ πατριωτικοῦ ὀνείρου τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔπλευσεν εἰς Καλλίπολιν, καὶ, ἐκκινήσας ἐξ αὐτῆς, ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῷ Ῥηγίῳ, οὗ τὴν θέσιν ἐπέχει σήμερον τὸ Κιουτζοὺκ-Τζεκμετζὲ πρὸς δυσμὰς τῆς βασιλευούσης. Διέτριβε δ' οὕτως ἐν αὐτοῖς τοῖς περιχώροις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ διεπυνθάνετο τὰ ἐν τῇ πόλει γινόμενα καὶ τὴν κατάστασιν τῶν ἐν αὐτῇ Φράγκων διὰ τῶν λεγομένων *θεληματαρίων*, αὐτοχθόνων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, διαιτωμένων μὲν χάριν προςκομιδῆς ἐπιτηδείων ἐκτὸς τῶν τειχῶν, ἐλευθέρως δὲ καὶ ἀνενοχλήτως εἰςερχομένων εἰς τὴν πόλιν καὶ γινωσκόντων τὰ κατ' αὐτήν. Καὶ ἀπέζων μὲν ἐν μέρει οἱ θεληματάριοι ἀπὸ τῶν κατακτητῶν, ἀλλ' ἐμίσουν αὐτοὺς ὡς ξένους, ἐμφορούμενοι ἐθνικῶν αἰσθημάτων. Διὸ χαίροντες εἶδον προχωρήσασαν μέχρι τῶν δυτικῶν τειχῶν τῆς βασιλευούσης τὴν ὁμοεθνῆ καὶ ὁμόθρησκον στρατιὰν τοῦ Στρατηγοπούλου, καὶ παντὶ σθένει προςεπάθουν νὰ ὑποβοηθήσωσι τὸ ἔργον αὐτοῦ.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, καὶ ὁ Βαλδουῖνος ἀνέμενεν ἐκ Βενετίας στόλον ὀλίγων γαλερῶν, στελλόμενον εἰς αὐτὸν πρὸς βοήθειαν ὑπὸ τὸν Ἰάκωβον Κυιρίνην, ἀλλὰ καθυστεροῦντα ἔτι, ἐν ᾧ συγχρόνως οἱ Γενουήνσιοι παρεσκευάζοντο νὰ πέμψωσι πρὸς τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον δέκα γαλέρας ὑπὸ τὸν Μαρῖνον Βοκκανίγραν, ὅτε αἴφνης ἔφθασεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν νέος βαΐλος ἢ *ἐξουσιαστὴς* τῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ Βενετῶν, ὁ Μάρκος Γραδενῖγος. Τὸ ὀξὺ τοῦ πεπειραμένου τούτου πολιτικοῦ ἀνδρὸς καὶ στρατιώτου ὄμμα

σε ταχέως τοὺς κινδύνους, εἰς οὓς εὑρίσκετο ἐκτεθειμένη ἡ Κωνσταντινούπολις, καὶ προέτεινε χάριν ἀντιπερισπασμοῦ καὶ προφυλάξεως ἅμα τὴν κατάληψιν τῆς νησῖδος Δαφνουσίας, κειμένης ἐπικαίρως παρὰ τὰ παράλια τῆς Βιθυνίας. Ἐξοπλισθεισῶν δὲ τῶν ὀλίγων ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπαρχουσῶν τριήρων, ἔπλευσαν ἐπ' αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν εὑρεθέντων προχείρως πλοίων ἅπαντες οἱ εὑρισκόμενοι ἐν τῇ πόλει, ἄλλως ὀλίγοι, μάχιμοι ἄνδρες.

Τὸ αἰφνίδιον τοῦτο καὶ εὐχάριστον ἅμα ἄγγελμα ἔσπευσαν νὰ ἀγγέλωσιν εἰς τὸν Στρατηγόπουλον οἱ θεληματάριοι. Ἡ πόλις ἦτο

Η ΠΥΛΗ ΤΗΣ ΣΗΛΥΒΡΙΑΣ

[...]ευντόρων, ἡ δὲ ἅλωσις αὐτῆς ἦτο εὐχερεστάτη. Ἄλλως δ' [...] ταὐτοχρόνως εἰς τὸν καίσαρα, ὅτι ἐγγὺς τοῦ ἁγιάσματος [...]δόχου Πηγῆς, τοῦ σημερινοῦ Μπαλουκλῆ, κειμένου ἀπέναντι [...] τῶν Λατίνων διὰ μεγάλων λίθων κεκλεισμένης πύλης τῆς [...]ς, ἥτις ἐξ αὐτοῦ ἐκαλεῖτο καὶ πύλη τῆς Πηγῆς, εὑρίσκετο [...] τειχῶν ὀπὴ ὑδραγωγείου ἄγοντος ὑπογείως ὑπὸ τὰ τείχη [...]ότερα τῆς πόλεως. Πᾶς δὲ δισταγμὸς τοῦ Στρατηγοπού[...] [...]τυχίας τοῦ σχεδίου τῆς ἀπὸ τῆς ὑπονόμου ἐκείνης ἁλώ-

σεως τῆς ἀνυπερασπίστου πόλεως ἐξέλιπεν, ὅτε παρεστάθη εἰς αὐτὸν τὸ εὐχερὲς τοῦ ἐγχειρήματος καὶ ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν πρὸς τὸ τόλμημα ὁ νεαρὸς καὶ παράβολος ἀνεψιὸς Ἀλέξιος, ὑπομιμνήσκων τὴν σύμπτωσιν δημωδῶν περὶ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως προρρήσεων.

Οὕτως ἀπεφασίσθη τὸ τόλμημα, τὴν δὲ νύκτα τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Ἰουλίου, ἡγουμένου τοῦ καταδόσαντος τὴν ὕπαρξιν τῆς ὑπογείου ἐκείνης ὑπονόμου θεληματαρίου Κουτριτζάκη, εἰςῆλθον εἰς τὴν ὑδραγωγὸν ὑπόνομον ἀνὴρ μετ' ἄνδρα, δεκαπέντε μὲν τὸ πρῶτον, εἶτα δὲ πλείονες μετὰ πλείστης ὅσης μυστικότητος καὶ ἐπιφυλάξεως. Εἷς καὶ μόνος Λατῖνος εὑρέθη φρουρῶν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τῶν τειχῶν, ὃν ἀναβάντες ἐπὶ τὰ τείχη τινὲς τῶν εἰςελθόντων, λαβόντες τῶν ποδῶν, κατεκρήμνισαν κατὰ τῶν τειχῶν. Οἱ δὲ ἄλλοι, σπεύσαντες εἰς τὴν πύλην τῆς Σηλυβρίας, ἀνέῳξαν αὐτήν, κρημνίσαντες τοὺς ἀποκλείοντας αὐτὴν λίθους καὶ διαρρήξαντες δι' ἀξινῶν τοὺς μοχλούς. Διὰ δὲ τῆς οὕτως ἀνοιχθείσης πύλης εἰςορμῶσιν ἀκράτητοι οἱ στρατιῶται τοῦ Στρατηγοπούλου, ἐν ᾧ συγχρόνως τινὲς τῶν συνεργούντων θεληματαρίων, ὁ ἱερωμένος Λακερᾶς, ὁ Γλαβᾶτος καὶ ἄλλοι, ἀναβαίνοντες ἐπὶ τὰ τείχη, ἀνευφημοῦσι τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Παλαιολόγον, καὶ τὰς εὐφημίας ἐπαναλαμβάνουσιν οἱ περὶ τὰ τείχη στρατιῶται.

Διὰ τῆς αἰφνιδίας ἐκείνης καὶ ἀπροσδοκήτου εἰςορμήσεως ἐκυριεύθη ἄνευ πολιορκίας καὶ μηχανημάτων, ἀμαχητὶ καὶ ἀναιμάκτως τὸ δυσμικὸν κατὰ πρῶτον μέρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ταχεῖα δὲ διέδραμε τὴν λοιπὴν πόλιν ἡ ἀγγελία τῆς εἰςελάσεως τῶν περὶ τὸν Στρατηγόπουλον, καὶ οἱ ἐνοικοῦντες Λατῖνοι παρεσκευάζοντο πού καὶ που καθ' ὁμάδας πρὸς ἔνοπλον ἄμυναν. Ἀλλ' οἱ παρὰ τῷ Στρατηγοπούλῳ ἐμμείναντες στρατιῶται, ὅσοι δὲν εἶχον ἤδη εὐθὺς μετὰ τὴν εἰςόρμησιν τραπῆ εἰς λεηλασίαν, καὶ ἰδίως οἱ μετ' αὐτοῦ συστρατευόμενοι Κόμανοι, οἵτινες ἐξηκολούθησαν μένοντες συμπαγεῖς μέχρι τῆς ἀποκρούσεως παντὸς κινδύνου, κατέβαλον εὐκόλως πᾶσαν ἀντίστασιν. Συνέπραξαν δὲ μέχρι τέλους καὶ οἱ θεληματάριοι.

Τὸ δὲ φῶς τῆς ἡμέρας ἐπιχυθὲν διέλυσε πᾶσαν ἀνησυχίαν τοῦ Στρατηγοπούλου, καὶ ἐφώτισεν ἑλληνικὴν καὶ πάλιν τὴν πόλιν τοῦ Κωνσταντίνου. Οἱ Λατῖνοι καταπλαγέντες κατελήφθησαν ὑπὸ πανικοῦ, καὶ ἄλλοι μὲν ἐκρύβησαν ὑπὸ δέους ὅπου ἕκαστος ἠδύνατο, ἄλλοι δὲ

διεσώθησαν ἐκπλεύσαντες ἐπὶ τῶν ἐν τῷ λιμένι προσωρμισμένων ξένων πλοίων. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος, ἐκπλαγεὶς καὶ ἔξω τῶν φρενῶν γενόμενος ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς ἁλώσεως, ἔσπευσεν ἐκ τοῦ παλατίου τῶν Βλαχερνῶν, οὗ ἀπεδείχθη ἀδύνατος ἡ ἄμυνα, εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος, ἥτις ἐπὶ τῆς λατινοκρατίας εἶχε μεταβληθῆ εἰς μονὴν λατινικήν. Ἐξ αὐτῆς δέ, ἀποβαλὼν τὴν καλύπτραν καὶ τὴν σπάθην, τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας, κατέβη εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἐπεβιβάσθη βενετικοῦ πλοίου τοῦ οἴκου Πεζάρου.

Εἷς δὲ μόνος μετὰ τὴν ἀπόδρασιν τοῦ Βαλδουίνου, διαγνωσθεῖσαν ἐκ τῶν ὑπὸ Ἑλλήνων στρατιωτῶν εὑρεθέντων ἀποβλήτων αὐτοῦ βα-

Η ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ

σιλικῶν συμβόλων, ὑπελείπετο φόβος, ὁ ἐκ μελλούσης τυχὸν ἀντιστάσεως τῶν ἐν Δαφνουσίᾳ ἀπόντων Λατίνων. Πράγματι δ' αὐθημερὸν περιῆλθεν εἰς αὐτούς, οὐδὲν ἄλλως κατορθώσαντας, τὸ ἄγγελμα τῆς αἰφνιδίας ἁλώσεως τῆς βασιλευούσης. Σπεύσαντες δὲ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, παρεσκευάζοντο εἰς ἀντίστασιν, πολλὰ ἀπεκδεχόμενοι καὶ ἐξ ἐπικούρου μεγίστου σικελικοῦ πλοίου, πολλοὺς ἔχοντος τοὺς ἐπιβάτας καὶ σταλέντος εἰς ἐπικουρίαν ὑπὸ τοῦ Μαμφρέδου. Καὶ ἀνθίσταντο μὲν εἰς τὴν ἰδέαν παντὸς ἀγῶνος οἱ ἐξ ἀνάγκης μετὰ τῶν Λατίνων εἰς Δαφνουσίαν συνεκπλεύσαντες Ἕλληνες, ἀλλὰ παρὰ τὴν διχογνωμίαν ταύτην οἱ ἐπὶ τοῦ στόλου Λατῖνοι ἐπέ-

μενον εἰς τὴν ἀντίστασιν. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νέου τούτου κινδύνου ἔσωσε τοὺς Ἕλληνας πορθητὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ δοθεῖσα εἰς αὐτοὺς συμβουλὴ νὰ βάλωσι πῦρ εἰς τὰς παραθαλασσίας οἰκίας τῶν Βενετῶν. Ἡ δὲ θέα τῆς πυρκαϊᾶς ταύτης καὶ ὁ ἐξ αὐτῆς ἄμεσος κίνδυνος τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων τῶν ἐπὶ τοῦ στόλου ἔπεισαν αὐτοὺς νὰ περιορισθῶσιν ἐν σπουδῇ εἰς τὴν διάσωσιν τῶν οἰκείων καὶ τῶν κειμηλίων αὐτῶν ἐπὶ τῶν πλοίων.

Οὕτω πρὶν ἢ συμπληρωθῶσιν ἑξήκοντα ἔτη ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ ἣν τὸ βαρὺ τῶν σταυροφόρων πλῆθος ἀπέσπα τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ κατέλυε τὸ κράτος τῶν αὐτοκρατόρων, ἡ παρὰ τὸν Βόσπορον βασιλεύουσα περιέπιπτε καὶ πάλ εἰς τοὺς νομίμους αὐτῆς κυρίους, καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ Βαλδουίνου Α' τέταρτος καὶ ὁμώνυμος ἐκείνου Λατῖνος αὐτοκράτωρ περιεπλανᾶτο φ γάς, μάτην διενεργῶν τὴν κάθοδον εἰς τὴν ἕδραν τῶν προπατόρ αὐτοῦ.

Τὸ πλοῖον τῶν Πεζάρων ἤγαγε τὸν ἔκπτωτον αὐτοκράτορα με τοῦ Λατίνου πατριάρχου Παντολέοντος Ἰουστινιάνη καὶ τοῦ Βε τοῦ ἐξουσιαστοῦ Μάρκου Γραδενίγου τὸ πρῶτον εἰς τὴν Εὔβοι Ἀλλὰ μάτην ἔτυχεν ἐν Χαλκίδι τῆς προσκυνήσεως τῶν Εὐβοέων τημορίων, τῆς χήρας τοῦ δουκὸς Νάξου Ἀγγέλου Σανούδου καὶ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Γουΐδωνος Δελαρός, κενῶς ἐλπιζόντων, ὡς ἐ νος, ὅτι μετ' οὐ πολὺ ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ παλινόρθωσις τοῦ ἐν Βυζα τίῳ λατινικοῦ θρόνου. Μετὰ δ' ἐπίσκεψιν τῶν Ἀθηνῶν ἤρχισεν ἐπι σκεπτόμενος τὸν Μαμφρέδον ἐν Πανόρμῳ, τὸν διάδοχον τοῦ Ἀλεξάνδρου Ϛ' πάπαν Οὐρβανὸν Δ' (1261-1264) ἐν Ῥώμῃ, τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας ἐν Παρισίοις, Κάρολον τὸν Ἀνδηγαυὸν ἐν Νεαπόλει. Ἀλλ' αἱ προσδοκίαι αὐτοῦ δὲν ἐκπληροῦνται, αὐτὴ ἡ ἀρχαία σύμμαχος καὶ φίλη Βενετία ἀπαρνεῖται αὐτὸν ἀγερώχως καὶ συμμαχεῖ μετὰ τοῦ Ἕλληνος αὐτοκράτορος, καὶ αἱ παρακλήσεις αὐτοῦ δὲν εὑρίσκουσιν ἠχὼ ἢ καὶ εἰσακουόμεναι ναυαγοῦσι τὴν παραμονὴν τῆς ἐκπληρώσεως αὐτῶν.

Ἐν τούτοις δὲ παρετάθη ἐπὶ δώδεκα ὅλα ἔτη ὁ βίος τοῦ φυγάδος, ἐπαναλαμβάνοντος καὶ πάλιν τὴν γνωστὴν εἰς αὐτὸν ἐκ παλαιοῦ τέχνην τῆς ἐπαιτείας. Ἀλλ' εἶνε τώρα καὶ μεγαλόδωρος ὁ δραπέτης ὁ ἀποβαλὼν τὴν καλύπτραν καὶ τὸ ξίφος τοῦ βασιλέως ἐν τῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος, καὶ διανέμει ἀφειδῶς ὄχι μόνον ἅγια λείψανα,

ἀλλὰ καὶ χώρας, αἵτινες δὲν ἀνήκουσι πλέον εἰς αὐτὸν, εἰς ἄλλους πλουσιωτέρους καὶ ἰσχυροτέρους, ἀρκουμένους νὰ μεγαλαυχῶσιν ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι ὡς κτήτορες χωρῶν, ὧν οὐδ' ἐπεχείρουν κἂν τὴν κτῆσιν. Θανὼν δὲ τέλος τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1273 καὶ ταφεὶς ἐν Baroli τῆς Ἰταλίας ἐκληροδότησεν εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν Φίλιππον τὸν γαμβρὸν Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Βεατρίκῃ κενὴν ἄνευ οὐδεμιᾶς προςδοκίας τὴν προςωνυμίαν αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου ἐκείνου, ἐφ' οὗ κραταιὸς ἤδη ἀπὸ δωδεκαετίας ὑψοῦτο ὁ θρόνος τῶν Παλαιολόγων.

ΛΘ'

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΙ

α'

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐν Βυζαντίῳ.

ΑΡΧΙΚΟΝ Μ
ΕΚ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ
ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

ιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ὕπνωττεν, ὀνειρευόμενος ἰσ μελλούσας νίκας, ἐν Μετεωρίῳ οὐ μακρὰν τῶν Θυ τείρων τῆς Λυδίας ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἕρμου, ἐν ἐστρατοπέδευεν, ὅτε εἰςῆλθε νύκτωρ εἰς τὴν σκην αὐτοῦ ἡ μοναχικὸν σχῆμα περιβεβλημένη ἀδελφὴ Ε λογία, φέρουσα τὸ εὐφρόσυνον ἄγγελμα τῆς ὑπὸ τ Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου ἀπροςδοκήτου ἀνακτ σεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπερ αὐτὴ πρώ εἶχε μάθει. Κατέσχες, ὦ βασιλεῦ, τὴν Κωνσταν νούπολιν, ἐπανέλαβε πολλάκις πρὸς τὸν κοιμώμε βασιλέα, κινοῦσ' αὐτὸν ἠρέμα διὰ τῆς χειρός, ὅπως ἐγερθῇ ἐκ στρωμνῆς. Ἀλλὰ μάτην. Ὁ βασιλεὺς ἐξηκολούθει οὐδὲν ἀποκρινόμε Μόνον δὲ τότε ἠγέρθη, καί, ἀναστὰς τῆς κλίνης, ἀνέτεινε τὰς ρας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐχαριστῶν, ὅτε ἡ Εὐλογία ἀνεφώνησε πρὸς τόν· «ἀνάστηθι, βασιλεῦ· ὁ γὰρ Χριστὸς ἀπεχαρίσατό σοι Κωνσταντινούπολιν».

Ἀλλὰ σὺν τῇ ἐξεγέρσει κατέλαβε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀμφιβολία, συνεμερίζετο καὶ ὅλον τὸ στρατόπεδον, δυςπιστοῦν πρὸς τὸ ἀβέβαιο καὶ ἀπίθανον τῆς ἀγγελίας. Ἡ αὐτὴ δ' ἀβεβαιότης ἐκράτησε κα καθ' ὅλην τὴν ἐπιοῦσαν, ἕως, ἐπιστάσης τῆς νυκτός, ἐπίσημος ταχυδρόμος ἀνήγγειλε πράγματι, ὅτι ἑάλω ἡ πόλις.

Καὶ ὁ μὲν Στρατηγόπουλος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦτο μὲν ἐφρόντιζεν ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τηρήσεως τῆς τάξεως, ἥτις ἠδύνατο νὰ διασαλευθῇ ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἐν αὐτῇ κακοποιῶν στοιχείων,

[illegible]το δὲ παρεσκεύαζε τὰ βασίλεια πρὸς ἐγκατοίκησιν τοῦ βασιλέως καὶ κατάλληλα οἰκήματα χάριν τῶν ἀρχόντων, οἵτινες ἔμελλον νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν μετ' αὐτοῦ ἐκ Νικαίας. Ὁ δὲ Παλαιολόγος μετὰ τὰς προσηκούσας παρασκευὰς ἐτράπη τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Πανηγυρικὴ δὲ ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὴν βασιλεύουσαν εἴσοδος τοῦ βασιλέως, συνοδευομένου ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείρας Θεοδώρας καὶ τοῦ διαδόχου υἱοῦ Ἀνδρονίκου, τῇ 15 Αὐγούστου 1261 καὶ μεγαλοπρεπὴς τελεσθεῖσα εἰσιτήριος πομπή. Δεκατρεῖς εὐχαὶ παντοῖαι συνταχθεῖσαι κατὰ τὰ κελεύσματα τοῦ βασιλέως ἐν σπουδῇ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Ἀκροπολίτου ἐξεφωνήθησαν ἀπὸ τοῦ πύργου τῆς Χρυσῆς Πύλης ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Κυζίκου Γεωργίου Κλειδᾶ, χηρεύοντος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου. Μετὰ δὲ τὴν ἐκφώνησιν ἑκάστης τούτων τῶν εὐχῶν, ὁ βασιλεύς, ἀποβάλλων τὴν καλύπτραν τῆς κεφαλῆς καὶ κλίνων τὸ γόνυ, ἔπιπτε χαμαί, τοῦθ' ὅπερ ἔπραττον ὄπισθεν αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ. Μεθ' ὃ ὁ διάκονος ἐσήμαινε τὴν ἀνέγερσιν, καὶ ἀνιστάμενοι πάντες ἐπεβόων ἑκατοντάκις τὸ Κύριε ἐλέησον. Ἐπανελήφθη δὲ ἡ αὐτὴ εὐλαβὴς σκηνὴ μέχρι συμπληρώσεως τῶν ὅλων εὐχῶν.

Μετὰ δὲ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν εὐχῶν τούτων ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὅστις εἶχε διέλθει τὴν προηγουμένην νύκτα ἐκτὸς τῶν τειχῶν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Κοσμιδίου, κειμένῃ πλησιέστατα τῶν Βλαχερνῶν, εἰσῆλθε διὰ τῆς Χρυσῆς πύλης εἰς τὴν πόλιν. Καὶ προηγεῖτο μὲν ἡ ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος ληφθεῖσα εἰκὼν τῆς Ὁδηγητρίας, εἵπετο δὲ ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τῆς αὐτοκρατείρας, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ πλήθους λαοῦ, ὅστις ἄλλως ἐπλήρου πάσας τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς οἰκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξ ὧν διῆλθεν ἡ πομπή, ἀνευφημῶν τὸν βασιλέα ἐν χαρᾷ ἐξάλλῳ. Καὶ μέχρι μὲν τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου ἐξηκολούθησε βαίνων πεζός, ἐκεῖ δέ, κατατεθείσης τῆς ἁγίας εἰκόνος, ἐπέβη τοῦ ἵππου. Τελεσθείσης δ' εὐχαριστίας ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅστις ἀπεδόθη καὶ πάλιν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, μετέβη ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ πλησίον αὐτῆς χάριν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ στεφανηφόρου Στρατηγοπούλου προητρεπισμένον Μέγα παλάτιον.

Οὕτως ἐπανήρχετο εἰς τὴν παρὰ τὸν Βόσπορον πρωτεύουσαν ἡ ἐξόριστος ἑλληνικὴ βασιλεία. Μετὰ παραδρομὴν δὲ ὀλίγων ἡμερῶν ἐπέ-

στρεφεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐν Νικαίᾳ ἀσύλου, εἰς ὃ εἶχε προςφύγει ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ λατινικοῦ διωγμοῦ, καὶ τὸ ἐξόριστον πατριαρχεῖον. Καὶ δὴ ὁ αὐτοκράτωρ, χηρεύοντος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Νικηφόρου, μετεπέμψατο τὸν πρώην καθαιρεθέντα Ἀρσένιον τὸν Αὐτωρειανόν. Οὗτος δ' ἐπείσθη βραχὺ μετὰ τὴν ἐπίσημον αὐτοῦ ἐνθρόνισιν νἀναγνωρίσῃ μὲν τὰς πράξεις τοῦ προκατόχου πατριάρχου καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας ἀρχιερεῖς, νὰ στέψῃ δὲ τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, ἧς ἀπεφασίσθη ἡ ἀνακαίνισις καὶ ὁ πλουτισμὸς πρὸς ἐξάλειψιν τῶν ζημιῶν ἃς εἶχον προξενήσει ἐν αὐτῇ οἱ Φράγκοι καθ' ὃν χρόνον ἡ ἐκκλησία εἶχε μεταβληθῆ εἰς λατινικήν.

Μεγαλοπρεπὴς δ' ἐτελέσθη ἐν τῷ μεγάλῳ ναῷ ἡ δευτέρα στέψις τοῦ αὐτοκράτορος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, δι' ἧς οὕτως εἰπεῖν ἐνομιμοποιεῖτο καὶ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἡ τελεία παραγκώνισις τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως, καὶ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἀνεγνωρίζετο ἐπισήμως ὡς γενάρχης νέας δυναστείας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πρωτευούσῃ τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ τοῦτο ὑπῆρξαν καὶ θέλοντες νὰ συναναγορευθῇ μετὰ τοῦ Μιχαὴλ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀνδρόνικος. Τοιοῦτον δὲ σκοπὸν εἶχε καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Ἀκροπολίτου παρεσκευασμένος πανηγυρικὸς ἐπὶ τῇ στέψει λόγος, οὗ τὴν ἐκφώνησιν ἐξέκλινεν ἐπιτηδείως ὁ αὐτοκράτωρ, μὴ θεωρῶν ἐπιστᾶσαν τὴν ὥραν τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς τελείας ῥήξεως πρὸς τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς φατρίας τῶν Λασκάρεων.

Δίκαιον δὲ συμπλήρωμα τῆς στέψεως ὑπῆρξε πανηγυρικὸς θρίαμβος, ὃν κατήγαγεν ἐπινεύσει τοῦ αὐτοκράτορος ὁ πορθητὴς τῆς πόλεως Ἀλέξιος ὁ Στρατηγόπουλος, ὅςτις ἐπομπεύθη διὰ τῆς πόλεως περιβεβλημένος μὲν τὰ παράσημα τοῦ καίσαρος, φέρων δ' ἐπὶ τῆς κεφαλῆς στέφανον πολυτελῆ καὶ σχεδὸν βασιλικόν. Ἡ δὲ παρασχεθεῖσα εἰς αὐτὸν πλὴν τοῦ θριάμβου ἐκείνου τιμὴ τῆς ἐπ' ἐκκλησίας ἐπὶ ἓν ὅλον ἔτος ἁπανταχοῦ τοῦ κράτους μνημονεύσεως τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πρὸς τῷ τῶν βασιλέων δεικνύει, ὅτι ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐκέκτητο πλὴν τῶν ἄλλων ἡγεμονικῶν προσόντων, δι' ὧν ἀνεδείχθη θεμελιωτὴς νέας δυναστείας, καὶ τὴν ἀληθῶς βασίλειον ἀρετὴν τῆς εὐγνωμοσύνης.

6′

Γενουήνσιοι, Βενετοὶ καὶ Πισᾶται ἐν Βυζαντίῳ.

Ἡ προμνημονευθεῖσα ἐν Νυμφαίῳ συνθήκη, δι᾽ ἧς ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος τοῦτο μὲν ἀνενέωνεν εἰς τοὺς Γενουηνσίους προϋπάρχοντα ἐμπορικὰ προνόμια, τοῦτο δὲ παρεχώρει νέα, ἦτο γέννημα ἀνάγκης καὶ ἀντιζηλίας πρὸς τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν καὶ προστάτας τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας Βενετούς. Ἡ φυσικὴ δὲ αὕτη καὶ παλαιὰ ἀντιζηλία ἐκ τῶν δύο ναυτικῶν ἐκείνων πόλεων τῆς Ἰταλίας εἶχεν αὐξηθῆ ἔτι μᾶλλον ἐπ᾽ ἐσχάτων, ὅτε μεταξὺ Βενετίας καὶ Γενούης εἶχεν ἐκραγῆ τῷ 1255 δεινὸς ἀποικιακὸς πόλεμος, καθ᾽ ὃν συνέπραξαν μετὰ τῶν Βενετῶν οἱ Πισᾶται ἐναντίον τῆς Γενούης. Εἶχε δὲ οὗτος ἀπολήξει μετὰ τριετεῖς ἀγῶνας εἰς ἧτταν τῶν Γενουηνσίων ἐν Πτολεμαΐδι τῆς Συρίας, ἐξ ἧς ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσωσι τελείως, ἐγκαταλειπόντες τὴν συνοικίαν αὐτῶν εἰς τοὺς Βενετοὺς καὶ Πισάτας, οἵτινες καὶ κατηδάφισαν τὰς ἐν αὐτῇ οἰκίας καὶ τὸν ὀχυρὸν πύργον.

Ὁ πόλεμος δ᾽ ἐκεῖνος ὤξυνε τὴν μεταξὺ Γενούης καὶ Βενετίας ἀντιζηλίαν ἔτι μᾶλλον. Διὸ ὑπῆρξε δεξιωτάτη ἡ ἐνέργεια τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ἐπωφεληθέντος τὴν ζηλοφθονίαν ἐκείνην, ὅπως διὰ τῆς παροχῆς τῶν διὰ τῆς ἐν Νυμφαίῳ συνθήκης χορηγηθέντων εἰς τοὺς Γενουηνσίους προνομίων τάξῃ αὐτοὺς ἀντιμετώπους τῶν Βενετῶν ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει. Καὶ ἀπέκτησε μὲν οὕτως ἀξίους λόγου συμμάχους χάριν τῆς παρασκευαζομένης ἀνακτήσεως τῆς βασιλευούσης, ἀλλὰ τὸ αἰφνίδιον τῆς ἀπροσδοκήτου αὐτῆς ἁλώσεως δὲν ἀφῆκε προδήλως εἰς τοὺς Γενουηνσίους τὸν ἀναγκαῖον χρόνον, ὅπως συμμετάσχωσιν αὐτῆς παρὰ τὰς ἀντιθέτους μαρτυρίας τῶν ἱστορικῶν τῆς Γενούης.

Μετὰ δὲ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει παλινόρθωσιν τῶν πραγμάτων κατέπλευσαν μὲν πλοῖα τῶν Γενουηνσίων κατόπιν ἑορτῆς, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἀνεχώρησαν ταχέως μετὰ βραχεῖαν διαμονήν, ἅτε τῆς Γενούης ἐπιδιωκούσης τὴν ἄρσιν τοῦ κατ᾽ αὐτῆς ἐπὶ τῇ συνθήκῃ τοῦ Νυμφαίου ὑπὸ τοῦ πάπα ἐκτοξευθέντος ἀφορισμοῦ. Οὐχ ἧττον ὁ Παλαιολόγος, καίτοι ἐν τῇ συνθήκῃ περιελαμβάνετο ὁ ῥητὸς ὅρος τῆς ἀρωγῆς τῶν Γενουηνσίων πρὸς ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μὴ

ἐμμένων εἰς τὸ γράμμα τῆς συνθήκης, ἐξεπλήρωσε πιστῶς τὰ περιλαμβανόμενα ἐν αὐτῇ. Διὸ παρεχώρησεν εἰς τοὺς Γενουηνσίους τὴν ἐν τῇ συνθήκῃ μνημονευομένην ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱδρυμένων πρατηρίων καὶ τοῦ εἰς αὐτὴν ἀνήκοντος νεκροταφείου ὡς καὶ τὸ ἔδαφος ὅπερ ἤθελε κτηθῆ κατεδαφιζομένου τοῦ ἐν τῇ πόλει κάστρου τῶν Βενετῶν. Πράγματι δὲ κατηδαφίσθη ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων τὸ κάστρον ἐκεῖνο ἐν κοινῇ ἀγαλλιάσει καὶ ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν σαλπίγγων, καὶ λίθοι ἐξ αὐτοῦ ἐστάλησαν δίκην τροπαίου εἰς τὴν Γένουαν, καθ' ἃ πρότερον εἶχον πράξει οἱ Βενετοί, ἀποστείλαντες εἰς τὴν Βενετίαν λίθους ἐκ τοῦ καταστραφέντος πύργου τῶν Γενουηνσίων ἐν Πτολεμαΐδι.

Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τοῦ κράτους ἐξετελέσθησαν αἱ ἐν τῇ συνθήκῃ περιλαμβανόμεναι παραχωρήσεις, δι' ὧν ἐπεξετείνετο μὲν ἡ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐμπορία καὶ ναυτιλία τῶν Λατίνων, ἀπεκλείοντο δὲ οἱ ἀντίπαλοι αὐτῶν Βενετοὶ ἀπὸ τῶν ἀγορῶν τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους καὶ ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Πόντον χωρῶν.

Οὕτω δὲ διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὅρων τῆς συνθήκης ἐκείνης οἱ Γενουήνσιοι ἀνῆλθον ἐν τῷ Αἰγαίῳ, παρὰ τὸν Βόσπορον καὶ ἐν τῷ Εὐξείνῳ εἰς τὴν αὐτὴν περιωπὴν καὶ δύναμιν, ἣν ἐκέκτηντο θαλασσοκρατοῦντες οἱ Βενετοὶ κατὰ τὰ ἑξήκοντα ἔτη τῆς ἐν τῷ Βυζαντίῳ λατινοκρατίας.

Τὴν δ' εὐγνωμοσύνην αὐτῶν ἀπέδειξαν οἱ Γενουήνσιοι παραχωρήσαντες ὡς ἀντάλλαγμα εἰς τοὺς ἐν Γενούῃ ἐμπορευομένους Ἕλληνας τὸ δικαίωμα ἰδίου προαστείου ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς τῆς πόλεως, οὗ ἡ πύλη φέρει ἔτι καὶ νῦν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα Πύλης (Porta Pila).

Μεγάλη δέ, ὡς εἰκός, ἀπέβη ἔκτοτε ἕνεκα τῆς ἰδιαζούσης ἐκείνης προστασίας καὶ τῶν ἐπικερδῶν προνομίων ἡ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν συρροὴ τῶν Γενουηνσίων. Ἀλλ' ὁ Παλαιολόγος ἕνεκα πολιτικῶν λόγων, μὴ θέλων νὰ ἐξερεθίσῃ τὴν Βενετίαν καὶ τὴν Πίσαν καὶ ἐξωθήσῃ τὰς ἰσχυρὰς ταύτας πόλεις εἰς συμμαχίαν μετὰ τῶν ἐν τῇ Δύσει καὶ τῇ Ἀνατολῇ ἐχθρῶν τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους, δὲν ἐπροστάτευε μονομερῶς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Γενουηνσίους, ἀλλ' ἐδείχθη ἐπ' ἴσης εὔνους πρὸς τοὺς ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἐγκατεστημένους ὀλιγωτέρους τὸν ἀριθμὸν Βενετοὺς καὶ Πισάτας. Ἔτυχον δ' οὗτοι μετ' οὐ πολὺ καὶ πάλιν οὐχ ἧττον τῶν Γενουηνσίων ἀτελείας καὶ ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου, ἀδεῶς πολιτευόμενοι κατὰ τὰ πάτρια

ὁρμεῖα καὶ ἔχοντες ἰδίας συνοικίας, πρατήρια, ἀποθήκας καὶ ἀπο-θῆραι. Οὕτω δ' αἱ τρεῖς παροικίαι, ἐκλιπούσης πλέον ἢ εἰς ὅλως ἀνάξιον λόγου βαθμὸν ἐκπεσούσης τῆς τῶν Ἀμαλφιτανῶν, ἐξηκολούθησαν ὑφιστάμεναι ἐν Κωνσταντινουπόλει παρ' ἀλλήλας. Καὶ τῶν μὲν Γενουησίων προΐστατο ἴδιος *ἐξουσιαστὴς* (podestà), τῶν δὲ Βενετῶν ὁ *βάϊλος* αὐτῶν, τῶν δὲ Πισατῶν *ἔφορος* (console). Μόνον δὲ διέταξεν ὁ Παλαιολόγος, ὅπως αἱ συνοικίαι τῶν ἐκ τῶν τριῶν ἐκείνων πόλεων ὁρμωμένων ἐμπόρων καὶ ἄλλων ἀποίκων ὦσι κεχωρισμέναι ἀπ' ἀλλήλων πρὸς ἀποφυγὴν τοῦτο μὲν συμπράξεως, τοῦτο δὲ συγκρούσεων.

Καὶ συνέπραττε μὲν ὁ Μιχαὴλ μέχρι τινὸς καὶ πολιτικῶς μετὰ τῆς Γενούης, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ στολίσκος παρ' αὐτοῦ πεμφθεὶς συνηγωνίσθη μετὰ τῶν Γενουησίων ἐν ναυμαχίᾳ παρὰ τὴν Σπετσοποῦλαν συγκροτηθείσῃ ἐναντίον τῶν Βενετῶν, οἵτινες καὶ ἐνίκησαν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολύ, βλέπων τὴν ὑπέρμετρον ἐν Κωνσταντινουπόλει συσσώρευσιν Γενουησίων, ἠνάγκασεν αὐτοὺς τῷ 1264 νἀποδημήσωσιν εἰς τὴν Ἡράκλειαν τῆς Προποντίδος. Πλὴν ἐπανῆλθον μετ' οὐ πολὺ συνδιαλλαχθέντες μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ἐπιτρέψαντος εἰς αὐτοὺς τὴν οἴκησιν ἐν τῷ Γαλατᾷ, ὅςτις μεγάλως ἤκμασε δι' αὐτῶν. Κατὰ μικρὸν δ' ἤρχισαν ἀποτελοῦντες κράτος ἐν κράτει ἰδίως ἐξ οὗ χρόνου ὁ Παλαιολόγος, θέλων νἀποτρέψῃ τὴν Γένουαν ἀπὸ συμπράξεως μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Καρόλου, νέαν ὡμολόγησε τῷ 1275 συνθήκην μετὰ τῆς Γενούης, δι' ἧς ἐκανονίζοντο μὲν τὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐμπορίου τῶν Γενουησίων, διετάσσοντο δὲ καὶ τὰ κατὰ τὴν δικαιοδοσίαν τῶν Γενουησίων κακοποιῶν τῶν βλαπτόντων Ἕλληνας καὶ τῶν ἰθαγενῶν τῶν κακούντων Γενουησίους. Ἄξιον δὲ ἰδίας μνείας εἶνε, ὅτι κατὰ ταύτην τὴν συνθήκην οἱ κακοποιοὶ ἐδικάζοντο ὑπὸ ὁμοφύλων δικαστῶν, ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς δίκαις Γενουησίων συμπαρίστατο ἐπίτροπος τοῦ αὐτοκράτορος, δικαζομένων δὲ Ἑλλήνων εἶχε τὸ δικαίωμα συνεποπτείας ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Γενουήσιος ποτεστᾶτος.

Τοιαῦται ἦσαν ἐπί τε τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου καὶ ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει παροικίαι τῶν Γενουησίων, Βενετῶν καὶ Πισατῶν, οἵτινες ζημίας μᾶλλον ἢ ὠφελείας ἐγίνοντο πάροχοι εἰς τὸ Βυζάντιον, μαραίνοντες μὲν πολλαχῶς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον τῆς αὐτοκρατορίας, ἀπομυζῶντες δὲ σπουδαίους τοῦ κρά-

τους πόρους καὶ μᾶλλον εἰς τὰ τῆς ἰδίας γενετείρας συμφέροντα προς-
κείμενοι, μόλις που δὲ παρακολουθοῦντες καὶ συμμεριζόμενοι τὰς τύ-
χας τῆς χώρας ἐξ ἧς μέγιστα ἐπορίζοντο κέρδη.

Ἀσυμπαθὴς δὲ καὶ ἐνίοτε ἀνειλικρινὴς ἀπέβαινεν ἡ πολιτεία τῶν
ξένων ἐκείνων πρὸς τὸ Βυζάντιον, διότι καὶ οἱ αὐτοκράτορες συμφώ-
νως πρὸς τὰς πολιτικὰς ἀνάγκας καὶ κατὰ τοὺς ἑκάστοτε καιρο-
προςεφύοντο ἄλλοτε εἰς ἄλλην τῶν ἰταλικῶν πόλεων ὡς συμμαχί-
καὶ ἐπροστάτευον τοὺς ἐξ αὐτῆς ὁρμωμένους παροίκους μᾶλλον τ-
ἄλλων, λακτιζομένων τῶν ἐκλεκτῶν τῆς χθές. Οὕτως αὐτὸς ὁ Μι-
χαὴλ Παλαιολόγος ὁ πρὸ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν καθόδου καὶ
ἀμέσως μετ' αὐτὴν φιλικώτατα διακείμενος πρὸς τοὺς Γενουηνσίους
ἔστρεψεν, ὡς εἴδομεν, πρὸς αὐτοὺς τὰ νῶτα, ὅτε ὑπώπτευσε συνεννοή-
σεις αὐτῶν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Σικελίας Μαμφρέδον· καὶ ἀπεδίωξε
μὲν αὐτοὺς τῷ 1264 εἰς τὴν Ποντικὴν Ἡράκλειαν, προςεπέλασε δὲ
πρὸς τοὺς Βενετούς. Ἐν ᾧ δὲ νέαν πρὸς τούτους ὡμολόγησε συνθή-
κην τῷ 1268, πάλιν ἔστρεψε τὴν εὔνοιαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐν τῷ
Γαλατᾷ ἐγκατοικισθέντας Γενουηνσίους. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἐπεδείχθη
ἡ πρὸς τὴν Γένουαν νέα αὐτοῦ φιλία καὶ ἡ προτίμησις αὐτῆς, ὅτι
τῷ 1275 παρεχώρησε τὴν Φώκαιαν εἰς τὸν ἐκ Γενούης οἶκον τῶν
Ζαχαριῶν.

Οὕτως ἡ ἀρχαία τῆς Ἰωνίας πόλις, ἡ μητρόπολις τῆς Μασσαλίας
καὶ ἄλλων εὐανθῶν ἐν τῇ Δύσει ἀποικιῶν, μετεβλήθη εἰς κτῆσιν τῶν
Ἑσπερίων. Καὶ ὁ μὲν διὰ τῆς ἀνδρείας αὐτοῦ καὶ τῆς πανουργίας
τυχὼν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τῆς παραχωρήσεως ἐκείνης
Ἐμμανουὴλ Ζαχαρίας ἔγεινε γενάρχης δυναστείας, ἥτις μεγάλα
ἀπεκόμισε πλούτη ἐκ τῶν στυπτηριωρυχείων τῶν παρακειμένων εἰς
τὴν πόλιν καὶ ἐξ ἄλλων ἐπιχειρήσεων. Τοσοῦτον δὲ ἦτο τὸ πλῆθος
τῶν ἐν τοῖς ὀρυχείοις ἐργαζομένων, ὥστε παρέστη ἀνάγκη τῆς ἱδρύ-
σεως καὶ νέας πόλεως, ἥτις ὠνομάσθη Νέα Φώκαια πρὸς διάκρισιν
ἀπὸ τῆς εἰς δίωρον ἀπόστασιν εὑρισκομένης Παλαιᾶς Φωκαίας.
Καὶ υἱὸς μὲν καὶ διάδοχος τοῦ Ἐμμανουὴλ Ζαχαρίου, θανόντος τῷ
1288, ὑπῆρξεν ὁ Βενέδικτος, ὅςτις καὶ τῆς Χίου ἔγεινε κύριος τῷ
1304, τὸν δὲ Βενέδικτον διεδέχθη ὁ υἱὸς Παλαιολόγος ὡς δυνάστης
τῆς τε Φωκαίας καὶ τῆς Χίου μέχρι τοῦ 1314. Μετὰ δὲ ταῦτα
περιῆλθεν ἡ ἀρχὴ τῆς Φωκαίας εἰς τὸν σύζυγον τῆς ἀδελφῆς τοῦ Πα-
λαιολόγου Ἀνδρέολον Καττάνεον Δελλαβόλτα, ὃν διεδέχθη τῷ 1331

ιὸς αὐτοῦ Δομίνικος, ὃν ἐξεδίωξαν δι' ἐπαναστάσεως τῷ 1341 οἱ τοικοι τῆς Φωκαίας, ἐπανελθούσης καὶ πάλιν εἰς τὴν κυριαρχίαν αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου. Ἡ δὲ Χίος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ λαιολόγου Ζαχαρίου περιῆλθε 1314 εἰς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ρτῖνον καὶ Βενέδικτον Β', ἕως τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολό- ἐπανῆλθε τῷ 1330 εἰς τοὺς ζαντίνους, οἵτινες καὶ ἐκυρι- χησαν τῆς νήσου μέχρι τοῦ 46, ὅτε κατέλαβε τὴν νῆ- ἄλλος ἐκ Γενούης οἶκος, ὁ τῶν Ἰουστινιανῶν.

ΝΟΜΙΣΜΑ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΑΤΤΑΝΕΟΥ
ΔΥΝΑΣΤΟΥ ΤΗΣ ΦΩΚΑΙΑΣ

Κατὰ ταῦτα παντοῖα κερδοσκοπικὰ συμφέροντα καὶ ποικίλαι πο- τικαὶ βλέψεις συνετέλουν εἰς τὴν ἀπουσίαν εἰλικρινοῦς τῶν ἐν Κων- αντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους ἐγκαταστη- νων Ἰταλῶν συμπαθείας πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν ἐξ ἧς ἐπλουτί- το. Ἀλλ' οὐχ ἧττον χωρισμὸν μᾶλλον ἀντὶ ἑνώσεως συναπειργά- ο καὶ τὸ ἀλλόθρησκον τῶν παροίκων ἐκείνων, πιστῶς προσκειμέ- ν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης καὶ ἀπεχθῶς ἐχόντων πρὸς τὴν λληνικὴν ἐκκλησίαν.

Λατῖνοι ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ ὧν ἐνωρὶς εἶχον ἐγκατασταθῆ ν Κωνσταντινουπόλει σὺν τῇ γκαθιδρύσει τῶν ἰταλικῶν παρ- οικιῶν. Τῷ δὲ 1219 βλέπομεν ρχομένους καὶ εἰς τὴν Ἀνατο- λὴν Μινορίτας μοναχούς, τοὺς ἄλλως λεγομένους Φραγκισκα- οὺς ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ τάγματος ἐκείνου, ἁγίου ραγκίσκου τοῦ ἐξ Ἀσισίου τῆς Ἰταλίας (1182-1224). Προστεθέν- ες δ' οὗτοι καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τοὺς ἤδη προαποδημήσαν- ας εἰς αὐτὴν Βενεδικτίνους καὶ Κιστερκίους καὶ τοὺς περὶ τὸν αὐ- ν χρόνον ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἐγκαθιδρυθέντας Δομινικανούς, ἐξῆψαν μᾶλλον τὸν ὑπὲρ τοῦ καθολικισμοῦ φανατισμὸν τῶν Ἰταλῶν παρ- ων, ἱδρύοντες καὶ διατηροῦντες ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ ς περιχώροις μονὰς καὶ ἐκκλησίας. Κυριωτάτη δὲ τῶν δυτικῶν τού-

ΝΟΜΙΣΜΑ ΔΟΜΙΝΙΚΟΥ ΚΑΤΤΑΝΕΟΥ
ΔΥΝΑΣΤΟΥ ΤΗΣ ΦΩΚΑΙΑΣ

των μονῶν ἀπέβη σὺν τῷ χρόνῳ ἡ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, ἥτις ἦτο ἡ μητρόπολις τῶν Φραγκισκανῶν καθ' ἅπασαν τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ῥωμανίας, μετὰ δέ τινας αἰῶνας ἀπὸ τοῦ πάπα Εὐγενίου Δ' (1431-1447) κατὰ σύμπασαν τὴν Ἀνατολήν. Ἐθεωροῦντο δὲ οἱ Φραγκισκανοὶ ἐκεῖνοι ἀναπληρωταὶ καὶ τοποτηρηταὶ τοῦ ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι

ΤΟ ΜΟΝΟΝ ΥΠΟΛΕΙΠΟΜΕΝΟΝ ΓΛΥΠΤΟΝ ΛΕΙΨΑΝΟΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

Λατίνου πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις εἶχε συνεκ-πει μετὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἀνακτήσεως τῆς Κ-σταντινουπόλεως.

Γ'

Ἡ τύφλωσις τοῦ Ἰωάννου Λασκάρεως.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος εἶχε συγκρατήσει κατὰ τὴν πανηγυ-κὴν ὥραν τῆς δευτέρας στέψεως, τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὸ συν-έχον αὐτὸν αἴσθημα φιλοδοξίας, μὴ δεχθεὶς τὴν προταθεῖσαν καὶ παρα-σκευασθεῖσαν τότε ὁλοσχερῆ παραγκώνισιν τοῦ νεαροῦ Ἰωάννου Λα-σκάρεως. Ἀλλὰ δὲν ἐξέλιπεν ἀπὸ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ πᾶσα ὑπόνοι

καὶ πᾶς φόβος ἀπὸ τοῦ ἄλλως ἀκάκου ἐκείνου παιδὸς, οὗ ἡ κηδεμονία εἶχεν ὑπάρξει ἡ πρόφασις καὶ ἡ ἀφετηρία τῆς ἀναρρήσεως ἑαυτοῦ. Βλέπων δὲ βραχὺν μετὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει στερέωσιν αὐτοῦ χρόνον εὐοδούμενα τὰ καθ' ἑαυτὸν καὶ θέλων νἀπαλλαγῇ παντὸς φόβου, γινόμενος ἀνεπιφυλάκτως ἱδρυτὴς ἰδίας δυναστείας, ἀπηλλάγη μὲν τῶν θυγατέρων τοῦ Λασκάρεως, νυμφεύσας αὐτὰς εἰς ἀλλογενεῖς, ἔγνω δὲ νὰ καταστήσῃ ἀκίνδυνον καὶ τὸν Ἰωάννην, μείναντα ὅλως ἀστήρικτον μετὰ τὴν τοιαύτην ἀποξένωσιν τῶν ἀδελφῶν. Διὸ, παραβαίνων τοὺς ἐπισήμως δοθέντας ὅρκους καὶ πνίγων πᾶν αἴσθημα φιλανθρωπίας, διέταξε τὴν τύφλωσιν τοῦ παιδὸς, ἥτις καὶ ἐξετελέσθη τῇ 25 Δεκεμβρίου 1261. Ἀλλ' οἱ ἀπόστολοι τοῦ βασιλέως, φιλανθρωπότεροι αὐτοῦ ἀναδειχθέντες, δὲν συνεμορφώθησαν κατὰ πάντα πρὸς τὰ κελεύσματα τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Καὶ δὴ δὲν ἐξέκοψαν τὰς κόρας αὐτοῦ διὰ σιδήρων ἐκπυρωθέντων, ἀλλ' ἀπήμβλυναν τὴν ὄψιν, προστήσαντες τῶν ὀμμάτων αὐτοῦ ἠχεῖον πεπυρακτωμένον. Ἦτο δὲ τοῦτο ὁ μαλακώτερος τρόπος τυφλώσεως οὗ ἐγίνετο χρῆσις παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις. Διὸ βλέπομεν πολλάκις ἄνδρας τιμωρουμένους διὰ τυφλώσεως ὄντας εἰς θέσιν καὶ νὰ στρατηγήσωσι καὶ νὰ βασιλεύσωσι καὶ ἄλλως νὰ δράσωσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ.

Οὐχ ἧττον τὸ ἔγκλημα ἦτο στυγερὸν, καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ προξενηθεῖσα αἴσθησις θλιβερά. Μάλιστα δὲ ἠγανάκτησαν ἐπὶ τῷ συμβάματι οἱ περὶ τὴν Νίκαιαν ἀγρόται, παρ' οἷς συμπαθεῖς διετηροῦντο ἔτι αἱ ἀναμνήσεις τοῦ οἴκου τῶν Λασκάρεων. Ὑπενόμευον δ' αὐτοὺς πάντως οἱ ὑπολειπόμενοι τῶν ὀπαδῶν τῆς σβεννυμένης δυναστείας, οὓς πιθανῶς φοβούμενος ὁ Παλαιολόγος προέβη εἰς τὸ στύγιον ἔργον τῆς τυφλώσεως τοῦ ἀθώου δεκαετοῦς παιδός. Ἐντεῦθεν βλέπομεν τοὺς ἐχθροὺς ἐκείνους τοῦ Παλαιολόγου συσκευάζοντας περὶ τὴν Νίκαιαν ἀποστασίαν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς προστασίας τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιωμάτων τοῦ Ἰωάννου. Ἐπωφελούμενοι δὲ τὴν ἐκ τῆς τυφλώσεως αὐτοῦ ἀγανάκτησιν τοῦ ἀγροτικοῦ πλήθους τῆς Βιθυνίας καὶ εὑρόντες παῖδα λελυμασμένον τοὺς ὀφθαλμοὺς, παρέστησαν τοῦτον ὡς τὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τυφλωθέντα Ἰωάννην. Κινήσαντες δὲ οὕτω τὸν οἶκτον καὶ κορυφώσαντες τὴν ὀργὴν τῶν πολλῶν ἐπὶ τῇ νομιζομένῃ θέᾳ τοῦ ἠδικημένου βασιλόπαιδος, ἤγαγον τοὺς Βιθυνοὺς εἰς ἀποστασίαν ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος.

Οὐδ' ὑπῆρξεν ἀναξία λόγου αὕτη ἡ ἀποστασία. Ἡ φυσικὴ ῥώμη

σμιος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ, ἀπανθρώπως αἰκισθεὶς, ἐπομπεύθη μετ' ἄλλων, συνανθισταμένων εἰς τὰ δόξαντα τῷ αὐτοκράτορι, κατὰ στόμα τυπτόμενος δι' ἡπάτων προβάτων, διὰ τῶν ὁδῶν τῆς βασιλευούσης. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα δὲν ἀνεχαίτισαν τὸν εὐθαρσῆ ὑπέρμαχον τῆς ὀρθοδοξίας ἀπὸ τῆς ἐμμονῆς αὐτοῦ εἰς τὴν πάτριον πίστιν ἣν ἠγωνίσθη νὰ στηρίξῃ καὶ ἐπὶ τοῦ διαδεχθέντος τὸν Μιχαὴλ Ἀ δρονίκου, ἀναδειχθεὶς καὶ ὡς θεολογικὸς. συγγραφεὺς καὶ δι' ἄλλ ἔργων εἷς τῶν ὀνομαστοτάτων λογίων ἐπὶ τῶν δύο πρώτων Παλαι λόγων.

Οὐχ ἧττον δ' εὐθαρσὴς τοῦ Ὀλοβώλου ἐν τῇ ἀποδοκιμασίᾳ μυσαρᾶς τυφλώσεως τοῦ Ἰωάννου ἀνεδείχθη ὁ πατριάρχης Ἀρσέ ὁ Αὐτωρειανός. Ἀκράτητος ὑπῆρξεν ἡ λύπη τοῦ πατριάρχου ἐπὶ συμφορᾷ τοῦ παιδὸς, ὃν ἐκ νηπίων εἶχε στέρξει καὶ οὗτινος ἀνέκαθ εἶχε προστατεύσει τὰ δικαιώματα. Εἰς δὲ τὴν ἄλλως εὐερέθιστον α τοῦ φύσιν παρεῖχε δυνάμεις τὸ στυγερὸν τῆς ἐπιορκίας τοῦ Μιχαὴ ἐπιορκίας καὶ παρασπονδίας, ἥτις δὲν ἔπλησσε μόνον τὸν ἀδικηθέν ἀθῶον, ἀλλ' ἐτραυμάτιζε καὶ αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν, ἧς τοὺς ἀντ προσώπους εἶχεν ἀπατήσει ὁ Παλαιολόγος, παραβὰς τοὺς ἐνώπι αὐτῶν δοθέντας ὅρκους περὶ ἀβλαβείας τοῦ συμβασιλέως. Ἔμπλε δὲ θλίψεως ἅμα καὶ ἀγανακτήσεως συνεκάλεσεν ὁ Ἀρσένιος τοὺς Κωνσταντινουπόλει ἐπισκόπους, ἀνέμνησεν αὐτοὺς τοὺς ὅρκους τ Παλαιολόγου, ἐστιγμάτισε τὴν ἀκηδίαν τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ δ μου, μὴ ὁπλιζόντων τοὺς βραχίονας αὐτῶν ἐναντίον τοῦ ἐπιόρκου καὶ παρώρμησεν αὐτοὺς νὰ ἐπιδείξωσιν αὐτοὶ τοὐλάχιστον τὸ προσῆκον σθένος. Βλέπων δ' αὐτοὺς συμμεριζομένους μὲν τὰ αἰσθήματα τῆς φρίκης τὰ διακατέχοντα τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἀλλὰ συνεχομένους ὑπὸ τοῦ φόβου τῆς ὀργῆς τοῦ αὐτοκράτορος, ἀνέρριψεν αὐτὸς μόνος τὸν κύβον, καὶ ἐξετόξευσεν εὐθαρσῶς ἐπιτίμιον βαρὺ ἐναντίον τοῦ ἐπιόρκου, οὗ τὴν κεφαλὴν ἔστεφε τὸ διάδημα βασιλέως.

Καὶ μέχρι μὲν τούτου τοῦ σημείου ἡ εὐθαρσὴς στάσις τοῦ Ἀρσενίου ἐνθυμίζει τὴν τοῦ Ἀμβροσίου Μεδιολάνων ἀπέναντι Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου. Ἀλλ' ὁ Ἀρσένιος δὲν ἐκάμφθη ὡς ὁ Ἀμβρόσιος. Οὔτε αἱ παρακλήσεις, οὔτε ἡ ταπείνωσις τοῦ Μιχαὴλ ἴσχυσαν νὰ ἀφοπλίσωσιν αὐτόν. Τὸ δυστύχημα εἶνε, ὅτι εὑρέθησαν ἀντιμέτωποι ἀλλήλων δύο ἄνδρες ἔχοντες ἀπαράκλητον τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην. Πρὸ δ' ἐπὶ τούτοις ὁ μὲν Ἀρσένιος ἐνόει νὰ ὑποτάξῃ καὶ αὐτὴν τὴν πο-

ν ὑπὸ τὴν ἐκκλησίαν. Αὐτοὶ οἱ πρὸς ἀλλοφύλους, ἀλλ' ὁμο-
ους λαοὺς πόλεμοι ἐθεωροῦντό τι ἀνόσιον ὑπὸ τοῦ πατριάρχου,
' αὐτοκράτορα, ἐπιστρέφοντα ἀπὸ τοιούτων πολέμων, δὲν ὑπ-
ανε δικαιούμενον νὰ καταγάγῃ θρίαμβον, πολὺ δὲ
τερον ἄξιον νἀπαλλαγῇ τοῦ ἐναντίον αὐτοῦ τοξευ-
ἀναθέματος τῆς ἐκκλησίας. Ὁ δὲ Μιχαὴλ ἐξ ἐτέ-
ὰ πάντα συγκαταβαίνων νὰ δεχθῇ, ὅπως τύχῃ τῆς
ώμης τοῦ πατριάρχου, καὶ μέχρις ἐξευτελισμοῦ, ἀλλὰ
δείξεως καὶ ἀπειλῶν περὶ ἀποσκιρτήσεως πρὸς τὴν
κὴν ἐκκλησίαν προβὰς, ὅπως δυσωπήσῃ αὐτὸν, ἑνὸς
εἴχετο ἀπρὶξ, τοῦ θρόνου. Μόνον δ' ὅπως τοῦτο μὲν
κσῃ, τοῦτο δὲ συγκινήσῃ καὶ κάμψῃ τὸν Ἀρσένιον,
ωσέ ποτε τὸ βασιλικὸν ξίφος, καὶ ἔτεινεν αὐτὸ πρὸς
ατριάρχην, οἱονεὶ ἐνδεικνύων, ὅτι καὶ νὰ καταθέσῃ
ρχὴν ἦτο ἕτοιμος χάριν τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλ' ὅτε
ὅτι ὁ Ἀρσένιος παρεσκευάζετο νὰ λάβῃ τὸ πρὸς
ὀρεγόμενον ἐκεῖνο ξίφος, ὁ αὐτοκράτωρ ἔθηκεν αὐτὸ
άλιν εἰς τὸν κολεόν. Ἔκτοτε κατεδείχθη σαφῶς,
Μιχαὴλ δὲν ἦτο διατεθειμένος νἀποβάλῃ τὸ σκῆ-
, ὡς ἠξίου ὁ Ἀρσένιος, ἀλλὰ προετίμα νὰ κατα-
αὐτὸς τὸν ἀντίπαλον ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρό-
Τοῦτο δὲ καὶ κατώρθωσε πράγματι τέλος ὁ Μιχαὴλ
πάλην ἐξ ὅλων ἐτῶν καὶ ὑπερέκεινα, ἐπιτυχὼν τὴν
ρεσιν αὐτοῦ ὑπὸ συνόδου ἀρχιερέων ἐπὶ παντοίαις
σεσι καὶ καταγγελίαις, ὧν αἱ πλεῖσται ἦσαν εὐπρόσ-
κατασκεύασμα διευκρλῦνον τὴν πρόθεσιν τοῦ βα-
ς. Καθῃρέθη δὲ ὁ Ἀρσένιος τὸν Μάϊον τοῦ 1267,
ξωρίσθη εἰς τὴν Προικόννησον, ὁπόθεν ἐξηκολούθει
ν τὸν σάλον τὸν καὶ μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐ-
υμαίνοντα τὴν ἐκκλησίαν, ταρασσομένην ὑπὸ τῶν
ν περὶ ἑνώσεως μετὰ τῶν Λατίνων προσπαθειῶν
ξώσαντος αὐτὸν Μιχαήλ.

ΣΚΗΠΤΡΟΝ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟ-
Ρ

παριστανόμενον ἐνταῦθα σκῆπτρον εἶνε τὸ τοῦ Νικηφόρου

τος δ' ἐκ τῆς παρὰ τὸν Βόσπορον ἕδρας τὸν Λατῖνον πατριάρχην καὶ παρασκευαζομένου νὰ ἐξώσῃ ἐκ τῆς Πελοποννήσου τούς τε Γάλλους καὶ τοὺς Βενετούς.

Ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἡ εἰρήνη δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ μακρὸν ἐν Πελοποννήσῳ, μόνον δ' ἀφορμὴ ἐζητεῖτο τῆς ἀναποφεύκτου συρράξεως. Ἡ δ' ἀφορμὴ αὕτη ἐδόθη ἐκ τοῦ ἀγγέλματος, ὅτι ὁ Βιλλαρδουῖνος ἐπεσκέφθη μετ' ἐνόπλων ἀνδρῶν τὴν Λακεδαίμονα. Ἡ βυζαντιακὴ φρουρὰ τοῦ εἰς τοὺς Βυζαντίνους παραχωρηθέντος Μυζηθρᾶ ὑπώπτευσεν, ὅτι ὁ Γάλλος ἡγεμὼν τῆς Ἀχαΐας ἤθελε νὰ καταλάβῃ τὸ φρούριον παρασπόνδως. Τοῦτο δ' ἤρκεσεν, ὅπως οἱ κατέχοντες τὸν Μυζηθρᾶν συνεννοηθῶσιν ἀμέσως μετὰ τῶν Μελιγγῶν τῆς Μάνης καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Μονεμβασίας.

Εἰς δὲ τὴν ταχεῖαν ἐκείνην συναδέλφωσιν τῶν ἰθαγενῶν τῆς νοτίου Πελοποννήσου καὶ ἐξέγερσιν τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν φρονήματος ἐπηκολούθησε μετ' οὐ πολὺ ἡ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποστολὴ μεγάλων ἐπικουριῶν. Βυζαντιακὸς στόλος, οὗ ἡ ἀρχηγία ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀλέξιον Φιλανθρωπηνὸν ἐδῄωσε τὰς βενετοκρατουμένας Κυκλάδας καὶ ἀπεβίβασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον στρατιὰν ἀξιόμαχον, τασσομένην ὑπὸ τὸν μέγαν δομέστικον Ἀλέξιον Φιλῆν καὶ τὸν παρακοιμώμενον Μακρηνὸν, συνενωθέντας μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Πελοποννήσου Κωνσταντίνου Παλαιολόγου καὶ τοῦ ἄρχοντος Μονεμβασίας Μιχαὴλ τοῦ Κανταχουζηνοῦ.

Συνέκειτο δ' ἡ στρατιὰ ἐξ ἐπικουρικοῦ σώματος πεντακισχιλίων Τούρκων μισθοφόρων ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Μελὶκ καὶ Σαλὶκ, οἵτινες ἢ κατήγοντο ἐκ τῶν Σελδσούκων τοῦ Ἰκονίου ἢ ἦσαν τῶν Τούρκων ἐκείνων δυναστῶν οἵτινες μετὰ τὴν κατάλυσιν ἐκείνων εἶχον πήξει ἰδίαν ἀρχὴν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἢ παρεῖχον εἰς ξένους ἡγεμόνας τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν ἀντὶ μισθοῦ. Ἀλλ' εἰς τὴν στρατεῖαν ἐδόθη οὐχ ἧττον χαρακτὴρ ἐθνικός. Ἐθεωρήθη αὕτη ὥς τις κάθοδος τῆς βυζαντιακῆς βασιλείας εἰς τὴν Πελοπόννησον ὑπὸ τὴν αἰγίδα αὐτῶν τῶν Πελοποννησίων, ὁμοίως ἐπιστρεφόντων εἰς τὴν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν Παλαιολόγων ἀπὸ τῆς ξένης κυριαρχίας ἀπελευθερουμένην πάτριον γῆν. Διὰ τοῦτο βλέπομεν τὰ πληρώματα τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐκπλεύσαντος στόλου ἀποτελούμενα ἐκ *γασμούλων*, ἤτοι μιγάδων τὸ γένος, ἀπὸ γάμων μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Φραγκευθέντων Πελοποννησίων, καὶ ἐκ Τζακώνων. Οἱ δὲ Τζάκωνες

Λάκωνας συνήθως άπεκάλουν έπί τό άρχαιοπρεπέστερον οί Βυζαντῖνοι, διαφυλάξαντες εὐτυχῶς καὶ τὸ ἀφ' ἱκανῶς μακροῦ ἤδη χρόνου ὑφιστάμενον μεσαιωνικὸν ὄνομα τοῦ γενναίου καὶ φιλοπολέμου τούτου πελοποννησιακοῦ λαοῦ, εἶχον μεταναστεύσει τῷ 1261 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐν ᾗ εἶχον λάβει παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος οἰκίας καὶ χρήματα.

Ἡ δὲ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1263 εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀπόβασις τῆς στρατιᾶς τῶν ἐλευθερωτῶν ἔδωκε τὸ γενικὸν σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως ἐν τῇ χερσονήσῳ, ὅτε οἱ στρατηγοὶ τοῦ βασιλέως ἀπὸ τῆς Μονεμβασίας ὡς ὁρμητηρίου ἤρχισαν διατρέχοντες τὰς πελοποννησιακὰς χώρας καὶ διαδίδοντες τὸ κήρυγμα τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τῶν Φράγκων. Ὁ πόλεμος ἀπέβαινεν ἐθνικός, καὶ ὁ Βιλλαρδουῖνος εὑρέθη ἠναγκασμένος νὰ ποιήσῃ ἔκκλησιν εἰς τὸ ὁμόφυλον καὶ τὰ κοινὰ συμφέροντα τῶν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου Φράγκων δυναστῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐβοίας. Διὸ μετέβη εἰς τὴν Κόρινθον, ἐν ᾗ ἔμελλε νὰ συναντηθῇ μετὰ τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν, τῶν τριτημορίων τῆς Εὐβοίας καὶ τοῦ μαρκίωνος τῆς Βοδονίτζης πρὸς συνομολόγησιν συμμαχίας καὶ διάταξιν τῶν τῆς κοινῆς συμπράξεως. Ἀλλ' αἱ προςπάθειαι αὐτοῦ αὗται ἀπέβησαν ἄγονοι, τῆς ἐπιτυχίας αὐτῶν κωλυθείσης πιθανῶς ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθόντος θανάτου τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Γουίδωνος Δελαρός.

Ἐν τούτοις δέ, καθ' ὃν χρόνον ἀπουσίαζεν ὁ ὑπὸ τοῦ ἱππότου Ἰωάννου Καραμπᾶ, δραστηρίου ὑποτελοῦς τοῦ δυνάστου Καρυταίνης, ὡς βαΐλου ἀναπληρούμενος Βιλλαρδουῖνος, ὁ πόλεμος εἶχεν ἀρχίσει ἐν τῇ νοτίῳ Πελοποννήσῳ. Αἱ αὐτοκρατορικαὶ δυνάμεις ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον, ἐκκλίνασαι τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων γενναίως ὑπερασπιζομένην Λακεδαιμονίαν, ἐξεκίνησαν, ὅπως εἰςελάσωσιν εἰς τὸ κέντρον τῆς δυνάμεως τῶν Φράγκων, τὴν Ἀχαΐαν καὶ τὴν Ἦλιν, καὶ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῆς τῆς πρωτευούσης τῆς φραγκικῆς ἡγεμονίας, τῆς Ἀνδραβίδας. Καὶ δή, εἰςορμήσαντες εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, κατέλαβον καὶ κατέστρεψαν τὴν Βελιγοστήν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκπορθήσωσι καὶ τὸ φρούριον αὐτῆς. Ἐν τούτοις δ' αἱ δῃώσεις τῶν μετὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν τεταγμένων Τούρκων ἤγαγον εἰς ἀποστασίαν ἀπὸ τῶν Φράγκων τοὺς ὀρεινοὺς κατοίκους τῶν Σκορτῶν, ἐν οἷς δὲν εἶχον ἀκόμη ἐκλίπει αἱ ἀναμνήσεις τῆς γενναίας ἀντιστάσεως τοῦ Δοξαπατρῆ ἐναντίον τῶν Γάλλων κατακτητῶν. Ἀνα-

βαίνοντες δὲ πρὸς τὴν Ἦλιν, ἐκυρίευσαν τὰ Καλάβρυτα, ὧν ἐκι ριάρχει ὁ Γοδοφρέδος Δετουρναί. Οὗτος δ' ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖ Φράγκος δυνάστης τῶν Καλαβρύτων, ἐπανελθόντων ἔκτοτε εἰς τὴ κατοχὴν τῶν Βυζαντίνων. Ἐν ἔτει δὲ 1277 εὑρίσκομεν μνημονευ μενον ὡς Ἕλληνα φρούραρχον ἐν αὐτοῖς Γεώργιόν τινα, εἰς ὃν συ παρίσταται ἀνὴρ καλούμενος Σγουρός, ἴσως συγγενὴς καὶ ἀπόγον τοῦ Λέοντος τοῦ μάτην ἀγωνισθέντος νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν Ἀκροκ ρινθον ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ κατακτητοῦ τοῦ Μορέως Γουλιέλμ Βιλλαρδουίνου τοῦ πρώτου. Καὶ μέχρι μὲν τοῦδε οὐδὲν ἐγινώσκε ἀκριβὲς περὶ τοῦ τέλους τοῦ Λέοντος ἐκείνου Σγουροῦ, ἀλλ' ἐλ γετο φυσικῶς ἀποθανὼν τῷ 1208 πρὸ τῆς ἔπειτα ἐπελθούσης ἁλ σεως τῆς Ἀργολίδος ὑπὸ τῶν Φράγκων. Ἀλλ' ἐκ μεσαιωνικοῦ χειρ γράφου ἐπ' ἐσχάτων ὑπ' ἐμοῦ μελετηθέντος μανθάνομεν τὴν ἄγν στον μέχρι τοῦδε εἴδησιν, ὅτι ὁ Λέων δὲν ἀπέθανεν ἐκ φυσικοῦ θ νάτου, ἀλλ' ἐπεράτωσε λιποψύχως μέν, ἀλλ' ἡρωικῶς τὸν βίο καταρρίψας ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ Ἀκροκορίνθου μετὰ τοῦ ἵππου, ὅτ' ἐπει σθη, ὅτι πᾶσ' ἀντίστασις ἦτο ματαία τοῦ λοιποῦ [1].

1) Τὸ χειρόγραφον τοῦτο εἶνε ὁ ὑπ' ἀρ. 226 Παλατῖνος κῶδιξ τῆς βιβλιο θήκης τοῦ Βατικανοῦ, γεγραμμένος τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα, περὶ οὗ θ γράψω ἀλλαχοῦ διὰ μακρῶν. Τὸ δὲ περὶ τοῦ Σγουροῦ χωρίον, περιλαμβανό μενον ἐν τῷ φ. 122α τοῦ κώδικος, ἔχει ὧδε· Μετὰ γάρ τοι τὴν ὑπὸ τῶ Ἰταλῶν ἅλωσιν [τῆς] Κωνσταντίνου, ὥσπερ μεγάλου σώματος ἐρριμ μένου, τῆς μεγάλης τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς κατατεμνομένης ὑφ' ἁπάντω εἰς πολλὰ μέρη, ἧκε παρὰ τὴν Πέλοπος μετὰ βαρείας δυνάμεως τυραν νήσων αὐτῆς καὶ ὁ πρίγκιψ ἐκεῖνος, ᾧ Γουλιέλμιος ὄνομα· καὶ μέντοι κα ἐπέδραμε, καὶ κατεκράτησε πάσης, τὰς μὲν ἥττους καὶ τὸ ἐρυμνὸν οὐκ ἐχού σας τῶν πόλεων ἐξ ἐφόδου προσλαβών, τὰς μείζους δὲ καὶ τὸ ἰσχυρὸν ἀπ τε τοῦ τόπου ἀπό τε τῶν οἰκοδομημάτων ἐχούσας παρεστήσατο καὶ συνε χεῖ τῇ πολιορκίᾳ, τῶν ἐνοικούντων αὐταῖς λιμῷ καὶ πάντων ἐνδείᾳ τῶ ὅσα τρέφειν καὶ συνιστᾶν ἀνθρώπους πεφυκότων ἐνδόντων. Ὥσπερ δ καὶ ταῖν πολέοιν ταύταιν, τῇ Κορίνθῳ δηλονότι καὶ Μονεμβασίᾳ, συνέπε σεν. Ἥλω (κῶδ. ἧλω) μὲν γὰρ πρῶτον ἐκείνη (κατὰ διόρθωσιν ἐκ τοῦ τ πρῶτον γραφέντος ἐκείνη), Κόρινθος, τοῦ Σγούρου ἐκείνου τηνικαῦτα τ λοῦντος τῶν Κορινθίων ἄρχοντος, Ῥωμαίου ἀνδρὸς εὐγενοῦς καὶ τὸ γένο καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τοῖς παλαιοῖς ἐκείνοις τῶν Ῥωμαίων ἐφαμίλλου· ἀλλ τις τάχα Φαβρίκιος (κῶδ. φαυρίκιος). Ἵνα γὰρ μὴ δούλειον ἦμαρ ἴδῃ, αὐτ γε ἵππῳ ἑαυτὸν ἀπὸ τὸν Ἀκροκόρινθον (οὕτως ἐν τῷ κώδικι) κατέβαλε ὡς μηδ' ὀστοῦν αὐτῷ σῶον ὑπολελεῖφθαι....

ε΄.

Φράγκοι καὶ Ἕλληνες ἐν Πελοποννήσῳ.

Ἐν τούτοις δὲ ἡ ἅλωσις τῶν Καλαβρύτων ὑπῆρξε τὸ κορύφωμα τῆς ἐνεργείας τῆς ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον ἐν Πελοποννήσῳ αὐτοκρατορικῆς στρατιᾶς.

Αἴφνης δ' ἡ νικηφόρος αὐτῆς πορεία ἀνεχαιτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Καραμπᾶ, διαπεραιωθέντος τὸν Ἀλφειὸν ἀπὸ τῶν Κρεσταίνων καὶ ἀντιταχθέντος πρὸς αὐτήν, παρασκευαζομένην νἀναβῇ εἰς τὴν Ἦλιν, παρὰ τὸ χωρίον Πρινίτζα ἐγγύς τινος τῶν παραποτάμων τοῦ Ἀλφειοῦ. Τοιαύτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ ὁρμὴ τοῦ βαΐλου τοῦ Βιλλαρδουίνου, καίπερ πάσχοντος ὑπὸ ποδάγρας καὶ μὴ δυναμένου νὰ κρατήσῃ διὰ τῆς χειρὸς τὸ ξίφος καὶ τὸ δόρυ, ὥστε μὲ τὴν φραγκικὴν σημαίαν προσδεδεμένην εἰς τὰς χεῖρας ἐπετέθη κατὰ τῶν πολεμίων, παρορμῶν εἰς λυσσώδη ἀγῶνα τοὺς περὶ αὐτόν. Ἀνήρχοντο δὲ οὗτοι εἰς τριακοσίους καὶ μόνον κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως, ἐν ᾧ διὰ μακρῶν περιγράφονται τὰ κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν τοῦτον πόλεμον μεταξὺ τῶν αὐτοκρατορικῶν καὶ τῶν Φράγκων. Μεγίστη δὲ καὶ ἀπροσδόκητος ὑπῆρξε τῆς ἐπιθέσεως ταύτης ἡ ἐπιτυχία. Ὁ Καραμπᾶς προεχώρησε μέχρις αὐτῆς τῆς σκηνῆς τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ὅστις, ἀναβὰς τὸν τυχόντα ἵππον, ἔσπευσε φεύγων πρὸς τὸν Μυζηθρᾶν. Γενικὴ δὲ ὑπῆρξεν ἡ φυγὴ τῆς ὑπ' αὐτὸν στρατιᾶς, πτοηθείσης καὶ ἡττηθείσης. Καὶ πλεῖστοι μὲν ὑπῆρξαν οἱ κατὰ τὴν φυγὴν σφαγέντες ὑπὸ τῶν Φράγκων, χίλιοι δὲ ἵπποι καὶ ὑπερέκεινα περιῆλθον εἰς τοὺς νικητάς. Τοιαύτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἐκ τῆς παρὰ τὴν Πρινίτζαν ἐπιφανοῦς ταύτης νίκης τοῦ Καραμπᾶ κατάπληξις τῶν ἡττηθέντων, ὥστε, πλησιάζοντος ἄλλως ἤδη τοῦ χειμῶνος, ἐθεώρησαν ἀναγκαῖον νὰ διαχειμάσωσιν ἐν Μυζηθρᾷ, ὅπως ἀνασυντάξωσι τὰς ἰδίας δυνάμεις.

Ἐν τούτοις δ' ἐκ τῆς νίκης ἐκείνης τοῦ βαΐλου ἀνεθάρρησεν ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουῖνος, ὅστις, παραλαβὼν καὶ τὰς ἐξ Ἀττικῆς καὶ Εὐβοίας ὑπὸ τὸν Γουλιέλμον Δαλλεκάρτσερη ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ [σταλ]είσας ἐπικουρίας, ἐπορεύθη ἐκ τῆς Κορίνθου εἰς τὴν Ἦλιν, καὶ [ὀχυρ]ώσας τὴν Ἀνδραβίδαν, παρεσκευάσθη εἰς ἄμυναν γενναίαν.

Τῆς δὲ ἀναθαρρήσεως ταύτης τῶν Φράγκων πικροὶ ὑπῆρξαν ὁ τοὺς Ἕλληνας ἐν Πελοποννήσῳ οἱ καρποί. Ὅτε ὁ σεβαστοκράτ Κωνσταντῖνος ἤγαγε καὶ πάλιν κατ' αὐτῶν ἐκ Μυζηθρᾶ τὴν ἐκ τ μισθοφόρων Τούρκων, πρὸς δὲ τούτοις ἐκ Μονεμβασιωτῶν, Τζακώνω Μελιγγῶν καὶ Σκορτινῶν συνισταμένην, ἄλλως πολυπληθῆ στρατιὰ νέα παρὰ τὴν Παλαιόπολιν ἐγγὺς τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Ἤλ δος ἧττα, ἥτις ὑπῆρξεν ἐπακόλουθον τοῦ ἐν τῇ συγκροτηθείσῃ μά φόνου τοῦ Μιχαὴλ Καντακουζηνοῦ, ἠνάγκασεν αὐτὸν εἰς ὑποχώρησ Καταβὰς δ' εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἐπελήφθη τῆς πολιορκίας τοῦ - τῶν Φράγκων κατεχομένου Νυκλίου. Παρατεινομένης δὲ ταύτης ἀ πως, εἰς τὴν ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων ἐκείνων ἀποτυχιῶν πτῶ προσεπῆλθε καὶ ἡ στέρησις χρημάτων. Αὕτη δὲ προεκάλεσε τὴν τῶν αὐτοκρατορικῶν τάξεων ἀποσκίρτησιν τῶν χάριν τοῦ μισθοῦ κ μόνου ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον ὑπηρετούντων Τούρκω οἵτινες καὶ προσῆλθον εἰς τὸν πλειοδοτήσαντα Βιλλαρδουῖνον. Κα συμβουλὴν δ' αὐτῶν ὁ Γάλλος ἡγεμὼν τοῦ Μορέως εἰσήλασεν εἰς τ Ἀρκαδίαν, ὅπως ἐπιτεθῇ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων.

Τούτων δὲ δὲν ἡγεῖτο πλέον ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ὅς μετὰ τὰς ἐπελθούσας ἀτυχίας εἶχεν ἀποδυσπετήσας ἐγκαταλίπει τ ἀγῶνα καὶ ἐπιστρέψει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀντ' αὐτοῦ ἐστρατήγουν τῶν πρὸς τὸν Βιλλαρδουῖνον συγκρουσθέντων ὁ Ἀλέξ Φιλῆς, ὁ Μακρηνὸς καὶ ὁ Ἀλέξιος Καβαλλάριος. Συγκλεισθέντες οἱ Ἕλληνες εἰς τὸ στενὸν τὸ λεγόμενον Μακρυπλάγι, μεταξὺ Κα μῶν καὶ Βελιγόστης, ὑπέστησαν μεγάλην φθορὰν ἡττηθέντες. Μετ δὲ τοῦ πλήθους τῶν ζωγρηθέντων συνηχμαλωτίσθησαν καὶ αὐτο στρατηγοί. Καὶ ὁ μὲν Φιλῆς ἀπέθανε δεσμώτης ἐν τῷ φρουρίῳ Χλουμουτζίου, ὁ δὲ Μακρηνός, ἀπολυτρωθεὶς ἐπ' ἀνταλλαγῇ τ ἄλλον ἱππότην, ἐτυφλώθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγ εἰς ὃν διεβλήθη ὡς προδότης. Σπεύσας δὲ μετὰ ταύτην τὴν νίκη Βιλλαρδουῖνος εἰς τὴν Λακεδαίμονα, ἐκυρίευσε τὸν Μυζηθρᾶν. αὐτοῦ δ' ὡς ἐξ ὁρμητηρίου ἐπεξετείνετο καὶ πάλιν ἀνὰ τὴν Πελοπό νησον, ἣν ἐδῄουν οἱ Τοῦρκοι μισθοφόροι τοῦ Βιλλαρδουίνου. Τὰ δ' τῆς λαφυραγωγίας αὐτῶν δεινὰ ἠνάγκασαν ἀρχομένου τοῦ 1265 τ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ πάλιν κατὰ τῶν Φράγκων ἀποστατήσαντας Σκ τινοὺς νὰ ὑποταχθῶσιν ἐκ νέου.

Οὕτως ὁ Βιλλαρδουῖνος ἠδύνατο νὰ ἡσυχάσῃ, βλέπων ὁ

σαν πρὸς ὥραν τοὐλάχιστον τὴν ἀπόπειραν τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Πελοποννήσου. Διὸ ἀπέπεμψεν ἐκ τῆς χερσονήσου τοὺς ὑπὸ τὸν Μελὶκ Τούρκους, ὧν ὀλίγοι μόνοι ἐγκαταμείναντες ἐγκατεστάθησαν ἐν τῇ χώρᾳ, καί, βαπτισθέντες εἰς Χριστόν, ἔγειναν ἀσπασίως δεκτοὶ ὡς σύζυγοι γυναικῶν Λατινίδων ἕνεκα τῆς παρὰ τοῖς Φράγκοις ἐκ τῶν μακρῶν πολέμων προκληθείσης λειψανδρίας.

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ
ΕΙΚΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ
ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

Ἐν τούτοις δ' ὁ αὐτοκράτωρ, ἐπασχολούμενος ὑπὸ νέας πρὸς τοὺς Βενετοὺς ῥήξεως καὶ ὑπὸ μεριμνῶν περὶ ἀνακτήσεως τῆς Εὐβοίας, ἐφαίνετο λησμονῶν τὴν Πελοπόννησον, ἐπανελθοῦσαν καὶ πάλιν τὸ πλεῖστον εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Φράγκων. Ἀλλὰ καὶ ἀργότερον, ὅτε ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐπειράθη συνδιαλλαγῆς πρὸς τὸν Βιλλαρδουῖνον, προτείνας γάμον τοῦ ἰδίου υἱοῦ Ἀνδρονίκου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος Ἰσαβέλλας, ὁ Βιλλαρδουῖνος ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ἱκανῶς ἰσχυρὸν, ὥστε νὰ ἀποκρούσῃ τὴν προταθεῖσαν ἐπὶ συμφιλιώσει κηδεστίαν μετὰ τοῦ συντέκνου.

Ἀνέθηκε δὲ τὸ ἔργον εἰς τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον. Ἀλλ' ὁ
κηφόρος καῖσαρ, ὅστις εἶχεν ὑπάρξει τὰ μέγιστα εὐτυχὴς ἐν τῇ κ
τῶν Λατίνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποπείρᾳ, ἀνακτήσας
μεγάλην πόλιν, δὲν ἠδυνήθη ὁμοίως ὑπὸ τῆς τύχης ἐν τοῖς ἀγ
ἐναντίον τῶν Ἠπειρωτῶν. Καθ' ἃ δὲ εἴδομεν αὐτὸν ἤδη πρὸ
ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡττηθέντα καὶ ζωγρηθέντα
τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, οὕτω καὶ τώρα, ἀντεπεξελθὼν τῷ 1262 κ
αὐτοῦ, τὸ μὲν πρῶτον ἔσχεν ἀντιρρόπους τὰς τύχας τοῦ πολέ
τέλος δὲ ἡττήθη καὶ ἐζωγρήθη τὸ δεύτερον ὑπὸ τοῦ δεσπότου
Ἠπείρου, ἀντιτάξαντος εἰς αὐτὸν δύναμιν ἀξίαν λόγου ἐκ θρᾳκ
καὶ μακεδονικῶν στρατευμάτων.

Ἀλλ' ἡ αἰχμαλωσία τοῦ ἡττημένου στρατηγοῦ ὑπῆρξε τὴν φ
ταύτην μᾶλλον περιπετειώδης τῆς πρώτης ζωγρήσεως, ἥτις βρ
εἶχε διαρκέσει χρόνον. Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἀπέστειλε τὸν Στρ
γόπουλον εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς τὸν Μαμφρέδον κατ' αἴτησιν
γαμβροῦ, ἐποφθαλμιῶντος εἰς τὴν δι' αὐτοῦ ἀπολύτρωσιν τῆς
τῇ βυζαντιακῇ αὐλῇ ἀδελφῆς Ἄννης. Ἄννα ἡ νόθος θυγάτηρ
Γερμανοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου Β' καὶ ἀδελφὴ τοῦ Μαμφρέ
μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Ἰωάννου Β
τζη, ὅστις συνῴκισεν αὐτὴν ἐν γήρατι ὡς δευτέραν σύζυγον, δ
νεν ἐν Νικαίᾳ. Ἅμα δὲ τῇ ἀνακτήσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως
ἀποδημήσασα εἰς τὴν βασιλεύουσαν μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ
εἶχεν ἑλκύσει ἡ ὡραία χήρα τὸν ἔρωτα τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολό
σκεφθέντος νὰ παραγκωνίσῃ χάριν αὐτῆς καὶ αὐτὴν τὴν σύζυγον
δώραν, οὖσαν ἤδη μητέρα τέκνων. Ἀλλ' ἡ σωφροσύνη τῆς
ἀπέκρουε τὰς ἐρωτικὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως, καὶ ὁ βίος
καθίστατο ὁσημέραι ἀνιαρότερος ἐν Κωνσταντινουπόλει. Αὐτο
δ' ἀπαλλαγὴ τῆς χήρας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας ἀπ
χρυσῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἁλύσεων ὑπῆρξεν ἡ ὑποχώρησις τ
χαὴλ, στέρξαντος εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Μαμφρέδου καὶ ἀ
λαντος εἰς αὐτὸν τὴν Ἄνναν ὡς ἀντάλλαγμα καὶ λύτρον το
ξίου Στρατηγοπούλου.

Ἀλλ' ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου, ἐπερειδόμενος εἰς τὰς δύο
τοῦ ἀρίστου ἐκείνου στρατηγοῦ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, τ
τηγοπούλου, δὲν ἔπαυσεν ἐνοχλῶν τὰς κτήσεις τοῦ βασι
αὐτὴ ἡ μετ' αὐτοῦ κηδεστία ἕνεκα τοῦ γάμου τοῦ υἱοῦ τ

συνδεθεὶς μετὰ τῆς βασιλείας διὰ τοῦ γάμου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ κηδεστοῦ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου Κωνσταντίνου Τορνικίου.

Ἔκτοτε δὲ πράγματι εἰρηνικαὶ ὑπῆρξαν αἱ σχέσεις τοῦ Μιχαὴλ μετὰ τοῦ Παλαιολόγου. Ἠναγκάσθη δ' εἰς τοιαύτην κατὰ τῶν Βυζαντίνων ἀπραξίαν ὁ ῥέκτης καὶ στρατιωτικῶς ἱκανώτατος καὶ συνήθως εὐτυχὴς ἐν τοῖς πολέμοις Μιχαὴλ Ἄγγελος ἅτε ἀπομονωθεὶς ὁσημέραι καὶ εἰς οὐδέτερον τῶν γαμβρῶν αὐτοῦ τὴν ἐπικουρίαν δυνάμενος νὰ ἐλπίσῃ. Πράγματι τοῦ μὲν Βιλλαρδουίνου ἐκλονεῖτο ἤδη καθ' ἃ εἴδομεν, ἀπὸ τοῦ 1263 ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχή, κακῶς εἶχεν καὶ τὰ κατὰ τὸν Μαμφρέδον, ὅστις, ὀξυνθείσης τῆς ἐναντ αὐτοῦ ἔχθρας τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ Δ' καὶ τῆς κληρικῆς φατρίας Οὐέλφων, προεκάλεσε τὴν ὑπ' αὐτῶν πρόσκλησιν Καρόλου τοῦ δηγαυοῦ. Ἡ δὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν κατάβασις τοῦ παρακλήτου τού τοῦ ἐκ Γαλλίας ὁρμωμένου ποντίφικος ἀπέβη μετ' οὐ πολὺ εἰς θρον τοῦ Μαμφρέδου.

ζ'

Τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου.

Ὁ δ' ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς Κάρολον τὸν Ἀνδηγαυὸν ἐπελθὼν θάνατος τοῦ Μαμφρέδου ἐπέδρασεν οὐ μικρὸν ἐπὶ τὰς τύχας τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου. Ἤδη τῷ 1258 πρὸ τοῦ μετὰ τοῦ Μαμφρέδου γάμου τῆς θυγατρὸς Ἑλένης, ἧς οἰκτρὰ ὑπῆρξε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου ἡ τύχη, ὁ Μιχαήλ, θέλων νὰ προσελκύσῃ τὴν εὔνοιαν καὶ συμμαχίαν τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως τῆς Σικελίας, εἶχε παραχωρήσει εἰς αὐτόν, καθ' ἃ εἴδομεν, τὸ Δυρράχιον, τὸν Αὐλῶνα καὶ τὸ Βεράτιον, ἔπειτα δὲ τῷ 1259 τὴν Κέρκυραν ἀντὶ προικός. Εἶχε δ' ἀναθέσει ὁ Μαμφρέδος τὴν διοίκησιν τῶν ἐκ τοῦ δεσποτάτου ἀποσπασθεισῶν ἠπειρωτικῶν καὶ ἰλλυρικῶν ἐκείνων κτήσεων εἰς τὸν ναύαρχον αὐτοῦ Φίλιππον Κινάρδον, ὅστις καὶ διῴκησεν αὐτὰς πιστῶς μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας. Ἀλλ' ἐκλιπόντος τοῦ κυριάρχου οὐ μόνον τὰς χώρας ἐκείνας ἐμελέτα νὰ σφετερισθῇ ὁ Κινάρδος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Κερκύρας προέβη, ἐν ᾗ ἵδρυσεν ἰδίαν αὐτοδεσποτείαν, ἀμελήσας τῶν ἠπειρωτικῶν κτήσεων, ἃς καὶ κατέλαβεν ὁ δεσπότης Μιχαήλ.

Οὐχ ἧττον ἡ γειτονία τοῦ Φιλίππου ἐτάρασσε τὸν Μιχαήλ. Διὸ μὲν πρῶτον ἠθέλησε νὰ προσελκύσῃ αὐτόν, συνάψας γάμον αὐτοῦ τὰ τῆς ἀδελφῆς τῆς ἰδίας γυναικὸς Θεοδώρας τῆς τοῦ Πετραλίφα ατρός, Μαρίας τῆς χήρας Σφραντζῆ τοῦ Παλαιολόγου, ἔπειτα δέ, ίνας ἐν Κερκύρᾳ συνωμοσίαν κατὰ τοῦ Φιλίππου, κατώρθωσε τὸν ον αὐτοῦ, μεσοῦντος τοῦ 1266. Ἐκλιπόντος δὲ τοῦ Κινάρδου, ἡ Κερκύρᾳ ἐθνικὴ φατρία ἦτο πρόθυμος νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὸν Μιήλ, ἀπολαμβάνοντα τὴν νῆσον, ἣν εἶχε δώσει καὶ κατὰ τύπους εἰς σύγγαμβρον ὡς προῖκα μετὰ τῶν ἠπειρωτικῶν Κανίνων. Ἀλλ' ἡ ναία ἀντίστασις τῶν περὶ τὸν Γαρνέριον Ἀλαμάνον Φράγκων ἱπτῶν ἐματαίωσε τὸ σχέδιον τοῦ Μιχαήλ, ἀποτυχόντος καὶ ἐν τῇ πείρᾳ τῆς ἀνακτήσεως τῶν Κανίνων. Καὶ δὲν ἔπαυσε μὲν βυσσοεύουσα τὴν ἀπόδοσιν τῆς Κερκύρας εἰς τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἠπεί- ἡ ἐν τῇ νήσῳ ἐθνικὴ φατρία, ἀλλὰ τὸ ἐγχείρημα δὲν ἐπετεύχθη, λθόντος πρὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1266 τοῦ θανάτου τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Γαρνερίου καλέσαντος μετ' ὀλίγους μῆνας Κάρολον τὸν Ἀναυὸν ὡς κυρίαρχον τῆς νήσου.

Θανόντος δὲ τοῦ δεσπότου Μιχαήλ, διεδέχθησαν αὐτὸν ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν υἱῶν ὁ ἀπὸ τῆς Θεοδώρας Πετραλίφα Νικηφόρος καὶ ὁ νόθος Ἰωάννης. Ὡς ἑξῆς δὲ περιγράφει τὰ ὅρια τῶν ἀπὸ τοῦδε δύο τμημάτων τοῦ δεσποτάτου ὁ Βυζαντῖνος ἱστοριογράφος Νικηφόρος ὁ Γρηγορᾶς· *Σχίζει μέντοι καὶ τὴν ὅλην αὐτοῦ ἐπικράτειαν εἰς δύο μερίδας, ὧν τὴν μὲν μίαν, ἣ δὴ καὶ Παλαιὰ ὀνομάζεται Ἤπειρος, ἀφίησι Νικηφόρῳ τῷ δεσπότῃ. Περιέχει δὲ αὕτη Θεσπρωτοὺς καὶ Ἀκαρνᾶνας καὶ Δόλοπας, καὶ πρὸς τούτοις Κερκυραίους καὶ Κεφαλλῆνας καὶ Ἰθακησίους· ὁρίζεται δὲ πρὸς μὲν δύσεως Ἀδριατικῷ τε καὶ Ἰονίῳ πελάγει, πρὸς δ' ἄρκτων ὄρεσιν ὑψηλοῖς τῷ τε Πίνδῳ* καὶ τοῖς Ἀκροκεραυνίοις ὀνομαζομένοις, ἐκ δ' ἀνατολῶν Ἀχελῴῳ τῷ ποταμῷ, ἐκ δὲ μεσημβρίας τῇ Κερκυραίων νήσῳ καὶ τῇ Κεφαλληνίᾳ. Τὴν δὲ ἑτέραν μερίδα ἀφίησιν ὁ πατὴρ Ἰωάννῃ τῷ νόθῳ παιδί· ἣ καὶ αὐτὴ περιέχει Πελασγοὺς καὶ Φθιώτας, ἔτι τε Θεσσαλοὺς καὶ Λοκροὺς τοὺς Ὀζόλας· καὶ πρὸς μὲν ἄρκτους Ὄλυμπον ἔχει τὸ ὄρος, πρὸς δὲ μεσημβρίαν τὸν Παρνασσόν, ἀμφότερα ὑψηλὰ καὶ ἐς βαθὺν τὸν ἀέρα τὰς κορυφὰς ἀνατείνοντα.*

---

* Ἐν ταῖς ἐκδόσεσι γράφεται κακῶ

Η γεωγραφικὴ αὕτη περιγραφὴ δὲν εἶνε μὲν κατὰ πάντα ὀρθὴ ἀλλ' εἶνε οὐχ ἧττον τῶν ἀκριβεστέρων παρὰ Βυζαντίνοις, οἵτινες δὲ ἦσαν πάντοτε ἐντρεχεῖς περὶ τὰ γεωγραφικά. Ἔχει δὲ τὸ κείμενο τοῦτο τύπον παρέχοντα τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι εἶνε εἰλημμένον μετὰ ὀλί- γων μόνον μεταβολῶν ἐξ ἐπισήμου τινὸς ἐγγράφου, ἴσως αὐτοῦ τ ἀργυροβούλλου τοῦ δεσπότου, δι' οὗ ἔγεινεν ἡ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς δι νομὴ τῶν μερίδων τοῦ δεσποτάτου. Ἐντεῦθεν δ' ἐξηγεῖται καὶ εἰς τὰ ὅρια τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου συμπερίληψις τῶν τριῶν Ἰονί νήσων, αἵτινες πράγματι δὲν ἀνῆκον πλέον εἰς τὸ δεσποτᾶτον, ἀ λ ἃς διεξεδίκουν οὐχ ἧττον οἱ ἡγεμόνες αὐτοῦ, ἄρα καὶ ἐδικαιοῦ το νὰ συμπεριλάβωσιν εἰς τὰ δημόσια γράμματα τῆς ἀρχῆς αὐτῶν. αί δὴ ἡ μὲν Κέρκυρα εἶχε καὶ μετὰ τὸν Μαμφρέδον καὶ τὸν Κινά ον περιέλθει ἤδη διὰ τοῦ Ἀλαμάνου εἰς Κάρολον τὸν Ἀνδηγαυόν, καί- περ ἀργότερον μόνον λαβόντα κατοχὴν αὐτῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μάτην πειραθέντος νὰ ἀνακτήσῃ αὐτὴν Μιχαήλ. Ἡ δὲ Κεφαλληνία ἀνῆκεν ἤδη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος μετὰ καὶ τῆς Ζα- κύνθου εἰς τὸν οἶκον τῶν Ὀρσίνων, Παλατίνων κομίτων ἑλκόντων ἐν παλαιοῖς χρόνοις τὸ γένος ἐκ Ῥώμης, τοιοῦτος δὲ ἦτο ἀπὸ τοῦ 1260 ὁ Ῥιχάρδος Ὀρσίνης. Εἰς τὸν αὐτὸν δ' ἀνῆκε κατ' ἐκεῖ- τὸν χρόνον καὶ ἡ Ἰθάκη, νῆσος περὶ ἧς ἄλλως ἐλάχιστα μανθάνο κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, καθ' οὓς καὶ ἠρημώθη ἀργότερον τελεί ἀνοικισθεῖσα ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος διὰ προκλήσ τῆς Ἑνετικῆς πολιτείας, ἐκδοθείσης τῷ 1504. Ἐκαλεῖτο δὲ κα τοὺς μέσους αἰῶνας παρὰ τοῖς Ἑσπερίοις ἡ Ἰθάκη διὰ τοῦ ζυγε γήτου τὴν προέλευσιν ὀνόματος Val di Compare, σημαίνοντος λαδα τοῦ κουμπάρου. Τὰ δ' ἐρείπια τοῦ ἐρημωθέντος καὶ σὺν χρόνῳ καταστραφέντος μεσαιωνικοῦ πολίσματος, ὅπερ ἀντικατέσ σεν ἡ νέα παράλιος πόλις Βαθύ, εἶνε καὶ τὴν σήμερον ὁρατὰ με γειότερον καὶ καλοῦνται Παληόχωρα.

Καὶ τοιαύτη μὲν ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὸν Νικηφόρον Ἄγγελον ἐπινεμη- θεῖσα μερίς. Ὁ δὲ Ἰωάννης ἐξηκολούθησεν ἰθύνων τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς προτέρας αὐτοῦ ἕδρας, τῶν Νέων Πατρῶν, ὡς ἐκαλεῖτο κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἡ Ὑπάτη πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν ἐν Πε λοποννήσῳ Παλαιῶν Πατρῶν. Ὠνομάζετο δὲ ἡ Ὑπάτη οὕτως ἢ τοὐλάχιστον ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ σοφ ὅτε βλέπομεν αὐτὴν ὑπὸ τὸ νέον ὄνομα τῶν Νέων Πατρῶν ὡς ἐ

μητροπολίτου. Ὑπετάσσοντο δ' εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν Νέων Πατρῶν περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος τέσσαρες ἐπισκοπαί· ἄλλος δ' ἐν ἄλλοις χρόνοις ὑπῆρξεν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν.

Οὕτω διενεμήθησαν κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ πατρὸς τὸ δεσποτᾶτον οἱ δύο ἀδελφοί, πάνυ διάφοροι ὄντες τὸν χαρακτῆρα. Καὶ ὁ μὲν Νικηφόρος, οὐδὲν ἔχων σθένος καὶ ἀπόλεμος ὤν, κύριον μέλημα ἔσχε τὴν κάτωσιν τῶν εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πράγματι ἀνηκουσῶν χωρῶν. Διὸ εἰρηνικὴ ὑπῆρξεν ἡ πολιτεία αὐτοῦ πρός τε τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον καὶ Κάρολον τὸν Ἀνδηγαυόν. Ἀνήσυχος δ' ἀπ' ἐναντίας καὶ ὁρμητικὸς ἦτο ὁ νόθος Ἰωάννης, πρὸς μὲν τὸν Νικηφόρον εἰρηνικῶς διάγων, ἐπιζητῶν δὲ τὴν αὔξησιν τῆς ἰδίας ἀρχῆς δι' ἐπιδρομῶν κατὰ τῶν εἰς τὸ Βυζάντιον ἀνηκουσῶν χωρῶν. Ὁ δὲ Παλαιολόγος, ὑποχρεούμενος νὰ παλαίσῃ ἔν τε Ἀσίᾳ πρὸς τοὺς Σελδσούκους καὶ ἐν Εὐρώπῃ πρὸς τὸν Κάρολον, ἀπέφυγε νἀντεπεξέλθῃ πρὸς τὸν δεσπότην τῶν Νέων Πατρῶν, καὶ προετίμησε νἀφοπλίσῃ αὐτὸν μᾶλλον διὰ βασιλείου κήδους ἢ διὰ τῆς βίας.

Πράγματι δὲ ὁ γάμος τῆς θυγατρὸς τοῦ δεσπότου Ἰωάννου μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ υἱοῦ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Μαρίας ἢ Μάρθας καὶ τοῦ Νικηφόρου Ταρχανειώτου, τοῦ Ἀνδρονίκου, καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου εἰς τὸ ἀξίωμα σεβαστοκράτορος ἀνάδειξις τοῦ Ἰωάννου ἀπήλλαξαν ἐπὶ τοῦ παρόντος πάσης ἔχθρας τοὺς δύο ὁμοφύλους ἡγεμόνας. Ἀλλ' ἡ παῦσις τῶν ἐχθροπραξιῶν ὑπῆρξεν ἁπλῆ ἀνακωχὴ πρὸς νέους ἀγῶνας, οὓς ὑπεκίνησεν ἡ ἀκοίμητος πλεονεξία τοῦ Ἰωάννου, θαρροῦντος εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν Φράγκων τῆς Ἑλλάδος ἐν αἷς ἡμέραις ἐμεσουράνει ὁ ἀστὴρ Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ.

η'

Ὁ βουλγαρικὸς πόλεμος.

Ἀπὸ τῶν παραμονῶν ἤδη τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἦσαν τεταμέναι αἱ σχέσεις αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἕνεκα λόγων δυναστικῶν. Εἰρήνη ἡ σύζυγος τοῦ τσάρου τῆς Βουλγαρίας Κωνσταντίνου Ἀσάν, ἀδελφὴ οὖσα τοῦ ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ ἐπιτροπευομένου

Ἰωάννου τοῦ Λασκάρεως, ἐξηρέθιζε τὸν σύζυγον κατὰ τοῦ Παλαιολόγου. Ἤθελον δὲ ἤδη τότε συγκρουσθῆ ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας καὶ οἱ Βούλγαροι, ἂν ὁ ἐκπεμφθεὶς εἰς τὴν Θράκην Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος δὲν ἐτύγχανε τῆς αἰφνιδίας εὐκαιρίας νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἔκτοτε δ' ἐζήτουν μὲν οἱ Βούλγαροι εὐκαιρίαν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Βυζαντίνων, ἀλλ' ἀνεχαίτιζον αὐτοὺς αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν πολεμίων Οὔγγρων καὶ τοῦ Οὔγγρου βασιλόπαιδος Στεφάνου, ὅστις κα[illegible] αὐτὴν τὴν βυζαντιακὴν χώραν φαίνεται ἐπιδραμὼν κατ' ἄγνωστοχρόνον. Ἐν τούτοις δ' ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων εἶχε κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους οὐ μικρὸν ἐπεκτείνει τὴν ἰδίαν ἀρχήν, καταλαβὼν τμήματά τινα τῆς Θράκης καὶ μέρος τῆς Μακεδονίας μέχρι τῶν Σκαπίων καὶ τοῦ Πριλάπου. Ἀπαλλαγεὶς δέ πως τῶν ἀπὸ τῆς Οὐγγαρίας στενοχωριῶν καὶ κινδύνων, ἀπεφάσισεν ὁ Βούλγαρος Κωνσταντῖνος νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1265.

Συνετέλεσαν δ' εἰς τὴν νέαν ταύτην ὁρμὴν τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων πλὴν τῶν παρορμήσεων τῆς φιλεκδίκου συζύγου καὶ αἱ παρακελεύσεις τοῦ ἐκπτώτου σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Ἀθατίνου Β'. Οὗτος, ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν Τατάρων, εἶχε προσέλθει φυγὰς εἰς τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον, ὅστις ἐγκατέστησεν αὐτὸν ἐν Αἴνῳ τῆς Θράκης. Ἀλλά, νοήσας, ὅτι ἐν αὐτῇ ἐφρουρεῖτο μᾶλλον ἢ ἐδέσποζεν, ἐξηρέθιζε τοὺς Βουλγάρους πρὸς πόλεμον ἐναντίον τοῦ Παλαιολόγου, ἐπιδιώκων τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ. Ὁ δὲ Μιχαήλ, θέλων νὰ προλάβῃ τὸν κίνδυνον, ἐξώρμησε περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1265, ἐπιφέρων κατὰ τῶν Βουλγάρων βαρεῖαν τὴν πολεμικὴν δύναμιν. Καὶ δή, ὁρμητήριον ἔχων τὴν Ἀδριανούπολιν, ἥτις μετὰ τὴν τελευταίαν ἐπέκτασιν τῶν Βουλγάρων εὑρίσκετο κατὰ τὰ σύνορα τῆς βυζαντιακῆς καὶ τῆς βουλγαρικῆς ἀρχῆς, ἐξέπεμπεν ἀπὸ τοῦ ἐπικαίρου ἐκείνου στρατηγίου στρατιάς, ἐπιληφθείσας σθεναρῶς τῆς διώξεως τῶν ἐπιδρομέων. Ἡ δ' ἐνέργεια τοῦ βασιλέως ἀπέβη ἐπιτυχεστάτη ἕνεκα τῆς ἀρίστης καὶ στρατηγικωτάτης διατάξεως τῶν πραγμάτων καὶ τῆς γνώσεως τῶν τόπων ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μιχαὴλ ἢ τῆς ἐνδελεχοῦς μελέτης τῶν παρασκευαζομένων χαρτῶν τῆς ἐχθρικῆς χώρας, ὧν ῥητῶς γίνεται μνεία κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην.

Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς τοιαύτης δραστηρίας καὶ ἐπιτυχοῦς ἐνεργείας ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ Παλαιολόγου ἀνάκτησις τοῦτο μὲν τῆς Φιλιπ-

πόλεως καὶ τῆς Στενημάχου, τοῦτο δὲ τῶν κατὰ τὰ δυτικὰ παρά-
τοῦ Πόντου ἀξιολόγων λιμένων Μεσημβρίας καὶ Ἀγχιάλου. Καὶ
α δὲ ἡ περίχωρος προσεχώρησεν εἰς τὸν Παλαιολόγον, χαίρουσα
τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ. Ἐπτοημένος δ' ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Κων-
ντῖνος ἠναγκάσθη νὰ στέρξῃ τὰ γενόμενα, ἀναμένων καλλιτέραν
καιρίαν ἀντεκδικήσεως.

Ἡ δ' εὐκαιρία αὕτη ἐδόθη μετ' οὐ πολύ, ὅτε διὰ τῆς μεσιτείας
Ἀθατίνου παρέστησαν ὡς σύμμαχοι τῶν Βουλγάρων οἱ κατὰ τὰ
α τῆς Ῥωσίας ἐγκαθιδρυμένοι Τάταροι ὑπὸ τὸν στρατηγὸν τοῦ
ου αὐτῶν Νογᾶν. Διαβάντες δ' οἱ πολέμιοι τὰς δυσχωρίας τοῦ
ου, εἰσήλασαν ὁρμητικοὶ εἰς τὴν Θρᾴκην καί, διασκεδασθέντες
' ὁμάδας, ἐδῄουν τὰ πρὸ ποδῶν, σφάζοντες, σκυλεύοντες καὶ ἁπά-
τες πᾶν τὸ προστυχόν. Καὶ ἀντεπεξῆλθε μὲν κατὰ τῶν ἐπιδρομέων
ασιλεύς· ἀλλὰ τοιαύτη ἦτο αὐτῶν ἡ τόλμη καὶ ὁρμή, ὥστε, δια-
ξέσης τῆς βασιλικῆς στρατιᾶς, ὁ Μιχαὴλ δὲν ἠδυνήθη νὰ συγ-
τήσῃ μάχην πρὸς τοὺς πολεμίους, διασπαρέντας ἁπανταχοῦ, καὶ
έθη ἐν ἀμηχανίᾳ ποῦ νὰ τραπῇ μετὰ τῶν ὀλίγων ἀπομεινάντων
ὲ αὐτὸν στρατιωτῶν, φροντίζων περὶ σωτηρίας. Ἀλλ' οἱ ἐπιδρο-
ς εἶχον προκαταλάβει καὶ αὐτὰς τὰς ἐν Θρᾴκῃ ὁδοὺς τὰς ἀγού-
ς εἰς τὴν βασιλεύουσαν. Μετὰ πολλῆς δὲ δυσχερείας καὶ πολλοὺς
στὰς κινδύνους κατώρθωσε τέλος φεύγων νύκτωρ νὰ σωθῇ εἰς τὴν
νον, ὁπόθεν ἐπιβὰς ταχυναυτούσης νηὸς ἔσπευσεν εἰς τὴν Κωνσταν-
οῦπολιν.

Ἐν τούτοις δ' οἱ ἐκ τῆς στρατιᾶς τοῦ αὐτοκράτορος δυνηθέντες
διαφύγωσι τὸ ξίφος τῶν Ταταρων περισυνελέχθησαν ἐν τῇ Αἴνῳ,
νακομίζοντες καὶ τὸ πλούσιον πολεμικὸν ταμεῖον. Ἀλλὰ βαρεῖς
ῆλθον κατὰ τῆς Αἴνου οἱ πολέμιοι, καὶ ἐπελάβοντο τῆς πολιορ-
κίας. Οἱ δὲ πολιορκούμενοι μέχρι μέν τινος ἀντεῖχον, θέλοντες νὰ
σώσωσι τὴν πόλιν καὶ τὰ χρήματα τοῦ βασιλέως. Ὑπῆρχον δὲ μετα-
ξὺ αὐτῶν καὶ οἱ τολμηρότεροι οἱ θέλοντες νὰ φονεύσωσι τὸν ἐν τῇ
Αἴνῳ Ἀθατίνην καὶ ῥίψωσι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ εἰς τὸ στρατόπε-
δον τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλ' ἡ ἀνάγκη ἤγαγεν εἰς ἐπιεικεστέρας γνώμας,
καί, πρωτοστατοῦντος τοῦ ἀρχιερέως τῆς πόλεως, ἦλθον εἰς σύμβα-
σιν πρὸς τοὺς πολιορκητάς, ἀπολύσαντες μὲν τὸν Ἀθατίνην, ὑπο-
χεθέντες δὲ νὰ παραδώσωσι τὴν Αἶνο[illegible] ἐξ αὐτῆς
τὸς δύο ἡμερῶν. Ἀλλὰ τὴν ὑστεραία[illegible] κατέ-

πλευσεν εἰς τὴν πόλιν ὁ ἀναμενόμενος ἐπίκουρος βασιλικὸ
ἐφ' οὗ ἐπιβιβάσαντες νύκτωρ τοὺς θησαυροὺς τοῦ αὐτοκράτο
θον εἰς τὴν βασιλεύουσαν, μὴ ἀποπειραθέντες μὲν τῆς ἀνασ
Αἴνου, τηρήσαντες δ' ἄλλως τὰς συνθήκας. Ἡ δὲ τοιαύτη ἐ
ψις τῆς θρᾳκικῆς ἐκείνης πόλεως ἐξώργισε σφόδρα τὸν αὐ
Μιχαὴλ, ὅςτις ἐτιμώρησε μὲν ἀτιμωτικῶς τοὺς πρωταιτίο
στησε δὲ τὸν ἀρχιερέα τῆς Αἴνου εἰς κρίσιν παρὰ τῆς ἐκκλη
εἶρξε δὲ τοὺς οἰκείους τοῦ Ἀθατίνου καὶ ἐδήμευσε τοὺς
αὐτοῦ θησαυρούς.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ ἄμεσον πέρας τοῦ βουλγαρικοῦ τοὺ
μου. Ἅμα δὲ τῷ πέρατι αὐτοῦ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος
τῶν κακῶν ἅτινα ἐπήνεγκεν ἡ ἐπιδρομὴ τῆς Θρᾴκης ὑπὸ
τάρων ὡς συμμάχων τῶν Βουλγάρων, ὅτι διὰ πάσης θυσί
νἀπαμύνῃ νέα ἀπ' αὐτῶν δεινά. Πράγματι οἱ Τάταροι εἰ
αὐτόχρημα μάστιξ τοῦ κράτους καὶ φόβητρον τῆς Ἀσίας.
τὴν εἰρήνευσιν τῆς βασιλείας μετὰ τῶν Ταταρων τοῦ Ἰκονίο
Τάταρος ἐξηκολούθει νὰ εἶνε μορμολύκειον διὰ τοὺς οἰκο
Ἀσίαν. Αἱ γυναῖκες τῶν Νικαέων ἐν αὐταῖς ταῖς λιταῖς αὐτ
τῆς Θεοτόκου νὰ σώζῃ τὴν πόλιν ἀπὸ ταταρικῶν ἐπιδρ
συνέβη ποτὲ νἀναστατωθῇ ἡ Νίκαια ἄνευ λόγου, ἐπειδὴ
νοήσεως τῆς τοιαύτης εὐχῆς ἐνομίσθη, ὅτι ἐπέδραμον αἰφν
ταροι. Ὑπῆρχε δὲ φόβος, ὅτι ὁ ταταρικὸς ἐκεῖνος τρόμος
τὴν Ἀσίαν καὶ ὅμοιος πρὸς τὸν ἀπὸ τῶν Γαλατῶν τρόμο
χαίας Ἰταλίας ἔμελλε νὰ διαδοθῇ καὶ ἀνὰ τὰς εὐρωπαϊ
τοῦ κράτους μετὰ τὰ δεινὰ ἅτινα εἶχεν ὑποστῇ ἡ Θρᾴκη ἐ
νῆς ἐκείνης ἐπιδρομῆς Βουλγάρων καὶ Ταταρων. Διὸ ἐθεώρ
χαὴλ ἀναγκαῖον, ὅπως διὰ πάσης θυσίας προφυλάξῃ τὸ κ
νέων ἐξ αὐτῶν κινδύνων. Ἐβοήθησε δ' αὐτὸν εἰς τοῦτο
μεταξὺ ἐπελθοῦσα διάσπασις τῶν Ταταρων καὶ ἡ ἵδρυσις ἰ
ὑπὸ τοῦ Νογᾶ, χωρισθέντος ἀπὸ τῶν λοιπῶν καὶ ἑνώσαν
ἴδιον ἑαυτοῦ σκῆπτρον τοὺς Τοχάρους μετὰ τῶν Ἀλανῶν
Γότθων καὶ Ῥώσων. Τοῦτον λοιπὸν τὸν Νογᾶν προςείλκυσ
κράτωρ τῷ 1266 εἰς συμμαχίαν, ἣν ἐνίσχυσεν ὁ γάμος τοῦ
ροῦ φίλου μετὰ τῆς νόθου θυγατρὸς τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγ
σύνης. Ἀλλ' οὐχ ἧττον οἱ Βούλγαροι, ἀστον
Ταταρων συμπράξεως, δὲν ἔπαυσαν ἀντ'

…ροσχωρήσαντες, καθ' ἃ θέλομεν ἴδει, εἰς τὴν συμμαχίαν τοῦ νέου πολεμίου τῶν Βυζαντίνων Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ.

Θ΄.

Κάρολος ὁ Ἀνδηγαυός.

Ἡ ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου ἀρξαμένη ἐν Πελοποννήσῳ διασάλευσις τῆς φραγκικῆς κυριαρχίας καὶ ἡ κατὰ μικρὸν ἐγκατάλειψις πάσης ἀρωγῆς τοῦ τε συγγάμβρου τοῦ Βιλλαρδουίνου, τοῦ Μαμφρέδου, καὶ τοῦ πενθεροῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἐφαίνοντο μέχρι τινὸς ἐνισχύουσαι τὸν αὐτοκράτορα ἀπέναντι τῆς λατινικῆς φυλῆς καὶ ἐξασφαλίζουσαι τὰς βυζαντιακὰς χώρας ἀπὸ νέων ἐπιθέσεων ἐκ τῆς Ἑσπερίας. Ἀλλὰ μόνον κατὰ τὰ φαινόμενα εἶχον οὕτω τὰ πράγματα. Ἀντὶ δὲ τοῦ Μαμφρέδου, ὅστις, περὶ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ἀρχῆς μεριμνῶν, ἐξ ἀνάγκης εἶχεν ἀποτρέψει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πραγμάτων, παρέστη, ἐκείνου ἐκλιπόντος ἐκ τοῦ μέσου, πολλῷ δεινότερος αὐτοῦ ἀντίπαλος, Κάρολος ὁ Ἀνδηγαυός.

Ὁ Κάρολος ἦτο πέμπτος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου Η', διὰ δὲ τοῦ γάμου μετὰ Βεατρίκης τῆς ἐπικλήρου θυγατρὸς Ῥαϊμούνδου Βεριγγαρίου Δ', θανόντος ἄπαιδος τέκνων ἀρρένων, ἀπέβη τῷ 1246 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν εἴκοσι καὶ ἓξ κύριος τῆς Προβιγκίας, ἥτις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος ἀνῆκεν εἰς τὸν οἶκον ἐκεῖνον τῶν ἐκ τῆς ἱσπανικῆς Βαρκελῶνος κομίτων. Ἐπεξέτεινε δὲ τὴν ἀρχὴν ταύτην τῆς Προβιγκίας, προσλαβὼν μετ' ὀλίγους μῆνας παρὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας καθημένου ἀδελφοῦ Λουδοβίκου Θ' τοῦ ἁγίου τὰς κομιτείας Κενομανίαν (Maine) καὶ Ἀνδηγαυίαν (Anjou), ἧς τὴν ἐπωνυμίαν φέρουσιν αὐτός τε καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ. Συμμετασχὼν δὲ τῷ 1248 μετὰ τοῦ Λουδοβίκου Θ' καὶ τοῦ ἑτέρου ἀδελφοῦ Ῥοβέρτου τῆς εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀτυχοῦς στρατείας καὶ συναιχμαλωτισθεὶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου Ἰὼβ (Ἐγιοὺπ) ἠδυνήθη, στερεώσας μετὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν Γαλλίᾳ, νὰ στρέψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὑποστηριζόμενος … άπα Κλήμεντος Δ', θέλοντος νἀντιδράσῃ πρὸς τὴν δύ… …υ τῶν Στασυφιδῶν, ἠξιώθη τῷ 1266 τοῦ

Ἀνέθηκε δὲ τὸ ἔργον εἰς τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον. Ἀλλ' ὁ νικηφόρος καῖσαρ, ὅστις εἶχεν ὑπάρξει τὰ μέγιστα εὐτυχὴς ἐν τῇ κατὰ τῶν Λατίνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποπείρᾳ, ἀνακτήσας τὴν μεγάλην πόλιν, δὲν ηὐνοήθη ὁμοίως ὑπὸ τῆς τύχης ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἐναντίον τῶν Ἠπειρωτῶν. Καθ' ἃ δὲ εἴδομεν αὐτὸν ἤδη πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡττηθέντα καὶ ζωγρηθέντα ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, οὕτω καὶ τώρα, ἀντεπεξελθὼν τῷ 1262 κατ' αὐτοῦ, τὸ μὲν πρῶτον ἔσχεν ἀντιρρόπους τὰς τύχας τοῦ πολέμου, τέλος δὲ ἡττήθη καὶ ἐζωγρήθη τὸ δεύτερον ὑπὸ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου, ἀντιτάξαντος εἰς αὐτὸν δύναμιν ἀξίαν λόγου ἐκ θρᾳκικῶν καὶ μακεδονικῶν στρατευμάτων.

Ἀλλ' ἡ αἰχμαλωσία τοῦ ἡττημένου στρατηγοῦ ὑπῆρξε τὴν φορὰν ταύτην μᾶλλον περιπετειώδης τῆς πρώτης ζωγρήσεως, ἥτις βραχὺν εἶχε διαρκέσει χρόνον. Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἀπέστειλε τὸν Στρατηγόπουλον εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς τὸν Μαμφρέδον κατ' αἴτησιν τοῦ γαμβροῦ, ἐποφθαλμιῶντος εἰς τὴν δι' αὐτοῦ ἀπολύτρωσιν τῆς παρὰ τῇ βυζαντιακῇ αὐλῇ ἀδελφῆς Ἄννης. Ἄννα ἡ νόθος θυγάτηρ τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου Β' καὶ ἀδελφὴ τοῦ Μαμφρέδου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Ἰωάννου Βατάτζη, ὅστις συνῴκισεν αὐτὴν ἐν γήρατι ὡς δευτέραν σύζυγον, διέμενεν ἐν Νικαίᾳ. Ἅμα δὲ τῇ ἀνακτήσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως συναποδημήσασα εἰς τὴν βασιλεύουσαν μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου εἶχεν ἑλκύσει ἡ ὡραία χήρα τὸν ἔρωτα τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, σκεφθέντος νὰ παραγκωνίσῃ χάριν αὐτῆς καὶ αὐτὴν τὴν σύζυγον Θεοδώραν, οὖσαν ἤδη μητέρα τέκνων. Ἀλλ' ἡ σωφροσύνη τῆς Ἄννης ἀπέκρουε τὰς ἐρωτικὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως, καὶ ὁ βίος αὐτῆς καθίστατο ὁσημέραι ἀνιαρότερος ἐν Κωνσταντινουπόλει. Αὐτόχρημα δ' ἀπαλλαγὴ τῆς χήρας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας ἀπὸ τῶν χρυσῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἁλύσεων ὑπῆρξεν ἡ ὑποχώρησις τοῦ Μιχαὴλ, στέρξαντος εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Μαμφρέδου καὶ ἀποστείλαντος εἰς αὐτὸν τὴν Ἄνναν ὡς ἀντάλλαγμα καὶ λύτρον τοῦ Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου.

Ἀλλ' ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου, ἐπερειδόμενος εἰς τὰς δύο ἀτυχίας τοῦ ἀρίστου ἐκείνου στρατηγοῦ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, τοῦ Στρατηγοπούλου, δὲν ἔπαυσεν ἐνοχλῶν τὰς κτήσεις τοῦ βασιλέως. Καὶ αὐτὴ ἡ μετ' αὐτοῦ κηδεστία ἕνεκα τοῦ γάμου τοῦ υἱοῦ τοῦ δεσπό-

του Νικηφόρου μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ αὐτοκράτορος Ἄννης, θυγατρὸς Καντακουζηνοῦ τινος καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Παλαιολόγου Εὐλογίας, δὲν ἤρκει ὅπως ἀγάγῃ αὐτὸν εἰς μόνιμον εἰρήνην μετὰ τοῦ Βυζαντίου. Ἡ δὲ τοιαύτη στάσις τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἠνάγκασε τὸν βασιλέα νὰ στείλῃ τῷ 1263 κατ' αὐτοῦ τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Ἰωάννην.

Ὁ δὲ διὰ τῆς ἀρχῆς δεσπότου τετιμημένος Ἰωάννης Παλαιολόγος ὑπῆρξεν ἐν τῷ κατὰ τοῦ Μιχαὴλ πολέμῳ εὐτυχέστερος τοῦ καίσαρος Στρατηγοπούλου. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπειράθη ὁ Ἰωάννης νὰ μετέλθῃ πάντα τρόπον συνδιαλλαγῆς πρὸς τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελον, πείθων αὐτὸν νἀποδώσῃ εἰς τὸ Βυζάντιον τὰς ὑπ' αὐτοῦ κατακρατουμένας χώρας, ἅτε ἀνηκούσας εἰς τὴν βασιλείαν. Ἀποτυχούσης δὲ πάσης εἰρηνικῆς ἀποπείρας ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῶν παντοίων σοφισμάτων τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου, ὁ Ἰωάννης, ὁρμητήριον ἔχων τὴν Θεσσαλονίκην, ἤρχισεν ἐπιτρέχων τὰς χώρας αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπελθόντος ἤδη τοῦ χειμῶνος ἀνέπαυσε τὴν στρατιὰν περὶ τὸν ποταμὸν Ἀξιόν, σκοπῶν νὰ ἐπαναλάβῃ μετὰ τὴν διαχείμασιν ἐκείνην συντονώτερον τὸν πόλεμον κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ προσεχοῦς ἔτους. Οὐχ ἧττον τὰ ἤδη ἐπιτευχθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἐμβάλωσι φόβον εἰς τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελον. Διὸ στείλας πρέσβεις συνωμολόγησε μετ' αὐτοῦ σπονδάς, ἐπικαλούμενος τοὺς ὅρκους.

Οἱ Βυζαντῖνοι προθύμως ἀπεδέχθησαν τὰς προτάσεις τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου, τοῦ Ἰωάννου ἐπειγομένου νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπως ἀντιμετωπίσῃ ἀλλοφύλους πολεμίους τοῦ κράτους, τοὺς Σελδσουκίδας. Ἀλλ' ὁ δόλος ὑπῆρξε πάντοτε τὸ πρόγραμμα τοῦ δεσπότου Μιχαήλ. Καὶ δὴ ἅμα τῇ ἀποχωρήσει τῆς ὑπὸ τὸν Ἰωάννην στρατιᾶς ἤρχισε πάλιν παρασπόνδως τὰς δῃώσεις τῶν γειτόνων βυζαντιακῶν χωρῶν. Ἦτο ἀνάγκη δραστηρίας ἐνεργείας πρὸς ἀναχαίτισιν πάσης προόδου τοῦ ἀπίστου κηδεστοῦ. Καὶ ἐστράτευσε μὲν τὸ θέρος τοῦ 1264 αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τὸν Μιχαήλ. Ἀλλὰ κομήτης ἐπιφανεὶς ἀνέστειλε τὴν ἄμεσον ἐπίθεσιν, ἐμπνεύσας φόβον εἰς τὰς δεισιδαίμονας ψυχὰς τῶν Βυζαντίνων. Διό, διαχειμάσας ὁ αὐτοκράτωρ ἐν Ξανθείᾳ, ἠνάγκασε τέλος τὸ ἐπιὸν ἔτος τὸν ἀντίπαλον εἰς ὑποταγὴν καὶ ἐκχώρησιν τῶν Ἰωαννίνων. Ἐπεσφράγισαν δὲ τὴν εἰρήνην αἱ διαπρεσβεύσεις αὐτῆς τῆς συζύγου τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου Θεοδώρας, μεταβάσης εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ συμπαραλαβούσης τὸν υἱὸν Ἰωάννην, ὅστις ἔμελλε νὰ ὁμηρεύσῃ ἐν τῇ βασιλευούσῃ,

Ἀνέθηκε δὲ τὸ ἔργον εἰς τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον. Ἀλλ' ὁ νικηφόρος καῖσαρ, ὅςτις εἶχεν ὑπάρξει τὰ μέγιστα εὐτυχὴς ἐν τῇ κατὰ τῶν Λατίνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποπείρᾳ, ἀνακτήσας τὴν μεγάλην πόλιν, δὲν ηὐνοήθη ὁμοίως ὑπὸ τῆς τύχης ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἐναντίον τῶν Ἠπειρωτῶν. Καθ' ἃ δὲ εἴδομεν αὐτὸν ἤδη πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡττηθέντα καὶ ζωγρηθέντα ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, οὕτω καὶ τώρα, ἀντεπεξελθὼν τῷ 1262 κατ' αὐτοῦ, τὸ μὲν πρῶτον ἔσχεν ἀντιρρόπους τὰς τύχας τοῦ πολέμου, τέλος δὲ ἡττήθη καὶ ἐζωγρήθη τὸ δεύτερον ὑπὸ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου, ἀντιτάξαντος εἰς αὐτὸν δύναμιν ἀξίαν λόγου ἐκ θρακικῶν καὶ μακεδονικῶν στρατευμάτων.

Ἀλλ' ἡ αἰχμαλωσία τοῦ ἡττημένου στρατηγοῦ ὑπῆρξε τὴν φορὰν ταύτην μᾶλλον περιπετειώδης τῆς πρώτης ζωγρήσεως, ἥτις βραχὺν εἶχε διαρκέσει χρόνον. Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἀπέστειλε τὸν Στρατηγόπουλον εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς τὸν Μαμφρέδον κατ' αἴτησιν τοῦ γαμβροῦ, ἐποφθαλμιῶντος εἰς τὴν δι' αὐτοῦ ἀπολύτρωσιν τῆς παρὰ τῇ βυζαντιακῇ αὐλῇ ἀδελφῆς Ἄννης. Ἄννα ἡ νόθος θυγάτηρ τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου Β' καὶ ἀδελφὴ τοῦ Μαμφρέδου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Ἰωάννου Βατάτζη, ὅςτις συνῴκισεν αὐτὴν ἐν γήρατι ὡς δευτέραν σύζυγον, διέμενεν ἐν Νικαίᾳ. Ἅμα δὲ τῇ ἀνακτήσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως συναποδημήσασα εἰς τὴν βασιλεύουσαν μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου εἶχεν ἑλκύσει ἡ ὡραία χήρα τὸν ἔρωτα τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, σκεφθέντος νὰ παραγκωνίσῃ χάριν αὐτῆς καὶ αὐτὴν τὴν σύζυγον Θεοδώραν, οὖσαν ἤδη μητέρα τέκνων. Ἀλλ' ἡ σωφροσύνη τῆς Ἄννης ἀπέκρουε τὰς ἐρωτικὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως, καὶ ὁ βίος αὐτῆς καθίστατο ὁσημέραι ἀνιαρότερος ἐν Κωνσταντινουπόλει. Αὐτόχρημα δ' ἀπαλλαγὴ τῆς χήρας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας ἀπὸ τῶν χρυσῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἁλύσεων ὑπῆρξεν ἡ ὑποχώρησις τοῦ Μιχαὴλ, στέρξαντος εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Μαμφρέδου καὶ ἀποστείλαντος εἰς αὐτὸν τὴν Ἄνναν ὡς ἀντάλλαγμα καὶ λύτρον τοῦ Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου.

Ἀλλ' ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου, ἐπερειδόμενος εἰς τὰς δύο ἀτυχίας τοῦ ἀρίστου ἐκείνου στρατηγοῦ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, τοῦ Στρατηγοπούλου, δὲν ἔπαυσεν ἐνοχλῶν τὰς κτήσεις τοῦ βασιλέως. Καὶ αὐτὴ ἡ μετ' αὐτοῦ κηδεστία ἕνεκα τοῦ γάμου τοῦ υἱοῦ τοῦ δεσπό-

του Νικηφόρου μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ αὐτοκράτορος Ἄννης, θυγατρὸς Καντακουζηνοῦ τινος καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Παλαιολόγου Εὐλογίας, δὲν ἤρκει ὅπως ἀγάγῃ αὐτὸν εἰς μόνιμον εἰρήνην μετὰ τοῦ Βυζαντίου. Ἡ δὲ τοιαύτη στάσις τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἠνάγκασε τὸν βασιλέα νὰ στείλῃ τῷ 1263 κατ' αὐτοῦ τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Ἰωάννην.

Ὁ δὲ διὰ τῆς ἀρχῆς δεσπότου τετιμημένος Ἰωάννης Παλαιολόγος ὑπῆρξεν ἐν τῷ κατὰ τοῦ Μιχαὴλ πολέμῳ εὐτυχέστερος τοῦ καίσαρος Στρατηγοπούλου. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπειράθη ὁ Ἰωάννης νὰ μετέλθῃ πάντα τρόπον συνδιαλλαγῆς πρὸς τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελον, πείθων αὐτὸν νὰποδώσῃ εἰς τὸ Βυζάντιον τὰς ὑπ' αὐτοῦ κατακρατουμένας χώρας, ἅτε ἀνηκούσας εἰς τὴν βασιλείαν. Ἀποτυχούσης δὲ πάσης εἰρηνικῆς ἀποπείρας ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῶν παντοίων σοφισμάτων τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου, ὁ Ἰωάννης, ὁρμητήριον ἔχων τὴν Θεσσαλονίκην, ἤρχισεν ἐπιτρέχων τὰς χώρας αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπελθόντος ἤδη τοῦ χειμῶνος ἀνέπαυσε τὴν στρατιὰν περὶ τὸν ποταμὸν Ἀξιόν, σκοπῶν νὰ ἐπαναλάβῃ μετὰ τὴν διαχείμασιν ἐκείνην συντονώτερον τὸν πόλεμον κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ προσεχοῦς ἔτους. Οὐχ ἧττον τὰ ἤδη ἐπιτευχθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἐμβάλωσι φόβον εἰς τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελον. Διὸ στείλας πρέσβεις συνωμολόγησε μετ' αὐτοῦ σπονδάς, ἐπικαλούμενος τοὺς ὅρκους.

Οἱ Βυζαντῖνοι προθύμως ἀπεδέχθησαν τὰς προτάσεις τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου, τοῦ Ἰωάννου ἐπειγομένου νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπως ἀντιμετωπίσῃ ἀλλοφύλους πολεμίους τοῦ κράτους, τοὺς Σελδσουκίδας. Ἀλλ' ὁ δόλος ὑπῆρξε πάντοτε τὸ πρόγραμμα τοῦ δεσπότου Μιχαήλ. Καὶ δὴ ἅμα τῇ ἀποχωρήσει τῆς ὑπὸ τὸν Ἰωάννην στρατιᾶς ἤρχισε πάλιν παρασπόνδως τὰς δηώσεις τῶν γειτόνων βυζαντιακῶν χωρῶν. Ἦτο ἀνάγκη δραστηρίας ἐνεργείας πρὸς ἀναχαίτισιν πάσης προόδου τοῦ ἀπίστου κηδεστοῦ. Καὶ ἐστράτευσε μὲν τὸ θέρος τοῦ 1264 αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τὸν Μιχαήλ. Ἀλλὰ κομήτης ἐπιφανεὶς ἀνέστειλε τὴν ἄμεσον ἐπίθεσιν, ἐμπνεύσας φόβον εἰς τὰς δεισιδαίμονας ψυχὰς τῶν Βυζαντίνων. Διό, διαχειμάσας ὁ αὐτοκράτωρ ἐν Ξανθείᾳ, ἠνάγκασε τέλος τὸ ἐπιὸν ἔτος τὸν ἀντίπαλον εἰς ὑποταγὴν καὶ ἐκχώρησιν τῶν Ἰωαννίνων. Ἐπεσφράγισαν δὲ τὴν εἰρήνην αἱ διαπρεσβεύσεις αὐτῆς τῆς συζύγου τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου Θεοδώρας, μεταβάσης εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ συμπαραλαβούσης τὸν υἱὸν Ἰωάννην, ὅστις ἔμελλε νὰ ὁμηρεύσῃ ἐν τῇ βασιλευούσῃ,

συνδεθεὶς μετὰ τῆς βασιλείας διὰ τοῦ γάμου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ κηδεστοῦ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου Κωνσταντίνου Τορνικίου.

Ἔκτοτε δὲ πράγματι εἰρηνικαὶ ὑπῆρξαν αἱ σχέσεις τοῦ Μιχαὴλ μετὰ τοῦ Παλαιολόγου. Ἠναγκάσθη δ' εἰς τοιαύτην κατὰ τῶν Βυζαντίνων ἀπραξίαν ὁ ῥέκτης καὶ στρατιωτικῶς ἱκανώτατος καὶ συνήθως εὐτυχὴς ἐν τοῖς πολέμοις Μιχαὴλ Ἄγγελος ἅτε ἀπομονωθεὶς ὁσημέραι καὶ εἰς οὐδέτερον τῶν γαμβρῶν αὐτοῦ τὴν ἐπικουρίαν δυνάμενος νὰ ἐλπίσῃ. Πράγματι τοῦ μὲν Βιλλαρδουίνου ἐκλονεῖτο ἤδη, καθ' ἃ εἴδομεν, ἀπὸ τοῦ 1263 ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχὴ, κακῶς δὲ εἶχον καὶ τὰ κατὰ τὸν Μαμφρέδον, ὅςτις, ὀξυνθείσης τῆς ἐναντίον αὐτοῦ ἔχθρας τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ Δ' καὶ τῆς κληρικῆς φατρίας τῶν Οὐέλφων, προεκάλεσε τὴν ὑπ' αὐτῶν πρόςκλησιν Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ. Ἡ δὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν κατάβασις τοῦ παρακλήτου τούτου τοῦ ἐκ Γαλλίας ὁρμωμένου ποντίφικος ἀπέβη μετ' οὐ πολὺ εἰς ὄλεθρον τοῦ Μαμφρέδου.

ζ'

Τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου.

Ὁ δ' ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς Κάρολον τὸν Ἀνδηγαυὸν ἐπελθὼν θάνατος τοῦ Μαμφρέδου ἐπέδρασεν οὐ μικρὸν ἐπὶ τὰς τύχας τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου. Ἤδη τῷ 1258 πρὸ τοῦ μετὰ τοῦ Μαμφρέδου γάμου τῆς θυγατρὸς Ἑλένης, ἧς οἰκτρὰ ὑπῆρξε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου ἡ τύχη, ὁ Μιχαὴλ, θέλων νὰ προςελκύσῃ τὴν εὔνοιαν καὶ συμμαχίαν τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως τῆς Σικελίας, εἶχε παραχωρήσει εἰς αὐτὸν, καθ' ἃ εἴδομεν, τὸ Δυρράχιον, τὸν Αὐλῶνα καὶ τὸ Βεράτιον, ἔπειτα δὲ τῷ 1259 τὴν Κέρκυραν ἀντὶ προικός. Εἶχε δ' ἀναθέσει ὁ Μαμφρέδος τὴν διοίκησιν τῶν ἐκ τοῦ δεσποτάτου ἀποσπασθεισῶν ἠπειρωτικῶν καὶ ἰλλυρικῶν ἐκείνων κτήσεων εἰς τὸν ναύαρχον αὐτοῦ Φίλιππον Κινάρδον, ὅςτις καὶ διῴκησεν αὐτὰς πιστῶς μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας. Ἀλλ' ἐκλιπόντος τοῦ κυριάρχου οὐ μόνον τὰς χώρας ἐκείνας ἐμελέτα νὰ σφετερισθῇ ὁ Κινάρδος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Κερκύρας προέβη, ἐν ᾗ ἵδρυσεν ἰδίαν αὐτοδεσποτείαν, ἀμελήσας τῶν ἠπειρωτικῶν κτήσεων, ἃς καὶ κατέλαβεν ὁ δεσπότης Μιχαήλ.

Οὐχ ἧττον ἡ γειτονία τοῦ Φιλίππου ἐτάρασσε τὸν Μιχαήλ. Διὸ τὸ μὲν πρῶτον ἠθέλησε νὰ προσελκύσῃ αὐτὸν, συνάψας γάμον αὐτοῦ μετὰ τῆς ἀδελφῆς τῆς ἰδίας γυναικὸς Θεοδώρας τῆς τοῦ Πετραλίφα θυγατρὸς, Μαρίας τῆς χήρας Σφραντζῆ τοῦ Παλαιολόγου, ἔπειτα δὲ, ὑφάνας ἐν Κερκύρᾳ συνωμοσίαν κατὰ τοῦ Φιλίππου, κατώρθωσε τὸν φόνον αὐτοῦ, μεσοῦντος τοῦ 1266. Ἐκλιπόντος δὲ τοῦ Κινάρδου, ἡ ἐν Κερκύρᾳ ἐθνικὴ φατρία ἦτο πρόθυμος νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὸν Μιχαὴλ, ἀπολαμβάνοντα τὴν νῆσον, ἣν εἶχε δώσει καὶ κατὰ τύπους εἰς τὸν σύγγαμβρον ὡς προῖκα μετὰ τῶν ἠπειρωτικῶν Κανίνων. Ἀλλ' ἡ γενναία ἀντίστασις τῶν περὶ τὸν Γαρνέριον Ἀλαμάνον Φράγκων ἱπποτῶν ἐματαίωσε τὸ σχέδιον τοῦ Μιχαὴλ, ἀποτυχόντος καὶ ἐν τῇ ἀποπείρᾳ τῆς ἀνακτήσεως τῶν Κανίνων. Καὶ δὲν ἔπαυσε μὲν βυσσοδομεύουσα τὴν ἀπόδοσιν τῆς Κερκύρας εἰς τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου ἡ ἐν τῇ νήσῳ ἐθνικὴ φατρία, ἀλλὰ τὸ ἐγχείρημα δὲν ἐπετεύχθη, ἐπελθόντος πρὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1266 τοῦ θανάτου τοῦ Μιχαὴλ καὶ τοῦ Γαρνερίου καλέσαντος μετ' ὀλίγους μῆνας Κάρολον τὸν Ἀνδηγαυὸν ὡς κυρίαρχον τῆς νήσου.

Θανόντος δὲ τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ, διεδέχθησαν αὐτὸν ἐν τῇ ἀρχῇ ἐκ τῶν υἱῶν ὁ ἀπὸ τῆς Θεοδώρας Πετραλίφα Νικηφόρος καὶ ὁ νόθος Ἰωάννης. Ὡς ἑξῆς δὲ περιγράφει τὰ ὅρια τῶν ἀπὸ τοῦδε δύο τμημάτων τοῦ δεσποτάτου ὁ Βυζαντῖνος ἱστοριογράφος Νικηφόρος ὁ Γρηγορᾶς· *Σχίζει μέντοι καὶ τὴν ὅλην αὐτοῦ ἐπικράτειαν εἰς δύο μερίδας, ὧν τὴν μὲν μίαν, ἣ δὴ καὶ Παλαιὰ ὀνομάζεται Ἤπειρος, ἀφίησι Νικηφόρῳ τῷ δεσπότῃ. Περιέχει δὲ αὕτη Θεσπρωτοὺς καὶ Ἀκαρνᾶνας καὶ Δόλοπας, καὶ πρὸς τούτοις Κερκυραίους καὶ Κεφαλλῆνας καὶ Ἰθακησίους· ὁρίζεται δὲ πρὸς μὲν δύσεως Ἀδριατικῷ τε καὶ Ἰονίῳ πελάγει, πρὸς δ' ἄρκτων ὄρεσιν ὑψηλοῖς τῷ τε Πίνδῳ* καὶ τοῖς Ἀκροκεραυνίοις ὀνομαζομένοις, ἐκ δ' ἀνατολῶν Ἀχελῴῳ τῷ ποταμῷ, ἐκ δὲ μεσημβρίας τῇ Κερκυραίων νήσῳ καὶ τῇ Κεφαλληνίᾳ. Τὴν δὲ ἑτέραν μερίδα ἀφίησιν ὁ πατὴρ Ἰωάννῃ τῷ νόθῳ παιδί· ἣ καὶ αὐτὴ περιέχει Πελασγοὺς καὶ Φθιώτας, ἔτι τε Θεσσαλοὺς καὶ Λοκροὺς τοὺς Ὀζόλας· καὶ πρὸς μὲν ἄρκτους Ὄλυμπον ἔχει τὸ ὄρος, πρὸς δὲ μεσημβρίαν τὸν Παρνασσὸν, ἀμφότερα ὑψηλὰ καὶ ἐς βαθὺν τὸν ἀέρα τὰς κορυφὰς ἀνατείνοντα.*

* Ἐν ταῖς ἐκδόσεσι γράφεται κακῶς *Πύδνῳ*.

Η γεωγραφικὴ αὕτη περιγραφὴ δὲν εἶνε μὲν κατὰ πάντα ὀρθή, ἀλλ' εἶνε οὐχ ἧττον τῶν ἀκριβεστέρων παρὰ Βυζαντίνοις, οἵτινες δὲν ἦσαν πάντοτε ἐντρεχεῖς περὶ τὰ γεωγραφικά. Ἔχει δὲ τὸ κείμενον τοῦτο τύπον παρέχοντα τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι εἶνε εἰλημμένον μετὰ ὀλίγων μόνον μεταβολῶν ἐξ ἐπισήμου τινὸς ἐγγράφου, ἴσως αὐτοῦ τοῦ ἀργυροβούλλου τοῦ δεσπότου, δι' οὗ ἔγεινεν ἡ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς διανομὴ τῶν μερίδων τοῦ δεσποτάτου. Ἐντεῦθεν δ' ἐξηγεῖται καὶ ἡ εἰς τὰ ὅρια τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου συμπερίληψις τῶν τριῶν Ἰονίων νήσων, αἵτινες πράγματι δὲν ἀνῆκον πλέον εἰς τὸ δεσποτᾶτον, ἀλλ' ἃς διεξεδίκουν οὐχ ἧττον οἱ ἡγεμόνες αὐτοῦ, ἄρα καὶ ἐδικαιοῦντο νὰ συμπεριλάβωσιν εἰς τὰ δημόσια γράμματα τῆς ἀρχῆς αὐτῶν. Καὶ δὴ ἡ μὲν Κέρκυρα εἶχε καὶ μετὰ τὸν Μαμφρέδον καὶ τὸν Κινάρδον περιέλθει ἤδη διὰ τοῦ Ἀλαμάνου εἰς Κάρολον τὸν Ἀνδηγαυόν, καίπερ ἀργότερον μόνον λαβόντα κατοχὴν αὐτῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μάτην πειραθέντος νἀνακτήσῃ αὐτὴν Μιχαήλ. Ἡ δὲ Κεφαλληνία ἀνῆκεν ἤδη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος μετὰ καὶ τῆς Ζακύνθου εἰς τὸν οἶκον τῶν Ὀρσίνων, Παλατίνων κομίτων ἑλκόντων ἐν παλαιοῖς χρόνοις τὸ γένος ἐκ Ῥώμης, τοιοῦτος δὲ ἦτο ἀπὸ τοῦ 1260 ὁ Ῥιχάρδος Ὀρσίνης. Εἰς τὸν αὐτὸν δ' ἀνῆκε κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον καὶ ἡ Ἰθάκη, νῆσος περὶ ἧς ἄλλως ἐλάχιστα μανθάνομεν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, καθ' οὓς καὶ ἠρημώθη ἀργότερον τελείως, ἀνοικισθεῖσα ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος διὰ προκλήσεως τῆς ἑνετικῆς πολιτείας, ἐκδοθείσης τῷ 1504. Ἐκαλεῖτο δὲ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας παρὰ τοῖς Ἑσπερίοις ἡ Ἰθάκη διὰ τοῦ δυσεξηγήτου τὴν προέλευσιν ὀνόματος Val di Compare, σημαίνοντος κοιλάδα τοῦ κουμπάρου. Τὰ δ' ἐρείπια τοῦ ἐρημωθέντος καὶ σὺν τῷ χρόνῳ καταστραφέντος μεσαιωνικοῦ πολίσματος, ὅπερ ἀντικατέστησεν ἡ νέα παράλιος πόλις Βαθύ, εἶνε καὶ τὴν σήμερον ὁρατὰ μεσογειότερον καὶ καλοῦνται Παληόχωρα.

Καὶ τοιαύτη μὲν ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὸν Νικηφόρον Ἄγγελον ἐπινεμηθεῖσα μερίς. Ὁ δὲ Ἰωάννης ἐξηκολούθησεν ἰθύνων τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς προτέρας αὐτοῦ ἕδρας, τῶν Νέων Πατρῶν, ὡς ἐκαλεῖτο κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἡ Ὑπάτη πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Παλαιῶν Πατρῶν. Ὠνομάζετο δὲ ἡ Ὑπάτη οὕτως ἤδη τοὐλάχιστον ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ σοφοῦ, ὅτε βλέπομεν αὐτὴν ὑπὸ τὸ νέον ὄνομα τῶν Νέων Πατρῶν ὡς ἕδραν

μητροπολίτου. Ὑπετάσσοντο δ' εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν Νέων Πατρῶν περὶ τὰ μέσα τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος τέσσαρες ἐπισκοπαί· ἄλλος δ' ἐν ἄλλοις χρόνοις ὑπῆρξεν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν.

Οὕτω διενεμήθησαν κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ πατρὸς τὸ δεσποτᾶτον οἱ δύο ἀδελφοί, πάνυ διάφοροι ὄντες τὸν χαρακτῆρα. Καὶ ὁ μὲν Νικηφόρος, οὐδὲν ἔχων σθένος καὶ ἀπόλεμος ὤν, κύριον μέλημα ἔσχε τὴν διάσωσιν τῶν εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πράγματι ἀνηκουσῶν χωρῶν. Διὸ εἰρηνικὴ ὑπῆρξεν ἡ πολιτεία αὐτοῦ πρός τε τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον καὶ Κάρολον τὸν Ἀνδηγαυόν. Ἀνήσυχος δ' ἀπ' ἐναντίας καὶ ὁρμητικὸς ἦτο ὁ νόθος Ἰωάννης, πρὸς μὲν τὸν Νικηφόρον εἰρηνικῶς διάγων, ἐπιζητῶν δὲ τὴν αὔξησιν τῆς ἰδίας ἀρχῆς δι' ἐπιδρομῶν κατὰ τῶν εἰς τὸ Βυζάντιον ἀνηκουσῶν χωρῶν. Ὁ δὲ Παλαιολόγος, ὑποχρεούμενος νὰ παλαίσῃ ἔν τε Ἀσίᾳ πρὸς τοὺς Σελδσούκους καὶ ἐν Εὐρώπῃ πρὸς τὸν Κάρολον, ἀπέφυγε νἀντεπεξέλθῃ πρὸς τὸν δεσπότην τῶν Νέων Πατρῶν, καὶ προετίμησε νἀφοπλίσῃ αὐτὸν μᾶλλον διὰ βασιλείου κήδους ἢ διὰ τῆς βίας.

Πράγματι δὲ ὁ γάμος τῆς θυγατρὸς τοῦ δεσπότου Ἰωάννου μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ υἱοῦ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Μαρίας ἢ Μάρθας καὶ τοῦ Νικηφόρου Ταρχανειώτου, τοῦ Ἀνδρονίκου, καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου εἰς τὸ ἀξίωμα σεβαστοκράτορος ἀνάδειξις τοῦ Ἰωάνου ἀπήλλαξαν ἐπὶ τοῦ παρόντος πάσης ἔχθρας τοὺς δύο ὁμοφύλους ἡγεμόνας. Ἀλλ' ἡ παῦσις τῶν ἐχθροπραξιῶν ὑπῆρξεν ἁπλῆ ἀνακωχὴ πρὸς νέους ἀγῶνας, οὓς ὑπεκίνησεν ἡ ἀκοίμητος πλεονεξία τοῦ Ἰωάνου, θαρροῦντος εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν Φράγκων τῆς Ἑλλάδος ἐν αἷς ἡμέραις ἐμεσουράνει ὁ ἀστὴρ Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ.

π

Ὁ βουλγαρικὸς πόλεμος.

Ἀπὸ τῶν παραμονῶν ἤδη τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἦσαν τεταραγμέναι αἱ σχέσεις αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἕνεκα λόγων δυναστικῶν. Εἰρήνη ἡ σύζυγος τοῦ τσάρου τῆς Βουλγαρίας Κωνσταντίνου Ἀσάν, ἀδελφὴ οὖσα τοῦ ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ ἐπιτροπευομέν

Ἰωάννου τοῦ Λασκάρεως, ἐξηρέθιζε τὸν σύζυγον κατὰ τοῦ Παλαιολόγου. Ἤθελον δὲ ἤδη τότε συγκρουσθῆ ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας καὶ οἱ Βούλγαροι, ἂν ὁ ἐκπεμφθεὶς εἰς τὴν Θράκην Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος δὲν ἐτύγχανε τῆς αἰφνιδίας εὐκαιρίας νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἔκτοτε δ' ἐζήτουν μὲν οἱ Βούλγαροι εὐκαιρίαν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Βυζαντίνων, ἀλλ' ἀνεχαίτιζον αὐτοὺς αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν πολεμίων Οὔγγρων καὶ τοῦ Οὔγγρου βασιλόπαιδος Στεφάνου, ὅστις καὶ αὐτὴν τὴν βυζαντιακὴν χώραν φαίνεται ἐπιδραμὼν κατ' ἄγνωστον χρόνον. Ἐν τούτοις δ' ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων εἶχε κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους οὐ μικρὸν ἐπεκτείνει τὴν ἰδίαν ἀρχήν, καταλαβὼν τμήματά τινα τῆς Θράκης καὶ μέρος τῆς Μακεδονίας μέχρι τῶν Σκοπίων καὶ τοῦ Πριλάπου. Ἀπαλλαγεὶς δέ πως τῶν ἀπὸ τῆς Οὐγγαρίας στενοχωριῶν καὶ κινδύνων, ἀπεφάσισεν ὁ Βούλγαρος Κωνσταντῖνος νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1265.

Συνετέλεσαν δ' εἰς τὴν νέαν ταύτην ὁρμὴν τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων πλὴν τῶν παρορμήσεων τῆς φιλεκδίκου συζύγου καὶ αἱ παρακελεύσεις τοῦ ἐκπτώτου σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Ἀθατίνου Β'. Οὗτος, ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν Τατάρων, εἶχε προςέλθει φυγὰς εἰς τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον, ὅςτις ἐγκατέστησεν αὐτὸν ἐν Αἴνῳ τῆς Θράκης. Ἀλλά, νοήσας, ὅτι ἐν αὐτῇ ἐφρουρεῖτο μᾶλλον ἢ ἐδέσποζεν, ἐξηρέθιζε τοὺς Βουλγάρους πρὸς πόλεμον ἐναντίον τοῦ Παλαιολόγου, ἐπιδιώκων τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ. Ὁ δὲ Μιχαήλ, θέλων νὰ προλάβῃ τὸν κίνδυνον, ἐξώρμησε περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1265, ἐπιφέρων κατὰ τῶν Βουλγάρων βαρεῖαν τὴν πολεμικὴν δύναμιν. Καὶ δή, ὁρμητήριον ἔχων τὴν Ἀδριανούπολιν, ἥτις μετὰ τὴν τελευταίαν ἐπέκτασιν τῶν Βουλγάρων εὑρίσκετο κατὰ τὰ σύνορα τῆς βυζαντιακῆς καὶ τῆς βουλγαρικῆς ἀρχῆς, ἐξέπεμπεν ἀπὸ τοῦ ἐπικαίρου ἐκείνου στρατηγίου στρατιάς, ἐπιληφθείσας σθεναρῶς τῆς διώξεως τῶν ἐπιδρομέων. Ἡ δ' ἐνέργεια τοῦ βασιλέως ἀπέβη ἐπιτυχεστάτη ἕνεκα τῆς ἀρίστης καὶ στρατηγικωτάτης διατάξεως τῶν πραγμάτων καὶ τῆς γνώσεως τῶν τόπων ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μιχαὴλ ἢ τῆς ἐνδελεχοῦς μελέτης τῶν παρασκευαζομένων χαρτῶν τῆς ἐχθρικῆς χώρας, ὧν ῥητῶς γίνεται μνεία κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην.

Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς τοιαύτης δραστηρίας καὶ ἐπιτυχοῦς ἐνεργείας ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ Παλαιολόγου ἀνάκτησις τοῦτο μὲν τῆς Φιλιπ-

[illegible]

[illegible]

Ἐν τούτοις δ' οἱ ἐκ τῆς στρατιᾶς τοῦ αὐτοκράτορος δυνηθέντες νὰ διαφύγωσι τὸ ξίφος τῶν Ταττάρων περισυνελέχθησαν ἐν τῇ Αἴνῳ, συναποκομίζοντες καὶ τὸ πλεῖστον πολεμικὸν ταμεῖον. Ἀλλὰ βαρεῖς ἐπῆλθον κατὰ τῆς Αἴνου οἱ πολέμιοι, καὶ ἐπελάβοντο τῆς πολιορκίας. Οἱ δὲ πολιορκούμενοι μέχρι μέν τινος ἀντεῖχον, θέλοντες νὰ σώσωσι τὴν πόλιν καὶ τὰ χρήματα τοῦ βασιλέως. Ὑπῆρχον δὲ μεταξὺ αὐτῶν καὶ οἱ τολμηρότεροι οἱ θέλοντες νὰ φονεύσωσι τὸν ἐν τῇ Αἴνῳ Ἀθατίνην καὶ ῥίψωσι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλ' ἡ ἀνάγκη ἤγαγεν εἰς ἐπιεικεστέρας γνώμας, καὶ, πρωτοστατοῦντος τοῦ ἀρχιερέως τῆς πόλεως, ἦλθον εἰς σύμβασιν πρὸς τοὺς πολιορκητάς, ἀπολύσαντες μὲν τὸν Ἀθατίνην, ὑποσχεθέντες δὲ νὰ παραδώσωσι τὴν Αἶνον καὶ ἀποχωρήσωσιν ἐξ αὐτῆς ἐντὸς δύο ἡμερῶν. Ἀλλὰ τὴν ὑστεραίαν τῆς συμβάσεως ταύτης κατέ-

πλευσεν εἰς τὴν πόλιν ὁ ἀναμενόμενος ἐπίκουρος βασιλικὸς στόλος, ἐφ' οὗ ἐπιβιβάσαντες νύκτωρ τοὺς θησαυροὺς τοῦ αὐτοκράτορος ἀπῆλθον εἰς τὴν βασιλεύουσαν, μὴ ἀποπειραθέντες μὲν τῆς ἀνασώσεως τῆς Αἴνου, τηρήσαντες δ' ἄλλως τὰς συνθήκας. Ἡ δὲ τοιαύτη ἐγκατάλειψις τῆς θρακικῆς ἐκείνης πόλεως ἐξώργισε σφόδρα τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ, ὅστις ἐτιμώρησε μὲν ἀτιμωτικῶς τοὺς πρωταιτίους, κατέστησε δὲ τὸν ἀρχιερέα τῆς Αἴνου εἰς κρίσιν παρὰ τῆς ἐκκλησίας, κα[illegible] εἶρξε δὲ τοὺς οἰκείους τοῦ Ἀθατίνου καὶ ἐδήμευσε τοὺς πλουσίο[illegible] αὐτοῦ θησαυρούς.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ ἄμεσον πέρας τοῦ βουλγαρικοῦ τούτου πολ[illegible]μου. Ἅμα δὲ τῷ πέρατι αὐτοῦ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐνόησεν τῶν κακῶν ἅτινα ἐπήνεγκεν ἡ ἐπιδρομὴ τῆς Θράκης ὑπὸ τῶν Τατάρων ὡς συμμάχων τῶν Βουλγάρων, ὅτι διὰ πάσης θυσίας ἔπρε[illegible] νἀπαμύνῃ νέα ἀπ' αὐτῶν δεινά. Πράγματι οἱ Τάταροι εἶχον ἀπο[illegible] αὐτόχρημα μάστιξ τοῦ κράτους καὶ φόβητρον τῆς Ἀσίας. Καὶ με[illegible] τὴν εἰρήνευσιν τῆς βασιλείας μετὰ τῶν Ταταρών τοῦ Ἰκονίου τὸ ὄνο[illegible] Τάταρος ἐξηκολούθει νὰ εἶνε μορμολύκειον διὰ τοὺς οἰκοῦντας τὴν Ἀσίαν. Αἱ γυναῖκες τῶν Νικαέων ἐν αὐταῖς ταῖς λιταῖς αὐτῶν ἐδέοντο τῆς Θεοτόκου νὰ σώζῃ τὴν πόλιν ἀπὸ ταταρικῶν ἐπιδρομῶν, καὶ συνέβη ποτὲ νἀναστατωθῇ ἡ Νίκαια ἄνευ λόγου, ἐπειδὴ ἐκ παρανοήσεως τῆς τοιαύτης εὐχῆς ἐνομίσθη, ὅτι ἐπέδραμον αἴφνης οἱ Τάταροι. Ὑπῆρχε δὲ φόβος, ὅτι ὁ ταταρικὸς ἐκεῖνος τρόμος ὁ κατέχων τὴν Ἀσίαν καὶ ὅμοιος πρὸς τὸν ἀπὸ τῶν Γαλατῶν τρόμον τῆς ἀρχαίας Ἰταλίας ἔμελλε νὰ διαδοθῇ καὶ ἀνὰ τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας τοῦ κράτους μετὰ τὰ δεινὰ ἅτινα εἶχεν ὑποστῆ ἡ Θράκη ἐκ τῆς κοινῆς ἐκείνης ἐπιδρομῆς Βουλγάρων καὶ Τατάρων. Διὸ ἐθεώρησεν ὁ Μιχαὴλ ἀναγκαῖον, ὅπως διὰ πάσης θυσίας προφυλάξῃ τὸ κράτος ἀπὸ νέων ἐξ αὐτῶν κινδύνων. Ἐβοήθησε δ' αὐτὸν εἰς τοῦτο ἡ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθοῦσα διάσπασις τῶν Τατάρων καὶ ἡ ἵδρυσις ἰδίας ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ Νογᾶ, χωρισθέντος ἀπὸ τῶν λοιπῶν καὶ ἑνώσαντος ὑπὸ τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ σκῆπτρον τοὺς Τοχάρους μετὰ τῶν Ἀλανῶν, Ζίκχων, Γότθων καὶ Ῥώσων. Τοῦτον λοιπὸν τὸν Νογᾶν προσείλκυσεν ὁ αὐτοκράτωρ τῷ 1266 εἰς συμμαχίαν, ἣν ἐνίσχυσεν ὁ γάμος τοῦ νέου ἰσχυροῦ φίλου μετὰ τῆς νόθου θυγατρὸς τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου Εὐφροσύνης. Ἀλλ' οὐχ ἧττον οἱ Βούλγαροι, ἀστοχήσαντες τῆς μετὰ τῶν Τατάρων συμπράξεως, δὲν ἔπαυσαν ἀντιμαχόμενοι πρὸς τὸ Βυζάντιον,

προςχωρήσαντες, καθ' ἃ θέλομεν ἴδει, εἰς τὴν συμμαχίαν τοῦ νέου πολεμίου τῶν Βυζαντίνων Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ.

Θ'.

Κάρολος ὁ Ἀνδηγαυός.

Ἡ ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου ἀρξαμένη ἐν Πελοποννήσῳ διασάλευσις τῆς φραγκικῆς κυριαρχίας καὶ ἡ κατὰ μικρὸν ἐγκατάλειψις πάσης ἀρωγῆς τοῦ τε συγγάμβρου τοῦ Βιλλαρδουίνου, τοῦ Μαμφρέδου, καὶ τοῦ πενθεροῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἐφαίνοντο μέχρι τινὸς ἐνισχύουσαι τὸν αὐτοκράτορα ἀπέναντι τῆς λατινικῆς φυλῆς καὶ ἐξασφαλίζουσαι τὰς βυζαντιακὰς χώρας ἀπὸ νέων ἐπιθέσεων ἐκ τῆς Ἑσπερίας. Ἀλλὰ μόνον κατὰ τὰ φαινόμενα εἶχον οὕτω τὰ πράγματα. Ἀντὶ δὲ τοῦ Μαμφρέδου, ὅςτις, περὶ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ἀρχῆς μεριμνῶν, ἐξ ἀνάγκης εἶχεν ἀποτρέψει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πραγμάτων, παρέστη, ἐκείνου ἐκλιπόντος ἐκ τοῦ μέσου, πολλῷ δεινότερος αὐτοῦ ἀντίπαλος, Κάρολος ὁ Ἀνδηγαυός.

Ὁ Κάρολος ἦτο πέμπτος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου Η', διὰ δὲ τοῦ γάμου μετὰ Βεατρίκης τῆς ἐπικλήρου θυγατρὸς Ῥαϊμούνδου Βερεγγαρίου Δ', θανόντος ἄπαιδος τέκνων ἀρρένων, ἀπέβη τῷ 1246 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν εἴκοσι καὶ ἓξ κύριος τῆς Προβιγκίας, ἥτις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος ἀνῆκεν εἰς τὸν οἶκον ἐκεῖνον τῶν ἐκ τῆς ἱσπανικῆς Βαρκελῶνος κομίτων. Ἐπεξέτεινε δὲ τὴν ἀρχὴν ταύτην τῆς Προβιγκίας, προςλαβὼν μετ' ὀλίγους μῆνας παρὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας καθημένου ἀδελφοῦ Λουδοβίκου Θ' τοῦ ἁγίου τὰς κομιτείας Κενομανίαν (Maine) καὶ Ἀνδηγαυίαν (Anjou), ἧς τὴν ἐπωνυμίαν φέρουσιν αὐτός τε καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ. Συμμετασχὼν δὲ τῷ 1248 μετὰ τοῦ Λουδοβίκου Θ' καὶ τοῦ ἑτέρου ἀδελφοῦ Ῥοβέρτου τῆς εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀτυχοῦς στρατείας καὶ συναιχμαλωτισθεὶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου Ἰὼβ (Ἐγιοὺπ) ἠδυνήθη, στερεώσας μετὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν Γαλλίᾳ, νὰ στρέψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὑποστηριζόμενος δὲ ὑπὸ τοῦ πάπα Κλήμεντος Δ', θέλοντος νἀντιδράσῃ πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ σουαβικοῦ οἴκου τῶν Στασυφιδῶν, ἠξιώθη τῷ 1266 τοῦ στέμματος τῆς Σικελίας.

Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ αὕτη παρέτασσε τὸν Κάρολον ἀντιμέτωπον τοῦ Σταυφίδου Μαμφρέδου. Ἀναλαβὼν δὲ τὸν κατ' αὐτοῦ ἀγῶνα, ἐνίκησε παρὰ τὸ Βενεούεντον τῇ 26 Φεβρουαρίου τὸν Μαμφρέδον μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν Γερμανῶν, προδοθέντα ὑπὸ τῶν βαρώνων. Ἐν δὲ τῇ αἱματηρᾷ μάχῃ ἔπεσε καὶ αὐτὸς ὁ Μαμφρέδος, γενναίως ἀγωνισθείς. Τῶν πρώτων δ' ἐπακολούθων τῆς νίκης τοῦ Γάλλου βασιλέως τῆς Σικελίας καὶ Νεαπόλεως ὑπῆρξεν ἡ ζώγρησις τῆς δυστυχοῦς χήρας τοῦ ἡττηθέντος, Ἑλένης τῆς Ἀγγελίνης, ἥτις συνελήφθη μετὰ τῶν τεσσάρων αὐτῆς τέκνων ἐν Τράνῳ τῆς Ἀπουλίας (Trani), ὁπόθεν παρεσκευάζετο νὰ διαπεραιωθῇ σωζομένη εἰς τὴν πάτριον γῆν τῆς Ἠπείρου. Καὶ ἡ μὲν θυγάτηρ τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ ἀπέθανε μετὰ πολυώδυνον δέσμευσιν πέντε ἐτῶν ἐν τῇ εἱρκτῇ, ὁμοίως δὲ ὁ θάνατος ἐπῆλθεν ὡς ἀπαλλαγὴ τῶν τριῶν αὐτῆς υἱῶν ἐν τοῖς δεσμωτηρίοις τῆς Νεαπόλεως, εἰς ἃ ἐνεκλείσθησαν. Μόνη δὲ ἡ θυγάτηρ Βεατρίκη ἔτυχε τῆς ἐλευθερίας μετὰ δεκαοκτὼ ἔτη, ἀνταλλαγεῖσα πρὸς τὸν ὁμώνυμον υἱὸν τοῦ Καρόλου Κάρολον Β', ζωγρηθέντα κατὰ τὸν πόλεμον τὸν ἐπακολουθήσαντα εἰς τὸν λεγόμενον Σικελικὸν ἑσπερινὸν (1282) μεταξὺ τῶν Ἀνδηγαυῶν καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας Πέτρου Γ', διεκδικοῦντος τὴν κληρονομίαν τοῦ οἴκου τῶν Σταουφιδῶν ὡς συζύγου τῆς θυγατρὸς τοῦ Μαμφρέδου Κωνσταντίας.

Καὶ ὁ μὲν Σικελικὸς ἑσπερινὸς προεκλήθη ὑπὸ τῶν πιέσεων τοῦ νέου Γάλλου κυριάρχου ἐν Σικελίᾳ, ἀλλὰ πρὶν ἢ ὁ Κάρολος ἱδρύσῃ τὴν νέαν αὐτοῦ ἐκείνην βραχεῖαν ἀρχὴν τὴν ἀγαγοῦσαν μοιραίως εἰς τὴν διὰ τοῦ Σικελικοῦ ἑσπερινοῦ καταστροφήν, δὲν ἤρκεσεν ἡ ἧττα καὶ ὁ θάνατος τοῦ Μαμφρέδου καὶ ἡ κάθειρξις τῶν οἰκογενῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐδέησε νἀναλάβῃ ὁ Ἀνδηγαυὸς νέον ἀγῶνα πρὸς τὸν ἔσχατον τῶν ἀπογόνων τοῦ σουαβικοῦ οἴκου. Κορραδῖνος ὁ υἱὸς τοῦ Κορράδου Δ' καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Μαμφρέδου, εἰς ὃν κυρίως ἀνῆκε τὸ βασίλειον τῆς Σικελίας, ἧς τὸ διάδημα εἶχε σφετερισθῇ ὁ θεῖος, ἐπωφελούμενος ψευδῆ διάδοσιν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνεψιοῦ, ἐκλήθη ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Μαμφρέδου, ὅπως διεκδικήσῃ τὰ πατρῷα δίκαια. Διαβὰς δὲ τὰς Ἄλπεις τὸ φθινόπωρον τοῦ 1267 ἐφαίνετο μέλλων νἀναδειχθῇ νικητὴς τῶν Ἀνδηγαυῶν ἕνεκα τῆς προθύμου εἰς αὐτὸν προσχωρήσεως τῶν Ἰταλῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν παρὰ τὸ Ταλιακότσον τῆς Ἀπουλίας τῇ 23 Αὐγούστου 1268 συγκροτηθεῖσαν μάχην, ὁ Κάρολος, μεθ' οὗ εἴδομεν συμπολεμοῦντα καὶ τὸν

ἡγεμόνα τῆς Ἀχαΐας Βιλλαρδουῖνον, κλονήσας διὰ τῆς αὐστηρᾶς τῶν περὶ αὐτὸν Γάλλων πειθαρχίας τὰ μισθοφορικὰ πλήθη τοῦ Σταουφίδου, ἠδυνήθη νὰ νικήσῃ αὐτά. Φεύγων δὲ ὁ Κορραδῖνος ὅπως σωθῇ μετὰ τὴν ἧτταν καὶ τὴν διασπορὰν τῆς ἡττηθείσης στρατιᾶς κατέφυγεν ἐν τῇ περὶ τὴν Ῥώμην χώρᾳ εἴς τι παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀστούραν φρούριον. Ἀλλ' ὁ κατέχων αὐτὸ Ἰωάννης Φραγκιπάνης, ἀμνημονῶν τῆς ὀφειλομένης ὑπὸ τοῦ οἴκου αὐτοῦ πρὸς τοὺς Σταουφίδας εὐγνωμοσύνης, παρέδωκεν αὐτὸν προδοτικῶς εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Καρόλου ἀπεσταλμένους διώκτας. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τὴν 29 Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ ἀτυχὴς Κορραδῖνος ἀπετέμνετο ἐν Νεαπόλει τὴν κεφαλὴν κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀνδηγαυοῦ.

Καταλυθείσης δὲ οὕτως ὁριστικῶς ἐν Ἰταλίᾳ τῆς ἀρχῆς τῶν Σταουφιδῶν, ὁ Κάρολος, πανίσχυρος γενόμενος, διενοήθη νὰ ἑνώσῃ, εἰ δυνατόν, τὴν σύμπασαν Ἰταλίαν ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἀρχήν, ἀναστυλουμένην ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἐν Ἰταλίᾳ καταλυθείσης δυνάμεως τῶν Γερμανῶν. Ἐφαίνετο δ' εὐοδούμενον τὸ ἔργον αὐτοῦ, ὅτε, θανόντος τοῦ πάπα Κλήμεντος Δ', δὲν ἔλειπεν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ μόνον Γερμανὸς αὐτοκράτωρ, ἀλλὰ καὶ ποντίφιξ, ἅτε τοῦ θρόνου τῶν παπῶν χηρεύσαντος ἐπὶ τρία ὅλα ἔτη. Εὑρίσκετο δ' ἀληθῶς ἐν τῷ ἀπογείῳ τῆς δυνάμεως, ὅτε ὁ ἐν Γαλλίᾳ βασιλεύων ἀδελφὸς Λουδοβῖκος ὁ Θ' ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ τῷ **1270** παρὰ τὰς ἀτυχίας τῆς προτέρας ὑπ' αὐτοῦ ἀναληφθείσης σταυροφορίας νέαν στρατείαν χάριν ἀπελευθερώσεως τῆς ἁγίας γῆς ἀπὸ τῶν ἀπίστων. Μέλλων δὲ νὰ συστρατεύσῃ ὁ Κάρολος ἔπεισε τὸν ἀδελφὸν χάριν ἰδίων τελῶν νὰ ἐπιδράμῃ πρότερον τὴν Τύνιδα. Ἀλλ' ἡ ἐκστρατεία ἀπέβη ἀτυχὴς ἕνεκα λοιμοῦ ἀποδεκατίσαντος τὴν στρατιὰν καὶ ἐπενεγκόντος τὸν θάνατον καὶ αὐτοῦ τοῦ Λουδοβίκου, οὗ ὁ διάδοχος Φίλιππος ὁ Τολμηρὸς ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τὸν σουλτάνον τῆς Τύνιδος, ἐπαναφέρων εἰς τὴν Γαλλίαν μεγάλως ἠλαττωμένα καὶ ἄπρακτα τὰ λείψανα τῶν σταυροφόρων.

Ἡ δὲ ἀποτυχία τῆς ἑβδόμης ἐκείνης σταυροφορίας ἐμείωσεν ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἀπουσίας καὶ τοῦ Καρόλου τὴν ἰσχύν. Ἡ μὲν κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ νέου πάπα Γρηγορίου Ι' ἀνάρρησις ὡς βασιλέως τῆς Γερμανίας τοῦ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀψβούργων Ῥουδόλφου ἀφήρεσεν ἀπὸ τοῦ Ἀνδηγαυοῦ ἔδαφος καὶ ἀφορμὴν ἀναμίξεως εἰς τὰ πράγματα τῆς βορείου Ἰταλίας, καὶ ἐστέρησεν αὐτὸν τῆς φιλίας τῶν πρωθιεραρχῶν τῆς Ῥώμης· ἡ δὲ ὠμότης καὶ αἱ πιέσεις τῶν ἐν ταῖς λομβαρδι-

καῖς πόλεσιν ἐπιτρόπων τοῦ Καρόλου προεκάλεσαν τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσο καὶ τὴν ἀποστασίαν. Αἱ ἡμέραι ἦσαν πονηραί, καὶ τὸ σχέδιον τῆ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ συνενώσεως συμπάσης τῆς Ἰταλίας ἐφαίνετ ματαιωθέν. Τότε δὲ ἡ ἀκοίμητος φιλοδοξία τοῦ Καρόλου ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ ἀρχαίου προγράμματος τῶν Νορμανῶν κα τῶν Σταυροφόρων, τῆς ἐκ τῆς αὐτῆς ἐκείνης Μεγάλης Ἑλλάδος κα τῆς Σικελίας, αἵτινες ἐν τῇ ἀρχαιότητι εἶχον δοξασθῆ διὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ, καταπολεμήσεως τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ τοιούτου ὀνείρου εὗρεν ἀντιμέτωπον τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον.

ι'.

Ὁ Ἀνδηγανὸς καὶ ὁ Παλαιολόγος.

Ἤδη ἅμα τῇ ὑπὸ τοῦ πάπα Κλήμεντος Δ' ἀρχομένου τοῦ 1266 ἀνακηρύξει Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ ὡς βασιλέως τῆς Σικελίας τὸ δυναστικὸν συμφέρον τοῦ Μαμφρέδου εἶχε καταστήσει αὐτὸν εὐεπίφορον καὶ πρόθυμον εἰς τὴν μετὰ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου συνδιαλλαγήν. Διὸ δὲν ὑπῆρξε δυσχερὴς ἡ μεταξὺ αὐτῶν καθομολόγησις συμμαχίας. Ἀλλ' ἡ παρὰ τοῦ Μαμφρέδου ἀποδοχὴ τῆς συμπράξεως μετὰ τοῦ Παλαιολόγου ἀπεμάκρυνεν, ὡς εἰκός, ἀπὸ τῆς αὐλῆς τῆς Σικελίας τὸν ἔκπτωτον Γάλλον αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βαλδουῖνον, ὅστις εἶχεν ἐλπίσει ἐκ τῆς πρὸς τὸν Μαμφρέδον προσφυγῆς τὴν ἐπικουρίαν αὐτοῦ πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ ἀποβληθέντος θρόνου. Ἀποπεσὼν δ' ὁ Βαλδουῖνος τῶν ἐκ τῆς Σικελίας ἐλπίδων, κατέφυγε πρὸς τὸν πάπαν καὶ ἔπειτα εἰς Παρισίους πρὸς τὸν Λουδοβῖκον Θ', ἀτελεσφόρως ἐνεργῶν ὑπὲρ τῆς ἐνόπλου ἐπεμβάσεως χάριν τῆς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καθόδου.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον ὤφειλεν ὁ Μιχαὴλ νὰ μεριμνήσῃ περὶ παρακωλύσεως πάσης ἐχθρικῆς ἐπιχειρήσεως Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ. Καὶ πράγματι κατώρθωσε τοῦτο τῷ μὲν 1267 διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πρὸς τοὺς Γενουηνσίους ἀγαθῶν σχέσεων καὶ κατόπιν δ' ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Λουδοβῖκος διὰ τῆς ἀποστολῆς πρέσβεων, διαβεβαιούντων περὶ τῆς προθυμίας τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπως συνδιαλλαγῇ μετὰ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Καὶ εἰς αὐτὴν δὲ τὴν Τύνιδα, ὅτ' ἐστράτευεν ἐν

αὐτῇ ὁ Λουδοβῖκος, παρέστησαν ἀργότερον ἄλλοι πρέσβεις τοῦ Παλαιολόγου, ὁ χαρτοφύλαξ τοῦ πατριαρχείου Ἰωάννης Βέκκος καὶ ὁ ἀρχιδιάκονος τοῦ βασιλικοῦ κλήρου Μελιτηνιώτης. Καίπερ δὲ προσβεβλημένος ὁ Λουδοβῖκος ὑπὸ τοῦ λυμαινομένου τὸ στρατόπεδον λοιμοῦ καὶ ἑτοιμοθάνατος ὤν, ἐδέχθη εὐμενῶς τοὺς πρέσβεις, καὶ ἐπέδειξεν ἐν τῇ ἀκροάσει αὐτῶν ῥοπὴν πρὸς εἰρήνην, διακοπεῖσαν ἀποτόμως ὑπὸ τοῦ θανάτου, ἐπελθόντος τὴν ὑστεραίαν.

Ὁ δὲ θάνατος τοῦ Λουδοβίκου, εἰς ὃν ἐπηκολούθησε τὸ ἐπιὸν ἔτος 1271 ὁ θάνατος τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Ἀγγέλου, ἔλυσεν τὰς χεῖρας τοῦ Καρόλου. Ἀποφασίσας δὲ τὴν ἀνάμιξιν εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς, ἤρχισε νὰ παρασκευάζῃ τὴν νικηφόρον εἰς αὐτὴν προέλευσιν. Ὡς μέσα δ' αὐτοῦ πρὸς τοῦτο ἐχρησίμευσαν τοῦτο μὲν ἡ ἐπιτηδεία ἐπέκτασις τῆς ἰδίας ἀρχῆς ἐν χώραις ἀποσπασθείσαις ἀπὸ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου καὶ ὁμόροις αὐτοῦ, τοῦτο δὲ ἡ δεξιὰ σύμπραξις πρὸς γείτονας τοῦ Βυζαντίου ἐχθρικῶς πρὸς αὐτὸ διακειμένους, πρὸς δὲ τούτοις ἡ κηδεστία μετὰ τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου, μεταβιβάζοντος εἰς τὸν ἀνδηγαυικὸν οἶκον τὴν κυριαρχίαν τῆς Πελοποννήσου διὰ τοῦ γάμου τῆς ἐπικλήρου θυγατρὸς Ἰσαβέλλης μετὰ Φιλίππου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ, υἱοῦ τοῦ Καρόλου.

Κρίσιμον δ' ἔτος ἐν τῇ τοιαύτῃ δραστηρίᾳ ἐπὶ τὰ πρόσω ἐνεργείᾳ τοῦ Καρόλου εἶνε τὸ 1272. Τότε βλέπομεν αὐτὸν παραλαμβάνοντα τὴν Κέρκυραν, τὸν ἐπικαιρότατον ἐκεῖνον σταθμὸν ἐν τῇ διαπεραιώσει ἀπὸ τῆς Ἰταλίας εἰς τὰ ἠπειρωτικὰ παράλια, παρὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Γαρνερίου Ἀλαμάνου ἐκείνου, ὃν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1266 εἴδομεν καλέσαντα τὸν Ἀνδηγαυὸν ὡς κύριον τῆς μόλις μετὰ τὴν συμπλήρωσιν πέντε ἐτῶν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαρνερίου εἰς τὴν πραγματικὴν κατοχὴν τοῦ Καρόλου περιελθούσης νήσου. Συγχρόνως δ' οὐ μικρὰ ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀνὰ τὰ παράλια τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀλβανίας πρόοδος τοῦ Ἀνδηγαυοῦ.

Οἱ ὑπὸ τοῦ Καρόλου σταλέντες εἰς τὴν Ἀλβανίαν πρέσβεις ἔπεισαν τοὺς ἡγέτας τῶν εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν τασσομένων Ἀλβανῶν νἀποδεχθῶσιν αὐτὸν ὡς ἡγεμόνα. Ὑποταχθέντος δὲ καὶ τοῦ Δυρραχίου, ὁ Κάρολος ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Ἀλβανίας· ἀποδεχθεὶς δὲ τὸν Φεβρουάριον 1272 τὴν βασιλείαν, ἐδήλωσεν, ὅτι θέλει τηρήσει ἀπαραμείωτα τὰ προνόμια τὰ εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς κεχορηγημένα ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων. Τέλος δὲ ὁ Γαζόνης Κινάρδος, ὃν ὁ

Κάρολος εἶχεν ἐγκαταστήσει ἐπίτροπον αὐτοῦ καὶ γενικὸν διοικητὴν ἐν Ἀλβανίᾳ, λαβὼν ἐξ Ἰταλίας ἐπαρκεῖς ἐπικουρίας καὶ ἄφθονα μέσα, κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ καὶ αὐτὰ τὰ Βελάγραδα, τὸ σημερινὸν Βεράτιον. Οὕτω δὲ διετηρεῖτο καὶ ἐπεξετείνετο ἡ ἐν Ἠπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ ἀρχὴ τοῦ Καρόλου, καίπερ ἕνεκα τῶν ἀντιδράσεων τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου καὶ τῆς ἐξακολουθούσης ἀνεξαρτησίας ἱκανῶν Ἀλβανῶν ἀρχόντων ἀναγκαζομένου νὰ στέλλῃ διαρκῶς πρὸς τὸν Κινάρδον καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ νέα ἐφόδια καὶ ἐπικουρίας. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῆς ἐνισχύσεως τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ κυριαρχίας τοῦ Ἀνδηγαυοῦ μόνον μετὰ μεγάλην καὶ πολυετῆ ἀντίπραξιν πολλῶν ἰθαγενῶν στοιχείων κατωρθώθη. Οὐ μικρὸν δὲ συνετέλεσεν εἰς ἐπαύξησιν τῶν δυσχερειῶν τῶν τοποτηρητῶν τοῦ Καρόλου ὁ φοβερὸς σεισμὸς ὁ ἐν ἔτει 1273 καταστρέψας μέγα μέρος τοῦ Δυρραχίου καὶ ἡ σθεναρὰ ἀνάμιξις τοῦ Παλαιολόγου. Οὗτος ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων, παραχωρηθέντων ὑπὸ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Νικηφόρου Ἀγγέλου εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ καταβιβάσαντος τὴν πρωτεύουσαν τοῦ δεσποτάτου εἰς τὴν Ἄρταν, ἀπέστειλε μὲν τῷ 1274 βυζαντιακὴν στρατιὰν ἐναντίον τοῦ Δυρραχίου, κατέλαβε δὲ τὰ Βελάγραδα καὶ ἐγκατέστησεν ἐν Βουθρωτῷ ἰσχυρὰν φρουρὰν ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Λιθωρίτην. Ἀλλὰ παρὰ πάσας ταύτας τὰς ἀντιπράξεις καὶ τὴν ἀμφίρροπον στάσιν τοῦ δεσπότου Νικηφόρου, ὅστις μόλις τῷ 1276 προσεχώρησε πρὸς τὸν Κάρολον, ἡ ἀνδηγαυικὴ κυριαρχία ἐν Ἀλβανίᾳ προέβαινε σθεναρῶς, καὶ ἀθροωτέρα ἤρχισεν ὁσημέραι ἀποβαίνουσα ἡ εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν προσέλευσις πλείστων ὅσων Ἀλβανῶν.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐτελοῦντο ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ Ἠπείρῳ, ὁ Κάρολος προσεπάθει ἐξ ἑτέρου νὰ κλονήσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν δύναμιν τοῦ Βυζαντίου διὰ καταλλήλων ἐνεργειῶν παρὰ τοῖς Βουλγάροις καὶ τοῖς Σέρβοις, ἀκολουθῶν ἐν τούτῳ τὸ παράδειγμα τῶν Σταουφιδῶν. Καὶ τὴν μὲν περαιτέραν ὑπονόμευσιν τῶν Βουλγάρων ἠδυνήθη νἀναστείλῃ ὁ Μιχαὴλ διὰ τοῦ ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν λίαν ἐπωφελοῦς γάμου τοῦ τσάρου Κωνσταντίνου μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ αὐτοκράτορος Μαρίας Παλαιολογίνης, ἣν εἴδομεν συζευγνυμένην μετ' αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης συζύγου, τῆς ἀσπόνδου ἐχθρᾶς τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου Εἰρήνης τῆς Λασκαρίνης. Ἀλλ' ἐν Σερβίᾳ ὑπῆρξεν ἀτυχέστερος, καθ' ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ διεξεδίκει τὰ ἐπὶ τοῦ Βυζαντίου δικαιώματα ἡ βασίλισσα Ἑλένη, ἡ θυγάτηρ τοῦ τελευταίου Λα-

τίνου αὐτοκράτορος Βαλδουίνου ἐπί τε τῆς βασιλείας τοῦ συζύγου αὐτῆς Οὔρεσι τοῦ Α' καὶ ὡς βασιλομήτωρ κατόπιν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν υἱῶν Δραγουτίνου καὶ Μηλουτίνου. Ἤδη δὲ εἶχον διατεθῆ ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Βυζαντίνους οἱ Σέρβοι ἀφ' οὗ χρόνου ἀπέτυχε τῷ 1272 ἡ ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου μελετηθεῖσα κατὰ μίμησιν τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπιτευχθέντων κηδεστία μετὰ τοῦ ἡγεμονικοῦ σερβικοῦ οἴκου διὰ τοῦ γάμου τῆς τριτοτόκου θυγατρὸς Ἄννης μετὰ τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ κράλη Οὔρεσι, τοῦ Μηλουτίνου. Ἀπέτυχε δὲ τὸ συνοικέσιον ἐκεῖνο εὐθὺς ὡς ὁ αὐτοκράτωρ ἐπείσθη ἐκ τῶν ἐκθέσεων τῶν πρέσβεων αὐτοῦ, οὓς προαπέστειλε πρὸς τὸν κράλην μετὰ τῆς εἰς τὴν Σερβίαν σταλείσης μελλονύμφου, περὶ τῆς βαρβαρότητος τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ὅλως πρωτογόνου καταστάσεως τῆς διαίτης καὶ τῶν ἠθῶν αὐτῶν. Ἔκτοτε δ' ἡ διάσπασις ἐκείνη ἦγαγε τοὺς ἀστοχήσαντας τοῦ βασιλικοῦ κήδους Σέρβους εἰς ἐπιδρομὰς τῶν βυζαντιακῶν χωρῶν ὁσημέραι θρασυτέρας, αἵτινες ἔμελλον ἀργότερον νἀπολήξωσιν εἰς μονιμωτέραν πως ἐγκατάστασιν αὐτῶν ἐν τοῖς βορειοτέροις τῆς Μακεδονίας.

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ ἐφόδια, ἀφ' ὧν Κάρολος ὁ Ἀνδηγαυὸς παρεσκεύαζε συστηματικὴν καὶ βαρεῖαν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους, ἣν θὰ ἴδωμεν ναυαγήσασαν εὐτυχῶς.

ια'

Ὁ κατὰ Ἰωάννου τοῦ νόθου πόλεμος.

Τῶν δύο υἱῶν τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, εἰς οὓς εἴδομεν περιελθοῦσαν τὴν ἀρχὴν τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, ὁ μὲν Νικηφόρος διήγαγε κατὰ τὰ ἔτη λεχθέντα εἰρηνικῶς πρός τε Βυζάντιον, συνδεθεὶς ἄλλως μετὰ τοῦ Παλαιολόγου διὰ τοῦ γάμου μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς αὐτοῦ Ἄννης τῆς Καντακουζηνῆς. Ἀλλὰ διάφορος ὑπῆρξεν ἡ πρὸς τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον πολιτεία τοῦ νόθου Ἰωάννου, εἰς ὃν περιῆλθον τὰ δυσμικὰ μέρη τοῦ δεσποτάτου, ὧν πρωτεύουσα αἱ Νέαι Πάτραι.

Καὶ μέχρι μέν τινος ἐφαίνετο, ὅτι αἱ σχέσεις τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Ἰωάννου ἔμελλον νὰ διαμείνωσιν ὁπωσδήποτε εἰρηνικαί· ἀλλὰ τὸ φύσει φιλόδοξον καὶ ὁρμητικὸν τοῦ ἀνδρός, ὅτε μάλιστα ἀνεδείχθη μὲν

ὁ βασιλεὺς σεβαστοκράτορα τὸν Ἰωάννην, συνεδέθη δὲ ὁ βασιλικὸς οἶκος πρὸς αὐτὸν οἰκείως διὰ κηδεστίας τοῦ ἐκ τῆς ἀδελφῆς Μαρίας ἀνεψιοῦ τοῦ Παλαιολόγου, Ἀνδρονίκου τοῦ Ταρχανειώτου, λαβόντος σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰωάννου, μεθ' ἧς ἥδρευεν ἐν Ἀδριανουπόλει, διοικῶν ἐξ αὐτῆς τὰ ἐνδότερα τοῦ Αἵμου ὡς ἰδίαν ἀρχὴν, ἐπιτραπεῖσαν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλ', ὅτε ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐτίμησεν εἰς μέγαν δομέστικον τὸν νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ Ταρχανειώτου Μιχαὴλ, ὁ Ἀνδρόνικος τοῦτο μὲν ἐξήγειρε κατὰ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους τοὺς Ταττάρους, ἐπιχειρήσαντας ζημιώδεις ἐπιδρομὰς, τοῦτο δὲ, ἐγκαταλιπὼν τὴν δοθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἀρχὴν, ηὐτομόλησεν ὡς ἐχθρὸς τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν πενθερὸν, καὶ παρώρμησεν αὐτὸν εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ Παλαιολόγου. Συνέβησαν δὲ ταῦτα τῷ 1275.

Ὁ δὲ Μιχαὴλ, ἥκιστα διατεθειμένος νὰ συγχωρήσῃ τὴν ἀχαριστίαν καὶ τὴν περαιτέρω διατάραξιν τοῦ κράτους, παρεσκεύασε ταχέως ἐναντίον τῶν ἀποστατῶν ἀξιομάχους δυνάμεις κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν, ἀνελθούσας ἐν ὅλῳ εἰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν. Καὶ τοῦ μὲν κατὰ γῆν στρατοῦ τὴν ἀρχηγίαν ἀνέθηκεν εἰς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν, τὸν δεσπότην Ἰωάννην, μεθ' οὗ συνεξεστράτευσε καὶ ὁ ἐκ τῶν μεγιστάνων Ἀλέξιος Καβαλλάριος, ὅστις καὶ ἀπέθανε, τοξευθεὶς ἐν τῷ πολέμῳ. Τὸν δὲ στόλον, συγκροτούμενον ἐν ὅλω ἐξ ὀγδοήκοντα περίπου νηῶν, παρέδωκεν εἰς τὸν πρωτοστράτορα Ἀλέξιον Φιλανθρωπηνὸν, διατάξας, ὅπως παραπλέῃ τὰ παράλια τῶν φραγκοκρατουμένων νήσων καὶ συνέχῃ διὰ τοῦ φόβου τοὺς ἐν αὐταῖς Λατίνους, ἐμποδίζων ἀπὸ συμπράξεως μετὰ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου.

Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης Παλαιολόγος, παραλαβὼν τὸν πεζικὸν στρατὸν, συνιστάμενον ἐκ μικρασιατικῶν ταγμάτων, πρὸς δὲ τούτοις Κομάνων καὶ πολυαρίθμων ἐφίππων Τουρκοπούλων, ὧν προΐστατο ὁ τολμηρὸς Ῥιμψᾶς, εἰσήλασε διὰ τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, ὁπόθεν ἔτι μᾶλλον ηὔξησε τὰ περὶ αὐτὸν μάχιμα πλήθη, εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐξορμῶν ἐπὶ τὸν δεσπότην τῶν Νέων Πατρῶν. Οὗτος δὲ, καταπληχθεὶς ὑπὸ τοῦ αἰφνιδίου τῆς ἐπιδρομῆς καὶ τοῦ πλήθους τῆς βασιλικῆς στρατιᾶς, δὲν ἐθάρρησε νἀντεπεξέλθῃ εἰς μάχην πρὸς τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον, τινὰ μὲν τῶν πολιχνίων τοῦ δεσπότου καταλαμβάνοντα ἀμαχητὶ, τινὰ δὲ τὰ ὀχυρώτερα μετὰ βραχεῖαν ἀντίστασιν. Ηὔξανον δὲ τὴν κατάπληξιν καὶ τὸν φόβον αἱ ἐλεειναὶ

συλήσεις τῶν ὑπὸ τὸν Παλαιολόγον Κομάνων, δῃούντων μὲν καὶ ἐμπιπρώντων ἱερὰ καὶ μονάς, ἀνδραποδιζόντων δὲ παρθένους.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ὁ Ἰωάννης Ἄγγελος, φεύγων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἐνεκλείσθη εἰς αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ δεσποτάτου, τὰς ὀχυρωτάτας Νέας Πάτρας, ὧν τὴν ἐφ' ὑψηλοῦ κειμένην ἀκρόπολιν ἤλπιζεν, ὅτι θὰ κατώρθονε νὰ διασώσῃ ἀπὸ τῆς ὁρμῆς τῶν πολεμίων. Καὶ ἀντεῖχε μὲν μέχρι τινὸς εἰς τὰς ἐπιθέσεις τῶν πολιορκητικῶν μηχανημάτων τῆς ἐχθρικῆς στρατιᾶς. Ἀλλ' οἱ πολιορκηταὶ ἐπέμενον, συνεννοούμενοι μὲν ἐν τῷ χρόνῳ τῆς πολιορκίας μετὰ τῶν πολιορκουμένων περὶ παραδόσεως τοῦ δεσπότου, ἀναμένοντες δὲ τὴν πτῶσιν τοῦ φρουρίου ἕνεκα τῆς σιτοδείας τῆς προσδοκωμένης ἐκ τῆς πολυανθρωπίας τῶν Νέων Πατρῶν, εἰς ἃς εἶχον προσφύγει πλήθη πολλὰ ἐκ πασῶν τῶν καταπολεμουμένων χωρῶν τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλου.

ΜΗΧΑΝΗ
ΤΟΞΕΥΤΙΚΗ ΥΓΡΟΥ ΠΥΡΟΣ

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ὁ Ἄγγελος, εὑρεθεὶς ἐν ἐσχάτῃ στενοχωρίᾳ, διενοήθη τόλμημα παραβολώτατον. Καὶ δή, ἀποκρεμάσας ἑαυτὸν νύκτωρ ἀπὸ τοῦ τείχους διὰ σχοινίου, κατέβη μετημφιεσμένος εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολιορκητῶν, καί, ἐκφυγὼν διὰ δόλου, ἔφθασεν εἴς τινα μονήν. Ἐκεῖθεν δέ, παραλαβὼν ἵππους καὶ διαβὰς τὰς Θερμοπύλας, ἔσπευσεν ἀπὸ ῥυτῆρος εἰς τὰς Θήβας, καθ' ὃν χρόνον καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν Νέαις Πάτραις, ἐξαιρουμένων τῶν οἰκειοτάτων, ἠγνόουν τὴν φυγὴν αὐτοῦ.

Ἦρχε δὲ τότ' ἐν Θήβαις, τῇ πρωτευούσῃ τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Ἰωάννης Δελαρός, πρεσβύτερος υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ ἐν ἔτει **1263** ἀποθανόντος Γουΐδωνος **Α'**, εἰς ὃν τῷ 1260 εἶχε δώσει Λουδοβῖκος ὁ Θ' τὴν προσωνυμίαν δουκός, προβιβασθέντος οὕτω τοῦ τέως μεγακυράτου εἰς δουκᾶτον. Προσφυγὼν δ' εἰς αὐτὸν ὁ φυγὰς δεσπότης Ἰωάννης προέτεινεν εἰς γάμον τὴν ὡραίαν θυγατέρα Ἑλένην. Ἀλλ' ὁ Δελαρός, καίπερ μὴ ὢν αὐτόχρημα πρεσβύτης, ἐθεώρησεν ἀπρεπῆ

πλευσεν εἰς τὴν πόλιν ὁ ἀναμενόμενος ἐπίκουρος βασιλικὸς στόλος, ἐφ' οὗ ἐπιβιβάσαντες νύκτωρ τοὺς θησαυροὺς τοῦ αὐτοκράτορος ἀπῆλθον εἰς τὴν βασιλεύουσαν, μὴ ἀποπειραθέντες μὲν τῆς ἀνασώσεως τῆς Αἴνου, τηρήσαντες δ' ἄλλως τὰς συνθήκας. Ἡ δὲ τοιαύτη ἐγκατάλειψις τῆς θρακικῆς ἐκείνης πόλεως ἐξώργισε σφόδρα τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ, ὅστις ἐτιμώρησε μὲν ἀτιμωτικῶς τοὺς πρωταιτίους, κατέστησε δὲ τὸν ἀρχιερέα τῆς Αἴνου εἰς κρίσιν παρὰ τῆς ἐκκλησίας, καθεῖρξε δὲ τοὺς οἰκείους τοῦ Ἀθατίνου καὶ ἐδήμευσε τοὺς πλουσίους αὐτοῦ θησαυρούς.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ ἄμεσον πέρας τοῦ βουλγαρικοῦ τούτου πολέμου. Ἅμα δὲ τῷ πέρατι αὐτοῦ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐνόησεν ἐκ τῶν κακῶν ἅτινα ἐπήνεγκεν ἡ ἐπιδρομὴ τῆς Θράκης ὑπὸ τῶν Ταττάρων ὡς συμμάχων τῶν Βουλγάρων, ὅτι διὰ πάσης θυσίας ἔπρεπε νἀπαμύνῃ νέα ἀπ' αὐτῶν δεινά. Πράγματι οἱ Τάταροι εἶχον ἀποβῆ αὐτόχρημα μάστιξ τοῦ κράτους καὶ φόβητρον τῆς Ἀσίας. Καὶ μετὰ τὴν εἰρήνευσιν τῆς βασιλείας μετὰ τῶν Ταττάρων τοῦ Ἰκονίου τὸ ὄνομα Τάταρος ἐξηκολούθει νὰ εἶνε μορμολύκειον διὰ τοὺς οἰκοῦντας τὴν Ἀσίαν. Αἱ γυναῖκες τῶν Νικαέων ἐν αὐταῖς ταῖς λιταῖς αὐτῶν ἐδέοντο τῆς Θεοτόκου νὰ σώζῃ τὴν πόλιν ἀπὸ ταταρικῶν ἐπιδρομῶν, καὶ συνέβη ποτὲ νἀναστατωθῇ ἡ Νίκαια ἄνευ λόγου, ἐπειδὴ ἐκ παρανοήσεως τῆς τοιαύτης εὐχῆς ἐνομίσθη, ὅτι ἐπέδραμον αἴφνης οἱ Τάταροι. Ὑπῆρχε δὲ φόβος, ὅτι ὁ ταταρικὸς ἐκεῖνος τρόμος ὁ κατέχων τὴν Ἀσίαν καὶ ὅμοιος πρὸς τὸν ἀπὸ τῶν Γαλατῶν τρόμον τῆς ἀρχαίας Ἰταλίας ἔμελλε νὰ διαδοθῇ καὶ ἀνὰ τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας τοῦ κράτους μετὰ τὰ δεινὰ ἅτινα εἶχεν ὑποστῇ ἡ Θράκη ἐκ τῆς κοινῆς ἐκείνης ἐπιδρομῆς Βουλγάρων καὶ Ταττάρων. Διὸ ἐθεώρησεν ὁ Μιχαὴλ ἀναγκαῖον, ὅπως διὰ πάσης θυσίας προφυλάξῃ τὸ κράτος ἀπὸ νέων ἐξ αὐτῶν κινδύνων. Ἐβοήθησε δ' αὐτὸν εἰς τοῦτο ἡ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθοῦσα διάσπασις τῶν Ταττάρων καὶ ἡ ἵδρυσις ἰδίας ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ Νογᾶ, χωρισθέντος ἀπὸ τῶν λοιπῶν καὶ ἑνώσαντος ὑπὸ τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ σκῆπτρον τοὺς Τοχάρους μετὰ τῶν Ἀλανῶν, Ζίκχων, Γότθων καὶ Ῥώσων. Τοῦτον λοιπὸν τὸν Νογᾶν προσείλκυσεν ὁ αὐτοκράτωρ τῷ 1266 εἰς συμμαχίαν, ἣν ἐνίσχυσεν ὁ γάμος τοῦ νέου ἰσχυροῦ φίλου μετὰ τῆς νόθου θυγατρὸς τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου Εὐφροσύνης. Ἀλλ' οὐχ ἧττον οἱ Βούλγαροι, ἀστοχήσαντες τῆς μετὰ τῶν Ταττάρων συμπράξεως, δὲν ἔπαυσαν ἀντιμαχόμενοι πρὸς τὸ Βυζάντιον,

προσχωρήσαντες, καθ' ἃ θέλομεν ἴδει, εἰς τὴν συμμαχίαν τοῦ νέου πολεμίου τῶν Βυζαντίνων Καρόλου τοῦ 'Ανδηγαυοῦ.

Θ'.

Κάρολος ὁ 'Ανδηγαυός.

Ἡ ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου ἀρξαμένη ἐν Πελοποννήσῳ διασάλευσις τῆς φραγκικῆς κυριαρχίας καὶ ἡ κατὰ μικρὸν ἐγκατάλειψις πάσης ἀρωγῆς τοῦ τε συγγάμβρου τοῦ Βιλλαρδουίνου, τοῦ Μαμφρέδου, καὶ τοῦ πενθεροῦ Μιχαὴλ 'Αγγέλου ἐφαίνοντο μέχρι τινὸς ἐνισχύουσαι τὸν αὐτοκράτορα ἀπέναντι τῆς λατινικῆς φυλῆς καὶ ἐξασφαλίζουσαι τὰς βυζαντιακὰς χώρας ἀπὸ νέων ἐπιθέσεων ἐκ τῆς Ἑσπερίας. 'Αλλὰ μόνον κατὰ τὰ φαινόμενα εἶχον οὕτω τὰ πράγματα. 'Αντὶ δὲ τοῦ Μαμφρέδου, ὅστις, περὶ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ἀρχῆς μεριμνῶν, ἐξ ἀνάγκης εἶχεν ἀποτρέψει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τῶν ἐν τῇ 'Ανατολῇ πραγμάτων, παρέστη, ἐκείνου ἐκλιπόντος ἐκ τοῦ μέσου, πολλῷ δεινότερος αὐτοῦ ἀντίπαλος, Κάρολος ὁ 'Ανδηγαυός.

Ὁ Κάρολος ἦτο πέμπτος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου Η', διὰ δὲ τοῦ γάμου μετὰ Βεατρίκης τῆς ἐπικλήρου θυγατρὸς Ῥαϊμούνδου Βερεγγαρίου Δ', θανόντος ἄπαιδος τέκνων ἀρρένων, ἀπέβη τῷ 1246 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν εἴκοσι καὶ ἓξ κύριος τῆς Προβιγκίας, ἥτις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος ἀνῆκεν εἰς τὸν οἶκον ἐκεῖνον τῶν ἐκ τῆς ἱσπανικῆς Βαρκελῶνος κομίτων. Ἐπεξέτεινε δὲ τὴν ἀρχὴν ταύτην τῆς Προβιγκίας, προσλαβὼν μετ' ὀλίγους μῆνας παρὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας καθημένου ἀδελφοῦ Λουδοβίκου Θ' τοῦ ἁγίου τὰς κομιτείας Κενομανίαν (Maine) καὶ 'Ανδηγαυίαν (Anjou), ἧς τὴν ἐπωνυμίαν φέρουσιν αὐτός τε καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ. Συμμετασχὼν δὲ τῷ 1248 μετὰ τοῦ Λουδοβίκου Θ' καὶ τοῦ ἑτέρου ἀδελφοῦ Ῥοβέρτου τῆς εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀτυχοῦς στρατείας καὶ συναιχμαλωτισθεὶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου Ἰὼβ ('Εγιοὺπ) ἠδυνήθη, στερεώσας μετὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν Γαλλίᾳ, νὰ στρέψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὑποστηριζόμενος δὲ ὑπὸ τοῦ πάπα Κλήμεντος Δ', θέλοντος νἀντιδράσῃ πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ σουαβικοῦ οἴκου τῶν Στaουφιδῶν, ἠξιώθη τῷ 1266 τοῦ στέμματος τῆς Σικελίας.

Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ αὕτη παρέταξε τὸν Κάρολον ἀντιμέτωπον τοῦ Σταυφίδου Μαμφρέδου. Ἀναλαβὼν δὲ τὸν κατ' αὐτοῦ ἀγῶνα, ἐνίκησε παρὰ τὸ Βενεούεντον τῇ 26 Φεβρουαρίου τὸν Μαμφρέδον μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν Γερμανῶν, προδοθέντα ὑπὸ τῶν βαρώνων. Ἐν δὲ τῇ αἱματηρᾷ μάχῃ ἔπεσε καὶ αὐτὸς ὁ Μαμφρέδος, γενναίως ἀγωνισθείς. Τῶν πρώτων δ' ἐπακολούθων τῆς νίκης τοῦ Γάλλου βασιλέως τῆς Σικελίας καὶ Νεαπόλεως ὑπῆρξεν ἡ ζώγρησις τῆς δυστυχοῦς χήρας τοῦ ἡττηθέντος, Ἑλένης τῆς Ἀγγελίνης, ἥτις συνελήφθη μετὰ τῶν τεσσάρων αὐτῆς τέκνων ἐν Τράνῳ τῆς Ἀπουλίας (Trani), ὁπόθεν παρεσκευάζετο νὰ διαπεραιωθῇ σωζομένη εἰς τὴν πάτριον γῆν τῆς Ἠπείρου. Καὶ ἡ μὲν θυγάτηρ τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ ἀπέθανε μετὰ πολυώδυνον δέσμευσιν πέντε ἐτῶν ἐν τῇ εἱρκτῇ, ὁμοίως δὲ ὁ θάνατος ἐπῆλθεν ὡς ἀπαλλαγὴ τῶν τριῶν αὐτῆς υἱῶν ἐν τοῖς δεσμωτηρίοις τῆς Νεαπόλεως, εἰς ἃ ἐνεκλείσθησαν. Μόνη δὲ ἡ θυγάτηρ Βεατρίκη ἔτυχε τῆς ἐλευθερίας μετὰ δεκαοκτὼ ἔτη, ἀνταλλαγεῖσα πρὸς τὸν ὁμώνυμον υἱὸν τοῦ Καρόλου Κάρολον Β', ζωγρηθέντα κατὰ τὸν πόλεμον τὸν ἐπακολουθήσαντα εἰς τὸν λεγόμενον Σικελικὸν ἑσπερινὸν (1282) μεταξὺ τῶν Ἀνδηγαυῶν καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας Πέτρου Γ', διεκδικοῦντος τὴν κληρονομίαν τοῦ οἴκου τῶν Σταουφιδῶν ὡς συζύγου τῆς θυγατρὸς τοῦ Μαμφρέδου Κωνσταντίας.

Καὶ ὁ μὲν Σικελικὸς ἑσπερινὸς προεκλήθη ὑπὸ τῶν πιέσεων τοῦ νέου Γάλλου κυριάρχου ἐν Σικελίᾳ, ἀλλὰ πρὶν ἢ ὁ Κάρολος ἱδρύσῃ τὴν νέαν αὐτοῦ ἐκείνην βραχεῖαν ἀρχὴν τὴν ἀγαγοῦσαν μοιραίως εἰς τὴν διὰ τοῦ Σικελικοῦ ἑσπερινοῦ καταστροφήν, δὲν ἤρκεσεν ἡ ἧττα καὶ ὁ θάνατος τοῦ Μαμφρέδου καὶ ἡ κάθειρξις τῶν οἰκογενῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐδέησε νἀναλάβῃ ὁ Ἀνδηγαυὸς νέον ἀγῶνα πρὸς τὸν ἔσχατον τῶν ἀπογόνων τοῦ σουαβικοῦ οἴκου. Κορραδῖνος ὁ υἱὸς τοῦ Κορράδου Δ' καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Μαμφρέδου, εἰς ὃν κυρίως ἀνῆκε τὸ βασίλειον τῆς Σικελίας, ἧς τὸ διάδημα εἶχε σφετερισθῇ ὁ θεῖος, ἐπωφελούμενος ψευδῆ διάδοσιν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνεψιοῦ, ἐκλήθη ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Μαμφρέδου, ὅπως διεκδικήσῃ τὰ πατρῷα δίκαια. Διαβὰς δὲ τὰς Ἄλπεις τὸ φθινόπωρον τοῦ 1267 ἐφαίνετο μέλλων νἀναδειχθῇ νικητὴς τῶν Ἀνδηγαυῶν ἕνεκα τῆς προθύμου εἰς αὐτὸν προσχωρήσεως τῶν Ἰταλῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν παρὰ τὸ Ταλιακότσον τῆς Ἀπουλίας τῇ 23 Αὐγούστου 1268 συγκροτηθεῖσαν μάχην, ὁ Κάρολος, μεθ' οὗ εἴδομεν συμπολεμοῦντα καὶ τὸν

ἡγεμόνα τῆς Ἀχαΐας Βιλλαρδουΐνον, κλονήσας διὰ τῆς αὐστηρᾶς τῶν περὶ αὐτὸν Γάλλων πειθαρχίας τὰ μισθοφορικὰ πλήθη τοῦ Σταουφίδου, ἠδυνήθη νὰ νικήσῃ αὐτά. Φεύγων δὲ ὁ Κορραδῖνος ὅπως σωθῇ μετὰ τὴν ἧτταν καὶ τὴν διασπορὰν τῆς ἡττηθείσης στρατιᾶς κατέφυγεν ἐν τῇ περὶ τὴν Ῥώμην χώρᾳ εἴς τι παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀστούραν φρούριον. Ἀλλ' ὁ κατέχων αὐτὸ Ἰωάννης Φραγκιπάνης, ἀμνημονῶν τῆς ὀφειλομένης ὑπὸ τοῦ οἴκου αὐτοῦ πρὸς τοὺς Σταουφίδας εὐγνωμοσύνης, παρέδωκεν αὐτὸν προδοτικῶς εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Καρόλου ἀπεσταλμένους διώκτας. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τὴν 29 Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ ἀτυχὴς Κορραδῖνος ἀπετέμνετο ἐν Νεαπόλει τὴν κεφαλὴν κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀνδηγαυοῦ.

Καταλυθείσης δὲ οὕτως ὁριστικῶς ἐν Ἰταλίᾳ τῆς ἀρχῆς τῶν Σταουφιδῶν, ὁ Κάρολος, πανίσχυρος γενόμενος, διενοήθη νὰ ἑνώσῃ, εἰ δυνατόν, τὴν σύμπασαν Ἰταλίαν ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἀρχὴν, ἀναστυλουμένην ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἐν Ἰταλίᾳ καταλυθείσης δυνάμεως τῶν Γερμανῶν. Ἐφαίνετο δ' εὐοδούμενον τὸ ἔργον αὐτοῦ, ὅτε, θανόντος τοῦ πάπα Κλήμεντος Δ', δὲν ἔλειπεν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ μόνον Γερμανὸς αὐτοκράτωρ, ἀλλὰ καὶ ποντίφιξ, ἅτε τοῦ θρόνου τῶν παπῶν χηρεύσαντος ἐπὶ τρία ὅλα ἔτη. Εὑρίσκετο δ' ἀληθῶς ἐν τῷ ἀπογείῳ τῆς δυνάμεως, ὅτε ὁ ἐν Γαλλίᾳ βασιλεύων ἀδελφὸς Λουδοβῖκος ὁ Θ' ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ τῷ **1270** παρὰ τὰς ἀτυχίας τῆς προτέρας ὑπ' αὐτοῦ ἀναληφθείσης σταυροφορίας νέαν στρατείαν χάριν ἀπελευθερώσεως τῆς ἁγίας γῆς ἀπὸ τῶν ἀπίστων. Μέλλων δὲ νὰ συστρατεύσῃ ὁ Κάρολος ἔπεισε τὸν ἀδελφὸν χάριν ἰδίων τελῶν νὰ ἐπιδράμῃ πρότερον τὴν Τύνιδα. Ἀλλ' ἡ ἐκστρατεία ἀπέβη ἀτυχὴς ἕνεκα λοιμοῦ ἀποδεκατίσαντος τὴν στρατιὰν καὶ ἐπενεγκόντος τὸν θάνατον καὶ αὐτοῦ τοῦ Λουδοβίκου, οὗ ὁ διάδοχος Φίλιππος ὁ Τολμηρὸς ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τὸν σουλτάνον τῆς Τύνιδος, ἐπαναφέρων εἰς τὴν Γαλλίαν μεγάλως ἠλαττωμένα καὶ ἄπρακτα τὰ λείψανα τῶν σταυροφόρων.

Ἡ δὲ ἀποτυχία τῆς ἑβδόμης ἐκείνης σταυροφορίας ἐμείωσεν ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἀπουσίας καὶ τοῦ Καρόλου τὴν ἰσχύν. Ἡ μὲν κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ νέου πάπα Γρηγορίου Ι' ἀνάρρησις ὡς βασιλέως τῆς Γερμανίας τοῦ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀψβούργων Ῥουδόλφου ἀφήρεσεν ἀπὸ τοῦ Ἀνδηγαυοῦ ἔδαφος καὶ ἀφορμὴν ἀναμίξεως εἰς τὰ πράγματα τῆς βορείου Ἰταλίας, καὶ ἐστέρησεν αὐτὸν τῆς φιλίας τῶν πρωθιεραρχῶν τῆς Ῥώμης· ἡ δὲ ὠμότης καὶ αἱ πιέσεις τῶν ἐν ταῖς λομβαρδι-

καῖς πόλεσιν ἐπιτρόπων τοῦ Καρόλου προεκάλεσαν τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος καὶ τὴν ἀποστασίαν. Αἱ ἡμέραι ἦσαν πονηραί, καὶ τὸ σχέδιον τῆς ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ συνενώσεως συμπάσης τῆς Ἰταλίας ἐφαίνετο ματαιωθέν. Τότε δὲ ἡ ἀκοίμητος φιλοδοξία τοῦ Καρόλου ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ ἀρχαίου προγράμματος τῶν Νορμανῶν καὶ τῶν Σταουφιδῶν, τῆς ἐκ τῆς αὐτῆς ἐκείνης Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ τῆς Σικελίας, αἵτινες ἐν τῇ ἀρχαιότητι εἶχον δοξασθῆ διὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ, καταπολεμήσεως τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ τοιούτου ὀνείρου εὗρεν ἀντιμέτωπον τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον.

ι'.

Ὁ Ἀνδηγαυὸς καὶ ὁ Παλαιολόγος.

Ἤδη ἅμα τῇ ὑπὸ τοῦ πάπα Κλήμεντος Δ' ἀρχομένου τοῦ 1266 ἀνακηρύξει Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ ὡς βασιλέως τῆς Σικελίας τὸ δυναστικὸν συμφέρον τοῦ Μαμφρέδου εἶχε καταστήσει αὐτὸν εὐεπίφορον καὶ πρόθυμον εἰς τὴν μετὰ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου συνδιαλλαγήν. Διὸ δὲν ὑπῆρξε δυσχερὴς ἡ μεταξὺ αὐτῶν καθομολόγησις συμμαχίας. Ἀλλ' ἡ παρὰ τοῦ Μαμφρέδου ἀποδοχὴ τῆς συμπράξεως μετὰ τοῦ Παλαιολόγου ἀπεμάκρυνεν, ὡς εἰκός, ἀπὸ τῆς αὐλῆς τῆς Σικελίας τὸν ἔκπτωτον Γάλλον αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βαλδουῖνον, ὅστις εἶχεν ἐλπίσει ἐκ τῆς πρὸς τὸν Μαμφρέδον προσφυγῆς τὴν ἐπικουρίαν αὐτοῦ πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ ἀποβληθέντος θρόνου. Ἀποπεσὼν δ' ὁ Βαλδουῖνος τῶν ἐκ τῆς Σικελίας ἐλπίδων, κατέφυγε πρὸς τὸν πάπαν καὶ ἔπειτα εἰς Παρισίους πρὸς τὸν Λουδοβῖκον Θ', ἀτελεσφόρως ἐνεργῶν ὑπὲρ τῆς ἐνόπλου ἐπεμβάσεως χάριν τῆς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καθόδου.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον ὤφειλεν ὁ Μιχαὴλ νὰ μεριμνήσῃ περὶ παρακωλύσεως πάσης ἐχθρικῆς ἐπιχειρήσεως Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ. Καὶ πράγματι κατώρθωσε τοῦτο τῷ μὲν 1267 διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πρὸς τοὺς Γενουηνσίους ἀγαθῶν σχέσεων καὶ κατόπιν δ' ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Λουδοβῖκος διὰ τῆς ἀποστολῆς πρέσβεων, διαβεβαιούντων περὶ τῆς προθυμίας τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπως συνδιαλλαγῇ μετὰ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Καὶ εἰς αὐτὴν δὲ τὴν Τύνιδα, ὅτ' ἐστράτευεν ἐν

αὐτῇ ὁ Λουδοβῖκος, παρέστησαν ἀργότερον ἄλλοι πρέσβεις τοῦ Παλαιολόγου, ὁ χαρτοφύλαξ τοῦ πατριαρχείου Ἰωάννης Βέκκος καὶ ὁ ἀρχιδιάκονος τοῦ βασιλικοῦ κλήρου Μελιτηνιώτης. Καίπερ δὲ προσβεβλημένος ὁ Λουδοβῖκος ὑπὸ τοῦ λυμαινομένου τὸ στρατόπεδον λοιμοῦ καὶ ἑτοιμοθάνατος ὤν, ἐδέχθη εὐμενῶς τοὺς πρέσβεις, καὶ ἐπέδειξεν ἐν τῇ ἀκροάσει αὐτῶν ῥοπὴν πρὸς εἰρήνην, διακοπεῖσαν ἀποτόμως ὑπὸ τοῦ θανάτου, ἐπελθόντος τὴν ὑστεραίαν.

Ὁ δὲ θάνατος τοῦ Λουδοβίκου, εἰς ὃν ἐπηκολούθησε τὸ ἐπιὸν ἔτος 1271 ὁ θάνατος τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Ἀγγέλου, ἔλυσεν τὰς χεῖρας τοῦ Καρόλου. Ἀποφασίσας δὲ τὴν ἀνάμιξιν εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς, ἤρχισε νὰ παρασκευάζῃ τὴν νικηφόρον εἰς αὐτὴν προέλευσιν. Ὡς μέσα δ' αὐτοῦ πρὸς τοῦτο ἐχρησίμευσαν τοῦτο μὲν ἡ ἐπιτηδεία ἐπέκτασις τῆς ἰδίας ἀρχῆς ἐν χώραις ἀποσπασθείσαις ἀπὸ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου καὶ ὁμόροις αὐτοῦ, τοῦτο δὲ ἡ δεξιὰ σύμπραξις πρὸς γείτονας τοῦ Βυζαντίου ἐχθρικῶς πρὸς αὐτὸ διακειμένους, πρὸς δὲ τούτοις ἡ κηδεστία μετὰ τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου, μεταβιβάζοντος εἰς τὸν ἀνδηγαυικὸν οἶκον τὴν κυριαρχίαν τῆς Πελοποννήσου διὰ τοῦ γάμου τῆς ἐπικλήρου θυγατρὸς Ἰσαβέλλης μετὰ Φιλίππου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ, υἱοῦ τοῦ Καρόλου.

Κρίσιμον δ' ἔτος ἐν τῇ τοιαύτῃ δραστηρίᾳ ἐπὶ τὰ πρόσω ἐνεργείᾳ τοῦ Καρόλου εἶνε τὸ 1272. Τότε βλέπομεν αὐτὸν παραλαμβάνοντα τὴν Κέρκυραν, τὸν ἐπικαιρότατον ἐκεῖνον σταθμὸν ἐν τῇ διαπεραιώσει ἀπὸ τῆς Ἰταλίας εἰς τὰ ἠπειρωτικὰ παράλια, παρὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Γαρνερίου Ἀλαμάνου ἐκείνου, ὃν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1266 εἴδομεν καλέσαντα τὸν Ἀνδηγαυὸν ὡς κύριον τῆς μόλις μετὰ τὴν συμπλήρωσιν πέντε ἐτῶν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαρνερίου εἰς τὴν πραγματικὴν κατοχὴν τοῦ Καρόλου περιελθούσης νήσου. Συγχρόνως δ' οὐ μικρὰ ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀνὰ τὰ παράλια τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀλβανίας πρόοδος τοῦ Ἀνδηγαυοῦ.

Οἱ ὑπὸ τοῦ Καρόλου σταλέντες εἰς τὴν Ἀλβανίαν πρέσβεις ἔπεισαν τοὺς ἡγέτας τῶν εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν τασσομένων Ἀλβανῶν νἀποδεχθῶσιν αὐτὸν ὡς ἡγεμόνα. Ὑποταχθέντος δὲ καὶ τοῦ Δυρραχίου, ὁ Κάρολος ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Ἀλβανίας· ἀποδεχθεὶς δὲ τὸν Φεβρουάριον 1272 τὴν βασιλείαν, ἐδήλωσεν, ὅτι θέλει τηρήσει ἀπαραμείωτα τὰ προνόμια τὰ εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς κεχορηγημένα ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων. Τέλος δὲ ὁ Γαζόνης Κινάρδος, ὃν ὁ

Κάρολος εἶχεν ἐγκαταστήσει ἐπίτροπον αὐτοῦ καὶ γενικὸν διοικητὴν ἐν Ἀλβανίᾳ, λαβὼν ἐξ Ἰταλίας ἐπαρκεῖς ἐπικουρίας καὶ ἄφθονα μέσα, κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ καὶ αὐτὰ τὰ Βελάγραδα, τὸ σημερινὸν Βεράτιον. Οὕτω δὲ διετηρεῖτο καὶ ἐπεξετείνετο ἡ ἐν Ἠπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ ἀρχὴ τοῦ Καρόλου, καίπερ ἕνεκα τῶν ἀντιδράσεων τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου καὶ τῆς ἐξακολουθούσης ἀνεξαρτησίας ἱκανῶν Ἀλβανῶν ἀρχόντων ἀναγκαζομένου νὰ στέλλῃ διαρκῶς πρὸς τὸν Κινάρδον καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ νέα ἐφόδια καὶ ἐπικουρίας. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῆς ἐνισχύσεως τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ κυριαρχίας τοῦ Ἀνδηγαυοῦ μόνον μετὰ μεγάλην καὶ πολυετῆ ἀντίπραξιν πολλῶν ἰθαγενῶν στοιχείων κατωρθώθη. Οὐ μικρὸν δὲ συνετέλεσεν εἰς ἐπαύξησιν τῶν δυσχερειῶν τῶν τοποτηρητῶν τοῦ Καρόλου ὁ φοβερὸς σεισμὸς ὁ ἐν ἔτει 1273 καταστρέψας μέγα μέρος τοῦ Δυρραχίου καὶ ἡ σθεναρὰ ἀνάμιξις τοῦ Παλαιολόγου. Οὗτος ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων, παραχωρηθέντων ὑπὸ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Νικηφόρου Ἀγγέλου εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ καταβιβάσαντος τὴν πρωτεύουσαν τοῦ δεσποτάτου εἰς τὴν Ἄρταν, ἀπέστειλε μὲν τῷ 1274 βυζαντιακὴν στρατιὰν ἐναντίον τοῦ Δυρραχίου, κατέλαβε δὲ τὰ Βελάγραδα καὶ ἐγκατέστησεν ἐν Βουθρωτῷ ἰσχυρὰν φρουρὰν ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Λιθωρίτην. Ἀλλὰ παρὰ πάσας ταύτας τὰς ἀντιπράξεις καὶ τὴν ἀμφίρροπον στάσιν τοῦ δεσπότου Νικηφόρου, ὅστις μόλις τῷ 1276 προσεχώρησε πρὸς τὸν Κάρολον, ἡ ἀνδηγαυικὴ κυριαρχία ἐν Ἀλβανίᾳ προέβαινε σθεναρῶς, καὶ ἀθροωτέρα ἤρχισεν ὁσημέραι ἀποβαίνουσα ἡ εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν προσέλευσις πλείστων ὅσων Ἀλβανῶν.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐτελοῦντο ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ Ἠπείρῳ, ὁ Κάρολος προσεπάθει ἐξ ἑτέρου νὰ κλονήσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν δύναμιν τοῦ Βυζαντίου διὰ κατηλλήλων ἐνεργειῶν παρὰ τοῖς Βουλγάροις καὶ τοῖς Σέρβοις, ἀκολουθῶν ἐν τούτῳ τὸ παράδειγμα τῶν Σταουφιδῶν. Καὶ τὴν μὲν περαιτέραν ὑπονόμευσιν τῶν Βουλγάρων ἠδυνήθη νὰ ἀναστείλῃ ὁ Μιχαὴλ διὰ τοῦ ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν λίαν ἐπωφελοῦς γάμου τοῦ τσάρου Κωνσταντίνου μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ αὐτοκράτορος Μαρίας Παλαιολογίνης, ἣν εἴδομεν συζευγνυμένην μετ' αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης συζύγου, τῆς ἀσπόνδου ἐχθρᾶς τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου Εἰρήνης τῆς Λασκαρίνης. Ἀλλ' ἐν Σερβίᾳ ὑπῆρξεν ἀτυχέστερος, καθ' ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ διεξεδίκει τὰ ἐπὶ τοῦ Βυζαντίου δικαιώματα ἡ βασίλισσα Ἑλένη, ἡ θυγάτηρ τοῦ τελευταίου Λα-

τίνου αὐτοκράτορος Βαλδουίνου ἐπί τε τῆς βασιλείας τοῦ συζύγου αὐτῆς Οὔρεσι τοῦ Α' καὶ ὡς βασιλομήτωρ κατόπιν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν υἱῶν Δραγουτίνου καὶ Μηλουτίνου. Ἤδη δὲ εἶχον διατεθῆ ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Βυζαντίνους οἱ Σέρβοι ἀφ' οὗ χρόνου ἀπέτυχε τῷ 1272 ἡ ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου μελετηθεῖσα κατὰ μίμησιν τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπιτευχθέντων κηδεστία μετὰ τοῦ ἡγεμονικοῦ σερβικοῦ οἴκου διὰ τοῦ γάμου τῆς τριτοτόκου θυγατρὸς Ἄννης μετὰ τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ κράλη Οὔρεσι, τοῦ Μηλουτίνου. Ἀπέτυχε δὲ τὸ συνοικέσιον ἐκεῖνο εὐθὺς ὡς ὁ αὐτοκράτωρ ἐπείσθη ἐκ τῶν ἐκθέσεων τῶν πρέσβεων αὐτοῦ, οὓς προαπέστειλε πρὸς τὸν κράλην μετὰ τῆς εἰς τὴν Σερβίαν σταλείσης μελλονύμφου, περὶ τῆς βαρβαρότητος τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ὅλως πρωτογόνου καταστάσεως τῆς διαίτης καὶ τῶν ἠθῶν αὐτῶν. Ἔκτοτε δ' ἡ διάσπασις ἐκείνη ἤγαγε τοὺς ἀστοχήσαντας τοῦ βασιλικοῦ κήδους Σέρβους εἰς ἐπιδρομὰς τῶν βυζαντιακῶν χωρῶν ὁσημέραι θρασυτέρας, αἵτινες ἔμελλον ἀργότερον νἀπολήξωσιν εἰς μονιμωτέραν πως ἐγκατάστασιν αὐτῶν ἐν τοῖς βορειοτέροις τῆς Μακεδονίας.

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ ἐφόδια, ἀφ' ὧν Κάρολος ὁ Ἀνδηγαυὸς παρεσκεύαζε συστηματικὴν καὶ βαρεῖαν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους, ἣν θὰ ἴδωμεν ναυαγήσασαν εὐτυχῶς.

ια'

Ὁ κατὰ Ἰωάννου τοῦ νόθου πόλεμος.

Τῶν δύο υἱῶν τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, εἰς οὓς εἴδομεν περιελθοῦσαν τὴν ἀρχὴν τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, ὁ μὲν Νικηφόρος διήγαγε κατὰ τὰ ἤδη λεχθέντα εἰρηνικῶς πρὸς τὸ Βυζάντιον, συνδεθεὶς ἄλλως μετὰ τοῦ Παλαιολόγου διὰ τοῦ γάμου μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς αὐτοῦ Ἄννης τῆς Καντακουζηνῆς. Ἀλλὰ διάφορος ὑπῆρξεν ἡ πρὸς τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον πολιτεία τοῦ νόθου Ἰωάννου, εἰς ὃν περιῆλθον τὰ δυσμικὰ μέρη τοῦ δεσποτάτου, ὧν πρωτεύουσα αἱ Νέαι Πάτραι.

Καὶ μέχρι μέν τινος ἐφαίνετο, ὅτι αἱ σχέσεις τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Ἰωάννου ἔμελλον νὰ διαμείνωσιν ὁπωσδήποτε εἰρηνικαὶ παρὰ τὸ φύσει φιλόδοξον καὶ ὁρμητικὸν τοῦ ἀνδρός, ὅτε μάλιστα ἀνέδειξε μὲν

ὁ βασιλεὺς σεβαστοκράτορα τὸν Ἰωάννην, συνεδέθη δὲ ὁ βασιλικὸς οἶκος πρὸς αὐτὸν οἰκείως διὰ κηδεστίας τοῦ ἐκ τῆς ἀδελφῆς Μαρίας ἀνεψιοῦ τοῦ Παλαιολόγου, Ἀνδρονίκου τοῦ Ταρχανειώτου, λαβόντος σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰωάννου, μεθ' ἧς ἥδρευεν ἐν Ἀδριανουπόλει, διοικῶν ἐξ αὐτῆς τὰ ἐνδότερα τοῦ Αἵμου ὡς ἰδίαν ἀρχὴν, ἐπιτραπεῖσαν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλ', ὅτε ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐτίμησεν εἰς μέγαν δομέστικον τὸν νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ Ταρχανειώτου Μιχαὴλ, ὁ Ἀνδρόνικος τοῦτο μὲν ἐξήγειρε κατὰ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους τοὺς Ταττάρους, ἐπιχειρήσαντας ζημιώδεις ἐπιδρομὰς, τοῦτο δὲ, ἐγκαταλιπὼν τὴν δοθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἀρχὴν, ηὐτομόλησεν ὡς ἐχθρὸς τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν πενθερὸν, καὶ παρώρμησεν αὐτὸν εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ Παλαιολόγου. Συνέβησαν δὲ ταῦτα τῷ 1275.

Ὁ δὲ Μιχαὴλ, ἥκιστα διατεθειμένος νὰ συγχωρήσῃ τὴν ἀχαριστίαν καὶ τὴν περαιτέρω διατάραξιν τοῦ κράτους, παρεσκεύασε ταχέως ἐναντίον τῶν ἀποστατῶν ἀξιομάχους δυνάμεις κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν, ἀνελθούσας ἐν ὅλῳ εἰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν. Καὶ τοῦ μὲν κατὰ γῆν στρατοῦ τὴν ἀρχηγίαν ἀνέθηκεν εἰς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν, τὸν δεσπότην Ἰωάννην, μεθ' οὗ συνεξεστράτευσε καὶ ὁ ἐκ τῶν μεγιστάνων Ἀλέξιος Καβαλλάριος, ὅστις καὶ ἀπέθανε, τοξευθεὶς ἐν τῷ πολέμῳ. Τὸν δὲ στόλον, συγκροτούμενον ἐν ὅλῳ ἐξ ὀγδοήκοντα περίπου νηῶν, παρέδωκεν εἰς τὸν πρωτοστράτορα Ἀλέξιον Φιλανθρωπηνὸν, διατάξας, ὅπως παραπλέῃ τὰ παράλια τῶν φραγκοκρατουμένων νήσων καὶ συνέχῃ διὰ τοῦ φόβου τοὺς ἐν αὐταῖς Λατίνους, ἐμποδίζων ἀπὸ συμπράξεως μετὰ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου.

Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης Παλαιολόγος, παραλαβὼν τὸν πεζικὸν στρατὸν, συνιστάμενον ἐκ μικρασιατικῶν ταγμάτων, πρὸς δὲ τούτοις Κομάνων καὶ πολυαρίθμων ἐφίππων Τουρκοπούλων, ὧν προΐστατο ὁ τολμηρὸς Ῥιμψᾶς, εἰσήλασε διὰ τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, ὁπόθεν ἔτι μᾶλλον ηὔξησε τὰ περὶ αὐτὸν μάχιμα πλήθη, εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐξορμῶν ἐπὶ τὸν δεσπότην τῶν Νέων Πατρῶν. Οὗτος δὲ, καταπληχθεὶς ὑπὸ τοῦ αἰφνιδίου τῆς ἐπιδρομῆς καὶ τοῦ πλήθους τῆς βασιλικῆς στρατιᾶς, δὲν ἐθάρρησε νἀντεπεξέλθῃ εἰς μάχην πρὸς τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον, τινὰ μὲν τῶν πολιχνίων τοῦ δεσπότου καταλαμβάνοντα ἀμαχητὶ, τινὰ δὲ τὰ ὀχυρώτερα μετὰ βραχεῖαν ἀντίστασιν. Ηὔξανον δὲ τὴν κατάπληξιν καὶ τὸν φόβον αἱ ἐλεειναὶ

συλήσεις τῶν ὑπὸ τὸν Παλαιολόγον Κομάνων, δῃούντων μὲν καὶ ἐμπιπρώντων ἱερὰ καὶ μονάς, ἀνδραποδιζόντων δὲ παρθένους.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ὁ Ἰωάννης Ἄγγελος, φεύγων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἐνεκλείσθη εἰς αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ δεσποτάτου, τὰς ὀχυρωτάτας Νέας Πάτρας, ὧν τὴν ἐφ' ὑψηλοῦ κειμένην ἀκρόπολιν ἤλπιζεν, ὅτι θὰ κατώρθονε νὰ διασώσῃ ἀπὸ τῆς ὁρμῆς τῶν πολεμίων. Καὶ ἀντεῖχε μὲν μέχρι τινὸς εἰς τὰς ἐπιθέσεις τῶν πολιορκητικῶν μηχανημάτων τῆς ἐχθρικῆς στρατιᾶς. Ἀλλ' οἱ πολιορκηταὶ ἐπέμενον, συνεννοούμενοι μὲν ἐν τῷ χρόνῳ τῆς πολιορκίας μετὰ τῶν πολιορκουμένων περὶ παραδόσεως τοῦ δεσπότου, ἀναμένοντες δὲ τὴν πτῶσιν τοῦ φρουρίου ἕνεκα τῆς σιτοδείας τῆς προςδοκωμένης ἐκ τῆς πολυανθρωπίας τῶν Νέων Πατρῶν, εἰς ἃς εἶχον προςφύγει πλήθη πολλὰ ἐκ πασῶν τῶν καταπολεμουμένων χωρῶν τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλου.

ΜΗΧΑΝΗ
ΤΟΞΕΥΤΙΚΗ ΥΓΡΟΥ ΠΥΡΟΣ

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ὁ Ἄγγελος, εὑρεθεὶς ἐν ἐσχάτῃ στενοχωρίᾳ, διενοήθη τόλμημα παραβολώτατον. Καὶ δή, ἀποκρεμάσας ἑαυτὸν νύκτωρ ἀπὸ τοῦ τείχους διὰ σχοινίου, κατέβη μετημφιεσμένος εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολιορκητῶν, καί, ἐκφυγὼν διὰ δόλου, ἔφθασεν εἴς τινα μονήν. Ἐκεῖθεν δέ, παραλαβὼν ἵππους καὶ διαβὰς τὰς Θερμοπύλας, ἔσπευσεν ἀπὸ ῥυτῆρος εἰς τὰς Θήβας, καθ' ὃν χρόνον καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν Νέαις Πάτραις, ἐξαιρουμένων τῶν οἰκειοτάτων, ἠγνόουν τὴν φυγὴν αὐτοῦ.

Ἦρχε δὲ τότ' ἐν Θήβαις, τῇ πρωτευούσῃ τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Ἰωάννης Δελαρός, πρεσβύτερος υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ ἐν ἔτει **1263** ἀποθανόντος Γουΐδωνος Α', εἰς ὃν τῷ **1260** εἶχε δώσει Λουδοβῖκος ὁ Θ' τὴν προςωνυμίαν δουκός, προβιβασθέντος οὕτω τοῦ τέως μεγακυράτου εἰς δουκᾶτον. Προςφυγὼν δ' εἰς αὐτὸν ὁ φυγὰς δεσπότης Ἰωάννης προέτεινεν εἰς γάμον τὴν ὡραίαν θυγατέρα Ἑλένην. Ἀλλ' ὁ Δελαρός, καίπερ μὴ ὢν αὐτόχρημα πρεσβύτης, ἐθεώρησεν ἀπρεπῆ

τὸν γάμον ἕνεκα τῆς ἐνοχλούσης αὐτὸν ποδάγρας, καὶ ἐδέχθη τὴν νύμφην χάριν τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ Γουλιέλμου, δυνάστου τῆς Λεβαδείας. Εἰς τοῦτον δὲ παρεχώρησεν ὁ Ἰωάννης Ἄγγελος ὡς προῖκα τὸ Ζητούνιον, τὸ Γαρδίκιον, τὴν Γραβιὰν καὶ τὸ Σιδηρόκαστρον. Ἄμεσος δὲ καρπὸς τῆς κηδεστίας ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὸν κινδυνεύοντα σεβαστοκράτορα παρασχεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Δελαρὸς ταχεῖα ἐπικουρία.

Ἀξιοθαύμαστον ἀληθῶς καὶ ἀνάλογον πρὸς τὴν τόλμην τοῦ σεβαστοκράτορος ὑπῆρξε τὸ θάρρος τοῦ δουκὸς Ἰωάννου, ἀναλαβόντος νὰ σπεύσῃ μετὰ τοῦ φυγάδος καὶ τριακοσίων ἢ τὸ πολὺ πεντακοσίων λογάδων ἀνδρῶν ἐκ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ἀρχῆς πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῶν Νέων Πατρῶν. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ οἱ πολιορκηταί, ἀγνοοῦντες τὴν φυγὴν τοῦ δεσπότου, ἐξηκολούθουν μὲν παρακαθήμενοι παρὰ τὴν πόλιν, ἀλλ' εἶχε χαλαρωθῇ ἡ ἐνέργεια αὐτῶν, ἀναμενόντων τὰ πάντα ἐκ τῆς προδοσίας ἢ τῆς σιτοδείας· καραδοκοῦντες δὲ τὴν ἔκβασιν τῆς πολιορκίας, εἶχον θαρρήσει νὰ διασκεδασθῶσιν εἰς τὴν ὅμορον γῆν χάριν λείας ἢ κυνηγεσίων. Οὕτω διασεσαλευμένας εὗρε τὰς τάξεις τῶν βασιλικῶν ἐπελθοῦσα ἡ ἐκ τῶν Θηβῶν ὑπὸ τὸν Δελαρὸς καὶ τὸν δεσπότην ἐπικουρία. Καὶ ἦτο μὲν μεγάλη ἡ μεταξὺ τῶν ἀντιμάχων στρατιῶν δυσαναλογία· ἀλλ' ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἀσυντάκτου τῶν πολεμίων πλήθους, ὅπερ κατελήφθη ὑπὸ πανικοῦ, ὑποπτεῦσαν, ὅτι ἡ ἐπερχομένη δύναμις ἦτο ἴση πρὸς τὴν τῆς στρατιᾶς τοῦ Παλαιολόγου, δὲν εἶχεν ἄδικον ὁ δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν ἀνακραυγάσας ἑλληνιστὶ τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο ***Πολὺς λαός, ὀλίγοι ἄνθρωποι.***

Ἡ κατάπτωσις τοῦ στρατοπέδου τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ὑπῆρξε τελεία, μόνος δ' αὐτὸς ὁ ἀρχιστράτηγος καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Ῥιμψᾶν Τουρκόπουλοι ἀντέστησαν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν ὑπὸ τῆς συγχύσεως τῶν πολεμίων ἐνθαρρυνθέντων Φράγκων τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ διάλυσις τῆς στρατιᾶς ἐπῆλθε ταχέως, καὶ ἄτακτος ἐπηκολούθησεν ἡ φυγή. Μόνον δὲ ἡ νὺξ ἐπελθοῦσα ἀνεχαίτισε τὴν περαιτέρω δίωξιν τῶν ἡττημένων, φυγόντων εἰς τὰ περὶ τὴν Δημητριάδα χωρία, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου οἱ ἐν ταῖς Νέαις Πάτραις πολιορκούμενοι, ἰδόντες τὴν ἧτταν τῶν πολιορκητῶν, ἔσπευσαν νὰ ἀνοίξωσι τὰς πύλας τῆς πόλεως καὶ ἑνωθῶσι μετὰ τῶν νικητῶν.

ιβ'

Ἡ ναυμαχία τῆς Δημητριάδος.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ὁ ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Φιλανθρωπηνὸν βασιλικὸς στόλος, πλέων ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον ἀπὸ τῆς Εὐβοίας μέχρι τῆς Κρήτης, ἐπετήρει τὰς κινήσεις τῶν Φράγκων, ἐμποδίζων πᾶσαν αὐτῶν συμμετοχὴν εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ ναυάρχου δὲν ἐκώλυσε τοὺς ἐν Εὐβοίᾳ Οὐηρωναίους καὶ Βενετοὺς συμμάχους τοῦ δεσπότου τῶν Νέων Πατρῶν νὰ συμπήξωσιν ἀξιόμαχον στόλον, μεθ' οὗ παρεσκευάζοντο νἀντεπεξέλθωσι πρὸς τὸν Φιλανθρωπηνόν, ναυλοχοῦντα περὶ τὴν Δημητριάδα, ἤτοι περὶ τὴν σημερινὴν Γορίτσαν ἐγγὺς τοῦ Βόλου. Καὶ δή, θαρρήσαντες ἐκ τοῦ κατὰ γῆν παθήματος τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου οἱ Ἰταλοὶ τῆς Εὐβοίας, καίπερ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ βαΐλου τῆς Βενετίας μὴ συμμετασχόντος ἐπισήμως τοῦ ἀγῶνος, ἐπετέθησαν αἴφνης ὑπὸ τὸν Φίλιππον Σανοῦδον, ἐν ᾧ χρόνῳ οἱ βασιλικοὶ διέτριβον ἀμερίμνως ἐν τῇ γῇ. Ἰδόντες δὲ τὸν ἐπίπλουν τῶν Φράγκων εἰσέβησαν οἱ Βυζαντῖνοι μετὰ σπουδῆς εἰς τὰς κενὰς ἐπιβατῶν νῆας.

Ἡ δὲ συγκροτηθεῖσα ναυμαχία ὑπῆρξε κρατερά. Καὶ ἦτο μὲν ἀνώτερος ὁ ἀριθμὸς τῶν βασιλικῶν νηῶν, ἀλλ' ὁ πολέμιος στόλος εἶχε τριήρεις καὶ τετρήρεις ἄριστα ὡπλισμένας καὶ ὠχυρωμένας διὰ πύργων ξυλίνων οὕτως, ὥστε αὗται κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἱστορικοῦ Γεωργίου τοῦ Παχυμέρους ἐκινοῦντο *ὥσπερ πόλεις ἐπὶ θαλάσσης*. Οὐ μόνον δὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιβαινόντων αὐτῶν ἦτο πολὺ καὶ μαχιμώτατον, ἀλλὰ καὶ ἄριστα ἔφερεν ὅπλα καὶ μέγαν ἀριθμὸν μεγάλων λίθων, βαλλομένων ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν πύργων. Πρὸς τοιοῦτον δὲ ὄγκον καὶ βάρος τῶν σκαφῶν καὶ τελειότατον ὁπλισμὸν μόνον ἀντισήκωμα εἶχον αἱ τριήρεις τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ τὸν μείζονα ἀριθμὸν καὶ τὴν ταχυπλοΐαν αὐτῶν καὶ εὐστροφίαν. Ἀλλ' ὅμως ὁ ἀγὼν ἦτο ἄνισος διά τε τὰ προτερήματα τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ τὸ αἰφνίδιον τοῦ ἐπίπλου.

Βλέπων δὲ τὸ κρίσιμον τοῦ ἀγῶνος ὁ Φιλανθρωπηνὸς ἀνέπτυξε δραστηριότητα θαυμασμοῦ ἀξίαν. Ἡ ναυαρχὶς ἧς ἐπέβαινε, φέρουσα τὰ βασιλικὰ σήματα, ἔπλεεν ἀκαταπόνητος ἀπὸ κέρατος εἰς κέρας, ἐνθαρρύνουσα τοὺς μαχομένους, κύπτοντας ὑπὸ τὰ τοξεύματα καὶ

τοὺς λίθους τῶν Φράγκων καὶ σφαττομένους ὑπὸ τῶν πολεμίων μαχαιρῶν, ὅτε μετ' οὐ πολὺ ἡ ναυμαχία μετεβλήθη εἰς πεζομαχίαν ἐκ τοῦ σύνεγγυς. Διὸ κατὰ τῆς ναυαρχίδος ἐστράφη κυρίως ἐν τῷ μακρῷ ἀγῶνι ἡ προσοχὴ τῶν Βενετῶν, καὶ ὁ Φιλανθρωπηνὸς ἔπεσε τραυματίας, πληγεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν ἀκίδων καὶ μαχαιρῶν. Ἤδη δὲ ἡ θάλασσα εἶχε φοινιχθῆ ὑπὸ τῶν αἱμάτων, πολλοὶ δὲ τῶν βασιλικῶν κατάπονοι ἐξώθουν τὰς ἰδίας νῆας πρὸς τὴν γῆν, εἰς ἣν ἀπεπήδων πρὸς σωτηρίαν, καὶ ὁ βενετικὸς στόλος ἐφάνη ἀπάγων αὐτὴν τὴν ναυαρχίδα μετὰ τοῦ ναυάρχου καὶ τῶν προκρίτων τοῦ στόλου, ὅτε τὰ τῆς μάχης ἔλαβον αἴφνης ἄλλην τροπήν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ
ΕΙΚΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ
ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

Ἡ ναυμαχία ἐπολεμεῖτο οὐ μακρὰν τῆς παραλίας τῆς Δημητριάδος. Ἐπ' αὐτῆς δ' εὑρίσκετο ὁ παρὰ τὰς Νέας Πάτρας ἡττηθεὶς Ἰωάννης Παλαιολόγος μετὰ τοῦ διασωθέντος μέρους τῆς στρατιᾶς, παρακολουθῶν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος τὰ συμβαίνοντα. Ἀλλὰ δὲν ἔμενεν ἀργὸς θεατὴς τῆς ναυμαχίας, παρεθάρρυνε δὲ καὶ ὑπεστήριζε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν τοὺς ἐπὶ τοῦ στόλου μαχομένους τοῦτο μὲν διὰ φωνῶν καὶ παντοίων παρακελεύσεων, τοῦτο δὲ διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν καταπεπονημένων καὶ τῶν τραυματιῶν καὶ διὰ παντὸς ἄλλου δυνατοῦ τρόπου βοηθείας. Ὅτε δὲ οἱ ἐπὶ τῆς γῆς εἶδον τὸν ἔσχατον κίνδυνον τοῦ στόλου, οὗ ἡ ἧττα, ἐπερχομένη μετὰ τὴν τῶν Νέων Πατρῶν, διεκύβευε τὰ πάντα, ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος,

ἀποπηδήσας τοῦ ἵππου καὶ ῥίψας τὰ σήματα τῆς ἀρχῆς, ἐπάσατο κόνιν κατὰ τῆς κεφαλῆς καὶ ἐξέπεμψε στεναγμοὺς βυθίους. Ἀλλὰ δὲν ἦτο ὥρα θρήνων· ἦτο ἀνάγκη ἐσπευσμένης συνδρομῆς. Διὸ ἀνανήψας ἔδωκεν ἐν τάχει τὰς ἀναγκαίας διαταγάς, ἔστειλε νέας ἐπικουρίας, ἀνεβίβασεν ὅσους εἶχε τοξότας, σφενδονήτας καὶ ἀκοντιστὰς ἐπὶ τὰς εἰς τὰ παράλια ἐκβρασθείσας κενὰς νῆας, ὥπλισε καὶ αὐτὰς τὰς ἁλιάδας τῶν παραλίων τοῦ Παγασητικοῦ. Αἱ δὲ ταχεῖαι αὗται ἐπικουρίαι καὶ τὸ νέον θάρρος, ὅπερ ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς ἀπεγνωσμένους αἱ παρορμήσεις τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ἐσχάτης ὥρας, ἤγαγον τέλος μετὰ βαρὺν νέον ἀγῶνα περὶ δείλην ὀψίαν εἰς τὴν ποθητὴν νίκην.

Οἱ νικηταὶ μετεβλήθησαν εἰς ἡττημένους, οἱ διῶκται εἰς διωκομένους, καὶ πλὴν δύο νηῶν, αἵτινες κατώρθωσαν νἀποδράσωσι, πᾶς ὁ ἐπίλοιπος βενετικὸς στόλος περιέπεσεν εἰς τοὺς νικητάς. Τροπαιοῦχοι δ' ἐνέκλεισαν οἱ ἀνελπίστως νικήσαντες δεσμίους ἐντὸς τῶν ἰδίων ἑκάστους τριήρων τοὺς δειλαίους, ὅσοι δὲν ἐσφάγησαν ἢ δὲν ἀπεπνίγησαν ἐν τῇ κρατερᾷ ναυμαχίᾳ, καὶ ἔστειλαν αὐτοὺς ἀργότερον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. Καὶ μεταξὺ μὲν τῶν πεσόντων ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ἦσαν δύο τῶν Οὐηρωνείων Δαλλεκάρτσερη καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς, ἐζωγρήθησαν δὲ ἄλλοι τε τῶν Βενετῶν εὐπατριδῶν καὶ ὁ ναύαρχος Φίλιππος Σανοῦδος.

Χαρὰ διεδέχθη ἐν τῷ στρατοπέδῳ τὴν λύπην καὶ τὸν ἀπελπισμόν, καὶ μόνος ἀπαρηγόρητος ἐπὶ τῷ πρὸ τῶν Νέων Πατρῶν κατὰ γῆν δεινῷ ἀτυχήματι ἐξηκολούθει μένων ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος. Προλαμβάνων δὲ ἴσως τὴν ὀργὴν τοῦ αὐτοκράτορος, κατέθηκεν ἣν περιεβάλλετο ἀρχὴν τοῦ δεσπότου, ἀπέδωκε τὰς κτήσεις, ἃς εἶχε λάβει πρότερον παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ, ἐν αἷς ἡ Λέσβος καὶ ἡ Ῥόδος, καὶ ἀπέθανεν ἀδόξως ἰδιωτεύων.

ιγ'

Τὰ κατὰ τὴν Εὔβοιαν καὶ ὁ Λικάριος.

Εἴδομεν τοὺς ἐξ Οὐηρώνης τριτημορίους τῆς Εὐβοίας Δαλλεκάρτσερη ἤδη ἀπὸ τοῦ 1216 ἀναγνωρίσαντας τὴν ἐπὶ τῆς νήσου ἐπικυριαρχίαν τῆς βενετικῆς πολιτείας. Παρηκολουθήσαμεν δὲ καὶ τοὺς

ἐν Εὐβοίᾳ μακροὺς ἀγῶνας μεταξὺ τῶν τριτημορίων, συμμαχούντων μετὰ τῆς Βενετίας ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου ἐξ ἑτέρου, ἀπολήξαντας τῷ 1262 εἰς εἰρήνην τῶν δυναστῶν τῆς Εὐβοίας μετὰ τοῦ Γάλλου ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας. Ἡ εἰρήνη δὲ αὕτη κατέστησε δυνατὴν εἰς τοὺς Δαλλεκάρτσερη τὴν θαρραλεωτέραν ἐξακολούθησιν τῆς διὰ πειρατικῶν σκαφῶν δῃώσεως τῶν ἑλληνικῶν παραλίων, ἐξ ἧς οὐ μικρὸν συνεσώρευον πλοῦτον εἰς τὰς πυργοβάρεις αὐτῶν. Ἡ δὲ μετ᾽ ἰσχυρῶν δυναστικῶν οἴκων κηδεστία καὶ ἡ προστασία τῆς Βενετίας, ἥτις ἀπὸ τοῦ 1216 ἔστελλε τακτικῶς ἰδίους βαΐλους ἑδρεύοντας ἐν Χαλκίδι, διετήρει καὶ ηὔξανε τὴν δύναμιν τῶν τριτημορίων ἐν τῇ οὕτως ὁσημέραι μᾶλλον ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου ἀποξενουμένῃ νήσῳ.

Οὕτως εἶχον τὰ κατὰ τὴν Εὔβοιαν, ὅτε γεγονὸς αἰφνίδιον ἤρχισε κλονοῦν τὴν ἐπὶ τῆς νήσου ξένην κυριαρχίαν. Τῶν Εὐβοέων Φράγκων πειρατῶν, ὧν κυριώτατον ὁρμητήριον ἦτο ἡ Κάρυστος, ὀνομαστότατος καὶ φοβερώτατος εἶχεν ἀποβῆ ὁ ἐξ ἀρχαίου οἴκου τῆς Βικεντίας ἐν Ἰταλίᾳ καταγόμενος Λικάριος, ὅστις ἀπὸ μακρῶν ἤδη ἐτῶν διέτριβεν ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει. Περιελθὼν δ᾽ εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Δαλλεκάρτσερη ἕνεκα κρυφίου γάμου μετὰ τῆς χήρας Φελίζας, ἀδελφῆς τοῦ τριτημορίου Γουλιέλμου Β', τὸ μὲν πρῶτον ἔφυγεν, ἔπειτα δέ, συνδιαλλαγεὶς πως πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς τῆς γυναικός, ἐδέχθη τὸν περιορισμὸν αὐτοῦ ἔν τινι ἐρύματι ἐγγὺς τῆς Καρύστου, ταῖς Ἀνεμοπύλαις. Ἀλλ᾽ οἱ τριτημόριοι ἠπατῶντο, νομίζοντες, ὅτι ὁ Λικάριος ἔμελλε νὰ ζήσῃ τὸ ἑξῆς βίον ἀπράγμονα. Ἀπ᾽ ἐναντίας δ᾽ ὁ γυναικάδελφος αὐτῶν ὠχύρωσε μὲν τὰς Ἀνεμοπύλας δίκην φρουρίου, προσεταιρισθεὶς δὲ πολυπληθεῖς ἄνδρας, ἐθεώρησε συμφέρον νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ὅτε μάλιστα ἡ βενετικὴ πολιτεία ὡμολόγησε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1265 συνθήκην εἰρήνης μετὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀνεγνώρισε τὴν ἐπὶ τῆς Εὐβοίας βυζαντιακὴν κυριαρχίαν, περὶ ἑνὸς μόνου μεριμνῶσα, τῆς συντηρήσεως τῆς ἐν τῇ νήσῳ ἀποικίας αὐτῆς.

Ἡ δὲ παρουσιαζομένη εἰς τοὺς Βυζαντίνους εὐκαιρία πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Εὐβοίας ἦτο καταλληλοτάτη, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ προθύμως προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ τὸν Βικεντῖνον τυχοδιώκτην. Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Λικαρίου εἰς τὸν ναύαρχον Ἀλέξιον Φιλανθρωπηνὸν παράδοσις τῶν Ἀνεμοπυλῶν ἔγεινεν ἀφετηρία πρὸς ἔναρξιν ἐπεμβάσεως καὶ ἐπεκτάσεως τῶν Βυζαντίνων ἐν συμπράξει μετὰ τοῦ Λικαρίου.

Οὕτω δ' εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε μετὰ τὴν παρέλευσιν ἱκανῶν ἐτῶν ἐπῆλθεν ὁ πρὸς Ἰωάννην τὸν Ἄγγελον πόλεμος ὁ ἀπολήξας εἰς τὴν κατὰ θάλασσαν νίκην τῶν βασιλικῶν. Ἡ δὲ παρὰ τὴν Δημητριάδα ἧττα ἐκείνη τῶν Βενετῶν τῆς Εὐβοίας ἐνεθάρρυνε τὸν Φιλανθρωπηνόν, ὅπως μετὰ τοῦ Λικαρίου, ἀναδειχθέντος ἀντιναυάρχου ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, ἐπιδιώξῃ δραστηριώτερον ἀπὸ τοῦ Ὠρεοῦ ὡς ὁρμητηρίου τὴν ἀνάκτησιν τῆς Εὐβοίας. Καὶ πράγματι τὸ ἐπιὸν ἔτος 1276 μετὰ μακρὰν πολιορκίαν κατωρθώθη ἡ ἅλωσις τοῦ ἄστεως καὶ τῆς ὀχυρᾶς ἀκροπόλεως τῆς Καρύστου, ἣν κατεῖχεν ὁ Βουργούνδιος ἱππότης Ὄθων de Cicon. Ἀντημείφθη δὲ ὁ Λικάριος ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἀνδραγαθίᾳ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀναθέσεως συμπάσης τῆς Εὐβοίας καὶ τοῦ γάμου μετὰ πολυφέρνου Ἑλληνίδος ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς μετὰ διακοσίων ἱπποτῶν ἐξυπηρετήσεως τοῦ Βυζαντίου.

Μετὰ δὲ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Καρύστου κατέλαβεν ὁ Λικάριος διάφορα μικρότερα φρούρια τῆς νήσου, καὶ ἔπειτα ἐπελήφθη τῆς διὰ τοῦ πειρατικοῦ αὐτοῦ στόλου καταπολεμήσεως τῶν Φράγκων δυναστῶν τοῦ Αἰγαίου. Αἱ Κυκλάδες ᾐσθάνθησαν τότε τὴν βαρεῖαν δύναμιν τοῦ Λικαρίου· ἀλλὰ κυρίως εὐτυχὴς ὑπῆρξεν οὗτος ἐν τῇ βορείῳ θαλάσσῃ, κυριεύσας τὴν Σκόπελον καὶ ἀποσπάσας τὴν Λῆμνον ἀπὸ τοῦ κατέχοντος αὐτὴν ἰταλικοῦ οἴκου τῶν Ναβιγκαγιόζων.

Ἐνισχυθεὶς δ' οὕτως ὁ Λικάριος, ἀπεφάσισε νὰ τολμήσῃ τῷ 1278 τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον αὐτῆς τῆς Χαλκίδος, ἐν ᾗ ἥδρευεν ὁ βαΐλος τῆς Βενετίας Νικόλαος Μοροζίνης. Ἀλλ' ὁ δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν καὶ σύμμαχος τῶν Φράγκων τῆς Εὐβοίας Ἰωάννης Δελαρός, ὁ νικητὴς τῶν Νέων Πατρῶν, ὅςτις ἐτύγχανε τότε διατρίβων ἐν Χαλκίδι, ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ Λικαρίου, ἄγων σὺν τοῖς ἄλλοις Σικελοὺς καὶ Καταλωνίους μισθοφόρους, παλαιμάχους τοῦ Μαμφρέδου. Συγκρουσθεισῶν δὲ τῶν δύο ἀντιμάχων στρατιῶν παρὰ τὸν σημερινὸν Βατῶντα, ἐνίκησεν ἐπιφανῶς ὁ Λικάριος, ὅςτις ἐζώγρησε καὶ αὐτὸν τὸν δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν ᾧ δὲ μετὰ τὴν μάχην ταύτην οἱ ἀμύντορες τῆς Χαλκίδος διέκειντο ἐν δικαίᾳ ταραχῇ καὶ ἀπογνώσει, καὶ πάντες ἐφοβοῦντο τὴν ἄμεσον κατὰ τῆς πόλεως ἐπιδρομὴν τοῦ Λικαρίου, οὗτος παραδόξως δὲν ἔσπευσεν, ὡς ἀνεμένετο, εἰς ἄμεσον συντέλεσιν τοῦ ἔργου. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ σπεύσας ἐκ Ναυπλίου κατὰ γῆν ὁ ἐξάδελφος τοῦ δουκὸς Ἰωάννου Ἰάκωβος Δελαρός, ὁ δυνάστης τῆς Βελιγοστῆς, ἐνίσχυσε

τὴν κινδυνεύουσαν Χαλκίδα καὶ ἀπήμυνε μετὰ τοῦ θαυμασίαν δραστηριότητα καὶ ἐθελοθυσίαν ἐπιδείξαντος Βενετοῦ βαΐλου πάντα κίνδυνον. Ὁ δὲ Λικάριος, ἐγκαταλιπὼν τὸ σχέδιον τῆς ἐναντίον τῆς Χαλκίδος ἐπιθέσεως ἕνεκα τοῦ καὶ πάλιν ἀρξαμένου μεταξὺ τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλου πολέμου, ἠρκέσθη καταλαμβάνων ἀσημότερά τινα φρούρια τῆς Εὐβοίας καὶ ἄγων καὶ φέρων τὰ ἐν τῇ νήσῳ, ἐν ᾧ συγχρόνως ὁ στολίσκος αὐτοῦ ἐδῄου καὶ ὑπέτασσε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου εἰς τὴν βυζαντιακὴν ἀρχήν.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἀναθαρρήσας ὁ αὐτοκράτωρ ἐκ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἐπιτυχιῶν παρεσκεύασε τῷ 1278 νέαν στρατιὰν ὑπὸ τὸν μέγαν στρατοπεδάρχην Ἰωάννην Συναδηνὸν καὶ τὸν μέγαν κοντόσταυλον Μιχαὴλ Καβαλλάριον, ὄντα πάντως συγγενῆ τοῦ κατὰ τὸν ἐν ἔτει 1275 πόλεμον πεσόντος Ἀλεξίου Καβαλλαρίου. Ἀπέστειλε δὲ τοὺς ἄνδρας ἐναντίον τοῦ νόθου δεσπότου Ἰωάννου, ἀνανεώσαντος τὴν μετὰ τῶν Φράγκων τῆς Εὐβοίας συμμαχίαν. Συγκρουσθέντες δ' οἱ στρατηγοὶ τοῦ βασιλέως παρὰ τὰ Φάρσαλα πρὸς τὸν Ἰωάννην, ἀγωνισθέντ' ἀνδρικώτατα, ὑπέστησαν ἧτταν δεινήν. Καὶ ὁ μὲν Συναδηνὸς ἐζωγρήθη ἐν τῇ μάχῃ, ὁ δὲ Καβαλλάριος, διωκόμενος ὑπὸ τῶν μετὰ τοῦ δεσπότου τασσομένων Ἰταλῶν, κατώρθωσε μὲν νὰ ἐκφύγῃ πρὸς ὥραν, ἀλλά, προσκρούσαντος τοῦ ἵππου αὐτοῦ ἐπί τινος δένδρου, ἀπεσφάγη, καί, τραυματισθεὶς θανασίμως, ἤχθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἀπαλλαγεὶς δ' ὁ Ἰωάννης τῶν ἐχθρῶν, ἤρξατο εἰςβάλλων εἰς τὸ βυζαντιακὸν ἔδαφος μέχρι τῆς Μακεδονίας.

Τὸν δὲ Καβαλλάριον διεδέχθη ὡς μέγας κοντόσταυλος, μεγάλων τυγχάνων τιμῶν ἐπὶ ταῖς νίκαις αὐτοῦ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ Λικάριος, ὅστις καὶ εἰς μέγαν δοῦκα, ἤτοι ναύαρχον, προήχθη μετ' οὐ πολύ, θανόντος τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ. Ὑπὸ πάντων δ' εὐφημούμενος καὶ βασιλικῆς ἀξιωθεὶς ὑπὸ τοῦ Παλαιολόγου δεξιώσεως, ἤγαγεν ὁ Λικάριος εἰς τὴν βασιλεύουσαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοὺς ἐπιφανεῖς αἰχμαλώτους τῆς παρὰ τὸν Βατῶντα τῆς Εὐβοίας μάχης. Τούτων ὁ μὲν Γυιβέρτος Δαλλεκάρτσερη, μὴ δυνηθείς, καθ' ἃ λέγεται, νἀνθέξῃ εἰς τὸν ἐξευτελισμὸν ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ βασιλείων τυγχάνοντος τιμῶν Λικαρίου, ἀπέθανε συντριβεὶς ὑπὸ τῆς ὀδύνης. Ὁ δὲ δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν Ἰωάννης Δελαρός, ἀξιοπρεπῶς ὑποστὰς τὸ κακόν, ἔτυχε τῆς συγγνώμης τοῦ αὐτοκράτορος, ὅςτις καὶ προςήνεγκεν εἰς αὐτὸν μίαν τῶν θυγατέρων ὡς νύμφην. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπέκρουσε τὸν γά-

μον, καθ' ἃ καὶ πρότερον, ὅτε προετάθη εἰς αὐτὸν ἡ θυγάτηρ τοῦ δεσπότου Ἰωάννου· μετά τινα δὲ χρόνον κατώρθωσε νἀπαλλαγῇ τῆς αἰχμαλωσίας, πληρώσας βαρέα λύτρα. Ἐπιστρέψας δ' εἰς Θήβας, τὴν ἕδραν τοῦ δεσποτάτου, ἀπέθανε μετ' οὐ πολὺ τῷ 1280 ἐκ τῆς τυραννούσης αὐτὸν ποδάγρας. Διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὡς δοὺξ ὁ ἀδελφὸς καὶ τέως δυνάστης Λεβαδείας Γουλιέλμος Α' ὁ σύζυγος Εἰρήνης Ἀγγελίνης τῆς θυγατρὸς τοῦ δεσπότου τῶν Νέων Πατρῶν Ἰωάννου.

ιδ'

Ἀνατολικὴ καὶ δυτικὴ ἐκκλησία.

«Πρὸς τιμὴν τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ χάριν ἀπελευθερώσεως τῆς Ἁγίας γῆς» ἐστέφθη ὁ πρῶτος Λατῖνος αὐτοκράτωρ διὰ τοῦ διαδήματος τοῦ Κωνσταντίνου, καθ' ἃ ἔγραψε τῷ 1204 πρὸς τὸν πάπαν Ἰννοκέντιον Γ'. Ἀλλὰ γινώσκομεν ἤδη, ὅτι ἡ ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν τροπὴ τῆς τετάρτης σταυροφορίας εἶχε πολιτικὰς τὰς ἀφορμὰς καὶ οὐδεμίαν εἶχε σχέσιν πρὸς τὰ ἰδεώδη τῆς ἐκκλησίας. Οὐχ ἧττον εἶνε φανερόν, ὅτι ὡς ἐκ τοῦ μεταξὺ τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς διὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος ἐπελθόντος διχασμοῦ οἱ πάπαι εἶχον συμπράξει ὁπωσδήποτε ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὰς παρὰ τῶν Ἑσπερίων ἐπιχειρηθείσας ἐναντίον τῆς Ἀνατολῆς κατακτητικὰς ἀποπείρας, αἵτινες εἶχον ἀπολήξει εἰς τὴν ἅλωσιν τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Λατίνων.

Ἡ δ' ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πλείστων ὅσων μερῶν τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων καταλυθείσης βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας φραγκικὴ κυριαρχία ἔφερε τὴν λατινικὴν ἐκκλησίαν εἰς ἀμεσωτέραν σχέσιν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐγέννα ἐν Ῥώμῃ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον περὶ συντηρήσεως τῆς ἀρχῆς τῶν Φράγκων. Τὸν στενὸν δὲ τοῦτον σύνδεσμον μεταξὺ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀλλοφύλων κατακτητῶν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν εἶχε συμφέρον νὰ διασπάσῃ ἡ ἑλληνικὴ ἐκείνη ἀρχή, ἥτις ἀμεσώτερον πάσης ἄλλης εἶχε κληρονομήσει παρὰ τῆς πεσούσης βυζαντιακῆς βασιλείας τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἑλληνικῶν δικαίων· αὕτη δὲ ἦτο ἡ ἐν Νικαίᾳ αὐτοκρατορία. Πράγματι δὲ αὕτη διεῖδεν ἐναργῶς, ὅτι παρίστατο ἀνάγκη προσπελάσεως πρὸς τὴν Ῥώμην χάριν διασπάσεως τῆς ὑπαρχούσης κοινοπραγίας μεταξὺ τῆς καθο-

λικῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις δυναστικῶν οἴκων τῆς Ἑσπερίας καὶ χάριν ἐπικουφίσεως τῶν δεινῶν, ἅτινα ὑφίσταντο οἱ ὑπὸ τοὺς Λατίνους ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ἐκ νέου ἕνωσις τῶν ἐκκλησιῶν ἐπιτυγχανομένη θὰ ἐγκατέλειπε κατὰ μέγα μέρος εἰς ἑαυτοὺς τοὺς ἐκ τῆς ξένης δυνάστας καὶ θὰ διηυκόλυνε τὴν καταπολέμησιν αὐτῶν.

Ἐντεῦθεν προῆλθε τὸ ἑνωτικὸν πρόγραμμα τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Νικαίας, οἵτινες, ἐργαζόμενοι χάριν τῆς παλινορθώσεως καὶ τῆς ἐκ νέου ὑπὸ μίαν ἀρχὴν ἑνώσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐθεώρησαν ἐπιβεβλημένην τὴν μετὰ τῆς ἐκκλησίας τῆς Δύσεως συνδιαλλαγήν. Ἀλλά, πρόθυμοι ὄντες εἰς τὰς δυνατὰς ὑποχωρήσεις, δὲν ἦσαν διατεθειμένοι καὶ νὰ κλίνωσι δουλικῶς τὸν αὐχένα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν παπῶν. Καὶ ὁ μὲν Θεόδωρος Λάσκαρις Α' προετίθετο νὰ συγκαλέσῃ ἐν Νικαίᾳ σύνοδον τῶν πατριαρχῶν τῆς ὀρθοδοξίας χάριν ἀποστολῆς πρέσβεων εἰς τὴν Ῥώμην πρὸς τὸν πάπαν Ὀνώριον Γ'. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἀπέτυχεν ἕνεκεν ἀντιπράξεων, καθ' ἃ φαίνεται, ἐν αὐτῇ τῇ Ἀνατολῇ. Ἐκ σωζομένης τοὐλάχιστον ἐπιστολῆς Ἰωάννου τοῦ μητροπολίτου τῆς Ναυπάκτου, ἥτις ὑπέκειτο εἰς τὸν δεσπότην Θεόδωρον τὸν Ἄγγελον, ἀποδεικνύεται, ὅτι ὑπῆρχον οἱ πρὸ πάσης τοιαύτης ἐνεργείας ἀπαιτοῦντες τὴν διάλυσιν τῆς κηδεστίας τοῦ Λασκάρεως μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει λατινικῆς δυναστείας. Αἱ δὲ διαπραγματεύσεις τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας μετὰ τῆς Ῥώμης ἤρχισαν πράγματι ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Βατάτζη· ἀλλ' εἴδομεν αὐτὰς διαλυθείσας ἕνεκα τῶν ὑπερβολικῶν ἀξιώσεων τοῦ πάπα Γρηγορίου Θ', ἃς ἀπέκρουσεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐκεῖνος. Κυριώτατον δ' αἴτιον τῆς ἀποτυχίας πάσης συνδιαλλαγῆς ὑπῆρξεν αὐτὴ ἡ πολιτεία τοῦ πάπα Γρηγορίου, οὐ μόνον ὑπὸ ἐκκλησιαστικὴν ἔποψιν ἐμμένοντος εἰς τὴν τελείαν καθυπόταξιν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ πολιτικῶς ἀξιοῦντος τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐν Βυζαντίῳ λατινικῆς κυριαρχίας, ἥτις δὲν συνεβιβάζετο πρὸς τὸ περὶ καθόδου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρόγραμμα τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Νικαίας. Οὐ μικρὸν δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀποτυχίαν τῶν μετὰ τοῦ Βατάτζη διαπραγματεύσεων ἐπί τε τοῦ πάπα Γρηγορίου καὶ ἀργότερον ἐπὶ τοῦ Ἰννοκεντίου Δ' (1243-1254) ἡ ἐξ ἔχθρας πρὸς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν τῶν παπῶν ἀντίπραξις τοῦ συμμάχου καὶ πενθεροῦ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Φρειδερίκου Β'.

Ο ΠΑΠΑΣ ΙΝΝΟΚΕΝΤΙΟΣ Γ'

ΕΚ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΡΑΦΑΗΛ

Ἀλλά, θανόντος τοῦ Φρειδερίκου τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1250, ἐπανελήφθησαν αἱ διαπρεσβεύσεις. Προέβη μάλιστα ὁ Βατάτζης διὰ τῶν πρὸς τὸν πάπαν Ἰννοκέντιον σταλέντων ἀρχιεπισκόπων Κυζίκου καὶ Σάρδεων εἰς τὰς μεγίστας τῶν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης ὑποχωρήσεων, εἰς ὅσας ποτὲ εἶχον συγκατανεύσει οἱ Βυζαντῖνοι. Καὶ δὴ ἀπεδέχετο μετά τινων περιορισμῶν οὐ μόνον τὴν καθυπόταξιν τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πάπα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἀναγνώρισιν τῶν πρωτείων αὐτοῦ ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τὴν εἰς τὰ δίπτυχα ἐγγραφήν. Μόνον δ' ἐν τῷ δογματικῷ ζητήματι τοῦ filioque οὐδεμία ἐγίνετο ὑποχώρησις.

Ἀλλὰ σκοπὸς τῶν συνδιαλλακτικῶν τούτων ὑποχωρήσεων ἐξηκολούθει νὰ εἶνε ἡ ἐπάνοδος τοῦ πατριάρχου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀπελευθερουμένην ἀπὸ τῆς λατινοκρατίας. Καὶ εἰς τοῦτο δὲ τέλος ἐφάνη συγκατανεύων ὁ πάπας. Πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἀνάγκης νὰ εὕρῃ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀντιστήκωμα τῶν ἐν τῇ Δύσει περισπασμῶν τοῦ παπισμοῦ, μετέβαλε πρόγραμμα ὁ χθὲς καὶ πρώην ἀδιάλλακτος, καὶ ἐφάνη μὲν ἐγκαταλείπων τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἐν Βυζαντίῳ κοσμικῆς ἀρχῆς τῶν Φράγκων, ἀπεδέχθη δ' ἐν περιπτώσει καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Βατάτζη καθ' οἱονδήποτε τρόπον τὴν ἐγκατάστασιν καὶ τοῦ Ἕλληνος πατριάρχου ἐν αὐτῇ. Ἀλλ' ἀντιπροέτεινε νὰ ἐξακολουθήσῃ παραμένων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ὁ Λατῖνος πατριάρχης, ἔχων τὴν πνευματικὴν ἡγεσίαν τῶν τέως εἰς αὐτὸν ὑποκειμένων· εἰσηγεῖτο δῆλα δὴ τὴν ἐγκατάστασιν διπλοῦ πατριαρχείου.

Ἀλλ' ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἐξ Ἰταλίας ἀναχώρησιν τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Ἰωάννου Βατάτζη ἀπέθνησκεν ὁ Ἰννοκέντιος τὴν 7 Δεκεμβρίου τοῦ 1254, τεσσαράκοντα δὲ περίπου ἡμέρας πρότερον εἶχε προαποθάνει αὐτοῦ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας. Καὶ ὁ μὲν ἐπὶ τοῦ παπικοῦ θρόνου διάδοχος τοῦ Ἰννοκεντίου Ἀλέξανδρος Δ' (1254-1261) ἐνέμεινεν εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ προκατόχου. Ἀλλ' ὁ διαδεχθεὶς τὸν Βατάτζην Θεόδωρος Λάσκαρις Β' ἦτο θεολογικώτερος μᾶλλον ἢ πολιτικώτερος, καί, θέτων εἰς ἥττονα μοῖραν τὰς ἐκ τῆς ἑνώσεως πολιτικὰς ὠφελείας, εἴχετο πλειότερον τῆς θρησκευτικῆς ἀπόψεως τοῦ ζητήματος, ἥτις ἐδυσχέραινε τὴν συνδιαλλαγήν. Συνετέλει δ' εἰς τὴν ἐμμονὴν αὐτοῦ καὶ ἡ κατὰ μακρὸν ἐπελθοῦσα ἐνίσχυσις τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας, ἐλπιζούσης ἤδη, ὅτι ἐντὸς βραχέος χρόνου

ἠδύνατο νὰ εἶνε κατορθωτὴ ἡ ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄνευ τῆς ὑποστηρίξεως τῆς Ῥώμης.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ἐν Νικαίᾳ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ὡς ἐπίτροπος τοῦ Ἰωάννου Λασκάρεως, ὃν παρηγκώνισε μετ' οὐ πολύ. Ἀλλ' ὁ ἀνήρ, εἰς ὃν ἐπεφυλάσσετο ἡ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ πάλιν μετάθεσις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου, εὑρέθη, πρὶν ἢ παραστῇ ἡ ποθητὴ αὕτη ὥρα, ἀντιμέτωπος μεγάλων κινδύνων. Ἀντίπαλοι αὐτοῦ ἦσαν πλὴν τῆς ἑτοιμοθανάτου λατινικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου ἐν μὲν Ἀσίᾳ οἱ Τάταροι καὶ οἱ Πέρσαι, ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Ἄγγελος, ὃν καθίστανεν ἔτι μᾶλλον ἐπίφοβον ἡ σύμπραξις μετὰ τῶν γαμβρῶν αὐτοῦ Μαμφρέδου καὶ Βιλλαρδουίνου. Διὸ φαίνεται, ὅτι ἅμα τῇ ἀναλήψει τῆς ἀρχῆς ἔστειλεν ὁ Παλαιολόγος πρέσβεις εἰς Ῥώμην. Ἀλλ' ὁ πάπας Ἀλέξανδρος, μνησικακῶν διὰ τὰς ἀρνήσεις τοῦ Λασκάρεως ἢ ἐξ ἐλλείψεως πολιτικῆς ὀξυδερκείας ἐφάνη ἥκιστα διατεθειμένος νὰ προβῇ εἰς νέας διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Μιχαήλ. Ἐν τούτοις δὲ οὗτος μετ' οὐ μακρὸν χρόνον ἐνίκα μὲν τῷ 1259 παρὰ τὴν Πελαγονίαν, ἔνθα ἡττῶντο αἱ ἡνωμέναι δυνάμεις τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ καὶ τῶν Φράγκων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐζωγρεῖτο ὁ Βιλλαρδουῖνος, κατελάμβανε δὲ τῷ 1261 τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ τοῦ Στρατηγοπούλου. Ἡ παλινόρθωσις ἐπετεύχθη ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῶν παπῶν, ἄνευ τῆς ἑνώσεως, καὶ ὁ νικηφόρος ἀνορθωτὴς οὐδεμίαν εἶχεν ὑποχρέωσιν πρὸς τὴν Ῥώμην. Ὁποία ἔμελλε νὰ εἶνε ἡ πολιτεία αὐτοῦ ἐν τῷ ζητήματι τῷ ἐκκλησιαστικῷ ;

ιε'.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος καὶ ἡ ἕνωσις.

Πράγματι ὄνειρον εἶχεν ὑπάρξει ἡ διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων ἐπάνοδος τῆς ἐξορίστου βασιλείας τῆς Νικαίας εἰς τὴν πόλιν τοῦ Κωνσταντίνου. Πραγματωθέντος δὲ παραδόξως τοῦ ὀνείρου, πρόγραμμα τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ὑπῆρξεν ἡ συντέλεσις τῆς ἐθνικῆς ἑνώσεως διὰ τῆς καταπολεμήσεως τῶν Φράγκων ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ μετ' αὐτῶν συμπράττοντος Μιχαὴλ Ἀγγέλου. Οἱ ἐν Πελοποννήσῳ

ἀγῶνες, ἡ ἀρξαμένη ἀνάκτησις τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν Κυκλάδων, αἱ ἐν τῇ βενετοκρατουμένῃ Κρήτῃ ἐπαναστάσεις, ἡ κατ᾽ αὐτῶν τῶν Λουσινιανῶν τῆς Κύπρου κοινῇ μετὰ τῶν Γενουησίων μελετηθεῖσα τῷ 1263 ἐπίθεσις, περὶ ἧς μανθάνομεν ἔκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ, ταῦτα πάντα εἶνε συμπληρώματα τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, σταθμὸς πρὸς τὴν πανελλήνιον ἕνωσιν τὴν ἐπιδιωκομένην διὰ τοῦ προγράμματος τοῦ Παλαιολόγου..

Καὶ ἐν τούτοις, ἐν ᾧ ὁλοψύχως ὁ Μιχαὴλ ἦτο ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐθνικοῦ τούτου προγράμματος, περίεργον εἶνε, ὅτι οὐ μόνον ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχῃ ἐστραμμένην τὴν προσοχὴν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ καὶ ἐπιδιώκει τὴν ἕνωσιν παντὶ σθένει, παρ᾽ αὐτὴν τὴν γνώμην τοῦ πατριαρχείου καὶ ἀντιστρατευόμενος πρὸς αὐτὴν τὴν θέλησιν τοῦ ἔθνους. Καὶ τὸ μὲν πατριαρχεῖον κατορθόνει τέλος νὰ μεταστήσῃ εἰς ὁμοφωνίαν πρὸς ἑαυτόν, ἀναβιβάζων ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἄνδρα λατινόφρονα, κατὰ δὲ τῶν μὴ μεταπειθομένων ἐκ τοῦ κλήρου, τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ πλήθους προβαίνει εἰς διωγμοὺς ἀνηλεεῖς.

Τὴν δὲ τοιαύτην πολιτείαν, ἥτις εὑρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν προφανῆ πρὸς τὸ ἐθνικὸν αὐτοῦ πρόγραμμα, ἐξηγεῖ μόνον ὁ φόβος μὴ οἱ Ἑσπέριοι ἐπιχειρήσωσι καὶ πάλιν τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ τοιαύτη δ᾽ ἀνησυχία δὲν ἔπαυσε καὶ ὅτε ἡ σταυροφορία, ἣν ὑπεκίνει ὁ ἀνὰ τὴν Ἑσπερίαν περιφερόμενος τελευταῖος Λατῖνος αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος Β', ἐναυάγησε καὶ τέλος ἐξέλιπεν αὐτὸς ὁ ἀντίπαλος, θανὼν τῷ 1273. Πολὺ μᾶλλον αὐτοῦ ἐπίφοβος παρίστατο ὁ ἐκλεκτὸς τῶν παπῶν καὶ κηδεστὴς μὲν τοῦ ἐκπτώτου Βαλδουίνου Κάρολος ὁ Ἀνδηγαυός, κληρονόμος δὲ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀχαΐας δικαιωμάτων τῶν Βιλλαρδουίνων, οὗ ἡ προσοχὴ ἦτο προφανῶς ἐστραμμένη πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Καὶ τὸ μὲν μορμολύκειον ἐκεῖνο ὑπῆρξε τὸ ὠθῆσαν τὸν Παλαιολόγον εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου Δ', τῶν παπῶν Οὐρβανοῦ Δ' (1261-1264), Κλήμεντος Δ' (1265-1268), Γρηγορίου Ι' (1271-1276) καὶ τῶν μετ᾽ αὐτοὺς μέχρι καὶ τοῦ Νικολάου Γ' (1277-1280). Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης, μνήμων τῶν θυσιῶν, ἃς εἶχε καταβάλει πρὸς ματαίαν ὑποστήριξιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει λατινικῆς αὐτοκρατορίας, π[illegible] θύμως ἐπεδίωκε τὴν ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης [illegible] διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν πρωτείων τοῦ πάπα ἀναβίωσιν τῆς δυν[illegible]

κῆς ἐπικυριαρχίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Οὕτω δ' ἐν ᾧ ἐξ ἑνὸς **Κάρολος** ὁ Ἀνδηγαυὸς ἠξίου καὶ ἐπεδίωκε τὴν διὰ τῶν ὅπλων ἐκνίκησιν τοῦ Βυζαντίου, οἱ πάπαι ἐξ ἑτέρου ἠγωνίζοντο περὶ ἰδίας ἑαυτῶν ἐπικρατήσεως, ἔστω καὶ πνευματικῶς μόνον. Ὁ δὲ Παλαιολόγος, εὑρισκόμενος μεταξὺ τῆς σφύρας τοῦ Καρόλου καὶ τοῦ ἄκμονος τοῦ παπισμοῦ, προετίμησε τῆς ἐκ νέου ὑποδουλώσεως τοῦ Βυζαντίου τὴν ἄρσιν τοῦ σχίσματος πρὸς τὴν Ῥώμην.

Πατριάρχης οἷος ὁ Ἀρσένιος, ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος τὸν χαρακτῆρα πρὸς τὸν Μιχαὴλ καὶ ἄντικρυς ἀντιδιακείμενος πρὸς αὐτὸν, ἐλάχιστα θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπικουρήσῃ εἰς τὰ ἑνωτικὰ σχέδια τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀναλάβῃ μετ' αὐτοῦ τὴν ἀντιστράτευσιν πρὸς τὴν σθεναρὰν ἀντίστασιν τῶν ἀντιθέτων. Διὰ τοῦτο ἡ μετὰ τὴν ἕνεκα τῆς τυφλώσεως τοῦ Ἰωάννου Λασκάρεως ἐπελθοῦσαν ῥῆξιν καθαίρεσις τοῦ Ἀρσενίου τῷ 1267 διηυκόλυνε τὰς προθέσεις τοῦ αὐτοκράτορος. Πράγματι δὲ ὁ διάδοχος τοῦ Ἀρσενίου, ὁ ἐξ Ἀδριανουπόλεως μετατεθεὶς Γερμανὸς ὁ ἐπιλεγόμενος μὲν Λαζὸς, προσεπωνυμούμενος δὲ Μαρκούτζας, ἦτο πρόθυμος νὰ συνεργήσῃ εἰς τὸ ἔργον τῆς ἑνώσεως, βοηθῶν τὸν αὐτοκράτορα, οὗ εἶχεν ὑπάρξει διδάσκαλος ἐν τῇ νεότητι καὶ ἐξηκολούθει ὢν ἔμπιστος φίλος. Ἀλλ' ἡ πρὸς αὐτὸν δυσμένεια καὶ αἱ κατ' αὐτοῦ δολοπλοκίαι Ἰωσὴφ τοῦ ἡγουμένου τῆς ἐν Γαλησίῳ μονῆς καὶ πνευματικοῦ τοῦ βασιλέως ἠνάγκασαν μετὰ πατριαρχείαν τριῶν μόνων μηνῶν νὰ παραιτηθῇ. Ἀναβιβασθεὶς δ' ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὁ Ἰωσὴφ τὴν Ἰανουαρίου 1268, ἔσπευσε νὰ λύσῃ τὸν αὐτοκράτορα τοῦ κατ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ τυφλώσει τοῦ Λασκάρεως ἐπικρεμασθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀρσενίου ἀφορισμοῦ. Ἀλλ' οἱ συμπαθῶς ἔχοντες πρὸς τὸν ἐξόριστον Ἀρσένιον Ἀρσενιᾶται, οἵτινες δὲν ἦσαν ὀλίγοι, καὶ οἱ ἀποδοκιμάζοντες τὴν συγχώρησιν τοῦ Μιχαὴλ ἐξήγειραν τοιαύτην θύελλαν κατὰ τοῦ Ἰωσὴφ, ὥστε ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νἀπομακρύνῃ αὐτὸν τοῦ θρόνου, ἀποχωρήσαντα τέλος εἰς τὴν ἐν τῷ Γαλησίῳ ὄρει μονήν. Ἔπραξε δὲ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ τόσῳ μᾶλλον εὐχαρίστως, καθ' ὅσον ὁ Ἰωσὴφ ἦτο ἐναντίος τῆς ἑνώσεως καὶ ἠπείλει παραίτησιν ἐν περιπτώσει συνδιαλλαγῆς πρὸς τὴν Δύσιν ὑπὸ τοὺς ὅρους τοὺς ἤδη γενομένους δεκτοὺς ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ γαλλικοῦ Λουγδούνου (Lyon).

Πράγματι μετὰ τὰς προηγηθείσας ἐπὶ μακρὰ ἔτη διαπραγματεύσεις, ὧν ἡ τύχη εἶχεν ὑπάρξει ἐναλλάσσουσα καὶ ὄχι ἄσχετος πρὸς

τὰς ἑκάστοτε πολιτικὰς περιπετείας τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς, παπεύοντος ἤδη τοῦ Γρηγορίου Ι' αἱ συνεννοήσεις εἶχον προχωρήσει ἐπὶ τοσοῦτον τῷ 1274, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεδέχθη τὴν ἀποστολὴν πρεσβείας εἰς τὴν κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος συγκροτηθεῖσαν σύνοδον ἐν Λουγδούνῳ.

Καὶ αἱ μὲν ὑποχωρήσεις, εἰς ἃς εἶχον πεισθῆ ὅσοι τοῦ κλήρου ἀπεδέχοντο τὴν ἕνωσιν, περιελαμβάνοντο εἰς τοὺς τρεῖς ὅρους τοῦ *πρωτείου*, ἤτοι τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης ὡς πρωτεύοντος ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ, τοῦ *ἐκκλήτου*, ἤτοι τῆς εἰς τὸν πάπαν ἐφέσεως ἐν ζητήμασιν ἐκκλησιαστικοῖς, καὶ τοῦ *μνημοσύνου*, ἤτοι τῆς μνημονεύσεως τοῦ πάπα ἐπ' ἐκκλησίας. Ἀλλὰ πολὺ πλείονα ἦσαν ὅσα διεμήνυσεν εἰς τὸν πάπαν ὁ αὐτοκράτωρ διὰ τῶν ἀπεσταλμένων, ἐν οἷς καὶ ὁ πρώην πατριάρχης Γερμανὸς καὶ ὁ ἤδη γνωστὸς εἰς ἡμᾶς Γεώργιος Ἀκροπολίτης, τότε ὢν μέγας λογοθέτης. Καὶ δὴ οὐ μόνον ἀπεδέχθη ὁ Μιχαὴλ τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα ἄνευ τινὸς περιορισμοῦ καὶ ἐν πολὺ εὐρυτέρῳ μέτρῳ ἢ ὁ Βατάτζης ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰννοκεντίου Δ', ἀλλὰ καὶ ὡμολόγει ὡς ἀληθῆ τὴν ῥωμαϊκὴν πίστιν καὶ ἐν οἷς αὕτη διίστατο ἀπὸ τῆς τῶν ὀρθοδόξων, ἀποδεχόμενος τό τε filioque καὶ τὰ ἄζυμα. Προσεχώρει δῆλα δὴ εἰς ἁπάσας τὰς ἤδη ὑπὸ τοῦ πάπα Κλήμεντος τοῦ Δ' τῷ 1267 διατυπωθείσας ἀξιώσεις. Παρεκάλει δὲ μόνον ὁ αὐτοκράτωρ τὸν πάπαν Γρηγόριον ἐν τοῖς γράμμασι τοῖς ὑπογεγραμμένοις ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ πρεσβυτέρου τῶν ἐπιζώντων υἱῶν Ἀνδρονίκου, ὃν ἤδη πρὸ δύο ἐτῶν, τῷ 1272, εἶχε στέψει συμβασιλέα, ὅπως ἐν τῇ πράξει ἐπιτραπῇ ἡ τήρησις τοῦ συμβόλου καὶ ἡ τέλεσις τῶν ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ διαφερόντων νομίμων κατὰ τἀνέκαθεν κρατοῦντα παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις, καθ' ὅσον ταῦτα δὲν ἐθεωροῦντο προσκρούοντα εἰς τοὺς κανόνας.

Μετὰ δὲ τὰς διαπρεσβεύσεις ταύτας οὐδὲν ἐφαίνετο πλέον τὸ διαχωρίζον τὰς δύο ἐκκλησίας, καὶ ἡ ἕνωσις ἀνεκηρύχθη τῇ 6 Ἰουλίου 1274 ἐν τῇ τετάρτῃ συνεδρίᾳ τῆς ἐν Λουγδούνῳ συνόδου, ἀφ' οὗ ἤδη τὴν προτεραίαν εἶχον ἀναγνωσθῆ ἑλληνιστί τε καὶ λατινιστὶ ὅ τε Ἀπόστολος καὶ τὸ Εὐαγγέλιον. Συνυπηκούετο δὲ μετὰ τῆς ἄρσεως τοῦ σχίσματος καὶ ἡ ἐκπλήρωσις ἄλλης ὑποσχέσεως τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, καθ' ἣν, ἐπιτυγχανομένης τῆς ἑνώσεως, δι' ἧς ἔμελλε νἀπαλλαγῇ τῶν ἀπὸ τῆς Ἑσπερίας κινδύνων, θὰ συμμετεῖχε νέας ἐπὶ τοὺς ἀπίστους σταυροφορίας.

Καὶ ὁ μὲν πάπας Γρηγόριος ἠδύνατο νὰ χαίρῃ καὶ καυχᾶται ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ὡς ἀποκαταστήσας τὴν εἰρήνην τῶν ἀπὸ μακροῦ ἐσχισμένων ἐκκλησιῶν. Ἀλλ' οὐχ ἧττον εὗρε τὸ κατ' ἀρχὰς οὐ μικρὰς δυσχερείας πρὸς συντέλεσιν καὶ τῆς συμπαρομαρτούσης εἰς τὴν ἕνωσιν κοσμικῆς εἰρήνης ἐκ μέρους τῆς Βενετίας, ἀλλ' ἰδίως Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Φιλίππου, τοῦ υἱοῦ τοῦ τελευταίου Λατίνου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοῦ δὲ Παλαιολόγου ἡ θέσις ἦτο πολὺ δυσχερεστέρα ἐν Βυζαντίῳ μετὰ τὰς δοθείσας ἐν Λουγδούνῳ πανηγυρικὰς ὑποσχέσεις. Μεγάλη μερὶς τοῦ ἔθνους ἐξηκολούθει ἀντιστρατευομένη εἰς τὴν ἕνωσιν. Καὶ ἐδέησε μὲν ἅμα τῇ ἐκ Γαλλίας ἐπιστροφῇ τῶν πρέσβεων, μεθ' ὧν συναπῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ πάπα ὁ ἡγούμενος τῆς ἐν τῷ Κασσίνῳ ὄρει μονῆς, νὰ τελεσθῇ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν ἀνακτόρων τῇ 26 Ἰανουαρίου 1275 λειτουργία, ἐν ᾗ, καθ' ἃ ἐν Λουγδούνῳ, ἀνεγνώσθησαν ἑλληνιστὶ τε καὶ λατινιστὶ ὁ Ἀπόστολος καὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἐμνημονεύθη τὸ ὄνομα τοῦ Γρηγορίου Ι'. Ἀλλ' ἡ ἀντίδρασις ἐξηκολούθει σθεναρὰ, προεξάρχοντος αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου Ἰωσὴφ, ὅστις καὶ κατεσπάσθη τέλος ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου.

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΕΚΚΟΣ

Περιῆλθε δ' ἡ πατριαρχεία εἰς ἄνδρα λόγιον μὲν καὶ διακεκριμένον, γνωστὸν δὲ ὡς ἑνωτικόν, τὸν χαρτοφύλακα τοῦ πατριαρχείου Ἰωάννην Βέκκον. Τοῦτον γινώσκομεν ἤδη ὡς ἕνα τῶν πρέσβεων τῶν σταλέντων τῷ 1270 εἰς Τύνιδα πρὸς τὸν ἑτοιμοθάνατον Λουδοβῖκον τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας. Χειροτονηθεὶς δ' ὁ Ἰωάννης ΙΑ' τῇ 2 Ἰουνίου 1275 οἰκουμενικὸς πατριάρχης, διετέλεσε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς πατριαρχείας αὐτοῦ ὁ κυριώτατος συνεργὸς τοῦ αὐτοκράτορος ἔν τε τῷ ζητήματι τῆς ἑνώσεως καὶ ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ διωγμοῦ τῶν ἀντιφρονούντων.

ις'.

Ὁ διωγμὸς τῶν ζηλωτῶν.

Μακραὶ συζητήσεις καὶ δεινὸς ἀγὼν εἶχον προηγηθῆ ἐν Βυζαντίῳ τῆς καθομολογήσεως τῆς ἑνώσεως. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀντέτασσε τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας εἰς τοὺς ἀντιφρονοῦντας, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἐξ ἀνάγκης στέργοντες τὴν ἕνωσιν δὲν συνεφώνουν περὶ τὸν βαθμὸν τῶν δυνατῶν ὑποχωρήσεων. Δὶς δ' ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἐδέησε νὰ γείνη πατριαρχικὴ μεταβολή, ὅπως ὁ ἀρχηγὸς τῆς πολιτείας ἔχῃ συμπράκτορα ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν δεδογμένων καὶ ὑπεσχημένων τὸν ἡγεμόνα τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνάρρησις τοῦ Βέκκου δὲν ἤρκεσε νὰ συμπλησιάσῃ τὰ διεστῶτα καὶ διαλλάξῃ τοὺς ἀδιαλλάκτους. Μετ' οὐ πολὺ δὲ κατεφάνη ὁπόσον δίκαιον εἶχε κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐν Λουγδούνῳ καθομολογήσεως τῆς ἑνώσεως ὁ μέγας οἰκονόμος Θεόδωρος Ξιφιλῖνος, ὅςτις, θέλων νἀποτρέψῃ τὸν βασιλέα ἀπὸ τῶν μελετωμένων, προςελιπάρει αὐτόν, ἀπτόμενος τῶν γονάτων, ὅπως μὴ χάριν ἀναχαιτίσεως ἀλλοτρίου πολέμου προκαλέσῃ ἴδιον ἐμφύλιον πόλεμον.

Ὁ γηραιὸς Ξιφιλῖνος δὲν εἶχεν ἄδικον, ὡς ἀπέδειξαν τὰ πράγματα μετ' οὐ πολύ. Ἡ ἀντίθεσις τῶν ἑνωτικῶν καὶ τῶν ζηλωτῶν τῆς ὀρθοδοξίας δὲν περιωρίζετο εἰς ἁπλᾶς συζητήσεις διὰ λόγων καὶ συγγραφῶν. Βαθὺ μῖσος τῶν ἀντιπάλων ἤρχισε διασαλεῦον τὴν εἰρήνην τῆς πολιτείας· καὶ αὐτῶν δὲ τῶν βασιλικῶν ἀνακτόρων οἱ τοῖχοι ἐνέκλειον τὴν διχογνωμίαν, τῶν ἐμμενόντων εἰς τὸ σχίσμα τῆς ὀρθοδοξίας ἀντιπροςωπευομένων ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀδελφῆς τοῦ αὐτοκράτορος Εὐλογίας.

Ὁ Παλαιολόγος, στερρῶς ἐμμένων εἰς τὰ δεδογμένα, χάριν ἀποτροπῆς τῶν ἄλλως ἐπικρεμαμένων εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀπὸ τῆς Ἑσπερίας δεινῶν, καθῆκον ἑαυτοῦ ἐθεώρει νὰ μὴ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν πάπαν ἔστω καὶ τὴν παραμικρὰν ὑπόνοιαν, ὅτι αἱ ὑποσχέσεις αὐτοῦ καὶ καθομολογήσεις δὲν ἦσαν εἰλικρινεῖς. Τὸ δὲ καθῆκον αὐτοῦ ἅμα δὲ καὶ συμφέρον ἐκεῖνο κατέστη ἔτι ἐπιβλητικώτερον, ὅτε ἀντὶ τοῦ θανόντος τῷ 1276 Γρηγορίου Ι' περιεβλήθη τὴν τιάραν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰννοκεντίου Ε' ὁ Σαβαυδὸς Πέτρος, δημιούργημα τοῦ πάντοτ' ἐπιφόβου

εἰς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ. Ἡ αὐτὴ δὲ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐξηκολούθησε καὶ ὅτε τὸν Ἰννοκέντιον Ε' θανόντα μετ' ὀλίγους μῆνας διεδέχθη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Ἰωάννης ΚΑ'. Ὁ Κάρολος ἐξηκολούθει νὰ εἶνε πάντοτε ἀπειλητικὸς, ἡ δὲ στάσις αὐτοῦ ἐνεθάρρυνεν εἰς τὴν καταπολέμησιν τοῦ Μιχαὴλ τὸν Ἰωάννην Ἄγγελον, ὅςτις οὐ μόνον πολιτικῶς ἦτο ἐχθρὸς τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑνώσεως πολέμιος ἐκηρύχθη, στηριζόμενος εἰς τοὺς ἐν Ἑλλάδι Φράγκους, μεθ' ὧν καὶ συνέπραττεν. Οὐχ ἧττον δὲ τοῦ Ἰωάννου ἀντεστρατεύετο πρὸς τὴν ἕνωσιν ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου Νικηφόρος, συνεργῶν ἐμμέσως μετὰ τοῦ Καρόλου, εἰς ὃν καὶ προςεχώρησεν ἀργότερον, παραχωρήσας μάλιστα καὶ τὸν Βουθρωτὸν τῷ 1279.

Καὶ δὲν ἔπαυε μὲν ὁ Παλαιολόγος ἀντεπεξερχόμενος διὰ τῶν ὅπλων πρὸς τὴν ἐπέκτασιν Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἀντιμετρούμενος πρὸς τὸν δεσπότην τῶν Νέων Πατρῶν, ἀλλὰ καὶ εὐλόγως ἠξίου παρὰ τῶν παπῶν μετὰ τὴν ἐπιτελεσθεῖσαν ἕνωσιν τὴν εἰρήνευσιν μετὰ τοῦ Καρόλου καὶ τῶν Λατίνων, ἐξ ἧς ἐξηρτᾶτο καὶ τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλου ἡ ταπείνωσις. Ἀλλὰ, θέλων νὰ δείξῃ τὸ εὔορκον αὐτοῦ, δὲν ἠρνήθη νὰ στηρίξῃ δι' ἰδίας καθομολογήσεως τὰ ἐν Λουγδούνῳ ψηφισθέντα. Ἔγεινε δὲ τοῦτο ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1277. Καὶ δὴ, συγκληθείσης συνόδου τῶν ἀρχιερέων τῆς Ἀνατολῆς, ἐνώπιον αὐτῆς, παρισταμένων καὶ τῶν πρέσβεων τοῦ ποντίφικος Ἰωάννου, ἐβεβαίωσαν ἐνόρκως τὴν ἀποδοχὴν τῶν πρωτείων τοῦ πάπα καὶ καθωμολόγησαν τὴν εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν πίστιν ὅ τε Μιχαὴλ Παλαιολόγος καὶ ὁ συμβασιλεύων υἱὸς αὐτοῦ Ἀνδρόνικος.

Ἀλλ' ἡ ἀξίωσις τοῦ πάπα Ἰωάννου, καθ' ἃ καὶ πρότερον ἡ τοῦ Ἰννοκεντίου Ε', προέβαινε περαιτέρω. Ἀπῃτεῖτο ἡ παρ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἱεραρχῶν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐνώμοτος ἀποδοχὴ τῶν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος δεκτῶν γενομένων καὶ ἡ ἀνάληψις τῆς ὑποχρεώσεως, ὅπως κηρύξωσι δημοσίᾳ καὶ εἰς τὴν Ῥώμην πίστιν, προςθέτοντες μάλιστα ῥητῶς εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως τὸ filioque. Ἀλλὰ τοιοῦτό τι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῇ ἐν μέσῳ τοῦ ταράσσοντος τὴν ἐκκλησίαν σάλου καὶ διὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀντιφρονούντων ζηλωτῶν τῆς ὀρθοδοξίας. Ἡ δὲ ὁδὸς, ἣν εὗρεν ὁ Παλαιολόγος, ὅπως ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ περιπλόκου λαβυρίνθου, εἰς ὃν κατεκυλίοντο

φύρδην μίγδην συμπεπλεγμένα τὸ πολιτικὸν καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, ὑπῆρξεν ἥκιστα ἔντιμος. Τοῦτο μὲν ἀπατήσας πολλοὺς τῶν ἱεραρχῶν, τοῦτο δὲ δολιευόμενος τὸν πάπαν, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ἔγγραφον, ἐν ᾧ ἐξεφεύγετο μὲν σοφιστικῶς τὸ ζήτημα τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐφέροντο δὲ ὑπογεγραμμένοι πλεῖστοι ὅσοι, ὧν ἦσαν πλασταὶ αἱ ὑπογραφαί. Οὐχ ἧττον ὁ πατριάρχης Ἰωάννης Βέκκος ἔπεμψε πρὸς τὸν πάπαν ἔγγραφον, δι' οὗ καθωμολόγει τό τε ῥωμαϊκὸν δόγμα καὶ τὰ ἐν τῇ λατινικῇ ἐκκλησίᾳ λειτουργικὰ ἔθιμα, σχεδὸν τελείως ὁμοφωνῶν πρὸς τὰ παρὰ τοῦ πάπα προδιαγεγραμμένα καὶ μόνον παρακαλῶν, καθ' ἃ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τῇ συνόδῳ, ὅπως ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία ἐξακολουθήσῃ διατηροῦσα τὰ πάτρια ἐν τῇ λειτουργίᾳ.

Ἐν τούτοις δ' ἐξηκολούθει ἐν Βυζαντίῳ ἡ ἀντίστασις τῶν ζηλωτῶν. Ἄληκτοι ἦσαν αἱ συζητήσεις. Οἱ ἑνωτικοὶ ἠναγκάζοντο νὰ καλύπτωσι πολλάκις διὰ λέξεων καὶ σοφιστειῶν τὰ πράγματα. Αὐτὴ ἡ ἕνωσις ὠνομάζετο *εἰρήνη*, ἀλλὰ τῶν *εἰρηνευόντων* αἱ διαβαθμίσεις ἦσαν ποικίλαι. Οἱ πλεῖστοι δὲν ἠπατῶντο, ὅτι προέκειτο αὐτόχρημα περὶ δογμάτων, ὅτι ἐπεβάλλετο αὐτὴ ἡ καθυπόταξις εἰς τὸν πάπαν τῆς Ῥώμης. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀνθισταμένων ἦσαν διακεκριμένοι συνοδικοί, ἐν οἷς ὁ Ἐφέσου Ἰσαὰκ καὶ ἔτι δριμύτερος ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος. Καὶ τῶν τὰ πρῶτα δὲ φερόντων ἐν τῷ κράτει πολλοὶ καὶ τῶν συγγενῶν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τινὲς ἀντέκειντο πρὸς τὰς βουλήσεις τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις ἐδέησε καὶ νἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτῶν διὰ τιμωριῶν αὐστηρῶν. Ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ἐφυλακίσθη, ὁ πρωτοστράτωρ Ἀνδρόνικος ἐτελεύτησεν ἐν τῇ εἱρκτῇ, οἱ αὐτάδελφοι Μανουὴλ καὶ Ἰσαάκιος Ῥαοὺλ καθείρχθησαν καὶ ἔπειτα ἐστερήθησαν τῶν ὀμμάτων. Ἡ παρρησία ἐθεωρεῖτο ἔγκλημα, καὶ πᾶς ὁ τῶν ὁπωσδήποτε ἰσχυρῶν ἀντιφρονῶν κατεδικάζετο ὡς βασιλειῶν στασιαστής. Ἄρχοντες καὶ μοναχοί, ἰδιῶται καὶ λόγιοι ἐδεσμεύοντο, ἐρρινοκοποῦντο, ἐγλωσσοτομοῦντο, ἐξετυφλοῦντο. Κατὰ πλήθη δέ, φεύγοντες τὸν ἐπικίνδυνον διωγμόν, ἔσπευδον οἱ καταδιωκόμενοι μοναχοὶ πρὸς τοὺς δεσπότας τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας Ἰωάννην καὶ Νικηφόρον, ὧν ὁ Ἰωάννης καὶ διὰ τοπικῆς συνόδου μοναχῶν καὶ ἡγουμένων ἀνεθεμάτισε τῷ 1278 τόν τε πάπαν, τὸν αὐτ
τὸν πατριάρχην.

Ἀλλ' οὐδ' αὐτὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπερ ἕνεκα τοῦ

θμοῦ τῶν σὺν τῷ χρόνῳ ἱδρυθεισῶν ἐν αὐτῷ μονῶν καὶ τοῦ πλήθους τῶν καλογήρων ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἄσυλον τῆς θρησκείας, ἐσώθη ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ. Οἱ Ἁγιορεῖται, συμμετασχόντες, ὡς εἰκός, μετὰ πολλῆς τῆς θέρμης τῆς ἀντιστάσεως ἐναντίον τῆς εἰς τὴν Ῥώμην ὑποταγῆς, ἀπηύθυναν μετὰ τὴν σύνοδον τοῦ Λουγδούνου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα δογματικὴν ἐπιστολήν, δι' ἧς ὑπερεμάχουν σθεναρῶς τῆς ὀρθοδοξίας. Συναξάριον δὲ περισωθὲν ἐν πολλοῖς χειρογράφοις τῶν ἁγιορειτικῶν μοναστηρίων παριστάνει τὸν Μιχαὴλ μεταβάντα χάριν τῆς ἑνώσεως μετὰ τοῦ Βέκκου εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κατὰ τὴν εἰς τὸ Βυζάντιον ἐπιστροφὴν προσορμισθέντα εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἀπαιτήσαντα τὴν προσχώρησιν εἰς τὰ δεδογμένα. Ἀλλὰ μόνοι οἱ μοναχοὶ τῆς Λαύρας καὶ ἄλλοι τινὲς ὀλίγοι ὑπέκυψαν· οἱ δὲ τῶν Ἰβήρων, τοῦ Βατοπεδίου, τοῦ Ζωγράφου καὶ τῶν Καρεῶν ἀντέστησαν ἡρωικῶς εἰς τὸν λυσσώδη διωγμὸν καὶ τὰ μαρτύρια τὰ ἐπικρεμασθέντα ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ εἰς τοὺς ζηλωτὰς ἐκείνους τῆς πίστεως, οὓς μέχρι τῆς σήμερον ὡς ὁσίους λατρεύουσιν οἱ μονάζοντες ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει.

ιζ'

Οἱ πάπαι Νικόλαος Γ' καὶ Μαρτῖνος Δ'.

Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔνορκος ὑπὸ τῶν βασιλέων καθομολόγησις τῶν ψηφισθέντων ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ Λουγδούνου δὲν ἤρκει νὰ ἐπιφέρῃ τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα ἐφ' ὅσον ὑπῆρχεν ἡ ἀντίστασις ἐκ τῶν κάτω ἐκείνη ἡ ἀγαγοῦσα εἰς τὰ βίαια μέτρα τοῦ Μιχαήλ. Οὐδὲ περιωρίζετο τὸ κακὸν εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰς ἐπαρχίας, ἀλλ' ἐπεξετείνετο καθ' ἅπαντα τὸν ἑλληνικὸν κόσμον καὶ πέραν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ὑποκινουμένη ὑπ' αὐτῆς τῆς Εὐλογίας ἐταράσσετο ἡ Βουλγαρία, ἧς ἡ τσαρῖνα Μαρία, ἡ θυγάτηρ τῆς Εὐλογίας καὶ ἀνεψιὰ τοῦ Μιχαήλ, διενοήθη τὴν σύμπραξιν τοῦ σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου μετὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ τὴν κοινὴν αὐτῶν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Καὶ ἐματαιώθησαν μὲν αἱ περὶ τούτου τοῦ σχεδίου διαπραγματεύσεις, τοῦ σουλτάνου ἐμμείναντος εἰς τὴν μετὰ τοῦ Παλαιολόγου φιλίαν καὶ συμμαχίαν καὶ μὴ ἀναγνωρίσαντος κυριαρχικὰ δικαιώματα εἰς τοὺς Βουλγάρους, ἀλλ' οὐχ

ἧττον ἡ πρεσβεία ἐκείνη κατώρθωσε τὴν μετὰ τῶν ἀνθενωτικῶν σύνταξιν τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων. Ἐξ ἑτέρου δὲ ὁ δεσπότης Ἰωάννης ὑπεδαύλιζε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Τραπεζοῦντος Γεώργιον, προκαλῶν αὐτὸν νἀναλάβῃ ὡς γνήσιος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ λατινόφρονος καὶ αἱρετικοῦ Μιχαήλ.

Οὕτω τὸ Βυζάντιον περιήρχετο εἰς πραγματικὸν κίνδυνον ἐκ τῆς Ἀνατολῆς καὶ διεσαλεύετο ἐκ τῶν ἔνδον κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥςτε ἄπορον εἶνε πῶς δὲν ἐξερράγη ἡ θύελλα κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τοῦ Μιχαὴλ ἢ πῶς δὲν κατώρθωσεν ὁ δεσπότης Ἰωάννης νὰ καταβάλῃ αὐτόν, συναγείρων περὶ ἑαυτὸν ἅπαντας τοὺς ἀνθενωτικούς. Ἐν ᾧ δὲ τὸ Βυζάντιον ἐκυμαίνετο ὑπὸ τοιούτων οἰκείων δεινῶν, ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου ἐπισήμως καθομολογηθεῖσα ἕνωσις δὲν ἐφαίνετο ἐπιφέρουσα τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν ἐκ τῆς Δύσεως φόβων, ὧν χάριν ὁ Μιχαὴλ εἶχε προβῇ εἰς τὰς μεγίστας τῶν θυσιῶν, οὐδ' αὐτῆς τῆς ἰδίας δημοτικότητος φεισθείς. Ἡ ἀμοιβαιότης τῶν παροχῶν, ἃς ἐδικαιοῦτο ὁ Παλαιολόγος νἀναμένῃ ἐκ τῆς Δύσεως μετὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν συνδιαλλαγήν, δὲν παρουσιάζετο, καὶ ἡ *ἐξοικονόμησις* τῶν περιστάσεων, ἧς χάριν, καθ' ἃ ἔλεγεν, εἶχε στέρξει εἰς τὴν εἰρήνην, δὲν ἐπήρχετο. Καὶ ἡ μὲν ἕνωσις ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὑπῆρχεν ἅμα καὶ δὲν ὑπῆρχεν, ἡ δὲ πρὸς τὴν Δύσιν πολιτικὴ εἰρήνη ἦτο εἰρήνη ἔνοπλος δεινοτέρα πολέμου, ὅςτις μόνον εὐκαιρίαν κατάλληλον ἐκαραδόκει, ὅπως ἐκραγῇ ἀπηνής. Συνετέλεσε δ' εἰς τὴν μετέωρον ἐκείνην κατάστασιν τῶν πραγμάτων μάλιστα ἡ πολιτεία τοῦ τὸν Ἰωάννην ΚΑ' διαδεχθέντος πάπα Νικολάου Γ'.

Νικόλαος Γ' ὁ ἐκ τοῦ ἐπιφανοῦς οἴκου τῶν Ὀρσίνη καταγόμενος ὑπῆρξε τῶν μεγαλοφυεστάτων παπῶν. Φίλος τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων, ἀλλὰ τῶν ἐπιδιωκόντων τὴν παρ' ἀξίαν προαγωγὴν τῶν συγγενῶν καὶ φιλόχρυσος, ἕνεκα τούτου τοῦ ἐλαττώματος ῥιφθεὶς ὑπὸ τοῦ Δάντη εἰς τὴν Κόλασιν, ὑπῆρξεν ἅμα πολιτικὸς μεγαλοπράγμων, διανοηθεὶς καὶ ἐπιδιώξας τὴν ἀναστύλωσιν τῆς καθολικῆς μοναρχίας τῶν παπῶν διὰ καταλύσεως τῆς πολιτικῆς ὑπερισχύσεως τῶν κραταιῶν. Ἐπιτυχὼν δὲ τοῦτο ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ διὰ τῆς μειώσεως τῆς δυνάμεως Ῥουδόλφου τοῦ Ἀψβουργικοῦ καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς ἰσχύος Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ, δὲν ἐπεθύμει τὴν ὑπεράγαν ἐνίσχυσιν τοῦ Παλαιολόγου ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Χάριν ἐκτελέσεως τοῦ μοναρχικοῦ προγράμματος τοῦ Νικολάου παρί-

στατο ἀνάγκη ἰσορροπίας τῶν πολιτικῶν δυνάμεων τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς, αἵτινες οὕτω συγκρατούμεναι θὰ ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ὑπέρεισμα τῆς ὑψώσεως τοῦ παπισμοῦ. Πρὸς τοῦτο δὲ δὲν ἐπέτρεπε μὲν τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Καρόλου ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' ἀμφιταλαντευόμενος δὲν ὑπεβοήθει καὶ εἰς τὴν διάλυσιν πάσης αὐτοῦ συμπράξεως μετὰ τῶν Λατίνων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ὀρθοδοξούντων δεσποτῶν, ὅπως μὴ τὸ Βυζάντιον ὑψωθῇ ὑπὲρ μέτρον. Ἀλλ' οὕτω δὲν ἐπήρχετο ἡ πραγματικὴ ἐκείνη εἰρήνη, ἧς εἶχεν ἀνάγκην ὁ Παλαιολόγος, ὅπως ἐκτελέσῃ, ὑποβοηθούμενος ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἑνώσεως, τὸ πρόγραμμα τῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν ἔκτασιν ἀποκαταστάσεως τῆς ἑνότητος τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους· ἄρα, μὴ ἐκπληρουμένων πάντων τῶν ὅρων τῆς εἰς τὴν Δύσιν προσχωρήσεως, ἐσαλεύετο καὶ αὐτὴ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἕνωσις.

Ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία τῆς ἑνώσεως ἐκινδύνευε καὶ ἄλλως, ἕνεκα τῶν νέων ὑπερμέτρων ἀξιώσεων, ἃς προέβαλλεν ὁ πάπας Νικόλαος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς. Μάτην ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ διάδοχος τοῦ θρόνου εἶχον ἀνανεώσει τῷ 1280 τὴν ἐν ἔτει 1277 προσωπικὴν μεθ' ὅρκου καθομολόγησιν τῶν δογμάτων τῆς ἐν Λουγδούνῳ συνόδου. Ὁ Νικόλαος ἀπῄτει νῦν πλείονα ἢ πρότερον, ἀποστέργων τὴν παραχώρησιν, περὶ ἧς εἶχε παρακαλέσει ὁ Μιχαήλ, τῆς ἐν τῇ λειτουργίᾳ ἐξακολουθήσεως τῶν πατροπαραδότων τύπων τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἐμμένων ἅμα εἰς τὴν ἐκ παντὸς προσθήκην τοῦ filioque ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως καὶ ἐπιπροσθέτως ἀξιῶν τὴν ὑπὸ τοῦ πάπα ἐπικύρωσιν τῶν ἱεραρχῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Οὕτω δέ, καίτοι ἐν συγκρίσει πρὸς προγενεστέρους πάπας ὁ Νικόλαος δύναται νὰ λεχθῇ μᾶλλον φιλοβυζάντιος, ἥ τε πολιτικὴ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια δὲν συνετέλει ὁριστικῶς εἰς τὴν διὰ τῆς ἑνώσεως ἐπιδιωχθεῖσαν εἰρήνην.

Χείρονα δ' ἀπέβησαν τὰ πράγματα, ὅτε τὸν Νικόλαον, θανόντα τῇ 22 Αὐγούστου 1280, διεδέχθη ὁ Γάλλος πάπας Μαρτῖνος Δ', ἀναρρηθεὶς μεθ' ἑξάμηνον χηρείαν τοῦ παπικοῦ θρόνου τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ συμπολίτου Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ. Ἐπ' αὐτοῦ ὁ Κάρολος οὐ μόνον καὶ πάλιν συγκλητικὸς τῆς Ῥώμης ἀνεδείχθη καὶ ἴσχυσεν ἐκ νέου μεγάλως ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἀφέθη ἐλεύθερος νὰ ἐνεργήσῃ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀπολυόμενος τῶν δεσμῶν, δι' ὧν ἐπὶ δεκατρία ὅλα ἔτη ἀπὸ τοῦ 1267 παρεκώλυον αὐτὸν οἱ προκάτοχοι τοῦ Μαρτίνου πον-

τέφικες καὶ ἰδίως ὁ Νικόλαος Γ'. Ὄπισθεν δὲ τοῦ ἅρματος τοῦ Καρόλου φερόμενος ὁ νέος πάπας, διέκοψεν ἀποτόμως πᾶσαν διαπραγμάτευσιν μετὰ τοῦ Βυζαντίου. Μάτην δ' ἀπέστειλεν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ὡς πρέσβεις τὸν μητροπολίτην Ἡρακλείας Λέοντα καὶ τὸν Νικαίας Θεοφάνην. Οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ αὐτοκράτορος παρέστησαν ἀλυσόδετοι ὑπὸ τοῦ Καρόλου πρὸ τοῦ πάπα, ὅστις ἀπέπεμψεν αὐτοὺς ἀτιμωτικῶς. Τὰ δόγματα τῆς ἐν Λουγδούνῳ συνόδου ἐθεωρήθησαν οὕτω μὴ ὑφιστάμενα, καὶ ἡ Δύσις ἀντὶ ὁμονοίας ἐκκλησιαστικῆς καὶ εἰρήνης πολιτικῆς πρὸς τὴν Ἀνατολὴν συνησπίζετο κατ' αὐτῆς ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Καρόλου. Καὶ δὴ τὸν Ἰούλιον 1281 ὡμολογεῖτο ἐπινεύσει τοῦ πάπα μεταξὺ τοῦ Καρόλου, τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Φιλίππου, υἱοῦ τοῦ Βαλδουίνου Β' καὶ ψιλῷ ὀνόματι Λατίνου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῆς Βενετίας συνθήκη, δι' ἧς ἐψηφίζετο ἡ παλινόρθωσις τῆς ὑπὸ τοῦ Παλαιολόγου βίᾳ καταλυθείσης λατινικῆς αὐτοκρατορίας.

ιη'

Τὰ ἐν Βουλγαρίᾳ.

Ἤρεμοι ὑπῆρξαν, κατὰ τὰ φαινόμενα τοὐλάχιστον, μετὰ τὸν βουλγαρικὸν πόλεμον τοῦ 1265, οὗ ἀφηγήθημεν ἀνωτέρω τὰς περιπετείας, αἱ μεταξὺ τῶν Βουλγάρων καὶ τοῦ Βυζαντίου σχέσεις. Μετὰ τὸν θάνατον μάλιστα τῆς συζύγου τοῦ τσάρου Κωνσταντίνου Εἰρήνης τῆς Λασκαρίνης, ἥτις ἦτο ἡ κυρίως ἐχθρευομένη τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον, ἔτι φιλιωτέρας ἠδύνατό τις νὰ προσδοκᾷ τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν δύο ἡγεμόνων ἕνεκα τοῦ γάμου τοῦ Κωνσταντίνου Ἀσὰν μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ αὐτοκράτορος Μαρίας, χήρας τοῦ Ἀλεξίου Φιλῆ. Ὡς προικῷαν δὲ δωρεὰν ὑπεσχέθη ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος εἰς τὸν τσάρον τῶν Βουλγάρων τὴν Μεσημβρίαν καὶ τὴν Ἀγχίαλον. Ἀλλ' ἡ παράβασις τῆς δοθείσης ὑποσχέσεως καὶ αἱ προβαλλόμεναι ἀναβολαὶ καὶ προφάσεις, ὧν κυριωτάτη ἡ ἀπροθυμία τῶν κατοίκων τῶν πόλεων ἐκείνων, οἵτινες, Ἕλληνες ὄντες, δὲν ἔστεργον νὰ ταχθῶσιν ὑπὸ ἡγεμόνα Βούλγαρον, ἐξηρέθισαν ἐκ νέου τὸν Κωνσταντῖνον. Ἠπείλει δὲ οὗτος εἰσβολὴν εἰς τὰς βυζαντιακὰς χώ-

ρας· ἀλλ' ἡ ὁρμὴ αὐτοῦ ἀνεστάλη ἕνεκα τῆς συμμαχίας καὶ συμπράξεως τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ τοῦ ἄλλοτε συμμάχου τῶν Βουλγάρων, τοῦ ἡγεμόνος τῶν Τατάρων τῆς νοτίου Ῥωσίας Νογᾶ.

Ἀλλὰ καὶ ἡ συμμαχία αὕτη δὲν ἤθελεν ἀπαμύνει εἰς τέλος τοὺς ἐκ τῆς Βουλγαρίας κινδύνους, ἅτε τῶν Βουλγάρων συνεννοουμένων καὶ διαπρεσβευομένων πρὸς Κάρολον τὸν Ἀνδηγαυόν, ἂν μὴ ἀπήλλασσον τὸ Βυζάντιον παντὸς φόβου αὗται αἱ ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι αἱ διασαλεύσασαι τὴν Βουλγαρίαν.

Καὶ δὴ τῷ 1277, τοῦ Κωνσταντίνου περιπεσόντος εἰς βαρεῖαν ἀσθένειαν, ἐνδεικνύουσαν προσεχῆ τὸν θάνατον, ἡ Μαρία ἀνεκήρυξε τὸν πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν τεχθέντα υἱὸν Μιχαὴλ συνάρχοντα τοῦ πατρός, θέλουσα νἀφαρπάσῃ, ἔτι ζῶντος τοῦ συζύγου, τὴν ἀρχὴν ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου τέκνου. Πρῶτον δὲ καθῆκον αὐτῆς ἐθεώρησε νὰ ποιήσῃ μὲν ἐκποδὼν τοὺς ἐπιφοβωτάτους τῶν εὐνοουμένων τοῦ Κωνσταντίνου, ἐπιτηροῦσα καὶ τοὺς λοιπούς, νἀπαλλαγῇ δ' ἐπικινδύνου ἀντιπάλου, δυναμένου νὰ διεκδικήσῃ τὴν ἀρχήν. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ Ἰάκωβος Σφεντισθλάβος, ἀπὸ Ῥώσων ἕλκων τὸ γένος, ἤδη δὲ ἀπὸ τοῦ 1262 διὰ προστασίας πιθανῶς τῶν Οὔγγρων ἐπιδρομέων τῆς Βουλγαρίας ἀναδειχθεὶς δεσπότης μέρους τῶν βουλγαρικῶν χωρῶν καὶ ἔτι μᾶλλον ἐνισχυθεὶς διὰ τοῦ γάμου μετά τινος ἀδελφῆς τῆς Εἰρήνης Λασκαρίνης. Τὸν ἐπικίνδυνον δὲ τοῦτον γυναικάδελφον τοῦ Κωνσταντίνου Ἀσὰν ἠθέλησε νὰ ἐξουδετερώσῃ ἡ Μαρία. Κατώρθωσε δὲ τοῦτο τὸ μὲν πρῶτον φιλίως καλέσασα εἰς Τέρνοβον. καὶ πομπικῶς υἱοθετήσασα, καίπερ ὄντα ὑπερήλικα, ἔπειτα δὲ μετ' οὐ πολὺ ἀποκτείνασα τὸν θετὸν υἱὸν ἥκιστα μητρικῶς διὰ δόλου.

Ἀλλὰ βραχὺν μόνον χρόνον ἐπωφελήθη ἡ Μαρία τοὺς καρποὺς τῆς δολοφονίας τοῦ Σφεντισθλάβου, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ὁ σύζυγος Κωνσταντῖνος κατέκειτο ἀδρανής, ἔχων τὸ σκέλος κατεαγὸς καὶ μόνον ἐφ' ἁμάξης φερόμενος δίκην φορτίου κενοῦ. Τὰ δὲ δεινὰ ἐπῆλθον ὅθεν ἥκιστα ἠδύνατο νἀναμείνῃ αὐτὰ ἡ Μαρία, ἐξ ἀφανοῦς τέκνου τῶν βουνῶν, οὐδεμίαν τέως ἐμπνέοντος ὑπόνοιαν εἰς αὐτήν.

Χοιροβοσκός τις ἐπονομαζόμενος Βορδοκούβας, ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων λεγόμενος Λαχανᾶς, καθ' ἃ ἐσήμαινε τὸ βουλγαρικὸν αὐτοῦ ἐπωνύμιον, ἀγυρτικῶς ὑποκρινόμενος τὸν δι' ὁραμάτων ὑπὸ τῶν ἁγίων εἰς μεγάλα ἔργα προοριζόμενον, κατώρθωσε διὰ τῆς πανουργίας αὐτοῦ νὰ συναθροίσῃ περὶ ἑαυτὸν οὐκ ὀλίγους ὀπαδούς, προθύμους νὰ ἐξ-

υπηρετήσωσι τὰ σχέδια τῆς δοξομανίας αὐτοῦ. Ἐπιτυχὼν δ' ἐπιδεξίως νὰ νικήσῃ δὶς στίφη Ταττάρων δηούντων τὴν Βουλγαρίαν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τῆς συγχύσεως καὶ ἀνωμαλίας, εἶδεν αὐξανομένους τοὺς εἰς αὐτὸν πεποιθότας καὶ τὰς χώρας προσχωρούσας τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην εἰς τὸν μέλλοντα ἐκεῖνον τσάρον. Οὕτω δ' ἐνισχυθείς, ἀπεφάσισε τέλος νὰ καταλύσῃ αὐτὸν τὸν Κωνσταντῖνον. Οὗτος δέ, καίπερ ἀσθενῶν καὶ πάσης δυνάμεως ὑπὸ τῆς συζύγου ἐστερημένος, ὑστάτην καταβάλλων προσπάθειαν πρὸς σωτηρίαν, ἠδυνήθη νὰ περισυναγάγῃ κατὰ τοῦ ἀποστάτου μικρὸν στρατόν. Ἀλλ' ἐν τῇ συγκροτηθείσῃ τὸν χειμῶνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1277 μάχῃ αἱ τάξεις τῶν περὶ τὸ φορεῖον τοῦ τσάρου μαχομένων διεσαλεύθησαν ὑπὸ τῆς ὁρμῆς τῶν ἀκαθέκτων θιασωτῶν τοῦ Λαχανᾶ. Αὐτὸς δ' ὁ νικητής, ἐπεισπεσὼν κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου, ἐφόνευσεν αὐτόν, ἀδυνατοῦντα νἀντιπαλαίσῃ, δίκην σφαγίου. Καρπὸς δὲ τῆς νίκης τοῦ Λαχανᾶ ὑπῆρξεν ἡ εἰς αὐτὸν προσχώρησις συμπάσης τῆς Βουλγαρίας καὶ ἡ στέψις αὐτοῦ ὡς τσάρου καὶ συζύγου τῆς Μαρίας.

Ἡ χήρα τοῦ Κωνσταντίνου Ἀσὰν ἠναγκάσθη νὰ στέρξῃ τὸν γάμον μετὰ τοῦ βοσκηματώδους συφορβοῦ καὶ σφαγέως τοῦ συζύγου, εὑρισκομένη μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκμονος, καὶ βλέπουσα διακυβευομένην τὴν ἰδίαν ἀρχὴν οὐ μόνον ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐν αὐτῇ τῇ Βουλγαρίᾳ ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου κινδύνων.

Πράγματι ἡ ταχεῖα αὔξησις τοῦ Λαχανᾶ εἶχε ταράξει καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα ἤδη πρὸ τῆς ἥττης καὶ τοῦ φόνου τοῦ Κωνσταντίνου Ἀσάν. Διὸ εἶχε σπεύσει ταχὺς νἀντιμετρηθῇ πρὸς αὐτόν. Ἐξελθὼν δ' ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ βυτῆρος ἐν μέσῳ χειμῶνι, ὅπως φθάσῃ ταχέως εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, κατέπεσεν ἐκ τοῦ ἵππου, συμποδισθέντος ἐπὶ τῶν πάγων, καὶ ἐτραυματίσθη κατά τε τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον οὕτω χαλεπῶς, ὥστε τὰ λείψανα τῶν πληγῶν διετηρήθησαν ἐφ' ἱκανὸν ἀκόμη χρόνον. Τὰ τραύματα δὲ ταῦτα παρεκώλυσαν τὸν Μιχαὴλ νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ τοῦ Λαχανᾶ, οὗ τὴν νίκην ἔμαθε διατρίβων ἐν Ἀδριανουπόλει. Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς μετὰ τὸ ἄγγελμα τοῦ φόνου τοῦ Κωνσταντίνου διενοήθη νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τὸν Λαχανᾶν διὰ κηδεστίας, προσφέρων αὐτῷ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα Εἰρήνην. Ἀλλ' ἔπειτα, ὡριμώτερον συσκεφθεὶς μετὰ τῶν περὶ ἑαυτόν, ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ τὴν θυγατέρα εἰς τὸν

Ἀσανίδην Ἰωάννην, ὃν οἱ Βυζαντῖνοι λέγουσιν υἱὸν τοῦ **Μυτζῆ**, τοῦθ' ὅπερ φαίνεται βουλγαρικὸν ὑποκοριστικὸν τοῦ ὀνόματος **Μιχαὴλ**, καί, ἀναγνωρίζων τοῦτον ὡς τσάρον τῆς Βουλγαρίας, νἀντιτάξῃ αὐτὸν εἰς τὸν Λαχανᾶν.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ βυζαντιακὴ στρατιὰ εἰσήλαυνεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ὅπως ἐγκαταστήσῃ τὸν Ἰωάννην. Ταῦτα δὲ βλέπουσα ἡ Μαρία, ἥτις τέως ἐκράτει ἀκόμη τοῦ Τερνόβου, παρεδόθη εἰς τὸν Λαχανᾶν καὶ ὑπέκυψεν εἰς τοὺς ὅρους αὐτοῦ, ἀπαιτοῦντος τὸν μετ' αὐτῆς γάμον. Προχωρήσασα δ' ἡ ἑλληνικὴ στρατιὰ μέχρι τοῦ Τερνόβου, ἐπελήφθη τῆς σθεναρᾶς πολιορκίας τῆς πόλεως καθ' ὃν χρόνον ὁ Λαχανᾶς ἀντεπεξήρχετο κατὰ τῶν Ταταρων, οἵτινες, ἐπωφελούμενοι τὴν γενικὴν σύγχυσιν, ἐλυμαίνοντο τὴν Βουλγαρίαν. Παρατεινομένης δὲ τῆς πολιορκίας, διεδόθη αἴφνης ἐν Τερνόβῳ, ἀρχομένου τοῦ 1279, ὅτι ὁ Λαχανᾶς ἔπεσε μαχόμενος πρὸς τοὺς Ταταρους. Ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι δὲ τούτῳ οἱ πολιορκούμενοι ἀνέῳξαν τὰς πύλας καὶ παρέδωκαν μὲν τὴν Μαρίαν μετὰ τοῦ υἱοῦ Μιχαὴλ εἰς τὸν βυζαντιακὸν στρατόν, ἀπαγαγόντ' αὐτοὺς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὡμολόγησαν δὲ πίστιν εἰς τὸν Ἰωάννην Ἀσάν.

Ἀλλ' ὁ νέος τσάρος τῶν Βουλγάρων δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ ἑαυτὸν ἀσφαλῆ ἐφ' ὅσον ὑπῆρχον ἔτι ἐν τῇ χώρᾳ ὀπαδοὶ τοῦ Λαχανᾶ. Διὸ ἐξησφάλισε τὴν σύμπραξιν τοῦ ἰσχυροῦ Γεωργίου Τερτερῆ, δημοφιλοῦς ἄρχοντος ἐν Βουλγαρίᾳ ἐκ Κομάνων καταγομένου, εἰς ὃν ἔδωκε σύζυγον τὴν ἰδίαν ἀδελφήν, ἀναγνωρίσας αὐτὸν δεσπότην. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἀνεφαίνετο πρὸ τοῦ Τερνόβου ὁ νεκρὸς νομιζόμενος Λαχανᾶς, ἄγων πολυπληθῆ στρατιὰν καὶ συμπράττων μετὰ τοῦ πρωτοστράτορος Τσασίμπαξι, ἀποστατήσαντος ἀπὸ τοῦ Ἀσάν. Ἡ δ' αἰφνιδία αὕτη ἐπίθεσις ἤγαγεν εἰς κίνδυνον τὸν τσάρον, εἰς ὃν ἐσπευσμένως ἔστειλε βοηθείας ὁ πενθερὸς Μιχαήλ. Ἀλλ' αἱ αὐτοκρατορικαὶ δυνάμεις ἡττήθησαν τῷ 1280 δὶς ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Μουρῖκον καὶ Ἀπρηνόν. Τὰς ἥττας δὲ ταύτας τῶν στρατιῶν τοῦ Παλαιολόγου δὲν ἐπωφελήθη ὁ Λαχανᾶς, ἀλλ' ὁ Τερτερῆς, ὅστις καὶ ἀνεκηρύχθη τσάρος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ στρατεύματος. Τότε δὲ ὁ Ἀσάν, ὅστις ἐστερεῖτο πάσης ἡγεμονικῆς ἀρετῆς καὶ ἀπεδείχθη ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἀνάξιος τῆς ἀρχῆς, ἀποβαλὼν πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας, ἐγκατέλιπε τὸ Τέρνοβον, καὶ ἔσπευσε κρυφίως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅθεν ἠναγκάσθη, φεύγων τὴν ὀργὴν

τοῦ πενθεροῦ, νὰ διασωθῇ πρὸς τὸν Νογᾶν. Πρὸς αὐτὸν δὲ εἶχεν ἤδη καταφύγει καὶ ὁ Λαχανᾶς, ἰδών, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ εὐοδωθῶσι τὰ κατ' αὐτὸν ἐν Βουλγαρίᾳ ἄνευ ξένης προστασίας μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Τερτερῆ. Ὁ δὲ Νογᾶς ἐπί τινα μὲν χρόνον διεβουκόλει ἀμφοτέρους, καραδοκοῦντας τὴν δι' αὐτοῦ κάθοδον εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ἀλλ' ἡ κωμῳδία ἔληξεν αἴφνης ἡμέραν τινὰ διὰ τραγῳδίας, τοῦ Λαχανᾶ ὡς καὶ τοῦ συνοδεύοντος αὐτὸν Τζασίμπαξι φονευθέντων ἀπανθρώπως ἔν τινι συμποσίῳ κατὰ διαταγὴν τοῦ Νογᾶ. Ἡ αὐτὴ δὲ τύχη ἔμελλε νὰ πλήξῃ καὶ τὸν πρὸ τοῦ ἀπαισίου θεάματος ὠχριῶντα Ἀσάν, ἂν μὴ ἐσώζετο διὰ τῶν παρακλήσεων τῆς συζύγου τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου τῶν Ταπάρων τῆς νοτίου Ῥωσίας, τῆς νόθου θυγατρὸς τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου Εὐφροσύνης, ἥτις διηυκόλυνε καὶ τὴν ἐκ τῆς αὐλῆς φυγὴν τοῦ κινδυνεύοντος ἐκπτώτου τσάρου τῶν Βουλγάρων.

Οὕτω διὰ τῆς ἀδεξιότητος καὶ τοῦ ἀπολέμου χαρακτῆρος τοῦ Ἀσὰν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἀπώλεσε τὴν εὐκαιρίαν τῆς καθυποτάξεως τῆς Βουλγαρίας εἰς τὰ νεύματα τοῦ Βυζαντίου, ἡ δὲ βουλγαρικὴ ἀρχὴ περιῆλθεν εἰς ἄνδρα ἐχθρικώτατα διακείμενον πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ ἐρωτοτρόπως συμπράττοντα μετὰ τοῦ μεγίστου τῶν ἐχθρῶν τοῦ Μιχαήλ, Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ.

ιθ'

Ἡ ἀποτυχία τοῦ Καρόλου.

Μακρὰ ἔτη εἶχον παρέλθει ἀφ' οὗ χρόνου διὰ τῆς ἀναρρήσεως Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ ὡς βασιλέως τῆς Σικελίας ἐνεκυμονεῖτο νέα ἐπὶ τὴν Ἀνατολὴν σταυροφορία, ἤτοι πράγματι ἀνανέωσις τῆς λατινικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει κυριαρχίας. Ἀλλ' εἴδομεν μεθ' ὁποίας πολιτικῆς δεξιότητος ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, παρορῶν τὰς ἀντιρρήσεις τῶν ἀντιφρονούντων καὶ αὐτὴν αὐτόχρημα τὴν ἐθνικὴν θέλησιν, προσεπάθησε διὰ προσπελάσεως εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἀποδοχῆς τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν νὰ ἐξουδετερώσῃ τὰ σχέδια τοῦ Καρόλου. Πράγματι δ' ἐξ ἑνὸς μὲν τὰ ἐκ τῶν παπῶν, ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ τὰ ἐκ τοῦ Λουδοβίκου Θ' τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας κωλύματα ἀνεχαίτισαν τὸν ἐκ τῆς Ἑσπερίας νέον κίνδυνον τοῦ Βυζαντί[illegible] ...ω δ' ἐν ᾧ ὁ Παλαιολόγος προέβαινεν ὁσημέραι θαρραλεώτερ[illegible]

τῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις Λατίνων, ὁ Κάρολος ἐλάχιστα μόνον κατώρθωσε, μὴ δυνηθεὶς νὰ προβῇ πέραν τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῆς Ἀλβανίας, οὐδ' ὠφέλησαν αὐτὸν αἰσθητῶς αἱ μετὰ τῆς Σερβίας, ἰδίως δὲ τῆς Βουλγαρίας συνεννοήσεις καὶ αἱ εἰς τὸν φιλίως πρὸς αὐτὸν διακείμενον Ἰωάννην τὸν Ἄγγελον ἐμπορικαὶ παραχωρήσεις.

ΚΑΡΟΛΟΣ
Ο ΑΝΔΗΓΑΥΟΣ
ΕΙΚΩΝ
ΛΑΤΙΝΙΚΟΥ
ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

Ἀλλ' αἴφνης τὰ πράγματα μετεβλήθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὅτε τὸν πάπαν Νικόλαον Γ' διεδέχθη τῷ 1281 ὁ Μαρτῖνος Δ'. Αἱ ταπεινώσεις, ἃς ὑπέστησαν ἐν Ῥώμῃ οἱ πρέσβεις τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ἦσαν ἐνδεικτικαὶ τῆς ἐπελθούσης ἐν τῇ παπικῇ αὐλῇ μεταβολῆς τῶν αἰσθημάτων, ἣν ἐπεσφράγισεν ἡ ἐν Ὀρβιέτῳ τῇ 3 Ἰουλίου 1281 ὁμολογηθεῖσα συνθήκη μεταξὺ τοῦ πάπα, τοῦ Καρόλου, τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Φιλίππου καὶ τῶν Βενετῶν. Οὗτοι, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀπαλλαγέντες τῆς πολυετοῦς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Χορτάτζη, ἠδύναντο ἀπερισπάστως νὰ στραφῶσι κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Πράγματι δὲ ἡ συνθήκη τοῦ Ὀρβιέτου ῥητῶς ἀπεσκόπει εἰς τὴν καταπολέμησιν τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου καὶ τὴν παλινόρθωσιν τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐπέτεινε δὲ τὸν κίνδυνον ἡ ἀποτυχία τοῦ Ἀσὰν ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἡ ἀνάρρησις τοῦ μετὰ τοῦ Καρόλου ὅσον οὐδεὶς τῶν προκατόχων τσάρων συμπράττοντος Τερτερῆ, ἡ μετὰ τοῦ νόθου Ἰωάννου φιλία τοῦ Ἀνδηγαυοῦ καὶ ἡ ὑπὸ πολλῶν τεκμηρίων ἐνδεικνυομένη συμμαχία μετ' αὐτοῦ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Νικηφόρου Ἀγγέλου.

Τὸ δὲ μέγεθος τοῦ ἐπικρεμαμένου κινδύνου ἕν τι καὶ μόνον ἠλάττονεν ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἡ ἀπόφασις τῶν Ἑσπερίων συμμάχων νὰ μὴ ἀναλάβωσι τὴν κοινὴν κατὰ τοῦ Βυζαντίου στρατείαν πρὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 1283. Ἦτο ἀνάγκη δραστηριότητος πρὸς εὕρεσιν συμμάχων, καὶ εἰς τοῦτο ἔστρεψε τὸν νοῦν ὅλον ὁ Παλαιολόγος. Τοὺς ἀναγκαίους δὲ τούτους συμμάχους ἐπεζήτησε παρά τε τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς Ἑσπερίοις, ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει.

Καὶ πρῶτον μὲν ἐπεδίωξε νὰ συμπράξῃ μετὰ τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος. Αὕτη, πλησιέστερον τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ βαρβάρων κειμένη, εἶχεν ἐστραμμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς μάλιστα πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ἀφ' ἧς εἶχεν ἀποστρέψει κατὰ μικρὸν τὴν προσοχὴν τὸ Βυζάντιον, καὶ εἶχεν ἀποξενωθῆ τῆς μετ' αὐτοῦ κοινοπραγίας. Ἀλλ'

ὁ Μιχαὴλ εὗρε κατάλληλον εὐκαιρίαν νὰ ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς Τραπεζουντίους, ἐπωφελούμενος τὰς ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας τῆς παρὰ τὸν Πόντον αὐτοκρατορίας. Πράγματι, ἐν ᾧ ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1280 εἶχον ἄρξει ἀστασίαστοι ἐπὶ τοῦ θρόνου οἱ ἓξ πρῶτοι βασιλεῖς ἐπὶ ἑβδομήκοντα καὶ ἓξ ὅλα ἔτη, ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς (1204 - 1222), ὁ Ἀνδρόνικος Α' Γίδων (1222 - 1235), ὁ Ἰωάννης Ἀξοῦχος (1235 - 1238), ὁ Μανουὴλ Α' (1238 - 1263), ὁ Ἀνδρόνικος Β' (1263 - 1266) καὶ ὁ

[illegible]

Γεώργιος (1266 - 1280), [illegible]

[illegible]

βανεν ὁ Μιχαὴλ κατὰ τοῦ Καρόλου, ὑπῆρξεν ὁ Γενουήνσιος δυνάστης τῆς Φωκαίας Βενέδικτος Ζαχαρίας, ὅςτις μετὰ Ἰωάννου τοῦ ἐκ τῆς ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Νεαπόλεως νησῖδος Προχύτης ὑπῆρξεν ὁ παρασκευάσας τὸν κατὰ τὸν λεγόμενον Σικελικὸν ἑσπερινὸν ὄλεθρον τοῦ Καρόλου.

Ἐν τούτοις δὲ καὶ πρὸ τῆς ἐπιχειρήσεως τῆς μεγάλης στρατείας, ἥτις εἶχεν ὁρισθῆ διὰ τὸ ἔτος 1283, ὁ Κάρολος, προπαρασκευάζων τὸ ἔδαφος τῆς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν μελλούσης διαβάσεως τῶν στρατιῶν αὐτοῦ, εἶχε δώσει τῷ 1280 αὐστηρὰς διαταγὰς δραστηρίας ἐνεργείας εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ 1278 ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ Ἠπείρῳ ἀρχιστράτηγον αὐτοῦ καὶ τοποτηρητὴν Οὔγωνα le Rousseau de Sully, ὃν οἱ Βυζαντῖνοι ἱστορικοὶ ὀνομάζουσι Ῥωσονσουλῆν ἢ Ῥῶς Σολυμᾶν. Ὁ δ' ἀληθῶς πολύτιμος οὗτος συνεργάτης τοῦ Ἀνδηγαυοῦ, ὅςτις εἶχεν ἤδη συναγωνισθῆ μετ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Νεαπόλεως, ἐπελήφθη ἀμελλητὶ τοῦ ἔργου. Κυριώτατον δ' ἐν τοῖς πρώτοις μέλημα πρὸ πάσης ἄλλης ἐνεργείας ἐθεώρησε τὴν κατάληψιν τῶν Βελαγράδων, τοῦ σημερινοῦ Βερατίου, ὅπερ ἀπὸ τοῦ 1274 εἶχεν ἀνακτήσει ὁ Παλαιολόγος. Πρὸς ἅλωσιν δὲ τοῦ ὀχυροῦ ἀλβανικοῦ ἐκείνου φρουρίου ὁ Σουλῆς διέθετεν οὐκ ἀναξίας λόγου δυνάμεις ὀκτακιςχιλίων περίπου ἐν συνόλῳ ἀνδρῶν, τοῦτο μὲν ἀποσταλέντων ὑπὸ τοῦ Καρόλου ἐξ Ἰταλίας, τοῦτο δὲ στρατολογηθέντων ἐκ τῶν συμμάχων Ἀλβανῶν. Μετὰ τῆς στρατιᾶς δὲ ταύτης ἐκκινήσας ὁ Γάλλος στρατηγὸς ἐκ Δυρραχίου καὶ Κανίνων ὥρμησεν ἐπὶ τὰ Βελάγραδα. Ἀλλὰ τὴν πολιορκουμένην καὶ κινδυνεύουσαν πόλιν ἔσωσεν αἴφνης ἐπιφανεῖσα ἡ πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας ἐν σπουδῇ ἀποσταλεῖσα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος στρατιά.

Ἡγοῦντο δὲ τῶν αὐτοκρατορικῶν ὁ γαμβρὸς τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ Ἄγγελος Κουτρούλης ὁ δεσπότης, υἱὸς τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Β', ὁ μέγας δομέστικος Μιχαὴλ ὁ Ταρχανειώτης, ὁ μέγας στρατοπεδάρχης Ἰωάννης Συναδηνὸς καὶ ὁ εὐνοῦχος Ἀνδρόνικος Ἠνοπολίτης. Ἐκ δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στρατηγούντων δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἄξιον λόγου ἦτο καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὑπ' αὐτοὺς τεταγμένων. Προχωρήσαντες δ' οὕτω πρὸς τὰ πολιορκούμενα Βελάγραδα, δὲν ἐπεχείρησαν εὐθὺς νὰ προςβάλωσι τοὺς πολιορκητάς, ἀλλὰ περιωρίσθησαν τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς πόλεως, ὃν διηυκόλυνεν ὁ παραρρέων αὐτὴν ποταμὸς Βοώσης. Ἀλλὰ κατὰ

τινα ἐπίθεσιν τῶν περὶ τὸν Σουλῆν, ἐπιχειρησάντων νὰ κωλύσωσι τὴν σιτηγίαν, ἐτρώθησαν ἄλλοι τε τῶν ἵππων, βαλλόμενοι ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων, καὶ ὁ τοῦ Σουλῆ. Οὗτος δὲ παρέσυρε τὸν ἀρχιστράτηγον, ὅςτις καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐζωγρεῖτο, καταπεσὼν ἐκ τοῦ ἵππου. Τὸ δὲ ἄγγελμα τοῦτο ἐθορύβησεν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν στρατιὰν αὐτοῦ, ὥςτε, ὅτε τὴν ὑστεραίαν οἱ Βυζαντῖνοι, διαπεραιωθέντες τὸν ποταμὸν, ἐπέπεσον κατ' αὐτῆς, ὁ καταλαβὼν αὐτὴν πανικὸς ἤγαγεν εἰς τελείαν νίκην τῶν στρατηγῶν τοῦ βασιλέως. Τῶν δὲ μέχρι τῆς χθὲς ὑπὸ τὸν Σουλῆν μαχομένων ἄλλοι μὲν ἐφονεύθησαν, ἄλλοι δ' ἐζωγρήθησαν, ἄλλοι δ' ἐπνίγησαν ἐν τῷ ποταμῷ, καὶ οἱ λοιποὶ φεύγοντες προτροπάδην ἐν συγχύσει ἐσώθησαν εἰς τὰ Κάνινα. Οὕτω δὲ ἀρχομένου τοῦ Ἀπριλίου 1281 ἐπῆλθεν ἐπιφανῶς ἡ λύσις τῆς πολιορκίας τῶν Βελαγράδων.

Ἀλλὰ τὴν νίκην ταύτην, ἥτις ἠδύνατο νἀγάγῃ τοὺς Βυζαντίνους εἰς τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Δυρραχίου, τῶν Κανίνων, τοῦ Βουθρωτοῦ, τοῦ Συβότου καὶ τῆς Χειμάρρας, ἅτινα κατείχοντο ὑπὸ φρουρῶν τοῦ Ἀνδηγαυοῦ, δὲν ἐπωφελήθησαν προςηκόντως οἱ στρατηγοὶ τοῦ βασιλέως, ἀρκεσθέντες εἰς τὰ γενόμενα. Ἀπ' ἐναντίας δὲ ἡ ἧττα δὲν ἀπεθάρρυνε τὸν Κάρολον, ὅςτις, ἀντικαταστήσας τὸν Σουλῆν διὰ τοῦ τέως διοικητοῦ τοῦ Δυρραχίου Ἰωάννου Σκόττου, ἐξηκολούθησεν ἐνισχύων αὐτὸν ἐξ Ἰταλίας διὰ νέων ἀποστολῶν, καὶ κατέστησεν εἰς αὐτὸν δυνατὴν τὴν καταπάλαισιν ἐπιτοπίων τινῶν ἀποστασιῶν ἐν Ἀλβανίᾳ.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ, ὁμολογηθείσης τῆς ἐν Ὀρβιέτῳ συνθήκης, ἤρχισαν αἱ παρασκευαὶ τῶν Ἑσπερίων συμμάχων πρὸς τὴν μεγάλην στρατείαν. Ἔμελλε δὲ αὕτη νἀποβῇ φοβερὰ εἰς τὸ Βυζάντιον ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν στρατηλάτου οἷος ὁ Κάρολος, βοηθουμένου ὑπὸ τῆς ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς προστασίας τοῦ πάπα καὶ ὑπὸ τοῦ στόλου τῶν Βενετῶν, συμμαχοῦντος δὲ μετὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι Φράγκων καὶ ἁπάντων τῶν κατὰ τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον ἐχθρῶν τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλ' ἀπροςδοκήτως ἡ πολιτικὴ περίνοια τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου καὶ ἡ ἔμφρων σύμπραξις τοῦ Βενεδίκτου Ζαχαρίου καὶ Ἰωάννου τοῦ Προχυταίου μετέστρεψαν τὸν ἀνδηγαυικὸν κίνδυνον εἰς ὄλεθρον αὐτοῦ τοῦ Ἀνδηγαυοῦ.

Ἰωάννης ὁ Προχυταῖος, ὅςτις, πανίσχυρος ὢν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Στασυφιδῶν, εἶχεν ἀποβάλει πᾶσαν δύναμιν βασιλεύοντος τοῦ Κα-

ρόλου, ἀφορμὴν μόνον ἐζήτει, ὅπως ἐκδικηθῇ τὸν αἴτιον τῆς ἐκπτώσεως αὐτοῦ. Προθύμως λοιπόν, μεταβὰς μετὰ τοῦ Ζαχαρίου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατήρξατο συνεννοήσεων μετὰ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, αἵτινες ἤγαγον εἰς τὴν κατ' ἀρχὴν ἀποδοχὴν κηδεστίας καὶ πολιτικῆς συμμαχίας μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς ἰσπανικῆς Ἀραγωνίας Πέτρου, ὅςτις, γαμβρὸς ὢν τοῦ Μαμφρέδου ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Κωνσταντίᾳ, ἐθεωρεῖτο ὁ νόμιμος διάδοχος τῆς ἐν Σικελίᾳ ἀρχῆς τῶν Σταουφιδῶν. Καὶ χρήματα δὲ πιστεύεται συνειςενεγκὼν εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Καρόλου ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος. Πρόςφορον δ' εὐκαιρίαν ἐπαναστάσεως τῶν Σικελῶν ἐναντίον τοῦ Γάλλου κυριάρχου παρεῖχον τὰ μεγάλα παράπονα τῶν καταδυναστευομένων ἕνεκα τῆς ὑπερφροσύνης τῶν δυναστῶν καὶ τῶν δυςβαστάκτων φόρων, εἰς οὓς ἐπ' ἐσχάτων εἶχον προςτεθῆ νέαι ἀπαιτήσεις χάριν αὐξήσεως τῶν πόρων πρὸς ἐπιχείρησιν τῆς παρασκευαζομένης ἐπὶ τὸ Βυζάντιον στρατείας.

Μετὰ δὲ τὴν κατάλληλον παρασκευὴν τῶν πραγμάτων ἡ ἀντίδρασις ἐξερράγη τῇ 30 Μαρτίου 1282, κατὰ τὸν ἑσπερινὸν τῆς Δευτέρας τοῦ Πάσχα ἐν Πανόρμῳ τῆς Σικελίας διὰ φοβερᾶς σφαγῆς τῶν ἐν τῇ πόλει Γάλλων, ἥτις ἐπεξετάθη καθ' ἅπασαν τὴν νῆσον. Ὀκτακιςχίλιοι μέχρις εἰκοσακιςχιλίων κατὰ τὸν ἀνώτατον τῶν παραδιδομένων ἀριθμῶν ὑπῆρξαν οἱ κατὰ τὸν κληθέντα Σικελικὸν ἐκεῖνον ἑσπερινὸν σφαγέντες Γάλλοι. Καρπὸς δὲ τῆς αἱματηρᾶς ἐπαναστάσεως ὑπῆρξεν ἡ ἀποτίναξις τοῦ ἀνδηγαυικοῦ ζυγοῦ καὶ ἡ εἰς Σικελίαν πρόσκλησις Πέτρου τοῦ Ἀραγωνικοῦ.

Καὶ ἐπειράθη μὲν νἀντιδράσῃ ὁ Κάρολος, ὅςτις εὑρίσκετο παρὰ τῷ πάπᾳ Μαρτίνῳ Δ', ὅτ' ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις, καί, διαπεραιωθεὶς εἰς τὴν Σικελίαν, ἐπελήφθη τῆς πολιορκίας τῆς Μεσσήνης.

Ἀλλ' ἡ ἔγκαιρος ἐξ Ἱσπανίας ἄφιξις τοῦ Πέτρου καὶ ἡ ἀποτυχία τῶν ὅπλων τοῦ Καρόλου κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν ἐξηνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Ἰταλίαν. Θνήσκων δὲ τῷ 1285 ἐκληροδότει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, εἰς ἣν συμπεριελαμβάνετο ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι καὶ ἡ ἡγεμονία τῆς Ἀχαΐας, περιελθοῦσα εἰς αὐτὸν τῷ 1278 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γουλιέλμου Β' Βιλλαρδουίνου, εἰς τὸν ὁμώνυμον υἱὸν Κάρολον Β'. Ἀλλ' οὗτος ἐστέναζεν ἤδη ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους 1284 ὡς αἰχμάλωτος Πέτρου τοῦ Ἀραγωνικοῦ καὶ μόνον ἀργότερον,

τῷ 1288, ἀπολυτρωθεὶς ἠδυνήθη νἀναλάβῃ τὸν κατὰ τῶν Ἀραγωνίων ἀγῶνα.

Ἐν τούτοις δ' ὁ Σικελικὸς ἑσπερινὸς καὶ ὁ εἰς αὐτὸν ἐπακολουθήσας πόλεμος μεταξὺ τῶν Ἀραγωνίων καὶ τῶν Ἀνδηγαυῶν συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπίσχεσιν περαιτέρας ἐνεργείας τῶν Γάλλων ἐν τῇ ἑλληνικῇ χερσονήσῳ καὶ εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τοῦ ἐπικρεμαμένου κατ' αὐτοῦ κινδύνου. Τὴν δὲ μεταβολὴν τῶν πραγμάτων δεικνύει καὶ ἡ ἐπελθοῦσα ἀπὸ τῆς μετὰ τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ πάπα συμμαχίας ἀπόστασις τῶν Βενετῶν, οἵτινες ἀρχομένου τοῦ 1285 ὡμολόγησαν ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου δεκαετῆ εἰρήνην μετὰ τοῦ Βυζαντίου, δι' ἧς πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀνενεοῦτο ἡ συνθήκη τοῦ ἔτους 1277. Καὶ ὑπέγραψε μὲν τὴν εἰρήνην ταύτην ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Μιχαὴλ Ἀνδρόνικος, ἀλλ' αὕτη ἦτο ἄμεσον ἐπακόλουθον τῆς σθεναρᾶς πολιτείας τοῦ πατρός, ἀπαλλάξαντος μὲν τὸ κράτος τοῦ ἐπιφοβωτάτου τῶν πολεμίων, ταπεινώσαντος δὲ τοὺς συμμάχους αὐτοῦ.

κ'

Κρῆτες καὶ Βενετοί.

Ἄνευ μεγάλων δυσχερειῶν, ὡς τὸ πλεῖστον δ' ἄνευ ἀντιστάσεως ἠδυνήθησαν νὰ ἐγκαθιδρυθῶσι μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Βενετοὶ ἐν ταῖς λαχούσαις εἰς αὐτοὺς ἑλληνικαῖς κτήσεσι. Μόνον δὲ περὶ μιᾶς ἑλληνικῆς χώρας δὲν δύναται νὰ λεχθῇ τοῦτο, περὶ τῆς ἡρωικῆς Κρήτης.

Οἱ Κρῆτες δὲν ἐλησμόνουν τὰ δεινὰ τῆς ἐπὶ δεκατέσσαρας σχεδὸν ἐτῶν δεκάδας ὑποδουλώσεως αὐτῶν ὑπὸ τοὺς Σαρακηνούς. Νέον δὲ πνεῦμα ἡρωισμοῦ φαίνεται καταλαβὸν τὴν νῆσον ἀπὸ τῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς εἶχε πατήσει ἐπ' αὐτῆς τὸν πόδα ὡς δομέστικος τῶν σχολῶν ὁ σθεναρὸς ἐκεῖνος Νικηφόρος Φωκᾶς ὁ ἐλευθερώσας τὴν Κρήτην ἀπὸ τῆς ἀραβικῆς δουλείας, ὃν καὶ αὐτοκράτορα γενόμενον ἐξηκολούθουν ἀναπολοῦντες ὡς δομέστικον, οἷος ἦτο ὅτε ἀπηλευθέρωνε τὴν νῆσον αὐτῶν, καθ' ἃ καὶ οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἡττηθέντες Ἄραβες.[1]

---

[1] Μετ' ἰδιαζούσης χαρᾶς ὁ συγγραφεὺς τῆς ἀνὰ χεῖρας Ἱστορίας δημοσιεύει ἐνταῦθα τὴν πρώτην γνωριζομένην εἰκόνα τοῦ ἐνδόξου αὐτοκράτορος Νι-

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ ΕΙΚΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

κηφόρου τοῦ Φωκᾶ. Ἀνεκάλυψε δὲ ταύτην μετά τινων λατινικῶν ἐγγράφων κρητικῆς προελεύσεως ἀποκειμένην ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 342 (L. X. CLVIII) λατινικῷ κώδικι τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης ἐν Βενετίᾳ. Ἡ δ' ἐντεῦθεν καθιστα-

Διὰ τοῦτο βλέπομεν τὴν Κρήτην ἀντιτάξασαν μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Βενετῶν καθυπόταξιν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καρτερικὴν ἀντίστασιν εἰς τὴν ξενοκρατίαν, δι' αἱματηρῶν δ' ἔπειτα ἐπαναστάσεων, δεκατεσσάρων τὸν ἀριθμόν, διαμφισβητήσασαν εἰς τοὺς ἀλλογενεῖς δυνάστας τὴν κτῆσιν τοῦ πατρίου ἐδάφους ἐπὶ ἑκατὸν πεντήκοντα περίπου ἔτη. Τότε δὲ πλέον μόλις ἡ ἐκ τῶν μακρῶν ἀγώνων ἐξάντλησις τῶν νησιωτῶν, ἡ ἐπιτηδεία ὑπὸ τοῦ κυριάρχου προσέλκυσις πολλῶν τῶν ἀρχόντων καὶ αἱ γενόμεναι ὑπὸ τῆς βενετικῆς πολιτείας παραχωρήσεις ἤγαγον τέλος εἰς συνδιαλλαγὴν τῶν κατακτητῶν καὶ τῶν ἰθαγενῶν.

Οἱ Βενετοί, εὐθὺς ὡς περιῆλθεν εἰς αὐτοὺς ἡ νῆσος μετὰ τὴν ἐκνίκησιν τοῦ κόμιτος Μελίτης Ἐρρίκου Πεσκατόρη, ἐνεργοῦντος πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Γενούης, διέταξαν τὰ τῆς ἐν Κρήτῃ ἀποικίας αὐτῶν κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ πολιτεύματος τῆς κυριάρχου Βενετίας. Καὶ προΐστατο μὲν τῆς νήσου δοὺξ, στελλόμενος ὑπὸ τῆς βενετικῆς πολιτείας ἐπὶ διετίαν καὶ ἑδρεύων ἐν Χάνδακι, ἦσαν δὲ συμπαρεζευγμένοι εἰς αὐτὸν δύο σύμβουλοι ὡς καὶ δύο βουλαί, μία μικρὰ καὶ μία μεγάλη. Ἐν Χάνδακι δὲ ἥδρευε καὶ ὁ ἐπ' ἴσης ἐπὶ διετίαν ἄρχων ἀνώτατος στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς ἐν Κρήτῃ βενετικῆς ἀποικίας. Ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις, ὧν πρωτεύουσαι ἦσαν τὸ Ῥέθυμνον καὶ ἡ Σητεία, ἔπειτα δὲ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς βενετοκρατίας κτισθέντα Χανία, τὴν μὲν πολιτικὴν ἀρχὴν εἶχον δίκην νομαρχῶν οἱ λεγόμενοι ῥεττοῦραι (Rettori), ἐξαρτώμενοι ἀπὸ τοῦ δουκὸς, τὴν δὲ στρατιωτικὴν μετὰ καί τινων διοικητικῶν καθηκόντων οἱ καστελλᾶνοι καὶ οἱ καπετᾶνοι, ὑπείκοντες εἰς τὸν στρατιωτικὴν διοικητήν. Ἡ δὲ καθυπόταξις τῆς δυσηνίου νήσου ἐπεζητήθη διὰ τῆς ἐπ' αὐτῆς ἐξαπλώσεως δικτύου στρατιωτικῶν τιμαρίων παρεχομένων εἰς Βενετοὺς ἀποίκους ὑποχρέους πρὸς στράτευσιν. Κατέλαβον δὲ οὗτοι κατὰ μικρὸν ἅπασαν τὴν ὕπαιθρον χώραν καὶ τὰς ὀχυρὰς πόλεις, ἐξαιρουμένης τῆς πρωτευούσης Χάνδακος μετὰ τῆς περιοικίδος, ἥτις ἐθεωρεῖτο κτῆσις τοῦ κοινοῦ τῶν ἐν Κρήτῃ Βενετῶν, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων, ἅτινα ἐξηρτῶντο ἀπ' αὐτῆς τῆς βενετικῆς πολιτείας.

μένη πιθανὴ ἐκ Κρήτης προέλευσις καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ φύλλου περγαμηνῆς, ἐφ' οὗ ἡ εἰκὼν, φαίνεται ἐξηγοῦσα καὶ τὴν περίεργον ἀναγραφὴν τῆς ἀρχῆς τοῦ Νικηφόρου ὡς δομεστίκου τῶν σχολῶν, ἐν ᾧ ἐζωγραφεῖτο ἤδη αὐτοκράτωρ ὤν, συμφώνως πρὸς τὴν ἐν τῷ κειμένῳ διδομένην ἑρμηνείαν.

Ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ αὐταρχικὸν πνεῦμα τῶν νέων δυναστῶν καὶ ἡ εἰς τοὺς ἐξ εὐπατριδῶν ἢ τυχοδιωκτῶν Βενετοὺς ἐπήλυδας παραχώρησις τῶν μεγάλων τιμαρίων δι' ἀφαιρέσεως τῶν γαιῶν ἀπὸ τῶν ἰθαγενῶν ἐξήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἔτι ἱκανῶς ἰσχυρῶν ἐπιχωρίων ἀρχόντων. Διὰ τοῦτο ἤδη πέντε μόνον ἔτη μετὰ τὴν καθομολόγησιν τῆς μεταξὺ Βενετίας καὶ Γενούης συνθήκης τοῦ 1212, δι' ἧς οἱ Γενουήνσιοι παρῄτουν πᾶσαν ἀξίωσιν ἐπὶ τῆς νήσου, βλέπομεν ἐκρηγνυμένην τὴν πρώτην ἐπανάστασιν τῶν νησιωτῶν ὑπὸ ἡγέτας τοὺς ἀδελφοὺς Κωνσταντῖνον καὶ Ἰωάννην Σκορδύλην καὶ τὸν Θεόδωρον Μελισσηνόν. Ἡ κατ' αὐτῶν παρὰ τοῦ δουκὸς τῆς Κρήτης Παύλου Κυιρίνη σταλεῖσα στρατιὰ ἡττήθη, καὶ ὁ ἕτερος τῶν στρατηγούντων, ὁ Ἰωάννης Γρίττης, ἔπεσεν ἐν τῇ συγκροτηθείσῃ πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας μάχῃ. Ἐξακολουθούσης δὲ τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ διάδοχος τοῦ Κυιρίνη δοὺξ Δομίνικος Δελφῖνος ἠναγκάσθη, ἕνεκεν ἀνεπαρκείας τῆς στρατιᾶς ἣν διέθετε, νὰ συνθηκολογήσῃ τῇ 13 Σεπτεμβρίου πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας, παραχωρήσας εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Σκορδύλην καὶ τὸν Μελισσηνὸν ἐν τοῖς δυσμικοῖς τῆς νήσου γαίας ἀντὶ καθορισθέντων διὰ τῆς συνθήκης ἀνταλλαγμάτων. Ἀλλ' ἡ τάξις μόλις πολὺ ἀργότερον ἀποκατεστάθη τελείως δι' ὁριστικῆς εἰρήνης, ὁμολογηθείσης τῇ 8 Ἰανουαρίου 1223 μεταξὺ τοῦ δουκός, ὅστις ἦτο καὶ πάλιν ὁ καὶ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως δουκεύσας Ὀρσίνης, καὶ τῶν ἀδελφῶν Θεοδώρου καὶ Μιχαὴλ τῶν Μελισσηνῶν.

Ἐν τούτοις δ' οἱ Βενετοί, οὐ μικρὸν ταραχθέντες ὑπὸ ταύτης τῆς ἐπαναστάσεως, ἐζήτησαν νὰ στηριχθῶσιν ἐν τῇ χώρᾳ διὰ τῆς εἰς Βενετοὺς παραχωρήσεως νέων τιμαρίων ἐν ταῖς οὔπω ἀναδασθείσαις χώραις τῆς νήσου. Ὑπεχρεώθησαν δὲ καὶ οἱ νέοι τιμαριοῦχοι, καθ' ἃ οἱ ἤδη προϋπάρχοντες, νὰ παρέχωσιν εἰς τὸν δοῦκα βοήθειαν ἐν πολέμῳ καὶ ὑπεραμύνωνται τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, ἥτις προέβαινεν ἐγκαθισταμένη ἐν τῇ νήσῳ ὑπὸ τῶν κυριάρχων χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῇ, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, νὰ καταπνίξῃ τὴν ὀρθόδοξον. Οἱ δὲ νέοι κλῆροι οἱ εἰς τοὺς Βενετοὺς διανεμηθέντες φαίνονται ὡς τὸ πλεῖστον ἀντιστοιχοῦντες πρὸς τὰς σημερινὰς ἐπαρχίας Ῥεθύμνου καὶ Μυλοποτάμου.

Ἀλλ' ὁ νέος οὗτος ἀναδασμὸς ἀντὶ νὰ δαμάσῃ τοὺς δυσυποτάκτους νησιώτας ἐξηρέθισεν αὐτοὺς ἔτι μᾶλλον. Διό, δουκεύοντος τῆς

νήσου τοῦ Ἰωάννου Στορλάδου (1228—1230), νέα ἐξερράγη ἐπανάστασις, ἧς τὴν ἡγεσίαν ἀνέλαβον οἱ ἀδελφοὶ Μανουὴλ καὶ Κωνσταντῖνος Δρακοντόπουλοι. Καὶ συνέπραττον μὲν μετ' αὐτῶν ὁ Μιχαὴλ Μελισσηνὸς, ὁ Νικόλαος Δαιμονογιάννης, ὁ Μιχαὴλ Ἀρκολέων καὶ ἄλλοι· ἕδραν δὲ εἶχον οἱ ἐπαναστάται τὸ Ἐπάνω καὶ Κάτω Σιουράτα ἢ Σιουρίτη τῶν βενετικῶν πηγῶν, ὅπερ δὲν θὰ ἦτο ἴσως τολμηρὸν νὰ ταὐτίσωμεν πρὸς τὸ σημερινὸν Ζουρίδη τοῦ δήμου Ῥουστίκων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ῥεθύμνου.

Εἰς δυσχερῆ δὲ περιελθὼν θέσιν ὁ Στορλάδος ἕνεκα τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἐπαναστάσεως, μόνον διὰ βοηθείας ἐξαιτηθείσης παρὰ τῶν Σανούδων τῆς Νάξου ἠδυνήθη νὰ συγκρατηθῇ, ὀχυρώσας καὶ τὴν Σοῦδαν. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου οἱ ἐπαναστάται ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Ἰωάννου Βατάτζη, ὅστις ἀπέστειλε πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Κρήτης τὸν ναύαρχον Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον μετ' ἰσχυροῦ στόλου. Ἡ δ' ἄφιξις τῶν ἐκ Νικαίας ἐπικουριῶν ἐνίσχυσε τὴν ἐπανάστασιν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον ἠναγκάζοντο οἱ Βενετοὶ φρούραρχοι νὰ παραδίδωσιν εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς τὰς ὀχυρὰς πόλεις, τὸ Ῥέθυμνον, τὸ Μυλοπόταμον, τὸ Καστελνουόβον (Καστέλλιον ;). Ἀλλ' ἡ ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας ἀποστασία τοῦ δυνάστου τῆς Ῥόδου Λέοντος Γαβαλᾶ ἠνάγκασε τὸν Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν κατὰ τοῦ ἀποστάτου· οὕτω δ' ἐστερήθησαν τῆς βοηθείας αὐτοῦ οἱ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενοι Κρῆτες. Οὐχ ἧττον ἡ ἐπανάστασις ἐξηκολούθησε παρὰ τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τῶν διαδόχων τοῦ Στορλάδου δουκῶν ἐπὶ μακρὸν, ὑποτρεφομένη ὑπὸ νέων ἐπικουριῶν, ἃς ἔστειλεν ὁ Βατάτζης ὑπὸ τὸν Λοπαρδᾶν. Μόλις δὲ τῷ 1236, δουκεύοντος τοῦ Στεφάνου Ἰουστινιάνη, καθησύχασε τελείως ἡ νῆσος, ἀπεχώρησαν συνθηκολογήσαντες οἱ ἐκ Νικαίας ἐπίκουροι, καὶ ἐπερατώθη ὁριστικῶς ἡ ἐπανάστασις ἐκείνη, ἣν δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῶν Δρακοντοπούλων. Οὗτοι πράγματι ὑπῆρξαν οἱ κυριώτατοι αὐτῆς ἥρωες, ὧν τὰς κεφαλὰς ἀπῄτησεν ἀμειλίκτως ὁ δοὺξ τῆς Κρήτης, καὶ ὅτε ἔτι πρὸ τῆς τελικῆς λήξεως τῆς ἀποστασίας ἤρχισαν αἱ πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας παραχωρήσεις καὶ ἀμνηστίαι τῶν Βενετῶν.

Δραστήριαι δ' ὑπῆρξαν μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης αἱ διατάξεις τῶν Βενετῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἀρχῆς αὐτῶν

ἐν Κρήτῃ. Μετὰ νέον δ' ἀναδασμὸν γενόμενον τῷ 1252, ἐν ἔτος μετὰ νέαν βραχεῖαν ἐπανάστασιν ἐν τάχει κατασβεσθεῖσαν, καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Βενετῶν κτίσιν νέου ὀχυροῦ κέντρου κατὰ τὰ βορειοδυτικὰ τῆς νήσου, τῆς πόλεως Χανίων, κτισθείσης οὐ μακρὰν τῆς ὑπὸ τοῦ Στορλάδου πρὸ εἰκοσιπενταετίας ὀχυρωθείσης Σούδας, ἐφαίνοντο καταθέσαντες οἱ Κρῆτες τὰ ὅπλα, ὡςεὶ πτοηθέντες ὑπὸ τοῦ ἐν ἔτει 1254 ἐπελθόντος θανάτου τοῦ γενναίου αὐτῶν ἀμύντορος Ἰωάννου τοῦ Βατάτζη.

κα'

Ἡ Κρήτη ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου.

Ἐν τούτοις δ' ἡ κατάλυσις τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐνίσχυσαν ἐκ νέου ἐν Κρήτῃ τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν, ἧς ἄλλως προστάτης ἦτο ὁ ἀνορθωτὴς τοῦ Βυζαντίου Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος.

Πράγματι ἤδη τῷ 1264 μανθάνομεν ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ Δ' πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Βενετίας Ῥαϊνέριον Ζένον, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ πάσῃ δυνάμει διενήργει τὴν καθυπόταξιν τῆς Κρήτης. Εἶχον δὲ καταληφθῆ μέρη τινὰ τῆς νήσου ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν, ὅτε ἡ μετὰ τῶν Βενετῶν συνθήκη τοῦ 1265, ἀνανεωθεῖσα ἐν ἔτει 1268, συνεπήγαγε καὶ τὴν καθησύχασιν τῆς Κρήτης.

Ἔκτοτε δὲ δὲν ἔμεινε μὲν ἀδιατάρακτος ἡ ἡσυχία ἐν τῇ νήσῳ, ἀλλὰ τὰ βέλη προῆλθον ἐξ οἰκείων. Τὴν τάξιν διεσάλευσε τῷ 1268 ἀνταρσία Βενετῶν ἀρχόντων, διατηρηθεῖσα μέχρι τοῦ 1271, ὅτε καὶ κατέπαυσεν ὁριστικῶς.

Ἀλλ' ἡ ἀπόλυσις τῶν ἐπικουριῶν, ἃς πρὸς ἀπόσβεσιν τῆς ἀνταρσίας ταύτης εἶχον λάβει οἱ δοῦκες τῆς Κρήτης ἐξ Ἰταλίας, ἐνεθάρρυνε καὶ πάλιν τοὺς ἰθαγενεῖς εἰς νέαν ἐπανάστασιν τῷ 1271. Ἡγοῦντο δὲ τότε τῶν ἐπαναστατῶν οἱ πλούσιοι καὶ γενναῖοι ἀδελφοὶ Γεώργιος καὶ Θεόδωρος Χορτάτσαι, ἀνήκοντες εἰς ἓν τῶν δώδεκα ἀρχαίων γενῶν τῆς νήσου τῶν κατὰ τὴν παράδοσιν μετὰ τὴν ἀνάκτησιν ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ κατελθόντων εἰς τὴν Κρήτην, ἐξ ὧν μάλιστα παρουσιάζονται οἱ πρωτοστατοῦντες ἐν ταῖς ἐπαναστάσεσιν ἐναντίον τῶν Βενετῶν.

Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς τὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἔβαινον καλῶς,

ιί πλεῖστοι ὅσοι τῶν ἰθαγενῶν συνετάχθησαν μετὰ τῶν Χορτατσῶν, φαίνετο δὲ εὐχερής, εἰ μὴ ἀδύνατος ἡ ὑπὸ τῶν Βενετῶν καταπά-ιισις τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀλλ' αἴφνης τὰ πράγματα μετετράπη-ιαν, ὅτε μετὰ τοῦ δουκὸς τῆς Κρήτης Νικολάου Βελέγνου συνετά-θη, χάριν ἰδίων συμφερόντων προδίδων τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, ὁ ὁμοίως ς ἕνα τῶν ἀρχαιοτάτων οἴκων τῆς νήσου τῶν εἰς αὐτὸν τὸν Φω-ν ἀναγόντων, καθ' ἃ ἐλέγετο, τὸ γένος ἀνήκων Ἀλέξιος Καλλιέρ-ς. Ὁ δοὺξ, συμπαραλαβὼν τὸν Ἕλληνα σύμμαχον, ἠδυνήθη τότε νικήσῃ τοὺς ἐπαναστάτας παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀποσελέμην καὶ ταδιώξῃ αὐτοὺς μέχρι τῆς πεδιάδος τοῦ Λασιθίου.

ΚΡΗΣ ΤΟΞΟΤΗΣ ΤΩΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Ἀλλ' ἡ ἧττα ἐκείνη δὲν ἀπεθάρρυνε τοὺς Χορτάτσας, οἵτινες, ασυντάξαντες τὰς δυνάμεις τῶν ἐπαναστατῶν, ἐξακολουθοῦσι μα-μενοι ἐπὶ μακρὸν κατὰ τῶν δουκῶν καὶ τοῦ Ἀλεξίου. Ἐπιφανὴς ὑπῆρξεν ἡ νίκη αὐτῶν τῷ 1274, ὅτε, ἑλκύσαντες εἰς δυσχωρίας ν δοῦκα Μαρῖνον Ζένον καὶ περικυκλώσαντες ἐν αὐταῖς, ἐφόνευσαν ν αὐτόν, ἐξωλόθρευσαν δὲ τὴν στρατιὰν αὐτοῦ. Μάτην ὁ διάδοχος ῦ Ζένου Μαρῖνος Μοροζίνης ἐνισχύει διὰ νέων ἐπικουριῶν τὰς ἐν

τῇ νήσῳ βενετικὰς φρουράς. Οἱ ἐπαναστάται ἀτρόμητοι ἐπιλαμβάνονται τῷ 1277 καὶ αὐτῆς τῆς πολιορκίας τοῦ Χάνδακος ὑπὸ τὸν Γεώργιον Χορτάτσην, πολιορκοῦντες τὸν δοῦκα Πέτρον Ζένον ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ τῆς βενετοκρατουμένης Κρήτης. Ἀλλ' ὅτε τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέβη εἰς τὴν νῆσον μετὰ τριῶν πολεμικῶν πλοίων καὶ νέων ἐπικουριῶν ὁ νέος δοὺξ Μαρῖνος Γραδενῖγος, οἱ Βενετοὶ κατώρθωσαν, καρτερικώτατ' ἀγωνισθέντες, νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ διασπάσωσι τὰς τάξεις τῶν ἐπαναστατῶν. Καὶ οἱ μὲν Χορτάτσαι, ὧν εἶχον ἐπικηρυχθῇ αἱ κεφαλαί, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν νῆσον, οἱ δὲ ὑπ' αὐτοὺς ἄνδρες παρεδόθησαν εἰς τοὺς νικητάς.

Οὕτω καὶ πάλιν ἔκλινεν ἡ ἀγέρωχος νῆσος τὸν αὐχένα. Ἀλλ' ἡ γαλήνη ἡ διαδεχθεῖσα τὴν τρικυμίαν ἐπὶ τοῦ αἱματοβρέκτου ἐδάφους τῆς Κρήτης ὀλίγα μόνον διήρκεσεν ἔτη. Ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, τοῦ Ἀνδρονίκου, βλέπομεν τοὺς Κρῆτας καὶ πάλιν ἐν ἐπαναστάσει. Παραδόξως δ' ἀρχηγὸς τῆς νέας ἐπαναστάσεως εἶνε αὐτὸς ὁ τέως σύμμαχος τῶν δυναστῶν, ὁ Ἀλέξιος Καλλιέργης.

κβ'.

Ὁ θάνατος τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου.

Πανηγυρικὴ ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἐπιστροφὴ τῶν πρὸ τῶν Βελαγράδων νικησάντων. Οὐ μόνον τὸ πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων, ἐν οἷς καὶ ἐπιφανεῖς, καὶ τῶν ζωγρηθέντων ἵππων καὶ τῶν λαφύρων, ἀλλὰ καὶ ἡ σκέψις, ὅτι ἡ νίκη ἐκείνη ἀπετέλει οὕτως εἰπεῖν τὰ προεόρτια τῆς ταπεινώσεως τοῦ παρασκευαζομένου ἐπιδρομέως τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους ἔπεισαν τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τὰ πλήθη τὴν ἐπιτυχίαν τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ διὰ μεγαλοπρεποῦς θριάμβου. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐθεᾶτο ἄνωθεν ἐκ τοῦ ἀνακτόρου τῶν Βλαχερνῶν, αἱ δὲ ὁδοὶ ἦσαν ἑκατέρωθεν κατάμεστοι πλήθους παρακολουθοῦντος τὴν σχοινοτενῆ πομπὴν τῶν αἰχμαλώτων. Νέοι καὶ πρεσβῦται, ἐπίσημοι καὶ ἀφανεῖς, ἡμίγυμνοι καὶ ἐνδεδυμένοι, οἱ πλεῖστοι δίκην ἄλλων σκιῶν τῶν πάλαι γιγάντων σύροντες σώματα κατεσκληκότα ὑπὸ τῶν κακουχιῶν καὶ τῆς ὀδύνης, παρήλασαν οἱ αἰχμάλωτοι ἐπὶ τῶν ἵππων αὐτῶν, κρατοῦντες σημεῖα τῆς αἰσχύνης παντοῖα,

ὑποκλινόμενοι ταπεινῶς πρὸ τοῦ βασιλικοῦ ἐξώστου καὶ ὑπὸ ὀλίγων μέν τινων τῶν ἐν ταῖς ἀγυιαῖς θεατῶν συμπαθῶς οἰκτειρόμενοι, ὑπὸ δὲ τοῦ μεγάλου πλήθους τοῦ ὄχλου ὑβριζόμενοι ἢ καὶ πληττόμενοι.

Οὐδ' ἠρκέσθη εἰς τὴν θριαμβευτικὴν ἐκείνην πόμπευσιν τῶν ἡττημένων ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ καί, μέγα φρονῶν ἐπὶ τῇ νίκῃ, διέταξε τὴν διὰ τοιχογραφιῶν, παριστανουσῶν τούς τε ἐν Ἀλβανίᾳ ἄθλους καὶ τὰς προτέρας νίκας, διακόσμησιν τῶν ἀνακτόρων. Ἀλλὰ τὸ ἔργον δὲν προέφθασε νὰ τελεσθῇ, ἐπελθόντος τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἀκούραστος ὁ Μιχαήλ, καίπερ ἔχων ἤδη ἡλικίαν πεντήκοντα καὶ ὀκτὼ ἐτῶν, διέγνω, ὅτι καθῆκον εἶχε νὰ στρέψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἥτις εἶχε μεγάλως παραμεληθῇ ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχον παύσει δῃοῦντες τὰς μικρασιατικὰς χώρας. Αἱ δ' ἐπιδρομαὶ αὐτῶν εἶχον ἀποβῆ ἔτι καταθλιπτικώτεραι καὶ κινδυνωδέστεραι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Οὕτω τῷ 1280 ἐκυρίευσαν μίαν τῶν ὡραιοτάτων καὶ πολυανθρωποτάτων πόλεων τῆς μικρασιατικῆς χερσονήσου, τὰς Τράλλεις. Τὴν πόλιν ταύτην, ἐκ παλαιοῦ κατηρειπιωμένην, εἶχε μόλις ἀνακτίσει τῷ 1278 παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Μαιάνδρου ὡραίαν καὶ μεγαλοπρεπῆ Ἀνδρόνικος ὁ υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Ἀλλὰ δὲν εἶχε ληφθῆ φροντὶς περὶ ὑδρεύσεως τῆς πόλεως, καὶ οἱ κάτοικοι ἠναγκάζοντο νὰ λαμβάνωσι τὸ ἀναγκαῖον ὕδωρ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Μαιάνδρου. Ἡ δὲ λειψυδρία αὕτη ὑπῆρξεν ἡ κυριωτάτη αἰτία τῆς ἁλώσεως τῶν Τράλλεων, ὅτε περιεκύκλωσαν αὐτὰς βαρεῖς ἐπελθόντες οἱ Τοῦρκοι. Καὶ ἠγωνίσθησαν μὲν οἱ πολιορκούμενοι μετὰ θαυμαστῆς καρτερίας, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νἀνθέξωσιν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν πολιορκητῶν, οἵτινες ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν, ὑπορύξαντες καὶ ἐμπρήσαντες τὰ τείχη, καὶ ἀπήγαγον αἰχμαλώτους τριάκοντα καὶ ἓξ ὅλας χιλιάδας κατοίκων. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἐκυριεύετο ὑπὸ τῶν νικητῶν ἐξ ἐφόδου καὶ ἡ Νύσσα, ἐν ᾧ ὁ Ἀνδρόνικος ἐκάθητο ἀδρανὴς ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Νυμφαίου, ἀναμένων τὴν ἔκβασιν τῶν γεγονότων, καὶ ἐπέστρεψε μετ' οὐ πολὺ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, φροντίσας μόνον ἐκ τῶν ἐνόντων, ὅπως μὴ οἱ Τοῦρκοι προχωρήσωσιν ἔτι περαιτέρω μετὰ τὰς πρώτας αὐτῶν ἐκείνας νίκας.

Ἀλλ' ἡ ἐπιδείνωσις τῶν πραγμάτων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἠνάγκασε τὸν αὐτοκράτορα μετὰ δύο ἔτη, τῷ 1282, νὰ σπεύσῃ αὐτὸς εἰς τὴν Φρυγίαν, ἔνθα ἀντελήφθη τῆς πτωχείας τῶν ὑπηκόων καὶ τῆς δεινῆς

ἐκπτώσεως τῆς χώρας. Μεριμνήσας δὲ περὶ τῆς ὀχυρώσεως τῶν ὄχθῶν τοῦ Σαγγαρίου χάριν ἀμύνης ἀπὸ τῶν Τούρκων ἐπέστρεψε μετ' οὐ πολὺ εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἀναγκασθεὶς ὑπὸ νέας ἀποστασίας τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλου.

Ὁ τοσούτων ἀλλοφύλων πολεμίων κατισχύσας μονάρχης μετ' ἀγανακτήσεως ἔβλεπεν ἀνθιστάμενον ἔτι εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἀκατάβλητον τὸν νόθον δεσπότην τῆς Θεσσαλίας τὸν ἀπὸ τῶν Νέων Πατρῶν περιφρονοῦντα τὰς δυνάμεις τοῦ Βυζαντίου. Ἐπεκαλέσθη λοιπὸν κατ' αὐτοῦ τὴν βοήθειαν τοῦ ἐπὶ τῇ Εὐφροσύνῃ Παλαιολογίνῃ γαμβροῦ, τοῦ ἐν τῇ νοτίῳ Ῥωσίᾳ ἄρχοντος τῶν Τατάρων. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ κατὰ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου ὁρμὴ τοῦ βασιλέως, ὥστε, καίπερ πάσχων, δὲν ὤκνησε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατ' αὐτοῦ στρατείαν, εὐθὺς ὡς ἀφίχθησαν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας οἱ παρὰ τοῦ Νογᾶ ἀποσταλέντες τετρακισχίλιοι ἄνδρες, ἐν πλήρει χειμῶνι, ἀφροντιστῶν τῶν συμβουλῶν τῆς αὐτοκρατείρας Θεοδώρας, ἥτις, κακὰ προμαντεύουσα, ἀπέτρεπεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας.

Εἶχε δὲ ἤδη ἐπιστῆ ὁ Νοέμβριος τοῦ 1282, ὅτε, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν υἱῶν καὶ τῶν γαμβρῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Ἰωάννης ὁ Κομνηνός, ἐξεκίνησεν ἔφιππος, σπεύδων εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἀλλὰ μόνον μέχρι τῆς Σηλυβρίας ἠδυνήθη νὰ προχωρήσῃ, ἡ δ' ἐξάντλησις τοῦ σώματος ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπιβιβασθῇ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει πλοίου, ὅπως πλεύσῃ μέχρι Ῥαιδεστοῦ. Ἀλλὰ πλέοντα κατέλαβεν αὐτὸν φοβερὰ τρικυμία, καὶ μόλις κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ τὸν ἔσχατον κίνδυνον, καταπλεύσας τέλος εἰς τὴν Ῥαιδεστόν. Ἐκεῖθεν δ' ἀναβὰς καὶ πάλιν τὸν ἵππον ἐτράπη πρὸς τὴν Λυσιμάχειαν τῆς Θρᾴκης, ἥτις εἶχεν ὁρισθῇ ὡς τόπος συγκεντρώσεως τῶν στρατευμάτων, μεθ' ὧν ἔμελλε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ δεσπότου τῆς Θεσσαλίας. Ἀλλὰ πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς ταύτην τὴν πόλιν, μεταξὺ τῶν χωρίων Παχωμίου καὶ Ἀλλαγῆς κατέπεσε κλινήρης, καὶ τὴν 11 Δεκεμβρίου 1282 ἀπέθανεν, ὀλίγας ἡμέρας πρὶν ἢ συμπληρώσῃ τὸ εἰκοστὸν τρίτον ἔτος τῆς ἀρχῆς.

Διὰ νυκτός, ἐν σιγῇ καὶ ἄνευ ἐκκλησιαστικῆς πομπῆς ἀπήγετο μετ' οὐ πολὺ κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου πρὸς ταφὴν εἰς γείτονα μονὴν ὁ νεκρὸς τοῦ βασιλέως τοῦ ἀνακτήσαντος τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τῶν Λατίνων, τοῦ σώσαντος διὰ τῆς περινοίας αὐτοῦ τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τοῦ ἀνδηγαυικοῦ κινδύνου καὶ

διὰ παντὸς τοῦ βίου ὀνειροπολήσαντος τὴν παλινόρθωσιν ἑνιαίας τῆς βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας.

κγ'.

Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος καὶ ἡ ἐκκλησία.

Ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος, διαδεχόμενος τὸν πατέρα, εἶχεν ἡλικίαν εἴκοσι καὶ πέντε περίπου ἐτῶν, οὐδ' ἐπελαμβάνετο τὸ πρῶτον τῆς ἀρχῆς, ἅτε ἤδη ἀπὸ τοῦ 1272 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν δεκαπέντε στεφθεὶς συνάρχων τοῦ πατρὸς Μιχαὴλ μετὰ τῆς νεαρᾶς συζύγου Ἄννης, τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Στεφάνου Ε'. Καὶ τῶν πολέμων δὲ συμμέτοχον ἀνέδειξε τὸν Ἀνδρόνικον ἤδη ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ ὁ πατὴρ, ἀλλ' εἴδομεν αὐτὸν ἥκιστα εὐδοκιμήσαντα ἐν τῷ πρὸς τοὺς Τούρκους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀγῶνι. Μικρὸν δὲ μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἅλωσιν τῶν Τράλλεων ἀπέθανεν ἡ Ἄννα ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, εἰς ἣν εἶχεν ἀκολουθήσει τὸν σύζυγον, καὶ ἔτυχε κατὰ διαταγὴν τοῦ ὑπεραγαπῶντος αὐτὴν πενθεροῦ πανηγυρικῆς κηδείας ἐν Νικαίᾳ ὅπου ἐτάφη, πρωτοστατοῦντος αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου Βέκκου, διαπεραιωθέντος ἐξεπίτηδες ἐκ τῆς βασιλευούσης. Τῶν δὲ δύο υἱῶν, οὓς ἀφῆκεν ἡ Ἄννα εἰς τὸν Ἀνδρόνικον, ὁ πρεσβύτερος Μιχαὴλ συνῆρξε μετὰ τοῦ πατρὸς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1295, προαποθανὼν αὐτοῦ τῷ 1320.

Ἀλλ' ἡ στοργή, μεθ' ἧς ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος περιέβαλλε τὸν καρπὸν τῆς νεότητος, δὲν ἀνταπεδόθη, καθ' ἃ εἴδομεν, εἰς αὐτὸν θανόντα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ. Στερῶν δὲ ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος τῶν εὐχῶν τῆς ἐκκλησίας τὸ ἄψυχον σῶμα τοῦ γηραιοῦ πατρός, ἐνεδείκνυεν ἅμα τῇ ἐκπληρώσει τῆς διαδοχῆς αὐτοῦ ἀσυμπαθῶς, ἀλλὰ καὶ ζωηρὰν τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ προγράμματος τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου.

Ὁ Ἀνδρόνικος καὶ ζῶντος τοῦ πατρὸς ἔτρεφε κρυφίαν ἀντιπάθειαν πρὸς τὴν προσπέλασιν εἰς τοὺς Λατίνους ἐκείνην, πρὸς ἣν ἦγον τὸν πατέρα λόγοι πολιτικοί. Ἀναλαμβάνων δὲ τὴν ἀρχὴν [illegible] μετὰ τὸν Σικελικὸν ἑσπερινὸν καὶ μὴ ἔχων πλέον ἀνάγκην [illegible] τὸν ἐκ τῆς Δύσεως κίνδυνον, καθ' ὃ ὁ πατήρ, ὅτε [illegible] αὐτοῦ ἐν ἁπάσῃ τῇ [illegible] Κάρολος

ὁ Ἀνδηγαυός, ἀφορμὴν μόνον ἐζήτει, ἵνα καταρρίψῃ τὸ σαθρὸν ἐκ
οἰκοδόμημα τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, ἔργον μακρῶν ἐνεργειῶν
Μιχαὴλ Παλαιολόγου, αἵτινες δὲν εἶχον τύχει τῆς ἐπιδοκιμασίας
ἔθνους. Τοὺς δὲ τελευταίους αὐτοῦ δισταγμοὺς ὑπερενίκησαν αἱ πα
μήσεις τῆς
πατρὸς θείας
λογίας, ἀνέκα
ὡς γινώσκο
ἤδη, ἐμμενο
εἰς τὸ σχίσμα
παθούσης ὑπὲρ
τοῦ, καὶ τοῦ
γάλου λογοθ
Θεοδώρου Μο
λωνος. Ἐν δὲ
καθυποτάξει
τὴν θέλησιν
ἀνθενωτικῶν,
βαινόντων μ
κατασπιλώσ
ἀσεβοῦς τῆς
μης τοῦ Μιχ
Παλαιολόγου,
δειξεν εὐθὺς ἐξ
χῆς ὁ νέος β
λεὺς τὴν ἀδυνα
ἐκείνην τοῦ χ
κτῆρος, ἥτις,
ἀντιθέσει πρὸς
σιδηρᾶν θέλησι
πατρός, διακ

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ
ΕΙΚΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ
ΕΝ ΤΗι ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗι ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ὅλην αὐτοῦ τὴν βασιλείαν, καί, παραδόξως συνδυαζομένη πρὸς ἀ
τηλὴν ἐπίφασιν αὐταρχικῶν διαθέσεων, ὑπῆρξεν ἐν πολλοῖς ζη
δης εἰς τὴν πολιτείαν.

Οὕτω δέ, κατισχυσάντων ταχέως τῶν ἀνθενωτικῶν, ἔγεινε μετ
πολὺ τὸ πρῶτον καὶ κυριώτατον βῆμα διὰ τῆς καθαιρέσεως τοῦ

ρῶ τοῦ

υτοκρά

ἔλοσκο

ΛΟΓΟΥ

ὁ Ἀνδηγαυὸς, ἀφορμὴν μόνον ἐζήτει, ἵνα καταρρίψῃ τὸ σαθρὸν ἐ
οἰκοδόμημα τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, ἔργον μακρῶν ἐνεργειῶ
Μιχαὴλ Παλαιολόγου, αἵτινες δὲν εἶχον τύχει τῆς ἐπιδοκιμασίας
ἔθνους. Τοὺς δὲ τελευταίους αὐτοῦ δισταγμοὺς ὑπερενίκησαν αἱ πα
μήσεις τῆς
πατρὸς θείας
λογίας, ἀνέκο
ὡς γινώσκο
ἤδη, ἐμμενο
εἰς τὸ σχίσμα
παθούσης ὑπὲ
τοῦ, καὶ τοῦ
γάλου λογοθ
Θεοδώρου Μο
λωνος. Ἐν δ
καθυποτάξει
τὴν θέλησιν
ἀνθενωτικῶν,
βαινόντων
κατασπιλώ
ἀσεβοῦς τῆς
μης τοῦ Μι
Παλαιολόγου,
δειξεν εὐθὺς ἐ
χῆς ὁ νέος β
λεὺς τὴν ἀδυνα
ἐκείνην τοῦ χ
κτῆρος, ἥτις
ἀντιθέσει πρὸ
σιδηρᾶν θέλησ
πατρὸς, διαχ

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ
ΕΙΚΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ
ΕΝ ΤΗι ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗι ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ὅλην αὐτοῦ τὴν βασιλείαν, καὶ, παραδόξως συνδυαζομένη πρὸς
τηλὴν ἐπίφασιν αὐταρχικῶν διαθέσεων, ὑπῆρξεν ἐν πολλοῖς ζη
δης εἰς τὴν πολιτείαν.

Οὕτω δὲ, κατισχυσάντων ταχέως τῶν ἀνθενωτικῶν, ἔγεινε με
πολὺ τὸ πρῶτον καὶ κυριώτατον βῆμα διὰ τῆς καθαιρέσεως τοῦ

ΛΟΓΟΥ

τριάρχου Ἰωάννου. Ὁ Βέκκος ἤδη ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, περιορίσαντος τὴν διοικητικὴν σφαῖραν τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, βλέπων ἑαυτὸν ὑπονομευόμενον ὑπὸ εὐνοουμένων τοῦ αὐτοκράτορος, εἶχεν ὑποβάλει παραίτησιν τῷ 1279 καὶ ἀποσυρθῆ εἰς τὴν μονὴν τῆς Παναχράντου. Ἀλλ' εὐθὺς τὸ ἑπόμενον ἔτος ὁ Μιχαὴλ, μὴ δυνάμενος νὰ στερηθῇ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἑνώσεως συνεργίας, εἶχεν ἀνακαλέσει αὐτὸν, ἐπαναδοὺς τὰς προτέρας τιμάς. Ἀλλ' ἅμα ἄρξαντος τοῦ Ἀνδρονίκου, αἱ ὑπονομεύσεις τῶν ἀνθενωτικῶν καὶ ἰδίως τοῦ πρώην πατριάρχου Ἰωσὴφ ἤγαγον εἰς τὴν ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου καταβίβασιν τοῦ Βέκκου, γενομένην τῇ 26 Δεκεμβρίου 1282. Καὶ ὁ μὲν ἔκπτωτος πατριάρχης περιωρίσθη καὶ πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν μονὴν τῆς Παναχράντου, ὁπόθεν ἐπετράπη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Προῦσαν, ἔπειτα δὲ περιωρίσθη ἐν τῇ μονῇ τοῦ Κοσμιδίου καὶ τέλος ἀπέθανεν ἔν τινι παρὰ τὸν Ἀστακηνὸν κόλπον τῆς Βιθυνίας παραλίῳ φρουρίῳ. Διεδέχθη δ' αὐτὸν ὁ καὶ πρώην πατριάρχης Ἰωσὴφ, ἀλλ' οὗτος νοσῶν ἤδη ἀπέθανε μετὰ τρεῖς μῆνας, καὶ ὁ πατριαρχικὸς θρόνος περιῆλθεν εἰς ἄνδρα λόγιον ἐκ Κύπρου ὁρμώμενον, τὸν Γρηγόριον Β'.

Ἀλλ' ἡ κατάστασις τῆς ἐκκλησίας ἦτο λίαν ἀνώμαλος. Δὲν διέσχιζεν αὐτὴν μόνον ἡ διχόνοια λατινιζόντων καὶ ἀνθενωτικῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ πάθη καὶ κατ' ἀλλήλων σφοδρὰ μίση τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ πατριαρχεύσαντος Ἀρσενίου. Καὶ ἐν τῇ στάσει δὲ αὐτοῦ πρὸς τοὺς δεινοὺς διαπληκτισμοὺς Ἀρσενιατῶν καὶ Ἰωσηφιτῶν ὁ Ἀνδρόνικος *τὴν μέσην ἔγνω βαδίζειν*, ἐπέδειξε δῆλα δὴ τὴν γνωστὴν ἤδη εἰς ἡμᾶς ἀσθένειαν τοῦ χαρακτῆρος, ἥτις παρείλκυε τὰ κακὰ ἀντὶ νὰ διαλύῃ αὐτά. Σύνοδοι ἐπὶ συνόδων συνερχόμεναι ἐπηύξανον μᾶλλον τὴν σύγχυσιν καὶ ἐπολλαπλασίαζον τὰς ἀντιλογίας, καὶ ἡ εἰρήνη τῆς ἐκκλησίας ἐξηκολούθει διασαλευομένη. Μάτην ὁ αὐτοκράτωρ ἠνάγκαζε τὴν ἰδίαν μητέρα, τὴν χήραν τοῦ Μιχαὴλ Θεοδώραν, νὰ καταδικάσῃ τὴν μνήμην τοῦ συζύγου, ὑποσχομένη, ὅτι οὐδέποτε ἤθελε ζητήσει τὴν τέλεσιν νεκρωσίμου ἀκολουθίας εἰς αὐτόν. Μάτην ὑπεμίμνησκε τὴν ἄνευ τῶν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νενομισμένων ταφὴν τοῦ πατρός. Μάτην ἀπέτυχεν ἡ προκληθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀρσενιατῶν διὰ τοῦ πυρὸς κρίσις τῶν ἀμφιγνωμιῶν· τὸ πῦρ κατέκαυσεν ἀμφοτέρους τοὺς εἰς αὐτὸ ἐμβληθέντας τόμους τῶν ἀντι-

διαμαχομένων. Οὐχ ἧττον οἱ Ἀρσενιᾶται ἐξηκολούθησαν ἐπιμένοντες ἐν ὑπερμέτρῳ ζήλῳ εἰς τὴν ἀνακήρυξιν ὡς παρανόμων ἁπάντων τῶν πατριαρχῶν τῶν καταλαβόντων τὸν πατριαρχικὸν θρόνον μετὰ τὸν ζωλωτὴν τῆς πίστεως Ἀρσένιον τὸν Αὐτωρειανόν. Τῆς δὲ ταραχῆς τὸ μέγεθος ἀποδεικνύει ἡ συχνὴ ἀλλαγὴ πατριαρχῶν, τῶν πλείστων ἀποσυρομένων, καθαιρουμένων, ἀποδυσπετούντων πρὸς τὸ δημιουργηθὲν χάος. Πράγματι κατὰ τὰ τεσσαράκοντα ἓξ ἔτη τῆς μακρᾶς βασιλείας τοῦ Ἀνδρονίκου ἀνέβησαν ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον μετὰ τὸν Βέκκον ὄχι ὀλιγώτεροι τῶν δέκα πατριαρχῶν, ὧν εἷς ἐπατριάρχευσε δίς. Εἶνε δὲ οὗτοι ὁ Ἰωσὴφ (1283), Γρηγόριος ὁ Κύπριος (1283 1289), ὁ Ἀθανάσιος Α' τὸ πρῶτον (1289 - 1293), ὁ Ἰωάννης ΙΒ' (1294 - 1303), ὁ Ἀθανάσιος Α' τὸ δεύτερον (1303 - 1311), Νήφων Α' (1311 - 1314), μετὰ βραχυχρόνιον δὲ χηρείαν τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὁ Ἰωάννης ΙΓ' ὁ Γλυκὺς (1315 - 1320), ὁ Γεράσιμος Α' (1320 - 1321) καὶ τέλος ὁ Ἡσαΐας (1323 - 1334), ἡ πατριαρχεία παρετάθη καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνδρονίκου.

Θὰ ἦγεν ἡμᾶς εἰς μακρηγορίαν δυσανάλογον πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς ἀνὰ χεῖρας Ἱστορίας ἡ λεπτομερὴς ἔκθεσις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνωμαλιῶν καὶ σκανδάλων τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου. Ἀρκεῖ δὲ νὰ ὑπομνήσωμεν τὸ συμβὰν ἐπὶ τῆς δευτέρας πατριαρχείας τοῦ Ἀθανασίου, ὅτε οἱ θέλοντες νὰ καταστήσωσιν αὐτὸν ὕποπτον εἰς τὸν βασιλέα καὶ προκαλέσωσι τὴν κατάσπασιν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου κατέθηκαν πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου καὶ ἔπειτα ἐκόμισαν εἰς τὸν Ἀνδρόνικον ὡς δῆθεν κατὰ παραγγελίαν τοῦ πατριάρχου γενομένην ζωγραφίαν παριστάνουσαν τὸν βασιλέα φέροντα χαλινὸν ἐν τῷ στόματι καὶ συρόμενον δίκην ὑποζυγίου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου.

Τὰ τῆς ὀρθοδοξίας δὲν ἠδύναντο βεβαίως νὰ ὀρθοποδήσωσιν, ὅτε ἡ μὲν ἐκκλησία, ἐν μέσῳ διασπαράττουσα τὰ ἑαυτῆς σπλάγχνα, ἀντηγωνίζετο πρὸς τὴν πολιτείαν, ἡ δὲ πολιτεία ἐξηυτέλιζε τὴν ἐκκλησίαν ἢ ἠνείχετο τὰς μοναχικὰς ὑπερβασίας. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τὴν σύνοδον τοῦ 1306, ἰδὼν τὸ ἀδιάλλακτον τῶν μοναχῶν καὶ παροργισθείς, παρέπεμψε μὲν τοὺς περὶ τὰ πολιτικὰ πράγματα τυρβάζοντας ἐπισκόπους εἰς τοὺς θρόνους αὐτῶν, διέταξε δὲ νὰ καταληφθῶσιν ὑπὸ φρουρῶν αἱ πύλαι τῶν μοναστηρίων, ἀνδρούμενος τέλος πρὸς τοὺς σκανδαλοποιούς. Ἀλλ' ἦτο πλέον

ἀργᾶ, οὐδὲ ἡ μεταγενεστέρα αὐτοῦ πολιτεία ὑπῆρξεν ἀνάλογος πρὸς τὴν γενναίαν ἐκείνην ἀπόφασιν.

Ἐν ᾧ δὲ ἡ ἐκκλησία κατέπιπτε, γινομένη ἕρμαιον τῶν φατριῶν, ἤρχιζε συμπαρασυρομένη ἐκ τῆς ἐλλείψεως προνοίας καὶ ἀγαθῶν συμβούλων καὶ ἐκ τῆς ἀνικανότητος τοῦ Ἀνδρονίκου ἡ πολιτεία, καὶ ταῦτα ἐν ἡμέραις καθ' ἃς παρεῖχον μὲν πράγματα εἰς τὸ Βυζάντιον οἱ Σέρβοι, ἀνεφαίνοντο δὲ νέοι ἐπικίνδυνοι ἐχθροί, οἱ Ὀσμανίδαι Τοῦρκοι καὶ οἱ Καταλώνιοι.

κδ'

Ἔκπτωσις τῶν δυνάμεων τοῦ κράτους.

Ἡ στρατιωτικὴ σύνταξις καὶ ὁ πόλεμος εἶχον εἴπερ τι καὶ ἄλλο συντελέσει εἰς τὴν συντήρησιν καὶ ἀνάδειξιν τῆς φυγάδος βασιλείας τῆς Νικαίας, διαγινωσκούσης τοὺς περιβάλλοντας αὐτὴν κινδύνους καὶ παρασκευαζούσης τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ ὑπῆρξε καὶ τὸ πρόγραμμα τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, τάσσοντος τὴν πολιτείαν ὑπὲρ τὴν ἐκκλησίαν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀνδρονίκου οὐ μόνον αἱ θεολογικαὶ ἔριδες ἀπέβησαν πρωτεύουσαι, ἀλλὰ καὶ ἡ πολιτικὴ ἀπερισκεψία ἔφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον, τοῦ αὐτοκράτορος οἱονεὶ μόνον τὰ πρὸ ποδῶν βλέποντος καὶ στερουμένου τῆς ὀξυδερκείας ἐκείνης, δι' ἧς καὶ μόνης δύναται σὺν τῇ ἐξοικονομήσει τῶν παρόντων νὰ ἐξασφαλισθῇ καὶ τὸ μέλλον.

Πρῶτον δὲ δεῖγμα τῆς τοιαύτης πολιτικῆς ἀνεπαρκείας παρέσχεν ὁ Ἀνδρόνικος ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ πατρός, ἀποπέμψας εἰς τὰ ἴδια τοὺς Τατάρους τοῦ Νογᾶ, ὧν ἡ συμμαχία ἦτο ἄξιον λόγου στήριγμα τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου στρατεύοντος ἐπὶ τὸν δεσπότην Ἰωάννην. Συμφέρον τοῦ αὐτοκράτορος ἦτο ἐν τῷ σημείῳ εἰς ὃ εἶχον περιστῇ τὰ πράγματα νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν παρουσίαν τῶν ἐκ τοῦ ἀπωτάτου βορρᾶ προςελθόντων ἐκείνων συμμάχων, ὅπως ὁριστικῶς ἐκνικήσῃ τὸν δεσπότην τῆς Θεσσαλίας τὸν ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν διαρκῶς ἀπασχολοῦντα τὸ Βυζάντιον. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου προέκρινε νὰ πέμψῃ τοὺς ἄλλως δυςηνίους Τατάρους, στείλας αὐτοὺς εἰς τὴν βίαν ὑπὸ τὸν Μιχαὴλ Ταρχανειώτην Γλαβᾶν, ἀναδειχθέντα

ην, ὅτι, ἅτε οὐδένα διατρέχων ἐκ τῆς Δύσεως κίνδυνον, ἠδύνατο ὰ καταστήσῃ ἀπόλεμον τὴν πολιτείαν, ἀπολαύουσαν ἄνευ στρατιωικῶν δαπανῶν τῆς προσδοκωμένης εἰρήνης.

Ἀλλὰ τὴν εἰρήνην ταύτην ἐπιδιώκων καὶ νομίζων, ὅτι τὴν ἔλλειιν ἰδίου στόλου ἤρκει νὰ ἀναπληρώσῃ ἡ μετὰ τῶν Βενετῶν ἢ μετὰ ῶν Γενουηνσίων φιλία, ἠπατᾶτο δεινῶς. Καὶ ἐπληροῦτο μὲν οὕτως θάλασσα πειρατῶν, ἀφόβως ἐῃούντων τὰ ἑλληνικὰ παράλια, καὶ ὐτῶν τῶν Βενετῶν συμμετεχόντων τῆς λαφυραγωγίας διὰ καταδροικῶν, ἠλαττοῦτο δὲ ἡ οἰκονομικὴ εὐεξία τῆς πολιτείας διὰ τῶν εἰς οὺς ξένους ἀφθόνως παρεχομένων ἐμπορικῶν προνομίων, ἐγκατελείετο δὲ τὸ ἐθνικὸν ἐκεῖνο πρόγραμμα τῆς ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν Βυαντίνων αὐτοκρατόρων ἐκ νέου συνενώσεως τῶν λατινοκρατουμένων λληνικῶν χωρῶν, ὅπερ εἶχεν ἀναδείξει τὴν βασιλείαν Μιχαὴλ τοῦ αλαιολόγου.

Πράγματι ἤδη ἡ τῇ 15 Μαΐου 1285 ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸν άνατον τοῦ Καρόλου μετὰ τῆς βενετικῆς πολιτείας ὁμολογηθεῖσα δεκετὴς συνθήκη ἀπέσπα μὲν τοὺς Βενετοὺς ἀπὸ τῶν Ἀνδηγαυῶν, ἀλλὰ ὰ δοθέντα εἰς αὐτοὺς πολιτικὰ ἀνταλλάγματα δύνανται νὰ χαρατηρισθῶσιν αὐτόχρημα ὡς προδοσία τῆς ἐθνικῆς ἰδέας καὶ κατάλυσις οῦ προγράμματος τοῦ Μιχαήλ. Οὐ μόνον παρείχοντο δι' αὐτῆς ἄξια όγου δικαιώματα εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Βενετοὺς παροίκους αὶ τὸν βαΐλον αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἀνεγνωρίζοντο μὲν ὡς βενετικαὶ κτήεις ἡ Κρήτη, ἡ Κορώνη καὶ ἡ Μεθώνη, ἀφίνετο δ' ἐλεύθερος ὁ Βεετὸς βαΐλος τῆς Εὐβοίας νὰ παρέχῃ εἰς τοὺς Λατίνους δυνάστας τῆς ήσου βοήθειαν ἐναντίον τῶν Παλαιολόγων, χωρὶς τοῦτο νὰ παρέχῃ φορμὴν πολέμου μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Βενετίας, συνανεγράφησαν ' εἰς τὴν συνθήκην ὡς Βενετοὶ πολῖται τυγχάνοντες τῆς προστατίας τῆς πολιτείας τοῦ Ἁγίου Μάρκου ὁ δοὺξ τῆς Νάξου Μάρκος Β' Σανοῦδος καὶ ὁ τῆς Τήνου Βαρθολομαῖος Γκίζης. Πάντα ταῦτα τὰ ἄρθρα, ἅτινα ὑπέγραψεν ἐν τούτοις ὁ Ἀνδρόνικος, ἦσαν ῥητὴ καταδίκη τῶν ἐν Κρήτῃ, Πελοποννήσῳ, Εὐβοίᾳ καὶ ἀνὰ τὰς Κυκλάδας ἀπολυτρωτικῶν ἔργων τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου καὶ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ καὶ ναυάρχων, τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, τοῦ Φιλῆ, τοῦ Μακρηνοῦ, τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ, τοῦ Λικαρίου καὶ τῶν ἀγνώστων κατ' ὄνομα αὐτοκρατορικῶν ὑποστηρικτῶν τῶν Χορτατσῶν ἐν Κρήτῃ.

Ἀλλὰ, παραδιδόμενος οὕτως εἰς τοὺς Βενετοὺς, ὁ Ἀνδρόνικος δὲ ἠμέλει καὶ τῶν Γενουηνσίων, μεθ' ὧν ἔλυσε πᾶσαν προϋπάρχουσα διαφορὰν, σπεύσας νὰ συνδιαλλαγῇ. Ἐν ᾧ δὲ τὸ Βυζάντιον προ επάθει διὰ παντὸς τρόπου καὶ οὐχ ἄνευ μεγάλων ἐνίοτε, ὡς εἴδ μεν, θυσιῶν νὰ τηρῇ τὴν προςήκουσαν ἰσορροπίαν μεταξὺ τῶν δ ἀντιπάλων ἐκείνων δυνάμεων, εἴπερ ποτὲ σφοδρὰ ἐξερράγη ἀπὸ 1294 ἡ μεταξὺ τῶν δύο πολεμίων ἰταλικῶν πόλεων ἀντίθεσις π ρό ζημίαν καὶ αὐτοῦ τοῦ Βυζαντίου. Ὁ ἀπὸ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἀρ ά μενος καὶ μέχρι τοῦ 1299 διαρκέσας αἱματηρὸς πόλεμος μεταξὺ Βε-νετίας καὶ Γενούης, οὗ ἀφορμὴ καὶ σκοπὸς ὑπῆρχεν ἡ ἐν τῇ ἀπωτ έρᾳ Ἀνατολῇ ἐπικράτησις, ἅτε κατὰ θάλασσαν διεξαχθεὶς, δὲν ἀφῆκεν ἀνεπηρεάστους τοὺς Βυζαντίνους. Καὶ δὴ, ἀποφασίσαντες οἱ Βενετοὶ νὰ καταστρέψωσιν ἅπαντα τὰ κατὰ τὸν Εὔξεινον πόντον ἐμπόρια τῶν Γενουηνσίων, ἀρχόμενοι ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰςώρμησαν ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ῥουγιέρον Μοροζίνην τῇ 22 Ἰουλίου 1296 εἰς αὐτὸν τὸν Κεράτιον κόλπον μετὰ στόλου ἑβδομήκοντα πέντε πλοίων, καὶ, ἀποβιβασθέντες εἰς τὸ Πέραν, ἔθηκαν πῦρ εἰς τὴν συνοικίαν τῶν Γενουηνσίων, καὶ ἤρξαντο ἐπιτιθέμενοι κατ' αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τοιοῦτον αὐτῶν τόλμημα ἐγίνετο κατὰ ῥητὴν παράβασιν τῶν συνθηκῶν, τὰ βυζαντιακὰ πλήθη συνετάχθησαν ἐν τῷ ἐπακολουθήσαντι ἀγῶνι μετὰ τῶν Γενουηνσίων, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου οἱ Βενετοὶ ἐπετέθησαν καὶ κατ' αὐτῆς τῆς ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐκ φόβου ἐρημωθείσης ἑλληνικῆς συνοικίας τοῦ Γαλατᾶ, ἣν ἐπ' ἴσης ἐπυρπόλησαν. Ἦτο δὲ φόβος, ὅτι τὰ πράγματα ἔμελλον νὰ λάβωσι μεγαλειτέρας διαστάσεις, ὅτε ὁ φόνος τινὸς τῶν ἡγουμένων τῶν Βενετῶν ἤγαγεν εἰς παῦσιν τῆς μάχης καὶ εἰς σπονδὰς μετὰ δικαιολογιῶν τοῦ Μοροζίνη ἐπὶ τοῖς συμβᾶσιν.

Ἀλλ' ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐσπευσμένη συγχώρησις τῶν βιαιοπραγησάντων Βενετῶν ὤξυνεν ἀντὶ νὰ κατευνάσῃ τὰ πάθη τὰ μεταξὺ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει παροικιῶν τῶν δύο ἰταλικῶν πόλεων. Οὕτω δὲ μετά τινας μῆνας, τὸν Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἐπειςπεσόντες οἱ Γενουήνσιοι ἐναντίον τῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ Βενετῶν, διενήργησαν ἀνηλεῆ σφαγὴν, ἧς πλεῖστα ὅσα ὑπῆρξαν τὰ θύματα, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ Βενετοῦ βαΐλου ἐξαιρουμένου. Τὸ δὲ συμβὰν τοῦτο τὸ ἀποδεικνύον εἴπερ τι καὶ ἄλλο τὴν ἀδυναμίαν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἠνάγκασε τὸν Ἀν-

δρόνικον νὰ στείλῃ πρὸς τὴν βενετικὴν πολιτείαν χάριν δικαιολογίας δύο πρέσβεις, ὧν ὁ ἕτερος ὑπῆρξεν ὁ φιλόλογος μοναχὸς Μάξιμος Πλανούδης, ἐξαίρετος γνώστης τῆς λατινικῆς λογοτεχνίας, ἧς ἱκανὰ προϊόντα μετέφρασεν ἑλληνιστί. Ἀλλ' ἡ ὑποδοχὴ τῶν πρέσβεων παρὰ τῶν Βενετῶν ὑπῆρξε ψυχροτάτη, μεγάλαι δὲ ἦσαν αἱ διαβιβασθεῖσαι εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἀξιώσεις καὶ ἀπειλαὶ τῆς Βενετίας, ἃς ὁ Ἀνδρόνικος δὲν ἠξίωσε προσοχῆς, γινώσκων τὸ ἀδύνατον τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν ἐφ' ὅσον ἐξηκολούθει ὁ πρὸς τοὺς Γενουηνσίους πόλεμος.

Ἡ δὲ πρὸς τοὺς Βενετοὺς ψυχρότης ἐκείνη δὲν ἤγαγε μὲν εἰς ῥῆξιν· ἀπ' ἐναντίας δὲ τὸν Ὀκτώβριον συνωμολόγησεν ὁ Ἀνδρόνικος νέαν συνθήκην μετὰ τῆς Βενετίας. Ἀλλὰ βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1303 ἐπικύρωσιν τῆς εἰρήνης ταύτης ἐξέδωκεν ὁ Ἀνδρόνικος τῷ 1304 χρυσόβουλλον ὑπὲρ τῶν Γενουηνσίων, δι' οὗ μεγάλα παρείχοντο εἰς αὐτοὺς προνόμια καὶ διωργανοῦτο δίκην ἰδίας πολιτείας ἡ ἐν τῷ Γαλατᾷ παροικία αὐτῶν.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαύτη ἦτο ἡ διαπάλη ξένων πόλεων ἐν αὐτῷ τῷ βυζαντιακῷ κράτει χάριν τῆς ἐμπορίας, αὕτη τε καὶ ἡ βιομηχανία παρημελοῦντο ὁσημέραι μᾶλλον ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων. Συνεβάδιζε δ' οὕτως ἡ ἐλάττωσις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ τῶν πόρων τοῦ κράτους μετὰ τῆς προϊούσης ἐκπτώσεως τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ κατὰ τὰ ἤδη εἰρημένα. Εἶνε δ' ἡ τοιαύτη ὑπὸ τῆς πολιτείας πρὸς τὰς πλουτοπαραγωγοὺς δυνάμεις ἐπιδεικνυομένη ὀλιγωρία τόσῳ θλιβερωτέρα, καθ' ὅσον τὸ Βυζάντιον ἐξηκολούθει νὰ εἶνε τὸ κέντρον εὐρυτάτης ἐμπορίας, καὶ εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς ἐκ τῆς ἐπικαίρου αὐτῆς θέσεως συνεκεντροῦντο τὰ προϊόντα συμπάσης τῆς Ἀνατολῆς καὶ μεγάλου μέρους τῆς Δύσεως. Ἡ δὲ παρακμὴ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιοτεχνίας ἔμελλε νὰ ἐπαγάγῃ, ὡς εἰκός, ἐλάττωσιν τῶν πόρων τῆς πολιτείας ἐν χρόνοις καθ' οὓς νέοι σοβαροὶ κίνδυνοι ἤρχισαν ἀπειλοῦντες τὸ Βυζάντιον ἐκ τῆς Ἀνατολῆς.

κε'.

Ὁ Ἀνδρόνικος καὶ οἱ Ἄγγελοι.

Ἐν τούτοις δ' ὁ Σικελικὸς ἑσπερινός, καίπερ ἀποκόψας ἀπὸ τοῦ δεσπότου τῆς Θεσσαλίας Ἰωάννου τὸ κυριώτατον στήριγμα, τὴν συμ-

μαχίαν Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ, δὲν ἔπεισεν αὐτὸν νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τὸ Βυζάντιον. Ἀπ' ἐναντίας δ' ὁ Ἰωάννης φαίνεται ἐνθαρρυν- θεὶς ἐκ τῆς ἐπελθούσης ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ Πα- λαιολόγου ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου ἐκδιώξεως τῶν συμμάχων Τατάρων καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ νέου αὐτοκράτορος παύσεως τοῦ πρὸς αὐτὸν πολέ- μου. Καὶ δὲν ἀντεπεξῆλθε μὲν ὁ δεσπότης τῆς Θεσσαλίας ἀμέσως, ἄγνωστον διὰ τίνα λόγον, ἀνέλαβε δὲ τὸν κατὰ τοῦ Βυζαντίου πόλεμον μετὰ δύο ἔτη, τῷ 1284, ἀναθεὶς τὴν διεξαγωγὴν αὐτοῦ τὸν δραστήριον καὶ φιλοπόλεμον υἱὸν Μιχαήλ.

Ἀλλ' ὁ Ἀνδρόνικος δὲν ἔμεινεν ἄπρακτος. Ὑπολαβὼν δὲ περιττὸν νὰ στρατεύσῃ αὐτὸς, ἐπέτρεψε τὴν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν καταπολέμησιν τοῦ Μιχαὴλ εἰς τοὺς στρατηγοὺς αὐτοῦ. Τοσοῦτον δὲ δραστηρία ὑπῆρξεν ἡ ἐνέργεια αὐτῶν, ὥστε ὁ πόλεμος ἀπὸ ἀμυντικοῦ ἀπέβη ταχέως ἐπιθετικός. Ἀλλ' ὁ μὲν στόλος τοῦ Παλαιολόγου, συγκροτούμενος ἐξ ὀγδοήκοντα περίπου νηῶν, ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Ῥα- οὺλ καὶ τὸν Ἰωάννην Συναδηνὸν ἔπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Δη- μητριάδος. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἤρχετο καὶ κατὰ γῆν τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως ταύτης, ἀνηκούσης εἰς τὸ δεσποτᾶτον τῶν Νέων Πα- τρῶν, ἡ πεζικὴ στρατιὰ, ἧς ἡγεῖτο ὁ Μιχαὴλ Ταρχανειώτης, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἀναδειχθεὶς νικηφόρος ἐναντίον τοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ τοποτηρητοῦ Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ, τοῦ Rousseau de Sully.

Καὶ ἐπελάβετο μὲν ὁ Ταρχανειώτης δραστηρίως τῶν πολιορκητι- κῶν ἔργων, στήσας εἴκοσι καὶ τέσσαρας ξυλίνους πύργους καὶ περι- ταφρεύσας τὴν ἀκρόπολιν. Ἀλλ' ἡ πολιορκία παρετείνετο οὐχ ἧττον ἕνεκα τοῦ ὀχυροῦ τῆς πόλεως. Τέλος δὲ λοιμὸς ἐκραγεὶς ἐν τῷ στρα- τεύματι τῶν πολιορκητῶν οὐ μόνον ἀπήμβλυνε τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν, ἀλλ' ἀφήρπασε καὶ αὐτὸν τὸν στρατηγόν. Ὁ δὲ θάνατος τοῦ Ταρ- χανειώτου ἠνάγκασε τὴν καὶ ἄλλως ὑπὸ τῆς νόσου κατατρυχομένην στρατιὰν νὰ ἐπαναζεύξῃ ἄπρακτος.

Ἀλλ' ἡ λύσις τῆς πολιορκίας δὲν ἐσήμαινε καὶ τὸν ἀφοπλισμὸν τοῦ Ἀνδρονίκου, ὅςτις κατώρθωσε διὰ τοῦ δόλου ὅ τι δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τοῦ πολέμου. Πράγματι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν εἶχε περι- ορισθῇ εἰς τὴν πολεμικὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ συγχρόνως ἐκαραδόκει τὴν ἔκβασιν τῶν δολοπλοκιῶν ἃς εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν θεῖον τοῦ Μι- χαὴλ Νικηφόρον τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ

Ἄνναν Καντακουζηνήν, οὖσαν ἀνεψιὰν τοῦ Ἀνδρονίκου. Οὗτοι δέ, φοβούμενοι κίνδυνον τῆς ἰδίας ἀρχῆς ἐξ ὑπερμέτρου τυχὸν αὐξήσεως τοῦ Μιχαήλ, δελεασθέντες δὲ καὶ ὑπὸ ἀφθόνων χρημάτων, ἔσπευσαν νὰ συνεπικουρήσωσιν εἰς τὰ σχέδια τοῦ βασιλέως. Καὶ δὴ μετεκαλέσαντο τὸν Μιχαήλ, προφασιζόμενοι, ὅτι ἐμελέτων τὸν γάμον αὐτοῦ μετὰ τῆς ἰδίας θυγατρὸς Θάμαρ. Ἐλθόντα δ' εἰς τὴν Ἄρταν συλλαβόντες ἔστειλαν δέσμιον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ καὶ ἄλλου τινὸς ἀδελφοῦ καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ, οὔσης μνηστῆς Σφενδοσλάβου τοῦ υἱοῦ τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Τερτερῆ.

Περιπετειώδεις δὲ καὶ μυθιστορικαὶ ὑπῆρξαν ἔκτοτε αἱ τύχαι τοῦ Μιχαὴλ ὡς δεσμώτου τοῦ Ἀνδρονίκου ἐν τῇ βασιλευούσῃ. Καίπερ μακρὸν χρόνον στερηθεὶς τῆς ἐλευθερίας, δὲν ὤκνησεν ἐλπίζων τὴν ἀνάκτησιν αὐτῆς καὶ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὰς Νέας Πάτρας, ὅπου ἀνέμενεν αὐτὸν μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας ὁ γηράσκων πατήρ, ἕτοιμος ὢν νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχήν. Τὰ δὲ περὶ διαδράσεως σχέδια αὐτοῦ διηυκόλυνεν ὁ ἔρως τοῦ ἐπιτετραμμένου τὴν φύλαξιν αὐτοῦ Ἄγγλου Βαράγγου Ἐρρίκου ἢ Ἐρρῆ, ὡς ὀνομάζει αὐτὸν ὁ Παχυμέρης, πρὸς τὴν ἰδίαν ἀδελφήν. Σαγηνευθεὶς δ' ὁ Ἐρρῖκος ὑπὸ τῶν περὶ γάμου ὑποσχέσεων, διηυκόλυνε τῷ 1287 τὴν φυγήν, καὶ ὁ Μιχαήλ, μισθώσας πλοῖον, ἔπλεε πρὸς τὴν Ἀττικήν, ὅτε, ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τρικυμίας νὰ προσορμισθῇ εἰς Ῥαιδεστόν, συνελήφθη καὶ ἐστάλη ἐκ νέου εἰς τὴν βασιλεύουσαν.

Αὐστηροτάτη δ' ὑπῆρξε μετὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἐκείνην ἀπόπειραν φυγῆς ἡ νέα κάθειρξις τοῦ Μιχαήλ, ὀκτὼ ὅλα ἔτη στενάζοντος ἔκτοτ' ἐν τῇ φυλακῇ. Ἐπιστάντος δὲ τέλος τοῦ Δεκεμβρίου 1295, πρέσβεις ἐλθόντες ἐκ Θεσσαλίας καὶ προσφέροντες ἀνταλλάγματα ἐδέοντο τοῦ αὐτοκράτορος νἀπολύσῃ τὸν Μιχαήλ, μέλλοντα νὰ διαδεχθῇ τὸν πατέρα. Ἀλλ' αἱ πολλαὶ ἀναβολαὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου, ἐπαυξάνουσαι τὴν περὶ τοῦ μέλλοντος ἀβεβαιότητα τοῦ Μιχαήλ, ἐξηρέθισαν αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε προέβη εἰς τὴν παράτολμον ἀπόφασιν τῆς ἐμπρήσεως τοῦ οἰκήματος, ἐν ᾧ ἐκρατεῖτο, γειτονεύοντος εἰς αὐτὰ τὰ ἀνάκτορα. Διαδιδομένου δὲ ἤδη τοῦ πυρός, ὁ βασιλεὺς ἔστειλε πρὸς κατάσβεσιν αὐτοῦ. Καὶ τὸν μὲν πρῶτον ἐκβιάσαντα τὰς ἔσωθεν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ κλεισθείσας θύρας τῆς εἱρκτῆς εὐνοῦχον Κάρβαν ἐφόνευσεν οὗτος, ἀλλ' εἰσορμήσαντες κατόπιν οἱ Βάραγγοι κατέσφαξαν αὐτὸν διὰ τῶν πελέκεων ἀνηλεῶς.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ δεσπότης Ἰωάννης Ἄγγελος δὲν ᾐσθάνετο μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1284 αἰχμαλωσίαν τοῦ υἱοῦ τὰς ἀναγκαίας δυνάμεις, ὅπως ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τοῦ Παλαιολόγου. Ἀλλά, μὴ θέλων νἀφήσῃ ἀνεκδίκητον τὴν προδοσίαν τοῦ ἀδελφοῦ Νικηφόρου, ἐστράφη τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἔτος ἐναντίον τῆς Ἠπείρου, ἀποστείλας στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τῆς Ἄρτης καὶ διατάξας τὴν δῄωσιν τῶν περιχώρων τῆς πρωτευούσης ἐκείνης τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου. Ἐπειδὴ δὲ συγχρόνως ἐστενοχώρουν τὸν Νικηφόρον καὶ οἱ Βενετοί, πρὸς οὓς εἶχεν ἔλθει εἰς ῥῆξιν, φοβούμενος ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου τοὺς ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ Ἰωάν-

Η ΕΠΙ ΤΟΥ ΑΡΑΧΘΟΥ ΓΕΦΥΡΑ ΤΗΣ ΑΡΤΗΣ

νου καὶ πολὺ μᾶλλον τοὺς δεινοτέρους ἐκ τοῦ Βυζαντίου κινδύνους, ἠναγκάσθη νὰ προσπελάσῃ πρὸς τοὺς Ἀνδηγαυούς.

Συνέβη δὲ τοῦτο τῷ 1291, ὅτε ὁ Ἀνδρόνικος, θεωρήσας ἐπίκαιρον τὴν κατάλυσιν τῶν δύο πρὸς δυσμὰς δεσποτάτων, εἶχεν ἀποστείλει πολυάριθμον στρατὸν ἐκ δεκατεσσάρων χιλιάδων ἱππέων καὶ τριακοντακισχιλίων πεζῶν, ἀποτελούμενον τὸ πλεῖστον ἐκ Τούρκων, Κομάνων καὶ Γερμανῶν μισθοφόρων. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐτράπη ἡ αὐτοκρατορικὴ στρατιὰ ἐναντίον τοῦ δεσπότου τῆς Θεσσαλίας Ἰωάννο[illegible] Ἀντέστη δ' οὗτος ἐπί τινα χρόνον, ἀλλ' εἰς τέλος δὲν ἠδυνήθη [illegible] σώσῃ αὐτὸν ἡ ἐκ Γαλαξειδίου καὶ Λοιδορικίου σπεύσασα εἰς αὐτ[illegible] μικρὰ ἐπικουρία. Οἱ βασιλικοὶ ἐνίκησαν τὰς ἀνεπαρκεῖς δυνάμεις [illegible]

δεσπότου, ὅστις ἐτράπη εἰς φυγήν, καὶ ἐδήωσαν τὴν χώραν αὐτοῦ. Ἔπειτα δὲ προεχώρησαν ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ ἔστησαν πρὸ τῶν Ἰωαννίνων, πολιορκοῦντες τὸ δυσπόρθητον φρούριον αὐτῶν, ἐν ᾧ συγχρόνως αὐτοκρατορικὸς στόλος ἠγκυροβόλησεν ἐν τῷ ἐπινείῳ τῆς Ἄρτης.

Εἶχε δ' ἐπέλθει ἡ πρὸς τὸν Νικηφόρον καὶ τὴν ὅλως δεσπόζουσαν πάσης αὐτοῦ θελήσεως σύζυγον Ἄνναν τὴν Καντακουζηνὴν ῥῆξις τοῦ αὐτοκράτορος ἕνεκα τῶν ἐχθρικῶν διαθέσεων, ἃς ἐπεδείκνυον οἱ δεσπόται οὗτοι τῆς Ἠπείρου μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ εἰς τὸν Ἀνδρόνικον προταθέντος γάμου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ διαδόχου Μιχαὴλ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Νικηφόρου καὶ τῆς Ἄννης, τῆς Θάμαρ. Εὑρεθεὶς δ' ὁ δεσπότης εἰς ἀμηχανίαν ἕνεκα τῶν κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀποσταλεισῶν ἀξιομάχων δυνάμεων, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν ἐν Ἑλλάδι ὑποτελῶν Καρόλου Β' τοῦ Ἀνδηγαυοῦ ἰσχυρῶν, ἤτοι τοῦ κόμιτος Κεφαλληνίας Ῥιχάρδου καὶ τοῦ νέου ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας Φλωρεντίου τοῦ Ἀννονικοῦ (de Hainaut).

κς'.

Ὁ Νικηφόρος Ἄγγελος καὶ οἱ Ἀνδηγαυοί.

Διὰ τοῦ ἐν ἔτει 1271 ἐπελθόντος γάμου τῆς ἔτι νεαρωτάτης Ἰσαβέλλας, τῆς θυγατρὸς τοῦ ἄπαιδος ἀρρένων τέκνων ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας Βιλλαρδουίνου Β', μετὰ τοῦ ἀνηλίκου Φιλίππου, δευτεροτόκου υἱοῦ Καρόλου Α' τοῦ Ἀνδηγαυοῦ, ἡ ἡγεμονία τῆς Πελοποννήσου περιῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τῶν Ἀνδηγαυῶν. Μετὰ δὲ τὸν ἐν ἔτει 1277 θάνατον τοῦ Φιλίππου ἡ χήρα αὐτοῦ Ἰσαβέλλα, ἧς ὁ πατὴρ ἀπέθανε τῷ 1278, διέτριβεν ἐν Νεαπόλει, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς Πελοποννήσου ἐπετρόπευον τοποτηρηταὶ τῶν Ἀνδηγαυῶν, ἀνίκανοι νὰ διοικήσωσι τὰς ἐν τῇ χερσονήσῳ φραγκικὰς κτήσεις ἐν ἡμέραις μάλιστα, καθ' ἃς ἤδη εἶχεν ὑψωθῇ τὸ φρόνημα τῶν ἰθαγενῶν, ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείας. Ἕνεκα δὲ τῆς τοιαύτης κακοδιοικησίας παρακινηθεὶς ὁ Κάρολος Β' μετὰ τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπολύτρωσιν ὑπὸ πρέσβεων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Φράγκων ἱπποτῶν, ἐξαιτουμένων τὴν ἀποστολὴν νέου ἡγε-

μόνος, ἀπεφάσισε νἀναθέσῃ τὴν ἀρχὴν τῆς χερσονήσου εἰς τὸν νεαρὸν μὲν τὴν ἡλικίαν, ἀλλ' ἤδη ἐν τῇ ἀνδηγαυικῇ αὐλῇ ἰσχύοντα Φλωρέντιον d'Avesnes τὸν Ἀννονικὸν, συνδεθέντα διὰ γάμου μετὰ τῆς Ἰσαβέλλας, ἥτις ἦτο ἡ πατρόθεν κληρονόμος τῶν ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου δικαιωμάτων. Καταβὰς δ' ὁ νέος ἡγεμὼν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1289 εἰς τὴν Πελοπόννησον, κατώρθωσεν ἐν βραχεῖ χρόνῳ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς ἐν αὐτῇ Φράγκους καὶ ἐπανορθώσῃ τὰς ἐκ τῆς ἀδυναμίας αὐτῶν καὶ τῶν παντοειδῶν καταχρήσεων ζημίας.

Ὑπολαβὼν δ' ἀναγκαίαν πρὸς διατήρησιν τῆς ἀρχῆς τὴν μετὰ τῶν Ἑλλήνων εἰρήνην ἐν τῇ χερσονήσῳ, ἦλθε διὰ τοῦ ἐν Μυστρᾷ ἑδρεύοντος στρατηγοῦ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον, καὶ ὡμολόγησε μετ' αὐτοῦ τῷ 1290 συνθήκην εἰρήνης, ἥτις καὶ ἔμεινεν ἀπαρασάλευτος ἐπὶ ἑπτὰ ὅλα ἔτη. Ἀλλ' ἡ συνθήκη αὕτη εἰς μόνην τὴν Πελοπόννησον ἀνεφέρετο. Οὕτω δ' ὁ Φλωρέντιος δὲν ἐκωλύετο νὰ συμπράξῃ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου μετ' ἐχθρῶν τοῦ Παλαιολόγου, καθ' ἃ καὶ ἐπὶ τοῦ Μιχαὴλ οἱ Βενετοὶ, καίπερ εἰρηνεύοντες πρὸς τὸ Βυζάντιον, δὲν παρέβαινον τὰς συνθήκας ὑποστηρίζοντες τοὺς ἐν Εὐβοίᾳ ὁμοφύλους, πολεμουμένους ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὑπῆρξαν δὲ μεγάλαι αἱ θυσίαι, δι' ὧν ὁ Νικηφόρος ἔπεισε τὸν Φλωρέντιον καὶ τὸν κόμιτα Κεφαλληνίας Ῥιχάρδον νἀποστείλωσι βοήθειαν εἰς αὐτόν. Καὶ εἰς μὲν τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἀχαΐας ὑπεσχέθη νὰ συντηρήσῃ αὐτὸς τοὺς τετρακοσίους ἱππεῖς, μεθ' ὧν ὁ Φλωρέντιος ἔμελλε νἀναλάβῃ τὴν ὑπὲρ τοῦ δεσποτάτου στρατείαν, καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν ὅμηρον τὸν ἴδιον υἱὸν Θωμᾶν μέχρι τῆς ἀσφαλοῦς καὶ ἀδόλου εἰς τὴν Ἀνδραβίδαν ἐπιστροφῆς τοῦ Φλωρεντίου· εἰς δὲ τὸν Ῥιχάρδον, ὑποσχεθέντα νὰ στρατεύσῃ μετὰ ἑκατὸν ἱππέων, παρέδωκεν ὅμηρον τὴν θυγατέρα Μαρίαν.

Συνομολογηθεισῶν δὲ τῶν συνθηκῶν τούτων, οἱ Ἑσπέριοι σύμμαχοι τοῦ δεσπότου ἔσπευσαν εἰς τὴν Ἄρταν. Ἀνατεθείσης δὲ τῆς ἀρχιστρατηγίας εἰς τὸν πρωτοστράτορα τῆς Ἀχαΐας Νικόλαον Γ' Σαιντομὲρ, ὅστις εἶχε συμπαραστῇ μετὰ τοῦ Φλωρεντίου, ἀπεφασίσθη ἡ λύσις τῆς πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων. Ἀλλ' ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ἅμα τῷ ἀγγέλματι τῆς εἰς Ἄρταν ἀφίξεως τῶν φραγκικῶν ἐπικουριῶν, ἀναγκασθεὶς, καθ' ἃ φαίνεται, ὑπὸ τῶν πρὸς τοὺς Φράγκους φυγομαχούντων Τούρκων καὶ Κομάνων μισθοφόρων, ἔλυσε τὴν

πολιορκίαν καὶ ἀνέζευξε διὰ τῆς Θεσσαλίας, ἐπιστρέφων εἰς τὰ ἴδια. Οὕτω δέ, ὅτ' ἔφθασε πρὸ τῶν Ἰωαννίνων ὁ δεσπότης μετὰ τῶν συμμάχων, οἱ μὲν κάτοικοι τῆς πόλεως ἐκάλεσαν αὐτὸν ἔνδον, ἡ δὲ συμμαχικὴ στρατιὰ μόνον εἰς τὴν λεηλασίαν τοῦ ἐγκαταλελειμμένου στρατοπέδου τῶν φυγόντων ἠδυνήθη νὰ τραπῇ.

Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ κατὰ γῆν στρατιὰ τοῦ Βυζαντίου ἐδείχθη οὕτως ἄνανδρος, ἀπ' ἐναντίας ὁ αὐτοκρατορικὸς στόλος, ὃν ἀπετέλουν ὡς τὸ πλεῖστον πλοῖα Γενουηνσίων συμμάχων, ἀγνοῶν τὴν ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθοῦσαν φυγὴν τῶν πολιορκούντων τὰ Ἰωάννινα, ἀπεβίβασε παρὰ τὴν Πρέβεζαν τοὺς ἐπιβαίνοντας, οἵτινες, δῃοῦντες τὰ πέριξ χωρία, ὥρμησαν εὐθέως ἐπὶ τὴν Ἄρταν, οὖσαν κενὴν ὑπερασπιστῶν. Ἐπὶ δὲ τῷ ἀκούσματι τούτῳ προαπεστάλησαν ἐξ Ἰωαννίνων χίλιοι ἱππεῖς τῆς συμμαχικῆς στρατιᾶς ἐναντίον τῶν ἐπιβατῶν τοῦ στόλου τοῦ Ἀνδρονίκου. Οὗτοι δὲ καὶ ὁ ἀμέσως κατόπιν ἐπελθὼν πεζὸς στρατὸς τοῦ δεσπότου ἠδυνήθησαν νὰ διασκεδάσωσι τοὺς πολεμίους, ἀναγκασθέντας νὰ ἐπιβιβασθῶσι καὶ πάλιν εἰς τὰ πλοῖα. Δῃώσαντες δὲ τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας, ἀπέπλευσαν ἐπ' οἴκου.

Παυσαμένου δὲ οὕτω τοῦ πρὸς τὸ Βυζάντιον πολέμου καὶ ἀπαλλαγέντος τοῦ δεσποτάτου ἀπὸ τοῦ ἐπαπειλουμένου κινδύνου, ὁ Φλωρέντιος, ἐπιστρέψας εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐξαπέστειλε τὸν ἐν Χλεμουτζίῳ ὁμηρεύοντα Θωμᾶν πρὸς τὸν πατέρα. Ἀλλ' ὁ Ριχάρδος παρεκράτησε τὴν θυγατέρα τοῦ Νικηφόρου Μαρίαν, πείσας αὐτὴν νὰ λάβῃ σύζυγον τὸν ἴδιον υἱὸν Ἰωάννην, ὅστις καὶ ἔλαβε πιθανῶς ὡς προῖκα τὴν Λευκάδα.

Καὶ ἡ Θάμαρ δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου περιφρονηθεῖσα ὡς νύμφη ἔγεινε σύζυγος Λατίνου ἰσχυροῦ, τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Τάραντος Φιλίππου, τοῦ υἱοῦ Καρόλου Β' τοῦ Ἀνδηγαυοῦ. Διὰ τοῦ πολιτικοῦ τούτου γάμου καθησύχαζε μὲν ὁ Νικηφόρος, ἀλλ' ἐπὶ ζημίᾳ τῆς ἐν τῷ δεσποτάτῳ ἀρχῆς, αἰσθητῶς μειουμένης ἕνεκα τῶν εἰς τὸν γαμβρὸν γινομένων παραχωρήσεων, εἰς ὃν περιῆλθον ὡς προὶξ ἡ Ναύπακτος, ὁ Βλοχός, τὸ Ἀγγελόκαστρον καὶ ἡ Βόνιτσα. Τοὺς δὲ πόρους τοῦ δεσποτάτου ἐπαρκῶς ἀποδεικνύει τὸ εἰς τὸν Φίλιππον παραχωρηθὲν ἐτήσιον εἰσόδημα δεκακισχιλίων ὑπερπύρων, ἰσοδυναμούντων πρὸς ἑκατὸν δώδεκα χιλιάδας δραχμῶν. Καὶ ἄλλως δ' ἐκανονίσθησαν πρὸ τοῦ κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1294 ἐν Νεαπόλει τελεσθέντος γάμου τὰ τῆς τύχης τοῦ δεσποτάτου, ὁμολογηθείσης τῆς

ὑπὸ τοῦ μέλλοντος διαδόχου τοῦ Νικηφόρου, τοῦ Θωμᾶ, ἀναγνωρίσεως τῆς ἐπικυριαρχίας τοῦ Φιλίππου. Χάριν δὲ μείζονος αἴγλης ἀνεκηρύχθη οὗτος ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐπικυρίαρχος καὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας, ἄρα καὶ τῶν εἰς τὴν ἐπιδεσποτείαν αὐτῆς τασσομένων Ἀθηνῶν, μετεβιβάσθησαν δ' εἰς αὐτὸν καὶ ἡ Κέρκυρα καὶ τὸ Βουθρωτὸν καὶ πᾶσαι αἱ περὶ τὴν Ἰλλυρίαν περισωζόμεναι κτήσεις τῶν Ἀνδηγαυῶν, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἀξιώσεις αὐτῶν περὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ τοῦ Βυζαντίου.

Ἀλλ' αἱ τοιαῦται πρὸς τοὺς Ἀνδηγαυοὺς συνθῆκαι καὶ ἡ δι' αὐτῶν ἐνίσχυσις τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου παρέβλαπτον τὰ συμφέροντα τοῦ δεσπότου τῆς Θεσσαλίας Ἰωάννου. Διὸ βλέπομεν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1295 τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ Κωνσταντῖνον καὶ Ἄγγελον ἐπιχειροῦντας στρατείαν ἐναντίον τῆς Ἠπείρου. Ἡ ἀντίστασις τῶν Ἠπειρωτῶν ὑπῆρξε ματαία, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἐκυρίευσε τὸ Ἀγγελόκαστρον, τὸν Ἀχελῷον καὶ τὴν Ναύπακτον, οἱ δὲ ἰθαγενεῖς ἄρχοντες οἱ ὑπὲρ τοῦ Νικηφόρου ἀγωνιζόμενοι ἔφυγον εἰς τὰ ὄρη ἢ ζωγρηθέντες ἀπήχθησαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Καὶ μάτην μὲν ἐπενέβη ὑπὲρ τοῦ Νικηφόρου ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος, οὗ τὴν βοήθειαν ἐξητήσατο ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου· ἐξηκολούθησαν δὲ ἰσχύοντες ἐν τῷ δεσποτάτῳ οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλου, ὅτε ὁ θάνατος τοῦ δεσπότου τούτου ἠνάγκασε τοὺς υἱοὺς νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν ὁ Κωνσταντῖνος συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ Νικηφόρου, φοβούμενος τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου ὑποστήριξιν αὐτοῦ, συνεβιβάσθη δὲ καὶ πρὸς Φίλιππον τὸν Ἀνδηγαυόν, ἀποδοὺς εἰς αὐτὸν τὴν Ναύπακτον καὶ τὸν Ἀχελῷον.

κζ

Ἡ χήρα τοῦ Νικηφόρου.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀπέθανε τῷ 1296 ὁ Νικηφόρος, διάδοχον καταλιπὼν τὸν ἀνήλικον υἱὸν Θωμᾶν, οὗ τὴν ἐπιτροπείαν ἀνέλαβεν ἡ μήτηρ Ἄννα ἡ Καντακουζηνή. Ἦτο δὲ αὕτη γυνὴ νουνεχεστάτη καὶ πολυπράγμων, ἐχομένη στερρῶς τῆς ἀρχῆς καὶ διὰ παντὸς τρόπου μεριμνῶσα περὶ διατηρήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἐθνικῆς ὑποστάσεως τῆς χώρας. Ἦτο δὲ τὸ ἔργον αὐτῆς τοῦτο λίαν βαρὺ

ἐν ἡμέραις, καθ' ἃς οὐ μόνον τῶν Ἀνδηγαυῶν ὁλοσχερῶς ἕρμαιον ἐκινδύνευε νὰ γείνῃ αὕτη κατ' ἀκολουθίαν τῶν γαμηλίων ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου συνθηκῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλον διέτρεχε κίνδυνον μέγαν ἕνεκα τῆς ἐνισχύσεως τῶν Σέρβων ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Στέφανον Μηλουτῖνον, ὅστις, γενόμενος τῷ 1296 κύριος τοῦ Δυρραχίου, ἐπωφθαλμία καὶ εἰς τὴν κτῆσιν τῶν ἠπειρωτικῶν χωρῶν.

Οὕτω δὲ κακῶς ἔχοντα τὰ τοῦ δεσποτάτου, μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος στήριγμα ἔχοντος ὁπωσδήποτε τὸν γαμβρὸν τῆς Ἄννης καὶ ἡγεμόνα τοῦ Τάραντος, ἔτι μᾶλλον ἐπεδείνωσεν αὐτὰ ἡ ἐπελθοῦσα παρὰ τὴν Φαλκονάραν τῆς Σικελίας τῇ 1 Δεκεμβρίου 1299 τελεία ἐκνίκησις καὶ ζώγρησις τοῦ Φιλίππου ὑπὸ τοῦ βασιλέως Σικελίας Φρειδερίκου τοῦ Ἀραγωνέου. Τὴν δ' ἐκ τῆς μακρᾶς αὐτοῦ αἰχμαλωσίας ἐπελθοῦσαν ἐξασθένησιν τῆς πενθερᾶς Ἄννης ἐπωφελούμενος ὁ δεσπότης Θεσσαλίας Κωνσταντῖνος ἐπεχείρησε τῷ 1302 νέον πόλεμον κατὰ τοῦ δεσποτάτου. Ἀλλὰ τῶν ἐκ τοῦ πολέμου τούτου κινδύνων ἀπήλλαξε τὴν Ἄνναν μετ' οὐ πολὺ ἡ ἐν τῷ μεταξὺ ἀπολύτρωσις τοῦ Φιλίππου δυνάμει τῆς ἐν Καλταβελόττῃ τῆς Σικελίας τῇ 31 Αὐγούστου 1302 ὁμολογηθείσης μεταξὺ τῶν Ἀνδηγαυῶν καὶ τῶν Ἀραγωνίων συνθήκης καὶ ὁ ἐν ἔτει 1303 ἐπελθὼν θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγέλου, ὃν διεδέχθη ὡς δεσπότης Νέων Πατρῶν ὁ ἀνήλικος υἱὸς αὐτοῦ καὶ τῆς Ἄννης Εὐαγιονίσσης Δουκαίνης Ἰωάννης Β', ἐπίτροπον ἔχων τὸν σύζυγον τῆς ἀδελφῆς τοῦ πατρὸς Γουΐδωνα Β' Δελαρός, τὸν δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν.

ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟΝ ΤΗΣ ΦΑΛΚΟΝΑΡΑΣ

Ἐπωφελουμένη δὲ ἡ Ἄννα τὴν μικρὰν ἡλικίαν τοῦ νέου δεσπότου καὶ τὴν μακρὰν ἀπόστασιν τῆς ἕδρας τοῦ κηδεμόνος αὐτοῦ ἔγνω νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν ἐκ Θεσσαλίας ἐπιδρομῶν, καταλαβοῦσα διὰ προδοσίας τὸ παρὰ τὰς ὑπωρείας τῆς Πίνδου κείμενον φρούριον Φανάριον, ἀνῆκον μὲν εἰς τὸν Ἰωάννην, δεσπόζον δὲ τῶν πρὸς τὴν Ἤπειρον ἀγόντων στενῶν. Ἀλλ' ἡ παράσπονδος αὕτη πρᾶξις ἐξώργισε τὸν δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν, ὅστις, ἀπαρτίσας ἀξίαν

λόγου στρατιὰν καὶ καλέσας εἰς τὰ ὅπλα καὶ ἄλλους τῶν μετ' αὐτοῦ ὁπωςδήποτε συνδεομένων Φράγκων δυναστῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐξώρμησεν ἐπὶ τὸ δεσποτᾶτον. Εὑρίσκετο δὲ ἤδη ἡ ἐχθρικὴ στρατιὰ εἰς ἀπόστασιν τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων, ὅτε ἡ Ἄννα, στείλασα πρέσβεις εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Δελαρὸς καὶ ἀποδοῦσα μὲν τὸ φρούριον, καταβαλοῦσα δὲ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, ἀπέτρεψε πάντα κίνδυνον ἀπὸ τοῦ δεσποτάτου.

Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ περιεπλέκετο ἡ Ἄννα εἰς πόλεμον πρὸς αὐτὸν τὸν Κάρολον Β' τὸν Ἀνδηγαυόν, τὸν πατέρα τοῦ γαμβροῦ Φιλίππου. Ὁ μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τούτου τοῦ Τάραντος γάμος τῆς Θάμαρ, ἀναγκασθείσης νὰ προσέλθῃ εἰς τὸ λατινικὸν δόγμα καὶ μετονομασθείσης Αἰκατερίνης, ὑπῆρξεν ἥκιστα εὐτυχής, προφανῆ δὲ ἦσαν ἄλλως καὶ τὰ κατὰ τοῦ δεσποτάτου ὑπὸ τοῦ Φιλίππου βυσσοδομευόμενα. Διὰ πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ ἀπειλουμένου κινδύνου καὶ θέλουσα νὰ διασώσῃ ἀπὸ τῶν ὑπονομεύσεων τῶν ξένων τὸ δεσποτᾶτον, ὡμολόγησε τῷ 1304 συμμαχίαν καὶ φιλίαν μετὰ τοῦ Βυζαντίου, ἀποβᾶσαν κατόπιν ἔτι ἰσχυροτέραν διὰ τοῦ γάμου τοῦ ἔτι νεαροῦ Θωμᾶ μετὰ τῆς ἐγγόνης τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου Ἄννης, καὶ ὑπεσχέθη τὴν εἰς τὸν αὐτοκράτορα παράδοσιν τῶν ἔτι παρ' αὐτῆς παρακρατευμένων μερῶν τῆς προικὸς τῆς Θάμαρ. Ἀλλ' ἡ ἀπροςδόκητος αὕτη συνθήκη ἐξηρέθισε τὸν Κάρολον, ὅςτις μετ' ἀπράκτους πρὸς τὴν χήραν τοῦ Νικηφόρου διαπρεσβείας ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατ' αὐτῆς. Καὶ ἀνετέθη μὲν ἡ διεξαγωγὴ αὐτοῦ εἰς τὸν ἐκ Προβιγκίας ἱππότην Ῥαϊμοῦνδον de Candolle ὡς ἀρχιστράτηγον, συνεξεστράτευσαν δὲ μετ' αὐτοῦ κατὰ διαταγὴν τοῦ Καρόλου οἱ εἰς τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐτοῦ ὑποτασσόμενοι Φίλιππος ὁ Σαβαυδικός, ἡγεμὼν τῆς Ἀχαΐας, καὶ ὁ γαμβρὸς τῆς δεσποίνης Ἰωάννης ὁ κόμις Κεφαλληνίας, ὅςτις πρὸ ὀλίγων μηνῶν εἶχε διαδεχθῆ τὸν θανόντα πατέρα Ῥιχάρδον. Ἀνήρχοντο δ' αἱ δυνάμεις τῶν ἐπιδρομέων, μεθ' ὧν συνέπραττε καὶ ἐπιχώριος Ἕλλην ἄρχων, ὁ Χωματιανός, εἰς ὀλιγωτέρους τῶν χιλίων ἀνδρῶν. Καὶ προσεχώρησαν μὲν οὗτοι ἀπὸ τῆς Κοπραίνης εἰς τὴν Ἄρταν, ἐπελήφθησαν δὲ ματαίως τῆς πολιορκίας τοῦ ὀχυροῦ αὐτῆς φρουρίου· ὀλίγον δ' ἀργότερον, ἐλάσαντες ἐπὶ τοὺς Ῥωγούς, κατελήφθησαν ἐξ ἀπερισκέπτου ἀφοβίας ὑπνώττοντες ὑπὸ τῶν πολεμίων, καὶ μέρος μὲν ἐφονεύθησαν, μέρος δ' ἐπνίγησαν διακολυμβῶντες τὸν ποταμὸν τὸν παραρρέοντα τὸ φρούριον ἐκεῖνο· οἱ δὲ λοιποὶ ἐτράπη-

σαν εἰς φυγήν. Μετὰ νέαν δ' ἀπόπειραν πρὸς ἐκπολιόρκησιν τοῦ φρουρίου τῆς Ἄρτης, ἐπ' ἴσης ἀποτυχοῦσαν, ἀπεφάσισαν τὴν ἀνάζευξιν ἕνεκα τῶν ἀποτυχιῶν ἃς εἶχον ὑποστῆ καὶ τῆς ἀπορίας σίτου καὶ φορβῆς, καὶ μετὰ ταλαιπωρίας διαλυθέντες ἐπέστρεψαν ἕκαστος οἴκαδε. Συμμετέσχε δὲ τοῦ κατὰ τῶν ἐπιδρομέων πολέμου, διακριθεὶς ἐν αὐτῷ παρὰ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας, καὶ ὁ δεσπότης Θωμᾶς.

Ἀλλ' ἡ ἀποτυχία τῆς πρώτης ἐκείνης στρατείας δὲν ἀπήλπισε τοὺς Ἀνδηγαυούς, οἵτινες ἐξηκολούθησαν μελετῶντες νέαν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ δεσποτάτου, τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον οἱ ἐν Ἀλβανίᾳ εἰς τοὺς Σέρβους προσχωρήσαντες προσῆλθον καὶ πάλιν εἰς τὸν Φίλιππον ἐπὶ ὑποσχέσει ἀμνηστίας, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Δυρράχιον, ὅπερ ἀσθενὴς μόνον ἐφρούρει σερβικὴ φρουρά, ὤμοσεν ἐκ νέου πίστιν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Καρόλου. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ὁ Κάρολος, βλέπων, ὅτι ὁ τὰ τῆς Πελοποννήσου διέπων Φίλιππος ὁ Σαβαυδικός, διαβουκοληθεὶς ὑπὸ τῆς Ἄννης, ἀπέφευγεν ἐπὶ παντοίαις προφάσεσι νὰ στρατεύσῃ ἐπ' αὐτὴν μετὰ τῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ Φράγκων κατὰ τὰ κελευόμενα ὑπὸ τοῦ Καρόλου, καθῄρεσεν αὐτὸν καὶ ἀνέθηκε κατ' Ἰούνιον 1305 τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀχαΐας εἰς τὸν υἱὸν Φίλιππον ὡς μόνον κύριον. Συγχρόνως δὲ ἤρχισε παρασκευάζων στόλον εἴκοσι καὶ τεσσάρων κατέργων. Ἑτοιμασθέντος δ' αὐτοῦ, ὁ Φίλιππος ἔπλευσε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1306 εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα ὤμοσαν εἰς αὐτὸν πίστιν προσελθόντες οἱ ὑποτελεῖς Λατῖνοι δυνάσται τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐπὶ δὲ τούτοις ἐστράτευσε μετὰ τῶν Φράγκων συμμάχων εἰς τὴν Ἤπειρον. Ἀλλ' ἡ στρατεία αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἄκαρπος ἕνεκα τῆς γενναίας ἀντιστάσεως τοῦ Θωμᾶ καὶ ἐπιδημίας ἐνσκηψάσης εἰς τὸν φραγκικὸν στρατόν, ἥτις καὶ ἠνάγκασε τέλος τὸν Φίλιππον νὰ ἐπανέλθῃ τὸ φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἄπρακτος εἰς τὸν Τάραντα. Τὸ δὲ πλεῖστον τῶν χρεῶν τῶν βαρυνόντων αὐτὸν ἕνεκα τῶν πολεμικῶν δαπανῶν ἠναγκάσθη νἀποτίσῃ δι' ἀπεμπολήσεως τῶν ἰδίων αὐτῆς κειμηλίων ἡ ἀτυχὴς Θάμαρ, σκληρῶς ἀμειφθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀχαρίστου συζύγου διὰ κατηγορίας ἐπὶ συζυγικῇ ἀπιστίᾳ, εἰς ἣν δὲν ἠδυνήθη νἀνθέξῃ, ἀποθανοῦσα μετ' οὐ πολύ.

κη'.

Ὁ τελευταῖος τῶν Ἀγγέλων.

Ἐν τούτοις δ' ἡ ἀποτυχία τῶν δύο ἐκείνων στρατειῶν τῶν Ἀνδηγαυῶν ἐπὶ τὰς ἠπειρωτικὰς χώρας ἤγαγεν εἰς οἰκειοτέραν προσπέλασιν τοῦ δεσπότου Θωμᾶ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, οὗ ὁ ἀρχιστράτηγος, ὁ Συργιάννης Πιγκέρνης, ἕδραν ἔχων τὰ Βελάγραδα, κατήρξατο τῆς ἀνακτήσεως τῶν εἰς τοὺς Ἀνδηγαυοὺς ἔτι ὑποκειμένων ἀλβανικῶν καὶ ἠπειρωτικῶν κτήσεων. Ἀλλά, τελευτησάσης ἐν τῷ μεταξὺ τῆς μητρὸς τοῦ δεσπότου Ἄννης, ἥτις ἦτο ἡ κυρίως χάρ[illegible] τοῦ ἐθνικοῦ σκοποῦ τῆς ἐξασθενήσεως τῆς ξένης ἐν Ἠπείρῳ κυριαρχίας ὑπεραμυνομένη τῆς μετὰ τοῦ Βυζαντίου φιλίας, αἱ πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον φιλικαὶ σχέσεις τοῦ Θωμᾶ διεκόπησαν τῷ 1314. Συμφώνως δὲ πρὸς τὰς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δοθείσας διαταγὰς ὁ Συργιάννης ἀνέλαβε κατακτητικὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Ἠπείρου, θεωρῶν πολεμίους τούς τε Ἀνδηγαυοὺς καὶ τὸν δεσπότην. Ἐπιτυχὴς δὲ ὑπῆρξεν ἡ στρατεία αὐτοῦ, καταλαβόντος μέγα μέρος τοῦ δεσποτάτου, προχωρήσαντος νικηφόρου μέχρι τῆς εἰς τὸν Φίλιππον ἀνηκούσης Βονίτσης, ἣν καὶ ἐκυρίευσε, καὶ ναυαγήσαντος μόνον κατὰ τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν ἀρχομένου τοῦ 1315 πολιορκίαν τῆς ὀχυρᾶς Ἄρτης.

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ οὔτε περὶ ἀνδραγαθιῶν αὐτοῦ τοῦ Θωμᾶ γίνεται λόγος, ὃν εἴδομεν ἐν τούτοις γενναίως ἀγωνισθέντα ἐν προτέροις πολέμοις ἐναντίον τῶν Φράγκων πολεμίων, οὔτε περὶ ἐξαιρέτων πολεμικῶν ἔργων τινὸς τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ. Τίνες δὲ οὗτοι ἀγνοοῦμεν, καὶ μόνος εἷς εἶνε τυχαίως εἰς ἡμᾶς γνωστός, ὁ Μιχαὴλ Ζωριανός. Οὗτος ἦτο μὲν τετιμημένος διὰ τοῦ ἀξιώματος *ἐπὶ τραπέζης* τοῦ δεσπότου Θωμᾶ, ὡς μανθάνομεν ἐκ χειρογράφου τινὸς τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ὀξωνίου, οὗ μικρὸν μέρος ἐγράφη ὑπ' αὐτοῦ, ἀνεδείχθη δέ, πιθανῶς μετὰ τὴν ἀρχὴν ἐκείνην, πρωτοστράτωρ τοῦ δεσποτάτου, κτίσας ὡς τοιοῦτος μέγαν καὶ πολυτελῆ ναὸν ἐν Μοχίστῃ τῆς Αἰτωλίας, ἥτις συμπεριελαμβάνετο εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ δεσποτάτου.

Ἡ δὲ διὰ τοῦ πολέμου τούτου ἐπελθοῦσα ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων μείωσις τοῦ δεσποτάτου ἐξώργισε τὸν Θωμᾶν σφόδρα. Πνέων δὲ μέ-

νεα κατὰ τοῦ Ἀνδρονίκου, τὴν μὲν ἐγγόνην αὐτοῦ καὶ ἰδίαν σύζυγον Ἄνναν ἐνέκλεισεν εἰς τὴν εἱρκτήν, ὡς εἰ ἦτο συνυπεύθυνος ἐπὶ τοῖς διαπραχθεῖσιν ὑπὸ τῆς στρατιᾶς τοῦ αὐτοκράτορος, συνδιηλλάγη δὲ πρὸς τὸν γαμβρὸν Φίλιππον τὸν Ἀνδηγαυὸν τῷ 1318. Ἀλλ' ὀλίγους μετὰ τὴν συνδιαλλαγὴν ταύτην μῆνας ἐδολοφονεῖτο ὁ Θωμᾶς Ἄγγελος ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ Νικολάου, τοῦ υἱοῦ τῆς ἀδελφῆς Μαρίας καὶ κόμητος Κεφαλληνίας, ἐκδικοῦντος, καθ' ἃ φαίνεται, τὸν ἐν τῷ μεταξὺ θανόντα πατέρα Ἰωάννην, οὗ τὰς εἰς τὴν προῖκα τῆς συζύγου ἀναφερομένας ἀπαιτήσεις εἶχεν ἀπαξιώσει προσοχῆς ὁ Θωμᾶς.

ΑΥΤΟΓΡΑΦΟΝ ΤΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΖΩΡΙΑΝΟΥ
ΕΝ ΤΕΤΡΑΕΥΑΓΓΕΛΩΙ ΤΟΥ ΟΞΩΝΙΟΥ

Ὁ δὲ θάνατος τοῦ Θωμᾶ ὑπῆρξε τὸ σύνθημα τῆς διασπάσεως τοῦ δεσποτάτου τῶν Ἀγγέλων. Τὸ Βυζάντιον, οἱ Ἀνδηγαυοὶ καὶ οἱ Σέρ-

βοι, εἰς οὓς περιῆλθε καὶ πάλιν τὸ Δυρράχιον τῷ 1319, διημφισβήτουν πρὸς ἀλλήλους τὴν κτῆσιν τῶν εἰς αὐτὸ ἀνηκουσῶν χωρῶν. Ἀνίσχυρος δὲ ὢν ὁ Νικόλαος Οὐρσίνης νὰ συγκρατήσῃ τὴν διὰ τοῦ φόνου τοῦ Θωμᾶ περιελθοῦσαν εἰς αὐτὸν ἀρχὴν καὶ οὐδεμίαν ἀπεκδεχόμενος ἐνίσχυσιν παρὰ τῶν Ἀνδηγαυῶν, ἐτράπη πρὸς τὴν φιλίαν τοῦ Ἀνδρονίκου, οὗ τὴν ἐγγόνην Ἄνναν, τὴν χήραν τοῦ Θωμᾶ καὶ ἰδίαν ἑαυτοῦ θείαν, ἔγημεν, ἐξαγαγὼν ἐκ τῆς εἱρκτῆς καὶ πρὸς ὃν ἔτι μᾶλλον προςεπέλασεν, προςελθὼν τῷ 1320 εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν. Ἐν τούτοις δ' οἱ Βυζαντῖνοι, οἵτινες ἤδη πρότερον κατεῖχον τὸν Αὐλῶνα καὶ τὰ Βελάγραδα, ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ Θωμᾶ εἶχον μὲν καταλάβει τὴν Ἄρταν διὰ τοῦ Δημητρίου Χαντζᾶ, εἶχον δὲ καταβῆ ὑπὸ τὸν Συργιάννην Παλαιολόγον ἐκ τῶν Βελαγράδων εἰς τὰ Ἰωάννινα.

Τὴν δὲ κτῆσιν τῆς πόλεως ταύτης ἐθεώρησεν ἀξίαν πλείστου λόγου καὶ τιμῆς ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος. Διὸ οὐ μόνον ἀνύψωσεν αὐτὴν εἰς μητρόπολιν ἀπὸ ἐπισκοπῆς, τασσομένης εἰς τὴν μητρόπολιν Ναυπάκτου, ἀλλὰ καὶ ἐπεκύρωσε δι' ἰδίων χρυσοβούλλων τῶν ἐτῶν 1319 καὶ 1321 τὰ εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Συργιάννη παραχωρηθέντα προνόμια, καὶ ἄλλας δὲ προςέθηκεν εἰς αὐτὴν κτήσεις. Ἐξικνοῦντο δ' αἱ κτήσεις ἐκεῖναι ἐξ ἑνὸς μὲν μέχρι τῆς Δρυινουπόλεως, ἐξ ἑτέρου δὲ μέχρι τῶν Μελισσουργῶν τῶν Τζουμέρκων. Διέταξε δὲ διὰ τῶν αὐτῶν χρυσοβούλλων, ἑπόμενος εἰς τὴν παράκλησιν τῶν ἐποίκων, *ἵνα οὐδὲν ἐκδοθῇ ἡ τοιαύτη πόλις ποτὲ παρὰ τῆς βασιλείας μου πρὸς Φράγκους ἢ πρὸς ἄλλους τινὰς τῶν ἁπάντων, ἀλλὰ εὑρίσκηται διόλου εἰς τὸ ἔμπροσθεν ἀναπόσπαστος ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς τῆς βασιλείας μου καὶ ἀχώριστος καὶ ἡνωμένη μετὰ τῆς λοιπῆς χώρας καὶ τῶν κάστρων τῆς βασιλείας μου καὶ κατέχηται παρά τε τῆς βασιλείας μου καὶ τῶν κληρονόμων καὶ διαδόχων αὐτῆς εἰς τὸν ἑξῆς πάντα χρόνον.* Ἀπηγορεύθη δὲ εἰς τοὺς μέλλοντας *κεφαλατικεύειν εἰς τὴν εἰρημένην πόλιν τῶν Ἰωαννίνων* τὸ *ἐκβάλλειν καὶ μετοικίζειν τινὰ μικρὸν ἢ μέγαν ἀπὸ τῶν ἐποίκων αὐτῆς καὶ ἀλλαχοῦ κατοικεῖν αὐτὸν, εἰ μή πως αὐτὸς θελήσῃ οἴκοθεν καὶ προαιρεθῇ ἐξελθεῖν καὶ μετοικῆσαι ἀλλαχοῦ*, ἐξαιρουμένων μόνων τῶν δημοταρακτῶν. Λέγονται δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τὰ Ἰωάννινα, ἅτινα εἶχον πολιοῦχον τὸν ἀρχάγγελον Μιχαὴλ, ἄστυ *μεγέθει μὲν τῶν πολλῶν διαφέρον, θέσεως δὲ εὐκαιρίᾳ καὶ κράτει μάλιστα καὶ ἐρυμνότητι πολλῷ δὴ πλειόνων διαφέρον ἔτι· μεμέστωται δὲ οἰκητόρων, ἀκμάζει δὲ πλούτῳ καὶ πᾶσιν*

ἄλλοις ἐναβρύνεται καὶ δόκιμόν ἐστιν, οἷςπερ ἄρα τῶν πόλεων εὐαρίθμητοι.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θωμᾶ ἐπελθοῦσα ταχεῖα καὶ μεγάλη προςαύξησις τῶν αὐτοκρατορικῶν κτήσεων ἐν τῷ δεσποτάτῳ, ἥτις δὲν ἐπεξετάθη καὶ μέχρι τῆς Ἀλβανίας ἕνεκα τῆς πίστεως, ἣν οἱ Ἀλβανοὶ ἄρχοντες ἐξηκολούθουν τηροῦντες πρὸς τοὺς Ἀνδηγαυούς. Καὶ ἠγωνίσθη μὲν νἀντεπεξέλθῃ πρὸς τὴν τοιαύτην ἐξασθένησιν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ὁ Νικόλαος· ἀλλ' εὑρέθη ἀντιμέτωπος τοῦ αὐτοκράτορος, κηρύξαντος πόλεμον κατ' αὐτοῦ. Διὸ ἠναγκάσθη νὰ προςχωρήσῃ, καθ' ἃ εἴδομεν, εἰς τὸν Ἀνδρόνικον, τιμήσαντα μὲν αὐτὸν διὰ τοῦ ἀξιώματος δεσπότου, ἐπιχορηγήσαντα δ' εἰς αὐτὸν τὴν Ἄρταν.

Ἀλλ' ἐξασφαλισθεὶς ὁ Νικόλαος ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου Ἄννης Παλαιολογίνης, δι' ἧς συνεδέετο πρὸς τὸ Βυζάντιον, ἤρχισε διενεργῶν παρασπόνδως διὰ συνδιαλλαγῆς πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Θωμᾶ κατὰ τοῦ δεσποτάτου δυςηρεστημένην Βενετίαν καὶ καθομολογήσεως συμμαχίας μετ' αὐτῆς τὴν ἐπανάκτησιν τῶν χωρῶν ἐκείνων τῆς Ἠπείρου, ἃς ἀκόμη κατεῖχον οἱ Βυζαντῖνοι. Βοηθούμενος δὲ ὁ Νικηφόρος λάθρα ὑπὸ τῶν Βενετῶν καὶ ἐπωφελούμενος τὴν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου στάσιν τοῦ ὁμωνύμου αὐτοῦ ἐγγόνου, συνεκρότησε τῷ 1323 ἀξίαν λόγου στρατιάν, μεθ' ἧς ἐπετέθη ἐναντίον τῶν Ἰωαννίνων. Ἀλλὰ δὲν ἐπεφυλάσσετο εἰς αὐτὸν νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν, τελευτήσαντα τὸν βίον οἰκτρῶς διὰ χειρὸς τοῦ ἰδίου δευτεροτόκου ἀδελφοῦ Ἰωάννου, κόμιτος τῆς Κεφαλληνίας. Διαπεραιωθεὶς οὗτος ἐκ τῆς νήσου, ἴσως οὐκ ἄνευ συνεννοήσεως πρὸς Ἀνδρόνικον τὸν γέροντα, ἀνέλαβε, συμπράττων μετὰ τῶν Ἰωαννιτῶν, τὴν καταπολέμησιν τοῦ ἀδελφοῦ Νικολάου, καθ' οὗ ἀγωνιζόμενος ἐφόνευσεν αὐτόν. Καταλαβὼν δὲ τὸ δεσποτᾶτον καὶ συνδεθεὶς μετὰ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου διὰ τοῦ γάμου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ πρωτοβεστιαρίου Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, ἦρχε καὶ τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τὰ συντεθειμένα οὐχὶ ὡς αὐθέντης, ἀλλ' ὡς *κεφαλὴ τοῦ ἐκ θεοῦ βασιλέως.*

Προςελθὼν δὲ χάριν προςελκύσεως τῶν Ἠπειρωτῶν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἠθέλησε νὰ δώσῃ δεῖγμα περιφανὲς τῆς νέας αὐτοῦ πίστεως ἀνακαινίσας καὶ καλλωπίσας ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ δεσποτάτου Ἄρτῃ τὸν ὡραῖον ναὸν Θεοτόκου τῆς Παρηγοριτίσσης (Παρηγορίτσα). Ἐπι-

τηδείως δὲ διαφυγὼν πάντα κίνδυνον ἐκ τῶν Ἀνδηγαυῶν, πρὸς οὓς ἠρνήθη νὰ ὁμόσῃ ὅρκον ὑποτελείας, ἐξηκολούθησε μένων πιστὸς εἰς τὸν Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος.

κθ'

Τὸ Βυζάντιον καὶ ἡ Βουλγαρία.

Ὁ Σικελικὸς ἑσπερινὸς δὲν συνετέλεσε μόνον εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Βυζαντίου ἐν ταῖς θεσσαλικαῖς καὶ ταῖς ἠπειρωτικαῖς χώραις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διάλυσιν τῆς δυνάμεως, ἣν ἠρύοντο οἱ Βούλγαροι ἐκ τῆς συμμαχίας μετὰ Καρόλου Α' τοῦ Ἀνδηγαυοῦ.

Εἴδομεν τελευτῶντος τοῦ 1280 τὸν ἐκ Κομάνων ἕλκοντα τὸ γένος Γεώργιον Τερτερῆν καταλαμβάνοντα τὴν ἀρχὴν τῆς Βουλγαρίας μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσὰν καὶ τὴν φυγὴν τοῦ Λαχανᾶ. Ἀλλ' ἡ ἐν Βουλγαρίᾳ ἐνίσχυσις τοῦ νέου τσάρου προσέκρουεν εἰς τὴν ἀντίστασιν, ἣν προεκάλει παρὰ τῷ βουλγαρικῷ κλήρῳ τὸ σκάνδαλον τῆς ὑπὸ τοῦ Τερτερῆ ἀποκρούσεως τῆς πρώτης συζύγου καὶ συζεύξεως μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ ὑπ' αὐτοῦ καταλυθέντος Ἀσάν. Μὴ δυνάμενος δὲ νὰ ἀνθέξῃ μακρότερον εἰς τὸν ἕνεκα τοῦ παρανόμου διαζυγίου καὶ τοῦ ἀκύρου γάμου ἐπιβληθέντα εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας ἀποκλεισμὸν ἀπὸ τῶν ἱεροτελεστιῶν καὶ τῆς ἁγίας μεταλήψεως, ἀπετάθη πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον. Οὗτος δ' ἀπέστειλεν εἰς αὐτὸν καὶ πάλιν τὴν πρώτην σύζυγον, ὁμηρεύουσαν μετὰ τοῦ υἱοῦ Σφενδοσλάβου ἐν Νικαίᾳ, διευκολύνας τὴν διάζευξιν ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἀσάν. Ἀλλὰ συγχρόνως συνωμολόγησεν ὁ Ἀνδρόνικος τῷ 1284 σπονδὰς μετὰ τοῦ Τερτερῆ, ἀναγνωρσίας αὐτὸν τσάρον τῶν Βουλγάρων ἀντὶ τοῦ Ἀσάν, ὃν κατέστησε δεσπότην Ῥωμανίας.

Ἀλλ' ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου ἀναγνώρισις αὕτη τοῦ Τερτερῆ δὲ συνετέλεσεν εἰς ἀνύψωσιν τοῦ καταρρέοντος βουλγαρικοῦ κράτους. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἐκλονήθη τοῦτο, ὅτε τὸ ἑπόμενον ἔτος 1285 ὁ ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ μεγάλως ἐνισχυθεὶς Νογᾶς εἰσώρμησε μετὰ τῶν ὑφ' ἑαυτὸν Ταταρων ἐκ τῆς νοτίου Ῥωσίας εἰς τὴν Οὐγγαρίαν ἅμα καὶ τὴν Βουλγαρίαν. Ὁ δὲ Τερτερῆς, μὴ ἔχων τὴν δύναμιν νὰ ἀντεπεξέλθῃ εἰς τὰ ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς δεινά, ἅτινα ἐπηύξησεν ὁ κατὰ τὸ

ἔτος ἐκεῖνο δριμύτατος χειμὼν, ἠναγκάσθη, ὅπως συντηρηθῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου, νὰ συνδιαλλαχθῇ μετὰ τοῦ ἐπιδρομέως, δοὺς εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Τσακᾶν ὡς σύζυγον τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ θυγατέρα. Ἀλλὰ καὶ ἡ κηδεστία αὕτη δὲν ἤρκεσε νἀφοπλίσῃ τὸν Νογᾶν, ὅςτις ἐξηκολούθησεν ἀπειλῶν τὸν Τερτερῆν. Καταληφθεὶς δὲ τέλος οὗτος ὑπὸ φόβου, ἐγκατέλιπε τὸν θρόνον καὶ τὴν Βουλγαρίαν καὶ κατέφυγεν εἰς τὸ Βυζάντιον, τυχὼν προςωρινοῦ ἀσύλου ἐν Ἀδριανουπόλει, ἕως συνελήφθη ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων. Ὁ δὲ Νογᾶς ἐγκατέστησεν ἀντ' αὐτοῦ περὶ τὸ 1292 ὡς ὑποτελῆ τσάρον τὸν βογιάρον Σμίλτζον, οὗ ἡ σύζυγος ἦτο Ἑλληνίς.

Ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Νογᾶς, ὅςτις εἶχε περιέλθει εἰς πόλεμον πρὸς τὸν ὁμόφυλον Τουκτάϊν, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ ἀντιπάλου, καταλαβόντος τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Τότε δὲ ὁ υἱὸς τοῦ Νογᾶ Τσακᾶς, παραλαβὼν τὰ λείψανα τῆς ἡττημένης πατρικῆς στρατιᾶς, ἐτράπη ἐπὶ τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὸν Σμίλτζον. Καὶ ἐζήτησε μὲν οὗτος τὴν βοήθειαν τῶν Σέρβων, δοὺς τὴν θυγατέρα ὡς σύζυγον εἰς τὸν κράλην Στέφανον Οὔρεσιν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ Τσακᾶς, συμπράττων μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Τερτερῆ καὶ ἀδελφοῦ τῆς ἰδίας γυναικὸς Σφενδοσλάβου, ὅςτις, νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα παμπλούτου τινὸς ἐμπόρου Παντολέοντος, εἵλκυσε διὰ τοῦ πλούτου αὐτοῦ τὰ πλήθη τῶν Βουλγάρων, συμπαθοῦντ' ἄλλως πρὸς αὐτὸν ὡς γόνον μητρὸς Βουλγαρίδος, ἠδυνήθη νὰ ἐκδιώξῃ τὸν Σμίλτζον καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τὸ αὐτὸ ἔτος 1293. Ἀλλὰ μετὰ βραχὺν χρόνον αὐτὸς ὁ Σφενδοσλάβος συνέλαβε δολίως τὸν Τσακᾶν, στραγγαλισθέντα ἐν τῇ εἱρκτῇ ὑπὸ Ἰουδαίων δημίων, καὶ ἀνέβη τὸν θρόνον τῷ 1295.

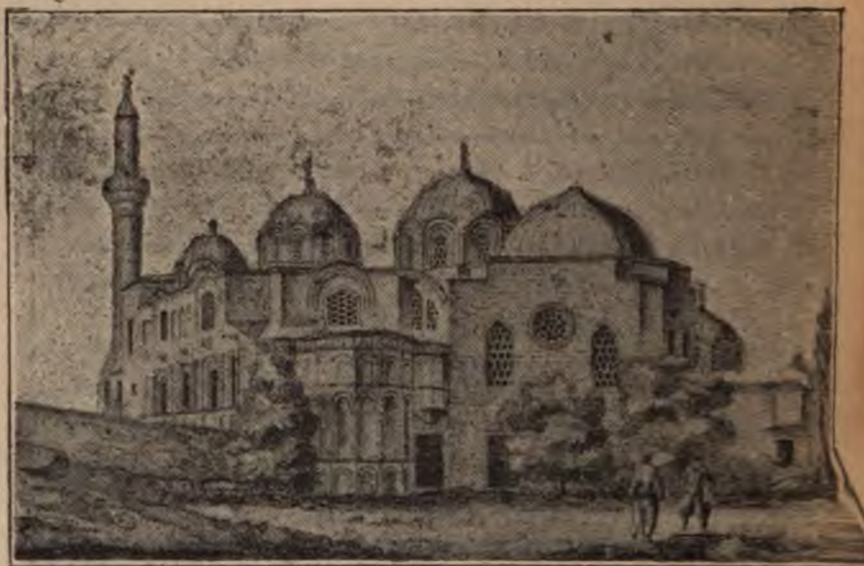
Ἀλλ' ἡ ἀνωμαλία, εἰς ἣν ἐβύθισε τὴν Βουλγαρίαν ὁ Τερτερίδης Σφενδοσλάβος, καίπερ παρουσιαζόμενος ὡς ἐλευθερωτὴς τῆς χώρας ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Τατάρων, ὑπῆρξε πρόσφορος εἰς τὸ Βυζάντιον πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐν Βουλγαρίᾳ ἐπιδράσεως. Διὸ ὁ Ἀνδρόνικος, ἔχων καὶ τὴν ὑποστήριξιν ἐπιχωρίων βογιάρων, ἀπεφάσισε τῷ 1295 νὰ ἐγκαταστήσῃ ὡς τσάρον ἐν Βουλγαρίᾳ Μιχαὴλ τὸν υἱὸν τοῦ Κωνσταντίνου Ἀσὰν καὶ τῆς Ἑλληνίδος Μαρίας, τῆς χήρας τοῦ Φιλῆ καὶ θείας τοῦ Ἀνδρονίκου, βέβαιος ὢν, ὅτι δι' αὐτοῦ ἤθελεν ἔχει ὑποχείριον τὴν Βουλγαρίαν, καθ' ἃ πρότερον ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐπὶ τῆς βραχείας ἀρχῆς τοῦ Κωνσταντίνου Ἀσάν. Καὶ ὑπεστήριξε μὲν ὁ αὐτοκράτωρ τὸν ἐκλεκτὸν, ἀλλ' ὁ Ἀσανίδης, καίπερ προ-

χωρήσας οὐ μακρὰν τοῦ Τερνόβου, περιεπλανᾶτο περὶ τὴν πρωτεύουσαν ἐκείνην τῆς Βουλγαρίας χωρὶς νὰ κατορθώσῃ νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον, ἅτε μὴ τυχὼν ὑποστηρίξεως παρὰ τῶν Βουλγάρων. Τιμήσας δ' ὁ αὐτοκράτωρ σεβαστοκράτορα τὸν ἀδελφὸν τοῦ Σμίλτζου Ῥαδοσθλάβον, προσχωρήσαντα εἰς αὐτὸν, ἀπέστειλε μετὰ στρατιᾶς ἐναντίον τοῦ Σφενδοσλάβου τῷ 1298. Ἀλλ' οὗτος, συγκρουσθεὶς μετὰ τοῦ πρὸς πατρὸς θείου τοῦ Σφενδοσλάβου, τοῦ Ἐλτιμηρῆ, ἐνικήθη καὶ ἐτυφλώθη ὑπ' αὐτοῦ. Ἐζωγρήθησαν δὲ ὑπὸ τοῦ νικητοῦ καὶ μετὰ τοῦ Ῥαδοσλάβου συνεκστρατεύσαντες δεκατρεῖς Βυζαντινοὶ μεγιστᾶνες, οὓς ὁ Σφενδοσλάβος ἀντήλλαξεν ἀντὶ τοῦ παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις κρατουμένου πατρὸς Τερτερῆ, εἰς ὃν δὲν ἀπέδωκε τὸν θρόνον, ἀλλ' ἐπέτρεψε νὰ ζήσῃ τρυφηλῶς ἔν τινι τῶν βουλγαρικῶν πόλεων ὡς ἰδιώτης ἢ μᾶλλον ἐν χρυσῇ δουλείᾳ.

Ὁ δὲ Σφενδοσλάβος ἐνισχυθεὶς ἐθάρρησε νὰ ἐπιδράμῃ τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Αἵμου χώρας, ὅτε οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἀσίας ἤρχισαν δεινῶς στενοχωροῦντες τὸ Βυζάντιον. Συμπράττων δὲ μετὰ τοῦ Ἐλτιμηρῆ κατέλαβε τὴν Ὑάμπολιν, τὴν Λαρδαίαν, τὸ Ῥωσόκαστρον, τὰ Κτένια, ἠπείλει δὲ καὶ αὐτὴν τὴν Σωζόπολιν, τὴν Ἀγχίαλον, τὴν Ἀγαθόπολιν καὶ τὴν Μεσημβρίαν. Ὁ δὲ Ἀνδρόνικος, καίπερ στενοχωρούμενος ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἐξαπέστειλε κατὰ τῶν Βουλγάρων τὸν υἱὸν καὶ συνάρχοντα Μιχαὴλ μετὰ τοῦ πρωτοστράτορος Γλαβᾶ. Ἀλλ' αἱ δυνάμεις, ἃς συνήθροισεν ἐν Βιζύῃ ὁ Μιχαὴλ, δὲν ἦσαν ἐπαρκεῖς. Διὸ ὁ βασιλεὺς ὥπλισε κατὰ τῶν πολεμίων καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Σμίλτζου Βοσσίλαν. Οὗτος δὲ, ἐπιτεθεὶς ἐναντίον τῶν Βουλγάρων περὶ τὴν Σωζόπολιν, ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγήν.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε μετέωρος ἐπὶ μακρὸν μετὰ πολλῶν θυσιῶν τοῦ βασιλέως, ὅστις χάριν τῆς ἐξοπλίσεως καὶ τῆς πληρωμῆς τοῦ μισθοῦ τῶν ἐξ Ἀσίας μετακληθέντων νέων ἐπικούρων ἠναγκάσθη ἕνεκα τῆς ἀπορίας τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ αὐτὰ τὰ ἐκ τῆς προικὸς τῆς βασιλίσσης ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη τοῦ βασιλείου οἴκου νὰ νομισματοκοπήσῃ. Ἐξηκολούθησε δ' ἡ ἐμπόλεμος αὕτη κατάστασις μέχρι τοῦ 1308 τοὐλάχιστον, ὁτὲ μὲν νικώντων τῶν Βυζαντίνων, ὁτὲ δὲ κατισχυόντων τῶν Βουλγάρων. Ὁπωσδήποτε δ' ἐνίσχυσις τοῦ Βυζαντίου ὑπῆρξεν ἡ πρὸς τὸν Σφενδοσλάβον ῥῆξις τοῦ Ἐλτιμηρῆ καὶ ἡ προσπέλασις τούτου εἰς τὸν Ἀνδρόνικον. Ἐν τούτοις δὲ πᾶς τις ἀνέμενεν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἔμελλε νὰ ἐπωφε-

εἰς βάρβαρον ἐκδεδιῃτημένον καὶ τὰ πάντα ἄστοργον καὶ μηδὲν σεμνὸν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἔχοντα. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπάντησις τοῦ αὐτοκράτορος, ἣν ἐπεκρότησεν ἡ σύνοδος, ὑπῆρξε, πολὺ μᾶλλον ἢ ἁπλῆ ἀπολογία τοῦ ἐλεγχομένου, διδασκαλία περὶ τῶν στυγνῶν καθηκόντων, ἅτινα ἐπιβάλλει πολλάκις εἰς τοὺς βασιλεύοντας τῶν λαῶν ἡ πο-

Η ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΠΑΜΜΑΚΑΡΙΣΤΟΥ

λιτικὴ ἀνάγκη καὶ ἡ ὑποχρέωσις τῆς σωτηρίας τοῦ εἰς αὐτοὺς ἐμπεπιστευμένου κράτους.

λα'.

Ἡ ἐμφάνισις τῶν Ὀθωμανῶν.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀνδρόνικος ἠγωνίζετο πρὸς τοὺς Ἀγγέλους τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Βουλγάρους δὲν ἦσαν οὗτοι οἱ μόνοι πολέμιοι τοῦ Βυζαντίου. Ἤδη τῷ 1284 στῖφος δεκακισχιλίων Ταταρων ἐξορμῆσαν ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἴστρου, παρεσκευάζετο νὰ ἐπικαταβῇ εἰς τὴν Θρᾴκην καὶ τὴν Μακεδονίαν. Εἶχον δὲ ἤδη διαβῆ τ

λίμον, καὶ οὐ μικρὸς προηγγέλλετο ὁ ἐξ αὐτῶν κίνδυνος, ὅτε ὁ κουροπαλάτης Οὐμπερτόπουλος, ἄρχων τῆς ἐν Θράκῃ Μεσημβρίας, καίπερ ἐλαχίστας διαθέτων δυνάμεις, ἐπιτεθεὶς ἐναντίον αὐτῶν μετὰ μεγίστου θάρρους καὶ τῆς πεποιθήσεως, ἣν ἐμπνέει ἄκρα θεοσέβεια, ἐνίκησε καὶ ἔτρεψεν εἰς ἄτακτον φυγὴν τοὺς ἐπιδρομεῖς τῆς χώρας καὶ ἐχθροὺς τοῦ βασιλέως, εἰς ὃν ἦτο μετ' ἐξαιρέτου ἀφοσιώσεως προσηλωμένος.

Ἀλλ' εἰς τοὺς ἐχθροὺς τούτους προσετέθησαν ἐπὶ τοῦ Ἀνδρονίκου νέοι πολέμιοι, οἵτινες ἔμελλον νἀποβῶσι σὺν τῷ χρόνῳ εἴπερ τις καὶ ἄλλος μοιραῖοι εἰς τὸ Βυζάντιον, ἐπικρεμάσαντες κατ' αὐτοῦ καὶ ἐπαγαγόντες τέλος τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων. Οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ Ὀσμανίδαι Τοῦρκοι.

Οἱ αὐτοὶ ἐκεῖνοι Τάταροι, ἀφ' ὧν εἴδομεν ἐπὶ μακρὸν οὐ μικρὰ παθὸν καὶ τὸ Βυζάντιον ἐν ταῖς ἀσιατικαῖς αὐτοῦ χώραις, καθ' ἃ καὶ τὰ λοιπὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη, εἶχον ἀλλεπαλλήλως ἐξολοθρεύσει ἅπαντας τοὺς κλάδους τῶν Σελδσουκιδῶν τοὺς ἐγκαθιδρυμένους ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ. Καὶ πρὸς ὥραν μὲν αἱ νῖκαι ἐκεῖναι τῶν Τατάρων ἐφαίνοντο ὠφελοῦσαι τὸ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν Ἀσίᾳ ὑπὸ τῶν Σελδσουκιδῶν παθὸν Βυζάντιον, ὅπερ εἶχε σθεναρῶς, ἀλλὰ ματαίως ἀναλάβει τὸν κατ' αὐτῶν ἀγῶνα ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν, ἀγῶνα συνεχισθέντα ἔπειτα μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Νικαίας. Ἀλλ' ἡ ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔτρεψε τὴν προσοχὴν μᾶλλον εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἤγαγεν εἰς τὴν παραμέλησιν τῶν ἀσιατικῶν πραγμάτων.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ εἴδομεν τὸν σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου Καϊχοσρόην Β' δολοφονούμενον ὑπὸ τοῦ ἰδίου υἱοῦ Ἀθατίνου Β'· ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ τε καὶ τῶν διαδόχων κατ' ὄνομα μόνον διετηρεῖτο αὐτόνομος ἡ ἀρχὴ τῶν σουλτάνων τοῦ Ἰκονίου, ὄντων ὑποτελῶν τῶν ὑπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ Τσιγγισχὰν Μογγόλων νικητῶν. Ἀλλὰ καὶ τούτων προσωρινὴ ὑπῆρξεν ἡ δύναμις ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ· τελευτῶντος δὲ ἤδη τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐν διαφόροις τῶν μικρασιατικῶν χωρῶν, ἀπεσπασμέναις ἤδη ἀπὸ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους, διάφορα τουρκομαννικὰ φῦλα ἐξ ἐκείνων, ἅτινα ἡ μεγάλη ἐπιδρομὴ τοῦ Τσιγγισχὰν εἶχεν ἐξωθήσει ἐκ τῆς ἐνδοτέρας Ἀσίας. Πολλαὶ ἰσχυραὶ δυναστεῖαι, ὧν δέκα ὑπῆρξαν αἱ κυριώταται, ἐστερεώθησαν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἧς τινες χῶραι διασώζουσιν ἔτι καὶ τὴν σή-

μερον ὄνομα ὑπομιμνῆσκον τὸ καταλαβὸν αὐτὰς φῦλον, οἷον ἡ Καρ- μανία ἡ ἀντιστοιχοῦσα μὲν πρὸς τὴν ἀρχαίαν Κιλικίαν, τασσομένη εἰς τὸ τουρκικὸν βιλαέτιον τοῦ Ἰκονίου.

Τῶν δυναστειῶν δὲ τούτων κραταιοτάτη ἔμελλε νἀποβῇ ἡ τῶν ἐν Φρυγίᾳ καὶ Βιθυνίᾳ ἀρχόντων Ὀθωμανῶν, ὧν ἡ χώρα ἦτο τὸ κ[illegible]τ' ἀρχὰς πολὺ μικροτέρα τῆς ὑπὸ τῶν ἄλλων ὁμοφύλων ἀρχομέν[illegible]ης. Ἀρχηγέτης δὲ ταύτης ὑπῆρξεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἤδη τοῦ Μιχ[illegible]ὴλ Παλαιολόγου ὁ Ὀθμὰν ἢ Ὀσμάν. Ἦτο δὲ οὗτος υἱὸς τοῦ ἀρχι[illegible]ι- μένος Ἐρτογροὺλ, γόνου τοῦ Σουλεϊμὰν, ἑνὸς τῶν ἐν Χωρασμίᾳ [illegible]ὁ- πατριδῶν τῶν Ὀγούζων Τούρκων τῶν ἐκπατρισθέντων κατὰ τὴν [illegible] τοῦ Τσιγγισχὰν κατάληψιν τῆς χώρας ἐκείνης. Ὁ Ὀσμὰν, ἤδη ζῶ[illegible]ν- τος τοῦ Ἐρτογροὺλ διακριθεὶς ἐπὶ πολεμικοῖς ἄθλοις, παρέλαβε μετ[illegible] τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς τὴν Ἐπίκτητον Φρυγίαν τῶν ἀρχαίων, ἥτ[illegible] εἶχε παραδοθῇ εἰς τὸν Ἐρτογροὺλ ὡς ὑποτελῆ ὑπὸ τοῦ Σελδσουκίδο[illegible] Ἀλαεδδὶν Α'. Ἠδυνήθη δ' εἶτα νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν ἔτ[illegible] ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων κατεχομένην Βιθυνίαν καὶ ἱδρύσῃ ἑδραῖα θεμέλι[illegible] δυνάμεως, ἥτις ἔμελλεν ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ νἀναδειχθῇ εἴπερ τι[illegible] καὶ ἄλλη κινδυνώδης εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ τὸν ἑλληνισμὸν καθ' ὅλου.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαύτη ὑπῆρχεν ἡ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐπέκτασις τῶν Τούρ- κων, ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ἐξηκολούθει κατὰ τὸ σύστημα τοῦ πατρὸς πολὺ μᾶλλον πρὸς τὴν Δύσιν ἔχων ἐστραμμένους τοὺς ὀφθαλ- μούς. Καὶ ἠνάγκασαν μὲν αὐτὸν τὰ πράγματα νὰ μὴ ἀφροντιστήσῃ ὅλως καὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἀπέστειλε δὲ τῷ 1296 εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν τὸν Ἀλέξιον Φιλανθρωπηνόν. Ὁ δὲ νεαρὸς στρατηγὸς, παρα- λαβὼν ἀξιόμαχον στρατὸν, εἰς ὃν ἐτάσσοντο καὶ τρισχίλιοι Κρῆτες ἐκ τῶν μετασχόντων τῆς ἐν Κρήτῃ κατὰ τῶν Βενετῶν ἐπαναστάσεως τῶν ἀδελφῶν Χορτάτζη καὶ μετὰ τὴν ἀτυχῆ αὐτῆς ἔκβασιν ἐγκατα- σταθέντων ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἠδυνήθη δραστηρίως καὶ γενναίως μαχόμενος νἀναστείλῃ ἐπί τινα χρόνον τὴν πρόοδον τοῦ Ὀσμὰν, ἀνέκτησε δὲ καὶ ἱκανὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ κυριευ- θέντων χωρίων.

Ἀλλὰ παρὰ τὰς ἀριστείας ταύτας τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ ὁ γενναῖος στρατηγὸς ἥκιστα ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως· μὴ εἰσακουομένων δὲ τῶν αἰτημάτων αὐτοῦ καὶ μὴ γενομένης δεκτῆς τῆς ὑποβληθείσης παραιτήσεως ἀπὸ τῆς στρατηγίας, ἐπῆλθε τέλος ῥῆξις αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἀγαγοῦσα εἰς τὴν ὑπὸ τῆς στρατιᾶς ἀνακήρυξιν

سلطان سلطان

Ἑλληνικὴ ἐπιστολὴ τοῦ ἀμηρᾶ Καϊκαούση
πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου Οὔγωνα Λουσινιανόν
ἐν τῷ Παλατίνῳ κώδικι 367 φ. 163β τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ.

τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ ὡς βασιλέως. Τῶν πρώτων δὲ πράξεων τοῦ ἀποστάτου ὑπῆρξεν ἡ στρατοπέδευσις περὶ αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ Νύμφαιον, ὅπερ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν ἤδη τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας εἶχεν ἀποβῆ περίβλεπτος ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ αὐτοκρατορικὴ διαμονή, ἔτι μᾶλλον ἀναδειχθεῖσα ἐπὶ τοῦ ἰδιαζόντως εἰς αὐτὸ ἀρεσκομένου Ἀνδρονίκου. Ἐκεῖθεν δὲ ὁρμώμενος ὁ Φιλανθρωπηνὸς ἠγωνίζετο νὰ προσεταιρισθῇ ἢ καθυποτάξῃ τοὺς Βυζαντίνους ἄρχοντας τῶν ἔτι εἰς τὸ Βυζάντιον τασσομένων μικρασιατικῶν πόλεων. Προχωρούσης δὲ τῆς ἀποστασίας, ἀνέλαβε τὸν κατὰ τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ ἀγῶνα ὁ ἐν Λυδίᾳ στρατηγῶν πρωτοβεστιαρίτης Λιβαδάριος, ὅστις καὶ ἐζώγρησε περὶ τὸ Νύμφαιον τὸν ἀποστάτην, παραδοθέντα εἰς αὐτὸν μετὰ προτέρας συνεννοήσεις ὑπὸ τοῦ Χορτάτζη καὶ τῶν Κρητῶν αὐτοῦ, ὑπόπτως ἐχόντων πρὸς τὸν Φιλανθρωπηνὸν διὰ τὴν ὁπωσδήποτε ἐπιδεικνυομένην παρ' αὐτοῦ ἐφεκτικότητα, ἀναβάλλοντος νὰ περιβληθῇ τὸ διάδημα καὶ τὴν πορφύραν. Τυφλωθεὶς δὲ ἀπανθρώπως ἀμφοτέρους τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ νεαρὸς καὶ εὔελπις στρατηγὸς ἀπέτισε μὲν οἰκτρὰν δίκην τῆς ἀποστασίας, ἐστέρησε δὲ τὸν βασιλέα γενναίου στηρίγματος τοῦ κατὰ τῶν ἀπαύστως ἐν Ἀσίᾳ ἐνισχυομένων Τούρκων ἀγῶνος.

Διάδοχον δὲ τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ ἀπέστειλεν ὁ Ἀνδρόνικος τῷ 1297 τὸν δραστήριον Ἰωάννην Ταρχανειώτην, ὅστις μετὰ πολλῆς δεξιότητος καὶ ἐπιτυχίας ἀνέλαβε τὸν κατὰ τῶν Τούρκων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀγῶνα. Ἀλλ' ἐν μέσῳ τῆς νικηφόρου αὐτοῦ δράσεως, θέλων νὰ ἐμβάλῃ τάξιν καὶ πειθαρχίαν εἰς τὴν ὑπὸ πολλῶν κακῶν καὶ καταχρήσεων φθειρομένην στρατιάν, προεκάλεσε τὴν δυσαρέσκειαν αὐτῆς. Καὶ ἐσώθη μὲν παραδόξως ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς, ἣν ἔστησε κατ' αὐτοῦ ὁ ἔχων ἀφορμὰς ἰδίας ἐναντίον αὐτοῦ ἔχθρας μητροπολίτης Φιλαδελφείας Θεόληπτος, ἀλλ' ἀμέσως μετὰ τὴν διάσωσιν αὐτοῦ ταύτην συνελήφθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως, εἰς ὃν παρεστάθη ὡς βασιλειῶν στασιαστής, καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὴν εἱρκτήν.

Ἡ δ' ἐκ τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου ἀποχώρησις τοῦ ἀξιολόγου τούτου στρατηγοῦ ὑπῆρξεν ὀλεθρία. Οἱ μὲν διαδεχθέντες αὐτὸν ἐν τῇ στρατηγίᾳ ἀνεδείχθησαν παντελῶς ἀνίκανοι, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἀναθαρρήσαντες ἦγον καὶ ἔφερον τὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἰδίως δ' ὠφελήθη ἐκ τῆς τοιαύτης ἀνωμαλίας ὁ Ὀσμάν, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε προχωρήσει μέχρι τῶν περὶ τὴν Προῦσαν καὶ τὴν Νίκαιαν χωρῶν. Καὶ ἐστάλη μὲν εἰς τὴν Ἀσίαν αὐτὸς ὁ υἱὸς καὶ συμβασιλεὺς τοῦ Ἀν-

τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ ὡς βασιλέως. Τῶν πρώτων δὲ πράξεων τοῦ ἀποστάτου ὑπῆρξεν ἡ στρατοπέδευσις περὶ αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ Νύμφαιον, ὅπερ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν ἤδη τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας εἶχεν ἀποβῆ περίβλεπτος ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ αὐτοκρατορικὴ διαμονὴ, ἔτι μᾶλλον ἀναδειχθεῖσα ἐπὶ τοῦ ἰδιαζόντως εἰς αὐτὸ ἀρεσκομένου Ἀνδρονίκου. Ἐκεῖθεν δὲ ὁρμώμενος ὁ Φιλανθρωπηνὸς ἠγωνίζετο νὰ προσεταιρισθῇ ἢ καθυποτάξῃ τοὺς Βυζαντίνους ἄρχοντας τῶν ἔτι εἰς τὸ Βυζάντιον τασσομένων μικρασιατικῶν πόλεων. Προχωρούσης δὲ τῆς ἀποστασίας, ἀνέλαβε τὸν κατὰ τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ ἀγῶνα ὁ ἐν Λυδίᾳ στρατηγῶν πρωτοβεστιαρίτης Λιβαδάριος, ὅστις καὶ ἐζώγρησε περὶ τὸ Νύμφαιον τὸν ἀποστάτην, παραδοθέντα εἰς αὐτὸν μετὰ προτέρας συνεννοήσεις ὑπὸ τοῦ Χορτάτζη καὶ τῶν Κρητῶν αὐτοῦ, ὑπόπτως ἐχόντων πρὸς τὸν Φιλανθρωπηνὸν διὰ τὴν ὁπωσδήποτε ἐπιδεικνυομένην παρ' αὐτοῦ ἐφεκτικότητα, ἀναβάλλοντος νὰ περιβληθῇ τὸ διάδημα καὶ τὴν πορφύραν. Τυφλωθεὶς δὲ ἀπανθρώπως ἀμφοτέρους τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ νεαρὸς καὶ εὔελπις στρατηγὸς ἀπέτισε μὲν οἰκτρὰν δίκην τῆς ἀποστασίας, ἐστέρησε δὲ τὸν βασιλέα γενναίου στηρίγματος τοῦ κατὰ τῶν ἀπαύστως ἐν Ἀσίᾳ ἐνισχυομένων Τούρκων ἀγῶνος.

Διάδοχον δὲ τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ ἀπέστειλεν ὁ Ἀνδρόνικος τῷ 1297 τὸν δραστήριον Ἰωάννην Ταρχανειώτην, ὅστις μετὰ πολλῆς δεξιότητος καὶ ἐπιτυχίας ἀνέλαβε τὸν κατὰ τῶν Τούρκων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀγῶνα. Ἀλλ' ἐν μέσῳ τῆς νικηφόρου αὐτοῦ δράσεως, θέλων νὰ ἐμβάλῃ τάξιν καὶ πειθαρχίαν εἰς τὴν ὑπὸ πολλῶν κακῶν καὶ καταχρήσεων φθειρομένην στρατιὰν, προεκάλεσε τὴν δυσαρέσκειαν αὐτῆς. Καὶ ἐσώθη μὲν παραδόξως ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς, ἣν ἔστησε κατ' αὐτοῦ ὁ ἔχων ἀφορμὰς ἰδίας ἐναντίον αὐτοῦ ἔχθρας μητροπολίτης Φιλαδελφείας Θεόληπτος, ἀλλ' ἀμέσως μετὰ τὴν διάσωσιν αὐτοῦ ταύτην συνελήφθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως, εἰς ὃν παρεστάθη ὡς βασιλειῶν στασιαστὴς, καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὴν εἱρκτήν.

Ἡ δ' ἐκ τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου ἀποχώρησις τοῦ ἀξιολόγου τούτου στρατηγοῦ ὑπῆρξεν ὀλεθρία. Οἱ μὲν διαδεχθέντες αὐτὸν ἐν τῇ στρατηγίᾳ ἀνεδείχθησαν παντελῶς ἀνίκανοι, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἀναθαρρήσαντες ἦγον καὶ ἔφερον τὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἰδίως δ' ὠφελήθη ἐκ τῆς τοιαύτης ἀνωμαλίας ὁ Ὀσμὰν, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε προχωρήσει μέχρι τῶν περὶ τὴν Προῦσαν καὶ τὴν Νίκαιαν χωρῶν. Καὶ ἐστάλη μὲν εἰς τὴν Ἀσίαν αὐτὸς ὁ υἱὸς καὶ συμβασιλεὺς τοῦ Αν-

δρονίκου Μιχαήλ· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἠνάγκασαν αὐτὸν παρὰ τὴν Μαγνησίαν εἰς ὑποχώρησιν, καίπερ στρατεύοντα μετὰ μέρους μεγάλου στίφους δεκαεξακισχιλίων Ἀλανῶν, ὧν οἱ ἡμίσεις μάχιμοι, οὓς πρὸ μικροῦ εἶχε δεχθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ ὁ αὐτοκράτωρ, ἐγκαταστήσας αὐτοὺς ἐν τῷ κράτει. Καὶ ὁ μὲν Μιχαὴλ, φεύγων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, κατέκειτο τέλος οὐ μακρὰν τῆς Προποντίδος ἀσθενὴς ἐν ταῖς Πηγαῖς ὑπὸ νόσου, ἣν ἐπήνεγκεν ἡ ἀπόγνωσις ἐπὶ τῇ πολεμικῇ ἀτυχίᾳ. Ἐν τούτοις δὲ τὰ βυζαντιακὰ ὅπλα καὶ ἄλλην ὑφίσταντο τῷ 1302 ἧτταν. Τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁ Ὀσμὰν ἐνίκησε περὶ τόπον καλούμενον Βαφέα οὐ μακρὰν τῆς Νικομηδείας τὸν στρατηγὸν τοῦ βασιλέως Μουζάλωνα, τὸν μέγαν εταιρειάρχην, ἤτοι ἀρχηγὸν τῶν ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ ὑπηρεσίᾳ ξένων μισθοφόρων. Οὗτος δὲ μόλις διεσώθη ὑπὸ τῶν μετὰ τῶν Βυζαντίνων συμμαχομένων καὶ γενναίως ἀγωνισθέντων Ἀλανῶν, τοῦ τρίτου ἐν ὅλῳ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου κατὰ τἀνωτέρω λεχθέντα λαβόντων θέσιν ἐν τῷ στρατῷ καὶ γαίας ἐν τῷ κράτει.

Οἰκτρὰ δὲ ἀληθῶς ὑπῆρξαν τἀποτελέσματα τῶν τοιούτων ἐπανειλημμένων νικῶν τῶν Τούρκων, εἰς ὧν τὸ ξίφος ἐφαίνετο τέλεον παραδεδομένη ἡ Μικρὰ Ἀσία. Ἐν ᾧ δ' εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἔσπευδον καθ' ἑκάστην, παμπληθεῖς διαπεραιούμενοι τὸν Ἑλλήσποντον, δίκην ναυαγῶν οἱ φυγάδες Ἕλληνες ἰθαγενεῖς τῆς Βιθυνίας, ἐστερημένοι τῶν οἰκείων, θρηνοῦντες τὰ θύματα τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, θέαμα ἐν ὅλῳ ἄξιον οἴκτου, οἱ Τοῦρκοι νικηταὶ προεχώρουν ὁσημέραι εἰς νέας ἐπιτυχίας καὶ παρέδιδον τὰ πάντα ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ εἰς δῄωσιν καὶ αἰχμαλωσίαν. Ἐν τούτοις δ' οἱ ἀγροὶ ἔμενον ἀκαλλιέργητοι, τὰ χωρία ἐγκατελείποντο, γενικὸς τρόμος κατεῖχε τοὺς κατοίκους καὶ ἡ χώρα μαραινομένη ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἔπιπτεν εἰς παρακμήν.

Ἐξ ἑτέρου δὲ ἡ βυζαντιακὴ βασιλεία, εἴπερ ποτὲ ἔχουσα ἐστραμμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς μόνην τὴν Δύσιν, ἐφαίνετο σχεδὸν ὁλοτελῶς ἐγκαταλιποῦσα πᾶσαν πλέον μέριμναν περὶ τῶν μικρασιατικῶν θεμάτων, ἢ ἠδυνάτει μετὰ τὰς προηγηθείσας ἀτυχεῖς ἀποπείρας νἀντιδράσῃ, ἀντεπεξερχομένη πρὸς τὴν νεαλῆ ὁρμὴν τῶν νέων πολεμίων τῶν διαδεχθέντων τοὺς Σελδσουκίδας. Οὕτω δὲ οἱ Τοῦρκοι δυνάσται τῶν μικρασιατικῶν χωρῶν ἐκυρίευον πόλιν μετὰ πόλιν καὶ ἐπεβάλλοντο κατὰ μικρὸν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὡς δεσπόται, ὀλίγων μόνον Βυζαντίνων φρουράρχων ἐμμενόντων ἄνευ βοηθείας ἐκ Κωνσταν-

εἰς τὴν ἐξασθένησιν αὐτῶν. Οἱονεὶ δὲ μοιραίως ἀγόμενος ἀπὸ σφάλματος εἰς σφάλμα, ἐσώρευσε νέα κατὰ τοῦ κράτους δεινά, προσεταιρισθεὶς χάριν καταπολεμήσεως τῶν ἐκ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ἀφροντισίας αὐξηθέντων Τούρκων συμμάχους, οἵτινες ἀπέβησαν ἀντὶ ἀρωγῶν τοῦ Βυζαντίου μάστιξ αὐτόχρημα τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Οἱ δὲ νέοι οὗτοι πολέμιοι ὑπῆρξαν οἱ Καταλώνιοι.

Ἡ ἐν Καλταβελόττῃ εἰρήνη τοῦ 1302 μεταξὺ Φρειδερίκου τοῦ Ἀραγωνίου καὶ τοῦ Καρόλου Β΄ Ἀνδηγαυοῦ, δι' ἧς οὗτος παρεχώρει εἰς ἐκεῖνον, γενόμενον σύζυγον Ἐλεονώρας τῆς Ἀνδηγαυῆς, τὰς ἐπὶ τῆς Σικελίας ἀξιώσεις τοῦ ἀνδηγαυικοῦ οἴκου, ἐπέφερε τὴν λῆξιν τοῦ εἰκοσαετοῦς ἐκείνου καὶ περιπετειώδους πολέμου, ὅστις εἶχεν ἐπακολουθήσει εἰς τὸν Σικελικὸν ἑσπερινόν. Ἀλλ' ἡ εἰρήνη ἐκείνη καθίστανεν ἀέργους καὶ ἐστέρει αὐτοῦ τοῦ ἄρτου τοὺς γενναίους μισθοφόρους, μεθ' ὧν Πέτρος ὁ Ἀραγώνιος καὶ μετ' αὐτὸν οἱ δύο αὐτοῦ υἱοὶ Ἰάκωβος καὶ Φρειδερῖκος εἶχον συναγωνισθῆ χάριν κατακτήσεως τῆς Σικελίας. Τούτους ὁ δυνάμει τῆς πρὸς τοὺς Ἀνδηγαυοὺς συνθήκης κυρίαρχος τῆς νήσου δὲν ἠδύνατο οὐδ' ἤθελε πλέον νὰ συντηρήσῃ τοῦτο μὲν ἕνεκεν ἐλλείψεως πόρων, τοῦτο δὲ σπεύδων ν' ἀπαλλαγῇ παλαιμάχων εἰθισμένων εἰς τὰς μάχας καὶ τὴν λεηλασίαν. Ἀπετέλουν οὗτοι τὴν λεγομένην ἑταιρείαν τῶν Καταλωνίων, ἣν τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως λέγει *κουμπάνιαν*, συγκροτουμένην οὐ μόνον ἐξ ἀνδρῶν ὡρμωμένων ἐκ τῆς ἐν Ἱσπανίᾳ Καταλωνίας, ἀλλὰ καὶ ἐξ Ἀραγωνίων, Ναβαρραίων καὶ ἄλλων Ἱσπανῶν. Εὑρίσκομεν δ' αὐτοὺς ὀνομαζομένους ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων καὶ Ἀμογαβάρους ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ ὀνόματος τῶν Ἀλμογαβάρων, ὅπερ ἔφερον οἱ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐν Ἱσπανίᾳ στρατολογούμενοι πεζοί. Καὶ προέτεινε μὲν τὸ πρῶτον Φρειδερῖκος τὰς ὑπηρεσίας τῶν τέως ὑπ' αὐτὸν μισθοφορούντων εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου Δ΄ Κάρολον τὸν Βαλεσιακόν. Οὗτος, νυμφευθεὶς Αἰκατερίνην τὴν ἀπὸ Κουρτεναίης ἔγγονον τοῦ ἄλλοτε Λατίνου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πέτρου καὶ τῆς Ἰολάνθης, ἐθεώρει ἑαυτὸν ἐπίδοξον διάδοχον τῶν τοῦ Βυζαντίου δικαιωμάτων, καὶ παρεσκεύαζε στρατείαν πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων κατεχομένου θρόνου. Ἀλλ' ἡ μελετωμένη στρατεία ἐματαιώθη, καὶ ἡ καταλωνικὴ ἑταιρεία ἐξηκολούθει πρὸς ὥραν διαμένουσα ἐν Σικελίᾳ, ὅτε ἡ ἀκατάβλητος δεξιότης καὶ πολυπραγμοσύνη τοῦ εὐφυεστάτου καὶ πλουσιωτάτου τῶν ἀρχηγῶν

αὐτῆς ἔτρεψεν ἀλλαχοῦ τὰ βήματα τῶν Καταλωνίων τῶν ἐπιζητούντων νέους πολεμικοὺς ἄθλους, ἀλλὰ καὶ νέον στάδιον λαφυραγωγιῶν, εἰ δυνατὸν δὲ καὶ κατακτήσεων.

Ἦτο δὲ ὁ ἀρχηγὸς οὗτος ὁ Ῥογῆρος Δεφλόρ, ἐκ Γερμανῶν μὲν ἕλκων τὸ γένος, γεννηθεὶς δ' ἐν Βρενδησίῳ τριάκοντα καὶ ἓξ περίπου ἔτη πρὸ τῆς ἐν Καλταβελόττῃ εἰρήνης, ἀνὴρ δὲ πολυμήχανος καὶ ὑπέρπλουτος, ὑπάρξας ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ Ναΐτης, ἀλλ' ἀπίστως προςενεχθεὶς πρὸς τὸ ἴδιον ἐκεῖνο ἱερατικὸν τάγμα καὶ σωρεύσας τὸν πλοῦτον αὐτοῦ διὰ πειρατικῶν ἐπιδρομῶν, οὐ μικρὰς δ' ὑπηρεσίας προςενεγκών, κατὰ θάλασσαν ἰδίως, εἰς τοὺς Ἀραγωνίους τῆς Σικελίας ἐν τῷ κατὰ τῶν Ἀνδηγαυῶν ἀγῶνι. Καὶ τὰς μὲν περιπετείας τῶν αὐτόχρημα μυθιστορικῶν ἐτῶν τῆς νεαρᾶς αὐτοῦ ἡλικίας διηγεῖται διὰ μακρῶν ὁ σύγχρονος Ἱσπανὸς ἱστοριογράφος τῆς ἑταιρείας τῶν Καταλωνίων καὶ συμμαχητὴς αὐτῶν Ῥαμὼν Μουντάνερ· ὁ δὲ Γεώργιος Παχυμέρης ὀνομάζει μὲν αὐτὸν Ῥοντζέριον, λέγει δὲ περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἦτο *ἀνὴρ νέος τὴν ἡλικίαν, γοργωπός, ταχὺς εἰς ὃ βέψαι καὶ τὰς πράξεις θερμός*.

Τοιοῦτος ὢν ὁ Ῥογῆρος μετὰ πολλῆς τόλμης ἐν τῇ κρισίμῳ ἐκείνῃ ὥρᾳ προςέλαβεν ἐπὶ μισθῷ τοὺς μαχιμωτάτους τῶν Καταλωνίων ἐκείνων, περὶ τοὺς δισχιλίους τὸν ἀριθμόν. Ἀναγνωρισθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ Φρειδερίκου ἀρχηγὸς αὐτῶν, ἦλθε διὰ δύο τῶν περὶ αὐτὸν ἱπποτῶν εἰς λόγους πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικον, καὶ προςήνεγκεν εἰς τὸ Βυζάντιον τὰς ὑπηρεσίας τῆς ἑταιρείας. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ, πιεζόμενος ὑπὸ τοῦ αὐξανομένου κινδύνου τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν Τούρκων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἠναγκάσθη μεσοῦντος τοῦ 1302 νὰ ἀποδεχθῇ τὰς προςφερομένας ὑπηρεσίας τῶν Καταλωνίων καὶ νὰ στέρξῃ τοὺς βαρεῖς ὅρους, οὓς εἶχε προτείνει ὁ Δεφλόρ. Καὶ δὴ συμφώνως πρὸς τοὺς ὅρους τούτους ὁ Ῥογῆρος ἔμελλε νὰ τιμηθῇ διὰ τοῦ ἀξιώματος μεγάλου δουκός, ἤτοι ναυάρχου, καὶ λάβῃ σύζυγον τὴν ἀνεψιὰν τοῦ Ἀνδρονίκου Μαρίαν, θυγατέρα τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Εἰρήνης καὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐγκαταστασθέντος τσάρου τῆς Βουλγαρίας Ἀσάν. Ἀνέλαβε δ' ὁ αὐτοκράτωρ νὰ πληρώνῃ κατὰ μῆνα εἰς ἕκαστον μὲν ἱππέα κατάφρακτον τέσσαρας οὐγκίας, εἰς ἕκαστον δὲ ἱππέα ἐλαφρῶς ὡπλισμένον δύο, μίαν δ' εἰς ἕκαστον πεζόν· ἀνάλογοι δ' ἦσαν καὶ οἱ μισθοὶ τῶν ἐπὶ τοῦ στόλου πλεόντων, ἀρχόμενοι ἀπὸ τεσσάρων οὐγκιῶν καὶ καταβαίνοντες εἰς εἴκοσι ταρίνια κατ'

εἰς τὴν ἐξασθένησιν αὐτῶν. Οἱονεὶ δὲ μοιραίως ἀγόμενος ἀπὸ σφάλματος εἰς σφάλμα, ἐσώρευσε νέα κατὰ τοῦ κράτους δεινά, προσεταιρισθεὶς χάριν καταπολεμήσεως τῶν ἐκ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ἀφροντισίας αὐξηθέντων Τούρκων συμμάχους, οἵτινες ἀπέβησαν ἀντὶ ἀρωγῶν τοῦ Βυζαντίου μάστιξ αὐτόχρημα τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Οἱ δὲ νέοι οὗτοι πολέμιοι ὑπῆρξαν οἱ Καταλώνιοι.

Ἡ ἐν Καλταβελόττῃ εἰρήνη τοῦ 1302 μεταξὺ Φρειδερίκου Β′ τοῦ Ἀραγωνίου καὶ τοῦ Καρόλου Β′ Ἀνδηγαυοῦ, δι' ἧς οὗτος ἐξεχώρει εἰς ἐκεῖνον, γενόμενον σύζυγον Ἐλεονώρας τῆς Ἀνδηγαυῆς, τὰς ἐπὶ τῆς Σικελίας ἀξιώσεις τοῦ ἀνδηγαυικοῦ οἴκου, ἐπέφερε τὴν λῆξιν τοῦ εἰκοσαετοῦς ἐκείνου καὶ περιπετειώδους πολέμου, ὅστις εἶχεν ἐπακολουθήσει εἰς τὸν Σικελικὸν ἑσπερινόν. Ἀλλ' ἡ εἰρήνη ἐκείνη καθίστανεν ἀέργους καὶ ἐστέρει αὐτοῦ τοῦ ἄρτου τοὺς γενναίους μισθοφόρους, μεθ' ὧν Πέτρος ὁ Ἀραγώνιος καὶ μετ' αὐτὸν οἱ δύο αὐτοῦ υἱοὶ Ἰάκωβος καὶ Φρειδερῖκος εἶχον συναγωνισθῆ χάριν κατακτήσεως τῆς Σικελίας. Τούτους ὁ δυνάμει τῆς πρὸς τοὺς Ἀνδηγαυοὺς συνθήκης κυρίαρχος τῆς νήσου δὲν ἠδύνατο οὐδ' ἤθελε πλέον νὰ συντηρήσῃ τοῦτο μὲν ἕνεκεν ἐλλείψεως πόρων, τοῦτο δὲ σπεύδων νἀπαλλαγῇ παλαιμάχων εἰθισμένων εἰς τὰς μάχας καὶ τὴν λεηλασίαν. Ἀπετέλουν δὲ οὗτοι τὴν λεγομένην ἑταιρείαν τῶν Καταλωνίων, ἣν τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως λέγει ***κουμπάνιαν***, συγκροτουμένην οὐ μόνον ἐξ ἀνδρῶν ὁρμωμένων ἐκ τῆς ἐν Ἱσπανίᾳ Καταλωνίας, ἀλλὰ καὶ ἐξ Ἀραγωνίω[illegible] Ναβαρραίων καὶ ἄλλων Ἱσπανῶν. Εὑρίσκομεν δ' αὐτοὺς ὀνομαζομ[illegible]νους ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων καὶ Ἀμογαβάρους ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ ὀν[illegible] ὀματος τῶν Ἀλμογαβάρων, ὅπερ ἔφερον οἱ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶν[illegible] ἐν Ἱσπανίᾳ στρατολογούμενοι πεζοί. Καὶ προέτεινε μὲν τὸ πρῶτον [illegible] Φρειδερῖκος τὰς ὑπηρεσίας τῶν τέως ὑπ' αὐτὸν μισθοφορούντων εἰς τ[illegible] ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου Δ′ Κάρολον τὸν Β[illegible] λεσιακόν. Οὗτος, νυμφευθεὶς Αἰκατερίνην τὴν ἀπὸ Κουρτεναίης, ἔκ[illegible] γονον τοῦ ἄλλοτε Λατίνου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλε[illegible] Πέτρου καὶ τῆς Ἰολάνθης, ἐθεώρει ἑαυτὸν ἐπίδοξον διάδοχον τῶν ἐπ[illegible] τοῦ Βυζαντίου δικαιωμάτων, καὶ παρεσκεύαζε στρατείαν πρὸς ἀνα[illegible] κτησιν τοῦ ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων κατεχομένου θρόνου. Ἀλλ' ἡ μελε[illegible] τωμένη στρατεία ἐματαιώθη, καὶ ἡ καταλωνικὴ ἑταιρεία ἐξηκολούθ[illegible] πρὸς ὥραν διαμένουσα ἐν Σικελίᾳ, ὅτε ἡ ἀκατάβλητος δεξιότης κα[illegible] πολυπραγμοσύνη τοῦ εὐφυεστάτου καὶ πλουσιωτάτου τῶν ἀρχηγ[illegible] ῶν

αὐτῆς ἔτρεψεν ἀλλαχοῦ τὰ βήματα τῶν Καταλωνίων τῶν ἐπιζητούντων νέους πολεμικοὺς ἄθλους, ἀλλὰ καὶ νέον στάδιον λαφυραγωγιῶν, εἰ δυνατὸν δὲ καὶ κατακτήσεων.

Ἦτο δὲ ὁ ἀρχηγὸς οὗτος ὁ Ῥογῆρος Δεφλόρ, ἐκ Γερμανῶν μὲν ἕλκων τὸ γένος, γεννηθεὶς δ' ἐν Βρενδησίῳ τριάκοντα καὶ ἓξ περίπου ἔτη πρὸ τῆς ἐν Καλταβελόττῃ εἰρήνης, ἀνὴρ δὲ πολυμήχανος καὶ ὑπέρπλουτος, ὑπάρξας ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ Ναΐτης, ἀλλ' ἀπίστως προςενεχθεὶς πρὸς τὸ ἴδιον ἐκεῖνο ἱερατικὸν τάγμα καὶ σωρεύσας τὸν πλοῦτον αὐτοῦ διὰ πειρατικῶν ἐπιδρομῶν, οὐ μικρὰς δ' ὑπηρεσίας προςενεγκὼν, κατὰ θάλασσαν ἰδίως, εἰς τοὺς Ἀραγωνίους τῆς Σικελίας ἐν τῷ κατὰ τῶν Ἀνδηγαυῶν ἀγῶνι. Καὶ τὰς μὲν περιπετείας τῶν αὐτόχρημα μυθιστορικῶν ἐτῶν τῆς νεαρᾶς αὐτοῦ ἡλικίας διηγεῖται διὰ μακρῶν ὁ σύγχρονος Ἱσπανὸς ἱστοριογράφος τῆς ἑταιρείας τῶν Καταλωνίων καὶ συμμαχητὴς αὐτῶν Ῥαμὼν Μουντάνερ· ὁ δὲ Γεώργιος Παχυμέρης ὀνομάζει μὲν αὐτὸν Ῥοντζέριον, λέγει δὲ περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἦτο ***ἀνὴρ νέος τὴν ἡλικίαν, γοργωπὸς, ταχὺς εἰς ὃ ῥέψοι καὶ τὰς πράξεις θερμός***.

Τοιοῦτος ὢν ὁ Ῥογῆρος μετὰ πολλῆς τόλμης ἐν τῇ κρισίμῳ ἐκείνῃ ὥρᾳ προςέλαβεν ἐπὶ μισθῷ τοὺς μαχιμωτάτους τῶν Καταλωνίων ἐκείνων, περὶ τοὺς δισχιλίους τὸν ἀριθμόν. Ἀναγνωρισθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ Φρειδερίκου ἀρχηγὸς αὐτῶν, ἦλθε διὰ δύο τῶν περὶ αὐτὸν ἱπποτῶν εἰς λόγους πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικον, καὶ προςήνεγκεν εἰς τὸ Βυζάντιον τὰς ὑπηρεσίας τῆς ἑταιρείας. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ, πιεζόμενος ὑπὸ τοῦ αὐξανομένου κινδύνου τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν Τούρκων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἠναγκάσθη μεσοῦντος τοῦ 1302 νἀποδεχθῇ τὰς προςφερομένας ὑπηρεσίας τῶν Καταλωνίων καὶ νὰ στέρξῃ τοὺς βαρεῖς ὅρους, οὓς εἶχε προτείνει ὁ Δεφλόρ. Καὶ δὴ συμφώνως πρὸς τοὺς ὅρους τούτους ὁ Ῥογῆρος ἔμελλε νὰ τιμηθῇ διὰ τοῦ ἀξιώματος μεγάλου δουκὸς, ἤτοι ναυάρχου, καὶ λάβῃ σύζυγον τὴν ἀνεψιὰν τοῦ Ἀνδρονίκου Μαρίαν, θυγατέρα τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Εἰρήνης καὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐγκατασταθέντος τσάρου τῆς Βουλγαρίας Ἀσάν. Ἀνέλαβε δ' ὁ αὐτοκράτωρ νὰ πληρόνῃ κατὰ μῆνα εἰς ἕκαστον μὲν ἱππέα κατάφρακτον τέσσαρας οὐγκίας, εἰς ἕκαστον δὲ ἱππέα ἐλαφρῶς ὡπλισμένον δύο, μίαν δ' εἰς ἕκαστον πεζόν· ἀνάλογοι δ' ἦσαν καὶ οἱ μισθοὶ τῶν ἐπὶ τοῦ στόλου πλεόντων, ἀρχόμενοι ἀπὸ τεσσάρων οὐγκιῶν καὶ καταβαίνοντες εἰς εἴκοσι ταρίνια κατ'

ἐλάχιστον ὅρον. Ἦτο δὲ καθ᾽ ὅλου ἡ ἀμοιβὴ αὕτη διπλασία τῆς παρεχομένης ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου εἰς τοὺς Ἀλανοὺς ἐπικούρους.

Μετὰ δὲ τὰς συνθήκας ταύτας συμπαραλαβὼν ὁ Ῥογῆρος τοὺς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἰδίᾳ μισθωθέντας δισχιλίους καὶ τοὺς λοιποὺς κατόπιν προκηρύξεως ἀθροισθέντας ἐν Μεσσήνῃ Καταλωνίους, Ἀραγωνίους, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Σικελούς, ἀπέπλευσεν ἐκ τῆς Σικελίας καὶ κατηυθύνθη εἰς τὴν Μονεμβασίαν.

Καὶ δὲν εἶχε μὲν ὁρισθῆ ἐκ τῶν προτέρων ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατευομένων, ἀλλ᾽ ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε ζητήσει παρὰ τοῦ Ῥογήρου νὰ προσαγάγῃ ὅσον τὸ δυνατὸν πλείστους. Ἑπόμενος δ᾽ εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Ἀνδρονίκου ταύτην ἢ μᾶλλον τὸ σφάλμα τοῦτο τοῦ Ἀνδρονίκου ὁ νεότευκτος μέγας δοὺξ οὐ μόνον ἐδαπάνησε χάριν παρασκευῆς τῆς στρατείας πάντα τὰ ἐκ τῶν προτέρων στρατειῶν συγκομισθέντα, ἀλλὰ καὶ δάνεια χρήματα ἔλαβεν ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος παρὰ τῶν Γενουησίων, οἵτινες καὶ πλοῖα συνεισήνεγκον χάριν τοῦ ἀπόπλου. Οὕτω δ᾽ ὁ ἀριθμὸς τῶν καταπλευσάντων εἰς Μονεμβασίαν ἀνήρχετο κατὰ τὸν λίαν ἀξιόπιστον καὶ ἀκριβῶς γινώσκοντα τὰ πράγματα ἐκ τοῦ πλησίον Μουντάνερ εἰς ἑξακισχιλίους καὶ πεντακοσίους πλὴν τῶν ναυτιλλομένων, μεθ᾽ ὧν συνέπλεον καὶ αἱ γυναῖκες ἢ ἑταῖραι αὐτῶν. Ἀλλ᾽ ὁ μὲν Παχυμέρης ἀναβιβάζει τὸ σύνολον τῶν Καταλωνίων καὶ Ἀλμουγαβάρων εἰς ὀκτακισχιλίους, εἰς ὅσους πράγματι συνεποσώθησαν μετὰ τὴν βραδυτέραν ἄφιξιν τῶν καθυστερούντων ἐπικούρων, ὁ δὲ Γρηγορᾶς ἐξ ἐναντίου καταβιβάζει αὐτοὺς εἰς τρισχιλίους.

Καὶ τὴν μὲν ἀρχιστρατηγίαν εἶχεν ὁ Ῥογῆρος Δεφλὸρ, ἀλλ᾽ ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι ἀρχηγοί, μέχρι τινὸς μόνον ὑποτασσόμενοι εἰς αὐτόν. Τούτων δὲ κυριώτατοι ἦσαν ὁ Φερνάνδος Ξιμένης Δαρένος, ὅστις εἶνε ὁ Φαρέντας Τζιμῆς τοῦ Παχυμέρους, ὁ Βερεγγάριος Δεντέντζας, ὃν ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς ὀνομάζει Πιριγκάριον ἢ Μπυριγέριον Τέντζαν, καὶ ὁ Βερεγγάριος Ῥοκαφόρτε, ὧν ὁ Δεντέτζα καὶ ὁ Ῥοκαφόρτε ἐξέπλευσαν ἀργότερον ἐκ τῆς Σικελίας. Εἰς δὲ τοὺς ἡγέτας τούτους τῶν Καταλωνίων πρέπει νὰ συγκαταλέξωμεν καὶ τὸν Ῥαμὼν Μουντάνερ, εἰς ὃν δίκην ἄλλου Ξενοφῶντος ἐπεφυλάσσετο νἀποβῇ ὁ ἱστοριογράφος τῆς στρατιωτικῆς ἐκείνης ἑταιρείας, ἥτις διὰ τὴν ἐν αὐτῇ ἐπικράτησιν μαχίμων ἐκ Καταλωνίας ἐπωνομάσθη καταλωνική.

Δεκτοὶ δὲ γενόμενοι οἱ Ἱσπανοὶ ἐπίκουροι μετὰ πολλῶν ἐνδείξεων

τιμῆς ἐν Μονεμβασίᾳ καὶ λαβόντες τὸν συμπεφωνημένον μισθόν, ἅπαντες ἐκ τῆς Πελοποννήσου κατέπλευσαν τὸν Σεπτέμβριον 1303 εἰς τὸ Χρυσοῦν κέρας. Ἡ δὲ Κωνσταντινούπολις, ἧς οἱ κάτοικοι μετὰ χαρᾶς καὶ πεποιθήσεως προςεῖδον τὸν στολίσκον τὸν μεταγαγόντα εἰς τὸν Βόςπορον τοὺς νέους συμμάχους, ἀντήχησεν ἐκ τῶν ἑορτῶν τῆς δεξιώσεως αὐτῶν καὶ τῆς πανηγυρικῆς στέψεως τοῦ πεφημισμένου αὐτῶν ἀρχηγοῦ μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ βασιλέως.

Ἀλλὰ βραχεῖα ὑπῆρξεν ἡ διάρκεια τῆς ἀδόλου καὶ ἀδιαταράκτου εὐφροσύνης τῶν πρώτων ἡμερῶν. Ὀξυδερκεῖς δ' ὀφθαλμοὶ ἠδύναντο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ διίδωσιν, ὅτι τὰ δυςήνια ἐκεῖνα πλήθη τὰ εἰθισμένα ἐπὶ ἔτη μακρὰ εἰς τὴν μέθην τῶν ἀγώνων καὶ τὴν αὐθαίρετον λεηλασίαν ὀλέθρου μᾶλλον ἐργάται ἢ εὐπειθεῖς ὑπηρέται τῶν συμφερόντων τῆς αὐτοκρατορίας ἠδύναντο νἀναδειχθῶσι. Καὶ τὸ μὲν *ὡς μὴ ὤφελεν* ἐκεῖνο, ὅπερ παρεμβάλλει ὁ Παχυμέρης ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ συγγραφῇ περὶ τοῦ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατάπλου τῶν Καταλωνίων εὐθὺς ἅμα τῷ πρώτῳ περὶ αὐτῶν λόγῳ, ὑπῆρξεν ἐπιφώνημα τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων γνώσεως τῶν κακῶν, ἅτινα ἐπήγαγον εἰς τὸ Βυζάντιον οἱ ὑπὸ πρόσχημα ἐπικούρων ἐπειςελάσαντες ἐπιδρομεῖς. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς κακομηχανίας αὐτῶν ἀνεδείχθη ἤδη οὐ μόνον ἡ κατ' αὐτῶν ἐξ ἀντιζηλίας ἀντιπάθεια τῶν ἐν τῷ Πέραν Γενουηνσίων, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ προφητικῆς αὐτόχρημα προνοίας πρὸς αὐτοὺς ἀντίπραξις τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου, τοῦ Μιχαὴλ, ὅςτις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1295 εἶχε στεφθῆ συμβασιλεὺς τοῦ πατρός.

Ἤδη πρὸ ὀλίγων μηνῶν ὁ Μιχαὴλ, σταλεὶς εἰς τὴν Ἀσίαν ὅπως ἀναλάβῃ τὴν στρατηγίαν τῶν Ἀλανῶν ἐπὶ τοὺς Τούρκους, εἶχεν ἴδει μὲν ὁπόσον θρασεῖς καὶ ἐπικίνδυνοι ἦσαν οἱ ξένοι ἐκεῖνοι μισθοφόροι, οὓς ἠναγκάζετο νὰ στρατολογῇ τὸ Βυζάντιον, εἶχε δ' ἐξ ἑτέρου πεισθῆ ἐκ τοῦ πλησίον, ὁπόσον ἐπείγουσα ἦτο ἡ σθεναρὰ καταπολέμησις τῶν Τούρκων ἐπιδρομέων. Ἀμφότεροι δὲ οὗτοι πιθανῶς οἱ λόγοι καὶ ἡ ὑπερφροσύνη, ἣν ἤδη ἐπεδείκνυον ξενιζόμενοι οἱ Καταλώνιοι ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὸ νἀξιώσῃ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ συμβασιλέως τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐπικινδύνων ξένων ἐκ τῆς βασιλευούσης. Ἤδη δὲ ὁ Ἀνδρόνικος εἶχεν ἀρχίσει πειθόμενος περὶ τῆς ἀνάγκης ταύτης, ὅτε τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Ἀσίαν

ἀποπομπὴν τῆς ἑταιρείας ἐπέσπευσε γεγονὸς πληρῶσαν τὴν βασιλεύουσαν αἱμάτων καὶ τρόμου.

Σαρκασμοὶ τῶν Ἀλμουγαβάρων ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων ἐπὶ τῇ ἀλλοκότῳ αὐτῶν ἐνδυμασίᾳ καὶ τῷ ἐξοπλισμῷ καὶ ἡ παρὰ τῶν Καταλωνίων εἰς τοὺς Γενουηνσίους μὴ ἀπότισις τῶν ὑπὸ τοῦ Ῥογήρου ὀφειλομένων εἰς αὐτοὺς ποσῶν ἤγαγον εἰς ῥῆξιν καὶ τέλος εἰς μάχην αὐτόχρημα ἐν αὐταῖς ταῖς ῥύμαις τοῦ Πέραν καὶ τοῦ Γαλατᾶ. Αὐτὸς ὁ αὐτοκρατορικὸς δρουγγάριος τοῦ στόλου Στέφανος Μουζάλων, εἷς τῶν τὰ πρῶτα φερόντων ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀνδρονίκου ἀνδρῶν, σταλεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπως εἰρηνεύσῃ τοὺς ἀντιδιαμαχομένους, κατεκόπη ὑπ' αὐτῶν μετὰ τοῦ ἵππου ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς συμπλοκῆς. Ἤδη δὲ τρισχίλια πτώματα Γενουηνσίων ἔκειντο ἐν ταῖς ὁδοῖς τοῦ Βυζαντίου καὶ οἱ Καταλώνιοι, μεθύοντες ὑπὸ τῆς θέρμης τῶν αἱμάτων, παρεσκευάζοντο νὰ λαφυραγωγήσωσι τὰς ἐν τῷ Πέραν καὶ τῷ Γαλατᾷ οἰκίας καὶ ἀποθήκας τῶν Γενουηνσίων, ὅτε αἱ θερμαὶ παρακλήσεις τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὸν Ῥογῆρον ἔπεισαν αὐτὸν νὰ καταστείλῃ διὰ τῶν ἱκεσιῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὑπαρχηγῶν τὴν ὁρμὴν τῶν Καταλωνίων. Ἄμεσον δ' ἀποτέλεσμα τοῦ αἱματηροῦ ἐκείνου ἐπεισοδίου ὑπῆρξεν ἡ ἐπίσπευσις τῆς ἀναχωρήσεως τῶν ὑπὸ τὸν Ῥογῆρον στιφῶν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου ἄλλως παρίστατο ἀνάγκη ἀμέσου βοηθείας ἐναντίον τῶν Τούρκων.

λγ'

Οἱ Καταλώνιοι ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Μετὰ πολλῆς προφυλάξεως καὶ μεγάλης τάξεως ἔγεινε τὸ ἔαρ τοῦ 1304 ἡ διαπεραίωσις τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου ὑπὸ τῶν Καταλωνίων, ἀποβιβασθέντων εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Κυζίκου Ἀρ- τάκην. Συμπαρέζευξε δ' εἰς αὐτοὺς ὁ αὐτοκράτωρ σῶμα Ἀλανῶν ὑπὸ τὸν ὁμόφυλον αὐτῶν ἀρχηγὸν Γρηγόριον καὶ ἀπόσπασμα στρα- τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαρούλην. Ἦτο δὲ ἡ χερ- σόνησος τῆς Κυζίκου εὔφορος καὶ ἡ γόνιμος αὐτῆς γῆ, οἰκουμένη ὑπὸ πλήθους πολλοῦ Ἑλλήνων, ἐχόντων ὑπερέκεινα τῶν εἰκοσακισχιλίων οἰκιῶν καὶ μέγα πλῆθος εὐκόσμων ἐπαύλεων καὶ ἀγροκηπίων, εἶχε ἑλκύσει τὴν πλεονεξίαν τῶν Τούρκων, οὓς εἴδομεν ὁλονὲν ἐπεκτείνο-

μένους ἐν τοῖς βορείοις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Διό, μόλις ἀποβιβασθέντες οἱ Καταλώνιοι, ἔμαθον, ὅτι οἱ Τοῦρκοι εὑρίσκοντο ἐστρατοπεδευμένοι μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων εἰς ἀπόστασιν ἓξ μιλίων ἀπὸ τῆς Ἀρτάκης. Θέλων δὲ ὁ Ῥογῆρος νὰ καταλάβῃ τοὺς Τούρκους ἐξ ἀπροόπτου, πρὶν ἢ μάθωσι τὴν ἀποβίβασιν τῶν ὑπ' αὐτὸν στιφῶν, παρορμήσας καὶ ἐνθουσιάσας τοὺς μαχητάς, ἐξεκίνησε μετ' αὐτῶν ἐν τάξει τὸ μεσονύκτιον, καὶ περὶ τὸ λυκαυγὲς ἔφθασε πρὸ τοῦ στρατοπέδου τῶν πολεμίων.

Ἔκπληκτοι εἶδον οἱ Τοῦρκοι, ἐξεγερθέντες αἴφνης ἐκ τοῦ ὕπνου, ἐνώπιον αὐτῶν τὴν ἀλλόκοτον ἐκείνην στρατιὰν καὶ διέγνωσαν μὲν τοὺς Βυζαντίνους, μαχομένους ὑπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴν σημαίαν, καὶ τοὺς ἐκ προτέρων μαχῶν γνωστοὺς Ἀλανούς. Ἄγνωστοι δὲ εἰς αὐτοὺς ἦσαν αἱ σημαῖαι τοῦ μεγάλου δουκὸς καὶ αἱ τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Φρειδερίκου καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας Ἰακώβου, ὑφ' ἃς ἐμάχοντο τὰ στίφη τοῦ Ῥογήρου, καὶ παράδοξος ἐφάνη ὁ ὁπλισμὸς τῶν πρωτοφανῶν εἰς αὐτοὺς Ἀλμουγαβάρων. Καὶ τὰ μὲν ἀμυντικὰ αὐτῶν ὅπλα συνίσταντο εἰς βαρὺν σιδηροῦν πῖλον, σκέποντα ἐν τῇ μάχῃ τὴν συνήθως δι' ἁπλοῦ κεκρυφάλου καλυπτομένην κεφαλήν, καὶ εἰς μετάλλινα ἐπικνημίδια σκέποντα τὴν κνήμην ἔμπροσθεν μόνον· ἔφερον δὲ πρὸς τούτοις οἱ πλεῖστοι καὶ μακρὰν ἀσπίδα, ἁπλῆ δὲ ἦτο ἡ ὑπόδεσις αὐτῶν, φερόντων ὑποδήματα λινᾶ. Ἐπιθετικὰ δὲ ὅπλα εἶχον μακρὸν ξίφος, ὅπερ ἐχειρίζοντο δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν καὶ ἦτο τὸ κύριον αὐτῶν ὅπλον, πρὸς δὲ τούτοις βραχὺ ἐγχειρίδιον, φερόμενον ἐν τῇ ζώνῃ, καὶ τρία ἢ τέσσαρα βέλη ἐστομωμένα διὰ τοῦ πυρός. Πολὺ δὲ μᾶλλον ἐπίφοβος τῶν ἁπλῶν τούτων ὅπλων ἦτο ἡ μεγάλη δεξιότης περὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν, ἡ ὑπέροχος εὐστοχία καὶ ἡ ἀκατάβλητος αὐτῶν ῥώμη καὶ ὁρμή, ἄγουσα εἰς τὴν περιφρόνησιν τοῦ θανάτου καὶ εἰς τὴν διὰ πάσης θυσίας ἐπιδίωξιν τῆς νίκης.

Ἡ ἐπίθεσις τῶν Καταλωνίων ἐναντίον τῶν ἔτι ὑπνωττόντων Τούρκων ὑπῆρξε φοβερά. Πλεῖστοι ὅσοι αὐτῶν ἐφονεύθησαν πρὶν ἢ προφθάσωσι νὰ ἐγερθῶσι. Γενναιότατα δὲ ἠγωνίσθησαν ὅσοι αὐτῶν ἠδυνήθησαν νὰ δράξωσι τὰ ὅπλα. Ἀμυνόμενοι ὑπὲρ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων, ἅτινα παρηκολούθουν αὐτοὺς καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ φύγωσιν, ἀντέταξαν ἀντίστασιν πεισματωδεστάτην. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν αὐτῶν ὑπῆρξεν ἄπελπις, καὶ ἡ μάχη ἀπέληξε τέλος εἰς γενικὴν σφαγὴν τῶν Τούρκων. Οἱ Καταλώνιοι ἐφόνευσαν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Μουντάνερ

τοῦ βασιλικοῦ ἱπποκόμου Ἀτταλειάτου, ὅςτις εἶχε καταλάβει αὐτὴν αὐθαιρέτως καὶ ἐν ἀνυποταξίᾳ πρὸς τὸν κρατοῦντα τοῦ θέματος Νεστόγγον, ὥρμησαν ἔπειτα ἐπὶ τὸ Τύραιον, τὰ σημερινὰ Θεῖρα, καὶ ἐκυρίευσαν αὐτό, κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Περαιτέρω δὲ βαίνοντες ἔφθασαν εἰς τὴν Ἔφεσον, σκοποῦντες ἐξ αὐτῆς ὡς ὁρμητηρίου νὰ καταπολεμήσωσι τοὺς περὶ τὸν ἀμηρᾶν τοῦ Ἀϊδινίου Σαρουχχὰν Τούρκους. Οὐ μικρὰ δ' ἐνίσχυσις τῶν Καταλωνίων ὑπῆρξεν ὁ εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Σάμου κειμένην Ἀναίαν κατάπλους τοῦ Βερεγγαρίου Ῥοκαφόρτε, ὅςτις καθυστερήσας ἔπλευσεν ἐκ τῆς Σικελίας εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μετὰ νέων ἐπικουριῶν. Δεξιωθεὶς δ' αὐτὸν ὁ Ῥογῆρος μετὰ μεγάλων τιμῶν καὶ ἀναδείξας στρατοπεδάρχην, ἔδη μετ' αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σαρουχὰν, καὶ προεχώρησεν ἔπειτα μέχρις αὐτῶν τῶν δυςχωρειῶν τοῦ Ταύρου. Ἐκεῖ δὲ, συναντήσαντες οἱ Καταλώνιοι τοὺς Τούρκους παρὰ τὰς Κιλικίας πύλας καὶ συγκρουσθέντες πρὸς αὐτοὺς τὴν 15 Αὐγούστου 1305, νέαν ἐπήγαγον εἰς αὐτοὺς πανωλεθρίαν.

Κατὰ πάσας δὲ ταύτας τὰς στρατείας ἐκάθαιρον μὲν οἱ Καταλώνιοι τὰς χώρας ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἐκνικῶντες τὰ στίφη αὐτῶν ἢ ἐμβάλλοντες εἰς αὐτοὺς τὸν τρόμον καὶ ἀναγκάζοντες νὰ κρύπτωνται κατὰ τὴν διάβασιν τῆς εταιρείας, ἀλλ' οὐχ ἧττον αὐτῶν ἔβλαπτον καὶ τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πολλαχῶς ζημιοῦντες αὐτούς. Οὐ μόνον δ' ἐπὶ τῆς μικρασιατικῆς ἠπείρου συνέβαινον αἱ τοιαῦται δῃώσεις καὶ λαφυραγωγίαι, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς νήσους. Ἡ Λέσβος, ἡ Χίος, αὐτὴ ἡ ἀπώτερον ἐν μέσῳ τῶν Κυκλάδων κειμένη Κέως ἔπαθον ἐκ τῶν αὐτόχρημα ληστρικῶν αὐτῶν ἀποβάσεων, καὶ ἔντρομοι ἔβλεπον οἱ κάτοικοι τεμνομένας αὐτῶν τὰς κεφαλὰς, ὅταν δὲν συγκατέβαινον εἰς τὸ νὰ πληρώσωσι χρυσίου τὰ βαλάντια τῶν Καταλωνίων ἐπιδρομέων.

Μετὰ δὲ τὴν παρὰ τὰς Κιλικίας πύλας μεγάλην νίκην, πλησιάζοντος ἤδη τοῦ φθινοπώρου, ἀπεφάσισεν ὁ Ῥογῆρος νὰ ἐπιστρέψῃ χάριν διαχειμάσεως εἰς τὴν Ἀναίαν, ὅπως ἐπαναλάβῃ τὴν στρατείαν τὸ ἔαρ, ἐπιχειρῶν τὴν συντέλεσιν τῆς ἀπὸ τῶν Τούρκων ἐκκαθάρσεως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλὰ προςεγγίζοντες οἱ Καταλώνιοι εἰς τὴν Μαγνησίαν ἔμαθον, ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀπουσίας αὐτῶν οἱ κάτοικοι, συμπράττοντες μετὰ τοῦ πρότερον κατέχοντος τὴν πόλιν Ἀτταλειάτου καὶ τῶν Ἀλανῶν, μένεα πνεόντων κατὰ τῶν Καταλω-

νίων ἕνεκα τῶν συμβάντων ἐν Κυζίκῳ, εἶχον μέρος μὲν σφάξει, μέρος δὲ φυλακίσει τὴν ὑπὸ τοῦ Ῥογήρου ἀφεθεῖσαν ἐν Μαγνησίᾳ μικρὰν καταλωνικὴν φρουρὰν καὶ καταλάβει τοὺς ἐν τῇ πόλει φυλασσομένους θησαυροὺς τῶν λαφύρων τοῦ μεγάλου δουκός. Ἔμπλεως δ' ὀργῆς ἀνέλαβεν ὁ Ῥογῆρος τὴν πολιορκίαν τῆς ὀχυρᾶς πόλεως. Ἀλλὰ πᾶσαι αὐτοῦ αἱ προςπάθειαι ἀπέβησαν μάταιαι. Οἱ πολιορκούμενοι ἀντεῖχον γενναίως εἰς τὴν ὁρμὴν καὶ τὰ πολιορκητικὰ μηχανήματα τῶν Καταλωνίων καὶ ἡ νίκη ἡ διαρκῶς στέφουσα τὴν κεφαλὴν αὐτῶν ἐφαίνετο ἐπιμόνως ἀποστρέφουσα ἀπ' αὐτῶν τὸ πρόςωπον.

Ἐν ᾧ δὲ εἰς τοιαύτην ἀμηχανίαν εἶχον περιέλθει οἱ Καταλώνιοι, τελείως ἀποτυγχάνοντες πρὸ τῆς δυςπορθήτου Μαγνησίας, ἐπανειλημμένα καὶ ἐπιτακτικὰ μηνύματα τοῦ Ἀνδρονίκου ἀνεκάλουν τὸν Ῥογῆρον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ἐνωρὶς συνίδει ἐκ τῆς πορείας τῶν ἐν Ἀσίᾳ πραγμάτων, ὅτι, μισθώσας τὴν ἑταιρείαν τῶν Καταλωνίων χάριν καταπολεμήσεως τῶν Τούρκων, εἶχε θέσει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκμονος. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τοὺς Τούρκους ὤφειλε νὰ χαίρῃ, βλέπων τὰ κατ' αὐτῶν κατορθώματα τῶν ὑπ' αὐτοῦ μισθωθέντων γενναίων· ἀλλὰ κατὰ τἄλλα ὤφειλε νὰ δυςανασχετῇ, ἐπιβαλὼν εἰς ἑαυτὸν νέους κυρίους, αὐθαιρέτως διαχειριζομένους τὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ οὐχ ἧττον τῶν Τούρκων ληιζομένους τὴν ἀτυχῆ χερσόνησον. Παρίστατο λοιπὸν ἀνάγκη ἀπομακρύνσεως τῶν Καταλωνίων ἐκ τῆς χώρας, ἐν ᾗ εἶχον ἀποβῆ δεινῶς ἐπίφοβοι, οὐδ' ἐφαίνετο ἡ ἀπομάκρυνσις αὐτῶν αὕτη ἐπικίνδυνος μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ἐκφόβησιν καὶ ἐξασθένησιν τῶν Τούρκων. Τὴν δ' ἐπιδιωκομένην πρόφασιν πρὸς ἀνάκλησιν τοῦ Ῥογήρου, ὅςτις ἦτο κίνδυνος μὴ ἱδρύσῃ ἰδίαν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀρχὴν, παρέσχεν ἡ ἐπιδείνωσις τῶν μετὰ τῆς Βουλγαρίας σχέσεων τοῦ Βυζαντίου, ὅτε ὁ Τερτερίδης Σφενθοσλάβος, ἀποτυχούσης τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου ἐν Βουλγαρίᾳ ἐγκαταστάσεως τοῦ Μιχαὴλ Ἀσὰν, τοῦ ἀδελφοῦ τῆς γυναικὸς τοῦ Ῥογήρου Μαρίας, ἐνισχυθεὶς ὡς τσάρος τῶν Βουλγάρων, ἤρχισεν ἐπιτρέχων τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Αἵμου χώρας. Καὶ εἶχε μὲν ἤδη ἐκνικήσει, καθ' ἃ εἴδομεν, ὁ συμβασιλεὺς τοῦ Ἀνδρονίκου Μιχαὴλ μετὰ τοῦ Γλαβᾶ Ταρχανειώτου τὸν θεῖον τοῦ Σφενδοσλάβου Ἐλτιμηρῆν, ἀλλ' οὐχ ἧττον αἱ ἐπιθέσεις τοῦ τσάρου ἦσαν οὕτω δειναὶ καὶ ἐπίμονοι, ὥςτ' ἐπεβάλλετο σπουδαιοτάτη μέριμνα περὶ ἀμύνης ἀπὸ τῶν ἐφισταμένων κινδύνων,

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς ἐπαρχίαις τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους, ὅτε ὁ Ῥογῆρος, ὑπείκων εἰς τὰς ἐπανειλημμένας προσκλήσεις τοῦ Ἀνδρονίκου, ἠναγκάσθη, καίπερ ἄκων, νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Ἀσίαν, τὸ θέατρον τῶν ἐπιφανῶν αὐτοῦ νικῶν καὶ ἴσως τὴν γῆν, ἐν ᾗ ἐμελέτα νὰ στήσῃ νέον λατινικὸν θρόνον. Ἀφήσαντες δ' οἱ Καταλώνιοι φρουρὰς ἐν ταῖς κυριωτάταις τῶν μικρασιατικῶν πόλεων καὶ διαπεραιωθέντες τὸν Ἑλλήσποντον, ἔπλευσαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ῥογήρου εἰς τὴν θρακικὴν χερσόνησον καὶ ἐσκήνωσαν ἐν Καλλιπόλει τὸ φθινόπωρον τοῦ 1304. Καὶ ἡ μὲν διάβασις αὐτῶν διὰ τῶν βορείων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τῆς ἐν Λαμψάκῳ ἐπιβιβάσεως ὑπῆρξεν ἀφορμὴ νέων ἀνηκούστων λαφυραγωγιῶν καὶ πιέσεων τῶν ἀτυχῶν κατοίκων τῶν χωρῶν ἐκείνων, ἃς διὰ μελανῶν χρωμάτων ἐξεικονίζουσιν οἱ Βυζαντῖνοι ἱστορικοὶ Παχυμέρης καὶ Γρηγορᾶς. Ἡ δὲ εἰς τὴν Καλλίπολιν διαπεραίωσις τῶν Καταλωνίων ἀντὶ ἀπαλλαγῆς τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τῶν ἐκ τῆς μοιραίας αὐτῶν συμμαχίας κακῶν ὑπῆρξεν ἀρχὴ νέων ὠδίνων.

λδ'

Ὁ φόνος τοῦ Ῥογήρου Δεφλόρ.

Βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἐν Καλλιπόλει ἐγκατάστασιν τῶν Καταλωνίων ὁ Ῥογῆρος, παραλαβὼν τελευτῶντος τοῦ Ὀκτωβρίου ἑκατὸν ἱππεῖς, ἔσπευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. Κύριος δὲ σκοπὸς τῆς μεταβάσεως αὐτοῦ ἦτο τοῦτο μὲν ἡ μετὰ τοῦ βασιλέως συζήτησις σχεδίου ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου προτεινομένου περὶ ἐπιστροφῆς εἰς τὴν Ἀσίαν τοῦ πλείστου τῶν Καταλωνίων, μόνον τοῦ Ῥογήρου μετὰ χιλίων μαχίμων ἀναλαμβάνοντος νὰ συστρατεύσῃ μετὰ τοῦ Μιχαὴλ ἐπὶ τοὺς Βουλγάρους, μάλιστα δὲ ἡ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀξίωσις καθυστερουμένων κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Καταλωνίων μισθῶν. Ἀνήρχοντο δὲ οὗτοι εἰς τριακοσίας χιλιάδας χρυσῶν νομισμάτων, ἀντιστοιχούσας πρὸς τρία ἑκατομμύρια καὶ πεντακοσίας περίπου χιλιάδας φράγκων, ποσὸν ὑπέρογκον, ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὴν ἐν τοῖς τότε χρόνοις οἰκονομικὴν δυσπραγίαν τοῦ Βυζαντίου.

Καὶ αἱ μὲν προτάσεις τοῦ βασιλέως περὶ ἐπιστροφῆς τῶν Κατα-

λωνίων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν προήρχοντο ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Μιχαήλ, ὅστις, διαμένων ἐν Ἀδριανουπόλει χάριν τοῦ πρὸς τοὺς Βουλγάρους πολέμου, κατ' οὐδένα λόγον ἐπροθυμεῖτο νὰ δεχθῇ ὡς συμμαχητὰς τοὺς Καταλωνίους. Τὰς δὲ χρηματικὰς ἀπαιτήσεις τῆς εταιρείας ἀνεπαρκῶς ἐξεπλήρωσεν ὁ Ἀνδρόνικος, μέρος μόνον τοῦ χρήματος πληρώσας, καὶ τοῦτο διὰ νομίσματος περιέχοντος ὀλιγώτερον χρυσὸν τοῦ τέως κεκραμένου μετ' ἀργύρου ἐν τοῖς ὑπερπύροις. Τὸ τοιοῦτο δὲ καὶ ἡ καθ' ὅλου μετέωρος ἐν Καλλιπόλει κατάστασις τῆς εταιρείας ἐξηρέθιζεν ὁσημέραι μᾶλλον τοὺς ὑπὸ τὸν Ῥογῆρον Καταλωνίους, ὑποπτεύοντας καὶ αὐτὸν τὸν μέγαν δοῦκα.

Ἀλλ' ὁ Ῥογῆρος εἰς μόνους τοὺς Βυζαντίνους ἠδύνατο κατ' ἀλήθειαν νὰ εἶνε ὕποπτος. Αὐτοῦ τε καὶ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ τελευταίου πάντων τῶν Καταλωνίων ἀρχηγῶν καταπλεύσαντος ἐκ τῆς Σικελίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Βερεγγαρίου Δεντέντζα ἡ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα διαγωγὴ ἤθελεν ἐξαντλήσει ἀληθῶς ὑπὸ ἄλλους ὅρους τὴν ὑπομονὴν παντὸς μετ' αὐτῶν συναλλασσομένου. Ἀλλ' ὁ Ἀνδρόνικος ἠνέχθη ἐπὶ μῆνας πολλοὺς τὰ πάντα, ἐπλήρωσεν αὐτοὺς χρημάτων, δώρων καὶ τιμῶν, τὸν μὲν Βερεγγάριον ἀναδείξας μέγαν δοῦκα ἀντὶ τοῦ Ῥογήρου, παραχωρήσαντος εἰς αὐτὸν τοῦτο τὸ ἀξίωμα, τὸν δὲ Ῥογῆρον ἀναβιβάσας εἰς τὴν ὑψίστην ἀρχὴν τοῦ καίσαρος, ἥτις εἰς μόνους τοὺς υἱοὺς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἐπεφυλάσσετο. Εἰς ἀμοιβὴν δὲ τῶν τοιούτων τιμῶν καὶ δωρεῶν μόνον ταπεινώσεις καὶ ἐξευτελισμοὺς ὑφίστατο παρὰ τῶν μεστῶν ὑπερφροσύνης ἀρχηγῶν τῶν Καταλωνίων. Οὗτοι ἐνόουν, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἦτο ἠναγκασμένος εἰς πᾶσαν θυσίαν νὰ προβῇ ἕνεκα τῆς ἀνωμαλίας εἰς ἣν εὑρίσκετο τὸ κράτος, παλαῖον μὲν ἐν Βουλγαρίᾳ, ἐκ νέου δὲ σαλευόμενον ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ὅπου ἀναθαρρήσαντες οἱ Τοῦρκοι ἐπετέθησαν καὶ πάλιν κατὰ τῆς Φιλαδελφείας.

Τέλος δ' ἐφάνη, ὅτι ἐπῆλθε τελεία συνεννόησις μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ καίσαρος Ῥογήρου, ὅτε οὗτος μὲν ἐδέχθη νὰ διαπεραιωθῇ καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀσίαν μετὰ τρισχιλίων μόνον Καταλωνίων, ὁ δὲ Ἀνδρόνικος συνήνεσε νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ταῖς νήσοις βυζαντιακῶν κτήσεων καὶ τῶν πόλεων καὶ χωρῶν ἐξ ὧν ἤθελεν ἐξώσει τοὺς Τούρκους. Εἶχε δ' ἀρχίσει ἤδη κατὰ τμήματα ἡ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν διαπεραίωσις τῶν Καταλωνίων, ὅτε ὁ Ῥογῆρος, πρὶν ἢ διαβῇ καὶ αὐτὸς εἰς

τὴν γῆν, ἐν ᾗ ἐφαίνετο προςμειδιῶσα αὐτὸν βασιλικὴ ἀρχὴ, ἐθεώρησε πρέπον, καθ' ἃ ἐπροφασίζετο, νἀποχαιρετίσῃ τὸν βασιλέα Μιχαὴλ, ὅςτις διέτριβεν ἐν 'Αδριανουπόλει, ἐγγὺς τοῦ θεάτρου τοῦ πρὸς τοὺς Βουλγάρους πολέμου. Παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις δὲ καὶ τοὺς φόβους τῆς συζύγου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐξετέλεσε πράγματι ὁ 'Ρογῆρος τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ, μεταβὰς εἰς τὴν 'Αδριανούπολιν, ὅπου ἔφθασεν ὑπερμεσοῦντος τοῦ Μαρτίου **1305**.

'Ο 'Ρογῆρος δὲν ἠγνόει τὸ καθ' ἑαυτοῦ καὶ τῶν Καταλωνίων μῖσος τοῦ Μιχαήλ. "Αρα, ἐπιχειρῶν τὸ τολμηρὸν διάβημα τῆς μετ' αὐτοῦ ἐντεύξεως, ἢ ὑπεῖκεν εἰς ἀπαράκλητον ἀπαίτησιν τοῦ αὐτοκράτορος ἢ ἐμελέτα νὰ κατασκοπεύσῃ τὰ περὶ τὸν Μιχαὴλ τίς οἶδε χάριν τίνων μελλόντων σχεδίων. 'Απόδειξις δὲ τῆς προφυλάξεως, μεθ' ἧς ὁπωςδήποτε προέβη, εἶνε ὁ ἀριθμὸς τῆς συνοδίας, ἣν συμπαρέλαβε, συνισταμένης ἐκ τριακοσίων ἱππέων καὶ χιλίων πεζῶν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ αὐτόπτου Μουντάνερ, ἣν πρέπει πάντως νὰ προτιμήσωμεν τῶν μικροτέρων ἀριθμῶν, οὓς παρέχουσιν ὁ Παχυμέρης καὶ ὁ Γρηγορᾶς.

'Αλλ' ὁπωςδήποτε καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, εἰς τὴν οἱανδήποτε προςποίησιν τοῦ 'Ρογήρου ἀνταπεκρίθη τελείως ἡ ὑπόκρισις τοῦ Μιχαὴλ, ἐπιδείξαντος ἐν τῷ φανερῷ ἐξαίρετον χαρὰν ἐπὶ τῇ ἀφίξει τοῦ 'Ρογήρου, εἰςαγαγόντος αὐτὸν πανηγυρικῶς εἰς τὴν 'Αδριανούπολιν καὶ τελέσαντος ἑξαημέρους ἑορτὰς χάριν αὐτοῦ. 'Αλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μιχαὴλ εἶχεν ἀνακαλέσει, καθ' ἃ λέγει ὁ Μουντάνερ, κρυφίως διάφορα τῶν κατὰ τὴν περίχωρον τῆς 'Αδριανουπόλεως ἀπεσπασμένων σωμάτων. Εἶχε δὲ ἤδη ἐπιστῆ ἡ ἑβδόμη ἡμέρα τῆς ἐν τῇ πόλει διαμονῆς τοῦ 'Ρογήρου, ὅςτις παρεσκευάζετο ἤδη πρὸς ἀναχώρησιν, ὅτε οὗτος, διερχόμενος τὴν φλιὰν τῆς θύρας τῆς συζύγου τοῦ Μιχαὴλ, ὅπως ἀποχαιρετίσῃ αὐτὴν, εἶδεν ὁρμῶντα κατ' αὐτοῦ τὸν ἄλλοτε μετ' αὐτοῦ συνυπηρετήσαντα ἀρχηγὸν τῶν ἐν Κυζίκῳ 'Αλανῶν Γεώργιον. 'Υπηρέτει δὲ οὗτος τότε παρὰ τῷ Μιχαὴλ, καὶ ἐνεφορεῖτο τῆς δίψης νὰ ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον τοῦ ὑπὸ τῶν Καταλωνίων ἐν Κυζίκῳ φονευθέντος υἱοῦ. Κατὰ δὲ τὴν διάφορον διήγησιν τοῦ Μουντάνερ ὁ Γεώργιος ἐπέπεσε μετὰ πλήθους 'Αλανῶν κατὰ τοῦ 'Ρογήρου συμποσιάζοντος μετὰ τοῦ Μιχαὴλ καὶ τῶν περὶ αὐτόν. 'Οπωςδήποτε ὁ Γεώργιος ἐνέβαλε τὴν μάχαιραν αὐτοῦ εἰς τοὺς νεφροὺς τοῦ καίσαρος, καὶ ὁ νικητὴς τῶν 'Ανδηγαυῶν καὶ τῶν Τούρκων ἔπεσε νεαρὸς ἀκόμη,

ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν τριάκοντα καὶ ἑπτά, ὑπὸ τοῦ πλήγματος τοῦ νεμεσῶντος πατρός. Ἡ δὲ δολοφονία τοῦ φιλοχρημάτου καὶ ὑπέρφρονος ἀλλὰ γενναίου Ῥογήρου ὑπῆρξε τὸ σύνθημα γενικῆς σφαγῆς τῶν συνοδευσάντων αὐτὸν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν Καταλωνίων. Ἄνευ ἐλέους ἐφονεύθησαν ἄοπλοι ὄντες, καθ' ἃ εἶχε κελεύσει ὁ Μιχαήλ, ἅπαντες πλὴν τριῶν, εἰς οὓς ἐχάρισεν ὁ βασιλεὺς τὴν ζωήν, θαυμάσας τὴν γενναιότητα μεθ' ἧς ἠγωνίσθησαν ὅλην τὴν ἡμέραν, καίπερ ὑπὸ πολλῶν προςβαλλόμενοι, ἐν τῷ κωδωνοστασίῳ ἐκκλησίας τινός, εἰς ὃ εἶχον καταφύγει.

λε΄.

Οἱ Καταλώνιοι καὶ ὁ Μιχαήλ.

Δυςτυχῶς ὁ φόνος τοῦ Ῥογήρου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Καταλωνίων ἀντὶ νὰ ὑπάρξῃ ἀπαλλαγὴ τοῦ Βυζαντίου ἀπέβη ἀφετηρία νέων δεινῶν. Ἀληθῶς δὲ τὸ δρᾶμα τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑπῆρξεν ἀφορμὴ δεινοῦ πολέμου μεταξὺ τῆς ἑταιρείας καὶ τοῦ Βυζαντίου, ἀγαγόντος εἰς καταστροφὰς ἀνωτέρας πάσης περιγραφῆς.

Ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐκδικήσεως ὑπῆρξε τὸ πρῶτον αἴσθημα τὸ καταλαβὸν τὰς ψυχὰς τῶν ἐν Καλλιπόλει Καταλωνίων ἅμα τῷ ἀγγέλματι τῶν συμβάντων ἐν Ἀδριανουπόλει, εἰς ἃ ἐπηκολούθησεν ἀμέσως ἡ σφαγὴ τῶν ἱπποκόμων τῶν νεμόντων ἀνὰ τοὺς ἀγροὺς τοὺς ἵππους τῶν σφαγέντων καὶ ἡ ἀφαίρεσις τῶν ἵππων τούτων ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Μιχαήλ.

Ἐν τούτοις δέ, ἀφαιρουμένων τῶν ὁπωςδήποτε θανόντων κατὰ τὸν χρόνον τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ στρατειῶν, τῶν ἐκ νέου διαπεραιωθέντων ἐπ' ἐσχάτων εἰς τὴν μικρασιατικὴν χερσόνησον καὶ τῶν ἐν Ἀδριανουπόλει σφαγέντων τὸ ὅλον πλῆθος τῶν ἐν Καλλιπόλει ὑπολειφθέντων Καταλωνίων εἶχε μεγάλως ἐλαττωθῆ. Ἡ γενομένη ἀρίθμησις ἀπέδειξεν, ὅτι εὑρίσκοντο μόνον τριςχίλιοι τριακόσιοι καὶ ἑπτὰ ἱππεῖς, πεζοὶ καὶ ναῦται μετὰ ἑκατὸν καὶ ἓξ ἵππων. Καὶ ὅμως, καίπερ ἐπὶ τοσοῦτον ἐλαττωθέντες καὶ ἐν ξένῃ χώρᾳ εὑρισκόμενοι οἱ ἀδάμαστοι ἐκεῖνοι γόνοι τῆς Ἰσπανίας ἀπεφάσισαν νἀναλάβωσι μέχρις ἐσχάτων ἀγῶνα ἐκδικήσεως ἐναντίον τῆς αὐτοκρατορίας.

Πρῶτον δ' ἔργον τῶν Καταλωνίων μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην

θεοῦ μέγαν δοῦκα τῆς Ῥωμανίας, κύριον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν νήσων τῆς αὐτοκρατορίας, δὲν ἀπετόλμησε τοιοῦτον ἐγχείρημα, ἀρκεσθεὶς δ' ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὰ ἐπιτευχθέντα, ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Καλλίπολιν. Ἀλλὰ κατὰ τὸν πρὸς τὰ ἐκεῖσε πλοῦν συναντήσας στολίσκον Γενουηνσίων ὑπὸ τὸν Ἐδουάρδον Δόριαν ἐνέπεσεν εἰς προδοτικὴν αὐτῶν ἐπίθεσιν καὶ ὑπέστη τὴν ὀδύνην νὰ ἴδῃ ζωγρουμένας τὰς γαλέρας αὐτοῦ καὶ αἰχμαλωτιζομένους ἢ σφαζομένους τοὺς περὶ αὐτὸν, καὶ αὐτὸς δὲ συλληφθεὶς ἤχθη αἰχμάλωτος τῶν Γενουηνσίων εἰς τὸ Πέραν μετὰ τῶν ἐπισημοτάτων ἑταίρων. Θέλων δὲ ὁ αὐτοκράτωρ νὰ γείνῃ κάτοχος τοῦ πολυτίμου αἰχμαλώτου, ἀπεπειράθη δωροδοκίαν τῶν φρουρούντων αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ· ἀλλὰ μαθόντες τοῦτο οἱ Γενουήνσιοι τοῦ Πέραν ἀπέστειλαν αὐτὸν χάριν ἀσφαλείας εἰς τὴν Γένουαν μετὰ δίμηνον φυλάκισιν.

λς'.

Οἱ ἀπεγνωσμένοι ἐμβάλλουσιν εἰς ἀπόγνωσιν.

Ἡ κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων πανωλεθρία τῶν ὑπὸ τὸν Δεντέντζαν Καταλωνίων καὶ ἡ ζώγρησις τοῦ ἀρχηγοῦ ἐκείνου τῆς ἑταιρείας ἐνέβαλον εἰς θλῖψιν καὶ ἀπόγνωσιν τοὺς ἐν Καλλιπόλει ὑπὸ τὸν Ῥοκαφόρτε καὶ τὸν Μουντάνερ πολιορκουμένους. Ἀνθίσταντο μὲν οὗτοι ἔτι γενναίως εἰς τὴν ἐπίμονον πολιορκίαν, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει σφαγὴν καὶ τὸ πάθημα τοῦ Δεντέντζα ὁ ὅλος αὐτῶν ἀριθμὸς εἶχε περιορισθῇ εἰς μόνους χιλίους διακοσίους πεντήκοντα ἓξ Ἀλμουγαβάρους καὶ διακοσίους ἓξ ἱππεῖς ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγοὺς, ὧν κυριώτατος ἦτο ὁ Βερεγγάριος Ῥοκαφόρτε.

Καὶ προέτειναν μέν τινες ἐν τῇ γενομένῃ συνελεύσει νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν Καλλίπολιν καὶ καταλάβωσι τὴν Λέσβον, ἐν ᾗ θὰ ἠδύναντο νὰ μείνωσι μᾶλλον ἀνενόχλητοι, εὐκολώτερον ληιζόμενοι ἐκεῖθεν τὰς βυζαντιακὰς χώρας. Ἀλλ' ἡ πρότασις ἀπεκρούσθη, καὶ ἀπεφασίσθη ἡ μέχρις ἐσχάτων ἄμυνα ἐν Καλλιπόλει. Ἀναδείξαντες δὲ τὸν Ῥοκαφόρτε γενικὸν ἀρχηγὸν, παρέζευξαν εἰς αὐτὸν συμβούλιον δώδεκα ἀνδρῶν, ὧν ἕκαστος ἡγεῖτο ἑνὸς δωδεκατημορίου τῆς ὅλης στρατιᾶς, καὶ κατεστάθησαν ἐν ὅλῳ στρατιωτικῶς εἰς «στρατιὰν τῶν

Φράγκων τῶν κρατούντων τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας», καθ' ἃ ἐπεγράφετο ἐν τῇ σφραγῖδι αὐτῶν, ἣν ἐκόσμει ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τοῦ πολεμικοῦ προστάτου τῶν Ἀλμουγαβάρων. Διὰ τῆς ἐπωνυμίας δ' ἐκείνης ἠθέλησαν νὰ δείξωσι τὸν καθ' ὅλου λατινικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα καὶ τὴν πρὸς τὴν Δύσιν συνοχήν, ἣν ἄλλως ἐμαρτύρει καὶ ἡ σημαία ἡ φέρουσα τὸν ἅγιον Πέτρον, ἣν ἀνεπέτασεν ὁ Μουντάνερ ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτάτου τῶν πύργων τῆς ἐν Καλλιπόλει ἀκροπόλεως.

Ἔχουσι δ' αἱ ἀποφάσεις καὶ ἡ ἄμυνα τῶν ληστρικῶν μέν, ἀλλ' ἡρωικῶν ἐκείνων τέκνων τῆς Ἱσπανίας ἀναμφισβήτητον μεγαλοπρέπειαν, ἣν καθιστάνει ἔτι θαυμασιωτέραν ἡ θερμὴ αὐτῶν πίστις πρὸς τὰ θεῖα καὶ τὸν βασιλέα τῆς Ἀραγωνίας, οὗ ποτὲ δὲν ἔπαυσαν θεωροῦντες ἑαυτοὺς στρατιώτας. Εὐλαβεῖς προσευχαὶ πρὸς τὸν ἅγιον Πέτρον καὶ τὴν βασίλισσαν τῶν οὐρανῶν προηγοῦντο τῶν συγκρούσεων πρὸς τοὺς πολεμίους, καὶ ἐν τῇ ὁρμῇ τῶν μαχῶν ἀντήχει ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν Ἀλμουγαβάρων ἡ κραυγὴ ***Ἀραγωνία***, συνδυαζομένη μετὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ἁγίου Γεωργίου.

Τοιούτου δ' ἐμφορούμενοι περισσοθρήσκου αἰσθήματος καὶ πολεμικοῦ φρονήματος ἀνέλαβον μετὰ θάρρους τὸν ἄπελπιν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ πολλῷ πολυαριθμοτέρου ἐχθροῦ, ὅστις δὲν εὑρίσκετο μακρὰν τῆς πόλεως. Τολμηρὰ δ' ἔξοδος τῶν ἐντὸς τῆς Καλλιπόλεως ἐγκεκλεισμένων Καταλωνίων ἤγαγεν εἰς ἐπιφανῆ ἐκνίκησιν τῆς στρατιᾶς τοῦ αὐτοκράτορος, ἧς ἡγοῦντο ὁ μέγας ἑταιρειάρχης Νεστόγγος Δούκας, ὁ μέγας τζαούσιος Οὐμπερτόπουλος καὶ ὁ εἰς τοὺς Βυζαντίνους προσχωρήσας Βούλγαρος Βοσσίλας, στρατηγῶν τῶν Ἀλανῶν. Καὶ ἀναβιβάζει μὲν ὁ Μουντάνερ τοὺς φονευθέντας ἄνδρας τοῦ πολεμίου στρατοπέδου, τραπέντος εἰς ἄτακτον φυγήν, εἰς εἰκοσακισχιλίους ἐν ὅλῳ, ἀφιστάμενος βεβαίως τῆς ἀληθείας τερατωδῶς καὶ πολὺ μᾶλλον τοῦ Παχυμέρους, ὑποβιβάζοντος αὐτοὺς εἰς μόνους διακοσίους, ἀλλ' οὐχ ἧττον δὲν ὑπάρχει λόγος δυσπιστίας πρὸς τὴν διήγησιν τοῦ Ἱσπανοῦ χρονογράφου περὶ τοῦ πλήθους τῶν πολυτελῶν ὅπλων καὶ ἄλλων λαφύρων, ἅτινα περιῆλθον εἰς τοὺς νικητάς. Ὅτι δ' ὁπωσδήποτε ἡ ἧττα τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ ὑπῆρξεν ἀξία λόγου, ἀποδεικνύει ἡ ἄμεσος ἐνέργεια τοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει ἔτι διατρίβοντος Μιχαὴλ Παλαιολόγου, σπεύσαντος νὰ ὁρμήσῃ ἐπὶ τὴν καταλωνικὴν ἑταιρείαν μετὰ

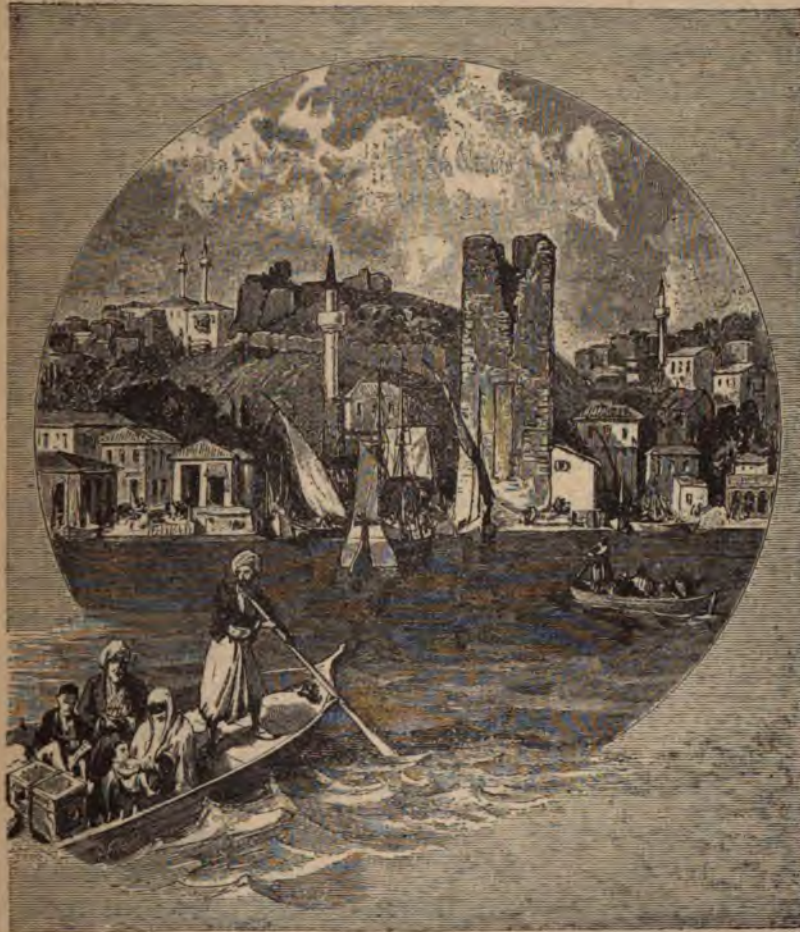
πασῶν τῶν δυνάμεων, ἃς δυνηθεὶς νὰ διαθέση ἀπέστειλεν εἰς αὐτὸν ὁ πατήρ, ἐν αἷς καὶ Ἀλανοί, Τουρκόπουλοι καὶ Βλάχοι ἐπίκουροι.

Ἅμα δὲ τῷ ἀγγέλματι τῆς στρατείας ταύτης τοῦ Μιχαὴλ οἱ Καταλώνιοι, συνελθόντες ἐν συμβουλίῳ, ἀπεφάσισαν νὰ μὴ ἀναμείνωσιν αὐτὸν ἐν Καλλιπόλει, ἀλλὰ νὰ ἐξέλθωσιν εἰς συνάντησιν αὐτοῦ. Ἀφήσαντες δ' ἐν τῇ πόλει τὰς γυναῖκας καὶ φρουρὰν ἑκατὸν ἀνδρῶν καὶ τραπέντες πρὸς τὰ βορειότερα τῆς Θράκης ἐν μέσῳ φοβερᾶς λεηλασίας συνεκρούσθησαν μετὰ πορείαν τριῶν ἡμερῶν παρὰ τὴν πόλιν Ἄπρων. Συγκροτηθείσης δὲ κρατερᾶς μάχης, ἡ ὑποχώρησις τῶν τὴν πρώτην τάξιν ἀποτελούντων Ἀλανῶν καὶ ἡ λειποταξία τῶν Τουρκοπούλων ἐπήνεγκον τὴν ἧτταν τῆς στρατιᾶς τοῦ Μιχαὴλ, καίπερ αὐτοῦ γενναιότατ' ἀγωνισθέντος καὶ ἐλαφρῶς τραυματισθέντος. Ἀψηφῶν δ' ὁ βασιλεὺς πάντα κίνδυνον ἐξηκολούθει διαμένων ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, καὶ μόνον ἡ γενικὴ φυγὴ τῶν ἡττηθέντων βασιλικῶν συμπαρέσυρε τέλος καὶ αὐτόν, διασωθέντα εἰς χωρίον καλούμενον Πάμφυλον καὶ ἐκεῖθεν ἀπελθόντα εἰς τὸ Διδυμότειχον, ὅπου συνηντήθη μετὰ τοῦ πατρός.

Αἱ δύο δὲ αὗται μάχαι μετέβαλον ἐντελῶς τὴν θέσιν τῶν Καταλωνίων. Ἡ ἐπιστροφὴ αὐτῶν εἰς τὴν Καλλίπολιν ὑπῆρξε πανηγυρικὴ ἢ μᾶλλον ἀπαισία λεηλασία καὶ ἀτασθαλία καὶ σφαγὴ διὰ συμπάσης τῆς Θράκης μέχρις αὐτῶν τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἅπασα ἡ ὕπαιθρος χώρα ἐλεηλατήθη ἐπὶ ἑβδομάδας ὅλας, μεσοῦντος τοῦ θέρους τοῦ 1305, καὶ ἠρημώθη, τῶν ἀγροτῶν φευγόντων ἐντρόμων πανοικεὶ εἰς τὴν βασιλεύουσαν. Οἱ τέως ἀπεγνωσμένοι ἐνέπνεον ἀπανταχοῦ τὸν τρόμον καὶ ἡ κραυγὴ Ἔρχονται οἱ Φράγκοι, ἤρκει νὰ πληρώσῃ πανικοῦ πᾶσαν παρατυχοῦσαν στρατιὰν καὶ πολὺ μᾶλλον τοὺς ἀόπλους κατοίκους. Ἄλλως δ' ἡ ἑταιρεία δὲν συνέκειτο πλέον μόνον ἐκ τῶν χιλίων πεντακοσίων ἐκείνων ἀνδρῶν, εἰς οὓς εἶχον περιορισθῇ οἱ Καταλώνιοι μετὰ τὴν σφαγὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ στόλου τῶν Γενουηνσίων πανωλεθρίαν. Οἱ ἄπιστοι Τουρκόπουλοι οἱ λειποτακτήσαντες ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μιχαὴλ, προσελθόντες εἰς τὴν ἑταιρείαν μετὰ τὴν παρὰ τὴν Ἄπρων μάχην, ἐμάχοντο ἔκτοτε μετὰ τῶν Καταλωνίων ὑπὸ τὸν ἴδιον ἀρχηγὸν Χαλίλ, ἀνερχόμενοι εἰς τρισχιλίους ἄνδρας καὶ ἔχοντες ὀκτακοσίους ἵππους. Ἐγκαθιδρυθέντες δὲ κατόπιν τοῦτο μὲν κατὰ τὰ στενὰ τοῦ θρᾳκικοῦ ὄρους Γάνου, τοῦτο δὲ κατὰ τὸ Ἑξαμίλιον παρὰ τὴν Καλ-

λίπολιν, επεχείρουν ἐκ τῶν ἀσφαλῶν ἐκείνων ὁρμητηρίων βλαπτικὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὰ περίχωρα τῆς Θρᾴκης.

Ἐξ ἑτέρου δὲ ὁ Ῥοκαφόρτε, βλέπων μετὰ τὴν εἰς Καλλίπολιν ἐπιστροφὴν τῶν Καταλωνίων, ὅτι οἱ ὑπ᾽ αὐτὸν ἠδύναντο νὰ ἄγωσι καὶ

ΑΠΟΨΙΣ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΠΟΛΕΩΣ

φέρωσι κατὰ βούλησιν τὰ τῆς Θρᾴκης, μετήνεγκε τὸ στρατήγιον εἰς τὴν ἐπικαιρότερον κειμένην Ῥαιδεστόν, διατηρηθείσης τῆς Καλλιπόλεως μόνον ὡς θησαυροφυλακίου τῶν παντοειδῶν αὐτῶν λαφύρων, φρουρουμένου ὑπὸ τοῦ Μουντάνερ. Καὶ ἄλλας δὲ πόλεις [illegible]

οἱ Καταλώνιοι κατὰ τὰ παράλια τῆς Θράκης. Ἀλλὰ καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως προεχώρουν ἐνίοτε δίκην λῃστῶν ἔνιοι τῶν Καταλωνίων. Οὕτως ὁ Μουντάνερ διηγεῖται, ὅτι ἡμέραν τινὰ Ἀλμουγάβαρός τις, ἀπολέσας μέγα ποσὸν χρημάτων ἐν τυχηρῷ παιγνιδίῳ, ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον καὶ λαβὼν τὰ ὅπλα ἐτράπη τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῶν δύο νιῶν. Ἐνεδρεύσαντες δ' οἱ τρεῖς λῃσταὶ ἔν τινι τῶν κήπων τῶν ἀνακτόρων τῆς βασιλευούσης, συνέλαβον δύο πλουσίους Γενουηνσίους θηρεύοντας καὶ ἀπήγαγον αὐτοὺς εἰς τὴν Καλλίπολιν, τότε δὲ μόνον ἀπέλυσαν αὐτούς, ὅτ' ἔλαβον παρ' αὐτῶν ὡς λύτρα τρισχίλια ὑπέρπυρα, ἤτοι περὶ τὰς τριάκοντα καὶ πέντε χιλιάδας δραχμῶν. Τοιαύτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ δύναμις τῶν Καταλωνίων, ὥστ' ἐπὶ δύο ἔτη καὶ πλέον ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ῥογήρου ἐξηκολούθουν νεμόμενοι τὴν Θράκην, δῃοῦντες τὴν ὕπαιθρον χώραν καὶ σφάζοντες ἄνευ οἴκτου τοὺς ἐπιπροσθοῦντας ἢ ἀπανθρώπως ἐξανδραποδίζοντες τοὺς κατοίκους εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἐν τούτοις δ' αἱ ἐν ταῖς ὠχυρωμέναις μεγάλαις πόλεσιν ἐπισταθμεύουσαι στρατιαὶ δὲν ἀπετόλμων νἀντεπεξέλθωσι πρὸς τοὺς λυμεῶνας, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ἐν Διδυμοτείχῳ ἐγκεκλεισμένου Μιχαὴλ ἐξαιρουμένου. Ἀπ' ἐναντίας δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ὀχυρῶς τετειχισμένην Μάδυτον κατώρθωσαν νὰ κυριεύσωσιν, ἣν μετέβαλεν εἰς στρατήγιον αὐτοῦ ὁ Ξιμένης Δαρένος ἐκεῖνος, ὃν εἴδομεν ἀποχωρήσαντα εἰς τὸ δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ὅςτις ἐπέστρεψε καὶ πάλιν πρὸς τοὺς ἑταίρους μετὰ τὸ ἄγγελμα τῶν νικῶν αὐτῶν καὶ τοῦ ἐκ τῆς λεηλασίας πλουτισμοῦ. Καὶ διὰ τῆς προςελεύσεως δὲ ἄλλων πολλῶν προςηλύτων ἐκ τῆς Ἑσπερίας τυχοδιωκτῶν, ἑλκυομένων ὑπὸ τῆς προςδοκίας εὐκόλων νικῶν καὶ πλουσίων λαφύρων, εἶχεν αὐξηθῆ ἐν τῷ μεταξὺ τὸ πλῆθος τῶν ἀποτελούντων τὴν ἑταιρείαν. Τὴν δὲ εἰκόνα τῶν κατὰ γῆν δεινῶν συνεπλήρονον αἱ πειρατικαὶ κατὰ θάλασσαν ἐπιδρομαὶ τῶν Καταλωνίων, διαπλεόντων μὲν ἀδιακόπως τὴν Προποντίδα, ταρασσόντων δὲ τὸ Αἰγαῖον καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν ἀπωτάτων ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου προχωρούντων.

Ἐν τούτοις δ' οἱ Βυζαντῖνοι μάτην ἐπειρῶντο διαπρεσβευόμενοι νὰ συνθηκολογήσωσι μετὰ τῶν Καταλωνίων. Αἱ προτάσεις αὐτῶν ἀπετύγχανον ἕνεκα τῆς ἀγερωχίας καὶ τῶν ὑπερόγκων ἀξιώσεων τῆς ἑταιρείας. Ἐγκατασταθέντες δ' ἐν τῇ Θράκῃ δίκην κυριάρχων, ἐξηκολούθησαν διαβιοῦντες ἐν δαψιλείᾳ πάντων τῶν ἐπιτηδείων, ἅτινα ἐπο—

ρίζοντο ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῶν δηώσεων, χωρὶς νἀποβάλωσι τὸν στρατιωτικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα καὶ μεταβληθῶσιν εἰς γεωπόνους καὶ καλλιεργητὰς τῆς ὑπ' αὐτῶν δεσποζομένης ὑπαίθρου χώρας. Οὕτω δ' ἐνισχυθέντες καὶ οὐδένα διατρέχοντες παρὰ τῶν Βυζαντίνων κίνδυνον, ἀπεφάσισαν νὰ τραπῶσιν εἰς τὴν ἐκδίκησιν τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀλανῶν ἐν Ἀδριανουπόλει φόνου τοῦ Ῥογήρου Δεφλόρ, ἐπιτιθέμενοι κατὰ τῶν ὁμοεθνῶν αὐτοῦ.

λζ'.

Ἡ κατὰ τῶν Ἀλανῶν ἐκδίκησις.

Οἱ Ἀλανοὶ μετὰ τὴν παρὰ τὴν Ἄπρων μάχην, περιελθόντες εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας παρὰ τὰς συνδιαλλακτικὰς ἐνεργείας τοῦ Ἀνδρονίκου, εἶχον ἀποχωρήσει καὶ τραπῆ πρὸς τὰ σύνορα τῆς Βουλγαρίας, μελετῶντες νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα ἢ διαπραγματευόμενοι συμμαχίαν μετὰ τῶν Βουλγάρων. Ἀποφασίσαντες δὲ οἱ Καταλώνιοι τὴν κατ' αὐτῶν ἐπίθεσιν, ἐξώρμησαν ἐκ τῆς Καλλιπόλεως, εἰς ἣν συνεκεντρώθησαν καὶ οἱ ἐκ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Θρᾴκης. Ἀφήσαντες δ' ἐν αὐτῇ τὸν Μουντάνερ μετὰ μόνων ἑκατὸν τριάκοντα τριῶν πεζῶν καὶ ἑπτὰ ἵππων, οἱ λοιποὶ ἐτράπησαν πρὸς βορρᾶν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θερισμοῦ τοῦ ἔτους 1308. Μετὰ δ' ἐπίπονον πορείαν δώδεκα ἡμερῶν συνήντησαν τοὺς Ἀλανοὺς ἐστρατοπεδευμένους ἐν εὐρείᾳ πεδιάδι παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Αἵμου. Ἡγεῖτο δὲ αὐτῶν ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος ἀρχηγὸς Γεώργιος, ὅστις εἶχε φονεύσει τὸν Ῥογῆρον. Τῶν δὲ Καταλωνίων ἡγοῦντο ὁ Ῥοκαφόρτε καὶ ὁ Ξιμένης.

Καὶ οἱ μὲν Καταλώνιοι ἔσπευσαν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Ἀλανῶν πρὶν ἢ διαβῶσι τὸν Αἷμον, ὅτε ἡ δίωξις θὰ ἦτο δυσχερεστάτη ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τῆς Βουλγαρίας. Ἡ δ' ἐπίθεσις αὐτῶν ἐκείνη, θελόντων νὰ ἐκδικήσωσι τὸν φόνον τοῦ ἀρχηγοῦ, ὑπῆρξε λυσσώδης. Ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Ἀλανοί, φύσει φιλοπόλεμοι ὄντες καὶ στηριζόμενοι εἰς τὸ κατὰ πολὺ ὑπέρτερον αὐτῶν πλῆθος, ἅτε συμποσούμενοι εἰς ἐννεακισχιλίους περίπου, ὧν τρισχίλιοι ἱππεῖς, ἀνέλαβον τὸν ἀγῶνα τῆς ἀμύνης μετὰ μανίας. Οὐ μόνον οἱ ἱππεῖς αὐτῶν ἐθεωροῦντο οἱ ἄριστοι τῶν ἱππέων τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ ἀγώνισμα αὐτῶν ἦτο ἡ διάσωσις τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παίδων, οἵτινες συνηκολούθουν αὐτοὺς στρατευομένους ἐπὶ ἁμαξῶν. Τὰς ἁμάξας δὲ ταύτας διεσκεύασαν εἰς

χαράκωμα πρὸς προφύλαξιν τῶν ὄπισθεν αὐτῶν ταχθεισῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδίων, αὐτοὶ δ' ἔστησαν ἀτρόμητοι πρὸ τοῦ χαρακώματος ἐκείνου, ἕτοιμοι παρὰ τὸ αἰφνίδιον τῆς ἐπιθέσεως νἀντιταχθῶσι πρὸς τὴν ὁρμὴν τῶν Καταλωνίων.

Ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἡ μάχη ἀπέβη κρατερωτάτη. Ἀρξαμένη ἀπὸ πρωίας διήρκει ἐπὶ πολλὰς ὥρας, καὶ μόλις περὶ τὴν μεσημβρίαν ἀπέληξεν εἰς τὸν φόνον τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀλανῶν Γεωργίου, ὅςτις ἀκάθεκτος καὶ περιφρονῶν τὸν κίνδυνον ἔσπευδεν ἁπανταχοῦ, ὁρμῶν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Καθ' ἣν δὲ ὥραν ἦρε τὴν χεῖρα, ἐπιτιθέμενος ἐναντίον τινὸς τῶν Καταλωνίων, ἄλλος ἐπιτεθεὶς κατ' αὐτοῦ ὄπισθεν ἔστρωσεν αὐτὸν χαμαὶ νεκρόν. Ἅμα δὲ τῷ φόνῳ τοῦ Γεωργίου οἱ Καταλώνιοι, ἀποτεμόντες τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ στήσαντες ἐπὶ δόρατος, ἐνέσπειραν διὰ τῶν ἀγρίων αὐτῶν κραυγῶν τὸν πανικὸν εἰς τὰς τάξεις τῶν πολεμίων. Ἡ σφαγὴ ἐν μέσῳ τῆς ἐπελθούσης φυγῆς τῶν Ἀλανῶν ὑπῆρξε φοβερά. Τριακόσιοι δὲ μόλις ἐσώθησαν ἐκ τοῦ ὅλου μεγάλου ἐκείνου πλήθους.

Τὸ κατόρθωμα τῶν Καταλωνίων ἀπέβη τοσούτῳ μᾶλλον θαυμαστόν, καθ' ὅσον ἀπαράμιλλος ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὴν πολύωρον μάχην γενναιότης τῶν Ἀλανῶν. Ἓν δ' ἐπεισόδιον, ὅπερ διηγεῖται ὁ ἱστοριογράφος τῶν Καταλωνίων, δεικνύει τὸν ἡρωισμὸν ἅμα καὶ τὴν πρὸς τὰς γυναῖκας, ὧν ὑπερεμάχοντο, στοργὴν τῶν Ἀλανῶν. «Ἠθέλησαν νἀποθάνωσι πάντες, λέγει ὁ Μουντάνερ, τῆς καρδίας αὐτῶν ῥηγνυμένης ἐπὶ τῇ σκέψει, ὅτι θἀποβάλωσι τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα. Καὶ θά σας διηγηθῶ τώρα τί συνέβη εἴς τινα ἱππέα αὐτῶν. Ὁ ἱππεὺς αὐτὸς ἀπῆγε τὴν σύζυγον καὶ ὠχεῖτο ἐπὶ καλοῦ ἵππου, ἡ δὲ σύζυγος αὐτοῦ ἐπὶ ἄλλου· ἀλλὰ τρεῖς ἔφιπποι ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐπελήφθησαν τῆς διώξεως αὐτῶν. Τί νά σας εἴπω; Ὁ ἵππος τῆς γυναικὸς ἐξησθένει, καὶ ἐκεῖνος, κρατῶν ἀνὰ χεῖρας τὸ ξίφος, ἐξώθει αὐτὸν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, πλήσσων αὐτὸν κραταιῶς. Τέλος δ' οἱ ἡμέτεροι ἔφιπποι κατέφθανον ἤδη τὸν Ἀλανὸν ἱππέα· ἐκεῖνος δὲ, βλέπων ἑαυτὸν καταφθανόμενον καὶ τὴν σύζυγον κινδυνεύουσαν νὰ συναπολεσθῇ μεθ' ἑαυτοῦ, ἐπείξας διὰ τοῦ πτερνιστῆρος τὸν ἵππον, ἀντιπαρῆλθε πρὸ αὐτῆς, καὶ ἡ γυνὴ ἐξέβαλε μεγάλην κραυγήν. Ἐκεῖνος δὲ, στραφεὶς παραυτα πρὸς τὴν γυναῖκα, ἔσφιγξεν αὐτὴν εἰς τὰς ἀγκάλας, τὴν ἠσπάσθη καὶ ἀσπασθεὶς αὐτὴν τρυφερώτατα ἔπληξεν αὐτὴν διὰ τοῦ ξίφους εἰς τὸν λαιμὸν οὕτω σφοδρῶς, ὥςτε ἡ κεφαλὴ αὐτῆς ἀνε-

τινάχθη παρευθύς. Ἐπὶ τούτοις δ' ἐστράφη πρὸς τοὺς ἡμετέρους ἱππεῖς, οἵτινες ἤδη κατελάμβανον τὸν ἵππον τῆς γυναικός, καὶ διὰ τοῦ ξίφους αὐτοῦ κατήνεγκε κατὰ τοῦ ἑτέρου αὐτῶν πληγὴν οὕτω βαρεῖαν, ὥςτε ὁ ἀριστερὸς βραχίων αὐτοῦ ἀπεβλήθη δι' ἐκείνου καὶ μόνον τοῦ πλήγματος, καὶ ὁ ἀνὴρ ἔπεσε πάραυτα νεκρός. Ταῦτα δὲ ἰδόντες οἱ δύο ἄλλοι ἱππεῖς ἐφώρμησαν ἐπ' αὐτὸν καὶ ἐκεῖνος ἐπ' αὐτούς. Τί νά σας εἴπω; Δηλῶ εἰς ὑμᾶς, ὅτι οὐδαμῶς ἠθέλησε νἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τοῦ πτώματος τῆς γυναικὸς καὶ ὅτι ἠναγκάσθησαν νὰ καταμελίσωσιν αὐτὸν ὅλον.» Καθ' ὅμοιον δὲ τρόπον ἀπέθανον, ἐπ' ἴσης γενναίως καὶ φανατικῶς ἀγωνισθέντες, οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀλανῶν κατὰ τὴν βεβαίωσιν αὐτοῦ τοῦ Μουντάνερ, ὅςτις, καίπερ γαυριῶν ἐπὶ ταῖς νίκαις τῶν ὁμοφύλων, δὲν ἠδυνήθη νἀποκρύψῃ τὸν ἡρωισμὸν καὶ τὴν αὐταπάρνησιν τῶν ἀνδρείων πολεμίων.

Μικραὶ δὲ ὑπῆρξαν αἱ ἐν τῇ μάχῃ ἀπώλειαι τῶν Καταλωνίων, μόνον τεσσαράκοντα καὶ τέσσαρας ἀποβαλόντων πεσόντας κατὰ τὸν Μουντάνερ, καίτοι πολλοὶ ὑπῆρξαν οἱ τραυματισθέντες. Μέγα δὲ ὑπῆρξε τὸ πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων γυναικῶν καὶ τῶν λαφύρων, ὧν ἡ εἰς Καλλίπολιν μετακομιδὴ ἔγεινε διὰ τετρακοσίων ἁμαξῶν, ἀκολουθουμένων ὑπὸ μεγάλου πλήθους κτηνῶν, λαφυραγωγηθέντων ὑπὸ τῶν νικητῶν.

Ἐπιστρέφοντες δ' εἰς τὴν Καλλίπολιν οἱ Καταλώνιοι καὶ ἔμπλεοι πολεμικοῦ μένους ἕνεκα τῆς λαμπρᾶς ἐκνικήσεως τῶν Ἀλανῶν, ἀπεφάσισαν καθ' ὁδὸν νὰ πειραθῶσι τῆς ἁλώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα αὐτῶν ἀπέβη ματαία ἕνεκα τῆς γενναίας ὑπερασπίσεως τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ ἐπικέρνη Ἀγγέλου καὶ τοῦ Σκουτερίου Χούμνου, ἐναυάγησαν δὲ τελείως αἱ ἐπὶ ἑβδομάδα ὅλην παραταθεῖσαι κρατεραὶ αὐτῶν ἐπιθέσεις. Ὁμοίως δ' ἀτυχὴς ἀπέβη ἡ ἐπίθεσις αὐτῶν ἐναντίον τῆς θρακικῆς Παμφύλου.

Ἀλλ' ἐν τούτοις πρὸ τῆς εἰς τὴν Καλλίπολιν ἐπιστροφῆς αὐτῶν οἱ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ὑπὸ τὸν Μουντάνερ ἐγκαταμείναντες ὁμόφυλοι ἤραντο ἐξαίρετον νίκην, ἀποκρούσαντες τολμηρὰν ἐπίθεσιν τῶν Γενουηνσίων συμμάχων τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀφορμὴν δ' εἰς ταύτην τὴν ἐπίθεσιν ἔδωκεν ὁ πρό τινος χρόνου ἐπελθὼν θάνατος τοῦ μαρκίωνος τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ Μομφερράτου Ἰωάννου, ἀδελφοῦ ὄντος τῆς δευτέρας συζύγου τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Εἰρήνης, θυγατρὸς Γουλιέλμου Ϛ' τοῦ Μομφερρατικοῦ. Τοῦ μαρκίωνος Ἰωάννου ἀποθανόντος ἀτέ-

κνου, τὰ ἐπὶ τῆς μαρκιωνείας τοῦ Μομφερράτου κληρονομικὰ δικαιώματα περιῆλθεν εἰς τὴν Εἰρήνην, ἥτις μετεβίβασε ταῦτα εἰς τὸν δευτερότοκον υἱὸν Θεόδωρον. Στόλος δὲ δεκαοκτὼ γαλερῶν ἐκ Γενούης ὑπὸ τὸν Ἀντώνιον Σπινόλαν ἔπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως ἀγάγῃ εἰς τὴν νέαν αὐτοῦ ἐν Ἰταλίᾳ ἀρχὴν τὸν Θεόδωρον Παλαιολόγον. Ἐπὶ τῷ ὅρῳ δὲ τοῦ γάμου τοῦ νεαροῦ μαρκίωνος μετὰ συγγενοῦς τοῦ Σπινόλα κόρης, καλουμένης Ἀργυρῆς (Argentina), οὗτος ὑπεσχέθη ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ἐν Καλλιπόλει Καταλωνίων. Αὐξηθέντος δὲ τοῦ στολίσκου τῶν Γενουηνσίων δι' ἑτέρων ἑπτὰ πλοίων βυζαντιακῶν, ὁ Σπινόλας ὥρμησεν ἐπὶ τὴν Καλλίπολιν. Ἀλλὰ γενναιοτάτη ὑπῆρξεν ἡ ἄμυνα τῶν τεταγμένων ὑπὸ τὸν Μουντάνερ, ὅστις καὶ αὐτὰς τὰς γυναῖκας, περιβληθείσας θώρακας, ἀνεβίβασεν ἐπὶ τὰ τείχη. Πρὸς τὴν ἄπαυστον δὲ βροχὴν τῶν ἀφειδῶν βελῶν τῶν Γενουηνσίων ἀντιμαχόμενοι οἱ Καταλώνιοι, καίπερ αὐτοῦ τοῦ Μουντάνερ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν τραυματισθέντων, ἠδυνήθησαν οὐ μόνον νἀποκρούσωσι τοὺς εἰς τὴν γῆν ἀποβάντας πολεμίους, ἀλλὰ καὶ νὰ διώξωσιν αὐτοὺς μέχρι τῶν πλοίων αὐτῶν. Οἱ δὲ Γενουήνσιοι, ἀποβαλόντες τετρακοσίους ἄνδρας, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Σπινόλας, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁπόθεν παραλαβόντες τὸν Θεόδωρον Παλαιολόγον ἔπλευσαν εἰς τὴν Γένουαν. Μετὰ δὲ τὴν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τέλεσιν τῶν γάμων μετὰ τῆς Ἀργυρῆς Ὀπικίνου Σπινόλα ὁ Θεόδωρος ἔλαβε κατοχὴν τῆς μαρκιωνείας τοῦ Μομφερράτου, ἐν ἧ ἔγεινεν ἱδρυτὴς ἰδίου κλάδου τοῦ οἴκου τῶν Παλαιολόγων, διατηρηθέντος καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μέχρι τοῦ 1533, ὅτ' ἐξέπνευσε, θανόντος τοῦ τελευταίου τῶ ἀπογόνων Ἰωάννου Γεωργίου Παλαιολόγου.

λη'

Ἐπιδείνωσις τῶν κατὰ τὴν Θρᾴκην.

Ἐν τούτοις δ' αἱ ἐν Θρᾴκῃ πρόοδοι τῶν Καταλωνίων καὶ ἡ ὑ
αὐτῶν τελεία ἐγκατάλειψις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἶχον ἐνθαρρύνει το
Τούρκους τῆς μικρασιατικῆς χερσονήσου, μενούσης ἀνυπερασπίστο
Αἱ ἐν αὐτῇ ἑλληνικαὶ πόλεις κατελαμβάνοντο καὶ πάλιν ὑπ' αὐτῶ
Τῶν κυριωτάτων δ' ἀπωλειῶν ὑπῆρξεν ἤδη τῷ 1306 ἡ ὑπὸ τ

βει οἱ Καταλώνιοι. Ταῦτα δὲ πάντα ἠνάγκασαν τὸν Ῥοκαφόρτε νὰ ἀποστῇ τῆς πολιορκίας τῆς βασιλευούσης.

Τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ δεινά, ἅτινα ἐπεσώρευσαν εἰς τὴν Θρᾴκην αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Καταλωνίων. Ἡ βυζαντιακὴ βασιλεία ἀπεδεικνύετο ἀδύνατος νὰ σώσῃ τὴν χώραν ἀπὸ τῶν ἐπιδρομέων. Ὁ μὲν Ἀνδρόνικος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὡς μόνον ὅπλον κατὰ τῶν πολεμίων μετεχειρίζετο διαπραγματεύσεις, διαρκῶς ἀνανεουμένας καὶ διαρκῶς ἀποτυγχανούσας, καὶ τὴν διχόνοιαν, ἣν προσεπάθει νὰ ἐνσπείρῃ μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ ἔμενεν ἔγκλειστος καὶ τραυματίας ἐν Διδυμοτείχῳ. Μόνον δὲ τοῦ Νεστόγγου Δούκα αἱ μικραὶ καὶ σπάνιαι πολεμικαὶ πράξεις καὶ τῶν κινδυνευουσῶν πόλεων ἡ θαρραλέα ἑκάστοτε ἄμυνα δὲν ἤρκουν, ὅπως σώσωσι τὴν εἰς τὸ ἔσχατον τῆς δυστυχίας περιελθοῦσαν χώραν. Τὰ δεινὰ εἶχον σωρευθῆ ἀνήκεστα καὶ ἡ ἀπόγνωσις ἦτο τελεία, ὅτε αἴφνης ἡ σωτηρία ἐπεφάνη ἐκεῖθεν ὅθεν ἥκιστ' ἀνέμενέ τις αὐτήν, ἐξ αὐτῶν τῶν Καταλωνίων.

Παρὰ τὰς ἐπιτυχίας καὶ τὴν ἐν Θρᾴκῃ διὰ τοῦ τρόμου καὶ τῶν δηώσεων κυριαρχίαν τῆς ἑταιρείας αὐταὶ αἱ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν παραταθεῖσαι λαφυραγωγίαι τῆς χώρας ἤγαγον τέλος εἰς στενοχωρίαν αὐτοὺς τοὺς λαφυραγωγοῦντας. Ἡ Θρᾴκη εἶχε κατὰ μέγα μέρος ἐρημωθῆ κατοίκων, ὡς εἴδομεν, καὶ τῶν ὑπολειφθέντων δὲ οἱ πλεῖστοι ἀφίσταντο τῆς γεωργίας, βέβαιοι ὄντες, ὅτι τὸ θέρος θὰ ἐγίνετο λεία τῶν ἐπιδρομέων, οἱ δὲ Καταλώνιοι αὐτοὶ οὐδαμῶς ἐμερίμνησαν νὰ μεταβληθῶσιν ἀπὸ λῃστῶν εἰς γεωργούς. Οὕτω δέ, τῆς χώρας μενούσης ἀκαλλιεργήτου, ἦτο φυσικὸν μετὰ τὴν ἐξάντλησιν ἁπάντων τῶν πόρων τῆς χώρας νὰ ἐπέλθῃ σιτοδεία. Εἰς δὲ τὰ ἐξ αὐτῆς δεινὰ προσεπήρχοντο ἐν τῇ μεστῇ ἐρειπίων καὶ παντοίας ἐλεεινότητος Θρᾴκῃ τὰ μιάσματα ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἀνὰ τοὺς χέρσους ἀγροὺς καὶ τὴν ὕπαιθρον χώραν πτωμάτων. Ἐντεῦθεν δὲ ὁ λιμὸς καὶ αἱ νόσοι καθίσταν ἀναγκαίαν τὴν ὑπὸ τῆς ἑταιρείας ἐγκατάλειψιν τῆς ἄλλοτε μὲν εὐδαίμονος καὶ εὐφόρου, νῦν δὲ ἀγόνου καὶ νοσηρᾶς Θρᾴκης μετὰ ἑπτάμηνον ἐν ὅλῳ ἐν αὐτῇ διαμονήν.

λθ'

Ἡ ἐκ τῆς Θρᾴκης ἔξοδος τῶν Καταλωνίων.

Ἐν τούτοις δὲ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1307 κατέπλευσεν εἰς τὴν Κα λ-

λίπολιν ὁ βασιλόπαις Φερδινάνδος, υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς ἱσπανικῆς Μαϊορικῆς Ἰακώβου, ἐρχόμενος, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Καταλωνίων ἐν ὀνόματι τοῦ θείου καὶ βασιλέως τῆς Σικελίας Φρειδερίκου, εἰς ὃν πάντοτε εἶχεν ἐξακολουθήσει μένουσα πιστὴ ἡ ἑταιρεία. Γενόμενος δ' ἐνθέρμως δεκτὸς ἐν Καλλιπόλει ὑπὸ τοῦ ἀφωσιωμένου εἰς τὸ στέμμα τῆς Ἀραγωνίας Μουντάνερ, εἶδε μετ' οὐ πολὺ σπεύσαντας προθύμως πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ τὸν Δεντέντζα καὶ τὸν Ξιμένην ἐκ τῶν πόλεων τῆς Θρᾴκης ἐν αἷς εὑρίσκοντο. Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν προθυμίαν δὲν ἔδειξεν ὁ Ῥοκαφόρτε, ὅςτις, μὴ θέλων νὰ καταθέσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ παντοῖα μηχανώμενος, ἠνάγκασε τὸν βασιλόπαιδα νὰ ἔλθῃ εἰς συνάντησιν αὐτοῦ πρὸ τῆς Αἴνου, ἣν ἐπολιόρκει. Ἅμα δὲ τῇ ἀφίξει τοῦ Φερδινάνδου ἐξεδήλωσεν ὁ Ῥοκαφόρτε τάσεις ἀνταρτικάς, κηρύττων, ὅτι συνήνει μὲν νἀναγνωρίσῃ ὡς ἀρχηγὸν τὸν ἔγγονον ἐκεῖνον τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας Πέτρου, ἀλλὰ δὲν ἀπεδέχετο τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ὡς ἀντιπροςώπου καὶ ἐντολοδόχου τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας. Εἰς δὲ τὴν ἄρνησιν ταύτην ὑποταγῆς τοῦ Ῥοκαφόρτε προςετίθετο ἡ διχόνοια αὐτοῦ πρὸς τὸν Ξιμένην καὶ τὸν Δεντέντζα, παρατεινομένη ἐν ἡμέραις, καθ' ἃς διὰ τοὺς ἀνωτέρω ἐκτεθέντας λόγους εἶχεν ἤδη θεωρηθῆ οὐ μόνον σκόπιμος, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαία ἡ ὑπὸ τῶν Καταλωνίων ἐγκατάλειψις τῆς Θρᾴκης. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠδύνατο νἀναβληθῇ ἡ ἔξοδος αὕτη, ἀπεφασίσθη ἡ ἀναβολὴ πάσης συνδιαλλαγῆς εἰς τὸ μέλλον, ἐκρίθη δὲ μόνον ἀναγκαῖον νὰ μὴ συστρατεύσωσιν ἅπαντες ὁμοῦ οἱ Καταλώνιοι, ἀλλὰ νὰ τραπῶσι τὸ κατ' ἀρχὰς διῃρημένοι ἐπὶ τὰς νέας αὐτῶν ἕδρας ἢ μᾶλλον ἐπὶ τὰς ἔτι ἀλαφυραγωγήτους καὶ ἀδουλώτους δυσμικὰς καὶ νοτίους ἑλληνικὰς χώρας, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Ἀττικὴν καὶ Βοιωτίαν, ἐν αἷς χώραις ἦτο ἐγκαθιδρυμένον τὸ δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν.

Καὶ ὁ μὲν Μουντάνερ, ἐπιβιβάσας εἰς τὰ ὀλίγα πλοῖα τῶν Καταλωνίων πλὴν τῶν ναυτιλλομένων τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία, τὰ ὑπόλοιπα τῶν ἐπιτηδείων καὶ τὰ πολυτιμότατα τῶν λαφύρων, ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Καλλιπόλεως, διευθυνόμενος πρὸς τὴν Χριστούπολιν τῆς Μακεδονίας, τὴν σημερινὴν Καβάλλαν. Ἐκεῖ δ' ἔμελλε νὰ συναντηθῇ μετὰ τῶν κατὰ γῆν πρὸς τὴν Μακεδονίαν χωρούντων διαφόρων ἀποσπασμάτων τῆς χερσαίας στρατιᾶς τῶν Καταλωνίων. Ἀνεχώρησαν δὲ ταῦτα τελευτῶντος τοῦ 1307 κατὰ γῆν, ἀφ' οὗ πρότερον

ἔθηκαν πῦρ εἰς τὰς ἀκροπόλεις τῆς Καλλιπόλεως καὶ τῆς **Μαδύτου** καὶ παρέδωκαν εἰς τὰς φλόγας πᾶν ὅ τι δὲν ἠδύναντο νὰ συναποκομίσωσι.

Καὶ μέχρι μέν τινος αἱ στρατιαὶ τῶν διαφόρων ἀρχηγῶν ἔβαινον πρὸς ἀποφυγὴν συγκρούσεως κεχωρισμέναι ἀπ' ἀλλήλων. Ἀλλ' ὅτε μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἕβρου καὶ πρὶν ἢ φθάσωσιν εἰς τὸν ποταμὸν Νέστον ἐν ἀποστάσει δύο ἡμερῶν πορείας ἀπὸ τῆς Χριστουπόλεως ἐκ κακῆς συμπτώσεως τὰ ὑπὸ τὸν Ῥοκαφόρτε καὶ τὸν βασιλόπαιδα Φερδινάνδον ἀποσπάσματα συνεπλησίασαν, δὲν ἤργησε νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἀναπόφευκτος ῥῆξις. Ἐν δὲ τῇ ἐπελθούσῃ συγχύσει ὁ Δεντέντζα, σπεύσας ἔφιππος νὰ καταστείλῃ τὴν ὁρμὴν τῶν περὶ αὐτὸν καὶ παρεξηγηθεὶς ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ῥοκαφόρτε, νομισάντων, ὅτι πράττει τὸ ἐναντίον καὶ ἐξερεθίζει τὰ ὑπ' αὐτὸν πλήθη, ἐπλήγη ὑπὸ τῶν δοράτων τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ῥοκαφόρτε καὶ τινος θείου αὐτοῦ καὶ ἔπεσεν ἐν τῷ ἅμα νεκρός. Καὶ ὁ μὲν βασιλόπαις συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ Ῥοκαφόρτε, ἀλλ' ὁ Ξιμένης, βλέπων τὸν καθ' ἑαυτοῦ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦτον ἀνδρῶν ἐπικρεμάμενον κίνδυνον, ἐσώθη μεθ' ἱκανῶν ἑταίρων εἴς τι παρακείμενον φρούριον καὶ ἔμεινε κωφὸς εἰς τὰς παρακελεύσεις τοῦ βασιλόπαιδος, καλέσαντος αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐ[illegible] καταλείψας δὲ τὴν ἑταιρείαν ἔπλευσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολ[illegible]ν, καὶ, ἀναδειχθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος μέγας δοὺξ ἀντὶ τοῦ θανό[illegible]ντος Δεντέντζα, ἐνυμφεύθη συγγενῆ τινα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκ[illegible]υ, τὴν χήραν Θεοδώραν, καὶ ἐξηκολούθησεν ὢν ἐν τιμῇ παρὰ τοῖς [illegible]υζαντίνοις, διακείμενος τὸ ἑξῆς ἐν φιλίᾳ πρὸς αὐτούς.

Ὁ δὲ φόνος τοῦ Δεντέντζα καὶ ἡ ἀποχώρησις τοῦ Ξιμένους ἐνίσ[illegible]υσαν ἔτι μᾶλλον τὸν Ῥοκαφόρτε. Ὁ βασιλόπαις Φερδινάνδος δὲν [illegible]ήργησε νὰ συνίδῃ, ὅτι ὁ Ῥοκαφόρτε ἦτο πολὺ μᾶλλον ἀπρόθυμο[illegible] ἢ πρότερον νἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ὡς ἀρχηγὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλ[illegible]έως τῆς Σικελίας. Βλέπων δὲ ναυαγοῦν τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ μαται[illegible]ουμένην τὴν ἐντολὴν ἐθεώρησεν ὡς ἀπαλλαγὴν τὸν περὶ τὰς ἀκ[illegible]τὰς τῶν ἀρχαίων Ἀβδήρων κατάπλουν τοῦ στολίσκου αὐτοῦ, ἐφ' οὗ [illegible]πιβιβασθεὶς καὶ ἐγκαταλείψας τοὺς Καταλωνίους ἔπλευσεν εἰς τὴν [illegible]θασον. Συναντηθεὶς δ' ἐκεῖ μετὰ τοῦ πρὸς τὴν Χριστούπολιν πλέο[illegible]τος Μουντάνερ, ἔπεισεν αὐτὸν νὰ συνταχθῇ μετ' αὐτοῦ, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἔπραξεν οὗτος, ἀφ' οὗ πρότερον, πλεύσας πρὸς τοὺς Καταλων[illegible]ους,

παρέδωκεν εἰς αὐτοὺς τὰ πλοῖα, τοὺς ἀνθρώπους, μέρος τῶν λαφύρων καὶ τὴν σφραγῖδα τῆς ἑταιρείας.

Περιπετειώδεις δ' ὑπῆρξαν αἱ τύχαι τοῦ βασιλόπαιδος καὶ τοῦ Μουντάνερ, ἀναλαβόντων μετὰ τοῦ μικροῦ αὐτῶν στολίσκου, συνισταμένου ἐκ τεσσάρων γαλερῶν, ἑνὸς μικροῦ πλοίου καὶ μιᾶς λέμβου, νέους πλόας, ὧν κύριος σκοπὸς ἦτο ἡ λεηλασία τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Καὶ δὴ μετὰ τὴν λαμπρὰν δεξίωσιν τοῦ δυνάστου τῆς Θάσου, τοῦ Γενουηνσίου Τικίνου Ζαχαρίου, ἔπλευσαν τὸ πρῶτον εἰς τὸν Ἁλμυρόν, εἶτα δ' εἰς τὴν Σκόπελον, ἧς ἦρχεν ὁ βενετικὸς οἶκος Τιεπόλων Γκίζη. Συγκρουσθέντες δὲ πρὸς τοὺς κατέχοντας τὸ φρούριον τῆς νήσου Βενετοὺς καὶ δῃώσαντες αὐτήν, κατηυθύνθησαν ἔπειτα εἰς τὴν Χαλκίδα. Ἀλλ' ἐκεῖ ἐξ ἐνέδρας τοῦ Βενετοῦ βαΐλου Πέτρου Κυρίνη καὶ τῶν τριτημορίων τῆς Εὐβοίας ὁ βασιλόπαις τῆς Μαϊορικῆς συνελήφθη, καί, παραδοθεὶς ὑπὸ συνοδίαν εἰς τὸν δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν Γουίδωνα Β' Δελαρός, καθείρχθη ἐν τῇ Καδμείᾳ.

μ'

Ὁ βασιλόπαις τῆς Μαϊορικῆς καὶ ἡ Πελοπόννησος.

Τὴν σύλληψιν καὶ κάθειρξιν τοῦ Ἱσπανοῦ βασιλόπαιδος δὲν προεκάλεσε μόνον ἡ ὀργὴ τῶν Βενετῶν τῆς Εὐβοίας ἐπὶ τῇ δῃώσει τῆς βενετικῆς Σκοπέλου καὶ ἡ διὰ τῆς δῃώσεως τοῦ Ἁλμυροῦ ἐπενεχθεῖσα προσβολὴ εἰς τὸν δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν ὡς κηδεμόνα τοῦ νεαροῦ σεβαστοκράτορος Μεγαλοβλαχίας, ἤτοι Θεσσαλίας, Ἰωάννου Β' Ἀγγέλου, εἰς ὃν ἀνῆκεν ὁ Ἁλμυρός. Εἰς τὰς ἀφορμὰς δὲ ταύτας προσετέθη ἄλλο πολὺ δεινότερον ἐλατήριον, ἡ ἐναντίον τοῦ Φερδινάνδου ἀντίπραξις Γάλλου εὐπατρίδου, ὅστις οὐ μόνον ᾐσθάνετο ἀνανεούμενον ἐν τῇ ψυχῇ τὸ μῖσος τῶν Ἀνδηγαυῶν κατὰ τῶν Ἀραγωνίων τὸ ὑφιστάμενον μεταξὺ Ἱσπανῶν καὶ Γάλλων ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σικελικοῦ ἑσπερινοῦ, ἀλλὰ καὶ παρουσιάζετο ὑπερμαχῶν τῆς ἀναστάσεως τοῦ λατινικοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ Θεοβάλδος Σεποά (Chepoy).

Ἦτο δὲ οὗτος ὁ Σεποὰ πανίσχυρος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου τοῦ Ὡραίου καὶ ἔπειτα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Καρόλου τοῦ Βαλεσιακοῦ, διεκδικοῦντος τὰ ἐπὶ τῆς λατινικῆς αὐτο-

κρατορίας δίκαια ἕνεκα τοῦ γάμου μετὰ Αἰκατερίνης τῆς Κουρτεναίης, τῆς θυγατρὸς τοῦ ἄλλοτε Λατίνου αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως Φιλίππου. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον συνῆψεν ὁ ἀπόστολος τοῦ Καρόλου τῇ 19 Δεκεμβρίου 1306 συμμαχίαν μετὰ τῆς Βενετίας ἀποσκοποῦσαν εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἔπειτα δὲ, ἡγούμενος βενετικοῦ στολίσκου, ἀπέπλευσεν ἐκ Βρενδησίου εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ὅπως παρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος τῆς μελετωμένης, ἀλλ' ἀπὸ προθεσμίας εἰς προθεσμίαν ἀναβαλλομένης ἐκστρατείας, καὶ ἰδίως προσελκύσῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Βαλεσιακοῦ τὴν ἑταιρείαν τῶν Καταλωνίων. Καὶ δὴ μετὰ τὴν ἐν Κασσανδρείᾳ καθομολόγησιν συνθήκης μετὰ τοῦ Ῥοκαφόρτε ἔπλευσεν εἰς τὴν Χαλκίδα· συντυχόντος δὲ τοῦ εἰς αὐτὴν κατάπλου τοῦ βασιλόπαιδος τῆς Μαϊορικῆς, ἐθεώρησεν ἀναγκαίαν πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ἀντιπράξεως παρὰ τῇ ἑταιρείᾳ τὴν σύλληψιν αὐτοῦ τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ὁ μετ' αὐτοῦ συμπλέων Μουντάνερ ὑπετίθετο συναποκομίζων πλούσια λάφυρα.

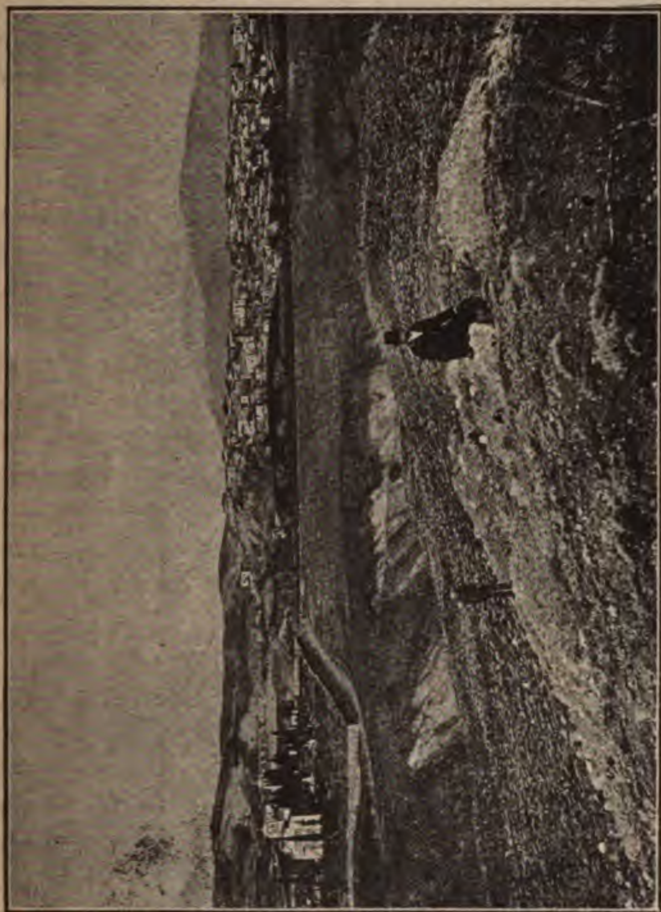
Καὶ ὁ μὲν Μουντάνερ ἀπεστάλη ὑπὸ τῶν συλλαβόντων εἰς τοὺς ἐν Κασσανδρείᾳ διαμένοντας ὑπὸ τὸν Ῥοκαφόρτε Καταλωνίους, ἀπολυθεὶς δὲ ὑπ' αὐτῶν ἐν τιμῇ, τὸ μὲν πρῶτον ἐπεσκέφθη ἐν Θήβαις τὸν δεσμώτην Φερδινάνδον, εἶτα δ' ἔπλευσεν εἰς τὴν Σικελίαν καὶ μετὰ πολυετῆ ἐν αὐτῇ διατριβὴν καὶ πολλὰς νέας περιπετείας ἐπέστρεψε τέλος ὁριστικῶς εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἀπέθανεν ἐν Βαλεντίᾳ περὶ τὸ 1336. Ὁ δὲ νεκρὸς βασιλόπαις τῆς Μαϊορικῆς ἐνεκλείσθη, καθ' ἃ εἴπομεν ἤδη ἀνωτέρω, εἰς τὴν Καδμείαν. Καὶ οἱ μὲν ἀρχαῖοι ἐπ' αὐτῆς ναοὶ εἶχον ἤδη ἀπὸ μακροῦ ἐρειπιωθῆ, διετηρεῖτο δὲ αὕτη ὡς φρούριον, κατεχόμενον ἐπὶ τῶν Βυζαντίνων ὑπὸ τοῦ οἰκείου στρατηγοῦ. Κατὰ δὲ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα εἶχεν οἰκοδομηθῆ ἐπ' αὐτῆς λαμπρὸν μέγαρον τοῦ οἴκου τῶν Σαιντομέρ, τῶν κυρίων τοῦ ἡμίσεος τῶν Θηβῶν, ὅπερ εἶχε κτίσει ὁ ἰσχυρὸς Νικόλαος Γ'. Ἦτο δὲ τὸ μέγαρον τοῦτο οὕτω μέγα, ὥστε ὁ ποιήσας τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως ἠδυνήθη νὰ εἴπῃ περὶ τοῦ οἰκοδομήσαντος αὐτὸ, ὅτι

οἰκήματα ἔποικε 'ς αὐτὸ διὰ ἕναν βασιλέαν,
νὰ ἐσέβη, νὰ ἐπέζεψεν μετὰ τὴν φαμελιά του.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Γάλλοι δοῦκες τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς Καδμείας ᾤκ[illegible]σαν καθ' ὃν χρόνον ἕδρα τοῦ δουκάτου ἦσαν αἱ Θῆβαι.

Καὶ ἐπί τινα μὲν χρόνον ἔμεινεν ὁ Φερδινάνδος ἔγκλειστος ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ μεγάρου τῶν Σαιντομέρ. Εἶτα δὲ κατὰ κέλευσμα [illegible]τα-

ρόλου τοῦ Βαλεσιακοῦ ἐστάλη εἰς τὴν Νεάπολιν πρὸς τὸν ἄνδρα τῆς ἀδελφῆς βασιλέα Ῥοβέρτον τὸν Ἀνδηγαυόν. Μετὰ δ' ἐπιεικῆ παρ' αὐτῷ αἰχμαλωσίαν, διαρκέσασαν ἓν ἔτος καὶ ὑπερέκεινα, δι' ἐπεμβάσεως τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου τοῦ Ὡραίου ἠδυνήθη τῷ 1309 νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Μαϊορικὴν πρὸς τὸν πατέρα.

ΑΙ ΘΗΒΑΙ

Ἀλλ' ἐν τούτοις ὀλίγα μόνον ἔτη ἔμεινεν ἐν τῇ Ἰσπανίᾳ. Ἦτο δὲ πεπρωμένον νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς ὄλεθρον αὐτοῦ καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὑπηρετήσας τὴν πατρίδα ἡρωικῶς ἐν τῷ πρὸς τοὺς Μαύρους ἀγῶνι, ἔπειτα δὲ μεταβὰς εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπως ἀγωνισθῇ μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου Φρειδερίκου Β' ἐν τῷ νέῳ κατὰ τῶν Ἀνδηγαυῶν

τῆς Νεαπόλεως πολέμῳ, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ὡς δῶρον τὴν πόλιν Κατάνην. Συζευχθεὶς δὲ τῷ 1314 τὴν ἐξαιρέτως περικαλλῆ καὶ νεαρωτάτην Ἰσαβέλλαν Σαβράν, θυγατέρα τῆς βαρωνίδος Ἀκόβης καὶ δευτεροτόκου θυγατρὸς τοῦ τελευταίου τῶν Βιλλαρδουίνων, ἔγεινε διὰ τοῦ γάμου τούτου κληρονόμος τῶν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας δικαιωμάτων.

Ἀλλ' ἡ μεταβίβασις τῶν δικαιωμάτων ἐκείνων εἰς τὸν Φερδινάνδον ἦγεν αὐτὸν ἀντιμέτωπον πρὸς τὰς περὶ Πελοποννήσου ἀξιώσεις τοῦ ἀνδηγαυικοῦ οἴκου.

Καὶ δὴ εἴδομεν τῷ 1305 τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως Κάρολον Β' τὸν Ἀνδηγαυὸν ἐπιτρέποντα τὰ ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας δικαιώματα εἰς τὸν υἱὸν Φίλιππον, τὸν ἡγεμόνα τοῦ Τάραντος. Ἀλλὰ τὰ δικαιώματα ταῦτα μετεβίβασεν ὁ ἡγεμὼν τοῦ Τάραντος τῷ 1313 εἰς Λουδοβῖκον τὸν Βουργουνδικόν, ἀδελφὸν τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας Οὕγωνος Ε', νυμφευθέντα Ματθίλδην τὴν νεαρὰν χήραν τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Γουίδωνος Β', ἥτις ὡς θυγάτηρ τῆς Ἰσαβέλλης Βιλλαρδουίνης εἶχε κληρονομήσει τὰ ἐπὶ τῆς Ἀχαΐας δικαιώματα τῶν Βιλλαρδουίνων. Οὕτως ἡ Πελοπόννησος διημφισβητεῖτο νῦν τοῦτο μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀραγωνίου Φερδινάνδου ὡς ἀντιπροσώπου τῶν δικαιωμάτων τῆς ἐγγόνης τοῦ Γουλιέλμου Β' Βιλλαρδουίνου, τοῦτο δὲ ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ Βουργουνδικοῦ, ἀντιπροσωπεύοντος τὴν πρωτότοκον τοῦ τελευταίου Γάλλου ἡγεμόνος θυγατέρα καὶ τὰ ἐπὶ τῆς χερσονήσου δικαιώματα τοῦ ἀνδηγαυικοῦ οἴκου.

Ὁ δ' ἐπί τινα χρόνον ἀναβληθεὶς νέος μεταξὺ Ἀραγωνίων καὶ Ἀνδηγαυῶν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους πόλεμος ἐξερράγη τέλος τῷ 1315. Ὁ βασιλόπαις τῆς Μαϊορικῆς, ἐκπλεύσας ἐκ Μεσσήνης, ἀπεβιβάσθη τὸν Ἰούνιον 1315 εἰς τὰ παράλια τῆς Ἤλιδος, ἐνικήσας δὲ τοὺς μόνους ἐναντίον αὐτοῦ ἀντιταχθέντας διακοσίους Γάλλους, κατέλαβε τὴν Γλαρέντζαν, τὸ Χλουμοῦτζι καὶ τὸ φρούριον τὸ φερωνυμούμενον ἀπὸ τῶν Σαιντομέρ, οὗ τὸ ὄνομα περισώζει τὸ σημερινὸν χωρίον Σανταμέρη τοῦ δήμου Δύμης. Ὀλίγον δὲ χρόνον μετὰ τὴν τοιαύτην κατάληψιν τῆς Ἤλιδος προσεκύνουν αὐτὸν οἱ Γάλλοι βαρῶνοι τῆς χερσονήσου. Ἀλλ' ἤδη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1316 ἀπεβιβάσθη εἰς τὰς Πάτρας Λουδοβῖκος ὁ Βουργουνδικός, ἄγων πολὺ μεγαλειτέρας δυνάμεις. Καὶ ἐζήτησε μὲν ὁ Φερδινάνδος νέας ἐξ Ἱσπανίας ἐπικουρίας, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐκλονήθη ἡ ἐν τῇ Ἤλιδι δύναμις αὐ-

του. Ἐξορμήσας δὲ τὴν 3 Ἰουλίου 1316 ἐκ Γλαρέντζας συνηντήθη μετ' οὐ πολὺ μετὰ τοῦ ἐχθροῦ καί, συγκροτηθείσης τῇ 5 Ἰουλίου μάχης, παρατόλμως ἀγωνισθείς, ἐζωγρήθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη. Οὕτω δὲ ἡ ἡγεμονία τῆς Ἀχαΐας περιῆλθεν εἰς τὸν Λουδοβῖκον. Ἀποθανόντος δὲ καὶ τούτου τῇ 2 Αὐγούστου, πρὶν ἢ συμπληρωθῇ μὴν ἀπὸ τῆς νίκης αὐτοῦ, ἡ Πελοπόννησος περιέπεσεν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς ἀδυνάτου καὶ ἀτυχοῦς Ματθίλδης εἰς νέας περιπετείας, προϊοῦσα ὁσημέραι μᾶλλον εἰς παρακμήν.

μα'

Ἡ περιπλάνησις τῶν Καταλωνίων.

Τὸ πρῶτον σχέδιον τῶν Καταλωνίων μετὰ τὴν ἐκ Θρᾴκης ἔξοδον ἦτο, καθ' ἃ εἴδομεν, ἡ κατάληψις τῆς Χριστουπόλεως. Ἐν τούτοις δ' ὁ Ῥοκαφόρτε μετὰ τὸν φόνον τοῦ Δεντέντζα, τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ξιμένους καὶ τὸν ἀπόπλουν τοῦ βασιλόπαιδος Φερδινάνδου καὶ τοῦ Μουντάνερ εἶχε μείνει μόνος ἀρχηγὸς τῆς ἑταιρείας. Κατιδὼν δὲ τὸ δυσπόρθητον τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἀποκρουσθεὶς ὑπὸ τοῦ φρουροῦντος αὐτὴν ἰσχυροῦ Βυζαντίνου Γεωργίου, οὗ ἀγνοοῦμεν τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα, ἤγαγε τοὺς ὑπ' αὐτὸν Καταλωνίους καὶ Τουρκοπούλους, ἐνεργχομένους ἐν συνόλῳ εἰς ὑπερεπτακισχιλίους ἄνδρας, διὰ τῶν στενῶν τῆς Ῥοδόπης εἰς τὴν Κασσάνδρειαν. Ἡ δὲ ὁμώνυμος αὕτη τοῦ Κασσάνδρου πόλις, ἣν ἀντικαθιστάνει τὴν σήμερον τὸ πενιχρὸν χωρίον Πίνακα, ἐπεῖχε τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Ποτιδαίας καὶ ἔκειτο κατὰ τὸν ἰσθμὸν τῆς Παλλήνης, τῆς δυτικωτάτης τῶν τριῶν γλωσσῶν εἰς ἃς ἀπολήγει ἡ Χαλκιδικὴ χερσόνησος. Ἐκεῖ δὲ κατέπλευσε καὶ ὁ Θεοβάλδος Σεποά, ἄγων ἐξ Εὐβοίας τοὺς περὶ τὸν βασιλόπαιδα τῆς Μαϊορικῆς καὶ τὸν Μουντάνερ αἰχμαλώτους.

Ἀπὸ δὲ τοῦ χειμῶνος τοῦ 1307 πρὸς τὸ 1308 ἐπὶ ἓν σχεδὸν ἔτος ἡ Κασσάνδρεια ἀπέβη, ὡς πρότερον ἐπὶ τρία ἔτη ἡ Καλλίπολις, τὸ ὁρμητήριον νέων ἐπιδρομῶν τῶν Καταλωνίων, δῃούντων τὴν περίχωρον καὶ προχωρούντων κατὰ τὰς λαφυραγωγικὰς αὐτῶν ἐξόδους μέχρις αὐτῆς τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀλλ' ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν ἐπιδρομέων δὲν ἤργησε νὰ παρουσιασθῇ νέα διχόνοια μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Σεποά, ὅστις, ἐπωφελούμενος τὰς ἐναντίον τοῦ Ῥοκαφόρτε δυσαρεσκείας τῶν

Καταλωνίων, ἤρξατο ἀντιμετρούμενος πρὸς τὴν ἀκοίμητον αὐτοῦ φιλαρχίαν, τὴν ἀκόρεστον πλεονεξίαν καὶ τὴν ἀφόρητον ὑπερφροσύνην. Ὅτε δὲ ἡ κατὰ τοῦ Ῥοκαφόρτε δυςφορία ἔφθασεν εἰς τὸ ἀπροχώρητον, ὁ Σεποὰ, ἐνισχυθεὶς δι' ἓξ γαλερῶν, ἐκπεμφθεισῶν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς βενετικῆς πολιτείας, ἥτις ὁμοίως δὲν ἠνείχετο τὴν μεγαλοπραγμοσύνην τοῦ Καταλωνίου ἀρχηγοῦ, συνεκάλεσε γενικὸν συμβούλιον τῶν Καταλωνίων προκρίτων. Τὸ δὲ συμβούλιον τοῦτο προέβη εἰς τὴν καταδίκην τοῦ Ῥοκαφόρτε ὡς σπείραντος ζιζάνια καὶ διακυβεύσαντος τὴν ὕπαρξιν τῆς ἑταιρείας. Ἐπὶ τούτοις δ' ὁ Βερεγγάριος Ῥοκαφόρτε καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Γυιλβέρτος κρατηθέντες παρεδόθησαν εἰς τὸν Σεποὰ, ὅςτις ἀπέστειλεν αὐτοὺς δεσμίους εἰς τὸν Ἀνδηγαυὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως Ῥοβέρτον, τὸν υἱὸν τοῦ Καρόλου Β' καὶ ἀδελφὸν Φιλίππου τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Τάραντος. Ὑπ' αὐτοῦ δὲ, νεμεσῶντος ἐπὶ τοῖς πραχθεῖσιν ὑπὸ τοῦ Ῥοκαφόρτε κατὰ τὸν μεταξὺ Ἀνδηγαυῶν καὶ Ἀραγωνίων πόλεμον τὸν ἐπακολουθήσαντα εἰς τὸν Σικελικὸν ἑσπερινὸν, ῥιφθέντες εἰς τὰς εἱρκτὰς τῆς Ἀβέρσης, ἐξέπνευσαν μετ' οὐ πολὺ, καταδικασθέντες ἀνηλεῶς εἰς τὸν δι' ἀσιτίας θάνατον.

Καὶ ἐπισφαλὲς μὲν ἐξηκολούθησεν ὂν καὶ μετὰ τὴν ἔξωσιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ ἀντιπάλου Ῥοκαφόρτε τὸ ἀξίωμα τοῦ Σεποὰ παρὰ τοῖς Καταλωνίοις, οἵτινες ἐθεώρουν αὐτὸν ὁπωςδήποτε ξένον, καὶ ἔδακνον τοὺς χαλινοὺς τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ. Ἀλλ' οὐχ ἧττον δὲν ἔπαυσεν ἡ ὁρμὴ αὐτῶν. Μόνον δὲ ὁ Σεποὰ, οὗ ἄλλως ἡ σύζυγος Αἰκατερίνη Κουρτεναίη ἀπέθανεν ἐν τῷ μεταξὺ, δὲν ὑπέλαβεν ἀναγκαῖον ἢ δυνατὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ διεκδικῶν τὰ ἐπὶ τοῦ Βυζαντίου δίκαια, καὶ ἐθεώρησε προςφορώτερον νὰ συνεχίσῃ τὴν πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς νότον ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν τῆς ἑταιρείας, ἀκολουθῶν μᾶλλον αὐτὴν ἢ ἡγούμενος τῶν Καταλωνίων. Ἄλλως δὲ αὐτὰ τὰ πράγματα ἐφαίνοντο ἀναγκάζοντα πρὸς τοῦτο. Ἀπόπειρά τις ἐναντίον τῆς Θεσσαλονίκης ἀπέβη εἰς ἀποτυχίαν τῶν Καταλωνίων ἕνεκα τῆς γενναίας ἀμύνης, ἣν ἀντέταξεν ὁ Βυζαντῖνος στρατηγὸς Χανδρηνὸς, ἀνὴρ ἤδη πρότερον διακριθεὶς ἐπὶ τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου ἐν Ἀσίᾳ κατὰ τοὺς ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀγῶνας. Καὶ ἄλλως δὲ ὁ Χανδρηνὸς διὰ τῆς δραστηριότητος αὐτοῦ καὶ γενναιότητος ἠδυνήθη νὰ παρακωλύσῃ πᾶσαν νίκην καὶ κατάκτησιν τῆς ἑταιρείας ἐν Μακεδονίᾳ, σώσας καὶ τὴν Βέρροιαν πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐνοχλῶν διηνεκῶς τοὺς ἐν Κασσανδρείᾳ ἐστρατοπεδευμένους. Διὸ μόνον εἰς δῃώσεις τῆς ὑπαίθρου

χώρας κατώρθωσαν νὰ προβῶσιν οἱ Καταλώνιοι, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κατὰ τῶν πλουσίων μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐπίθεσις αὐτῶν ἤγαγε μὲν εἰς παντοίας τῶν μοναχῶν ταλαιπωρίας, ἀλλ' ἀπέτυχε τέλος ἕνεκα τῆς καρτερικῆς ἀντιστάσεως ἐνίων μονῶν, ἐν αἷς διεκρίθη ἡ τοῦ Χιλιανταρίου, τυχοῦσα τῆς γενναίας ὑπερασπίσεως τοῦ ἡγουμένου Δανιὴλ τοῦ ἔπειτα ἀρχιεπισκοπεύσαντος ἐν Σερβίᾳ. Τέλος δ' ἐξ ἑτέρου ἡ βυζαντιακὴ βασιλεία, ἐνθαρρυνθεῖσα ἐκ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀποτυχιῶν τῶν Καταλωνίων, τοῦτο μὲν προέβη εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν πρὸς τὴν Θρᾴκην καὶ τὸν Βόσπορον ἀγουσῶν ὁδῶν καὶ τῶν παρόδων τῆς Ῥοδόπης διὰ τείχους, διήκοντος ἀπὸ τῶν περὶ τὴν Χριστούπολιν στενῶν μέχρι τῆς θαλάσσης, τοῦτο δ' ἐμελέτα τὴν κατὰ τὸ ἐπερχόμενον ἔτος ἐπιχείρησιν ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Καταλωνίων. Ταῦτα δὲ πάντα γνοῦσα ἡ ἑταιρεία, εὑρέθη ἠναγκασμένη ἑκοῦσα ἄκουσα νὰ ἐγκαταλίπῃ μὲν τὴν Μακεδονίαν, ἧς τὴν ἄμυναν εἶχεν ἐξαιρέτως ὀργανώσει ὁ Χανδρηνός, νὰ τραπῇ δὲ πρὸς νότον ἐκ φόβου, μὴ ἐπιχειρηθῇ μὲν ἡ ἀπειλουμένη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐκστρατεία, κυκλωθῶσι δ' οἱ Καταλώνιοι ὑπὸ τῶν ὁμορούντων ἐθνῶν συνασπιζομένων.

Εἶχε δὲ ἤδη ἐπιστῇ τὸ ἔαρ τοῦ 1309, ὅτε οἱ Καταλώνιοι, ἡγουμένου τοῦ Σεποά, ἐκκινήσαντες ἐκ τῆς Κασσανδρείας καὶ ἐπιμελῶς διαλαθόντες τοὺς ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐτράπησαν πρὸς νότον καὶ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἔφθασαν εἰς τὴν περὶ τὸν Ὄλυμπον χώραν. Στρατοπεδεύσαντες δ' ἐν τοῖς βορείοις τῆς Θεσσαλίας ἐσκόπουν τὸ πρῶτον νὰ κατακτήσωσι ταύτην τὴν χώραν καὶ ἐγκατασταθῶσιν ἐν αὐτῇ, μεταχειριζόμενοι αὐτὴν ὁρμητήριον περαιτέρων δηώσεων, καθ' ἃ ἄλλοτε τὴν Καλλίπολιν καὶ ἔπειτα τὴν Κασσάνδρειαν. Ἀλλὰ τὴν πρόθεσιν αὐτῶν ταύτην καὶ τὴν ἀρξαμένην οἰκτρὰν λαφυραγωγίαν τῶν περιχώρων ἀνέκοψεν ἀντεπεξελθὼν κατ' αὐτῶν καὶ πάλιν ὁ γενναῖος Χανδρηνός. Διὸ ἠναγκάσθησαν νὰ καταβῶσιν ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Ὄλυμπον καὶ τὴν Ὄσσαν χωρῶν εἰς τὰ πεδινώτερα τῆς Θεσσαλίας. Ἐκεῖ δὲ οἱ Καταλώνιοι οὐ μόνον εὑρέθησαν ἐν χώρᾳ εὐφόρῳ καὶ πλουσίᾳ, ἄφθονον παρεχούσῃ εἰς αὐτοὺς ἀμητὸν καὶ πρόχειρον τὴν λείαν, ἀλλὰ καὶ ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τῶν ἀπειλουμένων ἐκ Βυζαντίου κινδύνων καὶ τῆς νικηφόρου διώξεως τοῦ Χανδρηνοῦ.

Ἰωάννης Β' Ἄγγελος ὁ σεβαστοκράτωρ καὶ δεσπότης τῆς Θεσσαλίας ὁ ἔχων ἕδραν τὰς νέας Πάτρας, ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγέλου Δούκα καὶ τῆς Ἄννης Εὐαγιονίσσης Δουκαίνης, εἶχε διαδεχθῆ

τῷ 1303 τὸν θανόντα πατέρα. Ἀνήλικος δὲ ὢν εἶχε τύχει, παρὰ τοῦ πατρὸς, ὡς κηδεμόνος τοῦ κηδεστοῦ Γουΐδωνος Β' Δελαρὸς, δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν. Εἴδομεν δὲ ἤδη τοῦτον προασπίζοντα μετὰ τῶν Φράγκων βαρώνων τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος τὰ δίκαια τοῦ ἀνηλίκου κινδυνεύοντα ὑπὸ τῶν ἁρπακτικῶν διαθέσεων τῆς Ἠπειρώτιδος δεσποίνης Ἄννης τῆς Κανταχουζηνῆς. Καὶ εἶχον μὲν ὀργανωθῆ ἐπ τὸ γαλλικώτερον ὑπὸ τοῦ κηδεμόνος τὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἰωάννου ὑπ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ δυνάστου τῆς βοιωτικῆς Καρδίτσης Ἀντωνίου le Flamenc, ἀλλ' ἡ ἄμυνα τῆς χώρας δὲν εἶχεν ἐνισχυθῆ ἐπαρκῶς.

Καὶ ὁ γάμος δὲ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ αὐξηθέντος σεβαστοκράτορος μετὰ τῆς νόθου θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Εἰρήνης δὲ εἶχε συντελέσει εἰς βελτίωσιν τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν πενθερὸν ῥήξεως, ἣν προεκάλεσεν ἡ ἄρνησις τοῦ Ἰωάννου, μὴ θέλοντος νἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπὶ τῆς Θεσσαλίας ἐπικυριαρχίαν τοῦ Ἀνδρονίκου. Διὰ τοῦτο δὲ βλέπομεν τὸν νεαρὸν Ἰωάννην ἀδυνατοῦντα κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐπιδρομῆς τῶν Καταλωνίων νἀντιμετρηθῇ πρὸς αὐτούς. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς τοιαύτης ἀδυναμίας τοῦ Ἰωάννου ὑπῆρξεν ἡ πρὸς τοὺς ἐπιδρομεῖς συνθηκολογία αὐτοῦ, ἥτις ἐφαίνετο μὲν ἐξασφαλίζουσα τὸν σεβαστοκράτορα ἀπὸ τοῦ καταλωνικοῦ κινδύνου, ἀλλὰ πράγματι παρέδιδε τὴν Θεσσαλίαν ἕρμαιον εἰς τὴν ἑταιρείαν.

Δυνάμει δὲ τῆς συνθήκης ἐκείνης οἱ Καταλώνιοι ἐγκατεστάθησαν ἐν Θεσσαλίᾳ, τρεφόμενοι ἐκ τῆς πλουσίας χώρας, τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1309 καὶ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1310. Ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτὴν συνθήκην ὤφειλον οἱ Καταλώνιοι, ὅτε πλέον ὁ Ἰωάννης ἤθελε θεωρήσει περιττὴν τὴν ἐπικουρίαν αὐτῶν, νὰ καταβῶσιν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν, λαμβάνοντες παρὰ τοῦ σεβαστοκράτορος ὁδηγούς. Τοῦτο δὲ πράγματι καὶ ἔγεινε, καὶ ἡ ἑταιρεία ἐτράπη τέλος διαρκοῦντος τοῦ 1310 πρὸς νότον. Ἀλλ' ἐν τῇ νέᾳ αὐτῆς ταύτῃ πορείᾳ δὲν ἡγεῖτο πλέον αὐτῆς ὁ Σεποά. Ἔκπτωτος τῶν περὶ ἀνακτήσεως τοῦ Βυζαντίου ἐλπίδων καὶ βαρυνθεὶς τὴν τυχοδιωκτικὴν πλάνην μετὰ τοῦ ἥκιστα φιλοῦντος αὐτὸν ληστρικοῦ στίφους τῶν Καταλωνίων, ἐγκατέλειψεν αὐτοὺς αἴφνης λάθρα τὸ φθινόπωρον τοῦ 1309, καὶ ἀπέπλευσεν ἐπιστρέφων εἰς τὴν Γαλλίαν. Μείναντες δ' ἄνευ ἀρχηγοῦ οἱ Καταλώνιοι μετέτρεψαν ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον τὸ πολίτευμα τῆς ἑταιρείας, ἀναθέντες τὴν ἡγεμονίαν εἰς τέσσαρας

ἄνδρας, συνάρχοντας μετὰ τοῦ ἀνέκαθεν ὡρισμένου δωδεκαμελοῦς ἀνωτάτου συμβουλίου.

μβ'

Οἱ Καταλώνιοι καὶ ὁ δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον οἱ Καταλώνιοι ἐπείθοντο ὑπὸ τοῦ σεβαστοκράτορος Νέων Πατρῶν Ἰωάννου νὰ καταβῶσιν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ Ἀττικήν, τῶν χωρῶν τούτων τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν ἦρχεν ὁ διάδοχος τοῦ Γουΐδωνος Β' Δελαρὸς (1287-1308) τοῦ διαδεχθέντος τὸν θεῖον Γουλιέλμον (1280 - 1287). Ἤδη δ' ἐπὶ τοῦ Γουΐδωνος ᾐσθάνθη ἡ Ἀττικὴ τὸν ἀντίκτυπον τῶν εἰς τὰς βορείους ἑλληνικὰς χώρας ἐπιδρομῶν τῶν Καταλωνίων. Καὶ ὁ μὲν Ξιμένης εἶχεν ἐπὶ βραχὺν χρόνον προσέλθει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν τῷ 1304, ἀργότερον δ' αὐτὸς ὁ Ῥοκαφόρτε, ἐποφθαλμιῶν εἰς τὴν ἀνάρρησιν ἑαυτοῦ ὡς βασιλέως τῆς Θεσσαλονίκης καὶ θέλων νὰ ἐνισχυθῇ, εἶχε ζητήσει τὴν χεῖρα τῆς Ἰωαννέττης Βριεννίας, τῆς θυγατρὸς τοῦ Οὔγωνος Βριεννίου καὶ τῆς Ἑλένης Ἀγγελίνης καὶ θετῆς ἀδελφῆς τοῦ δουκὸς Γουΐδωνος. Ἀλλ' ὁ ἐπελθὼν φόνος τοῦ Ῥοκαφόρτε ἀπήλλαξε τὸν Δελαρὸς κηδεστίας, ἣν δυσκόλως ἐφαίνετο δυνάμενος ἀποκρούσῃ, καίπερ ἀποσκοποῦσαν εἰς τὴν στήριξιν δικαιωμάτων τοῦ Ῥοκαφόρτε ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ δουκάτου. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τῇ 5 Ὀκτωβρίου ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις ὁ δοὺξ Γουΐδων, οὗ ὁ νεκρὸς κατετέθη τὴν ὑστεραίαν εἰς τοὺς ἐν τῇ μονῇ Δαφνίου κευθμῶνας τῶν Δελαρός, ὧν ἡ δυναστεία ἐξέλιπε μεθ' ὑπερεκατονταετῆ ἀρχὴν ἐπὶ τῶν Ἀθηνῶν. Δοὺξ δ' ἀνερρήθη ὁ κόμις τῆς ἐν Γαλλίᾳ Βριέννης καὶ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ Ἀλητίου (Lecce) Βάλθερος, υἱὸς τοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ τοῦ Γουΐδωνος Α' Δελαρός. Ἦτο δὲ ὁ Βάλθερος Βριέννιος ἀνὴρ διακριθεὶς ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τοὺς ὑπὲρ τῶν Ἀνδηγαυῶν καὶ ἐναντίον τῶν Ἀραγωνίων πολέμους καὶ συνδεόμενος πρὸς τὸν ἐπιφανέστατον τῶν γαλλικῶν οἴκων τῆς φραγκοκρατουμένης Ἑλλάδος, τὸν τῶν Βιλλαρδουίνων, διὰ τοῦ γάμου μετὰ Ἰωάννης τῆς Καστελλωνικῆς, μητρόθεν ἐγγόνου τοῦ πρωτοστράτορος Γοδοφρέδου τοῦ Βιλλαρδουίνου.

Καταπλεύσας δ' ὁ Βάλθερος ἀρχομένου τοῦ θέρους τοῦ 1309 ἐκ Γαλλίας εἰς τὴν Γλαρέντζαν καὶ ἀπὸ τῆς Ἤλιδος ἐλθὼν εἰς τὸ ἴδιον

δουκᾶτον, ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ διεκδικήσῃ, βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἐγκατάστασιν, τὰ ἐπὶ μερῶν τινων τῆς Φθιώτιδος καὶ τῆς Θεσσαλίας δικαιώματα αὐτοῦ τἀπορρέοντα ἐκ τῆς μετὰ τοῦ ἀτέκνου σεβαστοκράτορος τῶν Νέων Πατρῶν κηδεστίας τοῦ συγγενοῦς οἴκου τῶν Δελαρός. Τῶν δικαιωμάτων δὲ τούτων διαμφισβητουμένων ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου καὶ τοῦ Ἰωάννου, ἐξ ἑτέρου δὲ ὑπὸ τῆς δεσποίνης τῆς Ἠπείρου Ἄννης, ὁ Βάλθερος ἔγνω νὰ καλέσῃ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀξιώσεων αὐτοῦ εἰς συμμαχίαν τὴν ἑταιρείαν τῶν Καταλωνίων. Ἐπιτυχὼν δὲ τοῦτο ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ἀδροτάτων μισθῶν, καθ' ὃν χρόνον καὶ ὁ σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης ἐφάνη προθυμότατος

Η ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΔΑΦΝΙΟΥ

νἀπαλλάξῃ τὴν Θεσσαλίαν τῆς παρουσίας αὐτῶν, εἵλκυσεν αὐτοὺς νοτιώτερον τῆς χώρας ταύτης χάριν τῶν ἰδίων σκοπῶν.

Οὕτως οἱ μὲν Καταλώνιοι κατέβησαν ἐκ τῆς Θεσσαλίας, ὁ δὲ Βάλθερος ἀνέβη πρὸς βορρᾶν, ὅπως συμπράξῃ μετ' αὐτῶν. Συναντηθεὶς δὲ μετ' αὐτῶν, ἀρχομένου τοῦ Ἰουνίου 1310, περὶ τὸ Ζητούνιον, ὡς τότε ἀπὸ ἀρχαιοτέρων ἤδη χρόνων ἐκαλεῖτο ἡ Λαμία, ἀνέλαβε τὸν κατὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν πόλεμον, ὅστις καὶ ἀπέβη νικηφόρος. Τριάκοντα καὶ ὑπερέκεινα χωρία τῆς Φθιώτιδος καὶ τῆς νοτίου Θεσσαλίας κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν νικητῶν, καὶ αἱ δῃώσεις αὐτῶν ἐπεξετάθησαν μέχρις αὐτῶν τῶν ἐνδοτέρων τῆς θεσσαλικῆς γῆς. Μετὰ δὲ τὸ αἴσιον πέρας τοῦ πολέμου τούτου, οὗ τὰς λε-

πτομερείας δυστυχῶς ἀγνοοῦμεν, ἡ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς συμμάχους αὐτοῦ ὁμολογηθεῖσα εἰρήνη ἐξησφάλισεν εἰς τὸν δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν τὴν κτῆσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ διὰ τῶν ὅπλων καταληφθέντων χωρίων.

Εἶνε δ' ἀναντίρρητον, ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ Βαλθέρου ὠφείλετο κυρίως εἰς τὴν πολεμικὴν ὁρμὴν τῶν Καταλωνίων καὶ τὸν ἐξ αὐτῶν φόβον τῶν ἀπολέμων Ἑλλήνων, οὓς πιθανῶς δι' ἀνεπαρκῶν δυνάμεων εἶχεν ὑποστηρίξει ἡ βυζαντιακὴ βασιλεία. Ὤφειλε κατὰ ταῦτα ὁ δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν νἀνταμείψῃ γενναίως τοὺς εἰς τὰς νίκας αὐτοῦ ἀγαγόντας συμμάχους, ἐκπληρῶν κατὰ γράμμα τὰς ἀναληφθείσας πρὸς αὐτοὺς ὑποχρεώσεις. Ἀλλ' αἱ ἐπαγγελίαι αὐτοῦ ἔμειναν γράμμα κενόν. Οἱ Καταλώνιοι μόνον δύο μηνῶν μισθοὺς εἶχον λάβει ἐκ προκαταβολῆς τὸν Ἰούνιον τοῦ 1310, ὅτε ἤρξατο ὁ πόλεμος, οὐδὲ ὀβολὸς δ' εἶχε πληρωθῇ εἰς αὐτοὺς διὰ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ἓξ μηνῶν, καθ' οὓς ἐν ὅλῳ συνεπολέμησαν μετὰ τοῦ δουκός. Ἀπαιτούντων δὲ τῶν Καταλωνίων τοὺς καθυστερουμένους μισθούς, ὁ Βριέννιος μόνον διακοσίους θωρακοφόρους ἱππεῖς καὶ τριακοσίους Ἀλμουγαβάρους ἐπλήρωσεν, οὓς καὶ ἠξίωσε νὰ κρατήσῃ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, παρέχων εἰς αὐτοὺς γαίας ἐν ταῖς εἰς αὐτὸν ἀνηκούσαις χώραις. Τοὺς δὲ λοιποὺς διέταξε νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸ δουκᾶτον, ἢ μᾶλλον ἠξίωσε τὴν παρ' αὐτῶν ἐκκένωσιν χωρίων τῆς νοτίου Θεσσαλίας ἐκ τῶν διὰ τοῦ πολέμου καταληφθέντων, ἅτινα παρεκράτουν μέχρι τῆς ἀποπληρωμῆς ἢ ἀξιοῦντες τὴν κατοχὴν αὐτῶν ὡς τιμαρίων πρὸς μόνιμον ἐγκατάστασιν ἐν τῷ δουκάτῳ. Καὶ εἰς ἐπιδρομὰς δὲ τῶν παρακειμένων χωρῶν προέβαινον ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ οἱ Καταλώνιοι, ἐπικαταβαίνοντες μέχρις αὐτοῦ τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου. Τοὐλάχιστον ἔχομεν εἴδησιν, ἥτις ὅμως δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ κατὰ πάντ' ἀσφαλής, καθ' ἣν ἡ ἑταιρεία ἐπέδραμε τὴν μέχρι τῶν Σαλώνων χώραν, ἐπωφελουμένη τὴν διχόνοιαν τῶν Ἑλλήνων. Καὶ δὴ ἐστράτευσαν μὲν τρισχίλιοι ἄνδρες ἐκ Ναυπάκτου, Γαλαξειδίου καὶ Λοιδωρικίου ἐπὶ τὴν ἑταιρείαν κατὰ κέλευσμα τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ διεσπάσθησαν διαφωνοῦντες περὶ ἀναδείξεως τῶν ἀρχηγῶν, αἱ δὲ διαφωνίαι αὐτῶν προεκάλεσαν μετ' ἀνωφελεῖς ἀγῶνας τὴν κατὰ τῶν ἰδίων χωρῶν ἐπίθεσιν τῶν πολεμίων.

Ἐν τούτοις δ' αἱ ἀντεγκλήσεις τοῦ Βριεννίου καὶ τῶν Καταλωνίων δὲν ἤργησαν νὰ μεταβληθῶσιν εἰς ῥῆξιν τελείαν. Ἐγκαταλείψας

δὲ ὁ δοὺξ τὸ στρατόπεδον τῶν τέως συμμάχων καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὰς Θήβας ἤρχισε παρασκευαζόμενος εἰς πόλεμον κατ' αὐτῶν. Αἱ δ' ἑκατέρωθεν πολεμικαὶ παρασκευαὶ διήρκεσαν καθ' ὅλον τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα τοῦ 1310 πρὸς τὸ 1311.

μγ΄

Ἡ παρὰ τὴν Κωπαΐδα μάχη.

Ὁ Βριέννιος δὲν ἠπατᾶτο περὶ τῆς σημασίας τοῦ μέλλοντος πολέμου. Διὸ εὐρύταται ὑπῆρξαν αἱ παρασκευαὶ αὐτοῦ καὶ μεγάλη ἡ ὑπ' αὐτοῦ συγκροτηθεῖσα στρατιά, ἀποτελουμένη τοῦτο μὲν ἐξ ἱπποτῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Εὐβοίας, οὐ μὴν καὶ ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Νεαπόλεως, τοῦτο δ' ἐξ ἰθαγενῶν Ἑλλήνων ἐκ τῶν εἰς τὸ δουκᾶτον ἀνηκουσῶν χωρῶν. Ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ δουκὸς ἐτάσσοντο ἑξακισχίλιοι καὶ τετρακόσιοι ἱππεῖς καὶ ὑπεροκτακισχίλιοι πεζοί. Καὶ τούτους μὲν τοὺς ἀριθμοὺς παρέχει ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς, ὁ δὲ Μουντάνερ, ὅστις, μὴ γινώσκων τὰ συμβάντα ἐξ αὐτοψίας, δὲν εἶνε ἐν τούτοις ὅσον ἐν ταῖς προτέραις αὐτοῦ διηγήσεσιν ἀξιόπιστος, ἀναβιβάζει τὴν ὅλην στρατιὰν τῶν ὑπὸ τὸν Βριέννιον μαχίμων εἰς εἰκοσιτέσσαρας χιλιάδας Ἑλλήνων πεζῶν καὶ ἑπτακοσίους Γάλλους ἱππότας. Ἡγοῦντο δὲ ταύτης τῆς στρατιᾶς, μιᾶς τῶν λαμπροτάτων ἃς ἠδυνήθη νὰ ἐπιδείξῃ ἡ φραγκοκρατουμένη Ἑλλάς, πλὴν τοῦ Βαλθέρου Βριεννίου μεταξὺ ἄλλων ὁ μαρκίων Βοδονίτζης Ἀλβέρτος Παλλαβιτσίνης, ὁ δυνάστης Σαλώνων Θωμᾶς Στρομογκοὺρτ, ὁ τῆς Καρδίτσης Ἀντώνιος Flamenc, ὁ τοῦ Δαμαλᾶ Ῥαϊνάλδος Δελαρός, ὁ τῆς Τήνου, Μυκόνου, Κέω καὶ Σερίφου Γεώργιος Γκίζης καὶ οἱ τριτημόριοι τῆς Εὐβοίας.

Πρὸς τοιαύτην δὲ στρατιὰν ἀντιμετρούμεναι αἱ δυνάμεις τῆς ἑταιρείας ἐφαίνοντο ἐκ πρώτης ἀπόψεως ἀνεπαρκεῖς. Πράγματι οἱ Καταλώνιοι συνεποσοῦντο ἐν ὅλῳ μόνον εἰς ἑπτακισχιλίους καὶ πεντακοσίους ἄνδρας, ὧν τρισχίλιοι πεντακόσιοι ἱππεῖς. Καὶ συνετάσσοντο μὲν μετ' αὐτῶν ὀλίγοι τινὲς τῶν Ἑλλήνων ἐκ Θεσσαλίας, ἀλλ' ἀπέστησαν τῆς συμμαχίας οἱ ὑπὸ τὸν Μελὶκ καὶ Χαλὴλ Τοῦρκοι καὶ Τουρκόπουλοι, ἀναμένοντες τὴν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος. Οὕτω δὲ ἡ ὅλη στρατιὰ τῶν Καταλωνίων ἀνήρχετο εἰς τὸ ἥμισυ καὶ μόνον τῶν ἀντιπάλων. Ἀλλὰ τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν δυνάμεων πλὴν τῆς γνωστῆς αὐ-

ῶν ἀνδρείας ἀνεπλήρωσεν, ὅτε παρέστησαν ἀντιμέτωποι τῶν πο-
λεμίων, δεξιὸν στρατήγημα, παρασχὸν εἰς αὐτοὺς τὴν νίκην.

Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἀναγκαίων παρασκευῶν οἱ Καταλώνιοι, μὴ ἀναμείναντες τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Βρυεννίου, κατῆλθον ἐκ τῆς Φθιώτιδος εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἐν αὐτῇ δ' εὗρον ἀντιπαρατεταγμένον παρὰ τὴν Κωπαΐδα τὸν ἀντίπαλον στρατόν. Τῇ δὲ 15 Μαρτίου **1311**, ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ, ὥρμησαν οἱ ὑπὸ τὸν Βριέννιον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τῶν Καταλωνίων, ἡγουμένου αὐτοῦ τοῦ δουκός. Οὐ μόνον δ' ἡ ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἀρχῆς ἄμυνα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐλπίς, ὅτι, ἐκνικωμένης τῆς ἑταιρίας, ἠδύνατο νὰ τολμηθῇ καὶ ἡ κατ' αὐτοῦ τοῦ Βυζαντίου ἐπίθεσις, ἐπλήρου φρυάγματος τὰς τάξεις τῶν περὶ τὸν Βάλθερον δυναστῶν.

Ἀκίνητοι οἱ Καταλώνιοι ἀνέμειναν ἄνευ φόβου τοὺς πολεμίους ἐπερχομένους. Εἶχον ἤδη παρασκευάσει ἀσφαλῶς τὸν ὄλεθρον αὐτῶν, καίπερ ὄντες πολὺ ὀλιγώτεροι τὸν ἀριθμόν. Καὶ δὴ περιταφρεύσαντες τὸ περὶ τὴν Κωπαΐδα πεδίον καὶ ἀνοίξαντες διώρυγας ἐκ τοῦ ποταμοῦ εἶχον ἀρδεύσει αὐτὸ οὕτως ἀφειδῶς, ὥστε εἶχον μεταβάλει εἰς τέλμα, καλυπτόμενον ὑπὸ τῆς ἀφθόνου ἐαρινῆς πόας. Ὅτε δὲ οἱ περὶ τὸν Βριέννιον ἱππεῖς ἐξώρμησαν ἀνύποπτοι ἐπὶ τοὺς πολεμίους, οἱ ἵπποι αὐτῶν, οἱονεὶ πεδηθέντες ὑπὸ στερροῦ δεσμοῦ, ἄλλοι μὲν ἐκυλίοντο κατὰ τοῦ πηλοῦ μετὰ τῶν ἐπιβαινόντων αὐτῶν ἱππέων, ἄλλοι δέ, ἀποβαλόντες τοὺς ἱππεῖς, ἐφέροντο τῇδε κἀκεῖσε κατὰ τοῦ πεδίου. Τέλος δ' ἄλλων συγκατεχώσθησαν οἱ πόδες ἐντὸς τοῦ ἕλους καὶ ἐνεπήχθησαν ἐν αὐτῷ *καθάπερ ἀνδριάντας τοὺς ἐπιβάτας ἀνέχοντες* συμφώνως πρὸς τὴν γραφικὴν ἔκφρασιν τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ.

Πᾶς τις δύναται νὰ φαντασθῇ τὴν ἐπελθοῦσαν ἐκ τοῦ τοιούτου στρατηγήματος σύγχυσιν τοῦ στρατοπέδου τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν εὔκολον νίκην τῶν Καταλωνίων. Οἱ Ἰσπανοὶ εὐχερῶς καὶ εὐστόχως κατετόξευον τὸ σύμφυρμα ἐκεῖνο τῶν ἐν ταραχῇ καὶ συγχύσει ἀνδρῶν καὶ ἵππων, ἐπίκουροι δὲ τῶν ἤδη νικώντων κατέβησαν οἱ τέως ἀφιστάμενοι τοῦ ἀγῶνος Τοῦρκοι, ἐπιπεσόντες ἐναντίον τῶν ἡττημένων. Ὅσους δὲ δὲν κατέλαβεν ὁ θάνατος ματαίως ἀγωνιζομένους ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἀνίσου ἀποβάσης μάχης διεσκόρπισε μακρὰν αὐτοῦ ὁ ἐπακολουθήσας πανικός.

Ὀλίγοι ὑπῆρξαν ἐκ τῶν Γάλλων οἱ σωθέντες. Καὶ κατὰ μὲν τὴν

ὑπερβολικὴν διήγησιν τοῦ Μουντάνερ, ἐκ τῶν περὶ τὸν Βριέννιον ἑπτακοσίων ἱπποτῶν ἐπέζησαν ὡς ἐκ θαύματος δύο μόνοι, ὁ Ῥογῆρος Δελὼρ καὶ ὁ Βονιφάτιος Δαλλεκάρτσερη, ὧν ζωγρηθέντων ἐφείσθησαν οἱ Καταλώνιοι. Ἀλλὰ πάντως τὰ θύματα ὑπῆρξαν πάμπολλα· μεταξὺ δὲ τῶν πεσόντων ἦσαν ὁ μαρκίων Βοδονίτζης Παλλαβιτσίνης, ὁ τριτημόριος τῆς Εὐβοίας καὶ δυνάστης Τήνου καὶ Μυκόνου Γεώργιος Γκίζης, ὁ δεσπότης τῶν Σαλώνων καὶ ἄλλοι. Καὶ αὐτὸς δὲ τέλος ὁ δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν ἔκειτο μεταξὺ τῶν νεκρῶν. Οὐδὲ κατέλαβε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὁ θάνατος ἀπαράσκευον, ἐπειδή, οἱονεὶ προβλέπων τὸ μοιραῖον τέλος, εἶχε προνοήσει νὰ συντάξῃ τὴν διαθήκην αὐτοῦ ἐν Ζητουνίῳ τῇ 10 Μαρτίου 1311, πέντε ἡμέρας πρὸ τῆς μάχης. Ἐν τῇ καταγραφῇ δὲ τῶν τελευταίων αὐτοῦ θελήσεων, δι' ἧς ἐφρόντισε περὶ ἁπάντων τῶν συγγενῶν, ἐμνήσθη καὶ τῶν ἐν τῷ δουκάτῳ λατινικῶν ἐκκλησιῶν, ἐν αἷς καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Παρθενῶνος φραγκικὴ ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἐκκλησία τῆς Παναγίας.

Ἡ δὲ παρὰ τὸν Κηφισὸν νίκη τῶν Καταλωνίων καὶ ὁ θάνατος τοῦ Βαλθέρου Βριεννίου ἐσήμαινον τὴν κατάλυσιν τοῦ γαλλικοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν ᾧ δ' αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ Θῆβαι περιήρχοντο εἰς τοὺς Ἱσπανοὺς νικητάς, οἵτινες ἔμελλον νὰ ἄρξωσιν αὐτῶν ἐπὶ ἑβδομήκοντα ὅλα ἔτη, εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Βριεννίου, τὸν ὁμώνυμον τῷ πατρὶ Βάλθερον, δὲν ἐπεφυλάσσετο νὰ ἐκδικήσῃ τὸν γεννήτορα, καταλαμβάνων τὸν δουκικὸν θρόνον καὶ ἐκδιώκων τοὺς ἐπιδρομεῖς καὶ φονεῖς τοῦ πατρός, καίτοι σθεναρῶς ὑπεστήριξαν αὐτὸν ὁ πάπας Ἰωάννης ΚΒ' καὶ ὁ Ἀνδηγαυὸς βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως Ῥοβέρτος. Περιπετειώδεις τύχαι ἀνεβίβασαν αὐτὸν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1342 ἐπὶ τὴν ἰσόβιον τυραννίδα τῆς Φλωρεντίας, τῆς αὐτῆς ἐκείνης μεγάλης ἰταλικῆς πόλεως, ἧς εὐγενὴς οἶκος ἔμελλεν ἀργότερον νὰ διαδεχθῇ τοὺς Ἱσπανοὺς δορικτήτορας ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν. Κατασπασθεὶς δὲ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1343 ἀπὸ τοῦ κολοφῶνος τῆς μοναρχικῆς δυνάμεως, εἰς ὃν εἶχεν ἀναβιβάσει αὐτὸν ἡ λατρεία τῶν Φλωρεντίνων, μεταβληθεῖσα ἐντὸς ὀλίγων μόνον μηνῶν εἰς μῖσος ἀδιάλλακτον, καὶ πεσὼν ὡς κοντόσταυλος τῆς Γαλλίας παρὰ τὴν Πικταυίαν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1356 ἐν τῇ μεταξὺ Ἄγγλων καὶ Γάλλων ἐν τῷ περὶ διαδοχῆς πολέμῳ συγκροτηθεῖσαν μάχην, δὲν εἶνε γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐκπτώτου τυράννου τῆς

Φλωρεντίας, ἀλλ' ὑπὸ τὴν προςωνυμίαν δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν, ὧν οὐδέποτ' ἔπαυσε διεκδικῶν τὴν ἀρχήν, ἔστω καὶ ματαίως.

Τῆς φοβερᾶς παρὰ τὸν Κηφισὸν καταστροφῆς δὲν ἐξέλιπεν, ὡς τόσων ἄλλων μαχῶν, πᾶν ἱστορικὸν λείψανον. Ἀπ' ἐναντίας δὲ κατ' εὐτυχῆ τῆς τύχης φορὰν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ὀλίγα θραύσματα ὅπλων, εἷς θώραξ καὶ μάλιστα πολλὰ κράνη τῶν Φράγκων μαχητῶν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀνευρεθέντα τῷ 1830 ἔν τινι κρύπτῃ τοῦ μεσαιωνικοῦ φρουρίου τῆς Χαλκίδος, ἐν ᾗ πόλει πιστεύεται θάψας τοὺς νεκροὺς τῶν ἐπιφανῶν συμμαχητῶν ὁ Βονιφάτιος Δαλλεκάρτσερη. Ἐναποκειμένη δὲ σήμερον ἡ πολύτιμος αὕτη συλλογὴ ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρείας εἶνε περιφανὲς κειμήλιον τῶν χρόνων καθ' οὓς οἱ κατάφρακτοι ἐκ τῆς Ἑσπερίας ἱππόται ἐδέσποζον τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν.

μδ'

Κύπρος καὶ Ῥόδος.

Ἐκ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, αἵτινες, ἀποτελοῦσαι μέρος τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων, ἔγειναν κτῆσις τῶν Ἑσπερίων κατακτητῶν, εἴδομεν τὴν Κύπρον ἤδη τῷ 1191, δώδεκα ἔτη πρὸ τῆς ἁλώσεως ἐκείνης, περιερχομένην εἰς Ῥιχάρδον τὸν Λεοντόθυμον, ὅςτις ἐπώλησεν αὐτὴν εἰς τοὺς Ναΐτας. Τούτων δὲ μὴ δυνηθέντων νὰ στερεωθῶσιν ἐν τῇ νήσῳ, αὕτη περιῆλθε τέλος τῷ 1192 εἰς τὸν Γουίδωνα Λουσινιανόν. Ὁ δὲ γαλλικὸς οὗτος οἶκος τῶν Λουσινιανῶν ἦρξεν ἐπὶ τρεῖς ὅλους αἰῶνας καὶ πλέον τῆς νήσου, ἀξιωθεὶς τῆς βασιλικῆς προςωνυμίας ἐξ οὗ χρόνου πρῶτος ἐστέφθη τῷ 1194 ὡς βασιλεὺς ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Λευκωσίας ὑπὸ ἀπεσταλμένου τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Ἑρρίκου Ϛ' ὁ διάδοχος τοῦ Γουίδωνος Ἀμάλριχος, ὅςτις καὶ θανὼν ἐτάφη ἐν αὐτῇ. Καὶ μέχρι μὲν τοῦ 1247 ἐπί τε τοῦ Ἀμαλ-

ΟΙΚΟΣΗΜΑ ΤΩΝ ΛΟΥΣΙΝΙΑΝΩΝ ΕΝ ΤΗι ΜΟΝΗι ΠΕΛΛΑΠΑΙΣ

ὑπερβολικὴν διήγησιν τοῦ Μουντάνερ, ἐκ τῶν περὶ τὸν Βριέννιον ἑπτακοσίων ἱπποτῶν ἐπέζησαν ὡς ἐκ θαύματος δύο μόνοι, ὁ Ῥογῆρος Δελὼρ καὶ ὁ Βονιφάτιος Δαλλεκάρτσερη, ὧν ζωγρηθέντων ἐφείσθησαν οἱ Καταλώνιοι. Ἀλλὰ πάντως τὰ θύματα ὑπῆρξαν πάμπολλα· μεταξὺ δὲ τῶν πεσόντων ἦσαν ὁ μαρκίων Βοδονίτζης Παλλαβιτσίνης, ὁ τριτημόριος τῆς Εὐβοίας καὶ δυνάστης Τήνου καὶ Μυκόνου Γεώργιος Γκίζης, ὁ δεσπότης τῶν Σαλώνων καὶ ἄλλοι. Καὶ αὐτὸς δὲ τέλος ὁ δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν ἔκειτο μεταξὺ τῶν νεκρῶν. Οὐδὲ κατέλαβε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὁ θάνατος ἀπαράσκευον, ἐπειδὴ, οἱονεὶ προβλέπων τὸ μοιραῖον τέλος, εἶχε προνοήσει νὰ συντάξῃ τὴν διαθήκην αὐτοῦ ἐν Ζητουνίῳ τῇ 10 Μαρτίου 1311, πέντε ἡμέρας πρὸ τῆς μάχης. Ἐν τῇ καταγραφῇ δὲ τῶν τελευταίων αὐτοῦ θελήσεων, δι' ἧς ἐφρόντισε περὶ ἁπάντων τῶν συγγενῶν, ἐμνήσθη καὶ τῶν ἐν τῷ δουκάτῳ λατινικῶν ἐκκλησιῶν, ἐν αἷς καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Παρθενῶνος φραγκικὴ ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἐκκλησία τῆς Παναγίας.

Ἡ δὲ παρὰ τὸν Κηφισὸν νίκη τῶν Καταλωνίων καὶ ὁ θάνατος τοῦ Βαλθέρου Βριεννίου ἐσήμαινον τὴν κατάλυσιν τοῦ γαλλικοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν ᾧ δ' αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ Θῆβαι περιήρχοντο εἰς τοὺς Ἱσπανοὺς νικητάς, οἵτινες ἔμελλον νὰ ἄρξωσιν αὐτῶν ἐπὶ ἑβδομήκοντα ὅλα ἔτη, εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Βριεννίου, τὸν ὁμώνυμον τῷ πατρὶ Βάλθερον, δὲν ἐπεφυλάσσετο νὰ ἐκδικήσῃ τὸν γεννήτορα, καταλαμβάνων τὸν δουκικὸν θρόνον καὶ ἐκδιώκων τοὺς ἐπιδρομεῖς καὶ φονεῖς τοῦ πατρός, καίτοι σθεναρῶς ὑπεστήριξαν αὐτὸν ὁ πάπας Ἰωάννης ΚΒ' καὶ ὁ Ἀνδηγαυὸς βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως Ῥοβέρτος. Περιπετειώδεις τύχαι ἀνεβίβασαν αὐτὸν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1342 ἐπὶ τὴν ἰσόβιον τυραννίδα τῆς Φλωρεντίας, τῆς αὐτῆς ἐκείνης μεγάλης ἰταλικῆς πόλεως, ἧς εὐγενὴς οἶκος ἔμελλεν ἀργότερον νὰ διαδεχθῇ τοὺς Ἱσπανοὺς δορικτήτορας ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν. Κατασπασθεὶς δὲ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1343 ἀπὸ τοῦ κολοφῶνος τῆς μοναρχικῆς δυνάμεως, εἰς ὃν εἶχεν ἀναβιβάσει αὐτὸν ἡ λατρεία τῶν Φλωρεντίνων, μεταβληθεῖσα ἐντὸς ὀλίγων μόνον μηνῶν εἰς μῖσος ἀδιάλλακτον, καὶ πεσὼν ὡς κοντόσταυλος τῆς Γαλλίας παρὰ τὴν Πικταυίαν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1356 ἐν τῇ μεταξὺ Ἄγγλων καὶ Γάλλων ἐν τῷ περὶ διαδοχῆς πολέμῳ συγκροτηθείσῃ μάχῃ, δὲν εἶνε γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐκπτώτου τυράννου τῆς

Φλωρεντίας, ἀλλ' ὑπὸ τὴν προςωνυμίαν δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν, ὧν οὐδέποτ' ἔπαυσε διεκδικῶν τὴν ἀρχὴν, ἔστω καὶ ματαίως.

Τῆς φοβερᾶς παρὰ τὸν Κηφισὸν καταστροφῆς δὲν ἐξέλιπεν, ὡς τόσων ἄλλων μαχῶν, πᾶν ἱστορικὸν λείψανον. Ἀπ' ἐναντίας δὲ κατ' εὐτυχῆ τῆς τύχης φορὰν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ὀλίγα θραύσματα ὅπλων, εἷς θώραξ καὶ μάλιστα πολλὰ κράνη τῶν Φράγκων μαχητῶν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀνευρεθέντα τῷ 1830 ἔν τινι κρύπτῃ τοῦ μεσαιωνικοῦ φρουρίου τῆς Χαλκίδος, ἐν ᾗ πόλει πιστεύεται θάψας τοὺς νεκροὺς τῶν ἐπιφανῶν συμμαχητῶν ὁ Βονιφάτιος Δαλλεκάρτσερη. Ἐναποκειμένη δὲ σήμερον ἡ πολύτιμος αὕτη συλλογὴ ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρείας εἶνε περιφανὲς κειμήλιον τῶν χρόνων καθ' οὓς οἱ κατάφρακτοι ἐκ τῆς Ἑσπερίας ἱππόται ἐδέσποζον τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν.

μδ'

Κύπρος καὶ Ῥόδος.

Ἐκ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, αἵτινες, ἀποτελοῦσαι μέρος τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων, ἔγειναν κτῆσις τῶν Ἑσπερίων κατακτητῶν, εἴδομεν τὴν Κύπρον ἤδη τῷ 1191, δώδεκα ἔτη πρὸ τῆς ἁλώσεως ἐκείνης, περιερχομένην εἰς Ῥιχάρδον τὸν Λεοντόθυμον, ὅστις ἐπώλησεν αὐτὴν εἰς τοὺς Ναΐτας. Τούτων δὲ μὴ δυνηθέντων νὰ στερεωθῶσιν ἐν τῇ νήσῳ, αὕτη περιῆλθε τέλος τῷ 1192 εἰς τὸν Γουίδωνα Λουσινιανόν. Ὁ δὲ γαλλικὸς οὗτος οἶκος τῶν Λουσινιανῶν ἦρξεν ἐπὶ τρεῖς ὅλους αἰῶνας καὶ πλέον τῆς νήσου, ἀξιωθεὶς τῆς βασιλικῆς προςωνυμίας ἐξ οὗ χρόνου πρῶτος ἐστέφθη τῷ 1194 ὡς βασιλεὺς ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Λευκωσίας ὑπὸ ἀπεσταλμένου τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Ἐρρίκου Ϛ' ὁ διάδοχος τοῦ Γουίδωνος Ἀμάλριχος, ὅστις καὶ θανὼν ἐτάφη ἐν αὐτῇ. Καὶ μέχρι μὲν τοῦ 1247 ἐπί τε τοῦ Ἀμαλ-

ΟΙΚΟΣΗΜΑ ΤΩΝ ΛΟΥΣΙΝΙΑΝΩΝ
ΕΝ ΤΗι ΜΟΝΗι ΠΕΛΛΑΠΑΙΣ

ρίγου καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Οὔγωνος (1205-1218) καὶ τοῦ πρώτου μεγίστου μέρους τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἐρρίκου Α' Λουσινιανοῦ (1218-1254) διήρκεσεν ἡ ὑπὸ τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας ὑποτέλεια τῶν Λουσινιανῶν, κατὰ δὲ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁ πάπας Ἰννοκέντιος Δ' ἀπήλλαξε τὸν Ἐρρῖκον ἐνηλικιωθέντα τοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ὅρκου.

Αἱ δὲ ὑπὸ τοὺς Γάλλους βασιλεῖς τύχαι τῆς Κύπρου εἶνε ἐν πολλοῖς διάφοροι τῶν τῆς βενετοκρατουμένης Κρήτης. Ἡ δὲ κυρία διαφορὰ ἔγκειται ἐν τῇ ἀφορμῇ τῆς ἐναντίον τῶν κατακτητῶν ἀντιδράσεως, ἥτις ἐν μὲν τῇ Κρήτῃ προήρχετο κυρίως ἐκ τῶν φιλοπολέμων ἀριστοκρατικῶν τάξεων τῆς νήσου καὶ προςέλαβε χαρακτῆρα μᾶλλον ἐθνικὸν, ἐν δὲ τῇ Κύπρῳ κυρίως ἀφωρμᾶτο ἐκ θρησκευτικῶν λόγων. Ἡ τάσις τῶν Λουσινιανῶν καὶ τῶν παπῶν, ἀξιούντων τὴν ἐν τῇ νήσῳ ἐπικράτησιν τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων τῆς νήσου ἀναγνώρισιν τῆς ὑπεροχῆς τοῦ τὸ μὲν πρῶτον ἐν Ἀμμοχώστῳ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1215 ἐν Λευκωσίᾳ ἐγκατασταθέντος Λατίνου ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων ἤγαγεν εἰς ἀντίδρασιν μακράν. Ἀπέβη δ' αὕτη ἔτι ὀξυτέρα, ὅτε ὁ λατινικὸς κλῆρος τῆς νήσου ἠξίωσε προςέτι νὰ καταλάβῃ ἅπαντα τὰ κτήματα τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Ὁ δὲ θρησκευτικὸς ἐκεῖνος ἀγὼν προεκάλεσε παρὰ τῶν κυριάρχων διωγμοὺς τῶν εἰς τὰ δόγματα καὶ τὰ συμφέροντα τῆς ὀρθοδοξίας ἐμμενόντων, οἵτινες ὑπῆρξαν ἰδίως ἀπηνεῖς τῷ 1221, βασιλεύοντος τοῦ Ἐρρίκου Α' Λουσινιανοῦ, ὅτε καὶ ἐμαρτύρησαν ἐπὶ τῆς πυρᾶς δεκατρεῖς τῶν ἐν Κύπρῳ ὁσίων πατέρων. Εἰρηνικώτεραι δὲ τέλος ἀπέβησαν αἱ ἐν τῇ νήσῳ ἐκκλησιαστικαὶ σχέσεις τῶν ὀρθοδόξων καὶ τῶν Λατίνων ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1260 ἐκδόσεως τῆς βούλλης τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου Δ', δι' ἧς ὡρίσθησαν μὲν χωρισταὶ ἕδραι τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων ἐπισκόπων, ἐκανονίσθη δ' ἐπὶ τὸ αὐταρχικώτερον ἡ εἰς τὴν λατινικὴν ἐκκλησίαν ὑποταγὴ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκοπῶν καὶ μόνον ἐπεφυλάχθη εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐπισκόπους τὸ δικαίωμα νὰ εἶνε οἱ μόνοι κριταὶ ἐν δίκαις τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας καθ' ἃς περιστάσεις ἀνεφύοντο διαμφισβητήσεις μεταξὺ Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους.

Καθ' ἅπαντα δὲ τὸν χρόνον τῆς ὀξύτητος τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων οἱ ἰθαγενεῖς τῆς νήσου κάτοικοι, αὐθορμήτως συμμετέχοντες τῶν ἀξιώσεων καὶ συμφερόντων τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου, ἐνίοτε δὲ καὶ

παρορμώμενοι ὑπ' αὐτοῦ, παρεσκευάζοντο νὰ ἐξωθήσωσι τὰ πράγματα μέχρις ἀντιστάσεως ἐνόπλου πρὸς τοὺς κυριάρχους. Ἀλλὰ δὲν ἔχομεν ὅμως νὰναγράψωμεν ἐν Κύπρῳ ἐπανάστασιν τῶν ἰθαγενῶν, οὐδὲ μετ' αὐτὴν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει παλινόρθωσιν τοῦ θρόνου διὰ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, καὶ κατὰ ταῦτα ἡ Κύπρος διαφέρει τῆς Κρήτης ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας, ἐν ᾧ ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις τῶν μέσων αἰώνων ὑπέστησαν τὴν κοινὴν τύχην τῆς ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν καταλήψεως, καὶ κοινὸς ἀμφοτέρων ἐλευθερωτὴς ἀπὸ τῆς βαρείας ταύτης δουλείας ὑπῆρξε, καθ' ἃ εἴδομεν, Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ
ΕΙΚΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ
ΕΝ ΜΟΔΕΝΗι

Μεγάλως δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν τοιαύτην καταστολὴν παντὸς ἐπαναστατικοῦ ὀργασμοῦ ἐν Κύπρῳ ἡ πλὴν τοῦ θρησκευτικοῦ ζητήματος τἆλλα ἐπιεικὴς καὶ περίφροντις διοίκησις τῶν Λουσινιανῶν, ἡ στρατιωτικὴ αὐτῶν φύσις, ἡ σθεναρὰ μετὰ τῶν Γενουηνσίων συμμαχία καὶ ἡ τελεσφόρος στήριξις τῆς ἀρχῆς αὐτῶν δι' ὀχυρωμάτων καὶ φρουρίων, ἅτινα δίκην δικτύου περιέβαλλον τοὺς νησιώτας εἰς τὴν σαγήνην τῶν κυριάρχων. Τῶν ὀχυρωτάτων δὲ τούτων προπυργίων τῆς δυνάμεως τῶν Λουσινιανῶν ἦσαν ἡ δυσπόρθητος Κυρήνεια καὶ τὸ φρούριον τοῦ Ἔρωτος, ὅστις μετὰ τῆς μητρὸς Ἀφροδίτης ἐξηκολούθησε καὶ διὰ τῶν μέσων αἰώνων ζῶν ἐν ταῖς λαϊκαῖς παραδόσεσι τῶν Κυ-

ἔμελλον νὰνήκωσιν εἰς τοὺς Ἰωαννίτας, τὸ δ' ἓν τρίτον εἰς τὸν Vignolo, εἰς ὃν καὶ ἀνετίθετο ἡ ἐπιτροπεία τῆς Λέρου καὶ Κῶ.

Συνεννοηθέντες δὲ καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου τοῦ Ὡραίου καὶ τοῦ Κλήμεντος Ϛ', ὑποστηριχθέντες δὲ ὑπὸ τοῦ πάπα τούτου καὶ διὰ χρημάτων, δώσαντες δ' εἰς τὴν στρατείαν αὐτῶν τύπον σταυροφορίας, ἀνέλαβον τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ῥόδου.

Ἐν τούτοις δ' ὁ αὐτοκράτωρ, εἰς ὃν εἶχον ἀποταθῆ, ζητοῦντες παρ' αὐτοῦ τὴν παραχώρησιν τῆς Ῥόδου, οὐδαμῶς ἐφάνη πρόθυμος νὰ συγκινέσῃ εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ἀξίας λόγου νήσου. Ἐπελθούσης δὲ τῆς πρὸς τοὺς Ἰωαννίτας ῥήξεως, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐγκαταλίπῃ ἀνυπεράσπιστον τὴν νῆσον, εἰς ἣν ἔστειλε δύναμιν ἀξίαν λόγου. Καὶ ἠγωνίσθη μὲν γενναίως ἡ αὐτοκρατορικὴ στρατιά, ἀλλ' οἱ Ἰωαννῖται κατώρθωσαν μετὰ τριήμερον ἀγῶνα νὰ καταλάβωσι τὴν 20 Σεπτεμβρίου 1306 τὸ φρούριον τῆς Φεράκλου. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθησεν οὐχ ἧττον ἐπὶ μακρὸν μετὰ πολλῶν περιπετειῶν ἐπίμονος κα αἱματηρός, καὶ μόλις τῇ 15 Αὐγούστου 1309 κατώρθωσαν τέλος ο ἱππόται νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν Ῥόδον καὶ ἐγκατασταθῶσιν ἐν τ νήσῳ. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἔγειναν κύριοι καὶ τῶν γειτόνων Σποράδω

Η ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΟΥ ΚΥΚΚΟΥ ΕΝ ΚΥΠΡΩι

Χάλκης, Σύμης, Τήλου, Νισύρου, Κῶ, Καλύμνου, Λέρου καὶ Μεγίστης (Καστελλορίζου). Ἐπειράθησαν δὲ νὰ καταλάβωσι καὶ τὴν Κάρπαθον καὶ Κάσον, ἀλλ' ἀπεσύρθησαν, ἐπεμβάσης τῆς Βενετίας. Ἐγκαθιδρυθέντες δ' οἱ Ἰωαννῖται ἐν Ῥόδῳ ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ πάπα καὶ διοικοῦντες τὴν ἀρχὴν αὐτῶν διὰ τῶν μεγάλων μαγίστρων, ὑφ' οὓς ἐτάσσοντο, διετηρήθησαν ἐν αὐτῇ μέχρι τοῦ 1522. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, μὴ δυνάμενοι νἀντιστῶσι μακρότερον εἰς τὰς φοβερὰς ἐπιθέσεις τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμάν, ἐσυνθηκολόγησαν τέλος μετ' αὐτοῦ μετὰ ματαίαν καὶ καρτερικὴν ἀντίστασιν καὶ ἀπεχώρησαν εἰς τὴν Μελίτην.

με'

Τὰ σκάνδαλα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου.

Ἐν μέσῳ τῶν πολλῶν πολιτικῶν φροντίδων περὶ τοῦ κράτους ἐν χρόνοις δυσκόλοις τὸν Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον ἠνώχλει καὶ ἡ διχόνοια ἡ κρατοῦσα ἐν αὐτῇ τῇ οἰκογενειακῇ ἑστίᾳ. Εἰς τὴν διάστασιν αὐτοῦ καὶ τοῦ πρεσβυτάτου τῶν υἱῶν Μιχαήλ, τὴν ἐπελθοῦσαν, καθ' ἃ εἴδομεν, ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν γνωμῶν περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ ζητήματος, προσεπῆλθε μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης τοῦ Ἀνδρονίκου συζύγου καὶ μητρὸς τοῦ Μιχαήλ, Ἄννης, τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Στεφάνου Ε', ἡ νέα διχοστασία, ἣν ἐγέννησεν ὁ δεύτερος τοῦ αὐτοκράτορος γάμος. Πράγματι ἡ δευτέρ' αὐτοῦ σύζυγος Εἰρήνη, ἡ θυγάτηρ τοῦ μαρκίωνος τοῦ Μομφερράτου Γουλιέλμου Ϛ', εὐτυχήσασα νὰ ἴδῃ τὸν περὶ τὸ 1285 τελεσθέντα μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος γάμον εὐλογηθέντα διὰ τέκνων ἀρρένων, ἠξίωσε τὴν παραγκώνισιν τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου χάριν τῶν ἰδίων

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΕΙΚΩΝ ΕΞ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ ΤΗΣ ΜΟΔΕΝΗΣ (*)

(*) Ἡ εἰκὼν αὕτη ὡς καὶ αἱ ἄλλαι κατόπιν αἱ ῥητῶς δηλούμεναι ὡς εἰκόνες ἐξ ἑλληνικοῦ χειρογράφου τῆς Μοδένης περιλαμβάνονται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. α. S. 5,5 κώδικι τῆς Biblioteca Estense, περιέχοντι σειρὰν εἰκόνων ἁπάντων τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, ἃς πλὴν ὀλίγων διαλαθούσας τὸν περιγράψαντα τὸν κώδικα Ἰταλὸν Puntoni ἀνεκάλυψεν ὁ συγγραφεὺς τῆς ἀνὰ χεῖρας Ἱστορίας τὸ θέρος τοῦ 1903.

υἱῶν. Καὶ ἔστεψε μὲν τέλος ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος δεσπότην τὸν πρωτότοκον ἐκ τῆς Εἰρήνης υἱὸν Ἰωάννην τῷ 1294, τὴν ὑστεραίαν τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐστέφθη ὁ Μιχαήλ. Ἀλλ' ἡ ἀκοίμητος φιλοδοξία τῆς Εἰρήνης καὶ αἱ ἄπαυστοι αὐτῆς ἀξιώσεις ἤγαγον τέλος αὐτὴν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν σύζυγον. Ἐγκαταλιποῦσα δὲ αὐτὸν περὶ τὸ 1307 ἀπεχώρησεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ ἐπεδείκνυε μὲν ἀνευλαβῶς τὴν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὀργήν, διηγεῖτο δὲ ἀσυστόλως σκανδαλώδη ἐπεισόδια τῶν ἀδύτων τῆς συζυγικῆς παστάδος. Μετὰ πολλῆς δὲ τῆς αὐτοβουλίας καὶ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους ἐπεδίωκε νὰ προσπορίσῃ ἰδίας ἀρχὰς εἰς τοὺς υἱοὺς καὶ ἐμερίμνησε περὶ τοῦ μετὰ τοῦ κράλη τῆς Σερβίας ἀτυχοῦς γάμου τῆς θυγατρὸς Σιμωνίδος. Τέλος δ' ἀπέθανεν ἐν Δράμᾳ τῆς Μακεδονίας, ἔνθα εἶχε μεταβῇ χάριν ἀναψυχῆς, καὶ ὁ νεκρὸς αὐτῆς, διακομισθεὶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐτάφη ἐν τῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος. Ὀλίγα δὲ μετ' αὐτὴν ἔτη, τῷ 1320, ἀπέθανεν ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ὁ ἐπιζῶν πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου Μιχαὴλ ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν τεσσαράκοντα καὶ τριῶν. Εἰς τὸν προώρως μαραινόμενον καὶ ἀστόργως τὸν βίον ὅλον διαπέραντα ἀτυχῆ ἐκεῖνον διάδοχον τοῦ θρόνου τῶν Παλαιολόγων ἐπήνεγκε τὸ ὕστατον τραῦμα νέον οἰκογενειακὸν σκάνδαλον, ὁ φόνος τοῦ πρωτοτόκου αὐτοῦ υἱοῦ Μανουήλ, ὃν κατέσφαξαν αὐτοὶ οἱ φρουροὶ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀνδρονίκου ἕνεκεν ἐρωτικῶν σκανδάλων.

Οὐδ' ἔληξεν ἡ τραγῳδία τοῦ οἴκου μετὰ τοῦ θανάτου τῆς Εἰρήνης καὶ τοῦ Μιχαήλ, ἀλλ' εἰς τὸν γηράσαντα ἤδη Ἀνδρόνικον ἐπέπρωτο νὰ πίῃ μέχρι τρυγὸς τὸ ποτήριον τῆς ὀδύνης, βλέπων τὸν ἔγγονον ἐκεῖνον Ἀνδρόνικον ὀρθωθέντα ἤδη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς ἀντιμέτωπον τοῦ πάππου.

Ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας Ἀνδρόνικος ὁ υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ εἶχεν ὑπάρξει τὸ ἀγάπημα τοῦ πάππου, ἀναθρέψαντος αὐτὸν ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἐποπτείαν καὶ στηρίζοντος χρηστὰς ἐλπίδας εἰς τὰ ψυχικὰ προσόντα, ἅτινα ἐφαίνοντο προσαρμοζόμενα εἰς τὸ σωματικὸν κάλλος τοῦ νεανίσκου. Ἀλλὰ κακαὶ συμβουλαὶ τῶν περὶ αὐτὸν νεανιῶν ἐμόλυναν τὰ ἤθη αὐτοῦ αὐξανομένου καὶ μετέτρεψαν εἰς ἄσωτον καὶ θηλυδρίαν, βυθισθέντα χάριν τῶν ἡδονῶν εἰς χρέη δυσεκπλήρωτα καὶ γενόμενον θῦμα τῶν Γενουηνσίων τοκογλύφων τοῦ Πέραν. Αἰσχυνόμενος δὲ διὰ τὰ χρέη μετεβλήθη εἰς τυχοδιώκτην, ἐπιδιώκοντα διὰ διαφόρων παρατόλμων

σχεδίων τὴν ἵδρυσιν ἰδίας ἀρχῆς ὁτὲ μὲν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀρμενίᾳ, ὁτὲ δ' ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἢ ἔν τισι τῶν μεγάλων νήσων τοῦ Αἰγαίου. Αἱ δὲ τοιαῦται στασιαστικαὶ ἀπόπειραι, ἀποτυχοῦσαι ἄλλως, ἐπέσυραν κατὰ τοῦ νεαροῦ Ἀνδρονίκου πικρὰν τὴν ὀργὴν τοῦ πάππου, ὅστις οὐδεμίαν παρημέλει εὐκαιρίαν, ὅπως ἐπιδείξῃ τὴν πρὸς τὸν ἔγγονον περιφρόνησιν καὶ ἀστόργως ἐκήρυττεν αὐτὸν δημοσίᾳ ἀνάξιον τοῦ θρόνου. Ἀλλὰ τέλος ὁ ἔγγονος κατώρθωσε νὰ μαλάξῃ τὸν αὐτοκράτορα, ὑποσχεθεὶς εἰς αὐτὸν διά τινος τῶν παρὰ τῷ γέροντι Ἀνδρονίκῳ ἰσχυόντων τελείαν ὑπακοήν, καὶ ἐπανῆλθεν ἡ μεταξὺ τῶν διχονοούντων εἰρήνη. Συνέβησαν δὲ ταῦτα τῷ 1318.

Ἀλλὰ βραχεῖα ὑπῆρξεν ἡ συνδιαλλαγή. Ὁ θάνατος τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου καὶ πολλὺ μᾶλλον ὁ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ ἀπεμάκρυναν ἐκ νέου ἀπὸ τοῦ νεαροῦ Ἀνδρονίκου τὴν στοργὴν τοῦ πάππου. Ἀνδρόνικος ὁ γέρων ἐφαίνετο διατεθειμένος νὰ καταστήσῃ κληρονόμον τῆς ἀρχῆς Μιχαὴλ τὸν Καθαρόν, νόθον υἱὸν τοῦ ἐκ τῆς πρώτης συζύγου Ἄννης υἱοῦ Κωνσταντίνου καὶ ὅλως ἀνάξιον τοῦ θρόνου. Ἡ δὲ προτίμησις αὕτη τοῦ νοθογενοῦς ἐξηρέθισεν ἐκ νέου τὸν ζωηρὸν καὶ ἀεικίνητον Ἀνδρόνικον, ὅτε μάλιστα κατεφάνη ἀδιστάκτως ἡ πρόθεσις τοῦ αὐτοκράτορος νἀποκλείσῃ τοῦ θρόνου Ἀνδρόνικον τὸν νέον διὰ διατάξεως, δι' ἧς ἐπέβαλλε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ εἰς ἑαυτὸν μόνον καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐνδειχθησόμενον ὡς διάδοχον νὰ παρέχωσιν ὅρκον. Καὶ πάντες μὲν οἱ ἄλλοι ἄρχοντες ὑπήκουσαν εἰς τὸ κέλευσμα τοῦ αὐτοκράτορος, μόνος δ' ἀντέστη εἰς αὐτὸ ὁ παρακοιμώμενος Ἀνδρόνικος Καντακουζηνός, ὅστις μετὰ παρρησίας ἐθεώρησεν ἀθέτησιν τῶν νομίμων τὴν εἰς τοὺς ὅρκους μὴ συμπερίληψιν τοῦ νεαροῦ Ἀνδρονίκου. Καὶ ἀργότερον δ' ἔμελλεν οὗτος νὰ ταχθῇ ὑπέρμαχος τῶν δικαίων τοῦ ἐγγόνου ἐναντίον τοῦ πάππου.

Καὶ μέχρι μέν τινος ἐφαίνετο δυνάμενος νἀποσοβηθῇ καὶ ὁ νέος οὗτος σάλος. Ἀλλὰ δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν φανερὰν ἀποστασίαν τοῦ ἐγγόνου.

Γινώσκομεν ἤδη τὸν πιγκέρνην Συργιάννην, ὅν, διοικοῦντα μέρος τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῆς Μακεδονίας εἴδομεν καταλαβόντα τὰ Ἰωάννινα ἀπὸ τοῦ Βερατίου ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ ἀγῶνος πρὸς τοὺς Ἀνδηγαυούς. Εἰς τοῦτον λοιπὸν τὸν Συργιάννην ἀνέθηκεν ὁ γέρων Ἀνδρόνικος τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ ἐγγόνου, λησμονῶν τὰς φιλάρχους τάσεις, ἐφ' αἷς εἶχε κατηγορηθῇ καὶ καταδιωχθῇ ὁ Συργιάννης ἐν τῷ παρελ-

θόντι καὶ τὸ ἥκιστα πιστὸν τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ. Πράγματι δὲ ὁ φιλόδοξος ἄρχων ὑπέλαβε τὴν εἰς αὐτὸν ἀνατεθεῖσαν ἐντολὴν ὡς εὐκαιρίαν κατάλληλον πρὸς ταχυτέραν ἀνάδειξιν ἑαυτοῦ διὰ τῆς προστασίας τῶν συμφερόντων αὐτοῦ ἐκείνου, ὃν διετάχθη νὰ ἐπιβλέπῃ ὡς ἐπικίνδυνον εἰς τὴν βασιλείαν. Ἀνακοινώσας λοιπὸν πάντα εἰς Ἀνδρόνικον τὸν νέον, ἐξηρέθισε τοὺς φιλάρχους αὐτοῦ σκοπούς. Οὗτος δέ, τείνας εὐήκοον τὸ οὖς εἰς τὰς παρορμήσεις τοῦ Συργιάννη, παρέπεμψεν αὐτὸν εἰς συνεννόησιν πρὸς τὸν ἐν Θράκῃ τότε διαμένοντα μέγαν δομέστικον Ἰωάννην Καντακουζηνόν, ἐξάδελφον τοῦ Ἀνδρονίκου.

Ἡ συνωμοσία, οὕτως ἀρξαμένη, προώδευσε ταχέως. Εἰς τὸν Συργιάννην καὶ τὸν Καντακουζηνὸν προςετέθη μετ' οὐ πολὺ ὁ Θεόδωρος Συναδηνός, πρωτοστράτωρ, δομέστικος τῆς βασιλικῆς τραπέζης καὶ ἐπίτροπος Πριλάπου καὶ τῶν περικειμένων χωρῶν τῆς Μακεδονίας. Οἱ συνωμόται, ἐνεργοῦντες ὑπὲρ τοῦ νέου Ἀνδρονίκου, ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν μεγάλου μέρους τῶν θρακικῶν, ἠπειρωτικῶν καὶ μακεδονικῶν χωρῶν καὶ ἐστρατολόγουν ἀναφανδόν, προφασιζόμενοι ἄμυναν ἀπὸ ἀπειλουμένης ἐπιδρομῆς Βουλγάρων ἢ Τούρκων ἐκ τῆς Ἀσίας. Θέλοντες δὲ νὰ ἔχωσιν ἐλευθέραν καὶ τὴν διὰ θαλάσσης ἐπικοινωνίαν, κατέλαβον μὲν τὴν Χριστούπολιν, ἐπέχουσαν τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Ἀμφιπόλεως, ἦλθον δ' εἰς συνεννόησιν πρὸς τρεῖς τῶν ἰσχυροτάτων Γενουηνσίων τῆς ἐν Πέραν γενουατικῆς παροικίας. Καὶ χρήματα δὲ δὲν ἔλειψαν εἰς τοὺς βυσσοδομεύοντας τὴν ἀνάρρησιν τοῦ ἐγγόνου ἀντὶ τοῦ πάππου, καθ' ὅτι κατώρθωσαν νὰ προςεταιρισθῶσιν ὡς συμπράκτορα καὶ τὸν δομέστικον τῶν δυτικῶν θεμάτων Ἀλέξιον Ἀπόκαυκον, ἄνδρα ἐξ ἀφανῶν αναδειχθέντα, ὅςτις οὐ μόνον ἴδιον ἐκέκτητο πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ μεγάλην εἶχε χρηματικὴν διαχείρισιν, ἅτ' ἐπιτετραμμένος τὴν διεύθυνσιν τῶν δημοσίων ἁλυκῶν. Καὶ πρὸς τὸν ἡγεμόνα δὲ τῆς Σερβίας Οὔροσιν Β' τὸν σύζυγον τῆς Σιμωνίδος ἦλθον εἰς ἐπιτυχεῖς διαπραγματεύσεις.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ὁ πάππος ἀπῄτησε παρὰ τοῦ ἐγγόνου νὰ παραιτήσῃ πᾶσαν ἀξίωσιν περὶ τοῦ στέμματος. Τούτου δὲ ῥητῶς ἀρνηθέντος, ἀλλ' ἐξακολουθοῦντος νὰ τηρῇ ἄλλως εὐλαβῆ στάσιν πρὸς τὸν πάππον, ὁ γέρων Ἀνδρόνικος δὲν ἔπαυεν ἐξευτελίζων αὐτόν· τέλος δὲ ἡμέραν τινὰ καὶ ἐδίωξε προςβλητικῶς ἐκ τῶν ἀνακτόρων.

Ἡ τραχεῖα προςβολὴ τοῦ πάππου παρώργισε τὸν ἔγγονον, ὅςτις ἐκάλεσε τοὺς συμπράκτορας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν χάριν συμ-

δουλίου περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐλθόντων δὲ τούτων εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐν ᾗ ἔκειτο τὸ στρατήγιον αὐτῶν, ἐκράτησε κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς βιαίας προτάσεις τοῦ Συναδηνοῦ καὶ τοῦ Συργιάννη ἡ γνώμη περὶ ἐπιφυλακτικῆς στάσεως, ἣν προέτεινεν ὁ Καντακουζηνός.

Ἐν τούτοις δὲ προσεπάθουν νὰ πραΰνωσι τὸν αὐτοκράτορα ὁ κοντόσταυλος Μιχαὴλ Τορνίκης καὶ ὁ μέγας λογοθέτης Θεόδωρος Μετοχίτης. Ἦτο δὲ οὗτος ἀνὴρ πολυΐστωρ καὶ πολυγράφος, ὅστις ἀπεκλήθη *βιβλιοθήκη ἔμψυχος* καὶ ὑπηρέτησε πιστῶς τὸν Ἀνδρόνικον ἀπὸ τοῦ 1290 μέχρι τῆς παραιτήσεως αὐτοῦ ἐν ἔτει 1328· τότε δ' ἀπεχώρησεν εἰς τὴν περιώνυμον καὶ ἀρχαίαν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χερσαίου τείχους τῆς Κωνσταντινουπόλεως κειμένην Μονὴν τῆς χώρας τὴν τιμωμένην ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἣν ἀνεκαίνισε καὶ ἐκόσμησεν. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ μονῇ, ἥτις εἶνε τὸ σημερινὸν Καχριὲ Τζαμί, καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ὁ Μετοχίτης τὸν Μάρτιον 1332, ἕνα μῆνα μετὰ τὸν θάνατον Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ γέροντος.

Ἀλλὰ τὰς συνδιαλλακτικὰς ἐκείνας γνώμας τῶν συνετῶν συμβούλων δὲν ἠθέλησε νἀκούσῃ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ὁ γέρων. Διὸ ἐκάλεσε τῇ 5 Ἀπριλίου 1321 τὴν σύγκλητον, ἤλεγξε δὲ τραχέως τὸν πρὸ αὐτῆς κληθέντα ἔγγονον ὡς παρήκοον καὶ ὡς μὴ ὄντα Χριστιανὸν ἀληθῆ. Ἡ δὲ ὀξύτης αὕτη τοῦ πάππου ἠπείλει εἰσόρμησιν τῶν ἐν παρακειμένῳ δωματίῳ παρισταμένων μετ' ἀνδρῶν ἐνόπλων συμπρακτόρων τοῦ νέου Ἀνδρονίκου, τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ Συναδηνοῦ. Ταῦτα δὲ μαθὼν ὁ φιλύποπτος αὐτοκράτωρ ἀπήτησεν ὅρκον πίστεως παρὰ τοῦ ἐγγόνου· προσπεσόντα δὲ εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ ἀνέστησε τέλος, καὶ, ἀσπασθεὶς εἰς τὸ μέτωπον, ὤμοσεν, ὅτι αὐτὸν μόνον ἔμελλε νὰ καταλίπῃ διάδοχον τῆς ἀρχῆς.

Οὕτω καὶ πάλιν ἐφάνη ἐπελθοῦσα συνδιαλλαγή. Ἀλλ' ἡ ἐπιμονὴ τοῦ αὐτοκράτορος, μὴ στέρξαντος νὰ παράσχῃ ἀμνηστίαν εἰς τοὺς συνεργάτας τοῦ ἐγγόνου, ἀλλὰ διατάξαντος τὸν μὲν Καντακουζηνὸν νἀπέλθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἢ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὸν δὲ Συναδηνὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν Πρίλαπον, παρώξυνε τὰ πράγματα καὶ ἤγαγε τέλος εἰς τὴν ἀναπόφευκτον ῥῆξιν.

μς΄

Ὁ ἔγγονος ἀντιμέτωπος τοῦ πάππου.

Αἱ ὑπόνοιαι, ἃς ἐξήγειραν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ νέου Ἀνδρονίκου αἱ ἐσπευσμένως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τοὺς συμπράκτορας αὐτοῦ δοθεῖσαι διαταγαὶ περὶ ἐγκαταλείψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ εἰς αὐτὸν δι' ἀνωνύμου γραμματίου καταδοθεῖσα παρασκευὴ τῆς ἰδίας αὐτοῦ συλλήψεως ὑπὸ τοῦ πάππου, ἔπεισεν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν βασιλεύουσαν. Ἀλλ' ἡ ἀπόφασις αὕτη ἦτο ἡ ἔναρξις τῆς ἐπὶ μακρὸν ἀναβληθείσης ἀποστασίας. Πράγματι δὲ ἅμα τῇ διασώσει αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ἔφθασαν εἰς ταύτην τὴν πόλιν καὶ ὁ Καντακουζηνὸς καὶ ὁ Συναδηνὸς καὶ ἐκηρύχθη ἡ ἀνταρσία. Οἱ ἀποστάται ἐκήρυξαν ἀτέλειαν εἰς τὰς πόλεις καὶ κώμας τῆς Θράκης, οἱ δημόσιοι θησαυροὶ διηρπάζοντο, καὶ παμπληθεῖς ἔσπευδον εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀνταρτῶν οἱ ζητοῦντες μισθὸν ἢ προθυμούμενοι νὰ τραπῶσιν εἰς λαφυραγωγίαν, ἥτις ἤρχισε διενεργουμένη ἀσυστόλως. Ἐν βραχεῖ δὲ χρόνῳ, αὐξανομένου τοῦ περὶ αὐτοὺς πλήθους, ἀπεφάσισαν νὰ καταβῶσιν ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως εἰς τὴν Σηλυβρίαν, ἔνθα μετὰ μεγίστης δραστηριότητος ἐκίνει τὰ πάντα ὑπὲρ αὐτῶν ὁ Συργιάννης, καὶ νὰ ὁρμήσωσιν ἔπειτα ἐξ αὐτῆς ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτως ἤρχισαν λυμαινόμενα τὴν Θράκην ἅπαντα τὰ κακὰ τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ὁ αὐτοκράτωρ ἤδη ἅμα τῇ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως νυκτερινῇ φυγῇ τοῦ ἐγγόνου, γενομένῃ τὴν 19 Ἀπριλίου 1321, καλέσας τὸν στρατοπεδάρχην Τάγαριν, διέταξεν αὐτὸν νὰ παραλάβῃ στρατιὰν καὶ σπεύσῃ εἰς σύλληψιν τοῦ ἐπικινδύνου φυγάδος. Ἀλλ' ὁ στρατοπεδάρχης παρέστησεν εἰς τὸν γέροντα Ἀνδρόνικον τὸ ἐπισφαλὲς τῆς τοιαύτης ἐσπευσμένης διώξεως, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπείσθη, ὅτι ἔπρεπε νὰ μελετηθῇ ἡ κατ' ἄλλον τρόπον καταπολέμησις τοῦ ἀποστάτου, κηρυχθέντος πολεμίου τοῦ βασιλέως.

Ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ αὐτοκράτωρ, οἱονεὶ πτοούμενος νὰ προβῇ διὰ μιᾶς μέχρι τῶν ἐσχάτων, τὸ μὲν πρῶτον, καλέσας τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβοντας ἀρχιερεῖς, ἅτε τοῦ πατριάρχου Γερασίμου ἀποθανόντος τὴν αὐτὴν νύκτα τῆς φυγῆς Ἀνδρονίκου τοῦ νέου, ἔπεισεν αὐτοὺς νὰ ἐκδώσωσιν ἐπιτίμιον κατὰ παντὸς ἤδη συνταχθέντος ἢ μέλλοντος νὰ συνταχθῇ μετὰ τοῦ ἐγγόνου. Ἰδὼν δ' ἔπειτα, ὅτι καὶ

τοῦτο τὸ μέσον εἰς οὐδὲν ὠφέλει, ἐξακολουθούσης τῆς πυκνῆς πρὸς τὸν ἀποστάτην συρροῆς ἑταίρων, ἔκρινε σκόπιμον νἀποστείλῃ εἰς αὐτὸν ὡς πρέσβεις τὸν μητροπολίτην Φιλαδελφείας Θεόκλητον καὶ τὸν παρακοιμώμενον Καλλικρηνίτην. Καὶ παρέστησαν μὲν οὗτοι ἐν Ἀδριανουπόλει, ἔνθα εὑρίσκετο ὁ νέος Ἀνδρόνικος, ἀλλὰ μόλις ἐσώθησαν δι' ἐπεμβάσεως αὐτοῦ τούτου ἐκ τῆς μανίας τοῦ ὠργισμένου ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ, γυμνώσαντος ἐναντίον αὐτῶν τὰ ξίφη.

Ἀπαιτούσης δὲ τῆς στρατιᾶς τὴν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν πορείαν, ἠναγκάσθη ὁ Ἀνδρόνικος καὶ ἄκων νὰ συγκατανεύσῃ εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, μάτην πειραθεὶς μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ νὰ μεταπείσῃ αὐτήν. Ὁρμήσας δ' ἐκ τῆς Σηλυβρίας, εἰς ἣν εἴδομεν αὐτὸν καταβάντα, ἔπεμψε πρὸς τὸν πάππον ἐπιστολήν, δι' ἧς ἀνήγγελλεν, ὅτι, στρατευόμενος ἐπ' αὐτὸν ἄκων, θέλει οὐχ ἧττον ἀγωνισθῆ τὸ κατὰ δύναμιν, ὅπως ἀποτρέψῃ ἀπ' αὐτοῦ πᾶν κακόν.

Ἐν τούτοις δ' ἐκκινήσας ὁ νέος Ἀνδρόνικος προεχώρησε βραδέως μέχρι τοῦ Μέλανος ποταμοῦ, ὅπου ἔφθασε τῇ 6 Ἰουνίου, παραμονῇ τῆς Πεντηκοστῆς. Ἀλλ' αἱ ὄχθαι τοῦ ποταμοῦ ἐκείνου ὑπῆρξαν τὸ τέρμα τῆς πορείας τῆς στρατιᾶς. Πράγματι εἰς τὸ παρὰ τὸν Μέλανα στρατόπεδον τῶν ἀποστατῶν παρέστη ὡς ἄγγελος εἰρήνης ἡ ἐξαδέλφη τοῦ αὐτοκράτορος Εὐγενία Παλαιολογῖνα ἡ μοναχή, θυγάτηρ αὐτῆς ἐκείνης τῆς Εὐλογίας, ἥτις εἶχεν ἀγγείλει ἐν Μετεωρίῳ τῆς Λυδίας εἰς τὸν κοιμώμενον Μιχαὴλ Παλαιολόγον τὴν ὑπὸ τοῦ Στρατηγοπούλου ἀνάκτησιν τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων κατεχομένης Κωνσταντινουπόλεως. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς διαπρεσβείας τῆς μοναχῆς ἐκείνης καὶ τῆς μετριοπαθείας τοῦ νέου Ἀνδρονίκου ὑπῆρξεν ἡ μεταξὺ τοῦ πάππου καὶ τοῦ ἐγγόνου καθομολόγησις εἰρήνης, δι' ἧς τὸ κράτος ἀπηλλάσσετο τῶν σπαραγμῶν συγγενικοῦ καὶ ἐμφυλίου πολέμου.

Διὰ τῆς παρὰ τὸν Μέλανα συνθήκης ὡμολογήθη, ὅτι ὁ μὲν ἔγγονος ἔμελλε νὰ δεσπόζῃ αὐτοκρατορικῶς τῆς Θρᾴκης ὅσον τὸ ἀπὸ Χριστουπόλεως μέχρι τῶν περὶ τὸ Ῥήγιον, κείμενον εἰς ἀπόστασιν τριῶν μόνον ὡρῶν ἀπὸ τῆς βασιλευούσης, προαυλίων καὶ προαστείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἅμα τὰ παρ' αὐτοῦ τοῖς ὑπ' αὐτὸν διανεμηθέντα τῶν τῆς Μακεδονίας χωρίων, ὄντα πολλὰ καὶ φέροντα οὐ μικρὰν πρόσοδον εἰς ἕκαστον· ὁ δὲ γέρων Ἀνδρόνικος ἔμελλε νὰ κατέχῃ τήν τε Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰς ἐπέκεινα τῆς Χριστουπόλεως λοιπὰς μακεδονικὰς χώρας καὶ πόλεις, πρὸς δὲ τούτοις νὰ δια-

τηρῇ τὰς διεθνεῖς σχέσεις τοῦ κράτους καὶ δέχηται τοὺς πρέσβεις τῶν προσοίκων ἐθνῶν.

Ἡ ὑποχώρησις τοῦ αὐτοκράτορος ἦτο ἀληθῶς μεγάλη καὶ δεικνύει τὴν ἀδυναμίαν, εἰς ἣν περιῆλθε διὰ τῆς στάσεως τοῦ ἐγγόνου, καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἐξ αὐτοῦ κινδύνων. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἔκτασις τῶν εἰς τὸν νέον Ἀνδρόνικον παραχωρηθεισῶν χωρῶν ἤρκεσεν εἰς αὐτὸν, ὅπως ἐξοικονομήσῃ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν συστασιαστῶν καὶ μαλάξῃ τὰς φιλοπολέμους καὶ ἀνατρεπτικὰς τάσεις τῆς ἐπαναστατικῆς στρατιᾶς.

μζ'

Νέα σύρραξις.

Ὁ νέος συναυτοκράτωρ τοῦ πάππου ἐφαίνετο καταθεὶς πάντα χόλον κατὰ τοῦ γηραιοῦ Ἀνδρονίκου καὶ ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ἐν εἰρήνῃ διάταξιν τοῦ παραχωρηθέντος εἰς αὐτὸν τμήματος τῆς αὐτοκρατορίας, ὅτε ἡ ἀντιζηλία δύο τῶν ἰσχυροτάτων περὶ αὐτὸν ἀνδρῶν προεκάλεσε νέαν ῥῆξιν, ἥτις ἀπέβη δεινοτέρα τῆς πρώτης.

Ἐν τῇ νέᾳ καταστάσει τῶν πραγμάτων ἐξεφαίνετο, ὅτι τῶν πρωτουργῶν τῆς ἐπιτυχίας τοῦ νέου Ἀνδρονίκου ὁ μάλιστα ὑπ' αὐτοῦ προτιμώμενος καὶ εὐχρεστῶν εἰς αὐτὸν ἦτο ὁ Καντακουζηνός. Ἡ προτίμησις δὲ αὕτη ἐξηρέθισε τὴν ἀντιζηλίαν τοῦ Συργιάννη, ἔχοντος καὶ λόγους ὑπονοίας, ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος, καίπερ ἔχων σύζυγον Εἰρήνην τὴν Βρουνσβικικὴν, θανοῦσαν τῷ 1324, ἐξύβριζε τὴν συζυγικὴν αὐτοῦ κοίτην. Θέλων δὲ νὰ ἐκδικηθῇ ὁ Συργιάννης, ἤρξατο διὰ τῆς πρὸς τὴν αὐλὴν τοῦ γηραιοῦ Ἀνδρονίκου φιλίως διακειμένης μητρὸς αὐτοῦ κρυφίων συνεννοήσεων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. Καὶ ἐξηκολούθησε μὲν ὁ νέος Ἀνδρόνικος διατηρῶν ἀγαθὰς σχέσεις πρὸς τὸν Συργιάννην, ἀποκρύπτοντα ἐπιμόνως τὴν πρὸς τὸν πάππον μελετωμένην ἀποστασίαν, ἀλλὰ τέλος ὁ Συργιάννης μετὰ δολερὰν διαγωγὴν μηνῶν τινων τὸν Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1321 ἀνεχώρησεν ἀναφανδὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ὡς συμπράκτωρ αὐτοῦ.

Ἡ δὲ αὐτομολία αὕτη τοῦ δραστηρίου καὶ ἰσχυροῦ συνεργοῦ ἀνέξεσε τὰς ἀρχαίας πληγὰς καὶ ἀνέῳξε νέαν ῥῆξιν μεταξὺ τοῦ πάππου καὶ τοῦ ἐγγόνου, κατιδόντος, ὅτι ὁ γηραιὸς αὐτοκράτωρ ἐμελέτα νὰνα-

λάβη παρασπόνδως νέον κατ' αὐτοῦ πόλεμον. Πράγματι δὲ μετ' οὐ πολὺ ἤρχισαν καταφαινόμενα τἀποτελέσματα τῶν κρυφίων ἐνεργειῶν τοῦ πάππου. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπέστη ἀπὸ τοῦ νέου Ἀνδρονίκου ἡ θρακικὴ Ἡράκλεια, ἡ ἀρχαία Πέρινθος, εἰς ἣν ὁ γέρων Ἀνδρόνικος ἀπέστειλεν ἐν σπουδῇ κατὰ παράβασιν τῆς πρὸς τὸν ἔγγονον συνθήκης τὸν Συργιάννην. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἄλλαι ἐσκευωροῦντο ἀποστασίαι, ἐδέησε νὰ παρασκευάσῃ ὁ νέος Ἀνδρόνικος στρατιάν. Ἐξασφαλίσας δὲ τὴν σύζυγον καὶ τὴν θείαν αὐτοῦ, τὴν μητέρα τοῦ Καντακουζηνοῦ Θεοδώραν Παλαιολογῖναν, ἐν Διδυμοτείχῳ, ὥρμησε μέχρι τοῦ Τζουρουλοῦ καὶ ἐπελήφθη τῆς πολιορκίας τῆς ὑπὸ τοῦ Συργιάννη κατεχομένης Ἡρακλείας. Ἀλλ' ἡ δριμύτης τοῦ χειμῶνος καὶ τὸ ἐπίπονον τῆς πολιορκίας ἀπεθάρρυναν τὴν στρατιάν, ἥτις ἀπέβαινεν ὁσημέραι ἀπροθυμοτέρα πρὸς τὸν ἀγῶνα. Διὸ ἀπεστάλησαν παρά τε τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ Ἀνδρονίκου εἰς τὸν αὐτοκράτορα πρέσβεις περὶ εἰρήνης. Ἀλλ' ὁ γέρων Ἀνδρόνικος, ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῶν ἤδη ἐπιτευχθέντων, ἀπέπεμψε τοὺς πρέσβεις ἀπράκτους.

Καὶ εἶχε μὲν προχωρήσει ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ νέος Ἀνδρόνικος μέχρις αὐτῶν τῶν περιχώρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ διηνεκεῖς βροχαὶ καὶ δριμὺ ψῦχος ἠνάγκασαν αὐτὸν νἀποσυρθῇ εἰς τὸ Διδυμότειχον, ὅπου ἔμελλε νὰ διαχειμάσῃ ἡ στρατιά. Ἐν τούτοις δὲ εἶχον μὲν ἀποστῆ ἀπὸ τοῦ νέου Ἀνδρονίκου ἡ Στενήμαχος καὶ ἡ Τζέπαινα, ὁ δὲ Συργιάννης εἶχε καταλάβει μετὰ νέου στρατοῦ, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως παραληφθέντος, τὴν Ῥαιδεστόν, εἶχε δὲ γείνει κύριος τῆς Ἄπρω καὶ τῆς Γαρέλλας.

Διῆλθεν οὕτως ὁ χειμών. Ἐπιστάντος δὲ τοῦ ἔαρος τοῦ **1322** ὁ νέος Ἀνδρόνικος, ὅστις εἶχε μὲν περιέλθει εἰς χρηματικὰς στενοχωρίας, ἅτε μὴ δυνάμενος νὰ εἰσπράξῃ φόρους ἐκ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, ἀλλ' ὑποστηρίχθη διὰ παροχῶν τῆς Θεοδώρας Παλαιολογίνης, ἠδυνήθη πάλιν νὰ ἐκστρατεύσῃ. Πρώτη δ' αὐτοῦ ἐπιχείρησις ὑπῆρξεν ἡ πολιορκία τῆς Ἄπρω, ἣν καὶ ἐξεπολιόρκησε τειχομαχήσας· ἐπέτυχε δὲ μετὰ τὴν πόρθησιν αὐτῆς καὶ τὴν παράδοσιν τῆς Γαρέλλας καὶ τῆς Ῥαιδεστοῦ. Οὕτω δὲ νικῶν προέβη μέχρι Σηλυβρίας, ἐκπορθήσας καὶ τὸ χωρίον Σάκκων, ὅπερ μόνον ἐκ τῆς περὶ τὴν Σηλυβρίαν χώρας εἶχε δυνηθῆ νὰ καταλάβῃ τὸν χειμῶνα ὁ Συργιάννης.

Οὕτως ἔβαινον κατ' εὐχὴν τὰ τοῦ νέου Ἀνδρονίκου, ὅστις καὶ τὰ περὶ τὴν Ῥοδόπην χωρία, ἅτινα εἴδομεν στασιάσαντα, ἠδυνήθη νὰ

ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν πίστιν. Συγχρόνως δ' ἠγγέλθη εἰς αὐτὸν ἡ προσχώρησις τῆς Θεσσαλονίκης, ἐξ ἧς ὡς καὶ ἐκ τοῦ Ἁγίου Ὄρους πλεῖστοι ἐπιφανεῖς προσῆλθον πρὸς αὐτόν· ἐτάχθη δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ἡ νῆσος Λῆμνος, ἀποστατήσασα ἀπὸ τοῦ γέροντος Ἀνδρονίκου.

Κατὰ ταῦτα ἁπανταχοῦ ἤδη ἐπεκράτει ὁ νέος Ἀνδρόνικος· οὐδ' ἀκούομεν γινόμενον πλέον λόγον περὶ τοῦ Συργιάννη. Ἐξ ἑτέρου δὲ ὁ πάππος βλέπων τὴν κραταιὰν ἐκείνην ἐνίσχυσιν τοῦ ἐγγόνου, ἔστειλε κατ' αὐτοῦ εἰς τὴν Θράκην σῶμα Τούρκων ἐπικούρων. Ἀλλ' ὁ νέος Ἀνδρόνικος, ἀντεπεξελθὼν κατ' αὐτῶν καὶ τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ μεταξὺ Σηλυβρίας καὶ Τζουρουλοῦ, ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ τραπῶσιν εἰς ἐσπευσμένην φυγήν.

Μετὰ δὲ τὴν νέαν ταύτην ἀποτυχίαν ὁ αὐτοκράτωρ, αἰσθανόμενος ἑαυτὸν ἐγκαταλελειμμένον διὰ τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, καίτοι ὀλιγάριθμος ἦτο καὶ τοῦ ἀντιπάλου ἐγγόνου ὁ στρατός, ἀπεφάσισε νὰ ὁμολογήσῃ πρὸς αὐτὸν εἰρήνην. Διεπράχθη δὲ αὕτη διὰ τοῦ πρὸς τὸν ἔγγονον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀποσταλέντος πρώτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἰσαάκ. Ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τῆς συνέσεως καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ Ἁγιορείτου πρέσβεως συνετέλεσεν εἰς τὴν ταχεῖαν συνδιαλλαγὴν τῶν ἀντιδιαμαχομένων ἡ ἐκ νέου ἐπιδειχθεῖσα φρόνησις καὶ μετριοπάθεια τοῦ νέου Ἀνδρονίκου. Διὰ ταῦτα δ' ὑπῆρξαν καταπληκτικῶς εὐάρεστοι εἰς τὸν γηραιὸν αὐτοκράτορα αἱ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου διὰ τοῦ Ἰσαὰκ διαβιβασθεῖσαι προτάσεις, ἃς ὁ μὲν ἐπαναστατικὸς στρατὸς μετὰ δυσχερείας πολλῆς, πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ νέου Ἀνδρονίκου, ἐνέκρινεν, ἀπεδέχθη δὲ προθύμως ὁ πεφοβημένος καὶ κινδυνεύων αὐτοκράτωρ.

Τῶν δὲ κυριωτάτων ὅρων τῆς εἰρήνης τῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νέου Ἀνδρονίκου προταθέντων ἦτο ἡ εἰς τὸν πάππον ἀπόδοσις τῶν εἰς ἑαυτὸν διὰ τῆς παρὰ τὸν Μέλανα ποταμὸν συνθήκης παραχωρηθεισῶν ἐπαρχιῶν, ὧν ἡ διοίκησις καὶ οἱ φόροι ἔμελλον τὸ ἑξῆς νὰνήκωσιν εἰς Ἀνδρόνικον τὸν γέροντα. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ὑπεχρεοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ νὰ διατηρήσῃ τὴν γενομένην αὔξησιν τῆς μισθοφορᾶς τῶν στρατιωτῶν καὶ ὑποσχεθῇ τὴν διὰ τοῦ νέου Ἀνδρονίκου εἰς τοὺς στρατιώτας διανομὴν τῶν χρημάτων, ἀνερχομένων εἰς τεσσαράκοντα καὶ πέντε περίπου χιλιάδας ὑπερπύρων κατ' ἔτος, ἀντιστοιχούντων πρὸς ἥμισυ περίπου ἑκατομμύριον δραχμῶν εἰς χρυσόν, ὧν πενταπλασία τοὐλάχιστον διὰ τὴν τότε ἀνωτέραν ἢ τὴν σήμερον ἀξίαν τῶν πολυτίμων μετάλ-

λων πρέπει νὰ ὑπολογισθῇ ἡ ἀνάλογος σημερινὴ ἀξία. Ἐπ' ἴσης δ' ἐπεβλήθη εἰς τὸν αὐτοκράτορα εἰς μηδεμίαν νὰ προβῇ ἀφαίρεσιν γῆς ἀπονεμηθείσης εἰς στρατιώτας καὶ νὰ ὁρίσῃ ἐτησίαν ἐπιχορήγησιν ὑπὲρ τοῦ ἐγγόνου, ἥτις καὶ ὡρίσθη εἰς τριάκοντα καὶ ἓξ χιλιάδας ὑπερπύρων.

Πᾶς τις δύναται νὰ ἐκπλαγῇ, ὡς ἐξεπλάγη τὸ πρῶτον καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ, ἐπὶ τῇ μεγάλῃ ὑποχωρήσει τοῦ νέου Ἀνδρονίκου, παραιτουμένου τὴν αὐταρχικὴν ἐξουσίαν ἐν μεγάλῳ μέρει τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας. Ἀλλὰ τὰ ἐπιβληθέντα εἰς τὸν πάππον ἀντάλλαγματα ἐξηγοῦσιν ἐπαρκῶς τὴν φαινομένην ταύτην συγκατάβασιν τοῦ ἐγγόνου. Ἀντὶ τῆς ἐπὶ μέρους ἀρχῆς, ἣν ἐγκατέλειπε, προωδοποίει καὶ προεξησφάλιζε τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου, ἣν μετὰ μεγάλης ἐπιμονῆς εἶχεν ἐν τῷ προτέρῳ χρόνῳ ἀρνηθῇ εἰς αὐτὸν ὁ πάππος, διὰ τῆς τελείας ὑφ' ἑαυτὸν καθυποτάξεως τοῦ στρατεύματος, οὗ ἔμελλεν αὐτὸς νὰ κρατῇ ἀνὰ χεῖρας τὰ νεῦρα, γινόμενος διαχειριστὴς τῶν στρατιωτικῶν χρημάτων.

Ἀποδεχθεὶς δὲ ὁ γέρων Ἀνδρόνικος τοὺς ὅρους τοῦ ἐγγόνου, προέβη εἰς τὴν μετ' αὐτοῦ συνδιαλλαγὴν ἐν εἰλικρινείᾳ καὶ μετὰ πεποιθήσεως ἢ ἐνόησε τὴν στημομένην εἰς αὐτὸν παγίδα καὶ ὑπεκρίθη τελείαν εὐχαρίστησιν χάριν ἐξοικονομήσεως τῶν περιστάσεων ; Ἴσως ἡ ἀλήθεια εὕρηται ἐν τῷ μέσῳ. Πάντως δὲ ἠνάγκασαν ἀμφοτέρους καὶ πολὺ μᾶλλον τὸν αὐτοκράτορα, εἰς παῦσιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου οἱ νέοι ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι, ὧν ἕνεκεν εἶχεν ὁ πάππος ἀνάγκην τῆς δεξιᾶς στρατηγίας τοῦ ἐγγόνου. Διὰ ταῦτα δὲ ἡ συμφιλίωσις εἶχε κατὰ τύπους τοὐλάχιστον ὅλα τὰ φαινόμενα τῆς ἀμοιβαίας εὐχαριστήσεως καὶ συγγενικῆς συμπαθείας, ἣν ἐπέβαλλον αἱ περιστάσεις. Συγκινητικὴ δὲ ὑπῆρξεν ἡ μετὰ δεκαπέντε καὶ πλέον μῆνας ἀπὸ τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φυγῆς τοῦ νέου Ἀνδρονίκου ἐπάνοδος αὐτοῦ εἰς τὴν βασιλεύουσαν, κατ' Αὔγουστον τοῦ 1322, ἡ πρὸ τῶν τειχῶν αὐτῆς δεξίωσις ὑπὸ τοῦ πάππου καὶ ἡ τὴν ὑστεραίαν πρὸ τῆς συγκλήτου ἐν τοῖς βασιλείοις παρουσίασις τοῦ μέχρι χθὲς φυγάδος καὶ πολεμίου τῆς βασιλείας, τοῦ εἰς τὰ οἰκεῖα ἐπιστρέφοντος ἀσώτου υἱοῦ, εἰς ὃν νῦν ἐνεπέθετεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ πολιτεία τὴν σωτηρίαν ἀπὸ ἀρχαίων καὶ νέων πολεμίων τῆς πατρίδος.

μη'.

Νέοι κίνδυνοι.

Ὁ μετὰ μικρᾶς διακοπῆς δεκαπεντάμηνος συγγενικὸς πόλεμος εἶχεν ἐκ νέου ἐνθαρρύνει τοὺς πολεμίους τοῦ Βυζαντίου.

Καὶ δὴ εἴδομεν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Σφενδοσλάβου τὸν διάδοχον αὐτοῦ Γεώργιον Τερτερῆν καταλαμβάνοντα μὲν τὴν Φιλιππούπολιν, προχωροῦντα δὲ μέχρις αὐτῶν τῶν περὶ τὴν Ἀνδριανούπολιν χωρίων. Ἀλλ' εἴδομεν ὁμοίως καὶ τὴν γενναίαν ἀντίδρασιν τὴν ἐπελθοῦσαν ἅμα τῇ παύσει τοῦ πρὸς τὸν πάππον πολέμου διὰ τοῦ νέου Ἀνδρονίκου, ἀναλαβόντος τὴν ἐπὶ τοὺς ἀπαυθαδιζομένους Βουλγάρους στρατηγίαν. Ὁ Ἀνδρόνικος, ἐκκινήσας ἐκ Διδυμοτείχου, οὐ μόνον τοὺς ἐν Θρᾴκῃ Βουλγάρους ἠδυνήθη νὰ διασκορπίσῃ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν Βουλγαρίαν ἐπέδραμεν, ἐπωφελούμενος τὴν σύμπραξιν Βοϊσλάβου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Σφενδοσλάβου, ὅστις εἶχε μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἱδρύσει ἰδίαν ἡγεμονίαν ἐν τῇ ἄνω κοιλάδι τῆς Τούντζας καὶ μέχρι Κόψεως. Ὅτε δέ, θανόντος τὰς ἀρχὰς τοῦ 1323 καὶ τοῦ Τερτερῆ, ὁ νέος τσάρος τῶν Βουλγάρων Μιχαὴλ Σισμάν, βοηθούμενος ὑπὸ Ταττάρων καὶ Ῥωμάνων, κατέλαβε καὶ πάλιν τὰ πρὸς νότον τοῦ Αἵμου, ἠδυνήθη ὁ στρατηγὸς Γεώργιος Βρυέννιος, συμπληρῶν τὰ ἤδη ὑπὸ τοῦ νέου Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου κατωρθωμένα, οὐ μόνον τὴν Φιλιππούπολιν ὁριστικῶς νὰ ἀνακτήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἄλλως νὰ περιστείλῃ τοὺς Βουλγάρους, οὓς ἐξηκολούθησεν ἐξ ἑτέρου πολεμῶν καὶ ὁ Ἀνδρόνικος παρὰ τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς ὑπ' αὐτὸν τεταγμένης στρατιᾶς.

Οἱ δὲ πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἐπιτυχεῖς ἀγῶνες τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου ὑπῆρξαν τὸ προεόρτιον ἔτι ἐπιφανεστέρας αὐτοῦ νίκης ἐναντίον πολυαρίθμου στίφους Ταττάρων, ἐπιδραμόντος τὴν Θρᾴκην τῷ 1324 καὶ ἀνερχομένου, καθ' ἃ λέγεται, εἰς τὸν πάντως ὑπερβολικὸν ἀριθμὸν διακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἡγοῦντο δ' αὐτῶν διάφοροι ἀρχηγοὶ ὑπὸ δύο ἀνωτάτους αὐτοκράτορας στρατηγούς, τὸν Ταϊτὰχ καὶ τὸν Τογλοὺ Τοργάν. Ἐδῄουν δὲ οἱ Τάταροι ἐκεῖνοι τὴν Θρᾴκην ἤδη ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας, πολλοὺς μὲν ἀνδραποδίσαντες, πλείστην δὲ ὅσην συγκομίσαντες λείαν καὶ μεγάλως κακώσαντες τὴν χώραν.

Ἡ ἐπιδρομὴ ἦτο ὁπωςδήποτε τοιαύτη, ὥςτε ἀπῃτεῖτο ταχεῖα ἐνέργεια καὶ ἀντεπίθεσις διὰ μεγάλης στρατιᾶς. Ἀλλὰ τὸ Βυζάντιον ἦτο ἐξηντλημένον. Ὁπόσον δ' ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις μετὰ τὴν ἤδη πολλάκις δηλωθεῖσαν παρακμὴν τοῦ ναυτικοῦ τοῦ Βυζαντίου εἶχον ἀρχίσει ἐκπίπτοντα καὶ τὰ τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ καὶ ὅτι ἀκούοντες περὶ τῶν πολέμων τῶν ἡμερῶν ἐκείνων δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ φανταζώμεθα πάντοτε πολυανθρώπους στρατιὰς ἀντιμετρουμένας πρὸς ἀλλήλας, δύναται νὰ καταδειχθῇ ἐκ δύο παραδειγμάτων, λαμβανομένων ἐκ τῶν ἡμερῶν τοῦ μεταξὺ τῶν δύο Ἀνδρονίκων συγγενικοῦ πολέμου. Ἡ φρουρὰ τῆς θρᾳκικῆς Ἄπρω, ἣν πόλιν εἴδομεν καταληφθεῖσαν μὲν ὑπὸ τοῦ Συργιάννη, ἐκπορθηθεῖσαν δὲ ὑπὸ τοῦ νέου Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, ἀπετελεῖτο ἐν ὅλῳ πλὴν ἀριθμοῦ τινος σφενδονητῶν καὶ προςφύγων ὑπὸ τριακοσίων εἴκοσιν ἱππέων καὶ διακοσίων τριάκοντα πεζῶν τοξοτῶν. Κατὰ δὲ τὴν μεταξὺ Τζουρουλοῦ καὶ Σηλυβρίας ἐναντίον τῶν ἐξ Ἀσίας Τούρκων συμμάχων Ἀνδρονίκου τοῦ γέροντος ἐπίθεσιν τοῦ νέου Ἀνδρονίκου ὁμολογεῖται, ὅτι οὗτος μόνον τρεῖς τῶν Τούρκων καὶ πέντε τῶν στρατιωτῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἠδυνήθη νὰ ζωγρήσῃ. Τοῦτο δ' ἀποδεικνύει, ὅσον ταχεῖαν καὶ εὔστοχον καὶ ἂν ὑπολάβωμεν τὴν προτροπάδην φυγὴν τῶν ἡττηθέντων, τὸ λίαν ὀλιγάριθμον τῆς πρὸς τὸν νέον Ἀνδρόνικον ἀντιμετρηθείσης στρατιᾶς. Καὶ τῶν Φράγκων δ' αἱ στρατιαὶ ἐν ταῖς φραγκοκρατηθείσαις ἑλληνικαῖς χώραις ἦσαν συνήθως, καθ' ἃ ἔτυχεν εὐκαιρία νὰ ἴδωμεν, ὄχι πολυάνθρωποι. Καὶ αἱ φρουραὶ δὲ ἀκροπόλεων κατεχομένων ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀπετελοῦντο, καθ' ἃ πολλάκις καὶ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐκείνοις χρόνοις, ἐξ ἐλαχίστου ἀριθμοῦ ἀνδρῶν. Οὕτως ἑβδομήκοντα περίπου ἔτη μετὰ τὰ συμβάντα, περὶ ὧν πρόκειται ἐνταῦθα, ἡ βενετικὴ πολιτεία, καταλαβοῦσα δυνάμει τῆς διαθήκης τοῦ Νερίου Ἀτζαϊώλη τὰς Ἀθήνας ἐν ἡμέραις, καθ' ἃς ἡ κτῆσις αὐτῶν ἐκινδύνευεν ἀπό τε τῶν κληρονόμων τοῦ Φλωρεντίνου δουκὸς καὶ τῶν ἤδη λυμαινομένων τὰς ἑλληνικὰς χώρας Τούρκων, ἠρκέσθη νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν Ἀκρόπολιν δι' εἴκοσι καὶ μόνων τοξοτῶν. Τὰ παραδείγματα δὲ ταῦτα ὀλιγανθρώπων στρατιῶν καὶ φρουρῶν ἀρκοῦσι νὰ σαφηνίσωσι πολλὰ τῶν γεγονότων τῆς ἱστορίας τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν τοῦ δεκάτου τετάρτου καὶ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, ἐν οἷς ἥ τε μεγάλη ἐπιτυχία τῶν σχετικῶς πολυανθρώπων στρατιωτικῶν ἑταιρειῶν τῶν Καταλωνίων καὶ κατόπιν τῶν Ναβαρραίων καὶ ἡ προϊοῦσα εὐ-

δοκίμησις τῶν Τούρκων ἡ ἀγαγοῦσα τέλος εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ Βυζαντίου.

Οὔτε δυνατὴ ἦτο κατὰ ταῦτα καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ συγκρότησις πολυπληθοῦς στρατιᾶς, μεθ' ἧς νἀντεπεξέλθῃ ὁ Ἀνδρόνικος πρὸς τοὺς ἐπιδραμόντας τὴν Θρᾴκην ἐν ἔτει 1323 Τατάρους, οὔτε βραδύτης ἐπετρέπετο χάριν συναθροίσεως μεγάλου πλήθους ἐκ τῶν φρουρῶν, εἰς ἃς ἦσαν διεσκεδασμένοι οἱ στρατιῶται. Ἄλλως δ' ὠφέλει τὸν μέλλοντα νὰ ἐπιτεθῇ ἡ εἰς ἀποσπάσματα μεγάλα, διακεχυμένα ἀνὰ τὴν χώραν χάριν λεηλασίας, διάσχισις τῶν βαρβάρων. Διὸ ἐξορμήσας ὁ Ἀνδρόνικος μετὰ μικρᾶς στρατιᾶς ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως συνεκρούσθη τὸ πρῶτον ἐπιτυχῶς πρὸς τοιαύτην, ἄλλως ἱκανῶς πολυανθρωπον, μοῖραν τῶν Ταταρων μεταξὺ τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ τοῦ Διδυμοτείχου ἐν χωρίῳ καλουμένῳ Προμουσσύλου. Ἡ δ' ἐπιφανὴς νίκη ἣν ἤρατο κατὰ τὴν πρώτην ἐκείνην ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν δεκαπλασίων ἐχθρῶν ἐφόβησε τοὺς λοιποὺς Τατάρους ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ' ἐπέστρεψαν οἴκαδε, ἐκκενώσαντες τὴν Θρᾴκην, ἐν ᾗ ἀφῆκαν ἴχνη καταφανῆ τῶν δηώσεων αὐτῶν.

Οὐχ ἧττον δὲ τῶν ἀνδραγαθιῶν τούτων προςεπέλασε τὸν νέον Ἀνδρόνικον εἰς τὸν πάππον ἡ προθυμία, μεθ' ἧς μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης συζύγου Εἰρήνης, ἐπελθόντα ἐν Ῥαιδεστῷ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1324, ἐπείσθη εἰς τὸν γηραιὸν αὐτοκράτορα, παρορμῶντα αὐτὸν εἰς νέον γάμον, καὶ ἡ ἐκλογὴ ὡς δευτέρας συζύγου αὐτῆς ἐκείνης, ἣν ἤθελεν ὁ πάππος. Ὑπῆρξε δὲ αὕτη Ἰωάννα ἡ Σαβαυδική, θυγάτηρ τοῦ κόμιτος Σαβαυδίας Ἀμαδαίου Ε', ἥτις στεφθεῖσα μετὰ τοῦ Ἀνδρονίκου μετωνομάσθη Ἄννα. Ἄξιον δὲ μνείας εἶνε, ὅτι οἱ οἰκεῖοι τῆς νύμφης προετίμησαν τὸν μετὰ τοῦ Ἀνδρονίκου γάμον τῆς συγχρόνως προτεινομένης ἐκ Γαλλίας κηδεστίας μετὰ τῆς γαλλικῆς δυναστείας. Προηγήθη δὲ τοῦ γάμου, τελεσθέντος τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1326, ἡ πανηγυρικὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 2 Φεβρουαρίου 1325 στέψις τοῦ νέου Ἀνδρονίκου ὡς συμβασιλέως τοῦ πάππου, πρὸς ἣν συνεδέθησαν εὐφρόσυνοι ἑορταὶ καὶ πλούσιαι παροχαὶ εἰς τὰ πλήθη.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ οἱ Τοῦρκοι προέβαινον ὁσημέραι ἐνισχυόμενοι ἐν Βιθυνίᾳ. Ὁ δὲ νέος Ἀνδρόνικος δὲν ἠθέλησε νὰ μείνῃ καὶ πρὸς τοῦτον τὸν κίνδυνον ἀδρανής, ἀλλά, βλέπων ἀπειλουμένην καὶ αὐτὴν τὴν Προῦσαν, ἐδεήθη τοῦ πάππου νἀποστείλῃ αὐτὸν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἀλλ' ὁ γέρων Ἀνδρόνικος δὲν συνήνεσεν εἰς τὸ αἴ-

τημα τοῦ ἐγγόνου δι' ἄγνωστον λόγον. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἀρνήσεως ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ἐγκατάλειψις τῆς Προύσης, ἧς οἱ κάτοικοι, ἀβοήθητοι μείναντες, ἠναγκάσθησαν μετ' οὐ πολὺ τῷ 1326 νὰ παραδοθῶσιν, ὡς εἴδομεν, εἰς Ὀρχὰν τὸν υἱὸν τοῦ Ὀσμάν.

μθ'

Ἡ τελευταία ῥῆξις.

Εἴδομεν τρὶς ἤδη συνδιαλλασσόμενον τὸν ἔγγονον μετὰ τοῦ πάππου. Τὰ δὲ καθ' ἕκαστα τῆς τρίτης μάλιστα συνδιαλλαγῆς καὶ τὰ ἐπακολουθήσαντα εἰς αὐτὴν γεγονότα, ἐν οἷς καὶ ἡ στέψις τοῦ νέου Ἀνδρονίκου ὡς συμβασιλέως, θὰ ἠδύναντο νὰ πείσωσι πάντα, ὅτι ὁ γηραιὸς βασιλεύς, ὅστις ἐν ἔτει 1327 εἶχεν ἤδη ἡλικίαν ἑξήκοντα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν, ἄνευ δισταγμοῦ καὶ ὀπισθοβουλίας εἴχετο τῆς πρὸς τὸν ἔγγονον εἰρήνης. Θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ βέβαιον, ὅτι ὁ γέρων ἐμελέτα νὰ καταλίπῃ τὸ στέμμα, ὅπερ περιεβάλλετο ἤδη πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτη ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν εἶχε στεφθῆ συμβασιλεὺς τοῦ πατρός, εἰς τὸν νεον Ἀνδρόνικον, τὸν ἀξιώτατον τῶν περὶ αὐτὸν οἰκογενῶν, ὅν, ἀγόμενος ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, εἶχεν ἤδη ἀναδείξει συμβασιλέα ζῶν. Καὶ ὅμως φιλυποψία δυσεξήγητος καὶ ἴσως νέαι διαβουκολήσεις, ὧν λανθάνουσιν ἡμᾶς αἱ λεπτομέρειαι, ὤθησαν αὐτὸν εἰς διαβήματα, προκαλέσαντα νέαν, τὴν τελευταίαν ταύτην, ῥῆξιν πρὸς τὸν ἔγγονον. Οὐδ' εἶνε τῆς νέας ταύτης ῥήξεως αἴτιος μόνος ὁ γέρων Ἀνδρόνικος, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐμμονὴν αὐτοῦ εἰς τὴν βασιλείαν, ἥν, ὡς πλεῖστοι ὅσοι ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ, ἐθεώρει ὡραῖον ἐντάφιον, ἀντέκειτο ἡ σπουδαρχία τοῦ ἐγγόνου, ἣν δυνάμεθα νἀποδεχθῶμεν, ὅτι εἴπερ τις καὶ ἄλλος ὑπερρίπιζεν ὁ Καντακουζηνός, ἐν μέρει δὲ καὶ ὁ Συναδηνός. Καὶ ἐφάνη μὲν πρὸς ὥραν πρόθυμος νὰ ὑποχωρήσῃ, ζητῶν εἰρήνην παρὰ τοῦ πάππου, προφανῶς ἐκ νέου παρασκευαζομένου πρὸς πόλεμον, ἀλλ' οὐχ ἧττον συνῆψε συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν μετὰ τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Μιχαὴλ Σισμάν, οὗ ἡ σύζυγος Θεοδώρα ἦτο ἀδελφὴ τοῦ νέου Ἀνδρονίκου, καὶ ταῦτα ὅπως ἀντιμετρηθῇ πρὸς τὰς μεταξὺ Σερβίας καὶ τοῦ γέροντος Ἀνδρονίκου συνεννοήσεις καὶ τὴν ἐπὶ τέλους ἐπιτευχθεῖσαν μεταξὺ τῶν Σέρβων καὶ τοῦ Βυζαντίου συμμαχίαν.

Παρῆλθον οὐχ ἧττον μῆνές τινες, καθ' οὓς ὁ μὲν αὐτοκράτωρ διὰ τῶν ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ γινομένων διορισμῶν ἐνεδείκνυεν, ὅτι τὰ πάντα μετήρχετο κατὰ τοῦ ἐγγόνου, παρὰ δὲ τοῦ πατριάρχου Ἠσαΐου, ὅστις εἶχε διαδεχθῆ μετὰ χηρείαν τοῦ θρόνου μακροτέραν δύο ἐτῶν τὸν θανόντα Γεράσιμον, ἀπήτει ματαίως νὰ παύσῃ μνημονεύων τὸν ἔγγονον ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις. Τέλος δὲ μετὰ τὴν ἀποστολὴν ἀπράκτων ἐπιτροπῶν καὶ ἀνωφελεῖς διαπραγματεύσεις ἐνόμισεν ὁ νέος Ἀνδρόνικος, ἐπερειδόμενος εἰς τὰς ἐκδηλουμένας πρὸς αὐτὸν ἐξ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως συμπαθείας, ὅτι ἤρκει ἡ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς βασιλευούσης ἐμφάνισις αὐτοῦ, ὅπως ἀνοιχθῶσιν εἰς αὐτὸν αἱ πύλαι. Καὶ προσῆλθε μὲν τελευτῶντος τοῦ ἔτους 1327, ἐλθὼν ἐκ τοῦ Ῥηγίου, μετὰ χιλίων τριακοσίων ἀνδρῶν, καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὴν πύλην τῆς Γυρολιμνης. Ἀλλ' ἡ προταθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ διὰ τοῦ φρουροῦντος τὰ τείχη Φωκᾶ Μαρούλη συνέντευξις μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπέτυχε. Ματαία δ' ἄλλως ἀπέβη πᾶσ' ἀπόπειρα αὐτοῦ τῆς διὰ βοηθείας ἔνδοθεν νύκτωρ ἢ μεθ' ἡμέραν ἀπὸ γῆς ἢ κατὰ θάλασσαν εἰσόδου εἰς τὴν πόλιν. Διὸ ἀποχωρήσας καὶ πάλιν ἦλθεν εἰς τὸ Διδυμότειχον, ἔνθα ἔμελλε νὰ συναντήσῃ τὴν στρατιὰν αὐτοῦ, ἥτις καὶ συνηθροίσθη πράγματι μετ' οὐ πολύ.

Ματαιωθείσης δ' οὕτως ὁριστικῶς πάσης πρὸς τὸν αὐτοκράτορα συνδιαλλαγῆς, ὁ νέος Ἀνδρονικος κατέστησεν ἐν Θράκῃ ἐπίτροπον τὸν Συναδηνόν, εἰς ὃν παρέδωκε μέρος τοῦ στρατοῦ, ὅπως ὑπερασπίσῃ τὴν χώραν ἀπὸ πάσης ἐπιθέσεως τῶν αὐτοκρατορικῶν. Εἶτα δὲ, παραλαβὼν τὸ μέγιστον μέρος τῆς στρατιᾶς, ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τοῦτο μὲν ὅπως συμπληρώσῃ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς, τοῦτο δὲ ὅπως ἀντεπεξέλθῃ πρὸς τὸν ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου Εἰρήνης τῆς Μομφερρατικῆς δευτερότοκον υἱὸν Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ γέροντος Δημήτριον, ὃν ὁ πατὴρ εἶχεν ἐγκαταστήσει δεσπότην ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ τοὺς συμπράκτορας αὐτοῦ, Μονομάχον, Μιχαὴλ Ἀσάνην καὶ Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον τὸν πρωτοβεστιάριον.

Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ἡ αὐτοκρατορικὴ στρατιὰ μετὰ τῶν Σέρβων συμμάχων εὑρίσκετο περὶ τὴν Δράμαν καὶ τὴν Φιλιππούπολιν. Ἀλλ' ἅμα τῇ κατ' αὐτῆς προχωρήσει τοῦ νέου Ἀνδρονίκου οἱ πολέμιοι, μὴ ἀναμείναντες αὐτόν, ἀπεχώρησαν εἰς τὰς Σέρρας καὶ ἀπέφυγον νὰ ἔλθωσιν εἰς μάχην πρὸς τὸν προκαλοῦντ' αὐτοὺς πολιορκητήν. Ἐν τούτοις δ' ἤρχισαν καὶ αὐτομολίαι πρὸς τὸν νέον Ἀνδρόνικον,

δὲ τὸν Ἰανουάριον 1328 παρεδόθη εἰς αὐτὸν ἡ Θεσσαλονίκη ὑπὸ ν ἐν αὐτῇ, προαποστειλάντων εἰς αὐτὸν πρεσβείαν. Ἀμέσως δὲ τόπιν παρεδίδοντο εἰς αὐτὸν μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὰ Βοδηνὰ καὶ ἡ στορία, ἡ Βέρροια καὶ ἡ Ἀχρίς, εἰς ἣν καὶ εἰσῆλθε πανηγυρικῶς, όμενος δεκτὸς ὑπό τε τῶν ἰθαγενῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν περιοίκων λβανῶν. Κατάπληξις κατέλαβε τοὺς ἀντιπάλους μετὰ τοσαύτας ίας τοῦ νέου Ἀνδρονίκου ἐν Μακεδονίᾳ. Καὶ ὁ μὲν ὁμώνυμος αὐτοῦ ωτοβεστιάριος Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ἀπέθανεν ἐκ λύπης, καθ' ἐλέγετο, ἐν Πριλάπῳ, ὁ δὲ κράλης τῆς Σερβίας, ὅστις παρεσκευά- ο νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν, φέρων νέας ἐπικουρίας εἰς τοὺς τοκρατορικούς, πτοηθεὶς ἀπέστη τοῦ τοιούτου ἐγχειρήματος. Ὁ δὲ δρόνικος, κατελθὼν ἐκ τοῦ βορρᾶ καὶ μὴ θελήσας νὰ χρονοτριβήσῃ ιορκῶν τὴν Στρούμμιτζαν καὶ τὸ Μελένικον, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν σαλονίκην.

Ἅμα δὲ τῇ εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐπανόδῳ μηνύματα τοῦ Συνα- οῦ ἀνήγγειλαν πρὸς τὸν νέον Ἀνδρόνικον, ὅτι παρὰ τὸν Μέλανα αμὸν συναντήσας τὴν αὐτοκρατορικὴν στρατιὰν ὑπὸ τὸν Κωνσταν- ν Ἀσάνην συνεκρούσθη μετ' αὐτῆς καὶ μετὰ μάχην μείνασαν ἐπὶ ὺ ἄκριτον ἐνίκησε τέλος, τρέψας εἰς φυγὴν μέχρις αὐτῆς τῆς Κων- ντινουπόλεως τοὺς πολεμίους· τούτων δὲ πολλοὶ μὲν ἐφονεύθησαν, λοὶ δ' ἐζωγρήθησαν, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ στρατηγός.

Ἐν τούτοις δ' ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων Μιχαήλ, ἐπωφελούμενος ἐκ τοῦ νέου τούτου ἐμφυλίου πολέμου γεννηθεῖσαν ἐν τῷ βυζαν- ῷ κράτει ἀνωμαλίαν, ἐσκέφθη νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινού- ιν παρασπόνδως. Πρόσχημα δ' αὐτοῦ ἐχρησίμευεν ἡ συμμαχία ὰ τοῦ γέροντος Ἀνδρονίκου, καὶ πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ δῆθεν ἀπ- ειλεν εἰς τὴν βασιλεύουσαν τρισχιλίους ἱππεῖς ὑπὸ τὸν Ῥῶσον Ἰβὰν, ὃν ὁ αὐτοκράτωρ, δυσπιστῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἔχοντας συμ- θῶς πρὸς τὸν ἔγγονον, ἦτο πρόθυμος νἀναθέσῃ τὴν φρούρησιν τῶν σιλείων. Τούτου δὲ γινομένου, θὰ ἦτο εὐχερὴς ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰβὰν τάληψις τῆς ὅλης πόλεως καὶ ἡ συντέλεσις τῆς πορθήσεως ὑπὸ τσάρου Μιχαήλ, εὑρίσκοντος τὰ πράγματα προπαρεσκευασμένα. Ὁ κίνδυνος τῆς βασιλευούσης ἦτο προφανής. Διὸ ὁ νέος Ἀνδρόνι- ἐθεώρησεν ἀναπόφευκτον νὰ σπεύσῃ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. ήσας δ' ἐν Θεσσαλονίκῃ ὡς φρούραρχον τὸν πρὸς μητρὸς ἐξάδελ- Γουίδωνα τὸν Λουσινιανόν, ὅστις ἔγεινε κατόπιν βασιλεὺς τῆς

Ἀρμενίας, ἤρχισε προχωρῶν πρὸς τὴν βασιλεύουσαν. Πρὶν ἢ δὲ φθάσῃ αὐτόσε, κατώρθωσε διὰ πρεσβειῶν πρὸς τὸν πάππον, εἰς ὃν ἐνεδείκνυε τὸν ἐκ τῶν Βουλγάρων κίνδυνον, καὶ δι' ἀπειλῶν πρὸς τὸν Μιχαὴλ Σισμὰν τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀνάκλησιν τῶν Βουλγάρων.

Ἡ δὲ ἀνάκλησις αὕτη τοῦ Ἰβὰν δὲν ὑπῆρξε μόνον ἀπαλλαγὴ τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ μεγάλου βουλγαρικοῦ κινδύνου, ἀλλὰ καὶ διευκόλυνσις τοῦ ἔργου τοῦ νέου Ἀνδρονίκου, ἀπομονώσαντος τὸν γέροντ' Ἀνδρόνικον πάσης ἀξίας λόγου βοηθείας. Ἀληθῶς οὐ μόνον πᾶσαι αἱ συμπάθειαι τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπέκλινον πρὸς τὸν νέον Ἀνδρόνικον, ἀλλὰ καὶ πολὺ μᾶλλον προήγαγε τὰ κατ' αὐτὸν ἡ αἰφνιδία ἕνεκα πειρατικῆς ὑπὸ Γενουηνσίων δηώσεως βενετικοῦ πλοίου εἰς τὸν Βόσπορον ἀποστολὴ στόλου ἐκ Βενετίας, ἀποκλείσαντος τὸν λιμένα, περιαγαγόντος τὴν βασιλεύουσαν εἰς σιτοδείαν καὶ αὐξήσαντος τὴν κατὰ τοῦ γέροντος Ἀνδρονίκου δυσαρέσκειαν τῶν κατοίκων. Καὶ ἔμειναν μὲν ἀμέτοχοι οἱ Βενετοὶ τοῦ ἐμφυλίου ἀγῶνος, καίπερ παρακληθέντες ὑπὸ τοῦ νέου Ἀνδρονίκου νὰ ἐνεργήσωσιν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀπέπλευσαν δ' εὐθὺς ὡς ἔτυχον τῆς ἀποζημιώσεως ἣν ἠξίουν παρὰ τῶν Γενουηνσίων τοῦ Πέραν, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐν τῇ γενικῇ ἐξεγέρσει τῶν πνευμάτων ἡ δεκαπενθήμερος ἐκείνη σιτοδεία οὐ μικρὸν ἐβοήθησεν εἰς ὑπονόμευσιν τοῦ σαλευομένου θρόνου τοῦ πάππου. Ἄλλως δὲ οὐ μόνον αὐτὸς ὑπετίμα τὸν ἐκ τοῦ ἐγγόνου κίνδυνον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ περὶ αὐτὸν ἐληθάργουν, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ συνετοῦ Μετοχίτου ἐξαιρουμένου.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ Ο ΓΕΡΩΝ
ΕΙΚΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ
ΤΗΣ ΜΟΔΕΝΗΣ

Οὕτω τὰ πάντα ἦσαν ἕτοιμα πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς μελετωμένης ἀνατροπῆς. Τὴν δὲ 24 Μαΐου 1328 εὑρίσκετο πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπέστειλε νύκτωρ εἴκοσι καὶ τέσσαρας θαρραλέους ἄνδρας, οἵτινες, πλησιάσαντες εἰς τὰ τείχη καὶ ἐπιτηδείως διαλανθάνοντες, ὅτε ἡ σελήνη ἐπεφαίνετο διὰ τῶν καλυπτόντων τὸν οὐρανὸν νεφῶν, προσεκόλλησαν εἰς αὐτὰ κλίμακας. Καίτοι δὲ ἡ ἑτέρα αὐτῶν ἐθραύσθη, διὰ τῆς ἄλλης καὶ μόνης κατωρθώθη νἀνέλθωσιν ἐπὶ τὰ τείχη ἀπαρατήρητοι ἑκατὸν περίπου ἄνδρες. Καὶ ἐπειράθησαν μὲν τέλος ἐξεγερθέντες τοῦ ὕπνου οἱ φύλακες τῶν τειχῶν νἀντιδράσωσιν,

ἀλλὰ πᾶσ' ἀντίστασις ἀπέβη περιττὴ καὶ ματαία διὰ τὴν πρόθυμον ὑπὸ τῆς ἐν τῇ πόλει στρατιᾶς ἀνευφήμησιν τοῦ Ἀνδρονίκου ὡς αὐτοκράτορος. Οὕτω δέ, μετ' οὐ μικρὸν καταφθάσαντος καὶ τοῦ μεγάλου μέρους τῆς ἐπαναστατικῆς στρατιᾶς ὑπὸ τὸν Συναδηνόν, ὁ νέος Ἀνδρόνικος εἰσῆλθε πανηγυρικῶς εἰς τὴν πόλιν διὰ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ. Μετ' οὐ πολὺ δὲ προεχώρησεν εἰς τἀνάκτορα, συνοδευόμενος ὑπ' ὀκτακοσίων στρατιωτῶν, καὶ παρέστη πρὸ τοῦ πάππου, ὅςτις εἶχε διέλθει τὴν νύκτα ἀνήσυχος καὶ ἐγκαταλελειμμένος ἐν προσευχαῖς πρὸ τῆς εἰκόνος τῆς Ὁδηγητρίας. Εἰςακούων δὲ ὁ νέος Ἀνδρόνικος τῆς παρακλήσεως τοῦ γηραιοῦ βασιλέως τῆς διαβιβασθείσης αὐτῷ διά τινος τῶν πιστῶν θεραπόντων, ᾐδέσθη τὰς χεῖρας, αἵτινες εἶχον πολλάκις ἀγκαλισθῆ αὐτὸν ἐν σπαργάνοις γαλακτοτροφούμενον, καὶ τὰ χείλη, ἅτινα εἶχον πολλάκις φιλήσει αὐτὸν μετὰ θερμοῦ τοῦ φίλτρου, καὶ ᾤκτειρε τὸν κάλαμον ἐκεῖνον τὸν ἐρριμμένον κατὰ γῆς, οὐδ' ἠθέλησε νὰ κατενέγκῃ κατ' αὐτοῦ δευτέραν συντριβήν. Καὶ ἐφείσθη πράγματι ὁ ἔγγονος τῆς ζωῆς τοῦ πάππου, ὡς ἐφείσθησαν οἱ περὶ αὐτόν, πάντως συμφώνως πρὸς τὰ κελεύσματα τοῦ νικητοῦ, τῆς ζωῆς τῶν ἀντιθέτων, μόνον λαφυραγωγήσαντες τὴν οἰκίαν τοῦ Μετοχίτου καὶ τινων ἄλλων τῶν μάλιστα πιστῶν εἰς τὸν γέροντ' Ἀνδρόνικον. Ἐξηκολούθησε δὲ μένων καὶ κατὰ τύπους βασιλεὺς ὁ πάππος, ἀλλὰ πράγματι ἀπὸ τῆς νυκτὸς ἐκείνης ἐβασίλευεν ὁ ἔγγονος.

Μ'

ΑΡΧΑΙ ΩΔΙΝΩΝ

α'

Τὸ Βυζάντιον ἐπὶ τῶν τελευταίων Παλαιολόγων.

Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ὁ νέος, ἀναιμωτὶ καταλαβὼν τὴν νύκτα τῆς 24 Μαΐου 1328 τὰ βασίλεια, ἀπήλλασσε τὸ Βυζάντιον κυριάρχου, ὅστις, ἄρξας ἐπὶ τεσσαράκοντα καὶ ἕξ ὅλα ἔτη, εἶχεν εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἐπιταχύνει τὸν ὄλεθρον διὰ τῆς παραμελήσεως τῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων, τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς ἀλογίστου ἀποδοχῆς τῶν Καταλωνίων μισθοφόρων καὶ τῆς ἀσυστάτου διπλωματικῆς ἐνεργείας. Ἕνεκα δὲ τῶν πλημμελημάτων τούτων; καίπερ περιστοιχιζόμενος ὑπὸ πολιτευτῶν οὐκ ἀναξίων λόγου, οἷοι μάλιστα ὁ Νικηφόρος Χοῦμνος καὶ ὁ Θεόδωρος Μετοχίτης, καὶ ὑπὸ στρατιωτικῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον εὐδοκίμων, οἵτινες μᾶλλον κατὰ τοῦ ἰδίου ἐγγόνου ἢ κατὰ τῶν πολεμίων τῆς πατρίδος ἤραντο τὰ ὅπλα, οὐδὲν μὲν ἔπραξε πρὸς καλὸν τῆς πολιτείας, πλείστων δ' ἀπ' ἐναντίας ἔγεινε πρόξενος κακῶν. Καὶ αὐτὴ δ' ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πολιτείαν τοῦ πατρὸς μόνον εἰς ἀνωμαλίαν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ συνέτεινε καὶ ἤγαγεν εἰς μείζονα πολιτικὸν ἀποσχισμὸν τῶν Ἑσπερίων ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου. Εἰς τὰ δεινὰ δὲ ταῦτα, ὄντα καθ' ἑαυτὰ οὐ μικρά, προσεπῆλθε τέλος καὶ ἡ πρὸς τὸν ἔγγονον διάσπασις, ἐπιτείνασα τὴν ἀτονίαν καὶ αὐξήσασα τὴν παράλυσιν τοῦ κράτους.

Πρὸς δ' ἀνόρθωσιν τῆς φθισιώσης πολιτείας καὶ ἀνύψωσιν τῶν ἐν ἐκπτώσει εὑρισκομένων ἐθνικῶν δυνάμεων ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἀνδρὸς δαιμονίου, τὰ πάντ' ἀναμορφοῦντος. Ἀλλὰ τοιοῦτος δὲν ἀνεδείχθη Ἀνδρόνικος ὁ νέος. Ἐπέδειξεν ἀληθῶς σθένος καὶ κατέβαλε φιλοτίμως

πολλὰς προσπαθείας πρὸς βελτίωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων, ἰδίως δὲ τῆς χωλαινούσης δικαιοσύνης, ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὁ περιορισμὸς εἰς μέτρα προσωρινὰ καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων, ἡ κακὴ διοίκησις τῶν οἰκονομικῶν καὶ ἡ ἐξακολούθησις τοῦ συστήματος τῶν διὰ μισθοφόρων ἐνεργουμένων στρατειῶν, τοῦτο δὲ ἡ πρὸς τοῖς ὑπάρχουσιν ἐχθροῖς ἀνάδειξις τῆς Σερβίας ὑπὸ τὸν κραταιὸν Δουσὰν δὲν ἤγαγον ἐν τῇ βραχείᾳ τοῦ Ἀνδρονίκου βασιλείᾳ εἰς τὴν πρὸς διάσωσιν τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ σοβαρωτέρων ἐν τῷ μέλλοντι κινδύνων ἀναγκαίαν παλινόρθωσιν. Μόνον βραχεῖα ἀναστολὴ τῆς προόδου τῶν δεινῶν ἐπετεύχθη, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκτομὴ τῆς ῥίζης τοῦ ἀναποφεύκτου κακοῦ, ὅπερ προέβαινεν ὁσημέραι λεληθότως ἢ καὶ φανερῶς.

Μακρὰ σειρὰ πταισμάτων τῆς βυζαντιακῆς βασιλείας καὶ ἡ ἀκοίμητος ἐχθροπάθεια τῆς Δύσεως, οὐδέποτε μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ διαφόρων μερῶν καὶ ὑπὸ διαφόρους τύπους ἐγκαταλιπούσης τὸν κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἀγῶνα καὶ ὁτὲ μὲν ἐπιδιωκούσης τὴν κατάκτησιν τῶν χωρῶν αὐτοῦ διὰ τῶν ἑσπερίων λεγεώνων, ὁτὲ δ' ἐποφθαλμιώσης εἰς τὴν ὑποδούλωσιν τῶν ψυχῶν διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῶν ἐκ Ῥώμης δογμάτων, εἶχον χαλαρώσει τὰς δυνάμεις τῆς πολιτείας. Καὶ ἡ μὲν παραμέλησις τῶν ναυτικῶν καὶ κατὰ γῆν δυνάμεων εἶχον παραλύσει αὐτὰ τὰ νεῦρα τοῦ κράτους, ἡ δ' ἐγκατάλειψις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἶχε στερήσει τὸ Βυζάντιον οὐ μόνον ζωτικῶν καὶ ἀκμαίων ἐπαρχιῶν, αἵτινες ἐτροφοδότουν καὶ ἀνενέουν ἑκάστοτε τὸν θρόνον καὶ τὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ τοῦ σθεναρωτάτου τῶν προπυργίων τοῦ ἀναχαιτίζοντος τὴν πρὸς τὴν Εὐρώπην προχώρησιν τῶν ἑῴων βαρβάρων. Ἐν ᾧ δὲ οὕτως ἡ βυζαντιακὴ πολιτεία συνεπιέζετο ἀπό τε τῆς Ἑσπερίας καὶ τῆς Ἀνατολῆς, αἱ δυνάμεις τοῦ Βυζαντίου εἶχον αἰσθητῶς μειωθῇ καὶ καθ' ἑαυτὰς διὰ τῆς ἀποσπάσεως μεγάλων τμημάτων τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἀρχῆς, περιελθόντων εἰς δεσπότας ὁμογενεῖς ἢ ἀλλοφύλους, συνήθως ἐμπολέμους πρὸς τὸ Βυζάντιον, ὅπερ πρὸς τῇ κολοβώσει προέβαινεν ἐξασθενοῦν διὰ τῆς ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἀφαιμάξεως.

Οἱ χρόνοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῶν Ἰσαύρων, τὰ κλέα τῶν ἀραβομάχων καὶ βουλγαρομάχων βασιλέων καὶ αὐταὶ αἱ λαμπραὶ ἡμέραι τῶν Κομνηνῶν εἶχον ἤδη παρέλθει. Δὲν προέκειτο πλέον περὶ κατακτήσεων, ἀλλὰ περὶ συντηρήσεως, δὲν ἦτο πλέον λόγος περὶ νικῶν, ἀλλὰ περὶ ἀμύνης. Καὶ αὐτὴ δὲ αὕτη ἀπέβαινεν ὁσημέραι δυσχερε-

στέρα, εἰ καὶ ἡ ἔκτασις τοῦ κράτους εἶχε μειωθῆ ἐπαισθητῶς. Πλὴν τοῦ πλείστου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἡ Κρήτη, ἡ Ῥόδος, ἡ Κύπρος, αἱ Κυκλάδες δὲν ἀνῆκον πλέον εἰς τὸ Βυζάντιον. Τὸ πλεῖστον τῆς συνεχοῦς Ἑλλάδος, τῆς Ἠπείρου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας και αὐτῆς δὲ τῆς Θράκης μέρος δὲν ἦτο κτῆμα τῶν αὐτοκρατόρων. Παράδοξον δ' ἀληθῶς φαίνεται, ὅτι ἐν μέσῳ τῆς καθολικῆς ταύτης ἐλαττώσεως τῶν ὁρίων ἐπανῆλθεν ὁπωςδήποτε εἰς τοὺς Παλαιολόγους, καθ' ἃ μέλλομεν νὰ ἴδωμεν, ἡ μέχρι χθὲς καὶ πρότριτα φραγκοκρατουμένη Πελοπόννησος, ἥτις μάλιστ' ἀπέβη νέα ἑστία ἀναγεννήσεως καὶ ἐξελληνισμοῦ τῆς ἐκπιπτούσης αὐτοκρατορίας.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτως ἡ ἐδαφικὴ ἔκτασις τοῦ κράτους μόλις που ἀνήρχετο εἰς τὸ πέμπτον περίπου τῶν χωρῶν, ἐφ' ἃς ἥπλονεν ἄλλοτ' ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς εὐκλείας τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ὁ δικέφαλος ἀετὸς τοῦ Βυζαντίου, ἡ Κωνσταντινούπολις δὲν εἶχεν ἀποβάλει ἀνάλογον μέρος τῆς αἴγλης καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτῆς. Τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως τῆς πόλεως ἐν μέσῳ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀσιατικοῦ κόσμου, ἡ ἐν αὐτῇ βιομηχανικὴ καὶ ἐμπορικὴ κίνησις, ἧς συμμετεῖχον οἱ τῶν αὐτοκρατορικῶν προνομίων ἀπολαύοντες Βενετοὶ, Γενουήνσιοι καὶ Πισᾶται πάροικοι, καίπερ βαρέως φέροντες τὴν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου προϊοῦσαν χειροτέρευσιν τοῦ νομίσματος, ἡ ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς θρησκευτικὴ αὐτῆς ἡγεμονία ἀνεδείκνυον αὐτὴν ἀκόμη ἀληθῶς βασιλεύουσαν, κρατοῦσαν τὰ σκῆπτρα πνευματικῆς καὶ ἐμπορικῆς ἀρχῆς καὶ ἐκεῖ ἔνθα εἶχεν ἀποβληθῆ ἡ δύναμις τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.

Διὰ ταῦτα ἡ Κωνσταντινούπολις ἐξηκολούθει νὰ εἶνε ἡ μεγίστη καὶ θαυμασιωτάτη τῶν ἑλληνίδων πόλεων, καθ' ἃ ἐν τοῖς προτέροις χρόνοις τῶν μέσων αἰώνων. Οἱ Βυζαντῖνοι ὀνομάζοντες αὐτὴν ἁπλῶς Πόλιν καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῆς Πολίτας δὲν ἠδύναντο νὰ παρανοηθῶσι, διότι ἦτο ἀληθῶς ἡ κατ' ἐξοχὴν πόλις τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην καθ' ὅλου ἦτο ἀκόμη ἡ πολυανθρωποτάτη, οἱ δ' Ἑσπέριοι καὶ τὰ ἔθνη τοῦ βορρᾶ δὲν ἔπαυον ἀποθαυμάζοντες αὐτὴν καὶ θεωροῦντες ἑστίαν τεχνῶν καὶ πλούτου. Καὶ ἡ μὲν οἰκοδομικὴ δρᾶσις τῶν Παλαιολόγων οὐδὲ κατὰ μικρὸν δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς τὴν τῶν προτέρων χρόνων. Ἀλλ' οὐχ ἧττον δὲν ἔπαυσαν καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀνοικοδομούμενα τὰ παλαιωθέντα τῶν ῥαγαιοτέρων κτιρίων ἢ κτιζόμενα νέα. Διὸ μεγαλοπρεπὴς ἦτο ἀκόμη

ὡς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς μεγάλης ἀκμῆς καὶ δόξης παρὰ τὴν προϊοῦσαν ἤδη δημοσίαν καὶ ἰδιωτικὴν ἀπορίαν ἡ ὄψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκείνης, ἐν ᾗ ἤδη τὸν ἕκτον αἰῶνα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱστορικοῦ Ἀγαθίου **ξυνεχεῖς ἁπανταχοῦ αἱ οἰκοδομίαι τῆς πόλεως καὶ ξυνημμέναι ἀλλήλαις, καὶ σπανιαίτατα ἴδοι τις ἂν χωρίον ὕπαιθρον καὶ ἀναπεπταμένον καὶ παντάπασιν ἐλεύθερον τοῦ ἐπιπροσθοῦντος**. Τὸ ἀνεπαρκὲς καὶ ἄτεχνον διάγραμμα τῆς βασιλευούσης, ὅπερ ἐσχεδίασεν ὁ Φλωρεντῖνος Χριστόφορος Βουονδελμόντης ὁ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1413 καὶ 1421 περιηγηθεὶς τὰς ἀκτὰς καὶ νήσους τῆς Ἑλλάδος καὶ συντάξας τὴν περιγραφὴν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, δεικνύει οὐχ ἧττον ἐν τῇ ἀφελείᾳ αὐτοῦ τὸ ὀχυρὸν τῶν περιβαλλόντων τὴν Πόλιν τειχῶν, μετὰ τῶν περισσῶν αὐτῶν πύργων, τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ναῶν, τὸ πλῆθος τῶν κιόνων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΠΑΡΑ ΤΩΙ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΩΙ ΒΟΥΟΝΔΕΛΜΟΝΤΗΙ

Αἱ ἐπὶ τῆς ἁλώσεως ὑπὸ τῶν Λατίνων καταστροφαὶ καὶ διαρπαγαὶ δὲν εἶχον ἰσχύσει νἀπογυμνώσωσι τὴν πόλιν τῶν περισσῶν αὐτῆς καλλιτεχνημάτων, ἔκπαγλος δ' ὁ ἐπισκεπτόμενος τὴν βασιλεύουσαν ἠδύ-

νατο ἀκόμη νὰ θαυμάσῃ τὰ περισσότεχνα ἀνάκτορα, τοὺς βρίθοντας ἀγαλμάτων Φόρους, τοὺς ἀνὰ πᾶν βῆμα ἐγειρομένους ναοὺς καὶ τὰς μονάς, τοὺς μεγάλους οἴκους τῶν ἐπιφανῶν, τὰς ὀχυρὰς καὶ διακόσμους πύλας, τὰ νεώρια καὶ τὰς σκάλας ἢ ἀποβάθρας, τοὺς ἀγωγοὺς ὑδάτων καὶ τὰς κινστέρνας, τὰ βαλανεῖα καὶ τὰ λουτρά, τοὺς ἐμβόλους ἢ τὰς στοάς, τὰ δημόσια σιτοφυλάκια, τοὺς ξενῶνας καὶ τὰ νοσοκομεῖα, τὰ γηροκομεῖα καὶ πτωχοτροφεῖα, τὸν πολυφοίτητον οἶκον τῶν λαμπτήρων, ἐν ᾧ ὑπὸ ἄπλετον φῶς ἐξετίθετο τὴν νύκτα ἡ ἐμπολὴ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, καὶ τὰ ἐπιβλητικὰ καταστήματα τῶν δημοσίων ἀρχῶν. Ὅ τι ὡραῖον εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ ὁ μεσαιωνικὸς κόσμος ὑπὸ ἔποψιν τέχνης καὶ μεγαλοπρεπείας, εὐλαβοῦς λατρείας τοῦ θείου καὶ ἐλεήμονος ἐξασκήσεως τῆς φιλανθρωπίας συνεκεντροῦτο ἀκόμη ἐν ἐκείνῃ τῇ μιᾷ πόλει, περικοσμούμενον ὑπὸ τῶν θελγήτρων καὶ τοῦ μεγαλείου, ἅτινα ἐσκέδαζεν ἔτι ἐπὶ τὴν μεσαιωνικὴν πόλιν τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων ἡ ἀπὸ τῶν εἰς αὐτὴν συνειλεγμένων ἀρχαίων λειψάνων αἴγλη. Ἀρκεῖ δὲ ἡ ἀνάγνωσις τῶν εἰς τὸν Γεώργιον Κωδινὸν ἀποδιδομένων Πατρίων, ὅπως ὁ ἀναγνώστης πεισθῇ, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ κατ' αὐτὸν τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα εἶχε τοιοῦτον πλοῦτον ἀρχαίων καλλιστευμάτων καὶ μεσαιωνικῶν μεγαλοπρεπῶν μνημείων, ὥστε νὰ δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἄνευ ὑπερβολῆς τὸ κειμήλιον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸ χάρμα τῆς Ἑσπερίας.

Πόλις τοιαύτη δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἀποβῇ, ὡς καὶ ἀπέβη, ὁ σκοπὸς καὶ ἡ κονίστρα ἀντιδιαμαχομένων πρὸς ἄλληλα ἀλλοτρίων συμφερόντων. Καὶ ἡ μὲν Δύσις, ἀποτυχοῦσα ἐν ταῖς διαφόροις ἀποπείραις πρὸς παλινόρθωσιν τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας, ἐφαίνετο τέλος τείνουσα εἰς μόνην τὴν διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῆς Ῥώμης πρωτείων κατάκτησιν τῶν πνευμάτων. Ἀλλ' ἡ Ἀνατολὴ παρεσκεύαζεν ὑπὸ τὴν ἐνισχυομένην δυναστείαν τῶν Ὀθωμανῶν νέαν παλινδρόμησιν πρὸς τὴν κατάκοπον Δύσιν, οἱονεὶ ἀνταποδίδουσα πρὸς αὐτὴν τὰ ἴσα διὰ τὴν ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν ἐπέλασιν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀλλ' ἐν τῇ παλιρροίᾳ ἐκείνῃ τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴν Δύσιν οἱ ὁμόθρησκοι, ἀλλ' ἀσυγκρίτως ὀλιγώτερον τῶν Ἀράβων πεπολιτισμένοι Τοῦρκοι ἐπέπρωτο νὰ καταβάλωσι τοιαύτας δυνάμεις ὁρμῆς καὶ πολιτειακῆς εὐδοκιμήσεως, ὥστε ἡ κατάκτησις αὐτῶν προώριστο νὰ ὑπάρξῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν μᾶλλον ἑνιαία, ἀφ' ἑτέρου δὲ πολλῷ διαρκεστέρα τῶν κατακτήσεων τῶν Σαρακηνῶν.

Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐγκυμονουμένη καταιγίς, εἰς ἥν, ἐπιβαλλομένην νὰ καταλύσῃ καὶ σαρώσῃ πᾶν τὸ ἑλληνικόν, τὸ Βυζάντιον δὲν ἠδυνήθη νἀντιμετρηθῇ ἐπὶ τῶν τελευταίων Παλαιολόγων, ὧν ἡ ἤδη ἀπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ γέροντος ἀρξαμένη παρακμὴ ἔτι μᾶλλον ἔρχεται προϊοῦσα ἀπὸ Ἀνδρονίκου τοῦ νέου.

β'

Ἀνδρόνικος ὁ νέος.

Ἤπιαι ὑπῆρξαν αἱ διαταγαὶ ἃς ἔδωκεν Ἀνδρόνικος ὁ νέος εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν περὶ τοῦ ἐκπτώτου πάππου, εἰ καὶ ὑπῆρξαν ἅμα τῇ περιφανεῖ νίκῃ τοῦ νέου αὐτοκράτορος οἱ παρορμῶντες αὐτὸν νὰ λάβῃ τἀντίποινα παρὰ τοῦ ἐπὶ μακρὸν ἀστόργως καὶ μονονοὺ σκληρῶς πρὸς αὐτὸν προςενεχθέντος πρεσβύτου. Ἀλλ' ἡ φειδὼ ἣν ἐπέδειξεν ὁ ἔγγονος πρὸς τὸν πάππον βραχὺν, καθ' ἃ φαίνεται, μόνον διήρκεσε χρόνον. Τοὐλάχιστον μεστὸν βασάνων καὶ ἐξευτελισμῶν παριστάνει τὸν κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἀνδρονίκου βίον αὐτοῦ ὁ ἱστορικὸς Νικηφόρος Γρηγορᾶς. Ἀλλ' αἱ ταπεινώσεις αὗται δὲν προήρχοντο ἐξ αὐτοῦ τοῦ νέου αὐτοκράτορος, ἦσαν δὲ πολὺ μᾶλλον ἔργον τῶν περὶ αὐτὸν, εἰς οὓς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιβληθῇ Ἀνδρόνικος ὁ νέος. Οἱ περιστοιχίζοντες αὐτὸν ἐφοβοῦντο ἀκόμη καὶ αὐτὴν τὴν σκιὰν τοῦ ἀδυνάτου πρεσβύτου, καὶ ἔτρεμον μὴ ὁ τυμβογέρων, ὃν ὁ ἔγγονος ἐτίμα ἔτι κατὰ τύπους ὡς συμβασιλέα, ἐπωφελούμενός ποτε τὰς περιστάσεις, ἀναλάβῃ πάλιν ἐνεργῶς τὴν ἀρχήν. Διό, ὅτε τῷ 1330 Ἀνδρόνικος ὁ νέος, εὑρισκόμενος ἐν πολέμῳ πρὸς τοὺς Τούρκους, περιέπεσεν εἰς βαρεῖαν ἀσθένειαν, Ἀνδρόνικος ὁ γέρων ἠναγκάσθη ὑπὸ τῶν φοβουμένων τὴν ἐκ νέου ἀνάρρησιν αὐτοῦ νὰ περιβληθῇ καρεὶς τὸ ῥάσον τοῦ καλογήρου. Καὶ ἐπέτρεψε μὲν ὁ πατριάρχης Ἡσαΐας οὐκ ἄνευ δισταγμῶν τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐν ταῖς λιταῖς μνημονεύσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ γέροντος, προτασσομένου μάλιστα τοῦ τοῦ ἐγγόνου, ἀλλ' ἡ μνεία τῆς προςωνυμίας

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ Ο ΝΕΟΣ
ΕΙΚΩΝ
ΕΞ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ
ΤΗΣ ΜΟΔΕΝΗΣ

αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος ἦτο εἰρωνεία, ἀφ' οὗ ἐμνημονεύετο πλέον ὑπὸ τὸ μοναχικὸν ὄνομα ***Ἀντώνιος***. προσετίθετο δὲ εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο ἡ λέξις ***μοναχός***. Τέλος δὲ μετὰ διετῆ μοναχικὸν βίον ἀπέθανεν αἴφνης τὴν νύκτα τῆς 12 πρὸς τὴν 13 Φεβρουαρίου 1302. Τρία χαλκᾶ νομίσματα ὑπῆρξαν ἡ μόνη περιουσία ἡ εὑρεθεῖσα ἐν τῷ βαλαντίῳ τοῦ ἐγκαταλελειμμένου πρεσβύτου, ὃν εἶχε κοσμήσει ἐπὶ ἓξ σχεδὸν ἐτῶν δεκάδας ἡ προσωνυμία βασιλέως καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ ὅλα ἔτη τὸ αὐτοκρατορικὸν διάδημα. Τῆς θυγατρὸς Σιμωνίδος, τῆς χήρας τοῦ κράλη τῶν Σέρβων Στεφάνου Δραγουτίνου, ἡ φιλοστοργία ἐμερίμνησε περὶ τῆς κηδείας τοῦ νεκροῦ, ὅν, ταφέντα ἐν τῇ μονῇ τοῦ Λιβός, κτισθείσῃ ὑπὸ Θεοδώρας τῆς συζύγου τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ἐνεκωμίασε διὰ στομφώδους μονῳδίας ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς. Ἀλλ' ἡ ἀψευδὴς ἱστορία δὲν δύναται νἀποδεχθῇ τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἐγκωμίων τοῦ κόλακος νεκρολόγου.

Ὀλιγώτερον δὲ ἢ πρὸς τὸν πάππον ἐπιεικὴς ὑπῆρξεν, ὡς εἰκός, παρὰ τὴν ἀνεξικακίαν τὴν ἐπιδειχθεῖσαν κατὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν εἰσόρμησιν ἡ πρὸς τοὺς περιστοιχίσαντας τὸν θρόνον τοῦ γηραιοῦ πάππου διαγωγὴ Ἀνδρονίκου τοῦ νέου. Μάλιστα δ' ἐπεβάλλετο ἡ ἐκ τῶν ἀνακτόρων ἀπομάκρυνσις τοῦ κυριωτάτου ὀργάνου τοῦ Ἀνδρονίκου Α', τοῦ λογίου Θεοδώρου Μετοχίτου. Ὁ πανίσχυρος μέγας λογοθέτης, οὗ καὶ μόνου τὴν οἰκίαν εἴδομεν διαρπασθεῖσαν κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ νέου βασιλέως, καθαιρεθεὶς τῆς ἀρχῆς, περιωρίσθη εἰς τινα μονὴν ἐν Διδυμοτείχῳ· ἀλλ' ἔπειτα τυχὼν συγγνώμης ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ ἀπέθανεν ἐν αὐτῷ μετὰ δύο ἔτη, τὸν Μάρτιον τοῦ 1332, ἕνα μῆνα μετὰ τὸν θάνατον Ἀνδρονίκου τοῦ γέροντος. Καὶ ἄλλοι δέ, ὡς εἰκός, τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ πάππου βλαψάντων τὸν ἔγγονον ἀπεμακρύνθησαν τῶν βασιλείων, εἰ καὶ δὲν γινώσκομεν τὰ καθ' ἕκαστα περὶ τῶν τοιούτων μεταβολῶν.

Ἡ δὲ μερὶς τοῦ λέοντος ἐν τῇ ἐξασκήσει τῆς νέας ἐξουσίας ἐπεφυλάχθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τοὺς ἐπὶ μακρὸν συνεργασθέντας μετ' αὐτοῦ καὶ συντελέσαντας εἰς τὴν τελικὴν αὐτοῦ ἀναίμακτον νίκην. Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός, ὁ Θεόδωρος Συναδηνὸς καὶ ὁ Ἀλέξιος Ἀπόκαυκος. Καὶ ἡ μὲν μεγίστη ἐξουσία ἐδόθη εἰς τὸν Καντακουζηνόν, ὅστις, ὑπὸ ἐξαιρέτων κοσμούμενος προσόντων, καὶ λόγῳ γένους καὶ κηδεστίας, ὢν μητρόθεν τε καὶ ἀπὸ τῆς γυναικὸς συγγενὴς τῶν Παλαιολόγων, καὶ λόγῳ παιδείας θεολογικῆς τε καὶ θύραθεν, ἀνα-

δειξάσης αὐτὸν ἕνα τῶν ἀρίστων θεολόγων καὶ ἱστοριογράφων τοῦ Βυζαντίου, ἐδικαιοῦτο νὰ τύχῃ ἐξαιρέτου ἀξιώματος ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τῆς ἀρχομένης παρακμῆς. Ἀλλὰ πάσης ἐσπευσμένης ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀναρριχήσεως εἰς ὑψηλοτέρας ἀρχὰς προέκρινεν ὁ μέγας δομέστικος νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὸν Ἀνδρόνικον τὸν νέον. Ὁ δὲ νέος αὐτοκράτωρ, ἀναγνωρίζων καὶ συμμεριζόμενος τὴν τιμήν, ἧς ἠξίουν τὸν Καντακουζηνὸν οἱ ἐξοχώτατοι τῶν συγχρόνων λογίων, ὁ Νικηφόρος Χοῦμνος, ὁ Μανουὴλ Φιλῆς, ὁ Θεόδωρος Ὑρτακηνός, ἐπιστέλλοντες πρὸς αὐτὸν καὶ ἐγκωμιάζοντες τὸν ἄνδρα, ἠξίωσεν αὐτὸν τῶν μεγίστων καὶ παρέζευξεν ὡς παραδυναστεύοντα σύμβουλον καὶ ὁδηγὸν τῶν πράξεων αὐτοῦ. Τοιαύτη δὲ ἀπέβη ἡ ἐπιβολὴ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐπὶ τοῦ Ἀνδρονίκου, ὥστε καὶ ἄκων ὁ βασιλεὺς ἐνίοτε ὑπεχώρει εἰς τὰς θελήσεις αὐτοῦ. Θέλων δὲ νὰ ἐπικουφίσῃ αὐτὸν ἐκ τῶν βαρῶν, ἅτινα μόνος ὑφίστατο πρότερον, τὰ πάντα μόνος ὑπουργῶν χάριν τοῦ Ἀνδρονίκου ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς πρὸς τὸν πάππον διαστάσεως, ἀνέθηκεν εἰς τὸν παρακοιμώμενον Ἀπόκαυκον τὴν ἐπιστασίαν τῶν βασιλικῶν γραμμάτων καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ ταμείου ὡς καὶ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς εἰσπράξεως τῶν δημοσίων φόρων. Ἀνέφερε δ' ὁ παρακοιμώμενος εἰς τὸν Καντακουζηνὸν μόνον ἐκείνας τῶν ὑποθέσεων ὅσαι ἦσαν ἰδιαζόντως σοβαραὶ καὶ ἐδέοντο τῆς ἐγκρίσεως τοῦ μεγάλου δομεστίκου, ὅστις τὰ μὲν πλεῖστ' ἀπεφάσιζε μόνος, ἔνια δὲ ὑπέβαλλεν εἰς τὸν βασιλέα. Τέλος δ' ὁ πρωτοστράτωρ Συναδηνὸς ἀνεβιβάσθη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐπάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων σπουδαίων καθηκόντων τῆς ἀξίας λόγου ταύτης ἀρχῆς ἀνέλαβεν ὁ νέος ἔπαρχος καὶ τὴν διαρρύθμισιν τῶν κατὰ τὸν τελευταῖον χρόνον διαταραχθεισῶν νομικῶν σχέσεων περὶ τὴν ἰδιοκτησίαν. Καὶ δὴ ἐν ταῖς πολυωδύνοις ἡμέραις τοῦ μεταξὺ τοῦ πάππου καὶ τοῦ ἐγγόνου ἐμφυλίου πολέμου ἡ οὐσία πολλῶν τῶν εἰς ἑκατέραν μερίδα τασσομένων εἶχε διαρπασθῆ ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων. Μετὰ δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, οἱ ἀποβαλόντες τὴν οὐσίαν ἤθελον, ὡς εἰκός, νἀνακτήσωσιν αὐτήν. Ἐπειδὴ δ' ἡ ἀπόδοσις τελείας δικαιοσύνης ἦτο ἀνέφικτος καὶ ἤθελεν ἀγάγει εἰς διαφορὰς ἀδιεξόδους, ὁ βασιλεὺς ἀνέθηκεν εἰς τὸν Συναδηνὸν τὴν πρόχειρον λύσιν τῆς εἰς τοὺς προτέρους κυρίους ἀποδόσεως μόνων τῶν ἀκινήτων κτημάτων, μὴ γινομένης ἐξετάσεως καὶ καταδιώξεως τῶν κατεχόντων καὶ καρπουμένων κινητὴν οὐσίαν.

Τὴν δ' ἐκκλησίαν διῴκησεν ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ νέου ὡς πατριάρ-

χῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος Ἠπειρώτης μοναχὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἠσαΐας, ὅν, ἐγκατασταθέντα τῷ 1323 ὑπὸ Ἀνδρονίκου τοῦ γέροντος καὶ διὰ τὴν εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματ' ἀνάμιξιν τῷ 1327 ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν μονὴν τῶν Μαγγάνων περιορισθέντα, εἴδομεν καὶ πάλιν ἐπαναχθέντα ὑπὸ τοῦ νέου αὐτοκράτορος ἅμα τῇ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰσόδῳ. Ὁμαλῶν δ' ἀποβάντων τῶν πραγμάτων μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Ἀνδρονίκου, ὁ Ἠσαΐας, μετ' ἀφοσιώσεως ὑπηρετήσας αὐτόν, προσέσχε τὸν νοῦν εἰς μόνα τὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ συνεπεκούρησεν εἰς τὰς γενομένας ἀποπείρας προσπελάσεως τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς. Θανόντα δὲ τὸν Ἠσαΐαν τελευτῶντος τοῦ 1333 διεδέχθη ἀπὸ τοῦ 1334 ἀρχομένου Ἰωάννης ΙΔ' ὁ Καλέκας, ὅστις καὶ ἴθυνε τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ δεκατρία συναπτὰ ἔτη μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου 1347. Κατήγετο δ' ὁ Καλέκας ἐξ Ἄπρω τῆς Θράκης καὶ ἦτο ἀνὴρ εὐπαίδευτος καὶ θεολόγος δόκιμος. Ἀλλ' ἡ ἀνάμιξις αὐτοῦ εἰς τὴν συνταράξασαν τὸ κράτος ἑτεροδιδασκαλίαν τοῦ Καλαβροῦ μοναχοῦ Βαρλαὰμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου, ἧς θὰ ἴδωμεν τὰς περιπετείας, καὶ ἡ σύμπραξις μετὰ τῶν ὑπὸ τῆς δεινῆς ἀντιπολεμήσεως τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ καταπολεμηθέντων καὶ καταδικασθέντων ὑπὸ τῆς κοινῆς συνειδήσεως ἐκείνων ἀνδρῶν, ἤγαγεν εἰς τὴν καθαίρεσιν τοῦ Καλέκα τῇ 8 Ἰανουαρίου 1347 ὀλίγους μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, συμβάντος τὸν Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ἀλλ' ὁ Ἀνδρόνικος δὲν ὑπέστη τὴν ἐκ τῶν θρησκευτικῶν τούτων σκανδάλων ὀδύνην, προαποθανὼν ἐξ ἤδη ὅλα ἔτη πρότερον, τῷ 1341.

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἄνδρες οἱ περιστοιχίζοντες τὸν Ἀνδρόνικον Γ', εἰς ὧν τὴν συνεργασίαν καὶ τὰς ὑπηρεσίας ἐπερειδόμενος ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας, κυριώτατον στήριγμα τῆς ἀρχῆς ἔχων τὸν Καντακουζηνόν. Καὶ ἠθέλησε μὲν ὁ Ἀνδρόνικος νὰ ἀνακηρύξῃ αὐτὸν συνάρχοντα, ἀλλ' ὁ Καντακουζηνὸς οὐ μόνον αὐτοῦ τὰς προτάσεις δὲν ἀπεδέχθη, ἀλλὰ καὶ ἀπέκρουσε τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἰδίων φίλων, ἀξιούντων τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ.

Γ'

Ὁ Ἀνδρόνικος καὶ οἱ Σλάβοι.

Μία τῶν πρώτων πράξεων τοῦ Ἀνδρονίκου, μόλις ἀναλαβόντος τὴν

χὴν, ὑπῆρξεν ἡ ἀπόκρουσις θρασείας ἐπιδρομῆς τῶν Βουλγάρων, δυ-
μένης νὰ ἔχῃ λίαν δυσάρεστα ἐπακόλουθα. Εἴδομεν ἤδη, ὅτι ἐν τῇ
ύτητι τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ὁ μὲν Ἀνδρόνικος ὁ γέρων εἶχεν ἐπικα-
σθῆ τὴν βοήθειαν τῶν Σέρβων, ὁ δὲ νέος εἶχε συμμαχήσει μετὰ τοῦ
ἐ τῇ ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ Θεοδώρᾳ γαμβροῦ, τοῦ τσάρου τῶν Βουλγά-
ν Μιχαὴλ Ἀσάν. Καίτοι δὲ δὲν εἶχε παραστῇ ἀνάγκη τῆς βοη-
ίας αὐτοῦ, ὁ Ἀσάν, ἐπωφελούμενος τὴν ἐπελθοῦσαν ἐκ τῆς ἐν Βυ-
ντίῳ μεταβολῆς ἀνωμαλίαν, εἰσώρμησε πανστρατιᾷ εἰς τὸ βυζαντια-
ν ἔδαφος, συνεπαγόμενος καὶ Τατάρους συμμάχους, καὶ ἐδῄωσε τὰς
ρείους πόλεις τῆς Θρᾴκης ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας. Ὁ δὲ Ἀνδρόνικος, εὐ-
ς ὡς ἔμαθε τὰ περὶ ταύτης τῆς εἰσβολῆς, ὥρμησεν ἐναντίον τοῦ
ιδρομέως, προχωρήσας μέχρι τῆς Βιζύης. Ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ Ἀσάν,
ταστρατηγήσας τὸν βασιλέα, προσεποιήθη μέν, ὅτι ἔμελλε νὰ ἔλθῃ
ς ἄμεσον σύγκρουσιν πρὸς αὐτὸν περὶ τὴν Βιζύην, καὶ ἐμήνυσε τοῦτο
ὰ πρεσβευτοῦ πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον, ἐν δὲ τούτῳ τῷ μεταξὺ ἔσπευσε
σωθῇ ἀναζεύξας. Μαθὼν δὲ ὁ Ἀνδρόνικος τὸν δόλον καὶ τὴν φυγὴν
οῦ Βουλγάρου, δὲν προέφθασε μὲν νὰ καταδιώξῃ τοὺς φυγόντας, οἵ-
ινες καὶ ἐσώθησαν εἰς τὰ σύνορα τῆς ἰδίας χώρας, εἰσορμήσας δὲ μετ'
λίγας ἡμέρας εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἐκάκωσε τὴν χώραν, ἐπόρθησεν ἐξ
φόδου τὴν Διάμπολιν καὶ εἶτα ἐπανῆλθεν εἰς τὸ βυζαντιακὸν ἔδαφος.

Ἀλλὰ καὶ πάλιν μετὰ ἑξήκοντα ἡμέρας ὁ Μιχαὴλ εἰσέβαλεν εἰς τὰς
ερὶ τὸν Ἕβρον χώρας καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐν τόπῳ καλουμένῳ Βου-
έλου. Ὁ δὲ Ἀνδρόνικος, ὅστις εὑρίσκετο τότ' ἐν Διδυμοτείχῳ, ἔσπευ-
σεν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ παρεσκεύαζε στρατιάν, ὅπως ἐπιτεθῇ
κατὰ τοῦ Μιχαήλ, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ μετεκαλεῖτο μὲν ἐπικουρίας
ἐκ Βουλγαρίας, ἐπολιόρκει δὲ τὸ ἐγγὺς κείμενον πόλισμα Προβάτου.
Οὕτω δ' ἔμειναν ἀντεστρατοπεδευμένοι κατ' ἀλλήλων ἐπὶ ἕνα μῆνα,
καὶ κρατερὰ προσεδοκᾶτο ἡ σύρραξις τῶν δύο ἀντιπάλων στρατιῶν,
διαλυθείσης πάσης ἐν τῷ μεταξὺ γενομένης διαπρεσβεύσεως ἀπράκτου,
ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς τῶν Βουλγάρων, ἀξιούντων ἀντὶ τῆς ἀπαιτουμένης
ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου ἀποδόσεως τοῦ Βουκέλου νὰ λάβωσι τὴν Σωζόπο-
λιν. Ἀλλ', ἐπικειμένης πλέον τῆς μάχης, τὸ πλῆθος καὶ ἡ λαμπρὰ
παρασκευὴ τῆς στρατιᾶς τοῦ βασιλέως ἐφόβησαν τοὺς Βουλγάρους, κ
ὁ Μιχαὴλ ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ ἀναιμωτὶ τοὺς ὅρους τοῦ ἀδελφοῦ
γυναικὸς Ἀνδρονίκου, ἀποδίδων μὲν τὸ Βουκέλου, ἐγκαταλείπων δὲ τ
ἀξιώσεις περὶ ἀποδόσεως εἰς αὐτὸν μέρους τῆς πατρῴας κληρονομ

δ'

Ἡ κατὰ τῶν Ἑλλήνων σλαβικὴ ὁμαιχμία.

Βραχεῖα ὑπῆρξεν ἡ ἐν Βουλγαρίᾳ ἀρχὴ τοῦ ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Οὔρεσι ἐγκατασταθέντος υἱοῦ τῆς ἀδελφῆς Ἄννης Σισμὰν Β'. Μετ' ὀλίγους μῆνας ὁ νικητὴς τῶν Βουλγάρων ἀπέθνησκεν ἐν Κοσσυφοπεδίῳ στραγγαλιζόμενος ὑπὸ τῶν ἐναντίον αὐτοῦ στασιασάντων Σέρβων βογιάρων, εἰς οὓς ἀπήρεσκεν ὁ φιλόθρησκος καὶ εἰρηνικὸς χαρακτὴρ τοῦ κράλη. Τὴν δ' ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου προελθοῦσαν ἀνωμαλίαν ἐν Σερβίᾳ, ἥτις ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἀπεφάσισε νὰ ἐπωφεληθῇ ὁ Ἀνδρόνικος, ὅπως ἐκδικηθῇ τὸν ἐκθρονισμὸν τῆς ἀδελφῆς Θεοδώρας, πρὶν ἢ ὁ τῇ 8 Σεπτεμβρίου 1331 ἐγκατασταθεὶς ὡς διάδοχος τοῦ Οὔρεσι Στέφανος Δουσὰν ἀναπτύξῃ τὴν δραστηριότητα ἐκείνην ἥτις ἀνήγαγε τὴν Σερβίαν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως. Διὸ εἰσορμήσας εἰς τὰς χώρας τὰς κατεχομένας ὑπὸ τοῦ Σισμὰν καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἄννης ἀφήρεσεν ἀπ' αὐτῶν τὴν Ἀγχίαλον, τὴν Μεσημβρίαν, τὸν Ἀετὸν, τὰ Κτένια, τὸ Ῥωσόκαστρον καὶ τὴν Διάμπολιν.

Βραχὺν δὲ χρόνον μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ ἔαρ τοῦ 1332 ἐξηγέρθη ἐν Βουλγαρίᾳ ἐπανάστασις, ἧς ἡγοῦντο δύο τῶν ἐν τῇ αὐλῇ δυνατῶν, ὁ πρωτοβεστιάριος Ῥαξίνας καὶ ὁ λογοθέτης Φίλιππος. Ἐκδιώξαντες δὲ τὴν Ἄνναν καὶ καθαιρέσαντες τὸν Σισμὰν, ἀνηγόρευσαν ἀντ' αὐτοῦ τσάρον Ἀλέξανδρον Ἀσὰν τὸν υἱὸν τοῦ Στρασκιμήρου, ὃν Στρεαντζίμηρον καλεῖ ὁ Καντακουζηνός. Ἦτο δὲ οὗτος ἀνεψιὸς τοῦ τσάρου Μιχαὴλ καὶ γαμβρὸς τοῦ βοεβόδα τῆς Βλαχίας Ἰβάγκου Βασσαράβα. Καὶ ἡ μὲν Ἄννα, φυγοῦσα ἐκ Βουλγαρίας, διέτριψε τὸ λοιπὸν τοῦ βίου ἐν Ῥαούσῃ, ὁ δὲ Σισμὰν τὸ μὲν πρῶτον ἔφυγε πρὸς τοὺς Τατάρους, ἔπειτα δὲ μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀπέθανε τῷ 1373 ἐν Νεαπόλει λαβὼν τὸ ὄνομα Λουδοβίκου.

Ἡ δ' ἐπελθοῦσα ἐν Βουλγαρίᾳ πολιτικὴ μεταβολὴ δὲν διεσάλευσε τὰς μετὰ τῆς Σερβίας σχέσεις τῶν Βουλγάρων, καθ' ὅτι ὁ νέος τσάρος ἐφρόντισεν ἅμα τῇ ἀναρρήσει νὰ συνδεθῇ πρὸς τὴν σερβικὴν δυναστείαν, ἐκδοὺς τὴν ἀδελφὴν Ἑλένην εἰς τὸν Δουσάν. Ἕνεκα δὲ τῆς

κηδεστίας ταύτης καὶ τῆς πρὸς τὸν Βασσαράβαν συγγενείας τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων, ὁ κράλης τῶν Σέρβων καὶ ὁ βοεβόδας τῶν Βλάχων συναπετέλεσαν ἰσχυρὰν ὁμαιχμίαν κοινὰ ἔχουσαν τὰ συμφέροντα καὶ κοινοὺς ἐχθρούς, τοὺς Οὔγγρους πρὸς βορρᾶν καὶ τοὺς Ἕλληνας πρὸς νότον.

Καὶ τοὺς μὲν Οὔγγρους εἶχεν ὀλίγῳ ἤδη πρότερον καταβάλει ὁ Βασσαράβας, νικήσας τὸ φθινόπωρον τοῦ 1330 τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Κάρολον Α', θέλοντα νὰ ἐκδικήσῃ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ Σεβερίνου. Ὁ κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἀγὼν εἶχεν ἀρχίσει ἤδη ἅμα τῇ ἀναρρήσει τοῦ Στεφάνου Δουσάν, ὅτε οἱ εὐπατρίδαι φονεῖς τοῦ πατρός, ἐξορμήσαντες μετὰ τοῦ νέου κράλη εἰς τὸ βυζαντιακὸν ἔδαφος, ὑπέταξαν τὴν χώραν μέχρι Στρυμόνος καὶ Ἀμφιπόλεως. Ῥητῶς δὲ μεταξὺ τῶν τότε ἁλουσῶν πόλεων μνημονεύεται ἡ Στρούμμιτζα. Ἡ δ' ἐπίθεσις αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἀπαρχὴ τῶν μεγάλων ἐν Μακεδονίᾳ καὶ μέχρις Ἀλβανίας καὶ Ἠπείρου κατακτήσεων τοῦ Δουσάν.

Ἀλλ' ἐν τούτοις καὶ οἱ Βούλγαροι δὲν ἔμειναν ἥσυχοι. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπαλλαγεὶς ἐκ τῶν ἐνόντων τῶν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν, ἃς ἐγέννησεν ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντίταξις τοῦ θείου Μπελαούρου, κατέλαβε μέρος τῶν βουλγαρικῶν χωρῶν καὶ ὥρμησε τῷ 1332 ὅπως ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ ἐκδικηθῇ διὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν μέχρις Ἀγχιάλου καὶ Μεσημβρίας ἐπιτυχῆ αὐτοῦ στρατείαν. Ἐστράτευσε δὲ συμπαραλαβὼν καὶ Τατάρους συμμάχους. Οὕτω δὲ ταχεῖα καὶ ὁρμητικὴ ὑπῆρξεν ἡ βουλγαρικὴ ἐκείνη ἐπιδρομή, ὥστε ὁ Ἀλέξανδρος κατώρθωσεν ἐν βραχεῖ χρόνῳ νὰ ὑποτάξῃ διὰ τῶν ὅπλων ἢ ἀναγκάσῃ εἰς ὁμολογίαν τὰς πρότερον ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου ἐν Θράκῃ κυριευθείσας πόλεις· μόνη δὲ ἀπόρθητος καὶ πιστὴ εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἐξηκολούθησε μένουσα ἡ Μεσημβρία.

Ὁ δὲ Ἀνδρόνικος, ὅστις παρέτυχε τότε διατρίβων ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐθεώρησε καθῆκον νἀντεπεξέλθῃ πρὸς τοὺς ἐπιδρομεῖς. Διὸ ἔσπευσεν εἰς τὸ Βυζάντιον, ὅπως παρασκευάσῃ στρατιάν. Καὶ ἀνέβαλε μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἀναγκασθεὶς νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κινδυνεύουσαν Νικομήδειαν ἀλλ' οὐχ ἧττον φοβούμενος μὴ ἐν τῷ μεταξὺ παραδοθῇ ἡ Μεσημβρία, ἀπέστειλε πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς τὸν πρωτοστράτορα Συναδηνόν. Ἐπιρρώσας δὲ τοὺς Νικομηδεῖς καὶ ἰδὼν μὴ ἐπικείμενον τὸν ἐκ τῶν Τούρκων κίνδυνον, ἐπέστρε-

ψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ παραλαβὼν μετὰ τινας ἡμέρας τὴν στρατιάν, ἐστράτευσεν ἐπὶ τοὺς Βουλγάρους.

Καὶ πρῶτον μὲν εἰσήλασεν ὁ Ἀνδρόνικος εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἐδῄωσέ τινα αὐτῆς, εἶτα δέ, ὑπερβὰς τὸν Αἶμον, ἔσωσε μὲν τὴν Μεσημβρίαν, ἀνέκτησε δὲ τὰς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καταληφθείσας πόλεις πλὴν τῆς Ἀγχιάλου. Ἐν τούτοις δ' ὁ Ἀλέξανδρος, σπεύσας ἐκ τῆς Βουλγαρίας, ἐστρατοπέδευσεν ἐν Ἀετῷ οὐ μακρὰν τοῦ ἐν Ῥωσοκάστρῳ στρατοπέδου τοῦ Ἀνδρονίκου. Ἐχώριζε δὲ τἀντίπαλα στρατόπεδα φάραγξ κρημνώδης, ἧς ἡ διάβασις ἐνέβαλλεν εἰς φόβον ἑκατέρωθεν τοὺς πολεμίους. Καὶ εἶχε μὲν ὑπερτέρας δυνάμεις ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων, ἀνερχομένας εἰς ὀκτακισχιλίους ἄνδρας, πολὺ δὲ ὀλιγαριθμότερος, ἐκ τρισχιλίων μόνον συγκροτούμενος, ἦτο τοῦ Ἀνδρονίκου ὁ στρατός· ἀλλὰ παρὰ τὴν διαφορὰν ταύτην τοῦ πλήθους πολεμικὸν μένος ἐθέρμαινε τὰς τάξεις τοῦ βασιλέως. Εἰς τὸ θάρρος δὲ τοῦτο τῶν περὶ αὐτὸν ἐρειδόμενος ὁ Ἀνδρόνικος ἀντέσχεν ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας εἰς τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις τοῦ τσάρου, ἀξιοῦντος τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων κυριευθέντων χωρίων. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἰσχυρίζετο, ὅτι ταῦτα ἦσαν βουλγαρικά, ὁ δὲ Ἀνδρόνικος δικαίως ἀντέτεινε λέγων, ὅτι τινὰ μὲν αὐτῶν ᾠκοῦντο ὑπὸ Ἑλλήνων ἀπὸ χρόνων ἀρχαίων, τινὰ δὲ εἶχον κτισθῇ ὑπὸ τοῦ πάππου ὡς προπύργια κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βουλγάρων. Τέλος δὲ τότε μόνον ὁ Ἀνδρόνικος ἔστερξεν εἰς τὴν προτεινομένην εἰρήνην, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐδέχθη οὐ μόνον μηδὲν τῶν ἤδη κεκτημένων ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων νὰ λάβῃ, ἀλλὰ νἀποδώσῃ καὶ αὐτὴν τὴν Ἀγχίαλον, ἐπιστρεφομένης εἰς αὐτὸν τῆς Διαμπόλεως.

Ἀλλ' ἄπιστα τὰ τῶν Βουλγάρων. Εἶχον ἤδη συμφωνηθῇ οἱ ὅροι τῶν σπονδῶν, καὶ τὴν ὑστεραίαν ἔμελλε νὰ ὁμολογηθῇ ἐνωμότως ἡ εἰρήνη, ὅτε κατέφθασεν αἴφνης εἰς τὸν Ἀλέξανδρον πολυάριθμος ἐπικουρία Τατάρων, οὓς εἶχε μετακαλέσει ὡς συμμάχους ἐναντίον τοῦ θείου Μπελακούρου, ἀλλ' οἵτινες ἔσπευσαν εἰς συνάντησιν αὐτοῦ ἐν Θρᾴκῃ. Ἡ δὲ ἀγρίως ἀπηχοῦσα σάλπιγξ αὐτῶν ἐξαπίνης ἀκουσθεῖσα ἐνέβαλεν εἰς τρόμον τὸν Ἀνδρόνικον, ὅστις εὑρέθη ἀπροσδοκήτως ἕνεκα τῆς παρασπονδίας τῶν πολεμίων ἠναγκασμένος νὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν πρὸς αὐτούς.

Οἱ Τάταροι, παρεκκλίναντες τὴν μετὰ τοῦ βασιλέως τεταγμένην ἐμπροσθοφυλακίαν, ἐπέπεσον μεθ' ὁρμῆς ἐναντίον τῆς οὐραγίας, ἣν ἔτρεψαν εἰς φυγὴν μέχρι του Ῥωσοκάστρου. Ἀλλὰ πρὸ τῶν τειχῶν

αὐτοῦ οἱ περὶ τὸν βασιλέα ἀντέστησαν ἐρρωμένως. Ἐν δὲ τῇ συγκροτηθείσῃ κρατερᾷ μάχῃ ἰδίως ἡρωικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀντίστασις αὐτοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου, ἔχοντος μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Μανουὴλ Ἀσάνην, ἀδελφὸν τῆς γυναικὸς τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ ἑτέρους πεντήκοντα ἐκ τῶν ἐπιφανῶν λογάδας καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Καντακουζηνόν. Ἀλλὰ τέλος ἐν τῷ σθεναρῷ ἀγῶνι διελύθη ὁ συνασπισμός, καὶ οἱ μέχρι τέλους ἐμμείναντες εἰς τὴν ἀντίστασιν καὶ μὴ τραπέντες εἰς φυγὴν ἐκ τῶν τοῦ βασιλικοῦ στρατοπέδου ὑπεχώρησαν ἐν τάξει εἰς τὸ Ῥωσόκαστρον. Διήρκεσε δ' ἐν ὅλῳ ἡ μάχη ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἐπὶ τρεῖς ὥρας, ἐκ μὲν τῶν Βυζαντίνων φονευθέντων καὶ ζωγρηθέντων περὶ τοὺς ἑκατόν, ὀλίγῳ δὲ πλειόνων πεσόντων ἐκ τῶν Βουλγάρων καὶ Ταττάρων. Περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν πρέσβυς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐλθὼν εἰς τὸν βασιλέα προέτεινεν εἰς αὐτόν, ὅπως αἱ μὲν σπονδαὶ τῆς προτεραίας μείνωσιν ἄλυτοι, ἐνισχυθῇ δὲ ἡ ὁμολογηθεῖσα φιλία διὰ τοῦ γάμου τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀνδρονίκου μετὰ τοῦ ἰδίου υἱοῦ. Καὶ τὴν μὲν εἰρήνην ἀπεδέχθη ὁ βασιλεύς, καὶ ὡμολογήθησαν αἱ σπονδαί, τὴν δὲ περὶ τῆς κηδεστίας ἀπάντησιν ἀνέβαλεν εἰς τὸ μέλλον. Πράγματι δ' αἱ προτάσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνενεώθησαν μετ' ἀπειλῶν τῷ 1338, καὶ ὁ Ἀνδρόνικος ἠναγκάσθη νὰ συναινέσῃ καὶ ἄκων εἰς τὸν γάμον τῆς θυγατρὸς Μαρίας μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ Μιχαὴλ Ἀσάν.

ε'

Ἡ Θεσσαλία καὶ ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου Ἰωάννης.

Οἱ ἐκ τῆς Σερβίας κίνδυνοι τοῦ Βυζαντίου ἔμελλον νἀποβῶσιν ἀμεσώτεροι καὶ πολὺ δεινότεροι βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Στεφάνου Δουσάν, ἂν δὲν ἐξέλειπε ταχέως ἐκ τοῦ μέσου ὁ προδότης ὁ μὴ αἰδεσθεὶς νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ περὶ ὑποδουλώσεως τῆς Μακεδονίας σχέδια τῶν Σέρβων. Ὁ ἀνὴρ δὲ οὗτος ἦτο ὁ Συργιάννης.

Εἴδομεν τὸν ἄνδρα τοῦτον συμπράξαντα ἐνεργότατα μετ' Ἀνδρονίκου τοῦ νέου ἐν τῷ ἀγῶνι αὐτοῦ πρὸς τὸν πάππον, εἴπερ τινὰ δὲ καὶ ἄλλον συντελέσαντα εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ γέροντος. Ἀλλὰ βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ νέου αὐτοκράτορος, ὅστις ἤμειψε τὸν Συργιάννην γενναίως ἐπὶ ταῖς παρασχεθείσαις ὑπηρεσίαις ἀναδείξας

[illegible]

[illegible] τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Θεσσαλίας.

Τοῦ μεγίστου μέρους τῶν Θεσσαλικῶν χωρῶν ἐκράτει
[illegible] χρόνον, [illegible] ἐν αὐτῇ [illegible] ἡ ἐπιτραπεὶς ἀρχὴ
[illegible] Στέφανος Γαβριηλόπουλος. Τούτου δὲ θανόντος,
[illegible] ἐπιτροπεύων τὸν Ἀνδρόνικον ὕπαρχος Μονομάχος
[illegible] κατάλληλον, ὅπως ὑπαγάγῃ τὴν Θεσσαλίαν
[illegible]. Διό, παραλαβὼν ὅσην ἠδύνατο στρατιὰν ἐκ Θ
ἔσπευσε περὶ τὸ 1333 εἰς τὴν ἐκ τοῦ προσφάτου θανά
Γαβριηλοπούλου τεταραγμένην Θεσσαλίαν, καὶ κατέλαβε
τὸ Λυκόστομον καὶ τὸν Γόλον. Καὶ ποῖον μὲν τετειχισμ
ἐκαλεῖτο Καστρὶν ἀγνοοῦμεν· Λυκόστομον δὲ ὠνομάζοντ
μεσαιωνικοὺς χρόνους τὰ Τέμπη, ὑπὸ δὲ τὸ ὄνομα Γόλος
ται τὸ πρῶτον ἐν τῇ διηγήσει ταύτῃ τοῦ Καντακουζηνοῦ
Βόλος.

Ἀλλὰ συγχρόνως ἄλλα μέρη τῆς Θεσσαλίας, αἱ Στ
σημερινὴ Καλαμπάκα, τὰ Τρίκκαλα, τὸ Φανάριον, τὸ
ἡ Ἐλασσών, κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ δεσποτου Ἠπείρου
νίνη. Οὗτος, ἀναρριχηθεὶς τῷ 1323 ἐπὶ τὴν ἀρχήν, κα

φόνου τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Νικολάου, εἶχε μείνει πιστὸς εἰς τὸ
ιον μέχρι τοῦ θανάτου Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ γέροντος.
μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης ἀπεκήρυξε τὴν ἐπιδε-
ν Ἀνδρονίκου τοῦ νέου, ὑπεκίνησε δ' εἰς στάσιν καὶ τοὺς κα-
τῶν Ἰωαννίνων, εἰς οὓς, ἀναγνωρίσαντας τὴν αὐτόνομον αὐτοῦ
ἐπεκύρωσε καὶ προσηύξησε τῷ 1329 διὰ χρυσοβούλλου ὡς δε-
Ἰωάννης Κομνηνὸς Ἄγγελος ὁ Δούκας τὰ κεχορηγημένα εἰς
ιν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ μητρόπολιν προνόμια.
ἢ δὲ ὁ Ἀνδρόνικος, ὑπὸ ἄλλων ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ περισπώ-
ερimνῶν, ἐπιχειρήσῃ τὴν τιμωρίαν τοῦ ἀποστάτου, ἀνέλαβε τὸν
τοῦ πόλεμον χάριν διεκδικήσεως τῶν ἐπὶ τῆς Ἠπείρου ἀξιώ-
ῦ ἀνδηγαυικοῦ οἴκου ὁ ἡγεμὼν τοῦ Τάραντος Φίλιππος. Καὶ
ς ὡς σύζυγος τῆς Ἠπειρώτιδος Θάμαρ καὶ κληρονόμος τῶν
άτων τῶν ἀγγελωνύμων δεσποτῶν εἰς τὸν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ
η γαμβρὸν Βάλθερον Βριέννιον, τὸν υἱὸν τοῦ ὁμωνύμου δουκὸς
θηνῶν τοῦ φονευθέντος ἐν τῇ παρὰ τὸν Κηφισὸν μάχῃ ὑπὸ τῶν
ωνίων, παρασκευαζόμενον νὰ στρατεύσῃ πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ
ῦ δουκάτου, ἀνέθηκε τὴν καταπολέμησιν τοῦ Ἰωάννου. Καὶ
τευσε μὲν ὁ Βάλθερος πράγματι τὸν Αὔγουστον τοῦ 1331 ἐκ
ίου, καταλαβὼν δὲ τὴν Λευκάδα καὶ τὴν Βόνιτζαν, προ-
νικηφόρος, ὑποτάσσων ἐν τάχει τὰς πόλεις τοῦ δεσποτάτου.
ιβάνετο δὲ ἤδη τῆς πολιορκίας καὶ αὐτῆς τῆς Ἄρτης, ὅτε ὁ
Οὐρσίνης ἔκρινε συμφερώτερον πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κινδύνων
όσημέραι προσοδευόντων ἐν Ἠπείρῳ Βυζαντίνων νὰ προσχω-
τὸν Φίλιππον, ἀναγνωρίζων αὐτὸν ὡς ἐπικυρίαρχον.
ὁ μὲν Βάλθερος ἀπῆλθεν, ἀποτυχούσης δὲ τῆς ἐναντίον τῶν
νίων τῶν Ἀθηνῶν στρατείας, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν,
ομεν αὐτὸν μετὰ ἕνδεκα ἔτη γενόμενον ἐπὶ βραχὺ τύραννον
ρεντίας. Ὁ δὲ δοὺξ Ἰωάννης, θέλων νὰ ἐξασφαλισθῇ ἐξ ἀνα-
πὸ τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ Ἀνδρονίκου, ἔκρινεν εὔκαιρον τὴν περί-
τοῦ θανάτου τοῦ Γαβριηλοπούλου, ὅπως διὰ τῆς αἰφνιδίου
ψεως τῶν προμνημονευθεισῶν πόλεων τῆς Θεσσαλίας ἀναχαι-
ν πρὸς δυσμὰς ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ δεσποτάτου ἐπέκτασιν τοῦ βυ-
οῦ κράτους.
ἐπιδρομὴ ἐκείνη ἐκινδύνευε νὰ ματαιώσῃ τὴν δεξιὰν καὶ
αν ἐνέργειαν τοῦ Μονομάχου. Διὸ ἔσπευσεν ὁ βασιλεὺς νὰ

δομέστικον τῶν στρατιῶν τῆς Δύσεως, κατεφάνη τὸ ἀσταθὲς καὶ ἐπίβουλον τῶν διανοημάτων αὐτοῦ, συμπράττοντος μετὰ τῆς ἐν Θεσσαλονίκη βασιλομήτορος Ξένης, ἥτις ἐπειρᾶτο νὰ πήξῃ ἰδίαν φατρίαν, ἀντιδρῶσαν πρὸς πᾶσαν ἐνίσχυσιν τοῦ Καντακουζηνοῦ. Καὶ ῥητῶς δ' ἐπὶ βυσσοδομεύσει συνωμοσίας κατηγγέλθη περὶ τὸ 1331 εἰς τὸν βασιλέα. Κληθεὶς δ' εἰς δίκην κατώρθωσε νὰ φύγῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως· κρυφθεὶς δὲ παρὰ τοῖς ἐν Γαλατᾷ Γενουηνσίοις, διεσώθη λάθρα πρὸς τοὺς ἐν Εὐβοίᾳ Λατίνους. Μὴ εὑρὼν δὲ κατάλληλον παρ' αὐτοῖς τὸ ἔδαφος πρὸς ὑπονόμευσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀνδρονίκου, προσήνεγκε τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ εἰς τὸν Στέφανον Δουσάν, ἐνεργῶν προδοτικῶς τὴν ἐπέκτασιν τοῦ κράλη ἐν Μακεδονίᾳ. Τέλος δ' ἐπίφοβος γενόμενος ἠνάγκασε τὸν βασιλέα νἀναθέσῃ τὴν περὶ αὐτοῦ μέριμναν εἰς τὸν Σφραντζῆν Παλαιολόγον. Οὗτος δὲ συντυχὼν αὐτῷ περὶ τὸ 1333 οὐ μακρὰν τῆς Θεσσαλονίκης ἠδυνήθη διὰ δόλου νὰ ποιήσῃ αὐτὸν ἐκποδών, ἀπαλλάξας τὸν μὲν αὐτοκράτορα πολυμηχάνου στασιαστοῦ, τὴν δὲ Μακεδονίαν προφανοῦς κινδύνου.

Βραχὺν δὲ χρόνον μετὰ τὸν φόνον τοῦ Συργιάννη ἀντὶ τῆς δι' αὐτοῦ ἀπειλουμένης μειώσεως τῶν ὁρίων τοῦ κράτους τοῦτο ἐπεξετάθη διὰ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Θεσσαλίας.

Τοῦ μεγίστου μέρους τῶν θεσσαλικῶν χωρῶν ἐκράτει κατὰ τὸν τελευταῖον χρόνον, ἰδίαν ἐν αὐτῇ πήξας ἢ ἐπιτραπεὶς ἀρχήν, ὁ σεβαστοκράτωρ Στέφανος Γαβριηλόπουλος. Τούτου δὲ θανόντος, ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπιτροπεύων τὸν Ἀνδρόνικον ὕπαρχος Μονομάχος ἐθεώρησε τὴν εὐκαιρίαν κατάλληλον, ὅπως ὑπαγάγῃ τὴν Θεσσαλίαν εἰς τὸν βασιλέα. Διό, παραλαβὼν ὅσην ἠδύνατο στρατιὰν ἐκ Θεσσαλονίκης, ἔσπευσε περὶ τὸ 1333 εἰς τὴν ἐκ τοῦ προσφάτου θανάτου τοῦ Γαβριηλοπούλου τεταραγμένην Θεσσαλίαν, καὶ κατέλαβε τὸν Καστρίν, τὸ Λυκόστομον καὶ τὸν Γόλον. Καὶ ποῖον μὲν τετειχισμένον πόλισμα ἐκαλεῖτο Καστρὶν ἀγνοοῦμεν· Λυκόστομον δὲ ὠνομάζοντο κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους τὰ Τέμπη, ὑπὸ δὲ τὸ ὄνομα Γόλος παρουσιάζεται τὸ πρῶτον ἐν τῇ διηγήσει ταύτῃ τοῦ Καντακουζηνοῦ ὁ σημερινὸς Βόλος.

Ἀλλὰ συγχρόνως ἄλλα μέρη τῆς Θεσσαλίας, οἱ Σταγοί, ἤτοι ἡ σημερινὴ Καλαμπάκα, τὰ Τρίκκαλα, τὸ Φανάριον, τὸ Δαμάσιν καὶ ἡ Ἐλασσών, κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ δεσπότου Ἠπείρου Ἰωάννου Οὐρσίνη. Οὗτος, ἀναρριχηθεὶς τῷ 1323 ἐπὶ τὴν ἀρχήν, καθ' ἃ εἴδομεν,

διὰ τοῦ φόνου τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Νικολάου, εἶχε μείνει πιστὸς εἰς τὸ Βυζάντιον μέχρι τοῦ θανάτου Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ γέροντος. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης ἀπεκήρυξε τὴν ἐπιδεσποτείαν Ἀνδρονίκου τοῦ νέου, ὑπεκίνησε δ' εἰς στάσιν καὶ τοὺς κατοίκους τῶν Ἰωαννίνων, εἰς οὕς, ἀναγνωρίσαντας τὴν αὐτόνομον αὐτοῦ ἀρχήν, ἐπεκύρωσε καὶ προσηύξησε τῷ 1329 διὰ χρυσοβούλλου ὡς δεσπότης Ἰωάννης Κομνηνὸς Ἄγγελος ὁ Δούκας τὰ κεχορηγημένα εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ μητρόπολιν προνόμια.

Πρὶν ἢ δὲ ὁ Ἀνδρόνικος, ὑπὸ ἄλλων ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ περισπώμενος μεριμνῶν, ἐπιχειρήσῃ τὴν τιμωρίαν τοῦ ἀποστάτου, ἀνέλαβε τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον χάριν διεκδικήσεως τῶν ἐπὶ τῆς Ἠπείρου ἀξιώσεων τοῦ ἀνδηγαυικοῦ οἴκου ὁ ἡγεμὼν τοῦ Τάραντος Φίλιππος. Καὶ δὴ οὗτος ὡς σύζυγος τῆς Ἠπειρώτιδος Θάμαρ καὶ κληρονόμος τῶν δικαιωμάτων τῶν ἀγγελωνύμων δεσποτῶν εἰς τὸν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Βεατρίκῃ γαμβρὸν Βάλθερον Βριέννιον, τὸν υἱὸν τοῦ ὁμωνύμου δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν τοῦ φονευθέντος ἐν τῇ παρὰ τὸν Κηφισὸν μάχῃ ὑπὸ τῶν Καταλωνίων, παρασκευαζόμενον νὰ στρατεύσῃ πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ πατρικοῦ δουκάτου, ἀνέθηκε τὴν καταπολέμησιν τοῦ Ἰωάννου. Καὶ ἐξεστράτευσε μὲν ὁ Βάλθερος πράγματι τὸν Αὔγουστον τοῦ 1331 ἐκ Βρενδησίου, καταλαβὼν δὲ τὴν Λευκάδα καὶ τὴν Βόνιτζαν, προήλαυνε νικηφόρος, ὑποτάσσων ἐν τάχει τὰς πόλεις τοῦ δεσποτάτου. Ἐπελαμβάνετο δὲ ἤδη τῆς πολιορκίας καὶ αὐτῆς τῆς Ἄρτης, ὅτε ὁ Ἰωάννης Οὐρσίνης ἔκρινε συμφερώτερον πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κινδύνων ἀπὸ τῶν ὁσημέραι προοδευόντων ἐν Ἠπείρῳ Βυζαντίνων νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὸν Φίλιππον, ἀναγνωρίζων αὐτὸν ὡς ἐπικυρίαρχον.

Καὶ ὁ μὲν Βάλθερος ἀπῆλθεν, ἀποτυχούσης δὲ τῆς ἐναντίον τῶν Καταλωνίων τῶν Ἀθηνῶν στρατείας, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔνθα εἴδομεν αὐτὸν μετὰ ἕνδεκα ἔτη γενόμενον ἐπὶ βραχὺ τύραννον τῆς Φλωρεντίας. Ὁ δὲ δοὺξ Ἰωάννης, θέλων νὰ ἐξασφαλισθῇ ἐξ ἀνατολῶν ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ Ἀνδρονίκου, ἔκρινεν εὔκαιρον τὴν περίστασιν τοῦ θανάτου τοῦ Γαβριηλοπούλου, ὅπως διὰ τῆς αἰφνιδίου καταλήψεως τῶν προμνημονευθεισῶν πόλεων τῆς Θεσσαλίας ἀναχαιτίσῃ τὴν πρὸς δυσμὰς ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ δεσποτάτου ἐπέκτασιν τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους.

Ἡ δ' ἐπιδρομὴ ἐκείνη ἐκινδύνευε νὰ ματαιώσῃ τὴν δεξιὰν καὶ δραστηρίαν ἐνέργειαν τοῦ Μονομάχου. Διὸ ἔσπευσεν ὁ βασιλεὺς νὰ

δράμη εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ ἐξέβαλεν ἐκ τῶν πόλεων τὰς ὑπὸ τ
Ἰωάννου, ἐπιστρέψαντος εἰς τὴν Ἤπειρον, ἐγκαταλειφθείσας ἀσθεν
φρουράς. Οὐδαμῶς δὲ βλάψας τοὺς στρατιώτας ἐκείνους τοῦ δεσπότ
ἀπέπεμψεν αὐτοὺς οἴκαδε ἀβλαβεῖς, ὅπως διὰ τῆς ἐπιεικείας ταύτ
προκατασκευάσῃ εὐμενῆ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὰ πνεύματα ἐν Ἠπείρῳ, εἰς
ἐμελέτα νὰ στρατεύσῃ μετ' οὐ πολὺ ἐν καταλλήλῳ εὐκαιρίᾳ.

Ἀνασώσας δ' οὕτω τὴν Θεσσαλίαν ὁ Ἀνδρόνικος παρέδωκε τὴν
αὐτῇ ἐπιτροπείαν ἑαυτοῦ εἰς τὸν Μονομάχον, ὃν βλέπομεν ἀργότε
μὲν στρατεύοντα κατ' ἐντολὴν τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Ἤπειρον, δια
ροῦντα δὲ τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ ἀρχὴν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀν
νίκου μέχρι τοὐλάχιστον τῶν ἡμερῶν τοῦ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰω
νην πολέμου τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ. Πρέπει δὲ νἀποδεχθῶμ ἐν
τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐξαιρετικήν τινα, ὀλίγον διαφέρουσαν ὑποτελ
εἰς τὸ Βυζάντιον δεσπότου, χάριν γενναίας ἀμοιβῆς τοῦ πρωτεργ
του τῆς ἀνακτήσεως τῆς Θεσσαλίας.

ϛ'.

Ἡ κατάλυσις τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου.

Πρὶν ἢ παρέλθῃ πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς ἐκ Θεσσαλίας ἐκδιώξεω
τῶν ἠπειρωτικῶν φρουρῶν ὁ δεσπότης Ἰωάννης ἐδολοφονεῖτο ὑπὸ τῆ
ἰδίας συζύγου Ἄννης, προλαμβανούσης, καθ' ἃ φαίνεται, μελετωμένη
ἐπιβουλὴν τοῦ ἀνδρός. Ἀναλαβούσης δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἄννης ὡς ἐπι
τρόπου τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ Νικηφόρου, ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ἐθε
ώρησε κατάλληλον τὸν καιρὸν νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν ἐκ τῆς πολιτική
μεταβολῆς ἀνωμαλίαν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Ἠπείρου. Καὶ ἀπέστει
μὲν εἰς Ἰωάννινα τὸν ἐν συνδιαλλαγῇ πρὸς αὐτὸν εὑρισκομένην Συ
γιάννην ὅπως μεταστρέψῃ τοὺς κατοίκους. Ἀλλ' οἱ Ἰωαννῖται, πρ
τοστατούντων τῶν ἱερέων, περιβεβλημένων τὰ ἱερὰ ἄμφια καὶ φερ
των τὸ Εὐαγγέλιον, ἐνέμειναν πιστοὶ εἰς τὴν Ἄνναν καὶ τὸν Νι
φόρον.

Ἀλλ' ἡ ἀναβληθεῖσα εἰς τὴν Ἤπειρον στρατεία δὲν ἠδύνατο ν
ἐπιχειρηθῇ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου, ὅτε μάλιστα ἤρχισαν κινούμε
Ἀλβανοί. Καὶ εἶχον μὲν προσέλθει τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τὸν Ἀ

νικον κατὰ τὴν εἰς Θεσσαλίαν στρατείαν αὐτοῦ περὶ τοὺς δωδεκακισχιλίους Ἀλβανοὺς ἐκ τῶν νεμομένων τὰ ὀρεινὰ τῆς Θεσσαλίας, οἱ ἀπὸ τῶν φυλάρχων καλούμενοι Μαλακάσιοι καὶ Μπούιοι καὶ Μεσαρῖται. Ἀλλ᾽ οἱ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀλβανίᾳ διαβιοῦντες ἐπέτρεχον τὰς χώρας τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου, κακοῦντες τὰ Βελάγραδα καὶ τὰ Κάνινα καὶ τὰς περικειμένας χώρας.

Χάριν λοιπὸν τοῦ διπλοῦ σκοποῦ τῆς τιμωρίας τῶν ἀλβανικῶν λαφυραγωγιῶν καὶ τῆς καθυποτάξεως τοῦ δεσποτάτου ἐστράτευσεν ὁ βασιλεὺς τὸ ἔαρ τοῦ 1334. Καὶ πρῶτον μὲν ὥρμησεν εἰς τὴν Ἀλβανίαν· λαμπρὰ δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἔκβασις τῆς εἰς αὐτὴν στρατείας τοῦ Ἀνδρονίκου, μετὰ δισχιλίων Τούρκων συμμάχων ἐκ τῶν ἐν Ἰωνίᾳ προχωρήσαντος νικητοῦ μέχρι τοῦ Δυρραχίου. Καὶ πολλοὶ μὲν ὑπῆρξαν οἱ φονευθέντες Ἀλβανοί, ἄπειρον δὲ τὸ πλῆθος τῶν λαφυραγωγηθέντων κτηνῶν, ἅτινα ὁ Καντακουζηνὸς ἀναβιβάζει εἰς τριακοσίας μὲν χιλιάδας βοῶν, πεντακισχιλίους δὲ ἵππους, ἓν δ᾽ ἑκατομμύριον καὶ διακοσίας χιλιάδας προβάτων. Τὸ δὲ μέγιστον τῶν ἀποτελεσμάτων ὑπῆρξεν ἡ ἀπὸ τῶν ἀλβανικῶν κακώσεων παντελὴς ἀπαλλαγὴ τῶν πόλεων, χαιρουσῶν ἐπὶ τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ βασιλέως εἰς τὴν χώραν ἐκείνην, ἥτις δὲν εἶχεν ἀξιωθῇ βασιλικῆς ἐπισκέψεως ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ.

Ἡ δὲ φήμη τῶν ἐξαιρέτων ἐπιτυχιῶν τοῦ αὐτοκράτορος, ταχέως περιελθοῦσα εἰς τὰ νότια τῆς Ἠπείρου, μετέστησε τῶν πλείστων τὰ πνεύματα ὑπὲρ τοῦ Ἀνδρονίκου. Ἀλλ᾽ ὑπῆρχον καὶ ὀλίγοι οἱ θέλοντες νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὴν πρὸς τὴν Ἄνναν καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωάννου πίστιν ἢ προτείνοντες τὴν ἀποστολὴν πρέσβεων, αἰτούντων τὴν μνήστευσιν τοῦ τὸ ἕβδομον ἔτος διατρέχοντος Νικηφόρου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τὴν αὐτόνομον διατήρησιν τοῦ δεσποτάτου, συνομολογοῦντος συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν μετὰ τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλ᾽ αἱ πρὸς τοὺς σταλέντας πρέσβεις ἀπειλαὶ τοῦ βασιλέως, μόνον τὴν προταθεῖσαν μνηστείαν ἀποδεχθέντος, ἄλλως δ᾽ ἀπαιτήσαντος τὴν ἄνευ ὅρων ὑποταγήν, ἐφόβησαν αὐτοὺς καὶ ἔπεισαν νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὸν Ἀνδρόνικον καὶ παραδώσωσι τὸ δεσποτᾶτον.

Παραλαβὼν δὲ ὁ βασιλεὺς τὰς πόλεις, ἐν μὲν τῷ καταλυθέετι καὶ προσαρτηθέντι δεσποτάτῳ ἐγκατέστησεν ἐπίτροπον τὸν πρωτοστράτορα Θεόδωρον Συναδηνόν, τὴν δὲ Ἄνναν μετὰ τῶν δύο θυγατέρων ἐγκατῴκισεν ἐν Θεσσαλονίκῃ, λαβοῦσαν ἱκανὰ χωρία χάριν ἐτησίας προσόδου,

τοῦ Ἀνδρονίκου. Οὕτω δὲ ὡμολογήθησαν μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων [illegible] γενῶν ἐν Κρημνοῖς μεταξὺ Σωζοπόλεως καὶ Ἀγχιάλου σπονδαὶ [illegible] βίου καὶ συμμαχία, καὶ ὁ Μιχαὴλ ἀπεχώρησεν ἐκ τοῦ βυζαντι[illegible] ἐδάφους ἐν εἰρήνῃ.

Ἐπέσπευσε δὲ πιθανῶς τὴν καθομολόγησιν τῆς εἰρήνης ταύτης μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Βουλγαρίας ἡ ὁσημέραι ἐπιτεινομένη διάστασις μεταξὺ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σέρβων ἡ ἀγαγοῦσα μετ᾽ οὐ πολὺ εἰς δεινὸν καὶ ἀτυχῆ διὰ τοὺς Βουλγάρους πόλεμον μεταξὺ τῶν δύο ἐκείνων σλαβικῶν κρατῶν.

Μεταξὺ τῆς σερβικῆς καὶ τῆς βουλγαρικῆς δυναστείας ὑφίσταντο βαρεῖαι ἀντεγκλήσεις ἤδη ἀπὸ τοῦ 1324. Μιχαὴλ ὁ Ἀσὰν εἶχε πρὸ τῆς Θεοδώρας σύζυγον Ἄνναν τὴν ἀδελφὴν τοῦ κράλη τῶν Σέρβων Στεφάνου Οὔρεσι Γ´ καὶ θυγατέρα τοῦ Μηλουτίνου· ἀποβαλὼν δὲ ταύτην ἔλαβε τὴν Θεοδώραν. Ἀλλ᾽ ἡ προσβολὴ αὕτη πρὸς τὴν σερβικὴν δυναστείαν ἐξηρέθισε μεγάλως τὸν Στέφανον· ἔμελλε δὲ ἤδη τότε νὰ ἐκραγῇ ἄμεσος πόλεμος μεταξὺ Σερβίας καὶ Βουλγαρίας, ἂν μὴ ἐπενέβαινε συνδιαλλακτικῶς ὁ Σέρβος ἀρχιεπίσκοπος Δανιήλ. Εἶνε δ᾽ οὗτος αὐτὸς ἐκεῖνος, οὗ ἡ χρονογραφία εἶνε μετὰ τῶν ἱστορικῶν συγγραφῶν τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ ἡ κυριωτάτη ἡμῶν πηγὴ περὶ τοῦ ἔπειτα γενομένου πολέμου.

Ἐξερράγη δὲ τέλος οὗτος τῷ 1330 μετὰ μακρᾶς ἀμφοτέρωθεν παρασκευᾶς. Ὁ ὑπέρφρων Μιχαὴλ Ἀσὰν, θαρρῶν εἰς τὴν μετὰ τοῦ Βυζαντίου εἰρήνην καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Ἀνδρονίκου, ἐκαυχᾶτο, ὅτι θὰ κατώρθονε νὰ καταλύσῃ τὸ σερβικὸν κράτος. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν ἡ ἐπιτυχία τοῦ Ἀνδρονίκου, ἀποκρούσαντος παρὰ τὴν Ἀχρίδα τοὺς Σέρβους. Εἰς δὲ τοὺς δύο συμμάχους προσετέθησαν ὁ βοεβόδας τῆς Βλαχίας Ἰβάγκος Βασσαράβας, ἡγεμὼν ἰσχυρὸς, ὅστις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχεν ἀποσπάσει ἀπὸ τῶν Οὔγγρων τὸ βανᾶτον τοῦ Σεβερίνου, οἱ Τάταροι καὶ ἄλλοι. Καὶ ὁ μὲν Ἀνδρόνικος ἔμελλε νὰ εἰςβάλῃ εἰς τὴν Σερβίαν ἐκ τῆς μακεδονικῆς Πελαγονίας τῆς ἐπεχούσης τὴν θέσιν τοῦ σημερινοῦ Μοναστηρίου, ὁ δὲ τοὺς πλείστους συμμάχους συνεπαγόμενος τσάρος τῶν Βουλγάρων ἐκ τῆς Βουλγαρίας.

Φοβηθεὶς δὲ ὁ κράλης τὸ πλῆθος τῶν συμμάχων καὶ τοὺς κινδύνους τῆς δεινῆς ἐπιθέσεως τῶν πολεμίων, ἐπειράθη τὸ πρῶτον διαπραγματεύσεων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτῶν συγκεντρώσας ἁπάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις ἀπεφάσισε νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῆς ἐχθρικῆς στρατιᾶς

κεχωρισμένων. Τῇ δὲ 28 Ἰουνίου 1330 παρὰ τὸ Βελμάσδιν ἐγγὺς τοῦ σημερινοῦ Κουστενδὶλ τῆς Σερβίας συνεκροτήθη μεταξὺ τοῦ Μιχαὴλ καὶ τοῦ Στεφάνου μάχη αἱματηρά, καθ' ἣν τέλος ἐνίκησαν οἱ Σέρβοι, τρέψαντες τοὺς Βουλγάρους εἰς φυγήν. Ὀλισθήσαντος δὲ κατ' αὐτὴν τοῦ ἵππου τοῦ Μιχαήλ, ὁ τσάρος πεσὼν χαμαὶ τραυματίας ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν καταδιωκόντων αὐτὸν πολεμίων κατὰ τὸν Δανιὴλ ἢ ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκ τῶν τραυμάτων, καθ' ἃ διηγοῦνται οἱ Βυζαντῖνοι ἱστοριογράφοι. Τὸ πεδίον τῆς μάχης ἐπληρώθη νεκρῶν, ὁ παραρρέων Στρυμὼν ἐβάφη ὑπὸ τῶν αἱμάτων, πλῆθος δ' αἰχμαλώτων καὶ λαφύρων περιῆλθεν εἰς τοὺς νικητάς. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Βούλγαροι αἰχμάλωτοι ἀφοπλισθέντες ἀπεστάλησαν εἰς τὰ οἰκεῖα, οἱ δὲ ζωγρηθέντες βογιάροι ἐκρατήθησαν, ὅπως, παρακολουθοῦντες τὸν κράλην κατὰ τὴν ἀμέσως μετὰ τὴν μεγάλην νίκην ἐπιχειρηθεῖσαν στρατείαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, παραδώσωσι τὰ ἴδια ἑαυτῶν κάστρα. Καὶ παρέδωκαν μὲν οἱ Βούλγαροι ἄρχοντες τὴν χώραν εἰς τὸν καταβάντα εἰς αὐτὴν νικητήν, ἀλλ' ὁ Στέφανος προετίμησε τῆς ἐνδεικνυομένης καὶ αναμενομένης προσαρτήσεως τῆς Βουλγαρίας τὴν παράδοσιν αὐτῆς εἰς Σισμὰν Β', τὸν υἱὸν τῆς ἐκ τῆς φυλακῆς, ἐν ᾗ ἐκρατεῖτο ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἀπελευθερωθείσης Ἄννης, τῆς πρώτης συζύγου τοῦ πεσόντος Μιχαήλ.

Καὶ τοιαύτη μὲν ὑπῆρξεν ἡ ἐκνίκησις τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Οὔρεσι. Πρὸς δὲ τὸν Ἀνδρόνικον δὲν ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν, διότι ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις ᾐσθάνετο τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, μετὰ τὴν παρὰ τὸ Βελμάσδιν μάχην, ἐγκαταλιπὼν τὸν ἀγῶνα, προέλαβε νὰ φύγῃ περίλυπος εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ Θεοδώρα, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ χήρα τοῦ τσάρου Μιχαήλ, ἔσπευσε νὰ σωθῇ εἰς τὸ Βυζάντιον μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ προγονοῦ.

Καὶ τὰ μὲν τέως ἀντιδιαμαχόμενα πρὸς ἄλληλα σλαβικὰ φῦλα, τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Βουλγάρους, θέλομεν ἴδει μετ' οὐ πολὺ συμπράττοντα ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ἤδη δ' ἐν τῇ παρὰ τὸ Κουστενδὶλ μάχῃ εἶχεν ἀρχίσει ἀναδεικνυόμενος ὁ ἀνὴρ ὁ μέλλων νἀναδείξῃ μεγάλην τὴν Σερβίαν πρὸς ζημίαν τοῦ Βυζαντίου, ὁ υἱὸς τοῦ Οὔρεσι Στέφανος Δουσάν, ὅστις ἤδη ἐν τῇ μάχῃ ἐκείνῃ εἶχε γενναίως συναγωνισθῇ παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ πατρὸς δεκαοκταετὴς ὢν νεανίσκος.

δ'

Ἡ κατὰ τῶν Ἑλλήνων σλαβικὴ ὁμαιχμία.

Βραχεῖα ὑπῆρξεν ἡ ἐν Βουλγαρίᾳ ἀρχὴ τοῦ ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Οὔρεσι ἐγκατασταθέντος υἱοῦ τῆς ἀδελφῆς Ἄννης Σισμὰν Β'. Μετ' ὀλίγους μῆνας ὁ νικητὴς τῶν Βουλγάρων ἀπέθνησκεν ἐν Κοσσυφοπεδίῳ στραγγαλιζόμενος ὑπὸ τῶν ἐναντίον αὐτοῦ στασιασάντων Σέρβων βογιάρων, εἰς οὓς ἀπήρεσκεν ὁ φιλόθρησκος καὶ εἰρηνικὸς χαρακτὴρ τοῦ κράλη. Τὴν δ' ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου προελθοῦσαν ἀνωμαλίαν ἐν Σερβίᾳ, ἥτις ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἀπεφάσισε νὰ ἐπωφεληθῇ ὁ Ἀνδρόνικος, ὅπως ἐκδικηθῇ τὸν ἐκθρονισμὸν τῆς ἀδελφῆς Θεοδώρας, πρὶν ἢ ὁ τῇ 8 Σεπτεμβρίου 1331 ἐγκατασταθεὶς ὡς διάδοχος τοῦ Οὔρεσι Στέφανος Δουσὰν ἀναπτύξῃ τὴν δραστηριότητα ἐκείνην ἥτις ἀνήγαγε τὴν Σερβίαν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως. Διὸ εἰσορμήσας εἰς τὰς χώρας τὰς κατεχομένας ὑπὸ τοῦ Σισμὰν καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἄννης ἀφήρεσεν ἀπ' αὐτῶν τὴν Ἀγχίαλον, τὴν Μεσημβρίαν, τὸν Ἀετόν, τὰ Κτένια, τὸ Ῥωσόκαστρον καὶ τὴν Διάμπολιν.

Βραχὺν δὲ χρόνον μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ ἔαρ τοῦ 1332 ἐξηγέρθη ἐν Βουλγαρίᾳ ἐπανάστασις, ἧς ἡγοῦντο δύο τῶν ἐν τῇ αὐλῇ δυνατῶν, ὁ πρωτοβεστιάριος Ῥαξίνας καὶ ὁ λογοθέτης Φίλιππος. Ἐκδιώξαντες δὲ τὴν Ἄνναν καὶ καθαιρέσαντες τὸν Σισμάν, ἀνηγόρευσαν ἀντ' αὐτοῦ τσάρον Ἀλέξανδρον Ἀσὰν τὸν υἱὸν τοῦ Στρασκιμήρου, ὃν Στρεαντζίμηρον καλεῖ ὁ Κανταχουζηνός. Ἦτο δὲ οὗτος ἀνεψιὸς τοῦ τσάρου Μιχαὴλ καὶ γαμβρὸς τοῦ βοεβόδα τῆς Βλαχίας Ἰβάγκου Βασσαράβα. Καὶ ἡ μὲν Ἄννα, φυγοῦσα ἐκ Βουλγαρίας, διέτριψε τὸ λοιπὸν τοῦ βίου ἐν Ῥαούσῃ, ὁ δὲ Σισμὰν τὸ μὲν πρῶτον ἔφυγε πρὸς τοὺς Ταττάρους, ἔπειτα δὲ μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀπέθανε τῷ 1373 ἐν Νεαπόλει λαβὼν τὸ ὄνομα Λουδοβίκου.

Ἡ δ' ἐπελθοῦσα ἐν Βουλγαρίᾳ πολιτικὴ μεταβολὴ δὲν διεσάλευσε τὰς μετὰ τῆς Σερβίας σχέσεις τῶν Βουλγάρων, καθ' ὅτι ὁ νέος τσάρος ἐφρόντισεν ἅμα τῇ ἀναρρήσει νὰ συνδεθῇ πρὸς τὴν σερβικὴν δυναστείαν, ἐκδοὺς τὴν ἀδελφὴν Ἑλένην εἰς τὸν Δουσάν. Ἕνεκα δὲ τῆς

κηδεστίας ταύτης καὶ τῆς πρὸς τὸν Βασσαράβαν συγγενείας τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων, ὁ κράλης τῶν Σέρβων καὶ ὁ βοεβόδας τῶν Βλάχων συναπετέλεσαν ἰσχυρὰν ὁμαιχμίαν κοινὰ ἔχουσαν τὰ συμφέροντα καὶ κοινοὺς ἐχθρούς, τοὺς Οὔγγρους πρὸς βορρᾶν καὶ τοὺς Ἕλληνας πρὸς νότον.

Καὶ τοὺς μὲν Οὔγγρους εἶχεν ὀλίγῳ ἤδη πρότερον καταβάλει ὁ Βασσαράβας, νικήσας τὸ φθινόπωρον τοῦ 1330 τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Κάρολον Α', θέλοντα νὰ ἐκδικήσῃ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ Σεβερίνου. Ὁ κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἀγὼν εἶχεν ἀρχίσει ἤδη ἅμα τῇ ἀναρρήσει τοῦ Στεφάνου Δουσάν, ὅτε οἱ εὐπατρίδαι φονεῖς τοῦ πατρός, ἐξορμήσαντες μετὰ τοῦ νέου κράλη εἰς τὸ βυζαντιακὸν ἔδαφος, ὑπέταξαν τὴν χώραν μέχρι Στρυμόνος καὶ Ἀμφιπόλεως. Ῥητῶς δὲ μεταξὺ τῶν τότε ἁλουσῶν πόλεων μνημονεύεται ἡ Στρούμμιτζα. Ἡ δ' ἐπίθεσις αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἀπαρχὴ τῶν μεγάλων ἐν Μακεδονίᾳ καὶ μέχρις Ἀλβανίας καὶ Ἠπείρου κατακτήσεων τοῦ Δουσάν.

Ἀλλ' ἐν τούτοις καὶ οἱ Βούλγαροι δὲν ἔμειναν ἥσυχοι. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπαλλαγεὶς ἐκ τῶν ἐνόντων τῶν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν, ἃς ἐγέννησεν ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντίταξις τοῦ θείου Μπελαούρου, κατέλαβε μέρος τῶν βουλγαρικῶν χωρῶν καὶ ὥρμησε τῷ 1332 ὅπως ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ ἐκδικηθῇ διὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν μέχρις Ἀγχιάλου καὶ Μεσημβρίας ἐπιτυχῆ αὐτοῦ στρατείαν. Ἐστράτευσε δὲ συμπαραλαβὼν καὶ Ταταρους συμμάχους. Οὕτω δὲ ταχεῖα καὶ ὁρμητικὴ ὑπῆρξεν ἡ βουλγαρικὴ ἐκείνη ἐπιδρομή, ὥστε ὁ Ἀλέξανδρος κατώρθωσεν ἐν βραχεῖ χρόνῳ νὰ ὑποτάξῃ διὰ τῶν ὅπλων ἢ ἀναγκάσῃ εἰς ὁμολογίαν τὰς πρότερον ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου ἐν Θρᾴκῃ κυριευθείσας πόλεις· μόνη δὲ ἀπόρθητος καὶ πιστὴ εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἐξηκολούθησε μένουσα ἡ Μεσημβρία.

Ὁ δὲ Ἀνδρόνικος, ὅστις παρέτυχε τότε διατρίβων ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐθεώρησε καθῆκον νἀντεπεξέλθῃ πρὸς τοὺς ἐπιδρομεῖς. Διὸ ἔσπευσεν εἰς τὸ Βυζάντιον, ὅπως παρασκευάσῃ στρατιάν. Καὶ ἀνέβαλε μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἀναγκασθεὶς νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κινδυνεύουσαν Νικομήδειαν ἀλλ' οὐχ ἧττον φοβούμενος μὴ ἐν τῷ μεταξὺ παραδοθῇ ἡ Μεσημβρία, ἀπέστειλε πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς τὸν πρωτοστράτορα Συναδηνόν. Ἐπιρρώσας δὲ τοὺς Νικομηδεῖς καὶ ἰδὼν μὴ ἐπικείμενον τὸν ἐκ τῶν Τούρκων κίνδυνον, ἐπέστρε-

ψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ παραλαβὼν μετά τινας ἡμέ ας
τὴν στρατιὰν, ἐστράτευσεν ἐπὶ τοὺς Βουλγάρους.

Καὶ πρῶτον μὲν εἰσήλασεν ὁ Ἀνδρόνικος εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ
ἐδήωσέ τινα αὐτῆς, εἶτα δὲ, ὑπερβὰς τὸν Αἷμον, ἔσωσε μὲν τὴν Μ
σημβρίαν, ἀνέκτησε δὲ τὰς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καταληφθείσας πό
λεις πλὴν τῆς Ἀγχιάλου. Ἐν τούτοις δ' ὁ Ἀλέξανδρος, σπεύσας ἐ
τῆς Βουλγαρίας, ἐστρατοπέδευσεν ἐν Ἀετῷ οὐ μακρὰν τοῦ ἐν Ῥωσ
κάστρῳ στρατοπέδου τοῦ Ἀνδρονίκου. Ἐχώριζε δὲ τἀντίπαλα στρα-
τόπεδα φάραγξ κρημνώδης, ἧς ἡ διάβασις ἐνέβαλλεν εἰς φόβον ἑκα-
τέρωθεν τοὺς πολεμίους. Καὶ εἶχε μὲν ὑπερτέρας δυνάμεις ὁ τσάρος τῶν
Βουλγάρων, ἀνερχομένας εἰς ὀκτακισχιλίους ἄνδρας, πολὺ δὲ ὀλιγαρι-
θμότερος, ἐκ τρισχιλίων μόνον συγκροτούμενος, ἦτο τοῦ Ἀνδρονίκου ὁ
στρατός· ἀλλὰ παρὰ τὴν διαφορὰν ταύτην τοῦ πλήθους πολεμικόν μέ
νος ἐθέρμαινε τὰς τάξεις τοῦ βασιλέως. Εἰς τὸ θάρρος δὲ τοῦτο τῶν
περὶ αὐτὸν ἐρειδόμενος ὁ Ἀνδρόνικος ἀντέσχεν ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας εἰς τὰ
περὶ εἰρήνης προτάσεις τοῦ τσάρου, ἀξιοῦντος τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὑπὸ
τῶν Βυζαντίνων κυριευθέντων χωρίων. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἰσχυρί-
ζετο, ὅτι ταῦτα ἦσαν βουλγαρικὰ, ὁ δὲ Ἀνδρόνικος δικαίως ἀντέτειν
λέγων, ὅτι τινὰ μὲν αὐτῶν ᾠκοῦντο ὑπὸ Ἑλλήνων ἀπὸ χρόνων ἀρχαίων
τινὰ δὲ εἶχον κτισθῇ ὑπὸ τοῦ παππου ὡς προπύργια κατὰ τῶν ἐπιδρο-
μῶν τῶν Βουλγάρων. Τέλος δὲ τότε μόνον ὁ Ἀνδρόνικος ἔστερξεν εἰ
τὴν προτεινομένην εἰρήνην, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐδέχθη οὐ μόνον μηδὲ
τῶν ἤδη κεκτημένων ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων νὰ λάβῃ, ἀλλὰ νἀποδώσ
καὶ αὐτὴν τὴν Ἀγχίαλον, ἐπιστρεφομένης εἰς αὐτὸν τῆς Διαμπόλεως

Ἀλλ' ἄπιστα τὰ τῶν Βουλγάρων. Εἶχον ἤδη συμφωνηθῇ οἱ ὅροι τῶ
σπονδῶν, καὶ τὴν ὑστεραίαν ἔμελλε νὰ ὁμολογηθῇ ἐνωμότως ἡ εἰρήνη
ὅτε κατέφθασεν αἴφνης εἰς τὸν Ἀλέξανδρον πολυάριθμος ἐπικουρί
Ταταρων, οὓς εἶχε μετακαλέσει ὡς συμμάχους ἐναντίον τοῦ θείο
Μπελαούρου, ἀλλ' οἵτινες ἔσπευσαν εἰς συνάντησιν αὐτοῦ ἐν Θρᾴκ
Ἡ δὲ ἀγρίως ἀπηχοῦσα σάλπιγξ αὐτῶν ἐξαπίνης ἀκουσθεῖσα ἐνέβαλ
εἰς τρόμον τὸν Ἀνδρόνικον, ὅστις εὑρέθη ἀπροσδοκήτως ἕνεκα τῆς παρ
σπονδίας τῶν πολεμίων ἠναγκασμένος νὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν πρ
αὐτούς.

Οἱ Τάταροι, παρεκκλίναντες τὴν μετὰ τοῦ βασιλέως τεταγμέν
ἐμπροσθοφυλακίαν, ἐπέπεσον μεθ' ὁρμῆς ἐναντίον τῆς οὐραγίας, ἡ
ἐτρέψαν εἰς φυγὴν μέχρι τοῦ Ῥωσοκάστρου. Ἀλλὰ πρὸ τῶν τειχῶ

αὐτοῦ οἱ περὶ τὸν βασιλέα ἀντέστησαν ἐρρωμένως. Ἐν δὲ τῇ συγκροτηθείσῃ κρατερᾷ μάχῃ ἰδίως ἡρωικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀντίστασις αὐτοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου, ἔχοντος μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Μανουὴλ Ἀσάνην, ἀδελφὸν τῆς γυναικός τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ ἑτέρους πεντήκοντα ἐκ τῶν ἐπιφανῶν λογάδας καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Καντακουζηνόν. Ἀλλὰ τέλος ἐν τῷ σθεναρῷ ἀγῶνι διελύθη ὁ συνασπισμὸς, καὶ οἱ μέχρι τέλους ἐμμείναντες εἰς τὴν ἀντίστασιν καὶ μὴ τραπέντες εἰς φυγὴν ἐκ τῶν τοῦ βασιλικοῦ στρατοπέδου ὑπεχώρησαν ἐν τάξει εἰς τὸ Ῥωσόκαστρον. Διήρκεσε δ' ἐν ὅλῳ ἡ μάχη ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἐπὶ τρεῖς ὥρας, ἐκ μὲν τῶν Βυζαντίνων φονευθέντων καὶ ζωγρηθέντων περὶ τοὺς ἑκατὸν, ὀλίγῳ δὲ πλειόνων πεσόντων ἐκ τῶν Βουλγάρων καὶ Ταττάρων. Περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν πρέσβυς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐλθὼν εἰς τὸν βασιλέα προέτεινεν εἰς αὐτὸν, ὅπως αἱ μὲν σπονδαὶ τῆς προτεραίας μείνωσιν ἄλυτοι, ἐνισχυθῇ δὲ ἡ ὁμολογηθεῖσα φιλία διὰ τοῦ γάμου τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀνδρονίκου μετὰ τοῦ ἰδίου υἱοῦ. Καὶ τὴν μὲν εἰρήνην ἀπεδέχθη ὁ βασιλεὺς, καὶ ὡμολογήθησαν αἱ σπονδαὶ, τὴν δὲ περὶ τῆς κηδεστίας ἀπάντησιν ἀνέβαλεν εἰς τὸ μέλλον. Πράγματι δ' αἱ προτάσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνενεώθησαν μετ' ἀπειλῶν τῷ 1338, καὶ ὁ Ἀνδρόνικος ἠναγκάσθη νὰ συναινέσῃ καὶ ἄκων εἰς τὸν γάμον τῆς θυγατρὸς Μαρίας μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ Μιχαὴλ Ἀσάν.

ε΄

Ἡ Θεσσαλία καὶ ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου Ἰωάννης.

Οἱ ἐκ τῆς Σερβίας κίνδυνοι τοῦ Βυζαντίου ἔμελλον νἀποβῶσιν ἀμεσώτεροι καὶ πολὺ δεινότεροι βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Στεφάνου Δουσάν, ἂν δὲν ἐξέλειπε ταχέως ἐκ τοῦ μέσου ὁ προδότης ὁ μὴ αἰδεσθεὶς νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ περὶ ὑποδουλώσεως τῆς Μακεδονίας σχέδια τῶν Σέρβων. Ὁ ἀνὴρ δὲ οὗτος ἦτο ὁ Συργιάννης.

Εἴδομεν τὸν ἄνδρα τοῦτον συμπράξαντα ἐνεργότατα μετ' Ἀνδρονίκου τοῦ νέου ἐν τῷ ἀγῶνι αὐτοῦ πρὸς τὸν πάππον, εἴπερ τινὰ δὲ καὶ ἄλλον συντελέσαντα εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ γέροντος. Ἀλλὰ βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ νέου αὐτοκράτορος, ὅστις ἤμειψε τὸν Συργιάννην γενναίως ἐπὶ ταῖς παρασχεθείσαις ὑπηρεσίαις ἀναδείξας

δομέστικον τῶν στρατιῶν τῆς Δύσεως, κατεφάνη τὸ ἀσταθὲς καὶ ἐπίβουλον τῶν διανοημάτων αὐτοῦ, συμπράττοντος μετὰ τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ βασιλομήτορος Ξένης, ἥτις ἐπειρᾶτο νὰ πήξῃ ἰδίαν φατρίαν, ἀντιδρῶσαν πρὸς πᾶσαν ἐνίσχυσιν τοῦ Καντακουζηνοῦ. Καὶ ῥητῶς δ' ἐπὶ ῥυσσοδομεύσει συνωμοσίας κατηγγέλθη περὶ τὸ 1331 εἰς τὸν βασιλέα. Κληθεὶς δ' εἰς δίκην κατώρθωσε νὰ φύγῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως· κρυφθεὶς δὲ παρὰ τοῖς ἐν Γαλατᾷ Γενουηνσίοις, διεσώθη λάθρα πρὸς τοὺς ἐν Εὐβοίᾳ Λατίνους. Μὴ εὑρὼν δὲ κατάλληλον παρ' αὐτοῖς τὸ ἔδαφος πρὸς ὑπονόμευσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀνδρονίκου, προσήνεγκε τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ εἰς τὸν Στέφανον Δουσάν, ἐνεργῶν προδοτικῶς τὴν ἐπέκτασιν τοῦ κράλη ἐν Μακεδονίᾳ. Τέλος δ' ἐπίφοβος γενόμενος ἠνάγκασε τὸν βασιλέα νἀναθέσῃ τὴν περὶ αὐτοῦ μέριμναν εἰς τὸν Σφραντζῆν Παλαιολόγον. Οὗτος δὲ συντυχὼν αὐτῷ περὶ τὸ 1333 οὐ μακρὰν τῆς Θεσσαλονίκης ἠδυνήθη διὰ δόλου νὰ ποιήσῃ αὐτὸν ἐκποδών, ἀπαλλάξας τὸν μὲν αὐτοκράτορα πολυμηχάνου στασιαστοῦ, τὴν δὲ Μακεδονίαν προφανοῦς κινδύνου.

Βραχὺν δὲ χρόνον μετὰ τὸν φόνον τοῦ Συργιάννη ἀντὶ τῆς δι' αὐτοῦ ἀπειλουμένης μειώσεως τῶν ὁρίων τοῦ κράτους τοῦτο ἐπεξετάθη διὰ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Θεσσαλίας.

Τοῦ μεγίστου μέρους τῶν θεσσαλικῶν χωρῶν ἐκράτει κατὰ τὸν τελευταῖον χρόνον, ἰδίαν ἐν αὐτῇ πήξας ἢ ἐπιτραπεὶς ἀρχήν, ὁ σεβαστοκράτωρ Στέφανος Γαβριηλόπουλος. Τούτου δὲ θανόντος, ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπιτροπεύων τὸν Ἀνδρόνικον ὕπαρχος Μονομάχος ἐθεώρησε τὴν εὐκαιρίαν κατάλληλον, ὅπως ὑπαγάγῃ τὴν Θεσσαλίαν εἰς τὸν βασιλέα. Διό, παραλαβὼν ὅσην ἠδύνατο στρατιὰν ἐκ Θεσσαλονίκης, ἔσπευσε περὶ τὸ 1333 εἰς τὴν ἐκ τοῦ προσφάτου θανάτου τοῦ Γαβριηλοπούλου τεταραγμένην Θεσσαλίαν, καὶ κατέλαβε τὸν Καστρίον, τὸ Λυκόστομον καὶ τὸν Γόλον. Καὶ ποῖον μὲν τετειχισμένον πόλισμα ἐκαλεῖτο Καστρίον ἀγνοοῦμεν· Λυκόστομον δὲ ὠνομάζοντο κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους τὰ Τέμπη, ὑπὸ δὲ τὸ ὄνομα Γόλος παρουσιάζεται τὸ πρῶτον ἐν τῇ διηγήσει ταύτῃ τοῦ Καντακουζηνοῦ ὁ σημερινὸς Βόλος.

Ἀλλὰ συγχρόνως ἄλλα μέρη τῆς Θεσσαλίας, οἱ Σταγοί, ἤτοι ἡ σημερινὴ Καλαμπάκα, τὰ Τρίκκαλα, τὸ Φανάριον, τὸ Δαμάσιον καὶ ἡ Ἐλασσών, κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ δεσπότου Ἠπείρου Ἰωάννου Οὐρσίνη. Οὗτος, ἀναρριχηθεὶς τῷ 1323 ἐπὶ τὴν ἀρχήν, καθ' ἃ εἴδομεν,

διὰ τοῦ φόνου τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Νικολάου, εἶχε μείνει πιστὸς εἰς τὸ Βυζάντιον μέχρι τοῦ θανάτου Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ γέροντος. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης ἀπεκήρυξε τὴν ἐπιδεσποτείαν Ἀνδρονίκου τοῦ νέου, ὑπεκίνησε δ' εἰς στάσιν καὶ τοὺς κατοίκους τῶν Ἰωαννίνων, εἰς οὓς, ἀναγνωρίσαντας τὴν αὐτόνομον αὐτοῦ ἀρχήν, ἐπεκύρωσε καὶ προςηύξησε τῷ 1329 διὰ χρυσοβούλλου ὡς δεσπότης Ἰωάννης Κομνηνὸς Ἄγγελος ὁ Δούκας τὰ κεχορηγημένα εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ μητρόπολιν προνόμια.

Πρὶν ἢ δὲ ὁ Ἀνδρόνικος, ὑπὸ ἄλλων ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ περισπώμενος μεριμνῶν, ἐπιχειρήσῃ τὴν τιμωρίαν τοῦ ἀποστάτου, ἀνέλαβε τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον χάριν διεκδικήσεως τῶν ἐπὶ τῆς Ἠπείρου ἀξιώσεων τοῦ ἀνδηγαυικοῦ οἴκου ὁ ἡγεμὼν τοῦ Τάραντος Φίλιππος. Καὶ δὴ οὗτος ὡς σύζυγος τῆς Ἠπειρώτιδος Θάμαρ καὶ κληρονόμος τῶν δικαιωμάτων τῶν ἀγγελωνύμων δεσποτῶν εἰς τὸν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Βεατρίκῃ γαμβρὸν Βάλθερον Βριέννιον, τὸν υἱὸν τοῦ ὁμωνύμου δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν τοῦ φονευθέντος ἐν τῇ παρὰ τὸν Κηφισὸν μάχῃ ὑπὸ τῶν Καταλωνίων, παρασκευαζόμενον νὰ στρατεύσῃ πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ πατρικοῦ δουκάτου, ἀνέθηκε τὴν καταπολέμησιν τοῦ Ἰωάννου. Καὶ ἐξεστράτευσε μὲν ὁ Βάλθερος πράγματι τὸν Αὔγουστον τοῦ 1331 ἐκ Βρενδησίου, καταλαβὼν δὲ τὴν Λευκάδα καὶ τὴν Βόνιτζαν, προήλαυνε νικηφόρος, ὑποτάσσων ἐν τάχει τὰς πόλεις τοῦ δεσποτάτου. Ἐπελαμβάνετο δὲ ἤδη τῆς πολιορκίας καὶ αὐτῆς τῆς Ἄρτης, ὅτε ὁ Ἰωάννης Οὐρσίνης ἔκρινε συμφερώτερον πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κινδύνων ἀπὸ τῶν ὁσημέραι προοδευόντων ἐν Ἠπείρῳ Βυζαντίνων νὰ προςχωρήσῃ εἰς τὸν Φίλιππον, ἀναγνωρίζων αὐτὸν ὡς ἐπικυρίαρχον.

Καὶ ὁ μὲν Βάλθερος ἀπῆλθεν, ἀποτυχούσης δὲ τῆς ἐναντίον τῶν Καταλωνίων τῶν Ἀθηνῶν στρατείας, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔνθα εἴδομεν αὐτὸν μετὰ ἕνδεκα ἔτη γενόμενον ἐπὶ βραχὺ τύραννον τῆς Φλωρεντίας. Ὁ δὲ δοὺξ Ἰωάννης, θέλων νὰ ἐξασφαλισθῇ ἐξ ἀνατολῶν ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ Ἀνδρονίκου, ἔκρινεν εὔκαιρον τὴν περίστασιν τοῦ θανάτου τοῦ Γαβριηλοπούλου, ὅπως διὰ τῆς αἰφνιδίου καταλήψεως τῶν προμνημονευθεισῶν πόλεων τῆς Θεσσαλίας ἀναχαιτίσῃ τὴν πρὸς δυσμὰς ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ δεσποτάτου ἐπέκτασιν τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους.

Ἡ δ' ἐπιδρομὴ ἐκείνη ἐκινδύνευε νὰ ματαιώσῃ τὴν δεξιὰν καὶ δραστηρίαν ἐνέργειαν τοῦ Μονομάχου. Διὸ ἔσπευσεν ὁ βασιλεὺς νὰ

δράμη εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ ἐξέβαλεν ἐκ τῶν πόλεων τὰς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, ἐπιστρέψαντος εἰς τὴν Ἤπειρον, ἐγκαταλειφθείσας ἀσθενεῖς φρουράς. Οὐδαμῶς δὲ βλάψας τοὺς στρατιώτας ἐκείνους τοῦ δεσπότου, ἀπέπεμψεν αὐτοὺς οἴκαδε ἀβλαβεῖς, ὅπως διὰ τῆς ἐπιεικείας ταύτης προκατασκευάσῃ εὐμενῆ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὰ πνεύματα ἐν Ἠπείρῳ, εἰς ἣν ἐμελέτα νὰ στρατεύσῃ μετ' οὐ πολὺ ἐν καταλλήλῳ εὐκαιρίᾳ.

Ἀνασώσας δ' οὕτω τὴν Θεσσαλίαν ὁ Ἀνδρόνικος παρέδωκε τὴν ἐν αὐτῇ ἐπιτροπείαν ἑαυτοῦ εἰς τὸν Μονομάχον, ὃν βλέπομεν ἀργότερον μὲν στρατεύοντα κατ' ἐντολὴν τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Ἤπειρον, διατηροῦντα δὲ τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ ἀρχὴν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνδρονίκου μέχρι τοὐλάχιστον τῶν ἡμερῶν τοῦ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην πολέμου τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ. Πρέπει δὲ νὰ ἀποδεχθῶμεν τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐξαιρετικήν τινα, ὀλίγον διαφέρουσαν ὑποτελοῦς εἰς τὸ Βυζάντιον δεσπότου, χάριν γενναίας ἀμοιβῆς τοῦ πρωτεργάτου τῆς ἀνακτήσεως τῆς Θεσσαλίας.

ϛʹ.

Ἡ κατάλυσις τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου.

Πρὶν ἢ παρέλθῃ πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς ἐκ Θεσσαλίας ἐκδιώξεως τῶν ἠπειρωτικῶν φρουρῶν ὁ δεσπότης Ἰωάννης ἐδολοφονεῖτο ὑπὸ τῆς ἰδίας συζύγου Ἄννης, προλαμβανούσης, καθ' ἃ φαίνεται, μελετωμένην ἐπιβουλὴν τοῦ ἀνδρός. Ἀναλαβούσης δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἄννης ὡς ἐπιτρόπου τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ Νικηφόρου, ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ἐθεώρησε κατάλληλον τὸν καιρὸν νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν ἐκ τῆς πολιτικῆς μεταβολῆς ἀνωμαλίαν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Ἠπείρου. Καὶ ἀπέστειλε μὲν εἰς Ἰωάννινα τὸν ἐν συνδιαλλαγῇ πρὸς αὐτὸν εὑρισκομένην Συργιάννην ὅπως μεταστρέψῃ τοὺς κατοίκους. Ἀλλ' οἱ Ἰωαννῖται, πρωτοστατούντων τῶν ἱερέων, περιβεβλημένων τὰ ἱερὰ ἄμφια καὶ φερόντων τὸ Εὐαγγέλιον, ἐνέμειναν πιστοὶ εἰς τὴν Ἄνναν καὶ τὸν Νικηφόρον.

Ἀλλ' ἡ ἀναβληθεῖσα εἰς τὴν Ἤπειρον στρατεία δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ ἐπιχειρηθῇ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου, ὅτε μάλιστα ἤρχισαν κινούμενοι οἱ Ἀλβανοί. Καὶ εἶχον μὲν προσέλθει τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τὸν Ἀνδρό-

νικον κατὰ τὴν εἰς Θεσσαλίαν στρατείαν αὐτοῦ περὶ τοὺς δωδεκακισχιλίους Ἀλβανοὺς ἐκ τῶν νεμομένων τὰ ὀρεινὰ τῆς Θεσσαλίας, οἱ ἀπὸ τῶν φυλάρχων καλούμενοι Μαλακάσιοι καὶ Μπούιοι καὶ Μεσαρῖται. Ἀλλ' οἱ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀλβανίᾳ διαβιοῦντες ἐπέτρεχον τὰς χώρας τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου, κακοῦντες τὰ Βελάγραδα καὶ τὰ Κάνινα καὶ τὰς περικειμένας χώρας.

Χάριν λοιπὸν τοῦ διπλοῦ σκοποῦ τῆς τιμωρίας τῶν ἀλβανικῶν λαφυραγωγιῶν καὶ τῆς καθυποτάξεως τοῦ δεσποτάτου ἐστράτευσεν ὁ βασιλεὺς τὸ ἔαρ τοῦ 1334. Καὶ πρῶτον μὲν ὥρμησεν εἰς τὴν Ἀλβανίαν· λαμπρὰ δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἔκβασις τῆς εἰς αὐτὴν στρατείας τοῦ Ἀνδρονίκου, μετὰ δισχιλίων Τούρκων συμμάχων ἐκ τῶν ἐν Ἰωνίᾳ προχωρήσαντος νικητοῦ μέχρι τοῦ Δυρραχίου. Καὶ πολλοὶ μὲν ὑπῆρξαν οἱ φονευθέντες Ἀλβανοί, ἄπειρον δὲ τὸ πλῆθος τῶν λαφυραγωγηθέντων κτηνῶν, ἅτινα ὁ Καντακουζηνὸς ἀναβιβάζει εἰς τριακοσίας μὲν χιλιάδας βοῶν, πεντακισχιλίους δὲ ἵππους, ἓν δ' ἑκατομμύριον καὶ διακοσίας χιλιάδας προβάτων. Τὸ δὲ μέγιστον τῶν ἀποτελεσμάτων ὑπῆρξεν ἡ ἀπὸ τῶν ἀλβανικῶν κακώσεων παντελὴς ἀπαλλαγὴ τῶν πόλεων, χαιρουσῶν ἐπὶ τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ βασιλέως εἰς τὴν χώραν ἐκείνην, ἥτις δὲν εἶχεν ἀξιωθῇ βασιλικῆς ἐπισκέψεως ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ.

Ἡ δὲ φήμη τῶν ἐξαιρέτων ἐπιτυχιῶν τοῦ αὐτοκράτορος, ταχέως περιελθοῦσα εἰς τὰ νότια τῆς Ἠπείρου, μετέστησε τῶν πλείστων τὰ πνεύματα ὑπὲρ τοῦ Ἀνδρονίκου. Ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ ὀλίγοι οἱ θέλοντες νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὴν πρὸς τὴν Ἄνναν καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωάννου πίστιν ἢ προτείνοντες τὴν ἀποστολὴν πρέσβεων, αἰτούντων τὴν μνήστευσιν τοῦ τὸ ἕβδομον ἔτος διατρέχοντος Νικηφόρου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τὴν αὐτόνομον διατήρησιν τοῦ δεσποτάτου, συνομολογοῦντος συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν μετὰ τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλ' αἱ πρὸς τοὺς σταλέντας πρέσβεις ἀπειλαὶ τοῦ βασιλέως, μόνον τὴν προταθεῖσαν μνηστείαν ἀποδεχθέντος, ἄλλως δ' ἀπαιτήσαντος τὴν ἄνευ ὅρων ὑποταγήν, ἐφόβησαν αὐτοὺς καὶ ἔπεισαν νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὸν Ἀνδρόνικον καὶ παραδώσωσι τὸ δεσποτᾶτον.

Παραλαβὼν δὲ ὁ βασιλεὺς τὰς πόλεις, ἐν μὲν τῷ καταλυθέετι καὶ προσαρτηθέντι δεσποτάτῳ ἐγκατέστησεν ἐπίτροπον τὸν πρωτοστράτορα Θεόδωρον Συναδηνόν, τὴν δὲ Ἄνναν μετὰ τῶν δύο θυγατέρων ἐγκατῴκισεν ἐν Θεσσαλονίκῃ, λαβοῦσαν ἱκανὰ χωρία χάριν ἐτησίας προσόδου,

Διὰ τῆς πόλεως δὲ ταύτης ἐπανῆλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Κωνσταντ[illegible] νούπολιν, χαίρων ἐπὶ τῇ εἰς τὸ Βυζάντιον ἀποδόσει χωρῶν, αἵτινες ἀ[illegible] ἑκατὸν ἤδη καὶ τριάκοντα ἐτῶν ἦσαν ἀπεσχισμέναι ἀπ' αὐτοῦ καὶ π[illegible] λέμιαι εἰς τοὺς στεφηφόρους βασιλεῖς.

Ἀλλὰ βραχεῖα ὑπῆρξεν ἡ χαρὰ ἐκείνη. Οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι οἱ δυσ[illegible] μως ἰδόντες τὴν εἰς τὸ Βυζάντιον προσάρτησιν τοῦ πρώην αὐτονόμ[illegible] δεσποτάτου δὲν ἔπαυον ὑπονομεύοντες τὴν τάξιν ἐν ταῖς ἠπειρωτι[illegible] καῖς χώραις. Ὡς ἄριστον δὲ ὄργανον τῆς ἐπαναστάσεως ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὁ ἀνήλικος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου καὶ τῆς Ἄννης Νικηφόρος, ὅστις ἐξηκολούθει διατρίβων ἐν Ἄρτῃ μετὰ τοῦ Λατίνου τὸ γένος παιδαγωγοῦ Ῥιτζάρδου. Τοῦτον δ' ἔπεισαν οἱ στασιασταὶ περὶ τὸ 1337 νὰ συμπαραλάβῃ τὸν Νικηφόρον καὶ φύγῃ μετ' αὐτοῦ εἰς Τάραντα πρὸς τὴν χήραν τοῦ ἡγεμόνος Φιλίππου Αἰκατερίνην τὴν Βαλεσιακήν, ἐλπίζοντες, ὅτι αὕτη ἔμελλε νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐγκατάστασιν αὐτοῦ ὡς δεσπότου. Πράγματι δ' ἔκτοτε ἤρξαντο παρὰ τοῦ ἀνδηγαυικοῦ οἴκου σκευωρίαι ἄγουσαι τέλος εἰς ἀποστασίαν τῆς Ἠπείρου.

Ἐξερράγη δὲ τὸ πρῶτον ἡ ἀνταρσία τὸ φθινόπωρον τοῦ 1338 ἐν Ἄρτῃ, ἐν ᾗ διέτριβεν ὁ πρωτοστράτωρ Συναδηνός. Τοῦτον συλλαβόντες οἱ περὶ τὸν Νικόλαον Βασιλίτζην κατεῖχον ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὑπὸ φρουράν. Συναρχηγὸς δὲ τοῦ Βασιλίτζη ἐν τῇ ἀποστασίᾳ ὑπῆρξεν ὁ Ἀλέξιος Καβάσιλας, ὅστις κατέλαβε τοὺς Ῥωγούς. Τεσσαράκοντα δὲ ἄλλοι ἄνδρες μετασχόντες τῆς συνωμοσίας ἔγειναν κύριοι τοῦ παραλίου καὶ ὀχυροῦ Θωμοκάστρου, ὅπερ ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ κτίσαντος αὐτὸ δεσπότου Θωμᾶ. Ἀλλ' εἰς ταῦτα καὶ μόνα τὰ χωρία περιωρίσθη ἡ ἀποστασία, πλεῖσται δὲ ὅσαι πόλεις καὶ χῶραι τοῦ πρώην δεσποτάτου, τὸ Μεσοπόταμον, ὁ Σιποτός, ἡ Χειμάρρα, τὸ Ἀργυρόκαστρον, ἡ Πάργα, ὁ Ἅγιος Δονατος, τὸ Ἀγγελόκαστρον, αὐτὰ τὰ Ἰωάννινα, Εὐλοχὸς καὶ τὸ Βόλτον, ὁ σημερινὸς Βόλτος, ἐτήρησαν τὴν πρὸς τὸν βασιλέα πίστιν. Ἀλλ' οὐχ ἧττον φόβος ὑπῆρχε μὴ διαδοθῇ ἡ ἀποστασία, ἅτε ὑποδαυλιζομένη καὶ προστατευομένη ὑπὸ τῆς Αἰκατερίνης, ἥτις, πειθομένη εἰς τὰς παρακελεύσεις τῶν ἐπαναστατῶν, προθύμως ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἤπειρον μετὰ τοῦ Ῥιτζάρδου καὶ ἐπαρκῶν δυνάμεων τὸν Νικηφόρον, ἐγκλεισθέντα ἐν τῷ δυσπορθήτῳ Θωμοκάστρῳ.

Εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἐπεβάλλετο σπουδαία μέριμνα χάριν καταστολῆς τῆς ἀποστασίας. Ἀλλ' ἐφ' ὅσον μὲν ἦτο χειμών, ἠρκέσθη νὰ ἀποστείλῃ εἰς τὴν Ἤπειρον τὸν πιγκέρνην Ἰωάννην τὸν Ἄγγελον

καὶ τὸν Μονομάχον. Ἅμα δὲ τῷ ἔαρι τοῦ 1339 ἦλθε πανστρατιᾷ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀνδρόνικος μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τρία ἦσαν τὰ τετειχισμένα κέντρα τῆς ἀποστασίας, διῄρεσε τὴν στρατιὰν τριχῇ, αὐτὸς ἀναλαβὼν τὴν πολιορκίαν τῆς Ἄρτης. Καὶ ἡ μὲν Ἄρτα καὶ οἱ Ῥωγοὶ ἀνθίσταντο ἐρρωμένως, καίτοι ἕνεκα τῆς δυσχερείας τοῦ ἐπισιτισμοῦ ἔπασχον δεινῶς ὑπὸ τῆς πολιορκίας. Παρετείνετο μὲν αὕτη, ἀντεχόντων καρτερικῶς τῶν πολιορκουμένων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Βασιλίτζη καὶ τοῦ Καβάσιλα, ἀλλ᾽ ὁπωσδήποτε ἦτο φανερόν, ὅτι δὲν ἔμελλε νὰ ὑπάρξῃ ὑπὲρ τὸ δέον μακρὰ ἡ ἀντίστασις αὐτῶν. Ἄλλως ὅμως εἶχον τὰ κατὰ τὸ Θωμόκαστρον, ὅπερ, οὐ μόνον καθ᾽ ἑαυτὸ ὂν ὀχυρόν, ἀλλὰ καὶ ἔχον ἕνεκα τῆς παραθαλασσίας αὐτοῦ θέσεως εὔκολον τὴν ἀπὸ θαλάσσης ἐπικοινωνίαν, ἦτο παντελῶς δυσπόρθητον.

Ἀρχὴ δὲ τῆς διαλύσεως τῆς ἀποστασίας ἔγεινε διὰ τῆς ἐπιτηδείας ἐνεργείας τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅστις οὐκ ἄνευ δυσχερείας ἠδυνήθη ὁπωσδήποτε νὰ πείσῃ εἰς παράδοσιν τὸν κατέχοντα τοὺς Ῥωγοὺς Καβάσιλαν. Ἡ δὲ προσχώρησις αὐτοῦ, τιμηθέντος εἰς κοντόσταυλον, καὶ ἡ παράδοσις τῶν Ῥωγῶν ἐκλόνησε τέλος καὶ τὸν Βασιλίτζην, μεταπεισθέντα ὑπὸ τῶν εὐγλώττων λόγων τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Καβάσιλα. Ἐπὶ τούτοις δὲ οἱ Ἀρταῖοι, συνελθόντες εἰς ἐκκλησίαν, ἐψήφισαν τὴν προσχώρησιν εἰς τὸν βασιλέα. Ἀναπετασθεισῶν δὲ τῶν πυλῶν μετὰ πολιορκίαν πέντε περίπου μηνῶν, εἰσῆλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν πόλιν.

Οὕτως ὑπελείπετο μόνον ἡ δύσκολος ἐκπόρθησις τοῦ Θωμοκάστρου. Ἀνέλαβε δὲ ταύτην ὁ Καντακουζηνός, τοῦ βασιλέως ἀναγκασθέντος νὰ μείνῃ ἐν Ἄρτῃ νοσῶν καὶ αὐτὸς ἤδη σχεδὸν ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας ἐξ ἐπιδημίας διαρροίας καὶ πυρετῶν καὶ κεφαλαλγιῶν, ἥτις εἰς μὲν τὰ κτήνη ἀπέβαινε θανατηφόρος, εἰς δὲ τοὺς ἀνθρώπους ἦτο ὀχληρὰ μᾶλλον ἢ ἐπικίνδυνος.

Ἐφήρμοσε δὲ ὁ Καντακουζηνὸς καὶ ἐν Θωμοκάστρῳ τὸ αὐτὸ σύστημα τῆς διὰ λόγων πειθοῦς, ὅπερ εἶχεν ἐξαιρέτως ἐπιτύχει ἐν Ῥωγοῖς καὶ Ἄρτῃ. Ἀλλ᾽ οἱ πολιορκούμενοι, πεποιθότες εἰς τὸ ὀχυρὸν τοῦ χωρίου καὶ τὴν εὐκολίαν τοῦ διὰ θαλάσσης ἐπισιτισμοῦ, ἀναμένοντες δ᾽ ἄλλως καὶ νέας ἐκ Τάραντος βοηθείας, δὲν ἐνέδιδον. Καὶ ἦλθε μὲν πράγματι πρὸς μεγάλην χαρὰν τῶν πολιορκουμένων ἡ ἀναμενομένη ἐπικουρία, συνισταμένη ἐκ δεκατριῶν πλοίων. Ἀλλ᾽ ἡ δεξιότης τοῦ μεγάλου δομεστίκου, καταλαβόντος τὴν παραλίαν, ἐματαίωσε πᾶσαν

ἀπόβασιν τῶν νέων ἐπικούρων εἰς τὴν ξηρὰν καὶ πᾶσαν αὐτῶν μετὰ [illegible] ῶν πολιορκουμένων ἐπικοινωνίαν. Ἀνανεωθέντων δὲ τότε τῶν πρὸς [illegible] πολιορκουμένους λόγων διὰ τοῦ παιδαγωγοῦ τοῦ Νικηφόρου, τοῦ [illegible] τζάρδου, οὗτος ἔπεισεν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσιν, ἐπαγγελθείσης ἐκ [illegible] τῆς μετὰ τοῦ Νικηφόρου μνηστείας τῆς θυγατρὸς τοῦ Καντακουζη[illegible]. Παραλαβὼν δὲ ὁ μέγας δομέστικος τὸ Θωμόκαστρον καὶ ἐγκαταστ[illegible]σας ἐν αὐτῷ φρουράν, ἔσπευσε μετὰ τοῦ Νικηφόρου εἰς τὴν Ἄρταν πρ[illegible] τὸν Ἀνδρόνικον. Δεξιωθεὶς δ' ὁ βασιλεὺς μετὰ πολλῆς εὐμενείας τ[illegible] νεαρὸν Νικηφόρον, ὃν καὶ ἐτίμησε πανυπερσέβαστον, καὶ ἐγκαταμείνα[illegible]

Η ΕΝ ΑΡΤΗΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΗΓΟΡΙΤΣΗΣ

ἐν Ἄρτῃ ἔτι ὑπὲρ τὰς εἴκοσιν ἡμέρας ἀπῆλθεν ἐνισταμένου ἤδη τοῦ Νοεμβρίου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ διεχείμασεν ἐν αὐτῇ.

Καὶ ἐπανῆλθον μὲν οὕτως εἰς τὴν βυζαντιακὴν ἀρχὴν αἱ ἄλλοτε ἀνήκουσαι εἰς τὸ δεσποτᾶτον χῶραι, ἀλλ' ὀλίγα ἔτη κατόπιν σὺν τῷ θανάτῳ τοῦ Ἀνδρονίκου ἦτο πεπρωμένον νἀποβάλωσι τὴν ἐλευθερίαν [illegible] μεταμείβουσαι ξένους δυνάστας ἐπὶ αἰῶνας ὅλους μέχρι τῆς ἐν τῷ λήξαντι δεκάτῳ ἐνάτῳ αἰῶνι ἀπελευθερώσεως πρῶτον μὲν τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς Αἰτωλίας, ἔπειτα δὲ μικροῦ τμήματος τῆς Ἠπείρου.

ζ'

Ὁ Ἀνδρόνικος καὶ οἱ Τοῦρκοι.

Τῶν πρώτων ὑποχρεώσεων τοῦ Ἀνδρονίκου τῶν ἐπιβαλλομένων εἰς αὐτὸν ἅμα τῇ ἀναρρήσει ἦτο ἡ διαρρύθμισις τῶν πρὸς τοὺς Τούρκους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας σχέσεων τοῦτο μὲν δι' εἰρηνικῶν διαπραγματεύσεων, τοῦτο δὲ διὰ πολέμου. Διὸ ἀρχομένου τοῦ ἔαρος τοῦ 1328 μετέβη εἰς τὴν Κύζικον, ἐκεῖθεν δὲ πορευθεὶς εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Πηγὰς (Καραμπουγάζ) ἐκάλεσε τὸν υἱὸν τοῦ Γιαξῆ Ταμηρχάνην νὰ ἔλθῃ πρὸς αὐτόν, ἐλπίζων, ὅτι ἔμελλε νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ χωρήσῃ εἰς συμβάσεις. Ἦρχε δὲ ὁ Ταμηρχάνης τῶν κατὰ τὴν Φρυγίαν χωρῶν, ἐξ ὧν ἐπετίθετο βαρὺς ἐναντίον τῶν κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον πόλεων. Εὔκολος δ' ὑπῆρξεν ἡ συνδιαλλαγὴ μετ' αὐτοῦ ἐπαγγειλαμένου νὰ ἄγῃ εἰρήνην τοῦ λοιποῦ καὶ νὰ μὴ στρατεύσῃ τὸ ἑξῆς ἐναντίον τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἑλλήνων. Βεβαίως δὲ τὰ δοθέντα εἰς τὸν Τοῦρκον ἀμηρᾶν ἀνταλλάγματα δὲν ὑπῆρξαν μόνα τὰ πλούσια δῶρα, περὶ ὧν λέγει ὁ Καντακουζηνός. Ἀνεξήγητος δὲ εἶνε ἄλλως ἡ προθυμία οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ ταπείνωσις, μεθ' ἧς προςῆλθε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα κληθεὶς ὁ Ταμηρχάνης, ὃν βλέπομεν κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Καντακουζηνοῦ ἅμα τῇ θέᾳ τοῦ Ἀνδρονίκου καταβάντα μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν Τούρκων ἀπὸ τῶν ἵππων μετ' ἐνδείξεως μεγάλου σεβασμοῦ. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι πάντες προςεκύνησαν τὸν βασιλέα ἄποθεν, ἐρείσαντες τὰς κεφαλὰς ἐπὶ τὴν γῆν. Ὁ δὲ Ταμηρχάνης αὐτός, ἐλθὼν πεζὸς μέχρι τοῦ Ἀνδρονίκου, προςεκύνησεν αὐτὸν καὶ ἠσπάσθη αὐτοῦ τὸν πόδα, ἔπειτα, δὲ, ἱππεύσας καὶ πάλιν, ἦλθε μόνος πρὸς μόνον τὸν βασιλέα εἰς τὴν ἔντευξιν ἐκείνην τὴν ἀγαγοῦσαν εἰς τὴν συμφιλίωσιν.

Ἀλλὰ τὴν εὐχαρίστησιν, ἣν ᾐσθάνθη ὁ βασιλεὺς ἐπὶ ταύτῃ τῇ συνδιαλλαγῇ, ἐπιστρέψας ἀμέσως μετ' αὐτὴν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐθόλωσαν μετ' οὐ πολὺ αἱ ἀτυχίαι τοῦ πολέμου, ὃν ἐπεχείρησε κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὀσμὰν καὶ διαδόχου αὐτοῦ Ὀρχάν. Ἤδη ἡ ἐν ἔτει 1326 ὑπ' αὐτοῦ ἅλωσις τῆς Προύσης, ἣν ἀφηγήθημεν, εἶχεν ἐπιρρώσει τοὺς ὑπὸ τὸν Ὀρχὰν Ὀθωμανοὺς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥςτε παρίστατο ἀνάγκη ἀντιδράσεως πρὸς τὴν ἀκατάσχετον ὁρμὴν αὐτῶν, βαινόντων ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ ἐπιχειρησάντων ἤδη τὴν πολιορκίαν τῆς Νικαίας. Αἱ δὲ

πρόσοδοι αὗται τῶν Τούρκων καὶ ὁ κίνδυνος τῆς παλαιᾶς ἐκείνης πρωτευούσης τοῦ Λασκάρεως καὶ τοῦ Βατάτζη, ἐν ᾗ εἶχεν εὕρει στέγην ἡ ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φυγαδευθεῖσα βυζαντιακὴ βασιλεία, ἔπεισε τὸν Ἀνδρόνικον νὰ σπεύσῃ ἀρωγὸς εἰς τοὺς κινδυνεύοντας Ἕλληνας τῆς Βιθυνίας. Παρώρμησε δ' αὐτὸν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἐσπευσμένου πολέμου καὶ ὁ ἄρχων τῆς Μεσοθυνίας, ἤτοι τῆς δυτικῆς Βιθυνίας, Γοδοφρέδος, φραγκικῆς ὢν καταγωγῆς πιθανώτατα, ὡς δεικνύει τὸ ὄνομ' αὐτοῦ. Οὗτος, ἐμπειροπόλεμος ὢν καὶ γινώσκων ἐκ παίδων ἄριστα τὰ κατὰ τοὺς Τούρκους, ἔπεισε τὸν βασιλέα νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτοῦ πρὶν ἢ ἀναβῶσιν ἕνεκα τοῦ ἐφισταμένου θέρους ἀπὸ τῶν πεδινῶν εἰς τὰ ὀρεινότερα τῆς χώρας. Διό, παραλαβὼν ὁ Ἀνδρόνικος λήγοντος ἤδη τοῦ Μαΐου τοῦ 1328 ἐν σπουδῇ τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Θράκης στρατιάν, ὥρμησε διὰ τοῦ Σκουταρίου ἐπὶ τὴν Βιθυνίαν.

Καὶ οἱ μὲν νομάδες τῶν ἀνὰ τὴν χώραν Τούρκων, ἀναλαβόντες τὰς σκηνὰς καὶ τὰ βοσκήματα καὶ τὴν ἄλλην ἀποσκευήν, ἔφυγον εἰς τὰ ὄρη. Ἀλλ' ὁ Ὀρχάνης, ἀφεὶς μέρος τῆς στρατιᾶς πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας τῆς Νικαίας, ἔσπευσε μετὰ πασῶν τῶν λοιπῶν πεζικῶν καὶ ἱππικῶν δυνάμεων νἀντιμετρηθῇ πρὸς τὸν βασιλέα. Καὶ σύμπασα μὲν ἡ στρατιὰ τοῦ Ὀρχὰν ἀνήρχετο εἰς ὀκτακισχιλίους ἄνδρας, βλέπομεν δ' ὁπωσδήποτε μετασχόντος τῆς συγκροτηθείσης μάχης ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους ἱπποτοξότας. Οἱ δὲ στρατευόμενοι μετὰ τοῦ Ἀνδρονίκου ἀνήρχοντο εἰς δισχιλίους λογάδας καὶ ἄλλο ἄτακτον πλῆθος, ἐστρατήγουν δὲ αὐτῶν πλὴν αὐτοῦ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ ὁ μέγας εταιρειάρχης Ἐξώτροχος, ὁ μέγας στρατοπεδάρχης Μανουὴλ Τάγαρις καὶ ὁ ἐξάδελφος τοῦ βασιλέως Ἰωάννης Ἄγγελος.

Συνεκρούσθησαν δ' αἱ ἀντίπαλοι στρατιαὶ ἀρχομένου τοῦ Ἰουνίου περὶ τὸν Πελεκάνον τῆς Μεσοθυνίας. Καὶ οἱ μὲν Τοῦρκοι ἐπεζήτουν ἀκροβολιστικῶς μαχόμενοι νὰ ἑλκύσωσι τοὺς πολεμίους εἰς τὰς δυσχωρίας καὶ τὰς τάφρους, δι' ὧν ἦτο διατετμημένον τὸ ἴδιον στρατόπεδον, καὶ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῶν ἐξ ἐνέδρας. Τῶν δὲ Βυζαντίνων ἡ προσπάθεια ὑπῆρξεν ἐξ ἐναντίας νὰ καταβιβάσῃ τοὺς Τούρκους εἰς τὰ πεδία, φεύγοντας δὲ νὰ μὴ διώξῃ ἐπὶ μακρὸν μέχρι τῶν ἐπιφόβων δυσχωριῶν. Διήρκεσε δὲ ἡ μάχη μέχρι τῆς δείλης, καὶ τρὶς κατώρθωσε γενναίως ἡ στρατιὰ τοῦ βασιλέως νἀποκρούσῃ τὰς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων, φονεύσασα μὲν περὶ τοὺς πεντακοσίους, οὐδένα δ' αὐτὴ ἀποβα-

λοῦσα κατὰ τὰς βεβαιώσεις τοῦ Καντακουζηνοῦ. Μετὰ δὲ τὰς ἐπιτυχίας ταύτας, ἐπελθούσης τῆς ἑσπέρας, ὁ βασιλεὺς ἀπεδέχθη τὴν γνώμην τοῦ μεγάλου δομεστίκου, προτείναντος ἀνάζευξιν ἐν τάχει μετὰ τὰ ἐπιτευχθέντα.

Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῆς ὑποχωρήσεως τῆς βασιλικῆς στρατιᾶς, ἐπέπεσον μεθ' ὁρμῆς ἐναντίον αὐτῆς. Κατατοξευθέντος δὲ κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν συμπλοκὴν τοῦ ἵππου τοῦ βασιλέως, ἐτρώθη καὶ αὐτὸς τὸν μηρὸν διὰ βέλους καὶ ἀπήχθη διὰ θαλάσσης εἰς τὴν παράλιον πόλιν Φιλοκρήνην. Ἐν τούτοις δὲ ἡ διάδοσις, ὅτι τὸ ἄλλως ἐλαφρὸν καὶ μετὰ θεραπείαν δέκα μόνον ἡμερῶν ἰαθὲν τραῦμα τοῦ βασιλέως ἦτο ἐπικίνδυνον, καὶ ἡ μὴ ἐμφάνισις αὐτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐπήγαγε τὴν φυγὴν καὶ διάλυσιν τῆς στρατιᾶς, ἣν μάτην προςεπάθησε νὰ συγκρατήσῃ ὁ Καντακουζηνός.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀτυχὴς παρὰ τὸν Πελεκάνον μάχη, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν πλὴν τοῦ στρατηγοῦ Ἐξωτρόχου δύο ἀνεψιοὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὁ Μανουὴλ Ταρχανειώτης καὶ ὁ Νικηφόρος Καντακουζηνός, ᾐχμαλωτίσθησαν δ' ἑκατὸν πεντήκοντα καὶ ἀπήχθησαν τετρακόσιοι ἵπποι ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες, κυριεύσαντες τὸ βασιλικὸν στρατόπεδον ἐξ ἐφόδου, ἐλαφυραγώγησαν τὰς σκηνὰς καὶ τοὺς ἵππους τοῦ βασιλέως, οὐδ' αὐτῶν τῶν αὐτοκρατορικῶν ἐρυθρῶν ἐφεστρίδων ἐξαιρουμένων.

Μεστὸς ὀδύνης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ βασιλεύς. Καὶ ἀληθῶς οὐ μόνον καθ' ἑαυτὴν ἀπέβη ἀτυχεστάτη ἡ εὐοιωνώτατα ἀρξαμένη στρατεία αὕτη, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπακόλουθ' αὐτῆς ὑπῆρξαν πικρά. Ἡ Νίκαια, ἀποβαλοῦσα μετὰ τὴν παρὰ τὸν Πελεκάνον ἧτταν τοῦ Ἀνδρονίκου πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας, ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Ὀρχάν, ὅςτις προςηνέχθη πρὸς τοὺς Νικαεῖς μετὰ πολλῆς ἐπιεικείας καὶ φιλανθρωπίας. Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τῆς Νικαίας, ἥτις ἐστερέωσε τὴν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ τουρκικὴν κυριαρχίαν πρὸς ζημίαν τοῦ Βυζαντίου ἀνεπανόρθωτον, ὁ σουλτάνος ἐμερίμνησε περὶ διαρρυθμίσεως τῶν κατὰ τὸ κράτος διὰ τοῦ διορισμοῦ πασσάδων, διοικούντων ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ τὰς διαφόρους ἐπαρχίας, καὶ καδήδων, ἀπονεμόντων τὴν δικαιοσύνην. Ἀλλ' ἡ μεγίστη ὑπηρεσία, δι' ἧς ὁ Ὀρχὰν συνετέλεσεν εἰς τὴν σύμπηξιν καὶ αὔξησιν τοῦ κράτους, ὑπῆρξεν ἡ συγκρότησις μονίμου στρατοῦ, τακτικῶς μισθοδοτουμένου. Ἀπετελέσθη δὲ ὁ στρατὸς οὗτος ἐκ τακτικῶν πεζῶν, καλουμένων Γιαγιὰ ἢ Πιαδὲ, ἐξ

ἀτάκτων εὐζώνων, οἵτινες ὠνομάζοντο Ἀζὰκ, ἐκ τακτικοῦ ἱππικοῦ, τῶν Σπαχήδων, καὶ ἐξ ἀτάκτων δρομέων, τῶν Ἀκιντζί. Ἀλλὰ τὴν μεγίστην δύναμιν προσέδωκεν εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν ἡ διὰ τῆς εἰσηγήσεως τοῦ Καραχαλὴλ Τζεντερελῆ ἵδρυσις τοῦ σώματος τῶν νεοσυλλέκτων *(Γενὶ-τσαρί)* Συνεκροτήθη δὲ τὸ σῶμα τοῦτο ἐκ νεαρῶν Χριστιανῶν ἐξισλαμιζομένων, οἵτινες ἐνωρὶς ἐκδιδασκόμενοι νἀποβάλωσι τὴν πρὸς τὴν πάτριον θρησκείαν καὶ τὰς πατρῴας ἀναμνήσεις στοργὴν, ἀπέβαινον φανατικοὶ πολέμιοι τῶν προτέρων ὁμοθρήσκων καὶ ἀκαθεκτοι μαχηταὶ, οὓς ἐξώτρυνε πρὸς τὸν ἀγῶνα ἡ δίψα τῶν λαφύρων καὶ τοῦ ἀπὸ τῶν νικῶν κέρδους καὶ ἡ ἐλπὶς τῶν προσδοκωμένων μετὰ θάνατον ἀπολαύσεων, ἃς ἐπηγγέλλετο ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία.

Οἱ *νεήλυδες* οὗτοι, ὡς ὠνόμασεν αὐτοὺς ὁ Ἀθηναῖος χρονογράφος το[illegible] δεκάτου πέμπτου αἰῶνος Λαόνικος ὁ Χαλκοκονδύλης, εἶνε οἱ περιώνυ[illegible] μοι ἀποβάντες *Γενίτσαροι*, οἵτινες ἐπὶ πέντε ὅλους αἰῶνας ὑπῆρξαν τ[illegible] μορμολύκειον τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς μέχρις τῆς ἐν ἔτει 1826 μετ[illegible] τὴν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἀρξαμένην παρακμὴν τοῦ ἄλλως ἐν τῷ πολλάκ[illegible] ἐπιφόβου καταστάντος σώματος τῶν νέων τούτων Πραιτωριανῶν ὁρ[illegible] στικῆς διαλύσεως αὐτοῦ. Ἐπὶ αἰῶνας δὲ, ἀπὸ τοῦ σουλτάνου Μωάμ[illegible] Β′ (1451—1481) καὶ πολὺ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ Σελὶμ Α′ (1512-152[illegible]); καὶ Σουλεϊμὰν Α′ (1520-1566) ἐγένετο εἰς τὸ σῶμα τοῦτο νέον αἷ[illegible] διὰ τοῦ *παιδομαζώματος* Χριστιανῶν παίδων, αἷμα ἀφαιρούμενον ἀ[illegible] τῆς ζωῆς τῶν τουρκοκρατουμένων Ἑλλήνων καὶ προσθέτον δυνάμεις [illegible] τὰς φάλαγγας τῶν δυναστευόντων τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ.

η′

Ἀγῶνες τοῦ Ἀνδρονίκου πρὸς τοὺς Γενουηνσίο[illegible]ς.

Ὁ φιλοπόλεμος καὶ ἱππωτικὸς βασιλεὺς, ἀναδειχθεὶς πολὺ ὑπέρ[illegible]τερος τοῦ πάππου ἔν τε τῇ ἀντιλήψει καὶ ἐκτελέσει τοῦ προγράμμα[illegible]τος τῆς ἐκ τῶν ἐνόντων ἐπεκτάσεως τοῦ κράτους εἰς τὰ ὅρια τῆς πρ[illegible]τέρας ἀρχῆς, εἶνε ἀληθὲς ὅτι δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχὴς ἐν Ἀσίᾳ, ἔνθα [illegible]υσανανταγώνιστοι ἤδη ἦσαν οἱ Τοῦρκοι. Πράγματι πλὴν τῆς περὶ [illegible] τὸν Πελεκάνον ἀτυχίας καὶ τῆς ἐπιγενομένης ἁλώσεως τῆς Νικαίας [illegible]ἣν ἀνέκτησαν μὲν καὶ πάλιν μετ᾽ οὐ πολὺ οἱ Βυζαντῖνοι, ἀλλ᾽ ἥτις [illegible]

ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΗΣ ΕΝ ΝΥΜΦΑΙΩι ΕΠΑΥΛΕΩΣ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

1332 ἐδῃώθη οἰκτρῶς ὑπὸ Τούρκων ἐπιδραμόντων αὐτήν, εὐτυχὴς
ῆρξεν ἀποκρούσας τὰς ἐν ἔτει 1329 καὶ 1331 προώρους εἰς τὴν
κην ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ὡς καὶ τὸν κατὰ τὸ 1333 κατάπλουν
λου ὑπὸ τὸν ἀμηρᾶν Ἰωνίας Ἀμοὺρ εἰς Σαμοθράκην καὶ τἀπέναντι
ῆς παράλια τῆς Θρᾴκης. Ἀλλ' ἡ ἐπισφαλεστάτη τῶν εἰς τὴν Εὐ-
ην ἀρχομένων ἐπιδρομῶν τῶν Τούρκων ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Ὀρχάν. Οὗ-
θέλων νὰ στηρίξῃ τὴν ἐν Βιθυνίᾳ ἀρχήν, ἐπεχείρησε τῷ 1331 τὴν
ιορκίαν τῆς Νικομηδείας, ἥν, κυριευθεῖσαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, εἶ-
ἐν τῷ μεταξὺ ἀνακτήσει οἱ Ἕλληνες. Ἀλλ' ὁ Ἀνδρόνικος, δια-
εἰς τὴν Ἀσίαν, κατώρθωσε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως
νης, συνομολογήσας μετὰ τοῦ Ὀρχὰν εἰρήνην ἀντὶ πλουσίων δώ-
παρασχεθέντων εἰς αὐτόν.

Ἀλλ' εὐτυχέστερος ἐν τούτοις ἀπέβη ὁ Ἀνδρόνικος, ὅτε μετά τινα
, τῷ 1337, εἴτε διαρρευσασῶν τῶν σπονδῶν εἴτε παρασπονδήσας,
τρεψεν, εἰ μὴ αὐτὸς ἐνήργησε, τὸν εἰς Τρίγλειαν τοῦ Ἑλλησπόντου
τάπλουν τριάκοντα καὶ ἓξ νηῶν, φερουσῶν λογάδας Τούρκους ἐκ τῶν
ρασιατικῶν χωρῶν ὧν ἐκυριάρχει. Ἀποβάντες δὲ οἱ ἐξ αὐτῶν ἄν-
ς ἐδῄουν αὐτὰ τὰ περίχωρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ οὐ μι-
ς ἦτο ὁ ἐπικρεμάμενος κίνδυνος ἕνεκα τῆς ἀνεπαρκείας τῶν ἐν τῇ
ιλευούσῃ δυνάμεων. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ μικρὰ δύναμις, ἣν ἐν τάχει
κρότησεν ὁ Καντακουζηνός, ἤγαγεν εἰς ἐπιφανῆ νίκην τῶν βασιλι-
φονευσάντων ἢ ζωγρησάντων τοὺς πλείστους τῶν ἐπιδρομέων. Καὶ
ν δὲ τὸν βασιλέα εὗρον κατὰ θάλασσαν ἀντιμέτωπον οἱ τῶν ἡτ-
ντων διασωζόμενοι ἐπὶ τριῶν πλοίων, καὶ μόνον ἡ καταφόρως ἐξ-
χθεῖσα ἐλεεινὴ κατάστασις τῶν δύο νηῶν ὧν ἡγεῖτο ὁ αὐτοκρά-
ἐκώλυσε τὴν περαιτέρω δίωξιν αὐτῶν.

Υ̓ μόνον δὲ τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας ἠδυνήθη νὰ σώσῃ ἐπὶ τοῦ παρ-
ς ὁ Ἀνδρόνικος ἀπὸ τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν
ἐνουσαν δύναμιν τῶν Σέρβων εἴδομεν αὐτὸν ἀντεπεξερχόμενον καὶ
Βουλγάρους πολεμοῦντα. Οὐδὲ περιωρίσθη ἡ δραστηριότης αὐτοῦ
τὴν ἄμυναν τῶν κεκτημένων, ἀλλὰ κατώρθωσεν ἐπιτυχῶς καὶ νὰ
ωῃ τὸ κράτος, προσαρτήσας τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὸ δεσποτᾶτον
Ἠπείρου.

Ἀλλὰ τὸ κράτος δὲν ἐπεξετάθη μόνον κατὰ γῆν ἐπὶ τοῦ Ἀνδρονί-
Οὐχ ἧττον δ' ἐπιτυχεῖς ὑπῆρξαν παρὰ τὴν κακὴν κατάστασιν τοῦ
λου οἱ ναυτικοὶ ἀγῶνες τοῦ βασιλέως πρὸς τοὺς Γενουηνσίους οἱ

ἀπολήξαντες εἰς τὴν ἔστω καὶ προσωρινὴν ἀνάκτησιν τῆς Χίου, τῆς Φωκαίας καὶ τῆς Λέσβου. Ὁ Γενουήνσιος Βενέδικτος Ζαχαρίας, ὁ υἱὸς τοῦ Ἐμμανουὴλ, εἰς ὃν Ἀνδρόνικος ὁ γέρων εἶχε παραχωρήσει [illegible] καθ' ἃ εἴδομεν, τὴν Φώκαιαν, ἐνισχυθεὶς ἐν αὐτῇ, εἶχε κατορθώσ[illegible] ἐξ αὐτῆς ὁρμώμενος νὰ γείνῃ τῷ 1304 κύριος καὶ τῆς Χίου. Ὁ δὲ Ἀ[illegible]δρόνικος ὁ γέρων, ἀδυνατῶν νὰ διεκδικήσῃ τὴν νῆσον, συνήνεσεν, ὅπ[illegible]ως ὁ Γενουήνσιος εὐπατρίδης καρπῶται αὐτὴν ἐφ' ὡρισμένον χρόνον ἄ[illegible]ευ πληρωμῆς φόρου, ἀναγνωρίζων τὴν ψιλὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Βυζαντί[illegible]υ. Ἀλλὰ μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1314 θάνατον τοῦ Βενεδίκτου Ζαχαρί[illegible] ὁ κατέχων τὴν Χίον μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Βενεδίκτου Β' υἱὸς τοῦ θανόν[illegible]ος Μαρτῖνος, παραλαβὼν τὴν πόλιν ὀχυρωθεῖσαν ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ [illegible]ὸ τοῦ πατρὸς καὶ ἐποφθαλμιῶν μὲν εἰς ἀποτίναξιν πάσης ἐξαρτήσε[illegible]ως ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου, ἐπωφελούμενος δὲ τὴν κατάλυσιν Ἀνδρονίκου τ[illegible]οῦ γέροντος, ᾠκοδόμει ἀκρόπολιν πρὸς στερέωσιν τῆς αὐτονόμου ἐν [illegible]ῇ νήσῳ ἀρχῆς. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἀφ' ἑτέρου ἐπλησίαζε νὰ διαρρεύσῃ ἡ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου Ἀνδρονίκου δοθεῖσα εἰς τοὺς Ζαχαρίας προθε[illegible]σμία τῆς εἰς τὸ Βυζάντιον ἀποδόσεως τῆς Χίου, ἥτις εἶχεν ἀνανεωθ[illegible]ῆ τρίς. Ταῦτα ὑποδείξας εἰς τὴν βασιλείαν διὰ τῆς μητρὸς τοῦ μεγάλο[illegible]ου δομεστίκου ὁ οἰκεῖος αὐτῷ Καλόθετος, ὢν ὁ ἐπισημότατος τῶν παρ[illegible]ὰ τοῖς Χίοις δυνατῶν, παρώρμησε τὸν Ἀνδρόνικον καὶ τὸν Καντακουζ[illegible]νὸν εἰς παρασκευὴν ἐκστρατείας πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Χίου. Τὸν [illegible] δὲ πλοῦτον τῆς νήσου ἀποδεικνύει τὸ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ μαρτυρο[illegible]ύμενον, ὅτι ἐτέλει εἰς τοὺς Ζαχαρίας ἐτησίους φόρους δώδεκα μυριάδ[illegible]ων χρυσίου, ἤτοι περίπου ἑνὸς ἑκατομμυρίου καὶ τριακοσίων πεντήκοντ[illegible]α χιλιάδων δραχμῶν.

Ὑπῆρξε δὲ ἡ παρασκευὴ λαμπρά, τοῦ στόλου συγκροτηθέντος ἐκ τῶν προϋπαρχουσῶν νηῶν ἐπισκευασθεισῶν καὶ ἐκ νέων, τότε πρώτ[illegible]ον ναυπηγηθεισῶν. Ἀνῆλθον δ' ὅλαι νῆες μετὰ τῶν μονήρων, τῶν ἱππ[illegible]αγωγῶν καὶ τῶν φορτηγίδων εἰς ἑκατὸν πέντε, ὧν ἐπέβαινον τριακόσ[illegible]ιοι ἱππεῖς καὶ ἀνάλογος δύναμις πεζῶν. Μετὰ δὲ τὴν ἄρνησιν τοῦ Μαρ[illegible]τίνου Ζαχαρία, ἀποκρούσαντος τὴν ἀπαίτησιν τοῦ βασιλέως περὶ κατε[illegible]δαφίσεως τῆς κτιζομένης νέας ἀκροπόλεως καὶ τῆς συνομολογήσεως ν[illegible]έας μετ' αὐτοῦ συμβάσεως, ὁ στόλος ἔπλευσεν εἰς τὴν Χίον. Ἐβοήθει [illegible] δὲ τὸν Ἀνδρόνικον καὶ ἡ ἕνεκα χρηματικῶν ἀπαιτήσεων διάσπασι[illegible] ἡ ἐπελθοῦσα μεταξὺ τοῦ Μαρτίνου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Βενεδίκτου, ὅ[illegible]τις προσῆλθε μὲν πρὸς τὸν βασιλέα εἰς τὸ Βυζάντιον, ἅμα δὲ τῷ κατάπλῳ

τοῦ στόλου εἰς τὴν Χίον παρέδωκεν εἰς τὸν Ἀνδρόνικον φρούριόν τι ὑπ' αὐτοῦ κατεχόμενον καὶ οὐ μακρὰν τῆς πόλεως ᾠκοδομημένον.

Ἐν τούτοις δ' ὁ Μαρτῖνος, εἰς οὐδεμίαν συγκατανεύων ὑποχώρησιν, παρεσκευάσθη πρὸς ἄμυναν. Ἐπερχομένου δὲ τοῦ στόλου ἐνεκλείσθη εἰς τὰ τείχη μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ὀκτακοσίων ἀνδρῶν. Ὁ δὲ Καλόθετος καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς νήσου, συνεχόμενοι ὑπὸ τοῦ φόβου τῶν Γενουηνσίων, δὲν ἀνέλαβον μὲν ἀμέσως ὅπλα κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ἀνέμενον τὴν ἔναρξιν τῆς πολιορκίας, ὅπως ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν ξένων δυναστῶν. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς δὲν περιέστη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προβῇ εἰς τειχομαχίαν. Ὁ Μαρτῖνος, ἰδὼν τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν ἰδίων δυνάμεων, μετ' ἀπόπειραν συνδιαλλαγῆς ἀποτυχοῦσαν, ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν Ἀνδρόνικον ἑαυτὸν καὶ τὴν στρατιὰν ἄνευ ὅρων. Καὶ τὸν μὲν Μαρτῖνον, κινδυνεύσαντα νὰ φονευθῇ ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν, ἔσωσεν ὁ μέγας δομέστικος, ὅστις εἶχεν ἀκολουθήσει καὶ κατὰ ταύτην τὴν στρατείαν, ὡς πάντοτε, τὸν βασιλέα. Καὶ τοῦτον μὲν καθεῖρξεν ὁ Ἀνδρόνικος, εἰς δὲ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, τὰ τέκνα καὶ τὰς θεραπαινίδας ἐπέτρεψε νὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς Χίου καὶ ἐγκατασταθῶσιν ὅπου ἤθελον· τὸ αὐτὸ δ' ἐπετράπη καὶ εἰς τοὺς μετὰ τοῦ Μαρτίνου ὀκτακοσίους, ὧν ὀλίγοι μόνον ἀπῆραν ἐκ τῆς Χίου, οἱ δὲ λοιποί, ἐγκαταμείναντες ἢ ταχθέντες εἰς τοὺς οἰκείους τοῦ βασιλέως, ἐδέχθησαν παρ' αὐτοῦ μισθόν.

Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρξε παντελῶς ἀνόφελος ἡ οὕτω τῷ 1330 ἐπιτευχθεῖσα πανηγυρικὴ ἀνάκτησις τῆς Χίου. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μαρτίνου Βενέδικτος, καίπερ διορισθεὶς ἐπίτροπος τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ βασιλέως, δηλώσαντος, ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν τὸ ἥμισυ τῶν ἐτησίων εἰσοδημάτων τῆς Χίου, δὲν ἀπεδέχθη τὰ προταθέντα, ἀξιώσας τὴν τελείαν εἰς αὐτὸν παράδοσιν τῆς ἀρχῆς τῆς νήσου. Ἐπιμένοντος δὲ τοῦ Βενεδίκτου ὁ Ἀνδρόνικος ἐκάλεσε κατὰ συμβουλὴν τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐκκλησίαν ἔκ τε ἰθαγενῶν καὶ τῶν ἐν τῇ νήσῳ Γενουηνσίων καὶ Βενετῶν ἐμπόρων. Ἡ δ' ἐκκλησία, εἰς ἣν συμπαρέστησαν καὶ ὁ παρεπιδημῶν ἐν Χίῳ δοὺξ τῆς Νάξου Νικόλαος Σανοῦδος καὶ ὁ Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος τῆς Χίου, ἀπεφάνθη ὁμοθύμως ἐναντίον τῶν ἀξιώσεων τοῦ Βενεδίκτου. Ἀποτυχὼν δὲ οὗτος τῶν προσδοκωμένων, ἐζήτησε καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ βασιλέως τρεῖς τριήρεις, ὅπως πλεύσῃ πανοικεὶ εἰς τὸν Γαλατᾶν. Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον, μισθώσας ὅσα ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ πλοῖα ἐν τῷ Γαλατᾷ, ἐπειράθη νὰ κυριεύσῃ τὴν Χίον. Ἀλλ' ἅμα τῇ ἀποβάσει αὐτοῦ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου ἐγκαταλειφθεῖσα ἐν τῇ νήσῳ

φρουρὰ μετὰ τῶν ἰθαγενῶν ἀπέκρουσε γενναίως τὴν ἔφοδον τοῦ ἐπιδρομέως, φονεύσασα τριακοσίους τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν. Ἑπτὰ δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἀπέθανεν ὁ ἀπεγνωσμένος Βενέδικτος, προσβληθεὶς ὑπὸ ἐπιληψίας.

Ἀλλὰ πλὴν τῆς Χίου καὶ τὴν Φώκαιαν καὶ τὴν Λέσβον ἀνέκτησεν ὁ Ἀνδρόνικος.

Καὶ τῆς μὲν Φωκαίας, ἣν κατεῖχον ἀπὸ τοῦ 1275 οἱ Ζαχαρίαι, ἦρχεν, ὡς εἴδομεν ἤδη, μετὰ τὸ 1314 οἱ ἐκ Γενούης συγγενεῖς τῶν Ζαχαριῶν Καττάνεοι. Τούτων ὁ ἀπὸ τοῦ 1331 διαδεχθεὶς τὸν Ἀν-

ΑΝΝΑ Η ΣΑΒΑΥΔΙΚΗ
ΕΙΚΩΝ ΤΗΣ ΕΝ ΡΩΜΗΙ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗΣ ΒΑΡΒΕΡΙΝΗ

δρέολον Δομένικος, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν κτῆσιν τῆς ἐκ τῶν προσόδ[illegible]ν ἀπὸ τῶν στυπτηριωρυχείων πλουσίας Φωκαίας, ἠθέλησε νὰ καταλά[illegible]η καὶ τὴν Λέσβον. Βοηθούμενος δὲ ὑπὸ τοῦ δουκὸς τῆς Νάξου Νικολά[illegible]υ Σανούδου καὶ τῶν ἐν Δήλῳ ἐγκαταστημένων Ἰωαννιτῶν ἱπποτ[illegible]ν τῆς Ῥόδου ἐκυρίευσε πράγματι περὶ τὸ 1335 τὴν νῆσον πλὴν τ[illegible]ς Ἐρεσσοῦ καὶ τῆς Μηθύμνης. Ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι δὲ τούτῳ μεγίσ[illegible]η ὑπῆρξεν ἡ δραστηριότης, ἣν ἀνέπτυξεν ὁ αὐτοκράτωρ. Καίτοι ἀπειλ[illegible]

τικῶς αὐτοὶ οἱ Γενουήνσιοι τῆς βασιλευούσης ἐτείχιζον τὸν Γαλατᾶν καὶ παρεσκεύαζον στάσιν μὲν κατὰ τοῦ Ἀνδρονίκου, βοήθειαν δὲ τοῦ Καττανέου δι' ἀποστολῆς πλοίων, ἀφεὶς τὴν καταπολέμησιν τῶν παρατόλμων τούτων σχεδίων εἰς τὴν συνετὴν αὐτοκράτειραν Ἄνναν τὴν Σαβαυδικήν, ἥτις καὶ ἠδυνήθη νὰ ματαιώσῃ αὐτὰ τελεσφόρως, αὐτὸς ἔπλευσεν ἀμελλητὶ κατὰ τοῦ Καττανέου.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ αἱ μὲν δυνάμεις τοῦ Καττανέου ἐξησθένησαν διὰ τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Ἰωαννιτῶν, δυσαρεστηθέντων κατ' αὐτοῦ, ὁ δ' αὐτοκράτωρ ἐνισχύθη διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀποστολῆς βοηθειῶν ὑπὸ τοῦ Τούρκου ἀμηρᾶ τῆς Ἰωνίας Σαρουχχάν, οὗ τὸν υἱὸν ἐκράτει αἰχμάλωτον ὁ Καττάνεος ἐν Φωκαίᾳ.

Καὶ εἰς μὲν τὴν Μυτιλήνην ἀπέστειλεν ὁ Ἀνδρόνικος μετὰ μέρους τοῦ στόλου τὸν πιγκέρνην Φιλανθρωπηνόν, αὐτὸς δὲ πρῶτον μὲν ἔπλευσεν εἰς τὴν Χίον, ἴσως ὅπως ἐξασφαλισθῇ ἀπὸ πάσης τυχὸν ἐν αὐτῇ ἐνεργείας τῶν Γενουηνσίων, ἔπειτα δ' ἐπελήφθη τῆς πολιορκίας τῆς Φωκαίας, ἧς τὴν φρούρησιν εἶχεν ἀναθέσει ὁ Καττάνεος εἰς τὸν Ὀδοάρδον, ὃν καλεῖ Ντουνάρδον ὁ Καντακουζηνός. Ἀλλὰ μακρὰ ὑπῆρξεν ἀμφοτέρων τῶν πόλεων ἡ ἀντίστασις. Μόνον δὲ μετὰ πεντάμηνον πολιορκίαν, ὅτε ἤρχισαν ἤδη ἐπιλείποντα τὰ τρόφιμα, παρεδόθη τὸ μὲν πρῶτον ὁ Ὀδοάρδος, ἔπειτα δὲ καὶ ὁ Καττάνεος, ἡ δὲ Φώκαια καὶ ἡ Λέσβος ἐπανῆλθον εἰς τὴν κτῆσιν τοῦ βασιλέως.

θ

Ὁ θάνατος τοῦ Ἀνδρονίκου.

Παρακολουθήσαντες τὴν δρᾶσιν τοῦ Ἀνδρονίκου κατὰ τὰ ὀλίγα ἔτη τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ εἴδομεν, ὅτι καὶ μόνη ἡ συναίσθησις τῶν ἐπιβαλλομένων εἰς τὸν ἡγεμόνα ὑψηλῶν ὑποχρεώσεων ἤρκεσε νἀναδείξῃ αὐτόν, βοηθούμενον ὑπὸ τῆς συμπράξεως καὶ τῶν συνετῶν συμβουλῶν τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὑπέρμαχον τῆς ἐθνικῆς ἰδέας ἀπέναντι τῶν ἔκ τε τῆς Ἑσπερίας καὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἔν τε Ἀσίᾳ καὶ τῇ Εὐρώπῃ ἐχθρῶν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ ἔθνους. Καὶ ἐσωτερικῶς δὲ ἠνώρθωσε πολλαχῶς τὴν πολιτείαν διά τε τοῦ δυνατοῦ ἐπικουφισμοῦ τῶν ὑπηκόων ἀπὸ ἐπαχθῶν εἰς αὐτοὺς βαρῶν, ὅστις κατέστη δυνατὸς δι' αὐστηρῶν

οἰκονομιῶν, καὶ διὰ τῆς ἐκ τῶν ἐνόντων ἀνορθώσεως τοῦ ναυτικοῦ, ὀφειλομένης εἰς τὴν δραστηριότητα τοῦ Ἀποκαύχου.

Τὰς ἀρετὰς δὲ ταύτας καὶ ἐπιτυχίας ἀνεδείκνυεν ἔτι μείζονας ἡ μεγάλη αὐτοῦ ἐπιείκεια πρὸς τοὺς σφαλλομένους καὶ ἡ μέριμνα, ἣν κατέβαλε πρὸς ἀναμόρφωσιν τῆς δικαιοσύνης. Τοιοῦτον δὲ ἀναδειχθέντα κατέστησε τὸν Ἀνδρόνικον ἀγαπητὸν εἰς τὰ πλήθη πλὴν τῆς ὑπερασπίσεως τῶν ἐθνικῶν δικαίων καὶ των διοικητικων αὐτοῦ μέτρων τὸ ἱπποτικὸν τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, ἡ πρὸς τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας ἀγάπη καὶ συμμετοχὴ αὐτῶν καὶ ἡ ἁπλότης περὶ τὴν μετὰ τῶν ὑπηκόων ἀναστροφήν. Διὰ τοῦτο δὲ ὁ δημοφιλὴς ἡγεμὼν ὑπῆρξε πάντοτε σκοπὸς τῆς ἀγάπης των ὑπηκόων, κατ' ἐξαίρεσιν δὲ σπανίαν βλέπομέ ποτε μόλις τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ταρασσομένην ὑπὸ των σκευωριῶν ἐκνόμου φιλαρχίας ἢ παρακεκινδυνευμένης στάσεως, ἀποπνιγομένης ἅμα τῇ γενέσει. Καὶ διὰ μὲν τοῦ φόνου τοῦ Συργιαννη, τοῦ μόνου βαρ νοντος τὴν μνήμην τοῦ Ἀνδρονίκου, ἐξέλιπεν ἐπικίνδυνος σπουδαρχ ἀπειλῶν νἀναμοχλεύσῃ τὰ ὑποπόδια τοῦ θρόνου· διὰ δὲ τοῦ ἐν ἔτ 1334 θανάτου τοῦ πρὸς πατρὸς θείου τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τ Παλαιολόγου ἀπεσβέσθη πᾶσα ἐλπὶς τῶν τυχὸν θελόντων νὰ νεωτερ σωσι. Τὸ δὲ παράδειγμα τῆς εἰς τὸν Ἀνδρόνικον ἀφοσιώσεως ἔδιδε πρ τος αὐτὸς ὁ Καντακουζηνός, ἀκλόνητος πάντοτε ἀποκρούσας πᾶσ πρόσκλησιν τοῦ βασιλέως περὶ συμμετοχῆς τοῦ θρόνου ἐν ὅσῳ ἔζη ὁ Ἀ δρόνικος ἢ πᾶσαν παρὰ των τυχὸν δυσηρεστημένων ἀπαίτησιν π ἀνατροπῆς τοῦ μονάρχου. Καὶ ἐν αὐταῖς δὲ ταῖς διαφωνίαις ἔχων τέχνην νὰ μεταπείθῃ τὸν βασιλέα, προσκείμενον εἰς αὐτὸν μετὰ στ γῆς υἱοῦ πρὸς πατέρα, ἢ νὰ ὑποχωρῇ εὐβούλως εἰς αὐτόν, παρέκαμ πᾶν σκάνδαλον, προτιμων νὰ τάσσηται εἰς τὸ πλευρὸν αὐτοῦ διὰ π τὸς τοῦ βίου ὡς συνετὸς Μέντωρ μᾶλλον ἢ νὰ διαδραματίσῃ πρόσω μηνίοντος Ἀχιλλέως. Διὰ ταῦτα δὲ πᾶν ἀγαθόν, οὗ πρόξενος ὑπῆρ ὁ Ἀνδρόνικος, ἔσχε συμμέτοχον τὸν Καντακουζηνόν, ὃν ἡ ἱστορία δύναται δικαίως νὰ χωρίσῃ ἀπ' αὐτοῦ.

Ἡ δὲ ἀγάπη τῶν ὑπηκόων πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον ὡς ἀγαθὸν ἡ μόνα καὶ ἐλευθερωτὴν τῆς πατρίδος ἐξεδηλώθη πασιδήλως μαλι βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ, ὅτε τῷ 1329 ἀμέσως μ τὴν ἀπόκρουσιν τουρκικῆς τινος εἰς τὴν Θρᾴκην ἐπιδρομῆς ἐκινδύ σεν ἐν Διδυμοτείχῳ ἐκ νόσου βαρείας. Ἡ θλῖψις ἦτο γενική, καὶ αἱ λαι τοῦ θαλάμου, ἐν ᾧ κατέκειτο νοσηλευόμενος, ἦσαν ἀνοικταὶ

ἅπαντας τοὺς θέλοντας νὰ ἴδωσι τὸ ὕστατον, ὡς ἐφοβοῦντο, τὸν ἀγαπητὸν βασιλέα. Ἡ πρὸ τοῦ νομιζομένου δ' ἐκείνου μελλοθανάτου παρέλασις ἐνθυμίζει τὴν πρὸ τῆς κλίνης τοῦ θνήσκοντος μεγάλου Ἀλεξάνδρου διάβασιν τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ. Ἡ δὲ γενικὴ θλῖψις ηὔξανε σὺν τῇ ἐπιδεινώσει τῆς ἀσθενείας τοῦ Ἀνδρονίκου, ὅστις, προβλέπων τὸν θάνατον, ἠθέλησε νὰ περιβληθῇ τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα. Ἀλλ' ἀντέτεινεν ὁ Καντακουζηνός, μὴ θέλων νὰ καταστῇ ἀδύνατος εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἡ βασιλεία ἐν περιπτώσει ἐνδεχομένης ἀναρρώσεως. Ὡς δὲ πάνδημος ὑπῆρξεν ἡ λύπη ἐπὶ τῷ ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν ἀναμενομένῳ θανάτῳ τοῦ Ἀνδρονίκου, ὁμοίως ἔξαλλος ὑπῆρξεν ἡ χαρὰ πάντων, ὅτε παρὰ τὴν ἀπαισιοδοξίαν τοῦ ἀνακτορικοῦ ἰατροῦ Βαρέος, δηλώσαντος,

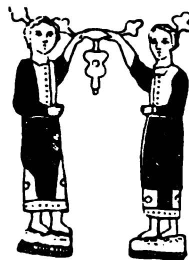
Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ
ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ὅτι οὐδεμίαν πλέον ἔβλεπεν ἐλπίδα σωτηρίας, ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις ἐφαίνετο ἤδη κρούσας αὐτὰς τὰς πύλας τοῦ Ἅδου, διεσώθη ὡς ἐκ θαύματος τὴν ἐσχάτην ὥραν. Οὐ μόνον δ' αὐτὸς ὁ μέχρι θρησκομανίας εὐλαβής, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ εὐσεβεῖς ἀπέδιδον τὴν μετὰ βιαίαν κρίσιν τῆς νόσου ἀπροσδόκητον σωτηρίαν εἰς τὸ ἁγίασμα τῆς ὑπεράγνου Θεομήτορος τῆς Πηγῆς, δι' οὗ ἐρραντίσθησαν τὰ χείλη καὶ ἐχρίσθησαν αἱ σάρκες αὐτοῦ.

Ἀλλ' ὁ θάνατος, ὃν διέφυγεν ὁ αὐτοκράτωρ τῷ 1329, κατέλαβεν αὐτὸν τῷ 1341. Αἱ κοπώσεις καὶ συγκινήσεις μακρᾶς συνεδρίας πολυθορύβου συνόδου, ἥτις ὑπῆρξεν ἓν τῶν ἐπεισοδίων τῆς ἑτεροδιδασκαλίας τοῦ Καλαβροῦ μοναχοῦ Βαρλαάμ, κατέρριψαν τὸν Ἀνδρόνικον κλινήρη. Μετά τινας δὲ ἡμέρας σφοδροῦ πυρετοῦ ὁ αὐτοκράτωρ ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν 15 Ἰουνίου 1341 ἐν ἡλικίᾳ ἔτι ἀκμαίᾳ τεσσαράκοντα καὶ πέντε ἐτῶν. Οἱ δὲ γόοι τῆς ἀγαθῆς καὶ ὡραίας αὐτοκρατείρας Ἄννης καὶ τῶν ἀρχόντων καὶ στρατηγῶν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἐξαιρέτου βασιλέως ἐπλήρουν ἐπὶ ἡμέρας τὸν ἀέρα καὶ ἀντήχησαν σπαρακτικοὶ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, ὑπερπληρωθείσῃ ἀμέτρου πλήθους λαϊκῶν καὶ ἱερέων κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πανδήμου καὶ πολυδαπάνου ἐννεαημέρου μνημοσύνου, οὗ τὰς δαπάνας κατέβαλε πάσας εἴπερ τις καὶ ἄλλος συγκεκινημένος ὁ Καντακουζηνός.

ι'

Ἡ διαδοχὴ τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου.

ΑΡΧΙΚΟΝ Π ΕΚ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

Περίλυπος ἡ ἐκ Σαβαυδίας ἄνασσα θρηνοῦσα τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ γενναίου συζύγου ἀνελογίζετο βεβαίως τὰς ἀνωμαλίας, εἰς ἃς ἔμελλε νὰ ἐμβάλῃ τὸ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀνδρονίκου ἀνορθωθὲν πως κράτος ὁ θάνατος ἐκεῖνος. Τῶν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντων υἱῶν τοῦ θανόντος βασιλέως ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης ἦτο ἀκόμη ἀνήλικος, ἔχων ἡλικίαν ἐννέα μόνον ἐτῶν. Δικαίως δ' ἀνησύχει περὶ τῶν μελλόντων συμβῆναι, ὡς συνάγομεν ἐκ τῆς σπουδῆς, μεθ' ἧς παρὰ τὰ εἰωθότα, μὴ ἀναμείνασα τὰ ἐννεαήμερα τοῦ βασιλέως παρὰ τὸν τάφον αὐτοῦ ἐν τῇ μονῇ τῶν Ὁδηγῶν, ἔσπευσεν εἰς τὰ βασίλεια. Ἠδύνατο δὲ νὰ ἀνησυχῇ περί τε τῶν στασιαστῶν τῶν ἑτοίμων πάντοτε νὰ σαλεύσωσι τὸ καθεστὼς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡγεμόνος ἐν πολιτείᾳ, ἐν ᾗ τὰ τῆς διαδοχῆς δὲν εἶνε ἀσφαλῶς ὡρισμένα, καὶ περὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ ἀνδρός, εἰς ὃν ὁ ἀνὴρ ἀνέθηκε θνήσκων τὴν κηδεμονίαν τοῦ ἀνηλίκου διαδόχου.

Ὁ ἀνὴρ δὲ οὗτος οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ εἶνε ἄλλος πλὴν τοῦ Κανταer-

υζηνοῦ, ὅστις πολλάκις δυνάμενος νὰ ἔχῃ τὴν εὐκαιρίαν νἀνατρέψῃ ὸν θρόνον τοῦ Ἀνδρονίκου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ καλούμενος νὰ συμμεριθῇ αὐτόν, εἶχε προτιμήσει πάντοτε τὴν θέσιν ἁπλοῦ συμβούλου, ἰσχύντος οὐχ ἧττον τὰ πάντα. Τὸν Καντακουζηνὸν εἶχε ῥητῶς ἐνδείξει ὁ Ἀνδρόνικος ὡς μέλλοντ' ἀντιβασιλέα, ὅτε ἠσθένησε βαρέως τῷ 1329, ὐτὸν δὲ κατέστησε κηδεμόνα τοῦ ἀνηλίκου Ἰωάννου θνήσκων. Ἀλλ' μελλε νὰ γείνῃ ἄνευ διαμφισβητήσεως δεκτὴ ἡ ἀντιβασιλεία τοῦ μεάλου δομεστίκου; Ἔμελλεν ὁ Καντακουζηνὸς νὰ μὴ σφετερισθῇ τὴν ρχὴν ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἰδίων τέκνων, παραγκωνιζομένου τοῦ Ἰωάνου Παλαιολόγου; Ποία δὲ καθ' ὅλου ἡ θέσις τῆς Ἄννης ὡς βασιλοήτορος ἀπέναντι τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ υἱοῦ; Ἰδοὺ αἱ σκέψεις αἵτινες νησύχουν δικαίως τὸν νοῦν τῆς χήρας τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ μητρὸς τοῦ Ιωάννου.

Ὁ δὲ κυκεὼν τῶν σκέψεων, αἵτινες ἐτάρασσον τὴν βασιλομήτορα αὶ ἥπτοντο τῆς βασιλικῆς καὶ γυναικείας αὐτῆς φιλοτιμίας μᾶλλον τοῦ περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἐνδιαφέροντος αὐτῆς, ἐδείκνυε συγρόνως τὴν ταραχὴν τὴν διχάζουσαν τὴν πολιτείαν. Τὸ Βυζάντιον ιηρέθη ἀμελλητὶ εἰς δύο φατρίας, εἰς τοὺς στέργοντας ὡς ἐπίτροπον ὸν Καντακουζηνὸν καὶ εἰς τοὺς ἀξιοῦντας, ὅπως ἀντιβασιλεύσῃ ἡ Ἄννα. Καὶ ὁ μὲν Καντακουζηνὸς ἠδύνατο νὰ στηριχθῇ εἰς τὴν τελευαίαν θέλησιν τοῦ βασιλέως, δι' ἧς ἐπετρέπετο νὰ θεωρηθῇ καταργουένη πᾶσα προγενεστέρα διάταξις τῶν πραγμάτων, οἱ δ' ἀντιπολιευόμενοι αὐτὸν ἀντέτασσον τὰς περὶ τῆς συζύγου καὶ τῶν παίδων υνθήκας ἃς εἶχε παραδώσει ὁ Ἀνδρόνικος εἰς τὸν πατριάρχην Ἰωάνην τὸν Καλέκαν πρὸ τῆς ἐπὶ τοὺς Σέρβους στρατείας τοῦ 1334. Μεταξὺ δὲ τῶν μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς βασιλίσσης τασσομένων το καὶ ὁ Ἀπόκαυχος, ἀνὴρ πολυμήχανος καὶ ἐπίβουλος, ὅστις ἐξ φανῶν καταγόμενος καὶ ὑπάρξας δημιούργημα τοῦ Καντακουζηνοῦ ικανὰς μὲν παρέσχεν εἰς τὴν πολιτείαν ὑπηρεσίας ἐπὶ τοῦ Ἀνδρονίκου δίως διὰ τῆς βελτιώσεως τῶν κατὰ τὸ ναυτικόν, ἀλλὰ πάντοτ' ἐμεέτα νἀναρριχηθῇ ὑψηλότερα, εἰ δυνατὸν καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ θρόνου, ι' ἐπιβουλῆς πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον καὶ αὐτὸν δὲ αὐτοῦ τὸν εὐεργέτην. Καὶ τώρα δέ, ἔτι πρὶν ἢ ἐκπνεύσῃ ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ Ἀπόκαυχος προςποιήθη τὸ πρῶτον, ὅτι εἶνε πρόθυμος νὰ βοηθήσῃ τὸν Καντακουζηνὸν ς ταχεῖαν κατάληψιν τοῦ θρόνου· μὴ τυχὼν δὲ παραθαρρύνσεως ὑπὸ

τοῦ μεγάλου δομεστίκου, ὑποπτευομένου τοὺς δόλους αὐτοῦ, ἐτάχθ[illegible]ι μετὰ τῆς ἀντιθέτου φατρίας, τῆς περὶ τὴν βασίλισσαν.

Ἐν τούτοις δ' ὁ Καντακουζηνὸς ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ αὐτοκράτορ[illegible]ς ἔσπευσε νὰ παραλάβῃ τὰ δύο τέκνα τοῦ θανόντος, τὸν Ἰωάννην κ[illegible]αὶ τὸν τετραέτη Μιχαήλ, καὶ ἐγκαταστήσῃ αὐτοὺς ἐν τοῖς ἀνακτόροι[illegible]ς, τάξας φρουρὰν ἐκ τῶν Βαράγγων καὶ πεντακοσίων ἄλλων ἀφωσι[illegible]ωμένων εἰς ἑαυτὸν στρατιωτῶν. Ἡ δ' ἐξασφάλισις αὐτῶν ἦτο μὲν ἔργ[illegible]ον στοργῆς πρὸς τοὺς βασιλόπαιδας καὶ πρὸς τὴν μνήμην τοῦ Ἀνδρονίκ[illegible]υ, ἀλλ' ἦτο καὶ ἐχέγγυον τῆς στερεώσεως τῆς ἰδίας ἀρχῆς. Ὁ ἔχων τ[illegible]ὺς βασιλόπαιδας ἠδύνατο ἀσφαλέστερον νὰ παρουσιάζηται ὡς ἐπίτρο[illegible]ς τοῦ Ἰωάννου καὶ ἀντιβασιλεύς. Διὰ τοῦτο βλέπομεν ὀλίγῳ ἀργότε[illegible]ον τὸν Ἀπόκαυχον μάτην πειρώμενον νἀπαγάγῃ τὸν διάδοχον Ἰωάν[illegible]ην, ἀλλὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ ἀποτυγχάνον ἕνεκα τῆς ἀσφαλοῦς φρουρᾶς[illegible]ως τοῦ παιδίου.

Ἡ δὲ ὀξύτης τῆς ἐναντίον τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀντιπολιτεύσ[illegible]ως κατεφάνη εὐθὺς ἀμέσως ἐν ταῖς διαβουλίαις περὶ τῶν πρώτων ἀνω[illegible]αλιῶν, ἃς προεκάλεσεν ὁ θάνατος τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ ἡ παρὰ [illegible]οῖς ἐχθροῖς τοῦ Βυζαντίου γνῶσις τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διχονοιῶ[illegible]ν.

ια'

Ἐξωτερικαὶ περιπλοκαί.

Καὶ δὴ πρῶτος ἐζήτησε νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν ἐν τῷ Βυζαντίῳ τ[illegible]αραχὴν ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων Ἀλέξανδρος, ἀπαιτήσας τὴν εἰς αὐτὸν παράδοσιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διαβιοῦντος Σισμάν, το[illegible]ῦ ἐκ τῆς ἀδελφῆς τοῦ κράλη τῶν Σέρβων Στεφάνου Οὔρεσι υἱοῦ τοῦ Μιχ[illegible]αὴλ Ἀσάν. Ἤθελε δὲ ὁ τσάρος διὰ τῆς παραδόσεως ταύτης ἢ νὰ κα[illegible]ταστήσῃ ἀκίνδυνον τὸν Σισμάν, δυνάμενον νὰ διεκδικήσῃ τυχὸν τὴν ἀρχὴν τῆς Βουλγαρίας διὰ τῆς προστασίας τῶν Βυζαντίνων, ἢ νὰ εὕρῃ ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως τοῦ Βυζαντίου ἀφορμὴν πολέμου πρὸς αὐτό.

Ἐν δὲ τῇ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου γενομένῃ θορυβώδει συνεδ[illegible]ρίᾳ τῆς συγκλήτου οὐ μόνον ὁ Καντακουζηνὸς εὑρέθη διαφωνῶν πρὸς [illegible]τὸν πατριάρχην, ἀλλὰ καὶ ἔμεινεν ἀνυπεράσπιστος ὑπὸ τῆς βασιλίσ[illegible]σης ἐναντίον τῶν κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τραπέζης τοῦ βασιλικοῦ [illegible]

Γεωργίου Χούμνου έκστομισθέντων ύπαινιγμών. Διό τήν ύστεραίαν ύπέβαλεν εἰς τὴν βασίλισσαν τὴν παραίτησιν αὐτοῦ, εἴτε πράγματι ἀποφασίσας νἀποσυρθῇ εἰς τόν ἰδιωτικὸν βίον, καθ' ἃ διετείνετο, εἴτε ὑποκρινόμενος, ὅπως φοβήσῃ τὴν βασίλισσαν καὶ τοὺς ἀντιπάλους ἐπισείων τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ ἐν ἡμέραις δυσκόλοις. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ Ἄννα φρονίμως σκεπτομένη δὲν ἀπεδέχθη τὴν παραίτησιν, καὶ ὁ Καντακουζηνὸς, λαβὼν τὴν βεβαίωσιν ἀπεριορίστου ἐμπιστοσύνης τῆς βασιλίσσης, ἀνέλαβε μετὰ σθένους νἀντιμετωπίσῃ τὰς ἀναφανείσας ἐξωτερικὰς περιπλοκάς.

Πρώτη δὲ πρᾶξις τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἐξασφαλίσαντος τὴν ὑποστήριξιν τῆς βασιλομήτορος, ὑπῆρξεν ἡ ἐν συγκληθείσῃ δευτέρᾳ συνεδρίᾳ τῆς συγκλήτου, εἰς ἣν παρέστησαν οἱ πρέσβεις τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου, ἀπόκρουσις τῆς ἀξιώσεως αὐτοῦ περὶ παραδόσεως τοῦ Σισμάν. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτο διάβημα συνεπέφερε τὴν ἀνάγκην ἐνδεχομένου πολέμου πρὸς τὴν Βουλγαρίαν. Διὰ τοῦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐφρόντισεν ὁ Καντακουζηνὸς νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ κράτος ἐξ ἐπιθέσεων ἀπὸ τῆς Ἀσίας δι' ἀνανεώσεως τῶν πρὸς τὸν Ὀρχὰν σπονδῶν καὶ δι' ἐξαρτύσεως στόλου, παρασκευασθέντος ἐν μέρει δι' ἰδίων τοῦ ἀντιβασιλέως δαπανῶν, οὗ ἡ ἀρχηγία ἀνετέθη ἀβούλως εἰς τὸν δόλιον Ἀπόκαυχον, τοῦτο δὲ νὰ διατάξῃ τὰς ἐν ταῖς περικειμέναις πόλεσι φρουρὰς νὰ παρασκευασθῶσι πρὸς στρατείαν. Ἀλλὰ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους παρὰ τὰς ἐπιτευχθείσας ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου οἰκονομίας δὲν εὑρίσκοντο ἐν καλῇ καταστάσει ἕνεκα τῶν ἐπ' αὐτοῦ συχνῶν πολέμων, καὶ οἱ στρατιῶται ἐδυςανασχέτουν μὴ λαμβάνοντες τοὺς καθυστερουμένους μισθούς. Διὸ ἠναγκάσθη ὁ Καντακουζηνὸς νὰ δεχθῇ τὴν προσφορὰν τοῦ μεγαλοπλούτου Πατρικιώτου, ὅςτις εἶχε συναποκομίσει ἀπείρους θησαυροὺς ὡς φορολόγος καὶ τώρα ἦτο πρόθυμος νὰ ἐξαλείψῃ τὰς ἐκ τῶν καταχρήσεων κηλῖδας διὰ δημοσίων εὐεργεσιῶν. Παρασκευάσας δὲ τὴν στρατιὰν ἀπῆλθεν εἰς τὸ Διδυμότειχον, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν αὐτῆς. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, μαθὼν, ὅτι τῆς στρατιᾶς ἡγεῖτο αὐτὸς ὁ Καντακουζηνὸς, δὲν ἐτόλμησε νἀντεπεξέλθῃ, καὶ, ἀποσύρας τὴν ἀπαίτησιν περὶ τοῦ Σισμὰν, ὡμολόγησε σπονδὰς μετὰ τοῦ Βυζαντίου.

ΙΩΑΝΝΗΣ
ΚΑΝΓΑΚΟΥΖΗΝΟΣ
ΕΙΚΩΝ ΕΞ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ
ΤΗΣ ΜΟΔΕΝΗΣ

λαρδουίνου τῷ 1289, καίπερ κατὰ τἄλλα ἄρξας εὐτυχῶς τῆς χώρας, ἤρχετο μικροῦ δεῖν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν κηδεμόνα τοῦ ἀνηλίκου δουκὸς των Ἀθηνῶν Γουίδωνος Β' Δελαρός, Οὖγωνα τὸν Βριέννιον, μὴ ἀναγνωρίζοντα τὰ ἐπὶ τοῦ δουκάτου ἐπικυριαρχικὰ δικαιώματα τῆς Ἀχαΐας. Ἡ δὲ μείωσις ἐκείνη τοῦ κύρους καὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἡγεμονίας, ἥτις ἄρχεται ἐμφαινομένη μάλιστα κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετηρίδα τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, ηὐξήθη κατὰ μικρὸν μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1300 θάνατον τοῦ Φλωρεντίου, ἄγουσα εἰς διάσπασιν καὶ ἐξασθένησιν αὐτῶν τῶν βαρώνων ἐν μέσῳ τῶν ἐξακολουθούντων ἀγώνων πρὸς τοὺς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐκπεμπομένους καὶ ἐν Μυστρᾷ ἑδρεύοντας Βυζαντίνους στρατηγούς. Οὐδ' ἠδυνήθησαν νὰ βελτιώσωσι τὴν θέσιν των Φράγκων ἐν Πελοποννήσῳ αἱ ἀτυχεῖς στρατεῖαι τοῦ τρί[illegible]του συζύγου τῆς Ἰσαβέλλης Βιλλαρδουίνης Φιλίππου τοῦ Σαβαυδικο[illegible] τοῦ ἡγεμονεύσαντος ἐν Ἀχαΐᾳ ἀπὸ τοῦ 1301 μέχρι τοῦ 1307, το[illegible] κατ' ἀλλήλων μαχομένων Λουδοβίκου τοῦ Βουργουνδικοῦ, τοῦ συζύγ[illegible]υ Ματθίλδης τῆς ἐκ τοῦ Φλωρεντίου μονογενοῦς θυγατρὸς τῆς Ἰσαβέ[illegible]λης καὶ τοῦ ἡγεμονόπαιδος τῆς Μαϊορικῆς Φερδινάνδου, καὶ Ἰωάν[illegible]υ τοῦ Σικελικοῦ.

Οὕτως ἀνίσχυροι νὰ ἐπιβάλωσι τὴν θέλησιν αὐτων ἐπὶ τῆς χερ[illegible]νήσου ὑπῆρξαν αἱ ἐπιτετραμμέναι τοῦ ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι ἐπικυριάρχ[illegible]ου τῆς Ἀχαΐας Φιλίππου τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Τάραντος, οὐδ' ὑπῆρξε μεγ[illegible]αλειτέρα ἡ ἐπιτυχία τῶν ἐκ τῆς Ἑσπερίας ἀντιπάλων τῶν Ἀνδηγαυ[illegible]ῶν, ὅσοι ἐπειράθησαν νὰ καταλάβωσι τὴν Πελοπόννησον. Θανόντος δὲ [illegible]τοῦ Φιλίππου, τὰ ἐπὶ τῆς Ἀχαΐας δικαιώματα ἐκληρονόμησεν ἡ ἐκ δ[illegible] ευτέρου γάμου, συναφθέντος μετὰ τὸν θάνατον Θάμαρ τῆς Ἠπειρωτικ[illegible]ῆς, χήρα αὐτοῦ Αἰκατερίνη ἡ Βαλεσιακή, θυγάτηρ Καρόλου τοῦ Βαλεσ[illegible]ιακοῦ, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου τοῦ Ὡραίου [illegible]καὶ Αἰκατερίνης τῆς ἐκ Κουρτεναίης, θυγατρὸς τοῦ ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι [illegible]α-τίνου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ τὸν μὲν ἐπίτρο[illegible]πον αὐτῆς Βάλθερον Βριέννιον τὸν νεώτερον εἴδομεν ὁμοίως ἀποτυγχάνο[illegible]ντα ἐν τῇ ἐπιχειρηθείσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον στρατείᾳ. Αὐτὴ δὲ ἡ Αἰ[illegible]κα-τερίνη, ἐγκατασταθεῖσα ἐν Πάτραις καὶ φαντασθεῖσα, ὅτι οὐ μόνον [illegible]τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀχαΐας ἤθελε στερεώσει, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐπὶ τῆς Κ[illegible]ωνσταντινουπόλεως φανταστικὰ δικαιώματα θὰ ἠδύνατο νὰ δώσῃ αὐ[illegible] εὑρέθη, ὅτε ἀνεμίχθη εἰς τὸν ἐν τῷ δεσποτάτῳ τῆς Ἠπείρου πόλε[illegible]ον τοῦ ἀνηλίκου Νικηφόρου πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον Β', ἀντιμέτωπος [illegible]οῦ

κρατικοῦ αὐτοκράτορος· βλέπουσα δὲ κινδυνεύουσαν καὶ αὐτὴν τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχὴν ἐκ τῶν ἀρχομένων εἰς τὴν χερσόνησον ἐπιδρομῶν τῶν Τούρκων, ἔφυγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Ἐν τούτοις δ' ἡ ὁσημέραι αὐξάνουσα ἐν Πελοποννήσῳ μεταξὺ τῶν Λατίνων ἀναρχία τοῦτο μὲν ἐνεθάρρυνε τοὺς Τούρκους εἰς ἀποβάσεις, εἶχε καὶ τοῦ ἀμηρᾶ Ἀϊδινίου Ὀμάρβεη, ὅστις, ἀποθρασυνόμενος ἀπεκάλει ἑαυτὸν δεσπότην τοῦ Μορέως ἐπιστέλλων πρὸς τὸν πάπαν Κλήμεντα Ϛ' (1342—1352), τοῦτο δ' ἐνίσχυε τοὺς Ἕλληνας τοῦ Μυστρᾶ καὶ τῆς Μονεμβασίας.

Τὸ Βυζάντιον δὲν εἶχεν ἀμελήσει παντελῶς τῆς Πελοποννήσου μετὰ

ΕΡΕΙΠΙΑ ΕΝ ΜΥΣΤΡΑΙ

τοὺς πρώτους ἀγῶνας τοὺς ἐπιχειρηθέντας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου. Ἤδη ἡ διὰ τῆς παρὰ τὸν Κηφισὸν μάχης, δι' ἧς κατελύθη τὸ γαλλικὸν δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν, ἐπελθοῦσα διασάλευσις τῶν Γάλλων βαρώνων τῆς Πελοποννήσου κατέστησεν ἐνεργοτέρας τὰς προσπαθείας τῆς βυζαντιακῆς βασιλείας, ἐξ ὅτου μάλιστα Ἀνδρόνικος ὁ γέρων κατενόησε τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπὶ χρόνον μακρότερον ἑνὸς ἔτους διαμονῆς τῶν ἐν Μυστρᾷ στρατηγῶν, ὧν ἡ ἐνιαυσία μεταβολὴ παρέλυε τὴν συστηματικὴν ἐνέργειαν τῶν Ἑλλήνων τῆς χερσονήσου.

Ἄρχοντος δὲ μάλιστα τῆς Ἀχαΐας Ἰωάννου τοῦ κόμητος Γραυίνης

(1318—1333) διὰ τῶν ἐπιτρόπων αὐτοῦ, εἴπερ τις καὶ ἄλλος τῶν ἐκ [illegible] Βυζαντίου ἐκπεμφθέντων στρατηγῶν εἶχε προαγάγει τὰ τῆς χερσονή[illegible]σου πρὸς τὸ συμφέρον τῶν Ἑλλήνων ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος Ἀσὰ[illegible] (1316—1321), υἱὸς τοῦ ἐκπτώτου βασιλέως τῆς Βουλγαρίας Ἰωάν[illegible]νου Ἀσὰν, δικαίως πρὸς τοῖς ἄλλοις προστατεύσας τοὺς γενναίους κα[illegible] ἐμπείρους τῆς θαλάσσης Μονεμβασιώτας. Τούτων χάριν ἐξέδωκε τ[illegible] 1316 ὁ Ἀνδρόνικος κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ἀσὰν χρυσόβουλλον, παρέχ[illegible] εἰς τὴν πόλιν οὐ μικρὰ προνόμια, ἐν οἷς καὶ ἡ εἰς τὸν τῷ 1263 εἰς μ[illegible]τρόπολιν ὑψωθέντ' ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Μονεμβασίας ἀναθε[illegible] τῆς ἐξαρχίας τῆς ἑλληνικῆς Πελοποννήσου. Τοὺς δὲ πρὸς ἀνάκτη[illegible] τοῦ εἰς τοὺς Φράγκους ἀκόμη ὑποτεταγμένου μεγίστου μέρους τῆς χε[illegible]σονήσου ἐπιτυχεῖς ἀγῶνας τοῦ Ἀσὰν ἐπὶ βραχὺ μόνον εἶχε συνεχί[illegible] μετὰ τὸ 1321 ἐφ' ἱκανὸν ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός.

Πρὸς τοῦτον δὲ τὸν ἄνδρα, ἀνελθόντα νῦν εἰς τὸ κορύφωμα τῆς [illegible]νάμεως, ἔστρεψαν τὸν νοῦν οἵ τε Ἕλληνες καὶ οἱ Φράγκοι τῆς Πε[illegible]ποννήσου. Αἱ δυσαρέσκειαι, ἃς εἶχε προκαλέσει ἡ ἐν τῇ χερσονήσῳ δι[illegible]κησις Αἰκατερίνης τῆς Βαλεσιακῆς καὶ τοῦ ἐρωμένου αὐτῆς Νικολ[illegible] Ἀτζαϊώλη τοῦ ἐκ Φλωρεντίας μεγάλου στρατοπεδάρχου, ἤγαγον [illegible] αὐτοὺς τοὺς Φράγκους εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ὑπὸ τὸ Βυζάντιον κ[illegible]υποτάξεως τῆς Ἀχαΐας. Ὁ ἐπίσκοπος Κορώνης Ἰσραὴλ καὶ ὁ γ[illegible]μοῦλος Ντζιουὰν, ἤτοι Ἰωάννης, Σιδηρὸς μετέβησαν τὸ φθινόπωρον [illegible] 1341 πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν, διατρίβοντα ἐν Διδυμοτείχῳ, ὡς [illegible]σβεις ἀποσταλέντες ὑπὸ τῶν πόλεων τῶν ὑποτεταγμένων εἰς τοὺς [illegible]τίνους. Προέτειναν δὲ τὴν εἰς τὸν αὐτοκράτορα καθυπόταξιν ὑπὸ [illegible] ὅρον νὰ ἄρχωσι μὲν τῶν πόλεων ἃς κατεῖχον, νὰ παρέχωσι δὲ εἰς [illegible] αὐτοκράτορα τοὺς φόρους τοὺς τέως πληρονομένους εἰς τὸν ἡγεμόνα [illegible] Ἀχαΐας καὶ νὰ λαμβάνωσιν ἐκ Βυζαντίου στρατηγὸν, ὑφ' ὃν ἔμελ[illegible] νὰ τελῶσι παντες. Ὁ δὲ Καντακουζηνὸς, μεγαλοπρεπῶς καὶ μετὰ [illegible]ναιοδωρίας δεξιωθεὶς τοὺς πρέσβεις, ἀπεδέχθη μὲν χαίρων τὰ αἰτήμα[illegible] αὐτῶν, ἀνέβαλε δὲ τὴν στρατείαν ἕνεκα τῆς προκεχωρημένης ὥρας τ[illegible] ἔτους εἰς τὸ ἐπιὸν ἔαρ, συνεξαποστείλας ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ μετὰ τ[illegible] εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπιστρεψάντων πρέσβεων ἕνα τῶν οἰκειοτάτ[illegible] αὐτῷ, τὸν Ἰάκωβον Βρουλὰν, ὅπως μετ' αὐτῶν παρασκευάσῃ [illegible] πράγματα καταλλήλως τὸν χειμῶνα.

ιγ΄

Ὁ Καντακουζηνὸς αὐτοκράτωρ.

Ὁ Καντακουζηνὸς ἀπὸ τοῦ Διδυμοτείχου, ἔνθα ἐξηκολούθει διαμένων, ἤρχισε πράγματι παρασκευάζων τὰς ἀναγκαίας δυνάμεις, ὅπως ἀναλάβῃ τὸ ἔαρ τὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον στρατείαν, ὅτε τὰ συμβάντα ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἤγαγον αὐτὸν αἴφνης εἰς ὅλως νέας ἀποφάσεις.

Ἡ μεγάλη ἐπιείκεια αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀπόκαυχον ἡ πολλάκις διατρανωθεῖσα δὲν εἶχεν ἐπιλίπει αὐτὸν καὶ ἐπ᾽ ἐσχάτων, ὅτε οὗτος εἶχε πειραθῇ νἀπαγάγῃ τοὺς διὰ φροντίδος τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀσφαλῶς φρουρουμένους βασιλόπαιδας. Καὶ εἴδομεν μὲν φυγόντα τὸ πρῶτον τὸν Ἀπόκαυχον εἰς τὸν ἐν Ἐπιβάταις πύργον αὐτοῦ· ἀλλ᾽ ἔπειτα, τυχὼν ἐκ νέου τῆς συγγνώμης τοῦ ἀντιβασιλέως, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τῆς ἐν Διδυμοτείχῳ ἀπουσίας τοῦ Καντακουζηνοῦ ὁ Ἀπόκαυχος ἐκίνησε πάντα λίθον, ὅπως ὑπονομεύσῃ αὐτὸν παρὰ τῇ βασιλίσσῃ. Ἐν τῷ σκοτίῳ δὲ τούτῳ ἔργῳ τῆς ἐπιβουλῆς ὁ Ἀπόκαυχος ἀνέπτυξε τοιαύτην δραστηριότητα καὶ τοσαύτην δεξιότητα, ὥστ᾽ αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ θὰ ἐκίνουν ἀληθῶς τὸν θαυμασμόν, ἂν μὴ πρωτεῦον αἴσθημα καταλαμβάνον τὴν ψυχὴν τοῦ παρακολουθοῦντος τὰς λεπτομερείας αὐτῶν δὲν ἦτο ἡ σικχασία τῶν δολίων ἐπινοιῶν τοῦ ἐπιτρίπτου ῥᾳδιούργου. Καὶ ὅμως ὁ Ἀπόκαυχος κατώρθωσε διὰ τῶν σκευωριῶν αὐτοῦ τὴν μὲν βασίλισσαν νὰ πείσῃ περὶ παρασκευαζομένης ἀναρρήσεως τοῦ Καντακουζηνοῦ ὡς αὐτοκράτορος, τὸν δὲ πατριάρχην νὰ ἐξερεθίσῃ κατ᾽ αὐτοῦ ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον, νὰ ὑποκινήσῃ δ᾽ ἐναντίον τοῦ ἀντιβασιλέως οὐ μόνον τὸν μέγαν δρουγγάριον Ἰωάννην Γαβαλᾶν, τὸν μέγαν στρατοπεδάρχην Χοῦμνον, τινὰς τῶν περὶ τὴν βασιλομήτορ᾽ αὐλικῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν πενθερὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἀνδρόνικον Ἀσάνην καὶ τοὺς δύο αὐτοῦ ἀδελφοὺς Κωνσταντῖνον καὶ Ἰσαάκιον.

Πρῶτον δὲ δεῖγμα τῆς μετατροπῆς τῶν πνευμάτων ἐναντίον τοῦ Καντακουζηνοῦ ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὸν σκευωρὸν Ἀπόκαυχον ὑπὸ τῆς βασιλίσσης ἀνάθεσις τῆς μεγάλης ἀρχῆς ἐπάρχου τῆς πόλεως. Χρώμενος δὲ τῇ ἐξ αὐτῆς δυνάμει ὁ Ἀπόκαυχος ἔθηκεν ὑπὸ κράτησιν ἅπαντας

τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε διατρίβοντας οἰκογενεῖς τοῦ ἀντιβασιλέως. Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ δευτερότοκος αὐτοῦ υἱός Ἀνδρόνικος, ἡ σύζυγος τοῦ πρωτοτόκου Ματθαίου καὶ αὐτὴ ἡ γηραιὰ αὐτοῦ μήτηρ, ἥτις καὶ ἐξέπνευσε μετά τινας ἡμέρας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, εἰς ὃ τέλος ἐκλείσθη, ἀφ' οὗ πρότερον ὁ πρὸς αὐτὴν σεβασμὸς ἔσωσε τὴν οἰκίαν τοῦ υἱοῦ ἀπὸ τῆς λεηλασίας ὑπὸ τοῦ ὄχλου τοῦ πρὸς τοῦτο ἀποσταλέντος ὑπὸ τοῦ Ἀποκαύχου. Καὶ ἀπεφεύχθη μὲν οὕτως ἡ διαρπαγὴ τῆς οἰκίας τοῦ ἀντιβασιλέως, ἀλλὰ δὲν ἐσώθησαν ἀπὸ τῆς λαφυραγωγίας αἱ οἰκίαι τῶν φίλων αὐτοῦ, ὧν πολλοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσι κατὰ δεκάδας.

Μαθὼν δὲ ὁ Καντακουζηνὸς τὸν ἤδη ἀρξάμενον ἐν Κωνσταντινουπόλει κατ' αὐτοῦ διωγμὸν ἔστειλε πρῶτον πρὸς τὴν βασίλισσαν πρεσβείαν, ἐξαιτούμενος νὰ κληθῇ εἰς ἀπολογίαν. Ἀλλ' ὁ Ἀπόκαυχος ἐματαίωσε πᾶσαν συγκατάβασιν τῆς Ἄννης, καὶ βασιλικὰ γράμματα, σταλέντα εἰς τὰς πόλεις, ἐκήρυξαν τὸν Καντακουζηνὸν πολέμιον τῆς βασιλείας.

Μετὰ δὲ τὸ ναυάγιον πάσης συνδιαλλαγῆς οὐδεμία ὑπελείπετο ὑποχώρησις εἰς τὸν μέγαν δομέστικον, ὅστις τέλος, ὑπείκων εἰς τὴν ἀδιάλλακτον ἀπαίτησιν τῶν ἐν Διδυμοτείχῳ παρατυγχανόντων συγκλητικῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων τοῦ στρατοῦ, ἀνέρριψε τὸν κύβον, καὶ τῇ 26 Ὀκτωβρίου ἀνερρήθη αὐτοκράτωρ. Ἀλλ' ἐκ τῆς περιγραφῆς τῆς τελετῆς τῆς γενομένης ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Καντακουζηνοῦ γίνεται φανερὸς ὁ ὅλως ἀντικανονικὸς τρόπος τῆς ἀναδείξεως αὐτοῦ. Τὴν μὲν βασιλικὴν ἐσθῆτα ἐνεδύθη αὐτός, τὰς δ' ἐρυθρὰς κρηπῖδας ὑπεδέθη ὑπὸ τῶν καθ' αἷμα συγγενῶν καὶ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων τῶν ὑπ' αὐτὸν Λατίνων μισθοφόρων, τέλος δὲ τὸν βασιλικὸν πῖλον, κείμενον πρὸ τῆς εἰκόνος τῆς Θεομήτορος, ἐπέθηκεν εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτῇ χειρί. Κατὰ ταῦτα ἡ τελετὴ ἔγεινεν ἐπ' ἐκκλησίας, ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν μνημονεύεται στέψας τὸν νέον βασιλέα. Πάντως δὲ ὁ ἀρχιερεὺς Διδυμοτείχου δὲν μετέσχε τῆς ἱεροτελεστίας, ἐπειδὴ ἐκ τῆς ῥητῆς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἱστοριογράφου μαρτυρίας μανθάνομεν, ὅτι μόνον τὴν ὑστεραίαν ἐμηνύθησαν εἰς αὐτὸν τὰ τελεσθέντα καὶ ἐζητήθησαν ἐπιπροσθέτως αἱ εὐλογίαι τῆς ἐκκλησίας. Ταῦτα δὲ πάντα καὶ τὸ γεγονός, ὅτι τὴν ἡμέραν τῆς ἐκκλησίας οἱ ψάλται ἐν τῷ ναῷ εὐφήμησαν πρῶτον τὴν βασιλομήτορα Ἄνναν καὶ τὸν βασιλέα Ἰωάννην τὸν υἱὸν αὐτῆς, τρίτον δὲ μόνον τὸν βασιλέα Καντακουζηνὸν μετὰ τῆς βασιλί-

δος Εἰρήνης τῆς συζύγου αὐτοῦ, δεικνύουσιν, ὅτι τὸ διάβημα τοῦ Καντακουζηνοῦ ἔγεινε μετὰ πολλῆς δειλίας καὶ οἱονεὶ δοκιμαστικῶς. Ἐμποιεῖται οὕτως εἰπεῖν ἐκ τῆς παρακολουθήσεως τῶν συμβάντων ἡ αἴσθησις, ὅτι ὁ Καντακουζηνὸς ἤθελε νἀπομακρύνῃ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ τὸν ψόγον φανερᾶς ἀποστασίας. Ἡ δὲ στέψις ἦτο καὶ κατ᾽ οὐσίαν ἀνεπαρκής, ὡς ἦτο καὶ κατὰ τύπους, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Καντακουζηνός, ὅτε ἠναγκάσθη ὑπὸ τῶν πραγμάτων νὰ ἔλθῃ εἰς τελείαν ῥῆξιν πρὸς τὸ Βυζάντιον, ᾐσθάνθη δὶς ἔπειτα τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπαναλάβῃ τυπικώτερον τὴν στέψιν.

Ἡ δὲ ῥῆξις ἐπῆλθε ταχεῖα καὶ ἤγαγεν εἰς πόλεμον μακρόν, διαρκέσαντα ἐπὶ πέντε ὅλα ἔτη καὶ τρεῖς μῆνας.

Πολλάκις εὑρεθέντες εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκθέσωμεν διὰ μακρῶν ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει πολέμους περὶ τοῦ θρόνου, δὲν θὰ μακρηγορήσωμεν περὶ τοῦ νέου τούτου ἐμφυλίου πολέμου, ὅστις εἴπερ τις καὶ ἄλλος ὑπῆρξε καταστρεπτικὸς διὰ τὸ Βυζάντιον, ἅτε πολεμηθεὶς ἐν χρόνοις καθ᾽ οὓς ἐκαιροσκόπουν οἱ ἐξωτερικοὶ ἐχθροί, ὅπως διὰ παντὸς τρόπου ἐπωφεληθῶσι τὰ δεινὰ τῶν ἀδελφικῶν σπαραγμῶν. Πράγματι δ᾽ ὁ πόλεμος ἐκεῖνος δὲν ὑπῆρξε μόνον διαπάλη τῶν δύο ἀντιμάχων βασιλέων, τοῦ σφετεριστοῦ τοῦ θρόνου Ἰωάννου Ϛ′ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ νομίμου αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ε′ τοῦ Παλαιολόγου, στεφθέντος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἐν ἡλικίᾳ δέκα ἐτῶν τρεῖς ἑβδομάδας μετὰ τὴν ἀνάρρησιν ἐκείνου, τὴν 10 Νοεμβρίου. Ὁ πόλεμος δὲν ὑπῆρξε μόνον δυναστικός, ἀλλὰ καὶ ἐν μέρει κοινωνικός, ἐξ ἑνὸς μὲν ταχθέντων τῶν ἀρχόντων περὶ τὸν Καντακουζηνόν, ἐξ ἑτέρου δὲ τοῦ λαοῦ ἀγωνιζομένου ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλομήτορος, ἐνισχυομένων ὑπὸ τοῦ Ἀποκαύχου, ἀναρρηθέντος μεγάλου δουκὸς καὶ αὐτοῦ κατ᾽ ἀλήθειαν κυβερνῶντος, καὶ εὐλογουμένων ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Οὐδ᾽ εἶχον ἄδικον τὰ πλήθη συντασσόμενα μετὰ τοῦ ἐκ πενταγονίας κληρονόμου τοῦ θρόνου τῶν Παλαιολόγων, ὅτ᾽ ἔβλεπον τὸν μέγαν δομέστικον παρασπονδοῦντα μὲν πρὸς τὸν ἐπιτροπευόμενον νόμιμον βασιλέα, συμμαχοῦντα δὲ χάριν ἐπικρατήσεως ἐναντίον τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου μετ᾽ αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος, τῶν Σέρβων, τῶν Βουλγάρων, τῶν Τούρκων. Καὶ ὁ μὲν πόλεμος τῶν δύο Ἀνδρονίκων ἐπήνεγκεν ἁπλῶς ἐξασθένησιν τῆς πολιτείας καὶ ἔμμεσον ἐπωφέλειαν τῶν ἔξωθεν ἐχθρῶν, ἐν δὲ τῷ νέῳ τούτῳ πολέμῳ ὁ ἕτερος τῶν στασιαζόντων ἔδωκεν αὐτὸς αὐτῇ χειρὶ εἰς τοὺς πολεμίους τοῦ Βυζαντίου τὰ ὅπλα ὅπως πλήξωσιν

αὐτὸ καιρίως. Διὰ ταῦτα ὑπῆρξεν ἀσυγχώρητος ὁ Καντακουζηνός· ἡ δὲ διαγωγὴ αὐτοῦ, ὅσον καὶ ἂν ἐπικαλύπτῃ καὶ καλλωπίζῃ τὰ πράγματα ἡ γραφὶς αὐτοῦ ὡς ἱστορικοῦ, εἶνε πάντως ἀξία κατακρίσεως ὑπὸ ἔποψιν ἐθνικήν.

ιδ'

Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

Ἐν τῇ ἀξιομέμπτῳ ἐπαναστάσει τοῦ Καντακουζηνοῦ κατὰ τοῦ καθεστῶτος τὸ ἄξιον ἀληθῶς θαυμασμοῦ εἶνε ἡ ἐπιμονὴ αὐτοῦ καὶ καρτερία μέχρις ἐπιτεύξεως τοῦ σκοπουμένου. Εἰς τὸ ἔργον προβαίνει ἀπτόητος εὐθὺς ὡς ἀπεφάσισε νἀναρρίψῃ τὸν κύβον. Μάτην οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνέλαβον τὴν γηραιὰν αὐτοῦ μητέρα, καθεῖρξαν αὐτήν, ἐδήωσαν τὰ κτήματ' αὐτῆς καὶ τοὺς καρπούς. Ἡ τύχη τῆς μητρὸς δὲν ἀνακόπτει τὴν ὁδὸν τοῦ σφετεριστοῦ τοῦ θρόνου. Μόνον δ' ἐφάνη κλονούμενος, ὅτε εἶδεν αὐτὴν τὴν Ἀδριανούπολιν μὴ ἀνοίγουσαν εἰς αὐτὸν τὰς πύλας καὶ ἁπάσας σχεδὸν τὰς πόλεις τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας διαιρουμένας εἰς δύο φατρίας, ὧν ἡ ἀριστοκρατικὴ ἐτάσσετο μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ἀλλὰ πολὺ πολυαριθμότεροι ἦσαν οἱ δημοτικοί, οἵτινες ἔμενον πιστοὶ εἰς τὴν αὐτοκράτειραν καὶ τὸν ἀνήλικον αὐτῆς υἱόν. Ἐρεθιζόμενος δ' ὁ δῆμος καὶ ὑπὸ τοῦ κλήρου, ἀφορίζοντος τὸν Καντακουζηνὸν καὶ τοὺς συνεργοὺς αὐτοῦ, προέβαινεν εἰς σφαγὰς τῶν πλουσίων καὶ εἰς διαρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν.

Πρὸ τῶν τοιούτων ἀπαισίων σκηνῶν ὠχρίασε μίαν στιγμὴν καὶ ἔστη μετέωρος ὁ Καντακουζηνός, πειραθεὶς καὶ πάλιν συνδιαλλαγῆς. Ἀλλ' ἡ ὑβριστικὴ ὑπὸ τῶν βασιλικῶν μεταχείρισις τῶν σταλέντων ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρέσβεων ἔρριψεν αὐτὸν καὶ πάλιν ἀκάθεκτον εἰς τὴν ὁρμὴν τῆς στάσεως. Πᾶσαν δὲ ἠπίαν αὐτοῦ καὶ συνδιαλλακτικὴν σκέψιν ὡς καὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν ὑποχωρήσεως ὑποφαινομένην ποτὲ ἐν τῇ ψυχῇ τῆς βασιλίσσης κατέστελλε σκαιῶς ἡ ἀκοίμητος σκευωρία τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ Ἀποκαύχου. Οὕτως οἱ ἀντίθετοι ἐπέσπευσαν μὲν τὴν στέψιν τοῦ ἀνηλίκου Ἰωάννου τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1341, ἐπετάχυναν δὲ μετ' οὐ πολὺ τὸν ἐν τῇ φυ-

λακῇ θάνατον τῆς ἀνηλεῶς ταλαιπωρουμένης μητρὸς τοῦ Καντακουζηνοῦ.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Κωνσταντινουπόλει, βαρὺς ἐπετίθετο κατὰ τοῦ ἀποστάτου ὁ πενθερὸς Ἀνδρόνικος Ἀσάνης, ὑποτάσσων τὰς πόλεις τῆς Θράκης, ἥτις συγχρόνως ἐδῃοῦτο ὑπὸ Βουλγάρων καὶ Τούρκων. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Καντακουζηνός, ὅστις ἐξηκολούθει ἔχων κέντρον τῆς ἐνεργείας τὸ Διδυμότειχον, μάτην πειραθεὶς ἐκ νέου τῆς ἁλώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἀπεφάσισε μὲν νὰ προχωρήσῃ ἐναντίον τῆς βασιλευούσης, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ παραιτήσῃ τὸ σχέδιον τοῦτο, ἰδὼν τὴν κατ' αὐτοῦ δυσαρέσκειαν καὶ μονονοὺ δυσμένειαν κυριωτάτων αὐτοῦ ὑποστηρικτῶν, τοῦ πρωτοστράτορος Θεοδώρου τοῦ Συναδηνοῦ, τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ ἐπιτρόπου Μονομάχου καὶ τοῦ Κυπρίου βασιλόπαιδος Γουίδωνος Λουσινιανοῦ, ἀπὸ μητρὸς ἐξαδέλφου Ἀνδρονίκου τοῦ νέου, ὅστις ἦρχεν ἐν Σέρραις.

Πᾶς τις ἄλλος ἤθελεν ἐξ ἀπελπισμοῦ ἐγκαταλίπει ἀγῶνα φαινόμενον μάταιον. Ἀλλ' ὁ Καντακουζηνὸς δὲν ἦτο ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἀποθαρρύνονται ταχέως. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀφειδὴς διαρπαγὴ μεγίστου μέρους τοῦ πλούτου αὐτοῦ δὲν ἔκαμψε τὸν ἄνδρα. Ἦτο δὲ ἄμετρος ἀληθῶς ὁ πλοῦτος αὐτοῦ καὶ τῆς μητρός, ὡς ἀρκεῖ νὰ δείξῃ ἡ ἀπαρίθμησις τῶν διαρπαγέντων κτηνῶν αὐτοῦ. Αὐτὸς ὁ Καντακουζηνός, λέγων ἀνεξακρίβωτον τὸν ἀριθμὸν τῶν λαφυραγωγηθέντων κτημάτων καὶ ἀπίστευτον τὸ πλῆθος τῶν συληθέντων καρπῶν, ὧν ἀποθήκας εἶχεν ἐν πλείσταις ὅσαις χώραις τοῦ κράτους, ἀναγράφει μόνα τὰ εἰς τοὺς ἀντιπάλους περιελθόντα κτήνη. Καὶ οἱ μὲν διαρπαγέντες νομάδες βόες ἀνήρχοντο εἰς πεντακισχιλίους, εἰς χιλίους δὲ οἱ ἀροτῆρες, εἰς δισχιλίας δὲ πεντακοσίας αἱ νεμόμεναι θήλειαι ἵπποι, εἰς διακοσίας δ' αἱ κάμηλοι, εἰς τριακοσίους δὲ οἱ ἡμίονοι, εἰς πεντακοσίους δὲ οἱ ὄνοι, εἰς πεντηκοντακισχιλίους δὲ οἱ χοῖροι καὶ εἰς ἑβδομήκοντα χιλιάδας τὰ πρόβατα ἐκτὸς ἀπείρου καὶ δυσαριθμήτου πλήθους καρπῶν.

Μόνον οἱ ἀτελεύτητοι ἐκεῖνοι πόροι οὓς διέθετεν ὁ Καντακουζηνὸς καὶ τὸ μέγα σθένος αὐτοῦ ἠδυνήθησαν νὰ πείσωσιν αὐτὸν νὰ μὴ καταθέσῃ τὰ ὅπλα ἐν μέσῳ περιστάσεων ὅλως ἀντιξόων. Ἀλλὰ τὰ κεφάλαια ταῦτα δὲν θὰ ἤρκουν, ἂν ὁ Καντακουζηνὸς δὲν εἶχεν ἱκανῶς ἐλαφρὰν τὴν συνείδησιν, ὅπως μεταχειρισθῇ κατὰ τῶν ὁμοφύλων ἐχθρῶν ταῦτα ἐκεῖνα μέσα τῆς ξενικῆς ἐπεμβάσεως καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους συμμαχίας, εἰς ἃ καὶ ἐκεῖνοι εἶχον καταφύγει. Καὶ ἡ μὲν ἐν

Κωνσταντινουπόλει αὐλή, ὑπὸ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου πιεζομένη, ὡμολόγησε τῇ 25 Μαρτίου 1342 πρὸς τοὺς Βενετοὺς ἑπταετῆ φιλίαν καὶ ἔλαβε παρ' αὐτῶν δάνειον τριακοντακισχιλίων δουκάτων, ὑποθηκεύσασα εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ Ἁγίου Μάρκου τὰ βασιλικὰ κειμήλια, ἅτινα δὲν ἦτο πεπρωμένον νἀπελευθερώσῃ ἔκτοτε ἡ βυζαντιακὴ βασιλεία. Ὁμοίως δ' ὁ Καντακουζηνὸς ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Τούρκου σουλτάνου τῆς Λυδίας Ἀμοὺρ, ἑδρεύοντος ἐν τῷ ἤδη τότε καλουμένου Ἀϊδινίῳ (Ἀϊτίνη παρὰ τῷ Καντακουζηνῷ) καὶ τοῦ κράλη τῆς Σερβίας Στεφάνου Δουσὰν καὶ ἄλλων Σέρβων δυνατῶν. Καὶ ἡ μὲν βοήθεια τοῦ Ἀμοὺρ, συνδεομένου πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν ἐξ ἀρχαιοτέρων χρόνων καὶ οὐχ ὅλως ἀμετόχου ὄντος ἑλληνικῆς παιδεύσεως, ὑπῆρξεν ἀφιλοκερδεστέρα, ἡ δὲ στρατεία αὐτοῦ, σπεύσαντος περὶ τὰ τέλη τοῦ 1342 εἰς βοήθειαν τοῦ Καντακουζηνοῦ μετὰ ὀγδοήκοντα καὶ τριῶν σκαφῶν καὶ εἰκοσακισχιλίων ἀνδρῶν, ἀπήλλαξε τὴν σύζυγον αὐτοῦ Εἰρήνην ἀμέσου κινδύνου ἐκ τῆς παρασπόνδου καὶ προδοτικῆς διαγωγῆς τῶν Βουλγάρων, οὓς εἶχε καλέσει ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅπως σώσῃ τὸ Διδυμότειχον κινδυνεῦσαν πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ Ἀποκαύχου, ἔπειτα δ' ἐκ στάσεως τῆς ἰδίας φρουρᾶς. Ὅλως δὲ διάφορος ὑπῆρξεν ἡ ἔκβασις τῆς συμμαχίας τοῦ Καντακουζηνοῦ μετὰ τοῦ κράλη τῶν Σέρβων. Ὁ Δουσὰν, ἐποφθαλμιῶν εἰς τὴν κτῆσιν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ἐκ βάθους καρδίας ἐπιχαίρων ἐπὶ τῷ ἐμφυλίῳ πολέμῳ, ὑπῆρξε πρὸς τὸν σύμμαχον πλειστάκις ἀνειλικρινής, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἰδίαν σύζυγον Ἑλένην, ἥτις ἐπέδειξε πάντοτε ἐξαίρετον συμπάθειαν πρὸς τὸν Καντακουζηνόν. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁ κράλης δὲν παρέδωκεν αὐτὸν, καθ' ἃ ἠξίουν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτε ποτὲ ὁ Καντακουζηνὸς μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Δουσὰν ἅλωσιν τῶν ὑπὸ τῶν βασιλικῶν κατεχομένων Βοδηνῶν ἠκολούθησεν αὐτὸν εἰς τὴν Σερβίαν. Καταβὰς δὲ τὸ ἔαρ τοῦ 1343 καὶ πάλιν ἐκ τῆς Σερβίας πρὸς νότον, τῆς μὲν ἐκπορθήσεως τῶν Σερρῶν ἐπειράθη ματαίως, ἀλλ' ἠδυνήθη ὅμως νὰ καταλάβῃ τὴν Βέρροιαν, ὥδευσε δὲ κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀλλὰ, καίπερ τυχὼν τῆς βοηθείας τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλου, ἐπιτρόπου τοῦ Καντακουζηνοῦ διοικοῦντος τὴν εἰς αὐτὸν προσχωρήσασαν Θεσσαλίαν, δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ τὴν Θεσσαλονίκην, τοῦτο μὲν ἕνεκα τῆς παρασπονδίας τῶν Σέρβων, τοῦτο δ' ἕνεκα τοῦ ἐσπευσμένου εἰς τὴν πόλιν κατάπλου τοῦ Ἀποκαύχου, ἡγουμένου ἀξιολόγου στόλου, συγκειμένου ἐκ βυζαντιακῶν καὶ τουρκικῶν νηῶν.

Αἱ δὲ παντοῖαι νέαι ἐπιθέσεις ἐναντίον τοῦ Καντακουζηνοῦ, κινδυνεύοντος νἀπολέσῃ καὶ πάλιν τὴν Βέρροιαν, ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ζητήσῃ καὶ πάλιν τὴν βοήθειαν τοῦ Ἀμοὺρ, πρὸς ὃν ἄλλως δυσχερῶς ἠδύνατο νὰ συνεννοηθῇ, ἅτε ἀποβαλὼν τὸν μόνον λιμένα ὃν ἐκέκτητο, τὸν Πλαταμῶνα, καταληφθέντα ὑπὸ τοῦ στόλου τοῦ Ἀποκαύχου, καὶ περικλεισθεὶς πανταχόθεν ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τῆς Μακεδονίας. Ἡ δὲ γενναία βοήθεια, ἣν ἤγαγε πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν ὁ Τοῦρκος σύμμαχος, μείνας κωφὸς πρὸς πᾶσαν ἀπόπειραν ἀντενεργείας τοῦ Ἀποκαύχου, συνετέλεσεν εἰς ταχεῖαν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων.

ιε΄

Ἡ ὑπερίσχυσις τοῦ Καντακουζηνοῦ.

Τὸν Αὔγουστον τοῦ 1343 στόλος διακοσίων περίπου τριήρων, οὗ ἡγεῖτο αὐτὸς ὁ Ἀμοὺρ, ἀφίχθη εἰς τὴν Εὔβοιαν. Διατρίψας δ' ἐπί τινας ἡμέρας ἐν αὐτῇ ἕνεκεν ἀνέμων ἀντιξόων, κατέπλευσε τέλος εἰς τὸν παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην λιμένα τοῦ Κλωπᾶ πρὸς βοήθειαν τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ἤδη δὲ ἅμα τῷ ἀκούσματι τοῦ κατάπλου τοῦ στόλου τούτου εἰς τὴν Εὔβοιαν, ὁ Ἀπόκαυχος, παραλαβὼν τὰ ὑφ' ἑαυτὸν πλοῖα, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἐστρατοπέδευσε μὲν ὁ Καντακουζηνὸς, ἐξελθὼν ἐκ τῆς Βερροίας, μετὰ τοῦ Ἀμοὺρ πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν ἐπετεύχθη ἡ ἅλωσις τῆς πόλεως, τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀναγκασθέντος μετά τινας ἡμέρας νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν ἕνεκα τῆς τρομοκρατίας, ἣν ἐνέσπειρεν ἐν τῇ πόλει διὰ τῶν διωγμῶν καὶ τῶν φόνων τῶν ἀντιπάλων ἡ φατρία τῶν εἰς τὸν δῆμον προσκειμένων καὶ εἰς τὸν Καντακουζηνὸν ἀντιστρατευομένων Ζηλωτῶν.

Ἀλλ' ἡ ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης ἀποχώρησις τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐνίσχυσε κατὰ τἄλλ' αὐτὸν τὰ μέγιστα, τραπέντα πρὸς τὴν Θρᾴκην, ἧς αἱ πόλεις ἤρχισαν παραδιδόμεναι εἰς αὐτόν. Θαρρῶν δ' εἰς ταύτας τὰς ἐπιτυχίας, ἐπειράθη διαπρεσβείας εἰς Κωνσταντινούπολιν χάριν συνομολογήσεως εἰρήνης πρὸς τὴν βασίλισσαν. Ἀλλὰ πᾶσαν διαλλαγὴν κατέστησεν ἀδύνατον ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Ἀποκαύχου, ὅστις καὶ ἔρριψεν εἰς τὴν εἱρκτὴν τὸν ἕτερον τῶν πρέσβεων τῶν σταλέντων ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ.

Ἐξηκολούθησεν οὕτως ὁ πόλεμος ἐν τῇ Θράκῃ, τοῦ Καντακουζηνοῦ μεγάλως ἐνισχυθέντος ἔκ τε τῆς παρουσίας τῶν Τούρκων καὶ τῆς εἰς αὐτὸν προσχωρήσεως τοῦ Βουλγάρου ὁπλαρχηγοῦ Μομιτζίλου, ὅστις εἶχεν οὐ μικρὸν διαπρέψει καὶ καταστῇ ἐπίφοβος μαχόμενος ὁτὲ μὲν πρὸς τοὺς ἰδίους ὁμοφύλους ἐν συμπράξει μετὰ τῶν Σέρβων, ὁτὲ δὲ πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλ' ὅ τε Καντακουζηνὸς καὶ ἡ Θράκη ἔπασχον οὐ μικρὸν ἀπό τε τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐν μέσῳ ὑπηρετοῦντες τὸν Καντακουζηνὸν καὶ ἀντιμαχόμενοι πρὸς τοὺς βασιλικοὺς ἐδῄουν τὴν χώραν, καὶ ἀπὸ τοῦ Μομιτζίλου. Οὗτος, καίπερ λαβὼν παρὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ τὴν ἀρχὴν τῶν περὶ τὴν Μερόπην χωρίων ἐν τῇ περὶ τὴν Ῥοδόπην χώρᾳ, ἀνεδείχθη ἀνειλικρινὴς αὐτοῦ ὑποστηρικτής, οὐ μόνον τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἐπιβουλεύσας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀντίπαλον βασίλισσαν Ἄνναν προσχωρήσας, ἣν τέλος ἀπελάκτισεν οὐχ ἧττον τοῦ Καντακουζηνοῦ, κηρύξας τὴν ἰδίαν ἀνεξαρτησίαν. Ὄχι δ' ὀλιγώτεραι ἦσαν αἱ ζημίαι, ἃς ἐπέφερεν ἡ εἰς τὴν Θρᾴκην κατάβασις τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Ἀλεξάνδρου, συμμαχήσαντος μετὰ τῆς βασιλίσσης καὶ τοῦ Ἀποκαύχου.

Οὐχ ἧττον, ἐν ᾧ ἡ Θρᾴκη ἐγίνετο κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἡ κονίστρα τῆς κακοπραγίας παντοίων ἀλλοφύλων, οἵτινες ὑπὸ τὸ πρόσχημα φιλίας καὶ συμμαχίας τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντιδιαμαχομένων ὁμογενῶν ἐξεμύζων τὴν χώραν καὶ παρεσκεύαζον τὸν ὄλεθρον αὐτῆς, ὁ Καντακουζηνὸς προέβαινεν ὁσημέραι ἐνδυναμούμενος. Διὰ χρόνου μακροῦ, ἐκφεύγων ὡς ὑπὸ ἀνωτέρας τινὸς θελήσεως τὰς εἰς αὐτὸν στηνομένας ὑπὸ τοῦ Ἀποκαύχου ἐνέδρας καὶ παραδόξως σώζων τὴν κατ' ἐπανάληψιν ἀπειλουμένην αὐτοῦ ζωήν, κατώρθωσε συγχρόνως νὰ ντεπεξέρχηται δεξιῶς πρὸς τὰς ἐπιθέσεις τοῦ Βουλγάρου Ἀλεξάνδρου, τοῦ Σέρβου Στεφάνου Δουσὰν καὶ αὐτοῦ τοῦ Μομιτζίλου, τραπέντος ἐναντίον αὐτοῦ. Τὸ δὲ σθένος τῆς ἀντιστάσεως αὐτοῦ εἶν' ἔτι μᾶλλον ἄξιον θαυμασμοῦ, ὅταν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι ἐμάχετο πλέον κατὰ τοσούτων ἐχθρῶν ἄνευ τοῦ Ἀμοὺρ, ἀποχωρήσαντος εἰς τὴν Ἀσίαν, οὐδὲ ἠδύνατο ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἀναμένῃ νέαν παρ' αὐτοῦ βοήθειαν ἕνεκα προσβολῆς τῆς Σμύρνης ὑπὸ στόλου Ἰωαννιτῶν ἱπποτῶν ἐκ Ῥόδου καὶ ἄλλων Λατίνων, καταλαβόντων τὸν λιμένα καὶ κρατησάντων αὐτοῦ καὶ τῆς πόλεως μέχρι τοῦ 1402, ὅτε κατέλαβον ὁριστικῶς τὴν πόλιν οἱ Τοῦρκοι. Μόνον δὲ βραδύτερον τῷ 1345 ἠδυνήθη ὁ Καντακουζηνὸς νὰ τύχῃ καὶ πάλιν βοηθείας παρ' αὐτοῦ, ὅτε καὶ συνετέλεσαν οἱ Τοῦρκοι ἐπίκουροι

εἰς ἀπαλλαγὴν τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀπὸ τοῦ προδότου Μομιτζίλου, καταστραφέντος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν χιλίων πεντακοσίων ἀνδρῶν τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρὰ τὸ Περιθεώριον.

Ἐν τούτοις δὲ οὐ μόνον αἱ πόλεις Περιθεώριον καὶ Ξάνθεια, ἃς κατεῖχεν ὁ Μομίτζιλος, περιῆλθον εἰς τὸν Καντακουζηνόν, ἀλλ' ἤδη οὗτος εἶχε μεγάλως ἐπεκτείνει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, μάλιστα ἐν τῇ Θράκῃ. Ἡ Γαρέλλα, ἡ Μεγάλη Καρύα, τὸ Πολύβοτον, ἡ Τηρίστασις, ἡ Βιζύη, τὸ Μυριόφυτον ἀνῆκον ἤδη εἰς αὐτόν, καὶ ἐπέκειτο ἤδη ἡ ἅλωσις τῆς Καλλιπόλεως καὶ τοῦ Ἐξαμιλίου. Τοιαύτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἐπίρρωσις αὐτοῦ, ὥςτε ἠδυνήθη νὰ προχωρήσῃ τελευτῶντος τοῦ 1344 δῃῶν μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν περιχώρων τῆς βασιλευούσης. Βοηθούμενος δὲ ὑπὸ ἐπικούρων, σταλέντων εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ νέου Τούρκου συμμάχου, τοῦ σουλτάνου Ὀρχάν, ἡγεμονεύοντος ἐν Βιθυνίᾳ καὶ κατὰ τὰ παράλια τῆς Παφλαγονίας, κατέλαβεν ἁπάσας τὰς παρὰ τὸν Πόντον πόλεις πλὴν τῆς Σωζοπόλεως. Μετ' οὐ πολὺ δέ, ἀρχομένου τοῦ 1345, στρατεύσας ἐκ νέου ἀπὸ τοῦ Διδυμοτείχου, παρεκάθησε παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διαρκούσης δὲ τῆς πολιορκίας, οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Καντακουζηνὸν Ἕλληνες ἀπῆγον παντοῖα βοσκήματα καὶ ἄλλην λείαν, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐξηνδραπόδιζον καὶ ἀνθρώπους πρὸς μεγάλην λύπην αὐτοῦ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἀλγοῦντος μὲν ἐπὶ ταῖς δυςτυχίαις τῶν ὁμοφύλων, ἐχομένου δὲ τοῦ πολέμου ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀναγκαζομένου νἀνέχηται τὰς παρεκτροπὰς τῶν ὑφ' ἑαυτὸν τασσομένων. Τέλος δ' ἀπέστη τῆς πολιορκίας ὄχι ἕνεκα τυχὸν τῆς γενναιότητος τῶν ὑπὸ τὸν Ἀπόκαυχον τεταγμένων ἀμυντόρων τῆς βασιλευούσης, ἀλλὰ πεισθεὶς εἰς τὴν διαπρεσβείαν δύο Μινωριτῶν μοναχῶν ἀποσταλέντων εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἐν τῷ Γαλατᾷ Γενουηνσίων, ὧν ὁ ἕτερος ἦτο συγγενὴς τῆς βασιλομήτορος Ἄννης τῆς Σαβαυδικῆς.

Ἀλλ' ἡ ἐκ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπομάκρυνσις τοῦ Καντακουζηνοῦ οὐδαμῶς ἔβλαψεν αὐτόν, κατορθώσαντα πρὸ τῆς εἰς τὸ Διδυμότειχον ἐπιστροφῆς νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου τὸ Ῥήγιον, τὴν Ἀθύραν, τὴν Δαμοκράνειαν καὶ τὴν Σηλυβρίαν καὶ περιζώσῃ στενῶς τὴν βασιλεύουσαν διὰ τῆς τειχίσεως τοῦ ἐγγὺς αὐτῆς κατεσκαμμένου φρουρίου Ἀπαμείας καὶ τῆς ἐν ἄλλοις φρουρίοις ἐγκαταστάσεως φρουρῶν. Συνεπληρώθησαν δὲ τέλος αἱ ἐπιτυχίαι τοῦ Καντακουζηνοῦ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν προςχωρήσεως τριῶν ἀρχόντων, τέως τασσομένων μετὰ τοῦ Ἰωάννου Ε', τοῦ Παρασπονδύλου, τοῦ Ἱέρακος καὶ τοῦ Μαγκαφᾶ, οἵ-

τινες παρέδωκαν εἰς αὐτὸν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὴν Τζερνο[illegible]μιάνου.

Ἡ δὲ τοιαύτη ἐνίσχυσις τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἥτις ηὐξήθη διὰ τῆ[illegible]ς ἐπελθούσης μετ' οὐ πολὺ ἥττης καὶ τοῦ φόνου τοῦ Μομιτζίλου, κατ[illegible]έστησεν αὐτὸν κύριον ὅλης σχεδὸν τῆς Θρᾴκης πλὴν τῶν περιχώρ[illegible]ων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ταύτης στενῶς περιεζωσμένης. Ἐν τοι[illegible]ούτοις δὲ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὧν ἡ ἀρχὴ ἐμειοῦτο ὁσημέραι διὰ τ[illegible]ῆς τοιαύτης ἐπεκτάσεως τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἤρχισαν στενοχωρούμενοι [illegible] οὐ μικρόν. Τὰ ἐκ τοῦ βενετικοῦ δανείου χρήματα δὲν εἶχον ἐπαρκέσ[illegible]ει, ὅπως θεραπεύσωσι τὴν ἀπορίαν τοῦ ταμείου, ὁ στρατὸς ἦτο ἀνεπα[illegible]αρκής, οἱ πολῖται ἀποτεθαρρυμμένοι. Ἡ βασίλισσα ἐλέγετο ἐκ φόβου ἐρ[illegible]ρωτοτροποῦσα πρὸς τὴν Δύσιν καὶ πρόθυμος νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἑλληνικ[illegible]κὴν ἐκκλησίαν εἰς τὸν πάπαν Κλήμεντα ϛ'. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς γενικῆς τα[illegible]αύτης ἀποθαρρύνσεως μόνος ἐφαίνετο ἀντέχων ὁ παντοῖα μηχανώμενο[illegible]νος, ὅπως ἱδρύσῃ ἰδίαν τυραννίδα Ἀπόκαυχος, ὅστις ἀνέκαθεν εἶχεν ὑπο[illegible]άρξει πολέμιος τοῦ Καντακουζηνοῦ, ματαιώνων μὲν πᾶσαν ἀπόπει[illegible]ιραν συνδιαλλαγῆς πρὸς αὐτόν, πειρώμενος δὲ διὰ παντὸς τρόπου νὰ ποι[illegible]ιήσῃ αὐτὸν ἐκποδών. Ἀλλὰ τὸ μοιραῖον τέλος, ὅπερ πλέον ἢ ἅπαξ ἠδυν[illegible]νήθη νὰ ἐκφύγῃ ὁ Καντακουζηνός, σωθεὶς θαυμασίως ἐκ τῶν παγίδων [illegible] τοῦ Ἀποκαύχου, κατέλαβεν ἀπροσδοκήτως αὐτὸν τὸν σκευωρὸν μέ[illegible]γαν δοῦκα.

Μετ' ἐμπαθείας ἀντεπεξερχόμενος ὁ Ἀπόκαυχος πρὸς τοὺς πολ[illegible]ιτικοὺς ἀντιπάλους τοὺς φίλα φρονοῦντας πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν [illegible] καὶ τοὺς πλουσιωτέρους τῶν πολιτῶν, ὧν ἤθελε νὰ δημεύσῃ τὰς οὐ[illegible]ίας, κατέκλεισεν αὐτοὺς δεσμώτας εἰς μέρος τῶν ἀνακτόρων Κωνσταν[illegible]ίνου τοῦ μεγάλου καλούμενον Ἰουστινιάνειον καὶ ἔχον διεφθαρμένην ὑπὸ [illegible] τοῦ χρόνου τὴν στέγην. Μετασκευάζων δ' αὐτὸ καταλλήλως πρὸς ἀσφα[illegible]ῆ ἐν αὐτῷ φρούρησιν τῶν δεσμωτῶν, καὶ αὐτὸς ἐποπτεύων τὰ ἔργα, ἔτ[illegible]χέ ποτε, τῇ 11 Ἰουνίου 1345, εἰσελθὼν εἰς τὸ δεσμωτήριον μεθ' ἑνὸς μ[illegible]ό-νου δορυφόρου παρὰ τὴν συνήθη παρακολούθησιν ὑπὸ πολλῶν φρουρ[illegible]ῶν καὶ χωρὶς νὰ φροντίσῃ πρότερον, ὡς ἄλλως συνείθιζε πάντοτε, νὰ κατ[illegible]α-κλεισθῶσιν οἱ δέσμιοι πρὸ τῆς εἰς τὴν εἱρκτὴν ἐκείνην εἰσόδου αὐτο[illegible]ῦ. Ἐπωφεληθέντες δὲ τὴν ἀπρονοησίαν ἐκείνην τοῦ μισητοῦ διώκτου [illegible] οἱ δεσμῶται, οἵτινες ἐκαιροφυλάκτουν τὸν φόνον αὐτοῦ, ἐπέπεσον κατ[illegible]ὰ τοῦ Ἀποκαύχου διὰ λίθων, εἷς δ' αὐτῶν εὑρὼν κατὰ τύχην ῥόπαλο[illegible]ν ἔπληξεν αὐτὸν κατὰ κεφαλῆς πολλάκις. Τέλος δ' ἀπετμήθη ἡ κεφαλ[illegible]ή

ὑτοῦ διὰ σκεπάρνου τῶν τὸ δεσμωτήριον οἰκοδομούντων τεκτόνων. Καὶ μὲν φρουρὰ τοῦ μεγάλου δουκὸς πτοηθεῖσα πρὸς τὸ αἰφνίδιον συμβὰν εσκορπίσθη ἔντρομος. Οἱ δὲ φονεῖς μετὰ τῶν ἐπὶ τόπου σπευσάντων ιπῶν δεσμωτῶν ἀνήρτησαν τὸ σῶμα τοῦ θανόντος ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ σμωτηρίου, τὴν δὲ κεφαλὴν, διαπερασθεῖσαν ὑπὸ ἀκοντίου, ἐξέθηκαν ιοίως ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων αὐτοῦ. Καὶ ἔσπευσε μὲν ἡ βασίλισσα νὰ διαάξῃ ἐκ φόβου τὴν ἀπόλυσιν τῶν δεσμωτῶν εἰς τὸν διορισθέντα διάδοιν τοῦ Ἀποκαύχου Ἰσαάκιον Ἀσάνην. Ἀλλά, πρὶν ἢ οὗτος προφθάσῃ ε μεριμνήσῃ περὶ τῶν δεσμωτῶν κατὰ τὰ κελευσθέντα, οὗτοι κατεράγησαν τὴν ὑστεραίαν ἐν τῷ παρακειμένῳ ναῷ, εἰς ὃν κατέφυγον, τὸ ναυτικοῦ ὄχλου Γασμούλων ἐξερεθισθέντος ὑπὸ Τζεφραΐτου, τοῦ κέτου τοῦ τὴν προτεραίαν φονευθέντος μεγάλου δουκός.

ις΄.

Τὸ τέλος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.

Ὁ θάνατος τοῦ Ἀποκαύχου δὲν ἐπήνεγκεν ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα ἡν παῦσιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ὡς ἠδύνατο νὰ προσδοκηθῇ. Οὔτε βασίλισσα οὔτε ὁ πατριάρχης ἐπροθυμοῦντο νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα αὶ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὸν Καντακουζηνόν, ἀλλ' ἐσκευωροῦντο μὲν νέαι ατὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐπιβουλαί, ἐπεδιώκοντο δὲ συμμαχίαι μετὰ Σλάων καὶ Τούρκων. Ἀλλ' αἱ μὲν κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐνέδραι ἀπέυχον, καθ' ἃ καὶ αἱ προγενέστεραι, εἰς ναυάγιον δὲ ἤγαγον καὶ αἱ ξαι περὶ συμμαχιῶν ἐνέργειαι. Καὶ δὴ οἱ μὲν ἀδελφοὶ τοῦ Μπαλίκα, λάβου ἄρχοντος τοῦ Καρβωνᾶ, Θεόδωρος καὶ Τομπροτίτζας, οὓς ὗτος, αἰτηθεὶς βοήθειαν, ἀπέστειλε πρὸς τὴν βασίλισσαν, ἡττήθησαν ικτρῶς παρὰ τὴν Σηλυβρίαν ὑπὸ τοῦ πρωτοστράτορος Φακρασῆ, ὅςις ἐφρούρει τὴν πόλιν ταύτην ὡς ἐπίτροπος τοῦ Καντακουζηνοῦ. Οἱ δὲ ισχίλιοι ἐπίκουροι, οὓς παρακληθεὶς ὑπὸ τῆς Ἄννης ἀπέστειλεν εἰς ὐτὴν ἐκ Λυδίας ὁ Τοῦρκος ἀμηρᾶς Σαρουχχάν, ἀντὶ βοηθείας ἐπήνεγον βλάβην εἰς τὴν βασίλισσαν προσχωρήσαντες εἰς τὸν Καντακουζηὸν δι' ἐνεργείας τοῦ Ὀμάρ, ἀποστείλαντος εἰς αὐτὸν νέαν ἐπικουρίαν ισχιλίων ἀνδρῶν, εὐθὺς ὡς ἀπαλλαγεὶς ἐπιχωρίων διχονοιῶν συνδιηλάγη μετὰ τοῦ Σαρουχχάν. Καὶ ἄλλως δ' ἐπερρώσθη ὁ Καντακουζη-

νὸς δοὺς εἰς τὸν σουλτάνον Ὀρχὰν, καίπερ ἄγοντα ἤδη τὸ ἑξηκοσ[illegible]ὸν ἔτος, ὡς σύζυγον τὴν ἰδίαν θυγατέρα Θεοδώραν.

Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα „ἐν ᾧ ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς βασιλίσσης ε[illegible]ίχε περιορισθῇ εἰς τὴν κτῆσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῶν ἐγγυτά[illegible]των αὐτῆς περιχώρων καὶ τῶν νήσων, ὁ δὲ Καντακουζηνὸς κατεῖχεν ὅ[illegible]λην σχεδὸν τὴν Θρᾴκην καὶ μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας, [illegible] τὰ κατ' αὐτὸν δὲν εἶχον ἄριστα. Καὶ δὲν ἐτόλμα μὲν νὰ ἐπιχειρήσῃ [illegible] τε-λεσφόρον ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς βασιλευούσης μάλιστα μετὰ τὴν [illegible]ρὸς τὴν βασίλισσαν αὐτομολίαν τοῦ στρατοπεδάρχου Βατάτζη, εἰς ὃ[illegible] εἶ-χεν ἀναθέσει τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔπασχε δ[illegible]ὲ οὐ μικρὸν ἐξ αὐτῶν τῶν συμμάχων, λεηλατούντων μὲν ἀφειδῶς αὐτὰς [illegible] τὰς χώρας ὑπὲρ ὧν παρεῖχον τὰς εὐεργεσίας αὐτῶν, ἐγειρόντων δὲ μεγ[illegible]λας ἀξιώσεις ἐδαφικῶν παραχωρήσεων ὡς ἀντάλλαγμα τῆς συμμαχ[illegible]ίας. Ἀλλὰ κυρίως ἀνεχαίτιζε τὰς προόδους τοῦ Καντακουζηνοῦ ὁ [illegible]ντι-περισπασμὸς ὃν ἐπέφερεν εἰς αὐτὸν ἡ ἀκατάσχετος ὁρμὴ τοῦ κ[illegible]αλ τῶν Σέρβων, ἐπωφελουμένου τὸν ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει ἐμφ[illegible]λιον ἀγῶνα πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ἀρχῆς δι' ἀποσπάσεω[illegible] ἑλ-ληνικῶν χωρῶν.

Ὁ Στέφανος Δουσὰν, ὑποκριθεὶς φιλίαν πρὸς τὸν Καντακου[illegible]ηνὸν μόνον ἐφ' ὅσον τοῦτο συνεβάλλετο εἰς τὰ ἴδια ἑαυτοῦ συμφέρ[illegible]οντα, ἀπέβαλε τὸ προσωπεῖον, ὅτ' ἐνόμισε κατάλληλον τὴν ὥραν. Μετ[illegible] δε-ξιότητος δὲ ἅμα καὶ ὁρμῆς ἐπιτεθεὶς ἐπεξέτεινε τὴν σερβικὴν ἀρχ[illegible]ικὴν τοῦτο μὲν πρὸς τὸ πρώην δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου, τοῦτο δὲ πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν. Κυριεύσας δὲ καὶ τὰς Σέρρας, παρα-δοθείσας εἰς αὐτὸν ἕνεκα λιμοῦ μετὰ μακρὰν πολιορκίαν, ἣν δὲν ἠδυ-νήθη νὰ λύσῃ ὁ Καντακουζηνὸς, ἐκράτησε συμπάσης σχεδὸν τῆς Μα-κεδονίας μέχρι τῶν στενῶν τῆς Χριστουπόλεως πλὴν τῆς Θεσσαλο[illegible]νί-κης. Αὐξήσας δ' οὕτω τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς Ἄρτης μέχρι [illegible]οῦ Βελεγραδίου καὶ ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Δαλματίας μέχρι τοῦ Νέστο[illegible], συμπροήγαγεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν τὸ ἐμπόριον τῆς Σερβίας, οὗ κυρι[illegible]ώ-τατα κέντρα ἀπέβησαν ἡ Πρισρένδη, τὸ Κάτταρον καὶ τὰ Σκόπια, [illegible]ἐν αἷς πόλεσιν ἐγκαθιδρύθησαν ἐμπορικὰ πρακτορεῖα τῶν Βενετῶν, Ῥαο[illegible]υ-σαίων καὶ Σαξόνων. Τὸ δὲ κορύφωμα τῆς δυνάμεως, εἰς ὃ ἀνῆλθεν, ἐ[illegible]ν-εδείκνυεν ἡ προσωνυμία ἣν προσέλαβε, κράλην μὲν ἀναδείξας τὸν υἱ[illegible]ὸν Οὔρεσιν, αὐτὸς δ' ὀνομασθεὶς Στέφανος τσάρος καὶ μονάρχης τῶν Σέ[illegible]ρ-βων καὶ Ἑλλήνων, τῶν Βουλγάρων καὶ Ἀλβανῶν καὶ στεφθεὶς ὡς τσ[illegible]-

οὗτος ἐν Σκοπίοις τῷ 1346 ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἰωαννικίου, ὃν εἶχεν ἀνακηρύξει πρὸ μικροῦ Σέρβον πατριάρχην.

Καὶ τὰς μὲν Σέρρας κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ ὁ Δουσάν, ὅτε οἱ Τοῦρκοι σύμμαχοι τοῦ Καντακουζηνοῦ, βλέποντες μὴ ἐπιτυγχανομένην ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐγκατέλιπον τὸν Καντακουζηνόν. Τῆς δὲ Θεσσαλονίκης δὲν ἐπειράθη ὁ Σέρβος ἡγεμών, κατεχομένης καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀποκαύχου ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου. Ἀλλὰ καὶ ὅτε οὗτος, ἀναγκασθεὶς ἕνεκα τῶν βιαιοπραγιῶν καὶ τῆς κακουργίας τῶν Ζηλωτῶν νὰ καταδιώξῃ αὐτοὺς καὶ ἐξώσῃ τοὺς πλείστους ἐκ τῆς πόλεως, προέτεινε τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ Μανουὴλ, εὑρέθη ἀντιμέτωπος ἀντιδρώντων φανατικῶν ἀντιπάλων. Τούτων δὲ τὴν ἡγεσίαν ἀναλαβόντες ὁ Ἀνδρέας Παλαιολόγος καὶ ὁ Γεώργιος Κωκαλᾶς ἐπετέθησαν κατὰ τῶν περὶ τὸν Ἀπόκαυχον, ὅστις καὶ ἐφονεύθη μετὰ πολλῶν τῶν Καντακουζηνιζόντων ἐν φοβερᾷ στάσει, ἥτις καθῄμαξε τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἀλλ' ἡ ἀποτυχία τοῦ Καντακουζηνοῦ, μὴ δυνηθέντος νὰ παραλάβῃ τὴν Θεσσαλονίκην, ἀντεσταθμίσθη ὑπὸ τῶν εὐστόχων ἐνεργειῶν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ματθαίου. Οὗτος ἀνέκτησε μέν τινας τῶν πόλεων, ἃς εἶχεν ἀποστήσει ἀπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ ὁ πρὸς τὴν βασίλισσαν μεταστὰς Βατάτζης, ἠδυνήθη δὲ νὰ νικήσῃ τὸν Ἱέρακα, ὅστις, ἐν τῷ μεταξὺ ἀποσκιρτήσας καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ πρὸς τὴν βασίλισσαν, εἶχε σταλῆ ἐπ' ἐκείνας τὰς πόλεις μετ' ὀλίγων ἀνδρῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Ἠδύνατο λοιπὸν νἀρχίσῃ ὁ Καντακουζηνὸς καὶ πάλιν σκεπτόμενος περὶ ὁριστικῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς βασιλευούσης, ὅτε τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ διηυκόλυναν αὐτὰ τὰ συμβάντα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ δὴ πρῶτον οὐ μικρὰν ἐξασθένησιν τῆς βασιλίσσης ἐπήνεγκεν ἡ ὑπὸ στολίσκου Γενουηνσίων, καθ' ἃ θέλομεν ἴδει λεπτομερέστερον παρακατιόντες, ἐπελθοῦσα τὸν Ἰούνιον τοῦ 1346 ἅλωσις τῆς Χίου, ἥν, παροδικῶς κτηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ οἴκου τῶν Ζαχαριῶν, εἴδομεν καὶ πάλιν περιελθοῦσαν τῷ 1330 εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἡ βασίλισσα ὡς μόνην βοήθειαν ἀπέστειλεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ λιμοῦ κινδυνεύουσαν νῆσον καὶ τοὺς γενναίους, ἀλλ' ἀτυχεῖς αὐτῆς ἐγκατοίκους στολίσκον κομίζοντα σῖτον ὑπὸ τὸν ἄρχοντα Φακεωλᾶτον. Ἀλλ' οὗτος εὗρε τὴν νῆσον ἤδη πεπορθημένην, καί, ἀναπλέων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, συνήντησε μεγά-

λην ὁλκάδα ἐκ Γενούης, ἣν ἐνίκησε καὶ ἐλαφυραγώγησε, φονεύσας οὐκ ὀλίγους τῶν ἐπ' αὐτῆς μαχομένων. Μαθόντες δὲ τοῦτο οἱ ἐν Γαλατᾷ Γενουήνσιοι ἀπήτουν παρὰ τῆς βασιλίσσης τὸν φόνον τοῦ Φακεωλάτου. Ἡ δ' ἀνεπάρκεια τῆς εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Ἄννης παρασχεθείσης προστασίας ἔπεισεν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννοήσεις πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν καὶ ἀναλάβῃ τὴν ἡγεσίαν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαπραττόντων τὴν εἰς τὴν βασιλεύουσαν εἰσόρμησιν αὐτοῦ.

Τὴν τοιαύτην δὲ νίκην τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐπετάχυνεν ἡ ἐπελθοῦσα ῥῆξις τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς βασιλίσσης.

ιζ'

Εἴσοδος τοῦ Καντακουζηνοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἐν ταῖς ἡμέραις, καθ' ἃς ἐδιώκοντο ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ, συνηριθμήθη εἰς τοὺς διωκομένους ἀνὴρ ἐπιφανής, ὃν πράγματι μὲν βλέπομεν ἔπειτα προστατευθέντα καὶ τιμηθέντα ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' οὗ ἡ δρᾶσις δὲν συνέχεται πρὸς τὰ πολιτικὰ πράγματα. Εἶνε δὲ οὗτος ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς, ὅστις ἔν τε τῇ Κωνσταντινουπόλει, τῷ Ἁγίῳ Ὄρει καὶ τῇ Θεσσαλονίκῃ παρουσιάσθη ὡς πρόμαχος τῶν Ἡσυχαστῶν, ὧν ἡ μυστικὴ διδασκαλία, ἀποδεχομένη τὸ ἄκτιστον τοῦ ἐν Θαβὼρ φωτὸς καὶ τὴν θεϊκὴν αὐτοῦ ἐπενέργειαν, καὶ ἄγουσα εἰς ἀποδοχὴν φαντασμαγορικῶν ὀπτασιῶν τῶν μοναχῶν, δὲν ἦτο μόνον θέμα συζητήσεων θεολογικῶν, ἀλλ' ἐνεῖχε καὶ ποιάν τινα ἀντίδρασιν τῆς ὀρθοδοξίας πρὸς τὴν ἀρχομένην ἐν Βυζαντίῳ διάδοσιν τῆς σχολαστικῆς θεολογίας τῶν Ἑσπερίων. Ἴσως δὲ καὶ ὁ ἐθνικὸς οὗτος χαρακτὴρ τῆς ῥητορικῆς καὶ φιλοσοφικῆς δράσεως τοῦ Παλαμᾶ, ἔχοντο[illegible] ἄλλως καὶ τοὺς ἐκ θεολογικῶν αἰτίων ἀντιδοξοῦντας, συνετέλεσε πρὸ[illegible] τῇ ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν Καντακουζηνὸν ἀπονεμομένῃ μεγάλῃ τιμῇ εἰς τὸ[illegible] διωγμόν, ὃν ὑπέστη ὁ ἀνὴρ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Καλέκα (1334—1347), συνεπινευούσης, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρορμώσης τῆς βασιλίσσης Ἄννης.

Ἐν δὲ τῇ πολυαρίθμῳ φατρίᾳ τῶν πρὸς τὸν Παλαμᾶν ἀντιδοξούντων ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐτάσσοντο ἄνδρες, οἷοι ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς, ὁ Δημήτριος Κυδώνης καὶ ὁ πατριάρχης Ἰωάννης Καλέκας, ἀφ' ἑτέρου [illegible]

ἀνὴρ ὅστις ὑπῆρξεν οὐ μόνον αὐτοῦ δεινὸς πολέμιος, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἴσης ἑνὸς τῶν κυριωτάτων ἐχθρῶν τῶν Ἡσυχαστῶν. Ὁ ἀνὴρ δὲ οὗτος ἦτο ὁ μοναχὸς Γρηγόριος Ἀκίνδυνος, ὅστις τὸ μὲν πρῶτον ὑπῆρξεν ὁμόφρων καὶ σύντροφος τοῦ Καλαβροῦ Βαρλαὰμ, ἔπειτα δὲ τούτου τε καὶ τοῦ Παλαμᾶ πολέμιος δεινός. Ὁ Βαρλαὰμ οὗτος, ἀνὴρ λίαν εὐπαίδευτος, ὑπῆρξεν ἐπὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ νέου τῶν κυριωτάτων ὀργάνων τοῦ τε αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Οὗτοι εἰς αὐτὸν, ἅτ' ἐκ Λατίνων ἐπιστρέψαντα εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ τρέφοντα ὑπὲρ αὐτῆς τὸν εἰς τοὺς προσηλύτους προσιδιάζοντα ἐνθουσιώδη ζῆλον, ἀνέθηκαν τῷ 1339 τὴν ἐντολὴν νὰ πρεσβεύσῃ εἰς Αὐενιῶνα πρὸς τὸν πάπαν Βενέδικτον ΙΒ' περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐπιστρέψας δ' εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρεσβείας ἐκείνης ἐτράπη ἐπὶ τὴν καταπολέμησιν τῶν Ἡσυχαστῶν. Εἶτα δὲ τῷ 1341 καταδικασθεὶς ἐπὶ διθεϊσμῷ ὑπὸ θυελλώδους συνόδου, ἐν ᾗ καὶ κατὰ τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ ἐθριάμβευσεν ὁ Παλαμᾶς, ἀπέδρα εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔνθα, ἐπιστρέψας καὶ πάλιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, ἀνεδείχθη τῷ 1348 ἐπίσκοπος τοῦ ἐν Καλαβρίᾳ πολίσματος Ἱέρακος.

Ἀλλ' ἐν τούτοις καὶ τὰ τοῦ Παλαμᾶ ἐτράπησαν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἕνεκα τοῦ διωγμοῦ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς βασιλίσσης, καὶ ὁ συνήγορος τῶν Ἡσυχαστῶν ἐστέναζε κακούμενος ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τῶν ἀνακτόρων, ὅτε αἴφνης τελευτῶντος τοῦ Ἰανουαρίου 1347 ἡ Ἄννα, περιελθοῦσα εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν πατριάρχην Ἰωάννην ΙΔ', ἐφάνη αἴφνης εὔνους πρὸς τὸν δεσμώτην. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας σύνοδος συγκληθεῖσα ὑπὸ τῆς βασιλίσσης καθῄρει τὸν Καλέκαν, ὃν διεδέχετο, θανόντα μετ' οὐ πολὺ, ἀρχομένου τοῦ Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὁ μητροπολίτης Μονεμβασίας Ἰσίδωρος, ὅστις καὶ ἐπεκύρωνε τὴν καταδίκην τοῦ Βαρλαὰμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου. Ἡ δὲ νίκη αὕτη τοῦ Παλαμᾶ καθ' ἅπασαν τὴν γραμμὴν δὲν ἦτο μόνον δικαίωσις αὐτοῦ ἐκείνου μετὰ τοσούτους διωγμοὺς, ἀλλὰ καὶ θρίαμβος τοῦ φίλου τοῦ Παλαμᾶ καὶ ἐχθροῦ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου, τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ.

Πράγματι διήρκει ἔτι ἡ τελευταία συνεδρία τῆς συνόδου, ἡ τῆς 2 Φεβρουαρίου 1347, ἧς προήδρευεν αὐτὴ ἡ βασίλισσα, ἔχουσα παρακαθήμενον τὸν υἱὸν Ἰωάννην Ε', ὅτε ἀνὴρ ἐλθὼν ἐκ Σηλυβρίας ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Ἄνναν χάριν προφυλάξεως αὐτῆς, ὅτι ὁ Καντακουζη-

νὸς εὑρίσκετο κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν νύκτα ἐγγὺς τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἡ μὲν βασίλισσα δὲν ἐπίστευσε τὸ μήνυμα, νομίσασα, ὅτι ἦτο τέχνασμα τῶν περὶ τὸν πατριάρχην πρὸς διάλυσιν τῆς συνόδου. Ἀλλ' ἡ Ἄννα ἠπατᾶτο· ὁ δ' ἐχθρὸς εὑρίσκετο ἤδη ἐπὶ θύραις.

Μετὰ τὴν κατάλληλον ὑπὸ τοῦ Φακεωλάτου παρασκευὴν τῶν πραγμάτων ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Καντακουζηνός, ἐκκινήσας ἐκ Σηλυβρίας μετὰ χιλίων λογάδων ἀνδρῶν, εἶχε πλησιάσει ἀληθῶς δι' Ἀδριανουπόλεως εἰς τὴν βασιλεύουσαν, καὶ εἰςῆλθε νύκτωρ εἰς αὐτὴν διὰ τῆς Χρυσῆς πύλης, ἣν ἀνέῳξαν εἰς αὐτὸν οἱ ὁμόφρονες. Καὶ ἐπειράθη μὲν ἡ βασίλισσα, μαθοῦσα τὴν εἰς τὴν πόλιν εἴςοδον τοῦ Καντακουζηνοῦ νὰ ὀχυρώσῃ τἀνάκτορα, ἐζήτησε δ' ἐσπευσμένως καὶ τὴν βοήθειαν τῶν ἐν τῷ Γαλατᾷ Γενουηνσίων. Ἀλλ' ἡ βοήθεια, ἣν οὗτοι ἀπέστειλαν ἐν τάχει, ἀπεκρούσθη εὐκόλως ὑπὸ μέρους τῶν περὶ τὸν Καντακουζηνὸν στρατιωτῶν, προςεπιβοηθοῦντος καὶ τοῦ δήμου, ὅςτις ἐτάχθη παραυτίκα μετ' αὐτοῦ.

Οὐδεμιᾶς δὲ ἄλλοθεν ἀντιταχθείσης ἀντιστάσεως, ἡ νίκη τοῦ Καντακουζηνοῦ ὑπῆρξεν ἀναίμακτος, οὐδὲ παρηκολούθησαν εἰς τὴν νίκην ταύτην τὰ δεινὰ τὰ συνήθως συμπαρομαρτοῦντα εἰς τὰς ἁλώσεις πόλεων, ἐπειδὴ ὁ νικητὴς ἀπηγόρευσε πᾶσαν ἁρπαγήν· διὸ ἐλάχισται μόνον ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ ἐτελέσθησαν δῃώσεις. Ἀλλ' ὅτε τὴν ὑστεραίαν ἡ Ἄννα ἀπέπεμψεν ἀπράκτους τοὺς ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ σταλέντας πρέσβεις, ἡ ὑπερφροσύνη τῆς βασιλίσσης ἠρέθισε τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ καὶ τὸν δῆμον, οἵτινες, ἐπιτεθέντες ἐναντίον τῆς περιοχῆς τῶν ἀνακτόρων τῶν Βλαχερνῶν, ἐξεπόρθησαν καὶ διήρπασαν τὸ ἐν αὐτοῖς φρούριον τὸ καλούμενον Καστέλλιον. Καὶ ἡ μὲν φρουρὰ αὐτῶν τῶν ἀνακτόρων, βλέπουσα τὸν κίνδυνον, ἦτο ἑτοίμη πρὸς παράδοσιν, ἀλλ' ἡ βασίλισσα ἐπέμενε μὴ θέλουσα νὰ παραδοθῇ. Ἐν τῇ ὥρᾳ δ' ἐκείνῃ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου ἔσωσε τὴν Ἄνναν προςδραμὼν ὁ δεκαπενταέτης υἱὸς Ἰωάννης Ε', ἀγγείλας εἰς τὴν μητέρα τὴν παρασκευαζομένην τῶν περὶ αὐτὴν ἐπιβουλὴν καὶ πείσας νὰ στείλῃ εἰς τὸν Καντακουζηνὸν τάχιστα πρεσβείαν, ὅπως ὁμολογήσῃ μετ' αὐτοῦ συμβάσεις. Σταλέντων δὲ πρέσβεων, τοῦ μέχρι τέλους τοῦ πολέμου μετὰ τῆς βασιλίσσης τεταγμένου πενθεροῦ τοῦ Καντακουζηνοῦ, Ἀνδρονίκου τοῦ Ἀσάνη, καὶ τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, ὑπεγράφη μεταξὺ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς βασιλίσσης ἔνορκος συνθήκη. Διὰ ταύτης ἐδίδετο ἀμφοτέρωθεν ἡ ὑπό-

σχεσις καθολικῆς ἀμνηστίας καὶ ὡρίζετο, ὅτι πάντες ἔμελλον νὰ ἔχωσι τὰς ἑκάστῳ πρὸ τοῦ πολέμου προσηκούσας κτήσεις, καὶ ὅτι ἤθελον συμβασιλεύσει τὸ ἑξῆς ὁ Καντακουζηνὸς καὶ ὁ νεαρὸς Ἰωάννης· ἀλλ' οὗτος ὤφειλε νὰ ὑπείκῃ εἰς τὸν πρεσβύτερον Καντακουζηνὸν κατὰ πάντα καὶ παραχωρῇ εἰς αὐτὸν πᾶσαν ἐνέργειαν διὰ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας ἐπὶ δεκαετίαν, παρερχομένου δὲ τούτου τοῦ χρόνου ἔμελλε νὰ συμμετέχῃ τῆς ἀρχῆς. Ἀφ' οὗ δὲ ὤμοσαν ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασιλὶς Ἄννα μετὰ τοῦ υἱοῦ, ὅτι οὐδέποτε θὰ παραβῶσι ταύτας τὰς συνθήκας, ἀνεπετάσθησαν αἱ πύλαι τῶν βασιλέων καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς ὑπεδέχθησαν τὴν 8 Φεβρουαρίου εἰσελθόντα τὸν βασιλέα.

Ἐγκατοικήσας δ' ὁ Καντακουζηνὸς ἐν μέρει τινὶ αὐτῶν τῶν ἀνακτόρων, ἐν τῷ λεγομένῳ Τρικλίνῳ τοῦ Ἀλεξίου, ἀπήτησε διὰ προκηρύξεως πρὸς στερέωσιν τῆς ὁμολογηθείσης εἰρήνης, ὅπως οἱ προϋπηρετήσαντες ὑπὸ ἑκατέραν μερίδα ὀμόσωσιν ὅρκον πίστεως εἰς ἀμφοτέρους τοὺς βασιλεῖς. Καὶ οἱ μὲν πρώην ὀπαδοὶ τῆς βασιλίσσης ἔστερξαν τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, ἀλλ' οἱ στρατιῶται τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀντέστησαν, ἐπιδεικνύοντες στασιαστικὰς τάσεις· μόνον δ' ἡ εὐστάθεια καὶ ἡ αὐστηρότης τοῦ Καντακουζηνοῦ ἠνάγκασαν αὐτοὺς μετὰ τριημέρους σκέψεις καὶ συζητήσεις νὰ ὑποχωρήσωσιν, ὀμνύοντες καὶ αὐτοὶ τὸν ἀπαιτηθέντα ὅρκον.

Ἀποκατασταθείσης δὲ τῆς τάξεως, ἡ μεταξὺ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς βασιλομήτορος καὶ τοῦ Ἰωάννου Ε' ἁρμονία ἐπανῆλθε τελείως. Ἡ σύζυγος τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἑλένη καὶ αἱ θυγατέρες αὐτοῦ, ἐλθοῦσαι ἐξ Ἀδριανουπόλεως ἔνθα διέτριβον, ἔγειναν δεκταὶ ἀσπασίως ὑπὸ τῆς Ἄννης καὶ τῶν περὶ αὐτήν. Τῇ δὲ 13 Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ νέος πατριάρχης Ἰσίδωρος ἔστεφεν ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἰδίαν προχείρισιν ἐν τῷ ἀνακτορικῷ ναῷ τῶν Βλαχερνῶν τὸν Καντακουζηνόν, στεφόμενον αὐτοκράτορα τὸ τρίτον ἤδη, πλὴν δ' αὐτοῦ τὸν συμβασιλέα Ἰωάννην Ε' καὶ τὰς βασιλίσσας Εἰρήνην καὶ Ἄνναν. Συνεστέφθη δὲ ὡς βασίλισσα καὶ ἡ νεαρὰ Ἑλένη, ἡ θυγάτηρ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἧς ἐτελέσθησαν τῇ 21 Μαΐου οἱ γάμοι μετὰ τοῦ Ἰωάννου Ε'.

Τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ ὅρκια καὶ τοιαῦται αἱ ἑορταὶ δι' ὧν ἀποκατεστάθη ἡ τάξις τῶν πραγμάτων, ἧς εἴπερ ποτὲ εἶχεν ἀνάγκην τὸ Βυζάντιον μετὰ τὰ δεινὰ τοῦ πενταετοῦς ἐμφυλίου πολέμου.

Τὰ πρῶτα ἔργα τῆς νέας βασιλείας.

Παρ' ὅλην τὴν πραότητα, ἣν σχετικῶς ἐπέδειξεν ὁ Καντακουζη[illegible]ὸς ἐν τῷ πενταετεῖ ἐμφυλίῳ πολέμῳ, τὰ ἐξ αὐτοῦ κακὰ ὑπῆρξαν ὀλέθ[illegible]ια εἰς τὸν ἑλληνισμόν. Ἡ μὲν συμμαχία μετὰ τῶν Τούρκων τῆς Μικ[illegible]ᾶς Ἀσίας, ἣν ὁμοίως ἐπεδίωξαν ἀμφότερα τὰ πρὸς ἄλληλ' ἀντιδιαμα[illegible]χόμενα μέρη, ἐνίσχυσεν αὐτοὺς ἔτι μᾶλλον, κυριαρχοῦντας ἤδη σχ[illegible]δὸν συμπάσης τῆς χερσονήσου πλὴν τῆς Φιλαδελφείας. Ἀλλά, τοῦθ' [illegible]περ ἔτι χεῖρον, ἐδόθη οὕτως εἰς αὐτοὺς ἡ εὐκαιρία νὰ θέσωσι τὸν πόδα ὑπὸ τὸν τύπον συμμάχων εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας ἐκείνας, εἰς ἃς [illegible]πέπρωτο μετά τινας ἐτῶν δεκάδας νὰ ἐπιβληθῶσιν ὡς δεσπόται. Οὐχ ἧττον δ' αὐτῶν ἐπωφελήθησαν τὴν ἐμφύλιον διαμάχην πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἰδίας ἀρχῆς καὶ περιορισμὸν τῶν βυζαντιακῶν χωρῶν, καθ' ἃ εἴδομεν, ἐξ ἑνὸς μὲν οἱ Σέρβοι ὑπὸ τὸν Στέφανον Δουσάν, ἐξ ἑτέρου δὲ οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Ἀλβανοί. Ἡ δὲ προϊοῦσα ἐξασθένησις τῶν ἑλλ[illegible]νικῶν δυνάμεων ἤγαγε πρὸς τούτοις εἰς τὴν παραθάρρυνσιν τῶν Γ[illegible]νουηνσίων καὶ τῶν Βενετῶν πρὸς μείωσιν τοῦ ἀξιώματος τοῦ βυζαντι[illegible]κοῦ κράτους.

Ἀναλαμβάνων δ' ἐν τῇ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1347 καθιδρυθεί[illegible]ση κατ' ἐπίφασιν συμβασιλείᾳ τὴν μοναρχίαν ἐπὶ δεκαετίαν ὁ Καντακου[illegible]ζηνὸς ἔδει νὰ ἔχῃ ἡρακλείους αὐτόχρημα ὤμους, ὅπως βαστάσῃ τὸ ἐπ[illegible]αχθὲς φορτίον τῆς ἀρχῆς. Καὶ δὲν ἐστερεῖτο μὲν ὁ ἀνὴρ οὔτε θελήσεω[illegible]ως οὔτε νοημοσύνης, ἀλλὰ τὸ ἔργον ἦτο καθ' ἑαυτὸ ὑπεράνθρωπον. Ε[illegible]Εἰς τὰ ἀλλεπάλληλα πλήγματα τῶν προγενεστέρων χρόνων ἐπακολουθήσ[illegible]ας ὁ ἐμφύλιος πόλεμος εἶχε πρὸς τῇ μεγάλῃ ἐδαφικῇ ζημίᾳ καὶ τῇ ἠθι[illegible]κῇ ἐξασθενήσει κενώσει τὸ δημόσιον ταμεῖον. Τὸ βενετικὸν δάνειον τὸ συ[illegible]υν-ομολογηθὲν ὑπὸ τῆς Ἄννης ὑπῆρξε σταγὼν ἐν ὠκεανῷ. Ἡ δημοσία ἀ[illegible]ρία καὶ ἡ βασιλικὴ ἀνέχεια εἶχον φθάσει εἰς τοσοῦτον, ὥστε, ἂν [illegible] πιστεύσωμεν τὸν ἄλλως πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν δυσμενῶς διατεθειμέ[illegible]νον Νικηφόρον Γρηγορᾶν, τῶν μὲν βασιλικῶν τρυβλίων καὶ ἐκπωμάτων οὐδὲν ἦτο χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν, ἀλλὰ τινὰ μὲν κασσιτέρινα, τινὰ δὲ πήλινα, τὰ δὲ βασιλικὰ τῆς ἑορτῆς ἐκείνης διαδήματα καὶ περιβλήμ[illegible]ατα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀντὶ χρυσῶν ἦσαν ἐκ σκυτίων ἐπικεχρωσμένων διὰ

χρυσοῦ, ἐκοσμοῦντο δὲ σποράδην μόνον ὑπὸ γνησίων πολυτελῶν λίθων καὶ μαρμάρων, τὸ δὲ πλεῖστον ὑπὸ ὑέλων ἐγχρώμων.

Ἡ δ' ἐπανόρθωσις τῆς οἰκονομικῆς ταύτης καχεξίας, ἣν δὲν ἠδύνατο πλέον νἀναπληρώσῃ ἐκ τῶν ἰδίων, ὡς ἄλλοτε, ἅτε μεγίστας ὑποστὰς ἕνεκα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἀπωλείας, ὑπῆρξε τῶν πρώτων μεριμνῶν τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ἦτο δὲ τοῦτο ἐπιβεβλημένον ἐν ἡμέραις, καθ' ἅς, ἐξακολουθῶν ἐξ ἀνάγκης νὰ στηρίζηται εἰς τὴν ἐπικουρίαν Τούρκων μισθοφόρων, ἐδεῖτο χρημάτων. Διὸ τὸ μὲν πρῶτον ἐπειράθη νὰ συναθροίσῃ χρήματα διὰ κοινῆς πασῶν τῶν τάξεων εἰσφορᾶς. Ὅτε δὲ κατεφάνη, ὅτι ἡ προθυμία τῶν εἰς κοινὸν σύλλογον κληθέντων περιωρίσθη εἰς λόγους κενούς, μικρὰ δὲ ὑπῆρξαν τὰ ἐκ τῶν ἐράνων εἰσπραχθέντα, ἐτράπη εἰς τὴν ἐξοικονόμησιν χρημάτων διὰ φόρων ἐπιβληθέντων εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν γεωργίαν, δι' ὧν κατωρθώθη ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἡ ναυπήγησις διακοσίων περίπου ὁλκάδων, αἵτινες οὐ μικρὸν ἐπέρρωσαν τὸ ἀπὸ μακροῦ παρημελημένον ναυτικὸν τοῦ Βυζαντίου.

Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα μικραὶ καὶ ἀνεπαρκεῖς ἦσαν αἱ εἰσπράξεις τοῦ δημοσίου ταμείου. Ἐν ᾧ δὲ τὸ Βυζάντιον ἐξηκολούθει εὑρισκόμενον ἐν ἐνδείᾳ, ἀφθόνως ἐπλούτουν οἱ Γενουήνσιοι τοῦ Γαλατᾶ. Οὕτως ἐκ τῶν εἰσαγωγικῶν τελῶν ἡ μὲν αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις μόλις εἰσέπραττε κατ' ἔτος τριάκοντα χιλιάδας χρυσῶν νομισμάτων, ἀντιστοιχούντων κατὰ βάρος μετάλλου πρὸς τριακοσίας πεντήκοντα χιλιάδας δραχμῶν, ὧν πενταπλασία περίπου εἶνε ἡ ἕνεκα τῆς ἐν τῷ τότε χρόνῳ ἀνωτέρας ἀξίας τοῦ χρυσοῦ ἡ ἀνάλογος σημερινὴ ἀξία, οἱ δὲ Γενουήσιοι εἰσεκόμιζον πρόσοδον διακοσίων ὡς ἔγγιστα χιλιάδων χρυσῶν, ἤτοι σχεδὸν τὸ ἑπταπλάσιον αὐτοῦ τοῦ Βυζαντίου.

Θελήσας δὲ ὁ Καντακουζηνὸς νἀναστείλῃ διὰ νέας διατάξεως τῶν εἰσαγωγικῶν τελῶν τὴν τοιαύτην ὑπὸ τῶν πλουτιζομένων Γενουηνσίων ἀπομύζησιν πόρων, οἵτινες ἠδύναντο καὶ ὤφειλον νὰ περιέρχωνται μᾶλλον εἰς τὸ Βυζάντιον, εὑρέθη ἀντιμέτωπος τῆς εἰς τὰ καίρια πληγείσης πλεονεξίας τῶν ἐκ Γενούης παροίκων, οἵτινες ἄλλως μετὰ μεγίστης δυσαρεσκείας ἔβλεπον τὴν ἀναβίωσιν τοῦ βυζαντιακοῦ στόλου. Διό, ἐπωφελούμενοι τὸ θέρος τοῦ 1348 τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπουσίαν τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅστις, πάσχων ἐκ νεφρίτιδος ἐν Διδυμοτείχῳ, κατέκειτο ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἔλαβον ἐχθρικὴν στάσιν κατὰ τῶν ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἤρχισαν ἐπιδιώκοντες διὰ παντοίων βιαιοπραγιῶν τὴν παραμόνιμον κατοχὴν χωρίου ἐπικαίρου, κειμένου ὑπὲρ τὸ φρούριον

τοῦ Γαλατᾶ. Ἐξοπλιζομένων δὲ ἤδη τῶν Βυζαντίνων κατ' αὐτῶν ὑπερισχύσαντες οἱ μεταξὺ τῶν Γενουησίων εἰρηνικώτεροι ἔστειλαν πρεσβείαν πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐγκαταμείνασαν σύζυγον τοῦ Καντακουζηνοῦ Εἰρήνην· ἀλλ' οἱ προτεινόμενοι ὑπ' αὐτῶν ὅροι ἦσαν τοιοῦτοι, ὥστε τὸ συγκληθὲν ὑπὸ τῆς Εἰρήνης συμβούλιον ἀπέκρουσε πᾶσαν συνδιαλλαγήν, προτιμῆσαν τὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Γενουησίους.

Ἀρξαμένου δὲ τοῦ παραδόξου καὶ ἄλλως μικροσκοπικοῦ ἐκείνου πολέμου μεταξὺ τῶν ἐν Γαλατᾷ φιλοξενουμένων ἐκ Γενούης παροίκων καὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὸ κατ' ἀρχὰς ὑπερίσχυσαν οἱ Γενουήσιοι, καταστρέψαντες σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν διὰ πειρατικῶν ἐπιδρομῶν τὸν μικρὸν στόλον τοῦ Βυζαντίου, μεταβάλλοντες τὸν Γαλατᾶν διὰ νέων ὀχυρώσεων εἰς ἐπίφοβον ὁρμητήριον καὶ περιστήσαντες τὴν βασιλεύουσαν εἰς σιτοδείαν διὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καταπλεόντων πλοίων. Ἐκ δὲ τοῦ προφανοῦς κινδύνου ἔσωσε τὴν πόλιν τοῦτο μὲν ἡ ἔκτακτος δραστηριότης τῆς ἤδη ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ ἐμφυλίου πολέμου δοκιμασθείσης ἀρρενωπῆς Εἰρήνης καὶ ἡ γενναιότης τοῦ τριτοτόκου αὐτῆς υἱοῦ Μανουήλ, τοῦτο δὲ ἡ ἐθελοθυσία καὶ καρτερία, ἣν ἐπέδειξαν οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε οἱ Γενουήσιοι, θαρρήσαντες ἐκ τῶν πρώτων ἐπιτυχιῶν, ἐπεχείρησαν ὁρμητικὴν ἔφοδον ἀπό τε γῆς καὶ θαλάσσης.

Τοιαύτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἧττα τῶν Γενουησίων, ὥστε πτοηθέντες ἐζήτησαν εἰρήνην παρὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ἀλλ' οὗτος ἀγερώχως ἀρνηθεὶς αὐτὴν ἔσπευσεν ἀπ' ἐναντίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκ Διδυμοτείχου, καίπερ ἀκόμη κατατρυχόμενος ὑπὸ τῆς κατεχούσης αὐτὸν νόσου. Θαυμασία δὲ καὶ ἀληθῶς ἀξία καλλιτέρων χρόνων ὑπῆρξεν ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ ἀναπτυχθεῖσα ταχυεργία, συνδυαζομένη πρὸς τὴν φιλοπατρίαν καὶ προθυμίαν τῶν ἀστῶν. Μετὰ μεγίστης ταχύτητος ἐπήχθη ἐξ ἐράνου στόλος ἄξιος λόγου, τεθεὶς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ πρωτοστράτορος Φακεωλάτου καὶ τοῦ μεγάλου δουκὸς Ζαμπλάκωνος. Ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν σπουδῇ ναυπηγηθέντα πλοῖα καθειλκύσθησαν ἄνευ ἕρματος, οἱ δ' ἐπιβάντες αὐτῶν ἄνδρες ἦσαν ἄπειροι τῆς θαλάσσης. Διὸ κατ' αὐτὸν τὸν πρῶτον ἐναντίον τῶν Γενουησίων ἐπίπλουν τὸν Μάρτιον τοῦ 1348 ἄνεμος σφοδρὸς πνεύσας ἤρκεσε νὰ ἀνατρέψῃ τινὰς τῶν τριήρων, οἱ δ' ἐμπειροθάλασσοι πολέμιοι ἐπελθόντες συνεπλήρωσαν τὸ ἔργον τοῦ ἀνέμου. Ὑπερδιακόσιοι Βυζαντῖνοι ἐπνίγησαν, τὰ πλοῖα ἀφέθησαν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἀνέμου ἢ συνελήφθησαν

ὸ τῶν Γενουηνσίων, καὶ ἡ καταστροφὴ τοῦ ἀρτιπαγοῦς στόλου περιέ-
ησε τὴν πόλιν εἰς κίνδυνον πολὺ σοβαρώτερον ἢ τὸ πρίν. Ἀλλ' ἐν τῇ
μῇ ἐκείνῃ τοῦ κινδύνου ἀπροσδόκητος ἐπῆλθεν ἡ σωτηρία διὰ κελεύ-
ατος ἐκ τῆς Γενούης, ἥτις, εὑρισκομένη ἐν ἀγῶνι πρὸς τὴν Βενετίαν
. φοβουμένη περὶ τῆς τύχης τῶν ἐν Γαλατᾷ παροίκων, ἐπέβαλεν εἰς
τοὺς τὴν πρὸς τὸ Βυζάντιον εἰρήνην. Ἐπὶ τούτοις δὲ κατηδάφισαν
τὰ νέα ὀχυρώματα, ἐπλήρωσαν δὲ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν ἑκατον-
ισχιλίων χρυσῶν νομισμάτων καὶ ἀπέδωκαν τὸ ἀμφισβητούμενον
ρίον, ἐπιστραφὲν εἰς αὐτοὺς καὶ πάλιν μεγαθύμως ὑπὸ τοῦ Καντα-
ζηνοῦ μετὰ τὴν καθομολόγησιν τῆς εἰρήνης.

ιθ΄

Ἡ Χίος ὑπὸ τοὺς Γενουηνσίους.

Λήξαντος δὲ οὕτω τοῦ πρὸς τοὺς Γενουηνσίους τοῦ Γαλατᾶ πολέ-
ν, ἐθεώρησεν ὁ Καντακουζηνὸς τὴν εὐκαιρίαν κατάλληλον, ὅπως
ώσῃ παρὰ τῆς Γενούης καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῆς νήσου Χίου, ἣν εἶδο-
τῷ 1346 καταληφθεῖσαν ὑπὸ Γενουηνσίων, ἀπολαμβανόντων οὕτω
ῆσιν ἀνήκουσαν μὲν πρότερον εἰς τὴν Γένουαν, ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἐπ-
λθοῦσαν εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἀλλὰ τὸ κοινὸν τῆς Γενούης ἀπήντησεν,
ἀναγνωρίζει μὲν τὰς περὶ ἀποδόσεως τῆς Χίου παραστάσεις τοῦ
ντακουζηνοῦ, ἀδυνατεῖ δ' ὅμως νὰ ἐξαναγκάσῃ πρὸς τοῦτο τοὺς δι'
ων ἀναλωμάτων καταλαβόντας τὴν νῆσον ἰδιώτας.

Εἶχον δὲ κατ' ἀλήθειαν τὰ πράγματα οὕτως. Ἐν ἔτει 1345 ἐκρα-
σης στάσεως ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Λιγυστικῆς, ἅτιν' ἀνῆκον εἰς
ς Γενουηνσίους, ἡ κυβέρνησις τῆς Γενούης, ἀποροῦσα χρημάτων,
λωσεν, ὅτι ἐπιτρέπει τὴν κατάπαυσιν τῆς στάσεως εἰς τοὺς ἰδιώ-
, οἵτινες ἤθελον ἀναλάβει αὐτὴν ἐπὶ ἰδίᾳ δαπάνῃ, ἀποδοθησομένῃ
αὐτοὺς μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ ἔργου. Ἀνέλαβον δὲ τοῦτο οἱονεὶ ἐρ-
αβικῶς ναύκληροι συγκροτήσαντες στολίσκον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ
ναίου Σίμωνος Βινιόζη. Καταπαύσαντες δὲ τὴν στάσιν, ἐτράπησαν
τὴν προστασίαν τῶν ἐν τῷ Εὐξείνῳ παροικιῶν τῆς Γενούης. Μαθόν-
δὲ, ὅτι ὁ διάδοχος τῆς ἐν Γαλλίᾳ Βιέννης Οὐμβέρτος Β΄ ὡς ναύαρ-
τοῦ ὑπὸ τοῦ πάπα Κλήμεντος Ϛ΄ διαπραχθέντος συνασπισμοῦ τῆς

Βενετίας, τῆς Γενούης, τῶν Λουσινιανῶν τῆς Κύπρου καὶ τῶν Ἰωαν-
νιτῶν τῆς Ῥόδου χάριν ἐπιχειρήσεως κοινῆς σταυροφορίας ἐναντίον τῶ
Τούρκων ἐμελέτα νὰ καταλάβῃ τὴν Χίον ὡς ὁρμητήριον κατὰ τῶ
Τούρκων, σπεύσαντες προκατέλαβον αὐτόν. Ὁ Σίμων Βινιόζης προέτει
νεν εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς τὴν ἀπὸ τοῦ Οὐμβέρτου προστασίαν ἐπὶ τῷ ὅρ
τῆς ἀνυψώσεως τῆς σημαίας τῆς Γενούης καὶ ἐγκαταστάσεως φρου
ρᾶς Γενουηνσίων ἐν τῇ νήσῳ. Ὅτε δὲ οἱ Χῖοι ἀπέκρουσαν τὰς προτ
σεις ταύτας, ὁ μὲν Βινιόζης, ἀποβιβάσας στρατιὰν κατέλαβε τὸν Ἰο
νιον τοῦ 1346 τὸ πλεῖστον τῆς νήσου, τὸν δὲ Σεπτέμβριον ἐκυρίευ
καὶ τὸ φρούριον, τελευταῖον ἄσυλον τῶν ἀμυντόρων τῆς νήσου, εἰς ο
καθ' ἃ εἴδομεν, βραδεῖαν καὶ ἀνεπαρκῆ ἀπέστειλε τὴν ὑπὸ τὸν Φακε
λᾶτον βοήθειαν Ἄννα ἡ Σαβαυδική. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ οἱ
τὸν Βινιόζην Γενουήνσιοι κατέλαβον καὶ τὴν Φώκαιαν, ἣν ἀνέκτη
μετ' οὐ πολὺ οἱ Βυζαντῖνοι διὰ τοῦ Χίου Λέοντος τοῦ Καλοθέτου.

Οὗτοι ἦσαν οἱ ἰδιῶται, περὶ ὧν ἀπήντα τὸ κοινὸν τῆς Γενούης πρὸς
τὸν Καντακουζηνὸν, ἀξιώσαντα τὴν ἐκκένωσιν τῆς Χίου. Ἀλλὰ τὸ
ἀληθὲς εἶνε, ὅτι τοὺς ἰδιώτας ἐκείνους ἡ Γένουα, μὴ δυναμένη ἕνεκα
χρηματικῆς ἀπορίας νἀνταμείψῃ συμφώνως πρὸς τὰ συντεθειμένα διὰ
τὰς παρασχεθείσας εἰς αὐτὴν ὑπηρεσίας, εἶχεν ἀναγνωρίσει διὰ συνθή-
κης τῆς 26 Φεβρουαρίου 1347 ὡς κυρίους τῆς νήσου. Καὶ ἡ μὲν Γέ-
νουα διετήρησε τὴν νομικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐπικυριαρχίαν, αἱ δὲ
πρόσοδοι ἐκ τῶν ἐπιβληθέντων εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς τῆς Χίου φόρων καὶ
ἐκ τῶν μαστιχοδένδρων τῆς νήσου ἔμελλον νὰ περιέρχωνται εἰς τοὺς
κυριεύσαντας αὐτὴν ναυκλήρους, καταρτίσαντας ἑταιρείαν καλουμένην
Μαόναν, μέχρι τῆς ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐξαγοράσεως τῶν μετοχῶν ἐ
νων τῶν Μαονέων.

Οὐχ ἧττον ὁ δοὺξ τῆς Γενούης ὑπεχώρησε μέχρι τινὸς εἰς τὰς ἀ
σεις τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἀναγνωρίσας τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Βυ
τίου καὶ δεχθεὶς, ὅπως κυματίζῃ μὲν ἐν Χίῳ ἡ βασιλικὴ σημαία,
στέλληται δ' εἰς τὴν νῆσον ἀρχιερεὺς ὀρθόδοξος ὑπὸ τοῦ πατριαρ
Κωνσταντινουπόλεως, τῶν Γενουηνσίων κατεχόντων μόνην τὴν
Χῖον καὶ καρπουμένων τὰς προσόδους αὐτῆς ἐπὶ δεκαετίαν ἀντὶ
δωδεκακισχιλίων χρυσῶν νομισμάτων κατ' ἔτος.

Ἀλλ' ἡ συνθήκη αὕτη δὲν κατωρθώθη νὰ ἐκτελεσθῇ ἕνεκεν
στάσεως καὶ τοῦ Βινιόζη καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ κατεχόντων τὴν
Γενουηνσίων. Καὶ ἔγεινε μὲν ἐκ Φωκαίας ἀπόπειρα ἀποβάσεως εἰ

νῆσον ὑπό τινος τῶν δυνατωτάτων τῆς Χίου ἰθαγενῶν καλουμένου Τζυβοῦ, ὅστις καὶ ἐνίκησε τοὺς Γενουηνσίους ἐπιδρομεῖς ἐν μάχῃ, καθ' ἣν ἐτραυματίσθη καὶ αὐτὸς ὁ Βινιόζης, ὃν Βενιοῦζον ὀνομάζει ὁ Καντακουζηνός. Ἀλλὰ σπεύσας πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ ἕτερος Γενουήνσιος ἐκ Σμύρνης, ὁ Ἀνδρέας Πετρίλας, ἀπήλλαξε τοῦ κινδύνου τοὺς πολιορκουμένους ὁμοφύλους καὶ ἐνίκησεν ἐν δευτέρᾳ μάχῃ, καθ' ἣν ἐφονεύθη γενναίως ἀγωνιζόμενος ὁ Τζυβός.

Οὕτως ἐπανῆλθεν εἰς τὴν κτῆσιν τῶν ἐκ Γενούης Μαονέων ἡ Χίος. Ἀλλ' αἱ μετοχαὶ τῆς ἑταιρείας περιῆλθον σὺν τῷ χρόνῳ ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα μέχρι τοῦ 1362. Κατ' ἐκεῖνο δὲ τὸ ἔτος οἱ τελευταῖοι κάτοχοι αὐτῶν, ἀνανεώσαντες τὴν πρὸς τὸ κοινὸν τῆς Γενούης συνθήκην, ἔθηκαν νέας βάσεις τῆς ἐν τῇ νήσῳ ἰδίας κυριαρχίας μεταλλάξαντες καὶ αὐτὰ τὰ οἰκογενειακὰ αὐτῶν ὀνόματα καὶ μετονομασθέντες Ἰουστινιάναι ἀπὸ τοῦ ἐν Γενούῃ μεγάρου Giustiniani, ὅπερ εἶχε περιέλθει εἰς τὴν κυριότητα τῆς ἑταιρείας. Ἐδέσποσαν δ' ἔκτοτε τῆς Χίου οἱ Ἰουστινιάναι ὡς ὑποτελεῖς τῆς πατρίου Γενούης ἐπὶ τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτη μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου 1408, ὅτ' ἐκήρυξαν τὴν ἀπὸ τῆς μητροπόλεως ἀνεξαρτησίαν. Ἀλλ' ἐπελθὼν μετ' ὀλίγους μῆνας τὸν Ἰούλιον τοῦ 1409 κατὰ τῶν Ἰουστινιανῶν ὁ ναύαρχος τῆς Γενούης Κορράδος Δόριας ἠνάγκασεν αὐτοὺς εἰς ὑποταγήν. Μετὰ δὲ ὀλίγα ἔτη, τῷ 1416, οἱ Μαονεῖς ἠναγκάσθησαν νὰ ὁμολογήσωσιν ἑαυτοὺς ὑποφόρους τοῦ Μωάμεθ Α'. Ἡ δὲ ὑποτέλεια αὕτη, συνδεδεμένη μεθ' ἱκανῶν ἐμπορικῶν προνομίων, δὲν ἠλάττωσε τὴν ἀκμὴν τῆς Χίου, ἥτις ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος ἀριθμοῦσα ἑκατὸν καὶ εἴκοσι χιλιάδας κατοίκων. Ἀλλὰ τέλος ἡ ἀπὸ τοῦ 1564 καθυστέρησις τοῦ εἰς τὴν Πύλην πληρονομένου ὑπὸ τῶν Μαονέων φόρου καὶ ἡ πρόφασις τῆς μὴ ἐκδόσεως ἀποδράσαντός τινος δούλου τοῦ μεγάλου βεζύρου παρέσχον εὐκαιρίαν εἰς τὸν τὴν κατάκτησιν τῆς πλουσίας νήσου ἐποφθαλμιῶντα Σουλεϊμάν, ὅπως προβῇ εἰς τὴν κατάληψιν τῆς νήσου. Ὁ καπετὰν πασσᾶς Πιαλῆς κατέπλευσε τῇ 14 Ἀπριλίου 1566 μετὰ ὀγδοήκοντα πλοίων εἰς τὴν Χίον καὶ ὁ τελευταῖος τῶν Μαονέων Βικέντιος Ἰουστινιάνης ἐζωγρήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, καταλαβόντων διὰ προδοσίας τὴν νῆσον καὶ καταλυσάντων τὴν ὑπὲρ τρεῖς αἰῶνας διαρκέσασαν ἀρχὴν τῶν Γενουηνσίων ἐπὶ τῆς ἔκτοτε τουρκοκρατουμένης νήσου.

κ

Ὁ Καντακουζηνὸς καὶ ἡ Πελοπόννησος.

Εἴδομεν, ὅτι ὁ Καντακουζηνὸς ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν Πελοπόννησον ἤδη ἀπὸ τοῦ 1341, ὅτε μετέβησαν πρὸς αὐτὸν πρέσβεις των εἰς τοὺς Λατίνους ὑποτεταγμένων πόλεων προτείνοντες εἰς αὐτὸν τὴν ὑπό τινας ὑποβληθέντας ὅρους καθυπόταξιν τῆς χερσονήσου. Καὶ ἀπέστειλε μὲν ὁ Καντακουζηνὸς εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸν Βουρλᾶν, ὅπως παρασκευάσῃ τὰ πράγματα, ἀλλ' αἱ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθοῦσαι ἐσωτερικαὶ καὶ ἐξωτερικαὶ περιπλοκαὶ ἐκώλυσαν αὐτὸν νὰ ἐπέμβῃ δραστηριώτερον. Παρελθούσης δ' ἑπταετίας, τῷ 1348, μετὰ τὴν κατάστασιν των πραγμάτων, κρίνων πλέον κατάλληλον τὴν ὥραν, ἀπέστειλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡς δεσπότην μετὰ τριήρων τὸν υἱὸν Μανουήλ, ὅπως ἄρξῃ τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ δ' εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀποστολὴ δεσπότου ἀντὶ τῶν τέως σταλλομένων στρατηγων ἦτο ἐνδεικτικὴ μεταβολὴ τῆς σχέσεως τῆς χερσονήσου πρὸς τὸ Βυζάντιον. Ἔπαυε δῆλα δὴ ἡ Πελοπόννησος οὖσα τὸ ἑξῆς ἁπλοῦν ἐξάρτημα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ καθίστατο εἰς ἴδιον δεσποτᾶτον. Κατὰ δὲ τἆλλα τὸ νέον τοῦτο πολιτικὸν ἵδρυμα δὲν ἀπεξενοῦτο ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ἀλλ' ἀνετίθετο εἰς τὸν μετὰ τὸν πρωτότοκον υἱὸν τὰ δευτερεῖα ἔχοντα ἐν τῷ βασιλικῷ οἴκῳ. Ὁ θεσμὸς δὲ οὗτος διετηρήθη μέχρι τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν τοῦ Βυζαντίου μετὰ μικρᾶς διαφορᾶς, ἐπελθούσης ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Παλαιολόγου. Οὗτος, ἄτεκνος ὤν, ἀπέστειλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δεσπότου Θεοδώρου Παλαιολόγου Β', τοῦ υἱοῦ τοῦ Μανουήλ, ἀντὶ υἱοῦ τὸν νεώτερον ἀδελφὸν Κωνσταντῖνον, ὃν ἔπειτα, ἀναρρηθέντ' αὐτοκράτορα καὶ ὁμοίως ἄπαιδα ὄντα, διεδέχθη ὁ νεώτερος ἀδελφὸς Θωμᾶς.

Ὅτε ὁ Μανουὴλ Καντακουζηνὸς μετέβη εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἡ φραγκικὴ ἐν τῇ χερσονήσῳ κυριαρχία εἶχε περιστῇ εἰς τὰ ἔσχατα. Ἡ ἀρχὴ των ἐπιτρόπων Ῥοβέρτου τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Τάραντος (1346 — 1364), εἰς ὃν εἶχε περιέλθει ἡ ἡγεμονία τῆς Ἀχαΐας, εἶχε περιορισθῆ εἰς τὴν περὶ τὰς Πάτρας χώραν, ἣν οἱ Λατῖνοι ἀρχιεπίσκοποι διῴκουν δίκην ἀνεξαρτήτων ἡγεμόνων. Εἰς δὲ τὴν προϊοῦσαν αὔξησιν τῶν Ἑλ-

λήνων τῆς χερσονήσου προςετέθησαν πρὸς ζημίαν τῶν Φράγκων αἱ ἐπιδρομαὶ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν ἐξ Ἐφέσου Τούρκων, οἵτινες μάλιστα τῷ 1349 ἐπῆλθον βαρεῖς ἐπὶ ὀγδοήκοντα πλοίων καὶ ἐδήωσαν τὰ παράλια τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Διὸ βλέπομεν Ῥοβέρτον τὸν Ταραντῖνον ἀπευθυνόμενον τῷ 1350 πρὸς τὸν πάπαν Κλήμεντα Ϛ', πάντοτ' ἐπιδείξαντα ἰδιάζουσαν προθυμίαν πρὸς σταυροφορικὴν ἐνέργειαν, καὶ ἐπικαλούμενον τὴν βοήθειαν αὐτοῦ κατά τε τῶν Τούρκων ἐπιδρομέων καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Πελοποννήσου.

Οὕτως ἐχόντων τῶν κατὰ τοὺς Λατίνους ἐν Πελοποννήσῳ, ἡ τελεία ἐπαναφορὰ τῆς χερσονήσου εἰς τοὺς Ἕλληνας δὲν ἦτο πλέον δυςχερής. Ἤθελε δὲ καταστῆ τὸ ἔργον ἔτι εὐκολώτερον, ἂν ἔλειπον ἐν Πελοποννήσῳ αἱ ἐμφύλιοι ἔριδες μεταξὺ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων. Διὰ ταῦτα εἰς τὴν παῦσιν αὐτῶν ἔστρεψε τὸ πρῶτον δικαίως τὴν προςοχὴν ὁ Μανουὴλ Καντακουζηνός. Λύσας δὲ τὰς ἐμφυλίους στάσεις διὰ τῆς προςηκούσης αὐστηρότητος, ὡμολόγησε σπονδὰς πρὸς τοὺς Λατίνους, κυριώτατον αὐτοῦ καὶ ἄμεσον καθῆκον ὑπολαμβάνων τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Τούρκων, τοῦθ' ὅπερ καὶ κατώρθωσεν ἀληθῶς. Ἡ δὲ τοιαύτη ἐνέργεια ἐπήνεγκε ταχεῖαν ἀνόρθωσιν τῆς χώρας. Ἡ ἀρχομένη ἡσυχία ἐπέτρεψε τὴν αὔξησιν τῆς παρημελημένης γεωργίας, καὶ ὑπεφαίνοντο ἤδη ἐλπίδες μελλούσης εὐεξίας.

Μεταξὺ δὲ τῶν μέτρων, ἅτινα ἀναγράφει ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ συγγραφῇ ὡς τεθέντα εἰς ἐνέργειαν πρὸς ἀνύψωσιν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τοῦ υἱοῦ Μανουὴλ, εἶνε καὶ ἡ ἰδία ὑπ' αὐτοῦ εὐποιία τῶν δυνατῶν ἐν τοῖς Πελοποννησίοις. Καὶ ὁποῖαι μὲν αὗται αἱ πρὸς τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ ἰσχυροὺς εὐεργεσίαι δὲν λέγει ὁ ἱστορικός. Ἀλλ' ἡμεῖς δυνάμεθα νἀνεύρωμεν τὸ νοούμενον διὰ τῆς ἐμμέσου παρακολουθήσεως τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Πελοποννήσου. Παρουσιάζεται δῆλα δὴ ἐν τοῖς τοπικοῖς ὀνόμασι τῆς χερσονήσου τοῦτο τὸ ἄξιον προςοχῆς, ὅτι ἔχομεν ἀκόμη καὶ τὴν σήμερον χωρία ὀνομαζόμενα κατὰ γενικὴν, ἥτις δηλοῖ τὸν ἀρχαῖον κτήτορα. Πολλῶν δὲ τούτων ὄντων, ἐν οἷς καί τινα ἐκ τῶν χρόνων τῆς φραγκοκρατίας, οἷα τὰ Σανταμέρη καὶ Κερπινῆ, πλεῖστα δὲ ὅσα ἐκ τῆς κατόπιν τουρκοκρατίας, οὐκ ὀλίγα εἶνε τὰ καθαρῶς βυζαντιακὰ, ἀνήκοντα εἰς οἴκους ἐκ τῶν ζησάντων ἢ δρασάντων μάλιστα ἐν τῷ δεσποτάτῳ τῆς Πελοποννήσου. Τοιαῦτα εἶνε τὰ ὀνόματα Παλούμπα, Ἀρφαρᾶ, Μελιγαλᾶ, Ἴσαρη, Δούκα, Καβάσιλα, Πόθου, Λεοντάρι, Ἀσάνη, Γομοστὸ (Γεμιστοῦ).

Ἀποδεικνύεται δ' ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ δεσποτάτου διάδοσις τοῦ καὶ πρότερον σποραδικῶς ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει ὑφισταμένου συστήματος τῶν *προνοιῶν*, ἀναλόγων πρὸς τὰ τιμάρια τῆς μεσαιωνικῆς Δύσεως. Διὰ τῆς εἰς ἰσχυροὺς ἄρχοντας ἢ ἀφωσιωμένους εἰς τοὺς δεσπότας πιστοὺς ἀναθέσεως τοιούτων κτημάτων ἐνισχύοντο μὲν οὗτοι, ἀπέκτων δὲ οἱ δεσπόται ἄνδρας ὑποχρέους εἰς στράτευσιν. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ συστήματι ἔγκειται βεβαίως τὸ μυστήριον τῆς ταχείας στρατιωτικῆς ἐνισχύσεως τῆς χώρας ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆς δυνάμεων ἄνευ ἐπικουριῶν ἐκ τοῦ Βυζαντίου, ὅπερ δὲν ἠδύνατο νὰ παράσχῃ τοιαύτας, καὶ τῆς τέλος ἐπελθούσης πλήρους ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῶν τελευταίων λειψάνων τῆς λατινοκρατίας. Τοῦτο δὲ τὸ ἐκ τῶν τοπωνυμιῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἄλλας τινὰς ὀλιγοστὰς εἰδήσεις εἰκαζόμενον σύστημα δικαιοῦμεν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἰσήγαγε πρῶτος ὁ Μανουὴλ Καντακουζηνός, καὶ τοῦτο ἑρμηνεύει τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοῦ βασιλέως καὶ ἱστορικοῦ.

Αἱ δὲ τοιαῦται εἰς τοὺς δυνατοὺς παροχαὶ καθίσταντο ἀναγκαιόταται τοῦτο μὲν πρὸς παῦσιν τῶν στάσεων, τοῦτο δ' ἕνεκα τῆς πλεονεξίας τῶν ἰσχυόντων. Καὶ αἱ μὲν πρὸς ἀλλήλους στάσεις ἀνεκόπησαν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη ὁ Μανουὴλ Καντακουζηνὸς νἀποφύγῃ τὴν κατ' αὐτοῦ σύστασιν τὴν ἐξυφανθεῖσαν ὑπό τινος τῶν ἀρχόντων, τοῦ Λαμπουδίου, καίπερ μεγάλως προστατευθέντος ὑπὸ τοῦ δεσπότου. Ὁ Λαμπούδιος, συναποστήσας τοὺς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ δυνατοὺς καὶ ἀθροίσας πανταχόθεν παμπληθεῖς πεζοὺς καὶ ἱππεῖς, ὥρμησε κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ἀλλ' ὁ Μανουήλ, ἀντεπεξελθὼν μετὰ τριακοσίων λογάδων ἀνδρῶν, οὓς εἶχεν ἐκ Βυζαντίου, καὶ μετ' ὀλίγων μισθοφόρων Ἀκαρνάνων, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς ἐπαναστάτας, οἵτινες καὶ διελύθησαν κατὰ πόλεις. Καί τινες μὲν αὐτῶν ὑπετάγησαν ἀμέσως, ἄλλοι δὲ μετά τινα χρόνον.

Ἀλλ' ὅτε τῷ 1355 μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ θρόνου παραίτησιν τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἀπέστειλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡς ἐπιτρόπους τοὺς υἱοὺς τοῦ ἀδελφοῦ τῆς γυναικὸς τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἰσαακίου τοῦ Ἀσάνη, ὅστις, καθ' ἃ εἴπομεν, καὶ ἐν τῷ ἐμφυλίῳ πολέμῳ ἦτο μεταξὺ τῶν τεταγμένων μετὰ τῆς βασιλίσσης Ἄννης, καὶ πάλιν ἀπέστησαν οἱ Πελοποννήσιοι ἀπὸ τοῦ δεσπότου Μανουὴλ Καντακουζηνοῦ. Τῆς ἐπαναστάσεως δὲ ταύτης μετέσχε σύμπασα ἡ χερσόνησος πλὴν μιᾶς πόλεως, ἧς τὴν δυσπόρθητον ἀκρόπολιν

κατεῖχε φρουρά. Ἡ δὲ πόλις αὕτη, ἧς τὸ ὄνομα δὲν μνημονεύεται ὀνομαστί, ἦτο πιθανώτατα ἡ Μονεμβασία. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ στασιαστικὴ ἐνέργεια κατεπνίγη ἐπιτυχῶς ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Καντακουζηνοῦ. Ἔκτοτε δ' ἔτυχεν ἡ Πελοπόννησος ἐπ' αὐτοῦ, διατηρήσαντος τὴν ἀρχὴν ἀσάλευτον μέχρι τοῦ θανάτου ἐν ἔτει 1380, πολλῆς εὐημερίας. Οὐ μόνον δ' ἐσωτερικῶς ηὐτύχει, αὐξανομένης ὁσημέραι τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν ἠδυνήθη ὁ δεσπότης νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν χώραν, κατὰ θάλασσαν ἀντεπεξερχόμενος πρὸς τοὺς Τούρκους ἐπιδρομεῖς, μάλιστα μετὰ τὴν ἐντελῆ παῦσιν τῶν πολέμων πρὸς τοὺς ὑπολειπομένους Λατίνους τῆς χερσονήσου, συμμαχήσαντας τέλος πρὸς αὐτὸν καὶ συναγωνιζομένους μετ' αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν. Κοινῇ δὲ μετὰ τῶν Φράγκων τούτων συμμάχων ἠδυνήθη νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ ἐπιτυχῆ ἐπιδρομὴν εἰς τὴν Βοιωτίαν κατὰ τοῦ Καταλωνίου Ῥογήρου Δελὼρ, ὃν Ῥουντζέρην Ντελωρίαν καλεῖ ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς, καὶ τῶν Καταλωνίων τῶν ἐξ Ἀττικῆς δηούντων τὸ δεσποτᾶτον. Οὕτω δ' ἡ ὁσημέραι εἰρηνικωτέρα κατάστασις τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων τοῦ δεσποτάτου καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἄμυνα τῆς χώρας συνεβάδιζον μετὰ τῆς προϊούσης ἀκμῆς τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας. Ἐπέρρωσε δὲ ταύτην ἡ ἐν τῇ χερσονήσῳ ἐγκατάστασις νέου φύλου, καταβάντος εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Μανουὴλ Καντακουζηνοῦ. Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ Ἀλβανοί.

κα'

Τὰ κατὰ τὴν Τραπεζοῦντα.

Εἴδομεν, ὅτι ἡ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἱδρυθεῖσα αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἐν Νικαίᾳ φυγαδείας τῆς ἔπειτα εἰς τὸ Βυζάντιον παλιννοστησάσης βασιλείας δὲν διέκειτο πάντοτε εἰς φιλίας σχέσεις πρὸς τοὺς Νικαεῖς. Ἕνεκα δὲ τῆς ἀνάγκης νὰ ἔχῃ ἐστραμμένους διηνεκῶς τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τοὺς περιοίκους βαρβάρους ἀπεξενώθη κατὰ μικρὸν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου. Ἐπὶ μακρὸν δὲ παρουσιάζεται οἱονεὶ ἀποτελοῦσα ἴδιόν τινα κόσμον καθ' ἑαυτὴν, οὐ μικρᾶς τυχόντα ἐπιδράσεως ὑπὸ τῶν Λαζῶν τοῦ Πόντου, τῶν Ἰβήρων καὶ τῶν ἄλλων πρὸς ἀνατολὰς γειτόνων λαῶν ὡς καὶ τῶν Τούρκων

Ἀποδεικνύεται δ' ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ δεσποτάτου διάδοσις τοῦ καὶ πρότερον σποραδικῶς ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει ὑφισταμένου συστήματος τῶν *προνοιῶν*, ἀναλόγων πρὸς τὰ τιμάρια τῆς μεσαιωνικῆς Δύσεως. Διὰ τῆς εἰς ἰσχυροὺς ἄρχοντας ἢ ἀφωσιωμένους εἰς τοὺς δεσπότας πιστοὺς ἀναθέσεως τοιούτων κτημάτων ἐνισχύοντο μὲν οὗτοι, ἀπέκτων δὲ οἱ δεσπόται ἄνδρας ὑποχρέους εἰς στράτευσιν. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ συστήματι ἔγκειται βεβαίως τὸ μυστήριον τῆς ταχείας στρατιωτικῆς ἐνισχύσεως τῆς χώρας ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆς δυνάμεων ἄνευ ἐπικουριῶν ἐκ τοῦ Βυζαντίου, ὅπερ δὲν ἠδύνατο νὰ παράσχῃ τοιαύτας, καὶ τῆς τέλος ἐπελθούσης πλήρους ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῶν τελευταίων λειψάνων τῆς λατινοκρατίας. Τοῦτο δὲ τὸ ἐκ τῶν τοπωνυμιῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἄλλας τινὰς ὀλιγοστὰς εἰδήσεις εἰκαζόμενον σύστημα δικαιοῦμεν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἰςήγαγε πρῶτος ὁ Μανουὴλ Καντακουζηνός, καὶ τοῦτο ἑρμηνεύει τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοῦ βασιλέως καὶ ἱστορικοῦ.

Αἱ δὲ τοιαῦται εἰς τοὺς δυνατοὺς παροχαὶ καθίσταντο ἀναγκαιόταται τοῦτο μὲν πρὸς παῦσιν τῶν στάσεων, τοῦτο δ' ἕνεκα τῆς πλεονεξίας τῶν ἰσχυόντων. Καὶ αἱ μὲν πρὸς ἀλλήλους στάσεις ἀνεκόπησαν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη ὁ Μανουὴλ Καντακουζηνὸς νἀποφύγῃ τὴν κατ' αὐτοῦ σύστασιν τὴν ἐξυφανθεῖσαν ὑπό τινος τῶν ἀρχόντων, τοῦ Λαμπουδίου, καίπερ μεγάλως προστατευθέντος ὑπὸ τοῦ δεσπότου. Ὁ Λαμπούδιος, συναποστήσας τοὺς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ δυνατοὺς καὶ ἀθροίσας πανταχόθεν παμπληθεῖς πεζοὺς καὶ ἱππεῖς, ὥρμησε κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ἀλλ' ὁ Μανουήλ, ἀντεπεξελθὼν μετὰ τριακοσίων λογάδων ἀνδρῶν, οὓς εἶχεν ἐκ Βυζαντίου, καὶ μετ' ὀλίγων μισθοφόρων Ἀκαρνάνων, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς ἐπαναστάτας, οἵτινες καὶ διελύθησαν κατὰ πόλεις. Καί τινες μὲν αὐτῶν ὑπετάγησαν ἀμέσως, ἄλλοι δὲ μετά τινα χρόνον.

Ἀλλ' ὅτε τῷ 1355 μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ θρόνου παραίτησιν τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἀπέστειλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡς ἐπιτρόπους τοὺς υἱοὺς τοῦ ἀδελφοῦ τῆς γυναικὸς τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἰσαακίου τοῦ Ἀσάνη, ὅςτις, καθ' ἃ εἴπομεν, καὶ ἐν τῷ ἐμφυλίῳ πολέμῳ ἦτο μεταξὺ τῶν τεταγμένων μετὰ τῆς βασιλίσσης Ἄννης, καὶ πάλιν ἀπέστησαν οἱ Πελοποννήσιοι ἀπὸ τοῦ δεσπότου Μανουὴλ Καντακουζηνοῦ. Τῆς ἐπαναστάσεως δὲ ταύτης μετέσχε σύμπασα ἡ χερσόνησος πλὴν μιᾶς πόλεως, ἧς τὴν δυςπόρθητον ἀκρόπολιν

κατεῖχε φρουρά. Ἡ δὲ πόλις αὕτη, ἧς τὸ ὄνομα δὲν μνημονεύεται ὀνομαστί, ἦτο πιθανώτατα ἡ Μονεμβασία. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ στασιαστικὴ ἐνέργεια κατεπνίγη ἐπιτυχῶς ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Καντακουζηνοῦ. Ἔκτοτε δ' ἔτυχεν ἡ Πελοπόννησος ἐπ' αὐτοῦ, διατηρήσαντος τὴν ἀρχὴν ἀσάλευτον μέχρι τοῦ θανάτου ἐν ἔτει 1380, πολλῆς εὐημερίας. Οὐ μόνον δ' ἐσωτερικῶς ηὐτύχει, αὐξανομένης ὁσημέραι τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν ἠδυνήθη ὁ δεσπότης νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν χώραν, κατὰ θάλασσαν ἀντεπεξερχόμενος πρὸς τοὺς Τούρκους ἐπιδρομεῖς, μάλιστα μετὰ τὴν ἐντελῆ παῦσιν τῶν πολέμων πρὸς τοὺς ὑπολειπομένους Λατίνους τῆς χερσονήσου, συμμαχήσαντας τέλος πρὸς αὐτὸν καὶ συναγωνιζομένους μετ' αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν. Κοινῇ δὲ μετὰ τῶν Φράγκων τούτων συμμάχων ἠδυνήθη νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ ἐπιτυχῆ ἐπιδρομὴν εἰς τὴν Βοιωτίαν κατὰ τοῦ Καταλωνίου Ῥογήρου Δελὼρ, ὃν Ῥουντζέρην Ντελωρίαν καλεῖ ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς, καὶ τῶν Καταλωνίων τῶν ἐξ Ἀττικῆς δηούντων τὸ δεσποτᾶτον. Οὕτω δ' ἡ ὁσημέραι εἰρηνικωτέρα κατάστασις τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων τοῦ δεσποτάτου καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἄμυνα τῆς χώρας συνεβάδιζον μετὰ τῆς προϊούσης ἀκμῆς τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας. Ἐπέρρωσε δὲ ταύτην ἡ ἐν τῇ χερσονήσῳ ἐγκατάστασις νέου φύλου, καταβάντος εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Μανουὴλ Καντακουζηνοῦ. Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ Ἀλβανοί.

κα'

Τὰ κατὰ τὴν Τραπεζοῦντα.

Εἴδομεν, ὅτι ἡ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἱδρυθεῖσα αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἐν Νικαίᾳ φυγαδείας τῆς ἔπειτα εἰς τὸ Βυζάντιον παλιννοστησάσης βασιλείας δὲν διέκειτο πάντοτε εἰς φιλίας σχέσεις πρὸς τοὺς Νικαεῖς. Ἕνεκα δὲ τῆς ἀνάγκης νὰ ἔχῃ ἐστραμμένους διηνεκῶς τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τοὺς περιοίκους βαρβάρους ἀπεξενώθη κατὰ μικρὸν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου. Ἐπὶ μακρὸν δὲ παρουσιάζεται οἱονεὶ ἀποτελοῦσα ἴδιόν τινα κόσμον καθ' ἑαυτὴν, οὐ μικρᾶς τυχόντα ἐπιδράσεως ὑπὸ τῶν Λαζῶν τοῦ Πόντου, τῶν Ἰβήρων καὶ τῶν ἄλλων πρὸς ἀνατολὰς γειτόνων λαῶν ὡς καὶ τῶν Τούρκων

ἀποδεικνύεται δ' ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὰς ἡμ[illegible]
ας τοῦ δεσποτάτου διάδοσις τοῦ καὶ πρότερον σποραδικῶς ἐν τῷ [illegible]
ζαντιακῷ κράτει ὑφισταμένου συστήματος τῶν προνοιῶν, ἀναλό[illegible]
πρὸς τὰ τιμάρια τῆς μεσαιωνικῆς Δύσεως. Διὰ τῆς εἰς ἰσχυροὺς [illegible]
χοντας ἢ ἀφωσιωμένους εἰς τοὺς δεσπότας πιστοὺς ἀναθέσεως το[illegible]
των κτημάτων ἐνισχύοντο μὲν οὗτοι, ἀπέκτων δὲ οἱ δεσπόται ἄνδρας
ὑποχρέους εἰς στράτευσιν. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ συστήματι ἔγκειται βε-
βαίως τὸ μυστήριον τῆς ταχείας στρατιωτικῆς ἐνισχύσεως τῆς χώρας
ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆς δυνάμεων ἄνευ ἐπικουριῶν ἐκ τοῦ Βυζαντίου, ὅπερ
δὲν ἠδύνατο νὰ παράσχῃ τοιαύτας, καὶ τῆς τέλος ἐπελθούσης πλή-
ρους ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῶν τελευταίων λειψάνων τῆς λατινοκρατίας.
Τοῦτο δὲ τὸ ἐκ τῶν τοπωνυμιῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἄλλας τινὰς ὀλι-
γοστὰς εἰδήσεις εἰκαζόμενον σύστημα δικαιοῦμεν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι
εἰσήγαγε πρῶτος ὁ Μανουὴλ Καντακουζηνός, καὶ τοῦτο ἑρμηνεύει τὰ
λεγόμενα ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοῦ βασιλέως καὶ ἱστορικοῦ.

Αἱ δὲ τοιαῦται εἰς τοὺς δυνατοὺς παροχαὶ καθίσταντο ἀναγκαῖ-
ται τοῦτο μὲν πρὸς παῦσιν τῶν στάσεων, τοῦτο δ' ἕνεκα τῆς πλεο-
νεξίας τῶν ἰσχυόντων. Καὶ αἱ μὲν πρὸς ἀλλήλους στάσεις ἀνεκόπησαν,
ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη ὁ Μανουὴλ Καντακουζηνὸς νἀποφύγῃ τὴν κατ' αὐ-
τοῦ σύστασιν τὴν ἐξυφανθεῖσαν ὑπό τινος τῶν ἀρχόντων, τοῦ Λαμπου-
δίου, καίπερ μεγάλως προστατευθέντος ὑπὸ τοῦ δεσπότου. Ὁ Λαμπο[illegible]
διος, συναποστήσας τοὺς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ δυνατοὺς καὶ ἀθροί[illegible]
πανταχόθεν παμπληθεῖς πεζοὺς καὶ ἱππεῖς, ὥρμησε κατὰ τοῦ Κα[illegible]
κουζηνοῦ. Ἀλλ' ὁ Μανουήλ, ἀντεπεξελθὼν μετὰ τριακοσίων λογ[illegible]
ἀνδρῶν, οὓς εἶχεν ἐκ Βυζαντίου, καὶ μετ' ὀλίγων μισθοφόρων [illegible]
νάνων, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς ἐπαναστάτας, οἵτινες καὶ διελ[illegible]
κατὰ πόλεις. Καί τινες μὲν αὐτῶν ὑπετάγησαν ἀμέσως, ἄλλοι [illegible]
τινα χρόνον.

Ἀλλ' ὅτε τῷ 1355 μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ θρόνου παραίτ[illegible]
Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἀπέστειλ[illegible]
Πελοπόννησον ὡς ἐπιτρόπους τοὺς υἱοὺς τοῦ ἀδελφοῦ τῆς γυ[illegible]
Καντακουζηνοῦ Ἰσαακίου τοῦ Ἀσάνη, ὅστις, καθ' ἃ εἴπο[illegible]
τῷ ἐμφυλίῳ πολέμῳ ἦτο μεταξὺ τῶν τεταγμένων μετὰ τῆς
Ἄννης, καὶ πάλιν ἀπέστησαν οἱ Πελοποννήσιοι ἀπὸ τ[illegible]
Μανουὴλ Καντακουζηνοῦ. Τῆς ἐπαναστάσεως δὲ ταύτης [illegible]
πᾶσα ἡ χερσόνησος πλὴν μιᾶς πόλεως, ἧς τὴν δυσπόρθη[illegible]

κατεῖχε φρουρά. Ἡ δὲ πόλις αὕτη, ἧς τὸ ὄνομα δὲν μνημονεύεται ὀνομαστὶ, ἦτο πιθανώτατα ἡ Μονεμβασία. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ στασιαστικὴ ἐνέργεια κατεπνίγη ἐπιτυχῶς ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Καντακουζηνοῦ. Ἔκτοτε δ' ἔτυχεν ἡ Πελοπόννησος ἐπ' αὐτοῦ, διατηρήσαντος τὴν ἀρχὴν ἀσάλευτον μέχρι τοῦ θανάτου ἐν ἔτει 1380, πολλῆς εὐημερίας. Οὐ μόνον δ' ἐσωτερικῶς ηὐτύχει, αὐξανομένης ὁσημέραι τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν ἠδυνήθη ὁ δεσπότης νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν χώραν, κατὰ θάλασσαν ἀντεπεξερχόμενος πρὸς τοὺς Τούρκους ἐπιδρομεῖς, μάλιστα μετὰ τὴν ἐντελῆ παῦσιν τῶν πολέμων πρὸς τοὺς ὑπολειπομένους Λατίνους τῆς χερσονήσου, συμμαχήσαντας τέλος πρὸς αὐτὸν καὶ συναγωνιζομένους μετ' αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν. Κοινῇ δὲ μετὰ τῶν Φράγκων τούτων συμμάχων ἠδυνήθη νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ ἐπιτυχῆ ἐπιδρομὴν εἰς τὴν Βοιωτίαν κατὰ τοῦ Καταλωνίου Ῥογήρου Δελὼρ, ὃν Ῥουντζέρην Ντελωρίαν καλεῖ ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς, καὶ τῶν Καταλωνίων τῶν ἐξ Ἀττικῆς δῃούντων τὸ δεσποτᾶτον. Οὕτω δ' ἡ ὁσημέραι εἰρηνικωτέρα κατάστασις τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων τοῦ δεσποτάτου καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἄμυνα τῆς χώρας συνεβάδιζον μετὰ τῆς προϊούσης ἀκμῆς τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας. Ἐπέρρωσε δὲ ταύτην ἡ ἐν τῇ χερσονήσῳ ἐγκατάστασις νέου φύλου, καταβάντος εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Μανουὴλ Καντακουζηνοῦ. Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ Ἀλβανοί.

κα'

Τὰ κατὰ τὴν Τραπεζοῦντα.

Εἴδομεν, ὅτι ἡ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἱδρυθεῖσα αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἐν Νικαίᾳ φυγαδείας τῆς ἔπειτα εἰς τὸ Βυζάντιον παλιννοστησάσης βασιλείας δὲν διέκειτο πάντοτε εἰς φιλίας σχέσεις πρὸς τοὺς Νικαεῖς. Ἕνεκα δὲ τῆς ἀνάγκης νὰ ἔχῃ ἐστραμμένους διηνεκῶς τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τοὺς περιοίκους βαρβάρους ἀπεξενώθη κατὰ μικρὸν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου. Ἐπὶ μακρὸν δὲ παρουσιάζεται οἱονεὶ ἀποτελοῦσα ἴδιόν τινα κόσμον καθ' ἑαυτὴν, οὐ μικρᾶς τυχόντα ἐπιδράσεως ὑπὸ τῶν Λαζῶν τοῦ Πόντου, τῶν Ἰβήρων καὶ τῶν ἄλλων πρὸς ἀνατολὰς γειτόνων λαῶν ὡς καὶ τῶν Τούρκων

ἐπιδρομέων τῆς βορείου Μικρᾶς Ἀσίας. Καὶ ἐξηκολούθησε μὲν οὖσ ἑλληνικὴ ἡ ὅλη στοιχείωσις τῆς πολιτείας, ἧς ἡ ὀργάνωσις ὀλίγ ἀφίστατο ἀπὸ τῶν βυζαντιακῶν πολιτειακῶν τύπων, ἑλληνικὴ δὲ ἦ ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τῆς βασιλείας, καθ' ἃ ἑλληνικὴ ἦτο ἡ ἄλλως πολλοῖς ἰδιάζουσα διάλεκτος τοῦ Τραπεζουντίου λαοῦ. Ἀλλ' ἐν πο λοῖς ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν πολιτείαν μάλιστα τὸ περιβάλλον. Ἀτιμωτι δὲ συνθήκη πρὸς τοὺς σουλτάνους τοῦ Ἰκονίου, ἤδη ἐπὶ Ἀνδρονίκου Γίδου (1222 - 1235) ὁμολογηθεῖσα περιέστειλεν ἐνωρὶς τὴν δύνα τοῦ κράτους, ἄλλως μεγάλα πάσχοντος ὑπὸ τῶν Τατάρων.

Μόνον δὲ ἀπὸ Γεωργίου Α' Κομνηνοῦ (1266 - 1280) ἡ ὑπὸ ἐμ λίων πολέμων ἐξασθένησις τῶν Τατάρων καὶ ὁ διαμελισμὸς τῶν Ἰκονίῳ Σελδσουκιδῶν ἐπέτρεψεν ἀναθάρρησιν τῆς αὐτοκρατορίας Τραπεζοῦντος.

Οὕτω δὲ τὸ μεγαλώνυμον τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἀντεπεκρίνε πρὸς τὴν πραγματικὴν αὐτῆς ἔκτασιν καὶ δύναμιν. Οἱ Κομνηνοὶ τ Τραπεζοῦντος ἐλέγοντο μὲν Μεγάλοι, ἀλλ' ἦσαν ἥκιστα τοιοῦτοι, μ γαλαύχως δὲ προσεπωνυμοῦντο αὐτοκράτορες *πάσης Ἀνατολῆς, Ἰβ ραν καὶ Περατείας.* Τὴν δὲ μεγαλαυχίαν αὐτῶν δεικνύει πράγματι ὀνομαστικὴ μὲν εἰς τὴν προσωνυμίαν αὐτῶν συμπερίληψις τοῦ ὀνόματ τῆς Περατείας, ἤτοι τῆς Κριμαίας, ἐν χρόνοις καθ' οὓς αὕτη δὲν ἀν κεν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἡ διεκδίκησις τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ἐκείνω τῶν Ἰβήρων, οἵτινες πολλάκις ἐφέροντο ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Τραπε ζουντίους καὶ παρεῖχον πράγματα εἰς τὴν δυναστείαν. Οὐχ ἧττον δ καὶ αὐτὴ ἡ ἐπίκαιρος θέσις τῆς Τραπεζοῦντος, ἥτις ἐχρησίμευεν ὡ ἄξιος λόγου σταθμὸς καὶ ἐμπόριον τῆς μετὰ τῶν περὶ τὸν Εὔξεινο Πόντον χωρῶν ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας τῆς Δύσεως μᾶλλον κακῶν ἀν καλοῦ ἐγίνετο πρόξενος ἕνεκα τῆς ἀντιζηλίας τῶν διαμφισβητούντω τὴν ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ θαλασσοκρατίαν Βενετῶν καὶ Γενουηνσίω Καὶ οἱ μὲν αὐτοκράτορες τῆς Τραπεζοῦντος ἤρχισαν ἀρχομένου τοῦ δ κάτου τετάρτου αἰῶνος γινόμενοι ἐνδοτικώτεροι πρὸς τοὺς Βενετο ἀλλ' ἡ ἀντιζηλία τῆς Γενούης ἤγαγε τοὺς Γενουηνσίους εἰς ἀξιώσε ἐπιμόνους, ἀγαγούσας πλέον ἢ ἅπαξ εἰς ῥήξεις ἐπικινδύνους. Πρὸς το τοις δὲ μία τῶν πληγῶν τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ὁ ἐκ τῆς γείτονος Σ νώπης κίνδυνος, ἥτις εἶχεν ἀποτελέσει ἰδίαν ἡγεμονίαν, ἐχθρικῶς δι κειμένην πρὸς τοὺς Τραπεζουντίους. Τέλος δὲ καὶ ἡ παπικὴ αὐλὴ ἐ έσκηπτε βαρεῖα, ζητοῦσα ἔστω καὶ ματαίως νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν ἀ

ναμίαν τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, ὅπως ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν.

Ταῦτα δὲ πάντα ἤγαγον σὺν τῷ χρόνῳ εἰς στενοτέραν σύσφιγξιν τῶν πρὸς τὸ Βυζάντιον δεσμῶν καὶ ἐπαύξησιν τῆς προσπελάσεως, ἣν εἴδομεν ἀρξαμένην ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζοῦντος Ἰωάννου Β′ (1280 - 1297), βασιλεύοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου. Ἐξεδηλώθη δὲ ἡ προσέγγισις αὕτη καὶ διὰ δυναστικῶν κηδεστιῶν, ὧν πρόδηλος ἦτο ἡ πολιτικὴ σημασία. Οὕτω δὴ ἡ μὲν ἀδελφὴ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου Εὐδοκία ἔλαβε σύζυγον τὸν αὐτοκράτορα τῆς Τραπεζοῦντος Ἰωάννην Β′ τὸν ἀδελφὸν καὶ διάδοχον τοῦ προμνημονευθέντος Γεωργίου. Ὁ δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διαδεχθέντος τὸν Ἰωάννην ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου Β′ (1297 - 1330), κατόπιν δὲ τῶν στάσεων καὶ βραχείας βασιλείας τοῦ Ἀνδρονίκου Γ′ καὶ τοῦ Μανουὴλ Β′ ἀνελθὼν τῷ 1332 ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς Τραπεζοῦντος Βασίλειος Β′ Κομνηνὸς εἶχε σύζυγον Εἰρήνην τὴν νόθον θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρονίκου τοῦ νέου.

Ἀποτέλεσμα δὲ τῶν ἐπιγαμιῶν τούτων μετὰ τοῦ Βυζαντίου ὑπῆρξεν ἡ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως στήριξις ἐν τῇ τραπεζουντιακῇ αὐτοκρατορίᾳ φατρίας βυζαντιακῆς περὶ τὸν αὐτοκρατορικὸν οἶκον τασσομένης καὶ ἀντιπαλαιούσης πρὸς τοὺς ἐκ Μεσοχαλδίας ἰδίως καὶ Λαζικῆς ἐπιχωρίους ἄρχοντας καὶ εὐπατρίδας. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐκαλοῦντο **ἀμυντζαράνται** ἢ **ἀστικοί**, οἱ δ' ἐκ Βυζαντίου **ἐπήλυδες** οἱ συγκροτοῦντες τὴν περὶ τοὺς αὐτοκράτορας στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν **σχολάριοι** ἢ ὑπὸ τὸν τραπεζουντιακὸν τύπον τοῦ ὀνόματος **σχολαράνται.**

Διαζευχθεὶς δ' ὁ Βασίλειος Εἰρήνην τὴν Παλαιολογῖναν, μείνασαν ἄπαιδα, τῷ 1339, ἔλαβε σύζυγον ἀντ' αὐτῆς τὴν ὁμώνυμον Τραπεζουντίαν παλλακὴν Εἰρήνην, ἐξ ἧς εἶχε τέκνα. Θανόντος δὲ τὸ ἐπιὸν ἔτος τοῦ Βασιλείου, ἐφ' οὗ τῷ 1336 οἱ Τραπεζούντιοι κατώρθωσαν νἀποκρούσωσιν ἐπιτυχῶς αἰφνιδίαν ἐπιδρομὴν τοῦ Τουρκομάνου Σιχαπᾶ, Εἰρήνη ἡ Παλαιολογῖνα ἀπέπεμψε μὲν ἐκ τῆς Τραπεζοῦντος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν Τραπεζουντίαν Εἰρήνην μετὰ τῶν δύο υἱῶν, ἀνέλαβε δ' αὐτὴ τὴν ἀρχήν, καί, πρεσβεύσασα πρὸς τὸν πατέρ' Ἀνδρόνικον, ἐζήτησε τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀποστολὴν συζύγου μέλλοντος καὶ νὰ διαδεχθῇ τὴν βασιλείαν τῆς Τραπεζοῦντος. Ἐντεῦθεν δὲ προῆλθε διχοστασία ἀγαγοῦσα εἰς ἐμφύλιον πόλεμον ἐν Τραπεζοῦντι μετὰ τῶν ἐπιχωρίων ἀρχόντων καὶ τῶν σχολαρίων.

Καὶ κατεπνίχθη μὲν ἡ ἐναντίον τῆς Παλαιολογίνης ἀποστασία μετ' οὐ πολὺ εἰς τὸ αἷμα διὰ νέας βοηθείας σταλείσης ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν δὲν κατέπαυσε, διατηρηθεὶς ἐπὶ μακρὸν καὶ μετὰ τὴν τὸ ἑπόμενον ἔτος 1341 ἐπελθοῦσαν κατάλυσιν Εἰρήνης τῆς Παλαιολογίνης ἐπὶ τῆς βασιλίσσης Ἄννης Κομνηνῆς τῆς Ἀναχουτλοῦ (1341 - 1342), Ἰωάννου Γ' τοῦ Κομνηνοῦ (1342 - 1344) τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ (1344 - 1349) καὶ κατὰ τὰ πρῶτα δεκαπέντε ἔτη τῆς μακρᾶς βασιλείας τοῦ υἱοῦ τοῦ Βασιλείου, Ἀλεξίου Γ' (1349 - 1390).

Μεταξὺ δὲ τῶν εὐπατριδῶν τῶν τασσομένων εἰς τὴν βυζαντιακὴν φατρίαν καὶ τοὺς μετ' αὐτῆς συμπράττοντας αὐτοκράτορας ἐν τοῖς πρώτοις διακρίνεται ὁ οἶκος τῶν Δωρανιτῶν, ἀναρριχηθεὶς εἰς μεγάλας ἀρχὰς καὶ τυχὼν μεγάλων κτηματικῶν δωρεῶν ἤδη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου, ἀλλὰ καὶ συμμετέχων δεινοτάτων στάσεων κατὰ τῶν αὐτοκρατόρων ὅσοι ἐτύγχανον ἐχθρικῶς διακείμενοι πρὸς τοὺς ἐκ Βυζαντίου εὐπατρίδας. Ἡ δὲ μετὰ τὰς στάσεις ταύτας ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Γ' ἐν ἔτει 1371 γενομένη πρὸς τὸν Γεώργιον Δωρανίτην ἀνανέωσις τῆς ὑπὸ τοῦ Βασιλείου εἰς τὸν πατέρ' αὐτοῦ πρὸ τεσσαρακονταετίας περίπου γενομένης παραχωρήσεως τῆς Χορόβης, κτήματος μεγίστης ἐκτάσεως, φαίνεται συντελέσασα εἰς τὴν ὁριστικὴν παῦσιν τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν.

Ἦτο δ' ἀναγκαιοτάτη εἴπερ ποτὲ ἡ ἐσωτερικὴ καθησύχασις τῆς χώρας, ἐπειδὴ καὶ πάλιν νέφη ἔξωθεν σωρευόμενα ἐπεσκίαζον τὸν ὁρίζοντα τῆς Τραπεζοῦντος, ὡς ἀπεδείκνυε πλὴν τῶν συχνῶν ἐπιδρομῶν τῶν Τουρκομάνων καὶ τὸ ἐν ἔτει 1365 ἐπεισόδιον τῆς ἐναντίον τῆς πόλεως μετὰ πλοίων ἐκ Γενούης ἐπιθέσεως τοῦ ὑπό τινος εὐνοουμένου τοῦ αὐτοκράτορος προσβληθέντος Γενουηνσίου Μαγόλου Λερκάρη. Τὰ κατὰ τοῦ ἐπιδρομέως ἀποσταλέντα πλοῖα ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ καταδρομικοῦ στολίσκου καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν κατὰ τὴν τελευταίαν ὥραν ἐξατμισθεῖσαν ὀργὴν τοῦ Λερκάρη τὸν ὑβριστήν, ἀφ' οὗ πρότερον ὑπέστη τὴν ὀδύνην νὰ δεχθῇ τὸν ὑπὸ τοῦ νικητοῦ ἀποσταλέντ' αὐτῷ πίθον, πλήρη τεταριχευμένων ῥινῶν καὶ ὤτων φονευθέντων Τραπεζουντίων. Εἰς ἐπίμετρον δὲ τῆς καταισχύνης ὁ Ἀλέξιος ἠναγκάσθη νὰ προβῇ εἰς νέας πρὸς τοὺς Γενουηνσίους ἐμπορικὰς παραχωρήσεις ἐν Τραπεζοῦντι.

Εἰς τοιαύτην δ' ἑκάστοτε δεινοτέραν ἀδυναμίαν ἐκπιπτούσης τῆς

αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος, ἡ βασιλεία ἠναγκάζετο νὰ συντηρῇ ἐπιπόνως τὸ καθεστὼς καὶ ἀπαμύνῃ τοὺς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἰδίως ἐπαπειλουμένους κινδύνους διὰ κηδεστιῶν ὁσημέραι πυκνοτέρων πρὸς τοὺς ἡγεμονικοὺς οἴκους τῶν περιοίκων λαῶν, τῶν Τουρκομάνων, Χαλδίων καὶ Ἰβήρων, δι' ὧν λεληθότως ἠλλοιοῦτό πως ὁ γνήσιος ἑλληνικὸς χαρακτὴρ τῆς δυναστείας καὶ ἐταπεινοῦτο τὸ φρόνημα τῆς χώρας.

κβ΄

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἡ μεγάλη αὔξησις τῶν Σέρβων, ἐπωφεληθέντων τὴν ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου διαίρεσιν τῶν βυζαντιακῶν δυνάμεων, εἶχε καταστήσει αὐτοὺς οὕτως ἰσχυροὺς ἐν Μακεδονίᾳ, ὥστε καιροσκοποῦντες ἐπωφθαλμίων καὶ αὐτῆς τῆς Θεσσαλονίκης τὴν κατάκτησιν. Τῆς πόλεως ταύτης ἐκράτουν ἀκόμη οἱ Ζηλωταί, καταστήσαντες ἐν Θεσαλονίκῃ πολιτείαν ὀχλοκρατικήν, ἔχουσα πολὺν τὸν κοινωνιστικὸν χαρακτῆρα. Ἐξηκολούθει δὲ ἰσχύων μεταξὺ αὐτῶν ὁ Ἀνδρέας Παλαιολόγος ἐκεῖνος, ὃν εἴδομεν τῷ 1346 γενόμενον ἕνα τῶν κυριωτάτων αἰτίων τῆς αἱματηρᾶς στάσεως, καθ' ἣν ἐφονεύθη ὁ υἱὸς τοῦ Ἀποκαύκου, παρασκευάζων τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως εἰς τὸν Καντακουζηνόν.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου δὲν ἔπαυσεν ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἰσχὺς τῶν ἀντιπάλων τοῦ Καντακουζηνοῦ Ζηλωτῶν καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἀνδρέου Παλαιολόγου. Οὗτος, ἐμπνέων εἰς τοὺς Θεσσαλονικεῖς τὸν τρόμον ἕνεκα τῆς ὑποστηρίξεως τῶν Ζηλωτῶν, ἀπεθρασύνθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀπετόλμησε νὰ διατάξῃ τὴν ἐν μέσῃ τῇ πόλει κατάφλεξιν βασιλικῶν θεσπισμάτων σταλέντων ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ἀλλ' ἡ θρασύτης αὕτη ἐξώργισε καὶ ἐνεθάρρυνε τέλος τῷ 1350 τὴν βασιλικὴν φατρίαν ἐν τῇ πόλει. Προεξάρχοντος δὲ τοῦ πρωτοσεβάστου Μετοχίτου, ἐπικουρουμένου ὑπὸ τῆς στρατιᾶς, ἐξεβλήθη τῆς πόλεως νύκτωρ ὁ Παλαιολόγος, εἰς ὃν δὲν ἐδόθη καιρὸς νὰ ἐξεγείρῃ τὸν ὑπ' αὐτοῦ ὁπλιζόμενον ναυτικὸν ὄχλον. Ἡ δ' ἔξωσις τοῦ Παλαιολόγου, φυγόντος τὸ μὲν πρῶτον πρὸς τὸν κράλην τῆς Σερβίας Στέφανον Δουσάν, ἔπειτα δὲ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἐξησθένησε τὰ μέγιστα τοὺς Ζηλωτάς. Μὴ δυνάμενοι δὲ πλέον νἄγωσι καὶ φέρωσι τὰ

πράγματα ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ διαρπάζωσι τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων, ὡς πρότερον, διενήργουν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως εἰς τοὺς Σέρβους, μεθ' ὧν ἦλθον εἰς διαπραγματεύσεις.

Μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ Καντακουζηνὸς καὶ θέλων νὰ σώσῃ τὴν ἤδη πανταχόθεν ὑπὸ τῶν Σέρβων περιστοιχιζομένην Θεσσαλονίκην, ἐξεκίνησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τοῦ νεαροῦ συμβασιλέως Ἰωάννου Παλαιολόγου καθ' ὃν χρόνον συγχρόνως ἀφικνεῖτο εἰς αὐτὸν ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας βοήθεια εἰκοσακισχιλίων ἱππέων, ἀποσταλέντων ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ Ὀρχάν, ὧν ἦρχεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σουλεϊμάν. Διατάξας δὲ καταλλήλως τὰ τῆς συμπράξεως τῶν Τούρκων ἐπικούρων, ἀπέπλευσεν εἰς Θεσσαλονίκην, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ματθαίου σπεύδοντος πρὸς τὸ αὐτὸ τέρμα κατὰ γῆν καὶ ἀκολουθουμένου ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Σουλεϊμάν.

Κατὰ δὲ τὸν διάπλουν ἐθεώρησεν ὁ Καντακουζηνὸς ἀναγκαῖον νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐν τῷ μεταξὺ τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς ἐν Θράκῃ παραθαλασσίας Ἀνακτοροπόλεως, ἥτις ἐπεῖχε τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Ἠιόνος. Ἦρχε δὲ ταύτης Ἀλέξιός τις ἐκ Βιθυνίας, ὅστις ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ ἐμφυλίου πολέμου εἶχεν ὑπηρετήσει τὸν Ἀπόκαυκον ἐπὶ μισθῷ ὡς πειρατής, ὕστερον δὲ μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου καταλαβὼν τὴν Ἀνακτορόπολιν ἐδῄου ἐξ αὐτῆς τὰ μέχρι Χριστουπόλεως, ἐλαφυραγώγει δὲ διὰ τῶν πειρατικῶν αὐτοῦ πλοίων καὶ αὐτὴν τὴν Θάσον καὶ Λῆμνον, ἃς ἤθελε νὰποσπάσῃ ἀπὸ τῆς βυζαντιακῆς βασιλείας. Ἀλλ' ἡ ἐπιχειρηθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ πολιορκία τῆς Ἠιόνος ἀπέτυχε διὰ τὴν κραταιὰν ἀντίστασιν τοῦ Ἀλεξίου. Διὸ ἠναγκάσθη ὁ Καντακουζηνὸς μετὰ τριήμερον νὰποχωρήσῃ, καύσας μόνον τὰ ἐν τῷ λιμένι ναυλοχοῦντα πειρατικὰ πλοῖα τοῦ Ἀλεξίου.

Συγχρόνως δ' ἠγγέλθη εἰς αὐτόν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐπίκουροι ἀνέστρεψαν, ἀνακληθέντος αἴφνης τοῦ Σουλεϊμὰν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἕνεκεν ἐπιθέσεως τῶν ὁμόρων Τούρκων κατὰ τοῦ Ὀρχὰν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Συνάμα δὲ ἠναγκάσθη νἀναζεύξῃ καὶ διαλύσῃ τὸ στράτευμα ὁ υἱὸς Ματθαῖος μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἐγκατάλειψιν, αἰσθανόμενος ἀνεπαρκεῖς τὰς ἐναπολειφθείσας δυνάμεις, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Μακεδονίαν διὰ τῶν δυσβάτων καὶ ὑπὸ μεγάλων ποταμῶν διαρρεομένων θρακικῶν χωρῶν, ἃς ἄλλως καθίστανον ἐπιφόβους αἱ ἐνέδραι σερβικῶν στιφῶν. Ἡ θέσις τοῦ Καντακουζηνοῦ μετὰ τὴν τοιαύτην διάλυσιν τῶν διὰ ξηρᾶς ἐρχομένων ἐπικουριῶν ἀπέβαινε δυσχερεστάτη. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πρὸς τὴν Θεσσαλο-

νίκην πλοῦν. Ἐκ δὲ τῆς ἀμηχανίας ἔσωσεν αὐτόν, ἐλθόντα νύκτωρ εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν φιλίως διατεθειμένον Σέρβον Μπραϊάννην, ὅστις ἦρχε τῆς γείτονος Ἀμφιπόλεως ὡς ἐπίτροπος τοῦ Στεφάνου Δουσάν, ἡ ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν Καντακουζηνὸν διαβιβασθεῖσα εἴδησις, ὅτι ἐγγύς που παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος ὡρμίζοντο εἴκοσι καὶ δύο τουρκικαὶ νῆες, ἀφιγμέναι χάριν λεηλασίας. Τούτους λοιπὸν τοὺς Τούρκους συμπαραλαβών, προθύμως παρακολουθήσαντας αὐτὸν, ἔσπευσεν ἅμα τῇ ἕω εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἡ δ' ἐμφάνισις τοῦ Καντακουζηνοῦ μετὰ τοῦ ἀξιομάχου ἐκείνου στόλου, οὕτως αὐξηθέντος διὰ τῆς συνενώσεως τῶν τουρκικῶν νηῶν, ὑπῆρξεν οὕτως ἐπιβλητική, ὥστε ἡ πόλις, ἐν ᾗ διεστασίαζον οἱ Ζηλωταὶ μετὰ τοῦ δήμου πρὸς τοὺς ἀριστοκρατικούς, καὶ ἥτις ἄλλως εὑρίσκετο ἐν κινδύνῳ, ἐπαπειλουμένη ἔξωθεν ὑπὸ τῶν Σέρβων, οὐδεμίαν ἠδυνήθη νἀντιτάξῃ ἀντίστασιν πρὸς αὐτόν. Πανηγυρικὴ λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην εἴσοδος τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις, δράξας τὴν εὐκαιρίαν, ἐδημηγόρησε πρὸς τὰ πλήθη, ἀντεπεξελθὼν κατὰ τῶν Ζηλωτῶν καὶ ἐλέγξας τὰς προδοτικὰς αὐτῶν σκευωρίας. Καὶ τοὺς μὲν ἐπιφανεστάτους τῶν Ζηλωτῶν συνέλαβεν, οὓς καὶ ἤγαγεν ἔπειτα εἰς τὴν βασιλεύουσαν μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ πολέμου, τῶν δὲ λοιπῶν διέταξε τὴν ἔξωσιν ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰρηνεύσας δὲ οὕτω τὴν πόλιν, ἠδυνήθη μετὰ τῆς δεούσης ἀσφαλείας καὶ τοῦ προσήκοντος θάρρους νἀναλάβῃ τὴν ἐκ τῶν περὶ τὴν Θεσσαλονίκην φρουρίων ἐξέλασιν τῶν Σέρβων, ὧν ἄλλοι μὲν ἐδραπέτευσαν, ἄλλοι δ' ἐξενικήθησαν, καταπολεμηθέντες ὑπὸ τῆς στρατιᾶς.

Καθάρας δὲ ἀπὸ τῶν ἐπιδρομέων τὰ περίχωρα τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπεφάσισε νὰ προχωρήσῃ ὡς ἐλευθερωτὴς εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μακεδονίας. Πρώτη δὲ πόλις, εἰς ἣν ἔστρεψε τὸν νοῦν, ὑπῆρξεν ἡ δυτικῶς τῆς Θεσσαλονίκης κειμένη Βέρροια. Ἐν ταύτῃ εἶχεν ἐγκατοικίσει ὁ Δουσὰν Σέρβους ἐπιφανεῖς, ἐκβαλὼν τοὺς πλείστους τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀγωνιζόμενος νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἐν τῇ πόλει ἐπικράτησιν τοῦ σερβικοῦ στοιχείου διὰ καταδυναστεύσεως τῶν ἰθαγενῶν. Ἐπιζητῶν δὲ τὴν διὰ παντὸς τρόπου ἐξασφάλισιν τῆς ἐν Βερροίᾳ κυριαρχίας αὐτοῦ εἶχε μεριμνήσει ὁ Σέρβος κράλης περὶ ὀχυροῦ τειχισμοῦ αὐτῆς καὶ κτίσεως νέων πύργων. Καίτοι δὲ ἡ πόλις παρὰ τὴν μὴ τελείαν ἀποπεράτωσιν τῶν νέων τούτων ὀχυρωματικῶν ἔργων ἦτο ἀρκούντως παρεσκευασμένη πρὸς ἄμυναν καὶ κατείχετο ὑπὸ πλήθους Σέρβων ἀξιομάχου ἐκ χιλίων

πεντακοσίων ἀνδρῶν, πλὴν τῶν Γερμανῶν ἐπικούρων καὶ ὑπερδεκάκις-χιλίων ἐργατῶν ἐκ τῶν οἰκοδομούντων τὴν ἀκρόπολιν, ὁ Καντακουζηνὸς ἠδυνήθη εὐκόλως νὰ καταλάβῃ αὐτὴν μικρὸν μετὰ τὴν εἰς τὴ Θεσσαλονίκην εἴςοδον τὸ αὐτὸ ἔτος 1350. Διηυκόλυνε δὲ τὴν ἐπιχείρησιν αὐτοῦ ἡ προδοσία ἀρχιβουκόλου τινὸς τῶν κατὰ τὴν Βέρροια νεμόντων τοὺς βόας τῶν Σέρβων, καλουμένου Μαρζελάτου. Ἡ ὑπὸ το Καντακουζηνοῦ δοθεῖσα εἰς αὐτὸν ὑπόσχεσις ἀπολυτρώσεως τοῦ υἱο αὐτοῦ, ζωγρηθέντος ποτὲ πρότερον ὑπὸ τῶν τὰ παράλια τῆς Μακε δονίας καὶ τὴν μεσόγαιαν αὐτὴν τῆς χώρας ληιζομένων Τούρκων, ἤ κεσε νὰ προσελκύσῃ τὸν Μαρζελᾶτον πρὸς τὸν βασιλέα διὰ δεσμ τοιούτων εὐγνωμοσύνης, ὥςτε, ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Μαρζελάτου κ συνεπαγόμενος τοὺς μετά τινα καθυστέρησιν μετ᾽ αὐτοῦ καὶ πάλ ἑνωθέντας Τουρκους ἐπικούρους καὶ τοὺς ὑπὸ τοῦ κράλη φυγαδευθέντας τῶν Βερροιωτῶν, ἤγαγε τὴν στρατιὰν διὰ κλιμάκων κατασκευασθεισῶν προχείρως εἰς τὰ ἔνδον τῶν τειχῶν. Μετὰ μικρὰν δὲ ἀλλ ἀνωφελῆ ἀντίστασιν ὁ Καντακουζηνὸς ἔγεινε κύριος τοῦ τε ἄστεως καὶ τῆς ἀκροπόλεως, πολλὴν ἐπιδείξας ἐπιείκειαν πρός τε τοὺς παραδοθέντας Σέρβους καὶ Γερμανοὺς στρατιώτας καὶ τὰ ἐργατικὰ πλήθη.

Ἀποδοθείσης δὲ καὶ τῆς Βερροίας εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς Ἕλληνας, ἐτράπη ὁ Καντακουζηνὸς βορειότερον ἐπὶ τὰ Βοδηνά, ἄγων στρατιὰν πολυπληθεστέραν τῆς ἐπελθούσης ἐναντίον τῆς Βερροίας, ἐξ ἧς οὐκ ὀλίγοι συνηκολούθησαν αὐτῷ. Ἀλλά, καίτοι ὁ βασιλεὺς προςεδόκα, ὅτι ἀναίμακτος ἔμελλε νὰ εἶνε ἡ κατάληψις τῆς πόλεως ἕνεκα τῶν συνεννοήσεων αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ δυνατούς, ἐδέησε παρ᾽ ἐλπίδα νἀγωνισθῇ σθεναρῶς πρὸς τοὺς κατέχοντας τὴν πόλιν Σέρβους, ἐπικουρουμένους ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν, ὅπως κυριεύσῃ τὰ Βοδηνά.

Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἁλώσεως τῆς Βερροίας καὶ τῶν Βοδηνῶν ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὸν Καντακουζηνὸν προςέλευσις πλείστων ὅσων φρουρίων καὶ πολιχνῶν οὐ μόνον ἐκ τῶν περὶ τὰς δύο ταύτας πόλεις, ἀλλὰ καὶ τῶν βορείων τῆς Θεσσαλίας, ἧς ἦρχεν ὁ ἐκ τῶν παρὰ τῷ κράλῃ δυνατῶν Σέρβος Πρεάλιμπος. Ἀλλ᾽ ἡ κυριωτάτη ἐπιτυχία τοῦ βασιλέως μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν Βοδηνῶν ὑπῆρξεν ἡ ἅλωσις τῶν Σκοπίων, πόλεως ἥτις, ἀποσπασθεῖσα τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, ἀπετέλει τὴν κυριωτάτην ἐν Μακεδονίᾳ κτῆσιν τοῦ κράλη. Καὶ δὴ ὁ Καντακουζηνὸς, σπεύσας εἰς τὰ Σκόπια ἐπὶ τῇ προςκλήσει τῶν ἀπεχθαινομένων τὴν σερβικὴν κυριαρχίαν ἰθαγενῶν, ἠδυ-

νήθη εὐκόλως νὰ παραλάβῃ τὴν πόλιν, εἰς ἣν ὁ Δουσὰν ὤκνησε νὰποστείλῃ βοήθειαν, ἅτε ἀπησχολημένος εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Οὔγγρους.

Αἱ δὲ τοιαῦται ἐπιτυχίαι ἠνάγκασαν τὸν κράλην Στέφανον Δουσὰν νὰ καταβῇ καὶ πάλιν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπιζητήσῃ συνεννόησιν πρὸς τὸν Καντακουζηνόν. Συναντηθέντες δὲ οἱ δύο ἡγεμόνες πλησίον τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν πολλῶν ἀντεγκλήσεων ἐπέδειξαν ἀμφότεροι τάσεις συνδιαλλαγῆς. Οἱ δὲ ὅροι τῆς ὁμολογηθείσης συνθήκης, ἥτις ἔμελλε νὰ ἐπικυρωθῇ τὴν ἐπαύριον, ἦσαν οἱ ἑξῆς. Ὁ μὲν Καντακουζηνὸς ἐκράτει ἐκ τῶν ἀμφισβητουμένων χωρῶν τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, τὰ μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς Μακεδονίας κείμενα Σέρβια, ὧν εἶχε πειραθῇ ματαίως ὀλίγῳ πρότερον, καὶ τὰς μεταξὺ τούτων καὶ τῆς θαλάσσης πολίχνας, πρὸς δὲ τούτοις τὴν Βέρροιαν, τὰ Βοδηνά, τὸ πλησίον τῆς Θεσσαλονίκης κείμενον Γυναικόκαστρον καὶ τὴν Μυγδονίαν μετὰ τῶν κατῳκισμένων πόλεων, ἤτοι τὴν ἀνατολικῶς τοῦ Ἀξιοῦ μέχρι τῆς λίμνης Βόλβης κειμένην χώραν, περιλαμβάνουσαν τὰ πρὸς βορρᾶν τῆς Θεσσαλονίκης μέχρι τῶν πρὸς νότον τῶν Σερρῶν, καὶ τέλος τὰς περὶ τὸν Στρυμόνα κώμας μέχρι τῶν ὁρίων τῶν Σερρῶν καὶ τὰ ὄρη τὰ προσαγορευόμενα Ταντεσάνου. Ἡ δὲ Ζίχνη, αἱ Σέρραι, τὸ Μελένικον, ἡ Στρούμβιτζα, ἡ ἄλλως καὶ Στρώμμιτζα καλουμένη παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις, ἡ Καστορία καὶ αἱ ἄλλαι μακεδονικαὶ κῶμαι καὶ πολίχναι αἱ μὴ περιλαμβανόμεναι εἰς τὰ εἰρημένα ὅρια ἔμελλον νἀνήκωσιν εἰς τὸν κράλην.

Ἀλλὰ τὴν ὑστεραίαν, καθ' ἣν ἔμελλον νὰ ἐπικυρωθῶσιν αἱ τοιαῦται συνθῆκαι, ὁ Στέφανος Δουσάν, μεταβαλὼν γνώμην, ἐκήρυξεν, ὅτι ἀπεδέχετο τὴν εἰς τοὺς Βυζαντίνους παραχώρησιν μόνων τῶν ἤδη ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων χωρίων. Ἐν περιπτώσει δέ, καθ' ἣν ὁ Καντακουζηνὸς ἀπέκρουε τὰς νέας αὐτοῦ προτάσεις ταύτας, προεκάλει αὐτὸν εἰς πόλεμον. Ὁ δὲ βασιλεύς, μὴ θέλων νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν παράσπονδον κράλην, καὶ μὴ καμφθεὶς ὑπὸ τῶν ἀπειλῶν αὐτοῦ, ἀπεδέχθη τὴν πρόκλησιν. Ἀλλά, καίπερ ἀντιπαραταχθέντα κατ' ἀλλήλων τἀντίπαλα στρατόπεδα, ἔμειναν ἐπὶ πολὺ ἀτρεμοῦντα, οὐδετέρου ἀρχομένου τῆς συγκρούσεως, καὶ οἱονεὶ ἀμφότερα φυγομαχοῦντα. Μετὰ δέ τινας νέας ἑκατέρωθεν βολιδοσκοπήσεις ὁ κράλης ἀνεχώρησεν, ἀπαγαγὼν τὴν στρατιάν. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἐμιμήθη αὐτὸν καὶ ὁ Καντακουζηνός, ὅστις καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀφεὶς ἐν Θεσ-

σολονίκῃ τὸν συμβασιλέα καὶ γαμβρὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον μετὰ τοῦ ἰδίου πενθεροῦ Ἀνδρονίκου Ἀσάνη. Ἀλλὰ βραχὺ μετὰ τὴν ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης ἀναχώρησιν τοῦ Καντακουζηνοῦ ὁ Δουσάν, καταβὰς καὶ πάλιν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐξεπόρθησε τὰ Βοδηνά, ἅτινα καὶ ἐδῄωσε καὶ ἐπυρπόλησε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1351.

Ὁ δὲ Καντακουζηνός, μὴ αἰσθανόμενος μετὰ τὴν ἀναθάρρησιν ταύτην τοῦ ἡγεμόνος τῶν Σέρβων ἐπαρκεῖς τὰς ἰδίας ἑαυτοῦ δυνάμεις πρὸς ἐπιχείρησιν νέου κατ᾽ αὐτῶν ἀγῶνος, ἀπετάθη πρὸς τὸν τσάρον τῶν Βουλγάρων Ἀλέξανδρον, καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν αὐτοῦ, καίπερ ἔχοντος παράπονον, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐπίκουροι οἱ ὑπηρετοῦντες ἐν τῇ στρατιᾷ τοῦ Καντακουζηνοῦ πολλάκις εἶχον λαφυραγωγήσει τὰς βουλγαρικὰς χώρας. Καὶ συγκατένευσε μὲν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὰ αἰτήματα τῶν πρέσβεων τοῦ Καντακουζηνοῦ, καταδειξάντων συμφώνως πρὸς τὰς δοθείσας εἰς αὐτοὺς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁδηγίας, ὅτι ἡ ἐξασθένησις τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους καὶ ἡ τυχὸν ἐκνίκησις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔμελλε νὰ ὑπάρξῃ οὐχ ἧττον ὀλεθρία εἰς τοὺς Βουλγάρους. Πειθόμενος δὲ καὶ εἰς τὴν ἐκδηλωθεῖσαν θέλησιν τῶν ἰδίων ὑπηκόων, ὑπεσχέθη συμμαχίαν μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐναντίον τῶν Σέρβων καὶ χρήματα πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ βυζαντιακοῦ στόλου. Ἀλλ᾽ ἡ πρόσκαιρος αὐτοῦ προθυμία ἐξέλιπε μετ᾽ οὐ πολύ, καὶ τὰ ἐν Μακεδονίᾳ ἐξηκολούθησαν μένοντα μετέωρα μετὰ τὰς ἐν ἔτει 1360 ἐπιτυχίας τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ.

κγ'.

Βυζάντιον, Γένουα καὶ Βενετία.

Ἡ ἀποτυχία τῆς μετὰ τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων συμμαχίας ἐναντίον τοῦ Δουσὰν ἠνάγκασε τὸν Καντακουζηνὸν νὰ ἀναβάλῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ἐξακολούθησιν τῶν πρὸς τοὺς Σέρβους ἀγώνων. Ἦτο δὲ τοῦτο τόσῳ ἀναγκαιότερον, καθ᾽ ὅσον ἐθεωρήθη ἐπιβεβλημένη ἡ καθ[illegible] σύγχασις τῆς ἐκκλησίας, ταραττομένης ὑπὸ τῶν ἐπακολούθων τῆς ὑ[illegible] τῆς συνόδου καταδίκης τοῦ Βαρλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου. Αἱ δὲ ὑπερ[illegible] σίαι τῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως προστατευομένων ὀπαδῶν τοῦ Παλαμᾶ [illegible] τὸ σχίσμα τὸ γεννώμενον ἐκ τοῦ πρὸς αὐτοὺς μίσους τῶν ἀντιθέ[illegible]

ἐν οἷς προεξεῖχεν ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς, ἠνάγκασαν τὸν Καντακουζηνὸν νὰ συγκαλέσῃ τῷ 1351 νέαν σύνοδον, συνελθοῦσαν τῇ 27 Μαΐου. Ἀλλ' αἱ μετὰ φανατισμοῦ διεξαχθεῖσαι συνεδρίαι, ἀπολήξασαι εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ Παλαμᾶ καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, ἤγαγον ἀντὶ τῆς ἀναγκαίας εἰρήνης εἰς διωγμοὺς καὶ ἔξαψιν τῶν παθῶν. Τῶν δὲ μάλιστα διωχθέντων ὑπῆρξεν ὁ Γρηγορᾶς. Τοῦτον, ἐγκλεισθέντα ἐν τῇ Μονῇ τῆς χώρας, μάτην ἠγωνίσθη ὁ Νικόλαος Καβάσιλας νὰ συνδιαλλάξῃ πρὸς τοὺς περὶ τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς βασιλεῖς, οὕς, ἐπιστέλλων πρὸς τοὺς ὁμόφρονας, ἐχαρακτήριζεν ὡς ἐχθροὺς τῆς θρησκείας.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἡ ἐχθροπάθεια τῶν Βυζαντίνων καὶ τῶν Γενουηνσίων, ἥτις μόνον πρὸς ὥραν εἶχε κατασταλῇ μετὰ τὰ συμβάντα τοῦ 1343, ἤγαγε καὶ πάλιν εἰς σύγκρουσιν πολλῷ δεινοτέραν. Καὶ εἶχε μέν, καθ' ἃ εἴδομεν, ἐκπτοήσει αὐτοὺς καὶ περιστείλει ὁ αὐτοκράτωρ, ἀλλὰ παρίστατο ἀνάγκη νὰ ταπεινωθῶσιν ἔτι μᾶλλον, ὅπως μὴ ἀναθαρρήσαντες ἐμβάλωσι καὶ πάλιν τὸ Βυζάντιον εἰς πράγματα. Ἐξώθει δὲ τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὸν κατὰ τῶν Γενουηνσίων ἀγῶνα καὶ ἡ Βενετία, ἣν παρώξυνεν ἡ ὁσημέραι αὐξάνουσα ναυτικὴ καὶ ἐμπορικὴ ἐξάπλωσις τῆς Γενούης ἀνὰ τὴν Ἀνατολήν. Ὅτε δὲ τῷ 1350 οἱ Γενουήνσιοι κατέσχον ἐν τῷ Καφᾷ τῆς Μαιώτιδος, τῇ ἀρχαίᾳ Θεοδοσίᾳ, ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Βενετῶν, ἡ ἀπόπειρα τῆς Γενούης πρὸς ἐντελῆ ἐκτοπισμὸν τῆς Βενετίας ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν Εὔξεινον λιμένων ἤγαγεν εἰς δεινὸν πόλεμον μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Δύσεως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀγὼν ἐτελεῖτο κυρίως πρὸς ἐπικράτησιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, αἱ ἑλληνικαὶ θάλασσαι ἀπέβησαν ἡ κονίστρα ναυτικῶν ἀντεπιθέσεων τῶν περὶ τῆς θαλασσοκρατίας ἀντιδιαμαχομένων δύο ἐκείνων ἑσπερίων πόλεων.

Καὶ πρῶτον μὲν ἐπειράθησαν οἱ Βενετοί, ἀποστείλαντες στολίσκον δεκατεσσάρων πολεμικῶν πλοίων μετὰ πρέσβεως, τοῦτο μὲν νἀποβῶσιν εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων κατεχόμενον Πέραν, τοῦτο δὲ νὰ συνομολογήσωσι συμμαχίαν κατ' αὐτῶν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Καὶ ἀπέτυχε μὲν ἡ γενομένη ἀπόπειρ' ἀποβάσεως, ἐναυάγησαν δὲ καὶ αἱ μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ διαπραγματεύσεις, ἀντιπραξάντων τῶν Γενουηνσίων. Ἀλλὰ μετὰ τὸν ἀπόπλουν τῶν Βενετῶν ἀποθρασυνθέντες οἱ Γενουήνσιοι προέβησαν ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει εἰς διαβήματα προκαλέσαντα τὴν ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ πρὸς αὐτοὺς ἄμεσον

κήρυξιν πολέμου, ἐν ᾧ ἐπεκαλέσθη καὶ τὴν συμμαχίαν τῶν Βενετῶν.

Ἀρξαμένου δὲ τοῦ πολέμου τὸ αὐτὸ ἔτος 1351, τὸ μὲν πρῶτον αὐτοκρατορικὸς στόλος μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας κατεδίωξε τὰ ἐν τ[illegible] Εὐξείνῳ Πόντῳ χάριν ἐμπορίας πλέοντα πλοῖα τῶν Γενουηνσίων. Ἀλλ[illegible] τὰ πράγματα ἤρχισαν λαμβάνοντα δυσάρεστον τροπὴν ἀντὶ εὐαρέστο[illegible] ὅτε κατέπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ ἐπίκουρος τῶν Βενετῶν στ[illegible]λίσκος ὑπὸ τὸν Νικόλαον Πιζάνην, ὃν Πισσαῖον ὀνομάζει ὁ Καντακ[illegible]ζηνὸς ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ συγγραφῇ. Καὶ ταῦτα διότι ὁ μὲν Βενε[illegible] ναύαρχος ἐπέμενεν εἰς τὴν ἄμεσον ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Πέραν ἀπὸ γῆς καὶ θαλάσσης, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ προετίμα τὴν καταπόνησιν τ[illegible] ἐχθροῦ διὰ πολιορκίας καὶ λιμοῦ. Καὶ ὑπεχώρησε μὲν τέλος ὁ Καντ[illegible]κουζηνὸς εἰς τὴν γνώμην τοῦ Πιζάνη, καίπερ ἀνοικείως πρὸς αὐτ[illegible] προςενεχθέντος, ὡρίσθη δὲ καὶ ἡ ἡμέρα τῆς ἐπιθέσεως· ἀλλά, ἐλθόντ[illegible] τοῦ ἀγγέλματος, ὅτι εἶχεν ἐκπλεύσει ἐκ Γενούης, σπεύδων πρὸς τὸν Γαλατᾶν, στόλος ἑβδομήκοντα νηῶν ὑπὸ τὸν γενναῖον ναύαρχον Παγανὸν Δόριαν, ὁ Πιζάνης, μόνον περὶ τῆς ἰδίας μεριμνῶν σωτηρίας, οὐδεμίαν παρέσχε βοήθειαν εἰς τοὺς Βυζαντίνους. Ἐκτεθέντων δ᾽ οὕτω τῶν αὐτοκρατορικῶν μόνων εἰς τὸν πρὸς τοὺς Γενουηνσίους τοῦ Πέραν ἀγῶνα, ὁ Καντακουζηνὸς ἠναγκάσθη οὐκ ἄνευ ἀπωλειῶν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἄπρακτος. Ἀποπλεύσας δὲ ὁ Πιζάνης ἀμέσως μετὰ ταῦτα, συνήντησε κατὰ τὸν διάπλουν τὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν σπεύδοντα στόλον τοῦ Παγανοῦ. Ἀποφεύγων δὲ τὸν κίνδυνον, ἔσπευσε νὰ σωθῇ εἰς τὴν Χαλκίδα, στηριζόμενος τοῦτο μὲν εἰς τὴν κατοχὴν τῆς Εὐβοίας ὑπὸ τῶν Βενετῶν, τοῦτο δὲ εἰς τὴν ἐκ τοῦ στενοῦ τοῦ Εὐρίπου προςδοκωμένην ἀσφάλειαν.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ Δόριας ἐθάρρησε νὰ καταδιώξῃ τὸν βενετικὸν στόλον καὶ εἰς τοῦτο αὐτοῦ τὸ ἄσυλον. Ἀλλ᾽ ἡ ἐκστρατεία αὕτη δὲν ἔσχε τὰ προςδοκώμεν᾽ ἀποτελέσματα, ὅταν μάλιστ᾽ ἀναλογισθῶμεν, ὅτι ὀλίγον χρόνον πρότερον ἡ ἐν Εὐβοίᾳ δύναμις τῶν Βενετῶν εἶχεν οὐ μικρὸν κλονηθῆ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν Μαονέων τῆς Χίου. Καὶ δὴ ὁ Βινιόζης, ἐκδικούμενος τὴν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1350 νικηφόρον ἐπίθεσιν βενετικοῦ στόλου κατ᾽ ἀσθενεστέρου στολίσκου τῶν Γενουηνσίων, εἶχεν ἐκπλεύσει ἐκ τῆς Χίου τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους μετὰ ἐννέα πλοίων· καὶ κατέλαβε μὲν τὴν ἀκρόπολιν τῆς Καρύστου. ἐδῄωσε δὲ τὴν νῆσον Κέων. Ἀντεπεξελθὼν δὲ κατὰ τῶν ἐν Χαλκίδι

Βενετῶν, ἐπυρπόλησε τὴν ἐν τῇ πόλει βενετικὴν καὶ ἰουδαϊκὴν συνοικίαν, καὶ ἀπηλευθέρωσε τοὺς ἐν αὐτῇ ὑπὸ τῶν Βενετῶν κατεχομένους Γενουηνσίους αἰχμαλώτους· παραλαβὼν δὲ πλούσια λάφυρα καὶ τὰς κλεῖδας τοῦ φρουρίου τῆς Χαλκίδος, παραδοθείσας εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ δειλοῦ βαΐλου Θωμᾶ Βιάρου, ἀνήρτησεν αὐτὰς ἐπὶ τῶν πυλῶν τῆς Χίου. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ Βινιόζης συνδιηλλάγη μετὰ τῆς βενετικῆς πολιτείας, καὶ κατὰ ταῦτα ἔμεινεν ἀμέτοχος τῶν νέων ἐν Εὐβοίᾳ ἀγώνων μεταξὺ τοῦ Δόρια καὶ τῶν Βενετῶν. Ὑποστηριχθέντες δὲ οἱ Βενετοὶ τῆς Χαλκίδος ὑπὸ τριακοσίων ἱπποτῶν τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν καὶ πολλῷ πλειοτέρων πεζῶν, ἠδυνήθησαν νἀποκρούσωσι τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Γενουηνσίου ναυάρχου, ὅςτις καὶ δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν. Μεγάλας δὲ ὑποστὰς ἀπωλείας, ἐγκατέλιπε τὴν Χαλκίδα, πλέων πρὸς τὸν Γαλατᾶν. Ἐμπεσὼν δ' εἰς ἀντιξόους ἀνέμους, ἠναγκάσθη νὰ προσορμισθῇ εἰς τὸν λιμένα τῆς θρᾳκικῆς Ἡρακλείας. Ὁ δὲ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως ταύτης φόνος δύο τῶν ναυτῶν τοῦ Δόρια, ἀποβιβασθέντων εἰς τὴν γῆν, ἐξηρέθισαν ἐπὶ τοσοῦτον τοὺς Γενουηνσίους, ὥςτε παρὰ τὰς καθησυχαστικὰς παρακελεύσεις τοῦ ναυάρχου ἐπιμείναντες ἐξεπολιόρκησαν τὴν Ἡράκλειαν. Δῃώσαντες δ' αὐτὴν καὶ ἐγκαταστήσαντες ἐν αὐτῇ φρουράν, ἐξηκολούθησαν τὸν πλοῦν πρὸς τὸν Γαλατᾶν κατάφορτοι λαφύρων.

Καὶ ἠναγκάσθη μὲν ὁ Παγανὸς Δόριας νὰ ἐπιτεθῇ καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Βυζαντίου, ὑπείκων εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατευομένου Μαρτίνου δὲ Μῶρο. Ἀλλ' ἡ ἐπίθεσις ἀπέτυχε. Μετὰ δὲ τὴν ματαιωθεῖσαν ταύτην ἀπόπειραν οἱ Γενουήνσιοι, κατανείμαντες τὸν στόλον αὐτῶν εἰς μικρὰς μοίρας, ἔπλεον εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου, παντοίας προξενοῦντες βλάβας. Ἰδίως δ' αἰσθητὴ ὑπῆρξεν ἡ ὑπ' αὐτῶν ἅλωσις τῆς Σωζοπόλεως, ἧς οἱ κάτοικοι δὲν ἐδέχθησαν τὴν φρουράν, ἣν ἐμελέτα νὰ στείλῃ ὁ Καντακουζηνός, καὶ ἄλλως μεριμνῶν κατὰ τὸ ἐνὸν περὶ τῆς φρουρήσεως τῶν κατὰ τὸν Πόντον πόλεων. Μόνον δὲ διὰ βαρέων λύτρων ἠδυνήθησαν οἱ Σωζοπολῖται νὰ σώσωσι τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς πυρπολήσεως ὑπὸ τῶν νικητῶν.

Ἐν τούτοις δ' ἐπελθόντος τοῦ 1352 ὁ ἀντίπαλος τῶν Γενουηνσίων βενετικὸς στόλος, οὗ ἡγεῖτο ὁ Πιζάνης, τοῦτο μὲν ηὐξήθη διὰ νέας μοίρας ὑπὸ τὸν Παγκράτιον Ἰουστιανιάνην, καταπλευσάσης ἐκ Βενετίας, τοῦτο δὲ ἡνώθη μετὰ τοῦ συμμάχου στόλου, ὃν ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας καὶ Καταλωνίας Πέτρος Δ'. Συγκροτηθεί-

σης δὲ τὴν 9 Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους κρατερᾶς ναυμαχίας μεταξὺ Βενετῶν, Καταλωνίων καὶ Βυζαντίνων ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ Δόρια ἐξ ἑτέρου, νικηταὶ ἀπέβησαν οἱ Βενετοὶ κατὰ τὸν Καντακουζηνόν, ὅστις μάλιστα μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ νικητὴς Πιζάνης δὲν ἐπωφελήθη ὡς ἔδει τὴν νίκην. Ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν φαίνεται, ὅτι ἡ ναυμαχία αὕτη, ἧς μόλις που μετέσχον οἱ Ἕλληνες, ἀποχωρήσαντες εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὑπῆρξε[illegible] ἀμφίρροπος, εἰ μὴ ἀπέβη αὐτόχρημα ὑπὲρ τῶν Γενουησίων.

Ὁπωςδήποτε δ' οἱ Γενουήσιοι, εἴτε νικήσαντες εἴτε μή, ἐπωφελούμενοι τὴν ἐπὶ ἕνα ὅλον μῆνα ἀτολμίαν τοῦ Πιζάνη καὶ ἔχοντες ἀνάγκην νὰ ἐπισιτίζωνται ἀπὸ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τοῦ Βοςπόρου, ἦλθον εἰς διαπραγματεύσεις καὶ ὡμολόγησαν συμμαχίαν μετὰ τοῦ σουλτάνου Ὀρχάν. Οὗτος δέ, καίπερ ὢν γαμβρὸς τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἐδελεάσθη οὐχ ἧττον ὑπὸ τοῦ χρήματος τῶν ἐχθρῶν τοῦ πενθεροῦ Γενουησίων· παραφερόμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῆς πρὸς τοὺς Βενετοὺς δυςμενείας, ἀπέστειλε πρὸς βοήθειαν τῶν νέων συμμάχων σῶμα ἱππικόν, στρατοπεδεῦσαν ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐνώπιον δὲ τῶν νέων τούτων κινδύνων εὑρεθεὶς ὁ αὐτοκράτωρ, ἀνέλαβε μὲν τὴν ἡγεσίαν τῆς στρατιᾶς, συμπαραλαβὼν τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον, ἄρτι ἐπανελθόντα ἐκ Θεσσαλονίκης, διέταξε δὲ τὸν ἴδιον στόλον, οὗ ἐναυάρχει ὁ Ταρχανειώτης, νὰ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ τῶν Βενετῶν καὶ Καταλωνίων. Ἀλλ' ἕνεκα τοῦτ[illegible]ο μὲν τῆς φυγομαχίας, τοῦτο δὲ τῆς περὶ τὰ ναυτικὰ πράγματ' ἀπειρίας τοῦ Πιζάνη παρῆλθε χρόνος πολὺς ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιτυχίας. Τέλος δὲ ὁ Πιζάνης ἐγκατέλιπεν ὅλως τὸν Καντακουζηνόν, ὅστι[illegible]ς ἀπομονωθεὶς εἶχε πρὸς ἐπὶ τούτοις τὴν φροντίδα τῆς περιθάλψεως τῶ[illegible]ν ἀσθενῶν καὶ τραυματιῶν ἐκ τοῦ στόλου τῶν συμμάχων καὶ τῶν ὑπ[illegible]' αὐτῶν ἕνεκεν ἐλλείψεως πλοίων ἐγκαταλειφθέντων ἐν Κωνσταντινου[illegible]πόλει, ὄντων ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους.

Καὶ ὁ μὲν Πιζάνης, οὗ τὸ ἀξίωμα μεγάλως ἐμειώθη πρὸς ὥραν [illegible] ἐν Βενετίᾳ, ἀποκαθίστανε τὸ ἑπόμενον ἔτος τὴν φήμην αὐτοῦ, νικ[illegible]ῶν κατὰ θάλασσαν ἐπιφανῶς τοὺς Γενουησίους. Καὶ οὗτοι δέ, καίπ[illegible]ερ ἀναγκασθέντες τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ αὐτῶν νὰ ταχθῶσι πρ[illegible]ό-διάσωσιν τῆς κινδυνευούσης πολιτείας ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ δ[illegible]ς κὸς τῶν Μεδιολάνων, μετὰ νέαν νίκην τοῦ Παγανοῦ Δόρια, ζωγρήσαν[illegible]ος καὶ αὐτὸν τὸν Πιζάνην, ἀπαχθέντα εἰς τὴν Γένουαν, ἀνεθάρρησαν [illegible]αὶ ἀπετίναξαν τὴν πρόςθετον κυριαρχίαν τῶν δεσποτῶν τῶν Μεδιολάν[illegible]ν·

Οὕτως ἀμφότεραι αἱ ἀντίμαχοι πόλεις ἀποκατέστησαν ἐν χρόνῳ βραχεῖ τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις καὶ ἐπηνώρθωσαν τὰς ἐκ τοῦ μακροῦ πολέμου ζημίας· μόνοι δ' ὑπέστησαν βλάβην, τὰ μάλιστα αἰσθητὴν ἐν τῇ προϊούσῃ παρακμῇ, οἱ Βυζαντῖνοι, οἵτινες εἶχον τὴν μωρίαν νὰ συμπαρασυρθῶσιν εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους πάλην τῶν ξένων.

κδ'.

Νέος δυναστικὸς πόλεμος.

Ἡ νέα θύελλα, ἣν εἶχε σωρεύσει κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἡ ἀνάμιξις εἰς τὸν μεταξὺ Γενουηνσίων καὶ Βενετῶν πόλεμον, εἶχε μόλις που κατασταλῆ διὰ συνθηκολογίας τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τοὺς Γενουηνσίους, ὁμολογηθείσης τῇ 6 Μαΐου 1351, ὅτε νέοι ἠπείλησαν τὸν θρόνον τοῦ Καντακουζηνοῦ κίνδυνοι, ἐσωτερικοὶ ταύτην τὴν φοράν.

Μάτην εἶχεν ἐπέλθει τῷ 1347 διὰ τοῦ γάμου τῆς θυγατρὸς τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἑλένης μετὰ τοῦ Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου καὶ τῆς καθομολογήσεως τῆς συμβασιλείας τοῦ πενθεροῦ καὶ τοῦ γαμβροῦ ἡ συμφιλίωσις τῆς μεταξὺ αὐτῶν διαστάσεως. Κρυφία διχόνοια, ὑποβόσκουσα μεταξὺ τοῦ υἱοῦ τοῦ Καντακουζηνοῦ, τοῦ Ματθαίου, καὶ τοῦ συζύγου τῆς ἀδελφῆς, τοῦ Ἰωάννου Ε', ἣν μάτην ἐπειράθη νὰ διαλύσῃ ἡ μήτηρ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἐξερράγη ἔτι σφοδροτέρα τῷ 1353 καὶ ἤγαγεν εἰς νέον ἐμφύλιον ἢ μᾶλλον οἰκογενειακὸν πόλεμον. Ὁ Ματθαῖος δὲν ἤθελε νὰ βεβαιώσῃ καὶ ἐγγράφως, καθ' ἃ ἀπῄτει ὁ Ἰωάννης, τὴν καὶ εἰς αὐτόν, ὄχι δὲ εἰς μόνον τὸν πατέρα ὑποταγήν, τοῦτο δὲ ὑπελάμβανεν ὄχι ἀδίκως ὁ Παλαιολόγος ὡς ὑποκρύπτον δολίας προθέσεις τοῦ πρωτοτόκου τοῦ συμβασιλέως. Καὶ πράγματι δ' ἐπείθετο περὶ τούτου, βλέπων, ὅτι ὁ Ματθαῖος, συναινοῦντος καὶ τοῦ πατρός, δὲν παρέδιδεν εἰς αὐτόν, καθ' ἃ ἠξίου, τὴν Αἶνον καί τινας ἄλλας πόλεις. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἠνώχλει τὸν Ἰωάννην ἡ ὑπὸ τοῦ Ματθαίου κατοχὴ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἥτις εἶχε δοθῆ εἰς αὐτὸν ὡς ἀντιστάθμισμα τῆς εἰς τὴν συμβασιλείαν ἀναρρήσεως τοῦ Ἰωάννου. Ταῦτα δὲ πάντα ἤγαγον τὸν Παλαιολόγον εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ συναγάγῃ πρόχειρον στρατιάν, παραλαβὼν δὲ καὶ Τούρκους συμμάχους, διατρίβοντας ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Θρᾴκης Τζύμπη, νὰ ἐπιτεθῇ ἐναντίον τοῦ Ματθαίου ἐν Ἀδριανουπόλει. Καὶ προθύμως μὲν ὑπεδέ-

χθησαν αὐτὸν οἱ κάτοικοι ἐντὸς τῶν τειχῶν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ τὴν ἀκρόπολιν, εἰς ἣν ὁ Ματθαῖους ἐνεκλείσθη μετὰ τοῦ πρὸς πατρὸς θείου, τοῦ σεβαστοκράτορος Νικηφόρου τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ ἄλλων τῶν περὶ αὐτὸν εὐπατριδῶν.

Καὶ ἐφωδίασε μὲν ὁ Ματθαῖος τὴν ἀκρόπολιν δι' ἐπαρκῶν ἐπιτηδείων, παρεσκεύασε δὲ καὶ κατὰ τἆλλα καλῶς τὴν ἄμυναν. Ἐπιληφθέντος δ' ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Ἰωάννου τῆς πολιορκίας, ἦλθεν εἰς τὸν Καντακουζηνὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει μήνυμα παρὰ τοῦ υἱοῦ περὶ τοῦ κινδύνου ὃν διέτρεχε. Παραλαβὼν δὲ ὁ αὐτοκράτωρ τὴν βασιλικὴν στρατιάν, ὀλίγους Τούρκους, οὓς ἀπέστειλεν εἰς αὐτὸν αἰτησάμενον ὁ γαμβρὸς Ὀρχάν, καὶ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐναπολειφθέντας ἄνδρας τοῦ καταλωνικοῦ στόλου, ἔσπευσεν εἰς Ἀδριανούπολιν.

Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης ἐπὶ τῇ ἀφίξει τοῦ πενθεροῦ ἀνεχώρησεν εἰς τὸ Διδυμότειχον. Οἱ δὲ Ἀδριανουπολῖται καὶ οἱ Τοῦρκοι σύμμαχοι, καίπερ παρορμώμενοι ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν, οὐ μόνον δὲν ἐπείσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἤρχισαν τοξεύοντες τοὺς βασιλικούς. Ἀναγκασθεὶς δὲ ὁ Καντακουζηνὸς νὰ ἐπιτεθῇ, ἐνίκησ[illegible]εν εὐκόλως τὴν πόλιν, εἰ καὶ ὑπῆρξάν τινες Ἀδριανουπολῖται οἱ θέλοντες νὰ συνεχίσωσι τὴν ἀντίστασιν καὶ λαβόντες τὸν καρτερώτατον πύργον τῶν τειχῶν καὶ φράξαντες διὰ δοκῶν μίαν τῶν ἀγυιῶν. Ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν τελευταίαν ἄμυναν κατέβαλον οἱ βασιλικοί, ἐμβαλόντες πῦρ εἰς τὰς οἰκίας, οὗ τὴν ἀπόσβεσιν διέταξεν ὁ βασιλεὺς μετὰ τὴν διασπορὰν τῶν ἀντιθέτων, κελεύσας καὶ τὴν παῦσιν τῆς ἀρξαμένης ὑπὸ τοῦ οἰκείου στρατοῦ, καὶ μάλιστα τῶν Καταλωνίων, πορθήσεως τῶν οἰκιῶν. Μετὰ δὲ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Κωνσταντινουπόλ[illegible]ως [illegible]στείλας στρατὸν ἐκάκωσέ τινας τῶν εἰς τὸν γαμβρὸν προσχωρησασῶν πόλεων τῆς Θράκης, ἰδίως δὲ τὴν Τζερνομιάνου.

Οὕτως εἶχεν ἀρχίσει καὶ πάλιν νέος ἐμφύλιος πόλεμος, οὗ ἄγνωστοι ἔμελλον νὰ εἶνε αἱ διαστάσεις, ἀφ' οὗ μάλιστα τἀντίπαλα μέρη εἶχον ἤδη ἢ ἐζήτησαν συμμάχους μεταξὺ τῶν ξένων κατὰ τῶν ἰδίων ἑαυτῶν οἰκογενῶν. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης ἔλαβεν εἰς Διδυμότειχον παρὰ τοῦ Στεφάνου Δουσὰν ἑπτακισχιλίους Σέρβους ἱππεῖς, ὧν ἐστρατήγει ὁ Κασνατζὸς Μπορίλοβιτζ, Σέρβος τῶν ἐπιφανεστάτων. Ὁμοίως δ' ἀπέστειλεν ἐπικουρίαν καὶ ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων Ἀλέξανδρος, ἔχων ἐν ὑποψίᾳ τὸν Καντακουζηνὸν ὡς μὴ κωλύοντα τοὺς Τούρκους νὰ κατατρέχωσι τὴν Βουλγαρίαν. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ Αἴνῳ

Βενετοὺς συνωμολόγησε συνθήκας ὁ Ἰωάννης. Ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ὁ Καντακουζηνὸς μετεπέμπετο στρατιὰν Τούρκων ἐκ τῆς Ἀσίας παρὰ τοῦ γαμβροῦ Ὀρχὰν, ὅςτις καὶ ἀπέστειλε πράγματι μετ' οὐ πολὺ δεκακιςχιλίους ἱππεῖς ὑπὸ τὸν ἴδιον υἱὸν Σουλεϊμάν. Διαπεραιωθέντες δὲ οὗτοι εἰς τὴν Θρᾴκην, ἔσπευδον πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ὅτε οὐ μακρὰν τοῦ Διδυμοτείχου παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἕβρου συνήντησαν τοὺς συμμάχους τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου Σέρβους καὶ Βουλγάρους, ἐκείνου ἀπόντος εἰς Αἶνον, καὶ ἐνίκησαν κατὰ κράτος. Καὶ οἱ μὲν Βούλγαροι προέφθασαν νὰ σωθῶσιν εἰς τὸ Διδυμότειχον, πανωλεθρίαν δ' ὑπέστησαν οἱ Σέρβοι, μόλις διαφυγόντος τὸν θάνατον τοῦ στρατηγοῦ Μπορίλοβιτζ μετ' ὀλίγων τῶν περὶ αὐτόν. Ἡ δὲ νίκη αὕτη τῶν ὑπὸ τὸν Σουλεϊμὰν ὑπῆρξεν οὕτως ἐπιφανὴς, ὥςτε μετ' οὐ πολὺ οὗτος, διαδραμὼν ἐπὶ δῃώσει τὴν Βουλγαρίαν, ἐπέστρεψε μετὰ τῶν λαφύρων πρὸς τὸν πατέρα εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ἐν τούτοις δ' ὁ Ἰωάννης, ὅςτις παρὰ τὰς διαλλακτικὰς ἀποπείρας τοῦ πατριάρχου Καλλίστου ἐπέμενεν εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐνόησεν, ὅτι μετὰ τὴν ἀτυχίαν τῶν συμμάχων, μόνον ἐὰν ἐκέρδαινε τὸν υἱὸν τοῦ συγγαμβρου Ὀρχὰν, θὰ ἠδύνατο νὰ προςδοκήσῃ ὑπερίσχυσιν κατὰ τοῦ πενθεροῦ, ὅςτις ἐν τῷ μεταξὺ ἐτιμώρει τὰς ὑπὲρ τοῦ Ἰωάννου κηρυχθείσας πόλεις τῆς Θρᾴκης. Ἀλλ' ὁ Σουλεϊμὰν ἀντὶ νὰ πεισθῇ εἰς τὰς παρακελεύσεις τοῦ ἀποστάτου διέπεμψεν αὐτὰ αὐτοῦ τὰ γράμματα πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν, εἰς ὃν ἐξηκολούθει μένων πιστός.

Ἡ δὲ ἀποτυχία αὕτη τῶν πρὸς τοὺς Τούρκους διαπραγματεύσεων ἦγεν εἰς τελείαν ἀπομόνωσιν τὸν Παλαιολόγον, ὅςτις, καίπερ πρότερον ἀποκρούσας πᾶσαν πρότασιν περὶ εἰρήνης, τώρα μετὰ τὴν στενοχωρίαν, εἰς ἣν ἐνέβαλεν αὐτὸν ἡ μεγάλη εὐδοκίμησις τοῦ πενθεροῦ κατά τε τὴν Θρᾴκην καὶ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ μέχρι τῆς Χαλκιδικῆς, ἐφαίνετο μὴ ἀποστέργων τὴν συνδιαλλαγήν. Ἀλλὰ τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ τούτων προθέσεων ἀπέστησεν αὐτὸν ἡ ἐπιμονὴ καὶ ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη τῶν ὀπαδῶν. Οὐχ ἧττον δὲ, μὴ δυνάμενος νἀντιστῇ ἐν τῇ Θρᾴκῃ, διεπεραιώθη εἰς τὴν Τένεδον. Συμπαρέλαβε δ' εἰς τὴν νῆσον μετὰ τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ Μανουὴλ καὶ τὴν σύζυγον Ἑλένην, ἧς ὁ ὁ πατὴρ ἐξαίρει ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ δι' ἐκφράσεων συγκινητικῶν τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν φιλανδρίαν.

Καὶ ἡ μὲν εἰς τὴν Τένεδον ἀποχώρησις τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ηὐκόλυνε καὶ ἐπετάχυνεν ἔτι μᾶλλον τὸ ἔργον τοῦ Καντακουζηνοῦ,

ὑποτάξαντος ἢ δεχθέντος τὴν προσχώρησιν τῶν πόλεων ὅσαι εἶχον κηρυχθῆ ὑπὲρ τοῦ γαμβροῦ καὶ συμβασιλέως. Ἐν τούτοις δ' ὁ Ἰωάν[illegible]νης, ἀντλῶν θάρρος ἐκ τῆς ἀπελπισίας, ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς τόλ[illegible]μημα παραβολώτατον. Καὶ δή, ἐφοπλίσας μίαν τριήρη καί τινας ὀλί[illegible]γας μονήρεις, ἔπλευσεν ἐκ τῆς Τενέδου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολ[illegible], κρύφα, εὐελπιστῶν, ὅτι ἅμα τῷ κατάπλῳ αὐτοῦ οἱ ἐν τῇ βασιλε[illegible]ούσῃ φίλοι ἔμελλον νὰ πείσωσι τὸν δῆμον νὰ εἰςδεχθῇ αὐτόν. Ἀλλ[illegible]' ἡ δραστηριότης καὶ προσοχή, ἣν ἀνέπτυξεν, ἀπόντος τοῦ αὐτοκράτορ[illegible]ς Καντακουζηνοῦ, ἡ σύζυγος αὐτοῦ Εἰρήνη, ἐματαίωσε πᾶσαν ἐν Κων[illegible]σταντινουπόλει ἐπιτυχίαν τοῦ γαμβροῦ, ἀναγκασθέντος νὰ ἐπιστρέψ[illegible] εἰς τὴν Τένεδον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἐν τούτοις δ' ὁ αὐτοκράτωρ, παραλαβὼν καὶ τὸν υἱὸν Ματθαῖον[illegible], ἦλθεν ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εὗρε δ' ἐ[illegible]ν τῇ βασιλευούσῃ μεγάλην ταραχήν, καὶ οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν ἐν τέλει [illegible] ἠξίωσαν παρ' αὐτοῦ, ὅπως πρὸς παῦσιν τῆς δυναστικῆς συγχύσεω[illegible]ς καὶ τῆς κρατούσης ἀοριστίας στέψῃ ὁ Καντακουζηνὸς συμβασιλέα τὸ[illegible]ν Ματθαῖον, οὕτω δ' ἐπὶ ὡρισμένῳ σκοπῷ ἐπακολουθήσωσι συναγωνιζό[illegible]μενοι μετ' αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἰωάννου. Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ὁ Καν[illegible]τακουζηνὸς ἔμενεν ἀναποφάσιστος πρὸ τῆς ἀξιώσεως ταύτης τῶν ἐ[illegible]ν τέλει· ἀπεθάρρυνε δ' αὐτὸν καὶ ἡ ἀπροθυμία τοῦ πατριάρχου Καλλί[illegible]στου, ὅςτις καὶ πρότερον μάτην εἶχεν ἀποπειραθῆ κατ' ἐπανάληψιν ν[illegible]ὰ συνδιαλλάξῃ τὸν πενθερὸν καὶ τὸν γαμβρόν. Γενομένων δ' ἐντονωτέρω[illegible] τῶν ἀπαιτήσεων περὶ τῆς στέψεως τοῦ Ματθαίου, ὁ αὐτοκράτωρ ὑπε[illegible]χώρησεν εἰς τὴν ἀξίωσιν ταύτην τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἀνωτέρω[illegible] ἀξιωματικῶν. Καὶ ἐτελέσθη μὲν ἐν τοῖς ἀνακτόροις τὸ ἔαρ τοῦ 135[illegible]4 ἡ πολιτικὴ πρᾶξις τῆς ἀναρρήσεως τοῦ νέου βασιλέως, ἀλλ' ὁ πα[illegible]τριάρχης ἠρνήθη νὰ προβῇ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ἱεροτελεστίαν τῆς χρ[illegible]ίσεως καὶ στέψεως τοῦ Ματθαίου. Ἐγκαταλιπόντος δὲ τέλος τοῦ Καλ[illegible]λίστου τὰ πατριαρχεῖα καὶ ἀπελθόντος ἔπειτα εἰς Τένεδον πρὸς τ[illegible]ὸν αὐτόσε ἐκ Θεσσαλονίκης ἐπανελθόντα Ἰωάννην, ὁ αὐτοκράτωρ ἐξ[illegible]έλεξεν ἐκ τῶν τριῶν ὑποψηφίων τῶν προταθέντων εἰς αὐτὸν ὑπὸ τ[illegible]ν ἀρχιερέων ὡς διάδοχον τοῦ Καλλίστου τὸν πρώην ἡγούμενον τῆς [illegible]ν Ἁγίῳ Ὄρει Λαύρας καὶ εἶτα μητροπολίτην Ἡρακλείας Φιλόθε[illegible]. Οὗτος δ' ἔστεψε τὸν Ματθαῖον κατὰ τὸ ἔθος μετὰ τῆς συζύγου αὐτ[illegible]ῦ Εἰρήνης Παλαιολογίνας, τῆς θυγατρὸς Δημητρίου Παλαιολόγου τ[illegible]ῦ δεσπότου τῆς Πελοποννήσου, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Θεοτόκου τῶν Βλα[illegible]

χερνῶν. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη νίκη τοῦ οἴκου τοῦ Καντακουζηνοῦ ὑπῆρξε προσωρινή.

κε'

Ἀνάρρησις τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου.

Παρ' ὅλην τὴν δεξιότητα καὶ πολιτικὴν ἐμπειρίαν, μεθ' ἧς διώκει τὰ τῆς πολιτείας ὁ Καντακουζηνός, οἱ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἀδιάκοποι δυναστικοὶ πόλεμοι διεσάλευσαν ἐπισφαλέστατα τὸ κράτος, συνεπαγόμενοι, ἐν ἡμέραις καθ' ἃς τὸ Βυζάντιον σθεναρῶς ἐπολεμεῖτο ἐν Εὐρώπῃ ὑπὸ τῶν Σέρβων καὶ Βουλγάρων καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐνισχύοντο ὁσημέραι ἐν Ἀσίᾳ, τὴν πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς ἐχθροὺς ὀλεθρίαν συμμαχίαν τῶν συγγενῶν ἀντιπάλων. Ἀλλὰ τὸ καιριώτατον τραῦμα κατὰ τῆς ἀκεραιότητος τῶν ἐν Εὐρώπῃ καταλοίπων τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἐν αὐτῇ ἐγκατάστασις τῶν Τούρκων, ἥτις ὑπῆρξεν ἐπακολούθημα τῆς τελευταίας ῥήξεως μεταξὺ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ γαμβροῦ.

Καὶ δή, ὡς εἰ μὴ ἤρκουν τὰ πρότερα δεινά, Σουλεϊμὰν ὁ υἱὸς τοῦ Ὀρχάν, ἐπωφελούμενος τὴν τελευταίαν ταύτην ῥῆξιν, εἶχεν ἤδη τελευτῶντος τοῦ 1353 διαπεραιωθῆ ἐπὶ λέμβου ἐκ βοείων δερμάτων ἐκ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας μετὰ ὀγδοήκοντα μόνον τὸ πρῶτον ἀνδρῶν. Ἀποβιβασθεὶς δ' εἰς τὸ παράλιον θρακικὸν πόλισμα Τζύμπην, τὸ σημερινὸν Τζεμενλὶκ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ ἐγκατασταθεὶς ἐν αὐτῷ, ηὔξησε κατὰ μικρὸν τὴν φρουρὰν μέχρι τρισχιλίων ἀνδρῶν.

Ὁ δὲ Καντακουζηνὸς μετὰ τὴν στέψιν τοῦ υἱοῦ, θεωρῶν μὲν ἐπιφοβωτάτην τὴν ἐγκαθίδρυσιν ἐκείνην τῶν Τούρκων ἐν αὐτῇ τῇ Θρᾴκῃ, ἀλλὰ καὶ γινώσκων, ὅτι δὲν ἦτο ἀξιόμαχος, ὅπως ἐξελάσῃ αὐτοὺς ἐκεῖθεν διὰ τῆς βίας, ἔστειλε πρεσβείαν πρὸς τὸν πατέρα τοῦ Σουλεϊμὰν καὶ ἴδιον γαμβρὸν Ὀρχάν. Οὗτος δέ, ἐπιρρίψας τὴν εὐθύνην εἰς τὸν υἱόν, ἠξίωσεν οὐχ ἧττον δεκακισχίλια χρυσᾶ νομίσματα ἀντὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκκενώσεως τοῦ θρακικοῦ φρουρίου. Ἐν ᾧ δέ, σταλέντος τοῦ χρηματικοῦ τούτου ἀνταλλάγματος, ἀνεμένετο ἡ παράδοσις τῆς Τζύμπης ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμάν, φοβερὸς σεισμός, ἐπελθὼν τὸ ἔαρ τοῦ 1354, ἐπήνεγκε πλὴν ἄλλων μεγάλων ζημιῶν καὶ ἐρημώσεως τῆς χώρας τὴν ἐξασθένησιν τῶν συγκλονηθέντων τειχῶν τῶν θρακικῶν πό-

λεων, ἅτινα ἦσαν τὸ μόνον ἀπὸ ἐπικινδύνων ἐπιδρομῶν ἔρεισμα τῆς χώρας. Τοῦτο δ' ἐνεθάρρυνεν εἰς παρασπονδίαν τοὺς περὶ τὸν Σουλεϊμὰν, οὐ μόνον μὴ ἀποδόντας τὴν Τζύμπην, ἀλλὰ καὶ ἐπιδραμόντας τὴν περίοικον μέχρις αὐτῆς τῆς Βουλγαρίας, ἀνδραποδίσαντας πολλοὺς τῶν κατοίκων καὶ προςεπικαταλαβόντας τὴν ὀχυρὰν Καλλίπολιν. Ἐπισκευάσας δ' ὁ Σουλεϊμὰν τὰ τείχη αὐτῆς καὶ ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον ὀχυρώσας, ἐγκαθιδρύσας δ' ἐν αὐτῇ πολλὴν στρατιὰν, εἶχεν ἤδη ἐξαίρετον ἐν τῇ Θράκῃ ὁρμητήριον καὶ ἐξησφαλισμένον τὸν διάπλουν τοῦ Ἑλληςπόντου. Διὰ τοῦτο οὔτε ἡ διπλωματικὴ δεξιότης τοῦ Καντακουζηνοῦ οὔτε αἱ πρὸς τὸν γαμβρὸν ἐπαγγελίαι μεγάλων ἀνταλλαγμάτων ἔπεισαν τὸν Ὀρχὰν νἀποσύρῃ τὰς ἤδη ἐγκαθιδρυμένας ἐν μικρᾷ ἀπὸ τῆς βασιλευούσης ἀποστάσει τουρκικὰς δυνάμεις. Ἀπ' ἐναντίας δὲ ὁ Σουλεϊμὰν, καρπούμενος ὠφέλειαν ἐκ τῆς περαιτέρας [illegible]ς ἀνωμαλίας τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων τοῦ Βυζαντίου, εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ ἐγκαταστήσῃ Τούρκους ἐπήλυδας ἐν τῇ περιοικίδι, ἀναγκάζων πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων νὰ μετοικήσωσιν εἰς τὴν Ἀσίαν, κα[illegible]ὶ ἔγεινε κατὰ μικρὸν κύριος τῆς ὅλης θρακικῆς Χερσονήσου, ἐγκατοική[illegible]σας αὐτὸς ἐν αὐτῇ καὶ διὰ τοῦ ἰδίου στρατηγοῦ Χατζῆ Ἰλμπεκ[illegible]ῆ ἐπεκτείνας τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ μέχρι Ῥαιδεστοῦ καὶ τῶν ἐκβολῶν το[illegible]οῦ Ἕβρου.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ διὰ τῆς στέψεως τοῦ Ματθαίου Καντακουζηνο[illegible]οῦ εἰς τέλειον διωγμὸν περιστὰς Ἰωάννης Παλαιολόγος κατώρθωσεν ἐπ[illegible]ιτηδείως μετ' οὐ πολὺ νὰ μεταβάλῃ αἰσθητῶς τὰ καθ' ἑαυτὸν καὶ τέλ[illegible]ος νὰ ὑπερισχύσῃ τοῦ πενθεροῦ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐκινδύνευσεν ὁ Ἰωάννης νἀποβάλῃ καὶ αὐτ[illegible]ὴν τὴν Τένεδον, ἥν τις τῶν ἐγκατοίκων δυνατώτατος, Περγαμηνὸς κ[illegible]αλούμενος, εἶχε κινήσει εἰς ἀποστασίαν ἀπ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ σπεύσας[illegible]ς ὁ Παλαιολόγος ἐκ Θεσσαλονίκης ἀνέκτησε τὴν νῆσον. Ἐπὶ τούτοις δ[illegible]έ ὁ Καντακουζηνὸς ἠθέλησε νὰ πειραθῇ συνδιαλλαγῆς πρὸς τὸν γαμβρ[illegible]όν, πλεύσας αὐτὸς εἰς Τένεδον μετὰ ἕνδεκα πλοίων. Ἀλλ' ὁ κατάπλ[illegible]ους ἐκεῖνος τοῦ στολίσκου ὑπελήφθη ὑποκρύπτων ἐχθρικὸν σκοπὸν ὑπὸ [illegible]τοῦ Ἰωάννου, παρασκευάσαντος ἀπόκρουσιν τοῦ πενθεροῦ καὶ μὴ ἐπιτ[illegible]ρέψαντος τὴν εἰς τὴν νῆσον ἀπόβασιν αὐτοῦ. Ἐπωφελούμενος δ' [illegible]ἐπὶ τούτοις ὁ Ἰωάννης τὸν εἰς τὴν Τένεδον κατάπλουν τοῦ τὰς ἑλληνι[illegible]άς θαλάσσας χάριν ἐπικερδῶν ἐπιχειρήσεων τυχοδιωκτικῶς διαπλέον[illegible]τος ἐπιφανοῦς καὶ πλουσίου Γενουηνσίου Φραγκίσκου Γατελουζίου, π[illegible]ος-

ἔλαβεν αὐτὸν ὡς σύμμαχον, ὑποσχεθεὶς αὐτῷ ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφὴν Μαρίαν καὶ τὴν κατοχὴν τῆς Λέσβου. Μετ' αὐτοῦ δὲ συμπράττων κατέπλευσεν ὁ Ἰωάννης παρατολμώτατα θυελλώδη τινὰ νύκτα τοῦ Νοεμβρίου ἢ τοῦ Δεκεμβρίου 1354 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ κατέλαβε τὸ Ἑπτάσκαλον, τὸ ὀχυρὸν νεώριον τῆς βασιλευούσης, ἀπατήσας διὰ δόλου τοὺς σκοποὺς καὶ φονεύσας τὴν φρουράν. Προςρεύσαντος δ' εἰς τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον καὶ τὸν Γατελούζιον τοῦ δήμου, ἐπορθοῦντο μὲν ἤδη αἱ οἰκίαι τῶν πιστῶν εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὁπλισθέντα δὲ τὰ πλήθη διὰ τῶν ὅπλων τῆς ἐν τῷ νεωρίῳ βασιλικῆς ὁπλοθήκης διαρπασθείσης ἐβάδισαν πρὸς τἀνάκτορα.

Ἔγειναν δὲ ταῦτα πάντα ἄνευ ἀντιστάσεως, καὶ μόνον τὴν ὑστεραίαν, ὅτε ὁ δῆμος, φερόμενος ὑπὸ ἀλόγου ὁρμῆς, κατέστρεφε τὰς τῇ προτεραίᾳ διηρπασμένας οἰκίας καὶ οἱ ἐπιτιθέμενοι, προχωρήσαντες πρὸς τὰ βασίλεια, ἠκροβολίζοντο ἐκ διαλειμμάτων διὰ πάσης τῆς ἡμέρας, ἔπεσόν τινες αὐτῶν ἢ ἐτραυματίσθησαν, βαλλόμενοι ὑπὸ τῶν ἔνδον. Ἐπ' ἴσης δὲ οἱ Καταλώνιοι ἐπίκουροι τοῦ αὐτοκράτορος ἐξελθόντες ἐκ τῶν βασιλείων ἀπέκρουσαν τοὺς μαχομένους καὶ ἐνέβαλον πῦρ, ἐμπρήσαντές τινας τῶν οἰκιῶν τῶν πρὸ τῶν βασιλείων.

Τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν ὁ Ἰωάννης ἀπέστειλε πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν πρεσβείαν περὶ συνδιαλλαγῆς Ὁ δὲ Καντακουζηνός, ἤδη ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀγγέλματος τῆς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀποβιβάσεως τοῦ Ἰωάννου ἐνδείξας τὴν ἀπόφασιν περὶ ἀποχῆς ἀπὸ πάσης ἀντιστάσεως, ἐφάνη πρόθυμος εἰς συνθηκολογίαν. Ὅροι δὲ τῆς ὁμολογηθείσης εἰρήνης ὑπῆρξαν ἡ συμβασιλεία τοῦ πενθεροῦ καὶ τοῦ γαμβροῦ, ἐκείνου ἔχοντος τὰ πρωτεῖα, ἡ ἐξ ἴσου διανομὴ τῶν δημοσίων προςόδων ὡς βασιλικῆς ἀποζημιώσεως μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἀναγκαίων χάριν τῆς πολιτείας δαπανῶν, ἡ γενικὴ ἀμνηστεία τῶν ὀπαδῶν ἑκατέρας μερίδος, ἡ ἀνάδειξις τοῦ Ματθαίου ὡς αὐτονόμου καὶ ἀνευθύνου ἄρχοντος τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῶν κατὰ τὴν Ῥοδόπην βυζαντιακῶν πόλεων καὶ ἡ εἰς τὸν Ἰωάννην παράδοσις τοῦ κατὰ τὴν Χρυσῆν πύλην νεοδμήτου φρουρίου. Ἡ δὲ ἀποδοχὴ τῶν τοιούτων ὅρων ἐνεδείκνυεν ἤδη τὴν ἀπόφασιν τοῦ Καντακουζηνοῦ νὰ μὴ ἐπιμείνῃ κατέχων ἀρχὴν πολυώδυνον, ἣν συνεκράτει καρτερικῶς, ἀλλ' ἐν πολλοῖς ματαίως, ἀνταγωνιζόμενος πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἐχθρούς, ἀντιπαλαίων δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀφ' ἱκανοῦ χρόνου κορυφουμένην ἐναντίον αὐτοῦ ἀντίδρασιν τοῦ πλήθους. Πράγματι δὲ μετὰ τὴν ἀποδοχὴν τῶν ὅρων τούτων καὶ

τὴν εἰς τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον παράδοσιν τοῦ ὑπὸ καταλωνικῆς φρουρᾶς κατεχομένου φρουρίου τῆς Χρυσῆς Πύλης δὲν ἤργησε νὰ ἐπέλθῃ τὸ φυσικὸν ἐπακόλουθον τῆς τελείας ἐξασθενήσεως καὶ προϊούσης ἐπιβουλῆς ἐναντίον τοῦ ἀνισχύρου πλέον αὐτοκράτορος, ἡ παραίτησις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ θρόνου. Ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός, ἐνδυθεὶς τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἀπεχώρησεν εἰς τὴν μονὴν τῶν Μαγγάνων ὡς μοναχὸς Ἰωάσαφ. Συγχρόνως δ' ἐνεδύθη τὴν μοναχικὴν στολὴν ἡ ἀξία αὐτοῦ σύζυγος Εἰρήνη, μετονομασθεῖσα Εὐγενία, ἐν τῇ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν μονῇ τῆς Μάρθας, ὀνομαζομένης οὕτως ἀπὸ τῆς κτισάσης αὐτὴν ἀδελφῆς τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου τοῦ ἐλευθερώσαντος τὴν βασιλεύουσαν ἀπὸ τῆς λατινικῆς κυριαρχίας.

κϛʹ.

Ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος καὶ οἱ Καντακουζηνοί.

Ἡ ἐκ τοῦ θρόνου ἀποχώρησις τοῦ Καντακουζηνοῦ, δεσπόσαντ[illegible]ος τῶν βυζαντιακῶν πραγμάτων ἐπὶ δεκατέσσαρα ὅλα ἔτη, καὶ ἡ ἀνά[illegible]ρησις τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου δὲν διέλυσαν ἀμέσως πᾶσαν ἀντ[illegible]πραξιν κατὰ τοῦ νέου καθεστῶτος.

Καὶ τὰ μὲν τῆς ἐκκλησίας ἐπηνωρθώθησαν διὰ τῆς εἰς τὸν πατ[illegible]αρχικὸν θρόνον ἀποκαταστάσεως τοῦ Καλλίστου, ὅστις κατέλαβεν α[illegible] τὸν ἐκ νέου ὡς παρανόμως ἐκβληθεὶς ἄνευ τυπικῆς καθαιρέσεως [illegible] Φιλοθέου, θεωρηθέντος ὡς ἐπιβάτου. Διήρκεσε δὲ ἡ δευτέρα αὕτη π[illegible]τριαρχεία τοῦ Καλλίστου μέχρι τοῦ 1363, ὅτε ἀπέθανεν ἐν Σέρ[illegible]ις ἐν τῇ ἐκτελέσει πρεσβείας πρὸς τοὺς Σέρβους ἀνατεθείσης εἰς αὐτ[illegible]. Ἀλλ' ἡ κατάθεσις τῆς βασιλείας ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ μικ[illegible] δεῖν ἐπανέφερεν εἰς τὸ Βυζάντιον τὰ σκάνδαλα τὰ ἐπὶ μακρὸν χειμ[illegible]σαντα τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου καὶ τῶν πρ[illegible]των ἐτῶν τῆς ἀρχῆς τοῦ Καντακουζηνοῦ ἕνεκα τοῦ κατὰ τοῦ Π[illegible]λαμᾶ δριμυτάτου ἀγῶνος τῶν πρὸς αὐτὸν ἀντιφρονούντων καὶ [illegible] ἑτεροδοξίας τῶν περὶ τὸν Βαρλαὰμ καὶ τὸν Ἀκίνδυνον.

Καὶ δὴ τῶν πρώτων ἔργων τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου μετὰ [illegible] ἀνάρρησιν αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἀποφυλάκισις τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ. Οὗτος, πεσὼν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Καντακουζηνοῦ, εἶχε, καθ' ἃ εἰ-

δομεν, ἐγκλεισθῇ ἐν τῇ μονῇ τῆς χώρας. Ἀπολυθεὶς δὲ μετά τινα ἔτη, καὶ πάλιν εἶχε καθειρχθῇ ἕνεκα νέων συκοφαντιῶν. Ἐν ᾧ δὲ οὕτως ὁ Γρηγορᾶς κατεδιώκετο ἐπὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ Παλαμᾶς ἐτύγχανε τῆς ὑψηλῆς προστασίας τοῦ αὐτοκράτορος, ἴσως δὲ καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον τῆς Θεσσαλονίκης, εἰς ὃν εἶχεν ἀναρρηθῇ ἤδη τῷ 1348, χωρὶς νὰ γείνῃ δεκτὸς ὑπὸ τῶν Θεσσαλονικέων. Πολλὰς δ' ὁπωσδήποτε ὑποστὰς περιπετείας εὑρίσκετο, ὅτε παρῄτησε τὸν θρόνον ὁ Καντακουζηνός. αἰχμάλωτος παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐν Ἀσίᾳ.

Ἀπολυθεὶς δὲ νῦν ὁ Γρηγορᾶς δι' ἐπανειλημμένων παρακλήσεων ἠξίωσε παρὰ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου τὴν ἀναθεώρησιν τῶν ὑπὲρ τοῦ Παλαμᾶ συνοδικῶν ἀποφάσεων. Ἀλλ' ὁ Καντακουζηνός, μὴ θέλων νὰ μείνῃ ἀναπολόγητος ὁ Παλαμᾶς καὶ καταδικασθῇ ἐρήμην, ἔπεισε τὸν Ὀρχὰν νἀπολύσῃ αὐτόν. Διὰ δὲ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς συζύγου τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου Ἑλένης Καντακουζηνῆς, θελούσης νὰ διατηρηθῇ ἡ γοητεία τοῦ προστατεύσαντος τὸν Παλαμᾶν πατρὸς καὶ ἀποφευχθῶσι νέα ἐκκλησιαστικὰ σκάνδαλα, κατώρθωσε νἀπαμύνῃ τὸν κίνδυνον νέων θρησκευτικῶν συζητήσεων, ὅτε ὁ Παλαμᾶς ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οὐ μικρὸν δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀποφυγὴν νέου ἀγῶνος ἡ δειλανδρία τοῦ Γρηγορᾶ, εὑρεθέντος ἀντιμετώπου τοῦ δεινοῦ ἀντιπάλου.

Ἐν τούτοις δ' ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ἀπεφάσισεν, ἀποχωρῶν ἐκ τῆς μονῆς τῶν Μαγγάνων, νὰ μεταβῇ, ὅπως μονάσῃ εἰς τὸ Βατοπέδιον ἐν Ἁγίῳ Ὄρει. Ἀλλ' ἐπείσθη νὰ μείνῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ καὶ αὐτοκράτορος, ἔχοντος ἀνάγκην τῆς συνεργίας τοῦ πενθεροῦ πρὸς συνδιαλλαγὴν μετὰ τοῦ Ματθαίου Καντακουζηνοῦ. Ἦτο δὲ αὕτη ἀναγκαία πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἑνότητος τοῦ διεσπασμένου κράτους. Καὶ δὴ ὁ μὲν Ματθαῖος κατεῖχε τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς περὶ αὐτὴν πολίχνας, τὴν ὀχυρὰν Γρατιανούπολιν καὶ τὴν λοιπὴν Χαλκιδικήν, ὁ δὲ σύγγαμβρος αὐτοῦ καὶ σύζυγος Μαρίας τῆς Καντακουζηνῆς Νικηφόρος Ἄγγελος τὴν Αἶνον καὶ ὁ κηδεστὴς τοῦ Καντακουζηνοῦ Μανουὴλ Ἀσάνης τὴν θρᾳκικὴν Βιζύην.

Ἀλλὰ τὰ τῆς μελετωμένης τὸ πρῶτον διαλλαγῆς μετὰ τοῦ Ματθαίου Καντακουζηνοῦ δὲν εὐωδώθησαν. Ἀπ' ἐναντίας δὲ ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, παρορμώμενος ὑπὸ τῶν περὶ αὐτόν, ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς τὴν καταπολέμησιν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς γυναικός. Ἐξορμήσας δὲ κατ' αὐτοῦ τὸ ἔαρ τοῦ 1355, πρῶτον μὲν ἔπλευσεν εἰς τὴν Αἶνον καὶ ἐξησφάλισε τὴν εἰς ἑαυτὸν προσχώρησιν καὶ ἀπὸ τοῦ Ματθαίου ἀποστα-

σίαν τοῦ δεσπότου Νικηφόρου Ἀγγέλου, ὅςτις καὶ παρέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν πόλιν. Ἔπειτα δὲ, συμπαραλαβὼν καὶ τοῦτον, ἐτράπη ἐπὶ τὰς κτήσεις τοῦ Ματθαίου, καὶ κατέλαβεν ἐν τάχει τὸ φρούριον τὴν Βήραν, τὸ Περιθεώριον, τὴν μεσόγειον πολίχνην τὰ Κουμουτζηνά, κείμενα οὐ μακρὰν τῆς Γρατιανουπόλεως, ἐν ᾗ διέτριβεν ὁ Ματθαῖος μεθ᾽ ἁπάσης αὐτοῦ τῆς οἰκογενείας. Στείλας δὲ τότε ὁ Ἰωάννης ἐκεῖσε πρέσβεις πρὸς τὸν Ματθαῖον ἦλθεν εἰς διαπραγματεύσεις καὶ συνθηκολογίαν, καθ᾽ ἣν ὁ Ματθαῖος, ἐκχωρῶν τῶν ἐν Θρᾴκῃ καὶ Μακεδονίᾳ κτήσεων, ἔμελλε νὰ λάβῃ τὴν Πελοπόννησον ὡς δεσπότης ἀντὶ τοῦ ἀδελφοῦ Μανουὴλ λαμβάνοντος τὴν Λῆμνον καὶ τὰς εἰςπράξεις τοῦ φόρου ὅςτις ἐκαλεῖτο ἡ τοπικὴ καὶ ἀπέφερε δεκακιςχίλια χρυσᾶ νομίσματα καὶ ὑπερέκεινα κατ᾽ ἔτος. Ἀλλὰ παρὰ τὰ συντεθειμένα ἡ Αἶνος ἐξηκολούθει μὴ παραδιδομένη εἰς τὸν Ματθαῖον, ὅςτις ἔμελλε νὰ μεταβιβάσῃ αὐτὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν καὶ πολλὰ διεδίδοντο περὶ παρασπόνδων διαθέσεων τοῦ αὐτοκράτορος. Οὕτω δ᾽ ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὁ μὲν Ματθαῖος, ἐνισχυθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ τουρκικῆς ἐπικουρίας, κατέλαβε πάλιν τὰ Κουμουτζηνά, ὁ δὲ Ἰωάννης, ἀναθεὶς τὴν φρούρησιν τοῦ Περιθεωρίου εἰς τὸν Ἰωάννην Ἀσάνην, ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐκάλουν αὐτὸν μᾶλλον ἐπείγοντα συμφέροντα τοῦ κράτους,

Καὶ μέχρι μέν τινος ἀπησχόλησαν τὸν αὐτοκράτορα πολυμέριμνοι νέαι διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου Ϛ′ περὶ ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλα σοβαρὰ πολιτικὰ γεγονότα. Μετὰ δὲ τὴν πάροδον ἱκανῶς μακροῦ χρόνου, τῷ 1357, ὁ Ματθαῖος, ὑπολαμβάνων τὸν Ἰωάννην ἱκανῶς κλονηθέντα ἐν τῷ μεταξὺ καὶ συμπαραλαβὼν τὸν θεῖον Μανουὴλ Ἀσάνην ἐκ Βιζύης, ὥρμησε πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν τετειχισμένην κώμην τῆς Θρᾴκης Μέτρας πλησίον τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ Μέλανος. Ἀλλ᾽ εἰ καὶ ἔπεμψε μὲν στρατὸν κατὰ γῆς εἰς τὸν γείτονα Ἀθύραν ὁ βασιλεύς, παρέστη δὲ καὶ αὐτὸς ἐπὶ πλοίων, οὐδέτερος τῶν ἀντιπάλων ἐθάρρησε νἀντεπεξέλθῃ κατὰ τοῦ ἑτέρου, καὶ μετὰ ματαίας διαπραγματεύσεις διελύθησαν ἄπρακτοι.

Ἐν τούτοις δὲ ὀλίγῳ ἀργότερον ὁ Ματθαῖος ἠναγκάσθη ὑπὸ τῶν ἐν τῷ μεταξὺ εἰς αὐτὸν προςδραμόντων πεντακιςχιλίων Τούρκων ἐπικούρων νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἰς ἣν εἶχε καλέσει αὐτόν, θανόντος τοῦ Στεφάνου Δουσάν, ὁ ἰσχυρὸς Σέρβος καῖσαρ Βοΐχνας, ὅπως παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὰς Σέρρας. Ἀλλ᾽ ἐν τῇ στρατείᾳ ταύτῃ, ἐπιχειρῶ-

ίση μετὰ σπουδῆς πρὸ τῆς προσηκούσης ὥρας, οἱ Τοῦρκοι ἐπίκουροι, τε παρανοήσαντες τὰς μετὰ τοῦ Βοΐχνα συνεννοήσεις τοῦ Ματθαίου ντακουζηνοῦ, εἴτε παρακούσαντες εἰς αὐτόν, ἐπῆλθον ὁρμητικοὶ κατὰ ῦ Σέρβου τοπάρχου. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς μοιραίας ταύτης συγκρούσεως ὸς τοὺς Σέρβους ὑπῆρξεν ἡ ἐγγὺς τῶν Φιλίππων ζώγρησις τοῦ Ματ-ίου μετὰ νέαν ἀτυχῆ πρὸς αὐτοὺς συμπλοκὴν καὶ ἡ παράδοσις ὑπὸ ν Φιλιππησίων εἰς τὸν Βοΐχναν, ὅστις ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν Δράμαν.

Μαθὼν δ᾽ἐν τούτοις ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος τὰ κατὰ τὸν Ματ-ῖον ἔσπευσεν ἐκ τῆς Τενέδου, ὅπου παρετύγχανεν, εἰς τὸ Περιθεώ-ν, παρέλαβε τὰ Κουμουτζηνά, ἀνοίξαντα εἰς αὐτὸν τὰς πύλας, καὶ ειναν ἄνευ ἀντιστάσεως κύριος τῆς Γρατιανουπόλεως καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ατριβούσης μετὰ τῶν τέκνων συζύγου τοῦ Ματθαίου, ἣν ἀπήγαγεν ἐν μῇ εἰς Τένεδον. Μετ᾽οὐ πολὺ δὲ ἀπήγετο εἰς τὴν αὐτὴν νῆσον ὑπὸ ῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ ὁ ἀτυχὴς Ματθαῖος, παραδοθεὶς παρα-τόνδως εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὑπὸ τοῦ Βοΐχνα. Καὶ τὸ μὲν κατ᾽ἀρχὰς πεστάλη εἰς τὴν Λέσβον, δοθείσης διαταγῆς νὰ κρατῆται αὐστηρῶς. Ἔπειτα δ᾽ἐπείσθη ὁ αὐτοκράτωρ νἀπολύσῃ αὐτόν, ἀλλὰ παρεκωλύθη τὸ συνωμοτικῆς σκευωρίας, ἧς ἡ εὐθύνη ἐπερρίφθη συκοφαντικῶς εἰς ὴν σύζυγον τοῦ Καντακουζηνοῦ, τὴν μοναχὴν Εὐγενίαν. Διαλυθείσης τῆς ἐπιβουλῆς, ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἐπείσθη εἰς τὰς παρακλήσεις οῦ πενθεροῦ νὰ συνδιαλλαγῇ μετὰ τοῦ Ματθαίου. Καὶ ἠρνεῖτο μὲν οὗ-ς νὰ δεχθῇ τὴν προταθεῖσαν ἀπόλυσιν ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς παραιτήσεως ῆς βασιλικῆς ἐπωνυμίας, ἀλλὰ τέλος, ὑποκύπτων εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ατρός, παρῄτησε πᾶσαν ἀξίωσιν περὶ τῆς πορφύρας, καὶ ὡρκίσθη, ὅτι ιδέποτε ἔμελλε νὰ ἄρῃ ὅπλα κατὰ τοῦ Παλαιολόγου καὶ τῶν τέκνων ὑτοῦ. Ἡ δὲ συμφιλίωσις ἐπῆλθε πλήρης, τοῦ μὲν πρωτοτόκου υἱοῦ τοῦ ατθαίου Ἰωάννου ἀναρρηθέντος δεσπότου, τοῦ δὲ δευτεροτόκου Δημη-ίου περιβληθέντος τὴν ἀρχὴν σεβαστοκράτορος. Αὐτὸς δὲ τέλος ὁ Ματ-ῖος, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πατρός, ἔπλευσεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὶ ἐγκατέστησεν αὐτὸν παρὰ τῷ ἀδελφῷ Μανουήλ, ὅστις ἦρχε τῆς ερσονήσου ὡς δεσπότης.

Καὶ τοιαύτη μὲν ὑπῆρξε μετὰ πολλὰς ἀνησυχίας καὶ περιπετείας ἡ ετὰ τοῦ Ματθαίου Καντακουζηνοῦ συνδιαλλαγὴ τοῦ Ἰωάννου Πα-λαιολόγου.

Ὁ δ᾽εἰς τὴν Πελοπόννησον χάριν διαρρυθμίσε[illegible] -των τῶν δο υἱῶν κατάπλους ἐκεῖνος τοῦ ἀπομάχου αὐτ[illegible] ελευ-

ταία πολιτικὴ πρᾶξις τοῦ βίου αὐτοῦ. Τραπεὶς ἔκτοτε τὸ μὲν πρῶτον καὶ πάλιν ἐν τῇ μονῇ τῶν Μαγγάνων, εἶτα δ' ἐν Ἁγίῳ Ὄρει εἰς τὸν ἤρεμον βίον τοῦ μοναχοῦ, ἀντήλλαξε τὸ δυςβάστακτον αὐτοκρατορικὸν σκῆπτρον πρὸς τὸν κάλαμον τοῦ συγγραφέως, καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν συγγραφὴν θεολογικῶν ἔργων καὶ τῆς ἱστορικῆς ἐκείνης τετραβίβλου, ἥτις εἶνε μᾶλλον ἡ ἰδία ἑαυτοῦ ὑπεραπολογία. Ἐπιστρέψας δὲ καὶ πάλιν περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀπέθανεν ἐν γήρατι βαθεῖ τῳ 1383 καὶ ἐτάφη ἐν Μυστρᾷ ἔνθα καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, εἰς οὓς δὲν ἐπεφυλάσσετο, καθ' ἃ θὰ ἴδωμεν, νὰ πήξωσιν μηδ' ἐκεῖ ἰδίαν δυναστείαν, τοῦ δεσποτάτου περιελθόντος εἰς τὸν οἶκον τῶν Παλαιολόγων.

κζ'

Τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου καὶ οἱ Σέρβοι.

Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν κατάθεσιν τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ἀπεθνησκεν ὁ Σέρβος καῖσαρ Γρηγόριος Πρεάλιμπος ἢ Πρέλουμπος καὶ βραχὺ μετ' αὐτὸν, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1356, ὁ ἰσχυρὸς τῶν Σέρβων κράλης Στέφανος Δουσάν. Εἴδομεν ἤδη τὸν ἐπιφοβώτατον τοῦτον πολέμιον τοῦ Βυζαντίου καταλύσαντα μὲν τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου, ἐπεκτείναντα δ' ἐπὶ τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου καὶ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐπὶ μέγα μέρος τῆς Ἠπείρου, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας. Τοπάρχαι ὑπ' αὐτοῦ διορισθέντες διῴκουν δίκην κυρίων πολλὰς τῶν ἑλληνικῶν ἐκείνων χωρῶν. Καὶ τὸ μὲν πλεῖστον τῆς Θεσσαλίας εἶχε παραδώσει ὁ Δουσὰν εἰς αὐτὸν τὸν Πρεάλιμπον, ὅςτις εἶχεν ὑπάρξει ὁ δεξιώτατος αὐτοῦ ἀρωγὸς ἐν τῷ ἔργῳ τῆς καθυποτάξεως τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου, τῆς δὲ Ἠπείρου, Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας εἶχε καταστήσει δεσπότην τὸν ἀδελφὸν Συμεὼν Οὔρεσιν. Ἀλλὰ πλὴν τούτων ὁ Στέφανος τὰς μὲν περὶ τὸν Ἀξιὸν μακεδονικὰς χώρας ἐπέτρεψε κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀθηναίου ἱστορικοῦ Λαονίκου Χαλκοκονδύλη εἰς τὸν Ζάρκον, ἄνδρα τῶν πρῶτα τιμῆς φερόντων παρ' αὐτῷ, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν Σερρῶν μέχρι τοῦ Ἀξιοῦ εἰς τὸν Πόγδανον, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν Σερρῶν μέχρι τοῦ Ἴστρου τοὺς ἀδελφοὺς Βουκάσιν, τὸν ἐπιλεγόμενον Κράλην, καὶ Οὐγγλέσην, οὗτος εἶχε σύζυγον Μιλίτσαν τὴν θυγατέρα τοῦ καίσαρος Βοΐχνα, ἑδρεύοντος ἐν Δράμᾳ, τὰ δὲ περὶ τὰ Τρίκκαλα καὶ τὴν Καστορείαν εἰς

Ζουπᾶνον Νικόλαον, τὰ δὲ περὶ τὴν Ἀχρίδα καὶ τὸν Πρίλαπον ἢ τὸ Πριλιαπαῖον, τὸν σημερινὸν Περλεπέν, εἰς τὸν Πλαδίκην, ἤτοι Βλάδικ. Ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν τῶν ἄλλως ἀξέστων ἐκείνων καὶ ἀγροδιαίτων Σέρβων ἀρχόντων οὔτε κραταιὰν οὔτε μόνιμον πρέπει νὰ φαντασθῶμεν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀναχαιτιζομένην ἑκάστοτε ὑπὸ τῆς ἐνθαρρύνσεως τοῦ ἐθαγενοῦς ἑλληνικοῦ στοιχείου, ὑποστηριζομένου ἑκάστοτε καὶ ὑπὸ τῆς βυζαντιακῆς ἀρχῆς, τοῦτο δὲ ἀνακοπτομένην ὑπὸ τῶν πρὸς ἀλλήλους ἐμφυλίων ἐρίδων αὐτῶν τῶν Σέρβων ἡγεμονίσκων. Οὐχ ἧττον παρὰ πάντα ταῦτα τὴν συγκράτησιν καὶ ὑπερίσχυσιν αὐτῶν ἐπερρώννυεν ἐξ ἑνὸς μὲν ἡ ἕνεκα τῶν δυναστικῶν πολέμων διάσπασις τῶν βυζαντιακῶν δυνάμεων, ἐξ ἑτέρου δὲ ἡ συμπαγὴς ἰσχὺς τοῦ κραταιοῦ κράλη. Οὕτω δ' ἐνισχυθεὶς ὁ Στέφανος Δουσὰν ἐν ταῖς βορειοτέραις τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἀπεφάσισε τέλος νὰ καταβῇ καὶ εἰς τὰς νοτιωτέρας. Παρεσκεύαζε δὲ τὴν εἰς αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα κατάβασιν, ἣν ἔμελλε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἡγούμενος ὀγδοηκονταχισχιλίων ἀνδρῶν, ὅτε κατέλαβεν αὐτὸν αἴφνης ὁ θάνατος.

Ἡ δὲ τελευτὴ τοῦ δεινοῦ ἐκείνου πολεμίου ἀπήλλασσε τὰς ἑλληνικὰς χώρας αὐτόχρημα ἐφιάλτου. Καὶ δὴ ἀπεσοβεῖτο μὲν ἡ ἐπιδρομὴ τῆς Ἑλλάδος, ἀνέκτα δὲ τὴν ἐλευθερίαν τὸ πλεῖστον τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἀκαρνανίας.

Εἴδομεν τὸν τελευταῖον ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀγγέλων δεσπότην τοῦ καταλυθέντος ὑπὸ τῶν Σέρβων δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου Νικηφόρον Δούκαν ἀρκούμενον εἰς τὴν ἐπιτροπείαν τῆς θρακικῆς Αἴνου, ἣν ἔλαβε παρὰ τοῦ πενθεροῦ Καντακουζηνοῦ, τοῦ πατρὸς τῆς συζύγου Μαρίας. Εἴδομεν δὲ καὶ τὴν ἐπικύρωσιν ταύτης τῆς κτήσεως τὴν γενομένην κατὰ τὰς συμβάσεις τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου πρὸς τὸν οἶκον τῶν Καντακουζηνῶν μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Ἰωάννου Ϛ'. Τὴν Αἶνον λοιπὸν ἔχων ὁρμητήριον ὁ Νικηφόρος Ἄγγελος καὶ οὐ μικρὸν ἐνισχυθεὶς διὰ τῆς προςχωρήσεως πρὸς τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς πρὸς τὸν Ματθαῖον Καντακουζηνὸν ῥήξεως ἐθάρρησε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἀνάκτησιν τῆς πατρικῆς ἀρχῆς εὐθὺς ὡς εἶδε τὴν σύγχυσιν ἣν ἐγέννησεν ὁ θάνατος τοῦ Δουσάν. Πράγματι οἱ μὲν Σέρβοι ἰσχυροὶ ἦσαν ἥκιστα πρόθυμοι νἀναγνωρίσωσι τὸν Συμεὼν Οὔρεσιν ὡς κληρονόμον τοῦ σερβικοῦ θρόνου, μέγα δὲ μέρος τῆς Θεσσαλίας ἔμενεν ἀδέσποτον, θανόντος τοῦ Πρεαλίμπου, οἱ δὲ λοιποὶ ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώ[illegible] τοπάρχαι ᾐσθάνοντο ἑαυτοὺς κλονουμένους παρὰ τὴν ὁμολογ[illegible] ους ἐν

ὁμονοίᾳ σύμπραξιν ἕνεκα τῆς ἀναθαρρήσεως τῶν ἐπιχωρίων. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Συμεὼν ἕνεκα τοῦ ἐπισφαλοῦς τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τοὺς λοιποὺς Σέρβους δυνάστας ἐθεώρησε προτιμότερον νὰ συμπράξῃ μετὰ τοῦ Νικηφόρου, οὗ ἄλλως ἦτο γαμβρὸς ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ Θωμαΐδι.

Καὶ δὴ ἐφοπλίσας ὁ Νικηφόρος τριήρεις ἀπέπλευσεν ἐκ τῆς Αἴνου, καταλιπὼν ἐν αὐτῇ τὴν γυναῖκα. Προσορμισθεὶς δ' εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰςχωρήσας εἰς τὰ ἐνδότερα, κατέκτησεν εὐκόλως τὴν χώραν, παρὰ μὲν τῶν Σέρβων οὐδεμιᾶς τυχὼν ἀντιστάσεως ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας εἰς ἣν εἶχον περιστῇ διὰ τοὺς προεκτεθέντας λόγους, παρὰ δὲ τῶν ἐπιχωρίων γενόμενος δεκτὸς μετὰ χαρᾶς, θεωρούντων τὴν εἰς αὐτὸν προςχώρησιν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς βαρυνούσης αὐτοὺς ξενικῆς δουλείας. Ἡ δὲ τοιαύτη ἐν Θεσσαλίᾳ ταχεῖα ἐπιτυχία ἔπεισεν αὐτὸν νὰ ἐκδιώξῃ μὲν εἰς Καστορείαν τὸν Συμεὼν μετὰ τῆς ἀδελφῆς, νὰ προβῇ δὲ περαιτέρω εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Ἤπειρον, κυριεύων μέγα μέρος τῶν ἄλλοτε εἰς τοὺς Ἀγγέλους ἀνηκουσῶν χωρῶν οὐκ ἄνευ τῆς βοηθείας τῶν εἰς αὐτὸν προθύμως προςχωρούντων Ἀλβανῶν.

Ἀλλὰ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκ τῆς Αἴνου ἀπουσίας τοῦ Νικηφόρου ὁ Λιμπιδάριος, ὁ ἀνὴρ, εἰς ὃν εἶχεν ἐμπιστευθῇ τὸν στόλον ἐφ' οὗ εἶχε διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐπαναπλεύσας εἰς τὴν Αἶνον, ἐπειράθη προδοτικῶς νὰ γείνῃ κύριος τῆς πόλεως ταύτης. Καὶ μέχρι μέν τινος ἔσωσε τὴν Αἶνον ἡ γενναία ὑπεράσπισις τῆς ἀρρενωπῆς Μαρίας Καντακουζηνῆς. Ἀλλ' ἔπειτα μὴ δυναμένη ἡ εὔτολμος σύζυγος τοῦ Νικηφόρου νἀντιστῇ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Λιμπιδαρίου πολιορκίαν ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν, καὶ ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔπειτα πρὸς τὸν σύζυγον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἀγνωμονῶν ὁ Νικηφόρος πρὸς τὴν γενναίαν καὶ πιστὴν σύζυγον ἀπεφάσισε νὰ διαζευχθῇ ἀπ' αὐτῆς καὶ ζητήσῃ εἰς γάμον τὴν ἀδελφὴν τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς χήρας τοῦ Δουσὰν Ἑλένης. Διενήργει δὲ τὴν μνηστείαν ταύτην, ἐλπίζων, ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης κηδεστίας ἔμελλε νὰ κρατήσῃ ἀσφαλέστερον τῶν χωρῶν τοῦ δεσποτάτου καὶ ὑπερισχύσῃ τῶν παρασκευαζόντων τὴν κατάκτησιν αὐτοῦ Ἀλβανῶν. Καὶ ἀπέστη μὲν τοῦ σκοποῦ τούτου ὁ Νικηφόρος ἰδὼν τὴν φανερῶς ἐπιδειχθεῖσαν εὔνοιαν τῶν Ἀλβανῶν πρὸς τὴν Καντακουζηνὴν καὶ φοβηθεὶς τὴν ἐπαπειλουμένην ἐπικουρίαν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ Μανουὴλ, πρὸς ὃν εἶχε δράμει εἰς τὴν Πελοπόννησον φυγὰς ἡ Μαρία, παρ' ἧς καὶ ἐζήτησε συγγνώμην· ὁ

Νικηφόρος. Ἀλλ᾽ ἐν τῷ μεταξὺ, πρὶν ἡ αὔτη ἐπανέλθῃ πρὸς τὸν ἄνδρα, οἱ Ἀλβανοὶ ἀποστατήσαντες εἶχον κυριεύσει ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ δεσποτᾶτον καὶ ἠνάγκαζον εἰς φυγαδείαν πλείστους ὅσους τῶν Ἑλλήνων αὐτοῦ κατοίκων. Προςλαβὼν δ᾽ ἕνεκα τῆς ἀνεπαρκείας τῶν ἰδίων δυνάμεων συμμάχους Τούρκους πειρατὰς ἀποβιβασθέντας εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν Ἀλβανῶν, τασσομένων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καρόλου Θώπια, υἱοῦ τοῦ Ἀνδρέου Θώπια ἐκ μητρὸς Γαλλίδος, νόθης θυγατρὸς τοῦ Ἀνδηγαυοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Ῥοβέρτου. Συγκροτηθείσης δὲ μάχης περὶ τὴν πολίχνην Ἀχελῷον, κειμένην μεταξὺ τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ τοῦ Ἀγγελοκάστρου, ὁ Νικηφόρος ἡττήθη τῷ 1358 καὶ ζωγρηθεὶς ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν νικητῶν. Νικήσαντες δὲ οἱ Ἀλβανοὶ ἤρχισαν ἱδρύοντες ἰδίαν ἀρχὴν, καὶ μετ᾽ οὐ πολὺ ἐγίνοντο κύριοι τοῦ ὅλου δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, ἐν ᾧ ἡ χήρα τοῦ Νικηφόρου ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπεράτωσε τὸν βίον ὡς μοναχὴ ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ τῆς Μάρθας, ἐν ᾗ εἴδομεν μονάσασαν καὶ τὴν μητέρ᾽ αὐτῆς.

κη´

Τὸ Βυζάντιον καὶ οἱ Τοῦρκοι.

Τὸ ἐπώνυμον Καλοϊωάννης τὸ ἀποδοθὲν ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων εἰς τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον δὲν ἀναφέρεται βεβαίως εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ μορφὴν, ἀλλ᾽ εἰς τὸ ἦθος. Καὶ ἦτο μὲν ἀληθῶς ὡραῖος τὴν ὄψιν, διατηρήσας τὸ κάλλος μέχρι τοῦ γήρατος, καθ᾽ ὅσον τοὐλάχιστον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ περισωζομένης εἰκόνος αὐτοῦ, παριστανούσης αὐτὸν ἐν πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ, ἀλλ᾽ οἱ σύγχρονοι διὰ τοῦ ἐπωνύμου ἐκείνου ἤθελον νὰ δηλώσωσι τῆς ψυχῆς ἀγαθότητα μᾶλλον ἢ κάλλος τοῦ σώματος. Ἀλλ᾽ ἀποβλέποντες εἰς τὰς σχέσεις αὐτοῦ καὶ τὴν συμπεριφορὰν πρὸς τοὺς ἰδίους ἑαυτοῦ ἐκγόνους μεθ᾽ ὅσα γινώσκομεν περὶ τῆς πρὸς τὸν ἴδιον πενθερὸν ἐκπολεμώσεως, δυνάμεθα ἴσως νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ ἐπίθετον ἀπέδωκαν εἰς αὐτὸν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἐμφυλίων ἀγώνων μᾶλλον ἢ ἀργότερον οἱ ἴδιοι ὀπαδοὶ κατ᾽ ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ὑπ᾽ αὐτῶν μισούμενον Καντακουζηνόν.

Διήρκεσε δὲ ἡ μοναρχία τοῦ Ἰωάννου μέχρι τοῦ 1391, ἤτοι ἔτη τριάκοντα ἓξ καὶ ἥμισυ. Ὑπὸ ἄλλους ὅρους ὁ χρόνος οὗτος ἦτο ἱκανῶς

μακρὸς, ὅπως ἀνορθωθῶσι τὰ τοῦ κράτους. Καὶ δι' ἄλλον δὲ λόγον θὰ ἠδύναντο νὰ ὀρθοποδήσωσιν, ἕνεκα δῆλα δὴ τῆς ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ συνδιαλλαγῆς μετὰ τῶν ἄλλως ἐξησθενημένων Βουλγάρων καὶ καταλύσεως τῆς σερβικῆς δυνάμεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ τὸ Βυζάντιον, ἀπαλλαγὲν τῶν Σέρβων καὶ Βουλγάρων, ἐλάχιστα ὠφελήθη, ἐπειδὴ τούτους ἀντικατέστησε πολέμιος πολὺ φοβερώτερος, στηρίξας τὴν ἐν Εὐρώπῃ ἰδίαν ἐνίσχυσιν τοῦτο μὲν εἰς τὴν ἔκπτωσιν αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἐχθρῶν τοῦ Βυζαντίου, ἣν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπωφεληθῇ ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, τοῦτο δ' εἰς τὰς συμμαχικὰς σχέσεις καὶ κηδεστίας τὰς ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ὁμολογηθείσας μετὰ τῶν δολίων ἐκείνων ἐξ Ἀσίας πολεμίων. Ἦσαν δὲ οἱ νέοι οὗτοι πολέμιοι τοῦ βυζαντιακοῦ καθεστῶτος οἱ Τοῦρκοι.

Ἡ κατάληψις τῆς Τζύμπης καὶ ἔπειτα τῆς Καλλιπόλεως ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμὰν ἐπεδείκνυεν ἤδη τὴν ἐκ τῆς Ἀσίας πρὸς τὴν Εὐρώπην προχώρησιν τῶν Τούρκων. Αἱ κλεῖδες τοῦ Ἑλλησπόντου εἶχον ἀνεπαισθήτως παραδοθῇ εἰς τοὺς κηδεστάς. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ταπειλοῦντα τὸν ὁρίζοντα νέφη ἐφαίνοντο διαλυόμενα, ὅτε δύο καὶ πλέον ἔτη μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ἀπέθανεν ὁ Σουλεϊμὰν τῷ 1357, πεσὼν αἰφνιδίως ἀπὸ τοῦ ἵππου. Συνέβη δὲ ὁ θάνατος αὐτοῦ παρὰ τὸ σημερινὸν Πλαγιάρι, τὸ Bulair τῶν Τούρκων, ἐγγὺς τοῦ ἐν ἔτει 1854 κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ὑπὸ τῶν Ἄγγλων καὶ Γάλλων συμμάχων κτισθέντος ὀχυρωματικοῦ περιβόλου τοῦ διήκοντος ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Σάρου μέχρι τῆς Προποντίδος. Μέχρι δὲ καὶ τῆς σήμερον οἱ Τοῦρκοι ἐπισκέπτονται ὡς προσκύνημα τὸ ὑπ' αὐτοῦ κτισθὲν τζαμίον, ἐν ᾧ ἐτάφη, τιμῶντες αὐτὸν ὡς τὸν ἥρωα τὸν παρασκευάσαντα τὴν πρώτην αὐτῶν ἐν Εὐρώπῃ κυριαρχίαν.

Ὁ δὲ θάνατος τοῦ γενναίου υἱοῦ συνέτριψε τὸν γηραιὸν πατέρα Ὀρχὰν, ὅςτις ἀπέθνησκε μετὰ δύο ἔτη, τῷ 1359, καὶ ἐτάφη ἐν Προύσῃ τῆς Βιθυνίας. Διεδέχθη δ' αὐτὸν ἐν ἡλικίᾳ τεσσαράκοντα καὶ ἑνὸς ἔτους ὁ δευτερότοκος υἱὸς Μουρὰτ Α', ἀνὴρ σπανίας δραστηριότητος, τόλμης καὶ ἐπιμονῆς, εἰς ὃν κατὰ μέγα μέρος χρεωστοῦσιν οἱ Τοῦρκοι τὴν ἐπέκτασιν καὶ ἑδραίωσιν τῆς ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς ἑλληνικαῖς χώραις ἀρχῆς, ἧς εἰςηγητὴς εἶχε γείνει ὁ Σουλεϊμάν. Οὐ μικρὸν δὲ συνετέλεσαν εἰς τὰς ταχείας καὶ λαμπρὰς ἐπιτυχίας τοῦ Μουρὰτ οἱ ἄριστοι αὐτοῦ στρατηγοὶ Χατζῆ Ἰλμπεκῆς, Λαλασαχὶν καὶ Ἐβρενός.

Πρώτη δὲ φροντὶς τοῦ Μουρὰτ, ἀναβάντος ἐπὶ τὸν θρόνον, ὑπῆρξε νὰ

διαρρυθμίση τὰ ἐν Ἀσίᾳ πράγματα, ἐξασφαλίζων τὴν ἀρχὴν κατὰ τῶν τελευταίων ἀντιδράσεων τῶν Σελδσουκιδῶν. Ἰδίως δ᾽ ἐπεβάλλετο εἰς αὐτὸν νἀντεπεξέλθῃ πρὸς τὸν ἰσχυρὸν ἀμηρᾶν τῆς Καραμανίας. Νικήσας δ᾽ αὐτὸν καὶ κυριεύσας τὴν Ἄγκυραν καί τινας περικειμένας πόλεις, ἠδύνατο ἥσυχος νὰ προβῇ εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἐν Εὐρώπῃ κατακτήσεων, ἃς ἐθεώρει κυριώτατον αὐτοῦ ἔργον.

Καὶ δὴ διαπεραιωθεὶς τῷ 1360 τὸν Ἑλλήσποντον προέβη ἀπὸ τῆς ἤδη κατεχομένης θρακικῆς Χερσονήσου πρῶτον εἰς τὴν ἅλωσιν τοῦ ὀχυροῦ Τζουρουλοῦ, οὗ μεγάλη ἦτο ἡ στρατηγικὴ σημασία, ἅτε κειμένου μεταξὺ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἐκυριεύθη δὲ ἡ πόλις ἐξ ἐφόδου μετὰ κρατερὰν ἀντίστασιν καὶ πολλὰς ζημίας τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐξεδικήθησαν κρημνίσαντες τὰ τείχη μέχρις ἐδάφους. Ἡ δὲ φοβερὰ ἐκείνη ἐκπόρθησις τοῦ Τζουρουλοῦ ἐνέπνευσε τοιοῦτον τρόμον εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ γείτονος Πύργου, ὥςτε ὁ Μουρὰτ παρέλαβεν ἀναιμωτὶ τὴν πόλιν, ἐγκαταλειφθεῖσαν ὑπὸ τῶν φυγόντων κατοίκων. Ἔπειτα δὲ κατέλαβεν ὁ Χατζῆ Ἰλμπεκῆς διὰ στρατηγήματος τὸ Διδυμότειχον, τὸ ἐπὶ μακρὸν χρόνον πρότερον χρησιμεῦσαν ὡς ὁρμητήριον τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ταύτην δὲ τὴν πόλιν ἀνέδειξεν ὁ Μουρὰτ προςωρινὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἀρχῆς αὐτοῦ μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἥτις συνέβη τῷ 1361. Καὶ ὁ μὲν Χαλκοκονδύλης, ὅςτις ἄλλως τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ταύτης ἀναφέρει εἰς τὸν Σουλεϊμάν, διηγεῖται, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Ἀδριανούπολιν μετὰ ματαίας ἐφόδους εἰςελάσαντες διὰ κρυφίας ὀπῆς ἀγούσης εἰς τὴν πόλιν ἔξωθεν, ἣν ἀπεκάλυψεν ἐκ τύχης εἷς τῶν ἐν τῷ στρατῷ τῶν πολιορκητῶν. Κατ᾽ ἄλλας δὲ πηγὰς ὁ διοικῶν τὴν πόλιν, ὅςτις ἐκαλεῖτο Ἀδριανός, ἀντεπεξῆλθε πρὸς τὸν Λαλασαχὶν ἐν ἀναπεπταμένῳ πεδίῳ· ἡττηθεὶς δ᾽ ἐν τῇ συγκροτηθείσῃ μάχῃ ἔφυγε διὰ πορθμείου ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου εἰς τὴν Αἶνον, ἐγκαταλιπὼν τὴν πόλιν, ἥτις ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ.

Ἡ δὲ ἅλωσις τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀνέῳξε τὴν ὁδὸν πρός τε βορρᾶν καὶ πρὸς τὰ νοτιοδυτικά. Καὶ ὁ μὲν Ἐβρενός, προχωρήσας πρὸς δυσμάς, ἐκυρίευσε τὰ Κουμουτζηνὰ καὶ τὸ Βαρβάρι, κείμενον πρὸς ἀνατολὰς τῆς Βερροίας· ὁ δὲ Λαλασαχίν, ἀγωνιζόμενος πρὸς τοὺς Βουλγάρους, προέβη νικῶν μέχρι τῆς Φιλιππουπόλεως, ἣν καὶ κατέλαβε, ζωγρήσας πλῆθος μέγα αἰχμαλώτων, ἐξανδραποδισθέντων ἀντὶ τιμῆς εὐτελεστάτης·

Καθ᾽ ὃν δὲ χρόνον ὁ Μουρὰτ ἐπεξέτεινεν οὕτω μετὰ καταπληκτικῆς

ταχυεργίας τὰς ἐν τῇ Θράκῃ κατακτήσεις αὐτοῦ, ὁ Ἰωάννης Παλαι-
λόγος οὐδὲν ἐπειράθη ἀπ' εὐθείας νὰ ἐπιχειρήσῃ κατὰ τῶν ἐπικινδύν- ως
προχωρούντων Τούρκων. Κατάπληξις ἅμα καὶ ἀδυναμία ἐκράτουν ε-
δεμένας τὰς χεῖρας αὐτοῦ. Μόνον δὲ δεῖγμα ἀμυντικῆς τοὐλάχιστον ἐν- ρ-
γείας ἐν μέσῳ τῆς σχεδὸν παντελῶς ἀμερίμνου ἐκείνης ἀπραξίας οῦ
αὐτοκράτορος εἶνε ἡ συνδιαλλαγὴ αὐτοῦ πρὸς τοὺς Σέρβους.

κθ'

Τὸ Βυζάντιον καὶ οἱ Σέρβοι.

Ὁ θάνατος τοῦ κραταιοῦ τῶν Σέρβων ἡγεμόνος ἐπήνεγκε μεγάλ- ην
ἀνωμαλίαν καὶ διάσπασιν εἰς τὸ σερβικὸν κράτος. Τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ο- ὔ-
ρεσι ἄγοντος μόλις τὸ δέκατον ἔνατον τῆς ἡλικίας ἔτος ἠξίου νὰ κατα-
λάβῃ ἀντ' αὐτοῦ τὸν θρόνον ὁ ἀδελφὸς τοῦ θανόντος κράλη, ὁ Συ-
μεὼν ἐκεῖνος, εἰς ὅν, καθ' ἃ εἴδομεν, ὁ Στέφανος Δουσὰν εἶχεν ἐπι-
τρέψει τὴν Ἤπειρον, Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ
χήρα τοῦ Δουσὰν Ἑλένη ἀντιποιουμένη τῆς ἀρχῆς ἐφέρετο ἀπίστ- ως
πρός τε τὸν ἴδιον υἱὸν καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ ἀνδρός, καὶ εἰργάζετο ὑπ- ὲρ
ἑαυτῆς. Εἰς τὰς δυναστικὰς δὲ ταύτας ἀλληλομαχίας προςετέθη ἡ
στάσις τῶν βογιάρων, οἵτινες, ἐπωφελούμενοι τὰς διχοστασίας ἐκείν- ας
καὶ στηριζόμενοι εἰς τὴν δύναμιν, ἣν εἶχον ἀποκτήσει ἐν αὐταῖς τα- ῖς
σερβικαῖς χώραις ἢ ἐν Ἠπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ, ἰδιοποιοῦντο ἰδίαν τ-
πικὴν ἀρχήν. Οὕτω δὲ ἡ Σερβία διεσπάσθη εἰς πολλὰς τοπαρχίας, ὧν
ἐκυριάρχουν οἱ μέγα ἰσχύσαντες ἐπὶ τοῦ Δουσὰν ἢ οἱ οἰκογενεῖς αὐτο- ῦ.
Ἐν τούτοις δὲ ὁ μὲν Συμεὼν κατώρθωσε νὰ στεφθῇ τῷ 1359 ἐν Τρι- κ-
κάλοις τῆς Θεσσαλίας ὡς Συμεὼν Παλαιολόγος Οὔρεσις, προςλαβ- ὼν
τὴν ἐπωνυμίαν αὐτοκράτορος τῶν Σέρβων καὶ Ῥωμαίων καὶ ἄρχ- ων
μὲν τῆς Θεσσαλίας, ἀνακτήσας δὲ τὸ πλεῖστον τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσπο-
τάτου μέχρι καὶ τῶν Ἰωαννίνων. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ εὑρέθη ἀν- τι-
μέτωπος τοῦ ἐν Βερροίᾳ τῆς Μακεδονίας ἄρχοντος Ῥαδοσλάβου Χλ- α-
παίνου, ὅςτις, νήμας τὴν χώραν τοῦ Γρηγορίου Πρελούμπου, παρίστα- το
ὑπέρμαχος τῶν ἐπὶ τῆς Θεσσαλίας δικαιωμάτων τοῦ ἐκ τοῦ πρώ- του
γάμου υἱοῦ αὐτῆς Θωμᾶ. Μὴ δυνάμενος δὲ νἀντιμετρηθῇ πρὸς αὐ- τὸν
συνδιηλλάγη δοὺς ὡς σύζυγον εἰς τὸν Θωμᾶν τὴν ἰδίαν θυγατέρα Μα-
ρίαν Ἀγγελῖναν Δούκαιναν τὴν Παλαιολογῖναν, ἥτις ἔπειτα ἐπιβο-

λεύσασα τῷ ἰδίῳ συζύγῳ ἦλθεν εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τοῦ Ἡσαῦ Βουονδελμόντη. Ἐπωνυμεῖτο δὲ αὕτη Παλαιολογῖνα, καθ' ἃ καὶ ὁ πατὴρ αὐτῆς Παλαιολόγος ὡς υἱὸς τοῦ κράλη τῆς Σερβίας Στεφάνου τοῦ νόθου ἀπὸ Μαρίας τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, υἱοῦ Ἀνδρονίκου Α'.

Καὶ ὁ μὲν Συμεὼν ἐξηκολούθησεν ἔκτοτε ἄρχων ἐπὶ μέρους τῆς Θεσσαλίας, ἡ δὲ ἀρχὴ τῶν Ἰωαννίνων περιῆλθεν ἐπί τινα χρόνον εἰς τὸν Θωμᾶν Πρεάλιμπον καὶ τὴν Μαρίαν Ἀγγελῖναν, ἔπειτα δ' εἰς τὸν δεύτερον αὐτῆς σύζυγον Ἡσαῦ τὸν Βουονδελμόντην, εὐπατρίδην ἐκ Φλωρεντίας, μητρόθεν συγγενῆ πρὸς τοὺς δεσπόζοντας τῶν Ἀθηνῶν Ἀτζαϊώλας καὶ τοὺς ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ Λευκάδι ἄρχοντας Τόκκους. Τὰ δὲ νότια τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου διένειμεν εἰς δύο μεγάλους ἀλβανικοὺς οἴκους, τὴν μὲν περὶ τὸν Ἀετὸν καὶ τὸ Ἀγγελόκαστρον χώραν παραδοὺς εἰς τὸν Γγῖνον Μπούαν Σπάταν, τὰ δὲ βόρεια παράλια τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου μετὰ τῆς Ἄρτης καὶ τῶν Ῥωγῶν εἰς τὸν Πέτρον Λιῶσαν. Καὶ ὡμολόγησαν μὲν οἱ φύλαρχοι οὗτοι τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Συμεὼν, ἀλλὰ πράγματι ἐπ' αὐτῶν καὶ τοῦ Καρόλου Θῶπια οἱ Ἀλβανοὶ κατέλυσαν τὴν σερβικὴν κυριαρχίαν ἐν τῷ πρώην δεσποτάτῳ τῆς Ἠπείρου, ὅπερ ἀπέβη κτῆσις ἀλβανική.

Ἐν τούτοις δε τῷ 1371 θανόντα τὸν Συμεὼν διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Οὔρεσις Δούκας Παλαιολόγος, ὁ ἀδελφὸς τῆς Μαρίας Ἀγγελίνης, ὅςτις καὶ ἦρξεν ὡς ὑποτελὴς αὐτῆς ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐβοήθησε τὴν ἀδελφὴν ἐν τῇ διατάξει τῶν κατὰ τὴν Ἤπειρον ὡς χήραν τοῦ Θωμᾶ Πρελούμπου μέχρι τοῦ νέου γάμου αὐτῆς μετὰ τοῦ Βουονδελμόντη. Ἀλλὰ κατὰ τἆλλα ὁ Ἰωάννης Οὔρεσις ἦτο ἥκιστα ἀρχικός, τὴν μὲν περὶ τὸν Δομοκὸν καὶ τὰ Φάρσαλα ἀρχὴν ἐπιτρέψας εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Χλαπαίνου Στέφανον Δούκαν, τέλος δὲ καὶ καθ' ὅλου παραιτήσας τὰ ἐγκόσμια καὶ ἀποσυρθεὶς ἤδη πρὸ τοῦ ἔτους 1386 ὡς μοναχὸς Ἰωάσαφ εἰς την μονὴν τῆς Μεταμορφώσεως ἢ τοῦ Μετεώρου. Ἦτο δὲ αὕτη μία τῶν ἐν τῇ περιοχῇ τῶν ἀρχαίων Σταγῶν, τῆς ἀπὸ τῶν μέσων αἰώνων λεγομένης Καλαμπάκας, μονῶν ἐκείνων, αἵτινες ἐκτίσθησαν ἐπὶ τῶν μεμονωμένων ὀρθίων καὶ ἀπορρώγων βράχων τῶν φερόντων τὸ ὄνομα Μετέωρα. Καὶ ἐμόνασαν μὲν καὶ πρότερον σποράδην ἐν τοῖς Μετεώροις ἀσκηταὶ καὶ μοναχοί, ἀλλ' ἰδίως ὁ μοναχικὸς ἐν αὐτοῖς βίος καὶ ἡ κτίσις εὐαγῶν μονῶν ἀνάγεται εἰς τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα μεσοῦντα. Ὅ τι δὲ εἶνε διὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος ὁ κτί-

Η ΚΑΛΑΜΠΑΚΑ ΚΑΙ ΟΙ ΒΡΑΧΟΙ ΤΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ

στης τῆς Ἁγίας Λαύρας Ἀθανάσιος εἶνε διὰ τὰ Μετέωρα ὁ ἄλλος ὁμώνυμος, ὁ ἐκ τῶν Νέων Πατρῶν, ἤτοι τῆς ἀρχαίας Ὑπάτης, ὁρμώμενος ὅσιος Ἀθανάσιος, ὅστις τὸ μὲν πρῶτον ᾤκησεν ἐν τῷ λίθῳ τῷ ἐπονομαζομένῳ τοῦ Στύλου, εἶτα δ' ἀνέβη εἰς τὸν λεγόμενον Πλατὺν λίθον, ἤτοι τὸ ἰδίᾳ ὀνομαζόμενον Μετέωρον, ἐφ' οὗ ἔκτισε ναὸν τῆς Θεοτόκου καὶ μονήν, ἥτις εἶνε ἡ μέχρι καὶ τῆς σήμερον σωζομένη τῆς Μεταμορφώσεως. Ἔκτοτε δ' ἄρχεται ζωηρὸς μοναστικὸς βίος ἐπὶ τῶν παραδόξων ἐκείνων βράχων, εἰς οὓς ἡ ἄνοδος γίνεται διὰ μετεώρων ξυλίνων κλιμάκων ἢ ἐπὶ δικτυωτῶν ἄνωθεν ἀνασυρομένων, ἅτινα οἱ μοναχοὶ τὸ μὲν πρῶτον κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐκάλουν **ἀναβάτας**, ἔπειτα δὲ καὶ μέχρι τῆς σήμερον *βρυζόνια*. Τῶν δὲ μονῶν τούτων, αἵτινες ἐν μὲν τῷ παρελθόντι ηὐξήθησαν εἰς δεκατέσσαρας, σήμερον δὲ περιορίζονται μόνον εἰς ἑπτά, πλὴν τῆς τοῦ Μετεώρου, ἥτις πλὴν τοῦ κτίστου Ἀθανασίου συνδέεται καὶ πρὸς τὴν ἐν αὐτῇ διατριβὴν τοῦ Ἰωάσαφ Οὔρεσι Παλαιολόγου, ἄξιαι ἰδίας μνείας εἶνε ἡ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἥτις λέγεται κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ὡς μοναχοῦ Ἰωάσαφ ἐκ συγχύσεως ἴσως πρὸς τὸν αὐτὸν Ἰωάσαφ Παλαιολόγον, ἡ τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ ἡ τῶν Ἁγίων Πάντων ἡ ἐπιλεγομένη τοῦ Βαρλαάμ. Ἡ τελευταία αὕτη ὀνομάζεται μὲν οὕτως ἀπὸ ἀσκητοῦ τινος μονάσαντος ἐν αὐτῇ ἀρχαιότερον, εἶνε δὲ κτίσμα μεταγενέστερον Νεκταρίου καὶ Θεοφάνους τῶν Ἀψαράδων, ἀνηκόντων εἰς ἐπιφανῆ οἶκον τῶν Ἰωαννίνων γνωστὸν ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, κτισθὲν τὴν πέμπτην δεκάδα τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον τοιαῦται ἦσαν αἱ περιπέτειαι τῶν ἐπὶ τοῦ Δουσὰν εἰς τοὺς Σέρβους περιελθουσῶν χωρῶν τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, ὁ υἱὸς καὶ νόμιμος διάδοχος τοῦ Στεφάνου Δουσὰν ἦρξεν ὑπὸ τὸ ὄνομα Στεφάνου Δ'. Ἀλλ' εἴδομεν αὐτὸν ἀντιπαλαίοντα πρὸς τὰς ἁρπακτικὰς διαθέσεις τῶν περὶ αὐτὸν συγγενῶν καὶ ἰσχυρῶν, αἵτινες καὶ ἤγαγον τέλος τῇ 3 Δεκεμβρίου 1365 εἰς τὴν δολοφονίαν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Οὐγγλέση Βουκάσιν, ἰσχύσαντος νὰ καταλάβῃ τὸν σερβικὸν θρόνον μετὰ τὸν σκληρὸν φόνον τοῦ τελευταίου τῶν Νεμανιδῶν.

Ἔτι δὲ ζῶντος, καθ' ἃ φαίνεται, τοῦ Στεφάνου Οὔρεσι τούτου, ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ εἰς λόγους περὶ εἰρήνης πρὸς τὴν σύζυγον αὐτοῦ Ἐλισάβετ, θυγατέρα τοῦ Σλάβου κόμιτος Βοϊσάβου. Τὴν εἰρήνην δὲ ταύτην, ἣν ἐθεώρει μόνον δυνατὸν ἀντισήκωμα τῶν ζημιῶν ἃς ὑφίστατο τὸ Βυζάντιον παρὰ τῶν ὁσημέραι προχωρούντων ἐν Εὐρώπῃ Τούρ-

κων, οἵτινες καὶ αὐτῆς τῆς θρακικῆς Βιζύης ἔγειναν κύριοι. Ἀνετέθη δὲ ἡ πρεσβεία εἰς τὸν πατριάρχην Κάλλιστον. Καὶ ἔγεινε μὲν οὗτος δεκτὸς ἐν τῇ σερβικῇ αὐλῇ μετὰ μεγάλων τιμῶν, ἀλλ' ἀσθενήσας ἀπέθανε πρὶν ἢ προφθάσῃ νὰ διαπράξῃ τὸ εἰς αὐτὸν ἀνατεθὲν ἔργον. Ἡ δ' ἐκλογὴ τοῦ πατριάρχου ὡς ἀρχηγοῦ τῆς πρεσβείας δὲν ὑπῆρξε τυχαία, ἀλλ' ἐνδεικνύει τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπως τῆς πολιτικῆς εἰρήνης μετὰ τῶν Σέρβων προηγηθῇ ἡ θρησκευτικὴ συνδιαλλαγή. Πράγματι ἤδη τῷ 1352 ἡ ἐκκλησία τῆς Σερβίας εἶχεν ἀποσπασθῇ ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου, αὐτοῦ τοῦ Δουσὰν συγκαλέσαντος ἐν Σέρραις σύνοδον καταδικάσασαν τὰς αἱρέσεις τῶν Ἡσυχαστῶν καὶ Βογομίλων καὶ ἐκδιώξαντος ἐκ τῶν σερβικῶν χωρῶν τοὺς Ἕλληνας ἱερεῖς. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς τοιαύτης σχισματικῆς ἐνεργείας τοῦ κράλη ὑπῆρξεν ὁ ὑπὸ τοῦ Καλλίστου ἀφορισμὸς τῆς ἀποστάτιδος σερβικῆς ἐκκλησίας. Ἡ δὲ ἄρσις τοῦ ἀφορισμοῦ ἐκείνου πρ[illegible]ο-ελείανε κατόπιν καὶ τὴν μετὰ τοῦ Βουκάσιν καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Οὐγγλέση συνδιαλλαγὴν τοῦ Βυζαντίου.

Καὶ δὲν ὑπῆρξε μὲν ἄστοχον τὸ διάβημα ἐκεῖνο τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, καταπαύοντος τοὺς παλαιοὺς πρὸς τοὺς Σέρβους ἀγῶνας, ἀλλ' ἐπήρχετο ἀργά. Πράγματι αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι εἶχον ἤδη πα[illegible]θει πολλὰ ὑπὸ τῶν Σέρβων, καὶ αἱ ὑπ' αὐτῶν ἀποσπασθεῖσαι ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου ὑπῆρξαν, ἐκείνων ἐκπεσόντων, πρόχειρος καὶ εὔαλωτος λεία εἰς νέους κατακτητάς. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ Σερβία, ἀποβαλοῦσα πλέον τὴν ἐπὶ τοῦ Δουσὰν δύναμιν καὶ αἴγλην, ἔβαινε ταχεῖα πρὸς τὸν ὄλεθρον, καὶ οὐ μόνον δὲν ἠδυνήθη συνασπιζομένη μετὰ τοῦ Βυζαντίου ἐν τῇ ἐσχάτῃ ὥρᾳ νὰ σώσῃ αὐτό, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας προέδραμεν αὐτοῦ ἐν τῇ καταστροφῇ.

λ'

Τὸ Βυζάντιον καὶ οἱ Βούλγαροι.

Ἡ καὶ πρὸ τῆς συμφιλιώσεως τοῦ Βυζαντίου μετὰ τῶν Σέρβων ἤδη ἐπελθοῦσα ἐξασθένησις αὐτῶν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Ἀλεξάνδρου. Τὸν νέον δὲ τοῦτον φυλετικὸν πόλεμον δὲν εἶχε δυνηθῇ νἀπαμύνῃ ἡ μεταξὺ τῆς Βουλγαρίας καὶ τοῦ Βυζαντίου διπλῆ κηδεστία. Καὶ δὴ πρότερον μὲν ἤδη ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε συνδεθῇ μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου διὰ τοῦ γάμου τοῦ πρωτοτόκου Μιχαὴλ Ἀσὰν μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἰωάννου

Παλαιολόγου Εἰρήνης, ἥτις ἔμεινε μετά τινα ἔτη χήρα, θανόντος τοῦ συζύγου. Τῷ δὲ 1365 νέον συνήνωσε κῆδος τὸν Ἰωάννην μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τοῦ γάμου τοῦ ἐννεαέτους υἱοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου μετὰ τῆς ὁμήλικος θυγατρὸς τοῦ Βουλγάρου τσάρου Μαρίας, ἣν καὶ Κυράτζαν εὑρίσκομεν ὀνομαζομένην ἐν ἐγγράφοις, ἐχούσης μητέρα τὴν δευτέραν τοῦ Ἀλεξάνδρου σύζυγον, οὖσαν Ἰουδαίαν. Ἀλλ' ὅμως παρὰ ταῦτα τὰ κήδη ἡ ἐχθρικὴ στάσις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἠνάγκασε τὸν Ἰωάννην, ζητοῦντ' ἄλλως ἀντισήκωμα διὰ τὰς ἀπωλείας, ἃς εἶχεν ὑποστῆ τὸ κράτος ἕνεκα τῆς προχωρήσεως τῶν Τούρκων, νὰ στρατεύσῃ ἐναντίον αὐτοῦ, πιθανῶς τῷ 1364. Καὶ ἐκυρίευσε μὲν τότ' ἐξ ἐφόδου τὴν Ἀγχίαλον, ἤρχισε δ' ἔπειτα πολιορκῶν τὴν Μεσημβρίαν κατά τε γῆν καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Καὶ διὰ παντὸς μὲν τρόπου προςεπάθησεν ὁ Ἀλέξανδρος νἀναγκάσῃ τὸν συμπένθερον αὐτοκράτορα νὰ ἄρῃ τὴν πολιορκίαν, ἀλλ' αἱ προςπάθειαι αὐτοῦ ἀπέβησαν ἄγονοι. Αὐξανούσης δ' ὁσημέραι τῆς στενοχωρίας τῶν πολιορκουμένων, οὓς κυρίως ἐπίεζεν ἡ στέρησις τῆς ἔξωθεν τῆς πόλεως πηγῆς, ἀναγκάζουσ' αὐτοὺς νὰ μεταχειρίζωνται τὰ ἐν τῇ πόλει ὕδατα, ὄντα οὐ μόνον ἀνεπαρκῆ, ἀλλὰ καὶ κακά, ὁ τσάρος ἠναγκάσθη στείλας πρέσβεις νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς τὸν Παλαιολόγον, ἐπιβαλόντα εἰς τὸν ἡττηθέντα ἄλλους τε ὅρους καὶ βαρεῖαν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν.

Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον, τὸ ἔαρ τοῦ 1365, θανόντα τὸν τσάρον Ἀλέξανδρον διεδέχθη ὁ ἀπὸ τῆς ὡραίας Ἰουδαίας μητρὸς τριτότοκος αὐτοῦ υἱὸς Ἰωάννης Σισμάν. Οὗτος μετὰ τὸν ἔτι ζῶντος τοῦ πατρὸς συμβάντα θάνατον τοῦ πρωτοτόκου Μιχαὴλ Ἀσὰν προετιμᾶτο ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἑτεροθαλοῦς δευτεροτόκου Ἰωάννου Στρασκιμίρου, ἔχοντος μητέρα τὴν ἕνεκα τοῦ πρὸς τὴν Ἰουδαίαν ἔρωτος ἀποπεμφθεῖσαν πρώτην σύζυγον τοῦ τσάρου Θεοδώραν, θυγατέρα τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας. Καὶ ὁ μὲν Σισμὰν ἦρχεν ἐν Τερνόβῳ, ὁ δὲ Στρασκίμιρος περιωρίσθη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Βιδινίου, τρίτος δὲ Βούλγαρος δεσπότης, οὗ ἄγνωστον τὸ γένος, ὁ Δοβρυτίκης λεγόμενος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἐκυριάρχει τῶν περὶ τὸν Πόντον χωρῶν καὶ τῆς ἀπ' αὐτοῦ κληθείσης Δοβρούτσας. Οὕτω δὲ πλὴν τῆς ἐξασθενήσεως τῆς Σερβίας καὶ τῆς προϊούσης ἀδυναμίας τοῦ Βυζαντίου πρόσφορον παρεῖχε τὸ ἔδαφος εἰς τοὺς ἀκαταπονήτως ἐνισχυομένους ἐν τῇ Θράκῃ Τούρκους καὶ ἡ διάσπασις τῆς Βουλγαρίας.

Τούτων δὲ τῶν Βουλγάρων δεσποτῶν ὁ τὸ βασίλειον χρίσμα καὶ τὴν

...μον διαδοχὴν τοῦ πατρὸς διεκδικῶν Σισμὰν ἐνεφορεῖτο ἥκιστα εὐ-
...ν διαθέσεων πρὸς τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον, καίπερ ὄντα πενθε-
... τῆς ἀδελφῆς Κυράτζας. Παραστάσης δὲ τῆς ἀνάγκης συμπράξεως
...' αὐτοῦ χάριν ἀναχαιτίσεως τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν ὁ Ἰωάννης
...εφάσισε νὰ μεταβῇ αὐτὸς εἰς Τέρνοβον πρὸς τὸν τσάρον τῷ 1365.
Ἀλλ' αἱ διαθέσεις τοῦ Σισμὰν δὲν εἶχον μεταβληθῆ. ἀπ' ἐναντίας δὲ ὁ
τσάρος παριστάνεται ὑποδαυλιζόμενος ἐναντίον τοῦ Ἰωάννου ὑπὸ τ[illegible]
ἰδίου αὐτοῦ υἱοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, ὅςτις λέγεται ἤδη τότε περι[illegible]
ελθὼν πρὸς τὸν πατέρα εἰς ῥῆξιν, ἀποβᾶσαν ἔτι δεινοτέραν σὺν τῷ χρόνῳ [illegible]
Εἰς τὰς τοιαύτας δὲ βυσσοδομεύσεις τοῦ Ἀνδρονίκου παρέχων εὐήκοο[illegible]
οὓς ὁ τσάρος συνέλαβε τὸν αὐτοκράτορα καὶ κατεκράτει αὐτὸν ἐν Τε[illegible]
νόδῳ ὡς αἰχμάλωτον.

Καὶ οὕτω μὲν παριστάνονται τὰ πράγματα, ἀλλ' ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐ[illegible]
θέσει ἓν φαίνεται ἀνακριβές, ἡ ἐπίρριψις τῆς εὐθύνης τῆς ὑπὸ τοῦ Σισμ[illegible]
συλλήψεως τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀνδρόνι[illegible]
ὡς ἠθικὸν αὐτουργόν. Καὶ δὲν γινώσκομεν μὲν ἀκριβῶς τὸ ἔτος τῆς γ[illegible]
νήσεως τοῦ Ἀνδρονίκου, ἀλλὰ πάντως οὗτος ἦτο νεώτατος τῷ 1365,
ἅτε τῶν γάμων τοῦ πατρὸς Ἰωάννου μετὰ τῆς Ἑλένης Κανταχου[illegible]
νῆς εὐλογηθέντων τῇ 21 Μαΐου 1347, ὅτε ὁ μὲν Ἰωάννης ἦτο μόν[illegible]
δεκαπεντaέτης, ἡ δὲ θυγάτηρ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἦγε τὸ δέκατον τρ[illegible]
τον ἢ δέκατον τέταρτον ἔτος, ἀμφότεροι δῆλα δὴ οἱ νυμφίοι εὑρίσκον[illegible]
ἐν ἡλικίᾳ πολὺ ἀπεχούσῃ τῆς παιδοποιίας. Διὰ τοῦτο εἰκάζω, ὅτι [illegible]
ἀνάμιξις τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀνδρονίκου ἔγεινεν ἐπιτηδείως ἐκ τῶν ὑστ[illegible]
ρων, ὅπως δικαιολογηθῇ πως ἡ βδελυρὰ παρασπονδία τοῦ τσάρου τ[illegible]
Βουλγάρων. Πλὴν δὲ τούτου, ἂν ὁ Ἀνδρόνικος ἦτο πράγματι ἀναμ[illegible]
μιγμένος εἰς τὸ διάβημα τοῦ Σισμάν, ἠθέλομεν ἴδει αὐτὸν καταλαμβ[illegible]
νοντα ἔστω καὶ ἀνήλικον δι' οἱουδήποτε κηδεμόνος τὸν θρόνον. Ἀλλ[illegible]
τοιοῦτό τι οὐδαμῶς συμβαίνει, τὸ δὲ διὰ τῆς κρατήσεως τοῦ Ἰωάννο[illegible]
ἀκέφαλον μεῖναν Βυζάντιον σώζεται ἀπελευθερουμένου τοῦ αἰχμαλώτ[illegible]
αὐτοκράτορος διὰ τῆς ἐκστρατείας Ἀμαδαίου ς' τοῦ Σαβαυδικοῦ, ἣν [illegible]
διηγηθῶμεν ἀμέσως κατωτέρω.

Ἄλλως δὲ δὲν πρέπει νὰ παρασιωπηθῇ, ὅτι ἔχομεν καὶ ἄλλην δι[illegible]
γησιν, ἄλλως ἐκθέτουσαν τὰ πράγματα, ἐξ ἑσπερίων ὁμοίως πηγῶν,
αἵτινες, σιγώντων τῶν Βυζαντίνων παντελῶς περὶ τῆς ἐν Βουλγαρίᾳ
κρατήσεως τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, εἶνε αἱ μόναι ποιούμεναι μνείαν
αὐτῆς καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀμαδαίου ἀπελευθερώσεως αὐτοῦ. Κατὰ τὴν

διήγησιν ταύτην ὁ Ἰωάννης δὲν συνελήφθη ἐν Τερνόβῳ ὑπὸ τοῦ Σισμὰν, πορευθεὶς πρὸς αὐτὸν χάριν διενεργήσεως συμπράξεως μετὰ τῆς Βουλγαρίας, ἀλλ᾽ ἐν Βιδινίῳ ὑπὸ τοῦ Στρασκιμίρου, διερχόμενος ἐκεῖθεν, ὅπως μεταβῇ εἰς Οὐγγαρίαν πρὸς τὸν βασιλέα Λουδοβῖκον, εἰς ὃν ὁ πάπας Οὐρβανὸς εἶχεν ἀναθέσει νὰ δεχθῇ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ἀπάρνησιν τοῦ σχίσματος. Ἀλλ᾽ ὁπωσδήποτε καὶ αὕτη ἡ διήγησις τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ Ἰωάννου προσγράφει εἰς τὸν Ἀμαδαῖον.

λα΄

Ἡ ἐκστρατεία Ἀμαδαίου ϛ΄ τοῦ Σαβαυδικοῦ.

Εἴδομεν, ὅτι ἡ δευτέρα σύζυγος τοῦ Ἀνδρονίκου Β΄ Παλαιολόγου καὶ μήτηρ τοῦ Ἰωάννου ἦτο Ἄννα ἡ ὡραία θυγάτηρ τοῦ κόμιτος Σαβαυδίας Ἀμαδαίου Ε΄. Ταύτης δὲ ὁ ἀδελφὸς Ἀμαδαῖος ϛ΄, θεῖος ὢν ἐκ μητρὸς τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννου, διεδέχθη τὸν πατέρα ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς κομιτείας τῆς Σαβαυδίας.

Τὸν συνετὸν τοῦτον καὶ γενναῖον ἡγεμόνα, ὅςτις ἠξιώθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ Ἀκμαίου (Viridis), ἐνωρὶς ἤδη εἶχον συγκινήσει αἱ πρόοδοι τῶν Τούρκων καὶ ἡ προϊοῦσα ἐξασθένησις τοῦ Βυζαντίου. Διὸ βλέπομεν αὐτὸν τελευτῶντος τοῦ Μαρτίου 1363 ἐν Αὐενιῶνι, ἐν ᾗ ἥδρευεν ὁ πάπας Οὐρβανὸς Ε΄, ἀκολουθούμενον ὑπὸ πολλῶν ἐκκρίτων ἀνδρῶν καὶ συμπαρασκευάζοντα μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Ἰωάννου Β΄ καὶ τοῦ τῆς Κύπρου Πέτρου Λουσινιανοῦ τὴν ἐπιχείρησιν σταυροφορίας ἐπὶ τοὺς Τούρκους πρὸς βοήθειαν τῆς συγκλονουμένης ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ προεκηρύχθη μὲν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην ἡ σταυροφορία, ἧς ἡ ἀρχηγία ἀνετέθη εἰς τὸν Ἰωάννην Β΄, ἀλλὰ διεθνεῖς ἀνωμαλίαι μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας καὶ ἔπειτα ὁ θάνατος τοῦ Γάλλου βασιλέως ἀνέστειλαν τὴν εἰς τὴν Ἀνατολὴν στρατείαν ταύτην. Ἐστράτευσε δὲ μόνος τῷ 1365 ὁ Πέτρος Λουσινιανὸς, ὁ ἐπιλεγόμενος Μέγας, συνεπαγόμενος πλὴν τῶν ἰδίων δυνάμεων ὀλίγους Βενετοὺς καὶ ὀλίγους ἐπικούρους ἱππότας ἐκ Ῥόδου. Ἀλλ᾽ ὁ βασιλεὺς τῆς Κύπρου δὲν διηύθυνε τὰ ὅπλα αὐτοῦ κατὰ τῶν λυμαινομένων τὰς ἑλληνικὰς χώρας Τούρκων, ἐστράφη δ᾽ ἐναντίον τῆς Αἰγύπτου, φιλοδοξῶν τὴν κατάκτησιν αὐτῆς. Καὶ ἐκυρίευσε μὲν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ αἱ δυνάμεις αὐτοῦ ἦσαν ἀνεπαρκεῖς ὅπως κρατήσῃ τὴν

πόλιν καὶ προβῇ εἰς περαιτέρας ἐπιχειρήσεις, κακὰ δὲ προεμηνύοντο ἐκ τῆς ἐξαφθείσης ὀργῆς τοῦ πολυάριθμον στρατὸν κεκτημένου σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ στρατιὰ τοῦ Λουσινιανοῦ ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια διαλυθεῖσα.

Κωλυθεὶς δ' ὁ Ἀμαδαῖος νὰ συμμετάσχῃ τῆς εἰς Αἴγυπτον στρατείας ἐκείνης, ἔσπευσε νἀναλάβῃ ἴδιον ἀγῶνα ὑπὲρ τοῦ Βυζαντίου μετὰ μεγάλης προθυμίας παρὰ τὰς ἐντόνους ἀπαιτήσεις τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ, ἀξιοῦντος παρὰ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου πρὸ πάσης βοηθείας ἐκ τῆς Ἑσπερίας τὴν προςχώρησιν εἰς τὸ λατινικὸν δόγμα. Καμφθέντος δὲ τοῦ πάπα ὑπὸ τοῦ Ἀμαδαίου, ὡμολογήθη ἐν Αὐενιῶνι ἡ ἐπιχείρησις νέας σταυροφορίας, εἰς ἣν ἔμελλον νὰ συμπράξωσιν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Κάρολος Δ', ὑποσχεθεὶς νὰ διαπεραιώσῃ τὴν συμμαχικὴν στρατιὰν εἰς τὴν Ἑλλάδα δι' ἰδίων δαπανῶν, καὶ ἡ Βενετία καὶ ἡ Γένουα παρέχουσαι στόλον. Καίτοι δὲ οἱ σύμμαχοι οὗτοι ἠθέτησαν τὰς δοθείσας ὑποσχέσεις, ὁ Ἀμαδαῖος ἀπέπλευσεν ὑπερμεσοῦντος τοῦ Ἰουνίου 1366 ἐκ Βενετίας, ἄγων ἐπὶ δεκαπέντε ἐφοπλιστικῶν πλοίων ἐκ Βενετίας, Γενούης καὶ Μασσαλίας τὴν ἰδίαν στρατιάν, εἰς ἣν ἐτάσσοντο καὶ στρατιῶται τῶν φίλων αὐτοῦ εὐπατριδῶν, ἐπίκουροι καὶ μισθωτοί.

Καταχθεὶς δ' ὁ Ἀμαδαῖος τὴν 17 Ἰουλίου εἰς Μεθώνην καὶ τὴν 19 εἰς Κορώνην, μετὰ τὴν διάταξιν ἐσωτερικῶν τινων πραγμάτων ἐν Πελοποννήσῳ, κατέπλευσε διὰ τοῦ Εὐρίπου εἰς τὴν Χαλκίδα. Πρώτη δὲ πολεμικὴ πρᾶξις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἅλωσις τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένης Καλλιπόλεως, ἧς ἡ κτῆσις ἦτο ἀναγκαία εἰς τὸν Ἀμαδαῖον χάριν ἐλευθέρας ἐπικοινωνίας μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκυριεύθη δὲ ἡ πόλις μετὰ πολιορκίαν ὀλίγων μόνων ἡμερῶν τὴν 23 Αὐγούστου, καὶ ὁ Ἀμαδαῖος, παραλαβὼν τὴν πόλιν, ἔθηκεν ἐν αὐτῇ φρουρὰν ἰδίαν καὶ ἴδιον διοικητήν.

Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τῆς Καλλιπόλεως, ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου 1366, εἰςῆλθεν ὁ κόμις τῆς Σαβαυδίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, γενόμενος δεκτὸς ἐν τῷ Πέραν μετὰ μεγάλων τιμῶν. Εὑρισκομένου δὲ τοῦ Ἀμαδαίου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἦλθε πρὸς αὐτὸν ἀπόστολος τοῦ ἐν Βουλγαρίᾳ κρατουμένου αὐτοκράτορος, ἀγγέλλων τὰ κατ' αὐτὸν καὶ ἐξαιτούμενος τὴν βοήθειαν αὐτοῦ.

Αὐξήσας δὲ τότε ὁ Ἀμαδαῖος τὴν στρατιὰν διὰ τῶν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείρας δοθέντων δωδεκακισχιλίων ὑπερπύρων, ἀντιστοιχούντων πρὸς ἑκατὸν ἑβδομήκοντα περίπου χιλιάδας δραχμῶν, καὶ τυχὼν

τῆς συμπράξεως τῶν Γενουηνσίων τοῦ Πέραν, ἔσπευσεν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Καὶ τὴν μὲν ἐξακολούθησιν τοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους πολέμου καὶ τὴν παρακώλυσιν πάσης ὑπ' αὐτῶν βλάβης τοῦ ἐπὶ τοὺς Βουλγάρους πλέοντος στόλου ἀνέθηκεν ὁ Ἀμαδαῖος εἰς τὸν Γάσπαρον di Monte Maggiore, ἀλλὰ περὶ τῶν ὑπὸ τούτου πραχθέντων δὲν μανθάνομέν τι εἰδικώτερον. Αὐτὸς δέ, καταλαβὼν τὴν Σωζόπολιν, τὴν Ἀγχίαλον, τὴν Μεσημβρίαν καὶ ἄλλα πολίσματα, κατήρξατο τῆς πολιορκίας τῆς Βάρνας. Ἡ δὲ ἀμηχανία τῆς πόλεως ταύτης ἠνάγκασε τὸν τσάρον τῶν Βουλγάρων νὰ ὑποχωρήσῃ κατὰ τὰς ἀρξαμένας διαπραγματεύσεις καὶ ἀπελευθερώσῃ τὸν Παλαιολόγον. Ἀντάλλαγμα δὲ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτοῦ, γενομένης τῇ 21 Δεκεμβρίου 1366, ὑπῆρξε πιθανῶς ἡ ἄρσις τῆς πολιορκίας τῆς Βάρνας.

Ἐπιστρέψας δ' ὁ Ἀμαδαῖος ἐκ τῆς Βουλγαρίας εἰς Κωνσταντινούπολιν δὲν ἐγκατῳκίσθη ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ, ἐπανελθόντος εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ἀλλὰ παρά τινι χήρᾳ ἐν Πέραν. Οὐδ' εἶνε τοῦτο τὸ μόνον παράπονον περὶ ἀγνωμοσύνης τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὸν λυτρωτὴν αὐτοῦ τὸ ἐκφραζόμενον ὑπὸ τῶν περὶ τὸν κόμιτα τῆς Σαβαυδίας. Οὐχ ἧττον ὁ Ἀμαδαῖος ἐπελήφθη καὶ πάλιν τὸν Μάϊον τοῦ 1367 τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνος, καὶ κατέλαβε φρούριά τινα ἐν τῇ Θρᾴκῃ διὰ μόνων τῶν ἰδίων δυνάμεων καὶ πόρων. Ὑπὸ δὲ τῆς αὐτοκρατορίας οὐδεμιᾶς ἔτυχεν ὑποστηρίξεως, οὐδὲν παρ' αὐτῆς λαβὼν πλὴν τῶν δωδεκακισχιλίων ἐκείνων ὑπερπύρων τῶν παρασχεθέντων εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Ἑλένης Καντακουζηνῆς, καθ' ἃ ἐμφαίνεται ἐκ τῶν περισωθέντων ἀπολογισμῶν τῆς ἐκστρατείας τῶν καταστρωθέντων ὑπὸ τοῦ ταμίου τοῦ Ἀμαδαίου, τοῦ Βαρβιέρη. Εἰς δὲ τὴν ἀπροθυμίαν ταύτην τοῦ αὐτοκράτορος προσεπῆλθε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1367 ἡ λῆξις τῶν ἐνιαυσίων ὑποχρεώσεων τῶν ἐφοπλιστῶν καὶ σπειράρχων (condottieri), μεθ' ὧν συνεστράτευεν ὁ Ἀμαδαῖος. Εἰς τὸ ἀπροχώρητον δ' ἔφθασαν τὰ πράγματα ἕνεκα τῶν δυσαρεσκειῶν τῶν γεννηθεισῶν μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν, ὧν τινες μὲν ἤθελον νὰ ἐπισκεφθῶσι τὴν Παλαιστίνην, ἄλλοι δὲ νὰ στραφῶσι πρὸς ἄλλας χώρας. Ταῦτα δὲ πάντα ἠνάγκασαν τὸν Ἀμαδαῖον νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν ἐπιχειρηθέντ' ἀγῶνα καὶ ἀναχθῇ τὴν 4 Ἰουνίου 1367 ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀποπλέων εἰς Βενετίαν, ὁπόθεν ἔπειτα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἐν Σαβαυδίᾳ κομιτείαν.

λβ'

Ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ὑποτελὴς τοῦ σουλτάνου.

Ἐν τούτοις ὁ πάπας Οὐρβανὸς δὲν ἔπαυεν ἀξιῶν τὴν εἰς τὴν λατινικὴν ἐκκλησίαν προςχώρησιν τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου. Ἤδη ὁ Ἀμαδαῖος ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονῆς διεβίβασεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὰς ἀξιώσεις ταύτας τοῦ πάπα. Εἰς τοῦτον δ' ἐπιστρέφοντα εἰς τὴν Ἑσπερίαν ἀνέθηκεν ὁ Παλαιολόγος πρεσβείαν πρὸς τὸν Οὐρβανόν, ἧς μετέσχον καὶ ἑπτὰ ἄλλοι συμπρέσβεις. Ἡ προθυμία ἣν ἐδείκνυεν ὁ πάπας νὰ κηρύξῃ νέαν σταυροφορίαν, ἧς τὴν ἀρχηγίαν ἔμελλε νἀναλάβῃ ὁ Ἀνδηγαυὸς βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λουδοβῖκος, ὅςτις καὶ δι' ἄλλον λόγον ἦτο ἀσπαστὸς παρὰ τῷ αὐτοκράτορι, ἅτε καταπολεμῶν τοὺς Βουλγάρους, ἔπεισε τὸν Ἰωάννην νὰ διαμηνύσῃ διὰ τῶν πρέσβεων ἐκείνων εἰς τὸν πάπαν, ὅτι ἔμελλε νὰ μεταβῇ αὐτὸς εἰς Ῥώμην τὸ προςεχὲς ἔαρ, ὅπως ἀπομόσῃ ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ σχίσμα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ΕΙΚΩΝ ΕΞ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ ΤΗΣ ΜΟΔΕΝΗΣ

Καὶ μέχρι μέν τινος ἡ ὑπόσχεσις αὕτη τοῦ αὐτοκράτορος ἔμεινεν ἀνεκπλήρωτος. Ἀλλ' ἡ νέα τροπὴ τῶν πραγμάτων ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπικαλεσθῇ πράγματι τὴν ἐξιλέωσιν καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ πάπα. Καὶ δὴ πρῶτον αἱ ἐλπίδες περὶ τελείας ἐξασθενήσεως τῶν Βουλγάρων ἕνεκα τῆς ἐκπολεμώσεως αὐτῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Λουδοβίκου εἶχον ἀρχίσει ἐκλείπουσαι. Εἶχε μὲν ἐπιδράμει τῷ 1365 ὁ Λουδοβῖκος ἐκ πολιτικῶν τε καὶ θρησκευτικῶν λόγων τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Στρασκιμίρου καὶ ἀρχίσει ἐργαζόμενος ἐν τῇ περὶ τὸ Βιδίνιον χώρᾳ πρὸς διάδοσιν τῆς καθολικῆς θρησκείας. Ἀλλὰ κατόπιν ἐπῆλθε διαλλαγὴ τοῦ Λουδοβίκου πρὸς τοὺς Βουλγάρους, ἀποκαταστήσαντος καὶ πάλιν τὸν Στρασκίμιρον ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ ἀποδόντος εἰς αὐτὸν τὰς τέως ἡρπαγμένας χώρας αὐτοῦ. Ἀλλὰ πλὴν τῆς ἐντεῦθεν ἐπελθούσης ἀνανεώσεως τοῦ ἀπὸ τῶν Βουλγάρων κινδύνου ἄπαυστος ἦτο ἡ ὁρμὴ τῶν Τούρκων, ἀνακτησάντων μὲν τὴν Καλλίπολιν καὶ πάλιν δ' ἐνισχυθέντων μετὰ τὸ ναυάγιον τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀμαδαίου

Πάντες δὲ οὗτοι οἱ λόγοι ἠνάγκασαν τὸν Ἰωάννην νὰ τραπῇ τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν Ῥώμην.

Τῇ 18 Ὀκτωβρίου 1369 βλέπομεν πράγματι τὸν αὐτοκράτορα ἐν Ῥώμῃ παραδίδοντα ἐνώπιον τεσσάρων καρδιναλίων ἔγγραφον ὁμολογίαν πίστεως ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ συντεταγμένην καὶ ἐπικυρουμένην ὑπὸ χρυσοβούλλου αὐτοκρατορικοῦ. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας ἐπιστρέψας μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν ἐξ Αὐενιῶνος εἰς τὴν Ῥώμην ὁ Οὐρβανὸς ἐδέχθη τὸν αὐτοκράτορα ταπεινῶς προσελθόντα πρὸ τῶν βαθμίδων τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ὅπου καὶ ἐπανέλαβε τὸν δοθέντα ὅρκον. Ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ πάπας, θεωρῶν ἀρκοῦσαν τὴν ἐνώμοτον ταύτην διαβεβαίωσιν τοῦ Ἰωάννου, καίπερ μόνου προσελθόντος καὶ οὐδεμίαν ἔχοντος ἐντολὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ἐκήρυξεν ἁπανταχοῦ τὴν συντέλεσιν τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ προσεκάλεσε τοὺς δοῦκας τῆς Βενετίας καὶ τῆς Γενούης νὰ βοηθήσωσι τὸ κινδυνεῦον βυζαντιακὸν κράτος, ἅτε Λουδοβίκου τοῦ Οὐγγρικοῦ μετὰ τὴν πρὸς τοὺς Βουλγάρους συνδιαλλαγὴν ἀπροθύμως ἔχοντος πρὸς τὴν σταυροφορίαν.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ Ἰωάννης, ὑπολαμβάνων, ὅτι τὸ ἐν Ῥώμῃ προ τῶν βαθμίδων τοῦ Ἁγίου Πέτρου δρᾶμα ἤρκει νὰ σώσῃ τὸ Βυζάντιον, καὶ ὅτι ἰδίᾳ ἑαυτοῦ ἐνέργειᾳ θὰ ἠδύνατο νὰ μεταστήσῃ εἰς τὴν Ἀνατολὴν παμπληθεῖς τοὺς σταυροφόρους τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, ἐτράπη αὐτοπρέσβυς εἰς τὰς αὐλὰς τῶν Ἑσπερίων. Καὶ δὴ μετέβη πρῶτον εἰς τὴν Βενετίαν, ἀλλ' ἡ βενετικὴ πολιτεία ἐδεξιώθη μὲν αὐτὸν ἐν τιμῇ, ἀλλ' ἐφάνη ὅλως ἀδιάφορος παρὰ τὰς παρακλήσεις αὐτοῦ καὶ τὰς παρορμήσεις τοῦ πάπα. Ἡ ἐναρχομένη νέα ῥῆξις πρὸς τὴν Γένουαν, ἥτις ἔμελλε νἀπολήξῃ μετ' ὀλίγον χρόνον εἰς μακρὸν μεταξὺ τῶν δύο πολιτειῶν πόλεμον, ὑπῆρξε τὸ κυριώτατον ἐμπόδιον τῆς ἀπροθυμίας ταύτης τῶν Βενετῶν, ἧς ὁμοία προεδεικνύετο καὶ ἡ τῶν Γενουηνσίων. Διὸ ἀπεφάσισεν ὁ αὐτοκράτωρ νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν Γαλλίαν. Λαβὼν δ' ἐν Βενετίᾳ ἀντὶ ἐνεχύρων χρήματα ἐπορεύθη πρὸς τὸν Κάρολον Ε'. Ἀλλὰ καὶ ἐν Γαλλίᾳ μάτην ἔκρουσε τὰς βασιλείους πύλας.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ
ΕΙΚΩΝ ΕΞ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ ΤΗΣ ΜΟΔΕΝΗΣ

Ἐπανήρχετο λοιπὸν ἄπελπις εἰς τὰ ἴδια, ὅτε, διατρίβοντα κατὰ τὴν κάθοδον ἐκ νέου ἐν Βενετίᾳ, κατεκράτησαν οἱ Βενετοὶ τραπεζῖται οἱ

προδανείσαντες εἰς αὐτὸν τὰ ὁδοιπορικά, ἅτε τῶν παραδεδομένων εἰς αὐτοὺς ἐνεχύρων μὴ ἀρκούντων πρὸς ἀπότισιν τοῦ χρέους. Παρακωλυομένου δὲ τοῦ ἀπόπλου, ἔστειλεν ὁ οὕτως ἐξευτελιζόμενος αὐτοκράτωρ ταχυδρόμον εἰς τὸν πρωτότοκον Ἀνδρόνικον, παρακινῶν νὰ πέμψῃ εἰς αὐτὸν χρήματα πρὸς ἀπόδοσιν τῶν δανείων καὶ ἐξοικονόμησιν τῶν δαπανῶν τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιστροφῆς. Ἀλλ' ὁ Ἀνδρόνικος ὅστις, ἐνηλικιωθεὶς ἐν τῷ μεταξύ, διῴκει τὰ τῆς πολιτείας ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀπόντος Ἰωάννου, οὐδαμῶς ἐφρόντισε περὶ ἀπαλλαγῆς τοῦ πατρὸς ἀπὸ τῆς ἐν Βενετίᾳ καταισχύνης. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Βυζαντίου εἶχον κάκιστα, ἀλλὰ δὲν ἦτο αὕτη ἡ ἀφορμὴ τῆς ὀλιγωρίας τοῦ Ἀνδρονίκου, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἐξεύρῃ χρήματα ἀπὸ τῶν ἱερῶν κειμηλίων καὶ ἄλλων βασιλικῶν κτημάτων, καθ' ἃ εἶχε μηνύσει εἰς αὐτὸν ὁ πατήρ. Αἰτία δὲ τῆς ἀστοργίας αὐτοῦ, ἣν ἐδικαιολόγει διὰ προφάσεων παντοίων, ὑπῆρξεν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀνδρονίκου, θέλοντος νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν ἀτυχίαν, εἰς ἣν εἶχε περιπέσει ὁ πατήρ, χάριν καταλήψεως τοῦ θρόνου, εἰς ὃν ἐπωφθαλμία. Ἀλλ' ὅ τι δὲν ἔπραξεν ὁ ἄστοργος Ἀνδρόνικος ἐφιλοτιμήθη συμπαθῶς νὰ διενεργήσῃ ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Μανουήλ. Ἑδρεύων οὗτος ἐν Θεσσαλονίκῃ ὡς δεσπότης καὶ μαθὼν τὴν πατρικὴν δυσπραγίαν, ἔσπευσε νὰ συνάξῃ ὅσα ἠδυνήθη χρήματα, καί, ἐφοπλίσας πλοῖα, ἔπλευσεν εἰς τὴν Βενετίαν· ἀπαλλάξας δὲ τὸν πατέρα τῶν ὀνύχων τῶν δανειστῶν, ἐπανήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 1370.

Ἐπιστρέψας δὲ ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ κενὰς τὰς χεῖρας ἐκ τῆς Ἑσπερίας, συνεῖδε τὸ χάος περὶ ἑαυτόν. Ἐν μὲν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ καὶ παρὰ τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ πλευρὸν παρεκάθητο ὡς συμβασιλεὺς ὁ πᾶσαν υἱικὴν στοργὴν ἀποβαλὼν Ἀνδρόνικος, ὅστις ἐν ἡμέραις πονηροτάταις ἀντὶ νὰ βοηθῇ ὑπενόμευε τὸν πατέρα. Καὶ οὗτος μὲν ὑπέστη ἀργότερον, καθ' ἃ θέλομεν ἴδει, τἀντίποινα τῆς ἀφιλοστοργίας. Ἐν τούτοις δὲ ὁ Ἰωαννης μετὰ τὰς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἀποτυχίας, στρέψας περὶ ἑαυτὸν τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδεν, ὅτι καὶ ἡ Ἀνατολὴ δὲν παρεῖχεν εἰς αὐτὸν πρόσφορον ἔδαφος συμμαχιῶν. Οἱ μὲν Γενουήνσιοι τοῦ Πέραν καὶ οἱ Βενετοὶ πάροικοι καὶ ἔμποροι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ ἐναπολειπομένου εἰς τὸ Βυζάντιον μικροῦ κράτους ἦσαν καὶ ἀνίσχυροι καὶ ἀπρόθυμοι νἀντιμετρηθῶσι πρὸς τὸν τουρκικὸν χείμαρρον, σαλευόμενοι ἄλλως ὑπὸ τῆς ῥήξεως τῆς συγκλονούσης τὰς ἰδίας ἑαυτῶν μητροπόλεις. Οἱ δὲ κατέχοντες ἤδη τὴν Λέσβον Γατελούζιοι δὲν ἠδύναντο

νὰ ληφθῶσι σπουδαίως ὑπ' ὄψιν διὰ τὸ ὅλως ἀνεπαρκὲς τῶν δυνάμεων.

Τῶν δὲ λοιπῶν Φράγκων δυναστῶν ἐν ἑλληνικαῖς χώραις ἀξίαν λόγου βοήθειαν ἠδύναντο μέχρι τινὸς νὰ παράσχωσι μόνον οἱ Λουσινιανοὶ τῆς Κύπρου καὶ οἱ ἱππόται τῆς Ῥόδου, οἵτινες ἄλλως εἶχον ἴδιον συμφέρον νὰ καταπολεμήσωσι τοὺς Τούρκους. Οἱ μὲν Ἰωαννῖται μόνον μετά τινα ἔτη ἔμελλον νὰ εὕρωσιν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ μεγάλου μαγίστρου τοῦ τάγματος αὐτῶν Ἰωάννου Φερνάνδου δὲ Ἐρέδια (1376-1396) ἄνδρα θαρραλέον καί πως ὀνειροπόλον, μὴ πτοηθέντα νἀναλάβῃ τὴν ἄμυναν τῶν χριστιανικῶν δικαίων. Ὡς δὲ εἶχον νῦν τὰ κατ' αὐτούς, ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ προσδοκᾷ συναντίληψιν παρ' αὐτῶν. Ἔτι δὲ χεῖρον ἔβαινον μοιραίως τὰ τῶν Λουσινιανῶν ἐν Κύπρῳ.

Τὴν εὐδαίμον' ἀρχὴν τοῦ μεγαλεπηβόλου Πέτρου Λουσινιανοῦ (1358-1369), ὃν εἴδομεν θαρρήσαντα καὶ αὐτὴν τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου νὰ ἐπιχειρήσῃ, διετάραξεν αἴφνης ἡ κακοδαιμονία τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ οἴκου. Μιμουμένη τὸν σύζυγον, οὗ τῶν ἐρώτων πρὸς τὴν Ἰωάνναν Λαλεμὰν ἀπήχησις εἶνε τὸ δημῶδες κυπριακὸν ᾆσμα τῆς Ἀροδαφνούσης, ἀνταπέδωκεν ἡ βασίλισσα Ἐλεονώρα ἡ Ἀραγωνικὴ τὰ ἴσα, περιπλακεῖσα εἰς σκανδαλώδεις ἔρωτας πρὸς ἰσχυρὸν αὐλικόν, ὃν Ἰωάννην Τεμόρφου κόντην Τερουχᾶς καλεῖ ὁ Κύπριος χρονογράφος Γεώργιος Βουστρώνιος. Ἡ δὲ συζυγικὴ ἀπιστία καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ἀθώωσις τοῦ μολύναντος τὴν κοίτην τοῦ βασιλέως ἐσάλευσαν σχεδὸν τὰς φρένας τοῦ Πέτρου καὶ ἤγαγον τέλος εἰς τὸν φόνον αὐτοῦ, μισηθέντος διὰ τὰς ἐκτρόπους πράξεις εἰς ἃς προέβη ἔν τινι στάσει. Ὁ δὲ θάνατος τοῦ γενναίου, ἀλλ' ἀτυχοῦς ἡγεμόνος ὑπῆρξε τὸ σύνθημα μεγάλων δεινῶν ἐκραγέντων ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Κύπρου. Κατ' αὐτὴν τὴν στέψιν τοῦ υἱοῦ τοῦ φονευθέντος, Πέτρου τοῦ Β' (1369-1382), οἱ ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ κυπριακοῦ βασιλείου πρόξενοι τῆς Βενετίας καὶ τῆς Γενούης ἦλθον πρὸς ἀλλήλους εἰς ἔριν περὶ πρωτοκαθεδρίας, ἀγαγοῦσαν εἰς πόλεμον αἱματηρὸν μεταξὺ τῶν δύο πόλεων, οὗ συμμετέσχε καὶ ἡ Κύπρος ὡς σύμμαχος τῶν Βενετῶν. Πλὴν δὲ τῶν ἄλλων δεινῶν, ἅτινα ὑπέστη κατὰ τοῦτον τὸν πόλεμον ἡ Κύπρος, ἐζωγρήθη κατ' αὐτὸν ἔν τινι μάχῃ ὁ βασιλεὺς Πέτρος Β', ὅστις καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Γενουηνσίους τῷ 1374 τὴν Ἀμμόχωστον.

Οὕτως ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, μὴ δυνάμενος ἕνεκα τῶν ἐκτεθέντων λόγων νὰ τύχῃ βοηθείας παρά τινος τῶν ἐχόντων οἱαδήποτε συμφέροντα ἐν τῇ Ἀνατολῇ ξένων, μάτην εἶχεν ὑποστῇ πᾶσαν ταπείνωσιν

προδανείσαντες εἰς αὐτὸν τὰ ὁδοιπορικά, ἅτε τῶν παραδεδομένων εἰς αὐτοὺς ἐνεχύρων μὴ ἀρκούντων πρὸς ἀπότισιν τοῦ χρέους. Παρακωλυομένου δὲ τοῦ ἀπόπλου, ἔστειλεν ὁ οὕτως ἐξευτελιζόμενος αὐτοκράτωρ ταχυδρόμον εἰς τὸν πρωτότοκον Ἀνδρόνικον, παρακινῶν νὰ πέμψῃ εἰς αὐτὸν χρήματα πρὸς ἀπόδοσιν τῶν δανείων καὶ ἐξοικονόμησιν τῶν δαπανῶν τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιστροφῆς. Ἀλλ' ὁ Ἀνδρόνικος ὅςτις, ἐνηλικιωθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ, διώκει τὰ τῆς πολιτείας ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀπόντος Ἰωάννου, οὐδαμῶς ἐφρόντισε περὶ ἀπαλλαγῆς τοῦ πατρὸς ἀπὸ τῆς ἐν Βενετίᾳ καταισχύνης. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Βυζαντίου εἶχον κάκιστα, ἀλλὰ δὲν ἦτο αὕτη ἡ ἀφορμὴ τῆς ὀλιγωρίας τοῦ Ἀνδρονίκου, ὅςτις ἠδύνατο νὰ ἐξεύρῃ χρήματα ἀπὸ τῶν ἱερῶν κειμηλίων καὶ ἄλλων βασιλικῶν κτημάτων, καθ' ἃ εἶχε μηνύσει εἰς αὐτὸν ὁ πατήρ. Αἰτία δὲ τῆς ἀστοργίας αὐτοῦ, ἣν ἐδικαιολόγει διὰ προφάσεων παντοίων, ὑπῆρξεν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀνδρονίκου, θέλοντος νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν ἀτυχίαν, εἰς ἣν εἶχε περιπέσει ὁ πατήρ, χάριν καταλήψεως τοῦ θρόνου, εἰς ὃν ἐπωφθαλμία. Ἀλλ' ὅ,τι δὲν ἔπραξεν ὁ ἄστοργος Ἀνδρόνικος ἐφιλοτιμήθη συμπαθῶς νὰ διενεργήσῃ ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Μανουήλ. Ἑδρεύων οὗτος ἐν Θεσσαλονίκῃ ὡς δεσπότης καὶ μαθὼν τὴν πατρικὴν δυςπραγίαν, ἔσπευσε νὰ συνάξῃ ὅσα ἠδυνήθη χρήματα, καὶ, ἐφοπλίσας πλοῖα, ἔπλευσεν εἰς τὴν Βενετίαν· ἀπαλλάξας δὲ τὸν πατέρα τῶν ὀνύχων τῶν δανειστῶν, ἐπανήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 1370.

Ἐπιστρέψας δὲ ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ κενὰς τὰς χεῖρας ἐκ τῆς Ἑσπερίας, συνεῖδε τὸ χάος περὶ ἑαυτόν. Ἐν μὲν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ καὶ παρὰ τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ πλευρὸν παρεκάθητο ὡς συμβασιλεὺς ὁ πᾶσαν υἱικὴν στοργὴν ἀποβαλὼν Ἀνδρόνικος, ὅςτις ἐν ἡμέραις πονηροτάταις ἀντὶ νὰ βοηθῇ ὑπενόμευε τὸν πατέρα. Καὶ οὗτος μὲν ὑπέστη ἀργότερον, καθ' ἃ θέλομεν ἴδει, τἀντίποινα τῆς ἀφιλοστοργίας. Ἐν τούτοις δὲ ὁ Ἰωαννης μετὰ τὰς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἀποτυχίας, στρέψας περὶ ἑαυτὸν τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδεν, ὅτι καὶ ἡ Ἀνατολὴ δὲν παρεῖχεν εἰς αὐτὸν πρόςφορον ἔδαφος συμμαχιῶν. Οἱ μὲν Γενουήνσιοι τοῦ Πέραν καὶ οἱ Βενετοὶ πάροικοι καὶ ἔμποροι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ ἐναπολειπομένου εἰς τὸ Βυζάντιον μικροῦ κράτους ἦσαν καὶ ἀνίσχυροι καὶ ἀπρόθυμοι νἀντιμετρηθῶσι πρὸς τὸν τουρκικὸν χείμαρρον, σαλευόμενοι ἄλλως ὑπὸ τῆς ῥήξεως τῆς συγκλονούσης τὰς ἰδίας ἑαυτῶν μητροπόλεις. Οἱ δὲ κατέχοντες ἤδη τὴν Λέσβον Γατελούζιοι δὲν ἠδύναντο

παρὰ τοῦ ἰδίου τέκνου καὶ πάντας τοὺς ἐξευτελισμοὺς ἐν τῇ ξένῃ, ὅπως διασώσῃ τὸ ῥάκος τοῦ κράτους, οὗ περιεβάλλετο τὸ στέμμα. Κατ' ἀντίθεσιν δὲ πρὸς τὴν ἰδίαν ἀδυναμίαν ἔβλεπε τὸν Μουρὰτ ὁσημέραι ἐνισχυόμενον μετὰ τὴν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν μετάθεσιν τῆς πρωτευούσης. Μὴ δυνάμενος δὲ νἀντεπεξέλθῃ πρὸς αὐτὸν διὰ πολέμου, ὑπέλαβεν ἀναγκαῖον νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ καθεστώς, τελευταῖον λείψανον τοῦ ἄλλοτε παμμεγίστου καὶ πανισχύρου κράτους, δι' εἰρήνης πρὸς τὸν σουλτᾶνον. Τὴν δὲ εἰρήνην ταύτην ἐξηγόρασε, γενόμενος τῷ 1370 ὑποτελὴς τοῦ Μουρὰτ καὶ ὑποσχεθεὶς νὰ μὴ ἄρῃ ὅπλα κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας νὰ συστρατεύηται ὅπου ἤθελε διαταχθῇ ὑπὸ τοῦ σουλτάνου. Ἐπὶ τούτοις δὲ τοῖς ὅροις ὡμολόγησεν ὁ Μουρὰτ εἰρήνην μετὰ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ἐφ' ὅρου ζωῆς. Συνθήκη ὀδυνηρὰ, ἀρχαὶ ὠδίνων παρασκευάζουσαι τὴν μοιραίαν πτῶσιν τοῦ Βυζαντίου.

λγ'.

Οἱ υἱοὶ κατὰ τῶν πατέρων.

Παρὰ τὴν μετὰ τοῦ Μουρὰτ συνθήκην τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ὁ δευτερότοκος αὐτοῦ υἱὸς Μανουὴλ ὁ δεσπότης ἔβλεπεν ἀχθόμενος ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης τὰς ἀρχομένας προόδους τῶν Τούρκων καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ. Καὶ δὴ ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ τὰς Σέρρας, ἃς πρὸ μικροῦ εἶχον παραλάβει οἱ Τοῦρκοι παρὰ τῶν τέως κατεχόντων αὐτὰς Σέρβων. Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς Χαϊρεδδὶν, ὃν ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ ὀργισθεὶς ὁ Μουρὰτ, οὐ μόνον τὴν τεκταινομένην ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου ἀνάκτησιν τῶν Σερρῶν ἐματαίωσεν, ἀλλὰ καὶ ἤρξατο πολιορκῶν τὴν Θεσσαλονίκην. Ἰδὼν δὲ ὁ Μανουὴλ, ὅτι οἱ Θεσσαλονικεῖς ἕνεκα τῆς ἀνεπαρκείας τῆς ἀμύνης ἐσκέπτοντο νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν, καὶ πεισθείς, ὅτι ὁ πατὴρ δὲν ἦτο διατεθειμένος νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν παρασπονδῶν, ἐγκατέλιπε τὴν Θεσσαλονίκην· ματαίως δὲ φυγὼν πρὸς τὸν πατέρα καὶ ἔπειτα πρὸς τὸν Γατελούζιον εἰς Λέσβον, κατέφυγε τέλος πρὸς αὐτὸν τὸν Μουράτ, καὶ, ζητήσας τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ἔτυχε παρ' αὐτοῦ συγγνώμης.

Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἐπιείκειαν δὲν ἔδειξεν ὀλίγον κατόπιν ὁ σουλτᾶνος πρὸς τὸν ἴδιον υἱόν, οὐδ' ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς τὸν πρωτότοκον Ἀνδρό-

κον, ὅτε οὗτοι κοινοπραγοῦντες ἀπεθρασύνθησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥςτε νὰ ἐνεργήσωσιν ἀποστασίαν ἀπὸ τῶν ἰδίων πατέρων. Ἔγεινε δὲ ἡ συνωμοσία αὕτη τῶν δύο νεανιῶν τῷ 1374 ὑπὸ τὰς ἑξῆς περιστάσεις. Ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος συμφώνως πρὸς τὴν μετὰ τοῦ Μουρὰτ ὡμολογημένην συνθήκην εἶχε συστρατεύσει μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀσίαν κατά ινων σατραπῶν ἀποστατησάντων ἀπὸ τοῦ σουλτάνου. Κατὰ δὲ τοῦτον ὸν χρόνον τῆς ἐξ Εὐρώπης ἀπουσίας ὁ μὲν Ἰωάννης ἀφῆκε τὰς ἡνίας ῆς ἀρχῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τὸν Ἀνδρόνικον, ὁ δὲ Μουρὰτ εἰς ἱόν, ὃν ὁ μὲν Χαλκοκονδύλης καλεῖ Σαουζῆν, ὁ δὲ Δούκας Κουντούην, Σαβούζιον ὀνομάζων ἄλλον υἱὸν τοῦ σουλτάνου, ὁ δὲ Φραντζῆς Μωῆν τζελεπῆν, ὡς ἐκαλεῖτο πράγματι ὁ υἱὸς τοῦ Βαγιαζίτ, ὄχι δέ τις ῶν υἱῶν τοῦ Μουράτ. Συστάντες δὲ οἱ δύο διάδοχοι οὗτοι ἐν ἀπουσίᾳ ῶν πατέρων ἐπὶ καταλύσει τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, ἀνεμόχλευον τὰ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ὁμολογήσαντες πρὸς ἀλλήλους συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν. Προςλάμβανε δὲ ἡ ἐπανάστασις ἐπικίνδυνον χαρακτῆρα, καὶ ἡ ἐπαναστατικὴ στρατιὰ εὑρίσκετο ἤδη κατὰ τὰ περίχωρα τῆς Κωνσταντινουπόεως, ὅτε διεπεραιώθη ὁ Μουρὰτ ἐκ τῆς Ἀσίας. Βαρὺς δ' ἐπιπεσὼν ατὰ τῶν ἐπαναστατῶν, οὓς ἦγεν ὁ ἴδιος αὐτοῦ υἱός, κατώρθωσεν ἄνευ άχης νὰ πείσῃ αὐτοὺς νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα τῆς ἀνταρσίας.

Οἱ δὲ διάδοχοι, καίπερ ἀπομονωθέντες, ἀπεφάσισαν νὰ ἐξακολουθήωσιν ἀμυνόμενοι ἐν Διδυμοτείχῳ. Ἀλλὰ ταχὺς σπεύσας ὁ Μουράτ, ρὶν ἢ οἱ ἀποστάται προλάβωσι νὰ εἰςαγάγωσιν ἐπιτήδεια, κατέλαβεν ὐκόλως τὴν πόλιν. Γενόμενος δ' ὁ σουλτᾶνος κύριος τοῦ Διδυμοτείχου, ρὸς μὲν τοὺς κατοίκους αὐτοῦ προςηνέχθη μετ' ἀνηκούστου ὠμότητος, οῦ δὲ ἰδίου υἱοῦ, ὅςτις ἴσως καὶ ἀπεκεφαλίσθη κατόπιν, ἐξώρυξε [illegible] φθαλμούς. Τὸ αὐτὸ δ' ἀπήτησε παρὰ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, [illegible] ις δὲν εἶχεν ἀκολουθήσει τὸν Μουρὰτ εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ [illegible] είχου. Πράγματι δὲ ὁ Ἰωάννης προέβη εἰς τὴν τύφλωσιν [illegible] Ἀλλ' εἴτε διότι ἐν τῇ διαταγῇ τῇ δοθείσῃ ὑπ' αὐτοῦ [illegible] ατρικῆς ἐπιεικείας, εἴτε διότι οἱ ἐργάται τοῦ [illegible] αλακώτεροι τοῦ πατρός, ἡ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ [illegible] υσις ζέοντος ὄξους ἔβλαψε μὲν αὐτούς, ἀλλὰ δὲν [illegible] τέρησιν τῆς ὄψεως. Ἔτι δ' ἐπιεικέστερον [illegible] ς πρὸς τὸν μόλις πενταέτη υἱὸν τοῦ Ἀνδρονίκου [illegible] υμον τοῦ πάππου. Ἀμφότεροι δ' ἐνεκλείσθησαν [illegible] Ἀνεμᾶ, ὅςτις ἀπὸ αἰώνων ἤδη ἐχρησίμευεν [illegible]

Ἡ δὲ ῥητὴ ὑπὸ τοῦ Χαλκοκονδύλη μνεία τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐξετελέσθη ἡ κελευσθεῖσα τύφλωσις τοῦ Ἀνδρονίκου δὲν δικαιολογεῖ μέν, ἀλλ' ἐπεξηγεῖ ὅμως τὴν βάρβαρον ποινὴν τῆς τυφλώσεως, ἣν εἴδομεν ἐφαρμοζομένην καθ' ὅλους τοὺς χρόνους ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει, βλέπομεν δ' ἐξακολουθοῦσαν μέχρις αὐτῶν τῶν παραμονῶν τῆς πτώσεως τῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ δὴ ἀκούοντες τύφλωσιν δὲν πρέπει πάντοτε νὰ νομίζωμεν ἐπερχομένην τελείαν στέρησιν τῆς ὁράσεως. Ἄλλοτε μὲν δι' ἐπιχύσεως ζέοντος ὄξους ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν, ὡς ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἄλλοτε δὲ διὰ τῆς ἀνεπαρκοῦς θερμάνσεως τῶν κατὰ τῆς ὄψεως τοῦ τυφλωθησομένου καταφερομένων σιδήρων, ἄλλοτε δὲ διὰ τῆς ἐπιπολαίας μόνον ἐπικαύσεως τῶν βλεφάρων καὶ ἄλλοτε δι' ἄλλων τρόπων ἡ τύφλωσις περιωρίζετο εἰς ἁπλῆν βλάβην τῶν ὀφθαλμῶν ἄνευ παντελοῦς στερήσεως τῆς ὁράσεως. Διὰ τοῦτο δὲ βλέπομεν ἄρχοντας τῆς πολιτείας καὶ ἱεράρχας, στρατηγοὺς καὶ αὐτοκράτορας, περὶ ὧν ῥητῶς ἀναγράφεται, ὅτι ἐτυφλώθησαν, ἀναλαμβάνοντας καὶ πάλιν ἔπειτα τὴν προτέραν ἀρχήν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Ἀνδρόνικον θὰ ἴδωμεν κατόπιν βασιλεύοντα.

Ἐν τούτοις δὲ ἡ ἀποστασία τοῦ Ἀνδρονίκου, προστιθεμένη εἰς τὴν διαγωγήν, ἣν εἶχεν οὗτος ἐπιδείξει πρὸς τὸν πατέρα, ὅτε ὁ Ἰωάννης ἐζήτει ἐκ Βενετίας τὴν χρηματικὴν αὐτοῦ βοήθειαν, ἀπέστρεφε μὲν τὸν αὐτοκράτορα παντελῶς ἀπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου, κατέστησε δ' ἔτι θερμοτέραν τὴν ἀγάπην αὐτοῦ πρὸς τὸν δευτερότοκον Μανουήλ. Καὶ ὁ μὲν Βυζαντῖνος χρονογράφος Δούκας λέγει, ὅτι τότε πρῶτον μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῆς ἀποστασίας τῶν δύο διαδόχων ὁ Ἰωάννης ἔστεψε συμβασιλέα τὸν Μανουήλ. Ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἐνδείξεις, ὅτι τοῦτο ἔγεινεν ἤδη ἀπὸ τῆς 25 Σεπτεμβρίου 1373, ἂν μὴ ἤδη τῷ 1371 μετὰ τὴν ἐκ Βενετίας ἐπιστροφήν. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε μετὰ τὴν ἀποστασίαν ἡ θέσις τοῦ Μανουὴλ ἐβελτιώθη ἔτι μᾶλλον, καὶ ἡ διαδοχὴ τῆς βασιλείας ἐφαίνετο ἀπὸ τοῦδε ἐξασφαλισθεῖσα εἰς αὐτόν.

λδ΄

Ὁ περὶ τῆς κτήσεως τῆς Τενέδου ἀγών.

Ἓν ἔτος καὶ πλέον ἦτο δεσμώτης ὁ Ἀνδρόνικος μετὰ τοῦ υἱοῦ Ἰωάννου ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Ἀνεμᾶ, ὅτ' ἐδόθη εἰς αὐτὸν εὐκαιρία νὰ ἐξ-

ἔλθῃ τῆς φυλακῆς καὶ ἀναβῇ ἐπὶ τὸν θρόνον. Οἱ δὲ βοηθήσαντες αὐτὸν εἰς ταῦτα ὑπῆρξαν οἱ Γενουήνσιοι.

Ἤδη ἀπὸ τοῦ 1352 ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν πολέμου τῶν Βενετῶν καὶ τῶν Γενουηνσίων, καθ' ὃν εἴδομεν συναγωνιζόμενον μετὰ τῶν Βυζαντίνων τὸν Βενετὸν ναύαρχον Πιζάνην, ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός, περιστὰς εἰς τὴν ἀνάγκην δανείου παρὰ τῶν συμμάχων Βενετῶν, εἶχεν ἐνεχυριάσει εἰς τὴν Βενετίαν τὴν Τένεδον ἀντὶ τῶν παρ' αὐτῆς ληφθέντων εἰκοσακισχιλίων δουκάτων. Ἐπὶ μακρὸν δ' ἔκτοτ' ἐποφθαλμιῶσα ἡ βενετικὴ πολιτεία εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς νήσου ἕνεκα τῆς λίαν ἐπικαίρου ὑπὸ ἐμπορικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἔποψιν θέσεως αὐτῆς, κατώρθωσε τῷ 1375 τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ὁριστικὴν παραχώρησιν αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ παραχώρησις αὕτη ἐξηρέθισε τοὺς Γενουηνσίους τοῦ Πέραν, οἵτινες, βοηθήσαντες τὸν Ἀνδρόνικον, ἐξήγαγον αὐτὸν ἐκ τῆς φυλακῆς.

Οὐδὲ ἀπηλευθερώθη μόνον ὁ Ἀνδρόνικος, ἀλλὰ καί, στηριζόμενος εἰς τὴν βοήθειαν τὴν ἀποσταλεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Σισμάν, ἀδελφοῦ τῆς συζύγου Μαρίας, καὶ Μάρκου τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ αὐθεντεύοντος υἱοῦ τοῦ κράλη τῆς Σερβίας Βουκάσιν, ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκυρίευσε δ' ὁ Ἀνδρόνικος τὴν βασιλεύουσαν μετὰ πολιορκίαν ἑνὸς μηνός, καθ' ἣν ἐτραυματίσθη τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς πόδας καὶ αὐτὸς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μανουήλ, καὶ εἰσήλασεν εἰς αὐτὴν δίκην νικητοῦ τῇ 12 Αὐγούστου 1376. Ἐπὶ τούτοις δὲ τὸν μὲν θρόνον κατέλαβεν ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ δὲ Ἰωάννης ἐνεκλείσθη μετὰ τῶν υἱῶν Μανουὴλ καὶ Θεοδώρου εἰς τὸν πύργον τοῦ Ἀνεμᾶ, φυλακὴν ἀνήλιον, φωτιζομένην καὶ ἐν ἡμέρᾳ ὑπὸ ἀμυδροῦ μόνον λύχνου. Ὑπὸ τὸ ἀνεπαρκὲς δ' αὐτοῦ φῶς ἐνέκυπτεν εἰς τὰς προσφιλεῖς αὐτοῦ μελέτας ὁ ὑπὸ μανικοῦ κατεχόμενος ἔρωτος πρὸς τὰ γράμματα Μανουὴλ κατὰ τὰ τρία σχεδὸν ἔτη τῆς καθείρξεως.

Ἀμοιβὴ δὲ τῶν Γενουηνσίων τοῦ Πέραν ἐπὶ τῇ βοηθείᾳ ἣν παρέσχεν εἰς τὸν Ἀνδρόνικον ὑπῆρξεν ὀλίγας ἡμέρας ἀμέσως μετὰ τὴν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἴσοδον καὶ πρὸ αὐτῆς ἤδη τῆς ἐπισήμου στέψεως ἡ εἰς αὐτοὺς τῇ 23 Αὐγούστου 1376 ἐκχώρησις τῆς Τενέδου. Ἀλλ' ὁ ἐν Τενέδῳ Ἕλλην φρούραρχος, ἐμμένων εἰς τὴν πίστιν πρὸς τὸν Ἰωάννην, ὅστις καὶ ἐκ τῆς φυλακῆς ἐξηκολούθει ἐνεργῶν ὑπὲρ τῶν Βενετῶν, ἠρνήθη τὴν παράδοσιν τῆς νήσου εἰς τοὺς Γενουηνσίους, ἀπ' ἐναντίας δὲ παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὸν Βενετὸν ναύαρχον Μᾶρκον Ἰουστι-

κης ἐξετελέσθησαν, καὶ οἱ δυστυχεῖς Τενέδιοι ἐξῳκίσθησαν ἄλλοι μὲν εἰς τὴν Εὔβοιαν, ἄλλοι δ' εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἄλλοι εἰς ἄλλας τῶν ὑπὸ τῶν Βενετῶν κατεχομένων ἑλληνικῶν χωρῶν.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα συνέβαινον μεταξὺ Βενετῶν καὶ Γενουηνσίων, ἐν Κωνσταντινουπόλει ἦρχεν ἤδη καὶ πάλιν ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος. Κατορθώσας νὰ ἀποδράσῃ μετὰ τῶν υἱῶν τῇ βοηθείᾳ Βενετοῦ τινος καλουμένου Διαβολαγγέλου, εἶχε φύγει εἰς τὴν Προῦσαν πρὸς τὸν Βαγιαζῖτ, τὸν υἱὸν τοῦ Μουρὰτ, ἀπόντος εἰς ἐκστρατείας. Ὁμολογήσας δὲ πρὸς τὸν Βαγιαζῖτ νέαν συνθήκην ὑποτελείας, καθ' ἣν ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρόνῃ ἐτήσιον φόρον τρισμυρίων ὑπερπύρων καὶ συστρατεύηται μετὰ τῶν Τούρκων, ἔλαβε παρὰ τοῦ Βαγιαζῖτ ἐπικούρους, βοηθήσαντας αὐτὸν εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείων, εἰς ἃ καὶ εἰσήλασε τῇ 1 Ἰουλίου τοῦ 1379. Μετ' οὐ πολὺ δ' ὁ πατριάρχης ἔστεφε τὸν Μανουὴλ συμβασιλέα τοῦ πατρός.

Δὲν παρέσχε δὲ δυσχερείας ἡ κατάλυσις τοῦ Ἀνδρονίκου, ὅστις οὔτε τῶν Βυζαντίνων τὴν ἀγάπην εἶχε προσελκύσει, προτιμώντων αὐτοῦ τὸν Μανουὴλ, οὔτε ὑπὸ τοῦ Μουρὰτ ἐστέργετο ἕνεκα τῆς πρὸ ἐτῶν μετὰ τοῦ υἱοῦ Σαουτζῆ ἐπαναστατικῆς κοινοπραγίας, τέλος δὲ καὶ αὐτῶν τῶν Γενουηνσίων τὴν προστασίαν εἶχεν ἀποβάλει ἕνεκα τῆς νέας τροπῆς τῶν κατὰ τὴν Τένεδον. Διὸ μετὰ τὴν νέαν ἀνάρρησιν τοῦ Ἰωάννου, ἀναστραφέντων τῶν πρώην ὅρων, ὁ ἔκπτωτος Ἀνδρόνικος ἐκαραδόκει τὰ πάντα μόνον ἀπὸ τοῦ ἐλέους τοῦ πατρός. Ἀλλὰ μόλις μετὰ δύο σχεδὸν ἔτη, τὸν Μάϊον τοῦ 1381, ἐπῆλθε τελεία διαλλαγὴ τοῦ βασιλέως μετὰ τοῦ Ἀνδρονίκου. Συμφώνως δὲ πρὸς τὰ τότε ὁμολογηθέντα ὁ μὲν Ἀνδρόνικος ἐγκατῳκίσθη τὸ κατ' ἀρχὰς μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐν Σηλυβρίᾳ, λαβὼν πλὴν αὐτῆς ὡς δῶρον τὰς θρακικὰς πόλεις Δάνειον, Ἡράκλειον, Ῥαιδεστὸν καὶ Πάνιδον. Ὁ δὲ Μανουὴλ περιωρίσθη, καθ' ἃ φαίνεται, ὡς καὶ ἄλλοτε, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ἧς ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάληψις εἶχεν ὑπάρξει προσωρινή. Καὶ τοιαύτη μὲν ὑπῆρξε τότε ἡ διάταξις ἢ μᾶλλον ἀναβολὴ τῶν κατὰ τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς, ὁριστικῶς δ' ἔπειτα ἔλυσε τοῦτο ὁ θάνατος τοῦ Ἀνδρονίκου, ἐπελθὼν τῇ 28 Ἰουνίου 1385. Τότε δὲ πλέον ὁ Ἰωάννης προσέλαβεν ἀδιαφιλονεικήτως ὡς συμβασιλέα τὸν Μανουὴλ, ἀδιαφορῶν τελείως περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου Ἰωάννου, ὃν ὁ μὲν Ἀνδρόνικος εἶχεν ἀνακηρύξει συμβασιλέα κατὰ τὸν σχεδὸν τριετῆ χρό-

νον τῆς βασιλείας, ἡμεῖς δὲ θὰ συναντήσωμεν τὸ ἑξῆς καὶ πάλιν μόνο ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουήλ.

λε΄

Τὸ Βυζάντιον ἀβοήθητον.

Ἐν ᾧ δὲ χρόνῳ τὸ ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν κινδύνων καὶ τῆς ἐσωτερικῆς διχονοίας σαλευόμενον Βυζάντιον κατέπιπτεν ὁσημέραι, ἡ Δύσις οὐδεμίαν σχεδὸν παρεῖχε βοήθειαν πρὸς ἄμυναν κακοῦ, ὅπερ ἠπείλει καὶ κατ᾽ αὐτῆς ἐκείνης νὰ στραφῇ, ἐνισχυομένων τῶν Τούρκων.

Καὶ ἀνέλαβε μὲν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Οὐρβανοῦ ὁ διάδοχος αὐτοῦ πάπας Γρηγόριος ΙΑ΄ (1370—1378) τὸ πρόγραμμα τῆς ἐναντίον τῶν Τούρκων σταυροφορίας. Προέβη δ᾽ εἰς διαβήματά τινα πρὸς ἄμυναν τῆς ἔτι ὑπὸ τῶν Φράγκων κατεχομένης Σμύρνης καὶ προεκήρυξε τὴν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1373 ἐν ταῖς βοιωτικαῖς Θήβαις σύγκλησιν συνεδρίου, ἐν ᾧ ἔμελλον νὰ μελετηθῶσι τὰ τῆς σταυροφορίας, ἐκλήθη δ᾽ εἰς αὐτὸ καὶ ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος. Ἀλλ᾽ αἱ ταχεῖαι πρόοδοι τῶν Τούρκων καὶ ἰδίως ἡ ἀνάγκη ἀμέσου ἀμύνης τῆς ὑπὸ τοῦ Μουρὰτ ἀπειλουμένης Οὐγγαρίας ἐματαίωσαν τό τε συνέδριον ἐκεῖνο καὶ τὴν σταυροφορίαν. Ὁμοίως δὲ ἢ τελείως ἐναυάγησεν ἢ εἰς ἁπλῆν ἀντίπραξιν κατὰ τῶν Βενετῶν τῆς βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας περιωρίσθη ἐκστρατεία πρὸς παρακώλυσιν τῶν κατακτήσεων τῶν Τούρκων παρασκευασθεῖσα ὑπὸ τῆς Γενούης περὶ τὸ 1376.

Οὐδ᾽ ὑπῆρξαν μεγαλείτερα τἀποτελέσματα στρατείας ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἣν ἐψήφισε μὲν τὸ οὐχὶ μικρὰ ὑπ᾽ αὐτῶν πάσχον τάγμα τῶν Ἰωαννιτῶν τῆς Ῥόδου ἐπὶ τοῦ μεγάλου μαγίστρου Ῥοβέρτου de Juilhiac, ἐπεχείρησε δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, συμβάντα τῇ 29 Ἰουλίου 1377, ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἰωάννης Φερνάνδος δὲ Ἐρέδια. Ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ εἶχεν ἤδη διακριθῇ διπλωματικῶς τε καὶ στρατιωτικῶς πρὶν ἢ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν μεγάλου μαγίστρου, εἰς ἣν ἀνήρχετο πρῶτος αὐτὸς τῶν ἐξ Ἱσπανίας Ἰωαννιτῶν τῆς Ῥόδου. Ὅτε δὲ ἦλθεν εἰς αὐτὸν ἐκ Ῥόδου τὸ ἄγγελμα τῆς ἀναρρήσεως ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ μεγάλου μαγίστρου, εὑρίσκετο ἐν Νεαπόλει, ὅπου εἶχον ὁμολογηθῇ συμφωνίαι ἄγουσαι εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τῆς στρατείας τοῦ νέου μεγάλου

τρου. Ἀνεφέροντο δ' αἱ συμφωνίαι ἐκεῖναι εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ δουκὸς
βίκης Ὄθωνος, τοῦ τετάρτου συζύγου τῆς βασιλίσσης τῆς Νεα-
ς Ἰωάννας, μεταβίβασιν τῶν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας δι-
άτων τοῦ ἀνδηγαυικοῦ οἴκου εἰς τὸ τάγμα τῶν ἐν Ῥόδῳ ἱππο-
Παρεχωρήθη δὲ ἡ Πελοπόννησος εἰς τοὺς Ἰωαννίτας ὑπὸ τῆς βα-
ης Ἰωάννας καὶ τοῦ συζύγου αὐτῆς ἐπὶ πέντη ἔτη ἀντὶ ἐτησίου
ματος τετρακισχιλίων δουκάτων.

ραλαβὼν δὲ ὁ Ἐρέδιας ἱκανῶς πολυάριθμον στρατιὰν Ἰωαννιτῶν
ῶν καὶ Νεαπολιτῶν μισθοφόρων, ἔπλευσεν εἰς τὴν Πελοπόννησον.
ἐν αὐτῇ Φράγκοι βαρῶνοι ἐδεξιώθησαν αὐτὸν προθύμως, καραδο-
ς παρ' αὐτοῦ τὴν καταπολέμησιν τῶν Τούρκων πειρατῶν τῶν διὰ
ποβάσεων αὐτῶν εἰς τὴν χερσόνησον οὐ μικρὰς ἐπαγομένων ζη-
Διὸ ἐγκαθιδρύθη ὁ Ἐρέδιας ἐπιτυχῶς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἣν καὶ
σε μέχρι τοῦ 1769 ἐπιτυχῶς δίκην ἄλλου ἐπιτρόπου τῆς βασι-
ς Ἰωάννας. Αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου ἐπτοήθησαν πρὸ
ου κυριάρχου, καὶ ὁ δεσπότης Καντακουζηνὸς ἠναγκάσθη νὰνα-
η τὰς πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ δεσποτάτου ἐνεργείας καὶ τὴν καταπο-
ιν τῶν Φράγκων τῆς χερσονήσου.

θανόμενος δ' ἑαυτὸν ὁ Ἐρέδιας ἱκανῶς ἐνισχυθέντα ἐν Πελοπον-
καὶ ἐχόμενος τῆς τελείας ὑποστηρίξεως τῶν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας
Ἀχαΐας δικαίων, ἀπεφάσισε νὰ προβῇ καὶ εἰς ἀνάκτησιν τῆς Ναυ-
υ, ἥν, ἀνήκουσαν ἄλλοτέ ποτε εἰς τοὺς Ἀνδηγαυούς, κατεῖχε νῦν
βανὸς δυνάστης Ἄρτης Γκῖνος Μπούας Σπάτας ἀπὸ τοῦ 1378.
τήριξε δὲ τὴν στρατείαν ταύτην τοῦ Ἐρέδια Παῦλος Φόσκαρης
ῖνος ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν, αἵτινες ἀπετέλουν τὸν πλεῖστον χρό-
ὶ τῆς φραγκοκρατίας ἰδίαν ἐκκλησιαστικὴν πολιτείαν, ἀνεξάρτη-
πὸ τῆς φραγκικῆς πολιτικῆς ἀρχῆς τῆς Πελοποννήσου. Καὶ ἐκά-
μὲν ὁ Σπάτας, βλέπων τὸν κίνδυνον, εἰς βοήθειαν τοὺς Τούρκους,
καὶ τούτων ἡ ἐπικουρία δὲν ἴσχυσε νὰ σώσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς κρα-
ἐπιθέσεως τοῦ Ἐρέδια καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Παύλου Φό-
δοθέντων ἐπικούρων. Τὸ ἄστυ τῆς Ναυπάκτου καὶ αὐτὴ δὲ ἡ
ολις αὐτῆς κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν νικητῶν.

ρμητικώτερος δὲ γενόμενος μετὰ ταύτην τὴν ἐπιτυχ[illegible] ἐ-
ὅρμησε κατὰ τῆς Ἄρτης, ἀλλὰ πεσὼν καθ' ὁδὸν εἰς [illegible]
ιὲν τὴν ὀδύνην νὰ ἴδῃ τοὺς περὶ ἑαυτὸν ἡττωμένους [illegible]
ς, αὐτὸς δ' ἐζωγρήθη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν καὶ ἐξηνδραπ[illegible]

τοῦ Σπάτα εἰς τοὺς μετ' αὐτοῦ συμμαχοῦντας Τούρκους. Ἐστέναζε δὲ ὁ ἀτυχὴς ἐκεῖνος μέγας μέγιστρος ἐν δυςαπαλλάκτῳ αἰχμαλωσίᾳ ἥτις διήρκεσε μέχρι τοῦ ἔτους 1381, ὅτε, συναχθέντος τοῦ χάριν ἀπολυτρώσεως αὐτοῦ ἀπαιτηθέντος ὑπερόγκου ποσοῦ, ἔτυχε τῆς ἐλευθερίας.

Καὶ ἐπειράθησαν μὲν οἱ Ἰωαννῖται κατὰ τὸν χρόνον τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Ἐρέδια νὰ διοικήσωσι τὰ τῆς Πελοποννήσου, ἀποστείλαντες ἴδιον τοποτηρητὴν καὶ ἴδιον καστελλᾶνον τῆς Καλαμάτας, προςεπάθησαν δὲ καὶ δι' ἀποστολῆς νέων δυνάμεων ἐκ Ῥόδου καὶ δι' ἐπικουρ[illegible] παρασχεθέντων ὑπὸ τοῦ Παύλου Φόσκορη, νὰ συγκρατήσωσι τὴν κτῆσιν τῆς Ναυπάκτου. Ἀλλ' ὅμως ταύτην μὲν ἀνέκτησεν ὁ Σπάτας μετ' ὀλίγους μῆνας τῷ 1380, ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Πελοποννήσῳ ἀνεφάνησαν νέοι δυςπολέμητοι ἀντίπαλοι, οἱ Ἱσπανοὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὴν λεγομένην Ἑταιρείαν τῶν Ναβαρραίων. Μὴ δυνάμενοι δὲ νἀντιμετρηθῶσι πρὸς αὐτοὺς οἱ Ἰωαννῖται ἠναγκάσθησαν τέλος νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν κτῆσιν τῆς χερσονήσου καὶ πᾶσαν ἀξίωσιν περὶ αὐτῆς.

Οὕτως ἡ ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ ἔμενεν ἀνυπεράσπιστος ἁπανταχοῦ, οὐ μόνον μὴ ἐπικουρουμένη ὑπὸ τῆς Δύσεως, ἀλλὰ μᾶλλον ζημιουμένη ὑπὸ τῶν Ἑσπερίων, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἀγῶνος ἐναντίον τῶν Τούρκων ἴδια ἐπιδιωκόντων τέλη καὶ εἰς ἰδίας προβαινόντων κατακτήσεις. Ὁ δὲ ἀνίσχυρος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου μετὰ τὴν καθομολόγησιν τῆς πρὸς τοὺς Τούρκους ὑποτελείας ἦτο αὐτόχρημα παραδεδομένος εἰς τὴν καλὴν θέλησιν τοῦ σουλτάνου. Ὁ δὲ Βαγιαζίτ, πρὸς ὃν ἅτε ἀντιπροσωπεύοντα τὸν πατέρα Μουρὰτ ἐν ἀπουσίᾳ αὐτοῦ, εἶχε συνομολογηθῇ ἡ νέα συνθήκη ὑποτελείας, ἠξίου τὴν τελείαν ἐφαρμογὴν τῶν ὅρων αὐτῆς, εἰς οὓς συμπεριελαμβάνετο καὶ ἡ ὑποχρέωσις τῆς μετ' αὐτοῦ συστρατεύσεως τοῦ αὐτοκράτορος, καθ' ἃ δεικνύει ἡ κατὰ τῆς Φιλαδελφείας ἐκστρατεία. Ἡ ὀχυρὰ αὕτη πόλις, ἧς ἡ κατάκτησις ἦτο ἀναγκαία πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ τουρκικῆς ἀρχῆς, εἶχεν ἀρνηθῇ νὰ δεχθῇ τουρκικὴν φρουρὰν καὶ Τοῦρκον ἄρχοντα. Διὸ ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Βαγιαζὶτ εἰς συνεργίαν ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Μανουήλ, οἵτινες καὶ συνέπραξαν κατὰ τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης πόλεως τῆς Λυδίας. Ῥητῶς δὲ μάλιστα μαρτυρεῖται, ὅτι καὶ ἠρίστευσεν ὁ Μανουὴλ κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως καὶ ὅτι αὐτὸς μετὰ τοῦ πατρὸς ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι ἀναβάντες ἐπὶ τὰ τείχη αὐτῆς. Ἦτο φανερὸν πλέον, ὅτι τὸ Βυζάντιον εἶχε φθάσει

εἰς τὰ ἔσχατα, ἀφ' οὗ Ἕλληνες βασιλεῖς ὑπηρέτουν οὕτω προθύμως εἰς τὰ νεύματα τῶν σουλτάνων, δουλαγωγοῦντες πόλεις ἑλληνίδας.

λϛ'.

Βούλγαροι καὶ Σέρβοι.

Τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Βυζαντίου, μένοντος ἀβοηθήτου ὑπὸ τῆς Δύσεως, ἐπηύξανεν ἡ σύγχρονος ἔκπτωσις τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας, ἔτι μᾶλλον ἐνισχύουσα τοὺς Τούρκους.

Ἡ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Ἀλεξάνδρου ἐπελθοῦσα διάσπασις ὑπῆρξε τὸ προανάκρουσμα τῆς διαλύσεως τῆς Βουλγαρίας. Οὔτε ὁ Σισμὰν οὔτε ὁ Στρασκίμιρος ἠδύναντο, ἐν ἐχθρότητι μάλιστα πρὸς τὸ Βυζάντιον διακείμενοι, νἀντεπεξέλθωσι καθ' ἑαυτοὺς τοῦτο μὲν πρὸς τοὺς προχωροῦντας Τούρκους, τοῦτο δὲ πρὸς τοὺς ἀνακύψαντας ἀρχαίους τῶν Βουλγάρων ἐχθρούς, τοὺς Οὔγγρους. Ἤδη βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1365 μετάθεσιν τῆς πρωτευούσης τοῦ σουλτάνου εἰς Ἀδριανούπολιν αὐτὸς μὲν ὁ Μουρὰτ ἐντὸς πενταετίας ἐκυρίευε τὰς ἐν τοῖς παραλίοις τοῦ Πόντου βουλγαρικὰς κτήσεις, ἄλλη δὲ στρατιὰ ὑπὸ τὸν Τιμουρτὰς ὑπέταξε τὴν Διάβολιν καὶ τρίτη ὑπὸ τὸν Λαλασαχὶν εἰσώρμα εἰς τὰς δυσχωρίας τοῦ Αἵμου. Αἱ πρόοδοι δὲ αὗται τῶν Τούρκων ἠνάγκασαν τὸν Σισμάν, ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Στρασκιμίρου, νὰ ὁμολογήσῃ πρὸς τὸν Μουρὰτ ὑποτέλειαν καὶ ἀναλάβῃ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ ἀκολουθεῖν αὐτὸν ἐν πολέμῳ, ἐν ᾧ συγχρόνως παρέδωκε τὴν ἀδελφὴν Θάμαρ εἰς τὸ χαρέμιον τοῦ σουλτάνου.

Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ διῃρημένη Βουλγαρία ἔγεινεν ἕρμαιον τῶν Οὔγγρων. Ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λουδοβῖκος ὁ Ἀνδηγαυός, ὁρμήσας τὸ θέρος τοῦ 1365, ἐκυρίευσε τὸ Βιδίνιον, ἐζώγρησε τὸν Στρασκίμιρον καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ καὶ ἐκράτησεν αὐτοὺς αἰχμαλώτους ἐπὶ τέσσαρα ὅλα ἔτη ἐν Κροατίᾳ· ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ δι' ἀποστόλων, μετακληθέντων ἐκ Ῥώμης, ἐνήργησε τὸν προσηλυτισμὸν πολλῶν μυριάδων Βουλγάρων εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ νέος σύμμαχος τῶν Τούρκων Σισμὰν, συστρατεύσας μετ' αὐτῶν τῷ 1366, προσέβαλε τὸ νέον οὐγγαρικὸν Βανᾶτον. Ἀλλ' οἱ Οὔγγροι, βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ βοεβόδα τῆς Βλαχίας Βλαδισλάβου, ἀπέκρουσαν τοὺς συμμάχους, πᾶσαν δὲ περαιτέραν ἐπιχείρησιν αὐτῶν

κατὰ τῶν Οὔγγρων ἀνεχαίτισεν ἐπελθοῦσα ἐν τῷ μεταξὺ, καθ' ἃ εἴδομεν, ἡ εἰς τὰς βουλγαρικὰς χώρας στρατεία Ἀμαδαίου τοῦ Σαβαυδικοῦ. Ἀλλ' ὀλίγῳ ἀργότερον, διαλυθείσης τῆς πρὸς τοὺς Οὔγγρους φιλίας τῶν Βλάχων, συμμαχήσας ὁ Σισμὰν μετὰ τοῦ Βλαδισλάβου, ἐξεδίωξε τῷ 1369 τοὺς Οὔγγρους ἐκ τοῦ Βιδινίου, καὶ παρέδωκε τὴν πόλιν εἰς τὸν Στρασκίμιρον, ὅστις ἦρχε καὶ πάλιν ἐν αὐτῇ ὑπὸ τὴν ἐπικυραρχίαν τῶν Οὔγγρων.

Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα ὁ Στρασκίμιρος οὐδεμίαν ἐπέδειξεν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν ἀδελφόν. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπεσχίσθη ἀπὸ τῆς βουγαρικῆς ἐκκλησίας καὶ ὑπέταξε τὰς χώρας αὐτοῦ ἐκκλησιαστικῶς ὑπὸ τὸ πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Περὶ δὲ τὸ 1371, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῆς Βλαχίας, μεθ' οὗ συνεδέετο διὰ κηδεστίας, κατώρθωσεν ὁ Στρασκίμιρος νἀποσπάσῃ ἐπί τινα χρόνον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Σισμὰν καὶ αὐτὴν τὴν ἄλλοτε Σαρδικὴν ἢ Τριαδίτζαν καλουμένην πόλιν, ἥτις ἄρχεται ἔπειτα φέρουσα τὸ ὄνομα Σοφία ἀπό τινος ἐν αὐτῇ ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τὸ δὲ πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔταξε την Σοφίαν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ μητροπολίτου Βιδινίου, ὅπερ ἐξηκολούθησε νὰ εἶνε ἡ ἕδρα τοῦ Στρασκιμίρου.

Ἐν τούτοις δὲ καὶ τὰ τῆς Σερβίας ἔβαινον οὐχ ἧττον κακῶς. Ἐν μέσῳ τῆς διαλύσεως τοῦ μεγάλου σερβικοῦ κράτους τοῦ Στεφάνου Δουσάν, ἧς παρηκολουθήσαμεν τὰς πρώτας ἀρχάς, ὁ ἀρχιοινοχόος τῶν Νεμανιιδῶν Βουκασὶν ἐπηύξησε τὴν ἀνωμαλίαν φονεύσας τῷ 1367 τὸν ἀνίσχυρον Στέφανον Οὔρεσιν. Ἀλλὰ βραχεῖα ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ. Ἐπιχειρήσας τῷ 1371 μεγαλεπηβόλως τὴν ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ἐν συμπράξει μετὰ τοῦ ἐν Σέρραις αὐθεντεύοντος ἀδελφοῦ Οὐγγλέση, καθ' ὃν χρόνον ὁ Μουρὰτ εὑρίσκετο ἀπησχολημένος ἐν Ἀσίᾳ, ὑπέστη ἧτταν αὐτόχρημα ἐκπληκτικήν, ἂν ἀπίδωμεν εἰς τὸ πλῆθος τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ. Πράγματι εἰς ἑξήκοντα χιλιάδας ἀναβιβάζει ἡ παράδοσις τοὺς μαχητὰς τοὺς τασσομένους ὑπὸ τὰς σημαίας τῶν δύο ἀδελφῶν καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς Σέρβων βοϊάρων, οἵτινες, προχωροῦντες ἀπειλητικοί, εἶχον φθάσει οὐ μακρὰν αὐτῆς τῆς Ἀδριανουπόλεως, τῆς ἀπὸ ἓξ ἤδη ἐτῶν εὐρωπαϊκῆς πρωτευούσης τοῦ τουρκικοῦ κράτους, καὶ στρατοπευδεύσει παρὰ τὸ Τζιρμέν. Προφανὴς δὲ ἦτο ἡ ἀδυναμία τῶν πολεμίων, καθ' ὅτι ὁ τὴν Ἀδριανούπολιν κατέχων Λαλασαχὶν μόλις τετρακισχιλίους ἄνδρας ἠδυνήθη νἀποστείλῃ κατὰ

τῶν Σέρβων ὑπὸ τὸν Χατζῆ Ἰλμπεκῆν. Ἀλλ᾽ ἡ μεγάλη ἐκείνη ὑπεροχὴ τῆς σερβικῆς στρατιᾶς ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐπαγαγοῦσα τὸν ὄλεθρον αὐτῆς. Ὁ Χατζῆ Ἰλμπεκῆς, ἐπεισπεσὼν ἐν νυκτὶ ὁμιχλώδει κατὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν Σέρβων, οἵτινες, θαρροῦντες εἰς τὸ μέγα αὐτῶν πλῆθος, εἶχον παραδοθῆ εἰς τὴν μέθην ἢ τὸν ὕπνον, κατεκερμάτισεν ἐν τῇ ἐπελθούσῃ συγχύσει τοὺς πολεμίους. Ὁ Βουκασὶν καὶ ὁ Οὐγγλέσης ἐφονεύθησαν καὶ μετ᾽ αὐτῶν ἄλλο πλῆθος πολὺ Σέρβων ἀποπνιγέντων εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Ἕβρου.

Ἡ δὲ μεγάλη τουρκικὴ νίκη παρὰ τὸν Ὄλεθρον τῶν Σέρβων, ὡς καλοῦσιν ἀκόμη καὶ τὴν σήμερον οἱ Τοῦρκοι τῆς Θρᾴκης τὸ πεδίον τῆς μάχης ἐκείνης, ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῆς εἰς τὴν Μακεδονίαν ταχείας ἐξαπλώσεως τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς. Ἐργάται δ᾽ αὐτῆς ὑπῆρξαν δύο τῶν μεγάλων στρατηγῶν τοῦ Μουρὰτ, ὁ Ἐβρενὸς βέης καὶ ὁ Χαϊρεδδὶν πασσᾶς. Τούτων ὁ Χαϊρεδδὶν εἶνε μὲν ἤδη γνωστὸς εἰς ἡμᾶς ὡς τῶν κυριωτάτων ἀνδρῶν τῶν περιστοιχιζόντων τὸν Μουρὰτ, διακρινόμενον ἐπὶ τῇ εὐστόχῳ ἐκλογῇ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ, γινώσκομεν δ᾽ αὐτὸν καὶ ὑπὸ τὸ πρότερον ὄνομα Καραχαλὴλ Τζεντερελῆ ὡς ἱδρυτὴν τοῦ σώματος τῶν Γενιτσάρων. Ὑπηρέτησε δὲ ὁ Χαϊρεδδὶν τὸν Μουρὰτ οὐ μόνον στρατιωτικῶς, ἀλλὰ καὶ πολιτικῶς ὡς τρίτος βεζύρης τοῦ τουρκικοῦ κράτους, ἀνελθὼν εἰς ταύτην τὴν ἀρχὴν μετὰ δεκαετῆ αὐτῆς ἀργίαν. Ἕνεκα δὲ τῶν μεγάλων αὐτοῦ ἐν ταύτῃ τῇ ἀρχῇ ὑπηρεσιῶν θανόντα τὸν Χαιρεδδὶν τῷ 1386 ἐν ἡλικίᾳ ἑκατὸν σχεδὸν ἐτῶν διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλῆ πασσᾶς, ὁ πρῶτος ἀναδειχθεὶς μέγας βεζύρης.

Τὸ ἔαρ τοῦ 1373 ὁ μέγας βεζύρης Χαϊρεδδὶν ὡς ἀρχιστράτηγος, ἔχων μεθ᾽ ἑαυτοῦ τὸν Ἐβρενὸν βέην, διέβη τὸν Ἕβρον, καὶ διήλασεν ἐν σπουδῇ τὰ νότια τῆς Θρᾴκης καὶ τὴν Μακεδονίαν μέχρι τῶν Σερρῶν. Ἡ Καβάλλα, ἡ Δράμα, ἡ Ζίχνη, αἱ Σέρραι, ἡ Βέρροια ὑπετάχθησαν ἄνευ δυσκολίας εἰς τοὺς στρατηγοὺς τοῦ σουλτάνου. Οἱ Σέρβοι τοπάρχαι τῶν μακεδονικῶν χωρῶν οὐδεμίαν ἢ ἀδύνατον μόνον ἀντίστασιν ἠδυνήθησαν νἀντιτάξωσιν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν τουρκικῶν στιφῶν. Ἐξέχουσι δ᾽ ὁπωσδήποτε μεταξὺ τῶν τελευταίων Σέρβων δυναστῶν τῶν διαμφισβητησάντων εἰς τοὺς Τούρκους τὴν κατάκτησιν τῆς Μακεδονίας δύο, οὓς ἡ σερβικὴ δημοτικὴ ποίησις ἐξαίρει εἴπερ τινὰς καὶ ἄλλους. Εἶνε δὲ οὗτοι ὁ Κωνσταντῖνος Δραγάσης, πιθανῶς ἀνεψιὸς τοῦ Δουσὰν ἐξ ἀδελφῆς, καὶ μάλιστα ὁ ἀχώριστος αὐτοῦ φίλος Μᾶρκος ὁ Κραλίδης (Κράλιεβιτς), ὁ υἱὸς τοῦ κράλου Βουκασὶν, ὅστις ἕδραν μὲν εἶχε τὴν

βραχώδη ἀκρόπολιν πλησίον τοῦ Περλεπέ, σύζυγον δὲ τὴν ἄπιστον Ἑλένην, τὴν θυγατέρα τοῦ δυνάστου τῆς Βερροίας Χλαπένου.

Οὕτως ἡ τουρκικὴ θύελλα ἐσάρονεν ἀνηλεῶς ἐν Θρᾴκῃ καὶ Μακεδονίᾳ πᾶν τὸ ἑλληνικὸν καὶ σλαβικόν. Καὶ περὶ μὲν τῶν παροδικῶν Σλάβων δυναστῶν καὶ ἐπιδρομέων διεφύλαξέ τινας ἀναμνήσεις ἡ ἀξιόπιστος ἱστορία ἢ ἡ φιλόμυθος παράδοσις. Παράδοξον δὲ εἶνε, ὅτι σπανίως μόνον καὶ σποραδικῶς μανθάνομέν τι ἐν ταῖς παραμοναῖς τῆς ὑπὸ τοὺς Τούρκους ὑποδουλώσεως τῶν ἑλληνικωτάτων ἐκείνων χωρῶν περὶ τῆς ἀμύνης καὶ τῆς τύχης τῶν μονίμων Ἑλλήνων ἐγκατοίκων, ἐξ οὓς ἐπεφυλάσσετο νὰ διασώσωσι τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα τῶν χωρῶν ἐκείνων ἐπὶ αἰῶνας ὅλους πικρᾶς δουλείας ὡς πιστοὶ θεματοφύλακες μακραίωνος πατρίου κληρονομίας. Ἄπορον δὲ εἶνε ὁπωσδήποτε πῶς ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἐκείνης ἀνατροπῆς ἠδυνήθησαν νὰ συντηρήσωσιν ἐπί τινα ἔτι χρόνον τὸ καθεστὼς σποράδες τινὲς δυνάσται, οἷος ὁ ἐξελληνισθεὶς ἀπόγονος Βουλγάρου βασιλέως Ἀλέξιος Ἀσάνης, ὅστις οὐ μόνον ἦρχεν ἐπὶ δεκαεπτὰ ἤδη ἔτη τῆς ἐν Μακεδονίᾳ παραλίου Χριστουπόλεως παρὰ τὴν Καβάλλαν καὶ τῆς νήσου Θάσου, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσε νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν μικρὰν ἀρχὴν εἰς τινα γείτονα πολίσματα, ἀφαιρεθέντ' ἀπὸ τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ λίαν χαρακτηριστικὸν εἶνε, ὅτι ὁ γενναῖος οὗτος δυνάστης, οὐδεμίαν καραδοκῶν ἐκ τοῦ Βυζαντίου ὑποστήριξιν, εἰς τὴν Βενετίαν ἀνέθηκε τὰς συμπάσας αὐτοῦ ἐλπίδας, τυχὼν τῷ 1373 τῆς ἐγγραφῆς εἰς τοὺς Βενετοὺς πολίτας.

Πλὴν δὲ τοιούτων σπανίων ἐξαιρέσεων μετὰ τὰς ἥττας ἐκείνας τῶν Ἑλλήνων, τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σέρβων αἱ κατακτήσεις τῶν Τούρκων ἐξικνοῦντο ἀπὸ τῶν ἀπωτέρων περιχώρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ Αἵμου καὶ πέραν τῆς Ῥοδόπης. Πολὺ δὲ μεγαλειτέρα ἦτο ἡ ἔμμεσος ἐπίδρασις τῶν Τούρκων μέχρις αὐτῆς τῆς Ἀλβανίας καὶ αὐτῆς τῆς Δαλματίας. Τὴν δύναμιν δ' αὐτῶν ἐν Δαλματίᾳ ἀποδεικνύει ἡ ἤδη τῷ 1365 ἀντὶ ἐτησίου φόρου πεντακοσίων δουκάτων χορηγηθεῖσα εἰς τοὺς Ῥαουσαίους προστασία καὶ ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου ἐν ταῖς θαλάσσαις τῆς Ἀνατολῆς. Πρὸς τὴν συνθήκην δὲ ταύτην συνδέεται ἡ πρώτη χρῆσις τοῦ *τουγρᾶ*. Καὶ δὴ ὁ Μουρὰτ, παρὰ τὴν ἐξαίρετον αὐτοῦ εὐφυΐαν ἦτο ἀγράμματος· μὴ δυνάμενος δὲ νὰ θέσῃ τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ ὑπὸ τὴν συνθήκην τὴν ὁμολογηθεῖσαν μετὰ τῶν Ῥαουσαίων, ἐνεβάπτισε τὴν χεῖρα εἰς τὸ μέλαν, καὶ ἀπετύπωσεν ἄνωθεν τοῦ ἐγγράφου αὐτὴν μετὰ τῶν πέντε δακτύλων ἀντὶ πάσης ὑπογραφῆς καὶ

σφραγῖδος. Αὕτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τοῦ τουγρᾶ, ὅςτις καθιερώθη ἔκτοτε ὡς ὑπογραφὴ τῶν σουλτάνων, ἐν ᾗ μόνον ἡ κομψεία τῶν νεωτέρων γραφέων ἐνέβαλεν ἀντὶ τοῦ ἀποτυπώματος τῶν δακτύλων τὴν ἔννοιαν περιπεπλεγμένων γραμμάτων καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Μουράτ.

λζ'.

Ἀλβανοὶ καὶ Σέρβοι ἐν Ἠπείρῳ.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον οἱ Τοῦρκοι ἐξηπλοῦντο ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου κατελάμβανον οἱ Ἀλβανοί. Ἐνισχυόμενοι δ' οὗτοι ἔπειτα ἐκ τῆς μετὰ τῶν Τούρκων κοινοπραγίας ἐπεξετείνοντο καὶ μέχρι τῆς Θεσσαλίας, ἐξ ἧς κατέβησαν καὶ εἰς τὰς νοτιωτέρας ἑλληνικὰς χώρας, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου εἶχον κατακλύσει τὴν Πελοπόννησον, μετακληθέντες ὡς σύμμαχοι ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Καντακουζηνοῦ.

Εἴδομεν ἤδη τὸν Κάρολον Θώπιαν νικῶντα τῷ 1358 παρὰ τὸ χωρίον τὸν Ἀχελῷον τὸν δεσπότην Ἠπείρου Νικηφόρον, τὸν γαμβρὸν Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ἡ νίκη δ' ἐκείνη, ματαιώσασα τὴν ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου ἀνάκτησιν τοῦ ὑπὸ τῶν Σέρβων κατεχομένου δεσποτάτου, περιήγαγε τὴν Ἤπειρον εἰς τὴν κτῆσιν τῶν Ἀλβανῶν ἕνεκα τῆς ἐκπτώσεως τῶν Σέρβων, ἀδυνατούντων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Στεφάνου Δουσὰν νὰ κρατήσωσιν αὐτήν. Αὐτὸς ὁ ἀδελφὸς τοῦ Δουσὰν, ὁ Συμεὼν Οὔρεσις, ἠναγκάσθη, καθ' ἃ εἴδομεν, νὰ περιορισθῇ ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ, τηρήσας μόνον τὴν ψιλὴν ἐπικυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Ἠπείρου. Παρεδίδετο δ' αὕτη εἰς δύο ἰσχυροὺς Ἀλβανοὺς φυλάρχους ἐκ τῶν ἤδη ἐπὶ τῆς σερβοκρατίας ἰσχυσάντων, τὸν Γκῖνον (Ἰωάννην) Μπούαν Σπάταν καὶ τὸν Πέτρον Λιῶσαν, λαβόντας τὴν προςωνυμίαν δεσπότου. Καὶ ὁ μὲν Λιώσας κατέλαβε τὴν Ἄρταν καὶ τοὺς Ῥωγοὺς, ὁ δὲ Σπάτας τὸν Ἀχελῷον καὶ τὸ Ἀγγελόκαστρον. Μόνα δὲ τὰ Ἰωάννινα ἐξῄρεσεν ὁ Συμεὼν Οὔρεσις τῆς εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς παραδόσεως, παραχωρήσας αὐτὰ εἰς τὸν ἴδιον γαμβρὸν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Μαρίᾳ τῇ Ἀγγελίνῃ, τὸν υἱὸν τοῦ Πρεαλίμπου Θωμᾶν. Ἐν δὲ τοῖς βορειοτέροις τῆς Ἠπείρου καὶ ἐν τῇ Ἀλβανίᾳ ἦρχον πλὴν τοῦ Καρόλου Θώπια ὁ ἀρχαῖος ἀλβανικὸς οἶκος Μουζάκη, ὅςτις ἐπί τινα χρόνον ἦρξε καὶ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Καστορείας, ὁ ἐν Τζέδδᾳ δυναστεύων σερβογενὴς Μπάλσας Α', οὗ τὴν θυγατέρα Βοϊσάβαν ἔλαβε γυναῖκα ὁ Θώπιας, καὶ διάφοροι ἄλλοι φύλαρχοι

ἐκ τῶν οἴκων Δούκα, Γκίνη, Τζενεβίση, Κρῶπα καὶ ἄλλων. Οὐχ ἧττον δ' εὑρίσκομεν κρατούσας τὰς πατριὰς τῶν Μαλακασσίων καὶ Μαζαρακαίων, ἃς γινώσκομεν ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς εἰς τὴν Ἀλβανίαν στρατείας τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ.

Τοιαύτη ἦτο ἡ ὄψις ἣν παρεῖχεν ἡ Ἤπειρος καὶ ἡ Ἀλβανία τὸ πρῶτον ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δουσάν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολ... ἐπῆλθον οὐ μικραὶ μεταβολαί. Μεταξὺ τοῦ Θώπια καὶ τοῦ Μπάλσα Β... ἀδελφοῦ τῆς Βοϊσάβας, ἐπῆλθε ῥῆξις, ἀγαγοῦσα τῷ 1385 εἰς τὴν ὑ... τοῦ Μπάλσα κατάληψιν τοῦ Δυρραχίου, ὅπερ ὁ Θώπιας εἶχε κατορθώσει νἀποσπάσῃ τῷ 1368 ἀπὸ τῶν Ἀνδαγανῶν, οἵτινες δὲν εἶχον π... σει ἔχοντες καὶ μέχρις ἐκείνων τῶν χρόνων ἀξιώσεις καί τινας κτή... ἐν τῷ πρώην ἑλληνικῷ δεσποτάτῳ. Τότε δὲ ὁ Θώπιας ἐκάλεσεν βοήθειαν τὸν Μουρὰτ, ὅστις ἀπέστειλε τὸν Χαϊρεδδὶν εἰς τὴν Ἀλ...νίαν μετὰ στρατοῦ. Συγκροτηθείσης δὲ μάχης ἐφονεύθη μὲν ὁ Μπ...σας, ἀπεδόθη δὲ τὸ Δυρράχιον εἰς τὸν Θώπιαν. Ἀλλά, πρὶν ἢ παρ... πολὺς χρόνος, οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν ἐποφθαλμιῶντες εἰς τὴν κτῆσιν τοῦ Δυρραχίου καὶ ἐπιτιθέμενοι κατ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ Θώπιας, ὅστις εἶχεν ὑπολάβει ἀναγκαῖον νὰ ὁμολογήσῃ χάριν ἀμύνης συμμαχίαν μετὰ τῆς Βενετίας, μόνον διὰ τῆς ἄλλως ψυχρᾶς ὑποστηρίξεως αὐτῆς ἠδυνήθη οὐκ ἄνευ ἀγωνίας νὰ ἐξακολουθήσῃ διατηρῶν τὸ Δυρράχιον, ὅπερ, θανόντος τοῦ Καρόλου Θώπια τῷ 1388, συμπαρέλαβε μετὰ τῆς λοιπῆς αὐτοῦ ἀρχῆς ὁ υἱὸς Γεώργιος.

Ἐν τούτοις δὲ καὶ τὰ τῆς Ἠπείρου ὑφίσταντο οὐ μικρὰς μεταβολάς. Καίτοι ἡ ἐπικυριαρχία τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ δυναστεύοντος Συμεὼν Οὔρεσι ἦτο ὅλως εἰκονική, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ δύναμις τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις διὰ τῆς τρομοκρατίας δυναστεύοντος γαμβροῦ αὐτοῦ Θωμᾶ Πρεαλίμπου ἔπεισε τὸν δεσπότην Ἄρτης Πέτρον Λιῶσαν νὰ συνδεθῇ μετ' αὐτοῦ διὰ τοῦ γάμου τοῦ ἰδίου υἱοῦ Γκίνου μετὰ τῆς μονογενοῦς θυγατρὸς τοῦ Πρεαλίμπου Εἰρήνης. Ἀλλ' ἡ κηδεστία τοῦ κραταιοῦ Σλάβου τυράννου τῶν Ἰωαννίνων δὲν ἴσχυσε νὰ στερεώσῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ γαμβροῦ, διαδεχθέντος τὸν πατέρα θανόντα τῷ 1374 ἐξ ἐπιδημίας λυμαινομένης τὴν Ἄρταν. Τὴν εὐκαιρίαν ταύτην ἐπωφελούμενος ἐπέδραμε τὴν πόλιν ὁ δεσπότης Ἀχελῴου καὶ Ἀγγελοκάστρου Γκῖνος Σπάτας, καί, ἐξώσας τὸν Λιῶσαν, κατέλαβε τὴν πόλιν. Καὶ ἡ μὲν Εἰρήνη, φυγοῦσα πρὸς τὸν πατέρα Θωμᾶν, ἀπέθανε μετ' οὐ πολὺ ἐκ τοῦ λοιμοῦ ἐν Ἰωαννίνοις. Ὁ δὲ Γκῖνος Λιώσας, περιβληθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύ-

γου τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ ἀπαλλαγεὶς παντὸς πρὸς τὸν Θωμᾶν συνδέσμου, ἐπέπεσε κατὰ τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν Μαλακασαίων τὸ φθινόπωρον τοῦ 1377, ἀλλ' ἡττήθη αἰσχρῶς ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ, καὶ ἀπήχθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ νικητοῦ εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἔκτοτε δὲ ἀπόλλυνται τὰ ἴχνη τοῦ Λιώσα, θανόντος ἴσως ἐν τῇ εἱρκτῇ· μετ' οὐ πολὺ δ' ἀποσβέννυται καὶ τὸ γένος αὐτοῦ, ὅπερ οὐδὲν ἔχει τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ Σκενδέρβεη, καθ' ἃ παριστάνει μεταγενεστέρα μυθοπλαστία.

Ὅλως δ' ἀντιθέτως πρὸς τὸ οἰκτρὸν τέλος τοῦ Γκίνου Λιώσα ὁ Γκῖνος Σπάτας ἠδυνήθη μετὰ τὴν ἕνωσιν τῶν δύο ἀλβανικῶν δεσποτάτων τῆς Ἠπείρου νὰ ἐπεκτείνῃ ἀπὸ τῆς Ἄρτης τὴν ἰδίαν ἀρχὴν πρὸς νότον, ἀποσπάσας τῷ 1378 ἀπὸ τῶν Ἀνδηγαυῶν τὴν ἔτι ὑπ' αὐτῶν κατεχομένην Ναύπακτον. Καὶ ἀπέβαλε μὲν τὴν πόλιν ταύτην τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐπὶ βραχύ, καθ' ἃ εἴδομεν, κυριευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἑρέδια, τοῦ μεγάλου μαγίστρου τῶν Ἰωαννιτῶν τῆς Ῥόδου, ἀλλ' ἀνέκτησεν αὐτὴν καὶ πάλιν μετ' οὐ πολύ, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων. Καὶ τῆς ἁλώσεως δ' αὐτῶν τῶν Ἰωαννίνων εἶχε πειραθῇ ὁ Σπάτας ἀμέσως μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἄρτης· ἴσως δ' ἡ ἐπιμονὴ αὐτοῦ κατὰ τὴν πολιορκίαν ἤθελεν ἀγάγει εἰς τὴν ἐκπόρθησιν τῆς πόλεως, ἂν μὴ ὁ Πρεάλιμπος ἀπεμάκρυνε τέλος αὐτὸν διὰ τῆς παροχῆς πλουσίων δώρων, δοὺς εἰς αὐτὸν ὡς σύζυγον τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν Ἑλένην.

Ἱκανὰ λοιπόν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ῥηθέντων, εἶνε ὅσα μανθάνομεν περὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἱστορίας τοῦ ἀλβανικοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου. Ἀλλ' ἄγνωστα ὅμως μένουσιν εἰς ἡμᾶς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Λιώσα, οὐδὲ παρεδόθη τι εἰς ἡμᾶς περὶ τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὑπηκόους. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεμία περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς εἴδησις περὶ ἐπαναστάσεως τυχὸν τῶν δυναστευομένων ἢ οἱασδήποτε συγκρούσεως αὐτῶν καὶ προστριβῆς πρὸς τὸν δεσπότην, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν εὐλόγως, ὅτι ἡ διοίκησις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἠπία καὶ ὅτι αἱ σχέσεις τῶν Ἀλβανῶν δεσποτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων εἶχον τὸν αὐτὸν εἰρηνικὸν χαρακτῆρα, ὃν διεφύλαξε καὶ ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις ἡ συμβίωσις Ἀλβανῶν καὶ Ἑλλήνων.

Ὅλως δὲ διάφοροι εἶνε αἱ πολλαὶ εἰδήσεις αἱ περιελθοῦσαι εἰς ἡμᾶς περὶ τῶν δεινοπαθημάτων τῶν ὑπηκόων τοῦ Θωμᾶ Πρεαλίμπου. Ἡ σερβικὴ ἀρχὴ ὑπῆρξεν αὐτόχρημα τυραννικὴ καὶ βαρυτάτη ἐπὶ τῶν Ἰωαννίνων. Μάτην οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως μετὰ χαρᾶς ὑπεδέχθησαν τὸν νέον δυνάστην καὶ τὴν ἐξ Ἑλλήνων ἕλκουσαν τὸ γένος σύζυγον αὐτοῦ,

τὴν θυγατέρα τοῦ Συμεὼν Οὔρεσι Μαρίαν Ἀγγελῖναν Δούκισσαν Πα-λαιολογῖναν. Ἐπὶ δεκαεπτὰ ὅλα ἔτη ἄρξας ὁ Θωμᾶς (1367-1384[illegible] ἀνεδείχθη τῶν μὲν Ἀλβανῶν ἀμείλικτος διώκτης, ἐπιχαίρων ἐπὶ τ[illegible] ἐπωνυμίᾳ τοῦ Ἀλβανοκτόνου, πρὸς δὲ τοὺς ἐπιχωρίους Ἕλληνας τύραν[illegible]νος ὠμός, πλεονέκτης καὶ αἱμοβόρος. Τὴν μὲν ἐκκλησίαν ἐδίωξεν ἐν τ[illegible] προσώπῳ τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις ἑδρεύοντος μητροπολίτου Ναυπάκτου Σ[illegible]βαστιανοῦ καὶ διὰ τῆς δημεύσεως τῶν τῆς μητροπόλεως κτημάτω[illegible] Ἁρπαγὴ δὲ τῆς οὐσίας τῶν εὐπόρων, κάθειρξις τῶν ἐπιχωρίων εὐπ[illegible]τριδῶν, τύφλωσις ἡγουμένων, παντοῖοι διωγμοὶ κατέστησαν αὐτὸν μ[illegible]σητόν· ἀλλὰ πᾶσαν ἀπόπειραν ἀνεξαρτησίας καὶ ἀντιστάσεως ἐτιμώ[illegible]ει διὰ βιαιοπραγιῶν, αἵτινες ηὔξανον ὁσημέραι τὸ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τ[illegible]ῶν ὑπηκόων χάσμα.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ κατὰ τῶν Ἀλβανῶν ἀγὼν αὐτῶν δὲν ἔληξεν ο[illegible]τε διὰ τῆς ἐν ἔτει 1374 ματαιώσεως τῆς ἐναντίον τῶν Ἰωαννίνων ἐπε[illegible]έ-σεως τοῦ Σπάτα, ὅστις δὲν ἔπαυσε διακείμενος ἐχθρικῶς πρὸς τὸν πε[illegible]ν-θερόν, ἀρνούμενον εἰς αὐτὸν τὴν προῖκα τῆς θυγατρός, οὔτε διὰ τῆς [illegible]ἐν ἔτει 1377 ἥττης τοῦ Λιώσα καὶ τῶν Μαλακασαίων. Οὗτοι, ἐκδικο[illegible]ν-τες τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Λιώσα, ἐπέπεσον τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 13[illegible]9 διὰ πλοιαρίων καὶ κατέλαβον τὸ ἐντὸς τῆς λίμνης φρούριον, ἐξ οὗ ἐπ[illegible]-λιόρκησαν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ νύκτας τὴν πόλιν, σωθεῖσαν κατὰ τ[illegible]ν παράδοσιν διὰ θαύματος τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ. Καὶ πολλοὶ μὲν τ[illegible]ν τότε ζωγρηθέντων Ἀλβανῶν ἐξηνδραποδίσθησαν, τῶν δὲ μετ' αὐτ[illegible]ν συστρατευομένων Βουλγάρων καὶ Βλάχων ἐκόπησαν αἱ ῥῖνες. Ὀλίγο[illegible]υς δὲ μῆνας πρότερον εἶχε πάθει τὰ πάνδεινα ἡ ὕπαιθρος χώρα ἕνεκεν ἐπ[illegible]ι-δρομῆς τοῦ Σπάτα τὸν Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, δῃώσαντος τοὺς ἀγρο[illegible]ς, ἐκριζώσαντος τὰς ἀμπέλους, πυρπολήσαντος τὰ χωρία. Εἰς δὲ τὴν δῄ[illegible]ω-σιν ταύτην εἶχεν ἐπακολουθήσει ἐν Ἰωαννίνοις στάσις, καθ' ἣν ἐφονε[illegible]ύ-θησαν τινες τῶν μετὰ τοῦ τυράννου τεταγμένων ἰθαγενῶν. Ἀλλὰ πα[illegible]ρὰ ταῦτα πάντα ὁ Θωμᾶς, κατορθώσας νὰ τηρήσῃ τὴν ἀρχήν, προέβη εἰς ἔτι δεινότερα, καλέσας τῷ 1381 ἐναντίον τῶν Ἀλβανῶν τὸν Τιμουρ-τάς, ὅστις ἀπέστειλεν εἰς αὐτὸν τὸν Τουρκαλβανὸν Ἰσαῒμ καὶ τῷ 1382 ἕτερον ἀρνησίθρησκον Ἀλβανόν, τὸν Κωστῆν, ἐπεξελθόντας ἐναντίον τῶν ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Θωμᾶν διακειμένων. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Τιμουρτὰς ἐπέ-δραμε τὸ ἔαρ τοῦ 1385 αὐτὴν τὴν Ἄρταν, ἐξ ἧς ἀπεχώρησε συγκο-μίσας πλούσια λάφυρα. Ἀλλ' ὅ τι δὲν κατώρθωσαν οἱ καταπολεμοῦν-τες τὸν τύραννον Ἀλβανοὶ ἐπετεύχθη τέλος διὰ στάσεως τῶν ἰδίων

αὐτοῦ δορυφόρων, τοῦ Νικηφοράκη, Ῥαινάκη, Ἀρταβάσδου καὶ τοῦ Φράγκου Ἀντωνίου, φονευσάντων τὸν Θωμᾶν τὴν νύκτα τῆς 23 Δεκεμβρίου 1385. Χαίρων δ' ἐπὶ τῇ ἀπαλλαγῇ τοῦ τυράννου ὁ λαὸς τῶν Ἰωαννίνων συνῆλθε πανδήμως ἐν τῇ μητροπολιτικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἀνεκήρυξε δέσποιναν ἢ βασίλισσαν, ὡς ἐλέγετο, τὴν χήραν τοῦ Θωμᾶ Μαρίαν Ἀγγελῖναν.

Τὸ δὲ ἠπειρωτικὸν χρονικὸν τῶν μοναχῶν Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου, ὅπερ εἶνε ἡ κυριωτάτη ἡμῶν πηγὴ περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἠπείρου κατὰ τούτους τοὺς χρόνους, γνωρίζει εἰς ἡμᾶς τὰ ὀνόματα πολλῶν τῶν ἐπὶ τῆς τυραννίδος τοῦ Θωμᾶ διακρινομένων ἑλληνικῶν οἴκων τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἄλλων πολισμάτων τῆς Ἠπείρου. Τὰ πλεῖστα δὲ τούτων πλὴν ὀλίγων δεικνυόντων ξενικὴν ἐπίδρασιν σώζουσιν ἔτι τὸν γνήσιον βυζαντιακὸν τύπον καὶ τὸν ἑλληνικὸν ἐκεῖνον χαρακτῆρα, ὅστις οὐδαμῶς ἐξέλιπεν ἐκ τῆς Ἠπείρου οὐδ' ἐπ' αὐτῆς τῆς τουρκοκρατίας. Οὕτως ἀντιπαρέρχονται πρὸ ἡμῶν ὁ Κωνσταντῖνος Βατάτζης, ὁ καβαλλάριος Μυρσιώτης ὁ Ἀμυρακλῆς, ὁ Βάρδας ἢ Βαρδινὸς, ὁ Ἰωάννης Καψοκαβάδης, ὁ Ἰωάννης Μακρῆς, ὁ Κουτσοθεόδωρος, ὁ Μανουὴλ Τσηπτὸς ἢ Τσηπλινὸς, ὁ Νικηφόρος Βαταλᾶς, ὁ Ἠλίας Κλασᾶς, ὁ Μανουὴλ Φιλανθρωπηνὸς καὶ ὁ οἶκος τῶν Ἀψαράδων ἐκεῖνος, ὅστις καὶ διεσώθη ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας πρωτεύων ἐν Ἰωαννίνοις. Ἐκ τοῦ οἴκου δὲ τούτου προήρχοντο καὶ οἱ ὅσιοι ἀδελφοὶ Νεκτάριος καὶ Θεοφάνης οἱ Ἀψαράδες οἱ τῷ 1542 κτίσαντες τὴν ἐν τοῖς Μετεώροις μονὴν τοῦ Βαρλαάμ.

Ἡ Μαρία Ἀγγελῖνα, ἀναλαβοῦσα τὴν διοίκησιν, ἐκάλεσεν ὡς ἀρωγὸν ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν εἰς αὐτὴν ἐπιβεβλημένων βαρέων καθηκόντων ἐκ Θεσσαλίας τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννην Οὔρεσιν. Ἔσπευσε δὲ νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς ζημίας καὶ τὰς ἀδικίας, δι' ὧν εἶχε καταστῆ ἐπαχθὴς ὁ σύζυγος αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὰ Ἰωάννινα δὲν ἔπαυον ἐνοχλούμενα ὑπὸ τοῦ Σπάτα, ἡ Μαρία κατ' εἰσήγησιν τοῦ ἀδελφοῦ συνῆψε τῷ 1386 χάριν ἐνισχύσεως αὐτῆς νέον γάμον μετὰ τοῦ ἐκ Φλωρεντίας Ἡσαῦ Βουενδελμόντη, συνδεομένου ἐξ ἑνὸς μετὰ τοῦ ἰσχυροῦ οἴκου τῶν Ἀτζαϊώλων, ἐξ ἑτέρου δὲ μετὰ τοῦ τῶν παλατίνων κομίτων Λευκάδος καὶ Κεφαλληνίας Τόκκων, ὧν ὁ Λεονάρδος Α' ἦτο σύζυγος τῆς ἀδελφῆς τοῦ Βουονδελμόντη Μαγδαληνῆς. Καὶ ὑπῆρξε μὲν πραεῖα ἡ ἀρχὴ τοῦ ζεύγους τῶν νέων δεσποτῶν, πάσῃ δυνάμει ἀγωνιζομένων πρὸς ἐπούλωσιν τῶν ἐκ της κακοδιοικησίας καὶ ὠμότητος τοῦ Θωμᾶ πληγῶν. Ἡ δὲ Μαρία, ἥτις δὲν ἐλησμόνει τὴν ἀπὸ τῶν Παλαιολόγων καταγωγὴν,

ἔπεισε τὸν σύζυγον καὶ αὐτὴν τὴν ἐκ τοῦ Βυζαντίου ἀναγνώρισιν αὐτοῦ ὡς δεσπότου νὰ ἐπικαλεσθῇ. Ἀλλ' αἱ ἐξακολουθοῦσαι κατὰ τῶν Ἰωαννίνων ἀπειλαὶ τοῦ Σπάτα ἠνάγκασαν τὸν Ἠσαῦ νὰ μεταβῇ τῷ 1387 πρὸς τὸν Μουρὰτ, οὗ ἐπεζήτησε τὴν βοήθειαν καὶ τὴν προστασίαν. Εἰς ταύτην δὲ στηριζόμενος ἠδυνήθη νὰ μείνῃ ἀνενόχλητος καὶ νὰ διαβιώσῃ ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὸν Σπάταν ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Μουράτ.

λη'

Οἱ Καταλώνιοι ἐν Ἀθήναις.

Ὁ Ἠσαῦ Βουονδελμόντης δὲν ἦτο ὁ μόνος Φλωρεντῖνος ὁ ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ δεσπόζων ἐν ἑλληνικαῖς χώραις. Ἐν ἤδη ἔτος πρότερον ἐκείνου, καθ' ὃ οὗτος διὰ τοῦ γάμου τῆς Μαρίας Ἀγγελίνης ἐγίνετο κύριος τῶν βορείων τῆς Ἠπείρου, ἄλλος ἐκ Φλωρεντίας εὐπατρίδης, ὁ ἐξάδελφος τοῦ Ἠσαῦ Νέριος Ἀτζαϊώλης κατελάμβανε τὸ τέως ὑπὸ τῶν Καταλωνίων δεσποζόμενον δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ παρὰ τὸν Κηφισὸν κρατερὰ μάχη τοῦ 1311, ἧς διηγήθημεν ἀνωτέρω τὰς περιπετείας καὶ τὴν ἔκβασιν, κατέστησε διὰ τῆς ἥττης καὶ τοῦ φόνου τοῦ Βαλθέρου Βριεννίου καὶ τῆς καταλύσεως τῆς ἀρχῆς τῶν Γάλλων κυρίαν τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν τὴν ἑταιρείαν τῶν Καταλωνίων οἱονεὶ ἀπαράσκευον καὶ ἀπροσδοκήτως. Οἱ πλάνητες ἐκεῖνοι τυχοδιῶκται ἀπέκτων ἕδραν μόνιμον ἐν ταῖς ἡμέραις σχεδὸν διωγμοῦ καὶ διαλύσεως, ὅτε εἶχον ἐκλίπει ἅπαντες οἱ μεγάλοι αὐτῶν ἀρχηγοί. Μετὰ δὲ τὴν ἄρνησιν τοῦ ἐπιφανεστάτου τῶν ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Κηφισοῦ αἰχμαλωτισθέντων πολεμίων, τοῦ τριτημορίου τῆς Εὐβοίας Βονιφατίου Δαλλεκάρτσερη, μὴ δεχθέντος τὴν προσφερθεῖσαν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν νικητῶν ἀρχὴν τοῦ δουκάτου, ἀνέλαβεν ἄνευ δισταγμῶν τὴν δουκείαν ὁ Ῥογῆρος Δελώρ.

Ἐγκαθιδρύθησαν δ' ἐν τῷ δουκάτῳ μόνοι οἱ Ἱσπανοὶ νικηταὶ, ἀπαλλαγέντες τῶν Τούρκων, οἵτινες ἀπεποιήθησαν νὰ ἐγκαταμείνωσι μετ' αὐτῶν καὶ ἀπεχώρησαν κατάφορτοι λαφύρων, ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου οἱ πλεῖστοι αὐτῶν κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων. Ἀνήρχοντο δ' οἱ Καταλώνιοι ἀκόμη εἰς ἑξακισχιλίους τοὐλάχιστον μαχητὰς μετὰ τῶν γυναικῶν, τῶν τέκνων καὶ τῆς ἀκολουθίας. Καὶ διερρύθμισαν μὲν τὴν χώραν ἐπὶ τὸ στρατιωτικώτερον, ὡμολόγησαν δὲ

διὰ τυπικῆς συνθήκης τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Φρειδερίκου Β΄ τοῦ Ἀραγωνικοῦ, αὐτοῦ ἐκείνου, ὑφ᾽ ὃν ὑπηρέτει ἡ ἑταιρεία πρὸ τῆς εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐξορμήσεως.

Ἐπελθούσης δὲ τῆς συνενώσεως ταύτης τοῦ δουκάτου μετὰ τοῦ στέμματος τῆς Σικελίας, αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ λοιπαὶ χῶραι αἱ ἀποτελοῦσαι τὸ δουκᾶτον ἔγειναν κτῆσις τῶν δευτεροτόκων βασιλέων τῆς ἀραγωνικῆς ἐν Σικελίᾳ δυναστείας. Καὶ ἡ μὲν ἑταιρεία τῶν Καταλωνίων διετήρησε τὸν πρότερον στρατιωτικὸν αὐτῆς διοργανισμὸν καὶ τοὺς ἀνέκαθεν λειτουργοῦντας τέσσαρας συμβούλους καὶ λοιποὺς αὐτῆς κοινοτικοὺς ἄρχοντας, τὰς δὲ πολιτικάς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰς στρατιωτικὰς ἀρχάς, καίπερ εἰς Καταλωνίους ἀνατιθεμένας, διώριζεν ἢ ἐπεκύρονεν ὁ δοὺξ, ἤτοι ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως, ἐφ᾽ ὅσον δὲ οὗτος ἦτο ἀνήλικος, τοῦθ᾽ ὅπερ ἐκ τυχαίων περιστάσεων συνέβη ἐπὶ μακρόν, αὐτὸς ὁ βασιλεύς. Σπουδαιοτάτη δὲ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν ἦτο ἡ τοῦ μαρεσκάλκου, ἤτοι πρωτοστράτορος, τοῦ δουκάτου, ἥτις ἀπέβη κληρονομικὴ ἐν τῷ καταλωνικῷ οἴκῳ τῶν Novelles. Πόροι δὲ τοῦ δουκάτου ἦσαν αἱ ἐτήσιοι πρόσοδοι τοῦ δημοσίου ταμείου, οἱ φόροι τῶν πόλεων καὶ χωρίων, τὰ τιμαριωτικὰ τέλη καὶ τὰ εἰςαγόμενα ἐκ τῶν κτήσεων ἐκείνων, αἵτινες, ἀνήκουσαι πρότερον εἰς τοὺς Γάλλους δοῦκας τῶν Ἀθηνῶν, νῦν περιῆλθον εἰς τὸν Καταλώνιον δοῦκα· τῶν δὲ λοιπῶν κτημάτων τῶν καταληφθέντων ὑπὸ τῶν Καταλωνίων ὁπλαρχηγῶν καὶ κτημάτων ἡ κτῆσις ἐπεκυροῦτο ὑπὸ τοῦ βασιλέως.

Οὕτω στρατοκρατικὸς τύπος ἐδόθη εἰς τὸ πολίτευμα τοῦ νέου καταλωνικοῦ κράτους, ὀργανωθέντος κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἐν Σικελίᾳ ἱσπανικῆς ἀρχῆς καὶ ὡς βάσιν τοῦ ἀστικοῦ δικαίου ἔχοντος τὸ ἑξῆς ἀντὶ τῶν τέως κρατουσῶν ***ἀσσιζῶν*** τῆς Ῥωμανίας τὰ ***συνήθεια*** τῆς Βαρκελῶνος. Τὰ δὲ κοινοτικὰ δίκαια ἐξηκολούθησαν, καθ᾽ ἃ καὶ πρότερον, ἔχοντες οἱ ξένοι κατακτηταί, οἱ δὲ Ἕλληνες ἰθαγενεῖς ἐπεῖχον, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν Γάλλων δουκῶν, τάξιν ὑποδεεστέραν, ἧς τὰ δικαιώματα ἦσαν πολὺ ὀλιγώτερα πλὴν τῶν τυγχανόντων τοῦ λεγομένου φραγκικοῦ δικαίου τοῦ παρέχοντος πλήρη πολιτικὰ δικαιώματα. Μόναι δὲ ἀρχαὶ παρεχόμεναι εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς ἦσαν ἡ τοῦ καγκελλαρίου, τοῦ γραμματέως καὶ τοῦ νοταρίου, ἅτε παρισταμένης τῆς ἀνάγκης τῆς συντάξεως συμβολαίων τε καὶ ἐπισήμων ἐγγράφων ἐν τῇ ἐπιχωρίῳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Καὶ ἡ μὲν λατινικὴ ἐκκλησία κατὰ τοῦτο ὑπέστη μεταβολήν, ὅτι τοὺς ἐπισκόπους ἀντὶ τοῦ πάπα διώριζεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰ-

σπανίας· διὸ βλέπομεν, καθ' ὅσον ἐξέλιπον οἱ ἐπὶ τῆς γαλλοκρατίας ἐπίσκοποι, καταλαμβανομένους τοὺς θρόνους αὐτῶν ὑπὸ Ἱσπανῶν. Ἡ δ' ἑλληνικὴ ἐκκλησία δὲν περιέπεσε μὲν εἰς διωγμὸν, ἀλλ' οὐδὲν εἶχεν ἀξίωμα, ταπεινὴ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ συμφέροντος καὶ ἐλέους τῶν κατακτητῶν ἐξηρτημένη ὑπῆρξεν ἡ θέσις αὐτῆς.

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, δὲν δύναται νὰ γείνῃ λόγος ἐ- τῆς ἀρχῆς τῶν Καταλωνίων περὶ ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων καὶ Θηβαίω καὶ τῶν λοιπῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας τῶν τασ- μένων εἰς τὸ καταλωνικὸν δουκᾶτον. Οἱ ἰθαγενεῖς ὑποχωροῦσι καὶ λείπουσι πρὸ τῶν δεσποτῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἱστορία τηρεῖ περὶ ἐκ- νων νεκρικὴν σιγὴν, μόνον δὲ περὶ τῶν κυριάρχων μεταδίδει εἰς ἡ- γνώσεις παρελκούσας ἐνταῦθα, ἅτε μὴ ἀναφερομένας ἀμέσως εἰς τύχας τῆς χώρας, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν δυναστευόντων.

Ἡ ἱστορία ἀρχῆς δυναστικῆς καὶ ἄλλως παροδικῆς εὐτυχῶς, ἐφ' οἱ δυνάσται καὶ οἱ ὑποτελεῖς οὔτε ἠγαπήθησαν ἀμοιβαίως οὔτε ἀν- κράθησαν, ἀλλ' ἐπωφθαλμίων ἀλλήλους, δὲν δύναται νὰ παράσχῃ μέγ ἐνδιαφέρον εἰς τὸν Ἕλλην' ἀναγνώστην. Ὁ Καταλώνιος Ἐστανιόλ ὁ πρῶτος ἐπίτροπος τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Μαμφρέδου, τοῦ ἀνηλίκο υἱοῦ τοῦ Φερδινάνδου Β', εἶνε πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας ἄσχετο οὐχ ἧττον τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν νόθου υἱοῦ τοῦ βασιλέως Φερδινάν- δου, Ἀλφόνσου Φαδρίγου τοῦ Ἀραγωνικοῦ (1317-1330) καὶ τῶν λοι- πῶν αὐτοῦ διαδόχων.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον δὲν ἀναφέρεται εἰς μόνας τὰς δυναστικὰς τύχας ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν πολλῶν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἡ πολεμικὴ δύναμις, ἣν ἀπέκτησε τὸ δουκᾶτον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπιτροπεία τοῦ Ἀλφόνσου, τοὺς ἀρίστους καθ' ὅλου τῆς ἑβδομηκονταετοῦς περίο- ἀρχῆς τῶν Καταλωνίων ἐν αὐτῷ. Τὸ δουκᾶτον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀλφόνσου, καίπερ μὴ δυνηθὲν νἀνακτήσῃ τὰς ἐν τῇ Ἀργολίδι κτήσεις, αἵτινες ἐξηκολούθησαν ἀνήκουσαι εἰς τοὺς κληρονόμους τοῦ γαλλικοῦ οἴκου τῶν Βριεννίων, δὲν περιωρίζετο εἰς μόνην τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βοιωτίαν, ἀλλ' ὁ δοξομανὴς νόθος τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας ἐφιλοδόξησε τὴν ἐπέκτασιν αὐτοῦ ἐξ ἑνὸς μὲν εἰς τὰ βορειότερα τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῶν ἐνδοτέρων τῆς Θεσσαλίας, ἐξ ἑτέρου δὲ μέχρις Εὐβοίας καὶ Κυκλάδων. Καὶ ἐπειράθη μὲν νὰ προσαρτήσῃ τὴν οὐ μακρὰν τῶν Θερμοπυλῶν κειμένην Βοδονίτζαν, ἀλλ' ἡ ἀπόπειρ' αὐτοῦ ἐκείνη ἀπέτυχε, προσκρούσασα εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Βενετίας προστασίαν τοῦ Βενε-

τοῦ Ἀνδρέου Κορνάρου τοῦ δεσπόζοντος αὐτῆς ὡς ἐκ τοῦ γάμου μετὰ τῆς χήρας τοῦ παρὰ τὸν Κηφισὸν πεσόντος μαρκίωνος Παλλαβιτσίνη. Πρὸς δὲ τὰ ὅπλα τῆς Βενετίας καὶ τοὺς κεραυνοὺς τοῦ πάπα Ἰωάννου ΚΒ' ἐδέησε νἀντιμετρηθῇ ὁ Ἀλφόνσος, ὅτ' ἐπεχείρησε τὴν κατάληψιν τῆς Εὐβοίας, ἧς χάριν ἐκάλεσε συμμάχους καὶ τοὺς Τούρκους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ δ' ἐκ τῆς ἐπὶ τὴν Εὔβοιαν στρατείας τοῦ Ἀλφονσου προκληθεὶς πόλεμος, ὅςτις παρετάθη μετά τινος ἐν τῷ μέσῳ διακοπῆς ἐπὶ διετίαν (1317-1319), οὔτε μεταξὺ τῆς Βενετίας καὶ τῶν Καταλωνίων τοῦ δουκάτου περιωρίσθη, οὔτε μόνην κονίστραν ἔσχε τὴν Εὔβοιαν αὐτήν, ἀλλὰ συνετάραξε καί τινας τῶν γειτόνων ἑλληνικῶν χωρῶν, οἷον τὰς Κυκλάδας, εἰς ἃς ἐπεξέτεινε τὰς ἐπιδρομὰς αὐτοῦ ὁ βασιλόπαις. Ἀλλὰ τέλος διὰ τῆς ἐν ἔτει 1319 ὁμολογηθείσης μετὰ τῶν Βενετῶν συνθήκης ἠναγκάσθη ὁ Ἀλφόνσος νἀφήσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν Εὔβοιαν, κρατήσας μόνον σιωπηρῶς τὴν ἀκρόπολιν τῆς Καρύστου.

Ἀντισήκωμα δὲ διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν ταύτην τῆς Εὐβοίας ηὐτύχησε νὰ δώσῃ ὁ Ἀλφόνσος εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν Καταλωνίους τὴν εἰς τὸ δουκᾶτον προςάρτησιν τῆς νοτίου Θεσσαλίας ἀπὸ Δομοκοῦ καὶ Φαρσάλων καὶ τοῦ κρατίστου μέρους τῶν ἄλλων πόλεων τῶν τασσομένων ὑπὸ τὰς Νέας Πάτρας, τὴν ἀρχαίαν Ὑπάτην, ἐν αἷς τὸ Ζητούνιον καὶ τὸ Λιδωρίκιον. Κατώρθωσε δὲ τὸ γενναῖον τοῦτο ἔργον, ἐπωφεληθεὶς τὸν διαμελισμὸν τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ ἀρχῆς τῶν Ἀγγέλων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλου Δούκα τῷ 1312. Ἡ δὲ κατόπιν ἐπελθοῦσ' ἀνανέωσις τῶν μετὰ τῆς Βενετίας συνθηκῶν τῷ 1321 ἐστήριξε τὸ δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν, κινδυνεῦον ἐκ τῆς στρατείας τῆς πρὸς ἀνάκτησιν αὐτοῦ ἐπιχειρηθείσης τῷ 1330 ὑπὸ τοῦ Βαλθέρου, τοῦ υἱοῦ τοῦ ὁμωνύμου τελευταίου Γάλλου δουκὸς τοῦ πεσόντος τῷ 1311, καὶ ἐπήγαγε τὴν τελείαν ἀποτυχίαν τῆς τολμηρᾶς ἐκείνης ἐπιχειρήσεως. Καὶ ἀπεχώρησε μὲν τῷ 1330 ὁ Ἀλφόνσος τῆς ἀρχῆς, ἀλλ' ἐξηκολούθησε διαβιῶν ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ θανάτου ἐν ἔτει 1337, ἱδρύσας μὲν οἶκον ἀκμαῖον, εὐτυχήσας δὲ νὰ ἴδῃ τὸν υἱόν Πέτρον, τὸν δυνάστην τοῦ ἐπὶ τῆς ἐπιτροπείας τοῦ πατρὸς καταληφθέντος Λιδωρικίου, ἱδρύοντα ἰδίαν καταλωνικὴν δυναστείαν ἐν Σαλώνοις, διατηρηθεῖσαν καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐν Ἀθήναις ἀρχῆς τῶν Καταλωνίων μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτήσεως τῶν νοτιωτέρων ἑλληνικῶν χωρῶν.

Μετὰ δε τὸν Ἀλφόνσον ἀνίκανοι ἀπεδείχθησαν οἱ διάδοχοι [illegible] οἱ διοριζόμενοι ὑπὸ τῶν βασιλέων τὸς Σικελίας, οἵτινες μάλιστ'

ρον, καταργήσαντες τὴν εἰς τοὺς δευτεροτόκους τοῦ οἴκου αὐτῶν προς[illegible] άρτησιν τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν, ὡς καὶ τοῦ τῶν Νέων Πατρῶν, συ[illegible] νήνωσαν αὐτὰ ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ στέμματος τῆς Σικελίας. Ο[illegible] ἧττον δ' ὑπέρτερος τῶν ἄλλων ὑπάρχων ἀνεδείχθη ὁ Ῥογῆρος Δελ[illegible]ώ (1367-1371), ὅςτις, κατορθώσας παρὰ τὰς ἐξ Εὐβοίας ἐνοχλήσεις νὰ διατηρήσῃ τὴν μετὰ τῆς Βενετίας εἰρήνην, ἠδυνήθη διὰ τῆς προστ[illegible]α-σίας αὐτῆς νὰ παρακωλύσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ οἴκου τῶν Ἀγγιανῶν δυ[illegible]α-στῶν τοῦ Ἄργους καὶ τοῦ Ναυπλίου ὡς κληρονόμων τῶν ὑπὸ τοῦ δ[illegible]ου-κάτου τῶν Ἀθηνῶν ἀξιώσεων τῶν Βριεννίων μελετωμένην ἐκστρατ[illegible]αν πρὸς ἀνάκτησιν αὐτοῦ.

Τέλος δ' εἰς τὴν ἀνικανότητα τῶν ὑπάρχων προςετέθησαν καὶ ἔρ[illegible]ες τῶν ἐν τῷ δουκάτῳ Καταλωνίων τοῦτο μὲν πρὸς ἀλλήλους, τοῦτο [illegible] δὲ πρὸς τὴν ἐν Σικελίᾳ βασιλικὴν ἀρχὴν, οὐ μικρὸν συντελέσασαι εἰς [illegible]ὴν ἐξασθένησιν τοῦ δουκάτου καὶ εὐκολύνασαι τὴν ἐν ἔτει 1373 ὑπὸ [illegible]οῦ Νερίου Ἀτζαϊώλη κατάληψιν τῶν Μεγάρων, ἥτις ὑπῆρξεν, ὡς θὰ ἴδ[illegible]-μεν, τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς ἐγκαθίδρυσιν τῶν Φλωρεντίνων ἐν Ἀθήν[illegible]ις καὶ κατάλυσιν τῆς ἀρχῆς τῶν Καταλωνίων.

λθ'

Οἱ Ναβαρραῖοι καὶ οἱ Ἀτζαϊῶλαι.

Τῷ 1377 ἀπέθανεν ὁ ἀδύνατος βασιλεὺς τῆς Σικελίας Φρειδερῖκος Γ', καταλιπὼν τὴν κυριαρχίαν τῶν δουκάτων Ἀθηνῶν καὶ Νέων Πατρῶν εἰς τὴν ἀνήλικον θυγατέρα Μαρίαν. Ἀλλὰ τὰ δικαιώματ' αὐτῆς διημφισβήτησεν ὁ ἰσχυρὸς βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας Πέτρος Δ'. Ἐπὶ δὲ τούτοις οἱ Καταλώνιοι τιμαριοῦχοι τοῦ δουκάτου, ὁ ἀνώτερος κλῆρος, οὐδὲ τοῦ Ἱσπανοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Ἀντωνίου Βαλλεστὲρ ἐξαιρουμένου, καὶ αἱ ἐν ταῖς πόλεσι κοινότητες τῶν Καταλωνίων ἐτάχθησαν ὑπὲρ τοῦ Πέτρου. Διὸ ἐπὶ τῆς Καδμείας τῶν Θηβῶν, αἵτινες ἦσαν καὶ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Καταλωνίων ἡ πρωτεύουσα τοῦ δουκάτου, ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῶν λοιπῶν κάστρων ἀνεπετάσθη ἡ σημαία τῆς Ἀραγωνίας.

Ἀλλ' ἡ ἀναγνώρισις τοῦ βασιλέως Πέτρου δὲν ὑπῆρξε καθολικὴ, ἀντιτασσομένης δ' εἰς αὐτὴν φατρίας, ὑποστηριζούσης τὰ δικαιώματα τῆς Μαρίας, ἐπῆλθεν ἐν τῷ δουκάτῳ διχόνοια, παρέχουσα ἔδαφος πρόςφορον

εἰς τὴν ἐπέμβασιν τρίτων. Τοῦτο δὲ πράγματι καὶ συνέβη. Ὁ Ἰάκωβος de Baux, ὡς ἀνεψιὸς καὶ κληρονόμος τοῦ ἡγεμόνος Τάραντος Φιλίππου Β', ἠξίου τὰ ἐπὶ τῆς βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας δικαιώματα. Ἀποφασίσας δὲ νὰ ἐπέμβῃ τελεσφόρως πρὸς διεκδίκησιν τῶν δικαιωμάτων τούτων, προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ μισθοφορικὸν στῖφος ἀνάλογον πρὸς τὴν ἑταιρείαν τῶν Καταλωνίων καὶ συγκείμενον τὸ μὲν πλεῖστον ἐξ Ἱσπανῶν ἀπὸ Ναβάρρας, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐκ Γάλλων. Ἐπιστήσας δ' ἀρχηγοὺς τῶν Ναβαρραίων τούτων τὸν Μαΐωττον Κοκερὲλλ καὶ τὸν Πέτρον Βόρδον Σουπερανόν, ἀπέστειλεν αὐτοὺς τῷ 1378 ἐναντίον τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐπιφυλασσόμενος νὰ κατέλθῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὰς πρώτας αὐτῶν κατακτήσεις.

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον κατέλαβον οἱ Ναβαρραῖοι τὴν Κέρκυραν τῷ 1378. Ἀλλ' ἕνεκα τῶν βιαιοπραγιῶν τῶν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἰακώβου ὁμολογησάντων ξένων εὐπατριδῶν τῆς νήσου, ἡ ἐν Κερκύρᾳ ἀρχὴ τῶν Ναβαρραίων ὑπῆρξε βραχεῖα. Τῷ 1382 πολλοὶ τῶν ἐπιχωρίων οἴκων, ξένων τε καὶ ἑλληνικῶν, οἷος ὁ οἶκος Καβάσιλα, συνήργησαν εἰς τὴν ἔξωσιν τῆς ἐκ Ναβαρραίων φρουρᾶς καὶ τὴν ἀνακήρυξιν ὡς κυριάρχου τῆς νήσου τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Καρόλου Γ'. Ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀνδηγαυῶν ἡ ἐν Κερκύρᾳ κυριαρχία δὲν διήρκεσε μακρὸν χρόνον, ἅτε τὴν κατοχὴν τῆς νήσου ἐποφθαλμιώσης τῆς Βενετίας, ἥτις καὶ κατώρθωσε νὰ στήσῃ ἐπὶ τῆς Κερκύρας τῇ 3 Μαΐου 1386 διὰ τοῦ καπετάνου τοῦ Ἀδρίου Ἰωάννου Μιάνη τὴν σημαίαν τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐκείνην, ἥτις ἐπέπρωτο νὰ κυματίζῃ ἐν αὐτῇ, ἔπειτα δὲ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις Ἰονίοις νήσοις ἐπὶ τέσσαρας ὅλους αἰῶνας μέχρι τοῦ 1797.

Ἐν τούτοις δὲ μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1378 κατάληψιν τῆς Κερκύρας ἡ ἑταιρεία τῶν Ναβαρραίων ὥρμησε πρῶτον ἐπὶ τὸ δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν. Ὑποστηριχθέντες δὲ ὑπὸ τῶν ἀντιθέτων τῆς ἀρχῆς τοῦ βασιλέως Πέτρου, τυχόντες δὲ καὶ τῆς ὑποστηρίξεώς τινων τῶν ἐν Ἑλλάδι ξένων δυναστῶν, εὐκόλως καὶ ταχέως ἠδυνήθησαν οἱ Ναβαρραῖοι νὰ κατακτήσωσι τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βοιωτίαν τῷ 1379. Καὶ ἀτυχὴς μὲν ὑπῆρξεν ἡ ἄμυνα ἡ ἀντιταχθεῖσα ἐν Λεβαδείᾳ, ἧς πολλοὶ τῶν κατοίκων μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως μετενάστευσαν εἰς τὴν Εὔβοιαν καὶ ἀλλαχόσε· γενναία δέ, ἀλλὰ ματαία ὑπῆρξεν ἡ ὑπεράσπισις τῆς Καδμείας ὑπὸ δύο Ἑλλήνων πιστῶν εἰς Πέτρον τὸν Ἀραγωνικόν, οὓς τὰ ἱσπανικὰ ἔγγραφα ὀνομάζουσι Δημήτριον καὶ Μῆτρον.

Αἰκατερίνης τῆς Βαλεσιακῆς, συζύγου τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Τάραντος Φιλίππου. Αἱ δὲ προστασίαι ἐκεῖναι οὐ μόνον τὸν πλοῦτον τοῦ Νικολάου καὶ τοῦ οἴκου τῶν Ἀτζαϊώλων ηὔξησαν, ἀλλὰ καὶ κατέστησαν τὸν εὐνοούμενον ἐκεῖνον τῆς ἀνδηγαυικῆς αὐλῆς ἰσχυρότατον ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ, ἣν διεξεδίκουν οἱ Ἀνδηγαυοὶ τοῦ Τάραντος. Καὶ τῷ μὲν 1334 παρέλαβε τὰ ἐν Πελοποννήσῳ κτήματα ὅσα οἱ Ἀτζαϊῶλαι εἶχον λάβει πρότερον ἐν τῇ χερσονήσῳ παρὰ τοῦ κόμιτος Γραυίνης Ἰωάννο.., ἐπηύξησε δ' ἔπειτα τὰς κτήσεις ἐκείνας διὰ παραχωρήσεων γενομένων εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Αἰκατερίνης, ἐν αἷς μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ἡ Ἀνδραβίδα, ἡ ἄλλοτε πρωτεύουσα τῶν Βιλλαρδονίνων. Ἐξ ἀφοσιώσεως δὲ πρὸς τὴν Αἰκατερίνην, ἀλλὰ καὶ χάριν τῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ συμφερόντων τῶν Ἀτζαϊώλων, οἵτινες καὶ τράπεζαν ἵδρυσαν ἐν Γλαρέντζῃ, ἐγκατέμεινεν ὁ Νικόλαος ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἐπὶ τρία ἔτη (1338-1341) ὡς ἐπίτροπος τῆς αὐτοκρατείρας, πολλὰς παρασχὼν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὑπηρεσίας εἰς αὐτήν, ἀμείψασαν τὸν ἄνδρα διὰ νέας παραχωρήσεως τιμαρίων περὶ τὴν Καλαμάταν.

Ὡς δ' ὁ Νικόλαος, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τῆς Αἰκατερίνης ἀνεδείχθη μέγας στρατοπεδάρχης τοῦ βασιλείου τῆς Σικελίας, εἰς τὴν εὔνοιαν αὐτῆς ἐχρεώστει τὴν ἀνύψωσιν τοῦ οἴκου τῶν Ἀτζαϊώλων ἐν Πελοποννήσῳ, οὕτω τοῦ ἐξαδέλφου τοῦ Νικολάου, τοῦ Ἰακώβου, ὁ υἱὸς Νέριος Ἀτζαϊώλης ηὐξήθη μετά τινα ἔτη διὰ τῆς προστασίας ἄλλης ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι αὐτοκρατείρας τοῦ Βυζαντίου, Μαρίας τῆς Βουρβωνικῆς, συζύγου τοῦ πρεσβυτάτου τῶν υἱῶν τῆς Αἰκατερίνης Ῥοβέρτου τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Τάραντος. Καὶ δή, ἐξαγοράσας παρ' αὐτῆς τῷ 1364 τὴν Βοστίτζαν, τὸ ἀρχαῖον Αἴγιον, καὶ τὸ Γεράκη, τὰς ἀρχαίας Γερόνθρας τῆς Λακωνικῆς, καὶ ἐγκατασταθεὶς οὕτως ἐν Πελοποννήσῳ ὡς τιμαριοῦχος, ηὔξησε μετ' οὐ πολὺ τὰς πρώτας κτήσεις, προςαποκτήσας τῷ 1367 τὴν καστελλανίαν τῆς Κορίνθου, ἥτις, ἀνήκουσά ποτε εἰς τὸν θεῖον Νικόλαον, τὸν μέγαν στρατοπεδάρχην, εἶχε μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ περιέλθει τὸ πρῶτον εἰς τὸν πρεσβύτατον τῶν υἱῶν αὐτοῦ Ἄγγελον. Οὐδ' ἐθεώρησεν ὁ μεγαλεπήβολος Φλωρεντῖνος τὴν νέαν αὐτοῦ ἕδραν, τὴν Κόρινθον, ὡς τέρμα τῆς διακαιούσης αὐτὸν φιλοδοξίας, ἀλλ' ἁπλῶς ὡς σταθμὸν καὶ ἀφετηρίαν πρὸς περαιτέραν ἐπέκτασιν τῆς ἰδίας ἀρχῆς. Οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐστράφησαν ἀπὸ τοῦ Ἀκροκορίνθου πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ ὁ καστελλᾶνος τῆς Κορίνθου, ὁ μετὰ μακροὺς αἰῶνας

διάδοχος τῶν Κυψελιδῶν, ἤρχισε καραδοκῶν τὴν κατάληψιν τοῦ ἐκπνέοντος δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν, τῆς ἀρχαίας ἕδρας τῶν Πεισιστρατιδῶν.

μ΄.

Ὁ Νέριος Ἀτζαϊώλης ἐν Ἀθήναις.

Πρώτη ἀρχὴ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ πόθου τοῦ Νερίου Ἀτζαϊώλη, μελετήσαντος τὴν κατάλυσιν τῆς ἐν τῷ δουκάτῳ τῶν Ἀθηνῶν ἀρχῆς τῶν Καταλωνίων, ὑπῆρξεν ἡ ἐν ἔτει 1373 ἅλωσις τῶν Μεγάρων, ἀνηκόντων μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου εἰς τοὺς Καταλωνίους. Καὶ δή, ἐπωφελούμενος τὴν εἰς τὸ δουκᾶτον φυγὴν ἰδίων ἑαυτοῦ ὑπηκόων, φυγόντων ἐκ Κορίνθου καὶ μὴ ἀπελαθέντων, ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῶν Καταλωνίων, καί, εἰςελάσας εἰς τὴν Μεγαρίδα, κατενίκησε τοὺς ἐναντίον αὐτοῦ ἐπεξελθόντας, μεθ' ὧν συνεμάχετο, καθ' ἃ εἴδομεν ἤδη, καὶ ὁ Ἕλλην νοτάριος Ἀθηνῶν Δημήτριος Ῥένδης, ἐζώγρησεν οὐκ ὀλίγους τῶν Καταλωνίων εὐπατριδῶν, καὶ κατέλαβε τὰ Μέγαρα, ἅτιν' ἀπέβησαν ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου ὁ πρόσκοπος τῶν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ.

Δὲν ἐτόλμησε δὲ ὁ Νέριος νὰ ῥιψοκινδυνεύσῃ προώρως, ἀλλὰ καιροσκοπῶν ἐκαραδόκει τὴν κατάλληλον ὥραν, ἀναμένων νὰ πέσῃ εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ ὁ ἤδη ὥριμος καρπός. Διὸ ἐπεχείρησε τὴν κατάκτησιν τοῦ δουκάτου δώδεκα ὅλα ἔτη μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Μεγάρων. Καὶ πρῶτον μὲν ἀνέμεινε τὴν ἐκ τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας ἀποχώρησιν τῶν Ναβαρραίων καὶ τὴν μετ' αὐτὴν τελείαν ἐξάντλησιν τῶν ὑπὸ τὸν βασιλέα Πέτρον τασσομένων Καταλωνίων, εἶτα δ' ἐφρόντισε νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν μετ' αὐτῶν σύμπραξιν τῶν Βενετῶν τῆς Εὐβοίας. Κατώρθωσε δὲ τοῦτο διὰ τοῦ γάμου μετὰ τῆς Ἁγνῆς Σαρακηνοῦ, θυγατρὸς ἰσχυροῦ Σιενναίου εὐπατρίδου ἐν Εὐβοίᾳ, ὃν ἡ βενετικὴ πολιτεία εἶχε τιμήσει καὶ ἐνισχύσει διὰ τῶν δικαιωμάτων Βενετοῦ πολίτου.

ΝΕΡΙΟΣ ΑΤΖΑΪΩΛΗΣ

Ἐστηρίζετο δ' ὁ Νέριος, ἀναλαμβάνων τὴν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν στρατείαν, πολὺ μᾶλλον εἰς τὸ ἐπίκαιρον τῆς ἐπιχειρήσεως ἢ εἰς τὸ πολυάριθμον τῆς ἰδίας στρατιᾶς. Πράγματι δὲ ἡ ὅλη αὐτοῦ δύναμις, στρατεύσαντος ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν ἐντὸς τῶν πρώτων ἓξ μηνῶν τοῦ 1385, συνέκειτο εἰς μίαν γαλέραν, μισθωθεῖσαν αὐτῷ μετὰ τοῦ πληρώματος ὑπὸ τοῦ Βενετοῦ βαΐλου τῆς Εὐβοίας, καὶ εἰς ὀλίγους Τούρκους καὶ Ἀλβανοὺς μισθοφόρους. Οὐδ' ὑπῆρχεν ἀνάγκη μεγαλειτέρας στρατιᾶς, διότι τὰ τοῦ δουκάτου, διοικουμένου τότ' ἐν ἀπουσίᾳ παντὸς γενικοῦ ἐπιτρόπου ὑπὸ τῶν Καταλωνίων ἀδελφῶν Ῥογήρου καὶ Ἀντωνίου Δελώρ, υἱῶν τοῦ ἄλλοτε πρωτοστάτορος καὶ γενικοῦ ἐπιτρόπου Ῥογήρου, εὑρίσκοντο ἐν ἐσχάτῃ ἐξαντλήσει. Διὸ εὔκολος ὑπῆρξεν ἡ ἐκνίκησις τῶν ἐπεξελθόντων ἐναντίον τοῦ Νερίου, ὅστις καὶ κατέλαβεν εὐκόλως τὸ ἄστυ τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλά, ὡς καὶ πρὸ ἓξ ἐτῶν κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ναβαρραίων, ἡ Ἀκρόπολις ἐστέγασε τοὺς ἡττηθέντας. Καὶ ἀνέλαβε μὲν ὁ Νέριος τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως, ἀλλὰ διὰ τὴν γενναιότητα τῶν ἀμυνομένων καὶ τὴν χαλαρότητα τοῦ πολιορκητοῦ, ἀναγκασθέντος ἐν τῷ μεταξὺ νἀντεπεξέλθῃ μετὰ τοῦ βαΐλου τῆς Εὐβοίας ἐναντίον ἐπιδρομῆς τινος τῶν Τούρκων εἰς ἄγνωστον γειτονικὸν μέρος, ἡ πολιορκία παρετάθη μέχρις αὐτοῦ τοῦ 1387.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ οἱ πολιορκούμενοι κατώρθωσαν νὰ ἐπικοινωνῶσι μετὰ τῆς Ἱσπανίας καὶ τοῦ βασιλέως Πέτρου, ὅστις καὶ ἀπέστειλεν εἰς τοὺς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως πολιορκουμένους μικρὰν βοήθειαν ὑπὸ τὸν Πέτρον de Pau ὀλίγον χρόνον πρὸ τοῦ θανάτου, ἐπελθόντος τῇ 5 Ἰανουαρίου 1387. Καὶ ἠδυνήθη μὲν ὁ τελευταῖος οὗτος γενναῖος ἐξ Ἱσπανίας καπετᾶνος νὰ παρατείνῃ τὴν ἄμυναν ἐπὶ δύο σχεδὸν ἔτη, ἀλλ' ἡ καθυστέρησις τῆς ὑπὸ τοῦ νέου βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ τοῦ Πέτρου Δ' ἐπαγγελθείσης βοηθείας ὑπὸ τὸν Ῥοκαβέρτην, ἀναδιορισθέντα γενικὸν ἐπίτροπον τοῦ δουκάτου, παρέλυσε τέλος πᾶσαν δύναμιν ἀντιστάσεως. Διὸ ἠναγκάσθη ὁ de Pau νὰ παραδώσῃ τέλος εἰς τὸν Νέριον καὶ τὴν Ἀκρόπολιν τελευτῶντος τοῦ 1387. Τότε δὲ πρῶτον ἔγεινεν ὁ Ἀτζαϊώλης ἀδιαφιλονεικήτως κύριος καὶ τοῦ πρὸ δύο ἐτῶν καὶ ὑπερέκεινα προκαταληφθέντος ἄστεως.

Οὕτως ἐξέλιπεν ἀδόξως ἡ ἐπὶ ἑβδομήκοντα ἔτη καὶ πλέον κρατήσασα ἐν τῷ δουκάτῳ ἑταιρεία τῶν Καταλωνίων, οὐδὲν ἐγκαταλιποῦσα ἴχνος τῆς παροδικῆς αὐτῆς ἀρχῆς ἐν ταῖς δυναστευθείσαις χώραις. Ὁ δὲ νέος ἐκ Φλωρεντίας ἐπιεικὴς δυνάστης, ὅστις ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ὡς κύ-

ριος τῆς 'Αττικῆς, τῆς Βοιωτίας, πλὴν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων αὐτοῦ συμμάχων πρὸς ὥραν κατεχομένης Λεβαδείας, καὶ τῶν Μεγάρων, ἐνόησεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ἡ εὐκόλως ὑπ' αὐτοῦ κατακτηθεῖσα χώρα ἠδύνατο ἐν ἡμέραις μάλιστα πονηραῖς νἀποβληθῇ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας. Διὸ ἐθεώρησε συμφέρον αὐτοῦ καὶ καθῆκον νὰ παγιώσῃ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ βάσεων ὅλως ἀντιθέτων πρὸς τοὺς τέως κυριάρχους. Ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν Καταλωνίων τὸ δουκᾶτον ἀπετέλει στρατιωτικὴν καὶ τιμαριωτικὴν πολιτείαν, ἐν ᾗ οἱ ἰθαγενεῖς οὐδεμίαν εἶχον θέσιν, ἀποκεκλεισμένοι πλὴν ὀλιγίστων τῶν πλήρων δικαιωμάτων τοῦ πολίτου, οἱ ἐλευθεριώτεροι ἐκ Φλωρεντίας ἄρχοντες τῆς χώρας οὐ μόνον δὲν μετέβαλον αὐτὴν εἰς κτῆσιν ὀλίγων ὁμοφύλων τιμαριούχων, ἀλλὰ καὶ ἐστήριξαν τὴν δύναμιν αὐτῶν κατὰ μέγα μέρος εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰθαγενεῖς.

Τρανὸν δὲ δεῖγμα τοῦ νέου καθεστῶτος εἶνε ἡ ἅμα τῇ ἐγκαταστάσει τοῦ Φλωρεντίνου κυριάρχου δοθεῖσα ἄδεια τῆς εἰς τοὺς ὀρθοδόξους ἀποδόσεως τοῦ ἐπὶ τῆς ξενοκρατίας εἰς Λατίνους ἐπισκόπους παραδεδομένου μητροπολιτικοῦ θρόνου τῶν 'Αθηνῶν. Οὕτω δ' ἐγκατεστάθη ἐπὶ τοῦ Νερίου ὁ Δωρόθεος 'Αθηνῶν μετὰ διακοπὴν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν καὶ ὡς πρῶτος μετὰ τὸν Μιχαὴλ 'Ακομινᾶτον Ἕλλην μητροπολίτης. Ἕλληνες δὲ νοτάριοι, οἱ ἀπὸ τῶν καταλωνικῶν χρόνων ὑπηρετοῦντες Νικόλαος Μακρῆς καὶ Δημήτριος Ῥένδης, ὁ ἄλλοτε ἀντίπαλος τοῦ Νερίου καὶ τῶν Ναβαρραίων, περιστοιχίζουσι τὴν νέαν αὐλὴν καὶ γίνονται οἰκεῖοι τοῦ 'Ατζαϊώλη, ὅςτις ἐν τῇ θυγατρὶ τοῦ Ῥένδη Μαρίᾳ εὗρε πολυθέλγητρον ἐρωμένην, ἧς ὁ νοθογενὴς υἱὸς διεδέχθη κατόπιν τὸν πατέρα.

Οὕτω διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Νερίου καταλήψεως τῆς 'Αττικῆς καὶ Βοιωτίας, τῆς εἰς 'Αθήνας μεταστήσεως τῆς πρωτευούσης καὶ τῆς ἐν τοῖς Προπυλαίοις ὁριστικῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Φλωρεντίνων δουκῶν δὲν ἐπέρχεται κυρίως εἰπεῖν ἁπλῶς μεταβολὴ δυναστείας, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ ἀνατροπὴ τοῦ πρότερον καθεστῶτος ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ συμπλησίασις τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἀρχομένων, προβαίνουσα μέχρι σχεδὸν ἐξελληνισμοῦ τῆς ἀρχούσης δυναστείας. Αἱ 'Αθῆναι ἀναθάλλουσί πως ὑπὸ τοὺς Φλωρεντίνους ἄρχοντας. 'Αλλ' οὔτε ἡ πολὺ πρακτέρα διοίκησις τῶν νέων δεσποτῶν οὔτε ἡ ὑπ' αὐτῶν γενομένη ἀπόπειρα τῆς ἐνισχύσεως τῆς χώρας διὰ τῆς μετακλήσεως 'Αλβανῶν γεωπόνων καὶ μαχίμων ἠδυνήθησαν νἀποστρέψωσιν εἰς τέλος τὴν ἐπὶ τῆς 'Ακροπόλεως ἀναπέ-

τασιν τῆς τουρκικῆς σημαίας ἑβδομήκοντα ἔτη μετὰ τὴν εἰς αὐτὴν ἀνάβασιν τοῦ νικηφόρου καστελλάνου τῆς Κορίνθου ὡς κυρίου τῶν Ἀθηνῶν.

μα'

Αἱ κατὰ τῶν Βενετῶν ἐπαναστάσεις ἐν Κρήτῃ.

Εἴδομεν μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βενετοὺς κατέχοντας τὰς Κυκλάδας, τὴν βενετικὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει παροικίαν περιερχομένην εἰς διαρκεῖς ἔριδας πρὸς τοὺς Γενουηνσίους τοῦ Πέραν καὶ τὴν ἐν Βενετίᾳ κυριάρχον πολιτείαν παρὰ τὰς πυκνὰς πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας συνθήκας μᾶλλον βλάπτουσαν ἢ ὠφελοῦσαν τὸ Βυζάντιον. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ οἱ Βενετοὶ στερρῶς εἴχοντο τοῦ κειμηλίου τῶν κατὰ τὴν ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν κτήσεων αὐτῶν, τῆς Κρήτης. Ἀλλ' ἡ ὁριστικὴ καὶ ἀπολέμητος ἐγκατάστασις τῆς βενετικῆς ἀρχῆς ἐν τῇ μεγάλῃ νήσῳ ὑπῆρξε δυσχερεστάτη. Ἡ Βενετία εὗρεν ἐπὶ μακρότατον χρόνον ἀντιμετώπους τοὺς φιλελευθέρους καὶ φιλοπολέμους Κρῆτας, ἀντιστρατευομένους πάσῃ δυνάμει καὶ διὰ πάσης θυσίας εἰς τὴν ξενικὴν κυριαρχίαν. Μάτην ἐνόμιζον οἱ ἐν Κρήτῃ Βενετοὶ δοῦκες, ἀποπνίγοντες ἐν τῷ αἵματι ἑκάστην νέαν ἐπανάστασιν, ὅτι εἶχον παγιώσει ἐν τῇ νήσῳ τὴν ἀρχὴν τῆς παρὰ τὰ τενάγη τοῦ Ἀδρίου κυριάρχου. Νέοι Σπαρτοὶ ἀνεφύοντο ἑκάστοτ' ἐκ τῶν ὀδόντων τοῦ δράκοντος, καὶ ἡ Κρήτη ἐκυλίετο καὶ πάλιν εἰς τὸ αἷμα χάριν ἀνακτήσεως τῆς ποθητῆς ἐλευθερίας.

Ἓξ μόλις εἶχον παρέλθει ἔτη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς ὁ δοὺξ τῆς Κρήτης Μαρῖνος Γραδενίγος, συνεργήσαντος καὶ τοῦ Κρητὸς Ἀλεξίου Καλλιέργου, εἶχεν ἀποπνίξει τῷ 1277 τὴν ἐπανάστασιν ἐκείνην, ἧς ἀρχηγοὶ εἶχον ἀναδειχθῆ οἱ ἀδελφοὶ Χορτάτζαι.

Ἀλλ' ἡ καθυστέρησις τῶν ὑπὸ τοῦ Καλλιέργου παρὰ τῶν Βενετῶν προσδοκωμένων ἐπ' ἀμοιβῇ τῆς μετ' αὐτῶν συμπράξεως χορηγιῶν καὶ τιμῶν, ἀνθ' ὧν μόνον μείωσις αὐτῶν τῶν προτέρων προνομιῶν τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἐπῆλθεν, ἐξώθησαν αὐτὸν τῷ 1283 εἰς τὰ κρητικὰ ὄρη ὡς ἐπαναστάτην. Τῆς δ' ἐπαναστάσεως ἐκείνης μετέσχον πλεῖστοι ὅσοι τῶν Κρητῶν, πρὸς δὲ τοῖς ἄλλοις ὁ Μιχαὴλ Χορτάτζης, συγγενὴς τῶν ἀρχηγῶν τῆς προτέρας ἀποστασίας, οἵτινες, μακρὰν τῆς πατρίδος διαμένοντες ἐξόριστοι, δὲν ἠθέλησαν νὰ συμπράξωσι, δυσπιστοῦντες πρὸς τὸν

πρώην προδότην Καλλιέργην. Ἔτυχε δ' ἄλλως ὁ Καλλιέργης τοῦτο μὲν τῆς ἐκ τοῦ Βυζαντίου ὑποστηρίξεως τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, τοῦτο δὲ τῆς συμμαχίας τοῦ δυνάστου τῆς Ῥόδου Γεωργίου Γαβαλᾶ. Πέντε δὲ δοῦκες τῆς Κρήτης ἀπὸ τοῦ Ἰακώβου Δανδόλου τοῦ ἐπιλεγομένου Φαλακροῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταστείλωσι τὴν δεινὴν ἐκείνην ἐπανάστασιν. Ἡ δὲ δύναμις καὶ ἡ ἐπιτυχία αὐτῆς ἐνέκειτο εἰς τὴν ἀποφυγὴν μαχῶν ἐκ τοῦ συστάδην καὶ τὴν διὰ τῶν ἀσυντάκτων ἐπαναστατικῶν στιφῶν αἰφνιδίαν καὶ ἐπίκαιρον ἐπίθεσιν κατὰ τῶν πολεμίων ἐν δυσχωρίαις, ἐν αἷς δὲν ἠδύναντο νὰ παρατάξωσιν ἀθρόας τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Καθίστανον δὲ τὴν κατάπαυσιν αὐτῆς ἔτι δυσχερεστέραν ἄλλα δεινὰ καταρραγέντα ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ κατὰ τῆς Κρήτης, λιμὸς καὶ λοιμὸς ἐπελθὼν τῷ 1292 καὶ ἐπιδρομὴ τῶν Γενουηνσίων, καταλαβόντων τῷ 1293 καὶ σχεδὸν τελείως ἀποτεφρωσάντων τὰ Χανία, ἐξωσθέντων δὲ τέλος τῷ 1294 ὑπὸ τοῦ δουκὸς Ἀνδρέου Κορνάρου μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Καλλιέργη ἀπόκρουσιν τῆς μετ' αὐτοῦ συμπράξεως.

Βλέποντες δὲ τέλος οἱ Βενετοὶ τὸ ἀδύνατον τῆς ἄνευ γενναίων παροχῶν ὑποχωρήσεως τοῦ Καλλιέργη, ἐμμένοντος ἐν τῇ ἐπαναστάσει ἐπὶ δεκαὲξ ὅλα ἔτη, ἦλθον μετ' αὐτοῦ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1299 εἰς σύμβασιν, ἧς μέχρι τινὸς μὲν ἐγινώσκετο μόνον ἀτελὲς λατινικὸν κείμενον, πρὸ ὀλίγων δ' ἐτῶν εὑρέθη καὶ ἐξεδόθη τό τε λατινικὸν κείμενον πλῆρες καὶ σύγχρονος αὐτοῦ ἑλληνικὴ μετάφρασις, ἀξία λόγου πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπὸ ἔποψιν γλωσσικήν.

Ἡμεῖς Βιδὰλ Μιχαήλ, ἔλεγε τὸ ἑλληνικὸν κείμενον τῆς συνθήκης τὸ γραφὲν ὑπὸ τοῦ πρωτοψάλτου καὶ ταβουλλαρίου τῆς Κρήτης Νικηφόρου τοῦ Ὀρινᾶ, ***ἐξ ὁρισμοῦ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν τοῦ δοὺξ Βενετίας δούκας τῆς Κρήτης μετὰ καὶ τῆς ἡμετέρας βουλῆς καὶ διαδόχων ἡμῶν ποιῶμεν γνωστὸν πᾶσιν, ὅτι ἐπειδὴ σὺ Ἀλέξιος ὁ Καλλιέργης τῷ παλαιῷ διαβαλόντι ἐχθρῷ τῆς ἔχθρας ἀγαπητῷ πλείστῳ καιρῷ τῷ αὐθέντι ἡμῶν τῷ δοῦκι μουρτεμένος*** (=ἐν ἐπαναστάσει) ***ὑπῆρχες, τανῦν δὲ ἀγάπης γενομένης πρὸς τοὺς τοῦ αὐθέντου ἡμῶν τοῦ δοὺξ ὁρισμοὺς διελθὼν καὶ πρὸς τοὺς ἡμετέρους μετάγεις εἰς τὴν πιστότηταν τοῦ ἄνωθεν δηλουμένου αὐθέντου ἡμῶν τοῦ δοὺξ, τὴν ἡμετέραν καὶ τὴν τῶν διαδοχῶν ἡμῶν αἰωνίως ἐμμένειν, δεχόμεθά σε Ἀλέξιον τὸν Καλλιέργην εἰς τὴν τοῦ αὐθέντου ἡμῶν τοῦ δοὺξ ἀγάπην καὶ χάριταν ἰδίως καὶ τὴν ἡμετέραν ἐπαφιόντά σοι καὶ τοῖς μετὰ σοῦ πα-***

σιν τοῖς οὖσιν ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ καὶ Μιχαὴλ τῷ Χορτάτζῃ καὶ πᾶσιν τοῖς ἄλλοις οἱουδήτινος τρόπου εἰσὶ, πάσας ἐναντιότητας τὰς εἴ τις ἐν καιρῷ ἀγάπης ὥςπερ μόιρου ὑπὸ τοῦ νῦν καὶ ὄπισθεν γεγονυίας καὶ δηλουμένας παντάπασι τρόπῳ καὶ χαρακτῆρα ὑπὸ παντάπασιν ἀνθρώποις· καὶ ἵνα ἀπὸ πιστοῦ πιστότερος ὑπάρχῃς καὶ ἵνα ἔχῃς ἀφορμὴν πάντοτε εἰς καλῶς πράττειν, καθὼς ἐλπίζομεν, δίδομεν, παρέχομεν καὶ ἀντιστρέφομεν πρὸς σὲ ὅλες τὲς μοῖρες, ἃς εἶχες ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἐν ἀρχῇ πρὸ τούτου τοῦ μούρτου πρὶν τοῦ μουρτεῦσαί σε, μετὰ πάντων τῶν περιεχόντων καὶ μετεχόντων καὶ παροίκων αὐτῶν.

Διὰ τριάκοντα δὲ καὶ τριῶν ἄρθρων ὡμολογεῖτο μὲν ἡ μέλλουσα πίστις τοῦ Καλλιέργη πρὸς τὴν Βενετίαν, παρείχοντο δ' εἰς αὐτὸν διάφορα προνόμια ἀναφερόμενα εἰς τὴν κτῆσιν ἱππικῶν τιμαρίων *(μοῖρα, καβαλλαρία)*, προςτιθεμένων δεκατριῶν εἰς τὰ τέσσαρα ἅτινα ἐκέκτητο πρὸ τῆς ἀποστασίας, εἰς τὴν ἀγορὰν ἵππων καὶ τὴν κτῆσιν φορβάδων, εἰς τὸ δικαίωμα τῆς *πακτώσεως* κτημάτων τῶν ἐπισκοπῶν καὶ μοναστηρίων τῆς νήσου, εἰς τὴν ἐπιγαμίαν μετὰ Λατίνων, εἰς τὴν διατήρησιν τῶν πλήρων πολιτικῶν δικαιωμάτων πάντων τῶν ἀποστατῶν, ὅσοι πρὸ τῆς ἀποστασίας εἶχον τὰ λεγόμενα *χαρτία τῶν φραγκιτάτων*, καὶ εἰς ἄλλα τοιαῦτα. Περίεργος δὲ εἶνε ὁ ὅρος τῆς συνθήκης ἐκεῖνος, καθ' ὃν εἰς τοὺς μετασχόντας τῆς ἀποστασίας Ἰουδαίους καὶ Χαλκιάδες, ὡς πιθανώτατα ὠνομάζοντο οἱ Ἀτσίγκανοι, οὓς ἤδη ἀρχόμεθα εὑρίσκοντες ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς εὐρωπαϊκαῖς χώραις μετερχομένους τὸν χαλκέα, ἐπετρέπετο νὰ κατοικῶσιν ὅπου ἂν θελήσωσιν.

Πρὸς κύρωσιν δὲ τῆς πίστεως, ἣν ὑπέσχετο διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ὁ Καλλιέργης, ὑπεχρεώθη νὰ δώσῃ ἐπὶ διετίαν εἴκοσιν ὁμήρους, ὧν μεταξὺ καὶ εἷς τῶν υἱῶν αὐτοῦ.

Ἡ μετὰ τῶν Βενετῶν σύμβασις αὕτη προςέδεσε τὸν Ἀλέξιον Καλλιέργην ἐφ' ὅρου ζωῆς, εἶτα δὲ καὶ τοὺς ἀπ' εὐθείας γραμμῆς ἀπογόνους αὐτοῦ, εἰς τὴν Βενετίαν. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Ἀλέξιος ἐπεμβὰς παρὰ τοῖς νησιώταις παρεκώλυσε τὴν ἐξέγερσιν νέας ἀποστασίας μελετωμένης ἐπ' εὐκαιρίᾳ δεινοῦ σεισμοῦ καταρρίψαντος τὰ τείχη τοῦ Ἡρακλείου. Ἀλλὰ δὲν ἔλειψεν ἔπειτα μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ βραχεῖα ἐπανάστασις, ἐκραγεῖσα τῷ 1318 καὶ ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου, ἥτις κατεστάλη ἀμέσως κατόπιν τῷ 1319. Οὐχ ἧττον τὸ ἔδαφος ἦτο πάντοτε ὀλισθηρόν, καὶ εἰς τὰς ἀκοιμήτους πρὸς ἐπανάστασιν διαθέσεις τῶν Κρητῶν προςετέθησαν δυςαρέσκειαι ἐνίων βενε-

τικῶν οἴκων ἐκ τῶν ἐγκαθιδρυμένων ἐν Κρήτῃ, ἀγαγοῦσαι καὶ εἰς συνεννοήσεις παροδικὰς μετ' αὐτῶν τῶν Τούρκων.

Ἐπιβληθέντος δὲ τῷ 1333 ὑπὸ τοῦ δουκὸς τῆς Κρήτης Βλασίου Ζένου νέου φόρου πρὸς ἐξάρτυσιν πλοίων οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Μαργαρίτη ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Νικολάου Πρικοσυρίδου ἐπανέστησαν κατὰ τοῦ φόρου τούτου, τῆς δ' ἐπαναστάσεως μετέσχον οἱ Κρῆτες τῆς Ἄρνης, τῆς Ἀνωπόλεως καὶ τοῦ Κισσάμου. Τὴν δὲ γενικὴν ἀρχηγίαν ἀνέθηκαν οἱ ἐπαναστάται εἰς τὸν Βάρδαν Καλλιέργην, ἀνήκοντα εἰς ἄλλον οἶκον τῶν Καλλιεργῶν, καὶ ὥρμησαν τὸ μὲν πρῶτον κατὰ τοῦ Σελίνου, καταλαβόντες δ' αὐτὸ μετὰ τὸν φόνον τοῦ Βενετοῦ φρουράρχου Ἑρμολάου Βελέγνου, ἐπετέθησαν κατ' αὐτῆς τῆς πρωτευούσης, τοῦ Ἡρακλείου. Ἀλλὰ τότε ἀντεπετέθη κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν ὁ δοὺξ τῆς Κρήτης Ἰωάννης Κορνάρος, συνεπαγόμενος τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλεξίου Γεώργιον. Κατὰ δὲ τὴν κρατερὰν ταύτην σύγκρουσιν ἡττήθησαν οἱ ἐπαναστάται, τοῦ μὲν Βάρδα Καλλιέργη φονευθέντος, τοῦ δὲ Πρικοσυρίδου ζωγρηθέντος καὶ ἀπαγχονισθέντος.

Καὶ πάλιν δ' ἀντιμέτωποι ἀλλήλων τάσσονται δύο Καλλιέργαι ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἐπαναστάσει, τῇ τοῦ ἔτους 1341, δουκεύοντος τῆς Κρήτης τοῦ Ἀνδρέου Κορνάρου (1341-1343). Εἶνε δὲ οἱ δύο οὗτοι Καλλιέργαι ὁ ὑστερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀλεξίου Λέων, ὅστις, μὴ στέργων τὰς φιλοβενετικὰς παραδόσεις τοῦ ἰδίου οἴκου, ἡγεῖται τῶν ἐπαναστατῶν, ὑπαρχηγὸν ἔχων τὸν Κωνσταντῖνον Σμυρίλιον, καὶ ὁ ὁμώνυμος ἔγγονος τοῦ Ἀλεξίου. Καὶ ταχέως μὲν ἐξενικήθη καὶ ἐφονεύθη ὁ Σμυρίλιος, συγκροτηθείσης μάχης. Ἀλλὰ καὶ ὁ Λέων, ὅστις ἠδυνήθη, καὶ μετὰ τὴν ἧτταν ταύτην τῶν συνεπαναστατῶν συγκρατηθείς, νὰ καταλάβῃ τὸ Μυλοπόταμον, ἡττήθη μετ' οὐ πολύ. Τυχὼν δὲ κατ' ἐπίφασιν δολίαν τοῦ ἐλέους τοῦ νικητοῦ, προςῆλθε πρὸς τὸν δοῦκα, καλέσαντ' αὐτὸν εἰς συμπόσιον· ἀλλά, τούτου διαρκοῦντος, συνελήφθη, καὶ ἐμβληθεὶς εἰς σάκκον, κατεβυθίσθη εἰς τὴν θάλασσαν ὡς προδότης καὶ σύμμαχος τῶν Τούρκων, μεθ' ὧν ἐλέγετο εὑρισκόμενος εἰς συνεννοήσεις.

Ἀλλ' ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ Λέοντος Καλλιέργη, ὃν μετ' ἰδιαζούσης στοργῆς ἔλαβε πλέον ἢ ἅπαξ θέμα ἡ νέα ἑλληνικὴ δραματουργία, ἑπομένη εἰς τὰ Ἱστορικὰ σκηνογραφήματα τοῦ Σπυρίδωνος Ζαμπελίου, κυριωτάτην πηγὴν ἔχοντος τὴν Ἱερὰν Κρήτην (Creta sacra) τοῦ Φ[laminio]
μινίου Κορνάρου, ἀντὶ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν κατάπαυσιν τῆς ἀποστασί[ας]
ἤργησεν ἀπ' ἐναντίας εἰς ἀναζωπύρησιν αὐτῆς. Συνετέλεσε δ[ὲ]

διατήρησιν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἡ ἀπροθυμία, μεθ᾽ ἧς παρεῖχον ἄνδρας καὶ ἵππους εἰς τὸν δοῦκα τῆς Κρήτης οἱ ὑποτελεῖς τιμαριοῦχοι τῆς νήσου. Ἡ Κρήτη ὅλη εὑρίσκετο ὑπὸ τὰ ὅπλα, καὶ ἐν μὲν τοῖς ἀνατολικοῖς ἡγοῦντο οἱ Ψαρομήλιγγοι Μιχαὴλ καὶ Ἰωάννης, ἐν δὲ τοῖς δυτικοῖς ὁ Μανουὴλ Καψοκαλύβης. Ἐπωφελούμενοι δ᾽ οἱ ἐπαναστάται τὸν ἐν ἔτει 1344 ἅμα τῇ εἰς τὴν Κρήτην ἀφίξει ἐπελθόντα θάνατον τοῦ διαδόχου τοῦ Κορνάρου δουκός, τοῦ Πέτρου Μιάνη, καὶ τὸν περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον θάνατον τοῦ Ἀλεξίου Καλλιέργη, μετὰ μεγίστης ἐπιτυχίας προέβησαν εἰς τὴν κατάληψιν τῶν ὀχυρῶν φρουρίων τῆς νήσου. Ἡ Σιθία ἐξεπολιορκήθη, στενοχωρηθεῖσα ὑπὸ ἀσιτίας, ἡ Ἱεράπετρα καὶ τὸ Μιραμπέλλον κατελήφθησαν, καὶ οἱ Βενετοὶ περιωρίσθησαν εἰς μόνον τὸ Ἡράκλειον καὶ ὀλίγας ἄλλας ὠχυρωμένας πόλεις. Ἀλλὰ καταβὰς τέλος εἰς τὴν νῆσον μετὰ νέων ἐπικουριῶν ὁ νέος καὶ δραστήριος δοὺξ Μᾶρκος Κορνάρος τῷ 1347 ἠδυνήθη νὰ ἐξωθήσῃ τοὺς Ψαρομηλίγγους εἰς τὰ ὄρη. Καὶ μέχρι μέν τινος ἐξηκολούθουν οὗτοι καταβαίνοντες ἐκεῖθεν εἰς τὰ πεδία καὶ παρενοχλοῦντες τοὺς Βενετούς, διατηροῦντες δ᾽ οὕτως ἐν ἐπαναστάσει τἀνατολικὰ τῆς νήσου. Ἀλλὰ νέος στρατὸς ἀποσταλεὶς ἐκ Βενετίας ἀνέλαβε τὴν συστηματικὴν καταδίωξιν αὐτῶν. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης Ψαρομήλιγγος ἔπεσε γενναίως ἐν τῷ κατὰ τῶν Βενετῶν ἀγῶνι, ὁ δὲ Μιχαὴλ, περιστὰς εἰς τὸ μὴ περαιτέρω τῆς ἀμύνης καὶ οὐδεμίαν καραδοκῶν σωτηρίαν, διέταξέ τινα τῶν δούλων νὰ φονεύσῃ αὐτόν.

Καὶ ἐξηκολούθησε μὲν ἐπὶ βραχὺ ἡ ἐπανάστασις ἐν τοῖς δυτικοῖς τῆς νήσου μετὰ τὴν διὰ τοῦ γενναίου θανάτου τῶν Ψαρομηλίγγων καθησύχασιν τῶν ἀνατολικῶν τῆς Κρήτης. Ἀλλὰ μετ᾽ οὐ πολύ, ἐντείνων ὁ δοὺξ ἁπάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, κατώρθωσε νἀνακτήσῃ τὴν Ῥέθυμναν καὶ τὰ περὶ αὐτήν, νὰ λύσῃ δὲ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἡρακλείου. Τέλος δ᾽ αὐτὸς ὁ Καψοκαλύβης ἐζωγρήθη καὶ ἀπηγχονίσθη· ὁ δὲ θάνατος τοῦ γενναίου τέκνου τῆς Κρήτης ἐπεσφράγισε τὰς αἱματηρὰς θυσίας τῆς ματαιωθείσης ἐξεγέρσεως τῶν Κρητῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας.

μβ´
Αἱ τελευταῖαι ἐπαναστάσεις ἐν Κρήτῃ.

Ἀλλ᾽ ἡ Κρήτη δὲν ἠδύνατο νὰ ἡσυχάσῃ εὐκόλως. Ἡ ὁσημέραι μείζων αὐστηρότης, ἣν ἐπεδείκνυεν ἡ βενετικὴ πολιτεία πρὸς καθησύχασιν

τῆς νήσου καὶ διάταξιν τῶν ἐν αὐτῇ πραγμάτων, οὐ μόνον τοὺς ἰθαγενεῖς ἠρέθιζεν, ἀλλὰ καὶ ηὔξησε κατὰ μικρὸν τὴν ταραχὴν αὐτῶν τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐγκαταστημένων Βενετῶν ἐποίκων. Οἱ ἐκ Βενετίας εὐπατρίδαι ἐβαρύνοντο οὐχ ἧττον τῶν ἰθαγενῶν. Ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ τῆς Βενετίας ἦτο τὰ μάλιστα αἰσθητή, καθ' ὅτι ἡ κυρίαρχος πολιτεία εἶχε μὲν ἐπιφυλάξει εἰς ἑαυτὴν τὸ μονοπώλιον τοῦ ἅλατος καὶ τῶν σιτηρῶν, εἰσέπραττε δὲ παρ' ἑκάστου τῶν ὑπηκόων κεφαλικὸν φόρον, οὐδ' αὐτῶν τῶν διὰ τοὺς ἀγροὺς παροίκων ἐξαιρουμένων, οἵτινες ἀπέτινον ἓν ὑπέρπυρον κατ' ἔτος, ἠξίου τέλη παρὰ τῶν ἐν τοῖς λιμέσι τῆς Κρήτης σταθμευόντων πλοίων καὶ ἐπέβαλλε φόρους ἐπὶ τῶν ὠνίων· πᾶσα δὲ παράβασις τῶν τελωνειακῶν διατάξεων ἐτιμωρεῖτο αὐστηρότατα διὰ προστίμων καὶ δημεύσεως τῶν κτημάτων. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ εὐπατρίδαι ὑπεχρεοῦντο πλὴν τῆς αὐτοστρατείας καὶ τῶν φόρων τῶν καταβαλλομένων κυρίως χάριν διατηρήσεως στόλου ἐναντίον τῶν Τούρκων νὰ παρέχωσι τρίτην ἐπὶ τοῦ καλλιεργουμένου σίτου, φόρον ἀποβαίνοντα ἔτι μᾶλλον ἐπαχθῆ ἕνεκα τῶν ὅρων ὑφ' οὓς εἰσεπράττετο. Εἰς μεγάλην δ' ἄλλως κακοδαιμονίαν ἐνέβαλλε τὴν γεωργίαν ἐν Κρήτῃ ἡ ὑπὸ τῆς βενετικῆς πολιτείας ἐπὶ μακρὸν χρόνον παρεμπόδισις πάσης μεταβολῆς περὶ τὴν κτῆσιν τῶν κτημάτων. Καὶ ὅμως ἕνεκα τῆς συγκεντρώσεως πλειόνων κλήρων εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν κτήτορα μεγάλως ἠλαττοῦντο ὁσημέραι οἱ γεωργούμενοι ἀγροί, ὧν πολλοὶ εἶχον ἀποβάλει τὸν κύριον ἕνεκα τῶν πολλῶν ἐπαναστάσεων.

Ἤδη δὲ τῷ 1304 ἤρχισαν τὰ παράπονα τῶν Βενετῶν εὐπατριδῶν τῆς Κρήτης ἐναντίον τῶν τοιούτων ὑπερβασιῶν, παράπονα μεταβληθέντα, καθ' ἃ εἴδομεν, εἰς σύγχυσιν αὐτῶν ἤδη κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος. Ἀλλ' αἱ ὁσημέραι αὐξανόμεναι ἐγκλήσεις ἐκορυφώθησαν τέλος τῷ 1363 εἰς ἐπανάστασιν τοσούτῳ ἐπιφοβερωτέραν τῶν προτέρων, καθ' ὅσον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς αὐτὰς ἐξ οἰκείων προήρχοντο τὰ βέλη τὰ σπαράσσοντα τὰ ὁμόφυλα σπλάγχνα τῆς μητροπόλεως.

Ἀφορμὴν δὲ πρὸς τὴν νέαν ταύτην ἐπανάστασιν ἔδωκεν ἡ ἀπαίτησις τῆς Βενετίας περὶ ἐτησίας ἐκτάκτου εἰσφορᾶς πρὸς περιοδικὴν ἐπισκευὴν τοῦ πρὸς δυσμὰς καὶ βορρᾶν βραχίονος τοῦ λιμένος τοῦ Ἡρακλείου, ὃν διέτρωγον τὰ κύματα, καὶ ἐκκάθαρσιν αὐτοῦ, γεμιζομένου ὑπὸ τῶν σκυβάλων τῆς πρὸς τὸν λιμένα ἐπικλινοῦς πόλεως τῶν ὑπὸ τῶν χειμερίων ὑετῶν καταρριπτομένων εἰς τὸν πυθμένα.

Προσέλαβε δ' ἡ ἐπανάστασις αὕτη τὸν τύπον κοινοπραγίας μεταξὺ τῶν νεωτέρων Βενετῶν εὐπατριδῶν τῆς νήσου καὶ τῶν ἰθαγενῶν, ἐνδεικνύοντα τὴν μετὰ ἕνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα ἐγκαταστάσεως τῆς Βενετίας ἐν τῇ νήσῳ ἀρχομένην ἐν αὐτῇ συνανάμιξιν τῶν κατακτητῶν καὶ τῶν δυναστευομένων. Ταύτην δὲ, ἀπαραγνώριστον ἤδη οὖσαν ὑπὸ ἔποψιν κοινωνικὴν, ὤφειλε νἀναγνωρίσῃ καὶ ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν ἡ κυρίαρχος, ἂν ἤθελε νὰ μὴ σαρωθῇ ἐκ τῆς Κρήτης τελείως ἡ βενετικὴ κυριαρχία.

Ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἡ ἐπανάστασις ἡ ἐκραγεῖσα τῷ 1363 ἀπέβη κατὰ πολὺ διάφορος τῶν προτέρων. Καὶ αἱ διαστάσεις δ' αὐτῆς ὑπῆρξαν πολὺ μεγαλείτεραι. Κατ' αὐτὴν βλέπομεν αὐτοὺς τοὺς ἀποίκους καταλύσαντας τὸ ὑπὸ τῆς μητροπόλεως ἐγκαθιδρυθὲν ἐν τῇ νήσῳ καθεστὼς καὶ χάριν τῶν ἰδίων ἀξιώσεων καὶ συμφερόντων συμπράττοντας μετὰ τῶν ἰθαγενῶν. Ταῦτα δὲ πράττοντες παρώρμησαν τὴν βενετικὴν πολιτείαν εἰς ἐμφύλιον πόλεμον, οὐκ ἀμέτοχον χαρακτῆρος θρησκευτικοῦ καὶ πολεμηθέντα μεθ' ὅλης ἐκείνης τῆς ὁρμῆς καὶ τοῦ διπλοῦ μίσους, ὅπερ ἐνέπνεεν εἰς τὴν Βενετίαν τοῦτο μὲν ἡ ἀνάγκη τῆς συντηρήσεως τῆς ἰδίας ἀρχῆς, τοῦτο δε ἡ προσβληθεῖσα φιλοτιμία μητρὸς ὑβρισθείσης ὑπὸ τῆς ἰδίας θυγατρὸς, συμμαχούσης μετὰ τῶν δούλων τῆς χθές.

Εἰς τὸ κέλευσμα τῆς ὑπὲρ τοῦ λιμένος τῶν Χανίων εἰςφορᾶς πρῶτος τῶν νεκρῶν εὐπατριδῶν τῆς Κρήτης ἀντέταξεν ἀντίστασιν τῇ 8 Αὐγούστου 1363 ὁ Τίτος Βενιέρης, δυνάστης τῶν Κυθήρων, ἅτινα ἐξηκολούθησαν ἀνήκοντα εἰς τὸν βενετικὸν ἐκεῖνον οἶκον ὡς ὑποτελῆ τῆς βενετικῆς πολιτείας μέχρι τῆς ἐν ἔτει 1797 καταλύσεως αὐτῆς, καὶ ὁ Τίτος Γραδενῖγος. Πρῶτον δ' ἔργον αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ κάθειρξις τοῦ δουκὸς τῆς Κρήτης Λεονάρδου Δανδόλου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν συμβούλων καὶ ἡ εἰς τὴν δουκείαν ἀνάρρησις τοῦ Μάρκου Γραδενίγου, θείου τοῦ Τίτου, εἰς ὃν συμπαρέζευξαν συμβούλους ἐκ τῶν ὁμοφρόνων. Διαδοθείσης δ' ἐν τάχει τῆς ἐπαναστάσεως εἰς Χανία, Ῥέθυμναν, Σιθείαν καὶ ἀλλαχοῦ, οἱ μὲν ῥαίκτωρες τῆς Ῥεθύμνης καὶ τῶν Χανίων ἤχθησαν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν εἰς τὰς εἱρκτὰς τοῦ Ἡρακλείου, τὴν δὲ ἀρχὴν κατέλαβεν ἐν Χανίοις ὁ Τίτος Βενιέρης.

Οὐδὲ περιωρίσθησαν οἱ ἐπαναστάται εἰς ταῦτα, ἀλλὰ παρέσχον μὲν παντοίας ἐλευθερίας εἰς τοὺς συναποστάντας, ἀντικατέστησαν δὲ τὴν σημαίαν τοῦ ἁγίου Μάρκου διὰ τῆς τοῦ ἁγίου Τίτου, τοῦ προστάτου τῆς Κρήτης, καὶ, κηρύξαντες τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τῆς Βενετίας, συνδιεκήρυξαν τὴν ἰσοπολιτείαν τῶν δύο ἐκκλησιαστικῶν δὲ

γμάτων, τινές δὲ καὶ συναπέπτυσαν τὸ λατινικὸν δόγμα. Ἡ δὲ πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν ἐπιδειχθεῖσα εὔνοια συνετέλεσεν εἴπερ τι καὶ ἄλλο εἰς τὴν πύκνωσιν τῶν τάξεων τῶν Βενετῶν ἀποστατῶν διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς ἐκθύμου προςελεύσεως τῶν ἐπιχωρίων. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ γεννηθείσῃ θρησκευτικῇ ἐξάψει βλέπομεν, ὅτε προεχώρησεν ἔπειτα ἡ ἐπανάστασις, πρωτοστατοῦντας μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν τὸν ἐξομόσαντα τὸ λατινικὸν δόγμα Λεονάρδον Γραδενῖγον, ὅςτις, γενόμενος ὀρθόδοξος ἱερεὺς, ἐπωνομάσθη ὑπὸ τοῦ κρητικοῦ λαοῦ Καλόγηρος, μετ᾽ αὐτοῦ δὲ καὶ ἄλλους ὀρθοδόξους ἱερεῖς. Πρωταγωνιστεῖ δ᾽ ἐν αὐτοῖς ὁ ἐν ταῖς λατινικαῖς πηγαῖς ὀνομαζόμενος Μιλλέτος, γενναῖος λευίτης, ὅςτις, ζωγρηθεὶς διὰ δόλου, ἐν ᾧ παρεσκεύαζε τὴν ἐκπόρθησιν τοῦ Ἡρακλείου, ἀπετμήθη ὑπὸ τῶν Βενετῶν τὴν κεφαλήν.

Ἐν τούτοις δὲ ἡ κραυγὴ Ἐλευθερία ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἀπάντησις ἣν ἤκουσαν οἱ τὸ πρῶτον ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τῆς Βενετίας πρὸς καθησύχασιν τῶν ἀποστατῶν ἐκπεμφθέντες πέντε πρέσβεις. Πεισθεῖσα δ᾽ ἡ πολιτεία τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ὅτι μάτην ἐτρέπετο τὴν ὁδὸν τῆς συνδιαλλαγῆς, ἔστρεψε τέλος ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν τὰ ὅπλα. Ὑπῆρξε δὲ ἡ κήρυξις τοῦ κατ᾽ αὐτῶν πολέμου καὶ ἡ ἐπιδίωξις τῆς ἐκνικήσεως αὐτῶν ἀπαράκλητος καὶ ἀνίλεως.

Καὶ δὴ μετὰ μακρᾶς παρασκευᾶς ἡ Βενετία ἑλκύσασα πρῶτον ὑπὲρ ἑαυτῆς τόν τε πάπαν καὶ τοὺς πλείστους τῶν ἰσχυρῶν τῆς Εὐρώπης, ἐφρόντισε παρὰ τοῖς Τούρκοις περὶ προμηθείας τροφίμων καὶ ἐπέτυχεν ὑπόσχεσιν οὐδετερότητος τῆς Γενούης, ἥτις καὶ ἀπέκρουσε διὰ τοῦτο τὰς εἰς αὐτὴν γενομένας ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν ἐπαναστατῶν προτάσεις περὶ προςαρτήσεως τῆς Κρήτης. Ἐπὶ δὲ τούτοις βενετικὸς στόλος τριάκοντα καὶ τριῶν τριήρων, ὧν δεκαοκτὼ ἱππαγωγοί, καὶ δώδεκα φορτηγίδων κατέπλευσε τῇ 6 ἢ 7 Μαΐου 1364 εἰς Φρασκιὰ οὐ μακρὰν τοῦ Ἡρακλείου. Ἐναυάρχει δὲ τοῦ στόλου ὁ Δομίνικος Μικιέλης, ἄγων χιλίους ἱππεῖς, ἑνδεκακιςχιλίους πεζοὺς, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ Γερμανοὶ μισθοφόροι, καὶ ἐμπειροτέχνους ὑπονομευτάς. Ἡγεῖτο δὲ τῆς στρατιᾶς ὁ δεδοκιμασμένος Οὐηρωναῖος στρατηγὸς Λουκῖνος dal Verme, εἰς ὃν ἤγαγεν ἐπικουρίας ἐκ Νάξου ὁ Βενετὸς αὐτῆς δοὺξ Νικόλαος Σανοῦδος ὁ ἐπονομαζόμενος Σπετσαμπάντας. Συγχρόνως δ᾽ ἐκ τῶν λοιπῶν Κυκλάδων, τῆς βενετοκρατουμένους Εὐβοίας καὶ παρὰ τῶν Τούρκων ἀπεστέλλοντο ἐπιτήδεια εἰς τοὺς ἐπὶ τοῦ βενετικοῦ στόλου.

Πρῶτον δ᾽ ἔργον τῶν Βενετῶν μετὰ τὸν κατάπλουν εἰς Κρήτην ὑπ-

ἤρξεν ἡ ἐπίθεσις ἐναντίον τοῦ Ἡρακλείου, ὅπερ ἤρχισαν πολιορκοῦντες ἀπό τε γῆς καὶ θαλάσσης. Καὶ ἐπειράθη μὲν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν, προςελθὼν μετὰ σώματος ἐξ Ἑλλήνων καὶ Βενετῶν ἀποστατῶν, ὁ Φραγκῖσκος Μουᾶτσος. Ἀλλ᾽ ἡ ἐκνίκησις καὶ διασπορὰ τοῦ σώματος ἐκείνου, φυγόντος εἰς τὰ ὄρη, καὶ ἡ φυγὴ αὐτοῦ τοῦ Μουάτσου ἐπήνεγκον μετὰ βραχυτάτην πολιορκίαν τὴν ὑπ᾽ αὐτῶν τῶν πολιορκουμένων παράδοσιν τοῦ Ἡρακλείου τὴν νύκτα τῆς 9 Μαΐου. Καταλαβόντες δὲ τὴν πόλιν οἱ ἐκ Βενετίας ἀπηλευθέρωσαν τὸν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν καθειργμένον ἔκπτωτον δοῦκα Δάνδολον, ἀπέτεμον δὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀντ᾽ αὐτοῦ καταστάντος Μάρκου Γραδενίγου καὶ τῶν δύο συμβούλων αὐτοῦ ἐν αὐτῇ τῇ πλατείᾳ τοῦ Ἡρακλείου. Ἡ δὲ πτῶσις τοῦ Ἡρακλείου καὶ ἡ ἄμεσος τιμωρία τοῦ ἐπιβάτου δουκὸς ἐπέδρασαν ἀμελλητὶ ἐπὶ τὴν τύχην τῆς Ῥεθύμνης, τῶν Χανίων καὶ τῆς Σιθείας, ἃς πόλεις ἐν τάχει καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως ἀνέκτησαν οἱ Βενετοί. Διὰ δὲ τοῦ φόνου ἢ τῆς ἐξορίας πλείστων ὅσων ἐπαναστατῶν τὸ κίνημα κατεστάλη.

Κεκοσμημένη ὑπὸ τῶν ἀκροστολίων τῆς ἐμφυλίου νίκης κατέπλευσεν εἰς τὴν Βενετίαν τῇ 4 Ἰουνίου ἡ τριήρης, ἣν εἶχεν ἀποστείλει ἐν σπουδῇ εἰς τὴν κυρίαρχον ὁ Μικιέλης, ὅπως ἀγγείλῃ τὴν κατάπαυσιν τῆς ἐπαναστάσεως, πρὶν ἢ αὐτὸς δυνηθῇ μετ᾽ οὐ πολὺ νὰ ἐπαναπλεύσῃ εἰς τὴν Βενετίαν. Τὸ κατόρθωμα τοῦ στόλου εἶχεν ὑπάρξει ἀληθῶς ἐκπληκτικόν, καὶ ἀπροςδοκήτως ταχεῖα ἐπῆλθεν ἡ κατάπνιξις τῆς ἀποστασίας. Διὰ τοῦτο μετὰ μεγίστης ἀγαλλιάσεως ἐπανηγύρισεν ἡ Βενετία τὴν νίκην. Ἡ πλατεῖα τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἀντήχησεν ἐκ τῆς βοῆς τοῦ πλήθους, παρισταμένου εἰς τὰς ἐπινικίους ἑορτάς, τὰς ἱπποδρομίας, τοὺς ἱππικοὺς διαδορατισμοὺς καὶ τὰς ἄλλας παντοίας πανηγύρεις. Ταύτας περιέγραψεν ἐνθουσιωδῶς ὁ μέγας ποιητὴς τῆς Ἰταλίας Φραγκῖσκος Πετράρχης, παριστάμενος ἐν Βενετίᾳ κατ᾽ αὐτὰς ἐκείνας τὰς ἡμέρας, καθ᾽ ἃς ἐλάμπρυνε τὰς ἑορτὰς ἡ παρουσία τοῦ βασιλέως τῆς Κύπρου Πέτρου Β′ Λουσινιανοῦ καὶ τῶν ἀντιπροςώπων πολλῶν ἡγεμόνων, οὐδ᾽ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννου Παλαιολόγου ἐξαιρουμένου.

Ἀλλ᾽ ἡ Βενετία εἶχε σπεύσει πανηγυρίζουσα μετὰ τοιαύτης μεγαλοπρεπείας καὶ ἐπιδείξεως τὰ ἐπινίκια, οὐδ᾽ ὑπελόγιζεν ὀρθῶς τὰ πράγματα ὁ νέος τῆς Κρήτης δοὺξ Πέτρος Μοροζίνης, ὁρίζων τὴν ἐπέτειον τῆς ἁλώσεως τοῦ Ἡρακλείου ὡς ἡμέραν δοξολογίας καὶ ἑορτῆς εἰς τὸ διηνεκές. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐπαναστατησάντων εὐπατριδῶν δὲν εἶχον ἐκ-

λίπει παρὰ τὴν ἀμείλικτον καταδίωξιν τῶν ἐπαναστατῶν ὑπὸ τῶν Βενετῶν, ἀλλ' ὁ μὲν Τίτος Βενιέρης εἶχε διχσωθῆ εἰς τὴν Ῥόδον, τὸν δὲ Τίτον Γραδενῖγον εἶχε δεχθῆ φυγάδα ἀμέσως μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἡρακλείου ὁ Ἰωάννης Καλλιέργης ἐν τῷ κρησφυγέτῳ αὐτοῦ κατὰ τὸ ὄρος Στρουμποῦλι οὐ μακρὰν τοῦ Ἡρακλείου. Πλὴν δὲ τοῦ οἴκου τῶν Καλλιεργῶν, ὅστις τὰ νῦν ἐτάσσετο μετὰ τῆς ἀντιβενετικῆς φατρίας, ἐξηκολούθει ὑπάρχον καὶ παρὰ πολλοῖς ἄλλοις τῶν ἐπιχωρίων τὸ ἔναυσμα τῆς ἀποστασίας· ἀνεπαρκὴς δὲ ἄλλως ἦτο ἡ βενετικὴ φρουρὰ ἡ καταλειφθεῖσα ἐν τῇ νήσῳ ὑπὸ τοῦ ἀποπλεύσαντος στόλου.

Οὕτω δὲ βραχὺν χρόνον μετὰ τὸν εἰς τὴν Βενετίαν κατάπλουν τῶν νικητῶν νέα ἐξερρήγνυτο ἐπανάστασις ἐν τῇ νήσῳ ὑπὸ ἡγέτην τὸν Ἰωάννην Καλλιέργην καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ Ἀλέξιον καὶ Γεώργιον. Τὴν φορὰν δὲ ταύτην οἱ ἐπαναστάται δὲν ἐγκατέστησαν ἰδίας ἀρχάς, ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις, ἅτε κυρίους ἡγέτας ἔχουσα Ἕλληνας τῆς νήσου, εἶχεν ἐθνικώτερον χαρακτῆρα· διὸ ἀνεκηρύχθη κύριος τῆς νήσου αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου.

Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ηὐδοκίμει ἡ ἐπανάστασις, καὶ ἐπετύγχανον αἱ ἐπὶ τὰ πεδινὰ τῆς χώρας ἐπιδρομαὶ τῶν ἀπὸ τῶν ὀρεινῶν κρησφυγέτων ἐπικαταβαινόντων ἐπαναστατῶν. Ἡ Βενετία ἠναγκάσθη καὶ πάλιν νἀποστείλῃ προνοητὰς καὶ ἐπίκουρον στρατόν. Ἀλλ' ἡ ἀντίστασις τῶν ἐπαναστατῶν ὑπῆρξε μακρά, διαρκέσασα ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1365 μέχρι τοῦ Ἀπριλίου 1366. Αὐτὸς ὁ Βενετὸς προνοητὴς Ἀνδρέας Ζένος ἀντεπεξελθὼν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἐφονεύθη, καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐπεκτεινομένη ἐγκαθιδρύθη ἐν αὐτῷ τῷ ὀροπεδίῳ τοῦ Λασιθίου, ὅπερ ἀπέβη ἡ κυριωτάτη αὐτῆς ἑστία. Μόνον δὲ ὅτε ἀπεκλείσθη τὸ ὀροπέδιον ἐκεῖνο καὶ ἀπεκόπη ἡ εἰς τοὺς ἐναντίον τῶν δυναστῶν τῆς νήσου ἀγωνιζομένους προσκομιδὴ τροφίμων, ὁ ἐπακολουθήσας λιμὸς ἠνάγκασε τοὺς ἐπαναστάτας νὰ παραδώσωσιν εἰς τοὺς Βενετοὺς προνοητὰς τοὺς εἰσηγητὰς τῆς ἀποστασίας. Ἡ δὲ παράδοσις τοῦ Λασιθίου ὑπῆρξε τὸ σύνθημα τῆς καθυποτάξεως, ἣν συνεπλήρωσεν ἡ προδοσία, καὶ τῆς ἀνηλεοῦς ὑπὸ τῶν νικητῶν τιμωρίας τῶν ἡττηθέντων. Οἱ τρεῖς Καλλιέργαι, δύο Βενιέραι καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ἐν οἷς καὶ δύο ἐπίσκοποι, εἷς Ἕλλην καὶ εἷς Λατῖνος, ἐθανατώθησαν πάντες πλὴν τοῦ Τίτου Γραδενίγου, ὅστις διαφυγὼν ἀπέθανεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ, εἰς ἣν κατεδίκασεν ἑαυτὸν φυγάς.

Ἀπηνεῖς δ' ὑπῆρξαν μετὰ τὴν ἐν τῷ αἵματι κατάπνιξιν τῆς απο-

στασίας αἱ ἄλλαι ποιναὶ αἱ ἐπικρεμασθεῖσαι ὑπὸ τῆς βενετικῆς συγκλήτου εἰς τὰς κυρίας ἑστίας τῆς ἀποστασίας. Τῶν μὲν ὀρεινῶν κρησφυγέτων κατεσπάσθησαν τὰ τείχη, ἡ δὲ Ἀνώπολις καὶ ἄλλαι κῶμαι κατη-

ΤΑΦΟΣ ΕΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ ΕΝ ΑΓΙΩι ΙΩΑΝΝΗι ΤΩΝ ΣΚΑΛΟΥΦΙΩΝ
(Κατὰ φωτογραφίαν τοῦ κ. Ἰωσὴφ Gero/a)

δαφίσθησαν. Ἡ δὲ περὶ τὸ Λασίθιον εὐφορωτάτη χώρα ἐξηρημώθη, τῶν μὲν κατοίκων ἐξοικισθέντων ὑπὸ τῶν Βενετῶν διὰ τῆς βίας καὶ τῶν οἰκιῶν αὐτῶν κρημνισθεισῶν, ἀπαγορευθείσης δὲ τῆς καλλιεργείας τοῦ ἐδάφους. Πᾶς ὁ τολμῶν νὰ σπείρῃ ἢ νὰ βοσκήσῃ ἐν τῷ πεδίῳ ἐτιμωρεῖτο ὑπὸ εἰδικοῦ νόμου διὰ τοῦ φόνου τῶν κτηνῶν καὶ τῆς ἀποτομῆς τοῦ ἑτέρου τῶν ποδῶν. Ἐπὶ ἑκατὸν δὲ σχεδὸν ἔτη, μέχρι τοῦ 1463, ἡ ὅλη πεδιὰς ἔμεινεν ἀκατοίκητος καὶ ἔρημος. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος ἐκεῖνο οἱ Βενετοὶ ἐπέτρεψαν νὰ καλλιεργηθῇ καὶ πάλιν τὸ εὔφορον πεδίον, ὅπως τὰ προϊόντα τῆς γεωργίας αὐτοῦ χρησιμεύσωσι πρὸς διατροφὴν τοῦ ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀποσταλέντος βενετικοῦ στόλου. Ἀλλ' ἡ ἐν τῇ πεδιάδι ἐγκατοίκησις ἐγέννησεν ὁπωσδήποτε νέας ὑπονοίας παρὰ τοῖς Βενετοῖς, εἰ καὶ ἡ νῆσος εἶχεν ἡσυχάσει ἤδη ἀπὸ μακροῦ. Διὸ κατέσκαψαν καὶ πάλιν τοὺς νεοδμήτους οἰκίσκους τῷ 1471 καὶ ὑπέβαλον διὰ νόμου εἰς περιορισμοὺς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἐν τῷ πεδίῳ ἀγρῶν. Μόλις δ

τῷ 1497 ἐξηρτήθη ἡ ἐν τῷ πεδίῳ ἐνοίκησις καὶ ἡ καλλιέργεια αὐτοῦ ἐκ μόνης τῆς κρίσεως τοῦ δουκὸς τῆς Κρήτης. Πᾶς φόβος εἶχε πλέον ἐκλίπει, καὶ ἡ Κρήτη ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ τελείως ἥσυχος ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν εἶχε βρέξει τὴν πολυπαθῆ ἐκείνην γῆν τὸ μικτὸν αἷμα τῶν τριῶν Καλλιεργῶν καὶ τῶν δύο Βενιέρη, τοῦ Ἕλληνος καὶ τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου, οἱονεὶ προλειαινόντων διὰ τοῦ κοινοῦ θανάτου τὴν εἰρήνευσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βενετῶν ἐπὶ τῆς νήσου.

μγ΄

Ἡ καθυπόταξις τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σέρβων.

Αἱ ταχεῖαι πρόοδοι τοῦ σουλτάνου Μουρὰτ ἐν Εὐρώπῃ, ἃς παρηκολουθήσαμεν ἤδη, δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὴν Θρᾴκην, ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὁ σουλτᾶνος ἐπεβάλλετο ἤδη τὴν κατάκτησιν τῆς Μακεδονίας, τοῦτο δ' αἱ στρατιαὶ αὐτοῦ προεχώρουν ἤδη πρὸς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα. Ἀφ' ἑτέρου δὲ μεγάλαι ἦσαν αἱ ἐπιτυχίαι αὐτοῦ ἐν Ἀσίᾳ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Φιλαδελφείας καὶ ἀξία λόγου ἡ ἐν αὐτῇ ἐπέκτασις, μάλιστα μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1381 γάμον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Βαγιαζὶτ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀμηρᾶ τῆς Φρυγίας καὶ Λυκαονίας.

Ἐν τούτοις δέ, καίπερ παραλλήλως στρέψας ὁ σουλτᾶνος τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἐπαύξησιν τῆς ἐν Ἀσίᾳ ἀρχῆς, ἐθεώρησεν εὔθετον τὴν ὥραν νὰ ἐπιτεθῇ ἐρρωμένως ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σέρβων. Καὶ δὴ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Τιμουρτὰς ἅλωσιν τῶν παρὰ τὴν Ῥοδόπην καὶ τὸν Ἀξιὸν πόλεων οἱ Τοῦρκοι, προβάντες πρὸς δυσμὰς καὶ κυριεύσαντες τὸ Μοναστήριον, τὴν Πρίλαπον καὶ τοὺς Στόβους, οὐ μόνον ἐν αὐτῷ τῷ κέντρῳ τῆς Μακεδονίας εἶχον ἑδραιωθῆ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν αὐτῇ δύναμιν τῶν Σλάβων ἐπιδρομέων εἶχον καταβάλει. Οὕτω δὲ ἠδύναντο νὰ προχωρήσωσι πρὸς βορρᾶν, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἔπραξαν, πλήξαντες τὸ πρῶτον τοὺς Βουλγάρους ἐν αὐτῇ αὐτῶν τῇ χώρᾳ διὰ τῆς ἐν ἔτει 1382 ἁλώσεως τῆς Σοφίας. Ἐπετεύχθη δὲ αὕτη μετὰ διετῆ πολιορκίαν τῆς ὀχυρᾶς πόλεως ὑπὸ τῆς στρατιᾶς, ἧς ἡγεῖτο ὁ στρατηγὸς τοῦ Μουρὰτ Μπαλαμπάνμπεης διὰ τοῦ δόλου νεαροῦ Τούρκου ὑποκριθέντος τὸν ἱερακάριον καὶ παρασύραντος τὸν φρούραρχον Ἰάγκον ἐν κυνηγεσίῳ μακρὰν τῆς πόλεως, εἶτα δὲ παραδόντος αὐτὸν δέσμιον ἐπὶ

τοῦ ἰδίου ἵππου εἰς τὸν Τοῦρκον στρατηγόν. Καὶ ἡ μὲν θέα τοῦ Ἰάγκου, ἀχθέντος ὑπὸ τοῦ Μπαλαμπὰν βέη πρὸ τῶν τειχῶν, ἠνάγκασε τοὺς πολιορκουμένους νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς Τούρκους. Ἡ δὲ ἅλωσις τοῦ ὀχυροῦ τούτου φρουρίου, τοῦ κειμένου ἐπικαιρότατα παρὰ τὸν ποταμὸν Οἶσκον ἐν τῇ εὐρείᾳ καὶ εὐφόρῳ πεδιάδι πέραν τῆς συμβολῆς τῆς Ῥοδόπης καὶ τοῦ Αἵμου καὶ κατὰ τὰ σύνορα τῆς Θράκης, τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας, ἀπέβη στήριγμ' ἀξιολογώτατον τῶν περαιτέρων πρὸς βορρᾶν κατακτήσεων τῶν Τούρκων.

Καὶ μέχρι μέν τινος ἀνεχαίτιζε τὸν Μουρὰτ ἀπὸ τῆς ἀμέσου ἐπιθέσεως ἐναντίον τῶν Σέρβων ἡ ἐπασχόλησις αὐτοῦ ἐν Ἀσίᾳ, καίτοι ἡ διάσπασις τοῦ σερβικοῦ κράτους εἶχε μεγάλως αὐξήσει μετὰ τὸν παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν ὄλεθρον τοῦ Οὐγγλέση καὶ Βουκασίν. Κραταιότατοι δὲ τῶν δυναστευόντων τῶν διαφόρων ἡγεμονιῶν, εἰς ἣν εἶχε διασπασθῆ τὸ ἄλλοτε ἑνιαῖον σερβικὸν κράτος, ἦσαν πλὴν τοῦ κράλη, τοῦ γαμβροῦ τοῦ Οὐγγλέση, Στεφάνου Βοὺκ Λαζάρου, ὁ σεβαστοκράτωρ Βράγκος Ἰάκπελος μετὰ τοῦ υἱοῦ Βοὺκ Στεφάνου, ὃν Βοῦλκον ὀνομάζει ὁ Χαλκοκονδύλης, καὶ ὁ οἶκος τῶν Μπάλσα, εἰς οὓς προςθετέον τὸν μετ' αὐτῶν ἐν ὥραις κινδύνου συμπράττοντα βασιλέα τῆς Βοσνίας Στέφανον Τβάρδκον, τὸν γαμβρὸν τοῦ Στρασκιμίρου. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ ἀδυναμία αὐτῶν ἦτο μεγάλη, οὔτε εἰς τοὺς Ἕλληνας τοῦ Βυζαντίου δυναμένων νὰ στηριχθῶσιν, οὔτε ἀπὸ τῆς Ἑσπερίας ἀπεκδεχομένων τινὰ βοήθειαν. Πράγματι τοιοῦτον ἀπὸ τῶν Τούρκων δέος εἶχε καταλάβει αὐτὴν τὴν Βενετίαν, ὥςτε αὕτη προέβη τῷ 1384 εἰς τὴν συνομολόγησιν ἐμπορικῆς συνθήκης μετὰ τοῦ Μουρὰτ, τοῦθ' ὅπερ ἔπραξεν βραδύτερον τῷ 1387 καὶ ἡ Γένουα.

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὁ Μουρὰτ ὑπέστη ἀξίαν λόγου ἀπώλειαν διὰ τοῦ ἐν ἔτει 1386 συμβάντος θανάτου τοῦ βεζύρου Χαϊρεδδίν. Ὁ θάνατος δὲ οὗτος τοῦ γενναίου στρατηγοῦ καὶ πεπειραμένου συμβούλου τοῦ σουλτάνου καὶ ἡ ἀντικατάστασις αὐτοῦ διὰ τοῦ ἀπείρου υἱοῦ τοῦ θανόντος, τοῦ νεαροῦ Ἀλῆ πασσᾶ, οὐ μόνον τοὺς ἐν Καραμανίᾳ δυναστεύοντας τελευταίους ἀπογόνους τῶν Σελδσουκιδῶν παρώρμησεν εἰς ἀντίστασιν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, διαρκέσασαν σχεδὸν ἀδιακόπως ἐπὶ ἕνα αἰῶνα καὶ ἥμισυν, ἀλλὰ καὶ ἐνεθάρρυνε τοὺς Σλάβους τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου νἀποτινάξωσι τὴν ἐπιβεβλημένην εἰς αὐτοὺς ὑποτέλειαν ὑπὸ τοὺς Τούρκους, καίπερ μόλις που βαρύνουσαν αὐτούς. Ὡμολογήθη δ' ἐπὶ τούτῳ συμμαχία τοῦ κράλη τῶν Σέρβων Λαζάρου,

τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Ἰωάννου Σισμὰν Γ' καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Βοσνίας Στεφάνου, οἵτινες, συμπράττοντες καὶ μετὰ τῶν Ἀλβανῶν, παρεσκευάσθησαν, ὅπως ἀντιταχθῶσι πρὸς τοὺς Τούρκους, καὶ ἀπέστησαν τῆς πληρωμῆς τοῦ φόρου ὑποτελείας. Ἀλλ' ὁ Μουρὰτ, νικήσας ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Ἰκονίου ἐπιφανῶς τὸν ἀμηρᾶν τῆς Καραμανίας Ἀλήμπεην τῷ 1386, τὸ μὲν πρῶτον ἀπέστειλε μετ' οὐ πολὺ εἰς τὴν Εὐρώπην μετὰ στρατιᾶς τριακοντακισχιλίων ἀνδρῶν τὸν μέγαν βεζύρην Ἀλῆν, εἶτα δ' ἐπεφάνη καὶ αὐτὸς ταχύτερον ἢ προσεδοκᾶτο. Αἱ τουρκικαὶ στρατιαὶ διέδραμον νικηφόροι τὴν Βουλγαρίαν, ἡ Νικόπολις, εἰς ἣν κατέφυγεν ὁ Σισμὰν, ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ, καὶ ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων ὑπεσχέθη νἀποτίσῃ τοὺς καθυστερουμένους φόρους καὶ παραδώσῃ τὴν Σιλιστρίαν, τὸ Δωρόστολον τῶν Βυζαντίνων.

Οὐχ ἧττον δὲ σθεναρὰ ὑπῆρξε κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἡ καταπολέμησις τοῦ κράλη Λαζάρου καὶ ἡ ἐκπόρθησις τῆς σερβικῆς Ναϊσσοῦ, καίπερ ἀντιταξάσης ἀντίστασιν ἐρρωμένην. Αἱ τοιαῦται δὲ ἧτται ἠνάγκασαν τὸν κράλην νὰ ταχθῇ ἐκ νέου ὑπὸ τὴν ὑποτέλειαν τοῦ σουλτάνου, ἀποτίνων μὲν ἐτήσιον φόρον χιλίων λιτρῶν ἀργύρου, παρέχων δ' εἰς αὐτὸν στρατευόμενον χιλίους ἱππεῖς ὡς ἐπικούρους.

Ἀλλ' οὔτε ἡ καθυπόταξις τοῦ Σισμὰν οὔτε αἱ ἐπαγγελίαι τοῦ Λαζάρου ἠδύναντο νὰ εἶνε εἰλικρινεῖς. Διὸ, ὅτε ὁ Μουρὰτ ἀπεχώρησε τὸ ἐπόμενον ἔτος 1389 εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπως συνεχίσῃ τοὺς ἐν αὐτῇ ἀγῶνας ὑπὲρ ἐπεκτάσεως τῆς ἰδίας ἀρχῆς, Λάζαρος, συμπράττων μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Βοσνίας, συνήθροισε στρατιὰν τριακοντακισχιλίων ἀνδρῶν, ἀναλαβοῦσαν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν σερβικῶν χωρῶν. Ὁ δὲ Μουρὰτ ἀπέστειλεν ἐναντίον αὐτῶν εἴκοσι χιλιάδας ἄνδρας, οἵτινες, ἀντιμετρηθέντες παρὰ τὸ Πλόσνικ πλησίον τοῦ ποταμοῦ Τοπλίτσης πρὸς τοὺς Σλάβους συμμάχους, ὑπέστησαν πανωλεθρίαν. Μόλις δὲ πεντακισχίλιοι Τοῦρκοι διέφυγον τὸ ξίφος τῶν νικητῶν ἢ τὴν ὑπ' αὐτῶν ζώγρησιν. Οὐ μόνον δ' ἡ ἧττα αὕτη ἦτο πρωτοφανὴς διὰ τὰ ὅπλα τοῦ σουλτάνου ἐξ οὗ χρόνου εἶχεν ἐπιληφθῇ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἀγώνων, ἀλλὰ καὶ ἡ ἠθικὴ αὐτῆς ἐπενέργεια ὑπῆρξε μεγάλη, καθ' ἃ ἀπέδειξε πλὴν τοῦ φρυάγματος τῶν Σέρβων καὶ Βοσνίων νικητῶν ἡ ἀναθάρρησις τῶν Βουλγάρων, ἀναφανδὸν ἀποστατησάντων ἀπὸ τοῦ σουλτάνου.

Ἀποφασίσας δ' ὁ Μουρὰτ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς ἀποστατήσαντας καὶ ἐπαναφέρῃ αὐτοὺς καὶ πάλιν εἰς τὸν ζυγὸν, δὲν ἔσπευσεν, ἀλλ' ἐπεδόθη εἰς μακρὰς παρασκευὰς, συνεννοούμενος καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐν Πελο-

πoννήσῳ Ἕλληνας καὶ Φράγκους συμφώνως πρὸς τὰ πιστευόμενα ἐ[illegible] Βενετίᾳ. Τέλος δὲ τῷ 1388 πρῶτον μὲν ὁ Ἀλῆς, ἐξορμήσας ἐκ τ[illegible] Ἀδριανουπόλεως μετὰ τῆς ἐκ τριάκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν πρωτοπορεί[illegible] τῆς τουρκικῆς στρατιᾶς, εἰς ἣν κατόπιν ἐπηκολούθησε καὶ αὐτὸς ὁ Μο[illegible]ρὰτ, ἐδῄωσε μὲν τὴν Βουλγαρίαν, ἐξεπόρθησε δὲ τὴν Σιλιστρίαν, ἐ[illegible]ο-λιόρκησε δὲ τὸ δεύτερον τὴν Νικόπολιν καὶ ἠνάγκασε τὸν εἰς αὐτὴν [illegible]αὶ πάλιν καταφυγόντα Σισμὰν νὰ ζητήσῃ τὸ ἔλεος τοῦ νικητοῦ. Καὶ ἐχάρισε μὲν ὁ Μουρὰτ εἰς τὸν ἡττημένον τσάρον τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἀντάλλαγμα τῆς γενναιοδωρίας αὐτοῦ ἐκείνης ὑπῆρξεν ἡ ὁριστικὴ καθομολόγησις τῆς τουρκικῆς ἐπικυριαρχίας ὑπὸ συμπάσης τῆς Βουλγαρίας τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Σισμὰν ὑπέκυπτεν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ὁ Στρασκίμιρος.

Θαρραλέοι δ' ἐν τούτοις οἱ Σέρβοι, καθ' ὃν χρόνον οἱ Τοῦρκοι καθυπέτασσον τὴν Βουλγαρίαν, παρεσκεύαζον τὴν ἄμυναν τῆς ἰδίας χώρας. Καὶ εἶχε μὲν ἤδη προχωρήσει ὁ μέγας βεζύρης μέχρις αὐτῶν τῶν συνόρων τῆς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας καὶ καταλάβει τὸ μεταξὺ τῆς Σοφίας καὶ τῆς Ναϊσσοῦ κείμενον παραμεθόριον φρούριον Πιρότ, ὅπερ ἀνέκτησαν ἔπειτα οἱ Σέρβοι. Ἀλλὰ πάντες οἱ πρότεροι μεταξὺ τοῦ Ἀλῆ καὶ τῶν Σέρβων ἀγῶνες ἦσαν ἁπλοῦν προανάκρουσμα τῆς μεγάλης συρράξεως τῆς ἀπειλουμένης, ὅτε τέλος αὐτὸς ὁ Μουρὰτ, ἐκκινήσας ἐκ τῆς Φιλιππουπόλεως, προεχώρησε βαρὺς πρὸς βορρᾶν, βαίνων ἐναντίον τῆς Σερβίας.

μδ'.

Ἡ μάχη τοῦ Κοσσυφοπεδίου.

Τῇ 15 Ἰουνίου 1389 εὑρέθησαν ἀντιπαρατεταγμένα τἀντίπαλα στρατόπεδα ἑκατέρωθεν τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ Λὰβ ἐν τῷ λεγομένῳ Κοσσυφοπεδίῳ, ὅπερ ***πεδίον τὸ Κόσοβον*** ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Χαλκοκονδύλη. Ἀμφότεραι δ' αἱ στρατιαὶ ἦσαν ὑπερπληθεῖς καὶ ἀξιόμαχοι. Καὶ τὴν μὲν χριστιανικὴν συνεκρότουν πλὴν τῶν ὑπὸ τὸν κράλην Λάζαρον καὶ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Βοὺκ Βράγκοβιτζ ἀνδρῶν καὶ τῶν λοιπῶν Σέρβων αἱ ἐπικουρίαι, ἃς εἶχον ἀγάγει ὁ βασιλεὺς τῆς Βοσνίας Στέφανος καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας, Ἀλβανίας καὶ Ἑρζεγοβίνης· συνεμάχοντο δὲ καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν Βουλγάρων, οὐκ ἀπιθάνως δὲ καὶ Πολωνοὶ καὶ Οὐγ-

γροι. Ἀναβιβάζουσι δ' ἐν συνόλῳ τὴν στρατιὰν ταύτην ἀναξιοπίστως εἰς διακοσίας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τριακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν οἱ Τοῦρκοι ἱστοριογράφοι, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου αἱ σερβικαὶ πηγαὶ λέγουσι τὰς δυνάμεις τῶν Ὀθωμανῶν τριπλασίας τῶν τῶν Σέρβων καὶ τῶν συμμάχων. Οὐχ ἧττον ἡ στρατιὰ τῶν Σέρβων ἦτο πάντως πολὺ ὑπερτέρα, τὸ δὲ μέγα πλῆθος αὐτῶν δεικνύει τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Τούρκου χρονογράφου Σεαδεδδὶν, ὅτι, ὅτε ὁ σουλτάνος ἀπό τινος λόφου ἐπεσκόπησε τὰ πρὸς βορρᾶν τοῦ ποταμοῦ ἀμέτρητα στίφη τῶν βαρέως τεθωρακισμένων πολεμίων, τὸ πεδίον ἐφαίνετο μεταβεβλημένον εἰς πέλαγος σιδήρου. Τὸν δὲ στρατὸν τοῦ Μουρὰτ, οὗ ἡγεῖτο αὐτὸς ὁ σουλτᾶνος μετὰ τῶν υἱῶν Βαγιαζὶτ καὶ Ἰακὼβ καὶ δεξιῶν στρατηγῶν, ἐν οἷς ὁ μέγας βεζύρης Ἀλῆς, ὁ Τιμουρτὰς, ὁ Μπαλαμπὰν βέης, ὁ Ἐβρενὸς βέης, ἀπετέλουν πλὴν τῶν ἰδίων σουλτανικῶν δυνάμεων αἱ ἐπικουρίαι τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Τούρκων ἐμιρῶν τῆς Ἐφέσου (Σαρουχὰν), τῆς Μύνδου (Μεντεσὲ), τῶν Κυδωνιῶν (Ἀϊδινίου) καὶ ἄλλων. Συνεστρατεύοντο δὲ μετὰ τῶν Τούρκων ἐκ τῶν ἐν Εὐρώπῃ Χριστιανῶν ὑπηκόων τοῦ Μουρὰτ μόνον ὁ αὐθέντης τῶν Οὐλπιανῶν (Κιουστεντζὶλ) Κωνσταντῖνος Δραγάσης καί τινες ὀλίγοι τῶν μικρῶν χωροδεσποτῶν ὀχυρῶν φρουρίων.

Ἡ μάχη ὑπῆρξε κρατερά. Μεγάλαι ἐπαγγελίαι εἶχον ἐξάψει τὸν πολεμικὸν ζῆλον τῶν τασσομένων ὑπὸ τὸν γηραιὸν κράλην, ἐξ ἑτέρου δὲ μανικὸν θάρρος εἶχεν ἐξαγριώσει τοὺς μαχητὰς τοῦ σουλτάνου. Ἤρχισε δὲ ὁ ἀγὼν διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν κατὰ τὰ δύο κέρατα τῆς τουρκικῆς στρατιᾶς τεταγμένων ψιλῶν Τούρκων στρατιωτῶν. Ἀλλ' ἀκλόνητος ἔμεινε πρὸς τὰ βέλη ἡ σερβικὴ φάλαγξ, καὶ ἄκριτος παρετείνετο ἡ τοξομαχία, ἕως οἱ Σέρβοι ἐπεχείρησαν τολμηρὰν ἔφοδον ἐναντίον τῶν τουρκικῶν τάξεων. Τοιαύτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ ὁρμὴ αὐτῶν, ὥστε τὸ ἀριστερὸν κέρας τῶν Τούρκων ἐκλονήθη. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ὥραν, καθ' ἣν ἡ νίκη ἐφαίνετο ἤδη κλίνουσα ὑπὲρ τῶν Σέρβων, ἀκάθεκτος ὥρμησεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ὁ Βαγιαζὶτ, ἀναπάλλων τὴν σιδηρᾶν αὐτοῦ κορύνην, καὶ ἐπάταξεν αὐτῇ χειρὶ τινὰς τῶν πανόπλων Σέρβων ἱππέων. Τὸ δὲ ἡρωικὸν παράδειγμα τοῦ γενναίου υἱοῦ τοῦ σουλτάνου ἐνέπνευσε τοιοῦτον θάρρος εἰς τοὺς Τούρκους, ὥστε μετ' οὐ πολὺ ἡ τουρκικὴ στρατιὰ ἀνεδεικνύετο νικήτρια. Ἀλλ' ἡ νίκη ἐκείνη εἶχε κτηθῆ διὰ μεγάλων ἀμφοτέρωθεν θυσιῶν. «Ὑπὸ ποταμῶν αἱμάτων, λέγει διὰ τῆς εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῆς Ἀνατολῆς συνήθους ποιητικῆς ὑπερβολῆς ὁ Σεαδεδδὶν, αἱ ἀδαμάντιναι κοπίδες μετεβλήθησαν εἰς ὑα

νας, καὶ τῶν ἀκοντίων ὁ ἀπαστράπτων χάλυψ εἰς ῥουβίνιον, ὑ… πό
τοῦ πλήθους ἀποτετμημένων κεφαλῶν καὶ κυλινδουμένων τουρβανί…ων
ετράπη τὸ πεδίον τῆς μάχης εἰς πολύχρωμον ἀνθῶνα λειρίων ».
μέτρητον ἀληθῶς ὑπῆρξε τὸ πλῆθος τῶν ἀμφοτέρωθεν πεσόντ…ν.
εταξὺ δὲ τῶν νεκρῶν ἐθρήνουν ἀμφότερα τὰ στρατόπεδα τοὺς ἰδ…ους
γεμόνας. Καὶ τὸν μὲν Μουρὰτ ἐφόνευσε δολίως εἷς τῶν Σέρβων εὐπα-
τριδῶν, ὁ Μίλος Κομπίλοβιτς, γαμβρὸς πιθανῶς τοῦ βασιλέως Λαζά-
ρου, τραυματίας ὢν καὶ προχωρήσας πρὸς τὸν σουλτᾶνον, καθ' ἣν ὥραν
οὗτος ἐπεσκόπει τὴν ἐπάνοδον τῆς ἰδίας νικηφόρου στρατιᾶς ἐκ τῆς
διώξεως τῶν ἡττημένων πολεμίων, ἐν ᾧ παρεσκευάζετο νὰσπασθῇ αὐ-
τοῦ τους πόδας, προσερχόμενος δῆθεν εἰς τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν.
Πλησίον δὲ τοῦ νεκροῦ τοῦ ὑπερεξηκοντούτους σουλτάνου, θανόντος ἐν
μέσῳ τῶν τροπαίων τῆς μεγάλης αὐτοῦ νίκης, ἀχθεὶς ὁ κατὰ τὴν διάρ-
κειαν τῆς μάχης ζωγρηθεὶς κράλης Λάζαρος ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν
δίκην θύματος ἐξιλαστηρίου, ἐν ᾧ τὸν θρόνον τῶν σουλτάνων κατελάμ
βανεν ἤδη συμφώνως πρὸς τὴν τελευταίαν θέλησιν τοῦ πατρὸς ὁ Βαγι
ζίτ. Τούτου μία τῶν πρώτων πράξεων ὑπῆρξεν ἡ κατάθεσις τοῦ
κροῦ τοῦ πατρὸς ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μουρὰτ ζῶντος κτισθέντι
τὴν Προῦσαν τζαμίῳ.

Ποιητικοὶ θρῦλοι τοῦ σερβικοῦ λαοῦ καὶ δημώδη ᾄσματα πε
λον τὴν μνήμην τοῦ ἥρωος Λαζάρου καὶ ἐθόλωσαν τὴν ἀληθινὴν
στασιν τῆς μεγάλης ἐν Κοσσυφοπεδίῳ μάχης, ἧς ἡ εἴδησις τὸ
εἰς αὐτὴν τὴν Εὐρώπην μετεβιβάσθη ὡς νίκη τῶν Χριστιανῶν κ
ἀπίστων, ἐφ' ᾗ καὶ δοξολογία ἐτελέσθη ἐν τῇ Παναγίᾳ τῶ
σίων ἐπὶ παρουσίᾳ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Κα
Ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν παρὰ τὸν ὅλως ξένον τοῦ ἀγῶνος ἐν
θάνατον τοῦ σουλτάνου ἡ νίκη τῶν ὅπλων αὐτοῦ ὑπῆρξε τε
αὐτὴν ἐπηκολούθησε μετ' ὀλίγα μόνον ἔτη ἡ ὁλοσχερὴς ὑπὸ
κους καθυπόταξις τῆς Σερβίας, τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σ

με'

Ὁ θάνατος τοῦ Ἰωάννου Παλαιολ

Σκληρὰ ὑπῆρξεν εὐθὺς ἀμέσως ἅμα τῇ ἀναρρήσει
τοῦ νέου Ὀθωμανοῦ σουλτάνου, Βαγιαζὶτ τοῦ ἐπονομ

ρίμ, ἤτοι Κεραυνοῦ. Ἐν αὐτῷ τῷ στρατοπέδῳ μετὰ τὴν ἐν Κοσσυφοπεδίῳ μάχην διέταξε τὸν στραγγαλισμὸν τοῦ ἀδελφοῦ Ἰακώβ, μόλις ἐπιστρέψαντος ἀπὸ τῆς νικηφόρου διώξεως τῶν πολεμίων. Ἀναλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν ὁ Κεραυνός, ἐπεδίωξε σθεναρῶς τὴν ἐνίσχυσιν καὶ ἐπέκτασιν τοῦ κράτους διὰ τοῦ ξίφους καὶ τοῦ αἵματος, τὴν σύμπασαν προσοχὴν ἔχων ἐστραμμένην εἰς τὰ τοῦ πολέμου καὶ μόλις που μεριμνῶν περὶ τῆς διατάξεως τῶν πολιτειακῶν πραγμάτων, οὗ ἕνεκα περί τε τὰ ἄλλα καὶ μάλιστα περὶ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης μεγίστη εἰσεχώρησεν ἀταξία. Κατὰ παράδοξον δὲ τρόπον μετὰ τῆς ἀκαθέκτου πολεμικῆς ὁρμῆς συνεδύαζεν ἄκραν φιληδονίαν, μεταβαλοῦσαν τὰ τέως ἁπλᾶ καὶ χρηστὰ ἤθη τῆς ἐν Προύσῃ αὐλῆς. Χαρακτηριστικὴ δὲ τῆς τοιαύτης τρυφῆς εἶνε ἡ εἰκὼν τῆς αὐλῆς ταύτης ἣν παρέχει ὁ Δούκας. *Ὁ δὲ Παγιαζήτ*, λέγει ὁ Βυζαντῖνος ἱστορικός, ***καθήμενος ἐν Προύσῃ καὶ τὰ τῆς εὐτυχίας ὀψίκομα δένδρα ὁρῶν καρποῖς βρίθοντα καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀδεῶς κατατρυφῶντα ἐν διαφόροις στρουθῶν κελαδίσμασιν· οὐ γὰρ ἔλειπέ τι τῶν ἐν τοῖς γένεσι τῶν γλωσσῶν ὡραῖον, εἴτε ἐν σώματι ζῴου ἢ μετάλλου ἢ ἄλλης τινὸς ἐν τῷ κόσμῳ δοθείσης παρὰ τοῦ θεοῦ ἡδείας ὄψεως τοῦ μὴ εἶναί τε καὶ εὑρίσκεσθαι ἐν τοῖς θησαυροῖς αὐτοῦ. Ἐκλεγόμενα τοίνυν τὰ καθαρὰ τῶν σωμάτων καὶ τῶν ὡραίᾳ τῇ ὄψει ἀρρένων τε καὶ θηλέων παρίσιαντο, παιδάρια νέα καὶ τρυφερὰ καὶ κόραι ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπουσαι, τίνων; Ῥωμαίων, Σέρβων, Βλάχων, Ἀλβανίτων, Οὔγγρων, Σάξων, Βουλγάρων καὶ Λατίνων, ἕνα ἕκαστον μελῳδοῦντα τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ καὶ μὴ βουλευομένων. Αὐτὸς δὲ καθήμενος καὶ κατασπαταλῶν οὐκ ἐπαύετο ἀφροδισιάζων, ἐν ἀρρένοις ἀσελγαίνων καὶ θήλεσι.***

Συνεπλήρωσε δὲ ὁ Δούκας τὴν εἰκόνα ἐκείνην τοῦ σαρδαναπαλισμοῦ τοῦ σουλτάνου, προσδοκῶν τὴν θείαν συναντίληψιν πρὸς διάσωσιν τοῦ Βυζαντίου. ***Ταῦτα τῶν παρανομιῶν ἡμῶν τὰ ἐπίχειρα***, ἐπιλέγει ὁ ἱστορικός. ***Δικαία ἡ τοῦ Θεοῦ παίδευσις. Ἀλλὰ σύ, κύριε, ἀπόδος καὶ αὐτοῖς κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. Πάριδε τὰς ἀνομίας ἡμῶν, δέσποτα, καὶ μὴ ἐάσῃς συντριβῆναι ἡμᾶς ὡς καλάμην στυπίου, ἀλλὰ βλέψον εἰς ἡμᾶς ἵλεῳ ὄμματί σου.***

Πράγματι, ὡς εἶχον τὰ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους, οὐδεμία σχεδὸν εὐηλπίζετο σωτηρία ἐξ ἀνθρωπίνης βοηθείας. Τὰ πράγματα ἔβαινον χεῖρον ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Ὁ Βαγιαζὶτ ἐπισπερχῶς ἐπεδίωκε τὴν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἐπέκτασιν τῆς ἰδίας ἀρχῆς. Καὶ ἀπηγό-

ρευσε μὲν τὴν ἐκ τῆς Ἀσίας σιτοπομπίαν εἰς τὰς νήσους Λέσβον, Χίον, Λῆμνον, Ῥόδον καὶ τὰς Κυκλάδας, θέλων νὰ στενοχωρήσῃ τοὺς κατοίκους καὶ ἐπισπεύσῃ τὴν καθυπόταξιν τῶν νήσων ἐκείνων. Παρασκευάσας δὲ στόλον ἑξήκοντα πολεμικῶν πλοίων ἔστειλεν αὐτὸν εἰς τὴν Χίον, καὶ ἔκαυσε μὲν τὴν πόλιν, ἠφάνισε δὲ τὰς περικειμένας πόλεις, ἐδῄωσε δὲ κατόπιν τὴν Εὔβοιαν καὶ τὰς Κυκλάδας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπέδειξε τὴν δύναμιν αὐτοῦ μέχρις αὐτῆς τῆς Ἀττικῆς.

Πρὸ τῆς τοιαύτης δὲ ὁρμῆς τοῦ ἀκαθέκτου σουλτάνου ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, ὅςτις σχεδὸν μόνης αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν περιχώρων ἦρχε, βλέπων ἑαυτὸν ἀβοήθητον καὶ οὐδαμινὰς ἔχων δυνάμεις, ἐδικαιοῦτο νὰ φοβῆται τὰ ἔσχατ' ἀπὸ τῆς ὑπερφροσύνης τοῦ υἱοῦ του Μουράτ. Αὐτὸς ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὁ σουλτάνος ἐφέρετο πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ ἐταπείνονε τὸν αὐτοκράτορα, ἀξιῶν τὴν συστράτευσιν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μανουὴλ μεθ' ἑκατὸν ἀνδρῶν, ἐνέπνεε τρόμον εἰς τὸν ἀνίσχυρον Ἰωάννην. Ἀλλ' οὐχ ἧττον, μὴ θέλων νἀναμείνῃ ὁπωςδήποτε τὸ μοιραῖον τέλος μὲ τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας, ἀπεφάσισε νὰ μεριμνήσῃ περὶ τῶν ὀχυρωμάτων τῆς βασιλευούσης. Κέντρον δὲ τοῦ νέου τειχισμοῦ ὑπῆρξεν ἡ Χρυσῆ πύλη. Παρ' αὐτὴν ἦτο τὸ ἀσθενέστατον μέρος τῶν ὀχυρωμάτων. Δι' αὐτῆς εἶχεν εἰςέλθει ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων. Ταύτην λοιπὸν τὴν Χρυσῆν πύλην, καὶ καθ' ἑαυτὴν οὖσαν ἀκόμη περίκοσμον, ἐνίσχυσε διὰ τῆς οἰκοδομήσεως δύο πύργων, ἑνὸς ἑκατέρωθεν τῆς πύλης, οὓς κατεσκεύασεν ἐπ' ἴσης μαρμαρίνους ἐκ μαρμάρων ληφθέντων ἀπὸ τριῶν ἐν ἐρειπιώσει πιθανῶς εὑρισκομένων ἀρχαίων ἐκκλησιῶν. Οὐδὲ περιωρίσθη ὁ Ἰωάννης μόνον εἰς τὴν κτίσιν τῶν δύο πύργων, ἀλλὰ καί, συνδέσας τὴν Χρυσῆν πύλην μετὰ τοῦ αἰγιαλοῦ διὰ τείχους, οὐ μόνον ἐξησφάλισε τοῦτο τὸ μέρος ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἐπιθέσεων, ἀλλὰ καὶ ἐχώρισε μέρος τῆς πόλεως, παρασκευάσας οὕτως οἱονεί τινα ἀκρόπολιν καὶ καταφυγὴν ἐν περιπτώσει ἀνάγκης, καθ' ὅτι ἡ ὑπεράσπισις θὰ ἦτο εὐκολωτέρα διὰ τῶν ὑφισταμένων ἀνεπαρκῶν δυνάμεων.

Ἐκπλήσσει δὲ τὸ πρῶτον ἡ διὰ μαρμάρων οἰκοδόμησις τῶν δύο πύργων ἐν ἡμέραις, καθ' ἃς δὲν ὑπῆρχον πόροι πρὸς κτίσιν οὕτω πολυτελῶν κτιρίων. Ἀλλὰ τὸ φαινόμενον ἐξηγεῖ ἡ ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιῶν λῆψις τοῦ ἑτοίμου ὑλικοῦ. Ἴσως δὲ καὶ ἄλλαι πρόςθετοι ἀφορμαὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν χρῆσιν τῶν μαρμάρων, ὅπως τοῦτο μὲν διαλάθῃ τὸν Βαγιαζὶτ ἡ ὀχύρωσις διὰ τῆς ἀποφυγῆς προςκομίσεως οἰκο-

ομικῶν ὑλῶν ἔξωθεν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦτο δὲ καὶ καταμη-
υομένη αὕτη δικαιολογηθῇ ὡς προερχομένη δῆθεν ἐκ λόγων διακοσμη-
ικῶν καὶ ὄχι ὀχυρωματικῶν. Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα δὲν διέλαθον
ὸν σουλτᾶνον τὰ γενόμενα, ἅτινα ἐθεώρησεν ὡς ἀπαυθαδισμὸν τοῦ
ποτελοῦς αὐτοκράτορος. Διὸ ἐμήνυσεν εἰς τὸν Ἰωάννην νὰ καθαιρέσῃ
ὰ νέα ὀχυρώματα, ἀπειλήσας, ὅτι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἤθελεν ἐξο-
ύξει τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐν Προύσῃ χάριν στρατείας τινὸς εἰς Παμφυ-
ίαν ὑπὸ τὸν Βαγιαζὶτ διατρίβοντος Μανουὴλ καὶ ἀποστείλει τετυ-
λωμένον τὸν υἱὸν πρὸς τὸν πατέρα.

Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ κατελήφθη ὑπὸ δέους πρὸς τὸ πρόσταγμα τοῦ
ουλτάνου. Κατάκοιτος δὲ ὢν ἐκ ποδάγρας, προελθούσης ἐκ τῆς ἀδη-
αγίας καὶ πολυποσίας καὶ τῆς ἄλλης τρυφῆς καὶ ἡδυπαθείας, δυςαρ-
ιόστου ἄλλως πρὸς τὰ ἑβδομήκοντα αὐτοῦ ἔτη, καὶ φοβούμενος τὴν
κτέλεσιν τῆς ἀπειλῆς τοῦ Βαγιαζὶτ, ἠναγκάσθη νὰ διατάξῃ πρά-
μασι τὴν κατασκαφὴν τῶν νέων ὀχυρωμάτων. Ἀλλ' ἡ ὀδύνη ἐπὶ τοῖς
ενομένοις ἔθραυσε τὸ ὑπὸ τῆς ἀσωτίας ἐξηντλημένον σῶμα τοῦ πρε-
βύτου, ὅςτις καὶ ἀπέθανε τῇ 16 Φεβρουαρίου 1391, καταλιπὼν διά-
οχον τὸν υἱὸν Μανουήλ.

ΜΑ΄

ΑΙ ΠΡΟΟΔΟΙ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

α΄

Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος.

Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος ἅμα τῷ ἀγγέλματι τοῦ θανάτου τοῦ πα-τρὸς ἐφρόντισε νὰ φύγῃ κρυφίως ἐκ τῆς Προύσης, ἐν ᾗ διέτριβεν ἀκόμη δίκην ὁμήρου παρὰ τῷ Βαγιαζίτῃ, καὶ σπεύσας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, περιεβλήθη τὸ στέμμα καὶ ἐτέλεσε τὰ νόμιμα εἰς τὸν πατέρα.

Εἶχε δὲ ὁ Μανουὴλ καταλαμβάνων τὸν θρόνον ἡλικίαν τεσσαράκοντα καὶ τριῶν περίπου ἐτῶν. Ἦτο δὲ ἀνὴρ μεσαίου ἀναστήματος, ἐξαιρέτων ἀναλογιῶν τοῦ σώματος καὶ ἐπιφανὴς διὰ τὸ ἀνδρῶδες τοῦ θώρακος καὶ τὸ εὐσταλὲς τῶν ὑπὸ τῆς γυμναστικῆς ἐπερρωσμένων μελῶν. Τὴν δὲ ξανθήν του κόμην εἶχε προώρως μεταβάλει ὁ χρόνος εἰς πολιὰν ἐμπνέουσαν τὸν σεβασμὸν οὐχ ἧττον τῆς μετὰ χάριτος συνδεδεμένης μεγαλοπρεπείας αὐτοῦ. Ἕνεκα δὲ τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης, ἣν πάντες ᾐσθάνοντο πρὸς αὐτόν, ἀσπασίως ἔγεινε δεκτὴ ὑπὸ τῶν ὑπηκόων ἡ ἀνάρρησις αὐτοῦ. Καὶ δικαίως, διότι ἤδη ἀπὸ νεότητος εἶχεν ἐπιδείξει τὰς ἀρετὰς ὑφ' ὧν ἐκοσμεῖτο. Κατ' ἀντίθεσιν τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ Ἀνδρονίκου, οὗ παρηκολουθήσαμεν τὰς στασιαστικὰς διαθέσεις καὶ ἐνεργείας, ὁ Μανουὴλ οὐ μόνον τοῦ πατρὸς εἶχεν ἑλκύσει τὴν ἀγάπην καὶ προτίμησιν διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀφοσιώσεως, ἀλλὰ καὶ τοῦ πλήθους. Ἀναρρηθεὶς δὲ συμβασιλεὺς τοῦ πατρὸς ἀδιαφιλονεικήτως ἤδη ἀπὸ τοῦ 1385 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρωτοτόκου Ἀνδρονίκου, προπαρεσκευάσθη εἰς τὴν μοναρχίαν, παρακολουθῶν ἐφ' ὅσον διέ-

ΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ
Εἰκὼν ἐξ ἑλληνικοῦ χειρογράφου τῆς Μοδένης

μενεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ τοῦ πλησίον τὰ τοῦ κράτους, ἅτινα ἔβλεπε φερόμενα εἰς τὸν ὄλεθρον ἐπὶ τῆς ἀναξίας βασιλείας τοῦ ἀβούλου καὶ φιληδόνου πατρός. Ἀλλά, καίπερ ἀσχάλλων καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς βλέπων τὴν ὀλεθρίαν διαγωγὴν τοῦ Ἰωάννου, ὀλιγωροῦντος καὶ ἐν αὐτῷ τῷ γήρατι τῶν βασιλικῶν αὐτοῦ καθηκόντων πρὸ τῶν μειδιαμάτων τῆς τυχούσης ἀοιδοῦ καὶ τῶν θωπειῶν ὡραίας γυναικός, διετήρησεν ἀκλόνητον τὴν πρὸς τὸν πατέρα πίστιν καὶ ὅτε ὁ θηλυδρίας Ἰωάννης ἐφάνη ἄστοργος πρὸς αὐτὸν τὸν υἱόν. Πράγματι ὁ Ἰωάννης εἶχε μνηστεύσει τὸν Μανουὴλ μετὰ τῆς νεαρᾶς Εὐδοκίας, θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζοῦντος Ἰωάννου Ἀλεξίου Γ′ (1350—1390). Ἀλλ᾽ ὅτε ἡ μνηστὴ ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ μέλλων πενθερὸς παρεκράτησε τὴν περικαλλῆ νύμφην ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὡς διάδοχον τῆς προαποθανούσης Ἑλένης Καντακουζηνῆς.

Οὐδ᾽ ἐνέμεινεν ὁ Μανουὴλ μόνον πιστὸς εἰς τὸν πατέρα ζῶντα, ἀλλὰ καὶ θανόντος ἠκολούθησε τὸ παράδειγμα ἐν ταῖς πρὸς τοὺς Τούρκους σχέσεσιν. Ὄχι ἡ ῥῆξις, ἀλλ᾽ ἡ ἐν μέτρῳ ὑποχώρησις ὑπῆρξε τὸ πρόγραμμα τοῦ Μανουὴλ, ἐν ᾧ ἦτο σύμφωνος πρὸς τὸν πατέρα. Ἀλλ᾽ ἐκεῖνο καθ᾽ ὃ διέφερε τοῦ Ἰωάννου ἦτο ἡ πολὺ ἀνωτέρα ἐκείνου διπλωματικὴ τέχνη, καθιστάνουσα μὲν εἰς τὸν Μανουὴλ δυνατὴν τὴν ὑπεκφυγὴν ἀμέσων κινδύνων, ἐπιτρέπουσα δ᾽ εἰς αὐτὸν τὴν ἀξιοπρεπεστέραν ἀντιμετώπισιν τῶν περιστάσεων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν θαρραλέαν ἀπόπειραν πρὸς ἀντίστασιν ἐκ τῶν ἐνόντων. Ἀλλά, καίπερ καθ᾽ ὅλου ὑπάρξας πολὺ ἀνώτερος τοῦ πατρός, οὔτ᾽ ἐθάρρησεν οὔτε ἠδυνήθη νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν μεγάλην εὐτυχίαν τῆς συμφορᾶς ἣν ἐπήνεγκεν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ἡ ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου ἐν Ἀγκύρᾳ μεγάλη ἧττα τοῦ Βαγιαζὶτ ἐν ἔτει 1402.

Οὐχ ἧττον ο Μανουὴλ παρὰ τὸ δέος τοῦτο, οὗ ἕνεκεν ἐστέρησε τὸ Βυζάντιον λαμπρᾶς εὐκαιρίας πρὸς ἀνόρθωσιν, ἀνεδείχθη οὐ μόνον τοῦ πατρὸς πολὺ καθυπέρτερος, ἀλλὰ καὶ καθ᾽ ὅλου ἡγεμὼν ἄξιος καλλιτέρων ἡμερῶν. Διὸ αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ προςείλκυσαν εἰς αὐτὸν ἀμέριστον τὴν ἀγάπην τῶν ὑπηκόων οὐ μόνον ἐν τῇ νεότητι καὶ ὅτε συνεβασίλευε μετὰ τοῦ πατρός, ἀλλὰ καὶ ὅτε μόνος διῴκει τὰ τοῦ κράτους. Οὐχ ἧττον δὲ συμπαθεῖς ὑπῆρξαν εἰς αὐτὸν οἱ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου, δι᾽ ἣν ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ ἡ εἰς αὐτὴν ἐπίσκεψις τοῦ αὐτοκράτορος. καὶ αὐτοὶ οἱ ἀλλογενεῖς ἡγεμόνες, πρὸς οὓς ἦλθεν εἰς ἐπικοινω χάριν διασώσεως τοῦ Βυζαντίου, λαβὼν τὴν βακτηρίαν ὁδ

κον ἐπαίτου, ἔσπευσεν εἰς τὰς αὐλὰς τῆς Ἑσπερίας αὐτοπρέ-ξαιτούμενος ἐπικουρίαν.

Ἄλλως δ' ὁ Μανουὴλ πρὸς τὰ ἡγεμονικὰ ἔργα καὶ τὴν ἀπαραγνώρι- φιλοπατρίαν συνεδύαζε λογιότητα οὐ τὴν τυχοῦσαν καὶ ἀφοσίωσιν τὴν πάτριον ἐκκλησίαν ζηλευτήν, αὐξάνουσαν τὴν πρὸς αὐτὸν στορ- τῶν ὑπηκόων. Τὴν δ' ἐμμονὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἐστήριζεν θεολογικὴ αὐτοῦ μόρφωσις, ἥτις δὲν ἦτο ἡ τυχοῦσα. Καὶ τῶν μὲν γμάτων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ὑπέρμαχος παρέστη ἐν Παρισίοις διὰ συγγραφῆς περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸν δὲ χριστια- νισμὸν ὑπερήσπισε σθεναρῶς ἤδη πρότερον τοῦ 1390 διὰ τοῦ ***Διαλόγο*** ***περὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας πρός τινα Πέρσην***, ἤτοι Τούρκο ἀντιλέγοντ' αὐτῷ περὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Βα γιαζίτου. Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι συγγραφαί, ***Ὑποθῆκαι βασιλικῆς ἀγωγῆς*** πρ τὸν υἱόν, ἐπιτάφια ἐγκώμια, ἐκφράσεις, λόγοι, ἠθοποιίαι καὶ διάφο ἄλλα ἀπέρρευσαν ἐκ τοῦ καλάμου τοῦ γλαφυροῦ καὶ ἐν τῷ ἀττικῷ λό- γῳ ἐντεθραμμένου αὐτοκράτορος. Τὴν δὲ θέσιν αὐτοῦ ὡς κέντρου, περὶ ὃ ἐστρέφοντο οἱ ἐπιφανέστατοι καὶ λογιώτατοι τῶν συγχρόνων, ἐν οἷς ὁ Δημήτριος Κυδώνης, ὁ Νικόλαος Καβάσιλας, ὁ πατριάρχης Εὐθύμιος, ὁ Δημήτριος καὶ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς, ὁ Ἰταλὸς Γουαρίνης, ἀποδεικνύ- ουσι πασιφανῶς αἱ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ, ὡς καὶ τἀμοιβαῖα πρὸς αὐτὸν γράμ- ματα τοῦ Κυδώνη, τοῦ Καβάσιλα, τοῦ Δημητρίου Χρυσολωρᾶ καὶ ἄλ- λων. Οὐδ' ἦτο ὁ Μανουὴλ μόνον τοῦ καλάμου χειριστὴς ἐμπειρότατος, ἀλλὰ καὶ δικαίως ἐθαυμάζετο ἡ εὔροια καὶ ὁ πλοῦτος τοῦ λόγου τοῦ αὐτοκράτορος, ἡ θερμότης αὐτοῦ καὶ τὸ πειστικὸν ἐν ταῖς διαλέξεσιν, ἡ χάρις ἐν τῇ ἐκφράσει τῶν ἰδεῶν.

Εἰς τὰ ἠθικὰ δὲ ταῦτα καὶ πνευματικὰ χαρίσματα τοῦ Μανου προσετίθετο φιλοπονία ἀκατάβλητος καὶ ἐκπληκτική. '**Ἐπιλέλησμαι τ πέζης καιροῦ**, ἔγραφεν αὐτὸς πρὸς τὸν Δημήτριον Χρυσολωρᾶν, **καὶ σιτίων μικρὰ φροντίς, ὁποῖ' ἄττ' ἂν εἴη· ἀπεσεισάμην ὕπνον ἐξ ὀφ μῶν, καὶ ἔχει με ἡ κλίνη πολλάκις ὄρθρου, ὅτε δεῖ καὶ τοὺς κο τας τὸν ὅλον οἶκον καὶ ἁπλῶς τὴν ἔνδον πᾶσαν διακονίαν ἐξ σθαι.**' Οὐχὶ δὲ μικροτέρα ὡμολογεῖτο ἡ δεξιότης τοῦ αὐτοκρά τῇ γυμνασίᾳ τοῦ σώματος διὰ τῆς ἱππασίας καὶ τῆς θήρας λεία ἦτο ἡ στρατιωτικὴ αὐτοῦ μόρφωσις. Εἶχε δὲ συμπληρώσε κατασκοπεύσας ἐπωφελῶς τὴν εὐδοκίμησιν τῶν Ὀθωμανῶν ἐ τοῦ Βαγιαζίτ, καθ' ἃ ὁ Φίλιππος εἶχε διδαχθῆ ὁμηρεύων

ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Πελοπίδου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου. Συγχρόνως δ᾽ εὕρισκε καιρὸν συστρατευόμενος μετὰ τοῦ σουλτάνου νὰ μὴ παραμελῇ τῆς σπουδῆς περὶ τὰς ἀρχαιότητας τῶν τόπων οὓς διέτρεχεν ὡς στρατιώτης.

Βασιλεὺς τοιοῦτος ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὸ Βυζάντιον, ἂν ἄλλαι ἦσαν αἱ περιστάσεις. Ἀλλ᾽ ἡ τελευταία ὥρα εἶχε σημάνει, καὶ ὁ κλῆρος τοῦ Μανουὴλ ὑπῆρχε βαρὺς, ἀτελέσφοροι δ᾽ αἱ περὶ ἀνυψώσεως τοῦ πεπτωκότος κράτους ἀκαταπόνητοι αὐτοῦ ἀπόπειραι. Ἁμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα, ἠδύνατο νὰ ἐπαναληφθῇ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἐκείνου ἡγεμόνος, ὅςτις, ἔχων ὅλα τὰ προςόντα τὰ δυνάμενα νἀναδείξωσιν ἑαυτὸν καὶ τὴν πολιτείαν, κατεδικάσθη νὰ παραδώσῃ τὸ κράτος πῖπτον εἰς τοὺς δύο ἐπαλλήλως διαδεχθέντας αὐτὸν υἱοὺς, τὸν Ἰωάννην Β´ καὶ τὸν Κωνσταντῖνον, τὸν τελευταῖον αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου.

β´.

Ἡ ἐν Σέρραις συνέντευξις.

Ἡ ἐκ Προύσης εἰς Κωνσταντινούπολιν φυγὴ τοῦ Μανουὴλ ἐπλήρωσεν ὀργῆς τὸν Βαγιαζῖτ, πνέων δὲ ὁ σουλτᾶνος μένεα κατὰ τοῦ φυγάδος ἐσκέφθη ἤδη τότε ἀμέσως περὶ ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ ταῦτα μαρτυροῦντος Τούρκου ἱστορικοῦ Σεαδεδδὶν πλούσια δῶρα σταλέντα ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ πρός τε τὸν σουλτᾶνον καὶ τον μέγαν βεζύρην Ἀλῆν ἀπέτρεψαν τὸν Βαγιαζῖτ ἀπὸ τῆς προθέσεως αὐτοῦ. Ἀλλ᾽ ἀπήτησεν ὅμως ὁ σουλτᾶνος παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐγκατάστασιν Τούρκου καδῆ, ἤτοι δικαστοῦ, ὅπως κρίνῃ τὰς δικαστικὰς ὑποθέσεις μεταξὺ τῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ χάριν ἐμπορίας παρεπιδημούντων ὁμοεθνῶν, ἰσχυριζόμενος, ὅτι ἦτο ἄδικον νὰ παρίστανται οἱ Μουσουλμάνοι ἐν κριτηρίῳ ἀπίστων ἢ *καβουρίδων*, ὡς λέγει ὁ ταῦτα μαρτυρῶν Δούκας, ὅςτις μεταγράφει οὕτω τὴν τουρκικὴν λέξιν *γκιαούρ* (γκιαούριδων). Ἀλλ᾽ ὁ Μανουὴλ δὲν ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἀξίωσιν ταύτην τοῦ Βαγιαζῖτ· φαίνεται δὲ, ὅτι αὐτὸς ὁ Ἀλῆς, ὃν εἶχε στείλει εἰς Κωνσταντινούπολιν χάριν τοῦ ζητήματος τούτου ὁ σουλ[illegible]
τὸν Μανουὴλ νἀποδεχθῇ τὰ προτεινόμενα ὑπὸ τοῦ

δέ, ὅτι ἐπὶ τῇ ἀρνήσει τοῦ Μανουὴλ ὁ Βαγιαζῖτ ἐμήνυσεν εἰς αὐτὸν ταῦτα· «Ἂν δὲν θέλῃς νὰ ποιήσῃς καὶ νὰ δώσῃς ὅσα σοι προστάττω, κλεῖσον τὰς θύρας τῆς πόλεως καὶ βασίλευε ἐν μέσῳ αὐτῆς· τὰ δ' ἔξω αὐτῆς εἶνε πάντα ἰδικά μου».

Ἐκ τῆς ἐκθέσεως ταύτης περὶ τῶν πρώτων σχέσεων τοῦ Μανουὴλ ὡς αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Βαγιαζῖτ γίνεται φανερὰ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ Παλαιολόγου, στηρίζοντος τὴν ἐπιμονὴν αὐτοῦ καὶ τὰς ἐπιτυχίας εἰς τὴν ὑπέροχον διπλωματικὴν περίνοιαν, ἀφ' ἑτέρου δ' αἱ ἀναβολαὶ τοῦ Βαγιαζῖτ, ὅςτις τοῦτο μὲν εἶχεν ἐκ φύσεώς τι τὸ μελλητικόν, τοῦτο δὲ δὲν ἔσπευδεν εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἕως παρασκευάσῃ αὐτὴν ἀσφαλῶς ἐνισχυόμενος ἔτι μᾶλλον διὰ νέων στρατειῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, δι' ὧν ἔμελλε τελείως νἀπομονωθῇ ὁ Μανουήλ. Ἄλλως δὲ τὸ φερόμενον μήνυμα τοῦ σουλτάνου ἦτο ἀληθὲς, ὡς εἶχον τὰ πράγματα. Ὁ αὐτοκράτωρ, καθ' ἃ εἴδομεν ἤδη, σχεδὸν μόνης αὐτῆς τῆς βασιλευούσης ἦρχεν, οἱονεὶ ἔγκλειστος ἐν αὐτῇ.

Ἐν τούτοις δὲ βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Μανουὴλ ὁ σουλτᾶνος, παρεπιδημῶν ἐν Σέρραις τῆς Μακεδονίας, ἐκάλεσεν αὐτὸν νὰ παραστῇ ἐνώπιον αὐτοῦ. Ἀδυνατῶν δὲ νὰ παρακούσῃ τὴν διαταγὴν ταύτην, μετέβη αὐτόσε. Ἀλλ' ἤδη εὑρίσκοντο ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Βαγιαζῖτ κληθέντες ἕκαστος, ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Μανουὴλ καὶ δεσπότης Πελοποννήσου Θεόδωρος, ὁ ἐν Μακεδονίᾳ Σέρβος ἄρχων Κωνσταντῖνος ὁ Δραγάσης καὶ ὁ κράλης τῆς Σερβίας Στέφανος. Εἰς ἅπαντας δὲ τούτους συνέβαινε τὸ αὐτό· εἶχον δῆλα δὴ προτιμήσει πάσης ἐπικινδύνου παρακοῆς εἰς τὸν σουλτᾶνον τὸν ἐκ τοῦ παραυτίκα τυχὸν ἐπαπειλούμενον κίνδυνον. Ηὔξανε δὲ τοὺς φόβους τῶν δύο Παλαιολόγων ἡ ἐν Σέρραις παρουσία δύο προστατευομένων ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, τοῦ δεσπόζοντος ἐν Σηλυβρίᾳ ἀνεψιοῦ αὐτῶν Ἰωάννου, ὅςτις ὑπενόμευε τὸν Μανουήλ, διεκδικῶν τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δίκαια τοῦ πατρὸς Ἀνδρονίκου, καὶ τοῦ ἐκ Μονεμβασίας εὐπατρίδου Παύλου Μαμωνᾶ, ἀξιοῦντος τὴν πόλιν ταύτην, κατεχομένην ὑπὸ τοῦ δεσπότου τῆς Πελοποννήσου Θεοδώρου.

Ἦσαν δὲ δίκαιοι οἱ φόβοι τῶν κληθέντων, διότι πράγματι ὁ Βαγιαζῖτ εἶχεν ἀποφασίσει νἀπαλλαγῇ αὐτῶν, φονεύων αὐτούς. Καὶ διέταξε μὲν τὸν φόνον, ἀλλ' ὅτε ὁ λαβὼν τὴν διαταγὴν ταύτην εὐνοῦχος δὲν ἐξετέλεσεν αὐτὸν κατὰ πρόςταγμα θεῖον, ὡς διηγεῖται αὐτὸς ὁ Μανουήλ,, ὁ Βαγιαζῖτ πρῶτος αὐτὸς ἐχάρη ἐπὶ τῇ μὴ ἐκτελέσει τῆς διατα-

γῆς, ἅτε μεταμεληθεὶς ἐν τῷ μεταξύ. Οὕτω δ' ἐσώθησαν οἱ εἰς Σέρρας προςληφθέντες ἡγεμόνες, οἵτινες καὶ ἀπεπέμφθησαν εἰς τὰς ἰδίας ἕκαστος ἕδρας. Ἀλλ' οὐχ' ἧττον ὁ Βαγιαζῖτ προέβη εἰς οὐκ ὀλίγας ὠμότητας ἐναντίον πολλῶν συνοδῶν τοῦ Μανουήλ. Καὶ πρὸς τὸν ἀδελφὸν δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Θεόδωρον προςηνέχθη ὡς πρὸς ἄνδρα δοριάλωτον, ἀξιώσας ἐπὶ μῆνας τὴν εἰς τὸν Μαμωνᾶν ἀπόδοσιν τῆς Μονεμβασίας. Οὕτω πρὸς ὥραν μὲν σῶοι ἀπῆλθον ἐκ τῶν Σερρῶν οἱ δύο ἀδελφοί. Ἀλλὰ τὰ ἐπακόλουθα τῆς ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ συνεντεύξεως ὑπῆρξαν ὀδυνηρὰ δι' ἀμφοτέρους. Ἡ μὲν ἐκ τοῦ σύνεγγυς συνεννόησις τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου μετὰ τοῦ σουλτάνου ἤγαγε μετ' οὐ πολὺ τὸν Βαγιαζῖτ εἰς ἀντίταξιν τοῦ Ἰωάννου ἐναντίον τοῦ Μανουὴλ καὶ ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως χάριν τοῦ ἀνεψιοῦ. Αἱ δὲ κατὰ τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου ἀντεγκλήσεις τοῦ Μαμωνᾶ ἔστρεψαν τὸν νοῦν τοῦ Βαγιαζῖτ πρὸς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐναντίον τοῦ δεσποτάτου πρὸς μεγάλην ζημίαν τῆς χερσονήσου, ἥτις εἶχεν ἀρχίσει ἀναθάλλουσα ὑπὸ τοὺς Παλαιολόγους.

Ἀλλ' ἐξ ἑτέρου ἡ ἐν Σέρραις συνέντευξις δὲν ἔμεινεν ἄγονος καὶ διὰ τοὺς προςκληθέντας ἡγεμόνας. Οἱ δύο Παλαιολόγοι συνωμολόγησαν μετὰ τῶν δύο Σέρβων συμμαχίαν καὶ κοινὴν σύμπραξιν ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν. Ἰδιαιτέρως δὲ στενότερον συνεδέθη ὁ Μανουὴλ μετὰ τοῦ Σέρβου Κωνσταντίνου. Ἦτο δὲ οὗτος υἱὸς τοῦ Ζάρκου, Σέρβου εὐπατρίδου ἐκ τῶν διαπρεψάντων ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Στεφάνου Δουσάν, εἰς ὃν οὗτος εἶχεν ἐπιτρέψει ἰδίαν ἀρχὴν ἐν τῇ περὶ τὸν Ἀξιὸν μακεδονικῇ χώρᾳ. Δὲν εἶνε δὲ ἴσως παντελῶς ἄσχετον πρὸς τὴν ἀρχὴν ἢ τοὐλάχιστον τὸν οἶκον αὐτοῦ τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου Ζάρκου ἐν τῷ δήμῳ Φαρκαδόνος τοῦ σημερινοῦ νομοῦ τῶν Τρικκάλων. Κατορθώσας δὲ ὁ Ζάρκος νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ μετὰ τὰς ἐν ταῖς βορείοις ἑλληνικαῖς χώραις ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Δουσὰν ἐπελθούσας μεταβολὰς μετεβίβασεν αὐτὴν θνήσκων εἰς τὸν υἱὸν Δραγάσην, ὃν κατέστησε φόρου ὑποτελῆ ὁ Μουράτ. Ὡς ὑποτελὴς δὲ τῶν Τούρκων διεδέχθη ἔπειτ' αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς Κωνσταντῖνος, φέρων τὸ αὐτὸ ἐπώνυμον Δραγάση. Εἴδομεν δὲ τοῦτον συστρατευόμενον μετὰ τοῦ Μουρὰτ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Κοσσυφοπεδίου. Εἶχε δὲ ὁ Κωνσταντῖνος Δραγάσης θυγατέρα καλουμένην Εἰρήνην, ἧς ἡ μνηστεία μετὰ τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου ὑπῆρξεν ὁ ἀρραβὼν ὁ ἐξασφαλίζων τὴν συμμαχίαν τὴν συνομολογηθεῖσαν ἐν Σέρραις. Ἐπηκολούθησε δὲ ὁ γάμος τῆς Εἰρήνης

μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀμέσως μετὰ τὴν συνέντευξιν τῶν Σερρῶν. Πρῶτος δὲ καρπὸς τοῦ γάμου τούτου ὑπῆρξεν υἱὸς κληθεὶς Ἰωάννης, εἰς ὃν, γεννηθέντα τὸ ἀργότερον ἀρχομένου τοῦ 1392, ἐπεφυλάσσετο νὰ διαδεχθῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν πατέρα. Τὸ δ' ἐπώνυμον Δραγάσης περιῆλθεν ἀπὸ τῆς μητρὸς καὶ εἰς τὸν τεταρτότοκον τῶν υἱῶν, τὸν Κωνσταντῖνον ἐκεῖνον, ὅστις ἐπέπρωτο ἀναλαμβάνων τὸν καταρρέοντα ἤδη θρόνον νὰ πέσῃ μαρτυρικῶς μετ' αὐτοῦ καταλυομένου.

γ'.

Αἱ πρόοδοι τοῦ Βαγιαζίτ.

Ὁ μετάμελος, ὃν ἐπέδειξεν ὁ Βαγιαζὶτ ἐν Σέρραις, ἀνεφέρετο πάντως εἰς μόνον τὸν φόνον τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ συγκληθέντων ἡγεμόνων, ἀλλ' ὄχι καὶ εἰς ὑποχώρησιν ἐν τῷ προγράμματι τῶν κατακτήσεων, ὅπερ εἶχε κληρονομήσει παρὰ τοῦ πατρός. Διὸ διαρρυθμίσας ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ καὶ πάλιν τὰ ἐν Ἀσίᾳ διέβη ἐκ νέου εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ, διαιρέσας τὴν στρατιὰν εἰς τρία μέρη, ἐπετέθη κατά τε τῶν ἑλληνικῶν καὶ σλαβικῶν χωρῶν. Καὶ εἰς μὲν τὰς πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον πόλεις ἔστειλε τὸν στρατηγὸν Τουραχάν, τὸν δ' Ἐβρενὸν βέην, ὃν οἱ Βυζαντῖνοι καλοῦσιν Ἀβρανέζην ἢ Βρανέζον, ἔπεμψεν, ὅπως λεηλατήσῃ τὴν Πελοπόννησον, καθ' ἃ θέλομεν ἴδει διὰ μακροτέρων κατωτέρω. Αὐτὸς δ' ἐτράπη ἐπὶ τὴν Θρᾴκην καὶ τὴν Μακεδονίαν. Αἱ πόλεις τῆς Θρᾴκης κατεσκάφησαν, τἀπὸ τῆς Πανίδου μέχρι αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠρημώθησαν· ἐκυρίευσε δ' ὁ Βαγιαζὶτ καὶ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ περὶ αὐτήν.

Οἰκτρὰ δὲ ὑπῆρξαν διὰ τὸ Βυζάντιον τἀποτελέσματα τῆς ἐκστρατείας ταύτης τοῦ σουλτάνου. Ἡ δῄωσις τῶν περιχώρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ ἐρήμωσις αὐτῶν ἐπήνεγκον ἐν τῇ βασιλευούσῃ, εἰς ἣν πρέπει πάντες νἀποδεχθῶμεν διασωθέντας πολλοὺς τῶν φυγάδων, σιτοδείαν δεινήν, ἐν ᾧ χρόνῳ ἄλλως παρεκάθητο ἤδη πρὸ αὐτῆς ὁ Βαγιαζίτ. Ἀλλ' ὁ σουλτᾶνος δὲν ἐπέφερε κατὰ τῆς πόλεως πολιορκητικὰς μηχανάς, οὐδ' ἐζήτει νὰ κυριεύσῃ αὐτὴν ἐξ ἐφόδου. Οὐδεμίαν δ' ἀπ' ἐναντίας ἐπιδεικνύων σπουδήν, ἐκαραδόκει νὰ στενοχωρήσῃ διὰ τῆς σιτοδείας τοὺς πολιορκουμένους, ὅπως εἰσδεχθῶσι τὸν μετ' αὐτοῦ συστρατεύοντα Ἰωάννην τὸν υἱὸν τοῦ Ἀνδρονίκου.

Ὅτι δὲ ὁ Μανουὴλ δὲν ἔμεινεν ἀργὸς ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, δύναται πᾶς τις νἀποδεχθῇ. Καὶ πράγματι ὁ ἱστορικὸς Δούκας ἀναγράφει ἀμέσως μετὰ τὴν διήγησιν περὶ ταύτης τῆς πολιορκίας τὰς συνεννοήσεις πρὸς τοὺς ἡγεμόνας της Δύσεως καὶ τὴν ἐπὶ τοὺς Τούρκους ἀτυχῆ σταυροφορίαν τὴν ἀπολήξασαν εἰς τὴν ἀτυχῆ περὶ τὴν Νικόπολιν μάχην. Ἀλλὰ τὰ μὲν γεγονότα ταῦτ' ἀναφέρονται εἰς τὰ ἔτη 1395 καὶ 1396, μεταξὺ δὲ τοῦ ἔτους 1393, καθ' ὃ παρεκάθητο ὁ Βαγιαζὶτ πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῶν ἐτῶν ἐκείνων ἔχομεν κενὸν μὴ πληρούμενον ὑπὸ τῆς διηγήσεως τοῦ Δούκα καὶ τῶν ἄλλων ἱστορικῶν τοῦ Βυζαντίου. Ἐν τούτοις δὲ μαρτυρεῖται, ὅτι ἐν ἔτει 1393 παρεχωρήθη εἰς τοὺς Τούρκους ἐν Κωνσταντινουπόλει προάστειον, ἐν ᾧ ἔκτισαν τζαμίον· ἴσως δὲ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐγκατεστάθη ἐν τῇ βασιλευούσῃ καὶ Τοῦρκος καδῆς, τοῦθ' ὅπερ ῥητῶς μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Δούκα ὡς παραχώρησις γενομένη εἰς τοὺς Τούρκους ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ὡς βασιλέως. Ἐπειδὴ δ' εὑρίσκομεν ἐν ἀγνώστῳ χρόνῳ τὸν Μανουὴλ διατρίβοντα ὡς ἰδιώτην ἐν Λέσβῳ, ὅπου ἦρχον οἱ κηδεσταὶ τῶν Παλαιολόγων Γαττελούζιοι, δύναται νὰ ὑποτεθῇ, εἰ καὶ ἄνευ δισταγμῶν, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Βαγιαζὶτ πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐλύθη διὰ τῆς ἐκ τῆς βασιλευούσης ἀποχωρήσεως τοῦ Μανουὴλ καὶ ἐγκαταστάσεως ἐν αὐτῇ ὡς βασιλέως τοῦ Ἰωάννου, ἀμείψαντος ἀμέσως τὸν σουλτᾶνον διὰ τῶν παραχωρήσεων ἐκείνων[1].

(1) Τοιαύτη εἶνε ἡ γνώμη τοῦ *Berger de Xivrey* (Mémoire sur la vie et les ouvrages de l'empereur Manuel Paléologue ἐν τοῖς Mémoires de l'Institut de France. Académie des Inscriptions et Belles-lettres. Τόμ. ΙΘ'. Ἐν Παρισίοις. 1853 σ. 78 κ. ἑ.). Ἀλλ' οὗτος, ἀποδεχόμενος ὡς ἔτη τῆς μεσοβασιλείας τοῦ Ἰωάννου τὰ 1393 μέχρι τοῦ 1396, πλανᾶται βεβαίως. Ἤδη τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1394 ὁ Μανουὴλ ἐξέδιδεν ὡς αὐτοκράτωρ χρυσόβουλλον ὑπὲρ τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μονῆς τοῦ Παντοκράτορος (*Murall* Essai de chronographie Byzantine σ. 747). Τὸν δὲ Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔχομεν βενετικὰ ἔγγραφα, δι' ὧν ἡ Βενετία ὑπέσχετο τὴν βοήθειαν αὐτῆς εἰς τὸν Μανουήλ. Κατὰ ταῦτα ἡ γνώμη τοῦ Γάλλου λογίου δύναται νὰ γείνῃ δεκτή, ἂν περιορισθῇ ὁ χρόνος τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπουσίας τοῦ Μανουὴλ μόνον εἰς ὀλίγους μῆνας τοῦ 1393. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη ἀμφιβολία γεννᾶται. Ἐν τῇ ἐκ Λέσβου ἐπιστολῇ ὁ Μανουὴλ λέγει τὰ ἑξῆς· *Εἵμαρτο γάρ μοι, ὡς ἔοικε, πολέμῳ συζῆν ἀεί, καὶ τούτῳ παντοδαπῷ. Ὅθεν ἐν τῇ μεγάλῃ πόλει δεῆσάν με διατρίβειν, τοῖς ταύτην πολέμῳ πειρωμένους ἑλεῖν, ὡς πάντες ἴσασιν, ἐπολέμουν, μηδὲ ἕν τι τῶν εἰς ἡμᾶς ἡκόντων μηδεπώποτε παριείς... Οἱ δ'*

Οὐχ ἧττον ἡ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπουσία τοῦ Μανουὴλ καὶ ἡ μεσοβασιλεία τοῦ Ἰωάννου, καὶ ἂν πράγματι πρέπει νἀποδεχθῶμεν αὐτὴν τότε γενομένην, ὀλίγους μόνον διήρκεσαν μῆνας ἐν ἔτει 1393. Τελευτῶντος δὲ ἤδη τοῦ ἔτους ἐκείνου ὁ Μανουὴλ ἐβασίλευε καὶ πάλιν τοῦ Βυζαντίου. Ἦτο δὲ εἴπερ ποτὲ ἀνάγκη στιβαρᾶς χειρὸς πρὸς διοίκησιν τοῦ κράτους ἕνεκα τῆς προχωρούσης ἐνισχύσεως τοῦ Βαγιαζὶτ, δυνηθέντος περὶ τούτους τοὺς χρόνους νὰ στρέψῃ τὰ ὅπλα κατὰ τῶν συνοίκων περὶ τὸν Αἷμον σλαβικῶν φύλων καὶ καταφέρῃ κατ' αὐτῶν τὸ ὕστατον τραῦμα.

Καὶ δὴ την μὲν Σερβίαν ταπεινωθεῖσαν καὶ τέλος ἐξασθενήσασαν μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κοσσυφοπεδίου δὲν ἠδυνήθησαν νἀπαλλάξωσι τῆς εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ὑποτελείας οὔτε ὁ ἀδύνατος τοῦ ἐν τῇ μάχῃ πεσόντος κράλη Λαζάρου υἱὸς Στέφανος, οὔτε ὁ ἐν Πριστίνῃ ἄρχων Βοὺκ ὁ υἱὸς τοῦ Βράγκου, οὔτε ὁ σύμμαχος βασιλεὺς τῆς Βοσνίας Τβάρδκος. Καὶ ὁ μὲν Βράγκος, μάτην ζητήσας ἄσυλον παρὰ τοῖς Ῥαουσαίοις, ὑπεχρεώθη εἰς πληρωμὴν φόρου καὶ καθομολόγησιν τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας, ὁ δὲ Τβάρδκος διήγαγεν ἐν ἀπραξίᾳ, καθ' ἃ φαίνεται, τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 1391 θανάτου. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ

ὑπὲρ ὧν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ᾑρούμην ἀποθανεῖν, ὀφείλοντες τοῖς ἴσοις ἀμείβεσθαι ἢ γοῦν χάριν ἡμῖν τῶν ὑπὲρ αὐτῶν κινδύνων εἰδέναι, δέον οὕτως ἔχειν γνώμης αὐτοὺς καὶ παρασκευῆς, οἱ δὲ καὶ στρατηγοῦντες ἦσαν τοῖς ἐχθροῖς (*Berger de Xivrey* σ. 81 κ. ἑ.). Ταῦτα δ' εἰς πολλὴν σύγχυσιν καὶ δισταγμοὺς ἐμβάλλουσιν, εἴτε ὡς τοὺς *πολέμῳ πειρωμένους ἐλεῖν* θεωρήσωμεν τοὺς Τούρκους μετὰ τοῦ Βαγιαζὶτ, ἤδη βασιλεύοντος τοῦ Ἰωάννου, εἴτε ὑποθέσωμεν, ὅτι ἀναφέρονται εἰς τὴν κοινὴν ἐπίθεσιν τοῦ Βαγιαζὶτ καὶ τοῦ Ἰωάννου, ὅτε πρέπει νἀποδεχθῶμεν, ὅτι μετέστησαν πρὸς τὸν Ἰωάννην καὶ δὴ *ἐστρατήγουν τοῖς ἐχθροῖς* αὐτοὶ οἱ ὑπὲρ ὧν κινδυνεύων ἠγωνίζετο ὁ Μανουὴλ κάτοικοι τῆς βασιλευούσης. Ἀλλὰ τότε πῶς θὰ ἠδύνατο νὰ δικαιολογηθῇ τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ, *ἐν τῇ μεγάλῃ πόλει δεῆσάν με διατρίβειν*, ἐν ᾧ ἦτο βασιλεύς; Ταῦτα θὰ εἶχον ὀρθῶς, μόνον ἂν ἐδεχόμεθα προσωπικήν ποτε μετάβασιν τοῦ Μανουὴλ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ πότε; Κατὰ τὴν μεσοβασιλείαν τοῦ Ἰωάννου, καλέσαντος τυχὸν αὐτὸν ὡς σύμμαχον κατὰ νέαν τινὰ ἐπίθεσιν τοῦ Βαγιαζὶτ, ἀλλὰ συμπράξαντος καὶ πάλιν μετ' αὐτοῦ (*στρατηγοῦντες ἦσαν τοῖς ἐχθροῖς*) καὶ ἀναγκάσαντος οὕτως αὐτὸν εἰς νέαν ἀποχώρησιν. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα καὶ νέα ὅλως θὰ ἦσαν, οὐδὲν καταλιπόντα ἴχνος ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παραδόσει, καὶ ἀλλόκοτα· ἄλλως δὲ οὐδὲ χωροῦσι ταῦτα πάντα ἐν τῷ διαστήματι τῶν ὀλίγων μηνῶν, τοῦ 1393, περὶ ὧν ἔγεινε λόγος ἀνωτέρω.

Λαζάρου Στέφανος εἶχε προςόντα καλογήρου μᾶλλον ἢ ἥρωος καὶ παρεσκεύαζε τὴν εἰρηνικήν του ἀποχώρησιν εἰς τὴν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μονὴν τοῦ Παντελεήμονος ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἤθελεν ἀναγκασθῇ νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Σερβίαν. Ἀλλὰ δὲν παρέστη ἡ ἀνάγκη αὕτη ἕνεκα τῆς τελείας αὐτοῦ πειθαρχίας εἰς τὰ κελεύσματα τῶν σουλτάνων, ὧν ἠκολούθησε πιστὸς τὰς στρατείας, καὶ αὐτὴν τὴν ἀδελφὴν παραδοὺς εἰς τὸ χαρέμιον τοῦ Βαγιαζίτ. Ἠδυνήθη οὕτω νὰ παρατείνῃ ἀπολέμητος ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸν βίον μέχρι τοῦ 1421, ὅτε καὶ ἀπέθανεν ἄπαις. Μετὰ δὲ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐκλείπει τελείως τὸ κατ' ἐπίφασιν ὑφιστάμενον σερβικὸν κράτος, μεταβαλλόμενον αὐτόχρημα εἰς ἐπαρχίαν ὀθωμανικήν.

Ἤδη δὲ πρότερον ἐπήρχετο ἡ τελεία κατάλυσις τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Βαγιαζίτ, προκληθεῖσα πιθανῶς ὑπὸ κρυφίων συνεννοήσεων τοῦ Σισμὰν μετὰ τῶν Οὔγγρων πρὸς ἀπόσεισιν τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικυριαρχίας καὶ τῆς εἰς τοὺς Τούρκους ὑποτελείας. Ἐφ' ᾧ ὁ Βαγιαζίτ, διαπεραιωθεὶς τὸ ἔαρ τοῦ 1393 εἰς τὴν Εὐρώπην, ἔστρεψε κυρίως τὰ ὅπλα κατὰ τῆς κραταιοτάτης τῶν βουλγαρικῶν πόλεων, τοῦ Τερνόβου, καθ' οὗ ἀπέστειλε τὸν ἴδιον υἱὸν Τζελεπῆν. Τὴν δὲ 17 Ἰουλίου 1393 ἐξεπορθεῖτο αὕτη ἡ πόλις μετὰ τρίμηνον πολιορκίαν, καὶ αἱ ἐκκλησίαι αὐτῆς ἐμολύνοντο ἢ μετεβάλλοντο εἰς τζαμία ὑπὸ τῶν νικητῶν. Τοῦ δὲ πατριάρχου τῶν Βουλγάρων Εὐθυμίου πειραθέντος νὰ παραθαρρύνῃ καὶ στηρίξῃ τοὺς κατοίκους, οἱ Τοῦρκοι ἔσφαξαν παρασπόνδως ἔν τινι ἐκκλησίᾳ ἑκατὸν δέκα τῶν ἐπιφανεστάτων πολιτῶν, ἔπειτα δ' ἐξῴκισαν τοὺς ὑπολειπομένους τῶν ἐπιφανῶν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Αὐτὸν δὲ τὸν Εὐθύμιον παρέδωκαν εἰς τὸν δήμιον, ὅπως φονευθῇ. Ἀλλὰ κατὰ τὸ πρό τινων ἐτῶν ἀνακαλυφθὲν ἐγκώμιον τοῦ Εὐθυμίου οὗτος ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος τὴν ὥραν καθ' ἣν ἔμελλε νἀποτμηθῇ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ. Ἀφεθεὶς δ' ἐλεύθερος ὑπὸ τῶν Τούρκων, φοβηθέντων, κατέβη εἰς τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἐπεράτωσεν ἐν αὐτῇ τὸν βίον κηρύττων τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, στηρίζων εἰς τὴν πίστιν καὶ διανέμων ἐλέη εἰς τοὺς δεομένους.

Καὶ ἡ μὲν ἐκκλησία τοῦ Τερνόβου ἐπανῆλθε μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Τερνόβου καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ ἔξωσιν τοῦ Εὐθυμίου εἰς τὸ πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀμφίβολα δὲ εἶνε τὰ περὶ τῆς τύχης τοῦ τελευταίου τσάρου τῶν Βουλγάρων Σισμάν, ὅςτις ὁπωςδήποτε δὲν παρίστατο ἐν Τερνόβῳ κατὰ τὴν ἅλωσιν αὐτοῦ. Καὶ κατὰ μὲν τὰς τουρ-

κικὰς καὶ ἄλλας πηγὰς παραδοθεὶς εἰς τοὺς Τούρκους ἢ ζωγρηθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἐθανατώθη, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος, θέλων νὰ σώσῃ τὴν ἰδίαν ζωὴν, προςῆλθεν εἰς τὸν ἰσλαμισμὸν καὶ διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Βαγιαζὶτ τοποτηρητὴς τῆς Σαμψοῦντος ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ἀλλ' αἱ βουλγαρικαὶ παραδόσεις παριστάνουσι τὸν Σισμὰν ἐξακολουθοῦντα τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα ἐπὶ ἑπτὰ ὅλα ἔτη καὶ τέλος πίπτοντα ἡρωικῶς ἔν τινι κατ' αὐτῶν συγκροτηθείσῃ κρατερᾷ μάχῃ, περὶ ἧς δὲν ὑπάρχουσιν ἄλλαι ἀξιόπιστοι μαρτυρίαι.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ καθυπόταξις τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας, ὧν πᾶσαν ἐλπίδα περὶ ἀνακύψεως ἀπέσβεσε τελείως ἐπελθοῦσα μετ' οὐ πολὺ ἡ περὶ τὴν Νικόπολιν μεγάλη μάχη.

δ'

Ἡ περὶ τὴν Νικόπολιν μάχη.

Τὸ Βυζάντιον δὲν ἠδύνατο νὰ αἰσθανθῇ ἐπὶ τῇ καταπτώσει τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ ἐχθρῶν, τῶν Βουλγάρων καὶ Σέρβων, τὴν χαρὰν ἐκείνην ἥτις ἤθελε πληρώσει τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ ἄλλους ὅρους. Ἀπ' ἐναντίας ὁ ὄλεθρος τῶν κρατῶν ἐκείνων ἐνίσχυε τὸν βάρβαρον κατακτητὴν καὶ ἦτο τὸ προμήνυμα τῆς μοιραίας ὥρας αὐτοῦ τοῦ Βυζαντίου. Ὁ κίνδυνος δὲ οὗτος οὔτε τὸν Μανουὴλ Παλαιολόγον οὔτε τοὺς Ἑσπερίους ἠδύνατο εὐλόγως νὰ διαλάθῃ. Διὰ τοῦτο δὲ βλέπομεν τὸν αὐτοκράτορα ἤδη ἀπὸ τοῦ 1394 ἐρχόμενον εἰς πυκνὴν ἐπικοινωνίαν πρὸς τὴν Δύσιν χάριν διασώσεως τοῦ κινδυνεύοντος ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τῶν ἀπίστων. Ἰδίως δ' ἀνήρτα τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ εἰς τὰς ἐπιστολὰς καὶ τὰς πρεσβείας, δι' ὧν παρώρμα εἰς βοήθειαν τὸν πάπαν Βονιφάτιον Θ', τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Ϛ' καὶ τὸν κράλην τῆς Οὐγγαρίας, τὸν διάδοχον Λουδοβίκου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ Σιγισμοῦνδον.

Καὶ ὁ μὲν πάπας προεκήρυξε τῇ 3 Ἰουνίου 1394 ἐν τῇ Δύσει σταυροφορίαν κατὰ τῶν Τούρκων, ἥτις ὀλίγον συνεκίνησε τὸν χριστιανικὸν κόσμον, ἐπανέλαβε δὲ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸ κήρυγμα τῆς σταυροφορίας ἐν Αὐστρίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ. Ὁ δὲ Σιγισμοῦνδος ἤδη ἀπὸ τοῦ 1392 ἦτο πολέμιος τῶν Τούρκων, ἅτε θεωρῶν μὲν τὴν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ὑποταχθεῖσαν Βουλγαρίαν ἀποσπασθεῖσαν ἀπὸ τοῦ ἀξιοῦντος αὐτὴν ἰδίου ἑαυτοῦ κράτους, φοβούμενος δὲ διὰ τὴν ἰδίαν

χώραν τοὺς ἐκ τῆς μεγάλης ἐνισχύσεως καὶ ἐπεκτάσεως τῶν Ὀθωμανῶν κινδύνους. Παρασκευάζων δὲ διὰ ταῦτα μεγάλην ἐπὶ τὸν Βαγιαζὶτ στρατείαν, ἦλθεν εἰς συνεννόησιν πρὸς πολλοὺς τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης, οἵτινες καὶ ἀπέστειλαν εἰς αὐτὸν ἀξίας λόγου ἐπικουρίας. Καὶ ἱκανοὶ μὲν ἔσπευσαν ἐπίκουροι αὐτοῦ ἐκ Γερμανίας, ἐν οἷς καὶ ὁ κόμις τοῦ Χοεντσόλλερν Φρειδερῖκος, μετ' αὐτοῦ δ' ἐτάχθη καὶ ὁ Γάλλος μέγας μάγιστρος τῶν ἱπποτῶν τῆς Ῥόδου Φιλίβερτος de Naillac. Ἀλλὰ τὸ κυριώτατον στήριγμα τοῦ Σιγισμούνδου ὑπῆρξαν οἱ ἐκ Γαλλίας εὐπατρίδαι, εἰς οὕς, ἀφ' ἱκανοῦ ἤδη χρόνου ἐκκαιομένους ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ ἄρωσι τὸν σταυρὸν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κινδυνευούσης Εὐρώπης καὶ ἀπαλλαγὴν τοῦ Παναγίου τάφου ἀπὸ τῶν ἀπίστων, ὁ βασιλεὺς Κάρολος ἐπέτρεψε νὰ ταχθῶσιν ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας. Τὴν δὲ ἀρχηγίαν τῶν Γάλλων τούτων σταυροφόρων συμμάχων τοῦ Σιγισμούνδου ἀνέλαβεν ὁ νεαρὸς κόμις τοῦ Νιβέρνου (Nevers) Ἰωάννης, πρεσβύτατος υἱὸς τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας, εἰς ὃν ὁ πατὴρ συμπαρέταξε τὸν εἰς τοὺς πολέμους ἐγγηράσαντα πεπειραμένον στρατηγὸν de Coucy. Συνεστρατεύοντο δὲ καὶ δύο ἄνδρες ἤδη ἐκ προτέρων χρόνων ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Μουρὰτ γινώσκοντες τὴν Παλαιστίνην καὶ συνδεθέντες μετὰ τοῦ Σιγισμούνδου, ὁ πρωτοστράτωρ Boucicaut καὶ ὁ κόμις τοῦ Αὐγίου (Eu) Φίλιππος ὁ Ἀρτησιανός (d'Artois). Ἀνῆλθε δὲ τὸ ὅλον τῶν στρατολογηθέντων Γάλλων εἰς ὀκτακισχιλίους, ἐν οἷς χίλιοι πάνοπλοι ἱππόται. Ἀναχωρήσαντες δὲ τὸν Ἀπρίλιον ἐκ τῆς Γαλλίας μετέβησαν εἰς τὴν Βοῦδαν, ὅπου μετὰ πολλῆς τιμῆς ἐδεξιώθη αὐτοὺς ὁ Σιγισμοῦνδος. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἔφθασαν καὶ οἱ Γερμανοὶ ἐπίκουροι, οἵτινες μετὰ τῶν Γάλλων καὶ τῶν ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Σιγισμούνδου στρατολογηθέντων Οὔγγρων μισθοφόρων συνεποσώθησαν ἐν ὅλῳ εἰς εὔοπλον καὶ ἀξιόμαχον στρατιὰν ἑξηκοντακισχιλίων τοὐλάχιστον ἀνδρῶν.

Ὑπερμεσοῦντος δὲ τοῦ Μαΐου 1396 διέβη ἡ στρατιὰ τὸν Ἴστρον, καὶ, ἐπικαταβᾶσα πρὸς νότον, προεχώρησε μετὰ τὴν εὔκολον ἅλωσιν παριστρίων τινῶν φρουρίων καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς ἐγκατάστασιν ὀλιγανθρώπων φρουρῶν πρὸς τὴν Νικόπολιν, ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου. Εἶνε δὲ ἡ Νικόπολις αὕτη οὐχὶ ἡ παρίστριος, ἡ Μικρά, ἐν ᾗ εἴδομεν πολιορκηθέντα ὑπὸ τοῦ Μουρὰτ τὸν Σισμάν, ἀλλ' ἡ ἐπονομαζομένη Μεγάλη, ἡ παρὰ τὸν Αἷμον Νικόπολις τῶν Ῥωμαίων, κειμένη παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Ἰάντρα καὶ Ῥούζικα, ἐν ἀποστάσει τεσ-

σάρων ὡρῶν ἀπὸ τοῦ Τερνόβου, ἐκεῖ ὅπου σήμερον κεῖται τὸ χωρίον Νιγκιούπ. Ἐν Νικοπόλει δὲ προςῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Σιγισμούνδου καὶ ὁ ὑποτελὴς εἰς αὐτὸν ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Μύρξας, καίπερ πρό τινων ἐτῶν ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Βαγιαζὶτ καὶ ἀναγκασθεὶς νὰ γείνῃ ὑπόφορος αὐτοῦ.

Μετὰ μικρὰν δ' ἀνάπαυσιν ἤρχισεν ἡ πολιορκία τῆς ὀχυρᾶς πόλεως. Καὶ διήρκει μὲν αὕτη ἤδη ἱκανὰς ἡμέρας· ἀλλὰ δὲν θὰ ἤρκει παρὰ τὴν νωχέλειαν τῶν πολιορκητῶν νὰ σώσῃ τὴν Νικόπολιν ἡ ἱκανῶς πολυπληθὴς αὐτῆς φρουρὰ καὶ ἡ γενναία ἄμυνα τοῦ Τούρκου φρουράρχου Τογάμπεη, ἂν δὲν ἔσπευδεν εἰς λύσιν τῆς πολιορκίας αὐτὸς ὁ Βαγιαζὶτ, ἡγούμενος κατ' ἐλάχιστον ὅρον ἑκατὸν χιλιάδων ἀνδρῶν, ἐν οἷς καὶ ἐπίκουροι Σέρβοι. Ἀλλ' ἡ χριστιανικὴ στρατιὰ δὲν ἦτο μόνον κατ' ἀριθμὸν πολὺ ὑποδεεστέρα τῆς τοῦ σουλτάνου. Ἤδη ἀπὸ τῆς ἐν Βούδᾳ συναθροίσεως εἶχον εἰςρυῆ εἰς τὸ στρατόπεδον τὰ κακὰ παντοίας τρυφῆς καὶ ἀκολασίας, ἥκιστα συμβιβαζομένης πρὸς τὴν αὐστηρὰν στρατιωτικὴν τάξιν· παρέβλαπτε δὲ τὴν πειθαρχίαν καὶ τὴν ἀναγκαίαν ἑνότητα τῆς ἐναντίον τῶν Τούρκων ἐνεργείας, ἧς εἴπερ τις καὶ ἄλλος τῶν συμμαχομένων εἶχε πεῖραν ὁ Σιγισμοῦνδος, ἡ ὑπερφροσύνη τῶν ἄλλως γενναίων Γάλλων αὐτοῦ συμμάχων. Οὕτω δὲ καὶ ἐνώπιον τῆς Νικοπόλεως τὰ συμπόσια καὶ ἡ περὶ τἀκολουθοῦντα τὴν στρατιὰν γύναια ἀσχημοσύνη εἶχον οὐ μικρὸν παραλύσει τὴν χριστιανικὴν στρατιὰν καὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Βαγιαζὶτ, οὗ οἱ μέχρι τοῦ πολεμίου στρατοπέδου προσελαύνοντες ἔφιπποι πρόσκοποι εἶχον ἐμπλήσει τοὺς Χριστιανοὺς τρόμου. Ἐκ τῶν προτέρων δὲ δυςάρεστα ἕνεκα πάντων τούτων τῶν λόγων ἠδύναντο νὰ προοιωνισθῶσι τὰ ἐπακόλουθα τῆς συρράξεως διὰ τὴν στρατιὰν τοῦ Σιγισμούνδου.

Καὶ ὅμως παρὰ πᾶσαν σχεδὸν ἐλπίδα τὴν ἡμέραν τῆς μάχης, συγκροτηθείσης τὴν 28 Σεπτεμβρίου, αἱ πρῶται συγκρούσεις ἀπέβησαν ὑπὲρ τῆς στρατιᾶς τοῦ Σιγισμούνδου ἕνεκα τῆς ὁρμῆς καὶ τῆς γενναιότητος τῶν Γάλλων εὐπατριδῶν, οἵτινες εἶχον κατὰ ῥητὴν αὐτῶν ἀπαίτησιν ἐπιμείνει νὰ ταχθῶσι μετὰ τῶν ὁμοεθνῶν εἰς τὴν πρώτην γραμμήν. Τὴν δὲ δευτέραν γραμμὴν κατεῖχεν ἡ περὶ τὸν Σιγισμοῦνδον στρατιὰ ἐν ἀποστάσει χιλίων περίπου βημάτων. Τῆς δὲ παρατάξεως τῶν Τούρκων τὴν μὲν πρώτην γραμμὴν συνεκρότουν οἱ γενίτσαροι, ἀνερχόμενοι εἰς εἰκοσιτέσσαρας χιλιάδας, ὧν προηγεῖτο σῶμα ὀκτακιςχιλίων ἐλαφρῶν ἱππέων, τὴν δὲ τρίτην, ἀόρατον ἕνεκεν ἐπιπροσθοῦντος ὑψώ-

ματος, ἐφεδρεία τεσσαρακοντακισχιλίων λογάδων ἱππέων, περιστοιχιζόντων αὐτὸν τὸν Βαγιαζὶτ μετὰ τῆς αὐλῆς αὐτοῦ.

Τοιαύτης οὔσης τῆς παρατάξεως παρὰ τὰς συμβουλὰς καὶ ἀξιώσεις τοῦ Σιγισμούνδου, ἀκάθεκτοι ὥρμησαν οἱ Γάλλοι ἐναντίον τῶν πολεμίων. Ἀποκρούσαντες δὲ τοὺς ἔμπροσθεν τῆς συμπάσης ἐχθρικῆς στρατιᾶς τεταγμένους ὀκτακισχιλίους ἱππεῖς, ἐνέπεσον ὁρμητικοὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν γενιτσάρων, ἣν διέσπασαν μετ' ἀντίστασιν κρατεράν, καθ' ἣν ἔπεσον δεκακισχίλιοι γενίτσαροι. Εἰςορμήσαντες δ' ἔπειτα εἰς τὴν δευτέραν τάξιν τῶν Τούρκων, τὴν τῶν σπαχήδων, εἶχον πολὺ ἐργωδέστερον τὸν ἀγῶνα· ἀλλ' ἡ παράτολμος αὐτῶν ἐπίθεσις ἤγαγε καὶ πάλιν εἰς νίκην. Πεντακισχίλιοι Ὀθωμανοὶ ἔπεσον, οἱ δὲ λοιποὶ ἐσώθησαν διὰ φυγῆς πρὸς τὸ ὕψωμα, ἐφ' οὗ ἦτο παρατεταγμένος μετὰ τοῦ ὑπολοίπου τῶν ἱππέων αὐτὸς ὁ Βαγιαζίτ. Θερμοὶ ὑπὸ τοῦ ἱδρῶτος τῆς μάχης ἠκολούθησαν οἱ νικηταὶ τοὺς φεύγοντας μέχρι τοῦ ὑψώματος ἐκείνου, ἀλλὰ φοβερὰ ὑπῆρξεν ἡ κατάπληξις αὐτῶν, ὅτε τὸ πρῶτον τότε κατεῖδον ὄπισθεν τοῦ λόφου τοὺς τέως ἀφανεῖς τεσσαρακοντακισχιλίους ἱππεῖς τοὺς περιστοιχίζοντας τὸν σουλτᾶνον. Πρὶν ἢ παρέλθῃ πολλὴ ὥρα, ἡ προτέρα κατάπληξις μετεβάλλετο εἰς πανικόν, καὶ οἱ τέως νικηταὶ ἐτρέποντο ἀθρόοι εἰς ἄτακτον φυγήν. Ἀναθαρρήσας δὲ τότε αἴφνης ὁ Βαγιαζὶτ κατεδίωξε σοβαρῶς τοὺς φεύγοντας, καὶ κατέλαβεν αὐτοὺς ἐν τῷ πεδίῳ, πρὶν ἢ προφθάσωσι νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τῆς περὶ τὸν Σιγισμοῦδον στρατιᾶς. Ἐπελθοῦσα δ' ἡ νυκτερινὴ σκοτία παρὰ τὸ φέγγος τῆς σελήνης συνεπλήρωσε τὴν σύγχυσιν καὶ καταστροφήν.

Ματαίως ἠγωνίσθησαν μετὰ θάρρους ἡρωικοῦ οἱ Γάλλοι, πεισθέντες, ὅτι δὲν δύνανται πλέον νὰ σωθῶσι καὶ λυσσωδῶς ἀντιπαλαίοντες πρὸς τὰ ξίφη καὶ τὰς χαλκᾶς κορύνας τῶν ἐκ τοῦ συστάδην μαχομένων κατ' αὐτῶν Ὀθωμανῶν. Ὀλίγοι δὲ ὑπῆρξαν οἱ διασωθέντες, οἵτινες μετέδωκαν τὸν πανικὸν εἰς τὰς μέχρις ἐκείνης τῆς ὥρας μὴ συμμετασχούσας τῆς μάχης τάξεις τοῦ Σιγισμούνδου, ὧν αἱ πτέρυγες ἐτράπησαν ὁμοίως εἰς φυγήν. Μόνον δὲ αὐτὸς ὁ τὸ κέντρον κατέχων Σιγισμοῦνδος μετὰ δωδεκακισχιλίων ἀνδρῶν ἐξηκολούθησε τὴν ἀντίστασιν μαχόμενος ἡρωικῶς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν Οὔγγρων καὶ Γερμανῶν. Ἀλλὰ μάτην ἀγωνισθεὶς ἠναγκάσθη μετὰ πολλὰς θυσίας καὶ ἀπωλείας νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν πρὸς τὸν Ἴστρον, ἐγκαταλιπὼν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ αὐτὰ τὰ βασιλικὰ κειμήλια. Καὶ τῶν μὲν φυγάδων πλεῖστοι ὅσοι ἀπω-σαν, πίπτοντες ἀπὸ τῶν ἀποκρήμνων ὀχθῶν εἰς τὸν ποταμόν. Οἱ

ὑπῆρξαν οἱ ἐπὶ τῶν ἐν τῷ Ἴστρῳ ἀναμενόντων ἀνεπαρκῶν πλοίων διασωθέντες, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Σιγισμοῦνδος. Οὗτος, διαπεραιωθεὶς ἐπὶ λέμβου εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ, ἐπεβιβάσθη εἰς τὸν κατ' αὐτὰς ἀναμένοντα στόλον τῶν ἱπποτῶν τῆς Ῥόδου καὶ τῆς Βενετίας, καὶ πρῶτον μὲν ἔπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἶτα δὲ διὰ τῆς Ῥόδου εἰς τὴν Δαλματίαν, ἐξ ἧς ἐπέστρεψεν εἰς Οὐγγαρίαν κατησχυμμένος.

Οὕτως ἕνεκα τῆς ἀκαθέκτου ὁρμῆς καὶ ἐλλείψεως πειθαρχίας τῶν Γάλλων πανώλεθρος ἀπωλέσθη ἡ εὔελπις στρατιά. Αὐτῶν δὲ τῶν Γάλλων εὐπατριδῶν οἱ ἀρχηγοὶ ἄλλοι μὲν ἀπέθανον ἡρωικῶς μαχόμενοι, ἄλλοι δ' ἐζωγρήθησαν ὑπὸ τῶν νικητῶν, ἐν οἷς ὁ Boucicaut, ὁ κόμις τοῦ Αὐγίου καὶ αὐτὸς ὁ δοὺξ Νιβέρνου, οἵτινες καὶ ἀπήχθησαν εἰς τὴν Προῦσαν ἐπ' ἐλπίδι μεγάλων λύτρων, ἅτινα καὶ πράγματι ἀπεστάλησαν μετὰ διαπραγματεύσεις διετεῖς ἐκ Γαλλίας πρὸ ἀπολύτρωσιν αὐτῶν. Ἀλλὰ πρὸ τῆς εἰς τὴν Ἀσίαν ἀπαγωγῆς εἶχον ὑποστῆ τὴν ὀδύνην νὰ ἴδωσι τὴν ὑστεραίαν τῆς μάχης σφαζομένους ὑπὸ τοῦ νικητοῦ τρισχιλίους τῶν Γάλλων, Γερμανῶν καὶ Οὔγγρων αἰχμαλώτων.

Τὴν παρὰ τὴν Νικόπολιν μεγάλην νίκην ἐξηγόρασεν ἀληθῶς ὁ Βαγιαζὶτ διὰ μεγίστων θυσιῶν, ἀποβαλών, καθ' ἃ λέγεται, ἑξηκονταχισχιλίους ἄνδρας πεσόντας ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἀλλὰ τὰ ἐπακόλουθα τῆς νίκης ἦτο φόβος ὅτι θὰ ὑπάρξωσιν ἀνάλογα πρὸς τὸ μέγεθος αὐτῆς. Διὸ δικαίως ὑπὸ τρόμου κατελήφθησαν αἱ αὐλαὶ τῆς τε Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Παρισίων. Περὶ δὲ τῆς Οὐγγαρίας ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ γείνῃ ἀμελλητὶ λεία τουρκική. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀμέσου ἐπωφελείας τῆς παρὰ τὴν Νικόπολιν νίκης ἀπέτρεψαν τὸν Βαγιαζὶτ τοῦτο μὲν οἱ ἀπὸ τῶν Ταταρων κίνδυνοι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἰς οὓς ἠναγκάσθη νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν εὐθὺς μετ' αὐτήν, τοῦτο δὲ τὸ ἀναβλητικόν πως τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, καίπερ ἐπονομαζομένου Κεραυνοῦ. Διὰ ταῦτα δὲν βλέπομεν τὸν σουλτᾶνον, ὡς πᾶς τις θἀνέμενε, προχωροῦντα μέχρι τῆς Βούδας, καθ' ὃν μάλιστα χρόνον ὁ ἡττημένος Σιγισμοῦνδος ἀπουσίαζε τῆς ἰδίας χώρας, εἰς ἣν μόλις μετὰ μῆνας πολλοὺς ἐπέστρεψε διὰ Κωνσταντινουπόλεως, Ῥόδου καὶ Δαλματίας, καθ' ἃ εἴδομεν. Ἀπ' ἐναντίας δ' αὐτὸς μὲν, ἐπ' ὀλίγον μόνον προελάσας πρὸς βορρᾶν, ἐπανέζευξεν, οἱ δὲ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἐγκαταμείναντες παρὰ τὸν Ἴστρον στρατηγοὶ κατέλαβον μὲν τὴν παρὰ τὸν ποταμὸν Σᾶον κειμένην Μητροβίτσαν,

ἐδῄωσαν δέ, τὸ πλεῖστον ἀσκόπως, τὴν μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως, τοῦ Σάου καὶ τοῦ Δράου κειμένην χώραν καὶ προεχώρησαν, ὄχι πάντοτε νικῶντες, μέχρι τῆς Στειρίας, ἐλαφυραγώγησαν δὲ καὶ μέρος τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Σθλαβουνίας.

ε´

Ἡ στρατεία τοῦ πρωτοστάτορος Boucicaut.

Καθ᾽ ὃν δὲ χρόνον οἱ στρατηγοὶ τοῦ σουλτάνου ἐπέβαλλον τὸν νόμον τοῦ πυρὸς καὶ τῆς μαχαίρας εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν τοῦ Δουνάβεως χώρας, αὐτὸς ὁ Βαγιαζὶτ ἐπειράθη καὶ πάλιν, ἀναβάλλων πρὸς ὥραν τὴν ὁριστικὴν καθυπόταξιν τοῦ Βυζαντίου, νὰ ἐπιβάλῃ ὡς αὐτοκράτορα ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον. Καὶ περιέζωσε δέ, καθ᾽ ἃ φαίνεται, τότε ὁ Ἰωάννης τὴν πόλιν μετὰ δέκα χιλιάδων Τούρκων. Καὶ ὁμολογεῖται μὲν ὑπὸ τοῦ Δούκα, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ παρέδωκεν ἤδη τότε τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν ἀνεψιόν, ὑποχωρῶν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἐμφόβων κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ πολὺ πιθανώτερον εἶνε, ὅτι τότε μὲν ὁ Μανουὴλ, ὅστις ἄλλως ἀνέμενεν ὑποστήριξιν ἐκ Γαλλίας, ἠρνήθη πᾶσαν ὑποχώρησιν καὶ διεξέφυγε κατ᾽ ἄγνωστον τρόπον πάντα ἐκ τῆς πολιορκίας κίνδυνον. Συνδιηλλάχθη δ᾽ οὐχ ἧττον ὀλίγον ἀργότερον μετὰ τοῦ Ἰωάννου, πεσόντος εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ σουλτάνου καὶ φυγόντος ἐκ τῆς Σηλυβρίας, ἣν παρ᾽ αὐτοῦ ἀπῄτει, μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ καὶ κατέλαβεν ὁ Βαγιαζίτ.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἐτελεσφόρουν αἱ ἐν Γαλλίᾳ ἐνέργειαι τοῦ Μανουήλ. Τὸ ὑπὲρ τοῦ Βυζαντίου ἐνδιαφέρον, ὅπερ ὁ Κάρολος ϛ´ εἶχεν ἐπιδείξει πρὸ τῆς παρὰ τὴν Νικόπολιν μάχης, δὲν εἶχε παύσει καὶ μετ᾽ αὐτήν. Ὑπεδαύλισε δ᾽ αὐτὸ μάλιστα ὁ Boucicaut, ὅστις, ἐνωρίτερον τῶν ἄλλων ἐν Προύσῃ αἰχμαλώτων τοῦ Βαγιαζὶτ ἀπελευθερωθείς, εἶχεν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν διέλθει ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1397 καὶ πιθανώτατα ὑπεκίνησε τὸν αὐτοκράτορα νὰ γράψῃ πρὸς τὸν Κάρολον, ἐξαιτούμενος τὴν βοήθειαν αὐτοῦ. Τὴν δ᾽ ἱκετήριον ταύτην ἐπιστολήν, γραφεῖσαν τῇ 1 Ἰουλίου 1397, ἐκόμισεν εἰς Παρισίους ἡγούμενος πρεσβείας τοῦ αὐτοκράτορος αὐτὸς ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος τοῦ [Μα]νουὴλ Θεόδωρος Καντακουζηνός.

Ἡ δ᾽ αἴτησις τοῦ Παλαιολόγου ἐνεποίησεν ἐν τῇ αὐλῇ τῶν [Πα]ρισίων αἴσθησιν μεγάλην. Αὐτὸς ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, ὁ δο

Αὐρηλίας, ἱκέτευσε τὸν Κάρολον νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὸν, ὅπως στρατεύσῃ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀλλ' ὁ Κάρολος, μνήμων τοῦ παρὰ τὴν Νικόπολιν δεινοῦ ἀτυχήματος τῶν Γάλλων, ἦτο ἐφεκτικός. Πλὴν οὐχ ἧττον ὑπεσχέθη εἰς τοὺς ἐκ Βυζαντίου πρέσβεις, ὅτι ἔμελλε νἀποστείλῃ βοήθειαν ἐν καιρῷ. Ἀπέπεμψε δ' αὐτοὺς δοὺς πλούσια δῶρα.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ πάπα Βονιφατίου κατώρθωσε νὰ ἑλκύσῃ ὁ Μανουὴλ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο μὲν διὰ τῶν αὐτοῦ πρέσβεων, τοῦτο δὲ διὰ τοῦ ἐπὶ τῇ νόθῳ θυγατρὶ Ζαμπίᾳ γαμβροῦ Ἱλαρίου Δόρια τοῦ ἐκ Γενούης.

Μεγάλως δὲ συνετέλεσαν εἰς παραθάρρυνσιν τοῦ βασιλέως Καρόλου καὶ αἱ ἐκ Βενετίας καὶ Γενούης παρορμήσεις. Ἀμφότεραι αἱ πόλεις συνίστων τὴν ὑποστήριξιν τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, ἡ Βενετία δὲ μάλιστα ἀνεφέρετο εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν τῷ τελευταίῳ χρόνῳ ἀφαίρεσιν νήσων ἀνηκουσῶν εἰς τὴν πολιτείαν, ἃς δὲν ἠδύνατο νἀνακτήσῃ ἄνευ ξένης βοηθείας. Ὑπεσχοντο δὲ ἄλλως αἱ δύο ἰταλικαὶ ἐκεῖναι πολιτεῖαι οὐ μόνον αὐταὶ νὰ παράσχωσιν εἰς τὸν ἀγῶνα ἀνὰ ὀκτὼ γαλέρας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἱπποτῶν τῆς Ῥόδου νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν σύμπραξιν.

Πράγματι δὲ τελευτῶντος τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1399 ἀνεχώρησεν ἐκ Γαλλίας ἡ εἰς τοὺς πρέσβεις τοῦ αὐτοκράτορος ὑπὸ τοῦ Καρόλου ὑπεσχυμένη ἐπικουρία, ἧς ἦρχεν ὁ Boucicaut, ἡγούμενος χιλίων διακοσίων ἀνδρῶν, ἔχων δὲ περὶ αὐτὸν καὶ ἄλλους Γάλλους εὐπατρίδας. Ἔπλευσαν δὲ διὰ Νεαπόλεως, Σικελίας καὶ Χίου τὸ πρῶτον εἰς τὴν Εὔβοιαν, ὅπου ἡνώθησαν μετὰ τοῦ γαλλικοῦ στολίσκου αἱ ὀκτὼ γαλέραι τῶν Βενετῶν· ηὐξήθη δ' ἔπειτα ὁ στόλος διὰ τῆς προςελεύσεως τῶν ὀκτὼ γαλερῶν τῶν Γενουηνσίων, δύο τῶν Ῥοδίων ἱπποτῶν καὶ μιᾶς τῶν Γαττελουζίων τῆς Μυτιλήνης.

Μαθόντες δὲ οἱ Τοῦρκοι τὸν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν πλοῦν τοῦ στόλου, ἐπειράθησαν νὰ κωλύσωσι τὴν ὑπ' αὐτοῦ διάβασιν τοῦ Ἑλλησπόντου, ἀποστείλαντες παρὰ τὴν Καλλίπολιν στολίσκον δεκαεπτὰ γαλερῶν. Ἀλλ' ὁ στόλος οὗτος οὐ μόνον κατ' ἀριθμὸν ἦτο ἀνεπαρκής, ἀλλὰ καὶ ἀπειροπόλεμος, τῶν Τούρκων ἔτι μὴ ἀναπτυξάντων ναυτικὰς δυνάμεις, τοῦθ' ὅπερ ἦτο εἷς τῶν κυριωτάτων λόγων, δι' οὓς ὁ Βαγιαζὶτ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ σοβαρῶς τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διὸ καὶ δὲν ἠδυνήθησαν κἂν νἀντιμετρηθῶσι τὰ ὀθωμανικὰ πλοῖα πρὸς τὸν στόλον τοῦ Boucicaut· τραπέντα δ' εἰς φυγὴν

ἐπὶ μόνῃ αὐτοῦ τῇ θέᾳ, ἀφῆκαν εἰς αὐτὸν ἐλευθέραν τὴν διάβασιν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τὴν προχώρησιν μέχρι τοῦ Πέραν.

Μετ' ἄκρας ἀγαλλιάσεως ἔγεινε δεκτὸς ὁ Boucicaut ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ δ' ἐμφάνισις αὐτοῦ ἤρκεσε, καθ' ἃ φαίνεται, εἰς τὴν ἐκφόβησιν ἢ καὶ τὴν προσωρινὴν ἀποχώρησιν τῆς πρὸ καιροῦ ἤδη σταθμευούσης πρὸ τῶν τειχῶν τῆς βασιλευούσης τουρκικῆς στρατιᾶς, ἥτις οὔτε μεγάλη ἦτο πάντως, οὔτε ἄλλον σκοπὸν εἶχε πλὴν τῆς παρεμποδίσεως τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῆς ὑπαίθρου χώρας χάριν παρατάσεως τῆς σιτοδείας. Διὰ τοῦτο βραχεῖα ὑπῆρξεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονὴ τοῦ Γάλλου πρωτοστράτορος. Παραλαβὼν δὲ καὶ τοὺς ὀλίγους ὑπ' αὐτὸν ταχθέντας ἄνδρας τοῦ αὐτοκράτορος, ἐξώρμησεν εἰς τὰ περίχωρα, διεπεραιώθη δὲ καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, διώκων καὶ σφάζων τοὺς ἐντυγχάνοντας Τούρκους, δῃῶν κώμας οἰκουμένας ὑπὸ Τούρκων, καταλαμβάνων παραλιά τινα φρούρια καὶ ἐπιχειρήσας ἔφοδ ν κατ' αὐτῆς τῆς ὀχυρᾶς Νικομηδείας.

Ἀλλὰ κατὰ τὸν χρόνον τῆς μικρᾶς ταύτης, ἀλλ' ἐπιτυχοῦς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐκστρατείας ἀναθαρρήσαντες οἱ Τοῦρκοι παρεκάθησαν καὶ πάλιν περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπειλητικώτεροι, ἐνεφανίσθη δὲ κατὰ τὸ Πέραν στόλος τουρκικὸς εἴκοσι πλοίων. Ἠναγκάσθη λοιπὸν ὁ Boucicaut νὰ ἐπιστρέψῃ ἐν σπουδῇ εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἔτρεψε τους Τούρκους εἰς φυγὴν καὶ ἔκαυσε τὸν στόλον αὐτῶν.

Ἐν τούτοις δ' ἡ ἐξακολουθοῦσα ἐν Κωνσταντινουπόλει σιτοδεία, ἐξαντλοῦσα τοὺς πόρους τοῦ πρωτοστράτορος, οὐδαμῶς ὑποστηριχθέντος διὰ χρημάτων ὑπὸ τοῦ ἐν Τουρκίᾳ εὑρισκομένου αὐτοκρατορικοῦ ταμείου, ἠνάγκασε τὸν Boucicaut νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Καὶ θερμῶς μὲν παρεκλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν Βυζαντίνων ἀρχόντων νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ τὸ Βυζάντιον, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀπῆλθε, πεισθεὶς μόνον νἀφήσῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει διακοσίους περίπου ἄνδρας ὑπ' ἀρχηγὸν καλούμενον Châteaumorand, ὧν ἐξησφάλισε τὴν ἐπὶ ἓν ἔτος διατροφὴν καὶ λοιπὴν συντήρησιν. Μιμούμενοι δὲ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἢ ὑπ' αὐτοῦ παρακινηθέντες ἀφῆκαν καὶ οἱ Βενετοὶ καὶ οἱ Γενουήνσιοι ὀκτὼ γαλέρας πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀποπλεύσας δ' ὁ Boucicaut ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῇ 10 Δεκεμβρίου 1399 συμπαρέλαβε καὶ τὸν Μανουήλ, πεισθέντα ὑπ' αὐτοῦ νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Ἑσπερίαν, ὅπως, καθ' ἃ ἄλλοτε εἶχε πράξει ὁ πατήρ, ἐργασθῇ αὐτὸς ὑπὲρ ὑποκινήσεως σταυροφορίας ἐναντίον τῶν Του-

κων. Ἤδη δὲ δύο ἡμέρας πρότερον, τῇ 8 Δεκεμβρίου, εἶχεν ἀφιχθῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκ Σηλυβρίας ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Μανουὴλ Ἰωάννης, εἴτε τοῦ Boucicaut συντελέσαντος εἰς τὴν διαλλαγὴν, καθ' ἃ ἰσχυρίζεται ὁ Γάλλος χρονογράφος ὁ ἐκθέσας τὰ κατὰ τὸν πρωτοστράτορα, εἴτε τῆς συνδιαλλαγῆς ἐπελθούσης, καθ' ἃ εἴπομεν ἀνωτέρω, ἕνεκα τῆς δυσμενείας τοῦ Βαγιαζὶτ πρὸς τὸν Ἰωάννην. Ἀποπλέων δ' ὁ Μανουὴλ, ἀφῆκε τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν Ἰωάννην ὡς ἀναπληρωτὴν αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ, παραλαβὼν τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς δύο ἀνηλίκους υἱοὺς Ἰωάννην καὶ Θεόδωρον, προςωρμίσθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν Μεθώνην, ὅπου ἀφῆκε τοὺς οἰκογενεῖς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἀδελφοῦ Θεοδώρου, δεσπότου τῆς Πελοποννήσου, αὐτὸς δ' ἔπλευσεν εἰς τὴν Βενετίαν, τὸν πρῶτον σταθμὸν τῆς ἀνὰ τὴν Ἑσπερίαν περιοδείας αὐτοῦ.

ς'

Ἡ Πελοπόννησος ὑπὸ τοὺς Καντακουζηνούς.

Παρηκολουθήσαμεν τὴν μετὰ τῆς ἐκπτώσεως τῆς λατινικῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχῆς συμπίπτουσαν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Κατακουζηνοῦ ἵδρυσιν τοῦ ἐν τῇ χερσονήσῳ δεσποτάτου καὶ τὰς τύχας τῶν Πελοποννησίων ἐπὶ τοῦ πρώτου δεσπότου, τοῦ υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου, τοῦ Μανουὴλ (1348-1380). Εἴδομεν δὲ τὴν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων στάσεων τῶν ὑπὸ τοῦ δεσπότου καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείας ἄλλως προστατευθέντων καὶ εὐεργετηθέντων δυνατῶν τῆς χώρας καὶ τὴν ἐν αὐτῇ ἀναβίωσιν τοῦ φρονήματος καὶ τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης καὶ τὴν αὔξησιν τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας. Οὐ μικρὸν δὲ συνετέλεσαν εἰς ἐπούλωσιν τῶν δεινῶν τῶν ἐκ τῶν μακρῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐπὶ τῆς λατινοκρατίας πολέμων καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν παντοειδοῦς ἐρημώσεως οἱ ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Καντακουζηνοῦ εἰς τὴν χερσόνησον μετακληθέντες Ἀλβανοί. Οὗτοι, ἐν τῇ ἀπὸ τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου πρὸς τὴν Θεσσαλίαν, τὰ νότια καὶ τὰ νοτιοανατολικὰ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν κατὰ μικρὸν φορᾷ αὐτῶν ἐγκατασταθέντες ἐν τῇ πελοποννησιακῇ χερσονήσῳ ὡς γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι, συνεπεκούρησαν οὐχ ἧττον καὶ εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀμύνης τῆς χώρας ὡς μάχιμοι ἄνδρες. Ἐπερρώσθησαν δὲ μετ' ὀλίγα ἔτη, καθ' ἃ θέλομεν ἴδει κατωτέρω, ὑπὸ νέων ὁμοφύλων ἐποίκων, καὶ ἔκτοτε

συνέπραξαν μετὰ τῶν ὁμοθρήσκων Ἑλλήνων καὶ κοινῇ συνεμερίσθησαν τὰς τύχας τοῦ Ἑλληνικοῦ. Συνέβη δῆλα δὴ εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν χωρῶν αὐτὸ ἐκεῖνο ὅπερ καὶ εἰς τοὺς ἀπὸ τῶν μέσων αἰώνων τὸ πλεῖστον νομάδας Βλάχους, ὧν ἐν Θεσσαλίᾳ ἰδίᾳ ὑπῆρξέ ποτε οὕτω μέγα τὸ πλῆθος, ὥςτε καὶ Μεγαλοβλαχία ἐκλήθη ἐπί τινα χρόνον ἡ χώρα. Ἀμφότερα δῆλα δὴ τὰ ἔθνη ἐνέμειναν μὲν ἐπὶ αἰῶνας ὅλους εἰς τὴν ἐν τῷ οἴκῳ συντήρησιν τῆς πατρίου γλώσσης, ἣν συνεκράτησαν ἰδίως αἱ φύσει συντηρητικαὶ γυναῖκες. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῆς πρὸς τοὺς συνοίκους Ἕλληνας πυκνῆς καὶ καθημερινῆς ἐπικοινωνίας νὰ ἐκμάθωσι καὶ τὴν ἑλληνικήν, στερούμενοι δὲ ἄλλως τῶν προςόντων τῆς συμπήξεως ἰδίας πολιτικῆς κοινωνίας, ὑπέστησαν, ὡς εἰκός, τὴν ἀναπόφευκτον ὑπὸ τοῦ ὑπερτέρου πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων ἀφομοίωσιν. Διὸ τοῦτο μὲν θρησκεύοντες τὸν χριστιανισμόν, τοῦτο δὲ συνανναμιχθέντες μετὰ αἵματος ἑλληνικοῦ διὰ τῆς ἐπιγαμίας, συνεταύτισαν ὁλοσχερῶς τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ὕπαρξιν μετὰ τοῦ ἔθνους, οὗ ἐν μέσῳ ἔπηξαν τὰς νέας αὐτῶν καλιάς.

Καὶ ἀνῆκον μὲν οἱ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπὶ τοῦ Μανουὴλ Καντακουζηνοῦ καταβάντες Ἀλβανοὶ εἰς τὴν φυλὴν τῶν Τόσκων τῶν ἀρχῆθεν οἰκούντων παρὰ τὸ Δυρράχιον πρὸς νότον τοῦ ποταμοῦ Σκοῦμπι, τοῦ Γενουσοῦ τῶν ἀρχαίων. Ἐγκατεστάθησαν δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ κατὰ τὰ νοτιοδυτικὰ παράλια τῆς χερσονήσου, καὶ ἰδίως ἐν Ἀρκαδίᾳ, μάλιστα ἐν τοῖς ὀροπεδίοις τῆς Μεγάλης πόλεως καὶ τῆς Μαντινείας. Καὶ δὴ ᾤκησαν μὲν τὸ χωρίον τὸ φερωνυμούμενον ἀπὸ τοῦ οἴκου Λεοντάρη, πολυάνθρωπον δὲ ἅμα καὶ ὀχυρὸν αὐτῶν κέντρον ἀπέβη ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἡ Ταβία, ἧς ἄνωθεν εἶχε πολεμηθῆ τῷ 469 π. Χ. ἡ μάχη τῆς Διπαίας ἐκείνη, δι' ἧς οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχον ὀρθώσει καὶ πάλιν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἀρκαδίας τὴν διὰ τῆς κτίσεως τῆς Μεγάλης Πόλεως ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου μεγάλως κλονηθεῖσαν δύναμιν αὐτῶν. Διαιρεθεῖσα δὲ σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ἀνωτέρω καὶ κατωτέρω Ταβίαν ἔχει σήμερον διάδοχον τὸ ἐπ' ἴσης διςχιδὲς χωρίον Νταβιὰ τοῦ δήμου Φαλάνθου. Δὲν ἀπέβη δὲ μόνον ὀχυρὰ ἡ Ταβία, ἀλλὰ καὶ ἐκοσμήθη δι' ἀξίων λόγου καλλιτεχνημάτων, ὑπομιμνησκόντων τὰ τοῦ Μυστρᾶ. Αἱ ἅγιαι εἰκόνες αἱ κοσμοῦσαι τὰς ἐκκλησίας τῆς Ταβίας ἐχρησίμευον ὡς πρότυπα τῶν συγχρόνων Πελοποννησίων ζωγράφων, ἐν οἷς διεκρίνετο ὁ Γαστρέας.

Ἀλλ', ὡς εἰκός, πολὺ ὑπέρτερον καλλιτεχνικὸν κέντρον ἀνεδείχθη ὁ

Μυζηθρᾶς ἢ Μυστρᾶς, ἡ ἕδρα τοῦ δεσποτάτου, ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Μανουὴλ Καντακουζηνοῦ. Τὸ ἤδη τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα ἐπὶ τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου τὸ πρῶτον κτισθὲν ὀχυρὸν φρούριον προήχθη εἰς αὐτόχρημα βασιλικὴν πρωτεύουσαν. Τὰ δ' ἐρείπια τῶν τειχῶν αὐτῆς, τῶν βασιλείων, τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ μεγάρου, τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μονῶν, σωζόμενα μέχρι τῆς σήμερον καὶ πληροῦντα ἕνα ὁλόκληρον τῶν

ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ ΤΟΥ ΕΝ ΜΥΣΤΡΑι ΠΑΛΑΙΟΥ ΑΝΑΚΤΟΡΟΥ

προπόδων τοῦ Ταϋγέτου, κινοῦσι δικαίως τὸν θαυμασμὸν καὶ εἵλκυσαν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τὴν σύντονον μελέτην τῶν βυζαντιολόγων.

Ὁ πρῶτος δεσπότης εὗρεν ἤδη τὸν Μυστρᾶν ἀνεπτυγμένον εἰς πόλιν. Ἀπὸ τοῦ 1310 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νικηφόρος εἶχε κτίσει τὸν Ἅγιον Δημήτριον ὡς μητρόπολιν. Ἤδη δὲ ὀλίγα ἔτη πρὸ αὐτοῦ, τελευτῶντος τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, εἶχε κτισθῆ ἡ μονὴ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων τοῦ Βροντοχίου. Κτίστης δ' αὐτῆς ὡς καὶ τῆς μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Ὁδηγητρίας ὑπῆρξεν ὁ ἀρχιμανδρίτης καὶ πρωτοσύγκελλος Πελοποννήσου Παχώμιος, ἀνὴρ καὶ ἄλλως ἐπιφανής, ὃν **τὸ θαῦμα τῶν Δωριέων** ἐπονομάζει ἔν τινι ἐπιγράμματι ὁ σύγχρονος λόγιος καὶ ποιητὴς Μανουὴλ Φιλῆς. Εἰς τὴν μονὴν δὲ ταύτην τῆς Ὁδηγητρίας, κτισθεῖσαν πιθανῶς ἐπὶ ἀρχαιοτέρων ἐρειπίων, ἀρχομένου τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, καὶ ἔχουσαν καθολικὸν τὸ Ἀφεντικό, παρέσχον διὰ χρυσοβούλλων οἱ Παλαιολόγοι Ἀνδρόνικος καὶ Μιχαὴλ Β' ἀπὸ τοῦ 1314 μέχρι τοῦ

322 μεγάλα προνόμια καὶ δωρεάς, δι' ὧν αἱ κτήσεις αὐτῆς ἐπεξετάσαν μέχρι τῆς Κυνουρίας, τῆς Ἀρκαδίας καὶ τῆς Τριφυλίας. Περὶ ὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους εἶχε κτισθῇ καὶ ἡ Εὐαγγελίστρια. Μεταξὺ δὲ ὧν ἄλλων κτισμάτων, ἅτινα εἰς τὰ προϋπάρχοντα ταῦτα προςέθηκεν Μανουὴλ Καντακουζηνός, ὑπῆρξεν ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐκ βάθρων ἀνεγερθεῖσα ικλησία τῆς Ἁγίας Σοφίας, προωρισμένη νἀνακαλῇ διὰ τοῦ ὀνόματος ὑτῆς τὸν στενὸν σύνδεσμον μεταξὺ τοῦ Μυστρᾶ καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εὐλαβῶς κοσμηθεῖσα ὑπὸ τοῦ δεσπότου διὰ τῶν εἰκόνων ὧν γονέων. Ὑπ' αὐτοῦ δὲ ὁμοίως ἐκτίσθη τῷ 1365 καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Ζωοδότου Χριστοῦ.

Ἀποθανόντα δὲ τὸν Μανουὴλ Καντακουζηνὸν τῇ 25 Μαρτίου 1380 εδέχθη ὡς δεσπότης τῆς Πελοποννήσου ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Ματθαῖος ὁ πρότερον συμβασιλεύσας μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ παραιτηθεὶς, μέσως μετ' αὐτὸν τῷ 1357. Καὶ ἐπειράθη μὲν νὰ στασιάσῃ κατὰ οῦ αὐτοκράτορος, Ἰωάννου Ε' τοῦ Παλαιολόγου, ἐφ' ᾧ καὶ ἐνεβλήθη ς τὴν εἱρκτὴν, ἀλλ' ἀπηλευθερώθη τῷ 1364, μεσιτεύσαντος τοῦ πατριάρχου Φιλοθέου, καὶ συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ Ἰωάννου. Διὸ ὁ αὐτοράτωρ ἐκεῖνος ἐπέτρεψε τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ ὑπ' αὐοῦ ἀνάληψιν τῆς ἐν τῷ δεσποτάτῳ τῆς Πελοποννήσου ἀρχῆς. Συνέπραττε δὲ μετ' αὐτοῦ ὁδηγῶν καὶ εὐθύνων αὐτὸν καὶ ὁ πατὴρ Ἰωάνης ὁ Καντακουζηνὸς, παρεπιδημῶν ἐν Πελοποννήσῳ. Ἀλλ' οὐχ ἧτον, ἄρχοντος τοῦ Ματθαίου, ἐπὶ τοσοῦτον ἴσχυσεν ὁ νεώτερος αὐτοῦ δελφὸς, ὁ σεβαστοκράτωρ Δημήτριος, ὥςτε τὰ τοῦ δεσποτάτου περιῆλν εἰς πολλὴν ἀνωμαλίαν. Διαδεχθεὶς δὲ ὁ Δημήτριος τὸν Ματθαῖον, ποθανόντα τῷ 1373, ὀλίγον πρὸ τοῦ πατρὸς, ὅςτις ἀπέθανεν ὁμοίως Πελοποννήσῳ τῇ 15 Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἐφαίνετο ἐν τῷ ἀπαυιδισμῷ αὐτοῦ διατεθειμένος νὰ διαλύσῃ πάντα σύνδεσμον τοῦ δεσποότου μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείας, πηγνύων ἰδίαν ἀρήν. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης, μὴ ἀνεχόμενος τοῦτο, ἀπέστειλεν ς τὴν Πελοπόννησον τὸν τριτότοκον υἱὸν Θεόδωρον μετ' ἐπαρκοῦς τρατιᾶς. Καὶ ἀντέστη μὲν ὁ Δημήτριος, μὴ θέλων νὰ καταθέσῃ τὴν ρχὴν καὶ προςπαθῶν νὰ στηριχθῇ εἰς τὴν σύμπραξιν τῶν Λατίνων καὶ τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου οἱ πλεῖστοι τῶν Πελοποννησίων χαίοντες ὑπεδέχθησαν τὸν πορφυρογέννητον καὶ ἐτάχθησαν εὐέλπιδες μετ' ὐτοῦ. Ἀλλ' ἀπὸ περαιτέρων περιπλοκῶν καὶ δεινοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ ἔσωσε τὴν Πελοπόννησον ἐπικαίρως συμβὰς τῷ 1384 ὁ θάνατος

εἰς τὴν βενετικὴν πολιτείαν, ἥτις ἐκ φόβου τοῦ Βαγιαζὶτ ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν τὸν Μάρτιον τοῦ 1394.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ Βενετία μετεχειρίσθη τὰς μετὰ τοῦ Μαμωνᾶ διαπραγματεύσεις πρὸς ἐκφόβησιν τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου, πιέσασ' αὐτὸν νὰ συνομολογήσῃ συνθήκην, δι' ἧς ἐλύετο μακρὰ μεταξὺ τοῦ δεσπότου καὶ τῆς βενετικῆς πολιτείας ἔρις, ἀναφερομένη εἰς τὴν κτῆσιν τοῦ Ἄργους.

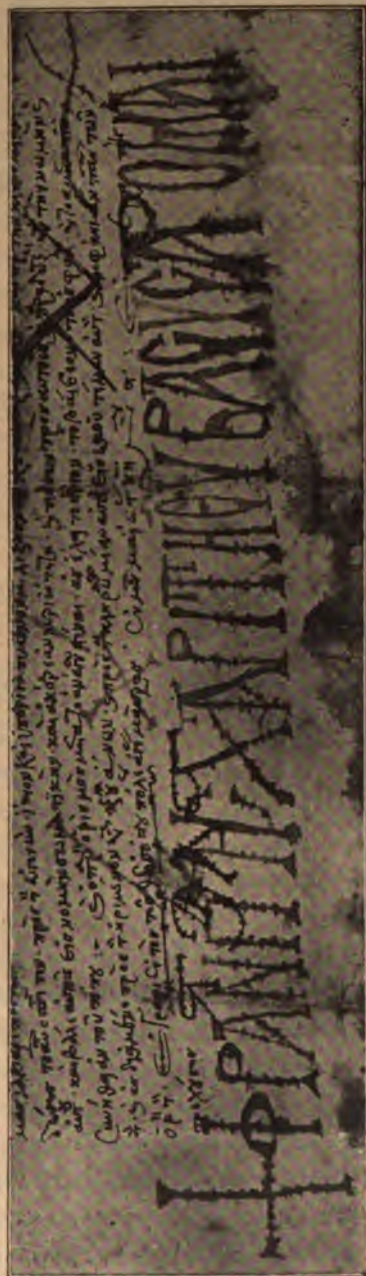
Ἡ Βενετία, κατέχουσα ἤδη ἀπὸ καιροῦ ἐν Πελοποννήσῳ τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην καὶ ἐποφθαλμιῶσα εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ κτήσεων αὐτῆς, εἶχε τύχει καταλλήλου πρὸς τοῦτο εὐκαιρίας διὰ τοῦ ἐν ἔτει 1377 γάμου τοῦ Πέτρου Κορνάρου μετὰ τῆς Μαρίας, τῆς μονογενοῦς καὶ ἐπικλήρου θυγατρὸς τοῦ Γουίδωνος Ἀγγιανοῦ (Enghien), δι' οὗ μετεβιβάζοντο εἰς τὸν Βενετὸν ἐκεῖνον πατρίκιον τὰ ἐπὶ τοῦ Ναυπλίου καὶ τοῦ Ἄργους δικαιώματα τοῦ τελευταίου ἐκείνου κληρονόμου τοῦ οἴκου τῶν ἐν Ἀθήναις ἀρξάντων Βριεννίων. Θανόντος δὲ τῷ 1383 τοῦ Κορνάρου ἀτέκνου, ἡ βενετικὴ πολιτεία ἐξηγόρασε διὰ τῆς παροχῆς ἐτησίου ἐπιδόματος τὰ ἐπὶ τῆς Ἀργολίδος δικαιωματα τῆς Μαρίας, καὶ ἀπεφάσισε τελευτῶντος τοῦ 1388 τὴν κατάληψιν αὐτῆς. Ἀλλὰ ταύτην προέλαβεν ἐν σπουδῇ ὁ δεσπότης Θεόδωρος, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ Νερίου Ἀτζαϊώλη, οὗ εἶχε νυμφευθῇ πρό τινος χρόνου τὴν ὑπὸ ὑπερόχου κάλλους κεκοσμημένην πρωτότοκον θυγατέρα Βαρθολομαίαν. Καὶ ὁ γάμος δὲ οὗτος δεικνύει τὴν πολιτικὴν ὀξυδέρκειαν τοῦ Θεοδώρου, συνδεθέντος οὕτω διὰ κηδεστίας ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὸν κοινὰ ἔχοντα συμφέροντα κατὰ τῶν Ναβαρραίων καὶ Τούρκων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν Βενετῶν δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν ὡς πενθερὸν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὸν ἰσχυρὸν παλατῖνον κόμιτα Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου καὶ δοῦκα Λευκάδος Κάρολον Τόκκον, τὸν σύζυγον τῆς δευτεροτόκου θυγατρὸς τοῦ Ἀτζαϊώλη Φραγκίσκας, ἥτις ἐπωνόμαζεν ἑαυτὴν ***βασίλισσαν Ῥωμαίων.*** Ἄλλως δ' ὁ γάμος τοῦ Θεοδώρου μετὰ τῆς Βαρθολομαίας ἐπροίκισεν αὐτὸν καὶ διὰ τῆς κτήσεως τῆς Κορίνθου, ἥτις οὐ μικρὸν ἐνίσχυσεν αὐτόν.

Καὶ κατέλαβον μὲν οἱ Βενετοὶ κατόπιν τῶν συνομολογηθέντων μετὰ Μαρίας Κορνάρου τῆς Ἀγγιανῆς τὸ Ναύπλιον τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1389 διὰ τοῦ Περάτσου Μαλιπιέρη, διορισθέντος προνοητοῦ τοῦ τε Ναυπλίου καὶ τοῦ Ἄργους, ἀλλὰ τὸ Ἄργος εἶχεν ἤδη καταληφθῇ ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου, ὅστις καὶ ῥητῶς ἠρνήθη εἰς τὸν Βενετὸν προνοητὴν τὴν παράδοσιν

ΚΟΡΩΝΗ

αὐτοῦ. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἔβαινον καλῶς τὰ τοῦ Νερίου Ἀτζαιώλη, τοῦ πενθεροῦ καὶ συμμάχου τοῦ Θεοδώρου, ὁ δεσπότης ἐπέμενεν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Ἄργους παρὰ τὰ ἐναντίον αὐτοῦ καὶ τοῦ Νερίου ἐχθρικὰ διαβήματα τῆς Βενετίας, ὧν κυριώτατον ἡ ἀφαίρεσις τῆς γεφύρας τοῦ Εὐρίπου, δι' ἧς παρεκωλύετο ἡ μετὰ τῆς Εὐβοίας ἐπικοινωνία τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν. Διεβουκόλει δ' ὁ Θεόδωρος ἐπὶ μῆνας ὅλους τὴν βενετικὴν πολιτείαν δι' ἀγόνων διαπραγματεύσεων καὶ ψευδῶν ἐπαγγελιῶν. Ἀλλὰ τέλος ἡ Βενετία συνεῖδεν, ὅτι ὤφειλε νὰ προβῇ δραστηριώτερον, συμπράττουσα μετὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ναβαρραίων. Καλέσας δὲ τότε ὁ ἀρχηγὸς τοῦ μισθοφορικοῦ ἐκείνου στίφους Βόρδος Σουπερανὸς τὸν δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν εἰς συνέντευξιν ἐν Βοστίτζῃ, ἥτις εἶχεν ἤδη περιέλθει εἰς

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΑΣ ΤΟΚΚΟΥ ΚΑΤΩΘΕΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΥΤΗΣ ΕΓΓΡΑΦΟΥ ΕΝ ΤΩ ΑΣΤΙΚΩ ΜΟΥΣΕΙΩ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ *

* Ἴδε **Φερδινάνδου Γρηγοροβίου** Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, ἑλλ. μετάφρ. **Σπυρ. Π. Λάμπρου** Τόμ. Β' σ. 672 κ. ἑ., 744 κ. ἑ. Πρβλ. **Σπ. Π. Λάμπρου** Νέος Ἑλληνομνήμων Τόμ. Α' (1904) σ. 244.

τοὺς Ναβαρραίους, δῆθεν χάριν εἰρηνικῆς διαλύσεως τῶν μεταξὺ ἀλλήλων διαφορῶν, συνέλαβεν αὐτὸν παρασπόνδως καὶ παρέδωκε πρὸς φύλαξιν εἰς τὸν μέγαν κοντόσταυλον Ἀσάνην Ζαχαρίαν. Μόνον δὲ μετὰ μακρᾶς ἐνεργείας ἐν Βενετίᾳ καὶ διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Ναβαρραίων κατωρθώθη ἡ μετὰ δεκαπέντε μῆνας, τελευτῶντος τοῦ 1390, ἀπελευθέρωσις τοῦ Νερίου. Καὶ εἰς μὲν τοὺς Ναβαρραίους ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ βαρέα λύτρα, ὧν χάριν ἐγύμνωσε τῶν θησαυρῶν αὐτῶν πολλὰς τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ δουκάτου, οὐδ᾿ αὐτοῦ τοῦ Παρθενῶνος φεισθείς, οὗ ἀφήρεσε ἄλλα τε κειμήλια καὶ τὰς ἀργυρᾶς πλάκας, δι᾿ ὧν ἦτο ἐπενδεδυμένος ὁ πυλὼν τῆς ἐν αὐτῷ λατινικῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας. Εἰς δὲ τοὺς Βενετοὺς παρέδωκε μὲν τὰ Μέγαρα, ἐν οἷς ἐγκατεστάθη φρουρὰ βενετική, ὑπεσχέθη δέ, δεσμευθεὶς διὰ βαρυτάτων ὅρων, νὰ πείσῃ τὸν γαμβρόν, ὅπως παραδώσῃ εἰς τὴν βενετικὴν πολιτείαν τὸ πολυπόθητον Ἄργος. Τοῦτο δὲ καὶ ἔγεινε τέλος μετὰ νέας διαφυγὰς καὶ παρελκύσεις τοῦ Θεοδώρου μόλις τὸν Μάρτιον 1396.

θ΄.

Ἡ Πελοπόννησος, οἱ Ναβαρραῖοι καὶ οἱ Τοῦρκοι.

Τοῦ εἰς τοὺς Βενετοὺς ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου παραδοθέντος Ἄργους μόλις ἓν ἔτος καὶ ὀλίγους μῆνας ἠδυνήθησαν νὰ μείνωσιν οὗτοι κύριοι, μὴ κατορθώσαντες νὰ σώσωσιν αὐτὸ ἀπὸ τῆς μεγάλη- τουρκικῆς ἐπιδρομῆς, ἥτις κατέκλυσε τὴν πελοποννησιακὴν χερσόνησον

Οἱ Βενετοὶ μόνον αὐτοὶ ἠδυνήθησαν νὰ συνδιαλλαχθῶσι μετὰ το Θεοδώρου Παλαιολόγου, καὶ τοῦτο διὰ χρόνου μακροῦ, ὡς εἴδομε Ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν ὅμως καὶ νὰ διαπράξωσιν εἰρήνην μεταξὺ τ δεσπότου τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν Ναβαρραίων. Οὗτοι ἀπὸ τῆς πε τὸ ἔτος 1380 εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσορμήσεως αὐτῶν καὶ τῆς ἐν Ἤλιδι τὸ πρῶτον ἐγκαταστάσεως εἶχον οὐ μικρὸν ἐνισχυθῇ καὶ ἐπεκταθῇ ἐντὸς ὀλίγων καὶ μόνον ἐτῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ, τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ τὸν Κοκερέλ, μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπὸ τὸν Βόρδον Σουπερανόν. Ὁ δὲ ἀγὼν αὐτῶν περὶ ἐπεκτάσεως, διανεμομένων μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Πελοποννήσου τὰς χώρας τῆς χερσονήσου τὰς τέως κατεχομένας ὑπὸ τῶν τελευταίων ἀπογόνων ἢ διαδόχων ἄλλων τιμαριούχων ἐκ τῶν τασσομένων ὡς τὸ πλεῖστον κατ᾿ ὄνομα μόνον ὑπὸ τὴν

ἐπικυριαρχίαν τῶν διεκδικούντων τὰ ἐπὶ τῆς ἄλλοτε ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας ψιλὰ δικαιώματα, ἤγαγε τοὺς Ναβαρραίους ἀντιμετώπους τοῦ Ἕλληνος δεσπότου.

Ὁ Θεόδωρος μετὰ δυσθυμίας ἔβλεπε τοὺς Ἱσπανοὺς τυχοδιώκτας παρακωλύοντας τὴν ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχὴν ἕνωσιν τῆς Πελοποννήσου, εἰς ἣν ἔτεινον οἱ Παλαιολόγοι τοῦ Μυστρᾶ. Καὶ τὴν μὲν ἐν Μεθώνῃ, Κορώνῃ, ἀργότερον δὲ καὶ ἐν Ναυπλίῳ καὶ Ἄργει μετὰ τῆς περιχώρου κυριαρχίαν τῶν Βενετῶν ἠναγκάζετο ὁ Θεόδωρος νἀνέχηται ὡς ἀναγκαῖον κακόν. Πάσῃ δὲ δυνάμει ἀντεστρατεύετο πρὸς τὴν διάσπασιν τῆς ἀναγκαίας ἐθνικῆς ἑνότητος ἕνεκα τῶν αὐταρχικῶν τάσεων τῶν Μαμωνάδων καὶ Μελισσηνῶν τῆς Μονεμβασίας καὶ τῆς Μεσσηνίας. Ἀλλά, ὡς εἶχον τότε τὰ τῆς Πελοποννήσου, ὁ κίνδυνος πρὸς ὃν ἠναγκάζετο μάλιστα νἀντεπεξέρχεται ἀπαράκλητος, προήρχετο ἐκ τῆς ἑταιρείας τῶν Ναβαρραίων.

Οἱ Ναβαρραῖοι, ταχυεργοί, ὁρμητικοί, πλεονέκται, ἀπτόητοι πρὸς αὐτὴν τὴν παρασπονδίαν, καθ' ἃ ἀπέδειξεν ἡ σύλληψις τοῦ Νερίου Ἀτζαϊώλη, προέβαινον ὁσημέραι αὐξάνοντες τὴν τὸ πρῶτον μικρὰν στρατιωτικὴν αὐτῶν πολιτείαν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀνεγνώριζεν ἡ ἑταιρεία τῶν Ναβαρραίων τὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν Ἀνδηγαυῶν βασιλέων τῆς Νεαπόλεως καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἀρχαίας γαλλικῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας δικαιώματ' αὐτῶν, ἔπειτα δὲ ἀπέβη κατὰ μικρὸν τελείως ἀνεξάρτητος, ἰδίως μετὰ τὴν ματαίωσιν τῆς διὰ τὸ ἔτος 1392 παρασκευαζομένης εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐκστρατείας τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σαβαυδίας Ἀμαδαίου Ϛ'. Οὗτος, διεκδικῶν ὁμοίως δικαιώματα ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου, εἶχε πειραθῆ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν εἰς τὴν χερσόνησον κάθοδον συμπράττων μετὰ τοῦ Νερίου Ἀτζαϊώλη καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου ἐναντίον τῶν Ναβαρραίων, μεθ' ὧν ἐν τούτοις ὁμοίως διεπραγματεύετο. Ἀλλ' ἡ ἀντίπραξις τῆς βενετικῆς πολιτείας, εὑρισκούσης προςφορωτέρα, εἰς τὰ ἴδια ἑαυτῆς συμφέροντα τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ναβαρραίων ἐν τῇ χερσονήσῳ, ἤγαγεν εἰς ναυάγιον τῶν σχεδίων τοῦ Ἀμαδαίου.

Οὕτω δ' ὁσημέραι ἐνισχυόμενοι εἶχον ἀποβῆ οἱ ὑπὸ τὸν Σουπερανὸν Ναβαρραῖοι λίαν ἐπικίνδυνοι ἀντίπαλοι τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου. Ἐν ἔτει 1391 βλέπομεν τὸν Σουπερανὸν κατέχοντα πλὴν τοῦ πλείστου τῆς Ἤλιδος μετὰ τοῦ Σανταμέρη, ἔχοντος πεντακοσίας οἰκίας καὶ τῆς Γλαρέντζας, ἐχούσης τριακοσίας, τὴν Ἀνδροῦσαν καὶ τὴν Καλαμάταν ἐν

Μεσσηνίᾳ, ὧν ἑκατέρα εἶχε τριακοσίας οἰκίας, τὴν Βοστίτζαν, οἰκουμένην ὑπὸ διακοσίων οἰκογενειῶν, τὸ Νεόκαστρον, ἔχον τριακοσίους οἴκους, καὶ μέρος δὲ αὐτῆς τῆς Μάνης. Ἀλλὰ καὶ ἡ Γαστούνη, ἡ ἐπέχουσα τὴν θέσιν αὐτῆς τῆς ἀρχαίας Ἤλιδος, καὶ πολίσματα, οἷα τὰ Χριστιανὰ τῆς Τριφυλίας, ἡ Ἄκοβα, τὸ Φανάριον καὶ ἄλλα, ἀνῆκον εἰς μέλη τῆς ἑταιρείας τῶν Ναβαρραίων, ὑποκατασταθέντα εἰς τοὺς κλήρους ἐκλιπόντων βαρώνων τῆς χερσονήσου.

Οὐδ᾽ ἔπασχον οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Θεοδώρου μόνον ὑπὸ τῶν Ναβαρραίων, ἀλλὰ καταλωνικὰ μὲν καὶ τουρκικὰ πειρατικὰ σκάφη ἐλυμαίνοντο τὰς παραλίας τῶν Πατρῶν καὶ τῆς Ἤλιδος, ἤδη δὲ πρὸ τῆς παρὰ τὸ Κοσσυφοπέδιον μάχης σὺν τῇ ἐνάρξει τοῦ μεγάλου πολέμου τοῦ Μουρὰτ κατὰ τῶν σλαυικῶν φύλων τοῦ Αἵμου ἤρχισαν ἐπιδρομαὶ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Καὶ ὑπῆρξαν μὲν ἀραιαὶ καὶ παροδικαὶ αἱ πρῶται αὗται τουρκικαὶ ἐπιδρομαὶ καὶ δῃώσεις, ἀλλ᾽ ἡ ὅλη κατάστασις τῶν βορειοτέρων ἑλληνικῶν χωρῶν ἐνεδείκνυεν, ὅτι καὶ ἡ Πελοπόννησος ἔμελλε θᾶττον ἢ βράδιον νὰ συμπεριληφθῇ εἰς τὸν κύκλον τῆς συστηματικῆς ἐνεργείας τῶν Ὀθωμανῶν.

Τοῦτο δὲ κατεφάνη ἤδη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1391 ἐν Σέρραις συνέντευξιν, ἂν θελήσωμεν νὰ πιστεύσωμεν κατὰ γράμμα τὴν διήγησιν τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου ἐν τῷ ἐπιταφίῳ λόγῳ τῷ ἐκφωνηθέντι εἰς τὸν αὐτάδελφον, ἥτις δὲν συμβιβάζεται πάντοτ᾽ εὐκόλως πρὸς τἄλλοθεν γνωστὰ περὶ τοῦ Θεοδώρου. Καὶ δὴ κατὰ τὸν Μανουὴλ ὁ Βαγιαζὶτ δὲν ἀπέλυσε τὸν δεσπότην, καίπερ ἐκφυγόντα τὸν κίνδυνον τοῦ θανάτου, ἀλλ᾽ ἀπαιτῶν παρ᾽ αὐτοῦ μετὰ τὴν χάριν τοῦ Μαμωνᾶ κατάληψιν τῆς Μονεμβασίας καὶ τὸ Ἄργος, ἠνάγκασε τὸν Θεόδωρον νὰ συμπαρακολουθήσῃ τὴν τουρκικὴν στρατιάν, ἣν ἀπέστειλεν ὁ σουλτάνος ἐναντίον τῶν νοτιωτέρων ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἀλλ᾽ ὁ δεσπότης κατώρθωσε νἀποδράσῃ ἐκ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου παρὰ τὸν Σπερχειὸν ποταμόν, ὅστις ἤδη τότε ἐκαλεῖτο Ἑλλάδα. Τὴν ἀπόδρασιν δὲ ταύτην ἐξυμνεῖ μεγαληγόρως ὁ νεκρολόγος αὐτοκράτωρ ὡς ἐλευθερώσασαν μὲν πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον τῆς προφαινομένης δουλείας, ἐλευθερώσασαν δὲ τὸ ὑπὸ τὸν Νέριον Ἀτζαϊώλην δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν ὡς καὶ **πᾶν ὁμοῦ τὸ Ἰλλυρικὸν καὶ ἄλλα γε πολλὰ τῶν βαρβάρων ἔθνη**, ἅτε τοῦ βαρβάρου ἀναγκασθέντος νἀναζεύξῃ ἐπὶ τῇ προφάσει ἀνακλήσεως ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, πολεμουμένου ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου. Βέβαιον

δὲ εἶνε, ὅτι ἐν ἔτει 1392 βλέπομεν πράγματι τὸν Ἐβρενὸν βέην καταβαίνοντα διὰ τῆς Θεσσαλίας πρὸς τὰς νοτίους ἑλληνικὰς χώρας καὶ δῃοῦντα τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικήν. Ὥστε ἡ διάσωσις τοῦ δουκάτου, περὶ ἧς ποιεῖται λόγον ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος, ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν ἀποφυγὴν τῆς δουλώσεως, ὄχι δὲ καὶ εἰς τελείαν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς παροδικῆς λαφυραγωγίας ὑπὸ τῶν τουρκικῶν στιφῶν τοῦ Ἐβρενοῦ.

Ὁπωςδήποτε ἡ Πελοπόννησος ἐσώθη ἀπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν ἐκείνην. Ἀλλ' ἐπὶ βραχὺ μόνον ἀπεφεύχθη ὁ κίνδυνος. Οἱ Ναβαρραῖοι, ὧν ἐξηκολούθει ὁ πρὸς τὸν Θεόδωρον ἀγών, μειονεκτοῦντες ἐν τῇ καταπολεμήσει αὐτοῦ, ἐθεώρησαν σκόπιμον νὰ ζητήσωσι τὴν βοήθειαν τοῦ Βαγιαζίτ. Οὗτος δ' ἀπέστειλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τῷ 1395 τὸν Ἐβρενόν, ὅςτις, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν νέας παρασχὼν εἰς τὸν σουλτᾶνον ὑπηρεσίας, μεγάλως ἐτιμᾶτο ὑπ' αὐτοῦ. Ἦτο δὲ τὸ νέον αὐτοῦ κατόρθωμα ἡ τελεία κατάλυσις τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ ἀρχῆς τοῦ Ἰωάννου Οὔρεση, τοῦ ἐπονομαζομένου Παλαιολόγου, τοῦ υἱοῦ τοῦ δουκὸς τῶν Ἰωαννίνων Συμεών. Οὗτος τὸ μὲν πρῶτον ἤδη πρὸ τοῦ 1386 εἶχε περιβληθῆ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰωάσαφ ἐν τῇ κατὰ τὰ Μετέωρα μονῇ τῆς Μεταμορφώσεως, εἶτα δ' ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Φαναρίου καὶ ἀπέθανε τῷ 1410. Μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν αὐτοῦ ὁ σουλτᾶνος ἐδώρησεν εἰς τὸν Ἐβρενὸν τὴν Θεσσαλίαν διὰ βίου.

Ἐκεῖθεν δ' ὁρμώμενος ὁ Ἐβρενὸς κατέβη ἀρχομένου τοῦ 1395 εἰς τὴν Πελοπόννησον πρὸς βοήθειαν τῶν Ναβαρραίων. Ἡ δ' ἐπίθεσις αὐτοῦ περιέστησε τὸν Θεόδωρον εἰς δεινὴν στενοχωρίαν. Ὁ Μυστρᾶς καὶ τὸ ἐπώνυμον τοῦ Λεοντάρη πόλισμα ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τοῦ δεσπότου καὶ περιῆλθον εἰς τοὺς Τούρκους. Τὴν δ' ἐνάτην Φεβρουαρίου κατελάμβανον οὗτοι κοινῇ μετὰ τῶν προςδραμόντων Ναβαρραίων τὴν ὀχυρὰν Ἄκοβαν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ μετεβλήθησαν τὰ πράγματα. Τοῦ Ἐβρενοῦ ἀποχωρήσαντος μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀκόβης, οἱ Ναβαρραῖοι ἀνέλαβον μόνοι τὸν ἀγῶνα. Καὶ μέχρι μέν τινος ἐξηκολούθει ὑπερισχύων ὁ Σουπερανός, ἀλλ' ἔπειτα οἱ ἐμπειροπόλεμοι κάτοικοι τοῦ Λεοντάρη καὶ οἱ Ἀλβανοὶ περὶ τὸν Δημήτριον Ῥαοὺλ ἐπετέθησαν τῇ 4 Ἰουνίου σθεναρῶς ἐναντίον τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ναβαρραίων καὶ τῶν περὶ αὐτὸν Πελοποννησίων εὐπατριδῶν. Ἐπιφανὴς δὲ ὑπῆρξεν ἡ νίκη αὐτῶν, καίπερ μαχομένων ὀλίγων κατὰ πολλῶν καὶ ἀντιταξάντων κατὰ τοῦ πολυαριθμοτέρου ἱππικοῦ τῶν Ναβαρραίων ὀλίγους μόνον ἀγυμνάστους ἱππεῖς. Αὐτὸς ὁ Σουπερανὸς ἐζωγρήθη μετὰ καὶ τοῦ Ἀσάνη Ζαχαρία

ὑπὸ τῶν περὶ τὸν δεσπότην, ὅστις μόνον τελευτῶντος τοῦ 1395 ἐπείσθη εἰς τὴν ἐπέμβασιν τῆς Βενετίας καὶ τὰς ἀπειλὰς τῶν Τούρκων νἀφήσῃ ἐλευθέρους τοὺς ἐπιφανεῖς Ναβαρραίους αἰχμαλώτους ἀντὶ ἁδρῶν λύτρων*. Ἄλλως δ᾽ ἐπεβάλλετο ἡ εἰρήνη ἐν Πελοποννήσῳ Ἑλλήνων καὶ Ναβαρραίων, ἐπειδὴ ἀμφότεροι ἠπειλοῦντο ὑπὸ σοβαρῶν κινδύνων ἕνεκα τῶν ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ μεγάλων προόδων τῶν Τούρκων πέραν τοῦ ἰσθμοῦ.

* Ἡ χρονολογία τῶν ἀνωτέρω γεγονότων στηρίζεται εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ *Hopf* (Geschichte Griechanlands im Mittelalter ἐν Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ Ersch καὶ Gruber Τόμ. 86 σ. 57 κ. ἑ. μελετηθέντα βενετικὰ ἔγγραφα. Ἀλλ᾽ οὐχ ἧττον παρατηρητέον, ὅτι ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος ἐν τῷ Ἐπιταφίῳ λόγῳ εἰς τὸν ἀδελφὸν Θεόδωρον (*Migne* Ἑλλ. Πατρολογία τόμ. ΡΝϚ' σ 213 κ ἑ.) τὸ ἐπεισόδιον τῆς ζωγρήσεως τοῦ Σουπερανοῦ ὑπὸ τοῦ σαλπιγτοῦ τοῦ Ῥαοὺλ προτάσσει τῆς ἐν Σέρραις συνεντεύξεως καὶ τῆς μετ᾽ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου παρὰ τὸν Σπερχειὸν ἀποδράσεως τοῦ Θεοδώρου. Διὸ τὴν συνέντευξιν ταύτην, ἧς ἄλλως ποιοῦνται μνείαν ἀχρονίστως ὅ τε **Χαλκοκονδύλης** (ἐκδ. Βόννης σ. 80, 10 κ.ἑ.: *καί ποτε* ὄντος βασιλέως ἐν Φερραῖς τῆς Μακεδονίας) καὶ ὁ **Φραντζῆς** (ἐκδ. Βόννης σ. 57, 3 κ. ἑ: *εὑρισκομένου δέ τινι καιρῷ* τοῦ ἀμηρᾶ Μπαγιαζήτου ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐγγὺς τῶν Σερρῶν μητροπόλεως), ὁ μὲν *Muralt* (Essai de chronographie Byzantine 1057—1453 σ. 752) ἀναφέρει εἰς τὸ ἔτος 1395, ὁ δὲ *Hopf* (ἔνθ' ἀν. σ. 61) καὶ τούτῳ ἑπόμενος ὁ *Hertzberg* (Geschichte Griechenlands seit dem Absterben des antiken Lebens Τόμ. Β'. σ. 396) εἰς τὸ 1396. Ἀλλὰ παρατηρητέον, ὅτι ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος παριστάνει καὶ μετὰ τὴν συνέντευξιν ταύτην ζῶντα τὸν Νέριον Ἀτζαϊώλην (ἔνθ' ἀν. σ. 233 Α), οὐδὲν δ' ἐν τούτῳ τὸ ἀναξιόπιστον. Ἄρα τὰ ἐν Σέρραις καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα πρώτη ἐπιδρομὴ τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὅτε ἀκολουθῶν αὐτοὺς ἀπέδρασεν ὁ Θεόδωρος, συνέβησαν πρὸ τοῦ Σεπτεμβρίου 1394, ὅτε ἀπέθανεν ὁ Νέριος. Πειστικοὶ δὲ ἄλλως εἶνε οἱ λόγοι, δι' οὓς ἀπεδέχθη ὁ *Berger de Xivrey* (Mémoires de l'Académie des Inscriptions et belles-lettres Τόμ. ΙΘ' (1853) σ. 73 κ. ἑ.), ᾧ ἐν τούτοις ἠκολούθησα, ὅτι ἡ ἐν Σέρραις συνέντευξις ἔγεινε τῷ 1391. Κατὰ ταῦτα πεπλανημένη πρέπει τό γε νῦν ἔχον νὰ θεωρηθῇ ἡ παρὰ τῷ Μανουὴλ Παλαιολόγῳ μνεία τῆς ζωγρήσεως τοῦ *πρίγγιπος*, τοῦ Σουπερανοῦ, πρὸ τῶν ἐν Σέρραις συμβάντων. Ἀποδεχόμενοι δὲ τὸ 1391 ὡς ἔτος τῆς ἐν Σέρραις συνεντεύξεως, οὐδὲν ἔχομεν λόγον νὰ ξενισθῶμεν, καθ' ἃ συνέβη εἰς τὸν *Hopf* (ἔνθ' ἀν. σημ. 81), ἐπὶ τῇ παρὰ τῷ Φραντζῇ ἐν Σέρραις μνείᾳ τοῦ πενθεροῦ τοῦ Μανουὴλ, τοῦ Δραγάση, θανόντος τῷ 1393. Καὶ εἰς ἄλλην δὲ πλάνην, διπλῆν ταύτην, περιέπεσεν ὁ *Hopf*, τοῦτο μὲν λέγων τὴν συνέντευξιν γενομένην ἐν Θεσσαλίᾳ (in Phera (Karaferia)) τοῦτο δὲ ταυτίζων τὰς θεσσαλικὰς Φερὰς πρὸς τὰ Καραφέρια, ὡς ὀνομάζουσιν οἱ Τοῦρκοι τὴν μακεδονικὴν Βέρροιαν. Καὶ δὴ λέγει μὲν Φερρὰς ὁ Χαλκοκονδύλης, ἀλλ' ἐννοεῖ τὰς Σέρρας, ἃς ῥητῶς ὀνομάζει ὁ Φραντζῆς, γνωστὸν δ' εἶνε, ὅτι πολλάκις οἱ Βυζαντῖνοι ἔλεγον Φερρὰς τὰς Σέρρας.

ΑΠΟΨΙΣ ΤΟΥ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ

Μετ' ὀλίγους δὲ μῆνας, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1394, ἀπέθανεν ὁ Νέριος. Στερούμενος δὲ ἀρρένων τέκνων γνησίων, εἶχε μὲν νόμιμον διάδοχον ἀνεγνωρισμένον ὑπὸ τοῦ Λαδισλάου τὸν ἐν Φλωρεντίᾳ ἀδελφὸν Δονᾶτον, ὅςτις οὐδ' ἐφρόντισε κἂν νὰ διεκδικήσῃ τὴν εἰς αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως παραχωρηθεῖσαν ἀρχήν, ἀλλ' οὐχ ἧττον διὰ διαθήκης ἐκληροδότησε τὰς Θήβας καὶ τὴν Λεβάδειαν εἰς τὸν Ἀντώνιον, υἱὸν αὐτοῦ νόθον ἐκ τῆς παλλακίδος Μαρίας, θυγατρὸς τοῦ Ἀθηναίου νοταρίου, ἤτοι συμβολαιογράφου, Δημητρίου Ῥένδη. Τὰς δὲ Ἀθήνας καὶ τὰ εἰςοδήματ' αὐτῶν ἀφιέρωσεν ὁ Νέριος εἰς τὴν ἐ… τῷ Παρθενῶνι ἐκκλησίαν, καὶ χάριν ἐξασφαλίσεως ἔθηκεν αὐτὴν κ… τὴν ὅλην χώραν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς βενετικῆς πολιτείας. Ἀλλ… δὲ γενικὴν μὲν κληρονόμον ἀφῆκε τὴν νεωτέραν τῶν θυγατέρων Φραγκῖσκαν, τὴν σύζυγον τοῦ Καρόλου Τόκκου, τὴν δὲ πρεσβυτέραν Βαρθολομαίαν, τὴν σύζυγον τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου, περιωρίσθη νἀπαλλάξῃ ἀπαιτήσεως χρέους ἐννεακιςχιλίων ἑπτακοσίων δουκάτων.

Πρὸς δ' ἐκτέλεσιν τῆς διαθήκης ὁ μὲν Ἀντώνιος ἐγκαθιδρύθη ἐν Θήβαις καὶ Λεβαδείᾳ, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσεν ἐποφθαλμιῶν καὶ τὰς Ἀθήνας, ὁ δὲ Τόκκος κατέλαβε πρῶτον μὲν τὰ Μέγαρα καὶ τὴν Σικυῶνα, πόλεις ἀνηκούσας εἰς τὸν Νέριον, εἶτα δὲ καὶ τὴν Κόρινθον, ἣν ὀλίγον ἀργότερον ἐπείσθη νὰ ἐκχωρήσῃ εἰς τὸν σύγγαμβρον Θεόδωρον Παλαιολόγον.

Ἐν τούτοις δ' ἡ διὰ τῆς διαθηκης τοῦ Νερίου ἀνάθεσις τῶν Ἀθηνῶν εἰς τοὺς Λατίνους ἐφημερίους τῆς ἐν τῷ Παρθενῶνι ἐκκλησίας ἐξήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν ἐν τῇ πόλει πατριωτῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Τοῦρκοι ἔβλεπον διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς προστασίας τῆς Βενετίας διακινδυνεύουσαν τὴν ὑπὸ τοῦ Νερίου ὁμολογηθεῖσαν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου, δὲν ὑπῆρξε δύςκολος ἡ μετ' αὐτῶν συνεννόησις τοῦ πρωτεργάτου τῆς ἐθνικῆς κινήσεως, τοῦ μητροπολίτου Μακαρίου, πράξαντος ἀκριβῶς ἐκεῖνο, δι' ὃ κατηγορηθέντα εἶχε διαδεχθῆ τὸν Δωρόθεον. Ὁ Τιμουρτάς, ἐλθὼν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Μακάριον, κατέβη ἐκ Θεσσαλίας μετὰ τουρκικῆς στρατιᾶς εἰς τὴν Ἀττικήν, καὶ κατέλαβε τὸ ἄστυ τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ γείνῃ κύριος καὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ἣν δὲν ἦτο διατεθειμένος νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Τούρκους ὁ γενναῖος αὐτῆς Ἰταλὸς φρούραρχος Ματθαῖος Μοντόνας. Ζητήσας δ' ὁ Μοντόνας ἐσπευσμένως καὶ λαβὼν βοήθειαν παρὰ τοῦ ἐν Χαλκίδι βαΐλου τῆς Βενετίας, παρέδωκεν εἰς τοὺς Βενετοὺς τὴν Ἀκρόπολιν, τοῦθ'

ὅπερ ἠνάγκασε τὸν Τιμουρτὰς νὰ ἐκκενώσῃ τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἀττικὴν μεσοῦντος τοῦ 1395. Οὐ μικρὰς δ' ὑπηρεσίας ὁμολογεῖται παρασχὼν κατὰ τὴν κατάληψιν ταύτην τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Βενετῶν ὁ Ἀθηναῖος νοτάριος Νικόλαος Μακρῆς, ὧν μετὰ τοῦ Δημητρίου Ῥένδη τῶν πρωτευόντων Ἀθηναίων ἐκείνων τῶν χρόνων.

Καταλαβοῦσα δ' ἡ Βενετία τὰς Ἀθήνας διῴκει αὐτὰς διὰ Βενετῶν ἐξουσιαστῶν (podestà) καὶ καπετάνων, κατ' οὐδὲν πιθανῶς μεταβάλλουσα τὸ κοινοτικὸν πολίτευμα καὶ τὰ κατὰ τὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν. Ἀγαθαὶ δὲ φαίνονται ὑπάρξασαι αἱ σχέσεις τῆς βενετικῆς πολιτείας μετὰ τῶν ἐπιχωρίων, μόνου τοῦ μητροπολίτου Μακαρίου καθειρχθέντος ἐν Βενετίᾳ. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἕνεκα τοῦ μικροῦ ἐνδιαφέροντος, ὅπερ συνέδεεν ἡ βενετικὴ κυβέρνησις πρὸς τὴν κτῆσιν τῶν Ἀθηνῶν, τοῦτο δ' ἕνεκα τῆς πτωχείας τῆς Ἀττικῆς, παρὰ τοὺς ὑφισταμένους κινδύνους μικραὶ ἦσαν αἱ βενετικαὶ δυνάμεις ἐν Ἀθήναις. Εἴκοσι καὶ ἓξ ἐν ὅλῳ τοξόται ἐφρούρουν τὴν Ἀκρόπολιν, εἰς οὓς μόνον μετὰ πολλὰς παραστάσεις τοῦ ἐξουσιαστοῦ προςετέθησαν τῷ 1399 ἕτεροι τριάκοντα. Τριάκοντα δ' ἐν ὅλῳ ἱππεῖς Βενετοὶ ὑπηρέτουν ὑπὸ τὸν καπετᾶνον, οἵτινες ὁμοίως ἔπειτα ηὐξήθησαν κατὰ ἑτέρους εἰκοσιπέντε, στρατολογηθέντας ἐν αὐτῇ τῇ Ἀττικῇ. Εἰς διακόσια δὲ ὑπέρπυρα, ἤτοι ὀλίγον περισσοτέρας τῶν δισχιλίων δραχμῶν, ἀνῆλθε τὸ ὅλον ποσὸν τὸ παραχωρηθὲν ὑπὸ τῆς βενετικῆς πολιτείας εἰς τὸν ἐξουσιαστὴν Νικόλαον Βεττούρην χάριν ἐπισκευῆς τῶν τειχῶν.

Ὑπὸ τοιούτους ὅρους δὲν ἦτο εὔκολος ἡ ὑπεράσπισις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἐν περιπτώσει κινδύνου. Τοιοῦτος δὲ κίνδυνος παρέστη πράγματι παρὰ τοῦ Ἀντωνίου Ἀτζαϊώλη, ὅςτις ἐκ τῆς γείτονος Βοιωτίας οὐδέποτ' ἔπαυσε παρασκευάζων τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ μέχρι μέν τινος περιωρίζετο εἰς ἐπιδρομὰς τῆς Ἀττικῆς, συμπράττων μετὰ τῶν Τούρκων. Τέλος δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαΐου 1402, ἐπιδραμὼν ἐκ νέου τὴν χώραν, κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὸ ἄστυ τῶν Ἀθηνῶν, ἤρχισε δὲ καὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τούτου μικραὶ ἦσαν αἱ δυνάμεις, οἱ ὀλίγοι τοξόται τοῦ Βεττούρη καὶ τοῦ Μοντόνα ἤρκεσαν νὰ παρατείνωσι τὴν ἄμυναν ἐπὶ δεκαεπτὰ ὅλους μῆνας μέχρι τέλους Ὀκτωβρίου 1403. Τότε δὲ τέλος ὁ Ἀντώνιος Ἀτζαϊώλης παρέλαβε τὴν Ἀκρόπολιν, παραδοθεῖσαν ὑπὸ τῶν γενναίων αὐτῆς ὑπερασπιστῶν, ἀφ' οὗ πρότερο τροφὴ αὐτῶν λιμωττόντων εἶχον χρησιμεύσει οἱ ἵπποι τῆς φρου-

Περὶ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον συνεπλήρουν οἱ Τοῦρκοι τὴν κατάκτησιν τῆς Θεσσαλίας καταλαμβάνοντες τὸν Δομοκὸν καὶ τὴν Φάρσαλον καὶ καταλύοντες τὴν ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις ἀρχὴν τοῦ οἴκου τῶν Ἐπικερναίων, ὡς καλεῖ αὐτοὺς ὁ Χαλκοκονδύλης, ἴσως θέλων νὰ δώσῃ κομψότερον τόπον εἰς τὸ βυζαντινὸν ὄνομα Πικέρνη. Ἔγειναν δὲ κύριοι καὶ τῆς περὶ τὰς Νέας Πάτρας, ἤτοι τὴν Ὑπάτην, χώρας, ἥτις, ἀποτελοῦσα ἄλλοτε ἴδιον δεσποτᾶτον, καθ' ἃ εἴδομεν, εἶχε γείνει κτῆσις τῶν Καταλωνίων καὶ κατόπιν ἀποσπασθῇ τελείως τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ στρατείαν ἐνεφανίσθησαν οἱ Τοῦρκοι καὶ εἰς τὸ Ζητούνιον, τὴν ἀρχαίαν Λαμίαν, ἧς ὁ ἐπίσκοπος Σάββας διὰ τῆς ἐπαγωγοῦ ἐξεικονίσεως τῶν κυνηγεσίων τῆς περιοικίδος εἶχεν ἐπισύρει τὴν προσοχὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν τοῦ φιλοθήρου σουλτάνου.

Οὕτως αἱ ἐν Εὐρώπῃ ὀθωμανικαὶ κατακτήσεις ἐπὶ τοῦ Βαγιαζὶτ εἶχον ἐπεκταθῇ ὁσημέραι ἀπὸ τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ εἰς τὰς νοτιωτέρας ἑλληνικὰς χώρας. Καὶ εἶχον μὲν ἤδη καταλάβει οἱ Τοῦρκοι τὰ πρὸς νότον τῆς Θεσσαλίας, ἐξαιρουμένης τῆς περὶ τὰς Θερμοπύλας μαρκιωνείας τῆς Βοδονίτζης, ἥτις δὲν ἤργησεν ὁμοίως νὰ καταληφθῇ ὑπ' αὐτῶν ἀρχομένου τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, κατείχετο δὲ ἤδη ὑπ' αὐτῶν, καθ' ἃ εἴδομεν, ἡ Φωκίς, ἠπειλεῖτο δὲ ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Ἀττική, καὶ ἐκινδύνευε νὰ γείνῃ ἕρμαιον αὐτῶν ἡ Πελοπόννησος.

ια'

Ἡ Πελοπόννησος κινδυνεύουσα ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Αἱ πρῶται ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἤγαγον, καθ' ἃ εἴδομεν, εἰς προσωρινὴν κατάπαυσιν τοῦ ἀγῶνος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τοῦ δεσποτάτου καὶ τῶν Ναβαρραίων. Ἀλλὰ συγχρόνως ὁ ἐκ τῶν Ὀθωμανῶν κίνδυνος ἔπεισε τὸν Θεόδωρον Παλαιολόγον νὰ μετέλθῃ διαλλακτικωτέραν πολιτείαν πρὸς τοὺς Βενετούς, ἀγαγοῦσαν τέλος εἰς τὴν ὁριστικὴν εἰς αὐτοὺς ἐν ἔτει 1396 παράδοσιν τοῦ Ἄργους μετὰ τοῦ γείτονος Κιβερίου καὶ τῆς Θερμησίας, ἥτις ἀπέβη σὺν τῷ χρόνῳ ἀξία λόγου δι' αὐτοὺς ἕνεκα τῶν κατὰ τὴν παραλίαν αὐτῆς ἁλατοπηγείων, ἅτινα καὶ μέχρι τῆς σήμερον λειτουργοῦσιν. Ἐνίσχυσε δὲ αὐτὰ ἡ Βενετία σὺν τῷ χρόνῳ δι' ἀξιολόγου φρουρίου, κτισθέντος οὐ μακρὰν τῆς παραλίας ἐπί τινος λόφου.

Θαρραλεώτερον δὲ προέβη ὁ Θεόδωρος εἰς τὰς παραχωρήσεις ταύτας πρὸς τοὺς Βενετοὺς τυχὼν βραχὺν χρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νερίου Ἀτζαϊώλη σπουδαίου ἀντισηκώματος διὰ τῆς ἐπιτευχθείσης εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ συγγάμβρου Καρόλου Τόκκου παραδόσεως τῆς Κορίνθου. Ἅμα δὲ τῇ παραλαβῇ αὐτῆς ἐγκατεστάθη ἐν αὐτῇ Ἕλλην μητροπολίτης, ὁ Θεόγνωστος, εἰς ὃν παρεχωρήθησαν καὶ αἱ ἄλλοτ' ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν Μονεμβασίας ἀνήκουσαι ἐπισκοπαὶ Μαΐνης καὶ Ζεμενᾶς ἢ Ζεμενοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο ἐξήγειρε τὰς διαμαρτυρίας τοῦ μητροπολίτου Μονεμβασίας Ἀκακίου. Καὶ εὑρέθη μὲν τῷ 1397 ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἀντωνίου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου εἰς ἣν ἔτυχε συμπαρεδρεύων καὶ ὁ Ἀκάκιος, διέξοδος, **ἵνα μέχρις ἂν ζῇ ὁ δηλωθεὶς μητροπολίτης Μονεμβασίας κῦρις Ἀκάκιος ἔχῃ καὶ καρπίζηται καὶ νέμηται τὰς τοιαύτας δύο ἐπισκοπὰς, ὡς καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ, τελευτήσαντος δὲ αὐτοῦ ἐπαναστρέφωνται αὗται πρὸς τὴν ἁγιωτάτην τῆς Κορίνθου μητρόπολιν καὶ ἀναπόσπαστοι διαμένωσιν ἀπ' αὐτῆς εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, ὡς ἀνήκουσαι ταύτῃ τὸ ἀπ' ἀρχῆς.** Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀκακίου δὲν ἐξετελέσθη ἡ ταῦτα ὁρίζουσα συνοδικὴ πρᾶξις, ἐξηκολούθει δὲ καὶ μετὰ τριακονταετίαν ὅλην ὁ μεταξὺ τῶν δύο μητροπόλεων περὶ τῶν ἐπισκοπῶν ἐκείνων ἀγὼν, τῶν δικαίων τῆς ἐκκλησίας Μονεμβασίας σθεναρῶς ὑποστηριζομένων ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου αὐτῆς Ἰσιδώρου.

Περιελθούσης δὲ τῆς Κορίνθου εἰς τὸν Θεόδωρον, ὁ δεσπότης ἐπελήφθη καὶ πάλιν σχεδίου μεγάλως ἐπασχολοῦντος τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου, τῆς ὀχυρώσεως τοῦ ἰσθμοῦ, ἐπεκαλέσθη δὲ πρὸς οἰκοδόμησιν τοῦ τείχους καὶ τὴν βοήθειαν τῆς Βενετίας. Καὶ ὑπεσχέθη μὲν αὕτη πρόθυμον συναρωγὴν, ἐπαγγελλομένη οὐ μόνον τὴν ὑποστήριξιν τῆς τειχίσεως, ἀλλὰ καὶ συμμετοχὴν εἰς τὴν φύλαξιν τοῦ κτισθησομένου τείχους· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνεβλήθη τὸ ἔργον, ὅπερ μόλις μετὰ εἴκοσιν ἔτη ἐξετελέσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου.

Ἡ δὲ ἀποτυχία τῆς ἐν τῷ παρόντι τειχίσεως τοῦ ἰσθμοῦ παρώρμησε τὸν Βαγιαζῆτ, ἐνθαρρυθέντα ὑπὸ τῆς παρὰ τὴν Νικόπολιν μεγάλης νίκης, νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Πελοποννήσου παρὰ τὴν ἐπελθοῦσαν εἰρήνην μεταξὺ τοῦ Θεοδώρου καὶ τῶν Ναβαρραίων. Τούτων τὸν ἀρχηγὸν Σουπερανὸν εἶχεν ἀναγνωρίσει τῷ 1396 ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως Λαδίσλαος ὡς ἡγεμόνα τῆς Ἀχαΐας μετὰ κληρονομικῶν δικαιωμάτων, τασσόμενον ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασι-

λείου ἐκείνου. Ἀνέθηκε δὲ ὁ σουλτᾶνος τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῆς νέας ἐκστρατείας τῆς Πελοποννήσου εἰς τὸν Ἐβρενὸν βέην, ἄγοντα ἑξήκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν, ἔχοντα δὲ ὑπ᾽ αὐτὸν τὸν Γιαγοὺπ (Ἰακὼβ) πασσᾶν καὶ τὸν Μουρτάσην.

Διηυθύνετο δ᾽ ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη τοῦ ἔαρος τοῦ 1397 κατὰ πάντων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ δυναστευόντων, τοῦ τε δεσπότου Θεοδώρου, τῶν Ναβαρραίων καὶ τῶν Βενετῶν τῶν κατεχόντων τὴν Μεθώνην, τὴν Κορώνην, τὸ Ναύπλιον καὶ τὸ Ἄργος. Καὶ ὁ μὲν Ἐβρενὸς διηυθύνθη κατὰ τῶν ἐν τῇ Ἤλιδι καὶ τῇ Μεσσηνίᾳ κτήσεων τῶν Ναβαρραίων· δῃώσας δὲ τὰς χώρας αὐτῶν καὶ ἐκφοβήσας τὸν Σουπερανὸν ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ γείνῃ ὑπόφορος τοῦ σουλτάνου. Ὁ δὲ Γιαγοὺπ ὥρμησεν ἐναντίον τοῦ Ἄργους, οὗ ὁ Βενετὸς φρούραρχος Νικόλαος Βρεδάνης οὐ μόνον δὲν εἶχεν ἐπαρκῶς παρασκευάσει τὴν ἄμυναν, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἀπρονοήτως ἀντὶ νὰ ἐπισιτίσῃ τὴν πόλιν εἶχε προπωλήσει τὰ ὑπάρχοντα ἐν τῇ πόλει τρόφιμα. Ἐμφανισθέντων δὲ τῶν Τούρκων πρὸ τῆς πόλεως τῇ 2 Ἰουνίου, οἱ πλεῖστοι τῶν Βενετῶν οὐδεμίαν ἔδειξαν διάθεσιν ἀντιστάσεως. Αὐτὸς δ᾽ ὁ ἀνίκανος Βρεδάνης, προςελθὼν εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τοῦ Γιαγοὺπ, καὶ παρέδωκε τὸ Ἄργος. Φοβερὰ δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἐπακολουθήσασα δῄωσις τῆς χώρας καὶ μέγα τὸ πλῆθος τῶν ἀπαχθέντων αἰχμαλώτων, ἀνελθόντων εἰς δεκατέσσαρας χιλιάδας

Ἀλλ᾽ οὐχ ἧττον οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐφαίνοντο οὐδὲ ταύτην τὴν φορὰν διατεθειμένοι δι᾽ ἄγνωστον λόγον νὰ ἐπιχειρήσωσιν ὁριστικῶς τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει ἡ μετὰ τὴν δῄωσιν τοῦ Ἄργους ἀποχώρησις αὐτῶν. Οὐδ᾽ ἐπεχείρησαν κἂν τὴν πολιορκίαν τοῦ γείτονος Ναυπλίου, ὄντος μὲν καθ᾽ ἑαυτὸ ὀχυροῦ, ἀλλὰ μὴ ἔχοντος ἐπαρκεῖς πρὸς ἄμυναν δυνάμεις. Ἐγκαταλιπὼν δὲ τὴν Ἀργολίδα ὁ Γιαγοὺπ προεχώρησε πρὸς νότον, καὶ συνεκρούσθη τῇ 21 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Ἰουνίου παρὰ τὸ Λεοντάρη πρὸς τὴν στρατιὰν τοῦ δεσπότου. Εἶνε δὲ πιθανὸν, ὅτι νικήσαντες αὐτὸν οἱ Τοῦρκοι ἐδέχθησαν καὶ παρ᾽ αὐτοῦ ὁμολογίαν ὑποτελείας.

Καὶ περιωρίσθησαν μὲν αἱ στρατιαὶ τοῦ σουλτάνου κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην εἰς ταῦτα καὶ μόνα· ἀλλ᾽ ἦτο προφανὲς, ὅτι ἡ Πελοπόννησος εὑρίσκετο ἐν κινδύνῳ. Τὸ ἀτείχιστον τοῦ ἰσθμοῦ ἐδυσχέραινε τὴν ἄμυναν τοῦ Θεοδώρου καὶ καθίστανε προβληματικὴν τὴν διάσωσιν τῆς Κορίνθου. Διὰ τοῦτο βλέπομεν τὸν δεσπότην ἤ

χώρας τῶν Ἑσπερίων περιοδεία. Ἡ δεξίωσις αὐτοῦ ἐν Βενετίᾳ ὑπῆρξε πανηγυρική. Ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τῆς φερούσης αὐτὸν τριήρους ὁ δόγης ἐξῆλθεν εἰς προϋπάντησιν τοῦ αὐτοκράτορος ἐκτὸς τοῦ λιμένος τῆς Βενετίας ἐπὶ τοῦ Βουκενταύρου. Ἦτο δὲ ὁ Βουκένταυρος τὸ χρυσοκόσμητον ἐκεῖνο σκάφος, ἐφ' οὗ ἀνερχόμενοι καθ' ἕκαστον ἔτος οἱ δόγαι τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναλήψεως, διὰ τῆς εἰς τὰ ὕδατα καταδύσεως δακτυλίου ἐτέλουν συμβολικῶς τὸν γάμον αὐτῶν μετὰ τῆς θαλάσσης πρὸς ἔνδειξιν τῆς θαλασσοκρατίας τῆς Βενετίας. Κατοικισθεὶς δ' ὁ Μανουὴλ ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ μαρκίωνος τῆς Φερράρας, ἐδέχθη ἐν μέσῳ τῶν ἐξαιρέτων τιμῶν κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Βενετίᾳ διαμονῆς ἐπανειλημμένας καὶ ἐπισήμους ὑποσχέσεις τῆς συγκλήτου καὶ τῶν πατρικίων περὶ γενναίας βοηθείας ὑπὲρ τοῦ Βυζαντίου. Ὁμοίων δὲ τιμῶν ἠξιώθη ἐν Παταυίῳ, εἰς ἣν πόλιν μετέβη μετὰ τὴν Βενετίαν, γενόμενος δεκτὸς καθ' ἣν ὥραν ἀφίχθη μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὑπὸ τὸ φῶς ἀπειροπληθῶν δᾴδων καὶ ὁδηγηθεὶς ὑπὸ τοὺς ἤχους μυρίων μουσικῶν ὀργάνων εἰς τὸ μέγαρον, ἐν ᾧ παρετέθη εἰς αὐτὸν πολυτελὲς δεῖπνον. Ἡ αὐτὴ δὲ φιλοξενία παρεσχέθη αὐτῷ ἐν Βικεντίᾳ καὶ ἐν Παυίᾳ. Ὁ δὲ δοὺξ τῶν Μεδιολάνων Ἰωάννης Γαλέας Βισκόντης, ὅστις παρεπεδήμει ἐν Παυίᾳ, ὑπεσχέθη εἰς τὸν αὐτοκράτορα αὐτοπροσώπων βοήθειαν σὺν τῇ συγκεντρώσει τῶν λοιπῶν ἐπικουριῶν. Ὁπωσδήποτε δ' ἡ γνωριμία μετὰ τοῦ δουκὸς ἐκείνου ὑπῆρξεν ἡ ἀπαρχὴ φιλίων σχέσεων τῶν Παλαιολόγων μετὰ τοῦ δουκάτου τῶν Μεδιολάνων, αἵτινες διετηρήθησαν μέχρι τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν τοῦ Βυζαντίου.

Λαβὼν δὲ παρὰ τοῦ Βισκόντη συνοδίαν πολυπληθῆ ἀνδρῶν καὶ ἵππων καὶ διαβὰς τὰς Ἄλπεις, εἰσῆλθε πανηγυρικῶς τῇ 3 Ἰουνίου 1400 εἰς τοὺς Παρισίους. Ἡ δεξίωσις ὑπῆρξε μεγαλοπρεπὴς ἅμα καὶ φιλική, ἀνάλογος τῆς πρὸς τὸ Βυζάντιον διακεκριμένης συμπαθείας τοῦ Καρόλου ϛ' καὶ τῆς ὑπερόχου τιμῆς ἣν ᾐσθάνετο ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος τῆς Γαλλίας ἀπονεμομένην εἰς αὐτὸν διὰ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ δύο ἡγεμόνες, συναντηθέντες εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Παρισίων, ὅπου εἶχεν ἐξέλθει ὁ Κάρολος πρὸς προϋπάντησιν τοῦ Μανουήλ, ἀπεκαλύφθησαν πρὸ ἀλλήλων καὶ ἀντήλλαξαν ἀσπασμὸν ἀγάπης. Καὶ ὁ μὲν ῥὴξ τῆς Γαλλίας ἐπεδείκνυε διὰ τῆς γελοέσσης αὐτοῦ ὄψεως τὴν κατέχουσαν αὐτὸν χαράν, ὁ δ' αὐτοκράτωρ, φέ[ρων] μεταξίνην λευκὴν ἐσθῆτα καί, συνδυάζων τὴν μεγαλοπρέπειαν πρὸς εὐκινησίαν, ἐξέπληξε τοὺς παρισταμένους, ὅτε κατὰ τὴν δεξίωσιν

διάματα τῆς τύχης αὐτοκράτωρ. Αἰφνιδία προσβολὴ τῆς ἐνίοτε καταλαμβανούσης τὸν Κάρολον παραφροσύνης, ἐπελθοῦσα δύο περίπου μῆνας μετὰ τὴν εἰς Γαλλίαν ἄφιξιν τοῦ Μανουὴλ, ἀνεχαίτισε τὸ ἔργον τῶν διαπραγματεύσεων, καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν, μάτην ἀναμείναντα ἐπὶ μῆνας τὴν ἴασιν τοῦ βασιλέως, νἀναχωρήσῃ εἰς Ἀγγλίαν.

Διαπεραιωθεὶς δὲ διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Μάγχης τρικυμιώδη τινὰ ἡμέραν περὶ τὰ μέσα τοῦ Δεκεμβρίου 1400, εὗρε καθήμενον ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου ἀπὸ ἑνὸς ἤδη ἔτους τὸν Ἐρρῖκον Δ΄. Ἡ δ' ἐξαιρέτως ἐρασμία δεξίωσις τοῦ βασιλοκτόνου ἄνακτος ἐθάμβωσε τὸν λαβόντα τὰς ἐπαγγελίας αὐτοῦ καὶ τὰ δῶρα αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου. Τοξότας, ὁπλίτας, χρήματα, νῆας κομιζούσας τὴν ἀποσταλησομένην στρατιὰν, τὰ πάντα ὑπεσχέθη ὁ Ἐρρῖκος. Μεστὸς χαρᾶς δ' ἀποπλεύσας ὁ Μανουὴλ ἐκ Λονδίνου τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1401, εἶχε τὴν πεποίθησιν, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετο ἢ νὰ ὁρισθῇ ἡ ἡμέρα τοῦ ἐκ τῆς Βρεττανίας ἀπόπλου τῶν ἐπηγγελμένων συμμάχων. Ἐπανελθὼν δ' εἰς Παρισίους, εὗρεν ὑγιᾶ καὶ πάλιν τὸν Κάρολον, καὶ ἐπανέλαβε τὰς πρὸς αὐτὸν διαπραγματεύσεις, ὧν ἡ ἐπὶ μακρὸν παράτασις μόνον λόγον εἶχε πιθανῶς τὴν σύσκεψιν περὶ εὑρείας σταυροφορίας, αἱ περὶ ἧς ἐνέργειαι ἐπεξετείνοντο μέχρις αὐτῆς τῆς ἰβηρικῆς χερσονήσου. Ἀληθῶς μόνον τοῦτον τὸν σκοπὸν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι τὰ πλούσια δῶρα, ἅτινα μαρτυρεῖται πέμψας ὁ Μανουὴλ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1401 ἐκ Παρισίων εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλλίας Ἰωάννην καὶ ἡ ἄλλως ὑπὸ μόνου τοῦ γράψαντος τὸ χρονικὸν τοῦ Ταρβισίου ἀναγραφομένη ἐπίσκεψις αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἀραγωνίας.

Ὁπωσδήποτε ἡ ἐν Παρισίοις διαμονὴ τοῦ Μανουὴλ παρετείνετο ἤδη ἐπὶ δύο ἔτη καὶ ἥμισυ ἐν ὅλῳ ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν ἀφίξεως, ὅτε περιῆλθεν εἰς αὐτὸν τὴν 1 Νοεμβρίου 1402 τὸ καταπληκτικὸν ἅμα καὶ εὐφρόσυνον ἄγγελμα τῆς ἥττης τοῦ Βαγιαζὶτ ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου τῆς συμβάσης ἐν Ἀγκύρᾳ τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Τὸ ἄγγελμα ἐκεῖνο, ἐμπνέον τὰς χρηστοτάτας τῶν ἐλπίδων οὐ μόνον εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ καὶ εἰς σύμπαντα τὸν χριστιανικὸν κόσμον, καθίστανεν ἀναγκαίαν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀρκούμενος δ' εἰς ὅσα ἤδη εἶχε διενεργήσει καὶ καραδοκῶν τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν ἐπαγγελιῶν ὅσας εἶχεν ἤδη λάβει, ἔσπευσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ Βυζάντιον, φροντίζων μόνον, ὅπως ἐν τῇ διὰ τῆς Ἰταλίας καθόδῳ προβῇ εἰς νέας συνεννοήσεις καὶ ἀνανεώσῃ ἀρχαίας φιλίας.

Ἀναχωροῦντα δ' ἐκ Παρισίων ὑπερμεσοῦντος τοῦ Νοεμβρίου 1402 συνώδευσεν αὐτὸς ὁ Κάρολος δι' ἐνδείξεων ἀγάπης ἀναλόγων πρὸς ἐκείνας ἃς ἤδη ἐπὶ δύο καὶ ἥμισυ ἔτη εἶχεν ἐπιδαψιλεύσει εἰς αὐτόν. Πλούσια δῶρα εἰς αὐτὸν τὸν Μανουὴλ καὶ πάντας αὐτοῦ τοὺς ἀκολούθους, συνοδία διακοσίων ἐνόπλων καὶ ἡ ἐπαγγελία ἐτησίας χορηγίας δεκατεσσάρων χιλιάδων σκούδων ὑπῆρξαν τὰ τρανὰ τεκμήρια τῆς ἀδιαρρήκτου φιλίας τῶν δύο ἡγεμόνων.

Καὶ πρῶτος μὲν ἐν Ἰταλίᾳ σταθμὸς τοῦ Μανουὴλ ἐπιστρέφοντος εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπῆρξεν ἡ Γένουα, ἐν ᾗ ἐπανεῖδε τὸν φίλον Boucicaut ὡς διοικητὴν τῆς πόλεως, διωρισμένον ὑπὸ τῆς Γαλλίας, εἰς ἣν εἶχε παραδοθῆ ἡ Γένουα τῷ 1396. Διαμείνας δ' ἐν Γενούῃ εἴκοσιν ἡμέρας, καθ' ἃς ἠξιώθη μεγίστων τιμῶν καὶ παρέστη εἰς λαμπρὰς ἑορτὰς τελεσθείσας χάριν αὐτοῦ, ἐτράπη κατὰ γῆν εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ἐπεσκέφθη πιθανῶς ἐν Ῥώμῃ τὸν πάπαν Βονιφάτιον, καὶ μετέβη ἔπειτα διὰ Φερράρας εἰς τὴν Βενετίαν, ὁπόθεν ἔπλευσεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Μετὰ βραχεῖαν δὲ διαμονὴν ἐν Μυστρᾷ παρὰ τῷ ἀδελφῷ Θεοδώρῳ, παραλαβὼν τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα, ἔπλευσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ὀκτὼ γαλέραι, ἀνὰ τέσσαρες ἐκ Γενούης καὶ Βενετίας, συνοδεύουσαι τὸν Μανουὴλ Παλαιολόγον καταπλέοντα εἰς τὸ Χρυσοῦν κέρας μετ' ἀπουσίαν τριῶν ἐτῶν καὶ ἡμίσεος περίπου, ὑπέφαινον εἰς τοὺς κατοίκους τῆς βασιλευούσης οἱονεὶ τὴν ἀπαρχὴν νέου βίου, ἣν προσέβλεπον μετὰ χαρᾶς.

ΒΕΝΕΤΙΚΟΝ ΠΛΟΙΟΝ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ
ΠΕΜΠΤΟΝ ΑΙΩΝΑ

Αἱ δύο ἀντίπαλοι θαλασσοκράτειραι τῆς Ἰταλίας πόλεις ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι τῆς ἥττης καὶ τῆς ζωγρήσεως τοῦ ἐπιφόβου σουλτάνου εἶχον ἁνθαμιλληθῆ νὰ μὴ φανῶσι κατώτεραι ἀλλήλων ἐν τῇ προπομπῇ τοῦ Ἕλληνος βασιλέως εἰς τὰ πάτρια ἐδάφη. Ὁ δὲ ἀπόγονος τῶν Παλαιολόγων, ὑπερήφανος ἐπὶ ταῖς τιμαῖς ὧν εἶχε τύχει παρὰ τῶν Ἑσπερίων καὶ κατάφορτος τῶν δώρων αὐτῶν, ἠδύνατο νὰ καυχηθῇ, ὅτι, καίπερ ἀποθαυμάσας τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν τῶν ξενισάντων αὐτὸν παρὰ τὰ τενάγη τοῦ Ἀδρίου καὶ παρὰ τὸν Ἄρνον,

παρὰ τὸν Σηκουάναν καὶ τὸν Τάμεσιν, διὰ τῆς παιδείας αὐτοῦ καὶ τῶν χαρισμάτων, τῆς ἐμμονῆς εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων καὶ τῶν θυσιῶν ὑπὲρ τῆς διασώσεως τῆς πατρίδος εἶχεν ἐπιβάλει εἰς τοὺς ἰσχυροὺς τῆς Δύσεως τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸν σεβασμὸν οὐ μόνον πρὸς ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ πρὸν τὸν πολιτισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ Βυζαντίου. Ὁ ἡττημένος τῆς Ἀνατολῆς, ὁ ἀναχωρήσας ὡς ἀλήτης, ὅπως περιαγάγῃ δίσκον ἐλέους παρὰ τοῖς δυνατοῖς τῆς χριστιανωσύνης ἐπέστρεφε πρὸς τοὺς ὑπηκόους ἐκ τῆς Δύσεως νικηφόρος, διασώσας τὴν ἑλληνικὴν τιμήν. Καὶ εἰς ἐπίμετρον τῆς εὐφροσύνης ὁ ἄναξ ἐμάνθανεν ἅμα τῷ εἰς Κωνσταντινούπολιν κατάπλῳ τὸν πρὸ ὀλίγων μηνῶν τὴν 9 Μαρτίου 1403 ἐπελθόντα ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ θάνατον τοῦ Βαγιαζίτ. Ὁ Κεραυνὸς εἶχε σβεσθῆ. Τὸ Βυζάντιον ἐφαίνετο δυνάμενον νἀναπνεύσῃ. Ἔλαβε τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἀνὰ χεῖρας τὸν κάλαμον τοῦ λογίου, καὶ συνέταξεν ἐμπνεόμενος ἐκ τῆς Γραφῆς εὐχαριστήριον εὐχὴν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν ὕψιστον τὸν ἀπολυτρώσαντα ὡς ἐκ θαύματος τὸ εὐλαβὲς γένος ἀπὸ τῶν ὀνύχων τοῦ ἀπίστου.

ιγ'.

Ἡ ἧττα του Βαγιαζὶτ ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου.

Τὰς ἐν Εὐρώπῃ νικηφόρους πορείας τοῦ Βαγιαζὶτ εἴδομεν πολλάκις ἀνακοπτομένας ὑπὸ τῆς ἀνάγκης μερίμνης περὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ πραγμάτων καὶ τὸν σουλτᾶνον ἀναγκαζόμενον χάριν τούτου τοῦ λόγου νὰ διατρίβῃ πολὺ μᾶλλον ἐν Προύσῃ ἢ ἐν Ἀδριανουπόλει. Ἦγον δὲ αὐτὸν εἰς τοῦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ καταπολέμησις τῶν μετὰ τὸν ἐν Κοσσυφοπεδίῳ θάνατον τοῦ Μουρὰτ ἀναθαρρησάντων μικρῶν δυναστῶν, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Σελδσουκιδῶν, χάριν στηρίξεως καὶ ἐπεκτάσεως τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὀθωμανικῆς ἀρχῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἄμυνα ἀπὸ κινδύνου ὁσημέραι προφανεστέρου, ὅςτις ἀπὸ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀσίας ἐφαίνετο καταρρηγνύμενος πρὸς δυσμὰς καὶ ἀπειλῶν τὴν ἀρτιπαγῆ δύναμιν τῶν Ὀθωμανῶν. Ἐν τῷ κινδύνῳ δὲ τούτῳ πρέπει νἀναζητήσωμεν καὶ τὸν κυριώτατον λόγον τῆς ἐφεκτικότητος, μεθ' ἧς εἴδομεν τὸν Βαγιαζίτ, καίπερ πολλάκις προβαίνοντα μέχρις ἄκρας ἐξασθενήσεως τοῦ Βυζαντίου, οἱονεὶ μὴ θαρροῦντα νὰ κατενέγκῃ κατ' αὐτοῦ τὸ ὕστατον μοιραῖον τραῦμα.

Ἤδη καθ' ὃν χρόνον ὁ σουλτάνος Μουρὰτ εἶχεν ἀρχίσει ἐπεκτείνων τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς χώραις τοῦ Βυζαντίου καὶ τῶν προςοίκων χωρῶν εἶχεν ἀρχίσει τῷ 1366 ἀναδεικνυόμενος ἐν τῇ πέραν τοῦ Ὤξου Ἀσίᾳ ὁ Μογγόλος Τιμοὺρ, ἤτοι Σίδηρος, ὁ ἐπονομαζόμενος Λὲγκ, ἤτοι Χωλὸς, ἀπὸ χωλότητος, ἣν εἶχεν ἐπιφέρει εἰς αὐτὸν τραῦμα ἐπενεχθὲν ἐν τῇ νεότητι κατά τινα τῶν πρώτων αὐτοῦ στρατειῶν. Τοῦτον οἱ μὲν Βυζαντῖνοι ὠνόμαζον Τεμίρην, Τεμήρην, Ντεμίρην ἢ Τεμὺρ χὰν, οἱ δὲ νεώτεροι Ἑσπέριοι καλοῦσι Ταμερλάνον. Τὸ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Τσιγκιςχὰν ἐκπεπτωκὸς κράτος τῶν Ταττάρων, οὓς ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις εἴδομεν ἐμπνεύσαντας τὸν τρόμον μέχρις αὐτῆς τῆς Εὐρώπης, ἐφαίνετο ἀνανεούμενον. Ὁ δὲ Ταμερλάνος ἀπὸ τῆς νέας αὐτοῦ καθέδρας, τῆς Σαμαρκάνδης, τῶν ἀρχαίων Μαρακάνδων, ἐπελήφθη τῶν ἀδιακόπων καὶ τολμηρῶν ἐκείνων στρατειῶν, δι' ὧν ἠθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ συχνάκις ὑπ' αὐτοῦ ἐπαναλαμβανόμενον λόγιον τοῦ Ἀσιανοῦ ποιητοῦ, καθ' ὃ, ὡς ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπάρχει εἷς καὶ μόνος θεός, οὕτω καὶ ἐπὶ γῆς παρίσταται ἀνάγκη ἑνὸς καὶ μόνου δεσπότου. Καὶ πράγματι μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῶν πέραν τοῦ Ὤξου χωρῶν ἔστρεψε τὸν νοῦν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς κατ' ἐξοχὴν Περσίδος ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ ἐκείνου, καὶ ὑπεδούλωσε δι' ἐπανειλημμένων νικῶν ἐν μακροῖς πολέμοις, οἵτινες διήρκεσαν ἀπὸ τοῦ 1386 μέχρι τοῦ 1396, τοὺς δυνάστας τοὺς ἐγκαταστάντας ἐν αὐτῇ μετὰ τὴν διάσπασιν τοῦ κράτους τοῦ Τσιγκισχάν. Οὕτω δὲ μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Χωρασμίας, τῆς Βουχαρίας, τοῦ Ἀφγανιστὰν, τοῦ Ἰρὰν, τῆς Μεσοποταμίας, τοῦ Κουρδιστὰν, τῆς Ἰβηρίας ἐπέβαλε τὸν τρόμον τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ οὐ μόνον ἐν Ἀσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Εὐρώπῃ πέραν τοῦ Βόλγα, τοῦ Ταναΐδος καὶ τοῦ Βορυσθένους, καὶ ἤγαγε τὰ ὅπλα αὐτοῦ νικηφόρα μέχρις αὐτῆς τῆς Ἰνδικῆς.

Πρὸ τοιούτου ἀκαταπλήκτου κατακτητοῦ ἤρχισεν ὠχριῶσα ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα τῶν Ὀθωμανῶν, ὅτε μάλιστα οἱ Σελδσουκίδαι δυνάσται τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀναθαρρήσαντες ἤρχισαν τρεπόμενοι πρὸς τὸν Ταμερλάνον. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀναπόφευκτος ἦτο ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων σύγκρουσις, ἥτις καὶ ἐπῆλθε τέλος, ὅτε οἱ ἔκπτωτοι δυνάσται τῆς Σεβαστείας καὶ τοῦ Ersendschan ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Ταμερλάνου πρὸς ἀνάκτησιν τῶν ἰδίων χωρῶν, ὁ δὲ Βαγιαζὶτ ἐκάκωσε καὶ ἀπέκρουσε σκαιῶς τοὺς ἐπὶ τούτοις πρὸς αὐτὸν σταλέντας πρέσβεις τοῦ Ταττάρου κατακτητοῦ.

Φοβερὰ ὑπῆρξεν ἐν ἔτει 1400 ἡ εἰς τὴν ὑβριστικὴν ταύτην διαγωγὴν τοῦ σουλτάνου δοθεῖσα ἀπάντησις τοῦ Ταμερλάνου δι' ἐκπορθήσεως τῆς Σεβαστείας, μιᾶς τῶν πολυανθρωποτάτων πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀριθμούσης ἑκατοντακισχιλίους καὶ ὑπερέκεινα κατοίκους. Ἀνηλεὴς δὲ καὶ ὑπερβαίνουσα πᾶν μέτρον ἀπανθρωπίας ὑπῆρξεν ἡ τιμωρία τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς πόλεως τῶν Χριστιανῶν αὐτῆς κατοίκων καὶ τῶν ἐν αὐτῇ Μωαμεθανῶν, ἀπαχθέντων εἰς δουλείαν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Βαγιαζὶτ Ἐρτογροὺλ, εἰς ὃν ὁ πατὴρ εἶχεν ἐμπιστευθῇ τὴν ἀρχηγίαν ἐν τῇ πόλει, ἔπεσε θῦμα τῆς βαρβάρου ἐκδικήσεως τοῦ νικητοῦ. Νικηφόρος δὲ προήλασεν ἔπειτα ὁ Ταμερλάνος διὰ τῆς Συρίας καὶ ἐνίκησε πρὸ τοῦ Χαλεπίου τὸν στρατὸν τοῦ σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου, μεθ' ὃ κατέλαβε τὴν πόλιν, ὑποστᾶσαν συμφορὰν οὐχ ἧττον ἀνήκουστον τῆς τῆς Σεβαστείας. Ἀλλὰ καὶ ἡ τύχη τῆς Δαμασκοῦ καὶ τῆς Βαγδάτης ὑπῆρξεν ὄχι ἀνομοία.

Ἐν τούτοις δὲ, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ταμερλάνος ἐστράτευεν ἐν τῇ Συρίᾳ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ 1400 καὶ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 1401, ὁ Βαγιαζὶτ, ἐγκαταλιπὼν τὴν νέαν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἣν εἶχεν ἀναλάβει, ἔσπευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀνακτήσας δὲ τὸ Ersendschan καὶ συνθηκολογήσας μετὰ τοῦ ἐν αὐτῷ δυναστεύοντος, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Προῦσαν, καὶ ἐπελήφθη τὸν χειμῶνα τοῦ 1401 πρὸς τὸ 1402 διαπραγματεύσεων πρὸς τὸν Ταμερλάνον, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ, ἀναζεύξας ἐκ τῆς Συρίας, ἐστρατοπέδευεν ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Καραβάγ. Ἀλλ' οὐδέτερος ἐφαίνετο πράγματι διατεθειμένος νὰ ὑποχωρήσῃ· διὸ αἱ διαπρεσβεύσεις κατέληγον μᾶλλον εἰς ἀμοιβαίας ἀπειλὰς καὶ σύρραξιν διὰ λόγων, παρασκευάζουσαι φοβερὰν σύγκρουσιν διὰ τῶν ὅπλων, ἥτις καὶ ἐπῆλθε πράγματι τῇ 20 Ἰουλίου 1402.

Ἔν τινι πεδίῳ πρὸς τὰ βορειοανατολικὰ τῆς Ἀγκύρας ἀντιπαρετάχθησαν ἀντιμέτωποι αἱ στρατιαὶ τῶν πολεμίων. Καὶ ὁ μὲν Βαγιαζὶτ ἡγεῖτο στρατιᾶς, ἣν ὁ μὲν Τοῦρκος χρονογράφος Σεαδεδδὶν λέγει συγκροτουμένην ἐξ ἐνενήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν, εἰς ἑκατὸν εἴκοσι δὲ ἢ καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα ἀναβιβάζουσιν οἱ Βυζαντῖνοι ἱστορικοί. Συνεμάχοντο δὲ μετὰ τοῦ σουλτάνου πέντε υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ὁ ὑποτελὴς ἡγεμὼν τῆς Σερβίας Στέφανος ὁ υἱὸς τοῦ Λαζάρου καὶ γυναικάδελφος τοῦ Βαγιαζὶτ, ἄγων στρατιὰν ἐπικούρων, ἧς ὁ ἀριθμὸς ποικίλλει μεταξὺ πέντε χιλιάδων καὶ εἴκοσιν ἐν ταῖς πηγαῖς. Καὶ δεκακισχίλιοι δὲ Τάταροι συνηγωνίζοντο μετὰ τοῦ σουλτάνου. Ὀκταπλασία δὲ

περίπου ἦτο ἡ ἀντίπαλος δύναμις τοῦ Ταμερλάνου, ταssομένη ὑπ' αὐτὸν ἐκεῖνον, τέσσαρας αὐτοῦ υἱοὺς καὶ πέντε ἐγγόνους.

Περὶ τὴν ἕκτην πρωινὴν ὥραν ἤρχισεν ἡ κρατερὰ μάχη. Γενναία δ' ὑπῆρξεν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἡ ὑπὸ τοῦ Σέρβου Λαζάρου ἀπόκρουσις τῆς πρώτης ὁρμητικῆς ἐπιθέσεως τοῦ Ταμερλάνου. Ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν ἐξ Εὐρώπης στρατιῶν τοῦ Βαγιαζίτ, εἰςώρμησεν εἰς τὰς πολεμίας τάξεις, ἐπιτελῶν θαύματ' ἀνδρείας ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος, ἐν ᾧ συγχρόνως οἱ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τεταγμένοι Ἀσιᾶται, ἐν οἷς καὶ οἱ Τάταροι, μετέστησαν πρὸς τὸν Ταμερλάνον. Ἀλλ' ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἀκίνητος εἶχε μείνει μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν δεκακιςχιλίων γενιτσάρων παρά τινα λόφον, ἀποσπασθεὶς ἀπὸ τῶν προςδραμόντων μαχητῶν ὁ Βαγιαζίτ, ὅςτις ἐπέμεινεν ἀξιῶν νἀναλάβωσιν οὗτοι τὰς προτέρας αὐτῶν θέσεις. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἄστοχος μετακίνησις, ἐκληφθεῖσα ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ταμερλάνον ὡς ὑποχώρησις τῶν Ὀθωμανῶν, ἐπήνεγκε τὴν ἀμείλικτον δίωξιν τῶν μετακινουμένων, ἥτις, βοηθουμένη ὑπὸ τῆς συγχρόνου αὐτομολίας τῶν κατὰ τὸ δεξιὸν ὀθωμανικὸν κέντρον, ἤγαγεν εἰς τελείαν σύγχυσιν καὶ ἧτταν τῶν τάξεων τοῦ Βαγιαζίτ.

Περιφανὴς ὑπῆρξεν ἡ νίκη τοῦ Ταμερλάνου. Μέγιστον μέρος τῶν Ὀθωμανῶν ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ ἢ ἐσφάγη ἀμέσως κατόπιν ἢ κατὰ τὰς ὑπολοίπους ἡμέρας ἐν τῇ περὶ τὸ πεδίον τῆς μάχης διώξει. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Βαγιαζίτ, μετὰ γενναίαν περὶ τὸ τέλος τῆς μάχης ἀντίστασιν τραπεὶς εἰς ὑποχώρησιν, ἐζωγρήθη ὑπὸ τῶν Ταταρων, ὁμοίως αἰχμαλωτισάντων τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μουσᾶν ἢ Μωσῆν καὶ πολλοὺς τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ ὁ Τιμουρτάς. Ἄφαντος δ' ἔγεινε, πιθανῶς φονευθεὶς ἐν τῇ μάχῃ, ὁ νεώτατος τῶν υἱῶν τοῦ σουλτάνου Μουσταφᾶς, οἱ δὲ τρεῖς ἄλλοι αὐτοῦ υἱοὶ διεσώθησαν φυγόντες πρὸς διαφόρους διευθύνσεις.

Μετὰ τιμῆς, ἀλλ' ἐν αὐστηρᾷ φυλάξει διέτριψεν ὁ Βαγιαζὶτ ἐν τῷ παρὰ τὴν Ἄγκυραν στρατοπέδῳ, τῆς αὐτῆς δ' ἀνασκοπῆς ἐτύγχανε παρὰ τοῦ νικητοῦ καὶ ὅτε ὁ Ταμερλάνος ἀνέζευξεν ἐξ Ἀγκύρας, συνεπόμενον ἔχων τὸν ἡττημένον σουλτᾶνον. Ἀλλ' ὅτε ἀπόπειρα φυγῆς αὐτοῦ, διενεργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ Μωάμεθ, ἀποτυχοῦσ' ἀπεκαλύφθη, πολὺ αὐστηροτέρ' ἀπέβη ἐν τῇ περαιτέρᾳ πορείᾳ τοῦ Ταμερλάνου ἡ φύλαξις τοῦ Βαγιαζίτ, ἴσως κομιζομένου ἐν περιφράκτῳ φορείῳ, τοῦθ' ὅπερ ἤγαγεν εἰς τὸ διὰ τῆς κριτικῆς ἐρεύνης τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διαλυθὲν μύθευμα περὶ τῆς περιφορᾶς αὐτοῦ ἐν σιδηρῷ κλωβῷ.

Ἡ δὲ τοιαύτη καταισχύνη καὶ ἡ θλῖψις ἐπὶ τῇ ἀτυχίᾳ τῶν οἰκείων ἤρκεσαν νὰ καταναλώσωσι τὰς δυνάμεις τοῦ ἐν δακρύοις καὶ ὀδυρμοῖς διάγοντος τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ βίου ἄλλοτε περιφανοῦς καὶ πανισχύρου σουλτάνου, ὅστις καὶ ἐξέπνευσε τέλος μετὰ ὀκτάμηνον αἰχμαλωσίαν τῇ 8 Μαρτίου 1403 ἐν Φιλομηλίῳ τῆς ἀρχαίας Φρυγίας καθ' ὃν χρόνον ὁ Ταμερλάνος παρεσκευάζετο νὰ τραπῇ τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν Σαμαρκάνδην. Ὁ δὲ νεκρὸς αὐτοῦ, παραδοθεὶς ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βαγιαζῖτ θνήσκοντος ἐκφρασθεῖσαν ἐπιθυμίαν εἰς τὸν ἴδιον υἱὸν Μουσᾶν, κατετέθη ἐντίμως ἐν Προύσῃ παρὰ τοὺς τάφους τῶν πατέρων.

ιδ'.

Τὰ μετὰ τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ μάχην.

Ἡ ἐν Ἀγκύρᾳ νίκη τοῦ Ταμερλάνου ἦτο τοιαύτη, καὶ τοιαύτη ἡ κατάπληξις τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἡ διάσπασις τοῦ κράτους αὐτοῦ, ὥστε ὁ χαγᾶνος θὰ ἠδύνατο νὰ καταλύσῃ αὐτὸ τελείως καὶ γείνῃ μονάρχης τοῦ τε ἀσιατικοῦ καὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Ἀλλ' ἐν τῷ ἀκαθέκτῳ ἐκείνῳ στρατηλάτῃ δὲν ἐνεφώλευεν ἡ δύναμις τοῦ ὀργανωτοῦ, ἐπεκράτει δὲ πολὺ μᾶλλον μετὰ τὴν ὁρμὴν τῆς νίκης καὶ τῆς ἐπιτυχίας ἐν τῇ κατακτήσει τὸ πνεῦμα τῆς παροδικῆς λαφυραγωγίας καὶ διαρπαγῆς. Σύμφωνα δὲ πρὸς τοῦτον αὐτοῦ τὸν χαρακτῆρα ὑπῆρξαν καὶ τἀποτελέσματα τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ μεγάλης νίκης.

Ἀμέσως μετὰ τὰ ἐπινίκια καὶ τὴν ὑπὸ τῆς νικηφόρου στρατιᾶς δῄωσιν καὶ ἐρήμωσιν τῆς περὶ τὴν Ἄγκυραν χώρας ὁ Ταμερλάνος ἐτράπη πρὸς τὰ βόρεια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ παρεθέρισεν ἐν Κοτυαίῳ τῆς Φρυγίας. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ οἱ υἱοὶ καὶ ἔγγονοι τοῦ σχεδὸν ἑβδομηκοντούτους θριαμβευτοῦ, τραπέντες πρὸς διαφόρους διευθύνσεις, ἐξεπόρθησαν καὶ ἐλαφυραγώγησαν ἀνηλεῶς ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων τὴν Προῦσαν καὶ τὴν Νίκαιαν καὶ ἐδῄωσαν τὰς χώρας τὰς περὶ τὸ Ἀϊδίνιον (Τράλλεις), τὴν Μύνδον (Μενδεσὲ τῶν Τούρκων, Μανταχέαν παρὰ Δούκᾳ) καὶ τὴν Λυδίαν (Σαρουχάν). Ὁ δὲ Ταμερλάνος διέθετε τὰς ἀδεσπότους τῶν χωρῶν ὑπὲρ τῶν ἄλλοτε κυριάρχων αὐτῶν τῶν ὑπὸ τοῦ Βαγιαζῖτ ἐξωσθέντων. Ἐπὶ δὲ τῷ ἀγγέλματι τῶν νικῶν αὐτοῦ προςῆλθον εἰς τὸ ἐν Κοτυαίῳ στρατόπεδον καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἐκπτώτων ἡγεμόνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καί, ταχθέντες ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ

Ταμερλάνου, ἐπετράπησαν ὑπ' αὐτοῦ τὰς ὑπ' αὐτῶν κατεχομένας χώρας. Ἔπραττε δὲ ταῦτα ὁ Ταμερλάνος ἀποσκοπῶν εἰς τὴν διὰ τῆς πολυαρχίας παρεμπόδισιν τῆς ἐκ νέου ἀνυψώσεως τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐν Ἀγκύρᾳ κατατροπωθέντος ὀθωμανικοῦ κράτους. Πρὸς τὸν αὐτὸν δὲ σκοπὸν καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς μετὰ τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ μάχην διασωθέντας τῶν υἱῶν τοῦ Βαγιαζὶτ ἦλθεν εἰς διαπραγματεύσεις.

Περὶ δὲ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1402 ἐστράτευσεν ὁ Ταμερλάνος μετὰ μέρους τῆς στρατιᾶς πρὸς δυσμάς, καὶ ὥρμησε διὰ τῆς Ἐφέσου ἐπὶ τὴν Σμύρνην. Μετὰ δὲ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Φωκαίας, ὧν ἐδέσποζον οἱ Γενουήνσιοι, εἶχεν ἡ Σμύρνη καὶ μόνη ἐκφύγει τὴν κοινὴν τύχην τῆς ὑπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς καθυποτάξεως τῆς λοιπῆς Μικρᾶς Ἀσίας, κατεχομένη ἀπὸ τοῦ 1345 ὑπὸ τῶν ἱπποτῶν τῆς Ῥόδου. Εἶχον δὲ οὗτοι ὀχυρώσει αὐτήν, καὶ ἰδίως τὴν ἀκρόπολιν οὕτως, ὥςτε καὶ αὐτοῦ τοῦ Βαγιαζὶτ αἱ ἀπόπειραι πρὸς ἅλωσιν τῆς πόλεως εἶχον ἀποβῆ μάταιαι. Ἅμα δὲ τῇ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Σμύρνης ἀφίξει ὁ Ταμερλάνος ἀπήτησε παρὰ τοῦ διοικοῦντος αὐτὴν ἐπιτρόπου τῶν Ῥοδίων ἱπποτῶν, τοῦ μεγάλου μαγίστρου τῶν Σπιταλιωτῶν Γουλιέλμου de Mine, τὴν εἰς τὸν μωαμεθανισμὸν μετάστασιν καὶ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως. Ἐπὶ δὲ τῇ ἀρνήσει αὐτοῦ κατήρξατο ὁ Ταμερλάνος τῆς πολιορκίας ἀπό τε γῆς καὶ θαλάσσης, κατορθώσας μὲν ἕνεκα τοῦ πλήθους τῆς στρατιᾶς νὰ φράξῃ ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἡμέρᾳ διὰ λίθων τὸ στόμα τοῦ λιμένος, ὑπονομεύσας δὲ διὰ δεκακιςχιλίων ὀρυκτῶν τὰ χερσαῖα τείχη καὶ στηρίξας αὐτὰ κάτωθεν μετέωρα ἐπὶ ξύλων, ἅτινα πυρποληθέντα συγκατεκρήμνισαν τὸν περίβολον τῶν τειχῶν.

Λυσσώδης ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τῶν φρερίων, ὡς ἐκάλουν οἱ Βυζαντῖνοι τοὺς Ῥοδίους ἱππότας, ὑπεράσπισις τῆς διὰ τοιούτων καὶ ἄλλων πολιορκητικῶν μέσων ὑπὸ τῶν Τατάρων κρατερῶς προςβληθείσης πόλεως, ἥτις τέλος ἐξεπορθήθη ἀρχομένου τοῦ Δεκεμβρίου 1402 μετὰ φοβερὰς ἀμφοτέρωθεν θυσίας καὶ ἀφ' οὗ αἱ περὶ τὰ τείχη τάφροι ἐπληρώθησαν αἱμάτων. Καὶ οἱ μὲν ὀλίγοι ἀμύντορες τῆς πόλεως ὅσοι κατώρθωσαν νὰ ἐκφύγωσιν ἔσπευσαν πρὸς τὴν παραλίαν, ὅπου ἐπεβιβάσθησαν ἐν σπουδῇ εἰς τὰς ὀλίγας τριήρεις αἵτινες εἶχον ἐγκαίρως ἐξέλθει τοῦ λιμένος πρὸ τῆς φράξεως αὐτοῦ. Ἀλλ' αὗται ταχέως πληρωθεῖσαι δὲν ἠδυνήθησαν οὐδ' ἠθέλησαν νὰ σώσωσι πάντας τοὺς εἰς αὐτὰς προςφεύγοντας Χριστιανούς, ὧν μεταξὺ ἦσαν καὶ φυγάδες ἐκ !τῶν Θύρων, τῆς Ἐφέσου, τοῦ Νυμφαίου, οἵτινες πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας εἶχον

ζητήσει ἄσυλον ἐν Σμύρνῃ. Χίλιοι δ' αἰχμάλωτοι καὶ ὑπερέκεινα ἐσφάγησαν κατὰ διαταγὴν τοῦ Ταμερλάνου ἀπανθρώπως, καὶ τὰ κρανία αὐτῶν, συναρμοσθέντα ἐναλλὰξ πρὸς πέτρας καὶ στρέφοντα πρὸς τὰ ἔσω τὴν αἱμοσταγῆ ὄψιν, συναπετέλεσαν ἀπαίσιον πύργον μαρτυροῦντα τὴν ὠμότητα τοῦ νικητοῦ.

Ἔντρομοι μετὰ τὴν νέαν ταύτην νίκην ἔσπευσαν νὰ στείλωσι πρὸς τὸν Ταμερλάνον πρεσβείας καὶ δῶρα οἱ Γενουήνσιοι οἱ κατέχοντες τὰς Φωκαίας καὶ οἱ Μαονεῖς τῆς Χίου· ὁ δὲ δυνάστης τῆς Λέσβου Γατελοῦζος παρέστη αὐτὸς ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ Τατάρου. Ὀλίγας δὲ μόνον ἡμέρας διατρίψας ὁ νικητὴς ἐν Σμύρνῃ, ἧς διέταξε τὴν τελείαν κατασκαφήν, ἐπορεύθη ἔπειτα εἰς τὴν Ἔφεσον, ὅπου διέμεινεν ἕνα ὅλον μῆνα, ἐν μέσῳ τῶν ὑπ' αὐτοῦ κληθέντων στρατηγῶν καὶ μεγιστάνων διαγράφων νέα κατακτητικὰ σχέδια, ἐν ᾧ συγχρόνως ἡ περίχωρος ἔπασχε καὶ ἠρημοῦτο ὑπὸ τῆς στρατιᾶς, δι' ἀνηλεῶν βασάνων ἐξαντλούσης τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους. Ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις τῶν νέων σχεδίων ἀνεκόπη ὑπὸ ἀγγελμάτων ἐκ τῆς ἀπωτέρας Ἀνατολῆς, ἅτινα ἠνάγκασαν αὐτὸν νἀναζεύξῃ επιστρέφων εἰς τὰ ἴδια. Διό, διελάσας τὸ ἔαρ τοῦ 1403 τὴν Καρίαν καὶ τὴν Φρυγίαν, ὅπου εἴδομεν θανόντα τὸν μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ὑπ' αὐτοῦ δίκην δεσμώτου κομιζόμενον Βαγιαζίτ, ἔσπευσε νἀναβῇ διὰ τῆς Ἀρμενίας, τῆς Ἰβηρίας καὶ τῆς Περσίας εἰς τὴν Σαμαρκάνδην. Ἀλλὰ δὲν ἦτο πεπρωμένον εἰς αὐτόν, τὸν Σίδηρον καὶ Μέγαν λύκον, νὰ ἐπιζήσῃ μακρὸν χρόνον μετὰ τὸν δεινὸν αὐτοῦ ἀντίπαλον, τὸν Κεραυνόν. Δύο ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζίτ, στρατεύσας ἐκ νέου παρὰ τὴν προβεβηκυῖαν ἡλικίαν ἑβδομήκοντα καὶ ἑνὸς ἐτῶν ἐναντίον τῆς Σινικῆς, ἀπέθανε τῇ 19 Φεβρουαρίου 1405 κατὰ τὴν πορείαν μετ' ἀρχὴν ἔνδοξον ἅμα καὶ τρομερὰν τριάκοντα καὶ ἓξ ἐτῶν, ἣν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσιν ἑνιαίαν καὶ ἐπίφοβον οἱ περὶ τὴν σορὸν τοῦ θανόντος θρηνοῦντες τριάκοντα καὶ ἓξ υἱοὶ καὶ ἔγγονοι τοῦ ἀτρομήτου κατακτητοῦ.

ιε'.

Ἡ κληρονομία τοῦ Βαγιαζίτ.

Ἡ κατάπληξις καὶ ὁ φόβος, ὑφ' ὧν κατελήφθη σύμπας ὅ τε ὀθωμανικὸς καὶ ὁ χριστιανικὸς κόσμος μετὰ τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ νίκην τοῦ Τα-

μερλάνου, μετεδόθησαν, ὡς εἰκὸς, καὶ εἰς τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου ὡς ἀναπληρωτὴν τοῦ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ περιοδεύοντος Μανουὴλ καθήμενον ἀνεψιὸν αὐτοῦ Ἰωάννην, πρὸς ὃν ἤδη πρὸ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ μάχης ἦλθεν εἰς διαπραγματεύσεις ὁ Ταμερλάνος. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁ Ἰωάννης φαίνεται μὴ ὑποκύψας εἰς τὰς ὑπερμέτρους ἀξιώσεις καὶ τὰς ἀπειλὰς τοῦ πανισχύρου Ταττάρου. Ἐν τούτοις δ' ἐπιστρέψαντος τοῦ Μανουὴλ ἐκ τῆς Ἑσπερίας περὶ τὸ θέρος τοῦ 1403, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ταμερλάνος εὑρίσκετο ἐν Κοτυκίῳ, ὁ Ἰωάννης ὑπέκυψεν εἰς τὸν θεῖ[illegible] καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ἐκ νέου τὸν δάνειον θρόνον, ἀποδεχθεὶς ν[illegible] λάβῃ τὴν ἀρχὴν τῆς Θεσσαλονίκης. Καὶ κατείχετο μὲν αὕτη ὑπὸ τ[illegible] Τούρκων, ἀλλ' ἐν τῇ ἕνεκα τῆς ἀτυχίας καὶ τοῦ μετ' οὐ πολὺ ἐπε[illegible]θόντος θανάτου τοῦ Βαγιαζὶτ ἀναπτερώσει τῶν ἐλπίδων τῶν Βυζαν[illegible]νων ὁ αὐτοκράτωρ ἐκαραδόκει τὴν ταχεῖαν αὐτῆς ἀνάκτησιν χάριν [illegible] Ἰωάννου, ὅςτις ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Λῆμνον, ἀνα[illegible]νων τὴν ὥραν τῆς εἰς αὐτὸν παραδόσεως τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀναλαβὼν δὲ ὁ Μανουὴλ καὶ πάλιν τὴν ἀρχήν, κατεφάνη εὐθὺ[illegible] ἐξ ἀρχῆς ἐμπεφορημένος θάρρους, οἷον ἐνέπνεεν εἰς αὐτὸν ἀφ' ἑνὸς [illegible]μὲν ἡ ταπείνωσις τῶν Ὀθωμανῶν ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ φρόνημα ὅπερ ἐνεποίουν εἰς αὐτὸν αἱ ἐκ τῆς Ἑσπερίας ἐπαγγελ[illegible]ίαι. Καὶ δὴ ὑπάρχουσιν οἱ φρονοῦντες, ὅτι τότε πιθανῶς προέβη ὁ Μαν[illegible]ουὴλ εἰς τὸ μέτρον νἀνακαλέσῃ τὰ εἰς τοὺς Τούρκους κεχορηγημένα ἐν Κωνσταντινουπόλει προνόμια, ἐν οἷς καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου κατὰ τὴν πρώτην ἢ δευτέραν προςωρινὴν αὐτοῦ ἀρχὴν ἄδεια τῆς λειτουργίας καδῆ ἐν τῇ βασιλευούσῃ, καὶ διέταξε τὴν ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔξωσιν τῶν ἐν ἰδίᾳ αὐτῆς συνοικίᾳ ἐνδιαιτωμένων Ὀθωμανῶν ἐμπόρων. Καὶ ἐφαίνετο μὲν ὁ αὐτοκράτωρ εὐελπιστῶν ἴσως, ὅτι ὁ Ταμερλάνος ἠδύνατο νἀφήσῃ αὐτὸν ἀνενόχλητον, ἁπλῶς ἀναγνωρίζοντα τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐτοῦ, καθ' ἃ εἶχε πράξει πρὸς τοὺς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πρότερον ὑπὸ τοῦ Βαγιαζὶτ καταλυθέντας σατράπας. Ἀλλ' ὁ ἀτρόμητος Τάταρος ὅλως διαφόρως ἐμελέτα τὸ σχέδιον τῆς εἰς τὴν Εὐρώπην διαβάσεως καὶ κατείχετο ὑπὸ τοῦ πόθου μετὰ τὴν καθυπόταξιν αὐτῆς συμπάσης νὰ διαβῇ ἀπὸ τῶν Ἡρακλείων στηλῶν εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ δι' αὐτῆς νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ χώραν. Τοιαῦτα δὲ παρασκευάζων ἐζήτησε διὰ πρεσβείας ἤδη παρὰ τοῦ Ἰωάννου ἢ ἀργότερον παρὰ τοῦ Μανουὴλ τὴν δι' ἀποστολῆς τριήρων καὶ φορτηγίδων διευκόλυνσιν τῆς διαπεραιώσεως εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα με-

γαλεπήβολα σχέδια τοῦ Ταμερλάνου ἐναυάγησαν τοῦτο μὲν ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως στόλου, ἥτις καθίστανε τὴν εἰς τὴν Εὐρώπην ἀθρόαν διάβασιν τῆς στρατιᾶς τοῦ νέου Ξέρξου οὐ μόνον δυσχερεστάτην, ἀλλὰ καὶ ἐπισφαλῆ, τοῦτο δ' ἕνεκα τῶν λόγων, οἵτινες ἠνάγκασαν τὸν Ταμερλάνον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια. Ἡ δὲ ἀνάζευξις αὐτοῦ ἐκείνη καὶ πολὺ μᾶλλον ὁ μετὰ βραχὺ ἐπελθὼν θάνατος αὐτοῦ παρεῖχον ἀνάπαυλαν εἰς τὸ Βυζάντιον, δυνάμενον νἀναπνεύσῃ.

Τὴν δὲ ἀναθάρρησιν ταύτην τοῦ Βυζαντίου καθίστανεν ἀποτελεσματικωτέραν ἡ κατάστασις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἡ ἐπακολουθήσασα εἰς τὴν ἧτταν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζίτ. Ἡ μεγάλη ἀρχὴ τοῦ υἱοῦ τοῦ Μουρὰτ διεσπάσθη. Οἱ τέσσαρες αὐτοῦ υἱοί, Ἰσῆς ἢ Ἰησοῦς, Μουσᾶς ἢ Μωσῆς, Σουλεϊμὰν καὶ Μωάμεθ διενεμήθησαν τὰ ἱμάτια τοῦ πατρός, ὁτὲ μὲν κατ' ἰδίαν ἕκαστος ἐνεργοῦντες, ὁτὲ δὲ συμπράττοντες μετ' ἀλλήλων καὶ κατ' ἀλλήλων. Ἐπὶ ἕνδεκα δὲ ὅλα ἔτη ἡ διάσπασις καὶ ἡ διάλυσις ἦτο τοιαύτη καὶ τοσαύτη, ὥστε, ἂν ἡ ἔκπτωσις τοῦ Βυζαντίου δὲν εἶχεν ἤδη φθάσει εἰς τὰ ἔσχατα καὶ ἂν σθεναρώτερον ἤθελεν ἐργασθῇ ὁ Μανουήλ, βοηθούμενος εἰλικρινῶς καὶ ἐρρωμένως ὑπὸ τῶν Ἑσπερίων, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παραστῶμεν εἰς τὴν παλινόρθωσιν τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους εἰς τὴν προτέραν δύναμιν καὶ ἀκμήν. Ἀλλ' αἱ μὲν δυνάμεις τοῦ ἄλλως θαρραλέου Μανουὴλ δὲν ἦσαν ἀνάλογοι πρὸς τὸ σθένος αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιβολήν, ἡ δ' ἐκ τῆς Δύσεως ἐπικουρία ἐπέλιπεν αὐτόν· ἐν μέσῳ δὲ τῆς διχονοίας καὶ τῆς προςαλλήλου ῥήξεως τῶν διαδόχων τοῦ Βαγιαζὶτ ἠδυνήθη νὰ διακριθῇ τῶν ἀδελφῶν ὁ Μωάμεθ, ὅςτις καὶ ἐπανέδωκεν εἰς τὸ καταρρέον ὀθωμανικὸν κράτος τὴν πάτριον ἰσχύν. Οὕτω δὲ ἡ ἐν Ἀγκύρᾳ πανωλεθρία τοῦ Βαγιαζίτ, ἥτις ἠδύνατο καὶ ὤφειλε νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸ Βυζάντιον ὡς κολυμβήθρα ἀναγεννήσεως, ἤγαγε μόνον εἰς βραχεῖαν ἀνάρρωσιν, εἰς ἀπατηλὴν παράτασιν τῆς μοιραίας ἀγωνίας.

Ἤθελεν ἀποβῇ μακροτέρα τοῦ δέοντος ἡ ἄλλως ἐκτὸς τοῦ ἡμετέρου σκοποῦ κειμένη ἔκθεσις τῶν ἀγώνων, οὓς ἀνέλαβον οἱ υἱοὶ τοῦ Βαγιαζὶτ πρὸς συντήρησιν τοῦ κλήρου, ὃν ἕκαστος ἠδυνήθη νὰ λάβῃ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἢ πρὸς ἐπικράτησιν ἑαυτοῦ κατὰ τῶν ἀδελφῶν. Παραλαμβάνομεν δ' ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν ἀγώνων τούτων διὰ βραχέων μόνον ἐκεῖνα ὅσα σχετίζονται ἀμέσως πρὸς τὰς τύχας τοῦ Βυζαντίου.

Τῶν τεσσάρων υἱῶν τοῦ Βαγιαζὶτ πρῶτος πάντων ἐξέλιπεν ὁ

Ἰσῆς. Καὶ κατέλαβε μὲν τὴν πατρῴαν καθέδραν τῶν Ὀθωμανῶν σουλτάνων, τὴν Προῦσαν, ἀλλ᾽ ἀντεπεξελθὼν κατ᾽ αὐτοῦ ὁ ἀδελφὸς Μωάμεθ ἐξέβαλεν αὐτόν. Οὐχ ἧττον παρέστη ὁ Ἰσῆς καὶ πάλιν τρὶς ἀντιμέτωπος τοῦ ἀδελφοῦ, τυγχάνων τῆς προστασίας καὶ συμμαχίας τινῶν τῶν ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου ἐγκατασταθέντων σατραπῶν. Ἀλλὰ μετὰ τὰς ἐπανειλημμένας αὐτοῦ ἥττας ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων καὶ περιπλανώμενος φυγὰς εἰς ὄρη καὶ ἄντρα ἔτυχε θανάτου ἀγνώστου.

Οὐχ ἧττον δ᾽ ἀδόξως ἐξέλιπεν ὁ Σουλεϊμάν, ὅςτις παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις φέρει τὸ ὄνομα Μουσουλμάνου. Οὗτος μετὰ τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ μάχην τὸ μὲν κατ᾽ ἀρχὰς διωκόμενος ὑπὸ τῶν Ταττάρων, ἔπειτα μὴ δυνηθεὶς νὰ ὑπερευδοκιμήσῃ τὸν ἤδη ἐνισχυόμενον ἀδελφὸν Μωάμεθ, ἀπεφάσισε νὰ διαβῇ εἰς τὴν Εὐρώπην. Καταλαβὼν δὲ τὴν αὐτῇ δευτέραν ἕδραν τῶν προγόνων, τὴν Ἀδριανούπολιν, συνεῖδεν, ὅτι δὲν εἶχε τὴν ἀναγκαίαν δύναμιν, ὅπως συγκρατήσῃ καὶ διατηρήσῃ ἁπάσας τὰς ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐν Εὐρώπῃ κεκτημένας χώρας. Διὸ συνδιηλλάχθη μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ, προτείνας νὰ ἐκχωρήσῃ εἰς τὸ Βυζάντιον ὑπὸ τὸν ὅρον διηνεκοῦς εἰρήνης τὴν Θεσσαλονίκην μετὰ τοῦ μεγίστου μέρους τῆς Μακεδονίας καὶ σύμπασαν τὴν Θεσσαλίαν μέχρι τοῦ Ζητουνίου, νὰ παραιτήσῃ δὲ καὶ πᾶσαν ἀξίωσιν περὶ τῆς Πελοποννήσου. Ἐξ ἑτέρου δὲ παρῄτει ὁ Σουλεϊμὰν πάσας τὰς ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ ὀχυρὰς παραλίους πόλεις ἀπὸ Πανίδου μέχρι Βάρνας. Ἀποδεχθέντος δὲ τοῦ Μανουὴλ τὰ προταθέντα, ἡ μὲν ἀρχὴ τοῦ Σουλεϊμὰν περιωρίσθη εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ὡς πρωτεύουσαν τῶν ὑπολοίπων χωρίων τῆς Θρᾴκης, αἱ δὲ συνθῆκαι ἐπερρώσθησαν διὰ τῆς ἀμοιβαίας παραδόσεως ὁμήρων καὶ τοῦ γάμου τοῦ Σουλεϊμὰν μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἱλαρίου Δόρια, ἐγγόνης τοῦ Μανουὴλ, ἢ τῆς θυγατρὸς τοῦ δεσπότου Πελοποννήσου Θεοδώροο, ἀνεψιᾶς τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ δ᾽ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοῦ φόρου ὑποτελείας εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ ἡ ἀνάκτησις ἀξιολογωτάτων τμημάτων τοῦ Βυζαντίου, ἀπὸ ἐτῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἔπεισαν τὸν Μανουὴλ νὰ δεχθῇ τὰ προταθέντα ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμάν. Ἀλλ᾽ ἐν ᾧ τὴν προςαύξησιν ταύτην τοῦ κράτους ὤφειλε νὰ θεωρήσῃ καὶ μεταχειρισθῇ ὁ Μανουὴλ ὡς ἀφετηρίαν νέας αὐτοῦ ἀνυψώσεως, ἀπ᾽ ἐναντίας ἠρκέσθη εἰς τὰς ἀνακτήσεις ἐκείνας ὡς εἰς ἄλλην δωρεάν. Περιωρίσθη λοιπὸν νὰ ἐγκαταστήσῃ ὀλιγανθρώπους φρουρὰς ἐν τοῖς ἐκχωρηθεῖσιν εἰς αὐτὸν πολίσμασι, παραλαβὼν δὲ διὰ τοῦ Δημητρίου Λεοντάρη τὴν Θεσσαλονίκην, παρέδωκε

τὴν ἀρχὴν αὐτῆς καὶ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον. Οἱονεὶ δὲ βαυκαληθεὶς ὑπὸ τοῦ δώρου τῆς ἀπὸ μακροῦ ποθουμένης εἰρήνης, οὐ μόνον δὲν ἐπωφθαλμία εἰς μεγαλειτέραν αὔξησιν τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ καὶ ἠπατᾶτο νομίζων, ὅτι εἶχεν ἀποσοβηθῆ πᾶς κίνδυνος. Καὶ τὸν Σουλεϊμὰν δ' ὁμοίως ἀπεκοίμισεν ἡ περὶ εἰρήνης μετὰ τοῦ Μανουὴλ συνθήκη, καί, θεωρῶν ἤδη ἑαυτὸν ἀσφαλῆ ἐν Εὐρώπῃ, διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἀσίαν, θέλων νὰ ἐκτείνῃ τὴν ἰδίαν ἀρχὴν καὶ πέραν τοῦ Βοσπόρου. Ἀλλ' ἀμφότεροι ἠπατῶντο, ὡς ἀπέδειξαν τὰ πράγματα, μὴ προβλέποντες τὴν ὄπισθεν αὐτῶν ἐμφάνισιν νέου πολεμίου.

Πράγματι ὁ Σουλεϊμὰν εἶχε νομίσει κατάλληλον εὐκαιρίαν ἥτις παρουσιάσθη αὐτῷ ἐν Σμύρνῃ, ὅπως ἀναμιχθῇ τελευτῶντος τοῦ 1404 εἰς τἀσιατικὰ πράγματα. Ηὐτύχησε δὲ νὰ καταλάβῃ μὲν τὴν Προῦσαν καὶ τὴν Ἄγκυραν καὶ ἐπεκτείνῃ οὐ μικρὸν τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, τοῦ ἀδελφοῦ Μωάμεθ, ὅςτις ἥδρευεν ἐν Ἀμασείᾳ καὶ ἀπ' αὐτῆς ἐπειρᾶτο κατὰ μικρὸν νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχήν, ἀποφεύγοντος τὴν μετ' αὐτοῦ σύγκρουσιν ἢ ἀσθενῶς καὶ ἀνεπιτυχῶς ἀντεπεξερχομένου κατ' αὐτοῦ. Ἐφαίνετο δὲ ἤδη ὁ Σουλεϊμὰν ὁσημέραι μᾶλλον ἐνισχυόμενος ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ Μωάμεθ, ὅτ' ἔσωσε μὲν αὐτόν, ἐνέβαλε δὲ τὸν Σουλεϊμὰν καὶ μετ' αὐτοῦ τὸν Μανουὴλ Παλαιολόγον εἰς μεγάλους κινδύνους ἡ ἐπέμβασις ἑτέρου υἱοῦ τοῦ Βαγιαζὶτ, τοῦ Μουσᾶ.

Ὁ Μουσᾶς, παρακολουθήσας τὸν νεκρὸν τοῦ πατρὸς εἰς Προῦσαν, εἶχεν ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου προςκολληθῆ πιστῶς εἰς τὸν Μωάμεθ, συμμεριζόμενος τὰς τύχας αὐτοῦ. Ἰδὼν δὲ τὸν ἀδελφὸν κινδυνεύοντα ὑπὸ τῆς μεγάλης ἐν Ἀσίᾳ ἐνισχύσεως τοῦ Σουλεϊμὰν, προέτεινεν εἰς τὸν Μωάμεθ νὰ καταπολεμήσῃ ἐν Εὐρώπῃ τοὺς τοποτηρητὰς τοῦ ἱκανὸν ἤδη χρόνου ἀπουσιάζοντος Σουλεϊμὰν καὶ διοικήσῃ μετὰ τὴν ἐνδεχομένην νίκην τὰς χώρας αὐτοῦ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μωάμεθ. Διαπεραιωθεὶς δὲ τῷ 1406 ἐκ Σινώπης εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τυχὼν τῆς φιλίας καὶ συμμαχίας τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Μύρξου, ηὐξήθη ταχέως διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ Σουλεϊμὰν ἀποσκιρτήσεως τῶν κατ' αὐτοῦ δυςηρεστημένων τοπαρχῶν. Ἐντὸς δὲ χρόνου βραχέος ἠδυνήθη διὰ τῶν παρὰ τὸν Ἴστρον ὀθωμανικῶν στρατιῶν καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Μύρξου καὶ τοῦ κράλη τῶν Σέρβων Στεφάνου δοθέντων ἐπικούρων νὰ γείνῃ κύριος οὐ μόνον τῶν εἰς τὸν Σουλεϊμὰν ἀνηκουσῶν χωρῶν,

ἀλλὰ καὶ μεγάλου μέρους τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκχωρηθεισῶν εἰς τὸν Μανουὴλ πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ἥτις ἐξηκολούθει κατεχομένη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου.

Ἀλλ' ὅλον ἐκεῖνο τὸ κατασκεύασμα διελύθη αἴφνης σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου μετὰ τῆς αὐτῆς ταχύτητος, μεθ' ἧς καὶ εἶχε συμπηχθῆ, ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει 1406. Πράγματι ὁ Σουλεϊμάν, μαθὼν τὰς προόδους τοῦ Μουσᾶ, διεπεραιώθη γοργὸς διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ ἀντετάχθη ἀντιμέτωπος τοῦ ἀδελφοῦ, προχωρήσαντος μέχρι σχεδὸν αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οὐ μακρὰν τῆς βασιλευούσης. Ἡ δὲ προδοσία τῶν Σέρβων, αὐτομολησάντων πρὸς τὸν Σουλεϊμὰν ἐνεργείᾳ τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου, καθ' ἃ φαίνεται, ὧν τὸ παράδειγμα ἐμιμήθησαν καί τινες τῶν Ὀθωμανῶν ἀρχηγῶν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἀνδρῶν, καὶ τὰ στρατηγήματα καὶ αἱ ἐνέδραι τοῦ Σουλεϊμὰν διέσπασαν τὴν στρατιὰν τοῦ Μουσᾶ. Κακῶς δ' ἔχων διεσώθη οὗτος πρὸς τὸν Ἴστρον, καὶ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον περιεπλανᾶτο ἀνὰ τὰς δυςχωρίας τοῦ Αἵμου, ἐξ ὧν καταβαίνων μετ' ὀλίγων ἱππέων ἐδῄου δίκην ληστοῦ τὰ περικείμενα πεδία.

Μετὰ δὲ τὴν νίκην ταύτην ὁ μὲν Σουλεϊμὰν ἔγεινεν ἐκ νέου κύρι[illegible] τῶν πρότερον εἰς αὐτὸν ἀνηκουσῶν χωρῶν, καί, ἐγκαθιδρυθεὶς πάλ[illegible] ἐν Ἀδριανουπόλει, ἐπεδόθη εἰς τὴν πολυποσίαν, τὴν τρυφὴν καὶ τ[illegible] ἀπολαύσεις, εἰς ἃς ἀρεσκόμενος ὑπέπιπτε συνήθως, διακόπτων αἴφν[illegible] τὸν ἄλλως φιλοπόλεμον αὐτοῦ βίον. Ἐν τούτοις δὲ ἡ ἀπουσία αὐ[illegible] ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐγίνετο ἀφορμή, ὅπως ἐνισχυθῇ εἴπερ ποτ[illegible] Μωάμεθ, προςλαμβάνων τὰς ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμὰν ἐγκαταλειφθεί[illegible]ας χώρας, δεχόμενος τὰς προςχωρήσεις πολλῶν σατραπῶν καὶ ἀπὸ [illegible] τῆς Προύσης, ἣν κατέλαβε, παρασκευαζόμενος νἀποκαταστήσῃ ἀρ[illegible]ίαν τὴν ἀρχὴν τῶν πατέρων ὡς μόνος κύριος τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Ταὐτοχρόνως δ' ἐν Εὐρώπῃ ὁ Μουσᾶς, ἐπωφελούμενος τὴν ἀδράνειαν τοῦ Σουλεϊμάν, κατώρθωσε νὰ ἐνισχυθῇ κατὰ μικρόν, καὶ μετά τινα ἔτη ἀντεπεξῆλθεν, ὡς θὰ ἴδωμεν παρακατιόντες, ἐναντίον τοῦ Σουλεϊμάν, ὅςτις καὶ ἐφονεύθη τέλος. Καὶ περιωρίσθη μὲν οὕτω τὸ ὀθωμανικὸν κράτος εἰς δυαρχίαν, τοῦ μὲν Μωάμεθ κρατοῦντος τῆς Ἀσίας, τοῦ δὲ Μουσᾶ τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ δὲν ἤργησε νὰ ἐκραγῇ μεταξὺ τῶν δύο σουλτάνων πόλεμος ἀδελφικός, ἀπολήξας τῷ 1413 εἰς τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Μωάμεθ ὡς μονάρχου.

ιϛ'.

Ἡ Πελοπόννησος μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Θεοδώρου.

Ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ χρόνου τοῦ μεσάσαντος μεταξὺ τῆς ἥττης καὶ φυγῆς τοῦ Μουσᾶ τῷ 1406 καὶ τῆς ἐν ἔτει 1409 ἀναθαρρήσεως καὶ ἐνισχύσεως αὐτοῦ ὁ Μανουὴλ, ἐπωφελούμενος τὴν ἐκ τῆς εἰρήνης μετὰ τοῦ Σουλεϊμὰν ἀνάπαυλαν, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου παρίστατο ἐπείγουσ' ἀνάγκη τῆς παρουσίας αὐτοῦ.

Εἴδομεν ἤδη ἐκ ποίων αἰτίων ὁ δεσπότης Θεόδωρος Παλαιολόγος εἶχεν ἔλθει εἰς λόγους πρὸς τοὺς ἱππότας τῆς Ῥόδου περὶ τῆς εἰς αὐτοὺς ἀντὶ χρημάτων παραδόσεως τῆς Κορίνθου καὶ ὅτι καθ' ὃν χρόνον ὁ Μανουὴλ ἀπεβίβασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα, πλέων εἰς τὴν Ἑσπερίαν, αἱ μετὰ τῶν Ῥοδίων διαπραγματεύσεις εἶχον λήξει. Πράγματι δὲ μετ' οὐ πολὺ ἐλθόντες δύο ἀντιπρόσωποι τοῦ ἱπποτικοῦ τάγματος παρέλαβον τὴν Κόρινθον. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἔπεισαν τὸν δεσπότην νὰ ἐκχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ Καλάβρυτα καὶ τὴν περὶ αὐτὰ χώραν, ἐν ᾗ πλὴν τῆς γνωστῆς εἰς ἡμᾶς Κερπινῆς τῆς ἀπὸ τοῦ οἴκου τῶν Charpigny ὀνομασθείσης ἤδη ἔκτοτε ἀπαντῶμεν τὰ ὀνόματα τῶν χωρίων Ζαχλωροῦ, Κέρτεζη, Ἀράχοβα καὶ Σελιάνα. Ἀπαλλαγέντες δ' οἱ κάτοικοι τῶν Καλαβρύτων νὰ συστρατεύωνται μετὰ τῶν ἱπποτῶν, ἀνέλαβον οὐχ ἧττον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὑπερασπίζωνται τὸ ἴδιον ἑαυτῶν πόλισμα διὰ τῶν ὅπλων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ φρέριοι κατεῖχον ἤδη πρότερον καὶ μέρος τῆς Ἀχαΐας, οὐ μικρὰ ἀπέβαινεν ἡ δύναμις αὐτῶν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἣν προςεπάθουν ναὐξήσωσι διὰ διαφόρων παροχῶν καὶ συνεννοήσεων πρὸς τοὺς ἐπιχωρίους, ἀλλὰ καὶ οὐκ ἄνευ μεγάλων θυσιῶν καὶ δαπανῶν.

Ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ τοιαύτη ἐν τῇ χερσονήσῳ ἐνίσχυσις τῶν ἱπποτῶν τὸν μὲν Θεόδωρον ἐξησθένει, παρώξυνε δὲ τοὺς Ναβαρραίους, οἵτινες καὶ παρώρμησαν τοὺς Τούρκους, δεσπόζοντας ἄλλως ἤδη τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῶν Σαλώνων, νὰ εἰςβάλωσιν ἐκ νέου τῷ 1401 εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἣν καὶ τὸ πρότερον ἔτος εἶχον ἐπιδράμει παροδικῶς. Οἱ δὲ νέοι οὗτοι κίνδυνοι ἀπήλπισαν τελείως τὸν Θεόδωρον, ὅςτις καὶ αὐτὸν τὸν Μυστρᾶν παρέδωκεν ἀντὶ ἁδροῦ τιμήματος εἰς τοὺς ἱππότας τῆς Ῥόδου, αὐτὸς ἀποσυρθεὶς εἰς τὴν ὀχυρὰν Μονεμβασίαν. Ἀλλ' ἡ προδοσία αὕτη ἐξώργισεν ἅμα καὶ ἐφρονημάτισε τοὺς κατοίκους τοῦ Μυστρᾶ, οἵτινες, πρωτοστατοῦντος

τοῦ ἀρχιερέως, ἀπεφάσισαν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν ἐν τῇ πόλει ἐγκατάστασιν τῶν ἱπποτῶν. Πράγματι δὲ, ὅτ' ἐνεφανίσθησαν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ τάγματος, ἀπήτησαν τὴν ἄμεσον αὐτῶν ἀναχώρησιν, ἀπειλοῦντες νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτοὺς ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ὡς πολεμίους. Μαθὼν δὲ παρ' αὐτῶν ἀναχωρησάντων ὁ Θεόδωρος τὰ γενόμενα, ἐμήνυσεν εἰς τὸν Μυστρᾶν τὴν πρόθεσιν νὰ ἐπανέλθῃ, ἐδέχοντο αὐτὸν, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἔγεινε, τοῦ Θεοδώρου ὁρκισθέντος, ὅ- οὐδέποτε τοῦ λοιποῦ ἤθελε τολμήσει νὰ προβῇ εἰς παρόμοιον διάβημα.

Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ Μυστρᾶ ἀποχώρησις τῶν Ῥοδίων τούτους μὲν κατέστησε μᾶλλον ἀδιαφόρους πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἐνεθάρρυνε δὲ τοὺς Κορινθίους καὶ τοὺς Καλαβρυτηνοὺς νἀπαιτήσωσι καὶ οὗτοι τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸ δεσποτᾶτον. Ἴσως δὲ συνετέλεσεν εἰς τοῦτο καὶ ἡ ἀνάμιξις τοῦ Μανουὴλ κατὰ τὴν ὀλιγοήμερον αὐτοῦ διαμονὴν ἐν Μυστρᾷ, ὅτ' ἐπέστρεφε τῷ 1403 ἐκ τῆς Ἑσπερίας, καὶ ἡ ἕνεκα τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ ἥττης τοῦ Βαγιαζὶτ ἀναθάρρησις τῶν Ἑλλήνων. Γενομένων δὲ διαπραγματεύσεων πρὸς τοὺς Ῥοδίους ἱππότας, ἐπείσθησαν οὗτοι νἀποδώσωσι τὴν Κόρινθον καὶ τὰ Καλάβρυτα ἀντὶ τεσσαράκοντα καὶ τριῶν χιλιάδων δουκάτων καὶ ἑτέρων τρισχιλίων πεντακοσίων, ὅσα εἶχον δαπανήσει ἐν τῷ μεταξὺ χάριν ἀμύνης τοῦ δεσποτάτου, ὧν τὴν πληρωμὴν ἠγγυήθη ὁ Μανουήλ. Οὕτως ἀπελάμβανον οἱ ἱππόται ποσὸν τετραπλάσιον σχεδὸν τῶν ἀποτιθέντων χάριν ἐξαγοράσεως τῆς Κορίνθου δωδεκακισχιλίων δουκάτων. Πληρωθείσης δὲ τῇ 14 Ἰουνίου 1405 τῆς πρώτης δόσεως ἐκ δεκαεξακισχιλίων δουκάτων, ὁ Θεόδωρος παρέλαβε τὰς δύο πόλεις. Εἶχε δ' ἄλλως ἤδη μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βαγιαζὶτ καταλάβει, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Ῥοδίων, τὰ Σάλωνα, ἅτινα διεξεδίκει ὡς κληρονόμος τῆς Ἑλένης Καντακουζηνῆς, ἐξηκολούθησε δὲ κατέχων ἐπί τινα χρόνον, μὴ ἐπιτευχθείσης τῆς ὑπὸ τῶν ἱπποτῶν μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Κορίνθου ἐπιδιωκομένης ἐγκαταστάσεως αὐτῶν ἐν αὐτοῖς. Οὕτω δὲ τὸ δεσποτᾶτον, κατέχον τὴν Κόρινθον, πλὴν δὲ αὐτῆς καὶ τὰ Σάλωνα, τὸ Γαλαξείδιον, τὴν Βετερινίτσαν, τὴν σημερινὴν Βιτρινίτσαν, μετὰ τοῦ ἐνδότερον κειμένου Λοιδωρικίου, ἔστω καὶ προσωρινῶς μέχρι τῆς εἰς τοὺς Ἰωαννίτας παραδόσεως καὶ τῆς ἔπειτα ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀναλήψεως τῶν χωρῶν ἐκείνων, ἐδέσποζε τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Τοῦτο δὲ συνετέλει εἰς ποιάν τιν' ἀναπλήρωσιν τῆς μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου μὴ γενομένης τειχίσεως τοῦ ἰσθμοῦ.

'Αφ' ἑτέρου δὲ οὐ μικρὰ ἀνακούφισις τοῦ δεσποτάτου εἶχεν ὑπάρξει ὁ ἤδη πρότερον κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1402 ἐπελθὼν θάνατος τοῦ Πέτρου Σουπερανοῦ, ὅςτις πλὴν βραχέος χρόνου εἶχε πάντοτε ἀντιπράξει πρὸς τὸν Θεόδωρον καὶ ὑποθάλψει μὲν τὴν ἐπιτόπιον ἀντίστασιν, καλέσει δ' ἐπανειλημμένως εἰς τὴν χερσόνησον τοὺς Τούρκους. Αὐτοῦ δὲ θανόντος, ἀνέλαβε τὴν κηδεμονίαν τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Λαδισλάου ἀναγνωρισθέντος ὡς ἡγεμόνος τῆς 'Αχαΐας ἡ χήρα τοῦ Σουπερανοῦ Μαρία, ἀδελφὴ τοῦ προαποβιώσαντος κοντοσταύλου καὶ δυνάστου 'Αρκαδιᾶς 'Ασάνη Ζαχαρίου, ἕλκοντος τὸ γένος ἐκ Γενούης καὶ ἀπογόνου τῶν αὐθεντῶν τῆς Φωκαίας καὶ Χίου, τῶν μετὰ τὴν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἐγκατάστασιν τῶν Μαονέων μεταναστευσάντων εἰς τὴν Πελοπόννησον Ζαχαριῶν. Τὴν δὲ μὴ ἔγκαιρον ἀνανέωσιν τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὸν Λαδίσλαον ὅρκου ὑποτελείας τῶν ἀνηλίκων τέκνων τοῦ Σουπερανοῦ ἐπωφεληθεὶς δεξιῶς καὶ ἀπίστως ὁ ἀνεψιὸς τῆς χήρας αὐτοῦ Κεντυρίων Ζαχαρίας ἀνεγνωρίσθη αὐτὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐκείνου τῆς Νεαπόλεως ἡγεμὼν τῆς 'Αχαΐας τῇ 20 'Απριλίου 1404. Καὶ ἔμελλε μὲν σὺν τῷ χρόνῳ νἀναδειχθῇ ὁ Κεντυρίων οὐχ ἧττον δεινὸς ἀντίπαλος τοῦ δεσποτάτου, ἕως οἱ Παλαιολόγοι ἀπηλλάγησαν αὐτοῦ τῷ 1432· ἀλλ' ὁπωςδήποτε κατὰ τὸν μεταξὺ τοῦ θανάτου τοῦ Σουπερανοῦ καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ πονηροῦ Γενουηνσίου διαρρεύσαντα χρόνον ἠδυνήθη νὰ μείνῃ ἀπηλλαγμένος ὁ Θεόδωρος τῶν ἀπὸ τῶν Ναβαρραίων κινδύνων.

Τοιαύτη δὲ συνδρομὴ περιστάσεων εὐνοϊκῶν παρεθάρρυνε τὸν ἔτι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἄπελπιν Θεόδωρον Παλαιολόγον ἐπὶ τοσοῦτον, ὥςτε δὲν ὤκνησε νἀναλάβῃ τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν Ναβαρραίων. 'Ανέλαβε δὲ ὁ Θεόδωρος τὴν τολμηρὰν ἐπιχείρησιν, στηριζόμενος καὶ εἰς τὰς πρὸς τὸν Κεντυρίωνα ἐχθρικὰς διαθέσεις τῶν δύο ἄλλων ἰσχυρῶν τῆς Πελοποννήσου Λατίνων, οἵτινες πρὸς τοῖς Βενετοῖς ἦσαν οἱ κληρονόμοι τῶν καταλοίπων τῆς ἄλλοτ' ἐν τῇ χερσονήσῳ ἑνιαίας φραγκικῆς ἡγεμονίας. Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ παλατῖνος κόμις Κεφαλληνίας Κάρολος Τόκκος, εἰς ὃν εἶχε περιέλθει ἡ Χαλανδρίτζα ἐν Ἤλιδι καὶ ἄλλα τινὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου, καὶ ὁ Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν, αἵτινες ἀπετέλουν ὑπ' αὐτὸν ἰδίαν ἀπὸ πάσης πολιτικῆς ἐξουσίας ἀνεξάρτητον κτῆσιν.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ στρατιὰ τοῦ Θεοδώρου εἰςήλασε τὸ θέρος τοῦ 1406 εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἐδῄωσε τὰς κώμας

Ἀβραμιοῦ καὶ Σπανοχῶρι, οὗ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα δεικνύει τὴν πρὸς τοὺς Ἱσπανοὺς κτήτορας σχέσιν. Ἐν δὲ τῇ θέρμῃ τῆς ἐπιτυχίας οἱ στρατιῶται τοῦ δεσπότου, προχωρήσαντες νοτιώτερον, κατεπάτησαν καὶ αὐτὴν τὴν εἰς τοὺς οὐδετέρους Βενετοὺς ἀνήκουσαν περὶ τὴν Μεθώνην χώραν, καὶ μεγίστας ἐπήνεγκον ζημίας εἴς τε τὰς κτήσεις τῆς βενετικῆς πολιτείας καὶ εἰς τὰς γαίας τὰς ἀνηκούσας εἰς τὸν Λατῖνον ἐπίσκοπον Μεθώνης. Καταληφθεῖσα δ' ὑπὸ ἀγανακτήσεως ἡ βενετικὴ πολιτεία ἔστειλε μὲν πρὸς τὸν Θεόδωρον πρέσβυν, ζητοῦσα παρ' αὐτοῦ ἀποζημίωσιν, ἐφρόντισε δὲ καὶ περὶ ἐνισχύσεως τῆς Μεθώνης διὰ τῆς ἀποστολῆς τοξοτῶν καὶ ἐπισκευῆς τῶν τειχῶν τοῦ Ναυπλίου χάριν ἴσως ἐνδεχομένης ῥήξεως πρὸς τὸν δεσπότην. Ἀλλ' ὅτε ὁ ἀπεσταλμένος τῶν Βενετῶν ἔφθασεν εἰς τὸν Μυστρᾶν τὸ ἔαρ τοῦ 1407, εὗρε τὸν δεσπότην βαρέως ἀσθενοῦντα, καὶ οὐδαμῶς ἠδυνήθη νὰ τύχῃ ἀκροάσεως παρ' αὐτοῦ. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τὸ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπέθανεν ὁ Θεόδωρος Παλαιολόγος. Ἐπειδὴ δὲ δὲν κατέλιπε γνήσια τέκνα ἐκ τῆς Βαρθολομαίας Ἀτζαϊώλη, τὸ δεσποτᾶτον περιῆλθεν εἰς τὸν δευτερότοκον τοῦ Μανουὴλ Θεόδωρον. Τούτου δὲ ὄντος ἀνηλίκου, ὁ αὐτοκράτωρ ἔταξε κηδεμόν' αὐτοῦ τὸν μέγαν δοῦκα, ἤτοι ναύαρχον, Μανουὴλ Φραγκόπουλον, ὅςτις ἀπέθανε μετ' οὐ πολὺ κατὰ τὸν ἐν ἔτει 1410 λυμαινόμενον τὴν Πελοπόννησον λοιμόν. Ἀπεστάλη δὲ εἰς Βενετίαν πρὸς διάλυσιν τῆς μετ' αὐτῆς διαφορᾶς, τελευτῶντος τοῦ 1407, ὁ διάσημος λόγιος Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς, ὅςτις ἐπέστρεψε μετά τινας μῆνας ἄπρακτος ἕνεκα τῶν μεγάλων ἀξιώσεων ἃς δι' αὐτοῦ προέβαλλε τὸ Βυζάντιον.

ιζ'.

Ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος ἐν Πελοποννήσῳ.

Καὶ τὰ μὲν τῆς διαδοχῆς τοῦ Θεοδώρου, τὰ τῆς κηδεμονίας τοῦ νέου ἀνηλίκου δεσπότου καὶ τὰ τῆς εἰς Βενετίαν ἀποστολῆς τοῦ Χρυσολωρᾶ διέταξεν ὁ Μανουὴλ πιθανῶς ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ ἀδελφοῦ ἐξ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ διαρρυθμίσῃ τὰ πράγματα ἐκ τοῦ πλησίον, εὑρίσκων συνάμα τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπανίδῃ μετὰ πενταετίαν τὸν ἐν τῷ μεταξὺ μακρὰν αὐτοῦ παρὰ τῷ θείῳ ἀνατρεφόμενον υἱόν. Ἀφορμὴν δὲ πρὸς τὴν νέαν ταύτην εἰς Πελοπόννησον ἀποδημίαν ἔδωκεν εἰς τὸν Μανουὴλ ἡ τὸ θέ-

ρος τοῦ 1408 τέλεσις τοῦ ἐτησίου μνημοσύνου τοῦ θανόντος Θεοδώρου. Θρηνήσας δὲ τὸν ἀδελφὸν, καθιέρωσεν, ὅπως καθ' ἕκαστον ἔτος τελῆται τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου αὐτοῦ δημοσία ἐπιμνημόσυνος τελετή. Ἐπισημοτάτη δὲ πασῶν ὑπῆρξε μετά τινα ἔτη ἡ τελετὴ ἐκείνη, καθ' ἣν ὁ Μανουὴλ γράψας μακρὸν Ἐπιτάφιον λόγον εἰς τὸν ἀδελφὸν, ὃν ἔμελλε νἀναγνώσῃ αὐτὸς μεταβαίνων εἰς Μυστρᾶν, ἀλλὰ δι' ἄγνωστον αἰτίαν κωλυθεὶς, ἀπέστειλε πρὸς ἀνάγνωσιν διὰ τοῦ ἱερομονάχου Ἰσιδώρου τοῦ ἔπειτ' ἀναρρηθέντος εἰς τὴν μητρόπολιν Μονεμβασίας. Ὁ Ἐπιτάφιος ἀπετέλει ὁλόκληρον βιβλίον ἐγκωμιαστικὸν τοῦ ἀποιχομένου, ἐν ᾧ ὑπερεξήροντο μὲν αἱ ἀρεταὶ τοῦ Θεοδώρου, ἐδικαιολογοῦντο δὲ ἢ ὅλως παρεσιωπῶντο ἐκεῖναι τῶν πράξεων αὐτοῦ ὅσαι ἦσαν ἥκιστ' ἄξιαι εὐφημίας ἢ εἶχον ἀπαρέσει εἰς τὰ πλήθη. Οὕτως οὐκ ἄνευ σοφιστείας καί τινος διαστροφῆς τῶν γεγονότων παριστάνοντο τὰ κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς Κορίνθου εἰς τοὺς ἱππότας τῆς Ῥόδου, οὐδεμία δ' εὐλόγως ἐγίνετο μνεία τῆς ἀπεμπολήσεως αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ Μυστρᾶ, ἐν ᾧ ἔμελλε νὰ ἐκφωνηθῇ ὁ λόγος. Καὶ τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ μακροῦ ἐκείνου ἐπιταφίου ἀνέγνωσεν ὁ διακομιστὴς αὐτοῦ Ἰσίδωρος, τὸ δὲ λοιπὸν ὁ ἐν Μυστρᾷ τότε παρεπιδημῶν Θεσσαλονικεὺς λόγιος Θεόδωρος Γαζῆς ὁ ἔπειτα μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πατρίδος μεταναστεύσας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ διακριθεὶς μεταξὺ τῶν εἰς τὴν χώραν ἐκείνην μεταλαμπαδευσάντων τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Μεγάλη δὲ ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπὶ τῇ ἀκροάσει τοῦ αὐτοκρατορικοῦ λόγου ἀναγνωσθέντος πρὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μνημοσύνου, ἡ συγκίνησις τοῦ πυκνοῦ ἀκροατηρίου, ἐν ᾧ ἐξεῖχον αὐτὸς ὁ διάδοχος τοῦ εὐφημουμένου δεσπότης, ἡ περὶ αὐτὸν γερουσία καὶ ὁ ἀρχιερεὺς μετὰ τῶν ἐκκρίτων τοῦ κλήρου. Περιεσώθη δὲ μέχρις ἡμῶν ὁ Ἐπιτάφιος ἐκεῖνος, ὅςτις ἕνεκα τῆς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ προςθήκης τῶν λέξεων ***Ῥηθεὶς ἐπιδημήσαντος εἰς Πελοπόννησον τοῦ βασιλέως***, κακῶς ἐνομίζετο μέχρι τοῦδ' ἐκφωνηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅτε μετέβη τῷ 1408 εἰς τὴν Λακεδαίμονα. Ἀλλ' αἱ λέξεις ἐκεῖναι ἢ ἐνεγράφησαν ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ ἐκ τῶν προτέρων, ὅτ' ἐσκοπεῖτο ἡ ματαιωθεῖσα μεταγενεστέρα ἀποδημία αὐτοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον χάριν τῆς ἐν τῇ ἐπιμνημοσύνῳ ἡμέρᾳ ἐκφωνήσεως τοῦ Ἐπιταφίου, ἢ προςετέθησαν ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων, ἀπατηθέντων ἐκ τοῦ προοιμίου τοῦ λόγου, μὴ μεταβληθέντος καὶ ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ, κωλυθεὶς νὰ πλεύσῃ αὐτὸς, ἀπέστειλε τὸν λόγον πρὸς ἀνάγνωσιν.

Πόσον δὲ χρόνον διέτριψεν ἐν Πελοποννήσῳ ὁ Μανουὴλ κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ 1408 ἀγνοοῦμεν. Ἀλλὰ πάντως αὕτη δὲν ὑπῆρξε πολὺ βραχεῖα. Καὶ ταῦτα διότι ἐπεβάλλετο εἰς αὐτὸν νὰ στερεώσῃ τὴν ἀρτιπαγῆ ἀρχὴν τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ, διασαλευομένην ὑπὸ τῆς φιλαρχίας Πελοποννησίων τινῶν ἰσχυρῶν. Ἐπίφοβοι ἄρχοντες, ἰδίως ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Μάνης, ἀπὸ πύργων ὀχυρῶν κατεπολέμουν ἀλλήλους καὶ διεκινδύνευον τὴν ἀσφάλειαν καὶ αὐτὴν τὴν ἀδιαφιλονείκητον ἐπικράτησιν τῆς ἐξουσίας τοῦ δεσπότου. Πολλὴ δ' ἐκράτει ἀναρχία καὶ ἀταξία ἄγουσα εἰς πυκνοὺς φόνους οὐ μόνον τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλὰ καὶ τῶν συγγενῶν· οὐδὲ γυναικῶν δ' ἐγκύων ἢ καὶ νηπίων ἐφείδοντο οἱ φονεῖς. Τὰ ἤθη τῶν ὀρεινῶν Μανιατῶν ἦσαν ἐν πολλοῖς οὕτω βάρβαρα, ὥστε σὺν τοῖς ἄλλοις εἰθίζετο μετά τινα φόνον νὰ ἀποκόπτηται ὁ δάκτυλος ἢ ἄλλο τι μικρὸν μέλος τοῦ νεκροῦ καὶ ταριχευόμενον νὰ ἐμβάπτηται κατὰ τὰ συμπόσια εἰς τὸ ποτήριον ἐξ οὗ προέπινον, πράττοντες τι ὅμοιον πρὸς τὸν λεγόμενον μασχαλισμὸν τῶν ἀρχαίων. Προέβαινον δ' εἰς τὴν ἀνοσίαν ταύτην πρᾶξιν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἐξησθένουν πᾶσαν αντεκδίκησιν τοῦ θύματος. Ἀλλ' ἐκ ῥητῶν μαρτυριῶν μανθάνομεν, ὅτι ἡ ἐμφάνισις τοῦ Μανουὴλ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ληφθέντα μέτρα ἤγαγον εἰς παῦσιν τῆς κρατούσης ἀναρχίας καὶ ἀπανθρωπίας. Ἓν δὲ τῶν κυριωτάτων αὐτοῦ μέτρων ὑπῆρξεν ἡ *λύσις τῶν φρουρίων*, δι' ἧς φράσεως νοεῖται ὁποιαδήποτε τις ἐνέργεια πρὸς παράλυσιν τῆς ἄκρας δυνάμεως τῶν πυργοδεσποτῶν. Ἐν γένει δὲ διὰ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τὰ ἤθη ἔγειναν πολὺ ἡμερώτερα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁμολογεῖται ἡ παῦσις τῶν ἀλληλοκτονιῶν καὶ τοῦ μασχαλισμοῦ. Καὶ δὲν ἀνέλαβε μὲν ἢ δὲν κατώρθωσεν ὁ Μανουὴλ τὴν κατάργησιν τῆς γενικῆς ὁπλοφορίας τῶν ὀρεσιτρόφων κατοίκων, ἀλλ' αὕτη ἀπέβαλε τὸν σχεδὸν ἄγριον χαρακτῆρα ὃν ἔφερε πρότερον.

Πλὴν δὲ τούτων καὶ ἄλλων τοιούτων διατάξεων ἐμελέτησεν ὁ Μανουὴλ ἐκ τοῦ πλησίον πιθανώτατα κατὰ ταύτην αὐτοῦ τὴν εἰς Πελοπόννησον ἐπιδημίαν καὶ τὸ ἐκκρεμὲς ζήτημα τῆς τειχίσεως τοῦ ἰσθμοῦ, ὅπερ μόνον μετὰ ἑπτὰ ἔτη κατὰ τὴν νέαν εἰς τὴν χερσόνησον μετάβασιν τοῦ αὐτοκράτορος ἐπέπρωτο νὰ λυθῇ τελείως.

ιη΄.

Ὁ Θεόδωρος Β΄ καὶ ὁ Κεντυρίων ἐν Πελοποννήσῳ.

Ἐν τούτοις δὲ μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ Θεοδώρου Β΄ ὡς δεσπότου ἐν Μυστρᾷ καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Λαδισλάου ἀναγνώρισιν τοῦ Κεντυρίωνος Ζαχαρίου ὡς ἡγεμόνος Ἀχαΐας συνεχίζεται ὁ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τοῦ δεσποτάτου καὶ τῶν ὑπολειπομένων ἐν Πελοποννήσῳ Φράγκων περὶ ἐπικρατήσεως ἀγών. Καὶ ὑπό τινα μὲν ἔποψιν οὐ μικρὰ ἦτο ἡ ἰσχὺς τοῦ Γενουηνσίου ἡγεμόνος, ἐρειδομένου εἰς τὴν ὁρμὴν τῆς ἑταιρείας τῶν Ναβαρραίων καὶ ἔχοντος οὐ μικρὸν στήριγμα τὴν δύναμιν τῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ ὁμοίως ἐγκατεστημένων ἀδελφῶν αὐτοῦ, τοῦ Ἐράρδου, τοῦ Βενεδίκτου καὶ ἰδίως τοῦ Στεφάνου, ὅςτις ἐδέσποζε τῶν Πατρῶν ὡς Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν δὲν ἦσαν αὐτόχρημα ἀδελφικαὶ αἱ σχέσεις τοῦ Ζαχαρίου πρὸς τὸν Στέφανον, ὅςτις καὶ παρεχώρησε προςωρινῶς (1408-1414) τὰς εἰς τοὺς Τούρκους ὑποφόρους καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀπειλουμένας Πάτρας εἰς τὴν Βενετίαν, παρασχοῦσαν εἰς αὐτὸν πλὴν τοῦ εἰς τὸν σουλτᾶνον πληρωτέου ἐτησίου φόρου καί τινας γλίσχρους πόρους, ὅπως σπουδάσῃ ἐν Ἰταλίᾳ. Τοῦτο δὲ πλὴν τῆς τοιαύτης ἐξασθενήσεως τοῦ οἴκου τῶν Ζαχαριῶν διὰ τῆς ἀπωλείας τῶν Πατρῶν οὐ μικρὸς ἦτο ὁ ἀγὼν ὃν ἦτο ἠναγκασμένος νὰ διεξάγῃ ἐν Πελοποννήσῳ ὁ Κεντυρίων. Καὶ δὴ πλὴν τῶν Ἑλλήνων τοῦ δεσποτάτου εἶχεν ἐχθρὸν καὶ τὸν αὐθέντην τῆς Ζακύνθου Λεονάρδον Β΄ Τόκκον, ὅςτις τελευτῶντος τοῦ 1407 ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν Γλαρέντζαν.

Ἀλλ᾽ ἡ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθοῦσα ἐνίσχυσις τοῦ Κεντυρίωνος ἕνεκα τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἐν Λέσβῳ καὶ Χίῳ ἐκ Γενούης συγγενῶν καὶ τῆς μετ᾽ αὐτοῦ συμπράξεως τῶν Ἀλβανῶν τῆς Πελοποννήσου ἐνεθάρρυνε μὲν αὐτὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ τῷ 1411 στρατείαν ἐναντίον τῶν ἐν Καλαβρύτοις Ἑλλήνων, κατέστησε δ᾽ αὐτὸν ἐπικίνδυνον εἰς τὸν οἶκον τῶν Τόκκων. Διὸ ἠναγκάσθησαν οὗτοι νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν καθομολόγησιν ὑποτελείας εἰς τοὺς Βενετούς. Καὶ δὲν ἀπεδέχθησαν μὲν οὗτοι τὰ προταθέντα, ἀλλ᾽ ἐπενέβησαν ὁπωςδήποτε πρὸς διάλυσιν τῆς μεταξὺ τῶν Τόκκων καὶ τοῦ Κεντυρίωνος ἔχθρας, καὶ ἔπεισαν τὸν Λεονάρδον νἀποδώσῃ τὴν Γλαρέντζαν εἰς τὸν Γενουήνσιον ἡγεμόνα τῆς

Ἀχαΐας τῷ 1414. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ ἐπιδεικνυομένη ὑπὸ τῆς Βενετίας προθυμία πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Κεντυρίωνος ἐφαίνετο εἰς αὐτὸν ἐπισφαλὴς ἐφ' ὅσον οὗτοι ὡς ἀντάλλαγμα τῆς προστασίας αὐτῶν ἠξίουν τὴν εἰς αὐτοὺς παραχώρησιν τοῦ παραθαλασσίου Ζόγκλου, ἤτοι τοῦ Ναβαρρίνου, ὅπερ ἦτο τὸ κυριώτερον ἔρεισμα τῆς ἀρχῆς τοῦ Κεντυρίωνος. Καὶ ἡ μὲν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς δευτέρας εἰς τὴν Πελοπόννησον καθόδου τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ εἰς αὐτὸν γενομένη τῇ 3 Μαρτίου 1414 προσχώρησις τοῦ Κεντυρίωνος ὑπῆρξε κατηναγκασμένη καὶ ἀνειλικρινής. Πολὺ δὲ προθυμότερον καὶ εἰλικρινέστερον, ὑπὸ τῆς ὁμοφυλίας καὶ τοῦ ἰδίου συμφέροντος ἀγόμενος, ἔστρεψεν ὁ Κεντυρίων μετ' οὐ πολὺ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν γενέτειραν Γένουαν, τὴν ἰσχυρὰν ἀντίπαλον τῆς Βενετίας, ἥτις καὶ ἐδέχθη τὴν ἀνάληψιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ προταθείσης εἰς τοὺς Γενουηνσίους ἐπικυριαρχίας τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας. Ἠναγκάσθησαν δ' ὡς ἐκ τούτου οἱ Βενετοὶ νὰ ἐπιτείνωσι τὴν προσοχὴν αὐτῶν πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ἐπίρρωσιν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ βενετικῶν κτήσεων, τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης, τοῦ Ναυπλίου καὶ τοῦ Ἄργους. Ἀλλ' ἡ χαλαρὰ ἐκ Γενούης ὑπὸ τῶν ἰδίων συμπολιτῶν ὑποστήριξις τοῦ Κεντυρίωνος ἐνεθάρρυνε τὴν κατ' αὐτοῦ ἐνέργειαν τῶν Παλαιολόγων ἐν τῷ προσώπῳ μάλιστα τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ διατρίβοντος ἀδελφοῦ τοῦ Θεοδώρου Β', τοῦ υἱοῦ καὶ ἔπειτα διαδόχου τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ, τοῦ Ἰωάννου. Ἀφ' ἑτέρου δὲ παρωξύνθησαν οἱ Βενετοί, ἐποφθαλμιῶντες πλὴν τῆς κατακτήσεως τοῦ Ζόγκλου καὶ τῶν Πατρῶν εἰς καθολικωτέραν ἐπέκτασιν αὐτῶν ἐν Πελοποννήσῳ. Ταῦτα δὲ πάντα συνετέλεσαν ἐμμέσως εἰς τὴν μετ' ὀλίγα ἔτη ὁρμητικωτέραν εἰς τὴν ἀτυχῆ χερσόνησον ἐπέμβασιν τῶν Τούρκων, οἵτινες καὶ ἐκλόνησαν τέλος τὰ θεμέλια τῆς ἐν αὐτῇ ἀρχῆς τῶν Παλαιολόγων.

ιθ'.

Ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Μωάμεθ.

Τὴν ὁριστικὴν διαρρύθμισιν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πραγμάτων ἠναγκάσθη πιθανῶς ὁ Μανουὴλ νὰ διακόψῃ ἕνεκα τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀγγελμάτων. Ἡ ἀνάπαυλα ἣν ἐφαίνετο παρέχουσα εἰς τὸ Βυζάντιον ἡ ἀδυναμία τοῦ Μουσᾶ δὲν διήρκεσε μακρόν. Ἡ ἡδυπάθεια καὶ ἀκρατοποσία τοῦ Σουλεϊμὰν, προκαλοῦσα τὴν ἀγανάκτησιν

τῶν περὶ αὐτόν, ηὔξησε κατὰ μικρὸν τοὺς φίλα φρονοῦντας πρὸς τὸν ἀκαταπονήτως καὶ ἐν τῇ φυγῇ ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἀνορθώσεως ἐργαζόμενον Μουσᾶν. Καὶ ὁ μὲν Σουλεϊμὰν ἐτύφλωττε πρὸς τὰ γινόμενα, ἡ δὲ παρὰ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου, συνορώντων τὸν κίνδυνον, γενομένη διὰ πρεσβείας ἀπόπειρα νὰ ἐξεγείρωσιν αὐτὸν ἐκ τοῦ ληθάργου, ἔμεινεν ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἐν τούτοις δὲ ὁ Μουσᾶς, στρατολογήσας καὶ ἐνισχυθεὶς διὰ τῶν ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ ἀποσκιρτησάντων αὐτομόλων, ὥρμησεν ἀρχομένου τοῦ 1410 κατ' αὐτῆς τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἀλλὰ δὲν ἐχρειάσθη νὰ συγκροτηθῇ μάχη, ἵνα καταλυθῇ ὁ Σουλεϊμάν. Βεβυθισμένος εἰς τὴν κάρωσιν τῆς μέθης, οὐδ' ἐν τῇ ἐσχάτῃ ὥρᾳ τοῦ κινδύνου ἔτεινεν ὁ ὑπέρφρων σουλτάνος εὐήκοον τὸ οὖς εἰς τὰς παρορμήσεις τῶν ἰδίων στρατηγῶν, ἐν ᾧ ἤδη ὁ ἐχθρὸς ἐπλησίαζεν εἰς τῆς πόλεως τὰ τείχη. Ὅτε δὲ τέλος ὁ Χασσάν, τῶν πολεμίων ἐπιλαμβανομένων ἤδη τῆς ἐφόδου, διὰ λόγων τραχέων ἠγωνίσθη νὰ παραστήσῃ εἰς αὐτὸν τὸν ἐφιστάμενον κίνδυνον καὶ παρακινήσῃ πρὸς δρᾶσιν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ὥρᾳ, ἡ μόνη ἀπάντησις τοῦ Σουλεϊμὰν ὑπῆρξεν ἡ διαταγὴ νὰ ξυρήσωσι διὰ ξίφους τὸ γένειον τοῦ τολμητίου.

Μετὰ τὴν τοιαύτην ἀτίμωσιν, ἐπισφραγίζουσαν τὰς ματαίας ἀποπείρας πρὸς ἀνάκλησιν τοῦ σουλτάνου εἰς τὸ καθῆκον, οἱ στρατηγοὶ τοῦ Σουλεϊμὰν ἔμπλεοι ὀργῆς ηὐτομόλησαν πρὸς τὸν Μουσᾶν, καὶ ἀνέῳξαν αὐτοὶ εἰς αὐτὸν τὰς πύλας τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ὀλίγοι πιστοὶ ἔσωσαν τότ' ἐν τῇ ἐσχάτῃ ὥρᾳ τὸν Σουλεϊμὰν ἐκ τοῦ λουτρῶνος καὶ ἐτράπησαν μετ' αὐτοῦ ἔφιπποι τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν· ἀλλ' ἔν τινι χωρίῳ πλησίον αὐτῆς ἐσφάγησαν, προδοθέντες ὑπὸ τοῦ ὁδηγοῦ. Τοῦ δὲ Σουλεϊμάν, πολὺ οἰκτρότερον τῶν συνοδευόντων ὑποστάντος θάνατον, ἀπετμήθη ἡ κεφαλή. Καὶ ἐτιμώρησε μὲν ἀνηλεῶς ὁ Μουσᾶς τούς τε φονεῖς καὶ ὅλον αὐτῶν τὸ χωρίον· παραγγείλας δὲ νὰ σταλῇ ὁ νεκρὸς τοῦ ἀδελφοῦ εἰς Ἀδριανούπολιν, ἐπόμπευσεν αὐτὸν ἐν τιμῇ εἰς τὴν Προῦσαν, ὅπου κατετέθη ἐν ἰδίῳ ὑπὸ τοῦ Μουσᾶ οἰκοδομηθέντι μνημείῳ. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἦσαν ἁπλῆ ἐπίδειξις φιλαδελφίας· πράγματι δ' ἔχαιρεν ὁ νικητὴς ἐπὶ τῇ ἀπαλλαγῇ τοῦ ἀδελφοῦ, ἥτις ἀνεδείκνυεν αὐτὸν ἐν Ἀδριανουπόλει μόνον κύριον τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τμήματος τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Μόνον δ' εἶχεν ὁ Μουσᾶς τὸ ἑξῆς ἀντιμέτωπον τὸν ἀπὸ τῆς Προύσης ἄρχοντα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀδελφὸν Μωάμεθ, οὐδεμίαν αἰσθανόμενος

ὑποχρέωσιν νὰ τηρήσῃ τὰς πρότερον εἰς αὐτὸν δοθείσας ἐπαγγελίας περὶ ὑποτελείας ἐν περιπτώσει ἐκνικήσεως τοῦ Σουλεϊμάν.

Ἐπιβληθεὶς δ' ἅμα τῇ ἀναλήψει τῆς ἀρχῆς διὰ τῆς τρομοκρατίας καὶ φανεὶς ἀγνώμων πρὸς αὐτοὺς τοὺς βοηθήσαντας αὐτὸν εἰς τὴν νίκην ὡς δῆθεν ἐπιδείξαντας ἀπιστίαν πρὸς τὸν Σουλεϊμὰν, τῶν πρώτων αὐτοῦ ἔργων ἐθεώρησε νὰ τιμωρήσῃ τὸν κράλην Στέφανον δι τὴν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν Σουλεϊμὰν αὐτομολία Αὐτὸς δ' ἡγούμενος πολυανθρώπου στρατιᾶς εἰσήλασεν εἰς τὴν Σερ βίαν, καὶ κατέστρεψε μὲν χωρία πολυπληθῆ, ἐδήωσε δὲ τοὺς ἀγρού ἀπήγαγε δ' εἰς αἰχμαλωσίαν νεαροὺς παῖδας καὶ ἁβρὰς κόρας, κ συνεπλήρωσε τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὸν ἐξανδραποδισμὸν διὰ τῆς σφαγῆ

Ἀλλὰ κύριον ἑαυτοῦ ἔργον ἐθεώρησεν ὁ Μουσᾶς νἀποκαταστή τὴν ἐν Εὐρώπῃ νεοπαγῆ ἀρχὴν εἰς τὴν ἔκτασιν καὶ δύναμιν ἣν εἶχ ἐπὶ τοῦ Βαγιαζὶτ, ἀνακτῶν μὲν τὰς πόλεις καὶ χώρας, ἃς ὁ Σουλ μὰν εἶχεν ἐκχωρήσει εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ, καθιστάνων δὲ καὶ πάλιν ὡς ἐπὶ τοῦ πατρὸς ὑπόφορον τὸ Βυζάντιον. Διὸ ἀπέστε λε στρατιὰν, ἥτις ὑπέταξε τὰς μακεδονικὰς καὶ θεσσαλικὰς πόλεις πλὴ τοῦ Ζητουνίου καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, ἣν ἀπλῶς ἐπολιόρκησε.

Μετὰ δὲ ταῦτ' ἀπέστειλεν ὁ Μουσᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν Ἰβραῒμ τὸν υἱὸν τοῦ πρὸ μικροῦ θανόντος μεγάλου βεζύρη Ἀλῆ πασσᾶ, ὅπως ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ Μανουὴλ φόρον ὑποτελείας. Ἀλλ' ὁ Ἰβραῒμ, ἀπίστως πρὸς τὸν Μουσᾶν φερόμενος, προέτεινεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα νὰ χρησιμεύσῃ, μεταβαίνων εἰς Προῦσαν, εἰς ἐξερέθισιν τοῦ Μωάμεθ κατὰ τοῦ Μουσᾶ καὶ σύμπραξιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Μανουήλ. Μεσιτεύσαντος δὲ πράγματι τοῦ Ἰβραῒμ, ὁ Μωάμεθ, ἐλθὼν εἰς συνεννόησιν πρὸς τὸν Μανουὴλ, ὑποσχεθέντα τὴν παροχὴν πλοίων πρὸς διαπεραίωσιν στρατιᾶς αὐτοῦ εἰς τὴν Εὐρώπην, κατέβη εἰς τὴν ἀσιατικὴν ὄχθην τοῦ Βοσπόρου μετὰ δεκαπεντακισχιλίων ἀνδρῶν. Παρίστατο δὲ ἐπείγουσ' ἀνάγκη τῆς βοηθείας αὐτοῦ, διότι ἤδη ὁ Μουσᾶς εὑρίσκετο ἀφ' ἱκανοῦ χρόνου πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ ἐπ' αὐτὴν τὴν βασιλεύουσαν στρατεία, ἣν εἶχεν ἐπιχειρήσει ὁ Μουσᾶς, δὲν εἶχε τὴν προσδοκωμένην ἐπιτυχίαν. Ὁ ἐπιδρομεὺς εὗρε τὰ μὲν περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν χωρία ἔρημα κατοίκων, μετοικισθέντων ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ ἐντὸς τῆς πόλεως, καὶ παρέδωκεν αὐτὰ εἰς τὸ πῦρ, αὐτὴν δὲ τὴν πόλιν διὰ τῶν φροντίδων τοῦ δραστηρίου καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζὶτ ἀναθαρρήσαντος αὐτοκράτορος ἱκα-

νῶς παρεσκευασμένην πρὸς ἄμυναν. Ἡ δὲ ἀναθάρρησις εἶχε μεταδοθῆ καὶ εἰς τὰς τάξεις τῶν πολιτῶν, οἵτινες ἐξεπλήρωσαν μετὰ πολλῆς γενναιότητος τὸ καθῆκον αὐτῶν κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν.

Καὶ κατὰ θάλασσαν μὲν πειραθέντα τὸν Μουσᾶν νὰ προςβάλῃ δι' ὀλίγων πλοίων τὴν πόλιν ἢ τοὐλάχιστον νὰ παρακωλύσῃ τὸν ἐπισιτισμὸν αὐτῆς ἐνίκησεν ἀντεπεξελθὼν ἐγγὺς τῆς νήσου Πλάτης ὁ μέγας δοὺξ, ἤτοι ναύαρχος, τοῦ βυζαντικκοῦ στόλου Ἐμμανουὴλ Παλαιολόγος, νόθος υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Παλαιολόγου. Εἶνε δὲ ἀνεξήγητον πῶς μετὰ τοιαύτην νίκην ὁ Ἐμμανουὴλ ἀντὶ νὰ τιμηθῇ καὶ ἀμειφθῇ ὑπὸ τοῦ ἑτερομητρίου ἀδελφοῦ ἐβλήθη μετὰ τῶν παίδων εἰς τὴν εἱρκτὴν, ἐν ᾗ διέμεινε, καθ' ἃ λέγεται, δεκαεπτὰ ὅλα ἔτη[1].

Κατὰ γῆν δὲ ἡ ἀντοχὴ τῶν πολιορκουμένων καὶ ἡ ἀνεπάρκεια τῶν πολιορκητικῶν ἐφοδίων τοῦ Μουσᾶ παρέτειναν τὴν πολιορκίαν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ σκηνώσωσιν εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν τειχῶν. Μετὰ πολλοῦ δὲ θάρρους ποιούμενοι ἐξόδους οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνεπλέκοντο πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ ἐφόνευον πολλοὺς αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων αἱ ἀπώλειαι, καίπερ ὀλιγώτεραι οὖσαι, ἦσαν οὐχ ἧττον αἰσθηταὶ ἕνεκα τοῦ καθ' ὅλου πολλῷ μικροτέρου ἀριθμοῦ τῶν μαχομένων. Ἰδίως δὲ συνεκίνησεν ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων ζώγρησις καὶ θανάτωσις τοῦ υἱοῦ τοῦ διερμηνευτοῦ τοῦ βασιλέως Νικολάου Νοταρᾶ· τούτου τὴν ἀποτμηθεῖσαν κεφαλὴν ἐξηγόρασεν ἀντὶ ἁδροῦ χρήματος ὁ τεθλιμμένος πατὴρ καὶ ἔθαψε μετὰ τοῦ σώματος τοῦ μαρτυρικῶς θανόντος υἱοῦ, ὅπερ εἶχον κατορθώσει νἀνασύρωσιν ἰδίαν ἐπὶ τούτῳ ἔξοδον ἐπιχειρήσαντες οἱ πολιορκούμενοι. Ἦτο δὲ ὁ θανὼν πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ ἐκείνου, ὅςτις, διακριθεὶς ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κατόπιν βασιλεύσαντος Ἰωάννου Β' Παλαιολόγου, ἔμελλε, τεσσαράκοντα καὶ τρία ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ, νὰ μαρτυρήσῃ μετὰ τῶν οἰκογενῶν εὐθὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν.

Τῶν τοιούτων δεινῶν τῆς πολιορκίας ἀνακούφισις ἐφάνη εἰς τοὺς πολιορκουμένους ἡ ἐπικουρία ἣν ἔφερε διαπεραιωθεὶς ἐκ τῆς Ἀσίας

(1) Πρὸς τὴν ἀπίθανον ταύτην εἴδησιν τοῦ **Χαλκοκονδύλη** (ἐκδ. Βόννης σ. 176, 19 κ.έ.) δὲν συμφωνεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ Βραχέος χρονικοῦ (ἐκδ. Βόννης μετὰ Δούκαν σ. 517,9), καθ' ἣν ὁ *κῦρις Μανουὴλ ὁ μέγας δοῦκας*, ὅςτις εἶνε πάντως ὁ αὐτὸς, ἀπέθανε τῷ ,ϚϠιη' (=1411), ἤτοι ἓν ἔτος μετὰ τὴν ναυμαχίαν κατὰ τὸ ἕβδομον θανατικόν.

ὁ Μωάμεθ, ἀναλαμβάνων νἀπαλλάξῃ τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τοῦ Μουσᾶ. Μετὰ δὲ τὰς τριημέρους ἑορτὰς τῆς πανηγυρικῆς αὐτοῦ δεξιώσεως καὶ διαμονῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ἐπανελήφθησαν ἀμφοτέρωθεν τὰ ὅρκια πιστῆς συμμαχίας καὶ φιλίας, ὁ Μωάμεθ, παραλαβὼν τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ στρατιὰν καὶ ὀλίγους ἄνδρας δοθέντας εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Μανουήλ, ὥρμησεν ἐναντίον τοῦ Μουσᾶ. Ἀλλ' ἡττηθεὶς παρὰ προςδοκίαν καθ' ἣν ὥραν ἡ νίκη ἐφαίνετο κριθεῖσα ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ βαρέως τραυματισθεὶς ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἀσίαν. Οὐδ' ἠδυνήθη κατὰ τοὺς ὑπολοίπους μῆνας τοῦ 1410 καὶ καθ' ὅλον τὸ 1411 νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν κατὰ τοῦ Μουσᾶ ἀγῶνα, ἀναγκασθεὶς νὰ καταστείλῃ τὰς ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἐκ Προύσης ἀπομακρύνσεως ἐξεγερθείσας ἀποστασίας τινῶν τῶν ὑποτελῶν Μωαμεθανῶν ἀρχόντων, οὓς ἐνεθάρρυνεν ἡ ἀπουσία αὐτοῦ καὶ ἡ παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἧττα. Ἐπανέλαβε δὲ τὴν κατὰ τοῦ Μουσᾶ στρατείαν τῷ 1412 μετὰ μεγάλης στρατιᾶς, ἣν καὶ πάλιν διεπεραίωσαν εἰς τὴν Εὐρώπην βυζαντιακὰ πλοῖα.

Ἐν τούτοις δ' ὁ Μουσᾶς δὲν εἶχε δυνηθῆ νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν πρώτην κατὰ τοῦ Μωάμεθ νίκην διὰ γενναίας ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀναγκασθεὶς νὰ στρέψῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος μᾶλλον τὴν προςοχὴν εἰς τὴν στερέωσιν τῆς παρὰ τὸν Αἷμον ἀρχῆς αὐτοῦ τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ὁ κράλης τῆς Σερβίας Στέφανος ἐφαίνετο διατεθειμένος νὰ συμπράξῃ μετὰ τοῦ Μωάμεθ καὶ τοῦ Μανουήλ. Εἰς ταύτην δὲ τὴν συμμαχίαν ἀποσκοπῶν ὁ Μωάμεθ καὶ κατὰ τὴν δευτέραν διάβασιν εἰς τὴν Εὐρώπην, δὲν ἐχρονοτρίβησε πρὸς λύσιν τοῦ ἔτι ἀραιῶς ἐξακολουθοῦντος ἀποκλεισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἀνέβη πρὸς βορρᾶν, καὶ προεχώρησε διὰ τῆς Θρᾴκης μέχρι τῆς Σοφίας καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Σερβίας, αὐξάνων μὲν τὴν πρὸς ἑαυτὸν πεποίθησιν τῶν συμμάχων, προςδεχόμενος δὲ τοὺς αὐτομολοῦντας ἐκ τῶν ἐχθρικῶν τάξεων. Ὁ δὲ Μουσᾶς παρηκολούθει μὲν κατὰ πάντα τοῦτον τὸν χρόνον μετὰ μικρᾶς στρατιᾶς τὰς κινήσεις τοῦ ἀδελφοῦ ἐκ τοῦ πλησίον, ἀλλὰ μόνον ἐπιτηρητικῶς, ἀποφεύγων ἐπιμελῶς πᾶσαν σύγκρουσιν πρὸς αὐτόν. Τέλος δὲ, ἐπελθόντος ἤδη τοῦ ἔτους 1413 καὶ τοῦ Μωάμεθ εὑρισκομένου ἐν τῇ κατὰ τὴν Βουλγαρίαν πεδιάδι Τζαμουρλῆ, ἰδὼν ὁ Μουσᾶς, ὅτι ὁλονὲν ἠλαττοῦτο διὰ τῶν ἀποσκιρτήσεων ἡ ἰδία ἑαυτοῦ στρατιὰ, περιορισθεῖσα εἰς ἑπτακιςχιλίους μόνον Γενιτσάρους, καὶ ὅτι παρίστατο ἀνάγκη νἀναλάβῃ τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα, εἰςώρμησεν εἰς τὸ ἀντίπαλον

τρατόπεδον. Δίκην δὲ ἄλλου λέοντος ἠγωνίσθη κατὰ πολλῶν μόνος χεδόν, ἕως ἀντιμαχόμενος πολέμιος ἀπέκοψεν αὐτοῦ τὴν χεῖρα διὰ οῦ ξίφους. Ἀλλὰ καὶ χειρότμητος ἔσπευσεν ἔφιππος πρὸς τοὺς περὶ ὐτόν, οἵτινες, ἰδόντες αὐτὸν οὕτως ἔχοντα, ηὐτομόλησαν πρὸς τὸν Ιωάμεθ, ἐγκαταλιπόντες τὸν Μουσᾶν, τραπέντα εἰς φυγὴν πρὸς τὴν λαχίαν. Τὴν αὐτὴν δ' ἐκείνην ἡμέραν κατελήφθη ὑπὸ τῶν σταλέν-ων κατ' αὐτοῦ ἱππέων ἔν τινι τέλματι, καὶ, ἀχθεὶς εἰς τὸ στρα-όπεδον τοῦ νικητοῦ, ἐστραγγαλίσθη κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ διὰ νευ-ῆς τόξου.

Ὁ Μωάμεθ, εἰσερχόμενος ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὸν φόνον τοῦ ουσᾶ ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ἦτο πλέον μονάρχης τοῦ ἐπὶ δεκαετίαν ὑπὸ τῶν ἀδελφικῶν πολέμων διασπαραχθέντος ὀθωμα-κοῦ θρόνου. Καὶ ἔμελλε μὲν νὰ ὑποστῇ νέους ἀγῶνας ἐν Ἀσίᾳ χά-ν καταπαλαίσεως νέων ἀποστασιῶν τινῶν τῶν σατραπῶν, ἀγῶνας ναδείξαντας αὐτὸν καὶ πάλιν νικηφόρον. Ἀλλ' ἐν Εὐρώπῃ δὲν εἶχε λέον ἀνάγκην νὰ ἐπιδείξῃ τὴν πολεμικὴν αὐτοῦ δεξιότητα, ἀλλὰ ὰς ἄλλας ἀρετὰς αἵτινες ἐκόσμουν αὐτὸν ὡς εἰρηνοποιὸν καὶ ὀργα-ωτήν, πρᾶον καὶ φιλοδίκαιον ἡγεμόνα, πιστῶς ἐχόμενον τῶν πρὸς οὺς φίλους καὶ συμμάχους ὡμολογημένων συνθηκῶν. Τοιοῦτος δ' νεδείχθη ὁ Μωάμεθ πρός τε τοὺς λοιποὺς ἡγεμόνας τῆς χερσονήσου οῦ Αἵμου καὶ ἐν ταῖς σχέσεσι πρὸς τὸ Βυζάντιον, προθύμως ἐκχω-ήσας εἰς τὸν Μανουὴλ καὶ πάλιν τὰς ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμὰν παραδο-είσας πόλεις καὶ χώρας καὶ διὰ παντὸς τοῦ βίου μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 421 ἐπελθόντος θανάτου προςενεχθεὶς μετὰ πίστεως, ἀγάπης καὶ ιλίας. Καὶ οἱ μὲν Βυζαντῖνοι εὔφημον ἐποιοῦντο μνείαν τοῦ σουλ-άνου, τυχόντες ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν, καὶ παρίστανον αὐτὸν εἰπόντα ἰς τοὺς πρέσβεις τοῦ Μανουὴλ, ὅτε τὸ πρῶτον οὗτος ἀπήτησε τὴν πόδοσιν τῶν ἁρπαχθεισῶν ὑπὸ τοῦ Μουσᾶ κτήσεων, ὅτι, ἀνασυντά-ας ἤδη τὴν πατρῴαν δύναμιν, ὑπήκουε καὶ ἔμελλε νὰ ὑπακούῃ εἰς ὸν Μανουὴλ ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα, διότι δὲν ἦτο ἀγνώμων καὶ δὲν μελλε νὰ φανῇ ἀχάριστος. Ὁ δὲ Μανουὴλ ἐξ ἑτέρου καὶ πάλιν ἠρ-έσθη εἰς τὰ δωροφορηθέντα ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης, ὡς εἰ μὴ ἐπέ-κειντο ἄλλοι κίνδυνοι εἰς τὸ Βυζάντιον ἐν τῷ μέλλοντι, περὶ μικρῶν όνον μεριμνήσας, ἐν οἷς καὶ ἡ τείχισις τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Καὶ εἶχε δίκαιον ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν ὁ Δούκας γράφων περὶ τοῦ

αὐτοκράτορος τὰς βαρυσημάντους λέξεις· *ταῦτα ὀνειροπολῶν ὁ βασιλεὺς ἔχαιρεν· ἡ δὲ τύχη τῶν Ῥωμαίων ὁρῶσα τὸ μέλλον ἔστενε.*

κ΄.

Ἡ τείχισις τοῦ ἰσθμοῦ.

Ἡ μετὰ τοῦ Μωάμεθ εἰλικρινὴς εἰρήνη ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν Μανουὴλ νὰ μεριμνήσῃ πως περὶ τῆς διατάξεως τινῶν τῶν χωρῶν, αἵτινες, ἀπώτερον τῆς ἀμέσου γειτονίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως κείμεναι, ἐδέοντο τῆς εἰς αὐτὰς αὐτοπροσώπου μεταβάσεως τοῦ αὐτοκράτορος.

Τούτων ἦτο ἡ Θάσος, ἥτις καὶ ἠξιώθη πρώτη τῆς βασιλικῆς ἐπισκέψεως τοῦ Μανουὴλ, ἐκπλεύσαντος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὸν Ἰούλιον 1414. Ἐν Θάσῳ εἶχον ἀφ᾽ ἱκανοῦ χρόνου πήξει ἰδίαν ἀρχὴν οἱ Ἀσάναι τῆς Χριστοπόλεως καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν οἶκοι τῶν Ῥαοὺλ καὶ τῶν Βρανάδων. Μετ᾽ ἐνέργειαν δ᾽ ὀλίγων μηνῶν κατώρθωσεν ὁ Μανουὴλ νὰ ὑποτάξῃ τὴν νῆσον τὸν Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ἀπὸ δὲ τῆς Θάσου μετέβη ὁ Μανουὴλ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ὁ ἐν αὐτῇ ἄρχων ἀνεψιὸς τοῦ Μανουὴλ Ἰωάννης εἶχεν ἤδη ἀποθάνει ὡς μοναχὸς φέρων τὸ ὄνομα Ἰωσήφ. Ἀντικατέστησε δ᾽ αὐτὸν ὁ τριτότοκος υἱὸς τοῦ Μανουὴλ Ἀνδρόνικος. Διαχειμάσας δ᾽ ὁ αὐτοκράτωρ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἔπλευσεν ἐξ αὐτῆς τῷ 1415 εἰς τὰς Κεγχρεὰς τῆς Πελοποννήσου, ὅπου ἔφθασε τελευτῶντος τοῦ Μαρτίου. Εὐθὺς δ᾽ ἐπελήφθη τῆς παρασκευῆς τῶν ἀναγκαίων ἔργων πρὸς ἀνακάθαρσιν καὶ ἀνοικοδόμησιν τοῦ τείχους τοῦ ἰσθμοῦ, ἥτις καὶ ἤρχισε τῇ 8 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Ἡ κατάστασις ἐν ᾗ εὑρίσκετο τὸ τεῖχος ἦτο οἰκτρά. Οὐδὲν σχεδὸν λείψανον ἐσώζετο τῆς ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τειχίσεως, ἀλλὰ λίθοι τοῦ ἐξ ἐκείνων τῶν χρόνων περιβόλου εὑρίσκοντο ἐγκατεσπαρμένοι κατὰ γῆς καὶ λείψανα δὲ θεμελίων προγενεστέρων χρόνων. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀρχαίων λίθων εὑρέθη, ἀνοικοδομουμένου τοῦ τείχους ἐπὶ τοῦ Μανουὴλ, καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἡ δηλοῦσα τὴν ἀνάκτισιν ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ διὰ τοῦ πιστοῦ αὐτοῦ δούλου Βικτωρίνου· αὕτη περισωθεῖσα μέχρις ἡμῶν ἀνευρέθη καὶ πάλιν ἐν Κορίνθῳ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν. Ἀλλ᾽ ἡ ἀνοικοδόμησις δὲν ἦτο ἔργον εὐχερὲς οὐ μόνον διὰ τὴν ἔκτασιν τοῦ

τείχους, ἔχοντος μῆκος ἓξ μιλίων, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα Ἑξαμίλιον ἢ Ἑξαμίλια, ὅπερ καὶ τὴν σήμερον διατηρεῖ μία τῶν οὐ μακρὰν τῆς Κορίνθου κειμένων κωμῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀπαιτουμένης δαπάνης καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀναγκαίων ἐργατῶν. Οὐδ' ἦσαν αὗται μόναι αἱ δυςχέρειαι, ἀλλὰ καὶ πλεῖστα ὅσα ἄλλα ἐμπόδια παρενεβάλλοντο ἕνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῶν περιοίκων, οἵτινες ἀντὶ προθύμου συναρωγῆς ἀντενήργουν τὸ κατ' ἀρχὰς διὰ παντοίων τρόπων.

+ΦΩϹΕΚΦΩΤΟϹΘΕΟϹ
ΑΛΗΘΙΝΟϹΕΚΘΕΟΥΑΛΗΘΙΝΟΥ
ΦΥΛΑΞΗΤΟΝΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ
ΙΟΥϹΤΙΝΙΑΝΟΝΚΑΙΤΟΝ
ΠΙϹΤΟΝΑΥΤΟΥΔΟΥΛΟΝ
ΒΙΚΤΩΡΙΝΟΝΑΜΑΤΟΙϹ
ΟΙΚΟΥϹΕΙΝΕΝΕΛΛΔΙΤΟΥϹΚΤΘΕΩΝ
ΖΩΝΤΑϹ+
ΦΥΛΑΞΗ

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΠΕΡΙ ΑΝΑΚΤΙΣΕΩΣ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ ΤΟΥ ΙΣΘΜΟΥ

Διὸ οὐ μικρὸν ἠναγκάσθη νὰ καταβάλῃ ἀγῶνα ὁ αὐτοκράτωρ, μεταχειρισθεὶς οὐ μόνον τὴν πειθώ, ἀλλὰ καὶ τὴν βίαν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἔργου. Ἐπέβαλε δὲ χάριν τῆς τειχοδομίας καὶ ἴδιον φόρον, κληθέντα *φλωριατικόν*, ὅςτις διετηρήθη καὶ μετὰ τὴν τείχισιν χάριν συντηρήσεως τοῦ τείχους. Καὶ ταῦτα ἐπειδὴ ἡ Βενετία, ἥτις οὐχ ἧττον τῶν Ἑλλήνων τῆς Πελοποννήσου ὠφελεῖτο ἐκ τοῦ τείχους πρὸς ἄμυναν τῶν ἰδίων ἑαυτῆς κτήσεων ἐν τῇ χερσονήσῳ, οὔτε τὰς ἐν προτέρῳ χρόνῳ δοθείσας ἐπαγγελίας περὶ χρηματικῆς ἀρωγῆς εἶχε τηρήσει, οὔτε μετὰ τὴν ὀχύρωσιν ἔδειξε προθυμίαν νὰ συνειςφέρῃ χάριν συντηρήσεως τοῦ περιβόλου.

Ἔγεινε δὲ τὸ τεῖχος στερεὸν διὰ συνθέσεως λίθων, συνδεθέντων διὰ σιδήρου, καὶ ξύλων, ἤτοι τῆς κοινῶς λεγομένης ξυλοδεσιᾶς· τὴν δὲ ὀχυρότητ' αὐτοῦ ηὔξησαν δύο φρούρια, ἀνὰ ἓν καθ' ἑκάτερον τῶν ἄκρων, καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα καὶ τρεῖς τετράγωνοι πύργοι. Τὸ δὲ ὅλον περιέβαλλε βαθεῖα τάφρος, ἔχουσα πιθανῶς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν, ἣν ὁ Δίολκος τῶν ἀρχαίων, δι' οὗ ὑπερενεωλκοῦντο τὰ πλοῖα ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν. Τοῦτο εἴδομεν πράξαντα καὶ τὸν στρα-

τηγὸν Νικήταν τὸν Ὠορύφαν, ὅτε κατὰ τὸν ἔνατον αἰῶνα ἐπολέμει τοὺς Σαρακηνοὺς ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ μέγα δι' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἔργον τῆς τειχίσεως τοῦ ἰσθμοῦ, περατωθὲν ἐντὸς χρόνου βραχυτάτου.

Ἀλλ' ὁ μόνος σκοπὸς τῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον καταβάσεως τοῦ Μανουὴλ δὲν ἦτο ἡ τείχισις τοῦ ἰσθμοῦ. Ἐξηκολούθει ἀκόμη ἐν τῇ χερσονήσῳ ἡ ἀνυποταξία τινῶν ἀρχόντων, οὓς ἠναγκάσθη ὁ αὐτοκράτωρ νὰ καταπολεμήσῃ καὶ νικήσῃ, μεθ' ὃ ἀπήγαγεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐπέστρεψε τὸν Μάρτιον τοῦ 1416 μετὰ διαμονὴν ἑνὸς σχεδὸν ὅλου ἔτους ἐν Πελοποννήσῳ.

Κατὰ ταῦτα εὐεργετικὴ ὑπῆρξεν ἡ τρίτη αὕτη καὶ μακροτέρα τῶν δύο ἄλλων προηγουμένων ἐπίσκεψις τοῦ Μανουὴλ εἰς τὴν χερσόνησον. Ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν ἤρκεσεν, ὅπως ἀναπληρωθῶσιν ἅπασαι αἱ ἐν τῷ δεσποτάτῳ ἐλλείψεις. Αὐτὴ ἡ τείχισις τοῦ ἰσθμοῦ ἦτο ἀνεπαρκὴς ἐφ' ὅσον δὲν ἐκανονίζοντο τὰ τῆς ὑπερασπίσεως αὐτοῦ καὶ τὰ τῆς καθ' ὅλου ἀμύνης τῆς χερσονήσου κατὰ τρόπον συμφωνότερον πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς χώρας. Πεπλανημένον δ' ἐθεωρεῖτο ἰδίως τὸ σύστημα τῆς ἀναθέσεως τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας εἰς ἄνδρας βεβαρημένους ὑπὸ τῆς φορολογίας, καὶ προκριτότερον ὑπελαμβάνετο νὰ ἀνατεθῇ ἡ φρούρησις τῆς τε ἄλλης χώρας καὶ τοῦ ἰσθμοῦ εἰς ἐπιλέκτους ἀπηλλαγμένους πάσης εἰσφορᾶς. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ γνώμη ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς, ὅστις οὐ μόνον ἐν τῇ συγχρόνῳ ἱστορίᾳ τῆς Πελοποννήσου διαδραματίζει σπουδαῖον πρόσωπον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ βυζαντικῇ γραμματείᾳ καὶ αὐτῇ δὲ τῇ παγκοσμίῳ ἐπέχει θέσιν πρωτεύουσαν. Ὁ ἀνὴρ δὲ οὗτος εἶνε ὁ Γεώργιος Γεμιστός.

κα'.

Τὸ πρόγραμμα τοῦ Γεμιστοῦ.

Ὁ Γεμιστός, οὐχ ἧττον γνωστὸς ὑπὸ τὸ ἀρχαιόμορφον ὄνομα Πλήθων, εἶνε τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες, ἐνίοτ' ἐν ἡμέραις παρακμῆς δίκην μετεώρου φαεινοῦ ἀναφαινόμενοι, παρουσιάζονται ἀνήκοντες πολὺ μᾶλλον εἰς τὸ μεσουράνημα εὐκλείας ἐκλιπούσης καὶ συγκεφαλαιοῦντες ὅλην τὴν αἴγλην τοῦ παρελθόντος, ὅπως δι' αὐτῆς διαυγάσωσι τῆς ἀρχομένης δύσεως τὸ λυκόφως. Γέννημα τῆς Κωνσταν-

τινουπόλεως πιθανῶς, ὑπῆρξεν οὐχ ἧττον, ἰδίως ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Θεοδώρου Β' μέχρι τοῦ 1452, ὅτε ἀπέθανεν ἐν Πελοποννήσῳ σχεδὸν ἑκατοντούτης, τὸ κόσμημα τῆς Λακεδαίμονος, ἥτις ἀπέβη κατὰ τὸν μακρὸν τοῦτον χρόνον τὸ θέατρον, ἐν ᾧ ἔλαμψεν ἡ φωτεινὴ αὐτοῦ διάνοια καὶ ἔδρασεν ὁ πολύτιμος ἀληθῶς ἀνὴρ ὡς λόγιος καὶ ἐλευθεριάζων θεολόγος, ὡς φιλόσοφος καὶ πολιτευτής. Ἐπὶ τοῦ δεσπότου δὲ ἤδη ἐκείνου ἤρχισε παρακολουθῶν ἐκ τοῦ πλησίον τὰς τύχας τοῦ δεσποτάτου καὶ ἐπενέβη εἰς τὰ τῆς διοικήσεως αὐτοῦ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως. Διὸ βλέπομεν αὐτὸν τῷ 1434 ἀμειβόμενον γενναίως ὑπὸ τοῦ δεσπότου διὰ τῆς εἰς τοὺς υἱοὺς Δημήτριον καὶ Ἀνδρόνικον παραχωρήσεως τῶν χωρίων Φαναρίου καὶ Βρύσεως περὶ τὸ Καστρίον. Ἡ δ' ἐν τῷ ἐκχωρητηρίῳ ἀργυροβούλλῳ δικαιολογία τῆς δωρεᾶς εἶνε αὐτόχρημα αἶνος πρὸς τὴν σοφίαν, τὴν πίστιν καὶ τὰς ὑπηρεσίας τοῦ τετιμημένου σοφοῦ καὶ πολιτικοῦ συμβούλου.

Ὁ ἀνήρ, ὅστις, εἴπερ τις καὶ ἄλλος μελετήσας τὸν Πλάτωνα, ἠγωνίσθη σθεναρῶς νὰ ὑψώσῃ τὴν τιμὴν τοῦ μεγάλου φιλοσόφου, ὑπερευδοκιμουμένου κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, ἰδίως ἐν τῇ Δύσει, ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἀριστοτέλην σπουδαζόντων, ἐνεπνέετο καὶ ἐν ταῖς περὶ τῶν πρακτέων ἐν Πελοποννήσῳ γνώμαις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἰδεωδῶν τῆς πλατωνικῆς πολιτείας. Διὰ τοῦτο πολλαὶ τῶν προτάσεων αὐτοῦ περὶ βελτιώσεως τῶν πελοποννησιακῶν πραγμάτων καὶ κραταιώσεως τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ χερσονήσῳ ἦσαν θεωρητικαὶ μᾶλλον ἢ πρακτικαὶ καὶ ἠδύναντο νὰ ὑποληφθῶσιν ἀνεφάρμοστοι. Ἀλλ' ἐπειδὴ συνεδύαζε τὰ πλατωνικὰ ἰδεώδη πρὸς τὴν βαθεῖαν γνῶσιν τῶν πραγμάτων, τοιαύτην εἶχε πεποίθησιν εἰς τὰς ἰδίας γνώμας, ἃς ὑπερήσπιζε μετὰ σθένους ἀξίου πάσης τιμῆς, ὥςτε προέτεινε νἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν. ***Ἦν καὶ τοῦτό που προστάτης***, ἔγραφεν ὁ Γεμιστὸς ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν τείχισιν τοῦ ἰσθμοῦ ἐν ὑπομνήματι πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μανουήλ, *τὸ καὶ ἐμὲ δὴ τὸν ταῦτα συντάξοντα εἶναι, ὑποστὰς ἂν αὐτὸς τὴν λειτουργίαν ταύτην, κἂν εἰ μηδεὶς ἄλλος θαρρείη, ὑπισχνοίμην ἂν συντάξειν καὶ καταστήσειν ἔργῳ Πελοποννήσῳ τὰ πράγματα ἐς τόδε τὸ σχῆμα, ὃ νῦν δὴ λόγῳ διεξελήλυθα.*

Ἀνεφέροντο δ' αἱ προτάσεις τοῦ Γεμιστοῦ τοῦτο μὲν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἄμυναν τῆς χώρας, τοῦτο δὲ εἰς οἰκονομικὰς διατάξεις,

ἀποτελοῦσαι σύστημα ὅλον προγράμματος πολιτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ [illegible] τελεσφόρον διοίκησιν τῆς Πελοποννήσου.

Κυριωτάτη βάσις ἐφ' ἧς ἐδράζετο ἡ πολιτεία τοῦ δεσποτ[illegible] ἦτο ἡ γεωπονία καὶ ἡ κτηνοτροφία· τὰ δ' ἐξ αὐτῆς προϊόντα [illegible] χώρας ἦσαν κυρίως μὲν σῖτος, οἶνος καὶ ἔλαιον, ἀλλὰ καὶ ἔρια [illegible] νον, βάμβαξ καὶ μέταξα. Τῆς δὲ σταφίδος δὲν γίνεται ἀκόμη μ[illegible] εἰ[illegible]. Μικρὸν δὲ ἦτο τὸ ἐμπόριον τῆς Πελοποννήσου, ἐξαγούσης μὲν τῶν προϊόντων τούτων τὰ περισσεύοντα ἐκ τῆς ἐπιχωρίου καταναλώσεως, εἰςαγούσης δ' ἐκ τῆς Ἑσπερίας ἔρια, ἐξ ὧν κατεσκευάζοντο ἐσθῆτες, πρὸς δὲ τούτοις σίδηρον καὶ ὅπλα. Ἀλλ' ἡ ἐμπορικὴ κίνησις ἦτο οὕτω μικρὰ, ὥςτε ὁ Γεμιστὸς προέτεινε τὴν κατάργησιν τοῦ πονηροῦ ξενικοῦ νομίσματος τοῦ κατακλύζοντος τὴν χώραν καὶ τὴν ἐν τῷ εὐρυτέρῳ ἐμπορίῳ χρῆσιν τῆς ἀνταλλαγῆς τοῦ ἐπιχωρίου βάμβακος πρὸς τὸν ἔξωθεν ἐρχόμενον σίδηρον καὶ τὰ ξενικὰ ὅπλα, ἀπαγορευομένης τῆς ἐκ τῆς ξένης εἰςαγωγῆς ἐρίων χάριν ἀποφυγῆς τῆς ξενομανίας καὶ ὑποστηρίξεως τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας, ἥτις ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ ἄριστα εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν Πελοποννησίων. Οὕτω δὲ ἡ ἀνάγκη νομίσματος θὰ περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν μικρὰν καὶ καθ' ἡμέραν συναλλαγὴν, πρὸς ἣν θὰ ἐπήρκει ἐπιχώριον κέρμα. Καὶ ἄλλως δ' ἐθεώρει ἀναγκαίαν ὁ Γεμιστὸς τὴν διαρρύθμισιν τῶν κατὰ τὰ εἰςαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα, προτείνων τὴν ἀπαλλαγὴν παντὸς τέλους τῶν ἀναγκαιοτάτων πρὸς εἰςαγωγὴν καὶ τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἐξαγωγῆς τῶν χρειωδῶν πλὴν ἢ ἐπὶ βαρυτάτοις τέλεσιν, ἅτινα θὰ προωρίζοντο πρὸς πρεσβείας ἢ ἄλλας ἐκτάκτους δαπάνας.

Καταργουμένης δὲ κατὰ τὰς προτάσεις τοῦ Γεμιστοῦ ἢ περιοριζομένης εἰς τὸ ἀπολύτως ἀναγκαῖον τῆς χρήσεως τοῦ νομίσματος, ὡς βάσις τῆς ὅλης λειτουργίας τῆς πολιτείας θὰ ἐχρησίμευεν ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς, παρέχουσα οὐ μόνον τὰ πρὸς διατροφὴν τῶν κατοίκων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀναγκαίους πόρους πρὸς ἄμυναν τῆς χώρας καὶ ἀμοιβὴν τοῦ δεσπότου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων. Καὶ δὴ οἱ τὴν ἄμυναν τῆς χώρας ἐπιφορτιζόμενοι, οἱ στρατευόμενοι, ἔπρεπε νὰ μείνωσιν ἀπηλλαγμένοι παντὸς ἄλλου βάρους, ὅπως ἀφοσιωθῶσιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος. Τοὐναντίον δὲ συνέβαινεν ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὰς βεβαιώσεις τοῦ Γεμιστοῦ. Μὴ ὑπάρχοντος στρατοῦ μονίμου, οἱ παραγγελλόμενοι εἴς τινα στρατείαν προςήρχοντο ἀπροθύμως, ὀλίγοι ἐκ πολλῶν καὶ οἱ πλεῖστοι ἄοπλοι· συγκροτηθέντες δ' εἰς στρατόπε-

δον, ἀπροθύμως παρέμενον, ἀναγκαζόμενοι νὰ δαπανῶσι μὲν ἐκ τῶν ἰδίων κατὰ τὴν στρατείαν, ὀφείλοντες δὲ νὰ μεριμνήσωσι περὶ καλλιεργείας τῆς γῆς πρὸς διατροφὴν ἑαυτῶν τε καὶ τῶν οἰκείων καὶ πρὸς ἀπότισιν τῶν ὑπὸ τῆς πολιτείας ἀπαιτουμένων φόρων. Ἦσαν δὲ οὗτοι μικροὶ μέν, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ ὑπὸ πολλῶν ἰδίων εἰσπρακτόρων εἰσπραττόμενοι, τοῦθ᾽ ὅπερ καὶ εἰς ὀχλήσεις οὐ μικρὰς ἦγε καὶ καταχρήσεις προεκάλει. Διὰ πάντας δὲ τούτους δὲ τοὺς λόγους ἐχώλαινε μεγάλως ἡ ἄμυνα τῆς χώρας, καὶ τά τε φρούρια καὶ ὁ ἰσθμὸς δὲν ἠδύναντο νὰ φρουρῶνται ἐπαρκῶς. Πρὸς λύσιν δὲ ταύτης τῆς δυσκολίας ὑπῆρχον οἱ εἰσηγούμενοι νὰ καθορισθῇ ἴδιος φόρος χάριν μισθοφορᾶς τῶν ἀμυντόρων τῆς χώρας· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐνέκρινεν ὁ Γεμιστός, ὡς οὐδὲ τὴν εἰς ξένους μισθοφόρους ἀνάθεσιν τῆς ἀμύνης.

ΣΦΡΑΓΙΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΥ Β'
ΔΕΣΠΟΤΟΥ ΤΗΣ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ἀλλ᾽ ὁ πλατωνίζων σύμβουλος τοῦ δεσπότου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος προετίμα ἄλλην λύσιν τοῦ προβλήματος. Ἤθελε κατ᾽ ἀντίθεσιν πρὸς τὰ τέως γινόμενα τὸν παντελῆ χωρισμὸν τῆς τάξεως τῶν στρατευομένων ἀπὸ τῆς τῶν γεωργῶν. Οὕτως ἡ μὲν ἄμυνα τῆς χώρας ἤθελεν ἀποβῇ ἀσφαλής, ἡ δὲ μήτηρ γῆ ἤθελε δυνηθῇ νὰ διαθρέψῃ προσηκόντως τούς τε εἰς τὴν γεωργίαν ἀπερισπάστως ἀφοσιουμένους καὶ τοὺς ἐπιτετραμμένους τὸ βαρὺ ἔργον τῆς διοικήσεως καὶ τῆς φυλάξεως τῆς χώρας. Ἡ δὲ θεωρία αὐτοῦ ἦτο τοιαύτη. Οἱ ἀπὸ τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας καρποὶ εἰς τρεῖς προσήκουσι κατὰ τὸ δίκαιον, εἰς τὸν ἐργάτην, εἰς τὸν συνεκπορίζοντα τὰ συντελοῦντα εἰς τὴν γεωπονικὴν ἐργασίαν καὶ εἰς τὸν παρασκευάζοντα τὴν ἀσφάλειαν. Καὶ ἐργάται μὲν εἶνε οἱ ἀροτῆρες, οἱ σκαπτῆρες, οἱ νομεῖς, τὰ δὲ συντελοῦντα εἰς τὰ ἔργα τούτων οἱ βόες, οἱ ἀμπελῶνες, τὰ βοσκήματα καὶ τὰ τοιαῦτα· οἱ δὲ παρασκευάζοντες τὴν ἀσφάλειαν εἶνε οἱ διὰ τοῦ ἰδίου σώματος καὶ τῆς στρατιωτικῆς αὐτῶν ὑπηρεσίας προκινδυνεύοντες τῶν ἄλλων καὶ οἱ διάφοροι ἄρχοντες μέχρι τοῦ ἀνωτάτου, τοῦ βασιλέως. Καὶ τὰ προϊόντα δὲ ὤφειλον κατὰ ταῦτα νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τρία μέρη, ὧν ἓν μὲν νἀποδίδηται εἰς τὸν ἐργάτην, ἓν δὲ εἰς τοὺς πορίζοντας τὴν ἀσφάλειαν· ἡ δὲ τρίτη μερὶς ὤφειλε νὰ ἐπιφυλάσσηται εἰς τοὺς συντελεστὰς τῶν ἔργων, ἤτοι τἄψυχα κτήματα ἢ τὰ κτήνη. Καὶ ἂν μὲν ὁ ἐργάτης ἦτο κύριος τούτων, θὰ ἐλάμβανε δύο μερίδας,

ἂν δὲ ταῦτα παρεῖχεν εἰς αὐτὸν τὸ δημόσιον, μίαν καὶ μόνην. Τὸν τοιοῦτον τρόπον θἀνεκουφίζοντο μὲν οἱ στρατευόμενοι, δυνάμενοι ἀφερωθῶσιν ἄνευ ζημίας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος, δὲν θὰ ἐξημιοῦντο δὲ καὶ οἱ γεωπόνοι καὶ οἱ κτηνοτρόφοι διὰ τῆς ἀπασχολήσεως περὶ τὰ στρατιωτικὰ ἔργα καὶ τῆς ποικιλίας τῶν εἰςφορῶν, περιοριζομένων εἰς μίαν καὶ μόνην, τὴν εἰς εἶδος εἰςφορὰν πρὸς τὴν πολιτείαν. Ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς κοινοκτημοσύνης τῆς γῆς ἐτάχθη ὁ Γεμιστὸς, εἰ καὶ μετά τινος δισταγμοῦ, προτείνων, ὅπως πᾶς τις ἔχῃ τὸ δικαίωμα τοῦ φυτεύειν καὶ ἐποικοδομεῖν καὶ ἀροτριᾶν τοσοῦτον μέρος γῆς ὁπόσον βούλεται· δύναται δὲ νὰ μείνῃ κύριος αὐτοῦ ἐφ' ὅσον κατέχων μὴ ἀμελῇ νὰ ἐργάζηται.

Μεταξὺ δὲ τέλος τῶν ἄλλων μέτρων, ἅτινα προέτεινεν ὁ Γεμιστὸς, ἦτο καὶ ἡ κατάργησις τοῦ βαρβάρου ἀκρωτηριασμοῦ ὡς ποινῆς ἀντικαταστησάσης ἐν Πελοποννήσῳ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην, καὶ ἡ ἀντ' αὐτοῦ νομοθέτησις τῶν καταναγκαστικῶν ἔργων, ἅτινα ἔμελλον εἴς τε συντήρησιν τοῦ τείχους τοῦ ἰσθμοῦ καὶ εἰς ἄλλας οἰκοδομικὰς ἐργασίας τῆς πολιτείας νἀποβῶσιν ὠφέλιμα.

Ὁ Γεμιστὸς ὑπέβαλε βεβαίως σοβαρευόμενος τὸ πρόγραμμα τοῦτο, οὐδ' ἐθεώρει αὐτὸ μὴ δυνάμενον νὰ ἐκτελεσθῇ, ἀφ' οὗ ἐδήλου, ὡς εἴδομεν, ὅτι εἶχε τὸ θάρρος νἀναλάβῃ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ, ἂν αὕτη ἀνετίθετο εἰς αὐτόν. Ἀλλ' ὁ δεσπότης καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ δὲν ἀπεδέχθησαν προφανῶς τὰς θεωρίας τοῦ φιλοσόφου, ὧν τινες μὲν ἦσαν ὀπισθοδρομικαί, τινὲς δὲ ὑπὲρ τὸ δέον νεωτερικαί, αἱ δὲ πλεῖσται ἀνεφάρμοστοι ἐν χρόνοις, καθ' οὓς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γείνῃ σκέψις περὶ ἡσύχου ἀνασυστάσεως ἰδεώδους πολιτείας, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐκ τῶν ἐνόντων ἀποκρούσεως σοβαρῶν ἐνεστώτων κινδύνων. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ Γεμιστὸς φαίνεται μεταπεισθεὶς περὶ τῶν προταθέντων μέτρων. Διὰ τοῦτο βλέπομεν αὐτὸν πρὶν ἢ συμπληρωθῇ εἰκοσαετία ἀπὸ τῆς συγγραφῆς τῶν ὑπομνημάτων αὐτοῦ καταδικάζοντα τάς τε περὶ κοινοκτημοσύνης καὶ τὰς περὶ καταργήσεως τῶν ποικίλων φόρων καὶ τοῦ φλωριατικοῦ προτέρας ἑαυτοῦ γνώμας διὰ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ ὑπὲρ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐκχωρητηρίου ἀργυροβούλλου τοῦ δεσπότου Θεοδώρου, δι' οὗ οἱ υἱοὶ τοῦ φιλοσόφου ἐλάμβανον τὸ Φανάριον καὶ τὴν Βρύσιν ὡς ἰδίας κτήσεις καὶ ἐγίνοντο ἐκδοχεῖς τῶν ἐπὶ τῶν ἐνοικούντων ἐν τοῖς χωρίοις ἐκείνοις φορολογικῶν ἀξιώσεων τοῦ δημοσίου πλὴν τοῦ

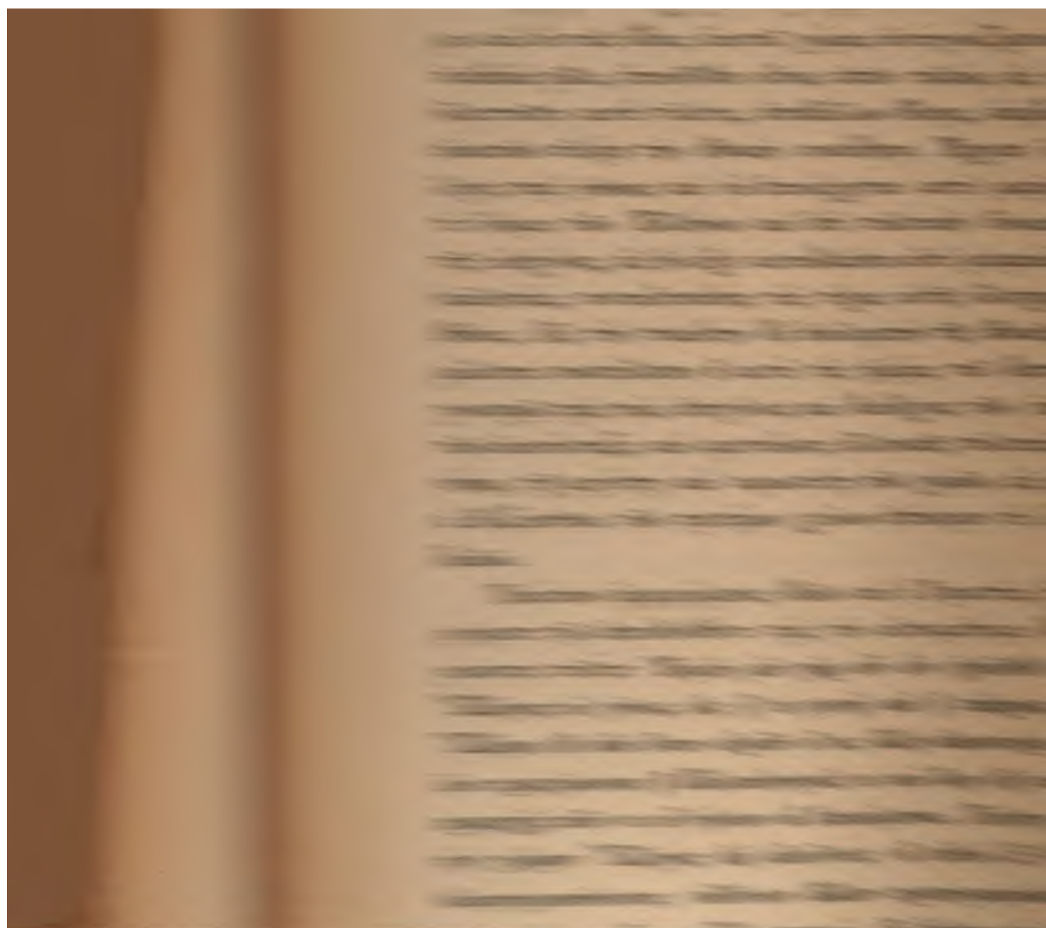
φλωριατικοῦ, ὅπερ ἀνεγνωρίζετο ὡς ἀνῆκον καὶ ἐν τῷ μέλλοντι εἰς τὴν πολιτείαν.

Οὕτω δὲν ἔλαβον σάρκα αἱ προτάσεις τοῦ Γεμιστοῦ. Ἀλλὰ δὲν ἔπαυσαν ὅμως πιθανῶς συζητούμεναι καὶ κατόπιν. Διὰ τοῦτο θὰ ἴδωμεν ἕνα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, τὸν διαπρεπῆ Βησσαρίωνα, ἐπανερχόμενον εἰς τὰς κυρίας γραμμὰς τοῦ προγράμματος ἐκείνου καὶ συμπληροῦντ' αὐτὸ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1443 καὶ 1446 ἐν μακρᾷ ἐπιστολῇ δίκην ὑπομνήματος ἀποσταλείσῃ πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον, τότε δεσπότην τῆς Πελοποννήσου.

κϐ'.

Τὸ ἐθνολογικὸν χωρίον τοῦ Γεμιστοῦ.

Τὰ ὑπομνήματα τοῦ Γεμιστοῦ, καίπερ μὴ ἀγαγόντα εἰς ἐφαρμογὴν τοῦ πολιτικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ προγράμματος αὐτοῦ, μαρτυροῦσιν οὐχ ἧττον οὐ μόνον τὴν μελέτην τῶν ἐπιτοπίων πραγμάτων τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ καὶ τὸν πατριωτισμὸν τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν ἐκ τῶν ἱστορικῶν διδαγμάτων ἐπίρρωσιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως αὐτοῦ. Ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας τὸ Βυζάντιον ἀντελαμβάνετο τῆς πολιτείας αὐτοῦ ὡς συνεχιζούσης τὰς παραδόσεις τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, καὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τοῦτον τὸν λόγον, ἀφ' ἑτέρου δ' ἕνεκα τῆς μεταπτώσεως τοῦ ὀνόματος τῶν Ἑλλήνων εἰς δήλωσιν τῶν ἔξω τῆς χριστιανικῆς σφαίρας ἐθνικῶν ἠρέσκοντο οἱ Βυζαντῖνοι ὀνομάζοντες ἑαυτοὺς Ῥωμαίους. Περίεργον δ' εἶνε ἐν τούτοις, ὅτι σὺν τῇ ἐπιδεινώσει τῶν ἔξωθεν κινδύνων ἤρχισεν ἀνατέλλουσα σαφεστέρα ἀντίληψις τῆς σημασίας τοῦ ἑλληνισμοῦ ὡς τοιούτου καὶ τῆς ἀδιαπτώτου ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων συνεχείας τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων οὐ μόνον ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ τῇ λογοτεχνίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ καθ' ὅλου χαρακτῆρι καὶ αὐτῇ τῇ ὑπάρξει τοῦ ἔθνους. Οἱ δύο τελευταῖοι αἰῶνες εἶχον ἀποδείξει, ὅτι τὸ χάσμα μεταξὺ τῆς Δύσεως καὶ τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς δὲν ἦτο μόνον θρησκευτικόν, ἀλλὰ καὶ ἐθνικόν. Καθ' ὃν τρόπον ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐπύργου τὰ δόγματα ἑαυτῆς καὶ τὰς ἀξιώσεις ἐν ἀντιμετρήσει πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους, ὁμοίως αἱ ἑσπέριαι πολιτεῖαι ἐξέπεμπον τὰς φάλαγγας αὐτῶν στρατευόμεναι ἐναντίον τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Οὕτω κατὰ μικρὸν ἡ Ῥώμη τῶν παπῶν διὰ τῆς ἐχθρικῆς πρὸς

αὶ ἀπὸ ταύτης ὁρμώμενοι τὰ μέγιστά τε καὶ ἐνδοξότατα Ἔλ-
ργα ἀπεδείξαντο.

χωρίον τοῦτο νομίζει τις, ὅτι ἐγράφη ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τησις πρὸς τὴν περὶ ἐκσλαβισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ς Πελοποννήσου παράδοξον θεωρίαν τοῦ Γερμανοῦ Φαλλμερά- ὶ ἴσως μὲν ἀπησχόλει τὸν νοῦν τοῦ Γεμιστοῦ ταῦτα γράφον- βρις ἐκείνη τοῦ γραμματικοῦ Εὐφημίου *γαρασδοειδὴς ὄψις ωμένη* ἡ ἐκτοξευθεῖσα τὸν δέκατον αἰῶνα κατὰ τοῦ Πελοπον- μαγίστρου Νικήτα, τοῦ πενθεροῦ Χριστοφόρου τοῦ υἱοῦ τοῦ ἔτορος Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ. Ἴσως δ' ἀπήντα ὁ Γεμιστὸς ἄγνωστον ἡμῖν σύγχρονον αὐτῷ διαστροφὴν τῶν κατὰ τὸν χαρακτῆρα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλὰ κυ- εν αὐτὸν εἰς ἐπανόρθωσιν τῆς ἀληθείας ἡ φιλοπατρία, συνδυά- ν εὐθυκρισίᾳ τὸ ἀπώτατον παρελθὸν πρὸς τὰς ἐν τῷ κατόπιν ύχας τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ὀρθῶς διαγινώσκουσα νον τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, ἐξομοιοῦντος ἢ ἐξουδετεροῦντος τοὺς ς καὶ μὴ ἀπορροφωμένου ὑπὸ τῶν ἐπηλύδων.

τοιοῦτον πνεῦμα πρέπει νὰ ἐννοηθῇ τὸ χωρίον τοῦ Γεμιστοῦ, πάρχει ἐν αὐτῷ ἄρνησις τῆς ἐν Πελοποννήσῳ καθ' οὓς χρό- αφεν ἐγκατοικήσεως ἄλλων ἐθνῶν, ὡς ὑπέθεσαν οἱ μέχρι τοῦδε αντες αὐτό. Κατὰ ταῦτα παρασιωπᾶται μὲν ἡ ὀνομαστὶ λλων συνοίκων ἐν Πελοποννήσῳ ἐθνῶν, ἀλλ' ὑπολανθάνει ἡ ἔν- ς ἐπικρατήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ γένους καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀπορ- ς παντὸς ἄλλου, καθ' ἃ εἶχε γείνει καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἔνθα ὰ συναναμιχθῶσιν ἄλλα φῦλα μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ.

κγ'.

Ἔθνη καὶ γλῶσσαι ἐν Πελοποννήσῳ.

ν ῥητὴν μνείαν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὸν δέκατον πέμ- ῶνα συνοίκων ἐθνῶν, ἧς ἐστέρησεν ἡμᾶς ὁ Γεμιστὸς, εὑρίσκο- ρ' ἄλλῳ συγχρόνῳ λογίῳ διατρίψαντι ἐν αὐτῇ ἐπὶ τῶν δεσπο- ῖνε δὲ οὗτος ὁ Μάζαρις, πιθανῶς μοναχὸς φέρων τὸ ὄνομα Μά- Τὸ δὲ κυριώτατον τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶνε ἡ *Ἐπιδημία Μάζαρι ου*, ἐν ᾗ, μιμούμενος τὴν Νεκυομαντείαν τοῦ Λουκιανοῦ, μετὰ

τὸ σημερινὸν χωρίον Τρύπα. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τῆς Πελοποννήσου ᾤκουν Ἰουδαῖοι ὡς μικρέμποροι ἰδίως καὶ μεταξοπλόκοι. Οὕτως εὑρίσκομεν ἑβραϊκὸν προάστειον τῆς Μεθώνης ῥητῶς μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ περιηγητοῦ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος von Harff.

Καὶ περὶ τῶν Ἰλλυριῶν δ' οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία, ὅτι εἶνε οἱ Ἀλβανοί, ὧν παρηκολουθήσαμεν ἤδη τὰς εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐποικήσεις.

Οἱ δ' Αἰγύπτιοι τοῦ Μάζαρι εἶνε οἱ Ἀτσίγκανοι, οἵτινες κατήγοντο μὲν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, ἀλλὰ πεπλανημένως ὑπελαμβάνοντο κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας γεννήματα τῆς Αἰγύπτου, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομ' αὐτῶν, ὅπερ ὁ νεοελληνικὸς λαὸς παρέφθειρεν εἰς Γύφτους. Διεπεραιώθησαν δ' οὗτοι εἰς τὴν Εὐρώπην τὸ πρῶτον κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα· μεσοῦντος δὲ τοῦ δεκάτου τετάρτου κατέβησαν ἐκ τῆς Βασσαραβίας καὶ τῆς Βλαχίας νοτιώτερον καὶ ἠκολούθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον τοὺς Ἀλβανούς. Ἔκτοτε δὲ διεδόθησαν ἔν τε τῇ Ἠπείρῳ καὶ Πελοποννήσῳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὡς νομάδες. Ἐν δὲ τῇ Κερκύρᾳ καὶ μονίμως ἐγκαθιδρύθησαν ἤδη περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, παρέχοντες ἴδιον τέλεσμα εἰς ἕνα τῶν ἐν Κερκύρᾳ εὐπατριδῶν, ἀναγνωριζόμενον ὑπὸ τῆς βενετικῆς πολιτείας ὡς κύριον τοῦ ὀνομασθέντος Ἀθιγγανικοῦ φεούδου, διατηρηθέντος τυπικῶς μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Ἀλλὰ καὶ ἐν Μεθώνῃ ἔχομεν μόνιμον ἐγκατάστασιν τριακοσίων οἰκογενειῶν Ἀτσιγκάνων, ἂν πιστεύσωμεν τὴν βεβαίωσιν τοῦ αὐτοῦ Γερμανοῦ περιηγητοῦ von Harff. Μετήρχοντο δ' οἱ Ἀτσίγκανοι ἐν Πελοποννήσῳ ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος συνήθως τὸ ἔργον τοῦ σιδηρουργοῦ, μεταίροντες ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μὲ τὰς φύσας αὐτῶν καὶ τὰ κόσκινα. Διὸ τὸ ὄνομα Γύφτος κατήντησε νὰ σημαίνῃ παρὰ τοῖς νέοις Ἕλλησι τοὺς χαλκεῖς.

Ἀπόδειξις δὲ τῆς ἐκ Βλαχίας ἀρχῆθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταναστεύσεως τῶν Ἀτσιγκάνων καὶ τῆς μετὰ νομάδων Βλάχων ἀναμίξεως αὐτῶν εἶνε καὶ τὸ ἄλλο παρὰ τοῖς νέοις Ἕλλησιν ὄνομ' αὐτῶν, τὸ Κατζίβελλος, ἔχον βλαχικὴν τὴν καταγωγήν. Τοιοῦτοι δὲ νομάδες Βλάχοι καὶ πρότερον μὲν πιθανῶς ὑπῆρχον ἐν Πελοποννήσῳ, ἐκ τῶν βορειοτέρων χωρῶν καταβάντες καὶ συντελέσαντες εἰς τὴν διάδοσιν σλαβικῶν γεωγραφικῶν ὀνομάτων τοῦ βορρᾶ, κατῆλθον δὲ πάντως ἀθροώτεροι καὶ μετὰ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν ὀλίγων Ἀτσιγκάνων. Οὗτοι δὲ εἶνε κατ' ἐμὴν γνώμην οἱ Σθλαβῖνοι τοῦ Μάζαρι, συγ-

[illegible]

Τὴν μὲν γέννην ἀπὸ Βλάχους,
Ἀλβανίτης δὲ τὴν ὄψιν,
τοῦ δὲ σώματος τὴν θέσιν
Βουλγαροαλβανιτοβλάχος.

[illegible]

βεβαίως δὲν ἦτο μικρὸν, ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ Γεμιστὸς, προτείνων τὸν εἰς ἰδίαν τάξιν χωρισμὸν τῶν στρατευομένων, καθ' ἃ εἴδομεν, ἀνεβίβαζεν εἰς ἑξακισχιλίους τοὺς ἐξ ἰθαγενῶν δυναμένους νἀναλάβωσιν ὡς ἴδιον ἔργον τὴν φύλαξιν τῆς χώρας.

Ἡ δὲ κρατοῦσα ἐν Πελοποννήσῳ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἣν ἐλάλουν ἤδη πλὴν τῶν ἀνέκαθεν Ἑλλήνων τῆς χερσονήσου οἵ τε περιλειπόμενοι ἀπόγονοι τῶν σταυροφόρων κατακτητῶν καὶ πολὺ μᾶλλον οἱ τῶν ἑλληνομιγῶν Γασμούλων, πάντως δὲ καὶ οἱ ἐν τῇ χερσονήσῳ ἐγκατεστημένοι Ναβαρραῖοι καὶ Βενετοὶ, διεκρίνετο κατὰ τόπους εἰς διαλέκτους ἐχούσας μικρὰς ἀπ' ἀλλήλων διαφοράς. Τῶν δὲ λοιπῶν διεκρίνοντο διὰ τὸν ἰδιάζοντα αὐτῶν χαρακτῆρα δύο μάλιστα διάλεκτοι, ἡ τζακωνικὴ καὶ ἡ τῶν Μανιατῶν. Αὗται δ' ἐξένιζον μὲν ἴσως καὶ τοὺς λοιποὺς τῶν μετ' αὐτῶν συναλλασσομένων Ἑλλήνων τῆς χερσονήσου, πολὺ δὲ μᾶλλον τοὺς ἐκ Βυζαντίου ἐρχομένους. Οἱ τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν καθαρολογοῦντες, καὶ μάλιστα οἱ ἀττικίζοντες λόγιοι, μονονουχὶ ἐσκανδαλίζοντο ἀκούοντες ἐν μικρᾷ ἀποστάσει ἀπὸ τῆς αὐλῆς τοῦ Μυστρᾶ τὸ λαϊκὸν ἰδίωμα τῶν ὀρεινῶν τῆς Μάνης. Ἐντεῦθεν τὰ παράπονα περὶ τῆς ἐκβαρβαρώσεως τῆς Πελοποννήσου, ἅτινα ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς παρανοήσεις. Εἰς δὲ τὴν χρῆσιν ἐκείνην τῶν διαλεκτικῶν παραλλαγῶν τῆς κοινῆς ἀναφερόμενος ὁ Μάζαρις ἔλεγε μετὰ τῆς αὐτῆς ὑπερβολῆς, μεθ' ἧς καὶ ὁ Ἀκομινᾶτος περὶ τῶν συγχρόνων Ἀθηναίων, ὅτι μακρὰ διαμονὴ ἐν Πελοποννήσῳ ἤθελεν ἀγάγει αὐτὸν εἰς τὴν ἀποβολὴν τῆς ἰδίας γλώσσης ἕνεκα τοῦ βαρβάρου ἰδιώματος τῶν Τζακώνων, ὅπερ ἐν τούτοις ἡ νεωτέρα γλωσσολογία ἀνεγνώρισεν ὡς καθαρὰν ἑλληνικὴν διάλεκτον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βησσαρίων, λέγων ἐν τῇ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐγκυκλίῳ, ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι ἀπέμαθον τὴν ἑλληνικὴν, εἰς μόνην τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν ἀναφέρεται, φαινόμενος ἄδικος πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῆς νέας καὶ πρὸς τὰς ἐπιτοπίους διαλέκτους. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα λεγόντων περὶ τῆς Πελοποννήσου Ἑλλήνων λογίων, οὐδὲν ἄπορον, ὅτι ὁ ἄλλως φιλέλλην καὶ πολλῶν Ἑλλήνων τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ἀνταποκριτὴς Φραγκῖσκος Φίλελφος, ὁ ἐκ Τολεντίνου τῆς Ἰταλίας, ἔγραφεν ἐν ἐπιστολῇ τοῦ ἔτους 1440, ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν Πελοποννησίων ἦτο οὕτω διεφθαρμένη, ὥςτε οὐδαμῶς ὑπομιμνήσκει τὴν ὡρα[illegible] τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καὶ προςέθετεν, ὅτι τὰ ἤθη [illegible]-τερα καὶ αὐτῆς τῆς βαρβαρότητος.

κδ'.

Ἡ παρὰ τὴν Καλλίπολιν ἧττα τῶν Τούρκων.

Ἐν τούτοις δὲ πρὶν ἢ συμπληρωθῶσι τρεῖς μῆνες ἀπὸ τῆς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἐπιστροφῆς τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου οἱ Τοῦρκοι ὑφίσταντο παρὰ τὴν Καλλίπολιν φοβερὰν ἧτταν κατὰ θάλασσαν.

Τὸν Μωάμεθ εἶχεν οὐ μικρὸν αὐξήσει ἡ ἐν ἔτει 1415 ἀναγνώρισις τῆς ἐπικυριαρχίας αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Βλάχων τοῦ δεσπότου Πελοποννήσου Θεοδώρου Β'., τοῦ Κεντυρίωνος καὶ τοῦ Καρόλου Τόκκου. Ἀλλὰ δὲν εἶχον πράξει τὸ αὐτὸ οἱ Βενετοὶ δυνάσται τῶν Κυκλάδων. Καὶ ὁ μὲν δοὺξ Νάξου περιωρίσθη νὰ μὴ ὁμολογήσῃ πίστιν πρὸς τὸν σουλτᾶνον, ὁ δὲ δυνάστης Ἄνδρου Πέτρος Ζένος, ἔτι θαρραλεώτερος ἀναδειχθείς, ἀπετόλμησε καὶ νὰ στείλῃ πειρατικὰ πλοῖα μέχρι τῶν παραλίων τῆς Καλλιπόλεως. Ἡ δὲ τοιαύτη στάσις τῶν νησιωτῶν δυναστῶν ἤγαγε τὸν Μωάμεθ εἰς τὴν ἀπόφασιν νἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτῶν. Διὸ στόλος ἀξιόμαχος ἐκ τριάκοντα τριήρων ὑπὸ τὸν Τζαλίζμπεην, ἀποσταλεὶς ὑπ' αὐτοῦ, ἐδῄωσε τὰ παράλια τῆς Ἄνδρου, Πάρου, Μήλου καὶ ἄλλων τῶν Κυκλάδων, ἐξηνδραπόδισε παμπληθεῖς τῶν νήσων τούτων κατοίκους καὶ κατεδίωκεν ἅπαντα τὰ πλοῖα τὰ φέροντα βενετικὴν σημαίαν, οὐ μόνον τἀνήκοντα εἰς τὰς βενετοκρατουμένας νήσους, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς βενετικῆς πολιτείας αὐτῆς. Καὶ αὐτῆς δὲ τῆς Ἀττικῆς δὲν ἐφείσθησαν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἠνάγκασαν τὸν ἐν αὐτῇ δυναστεύοντα Ἀντώνιον Ἀτζαϊόλην νὰ ὁμολογήσῃ ὑποτέλειαν πρὸς τὸν σουλτᾶνον.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἡ βενετικὴ πολιτεία, βλέπουσα τὴν αὐξάνουσαν ὁσημέραι θρασύτητα καὶ τόλμην τῶν Τούρκων, ἀπεφάσισε νἀποστείλῃ πρὸς ἄμυναν τῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς θαλάσσαις ὑπηκόων αὐτῆς στολίσκον, ὃν ἔταξεν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν γενναίου ναυμάχου, τοῦ Πέτρου Λορεδανοῦ, ὅστις εἶχεν ἤδη διακριθῇ ἐν τῷ πρὸς τοὺς Γενουηνσίους πολέμῳ τῶν Βενετῶν. Ἐστάθμευε δὲ ἤδη ὁ ὑπὸ τὸν Λορεδανὸν στολίσκος ἐν τῷ λιμένι τῆς Χαλκίδος, ὅτ' ἐνεφανίσθη εἰς τὸν Εὔριπον ὁ Τζαλίζμπεης, διώκων βενετικὰ πλοῖα, καθ' ὧν, καταπλεόντων ἐκ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, εἶχεν ἐπιπέσει ἐκ τῆς Καλλιπόλεως ἅμα τῷ ἔκπλῳ αὐτῶν ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου. Καὶ τὰ μὲν βενε-

τικὰ πλοῖα ταχυπλοοῦντα προέφθασαν νὰ σωθῶσιν εἰς τὸν λιμένα τῆς Χαλκίδος, ἀλλὰ, ἑπόμενος εἰς αὐτὰ, ἐνεφανίσθη ἐν αὐτῷ ὁ Τοῦρκος ναύαρχος. Καὶ ἐπεχείρησε μὲν τότε ὁ Τζαλίμπεης ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Χαλκίδος· ἀλλ' ἡ πόλις ἐσώθη ἕνεκα τῆς γενναιότητος καὶ ταχυεργίας τοῦ Λορεδανοῦ, ἀποκρούσαντος τοὺς πολεμίους.

Ἡ δὲ βενετικὴ πολιτεία ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι τῶν γενομένων ἐνίσχυσε μὲν διὰ νέας ἀποστολῆς τὸν στολίσκον τοῦ Λορεδανοῦ, αὐξηθέντα εἰς δεκαπέντε πλοῖα ἐν ὅλῳ, προςλαβόντα δὲ καὶ τὰς γαλέρας τοῦ δουκὸς τῆς Νάξου, διέταξε δὲ τὸν ναύαρχον νὰ πειραθῇ τὸ πρῶτον εἰρηνικῶν διαπραγματεύσεων πρὸς τὸν σουλτᾶνον, μεταφέρων πρὸς τοῦτο εἰς Καλλίπολιν ὡς πρέσβεις τοὺς Βενετοὺς προνοητὰς Χαλκίδος καὶ Ναυπλίου. Ἀλλ ἐν ᾧ ὁ Λορεδανὸς ἔπλεεν εἰρηνικῶς πρὸς τὴν Καλλίπολιν, ἔχων διαταγὴν νἀποφύγῃ πᾶσαν σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Τούρκους, ἅμα τῇ προςεγγίσει αὐτοῦ εἰς ταύτην τὴν πόλιν τῇ 27 Μαΐου 1416 εἶδε τοὺς ἐν τῇ παραλίᾳ ἐν τάξει μάχης παρατεταγμένους Τούρκους ἱππεῖς καὶ πεζοὺς βάλλοντας ἐναντίον τοῦ προςπλέοντος βενετικοῦ στόλου.

Καὶ τὴν ὑστεραίαν δ' ἔτι ἐνδεικτικώτεραι ἐφάνησαν αἱ ἐχθρικαὶ διαθέσεις τῶν Τούρκων τῆς Καλλιπόλεως, αἵτινες ἠνάγκασαν τὸν Λορεδανὸν νἀντεπεξέλθῃ κατὰ θάλασσαν ἐπιτυχῶς ἐναντίον τοῦ κατ' αὐτοῦ ἐκπλεύσαντος τουρκικοῦ στόλου καὶ νὰ τρέψῃ αὐτὸν εἰς φυγήν. Ἀλλ' ἐπῆλθεν οὐχ ἧττον συνδιαλλαγὴ τῶν Τούρκων, προφασισθέντων, ὅτι ἡ ἐπίθεσις ἔγεινεν ἐκ παρεξηγήσεως καὶ δηλωσάντων, ὅτι ἦσαν πρόθυμοι νὰ δεχθῶσι τοὺς πρέσβεις ἀκωλύτως ἐν Καλλιπόλει καὶ ἐπιτρέψωσι τὴν ἀπόβασιν τῶν πληρωμάτων τοῦ βενετικοῦ στόλου χάριν προμηθείας τροφῶν.

Ἀλλ' ὅτε τὴν ὑστεραίαν, 29 Μαΐου, ὁ Λορεδανὸς προςήγγισεν εἰς τὴν παραλίαν χάριν ὑδρεύσεως, ὁ τουρκικὸς στόλος ἐξετόξευσε κατὰ τῶν πλοίων αὐτοῦ σφαίρας ἀπὸ τηλεβόλων, ὧν εἶχεν ἤδη ἀπὸ μικροῦ εἰςαχθῇ ἡ χρῆσις. Ἡ δὲ παρασπονδία αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ ναυμαχίας κρατερᾶς. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπετέθη ὁ Λορεδανὸς ἐν ἀναπεπταμένῳ πελάγει κατὰ τῆς τουρκικῆς γαλέρας, ἀφ' ἧς ἐξετοξεύθη τὸ πρῶτον πῦρ. Κατὰ δὲ τὴν σύλληψιν αὐτῆς ἐγενικεύθη ὁ ἀγὼν, ἀποβὰς λυσσώδης καὶ διαρκέσας ἀπὸ [illegible] ...ις ἑσπέρας. Διεκρίθη δ' ἐν τῇ μάχῃ, ἣν παρηκολούθουν ἀ[illegible] Καλλιπόλεως αἱ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα τῶν μαχ[illegible] Λορεδανός,

ὅςτις, καίπερ τραυματισθεὶς τὴν ῥῖνα καὶ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, ἐ[illegible] ηκολούθει μαχόμενος γενναίως. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατώρθωσεν ὁ Β[illegible] νετὸς ναύαρχος νὰ συλλάβῃ αὐτὴν τὴν ὑπὸ τῶν βενετικῶν σφαιρ[illegible] διάτρητον τουρκικὴν ναυαρχίδα. Ἐπὶ τῆς πρῴρας δ᾿ αὐτῆς ἀνεκ[illegible] μάσθη ἐπὶ ἀκοντίου ἡ αἱμάσσουσα κεφαλὴ τοῦ Τζαλίςμπεη, φονευθ[illegible] τος μετὰ καὶ τῶν πλείστων ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος τοῦ τουρκι[illegible] στόλου, οὗ τὸ μέγιστον μέρος ἀπετέλει σύγκλυς ὄχλος Χριστιανῶ[illegible] τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου, Γενουηνσίων, Καταλωνίων, Σικελῶν, Π[illegible] 6ιγκιανῶν καὶ Κρητῶν. Πρὸς τιμωρίαν δ᾿ αὐτῶν καὶ παραδειγμ[ατι]σμὸν τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν ὁ Λορεδανὸς τοὺς ἐξ αὐτῶν αἰχμαλ[ωτι]σθέντας διέταξε νἀνακρεμάσωσιν ἐπὶ τῶν ἱστῶν τῶν πλοίων το[ῦ νι]κηφόρου βενετικοῦ στόλου, ὅςτις ᾐχμαλώτισεν ἓξ μεγάλα καὶ ἐννέα μικρὰ πλοῖα τῶν ἡττηθέντων Τούρκων. Μόνον δὲ μία γαλέρα καὶ ὀλίγα μικρὰ πλοῖα ὑπελείφθησαν ἐκ τοῦ ὑπερηφάνου ἐκείνου τουρκικοῦ στόλου, ὅςτις μέχρι πρὸ ὀλίγου χρόνου ἐνέπνεε τὸν τρόμον εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ εἶχε προχωρήσει, καθ᾿ ἃ εἴδομεν, μέχρις αὐτῶν τῶν ἐπάλξεων τῶν τειχῶν τῆς Χαλκίδος.

Τὰ τείχη τῆς Καλλιπόλεως δὲν ἀνταπήντησαν μετὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην νίκην τοῦ Λορεδανοῦ εἰς τοὺς τηλεβολισμοὺς τοῦ νικηφόρου αὐτοῦ στόλου. Ἀλλ᾿ οὐχ ἧττον ὁ νικητὴς δὲν ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ προβῇ περαιτέρω. Πυρπολήσας δέ τινα τῶν αἰχμαλωτισθέντων τουρκικῶν σκαφῶν ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τῆς Καλλιπόλεως ἔπλευσεν εἰς τὴν Τένεδον. Μετὰ δὲ τὴν ἐν τῷ λιμένι τῆς νήσου πυρπόλησιν τοῦ ὑπολοίπου τῶν αἰχμαλωτισθέντων πλοίων πλὴν ὀλίγων καὶ τὴν εἰς Χαλκίδα καὶ Κρήτην ἀποστολὴν τῶν τραυματιῶν καὶ αἰχμαλώτων ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Καλλίπολιν. Ἐκεῖθεν δ᾿ ἐφρόντισε διὰ καταλλήλων πρὸς τὸν Μωάμεθ διαπραγματεύσεων περὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀσφαλοῦς προςελεύσεως τῶν δύο πρέσβεων τῆς Βενετίας. Δεξιωθεὶς δ᾿ αὐτοὺς ὁ σουλτᾶνος μετὰ τῆς προςηκούσης τιμῆς ἐν Ἀδριανουπόλει, ὡμολόγησε τῇ 26 Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους μετὰ τῆς βενετικῆς πολιτείας εἰρήνην, εἰς ἣν συμπεριελήφθη καὶ ὁ ὅρος, ὅπως οἱ Βενετοὶ ἔχωσι τὸ δικαίωμα νὰ καταδιώκωσι καὶ μεταχειρίζωνται ὡς πολέμια τὰ τουρκικὰ πειρατικὰ πλοῖα ὅσα τυχὸν ἤθελον παρακωλύσει τὴν ἐλευθέραν ἐπικοινωνίαν τοῦ Αἰγαίου ἢ τοῦ Ἑλληςπόντου.

κε΄.

Οἱ Ἀλβανοὶ καὶ ἡ Ἤπειρος.

Καθ' ὃν χρόνον ἄρχοντος τοῦ Μωάμεθ αἱ σχέσεις τῶν Τούρκων μετὰ τοῦ Βυζαντίου ἐφαίνοντο τρεπόμεναι ἐπὶ τὸ εἰρηνικώτερον οὐ μικραὶ ἐπήρχοντο μεταβολαὶ ἐν Ἠπείρῳ.

Ἤδη περὶ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ Μουρὰτ εἴδομεν καθισταμένας εἰρηνικὰς σχέσεις μεταξὺ τοῦ νέου δεσπότου Ἰωαννίνων, τοῦ συγγενοῦς τῶν Ἀτζαϊωλῶν καὶ τῶν Τόκκων, τοῦ Φλωρεντίνου Ἡσαῦ Βουενδελμόντη καὶ τοῦ ἐν Ἄρτῃ δεσπόζοντος Ἀλβανοῦ Γκίνου Σπάτα. Διελύθη δ' αἰσίως καὶ ῥῆξις ἀπειληθεῖσα πρὸς τὴν Βενετίαν, ἥτις τὴν ὑπὸ τοῦ Ἡσαῦ ἀνακαίνισιν κατεστραμμένου τινὸς φρουρίου ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Ἠπείρου καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς ἐγκατάστασιν ἁλατωρυχείου ὑπέλαβε διακινδυνεύουσαν τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ὑπὸ τῶν Βενετῶν κατεχομένης Κερκύρας. Οὕτω δ' ἐν ποιᾷ εὐημερίᾳ ἦρχεν ὁ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων ἀγαπώμενος Ἡσαῦ, ὅτε μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κοσσυφοπεδίου ἀνεῤῥιπίσθη εἴπερ ποτὲ βίαιον τὸ κατὰ τοῦ Φλωρεντίνου δεσπότου πάθος τοῦ Σπάτα.

Τρεῖς μόλις μετὰ τὴν μάχην ἐκείνην ἑβδομάδας ὁ Ἀλβανὸς δεσπότης, ἐνθαῤῥυνθεὶς ἐκ τοῦ ἐν Κοσσυφοπεδίῳ θανάτου τοῦ προστατεύοντος τὸν ἀντίπαλον Ἡσαῦ Μουρὰτ Α', ὥρμησε κατὰ τῶν Ἰωαννίνων τῇ 7 Ἰουλίου 1389. Ἡ δ' ἐπίθεσις αὕτη ὑπῆρξεν οὕτως ὁρμητικὴ καὶ τοιαῦται ἀπέβησαν αἱ πρῶται ἐπιτυχίαι τοῦ Σπάτα, ὥςτε πράγματι ἐκινδύνευσεν ὁ Ἡσαῦ. Καὶ δὴ ἀπέστησαν μὲν πρὸς τὸν Σπάταν οἱ Μαλακασαῖοι, προσεκύνησε δ' αὐτὸν ὁ ἐπίσκοπος τῆς Βελᾶς, αὐτὸς ὁ μετὰ τοῦ τῆς Δρυινουπόλεως πρὸ τεσσάρων μόλις ἐτῶν στέψας τὸν Ἡσαῦ ὡς δεσπότην, καὶ παρέδωκε τὸ κάστρον Βριβίας εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς τοῦ Σπάτα, οἵτινες ἤδη, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν Μαλακασαίων, εἶχον γείνει κύριοι καὶ τοῦ κάστρου τῆς Βελτζίτζας. Αἱ πρῶται δὲ αὗται ἐπιτυχίαι τοῦ Σπάτα ἠνάγκασαν τὸν Ἡσαῦ νἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτοῦ, συμπαραλαβὼν τὸν ἴδιον στρατὸν καὶ τοὺς εἰς αὐτὸν πιστοὺς μείναντας Ζαγορίτας. Πεισθεὶς δ' εἰς τὴν προθυμίαν τούτων, μὴ θελόντων νὰ κινδυνεύσῃ ἐκτιθέμενος εἰς μάχην αὐτὸς ὁ Ἡσαῦ, ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς καὶ μόνους τὸν ἀγῶνα. Ἀλλ' ἐκεῖνοι, ἀντιμετρηθέντες πρὸς τὸν Σπάταν, ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Τότε δὲ ὁ νικητὴς ἐπελήφθη τῆς πολιορκίας αὐτῶν τῶν Ἰωαννίνων, στήσας μὲν

ἂν δὲ ταῦτα παρεῖχεν εἰς αὐτὸν τὸ δημόσιον, μίαν καὶ μόνην. [illegible] τοιοῦτον τρόπον θἀνεκουφίζοντο μὲν οἱ στρατευόμενοι, δυνάμενοι [illegible]ἐρ-ερωθῶσιν ἄνευ ζημίας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος, δὲν θὰ [illegible]ἐζη-μιοῦντο δὲ καὶ οἱ γεωπόνοι καὶ οἱ κτηνοτρόφοι διὰ τῆς ἀπασχολ[illegible]σεως περὶ τὰ στρατιωτικὰ ἔργα καὶ τῆς ποικιλίας τῶν εἰςφορῶν, περι[illegible]ριζο-μένων εἰς μίαν καὶ μόνην, τὴν εἰς εἶδος εἰςφορὰν πρὸς τὴν πολι[illegible]είαν. Ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς κοινοκτημοσύνης τῆς γῆς ἐτάχθη ὁ Γεμιστὸς, εἰ καὶ μετά τινος δισταγμοῦ, προτείνων, ὅπως πᾶς τις ἔχῃ τὸ δικαίωμα τοῦ φυτεύειν καὶ ἐποικοδομεῖν καὶ ἀροτριᾶν τοσοῦτον μέρος γῆς ὁπόσον βούλεται· δύναται δὲ νὰ μείνῃ κύριος αὐτοῦ ἐφ' ὅσον κατέχων μὴ ἀμελῇ νὰ ἐργάζηται.

Μεταξὺ δὲ τέλος τῶν ἄλλων μέτρων, ἅτινα προέτεινεν ὁ Γεμιστὸς, ἦτο καὶ ἡ κατάργησις τοῦ βαρβάρου ἀκρωτηριασμοῦ ὡς ποινῆς, ἀντικαταστησάσης ἐν Πελοποννήσῳ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην, καὶ ἡ ἀντ' αὐτοῦ νομοθέτησις τῶν καταναγκαστικῶν ἔργων, ἅτινα ἔμελλον εἴς τε συντήρησιν τοῦ τείχους τοῦ ἰσθμοῦ καὶ εἰς ἄλλας οἰκοδομικὰς ἐργασίας τῆς πολιτείας νἀποβῶσιν ὠφέλιμα.

Ὁ Γεμιστὸς ὑπέβαλε βεβαίως σοβαρευόμενος τὸ πρόγραμμα τοῦτο, οὐδ' ἐθεώρει αὐτὸ μὴ δυνάμενον νὰ ἐκτελεσθῇ, ἀφ' οὗ ἐδήλου, ὡς εἴδομεν, ὅτι εἶχε τὸ θάρρος νἀναλάβῃ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ, ἂν αὕτη ἀνετίθετο εἰς αὐτόν. Ἀλλ' ὁ δεσπότης καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ δὲν ἀπεδέχθησαν προφανῶς τὰς θεωρίας τοῦ φιλοσόφου, ὧν τινες μὲν ἦσαν ὀπισθοδρομικαὶ, τινὲς δὲ ὑπὲρ τὸ δέον νεωτερικαὶ, αἱ δὲ πλεῖσται ἀνεφάρμοστοι ἐν χρόνοις, καθ' οὓς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γείνῃ σκέψις περὶ ἡσύχου ἀνασυστάσεως ἰδεώδους πολιτείας, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐκ τῶν ἐνόντων ἀποκρούσεως σοβαρῶν ἐνεστώτων κινδύνων. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ Γεμιστὸς φαίνεται μεταπεισθεὶς περὶ τῶν προταθέντων μέτρων. Διὰ τοῦτο βλέπομεν αὐτὸν πρὶν ἢ συμπληρωθῇ εἰκοσαετία ἀπὸ τῆς συγγραφῆς τῶν ὑπομνημάτων αὐτοῦ καταδικάζοντα τάς τε περὶ κοινοκτημοσύνης καὶ τὰς περὶ καταργήσεως τῶν ποικίλων φόρων καὶ τοῦ φλωριατικοῦ προτέρας ἑαυτοῦ γνώμας διὰ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ ὑπὲρ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐκχωρητηρίου ἀργυροβούλλου τοῦ δεσπότου Θεοδώρου, δι' οὗ οἱ υἱοὶ τοῦ φιλοσόφου ἐλάμβανον τὸ Φανάριον καὶ τὴν Βρύσιν ὡς ἰδίας κτήσεις καὶ ἐγίνοντο ἐκδοχεῖς τῶν ἐπὶ τῶν ἐνοικούντων ἐν τοῖς χωρίοις ἐκείνοις φορολογικῶν ἀξιώσεων τοῦ δημοσίου πλὴν τοῦ

φλωριατικοῦ, ὅπερ ἀνεγνωρίζετο ὡς ἀνῆκον καὶ ἐν τῷ μέλλοντι εἰς τὴν πολιτείαν.

Οὕτω δὲν ἔλαβον σάρκα αἱ προτάσεις τοῦ Γεμιστοῦ. Ἀλλὰ δὲν ἔπαυσαν ὅμως πιθανῶς συζητούμεναι καὶ κατόπιν. Διὰ τοῦτο θὰ ἴδωμεν ἕνα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, τὸν διαπρεπῆ Βησσαρίωνα, ἐπανερχόμενον εἰς τὰς κυρίας γραμμὰς τοῦ προγράμματος ἐκείνου καὶ συμπληροῦντ' αὐτὸ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1443 καὶ 1446 ἐν μακρᾷ ἐπιστολῇ δίκην ὑπομνήματος ἀποσταλείσῃ πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον, τότε δεσπότην τῆς Πελοποννήσου.

κϛ'.

Τὸ ἐθνολογικὸν χωρίον τοῦ Γεμιστοῦ.

Τὰ ὑπομνήματα τοῦ Γεμιστοῦ, καίπερ μὴ ἀγαγόντα εἰς ἐφαρμογὴν τοῦ πολιτικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ προγράμματος αὐτοῦ, μαρτυροῦσιν οὐχ ἧττον οὐ μόνον τὴν μελέτην τῶν ἐπιτοπίων πραγμάτων τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ καὶ τὸν πατριωτισμὸν τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν ἐκ τῶν ἱστορικῶν διδαγμάτων ἐπίρρωσιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως αὐτοῦ. Ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας τὸ Βυζάντιον ἀντελαμβάνετο τῆς πολιτείας αὐτοῦ ὡς συνεχιζούσης τὰς παραδόσεις τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, καὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τοῦτον τὸν λόγον, ἀφ' ἑτέρου δ' ἕνεκα τῆς μεταπτώσεως τοῦ ὀνόματος τῶν Ἑλλήνων εἰς δήλωσιν τῶν ἔξω τῆς χριστιανικῆς σφαίρας ἐθνικῶν ἠρέσκοντο οἱ Βυζαντῖνοι ὀνομάζοντες ἑαυτοὺς Ῥωμαίους. Περίεργον δ' εἶνε ἐν τούτοις, ὅτι σὺν τῇ ἐπιδεινώσει τῶν ἔξωθεν κινδύνων ἤρχισεν ἀνατέλλουσα σαφεστέρα ἀντίληψις τῆς σημασίας τοῦ ἑλληνισμοῦ ὡς τοιούτου καὶ τῆς ἀδιαπτώτου ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων συνεχείας τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων οὐ μόνον ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ τῇ λογοτεχνίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ καθ' ὅλου χαρακτῆρι καὶ αὐτῇ τῇ ὑπάρξει τοῦ ἔθνους. Οἱ δύο τελευταῖοι αἰῶνες εἶχον ἀποδείξει, ὅτι τὸ χάσμα μεταξὺ τῆς Δύσεως καὶ τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς δὲν ἦτο μόνον θρησκευτικόν, ἀλλὰ καὶ ἐθνικόν. Καθ' ὃν τρόπον ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐπύργου τὰ δόγματα ἑαυτῆς καὶ τὰς ἀξιώσεις ἐν ἀντιμετρήσει πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους, ὁμοίως αἱ ἑσπέριαι πολιτεῖαι ἐξέπεμπον τὰς φάλαγγας αὐτῶν στρατευόμεναι ἐναντίον τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Οὕτω κατὰ μικρὸν ἡ Ῥώμη τῶν παπῶν διὰ τῆς ἐχθρικῆς π

τὸ Βυζάντιον στάσεως αὐτῆς τε καὶ τῶν ὁμοδόξων ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τῆς καρδίας τῶν Βυζαντίνων καὶ τὰς συμπαθείας πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ῥώμην. Ὁ δ' ἑλληνισμός, εὑρεθεὶς σὺν τῷ χρόνῳ ἀπομεμονωμένος ἐν μέσῳ τῶν ἐναντίον αὐτοῦ στρατευομένων λατινικῶν φύλων ἐξ ἑνὸς καὶ τῶν ὁσημέραι ἐνισχυομένων μωαμεθανικῶν λαῶν τῆς Ἀσίας ἐξ ἑτέρου καὶ ἐν ταῖς ἰδίαις ἑαυτοῦ χώραις ἀνταγωνιζόμενος πρὸς τἀντίζηλα σλαβικὰ φῦλα, ἐπανῆλθεν οὕτως εἰπεῖν τελείως εἰς ἑαυτόν. Ἐν ᾧ δ' ἠλαττοῦτο κατὰ πλάτος, ἀποβάλλων ἔδαφος, ἐκέρδαινε κατὰ βάθος, ἀνακτῶν πλήρη τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν. Ἤρχισε λοιπὸν νὰ γίνηται λόγος περὶ *γένους* καὶ νὰ ἐπανέρχηται κατὰ μικρὸν εἰς τὴν μνήμην τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑπὸ πολιτικὴν ἔννοιαν, ἀπηλλαγμένον τῆς αἰσχύνης, εἰς ἣν εἶχε καταδικάσει αὐτὸ μακραίων καταδίωξις τῆς ἐκκλησίας, συνταὐτισάσης τὰς τύχας αὐτῆς ὁλοσχερῶς πρὸς τὰς τοῦ ἔθνους. Εἰς τὴν τοιαύτην δὲ ἀναλαμπὴν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τὰ μάλιστα συνετέλεσεν ἡ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ δεσποτάτου ἐν ἀνταγωνισμῷ πρὸς τοὺς ἀπογόνους καὶ διαδόχους τῶν ἑσπερίων κατακτητῶν ἀνασύνταξις καὶ κραταίωσις ἑλληνικῆς πολιτείας ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, τῇ μεγίστῃ καὶ κυριωτάτῃ τῶν χωρῶν, εἰς ὧν τοὺς κατοίκους οἱ Βυζαντῖνοι τῶν προτέρων χρόνων ἀπένεμον τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλαδικῶν.

Τοιούτων ἐμφορούμενος ἰδεῶν καὶ ὁ Γεμιστὸς ἔγραφεν ἐν τῷ ὑπομνήματι τῷ ἀπευθυνθέντι πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ τἀξιομνημόνευτα ταῦτα· *Ἐσμὲν μὲν γὰρ οὖν ὧν ἡγεῖσθέ τε καὶ βασιλεύετε, Ἕλληνες τὸ γένος, ὡς ἥ τε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ· Ἕλλησι δὲ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν εἴ τις ἄλλη οἰκειοτέρα χώρα, οὐδὲ μᾶλλον προσήκουσα ἢ Πελοπόννησός τε καὶ ὅση δὴ ταύτῃ τῆς Εὐρώπης προσεχὴς τῶν τε αὖ νήσων αἱ ἐπικείμεναι. Ταύτην γὰρ δὴ φαίνονται τὴν χώραν Ἕλληνες ἀεὶ οἰκοῦντες οἱ αὐτοὶ ἐξ ὅτου περ ἄνθρωποι διαμνημονεύουσιν, οὐδένων ἄλλων προενῳκηκότων οὐδὲ ἐπήλυδες κατασχόντες, ὥςπερ ἄλλοι συχνοί, ἐξ ἑτέρας μὲν ὡρμημένοι, ἑτέραν δὲ οἰκοῦσι κατασχόντες, ἄλλους τε ἐκβαλόντες καὶ αὐτοὶ ὑφ' ἑτέρων τὸ αὐτὸ ἔστιν ὅτε πεπονθότες, ἀλλ' Ἕλληνες τήνδε τὴν χώραν τοὐναντίον αὐτοί τε ἀεὶ φαίνονται κατέχοντες καὶ ἀπὸ ταύτης ὁρμώμενοι περιουσίᾳ οἰκητόρων ἑτέρας τε οὐκ ὀλίγας κατασχόντες, οὔτε ταύτην ἐκλιπόντες. Συμπάσης δὲ ταύτης τῆς χώρας αὐτὴ Πελοπόννησος ὁμολογεῖται τὰ πρῶτά τε καὶ γνωριμώτατα ἐν κοῦσα τῶν Ἑλλήνων*

γένη, καὶ ἀπὸ ταύτης ὁρμώμενοι τὰ μέγιστά τε καὶ ἐνδοξότατα Ἕλληνες ἔργα ἀπεδείξαντο.

Τὸ χωρίον τοῦτο νομίζει τις, ὅτι ἐγράφη ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὡς ἀπάντησις πρὸς τὴν περὶ ἐκσλαβισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ἰδίως τῆς Πελοποννήσου παράδοξον θεωρίαν τοῦ Γερμανοῦ Φαλλμεράγερ. Καὶ ἴσως μὲν ἀπησχόλει τὸν νοῦν τοῦ Γεμιστοῦ ταῦτα γράφοντος ἡ ὕβρις ἐκείνη τοῦ γραμματικοῦ Εὐφημίου *γαρασδοειδὴς ὄψις ἐσθλαβωμένη* ἡ ἐκτοξευθεῖσα τὸν δέκατον αἰῶνα κατὰ τοῦ Πελοποννησίου μαγίστρου Νικήτα, τοῦ πενθεροῦ Χριστοφόρου τοῦ υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ. Ἴσως δ' ἀπήντα ὁ Γεμιστὸς καὶ εἰς ἄγνωστον ἡμῖν σύγχρονον αὐτῷ διαστροφὴν τῶν κατὰ τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλὰ κυρίως ἦγεν αὐτὸν εἰς ἐπανόρθωσιν τῆς ἀληθείας ἡ φιλοπατρία, συνδυάζουσα ἐν εὐθυκρισίᾳ τὸ ἀπώτατον παρελθὸν πρὸς τὰς ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ τύχας τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ὀρθῶς διαγινώσκουσα τὸ ἔμμονον τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, ἐξομοιοῦντος ἢ ἐξουδετεροῦντος τοὺς συνοίκους καὶ μὴ ἀπορροφωμένου ὑπὸ τῶν ἐπηλύδων.

Ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα πρέπει νὰ ἐννοηθῇ τὸ χωρίον τοῦ Γεμιστοῦ, οὐδ' ἐνυπάρχει ἐν αὐτῷ ἄρνησις τῆς ἐν Πελοποννήσῳ καθ' οὓς χρόνους ἔγραφεν ἐγκατοικήσεως ἄλλων ἐθνῶν, ὡς ὑπέθεσαν οἱ μέχρι τοῦδε ἑρμηνεύσαντες αὐτό. Κατὰ ταῦτα παρασιωπᾶται μὲν ἡ ὀνομαστὶ μνεία ἄλλων συνοίκων ἐν Πελοποννήσῳ ἐθνῶν, ἀλλ' ὑπολανθάνει ἡ ἔννοια τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ γένους καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀπορροφήσεως παντὸς ἄλλου, καθ' ἃ εἶχε γείνει καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἔνθα ἔτυχε νὰ συναναμιχθῶσιν ἄλλα φῦλα μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ.

κγ΄.

Ἔθνη καὶ γλῶσσαι ἐν Πελοποννήσῳ.

Τὴν ῥητὴν μνείαν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα συνοίκων ἐθνῶν, ἧς ἐστέρησεν ἡμᾶς ὁ Γεμιστὸς, εὑρίσκομεν παρ' ἄλλῳ συγχρόνῳ λογίῳ διατρίψαντι ἐν αὐτῇ ἐπὶ τῶν δεσποτῶν. Εἶνε δὲ οὗτος ὁ Μάζαρις, πιθανῶς μοναχὸς φέρων τὸ ὄνομα Μάξιμος. Τὸ δὲ κυριώτατον τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶνε ἡ *Ἐπιδημία Μάζαρι ἐν Ἅδου*, ἐν ᾗ, μιμούμενος τὴν Νεκυομαντείαν τοῦ Λουκιανοῦ, μετὰ

πολλῆς εἰρωνείας κακίζει πολλοὺς τῶν συγχρόνων ἐπιφανῶν καὶ ἱκανῶς διδάσκει ἡμᾶς περὶ τῶν περιστοιχιζόντων τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν δεσπότην Θεόδωρον. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ ἔργῳ, γραφέντι ἐν Πελοποννήσῳ ἐν μέρει κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον τῆς ἐν αὐτῇ διαμονῆς τοῦ Μανουήλ, ἀναγράφει ὁ Μάζαρις ὡς κορυφαῖα τῶν παμπόλλων, καθ' ἃ λέγει, γενῶν τῶν οἰκούντων ἀναμὶξ τὴν Πελοπόννησον Λακεδαίμονας, Ἰταλούς, Πελοποννησίους, Σθλαβίνους, Ἰλλυριούς, Αἰγυπτίους καὶ Ἰουδαίους. Καὶ Πελοποννήσιοι μὲν εἶνε οἱ ἰθαγενεῖς τῆς χερσονήσου Ἕλληνες, Λακεδαίμονες δὲ οἱ ἐκ Βυζαντίου ἐπήλυδες οἱ περιστοιχίζοντες τὴν ἐν Μυστρᾷ αὐλὴν τοῦ δεσπότου. Μεταξὺ δ' αὐτῶν ἦσαν ἐγκατεσπαρμένοι οἱ πέντε ξένοι λαοί, οὓς ἀναγράφει ὁ Μάζαρις.

Τέρμα αἰῶνος ὁ [illegible] τῶν λόγων.
ὅς Μάζαρις ἔγραψα. πρὸ τούτου λόγου :+

ΠΙΘΑΝΟΝ ΑΥΤΟΓΡΑΦΟΝ ΤΟΥ ΜΑΖΑΡΙ ΕΝ ΤΩι ΥΠ' ΑΡΙΘ. 2958 ΚΩΔΙΚΙ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΑΡΙΣΙΩΝ

Ἀλλὰ τίνες ἦσαν οὗτοι; Εὐδιάγνωστοι μὲν εἶνε ἀμέσως οἱ Ἰταλοὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Ἰταλοὺς λέγων ἐννοεῖ ἐν γένει τὰ ἐκ τῆς Ἑσπερίας διάφορα λατινικὰ φῦλα. Ὤκουν δὲ πράγματι ἐν Πελοποννήσῳ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα πλὴν ἀραιοτάτων, ἀλλ' ἐξελληνισθέντων τὸ πλεῖστον ἀπογόνων τῶν Γάλλων καὶ Βέλγων κατακτητῶν τῆς τετάρτης σταυροφορίας Βενετοί, οἱ κατέχοντες τὴν Μεθώνην καὶ Κορώνην, τὸ Ναύπλιον καὶ τὸ Ἄργος, μετ' οὐ πολὺ δὲ τὰς Πάτρας καὶ τὴν Μονεμβασίαν, πλὴν δὲ αὐτῶν καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Κεντυρίωνα Ζαχαρίαν Ναβαρραῖοι μετὰ τῶν ὀλίγων Γενουηνσίων. Ἰουδαῖοι δὲ ᾤκουν ἐν Πελοποννήσῳ ἀπὸ παλαιοῦ. Ἤδη ἐπὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου εὕρομεν ὑφισταμένην ἰουδαϊκὴν κοινότητα ἐν Κορίνθῳ, καθ' ἃ τοιαύτη ὑπῆρχε καὶ ἐν μικροτέραις ἑλληνικαῖς πόλεσιν, οἷα ἐπὶ παραδείγματι ἡ Αἴγινα. Κατὰ δὲ τὸν δέκατον αἰῶνα, ὅτ' ἐκήρυττε τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τῇ βορειοτέρᾳ Ἑλλάδι ὁ περιώνυμος ὁμολογητὴς Νίκων ὁ ἐπιλεγόμενος Μετανοεῖτε, πολυπληθὴς καὶ κραταιὰ ἦτο ἡ ἐν Σπάρτῃ ἰουδαϊκὴ παροικία, ἥτις ἐτύγχανε καὶ τῆς προστασίας τοῦ ἐπιτοπίου ἰσχυροῦ Ἀράτου. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Νίκωνος ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἔξωσιν τῶν Ἰουδαίων ἡ ἰουδαϊκὴ παροικία ἀνασυνεστάθη ἀργότερον ἐν Μυστρᾷ· ἐγγὺς δ' αὐτοῦ ἔκειτο ἐπὶ τῶν δεσποτῶν ἡ λεγομένη Ἑβραϊκὴ Τρύπη, ἥτις εἶνε

τὸ σημερινὸν χωρίον Τρύπα. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τῆς Πελοποννήσου ᾤκουν Ἰουδαῖοι ὡς μικρέμποροι ἰδίως καὶ μεταξοπλόκοι. Οὕτως εὑρίσκομεν ἑβραϊκὸν προάστειον τῆς Μεθώνης ῥητῶς μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ περιηγητοῦ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος von Harff.

Καὶ περὶ τῶν Ἰλλυριῶν δ' οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία, ὅτι εἶνε οἱ Ἀλβανοί, ὧν παρηκολουθήσαμεν ἤδη τὰς εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐποικήσεις.

Οἱ δ' Αἰγύπτιοι τοῦ Μάζαρι εἶνε οἱ Ἀτσίγκανοι, οἵτινες κατήγοντο μὲν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, ἀλλὰ πεπλανημένως ὑπελαμβάνοντο κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας γεννήματα τῆς Αἰγύπτου, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομ' αὐτῶν, ὅπερ ὁ νεοελληνικὸς λαὸς παρέφθειρεν εἰς Γύφτους. Διεπεραιώθησαν δ' οὗτοι εἰς τὴν Εὐρώπην τὸ πρῶτον κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα· μεσοῦντος δὲ τοῦ δεκάτου τετάρτου κατέβησαν ἐκ τῆς Βασσαραβίας καὶ τῆς Βλαχίας νοτιώτερον καὶ ἠκολούθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον τοὺς Ἀλβανούς. Ἔκτοτε δὲ διεδόθησαν ἔν τε τῇ Ἠπείρῳ καὶ Πελοποννήσῳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὡς νομάδες. Ἐν δὲ τῇ Κερκύρᾳ καὶ μονίμως ἐγκαθιδρύθησαν ἤδη περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, παρέχοντες ἴδιον τέλεσμα εἰς ἕνα τῶν ἐν Κερκύρᾳ εὐπατριδῶν, ἀναγνωριζόμενον ὑπὸ τῆς βενετικῆς πολιτείας ὡς κύριον τοῦ ὀνομασθέντος Ἀθιγγανικοῦ φεούδου, διατηρηθέντος τυπικῶς μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Ἀλλὰ καὶ ἐν Μεθώνῃ ἔχομεν μόνιμον ἐγκατάστασιν τριακοσίων οἰκογενειῶν Ἀτσιγκάνων, ἂν πιστεύσωμεν τὴν βεβαίωσιν τοῦ αὐτοῦ Γερμανοῦ περιηγητοῦ von Harff. Μετήρχοντο δ' οἱ Ἀτσίγκανοι ἐν Πελοποννήσῳ ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος συνήθως τὸ ἔργον τοῦ σιδηρουργοῦ, μεταίροντες ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μὲ τὰς φύσας αὐτῶν καὶ τὰ κόσκινα. Διὸ τὸ ὄνομα Γύφτος κατήντησε νὰ σημαίνῃ παρὰ τοῖς νέοις Ἕλλησι τοὺς χαλκεῖς.

Ἀπόδειξις δὲ τῆς ἐκ Βλαχίας ἀρχῆθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταναστεύσεως τῶν Ἀτσιγκάνων καὶ τῆς μετὰ νομάδων Βλάχων ἀναμίξεως αὐτῶν εἶνε καὶ τὸ ἄλλο παρὰ τοῖς νέοις Ἕλλησιν ὄνομ' αὐτῶν, τὸ Κατζίβελλος, ἔχον βλαχικὴν τὴν καταγωγήν. Τοιοῦτοι δὲ νομάδες Βλάχοι καὶ πρότερον μὲν πιθανῶς ὑπῆρχον ἐν Πελοποννήσῳ, ἐκ τῶν βορειοτέρων χωρῶν καταβάντες καὶ συντελέσαντες εἰς τὴν διάδοσιν σλαβικῶν γεωγραφικῶν ὀνομάτων τοῦ βορρᾶ, κατῆλθον δὲ πάντως ἀθροώτεροι καὶ μετὰ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν ὀλίγων Ἀτσιγκάνων. Οὗτοι δὲ εἶνε κατ' ἐμὴν γνώμην οἱ Σθλαβῖνοι τοῦ Μάζαρι, συγ-

ὅςτις, καίπερ τραυματισθεὶς τὴν ῥῖνα καὶ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, ἐξηκολούθει μαχόμενος γενναίως. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατώρθωσεν ὁ Βενετὸς ναύαρχος νὰ συλλάβῃ αὐτὴν τὴν ὑπὸ τῶν βενετικῶν σφαιρῶν διάτρητον τουρκικὴν ναυαρχίδα. Ἐπὶ τῆς πρῴρας δ᾿ αὐτῆς ἀνεκρεμάσθη ἐπὶ ἀκοντίου ἡ αἱμάσσουσα κεφαλὴ τοῦ Τζαλίςμπεη, φονευθέντος μετὰ καὶ τῶν πλείστων ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος τοῦ τουρκικοῦ στόλου, οὗ τὸ μέγιστον μέρος ἀπετέλει σύγκλυς ὄχλος Χριστιανῶν ἐκ τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου, Γενουηνσίων, Καταλωνίων, Σικελῶν, Προβιγκιανῶν καὶ Κρητῶν. Πρὸς τιμωρίαν δ᾿ αὐτῶν καὶ παραδειγματισμὸν τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν ὁ Λορεδανὸς τοὺς ἐξ αὐτῶν αἰχμαλωτισθέντας διέταξε νἀνακρεμάσωσιν ἐπὶ τῶν ἱστῶν τῶν πλοίων τοῦ νικηφόρου βενετικοῦ στόλου, ὅςτις ᾐχμαλώτισεν ἓξ μεγάλα καὶ ἐννέα μικρὰ πλοῖα τῶν ἡττηθέντων Τούρκων. Μόνον δὲ μία γαλέρα καὶ ὀλίγα μικρὰ πλοῖα ὑπελείφθησαν ἐκ τοῦ ὑπερηφάνου ἐκείνου τουρκικοῦ στόλου, ὅςτις μέχρι πρὸ ὀλίγου χρόνου ἐνέπνεε τὸν τρόμον εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ εἶχε προχωρήσει, καθ᾿ ἃ εἴδομεν, μέχρις αὐτῶν τῶν ἐπάλξεων τῶν τειχῶν τῆς Χαλκίδος.

Τὰ τείχη τῆς Καλλιπόλεως δὲν ἀνταπήντησαν μετὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην νίκην τοῦ Λορεδανοῦ εἰς τοὺς τηλεβολισμοὺς τοῦ νικηφόρου αὐτοῦ στόλου. Ἀλλ᾿ οὐχ ἧττον ὁ νικητὴς δὲν ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ προβῇ περαιτέρω. Πυρπολήσας δέ τινα τῶν αἰχμαλωτισθέντων τουρκικῶν σκαφῶν ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τῆς Καλλιπόλεως ἔπλευσεν εἰς τὴν Τένεδον. Μετὰ δὲ τὴν ἐν τῷ λιμένι τῆς νήσου πυρπόλησιν τοῦ ὑπολοίπου τῶν αἰχμαλωτισθέντων πλοίων πλὴν ὀλίγων καὶ τὴν εἰς Χαλκίδα καὶ Κρήτην ἀποστολὴν τῶν τραυματιῶν καὶ αἰχμαλώτων ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Καλλίπολιν. Ἐκεῖθεν δ᾿ ἐφρόντισε διὰ καταλλήλων πρὸς τὸν Μωάμεθ διαπραγματεύσεων περὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀσφαλοῦς προςελεύσεως τῶν δύο πρέσβεων τῆς Βενετίας. Δεξιωθεὶς δ᾿ αὐτοὺς ὁ σουλτᾶνος μετὰ τῆς προςηκούσης τιμῆς ἐν Ἀδριανουπόλει, ὡμολόγησε τῇ 26 Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους μετὰ τῆς βενετικῆς πολιτείας εἰρήνην, εἰς ἣν συμπεριελήφθη καὶ ὁ ὅρος, ὅπως οἱ Βενετοὶ ἔχωσι τὸ δικαίωμα νὰ καταδιώκωσι καὶ μεταχειρίζωνται ὡς πολέμια τὰ τουρκικὰ πειρατικὰ πλοῖα ὅσα τυχὸν ἤθελον παρακωλύσει τὴν ἐλευθέραν ἐπικοινωνίαν τοῦ Αἰγαίου ἢ τοῦ Ἑλληςπόντου.

κε΄.

Οἱ Ἀλβανοὶ καὶ ἡ Ἤπειρος.

Καθ᾽ ὃν χρόνον ἄρχοντος τοῦ Μωάμεθ αἱ σχέσεις τῶν Τούρκων μετὰ τοῦ Βυζαντίου ἐφαίνοντο τρεπόμεναι ἐπὶ τὸ εἰρηνικώτερον οὐ μικραὶ ἐπήρχοντο μεταβολαὶ ἐν Ἠπείρῳ.

Ἤδη περὶ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ Μουρὰτ εἴδομεν καθισταμένας εἰρηνικὰς σχέσεις μεταξὺ τοῦ νέου δεσπότου Ἰωαννίνων, τοῦ συγγενοῦς τῶν Ἀτζαΐωλῶν καὶ τῶν Τόκκων, τοῦ Φλωρεντίνου Ἡσαῦ Βουενδελμόντη καὶ τοῦ ἐν Ἄρτῃ δεσπόζοντος Ἀλβανοῦ Γκίνου Σπάτα. Διελύθη δ᾽ αἰσίως καὶ ῥῆξις ἀπειληθεῖσα πρὸς τὴν Βενετίαν, ἥτις τὴν ὑπὸ τοῦ Ἡσαῦ ἀνακαίνισιν κατεστραμμένου τινὸς φρουρίου ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Ἠπείρου καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς ἐγκατάστασιν ἁλατωρυχείου ὑπέλαβε διακινδυνεύουσαν τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ὑπὸ τῶν Βενετῶν κατεχομένης Κερκύρας. Οὕτω δ᾽ ἐν ποιᾷ εὐημερίᾳ ἦρχεν ὁ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων ἀγαπώμενος Ἡσαῦ, ὅτε μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κοσσυφοπεδίου ἀνερριπίσθη εἴπερ ποτὲ βίαιον τὸ κατὰ τοῦ Φλωρεντίνου δεσπότου πάθος τοῦ Σπάτα.

Τρεῖς μόλις μετὰ τὴν μάχην ἐκείνην ἑβδομάδας ὁ Ἀλβανὸς δεσπότης, ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τοῦ ἐν Κοσσυφοπεδίῳ θανάτου τοῦ προστατεύοντος τὸν ἀντίπαλον Ἡσαῦ Μουρὰτ Α΄, ὥρμησε κατὰ τῶν Ἰωαννίνων τῇ 7 Ἰουλίου 1389. Ἡ δ᾽ ἐπίθεσις αὕτη ὑπῆρξεν οὕτως ὁρμητικὴ καὶ τοιαῦται ἀπέβησαν αἱ πρῶται ἐπιτυχίαι τοῦ Σπάτα, ὥςτε πράγματι ἐκινδύνευσεν ὁ Ἡσαῦ. Καὶ δὴ ἀπέστησαν μὲν πρὸς τὸν Σπάταν οἱ Μαλακασαῖοι, προςεκύνησε δ᾽ αὐτὸν ὁ ἐπίσκοπος τῆς Βελᾶς, αὐτὸς ὁ μετὰ τοῦ τῆς Δρυινουπόλεως πρὸ τεσσάρων μόλις ἐτῶν στέψας τὸν Ἡσαῦ ὡς δεσπότην, καὶ παρέδωκε τὸ κάστρον Βριβίας εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς τοῦ Σπάτα, οἵτινες ἤδη, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν Μαλακασαίων, εἶχον γείνει κύριοι καὶ τοῦ κάστρου τῆς Βελτζίτζας. Αἱ πρῶται δὲ αὗται ἐπιτυχίαι τοῦ Σπάτα ἠνάγκασαν τὸν Ἡσαῦ νὰ ντεπεξέλθῃ κατ᾽ αὐτοῦ, συμπαραλαβὼν τὸν ἴδιον στρατὸν καὶ τοὺς εἰς αὐτὸν πιστοὺς μείναντας Ζαγορίτας. Πεισθεὶς δ᾽ εἰς τὴν προθυμίαν τούτων, μὴ θελόντων νὰ κινδυνεύσῃ ἐκτιθέμενος εἰς μάχην αὐτὸς ὁ Ἡσαῦ, ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς καὶ μόνους τὸν ἀγῶνα. Ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι, ἀντιμετρηθέντες πρὸς τὸν Σπάταν, ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Τότε δὲ ὁ νικητὴς ἐπελήφθη τῆς πολιορκίας αὐτῶν τῶν Ἰωαννίνων, στήσας μὲν

περὶ τὴν πόλιν τὴν πεζικὴν αὐτοῦ στρατιάν, ἐμβαλὼν δ' εἰς τὴν λίμνην δύο πλοῖα, ἅτινα καὶ ἐβύθισαν τὸ μόνον κάτεργον ὅπερ ἐκέκτητο ὁ Φλωρεντῖνος δεσπότης.

Ἐκινδύνευον δὲ τὰ Ἰωάννινα, ὅτε ὁ Σπάτας ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ αἴφνης τὴν πολιορκίαν, μαθών, ὅτι ἐπήρχοντο κατ' αὐτοῦ σύμμαχοι τοῦ Ἡσαῦ στρατιαί, ἃς ἐξ ἑνὸς μὲν ἀπέστελλεν ὁ νέος σουλτᾶνος Βαγιαζὶτ ὑπὸ τὸν Ὀθωμανὸν Μελκούσην, ἐξ ἑτέρου δὲ ἦγεν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Θεσσαλίας Ἰωάσαφ Παλαιολόγος, ὁ ἀδελφὸς τῆς συζύγου τοῦ Ἡσαῦ Ἀγγελίνης. Συμπαραλαβὼν δὲ τότε ὁ Ἡσαῦ τὸν Μελκούσην καὶ τὸν Ἰωάσαφ, ἐπορεύθη πρὸς τὸν σουλτᾶνον, παρ' ᾧ διέτριψεν ἐπὶ δεκατέσσαρας μῆνας, ἐπιστρέψας ἐπὶ τούτοις εἰς τὰ Ἰωάννινα δι' Ἀχελῴου καὶ Ἄρτης τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1390. Ἡ δὲ ἀπὸ τῶν Ἀλβανῶν διάσωσις τῶν Ἰωαννίνων κατέστησεν εἴπερ ποτὲ ἀγαπητὸν ἐν τῇ πόλει τὸν Ἡσαῦ, ὅστις σωφρόνως ἐπεδίωκε τὴν κρατείωσιν ἑαυτοῦ διὰ τῆς προστασίας τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου καὶ τῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἰωαννίνων Γαβριήλ.

Θανούσης δὲ μετ' ὀλίγα ἔτη κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1394 ἀτέκνου τῆς Μαρίας Ἀγγελίνης, ἧς τὸν θάνατον ἐθρήνησαν πικρῶς οἱ κάτοιλοι τῶν Ἰωαννίνων, ἡ ἀρχή, ἣν τέως διεῖπεν ὁ Ἡσαῦ ἐξ ἐπιτροπῆς τῆς συζύγου, περιῆλθε τελείως εἰς αὐτόν. Μετὰ δὲ τὴν παρέλευσιν ἔτους ἀπεφάσισεν ὁ δεσπότης νὰ ἐνισχύσῃ τὰς ἀρξαμένας νέας πρὸς τὸν Σπάταν φιλίας σχέσεις διὰ νέου γάμου μετὰ τῆς περικαλλοῦς αὐτοῦ θυγατρὸς Εἰρήνης, τελεσθέντος τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1396. Ἀλλ' ἡ διὰ τοῦ γάμου τούτου ἐπερχομένη ἐνίσχυσις τοῦ Σπάτα καὶ τοῦ ἑτέρου γαμβροῦ αὐτοῦ, Γκιώνη Ζενεβίση, σεβαστοκράτορος Βαγενετίας καὶ αὐθέντου τοῦ Ἀργυροκάστρου, ἐτάραξε τοὺς Τούρκους. Διὸ ὀλίγας ἤδη ἡμέρας μετὰ τὸν γάμον, πρὶν ἢ λήξῃ ὁ Ἰανουάριος τοῦ αὐτοῦ ἔτους, δύο στρατηγοὶ τοῦ Βαγιαζίτ, ὁ Ἐβρενὸς καὶ ὁ Ἰαξῆς, ὥρμησαν κατὰ τῶν βορείων τῆς Ἠπείρου, ἐπερχόμενοι ἐναντίον τοῦ Ζενεβίση. Ἀντεπεξελθὼν δὲ τότε ὁ Σπάτας κατήγαγε κατ' αὐτῶν, διερχομένων ἐκ τῆς ὀχυρᾶς τοποθεσίας Δρίσκου, νίκην λαμπράν. Τῶν Τούρκων οἱ πλεῖστοι ἐσφάγησαν φεύγοντες καὶ διωκόμενοι μέχρι τῆς Φανερωμένης. Ἀλλ' ἡ ἀμέσως μετὰ τὴν νίκην ἐπίδοσις τῶν νικητῶν εἰς λαφυραγωγίαν ἔδωκεν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς φεύγοντας στρατηγοὺς τοῦ σουλτάνου, καίπερ μόνον τριακοσίους ἔχοντας ἄνδρας σωθέντας ἐκ τῆς παρὰ τὸν Δρίσκον πανωλεθρίας, νὰ στραφῶσιν ἐν τῇ

φυγῇ κατὰ τῶν διωκτῶν· κατώρθωσαν δὲ νὰ διασωθῶσι, σφάξαντες πολλοὺς τῶν Ἀλβανῶν.

Ἐν τούτοις δ' αἱ σχέσεις τῶν δύο συγγάμβρων, τοῦ Ζενεβίση καὶ τοῦ Ἠσαῦ, δὲν ἦσαν φιλικαί. Διὸ βλέπομεν τὴν 5 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸν Ἠσαῦ στρατεύοντα μετὰ πολυπληθοῦς στρατιᾶς Ἀλβανῶν καὶ Ἠπειρωτῶν, ἐν οἷς καὶ οἱ Ζαγορῖται, οἱ Μαλακασαῖοι καὶ οἱ Μαζαρακαῖοι, ἐναντίον τοῦ Ζενεβίση. Καταληφθεὶς δὲ τῇ 9 Ἀπριλίου ὑπὸ γνόφου καὶ θυέλλης, ἐν ᾧ παρεσκευάζετο νὰ διέλθῃ πρὸς τὰ μέρη τῆς Δίβρης, ἐνικήθη κατὰ κράτος ὑπὸ τοῦ παρὰ πόδας ἀκολουθοῦντος αὐτὸν συγγάμβρου, καὶ ἐνεκλείσθη μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρχόντων εἰς τὴν εἱρκτὴν ἐν Ἀργυροκάστρῳ. Μόνον δὲ μετὰ μῆνας κατωρθώθη διὰ μεσιτείας τῆς αὐθεντείας τῆς Φλωρεντίας καὶ καταλλήλων ἐνεργειῶν τῆς Βενετίας καὶ τοῦ Σπάτα ἡ ἀπολύτρωσις αὐτοῦ ἀντὶ δεκακισχιλίων φλωρίων καὶ ἡ μετὰ περιοδείαν αὐτοῦ εἰς Λευκάδα πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἀνεψιοῦ Καρόλου Τόκκου καὶ εἰς Ἄρταν ἐπιστροφὴ εἰς τὰ Ἰωάννινα τῇ 17 Ἰουλίου τοῦ 1400. Ἄρξας δ' ἔκτοτε ἡσύχως μέχρι τοῦ θανάτου, συμβάντος κατ' ἄγνωστον ἀκριβῶς χρόνον μετὰ τὸν Μάρτιον 1408, ἐκληροδότησε, θνῄσκων ἄπαις, τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ὁ *χάριτι θεοῦ δεσπότης Ῥωμανίας*, ὡς ἐπωνόμαζεν ἑαυτὸν ἐν τοῖς ἐπισήμοις ἐγγράφοις, εἰς τὸν κόμιτα Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου καὶ δοῦκα Λευκάδος, ἴδιον δὲ ἀνεψιὸν Κάρολον Α' Τόκκον.

Ἀλλ' ἡ διὰ τῆς κληρονομίας ταύτης τοῦ θείου ἐπερχομένη ἐπαύξησις τῆς ἀρχῆς τοῦ φιλοδόξου καὶ πλεονέκτου Καρόλου, τοῦ γαμβροῦ τοῦ δουκὸς Ἀθηνῶν Νερίου Α' Ἀτζαϊώλη, δὲν ἦτο πεπρωμένον νὰ γείνῃ ταχέως καὶ ἀνωδύνως. Καὶ οὐδένα μὲν διέτρεξαν κίνδυνον τὰ Ἰωάννινα παρὰ τοῦ Ζενεβίση, περιελθόντος εἰς ἀδυναμίαν ἕνεκα ῥήξεως πρὸς τὴν Βενετίαν καὶ ἐχθρικῶς ἔχοντος πρὸς τὸν Τόκκον. Ἀλλ' οὐχ ἧττον τὴν κτῆσιν αὐτῶν καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἠσαῦ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξασφαλίσῃ ὁ Τόκκος, πρὶν παρέλθωσι δέκα ὅλα ἔτη, καθ' ἃ εὑρίσκετο εἰς διαρκῆ σχεδὸν πόλεμον πρὸς τὸν ἀδελφὸν καὶ διάδοχον τοῦ πενθεροῦ Γκίνου Μπούα Σπάτα, τὸν Μαυρίκιον. Στηριζόμενος οὗτος εἰς τὴν πιστὴν συμμαχίαν πρὸς τὴν Βενετίαν, ἀντέστη διὰ τῆς βοηθείας τῶν Κερκυραίων, οὓς ὑπέθαλπεν ἡ βενετικὴ πολιτεία, εἰς τὰ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ Τόκκου καὶ κατέλαβε διὰ τῆς βίας τὰ Ἰωάννινα καὶ τὸ δεσποτᾶτον.

Καὶ μέχρι μέν τινος οἱ πολεμικοὶ ἀγῶνες τοῦ δουκὸς τῆς Λευκά-

δος πρὸς ἐγκατάστασιν ἐν τῷ δεσποτάτῳ ἀπέβησαν μάταιοι. Μόν ... δὲ τῷ 1414, ὅτε ἤρχισαν τρεπόμεναι ἐπὶ τὸ φιλικώτερον αἱ σχέσ ... ς τοῦ Καρόλου πρὸς τὴν Βενετίαν, ἐφάνησαν ὑποφώσκουσαι ἐλπίδες π ... ρὶ ἐπιτεύξεως τῆς ἐπιδιωκομένης ὑπ' αὐτοῦ ἐπεκτάσεως εἰς τὴν Ἤπ ... ε-ρον. Διηυκόλυνε δὲ τέλος τὴν ὑπὸ τοῦ Τόκκου κατάληψιν τοῦ δεσ ... ο-τάτου ὁ ἐν ἔτει 1418 θάνατος τοῦ Μαυρικίου Μπούα, πεσόντος ... ε-θανῶς ἐν μάχῃ συγκροτηθείσῃ πρὸς τὸν Κάρολον Τόκκον, ὑποστηρ ... ζό-μενον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἠπείρου, προτιμώντων αὐτὸν τῶν Ἀλ-βανῶν. Καταλαβὼν δὲ τὸ δεσποτᾶτον ὁ Τόκκος, οὐδαμῶς ἠνωχλήθη ὑπὸ τοῦ οἴκου τοῦ Μαυρικίου Σπάτα, θανόντος ἀτέκνου, καὶ τῶν συγ-γενῶν αὐτοῦ, μετοικησάντων εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου καὶ βλέπ ... ο-μεν αὐτοὺς ἰσχύσαντας παρὰ τῷ δεσπότῃ Θεοδώρῳ Β′ Παλαιολ ... ό-γῳ καὶ διαπρέποντας καὶ μετ' αὐτὴν τὴν ἅλωσιν τῆς χερσονήσου ὑ ... ὸ τῶν Τούρκων. Οὐχ ἧττον δ' ἐνισχύθη ὁ νέος κυρίαρχος διὰ τοῦ κατ ... ὰ τὸ αὐτὸ ἔτος τῆς ὁριστικῆς ἐγκαταστάσεως τῆς ἐν Ἠπείρῳ ἀρχῆ ... ς, τὸ 1418, ἐπισυμβάντος θανάτου τοῦ Ζενεβίση, οὗ ὁ ἕτερος τῶν υἱῶ ... ν Μπούας διεδέχθη τὸν πατέρα ὡς ἀνίσχυρος ἄλλως αὐθέντης τοῦ Ἀ ... -γυροκάστρου, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀξιώσεως περὶ τῆς Ἠπείρου.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτως οἱ μέχρι πρὸ μικροῦ πανσθενεῖς Ἀλβανοὶ ἐξέλε ... ι-πον ἐκ τῆς Ἠπείρου, εὐρυτάτη ἐπεξετείνετο ἡ νεοπαγὴς ἀρχὴ τ ... οῦ Τόκκου, περιλαμβάνουσα οὐ μόνον τὴν περὶ τὰ Ἰωάννινα καὶ τὰς πρ ... ὸς βορρᾶν αὐτῶν χώρας τῆς νοτίου Ἀλβανίας, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἄρταν, τ ... ὴν Βόνιτσαν, τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν. Ἀναγνωρισθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου ὡς *δεσπότης Ῥωμαί ... ων*, τῆς συζύγου αὐτοῦ Φραγκίσκης τῆς ἐξ Ἀτζαϊωλῶν ἐπωνυμουμέ ... νης *βασιλίσσης Ῥωμαίων*[1], ἀπέβη τῶν ἰσχυροτάτων ἐν ταῖς ἑλληνικ ... αῖς χώραις ἡγεμόνων. Διήνυσε δ' ἀπολέμητα τὰ ἕνδεκα ἔτη τῆς νέας ... αὐ-τοῦ ἀρχῆς ἐν χρόνοις καθ' οὓς ἤδη ὁ ἑλληνισμὸς ἐπάλαιε τὸν ἔσ ... α-τον τῶν ἀγώνων πρὸς τοὺς ὁσημέραι μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀ ... νά-βασιν τοῦ Μουρὰτ Β′ κατὰ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἀγριαινομέ ... ους Τούρκους.

---

[1] Ἴδε τὴν ὑπογραφὴν αὐτῆς ἀνωτέρω σ. 709.

κϛ′

Μουρὰτ ὁ Β′ καὶ Μουσταφᾶς.

Ὅσον νωθρὸς ὑπῆρξεν ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ κατὰ τὰ ἔτη τῆς πρὸς τὸν σουλτᾶνον Μωάμεθ Α′ εἰρήνης, περὶ μόνων τῶν κατὰ τὴν Πελοπόννησον φροντίσας, ἄλλως δὲ ἥκιστα συντελέσας εἰς ἀνάρρωσιν τοῦ κράτους καὶ παρασκευὴν τῆς ἐν τῷ προςεχεῖ μέλλοντι ἀναγκαίας ἀμύνης, τόσον ἄφρων, εἰ καὶ θαρραλέα, ὑπῆρξεν ἡ πολιτεία τῆς βυζαντιακῆς αὐλῆς πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ ἐν ἔτει 1421 ἀποθανόντος σουλτάνου. Διεδέχθη δὲ τὸν Μωάμεθ ὁ πρωτότοκος αὐτοῦ υἱὸς Μουρὰτ Β′. Καὶ ἐφάνη μὲν οὗτος ἅμα τῇ ἐν Προύσῃ πανηγυρικῇ ἀναρρήσει διατεθειμένος νὰ σεβασθῇ τὴν τελευταίαν θέλησιν τοῦ πατρός, ἐντειλαμένου τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πρὸς τὸ Βυζάντιον εἰρήνης. Τῶν αὐτῶν δὲ διαθέσεων ἐνεφορεῖτο καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, ἀλλ᾽ ὄχι καὶ ὁ μετὰ τοῦ Μανουὴλ ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1421 συμβασιλεύων πρωτότοκος αὐτοῦ υἱὸς Ἰωάννης. Οὗτος ὑπελάμβανεν, ὅτι ἀρίστην εὐκαιρίαν πρὸς ἐξασθένησιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους παρεῖχεν ἡ ἀνάδειξις ἀνταπαιτητοῦ τοῦ θρόνου, δυναμένου νὰ διεκδικήσῃ τὰς ἐν τῇ Εὐρώπῃ τουρκικὰς κτήσεις. Ὡς τοιοῦτον δὲ ὑπέδειξε τὸν ἀληθῆ ἢ νομιζόμενον πρωτότοκον ἀδελφὸν τοῦ Μωάμεθ, τὸν Μουσταφᾶν, ὅςτις μετὰ τὸν ἐν Ἀγκύρᾳ θάνατον τοῦ πατρὸς καὶ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Μωάμεθ ἐκρατεῖτο ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων ἐν Λήμνῳ. Τοῦ δὲ συμβουλίου ἀποδεχθέντος τὴν γνώμην τοῦ Ἰωάννου, ἀπῃτήθη παρὰ τοῦ νέου σουλτάνου Μουρὰτ ἡ ὑπ᾽ αὐτοῦ συμφώνως πρὸς τὴν τελευταίαν θέλησιν τοῦ Μωάμεθ εἰς τοὺς Παλαιολόγους ἐπ᾽ ἀνατροφῇ παράδοσις τῶν δύο νεωτέρων αὐτοῦ ἀδελφῶν. Τοῦ δὲ σουλτάνου ἀρνηθέντος νὰ πράξῃ τοῦτο, οἱ βασιλεῖς ἀπέστειλαν ἀρχομένου τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1421 εἰς τὴν Λῆμνον τὸν Δημήτριον Λάσκαριν Λεοντάρην, ὅπως, ἀπελευθερώσας καὶ παραλαβὼν τὸν Μουσταφᾶν, ἐγκαταστήσῃ αὐτὸν σουλτᾶνον ἐν τῇ θρακικῇ Χερσονήσῳ, ὑποσχόμενον τὴν εἰς τοὺς Βυζαντίνους παράδοσιν τῆς Καλλιπόλεως, εὐθὺς ὡς ἤθελε καταλάβει αὐτήν, ὡς καὶ τῶν κατὰ τὰ δυτικὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου ἑλληνικῶν πόλεων, τῶν νοτίων τῆς Θεσσαλίας, πρὸς δὲ τῆς Μακεδονίας μετὰ τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Ταχεῖαι ὑπῆρξαν τὸ κατ᾽ ἀρχὰς αἱ πρόοδοι τοῦ Μουσταφᾶ καὶ τοῦ βεζύρη αὐτοῦ Τζουνεήτ, ἄλλοτ᾽ ἐμίρη Σμύρνης, ὡς καὶ τοῦ μετ᾽ αὐ-

τῶν συμμαχομένου καὶ τῶν ἐκ Βυζαντίου ἐπικούρων στρατηγοῦντ[illegible] Δημητρίου Λεοντάρη. Μετὰ ματαίαν δ' ἀπόπειραν ἁλώσεως τῆς Κα[illegible]λιπόλεως, ἣν ἐξηκολούθησε πολιορκῶν μόνος ὁ Λεοντάρης, ἐτράπ[illegible] Μουσταφᾶς μετὰ τοῦ Τζουνεὴτ πρὸς τὴν Χαλκιδικήν, ὅπου παμπλ[illegible]θεῖς προσεχώρουν πρὸς αὐτὸν οἱ κάτοικοι, ἀφιστάμενοι ἀπὸ τοῦ Μωάμ[illegible]

Ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ Μωάμεθ, βλέπων διακινδυνεύουσαν τὴν ἐν [illegible]ρώπῃ ἀρχὴν αὐτοῦ, μετὰ νέας ματαίας ἀποπείρας πρὸς συνδιαλλαγ[illegible] μετὰ τῶν Παλαιολόγων, εἰς οὓς μεγάλα ὑπέσχετο, ἀξιῶν μόνον [illegible] μείνωσιν οὐδέτεροι ἐν τῷ ἀγῶνι αὐτοῦ πρὸς τὸν Μουσταφᾶν, διεβίβα[illegible]σεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἀξίαν λόγου στρατιὰν τριακοντακισχιλίων ἀ[illegible]δρῶν ὑπὸ τὸν γηραιὸν βεζύρην Βαγιαζὶτ πασσᾶν. Ἀντεπεξελθὼν δ[illegible] κατ' αὐτοῦ ὁ Μουσταφᾶς μετὰ τοῦ Τζουνεήτ, ἐνίκησεν αὐτὸν ἐπιφανῶ[illegible] παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, εἰς ἣν εἰσήλασεν ὁ Μουσταφᾶς θριαμβικῶ[illegible] μετὰ τὴν νίκην. Αὐτὸς δὲ ὁ Βαγιαζίτ, παραδοθεὶς εἰς τοὺς νικητὰς [illegible] ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Τζουνεήτ, ἐκδικουμένου προγενεστέραν αὐτοῦ ὕβριν[illegible] Ἐπεστέφθη δὲ ἡ λαμπρὰ αὐτη νίκη διὰ τῆς ἀμέσου εἰς τὸν Λεοντά[illegible]ρην παραδόσεως τῆς Καλλιπόλεως, πρὶν ἔτι προφθάσωσι νὰ ἔλθωσι[illegible] οἱ παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν νικηταί, οἵτινες σπεύσαντες ἀμέσως κα[illegible]τόπιν ἠρνήθησαν παρασπόνδως παρὰ τὰς ἐνστάσεις τοῦ Λεοντάρη τ[illegible] εἰς τοὺς αὐτοκράτορας παράδοσιν τῆς περιμαχήτου πόλεως.

Οὕτως, ἀπατηθεῖσα ἐν ταῖς προσδοκίαις αὐτῆς ἡ αὐλὴ τοῦ Β[illegible]ζαντίου, προέβη εἰς νέον σφάλμα, ἀποκρούσασα νέας προτάσεις τ[illegible] Μουρὰτ καὶ ἐπιμείνασα εἰς δύο ὑπ' αὐτοῦ ῥητῶς ἀπαράδεκτα αἰτ[illegible]ματα, τὴν παράδοσιν τῶν δύο ἀδελφῶν τοῦ σουλτάνου καὶ τὴν ἐκχ[illegible]ρησιν τῆς Καλλιπόλεως ὀψέποτε ἀνακτωμένης.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτω τὸ Βυζάντιον οὐδὲν ἀπεκόμισεν ὄφελος ἐκ τοῦ διχ[illegible]σμοῦ τοῦ σουλτανικοῦ θρόνου, ἀλλὰ μᾶλλον ἐδιπλασίασε τοὺς ἐχθρο[illegible] οἱ δύο ἀντίπαλοι ἐμελέτων ἀμοιβαίως τὴν ἐναντίον ἀλλήλων ἐπί[illegible]σιν. Καὶ ὁ μὲν Μουρὰτ διεπραγματεύετο μετὰ τοῦ Γενουηνσίου [illegible]σθωτοῦ τῶν στυπτηριωρυχείων τῆς Νέας Φωκαίας Ἀδόρνου τὴν [illegible] πλοίων ὑπ' αὐτοῦ παρεχομένων διαβίβασιν τῆς σουλτανικῆς στρατ[illegible] εἰς τὴν Εὐρώπην, ὁ δὲ Μουσταφᾶς παρεσκεύαζε τὴν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν διαπεραίωσιν καὶ τὴν ἐκπολιόρκησιν τοῦ ἀντιζήλου ἀνεψιοῦ ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ αὐτοῦ, τῇ Προύσῃ. Καὶ προέλαβε μὲν ὁ Μουσταφᾶς, ἐκκινήσας πανστρατιᾷ ἐκ Καλλιπόλεως πρὸ τῆς διαπεραιώσεως τοῦ Μουρὰτ καὶ ἀποβιβασθεὶς ἐγκαίρως εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλὰ

δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ προχωρήσῃ μέχρις αὐτῆς τῆς Προύσης, εὑρὼν ἤδη στρατοπεδευομένας τὰς δυνάμεις τοῦ Μουρὰτ ὄπισθεν τοῦ δυςδιαβάτου ποταμοῦ Ῥυνδάκου καὶ τῶν τελμάτων ἅτινα ἐσχημάτιζεν ἡ λίμνη Ἀπολλωνιᾶτις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Μυσίᾳ. Κατορθώσας δ' ὁ Μουρὰτ πρὸ πάσης συγκρούσεως νἀποστήσῃ μέρος τῆς στρατιᾶς τοῦ ἀντιπάλου, πείσας δὲ καὶ τὸν Τζουνεὴτ νὰ ἐγκαταλίπῃ αὐτόν, ἀπεμόνωσεν οὕτω τὸν Μουσταφᾶν, ὅςτις, ἀτυχήσας καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἀποπείρᾳ διαβάσεως τοῦ ποταμοῦ ὑπὸ πεντακιςχιλίων πεζῶν καὶ ἱππέων, ὑποστάντων πανωλεθρίαν, εὑρέθη ἠναγκασμένος νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν σωτηρίαν εἰς τὴν φυγήν. Καὶ ἐπειράθη μὲν τὸ πρῶτον νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν Καλλίπολιν, ἀλλ' ὅτε οἱ περὶ αὐτὸν ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἅμα τῇ ἀποβάσει τῆς στρατιᾶς τοῦ Μουράτ, ἧς ἡγεῖτο αὐτὸς ὁ σουλτᾶνος, ἐγκαταλιπὼν τὴν ἄμυναν, ἔφυγε πρὸς τὴν Βλαχίαν. Ὁ δὲ νικητής, ἀφ' οὗ παρέλαβε τὴν πόλιν καὶ εἰςῆλθε μετὰ ταῦτα πανηγυρικῶς εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ἐξαπέστειλεν ἐκεῖθεν ἄνδρας, οἵτινες κατέλαβον ἐν τῇ διώξει τὸν Μουσταφᾶν ἔν τινι χωρίῳ εἰς ἀπόστασιν ἡμερησίας πορείας ἀπὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἀχθεὶς δὲ δέσμιος εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ἀπηγχονίσθη δημοσίᾳ, ἀρχομένου τοῦ 1422.

Τὸ δὲ ἄγγελμα τῆς ἐκνικήσεως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μουσταφᾶ, προμηνῦον δεινοὺς κινδύνους διὰ τὸ Βυζάντιον, ἐνέπλησε ταραχῆς τούς τε αὐτοκράτορας καὶ τὸν δῆμον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ οἱ μὲν αὐτοκράτορες ἀπέστειλαν πρὸς τὸν σουλτᾶνον πρέσβεις προςπαθοῦντες νὰ ἐπιρρίψωσιν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Μουσταφᾶ φονευθέντα Βαγιαζὶτ τὴν αἰτίαν τῆς πρὸς αὐτὸν ῥήξεως καὶ ἐπικαλουμένους εἰρήνην. Ἀλλὰ τραχεῖα ὑπῆρξεν ἡ ἀπάντησις τοῦ Μουράτ, ἀποπέμψαντος τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Παλαιολόγων ἀπράκτους καὶ εἰπόντος πρὸς αὐτοὺς *Ὑπάγετε, ἀναγγείλατε τῷ βασιλεῖ, ὅτι ἤδη ἔρχομαι ταχύ*. Ἐν τούτοις δέ, ὡς συμβαίνει πολλάκις ἐν ἡμέραις παραζάλης καὶ συμφορῶν, τὰ πλήθη, ἀναζητοῦντα τὸν ὑπεύθυνον καὶ θέλοντα ἐπὶ πίνακος τὴν κεφαλὴν προδότου, ἔστρεψαν ὅλην αὐτῶν τὴν ὀργὴν κατ' ἀνδρὸς πανούργου καὶ ἐλαχίστων ἀξιουμένου συμπαθειῶν, ὅν, γνώστην ὄντα τῆς τουρκικῆς, ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος εἶχεν ἐν τῷ προτέρῳ χρόνῳ συναποστείλει μετὰ τῶν πρὸς τὸν σουλτᾶνον Μωάμεθ πεμπομένων πρέσβεων ὡς διερμηνέα. Ἀλλ' ὕποπτοι ὑπὲρ τῶν Τούρκων διαθέσεις τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, καλουμένου Κόρακος, εἶχον καταστήσει αὐτὸν μισητὸν εἰς τὰ πλήθη.

νίδων· πρὸ αὐτοῦ δὲ πλέγμα ἐκ κλάδων ἐδέχετο τὰ τοξεύματα τ[illegible]ν ἀμυντόρων τῆς πόλεως, προφυλάσσον τοὺς ὄπισθεν τοῦ χαρακώματ[illegible]ς τεταγμένους πολιορκητάς.

Ἀλλ᾽ ἐν ᾧ οἱ Βυζαντῖνοι ἐτόξευον κατὰ τῶν Τούρκων μόνον βέ[illegible]η καὶ λίθους ἐκπεμπομένους ἀπὸ τῶν πετροβόλων *βουμπάρδων*, ἡ στρ[illegible]- τιὰ τοῦ σουλτάνου μετεχειρίζετο κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην πλ[illegible]ν ζευγῶν βοῶν, βουβάλων καὶ ἄρκτων καὶ παντοίων πολιορκητικῶν μ[illegible]- χανημάτων, ἐν οἷς καὶ ξύλινος πύργος ἰσοϋψὴς πρὸς τὰ τείχη τ[illegible]ς πόλεως, καὶ πυροβόλα μικρά τε καὶ μεγάλα. Τὴν πρώτην δ᾽ αὐτ[illegible]ν χρῆσιν εἴδομεν γενομένην ἤδη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τῷ 1415 κατὰ το[illegible]ς πρὸ τῆς Καλλιπόλεως ἀγῶνας. Καὶ εἶχε μὲν ἀνακαλυφθῆ ἡ πυ[illegible]- ρῖτις ἤδη τελευτῶντος τοῦ δεκάτου τρίτου ἢ ἀρχομένου τοῦ δε[illegible]- κάτου τετάρτου αἰῶνος ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ τοῦ Φραγκισκανοῦ μονα[illegible], χοῦ Βαρθόλδου Schwarz πρὸ ἑκατὸν ἤδη τοὐλάχιστον ἐτῶν, ἀλλ[illegible] ἡ χρῆσις αὐτῆς καὶ τῶν τηλεβόλων ἦτο ἄγνωστος πρότερον ἐν τ[illegible]ῇ Ἀνατολῇ. Εὐνόητος εἶνε κατὰ ταῦτα ἡ κατάπληξις ἡ καταλαβοῦσ[illegible]α τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πολιορκουμένους ἐπὶ τῷ φοβερῷ κρότ[illegible]ῳ καὶ τῇ ἐκβολίᾳ τῶν δαιμονίων ἐκείνων μηχανημάτων. Τῆς αἰ[illegible]- σθήσεως δ᾽ ἐκείνης ζωηρὰν ἀπήχησιν εὑρίσκομεν παρὰ τῷ συγχρόν[illegible]ῳ Ἀθηναίῳ ἱστορικῷ Λαονίκῳ Χαλκοκονδύλῃ, ὅςτις ὑπέλαβε χρέο[illegible]ος αὐτοῦ νἀφιερώσῃ σελίδα ὅλην εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ περιγραφ[illegible]ὴν τῆς πυρίτιδος, τῶν τηλεβόλων καὶ τῶν τηλεβολίσκων. Ἀλλ᾽ οὐ[illegible]χ ἧττον ἡ πτόησις τῶν πολιορκουμένων δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρὸ[illegible]ν, ὅτε εἶδον τὴν μικρὰν ἐπιτυχίαν τῶν τουρκικῶν τηλεβόλων. Πρ[illegible]ά- γματι οἱ Τοῦρκοι διὰ τῶν ἐξ αὐτῶν ἐκτοξευομένων πετρῶν ἕ[illegible]να μόνον σεσαθρωμένον πύργον τῶν τειχῶν κατώρθωσαν να κρημνίσωσ[illegible]ιν, ὑψούμενον μεταξὺ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ καὶ τῆς Χαρσ[illegible]ας καὶ πλησίον τοῦ ποταμίου τοῦ ἐπονομαζομένου Λύκου. Εἰς τὴν ἀπ[illegible]α- ξίαν δὲ ταύτην τῶν τηλεβόλων προσετέθη καὶ ἡ ἀποτυχία τῶν ἀπ[illegible]ο- πειρῶν τῶν πολιορκητῶν, ὅπως εἰςελάσωσιν εἰς τὴν πόλιν διὰ τῶν ἀγωγῶν τοῦ ὕδατος ἢ καταφλέξωσι τὰ τείχη τῆς πόλεως ἀνάπτοντες πῦρ ἐν ὑπονόμοις ἔξωθεν κατασκευαζομέναις καὶ πρὸς αὐτὰ διευθυνομέναις.

Βλέπων δὲ ὁ Μουρὰτ τὴν εὔθαρσῆ καὶ ἐπιτυχῆ ἄμυναν τῶν πολιορκουμένων ὑπέλαβε σκόπιμον ναὐξήσῃ τὸ πλῆθος τῶν πολιορκητῶν διὰ τῆς ἐπαγγελίας λαφυραγωγήσεως τῆς πόλεως ἅμα τῇ ἁλώσει

αὐτῆς, καλέσας διὰ κηρύκων εἰς σύμπραξιν ἐθελοντὰς οὓς ἐσαγήνευον τὰ προςδοκώμενα κέρδη. Προςέρρευσε δὲ πανταχόθεν τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου ὄχλος πολύς, συγκείμενος τὸ πλεῖστον τοῦτο μὲν ἐξ ἐμπόρων καὶ ἀνδραποδιστῶν, ἐποφθαλμιώντων εἰς τὰ ἐκ τῆς ἀγορᾶς τῶν ἀναμενομένων λαφύρων καὶ τοῦ ἀνδραποδισμοῦ κέρδη, τοῦτο δ' ἐκ φανατικῶν δερβισῶν, εἰς οὓς ὁ σουλτᾶνος λέγεται ὑποσχεθεὶς ὡς ἀμοιβὴν τὰς καλογραίας τοῦ Βυζαντίου. Προςῆλθε δ' ἐκ Προύσης καὶ ὁ κηδεστὴς τοῦ σουλτάνου Βαγιαζὶτ Μπουχάρης, μέγας σεΐχης τῶν δερβισῶν, ἐπέχων παρὰ τοῖς Τούρκοις θέσιν σχεδὸν ἰσότιμον πρὸς τὴν τοῦ πατριάρχου. Ἡ δ' εἰς τὸ στρατόπεδον ἐμφάνισις τοῦ μεγάλως διὰ τὸ ἀξίωμ' αὐτοῦ καὶ τὸ σοβαρὸν τοῦ σχήματος τιμωμένου ἀνδρὸς ἐνέπλησεν ἐνθουσιασμοῦ τοὺς πολιορκητάς, ὧν ἔτι μᾶλλον ἐξῆψε τὰς προςδοκίας ὁ ὑπ' αὐτοῦ, ὑπολαμβανομένου ὡς προφήτου, ἐκ τῶν προτέρων καθορισμὸς τῆς ἡμέρας τῆς ἁλώσεως.

Ἀλλ' οἱ μὲν σύγκλυδες ὄχλοι οἱ προςρεύσαντες πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνετέλεσαν μόνον εἰς αὔξησιν τῆς συγχύσεως, τοῦ θορύβου καὶ τῶν ὕβρεων κατὰ τῶν πολιορκουμένων καὶ τῆς πίστεως αὐτῶν· ἡ δὲ μετὰ πολλοῦ τοῦ στόμφου ἐξενεχθεῖσα προφητεία τοῦ ἀρχιδερβίσου δὲν ἐξεπληρώθη. Κατὰ τὴν δῆθεν ἐκ τῶν ῥήσεων τοῦ Κορανίου προαγγελλομένην ἡμέραν καὶ ὥραν, τὴν μίαν μετὰ μεσημβρίαν τῆς 24 Αὐγούστου, ἀνέβη ὁ Μπουχάρης ἐφ' ἵππου ὑψηλοῦ, κραδαίνων διὰ τῆς δεξιᾶς σπάθην γεγυμνωμένην καὶ παρορμῶν τοὺς πιστοὺς νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν ἔφοδον μετὰ βοῆς καὶ ὁρμῆς ἐπὶ τῇ προςδοκίᾳ αὐτομάτου πτώσεως τῆς πόλεως. Ἡγουμένου δ' αὐτοῦ καὶ περιστοιχιζομένου ὑπὸ τῶν ἐκ Προύσης συνοδευσάντων αὐτὸν πεντακοσίων δερβισῶν, τῶν *Τουρκοκαλογέρων* τοῦ Κανανοῦ, οἵτινες ἐξηρέθιζον τοὺς μουσουλμανικοὺς ὄχλους, ἐπηκολούθησαν ἀκράτητοι οἱ πολιορκηταί, φέροντες παντοδαπὰ ὅπλα καὶ μηχανήματα καὶ κατατοξεύοντες ὁρμητικῶς καὶ διηνεκῶς ἀπὸ συνθήματος καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ τῆς Χρυσῆς πύλης μέχρι τῆς Ξυλοπόρτης ἔκτασιν τοὺς ἐπὶ τῶν τειχῶν ἱσταμένους ἀμύντορας τοῦ Βυζαντίου, ὅπως συγκλονήσωσι τὰς τάξεις αὐτῶν.

Ὑπῆρξε δὲ τοιαύτη ἡ ὁρμὴ τῶν ἐπιχειρησάντων τὴν ἔφοδον, ὥςτε ἕνεκα τῆς ἐπελθούσης συνταράξεως τῶν πολιορκουμένων ἠδυνήθησαν νὰ πλησιάσωσι μέχρις αὐτῶν τῶν τειχῶν. Τοιοῦτος δ' ὑπῆρξεν ὁ καταλαβὼν τοὺς Βυζαντίνους φόβος, ὥςτε δὲν ἐθάρρησαν νἀποκρού-

σωσι τοὺς προχωροῦντας πολεμίους. Οὐδεὶς ὑπῆρξεν ὁ δυνάμενος νὰ διευθύνῃ τελεσφόρως τὴν ἄμυναν· ἀνεπαρκὴς δ' ὑπῆρξε καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Παλαιολόγου ἡ παρουσία, ὅστις ἔφιππος καὶ πάνοπλος παρίστατο παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ, μόνος αὐτός, τοῦ τυμβογέροντος πατρὸς ἤδη ἀπό τινος χρόνου κατατρυχομένου ὑπὸ νόσου ἐν τῇ αὐτῇ ἐκείνῃ κλίνῃ, ἥτις ἦτο πεπρωμένον νὰ γείνῃ δι' αὐτὸν μετὰ χρόνον οὐ μακρὸν κλίνη θανάτου.

κη'

Ἡ λύσις τῆς πολιορκίας.

Ἐν τούτοις παρὰ τὴν ὁρμὴν τῆς ἐφόδου τῶν Τούρκων καὶ τὰς πρώτας αὐτῶν ἐπιτυχίας ἡ ὑποχώρησις τῶν πολιορκουμένων καὶ κανονικὴ ὑπῆρξε καὶ ἐπὶ βραχὺ μόνον διήρκεσεν. Ἀποκρυβέντες δ' ὄπισθεν τῶν προμαχώνων, ἀλλὰ μὴ φυγόντες καὶ ταχέως ἀνασυνταχθέντες, ἠδυνήθησαν μετ' οὐ πολὺ νἀντιμετωπίσωσι μετὰ γενναιότητος καὶ θάρρους τοὺς πολεμίους. Ἡ θέα τῶν Τούρκων, τοῦτο μὲν ἀναβαινόντων ἤδη ἐπὶ τὰ τείχη, τοῦτο δὲ διορυσσόντων τοὺς πύργους, τοῦτο δὲ κρημνιζόντων τὸν περίβολον, μετέστησε τὴν προσωρινὴν δειλίαν εἰς ἀνδρείαν καὶ τόλμην ἀκαταμάχητον, ὁποίαν πολλάκις γεννᾷ ἡ ἐσχάτη ἀπόγνωσις. Οἱ πολιορκούμενοι ὥρμησαν ξιφήρεις ἐναντίον τῶν Τούρκων αὐτόχρημα μετὰ λύσσης καὶ οἱονεὶ ἐν μέθῃ· τοῦ δὲ ὑπὲρ τῶν ὅλων ἐκείνου ἀγῶνος συμμετέσχε θαρραλέως πᾶν γένος καὶ πᾶσα ἡλικία. Οὐδ' ἔσπευσαν εἰς τὴν μάχην μόνον οἱ ὡπλισμένοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἄοπλοι, φέροντες ἀντὶ μὲν ἀσπίδων τὰς σανίδας τῶν τραπέζων καὶ τὰ τυμπάνια τῶν βυτίων περιδεόμενα διὰ σχοινίων, ἀντὶ δὲ παντὸς ὅπλου λίθους. Συμμετέσχον δὲ τοῦ ἀγῶνος καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες εἴτε ὡς νοσοκόμοι τῶν τραυματιῶν, ὧν τὰς πληγὰς ἐθεράπευον δι' ᾠῶν καὶ στυππείου, εἴτε ὡς ὑδροφόροι καὶ οἰνοχόοι τῶν μαχομένων, εἴτε καὶ ἀμέσως συμπολεμοῦσαι μετὰ τῶν ἀνδρῶν· διὸ καί τινες αὐτῶν ἐπληγώθησαν ὑπὸ τῶν τόξων τῶν πολεμίων. Τὸν δ' ἐθνικὸν ἅμα καὶ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα τῆς καρτερικῆς ἀμύνης ἀποδεικνύουσιν αἱ λέξεις, δι' ὧν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κανανοῦ παρεθάρρυνον ἀλλήλους πρὸς τὸν ἀγῶνα οἱ γενναῖοι ἀμύντορες τῆς κιν-

δυνευούσης πόλεως. *Προκινδυνεύσωμεν ἑαυτούς*, ἔλεγον, *ὑπὲρ ἐμαυτῶν καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων καὶ ὑπὲρ ἐλευθερίας τοῦ γένους καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν καὶ τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης, καὶ τὸ μεῖζον, τῆς ἀληθοῦς πίστεως τῶν Χριστιανῶν*. Σπανίως ποτὲ πρότερον οὕτω σαφῶς ἐτίθετο τὸ πρόγραμμα ἀγῶνος ὑπὲρ ἐλευθερίας, πατρίδος καὶ πίστεως. Εἶνε δ' ἐνδεικτικώτατον, ὅτι, καθ' ἃ διδασκόμεθα καὶ ἐξ ἄλλων μαρτυριῶν τῶν χρόνων τούτων τοῦ ἐσχάτου κινδύνου τοῦ ἑλληνισμοῦ, προέβαλλεν ἤδη τὸ ὄνομα τοῦ *γένους* ἐκεῖνο, εἰς ὃ ἔμελλε νὰ δώσῃ μείζονα ἔτι ὑπόστασιν ἐπελθοῦσα κατόπιν ἡ δουλεία.

Τοιοῦτος ἀγών, μετὰ τοιαύτης διεξαχθεὶς ἀφοσιώσεως, ἐπιμονῆς καὶ φιλοπατρίας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἀγάγῃ εἰς τὴν νίκην. Οἱ Τοῦρκοι, ματαίως ἀγωνισθέντες, ἠναγκάσθησαν μετὰ ἑξάωρον λυσσώδη πάλην νὰ παραιτήσωσι τὸν ἀγῶνα, φεύγοντες ἀπὸ τῶν τειχῶν, ἐγκαταλείποντες δ' εἰς τοὺς νικητὰς καὶ αὐτὰ αὐτῶν τὰ ὅπλα καὶ μηχανήματα ὅσα εὑρίσκοντο πλησίον τοῦ τείχους καὶ καταστρέψαντες διὰ τοῦ πυρὸς ὅσα ἔκειντο ἀπώτερον αὐτοῦ. Καὶ ἐκ μὲν τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην σύγκρουσιν ὑπὲρ τοὺς χιλίους, ἐκ δὲ τῶν Βυζαντίνων, ἂν πιστεύσωμεν τὸν Κανανόν, ἐτραυματίσθησαν μὲν ἐλάττονες τῶν ἑκατόν, ἐφονεύθησαν δὲ περὶ τοὺς τριάκοντα.

Ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς πόλεως ἀπὸ κινδύνου, ὅςτις ἐφαίνετο ἤδη ἀμέσως ἐπικείμενος, καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα τῇ 6 Σεπτεμβρίου τελεία λύσις τῆς πολιορκίας καὶ ἀποχώρησις τῶν Τούρκων, ὑπῆρξαν οὕτως ἀπροςδόκητοι, ὥςτε οἱ Βυζαντῖνοι, ἀπιστοῦντες πρὸς τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν γενναιότητα καὶ φιλοπατρίαν, μόνον εἰς θαῦμα ἠδυνήθησαν νἀποδώσωσι τὴν διάσωσιν τῆς πόλεως Καὶ δή, ὡς πρὸ ὀκτακοσίων περίπου ἐτῶν ἡ ἀπὸ τῶν Ἀβάρων τῷ 626 διάσωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πρωτοστατοῦντος τοῦ πατριάρχου Σεργίου, προςεγράφη εἰς τὴν ὑπέρμαχον στρατηγόν, οὕτω καὶ τώρα εἰς τὴν Θεοτόκον ἀπέδωκε τὴν σωτηρίαν ἡ πίστις τῶν διασωθέντων. Καὶ δὴ ἐπίστευον, ὅτι εἶδον ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς μάχης βαίνουσαν αὐτὴν ἀνὰ τοὺς προμαχῶνας ἐν περιβολῇ πορφυρᾷ, οἵαν πολλάκις παριστάνετο φέρουσα ἐν ταῖς ἁγίαις εἰκόσι, καὶ διώκουσαν διὰ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς τοὺς ἀπίστους ἐπιδρομεῖς.

Αἴτιον δὲ τῆς αἰφνιδίας ὑπὸ τοῦ Μουρὰτ λύσεως τῆς πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ὑπῆρξε μόνον ἡ ὑπὸ τῶν πολιορκουμέ-

νων γενναία ὑπεράσπισις τῆς βασιλευούσης, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνησυχία, εἰς ἣν ἐνέβαλε τὸν σουλτᾶνον νέος κίνδυνος τοῦ θρόνου αὐτοῦ, ἐπιτηδείως βυσσοδομευθεὶς ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων. Οὗτοι ἐσκέφθησαν δῆλα δὴ νἀντιτάξωσιν εἰς αὐτὸν καὶ πάλιν ἄλλον ἀντίπαλον, καθ' ἃ πρότερον τὸν Μουσταφᾶν, τὸν ἀληθῆ ἢ ψευδῆ υἱὸν τοῦ Βαγιαζίτ. Ὁ δὲ πρὸς τοῦτο προκριθεὶς ὑπῆρξεν ὁ ἕτερος τῶν δύο ἀδελφῶν τοῦ Μουρὰτ, ὀνομαζόμενος μὲν ὁμοίως πρὸς ἐκεῖνον Μουσταφᾶς, καλούμενος δὲ ὑπὸ τοῦ Φραντζῆ Μουσταφόπουλος πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου στασιαστοῦ. Εὑρίσκετο δὲ οὗτος ἐν Καραμανίᾳ κηδεμονευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἐλιὰς (Ἡλιοῦ), τοῦ Μουσουλμάνου οἰνοχόου τοῦ πατρὸς Μωάμεθ. Ὑποστηρίξας δὲ τοῦτον διὰ χρημάτων ὁ αὐτοκράτωρ ἔπεισε νἀναλάβῃ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τοῦ δεκατριῶν ἐτῶν ἡλικίαν ἔχοντος ἀδελφοῦ τοῦ Μουράτ. Ἤρχισε δὲ ὁ ἀγὼν οὗτος διὰ κοινῆς ἐπιθέσεως τοῦ Ἐλιὰς καὶ τοῦ Μουσταφᾶ ἐναντίον τῆς Προύσης καθ' ὃν ἤδη χρόνον ὁ σουλτᾶνος διέτριβε περὶ τὴν πολιορκίαν τῆς βασιλευούσης. Καὶ ἐστρατοπέδευσαν μὲν οἱ ἀνατροπεῖς τοῦ θρόνου τοῦ Μουρὰτ ἐγγὺς τῆς Προύσης, ἀλλ' ἡ πόλις δὲν ἐδείχθη πρόθυμος νὰ παραδοθῇ, ἅτε προςχωρήσασα ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τοῦ Μωάμεθ. Διὸ ἠναγκάσθη ὁ Ἐλιὰς νὰ τραπῇ μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ ἐναντίον τῆς Νικαίας, ἥτις καὶ ἀνέῳξεν εἰς αὐτοὺς τὰς πύλας μετὰ βραχεῖαν ἀντίστασιν.

Τῆς ἀποστασίας ταύτης τὸ ἄγγελμα ὑπῆρξε τὸ ἀναγκάσαν τὸν [illegible] Μουρὰτ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐφόδου νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Διαβὰς δ' εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀφ' οὗ παρεσκεύασε τὴν εἰς αὐτὸν προδοτικὴν ὑπὸ τοῦ Ἐλιὰς παράδοσιν τοῦ νεαροῦ Μουσταφᾶ, αὐταρέσκως ἐπιδεικτιῶντος ὡς σουλτάνου ἐν Νικαίᾳ ἐν μέσῳ προώρου διὰ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ τρυφῆς, ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς πόλεως μετὰ στρατιᾶς ἑξακιςχιλίων γενιτσάρων καὶ ὀλίγων ἱππέων. Εὐκόλως δ' εἰςορμήσας εἰς τὴν Νίκαιαν ἐξενίκησε μὲν ἐν τάχει τοὺς ἀντιταχθέντας εἰς αὐτὸν ὀλίγους πιστοὺς τοῦ Μουσταφᾶ, [illegible] παρέδωκεν ἀσπλάγχνως εἰς τὸν σουλτᾶνον κατὰ τὰ προσυμφωνηθέντ[illegible] ὁ ἐν τῷ μεταξὺ εἰς μέγαν αὐτοῦ βεζύρην ἀνυψωθεὶς Ἐλιὰς, διέτα[illegible] τὸν ἀπαγχονισμὸν τοῦ ἀτυχοῦς ἀδελφοῦ.

Ἡ δὲ ταχεῖα κατάπαυσις τοῦ ἐπικινδύνου ἐκείνου ἀδελφικοῦ πολέμου ἤγαγε τοὺς Παλαιολόγους εἰς δικαίους φόβους περὶ ἐπιμονωτέρας ὑπὸ τοῦ Μουρὰτ ἐπιδιώξεως τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπό-

λεως. Διὸ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπελήφθησαν διαπραγματεύσεων πρὸς τὸν σουλτᾶνον περὶ εἰρήνης, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐπεζήτησαν τὴν ἐκ τῆς Δύσεως ἀρωγήν. Καὶ χάριν μὲν τῆς εἰρήνης ἀπεστάλησαν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1423 πρὸς τὸν Μουρὰτ εἰς τὴν Ἀσίαν πρέσβεις, ἐν οἷς ὁ Λουκᾶς Νοταρᾶς καὶ ὁ Γεώργιος Φραντζῆς. Ἔμελλον δὲ οἱ πρέσβεις οὗτοι νὰ εὑρίσκωνται ἐν συνεννοήσει πρός τε τὸν Μανουὴλ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τὸν Ἰωάννην, ὅςτις ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀπέλθει εἰς τὴν Οὐγγαρίαν πρὸς διάπραξιν συμμαχίας χάριν ὑποστηρίξεως τῆς βασιλείας τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλ' ἀμφότεραι αὗται αἱ διαπραγματεύσεις παρετάθησαν, ὡς φαίνεται, τὸ κατ' ἀρχὰς ἄνευ ἐπιτυχίας. Ὁμοίως δ' εἰς οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἤγαγον αἱ μετὰ τοῦ πάπα διαπραγματεύσεις. Καὶ δὴ ἡ Ρώμη, ἐπωφελουμένη τὴν στενοχωρίαν τοῦ Βυζαντίου, διενήργει μετὰ δραστηριότητος τὴν εἰς τὴν ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν προςχώρησιν τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἀπόστολος τοῦ πάπα Μαρτίνου Ε' ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἤδη πρὸ τῆς εἰς Οὐγγαρίαν μεταβάσεως τοῦ Ἰωάννου, ὅπως συνεννοηθῇ ἐπὶ τοῦ προκειμένου μετὰ τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου. Ἀλλ' ὁ μὲν γηραιὸς αὐτοκράτωρ, καταληφθεὶς ὑπὸ ἀποπληξίας, ἠδυνάτει νὰ δεχθῇ τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ πάπα, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ καὶ συμβασιλεύς, εἰς ὃν παρεπέμφθη, καὶ ὁ πατριάρχης, προφασιζόμενος τὸ δύςκολον τῶν περιστάσεων, ἀπέφυγον νὰ δώσωσιν εἰς αὐτὸν ὡρισμένην ἀπάντησιν περὶ τῆς προτεινομένης χάριν τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν συνόδου, καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν οὕτω νἀπέλθῃ ἄπρακτος.

Μετὰ δὲ τὴν ἐξ Οὐγγαρίας ἐπάνοδον ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, προβαινούσης ἤδη τῆς ἀσθενείας τοῦ ἀποπλήκτου πατρός, ἀνέλαβε καὶ πάλιν δραστηρίως τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Ὁ δὲ Μανουήλ, βλέπων ἐπικείμενον τὸν θάνατον, ἐνεδύθη τὸ ῥάσον, μετονομασθεὶς ὡς μοναχὸς Ματθαῖος, δύο ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου. Συνέβη δὲ οὗτος τὴν 21 Ἰουλίου τοῦ 1425, ἂν πιστεύσωμεν τὴν ἐπισφαλῆ πως μαρτυρίαν τοῦ Φραντζῆ, συμπίπτουσαν πρὸς τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Κωδινοῦ. Θνήσκων δ' ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ἑβδομήκοντα καὶ ἑπτὰ μετὰ μακρὰν βασιλείαν διαρκέσασαν ἔτη πεντήκοντα καὶ δύο, συνυπολογιζομένου τοῦ χρόνου τῆς μετὰ τοῦ πατρὸς συναρχίας, δὲν ἠπατᾶτο βεβαίως περὶ τῶν κινδύνων τῆς βασιλείας, ἣν ἐκληρονόμει παρ' αὐτοῦ ὁ υἱός, παρ' ὅλην τὴν εἰρήνην μετὰ τῶν Τούρκων τὴν συνομολογηθεῖσαν τέλος μετὰ τοῦ Μουράτ.

ΜΒ΄

Η ΠΤΩΣΙΣ

α΄.

Ἰωάννης Παλαιολόγος καὶ Μουρὰτ Β΄.

Ἐν τῇ ὀδυνηρᾷ καταστάσει, εἰς ἣν εὑρίσκετο τὸ Βυζάντιον μετὰ τὰς προϊούσας προόδους τῶν Τούρκων, πολὺ μᾶλλον κρίσιμος ὑπῆρξεν ὁ θάνατος τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ ἢ ἡ τελευτὴ τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου. Πράγματι σὺν τῇ ἀναρρώσει τοῦ Μουρὰτ Β΄ διακόπτονται αἱ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Μωάμεθ ἐπὶ μακρὸν κρατήσασαι εἰρηνικαὶ σχέσεις τοῦ Μανουὴλ καὶ τῶν Τούρκων. Κύριος δὲ αἴτιος τῆς μεταβολῆς ταύτης εἶνε ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος. Ὁρμητικώτερος ἐν τούτῳ τῷ ζητήματι τοῦ γηραιοῦ πατρὸς παρεισάγει τὴν ἀπόπειραν τῆς διὰ περιπλοκῶν παρ' αὐτοῖς τοῖς Τούρκοις καὶ ἐμφυλίου ῥήξεως ἐξασθένησιν τῶν πολεμίων τοῦ Βυζαντίου. Τοιαύτη δὲ εἶνε ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς αὐτοῦ εἰς τοῦτο τὸ σχέδιον ἡ πολιτεία τῶν Παλαιολόγων ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως αὐτοῦ εἰς συμβασιλέα τοῦ πατρὸς περὶ τὸ ἔτος 1419, ἐξ οὗ χρόνου τοῦτο μὲν τὸ γῆρας τοῦ Μανουήλ, τοῦτο δ' αἱ κρίσιμοι περιστάσεις εἰς ἃς εὑρέθη τὸ Βυζάντιον ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ ἄρξῃ πράγματι παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ πατρός, ἐν μέρει ἀντιμετρούμενος πρὸς τὰς γνώμας αὐτοῦ καὶ ἐπισκιάζων αὐτόν. Ἀλλὰ τοιαύτην μετερχόμενος πολιτείαν δὲν ἠμέλει συγχρόνως νὰ ἐπιδεικνύῃ ποιάν τινα διπλωματικὴν ἐμπειρίαν, παρεκτρεπομένην ἐνίοτε εἰς ὑπεκφυγὰς καὶ ἀστασίαν ἐν τῇ διαχειρίσει διαπραγματεύσεων ἐξωτερικῶν, ὧν σκοπὸς ἦτο ἡ στήριξις τοῦ κινδυνεύοντος κράτους. Διὰ τοῦτο εἴδομεν αὐτὸν ἤδη πρὸ τῆς μοναρχίας ἐπιδιώκοντα τὴν φιλίαν τῆς Οὐγγαρίας καὶ ἐπιλαμβανόμενον λόγων πρὸς τὸν πάπαν. Ἡ δὲ ἀποτυχία τῶν ἀποπειρῶν πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ Μουρὰτ καὶ ἐπὶ τοῦ σουλτανικοῦ θρόνου ἀναβίβασιν ἀνδρεικέλων πειθηνίων εἰς τὰ ἐκ τοῦ Βυζαντίου νεύματα ἠνάγκασε τὸν Ἰωάννην νὰ στέρξῃ εἰς τὴν νέαν μετὰ τοῦ Μουρὰτ εἰρήνην. Ὑποχωρήσας δ' εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν

πραγμάτων ἐπιδεικνυομένην στερρὰν ἀνάγκην ἐτράπη ἐμμο-
ρον μετὰ τῆς ἤδη δεδοκιμασμένης αὐτοῦ πείρας εἰς τὰς μετὰ
Δύσεως συνεννοήσεις, ἀφ' ὧν ἐκαραδόκει τὴν διάσωσιν τοῦ
ντίου. Διὰ τοῦτο θὰ ἴδωμεν αὐτὸν προβαίνοντα μέχρις αὐτῆς
συμμετοχῆς εἰς τὴν ἐν Φερράρᾳ καὶ Φλωρεντίᾳ σύνοδον περὶ ἑνώ-
; τῶν ἐκκλησιῶν καὶ συνάπτοντα φιλίας σχέσεις
τὰς ἰταλικὰς αὐλὰς καὶ πόλεις. Ἀλλὰ διὰ
τῆς ἀναθέσεως τοῦ πλείστου τῶν ἐλπίδων εἰς
ἔξωθεν ἐπικουρίας ἀπαμβλύνεται ἐπ' αὐτοῦ ἔτι
λον ἢ πρότερον τὸ συναίσθημα τῆς ἐκ τῶν ἔσω
ρώσεως τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐξασθενεῖ τὸ πολε-
ν καὶ πατριωτικὸν ἐκεῖνο σθένος, ὅπερ διετρά-
ν ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ τριάκοντα καὶ ἑνὸς ἐτῶν
ὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μουρὰτ πολιορκίαν τῆς Κων-
τινουπόλεως. Ἡ δὲ δυσχέρεια τῆς ἐκτελέσεως
ἐν Φλωρεντίᾳ δεδογμένων ἄγει εἰς ἐσωτερικὴν
πασιν κλονοῦσαν τὴν πολιτείαν οὐχ ἧττον τῆς
απαθοῦς ἀδιαφορίας, ἣν ἐπιδεικνύει πρὸς τὸ
ούμενον κράτος ἡ Δύσις. Οὕτω δὲ μοιραίως
ασιλεία τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου παρὰ τὰς
ραγνωρίστους αὐτοῦ ἀρετὰς ὡς ἡγεμόνος προοδοποιεῖ αἰσθητῶς τὸ
ν τοῦ ὀλέθρου, καὶ ὁ Ἰωάννης θνήσκων κληροδοτεῖ τὸν θρόνον ἑτοι-
τωτον εἰς τὸν δύσμοιρον ἀδελφὸν ἐκεῖνον ὅστις περιεβλήθη τὴν
ύραν δίκην ἄλλου ἐνταφίου καὶ μᾶλλον μάρτυς καὶ θῦμα ὑπῆρ-
ἢ βασιλεύς.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ
ΕΙΚΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ ΤΗΣ ΜΟΔΕΝΗΣ

Ἐν ᾧ δὲ οὕτως ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ὡς προτελευταῖος τοῦ
αντίου αὐτοκράτωρ μᾶλλον ἐπετάχυνεν ἢ ἀνέστειλε τὴν προαγ-
λομένην μοιραίαν καταστροφήν, ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν σουλτάνων
ήμενος Μουρὰτ πάσῃ δυνάμει ἐστερέωσε καὶ ἐπεξέτεινε τὴν τουρ-
ν ἀρχήν, θέσας στερεὰ θεμέλια τῆς ἐπικρατήσεως αὐτῆς ἐν Εὐ-
η. Καὶ διὰ μὲν μακρῶν καὶ νικηφόρων στρατειῶν ηὔρυνε τὰ εὐρω-
κὰ ὅρια τοῦ κράτους πρός τε νότον, δυσμὰς καὶ βορρᾶν, εἰσχωρή-
μέχρι τῆς Ἑλλάδος, Ἀλβανίας καὶ Οὐγγαρίας· τὴν δὲ ἀπὸ τῆς
τυχίας τῶν ὅπλων αὐτοῦ αἴγλην ἐπειράθη πάντοτε νὰ συνδυάσῃ
μόνον πρὸς τὴν ἀσφαλῆ παγίωσιν τοῦ αὐξανομένου κράτους, ἀλλὰ
πρὸς σύγχρονον ἀνάπτυξιν καὶ διοργάνωσιν τῶν τε στρατιωτικῶν

τὴν χρηστότητα τοῦ ἤθους πρὸς ἔξοχον κάλλος. Ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς δὲν ηὐτύχησε νἀποκτήσῃ τέκνα ὁ Ἰωάννης.

Ἐν τούτοις δ' ἡ ἐν ἔτει 1417 ἐκ τῆς Πελοποννήσου αἰφνιδία ἀναχώρησις τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, καίπερ μὴ ἐγκαταλιπόντος ἐντελῶς ἀβοήθητον τὸν Θεόδωρον, εἰς ὃν ἔστειλεν ὡς βοηθὸν πρὸς ἀναπλήρωσιν ἑαυτοῦ τὸν νεώτερον ἀδελφὸν Θωμᾶν, ἤγαγεν εἰς οὐ μικρὰν χαλάρωσιν τῆς κατὰ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ τοῦ Ἰωάννου ἐν τῇ χερσονήσῳ ὁπωςδήποτε ἐπελθούσης ἐνισχύσεως τοῦ δεσποτάτου. Τρανὰ δὲ δείγματα τοῦ κλονισμοῦ ὃν ἐπήνεγκεν ἡ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιστροφὴ τοῦ Ἰωάννου εἶνε ἡ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Κεντυρίωνα ὁμολογηθεῖσα εἰρήνη καὶ ἡ εἰς Βενετίαν ἀποστολὴ πρεσβείας πρὸς δικαιολόγησιν τῶν περὶ τὴν Μεθώνην πεπραγμένων. Καὶ ἠναγκάσθησαν μὲν ἀληθῶς μετ' οὐ πολὺ οἱ Βενετοὶ νἀποστῶσι καὶ πάλιν τῆς ἐν Πάτραις κυριαρχίας, ἀποδώσαντες τῇ 28 Ἀπριλίου 1419 τὴν πόλιν ἐκ νέου εἰς τὸν Στέφανον Ζαχαρίαν, καθ' ὅτι ὁ πάπας, ἀφ' οὗ ἐξηρτῶντο αἱ Πάτραι, κατ' οὐδένα λόγον ἠθέλησε νὰ κυρώσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Λατίνου ἀρχιεπισκόπου ἀπεμπόλησιν τῆς πόλεως εἰς τὴν Βενετίαν. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἄξιον λόγου ἀντισήκωμα τῆς ἀπωλείας ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τῶν Βενετῶν περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀπόκτησις τῆς ὀχυρᾶς Μονεμβασίας. Περιῆλθε δ' αὕτη εἰς αὐτοὺς μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1418 θάνατον τοῦ Γρηγορίου Μαμωνᾶ, εἰς οὗ τὸν οἶκον ἀνῆκεν αὕτη, καίπερ ἀπό τινος χρόνου ἀποβαλόντ' αὐτήν, εἴτε διὰ διαθήκης, δι' ἧς μετεβίβαζε τὴν κτῆσιν αὐτῆς εἰς τὴν Βενετίαν, εἴτε δι' ἀποφάσεως τῶν κατοίκων, προςχωρησάντων εἰς τὴν ἰσχυρὰν δέσποιναν τῶν θαλασσῶν πρὸς ἀποφυγὴν τῶν διαρκῶν κινδύνων ἀπὸ τῶν λυμαινομένων τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας πειρατῶν.

γ'

Βενετοὶ καὶ Τοῦρκοι ἐν Πελοποννήσῳ.

Ἐν τούτοις δ' ἡ μεγάλη ἐκείνη ἐνίσχυσις τῆς Βενετίας ἐν Πελοποννήσῳ προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν Παλαιολόγων, οὓς βλέπομεν ἐν ἔτει 1421 ἐπιτρέχοντας καὶ πάλιν τὰς ἐν Μεσσηνίᾳ βενετικὰς κτήσεις καὶ πρὸς τὸν Κεντυρίωνα δ' ἀντεπεξερχομένους. Εὐχάριστος δ' ὁπωςδήποτε εἰς τοὺς Παλαιολόγους ὑπῆρξε καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ὀλιβε-

ρίου Φράγκου εἰς τὸν κόμιτα Κεφαλληνίας Κάρολον Α´ Τόκκον ἀπεμπόλησις τῆς Γλαρέντζας. Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα ὁ παρὰ τῶν Τούρκων κίνδυνος τῆς χερσονήσου ἦτο τοιοῦτος, ὥστε αὐτὸς ὁ Θεόδωρος ἤρχισε διαπραγματευόμενος πρὸς τοὺς ἱππότας τῆς Ῥόδου τὴν εἰς αὐτοὺς ἀντὶ χρημάτων παραχώρησιν τοῦ Μυστρᾶ, ἀκολουθῶν ἐν τούτῳ τὸ παράδειγμα τοῦ ὁμωνύμου θείου καὶ τρεπόμενος τὴν αὐτὴν ὁδὸν, ἣν καὶ ὁ Κεντυρίων, ὅστις δὲν εἶχε παύσει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη διαπραγματευόμενος ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὴν εἰς τὴν Βενετίαν πώλησιν τῶν κτήσεων αὐτοῦ. Οὕτω δ᾽ ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἀποθαρρύνσεως ἔγνω ἡ βενετικὴ πολιτεία, ὅτι ἦσαν πρόσφοροι οἱ καιροὶ, ὅπως ἑνώσῃ, εἰ δυνατόν, τὴν Πελοπόννησον σύμπασαν ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς κυριαρχίαν καὶ ἀναλάβῃ τὴν ἑνιαίαν καταπολέμησιν τῆς τουρκικῆς δυνάμεως. Πρὸς τοῦτο δ᾽ ἀπεστάλη εἰς τὴν χερσόνησον τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1422 ὡς προνοητὴς ὁ Δολφῖνος Βενιέρης, ἔχων ἐντολὴν νὰ ἐξετάσῃ τὰ τῆς χώρας καὶ προβῇ εἰς συνεννοήσεις μετὰ τῶν διαφόρων ἐν Πελοποννήσῳ κυριάρχων. Καὶ μετὰ μὲν τοῦ Ζαχαρίου ἐξηκολούθησεν ὁ Βενιέρης τὰς διαπραγματεύσεις περὶ παραχωρήσεως τῶν εἰς αὐτὸν ἀνηκουσῶν χωρῶν, καὶ πρὸς τὸν Τόκκον δ᾽ ἔγειναν ὡρισμέναι προτάσεις περὶ ἀγορᾶς τῆς Γλαρέντζας. Ἀλλ᾽ ὁ Θεόδωρος Παλαιολόγος ἐφάνη ἥκιστα διατεθειμένος νὰ ἀποδεχθῇ τὰ προτεινόμενα ὑπὸ τῶν Βενετῶν, ὡς ἀπεδείχθη καὶ ἐκ τῶν παντοίων ὑπεκφυγῶν καὶ προφάσεων τοῦ εἰς τὴν Βενετίαν ὑπὸ τοῦ δεσπότου σταλέντος πρέσβεως, τοῦ Μανουὴλ Καβάκη. Διὸ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν διαπραγματεύσεων ἡ βενετικὴ σύγκλητος, ἐγκαταλιποῦσα τὸ εὐρύτερον σχέδιον τῆς ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς ἀρχὴν συνενώσεως ἁπάσης τῆς Πελοποννήσου, περιωρίσθη τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1423 εἰς τὴν μεταξὺ τῶν ἀντιδιαμαχομένων συνομολόγησιν ἐνιαυσίας εἰρήνης χάριν ἑνιαίας ἀντιτάξεως πρὸς τὴν ἐπιτεινομένην ὁρμὴν τῶν Τούρκων. Αὐτὴ δὲ ἡ Βενετία ἀνέλαβε τὴν καταπολέμησιν τῶν Καταλωνίων πειρατῶν, ὧν αἱ ἐπιδρομαὶ ἔβλαπτον τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ δὲ ἀνάγκη τῆς τοιαύτης συνενώσεως ἦτο εἴπερ ποτὲ προφανής, διότι ὁρμητικώτεροι ἢ πρότερον ἐπετέθησαν μετ᾽ οὐ πολὺ κατὰ τῆς Πελοποννήσου οἱ Τοῦρκοι. Καὶ δὴ ὁ σουλτᾶνος Μουρὰτ μετὰ τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως διέταξε τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐτοῦ στρατιὰς νὰ στραφῶσι κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀλλ᾽

ἀποτυχούσης ἐπὶ τοῦ παρόντος, καθ' ἃ θέλομεν ἴδει παρακατιόντες, τῆς ἐκπολιορκήσεως αὐτῆς, ὁ στρατηγὸς Τουραχὰν ἐστράφη κατὰ τῆς Πελοποννήσου, θέλων νὰ προλάβῃ πᾶσαν σύμπραξιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων τῆς χερσονήσου.

Κατὰ δὲ τὸν Μάϊον τοῦ 1423 ὁ Τουραχὰν, προςλαβὼν καὶ τὸν

Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ ΚΑΙ Η ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΠΑΝΤΑΝΑΣΣΗΣ

δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν Ἀντώνιον Ἀτζαϊώλην, ὅςτις ὡς ὑποτελὴς τῶ Τούρκων ἦτο ἠναγκασμένος νἀκολουθήσῃ, ὥρμησε κατὰ τῆς Πελοπον νήσου, ἐπαγόμενος στρατιὰν εἰκοσιπέντε χιλιάδων ἀνδρῶν. Πρὸς δὲ τ ὁρμὴν τοῦ Τουραχὰν δὲν ἀντέσχον οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ τείχους τ ἰσθμοῦ. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, τῇ 22 Μαΐου, τὸ Ἑξαμίλιον ἔπιπτ Κατεδαφίσας δ' ὁ Τουραχὰν τὰ τείχη, εἰςήλασεν εἰς τὴν Πελοπόνν σον, καὶ προεχώρησε μέχρις αὐτοῦ τοῦ Μυστρᾶ, ἐπιδραμὼν ἔπειτα Λεοντάρη καὶ τὸ Γαρδίκι. Καθ' ὅλην δ' αὐτοῦ ταύτην τὴν πορεί ἥτις ἀπέληξε μᾶλλον εἰς ἐπιδρομὴν καὶ λαφυραγωγίαν ἢ ὁριστι κατάληψιν τῶν ἐπιτρεχομένων χωρῶν, οὐδαμοῦ βλέπομεν γινόμενον λόγον περὶ ἀντιστάσεως εἴτε τῶν Ἑλλήνων εἴτε τῶν Λατίνων τῆς Πελοποννήσου. Περὶ τοῦ Καρόλου Τόκκου μάλιστα μαρτυρεῖται, ὅτι ὑπεξέφυγε πάντα κίνδυνον ὑποχωρήσας εἰς τὴν βίαν καὶ φανεὶς πρόθυμος νὰ μὴ ἀντιτάξῃ ἀντίστασιν εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Γλαρέντζας ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ὁ Τουραχὰν δὲν φαίνεται κατὰ ταύτην τὴν

στρατείαν τραπεὶς ἐπὶ τὴν Ἦλιν. Μόνοι δὲ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πειραθέντες νἀντιμετρηθῶσι πρὸς τὸν στρατηγὸν τοῦ σουλτάνου ὑπῆρξαν οἱ Ἀλβανοί. Τῶν κυριωτάτων δ' αὐτῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ κέντρων κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἦτο ἡ Δαβία, κειμένη ἐπικαίρως πρὸς παρεμπόδισιν τῆς διαβάσεως τοῦ μετὰ τὴν εἰς Γαρδίκι ἐπίθεσιν ἀπὸ τῆς περὶ τὴν Μεγαλόπολιν χώρας πρὸς τὴν Ἀργολίδα καὶ τὴν Κορινθίαν ἐπιστρέφοντος Τουραχάν. Ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησις αὕτη ἀπέτυχε, καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἡττήθησαν οἰκτρῶς τῇ 22 Ἰουνίου ἐν τῇ συγκροτηθείσῃ πρὸς τοὺς Τούρκους μάχῃ. Τραπέντας δ' εἰς φυγὴν κατεδίωξεν ὁ Τουραχὰν, καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἐφόνευσεν ἐν τῇ διώξει, ὀκτακοσίους δὲ συνέλαβεν αἰχμαλώτους, οὓς καὶ ἔσφαξε κατὰ χώραν, σωρεύσας τὰς κεφαλὰς αὐτῶν εἰς πυργία. Μετὰ δὲ τὴν ἐπιτυχῆ ταύτην ἐπιδρομὴν, καθ' ἣν μεγάλας ἐπήνεγκεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καταστροφὰς, ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς χερσονήσου, ἄγων ἑξακισχίλια ἀνδράποδα, ὧν χίλια διακόσια ἑξήκοντα ἐκ τῶν βενετικῶν κτήσεων, πιθανώτατα ἐκ τῆς Ἀργολίδος, ἐπειδὴ οὐδένα βλέπομεν γινόμενον λόγον περὶ μεταβάσεως αὐτοῦ εἰς τὴν Μεσσηνίαν ἢ τὴν Μονεμβασίαν. Διερχόμενος δ' ὁ Τουραχὰν ἐκ τοῦ Ζητουνίου, ὅπως ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐν ᾗ ἥδρευεν, ἐπειράθη νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν, ἀλλ' ἀπέτυχεν ἕνεκα τῆς γενναίας ὑπερασπίσεως, ἣν ἀντέταξεν ὁ κατέχων τὸ Ζητούνιον Στραβομύτης Κανταχουζηνός. Διὸ ἐξηκολούθησε τὸ Ζητούνιον ἀνῆκον εἰς τοὺς Βυζαντίνους, τὴν δὲ κατοχὴν αὐτοῦ ταύτην εἴδομεν ἀναγνωριζομένην καὶ ὑπὸ τοῦ Μουρὰτ κατὰ τὴν μετὰ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ὁμολογηθεῖσαν συνθήκην.

Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς στρατείας ταύτης τοῦ Τουραχὰν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὑπῆρξε, καθ' ἃ φαίνεται, ἡ διὰ τῆς συνθήκης ἐκείνης τοῦ ἔτους 1224 ἀναληφθεῖσα ὑποχρέωσις τῆς πληρωμῆς ἐνιαυσίου φόρου διὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἀνακτίσεως τοῦ τείχους τοῦ ἰσθμοῦ. Ἀφ' ἑτέρου δὲ παρίστατο πολὺ μᾶλλον ἢ πρότερον ἐπιβλητικὴ ἡ ἀνάγκη τῆς συμπράξεως τῶν ἐν Πελοποννήσῳ κυριαρχούντων. Ἀλλ' ἀντὶ τῆς ματαίως ἐπιδιωκομένης ὁμονοίας ἄπαυστοι ἐξηκολούθουν αἱ πρὸς ἀλλήλας ἀντεγκλήσεις, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐχθροπραξίαι τῶν ἐνδιαφερομένων. Καὶ ἡ μὲν Βενετία ἐξηκολούθει προσαρτῶσα χώρας, οἷον τοὺς Μύλους, τὸ Νύκλι καὶ τὸν Ἅγιον Ἠλίαν, ὁ δὲ Θεόδωρος ἐπετέθη καὶ πάλιν τὸν Ἰούνιον τοῦ 1424 κατὰ τοῦ Κεντυρίωνος Ζαχαρίου, ὃν καὶ ἐζώγρησε, καὶ ἐλαφυραγώγησε τὰς ἐν Μεσ-

σηνίᾳ κτήσεις τῆς Βενετίας. Μετέωρα δ' ἐξηκολούθουν νὰ εἶνε καὶ τὰ κατὰ τὰς Πάτρας. Καὶ ἀνέθηκε μὲν τὴν πόλιν καὶ πάλιν ὁ Στέφανος Ζαχαρίας, θνήσκων τῇ 8 Ἰανουαρίου 1424, εἰς τὴν βενετικὴν πολιτείαν· ἀλλὰ διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ πάπα Μαρτίνου ἀναδείξεως ὡς Λατίνου ἀρχιεπισκόπου τῆς πόλεως τοῦ Πανδούφλου Μαλατέστα, ἀδελφοῦ τῆς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1420 συζύγου τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου Κλεόπας, ἀνεστέλλετο ἡ ὑπὸ τῆς Βενετίας ἀνάληψις τῆς κυριαρχίας τῶν Πατρῶν, ἐνισχύοντο δὲ ὁπωςδήποτε αἱ περὶ τῆς πόλεως ταύτης ἀξιώσεις τῶν Ἑλλήνων τῆς Πελοποννήσου.

δ'

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἐν Πελοποννήσῳ.

Ἐν τούτοις δ' ἡ ὀδυνηρὰ κατάστασις τῆς χερσονήσου καὶ ὁ ἄπαυστος περὶ συντηρήσεως ἀγὼν ἤγαγον τὸν ἄθαρσῆ καὶ παλίμβουλον Θεόδωρον Παλαιολόγον εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ παραιτήσῃ τὴν ἀρχὴν ὑπὲρ τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ Κωνσταντίνου καὶ περιβληθῇ τὸ μοναχικὸν σχῆμα. Τὴν πρόθεσιν δ' αὐτοῦ ταύτην ἀνεκοίνωσεν ὁ δεσπότης Θεόδωρος εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλεύοντα ἀδελφόν. Ὁ δὲ Ἰωάννης, παραλαβὼν τὸν Κωνσταντῖνον, ὅςτις τέως ἦρχε τῆς Ἀγχιάλου καὶ τῆς Μεσημβρίας καὶ τῶν λοιπῶν κατὰ τὰ δυτικὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου πολισμάτων, ἅτινα διὰ τῆς μετὰ τοῦ Μουρὰτ συνθήκης τοῦ 1424 εἶχον ἐναπομείνει εἰς τοὺς Βυζαντίνους, κατῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τελευτῶντος τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1427, ὅπως ἐγκαταστήσῃ τὸν Κωνσταντῖνον ἀντὶ τοῦ Θεοδώρου ὡς δεσπότην τῆς Πελοποννήσου. Ἠκολούθησε δὲ τοὺς δύο ἀδελφοὺς καὶ ὁ Γεώργιος Φραντζῆς ὁ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν ἤδη τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ πιστῶς ὑπηρετῶν τὸν οἶκον τῶν Παλαιολόγων, ἀπὸ τοῦ νῦν δὲ μετ' ἀφοσιώσεως συνδέσας τὰς τύχας αὐτοῦ μετὰ τῶν τοῦ Κωνσταντίνου, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Πελοποννήσου, ὑπηρετήσας δὲ μετ' ἐθελοθυσίας τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν μέχρι τῶν ἐσχάτων διά τε τοῦ ξίφους καὶ τοῦ καλάμου ὡς στρατιώτης, πρεσβευτὴς καὶ ἱστοριογράφος.

Ἀλλ' ἅμα τῇ εἰς Πελοπόννησον καθόδῳ ὁ Ἰωάννης εὑρέθη ἐνώπιον ἀνυπερβλήτων δυςχερειῶν. Ὁ ἄστατος Θεόδωρος, μετανοήσας ἐν τῷ μεταξύ, δὲν ἦτο πλέον διατεθειμένος νὰ παραδώσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν

Κωνσταντῖνον. Ἠναγκάσθη λοιπὸν ὁ Ἰωάννης νὰ φροντίσῃ περὶ δημιουργήσεως νέας ἀρχῆς διὰ τὸν ἐκ τοῦ Πόντου ἐκσπασθέντα Κωνσταντῖνον. Ὡς εἰκὸς δέ, πρὸς ἀποφυγὴν ἀδελφικῶν περιπλοκῶν καὶ χάριν στηρίξεως καὶ ἐπεκτάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐν Πελοποννήσῳ, τὸ νέον κράτος τὸ προοριζόμενον χάριν τοῦ Κωνσταντίνου δὲν ἔπρεπε νἀποτελεσθῇ δι᾽ ἀποσπάσεως πόλεων ἐκ τῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὸν Θεόδωρον, ἀλλὰ νὰ δημιουργηθῇ τοῦτο μὲν δι᾽ ἑκουσίων παραχωρήσεων τοῦ Θεοδώρου, τοῦτο δὲ καὶ κυρίως διὰ προςκτήσεως γῆς διεκδικουμένης μὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ μὴ κτηθείσης ἔτι ὑπ᾽ αὐτῶν. Τοιαῦται δὲ χῶραι ἦσαν ἡ Ἠλεία καὶ ἡ Ἀχαΐα. Ἄρα εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Γλαρέντζας καὶ τῶν Πατρῶν μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῶν ὤφειλον νὰ στρέψωσι τὴν σύμπασαν αὐτῶν προςοχὴν οἱ Παλαιολόγοι. Καὶ τῆς μὲν Γλαρέντζας κατώρθωσαν νὰ γείνωσι κύριοι διὰ γάμου τοῦ Κωνσταντίνου δεξιῶς συνομολογηθέντος· αἱ δὲ Πάτραι, ἃς εἴδομεν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπιμόνως διεκδικουμένας καὶ καταλαμβανομένας δὲ παροδικῶς ὑπὸ τῆς Βενετίας, νῦν δὲ κατεχομένας ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μαλατέστα, παρὰ τὴν στενὴν αὐτοῦ συγγένειαν πρὸς τὸν Θεόδωρον μὴ προθυμουμένου νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἔπρεπε νἀποσπασθῶσιν ἀπὸ τῶν Φράγκων διὰ τῆς βίας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ
ΕΙΚΩΝ ΕΞ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ ΤΗΣ ΜΟΔΕΝΗΣ

Ὁ τὴν Γλαρέντζαν κατέχων Κάρολος Α′ Τόκκος εἴδομεν, ὅτι ἕνεκα τῶν αὐξανομένων κινδύνων καθίστατο ὁσημέραι ἀπροθυμότερος πρὸς συγκράτησιν αὐτῆς καὶ ὅτι ἐπ᾽ ἐσχάτων δὲν εἶχε διστάσει καὶ αὐτοὺς τοὺς Τούρκους νὰ εἰςδεχθῇ εἰς τὴν πόλιν ἐν ἀνάγκῃ. Διὸ δὲν ἀντέταξε δυςκολίαν εἰς τὸ νὰ παραχωρήσῃ τὴν πόλιν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν εἰρηνικῶς εἰς τὸν Κωνσταντῖνον ὡς γαμβρὸν τῆς ὡραίας αὐτοῦ ἀνεψιᾶς Θεοδώρας. Ἤδη δὲ τὴν 1 Μαΐου 1428 ὁ Φραντζῆς ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου παρέλαβε τὴν Γλαρέντζαν καὶ ἄλλοι ἀπόστολοι αὐτοῦ ἄλλας τῶν ὑπὸ τοῦ Καρόλου Τόκκου εἰς

τὸν Κωνσταντῖνον παραχωρηθεισῶν κτήσεων. Μετὰ δὲ τὴν
παραλαβὴν τῆς προικὸς ἔδει νὰ τελεσθῇ ὁ γάμος. Ἀλλὰ δ
ρὸς γαμηλίων πανηγύρεων. Οἱ Παλαιολόγοι ἔπρεπε νὰ σπ
ἅλωσιν τῶν Πατρῶν ἐφ' ὅσον ἔλειπεν ἀκόμη ἀπὸ τῆς πό
λατέστας, διενεργῶν ἐν Βενετίᾳ τὴν ἀποστολὴν στρατιω
κουρίας καὶ χρημάτων. Διὰ τοῦτο οἱ Παλαιολόγοι Ἰωάνν
ρος καὶ Κωνσταντῖνος, ἐκκινήσαντες τῇ 1 Ἰουλίου ἐκ Μυ
κατέλιπον τὸν ἀδελφὸν Θωμᾶν, ἔσπευσαν μετὰ στρατιά
Πατρῶν, καὶ ἐστρατοπέδευσαν περὶ τοὺς ἔξωθεν τῆς πόλε
Ἐκεῖ δ' ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι τοῦ νεαρ
πρὸ μικροῦ συμπληρώσαντος τὸ εἰκοστὸν τρίτον τῆς ἡλικία
γεννηθέντος τὴν 7 Φεβρουαρίου 1405. Οὕτω δ' ὑπὸ σκηνὴν
τοῦ, ἀγωνιζομένου ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀνθούσης ἑλληνικ
ἀπὸ μακραίωνος ξενικῆς κυριαρχίας, ἔβαλε τὰ στέφανα τ
ἐπὶ τῆς νεανικῆς κεφαλῆς ὁ στρατιώτης ἐκεῖνος τῆς πατρ
ἔμελλε μετὰ εἰκοσιπέντε ἔτη νὰ περιβληθῇ πρὸ τῶν τειχῶ
σταντινουπόλεως ὑπὲρ τοῦ γένους τὸν ἀκάνθινον στέφανον
τυρίου.

Ἄπορον εἶνε ἐν τούτοις πῶς παρὰ τὸ ἀσύντακτον τῶν
τῶν ἐν Πάτραις Λατίνων ἕνεκα τῆς ἐκ τῆς πόλεως ἀπ
προεστῶτος αὐτῆς ἀρχιερέως καὶ τῆς μὴ ἐπιτεύξεως βοηθ
νετίας οἱ Παλαιολόγοι δὲν κατώρθωσαν ἀμέσως τὴν ἅλωσ
λεως. Πᾶσα δ' αὐτῶν ἡ ἐπιτυχία περιωρίσθη ἐπὶ τοῦ π
τὴν κατάληψιν τριῶν προαστείων τῶν Πατρῶν, μεθ' ὃ
τῆς πόλεως ἦλθον πρὸς τοὺς πολιορκητὰς εἰς συμβάσεις, ἀ
τὴν ὑποχρέωσιν τῆς εἰς τὸν Κωνσταντῖνον ἀποτίσεως π
χρυσῶν νομισμάτων κατ' ἔτος.

Ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ μὲν αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ
ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Μυστρᾶν, ὁπόθεν ὁ Ἰωάννης ἀπέπλευσ
κτώβριον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος
μετὰ τῆς νεαρᾶς συζύγου ἐν Χλομουτσίῳ, καὶ ἤρξατο δια
τοῦ νέου αὐτοῦ δεσποτάτου, ἀποτελεσθέντος πλὴν τῆς
καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς ἐκ τοῦ Αἰγίου καὶ τῆς περὶ αὐτὸ
Ἀνδρούσας καὶ τῆς Καλαμάτας καὶ διαφόρων πόλεων
παραχωρηθεισῶν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου
αἱ κτήσεις αὗται τοῦτο μὲν περὶ τὰς δυτικὰς κλιτύας τοῦ

Μάνῃ, ἐν αἷς καὶ τὸ Οἴτυλον καὶ ἡ Ζαρνάτα, ταῦτα δ' ἐν Μεσ-
καὶ ἐν Τριφυλίᾳ κυρίως ἐκ τῶν πόλεων, αἵτινες, ἀποσπασθεῖ-
ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου ἀπὸ τοῦ Κεντυρίωνος, εἶχον παραδοθῆ εἰς τὸν
πρωτοστράτορα τοῦ δεσποτάτου Νικηφόρον Μελισσηνὸν τὸν ἐπι-
λεγόμενον Μελισσουργόν. Οὕτως, μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου γενό-
μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως, εἶχε καταλίπει ἀνήλικον υἱὸν
λατον, ἐπιτροπευόμενον ὑπὸ τοῦ διαδόχου πρωτοστράτορος Λέον-
Φραγκοπούλου. Παρεδόθησαν δ' αἱ χῶραι αὗται ὑπὸ τοῦ Κων-
τίνου πρὸς διοίκησιν εἰς τὸν Γεώργιον Φραντζῆν.
Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1429, ἀπεφάσισεν ὁ Κωνσταντῖνος νὰ ἐπιχειρήσῃ
σθένει τὴν κατάληψιν τῶν Πατρῶν, ὡς ἐπεθύμει καὶ ἀνεδείξη
τιμῶσαν αὐτοῦ. Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ἐπειράθη νὰ γείνῃ κύ-
τῶν Πατρῶν διὰ διαπραγματεύσεων πρὸς τοὺς κατοίκους καὶ τὸ
πῶν ἱερατεῖον τῆς πόλεως, διεξαχθεισῶν διὰ τοῦ Ἀνδρονίκου
ρέως Παδιάτου. Ἀλλ' ἕνεκα τῶν ἐκ Βενετίας ὑποσχέσεων τοῦ
ιλόγου Μαλατέστα περὶ ἀποστολῆς βοηθείας ἐναυάγησαν αἱ συν-
ῆς ἐκεῖναι. Τότε δὲ ὁ Κωνσταντῖνος, παραλαβὼν ἄνδρας, μετα-
σας ἐξ Αἰγίου, Ἀνδρούσης καὶ τῶν πρότερον εἰς τὸν Μελισση-
νουσῶν χωρῶν τῆς Μεσσηνίας, μετὰ τὴν ματαίωσιν νέων διαπραγμα-
τεύσεων ἤγαγεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ Φραντζῆ τὴν Κυριακὴν τῶν
20 Μαρτίου φέροντας βάϊα μυρσίνης πρὸ τῶν πυλῶν τῶν Πα-
δὲ μέγα Σάββατον, 26 Μαρτίου, ἐπεχείρησαν οἱ ἱππεῖς τῶν
μένων ἔξοδον ἐκ τῆς λεγομένης Ἑβραϊκῆς πύλης ἐναντίον
των πολιορκητῶν· ἀλλὰ συνταχθέντες οὗτοι ἐδίωξαν τοὺς
οἵτινες καὶ εἰςῆλθον πάλιν εἰς τὴν πόλιν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν
πρὸ τῆς φυγῆς τῶν ἱππέων συμπλοκῆς εἰς τῶν Πατρηνῶν
πλησίον τῆς γεφύρας τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὸν Ἅγιον
τὸν ἵππον οὗ ἐπέβαινεν ὁ Κωνσταντῖνος, ὅςτις πεσὼν ἐκ τοῦ
ἔρριψε χαμαὶ τὸν ἀναβάτην. Δραμόντων δ' ἐπ' αὐτὸν τῶν
ἐπίστα ἡ ζώγρησις τοῦ δεσπότου, ὅτε σπεύσας ὁ ἐγγὺς αὐτοῦ
Φραντζῆς ἔσωσε μὲν τὸν Κωνσταντῖνον, προφθάσαντα νὰ φύγῃ,
φονευθέντος καὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἵππου, τραυματίας καὶ
ὅμως αἰχμάλωτος, καί, ἀχθεὶς εἰς Πάτρας, ἐνεκλείσθη εἰς
τα. Διήρκεσε δ' ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Φραντζῆ τεσσαρά-
ἕως ἀπελευθερώθη, τοῦ Κωνσταντίν[illegible]ος εἰς συμ-
τῆς Πατρηνοῖς. Οὕτω κατὰ τὰ συ[illegible] παρέλαβ-

τὸν Κωνσταντῖνον παραχωρηθεισῶν κτήσεων. Μετὰ δὲ τὴν ἐν σπουδῇ παραλαβὴν τῆς προικὸς ἔδει νὰ τελεσθῇ ὁ γάμος. Ἀλλὰ δὲν ἦτο καιρὸς γαμηλίων πανηγύρεων. Οἱ Παλαιολόγοι ἔπρεπε νὰ σπεύσωσιν εἰς ἅλωσιν τῶν Πατρῶν ἐφ' ὅσον ἔλειπεν ἀκόμη ἀπὸ τῆς πόλεως ὁ Μαλατέστας, διενεργῶν ἐν Βενετίᾳ τὴν ἀποστολὴν στρατιωτικῆς ἐπικουρίας καὶ χρημάτων. Διὰ τοῦτο οἱ Παλαιολόγοι Ἰωάννης, Θεόδωρος καὶ Κωνσταντῖνος, ἐκκινήσαντες τῇ 1 Ἰουλίου ἐκ Μυστρᾶ, ὅπου κατέλιπον τὸν ἀδελφὸν Θωμᾶν, ἔσπευσαν μετὰ στρατιᾶς πρὸ τῶν Πατρῶν, καὶ ἐστρατοπέδευσαν περὶ τοὺς ἔξωθεν τῆς πόλεως μύλους. Ἐκεῖ δ' ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι τοῦ νεαροῦ νυμφίου, πρὸ μικροῦ συμπληρώσαντος τὸ εἰκοστὸν τρίτον τῆς ἡλικίας ἔτος, ἅτε γεννηθέντος τὴν 7 Φεβρουαρίου 1405. Οὕτω δ' ὑπὸ σκηνὴν πολιορκητοῦ, ἀγωνιζομένου ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀνθούσης ἑλληνικῆς πόλεως ἀπὸ μακραίωνος ξενικῆς κυριαρχίας, ἔβαλε τὰ στέφανα τοῦ ὑμεναίου ἐπὶ τῆς νεανικῆς κεφαλῆς ὁ στρατιώτης ἐκεῖνος τῆς πατρίδος, ὅστις ἔμελλε μετὰ εἰκοσιπέντε ἔτη νὰ περιβληθῇ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὲρ τοῦ γένους τὸν ἀκάνθινον στέφανον τοῦ μαρτυρίου.

Ἄπορον εἶνε ἐν τούτοις πῶς παρὰ τὸ ἀσύντακτον τῶν δυνάμεων τῶν ἐν Πάτραις Λατίνων ἕνεκα τῆς ἐκ τῆς πόλεως ἀπουσίας τοῦ προεστῶτος αὐτῆς ἀρχιερέως καὶ τῆς μὴ ἐπιτεύξεως βοηθείας ἐκ Βενετίας οἱ Παλαιολόγοι δὲν κατώρθωσαν ἀμέσως τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως. Πᾶσα δ' αὐτῶν ἡ ἐπιτυχία περιωρίσθη ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὴν κατάληψιν τριῶν προαστείων τῶν Πατρῶν, μεθ' ὃ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἦλθον πρὸς τοὺς πολιορκητὰς εἰς συμβάσεις, ἀναλαβόντες τὴν ὑποχρέωσιν τῆς εἰς τὸν Κωνσταντῖνον ἀποτίσεως πεντακοσίων χρυσῶν νομισμάτων κατ' ἔτος.

Ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ μὲν αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Θεοδώρου ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Μυστρᾶν, ὁπόθεν ὁ Ἰωάννης ἀπέπλευσε τὸν Ὀκτώβριον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἐγκατέστη μετὰ τῆς νεαρᾶς συζύγου ἐν Χλομουτσίῳ, καὶ ἤρξατο διατάσσων τὰ τοῦ νέου αὐτοῦ δεσποτάτου, ἀποτελεσθέντος πλὴν τῆς Γλαρέντζας καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς ἐκ τοῦ Αἰγίου καὶ τῆς περὶ αὐτὸ χώρας, τῆς Ἀνδρούσας καὶ τῆς Καλαμάτας καὶ διαφόρων πόλεων καὶ χωρῶν, παραχωρηθεισῶν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου. Ἦσαν δ' αἱ κτήσεις αὗται τοῦτο μὲν περὶ τὰς δυτικὰς κλιτύας τοῦ Ταϋγέτου

ἐν τῇ Μάνῃ, ἐν αἷς καὶ τὸ Οἴτυλον καὶ ἡ Ζαρνάτα, τοῦτο δ' ἐν Μεσσηνίᾳ καὶ ἐν Τριφυλίᾳ κυρίως ἐκ τῶν πόλεων, αἵτινες, ἀποσπασθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου ἀπὸ τοῦ Κεντυρίωνος εἶχον παραδοθῆ εἰς τὸν μέγαν πρωτοστράτορα τοῦ δεσποτάτου Νικηφόρον Μελισσηνὸν τὸν ἐπιλεγόμενον Μελισσουργόν. Οὗτος, μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου γενόμενος μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως, εἶχε καταλίπει ἀνήλικον υἱὸν Νικόλαον, ἐπιτροπευόμενον ὑπὸ τοῦ διαδόχου πρωτοστράτορος Λέοντος Φραγκοπούλου. Παρεδόθησαν δ' αἱ χῶραι αὗται ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου πρὸς διοίκησιν εἰς τὸν Γεώργιον Φραντζῆν.

Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1429, ἀπεφάσισεν ὁ Κωνσταντῖνος νὰ ἐπιδιώξῃ παντὶ σθένει τὴν κατάληψιν τῶν Πατρῶν, ἃς ἐπεθύμει νἀναδείξῃ πρωτεύουσαν αὐτοῦ. Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ἐπειράθη νὰ γείνῃ κύριος τῶν Πατρῶν διὰ διαπραγματεύσεων πρὸς τοὺς κατοίκους καὶ τὸ λατινικὸν ἱερατεῖον τῆς πόλεως, διεξαχθεισῶν διὰ τοῦ Ἀνδρονίκου ...σκάρεως Παδιάτου. Ἀλλ' ἕνεκα τῶν ἐκ Βενετίας ὑποσχέσεων τοῦ Πανδούλφου Μαλατέστα περὶ ἀποστολῆς βοηθείας ἐναυάγησαν αἱ συννοήσεις ἐκεῖναι. Τότε δὲ ὁ Κωνσταντῖνος, παραλαβὼν ἄνδρας, μετακληθέντας ἐξ Αἰγίου, Ἀνδρούσης καὶ τῶν πρότερον εἰς τὸν Μελισσηνὸν ἀνηκουσῶν χωρῶν τῆς Μεσσηνίας, μετὰ τὴν ματαίωσιν νέων διαπραγματεύσεων ἤγαγεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ Φραντζῆ τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων 20 Μαρτίου φέροντας βάϊα μυρσίνης πρὸ τῶν πυλῶν τῶν Πατρῶν. Τὸ δὲ μέγα Σάββατον, 26 Μαρτίου, ἐπεχείρησαν οἱ ἱππεῖς τῶν πολιορκουμένων ἔξοδον ἐκ τῆς λεγομένης Ἑβραϊκῆς πύλης ἐναντίον τῶν ἀμερίμνων πολιορκητῶν· ἀλλὰ συνταχθέντες οὗτοι ἐδίωξαν τοὺς ἐξελθόντας, οἵτινες καὶ εἰςῆλθον πάλιν εἰς τὴν πόλιν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν γενομένην πρὸ τῆς φυγῆς τῶν ἱππέων συμπλοκῆς εἷς τῶν Πατρηνῶν ἐτόξευσε πλησίον τῆς γεφύρας τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὸν Ἅγιον Ἀνδρέαν τὸν ἵππον οὗ ἐπέβαινεν ὁ Κωνσταντῖνος, ὅςτις πεσὼν ἐκ τοῦ τοξεύματος ἔρριψε χαμαὶ τὸν ἀναβάτην. Δραμόντων δ' ἐπ' αὐτὸν τῶν ἐχθρῶν, ἠπειλεῖτο ἡ ζώγρησις τοῦ δεσπότου, ὅτε σπεύσας ὁ ἐγγὺς αὐτοῦ ἔφιππος Φραντζῆς ἔσωσε μὲν τὸν Κωνσταντῖνον, προφθάσαντα νὰ φύγῃ, ἀλλά, τραυματισθέντος καὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἵππου, τραυματίας καὶ αὐτὸς συνελήφθη αἰχμάλωτος, καί, ἀχθεὶς εἰς Πάτρας, ἐνεκλείσθη εἰς σκοτεινὸν πύργον. Διήρκεσε δ' ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Φραντζῆ τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἕως ἀπηλευθερώθη, τοῦ Κωνσταντίνου ἐλθόντος εἰς συμβάσεις πρὸς τοὺς Πατρηνούς. Οὗτοι κατὰ τὰ συμφωνηθέντα παρέδω-

καν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον τὸ εἰς ἀπόστασιν τριῶν τετάρτων ἀπὸ τῶν Πατρῶν κείμενον φρούριον Σαραβάλλε ἐπὶ τῷ ὅρῳ, ὅπως οὗτος ἄρῃ τὴν πολιορκίαν καὶ μὴ ἐνοχλήσῃ τὰς Πάτρας μέχρι τέλους τοῦ Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους· ἐν ᾗ δὲ περιπτώσει μέχρις ἐκείνης τῆς προθεσμίας δὲν ἤθελεν ἐπιστρέψει ἐξ Ἰταλίας ὁ μητροπολίτης Πανδοῦλφος, ὑπισχνοῦντο νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτὸν τὴν πόλιν. Πράγματι δέ, τοῦ Πανδούλφου μὴ ἐπιστρέψαντος μέχρι τῆς 1 Ἰουνίου, ὁ Κωνσταντῖνος παρέστη καὶ πάλιν πρὸ τῶν Πατρῶν, αἵτινες καὶ παρεδόθησαν κατὰ τὰ ὑπεσχημένα. Τὴν δὲ 5 Ἰουνίου εἰςῆλθεν ὁ δεσπότης πανηγυρικῶς εἰς τὴν πόλιν, ἧς αἱ ὁδοὶ ἦσαν ἐστρωμμέναι δι᾽ ἀνθέων, ῥαινόμενος ἐκ τῶν οἰκιῶν διὰ ῥοδοσταγμάτων καὶ ῥόδων. Τὴν δὲ ὑστεραίαν ἔγεινεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐπισήμως ἡ εἰς τὸν νέον δεσπότην ὁρκωμοσία.

Ἀλλὰ μετὰ τῆς λοιπῆς πόλεως δὲν παρεδόθη εἰς τὸν Κωνσταντῖνον ἡ ἀκρόπολις, κατεχομένη ὑπὸ τῶν Λατίνων, καραδοκούντων τὴν σὺν τῇ προςδοκωμένῃ ἐπανόδῳ τοῦ Μαλατέστα ἀπ᾽ αὐτοῦ ἀνάκτησιν τῆς πόλεως. Καὶ κατέπλευσε μὲν τέλος ὁ Πανδοῦλφος εἰς τὴν Ναύπακτον μετὰ ἑπτὰ καταλωνικῶν πλοίων· ἀλλ᾽ ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος διὰ τῆς διπλωματικῆς ἐνεργείας τοῦ Φραντζῆ κατώρθωσε νὰ ματαιώσῃ τὴν ὑπὲρ τοῦ Λατίνου μητροπολίτου ἐπέμβασιν τῶν τε Βενετῶν τῆς Ναυπάκτου καὶ τοῦ ἐπικυριάρχου τῶν Πατρῶν, τοῦ σουλτάνου. Τῆς ἀπομονώσεως δὲ ταύτης τοῦ Πανδούλφου ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἥ τε ἀποτυχία τῶν Καταλωνίων αὐτοῦ συμμάχων, καταλαβόντων μὲν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1429 δι᾽ ἀποβάσεως τὴν ἀφρούρητον Γλαρέντζαν, ἀλλὰ παραδόντων αὐτὴν μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὸν Κωνσταντῖνον ἀντὶ ἑξακιςχιλίων δουκάτων, καὶ ἡ κατὰ Μάϊον τοῦ 1430 εἰς τὸν Κωνσταντῖνον παράδοσις τῆς ἀκροπόλεως τῶν Πατρῶν, ἧς οἱ Λατῖνοι ὑπερασπισταὶ ἔπασχον ἤδη ὑπὸ λιμοῦ καὶ παντοίων κακοπαθειῶν. Τεθλιμμένος δ᾽ ἐπὶ τῷ ναυαγίῳ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ ἐπέστρεψεν ὁ Πανδοῦλφος εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου μάτην ἐξηκολούθει ἐνεργῶν τὴν ἀνάκτησιν τῶν Πατρῶν μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 1441 ἐπισυμβάντος θανάτου.

ΣΗΜΕΙΟΝ
ΠΑΝΔΟΥΛΦΟΥ
ΜΑΛΑΤΕΣΤΑ *

* Τὸ οἰκόσημον τοῦτο εἶνε ἐπιγεγλυμμένον ἐπὶ λίθου ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν Πατρῶν.

Ἐν τοσούτῳ δὲ θαρραλέος ὁ Κωνσταντῖνος ἀνέλαβε μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῶν Πατρῶν τὴν ἐνίσχυσιν καὶ διάταξιν τῶν κατὰ τὸ δεσποτᾶτον, ἣν δισηυκόλυνεν ἡ μετ' οὐ πολὺ τελεία κατάλυσις τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας. Προέβη δ' εἰς τὸ ἔργον τοῦτο δραστηρίως, καίπερ τετρωμένος τὴν καρδίαν ὑπὸ τοῦ προώρου θανάτου τῆς ἀρίστης συζύγου Θεοδώρας. Ἀπέθανε δὲ αὕτη τὸν Νοέμβριον τοῦ 1429

ὠδῖσιν αὐταῖς προλιποῦσα τὸν βίον
ὅπως ὀδυνῶν ἐξιοῦσα τοῦ βίου
χαρᾶς ἀλήκτου τῆς ἐν Ὀλύμπῳ τύχῃ,
ὃ μὴ μαραίνει μηδὲ καλύπτει χρόνος
ποθοῦσα πάντως καὶ ἐξευροῦσα στέφος.

Τοὺς ἐπιταφίους τούτους στίχους ἔγραψεν ἐπ' αὐτῇ ὁ Τραπεζούντιος μαθητὴς τοῦ Γεωργίου Γεμιστοῦ, ὁ Βησσαρίων ἐκεῖνος, ὅςτις, διατρίβων κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἐν Πελοποννήσῳ, ἔμελλε μετ' ὀλίγα ἔτη, τῷ 1433, νὰ θρηνήσῃ δι' ἰδίας μονῳδίας καὶ τὸν θάνατον τῆς καὶ ὑπ' ἄλλων θρηνηθείσης συζύγου τοῦ Θεοδώρου Κλεόπας, νὰ διακριθῇ δ' ἔπειτα ὡς μητροπολίτης Νικαίας καὶ καρδινάλιος ἐν Ῥώμῃ, ἐπιφανῶς δράσας ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἰδίως μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ε'

Τελεία κατάλυσις τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας.

Ἡ ἅλωσις τῶν Πατρῶν, τῆς περιφανοῦς πόλεως τοῦ πρωτοκλήτου τῶν ἀποστόλων Ἀνδρέου, ὑπῆρξεν οὐ μόνον ἀξία λόγου ἑδραίωσις τῆς ἀρτιπαγοῦς ἀρχῆς τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ἀλλὰ καὶ σπουδαία ἕνεκα τῆς δι' αὐτῆς συμπληρώσεως τῆς ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως ἐν τῇ χερσονήσῳ. Καὶ ταῦτα διότι πράγματι ἤδη μικρὸν πρὸ τῆς ἁλώσεως τῶν Πατρῶν εἶχεν ἐπέλθει ἡ ὁριστικὴ κατάλυσις τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας.

Παρακολουθήσαντες τὰς τύχας τῆς φραγκικῆς ταύτης ἡγεμονίας ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Βιλλαρδουίνου, εἴδομεν αὐτὴν ὁσημέραι καταρρέουσαν καὶ περιορισθεῖσαν εἰς ψιλὸν σχεδὸν ὄνομα καὶ μικρὰς κτήσεις μετὰ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ κραταίωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ δεσποτάτου. Ἡ δ' ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μάλιστα τοῦ Θεοδώρου Β' διὰ τῆς κραταιᾶς ἐνεργείας τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ἐνίσχυσις τῆς ἑλληνικῆς ἀρχῆς

καὶ αἱ παράλληλοι πρὸς ἐπικράτησιν ἀπόπειραι τῆς βενετικῆς πολιτείας περιέστησαν τὸν ἀνίσχυρον διάδοχον τοῦ Σουπερανοῦ Κεντυρίωνα Ζαχαρίαν εἰς μοῖραν παιγνίου μᾶλλον τῶν ἀντιρρόπων ἐκείνων δυνάμεων, μόνων ὁπωσδήποτε ἰσχυουσῶν ἢ τοὐλάχιστον πειρωμένων νὰ συγκρατήσωσι τὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁριστικὴν κατάβασιν τῶν Τούρκων.

Ἤδη δὲ τὸ ἱδρυθὲν νέον δεσποτᾶτον τοῦ Κωνσταντίνου περιελάμβανε πλὴν τῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χωρῶν τῆς ἡγεμονίας διὰ τοῦ Καρόλου Τόκκου ἀποσπασθείσης Γλαρέντζας τμήματα τῆς Μεσσηνίας ἀνήκοντα πρότερον εἰς τὸν Ζαχαρίαν. Ἀλλὰ τὸ ὕστατον κατ᾽ αὐτοῦ τραῦμα ἐπήνεγκεν ὄχι ὁ Κωνσταντῖνος, οὐδ᾽ ὁ Θεόδωρος, ἀλλ᾽ ὁ ἀδελφὸς αὐτῶν Θωμᾶς Παλαιολόγος. Εἴδομεν τὸν ὑστερότοκον τοῦτον τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου κατελθόντα εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸ πρῶτον τῷ 1417 ὡς συμπράκτορα τοῦ Θεοδώρου, ὅστις καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν κατόπιν τὰ Καλάβρυτα μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῶν. Ὅτε δὲ κατῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ Θωμᾶς, συμπράττων μετ᾽ αὐτοῦ, πειραθέντος τῷ 1429 τὸ πρῶτον τῆς ἁλώσεως τῶν Πατρῶν, ἐθεώρησε κατάλληλον τὸν καιρὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατάληψιν τῆς ἐν Ἀχαΐᾳ Χαλανδρίτζας, ἥτις διατηρεῖ σήμερον τὸ αὐτὸ ὄνομα ὡς πρωτεύουσα τοῦ δήμου Φαρῶν. Ἀνῆκε δὲ αὕτη ἔτι εἰς τὸν Κεντυρίωνα ὡς ἕδρα αὐτοῦ, καθ᾽ ἃ καὶ ἡ γείτων, ἐν τῷ σημερινῷ δήμῳ Πατρῶν κειμένη Καμινίτζα, ἐν ᾗ ὁ Κεντυρίων εἶχεν ἐγκαταστήσει ἴδιον φρούραρχον, δειχθέντα πρόθυμον νὰ παραδώσῃ τὸ πόλισμα. Ὁ δὲ τότε ἤδη διατρανωθεὶς παρὰ τῶν δεσποτῶν κίνδυνος ἔπεισε μετ᾽ οὐ πολὺ τὸν ἀδύνατον ἡγεμόνα τῆς Ἀχαΐας, ὅστις οὐδεμιᾶς κατώρθωνε νὰ τύχῃ ἔξωθεν βοηθείας, νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἀναπόφευκτον τύχην, παραχωρῶν τὴν ἡγεμονίαν ἢ μᾶλλον τὰ ὑπολειπόμενα εἰς αὐτὸν πενιχρὰ αὐτῆς λείψανα εἰς τὸν Θωμᾶν ὡς προῖκα τῆς μετ᾽ αὐτοῦ ἐρχομένης εἰς γάμον θυγατρὸς τοῦ Κεντυρίωνος Αἰκατερίνης. Καὶ ὁ μὲν Θωμᾶς, τελεσθέντος τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1430 τοῦ γάμου ἐν Μυστρᾷ, παρέλαβε τὰς ὑπολειφθείσας εἰς τὸν Κεντυρίωνα ὀλίγας χώρας, οὗτος δὲ διετήρησεν ἔκτοτε μόνον τὴν ψιλὴν ἐπωνυμίαν ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας μετὰ τῶν μικρῶν εἰσοδημάτων τῆς ἀρχαίας βαρωνίας τῆς Ἀρκαδιᾶς, ἐπεχούσης τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Κυπαρισσίας. Τὸν δὲ Αὔγουστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους πρέσβεις τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου, μεταβαίνοντες εἰς Ἰταλίαν πρὸς τὸν πάπαν Μαρ-

-τῖνον καὶ διερχόμενοι ἐκ Πελοποννήσου, ἀνεκοίνωσαν εἰς τὸν Θωμᾶν τὸν διορισμὸν αὐτοῦ ὡς δεσπότου.

Οὕτω περιῆλθον εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου τοῦτο μὲν αἱ χῶραι αἱ ἐναπομείνασαι εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀχαΐας, τοῦτο δὲ τὸ μικρὸν ἱερατικὸν κράτος τῶν Πατρῶν καὶ τῆς περιοχῆς αὐτῶν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ δεσποτᾶτον ἀνέκτησε μέν, καθ' ἃ φαίνεται, προσωρινῶς τὴν Μονεμβασίαν, ἀποδοθεῖσαν εἰς τὸν Θεόδωρον ἀντὶ ἄλλων ἀνταλλαγμάτων ὑπὸ τῶν Βενετῶν, διατηρησάντων ἐν αὐτῇ μόνον ναυτικὸν σταθμόν, διῃρέθη δ' εἰς τρία τμήματα ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Θεόδωρον Β', Κωνσταντῖνον καὶ Θωμᾶν τοὺς Παλαιολόγους. Οὐκ ἀναξία δὲ μεταξὺ τῶν δύο τελευταίων μεταβολὴ ἐπῆλθε μετὰ τὸν γάμον τοῦ Θωμᾶ τὸν Μάρτιον τοῦ 1430 διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως τούτου ἐν Γλαρέντζᾳ ὡς διαδόχου τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας, τοῦ Κωνσταντίνου λαβόντος ἀντ' αὐτῆς τὰ Καλάβρυτα.

Ἀντιμέτωπος δὲ τῶν Παλαιολόγων δὲν ἐτάσσετο πλέον ὁ Κεντυρίων Ζαχαρίας, οὗ ἀπέτυχε πᾶσα κρυφία ἐνέργεια παλινορθώσεως διὰ βοηθείας ἔξωθεν κατὰ τὸν βραχὺν χρόνον καθ' ὃν ἔζησεν ἀκόμη, ἕως ἐξέλιπεν ἐκ τοῦ μέσου θανὼν τῷ 1432. Ἐξησφάλισε δ' ἑαυτὸν ὁ Θωμᾶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κεντυρίωνος καὶ ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ Ζαχαρία διὰ τῆς καθείρξεως τῆς χήρας αὐτοῦ. Καὶ ἤγειρε μὲν μετ' ὀλίγα ἔτη ἀξιώσεις ματαίας ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀχαΐας ὁ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κεντυρίωνος εἰς τὰς ἐν Μεσσηνίᾳ κτήσεις τῶν Βενετῶν καταφυγὼν νόθος αὐτοῦ υἱὸς Ἰωάννης Ἀσάνης. Ἀλλὰ πράγματι σὺν τῷ γάμῳ τῆς θυγατρὸς τοῦ Κεντυρίωνος μετὰ τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου διεγράφετο τελείως ἡ ἔνδοξος ἄλλοτε καὶ κραταιὰ ἡγεμονία τῆς Ἀχαΐας μετὰ διάρκειαν δύο ὅλων αἰώνων καὶ εἰκοσιπέντε ἐτῶν. Ἡ δὲ κατάλυσις αὐτῆς συνεπέφερε μετ' οὐ πολὺ καὶ τὴν ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἔξωσιν τῶν τελευταίων ἱπποτῶν τοῦ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους τῆς φραγκοκρατίας ἔν τε Πελοποννήσῳ καὶ ἐκτὸς δὲ αὐτῆς ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Ἀττικῇ οὐ μικρὸν ἰσχύσαντος τευτονικοῦ τάγματος, οὗ τελευταία ἕδρα εἶχεν ὑπάρξει ἡ ἐν τῷ σημερινῷ δήμῳ Λαμπείας τῆς Ἤλιδος Μοστενίτζα. Μόνοι λοιπὸν ἀντίπαλοι τῶν Παλαιολόγων ἔμενον ἐν Πελοποννήσῳ οἱ Βενετοί. Ἀλλ' ὁ μέγας κίνδυνος δὲν προήρχετο ἐξ αὐτῶν, ὅσον ἐκ τῶν ὁσημέραι ἀπειλητικωτέρων Τούρκων, ὧν τὸ ἔργον διηυκόλυνον αὐταὶ αἱ ἔριδες τῶν Παλαιολόγων πρὸς ἀλλήλους ἐν ἡμέραις πονηραῖς, καθ' ἃς ἡ ἑνότης ἠδύνατο νὰ

δύναμιν, ἐν ᾧ τοὐναντίον ἡ διάσπασις παρεσκεύαζε τὸν ὄλεθρον. Ἐσαλεύθησαν οὕτως αὐτὰ τὰ θεμέλια τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχῆς τῶν Παλαιολόγων, ἥτις ὀλίγον μόνον χρόνον ἠδυνήθη νὰ συγκρατηθῇ, σαρωθεῖσα καὶ αὐτὴ ὑπὸ τῆς τουρκικῆς θυέλλης εἴκοσι καὶ ὀκτὼ μόνα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κεντυρίωνος Ζαχαρία.

ς΄

Οἱ Βενετοὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τῶν ἡμερῶν ἤδη τοῦ Σουλεϊμὰν ἐπεξείνοντο ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς κτήσεσι τοῦ Βυζαντίου, ἔστρεψαν ὡς εἰκός, τὴν προσοχὴν καὶ εἰς τὴν δευτέραν μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν πόλιν, τὴν Θεσσαλονίκην, ἧς ἡ ἀκμὴ καὶ ἡ ἐπίκαιρος θέσις ἠδύναντο εὐλόγως νὰ σαγηνεύσωσι τοὺς κατακτητάς. Εἴδομεν δ' αὐτὴν πράγματι κυριευομένην προσωρινῶς τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μουρὰτ Α΄, εἶτα δὲ ὑπὸ τοῦ Βαγιαζὶτ, ἴσως δὲ καὶ τρίτον ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Α΄· ἀλλ' ἡ κτῆσις αὐτῆς ὑπῆρξε πάντοτε προσωρινή, καὶ οἱ Βυζαντῖνοι κατώρθωνον ἑκάστοτε νἀνακτήσωσι τὴν πολυπόθητον πόλιν. Ταύτην δὲ παρέδωκεν ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος εἰς τὸν τριτότοκον τῶν υἱῶν Ἀνδρόνικον, ὅστις καὶ ἦρχεν αὐτῆς, καίπερ περιστοιχιζομένης ἤδη ὑπὸ τῶν κατακλυζόντων τὴν Θρᾴκην καὶ τὴν Θεσσαλίαν Τούρκων. Αἱ δὲ ὁσημέραι μείζονες πιέσεις αὐτῶν ἀπέβησαν αὐτόχρημα κινδυνώδεις, ὅτε ὁ Μουρὰτ, ἀστοχήσας τὸ φθινόπωρον τοῦ 1422 τῆς ἐκπολιορκήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐφαίνετο σκοπῶν νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἅλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης. Καὶ ἦτο μὲν ἡ πόλις ὀχυρά, ἀλλὰ μικρὰ ἦτο ἡ φρουρὰ τῆς πόλεως καὶ δυσχερὴς ἡ ὑπεράσπισις αὐτῆς, ἐκτεθειμένης εἰς κίνδυνον προφανῆ. Ὁ δὲ τῆς πόλεως ἄρχων Ἀνδρόνικος ἦτο καὶ ἄλλως μὲν ἀνίκανος καὶ ἀπρόθυμος πρὸς γενναίαν ἄμυναν, πολὺ δὲ μᾶλλον ἕνεκα τῆς ἐλεφαντιάσεως, ἐξ ἧς ἔπασχε. Διὸ οἱ Θεσσαλονικεῖς, εἴτε ἑκόντος εἴτε ἄκοντος τοῦ Ἀνδρονίκου, ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὴν Βενετίαν πρὸς ἀπεμπόλησιν τῆς πόλεως. Ἂν δὲ πιστεύσωμεν τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Βενετοῦ ἱστοριογράφου Μαρίνου Σανούτου, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος παρεκάλεσε πρὸς τοῦτο τὴν βενετικὴν πολιτείαν. Ἀποδεχθεῖσα δὲ ἡ Βενετία τὰ προταθέντα

μετὰ τὴν δραστηρίαν ἐπέμβασιν τοῦ Βενετοῦ δουκὸς τῆς Ἄνδρου Πέτρου Ζένου, συνωμολόγησε τῇ 10 Ἰουλίου 1423 τὴν ἐξαγόρασιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἀναλαβοῦσα τὴν ὑποχρέωσιν ἀμέσου τροφοδοτήσεως τῆς πόλεως καὶ ἀποστολῆς εἰς αὐτὴν τῆς ἀναγκαίας βοηθείας. Τὸ δὲ τίμημα ὑπῆρξε πεντήκοντα χιλιάδων δουκάτων, ἀντιστοιχούντων πρὸς ἑξακοσίας τεσσαράκοντα περίπου χιλιάδας δραχμῶν, ὧν πενταπλασία καὶ πλέον ἡ ἰσότιμος σημερινὴ ἀξία διὰ τὴν τότε πολὺ μεγαλειτέραν τιμὴν τῶν πολυτίμων μετάλλων. Μετ' οὐ πολὺ δὲ κατῆλθον ἐκ Βενετίας εἰς Θεσσαλονίκην δύο προνοηταὶ μετὰ ἓξ τριήρων, καὶ ἐγκατέστησαν ἐν τῇ πόλει τὴν βενετικὴν ἀρχήν. Ὁ δ' Ἀνδρόνικος ἀπῆλθεν εἰς τὴν Μάνην, ἐπιζητῶν θεραπείαν ἐν τῷ εὐκράτῳ αὐτῆς κλίματι, καὶ ἐγκατέστη ἐν τῷ πολίσματι ἐκείνῳ τοῦ σημερινοῦ δήμου Ἀβίας, ὅπερ, κτισθὲν κατ' ἄγνωστον χρόνον ὑπὸ μεταναστῶν ἐξ Ἀρκαδίας, φέρει ἔκτοτε τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας Μαντινείας, καθ' ἃ δι' ὅμοιον λόγον τὸ ὄνομα τῆς Ἀρκαδίας μετετέθη εἰς τὴν ἀρχαίαν Κυπαρισσίαν. Ἀμφίβολον δ' εἶνε, ἂν ὁ Ἀνδρόνικος ἔζησεν ἐν Μαντινείᾳ μέχρι τοῦ θανάτου ἢ ἀπέθανεν ὡς μοναχὸς ἐν τῇ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν μονῇ τοῦ Παντοκράτορος.

Καταλαβόντες δ' οἱ Βενετοὶ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τυγχάνοντες τῆς ἀμερίστου συμπαθείας καὶ ὑποστηρίξεως τῶν τε κατοίκων καὶ τοῦ μητροπολίτου, διένειμαν μὲν ἄφθονον σῖτον εἰς τοὺς ἐν τῇ πόλει πενομένους, ἐπελήφθησαν δὲ διὰ στολίσκου τῆς καθυποτάξεως τῶν γειτόνων παραλίων πόλεων τῆς Μακεδονίας. Ἰδίως δ' ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν ὀχύρωσιν καὶ διατήρησιν τῆς Κασσανδρείας, τῆς ἀργότερον ὀνομαζομένης Κασσάνδρας, κειμένης ὅπου ἡ ἀρχαία Ποτίδαια, κατὰ τὸν ἰσθμὸν τῆς δυτικωτέρας τῶν τριῶν γλωσσῶν, εἰς ἃς ἀπολήγει ἡ ἀθωνικὴ χερσόνησος, ἡ Ἀκτὴ τῶν ἀρχαίων.

Ἡ δὲ κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῆς Βενετίας καὶ αἱ ἀπόπειραι ἐπεκτάσεως τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ἀνενέωσαν μεταξὺ Τούρκων καὶ Βενετῶν τὴν ἐμπόλεμον κατάστασιν ἐκείνην, εἰς ἣν ἐφαίνετο μέχρι τινὸς θέτουσα τέρμα ἡ μετὰ τοὺς περὶ τὴν Καλλίπολιν ἀγῶνας εἰρήνη τοῦ 1416. Αἱ δύο ἀντιδιαμαχόμεναι δυνάμεις παντὶ σθένει προσεπάθουν οὐ μόνον τὰ κεκτημένα νὰ συντηρήσωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ παραβλάψωσι τοὺς ἀντιπάλους, παρακωλύουσαι τὴν εἰς τὰς ἰδίας κτήσεις ἐπέκτασιν αὐτῶν καὶ ἐπιχειροῦσαι ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν κατεχομένας χώρας. Οὕτως ὁ μὲν Τουραχὰν διὰ τῆς ἐν ἔτει 1423 ἐπιδρο-

μῆς τῆς Πελοποννήσου ἔβλαψε τὰς βενετικὰς κτήσεις οὐχ ἧττον τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν τῆς χερσονήσου, ἀργότερον δὲ οὐ σπανίως ἀντεμετρήθησαν ἐν τῷ Αἰγαίῳ τουρκικὰ πλοῖα πρὸς βενετικοὺς στολίσκους· τῷ δὲ 1428 καὶ εἰς τὴν Εὔβοιαν καὶ εἰς τὴν Κρήτην καὶ εἰς τὴν βενετικὴν Μεσσηνίαν ἀποβάσεις ἐπεχείρησαν οἱ Τοῦρκοι. Ἐξ ἑτέρου δὲ οἱ Βενετοί, πλὴν τῆς Χαλκιδικῆς, καὶ αὐτῆς τῆς Καλλιπόλεως ἐπεχείρησαν δίς, τῷ 1424 καὶ τῷ 1429, τὴν ἅλωσιν, ἀλλὰ μετ' ἀποτυχίας καὶ πλέον ἢ ἅπαξ ἔπλευσαν ἐπιθετικῶς μέχρι τῶν Δαρδανελλίων.

Κατὰ ταῦτα δὲν ἦτο ἀνώδυνος ἡ συντήρησις τῆς Θεσσαλονίκης, συνδεομένη πρὸς μεγάλας δαπάνας καὶ συνεπιφέρουσα οὐ μικροὺς κινδύνους ἐφ' ὅσον οἱ Βενετοὶ δὲν ἠρκοῦντο κατέχοντες τὴν πόλιν ταύτην χάριν αὐτῆς καὶ μόνης, ἀλλὰ μετεχειρίζοντο αὐτὴν ὡς ὁρμητήριον πρὸς ἐπέκτασιν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ πέραν αὐτῆς πρὸς τὴν Θρᾴκην. Ἦσαν δὲ μεγάλαι αἱ δαπάναι, διότι πρὸς τοῖς οὐκ ἀναξίοις λόγου ἐξόδοις τῆς διοικήσεως καὶ τοῖς πόροις, οἵτινες ἀπῃτοῦντο πρὸς συντήρησιν ἰδίου στολίσκου, ὁρμωμένου ἀπὸ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, καὶ πρὸς ὀχύρωσιν αὐτῆς τε τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐπικαίρων χωρίων, οἷον τῆς Κασσανδρείας, βαρεῖα ἦτο ἡ ὑποχρέωσις ἣν εἶχον ἀναλάβει διὰ τῆς ἐν ἔτει 1426 ὁμολογηθείσης μετὰ τῶν Τούρκων ἀνακωχῆς, δι' ἧς ἐδέχθησαν τὴν εἰς τὸν σουλτᾶνον χάριν τῆς Θεσσαλονίκης πληρωμὴν ἐνιαυσίου φόρου ἑκατοντακισχιλίων ἄσπρων. Πολλὰς δ' ἐπέφερε δαπάνας καὶ ἡ ἑκάστοτε ἐν ἐκτάκτοις περιστάσεσιν, οἷον ἕνεκα τοῦ φθοροποιοῦ λοιμοῦ τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1426, εἰς τοὺς πενομένους διανομὴ σίτου καὶ χρημάτων. Οὐ μόνον δὲ διὰ τῆς τοιαύτης χορηγίας προσεπάθησαν οἱ Βενετοὶ νὰ προσελκύσωσι τοὺς Θεσσαλονικεῖς, ἀλλὰ καὶ διὰ συντάξεων παρεχομένων εἰς τινας τῶν ἀρχόντων καὶ διὰ τῆς ἐμμέσου συμμετοχῆς τῆς διοικήσεως τῆς παραχωρηθείσης εἰς τοὺς ἐπιχωρίους. Τούτων δώδεκα ἐπιφανεῖς ἀπετέλουν συμβούλιον τεταγμένον παρὰ τοὺς ἐκ Βενετίας ἀποστελλομένους δύο ἀνωτάτους ἄρχοντας, οἵτινες τὸ μὲν πρῶτον ἦσαν δύο ῥαιτοῦροι, εἶτα δὲ εἷς δοὺξ καὶ εἷς καπετᾶνος.

Καὶ οἱ μὲν Βενετοὶ παρὰ τὸ μέγεθος τῶν δαπανῶν ἃς ὑφίσταντο ἐν Θεσσαλονίκῃ, αἵτινες ἦσαν τοσαῦται, ὥστε κατὰ τὰ ἑπτὰ ἔτη τῆς κατοχῆς τῆς πόλεως ἐδαπάνησαν ὑπὲρ αὐτῆς ποσὸν ἀντιστοιχοῦν πρὸς τεσσαράκοντα περίπου ἑκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν, ἔμενον εἰς

διατήρησιν αὐτῆς. Ἀλλὰ παρὰ πάσας αὐτῶν ταύτας τὰς θυσίας, παρερχομένων τῶν ἐτῶν, εἶχεν ἀρχίσει ἐκλείπουσα ἡ προτέρα τῶν Θεσσαλονικέων εὐχαρίστησις ἐπὶ τῇ παραδόσει τῆς πόλεως εἰς τὴν Βενετίαν. Ἦτο μὲν ἡ Θεσσαλονίκη ἀσφαλὴς ἀπὸ θαλάσσης ἕνεκα τῆς ἐξακολουθούσης ἀνεπαρκείας τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἀλλ᾽ ἀπὸ γῆς δὲν εἶχε παύσει ὁ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἀποκλεισμός, ἡ δὲ διακοπὴ ἢ τοὐλάχιστον ἡ δυσχέρεια τῆς μετὰ τῶν περιχώρων ἐπικοινωνίας καθίστανε τὸν ἐν τῇ πόλει βίον ἐπισφαλῆ καὶ δαπανηρόν. Ἐντεῦθεν δὲ προήρχετο παντοία στενοχωρία τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ, καὶ πολλαὶ ἠκούοντο μεμψιμοιρίαι κατὰ τῶν ξένων κυριάρχων, ἐπιτεινόντων ὡς ἐκ τούτου τὴν αὐστηρότητα τῆς διοικήσεως καὶ προκαλούντων ἀντίδρασιν, ἧς ἤρχισαν συμμετέχοντες καὶ οἱ ἰθαγενεῖς ἄρχοντες, βλέποντες μειούμενον τὸ ἀξίωμα αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀτέγκτων ἀντιπροσώπων τῆς δεσποτικῆς πολιτείας τῶν Βενετῶν. Ὅτε δὲ τέλος τὰ παράπονα τῶν Θεσσαλονικέων ἠπείλουν νὰ γεννήσωσιν ἀνταρσίαν, καὶ ἤρχισεν ἐνδεικνυομένη προτίμησις τῶν Τούρκων μᾶλλον ἢ τῶν Βενετῶν, ἡ αὐστηρότης τούτων ἤρχισε μεταβαλλομένη εἰς βιαιότητα καὶ ἀπανθρωπίαν. Ὁ λέων τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐβρυχήθη τότε, καὶ πᾶς ἀντιδρῶν ἢ ὁπωσδήποτ᾽ ἐπίφοβος ὑπέστη τὰς ἀμυχὰς τῶν γαμψῶν αὐτοῦ ὀνύχων ἢ καὶ καθημάχθη αὐτόχρημα ὑπ᾽ αὐτοῦ. Ἀφορμὴν εὑρίσκοντες οἱ Βενετοὶ ἐκ τῆς ἐν τῇ πόλει σπάνιος τῶν ἐπιτηδείων, ἐξῴκιζον τοὺς εἰς αὐτοὺς δυσαρέστους τῶν προὐχόντων, ἢ μᾶλλον ἐξώριζον εὐσχήμως εἰς τὴν Εὔβοιαν, τὴν Κρήτην ἢ τὴν Βενετίαν, τινὰς δὲ καὶ κατεπόντιζον κατὰ τὸν πλοῦν ἢ ἐτιμώρουν κατ᾽ ἄλλον τρόπον.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτως, αὐξανομένων ὁσημέραι τῶν πιέσεων καὶ καταδιώξεων τῶν Βενετῶν, ὠγκοῦτο ἐν αὐτῇ τῇ Θεσσαλονίκῃ ἡ κατ᾽ αὐτῶν δυσαρέσκεια, τὰ πάντα κατεδείκνυον, ὅτι ὁ σουλτᾶνος ἤδη ἀπὸ τοῦ 1427 μεσοῦντος ἐπιμονώτερον ἢ πρὶν ἐπωφθαλμία τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως, ἣν ἐθεώρει κτῆσιν τῶν πατέρων αὐτοῦ. Μετὰ δὲ ματαίας διαπρεσβεύσεις τῆς Βενετίας πρὸς τὴν Πύλην περὶ συνδιαλλαγῆς οὐχ ἧττον ἐναυάγησεν ἐπιχειρηθεῖσα ἀνάμιξις τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, ἣν ἀπέκρουσεν ὁ Μουρὰτ, μηνύσας εἰς αὐτὸν, ὅτι οὐδὲν κοινὸν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Τέλος δ᾽ ὁ σουλτᾶνος, ἐνισχυθεὶς ἤδη τῷ 1428 διὰ συνομολογήσεως εἰρήνης μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σερβίας Γεωργίου Βράγκοβιτς καὶ παραλαβὼν τὸ κατὰ τὴν δεξιὰν

ὄχθην τοῦ Δουνάβεως ὀχυρὸν φρούριον Κολουμβάτς, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιδιώξῃ σθεναρῶς τὴν ἅλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης.

ζ'

Ἡ ἅλωσις τῆς Θεσσαλονίκης.

Εἶχεν ἤδη ἐπιστῆ τὸ ἔαρ τοῦ 1430, ὅτε ὁ Μουράτ, ὅστις διέτριβε κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ αὐτοῦ πρωτευούσῃ, τῇ Ἀδριανουπόλει, κατέβη ἐξ αὐτῆς εἰς τὰς Σέρρας, ὅπως ἐκεῖθεν παρασκευάσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἤδη τὸ προηγούμενον ἔτος ἕνεκα τοῦ φόβου τῆς μελετωμένης συρράξεως ἡ βενετικὴ φρουρὰ τῆς πόλεως εἶχεν αὐξηθῆ κατὰ πεντακοσίους ἄνδρας, ἐλθόντας ἐκ Βενετίας. Ἂν δ' ἀποβλέψωμεν εἰς τὸν μικρότατον ἀριθμὸν τῶν ἐπικούρων, οὓς συνήθως ἔστελλεν ἡ Βενετία κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐν περιπτώσει ἀνάγκης εἰς τὰς λοιπὰς αὐτῆς ἐν Ἑλλάδι κτήσεις, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι αἱ πέντε ὅλαι ἐκεῖναι ἑκατοντάδες αἱ σταλεῖσαι κατ' ἐξαίρεσιν εἰς Θεσσαλονίκην ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἡ βενετικὴ πολιτεία ἀνεμέτρει σοβαρῶς τὸν ὑφιστάμενον κίνδυνον καὶ ἐνέτεινε τὰς δυνάμεις αὐτῆς πρὸς διάσωσιν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀλλ' οὐχ ἧττον οἱ ἀμύντορες τῆς πόλεως οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν ἠδύναντο νὰ συγκριθῶσι πρὸς τὸ πλῆθος τῆς στρατιᾶς, ἣν συνεκόμισεν ὁ σουλτᾶνος ἔκ τε τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, οὖσαν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βυζαντίνου ἱστορικοῦ Δούκα ἑκατονταπλασίονα τῶν πολιορκουμένων. Ὡς εἰ δὲ μὴ ἤρκει ἡ μεγάλη αὕτη ἀριθμητικὴ διαφορὰ τῶν δύο ἀντιπάλων στρατοπέδων, ὅτε ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς ἀμύνης, τελευτῶντος τοῦ Μαρτίου τοῦ 1430, ἀπεδείχθη, ὅτι καὶ τὰ ὅπλα τῶν ἀποθηκῶν ἦσαν ἀνεπαρκῆ καὶ τὸ μέγιστον πλῆθος τῶν κατοίκων ἦτο ἄοπλον, ἀναγκασθὲν ὑπὸ τῆς ἐνδείας νὰ πωλήσῃ πρὸ καιροῦ πᾶν ὅπλον προϋπάρχον τυχὸν ἐν ταῖς οἰκίαις. Τέλος δὲ προσετέθη εἰς τὰ λοιπὰ δεινὰ ἡ σύγχυσις τῶν κρατούντων ἐν τῇ πόλει ἐπὶ τοῖς πρώτοις ἀγγέλμασι τῆς προσεγγίσεως τοῦ Μουράτ, ἡ ἀναβολὴ πάσης ἀναγκαίας σπουδῆς πρὸς ἄμεσον παρασκευὴν τῆς ἀμύνης καὶ ἡ διάψευσις τῶν διαδόσεων περὶ προχωρήσεως τῶν Τούρκων χάριν ἀποσοβήσεως τῆς μελετωμένης πρὸς αὐτοὺς ἀποσκιρτήσεως τῶν δυσηρεστημένων κατὰ τῆς βενετικῆς κυριαρχίας.

Ἀλλὰ τὸ μάλιστα πάντων παραλῦσαν τὴν ἄμυναν ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη καὶ ἀδικαιολόγητος δυσπιστία τῶν Βενετῶν πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς. Ἔφθασε δὲ αὕτη εἰς τοσοῦτον, ὥςτ' ἔταξαν χωριστὰ τοὺς Βενετοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς Ἕλληνας ὑπερασπιστὰς τῆς πόλεως ἐπὶ τῶν προμαχώνων, στήσαντες ἀναμεταξὺ τῶν ὁμάδων ἑκάστων ὡς φύλακας ἄνδρας ἐκ τοῦ σώματος τῶν λεγομένων *τζεταρίων*, ληστῶν ἐκ διαφόρων τόπων συναθροισθέντων, δι' ὧν ἠπείλουν θάνατον εἰς τοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων τυχὸν μέλλοντας νὰ διανοηθῶσι προδοσίαν. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς, καθ' ἃ εἴπομεν ἤδη, ὅτι δὲν ἔλειπον οἱ προτιμῶντες τῶν ἐπαχθῶν πιέσεων τῶν Βενετῶν τοὺς Τούρκους. Ὁμοίως δ' ἀληθές εἶνε, ὅτι δὶς πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας ἐπειράθη ὁ Μουρὰτ διὰ μεγάλων ἐπαγγελιῶν νὰ σαγηνεύσῃ τοὺς ἐπὶ τῷ βενετικῷ ζυγῷ δυςφοροῦντας. Ἀλλ' αἱ τοιαῦται προτάσεις τοῦ σουλτάνου ἀπεκρούσθησαν, καὶ οἱ Θεσσαλονικεῖς, οὐδ' αὐτῶν τῶν γυναικῶν ἐξαιρουμένων, συμμετέσχον τοῦ ἀγῶνος μετὰ καρτερίας καὶ γενναιότητος καὶ προθυμίας πολὺ ἀνωτέρας τῆς τῶν Βενετῶν φρουρῶν. Ἀποδεικνύεται δ' ἐντεῦθεν τρανῶς, ὅτι πολὺ μᾶλλον τοῦ ἀπὸ τῶν κρατούντων φόβου καὶ τῶν ἀπειλῶν αὐτῶν συνεκράτησε τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῆς Θεσσαλονίκης ἡ συνείδησις τοῦ καθήκοντος πρὸς τὴν ἀγαπητὴν πατρίδα, ἣν δὶς ἤδη ἐν ἀπωτέροις χρόνοις εἶχον ὑπερασπισθῆ οἱ πρόγονοι αὐτῶν τῷ 904 κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῷ 1185 κατὰ τῶν Νορμαννῶν μεθ' ὁμοίας τόλμης καὶ ἐθελοθυσίας, πληρούσης ἡμᾶς συγκινήσεων ἐν τῇ παρακολουθήσει τῶν μεσοχρονίων τυχῶν τῆς ἑλληνικωτάτης καὶ ἡρωικῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ Μουρὰτ ἔστησε τὴν σκηνὴν αὑτοῦ ἐφ' ὑψηλοῦ ἀντικρὺ τῆς ἀκροπόλεως, ὅπως ἐπισκοπῇ τούς τε στρατηγοὺς αὑτοῦ, ὧν τὰς δυνάμεις ἔταξε περὶ τὸν ἐκτενῆ περίβολον τῶν τειχῶν, ἅμα δὲ καὶ τὴν κάτωθεν τῆς ἀκροπόλεως ἐκτεινομένην πόλιν. Ἀναμείνας δὲ πρῶτον μάτην τὴν εἰς αὐτὸν διὰ προδοσίας τῶν Ἑλλήνων παράδοσιν τῆς πόλεως, ἐπελήφθη τῆς πολιορκίας, διατάξας τὴν νύκτα τῆς 25 Μαρτίου τὴν ἔναρξιν τῆς κατεδαφίσεως μέρους τοῦ προτειχίσματος. Ἐξηκολούθησαν δὲ οἱ Τοῦρκοι τὸ ἔργον τοῦτο ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἡμέρας, ἀνταποκρινόμενοι πρὸς τὰ τοξεύματα τῶν ἀρχιῶν ἀμυντόρων τοῦ ἐνδοτέρου μεγάλου τείχους. Καὶ μετεχειρίζοντο μὲν οὗτοι κατὰ τῶν Τούρκων καὶ *σκευὰς*, ἤτοι πυροβόλα, πληρούμενα διὰ *βοτάνης*, ὡς ὀνομάζει τὴν πυρῖτιν ὁ εἰδικῶς τὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν

ἅλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης περιγράψας Ἰωάννης ὁ ἀναγνώστης. Ἀλλὰ κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τούτου οὐδὲν πλὴν τοῦ κρότου ἀποτέλεσμα ἐπέφερον τὰ πυροβόλα ταῦτα.

Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον τῆς 28 Μαρτίου ἠγγέλθη ὑπὸ κατοπτευτῶν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι παρεσκευάζοντο, ὅπως τὴν ἐπιοῦσαν ἐπιχειρήσωσι γενικὴν ἔφοδον. Ἀνήσυχος δ' ἡ πόλις ὅλη ἐν ἐγρηγόρσει καθ' ἅπασαν τὴν νύκτα διέπεμπε δεήσεις εἰς τὸν θεὸν καὶ τὸν πολιοῦχον ἅγιον Δημήτριον τὸν μυροβλήτην, ὅτε τεταραγμένοι εἶδον οἱ Ἕλληνες ἐν τῷ νυκτίῳ σκότει ἀπερχομένους ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων τοὺς ἀραιοὺς Λατίνους τοξότας. Ἀπήρχοντο δὲ οὗτοι εἰς τὸν λιμένα πρὸς φύλαξιν τῶν τριῶν καὶ μόνων ἐν αὐτῷ ὁρμουσῶν βενετικῶν τριήρων ἐκ φόβου μὴ πυρπολήσωσι ταύτας οἱ Τοῦρκοι. Τῆς δὲ κρυφίας ἀποχωρήσεως αὐτῶν ἐκληφθείσης ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς φυγῆς, πολλοὶ καταληφθέντες ὑπὸ δειλίας ἀπῆλθον οἴκαδε, ἀφήσαντες ἔρημον οὐ μικρὸν μέρος τῶν τειχῶν.

Ἅμα δὲ τῷ ὄρθρῳ τῆς ὑστεραίας, 29 Μαρτίου, τὰ μὲν τουρκικὰ πλοῖα, πειραθέντα νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν ἐν τῷ λιμένι βενετικῶν τριήρων, ἠστόχησαν, παρὰ πᾶσαν τῶν Τούρκων προσδοκίαν ἀντεπεξελθούσης μιᾶς αὐτῶν, ἐγκαίρως πληρωθείσης πρὸς ναυμαχίαν καὶ τρεψάσης εἰς φυγὴν τὰ τουρκικὰ πλοῖα, ἐξοκείλαντα κατὰ τὴν ἤπειρον. Ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας φοβερὰ ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τῶν τειχῶν πανστρατιᾷ ἐπιχειρηθεῖσα ἔφοδος τῶν Τούρκων, ἄλλων μὲν ἐπιφερομένων κλίμακας, ἑτέρων δὲ σανίδας καὶ ἄλλων ἀσπίδας πεπλεγμένας ἐκ κλάδων καὶ ἐπικουρουμένων ὑπὸ τῶν πολιορκητικῶν μηχανημάτων καὶ μικρῶν, διὰ τοῦτο δ' ὀλίγον χρησίμων τηλεβόλων. Συνωδεύετο δ' ἡ ὁρμὴ αὐτῶν ὑπὸ παντοίας βοῆς, καὶ οἱονεὶ βεβακχευμένοι παρώτρυνον ἀλλήλους ἐπὶ τὴν σφαγὴν τῶν πολιορκουμένων.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ ὑπεράσπισις ὑπῆρξε γενναία. Οὐκ ὀλίγοι τῶν δειλιασάντων κατὰ τὰς μέσας νύκτας ἐπανῆλθον εἰς τὰ τείχη· συνεπελαμβάνοντο δὲ τῆς ἀμύνης καὶ γυναῖκες τῶν ἐπιφανῶν, κομίζουσαι λίθους χειροπληθεῖς εἰς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων μαχομένους. Ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν ἦτο τοσοῦτον, ὥστε ὁ Μουρὰτ, καίπερ ἰδίως στρέψας τὴν προσοχὴν εἰς τὸ σαθρότερον ἀνατολικὸν μέρος τοῦ τείχους ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως μέχρι τῆς θαλάσσης, εἶχε δυνηθῆ νὰ κυκλώσῃ τὸν ὅλον περίβολον τῆς πόλεως, ἀναγκάζων οὕτω τοὺς ὀλιγαρίθμους ὑπερασπιστὰς νὰ διασπαρῶσιν ἀραιῶς εἰς ἔκτασιν

μεγάλην. Ἄλλως δ' οἱ μὲν Τοῦρκοι διὰ τὸ πλῆθος αὐτῶν ἠδύναντο νὰ μάχωνται ἐκ περιτροπῆς, νέων δυνάμεων διαναπαυουσῶν τοὺ μόχθου τοὺς ἤδη κεκμηκότας, οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἦσαν διὰ τὴν ἀραιότητα διαρκῶς οἱ αὐτοὶ καὶ ἠλαττοῦντο ὑπὸ τοῦ θανάτου ἢ τῶν τραυμάτων. Παρεθαρρύνοντο δ' οἱ πολιορκηταὶ καὶ ὑπὸ τῶν προβαλλομένων εἰς αὐτοὺς ἐν τῷ φανερῷ δώρων, ὁποῖος ἐπὶ παραδείγματι σωρὸς σηρικῶν ἱματίων, ἐκτεθεὶς εἰς τὸ μέσον ὡς ἀμοιβὴ τῶν διακρινομένων κατὰ τὴν ὑπόρυξιν, ὑπὸ τῶν ἐκφερομένων ὑποσχέσεων περὶ μεγίστων δωρεῶν εἰς τὸν μέλλοντα νὰ ἐπιβῇ πρῶτος τῶν τειχῶν καὶ τέλος ὑπὸ τοῦ κηρύγματος, ὅτι ὁ σουλτᾶνος ἔμελλε νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς πορθητὰς τῆς πόλεως τὰ πάντα ὡς λείαν, ἄνδρας, γυναῖκας, παιδία, ἄργυρον καὶ χρυσόν, αὐτὸς κρατῶν μόνην τὴν πόλιν κενήν.

Τὸ δὲ ἀπαίσιον σάλπισμα τοῦ Μουρὰτ, ἐξεγεῖραν τἄγρια ἔνστικτα τῆς πλεονεξίας τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατευομένου μωαμεθανικοῦ ὄχλου, ἐπήνεγκε ταχέως τὸ προςδοκώμενον ἀποτέλεσμα. Πρῶτος εἰς γενίτσαρος ἀνέβη ἀτρόμητος ἐπὶ τὸ τεῖχος εἰς τὸ μέρος τὸ λεγόμενον Τριγώνιον, ὅπου ὑπῆρχε μεγάλη ἐρημία ὑπερασπιστῶν, ἐνδακὼν τὸ ξίφος διὰ τῶν ὀδόντων. Εὑρὼν δ' ἐπὶ τῶν πυργοβάρεων Βενετὸν τετρωμένον καὶ πνέοντα τὰ λοίσθια, ἐξέτεμε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ ἔρριψεν αὐτὴν εἰς τὸ μέσον τῶν πολιορκούντων, ὅπως δείξῃ, ὅτι ἐκράτει ἤδη τοῦ μέρους ἐκείνου καὶ ὅτι τὰ τείχη ἦσαν ἐγκαταλελειμμένα. Δοθέντος δ' οὕτω τοῦ συνθήματος, τὰ τουρκικὰ πλήθη εἰςώρμησαν ἀκάθεκτα, ἀναβαίνοντα τὰ τείχη διὰ τῶν κλιμάκων ἢ ὑπειςέρποντα ἔνδον διὰ τῶν ὀρυγμάτων τοῦ περιβόλου· ἀνοιχθεισῶν δὲ τῶν πυλῶν, εἰςήλασαν οἱ Τοῦρκοι πεζοὶ καὶ ἔφιπποι, ἐκβάλλοντες λυσσαλέας ὠρυγάς. Πρῶτοι δ' ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς νίκης τῶν Ὀθωμανῶν ἐτράπησαν εἰς φυγὴν οἱ Βενετοί, σπεύδοντες πρὸς τὸν λιμένα, ὅπως σωθῶσιν ἐπὶ τῶν τριήρων, καὶ ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τῶν ἐγκαταλειφθέντων καὶ ἀπεγνωσμένων ἰθαγενῶν. Ἀλλ' ὀλίγοι μόνον ὑπῆρξαν οἱ σωθέντες, κυριώτατα ἐκ τῶν ἐπιφανῶν, ἐν οἷς πιθανῶς καὶ ὁ δοὺξ Ἀνδρέας Δονᾶτος, καὶ ἐκ τῶν τζεταρίων. Πρὸς τὸν λιμένα δ' ἐτράπησαν τὸ πρῶτον, ἐπιδιώκοντες πρόχειρα θύματα, καὶ οἱ ἐντὸς τῶν τειχῶν εἰςελάσαντες Τοῦρκοι, σκεδασθέντες ἐκεῖθεν ἀνὰ σύμπασαν τὴν πόλιν.

π'.

Τὸ δούλειον ἦμαρ τῶν Θεσσαλονικέων.

Οἰκτρὰ ὑπῆρξε μετὰ τὴν εἰςόρμησιν ἐκείνην τῶν Τούρκων εἰς τὴν πόλιν ἡ τύχη τῶν Θεσσαλονικέων καὶ τῶν μὴ κατὰ θάλασσαν ἐγκαίρως διασωθέντων Βενετῶν. Λυσσαλέοι ἐπετέθησαν οἱ νικηταὶ εἰς τὰς οἰκίας, εἰς ἃς εἶχον κλεισθῆ οἱ ἡττηθέντες, εἰς τοὺς ἱεροὺς ναούς, εἰς οὓς εἶχον καταφύγει, εἰς τὰς ὑπονόμους καὶ τὰ μνήματα, ὅπου εἶχον κρυφθῆ. Ἀπανταχόθεν ἐσύροντο ἀνηλεῶς ἄνδρες καὶ γυναῖκες, γέροντες καὶ παῖδες, οὓς ἐν σπουδῇ ἐξῆγον δεσμίους οἱ ἀνδραποδισταὶ εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅπως ἐξασφαλίσωσι τὸ κέρδος διὰ τῆς ταχείας παραδόσεως τῶν ἀνδραπόδων εἰς τοὺς συσκήνους. Παῖδες ἐχωρίζοντο ἀπὸ γονέων καὶ γυναῖκες ἀπὸ συζύγων καὶ μοναχοὶ συνειλκύοντο μετὰ παρθένων· πρὸ αὐτῶν δὲ τῶν ὀμμάτων τῶν ἀπανθρώπως ἀπαγομένων εἰς ἀνδραποδισμὸν ἐφονεύοντο οἱ ἕνεκα γήρατος ἢ νόσου μὴ δυνάμενοι νὰ παρακολουθήσωσι τὸ ἐσπευσμένον βῆμα τῶν ἀπαγόντων, ἐπειγομένων ἑκάστων νὰ ἐγκλείσωσι τὴν λείαν ἐντὸς τῶν ἰδίων σκηνῶν. Οὕτως οὐκ ὀλίγοι νεκροὶ προςετίθοντο ἀνὰ τὰς ἀγυιὰς εἰς τὰ παρὰ τὰ τείχη ἄταφα μένοντα πτώματα τῶν θυμάτων τῆς πολιορκίας. Τὰ πάντα ἦσαν μεστὰ συγχύσεως καὶ βοῆς καὶ αἱμάτων, καὶ ἡ πόλις ἐντὸς καὶ τὸ στρατόπεδον ἐκτὸς ἀντήχουν ὑπὸ τῶν οἰμωγῶν τῶν δουλουμένων καὶ τοῦ ἀλαλαγμοῦ τῶν δουλούντων.

Εἰς θλιβερὰν εἰκόνα συνήγαγεν Ἰωάννης ὁ ἀναγνώστης ἐν μιᾷ ὡραίᾳ σελίδι τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ ἐκθέσεως τὰ ποικίλα δεινὰ τῶν ἑπτακιςχιλίων ἐν ὅλῳ θυμάτων τοῦ ἀνδραποδισμοῦ. *Οἰμωγαὶ δὲ,* λέγει, *καὶ δάκρυα πανταχοῦ. Νήπια μὲν γὰρ, ὅσα ταῖς μητρῴαις ἐναποκείμενα ἦσαν ἀγκάλαις καὶ ὑποτίτθια, ἐλεεινῶς κλαυθμυρίζοντα ταύτας ἐζήτουν· αἱ δὲ περιιοῦσαι κοπτόμεναι καὶ τὰς παρειὰς ἐξαίμους δεικνῦσαι ταῦτ' ἀνηρεύνων. Καὶ ἄνδρες μὲν τὰς ἑαυτῶν παρ' ἄλλων ληφθείσας γυναῖκας ὁρῶντες, τῷ τῆς συζυγίας αὐτῆς καὶ συμπνοίας κινούμενοι φίλτρῳ τὸν χωρισμὸν ἀπωδύροντο· γυναῖκες δὲ τοὺς ἄνδρας ἀναζητοῦσαι δάκρυσιν ἀμυθήτοις περὶ αὐτῶν ἐρωτῶσαι τὰς σκηνὰς περιήεσαν. Καὶ τέκνα μὲν τοὺς τεκόντας ἀφῃρημένα τὴν μόνωσιν οὐκ εἶχον ὑπομένειν οὐδ' ὁπωςοῦν· οἱ τεκόντες δὲ περὶ τούτων ἀνερευνῶντες, τῆς φυσικῆς αὐτοὺς διεγειρούσης*

στοργῆς, τὸν ἀέρα θρήνων ἐπλήρουν, καὶ στεναγμὸς ἦν αὐτοῖς καὶ ἀπαρηγόρητον δάκρυον. Τότε καὶ κόραι πολλαὶ μήπω πρότερον ἀνδράσιν ὀφθεῖσαι μηδὲ τῆς πατρικῆς οἰκίας ἐξιέναι καταθαρρήσασαι, γάμοις δὲ νομίμοις τηρούμεναι καὶ τοῖς πολλοῖς ἀγνοούμεναι, χερσὶν ἀνδρῶν ἐκρατοῦντο καὶ ταῖς σκηναῖς μετ' αὐτῶν συνδιῆγον. Καὶ εἶδες ἂν ἐν ἑκάστῃ σκηνῇ γυναῖκας συμμιγεῖς ἀνδράσι πολίταις καὶ ἄνδρας ὁμοίως γυναιξὶ τῶν ἁλόντων· τῆς γὰρ ἁρπαγῆς κοινῆς γενομένης, ὁμοίως ἐν ὁμοζύγοις καὶ τέκνοις καὶ συγγενέσιν, ἄλλος μὲν ἥρπασε τὴν γυναῖκα, ἕτερος δὲ τὸν ἄνδρα καὶ ἄλλος τὰ τέκνα, καὶ λοιπὸν ἦσαν ἀναμὶξ οἱ καθόλου καὶ ἀγνοούμενοι παρ' ἀλλήλων.

Οὐχ ἧττον δὲ φοβερὰ ὑπῆρξεν ἡ λαφυραγωγία τῆς κινητῆς περιουσίας τῶν κατοίκων, ἣν οὗτοι ἀμέσως πρὸ τῆς πολιορκίας ἢ διαρκούσης αὐτῆς εἶχον κατακρύψει ἐν μέρει εἰς ἐκκλησίας, μονάς, τάφους καὶ ἄλλους κρυφῶνας. Ἀλλὰ καὶ τῶν κρυπταδίων τούτων τὰ πλεῖστα κατώρθωσαν νἀνεύρωσιν οἱ πορθηταί, μάλιστα μὲν σαγηνεύοντες τὰς αἰχμαλώτους γυναῖκας διὰ ψευδῶν ὑποσχέσεων ἀπελευθερώσεως ἐπὶ τῇ καταδόσει, τοὺς δὲ ἄνδρας ἀναγκάζοντες νὰ φανερώσωσι τὸν τόπον τῆς ἀποκρύψεως διὰ παντοίων φενακισμῶν ἢ καὶ πιέσεων καὶ τιμωριῶν. Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ τῶν χρημάτων ἢ κειμηλίων εἶχον κρυφθῇ εἰς τὰ ἄδυτα τῶν ναῶν, ἔγεινε τοῦτο ἀφορμὴ νἀνατραπῶσιν ὑπὸ τῶν φιλοχρύσων πορθητῶν αὐταὶ αἱ ἱεραὶ τράπεζαι· καὶ ἄλλας δὲ ὑπέστησαν ζημίας καὶ κατασκαφὰς αἱ ἐκκλησίαι. Τῶν δὲ ἁγίων εἰκόνων ἄλλας μὲν παρέδιδον εἰς τὸ πῦρ οἱ Τοῦρκοι, ἄλλας δὲ μετεχειρίζοντο ἀντὶ δίσκων, ἐφ' ὧν ἐναπόθετον ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ τὰ ὀψώνια, ἄλλας δ' ἐκράτουν ὅπως μεταπωλήσωσιν ἀντὶ ἀργυρίου. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ τάφοι ἀνεῴχθησαν πρὸς εὕρεσιν τῶν κατακρυφθέντων ἐν αὐτοῖς ἑρμαίων, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἐναποκείμενα λείψανα ἀπερρίφθησαν κατὰ γῆς. Ἀλλὰ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀσεβείας προσηνέχθησαν καὶ πρὸς τὰ σώματα τῶν ἁγίων. Καὶ τὸ μὲν τῆς ὁσίας Θεοδώρας λείψανον ἀπερρίφθη κατὰ γῆς καὶ κατεθραύσθη εἰς μέρη, ἀποκομισθέντα ὑπὸ τῶν ἐξ αὐτῶν προσδοκώντων τὴν ἴασιν εὐλαβῶν, συνηρμολογήθη δὲ κατόπιν καὶ πάλιν δι' ἀποδόσεως ἢ ἐξαγοράσεως τῶν οὕτω διασκορπισθέντων μελῶν. Ἡ δὲ λάρναξ τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐγυμνώθη τοῦ ἐκ χρυσοῦ, ἀργύρου καὶ λίθων πολυτίμων καὶ μαργάρων πλουσίου αὐτῆς κόσμου· ἐπὶ πολλὰς δ' ἡμέρας προσεπάθησαν νὰ ἐκκενώσωσι τὸ ἐξ αὐτῆς ἀναβλύζον ἰαματικὸν μύρον, ἀντλοῦντες δι' ἀμφοτέρων τῶν

χειρῶν, ἀλλ' ἡ ἀπόπειρ' αὐτῶν ὑπῆρξε ματαία κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ φιλοχρίστου Ἰωάννου τοῦ ἀναγνώστου.

Ἡμέρας ὅλας διήρκεσεν ἡ δῄωσις τῆς ἀτυχοῦς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ φιλοκερδοῦς ὄχλου τῶν πορθητῶν, ἕως αὐτὸς ὁ Μουρὰτ διέταξε τὴν παῦσιν τῆς λαφυραγωγίας καὶ ἐμερίμνησε πάραυτα περὶ ἐπουλώσεως τῶν πληγῶν ἃς αὐτὸς εἶχεν ἐπαγάγει. Οὕτως ἤρχισε καὶ πάλιν κατοικουμένη ἡ ἐρημωθεῖσα πόλις τοῦτο μὲν ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῦ τοῦ Μουρὰτ δι' ἰδίων αὐτοῦ χρημάτων ἐξαγορασθέντων κατοίκων, τοῦτο δ' ἐκ τῶν ὁπωςδήποτε δυνηθέντων νὰ ἀπολυτρώσωσιν ἑαυτούς. Ἀλλὰ πάντες οὗτοι μόλις ἀνήρχοντο εἰς χιλίας ψυχάς. Πολὺ δὲ μεγαλειτέρα καὶ ταχυτέρα ὑπῆρξεν ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς νέας μετὰ δύο περίπου ἔτη εἰς αὐτὴν ἐπισκέψεως τοῦ Μουρὰτ, διὰ τῆς βίας ἀναγκάσαντος εἰς μετοικεσίαν ἐντὸς αὐτῆς τοὺς Τούρκους τῶν περιχώρων. Ἤρχισε λοιπὸν ἀναθάλλουσα ἡ Θεσσαλονίκη, ἀλλ' ὡς τουρκικὴ πλέον πόλις. Χάριν δὲ τῶν νέων Τούρκων ὡς τὸ πλεῖστον οἰκητόρων ἐδημεύθησαν ἢ ἄλλως ἐχρησίμευσαν τὰ πλεῖστα τῶν μεγαλοπρεπῶν κτιρίων τῆς ἄλλοτ' εὐανθοῦς πόλεως τῆς βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας, οὐδὲ τῶν πολυτελῶν ἐκκλησιῶν ἐξαιρουμένων. Τούτων αἱ πλεῖσται ἐξ ἀρχῆς μετεβλήθησαν εἰς μωαμεθανικὰ τζαμία· μόνον δὲ ὁ Ἅγιος Δημήτριος καὶ τέσσαρες ἄλλαι μικραὶ ἐκκλησίαι διετηρήθησαν ὡς χριστιανικαί, ἀλλὰ καὶ τούτων ἡ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἔγεινεν ἔπειτα τζαμίον τῷ 1493 ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Βαγιαζὶτ Β'.

Ἐν τούτοις δ' ἡ Βενετία, καίτοι βραδύτερον τοῦ δέοντος, εἶχε παρασκευάσει ἴδιον στόλον πρὸς διάσωσιν τῆς κινδυνευούσης Θεσσαλονίκης. Ἀλλ' ὅτε ὁ ναύαρχος Σίλβεστρος Μοροζίνης ἔφθασεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν πέλαγος, ἡ τύχη τῆς Θεσσαλονίκης εἶχεν ἤδη ἀπὸ πολλοῦ κριθῆ, οὐδὲ σκέψις δὲ ἠδύνατο νὰ γείνῃ περὶ ματαίας ἄλλης ἀποπείρας πρὸς ἀνάκτησιν τῆς πόλεως. Διὸ περιωρίσθη ὁ Μοροζίνης εἰς τὴν κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1430 ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Δαρδανελλίων, ἅτινα, καταληφθέντα μετὰ βραχύν, ἀλλ' αἱματηρὸν ἀγῶνα, κατηδαφίσθησαν. Ἐπανορθώσας δ' οὕτως ὁ Μοροζίνης ὁπωςδήποτε τὴν τιμὴν τῆς Βενετίας, ἔπλευσεν εἰς τὴν Καλλίπολιν, ὅπως συνεχίσῃ τὰς ἤδη πρότερον διὰ πρέσβεων ἀρξαμένας διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης. Συνωμολογήθη δὲ αὕτη τέλος τῇ 4 Σεπτεμβρίου 1430, ἀναγνωρισθεισῶν ἀμοιβαίως ὑπό τε τοῦ σουλτάνου καὶ τῆς βενετικῆς πολιτείας τῶν

κτήσεων ἑκατέρων καὶ ἐπιτραπείσης παρ' ἑκατέρου τῶν συμβαλλομένων μερῶν τῆς ἐλευθέρας ἐν τῷ ἰδίῳ κράτει ἐπικοινωνίας καὶ ἐμπορίας τῶν ὑπηκόων τῶν τέως ἀντιπάλων. Καὶ οἱ μὲν Τοῦρκοι ἠρκέσθησαν εἰς ταῦτα, ὁριστικῶς ἀναγνωριζομένης εἰς αὐτοὺς τῆς κτήσεως τῆς Θεσσαλονίκης, ἐν ᾗ μόνον ἴδιον πρόξενον εἶχον τὸ ἑξῆς οἱ Βενετοὶ χάριν τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν συμφερόντων, καὶ ἐπιβάλλοντες εἰς τὴν Βενετίαν ἐνιαύσιον φόρον διὰ τὰς ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις κτήσεις αὐτῆς. Ἡ δὲ βενετικὴ πολιτεία ἔστερξεν ἐξ ἑτέρου τὴν συνθήκην ἐκείνην, δι' ἧς συνεκράτει τὰς κτήσεις αὐτῆς ἐκείνας καὶ ἰδίως τὴν Εὔβοιαν, καὶ διότι κατώρθωσε νὰ συμπεριλάβῃ εἰς τὴν συνθήκην ἐκείνην τὸ δουκᾶτον τῆς Νάξου, ὅπερ ἀπετέλει τὴν κυριωτάτην τῶν ἐν Κυκλάδι ἀρχῶν, ἃς ἐσκίαζεν ἡ σημαία τοῦ Ἁγίου Μάρκου.

Οὕτω καὶ αὐτὴ ἡ Βενετία ἀνεγνώρισεν ἐπισήμως τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀνενόχλητον εἰς τὸ ἑξῆς κτῆσιν τῆς Θεσσαλονίκης ἐκείνης, ἣν τὸ Βυζάντιον εἶχεν ἀποδειχθῆ ἤδη πρὸ ἐτῶν ἀνίκανον νὰ συγκρατήσῃ. Καὶ εἰς μὲν τοὺς Τούρκους ἡ νέα αὕτη ἀξία λόγου πολλοῦ εὐρωπαϊκὴ κτῆσις προςέθετε καὶ ἰσχὺν καὶ γοητείαν, οἱ δὲ ὀξυδερκέστεροι τῶν Βυζαντίνων ἐκίνουν βεβαίως τὴν κεφαλὴν περιφρόντιδες ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς περιδόξου καὶ κραταιᾶς πόλεως, συνομολογοῦντες μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ Δούκα, ὅτι ἡ ἅλωσις αὐτῆς ἦτο *ἀπαρχὴ κακὴ καὶ ἀπαίσιος τῶν μελλόντων κακῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ*. Καὶ ὅτε δὲ τέλος ἔπεσε μετὰ ταῦτα τῶν πόλεων ἡ βασιλίς, ὁ ἑλληνικὸς λαός, θρηνῶν τὴν πτῶσιν αὐτῆς, δὲν ἐλησμόνει τὴν ὀλίγῳ προγενεστέραν ἅλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ συνεδύαζε καὶ τῶν δύο ἀδελφῶν πόλεων ὁμοῦ τὴν μοιραίαν δουλοσύνην εἰς τὸν θλιβερὸν στίχον

Ἐπῆραν τὴν Πόλι, 'πῆραν την, 'πῆραν τὴ Σαλονίκη.

θ'

Ἡ ἅλωσις τῶν Ἰωαννίνων.

Ἓν ἔτος πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης εἶχεν ἀποθάνει ὁ Κάρολος Α' Τόκκος, ὃν εἴδομεν ἐπεκτείναντα τῷ 1418 ὁριστικῶς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ζακύνθου, Κεφαλληνίας καὶ Λευκάδος καὶ εἰς τὴν Ἤπειρον. Τοῦ δὲ γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς Φραγκίσκας Ἀτζαϊώλη, τῆς θυγατρὸς τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Νερίου Α', μὴ εὐλογηθέντος

ἀπὸ τέκνων, ὁ Κάρολος ἀφῆκε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, τήν τε κατὰ τὰς Ἰονίους νήσους καὶ τὴν ἐν Ἠπείρῳ, εἰς τὸν ὁμώνυμον υἱὸν τοῦ ἐν ἔτει 1411 προαποθανόντος ἀδελφοῦ Λεονάρδου, Κάρολον τὸν Β', ἀδελφὸν τῆς συζύγου τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου Θεοδώρας.

Ἀλλ' ἡ παραχώρησις αὕτη ἐξήγειρε τὴν ὀργὴν δύο ἐκ τῶν τεσσάρων ἢ πέντε νόθων υἱῶν τοῦ Καρόλου Α'. Τούτων δὲ ὁ Μέμνων, ὁ τῶν ἀδελφῶν συνετώτατος καὶ μεγαλεπηβολώτατος, ἀποφασίσας νὰ διεκδικήσῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ Καρόλου Β', προσεχώρησε πρὸς τὸν σουλτᾶνον Μουράτ, καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ βοήθειαν, δεόμενος νὰ καταγάγῃ διὰ στρατιᾶς αὐτὸν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς εἰς τὴν Ἤπειρον. Ἐγένετο δὲ χρόνον μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης ὁ σουλτᾶνος [illegible]

πρὸς αὐτοὺς πρὸ τῆς παραδόσεως σταλεῖσα ἐπιστολὴ τοῦ Σινάν, ἧς διεσώθη μέχρις ἡμῶν παλαιὰ νεοελληνικὴ μετάφρασις, περιεῖχε τούς τε ἀπαιτουμένους ὅρους τῆς παραδόσεως καὶ τὰς βάσεις τῶν προνομίων τῶν μετ' αὐτὴν παραχωρηθέντων ὑπὸ τοῦ σουλτάνου εἰς τοὺς Ἰωαννίτας. *Ὀμνύω σας*, ἔλεγεν ὁ Σινὰν ἐν τῷ καὶ ὑπὸ γλωσσικὴν ἔποψιν ἀξίῳ λόγου κειμένῳ τούτῳ, *εἰς τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τὸν προφήτην Μωάμεθ καὶ εἰς τὰ ἑπτὰ μουσάφια καὶ εἰς τοὺς ἑκατὸν εἰκοσιτέσσαρας προφήτας τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὴν ψυχήν μου καὶ εἰς τὴν κεφαλήν μου καὶ εἰς τὸ σπαθὶ ὅπου ζώνομαι, ὅτι νὰ μὴν ἔχητε κανένα φόβον, μήτε αἰχμαλωτισμὸν, μήτε πιασμὸν, μήτε μασγίδι νὰ ποιήσωμεν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκκλησίαις σας νὰ σημαίνουν καθὼς ἔχουν συνήθειαν. Ὁ δεσπότης νὰ ἔχῃ τὴν κρίσιν τὴν ῥωμαϊκὴν καὶ ὅλα του τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα, οἱ ἄρχοντες ὅσοι ἔχουν τιμάρια πάλιν νά τα ἔχωσι, τὰ γονικά τους, τὰ ὑποστατικά τους καὶ τὰ πράγματά τους ὅλα νά τα ἔχουν χωρίς τινος λόγου καὶ ἄλλο ὅ τι ζητεῖτε νά σάς τα δώσωμεν.*

Ἀποτέλεσμα τῆς εἰς τοὺς Τούρκους ἑκουσίας παραδόσεως τῶν Ἰωαννίνων ὑπῆρξεν ἡ ἄμεσος ἐκ τῆς πόλεως ἀποχώρησις τοῦ Καρόλου Τόκκου. Καὶ διετήρησε μὲν μόνον τὴν δεσποτείαν τῆς Ἄρτης καὶ κυριαρχίαν τῶν κατὰ τὸ Ἰόνιον πέλαγος ἀνηκουσῶν εἰς αὐτὸν νήσων, ἀλλ' ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν πληρωμῆς ἐνιαυσίου φόρου εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ ἠναγκάσθη μετὰ τὸν πρὸς τοὺς ἐξαδέλφους ἀγῶνα νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς κτήσεις τινὰς τῶν ἐν Αἰτωλίᾳ ἃς διῴκουν γενόμενοι καὶ αὐτοὶ ὑπόφοροι τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ ἐκεῖνα λείψανα αὐτονομίας τοῦ ἀνισχύρου δεσποτάτου τῆς Ἄρτης καὶ τῶν αἰτωλικῶν χωρῶν ὑπὸ τοὺς Τόκκους ἔμελλον νὰ ἐκλίπωσι μετ' οὐ πολὺ, τῶν χωρῶν ἐκείνων ὑποταχθεισῶν αὐτόχρημα εἰς τοὺς Τούρκους ἀμέσως μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν τούτοις δ' οἱ Τοῦρκοι, παραλαβόντες ὡς ἰδίαν ἑαυτῶν κτῆσιν τὰ Ἰωάννινα ἅμα τῇ παραδόσει αὐτῶν, ἐγκαθίδρυσαν δεκαοκτὼ μόνον φρουροὺς ἐν τῷ φρουρίῳ· οἱ δ' αὐτόσε μετοικήσαντες Τοῦρκοι κατῴκησαν συμφώνως πρὸς τοὺς ὅρους τῆς ὁμολογηθείσης πρὸς τὸν σουλτᾶνον συνθήκης ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἐν θέσει ἥτις ἐκλήθη ἔκτοτε Τουρκοπάλουκον. Διετήρησαν δ' οἱ κατακτηταὶ εὐλαβῶς ἐπὶ χρόνον μακρὸν τὰ ἐπηγγελμένα προνόμια τῶν Ἰωαννιτῶν, οἵτινες, ἐλάχιστα πάσχοντες ὑπὸ τῶν κυριάρχων κατ' ἐξαίρεσιν τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἔζησαν μέχρι

τοῦ τέλους σχεδὸν τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος ἥσυχοι καὶ εἰρηνεύοντες πρὸς τοὺς Τούρκους. Μίαν δὲ καὶ μόνην κυρίως πίεσιν ὑπέστησαν οἱ Ἰωαννῖται παρὰ τῶν νέων κυριάρχων μικρὸν μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ νέου ἐκτὸς τῆς πόλεως συνοικισμοῦ τῶν Τούρκων, τὴν κατηναγκασμένην εἰς αὐτοὺς παραχώρησιν Ἑλληνίδων ὡς συζύγων, ἣν ἠρνήθησαν ὅτε τὸ πρῶτον ἐζητήθη. Ἀλλὰ καὶ οἱ μικτοὶ οὗτοι, ἄλλως ἀραιοί, γάμοι οὐδὲ τὸ παρ' ἅπαν ἠδυνήθησαν νὰ παραφθείρωσι τὸν ἑλληνικώτατον χαρακτῆρα τῆς χώρας, οὐδὲ νὰ μειώσωσι τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν Ἰωαννιτῶν, ὅπερ διετρανώθη κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ πατριώτου μοναχοῦ Διονυσίου τοῦ ἐπικληθέντος Σκυλλοσόφου ὑποκινηθεῖσαν ἐν ἔτει 1672 ἐπανάστασιν τῆς Ἠπείρου. Τῆς ἐπαναστάσεως δὲ ταύτης ἡ ἀποτυχία ὑπῆρξεν ἡ ἀπαρχὴ πικροτέρας τύχης διὰ σύμπασαν τὴν Ἤπειρον, τοὺς δὲ Ἰωαννίτας στερήσασα τῶν ἀρχαίων προνομίων ἐβύθισεν εἰς λαβύρινθον δουλοσύνης ὁσημέραι πικροτέρας.

ι'

Ὁ Μουρὰτ, οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Οὔγγροι.

Ἡ ἅλωσις τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἡ παράδοσις τῶν Ἰωαννίνων ἦσαν προάγγελοι τοῦ ἀναποφεύκτου τέλους, πρὸς ὃ ἔβαινε τὸ μέχρις αὐτῶν τῶν βάθρων σεσαλευμένον Βυζάντιον, τῆς ἁλώσεως αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἧς ἄμεσον καὶ ἀναγκαῖον παρακολούθημα ἔμελλε νὰ εἶνε ἡ πτῶσις τῆς Ἀττικῆς, τῆς Τραπεζοῦντος, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν λοιπῶν μερῶν τῆς ἑλληνικῆς ἠπείρου ὅσα δὲν εἶχον ἀκόμη ὑποκύψει εἰς τοὺς Τούρκους. Ἀλλ' ὁ Μουρὰτ δὲν ἔσπευδε, τοῦτο μὲν θέλων νὰ ἐξασφαλίσῃ πρότερον ἑαυτὸν ἀπὸ πάσης ὁμοφύλου ἀντιδράσεως ἐν Ἀσίᾳ, τοῦτο δὲ ὑπολαμβάνων ἀναγκαίαν καὶ τελεσφόρον τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ὀθωμανικῆς ἀρχῆς ἐν Εὐρώπῃ δι' ἐπεκτάσεως πρὸς δυσμὰς εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ καταπολεμήσεως τῶν κατὰ τὸν βορρᾶν παριστρίων κρατῶν. Τούτων δὲ ἡ ἐκνίκησις, καὶ καθ' ἑαυτὴν οὖσα λόγου ἀξία, ἔμελλε νἀπομονώσῃ τὸ Βυζάντιον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καθ' ὃν χρόνον ἡ μὲν Βενετία, συμπλακεῖσα εἰς ἀδιέξοδον ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ πόλεμον χάριν ἠπειρωτικῆς ἐπεκτάσεως καὶ τοῦ ἐν τῇ ἰταλικῇ χερσονήσῳ ἰδίου ἀξιώματος, εἰς ἐλάττονα μοῖραν ἔτασσε πρὸς ὥραν τὰς ἑλληνικὰς αὐτῆς κτήσεις, οἱ δὲ λοιποὶ Λατῖνοι πᾶσαν σκέψιν περὶ

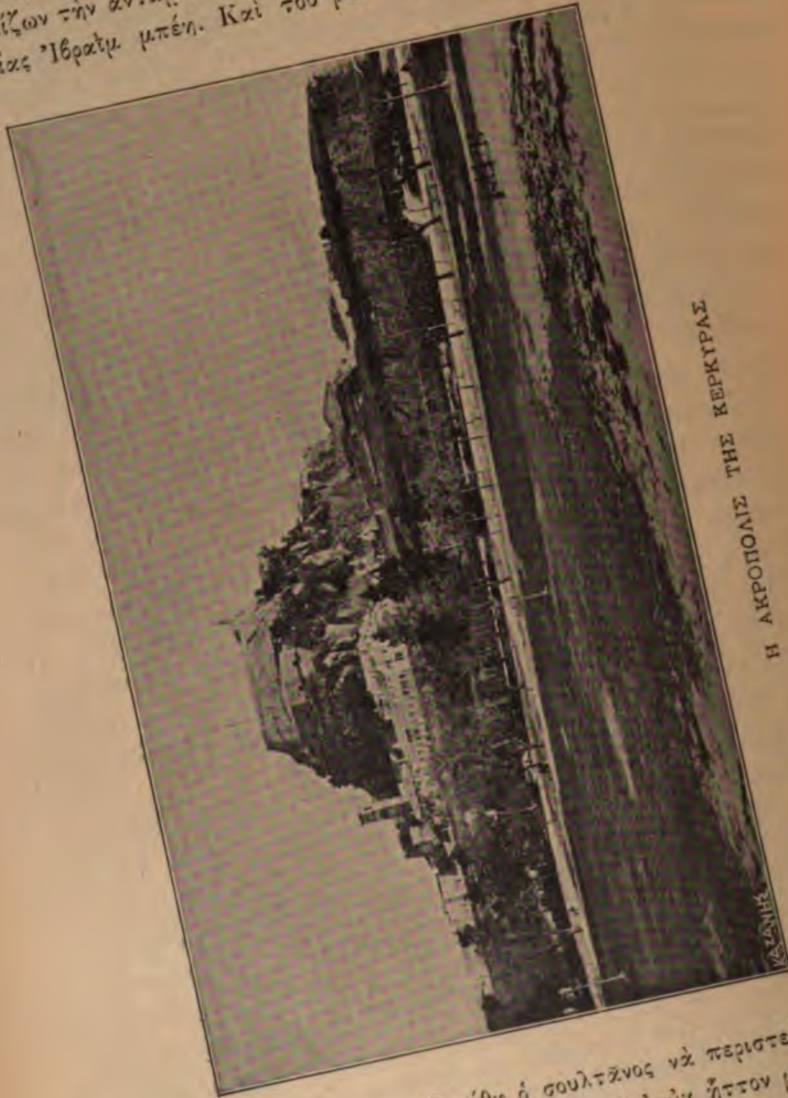
βοηθείας τοῦ κινδυνεύοντος Βυζαντίου ἐξήρτων ἀπὸ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνωρίσεως τῶν πρωτείων τοῦ πάπα.

Ἐν τῇ τάσει τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ τουρκικοῦ κράτους πρὸς τὴν Ἀλβανίαν ἐπίκαιρος ὑπῆρξεν ἡ κατάληψις τῶν Ἰωαννίνων. Ἀμέσως μετ' αὐτὴν ὁ Σινὰν, τραπεὶς πρὸς βορρᾶν, ἐδῄωσε τὰς ἀλβανικὰς χώρας· σφάξας δὲ πολλοὺς τῶν ἀνθισταμένων, ἀπήγαγε μέγα πλῆθος αἰχμαλώτων εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἐν δὲ τῇ βορείῳ Ἀλβανίᾳ ὁσημέραι ἑδραιοτέρα ἀπέβαινεν ἡ ἀρχὴ τῶν Τούρκων, διοικούντων τὴν χώραν διὰ τοῦ ἐν Σκόδρᾳ ἀρχιστρατηγοῦντος, κατέχοντος δὲ ὡς ἰδίαν κτῆσιν καὶ τὴν Κροΐαν Ἀλῆ μπέη, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἐβρενοῦ, τοῦ γνωστοῦ ἐκείνου στρατηγοῦ τῶν ἡμερῶν τοῦ σουλτάνου Βαγιαζίτ. Εἰς τοῦτον ἐπλήρονεν ἐνιαύσιον φόρον καὶ ἡ Βενετία χάριν διατηρήσεως τῶν ἐν Δαλματίᾳ κτήσεων αὐτῆς. Ἐνθαρρυνόμενος δ' ὁ Ἀλῆ μπέης ἐκ τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ ὁσημέραι μείζονος ἐνισχύσεως τῶν Τούρκων ἐπεχείρησε τῷ 1431 ἐπιδρομὴν καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Κερκύρας, γενναίως ἀποκρουσθεῖσαν ὑπὸ τῶν κατεχόντων τὴν νῆσον Βενετῶν. Πρὸς ἀσφαλεστέραν δὲ παγίωσιν τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ σὺν τῷ χρόνῳ αὐξανομένης ἐπεκτάσεως τῆς τουρκικῆς δυνάμεως ὁ Μουρὰτ ἀπεδέχθη τὴν καθομολόγησιν ὑποτελείας τινῶν τῶν ἰσχυρῶν ἐπιχωρίων τοπαρχῶν, ὧν ἦτο καὶ ὁ Ἰωάννης Καστριώτης. Οὗτος ὡς ἐνέχυρον πίστεως ἀπέστειλε πρὸς τὸν σουλτᾶνον ὡς ὁμήρους τοὺς τέσσαρας αὐτοῦ υἱοὺς, ὧν τὸν Γεώργιον Καστριώτην θὰ ἐπανίδωμεν παρακατιόντες ὡς ἐπίφοβον μετ' οὐ πολὺ πολέμιον τῶν Τούρκων.

Ἐν τούτοις δ' ὁ Μουρὰτ περιῆλθεν εἰς ἐχθρικὰς σχέσεις καὶ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας. Ἦρχε δ' αὐτῆς ὁ Βλὰδ Δρακοὺλ ἢ κατὰ τὸν Δούκαν Δραγούλιος, ὅςτις εἶχεν οὐ μικρὸν ἐνισχυθῆ, καταπαλαίσας τοὺς ὁμοφύλους ἀντιπάλους ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ βοεβόδα Μύρτζη. Ἀλλ' εἷς τούτων τῶν καταβληθέντων ἀνταπαιτητῶν τῆς ἡγεμονίας ἐτύγχανε τῆς προστασίας τοῦ Μουρὰτ, ὅςτις ὡς ἐκ τούτου ἦλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν Δρακούλ. Ἀλλ' οὗτος κατώρθωσε νὰ ἐξευμενίσῃ αὐτὸν, ἀναλαβὼν τὴν ὑποχρέωσιν τῆς εἰς αὐτὸν πληρωμῆς ἐνιαυσίου φόρου, πλὴν δὲ τῆς ὑποτελείας ὑποσχεθεὶς τὴν βοήθειαν αὐτοῦ ὡς συμμάχου καὶ ὁδηγοῦ εἰς τὰς ἐναντίον τῆς Οὐγγαρίας στρατείας τοῦ σουλτάνου.

Αἱ μετὰ τῶν φυλετικῶς συγγενῶν Μαγυάρων σχέσεις τῶν Τούρκων ἦσαν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ψυχραί. Ἔτι δὲ μᾶλλον ὠξύνθησαν τὰ πράγματα τῷ 1432, ὅτε ὁ Μουρὰτ ὑπώπτευσεν, ὅτι ὁ ἐκ τοῦ λουξεμβουρ-

οἴκου βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμοῦνδος (1386-1437) ἦτο
οδαυλίζων τὴν ἀνταρσίαν τοῦ δεσπόζοντος τῆς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ
ραμανίας Ἰβραΐμ μπέη. Καὶ τοῦ μὲν ἀποθρασυνθέντος σατράπου

Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

τῆς Καραμανίας εὐχερῶς ἠδυνήθη ὁ σουλτᾶνος νὰ περιστείλ
μήν, ἐπαναφέρων τὴν εἰρήνην ἐν Ἀσίᾳ. Ἀλλ' οὐχ ἧττον μέν
ὁ Μουρὰτ διὰ τὰς ὑποτιθεμένας συνεννοήσεις τοῦ Σιγισμοῦ
τοῦ Ἰβραΐμ διέταξε τῷ 1432 τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Ἀλ

εἰςορμήσῃ εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν, ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Δρακοὺλ. Ἀλλ' ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη, καθ' ὅλου ἀτυχὴς ἀποβᾶσα, ἀπέληξεν εἰς τὴν πανωλεθρίαν τῆς εἰς τὸν Ἀλῆ μπέην δοθείσης στρατιᾶς. Ἐπιρρίψας δ' ὁ Μουρὰτ τὴν εὐθύνην ταύτης τῆς συμφορᾶς εἰς τὸν Δρακοὺλ συνέλαβε καὶ ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τὴν εἱρκτήν.

Ἐν τούτοις δ' ὁ Μουρὰτ ἐθεώρησε συνετὸν νἀναστείλῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος πᾶσαν νέαν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Οὐγγαρίας, τρεπόμενος εἰς φιλιωτέρας σχέσεις πρὸς τὸν Σιγισμοῦνδον, ἕνεκα τῆς παρουσιαζομένης ἀνάγκης ἀμέσου εἰςβολῆς εἰς τὴν Σερβίαν. Ὁ κράλης ταύτης Γεώργιος Βράγκοβιτς ὁ διαδεχθεὶς ἐν ἔτει 1429 τὸν Στέφανον Λαζαρίδην, παραχωρήσας τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἔτος εἰς τοὺς Οὔγγρους τὸ Βελιγράδιον, ἐπειράθη τῷ 1433, βοηθούμενος ὑπ' αὐτῶν, νὰ κυριεύσῃ τὸ παρὰ τὸν Ἴστρον ὀχυρὸν Γαλαμβότς, ὅπερ εἶχον κυριεύσει οἱ Ὀθωμανοί. Ὁ δὲ Σινὰν, ὃν ἀπέστειλε κατὰ τῶν πολιορκητῶν ὁ σουλτᾶνος, ἠδυνήθη μετὰ τοῦ ὁμωνύμου διοικητοῦ τοῦ Βιδυνίου νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ Γαλαμπότς καὶ καταγάγῃ λαμπρὰν νίκην κατὰ τῶν Σέρβων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν. Ἡ δὲ νίκη αὕτη ἐνεθάρρυνε τὸν Μουρὰτ εἰς ἐπιχείρησιν κατακτήσεως συμπάσης τῆς Σερβίας, καὶ παρεσκεύαζε πρὸς τοῦτο μεγάλην στρατιάν. Ἀλλ' ὁ Βράγκοβιτζ ἐξέκλινε τὸν κίνδυνον, ὑποβαλὼν εἰς τὸν σουλτᾶνον ἐγγράφως τὴν ὑποταγὴν αὐτοῦ καὶ δοὺς εἰς τὸν Μουρὰτ ὡς σύζυγον τὴν ἰδίαν θυγατέρα, φέρουσαν ὡς προῖκα τὸ πλεῖστον τῆς Σερβίας (1434). Καὶ διέσωσε μὲν οὕτως ὁ Βράγκοβιτς, ὁμολογήσας ὑποτέλειαν εἰς τοὺς Τούρκους, ἱκανὸν μέρος τῆς Σερβίας, ἠδυνήθη δὲ καὶ νὰ κρατήσῃ τὸ ἐπ' ἐσχάτων ὀχυρωθὲν Σμέδροβον (Σεμένδριαν).

Ταπεινώσας δὲ τὸν κράλην τῆς Σερβίας ὁ Μουρὰτ, ἔκρινε πρόςφορον τὸν καιρὸν νὰ τρέψῃ τὰ ὅπλα ἐπὶ τὸν Σιγισμοῦνδον καὶ τοὺς Οὔγγρους. Εἰςορμήσας δὲ αὐτὸς εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν τῷ 1437, σχεδὸν οὐδὲν κατώρθωσε. Ἐπιρρίπτων δὲ τὴν εὐθύνην τῆς ἀποτυχίας εἰς τοὺς ἀκολουθήσαντας αὐτὸν εἰς τὴν ἐκστρατείαν, τὸν Γεώργιον Βράγκοβιτς καὶ τὸν Δρακοὺλ, καὶ ἐξερεθιζόμενος ὑπὸ τοῦ φανατικοῦ πολεμίου τῶν χριστιανῶν Ἰσὰκ μπέη, ἐπετέθη τὸ πρῶτον κατὰ τῆς Σεμενδρίας. Κυριεύσας δὲ τὸ θέρος τοῦ 1438 μετὰ τρίμηνον πολιορκίαν τὸ ὀχυρὸν τοῦτο φρούριον, ἐτιμώρησεν ἐν Ἀσίᾳ οἰκτρῶς διὰ καθείρξεως καὶ τυφλώσεως ἔπειτα τὸν ὑπερασπιστὴν αὐτῆς Γρηγόριον, τὸν υἱὸν τοῦ Γεωργίου Βράγκοβιτς, καὶ τὸν νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφὸν, ὁμη-

ρεύοντα τέως παρὰ τῷ σουλτάνῳ. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἐτιμωρήθη δεσμευθεὶς καὶ ὁ Δρακοὺλ, ὅςτις ἐξήχθη ἔπειτα τῆς εἱρκτῆς, παραδοὺς ὡς ὁμήρους τοὺς δύο αὐτοῦ υἱοὺς καὶ ὁμολογήσας ἐκ νέου πίστιν πρὸς τὸν σουλτᾶνον.

Ἐν τούτοις δὲ οἱ Τοῦρκοι ἦλθον εἰς σύγκρουσιν καὶ πρὸς τοὺς Οὔγγρους, ὧν ἦρχε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Σιγισμούνδου, ἐπελθόντα τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1437, ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἀλβέρτος. Ἐπιχειρήσαντες οὗτοι τῷ 1438 νὰ ἐξώσωσιν ἐκ τῆς Σεμενδρίας τοὺς ἤδη κατέχοντας αὐτὴν Τούρκους, εὑρέθησαν ἀντιμέτωποι στρατιᾶς ἧς ἡγοῦντο οἱ στρατηγοὶ τοῦ Μουρὰτ Ἰσὰκ βεὴς καὶ Ὀσμὰν Τζελεπῆς. Καὶ ἠγωνίσθησαν μὲν οἱ Οὔγγροι μετὰ μεγάλης ἀνδρείας καὶ καρτερίας, ἀλλ' αἱ τάξεις αὐτῶν δὲν ἀντέσχον τέλος εἰς τὰς ὁρμητικὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐπήγαγον εἰς αὐτοὺς πανωλεθρίαν. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἥττης ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάληψις τοῦ πλείστου τῆς Σερβίας καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Βοσνίας Τεράρλκωνος ἀναγνώρισις τῆς ἐπικυριαρχίας τοῦ σουλτάνου.

Καὶ ἐμελέτα μὲν ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Ἀλβέρτος ἐκδίκησιν, προτιθέμενος νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν στρατείαν ἐναντίον τῶν Τούρκων, ὅπως ἐκπλύνῃ τὴν ἧτταν τοῦ 1438. Ἀλλὰ τὰ μελετώμενα ἐματαίωσεν ὁ μετ' οὐ πολὺ, τελευτῶντος τοῦ Ὀκτωβρίου 1439, ἐπελθὼν θάνατος αὐτοῦ. Τὸ δ' ἔργον τῆς ἀμύνης τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς συνεχίσεως τῶν πρὸς τοὺς Τούρκους ἀγώνων ἐκληροδοτήθη εἰς τὸν διάδοχον τοῦ Ἀλβέρτου, τὸν ἀπὸ τοῦ 1434 βασιλεύοντα τῶν Πολωνῶν Λαδίσλαον Γ', ὅςτις, ἀποδεχθεὶς τὴν γενομένην εἰς αὐτὸν προςφορὰν τοῦ χηρεύοντος οὐγγρικοῦ θρόνου, συνήνωσε τὸ στέμμα τῆς Οὐγγαρίας καὶ τὸ τῆς Πολωνίας. Ἐπὶ τοῦ γενναίου δὲ τούτου ἡγεμόνος, ἔχοντος συναγωνιστὴν τὸν ἐθνικὸν ἥρωα τῆς Οὐγγαρίας Ἰωάννην Οὐνυάδην, θὰ ἴδωμεν στεφόμενα καὶ πάλιν τὰ ὅπλα τῶν Οὔγγρων ὑπὸ τῶν δαφνῶν τῆς νίκης. Οὕτω δ' ἐφάνησαν ἀναθαρροῦντα ἐπὶ βραχὺ τὰ τουρκομάχα ἔθνη τῆς χριστιανωσύνης, ἕως ἡ ὀλεθρία παρὰ τὴν Βάρναν ἧττα ὑπὸ τῶν Τούρκων διέλυσε τὰ ὄνειρα καὶ ἐπέδειξεν ἀκατανίκητον τὸν σουλτανικὸν ἐκεῖνον ὄγκον, ὅςτις ἔμελλε μετά τινα ἔτη νὰ κατασείσῃ δίκην λαίλαπος ἀναποτρέπτου τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ια΄

Καὶ πάλιν ἡ ἕνωσις τῶν ἐκκλησιῶν.

Ἐν τῇ ἀνιστορήσει τῶν τυχῶν τοῦ Βυζαντίου εἴχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδωμεν τοὺς αὐτοκράτορας ἀπὸ τῶν ἡμερῶν ἤδη τῶν σταυροφοριῶν στρέφοντας τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν Ἑσπερίαν καὶ ἀποπειρωμένους τὴν μετ' αὐτῆς σύμπραξιν πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ἐναρχομένων ἀπὸ τῶν Τούρκων κινδύνων διὰ συνεννοήσεων περὶ ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν. Οὐδέποτε δ' αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι ὑπῆρξαν μᾶλλον τελεσφόροι ἢ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ὅςτις χάριν *ἐξοικονομήσεως* τῶν περιστάσεων, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἔκφρασιν, εἶχε διὰ τῶν ἰδίων ἀντιπροσώπων προςχωρήσει εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν Ἑσπερίων καὶ καθομολογήσει τὸν Ἰούλιον τοῦ 1274 ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ γαλλικοῦ Λουγδούνου τὴν ἄρσιν τοῦ σχίσματος. Ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει ἀντίπραξις τῶν ζηλωτῶν τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἡ μετὰ τὸν κατ' ἀρχὰς συνδιαλλακτικὸν πάπαν Νικόλαον Γ΄ ἐπὶ τὸν παπικὸν θρόνον τῷ 1280 ἀνάρρησις τοῦ Μαρτίνου Δ΄ ἐματαίωσαν ἐκ νέου τὸν φιλικὸν σύνδεσμον τῶν ἀπεσχισμένων ἐκκλησιῶν. Εἴδομεν δὲ τὸν ἐκ Γαλλίας ποντίφικα τοῦτον ἀποστρέφοντα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τοῦ σχισματικοῦ Βυζαντίου καὶ παραδιδόμενον καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὰ πλεονεκτικὰ σχέδια τοῦ συμπατριώτου Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ, βυσσοδομεύοντος τὴν κατάκτησιν τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ἡ εἰς τὸν σικελικὸν λεγόμενον ἑσπερινὸν ἐπακολουθήσασα ἀποτυχία τοῦ Καρόλου τὸν μὲν πάπαν Μαρτῖνον καὶ τοὺς ἀμέσους αὐτοῦ διαδόχους ἠνάγκασε νὰ περιορίσωσι τὰς βλέψεις αὐτῶν εἰς τὴν ἀναπαγίωσιν τῆς ἰσχύος τῶν Ἀνδηγαυῶν ἐν τῇ νοτίῳ Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ, τὸ δὲ Βυζάντιον ἀπήλλαξε πρὸς ὥραν τῶν προςθέτων ἐκ τῆς Δύσεως κινδύνων καὶ τῆς ἀνάγκης ἀμέσου καθυποτάξεως εἰς τὰ νεύματα τῶν ἐν Ῥώμῃ διαδόχων τοῦ ἀποστόλου Πέτρου.

Ἀλλ' ἐν τούτοις οἱ κίνδυνοι ἐκεῖνοι δὲν ἔπαυσαν πράγματι ὑφιστάμενοι καὶ ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ, καὶ οἱ πάπαι, οἱονεὶ λησμονήσαντες τὰς ἐνεργείας τῆς διὰ τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν πνευματικῆς καθυποτάξεως τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, παρεῖχον μᾶλλον τὰς εὐλογίας αὐτῶν καὶ τὴν προστασίαν εἰς τὰς διαφόρους παρὰ τῶν Ἀνδηγαυῶν τῆς Νεαπόλεως καὶ τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας ἀποπείρας πρὸς ἔνοπλον

κατάκτησιν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ὧν τὴν ἀληθῆ πρόθεσιν ἐκάλυ-
πτεν ἐνίοτε τὸ πρόσχημα καὶ ὁ τύπος ἱερᾶς σταυροφορίας. Ὁ δὲ δυ-
τικὸς κόσμος ἐφαίνετο πειθηνίως ἀκολουθῶν τὴν νέαν ταύτην πολι-
τείαν τῆς παπικῆς αὐλῆς, καὶ σπανίως ἠκούοντο διαμαρτυρίαι ὑπὲ
ἐπανόδου εἰς τὴν ἐνέργειαν περὶ καταργήσεως τοῦ σχίσματος, οἷα
τοῦ Βενετοῦ Μαρίνου Σανούτου, ὅςτις ἰσχυρίζετο, ὅτι ἠδύναντο μὲν ν
ὑποταχθῶσι διὰ τοῦ ξίφους χῶραι ἑλληνικαί, ἀλλ᾿ ὄχι καὶ νὰ δεσμε
θῶσιν αἱ καρδίαι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς τὴν ὑπακοὴν πρὸς τὴν ῥ
μαϊκὴν ἐκκλησίαν.

Ἀλλ᾿ οὐχ ἧττον ὁ αὐξάνων ἀπὸ τῶν Τούρκων κίνδυνος κατέστ
σεν εἰς τοὺς Βυζαντίνους πρόδηλον τὴν ἀνάγκην τῆς πολιτικῆς συ
πράξεως μετὰ τῆς Ἑσπερίας χάριν ἐπιτεύξεως βοηθειῶν ἐξ αὐτ
Ἄλλως δὲ καὶ εἰς τοὺς Ἑσπερίους συνέφερεν ἡ τοιαύτη ὑποστήρι
τοῦ Βυζαντίου, καθ᾿ ὅτι ἱκανὸν αὐτοῦ μέρος καὶ μετὰ τὴν ἐν Κωνστ
τινουπόλει κατάλυσιν τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας καὶ παλινόρθωσ
τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου ἐξηκολούθει κατεχόμενον ὑπὸ Λατίνων δεσποτῶ

Οὕτως ἡ ἐφεκτικὴ στάσις τῶν παπῶν ἐν τῷ συμφέροντι τῆς ὑπο-
στηρίξεως τῶν κυριάρχων ἑλληνικῶν χωρῶν ὅσοι ἀνῆκον εἰς τὴν λα-
τινικὴν ἐκκλησίαν μετεβλήθη κατὰ μικρὸν αὐτόχρημα εἰς ἐνδιαφέρον,
ἄρα καὶ εἰς προςπέλασιν πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου ἤδη ἀπὸ
τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, ὅςτις μεταξὺ τῶν συμμετόχων
τῆς ἐν ἔτει 1334 ὁμολογηθείσης ἐναντίον τῶν Τούρκων συμμαχίας εἶχε
συγκαταριθμούμενον καὶ τὸν πάπαν Ἰωάννην ΚΒʹ. Ἀλλὰ πᾶσα τοι-
αύτη ἐνέργεια καὶ ἐπαγγελία βοηθείας ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν παπῶν προς-
ωρινή· ὡς ἀπαραίτητος δὲ ὅρος ἀμεταπτώτως προθύμου καὶ διηνεκοῦς
ὑποστηρίξεως τοῦ Βυζαντίου προϋπετίθετο καὶ ὡς ἄπαυστος ἐπῳδὸς
σχεδὸν παντὸς παπικοῦ ἐγγράφου ἀπευθυνομένου πρὸς τὸ Βυζάντιον
ἀνεγράφετο ἡ ἀξίωσις περὶ τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν. Ὅπως ἀξιώ-
σωσιν οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου νἀναλάβῃ ἡ Δύσις ὡς ἴδιον αὐτῆς
ἀγῶνα τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων ὤφειλον νὰ συνδεθῶσιν ὡς ἀδελ-
φοὶ μετὰ τοῦ λοιποῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Τοιαῦτα ἐπέστελλεν ὁ πά-
πας Οὐρβανὸς Εʹ πρὸς τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον· τοιαῦτα ἐπανελάμ-
βανε πεντήκοντα ἔτη κατόπιν μετὰ μικρῶν μόνον μεταβολῶν ὁ πάπας
Μαρτῖνος Εʹ τῷ 1422 πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μανουήλ.

Ἦσαν ἄρα εἰλικρινεῖς αἱ ὑποσχέσεις τῶν παπῶν, ὑποδεικνυόντων
ὁμόθυμον τὴν ἐξέγερσιν τῆς καθολικῆς Εὐρώπης ἐναντίον τῶν Τούρ-

-κων ἐν περιπτώσει ἄρσεως τοῦ σχίσματος, καὶ εἶχον οἱ ποντίφικες τὴν δύναμιν νὰ συναγείρωσι τὰς δυνάμεις τῶν πιστῶν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ τοῦ Βυζαντίου; Ἦτο δ' ἐξ ἑτέρου ἀληθές, ὅτι ἡ ἕνωσις ἦτο ἡ πάντως ἀναγκαία πρϋπόθεσις πάσης βοηθείας τῶν Ἑσπερίων;

Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, παρακολουθοῦντες αὐτὴν τὴν ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων, ἠδύναντο νὰ πεισθῶσιν, ὅτι τὰ πράγματα δὲν εἶχον ἀληθῶς ὡς παρίστανεν αὐτὰ ἡ παπικὴ αὐλή, ὑπὲρ τοῦ ἰδίου πρωτείου μᾶλλον ἢ τοῦ Βυζαντίου μεριμνῶσα. Μὴ ἡ Ῥώμη εἶχεν ἐπιδείξει ἀμέριστον, ὡς προσῆκε, τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῆς ὑπὲρ τῶν πολυπληθῶν καθολικῶν τῆς Ἀνατολῆς; Ἢ μὴ εἶχε κατορθώσει νὰ ἐξάψῃ πράγματι τὸν πάνδημον ἐκεῖνον ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος Βυζαντίου φανατισμόν, ὃν ἐπηγγέλλετο, καὶ ὅτε ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος μετὰ τὴν ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἀτυχῆ καὶ ἀνεπαρκῆ στρατείαν Ἀμαδαίου τοῦ Σαβαυδικοῦ εἶχε παραδώσει ἐν Ῥώμῃ τῷ 1369 διὰ βασιλικοῦ χρυσοβούλλου ἐπικεκυρωμένην ὁμολογίαν πίστεως, δι' ἧς ἀνεγνώριζε τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα καὶ προσεχώρει εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ἔπειτα δὲ προσελθὼν πρὸ τῶν βαθμίδων τοῦ Ἁγίου Πέτρου εἶχε ταπεινωθῆ πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Οὐρβανοῦ Ε'; Τί δὲ ὑπῆρξεν αὐτὴ ἡ τέλος ἐπιχειρηθεῖσα στρατεία τοῦ Σιγισμούνδου, ἧς μετέσχον πρὸ πάντων Γάλλοι εὐπατρίδαι, ἡ ἀγαγοῦσα τῷ 1396, καθ' ἃ εἴδομεν, εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Βαγιαζὶτ παρὰ τὴν Νικόπολιν ἧτταν τῶν ὑπερμάχων ἐκείνων τοῦ Βυζαντίου; Δὲν ἦτο ἔργον τοῦ Ἀνδηγαυοῦ ἐκείνου κράλη τῆς Οὐγγαρίας, ἀναλαβόντος τὸν ἀγῶνα ἕνεκεν ἔχθρας πρὸς τοὺς Τούρκους ὡς καὶ ἰδίους ἑαυτοῦ πολεμίους, πολὺ μᾶλλον ἢ κατόρθωμα τοῦ πάπα Βονιφατίου Θ', τοῦ μάτην προκηρύξαντος ἱερὰν σταυροφορίαν καὶ καιροσκοποῦντος, ὅπως ἀξιώσῃ ὡς καρπὸν τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς τὴν ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν;

Οὕτως ἤδη μὲν ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου μάλιστα παρουσιάσθησαν εὐκαιρίαι καταλληλόταται, καθ' ἃς διεδηλώθη τρανῶς ἡ ἀπροθυμία τῶν παπῶν ὑπὲρ τοῦ Βυζαντίου, βασιλεύοντος δὲ ἤδη τοῦ Μανουὴλ κατεφάνη διὰ τῆς στρατείας τοῦ Σιγισμούνδου ἡ ἀνεξάρτητος ἀπ' αὐτῶν καὶ πάσης θρησκευτικῆς ἰδέας, καθαρῶς πολιτικὴ κατὰ τῶν Τούρκων ἐνέργεια τῆς Ἑσπερίας. Τὸ ἐπισειόμενον ἐκ Ῥώμης μορμολύκειον, ὁ ἀπαράβατος ὅρος, ἡ ἕνωσις τῶν ἐκκλησιῶν, ἣν ἄλλως ἀπέστεργεν ἡ συνείδησις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, δὲν ἐφόβει πλέον τ-

πεινωθέντος Ἰωάννου τὸν δύσκαμπτον υἱὸν Μανουὴλ ἀναβάντα ἐπὶ τὸν θρόνον.

Τῆς Ἑσπερίας τὴν βοήθειαν ἤθελε βεβαίως καὶ αὐτός, καὶ ἀπέδειξε τοῦτο μεταβὰς πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης αὐτοπρέσβυς ὁμοίως ὡς ὁ πατήρ. Ἀλλὰ καὶ ἐν μέσῳ κρούων τὰς πύλας τῶν Ἑσπερίων δυνατῶν δὲν ἀπέβαλε τὴν θρησκευτικὴν αὐτοῦ ἀνεξαρτησίαν, καὶ εἴδομεν αὐτὸν ὑποστηρίζοντα ἐν Παρισίοις τὰ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόγματα τῆς ὀρθοδοξίας ἐν συζητήσει πρὸς καθολικὸν θεολόγον. Καὶ δὲν ἀποκόπτει μὲν ὁ Μανουὴλ πάντα θρησκευτικὸν δεσμὸν πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, ἀπ' ἐναντίας δὲ βλέπομεν αὐτὸν καὶ δεχόμενον ἑκάστοτε καὶ ἀποστέλλοντα πρέσβεις. Τοιοῦτοι οἱ μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κιέβου Γρηγορίου Ζαμπλάκωνος ἀποσταλέντες τῷ 1418 εἰς τοὺς πατέρας τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου εἴκοσιν ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι. Τοιοῦτος ὁ τὸ ἑπόμενον ἔτος πρὸς τὸν πάπαν Μαρτῖνον Β', ἐν Φλωρεντίᾳ διατριβοντα, ἀποσταλεὶς συγκλητικὸς Νικόλαος Δαιμονογιάννης, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ πείσας μὲν τὸν πάπαν νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν μετὰ Λατινίδων σύζευξιν τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, μετὰ δὲ τοῦ συμπρέσβεως Μανουὴλ Φιλανθρωπηνοῦ ἐλθὼν τῷ 1420 εἰς λόγους περὶ τῆς ἑνώσεως πρὸς τὸν πάπαν. Καὶ ὅμως ταύτην διαπραγματευόμενος ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος οὐδαμῶς ἐφαίνετο πρόθυμος νὰ παραχωρήσῃ τὰ πρεσβεῖα εἰς τὴν Ῥώμην, ἀλλὰ διεπρεσβεύετο αὐτὴν καθαρῶς χάριν λόγων πολιτικῶν. Τρανὴ δὲ τούτου ἀπόδειξις εἶνε, ὅτι αὐτός τε καὶ ὁ πατριάρχης Ἰωσὴφ Β' ἐπέστελλον πρὸς τὸν Μαρτῖνον, ὅτι ἡ κοινῶς ἐπιθυμητὴ ἕνωσις μόνον διὰ συνόδου οἰκουμενικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνερχομένης ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ. Ὅτε δὲ πάλιν ὁ πάπας ἔστερξε καὶ αὐτὴν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύγκλησιν, ὁ αὐτοκράτωρ, προφασιζόμενος τὴν ὑπὸ τοῦ Μουρὰτ πολιορκίαν, ἀνέβαλε τὸν καθορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς συνόδου.

Οὕτω τοῦτο μὲν ἕνεκα τῶν δυσμενῶν διὰ τοὺς ποντίφικας περιστάσεων ἐν τῇ ὑπὸ ἰδίου ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος κλυδωνιζομένῃ Ἑσπερίᾳ, τοῦτο δὲ πολὺ μᾶλλον ἕνεκα τῶν ἐκ τοῦ Βυζαντίου προερχομένων ἀναβολῶν τὸ ζήτημα τῆς συγκλήσεως τῆς συνόδου παρείλκετο ἐπ' ἀόριστον. Ἡ ἕνωσις ἐχρησίμευεν εἰς τὸν Μανουὴλ ὡς φόβητρον τῶν Τούρκων ἅμα καὶ ὡς δέλεαρ τῆς Δύσεως, προβαλλόμενον ἑκάστοτε κατὰ τὰς ἀνάγκας πρὸς ἐξαγορὰν τοῦ καιροῦ. Δεξιὸς δὲ συνεργάτης τοῦ βα-

σιλέως ἐν τῇ τοιαύτῃ διπλωματικῇ μᾶλλον ἢ θρησκευτικῇ ἐνεργείᾳ ὑπῆρξεν εἷς τῶν λογιωτάτων, πατριωτικωτάτων καὶ εὐφυεστάτων θεολόγων τῶν ἡμερῶν τοῦ Μανουὴλ, διδάσκαλος ἐπιφανὴς καὶ ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ δοκιμώτατος, ὁ Ἰωσὴφ Βρυέννιος, ἕλκων τὸ γένος ἐκ τοῦ ὁμωνύμου περιφανοῦς οἴκου. Ἠξιοῦτο δὲ ὁ Βρυέννιος μεγάλης τιμῆς οὐ μόνον παρὰ τῶν ὁμοθρήσκων, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῶν τῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν μεταβαινόντων ληγάτων τοῦ πάπα, οἵτινες ἀπεκάλουν αὐτὸν αὐτόχρημα *πολὺν τὴν φήμην καὶ φωστῆρα τῆς ἐκκλησίας*. Τοιούτου δὲ ἀξιώματος τυγχάνων ὁ Βρυέννιος τὰ μέγιστα ὠφέλησε τὸν αὐτοκράτορα, διαδίδων προφορικῶς τε καὶ ἐγγράφως, ὅτι εἶχεν ἀνακαλύψει μυστηριώδη τινὰ καὶ ἀκαταμάχητον Ἑνωτικὸν λόγον, ὅςτις, ἂν ἤθελεν ἀνακοινωθῇ εἰς σύνοδον ἐπισκόπων ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν, ἔμελλε νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν παραχρῆμα ἕνωσιν τῶν ἀπὸ πολλοῦ διῃρημένων ἐκκλησιῶν.

Καὶ ὁ μὲν Ἰωσὴφ Βρυέννιος εἰς οὐδένα ποτὲ ἠθέλησε νἀνακοινώσῃ τὸν μυστηριώδη ἐκεῖνον λόγον, τὸ δὲ μυστήριον συνετάφη μετ' αὐτοῦ θανόντος. Ἀλλ' εἶνε λίαν πιθανὸν, ὅτι ἡ προβαλλομένη ἀνακάλυψις τοῦ λόγου ἐκείνου ὑπῆρξεν ἐκ συνεννοήσεως τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πιστοῦ αὐτοῦ συμπράκτορος πονηρὸν πολιτικὸν τέχνασμα τῆς βυζαντιακῆς πολιτείας. Δι' αὐτοῦ ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος κατώρθωσε νὰ ἐξοικονομήσῃ τοὺς καιροὺς, τὸν μὲν σουλτᾶνον συγκρατῶν διὰ τοῦ φόβου τῆς ἑνώσεως, τὴν δὲ Δύσιν διαβουκολῶν διὰ χρηστῶν ἐλπίδων καὶ παντοίων ὑπεκφυγῶν, ἀναγκαίων πρὸς ἀποσόβησιν τῆς ὑποχωρήσεως εἰς τὰς δογματικὰς καινοτομίας τῆς Δύσεως καὶ εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν παπῶν.

Τρανῶς δὲ ἀποκαλύπτεται ἡ ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ζητήματι πολιτεία τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου καὶ τὸ μετ' αὐτῆς συνδεόμενον πολιτικὸν αὐτοῦ πρόγραμμα διὰ τῶν ὑποθηκῶν ἃς ἔδωκε θνήσκων εἰς τὸν υἱὸν Ἰωάννην, μόνου παρισταμένου τοῦ Φραντζῆ, ὅςτις μετέδωκεν εἰς ἡμᾶς ὡς ἑξῆς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς λόγους· «Υἱέ μου, εἶπεν »ὁ βασιλεὺς, βεβαίως καὶ ἀσφαλῶς ἐπιστάμεθα ἐκ μέσου τῆς καρδίας »αὐτῶν δὴ τῶν ἀσεβῶν, ὅτι λίαν διστάζουσι φοβούμενοι μή πως συμ»φωνήσωμεν καὶ ἑνωθῶμεν τοῖς δυτικοῖς Χριστιανοῖς· δοκεῖ γὰρ αὐ»τοῖς, ὅτι εἰ τοῦτο γένηται, γενήσεταί τι κακὸν μέγα κατ' αὐτῶν »παρὰ τῶν εἰρημένων δυτικῶν δι' ἡμᾶς. Λοιπὸν τὸ περὶ τῆς συνόδου »μελέτα μὲν αὐτὸ καὶ ζήτει, καὶ μάλιστα, ὅταν χρείαν ἔχῃς φοβῆ-

»σαι τοὺς ἀσεβεῖς, τὸ δὲ ποιῆσαι αὐτὴν μηκέτι ἐπιχειρισθῇς αὐτό, »διότι, ὡς βλέπω τοὺς ἡμετέρους, οὐκ εἰσιν ἁρμόδιοι πρὸς τὸ εὑρεῖν »μέθοδον καὶ τρόπον ἑνώσεως συμφωνίας τε καὶ εἰρήνης καὶ ἀγάπης »καὶ ὁμονοίας, εἰ μὴ φροντίζουσι πρὸς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτούς, λέγω »τοὺς δυτικούς, ὡς ἦμεν ἀρχῆθεν. Τοῦτο δὲ ἀδύνατον ὄντως· σχεδὸν »γὰρ φοβοῦμαι μὴ καὶ χεῖρον σχίσμα γένηται· καὶ ἰδοὺ ἀπεκαλύ»φθημεν τοῖς ἀσεβέσιν». Ἰδὼν δὲ ὁ βασιλεὺς τὸν υἱὸν μὴ παραδεξάμενον τὰ λεχθέντα εἰς αὐτὸν καὶ ἀπελθόντα, προςέθηκε σύννους πρὸς τὸν Φραντζῆν μόνος πρὸς μόνον· «Δοκεῖ τῷ βασιλεῖ τῷ υἱῷ μου εἶναι »αὐτὸν ἁρμόδιον βασιλέα, πλὴν οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ· βλέπει γὰρ »καὶ φρονεῖ μεγάλα, καὶ τοιαῦτα οἷα οἱ καιροὶ ἔχρῃζον ἐπὶ τῆς εὐη»μερίας τῶν προγόνων ἡμῶν. Πλὴν τῇ σήμερον, ὡς παρακολουθοῦσι »ἡμᾶς τὰ πράγματα, *οὐ βασιλέα θέλει ἡ ἀρχὴ ἡμῶν ἀλλ' οἰκονόμον*· »φοβοῦμαι γὰρ μή ποτε ἐκ τῶν ποιημάτων καὶ ἐπιχειρημάτων αὐτοῦ »γένηται χαλασμὸς τοῦ οἴκου τούτου ».

ιϐʹ

Αἱ σύνοδοι τῆς Δύσεως καὶ ὁ αὐτοκράτωρ.

Τὸν Μανουὴλ Παλαιολόγον μεγάλως ἐβοήθησαν κατὰ τὸν πλεῖστον τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ χρόνον εἰς τὰς πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ὑπεκφυγὰς αἱ κυμαίνουσαι αὐτὴν ἀνωμαλίαι καὶ τὸ ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτῆς κόλποις σχίσμα. Εἰς τὸν συσσεισμὸν ἐκεῖνον τοῦ παπικοῦ θρόνου, ὃν εἶχεν ἐπιφέρει ἡ κατὰ τὰ κελεύσματα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου Δʹ τοῦ Ὡραίου ἀπὸ τῆς Ῥώμης μεταφορὰ τῆς ἕδρας τοῦ πάπα Κλήμεντος Εʹ καὶ τῶν ἓξ διαδόχων αὐτοῦ μέχρι τοῦ Γρηγορίου ΙΑʹ ἀπὸ τοῦ 1309 μέχρι τοῦ 1378 εἰς τὴν Αὐενιῶνα τῆς Γαλλίας, εἶχον ἐπακολουθήσει ἄλλα τραύματα, ἐπιγεννήματα τοῦ ἀρχομένου φιλελευθερωτέρου πνεύματος καὶ τῆς ἐνδεικνυομένης ἐκπτώσεως τῆς μεσαιωνικῆς ἱεραρχίας καὶ τοῦ μακραίωνος δεσποτισμοῦ τῶν παπῶν. Αἱ ὑπερβασίαι τῆς Ῥώμης ἐν τῇ ἐπιδιώξει πολιτικῆς ἐξουσίας, ἡ φιλοχρηματία τῶν παπῶν, αἱ καταχρήσεις τῶν καρδιναλίων, συνδυαζόμεναι πρὸς τὸ ὑποφῶσκον νέον πνεῦμα τῆς ἀρχομένης ἀναγεννήσεως καὶ τὴν ἐπιδιωκομένην χειραφεσίαν τῶν κοσμικῶν ἡγεμόνων ἀπὸ τῆς δεσποτείας τῆς ἐκκλησίας, εἶχον ἀγάγει εἰς ἀξιώσεις μεταρρυθμί-

σεων κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον χρόνον, καθ' ὃν ἐσωτερικὸν σχίσμα ἐκλόνει τὸν παπικὸν θρόνον, διαμφισβητούμενον ὑπὸ ποντιφίκων συγχρόνως διεκδικούντων τὴν παπικὴν ἀρχήν. Ἐπὶ εἴκοσι σχεδὸν ἔτη ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Δύσεως ἵστατο μετέωρος μεταξὺ τῶν ἀντιδιαμαχομένων ἐκείνων παπῶν, ἀμφιγνοῶν τίς αὐτῶν ἦτο ὁ νόμιμος διάδοχος τοῦ ἁλιέως τῆς Γαλιλαίας. Ἡ συγκληθεῖσα ἐν Πίσῃ τῷ 1409 σύνοδος δὲν ἠδυνήθη νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰ σκάνδαλα τῆς διχονοίας, ἄπρακτος δὲ διελύθη ἡ ἀραιοτάτης τυχοῦσα συμμετοχῆς μεταγενεστέρα σύνοδος τοῦ Λατερανοῦ ἐν ἔτει 1412. Πολιτικαὶ δὲ ἀνάγκαι καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς εἰρηνεύσεως καὶ ἀνανεώσεως τῆς κλυδωνιζομένης ἅμα καὶ γεγηρακυίας ἐκκλησίας ἤγαγον τέλος ἐν τῇ Δύσει εἰς τὴν σύνοδον τὴν συγκληθεῖσαν ἐν Κωνσταντίᾳ, πόλει γερμανικῇ φερούσῃ τοῦτο τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ κτίστου αὐτῆς Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ, τοῦ πατρὸς Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου.

Εἰκοσιὲξ ἡγεμόνες, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορος Σιγισμούνδου ἐξαιρουμένου τοῦ προκαλέσαντος τὴν ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰωάννου ΚΓ' σύγκλησιν τῆς συνόδου, ἑκατὸν τεσσαράκοντα κόμιτες, τρεῖς ἀνώτατοι ἱεράρχαι, εἰκοσιεννέα καρδινάλιοι, τριάκοντα τρεῖς ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι περὶ τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα, ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν ἡγουμένους καὶ ἄπειρον πλῆθος ἱερέων, μοναχῶν, λογίων καὶ εὐπατριδῶν συνῆλθον εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ῥήνου διαρρεομένην πόλιν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1414. Καὶ δὲν ἤγαγε μὲν ἡ ἐπὶ τρία καὶ ἥμισυ ἔτη, μέχρι τοῦ Ἀπριλίου 1418, συγκροτηθεῖσα πολυπληθὴς αὕτη σύνοδος εἰς τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα τῆς ψηφίσεως καθολικῶν μεταρρυθμίσεων τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἐψήφισεν ὅμως τὸν διὰ πυρὸς θάνατον τῶν κατὰ τῶν καταχρήσεων τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἀντεπεξερχομένων, ἀλλ' ὡς αἱρετικῶν χαρακτηρισθέντων Βοεμῶν μεταρρυθμιστῶν Οὐσσίου καὶ Ἱερωνύμου, καὶ ἐπανήγαγε τὴν εἰρήνην εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἑνότητα εἰς τὸν παπικὸν θρόνον, ἀντὶ τῶν τριῶν πρὸς ἀλλήλους ἀντιφερομένων συγχρόνων παπῶν Ἰωάννου ΚΓ', Βενεδίκτου ΙΓ' καὶ Γρηγορίου ΙΒ' ἀναδείξασα μόνον πάπαν τὸν ἐξ ἐπιφανοῦς γένους τῆς Ῥώμης καρδινάλιον Κολόνναν ὑπὸ τὸ ὄνομα Μαρτίνου Ε'.

Ἐκλιπόντος δ' οὕτω τοῦ σχίσματος τοῦ συγκλονοῦντος τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν, ἤρχισαν νέαι μετὰ τοῦ πάπα Μαρτίνου διαπραγματεύσεις τῶν Βυζαντίνων. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἔζη ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος, εἴδομεν αὐτὸν μεταχειριζόμενον τὴν ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν ὡς πολιτι-

κὸν μόνον πρόσχημα καὶ ἐξευρίσκοντα παντοίας ὑπεκφυγάς. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Μανουὴλ προθυμότερον τοῦ πατρὸς συνεχίζει τὰς πρὸς τὸν πάπαν συνεννοήσεις ὁ διάδοχος τοῦ Μανουὴλ Ἰωάννης, ὃν εἴδομεν μὴ ἀποδεχόμενον τὰς περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος ὑποθήκας τοῦ πατρός. Καρπὸς δὲ τῶν διαπραγματεύσεων ἐκείνων ὑπῆρξεν ἡ συμπερίληψις τοῦ ζητήματος τῆς μετὰ τῶν ὀρθοδόξων ἑνώσεως εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς συνόδου τῆς ὑπὸ τοῦ Μαρτίνου Ε' συγκληθείσης ἐν Βασιλείᾳ, τότε μὲν γερμανικῇ, σήμερον δ' ἑλβετικῇ πόλει. Τὰ δὲ λοιπὰ ἄρθρα τοῦ προγράμματος τῆς συνόδου ἐκείνης ἦσαν ἡ αναμόρφωσις τοῦ κλήρου, ἡ ἐκρίζωσις τῶν αἱρέσεων, ἡ εἰρήνευσις τῆς Βοεμίας, ἐν ᾗ ὁ θάνατος τοῦ Οὔσσίου εἶχε προκαλέσει φοβερὰν ἀποστασίαν, διεξαγομένην μετὰ φανατισμοῦ θρησκευτικοῦ ἅμα καὶ ἐθνικοῦ, ἡ μέριμνα περὶ τῶν ἐλευθεριῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοια τῶν ἡγεμόνων.

Ὅτε δὲ ἀργότερον τῆς προκηρυχθείσης ἡμέρας, παρόντων ὀλιγοπληθῶν ἱερέων καὶ μοναχῶν, συνῆλθε προκαταρκτικῶς τῇ 23 Ἰουλίου 1431 ἡ πολυθρύλητος σύνοδος, ὁ πάπας Μαρτῖνος δὲν ἔζη πλέον, εἶχε δὲ ἤδη διαδεχθῇ αὐτὸν ὁ Βενετὸς καρδινάλιος Γαβριὴλ Κονδολμέρος ὑπὸ τὸ ὄνομα Εὐγενίου Δ'.

Κεῖται ἐκτὸς τοῦ ἡμετέρου σκοποῦ ἡ παρακολούθησις τῶν μεταρρυθμιστικῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου ταύτης καὶ τῆς ῥήξεως εἰς ἣν ἦλθε πρὸς τὸν πάπαν Εὐγένιου, τὸ μὲν πρῶτον διαλύσαντ' αὐτήν, εἶτα δὲ ἀναγκασθέντα, τελευτῶντος τοῦ 1433, νἀναγνωρίσῃ, ἀπτόητον συνεχίζουσαν τὸ ἔργον αὐτῆς. Ἀλλ' οὐχ ἧττον τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τῶν ἐν Βασιλείᾳ συνοδικῶν ἀπήρεσκεν εἰς τὸν πάπαν, καὶ ἡ ὑπ' αὐτῆς ἐπιδιωκομένη κατάλυσις τῶν ἐν τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ καταχρήσεων ἀντέκειτο εἰς τὰ συμφέροντα τῶν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ πλουτιζομένων, οἵτινες εὗρον ὑποστηρικτὴν τὸν Εὐγένιον, βλέποντα μειούμενον διὰ τῶν ψηφιζομένων ἐν Βασιλείᾳ καινοτομιῶν τὸ ἀξίωμα τοῦ παπισμοῦ. Ἐντεῦθεν δ' ἐγεννήθησαν νέαι διχόνοιαι μεταξὺ τοῦ πάπα καὶ τῆς συνόδου.

Τὸ δ' ἐπαπειλούμενον ἐν αὐτοῖς τοῖς κόλποις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας νέον σχίσμα ἐπέσπευσεν ἡ μεταξὺ τοῦ Εὐγενίου Δ' καὶ τῶν ἐν Βασιλείᾳ συνεδρευόντων ἀσυμφωνία περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἑνώσεως. Καὶ δὴ ἐν τῷ διχασμῷ ἐκείνῳ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας τὸ Βυζάντιον ἢ μᾶλλον ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης, ὃν πλὴν τοῦ Φραντζῆ καὶ αὐτοὶ οἱ

ΧΑΛΚΗ ΠΡΟΤΟΜΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ ΕΝ ΤΩι ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΡΩΜΗΝ ΒΟΡΓΙΑΝΩι ΜΟΥΣΕΙΩι

Ἑσπέριοι ὡμολόγουν ἐπιθυμοῦντα τὴν ἕνωσιν πολὺ διακαέστερον τοῦ πατρός, ἄρα πολὺ ὑποχωρητικώτερον ἐκείνου, ἀπέβλεπε πρός τε τὸν

πάπαν όμοῦ καὶ τοὺς συνοδικοὺς τῆς Βασιλείας. Διαπραγματεύσεις διεξήγοντο πρός τε τὴν Ῥώμην καὶ πρὸς τοὺς ἐν Βασιλείᾳ, καὶ πρέσβεις ἤρχοντο εἰς Κωνσταντινούπολιν παρά τε τοῦ πάπα καὶ τῶν συνοδικῶν. Προτάσεις ἐπὶ προτάσεων συνεκρούοντο πρὸς ἀλλήλας, καὶ ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς συγχύσεως ἐπεζητεῖτο ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἕνωσις τῆς Δύσεως πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ἐν ᾧ ἡ Ἑσπερία ἐφαίνετο βαίνουσα ὁλοταχῶς πρὸς ἴδιον σχίσμα. Καὶ οἱ μὲν ἐν Βασιλείᾳ προςεπάθουν νὰ ἑλκύσωσι τοὺς Ἕλληνας, ὑποδεικνύοντες, ὅτι εὐκολώτερον ἤθελεν ἐπιτευχθῇ ἡ ἕνωσις παρ᾽ αὐτοῖς ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ πάπα καὶ τῆς ἐλευθερωτέρας στάσεως τῶν συνοδικῶν. Ἀλλ᾽ ἀφ᾽ ἑτέρου οἱ ὀρθόδοξοι ἀνελογίζοντο τὸ μεῖζον κῦρος τοῦ πάπα, συνέβλεπόν τι τὸ στασιαστικὸν ἐν τῇ τελέσει τῆς συνόδου τῆς Βασιλείας ἄνευ αὐτοῦ, καὶ ῥητῶς ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης καὶ ὁ πατριάρχης Ἰωσὴφ ἔγραφον πρὸς τοὺς συνοδικοὺς τῆς Βασιλείας τῇ 26 Νοεμβρίου 1435, ὅτι ἐθεώρουν ἀναγκαίαν τὴν παρουσίαν τοῦ πάπα ἐν συνόδῳ οἰκουμενικῇ, ἐν ᾗ ἔμελλε νὰ συζητηθῇ τελεςφόρως τὸ ζήτημα τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν. Οὐχ ἧττον δ᾽ ἀναγκαία ἐκρίνετο ἡ σύγκλησις τῆς συνόδου ἐν πόλει ἐγγύτερον τῆς Ἀνατολῆς κειμένῃ καί, εἰ δυνατόν, παραθαλασσίᾳ χάριν εὐκολωτέρας εἰς αὐτὴν μεταβάσεως τῶν ἐξ Ἀνατολῆς, καὶ μάλιστα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ὄντος ἤδη γέροντος καὶ πάσχοντος ὑπὸ νοσήματος χρονίου, ὡς καὶ τῶν ἄλλων ὑπὸ τοῦ γήρατος βεβαρημένων ἐπισκόπων.

Οὐχ ἧττον, χωρὶς νὰ παύσωσιν αἱ μετὰ τοῦ πάπα Εὐγενίου διαπραγματεύσεις, ἐξηκολούθουν καὶ αἱ εἰς Βασίλειαν διαπρεσβεύσεις, ἀπολήξασαι τέλος τῇ 7 Σεπτεμβρίου 1434 εἰς τὴν ἐν τῇ καθεδρικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Βασιλείας συνομολόγησιν συνθήκης, ἐν ᾗ καθωρίζοντο οἱ ὅροι τῆς συγκλήσεως οἰκουμενικῆς συνόδου, ἣν ἐνόρκως ἀπεδέχθησαν οἱ πρέσβεις τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου. Ἀνελάμβανον δὲ οἱ συνοδικοὶ τῆς Βασιλείας τὴν ὑποχρέωσιν νὰ στείλωσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀντιπροςώπους, θέτοντας εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ βασιλέως ὀκτακιςχίλια δουκᾶτα χάριν τῶν δαπανῶν τῆς συγκλήσεως τῆς συνόδου, κατέβαλλον δὲ καὶ τὰς δαπάνας τεσσάρων μεγάλων γαλερῶν προοριζομένων εἰς τὴν μεταβίβασιν καὶ ἐπαναφορὰν τῶν μελλόντων νὰ μετάσχωσι τῆς συνόδου Ἑλλήνων, ὑπολογιζομένων μέχρις ἑπτακοσίων. Ἀλλὰ μακραὶ ὑπῆρξαν καὶ μετὰ τὴν κατ᾽ ἀρχὴν ἀποδοχὴν τῆς συγκροτήσεως τῆς συνόδου αἱ συζητήσεις, διεξαχθεῖσαι τοῦτο μὲν ἐν Κων-

σταντινουπόλει, τοῦτο δ' ἐν Βασιλείᾳ καὶ ὁτὲ μὲν μετὰ τῆς συνόδου, ὁτὲ δὲ μετὰ τοῦ πάπα, ἀντιπροτείνοντος ἀντὶ τῆς Βασιλείας ὡς ἕδρας τῆς συνόδου ἄλλας πόλεις ἐν Ἰταλίᾳ ἢ ἀλλαχοῦ προσφορωτέρας εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Θὰ ἦτο ἀνιαρὰ ἡ ἔκθεσις τῶν μακρῶν τούτων διαπραγματεύσεων, αἵτινες ἐφαίνοντο ἀτελεύτητοι καὶ ἀδιέξοδοι. Ἀπὸ τῆς 7 Σεπτεμβρίου 1434, ὅτε εἴδομεν συμφωνουμένους ἐν Βασιλείᾳ κατ' ἀρχὴν τοὺς ὅρους τῆς συγκλήσεως οἰκουμενικῆς συνόδου, παρῆλθον σχεδὸν δύο καὶ ἥμισυ ἔτη μέχρι τῆς εἰκοστῆς πέμπτης συνεδρίας ἐν Βασιλείᾳ, τῆς συγκροτηθείσης τῇ 7 Μαΐου 1437, ἥτις ὑπῆρξε κρίσιμος διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ περαιτέρω γεγονότων. Πράγματι ἐν τῇ συνεδρίᾳ ἐκείνῃ ἡ μὲν μειονοψηφία τῶν συνοδικῶν, ἥτις ἠδύνατο κατὰ τοῦτο νὰ θεωρηθῇ ἀποτελοῦσα τὸ νόμιμον τῆς συνόδου μέρος, διότι προήδρευον αὐτῆς οἱ λεγᾶτοι τοῦ πάπα, ἐψήφισεν ὡς ἕδραν τῆς συνόδου συμφώνως πρὸς τὰς μετὰ τοῦ Εὐγενίου διαπραγματεύσεις καὶ τὴν θέλησιν τῆς Ἀνατολῆς τὴν Φλωρεντίαν ἢ τὸ Οὔτινον τῆς Ἰταλίας. Ἡ δὲ θορυβώδης πλειονότης τῶν συνοδικῶν, καὶ περὶ ἄλλα διαφωνοῦσα πρός τε τὴν παπίζουσαν μειονοψηφίαν, τὸν πάπαν αὐτὸν καὶ τοὺς Ἕλληνας, ἐπέμενεν εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου ἐν Βασιλείᾳ ἢ τοὐλάχιστον ἐν Αὐενιῶνι.

Ἐν τούτοις δὲ παρεσκεύαζον μὲν οἱ ἐν Βασιλείᾳ χρήματα καὶ πλοῖα πρὸς μεταφορὰν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν κατὰ τὰς ἰδίας ἀποφάσεις συγκροτηθησομένην σύνοδον, ἐξηρτύοντο δ' ἐν τῷ λιμένι τῆς Βενετίας παρὰ τοῦ πάπα αἱ γαλέραι, δι' ὧν συμφώνως πρὸς τὰ προκριθέντα ὑπὸ τῶν παπιζόντων συνοδικῶν τῆς Βασιλείας, αὐτοῦ τοῦ πάπα καὶ τῶν Ἑλλήνων ἔμελλον νὰ διαπεραιωθῶσιν οἱ ὀρθόδοξοι συνοδικοὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Παράδοξος ἀνταγωνισμὸς καὶ ὑπερθεματισμὸς ἐκ μέρους τῶν δύο τμημάτων τῆς ἀπεσχισμένης ἐκκλησίας τῆς Δύσεως, ὅπως προσελκυσθῇ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς.

Τέλος τῇ 3 Σεπτεμβρίου 1437 κατέπλευσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ πρώτη γαλέρα, φέρουσα τρεῖς ἐπισκόπους ἀντιπροσωπεύοντας τὸν πάπαν. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας ἔτυχον οὗτοι ἀκροάσεως παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ἔπειτα δὲ καὶ παρὰ τοῦ πατριάρχου, καί, δοθεισῶν τῶν ἀναγκαίων ἐξηγήσεων, συνεφωνήθη ἡ εἰς Ἰταλίαν ἀναχώρησις. Ἔφθασαν δὲ τελευτῶντος τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ οἱ λοιποὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ πάπα καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀνηκούσης φατρίας τῆς ἐν Βασιλείᾳ

συνόδου, ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τῶν ὑπολοίπων τριῶν γαλερῶν καὶ τριακοσίων τοξοτῶν, ἐν Κρήτῃ στρατολογηθέντων. Ἔμελλον δὲ οὗτοι συμφώνως πρὸς τὰ συντεθειμένα νὰ ἐνισχύσωσι τὴν ἄμυναν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἀπουσίας τοῦ αὐτοκράτορος, ἀνθ' οὗ ἔμελλε νἀντιβασιλεύσῃ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος.

Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ αὐτοκράτωρ παρεσκευάζετο πρὸς ἀπόπλουν, τὴν 4 Ὀκτωβρίου μετ' ἐκπλήξεως εἶδον οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰςπλεούσας τὰς ὑπὸ τῶν συνοδικῶν τῆς Βασιλείας ἀποσταλείσας γαλέρας. Ἀποφευχθείσης δὲ διὰ τῆς συνέσεως τοῦ βασιλέως τῆς ἐπικειμένης μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων στολίσκων συγκρούσεως, μετ' ἀκρόασιν τῶν νέων ἐκείνων ἀποστόλων καὶ νέας συζητήσεις καὶ ἀντεγκλήσεις

Ο ΕΚ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΠΟΠΛΟΥΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ *

αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ πάπα, οἱ ἐκ Βασιλείας ἀπέπλευσαν ἐκ νέου τῇ 2 Νοεμβρίου, φέροντες ἁπλῶς ἐπιστολὰς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου πρὸς τοὺς ἐντολοδόχους αὐτῶν. Οὕτω δὲ τέλος ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, ἀποκρούσας καὶ τὴν προσφερομένην εἰς αὐτὸν συμμαχίαν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μουρὰτ, πειρωμένου νὰ παρακωλύσῃ τὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν μετάβασιν αὐτοῦ, μετὰ δύο συγκινητικὰς ἀκολουθίας ψαλείσας ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ καὶ τῇ μονῇ τῶν Ὁδηγῶν ἐπέβη τὸ ἀπόγευμα τῆς 24 Νοεμβρίου 1437 τῶν βενετικῶν γαλερῶν, αἵτινες μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνέσπασαν τὰς ἀγκύρας, πλέουσαι πρὸς τὴν Βενετίαν.

* Ἀνάγλυφον τῆς χαλκῆς πύλης τῆς ἐν Ῥώμῃ Βατικανῆς Βασιλικῆς.

ιγ'

Οἱ ὀρθόδοξοι ἐν Ἰταλίᾳ.

Μόλις τῇ 8 Φεβρουαρίου 1438 κατέπλευσεν εἰς τὴν Βενετίαν ὁ στολίσκος ὁ φέρων τοὺς ὀρθοδόξους μετὰ πλοῦν μακρὸν καὶ περιπετειώδη. Ἔπλεε δ' ἐπὶ τῶν γαλερῶν ἐκείνων ὅ τι ἔξοχον ἠδύνατο νὰ ἐπιδείξῃ ἡ πολιτεία τοῦ Βυζαντίου καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. Προεξεῖχεν ὁ αὐτοκράτωρ, διατεθειμένος εἰς πᾶσαν ὑποχώρησιν πρὸς τὴν Δύσιν καὶ τὰ πάντα καραδοκῶν παρὰ τοῦ πάπα πρὸς διάσωσιν ἀπὸ τῶν κυμαινόντων τὴν Κωνσταντινούπολιν κινδύνων, καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ Δημήτριος Παλαιολόγος, ὀλιγώτερον τοῦ ἀδελφοῦ πιστεύων εἰς τὸ δέλεαρ τῆς ἑνώσεως τὸ προςφερόμενον ὑπὸ τῶν Ἑσπερίων. Συνέπλεε δ' ὁ πατριάρχης Ἰωσήφ, ἤδη τῷ 1416 μετατεθεὶς εἰς τὰ πατριαρχεῖα ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Ἐφέσου καὶ ταλαιπωρηθεὶς μὲν ἤδη ἱκανὰ ἔτη, ἰδίως ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου καὶ ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ πάπα Μαρτίνου Ε', μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου, ὑπὸ τῶν μακρῶν καὶ ἀτελευτήτων διαπραγματεύσεων πρός τε τὸν πάπαν Εὐγένιον καὶ τοὺς συνοδικοὺς τῆς Βασιλείας, ἀλλὰ πιστὸς παρὰ ταῦτα πάντα ἐμμένων εἰς τὰ δόγματα τῆς πατρίου θρησκείας. Ἐπιθυμῶν τὴν ἄρσιν τοῦ σχίσματος χάριν τῆς ὑφισταμένης πολιτικῆς ἀνάγκης ἄνευ παραγκωνίσεως τῶν δικαιωμάτων τῆς ὀρθοδοξίας, παρηκολούθησε τὸν αὐτοκράτορα παρὰ τὸ βάρος τῶν ἐτῶν καὶ τὴν κατέ-

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΙΩΣΗΦ
ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΥΠ' ΑΡ. 1783 ΠΑΡΙΣΙΑΚΟΥ ΚΩΔΙΚΟΣ

χουσαν αὐτὸν νόσον. Ἦτο δὲ ὁ Ἰωσὴφ γέρων αἰδέσιμος, ἑλκύων τὸν σεβασμὸν καὶ αὐτῶν τῶν μετ' αὐτοῦ ἀναστρεφομένων Λατίνων. «Εἶνε πατὴρ ἀρχαιοπρεπὴς» ἔγραφε περὶ αὐτοῦ εἰς τὸν πρόεδρον τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου ὁ εἰς Κωνσταντινούπολιν πεμφθεὶς ἀπόστολος αὐτῆς· «καὶ ἡ μὲν ἡλικία αὐτοῦ, ἡ πολιότης, ὁ μακρὸς πώγων καὶ ἡ μορφὴ καθιστάνουσιν αὐτὸν σεβαστὸν εἰς σύμπαντας τοὺς θεωμένους, ὁ δ' εὐθὺς αὐτοῦ νοῦς, ἡ πεῖρα τῶν πραγμάτων καὶ τὸ κόσμιον τῶν ἠθῶν καθιστάνουσιν αὐτὸν θαυμαστὸν εἰς σύμπαντας τοὺς οἰκείως μετ' αὐτοῦ ἀναστρεφομένους».

Μετὰ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ πατριάρχου εὑρίσκοντο πολλοὶ καὶ ἄξιοι λόγου μητροπολῖται, ὁ Ἡρακλείας Ἀντώνιος, ὁ Τραπεζοῦντος Δωρόθεος, ὁ Κυζίκου Μητροφάνης, ὁ Νικομηδείας Μακάριος, ὁ Σάρδεων Διονύσιος, ὁ Τυρνόβου Ἰγνάτιος, ὁ Μονεμβασίας Δοσίθεος, ὁ Λακεδαιμονίας Μεθόδιος, ὁ Ἀμασείας Ἰωάσαφ, ὁ Μυτιλήνης Δωρόθεος, ὁ Σταυρουπόλεως Ἠσαΐας, ὁ Μολδοβλαχίας Δαμιανός, ὁ Ῥόδου Ναθαναὴλ, ὁ Μελενίκου Ματθαῖος, ὁ Δράμας Δοσίθεος, ὁ Γάνου Γεννάδιος, ὁ Δρύστρας Κάλλιστος, ὁ Ἀγχιάλου Σωφρόνιος. Τοὺς δὲ λοιποὺς πατριάρχας, κωλυομένους νὰ παραστῶσιν, ἀντεπροσώπευον ὡς τοποτηρηταὶ μητροπολῖται ἐκ τῶν ἤδη μνημονευθέντων, τὸν μὲν Ἀλεξανδρείας ὁ Ἡρακλείας, τὸν δὲ Ἱεροσολύμων ὁ Σάρδεων, τὸν δὲ Ἀντιοχείας ὁ Ἐφέσου καὶ ὁ Ῥωσίας Ἰσίδωρος, ὅστις πρὸς τούτοις ἐπετρόπευε καὶ τὴν ῥωσικὴν ἐκκλησίαν.

Συνηκολούθουν δὲ καὶ ἐπιφανεῖς ἄρχοντες τῆς ἐκκλησίας, ἐν οἷς ὁ διάκονος Θεόδωρος ὁ Ξανθόπουλος, μέγας σκευοφύλαξ, ὁ Μιχαὴλ Βαλσαμὼν, μέγας χαρτοφύλαξ καὶ ἀρχιδιάκονος τοῦ πατριαρχείου, ὁ Σίλβεστρος Συρόπουλος, μέγας ἐκκλησιάρχης καὶ δικαιοφύλαξ, Γεώργιος ὁ Καππάδοξ, διάκονος καὶ πρωτέκδικος, ὁ Μανουὴλ Χρυσοκκόκης, μέγας σακελλάριος, ὁ Ἰωάννης Εὐγενικὸς, νομοφύλαξ. Συνέπλευσαν δὲ καί τινες τῶν ἐπὶ σοφίᾳ ἐν τῷ τότε χρόνῳ διαπρεπόντων, οἷοι ὁ ἤδη γνωστὸς ἡμῖν Γεώργιος ὁ Γεμιστὸς, ὁ Τραπεζούντιος Γεώργιος ὁ Ἀμηρούτζης καὶ ὁ τότε καθολικὸς κριτὴς Γεώργιος Σχολάριος, ὅστις ἔμελλεν ἔπειτα νὰναδειχθῇ πρῶτος μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης τοῦ ὑπὸ τοὺς Τούρκους δουλεύοντος γένους.

Μεταξὺ τῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν συμπλευσάντων δὲν ἐμνημονεύσαμεν δύο ἀνδρῶν, οἵτινες ὑπερεξέχουσι πάντων τῶν ἀκολουθησάντων τὸν βασιλέα. Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Ἐφέσου Μᾶρκος ὁ Εὐγενικὸς καὶ ὁ Νικαίας

Βησσαρίων. Ἀμφότεροι οἱ ἄνδρες οὗτοι οὐ μόνον διεκρίθησαν ἐν τῇ συγκροτηθείσῃ συνόδῳ, ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτὴν πολλαχῶς ἐπέδρασαν ἐπὶ τὰς τύχας τοῦ ἔθνους. Συμμαθηταὶ δὲ ἀμφότεροι χρηματίσαντες τοῦ μετ' αὐτῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν συμπλεύσαντος Γεωργίου τοῦ Γεμιστοῦ, ἀλλοίαν ἔπειτα ἑκάτερος ἐτράπησαν ὁδὸν, καὶ θὰ ἴδωμεν αὐτοὺς ἔν τε τῇ συνόδῳ καὶ μετ' αὐτὴν διάφορον ἐκπροσωποῦντας πολιτικὸν καὶ θρησκευτικὸν πρόγραμμα.

Ὁ Μανουὴλ Εὐγενικὸς, υἱὸς τοῦ διακόνου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ σακκελίωνος Γεωργίου καὶ ἀδελφὸς τοῦ ἐφαμίλλου ἐν τῇ παιδείᾳ νομοφύλακος Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ, γεννηθεὶς καὶ ἄριστα παιδευθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐνεδύθη εἰκοσιπεντaέτης τὴν ἡλικίαν τὸ μοναχικὸν σχῆμα, μετονομασθεὶς Μᾶρκος. Βραχὺν δὲ χρόνον πρὸ τῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀναχωρήσεως ἐχειροτονήθη ἀπὸ ἱερέως μητροπολίτης Ἐφέσου. Στερρῶς δὲ προσκείμενος εἰς τὸ πάτριον δόγμα καὶ οὐδεμίαν ἐκ τῆς Δύσεως καὶ μετὰ τὴν ἄρσιν τοῦ σχίσματος προσδοκῶν ὠφέλειαν, πρό τε τῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν μεταβάσεως καὶ κατὰ τὰς συνεδρίας τῆς συνόδου καὶ μετὰ τὴν καθομολόγησιν τῆς ἑνώσεως ὑπῆρξε σθεναρὸς αὐτῆς ἀντίπαλος. Ἡ δὲ συμμετοχὴ αὐτοῦ εἰς τὴν σύνοδον, ἐξ ἧς καὶ ἀπεχώρησε πρὸ τῆς καθομολογήσεως τῆς ἑνώσεως, μόνον σκοπὸν εἶχε τὴν ἀντίκρουσιν τῶν λατινικῶν ἀξιώσεων. Ἄλλως δ' ἡ παρουσία αὐτοῦ ἦτο ἀπαραίτητος ὡς ἐγγύησις διὰ τὴν Ἀνατολὴν, ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ κοιναὶ πρὸς αὐτὸν παρακλήσεις, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος ἐξαιρουμένου, περὶ μεταβάσεως εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἡ ἀνάδειξις αὐτοῦ τοποτηρητοῦ τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας ἐν τῇ συνόδῳ καὶ ἡ ἐκλογὴ αὐτοῦ ὡς ἐξάρχου τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας.

Ἀλλὰ τιμῶν ἀναλόγων πρὸς τὰς τοῦ Μάρκου Εὐγενικοῦ ἠξιώθη καὶ ὁ Βησσαρίων, οὐ μόνον καὶ αὐτὸς προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος νὰ μετάσχῃ τῆς συνόδου καὶ ἤδη τῷ 1436 χειροτονηθεὶς μητροπολίτης Νικαίας, ἀλλὰ καὶ ἐκλεχθεὶς, καθ' ἃ καὶ ὁ Μᾶρκος, ἔξαρχος τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Εἰς δὲ τὴν χειροτονίαν τοῦ Βησσαρίωνος ὡς μητροπολίτου ἐδικαίου τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον ἡ δικαία φήμη τοῦ ἀνδρός. Γέννημα καὶ θρέμμα τῆς Τραπεζοῦντος ἦγεν ὁ Βησσαρίων τὸ τεσσαρακοστὸν τρίτον περίπου τῆς ἡλικίας ἔτος, ὅτ' ἐχειροτονήθη μητροπολίτης, ἀπὸ νεότητος ἤδη χρηματίσας μοναχὸς καὶ παιδευθεὶς περί τε τὴν θεολογίαν, τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν τοῦτο μὲν ὡς τρόφιμος τοῦ Τραπεζοῦντος Δοσιθέου, ἀνδρὸς διαπρεποῦς ἐπὶ σοφίᾳ

καὶ ἀρετῇ, καὶ τοῦ μητροπολίτου Σηλυβρίας, τοῦτο δὲ ὑπὸ τοῦ ἤδη ὑπεργήρου Γεμιστοῦ ἐν Πελοποννήσῳ. Οὕτω δὲ παιδευθείς, ταχέως ἀπέβη πολυθρύλητος ἁπανταχοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ εὐγλωττίας, τοῦ εὐαγγελικοῦ παραδείγματος καὶ τῶν ἀγαθοεργιῶν ἃς παρεῖχεν ὡς ἀγαθὸς σύμβουλος τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἰδιωτῶν, ὡς εἰρηνοποιὸς τῶν οἴκων, ὡς κῆρυξ τῆς ὁμονοίας. Τὴν ὁμόνοιαν δὲ ταύτην κεκηρυγμένως ἐπεξέτεινε μέχρι τῶν κόλπων τῆς ἐκκλησίας, ἣν ἐπόθει ἡνωμένην καὶ κραταιάν, καραδοκῶν ἄλλως ἐκ τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν τὴν τελεσφόρον ἀπὸ τῶν Τούρκων διὰ βοηθείας τῆς Δύσεως ἀπαλλαγὴν τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς. Ὅλως δ' ἀντιθέτως πρὸς τὸν μέγαν αὐτοῦ ἀντίπαλον Μᾶρκον τὸν Εὐγενικὸν ἐνέμεινεν ὁ Βησσαρίων πιστὸς εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦτο οὐ μόνον μετὰ τὴν σύνοδον τῆς Φλωρεντίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ θανάτου. Τὴν δὲ ἀφοσίωσιν αὐτοῦ εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν, παρ' ἧς ἠξιώθη μεγάλων τιμῶν, ἀναδειχθεὶς καρδινάλιος καὶ μικροῦ δεῖν πάπας, μετεχειρίσθη πάντοτε ὡς ἐλατήριον πρὸς ἐπανάσωσιν τοῦ γένους ἐκ τῆς τουρκικῆς δουλείας.

Πλὴν δὲ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, τῶν κορυφαίων τοῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀποπλεύσαντος ἑλληνικοῦ κλήρου, εἰς οὓς συγκεφαλαιοῦνται αἱ μεγάλαι ἀντιθέσεις αἱ διασπῶσαι ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἑνώσεως τὰς γνώμας καὶ τὰς πεποιθήσεις τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τῶν τότε χρόνων, καὶ τῶν ἄλλων συμπληρωτῶν οὐκ ὀλίγοι ἦσαν ἐπιφανεῖς. Ἀρκούμεθα δὲ μνημονεύοντες ἰδίᾳ τοῦ Δωροθέου Μυτιλήνης, εἰς ὃν ἀποδίδεται ἡ σύνταξις τῶν Πρακτικῶν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου, καὶ τοῦ μεγάλου ἐκκλησιάρχου καὶ δικαιοφύλακος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, τοῦ διακόνου Σιλβέστρου τοῦ Συροπούλου, ὅστις ὑπέγραψε μὲν τὸν Ὅρον τῆς συνόδου ἐξ ἀνάγκης, ἀπειληθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλὰ διεμαρτύρετο καὶ πρότερον καὶ κατόπιν. Ἀποστὰς δὲ κατὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπάνοδον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ἣν περιεβάλλετο, διὰ τὴν εἰς τὴν πατριαρχείαν ἀνάρρησιν τοῦ λατινόφρονος Μητροφάνους, ἀφιερώθη εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τῆς φλωρεντιακῆς συνόδου, ἥτις εἶνε ἡ κυριωτάτη ἀπήχησις τῶν πράξεων καὶ τῶν αἰσθημάτων τῶν κατεχόντων τούς τε κατὰ τῆς ἑνώσεως ἀντιστρατευθέντας καὶ τοὺς ὑπογράψαντας τὸν Ὅρον τῆς συνόδου μετὰ καρδίας αἱμασσούσης.

Ἀλλά, ἐξαίροντες τοὺς ἐπιφανεῖς, δὲν πρέπει νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι

συναπαξάπας ὁ κλῆρος τῶν τότε χρόνων, εἴτε ὁ ἐν τῇ Ἀνατολῇ παραμείνας, εἴτε ὁ συμμετασχὼν τῆς ἑνώσεως, ἀπετελεῖτο ἐκ φωστήρων τῆς ἐκκλησίας. Τὰ δὲ συμβάντα ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν πρὸ τοῦ ἀπόπλου εἰς τὸν κλῆρον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος διανομὴν μέρους τῶν χρημάτων, ὅσα ὁ Παλαιολόγος ἔλαβε παρὰ τῶν Λατίνων τοῦτο μὲν χάριν ὁδοιπορικῶν ἐξόδων, τοῦτο δὲ πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν κινδύνων, οὓς ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ ἡ ἐκ τῆς βασιλευούσης ἀπουσία αὐτοῦ, δεικνύουσιν, ὅτι δὲν ἦσαν ἅπαντες οἱ λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου λάτραι τῶν ὑπερκοσμίων καὶ ὅτι πολλοὶ αὐτῶν ἐγίνοντο εὐκόλως ἕρμαιον γηίνων πειρασμῶν.

Ὅτε δὲ ὁ ἱερὸς στόλος μετὰ τρικυμιώδη καὶ πολύμηνον πλοῦν κατέπλευσε τέλος εἰς τὴν Βενετίαν, μεγάλαι ὑπῆρξαν αἱ τιμαὶ αἱ εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀπονεμηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ δόγη, ἐξελθόντος ἐπὶ τοῦ Βουκενταύρου εἰς προϋπάντησιν τοῦ ἐν τῷ Ἁγίῳ Νικολάου τοῦ Λίδου ἀναμένοντος αὐτὸν Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ ἀκολουθουμένου ὑπὸ δώδεκα μεγάλων πολυτελῶς κεκοσμημένων γαλερῶν, ὧν ἐπέβαινον οἱ ἄρχοντες καὶ εὐπατρίδαι τῆς Βενετίας. Πρὸς τιμὴν δὲ τῶν Ἑλλήνων ἕκαστον πλοῖον ἔφερεν ἐν ἀναγλύφῳ ἢ ἐν ζωγραφίᾳ συνηνωμένον τὸν λέοντα τοῦ Ἁγίου Μάρκου, τὸ σύμβολον τῆς Βενετίας, καὶ τὸν δικέφαλον ἀετὸν τοῦ Βυζαντίου. Οὐχ ἧττον δ' ἐνδιαφέρουσα ὑπῆρξεν ἡ διαμονὴ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ πλουσίᾳ καὶ ὑπερηφάνῳ πόλει, ἥτις εἶχε πλεῖστα τὰ κοινὰ πρὸς τὸ Βυζάντιον ἀπὸ αἰώνων. Οὐκ ἄνευ δὲ συγκινήσεως εἶδον ἐν αὐτῇ οἱ ἐκ τοῦ Βυζαντίου ξένοι, ἐν μέσῳ θαυμάζοντες τἀξιοθέατα τῆς πόλεως, τὰ κειμήλια τὰ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπαχθέντα ποτὲ ὑπὸ τῶν σταυροφόρων.

ιδ'

Ἡ σύνοδος ἐν Φερράρᾳ.

Μετὰ εἴκοσιν ἡμερῶν διατριβὴν ἐν Βενετίᾳ ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Δημητρίου καὶ τῆς ἀκολουθίας αὐτοῦ ὡς καὶ μέρους τοῦ κλήρου ἀνεχώρησαν τὴν 28 Φεβρουαρίου 1438, μεταβαίνοντες εἰς τὴν πόλιν, ἐν ᾗ ἔμελλε νὰ συγκροτηθῇ ἡ σύνοδος. Ἦτο δὲ αὕτη ἡ Φερράρα.

Καὶ εἶχε μέν, καθ' ἃ εἴδομεν ἀνωτέρω, ὑποδειχθῇ πρὸ τοῦ ἐκ Κων-

σταντινουπόλεως ἀπόπλου τῶν Ἑλλήνων ὡς ἕδρα τῆς συνόδου ἡ Φλωρεντία· ἀλλ' ἀντιδράσεις τῶν ἰσχυρῶν τῆς Δύσεως, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Σιγισμοῦνδος, ἠνάγκασαν τὸν πάπαν νὰ ὁρίσῃ ἀντὶ τῆς Φλωρεντίας τὴν Φερράραν. Εἰς ταύτην δὲ τὴν πόλιν μετέθηκεν ὁ Εὐγένιος διὰ βούλλης τῆς 18 Σεπτεμβρίου 1437 καὶ τὴν ἐν Βασιλείᾳ σύνοδον, ἧς ἡ ἀντιπαπικὴ μερὶς εἶχε προχωρήσει ἐπὶ τοσοῦτον ἐν τῷ κατὰ τοῦ πάπα στασιασμῷ, ὥστε καὶ νὰ καλέσῃ αὐτὸν νὰ παραστῇ ἐν Βασιλείᾳ ἐντὸς ἑξήκοντα ἡμερῶν καὶ δώσῃ εὐθύνας τῆς πρὸς τὴν σύνοδον διαγωγῆς αὐτοῦ. Ὀξυνομένων δὲ ὁσημέραι τῶν πρὸς τὴν σύνοδον τῆς Βασιλείας σχέσεων τοῦ πάπα Εὐγενίου, οὗτος διὰ νεωτέρας βούλλης τῆς 30 Δεκεμβρίου 1437 ἐπεκύρωσε τὴν προτέραν καὶ μετέθηκεν ὁριστικῶς τὴν ἕδραν τῆς συνόδου εἰς τὴν Φερράραν, ὁρίσας ὡς ἡμέραν ἐνάρξεως τῶν συνεδριῶν αὐτῆς τὴν 8 Ἰανουαρίου 1438. Καὶ δὲν ὑπεχώρησαν μὲν οἱ ἐν Βασιλείᾳ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκήρυξαν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1438 παράνομον τὴν σύνοδον τῆς Φερράρας, ἐξηκολούθησαν δὲ συνεδριάζοντες μέχρι τέλους τοῦ Ἀπριλίου 1448, ὅτε καὶ διελύθη τέλος πράγματι ἡ σύνοδος μετὰ δεκαοκταετίαν ὅλην ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ πρὸς τὴν Ῥώμην ῥῆξις ἐξησθένησε καθ' ὁλοκληρίαν κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον αὐτῆς, φυτοζωούσης καὶ ἀναγκασθείσης τέλος μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1447 θάνατον τοῦ Εὐγενίου νἀναγνωρίσῃ τὸν ἤδη πρότερον ἐκλεχθέντα διάδοχον αὐτοῦ Νικόλαον Ε'.

Ἐν τούτοις δὲ ἤδη πρὸ τῆς εἰς Φερράραν ἀφίξεως τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν περὶ αὐτὸν εἶχον ἀρχίσει ἐν ταύτῃ τῇ πόλει αἱ συνεδρίαι τῆς συνόδου τῇ 8 Ἰανουαρίου ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ καρδιναλίου Ἀλβεργάτη. Ἀλλ' αἱ πρῶται συνεδρίαι ὑπῆρξαν προκαταρκτικαί, ἀναφερόμεναι εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, ἀξιοῦντα νὰ κληθῶσιν εἰς τὴν σύνοδον καὶ οἱ κοσμικοὶ ἡγεμόνες τῆς Ἑσπερίας, καὶ εἰς ἄλλα ζητήματα τάξεως, εὐκοσμίας καὶ τῆς συντηρήσεως τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συνόδου. Αἱ δὲ τοιαῦται συνεννοήσεις ἐξηκολούθησαν ἐν μέρει καὶ μετὰ τὴν ἐκ Βενετίας ἄφιξιν τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ τοῦ πατριάρχου.

Καὶ πρῶτος μὲν ἔφθασεν εἰς Φερράραν τῇ 4 Μαρτίου ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Δημητρίου καὶ τῶν περὶ αὐτόν, γενόμενος δεκτὸς πανηγυρικῶς καὶ προπεμφθεὶς εἰς τὴν πόλιν ὑπὸ τῶν πρὸς δεξίωσιν αὐτοῦ ἐξελθόντων καρδιναλίων. Ἅμα δὲ τῇ εἰς Φερράραν εἰσόδῳ

ὡδηγήθη εἰς τὸ ἀποστολικὸν μέγαρον τοῦ πάπα, εἰςελθὼν μέχρις αὐτῆς τῆς αἰθούσης, ἐν ᾗ ἀνέμενεν οὗτος, διὰ κεκλιμένου ἐπιπέδου ἐπίτηδες παρασκευασθέντος. Καὶ ὁ μὲν πάπας Εὐγένιος ἀνέστη ἐπὶ τῇ εἰςόδῳ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, οὗτος δὲ, κλίνας τὸ ἕτερον γόνυ, ἠσπάσθη τὴν χεῖρα τοῦ πάπα.

Μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας, τὴν 7 Μαρτίου, ἀφίχθη μετὰ τοῦ λοιποῦ κλήρου ὁ πατριάρχης, ὅστις εἶχεν ἀναχωρήσει ἐκ Βενετίας ὀλίγον ἀργότερον τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς πλοίου, σταλέντος εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ μαρκίωνος τῆς Φερράρας. Μετὰ δὲ μακρὰς διαπραγματεύσεις περὶ τοῦ τρόπου ἐμφανίσεως πρὸ τοῦ πάπα, μόλις τὴν ὑστεραίαν παρέστη ὁ πατριάρχης ἐνώπιον τοῦ Εὐγενίου ἐν ἰδίᾳ αἰθούσῃ, ἐν ᾗ παρίσταντο μόνοι οἱ καρδινάλιοι· ἠσπάσθη δὲ οὐχὶ τὸν πόδα αὐτοῦ, ὡς ὁ Εὐγένιος ἠξίου τὸ πρῶτον, ἀλλὰ τὴν παρειὰν, τοῦ πάπα ἐγερθέντος ἐκ τοῦ θρόνου, ἐφ' οὗ ἐκάθητο, πρὸς ἔνδειξιν τιμῆς.

Η ΑΦΙΞΙΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΕΙΣ ΦΕΡΡΑΡΑΝ
ΚΑΙ Η ΔΕΞΙΩΣΙΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΑΠΑ

Ἀνάγλυφον τῆς μεσαίας χαλκῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐν Ῥώμῃ.

Ὁ αὐτοκράτωρ, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δημήτριος Παλαιολόγος, ὁ πατριάρχης καὶ οἱ μητροπολῖται οἱ μέλλοντες νὰ μετάσχωσι τῆς συνόδου ὡς καὶ οἱ θεράποντες αὐτῶν ἐγκατῳκίσθησαν δωρεὰν εἰς τὰ ἐκ τῶν προτέρων ὁρισθέντα καταλύματα· συμφώνως δὲ πρὸς τὰ προαποφασισθέντα ἔμελλον νὰ λαμβάνωσι καὶ σιτηρέσιον μηνιαῖον. Καὶ εἰς μὲν τὸν αὐτοκράτορα ὡρίσθησαν τριάκοντα χρυσᾶ φλωρία κατὰ μῆνα, εἰς δὲ τὸν Δημήτριον Παλαιολόγον εἴκοσιν, εἰς ἕκαστον τῶν ἱεραρχῶν τέσσαρα καὶ εἰς τοὺς τῆς ἀκολουθίας ἀνὰ τρία.

Ἀλλὰ τῶν συνεδριῶν τῆς συνόδου μόνον μετὰ ἕνα ὅλον μῆνα κατωρθώθη νὰ γείνῃ ἔναρξις, ἀφ' οὗ ἐν τῷ μεταξὺ πρῶτον καθωρίσθησαν οὐκ ἄνευ πολλῆς διενέξεως τὰ τῆς τάξεως τῶν ἑδρῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων ἐν τῇ συνόδῳ. Τέλος δὲ τὴν 9 Ἀπριλίου 1438, ἥτις συνέπεσε κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος πρὸς τὴν μεγάλην Τετάρτην, ἔγεινεν ἔναρ-

ξις τῆς συνόδου ἐν τῇ μεγίστῃ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Φερράρας, τῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καταλλήλως διακοσμηθείσῃ. Καὶ δεξιὰ μὲν τοῦ χοροῦ, ἐφ' οὗ ἔκειτο τὸ Εὐαγγέλιον, ἐκάθησεν ὁ πάπας ἐπὶ θρόνου ὑψηλοτέρου τοῦ τῶν ἄλλων, πλησίον δ' αὐτοῦ ἔκειτο ὁ θρόνος τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Ἀλβέρτου τοῦ Αὐστριακοῦ, ὅςτις οὐδέποτε παρέστη εἰς τὴν σύνοδον· εἶτα δ' ὑπῆρχον αἱ ἕδραι τῶν καρδιναλίων, τῶν Λατίνων πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων καὶ Ἀκυληίας καὶ τῶν ἀρχιεπισκόπων, ἐπισκόπων καὶ ἀββάδων. Ἀριστερὰ δὲ ὑψοῦτο ὁ θρόνος τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, ἔχοντος παρ' ἑαυτῷ ἐπὶ μικροτέρας ἕδρας τὸν ἀδελφὸν Δημήτριον, καὶ ὁ τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ, εἶτα δὲ αἱ ἕδραι τῶν τοποτηρητῶν τῶν τριῶν πατριαρχείων καὶ τῶν Ἑλλήνων μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων, τῶν ἱερέων καὶ μοναχῶν. Παρὰ δὲ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου τοῦ αὐτοκράτορος ἐκάθηντο μεταξὺ ἄλλων ὁ ἡγεμὼν τῆς Σερβίας καὶ οἱ ἐπίτροποι τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰβηρίας.

Ο ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΕΝ ΦΕΡΡΑΡΑΙ

Καὶ πρὸ μὲν τῆς εἰςόδου τῶν ὀρθοδόξων εἰς τὸν ναὸν ἐτελέσθη ὑπὸ τῶν Λατίνων ἡ λειτουργία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἔπειτα δ' εἰςερχομένων ἐκείνων ἀνηγέρθησαν πάντες οἱ Λατῖνοι. Ἀφ' οὗ δὲ πάντες ἐκάθησαν κατὰ τὴν κεκανονισμένην τάξιν, ἀνεγνώσθη ἐντολὴ τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ, ὅςτις ἕνεκεν ἀσθενείας δὲν ἠδυνήθη νὰ παραστῇ εἰς τὴν συνεδρίαν ἐκείνην, δι' ἧς ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους συνοδικοὺς νὰ μετάσχωσι τῆς συνόδου. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἀνεγνώσθη λατινιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ βοῦλλα τοῦ πάπα Εὐγενίου, ἀνακηρύττοντος τὴν ἐν Φερράρᾳ σύγκλησιν τῆς συνόδου χάριν τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν τῇ κοινῇ συναινέσει Ἑλλήνων καὶ Λατίνων.

Ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν βραδεῖαν ταύτην ἔναρξιν τῆς συνόδου ἀπὸ τῆς ἐναρκτηρίου πρώτης συνεδρίας μέχρι τῆς δευτέρας παρῆλθον ὀκτὼ ὅλοι μῆνες. Καὶ ὁ μὲν πάπας Εὐγένιος ἤθελε νὰ προχωρήσωσιν ἀμέσως τὰ ἔργα τῆς συνόδου, ἀλλ' ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἐπέμενεν,

ὅπως παραστῶσιν εἰς αὐτὴν καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως. Διὸ ἠναγκάσθη ὁ πάπας νἀποδεχθῇ χάριν τούτου τοῦ λόγου προθεσμίαν τετράμηνον, ὅπως ἐν τῷ μεταξὺ ἐνεργηθῶσι τὰ δέοντα πρὸς τοιαύτην συμμετοχὴν τῶν ἡγεμόνων. Ἀλλ᾽ ἡ προθεσμία παρῆλθεν ἀνωφελῶς, ἐλαχίστων πρέσβεων τῶν Ἑσπερίων ἡγεμόνων προςελθόντων, πολλῶν δὲ τῶν κληθέντων προςπαθησάντων ματαίως ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ νὰ συνδιαλλάξωσι τὸν πάπαν μετὰ τῶν μετεχόντων τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου, ἥτις ἐξηκολούθει, καθ᾽ ἃ εἴδομεν, ὑφισταμένη. Ἐν τούτοις δὲ μέρος τοῦ ἑξαμήνου τοῦ διαρρεύσαντος μεταξὺ τῆς πρώτης συνεδρίας καὶ τῆς δευτέρας κατηναλώθη εἰς ἰδίας θεολογικὰς διαλέξεις προπαρασκευαστικὰς τοῦ ἔργου τῆς συνόδου, ἀρξαμένας τῇ 4 Ἰουνίου. Ἰδίως δὲ ἀπησχόλησε τοὺς συζητοῦντας τὸ θέμα περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός, ἓν τῶν κυριωτάτων περὶ ἃ ἐστρέφετο ἡ διαφωνία τῶν ἐσχισμένων ἐκκλησιῶν. Ἀλλ᾽ αἱ διαλέξεις αὗται ἐλάχιστα προελείαναν τὸ ἔργον τῆς προςδοκωμένης ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης· ἀπ᾽ ἐναντίας δὲ οὐ μόνον Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι ἀντεμάχοντο ζωηρῶς πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν ἀνεφύησαν θλιβεραὶ διχογνωμίαι. Πρὸς δὲ τοῖς ἄλλοις παρουσιάσθη τότε τὸ σπέρμα σφοδρᾶς διενέξεως μεταξὺ Μάρκου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ καὶ τοῦ Νικαίας Βησσαρίωνος, ἥτις ἠδύνατο μὲν ἐν τῇ ἀρχῇ νὰ ἐξομαλυνθῇ ὑπὸ τοῦ γηραιοῦ πατριάρχου, τούτου δ᾽ ἀμελήσαντος νὰ προβῇ εἰς τὴν διαλλαγήν, ἐξετράπη σὺν τῷ χρόνῳ εἰς διάστασιν τελείαν μεταξὺ τῶν δύο ἐκκρίτων ἐκείνων ἀνδρῶν τοῦ κινδυνεύοντος Βυζαντίου.

Ἐν ᾧ δὲ κατὰ ταῦτα οὐ μόνον ἡ Δύσις καὶ ἡ Ἀνατολὴ ἤριζον πρὸς ἀλλήλας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἤρχισαν διχονοοῦντες, ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ μάτην ἀνέμενε τὴν εἰς Φερράραν ἐμφάνισιν ἡγεμόνων τῆς Δύσεως ἢ πρέσβεων αὐτῶν, μεθ᾽ ὧν ἐσκόπει νὰ συνεννοηθῇ περὶ βοηθείας τῆς ἀπειλουμένης Κωνσταντινουπόλεως. Διασκεδάζων δὲ τὴν ἐπὶ τούτῳ θλῖψιν καὶ ἀποφεύγων τὴν ἀνίαν τῆς ἐν Φερράρᾳ θεολογικῆς διαμάχης, διέτριβεν ὡς τὸ πλεῖστον ἔν τινι μονῇ οὐ μακρὰν τῆς πόλεως κειμένῃ, ἥτις ἐχρησίμευεν εἰς αὐτὸν ὡς ὁρμητήριον συχνῶν εἰς τὴν περίχωρον κυνηγετικῶν ἐκδρομῶν.

Μετὰ δὲ τὴν παρέλευσιν ἓξ μηνῶν καὶ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ παῦσιν καὶ αὐτῶν τῶν ἄλλως ἀκάρπων προπαρασκευαστικῶν διαλέξεων συνῆλθε τέλος ἡ σύνοδος τὸ δεύτερον τῇ 8 Ὀκτωβρίου ἐν τῷ μεγάρῳ ἐν ᾧ

διέτριβεν ὁ πάπας ἀσθενὴς ὤν. Συνεχίσθησαν δ' ἔκτοτε αἱ συζητήσεις μέχρι τῆς 8 Δεκεμβρίου, γενομένων ἐν ὅλῳ μετὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 8 Ὀκτωβρίου ἑτέρων δεκατεσσάρων. Ἐτηρήθη δὲ κατὰ τὰς συνελεύσεις

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ Ζ' — ΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ — ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ Η'

ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΥΠ' ΑΡ. 1188 ΠΑΡΙΣΙΑΚΟΥ ΚΩΔΙΚΟΣ

ταύτας ἡ αὐτὴ περὶ τὰς ἕδρας τάξις ἡ γνωστὴ εἰς ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐν τῇ μητροπολιτικῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐναρκτηρίου συνεδρίας μὲ μόνην τὴν διαφοράν, ὅτι εἰς τὸ μέσον ἐτέθησαν δύο ἑδώλια, ἐφ' ὧν ἐκάθηντο ἀντιδιαλεγόμενοι κατὰ τὰς συζητήσεις πρὸς ἀλλήλους ἓξ Ἕλληνες καὶ ἓξ Λατῖνοι θεολόγοι. Οἱ δὲ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων προκριθέντες ὑπῆρξαν ὁ Ἐφέσου Μᾶρκος, ὁ Νικαίας Βησσαρίων, ὁ Ῥωσίας Ἰσίδωρος, ὁ Γεώργιος Γεμιστός, ὁ μέγας χαρτοφύλαξ Μιχαὴλ ὁ Βαλσαμὼν καὶ ὁ μέγας σκευοφύλαξ Θεόδωρος ὁ Ξανθόπουλος, ὁ ἀντικαταστήσας κατὰ τὸ πέρας τῆς συνόδου ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν παραιτηθέντα μέγαν ἐκκλησιάρχην Συρόπουλον. Ἔργα δὲ διερμηνέως ἐπετέλει ὁ ἐξ Εὐβοίας ἕλκων τὸ γένος Νικόλαος ὁ Σακουνδινός, ἀνὴρ διαπρεπής, φίλος πολλῶν τῶν συγχρόνων ἐπιφανῶν λογίων, ἐν οἷς ὁ Βησσαρίων καὶ ὁ Γεμιστός, καὶ ἄριστος γνώστης τῆς τε ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς, μετὰ μεγίστης εὐχερείας ἐξ ὑπογυίου μεταγλωττίζων τὰ ἐν ἑκατέρᾳ τῶν γλωσσῶν ἐκφερόμενα ἐν τῇ συνόδῳ.

Τὰ ζητήματα, ὧν προέκειτο ἡ λύσις χάριν συνδιαλλαγῆς τῶν ἀντι-

διαφερομένων ἐκκλησιῶν, ἦσαν κυρίως τέσσαρα, τὸ περὶ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως προσθήκης τῶν λέξεων *καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ*, τὸ περὶ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ τῆς καταστάσεως τῶν ψυχῶν πρὸ τῆς δευτέρας παρουσίας, τὸ περὶ τῆς χρήσεως τῶν ἀζύμων ἐν τῇ λειτουργίᾳ καὶ τὸ περὶ τῆς πρωτοκαθεδρίας τοῦ πάπα. Καὶ ἅπαντα μὲν τὰ ζητήματα ταῦτα παρεῖχον οὐ μικρὰς ἀφορμὰς εἰς διενέξεις, ἀλλὰ τὰ πάντων κυριώτατα καὶ σκανδαλωδέστατα ἦσαν τὸ περὶ τοῦ filioque καὶ τὸ περὶ τῶν πρωτείων τοῦ πάπα. Διὸ ἀπῃτεῖτο χάριν τελεσφόρου ἐπιλύσεως τῶν σκανδαλωδῶν τούτων ζητημάτων οὐ μόνον βραχυλογία κατὰ τὸ δυνατὸν καὶ ψυχραιμία, ἀλλὰ καὶ μέθοδος περὶ τὴν συζήτησιν. Ἀλλ᾽ ἀντὶ μὲν τῆς ἐφετῆς βραχύτητος αἱ συζητήσεις παρειλκύοντο εἰς ἀπεραντολογίαν, ἡ δὲ συχνὰ καταφωρωμένη σοφιστεία τῶν Λατίνων καὶ ἡ ἐπιμονὴ τῶν Ἑλλήνων ἐθέρμαινον τοὺς συζητοῦντας καὶ ἦγον οὐ σπανίως εἰς ἀντεγκλήσεις ζωηράς. Εἰς ἀδιέξοδον δὲ ἦγε καὶ τὸ ἀμέθοδον τῶν συζητήσεων, ἐπειδὴ ἡ σύνοδος ἐπελήφθη εὐθὺς ἀμέσως ἐν τοῖς πρώτοις τοῦ ζητήματος περὶ τῆς προσθήκης τοῦ *ἐκ τοῦ υἱοῦ*· μόλις δὲ κατὰ τὴν δεκάτην ἐν ὅλῳ συνεδρίαν ὁ καρδινάλιος τοῦ Ἀρχαγγέλου Ἰούλιος Καισαρίνης προέτεινεν, ὅπως ἡ σύνοδος, ἀποβαινούσης ματαιοσχόλου τῆς περαιτέρας συζητήσεως περὶ τοῦ filioque ἐφ᾽ὅσον δὲν ἤθελε λυθῇ τὸ καίριον ζήτημα περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, προβῇ εἰς τὴν ἐξέτασιν αὐτῆς ταύτης τῆς δόξης. Καὶ προεκάλεσε μὲν ἐν μέρει τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ Καισαρίνη ἐπιθυμία διεξόδου ἐκ τῆς σθεναρᾶς ἀντιπολεμήσεως τῶν ἀσθενῶν ἐπιχειρημάτων τῶν Λατίνων ὑπὲρ τῆς προσθήκης, ἀλλ᾽ ἡ πρότασις αὕτη κατὰ τἄλλα οὔτε παράλογος ἦτο οὔτε βλαβερὰ κατ᾽ οὐσίαν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους. Διὸ μετὰ πολλὰς ἀντιρρήσεις, ὧν προεξῆρχεν ὁ πατριάρχης Ἰωσήφ, πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ κληρικοὶ ἀπεδέχθησαν τὴν ὑποχώρησιν εἰς τὸ αἴτημα τῶν Λατίνων, ἣν συνίστα καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, καὶ ἐνέδωκαν νὰ ἐπιληφθῶσι τῆς συζητήσεως αὐτοῦ τοῦ θέματος περὶ τῆς δόξης τῶν Λατίνων τῆς ἀναφερομένης εἰς τὰ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Μικρὰ δὲ μόνον ὑπῆρξεν ἡ ἐναντία μειονοψηφία, ἀποτελουμένη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, τοῦ Συροπούλου, τοῦ Βαλσαμῶνος καὶ τοῦ πρωτεκδίκου Γεωργίου.

Ἐν τούτοις δὲ καὶ ἄλλο ζήτημα ἀπησχόλει τοὺς Ἕλληνας, ἡ συνεννόησις τοῦ πάπα μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος περὶ μεταθέσεως τῆς συνόδου ἀπὸ τῆς Φερράρας εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Δύο δὲ λόγοι ἐφέροντο

ὑπὲρ τῆς μεταθέσεως, τοῦτο μὲν ὁ ἐνσκήψας εἰς τὴν Φερράραν λοιμός, ὅστις ὅμως λέγεται παύσας ἤδη, τοῦτο δὲ ἡ ἀχρηματία τοῦ πάπα, μὴ δυναμένου νὰ ἐπαρκέσῃ ἐν Φερράρᾳ εἴς τε τὰς λοιπὰς δαπάνας καὶ εἰς τὴν χορήγησιν τῶν ὑπεσχημένων εἰς τοὺς Ἕλληνας σιτηρεσίων. Πράγματι δὲ καθυστεροῦντο τὰ σιτηρέσια πέντε μηνῶν, ἐξ ἧς καθυστερήσεως ἔπασχον μεγάλως ἰδίως οἱ ἀκόλουθοι τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἱεραρχῶν, καταναγκαζόμενοι εἰς πολλὰς στενοχωρίας, ἐξαγοράζοντες ἐνίοτε αὐτὴν αὐτῶν τὴν τροφὴν δι' ἀπεμπολήσεως ἢ ἐνεχυρασμοῦ τῶν ὅπλων καὶ τῶν ἐνδυμάτων καὶ μυρίους ἄλλους ὑφιστάμενοι ἐξευτελισμούς. Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα ἡ προτεινομένη μετάθεσις τῆς συνόδου εἰς τὴν εὐκραεστέραν καὶ ὑγιεινοτέραν Φλωρεντίαν καὶ τὸ δέλεαρ τῆς ἐπηγγελμένης ἐν περιπτώσει μεταθέσεως εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην ὑπὸ τῶν Φλωρεντίνων εἰς τὸν πάπαν χορηγίας δανείου, ὅπερ ἔμελλε νὰ εὐκολύνῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ὑποσχέσεων αὐτοῦ, εὕρισκεν οὐ μικρὰν ἀντίστασιν παρὰ τοῖς Ἕλλησι. Τέλος δ' ὅμως αἱ προτροπαὶ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀχρηματίας δεινὰ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ εἰς τοῦτο τὸ ζήτημα. Προκηρυχθείσης δὲ τῆς μεταθέσεως τῇ 10 Ἰανουαρίου 1439 ἐν τῷ καθολικῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὁ πάπας, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν καρδιναλίων καὶ λοιπῶν περὶ αὐτὸν ἱεραρχῶν, ἀνεχώρησεν ἐκ Φερράρας ἐν μεγάλῃ πομπῇ ἔφιππος μετὰ ἓξ ἡμέρας, καὶ μεθ' ἱκανῶς μακρὰν περιοδείαν ἔφθασε μόλις τῇ 13 Φεβρουαρίου εἰς Φλωρεντίαν. Εἶτα δ' ἀφικνοῦντο ἐκεῖσε καὶ οἱ Ἕλληνες μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου, γενόμενοι δεκτοὶ πανηγυρικῶς ὑπὸ τῶν Φλωρεντίνων, οἵτινες ἤδη εἶχον φροντίσει περὶ τῶν καταλυμάτων αὐτῶν. Ἀκόμη δὲ καὶ σήμερον φέρει τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων (Borgo de' Greci) ἡ ὁδὸς ἡ συνδέουσα τὴν πλατεῖαν τῆς Αὐθεντίας (Piazza della Signoria) μετὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Σταυροῦ (Santa Croce).

ιε'

Ἡ σύνοδος ἐν Φλωρεντίᾳ.

Δεκατρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν εἰς Φλωρεντίαν ἄφιξιν τοῦ πάπα, τῇ 26 Φεβρουαρίου, ἔγεινεν ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτοῦ ἡ δεκάτη ὀγδόη συνεδρία τῆς συνόδου, ἐν ᾗ ἀπεφασίσθη, ὅπως τῇ 2 τοῦ προσεχοῦς Μαρ-

τίου γείνῃ ἔναρξις τῶν ἐν Φερράρᾳ ψηφισθεισῶν συζητήσεων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀπησχόλησε δ' ἡ συζήτησις αὕτη τοὺς μὲν σύμπαντας συνοδικοὺς ὁμοῦ ἐπὶ πέντε ὅλας συνεδρίας, τοὺς δ' Ἕλληνας καθ' ἑαυτοὺς ἐπὶ δύο ὅλους κατόπιν μῆνας, συγκροτήσαντας πολλὰς ἰδίας συσκέψεις. Ἐν δὲ τῷ δεινῷ τούτῳ ἀγῶνι, καθ' ὃν ἀντετάχθησαν πρὸς ἄλληλα τἀντικρουόμενα ἐπιχειρήματα τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, ἐκ μὲν τῶν Λατίνων διεκρίθησαν ὁ προβιγκιάλιος τῶν Δομινικανῶν τῆς Λομβαρδίας καὶ Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος τῆς νήσου Ῥόδου Ἰωάννης, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός, σθεναρῶς ἀντικρούων τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ δεινοῦ ἀντιπάλου. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἡ ἐνέργεια τοῦ ὀρθοδοξοτάτου μητροπολίτου τῆς Ἐφέσου ἐξουδετεροῦτο, αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος διατάξαντος αὐτόν τε καὶ τὸν ὁμόφρονα Ἡρακλείας Ἀντώνιον νἀπόσχωσι τῶν συνεδριῶν τῆς συνόδου. Οὕτω δὲ κατὰ τὰς δύο τελευταίας τῶν συνεδριῶν, ὧν θέμα ἦτο τὸ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἔμεινε τὸ στάδιον ἀνοικτὸν εἰς τὸν Ῥόδου Ἰωάννην, μόνον διαλεγόμενον ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων, παρισταμένων ἀφώνων εἰς τὴν καταπολέμησιν τῶν ἰδίων ἑαυτῶν δογμάτων.

Ἐν τούτοις δὲ πάντες οἱ περὶ τοῦ πρακτέου δισταγμοὶ οἱ μέχρι τινὸς κλονήσαντες τὴν ψυχὴν τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου εἶχον ἐκλίπει. Ἡ εἰκὼν τῆς κινδυνευούσης Κωνσταντινουπόλεως, αἱ περὶ διασώσεως αὐτῆς ἐπαγγελίαι τοῦ πάπα, αἱ παντοῖαι στενοχωρίαι τῶν Ἑλλήνων ἐν Φλωρεντίᾳ ἔκαμψαν ἐν αὐτῷ πᾶσαν τυχὸν ὑπολειπομένην ἀγερωχίαν, καί, κρίνας κραταιότερον τὸ αἴσθημα τῆς πατρίδος τοῦ τῆς πίστεως, ἐφέρετο ταχὺς πρὸς τὴν ἕνωσιν. Ὑπεβοήθουν δὲ αὐτὸν ὁ Νικαίας Βησσαρίων, ὁ Ῥωσίας Ἰσίδωρος καὶ ὁ ἕτερος τῶν τοποτηρητῶν τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Γρηγόριος ὁ Μάμμας. Τὰ δὲ σκώμματα καὶ αἱ ὕβρεις καὶ ἐνίοτε αἱ ἀπειλαὶ τοῦ βασιλέως, ὄχι δὲ ὀλιγώτερον αἱ παρ' αὐτοῦ ἢ τῶν Λατίνων ὑποσχέσεις ἀμοιβῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ χρηματικαὶ παροχαὶ εἰς τοὺς ἀσθενεστέρους διεσάλευσαν κατὰ μικρὸν τὰς πεποιθήσεις καὶ μετέστησαν τὰς γνώμας, συνεσκευάσθη δὲ τέλος ἡ ἀποδοχὴ τῆς λατινικῆς δόξης περὶ τῆς ἐκπορεύσεως διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκ παντοίων τρόπων προπαρασκευῆς τῆς ἀναγκαίας πλειονότητος ψήφων. Οὕτω δὲ κατὰ τὴν τελευταίαν τῶν μερικῶν συνελεύσεων, τελεσθεῖσαν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἀσθενοῦντος πατριάρχου τῇ 2 Ἰουνίου, ἐψηφίσθη ἡ ὑποχώρησις εἰς τοὺς Λατίνους.

Ἀκλόνητος εἶχε μείνει μέχρι τέλους ὁ Ἐφέσου Μᾶρκος, ὃν καὶ ὡς παραφρονήσαντα παρίστανον οἵ τε Ἑσπέριοι καὶ τῶν λατινοφρόνων δ' Ἑλλήνων τινές. Ὁμόφρονες δ' αὐτῷ ἀνεδείχθησαν ὁ Ἡρακλείας Ἀντώνιος, ὁ Μονεμβασίας Δοσίθεος, ὁ Ἀγχιάλου Σωφρόνιος καὶ ὁ Τραπεζοῦντος Δωρόθεος. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἀδελφὸν Δημήτριον μάτην παρεκάλεσε δὶς ὁ αὐτοκράτωρ νὰ στέρξῃ εἰς τὴν γνώμην αὐτοῦ. Ὁ Δημήτριος, ἀποστέργων τὴν ἕνωσιν, ἐγκατέλιπε τὴν Φλωρεντίαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τοῦ Γεωργίου Γεμιστοῦ καὶ τοῦ Γεωργίου Σχολαρίου, ἐπ' ἴσης ἐναντιοφρονούντων, πρὸ τῆς καθομολογήσεως τοῦ Ὅρου τῆς ἑνώσεως, οὗ ἐπέκειτο πλέον ἡ ὑπογραφή.

Καὶ ἐνόμιζον μὲν οἱ Ἕλληνες, ὅτι τὰ πάντα εἶχον περατωθῆ διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῆς περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόξης, ἀλλ' εὐθὺς τῇ ὑστεραίᾳ τῆς περὶ τούτου τοῦ ζητήματος ψηφοφορίας τῶν Ἑλλήνων κατεφάνη, ὅτι ὁ πάπας Εὐγένιος ἐπέμενε πρὸ τῆς συντελέσεως τῆς ἑνώσεως εἰς τὴν ἐπίλυσιν καὶ τῶν λοιπῶν διαφορῶν τῶν δύο ἐκκλησιῶν.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε τὴν ἑσπέραν τῆς δεκάτης Ἰουνίου διεδόθη ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ, ἐκδημήσαντος πρὸς Κύριον μετὰ πατριαρχείαν εἰκοσιτριῶν ὅλων ἐτῶν ἐν ἡλικίᾳ ὀγδοήκοντα ἐτῶν. Τὸ δὲ θνητὸν αὐτοῦ σκήνωμα κατετέθη κατὰ τὰ νόμιμα τῶν ὀρθοδόξων ἐν τῇ ὡραίᾳ ἐκκλησίᾳ τῆς Νέας Παναγίας (Santa Maria Novella) εἰς τάφον κοσμηθέντα διὰ τοιχογραφίας, παριστανούσης τὸν πατριάρχην. Πανηγυρικῶς δ' ἐτελέσθη ἡ κηδεία τοῦ θανόντος, ἧς συμμετέσχον οἵ τε Ἕλληνες καὶ οἱ Λατῖνοι ἱεράρχαι οἱ παρόντες ἐν τῇ συνόδῳ. Πεντήκοντα δὲ ἄμφια τῶν συλλειτουργησάντων κατὰ τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν Ἑλλήνων ἱερωμένων κατετέθησαν ἐν τῇ Νέᾳ Παναγίᾳ καὶ τῷ Ἁγίῳ Μάρκῳ τῆς Φλωρεντίας καὶ χρησιμεύουσι μέχρι καὶ τῆς σήμερον κατὰ τὰς κηδείας.

Λατινικὸν ἐπίγραμμα ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πατριάρχου λέγει αὐτὸν διακαιόμενον ὑπὸ τοῦ πόθου τῆς ἑνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Διέδιδον δὲ οἱ Λατῖνοι, ὅτι εὑρέθη γραμμάτιον, γραφὲν ὑπ' αὐτοῦ μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου, δι' οὗ ἀπεδέχετο πάντα *ἅτινα νοεῖ καὶ ἅτινα δογματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης*. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἔγγραφον ἐκεῖνο ἐθεωρήθη πάντως πλαστόν. Ἀπ' ἐναντίας δ' ἔχομεν ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Συνόδου τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ ταύτην· *Ἐγὼ τὸ πατροπαράδοτον δόγμα*

ἡμῶν οὐδέποτε παραμείψω ἢ παραλλάξομαι, ἀλλὰ μενῶ ἕως ἐσχάτης μου ἀναπνοῆς ἐν αὐτῷ. Πράγματι δὲ σύμφωνος πρὸς τὴν ἐμμονὴν ταύτην εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν εἶνε ἡ ὅλη πολιτεία τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ· πᾶσα δ' ἀμφιταλάντευσις καὶ ὑποχώρησις αὐτοῦ προῆλθεν ἐκ τῆς ἕνεκα

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΖΩΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΙΩΣΗΦ
ΕΝ ΤΗΙ ΝΕΑΙ ΠΑΝΑΓΙΑΙ ΤΗΣ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑΣ

τῶν πολιτικῶν λόγων τῆς ἀμύνης τοῦ κράτους ἐπ' αὐτὸν πιέσεως τοῦ βασιλέως Ἰωάννου.

Ἕνεκα τῆς τοιαύτης πολιτείας τοῦ πατριάρχου ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπετάχυνε τὸ ἔργον τῆς ἑνώσεως. Ῥαγδαία ὑπῆρξεν ἔκτοτε ἡ λύσις τῶν λοιπῶν ἀμφισβητήσεων διὰ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Βησσαρίωνος, τοῦ Ῥωσίας Ἰσιδώρου καὶ τοῦ Μυτιλήνης Δωροθέου, συμπράττοντος ἐν

τισι καὶ τοῦ Τραπεζουντίου Γεωργίου Ἀμηρούτζη. Καὶ τὰ μὲν ζητήματα περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ τῶν ἀζύμων δὲν προςέκρουσαν εἰς πολλὰς δυςχερείας, ἀλλὰ σφοδρόταται καὶ θυελλώδεις ὑπῆρξαν αἱ συζητήσεις περὶ τῶν πρωτείων τοῦ πάπα, οὐχ ἧττον ζωηραὶ ἢ αἱ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καίτοι οἱ Ἕλληνες εἶχον μεγάλως περιορίσει τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν, μεγάλα ἦσαν τὰ προνόμια τὰ διεκδικούμενα ὑπὸ τῶν Λατίνων. Τὰ τῆς χειροτονίας τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς ἔμενον ἀκαθόριστα, ἡ Ῥώμη ἀπῄτει ἄνευ περιορισμοῦ τὴν εἰς τὸν πάπαν ἔφεσιν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, εἰς δὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας δὲν παρείχετο τὸ δικαίωμα τῆς δι' ἐπαρχιακῶν συνόδων λύσεως ἐσωτερικῶν διαφορῶν. Ἡ δὲ μόνη συγκατάβασις τοῦ πάπα ἦτο ἡ ἀναγνώρισις τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς πρώτου μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης καὶ ἡ ἐπικύρωσις τῆς ἀρχαίας ἱεραρχίας τῶν τεσσάρων πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς. Αἱ δὲ διαφωνίαι ἐπὶ τῶν προκειμένων ζητημάτων ἦσαν οὕτως ἰσχυραί, ὥστ' ἐφαίνετο ἐπικειμένη νέα ῥῆξις, καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ ἐποιεῖτο ἤδη λόγον περὶ ἀναχωρήσεως. Ἀλλὰ τέλος διὰ μεσιτείας τοῦ Βησσαρίωνος, ἔχοντος καὶ ἐν τούτῳ τῷ ζητήματι συνεργοὺς τὸν Ἰσίδωρον καὶ τὸν Μυτιλήνης Δωρόθεον, ἐπετεύχθη τῇ 26 Ἰουνίου ἡ λύσις διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀποδοχῆς ἑλληνικῆς διατυπώσεως, λεγούσης, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀναγνωρίζουσι τὸν πάπαν ὡς ὕπατον ποντίφικα, ἀπόστολον, ἀντιπρόσωπον καὶ τοποτηρητὴν τοῦ Χριστοῦ, ἰθύνοντα τὰ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης, *σωζομένων πάντων τῶν δικαίων καὶ τῶν προνομίων τῶν τεσσάρων πατριαρχῶν.*

ις'

Ὁ Ὅρος τῆς συνόδου.

Περατωθεισῶν οὕτω πασῶν τῶν συζητήσεων καὶ διαπραγματεύσεων, ἀνετέθη εἰς ἐπιτροπὴν δωδεκαμελῆ, προεδρευομένην ὑπὸ τοῦ καρδιναλίου Ἰουλίου Καισαρίνη, ἡ εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν σύνταξις Ὅρου τῆς συνόδου, περιλαμβάνοντος πάντα τὰ συμπεφωνημένα. Μετὰ δὲ τὴν σύνταξιν τοῦ Ὅρου τούτου τῇ συνεργασίᾳ καὶ ἐπιθεωρήσει ἰδίως τοῦ Βησσαρίωνος καὶ τοῦ ἐπιφανοῦς ἑλληνιστοῦ Ἀμβροσίου Τραβερσάρη,

τὸ μὲν λατινικὸν κείμενον ἔφερεν ἑκατὸν δέκα καὶ πέντε ὑπογραφάς, τὸ δ' ἑλληνικὸν μόνον τριάκοντα καὶ ἐννέα ἐν ὅλῳ. Μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν τούτων ὑπογραφῶν πρώτη ἐφέρετο ἡ τοῦ αὐτοκράτορος, γεγραμμένη διὰ κινναβάρεως. Συνυπεγράφησαν δὲ πλὴν ἄλλων καὶ δεκαοκτὼ ἐκ τῶν εἴκοσι καὶ ἑνὸς μητροπολιτῶν τῶν μεταβάντων εἰς τὴν σύνοδον. Τρεῖς καὶ μόναι ὑπογραφαὶ μητροπολιτῶν ἔλειπον, ἡ τοῦ Ἡσαΐου Σταυρουπόλεως, ὅστις ἦτο μεταξὺ τῶν φυγόντων ἐκ Φλωρεντίας, ἡ τοῦ Διονυσίου Σάρδεων, θανόντος τῇ 13 Ἀπριλίου καὶ ταφέντος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Ἰουλιανοῦ, καὶ ἡ τοῦ Μάρκου Ἐφέσου, ὅστις, καίπερ παραμείνας ἐν Φλωρεντίᾳ μέχρι τοῦ πέρατος τῆς συνόδου, εἶχεν ἐμμείνει ἕως τέλους στερρῶς εἰς τὰ πάτρια καὶ ἠρνήθη νὰ συνυπογράψῃ. Καὶ πολλοὶ δὲ τῶν ὑπογραψάντων ἔπραξαν τοῦτο ἄκοντες ἢ καὶ μετὰ διαμαρτυριῶν, ἐκβιασθέντες ἢ δεκασθέντες διὰ χρημάτων. Ἀλλ' οὐχ ἧττον οἱ Λατῖνοι ᾐσθάνοντο τὸ ἐν τῷ Ὅρῳ τῆς συνόδου μέγα κενὸν ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τῆς ὑπογραφῆς Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ. Διὸ ἐπὶ τῷ ἀκούσματι, ὅτι δὲν εἶχεν ὑπογράψει ὁ Ἐφέσου, λέγεται εἰπὼν ὁ πάπας *Λοιπὸν ἐποιήσαμεν οὐδέν*.

Η ΑΝΑΓΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ, 6 Ἰουλίου 1439, ἣν ἡμερομηνίαν φέρουσι τὰ ὑπογεγραμμένα ἀντίγραφα τοῦ Ὅρου, συνῆλθεν ἡ σύνοδος ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς Φλωρεντίας. Καὶ ὁ μὲν αὐτοκρατορικὸς χορὸς ἔμελψεν ἑλληνιστὶ εὐχὴν εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, εἶτα δ' ὁ πάπας ἐτέλεσε τὴν λειτουργίαν κατὰ τὰ κρατοῦντα παρὰ τῇ λατινικῇ ἐκκλησίᾳ. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἀνεγνώσθη εἰς ἐπήκοον πάντων τῶν παρισταμένων ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ὁ ψηφισθεὶς Ὅρος λατινιστὶ μὲν ὑπὸ τοῦ καρδιναλίου Ἰουλιανοῦ, ἑλληνιστὶ δὲ ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος. *Εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ*, ἦσαν αἱ πρῶται λέξεις τοῦ Ὅρου ἐκείνου, δι' οὗ *ἀφήρηται μὲν τὸ μεσότοιχον τὸ τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν διαιροῦν ἐκκλησίαν, ἐπανῆλθε δὲ ἡ εἰρήνη τε καὶ ἡ ὁμόνοια τοῦ ἀκρογωνιαίου λίθου ἐκείνου Χριστοῦ.*

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ συμπέρασμα, εἰς ὃ κατέληξεν ἡ πολυθρύλητος σύνοδος ἡ συγκροτηθεῖσα τὸ μὲν πρῶτον ἐν Φερράρᾳ, εἶτα δ' ἐν Φλωρεντίᾳ μετὰ εἰκοσιεπτὰ ἐν ὅλῳ ἐπισήμους καὶ κοινὰς Λατίνων ὁμοῦ καὶ Ἑλλήνων συνεδρίας, ὧν δώδεκα περὶ τῆς προσθήκης τοῦ filioque καὶ τοῦ ζητήματος περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τριάκοντα δὲ καὶ δύο ἰδίας συνελεύσεις τῶν Ἑλλήνων παρὰ τῷ πατριάρχῃ, τῷ αὐτοκράτορι ἢ καὶ ἀλλαχοῦ, ὧν εἴκοσι καὶ τρεῖς περὶ τῆς ἐκπορεύσεως.

Τὸ ἐπίσημον ἑλληνικὸν κείμενον τοῦ Ὅρου, κατατεθὲν ὑπὸ τοῦ καρδιναλίου Καισαρίνη ἐν ἀργυρᾷ πυξίδι, κεκαλυμμένῃ ὑπὸ ὁλοσηρικοῦ, παρεδόθη εἰς τὴν αὐθεντείαν τῆς Φλωρεντίας, φυλάσσεται δὲ μέχρι τῆς σήμερον ἐν τῇ Λαυρεντιακῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Φλωρεντίας. Πλὴν δ' αὐτοῦ ἔγειναν καὶ τέσσαρα ἄλλα ὅμοια ἀντίγραφα, παραληφθέντα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος χάριν τῶν πατριαρχείων τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς. Καὶ τούτων μὲν οὐδὲν περιεσώθη μέχρις ἡμῶν· ἀλλὰ διετηρήθησαν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διάφορα ἄλλ' ἀντίγραφα εἴτε τοῦ λατινικοῦ εἴτε τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου, ὧν δέκα ἐν ὅλῳ ἑλληνικά, ἀποκείμενα ἐν διαφόροις βιβλιοθήκαις τῆς Ἑσπερίας καὶ τῆς Ἄρκτου, ἐν οἷς διάφορος εἶνε ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπογραφῶν, αἵτινες ἐνιαχοῦ εἶνε γεγραμμέναι πᾶσαι διὰ μιᾶς καὶ μόνης χειρός.

Τὴν δὲ τελετὴν τῆς ἐπισήμου ἀναγνώσεως τοῦ Ὅρου τούτου τῆς συνόδου ἐπεσφράγισεν ὁ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων ἀσπασμὸς τῆς χειρὸς καὶ τοῦ γόνατος τοῦ πάπα. Καὶ ἔληγε μὲν οὕτω τὸ ἔργον τῆς συνόδου, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσαν συνερχόμενοι ἀκόμη οἱ Λατῖνοι καὶ ἀξιοῦντες δύο τινὰ πρόσθετα, τὴν ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος περὶ τοῦ διαζυγίου, ὅπερ ἀπεδέχετο μὲν ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία, ἀπέκρουε δ' ἡ λατινική, καὶ τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ἐκλογὴν πατριάρχου διαδόχου τοῦ θανόντος Ἰωσήφ. Ἀλλ' ἤδη εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἀναχώρησις τῶν Ἑλλήνων ἐκ Φλωρεντίας, διευκολυνομένη ὑπὸ τῆς οὐκ ἄνευ γλισχρότητος καὶ παρελκύσεων παροχῆς τῶν καθυστερουμένων ὑπὸ τοῦ πάπα. Ἡ δὲ διάλυσις αὕτη ηὐκόλυνε καὶ τὴν ἀντίρρησιν τοῦ αὐτοκράτορος περὶ τῆς ἐκλογῆς πατριάρχου, ἥτις ἄλλως ὤφειλε νὰ γείνῃ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὰ νενομισμένα.

Τέλος δὲ τῇ 26 Αὐγούστου οἱ ὑπολειφθέντες ἐν Φλωρεντίᾳ Ἕλληνες, ἐν οἷς καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, ἀπεχαιρέτισαν τὴν συνέλευσιν τῶν καρδιναλίων καὶ ἀπῆλθον εἰς Βενετίαν, ὅπόθεν ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἀπῆρε τῇ 19 Ὀκτωβρίου, ἐπιστρέφων εἰς τὴν

Κωνσταντινούπολιν, ὅπου κατέπλευσε μετὰ πολλὰς ταλαιπωρίας τῇ 1 Φεβρουαρίου 1440.

Δίκην ἀνδραπόδων ἐκ Κιρκασίας ἢ Σκυθίας ἐστοιβασμένοι, κατὰ τὰ διεκτραγῳδούμενα ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἐκκλησιάρχου Συροπούλου ἐν τῇ

Η ΕΚ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑΣ ΑΝΑΧΩΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Ο ΕΚ ΒΕΝΕΤΙΑΣ ΑΠΟΠΛΟΥΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΤΗΣ ΧΑΛΚΗΣ ΠΥΛΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΕΤΡΟΥ

ἐξιστορήσει τῶν κατὰ τὴν σύνοδον, ἔπλευσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιστρέφοντες ἐντὸς τεσσάρων βενετικῶν ἐμπορικῶν πλοίων, ὧν ἄλλως τὰ δύο ἦσαν κατάφορτα πραγματειῶν, ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τῶν τριακοσίων ἀνδρῶν, οὓς παρέσχεν ὁ πάπας εἰς τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον. Ἡ μικρὰ ἐκείνη δύναμις καὶ δύο γαλέραι, πρὸς δὲ τούτοις ἡ κενὴ ὑπόσχεσις τῆς ἀποστολῆς εἴκοσι μεγάλων πολεμικῶν πλοίων ἐπὶ ἓξ μῆνας ἢ μόνον δέκα ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ ἡ ἐπαγγελία, ὅτι ἡ Ῥώμη ἔμελλε νὰ προτρέψῃ κατὰ τὸ ἐνὸν τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης νὰ ἔλθωσι κατὰ γῆν ἀρωγοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ταῦτα καὶ μόνα ὑπῆρξαν τἀνταλλάγματα τῶν ὀλίγων ἐκείνων ὑπογραφῶν, δι' ὧν ὁ βιαιοθάνατος ἑλληνισμὸς παρέδιδεν ἐν Φλωρεντίᾳ εἰς τὰ γόνατα τοῦ πάπα τὰ πρεσβεῖα καὶ τὰ δόγματα τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας.

ιζ'

Ἡ Φλωρεντία καὶ οἱ Παλαιολόγοι.

Φλωρεντία, ἡ πόλις τῶν ἀνθέων, ἐν ᾗ συνῆλθεν ἡ σύνοδος μετὰ τὴν Φερράραν, εἶχε μεγάλως ἀναπτυχθῆ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, καθ' ἃς εἴδομεν ἐν αὐτῇ μεταξὺ ἄλλων τραπεζιτικῶν οἴκων διακρινομένους τοὺς Ἀτζαϊώλας ἐκείνους, οἵτινες ἀνέλαβον τὴν ἀρχὴν τῶν Ἀθηνῶν

μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν Καταλωνίων. Οὔτε ἡ βραχεῖα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1342 καὶ 1343 τυραννικὴ διοίκησις τοῦ ἐπικληθέντος δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Βαλθέρου ς' τοῦ Βρυεννίου, υἱοῦ τοῦ ἐν τῇ παρὰ τὸν Κηφισὸν μάχῃ πρὸς τοὺς Καταλωνίους φονευθέντος Βαλθέρου, οὔτε ἡ κυριαρχία τοῦ ὄχλου ἡ ἐπιβληθεῖσα ἐν ἔτει 1378 διὰ τῆς πολυθρυλήτου στάσεως τῶν Κιόμπων (Tumulto dei Ciompi) εἶχον δυνηθῇ νἀνακόψωσι τὴν δύναμιν τῆς ἐγκρίτου ἀριστοκρατίας, δεξιῶς χειριζομένης τὰ κοινὰ ἄνευ καταλύσεως τῆς εἰς τὴν πολιτείαν συμμετοχῆς τῶν δημοτικῶν τάξεων. Καὶ ἐπὶ μὲν ἥμισυν αἰῶνα ἐκράτει ὁ ἀριστοκρατικὸς οἶκος τῶν Ἀλβρίτση, εἰς τούτους δ' ἐπηκολούθησαν οἱ Μέδικοι, οἵτινες ἐστήριξαν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἡγεσίαν τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ δήμου καὶ ἐπεβλήθησαν εἰς τὴν πολιτείαν διὰ τοῦ πλούτου, ὃν εἶχον ἀποκομίσει ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν τραπεζιτικῶν ἐργασιῶν.

Ἱδρυτὴς δὲ τῆς δυνάμεως τοῦ οἴκου ἐκείνου, ὅςτις ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ ὑπὸ διαφόρους τύπους τὰ σκῆπτρα τῆς ἀρχῆς μέχρι τοῦ 1737, ὑπῆρξεν ὁ σημαιοφόρος τῆς δικαιοσύνης (gonfaloniere di giustizia) Ἰωάννης di Bicci ὁ ἐκ Μεδίκων. Τοῦτον δέ, θανόντα τῷ 1428, διεδέχθη ὁ υἱὸς Κοσμᾶς Α' ὁ Μέδικος, ὅςτις, ἐπιστρέψας τῷ 1434 ἐκ Βενετίας, ὅπου εἶχεν ἐξορισθῇ ὑπὸ τῶν Ἀλβρίτση, κατέλαβε τὴν ἀρχήν. Ἐδέσποσε δὲ οὗτος τῆς Φλωρεντίας πατρικῶς, δικαίως μὲν ἐπικληθεὶς *πατὴρ τῆς πατρίδος*, ἀναδείξας δ' αὐτὴν λόγῳ δυνάμεως ἐφάμιλλον τῶν ἐν τῷ τότε χρόνῳ κραταιοτάτων ἰταλικῶν πόλεων, τῆς Ῥώμης, τῆς Βενετίας, τῆς Νεαπόλεως καὶ τῶν Μεδιολάνων, καὶ κοσμήσας αὐτὴν περιφανῶς διὰ κτιρίων μεγαλοπρεπῶν. Ἀριστοτέχναι πρώτης τάξεως, ὁ Φίλιππος Brunelleschi (1379-1446), ὁ Δονᾶτος Δονατέλλος (1386-1466), ὁ Λαυρέντιος Γυιβέρτης (1386-1455), ὁ Michelozzo (1396-1479), Ἰωάννης Βεᾶτος ὁ Ἀγγελικὸς (Fra Angelico) ὁ ἐκ τῶν γειτόνων τῇ Φλωρεντίᾳ Φαισουλῶν (1387-1455), ὁ Λουκᾶς della Robbia (1399-1482), ἦγον κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας διὰ τῶν οἰκοδομῶν αὐτῶν, τῶν γλυφῶν, τῶν ζωγραφιῶν, τῶν κεραμουργημάτων τὰς καλὰς τέχνας εἰς νέους τρίβους ἐν τῇ γενετείρᾳ τοῦ μεγίστου τῶν Ἰταλῶν ποιητῶν, τοῦ Δάντη, ἐν τῇ πόλει ἥτις ὑπῆρξεν ἄλλη πατρὶς τοῦ Ἰωάννου Βοκκακίου. Παραλλήλως δὲ πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν ζωὴν εἶχεν ἤδη ἀρχίσει βαίνουσα ἐν Φλωρεντίᾳ ἡ πνευματικὴ κίνησις καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Αὕτη ἀμέσως μετ' ὀλίγα ἔτη, μάλιστα δὲ μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Πλατωνικ

ἀκαδημίας καὶ τῆς Λαυρεντιακῆς βιβλιοθήκης, ἔμελλε νἀναδείξῃ τὴν Φλωρεντίαν ἑστίαν θερμουργὸν τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἄνδρες οἷοι ὁ Ἀμβρόσιος Τραβερσάρης, ὁ Φραγκῖσκος Φίλελφος, ὁ Μαρσίλιος Φικῖνος, ὁ Poggio, ὁ Πῖκος della Mirandola, ὁ Ἄγγελος Πολιτιανός, ἔμελλον νἀναδειχθῶσιν οἱ μαθηταί, οἱ φίλοι, οἱ συνεργάται τῶν ναυαγῶν τοῦ Βυζαντίου λογίων, οἵτινες μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων εὗρον στέγην φιλόξενον ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἥτις ἐδεξιώθη αὐτοὺς αὐτόχρημα ὡς ἱεροφάντας τῆς νέας λατρείας τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου.

Εἶχεν ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, εἶχον οἱ περὶ αὐτὸν κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ διατριβῆς ἐν μέσῳ τῶν περὶ πίστεως συζητήσεων καὶ τῶν περὶ τῆς κινδυνευούσης πατρίδος μεριμνῶν χρόνον καὶ ἐνδιαφέρον, ἀνοικτοὺς δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ εὐήκοα τὰ ὦτα, ὅπως ἐνατενίσωσιν εἰς τὴν νέαν καλλιτεχνικὴν ζωήν, ὅπως αἰσθανθῶσι τὴν γοητείαν, ἥτις ἀνέθαλλεν ἐξ αὐτῆς τῆς ἐξελίξεως τῆς βυζαντιακῆς τέχνης διὰ τῆς μελέτης τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν φύσιν; Προσβλέποντες τὰ δημιουργήματα τῆς νέας τέχνης, κατενύγοντο τὴν ψυχὴν ἢ προετίμων τὰ πρῶτα πτερυγίσματα τῆς τέχνης ἐκείνης καὶ προσεφύοντο ἀκόμη εἰς τὰ κοσμοῦντα τὰς φλωρεντιακὰς ἐκκλησίας ἔργα τοῦ Giotto καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, συγγενέστερα πρὸς τὰ βυζαντιακὰ πρότυπα, ἅτινα εἶχον ὑπ᾿ ὄψιν οἱ ἀπώτεροι ἐκεῖνοι πρόδρομοι τῆς Ἀναγεννήσεως; Τὸ πρόβλημα εἶνε μᾶλλον ψυχολογικὸν ἢ ἱστορικόν, ἐπειδὴ στερούμεθα ἱστορικῶν μαρτυριῶν δυναμένων νὰ διαφωτίσωσιν ἡμᾶς. Ἀλλὰ δὲν διστάζομεν νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι, ἂν ἐπέζη τὸ Βυζάντιον, θἀνεβαπτίζετο καλλιτεχνικῶς εἰς τὴν κολυμβήθραν τῆς νέας τέχνης, σοφιζόμενον ἐκ τῶν διδαγμάτων τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ ταῖς λοιπαῖς πόλεσι τῆς Ἰταλίας διαμονῆς τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῶν προκρίτων τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ καὶ ἄκαρπος ἂν ὑποτεθῇ ἡ καλλιτεχνικὴ ἐκείνη ἐπίδρασις, ὅλως διάφορα ὑπῆρξαν τἀποτελέσματα τοῦ ἐνδιαφέροντος ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ὅπερ διέγνωσαν οἱ μετέχοντες τῆς συνόδου παρὰ τοῖς κύκλοις τῶν λογίων τῆς Φλωρεντίας. Δυνάμεθα δὲ νὰ παρακολουθήσωμεν ἔκτοτε τὴν μεταξὺ τῶν Βυζαντίνων ὡς θεματοφυλάκων τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας και τῶν Ἰταλῶν τῆς τε Φλωρεντίας καὶ τῶν ἄλλων ἰταλικῶν πόλεων πνευματικὴν ἐκείνην ἐπικοινωνίαν, ἥτις ἐγέννησε μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντίου ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ἀπατρίδων τὴν πεποίθη-

σιν, ὅτι εἰς τὴν γῆν τῆς Ἰταλίας ἔπρεπε νὰ φυγαδεύσωσι τὴν κιβω- ω- τὸν τοῦ Ἕλληνος λόγου, τοῦθ' ὅπερ εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἐν μικροτέ- ρῳ μέτρῳ γινόμενον καὶ πρὸ τῆς ἁλώσεως. Ὑπὸ ταύτην δὲ τὴν ἐπο- χὴν ἡ σύνοδος τῆς Φλωρεντίας, καίπερ ἀποτυχούσης κατόπιν τῆς ἐκτελ- έ- σεως τῆς ψηφισθείσης ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μὴ πραγματ- ω- θεισῶν τῶν περὶ διασώσεως τῆς βυζαντιακῆς πολιτείας διὰ τῆς ύ- σεως προςδοκιῶν, ὑπῆρξε κατὰ τοῦτο τελεςφόρος, ὅτι συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐγγυτέραν γνωριμίαν καὶ ἕνωσιν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας πρὸς κοινὴν μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἑλ- ληνικῆς ἐλευθερίας διάσωσιν τοῦ θησαυροῦ τῶν ἀρχαίων λόγων κα- δι' αὐτοῦ ἀναγέννησιν τοῦ μεσαιωνικοῦ κόσμου.

Ὁπωςδήποτε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ περὶ πολιτικῆ- ὑποστηρίξεως παρὰ τῶν Φλωρεντίνων ἐν τῷ ἐπικειμένῳ ἐσχάτῳ κατ- τῶν Τούρκων ἀγῶνι ἐφάνη ἔχων χρηστὰς ἐλπίδας, ἴσως δὲ καὶ ἔλαβ- περὶ τούτου ἐπαγγελίας. Δὲν ἤρχετο δὲ τὸ Βυζάντιον τότε τὸ πρῶ- τον εἰς πολιτικὴν ἐπικοινωνίαν πρὸς τὴν Φλωρεντίαν. Ἤδη τῷ 1401 ὁ πατὴρ τοῦ Ἰωάννου Μανουὴλ Παλαιολόγος εἶχε ζητήσει διὰ το- πρὸς πατρὸς θείου Δημητρίου Παλαιολόγου ὡς πρέσβεως τὴν βοήθεια- τῶν Φλωρεντίνων κατὰ τοῦ σουλτάνου Βαγιαζίτ. Ἀλλ' ἡ Φλωρεν- τία, περισπωμένη ὑπὸ ἐπικειμένου πολέμου πρὸς τοὺς Μεδιολανεῖς, ὧν ἦρχε τότε ὁ Ἰωάννης Γαλεάτσος Βισκόντης, εἶχε δηλώσει τὸ ἀδύ- νατον ἀποστολῆς ἐπικουρίας. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ τῷ 1405 οἱ Φλω- ρεντῖνοι ἐξηγόρασαν παρὰ τῶν Μεδιολανέων τὴν Πῖσαν καὶ κατέλυ- σαν τὴν αὐτονομίαν τῆς ἐπὶ δύο αἰῶνας καὶ ὑπερέκεινα ἀντιπάλου ταύτης πόλεως. Ἔκτοτε δὲ Φλωρεντῖνοι ἔμποροι ἤρχισαν φοιτῶντες ἀθρόοι εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ τυγχάνοντες προνομίων παρὰ τῶν Ἀτζαϊωλῶν ἐν Ἀθήναις καὶ τῶν Τόκκων, ἐγκαθιστάμενοι δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει. Τότε δ' ἡ αὐθεντεία τῆς Φλωρεντίας ἠξίωσε παρὰ τοῦ Βυζαντίου τὴν εἰς τοὺς Φλωρεντίνους ἐμπόρους χο- ρηγίαν αὐτῶν ἐκείνων τῶν προνομίων, ἅτινα τέως εἶχεν ἀπὸ χρόνου μακροῦ ἐν Βυζαντίῳ ἡ νῦν ὑπήκοος τῆς Φλωρεντίας Πῖσα. Μετὰ δὲ διαφόρους ἀμφοτέρωθεν πρεσβείας, ἐν αἷς βλέπομεν τὸ Βυζάντιον ἀντι- προσωπευόμενον ὑπὸ ἀνδρῶν οἷοι ὁ Νικόλαος Νοταρᾶς, ὁ πατὴρ τοῦ Λουκᾶ, ὁ Ἐμμανουὴλ Ταρχανειώτης Βουλλωτὴς καὶ ἄλλοι, ἤδη τῷ 1430 ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς τὴν Φλωρεντίαν τὴν παροχὴν τῶν τοιούτων προνομίων. Διαμένων δ' ἐν Φλωρεντίᾳ προέβη

τὸν Αὔγουστον τοῦ 1439 ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑποσχέσεως ταύτης διὰ τῆς ἐκδόσεως χρυσοβούλλου, παραχωρήσας εἰς τοὺς Φλωρεντίνους τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου τὸν ἄλλοτε ἀνήκοντα εἰς τοὺς Πισαίους καὶ ἐπιχορηγήσας διαφόρους ἐμπορικὰς ἐλευθερίας καὶ ἀτελείας.

Οὐ μόνον δὲ τὸ κοινὸν τῆς Φλωρεντίας ἠθέλησεν ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος νὰ εὐχαριστήσῃ διὰ τούτων τῶν παραχωρήσεων, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας καθ' ἑαυτοὺς ἦλθεν εἰς ἀρίστας σχέσεις. Καὶ τίνες μὲν αἱ σχέσεις, ἃς συνῆψε μετὰ τοῦ πραγματικοῦ ἡγέτου τῶν τυχῶν τῆς πόλεως, τοῦ Κοσμᾶ Μεδίκου, δὲν μανθάνομεν. Ἀλλ' οὐδαμῶς διστάζομεν νἀποδεχθῶμεν, ὅτι συνεδέθη μετ' αὐτοῦ καὶ ἀνεστράφη ἐν τῷ φιλοξένῳ αὐτοῦ οἴκῳ. Ἄλλως δ' εἶνε γνωστόν, ὅτι αὐτὸς ὁ Κοσμᾶς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λαυρέντιος εἶχον φροντίσει μετὰ τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ αὐτοκράτορος, Ἰωάννου τοῦ Δισυπάτου, κατὰ σύστασιν Ἰουλιανοῦ τοῦ καρδιναλίου τοῦ Ἀρχαγγέλου περὶ τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ καταλυμάτων τῶν Ἑλλήνων. Οὐχ ἧττον δ' ἠθέλησε νὰ περιποιηθῇ τοὺς δημοτικοὺς ἄρχοντας τῆς Φλωρεντίας, ἐκδώσας ὑπὲρ αὐτῶν τῇ 6 Αὐγούστου 1439 βασιλικὰ προστάγματα. Διὰ τούτων παρεχώρει εἰς τὸν ***σημαιοφόρον τῆς δικαιοσύνης*** καὶ ***εἰς τοὺς σὺν αὐτῷ λοιποὺς ὀκτώ, τοὺς πρώτους τῶν τεχνῶν*** (priori delle arti), τοῦτο μὲν συνημμένως καὶ ὁμοῦ ὡς εἰς τὰς ***ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἐσομένας ἀρχὰς*** τῆς φλωρεντιακῆς πολιτείας, τοῦτο δὲ εἰς ἕνα ἕκαστον ἰδίᾳ τῶν καθ' ὃ ἔτος εὑρίσκετο ἐν τῇ πόλει χειριζομένων τὰς ἀρχὰς ἐκείνας διάφορα προνόμια. Συνηρίθμησε δ' αὐτοὺς εἰς τοὺς ***οἰκείους*** τῆς ἰδίας βασιλείας, καὶ ἔδωκε τὴν ἄδειαν νὰ ποιῶνται ἐν τοῖς ἰδίοις ***φλαμούλοις*** χρῆσιν τοῦ βασιλικοῦ αὐτοῦ ***σημείου***, ἤτοι οἰκοσήμου, τοῦθ' ὅπερ καὶ βλέπομεν ἐπιτυπούμενον ἐφ' ἑνὸς τῶν βασιλικῶν ἐκείνων προσταγμάτων, τοῦ ἐκδοθέντος ὑπὲρ τοῦ Ἰακώβου de Morellis.

ΤΟ ΣΗΜΕΙΟΝ ΤΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ DE MORELLIS

Ἀλλὰ καὶ τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ παρουσίαν ἠθέλησαν νὰ ἐπωφεληθῶσιν οἱ Φλωρεντῖνοι. Καὶ τότε μέν, καθ' ἃ εἴδομεν ἀνωτέρω, ὁ ἀδελφὸς ἐκεῖνος τοῦ αὐτοκράτορος, μὴ στέργων τὴν

ἕνωσιν, εἶχεν ἀναχωρήσει πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Ὅρου τῆς συνόδου καὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου. Ἀλλ' ὅτε μετά τινα ἔτη ἔγεινε δεσπότης Πελοποννήσου, ἔστειλεν εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἰταλίας πρέσβυν τὸν Ἀθανάσιον Λάσκαριν. Παραγενόμενος δὲ οὗτος καὶ εἰς τὴν Φλωρεντίαν, διεβεβαίωσε τοὺς Φλωρεντίνους, ὅτι ὁ δεσπότης προθύμως παρεῖχε πάσῃ τῇ *κοινότητι αὐτῶν ἐλευθερίαν πασῶν τῶν δόσεων τῶν διδομένων ἔν τε λιμέσι καὶ διόδοις καὶ πόλεσι καὶ παντὸς τοῦ ἡμίσεος τοῦ κομερκίου αὐτῶν εἰς πάντα τὸν ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας αὐτοῦ τόπον τοῦ Μορέου.*

Πλὴν δὲ τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου μετὰ τῶν Ἑλλήνων σχετιζομένης Βενετίας, εἰς τὴν χάριν τῆς συνόδου ἰταλικὴν ἐκείνην ἀποδημίαν τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δημητρίου πρέπει νἀποδώσωμεν τὴν ἀρχὴν τῶν συνεννοήσεων μετὰ τῶν ἡγεμόνων ἄλλων τῆς Ἰταλίας πόλεων, μεθ' ὧν βλέπομεν κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἐπικοινωνοῦντας τοὺς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου καὶ τοὺς δεσπότας τῆς Πελοποννήσου. Τοιοῦτοι δὲ ἡγεμόνες εἶνε ὁ Ἀραγώνιος βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως Ἀλφόνσος, οἱ Βισκόνται καὶ ἔπειτα οἱ Σφόρτσαι τοῦ Μεδιολάνου, οἱ Ἀτέστιοι (Este) τῆς Μοδένης καὶ ὁ ἐν Ταυρίνῳ ἄρχων ἡγεμονικὸς οἶκος τῆς Σαβαυδίας, οὗ αἱ μετὰ τῶν Ἑλλήνων σχέσεις ἦσαν ἄλλως ἤδη ἀρχαιότεραι ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀμαδαίου Ε'.

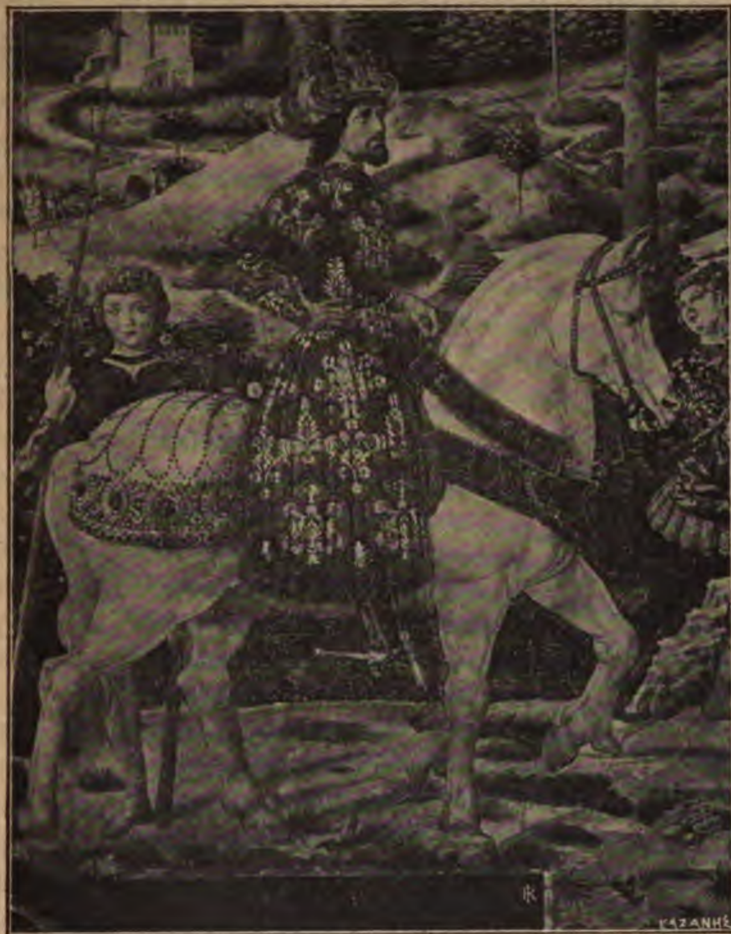
ιη'

Καλλιτεχνικαὶ ἀναμνήσεις τῆς συνόδου.

Ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ διαμονὴ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ ἡ ψήφισις τῆς ἑνώσεως, πρὶν ἢ τὰ πράγματ' ἀποδείξωσι μετ' οὐ πολύ, ὅτι τὰ ψηφισθέντα ἦσαν δυσεκτέλεστα, ἀπεμνημονεύθησαν ἐν μνημείοις τῆς ἰταλικῆς τέχνης ἀξιολόγοις, διασωθεῖσι μέχρις ἡμῶν.

Καὶ ὁ μὲν γλύπτης Φιλαρέτης ὁ ἐπονομαζόμενος Ἀβερουλῖνος, ἐπιτραπεὶς ὑπὸ τοῦ πάπα Εὐγενίου τὴν χαλκοτύπησιν τῆς μεγάλης μεσαίας πύλης τοῦ ἐν Ῥώμῃ Ἁγίου Πέτρου, ἐναπετύπωσε κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ εἰς τἀνάγλυφα, δι' ὧν ἐκόσμησεν αὐτήν, καὶ τέσσαρας παραστάσεις, εἰκονιζούσας τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπόπλουν τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, τὴν εἰς Φερράραν ἄφιξιν καὶ τὴν παρουσίασιν πρὸ

τοῦ πάπα, τὴν κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς συνόδου τῆς 6 Ἰουλίου ἀνάγνωσιν τοῦ Ὅρου τῆς ἑνώσεως καὶ τὴν ἐκ Φλωρεντίας εἰς Βενετίαν ανα-

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ
ΖΩΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΒΕΝΟΤΙΟΥ GOZZOLI ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑι

χώρησιν τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ τοῦ ἐκ Βενετίας ἀπόπλου αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν [1].

Ὀλίγῳ δὲ βραδύτερον Κοσμᾶς Α' ὁ Μέδικος ἀπεφάσισε τὴν ἐν Φλω-

[1]. Ἴδε τὰς εἰκόνας ταύτας ἀνωτέρω ἐν σ. 832, 839 καὶ κατωτέρω ἐν σ. 849, 851.

ρεντίᾳ οἰκοδόμησιν μεγάρου τῶν Μεδίκων ἀνταξίου τοῦ νέου αὐτῶν ἀξιώματος ἐν τῇ πόλει. Ἐκτίσθη δὲ τὸ μέγαρον τοῦτο κατὰ τὰ σχέδια τοῦ ἀρχιτέκτονος Michelozzo. Τὴν δὲ διακόσμησιν τοῦ ἐν αὐτῷ εὐκτηρίου τῶν Μεδίκων (Cappella Medicea) ἀνέθηκεν ὁ Κοσμᾶς εἰς τὸν διαπρεπῆ ζωγράφον Βενότιον Gozzoli, μαθητὴν Ἰωάννου Βεάτου τοῦ Ἀγγελικοῦ. Θέμα δὲ τῶν τοιχογραφιῶν, δι᾽ ὧν ὁ Βενότιος, ἐργασθεὶς ἀπὸ τοῦ 1459 μέχρι τοῦ 1464 μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ περισσῆς φιλοκαλίας ἅμα καὶ καλλιτεχνικῆς τόλμης, ἐκόσμησε τὸν εὐκτήριον τοῦτον οἶκον, εἶνε ἡ λατρεία ἡ προςφερομένη εἰς τὸν ἐν τῇ φάτνῃ νεογέννητον Ἰησοῦν τοῦτο μὲν ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν ἐπουρανίων ἀγγέλων, τοῦτο δὲ ὑπὸ τῶν βασιλέων τῶν Μάγων, ἀκολουθουμένων ὑπὸ πολυανθρωποτάτης ἀκολουθίας ἐφίππων ὡς τὸ πλεῖστον συνοδῶν, ἐν οἷς καὶ οἱ φέροντες τὰ πολύτιμα δῶρα τῶν προςκυνητῶν εἰς τὸν ἀρτιγενῆ Σωτῆρα. Εἰς δὲ τοὺς τρεῖς Μάγους ἔδωκε κατ᾽ ἔθος καὶ ἄλλως ὄχι ἀσύνηθες εἰς τοὺς ζωγράφους τῆς Ἀναγεννήσεως τὴν μορφὴν συγχρόνων. Οὗτοι δὲ εἶνε ὁ νεαρὸς ἔγγονος τοῦ Κοσμᾶ Λαυρέντιος ὁ ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον Μεγαλοπρεπὴς ἄρξας ἐν Φλωρεντίᾳ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς Πέτρου τῷ 1469, πλὴν δ᾽ αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, φέρων λαμπρὰν στολὴν καὶ παριστανόμενος περικαλλὴς καὶ μεγαλοπρεπής, καὶ ὁ πατριάρχης Ἰωσὴφ μὲ μακρὰν πολιὰν γενειάδα.

Καὶ ὁ μὲν πρωθιεράρχης τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας εἶχεν ἑλκύσει κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ διατριβῆς μέχρι τοῦ θανάτου ἀμέριστον τὴν τιμὴν καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν προςβλεπόντων αὐτόν. Ἐπὶ δὲ τῇ θέᾳ τοῦ αὐτοκράτορος διεθρύπτετό πως ἡ φιλοτιμία τῶν Φλωρεντίνων, βλεπόντων αὐτὸν διαβαίνοντα τὰς ὁδοὺς τῆς Φλωρεντίας ἔφιππον συνήθως ἕνεκα τῆς φιλασθένου αὐτοῦ κράσεως καὶ ἐπιχειροῦντα ἐνίοτ᾽ ἐκδρομὰς εἰς τὰ περίχωρα ἐν τῇ ὡραίᾳ Τοσκάνῃ, ὅπως διακόψῃ τὴν ἀνίαν τῆς μακρᾶς ἐν τῇ ξένῃ πόλει διατριβῆς καὶ ἐκφύγῃ ἔστω καὶ ἐπὶ βραχὺ τὴν ὀξύτητα τῶν θεολογικῶν συζητήσεων. Πράγματι δὲ σώζεται ἔκθεσίς τις περιγράφουσα τὴν ἐκδρομὴν αὐτοῦ εἰς Πιστορίαν καὶ Πρᾶτον ἐν συνοδίᾳ τεσσαράκοντα μέχρι πεντήκοντα ἱππέων. Ὁ αὐτοκράτωρ, ἐπιστρέφων κατάκοπος ἐκ τῆς ἐκδρομῆς, ἐμελέτα νἀναπαυθῇ ἐπ᾽ ὀλίγον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Περετόλης, ἀλλὰ δέχεται νὰ ξενισθῇ οὐχ ἧττον ἐν τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ ἀστοῦ, ἥτις ἀντὶ παντὸς ἄλλου ἐπίπλου εἶχε μόνον κλίνας. Καὶ δὴ βλέπομεν αὐτὸν εἰςερχόμενον ἔφιππον μέχρις αὐτῆς τῆς αἰθούσης καὶ βοηθούμενον εἰς τὴν

ἀπὸ τοῦ ἵππου κατάβασιν ὑπ' αὐτῶν τῶν εὐπατριδῶν αὐτοῦ καὶ οἰκετῶν, ἀναπαυόμενον ἐπὶ κλινιδίου ἐστρωμμένου ὑπὸ ἀναδενδράδα, καταβροχθίζοντα τὸ ἐπὶ μικρᾶς τραπέζης πρὸ τοῦ κλινιδίου ἐκείνου παρατεθὲν γεῦμα, οὗ πρῶτον ὄψον ὑπῆρξε φυλλὰς (σαλάτα) ἀνδράχνης καὶ πετροσελίνου μετὰ κρομμύων, καὶ ἔπειτα παίζοντα τάβλιον μετά τινος τῶν τῆς ἀκολουθίας αὐτοῦ καὶ εὐτραπελιζόμενον μετὰ τῶν περὶ αὐτόν. Ἐν δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ Ἰωάνου εὑρίσκομεν κατὰ τὴν ἐκδρομὴν ἐκείνην καὶ Κυριακὸν τὸν Ἀγκωνίτην, τὸν φιλόμουσον καὶ φιλέλληνα ἐκεῖνον ἔμπορον τὸν κατὰ τὰς περιοδείας αὐτοῦ ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ, αἵτινες εἶχον ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ 1418, ἀντιγράφοντα ἀρχαίας ἐπιγραφάς, μελετῶντα τὰ μνημεῖα καὶ συλλέγοντα νομίσματα. Ὁ Κυριακός, ἐπιστρέψας νεωστὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν τῷ 1438 ἐκ νέας τριετοῦς ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς χώρας περιοδείας, μετ' ἰδίας χαρᾶς εἶχε σπεύσει εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ὅπως εὑρίσκηται πλησίον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ ἐκ τοῦ σύνεγγυς γνωρισάντων τὸν αὐτοκράτορα ἦτο καὶ ὁ διάσημος ἐξ Οὐηρῶνος ζωγράφος καὶ χαράκτης Βίκτωρ Πισᾶνος ἢ Πισανέλλος, ὅςτις καὶ ἐχάραξεν ἐξ αὐτοψίας χαλκοῦν μετάλλιον, παριστάνον τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον, ὁμοίως ὡς ἐν τῇ ζωγραφίᾳ τοῦ Βενοτίου ἔφιππον ἐπὶ τῆς ὀπισθίας τῶν ὄψεων.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΙΩΣΗΦ
ΖΩΓΡΑΦΙΑ ΒΕΝΟΤΙΟΥ GOZZOLI

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ
ἐν τῇ προσθίᾳ ὄψει τοῦ μεταλλίου τοῦ Πισάνου.

Τὸ μετάλλιον δὲ τοῦτο ὑπῆρξε πιθανῶς τὸ πρότυπον, ἐξ οὗ κατε-

σκευάσθη περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὡραία χαλκῆ προτομὴ τοῦ αὐτοκράτορος, ἀποκειμένη σήμερον ἐν Ῥώμῃ, ἐν τῷ Βοργιανῷ μουσείῳ τῷ λεγομένῳ καὶ Μουσείῳ τῆς Προπαγάνδας[1].

Φέρει δὲ ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἔν τε τοῖς ἀναγλύφοις τοῦ Φιλαρέτη καὶ ἐν τῇ χαλκῇ προτομῇ τῆς Ῥώμης ἰδιόρρυθμον πῖλον ἀπολήγοντα εἰς ὀξύ, οἷον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐφόρεσε τὸ πρῶτον ἐν Φλωρεντίᾳ, ἅτε ὄντα ὅμοιον πρὸς πῖλον, ὃν βλέπομεν φέροντας ἄνδρας Φλωρεντίνους τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὅμοιον δὲ πῖλον φέρει ἐν ζωγραφίᾳ τῆς Παντανάσσης τοῦ Μυστρᾶ καὶ ὁ Μανουὴλ Λάσκαρις, πιθανώτατα συγγενὴς τοῦ Ἀθανασίου Λασκάρεως, ὃν εἴδομεν ἀνωτέρω σταλέντα ὡς πρέσβυν εἰς τὴν Φλωρεντίαν ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Παλαιολόγου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ
ἐν τῇ ὀπισθίᾳ ὄψει τοῦ μεταλλίου τοῦ Πισάνου.

ιθ΄

Ἑνωτικοὶ καὶ ἀνθενωτικοί.

Ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, ἐπιστρέφων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐξ Ἰταλίας μετ' ἀπουσίαν εἰκοσιὲξ μηνῶν καὶ παραλαμβάνων τὴν ἀρχὴν παρὰ τοῦ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀπουσίας ἀντιβασιλεύσαντος ἀδελφοῦ Κωνσταντίνου, εὗρε πενθίμως ἐστολισμένα τὰ βασίλεια. Καθ' ὃν χρόνον ἐκεῖνος ἔπλεεν εἰς τὰ ἴδια, εἶχεν ἀποθάνει ἐν Κωνσταντινου-

1 Ἴδε τὴν κατὰ κρόταφον ὄψιν τῆς προτομῆς ταύτης, ἐκ φωτογραφίας ληφθείσης καθ' ἡμετέραν παραγγελίαν τῷ 1904, ἀνωτέρω ἐν σ. 826, ἑτέραν δὲ ἀντωπὸν κατωτέρω ἐν σ. 863.

πόλει ἡ τρίτη σύζυγος αὐτοῦ, Μαρία ἡ Κομνηνή, θυγάτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος Βασιλείου Ἀλεξίου Δ' (1412-1447), συνεζευγμένη μετ' αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1427. Ἀλλὰ τὸ βασίλειον ἐκεῖνο πένθος ἦτο μικρόν, παραβαλλόμενον πρὸς τὴν γενικὴν θλῖψιν τὴν καταλαβοῦσαν τὰς ψυχὰς ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι τῶν τελεσθέντων ἐν Φλωρεντίᾳ.

Σχεδὸν ἅμα τῇ ἀποβάσει τῶν καταπλεόντων ἐξ Ἰταλίας ἡ ἀνυπομονησία τῶν ἀναμενόντων ἀγαθὰς ἐκ τῆς συνόδου εἰδήσεις μετεβλήθη εἰς φανερὰν κατάπληξιν ἐπὶ τοῖς γενομένοις. Φόβος τῶν Φράγκων, ἔλεγον διερωτώμενοι, ἠνάγκασε τοὺς ὑπογράψαντας νὰ θέσωσι τὴν ὑπογραφὴν αὐτῶν κάτωθι τοῦ Ὅρου. Ἐρωτώμενοι δὲ καὶ πάλιν, ἂν οἱ Φράγκοι ἐβασάνισάν τινα ἢ ἐμαστίγωσαν ἢ εἰς φυλακὴν ἔβαλον, ὅπως ἀναγκάσωσιν αὐτὸν νὰ ὑποκύψῃ, ἀπεκρίνοντο Οὐχί.— Ἀλλὰ πῶς ἡ δεξιὰ αὕτη ὑπέγραψεν;— Ὑπέγραψεν ἡ δεξιά; κοπήτω. Ἡ γλῶττα ὡμολόγησεν; ἐκριζούσθω. Τοιοῦτοι οἱ διαμειβόμενοι διάλογοι τῶν παλιννοστούντων πρὸς τοὺς ἐλέγχοντας αὐτούς, ἀποδεικνύοντες, ὅτι ἐν τῇ ψυχῇ τῶν πλείστων ἐκ τῶν ὑπογραψάντων τὴν ἕνωσιν, οἷα ἐτελέσθη, εἶχον ἤδη μετανοήσει κατὰ τὸν πλοῦν μετὰ σκέψεις ὡριμωτέρας εὐθὺς ὡς εἶχε παρέλθει ἡ ψυχολογικὴ βία, ὑφ' ἧς εἶχον πιεσθῇ. Οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν ἡ θλῖψις τοῦ πλήθους, ἐξερεθιζομένου καὶ ὑπὸ τῶν ἀνθενωτικῶν, δὲν ἤργησε νὰ μεταβληθῇ εἰς ὀργὴν καὶ ἀγανάκτησιν κατὰ τῶν δεσμευσάντων τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν, οἵτινες ἐθεωροῦντο πωλήσαντες τὴν πίστιν αὐτῶν, ἀνταλλάξαντες τὴν εὐσέβειαν διὰ τῆς ἀσεβείας, *προδόντες τὴν καθαρὰν θυσίαν*. Ἀζυμῖται καὶ Αἱρετικοὶ ἦσαν αἱ μετριώτεραι τῶν ὕβρεων αἱ ἐκτοξευόμεναι κατὰ τῶν ἑνωτικῶν. Ἐν δὲ τῇ ἐξεγέρσει ταύτῃ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως πλὴν τοῦ Ἀντωνίου Ἡρακλείας, ἀποπτύσαντος μετ' οὐ πολὺ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὑπογραφὴν τὴν δοθεῖσαν ἐν Φλωρεντίᾳ, ἐπρωτοστάτει Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός, ὁ ἀκράδαντος ἀντίπαλος τῶν Λατίνων, ὅςτις ἐπέχει ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας ἣν θέσιν ὁ Ἀθανάσιος ἐν τῇ τῆς Νικαίας, καὶ Γεώργιος Κουρτέσης ὁ ἐπιλεγόμενος Σχολάριος.

Τὰ πλήθη, κακίζοντα τὴν εἰς τοὺς Λατίνους ὑποδούλωσιν, διεφωτίζοντο ὑπὸ τῶν ἐπαϊόντων περί τε τῆς θρησκευτικῆς σημασίας τοῦ ψηφισθέντος Ὅρου καὶ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἐπακολουθημάτων. Καὶ ὑπεδεικνύετο μὲν εἰς αὐτὰ πλὴν ἄλλων πολλῶν ἀντιρρήσεων κατὰ τοῦ Ὅρου, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ὑπεγράφετο ἐν Φλωρεντίᾳ ὁ Ὅρος τῆς ἑνώσεως ὁ συνυπογράψας αὐτὸν ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Δύσεως Εὐγένιος Δ'

οἰκοῦντας ἱερομονάχους, πνευματικούς, ἱερεῖς καὶ λαϊκούς, ἤρχισεν ἀγγέλλων τὴν τελεσθεῖσαν ἐν Φλωρεντίᾳ ἕνωσιν καὶ προςθέτων ταῦτα· *Ὅθεν καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε πάντες περιπτύξασθαι καὶ ἀσπάσασθαι τὴν ἁγίαν ἕνωσιν ταύτην καὶ τῷ θεῷ χάριτας ἀναπέμπειν ἐπὶ τῇ τῶν Χριστιανῶν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ καὶ μνημονεύειν κατὰ τὸ ἔθος τοῦ μακαριωτάτου πάπα, ὥςπερ καὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν, καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ Ὅρῳ γεγραμμένα στέργειν καὶ σέβειν καὶ ἀποδέχεσθαι ὡς καλῶς καὶ ἁγίως γεγενημένα τε καὶ διωρισμένα. Γινώσκειν δὲ ὀφείλετε, ὅτι πάντα ἡμῶν τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔθη ἔν τε τῇ ἱερᾷ τελετῇ τοῦ ἁγίου σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀκολουθίαις καὶ τὴν τοῦ ἱεροῦ συμβόλου ἀνάγνωσιν τηροῦμεν ὡς πρότερον, οὐδὲν τὸ σύνολον ἐναλλάξαντες.*

Συγχρόνως δὲ ἠγωνίζετο ὁ νέος πατριάρχης νὰ μετατρέψῃ τὰς συνειδήσεις διὰ τῆς ἀποστολῆς ἐπισκόπων λατινοφρόνων, οὓς *μητροπολιτίδια βέβηλα καὶ μιαρὰ ἐπισκοπίδια* ἀπεκάλεσεν ἡ τὸν Μητροφάνην τῷ 1443 καταδικάσασα σύνοδος. Μεταξὺ δὲ τῶν τοιούτων ἐπισκόπων ἦτο καὶ ὁ Ἀθηνῶν Φαντῖνος, ὃν ὁ Μᾶρκος Ἐφέσου ἀπεκάλει περιφρονητικῶς *κοπελίδριον τοῦ Μονεμβασίας* Δοσιθέου, αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ παραστάντος καὶ συνυπογράψαντος τὸν Ὅρον, ὅςτις μετὰ τὴν ἐπάνοδον καθαιρεθεὶς εἶχε διορισθῆ ἡγούμενος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τοῦ Προδρόμου. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ποιμνίῳ τῶν Ἀθηνῶν ὑπῆρχε διχασμὸς ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἑνώσεως, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐκκλησίαις· ὑπῆρχον δὲ καὶ οἱ ἁπλῶς πιστεύοντες παρὰ τὰ κελευσθέντα ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Φαντίνου, ὅτι ἤρκει ἡ ὑπὸ τοῦ διακόνου ἐν τοῖς διστίχοις μνημόνευσις τοῦ πάπα, ἥτις καὶ ἠδύνατο ὅλως νὰ παραλείπηται ὅπου δὲν ὑπῆρχε διάκονος. Ἀπορίαι δ᾽ ἐντεῦθεν ἐγεννῶντο καὶ παρ᾽ αὐτοῖς τοῖς ἑνωτικοῖς, ὧν τὴν λύσιν ἐζήτησε παρὰ τοῦ Μητροφάνους ἐν σωζομένῃ ἐπιστολῇ ὁ λατινίζων Ἀθηναῖος ἱερεὺς Μιχαὴλ Καλοφρενᾶς.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα σκάνδαλα ἐξηκολούθουν διχάζοντα τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν, σθεναρῶς ἐξακολούθει μεθ᾽ ἡρωικῆς ἀληθῶς αὐταπαρνήσεως τὸν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἀγῶνα διά τε τοῦ λόγου καὶ τοῦ καλάμου ὁ Μᾶρκος Εὐγενικός, οὐδεμιᾶς φειδόμενος θυσίας καὶ ἀντεπεξερχόμενος πρὸς τοὺς ἀντιφρονοῦντας. Ἡ δὲ δημοτικότης ἡ τονοῦσα τὰς ἐνεργείας τοῦ ἀνδρὸς καὶ περιβάλλουσ᾽ αὐτὸν δι᾽ αἴγλης καθίστανεν ἀδύνατον τὸν διωγμὸν αὐτοῦ ἐφ᾽ ὅσον εὑρίσκετο ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταν-

ΑΙ ΚΑΡΕΑΙ ΕΝ ΑΓΙΩ ΟΡΕΙ

τινουπόλει. Ἀλλ᾽ ὅτε, ἑκουσίως ἀπομακρυνθεὶς ἐκ τῆς βασιλευούσης, ἀπεχώρησεν εἰς Ἔφεσον, ἡ καταλαβοῦσ᾽ αὐτὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἐκείνῃ ἀσθένεια καὶ αἱ κατ᾽ αὐτοῦ πυκναὶ ἐπιθέσεις τῶν ἀντιπάλων ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν ἐν ἡσυχίᾳ ἐξακολούθησιν τῆς θεολογικῆς αὐτοῦ ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν λατινοφρόνων ἀπό τινος τῶν ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει μοναστηρίων. Πλέων δὲ πρὸς τὸν Ἄθω, ἐκρατήθη ἐν Λήμνῳ κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἐξωρίσθη εἰς ἄγνωστον ἡμῖν μέρος, ὅπου ἀπέθανε μετὰ τριετίαν τῷ 1443, μέχρις ἐσχάτης πνοῆς παλαίσας ὑπὲρ τῶν πατρίων δογμάτων καὶ καταλιπὼν τὴν κληρονομίαν τοῦ ἀγῶνος, οὗ ἀνεδείχθη ὑπέρμαχος, εἰς Γεώργιον τὸν Σχολάριον, ὅςτις ὡς μοναχὸς μετωνομάσθη Γεννάδιος.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρξάμενοι τοιοῦτοι διωγμοὶ δὲν ἀπέβησαν τελεσφόροι. Ἡ ἐπιτέλεσις τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ δεδογμένων ἐξηκολούθει προςκρούουσα εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἔθνους. Ἠχὼ δὲ τῆς τοιαύτης ἀντιδράσεως ὑπῆρξεν ἡ ἀπόφασις συνόδου, συγκροτηθείσης ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐν ᾗ πλὴν ἄλλων παρέστησαν οἱ τρεῖς πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας Φιλόθεος, Ἀντιοχείας Δωρόθεος καὶ Ἱεροσολύμων Ἰωακείμ. Ἡ σύνοδος αὕτη τὴν μὲν σύνοδον τῆς Φλωρεντίας ἀπεδοκίμασε καὶ ἐκήρυξεν ἐναγῆ, τὸν δὲ Κωνσταντινουπόλεως Μητροφάνην, ὃν εἰς Μητρόφονον παρῴδησαν οἱ μετασχόντες τῆς συνόδου, καθῄρεσε, συγκαθελοῦσα καὶ τοὺς ὑπ᾽ αὐτοῦ χειροτονηθέντας.

ΑΥΤΟΓΡΑΦΟΝ ΚΑΙ ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΙΟΥ ΙΕΡΕΩΣ ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΛΟΦΡΕΝΑ

Ἐν ᾧ δὲ οὕτω τὸ σχίσμα ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ ἐγίνετο ὁσημέραι βαθύτερον, ὁ Μητροφάνη ς, καίπερ

κατακριθεὶς ὑπὸ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις συνόδου, ἔπεισε τὸν αὐτοκράτορα νὰ μετέλθῃ δραστηριώτερα μέτρα πρὸς ἐπιβολὴν τῆς θελήσεως αὐτοῦ. Ἀλλ᾽ ἐν ᾧ παρεσκευάζετο ἡ διὰ τῆς βίας ἐκτέλεσις τοῦ Ὅρου, ὁ Μητροφάνης ἀπεβίωσε τῇ 1 Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1443.

Οὐχ ἧττον δὲ τοῦ Μητροφάνους λατινόφρων ὑπῆρξεν ὁ διάδοχος αὐτοῦ, ὁ μέχρι τῶν παραμονῶν τῆς ἁλώσεως τῷ 1452 πατριαρχεύσας Γρηγόριος Μάμμας ὁ πρωτοσύγκελλος, ὁ ἐν Φλωρεντίᾳ εἴπερ τις καὶ ἄλλος συμπαρασύρας τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὴν ὑποχώρησιν εἰς τοὺς Λατίνους. Ἀλλ᾽ οὔτε τούτου αἱ ἐνέργειαι, οὔτε ἡ ὑπὸ τοῦ πάπα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστολὴ πρεσβείας πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ Ὅρου ἐπήγαγον τὰ προσδοκώμεν᾽ ἀποτελέσματα. Ὁ Γεννάδιος Σχολάριος διὰ δεκαπέντε διαλέξεων, γενομένων ἐν τῷ παλατίῳ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως Ἰωάννου, τοῦ παρεπιδημοῦντος ἐν Κωνσταντινουπόλει δεσπότου Πελοποννήσου Θεοδώρου Β′ καὶ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου, ἀντέκρουσε σθεναρῶς τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ παπικοῦ πρέσβεως, Λατίνου ἐπισκόπου Κορτώνης Βαρθολομαίου, ὅστις καὶ ἀπῆλθεν ἄπρακτος. Καὶ μετὰ ταῦτα δ᾽ ἐξηκολούθησεν ὁ Γεννάδιος διὰ συγγραφῶν τὸν ἐναντίον τῶν Λατίνων ἀγῶνα, οὗ συμμετεῖχον σθεναρῶς ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μάρκου Ἐφέσου Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός, ὁ Σίλβεστρος Συρόπουλος, ὁ ἱερομνήμων καὶ δικαιοφύλαξ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Θεόδωρος ὁ Ἀγαλλιανός, ὁ Γεώργιος Γεμιστός, ὁ Γεώργιος Ἀμυρούτζης, ὁ ἐν Ἴμβρῳ ἱερομόναχος Θεοφάνης καὶ ἄλλοι. Τέλος δὲ καὶ νέα σύνοδος συνηθροίσθη τὸ ἔαρ τοῦ 1450, βασιλεύοντος ἤδη Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐν ᾗ παρῆσαν οἱ πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων καὶ πλὴν αὐτῶν δεκαὲξ ἀρχιερεῖς, πάντες οἱ κληρικοὶ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καί τινες ἡγούμενοι, οἵτινες καὶ πάλιν ἀπεκήρυξαν τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδον καὶ καθῄρεσαν τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον. Κατέφυγε δ᾽ ὁ Γρηγόριος τὸν Αὔγουστον τοῦ 1452 εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1459, ὑμνηθεὶς μὲν ὑπὸ τῶν φιλοξενούντων αὐτὸν Λατίνων δι᾽ ἑλληνικοῦ ἐπιταφίου ἐπιγράμματος, ἐν ᾧ ἀποκαλεῖται *Πατριαρχῶν Ἑλλήνων τὸ μέγα κλέος*, τιμώμενος δὲ ὑπ᾽ αὐτῶν ὡς θαυματουργός.

Ἡ σύνοδος τῆς Φλωρεντίας εἶχε ναυαγήσει, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ναυαγίου τῆς ἑνώσεως ἐξέλειπον ὁσημέραι καὶ αἱ ἄλλως κεναὶ ἐλπίδες περὶ διασώσεως τῆς κινδυνευούσης Κωνσταντινουπόλεως διὰ γενναίας ἐπικουρίας ἐκ τῆς Ἑσπερίας.

κ'

Ἡ στάσις τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου.

Βραχὺ μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐπάνοδον ἀπέθανε τῇ 17 Ἰουνίου ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ σύζυγος τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου Ζωή, ἡ θυγάτηρ τοῦ μεγάλου δουκὸς Ζωτικοῦ Παρασπονδύλου. Ἀλλὰ τὸ πένθος ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς συζύγου δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρὸν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορος. Πράγματι δὲ μετ' οὐ πολὺ βλέπομεν αὐτὸν ἐρωτευόμενον τὴν θυγατέρα τοῦ Παύλου Ἀσάνη. Οὐδὲ ἦτο ὁ ἔρως αὐτοῦ ἐκεῖνος ἀμέτοχος πολιτικῶν ὑπολογισμῶν, ἐπειδὴ ὁ Ἀσάνης ἦτο ἀνὴρ λίαν ἰσχυρὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Εἰς δὲ τὴν ψυχὴν τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου, ὃν εἴδομεν μὴ ἀποδεξάμενον τὸν Ὅρον τῆς ἑνώσεως καὶ ἀναχωρήσαντα ἐν δυσαρεσκείᾳ ἐκ τῆς Φλωρεντίας, εἶχεν ὑπεισέλθει ἡ φιλοδοξία νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντίστασιν ἐναντίον τῆς ἑνώσεως καὶ τὴν ἐντεῦθεν γεννηθεῖσαν κατὰ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου δυσθυμίαν εἴτε ὅπως στηρίξῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν Μεσημβρίᾳ, ἐν ᾗ φαίνεται ὅτι εἶχεν ἀντικαταστήσει ἀπὸ τοῦ 1427 τὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον μεταβάντα Κωνσταντῖνον, εἴτε ἴσως καὶ ὅπως πειραθῇ νὰ καθαιρέσῃ καὶ διαδεχθῇ αὐτὸν τὸν Ἰωάννην. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται πῶς οὔτε ὁ αὐτοκράτωρ, οὔτε ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, εἰς ὃν ὁ Ἰωάννης ἤδη ἐφαίνετο προορίζων τὴν διαδοχήν, οὔτε ἡ βασιλομήτωρ Ἑλένη ἐπεδοκίμαζον τὸν μετὰ τῆς Ἀσανίνης γάμον τοῦ Δημητρίου. Ἕνεκα δὲ τούτου τοῦ λόγου ὁ Ἀσάνης, ἀποφεύγων τὴν δυσμένειαν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ἴσως δὲ καὶ τὴν καταδίωξιν αὐτοῦ, ἠναγκάσθη νἀπέλθῃ εἰς τὴν Μεσημβρίαν, συμπαραλαβὼν καὶ τὴν θυγατέρα. Ἀλλ' ὁ δύσερως καὶ ἅμα φίλαρχος Δημήτριος, μεταβὰς καὶ αὐτὸς κρυφίως εἰς Μεσημβρίαν, συνεζεύχθη μετὰ τῆς Ἀσανίνης τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1441.

Ἐν τούτοις τὰς τεθορυβημένας μεταξὺ τοῦ Δημητρίου καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ Ἰωάννου καὶ Κωνσταντίνου σχέσεις διενοήθη νὰ ἐξομαλύνῃ ὁ Κωνσταντῖνος, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν πρότερον ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένην ἀρχὴν τῆς Ἀγχιάλου καὶ Μεσημβρίας καὶ παραχωρῶν ἀντ' αὐτῆς εἰς τὸν Δημήτριον τὰ ὑπ' αὐτοῦ δεσποζόμενα μέρη τῆς Πελοποννήσου. Ἐνυπῆρχε δ' ἐν τῇ τοιαύτῃ προτάσει τοῦ Κωνσταντίνου ἐκ κοινῆς μετὰ τοῦ Ἰωάννου συνεννοήσεως ὁ σκοπὸς τῆς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἐκεί-

σης γείτονος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀπομακρύνσεως τοῦ
ρίου, ὄντος ὑπόπτου, ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας ἡ ἐν αὐτῇ ἐγκατάστασις
ωνσταντίνου ἔμελλε νὰ καταστήσῃ ἀσφαλεστέραν καὶ ταχυτέ-
τὴν ἐν περιπτώσει θανάτου τοῦ Ἰωάννου διαδοχὴν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ
σταντίνου. Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τῆς τοιαύτης ἀνταλλαγῆς ἔστειλεν
Κωνσταντῖνος πρὸς τὸν Δημήτριον τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1442 τὸν Γε-
ργιον Φραντζῆν. Ἀλλ' ὁ Δημήτριος, ἔχων ἤδη ἐξησφαλισμένην τὴν
ύμπραξιν τοῦ σουλτάνου χάριν ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Κωνσταντι-
ουπόλεως, ἀπέπεμψεν ἄπρακτον τὸν πρεσβευτὴν τοῦ ἀδελφοῦ.

Πράγματι δὲ τῇ 23 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἡ στρατιὰ τοῦ Δη-
μητρίου, ἄγοντος καὶ οὐκ ὀλίγους Τούρκους, ἀλλὰ πάντως ὀλιγάριθμος

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ*

ἐν ὅλῳ, ἐπεφάνη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ
βασιλεύουσα ἀπεκλείσθη ὑπὸ τοῦ ἐπιδρομέως, δηώ-
σαντος τὰ περίχωρα καὶ φθείραντος ὅσους τῶν βασι-
λικῶν εὗρεν ἔξωθεν τῶν τειχῶν. Ἀλλ' αἱ περιστάσει[ς]
δὲν ἦσαν πρόσφοροι, ὅπως ἡ ὑπὸ τοῦ Μουρὰτ ὑποστή-
ριξις τοῦ Δημητρίου ὑπάρξῃ σθεναρὰ ἕνεκα τῆς γε-
ναίας ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ καταπολεμήσεως τῶν Τού-
κων ἐν Σερβίᾳ ὑπὸ τοῦ Οὐνυάδου, εἰς ὃν ὁ σουλτᾶνος
ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ἔχῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐστραμμένην σύμπασαν
τὴν προσοχήν. Διὸ ἀτελέσφορον ὑπῆρξε τὸ ἔργον τὸ ἐπιχειρηθὲν ὑπὸ τοῦ
Δημητρίου, ὅςτις καὶ ἠναγκάσθη τέλος νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἐφ' ὅσον ἐφίστατο ἔτι ὁ
παρὰ τοῦ Δημητρίου κίνδυνος ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ καλέσῃ ἐκ Πε-
λοποννήσου εἰς βοήθειαν τὸν Κωνσταντῖνον. Οὗτος μετὰ τὴν ἐκ τῆς
Ἰταλίας ἐπιστροφὴν τοῦ αὐτοκράτορος εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὴν ἰδίαν
ἀρχήν. Ἀλλὰ τῷ 1441 εἶχε κριθῆ ἀναγκαῖον νὰ προβῇ εἰς δεύτερον
γάμον ὁ Κωνσταντῖνος ὁ προοριζόμενος ἄλλως εἰς διάδοχον τοῦ Ἰωάν-
νου, ἅτε οὐδενὸς τῶν ἀδελφῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἔχοντος ἄρρενα τέ-
κνα. Πρεσβεύοντος δὲ τοῦ Φραντζῆ, εἶχεν ὁμολογηθῆ μνηστεία το
Κωνσταντίνου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ αὐθέντου τῆς Λέσβου Δορίν
τοῦ Γατελούζου Αἰκατερίνης. Πλεύσας δὲ τῇ 27 Ἰουλίου τοῦ αὐ
ἔτους εἰς Λέσβον μετὰ βασιλικῶν τριήρων, ἐτέλεσε τοὺς γάμους,

* Κεφαλὴ τῆς ἐν τῷ Μεδικείῳ εὐκτηρίῳ (Cappella Medicea) τῆς Φλω
ζωγραφίας τοῦ Βενοτίου Gozzoli, ἣν ἴδε ὁλόκληρον ἀνωτέρω ἐν σ. 857.

μετὰ διαμονὴν ὀλίγων ἑβδομάδων ἐν τῇ νήσῳ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, καταλείψας παρὰ τῷ πατρὶ τὴν σύζυγον, ἣν ἔμελλε νὰ παραλάβῃ ἀργότερον. Παρέλαβε δὲ πράγματι ταύτην τὸν Ἰούλιον τοῦ 1442, ὅτε διῆλθεν ἐκ Λέσβου πλέων εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐν ᾧ δ' ἔπλεε πρὸς τὴν βασιλεύουσαν, προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ παραπλέοντος τουρκικοῦ στόλου παρὰ τὴν Λῆμνον, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν νῆσον, ὅπου καὶ ἐπολιορκήθη ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἐν τῷ ὀχυρῷ Κοκκίνῳ ὑπὸ τοῦ Τούρκου στολάρχου Ἀχμέτ. Καὶ κατώρθωσαν μὲν οἱ Τοῦρκοι νὰ καταρρίψωσι τὸ τεῖχος διὰ τῶν τηλεβόλων, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκβιάσωσι τὴν εἴσοδον εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἠναγκάσθησαν τέλος νἀπέλθωσιν ἄπρακτοι. Οὕτω δὲ ὁ Κωνσταντῖνος ἠδυνήθη νὰ ἐξακολουθήσῃ σῶος τὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πλοῦν, ἀλλὰ μόνος ἄνευ τῆς συζύγου, ἥτις, ἔγκυος οὖσα καὶ παθοῦσα ἔκτρωσιν ἕνεκα τοῦ φόβου καὶ τῆς πολιορκίας, ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν τῇ νήσῳ.

Μετὰ δὲ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους μεταβάσεως τοῦ Κωνσταντίνου συνδέεται ἡ εἰς αὐτὸν παραχώρησις τῆς Σηλυβρίας καὶ τῶν περὶ αὐτὴν τόπων, ὧν ἡ φρούρησις ἐναντίον τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου ἀνετέθη εἰς τὸν ἔμπιστον τοῦ Κωνσταντίνου Φραντζῆν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ βλέπομεν ὁπωςδήποτε τὸν Δημήτριον συνδιαλλασσόμενον πρὸς τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννην καὶ ἐρχόμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν περιέρχεται πρὸς αὐτὸν εἰς ῥῆξιν, καὶ φυλακίζεται αὐτός τε καὶ ὁ ἀδελφὸς τῆς γυναικὸς Ματθαῖος· ἐφυλακίσθησαν δὲ χωριστὰ ἀπ' ἀλλήλων. Ἀλλ' ὕστερον κατ' εἰςήγησιν τοῦ Ἀσάνη ἀπέδρα ὁ Δημήτριος νύκτωρ εἰς τὸν Γαλατᾶν, καὶ διαπρεσβευσάμενος οὐ μόνον συνεχωρήθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, ἀλλὰ καὶ ἔλαβε πάλιν τὴν παρὰ τὸν Εὔξεινον πόντον ἀρχήν, ἀπολυθέντος καὶ τοῦ Ματθαίου Ἀσάνη.

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΑΣΑΝΗ

κα'

Ὁ Ἰωάννης Οὐνυάδης καὶ οἱ Τοῦρκοι.

Ἡ στασιαστικὴ διαγωγὴ τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου θὰ ἤθελε συντελέσει εἰς ἐπιδείνωσιν τοῦ ἐσχάτου κινδύνου τῆς Κωνσταντινου-

πόλεως, ἂν ὁ σουλτᾶνος Μουρὰτ δὲν εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ στρέψῃ πρὸς ὥραν ἀλλαχοῦ τὴν προσοχήν, παρέχων εἰς τὸ Βυζάντιον παροδικάς τινας ἡμέρας τελευταίας τινὸς ἀνακωχῆς.

Εἴχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδωμεν ἀνωτέρω, ὅτι τὴν ἄμεσον συνέχισιν τῶν πρὸς τοὺς Τούρκους ἀγώνων τῶν Οὔγγρων μετὰ τὸ 1438 κατέστησεν ἀδύνατον μέχρι τινὸς ὁ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐπελθὼν θάνατος τοῦ βασιλέως Ἀλβέρτου. Ἀλλ' ἡ ἀναβολὴ ὑπῆρξε μικρά. Λαδίσλαος ὁ Β΄, ὁ τέως βασιλεύων τῆς Πολωνίας, ὅστις συνήνωσε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλβέρτου καὶ τὸ στέμμα τῆς Οὐγγαρίας, ἦτο ἀνὴρ φιλοπόλεμος καὶ γενναῖος. Εἰς δὲ τὴν ἔφεσιν αὐτοῦ, θέλοντος νὰ ἐκπλύνῃ τὴν πρὸ τῆς Σεμενδρίας ἐν ἔτει 1438 ἧτταν τῶν Τούρκων, προσετέθησαν καὶ αἱ παρορμήσεις τοῦ δεσπότου τῆς Σερβίας Γεωργίου Βράγκοβιτς, ὅστις, καθ' ἃ γινώσκομεν ἤδη, εἶχεν ἄκων ὁμολογήσει ὑποτέλειαν εἰς τοὺς Τούρκους, ὅπως διατηρήσῃ τοὐλάχιστον μέρος τοῦ ἰδίου κράτους. Ἦτο δὲ πολύτιμος ἡ συμμαχία αὕτη τοῦ Γεωργίου ἅτε κεκτημένου οὐ μικρὸν πλοῦτον ἐκ τῶν μεταλλείων τῆς Σερβίας καὶ δυναμένου νὰ διαθέσῃ χρῆμα πολὺ χάριν στρατολογίας. Πράγματι δὲ οἱ διὰ τῶν χρημάτων τούτων στρατολογηθέντες εἰκοσιπεντακισχίλιοι ἄνδρες, στρατηγοῦντος τοῦ γενναίου Οὐνυάδου, ἠδυνήθησαν οὐ μικρὰς νὰ ἐπαγάγωσιν ἥττας εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἀποδώσωσιν εἰς τὸν Γεώργιον Βράγκοβιτς ἐκ νέου τὸ σερβικὸν κράτος. Ὁ Ἰωάννης Οὐνυάδης, υἱὸς τοῦ Βλάχου Βοὺκ, ἤδη τῷ 1409 εἶχε λάβει χάριν τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ παρὰ τοῦ βασιλέως Σιγισμούνδου τὸ ἐν Τρανσυλβανίᾳ φρούριον Οὐνυάδη, ἐξ οὗ καὶ ἔφερεν ἔκτοτε τὴν ἐπωνυμίαν, καίτοι Ἕλληνές τε καὶ Τοῦρκοι ἐξηκολούθουν ὑποκορίζοντες αὐτὸν *Γιάγκον*. Ἀργότερον δέ, διαπρέψας ἤδη ἐν τοῖς ἐναντίον τῶν Τούρκων πολέμοις, ἀνεδείχθη τῷ 1438 ὑπὸ τοῦ Ἀλβέρτου Β΄ βᾶνος τοῦ Σεβερίνου, καὶ ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Λαδισλάου, ἅμα ἀναρρηθέντος βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας, ἀνυψώθη εἰς βοεβόδαν τῆς Τρανσυλβανίας. Ὑπὸ ταύτην δὲ τὴν ἰδιότητα ἀναλαβὼν ἐκ νέου τὴν καταπολέμησιν τῶν Τούρκων, ἀνεδείχθη μεταξὺ τοῦ 1440 καὶ τοῦ 1443 τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων.

Ἐν τούτοις δ' ἐκινεῖτο κατὰ τῶν Τούρκων ὁσημέραι μεῖζον τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ἑσπερίας. Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ἀπροθυμότεραι ἦσαν αἱ ἐνέργειαι τοῦ πάπα Εὐγενίου, βλέποντος τὰς ἐν τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ ἀντιστάσεις περὶ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ψηφισθείσης ἑνώσεως. Ἀλλὰ πολὺ ζωηρότερον ἐπελήφθη ὁ Εὐγένιος τῆς κηρύξεως τοῦ κατὰ τῶν

Τούρκων ἀγῶνος ἐξ οὗ χρόνου εἶχε παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτοῦ παρορμῶντα εἰς τοιαύτην δρᾶσιν τὸν Βησσαρίωνα.

Ὁ Βησσαρίων ἐπέστρεψε μὲν μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Ὅρου, ὑπῆρξε δ' ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἐνέμειναν εἰλικρινῶς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ. Ἀλλά, βλέπων, ὅτι τὸ ἔδαφος ἦτο ἀκατάλληλον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν τῇ Ἀνατολῇ πρὸς τοιαύτην ἐνέργειαν, δὲν ὤκνησε νὰ πεισθῇ εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ πάπα, καί, διαρκοῦντος ἔτι πιθανῶς τοῦ 1440, μετέβη εἰς τὴν Ῥώμην. Πεπεισμένος περὶ τῶν ἀγαθῶν τῆς ἑνώσεως, ἐξ ἀγαθοῦ τοῦ συνειδότος θαυμάζων τὸν πολιτισμόν, εἰς ὃν εἶχεν ἀνυψωθῇ ἡ Ἰταλία, ἐνόμισεν, ὅτι ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μεσίτης μεταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἑσπερίας, ὅτι δὲ ἡ εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν ἀφοσίωσις αὐτοῦ, οἱαςδήποτε καὶ ἂν ἐγέννα παρὰ τοῖς ὁμοφύλοις παρανοήσεις, θὰ ἔδιδεν εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν δραστηρίαν ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος γένους ἐπέμβασιν τῶν ἀλλογενῶν. Καὶ ἡ μὲν Ῥώμη, οὐχ ἧττον τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ συγχρόνων θαυμάζουσα τὴν παιδείαν τοῦ ἀνδρός, ἅμα δὲ θέλουσα νὰ δεσμεύσῃ αὐτὸν ἔτι μᾶλλον πρὸς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν, ἐπλήρωσεν αὐτὸν τιμῶν. Ὁ δὲ Βησσαρίων, πιστὸς ἐμμείνας εἰς τὸ θρησκευτικὸν αὐτοῦ πρόγραμμα, ἠγωνίσθη διὰ παντὸς τοῦ βίου, ὅπως ἅπαν τὸ ἀξίωμα, ὅπερ ἠρύετο ἐκ τῶν εἰς αὐτὸν ἀπονεμομένων τιμῶν, καὶ ἅπασαν τὴν νέαν αὐτοῦ δύναμιν ἐν τῇ Δύσει μεταχειρισθῇ, ὅπως στρέψῃ τὴν ἐξουσίαν τῶν παπῶν, τὸ δημόσιον φρόνημα τῶν λαῶν τῆς Δύσεως καὶ τὰ ὅπλα τῶν Ἑσπερίων ἡγεμόνων πρὸς ἄμυναν τοῦ γένους. Διὰ τοῦτο διπλῆ εἶνε ἡ ἐτυμηγορία, ἣν ὀφείλει νὰ ἐξενέγκῃ περὶ αὐτοῦ ἡ ἱστορία. Ἐν μὲν τῷ θρησκευτικῷ ζητήματι ὁ Ἕλλην ἱστορικὸς δὲν δύναται νὰ μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν καταδίκην τοῦ Βησσαρίωνος ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως ὡς ἀποπτύσαντος τὸ πάτριον δόγμα. Ἀλλ' αἱ μεγάλαι ὑπηρεσίαι, ἃς παρέσχεν ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν ὡς ὑποστηρικτὴς τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τοῦτο μὲν κατὰ τοὺς ἐσχάτους πρὸ τῆς ἁλώσεως χρόνους, τοῦτο δὲ καὶ μετ' αὐτὴν ἀναδεικνύουσιν αὐτὸν ἡρωικὸν ὑπέρμαχον τοῦ ἑλληνισμοῦ, προκρίνοντα νὰ ἴδῃ σῶαν τὴν πατρίδα, διατηροῦσαν ἀνέπαφον τὴν κιβωτὸν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ κατασυντρίβουσαν τοὺς Τούρκους ἐπιδρομεῖς ἐν συμμαχίᾳ καὶ συμπνοίᾳ μετὰ τῆς λοιπῆς χριστιανωσύνης, ἔστω καὶ μετὰ θυσίας τῆς πατροπαραδότου ὀρθοδοξίας.

Καὶ λοιπὸν ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος, ἀναδειχθέντος καρδιναλίου, παρ-

ορμώμενος ὁ πάπας Εὐγένιος ἐδιπλασίασε τὸν ζῆλον αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνος τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἐκ τῆς εὐοδώσεως αὐτοῦ ἐξήρτα τὴν ὁριστικὴν ἐπιβολὴν τῆς ἑνώσεως εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν παντελῆ διὰ τοιούτων ἐπιτυχιῶν ἐκνίκησαν τῆς ἐν Βασιλείᾳ πολεμίας αὐτῷ συνόδου. Καὶ ἦσαν μὲν αἱ περιστάσεις ἀντίξοοι, ἐπειδὴ τὴν μὲν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν ἐδίχαζεν ἀκόμη ὁ ἑκατονταετὴς λεγόμενος πόλεμος, ἡ δὲ Γερμανία διεσπᾶτο ὑπὸ ἐμφυλίων διχονοιῶν. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁ Βησσαρίων ἔπεισε μὲν τὸν πάπαν νἀφιερώσῃ ἐπὶ διετίαν τὸ δηνάριον τοῦ Ἁγίου Πέτρου χάριν τῆς νέας ἐναντίον τῶν Τούρκων σταυροφορίας, ἀκαταπόνητος δὲ συμμετεῖχε πάσης ἐνεργείας ἀποσκοπούσης εἰς τὴν διπλωματικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐγχειρήματος, συμπράκτορα ἔχων τὸν καρδινάλιον Ἰούλιον Καισαρίνην ἐκεῖνον τὸν ἤδη γνωστὸν εἰς ἡμᾶς ἐκ τῶν ἡμερῶν τῆς ἐν Φερράρᾳ καὶ Φλωρεντίᾳ συνόδου. Οὕτω δ' αἱ πρεσβεῖαι, αἱ ἐγκύκλιοι, αἱ σταυροφορικαὶ ὁμιλίαι τοῦ πάπα Εὐγενίου δὲν ἔμειναν ἀτελέσφοροι, καὶ ἐπετεύχθη ἡ συγκρότησις ἀξιομάχου στρατιᾶς παντοίων ἐθνῶν, ἧς τὴν στρατηγίαν ἀνέλαβον ὁ βασιλεὺς Λαδίσλαος καὶ ὁ Ἰωάννης Οὐνυάδης, συμμάχους ἔχοντες τοὺς ἡγεμόνας τῆς Σερβίας καὶ Βοσνίας.

Ἡ στρατιὰ τῶν νέων σταυροφόρων, διαβᾶσα τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1443 τὸν Δούναβιν παρὰ τὴν Σεμένδριαν, προεχώρησε ταχεῖα, ἐδῄωσε τὴν Σοφίαν, καὶ τῇ 3 Νοεμβρίου, ἀντιπαραταχθεῖσα παρὰ τὴν σερβικὴν Ναϊσσὸν πρὸς τὴν τουρκικὴν στρατιάν, ἧς ἡγεῖτο ὁ μέγας βεζύρης Χαλὴλ, ἐνίκησεν ἐπιφανῶς. Μεστοὶ μένους πολεμικοῦ ἐξηκολούθησαν τότε οἱ νικηταὶ τὰς ἐπιπόνους πορείας τῆς κληθείσης ἐκείνης *μακρᾶς ἐκστρατείας*, βαίνοντες πρὸς τὴν Φιλιππούπολιν, διέβησαν κατὰ Δεκέμβριον τὸν χιονοσκεπῆ Αἷμον, καὶ ἐνίκησαν ἐκ νέου παρὰ τὸ ὄρος Κουνοβίτσαν τὸν κηδεστὴν τοῦ σουλτάνου, τὸν Μαχμοὺτ Τζελεπῆν. Ἀλλ' αἱ αὐξανόμεναι δυσχέρειαι τοῦ ἀγῶνος, ἡ καθυστέρησις μάτην ἀναμενομένων ἐκ τῆς Ἑσπερίας γενναιοτέρων ἐπικουριῶν καὶ ἡ ἀρχομένη κρατερὰ ἀντίστασις τῶν Τούρκων ἠνάγκασαν τοὺς νικητὰς νὰ στραφῶσιν ὀπίσω πρὸς τὸ Βελιγράδιον.

Αἱ μέχρι τινὸς θαυμάσιαι ἀληθῶς πρόοδοι τῶν συμμάχων, μεθ' ὧν παρὰ τὰς ὑποσχέσεις αὐτοῦ οὐδαμῶς συνέπραξεν ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ὁ εἴπερ τις καὶ ἄλλος ὀφείλων νὰ ὑποστηρίζῃ τὴν γενναίαν ἐκείνην ἐνέργειαν, ὠφείλοντο κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἐκ τῆς Εὐρώπης ἀπουσίαν τοῦ Μουρὰτ, ἀπησχολημένου ἐν Ἀσίᾳ χάριν καταστολῆς

νέας ὑπὸ τῶν Οὔγγρων ὑποθαλφθείσης ἐπαναστάσεως τοῦ ἡγεμόνος τῆς Καραμανίας. Ὅτε δὲ μετὰ τὴν ταπείνωσιν αὐτοῦ ἐπανῆλθεν εἰς

ΑΠΟΨΙΣ ΤΗΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΕΩΣ

τὴν Εὐρώπην, οὐ μόνον ἦτο κατάκοπος ἐκ τῶν ἀσιατικῶν αὐτοῦ ἀγώνων, ἀλλὰ καὶ τοὺς πολεμίους εὗρεν οὐχ ἧττον ἐξηντλημένους. Δὲν ὑπῆρξε λοιπὸν δύσκολος ἡ συνεννόησις, ἀγαγοῦσα εἰς τὴν ἐν Σεγεδίνῳ τῇ 15 Ἰουνίου 1444 συνομολόγησιν δεκαετοῦς ἐνόρκου εἰρήνης ὑπὸ

ὅρον ὅπως ὁ μὲν Τζελεπῆς, ὅςτις εἶχεν αἰχμαλωτισθῆ ὑπὸ τῶν
μμάχων, ἀπολυτρωθῇ ἀντὶ λύτρων βαρυτάτων, ἀναγνωρισθῇ δὲ ὑπὸ
ῶν Τούρκων ἡ ἐπὶ τῆς Σερβίας καὶ Ἐρζεγοβίνης ἀρχὴ τοῦ Γεωργίου
βράγκοβιτζ, παραμείνῃ δὲ ἡ Βλαχία ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν Οὔγγρων.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ Μουρὰτ, τοῦτο μὲν θλιβόμενος ἐπὶ τῇ ἐκβάσει τῶν
πραγμάτων ἐν Εὐρώπῃ, τοῦτο δὲ κατεχόμενος ὑπὸ πένθους ἐπὶ τῷ
θανάτῳ τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ, ἀπεφάσισε νὰ καταθέσῃ τὴν ἀρχὴν, καί-
περ ἔχων ἡλικίαν μόνον τεσσαράκοντα ἐτῶν, καὶ, ἐπιτρέψας αὐτὴν εἰς
τὸν μόλις δεκατετραέτη υἱὸν Μωάμεθ, ὅςτις τέως διώκει τὴν Μαγνη-
σίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, νἀποσυρθῇ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Μαγνη-
σίαν ἰδιωτεύων. Καὶ ἐκάλεσε μὲν πράγματι ἐκ Μαγνησίας τὸν υἱὸν
παρὰ τὰς ἐνστάσεις τοῦ μεγάλου βεζύρου, ἀνθισταμένου εἰς τὴν παραί-
τησιν τοῦ Μουρὰτ, παραδοὺς δ' εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχὴν, ἀπεχώρησεν εἰ
τὸν ἰδιωτικὸν βίον. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἀρχίσῃ ἡσυχάζων ἐν Μαγνησίᾳ,
πρὸ μικροῦ μόλις ὁμολογηθεῖσα ἐν Σεγεδίνῳ εἰρήνη κατεπατεῖτο ὑπ
τῶν Οὔγγρων, καὶ ὁ Μουρὰτ, ἀναλαμβάνων καὶ πάλιν ἀπέναντι το
νέου κινδύνου σθεναρῶς τὰς ἡνίας τῆς ἀρχῆς, διεπεραιοῦτο μετὰ τ
στρατιᾶς αὐτοῦ εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπως ἀντεπεξέλθῃ εἰς τὴν στρατι
τῶν Χριστιανῶν συμμάχων.

κβ'.

Ἡ παρὰ τὴν Βάρναν μάχη.

Ὁ Λαδίσλαος καὶ ὁ Οὐνυάδης εἰρηνεύοντες ἐν σπουδῇ πρὸς τοὺς
Τούρκους δὲν ὑπελόγιζον τὴν δυςθυμίαν, μεθ' ἧς ἡ ἐν Σεγεδίνῳ συν-
θήκη ἤθελε γείνει δεκτὴ παρά τε τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ το
πάπα, θεωρούντων αὐτοὺς ἀγωνιζομένους πρὸς τοὺς Τούρκους οὐχὶ χ
ριν ἰδίων τελῶν, ἀλλ' ὡς προμάχους καὶ ἐντολοδόχους τῆς χριστι
νωσύνης. Διὸ δὲν ἤργησαν νὰ ἔλθωσι πρὸς αὐτοὺς ἔκ τε Κωνσταντιν
πόλεως καὶ Ῥώμης παρορμήσεις πρὸς διάλυσιν τῆς εἰρήνης. Καίτο
ταύτην εἶχον ὁμολογήσει ἐνόρκως οἱ συμβληθέντες, οἱ μὲν Τοῦρκο
τοῦ Κορανίου, ὁ δὲ Λαδίσλαος ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ ἀντιπρόςωπ
πάπα, παραπείθων τὸν Λαδίσλαον καὶ τὸν Οὐνυάδην πρὸς διά
τῶν συνθηκῶν, ἀντέτασσεν, ὅτι αὗται δὲν εἶχον κῦρος, ἅτε μὴ

θεῖσαι ὑπὸ τοῦ πάπα ὡς ἐντολέως αὐτῶν καὶ διότι ὅρκος δοθεὶς πρὸς ἀπίστους οὐδεμίαν εἶχεν ἰσχύν. Ἄλλως δὲ παριστάνετο, ὅτι συνέφερεν εἴπερ ποτὲ ὁ μέχρις ἐξολοθρεύσεως πόλεμος ἐναντίον τῶν Τούρκων καθ' ὃν χρόνον ἐπὶ μὲν τοῦ σουλτανικοῦ θρόνου ἐκάθητο ἀνήλικον παιδίον, τὰ δὲ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐταράσσοντο καὶ πάλιν διὰ νέας ἐπαναστάσεως τοῦ ἡγεμόνος τῆς Καραμανίας, τὴν δὲ εἰς τὴν Εὐρώπην διάβασιν μεγάλης τουρκικῆς στρατιᾶς ἐδυσχέραινε πλὴν τῶν ἐν Βοσπόρῳ βυζαντιακῶν πλοίων ἡ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον στάθμευσις τοῦ ἔναγχος εἰς βοήθειαν τοῦ Βυζαντίου ἐκ τῆς Ἑσπερίας σταλέντος στόλου. Πράγματι ἤδη τὴν 14 Ἰουνίου 1444, τὴν προτεραίαν τῆς ὑπογραφῆς τῆς ἐν Σεγεδίνῳ εἰρήνης, εἶχεν ἀποπλεύσει ἐξ Ἰταλίας, κατευθυνόμενος εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὁ διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ πάπα Εὐγενίου συγκροτηθεὶς στόλος ἐκ τριάκοντα πέντε πλοίων, ὧν δέκα μὲν παρέσχεν ἡ Βενετία, τὰ δὲ λοιπὰ αὐτὸς ὁ πάπας, ἡ Γένουα καὶ ἄλλοι. Τὴν δὲ γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου τούτου εἶχεν αὐτὸς ὁ συγγενὴς τοῦ πάπα Φραγκῖσκος Κονδολμέρος, καρδινάλιος καὶ λεγᾶτος τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου.

Αἱ δ' ἐκ Ῥώμης παροτρύνσεις, αἱ περὶ ἀποστολῆς γενναίων ἐκ τῆς Ἑσπερίας βοηθειῶν ἐπαγγελίαι καὶ ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν Οὐνυάδην ὑπόσχεσις, ὅτι ἔμελλε νἀναρρηθῇ βασιλεὺς τῆς ἀπὸ τῶν Τούρκων ἐλευθερωθησομένης Βουλγαρίας ἔπεισαν τέλος τοὺς συμμάχους ἐν τῇ διαίτῃ τοῦ Σεγεδίνου, ἐπιμένοντος τοῦ καρδιναλίου Καισαρίνη ὡς λεγάτου τοῦ πάπα, νἀναλάβωσιν ἐκ νέου τὸν ἀγῶνα, θαρροῦντες καὶ εἰς τὰς ἤδη ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1443 ἀρξαμένας φιλικὰς συνεννοήσεις μετὰ τοῦ Γεωργίου Καστριώτου.

Ὁ Γεώργιος Καστριώτης, ὁμῆλιξ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, γεννηθεὶς ὡς ἐκεῖνος τῷ 1460, εἶχε πατέρα Ἰωάννην τὸν Καστριώτην, Σέρβον ὄντα πιθανῶς ἀρχῆθεν τὸ γένος, ἀναδειχθέντα δὲ ὑπὸ τῶν Βενετῶν, μεθ' ὧν εἶχεν ἀγωνισθῇ ἐν Ἀλβανίᾳ κατὰ τῶν Τούρκων, κόμιτα τοῦ Μάτι καὶ κατὰ μικρὸν ἐξαλβανισθέντα. Νεαρὸς δ' ἔτι ὢν τὴν ἡλικίαν, εἶχε σταλῇ ὁ Γεώργιος ὡς ὅμηρος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Μουράτ· ὑπ' αὐτοῦ δ' ἀνατραφεὶς καὶ ἐξισλαμισθεὶς ἐπετράπη μόλις δεκαοκταέτης τὴν διοίκησιν ἑνὸς σαντζακίου, μετονομασθεὶς Ἀλέξανδρος, τουρκιστὶ Ἰσκενδέρ. Ἐκ τούτου δὲ τοῦ ὀνόματος, ὅτε προσετέθη εἰς αὐτὸν ἔπειτα ἡ προσωνυμία βέη, προῆλθε τὸ ὄνομα Σκενδέρβεης, ὑφ' ὃ εἶνε γνωστότερος ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἀλλ' οὔτε ἡ εὔνοια τοῦ σουλ-

τάνου, οὔτε αἱ τιμαὶ ὧν ἀπήλαυε παρ' αὐτῷ, διακριθεὶς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτοῦ κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ ἅλωσιν τῆς Προύσης καὶ τῆς Νικομηδείας, ἤρκουν εἰς τὴν φιλοδοξίαν τοῦ Σκενδέρβεη, βαρέως ἄλλως φέροντος τὸν ἐξισλαμισμόν. Εὐκαιρίαν δὲ μόνον κατάλληλον ἐζήτει νὰ τραπῇ εἰς τοὺς πολεμίους τῶν Τούρκων καὶ ἴδῃ διανοιγόμενον πρὸ αὐτοῦ τὸ στάδιον, ὅπερ ἐφιλοδόξει ἡ γενναία του ψυχή. Ἡ δὲ παρὰ τὴν Ναϊσσὸν τῆς Σερβίας ἐν ἔτει 1443 ἧττα τῶν Τούρκων ὑπὸ τοῦ Οὐνυάδου, εἰς ἣν καὶ αὐτὸς συνετέλεσεν, ἀποδρὰς μετὰ τριακοσίων Ἀλβανῶν, παρέσχεν εἰς αὐτὸν τὴν εὐκαιρίαν νἀποστῇ ἀπὸ τοῦ σουλτάνου, ἀφ' οὗ πρότερον εἶχε κατορθώσει νὰ διαταχθῇ ὑπὸ τούτου ἡ εἰς τὸν Σκενδέρβεην παράδοσις τῆς ὀχυρᾶς Κροΐας, κειμένης ὀλίγα μίλια πρὸς βορρᾶν τοῦ Δυρραχίου ὅπου σήμερον τὸ Ἂκ Χισσάρ. Αὕτη, καίπερ περιλαμβανομένη εἰς τὴν κομιτείαν τοῦ Μάτι, ἀλλ' ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένη, οὐδέποτε εἶχε περιέλθει εἰς τὸν πατέρα τοῦ Σκενδέρβεη Ἰωάννην, ὅςτις εἶχεν ἤδη ἀποθάνει βραχὺν χρόνον πρὸ τῆς εἰς τὰ ἴδια ἐπιστροφῆς τοῦ υἱοῦ.

Ἡ δὲ κατάληψις τῆς Κροΐας ὑπὸ τοῦ ἔκτοτε καὶ πάλιν εἰς τὸν χριστιανισμὸν ἐπιστρέψαντος Γεωργίου Καστριώτου κατέστησεν αὐτὸν οὐ μόνον ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἑνωθείσῃ καὶ ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθερωθείσῃ Ἀλβανίᾳ ἰσχυρότατον, ἀλλὰ καὶ ἕνα τῶν κυριωτάτων ἡγετῶν τῆς ἐν τῇ δυτικῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἵμου ἀντιδράσεως ἐναντίον τῶν Τούρκων. Οἱ δὲ μικροὶ δυνάσται τῆς Ἀλβανίας, ἐν οἷς καὶ ὁ πενθερὸς τοῦ Σκενδέρβεη Ἀριανίτης Θώπιας καὶ ὁ ἡγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου Στέφανος Τσέρνοβιτς, ἀνεγνώρισαν τὴν γενικὴν αὐτοῦ ἀρχηγίαν καὶ παρέσχον εἰς αὐτὸν πλουσίαν ἐτησίαν χορηγίαν πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀγῶνος.

Τοιοῦτος ὢν ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἦτο πολύτιμος συμπράκτωρ ἐν τῷ ἐπικειμένῳ ἀγῶνι διά τε τὴν προσωπικὴν γενναιότητα καὶ τὸ πλῆθος τῶν μαχίμων, ὅπερ ἠδύνατο νἀγάγῃ εἰς τὴν στρατιὰν τῶν συμμάχων. Πράγματι δ' ἐξεκίνησεν ἐξ Ἀλβανίας, ὅπως ἑνωθῇ μετ' αὐτῶν, ἡγούμενος τριάκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἀλλ' ὁ Γεώργιος Βράγκοβιτς δὲν ἐπέτρεψε τὴν διὰ τῆς Σερβίας διάβασιν αὐτῶν· οὕτω δ' ἐπισχεθέντες παρὰ τὰ σερβικὰ σύνορα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συνενωθῶσι μετὰ τῆς ὑπὸ τὸν Λαδίσλαον στρατιᾶς, ἥτις ἔβαινεν ἤδη ὁλοταχῶς διὰ τῆς Βουλγαρίας προχωροῦσα ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Ἡ δὲ καθυστέρησις αὕτη τοῦ μεγάλου ὑπὸ τὸν Καστριώτην ἀγή-

ματος ἠλάττονε μεγάλως τὸν καὶ καθ' ἑαυτὸν μικρὸν ἀριθμὸν τῶν συμμάχων, ἠλαττωμένων ἕνεκα τῆς εἰς τὰς πατρίδας ἐπιστροφῆς πολλῶν τῶν συμμετασχόντων τῆς *μακρᾶς ἐκστρατείας*, ἰδίως δὲ τῶν Πολωνῶν, μετὰ τὴν καθομολόγησιν τῆς ἐν Σεγεδίνῳ εἰρήνης καὶ τῆς ἕνεκα πολλῶν ἐν τῷ μεταξὺ διενέξεων ἀποχῆς ἄλλων συμμάχων, ἐν οἷς καὶ οἱ Γερμανοί. Οὕτως εἰς μόνους τριακοντακισχιλίους τὸ πολὺ ἀνήρχοντο οἱ ἄνδρες, οὓς ἦγαγον εἰς τὸν νέον πόλεμον ὁ Λαδίσλαος καὶ ὁ Οὐνυάδης. Ἀνεκτέλεστοι δ' ἔμειναν αἱ ἐπαγγελίαι περὶ ἀποστολῆς βοηθειῶν τοῦ τε πάπα Εὐγενίου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Παλαιολόγου, καίπερ ἀποστείλαντος πρέσβεις πρὸς τὸν Λαδίσλαον εἰς Βοῦδαν καὶ ὑποσχεθέντος νὰ συνδράμῃ τὸν ἀγῶνα. Ὡς μόνη δ' αὐτοῦ δικαιολογία δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι τὰς ἐπικουρίας τοῦ Βυζαντίου ἐπεφύλασσεν εἰς τοὺς συμμάχους ἅμα τῇ καταβάσει αὐτῶν εἰς τὴν Θρᾴκην, τοῦθ' ὅπερ δὲν προέφθασε νὰ τελεσθῇ ἕνεκα τῆς ῥαγδαίας συμφορᾶς τῆς ἐπελθούσης εἰς τὴν συμμαχικὴν στρατιάν.

Οἱ σύμμαχοι, ἐκκινήσαντες ἐν προκεχωρημένῃ ἤδη ὥρᾳ τοῦ ἔτους ἀρχομένου τοῦ Ὀκτωβρίου 1444 ἐκ τῆς Οὐγγαρίας καὶ διαβάντες τὸν Δούναβιν κατὰ τὴν Ὄστροβαν, ἐτράπησαν πρὸς τὸ Βιδίνιον, θέλοντες νὰ διαβῶσι τὸν Αἶμον καὶ σπεύσωσιν ἀπ' εὐθείας εἰς Ἀδριανούπολιν. Ἀλλ' ἡ δυσχέρεια τῆς διαβάσεως αὐτοῦ μετὰ τοῦ μεγάλου πλήθους δισχιλίων περίπου ἁμαξίων, ἐφ' ὧν ἐκομίζοντο οὐ μόνον ἐπιτήδεια, ἀλλὰ καὶ πλῆθος περιττῶν σκευῶν, ἠνάγκασεν αὐτοὺς νἀλλάξωσι διεύθυνσιν. Ὥδευσαν λοιπὸν κατ' εὐθεῖαν εἰς ἀνατολὰς πρὸς τὸν Εὔξεινον πόντον, θέλοντες νὰ τραπῶσιν ἔπειτα κατὰ μῆκος τῆς παραλίας αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ὁπόθεν ἔμελλον νὰ μεταβῶσιν εἰς Καλλίπολιν καὶ ἐν συμπράξει μετὰ τῶν Βυζαντίνων καὶ τοῦ βενετικοῦ στόλου νὰ κόψωσι τὴν ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην διάβασιν τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ἤδη ὑπελείπετο ὀλίγων μόνον ἡμερῶν πορεία μέχρι τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου, ὅτε ἦλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν τὸ ἀπροσδόκητον ἄγγελμα, ὅτι αὐτὸς ὁ σουλτᾶνος Μουρὰτ ἔσπευδε νἀντιμετρηθῇ πρὸς αὐτούς.

Ἅμα τῇ ταχείᾳ προχωρήσει τῶν συμμάχων, πρὸ τῶν ὁποίων εἶχον ἀρχίσει νὰ ὑποχωρῶσιν οἱ ἐν Εὐρώπῃ τουρκικαὶ φρουραί, ὁ νεαρὸς Μωάμεθ εἶχε σπεύσει νὰ μηνύσῃ εἰς τὸν πατέρα τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ἐπικαλούμενος τὴν ἄμεσον αὐτοῦ βοήθειαν. Ὁ δὲ Μουράτ, σπεύσας μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος, διεβίβασε διὰ τοῦ Βοσπόρου ἐπὶ μι-

σθωθέντων πλοίων τῶν Γενουηνσίων τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας στρατοῦ, ὧν ἡγεῖτο, καὶ μετὰ βραχεῖαν ἀνάπαυσιν ἐν Ἀδριανουπόλει ἐτράπη πρὸς βορρᾶν, ὅπως συναντηθῇ μετὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Ἤδη ὁ βασιλεὺς Λαδίσλαος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἶχε φθάσει πλησίον τῆς Βάρνης καὶ στρατοπεδεύσει ἐν τόπῳ ἱκανῶς ἠσφαλισμένῳ ὑπὸ τῆς φύσεως πλὴν μέρους τῆς ἀνοικτῆς πεδιάδος, ὅπερ ὁ Οὐνυάδης περιέφραξε διὰ πασσάλων καὶ συσσωρεύσεως ἁμαξίων. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ μόνῳ ἐξετελεῖτο τὸ ἐν τῷ πολεμικῷ συμβουλίῳ ἅμα τῷ ἀγγέλματι τῆς ἀφίξεως τῶν Τούρκων ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Καισαρίνη προταθὲν σχέδιον. Ὁ καρδινάλιος ἀπεξεδέχετο ἐκ τῆς παρατάσεως τῆς ἀμύνης, ἣν καθ' ὅλου προέτεινε, τὴν ἐνίσχυσιν τῶν συμμάχων ὑπὸ τῶν αναμενομένων ἐκ Βυζαντίου ἐπικούρων. Ἀλλ' ἐπεκράτησεν ἡ ὁρμὴ τοῦ Οὐνυάδου, προκρίνοντος τὴν ἐπίθεσιν, ἣν παρεδέχθη πλὴν ἄλλων καὶ ὁ βασιλεὺς Λαδίσλαος, ὅςτις εἶχε τόλμην ἀνάλογον πρὸς τὴν νεαρὰν αὐτοῦ ἡλικίαν εἴκοσι καὶ πέντε μόλις ἐτῶν.

Ἡ μάχη ἡ συγκροτηθεῖσα τῇ 10 Νοεμβρίου ὑπῆρξε λυσσώδης. Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ἡ νίκη ἐμειδίασεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς συμμάχους. Οἱ ἑξακισχίλιοι Τοῦρκοι ἱππεῖς, οἵτινες πρῶτοι ἐνεφανίσθησαν ὡς πρόδρομοι εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἀπεκρούσθησαν, ὡς καὶ τὸ μετ' αὐτοὺς ὁρμῆσαν κύριον σῶμα τῶν ἱππέων. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἐπιτυχὴς ἐνέργεια τοῦ Οὐνυάδου ἐναντίον τῶν ἀσιατικῶν σωμάτων τῆς στρατιᾶς τοῦ Μουρὰτ, ὧν ἡγεῖτο ὁ Δαοὺτ πασσᾶς, ἐφαίνετο συμπληροῦσα τὸ ἔργον τῆς νίκης τῶν Χριστιανῶν. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἀρχίσει ἤδη φεύγοντες. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἀνασυνταχθέντες ἀνέκτησαν καὶ πάλιν τὸ ἀπολεσθὲν ἔδαφος. Ἐν τῇ κρισίμῳ δ' ἐκείνῃ ὥρᾳ ὁ Λαδίσλαος, μένων τέως ἀμέτοχος τοῦ ἀγῶνος συμφώνως πρὸς τὰς παρακελεύσεις τοῦ Οὐνυάδου, εὐλαβουμένου τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας τοῦ βασιλέως καὶ τὴν ἐξ οἰδήματος τῆς ἀριστερᾶς κνήμης ἀσθένειαν αὐτοῦ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ὑπέκυψεν οὐχ ἧττον εἰς τὴν νεανικὴν αὐτοῦ ὁρμὴν καὶ τὰς παρορμήσεις τοῦ Καισαρίνη καὶ ὥρμησε κατὰ τῶν γενιτσάρων, ὧν ἡγεῖτο αὐτὸς ὁ Μουράτ. Καὶ μέχρι μέν τινος ὑπερεῖχεν, ἀλλ' ἡ λύσσα, μεθ' ἧς διηύθυνε τὸν ἀγῶνα ὁ σουλτᾶνος, ἴσχυσε νὰ ἀνασυντάξῃ τὰς κλονουμένας τάξεις καὶ μετατρέψῃ τὴν ἀπειλουμένην ἧτταν εἰς νίκην. Ὁ Λαδίσλαος, πεσόντος τοῦ ἵππου αὐτοῦ, τοξευθέντος τὴν κνήμην ὑπὸ βέλους, ἔπεσε μετ' αὐτοῦ χαμαὶ, καὶ μάτην προςεπάθησε νὰ ἀνεγερθῇ, ἀνταγωνιζόμενος πρὸς τοὺς περιστοιχίζοντας αὐτὸν πολε-

ραίους σχεδὸν μόνος μετὰ καρτερίας ἀξιοθαυμάστου. Τέλος δὲ γενίτσαρος ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ ἡρωικοῦ, ἀλλ' ἀτυχοῦς βασιλέως.

Ἡ θέα τῆς αἱμοσταγοῦς κεφαλῆς τοῦ Λαδισλάου, φερομένης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἀλαλαγμοῖς ἐπὶ κοντοῦ διὰ τοῦ στρατοπέδου πρὸς τὸν σουλτᾶνον, ἐπλήρωσε φρίκης ἅμα καὶ τρόμου τοὺς μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης κραταιῶς μαχομένους Χριστιανούς. Μάτην ὁ Οὐνυάδης μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν Βλάχων ἐπειράθη νἀνασώσῃ τὸν νεκρὸν τοῦ πεσόντος βασιλέως τῆς Πολωνίας καὶ Οὐγγαρίας. Συμπαρασυρθεὶς ὑπὸ τῶν ἐντρόμων φυγάδων ἐτράπη καὶ αὐτὸς εἰς φυγήν. Ἐν τούτοις δ' ἡ νὺξ ἐπελθοῦσα διέλυσε τὴν μάχην χωρὶς ὁ σουλτᾶνος νὰ ἔχῃ ἀκόμη πεποίθησιν περὶ τῆς ἤδη ἐπελθούσης νίκης τῶν Τούρκων, ἥτις συνεπληρώθη ὁριστικῶς τὴν ὑστεραίαν διὰ τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τοῦ τείχους τῶν ἁμαξίων, οὗ ὄπισθεν ἀντεῖχον ἔτι πολλοὶ τῶν Οὔγγρων, μάτην ἀναμένοντες τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Οὐνυάδου. Ἡ δ' αἰχμαλωσία καὶ ἡ σφαγὴ συνεπλήρωσαν τὸ ἔργον τῶν νικητῶν.

Ἡ νίκη τῶν Τούρκων ἐπετεύχθη διὰ μεγάλων θυσιῶν, ἀνερχομένων εἰς τὸ ἥμισυ καὶ ὑπερέκεινα τῆς ὅλης αὐτῶν στρατιᾶς. Ἡ δὲ στρατιὰ τῶν συμμάχων ἐξωλοθρεύθη σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν, ὀλίγων μόνον περισωθέντων ἐν τῇ φυγῇ σποράδην ἢ ὑπὸ τὸν Οὐνυάδην, ἀγαγόντ' αὐτοὺς ὀπίσω εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Μεταξὺ τῶν πεσόντων ἢ σφαγέντων ἦτο πλὴν τοῦ βασιλέως τὸ ἄνθος τῶν φιλοπολέμων εὐπατριδῶν τῆς Πολωνίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας, ὁ Ἰούλιος Καισαρίνης καί τινες ἄλλοι τῶν ἐν τῷ χριστιανικῷ στρατοπέδῳ ἱεραρχῶν τῆς Ἑσπερίας. Διακόσιαι ἅμαξαι πλήρεις χρυσοῦ, ἀργύρου, πολυτελῶν σκευῶν καὶ ὅπλων περιῆλθον εἰς τοὺς νικητάς. Ἡ δὲ κεφαλὴ τοῦ Λαδισλάου, τεθεῖσα χάριν συντηρήσεως ἐντὸς μέλιτος, ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Μουρὰτ εἰς τὴν Προῦσαν, ὅπου ἐπομπεύθη ἐν θριάμβῳ ὑπὸ τῶν Ἀσιατῶν Τούρκων, ἀγαλλομένων ἐπὶ τῇ πανωλεθρίᾳ τῶν παρασπόνδων Χριστιανῶν παρὰ τὴν Βάρναν.

Τοῦ δὲ θαυμασμοῦ τοῦ καταλαβόντος τὸν χριστιανικὸν κόσμον τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ἐπὶ τῇ ἀνδρείᾳ τῶν μαχητῶν τῆς Βάρνης, ἀλλὰ καὶ τῆς καταπλήξεως ἐπὶ τοῖς ἐπακολούθοις τῆς φοβερᾶς ἐκείνης μάχης ἠχὼ γίνεται ὁ Ζωτικὸς Παρασπόνδυλος. Διὰ πεντακοσίων σχεδὸν στίχων ἀνομοιοτελεύτων ἐν δημώδει γλώσσῃ περιέγραψεν οὗτος τὴν μάχην, ἧς παρέστη αὐτόπτης.

'Εγὼ ἐστεκάμην εἰς βουνὸ, εἰς δάσος κρυβημένος,
καὶ ὡς μάρμαρον ἐγίνομουν, ἐπελιθώθην λίθος.
"Ωςπερ νὰ 'δῇς τὴν θάλασσαν ὡςὰν ἀναγριοῦται
ὑπὸ ἀέρος ἰσχυροῦ, καὶ κύματα γεμίζουν,
οὕτως τὰ κύματ' ἤβλεπα 'ςτὸν κάμπον γεμισμένα,
τὸν λογισμόν μου ἔπασχα, μὴ νἆν' θαλάσσης κῦμα,
μὴ νἆν' θαλάσσης κύματα καὶ ὑπολάθαν μέ το,
καὶ ἐγενόμην ἄνθρωπος δίχως ψυχὴν κ' αἰστῆσιν.

Περατόνει δὲ τὴν διήγησιν αὐτοῦ, προεικάζων οἷα ἔμελλον νὰ εἶνε τὰ ἐπακόλουθα τῆς ἀπροςδοκήτου πανωλεθρίας, διὰ τῶν ἑξῆς στίχων—

Πᾶσα πνοὴ ἐξίστατο τὸ γέγονεν 'ςτοὺς Οὔγγρους·
ἑπτὰ φορὰς ἐτζάκισαν τοὺς Τούρκους κατὰ κράτος,
οἱ Οὔγγροι διὰ μίαν φορὰν τάχα ποῦ ἐτζακιστῆκαν
ἐποίησαν ἐπιτροπὴν[1]*, πλέον οὐ πολεμίζουν.*

κγ'.
Τὰ ἐπακόλουθα τῆς ἐν Βάρνῃ μάχης.

Ἡ προμαντεία τοῦ Παρασπονδύλου καὶ οἱ φόβοι τῶν Βυζαντίνων περὶ μελλούσης ἐντελοῦς παύσεως τοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους ἀγῶνος τῶν Οὔγγρων μετὰ τὴν ἐν Βάρνῃ πανωλεθρίαν δὲν ἠλήθευσαν τελείως. Ὁ ἀγὼν δὲν ἔπαυσε παρὰ τὴν κατάπληξιν τὴν γεννηθεῖσαν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑσπερίᾳ, καὶ οἱ Οὔγγροι ἐπειράθησαν καὶ πάλιν νὰ συνεχίσωσι τὸ πρότερον ἔργον· ἀλλ' ἡ ποθουμένη ἐκδίκησις δὲν ἐπετεύχθη, καὶ νέα ἀτυχία παρέλυσε τελείως τὰς δυνάμεις τῆς Ἑσπερίας καὶ ἐνέκρωσε πλέον πᾶσαν προςδοκίαν τοῦ ἑτοιμοθανάτου Βυζαντίου περὶ σωτηρίας.

Πρῶτον ἀποτέλεσμα τῆς ἐν Βάρνῃ πανωλεθρίας ὑπῆρξεν ἡ κατάπαυσις παντὸς φατριασμοῦ ἐν αὐτῇ τῇ Οὐγγαρίᾳ, ἥτις ἐφαίνετο καὶ αὐτὴ κινδυνεύουσα μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐλπιζομένης ἐκ τῆς Εὐρώπης παντελοῦς ἐξώσεως τῶν Τούρκων. Ὁμοθύμως ἀνεῤῥήθη ὡς βασιλεὺς ὁ ὀψιγενὴς πενταέτης υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Αὐστρίας Ἀλβέρ-

---

[1] = *ὑποτροπήν.*

του Λαδίσλαος, ἀνετέθη δ' ἡ ἀντιβασιλεία εἰς τὸν Οὐνυάδην. Καὶ πρῶτον μὲν ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ ἐκδικηθῇ τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Δρακοὺλ, ὅςτις εἶχε φυλακίσει αὐτὸν ἐπὶ βραχὺ κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς Βάρνης εἰς τὴν Οὐγγαρίαν ἐπιστροφήν. Διό, ἐπιδραμὼν τὴν Βλαχίαν, ὑπέταξε μὲν ἐν βραχεῖ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς χώρας, ζωγρήσας δὲ τὸν Δρακοὺλ μετὰ τοῦ υἱοῦ, ἐφόνευσεν αὐτὸν καὶ ἐγκατέστησεν ἐν Βλαχίᾳ ὡς ἡγεμόνα τὸν βοεβόδαν τῆς Μολδαβίας Δάν. Τυχὼν δὲ ταύτης τῆς ἐκδικήσεως καὶ ἀπαλλαγεὶς οὕτω πάσης ἀπὸ τῆς Βλαχίας ἐνδεχομένης ἀντιδράσεως ἐν περιπτώσει ἐπαναλήψεως τῶν πρὸς τοὺς Τούρκους ἀγώνων, ἐπελήφθη δραστηρίων ἐνεργειῶν, ὅπως τύχῃ διὰ συνδρομῆς τοῦ πάπα βοηθείας ἐκ τῆς Ἑσπερίας. Ἀλλ' ἡ ἀποτυχία πάσης παρὰ τοῖς ἰσχυροῖς τῆς Εὐρώπης ἐνεργείας ἐψύχρανε τέλος τὸν ζῆλον τοῦ πάπα Εὐγενίου Δ'. Ἡ δὲ αὐτὴ ψυχρότης μετεδόθη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἐπελθόντα τῇ 23 Φεβρουαρίου 1447, εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ παπικοῦ θρόνου Νικόλαον Ε', ὅςτις μόνον διὰ συγχωροχαρτίων ὑπὲρ τῶν βουλομένων νὰ μετάσχωσι τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνος ἐφαίνετο πρόθυμος νὰ βοηθήσῃ, ἀπεῖχε δὲ πάσης ἀποστολῆς χρημάτων, στρατοῦ καὶ στόλου. Ἀλλά, καίπερ μετ' ἐπανειλημμένας ἀποπείρας οὐδεμιᾶς τυχὼν βοηθείας παρὰ τοῦ πάπα, ἀπεφάσισεν οὐχ ἧττον ὁ Οὐνυάδης νὰ ἐπιχειρήσῃ νέον πρὸς τοὺς Τούρκους πόλεμον, εὐελπιστῶν, ὅτι ὁ Μουρὰτ, ὅςτις εὑρίσκετο ἀπησχολημένος ἐν Ἀλβανίᾳ, δὲν θὰ ἠδύνατο νἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτοῦ τελεσφόρως. Ἀνήρχετο δ' ἡ στρατιά, ἧς ἡγεῖτο, ὅτ' ἐξεκίνησεν ἐξ Οὐγγαρίας τελευτῶντος τοῦ θέρους 1448, κατά τινας μὲν εἰς εἰκοσιτέσσαρας χιλιάδας ἀνδρῶν, κατ' ἄλλους δ' εἰς τεσσαράκοντα καὶ ἑπτὰ χιλιάδας πεζῶν καὶ ἱππέων. Συνέκειτο δὲ ὡς τὸ πλεῖστον ἐξ Οὔγγρων, ἐξ ὀκτακισχιλίων Βλάχων, παρασχεθέντων ὑπὸ τοῦ Δὰν, καὶ ἐξ ὀλιγαρίθμων Γερμανῶν καὶ Βοεμῶν.

Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς προεχώρει βραδέως ὁ Οὐνυάδης· ἀλλ' ἠναγκάσθη ἔπειτα νὰ διαβῇ τὸν Δούναβιν τελευτῶντος τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ σπεύσῃ πρὸς νότον, διότι ὁ σουλτᾶνος Μουρὰτ, μαθὼν τὴν ἔπελασιν αὐτοῦ παρὰ τοῦ φιλεκδίκου Γεωργίου Βράγκοβιτς, εἶχε συντάξει μεγάλην στρατιάν, ἥτις, συγκεντρωθεῖσα ἐν τῇ βουλγαρικῇ Σοφίᾳ, εἶχεν ἀναβῇ πρὸς βορρᾶν. Οὕτω δὲ ἤδη τῇ 17 Ὀκτωβρίου ἐστρατοπέδευσεν ὁ Οὐνυάδης ἐν τῷ αὐτῷ ἐκείνῳ Κοσσυφοπεδίῳ, ὅπου τῷ 1389 εἶχε συγκροτηθῇ ἡ ὀλεθρία μάχη μεταξὺ τοῦ βασιλέως τῶν Σέρβων Λαζάρου καὶ τοῦ Μουρὰτ Α'. Ἐκεῖ λοιπὸν συνεκροτήθη νέα δεινὴ

μάχη μεταξὺ τοῦ Οὐνυάδου καὶ τοῦ σουλτάνου Μουρὰτ Β', ἡγουμένου στρατιᾶς πολὺ ἀνωτέρας τὸν ἀριθμὸν, ἀνερχομένης εἰς ἑκατὸν πεντήκοντα τοὐλάχιστον χιλιάδας ἀνδρῶν. Ὑπῆρξε δ' ἀμφοτέρωθεν κρατερώτατος ὁ ἀγὼν, καὶ μόνον τὴν τρίτην ἡμέραν, 20 Ὀκτωβρίου, ἐκρίθη ὑπὲρ τῶν Τούρκων, οὓς ἐβοήθησεν ἡ ἀπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου προδοτικὴ αὐτομολία τῶν Βλάχων ἐπικούρων, οἵτινες ὅμως ἐσφάγησαν ἀνηλεῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὑποπτευομένων δόλον τοῦ Οὐνυάδου. Τεσσαρακοντακισχίλιοι Τοῦρκοι καὶ δεκαεπτὰ χιλιάδες Χριστιανῶν ἔπεσον ἐπὶ τοῦ πεδιου τῆς μάχης. Μετὰ δυσκολίας δὲ καὶ πάλιν ἐσώθη ὁ Οὐνυάδης φυγὰς εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, λυτρωθεὶς δι' ἐνεργειῶν τῶν Οὔγγρων ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, εἰς ἣν περιέπεσεν ἐν Σερβίᾳ παρὰ τῷ ἡγεμόνι Γεωργίῳ.

Ἡ νέα δὲ αὕτη ἐπιφανὴς νίκη τῶν Τούρκων ἐφαίνετο ἀνοίγουσα ὁριστικῶς πλέον εἰς τὸν Μουρὰτ τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Τρανσυλβανίαν καὶ αὐτὴν τὴν Οὐγγαρίαν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἶχεν ἐξαγορασθῆ διὰ μεγάλων θυσιῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, αἵτινες ἠλάττονον τὰς ἐπιθετικὰς δυνάμεις τοῦ σουλτάνου, τοῦτο δ' εὑρίσκετο ὁ Μουρὰτ ἠναγκασμένος νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν πρὸς ἕτερον δεινὸν ἀντίπαλον, τὸν Γεώργιον Καστριώτην.

Ἤδη πρὸ τῆς ἐν Βάρνῃ μάχης ὁ Καστριώτης μετὰ τὴν ἕνωσιν τῆς Ἀλβανίας, ἀντιτάξας τὰ ὅπλα αὐτοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους, πειρωμένους νὰ καθυποτάξωσι καὶ πάλιν τὴν ἀπελευθερωθεῖσαν Ἀλβανίαν, εἶχε δυνηθῆ νἀναδειχθῇ νικηφόρος ἐν μεγάλῃ μάχῃ, καθ' ἣν ἡ ὑπὸ τὸν Ἀλῆ πασσᾶν πολεμία στρατιὰ ὑπέστη αὐτόχρημα πανωλεθρίαν. Μετὰ ματαίαν δ' ἐνέργειαν τοῦ Μουρὰτ, πειραθέντος νὰ πείσῃ τὸν Καστριώτην εἰς εἰρηνικὴν ἀναγνώρισιν τῆς τουρκικῆς ἐπικυριαρχίας, ἀνεδείχθη καὶ πάλιν νικητὴς, κατατροπώσας τῷ 1445 τὰς εἰς τὴν Ἀλβανίαν εἰσορμησάσας στρατιὰς τοῦ Φιροὺς πασσᾶ καὶ Μουσταφᾶ πασσᾶ. Καὶ τὸ δεύτερον δ' ἔπειτα πάλιν ἐνίκησεν ἐπιφανῶς τὸν Μουσταφᾶν τῷ 1447 καὶ ᾐχμαλώτισεν αὐτὸν μετὰ δώδεκα ἄλλων πασσάδων, λυτρωθέντα ἀντὶ λύτρων βαρυτάτων, ὅτε οὗτος εἰσώρμησε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἐπωφελούμενος τοὺς περὶ τῆς ἰλλυρικῆς πόλεως Dagnio ἀγῶνας τοῦ Σκενδέρβεη πρὸς τοὺς Βενετούς. Καὶ πρὸς τούτους δὲ ἀγωνισθεὶς γενναίως, κατέθηκε τὰ ὅπλα μόνον ὅτ' ἔτυχεν ἐντίμου εἰρήνης, ἀναγκάσας τὴν Βενετίαν καὶ αὐτὴν τὴν προσωνυμίαν πολίτου νἀπονείμῃ εἰς αὐτὸν, ἐγγραφέντα εἰς τὴν χρυσῆν βίβλον τῶν εὐπα-

τριδῶν. Οὕτω δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Σκενδέρβεη ἦτο ἐπιφοβώτατον εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ ἡ σημαία αὐτοῦ, ὁ μέλας ἐπὶ ἐρυθροῦ ἐδάφους δικέφαλος ἀετός, εἶχεν ὑπάρξει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη σύμβολον νίκης τῶν Ἀλβανῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Οὗτοι ὑπῆρξαν οἱ λόγοι οἱ κωλύσαντες τὸν Μουρὰτ νὰ συνεχίσῃ ἀμέσως μετὰ τὴν νίκην τοῦ Κοσσυφοπεδίου τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Οὔγγρων καὶ ἀναγκάσαντες αὐτὸν νὰ τρέψῃ αὐτὸς τὰ ὅπλα αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ Καστριώτου, ὅςτις μέχρις ἐκείνης τῆς ὥρας εἶχε νικήσει πάντας τοὺς ἐναντίον αὐτοῦ σταλέντας στρατηγοὺς τοῦ σουλτάνου. Ἐφ' ᾧ παρασκευάσας ὁ Μουρὰτ μυριοπληθῆ στρατιὰν ἐξεκίνησεν ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως τὸ ἔαρ τοῦ **1449**, καὶ εἰςώρμησεν εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἀλλὰ τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ δεξιότης, μεθ' ἧς ὁ Σκενδέρβεης εἶχε διατάξει τὰ τῆς ἀμύνης τῶν φρουρίων καὶ ὀχυρῶν πόλεων τῆς χώρας, καίπερ δεκαπεντακισχιλίων ἐν ὅλῳ ἀνδρῶν μόνον δύναμιν διαθέτων, ὥςτε ὁ σουλτᾶνος μετὰ πολλῶν μόχθων καὶ μεγίστων ἀπωλειῶν μόνον τῆς ὀχυρᾶς πόλεως Σφετογρὰδ τὴν παράδοσιν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ. Ἀλλὰ τοιαῦται ἦσαν αἱ ζημίαι, ἃς εἶχεν ὑποστῆ, ὥςτε, ἀναβαλὼν τὸ σχέδιον πάσης περαιτέρας ἐν Ἀλβανίᾳ ἐνεργείας, ἐπέστρεψε τὸν Ἰούλιον εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Καὶ ἐπανῆλθε μὲν τὸ ἑπόμενον ἔτος **1450** μετὰ πολλῷ ἀνωτέρων δυνάμεων, ἅς τινες ἀναβιβάζουσιν εἰς ἑκατὸν ἑξήκοντα χιλιάδας, καὶ ἐπελήφθη μετὰ λυσσώδους ἐπιμονῆς τῆς πολιορκίας αὐτῆς τῆς Κροΐας. Ἀλλ' ἡ γενναία ἄμυνα τοῦ φρουράρχου αὐτῆς, βοηθουμένου ἔξωθεν ὑπὸ τοῦ Καστριώτου, στρατοπεδεύοντος οὐ μακρὰν τῆς πόλεως καὶ στρατηγικώτατα καὶ μετ' ἀκαταπονήτου ἀνδρείας καὶ τόλμης ἀγωνισθέντος, ἐματαίωσε πάντας τοὺς ἀγῶνας τοῦ Μουρὰτ, ὅςτις καὶ ἠναγκάσθη μετὰ πέντε μῆνας νἀναζεύξῃ, ἀσθενῶν ἄλλως ἤδη καὶ ἀπελπισθείς. Ἀποσυρθεὶς δ' εἴς τινα νῆσον παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, ἀπέθανε μετά τινας μῆνας, τὴν 5 Φεβρουαρίου **1451**, ὑπὸ ἀποπληξίας, διακοψάσης τὰς τρυφηλὰς ἀπολαύσεις, εἰς ἃς εἶχεν ἐπιδοθῆ, ἐν ἀκμαίᾳ ἡλικίᾳ ἐτῶν τεσσαράκοντα καὶ ἐννέα μετὰ βασιλείαν ἐτῶν τριάκοντα καὶ ἡμίσεος, εἴπερ τινὰ καὶ ἄλλην συντελέσασαν εἰς τὴν στερέωσιν καὶ ἐπέκτασιν τῆς τουρκικῆς δυνάμεως ἐν Εὐρώπῃ.

Καὶ ὁ μὲν Σκενδέρβεης, ἐξασφαλίσας διὰ τῶν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Μουρὰτ νικῶν αὐτοῦ τὴν ἐν Ἀλβανίᾳ ἀρχὴν, ἔμελλε νὰ ἐπασχολήσῃ τοὺς Τούρκους καὶ κατόπιν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ δὲ Οὐνυάδης, ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ἐν Σερβίᾳ αἰχμαλω-

ς, ἀνέλαβεν ἀγῶνα ἐκδικήσεως ἐναντίον τοῦ Γεωργίου Βράγκοβιτς,
ς ὡμολόγησε πρὸς αὐτὸν εἰρήνην τῷ 1451. Ὑπ' ἄλλων δ' ἔπειτα
ωτερικῶν ἀγώνων περισπώμενος, μόνον τῷ 1455 ἠναγκάσθη καὶ πά-
ιν νὰ παραστῇ ἀντιμέτωπος τῶν Τούρκων καὶ ἐπιδείξῃ μικρὸν πρὸ
τοῦ θανάτου τὸν ἀρχαῖον αὐτοῦ ἡρωισμὸν ἐν τῇ ἀποκρούσει τοῦ Μωά-
μεθ πολιορκοῦντος τὸ Βελιγράδιον.

κδ'

Τὸ ἀπελευθερωτικὸν ἔργον τοῦ Κωνσταντίνου.

Καθ' ὃν χρόνον εἴδομεν τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον ἀγωνιζόμε-νον
παντὶ σθένει νἀπαμύνῃ ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν ἀπὸ τῶν
Τούρκων κίνδυνον τοῦτο μὲν δι' εἰρηνικῆς πολιτείας πρὸς τὸν σουλτά-
νον Μουρὰτ, τοῦτο δὲ διὰ τῆς ὑποχωρήσεως πρὸς τὰς θρησκευτικὰς
ἀξιώσεις τῆς Ἑσπερίας, οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐν Πελοποννήσῳ ἐφαίνοντο
διὰ τῶν διχονοιῶν αὐτῶν ἐπιταχύνοντες τὴν ἐξασθένησιν καὶ ὑπὸ τῶν
Τούρκων κατάληψιν τῆς χερσονήσου.

Παρηκολουθήσαμεν ἤδη τὴν ἐν Πελοποννήσῳ γενναίαν καὶ φιλόπα-
τριν ἐνέργειαν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, κατορθώσαντος τὴ
ἅλωσιν τῶν Πατρῶν καὶ συντελέσαντος εἰς τὴν ὁριστικὴν ἀπὸ τῶ
Φράγκων ἀπαλλαγὴν τῆς χερσονήσου. Ταύτης τὰ ἑλληνικὰ μέρη πλὴ
τῶν ὀλίγων κατεχομένων ὑπὸ τῶν Βενετῶν εἴδομεν διανεμηθέντα εἰ
τοὺς τρεῖς ἀδελφοὺς Θεόδωρον Β', Κωνσταντῖνον καὶ Θωμᾶν ὡς δεσπό-
τας. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἡ ἀντιζηλία τοῦ Θεοδώρου πρὸς τὸν Κωνσταν-
τῖνον, ὑποβλεπόμενον ὡς ἐπίδοξον διάδοχον τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγο
ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει, διέσπασε τὴν μεταξὺ τῶν ἀδελφῶ
ἁρμονίαν, τοῦτο δὲ συμπαρέσυρε τοὺς ἀδελφοὺς εἰς ῥῆξιν πρὸς ἀλλ
λους ἡ αὐθάδεια καὶ ἡ δολοπλοκία τῶν ὑπ' αὐτοὺς φιλοδόξων κ
δυςπειθῶν ἀρχόντων. Κονίστρα δὲ τῆς βλαβερᾶς ταύτης ἀδελφικ
ῥήξεως ὑπῆρξε τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ἡ Κωνσταντινούπολις, ἔπειτα δὲ
Πελοπόννησος.

Καὶ δὴ ἡ εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1435 μετὰ τὴν κατάστασι
τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πραγμάτων μετάβασις τοῦ Κωνσταντίνου ἐξή-

γειρε τὰς ὑπονοίας τοῦ ἐν Μυστρᾷ δεσπόζοντος Θεοδώρου κατ' αὐτοῦ. Θέλων δὲ νὰ μειώσῃ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Κωνσταντίνου παρὰ τῷ ἀδελφῷ Ἰωάννῃ καὶ ἐξασθενήσῃ τὴν προφανῆ αὐτοῦ προτίμησιν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὡς διαδόχου, ἀπῆλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ ἔφθασε τὴν 25 Μαρτίου 1436.

ΑΠΟΨΙΣ ΤΩΝ ΕΡΕΙΠΙΩΝ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ

Ἀλλ' ἡ εἰς Κωνσταντινούπολιν μετάβασις τοῦ Θεοδώρου, ἀντὶ νὰ συντελέσῃ εἰς συνδιαλλαγὴν τῶν δύο ἀδελφῶν, ἐπέτεινε τὴν ῥῆξιν αὐτῶν· ὁ δὲ Κωνσταντῖνος, ἔχων συμπράκτορα καὶ τὸν παρὰ τῷ ἑτέρῳ ἀδελφῷ Θωμᾷ, τῷ ἀπὸ τοῦ 1430 δεσπόζοντι ἐν Γλαρέντζᾳ, μεγάλως ἰσχύοντα Μιχαὴλ Ἀσάνην, ἤρχισεν ἐνεργῶν τὴν ἐκ τοῦ Μυστρᾶ ἀποβολὴν τοῦ Θεοδώρου. Μὴ ἀρκούμενος δ' εἰς τὰς ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ ἐνεργείας, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Μουρὰτ ἀπέστειλε πρέσβυν, τὸν Γεώργιον Φραντζῆν, ὅπως δι' αὐτοῦ τύχῃ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ σχεδίου τούτου ὑπὸ τοῦ σουλτάνου.

Ἐπανελθὼν δ' ὁ Κωνσταντῖνος τὸν Ἰούνιον τοῦ 1436 εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπεχείρησε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Θωμᾶ κοινὴν στρατείαν κατὰ τοῦ Μυστρᾶ, μισθώσας στρατιώτας ἐκ τῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ ὑπολειπομένων Φράγκων. Ἀλλ' ἤδη εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὁ Θεόδωρος, ὅστις ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἰδίου δεσποτάτου. Ὀλεθρίας δὲ διαστάσεις ἔμελλεν ἀναμφιβόλως νὰ λάβῃ καὶ μεγίστας εἰς τὴν Πελοπόννησον ζημίας νὰ ἐπιφέρῃ ὁ ἐκραγεὶς ἀδελφικὸς πόλεμος, ἂν δὲν κατώρθονε τῷ 1437 νὰ συνδιαλλάξῃ τοὺς ἀντιμαχομένους ἀδελφοὺς ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, στείλας διαλλακτὰς τὸν Γεώργιον Δισύπατον καὶ μοναχόν τινα Διονύσιον καλούμενον.

Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν ὁμολογηθεῖσαν τέλος εἰρήνην τὴν μὲν Πελοπόννησον ἔμελλον νὰ κρατήσωσι μόνον ὁ Θεόδωρος καὶ ὁ Θωμᾶς, ὁ

δὲ Κωνσταντῖνος ἀπεφασίσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ ἀνέλαβε μετ' οὐ πολὺ τὴν ἀντιβασιλείαν, ὅτε ὁ Ἰωάννης ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Ἰταλίαν χάριν τῆς συνόδου.

Βραχὺν δὲ χρόνον μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1440 ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐπάνοδον τοῦ ἀδελφοῦ, καταθέσας ὁ Κωνσταντῖνος τὴν ἀρχὴν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλ' ἡ ἐν αὐτῇ διαμονὴ αὐτοῦ δὲν ὑπῆρξε μέχρι τινὸς διαρκής. Καὶ δὴ εἴδομεν αὐτὸν πλέοντα μὲν εἰς τὴν Λέσβον τῷ 1440 χάριν τοῦ ἀτυχοῦς μετὰ τῆς Αἰκατερίνης Γατελούζο[illegible] γάμου καὶ πάλιν δὲ μεταβάντα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 144[illegible] ἕνεκα βοηθείας τοῦ Ἰωάννου ἐν τῷ κατὰ τοῦ Δημητρίου ἀγῶνι. Ἐγκατεστάθη δὲ τέλος ὁριστικῶς δεσπότης ἐν Μυστρᾷ ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου 1443 δυνάμει συμβάσεως μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Θεοδώρου, καθ' [illegible] οὗτος ἀντήλλαξε τὸ δεσποτᾶτον τοῦ Μυστρᾶ, παραχωρηθὲν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, ἀντὶ τῆς ἀρχῆς τῶν περὶ τὴν Σηλυβρίαν χωρῶν, ὅπου καὶ μεταβὰς ἀπέθανε τῷ 1448 ἐκ λοιμοῦ ὡς μοναχός.

Ἀναλαβὼν δὲ ὁ Κωνσταντῖνος τὴν ἀρχὴν τοῦ δεσποτάτου, ἥσυχος ἀπὸ ἀδελφικῶν ἐρίδων, ἐπέδειξεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν κατέχουσαν αὐτὸν ταχυεργίαν καὶ πατριωτικὴν δρᾶσιν, καὶ εἰσήγαγε τὴν Πελοπόννησον εἰς νέας τρίβους. Πρῶτον δ' αὐτοῦ ἔργον ὀλίγους ἤδη μῆνας μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἀρχῆς ὑπῆρξεν ἡ ἀνάκτισις τοῦ τείχους τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, κτισθέντος μὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου τῷ 1415, καταστραφέντος δὲ ὑπὸ τοῦ Τουραχὰν κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ 1422 καὶ 1432. Ἐκτίσθη δὲ τὸ τεῖχος τάχιστα, ἐντὸς τριάκοντα καὶ μόνον ἡμερῶν, συντρέξαντος καὶ τοῦ δεσπότου Θωμᾶ Παλαιολόγου, δι' ἐργολαβίας ἐπιτραπείσης εἰς τοὺς ἄρχοντας τῆς Πελοποννήσου, ἑκόντας τε καὶ ἄκοντας. Καὶ δικαίως ὁ Κωνσταντῖνος τὴν ἀνάκτισιν τοῦ ἰσθμοῦ ὑπελάμβανεν ἀναγκαιοτάτην οὐ μόνον χάριν τῆς ἀμύνης ἀπὸ νέων ἐπιδρομῶν τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ χάριν τῆς δι' ἐξασφαλίσεως ἀπὸ τοιούτων ἐπιθέσεων προςδοκωμένης ἀνυψώσεως τοῦ καταπεπτωκότος φρονήματος τῶν Πελοποννησίων. Ἀπετελέσθη δὲ τὸ τεῖχος, καθ' ἃ καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουήλ, διὰ συνθέτου ξυλοδομίας ἅμα καὶ λιθοδομίας, τῆς ξυλείας κομισθείσης ἐκ Βενετίας.

Ἡ δὲ οἰκοδόμησις τοῦ τείχους τοῦ ἰσθμοῦ ἦτο μόνον ἀπαρχὴ τῆς γενναιοτέρας πολιτείας, ἣν ἀπεφάσισε νὰ μετέλθῃ ὁ Κωνσταντῖνος, ἐπωφελούμενος τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ Μουρὰτ τοῦτο μὲν ἐν Ἀσίᾳ κατὰ

τοῦ ἡγεμόνος τῆς Καραμανίας, τοῦτο δ' ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τῶν Οὔγγρων καὶ τοῦ Σκενδέρβεη. Ἡ ἐπέκτασις τοῦ δεσποτάτου καὶ πέραν τοῦ ἰσθμοῦ, ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου χωρῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ πρόγραμμα τοῦ Κωνσταντίνου.

Πρῶτον δ' αὐτοῦ ἔργον πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματος τούτου ὑπῆρξεν ἡ εἰςόρμησις εἰς τὴν Βοιωτίαν. Καταλαβὼν δὲ τὰς Θήβας, ἐξηκολούθησε τὰς δῃώσεις αὐτοῦ μέχρι τῆς Λεβαδείας, τοῦ Λοιδορικίου καὶ τοῦ Ζητουνίου ἐξ ἑνὸς καὶ τῶν Ἀγράφων ἐξ ἑτέρου. Οἱ παρὰ τὴν Πίνδον οἰκοῦντες Βλάχοι καὶ οἱ κατέχοντες τὸ Φανάριον τοῦ σημερινοῦ δήμου Ἰθώμης, ἀναγνωρίσαντες τὴν κυριαρχίαν τοῦ Κωνσταντίνου, ἐπιβαλόντος εἰς αὐτοὺς ἰδίους ἄρχοντας, ἐπείσθησαν ὑπ' αὐτοῦ νἀναλάβωσι τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν κατεχόντων τὴν Θεσσαλίαν Τούρκων. Οὕτω δὲ ἡ ἀπελευθερωτικὴ κίνησις ἐπεξετάθη μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Ἠπείρου ἐν συμπράξει ἴσως καὶ συνεννοήσει μετὰ τοῦ Γεωργίου Καστριώτου.

Ἐν τῇ τοιαύτῃ δ' ἐπεκτάσει τῆς ἐνεργείας τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἄθικτον καὶ τὸ ὑπὸ τοὺς Ἀτζαϊώλας δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν. Εἴδομεν τὸν Ἀντώνιον Ἀτζαϊώλην, τὸν υἱὸν τοῦ Νερίου Α', καταλύοντα τὴν βραχεῖαν ἐν Ἀθήναις βενετοκρατίαν καὶ ἀναγνωριζόμενον τῷ 1404 ὡς δοῦκα ὑπὸ τοῦ βασιλέως Νεαπόλεως Λαδισλάου. Δεξιῶς δὲ ἄρχων μετὰ πραότητος μὲν καὶ ἐπιεικείας πρὸς τὸ ὑπήκοον, ὅπερ εἵλκυσε καὶ διὰ τῶν δύο αὐτοῦ γάμων μεθ' Ἑλληνίδων, πρῶτον μὲν τῆς θυγατρὸς ὀρθοδόξου ἱερέως τῶν Θηβῶν, ἔπειτα δὲ τῆς Μαρίας, θυγατρὸς τοῦ Μεσσηνίου ἄρχοντος Μελισσηνοῦ, ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ ἔτη μακρὰ μέχρι τοῦ 1435. Ἐξοικονομῶν δὲ τὰς περιστάσεις, πρὸς μὲν τὴν Βενετίαν ἦγεν εἰρήνην, ἀνεγνώρισε δὲ τὴν τουρκικὴν ἐπικυριαρχίαν, ἀναγκασθεὶς καὶ νὰ μετάσχῃ τῆς ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον ἐν ἔτει 1422 στρατείας τοῦ Τουραχάν. Ἄξιον δε λόγου γεγονὸς τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀντωνίου Ἀτζαϊώλη εἶνε ἡ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1418 καὶ 1425 ἀθρόα ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐγκατάστασις Ἀλβανῶν ὡς γεωργῶν ἀποίκων ἐκ τῶν κατελθόντων ἀπὸ τῆς Ἠπείρου μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Καρόλου Τόκκου κατάλυσιν τοῦ ἀλβανικοῦ δεσποτάτου. Ἔκτοτε δὲ βλέπομεν διαδιδομένας ἐν τῇ Ἀττικῇ ἀλβανικὰς τοπωνυμίας, χωρία δέ τινα, ἅτινα περιῆλθον εἰς τὴν κτῆσιν Ἀλβανῶν φυλάρχων ἐκ τῶν πρώην ἐν Ἠπείρῳ δεσποζόντων,

οἷοι ὁ Σπάτας, ὁ Λιώσας, ὁ Μπούας, ὀνομαζόμενα ἀπ' αὐτῶν.

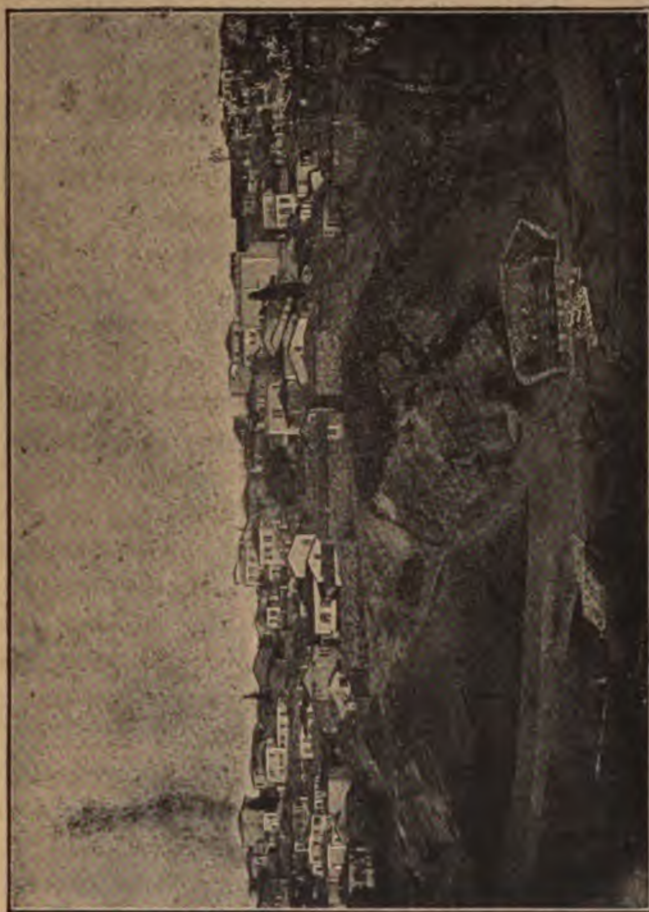
Ὁ δ' ἐν ἔτει 1435 ἐξ ἀποπληξίας θάνατος τοῦ Ἀντωνίου Ἀτζαϊώλη ἐνίσχυσε τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἤδη ἀναφανεῖσαν ἐθνικὴν ἐν Ἀθήναις φατρίαν, ἧς προΐστατο ὁ Ἀθηναῖος εὐπατρίδης Χαλκοκονδύλης, ὢν συγγενὴς τῆς χήρας τοῦ δουκὸς Μαρίας Μελισσηνῆς. Οὗτοι, συμπράττοντες μετὰ τῆς δουκίσσης, ἀπεφάσισαν νὰ ἐμποδίσωσι παντὶ σθένει τὴν παράδοσιν τῶν Ἀθηνῶν εἰς τοὺς διεκδικοῦντας τὴν ἀρχὴν αὐτῶν συγγενεῖς τοῦ ἀτέκνου δουκός, ἀναγνωρίζοντες τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου διὰ πληρωμῆς εἰς αὐτὸν ἐτησίου φόρου τριακοντακισχιλίων χρυσῶν νομισμάτων. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τοῦ σκοποῦ τούτου ἀπέστειλεν ἡ Μαρία Μελισσηνὴ τὸν Χαλκοκονδύλην ὡς πρέσβυν εἰς Ἀδριανούπολιν πρὸς τὸν Μουράτ. Ἀλλ' ὁ σουλτᾶνος ἀντὶ τῆς ἀποδοχῆς τῶν προτάσεων τῆς Μελισσηνῆς καθεῖρξε τὸν ἀπεσταλμένον αὐτῆς, ὅστις, κατορθώσας νἀποδράσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, συνελήφθη ὑπὸ πειρατῶν καὶ παρεδόθη πάλιν εἰς τὸν Μουρὰτ, ἀπολυτρώσαντα τέλος αὐτόν.

Ἐν τούτοις δ' ἡ ἀποτυχία τῶν μετὰ τοῦ σουλτάνου διαπραγματεύσεων ἐνεθάρρυνε τὴν ἐν Ἀθήναις φραγκικὴν φατρίαν, μεθ' ἧς συνέπραττον καί τινες τῶν ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Χαλκοκονδύλην διακειμένων Ἀθηναίων. Ἐκβληθείσης δὲ τῆς δουκίσσης ἐκ τοῦ ἐν τοῖς Προπυλαίοις δουκικοῦ μεγάρου, κατελήφθη ἡ Ἀκρόπολις, καὶ, ἐξορισθέντος τοῦ Χαλκοκονδύλη μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν, ἀνεκηρύχθη δοὺξ ὁ Νέριος Β', υἱὸς τοῦ Φράγκου Ἀτζαϊώλη, ἐξαδέλφου τοῦ Ἀντωνίου.

Ἡ δὲ κατάληψις τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Νερίου Β', ὁμολογήσαντος τὴν τουρκικὴν ἐπικυριαρχίαν, ἐματαίωσε τὰς μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου διὰ τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ διεξαχθείσας διαπραγματεύσεις περὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἤδη ἔκτοτε παραδόσεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν, τῆς Μελισσηνῆς λαμβανούσης ἀντὶ τῶν πόλεων τούτων ὡς ἀντάλλαγμα χώρας ἐν τῇ Λακωνικῇ πλησίον τῶν πατρικῶν καὶ προικώων αὐτῆς κτήσεων. Ἀλλὰ βραχεῖα ὑπῆρξεν ἡ ἐν Ἀθήναις ἀρχὴ τοῦ Νερίου Β', ὅστις, μαλθακὸς ὢν καὶ θηλυδρίας, εὐκόλως ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Ἀντωνίου Β'. Μεταβὰς δ' εἰς τὴν Φλωρεντίαν καὶ διατρίψας ἐν αὐτῇ καθ' ὃν χρόνον συνεκροτεῖτο ἡ σύνοδος, ἐπέστρεψε καὶ πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1441 θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ.

Ἦρχε λοιπὸν καὶ πάλιν ὁ Νέριος Β', ὅτε ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ἐπεκτείνων τὴν δύναμιν αὐτοῦ πέραν τοῦ ἰσθμοῦ, ἠδυνήθη νἀπο-

σπάση ἀπὸ τοῦ δουκάτου τὰς Θήβας καὶ τὴν Λεβάδειαν. Ἐπανερχόμενος δ' εἰς τὸ ἀρχαῖον σχέδιον τῆς καθυποτάξεως τῆς ὅλης ἀρχῆς

ΔΥΤΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

τῶν Ἀτζαϊωλῶν, ἠνάγκασε τὸν Νέριον νἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐτοῦ καὶ γείνῃ φόρου ὑποτελὴς εἰς τὸ δεσποτᾶτον τῆς Πελοποννήσου.

κε'

Ἡ εἰς τὴν Πελοπόννησον στρατεία τοῦ Μουράτ.

Ἀλλ' ἐν τούτοις αἱ μεγάλαι καὶ ταχεῖαι αὗται πρόοδοι τοῦ Κων-

ἡν ἐνίσχυσιν ταύτην, ἀντὶ νὰ ἐπιδιώξῃ κοινῇ μετὰ τοῦ Τουρα- ἡν ἐκπολιόρκησιν τῆς ἀκροπόλεως τῶν Πατρῶν, ἀπερχόμενον εἰς ηήδας καὶ ἐπιχειροῦντα τὴν ἅλωσιν αὐτῶν. Καὶ ἐπειράθησαν μὲν ηδαῖοι νὰ σωθῶσιν εἰς τὸν ἰσθμόν, ἀλλ' ἐκεῖ ἠχμαλώτισαν αὐτοὺς Τοῦρκοι.

Τὴν αἰφνιδίαν ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἀνάζευξιν τοῦ Μουρὰτ μετὰ ν ἅλωσιν μόνου τοῦ ἄστεως τῶν Πατρῶν ὀφείλομεν πιθανῶς νὰ συν- υάσωμεν μετὰ τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ ἐπιτυχιῶν τοῦ Καστριώτου, αἵτινες εἶχον ἀνησυχήσει τὸν σουλτᾶνον. Διὰ τοῦτο προετίμησε νἀποφύγῃ πᾶσαν περαιτέραν ἐν Πελοποννήσῳ χρονοτριβήν, ἀρκούμενος εἰς τὰ ἤδη ἐν αὐτῇ ἐπιτευχθέντα, ὧν καρπὸς ὑπῆρξεν ἡ ἀπαγωγὴ πολλῶν χιλιάδων αἰχμαλώτων καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἐπικυριαρχίας αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων, ἀναγκασθέντων νὰ ὁμολογήσωσιν εἰρήνην καὶ ὑποσχεθῶσι τὴν χάριν τῆς Πελοποννήσου πληρωμὴν ἐτησίου φόρου εἰς τὸν σουλτᾶνον. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς στρατείας ταύτης τοῦ Μουρὰτ ὑπῆρξε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡ εἰς αὐτὸν προσχώρησις τῶν ἄλλων ἐντεῦθεν τοῦ ἰσθμοῦ χωρῶν, ὅσας εἶχεν ὑποτάξει ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος.

κϛ'

Τὸ δεσποτᾶτον τοῦ Μυστρᾶ.

Ἐν αἷς ἡμέραις ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἠγωνίζετο νὰ ἐνισχύσῃ μὲν καὶ φρονηματίσῃ τὴν Πελοπόννησον, νὰ ἐπεκτείνῃ δὲ τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ δρᾶσιν πέραν τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ ἰσθμοῦ μέχρι τῆς Πίνδου, ὁ Μυστρᾶς ὡς πρωτεύουσα τοῦ μεγαλοπράγμονος δεσπότου εἶχεν ἀναδειχθῆ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν. Παλαιὰ καὶ νέα ἀνάκτορα καὶ ναοὶ περικαλλεῖς ἐκόσμουν τὴν πόλιν, ἥτις εἴπερ ποτὲ εἶχεν ἀναδειχθῆ ἑστία βίου ἐθνικοῦ.

Ἡ Λακεδαίμων οὐδέποτε εἶχε παύσει, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς χρόνοις τῆς φραγκοκρατίας, καλλιεργοῦσα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἔχουσα φιλοπόνους ἀντιγραφεῖς βιβλίων, πονοῦντας περὶ τὴν διάσωσιν τοῦ θησαυροῦ τῆς ἀρχαίας καὶ μεσαιωνικῆς παιδείας. Ἤδη τῷ 1286 ἔζη ἐν Μυζηθρᾷ, ὡς ἐκαλεῖτο ἀρχαιότερον ὁ ἔπειτα κληθεὶς Μυστρᾶς, ὁ βιβλιογράφος μοναχὸς Ἰωνᾶς, ἀντιγράφων βιβλία χάριν τοῦ εὐπατρίδου

ΑΠΟΨΙΣ ΜΙΣΤΡΑ.

παρὰ τὴν ἐνίσχυσιν ταύτην, ἀντὶ νὰ ἐπιδιώξῃ κοινῇ μετὰ τοῦ Τουρ-
χὰν τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς ἀκροπόλεως τῶν Πατρῶν, ἀπερχόμενον ε
τὰς Θήβας καὶ ἐπιχειροῦντα τὴν ἅλωσιν αὐτῶν. Καὶ ἐπειράθησαν μ
οἱ Θηβαῖοι νὰ σωθῶσιν εἰς τὸν ἰσθμόν, ἀλλ᾽ ἐκεῖ ἠχμαλώτισαν αὐτο
οἱ Τοῦρκοι.

Τὴν αἰφνιδίαν ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἀνάζευξιν τοῦ Μουρὰτ μετ
τὴν ἅλωσιν μόνου τοῦ ἄστεως τῶν Πατρῶν ὀφείλομεν πιθανῶς νὰ συ
δυάσωμεν μετὰ τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ ἐπιτυχιῶν τοῦ Καστριώτου, αἵτιν
εἶχον ἀνησυχήσει τὸν σουλτᾶνον. Διὰ τοῦτο προετίμησε νἀποφύγῃ π
σαν περαιτέραν ἐν Πελοποννήσῳ χρονοτριβήν, ἀρκούμενος εἰς τὰ ἤδ
ἐν αὐτῇ ἐπιτευχθέντα, ὧν καρπὸς ὑπῆρξεν ἡ ἀπαγωγὴ πολλῶν χιλια
δων αἰχμαλώτων καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἐπικυριαρχίας αὐτοῦ ὑπὸ τῶ
Παλαιολόγων, ἀναγκασθέντων νὰ ὁμολογήσωσιν εἰρήνην καὶ ὑποσχε
θῶσι τὴν χάριν τῆς Πελοποννήσου πληρωμὴν ἐτησίου φόρου εἰς τὸ
σουλτᾶνον. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς στρατείας ταύτης τοῦ Μουρὰτ ὑπῆρ-
ξε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡ εἰς αὐτὸν προσχώρησις τῶν ἄλλων ἐντεῦθεν το
ἰσθμοῦ χωρῶν, ὅσας εἶχεν ὑποτάξει ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος.

κϛ´

Τὸ δεσποτᾶτον τοῦ Μυστρᾶ.

Ἐν αἷς ἡμέραις ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἠγωνίζετο νὰ
σχύσῃ μὲν καὶ φρονηματίσῃ τὴν Πελοπόννησον, νὰ ἐπεκτείνῃ δ
ἐθνικὴν αὐτοῦ δρᾶσιν πέραν τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ ἰσθμοῦ μέχ
Πίνδου, ὁ Μυστρᾶς ὡς πρωτεύουσα τοῦ μεγαλοπράγμονος δε
εἶχεν ἀναδειχθῆ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν. Παλαιὰ καὶ νέα ἀνάκτο
ναοὶ περικαλλεῖς ἐκόσμουν τὴν πόλιν, ἥτις εἴπερ ποτὲ εἶχεν
χθῆ ἑστία βίου ἐθνικοῦ.

Ἡ Λακεδαίμων οὐδέποτε εἶχε παύσει, καὶ ἐν αὐτοῖς το
τῆς φραγκοκρατίας, καλλιεργοῦσα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα κ
φιλοπόνους ἀντιγραφεῖς βιβλίων, πονοῦντας περὶ τὴν διάσω
σαυροῦ τῆς ἀρχαίας καὶ μεσαιωνικῆς παιδείας. Ἤδη τῷ
ἐν Μυζηθρᾷ, ὡς ἐκαλεῖτο ἀρχαιότερον ὁ ἔπειτα κληθεὶς
βιβλιογράφος μοναχὸς Ἰωνᾶς, ἀντιγράφων βιβλία χάριν τοῦ

ΑΠΟΨΙΣ ΜΙΣΤΡΑ.

Κωνσταντίνου τοῦ Μαυροζούμη, ἀνήκοντος εἰς ἀρχαῖον ἐπιφανὲς πελοποννησιακὸν γένος, διατηρηθὲν μέχρι τῶν ἡμερῶν τῶν Παλαιολόγων καὶ πιθανώτατα ἀκμάζον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. Ὀλίγα δ᾽ ἔτη ἀργότερον, τῷ 1296, βλέπομεν τὸν νομικόν, ἤτοι ἐπίσημον καὶ ὑπὸ τοῦ δημοσίου ἀνεγνωρισμένον συμβολαιογράφον, Λακεδαίμονος Νικόλαον τὸν Βασιλάκην, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ φιλοβίβλου Παχωμίου, τοῦ κτίσαντος ἐν Μυστρᾷ τὴν μονὴν τῶν Ἁγίων Θεοδώρων τοῦ Βροντοχίου καὶ ἐπονομασθέντα *τὸ θαῦμα τῶν Δωριέων*. Ἔπειτα δὲ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἀντιγραφεῖς βιβλίων παρουσιάζονται ὁ Νικόλαος Μαλωταρᾶς (1311 - 1319), ἱερεὺς καὶ πρωτέκδικος τῆς μητροπόλεως Μονεμβασίας, ὁ Μανουὴλ Μελιγαλᾶς (1349) καὶ ὁ Μανουὴλ Τζυκανδήλης (1358—1370). Ἀρχομένου δὲ τοῦ δεκάτου πέμπτου καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου ἔζων ἐν Μυστρᾷ κεκτημένοι χειρόγραφα καὶ ἀντιγράφοντες βιβλία ὁ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἰατρὸς Νικηφόρος Δούκας Παλαιολόγος ὁ Μαλάκης, ὁ Ματθαῖος Σγουρομάλλης, ὁ ἱερεὺς Ἰωάννης Καριανίτης, ὁ δικανικὸς καὶ καθολικὸς κριτὴς Πελοποννήσου Νικόλαος Ἀγάλλων Βουλλωτὴς καὶ ὁ βεστιαρίτης Νικόλαος Μελλαχρηνός. Κέντρα δὲ πνευματικοῦ βίου ἄξια λόγου ἦσαν ἡ ἐν Μυστρᾷ μητρόπολις τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου, ἔχουσα βιβλιοθήκην, ἧς οἱ κώδικες πρὸ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος τοῦ 1821 κατετέθησαν κατὰ τὴν παράδοσιν εἰς τὴν ἐν τῷ σημερινῷ δήμῳ Θεραπνῶν μονὴν τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα, καὶ ἡ μονὴ τοῦ Βροντοχίου

Η ΠΡΟΣΟΨΙΣ ΤΗΣ ΠΑΝΤΑΝΑΣΣΗΣ
ἐν Μυστρᾷ.

Πλὴν δὲ τῶν ἀντιγραφέων χειρογράφων ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Θεο-

Κωνσταντίνου τοῦ Μαυροζούμη, ἀνήκοντος εἰς ἀρχαῖον ἐπιφανὲς πελοποννησιακὸν γένος, διατηρηθὲν μέχρι τῶν ἡμερῶν τῶν Παλαιολόγων καὶ πιθανώτατα ἀκμάζον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. Ὀλίγα δ' ἔτη ἀργότερον, τῷ 1296, βλέπομεν τὸν νομικόν, ἤτοι ἐπίσημον καὶ ὑπὸ τοῦ δημοσίου ἀνεγνωρισμένον συμβολαιογράφον, Λακεδαίμονος Νικόλαον τὸν Βασιλάκην, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ φιλοβίβλου Παχωμίου, τοῦ κτίσαντος ἐν Μυστρᾷ τὴν μονὴν τῶν Ἁγίων Θεοδώρων τοῦ Βροντοχίου καὶ ἐπονομασθέντα *τὸ θαῦμα τῶν Δωριέων*. Ἔπειτα δὲ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἀντιγραφεῖς βιβλίων παρουσιάζονται ὁ Νικόλαος Μαλωταρᾶς (1311-1319), ἱερεὺς καὶ πρωτέκδικος τῆς μητροπόλεως Μονεμβασίας, ὁ Μανουὴλ Μελιγαλᾶς (1349) καὶ ὁ Μανουὴλ Τζυκανδήλης (1358—1370). Ἀρχομένου δὲ τοῦ δεκάτου πέμπτου καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου ἔζων ἐν Μυστρᾷ κεκτημένοι χειρόγραφα καὶ ἀντιγράφοντες βιβλία ὁ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἰατρὸς Νικηφόρος Δούκας Παλαιολόγος ὁ Μαλάκης, ὁ Ματθαῖος Σγουρομάλλης, ὁ ἱερεὺς Ἰωάννης Καριανίτης, ὁ δικανικὸς καὶ καθολικὸς κριτὴς Πελοποννήσου Νικόλαος Ἀγάλλων Βουλλωτὴς καὶ ὁ βεστιαρίτης Νικόλαος Μελλαχρηνός. Κέντρα δὲ πνευματικοῦ βίου ἄξια λόγου ἦσαν ἡ ἐν Μυστρᾷ μητρόπολις τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου, ἔχουσα βιβλιοθήκην, ἧς οἱ κώδικες πρὸ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος τοῦ 1821 κατετέθησαν κατὰ τὴν παράδοσιν εἰς τὴν ἐν τῷ σημερινῷ δήμῳ Θεραπνῶν μονὴν τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα, καὶ ἡ μονὴ τοῦ Βροντοχίου.

Η ΠΡΟΣΟΨΙΣ ΤΗΣ ΠΑΝΤΑΝΑΣΣΗΣ
ἐν Μυστρᾷ.

Πλὴν δὲ τῶν ἀντιγραφέων χειρογράφων ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Θεο-

ου Β΄ Παλαιολόγου καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Κωνσταντίνου διέπον διάφοροι ἄξιοι λόγου συγγραφεῖς καὶ ποιηταί, διατρίβοντες περὶ τὴν αὐλὴν τῶν φιλομούσων δεσποτῶν. Καὶ ἐν ἀνταποκρίσει δ' εὑρίσκοντο οἱ δεσπόται καὶ ἄλλοι παιδείας μέτοχοι Πελοποννήσιοι πρὸς λογίους ἐν Κωνσταντινουπόλει ἢ ἀλλαχοῦ βιοῦντας, οἷοι μετὰ τὸν ἀκμάσαντα κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα Δημήτριον Κυδώνην ὁ Μεληγαλᾶς, ὁ Μιχαὴλ Ἀποστόλης, ὁ Ματθαῖος Καμαριώτης, ὁ Μανουὴλ Ῥαοὺλ Μετοχίτης, ὁ Ἰταλὸς φιλέλλην Φραγκῖσκος Φίλελφος. Τῶν δ' ἐν αὐτῇ τῇ Λακεδαίμονι διαβιωσάντων λογίων ἄξιοι ἰδίας μνείας εἶνε πλὴν τοῦ Μάζαρι, τοῦ συγγράψαντος τὴν Ἐπιδημίαν εἰς Ἅδου, ἀξιολογωτάτην ἡμῶν πηγὴν πρὸς γνῶσιν τῶν πελοποννησιακῶν πραγμάτων, καὶ ἄλλοι οὐχ ἧττονος προσοχῆς ἄξιοι λόγιοι. Τοιοῦτοι εἶνε ὁ Ἰωάννης Μόσχος ὁ συγγράψας μονῳδίαν εἰς τὸν Λουκᾶ Νοταρᾶν, ὁμοίω Πελοποννήσιον ὄντα τὸ γένος ἀνέκαθεν, ὁ ἔπειτ' ἀκμάσας υἱὸς αὐτο Δημήτριος, συγγραφεὺς διαφόρων λόγων καὶ ποιητὴς ἐπιγραμμάτων κ τοῦ δράματος Νεαίρας, ὁ Ἰωάννης Δοκειανός, ὅστις διὰ τῶν προσφ

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΒΑΣΙΛΑΚΗ

Η ΕΝ ΜΥΣΤΡΑΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΟΥ
ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

νημάτων αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόδωρον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ δεικνύεται ἀμέσως συμμετέχων πάσης χαρᾶς καὶ θλίψεως τοῦ οἴκου τῶν ἐν Πελοποννήσῳ δεσποζόντων Παλαιολόγων μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων. Οὐδὲ δικαιούμεθα νὰ λησμονήσωμεν τὸν μητροπολίτην Μονεμβασίας Ἰσίδωρον, καταλιπόντα εἰς ἡμᾶς ἀξιολογωτάτας ἐπιστολάς, γραφείσας ὅτε ἦτο ἀκόμη μοναχός, καὶ τὸν σοφὸν ἐπίσκοπον Μεθώνης Ἰωσὴφ τὸν Πλουσιαδηνόν, συγγραφέα μακρᾶς σειρᾶς ὁμιλιῶν κατηχητικῶν.

Ἀλλ᾽ ἰδίως συνδέονται πρὸς τὴν καθ᾽ ὅλου παιδείαν καὶ τὸν πνευματικὸν βίον ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν Παλαιολόγων τέσσαρες ἄνδρες, οἵτινες εἶνε τῶν κοσμημάτων ἐν γένει τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος. Εἶνε δὲ οὗτοι ὁ νομοφύλαξ Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός, ἀδελφὸς τοῦ Μάρκου Ἐφέσου, ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς καὶ ὁ Βησσαρίων.

Τῶν ἀνδρῶν τούτων ὁ μὲν Εὐγενικὸς οὐ μόνον ἐγκωμιαστικὰς ἐκφράσεις, ἤτοι περιγραφάς, τῆς Κορίνθου καὶ τῆς χαριέσσης λακωνικῆς κώμης Πετρίνης ἔγραψεν, ἀλλὰ καὶ δι᾽ ὑπομνημάτων καὶ παραμυθητικῶν λόγων πρὸς τὸν Θεόδωρον καὶ Κωνσταντῖνον καὶ ἐπιστολῶν πρὸς ἄλλους τε πολλοὺς καὶ τὸν διακεκριμένον ἐν Πελοποννήσῳ πρίγκιπα Νικηφόρον Χειλᾶν ἀποδεικνύεται μετὰ μεγίστου ἐνδιαφέροντος πάντοτε παρακολουθήσας τὰ τῆς χερσονήσου καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ δεσπόζοντος οἴκου τῶν Παλαιολόγων.

Ὁ δὲ Γεώργιος Σχολάριος ὡς ἀνάμνησιν τοῦ συνδέσμου αὐτοῦ πρὸς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐν αὐτῇ διατριβῆς κατέλιπεν εἰς ἡμᾶς διαφόρους ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Χειλᾶν, τὸν Λακεδαιμόνιον Δημήτριον Ῥαοὺλ Καβάκην καὶ τὸν Δημήτριον Ῥαοὺλ Οἰσῆν, τὸν Θεόδωρον Παλαιολόγον, ὃν καὶ ἐθρήνησε δι᾽ ἐπιταφίου λόγου, καὶ τὸν Κωνσταντῖνον, πρὸς ὃν ἔμελλε νὰ συνδεθῇ ἔπειτα ἔτι φιλιώτερον μετὰ τὴν ἐκ Φλωρεντίας ἐπιστροφὴν ὡς βασιλέα. Τὸ δὲ ὑπὲρ τῆς χερσονήσου ἐνδιαφέρον αὐτοῦ κορυφοῦται εἰς τὴν Παράκλησιν ὑπὲρ σωτηρίας Πελοποννήσου καὶ εἰς τὴν Εὐχὴν ὑπὲρ σωτηρίας Πελοποννήσου.

Ὁ δὲ Γεμιστός, οὗ τὰ ἄριστα ἔτη τοῦ βίου εἶχον διαρρεύσει ἐν Πελοποννήσῳ, εἶχε φαντασθῇ τὴν ἀνόρθωσιν αὐτῆς δι᾽ ἰδίου πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ προγράμματος, ὅπερ ἀνελύσαμεν ἀλλαχοῦ διὰ μακρῶν, ὑπῆρξε δ᾽ ὁ κορυφαῖος τῶν λογίων τῆς χερσονήσου. Ἀκαταπόνητος, πανδαήμων καὶ πολυγραφώτατος, ἠσχολήθη μετὰ ζήλου ἀδια-

πτώτου περί τε τὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν, τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Θαυμάζων δ' αὐτὸς τὸν Πλάτωνα, ἀνέλαβε μὲν κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Ἰταλίᾳ μετὰ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου χάριν τῆς συνόδου διαμονῆς νὰ φωτίσῃ τοὺς Ἑσπερίους περὶ τῶν διαφορῶν τῆς πλατωνικῆς καὶ τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας, ἐνέπνευσε δ' εἰς τὸν Κοσμᾶν Μέδικον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν Ἰταλοὺς λογίους τοιοῦτον ὑπὲρ τοῦ Πλάτωνος ἐνθουσιασμὸν, ὥςτ' ἀπέβη ἡ κυριωτάτη ἀφορμὴ τῆς μετά τινα χρόνον ἐν Φλωρεντίᾳ ἱδρύσεως τῆς κληθείσης Πλατωνικῆς ἀκαδημίας. Οὐδ' ἐσταμάτησεν ὁ Γεμιστὸς εἰς τὴν νεοπλατωνικὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ συναναμίξας καὶ ἴδια δόγματα καὶ διδασκαλίας πολυθεϊστικὰς καὶ ζωροαστρικὰς, ἃς ἐλέγετο διδαχθεὶς παρά τινος Ἰουδαίου Ἐλισσαίου, προέβη ὑπέργηρως ἤδη εἰς τὴν καταγραφὴν τοῦ ὅλου θεοσοφικοῦ αὐτοῦ καὶ πολιτικοῦ συστήματος, δι' οὗ παρουσιάζετο ἐν πολλοῖς, ἂν μὴ πολέμιος, ἀλλὰ τοὐλάχιστον περιφρονητὴς τοῦ χριστιανισμοῦ. Διὸ ἡ πάντα ταῦτα περιλαμβάνουσα συγγραφὴ αὐτοῦ, ἐπιγραφομένη Νόμοι, ἔτυχε κατακρίσεως σφοδρᾶς παρὰ πολλῶν τῶν συγχρόνων καὶ κατεδικάσθη εἰς τὸ πῦρ ὑπὸ τοῦ ἀντιπάλου Γενναδίου Σχολαρίου. Διὰ τοῦτο ὀλίγα μόνον ἀποσπάσματ' αὐτῆς περιεσώθησαν. Ἀποθανὼν δὲ τέλος ἐν ἡλικίᾳ σχεδὸν ἑκατὸν ἐτῶν τῇ 26 Ἰουνίου 1452 ἐν Μυστρᾷ, ἐθρηνήθη πικρῶς ὑπὸ τῶν θαυμαστῶν αὐτοῦ, ὧν ὁ Βησσαρίων ἔγραψε περὶ αὐτοῦ τὸ ἐπίγραμμα

Πολλοὺς μὲν φῦσεν ἀνέρας θεοειδέας Ἑλλὰς
προὔχοντας σοφίῃ τῇ τε ἄλλῃ ἀρετῇ,
ἀλλὰ Γεμιστὸς, ὅσον Φοέθων ἄστρων παραλλάσσει,
τόσσον τῶν ἄλλων ἀμφότερον κρατέει.

Ἰδίως δὲ μέγιστος ἐξηκολούθησεν ὑπάρχων ὁ πρὸς τὸν Γεμιστὸν θαυμασμὸς τῶν Ἑσπερίων, ἐξικνούμενος μέχρι λατρείας. Διὸ βλέπομεν ἐν ἔτει 1465 τὸν ἄρχοντα τοῦ Ἀριμίνου Σιγισμοῦνδον Πανδοῦλφον Μαλατέσταν, ὅςτις ἐστρατήγει κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος ἐν Πελοποννήσῳ τῶν Βενετῶν, πολεμούντων πρὸς τοὺς Τούρκους, ἀποκομίζοντα ἐκ τοῦ Μυστρᾶ εἰς τὴν πάτριον πόλιν τὰ λείψανα τοῦ Γεμιστοῦ. Κατέθηκε δὲ ταῦτα ὁ Μαλατέστας εἴς τινα τῶν ἐξωτερικῶν κογχῶν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐν Ἀριμίνῳ τῷ 1450 κτισθείσης ἐκκλησίας, ἥτις τῷ 1809 ἔγεινε μητρόπολις συμφώνως πρὸς τὴν διαταγὴν Ναπολέοντος τοῦ μεγάλου.

Τέλος δὲ ὁ Βησσαρίων, ὅστις καὶ πρὸ τῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν μεταβάσεως οὐδέποτε εἶχε παύσει συνδεόμενος πρὸς τὴν Πελοπόννησον καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ δεσπότας καὶ λογίους, ἔδειξε τὴν μεγίστην περὶ αὐτῆς στοργήν, ἰδίως ὅτ' ἔγεινε πανίσχυρος καρδινάλιος.

Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΟΥ ΕΝ ΙΤΑΛΙΑΙ ΑΡΙΜΙΝΟΥ ΗΣ ΕΞΩΘΕΝ ΚΑΤΕΤΕΘΗΣΑΝ ΤΑ ΟΣΤΑ ΤΟΥ ΓΕΜΙΣΤΟΥ

Διὰ μακροῦ ὑπομνήματος, σταλέντος πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον ὡς δεσπότην μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1443 καὶ 1446, ὁ Βησσαρίων ἐξέθηκεν εἰς τὸν δεσπότην τὰς γνώμας αὐτοῦ περὶ τῆς βελτιώσεως τῶν κατὰ τὴν ἀγαπητὴν χερσόνησον, ἧς τὰ πράγματα ἐγίνωσκεν εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἕνεκα τῆς μακροχρονίου ἐν αὐτῇ διατριβῆς. Αἱ δὲ ὑποθῆκαι αὐτοῦ αὗται περιλαμβάνουσιν ὁλόκληρον πρόγραμμα, πολιτικόν, οἰκονομικὸν καὶ στρατιωτικόν. Καὶ ἐν πολλοῖς μὲν ἐπανέρχεται εἰς τὸ παλαιὸν καὶ γνωστὸν ἤδη εἰς ἡμᾶς πρόγραμμα τοῦ Γεμιστοῦ τὸ ὑποβληθὲν πρό τινων δεκάδων ἐτῶν εἰς τὸν δεσπότην Θεόδωρον Β' καὶ τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Παλαιολόγον. Τοιαύτη εἶνε ἐπὶ παραδείγματι ἡ προτεινομένη καὶ ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος διάκρισις τῶν εἰςφερόντων γεωργῶν καὶ γαιοκτημόνων ἀπὸ τῶν στρατευομένων, τῶν φυλάκων τῆς χώρας, καὶ ἡ γενναία ἄμυνα τοῦ ἰσθμοῦ. Ἐπεδοκίμαζε δὲ

καὶ τὸ σχέδιον τοῦ Κωνσταντίνου, διανοηθέντος χάριν ἀμύνης τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῶν Τούρκων νὰ ἱδρύσῃ καὶ πόλιν παρὰ τὸν ἰσθμὸν, κειμένην πλησιέστερον εἰς αὐτὸν τῆς Κορίνθου, ἥτις ἔκειτο, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἀπώτερον, ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ἀκροκορίνθου, καὶ μεταφέρῃ εἰς ταύτην ἀπὸ τοῦ Μυστρᾶ τὴν ἕδραν τοῦ δεσποτάτου. Ὁμοίως δὲ συνεφώνει πρὸς τὸν Γεμιστὸν ὁ Βησσαρίων ὡς πρός τε τὴν ἀναγκαίαν καταπολέμησιν τῆς πολυτελείας καὶ τὸ πολυδάπανον περὶ τὴν ἐνδυμασίαν, τὰ σκεύη, τὸ πλῆθος τῶν θεραπαινίδων, τὰς ἑορτὰς καὶ τὴν καθ' ὅλου δίαιταν, καὶ τὸν ἐπιβαλλόμενον διακανονισμὸν τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς τῶν προϊόντων τῆς γῆς καὶ τεχνουργημάτων.

Πρακτικώτερος δὲ τοῦ Γεμιστοῦ ἀναδεικνυόμενος ὁ Βησσαρίων ὑπεδείκνυεν ἐν τῷ αὐτῷ ὑπομνήματι καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας, ἧς ἀφθόνους ἠδύνατο νὰ παράσχῃ τὰς πρώτας ὕλας ἡ χερσόνησος, ἄλλας τε καὶ σίδηρον χάριν κατασκευῆς ὅπλων, οἷος ἠδύνατο νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τῶν ἐν τῇ Λακωνικῇ σιδηρωρυχείων, ὧν ἰδίαν μνείαν ποιεῖται ὁ Βησσαρίων. Ἰδίως δὲ παρώρμα εἰς καλλιέργειαν τῆς ὑελοψικῆς, τῆς μεταξουργίας, τῆς ἐριουργίας καὶ τῆς βαφικῆς, προτείνων τὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐν ᾗ ἤκμαζον αὗται αἱ τέχναι, ἀποστολὴν νέων πρὸς ἐκμάθησιν αὐτῶν, ὡς καὶ ὑποτρόφων πρὸς ἀναζωπύρησιν τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ μεθοδικὴν διδασκαλίαν αὐτῶν, ἀφ' οὗ αἱ Μοῦσαι εἶχον ἀρχίσει μετανάστεύουσαι εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Τέλος δὲ εἴπερ τις καὶ ἄλλος συνδέεται πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον ὁ στενὸς αὐτοῦ φίλος καὶ σύντεκνος καὶ πολλάκις χάριν αὐτοῦ πρεσβεύσας καὶ πολλαχῶς ἄλλως ὑπ' αὐτὸν ὑπηρετήσας Γεώργιος Φραντζῆς, ὅστις, καίπερ γεννηθεὶς τῷ 1401 ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔζησε μακρὰ ἔτη ἐν Πελοποννήσῳ. Εἰς αὐτὴν δὲ καὶ πάλιν ἐπέστρεψε πρὸς τὸν δεσπότην Θωμᾶν Παλαιολόγον μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπολυτρωθεὶς ἀπὸ τῆς προσωρινῆς παρὰ τοῖς Τούρκοις αἰχμαλωσίας. Μετὰ δὲ τὴν ὁριστικὴν ὑπὸ τούτων καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου ἔφυγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐκεῖθεν δὲ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἦλθεν εἰς τὴν Κέρκυραν, ὅπου διεβίωσε μέχρι τοῦ θανάτου, συντάξας τὸ Χρονικὸν αὐτοῦ τὸ περιλαμβάνον τὴν ἱστορίαν τῶν δύο τελευταίων αἰώνων τοῦ Βυζαντίου, ἀπὸ τοῦ 1258 μέχρι τοῦ 1476, ὅπερ εἶνε τῶν κυριωτάτων πηγῶν τῆς ἱστορίας τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τοὺς Παλαιολόγους.

κζ'

Αἱ πόλεις καὶ τἀρχαῖα μνημεῖα τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ Πελοπόννησος διέσωζε καὶ ἐπὶ τῶν τελευταίων Παλαιολόγων τὴν ἀρχαίαν εὐφορίαν. Ὁ καρδινάλιος Βησσαρίων, ἐκθέτων τὰ κατ' αὐτὴν τῷ 1459 ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Μινωρίτην μοναχὸν Ἰάκωβον Pincens, ὃν παρώρμα εἰς παρασκευὴν δυνάμεων ἐν Μαρκίᾳ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατειλημμένης Πελοποννήσου, ἐν ᾗ ἀγωνιώδη ἔζων βίον οἱ τελευταῖοι τῶν Ἑλλήνων δεσποτῶν Θωμᾶς καὶ Δημήτριος οἱ Παλαιολόγοι, ἔλεγεν αὐτὴν ἔχουσαν γῆν εὐφορωτάτην, εὐκαρποτάτην καὶ εὐμοιροῦσαν παντοίων ἀγαθῶν, καὶ ἀπηρίθμει τὸ πλῆθος τῶν προϊόντων αὐτῆς. Προσέθετε δὲ, ὅτι πλὴν τῶν πόλεων εἶχε περὶ τὰς τριακοσίας τετειχισμένας καὶ ὀχυρὰς κώμας.

Τῶν πόλεων τούτων τινὰς τῶν ἀξιολογωτάτων κατεῖχον ἐν τῷ τότε χρόνῳ οἱ Βενετοὶ, τὸ Ναύπλιον, τὸ Ἄργος, τὴν Μονεμβασίαν, τὴν Μεθώνην, τὴν Κορώνην. Εἰς νέαν δ' ἀκμὴν εἶχον ἀρχίσει βαίνουσαι μετὰ τὴν ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ἀπελευθέρωσιν αἱ Πάτραι, αἵτινες οὐ μικρὸν ἔθαλλον καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς λατινοκρατίας. Πλὴν δ' αὐτῶν βλέπομεν ἀκμαζούσας πόλεις ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ τὸ Αἴγιον καὶ τὴν Γλαρέντζαν, τὸ Ζόγκλον, ἐπέχον τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Πύλου, ἐν τῇ Ἤλιδι, τὰ Καλάβρυτα, τὴν Κόρινθον, ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ τὸ Μοῦχλι, τὸ Λεοντάρη, τὴν Ταβίαν, ἐν Μεσσηνίᾳ τὴν Καλαμάταν, ἐν δὲ τῇ Λακωνικῇ πλὴν τοῦ ὑπερέχοντος Μυστρᾶ τὸ Γεράκι καὶ τὴν Πετρίναν. Ἀναφαίνεται δὲ ἤδη ὑπὸ τὸ ὄνομα Ντροπολιτζᾶ καὶ ἡ Τρίπολις ὡς κάστρον ἤδη ἠρειπιωμένον ὀλίγον ἀργότερον τῷ 1467· ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἀκόμη

ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗ ΑΠΟΨΙΣ ΤΟΥ ΓΕΡΑΚΙΟΥ

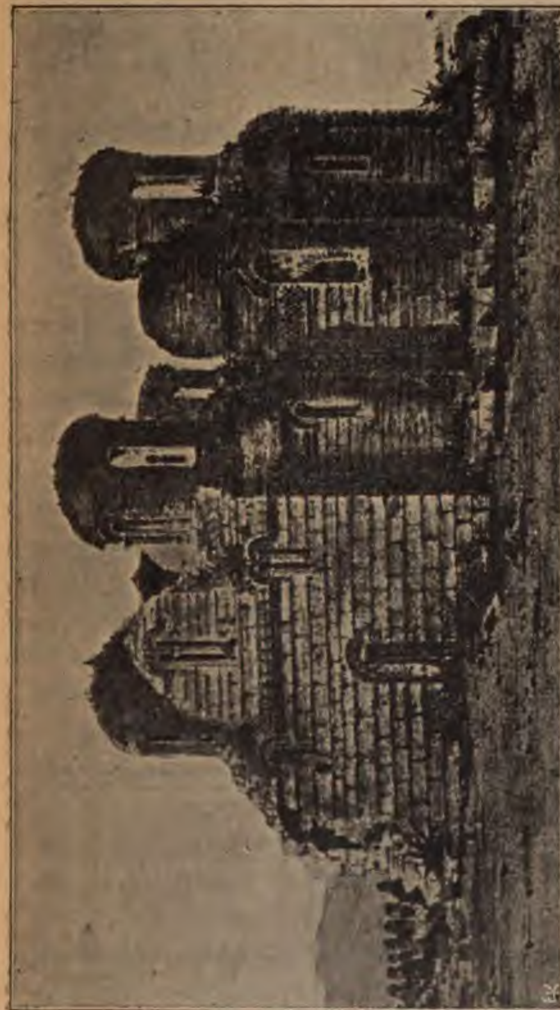
ὡς κέντρον τῆς Ἀρκαδίας τὴν σημασίαν ἣν ἀπέκτησε πολὺ βραδύτερο[ν] ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος καὶ πέραν. Πρὸ δὲ τῆς ἀναπτύξεω[ς] αὐτῆς ἐν τῇ κεντρῴα λεκάνῃ τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἐν τῇ Τεγεάτιδ[ι] ἐν ᾗ σώζονται τὰ λείψανα τοῦ ἀρχαίου βυζαντιακοῦ ναοῦ τῆς Πα[λ]αιᾶς ἐπισκοπῆς, ἤκμαζε τὸ Νύκλι, ἐν δὲ τοῖς τελευταίοις χρόν[οις] τῶν Παλαιολόγων τὸ Μοῦχλι καὶ ἡ Ταβία.

Καὶ τὰ μὲν λείψανα τῶν κατὰ τὴν Πελοπόννησον σωζομένων [βυ]ζαντιακῶν ναῶν καὶ κάστρων δεικνύουσιν, ὅτι δὲν ἔπαυσε καλλιεργουμένη ἡ ἀρχιτεκτονική. Ἀλλὰ καὶ τῆς ἁγιογραφίας ἡ καλλιέργεια δὲν εἶχε παύσει. Ἰδίως δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους παρουσιάζεται πλὴν τοῦ Μυστρᾶ καὶ τῆς Μονεμβασίας ὡς καλλιτεχνικὸν κέντρον ἡ Ταβία, ἥτις ἄλλως εἶχεν ἀποβῆ μία τῶν κυρίων ἑδρῶν τῶν Ἀλβανῶν ἐποίκων τῆς Πελοποννήσου. Ἐν τῷ πολίσματι τούτῳ, διῃρημένῳ εἰς ἄνω καὶ κάτω Ταβίαν, ὧν τὴν θέσιν ἐπέχουσιν αἱ σημεριναὶ Νταβιαὶ τοῦ δήμου Φαλάνθου, ὑπῆρχον ἐκκλησίαι πολλαὶ καὶ περίκοσμοι ὑπὸ ἀξιολόγων εἰκόνων, ἃς ἐνδελεχῶς ὡς πρότυπα ἐμελέτα εἷς τῶν κατ᾽ ὄνομα γνωστῶν Πελοποννησίων ζωγράφων, ὁ Γαστρέας.

Δὲν ἔλειπον δ᾽ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἄλλαι καλαὶ τέχναι. Ἰδίας δὲ μνείας ἀξία εἶνε ἡ χρυσοχοϊκή, ἧς παρίστατο ἀνάγκη πρὸς διακόσμησιν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μονῶν διὰ πλουσίων σκευῶν, οἷα τὰ ἀργυροδιάχρυσα θυμιατήρια καὶ εἰκονοστάσια τὰ κατασκευασθέντα κατὰ παραγγελίαν τοῦ Νικηφόρου Κανάβη καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Μαρίας περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος καὶ ἀνατεθέντα ὑπ᾽ αὐτῶν εἰς τὰς ἐν Μυστρᾷ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας.

Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἀρχαιολογικὴν ἔποψιν ἐξεταζομένη ἡ Πελοπόννησος ἐξηκολούθει διατηροῦσα μέγα πλῆθος τοῦ ἀρχαίου αὐτῆς κόσμου. Παρὰ τὰς ἐπηρείας τοῦ χρόνου καὶ τὴν καταστροφὴν τὴν ἐπελθοῦσαν ἐκ τῆς χρήσεως ἀρχαίων λίθων εἰς νέα κτίσματα ἐν χρόνοις, καθ᾽ οὓς εἶχεν ἐκλίπει ἡ συνείδησις τοῦ κάλλους καὶ τῆς ἀξίας τῶν ἀρχαίων μνημείων, τὰ σωζόμενα λείψανα τῆς ἀρχαιότητος ἦσαν καὶ πολὺ περισσότερα καὶ πολὺ κάλλιον ἢ νῦν διατετηρημένα. Δὲν εἶχον ὅμως ἑλκύσει ἀκόμη τὴν προσοχὴν ἀρχαιοφίλων, ὑπνώττοντος εἰσέτι τοῦ οἰκείου ἐνδιαφέροντος παρά τε τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς ἀλλοφύλοις· μόλις δέ που εἶχεν ἀρχίσει ἡ ὑπό τινων Ἑλλήνων λογίων ἀντιγραφὴ ἀρχαίων ἐπιγραφῶν καὶ ἡ μνεία τοιούτων σωζομένων ἐν Πελοποννήσῳ. Οὕτω δὴ βλέπομεν ποιούμενον λόγον περὶ ἀρχαίων ἐνεπιγράφων λίθων

ἐν Οἰτύλῳ τὸν μοναχὸν Ἰσίδωρον τὸν ἔπειτα γενόμενον ἀρχιεπίσκοπον Μονεμβασίας. Ἀλλ' ἤδη καθ' ὃν χρόνον ἔβαινεν ἐν Πελοποννήσῳ ἡ ἀρχὴ τῶν Παλαιολόγων πρὸς τὴν δύσιν, εἶχεν ἐπιστῇ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τὸ λυκαυγὲς τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ εἶχεν ἀρχίσει ὁ πρὸς τὴν ἀρχαιότητα θαυμασμός. Τῆς τοιαύτης δ' ἀρχαιομαθείας εἷς τῶν πρώτων ἀποστόλων παρουσιάζεται ὁ ἐξ Ἀγκῶνος λόγιος ἔμπορος Κυριακὸς de' Pizzicolli, ὅστις ἤδη ἀπὸ τοῦ 1412 εἶχεν ἀρχίσει ἐπισκεπτόμενος τὰς ἑλληνικὰς χώρας, κρατῶν ἡμερολόγια, ἀντιγράφων ἐπιγραφὰς καὶ σχεδιάζων ἀρχαῖα μνημεῖα.

Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ

Ἐκ τῶν ὑπομνημάτων καὶ σημειωμάτων αὐτοῦ βλέπομεν αὐτὸν τοὐλάχιστον δὶς ἐπισκεφθέντα καὶ τὴν Πελοπόννησον ἐπί τε τοῦ Θεοδώρου Β' Παλαιολόγου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1437 καὶ 1448. Καὶ ἐξενίσθη μὲν ἐν Μυστρᾷ, εἶδε δὲ καὶ τἀξιοθέατα τῶν Πατρῶν, ἐν αἷς καὶ τὸ ὑπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ἄν-

τρον, τοῦ Αἰγίου, τῶν Καλαβρύτων, τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης καὶ ἄλλων πόλεων. Ὅτι δὲ τἀρχαῖα μνημεῖα τῆς Πελοποννήσου ἐσώζοντο ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις πολὺ πληρέστερα ἢ νῦν, ἀρκεῖ νἀποδείξῃ ἡ ὑπ' αὐτοῦ μνεία δέκα κιόνων τοῦ ἐν Κορίνθῳ ναοῦ ἀντὶ τῶν σήμερον σωζομένων ἑπτὰ καὶ ἡ ἐν Σπάρτῃ πρὸς ἄλλοις πολλοῖς ἐρειπίοις διάσωσις τοῦ ἀρχαίου γυμνασίου. Μετὰ στοργῆς δὲ ποιεῖται λόγον Κυριακὸς ὁ Ἀγκωνίτης περί τε τῶν δεσποτῶν καὶ ἄλλων ἀνδρῶν ἐπιδειξάντων φιλοφροσύνην πρὸς αὐτόν, ἐν οἷς ὁ Γεώργιος Καντακουζηνὸς ἐν Καλαβρύτοις, ἀνὴρ λόγιος, κεκτημένος ἀξίαν λόγου βιβλιοθήκην περιλαμβάνουσαν πρὸς τοῖς ἄλλοις χειρόγραφον τῆς συγγραφῆς τοῦ Ἡροδότου.

Μακρὸν δὲ λόγον ποιεῖται περὶ τοῦ δεινοῦ ἐν Λακεδαίμονι θηρατοῦ Γεωργίου Χοιροδόντη, δὲν λησμονεῖ δὲ καὶ αὐτὸν αὐτοῦ τὸν *ἀγωγιάτην* Musacchum, ἴσως Ἀλβανὸν καλούμενον Μουζάκην. Ἐπισκεπτόμενος δὲ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Σπάρτης ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου, παριστάνει τὴν Μοῦσαν Καλλιόπην ἐμπνέουσαν εἰς αὐτὸν ἰταλικὸν ἐπίγραμμα, ἐν ᾧ, ὑμνῶν τὸ ἔνδοξον ἀρχαῖον παρελθόν, κατέληγεν εἰς περιφρόνησιν πρὸς τὴν ἀδοξίαν τοῦ παρόντος. ***Οὐ Ῥώμη, οὐ Φίλιππος, ἔφη, ἀλλ' ὁ χρόνος καὶ τῶν ὑμετέρων γενεῶν ἡ ἀνανδρία τε καὶ ῥᾳθυμία μεταβληθῆναι παρεσκεύασαν εἰς Μυσιθρᾶν ὑπὸ Κωνσταντῖνον***· αὗται ἦσαν αἱ λέξεις, δι' ὧν ἐτελεύτα τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Κυριακοῦ κατὰ τὴν πεζὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν, ἥτις εἶνε πιθανῶς ἔργον τοῦ Γεωργίου Γεμιστοῦ. Καὶ ὅμως τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον Κωνσταντῖνον ἐπωνόμαζεν ὁ Κυριακὸς ***ἀξιολογώτατον Λακεδαιμονίων ἄνακτα*** καὶ ***πανάριστον Λακεδαιμονίων βασιλέα***, ἀφιερόνων εἰς αὐτὸν σχεδίασμα περὶ τῶν μηνῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, συνταχθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἑλληνιστὶ ***ἐν τῇ τῆς Σπάρτης πρὸς Ταϋγέτῳ τῷ ὄρει ἀκροπόλει Μυζηθρᾷ καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ λαμπρᾷ καὶ βασιλικῇ αὐλῇ.***

Οὕτως οἱ μὲν Πελοποννήσιοι καὶ λοιποὶ Ἕλληνες ἐγέραιρον τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον, παντὶ σθένει ἀγωνιζόμενον νἀνορθώσῃ τὰ τῆς χερσονήσου ἐν μέσῳ μυρίων κινδύνων, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἀλλογενεῖς, καίπερ θρηνοῦντες τὴν ἔκπτωσιν τῆς νέας Σπάρτης ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν ἀρχαίαν δόξαν, δὲν ἔπαυον τιμῶντες τὸν πανάριστον δεσπότην. Ἐκ δὲ τῆς παρούσης δράσεως αὐτοῦ κρίνων τὴν μέλλουσαν ὁ Βησσαρίων καὶ οἱονεὶ προδικάζων τὴν ὑστεροφημίαν, ἧς ἔμελλε νἀξιώσῃ αὐτὸν ἡ ἱστορία μετὰ τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει μαρτύριον,

ἐκορύφονεν ἐν τῷ προμνημονευθέντι ὑπομνήματι τὴν περὶ αὐτοῦ ἀρίστην γνώμην τῶν συγχρόνων διὰ τῶν ἑξῆς ἀξιομνημονεύτων λόγων· **Ζήσεις παρὰ τῇ μνήμῃ τῶν ὀψιγόνων ἀνθρώπων ἀθάνατος, οὐδὲ συναποθανεῖταί σου τῷ σώματι ἡ φήμη τε καὶ τὸ ὄνομα, ὡς τῶν πλείστων βασιλέων τε καὶ ἀρχόντων, ἀλλὰ τῇ νῦν εὐφημίᾳ ἀνάλογον καὶ τὴν μετὰ θάνατον εὔκλειαν ἕξεις, ἃ παντὸς ἀργύρου τε καὶ χρυσοῦ πρότερα ποιεῖσθαι ἀνάγκη.**

ΜΓ'

Η ΔΟΥΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

α'.

Ὁ Κωνσταντῖνος αὐτοκράτωρ.

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἐξηκολούθει δραστηρίως τὸ ἀναμορφωτικὸν αὐτοῦ ἔργον ἐν Πελοποννήσῳ, ὅτε ἀπέθανεν αἴφνης ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ ἀδελφὸς καὶ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης τῇ 31 Ὀκτωβρίου 1448, ὀλίγας μόνον ἡμέρας μετὰ τὴν παρὰ τὸ Κοσσυφοπέδιον νίκην τῶν Τούρκων, ἔχων ἡλικίαν πεντήκοντα ἑπτὰ σχεδὸν ἐτῶν, καὶ ἐτάφη τὴν ὑστεραίαν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τῇ 13 Νοεμβρίου ἐκ τῆς Πελοποννήσου ὁ Θωμᾶς, ἐρχόμενος πρὸς τὸν Ἰωάννην, οὗ ἠγνόει τὸν ἐν τῷ μεταξὺ συμβάντα θάνατον, ὅπως συνεννοηθῇ μετ' αὐτοῦ περί τινων ὑποθέσεων τῆς Πελοποννήσου. Εἶχε δὲ σπεύσει ἅμα τῷ θανάτῳ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ὁ ἕτερος ἀδελφὸς Δημήτριος ἐκ τῆς Σηλυβρίας, ὅπου διέμενεν, ἄρχων πιθανῶς αὐτῆς ἀπό τινων μηνῶν μετὰ τὸν ἐν αὐτῇ θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ Θεοδώρου, ἀνταλλάξαντος, ὡς εἴδομεν, τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχὴν διὰ τῆς τῆς Σηλυβρίας.

Ὁ Δημήτριος Παλαιολόγος εἶχεν ἤδη, ὡς γινώσκομεν, ἀπὸ παλαιοτέρων χρόνων ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀξιῶν νὰ προτιμηθῇ τοῦ Κωνσταντίνου ὡς διάδοχος τοῦ Ἰωάννου. Εἶχε δὲ ἴσως καὶ τώρα τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Μουρὰτ, ὡς ἐν ἔτει 1442. Ἀλλ' εἰς τὰς προθέσεις ταύτας τοῦ Δημητρίου ἀντέκειτο ἰσχυρὰ φατρία, ἀντιτάσσουσα τοῦτο μὲν τὴν πάντοτε ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου ζῶντος ἐνδειχθεῖσαν προτίμησιν τοῦ Κωνσταντίνου ὡς διαδόχου, τοῦτο δὲ τὰς ὑπὸ τούτου ἐν τῇ διοικήσει τῆς Πελοποννήσου καταφανείσας ἀρετάς, αἵτινες ἐθεωροῦντο ἀσφαλὲς ἐχέγγυον διακρίσεως αὐτοῦ καὶ ὡς βασιλέως ἐν τοῖς δυσκόλοις ἐκείνοις χρόνοις. Ἐτάσσοντο δὲ εἰς

τοὺς προτιμῶντας τὸν Κωνσταντῖνον ἥ τε μήτηρ αὐτοῦ Ἑλένη καὶ ὁ ἀδελφὸς Θωμᾶς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχόντων μετὰ τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ καὶ τοῦ πιστοῦ εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Φραντζῆ, ὅστις ἔτυχε τότε παρεπιδημῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Νικησάσης δὲ τέλος τῆς φατρίας τῶν προκρινόντων ὡς βασιλέα τὸν Κωνσταντῖνον καὶ ψηφισθείσης τῆς ἀναρρήσεως αὐτοῦ, ἀπεστάλη ὑπ' αὐτῆς τῇ 6 Δεκεμβρίου ὡς πρέσβυς πρὸς τὸν Μουρὰτ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ὁ Γεώργιος Φραντζῆς, ὅπως ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένη ἀπόφασις τύχῃ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ σουλτάνου. Κύριον δὲ λόγον τῆς ἀνάγκης νὰ ζητηθῇ ἡ συναίνεσις αὐτοῦ ὑπολαμβάνομεν τὴν ἰδιότητα ἣν εἶχε μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ὁ Κωνσταντῖνος ὡς ὑπόφορος τοῦ Μουρὰτ δεσπότης τῆς Πελοποννήσου, οὗ ἡ ἀνάρρησις ὡς αὐτοκράτορος ἀναγκαίως ἐπέφερε μεταβολὰς ἐν τῇ διοικήσει τῆς εἰς τὸν σουλτᾶνον ὑποτελοῦς χερσονήσου. Καὶ τὸ Βυζάντιον δ' αὐτὸ ἐξ ἄλλου ἐθεώρει ἤδη ὑπόφορον ὁ Μουρὰτ, ὥστε καὶ ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν ἠδύνατο νἀξιώσῃ τὴν ἐξ ἑαυτοῦ κατὰ τύπους τοὐλάχιστον ἐξάρτησιν πάσης ἐν Κωνσταντινουπόλει δυναστικῆς μεταβολῆς. Τρίτος δὲ λόγος τῆς πρὸς αὐτὸν περιποιήσεως ἦτο ἡ πρό τινων ὑπὸ τοῦ Μουρὰτ ἐπιδειχθεῖσα εὔνοια πρὸς τὸν Δημήτριον Παλαιολόγον, εἰς ὃν καὶ δυνάμεις εἶχε παραχωρήσει κατὰ τὴν ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου στρατείαν.

ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΗ ΕΙΚΩΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ*

Μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου γενομένην ἀποδοχὴν τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Κωνσταντίνου ἐστάλησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡς πρέσβεις ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος ὁ ἐπιλεγόμενος Ἴαγρος καὶ ὁ Ἀλέξιος Φιλανθρωπηνός, ὅπως προσφέρωσι τὸν θρόνον εἰς αὐτόν. Συνέπλευσε δ' εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὁ Φραντζῆς. Γενομένης δὲ τῆς ἀναρρήσεως ἐν Μυστρᾷ τῇ 6 Ἰανουαρίου, ὁ νέος αὐτοκράτωρ, συμπαραλαβὼν μεθ'

* Ἡ εἰκὼν αὕτη, ὡς καὶ ἄλλαι τινὲς δημοσιευθησόμεναι κατωτέρω, περιλαμβάνονται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. Cl. VII 22 ἑλληνικῷ κώδικι τῆς ἐν Βενετίᾳ Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης. Ἐσχεδιάσθησαν δὲ ὑπὸ τοῦ γράψαντος τὸν κώδικα, τελευτῶντος τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος, Κρητὸς Γεωργίου Κλόντζα.

ἑαυτοῦ καὶ τὸν πιστὸν Φραντζῆν, κατέπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ καταλωνικῶν τριήρων τῇ 12 Μαρτίου. Οἱ δὲ πολῖται τῆς βασιλευούσης ἐδεξιώθησαν πανηγυρικῶς τὸν νεόστεπτον ἐκεῖνον βασιλέα, εἰς ὃν εἶχεν ἐπικλώσει ἡ Μοῖρα νὰ περιβληθῇ τὴν πορφύραν τοῦ Βυζαντίου ὡς ὕστατος τῶν αὐτοκρατόρων.

Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁ ἐπιλεγόμενος Δραγάζης ἢ Δραγάσης ἀπὸ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου, τοῦ Σέρβου τὸ γένος τοπάρχου τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀξιοῦ διαρρεομένης βορειοανατολικῆς Μακεδονίας Κωνσταντίνου Δραγάση, εἶχεν ὅτε ἀνερρήθη αὐτοκράτωρ ἡλικίαν ἐτῶν τεσσαράκοντα καὶ πέντε, ἅτε γεννηθεὶς τῇ 9 Φεβρουαρίου τοῦ 1404. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τῶν δύο συζύγων, τῆς Θεοδώρας Τόκκου καὶ τῆς Αἰκατερίνης Γατελούζου, ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀνάγκην ἀρρενογονίας χάριν διαδοχῆς τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου, ἐπειδὴ οὐδεὶς τῶν ἀδελφῶν εἶχεν ἄρρενα τέκνα, ἐσκέφθη κατ' ἐπανάληψιν περὶ νέου γάμου. Ἀποτυχούσης δὲ τῆς συζεύξεως αὐτοῦ, ἔτι εὑρισκομένου ἐν Πελοποννήσῳ, μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Τάραντος Ἰσαβέλλας Ὀρσίνη, ἤρχισαν διαπραγματεύσεις περὶ μνηστείας μετά τινος τῶν θυγατέρων τοῦ περιλαλήτου δόγη τῆς Βενετίας Φραγκίσκου Φόσκαρι (1429 - 1457), μεσιτεύοντος τοῦ Βενετοῦ Ἀλουσίου Διέδου, ὃν θὰ ἐπανεύρωμεν κατόπιν κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ μεταξὺ τῶν κατὰ θάλασσαν ὑπερασπιστῶν τῆς βασιλευούσης. Εἶχε δὲ συναινέσει ὁ Κωνσταντῖνος, παρορμώμενος ὑπό τε τοῦ Φραντζῆ καὶ ἄλλων τῶν περὶ αὐτόν, εἰς τοῦτον τὸν γάμον, ὅστις ἔμελλεν οὐ μικρὸν νὰ ἐπιρρώσῃ αὐτὸν ἐν Πελοποννήσῳ, ὅτε τὰ πράγματα ὅλως μετεβλήθησαν διὰ τῆς ἀναρρήσεως αὐτοῦ. Καὶ δὴ τὸ συνοικέσιον ἐκεῖνο, ὅπερ ἠδύνατο νὰ στέρξῃ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιδιώξῃ ὡς δεσπότης Πελοποννήσου, ὑπελάμβανε τώρα πλέον ὡς αὐτοκράτωρ ἀνοίκειον, βλέπων μάλιστα τὴν ἀντίστασιν, ἣν ἀντέτασσον εἰς αὐτὸ οἱ ἄρχοντες τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ αἱ ἀρχόντισσαι, μὴ καταδεχόμεναι νὰ γείνῃ κυρία αὐτῶν κόρη Βενετοῦ καὶ νὰ ἴδωσι τὸν βασι-

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ *κατὰ τὸν Παρισιακὸν κώδικα 1188.*

λέα γινόμενον γυναικάδελφον καὶ σύγγαμβρον τῶν υἱῶν καὶ γαμβρῶν τοῦ δόγη.

Μετὰ δὲ τὴν ματαίωσιν καὶ τούτου τοῦ συνοικεσίου, ὡς καὶ ἄλλου τινὸς μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Πορτογαλλίας Πέτρου, ὁ Κωνσταντῖνος ἔστειλε τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1449 χάριν διαπραγματεύσεως νέου γάμου τὸν Φραντζῆν εἰς τὴν Ἀσίαν μετὰ πολυανθρώπου καὶ μεγαλοπρεποῦς συνοδίας, ἀφεὶς αὐτὸν ἐλεύθερον νὰ ἐκλέξῃ τὴν νύμφην ἐν ταῖς αὐλαῖς τῆς Τραπεζοῦντος ἢ τῆς Ἰβηρίας. Ἐπανῆλθε δ᾽ ὁ Φραντζῆς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἕνεκα πολλῶν περιπετειῶν μόλις τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1451. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ, ἀποθανόντος τοῦ Μουρὰτ, ἄλλοι τ᾽ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ὁ Φραντζῆς δι᾽ ἐπιστολῶν παρώρμησαν τὸν Κωνσταντῖνον νὰ ζητήσῃ εἰς γάμον τὴν χήραν τοῦ σουλτάνου Μαρίαν, θυγατέρα τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σερβίας Γεωργίου Βράγκοβιτζ, οὖσαν ἀνεψιὰν ἐξ ἀδελφῆς τοῦ αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος Ἰωάννου Κομνηνοῦ τοῦ ἐπονομαζομένου Καλοϊωάννου. Αὕτη, ἧς ἡ συμβίωσις μετὰ τοῦ συζύγου δὲν εἶχεν ὑπάρξει κατὰ πάντα εὐτυχής, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον. Πεισθεὶς δ᾽ ὁ Κωνσταντῖνος νὰ ζητήσῃ αὐτὴν εἰς γάμον, ἔστειλεν ἐπὶ τούτῳ πρεσβείαν εἰς τὴν Σερβίαν· ἀλλ᾽ ἡ Μαρία, ἥτις ἄλλως ἦτο ἤδη πεντηκοντοῦτις, δὲν συνήνεσεν, ἐπειδὴ εἶχε τάξει, ἂν ὁ θεὸς ἤθελε δι᾽ οἱουδήποτε τρόπου ἐλευθερώσει αὐτὴν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἀσεβῶν, νὰ μὴ συνέλθῃ εἰς νέον γάμον. Μετὰ δὲ τὴν ἀποτυχίαν τῆς μνηστείας ταύτης ὁ Φραντζῆς ἐπεράτωσε τὰς διαπραγματεύσεις περὶ γάμου τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος Ἰβηρίας Γεωργίου, ἧς ἀγνοοῦμεν τὸ ὄνομα, ὡς ἐπ᾽ ἴσης ἀγνοοῦμεν διὰ τίνα λόγον προετίμησεν αὐτὴν τῆς περιωνύμου ἐπὶ κάλλει θυγατρὸς τοῦ Καλοϊωάννου Αἰκατερίνης. Ἐπέστρεψε δὲ τέλος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, συνοδευόμενος ὑπὸ πρέσβεως ἀκολουθήσαντος αὐτὸν ἐκ τῆς Ἰβηρίας. Τότε δὲ ὁ Κωνσταντῖνος, κυρώσας τὰ περὶ τοῦ συνοικεσίου ὁμολογηθέντα μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἰβηρίας, ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν πρέσβυν αὐτοῦ, ὅτι τὸ προσεχὲς ἔαρ, τὸ τοῦ 1452, ἔμελλε νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Τραπεζοῦντα ὁ Φραντζῆς μετὰ βασιλικῶν τριήρων, ὅπως παραλάβῃ τὴν νύμφην. Καὶ πράγματι ὁ βασιλεὺς παρεσκεύαζεν ἤδη τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ, ἥτις, ἀναβληθεῖσα ἐπανειλημμένως ἕνεκα τῶν σοβαρῶν γεγονότων, εἰς ἃ περιεπλέχθη τὸ Βυζάντιον, τέλος καὶ ἐναυάγησε, καθ᾽ ὅτι αἱ περιστάσεις ῥαγδαῖαι ἐπελθοῦσαι ἐκώλυσαν

πᾶσαν σκέψιν περὶ τελέσεως τοῦ γάμου. Οὕτω δὲ ἄγαμος καὶ ἄτεκνος μείνας μόνον περὶ τῆς πατρίδος εἶχε νὰ φροντίσῃ ὁ Κωνσταντῖνος ἐν ταῖς κρισίμοις ἐκείναις ὥραις τοῦ Βυζαντίου.

6′

Ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ἡ ἕνωσις.

Τὰ δύο καὶ ἥμισυ πρῶτα ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ Κωνσταντίνου εἶχον διέλθει ἥσυχα. Ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Μουρὰτ, ὅ τε αὐτοκράτωρ καὶ ὁ σουλτᾶνος ἀπέφευγον ἐπιμελῶς πᾶσαν σύγκρουσιν. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ προςεπάθει ὁ Κωνσταντῖνος νὰ καλλιεργήσῃ τὸ ἔδαφος τῶν συμπαθειῶν τῆς Ἑσπερίας. Ἀλλὰ δὲν ἤργησε νὰ καταφανῇ, ὅτι οὐδεμία ἐκεῖθεν βοήθεια ἦτο ἐφικτὴ ἄνευ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ δεδογμένων, ἅτινα ἐξηκολούθει νἀποστέργῃ ἡ μεγάλη μερὶς τοῦ κλήρου καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος, οὐδαμῶς διατεθειμένος νὰ βιάσῃ ἐν τῷ λεπτῷ τούτῳ ζητήματι τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν, οὐδὲν ἀντέπραξεν εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκείνης συνόδου τοῦ 1450, ἣν εἴδομεν καταψηφίσασαν τὸν λατινόφρονα πατριάρχην Γρηγόριον. Ἡ δὲ καθαίρεσις τοῦ Γρηγορίου καὶ ἡ χειροτονία τοῦ ἐναντίου εἰς τὴν ἕνωσιν διαδόχου αὐτοῦ Ἀθανασίου, καίπερ ὀλίγους μόνον μῆνας κοσμήσαντος, καθ' ἃ φαίνεται, τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἠκούσθησαν μετὰ πολλῆς δυςαρεσκείας ἔν τε τῇ Ῥώμῃ καὶ τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ, καὶ ἐψύχραναν πάντα ζῆλον περὶ βοηθείας τοῦ ἑτοιμοθανάτου Βυζαντίου. Διὰ τοῦτο βλέπομεν τὸν Κωνσταντῖνον ἀγωνιζόμενον παντὶ σθένει νὰ ἐνισχύσῃ τὰς σχέσεις αὐτοῦ ἐν Ἰταλίᾳ. Πρὸς τοῦτον δὲ τὸν σκοπὸν τὸν μὲν Αὔγουστον τοῦ 1450 ἀνενέωσε τὴν ἤδη πρότερον ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ Ἰωάννου ὡμολογημένην συνθήκην μετὰ τῆς Βενετίας, τελευτῶντος δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἢ ἀρχομένου τοῦ 1451 ἐθεώρησεν ἀναγκαίαν τὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀποστολὴν εἰδικοῦ πρέσβεως χάριν ἐπιδιώξεως τῆς ἀποστολῆς ἐπικουρίας εἰς τὸ Βυζάντιον.

Ὁ πρέσβυς οὗτος ἦτο ὁ Ἀνδρόνικος Βρυέννιος Λεοντάρης, ὅστις, φέρων γράμματα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀναλόγους προφορικὰς ὁδηγίας, ἔμελε νὰ μεταβῇ εἰς Ῥώμην, ἴσως δὲ καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἰταλίας.

Ὁ Εὐγένιος Δ' εἶχεν ἤδη ἀποθάνει τῷ 1447, ὡς διάδοχος δ' αὐτοῦ ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν παπῶν ὁ λόγιος Θωμᾶς Παρεντουτσέλλης ὑπὸ τὸ ὄνομα Νικολάου Ε'. Χρηματίσας πρῶτος διευθυντὴς τῆς Λαυρεντιακῆς βιβλιοθήκης, φίλος τῶν γραμμάτων καὶ προστάτης τῶν λογίων, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ Ἕλληνες τῶν εἰς Ἰταλίαν προσφυγόντων, ἰδιαιτέρως δὲ συνδεδεμένος μετὰ τοῦ καρδιναλίου Βησσαρίωνος, δὲν ἦτο ἀδιάφορος πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων.

Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ ΤΟΥ ΓΕΡΑΚΙΟΥ *

Ἀλλὰ συναφῆ πρὸς τὴν ὑπεράσπισιν αὐτῶν κατὰ τῶν Τούρκων ὑπελάμβανεν ὁ Νικόλαος Ε' τὴν τήρησιν τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ δεδογμένων. Τὸ δὲ πρόγραμμα τῆς Ῥώμης γίνεται σαφὲς ἐκ τῆς ἀπαντήσεως, ἣν ἔστειλεν ὁ πάπας διὰ τοῦ Λεοντάρη εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, ἀρχομένου τοῦ Ὀκτωβρίου 1451.

Καὶ ὁ μὲν χρονογράφος Δούκας μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος, ζητῶν βοήθειαν παρὰ τοῦ πάπα, ἐμήνυε διὰ τοῦ πρέσβεως αὐτοῦ, *ὅπως συντεθῶσιν τῇ ὁμονοίᾳ καὶ ἑνώσει τῇ γεγονυίᾳ ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ λάβῃ τὸ μνημόσυνον ὁ πάπας ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ καὶ ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ἐπανελεύσεται ἐν τῷ θρόνῳ αὐτοῦ* Ἀλλ' ἐκ τῆς σωζομένης ἐπιστολῆς τοῦ Νικολάου Ε' πρὸς τὸν αὐτοκράτορα γίνεται δῆλον, ὅτι τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Δούκα δὲν ἔχουσι κατὰ πάντα ἀκριβῶς. Καὶ δὴ ὁ πάπας γράφει μὲν πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, ὅτι ἔκ τε τῶν γραμμάτων αὐτοῦ καὶ τῶν προφορικῶν ἐξηγήσεων τοῦ Λεοντάρη ἔμαθεν, *ὅπως σὺ προθυμίας ἔχεις εἰς κοινὸν ἐνεγκεῖν καὶ κυρῶσαι τὸν τῇ συνόδῳ συντεταγμένον καὶ εἰς πάντας διαδοθέντα ὅρον.* Ἀλλὰ προςθέτει ὁ Νικόλαος Ε', ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἀντιπροέτεινε κωλύ-

* Ἴδε ἀνωτέρω σ. 899.

ματα, ἅτινα ἔγειναν ἀντικείμενον μελέτης αὐτοῦ τοῦ πάπα κατ' ἰδίαν καὶ συσκέψεων μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καρδιναλίων. Πόρισμα δὲ τῆς τοιαύτης μελέτης εἶνε ἡ ἐπιστολὴ τοῦ πάπα ἐκείνη, δι' ἧς καταδικάζει μὲν τὴν ἀπροθυμίαν καὶ τὰς ὑπεκφυγὰς τοῦ Ἰωάννου, παρορμᾷ δ' εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἐψηφισμένων τὸν Κωνσταντῖνον ὡς ***προαιρετικώτερον τῶν θείων καὶ ἀρετῇ πολλῷ διαφέροντα τοῦ ἀδελφοῦ***. Ἀλλ' ὁ πάπας δὲν περιορίζεται εἰς φιλοφρονήσεις πρὸς τὸν νέον αὐτοκράτορα, προβαίνει δ' εἰς ῥητὰς ἀπαιτήσεις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀπειλάς. Καὶ αἱ μὲν ἀξιώσεις τοῦ Νικολάου ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῶν πρωτείων τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ ἄρχοντος αὐτῆς χάριν ἑνότητος τῆς ἐκκλησίας. Εἶτα δὲ παροτρύνει τὸν Κωνσταντῖνον εἰς ἐπισκόπησιν τῆς τύχης τοῦ Βυζαντίου, ἐπιμένοντος εἰς τὸ σχίσμα. ***Ἄθρησον οὖν, ὦ αὐτοκράτορ***, λέγει, ***τὴν παροῦσαν ὧν ἄρχεις τύχην καὶ σκέψαι πρὸς θεοῦ ἀκριβῶς τίσι δήποτε ἁμαρτήμασιν ἔθνος τηλικοῦτον ὑφ' ἑνὸς ἀρχόμενον αἰεὶ αὐτοκράτορος, τὸ πρόσθεν εὐσθενοῦν ὁσιωτάτοις καὶ σοφωτάτοις ἀνδράσιν, εἰς τοῦτο κακοδαιμονίας ἐληλυθὸς περιεῖδε θεός, ὥστ' εἶναι νῦν πάντων ἐθνῶν κακοδαιμονέστατον***. Ἀνιστορῶν δὲ διὰ βραχέων τὰ τῆς ἀποσχίσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν καὶ τὰ γενόμενα ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ ἐκθέτων τὰ τῆς παρελκύσεως καὶ τῶν ἀναβολῶν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ Ὅρου, ἔρχεται εἰς τὸ συμπέρασμα, λέγων τὰ ἑξῆς· ***Ἀπόκρισις μὲν οὖν ἥδε σοι παρ' ἡμῶν, ὦ αὐτοκράτορ, ὅτι καὶ ἡμεῖς δὴ ὑποκρινόμενοι διατελέσομεν, ἕως τὰ παρ' ἡμῶν τάδε γράμματα ἀποκρίνῃ. Καὶ ἢν μὲν ὑγιέστερον βουλευσάμενος μετὰ τῶν εὐπατριδῶν τε καὶ δημοτῶν τὴν τῆς ἑνώσεως παραλάβῃς θέσιν καὶ στέργων τοῖς γενομένοις διατελέσῃς, ἕξεις ἡμᾶς τε καὶ τοὺς ἡμετέρους ἀδελφοὺς καρδινάλεις καὶ πᾶσαν ἁπλῶς τὴν ἑσπέριον ἐκκλησίαν συμπράσσοντάς σοι ἀεὶ τὰ περὶ τὴν σὴν ἀρχὴν καὶ τιμὴν τὴν σύμπασαν προθυμότατα. Εἰ δὲ μή, ἴσθι τοιαῦτα ἄττα ἐξ ἀνάγκης ἡμᾶς προνοησομένους οἷα δὴ εἰς τιμὴν μὲν ἡμετέραν, εἰς σωτηρίαν δέ, δεῖ γὰρ οὕτως εἰπεῖν, τῶν ἡμετέρων ψυχῶν συνοίσει γενόμενα***. Ὡς ἀπαρχὴν δὲ τῆς τοιαύτης πολιτείας ἀπῄτει τέλος ῥητῶς ὁ πάπας τὴν εἰς τὴν πατριαρχείαν ἐπάνοδον τοῦ Γρηγορίου μετὰ πάντων τῶν συμπαρομαρτούντων προνομίων καὶ πάσης τιμῆς καὶ τὴν ἐγγραφὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ῥώμης ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς διπτύχοις καὶ τὴν μνημόνευσιν αὐτοῦ ἐν ἁπάσαις ταῖς ἑλληνικαῖς ἐκκλησίαις.

Ἐκ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης τοῦ πάπα, ἣν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τελεσίγραφον τῆς Δύσεως πρὸς τὸ Βυζάντιον, γίνεται καταδηλότατον, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος οὐδαμῶς εἶχε προσχωρήσει εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς Ῥώμης, καθ᾿ ἃ φαίνεται ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Δούκα καὶ καθ᾿ ἃ ἐνίοτε παριστάνεται ὑπό τινων νεωτέρων ἱστορικῶν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι γίνεται σαφὲς ἐξ αὐτῆς, ὅτι ἡ Ῥώμη μετὰ τῆς λοιπῆς Ἰταλίας ἔκλειεν εἰς τὸ Βυζάντιον ἀπαράκλητος τὰς πύλας, καὶ ἀπέκρουε πᾶσαν αἴτησιν περὶ βοηθείας, ἐφ᾿ ὅσον ὁ πάπας δὲν ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγὸς τῆς συμπάσης ἐκκλησίας. Τὸ πρόσχημα τῶν δογμάτων καθῃρεῖτο πλέον. Περὶ ἑνὸς καὶ μόνου προέκειτο ἀπροκαλύπτως, περὶ τῶν πρωτείων τοῦ πάπα. Σᾶς σώζομεν ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἂν ὑποταχθῆτε εἰς τὴν Ῥώμην· τοιοῦτο ἦτο τὸ πρόγραμμα τοῦ πάπα.

γ'.

Μωάμεθ ὁ Β'.

Καθ᾿ ὃν χρόνον ὁ πάπας Νικόλαος ἐπέστελλε τὴν ὑπεροπτικὴν αὐτοῦ καὶ μεστὴν ἀξιώσεων ἀπάντησιν πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον, ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν σουλτάνων δὲν ἐκάθητο πλέον ὁ Μουρὰτ, ὃν εἴδομεν θανόντα τῇ 5 Φεβρουαρίου 1451. Διεδέχθη δ᾿ αὐτὸν ὁ υἱὸς Μωάμεθ Β', ἔχων ἡλικίαν εἴκοσι καὶ δύο μόνον ἐτῶν. Βραχὺν δὲ χρόνον μετὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ ἔσπευσαν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ὅπου ἀνερρήθη ἐλθὼν ἐκ τῆς Μαγνησίας, ἐν ᾗ διέτριβε πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς, οἱ πρέσβεις τῶν ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας καὶ Βουλγαρίας, τῶν Μαονέων τῆς Χίου καὶ τῶν Γατελούζων τῆς Μυτιλήνης, τοῦ μεγάλου μαγίστρου τῶν τῆς Ῥόδου δεσποζόντων Ἰωαννιτῶν καὶ τῶν Γενουηνσίων τοῦ Πέραν, ὅπως προσκυνήσωσι τὸν νέον δεσπότην καὶ ἀνανεώσωσιν ἢ προσφέρωσι τὸ πρῶτον τὸν ὅρκον τῆς ὑποτελείας.

Παρὰ δὲ τοῖς Ἕλλησι τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ Μουρὰτ ἐξήγειρε τὸ πρῶτον μεγίστην χαρὰν καὶ ἐγέννησε κενὰς ἐλπίδας. Ἀλλ᾿ ὑπῆρχον καὶ οἱ ἀπώτερον βλέποντες καὶ καταληφθέντες πολὺ μᾶλλον ὑπὸ δυσθυμίας ἐπὶ τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσει τοῦ Μωάμεθ. Συνεζητοῦντο δὲ τὰ τοιαῦτα οὐ μόνον παρὰ τὸν Βόσπορον καὶ ἐν τῇ αὐλῇ

τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἐν αὐτῇ τῇ αὐλῇ τῆς Τραπεζοῦντος βλέπομεν τὸν Φραντζῆν, ὅτε ἠγγέλθη αὐτῷ ὡς δῆθεν εὐφρόσυνον τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ Μουρὰτ, κατηφιάζοντα καὶ λέγοντα ἀντὶ χαρμοσύνου λίαν ὀδυνηρὰν τὴν ἀγγελίαν, *διότι ὁ τεθνηκὼς ἀμηρᾶς ἦν γέρων, καὶ τὸ κατὰ τῆς Πόλεως ἀπεπειράσθη αὐτῷ, καὶ οὐκέτι ἐβούλετο ἐγχειρισθῆναί τι κατ' αὐτῆς, ἀλλὰ μόνον ἤθελε μᾶλλον εἰρηνεύειν· ὁ δὲ νῦν γεγονὼς ἐστι νέος καὶ παιδιόθεν ἐχθρὸς ἦν τῶν Χριστιανῶν, πρὸς τὸ ὑβρίζειν καὶ ἐπαπειλεῖν αὐτοὺς λέγων, ὅτι, ὅταν καιρὸν εὕρῃ ἐπιτήδειον καὶ τὴν τῆς βασιλείας ἐξουσίαν εἰς χεῖρας αὐτοῦ λήψηται, τὴν ἀρχὴν τῶν Ῥωμαίων καὶ πάντων Χριστιανῶν ἔχει ἐξολοθρεῦσαι καὶ ἀφανίσαι. Τὰ νῦν καὶ ἡ Πόλις ἠπορημένη ἐστὶ διὰ τὸν αὐθέντην μου καὶ βασιλέα, νεωστὶ τὰ σκῆπτρα λαβόντα, ὃς καὶ ἐκ τῶν τῆς βασιλείας εἰσοδημάτων πολλὰ ὀφείλει διὰ τὰς ἐξόδους καὶ τὰ φιλοδωρήματα, ἃ ἐχαρίσατο τοῖς στρατιώταις καὶ πάσῃ τῇ αὐλῇ· διὸ δεῖται καιροῦ εἰρηνικοῦ πρὸς τὸ ἐξοικονομῆσαι τὰ τῆς μάχης καὶ τοῦ πολέμου ἀναγκαῖα καὶ ἐπιτήδεια. Καὶ ἐὰν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ὁ θεὸς παραχωρήσῃ καὶ αὐτὸς ὁ ἀλιτήριος ὑπὸ τῆς νεότητος αὐτοῦ καὶ κακογνωμίας ὁρμήσοι ἂν μάχην ποιῆσαι κατὰ τῆς Πόλεως, οὐκ οἶδα τί γενήσεται εἰς ἡμᾶς. Ναὶ ἀληθῶς εὐφρόσυνος ἀγγελία ἦν, εἰ ἀπέθανεν ὁ νῦν γεγονὼς ἀμηρᾶς, ἐπεὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ οὐκ εἶχεν ἄλλον υἱὸν, καὶ τῷ γηραιῷ ἐκ τῆς λύπης ἐδίδοτο ἀσθένεια, ἐξ ἧς καὶ ὀλιγοχρονία, καὶ τούτου ἕνεκεν εἰς κίνδυνον καὶ διχοστασίαν μεγάλην ἐνέπιπτεν ἡ τῶν ἀσεβῶν ἀρχὴ, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τούτου τοῦ καιροῦ ἐδύνατο ἂν διορθῶσαι καὶ οἰκονομῆσαι τὰ πάντα, καὶ ἡ ἑαυτοῦ βασιλεία διέβαινεν εἰς κρείττονα προτίμησιν.*

Τὰ πράγματα δὲν ἤργησαν νὰ δείξωσιν, ὅτι ἦσαν ἀληθεῖς οἱ περὶ τῆς κακογνωμίας τοῦ νέου σουλτάνου φόβοι τοῦ Φραντζῆ, ὅστις ἐγίνωσκε καλῶς τὰ τῆς σουλτανικῆς αὐλῆς ἐκ τῶν προτέρων αὐτοῦ πρὸς τὸν Μουρὰτ πρεσβειῶν. Πράγματι ὠμότατος ἀπεδείχθη ἅμα τῇ ἀναρρήσει εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν, διατάξας τὸν κρύφιον φόνον τοῦ μόνου ἐπιζῶντος ἑτερομητρίου ἀδελφοῦ Ἀχμὲτ, υἱοῦ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σινώπης καὶ τὴν κοινῇ μετὰ τοῦ νεκροῦ τοῦ πατρὸς ἐνταφιάσεν ἐν τοῖς πατρῴοις τάφοις τῶν σουλτάνων ἐν Προύσῃ. Ἀλλ' ἡ πολιτεία αὐτοῦ πρὸς τὸ Βυζάντιον ὑπῆρξεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπιεικής. Οἱ πρέσβεις, οὓς ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέστειλεν εἰς Ἀδριανούπολιν, καθ' ἃ

καὶ οἱ λοιποὶ ἡγεμόνες συμφώνως πρὸς τἀνωτέρω εἰρημένα, ἔγειν αν δεκτοὶ φιλοφρόνως, καὶ ὁ νέος σουλτᾶνος, ἀνανεόνων τὰς πρότερον ἐπὶ τοῦ πατρὸς ὁμολογηθείσας συνθήκας μετὰ τοῦ Βυζαντίου, ἐνέκρινε πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν αἰτηθεῖσαν ὑπὸ τῆς βυζαντιακῆς βασιλείας ἐτησίαν χορηγίαν τριακοσίων χιλιάδων ἄσπρων ἐκ φόρων εἰσπραττομένων παρὰ τῶν ἐγγὺς τοῦ Στρυμόνος πόλεων ὡς τροφείων τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβοντος Ὀρχάν. Ἦτο δὲ οὗτος ἐπικίνδυνος Ὀσμανίδης βασιλόπαις, ἔγγονος Σουλεϊμὰν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ Α', παραδεδομένος εἰς τὴν φύλαξιν τῆς αὐλῆς τοῦ Βυζαντίου χάριν ἀποφυγῆς κινδύνων τοῦ δυναστεύοντος σουλτανικοῦ οἴκου.

Μετὰ δὲ τῆς πρὸς τὸ Βυζάντιον συνθήκης συνέπιπτεν ἡ εἰρήνη πρὸς τὴν Βενετίαν, ἥτις δὲν ἐφαίνετο ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὐλάχιστον διατεθειμένη νὰ διαρρήξῃ αὐτήν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Οὐνυάδης, ἀπησχολημένος ἐν τῷ τότε χρόνῳ εἰς ἐσωτερικοὺς ἀγῶνας ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ ὑφιστάμενος τὰς ἀντιδράσεις τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου Γ', εἶχεν ὁμολογήσει τριετῆ ἀνακωχὴν μετὰ τοῦ Μωάμεθ. Συγχρόνως δὲ ὁ μόνος τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Χριστιανῶν ἡγεμόνων, ὅστις δὲν εἶχεν ἐνδείξει φιλίας διαθέσεις πρὸς τὸν σουλτᾶνον καὶ ἐξηκολούθει παλαίων πρὸς τοὺς Τούρκους, ὁ Σκενδέρβεης, ἔβλεπε τὸ ἔργον αὐτοῦ οὐ μόνον ἔξωθεν ἀπομονούμενον, ἀλλὰ καὶ ἀναχαιτιζόμενον ὑπὸ ἐμφυλίου διαμάχης ἐν αὐτῇ τῇ Ἀλβανίᾳ. Ἀπρόθυμος δέ, καθ' ἃ εἴδομεν, ἡ Ῥώμη ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς πᾶσαν νέαν σταυροφορίαν κατὰ τῶν Τούρκων οὐδὲν ἔπραττε πρὸς παρόρμησιν τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, ἀδρανούσης καὶ ἐλάχιστα διατεθειμένης νὰ συμπράξῃ εἰς νέους ἀγῶνας ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, οἵτινες ἐφαίνοντο αὐτοὶ καταθέτοντες τὰ ὅπλα.

Οὕτως ὁ Μωάμεθ, δυνάμενος νὰ θεωρήσῃ τό γε νῦν ἔχον παντελῶς ἀκίνδυνον τὴν ἐν Εὐρώπῃ κατάστασιν, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου, ἐπωφελούμενος τὸν θάνατον τοῦ Μουρὰτ, εἶχεν ἄρει τὴν κεφαλὴν ὁ πολλάκις ἐπ' αὐτοῦ παρασχὼν πράγματα εἰς τὸν σουλτᾶνον Ἰβραήμβεης. Ἦτο δὲ ἡ ἀνταρσία τοῦ ἡγεμόνος τούτου τῆς Καραμανίας τοσούτῳ μᾶλλον ἀξία ταχείας ἀντιπράξεως, καθ' ὅσον ὁ Ἰβραήμβεης εἶχε φιλοδοξήσει νἀποσπάσῃ ἐκ τῆς ἀρχῆς τῶν σουλτάνων τὴν δυτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Εἶχε δὲ ἤδη προβῆ εἰς τὰ πρῶτα πρὸς τοῦτο βήματα, ἐπικαίρως σπεύσας νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν ἀπραξίαν τοῦ στρατηγοῦντος τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ σουλτανικῶν δυνάμεων Ἰσά-

βεη, ἀναμένοντος πρὸ πάσης ἐνεργείας διαταγὰς τοῦ Μωάμεθ. Ἀλλ᾽ οὗτος, ἀντικαταστήσας τὸν Ἰσάβεην διὰ τοῦ δραστηρίου Ἰσὰκ πασσᾶ, σπεύσας δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἀσίαν, κατώρθωσεν ἐν τάχει νὰ καταπνίξῃ τὴν ἀποστασίαν καὶ ἐπιβάλῃ εἰς τὸν ἀποστάτην ὑποταγὴν διὰ βίου.

Η ΝΟΤΙΑ ΠΥΛΗ ΤΗΣ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ ΕΝ ΓΕΡΑΚΙΩι

Ὁ Μωάμεθ εὑρίσκετο ἀκόμη ἐν Προύσῃ, ὅτε οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐθεώρησαν κατάλληλον τὴν περίστασιν νὰ ἐπωφεληθῶσι τὸν πρὸς τὸν Ἰβραήμβεην πόλεμον τοῦ Μωάμεθ χάριν βελτιώσεως τῶν κακῶς ἐχόντων οἰκονομικῶν τοῦ Βυζαντίου. Καὶ δή, στείλαντες πρέσβεις πρὸς τὸν σουλτᾶνον, ἀπήτησαν διπλασιασμὸν τῶν τροφείων τοῦ Ὀρχάν, ἐνδεικνύοντες, ὅτι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἔμελλον νἀπολύσωσι τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει κρατούμενον βασιλόπαιδα καὶ προσθέτοντες, ὅτι καθ᾽ ἑκάστην συνέρρεον πλεῖστοι ὅσοι πρὸς αὐτόν, ἀποκαλοῦντες κύριον καὶ ἀναγορεύοντες ἀρχηγόν. Τὸ διάβημα τοῦτο δὲν ὑπῆρξε βεβαίως συνετόν, καὶ τὰ ἐπακόλουθα αὐτοῦ ἀπέβησαν ὀλέθρια. Καὶ ὁ μὲν μέγας βεζύρης Χαλὶλ πασσᾶς, ὅςτις μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου εἶχεν ἐπιδείξει πολλὴν ἐπιείκειαν καὶ εὐμένειαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, τοῦτο μὲν διότι ἐλέγετο ὢν Ἕλλην ἐκ μητρός, ἀπὸ νεότητος τουρκεύσας, τοῦτο δὲ διότι ἦτο εὐκόλως προςιτὸς εἰς χρηματικὰ δῶρα, ἀντεπεξῆλθε πρὸς τοὺς πρέσβεις διὰ μομφῶν καὶ ἀπειλῶν. Ὁ δὲ Μωάμεθ, πολιτικώτερος φανείς, ἔσπευσε μὲν νὰ διαρρυθμίσῃ τὰ ἐν Ἀσίᾳ πράγματα καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Εὐρώπην ἐκ φόβου οἰαςδήποτε περιπλοκῆς ἕνεκα τοῦ Ὀρχάν· διαβουκολῶν δ᾽ ἐν τῷ μεταξὺ τοὺς πρέσβεις τοῦ Κωνσταντίνου ἐν Προύσῃ, εἶπεν, ὅτι ἀναμένει νέαν πρεσβείαν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἅμα τῇ ἐπανόδῳ αὐτοῦ εἰς τὴν

Ἀδριανούπολιν, ὅτε καὶ θέλει μετὰ προθυμίας ὑποχωρήσει εἰς πᾶν αἴτημα αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἡ πολιτεία τοῦ σουλτάνου μετὰ τὴν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1451 ἐπιστροφὴν ὑπῆρξεν ὅλως διάφορος τῆς ἐπηγγελμένης. Καὶ ἀντὶ μὲν τοῦ διπλασιασμοῦ τῆς ἐτησίας εἰς τὸ Βυζάντιον χορηγίας διέταξε τὴν παρακώλυσιν τῶν εἰςπράξεων τῶν κατὰ τὸν Στρυμόνα χωρίων τῶν παραχωρηθεισῶν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὴν ἐκδίωξιν τῶν ἐπιβλεπόντων καὶ διοικούντων αὐτάς. Ἀποκόψας δὲ οὕτως μέγα μέρος τῶν πόρων τοῦ πενομένου Βυζαντίου, ἤρχισε προβαίνων καὶ εἰς ἄλλην ἐνέργειαν, ἥτις ἐξεδήλου τὴν πρόθεσιν νὰ προβῇ ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ εἰς τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ δὲ μέτρον τοῦτο ἦτο ἡ κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν παραλίαν τοῦ Βοσπόρου ἐγγύτατ' αὐτῆς τῆς βασιλευούσης οἰκοδόμησις φρουρίου ἀπέναντι τοῦ κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἀνατολὴ-Χισάρ, ὅπερ εἶχε κτισθῇ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Μωάμεθ Α'.

Τὸ δὲ ἄγγελμα περὶ τῶν ἤδη κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1451 δοθεισῶν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ εὐρυτάτων διαταγῶν πρὸς παρασκευὴν τῶν ἀναγκαίων ὑλικῶν καὶ τεχνιτῶν χάριν ἀμέσου οἰκοδομήσεως τοῦ φρουρίου τούτου κατὰ τὸ προςεχὲς ἔαρ ἐνέβαλεν εἰς ταραχὴν καὶ ἀδημονίαν τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Μάτην ὁ Κωνσταντῖνος ἐπειράθη νἀποτρέψῃ τὸ κακὸν διὰ παρακλήσεων, δι' ἐκκλήσεως εἰς τὰς μετὰ τῶν προγενεστέρων σουλτάνων συνθήκας, διὰ διπλωματικῶν τεχνασμάτων. Ἡ ἀνέκαθεν περίτεχνος διπλωματία τοῦ Βυζαντίου ἐναυάγησε πρὸ τῆς πολιτικῆς δεξιότητος τοῦ σουλτάνου, αἱ δὲ συνθῆκαι ἀπεδείχθησαν ἀτελέσφοροι ἀπέναντι τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Μωάμεθ, καλύπτοντος ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν δύναμιν τοῦ ἰσχυροτέρου διὰ τοῦ προσχήματος τῆς στοργῆς υἱοῦ ἐκτελοῦντος προγενεστέραν ἀπόφασιν τοῦ θανόντος πατρός. Ἄλλως δ' ὁ σουλτᾶνος εἰς τὰς ἱκετείας καὶ ἀντιρρήσεις τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ὑπόσχεσιν πληρωμῆς ἐτησίου φόρου, ἂν ἐγκατελείπετο τὸ σχέδιον τῆς κτίσεως τοῦ φρουρίου, ἀντέτασσεν, ὅτι τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ ἔμελλε νὰ κτισθῇ τὸ φρούριον, δὲν ἀνῆκεν εἰς τὸ Βυζάντιον, ἅτε κείμενον ἐκτὸς τῆς περιζωννυούσης τὴν βασιλεύουσαν τάφρου. Ἡ δὲ ἀπάντησις αὕτη ἦτο τοσούτῳ μᾶλλον ὀδυνηρά, καθ' ὅσον ἐνεδείκνυεν, ὅτι μετὰ τὴν κτίσιν τοῦ φρουρίου πράγματι μόνον αὐτὴ ἡ Κωνσταντινούπολις ἔμενεν εἰς τὸν βασιλέα, ἕως ἐπιστῇ καὶ αὐτῆς ταύτης ἡ πτῶσις.

Ἀρχομένου δὲ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1452, ἤρχισεν ἡ οἰκοδόμησις τοῦ φρουρίου, ἐργαζομένων πεντακισχιλίων περίπου ἐργατῶν, μετακληθέντων ἐκ πάσης χώρας ὑποκειμένης εἰς τὸν σουλτᾶνον. Τὰ ὑλικὰ ἦσαν ἕτοιμα ἤδη ἐπὶ τόπου, συμπληρούμενα διὰ λίθων λαμβανομένων ἀπὸ χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλων μνημείων τῆς περιχώρου κατεδαφιζομένων. Μάτην τολμηροί τινες ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπεχείρουν νὰ παρακωλύσωσι τὸ ἔργον τῆς οἰκοδομῆς. Οἱ Τοῦρκοι, ἐπιτρέχοντες τὴν περίχωρον μέχρις αὐτῶν τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔσφαζον τοὺς προςτυχόντας καὶ ἐδῄουν τοὺς ἀγρούς. Οὕτω δὲ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν αὐτοῦ τοῦ Μωάμεθ, τοῦ Χαλὶλ πασσᾶ καὶ τῶν στρατηγῶν τοῦ σουλτάνου ἐπερατώθη ἐντὸς τεσσάρων μηνῶν ἡ κτίσις τοῦ ὀχυρωτάτου φρουρίου, οὗ οἱ τοῖχοι εἶχον πάχος εἰκοσιπέντε ποδῶν. Εἶχε δὲ σχῆμα τριγωνικόν, ἑκάστης γωνίας προασπιζομένης ὑπὸ ὑψηλοῦ πύργου, ὡπλισμένου διὰ τηλεβόλου χαλκοῦ ἐκτοξεύοντος σφαίρας λιθίνας. Μικρότεροι δὲ πύργοι ὑψοῦντο μεταξὺ τῶν τριῶν μεγάλων. Τὸ φρούριον τοῦτο, τὸ σήμερον καλούμενον ἀπὸ παλαιοῦ Ῥούμελη-Χισσάρ, ὠνόμασε τότε ὁ Μωάμεθ Μπογάζι Χεσὲν, οἱ δὲ Βυζαντῖνοι ἐξελλήνισαν εἰς Λαιμοκοπίαν ἢ Κεφαλοκόπτην.

Διατάξας δὲ ὁ Μωάμεθ τὰ τῆς φυλάξεως τοῦ τείχους καὶ ἐγκαταστήσας ἐν αὐτῷ τετρακοσίους φρουροὺς ὑπὸ τὸν Φερούζ ἀγᾶν, ἔδωκε παραγγελίαν, ὅπως ἅπασαι αἱ νῆες καὶ λέμβοι οἱαςδήποτε σημαίας αἱ πλέουσαι ἀπὸ τοῦ Ἑλληςπόντου εἰς τὸν Εὔξεινον καὶ τἀνάπαλιν πληρόνωσι τέλος διοδίων, καταποντιζομένης διὰ τῶν τηλεβόλων πάσης τυχὸν ἀπειθούσης εἰς τὸ κέλευσμα τοῦτο. Ἐπὶ δὲ τούτοις, προχωρήσας κατ' Αὔγουστον μῆνα μέχρις αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατοπτεύσας τὴν τάφρον καὶ τὰ τείχη, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν.

δ'

Οὐδαμόθεν βοήθεια.

Καὶ πρὸ τῆς κτίσεως τοῦ παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν φρουρίου ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, παραδεχόμενος παρὰ τὰς ὁμολογηθείσας μετ' αὐτοῦ συνθήκας τὴν γνώμην τῶν ἀπαισιοδόξων, φρονούντων, ὅτι ὁ νεαρὸς σουλτᾶνος, ἐπωφελούμενος τὴν ἀπραξίαν τῶν κατὰ τὸν Αἷμον ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου συμμάχων

τοῦ Βυζαντίου, ἔμελλε νὰ προβῇ ἐν καταλλήλῳ ὥρᾳ ἄνευ δισταγμοῦ εἰς ἐπίθεσιν ἐναντίον αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲν ἔμενεν ἀδρανής, ἀλλ' ἐξηκολούθει ἐπιδιώκων τὴν σύμπραξιν τῶν Ἑσπερίων. Ἡ ψυχρὰ ἢ μᾶλλον ἀποκρουστικὴ ἀπάντησις τοῦ πάπα Νικολάου δὲν εἶχεν ἀπελπίσει τὸν αὐτοκράτορα. Ἀπ' ἐναντίας δὲ ἤλπιζεν ἀκόμη, ὅτι θὰ ἦτο δυνατὴ συνεννόησίς τις μετὰ τῆς Ῥώμης, ἀφ' οὗ εἶδε τὸν πάπαν καὶ μετὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ τελεσιγράφου ἐκείνου ἴσως κατόπιν νέας αἰτήσεως τοῦ αὐτοκράτορος ἀποστέλλοντα εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν πρώην μητροπολίτην Ἰσίδωρον ὡς πρέσβυν.

Εἴδομεν τὸν Ἰσίδωρον ὑπάρξαντα τῶν ἐνθέρμων ὀπαδῶν τῆς ἑνώσεως ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας. Ἐπὶ τοσοῦτον δ' ὑπεχώρησεν εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν Λατίνων ὁ ἐκ Πελοποννήσου ἕλκων τὸ γένος Ἰσίδωρος, ὥςτε οὐδ' ἐπέστρεψε κἂν εἰς τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς ἑνώσεως, ἀλλ' ἔμεινεν ἐν Ἰταλίᾳ, καί, τελείως παραδοθεὶς εἰς τὸ δέλεαρ, ἀνηγορεύθη καρδινάλιος Σαβίνης, μετὰ πίστεως ὑπηρετῶν ἔκτοτε τὴν Ῥώμην. Εἰς τὸν αὐτόμολον λοιπὸν ἐκεῖνον ἀνέθηκεν ὁ πάπας Νικόλαος τὴν πρεσβείαν πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον. Ἀφιχθεὶς δ' εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1452, ὅτε οὐ μόνον τὸ φρούριον τῆς Λαιμοκοπίας εἶχεν ἤδη ἀνεγερθῇ ἀπειλητικόν, ἀλλὰ καὶ εὑρίσκετο ἤδη εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν τὸ Βυζάντιον πρὸς τὸν Μωάμεθ, εὗρε τὸν αὐτοκράτορα ἐξ ἀνάγκης κλίνοντα πρὸς ὑποχώρησιν εἰς τὴν Ῥώμην ἢ μᾶλλον προςποιούμενον, ὅτι συναινεῖ χάριν τῆς ἐλπιζομένης βοηθείας ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης Κωνσταντινουπόλεως, ἧς πρόδρομοι ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσι πεντήκοντα Ἰταλοὶ καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα Λατῖνοι ἐκ τῆς Χίου, οὓς ἔφερεν ὁ Ἰσίδωρος μεθ' ἑαυτοῦ. Μεταξὺ δὲ τούτων ἦτο καὶ ὁ Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος Μυτιλήνης Λεονάρδος, οὗ περιεσώθη ἐπιστολὴ ἀφηγουμένη τὰ τῆς ἁλώσεως, ἧς ὑπῆρξεν αὐτόπτης.

Ἀλλ' ὀλίγοι τῶν κληρικῶν ἦσαν οἱ ἀκολουθοῦντες τὸν αὐτοκράτορα· οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν ἱερέων καὶ μοναχῶν, ἡγούμενοι, ἀρχιμανδρῖται καὶ αὐταὶ αἱ μονάστριαι ἐνέμενον εἰς τὴν ἀντίστασιν κατὰ πάσης ὑποχωρήσεως εἰς τὴν Ῥώμην. Κορυφαῖος δὲ τῶν ἀνθισταμένων ἦτο ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ὅςτις, ἀπό τινος χρόνου γενόμενος μοναχὸς καὶ μετονομασθεὶς Γεννάδιος, ἐμόναζεν ἐν πικρασμῷ ἔγκλειστος ἐν τῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος. Τῆς αὐτῆς δὲ γνώμης μετεῖχον καὶ πολλοὶ τῶν λαϊκῶν, τασσόμενοι περὶ τὸν Λουκᾶν Νοταρᾶν, οὗ ἡ ἀντίστασις

ἐκορυφοῦτο εἰς τὸ λόγιον ἐκεῖνο *Κρειττότερόν ἐστιν εἰδέναι ἐν μέσῃ τῇ πόλει φακιόλιον βασιλεῦον Τούρκων ἢ καλύπτραν λατινικήν.*

Καὶ οἱ μὲν ἑνωτικοὶ παρεσκεύασαν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ λειτουργίαν τῇ 12 Δεκεμβρίου, ὅτε ἑωρτάζετο ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, τελεσθεῖσαν κοινῇ ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν, καθ᾽ ἣν ἐμνημονεύθη ἐν τοῖς διπτύχοις ὁ πάπας Νικόλαος καὶ ὁ ἐν Ῥώμῃ ἐξόριστος πατριάρχης Γρηγόριος, οὗ τὴν ἀνάκλησιν ἠξίου, καθ᾽ ἃ εἴδομεν, ὁ πάπας. Ἀλλ᾽ οἱ μετασχόντες τῆς μυσταγωγίας ὑπῆρξαν ὀλίγοι, πολλοὶ δὲ ἀπ᾽ ἐναντίας οἱ μὴ θελήσαντες νὰ μετάσχωσι τῆς ἁγίας κοινωνίας, θεωροῦντες βδελυκτὴν τὴν θυσίαν τὴν τελεσθεῖσαν ἐν τῇ ἑνωτικῇ λειτουργίᾳ. Οὐδεμία δὲ γίνεται μνεία τοῦ αὐτοκράτορος ὡς συμπαραστάντος εἰς τὴν λειτουργίαν ἐκείνην.

Ἐν τούτοις δὲ οἱ ἀνθενωτικοί, ἐρχόμενοι εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος πρὸς τὸν Γεννάδιον, εὕρισκον τὴν ἀπόκρισιν τοῦ ἐγκλείστου μοναχοῦ περὶ τοῦ ποιητέου ἐπὶ γραμματίου προσηλωμένου ἔξωθεν τοῦ κελλίου αὐτοῦ. Ἡ ἀπόκρισις αὕτη ἦτο σύμφωνος πρὸς ὅσα ἤδη εἶχε γράψει πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, τῇ 15 Νοεμβρίου, μὴ παραστὰς ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Ξυλαλᾶ, εἰς ὃ εἶχον κληθῇ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ χάριν συσκέψεως περὶ τῶν συσκευαζομένων ὑπὸ τοῦ Ἰσιδώρου. *Ἄθλιοι Ῥωμαῖοι*, ἔλεγε τὸ γραμμάτιον ἐκεῖνο τοῦ Γενναδίου, *εἰς τί ἐπλανήθητε, καὶ ἀπεμακρύνατε ἐκ τῆς ἐλπίδος τοῦ θεοῦ, καὶ ἠλπίσατε εἰς τὴν δύναμιν Φράγκων καὶ σὺν τῇ Πόλει, ἐν ᾗ μέλλει φθαρῆναι, ἐσχάσατε καὶ τὴν εὐσέβειάν σας; Ἵλεώς μοι Κύριε· μαρτύρομαι ἐνώπιόν σου, ὅτι ἀθῶός εἰμι τοῦ τοιούτου πταίσματος. Γινώσκετε, ἄθλιοι πολῖται, τί ποιεῖτε, καὶ σὺν τῷ αἰχμαλωτισμῷ, ὃς μέλλει γενέσθαι εἰς ὑμᾶς, ἐσχάσατε καὶ τὸ πατροπαράδοτον καὶ ὡμολογήσατε τὴν ἀσέβειαν; Οὐαὶ ὑμῖν ἐν τῷ κρίνεσθαι.*

Τοιοῦτον ἦτο τὸ ἐκκλησιαστικὸν χάος, ἐν ᾧ εὑρίσκετο ἡ Κωνσταντινούπολις, ἔχουσα χηρεύοντα τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἀκέφαλον καὶ ἀνερμάτιστον τὴν ἐκκλησίαν, ταλαντευομένας τὰς συνειδήσεις τῶν μεγάλων ἅμα καὶ τῶν μικρῶν, ἀναποφασίστων περὶ τῆς πίστεως ἐν ταῖς αὐταῖς ἐκείναις ἡμέραις, καθ᾽ ἃς διέτρεχε τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων ἡ πατρίς.

Οὐχ ἧττον δὲ τῶν ἄλλων μετεωριζόμενος τὴν ψυχὴν ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἔπαυσε τείνων ἱκέτιδας τὰς χεῖρας πρὸς τὴν Δύσιν. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἐν ἔτει 1451 εἰς τὴν Ρώμην ἀποστολῆς τοῦ Ἀνδρονίκου

Βρυεννίου Λεοντάρη ἐπανειλημμένως ἀπέστειλε πρεσβείας εἰς τὴν Ἰταλίαν. Κυριώτατα δὲ ἠγωνίζετο ὁ αὐτοκράτωρ νὰ πείσῃ εἰς ἀποστολὴν βοηθειῶν τοὺς Βενετούς. Ἐδόγευε δ' ἀκόμη ἐν Βενετίᾳ ὁ Φραγκῖσκος Φόσκαρις. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους οἱ δόγαι δὲν εἶχον ἐν τῇ βενετικῇ πολιτείᾳ δύναμιν προσωπικήν, ἦσαν δὲ πολὺ μᾶλλον οἱ ἐπίσημοι ἀντιπρόσωποι τῆς πολιτείας καὶ κηδεμόνες καὶ θεματοφύλακες τῶν συμφερόντων αὐτῆς. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀναντίρρητον εἶνε, ὅτι οὐ μικρὸν ἐπέδρασεν ἐπὶ τὰς σχέσεις τῆς Βενετίας καὶ τοῦ Βυζαντίου τὸ ναυάγιον τοῦ μελετηθέντος μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου γάμου τῆς θυγατρὸς τοῦ γηραιοῦ δόγη. Διὰ τοῦτο δὲ βλέπομεν τὴν σύγκλητον τῆς Βενετίας ἀποφασίζουσαν τῇ 13 Φεβρουαρίου 1452 νὰ δοθῇ εἰς τὸν πρέσβυν τοῦ Κωνσταντίνου ἡ ἀναβλητικὴ ἀπόκρισις, ὅτι θὰ εὕρῃ μὲν ὁ αὐτοκράτωρ προθύμους τοὺς Βενετοὺς νὰ πράξωσι πᾶν ὅ τι θὰ εἶνε ἔντιμον, ἀλλ' ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ σύγκλητος ἀναμένει νὰ ἴδῃ τί θὰ πράξωσιν ἡ Φλωρεντία καὶ ἡ Ῥώμη. Μετ' ὀλίγους δὲ μῆνας, τὴν ὑστεραίαν τῆς αὐτῆς ἐκείνης ἡμέρας, καθ' ἣν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Γεννάδιος ἠρνεῖτο νὰ μεταβῇ εἰς τὴν συνεδρίαν τῶν ἑνωτικῶν, τὴν 16 Νοεμβρίου 1452, εἰς τὸν αὐτὸν ἢ ἄλλον πρέσβυν τοῦ Κωνσταντίνου, ἀγγέλλοντα, ὅτι ἀναμφηρίστως πλέον ἦτο κατάδηλος ἡ ἀπόφασις τοῦ σουλτάνου νὰ πολιορκήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν καὶ καταλάβῃ αὐτὴν τὸ προσεχὲς ἔαρ, ἐδίδετο ἐν Βενετίᾳ ἡ ἀπάντησις, ὅτι ἡ σύγκλητος ἐπὶ τοῖς θλιβεροῖς τούτοις ἀγγέλμασιν ἐλυπεῖτο μὲν διὰ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν κίνδυνον τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου παρέπεμπε τὸν πρέσβυν καὶ πάλιν εἰς τὸν πάπαν. «Ἂν ἴδωμεν, ἔλεγον οἱ Βενετοί, αὐτόν τε καὶ ἄλλους συμμετέχοντας, τότε προθύμως καὶ ἡμεῖς, ἐμμένοντες εἰς τὰς συνήθεις ἡμῶν ἀγαθὰς διαθέσεις, θὰ συντελέσωμεν εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα πρὸς διάσωσιν τοῦ εἰρημένου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς εἰρημένης πόλεως». Ἀλλὰ καὶ βραδύτερον, ὅτε, τελευτῶντος τοῦ Φεβρουαρίου 1453, ἐνεδεικνύετο διάθεσίς τις πρὸς συγκρότησιν συμμαχίας μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας καὶ τοῦ πάπα, ἡ Βενετία ἐξηκολούθει διατηροῦσα τὴν αὐτὴν καὶ πρότερον ἐφεκτικὴν στάσιν. Καὶ ὑπεκρίνοντο μὲν οἱ Βενετοὶ προθυμίαν νὰ συμμετάσχωσι τῆς κοινῆς σταυροφορίας, ἀλλ' εὕρισκον ἀνεπαρκεῖς τὰς διδομένας παρὰ τῶν συμμάχων ἐπαγγελίας, καὶ ἰσχυρί-

ζοντο, καίπερ οὐδὲν πράξαντες, ὅτι αὐτοὶ μὲν πολλὰ ἤδη ἔπραξαν, ὤφειλον δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι νὰ πράξωσί τι πλέον χάριν τῆς κοινῆς σωτηρίας τῆς χριστιανωσύνης.

Οὐχ ἧττον δ' ἀτελέσφοροι ὑπῆρξαν αἱ προςπάθειαι τοῦ Κωνσταντίνου παρὰ τῷ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1450 ἄρχοντι τῶν Μεδιολάνων Φραγκίσκῳ Σφόρτσα, ὧν ἁπλᾶς μόνον καὶ ἀνεπαρκεῖς ἔχομεν ἀποδείξεις, καὶ ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Νεαπόλεως. Ἀλφόνσος Ε' ὁ ἀπὸ τοῦ 1416 βασιλεύων τῆς ἱσπανικῆς Ἀραγωνίας, ὅςτις ἀπὸ τοῦ 1442 ἦρχεν ὡς Ἀλφόνσος Α' καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως, περιελθόντος ἀπὸ τοῦ ἀνδηγαυικοῦ οἴκου εἰς τὸν ἀραγωνικόν, ἤδη ἀπὸ τῆς 5 Φεβρουαρίου 1450 εἶχεν ὁμολογήσει μετὰ τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου διὰ τοῦ ἀπεσταλμένου αὐτοῦ Ἀθανασίου Λασκάρεως συνθήκην, καθ' ἣν ὁ Ἀλφόνσος ἀνελάμβανε τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ Δημητρίου ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἡ μὲν συνθήκη ἐκείνη ἦτο κατ' ἀρχὴν δυςεκτέλεστος ἅμα καὶ ἀνειλικρινής. Ἀπ' ἐναντίας δὲ μετ' εἰλικρινείας μὲν εἶχεν ὁμολογήσει ἤδη τῷ 1451 ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως συμμαχίαν μετὰ τοῦ Σκενδέρβεη καὶ ἄλλων Ἀλβανῶν ἡγεμόνων, ἀποδεχθέντων τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐτοῦ, δὲν εἶχεν ὅμως δυνηθῇ νὰ ἐνεργήσῃ τι ὑπὲρ αὐτῶν, τοῦτο μὲν διότι δὲν εἶχεν ἀκόμη βάλει ῥίζας βαθείας ἡ ἀρτισύστατος ἐν Νεαπόλει ἀρχὴ τῶν Ἀραγωνίων, ἐποφθιαλμωμένων ὑπὸ τῆς Ῥώμης, τοῦτο δὲ διότι ἔβλεπε τὴν ἀπροθυμίαν καὶ ψυχρότητα, μεθ' ἧς ἡ Εὐρώπη ἀπεδέχετο τὴν ἰδέαν σταυροφορίας ἐναντίον τῶν Τούρκων. Οὐχ ἧττον αἱ ἐπιδειχθεῖσαι διαθέσεις τοῦ Ἀλφόνσου νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰ τῆς Ἀνατολῆς ἔπεισαν τὸν Κωνσταντῖνον κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀποστολὴν τοῦ Ἀνδρονίκου Βρυεννίου Λεοντάρη τῷ 1451 νὰ μεταβῇ καὶ εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Νεαπόλεως. Ἀλλ' ὁ Λεοντάρης οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ,

ΣΚΕΝΔΕΡΒΕΗΣ

τοῦ Ἀλφόνσου δηλώσαντος εἰς τὸν Κωνσταντῖνον δι' ἐπιστολῆς τῆς 31 Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ὅτι, ἀπησχολημένος εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἰταλίας καὶ ἄλλα οὐχ ἧττον ἄξια λόγου ἔργα, ἠδυνάτει ἐπὶ τοῦ παρόντος παρὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ νὰ παράσχῃ οἱανδήποτε βοήθειαν.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον παρὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην δὲν ἔπαυσεν ὁ Κωνσταντῖνος ἐπιμένων παρὰ τῇ αὐλῇ τῆς Νεαπόλεως, καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι αὐτοῦ διέμενον οὕτω μακρὸν ἐν τῇ πόλει, ὥστε ὁμοιάζουσι τοὺς μονίμους πρέσβεις τῶν κατόπιν καὶ νεωτέρων χρόνων. Καὶ ἀντέτασσε μὲν ὁ Ἀλφόνσος τὰς δυσκολίας καὶ τοὺς κινδύνους, οὓς ἠδύνατο νὰ γεννήσῃ εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πᾶσα μακρὰ ἢ ἀτυχὴς στρατεία, ἀλλὰ τέλος ἐκάμφθη, καὶ ὑπεσχέθη δι' ἐπιστολῆς τῆς 21 Μαρτίου 1453, κατ' αὐτὰς πλέον τὰς παραμονὰς τῆς ἁλώσεως, νὰ στείλῃ ὡς τάχιστα τέσσαρα πολεμικὰ πλοῖα, διοικούμενα ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Βερνάρδου δὲ Βιλλαμαρίνα. Ἀλλὰ καὶ ἀγορὰν σίτου, οὗ εἶχεν ἀνάγκην ἡ πολιορκουμένη Κωνσταντινούπολις, διηυκόλυνεν ὁ Ἀλφόνσος ἐν Ἀπουλίᾳ εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Κωνσταντίνου Μανουὴλ Ἄγγελον, καίτοι ἐν τῇ βοηθείᾳ ταύτῃ ὑπῆρχεν ἐμπορικὸν συμφέρον αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως. Ἀλλὰ τά τε μετὰ μεγίστης δυσκολίας εὑρεθέντα δύο βενετικὰ φορτηγά, δι' ὧν ἔμελλε νὰ μεταφερθῇ ὁ σῖτος, καὶ τὰ τέσσαρα ὑπὸ τὸν Βιλλαμαρίνα πολεμικὰ μόλις τῇ 7 Μαΐου 1453 κατωρθώθη νὰ ἐκπλεύσωσιν ἐξ Ἰταλίας μετὰ δέκα γαλερῶν ὑπὸ τὸν Ἰάκωβον Λορεδανόν, ἃς συγκατετέθη τέλος νἀποστείλῃ ἡ Βενετία, καὶ μικρῶν τινων βοηθειῶν τοῦ πάπα. Ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά, τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἁλισκομένης ἤδη μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ.

Ὁμοίως δὲ εἶχε ναυαγήσει πᾶσα ἐνέργεια τοῦ Κωνσταντίνου ἐν Γαλλίᾳ, εἰς ἣν τὸ Βυζάντιον δὲν εἶχε παύσει ἐλπίζον ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῆς εἰς τὴν Ἀνατολὴν στρατείας τοῦ Boucicaut καὶ τῆς εἰς Παρισίους ἐπὶ Καρόλου τοῦ Ϛ' μεταβάσεως τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου. Μάτην ἤδη τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1451 εἶχε προσπαθήσει νὰ κινήσῃ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως ἐκείνου τῆς Γαλλίας, τὸν Κάρολον Ζ', ὑπὲρ ἀναλήψεως σταυροφορίας ἐναντίον τῶν Τούρκων ὁ Ἰταλὸς Φραγκῖσκος Φίλελφος, ὃν συνέδεε πρὸς τοὺς Ἕλληνας πλὴν τοῦ ἀκράτου αὐτοῦ φιλελληνισμοῦ ὁ γάμος μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰωάννου Χρυσολωρᾶ Θεοδώρας. Διὰ τοῦ πρέσβεως τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου,

τοῦ Νικολάου Stanissa (Στανίσα; Στανισᾶ;), ἀπήντα τὸ ἔαρ τοῦ 1452 ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, διαβιβάζων ἁπλῶς εὐχὰς καὶ συμπαθείας ὑπὲρ ἀγαθῆς ἐκβάσεως τοῦ ἐπικειμένου ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ τὴν ὁμολογίαν, ὅτι μετὰ λύπης ἠδυνάτει ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ παράσχῃ οἱανδήποτε βοήθειαν, ἐφ' ὅσον δὲν εἶχε περατωθῆ ὁ μακρός, ἐπὶ ὅλα ἑκατὸν ἔτη διαρκέσας πόλεμος μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, οὗ τελευταία πρᾶξις ὑπῆρξε μετ' οὐ πολύ, κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἡ παρὰ τὴν Καστελλίωνα (Châtillon) ἧττα τοῦ Ἄγγλου στρατηγοῦ Τάλβοτ ὑπὸ τῶν Γάλλων. Ἀλλὰ καὶ ἡ νίκη αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἐπιφέρουσα τὴν ἀπὸ τῶν Ἄγγλων τελικὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Γαλλίας καὶ ἕνωσιν ἁπάντων τῶν γαλλοφώνων λαῶν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Καρόλου, ἐφ' ὅσον κατείχετο ἀκόμη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων τὸ Καλήσιον (Calais). Διὰ τοῦτο δὲ καὶ εἰς τὸν Βησσαρίωνα, διαπέμψαντα τὰ συγχαρητήρια τοῦ Κωνσταντίνου ἐπὶ ταῖς προτέραις ἐπιτυχίαις τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, ἀπήντησεν ὁ Κάρολος τῇ 23 Αὐγούστου διὰ τοῦ καγκελλαρίου Beauvarlait μόνον διὰ συμπαθῶν εὐχῶν ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἔλεγε μὲν ὁ καγκελλάριος ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ τοὺς Ἕλληνας ἔθνος ἐπιφανέστατον καὶ ἄξιον παντὸς ἐγκωμίου, εἰς ὃ πλεῖστα ὅσα ἐγκαλλωπίσματα ἐχρεώστει τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὑπομιμνήσκων σὺν τοῖς ἄλλοις, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πολιοῦχος τῆς Γαλλίας, ὁ ἅγιος Διονύσιος, ἦτο γέννημα τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' αἱ πλατωνικαὶ ἐκεῖναι ἐκφράσεις ἦσαν ἥκιστα ἐπίκαιροι, ἐφ' ὅσον δὲν συνώδευεν αὐτὰς χεὶρ βοηθείας τῶν κινδυνευόντων.

Ὁμοίως δ' εἰς οὐδὲν κατέληξε καὶ ἄλλη ἐκ Γαλλίας ἐλπιζομένη βοήθεια, ἡ παρὰ τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας Φιλίππου τοῦ Ἀγαθοῦ (1419 - 1467), ὅστις, σύμμαχος ὢν τὸ πρῶτον τῶν Ἄγγλων ἐν τῷ κατὰ τοῦ βασιλέως Καρόλου Ζ' πολέμῳ, ἀπὸ τοῦ 1435 εἶχεν ὁμολογήσει ἰδίαν μετ' αὐτοῦ εἰρήνην, δι' ἧς ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία αὐτοῦ, ἄρχοντος μέρους τῆς Γαλλίας, τοῦ πλείστου τῆς Βελγικῆς, τῆς Ὀλλανδίας καὶ τοῦ Λουξεμβούργου. Καὶ εἶνε μὲν ἄγνωστον, ἂν καὶ πρὸς τοῦτον ἀπέστειλε πρέσβεις ὁ Κωνσταντῖνος, ἀλλ' οὐχ ἧττον βλέπομεν τὸν Φίλιππον διαπρεσβευόμενον τῷ 1451 πρὸς τὸν πάπαν Νικόλαον καὶ τὸν βασιλέα Ἀλφόνσον περὶ σταυροφορίας ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἀλλ' αἱ διαπραγματεύσεις αὗται ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος. Καὶ ἡ ἐνέργεια δὲ τοῦ πάπα παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Ἀγγλίας

Ἐρρίκῳ Ϛ', ὅπως, εἰρηνεύων μετὰ τῶν Γάλλων, ἐπιχειρήσῃ κοινὴν στρατείαν κατὰ τῶν Τούρκων, ἀπέτυχε τελείως.

ΤΟ ΟΠΙΣΘΕΝ ΤΗΣ ΧΡΥΣΗΣ ΒΟΥΛΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Οὕτω τὰ πάντα εἶχε δοκιμάσει ὁ ἀτυχὴς Κωνσταντῖνος, ἀλλὰ ματαίως· πάσας τὰς θύρας εἶχε κρούσει, ἵνα τύχῃ βοηθείας, ἀλλὰ ματαίως. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ δὲ πνεύματος ἀπωτέρας τινὸς ἐλπίδος συμφέροντος πολιτικοῦ προῆλθε καὶ ἡ διὰ χρυσοβούλλου εἰς τοὺς Ῥαγουσαίους ἤδη τὸν Ἰούνιον τοῦ 1451 γενομένη παραχώρησις ἐμπορικῶν προνομίων μετὰ τοῦ δικαιώματος νὰ κτίσωσι *λόντζαν* (loggia), ἂν δὲ θελήσωσι καὶ ἐκκλησίαν, καὶ ἔχωσιν ἴδιον *κόνσουλον* ἐν Κωνσταντινουπόλει. Βλέπομεν δ' οὕτω τὸν Κωνσταντῖνον συνεχίζοντα τὴν προτέραν εὐμενῆ πολιτείαν τῶν Βυζαντίνων πρὸς τὴν μικρὰν, ἀλλ' ἀνθηρὰν δαλματικὴν πολιτείαν τῆς ἀριστοκρατουμένης Ῥαγούσης, ἥτις εἶχεν οὐ μικρὸν αὐξηθῆ διὰ τοῦ μετὰ τῆς Ἀλβανίας, τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Σερβίας ἐμπορίου. Διὰ τοῦτον δὲ τὸν λόγον οἱ Βυζαντῖνοι περιεποιοῦντο τὴν πόλιν ταύτην, καὶ ὅτε ἦτο ἐλευθέρα καὶ ὅτε μετὰ ταῦτα ἠναγκάσθη τὸν μὲν δέκατον τρίτον αἰῶνα νἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Βενετίας, ἔπειτα δὲ τὴν τῆς Οὐγγαρίας καὶ τέλος τῷ 1440 τὴν τῶν Τούρκων. Ἤδη ὁ δεσπότης τῆς Θεσσαλονίκης Μανουὴλ Δούκας τῷ 1234 εἶχε παραχωρήσει τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα ἐμπορικὰ προνόμια εἰς τοὺς Ῥαγουσαίους, ὁμοίως δὲ οἱ δεσπόται τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Ἄγγελος Α' τῷ 1204 καὶ Μιχαὴλ ὁ Β' τῷ 1253. Ὀλίγον δὲ μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον, τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1451, παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ῥαγουσαίους ἐμπορικὰ προνόμια ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Θωμᾶς, τὸν δὲ Αὔγουστον καὶ ὁ ἕτερος δεσπό-

ΤΟ ΟΠΙΣΘΕΝ ΤΗΣ ΧΡΥΣΗΣ ΒΟΥΛΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

της Πελοποννήσου Δημήτριος ὁ Παλαιολόγος. Ἀπὸ δὲ τοῦ σωζομένου βασιλικοῦ ὁρισμοῦ τοῦ Κωνσταντίνου κρέμαται ἀκόμη ἀλώβητος ἡ χρυσῆ αὐτοῦ βοῦλλα, ἡ μόνη περιελθοῦσα μέχρις ἡμῶν, διασώζουσα τὸν ἄτεχνον, ἀλλ' ὅσον ἔνεστι πιστότατον τύπον τῆς εἰκόνος τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου.

ε'.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ἐν ἀμύνῃ.

Ἐν τούτοις δὲ ἡ ὁσημέραι αὐξάνουσα ἀπομόνωσις τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ἐγκαταλειπομένου ὑπό τε τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τύχην, ἔπεισεν αὐτὸν νὰ καταβάλῃ πᾶσαν δυνατὴν μέριμναν περὶ παρασκευῆς πρὸς τὸν ἐπικείμενον περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνα. Ἰδίως δὲ ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ φροντίσῃ περὶ ἐπειγούσης παρασκευῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς ἄμυναν ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς κτίσεως τοῦ φρουρίου τῆς Λαιμοκοπίας. Πράγματι αἱ κατὰ τὸν χρόνον τῆς τειχοδομίας ἐπεκδρομαὶ τῶν Τούρκων εἰς τὰ περίχωρα τῆς βασιλευούσης καὶ αἱ ἀψιμαχίαι αἱ συγκροτούμεναι κατὰ τὰς ἐξόδους τῶν Ἑλλήνων, ἐπιχειρούντων νὰ παρακωλύσωσι τὴν κτίσιν τοῦ φρουρίου, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως καὶ ἄνευ τυπικῆς κηρύξεως πολέμου. Ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν ἔλειψεν, ὅτε ὁ Κωνσταντῖνος, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν γενιτσάρων σφαγὴν τῶν κατοίκων τοῦ προαστείου τῆς Κωσταντινουπόλεως, ὅπερ ὠνομάζετο Ἐπιβάται, διέταξε νὰ κλεισθῶσιν αἱ πύλαι τῆς βασιλευούσης καὶ δεσμευθῶσι πάντες οἱ ἐν αὐτῇ τυχὸν εὑρισκόμενοι Τοῦρκοι. Καὶ ἀπέλυσε μὲν αὐτοὺς μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ἀλλ' ἐμήνυσεν εἰς τὸν σουλτᾶνον τὰ ἑξῆς· ***Ἐγὼ ἀπὸ τοῦ νῦν τὰς πύλας τῆς πόλεως κεκλεισμένας ἔχω καὶ τοὺς ἔνδον φυλάξω ὅσον ἡ δύναμις. Σὺ δὲ καταδυναστεύων δυνάστευε, ἕως ὁ δίκαιος κριτὴς ἀποδώσῃ ἑκάστῳ, ἐμοί τε καὶ σοί, τὴν δικαίαν ἀπόφασιν.*** Μόνη δ' εἰς τὴν διαπρέσβευσιν ταύτην τοῦ Κωνσταντίνου ἀπάντησις τοῦ Μωάμεθ ὑπῆρξεν ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου καὶ ἡ ἐξακολούθησις τῆς κτίσεως τοῦ φρουρίου τῆς Λαιμοκοπίας, μεθ' ἧς τὴν ἀποπεράτωσιν εἴδομεν αὐτὸν κατοπτεύσαντα τὰ τείχη καὶ τὰς τάφρους τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

+ Κωνσταντῖνος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Παλαιολόγος :+

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ
Η ΜΟΝΗ ΣΩΖΟΜΕΝΗ ΥΠΟ ΤΟ ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΝ ΑΥΤΟΥ
ΤΟ ΕΚΔΟΘΕΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΡΑΓΟΥΣΑΙΩΝ
ΑΠΟΚΕΙΜΕΝΟΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΑΡΧΕΙΟΙΣ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ

καὶ ἐπιστρέψαντα πρὸς ὥραν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ὅπως παρασκευάσῃ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ χάριν τῆς τελευταίας ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς βασιλευούσης.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ Κωνσταντῖνος, προορῶν τὰ μέλλοντα συμβῆναι, ἤδη ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου εἶχεν ἀρχίσει ἐπιμελούμενος τῶν τειχῶν καὶ εἶχε διατάξει τοὺς ἀγρότας τῶν περιχώρων νὰ ἐγκλεισθῶσιν ἐντὸς τῆς πόλεως, εἰςκομίζοντες εἰς αὐτὴν τὸν θεριζόμενον στάχυν καὶ τὸν λικμιζόμενον σῖτον.

Τὸ δὲ κυριώτατον ἔργον τῆς ἀμύνης ὤφειλε νὰ εἶνε ἡ συντήρησις καὶ ἐπισκευὴ τῶν τειχῶν, τοῦ ἀναγκαιοτάτου καὶ τελευταίου τούτου στηρίγματος τῆς πόλεως, ἀνεπαρκεστάτας ἐχούσης τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις, ὡς μέλλομεν νὰ ἴδωμεν μετ' οὐ πολύ.

Ὠχυροῦτο δ' ἔκπαλαι ἡ Κωνσταντινούπολις διὰ τειχῶν χερσαίων τε καὶ παραλίων. Καὶ τῶν μὲν παραλίων μόλις που γίνεται μνεία ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς πολιορκίας ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, καίτοι ἐφυλάσσοντό τινες πύργοι αὐτῶν ὑπὸ Ἑλλήνων ἢ ξένων στρατιωτῶν. Τὰ δὲ χερσαῖα, περιβάλλοντα τὰς τρεῖς ἠπειρωτικὰς πλευρὰς τῆς πόλεως καὶ ἑνούμενα ἑκατέρωθεν μετὰ τῶν παραλίων, διήκοντα δὲ ἀπὸ τῆς Προποντίδος μέχρι τοῦ λιμένος, εἶχον κτισθῇ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου καὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ, ἐπισκευασθέντα καὶ ἀνακτισθέντα κατόπιν ἰδίως τὸν δέκατον αἰῶνα. Ἦτο δὲ τὸ Θεοδοσιακὸν τεῖχος διπλοῦν, ἔχον ὑπὲρ τοὺς διακοσίους ἐν ὅλῳ πύργους μεγάλους, στρογγύλους ἢ τετραγώνους ἢ πολυγώνους, ᾠκοδομημένους ἐναλλὰξ ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τείχους ἢ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἀλλὰ τὸ ἐσωτερικὸν τεῖχος εἶχε πάχος μόνον ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μέτρου, οὗ μέρος κατεί-

ΛΕΙΨΑΝΑ ΤΩΝ ΧΕΡΣΑΙΩΝ ΤΕΙΧΩΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

χετο ὑπὸ τῶν ἐπάλξεων, ὥςτε διὰ τὸ στενὸν τοῦ χώρου καθίστατο ἀδύνατον νὰ ἵστανται ἐπ' αὐτοῦ πλὴν ἢ ἐπὶ τῶν πύργων ἄνδρες πολεμοῦντες. Ἐξαίρεσιν δ' ἀπετέλει τὸ ὀχυρώτατον Ἡράκλειον τεῖχος, κτισθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου τῷ 614 περὶ τὸ ἁγίασμα τῶν Βλαχερνῶν, ὅπου κατηδαφίσθη ἔκτοτε τὸ Θεοδοσιακὸν ὡς ἄχρηστον πλέον. Ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου τούτου τείχους καὶ μόνον, ἅτε ὄντος πλατυτέρου τοῦ Θεοδοσιακοῦ, ἠδύναντο νὰ μάχωνται πολεμισταί. Ἄλλως δ' οἱ ἀμυνόμενοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠγωνίζοντο πρὸς τοὺς ἔξωθεν τῶν τειχῶν πολεμίους τοῦτο μὲν ἀπὸ τῶν πύργων, τοῦτο δὲ ἀπὸ τοῦ μεταξὺ τοῦ ἐσωτέρου καὶ ἐξωτέρου τείχους ἐπιμήκους χώρου, ὃν ἐκάλουν Περίβολον οἱ Βυζαντῖνοι. Ἐκτὸς δὲ τῶν τειχῶν κτίρια ὑπῆρχον μόνον ἐν ἀποστάσει ἐξήκοντα πήχεων, ὁ δὲ κενὸς τόπος ἐκαλεῖτο Χώρα.

Περιεβάλλοντο δὲ τὰ χερσαῖα τείχη ὑπὸ τάφρου, ἣν καὶ *σοῦδαν* ὠνόμαζον οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἶχε δὲ αὕτη πλάτος εἴκοσι μέτρων καὶ βάθος μέχρι δέκα καὶ πλέον, ὠχυροῦτο δὲ καὶ αὕτη ἑκατέρωθεν ὑπὸ ἰδίων ὀχυρῶν τειχῶν μετ' ἐπάλξεων. Καθίστανε δ' αὐτὴν δυςδιάβατον καὶ τὸ παρὰ τὴν φαινομένην λειψυδρίαν τῶν περὶ τὰ χερσαῖα τείχη τόπων ἐν περιπτώσει κινδύνου ἀπὸ τοῦ χειμάρρου Λύκου καὶ ἄλλοθεν εἰς αὐτὴν διοχετευόμενον ἄφθονον ὕδωρ. Μόνον δὲ μεταξὺ τῆς πύλης Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ, τῶν τειχῶν κειμένων ὑψηλότερον κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, ὅπου ἡ φάραγξ τοῦ χειμάρρου Λύκου, δὲν ἠδύνατο ἕνεκα τῆς κατωφερείας νὰ σταθῇ τὸ ὕδωρ ἐν τῇ τάφρῳ. Διεβαίνετο δὲ κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους ἡ τάφρος ἐπὶ γεφυρῶν ξυλίνων.

Τῶν δὲ πυλῶν τῶν χερσαίων τειχῶν αἱ ἀξιολογώταται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς πολιορκίας καὶ τῆς ἁλώσεως ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ εἶνε ἡ Χαρσία, ἧς πρὸς βορρᾶν ἔκειτο ἡ συνοικία Καλιγαρέα, ἡ Ξυλόπορτα, ἡ Κερκόπορτα καὶ ἡ πύλη τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ.

Τὰ τείχη ταῦτα εἶχον, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, πολλάκις ἐπισκευασθῆ. Ἰδίως δὲ τὸ ἐξώτερον εἶχεν ἀνακτισθῆ σχεδὸν ὁλόκληρον ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1432 ἐπιχειρηθεῖσαν ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατεσκευάσθη δὲ τὸ ἐξώτερον τοῦτο τεῖχος χθαμαλώτερόν πως τοῦ ἐσωτερικοῦ. Τὸ δὲ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννου εἷς τῶν πύργων πρὸς τὴν Προποντίδα μετὰ τοῦ παρακειμένου μέρους τῶν

τειχῶν ἀνεκτίσθη δαπάναις τοῦ ἡγεμόνος Γεωργίου Βράγκοβιτς, αὐτοῦ ἐκείνου, ὃν θὰ ἴδωμεν κατὰ τὴν τελευταίαν πολιορκίαν συμπράττοντα μετὰ τῶν Τούρκων.

Εἰς δὲ τὴν ἐπισκευὴν τῶν τε χερσαίων καὶ τῶν παραλίων τειχῶν καὶ τῶν πύργων κατέβαλε πᾶσαν ἐκ τῶν ἐνόντων προσοχὴν καὶ ὁ Κωνσταντῖνος τὸν τελευταῖον πρὸ τῆς πολιορκίας χρόνον παρὰ τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν χρηματικῶν πόρων. Καὶ ἠνωρθώθησαν μὲν τὰ πεπονηκότα μέρη τῶν τειχῶν, ὡπλίσθησαν δ' αἱ ἐπάλξεις τῶν πύργων καὶ τῶν καταπυργίων, συνελέχθησαν δὲ παντοῖα ὅπλα καὶ μηχανήματα. Ἦσαν δὲ τὰ ὅπλα τῶν μαχομένων Ἑλλήνων ἀσπίδες καὶ ξίφη, τόξα, βέλη, ἀκόντια, σφενδόναι· εἶχον δὲ καὶ πυροβόλα μετρίας ὁλκῆς. Ἀβέβαιον δὲ ἂν ἐποιοῦντο χρῆσιν μολυβδοβόλων ἀπὸ χειρὸς ὅπλων, οἷα εἶχον οἱ Τοῦρκοι τοὺς καλουμένους *τούφακας*, ὡς μετέγραψε πρῶτος ἑλληνιστὶ τὴν τουρκικὴν λέξιν ὁ Ἴμβριος Κριτόβουλος. Οὗτος, ἀποσταλεὶς ἐκ τῆς πατρίου νήσου πρὸς τὸν Μωάμεθ πρὸς δήλωσιν ὑποταγῆς αὐτῆς, παρέμεινεν ἔπειτα ὡς γραμματεὺς παρὰ τῷ σουλτάνῳ, οὗ καὶ ἔγραψεν εἰς πέντε βιβλία τὴν ἱστορίαν, ἥτις εἶνε δι' ἡμᾶς ὄχι ἀναξία λόγου πηγὴ περὶ τῶν κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἅλωσιν, συμπληροῦσα τὰς περὶ αὐτῆς εἰδήσεις, ἃς ἔχομεν ἐκ τῶν τριῶν συγχρόνων Ἑλλήνων ἱστοριογράφων Φραντζῆ, Δούκα καὶ Χαλκοκονδύλη καὶ τῶν τὰ περὶ αὐτῆς ἱστορησάντων Φράγκων καὶ Σλάβων.

Ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀμυντόρων, εἰς οὓς ἔμελλε νὰ ἀνατεθῇ ἐντὸς τῶν τειχῶν ἡ ἐσχάτη ἄμυνα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦτο λίαν μικρός. Ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ ἀνέθηκεν εἰς τοὺς δημάρχους τῆς πόλεως καὶ τοὺς στρατηγοὺς νὰ καταγράψωσι τοὺς δυναμένους νὰ φέρωσιν ὅπλα κοσμικούς τε καὶ μοναχούς, ὁ Φραντζῆς, εἰς ὃν ἐδόθησαν οἱ κατάλογοι οὗτοι ἐμπιστευτικῶς πρὸς ἄθροισιν τοῦ συνόλου, ***μετὰ λύπης καὶ σκυθρωπότητος πολλῆς*** παρέδωκεν εἰς τὸν βασιλέα τὸ ***καταστιχίδιον*** ἐκεῖνο, ἔχον ἐν συνόλῳ ἀναγεγραμμένους τετρακισχιλίους ἐννεακοσίους ἑβδομήκοντα τρεῖς Ἕλληνας. Ὑπῆρχον δὲ πλὴν αὐτῶν καὶ ξένοι, μόλις ἀνερχόμενοι εἰς δισχιλίους. Κατὰ ταῦτα ἡ σύμπασα δύναμις τοῦ Κωνσταντίνου συνεκροτεῖτο ὑπὸ πλήθους ἐλάσσονος τῶν ἑπτακισχιλίων ἀνδρῶν. Ὁ μικρὸς οὗτος ἀριθμὸς οὐδὲ πρὸς αὐτὸ τὸ ἠλαττωμένον πλῆθος τῶν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ἀνάλογος. Πράγματι ἡ βασιλεύουσα ἡ ἔχουσα ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀκμῆς πιθανώτατα περὶ τὰς ὀκτακοσίας χιλιάδας κατοίκων τότε μόλις ἠρίθμει περὶ

ς ὀγδοηκοντακισχιλίους. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων κατὰ τὰς τελευ-
ας δεκαετίας εἶχε προχωρήσει καταπληκτικῶς ἐλαττούμενος. Ἀλλὰ
ἀμέσως πρὸ τῆς πολιορκίας εἶχον φύγει ἐκ τῆς πόλεως δειλαν-
ήσαντες πολλοὶ τῶν τε ἀστῶν καὶ τῶν ἀρχόντων. Δυσανάλογον δὲ
εταξὺ τῶν ὑπολειφθέντων κατοίκων ἦτο τὸ πλῆθος τῶν εἰς τὴν Κων-
σταντινούπολιν εἰσρευσάντων μοναχῶν.

Ὀδυνηροτάτη δὲ ἦτο ἐν τῇ οὕτως ὀλιγανδρούσῃ πόλει ἡ ἔλλει-
ψις ἀνδρῶν ἀνταξίων τῶν περιστάσεων. Αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος ὁ δι-
καίως στενάξας ἐκ καρδίας, ὅτε παρουσίασεν εἰς αὐτὸν ὁ Φραντζῆς
τὸν κατάλογον τῶν ἀνεπαρκῶν ἀμυντόρων τῆς βασιλευούσης, εἶχεν
οὐχ ἧττον συναίσθησιν καὶ πρότερον ἤδη περὶ τῆς ἐρημίας συμβούλων
τοῦ θρόνου. Ὁ αὐτοκράτωρ, διηγούμενος εἰς τὸν πιστὸν αὐτοῦ πρέσβυν
καὶ φίλον Φραντζῆν τὰ κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰβηρίαν
καὶ Τραπεζοῦντα γενόμενα ἐν Κωνσταντινουπόλει διαβούλια περὶ τοῦ
νέου βασιλικοῦ συνοικεσίου, παρίστανε τοὺς περὶ αὐτὸν ἄρχοντας δι-
ῃρημένους, καὶ προςέθετε· *τίνι γὰρ τότε ἐδυνάμην συμβουλεύεσθαι;*
μετὰ μοναχῶν καὶ τῶν τοιούτων; ἀπράγμονονές εἰσί· μετὰ ἀρχόντων;
καὶ οὐδεὶς ἐφρόντιζε μὴ προκείμενός τινι μή πως δημοσιεύσῃ αὐτὰ
τοῖς ἄλλοις. Ἐν ᾧ δ' ἐμυκᾶτο περὶ τὸν θρόνον ἡ ἐκκλησιαστικὴ θύελλα,
καὶ ὁ βασιλεὺς ἐδεινοπάθει κατὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ὁμολογίαν, ἀνα-
μένων τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Φραντζῆ, καὶ τούτου οὐδὲν ἄλλο ἔχοντος
ἔξοχον προςὸν πλὴν τῆς τυφλῆς πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν αὐ-
θέντην, οἱ ὀλίγοι περὶ τὸν βασιλέα ἄνδρες ἤριζον πρὸς ἀλλήλους, φι-
λάρχως διεκδικοῦντες ἀξιώματα ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τῶν τέκνων, οἷος
αὐτὸς ὁ Λουκᾶς Νοταρᾶς πρὸς τὸν Φραντζῆν. Καὶ ὁ μὲν Νοταρᾶς,
ὅςτις ἦτο συγχρόνως μεσάζων, ἤτοι πρωθυπουργός, καὶ μέγας δοὺξ
ἤτοι ἀρχιναύαρχος, δυςφορῶν παρεκώλυε τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος
τὸν Φραντζῆν ἀνάθεσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ μεσάζοντος, συγκατένευσε
νὰ παραιτήσῃ τὴν πρωθυπουργίαν ἀντὶ μεγάλων τιμῶν χορηγηθη-
μένων εἰς τοὺς υἱούς. Ἀλλὰ ῥαγδαῖα ἐπελθόντα τὰ γεγονότα ἐκ
σαν τὴν τοιαύτην πολιτικὴν μεταβολὴν ἢ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Φρ
μεγάλου λογοθέτου, ὡς ἀργότερον φαίνεται σχεδιάσας ὁ Κωνστα

Πλὴν δὲ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, οἵτινες παρὰ τὴν ὑπολα
σαν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους ἀντιζηλίαν ὑπῆρξαν πιστοὶ μέχρ
ἐργάται τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, ἐλαχίστους εἶχε περὶ ἑαυτὸν ὁ αὐτ
μεταξὺ τῶν πολυωνύμων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀνδρῶ

ρους τῶν τοῦ πολέμου καὶ δυναμένους νὰ συνεργασθῶσι τελεσφόρως ἐν τῷ ἐσχάτῳ ἀγῶνι. Τοῦτο δ' ἐξηγεῖ καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν μόνους τῶν Ἑλλήνων ἐν ἀξιώματι συνεπιλαμβανομένους τοῦ βαρέος ἔργου τῆς ἀμύνης ἐν ταῖς πολυωδύνοις ἡμέραις τῆς πολιορκίας εὑρίσκομεν δύο Παλαιολόγους, τὸν Θεόφιλον καὶ τὸν Νικηφόρον, τὸν πενθερὸν τοῦ Νικηφόρου Δημήτριον Καντακουζηνόν, τὸν Λουκᾶν Νοταρᾶν, τὸν Γεώργιον Φραντζῆν καὶ τὸν Θεόδωρον Καρυστηνόν· οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν στρατηγούντων κατὰ τὰς ἐπικαίρους θέσεις εἶνε τῶν Ἑσπερίων τῶν μετὰ τῶν Ἑλλήνων συναγωνισθέντων πρὸς ἄμυναν τῆς ἀπειλουμένης πρωτευούσης τοῦ ἑλληνικοῦ γένους.

Τί δὲ νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν πόρων, οὓς ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ ὁ αὐτοκράτωρ; Τὸ ἄλλοτε πλουσιώτατον ταμεῖον τοῦ βυζαντικοῦ ἐκείνου κράτους, ὅπερ τώρα εἶχε καταντήσει περιοριζόμενον εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῶν περιχώρων, τέλος δ' εἰς αὐτὴν μόνον τὴν πόλιν, ἦτο αὐτόχρημα κενόν. Διὸ ὁ Κωνσταντῖνος ἠναγκάσθη τοῦτο μὲν χάριν τῶν ἄλλων δαπανῶν, τοῦτο δὲ χάριν πληρωμῆς καθυστερουμένων μισθῶν τῶν στρατευομένων νὰ λαβῃ ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τὰ ἱερὰ σκεύη. Ἔπραττε δῆλα δὴ αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ γενόμενον ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Σεργίου χάριν τῆς διασώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πολιορκουμένης ὑπὸ τῶν Ἀβάρων. Ἀλλὰ τότε μὲν τὸ Βυζάντιον ἠδυνήθη νὰ επαναδώσῃ τὸ ἱερὸν χρῆμα εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, τώρα δὲ τὰ κειμήλια τῶν ναῶν ἐδόθησαν ματαίως ὡς ἀνωφέλητος εἰσφορὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς τοὺς ἑτοιμοθανάτους.

ϛ'

Ἡ Πελοπόννησος καὶ οἱ Τοῦρκοι.

Ἐν τῇ ἀπορίᾳ δυνάμεων πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς βασιλευούσης καὶ καθ' ὃν χρόνον οὐδεμία ἐφαίνετο ἐλπιζομένη βοήθεια ἐκ τῆς Δύσεως εὔλογον ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος νὰ σκεφθῇ περὶ ἀποστολῆς ἐπικουριῶν τοὐλάχιστον ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐλπὶς αὕτη ἐματαιώθη.

Ὅτε ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε προκριθῇ τοῦ ἀδελφοῦ Δημητρίου ὡς αὐτοκράτωρ, ὁ Δημήτριος ἔλαβεν ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ἐπιδιωκομένης

ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείας τὴν προτέραν ἀρχὴν τοῦ Κωνσταντίνου ἐν Πελοποννήσῳ. Γενομένης δ' ὁριστικῆς διανομῆς τῆς χερσονήσου ταύτης μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Θωμᾶ, ὁ μὲν Θωμᾶς ἔλαβε τὰ δυτικὰ αὐτῆς μέρη ἀπὸ τοῦ Αἰγίου μέχρι τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου, πρωτεύουσαν ἔχων τὰς Πάτρας, ὁ δὲ Δημήτριος τὰ ὑπόλοιπα μετὰ τοῦ Μυστρᾶ ὡς πρωτευούσης. Ἐπειδὴ δέ, διαφερομένων ἤδη πρότερον τῶν ἀδελφῶν, ἦτο φόβος μὴ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἐξακολουθήσῃ ἡ διαμάχη, ἡ γενομένη διανομὴ ἐπεκυρώθη δι' ὅρκων ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸ τῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀναχωρήσεως ἐνώπιον τῆς γηραιᾶς μητρός. Ἀλλ' αὕτη ἔζησεν εὐτυχῶς ἀκόμη μόνον ἐπὶ ἓν ἔτος καί τι πλέον, οὕτω δὲ δὲν προέφθασε νὰ ἴδῃ τὴν ἐπιορκίαν καὶ ἀλληλομαχίαν τῶν παρασπόνδων υἱῶν. Θανοῦσα δὲ τῇ 23 Μαρτίου 1450 ὡς μοναχὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὑπομονῆς ἐτάφη ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος, ἐν ᾗ ἔκειτο καὶ ὁ σύζυγος, καὶ ἐθρηνήθη ἐν ἰδίαις μονῳδίαις ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Γεμιστοῦ, τοῦ Γεωργίου Γενναδίου καὶ τοῦ Ἰωάννου Ἀργυροπούλου.

ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΕΝ ΜΥΣΤΡΑΙ ΝΕΟΥ ΑΝΑΚΤΟΡΟΥ

Τῶν δύο ἀδελφῶν πρῶτος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Κωνσταντίνου ἀπῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Θωμᾶς τὸν Αὔγουστον τοῦ 1449, ὀλίγον δὲ κατόπιν τῇ 1 Σεπτεμβρίου καὶ ὁ Δημήτριος. Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς οἱ ἀδελφοὶ ὡμονόουν, ἔχοντες κοινὸν συμφέρον νὰ εὐρύνωσι τὰ ὅρια τῆς μικρᾶς αὐτῶν ἀρχῆς ἐπὶ ζημίᾳ τῶν Βενετῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπιτιθέμενοι κατὰ τῶν ἐν ταῖς καστελλανίαις Μεθώνης καὶ Κορώνης κτήσεων αὐτῶν. Τέλος δὲ ὁ μὲν Δημήτριος συνεβιβάσθη μετὰ τῆς βενετικῆς πολιτείας τῇ 12 Σεπτεμ-

βρίου 1450 διὰ τοῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν σταλέντος πρέσβεως Ἀθανασίου Λασκάρεως. Ἀλλ' ὁ βιαιότερος καὶ πολεμικώτερος Θωμᾶς ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα πρὸς τοὺς Βενετούς, μεθ' ὧν τέλος συνδιηλλάγη καὶ αὐτὸς τὸ ἑπόμενον ἔτος. Ἀλλ' ἡ πρὸς τοὺς Βενετοὺς εἰρήνη ἀντ' ἀγαθοῦ ἔγεινε πρόξενος κακῶν, διότι οἱ δύο ἀδελφοί, οἵτινες ἀνέκαθεν δὲν διεκρίνοντο ἐπὶ φιλαδελφίᾳ, ἦλθον εἰς ἔνοπλον ῥῆξιν, ἀμνημονοῦντες τοῦ ἐνώπιον τῆς προσφάτως θανούσης μητρὸς δοθέντος ὅρκου περὶ ὁμονοίας. Αἰτία δὲ τοῦ ἀδελφικοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἡ πλεονεξία τοῦ Δημητρίου, ὅστις, ἐπιτεθεὶς παρὰ τὰ συντεθειμένα ἐναντίον τῶν κτήσεων τοῦ ἀδελφοῦ, εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τοῦ Θωμᾶ τὴν Καλαμάταν καὶ τὴν ἐν Ἀρκαδίᾳ περιοχὴν τῶν Σκορτῶν. Ὁ δὲ Θωμᾶς, μὴ ἔχων ἐπαρκῆ δύναμιν καὶ γενναιότητα, ὅπως ἀντεπεξέλθῃ ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ, ἐθεώρησεν ἐπιτρεπόμενον εἰς ἑαυτὸν νἀναφερθῇ εἰς τὸν ἐπικυρίαρχον σουλτᾶνον καὶ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ παραβάσει τῶν συνθηκῶν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου.

Καὶ ὁ μὲν Μωάμεθ, εὐχαρίστως ἐπωφελούμενος τὴν παρεχομένην αὐτῷ εὐκαιρίαν νέας ἐπεμβάσεως ἐν Πελοποννήσῳ, διέταξε τὸν βεγλέρβεην Θεσσαλίας Τουραχὰν νὰ καταβῇ μετὰ στρατιᾶς εἰς τὴν χερσόνησον. Ὁ δὲ Τουραχάν, κατελθὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον, συνεβίβασε μὲν τοὺς ἀδελφούς, ἀναγκάσας τὸν Δημήτριον νἀποδώσῃ εἰς τὸν Θωμᾶν τὴν Καλαμάταν ἀντὶ τῆς χώρας τῶν Σκορτῶν, ἣν ἐκράτησε, εὗρε δὲ τὴν εὐκαιρίαν νὰ καθαιρέσῃ ἐκ νέου τὰ τείχη τοῦ ἰσθμοῦ, ἐπισκευασθέντα, ὡς φαίνεται, καὶ πάλιν ἐν τῷ μεταξύ, παρασκευάζων οὕτως εὐκολωτέραν νέαν αὐτοῦ κάθοδον εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐν δεδομένῃ ὥρᾳ.

Ἡ δ' ἐπιδιωκομένη εὐκαιρία δὲν ἤργησε νὰ παραστῇ τὸ ἐπιὸν ἔτος ὄχι ἕνεκα νέας ἔριδος τῶν δύο ἀδελφῶν, ἀλλ' ἐξ ἄλλης οἱασδήποτε ἀφορμῆς, ὡς δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν, βλέποντες τὴν φορὰν ταύτην τοὺς Παλαιολόγους ἀμφοτέρους συναγωνιζομένους ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὁ Τουραχάν, ἐκκινήσας ἐκ Θεσσαλίας τῇ 1 Ὀκτωβρίου 1452 μετὰ πολυαρίθμου στρατιᾶς, ἧς ἡγοῦντο πλὴν αὐτοῦ οἱ δύο υἱοὶ Ἀχμὲτ καὶ Ὀμάρ, ἀντεπεξῆλθε τὸ πρῶτον κατὰ τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸν ἰσθμόν. Πολλοὶ τῶν ἀμυντόρων αὐτοῦ ἔπεσον ἐν τῇ συγκροτηθείσῃ μάχῃ, ἀγωνιζόμενοι πρὸς τὸ πολὺ μεγαλείτερον τουρκικὸν πλῆθος, οἱ δὲ λοιποὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Καὶ ἡ μὲν σύμπασα τουρκικὴ στρατιὰ προεχώρησε μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἡνωμένη ἀπὸ τῆς Κορίνθου εἰς τὰ

ἐνδότερα, καὶ προέβη μέχρι τῆς Ἀρκαδίας, σκυλεύουσα καὶ ἀνδραποδίζουσα πᾶν τὸ προστυχόν. Εἶτα δὲ ὁ Τουραχὰν, χωρίσας μέρος τῆς στρατιᾶς καὶ τάξας αὐτὸ ὑπὸ τὸν υἱὸν Ἀχμέτ, αὐτὸς ἐξηκολούθει τὴν νικηφόρον αὐτοῦ πορείαν διὰ τῆς Ἰθώμης καὶ τῆς Μεσσηνίας μέχρι τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου. Καὶ ταύτης μὲν τῆς στρατιᾶς ἐπιτυχεῖς ὑπῆρξαν μέχρι τέλους αἱ δηώσεις καὶ αἰχμαλωσίαι, μόνον τὸ πολιορκηθὲν Σιδηρόκαστρον μὴ δυνηθείσης νὰ κυριεύσῃ. Ἀλλὰ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ἀχμέτ, εἰς ὃν ὁ πατὴρ εἶχε δώσει ἐντολὴν νὰ προςβάλῃ τὸ ἰσχυρὸν Λεοντάρη, δὲν ὑπῆρξεν ἐπ' ἴσης εὐτυχές. Ὁ ἀδελφὸς τῆς γυναικὸς τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου Ματθαῖος Ἀσάνης, ὃν οὗτος καὶ ὁ ἀδελφὸς Θωμᾶς ἀπέστειλαν λαθραίως ἐναντίον τοῦ Ἀχμέτ, κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τὴν στρατιὰν ἐκείνην, ἐπανερχομένην ἐκ τῆς Ἀρκαδίας, παρὰ τὰ σημερινὰ Δερβενάκια, πολλοὺς φονεύσας καὶ αἰχμαλωτίσας. Μεταξὺ δὲ τῶν αἰχμαλώτων ὑπῆρξε καὶ αὐτὸς ὁ Ἀχμέτ, ὃν ὁ νικητὴς ἀπέστειλεν εἰς τὸν Μυστρᾶν πρὸς τὸν Δημήτριον, ὅςτις καὶ ἀπέδωκεν αὐτὸν μετ' οὐ πολὺ πρὸς τὸν πατέρα, ἄγνωστον ἀντὶ τίνων ἀνταλλαγμάτων.

Περίεργον θὰ φανῇ πῶς οἱ Τοῦρκοι κατὰ ταύτην τὴν στρατείαν δὲν κατέλαβον ὁριστικῶς τὴν ἐξηντλημένην Πελοπόννησον, ὡς οὐδὲ πρότερον ἐπεχείρησαν τοῦτο ἐπὶ τοῦ Μουρὰτ μετ' ἐπιτυχεῖς αὐτῶν ἐπιδρομάς. Τὸ δ' αἴτιον τῆς ἀποχωρήσεως αὐτῶν ἐκ τῆς χερσονήσου δὲν πρέπει βεβαίως νὰ ἐπιζητήσωμεν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Ἀχμέτ. Οἱ λόγοι τῆς τοιαύτης ἐφεκτικότητος ἔχουσι βεβαίως ῥίζας βαθυτέρας ἐν τῇ καθ' ὅλου πολιτείᾳ τῶν σουλτάνων, κρινόντων χάριν δυςεπιλύτων ἄλλων πολιτικῶν συνδυασμῶν ἀτελέςφορον τὴν τελικὴν κατάλυσιν τῶν δεσποτάτων τῆς Πελοποννήσου πρὸ τῆς ἁλώσεως αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὑπὸ ταύτην δὲ τὴν ἔποψιν ἔχει βεβαίως δίκαιον ὁ Φραντζῆς, παριστάνων ὡς σκοπὸν τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τοῦ Τουραχὰν τὴν παρακώλυσιν τῶν δεσποτῶν, ὅπως, δεσμευομένων τῶν χειρῶν αὐτῶν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ διὰ τοῦ ἐφισταμένου πολέμου, καταστῇ εἰς αὐτοὺς ἀδύνατον νὰ σπεύσωσιν εἰς τὸ Βυζάντιον ὡς σύμμαχοι καὶ βοηθοὶ τοῦ κινδυνεύοντος ἀδελφοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ πράγματι κατώρθωσεν ὁ Μωάμεθ, ἀπομονώσας τελείως τὸν Κωνσταντῖνον καὶ πάσης τυχὸν προςδοκωμένης ἐκ τῆς ἀδυνάτου Πελοποννήσου βοηθείας.

ζ'

Αἱ δυνάμεις τοῦ Μωάμεθ.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Κωνσταντῖνος, ἐπικειμένης ἤδη τῆς ἐσχάτης πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐλαχίστους ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ ἄνδρας πρὸς ἄμυναν αὐτῆς, καθ' ἃ εἴδομεν ἤδη, μέγισται ἦσαν αἱ δυνάμεις, μεθ' ὧν κατώρθωσε νὰ περιζώσῃ τὴν βασιλεύουσαν ὁ Μωάμεθ.

Ὁπόσον ἦτο ἀκριβῶς τὸ πλῆθος τῆς στρατιᾶς τῶν πολιορκητῶν, ἣν συνεκόμισεν ὁ Μωάμεθ ἔκ τε τῆς Ἀσίας καὶ τῶν ὑποτεταγμένων χωρῶν, δὲν δύναται νὰ γνωσθῇ ἕνεκα τῆς μεγάλης ὡς πρὸς τοῦτο διαφωνίας τῶν πηγῶν. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ὁ μὲν Χαλκοκονδύλης ἀναβιβάζει τὸν ἀριθμὸν τῶν στρατιωτῶν τοῦ Μωάμεθ εἰς τετρακοσίας χιλιάδας, ὁ δὲ Κριτόβουλος λέγει αὐτὸν ὄντα ὑπὲρ τὰς τριάκοντα μυριάδας, ὁ Δούκας ἀναφέρει ἔν τινι μὲν χωρίῳ διακοσίας ἑξήκοντα πέντε χιλιάδας, ἀλλαχοῦ δὲ τετρακοσίας, καὶ ὁ Φραντζῆς διακοσίας πεντήκοντα ὀκτώ. Τῶν δὲ Φράγκων τῶν ἱστορησάντων τὰ τῆς πολιορκίας καὶ ἁλώσεως ὁ μὲν Βενετὸς Νικόλαος Βάρβαρος ἐν τῷ ἡμερολογίῳ αὐτοῦ λέγει τοὺς Τούρκους ἀνερχομένους μόνον εἰς ἑκατὸν ἑξήκοντα χιλιάδας, ὁ Φλωρεντῖνος ἔμπορος Ἰάκωβος Τεδάλδης εἰς διακοσίας, ὁ Γενουήνσιος Ἀδὰμ de Montaldo εἰς διακοσίας τεσσαράκοντα καὶ ὑπερέκεινα, ὁ δὲ Λεονάρδος ὁ Χῖος, ὁ καρδινάλιος Ἰσίδωρος ὁ πρώην Ῥωσίας καὶ ὁ μέγας μάγιστρος τῶν Ἰωαννιτῶν τῆς Ῥόδου Ἰωάννης εἰς τριακοσίας. Τέλος δὲ ὁ μὲν Τοῦρκος Χαϊρουλλὰχ καταβιβάζει τοὺς στρατιώτας τοῦ Μωάμεθ εἰς μόνον ὀγδοηκοντακισχιλίους, προσθέτων, ὅτι τὸν σουλτᾶνον ἠκολούθει καὶ ἄλλο πλῆθος πολὺ δερβισῶν καὶ ἀτάκτων, ὅλως δ' ἀντιθέτως ὁ Ἀρμένιος ἱερεὺς Ἀβραὰμ ἀναγράφει τὸν ὑπερβολικώτατον τῶν ἀριθμῶν, ἀναβιβάζων τοὺς πολιορκητὰς εἰς ἑπτακοσίας ὅλας χιλιάδας ἀνδρῶν.

Ἐν τοιαύτῃ διαφωνίᾳ περὶ τῶν κατὰ γῆν δυνάμεων τοῦ Μωάμεθ εὑρισκόμενοι οἱ νεώτεροι ἀπεδέχθησαν οἱ πλεῖστοι ὡς μᾶλλον προσεγγίζοντα εἰς τὴν ἀλήθειαν ἀριθμὸν διακοσίας πεντήκοντα περίπου χιλιάδας. Εἴτε δὲ εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον περιλαμβανόμενα εἴτ' ἐκτὸς αὐτοῦ πρόσθετα πρέπει νὰ ὑπολάβωμεν μέγιστα πλήθη πολλαχόθεν ἀκολουθήσαντα τὴν στρατιὰν τοῦ σουλτάνου χάριν καπηλείας ἢ λαφυραγωγίας. Ποικιλωτάτη δὲ ἦτο καὶ ἡ περιβολὴ ὡς καὶ ἀνόμοιος

καθ' ὅλου ὁ ὁπλισμὸς τοῦ συμφύρτου τούτου πλήθους. Παμμέγιστος δὲ ἦτο καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑποζυγίων, καμήλων, ἵππων καὶ ἡμιόνων, ἀναγκαιοτάτων εἰς τὴν μεταφορὰν τῶν πολεμικῶν εἰδῶν καὶ ἐπισιτισμὸν τῆς στρατιᾶς.

Τοιαῦται ἦσαν αἱ δυνάμεις, μεθ' ὧν ὁ σουλτᾶνος, προσηκόντως παρασκευασθεὶς τὸν χειμῶνα τοῦ 1452 μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ 1453, ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ τοῦθ' ὅπερ πλὴν τοῦ καταπληκτικοῦ πλεονασμοῦ τῶν μαχίμων καὶ τῶν πλοίων παρεῖχεν εἰς αὐτὸν ὑπερτέρησιν ἀξίαν λόγου ἦτο ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πυροβολικοῦ. Οἱ μὲν Βυζαντῖνοι εἶχον, καθ' ἃ εἴδομεν, πυροβόλα ὀλίγα καὶ μικρά, πολὺ δὲ πλείονα καὶ μεγαλείτερα εἶχεν ὁ Μωάμεθ. Ἰδίως δὲ ὠφέλησεν αὐτὸν ἡ ἐκ τοῦ Βυζαντίου αὐτομόλησις τοῦ Οὔγγρου ἢ κατ' ἄλλους Βλάχου κατασκευαστοῦ τηλεβόλων Ὀρβανοῦ, ὅςτις, μὴ λαμβάνων ἐπαρκῆ μισθὸν παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ἔφυγε λάθρα πρὸς τὸν Μωάμεθ, παρ' ᾧ ἔτυχε μισθοῦ τετραπλασίου καὶ πολλῶν δώρων. Ἀνέλαβε δὲ οὗτος τὴν κατασκευὴν τεραστίου τὸ μέγεθος τηλεβόλου, περὶ οὗ πολλὰ τὰ ὑπερβολικὰ καὶ μυθώδη διηγοῦνται οἱ σύγχρονοι. Κατεσκευάσθη δὲ ἡ *χωνεία* ἐκείνη ἡ ἐπονομασθεῖσα Βασιλικὴ ἐντὸς τριῶν μηνῶν. Λέγεται δὲ τὸ μέγιστον ἐκεῖνο τηλεβόλον ἔχον περίμετρον ἑπτὰ περίπου ποδῶν. Ἔβαλλε δὲ σφαίρας ἐκ μέλανος σχιστολίθου λατομουμένου κατὰ τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐχούσας μεγίστας διαστάσεις. Λεονάρδος ὁ Χῖος μαρτυρεῖ, ὅτι, μετρήσας μίαν τούτων, εὗρεν ἔχουσαν περίμετρον ἕνδεκα σπιθαμῶν. Εἶχεν ἄρα ἑκάστη τούτων, καθ' ἃ ὑπελογίσθη, βάρος ὑπὲρ τὰς πεντακοσίας ὀκάδας. Ἀρχομένου δὲ τοῦ Φεβρουαρίου 1453, ἤρχισεν ἡ ἐξ Ἀδριανουπόλεως μεταφορὰ τοῦ κολοσσιαίου ἐκείνου τηλεβόλου, ὅπερ ἔφθασε

Ο ΜΩΑΜΕΘ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΖΩΓΡΑΦΙΑΝ ΤΟΥ ΙΤΑΛΟΥ ΓΚΕΝΤΙΛΗ ΜΠΕΛΛΙΝΗ

μόλις τελευτῶντος τοῦ Μαρτίου εἰς ἀπόστασιν πέντε μιλίων ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀνετέθη δὲ αὕτη ἡ μεταφορὰ εἰς τὸν Καρατζᾶν βέην, ἡγούμενον, καθ' ἃ λέγεται, δεκακισχιλίων ἀνδρῶν. Καὶ προηγοῦντο μὲν ἑκατοντάδες σκαπανέων καὶ τεκτόνων, ἰσοπεδούντων τὰς ὁδούς, ἐξ ὧν ἔμελλε νὰ διαβῇ τὸ τηλεβόλον, καὶ πηγνυόντων, ὅπου παρίστατο ἀνάγκη, ξυλίνας γεφύρας. Διακόσιοι δὲ ἄνδρες, πορευόμενοι ἑκατέρωθεν τοῦ τηλεβόλου, ἐχρησίμευον ἵνα τηρῶσιν αὐτὸ ἐν ἰσορροπίᾳ, συρόμενον ἐπὶ τριάκοντα ἁμαξῶν ὑπὸ πλήθους βοῶν, ὧν ἄλλοι τῶν συγχρόνων ἄλλον ἀναφέρουσιν ἀριθμόν, ποικίλλοντα μεταξὺ ἑξήκοντα καὶ τριακοσίων.

Οὕτω καὶ μόνον κατωρθώθη νὰ μετακομισθῇ μέχρι τῆς δυστυχοῦς Κωνσταντινουπόλεως ὁ πελώριος ἐκεῖνος ὄγκος, οὗ ἐκπυρσοκροτοῦντος τεραστία ἦτο ἡ βοή, σειομένου τοῦ ἐδάφους μέχρις ἀποστάσεως ἑκατὸν σταδίων καὶ οὗ ἑκάστη βολή, κατασείουσα τὰ τείχη, συνωδεύετο ὑπὸ τοῦ Κύριε ἐλέησον τῶν πολιορκουμένων, καταπλησσομένων ὑπὸ τοῦ βόμβου αὐτοῦ.

η'.

Παρασκευαὶ πρὸ τῆς πολιορκίας.

Τἀγγέλματα τῶν μεγάλων παρασκευῶν τοῦ Μωάμεθ ἐν Ἀδριανουπόλει καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἄκουσμα περὶ τῆς ναυπηγίας τοῦ στόλου αὐτοῦ ἐνέβαλλον τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς θλῖψιν καὶ σύγχυσιν ἀνωτέραν πάσης περιγραφῆς. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἔκαμπτον τὸν αὐχένα. Τελευταία τις προσδοκία βοηθείας ἐκ τῆς Δύσεως παρὰ τὰς πάντοθεν ἀπελπιστικὰς ἢ ἀναβλητικὰς ἀγγελίας δὲν ἐγκατέλιπε μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸν αὐτοκράτορα. Ἀλλὰ πρὸ πάντων εἶχον τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὸν βάρβαρον, νὰ μὴ παραδώσωσι τὴν Πόλιν. Ὁ ἀγών, ὃν ἀνέλαβε μετὰ σθένους ψυχῆς ἀξίου θαυμασμοῦ ὁ αὐτοκράτωρ, καίπερ ἔχων τελείαν ἐπίγνωσιν τῆς ἰδίας ἀδυναμίας, τῆς ἐκπτώσεως τοῦ Βυζαντίου, τῆς ἀνεπαρκείας τῆς ἀμύνης τῆς βασιλευούσης, τῆς τελείας ἐξαντλήσεως τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ ταμείου καὶ τῆς λυσσώδους τόλμης καὶ τῶν κολοσσιαίων δυνάμεων τῶν πολεμίων, εἶχε προσλάβει τὰς διαστάσεις ἐκείνας ἀγῶνος ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, αἵτινες εἰς τὴν βεβαίαν

θυσίαν προςδίδουσιν οὐ μόνον τὴν αἴγλην τοῦ μαρτυρίου, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀντιστάσεως. Ὁ αὐτοκράτωρ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν παλαίουσι κατὰ τοῦ ὑπερφιάλου κατακτητοῦ μὲ τὴν μεγάλην δύναμιν τῆς ψυχῆς, ἥτις τονόνει τὰ νεῦρα καὶ δεκαπλασιάζει τὰ σώματα, ὡςεὶ μὴ ἐμάχοντο διὰ τοῦ μικροῦ πλήθους τοῦ ἤδη καταρρεύσαντος κράτους, ἀλλὰ μετὰ τῆς κραταιᾶς συμμαχίας τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας, οἱονεὶ ἔχοντες ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πλὴν τῆς ὑπερμάχου στρατηγοῦ τῆς πλέον ἢ ἅπαξ σωσάσης τὴν Πόλιν συναγωνιζόμενον ὁλόσωμον τὸν ἀπ' αἰώνων ἑλληνισμὸν καὶ μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Χριστοῦ μὲ πίστιν ἀκράδαντον εἰς τὸ αἰωνόβιον τῶν δύο ἀθανάτων κόσμων, τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ. Οἱ μελλοθάνατοι ἔχουσι πολλάκις σαφεστέραν τὴν ἀντίληψιν καὶ διαυγεστέραν τὴν ἀνακεφαλαίωσιν τοῦ προγράμματος τοῦ παρελθόντος αὐτῶν βίου καὶ οἱονεὶ προφητικώτερον διαβλέπουσι τὰ μέλλοντα. Οὕτω καὶ οἱ δυςέλπιδες ἀμύντορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχον συνείδησιν τελείαν τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἐπιβεβλημένου εἰς αὐτοὺς ἀγῶνος, καὶ ἡ ἐσχάτη ἐκείνη πάλη δὲν ἐγίνετο μόνον περὶ βωμῶν καὶ ἑστιῶν, ἀλλ' ἦτο εἴπερ τις καὶ ἄλλη ἀγὼν ὑπὲρ πατρίδος. Τὸ μακροχρόνιον πλάσμα περὶ τοῦ Βυζαντίου ὡς κράτους ῥωμαϊκοῦ, συνεχίζοντος τὰς παραδόσεις τῆς ἀρχαίας Ρώμης εἶχεν ἐκλίπει πλέον· ἡ ἐθνικὴ συνείδησις εἶχεν ἐξεγερθῆ. Οἱ παρασκευαζόμενοι εἰς τὴν ἐσχάτην θυσίαν ὡμίλουν πλέον περὶ τοῦ *γένους*, οὗ τὸ γλυκὺ ὄνομα ἔφερον ἤδη τότε τὸ πρῶτον οἱ ἔσχατοι τῶν συγχρόνων λογίων ἐπὶ τὰ χείλη, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ γένους ἐκείνου ὁ ἑτοιμαζόμενος νὰ πέσῃ, πρὶν ἢ ἴδῃ τὴν Πόλιν ἐξουθένωμα τοῦ Ὀθωμανοῦ, προςεφώνει *Ἕλληνας* τοὺς συμμετόχους τῆς αἱματηρᾶς του θυσίας. Καὶ ἔπεσε τὸ Βυζάντιον, καὶ ὑπεδουλώθη ἡ Πόλις, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐρειπίων καὶ τῆς τέφρας ἀνέθαλεν ὁ φοῖνιξ τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, κληροδότημα τοῦ μαρτυρίου τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τοὺς ὑποδούλους τῆς αὔριον.

Εἰς τὴν τοιαύτην προςκείμενος πίστιν εὐσθενῶς παρεσκεύασεν ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὸ ἐνὸν τὰ τῆς ἀμύνης, καθ' ἃ εἴδομεν. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα μέρη τῶν τειχῶν ἐπεσκεύασε καὶ ὠχύρωσε κατὰ δύναμιν. Βλέπων δέ, ὅτι τὸ Ἡράκλειον τεῖχος τὸ περιβάλλον τὸ ἀνάκτορον τῶν Βλαχερνῶν ἦτο ἀσθενές, ἅτε στερούμενον ἐξωτερικοῦ τείχους καὶ τάφρου, καὶ φοβούμενος, ὅτι τὸ πρὸ τῶν ἀνακτόρων ἐκείνων μέρος ἤθελον πρῶτον προςβάλει οἱ Ὀθωμανοί, ἐφρόντισε περὶ τῆς κατ' ἐκεῖνο τὸ

μέρος ορύξεως τάφρου. Ἐξεσκάφη δὲ αὕτη εἰς μῆκος ἑκατὸν τεσσάρων ποδῶν καὶ βάθος ὀκτὼ ποδῶν βενετικῶν μετὰ πολλῆς προθυμίας ἀπὸ τῆς 14 μέχρι τῆς 31 Μαρτίου ὑπὸ τῶν πληρωμάτων τριῶν ἐμπορικῶν βενετικῶν πλοίων καταπλευσάντων ἀρχομένου τοῦ Δεκεμβρίου 1452 ἐκ τῆς Ἀζοφικῆς ὑπὸ τὸν Ἀλούσιον Διέδον. Ἔμελλον δὲ τὰ τρία ταῦτα πλοῖα νὰ συνοδευθῶσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ δύο πολεμικῶν πλοίων ἐλθόντων ἐκ Βενετίας πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν ὑπὸ τὸν Γαβριὴλ Τρεβιζᾶνον. Ἀλλὰ μετὰ σύσκεψιν, ἧς μετέσχε πλὴν τοῦ αὐτοκράτορος ὁ καρδινάλιος Ἰσίδωρος καὶ ὁ Μυτιλήνης Λεονάρδος ὁ Χῖος, γενομένου συμβουλίου, εἰς ὃ παρέστησαν ἅπαντες οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Βενετοὶ ἔμποροι καὶ αὐτὸς ὁ βάϊλος τῆς Βενετίας, ἡ βενετικὴ παροικία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην καὶ τὰς δαπάνας τῆς ἐν τῇ πόλει παραμονῆς τοῦ τε Τρεβιζάνου καὶ τοῦ Διέδου μετὰ τῶν πλοίων αὐτῶν. Οἵ τε πλοίαρχοι δὲ καὶ τὰ πληρώματα συνηγωνίσθησαν γενναίως μετὰ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν πολιορκίαν παρὰ τὴν δυσαρέσκειαν, μεθ' ἧς ἤκουσεν ἡ Βενετία τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρακράτησιν αὐτῶν. Οὐδ' ἐσήμαινεν ἄλλως ἡ ἀπόφασις τῆς βενετικῆς παροικίας καθολικὸν θάρρος ἁπάντων τῶν ἀποτελούντων αὐτήν, ἐπειδή, τελευτῶντος τοῦ Φεβρουαρίου, βλέπομεν τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπόδρασιν ἑτέρων ἑπτὰ βενετικῶν πλοίων, ὧν ἓξ ἐκ Κρήτης, ἐφ' ὧν ἐπέβησαν ἑπτακόσιοι περίπου ξένοι, ἐν οἷς πλεῖστοι ὅσοι Βενετοί, φεύγοντες ἐκ δειλίας ἀπὸ τῆς πόλεως, ἧς ἐπέκειτο μετ' οὐ πολὺ ἡ πολιορκία.

Τελευτῶντος δὲ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1453, τῇ 26 τοῦ μηνός, ἔφθασαν ἐν Κωνσταντινουπόλει δύο πλοῖα φέροντα ἐπικουρίαν ἀξίαν λόγου ὄχι κατὰ τὸν ἀριθμόν, ὅστις δὲν ὑπερέβαινε τοὺς τετρακοσίους ἄνδρας, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ἡγουμένου τῆς μικρᾶς ἐκείνης στρατιᾶς. Ἦτο ὁ Γενουήνσιος Ἰωάννης Ἰουστινιάνης ὁ Λόγγος, ὅστις πρό τινος χρόνου ἦτο διοικητὴς τοῦ ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ κατεχομένου Καφᾶ κατὰ τὴν Κριμαίαν, ἀνὴρ γνωστὸς ἐπὶ τῇ γενναιότητι καὶ τῇ στρατιωτικῇ δεξιότητι. Τοῦτον, αὐτόκλητον ἐλθόντα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς σύμμαχον, ἐδεξιώθη προθύμως καὶ μετὰ πολλῆς τιμῆς ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ἀναδείξας αὐτὸν στρατηγόν, κατὰ δὲ τὸν Κριτόβουλον ἀρχιστράτηγον τῶν ἀμυνομένων, μεθ' ὧν θὰ ἔχωμεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδωμεν αὐτὸν μαχόμενον γενναίως.

Ἀγγελλομένης δὲ ἤδη τῆς ἐξ Ἀδριανουπόλεως ἐκκινήσεως τῆς

ὑπὸ τὸν Μωάμεθ στρατιᾶς, ὁ αὐτοκράτωρ ἐσκέφθη καὶ περὶ τῆς ἐξασφαλίσεως τοῦ λιμένος καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἐγκεκλεισμένων ἑλληνικῶν καὶ ἰταλικῶν πολεμικῶν πλοίων. Ἔγεινε δὲ τοῦτο διὰ βαρείας ἁλύσεως ἐκ παχέων ξύλων συνδεδεμένων πρὸς ἄλληλα διὰ σιδηρῶν ῥάβδων καὶ κρίκων καὶ στηριζομένης ἀπὸ διαστήματος εἰς διάστημα ἐπὶ παμεγέθων πασσάλων, ἀφινούσης δὲ μόνον κατὰ τὰ δύο ἄκρα μικρὸν ἄνοιγμα πρὸς εἴσπλουν καὶ ἔκπλουν τῶν πλοίων. Ἔτι δὲ δυσκολωτέραν καθίστανε τὴν διάσπασιν τῆς ἁλύσεως ταύτης ἡ ἔνδοθεν ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπῳ ἐνίσχυσις αὐτῆς διὰ φράγματος πλοίων ὁρμαθηδὸν τεταγμένων. Ἐξετάθη δὲ ἡ ἅλυσις αὕτη ἀπὸ τοῦ Γαλατᾶ, ἐν ᾧ κατῴκουν οἱ Γενουήνσιοι καὶ ὅστις οὐχ ἧττον τοῦ ἀπέναντι ἄστεως εἶχεν ὀχυρωθῇ χάριν τῆς ἐπικειμένης πολιορκίας, μέχρι τῆς ἀντιπέραν παραλίας, ὅπου ἔκειτο ἡ πύλη τῶν παραθαλασσίων τειχῶν ἡ λεγομένη Ὡραία ἢ τοῦ Εὐγενίου.

Ἔγεινε δὲ ἡ διὰ τῆς γεφύρας ζεῦξις τῶν δύο ἀκτῶν τὴν 2 Ἀπριλίου, Δευτέραν τῆς Διακαινησίμου. Ἦτο θλιβερὸν κατὰ ταῦτα τὸ Πάσχα τὸ ἑορτασθὲν τὴν προτεραίαν ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀναμενόντων ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τὴν πρὸ τῆς πόλεως ἐμφάνισιν τῆς πολυπληθοῦς τοῦ Μωάμεθ στρατιᾶς.

Πράγματι ἤδη τῇ 23 Μαρτίου ὁ σουλτᾶνος μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ εἶχεν ἐξορμήσει ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως, σπεύδων νὰ φθάσῃ πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου καὶ ἐνεφανίσθη τὴν ἑσπέραν τῆς 6 Ἀπριλίου δύο καὶ ἥμισυ μίλια μακρὰν τῶν τειχῶν. Ἡ δ' ἐμφάνισις αὐτοῦ δὲν ἐσήμαινε μόνον τὴν ἔναρξιν τῆς πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἧς τὴν ἅλωσιν κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν Τούρκων ἐλέγετο κληροδοτήσας εἰς τὸν υἱὸν ὡς πρόγραμμα ὁ θανὼν πατὴρ Μουράτ, ἀλλὰ καὶ τὸν περιορισμὸν τοῦ τελευταίου ἀγῶνος μόνον εἰς τὴν ἅλωσιν ταύτης τῆς πόλεως, εἰς ἣν καὶ μόνην σχεδὸν περιωρίζετο πλέον τὸ Βυζάντιον. Καὶ ταῦτα, διότι βραχὺν χρόνον πρὸ τῆς ἐξ Ἀδριανουπόλεως ἐκκινήσεως ὁ Μωάμεθ εἶχε παρασκευάσει τὴν καθυπόταξιν τῶν περιχώρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν περὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον ἔτι ἀνθισταμένων πολισμάτων, ἀποστείλας μετὰ στρατοῦ τὸν Καρατζᾶν βέην. Ἡ Μεσημβρία, ὁ Ἀχελῷος, ἡ Βιζύη καθυπετάχθησαν. Ὁμοίως δ' ἐκυριεύθησαν ἡ παραθαλάσσιος ὀχυρὰ κώμη Ἐπιβάται καὶ αἱ περὶ τὸν Ἀθύραν καὶ παρὰ τὸν Μέλανα ποταμὸν κωμοπόλεις. Ἡ δ' ἐμφάνισις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ αἱ λεηλασίαι αὐτοῦ ἠνάγκα-

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

σαν τοὺς ἀγρότας τῆς ὑπαίθρου χώρας νὰ παραδοθῶσιν ἢ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ δὲ κάτοικοι τῆς παρὰ τὴν βασιλεύουσαν κώμης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, οἵτινες ἐνεκλείσθησαν ἐν τοῖς ὀχυροῖς αὐτῶν πύργοις, ὅπως ἀμυνθῶσιν, ἐξεπολιορκήθησαν καὶ κατεσφάγησαν, ὅτε τέλος ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσι. Μόνη δ᾽ ἐξηκολούθησεν ἀνθισταμένη ἡ Σηλυβρία, ἥτις μόνον μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς βασιλευούσης ἐκυριεύθη.

θ′

Ἡ παράταξις τῶν ἀντιπάλων στρατῶν.

Ἡ πρὸ τῆς πόλεως ἄφιξις τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ τοῦ Μωάμεθ καὶ ὁ κατάπλους τῆς τελευταίας μοίρας τοῦ στόλου, δι᾽ ἧς συνεπληροῦτο τὸ ὅλον τῶν ναυτικῶν δυνάμεων, ἃς ὁ σουλτᾶνος εἶχε παρασκευάσει, ἐσήμαινον τὴν ἔναρξιν τῆς πολιορκίας. Καὶ πράγματι κήρυκες, περιτρέχοντες τὸ στρατόπεδον τοῦ Μωάμεθ, ὅτε ἡ στρατιὰ τὴν πρωίαν τῆς 7 Ἀπριλίου προσήγγισεν εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς μιλίου ἀπὸ τῆς πόλεως, ἤρχισαν κραυγάζοντες, ὅτι ἤρχισεν ἡ πολιορκία. Τὸν δὲ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, ὃν ἤθελε νὰ προσδώσῃ ὁ σουλτᾶνος, ἀποδεικνύουσι τοῦτο μὲν ἡ προσευχή, ἥν, στρώσας τὸν τάπητα, ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Προφήτην, στρέψας τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν Μέκκαν, τοῦτο δ᾽ αἱ παρορμήσεις τῶν οὐλεμάδων, περιερχομένων κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου τὰ τάγματα καὶ παρακελευόντων τοὺς πιστοὺς νὰ ἐπιληφθῶσι χαρμοσύνως τοῦ ἐπικειμένου ἔργου, ἐπειδὴ κατὰ τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Προφήτου ἡ περιλάλητος πόλις ἔμελλε πάντως νὰ γείνῃ κτῆσις αὐτῶν.

Οὕτως ὁ ἥλιος τῆς 7 Ἀπριλίου ἀνατείλας ἐφώτισε τὰ μουσουλμανικὰ πλήθη κατέχοντα τὰς τεταγμένας θέσεις, ἐπειδὴ τὰ πάντα εἶχον μελετηθῆ καὶ ὁρισθῆ ἐκ τῶν προτέρων.

Καὶ ἡ μὲν σκηνὴ τοῦ Μωάμεθ ἐπήχθη ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος τοῦ μικροῦ λόφου τοῦ σήμερον λεγομένου Μαλτεπὲ καὶ φέροντος ἐπῳκοδομημένον τὸ στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον ἐν μέσῳ τῶν δύο σημερινῶν στρατώνων Δαοὺτ πασσᾶ καὶ Ῥαμὴ τζιφλίκ. Ἔκειτο δὲ ὁ λόφος οὗτος ὀλίγον πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ, φερούσης τοῦτο τὸ ὄνομα ἀπὸ παρακειμένου ἐκκλησιδρίου τοῦ ἁγίου ἐκείνου. Ἔμπροσθεν δὲ καὶ ἀμφοτέρωθεν τοῦ στρατηγίου ἐτάχθησαν δεκαπεντακισχίλιοι γενίτσαροι, ἀποτελοῦντες τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ

σουλτάνου, καὶ ἡ σουλτανικὴ αὐλὴ μετὰ τῶν τοξοτῶν καὶ ὑπασπιστῶν. Ἑκατέρωθεν δὲ τοῦ στρατηγίου ἐξ ἑνὸς μὲν ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τοῦ Κερατίου κόλπου μέχρι τῆς Προποντίδος, ἐξ ἑτέρου δὲ μέχρι τῆς Ξυλοπόρτης καὶ ὄπισθεν ἐν ἐφεδρείᾳ ἐστρατοπέδευσεν ὁ στρατὸς τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὁ ἐκ τῆς Θράκης στρατολογηθεὶς ὑπὸ τὸν μέγαν βεζύρην Χαλὶλ καὶ τοὺς στρατηγοὺς Καρατζᾶν βέην, Μουσταφᾶν πασσᾶν, Ἰσαὰκ, Μαχμοὺτ καὶ ἄλλους. Εἰς δὲ τὸν Ζαγανὸν πασσᾶν, κηδεστὴν ὄντα τοῦ σουλτάνου, ἀνετέθη ἡ κατάληψις τῶν ὑψωμάτων τοῦ Γαλατᾶ, τοῦ νῦν Σταυροδρομίου, ὅπερ ἦτο τότε ἔρημον οἰκιῶν καὶ πλῆρες ἀμπέλων καὶ δένδρων. Τὴν θέσιν δ' ἐκείνην κατέχων ὁ Ζαγανὸς ἐπετέλει τὸ διπλοῦν ἔργον τῆς ἐπιβλέψεως τῶν πλοίων τῶν Ἑλλήνων καὶ Γενουηνσίων καὶ τῆς περιφρουρήσεως τοῦ ἐν τῷ Διπλοκιονίῳ ὁρμοῦντος τουρκικοῦ στόλου ἀπὸ πάσης προςβολῆς τῶν Γενουηνσίων τοῦ Γαλατᾶ. Ἐσκοπεῖτο δὲ διὰ τῆς ἐν ἐκείνῳ τῷ μέρει τοποθετήσεως τοῦ Ζαγανοῦ καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ, εἰ δυνατὸν, γεφύρωσις τοῦ λιμένος ἀπὸ τῶν Κεραμεικῶν, τοῦ σημερινοῦ Χάσκιοϊ, μέχρι τῆς ἀντιπέραν πόλεως.

Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ παράταξις τῆς τουρκικῆς στρατιᾶς, εἰς ἣν μέγα παρεῖχον σθένος τὰ καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς παρατάξεως καὶ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν ἀπέναντι αὐτῆς τειχῶν στηθέντα τηλεβόλα, ἅτινα σκευὰς ὠνόμαζον δημωδῶς οἱ Βυζαντῖνοι. Ἦσαν δὲ τὰ κατασκευασθέντα πυροβολεῖα δεκαπέντε τὸν ἀριθμὸν ἐν ὅλῳ, ὧν τὰ πλεῖστα εἶχον ἀνὰ τέσσαρα πυροβόλα, τρία μικρότερα καὶ ἓν μέγα· τῶν πυροβολείων δὲ τούτων τὸ ἀξιολογώτατον ἦτο τὸ παρ' αὐτὸ τὸ στρατήγιον ἐπὶ τοῦ Μαλτεπὲ, ἐφ' οὗ ἐστήθη πλὴν δύο ἄλλων τὸ κολοσσιαῖον τηλεβόλον τοῦ Ὀρβανοῦ. Τοῦτο δ' ἐχρειάζετο δύο ὥρας ὅπως γεμισθῇ· διὸ ἐπυροβόλει μόνον ἑπτάκις τῆς ἡμέρας καὶ ἅπαξ διὰ νυκτός. Ἀλλὰ μετὰ βραχὺ τὸ τηλεβόλον τοῦτο διερράγη, φονεῦσαν τόν τε κατασκευαστὴν Ὀρβανὸν καὶ ἄλλους πολλούς. Καταστάσης δὲ δυνατῆς τῆς ἐπισκευῆς αὐτοῦ, ἤρχισε καὶ πάλιν ἐκτοξεῦον τὰς τεραστίας αὐτοῦ ἐκ λίθου σφαίρας. Οὕτω φοβερὸν ἦτο τὸ πυροβολικὸν τοῦ Μωάμεθ, κατασεῖον ἐπικινδύνως τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ τῶν βολῶν αὐτοῦ καὶ μεγάλας ἐπιφέρον ζημίας, ἐν ᾧ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς αὐτὸ οἱ πολιορκούμενοι εἶχον τηλεβόλα μικρᾶς ὁλκῆς, καὶ ταῦτα δὲ ἦσαν δυςαναλόγως βαρέα, ὥςτε νὰ τεθῶσιν ἀκινδύνως ἐπὶ τῶν τειχῶν· διὸ ἡ χρῆσις αὐτῶν ὑπῆρξεν ὀλίγη καὶ ἀδεξία. Πλὴν δὲ τῶν

τηλεβόλων, ἀντιπροσωπευόντων τὸ νεώτερον στάδιον εἰς ὃ εἶχεν εἰσέλθει ἡ πυροβολική, ἡ στρατιὰ τοῦ Μωάμεθ ἐποιεῖτο χρῆσιν, καθ' ἃ καὶ οἱ Βυζαντῖνοι, καὶ τῶν ἐξ ἀρχαιοτέρων χρόνων ἐν χρήσει καταπελτῶν καὶ βαλλιστρῶν, δι' ὧν ἐξετοξεύοντο λίθοι.

Οὕτως ἐχούσης τῆς παρατάξεως τῶν τουρκικῶν δυνάμεων, τὸ κυριώτατον σημεῖον, εἰς ὃ ἔπρεπε νὰ στραφῇ ἡ προσοχὴ τῶν πολιορκουμένων, ἦτο ἡ πύλη τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ. Παρ' αὐτὴν λοιπὸν ἐτάχθη ὁ αὐτοκράτωρ, στήσας τὸ στρατήγιον ἐν αὐτῷ τῷ παρὰ τὴν πύλην ὁμωνύμῳ ἐκκλησιδρίῳ καὶ ἔχων περὶ αὐτὸν τρισχιλίους τῶν ἀρίστων στρατιωτῶν, ἐν οἷς καὶ οἱ τετρακόσιοι Γενουήνσιοι τοῦ Ἰουστινιάνη μετὰ τοῦ γενναίου αὐτῶν ἀρχηγοῦ, ὡς καὶ Φραγκίσκου τοῦ Τολέδου, συγγενοῦς τοῦ αὐτοκράτορος.

Κατὰ ταῦτα ὀλίγον τι ὀλιγώτερον τοῦ ἡμίσεος τῶν μικρῶν δυνάμεων ἃς ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ ὁ αὐτοκράτωρ ἐτάχθη ἐν τῷ ἐπικαιροτάτῳ τῶν σημείων, ὑπελείφθη δὲ διὰ σύμπασαν τὴν λοιπὴν ἔκτασιν τῶν τειχῶν τὸ ὑπόλοιπον τῆς στρατιᾶς ἐξ ἑπτακισχιλίων τὸ πολὺ ἐν ὅλῳ ἀνδρῶν, εἰς οὓς διεμοιράσθη τὸ βαρὺ ἔργον τῆς φυλάξεως περιβόλου δεκαοκτὼ περίπου χιλιομέτρων.

Ἐτάχθησαν δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὡς ἑξῆς οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἀμυντόρων κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην γραμμὴν τῆς ἀμύνης. Ἐν τῇ πρώτῃ μετὰ τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ πύλῃ, τῇ Χαρσίᾳ ἢ Καλιγαρέᾳ, τῇ σήμερον καλουμένῃ Ἐγρὶ καπουσù, ἀνετέθη ἡ φύλαξις εἰς τὸν γηραιὸν Θεόδωρον τὸν Καρυστηνόν, ἄνδρα διακρινόμενον ἐπὶ τῇ εὐστοχίᾳ περὶ τὸ τοξεύειν καὶ εἰς τὸν Γερμανὸν ὑπονομευτὴν Ἰωάννην Γράντ. Τὴν δὲ ἄμυναν κατὰ τὴν ἑπομένην πύλην, τὴν τοῦ Πολυανδρίου ἢ Μυριάνδρου, τὴν σημερινὴν πύλην τῆς Ἀδριανουπόλεως, Ἐδιρνὲ καπουσù, ὅπου ἦσαν λίαν ἐπισφαλῆ τὰ τείχη, εἶχον ἀναλάβει οἱ τρεῖς Γενουήνσιοι ἀδελφοὶ Παῦλος, Ἀντώνιος καὶ Τρώϊλος οἱ Βοκκιάρδοι μετὰ μικροῦ στίφους Γενουηνσίων. Τὸ δὲ μέρος τῶν τειχῶν τὸ ἀπὸ ταύτης τῆς πύλης ἐκτεινόμενον πρὸς τὸν Κεράτιον κόλπον καὶ προασπίζον τὸ παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν ἐφρούρει ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Βενετὸς βάϊλος Ἱερώνυμος Μηνότος, διοικῶν σῶμα συγκροτούμενον ἐκ Βενετῶν. Ἄλλοι δὲ Βενετοὶ ἐφύλαττον ὁ Δολφῖνος πρὸς τἀριστερὰ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ ἐν πύλῃ, ἧς δὲν περιεσώθη τὸ ὄνομα, ὁ Νικόλαος Μοτσενῖγος, τασσόμενος μετὰ τοῦ Γενουηνσίου Μαυρικίου Καττανέου παρὰ τὴν πύλην τῆς Σηλυβρίας, καὶ

ὁ Ἰάκωβος Κονταρίνης, φρουρῶν τὰ μέρη τῶν τειχῶν τοῦ ἔξωθεν λιμένος ἕως ἐγγὺς τῶν Ὑψωμαθείων. Εἰς ἄλλον δὲ Βενετόν, ὁμοίως καλούμενον Κονταρίνην, ἡγούμενον διακοσίων Ἰταλῶν μετὰ τοῦ Γενουηνσίου Μανουὴλ, ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ φύλαξις τῆς Χρυσῆς πύλης, τῆς πρώτης ἀπὸ τῆς Προποντίδος, τὰ δὲ πλησίον τῆς Ῥηγίου πύλης ἐφύλαττεν ὁ Φαβρούκιος Κορνέρ. Ὁ δὲ Βενετὸς Γαβριὴλ Τρεβιζᾶνος, ὁ ναύαρχος τῶν βενετικῶν τριήρων, μετὰ πεντήκοντα ἀνδρῶν ἐτάχθη παρὰ τὸν πύργον τὸν ἐν μέσῳ τοῦ ῥεύματος τὸν φυλάσσοντα τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος ἀπέναντι τῆς βασιλικῆς πύλης· ὁ δὲ πλοίαρχος καὶ οἱ ναῦται βενετικοῦ πλοίου καταπλεύσαντος ἐκ τῆς Κρήτης ἐφρούρων τὴν Ὡραίαν πύλην, τὴν παρὰ τοῖς Τούρκοις καλουμένην Μπαξὲ καπουσού, κατεδαφισθεῖσαν πρὸ τριάκοντα περίπου ἐτῶν. Ἐκ δὲ τῶν Γενουηνσίων πλὴν τῶν ἤδη μνημονευθέντων ἀδελφῶν Βοκκιάρδων, τοῦ Ἰουστινιάνη, τοῦ Καττανέου καὶ τοῦ Μανουὴλ ὁ Ἱερώνυμος, οὗ ἀγνοοῦμεν τὸ ἐπώνυμον, καὶ ὁ ἐπίσκοπος Μυτιλήνης Λεονάρδος μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς ἐτάχθησαν νὰ φυλάττωσι περὶ τὴν πύλην τὴν λεγομένην Ξυλίνην ἢ Ξυλόπορταν. Τέλος δὲ ὁ μὲν καρδινάλιος Ἰσίδωρος ὁ πρώην Ῥωσίας ἐφύλαττε τὴν πρὸς ἀνατολὰς τῆς πύλης ταύτης βορειοδυτικὴν γωνίαν τῶν παραλίων τειχῶν, ἐξικνουμένων μέχρι τῆς πύλης τῆς λεγομένης τοῦ Κυνηγίου, ὁ δὲ κόνσουλος τῶν Καταλωνίων Πέτρος Γουλιᾶνος ἐφρούρει μέχρις ἐγγὺς τοῦ Κοντοσκαλίου κατὰ τὰ μέρη τοῦ παλατίου τοῦ Βουκουλέοντος, περιλαμβανομένου ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῶν μεγάλων ἀνακτόρων τοῦ Βυζαντίου.

Τῶν δὲ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἀμεσώτερον συνδεομένων Ἑλλήνων ὁ μὲν Θεόφιλος Παλαιολόγος, ἀνὴρ διακεκριμένος διὰ τὴν γραμματικὴν παιδείαν καὶ τὰς περὶ τὴν μαθηματικὴν γνώσεις, ἀνέλαβε τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τῶν μετὰ τοῦ Βενετοῦ Μοτσενίγου καὶ τοῦ Γενουηνσίου Καττανέου παρὰ τὴν πύλην τῆς Σηλυβρίας τεταγμένων. Ὁ δὲ μέγας δοὺξ Λουκᾶς Νοταρᾶς ἐτάχθη νὰ φυλάττῃ ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Πετρίου, ἤτοι κατὰ τὸ σημερινὸν Φανάριον, μέχρι καὶ τῆς πύλης τῆς Ἁγίας Θεοδοσίας, Ἀγᾶ καπουσού, ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν καὶ ἑκατὸν ἱππεῖς. Ὁ δὲ Δημήτριος Καντακουζηνὸς καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Νικηφόρος Παλαιολόγος ἐτοποθετήθησαν μετὰ ἑπτακοσίων ἀνδρῶν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως, καταλαβόντες τὸν κενὸν χῶρον τὸν περιβάλλοντα τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἧς τὴν θέσιν ἐπέχει σήμερον τὸ τζαμίον τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ τοῦ κατακτητοῦ, οἰκοδομηθὲν τῷ 1469

κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Ἕλληνος ἀρχιτέκτονος Χριστοδούλου. Ἐδόθη δ' εἰς αὐτοὺς ἡ ἐντολὴ νὰ περιφέρωνται προστρέχοντες χάριν βοηθείας ὅπου ἤθελε παραστῇ ἀνάγκη. Μοναχοὶ δὲ καὶ ἱερεῖς καὶ κληρικοὶ διετάχθησαν νὰ διαμερισθῶσι τῇδε κἀκεῖσε ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς πόλεως, τοῦτο μὲν ἐξιλεούμενοι τὸ θεῖον διὰ δεήσεων ὑπὲρ σωτηρίας τῆς πόλεως, τοῦτο δὲ χρησιμεύοντες καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἄμυναν ὡς ἡμεροσκόποι καὶ νυκτοσκόποι. Καὶ μέρος δὲ τοῦ τείχους ἐφύλαττον μοναχοὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βαρβάρου, μὴ ὁρίζοντος ὀνομαστὶ τὸν φυλαττόμενον ὑπ' αὐτῶν τόπον τῶν τειχῶν.

Τέλος δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ὀθωμανὸς ἡγεμονόπαις Ὀρχὰν ἐτάχθη μετά τινων ὀλίγων πιστῶν εἰς αὐτὸν Τούρκων ἀκολούθων φρουρὸς κατὰ τὴν Ἀκρόπολιν, ἧς τὴν θέσιν ἐπέχει σήμερον τὸ Ἐσκὶ (παλαιὸν) Σεράϊ· οὐ μακρὰν δ' αὐτῶν ἐστάθμευον καλόγηροι φρουροί. Περίεργος ἀληθῶς γειτονία ἑτερογενεστάτων ἀμυντόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐργαζομένων ὑπὲρ τῆς διασώσεως αὐτῆς ἀπὸ τῶν Τούρκων ἐξ ἀφορμῶν ὅλως διαφόρων.

Τοιαύτη ἡ παράταξις τῶν δύο ἀντιπάλων στρατιῶν, ἣν ἐκθέτοντες παρηκολουθήσαμεν ἐν τοῖς κυρίοις τὸν Γεώργιον Φραντζῆν, αὐτὸν ἐκεῖνον, ὅστις ἔφιππος μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπεθεώρει καθ' ἑκάστην κατὰ τὸν χρόνον τῆς πολιορκίας τὰς ἑλληνικὰς φρουρὰς παρὰ τὰ τείχη. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον μόνον περὶ παραλείψεων αὐτοῦ, δεομένων συμπληρώσεως ἐξ ἄλλων πηγῶν ἀξιοπίστων, δύναται νὰ γείνῃ λόγος, ὄχι δὲ περὶ συγχύσεως αὐτοῦ, δικαιολογούσης τὴν προτίμησιν ἄλλων μαρτυριῶν ὅπου διαφωνεῖ πρὸς ταύτας ἐν τῷ ζητήματι τῆς παρατάξεως τῶν φρουρῶν.

Ἀναθεωροῦντες δὲ τὸν κατάλογον τῶν ἀρχηγῶν, εἰς οὓς ὁ Κωνσταντῖνος ἀνέθηκε τὴν ἄμυναν, ἐκπληττόμεθα βλέποντες, ὅτι οἱ πλεῖστοι αὐτῶν ἦσαν Ἰταλοί, ἰδίως δὲ Βενετοὶ καὶ Γενουήνσιοι, ἐλάχιστοι δὲ οἱ Ἕλληνες. Ἡ δὲ παρατήρησις αὕτη καὶ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ὑπὲρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀγωνισθέντων ξένων ἐπετέλεσαν τὸ καθῆκον αὐτῶν μετὰ περισσῆς πίστεως καὶ γενναιότητος, ἄγει εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς θλίψεως ἡμῶν, ὅτι διὰ τοὺς διαφόρους προεκτεθέντας ἤδη λόγους δὲν ἐπετεύχθη ἡ προσδοκηθεῖσα καὶ διενεργηθεῖσα γενναία συνδρομὴ τῆς Ἑσπερίας, ἥτις ἐπερχομένη θὰ ἠδύνατο οὐκ ἀπιθάνως εἰ μὴ ὁριστικῶς νὰ σώσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ τοὐλάχιστον νὰ παρατείνῃ τὰς ἐσχάτας αὐτῆς ἡμέρας. Ἐξ ἑτέρου δὲ

ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε, ὅτι παρὰ τὸ ὀλιγάριθμον τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν οἱ ὑπ' αὐτούς τε καὶ ὑπὸ ξένους τεταγμένοι ἠγωνίσθησαν οὐχ ἧττον ὑπερανθρώπως μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, πρώτου δίδοντος τὸ παράδειγμα, αἴροντες τὸν σταυρὸν παλαιῶν τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους ἁμαρτιῶν, ἐν αἷς μία τῶν αἰσθητοτάτων ἐν ταῖς ὥραις τοῦ μεγάλου κινδύνου ἦτο ἡ ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου παραμέλησις τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τοῦ κράτους.

ι'

Αἱ κατὰ θάλασσαν δυνάμεις.

Εἴχομεν ἤδη πολλάκις τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἤδη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῶν Κομνηνῶν ἀρξαμένην ἀφροντισίαν περὶ τοῦ στόλου τοῦ Βυζαντίου, ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας ἡ ἐμφάνισις καὶ αἱ πρόοδοι τῶν Σελδσουκιδῶν καὶ ἔπειτα τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὤφειλον νὰ ἐπιβάλωσι συντονωτέραν ἢ πρότερον μέριμναν περὶ συντηρήσεως καὶ αὐξήσεως τοῦ στόλου. Τὸ Βυζάντιον, κρατοῦν κατὰ θάλασσαν, οὐ μόνον τὰς εἰς τὴν Εὐρώπην διαβάσεις τῶν Τούρκων ἤθελε τελεσφορώτερον δυσχεράνει, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐναντίον τῶν Σελδσουκιδῶν καὶ Ὀθωμανῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπιθέσεις ἤθελε καταστήσει βαρυτέρας καὶ καρπιμωτέρας. Ἡ δὲ προϊοῦσα ἔκπτωσις τοῦ στόλου εἶχε περιστῆ εἰς ἀκρότατον σημεῖον ἐν ταῖς τελευταίαις ταύταις ἡμέραις.

Ὁ ὅλος αὐτοκρατορικὸς στόλος διαρκούσης τῆς πολιορκίας συνίστατο ἐκ δέκα πλοίων, καὶ τούτων οὐχὶ μεγάλων. Εἰς ταῦτα δὲ προσετίθεντο δεκαπέντε συμμαχικά, ὧν πέντε μὲν ἦσαν ἐκ Γενούης, ἓν ἐξ Ἀγκῶνος, πέντε βενετικὰ ὑπὸ τὸν Ἀλούσιον Διέδον καὶ τὸν Γαβριὴλ Τρεβιζᾶνον, τρία τῶν ἐν Κρήτῃ Βενετῶν καὶ ἓν ἐξ Ἀγκῶνος. Τούτων δὲ τῶν εἰκοσιπέντε πλοίων ἐννέα, ἐν οἷς ἓν τῶν βυζαντιακῶν, παρετάχθησαν παρὰ τὴν ἅλυσιν τὴν παρεκταθεῖσαν ἀπὸ τοῦ Γαλατᾶ μέχρι τῆς πύλης τοῦ Εὐγενίου χάριν φυλάξεως αὐτῆς καὶ τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος, τῆς ἀρχηγίας τῶν πλοίων τούτων ἀνατεθείσης εἰς τὸν πλοίαρχον ἐμπορικοῦ πλοίου Ἀντώνιον. Τὰ δὲ λοιπὰ πλοῖα ἀπεκλείσθησαν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ λιμένι. Ὑπολειπόμενα δέ τινα

πλοιάρια κατεποντίσθησαν τοῦτο μὲν ὡς ἄχρηστα, τοῦτο δὲ πρὸς ἀποφυγὴν κινδύνων τῶν ἀξιομάχων πλοίων διὰ τῆς τυχὸν ὑπὸ τοῦ πυρὸς τῶν πολεμίων καταφλέξεως τῶν ἀχρήστων.

Ὁ δὲ πολέμιος στόλος τῶν Τούρκων ἦτο πολὺ ἀνώτερος τὸν ἀριθμὸν τοῦ τῶν πολιορκουμένων. Καὶ περὶ τούτου δὲ τοῦ ἀριθμοῦ ἐπικρατεῖ διαφωνία, καθ' ἃ καὶ περὶ τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ τοῦ Μωάμεθ. Καὶ ὁ μὲν Δούκας λέγει τριακοσίας ἐν ὅλῳ τὰς τριήρεις καὶ διήρεις τῶν Τούρκων μετὰ τῶν μικροτέρων πλοιαρίων, ὁ δὲ Φραντζῆς ἀναγράφει ἐν ὅλῳ πλοῖα μικρὰ καὶ μεγάλα τετρακόσια εἴκοσι, καὶ ὁ Κριτόβουλος ἀναβιβάζει τὰς πολεμικὰς νῆας εἰς τριακοσίας καὶ πεντήκοντα ἄνευ τῶν σκευαγωγῶν *καὶ τῶν κατ' ἄλλην τινὰ χρείαν ἢ ἐμπορίαν ἀφικνουμένων*. Κατὰ δὲ τὸν Πούσκουλον τὰ τουρκικὰ πλοῖα ἠριθμοῦντο ἐν ὅλῳ εἰς ἑκατὸν ἑβδομήκοντα. Τέλος δὲ ὁ Νικόλαος Βάρβαρος, οὗ ἡ μαρτυρία φαίνεται ἡ ἁπασῶν πιθανωτέρα, λέγει τὸν τουρκικὸν στόλον συγκροτούμενον ἐξ ἑκατὸν τεσσαράκοντα καὶ πέντε ἐν ὅλῳ πλοίων, ὧν δώδεκα μὲν πάνοπλοι γαλέραι, ἤτοι τριήρεις, ἑβδομήκοντα ἕως ὀγδοήκοντα *φοῦσται*, ἤτοι πιθανῶς διήρεις, εἴκοσιν ἕως εἰκοσιπέντε μικρότερα πλοῖα *(παρανδαρίαι)* καὶ τὰ λοιπὰ ἁπλοῖ *πάρωνες (βριγαντίνια)*. Ἐναυπηγήθη δὲ ὁ στόλος οὗτος ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ καὶ ἐν διαφόροις λιμέσι τοῦ Εὐξείνου μετὰ μεγάλης ταχύτητος, ἐκπληξάσης τοὺς Ἕλληνας. Τὴν δὲ ναυαρχίαν τοῦ στόλου ἀνέθηκεν ὁ σουλτᾶνος εἰς Βούλγαρον ἀρνησίθρησκον, καλούμενον Μπαλτάογλουν Σουλεϊμὰν βέην, τὸν πρῶτον καπετὰν πασσᾶν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Ἀλλά, καίτοι ὁ τουρκικὸς στόλος ὁ ναυπηγηθεὶς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, πρώτου τῶν μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου σουλτάνων ὃν κατὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ ἐπονομάσωμεν ἱδρυτὴν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Ὀθωμανῶν, ἦτο κατ' ἀριθμὸν πολὺ ὑπέρτερος τοῦ τῶν πολιορκουμένων, ὑπελείπετο αὐτοῦ κατά τε τὸ μέγεθος τῶν πλοίων καὶ τὴν ναυτικὴν ἐμπειρίαν τῶν ὑπὸ τὸν Μπαλτάογλουν ναυτιλλομένων. Πράγματι τὸ μὲν μέγιστον τῶν πλοίων τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἐλθὸν ἐκ Σινώπης, ὁπόθεν ἔφερε λίθους, ξύλα καὶ ἄλλα ἐφόδια πολέμου, εἶχε χωρητικότητα μόνον τριακοσίων τόννων. Ἡ δὲ ἀδεξιότης καὶ ἀπειρία τῶν ἐπὶ τοῦ στόλου τούτου ἀνδρῶν κατεφάνη ἅμα τῇ πρώτῃ αὐτοῦ συγκρούσει μετὰ τοῦ βυζαντιακοῦ, ἥτις ἤγαγεν εἰς ἧτταν τῶν Τούρκων, μὴ πειραθέντων ἔκτοτε νὰ μεταχειρισθῶσι τὸν στόλον ἐκεῖνον

πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀπὸ θαλάσσης ἐκπορθήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ περιορισθέντων εἰς τὴν ἐκπολιόρκησιν αὐτῆς ἀπὸ ξηρᾶς.

Συνεκροτήθη δὲ ἡ ναυμαχία αὕτη τὴν 20 Ἀπριλίου, ἤτοι τὴν δεκάτην πέμπτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας, ἧς τὸ ἡμερολόγιον μέχρις ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἀνάξιά τινα λόγου καὶ μόνον ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ. Καὶ δὴ οἱ Τοῦρκοι εἶχον περιορισθῆ μόνον εἰς κανονιοβολισμὸν κατὰ τῶν χερσαίων τειχῶν καὶ εἰς μικρὰς ἀψιμαχίας περὶ τὴν τάφρον ὡς καὶ εἰς αἰφνιδίαν τινὰ ἔφοδον, ἐπιχειρηθεῖσαν τὴν ἑσπέραν τῆς 18 Ἀπριλίου ὑπὸ τὸ σεληναῖον φῶς καὶ ἀπολήξασαν μετὰ μάχην ἑξάωρον εἰς τὴν ὑποχώρησιν τῶν Τούρκων, ἀποβαλόντων διακοσίους ἄνδρας.

Ἐφεκτικὴν δ' ἀπὸ τῆς μάχης ἐκείνης στάσιν ἐτήρουν τἀντίπαλα στρατόπεδα, ὅτε τὴν 20 Ἀπριλίου συνεκρούσθησαν αἴφνης οἱ ἀντίπαλοι κατὰ θάλασσαν. Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, μεριμνῶν περὶ τροφοδοτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶχεν ἀποστείλει ἤδη πρὸ τῆς πολιορκίας εἰς τὴν Πελοπόννησον ἢ τὴν Σικελίαν αὐτοκρατορικὸν πλοῖον, ὅπως συγκομίσῃ σῖτον καὶ ἄλλα ἐπιτήδεια χάριν τῶν κατοίκων τῆς βασιλευούσης, ἧς ἠπειλεῖτο ἡ πολιορκία. Ἐπιστρέφον δὲ τὸ πλοῖον τοῦτο μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς πολιορκίας εἰς Κωνσταντινούπολιν συνηντήθη μετὰ τριῶν πλοίων Γενουησίων, φερόντων ὁμοίως ζωοτροφίας, ἅτινα εἶχον περιορισθῆ ἐν Χίῳ ὑπὸ ἀντιξόων βορείων ἀνέμων. Πνεύσαντος δὲ νότου, εἶχον ἐκπλεύσει ἐκεῖθεν, καὶ περὶ τὴν δεκάτην πρωινὴν ὥραν τῆς 20 Ἀπριλίου ἐφάνησαν ἀναπλέοντα μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ πλοίου τὴν Προποντίδα καὶ κατευθυνόμενα πρὸς τὸν λιμένα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὅτε δ' ἔγειναν ὁρατὰ εἰς τοὺς Τούρκους, ὁ Μωάμεθ διέταξε τὸν Μπαλτάογλουν νὰ ἐπιπέσῃ κατ' αὐτῶν μετὰ σύμπαντος τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ παρεμποδίσῃ πάσῃ δυνάμει τὸν εἴσπλουν αὐτῶν εἰς τὸν Κεράτιον. Παραλαβὼν δὲ ὁ ναύαρχος τὸν στόλον, ὅστις ὥρμει ἤδη ἐν τῷ Διπλοκιονίῳ, ἔπλευσε κατὰ τῶν τεσσάρων πλοίων, ἅτινα καὶ συνήντησε παρὰ τὸ τεῖχος τῆς Προποντίδος πλησίον τῆς Βλάγκας.

Δεινὸς ἀπέβη τότε ὁ ἀγών, αὐξανόμενος ὑπὸ τοῦ ἐνδιαφέροντος, μεθ' οὗ παρηκολούθουν αὐτὸν ἐν ἀγωνίᾳ καὶ ἀλαλαγμοῖς ἀπὸ μὲν τῶν ἐπάλξεων τοῦ παρὰ τὴν Προποντίδα τείχους χιλιάδες τῶν κατοίκων καὶ ὑπερασπιστῶν τῆς βασιλευούσης, συρρεύσασαι μετ' αὐτοῦ ἴσως τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ἀπὸ δὲ τῆς ἐκτὸς τῶν τειχῶν παραλίας

οἱ ἐκ τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοπέδου καταβάντες πολυπληθεῖς θεαταί, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Μωάμεθ. Ἰδίως δὲ δεινότερος ἀπέβη ὁ ἀγών, ὅτε, παύσαντος αἴφνης τοῦ ἀνέμου, ὁ πλοῦς τῶν τεσσάρων πλοίων ἀπέβη βραδὺς ὑπὸ τῆς νηνεμίας καὶ τέλος ἀνεκόπη, καταστάσης εὐχεροῦς εἰς τὸν πολέμιον στόλον τῆς περιστοιχίσεως αὐτῶν.

Τὸ θέαμα ἦτο τότε φοβερόν. Ἡ θάλασσα ἐπληρώθη νηῶν τουρκικῶν, ὧν ἐν μέσῳ δύσκολον ἀγῶνα διεξῆγον τὰ τέσσαρα πλοῖα τῶν πολιορκουμένων. Βέλη, ἀκόντια, σφαῖραι ἐτοξεύοντο εἰς τοὺς ἀέρας. Ὁ κίνδυνος τῶν ἐναντίον τῆς πυκνῆς ζώνης τῶν τουρκικῶν πλοίων ἀμυνομένων ἦτο προφανής, ἀλλ' ἄξιος θαυμασμοῦ ἀνεδείχθη ὁ ἡρωισμὸς αὐτῶν. Ἡ πρώτη κραταιὰ ἐπίθεσις τῶν Τούρκων ἐστράφη κατὰ τῆς βασιλικῆς νηός, ἀντιτοξευσάσης ἀμέσως ἐναντίον τῶν ἐφορμώντων τὰ βέλη τῶν τοξοτῶν, τὰς πέτρας τὰς ἐκτινασσομένας ἀπὸ τῶν πετροβόλων μηχανῶν, τὰς σφαίρας τῶν μικρῶν αὐτῆς τηλεβόλων, τέλος δὲ καὶ τὸ δι' ὑελίνων σκευῶν ἐκτοξευόμενον ὑγρὸν πῦρ. Οὐδ' ἔπαυσεν ἡ γενναία ἄμυνα, ὅτε αὐτὸς ὁ Μπαλτάογλους ἐνέπηξε τὸ ἔμβολον τῆς ναυαρχίδος εἰς τὴν πρύμναν τῆς αὐτοκρατορικῆς τριήρους, ἄλλα δὲ τῶν μεγάλων τουρκικῶν πλοίων περιεκύκλωσαν αὐτὴν γύρωθεν καὶ τὰ τρία Γενουήνσια πλοῖα περιεζώσθησαν ὁμοίως ὑπ' ἄλλων σκαφῶν τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ἀλλ' οὐχ ἧττον οἱ κινδυνεύοντες τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων ἐξηκολούθησαν ἀμυνόμενοι μετὰ καρτερίας καὶ γενναιότητος ὑπερανθρώπου. Ἡ ἐπιτυχία, μεθ' ἧς τὸ ὑγρὸν πῦρ τῆς βασιλικῆς νηὸς ἐπέφερε θαυμάσια ἀποτελέσματα, ἡ τόλμη, μεθ' ἧς οἱ περιεζωσμένοι ἐκ τοῦ πλησίον ναυμάχοι τῶν τεσσάρων

Η ΠΡΩΤΗ ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ
ΚΑΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΟΓΡΑΦΗΜΑ ΤΟΥ ΙΖʹ ΑΙΩΝΟΣ

πλοίων, μεταβληθέντες εἰς πεζομάχους, ἀντέκρουον τοὺς πειρωμένους νἀναβῶσιν ἐπ᾽ αὐτῶν, κατέκοπτον διὰ πελέκεων τὰς χεῖρας αὐτῶν, κατηκόντιζον καὶ κατετόξευον τοὺς ἐφορμῶντας, ἔσπειρε κατὰ μικρὸν τὴν ἀπογοήτευσιν καὶ τὸν τρόμον εἰς τοὺς τὸ πρῶτον ὑπερτεροῦντας Τούρκους, οἵτινες μέχρι τινὸς ἐθεώρουν βεβαίαν τὴν νίκην. Πολλὰ τῶν τουρκικῶν πλοίων ἐγίνοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός, ἡ δὲ θάλασσα ἔγεμε νεκρῶν καὶ ναυαγῶν καὶ ἐφοινίσσετο ὑπὸ τοῦ αἵματος. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ὑπερανθρώπου ἀριστείας τῶν ἐπιβαινόντων τῶν τεσσάρων πλοίων εἴπερ τις καὶ ἄλλος διεκρίθη ὁ ναύαρχος τῆς βασιλικῆς [illegible]ῆς νηὸς Φλαντανελᾶς, τρέχων ἀπὸ τῆς πρύμνης εἰς τὴν πρῷραν, μα[illegible]χόμενος ὡς λέων καὶ ἐξεγείρων διὰ τῶν κραυγῶν αὐτοῦ τὴν ὁρμὴ[illegible]ὴν τῶν ὑπ᾽ αὐτόν.

Ἔμπλεως ὀργῆς παρηκολούθει ὁ Μωάμεθ ἐκ τῆς παραλίας τ[illegible]ὴν ὁλονὲν προβαίνουσαν ὑποχώρησιν τῶν Τούρκων, μὴ ἀντεχόντων πλέ[illegible]ον εἰς τὸν κρατερὸν ἀγῶνα τῆς δρακὸς ἐκείνης τῶν γενναίων. Κεντρί[illegible]ας δὲ τὸν ἵππον καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ πολλῶν ἄλλων ἐφίππων Τούρ[illegible]ων κατέβη εἰς τὴν θάλασσαν, καί, προχωρήσας διὰ τοῦ ἀβαθοῦς αἰγιαλ[illegible]οῦ, προσήγγισεν ὅσον ἦτο δυνατὸν πρὸς τὰ μόνον βολὴν λίθου ἀπέχοντα πλοῖα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, διαβρεχόμενος ὑπὸ τῶν ὑδάτων, καὶ ἀπ[illegible]τεινε τὰς δεινοτάτας τῶν ἐπιπλήξεων καὶ ὕβρεων εἰς τοὺς μαχητὰς τ[illegible]ῦ Προφήτου, ἀποκαλῶν αὐτῶν δειλοκαρδίους καὶ γυναικώδεις. Καὶ ἐξῆ[illegible]ε μὲν ἡ ὀργὴ καὶ παρόρμησις τοῦ σουλτάνου τοὺς ἄνδρας πρὸς νέ[illegible]ον ζῆλον. Ἀλλὰ καὶ αἱ νέαι αὐτῶν ἐπιθέσεις ἀπέβησαν ἀνωφελεῖς. Με[illegible]ὰ μικρὸν δ᾽ ἐκρίνετο ὁ ἀγὼν ὁριστικῶς ὑπὲρ τῶν ἡρωικῶς ἀμυνομένω[illegible]ν, καί, ἐπελθούσης τῆς νυκτός, ὁ τουρκικὸς στόλος ἠναγκάσθη νἀποχ[illegible]ωρήσῃ εἰς τὸ Διπλοκιόνιον, τὸ σημερινὸν Μπεσικτάς. Τὰ δὲ τέσσα[illegible]ρα νικηφόρα σκάφη, ἐπωφελούμενα τὸ νύκτιον σκότος, ἠδυνήθησαν νὰ ε[illegible]ς πλεύσωσι σῶα εἰς τὸν λιμένα, ὀλίγους ἔχοντα τραυματίας, ὧν [illegible]ύο ἢ τρεῖς ἀπέθανον μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας ἐκ τῶν τραυμάτων. Τα[illegible]τα μαρτυρεῖ ὁ Φραντζῆς, ἐν ᾧ ὁ Κριτόβουλος λέγει εἰκοσιδύο τοὺς φονευθέντας. Ἀσυγκρίτως δὲ μεγαλείτεραι ἦσαν αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων, ἃς ὁ Κριτόβουλος ὑποβιβάζει μεγάλως, ποιούμενος λόγον περὶ ἑκατὸν καὶ πλέον νεκρῶν καὶ τριακοσίων καὶ ὑπερέκεινα τραυματιῶν. Ὑπερβολικὰς δὲ βεβαίως παριστάνει τὰς ἀπωλείας τῶν Τούρκων ὁ Φραντζῆς, ἀναβιβάζων τοὺς φονευθέντας εἰς δωδεκακισχιλίους,

πρὸς ἣν μαρτυρίαν συμφωνοῦσιν οἱ Βενετοὶ χρονογράφοι τῆς ἁλώσεως Βάρβαρος καὶ Δολφῖνος.

Ἡ ἱστορία διεφύλαξε πλὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ κυβερνήτου τοῦ αὐτοκρατορικοῦ πλοίου Φλαντανελᾶ τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν γενναίων Γενουηνσίων πλοιάρχων, οἵτινες ὠνομάζοντο Καττάνεος, Νοβάρας καὶ Μπαλανέρης.

ια΄.

Ὁ τουρκικὸς στόλος ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπῳ.

Ἀπαράκλητος ἦτο ἡ ὀργὴ τοῦ Μωάμεθ ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ἐκείνῃ τῆς 20 Ἀπριλίου. Σπεύσας δὲ τὴν ὑστεραίαν εἰς τὸ Διπλοκιόνιον καὶ καλέσας ἐνώπιον αὐτοῦ τὸν Μπαλτάογλουν, ἐπετίμησεν αὐτὸν δεινῶς καὶ μεθ' ὕβρεων ὡς δειλὸν καὶ προδότην. Αἱ δὲ δικαιολογίαι τοῦ καπετὰν πασσᾶ ἠδυνήθησαν μόνον νἀποτρέψωσιν ἀπὸ τῆς μελετωμένης ἀνασκολοπίσεως αὐτοῦ τὸν σουλτᾶνον, ὅςτις ἠρκέσθη εἰς μόνην τὴν τιμωρίαν τοῦ Μπαλτάουγλου δι' ἑκατὸν ῥαβδισμῶν, διὰ καθαιρέσεως αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς εἰς τοὺς γενιτσάρους διανομῆς τῆς περιουσίας αὐτοῦ.

Ἐπὶ δὲ τούτοις, συγκροτηθέντος πολεμικοῦ συμβουλίου, τὸ μὲν πρῶτον ὁ, καθ' ἃ φαίνεται, φιλίως πρὸς τοὺς Ἕλληνας διακείμενος μέγας βεζύρης Χαλὶλ πασσᾶς ἐπειράθη νὰ πείσῃ τὸν Μωάμεθ, ὅπως, λύων τὴν πολιορκίαν, ἔλθῃ εἰς λόγους εἰρήνης πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς πληρωμῆς ἑβδομήκοντα χιλιάδων χρυσῶν νομισμάτων κατ' ἔτος καὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ διορισμοῦ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει τουρκικῶν ἀρχῶν. Ἀλλ' ἡ ἀντίστασις τοῦ Ζαγανοῦ καὶ διαφόρων ἄλλων πασσάδων ἤγαγεν εἰς τὴν ἀπόρριψιν τῆς προτάσεως τοῦ Χαλίλ.

Ψηφισθείσης δὲ τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς πολιορκίας, ὁ Μωάμεθ ἐπείθετο ἐκ τῶν μέχρις ἐκείνης τῆς ἡμέρας γενομένων, ὅτι ἡ ἀπὸ γῆς ἐκπόρθησις ἔμελλε νὰ προςκρούσῃ εἰς μεγάλας δυςκολίας ἄνευ ἐνεργείας καὶ κατὰ θάλασσαν. Παριστᾳμένου δ' ἕνεκα τοῦ κωλύματος τῆς ἁλύσεως ἀδυνάτου τοῦ εἴςπλου τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, ἐκράτησεν ἡ τολμηρὰ γνώμη τοῦ σουλτάνου, ὅπως τὰ πλοῖα ὑπερνεωλκηθῶσι κατὰ ξηράν.

τυχούσης δὲ τῆς τὸ πρῶτον γενομένης ἀποπείρας τῆς ὑπερβιβάσεως μικρῶν τινων πλοίων, ὑπερενεωλκήθησαν ἔπειτα κατὰ μικρὸν μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ ἄλλα πολλὰ πλοῖα, συρόμενα ἐπὶ τῶν τροχαλιῶν τοῦτο μὲν ὑπὸ πλήθους ἀνδρῶν, τοῦτο δὲ διὰ τῆς βοηθείας ὑποζυγίων καὶ μάλιστα βουβάλων. Ἀλλὰ παρὰ τὴν τοιαύτην κατὰ γῆν διαβίβασιν τῶν πλοίων ἡ ὅλη ὑπερνεώλκησις εἶχεν ὄψιν πλοῦ αὐτῶν διὰ ξηρᾶς, ἐπειδὴ καὶ τὰ ἱστία ἐφέροντο ἀναπεπταμένα καὶ οἱ κωπηλάται εὑρίσκοντο εἰς τὰς θέσεις αὐτῶν καὶ οἱ οἰακοστρόφοι παρὰ τὰ πηδάλια. Ὑπεδαύλιζε δὲ τὸ μένος τῶν ἀνδρῶν, ἐνθαρρυνόντων ἀλλήλους δι' ἐρρύθμων ᾀσμάτων κατὰ τὴν ὑπερνεώλκησιν, ἦχος σαλπίγγων καὶ τυμπάνων.

Δύσκολον δὲ εἶνε νὰ ὁρισθῇ ὁ ὁρισμὸς τῶν οὕτως εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον ὑπερνεωλκηθέντων πλοίων. Καὶ τουρκικαὶ μὲν πηγαὶ λέγουσι ταῦτα μόνον εἴκοσιν ἢ τριάκοντα, ὁ δὲ Χαλκοκονδύλης ἀναβιβάζει αὐτὰ εἰς ἑβδομήκοντα, ὁ Βάρβαρος εἰς ἑβδομήκοντα καὶ δύο καὶ ὁ Δούκας εἰς ὀγδοήκοντα. Ὁμοίως δὲ δυςπροςδιόριστον εἶνε τὸ μέγεθος καὶ τὸ μῆκος τῶν πλοίων τούτων. Καὶ ὁ μὲν Βάρβαρος μαρτυρεῖ, ὅτι εἶχον δεκαπέντε μέχρις εἰκοσιδύο ἑδωλίων ἐρετῶν, ὁ δὲ Χαλκοκονδύλης, ὅτι τινὰ αὐτῶν εἶχον τριάκοντα καὶ τινα πεντήκοντα ἐρέτας. Κατὰ δὲ ὑπολογισμοὺς γενομένους τριακόντηρος ναῦς εἶχε μῆκος ἑβδομήκοντα ποδῶν. Ἡ δὲ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ σημείου, ἐξ οὗ ἀνειλκύσθησαν τὰ πλοῖα ἐν τῷ Διπλοκιονίῳ, μέχρι τῆς εἰς τὸν Κεράτιον καθελκύσεως αὐτῶν ἦτο κατὰ τὴν πιθανωτέραν γνώμην περίπου ἑνὸς χιλιομέτρου καὶ ἡμίσεος.

Ἡ δ' ἐμφάνισις τῶν ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπῳ τουρκικῶν πλοίων, ὁσοςδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρξεν αὐτῶν ὁ ἀριθμός, κατέπληξε τοὺς πολιορκουμένους· τῶν ἀναγκαιοτάτων δ' ἐκρίθη ἡ ἐντὸς τοῦ κόλπου πυρπόλησις τῶν ὑπερνεωλκηθεισῶν πολεμίων νηῶν. Τοῦ δὲ δυςχεροῦς τούτου καὶ τολμηροῦ ἐγχειρήματος τὴν ἐκτέλεσιν ἀνέλαβεν εὐθαρσῶς τὴν 24 Ἀπριλίου ὁ Βενετὸς Ἰάκωβος Κόκος, **ἀνὴρ ὀξύτερος τοῦ ποιεῖν ἢ λέγειν** κατὰ τὸν Φραντζῆν. Παρέλαβε δὲ οὗτος στολίσκον, οὗ ἡγοῦντο δύο ἀκάτια ῥυμουλκοῦντα ἕτερα δύο τῶν μεγίστων σκαφῶν χωρητικότητος πεντακοσίων τόννων, προφυλασσόμενα ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων δι' ἐξωτερικοῦ περικαλύμματος σάκκων πλήρων ἐρίων καὶ βάμβακος. Εἵποντο δὲ μικρότερα σκάφη, φέροντα ἐμπρηστικὰς ὕλας, καὶ ἄλλα, προωρισμένα πρὸς διάσωσιν τῶν πυρποληтῶν

μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου αὐτῶν. Ἀλλὰ διὰ προδοτικῆς συστάσεως τῶν Γενουηνσίων ἡ πυρπόλησις, ἥτις ἔμελλε νὰ γείνῃ αὐτὴν τὴν νύκτα τῆς 24 Ἀπριλίου, ἀνεβλήθη· ὅτε δ' ἐπεχειρήθη μετ' ἀναβολὴν ὀλίγων τινῶν ἡμερῶν τὴν 28 Ἀπριλίου, οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἤδη παρεσκευασμένοι νἀποκρούσωσι τὴν ἐπίθεσιν τῶν πυρπολικῶν. Διό, ὅτε ὁ πυρπολικὸς στολίσκος προεχώρησε κατὰ τῶν τουρκικῶν πλοίων διὰ νυκτὸς ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἰακώβου Κόκου, τοῦ Σιλβέστρου Τρεβιζάνου καὶ τοῦ Ἱερωνύμου Μοροζίνη, ὁ δὲ Κόκος προεκδραμὼν τῶν διὰ τῶν σάκκων περικεκαλυμμένων πλοίων ἐπετέθη πρῶτος ἐναντίον τοῦ τουρκικοῦ στόλου, οἱ Τοῦρκοι ἔστρεψαν τὰ τηλεβόλα αὐτῶν κατὰ τῆς τριήρους αὐτοῦ. Μετ' οὐ πολὺ δὲ αὐτὴ κατεποντίζετο αὔτανδρος, πρὶν ἢ τύχῃ τῆς βοηθείας τῶν λοιπῶν πλοίων. Καὶ προήλασαν μὲν ἐν μέσῳ τοῦ νυκτίου σκότους καὶ τοῦ καπνοῦ τῆς πυρίτιδος τὰ λοιπὰ πλοῖα τοῦ βενετικοῦ στολίσκου, ἀλλ' τὰ τουρκικὰ τηλεβόλα προςέβαλον τὴν γαλέραν τοῦ Τρεβιζάνου, ἥτις ὅμως καὶ μετὰ τὴν ἀρξαμένην καταβύθισιν κατώρθωσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν λιμένα, πολλῶν τῶν ἐν αὐτῇ ἀνδρῶν, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Τρεβιζᾶνος, σωθέντων διὰ κολυμβήσεως.

Τὰ πρῶτα δ' ἐκεῖνα ἀτυχήματα ἐπὶ τοσοῦτον ἐτάραξαν τοὺς ναυμαχοῦντας Βενετούς, μὴ προφθάσαντας νὰ μεταχειρισθῶσι τὰ πυρπολικὰ αὐτῶν, ὥςτε ὁ στολίσκος ἀπεφάσισε νὰ ὑποχωρήσῃ, ὅτε εἶδεν, ὅτι μάτην ἀνέμενε βοήθειαν παρὰ τῶν λοιπῶν ἐν τῷ λιμένι χριστιανικῶν πλοίων. Καὶ τὰ μὲν μικρότερα τῶν πλοίων, ταχυπλοοῦντα ὡς ἐκ τῆς ἐλαφρότητος αὐτῶν, κατώρθωσαν νὰ σωθῶσιν· ἀλλὰ τὰ δύο μεγάλα, ἅτινα καθίστανε βαρύτερα τὸ περίβλημα τῶν σάκκων, ἠναγκάσθησαν νὰ παλαίσωσιν ἐπὶ μίαν περίπου καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἐναντίον τοῦ συνόλου τῶν ἐχθρικῶν σκαφῶν, ἐπιτιθέντων κατ' αὐτῶν. Ἡ ναυμαχία ὑπῆρξε κραταιά· βέλη, ἀκόντια, σφαῖραι μικρῶν καὶ μεγάλων τηλεβόλων ἐτοξεύοντο ἀφειδῶς, καὶ ὁ κανονιοβολισμὸς ἦτο ἄπαυστος. Αὐτόχρημα Τάρταρον ἀποκαλεῖ τὴν μάχην ὁ Βάρβαρος. Ἀλλὰ τέλος τὰ βενετικὰ πλοῖα, καίπερ βαρέως τετρωμένα, ἠδυνήθησαν νὰ ἐπανέλθωσι σῶα εἰς τὸν ὅρμον τοῦ Κερατίου τὸν νῦν καλούμενον τοῦ Κασὶμ πασσᾶ.

Καὶ δὲν ὑπῆρξε μὲν ἡ νίκη τῶν Τούρκων τελεία, ἀφ' οὗ κατωρθώθη ἡ διάσωσις τῶν πλείστων βενετικῶν πλοίων. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν αἱ μικραὶ ἀπώλειαι τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἓν μόνον πλοῖον ἀποβαλόν-

τος, τοῦτο δ' ἡ ἀποτυχία τοῦ ἐγχειρήματος τοῦ Κόκου ἐνέβαλον εἰς μεγάλην θλῖψιν τοὺς πολιορκουμένους. Οὐχ ἧττον δ' ἀξιόθρηνος ἦτο ὁ θάνατος ὀγδοήκοντα μέχρις ἐνενήκοντα γενναίων Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν ἐκ τῶν ἐπιβαινόντων τῶν βενετικῶν πλοίων, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Κόκος. Τεσσαράκοντα δὲ ἄλλοι ζωγρηθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκαρατομήθησαν τὴν πρωίαν τῆς ὑστεραίας ὑπὸ τῶν Τούρκων πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν πολιορκουμένων, οἵτινες ἀντεκδικούμενοι ἤγαγον δεσμίους καὶ ἀπηγχόνισαν περὶ τοὺς διακοσίους ἑξήκοντα Τούρκους αἰχμαλώτους ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτάτου μέρους τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς πόλεως, τῶν ἀπέναντι τοῦ ὅρμου τοῦ Κασὶμ πασσᾶ.

Ἡ φερομένη προδοσία τῶν Γενουηνσίων, ἐξ ἧς προῆλθεν ἡ ἀποτυχία τῆς πυρπολήσεως τῶν ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπῳ τουρκικῶν πλοίων, δὲν ὠφέλησεν αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ παρόντος. Πράγματι τῇ ὑστεραίᾳ πελωρία τουρκικὴ σφαῖρα κατεπόντισε Γενουήνσιον πλοῖον, ὁρμοῦν πρὸ αὐτῶν τῶν τειχῶν τοῦ Γαλατᾶ καὶ φέρον φορτίον κηροῦ, μετάξης καὶ ἄλλων ἐμπορευμάτων ἀξίας δωδεκακισχιλίων δουκάτων. Εἰς δὲ τὰ παράπονα τῶν Γενουηνσίων ἀνταπήντησεν ὁ Μωάμεθ διὰ τοῦ Ἔγεινε λάθος, τοῦ πολυθρυλήτου ἐκείνου *γιαγγλὶς ὀλντοῦ*, ὅπερ ἔκτοτε καὶ μέχρι τῆς σήμερον χαρακτηρίζει τὴν τουρκικὴν πολιτείαν, ὑπεσχέθη δὲ νἀναπληρώσῃ πᾶσαν ζημίαν τῶν Γενουηνσίων μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Πόλεως.

Ἄλλως δ' ἐπεδίωξαν μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ Τοῦρκοι νὰ προαγάγωσι τὰ ἔργα αὐτῶν κατὰ θάλασσαν καὶ προσέβαλλον διὰ πυροβόλων μεγάλης ὁλκῆς, στηθέντων ἐπὶ τῶν λόφων τοῦ Γαλατᾶ, τὰ ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπῳ ἑλληνικὰ καὶ συμμαχικὰ πλοῖα, ἐπειράθησαν δὲ κατ' ἐπανάληψιν καὶ τὴν ἅλυσιν νὰ διασπάσωσιν· ἀλλ' αἱ ἀπόπειραι αὐτῶν ἀπέβησαν ἀτυχεῖς. Ἰδόντες δὲ οἱ Τοῦρκοι, ὅτι τὰ πλοῖα τῶν πολιορκουμένων ἔμενον ἀβλαβῆ, ἅτε ἀποσυρθέντα παρὰ τὰ τείχη τοῦ Γαλατᾶ, μετεκόμισαν τὰ τηλεβόλα αὐτῶν ἐκεῖνα τὴν 14 Μαρτίου, καὶ ἔστησαν αὐτὰ ἐναντίον τῶν χερσαίων τειχῶν κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ λεγόμενον Κυνήγιον, ἐκεῖθεν δὲ κατόπιν παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἱ πολιορκούμενοι οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ πράξωσι κατὰ θάλασσαν, περιοριζόμενοι εἰς τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπῳ τουρκικῶν πλοίων καὶ τὴν ἄμυναν ἀπὸ πάσης ἐπιθέσεως τῶν ἐν Βυζαντίῳ ὁρμούντων. Οὐδὲ τὰ πυροβόλα δὲ αὐτῶν, μικρότερα ὄντα τῶν τουρκικῶν, ἠδύ-

ὅπως διαλάθωσι τὸν τουρκικὸν στόλον. Ἐξέπλευσε δὲ τὸ πλοῖον τοῦτο τῇ 3 Μαΐου.

Ἐν μέσῳ δὲ ἀναμένοντες οἱ πολιορκούμενοι τὴν ἐπάνοδον τοῦ πλοίου τούτου ἐξηκολούθουν ἀνταγωνιζόμενοι πρὸς τὰς ἐπιθέσεις τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τὸν ἄπαυστον τηλεβολισμὸν τῶν τειχῶν καὶ ἐπισκευάζοντες τὰ ὑπ' αὐτοῦ βλαπτόμενα τείχη, ὧν τινες πύργοι εἶχον ἀρχίσει καταπίπτοντες. Τὸ δ' ἔργον τοῦτο τῆς ἐπισκευῆς ἐγίνετο τὸ πλεῖστον τὴν νύκτα. Νύκτωρ δὲ ἠσχολοῦντο οἱ Χριστιανοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τὴν ἀποκάθαρσιν τῆς πρὸς βορρᾶν τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ ἀνύδρου τάφρου, ἣν ἀπὸ τῆς 10 Μαΐου εἶχον ἀρχίσει οἱ Τοῦρκοι πληροῦντες διὰ χωμάτων, πετρῶν καὶ κλάδων δένδρων ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς δι' αὐτῆς διαβάσεως εἰς τὸν ἀπέναντι περίβολον.

Πλὴν δὲ τῶν παντοίων τρόπων, δι' ὧν εἶχε πειραθῇ ὁ Μωάμεθ ματαίως νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὴν καρτερικῶς ἀντέχουσαν Κωνσταντινούπολιν, ἐσκέφθη, καθ' ἃ φαίνεται, καὶ περὶ τῆς εἰςβιβάσεως ἀνδρῶν διὰ τῶν ἀγωγῶν, δι' ὧν εἰςέρρεον εἰς τὴν πόλιν τὰ πότιμα ὕδατα. Ἀλλ' οἱ μὲν σωλῆνες οὗτοι ἦσαν λεπτοὶ καὶ βαθέως κεχωσμένοι εἰς τὴν γῆν, ὁ δὲ μόνος ἀνοικτὸς ἀγωγός, ὁ ῥύαξ Λύκος, περιεφρουρεῖτο μετὰ προςοχῆς ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων, ὥςτε καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀπέβη ἀδύνατος ἡ εἰς τὴν Πόλιν εἰςβολὴ τῶν πολεμίων.

Οὕτω μέχρι περίπου τῶν μέσων τοῦ Μαΐου πάντα τὰ ἐπιχειρηθέντα ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν πρὸς ἐκπολιόρκησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηλέγχοντο μάταια παρὰ τὸ πλῆθος τῶν πολιορκητῶν. Αἱ μὲν κατὰ θάλασσαν ἀπόπειραι εἶχον ἀποτύχει, ἡ δὲ κατὰ ξηρὰν πολιορκία δὲν ἐπέφερε τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα καὶ ἡ ὑπὲρ τὴν γῆν ἐργασία ἀπεδεικνύετο ἀτελέσφορος. Διὰ τούτους τοὺς λόγους ὁ Μωάμεθ ἀπεφάσισε νὰ ἐργασθῇ καὶ ὑπογείως διὰ γεωρύχων. Ἄγνωστον δὲ τίνα ἀκριβῶς ἡμέραν ἤρχισεν ἡ ὄρυξις τῶν ὑπονόμων, εἰς ἣν εἰργάσθησαν εἰδικοὶ περὶ τὰ τοιαῦτα Ἀλβανοὶ ἢ Σέρβοι σκαφεῖς. Οὐχ ἧττον μία τῶν ὑπονόμων τούτων ἦτο ἤδη ἑτοίμη, ὀρυχθεῖσα ἀπέναντι τῆς πύλης Καλιγαρέας, τῆς νῦν καλουμένης Ἐγρὴ καπουσοῦ, ὄπισθεν λοφίσκων τινῶν, ἀποκρυπτόντων τὰ κατασκευαζόμενα ἔργα εἰς τοὺς πολιορκουμένους. Ἀπεῖχε δὲ τὸ στόμιον τῆς ὑπονόμου ἀπὸ τῶν τειχῶν ἥμισυ μίλλιον. Εἶχον δὲ ἤδη ἀρχίσει οἱ ὑπονομοποιοί, πλησιάσαντες εἰς τὰ τείχη, νὰ ὑποσκάπτωσι τὰ θεμέλια αὐ-

των, καὶ ἐπέκειτο ἡ διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρὸς ἀνατίναξις αὐτῶν καὶ εἰςβολὴ διὰ τῆς ὑπονόμου, ὅτε τῇ 16 Μαΐου διὰ τοῦ μεγάλου δουκὸς Λουκᾶ Νοταρᾶ ἔμαθεν ὁ αὐτοκράτωρ τὴν ὑπὸ τῶν φρουρῶν ἀποκάλυψιν τῆς ὑπονόμου. Ἀνετέθη λοιπὸν εἰς τὸν Γερμανὸν Ἰωάννην Γρὰντ ἡ ἀνόρυξις ἀνθυπονόμου, ἐξ ἧς προεχώρησεν εἰς τὴν ὑπόνομον τῶν Τούρκων καὶ ἀνέφλεξε τὰ ξύλινα αὐτῆς ὑποστηρίγματα. Οὕτω δὲ ἄλλοι μὲν τῶν Ὀθωμανῶν γεωρύχων ἐφονεύθησαν ὑπὸ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς ἀσφυξίας, ἄλλοι δὲ συνετρίβησαν ὑπὸ τῶν καταπεσόντων χωμάτων. Τῇ δὲ 21 τοῦ Μαΐου ἀνεκαλύφθη ἑτέρα ὑπόνομος, ἐπ' ἴσης ὅτε πλέον ἡ κατασκευὴ αὐτῆς εἶχε προχωρήσει μέχρι τῶν θεμελίων τῶν μεσημβρινῶν τειχῶν· καὶ ἐνέβαλον μὲν πῦρ καὶ εἰς ταύτην τὴν ὑπόνομον οἱ πολιορκούμενοι, ἀλλ' οἱ σκαφεῖς τῶν Τούρκων προέφθασαν νὰ σωθῶσιν ἀβλαβεῖς. Ἀλλ' αἱ δύο αὗται ὑπόνομοι δὲν ἦσαν αἱ μόναι. Ἀπὸ τῆς ὑστεραίας, 22 Μαΐου, μέχρι τῆς 25 Μαΐου ἀνεκαλύφθησαν ἕτεραι τοὐλάχιστον ἑπτά, ἃς κατώρθωσαν νὰ ματαιώσωσιν οἱ Ἕλληνες, οὐδὲ τῆς κινδυνωδεστάτης πασῶν ἐξαιρουμένης, ἐξ ἧς εἶχεν ἀποβῆ ἑτοιμόρροπον μέρος τῶν τειχῶν ἕνεκα τοῦ ἐκ τῆς ὑπονόμου ταύτης κλονισμοῦ τῶν θεμελίων, ἅτινα ἠδυνήθησαν νἀνακτίσωσιν οἱ πολιορκούμενοι ἐν σπουδῇ, ἐξώσαντες τοὺς Τούρκους ὑπονομευτάς.

Ἀλλ' ὁ Μωάμεθ, καίπερ εὐελπιστῶν εἰς τὴν διά τινος τῶν πολλῶν τούτων ὑπονόμων ἐπιτυχίαν τῆς εἰς τὴν Πόλιν εἰςβολῆς, καὶ πρὶν ἢ ἔτι συνίδῃ τὸ μάταιον τῶν τοιούτων ἀποπειρῶν, δὲν ἔπαυε μεταχειριζόμενος καὶ ἄλλα μέσα, ὅπως διευκολύνῃ τὴν εἰς τὴν Πόλιν εἰςόρμησιν. Καὶ μέχρι μὲν τῆς 18 Μαΐου μόνον τῶν τηλεβόλων εἶχε γείνει χρῆσις, ὄχι δὲ καὶ πολιορκητικῶν μηχανῶν· τὴν ἡμέραν δ' ἐκείνην οἱ περὶ τὴν Χαρσίαν πύλην φρουροῦντες, ὧν προΐστατο ὁ Θεόδωρος Καρυστηνός, εἶδον ἔκπληκτοι εἰς μικροτάτην ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς τάφρου πελώριον ξύλινον πύργον, ὃν *ἑλέπολιν* ὀνομάζει ὁ Φραντζῆς. Ὁ πύργος οὗτος ἦτο περιβεβλημένος ἔξωθεν διὰ δερμάτων βοῶν καὶ βουβάλων. Καὶ παρέστη μὲν αἰφνιδίως ὁ πύργος οὗτος εἰς τοὺς πολιορκουμένους, ἀλλὰ πάντως μόνον ἡ σύνθεσις καὶ προςαρμογὴ αὐτοῦ ἔγεινεν ἐν ταχύτητι καταπληκτικῇ, τὰ δὲ συναπαρτίζοντ' αὐτὸν μέρη εἶχον παρασκευασθῆ ἐν σπουδῇ ἐπὶ μακρόν. Τὸ παμμέγιστον δὲ τοῦτο πολιορκητικὸν μηχάνημα οὐ μόνον διὰ τηλεβόλων ἦτο ἐφωδιασμένον καὶ παντοίας ἐκρηκτικὰς ὕλας ἔφερεν, ἀλλὰ καὶ

ἐξησφαλισμένη ἦτο ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἀνάβασις καὶ κατάβασις τῶν Τούρκων διὰ τῶν ἐν αὐτῷ κατεσκευασμένων κλιμάκων καὶ ἀναβαθμῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ὑψηλότερον τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους τῆς πολιορκουμένης πόλεως καὶ διὰ τῶν τροχῶν, ἐφ' ὧν ἐκινεῖτο, οἱ πολιορκούμενοι προςήγγισαν αὐτὸ μέχρις ἀποστάσεως ὀλίγων μόνον βημάτων ἀπὸ τῆς τάφρου, τελεςφορωτάτη ἀπέβαινεν ἡ ἐξ αὐτοῦ ἐνέργεια. Ἦτο δὲ αὕτη διπλῆ, ἀναφερομένη τοῦτο μὲν εἰς τὴν πλήρωσιν τῆς τάφρου, τοῦτο δ' εἰς τὴν διάσπασιν τῶν τειχῶν, ὅπως οὕτω διὰ τῆς πληρουμένης τάφρου καὶ τοῦ προςδοκωμένου ῥήγματος τοῦ περιβόλου εὐκολυνθῇ ἡ εἰςόρμησις εἰς τὴν Πόλιν.

Πράγματι δὲ ἡ μὲν τάφρος ἤρχισε πληρουμένη διὰ τῶν ἀπὸ τῆς ἑλεπόλεως καταρριπτομένων ὑλῶν, τὰ δὲ τείχη ἐκλονήθησαν, καὶ κατέπεσεν εἷς τῶν περὶ τὴν Χαρσίαν πύλην πύργων. Ἀλλ' αἱ ἐπιτυχίαι αὗται τῶν Ὀθωμανῶν οὔτε ἀνωδύνως κατωρθώθησαν, οὔτ' ἐτελεςφόρησαν ὁριστικῶς. Καὶ καθ' ὅλην μὲν τὴν ἡμέραν δεινὸς συνήφθη ἀγὼν μεταξὺ τῶν ἀπὸ τῆς ἑλεπόλεως μαχομένων Τούρκων καὶ τῶν ἐπὶ τῶν τειχῶν ἀμυντόρων, τεταγμένων περὶ τὸν Καρυστηνόν, πρὸς ὃν ἔσπευσε συνεπίκουρος ὁ αὐτοκράτωρ. Ἤδη οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἀρχίσει προςαναβαίνοντες τὰ τείχη διὰ τῶν ἐπιτεθεισῶν κλιμάκων, ὅτε οἱ Ἕλληνες τὰς μὲν κλίμακας κατέκοπτον, τοὺς δ' ἀναρριχωμένους ἐπὶ τὰ τείχη ἀπεκρήμνιζον καὶ σθεναρῶς ἀπέκρουον τοὺς ἐφορμῶντας. Μόνον δ' ἡ νὺξ ἐπελθοῦσα διέλυσε τὴν λυσσώδη ἐκείνην πάλην. Καὶ οἱ μὲν Τοῦρκοι ἀπέσχον τῶν ἔργων τὴν νύκτα, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀφῆκαν ἀνύποπτοι ἀφύλακτον τὴν πολιορκητικὴν αὐτῶν μηχανήν, θαρροῦντες εἰς τὴν κόπωσιν τῶν πολιορκουμένων. Ἀπ' ἐναντίας δ' οἱ πολιορκούμενοι, ἀναλογιζόμενοι τὸν ἄμεσον κίνδυνον, ὃν ἤθελεν ἐπισείσει κατὰ τῆς πόλεως ἡ ἐπανάληψις τοῦ ἀγῶνος τὴν ὑστεραίαν ἀπὸ τοῦ ξυλίνου ἐκείνου κολοσσοῦ, εἰργάσθησαν καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν νύκτα ὑπερανθρώπως, πρωτοστατοῦντος μὲν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, συνεπικουροῦντος δὲ τοῦ Ἰουστινιάνη. Καὶ ἡ μὲν τάφρος ἀπεκαθάρθη, τὰ δὲ ῥήγματα ἐπεσκευάσθησαν ἐκ τῶν ἐνόντων διὰ χώματος καὶ πετρῶν· τὸ δὲ κυριώτατον, ἡ ἀφρούρητος ἑλέπολις ἐπυρπολήθη πρὸς μεγάλην κατάπληξιν τοῦ σουλτάνου, ὅςτις λέγεται εἰπὼν τὴν ὑστεραίαν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῶν διὰ τῆς μιᾶς ἐκείνης καὶ μόνης νυκτὸς τελεσθέντων ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων, ὅτι, καὶ ἂν συναπαξάπαντες οἱ προφῆται τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας

ἤθελον βεβαιώσει αὐτὸν περὶ αὐτῶν, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τοιούτων θαυμάτων.

Ἐν τούτοις δὲ μετὰ εἰκοσαήμερον ἀπουσίαν ἐπέστρεψε τῇ 23 Μαΐου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ, δεξιῶς διασωθὲν ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ τῶν Τούρκων, εἰςέπλευσεν εἰς τὸν Κεράτιον τὸ χάριν ἀναζητήσεως τοῦ βενετικοῦ στόλου ἐκπλεῦσαν πλοῖον. Ἔφερε τὸ πικρὸν ἄγγελμα, ὅτι οὐδαμοῦ εἶχον ἀνευρεθῆ οἱ ματαίως προςδοκώμενοι ἐπίκουροι. Καὶ ἐβύθισε μὲν ἡ ἀγγελία αὕτη τοὺς πολιορκουμένους εἰς δυςθυμίαν, ἀλλὰ δὲν ἐκλόνησε τὴν ἐμμονὴν αὐτῶν καὶ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν ἀπόφασιν περὶ ἀντιστάσεως μέχρι τῶν ἐσχάτων. Διὸ καὶ τελευταία τις ἀπόπειρα τοῦ Μωάμεθ περὶ συνδιαλλαγῆς μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, γενομένη διὰ τοῦ ἰδίου κηδεστοῦ, Ἰσμαὴλ Χαμζᾶ, υἱοῦ τοῦ Ἰσφενδιὰρ χὰν, ἡγεμόνος Σινώπης καὶ Κασταμονῆς, ἀπέβη ἄπρακτος. Ἔχε, λέγεται εἰπὼν πρὸς τὸν πρέσβυν τοῦ σουλτάνου ὁ αὐτοκράτωρ, τὰ ἀδίκως ἁρπαχθέντα κάστρα, λάβε δὲ καὶ ὅσους ἐτησίους φόρους θὰ εἶνε δυνατὸν νά σοι δώσωμεν, καὶ ἄπελθε ἐν εἰρήνῃ· *τὸ δὲ τὴν Πόλιν σοι δοῦναι οὔτ' ἐμόν ἐστιν οὔτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ. Κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν.*

Εἰς τὸν Μωάμεθ οὐδὲν ἐναπελείπετο πλέον ἢ νὰ παρασκευάσῃ καὶ διατάξῃ τὴν τελευταίαν καὶ μεγάλην γενικὴν ἔφοδον, ἐξ ἧς ἐξηρτᾶτο ἡ τύχη τῆς βασιλευούσης καὶ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ γένους.

ιγ΄.

Ἐντὸς τῆς Πόλεως.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα ὑφίσταντο οἱ πολιορκούμενοι ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς τοὺς Μωαμεθανοὺς, ὁποία ἦτο ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Πόλεως; Ἡ πολιορκία διήρκει ἤδη ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐνάρξεως αὐτῆς, τῆς 6 Ἀπριλίου, μέχρι τῆς 23 Μαΐου, καθ' ἣν ἐγνώσθη, ὅτι ματαίως ἀνεμένετο ὁ βενετικὸς στόλος, τεσσαράκοντα καὶ ἑπτὰ ὅλαι ἡμέραι. Καθ' ὅλον τοῦτον τὸν χρόνον οὔτε μία ἡμέρα σχεδὸν εἶχε παρέλθει ἥσυχος. Καὶ ὅτε οἱ πολιορκούμενοι δὲν εἶχον νἀντεπεξέλθωσι πρὸς τοὺς πολιορκητὰς εἴτε κατὰ γῆν εἴτε κατὰ θάλασσαν, εἴτε ἀντιμε-

τρούμενοι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς πρὸς τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων, εἴτε ὑποχθονίως παλαίοντες πρὸς τοὺς ὑπονομευτάς, ἤρκει ὁ κρότος τῶν ἀενάως ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς προςβαλλόντων τὰ τείχη τηλεβόλων νὰ ἐμβάλλῃ φόβον καὶ ἀνησυχίαν εἰς τὰς δειμαινούσας ψυχὰς τῶν δειλαίων. Καθ' ἣν ἡμέραν ἐτελεῖτο ὁ δεινὸς περὶ τὴν ἑλέπολιν ἀγὼν ἀνώνυμος βιβλιογράφος, ὅςτις εἶχε παραδόξως τὴν ὑπομονὴν νὰ ἐξακολουθῇ ἀντιγράφων ἀρχαιοτέρους Βυζαντίνους ἱστορικούς, ἐσημείωσεν ἐν τῷ ἀντιγραφομένῳ κώδικι τὰ ἑξῆς· *Ὦ τῆς ἀνεκδιηγήτου καὶ ἀνεννοήτου συμφορᾶς. Ἡνίκα γὰρ ἐγὼ ὁ ἐλεεινὸς ταῦτα τὰ ῥήματα ἔγραφον, Τοῦρκοι τὴν Κωνσταντινούπολιν πολιορκοῦσι, καὶ τὰς ἑλεπόλεις οὕτως ἐγγὺς ἤγαγον αὐτῆς, ὡς ἀπέχειν τῆς τάφρου μόλις δέκα πόδας. Καὶ τύπτουσι τὸ τεῖχος ἀδιαλείπτως διὰ τῶν καλουμένων σκευῶν. Πέτραι δέ εἰσιν ἁμαξοπληθεῖς, καὶ κλίμακας καὶ πύργους παρεσκευάσαντο, καὶ προσδόκιμοί εἰσι καθ' ἑκάστην ὥραν ἑλεῖν αὐτήν. Οἴμοι, φιλτάτη πατρίς, τοῦ κινδύνου καὶ τῆς περιφρονήσεως ἣν ἀπὸ τῶν ἀσεβῶν κατεφρονήθης· ἀλλὰ φεῖσαι, Κύριε, ἄνες, Κύριε, σπλαγχνίσθητι, μόνε φιλάνθρωπε, ἐξελοῦ ἡμᾶς τῶν προσδοκωμένων κακῶν, ὅτι ἐπὶ σὲ μόνον τὰς ἐλπίδας ἔχομεν.* Ἀλλ' ὀλίγοι βεβαίως ἦσαν οἱ διὰ μόνων τῶν πρὸς τὸν Σωτῆρα εὐχῶν ζητοῦντες νἀπαλλάξωσι τὴν πατρίδα τῶν κατ' αὐτῆς ἐπικρεμαμένων δεινῶν καὶ ἔχοντες τὴν ψυχικὴν ἠρεμίαν νὰ διατρίβωσι περὶ τὰ ἴδια αὐτῶν ἔργα, ὡς ὁ ἀντιγραφεὺς ὁ γράψας τὸ σημείωμα ἐκεῖνο. Οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἢ τοὐλάχιστον μέγα μέρος αὐτῶν, ἔσπευδον βοηθοῦντες τοὺς ἀνεπαρκεῖς τῆς πόλεως φρουροὺς εἰς τὸ ἔργον τῆς διηνεκοῦς ἐπισκευῆς τῶν ὑπὸ τῶν πολεμίων σφαιρῶν προςβαλλομένων τειχῶν. Καὶ αὐτοὶ οἱ γέροντες καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες καὶ αὐτὰ τὰ παιδία ἐκόμιζον εἰς τοὺς ἐργαζομένους πέτρας καὶ παντοῖα ἐφόδια πολέμου.

Ἓν καὶ μόνον τῶν δεινῶν τῶν πολλάκις παρουσιαζομένων ἐν μακροχρονίοις πολιορκίαις δὲν προςετέθη ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τὸν κάματον, τὴν ταραχήν, τὴν ἀγωνίαν τῶν πολιορκουμένων, ὁ λιμός. Ἤδη πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας εἶχον εἰςκομισθῆ εἰς τὴν πόλιν ἐπιτήδεια ἐπαρκῆ. Καὶ μαρτυρεῖ μὲν ὁ Νικόλαος Βάρβαρος, ὅτι τὴν 1 ἢ 2 Μαΐου ἤρχισαν ἐπιλείπουσαι αἱ τροφαί. Ἀλλὰ διὰ καλλιτέρας διατάξεως τῆς διανομῆς τῶν ἐπιτηδείων ἀπημύνθη καὶ τοῦτο τὸ κακόν, καὶ ἔλειψαν τὰ παράπονα τῶν ἐν τοῖς πύργοις ἐργαζομένων, οἵτινες διὰ τὸ γλίσχρον τοῦ μισθοῦ ἠδυνάτουν νὰ διατρέφωσι τὰς γυ-

ναῖκας καὶ τὰ τέκνα. Εἰς δὲ τὴν προϊοῦσαν σπάνιν χρημάτων ἐν τοῖς βασιλείοις ἀντεπεξῆλθεν ὁ βασιλεὺς διατάξας νὰ ληφθῶσι τὰ ἅγια σκεύη τῶν ἐκκλησιῶν. *Καὶ χρήματα ἐποίησαν*, προςθέτει ταῦτα λέγων ὁ Φραντζῆς, ἐννοῶν βεβαίως τὴν ἐκ τῆς πωλήσεως αὐτῶν εἴςπραξιν καὶ ὄχι τὴν ἐν ταῖς ἐσχάταις ἐκείναις ὥραις ἐκκοπὴν νομίσματος χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ.

Καὶ ἐπετέλουν μὲν οὕτω πάντες τὸ καθῆκον αὐτῶν, ἐν οἷς πρῶτος ὁ αὐτοκράτωρ, ἁπανταχοῦ προςτρέχων, τὰ πάντα ἐπιθεωρῶν, περὶ πάντων προνοῶν· ἀλλὰ δὲν ἔλειπον καὶ ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις αἱ ἔριδες καὶ ἀντεγκλήσεις ἐκεῖναι, ἃς πολλάκις γεννᾷ καὶ ἐπαυξάνει ἡ σύγχυσις τοῦ κινδύνου ἀντὶ νὰ καταπνίγῃ. Οἱ Βενετοὶ καὶ οἱ Γε-

ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΗ ΕΙΚΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ
ΕΚ ΤΟΥ ΕΝ ΤΗι ΜΑΡΚΙΑΝΗι ΚΩΔΙΚΟΣ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΛΟΝΤΖΑ

νουήνσιοι κατεκύλιον κατ' ἀλλήλων εὐθύνας καὶ αἰτιάσεις ἀνεπαρκοῦς ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντος, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πλεονεκτικῆς ἐπιδιώξεως μόνον τοῦ ἰδίου συμφέροντος, μικρὸν ἀπεχούσης προδοσίας. Ὁ δὲ Φραντζῆς παριστάνει εἰς ἡμᾶς τὸν αὐτοκράτορα παρουσιαζόμενον ὡς διαλλακτὴν μεταξὺ τῶν ἀντεριζόντων Λατίνων. *Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, εἰρηνεύετε*, εἶπεν ὁ Κωνσταντῖνος πρὸς τοὺς ἀντιδιαμαχομένους, παραστὰς ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἐξημμένων ὑπὸ τοῦ πάθους·

καὶ ἀρκεῖ ὑμῖν ὁ ἔξωθεν πόλεμος, καὶ μὴ ἀναμεταξὺ ὑμῶν μάχεσθε διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπήνεγκον μὲν τέλος τὴν εἰρήνην αἱ διαλλακτικαὶ προςπάθειαι τοῦ Κωνσταντίνου, ἀλλὰ δὲν ἔλειψαν μέχρι τέλους Βενετοὶ καὶ Γενουήνσιοι ὑποβλέποντες καὶ καταγγέλλοντες ἀλλήλους· ἀπηχήσεις δὲ τῆς ἀμοιβαίας αὐτῶν ἀντιπαθείας εὑρίσκομεν καὶ ἐν ταῖς συγχρόνοις λατινικαῖς πηγαῖς. Ἀλλ' ὁμολογητέον ἐν τούτοις, ὅτι τοὺς Γενουηνσίους βαρύνουσι σοβαραὶ ὑπόνοιαι ἀνειλικρινείας ἐν τῇ συμπράξει αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἀμύνης. Θεωροῦντες ἀδύνατον εἰς τέλος τὴν διάσωσιν τῆς Πόλεως, προςεπάθουν νὰ ἔχωσιν ἀνοικτὴν ὁδόν τινα συμπαθείας παρὰ τοῖς Τούρκοις χάριν τῶν μεγάλων συμφερόντων τῆς ἐν τῷ Γαλατᾷ παροικίας αὐτῶν. Τὰς δὲ ὑπονοίας ταύτας καθιστάνει ἔτι πιθανωτέρας ἡ πρόθυμος ἐπιείκεια, μεθ' ἧς προςηνέχθη πρὸς αὐτοὺς ἀμέσως μετὰ τὴν ἅλωσιν ὁ Μωάμεθ.

Καὶ μεταξὺ δὲ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων ἀμυντόρων τῆς κινδυνευούσης Πόλεως δὲν ἔλειπον ἀντιζηλίαι καὶ διαπληκτισμοί. Ἰδίως δὲ ὑπέβλεπον ἀλλήλους ὁ Λουκᾶς Νοταρᾶς καὶ ὁ Ἰουστινιάνης, συντελούσης ἴσως εἰς τὴν διαμάχην αὐτῶν τῆς ἀδιαλλάκτου ὑπὸ τοῦ Νοταρᾶ καταπολεμήσεως τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ δὲ ἀπόσχισις αὐτῶν ἐκορυφώθη εἰς τελείαν ῥῆξιν τῇ 24 Μαΐου, ὅτε ὁ Νοταρᾶς ἠρνήθη νἀποστείλῃ εἰς τὸν Ἰουστινιάνην ἐκ τοῦ παρὰ τὸν λιμένα μέρους, ἐν ᾧ ἐφύλαττε, τηλεβόλα τινά, ζητηθέντα ὑπὸ τοῦ γενναίου Γενουηνσίου πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ φρουρᾶς. Ὕβρεις βαρεῖαι ἐξετοξεύθησαν ἀμφοτέρωθεν, καὶ ἡ ῥῆξις ὠξύνθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥςτε ὁ Ἰουστινιάνης ἔξαλλος ὑπ' ὀργῆς παρεφέρθη μέχρις ἀπειλῆς φόνου τοῦ Νοταρᾶ. Παρέστη λοιπὸν ἀνάγκη νὰ ἐπέμβῃ καὶ πάλιν ὁ αὐτοκράτωρ, διὰ μειλιχίων τρόπων εἰρήνης συνδιαλλάξας τοὺς ἀλληλομαχοῦντας προκρίτους ἐκείνους τῆς ἀμύνης.

Μεταξὺ δὲ τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν ἐξηκολούθει μὲν ἡ διάστασις περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος, ἀλλ' ὁ ἐφιστάμενος κίνδυνος εἶχε μέχρι τινὸς πραΰνει τὰς ἀντιθέσεις. Δὲν ἔλειπον ἐν τούτοις καὶ οἱ φανατικοὶ οἱ εὑρίσκοντες τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐπιδεινώσεως τῶν κακῶν, ὅπως στασιάζωσι καθ' ἡμέραν. Οἱ τοιοῦτοι ἀντὶ συνεργίας εἰς τὴν ἄμυναν περιεφέροντο ἀνὰ τὰς πλατείας καὶ ῥύμας ἐπιζητοῦντες ὑπευθύνους τῶν κακῶν καὶ τοξεύοντες ὕβρεις καὶ λοιδορίας ἐναντίον τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ βασιλέως. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος ἀνεξικάκως ἤκουε τὰ εἰς αὐτὸν διαβιβαζόμεν' ἀγγέλματα περὶ τῶν κακομηχάνων

ἐκείνων, καὶ μετ᾽ ἐθελοθυσίας ἐξηκολούθει νὰ προσέχῃ εἰς ἓν καὶ μόνον, εἰς τὴν πιστὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ βασιλικοῦ αὐτοῦ καὶ πατριωτικοῦ καθήκοντος.

Μετὰ δὲ τοῦ ὑπὲρ ἀμύνης τῆς Πόλεως ἐργώδους πόνου τῶν μετ᾽ αὐτοῦ συμπονούντων συνεβάδιζεν ἡ ἀμείωτος πίστις πρὸς τὸ θεῖον, καλούμενον συνεπίκουρον τοῦ ἐσχάτου ἀγῶνος ἐναντίον τῶν ἀπίστων. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν πολιορκουμένων δὲν ἀντεμάχετο μόνον ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς τὸν σουλτᾶνον, ἀλλ᾽ ἀντετάσσετο καὶ ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν Προφήτην τῶν Μωαμεθανῶν, καὶ ὁ ἀγὼν ἐτελεῖτο οὐχ ἧττον ὑπὲρ πίστεως ἢ ὑπὲρ πατρίδος. Ἐντεῦθεν ὅσῳ δεινότερα ἀπέβαινον τὰ τῆς πολιορκίας, τοσούτῳ πυκνοτέρα ἐγίνετο ἡ συρροὴ τοῦ λαοῦ εἰς τὰς μονὰς καὶ ἐκκλησίας, καὶ ἡ ἐν τῇ Μονῇ τῆς Χώρας φυλαττομένη εἰκὼν τῆς Ὁδηγητρίας περιεφέρετο ἐν λιτανείᾳ ἀνὰ τὰς ὁδοὺς καὶ τοὺς πύργους τῶν τειχῶν.

Ἡ ἀτμόσφαιρα ἦτο βαρεῖα. Ὁ ἀπελπισμὸς εἶχεν ἀρχίσει εἰσέρπων εἰς τὰς ψυχάς, θορυβηθείσας ἔτι μᾶλλον τὰς τελευταίας πρὸ τῆς ἁλώσεως ἡμέρας ὑπὸ δυσοιώνων φυσικῶν φαινομένων συνοδευσάντων τὴν πτῶσιν τῆς εἰκόνος τῆς Ὁδηγητρίας. Ἐφέρετο αὕτη ἐν λιτανείᾳ τὴν τρίτην ἢ τετάρτην ἡμέραν πρὸ τῆς ἁλώσεως, συνοδευομένη ὑπὸ πυκνοῦ πλήθους ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ὅτε αἴφνης ἔπεσε πρηνὴς ἐπὶ τὸ ἔδαφος, καὶ μάτην ἠγωνίζοντο πάντες συνδραμόντες εἰς ἀνόρθωσιν αὐτῆς, βαρυτέρας μολύβδου καὶ προσπεφυκυίας εἰς τὴν γῆν. Ὅτε δὲ τέλος κατωρθώθη μετὰ πολλὰς κραυγὰς καὶ δεήσεις ἡ ἀνάστασις τῆς εἰκόνος καὶ ἐπανελήφθη ἡ πομπή, μετ᾽ οὐ πολὺ ἐν μέσῃ μεσημβρίᾳ κατερράγησαν βρονταὶ πολλαὶ καὶ ἀστραπαὶ μετὰ χαλάζης σφοδροτάτης. Καὶ εἰς μὲν τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς φέροντας τὴν εἰκόνα κατέστη ἀδύνατος ἡ προχώρησις ἕνεκα τῆς ὁρμῆς τῆς χαλάζης καὶ τῶν καταφερομένων ὑδάτων, πολλὰ δὲ τῶν ἀκολουθούντων τὴν λιτανείαν παιδαρίων ἐκινδύνευσαν νὰ παρασυρθῶσιν ὑπὸ τῶν ὑδάτων, διασωθέντα μόλις ὑπὸ τῶν ἐξαρπασάντων αὐτὰ ἀνδρῶν. Τὴν δὲ ὑστεραίαν τῆς θεομηνίας ταύτης κατεκάλυψε τὴν πόλιν ἀπὸ πρωίας βαθείας μέχρι τῆς ἑσπέρας νέφος βαθύ.

Αἱ θεομηνίαι αὗται κατετάραξαν τοὺς ἐκ τῆς ἐπιμόνου πολιορκίας τεθορυβημένους καὶ κεκμηκότας καὶ ἐθεωρήθησαν προαγγέλλουσαι τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ θείου ἐν ἡμέραις καθ᾽ ἃς διεδίδετο

ἤδη ἀνὰ τὰς τάξεις τῶν πολιορκουμένων ἡ ἀπόφασις τοῦ Μωάμεθ περὶ προσεχοῦς γενικῆς ἐφόδου.

ιδ'.

Ἡ παραμονὴ τῆς γενικῆς ἐφόδου.

Περὶ τὴν δείλην τῆς Δευτέρας, 28 Μαΐου, ἐν ᾧ οἱ πολιορκούμενοι πολυμέριμνοι καὶ ἀνήσυχοι ἀνέμενον τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα, ἥτις ἦτο κατὰ τὰ προαγγελλόμενα ἡ ἀποφασισθεῖσα ἡμέρα τῆς γενικῆς ἐφόδου τοῦ Μωάμεθ, δαιμόνιαι κραυγαὶ ἀντήχησαν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου εἰς τὴν Πόλιν. *Ἀλλὰ ἀλλά· Μεεμέτη ῥεσοὺλ ἀλλά*, τοῦτ' ἔστιν Ὁ θεὸς τῶν θεῶν καὶ Μωάμεθ ὁ προφήτης αὐτοῦ, ἦτο ἡ μυριόστομος ἀνακραυγή, δι' ἧς ἀλαλάξαντες οἱ Τοῦρκοι ἀπεδέχθησαν τὰς παραθαρρύνσεις τοῦ σουλτάνου πρὸς τὴν γενικὴν ἔφοδον τῆς ὑστεραίας.

Πράγματι ὁ Μωάμεθ ἐπὶ τῇ ψευδεῖ ἀνὰ τὸ μωαμεθανικὸν στρατόπεδον διαδοθείσῃ φήμῃ, ὅτι ἐπέκειτο ὁ εἰς τὴν Πόλιν κατάπλους ἰταλικοῦ στόλου καὶ ἡ ἐξ Οὐγγαρίας ἄφιξις τοῦ Οὐνυάδου μετὰ μεγάλης στρατιᾶς πεζικῆς καὶ ἱππικῆς, βλέπων τὴν ἀθυμίαν καὶ ὀργὴν τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατιωτῶν, δυσανασχετούντων ἐπὶ τῇ μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ἀποτυχίᾳ τῆς μακρᾶς πολιορκίας, συνεκάλεσε τῇ 27 Μαΐου πολεμικὸν συμβούλιον περὶ τοῦ πρακτέου. Καὶ ὁ μὲν μέγας βεζύρης Χαλὶλ πασσᾶς, ὅςτις ἐπιστεύετο μᾶλλον εὐνοῶν τοὺς Ἕλληνας, προέτεινε τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας. Ὅλως δ' ἀντιθέτως ὁ Ζαγανός, οὐδαμῶς πιστεύων εἰς τὴν ἔλευσιν λατινικῆς βοηθείας, συνεβούλευσεν ἐπιμόνως τὴν γενικὴν ἔφοδον· πρὸς δὲ τὴν γνώμην αὐτοῦ ταύτην συνετάχθη καὶ ὁ γηραιὸς Τουραχάν. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ τέως ἐφεκτικὸς Μωάμεθ, ἐξακριβώσας τὸ φρόνημα τοῦ τε λοιποῦ στρατοῦ καὶ ἰδίως τῶν γενιτσάρων, ἐπείσθη περὶ τῶν ὁρμητικῶν αὐτῶν διαθέσεων, ἀπεφάσισε τὴν γενικὴν ἔφοδον ὁριστικῶς, καὶ ὡρίσθη ὡς ἡμέρα αὐτῆς ἡ 29 Μαΐου.

Τὴν δὲ 28 Μαΐου, ἡμέραν Δευτέραν, ἀπὸ πρωίας ὁ σουλτᾶνος, ἡγούμενος δεκακιςχιλίων ἱππέων, ἐπεθεώρησε τὸν ἐν Διπλοκιονίῳ ὁρμοῦντα στόλον καὶ διέταξε τὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ περικυκλώσεως τῆς πόλεως καὶ τοῦ τρόπου τῆς παρατάξεως τῶν ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπῳ ναυλοχούντων τουρκικῶν πλοίων. Μετὰ δὲ τὴν ἐπιθεώρησιν ταύτην

διέτρεξεν ἔφιππος τὴν ὅλην γραμμὴν ἀπὸ τοῦ Κερατίου κόλπου μέχρι τῆς Προποντίδος, ἐπιθεωρῶν τὰς ἐν τῇ ξηρᾷ δυνάμεις. Εἶτα δὲ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, καλέσας τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς κυβερνήτας τῶν πλοίων, ἐδημηγόρησε πρὸς τὰ πλήθη, παρορμῶν αὐτὰ εἰς τὸν κρίσιμον ἀγῶνα τῆς ὑστεραίας, ἐπιδεικνύων τὸν πλοῦτον τῆς Πόλεως καὶ τὸ προσδοκώμενον πλῆθος τῶν λαφύρων, ἐπαγγελλόμενος τριήμερον λεηλασίαν εἰς τοὺς νικητὰς καὶ παραμυθῶν τοὺς μέλλοντας νὰ φονευθῶσι διὰ τῶν ἑλκυστικῶν ἀπολαύσεων τοῦ μωαμεθανικοῦ παραδείσου. Αἱ δὲ διάτοροι κραυγαὶ ***Ἀλλὰ ἀλλά· Μεεμέτη ρεσοὺλ ἀλλὰ*** αἱ ἀντηχήσασαι ἐκ τοῦ στρατοπέδου εἰς ἀπάντησιν τῆς προςλαλιᾶς τοῦ σουλτάνου καὶ καταθορυβήσασαι τοὺς πολιορκουμένους ἦσαν ἐνδεικτικαὶ τῆς προθυμίας τῶν Τούρκων καὶ τῆς ὁρμῆς, μεθ' ἧς ἔμελλε νὰ ἐπιχειρηθῇ ἡ γενικὴ ἔφοδος τὴν ὑστεραίαν.

Ἡ γενικὴ δὲ αὕτη ἔφοδος ἔμελλε νὰ ὑπάρξῃ ὀλεθρία ὑπὸ διπλῆν ἔποψιν, πρῶτον μὲν ἕνεκα τῆς δυςαναλογίας τῶν ἑκατέρωθεν μαχομένων, δεύτερον δ' ἕνεκα τῆς κακῆς καταστάσεως τῶν τειχῶν ὡς ἐκ τῆς διηνεκοῦς αὐτῶν ἐπὶ ἑβδομάδας ἤδη ὅλας προςβολῆς ὑπὸ τῶν τουρκικῶν πυροβόλων. Τὰ κυριώτατα δὲ μέρη τῶν τειχῶν, καθ' ὧν εἶχον διευθύνει τὰ τηλεβόλα οἱ Τοῦρκοι, ἦσαν τὰ μεταξὺ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως, τὰ παρὰ τὴν τρίτην στρατιωτικὴν πύλην, μάλιστα δὲ τὰ παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ, ἅτινα μεγάλως εἶχε βλάψει τὸ μέγα τηλεβόλον τοῦ Οὐρβανοῦ. Ἱκανοὶ δὲ τῶν πύργων μεταξὺ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς Καλιγαρέας εἶχον πέσει, ὡς καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ. Μεγάλαι δὲ ἦσαν αἱ καταστροφαὶ ἰδίως ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Λύκου, ὅπου μέγα μέρος τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβόλου εἶχε κρημνισθῇ καὶ εἶχε ἀνοιχθῇ ῥῆγμα χιλίων διακοσίων ποδῶν ἀπέναντι τῆς σκηνῆς τοῦ Μωάμεθ. Αἱ δ' ἐπισκευαί, εἰς ἃς μετὰ μεγάλης ἐπιμονῆς προέβαινον οἱ πολιορκούμενοι καθ' ὅσον κατεστρέφοντο τὰ τείχη, μόνον ἐν μέρει εἶχον κατορθώσει νἀναπληρώσωσι τὰς βλάβας τῶν κεκλονημένων τειχῶν. Ἀλλ' ἄξιον λόγου ἀντέρεισμα πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων καταστραφέντος ἐξωτερικοῦ περιβόλου ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Λύκου ὑπῆρξε τὸ κατ' εἰςήγησιν τοῦ Ἰουστινιάνη κτισθὲν *σταύρωμα*, καταλαβὸν τὰ κατώτερα μέρη τῆς κοιλάδος ἐν ἐκτάσει πεντακοσίων περίπου μέτρων, οὗ ἡ οἰκοδόμησις εἶχεν ἀρχίσει κατὰ μικρὸν ἀμέσως μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ πύργου παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ

τὴν ἐπελθοῦσαν τὴν 21 Ἀπριλίου. Ἦτο δὲ τὸ σταύρωμα τοῦτο ἀναγκαιότατον, διότι κατά τε τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας καὶ κατὰ τὴν γενικὴν ἔφοδον εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος εἶχε στρέψει κυρίως τὴν προσοχὴν ὁ Μωάμεθ.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν τειχῶν ὀλίγας ὥρας πρὸ τῆς ἐνάρ-

ΤΕΙΧΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΠΥΛΗΣ ΤΗΣ ΣΗΛΥΒΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΛΑΔΟΣ ΤΟΥ ΛΥΚΟΥ

ξεως τῆς γενικῆς ἐφόδου καὶ τοιαῦται αἱ πρὸς αὐτὴν παρασκευαὶ τῶν Τούρκων. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐτελοῦντο ἐν τῷ τουρκικῷ στρατοπέδῳ, ἐξ ἑτέρου ὁ Κωνσταντῖνος μετὰ τοῦ Ἰουστινιάνη ἐπεθεώρησε καὶ πάλιν τὰ τείχη, καὶ, ἀφ' οὗ ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς, διέταξε νὰ γείνῃ διὰ τῶν τειχῶν πάνδημος λιτανεία. Ἱερεῖς καὶ μοναχοί, γυναῖκες καὶ παιδία ἠκολούθησαν τότε τὰς ἁγίας εἰκόνας, περιφερομένας ἀνὰ τὰ τείχη, καὶ μετὰ δακρύων ἀναβοῶντες τὸ Κύριε ἐλέησον ἐδέοντο τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ τὴν Πόλιν καὶ παραδώσῃ εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων.

Μετὰ δὲ ταῦτα, συγκαλέσας ὁ βασιλεὺς τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς στρατιώτας, τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς προκρίτους, Ἕλληνάς τε καὶ Ἰταλοὺς, προσεφώνησεν αὐτοὺς διὰ λόγου, οὗ τὴν ἔννοιαν, ἀλλ' ὄχι βεβαίως αὐτὰς τὰς λέξεις διεφύλαξεν εἰς ἡμᾶς ὁ Φραντζῆς. Καὶ πρῶ-

τον μὲν ἐστράφη πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ λόγος ἐκεῖνος τῆς ἐσχάτης ὥρας, τὸ ἐπιθανάτιον τοῦ βασιλέως, δὲν διακρίνεται βεβαίως ἐπὶ ῥητορικῇ κομψότητι καὶ δυνάμει· ἀλλ' ἀποπνέει ἐξ αὐτοῦ τὸ ἄρωμα τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς φιλοπατρίας, τῶν δύο ἰσχυροτάτων ἐλατηρίων, δι' ὧν προςεπάθησε νὰ ἐπιστηρίξῃ τὴν εἰς τὸ καθῆκον μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς ἐμμονὴν τῶν μελλοθανάτων. *Καλῶς οὖν οἴδατε, ἀδελφοί*, εἶπεν, *ὅτι διὰ τέσσαρά τινα ὀφειλέται κοινῶς ἐσμεν πάντες ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν, πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς χριστοῦ Κυρίου, καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων.* Αἱ λέξεις αὗται αἱ ἐκφωνηθεῖσαι παρὰ τὰ πεπονηκότα τείχη τῆς ἑτοιμοθανάτου βασιλευούσης τοῦ Βυζαντίου ἦσαν ἡ μεσαιωνικὴ ἀπήχησις τοῦ *Νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγὼν* ἐκείνου, ὅπερ ἔθηκεν εἰς τὰ χείλη τῶν Σαλαμινομάχων ἡ ἀθάνατος Μοῦσα τοῦ Αἰσχύλου. Οὐδὲ περιωρίσθη ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν κατάδειξιν τοῦ καθήκοντος, ἀλλὰ καὶ παρεθάρρυνε τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς Πόλεως διὰ τῆς ὑπομνήσεως τῶν κατωρθωμένων κατὰ τὰς πεντήκοντα ἑπτὰ ἡμέρας πολυωδύνου πολιορκίας· τόσας τὰς ἀριθμεῖ διὰ στόματος τοῦ Κωνσταντίνου ὁ Φραντζῆς· διὰ τῆς ἐπιδείξεως τοῦ κρείττονος ὁπλισμοῦ καὶ τῆς μείζονος γενναιότητος τῶν ὁπλιζομένων καὶ διὰ τῆς ἀνακεφαλαιώσεως τῆς ἀρχαίας δόξης τῆς πόλεως ἐκείνης, ἥτις ὑπῆρξε τὸ κτίσμα τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ *ἐδούλωσε σχεδὸν, δύναμαι εἰπεῖν, πᾶσαν τὴν ὑφ' ἥλιον καὶ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς* μονονοὺ πάντα τὰ ἔθνη καὶ ἥτις ἦτο *ἡ ἐλπὶς καὶ ἡ χαρὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων.* Μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην πρὸς τοὺς Ἕλληνας προςφώνησιν ἀπηυθύνθη χωριστὰ πρὸς τοὺς Βενετοὺς, ἱσταμένους ἐκ δεξιῶν, καὶ ἔπειτα πρὸς τοὺς ὑπὸ τὸν Ἰουστινιάνην Γενουησίους, τεταγμένους ἐξ ἀριστερῶν, καὶ, εὐχαριστήσας ἀμφοτέρους ἐφ' οἷς μέχρις ἐκείνης τῆς ὥρας εἶχον πράξει γενναίως ὑπὲρ τῆς Πόλεως, παρεθάρρυνε νὰ ἐξακολουθήσωσι συμμετέχοντες τοῦ ἀγῶνος μέχρι τῶν ἐσχάτων. Τέλος δὲ, στραφεὶς πρὸς πάντας ὁμοῦ, εἶπε· *Οὐκ ἔχω καιρὸν εἰπεῖν ὑμῖν πλείονα. Μόνον τὸ τεταπεινωμένον ἡμέτερον σκῆπτρον εἰς τὰς ὑμῶν χεῖρας ἀνατίθημι, ἵνα αὐτὸ μετ' εὐνοίας φυλάξητε. Παρακαλῶ δὲ καὶ τοῦτο καὶ δέομαι τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἵνα τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ ὑποταγὴν δώσητε τοῖς ὑμετέροις στρατηγοῖς καὶ δημάρχοις καὶ ἑκατοντάρχοις, ἕκαστος κατὰ τὴν τάξιν αὐτοῦ καὶ τάγμα καὶ ὑπηρεσίαν. Γνωρίσατε δὴ τοῦτο.*

λαμβάνοντες τὴν θείαν κοινωνίαν καὶ ἐν μέσῳ θρήνων συγχωροῦντες ἀλλήλους. Ἦτο ἡ τελευταία λειτουργία τοῦ μεγάλου ἐκείνου ναοῦ, ὅςτις ἐπὶ ἐννεακόσια καὶ εἴκοσιν ὅλα ἔτη ἐξεπροσώπει τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ τῶν μέσων αἰώνων καὶ ὅςτις ἦτο πεπρωμένον τὴν μὲν ὑστεραίαν νὰ γείνῃ θέατρον ἱεροσυλίας καὶ σφαγῆς, ἀμέσως δὲ κατόπιν νὰ κλείσῃ τὰς πύλας αὐτοῦ εἰς τοὺς λειτουργοὺς καὶ λάτρας τοῦ Ἰησοῦ.

Δὲν εἶχον δ' ἀκόμη σβεσθῆ ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τὰ τελευταῖα φῶτα τῆς πενθίμου ὁλονυκτίας τῶν μελλοθανάτων, ὅτε κατ' ἀντίθεσιν αἱ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν πολιορκητῶν κατὰ διαταγὴν τοῦ Μωάμεθ ἀναφθεῖσαι πυραὶ αἱ καταυγάζουσαι τὴν Πόλιν ὅλην καὶ τὸν Γαλατᾶν καὶ τὴν ἀπέναντι ἀσιατικὴν παραλίαν τοῦ Βοσπόρου ἐφώτιζον συγχρόνως τὰς χαρμοσύνους ὀρχήσεις τῶν Ὀθωμανῶν προπανηγυριζόντων τὴν ἐπικειμένην γενικὴν ἔφοδον.

Αἴφνης δ' ὡς ἐκ συνθήματος ἐσβέσθησαν περὶ τὸ μεσονύκτιον αἱ πυραὶ ἐκεῖναι καὶ ἔπαυσαν οἱ ἀλαλαγμοὶ πρὸς μεγάλην ἔκπληξιν τῶν πολιορκουμένων.

Ἐν τούτοις δ' ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τὴν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ μετάληψιν, μεταβὰς εἰς τἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν, ἐζήτησε συγχώρησιν παρὰ τῶν ἐν αὐτοῖς συνηθροισμένων συγγενῶν καὶ ἀρχόντων. Νέοι κλαυθμοὶ καὶ δάκρυα συνώδευσαν τὸν συγκινητικὸν ἐκεῖνον ἀποχαιρετισμὸν τῶν ἐχόντων τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου. *Ἐν τῇδε τῇ ὥρᾳ*, ἐπιλέγει ὁ παριστάμενος εἰς τὴν σπαραξικάρδιον σκηνὴν Γεώργιος ὁ Φραντζῆς, *τίς διηγήσεται τοὺς τότε κλαυθμοὺς καὶ θρήνους τοὺς ἐν τῷ παλατίῳ; Εἰ καὶ ἀπὸ ξύλου ἄνθρωπος ἢ ἐκ πέτρας ἦν, οὐκ ἠδύνατο μὴ θρηνῆσαι.*

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ
ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ
ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΛΟΝΤΖΑ

Τέλος δὲ μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀκόμη δακρυβρέκτους ἀνέβη ὁ Κων-

ἵνος ἐπὶ τὸν ἵππον, καὶ, συμπαραλαβὼν τὸν Φραντζῆν, περιῆλθε αθείας νυκτὸς τὰ τείχη, ἵνα ἐπιθεωρήσῃ τὰς φρουρὰς καὶ παρ- σῃ τοὺς φύλακας νὰ ἐπαγρυπνῶσιν. Εὗρε δὲ πάντας ἐν τῇ τετα- νῃ θέσει παρὰ τὰ τείχη καὶ ἐπὶ τῶν πύργων, καὶ αἱ πύλαι ἦσαν σαι κεκλεισμέναι. Οὐδεὶς ἐφαίνετο δυνάμενος νὰ ὑπεισέλθῃ εἰς τὴν ὗλιν διὰ τῶν πυλῶν πλὴν μόνον τοῦ Θανάτου, ὅστις ἤδη προσεῖπε κελετώδης πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον κατὰ τὴν μεταγενεστέραν συμ- ϐολικὴν παράστασιν τοῦ Κρητὸς Γεωργίου Κλόντζα.

ιε'.

Ἡ γενικὴ ἔφοδος.

Ὅλα ἐφαίνοντο ἥσυχα καὶ σιωπηλὰ ἐν τῇ Πόλει καὶ περὶ αὐτὴ μετὰ τὴν ἀπόσβεσιν τῶν φώτων ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ καὶ τὴν παῦσιν τῶν πυρῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ὀθωμανῶν. Ἀλλ' οὐδεὶς ὅμως ὑπνώττεν. Ἀνήσυχοι ἐν ἐγρηγόρσει διέμενον οἱ πολῖται, ἀναμένοντες τὴν ὑστεραίαν, ἄγρυπνοι ἐφρούρουν οἱ φύλακες τῶν τειχῶν καὶ τῶν πύργων, σιωπηρῶς παρεσκευάζοντο οἱ πολιορκηταὶ, καὶ γοργῶς ἔπληττον τὸ ἔδαφος αἱ ὁπλαὶ τῶν ἵππων τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Φραν- τζῆ νυκτιπλάνων. Αἴφνης ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων τοῦ πύργου τῆς Καλι- γαρέας, εἰς ὃν κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἐκείνην ἐπιθεώρησιν ἀπέβη ὁ Κωνσταντῖνος, περὶ τὴν πρώτην μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥραν ἐν μέ- τοῦ νυκτίου σκότους ἤκουσεν ἐν τῷ ὀθωμανικῷ στρατοπέδῳ κρυφ- συνομιλίας καὶ ὑποκώφους φωνὰς καὶ ἔμαθε παρὰ τῶν φυλάκων τοῦ πύργου, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἦγον πλησιέστερον τὴν πρώτην αὐτῶν γρ- μὴν καὶ ἔσυρον ἐγγύτερον τῆς τάφρου τὰς πολιορκητικὰς αὐτῶν μη- χανάς· ὁ δὲ Ζαγανὸς πασσᾶς, διαβὰς τὴν γέφυραν καὶ παραλαβὼν κλίμακας καὶ τοὺς ἐκ τῶν νηῶν τοῦ λιμένος τοξότας καὶ τουφεκο- φόρους, ἐκινεῖτο, ἵνα προσβάλῃ τὰ χερσαῖα τείχη. Ἐξ ἑτέρου δ' ἐκι- νοῦντο τὰ ἐν τῷ Κερατίῳ τουρκικὰ σκάφη καὶ προσεπέλαζον πρὸς τὴν παραλίαν τῆς πόλεως, φέροντα κλίμακας πρὸς ἀνάβασιν τῶν τειχῶν. Ἦτο προφανὲς, ὅτι ἡ γενικὴ ἔφοδος δὲν ἔμελλε νὰ βραδύνῃ.

Καὶ πράγματι εὐθὺς ὡς ἠκούσθη ἡ δευτέρα ἀλεκτοροφωνία πε- τὴν δευτέραν μεταμεσονύκτιον ὥραν ἄνευ σημείου τινὸς, καθ' ἃ συν- θιζον καὶ τὰς προτέρας ἡμέρας οἱ Τοῦρκοι, ἤρχισεν ἡ ἔφοδος. Πρῶτοι ἀπεστάλησαν κατὰ τῶν πολιορκουμένων ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ οἱ ἄτακ

ἐν οἷς καὶ πολλοὶ Χριστιανοί, ἰδίως Οὔγγροι καὶ Γερμανοί. Καίτοι δὲ διὰ τῶν ἀπειροπολέμων τούτων κυρίως ἓν καὶ μόνον ἐσκόπει ὁ σουλτᾶνος, νὰ παρασκευάσῃ διὰ τῆς ὑπ' αὐτῶν κουράσεως τοὺς πολιορκουμένους, ὅπως ἔπειτα ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν διὰ τῶν ἐμπειροτέρων καὶ γενναιοτέρων, μέγας ὑπῆρξεν ὁ συγκροτηθεὶς ἀγών. Ἡ ἐπιτιθεμένη φάλαγξ τῶν ἀτάκτων κατετόξευε διὰ βελῶν καὶ λίθων τοὺς ἀμυνομένους, πειρωμένη νὰ στήσῃ ἐπὶ τῶν τειχῶν τὰς κλίμακας, ἃς παμπληθεῖς ἔφερε μεθ' ἑαυτῆς. Ἀλλ' ἡ ἐπιμονὴ καὶ γενναιότης τῶν ὑπερασπιστῶν ἐματαίου τὰς προσπαθείας αὐτῶν. Τὰ βέλη τῶν ἀμυντόρων ἐπέτων ὁρμητικὰ κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων, βροχὴ λίθων ἐρρίπτετο κατ' αὐτῶν, καὶ οἱ ἤδη προσπελάσαντες τὰς κλίμακας καὶ ἀναβαίνοντες ἐπὶ τὰ τείχη ἀπεκρημνίζοντο ἀπ' αὐτῶν κακοὶ κακῶς.

Χαίροντες εἶδον τέλος οἱ πολιορκούμενοι ἀποκρουομένην τὴν ἔφοδον τῆς πρώτης γραμμῆς μετὰ φόνου πολλοῦ τῶν ἐπιτιθεμένων, ὅτ' ἐφάνη προχωροῦσα ἐν τάξει ἡ δευτέρα γραμμή, συμπαρασύρουσα ἐν τῇ ὁρμῇ αὐτῆς καὶ πάλιν πρὸς τὰ τείχη τοὺς φυγάδας τῶν ἀτάκτων. Βαρὺς εἶνε πρὸς τὴν νέαν ταύτην ἐπίθεσιν ὁ ἀγὼν τῶν ἀπὸ τῶν τειχῶν μαχομένων. Τὰ ἑκατέρωθεν τοξευόμενα βέλη καὶ οἱ ἐκτινασσόμενοι λίθοι πληροῦσι τὸν ἀέρα, καὶ φοβεραὶ εἶνε αἱ ἐκ τῶν δύο στρατοπέδων ἀντηχοῦσαι κραυγαί. Οἱ Μωαμεθανοὶ ἔχουσιν ἕνεκα τοῦ πλήθους αὐτῶν τὸ πλεονέκτημα, ὅτι δύνανται νὰ συμπληρῶσι τὰς ἰδίας τάξεις κλονουμένας ἢ ἀραιουμένας ὑπὸ τοῦ θανάτου. Καὶ τὸ μὲν μένος τῶν ἀνδρείων αὐξάνει ἡ παρόρμησις διὰ τυμπάνων καὶ κερατίνων σαλπίγγων, τοὺς δὲ δειλοὺς καὶ ἑτοίμους πρὸς ὑποχώρησιν ἐξαναγκάζουσιν εἰς ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος αἱ σιδηραῖ ῥάβδοι καὶ τὰ βούνευρα, δι' ὧν ἔτυπτον αὐτοὺς οἱ *τζαούσιδες* καὶ ῥαβδοῦχοι τοῦ Μωάμεθ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ σουλτᾶνος, κρατῶν ῥάβδον σιδηρᾶν, συνεπελαμβάνετο τῆς παρορμήσεως, ὁτὲ μὲν κολακεύων, ὁτὲ δὲ ἀπειλῶν. Καρτερικὴ δὲ ἅμα καὶ ἀπεγνωσμένη ἦτο ἡ ἀντίστασις τῶν πολιορκουμένων, οἵτινες διὰ τὸ ὀλιγοπληθὲς ἦσαν πάντοτε οἱ αὐτοί, ἠναγκασμένοι νὰ μάχωνται διηνεκῶς πρὸς τοὺς ὁλονὲν ἀνανεουμένους καὶ αὐξανομένους πολεμίους καὶ μόνην παραθάρρυνσιν ἔχοντες τοὺς ἤχους τῶν ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Πόλεως κρουομένων κωδώνων, οἵτινες ἐσήμαινον ἅμα εἰς τοὺς πολίτας τὸν ἀκρότατον τῶν κινδύνων.

Ἡ δ' ἐπίθεσις περιωρίζετο τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ μέρος τῶν τειχῶν τὸ ἑκατέρωθεν τῆς κοιλάδος τοῦ Λύκου παρὰ τὸ *σταύρωμα* καὶ

περὶ τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Ῥωμαιοῦ, εἰς ἣν ἀνέκαθεν ὁ Μωάμεθ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας εἶχε στρέψει τὴν προσοχήν. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ πρὸς ἀπομόνωσιν τῶν ἐκεῖ ἀμυνομένων ἡ μωαμεθανικὴ ἐπίθεσις εἶχεν ἐπεκταθῆ καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν τειχῶν· οὕτω δὲ ἅπαντες οἱ ἀμύντορες ἦσαν ἀπησχολημένοι καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ προστρέξωσιν εἰς βοήθειαν τῶν μάλιστα κινδυνευόντων. Ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ Ἰουστινιάνης, ὁ Θεόφιλος Παλαιολόγος καὶ ὁ Δημήτριος Καντακουζηνὸς ἦσαν κατὰ ταῦτα οἱ ἄνδρες οἱ ὑπὲρ πάντ' ἄλλον πονοῦντες ἐ τῷ δυσχερεστάτῳ ἔργῳ τῆς ἀμύνης. Εἶνε δὲ θαῦμ' ἀληθῶς πῶς μετ τῶν ὑπ' αὐτοὺς τεταγμένων ἀνδρῶν κατώρθωσαν νὰ ὑπερισχύσωσι κ τῆς δευτέρας γραμμῆς τῆς ἐπιθέσεως, ἀποκρούσαντες καὶ ταύτης τ ἐφόδους.

Εἶχεν ἐν τούτοις ῥοδίσει ἡ ἀνατολὴ τῆς πρωίας τῆς 29 Μαΐο καθ' ἣν ἑωρτάζετο ἡ μνήμη τῆς ἁγίας Θεοδοσίας, καὶ ὁ ἀγὼν δ εἶχε περατωθῆ· ἀπ' ἐναντίας δ' εἶχεν ἐξαφθῆ κραταιότερος ἐκ νέο ὅτ' ἐπῆλθε κατὰ τῶν τειχῶν ἡ τρίτη καὶ βαρυτάτη γραμμὴ τῆς ἐπιθέσεως, συνισταμένη ἐκ παλαιμάχων σωματοφυλάκων, ἐκ τοξοτ καὶ ἀκοντιστῶν καὶ ἐκ τῶν ἀριστέων τῆς ὅλης στρατιᾶς, τῶν γεντσάρων. Ἡγεῖτο δὲ αὐτῶν αὐτὸς ὁ Μωάμεθ. Μεθ' ὁρμῆς δὲ διαβάτες τὴν τάφρον, ἧς τὸ ἄνυδρον μέρος εἶχε πληρωθῆ, ἐπέπεσον κα τοῦ σταυρώματος, καί, κυριεύσαντες αὐτὸ ἐξ ἐφόδου, ὥρμησαν κα τῶν τειχῶν, μαχόμενοι οὐχὶ ὡς Τοῦρκοι, ἀλλ' ὡς λέοντες κατὰ τ ἔκφρασιν τοῦ Βαρβάρου. Ἀγωνιζόμενοι ὑπ' αὐτὰ τὰ ὄμματα τοῦ κυρίου αὐτῶν δίκην μαινομένων ἦσαν ἀκατάσχετοι, ἡ δὲ ὁρμὴ αὐτῶν καὶ ὁ ἀλαλαγμὸς ἤθελε πάντως κλονήσει τοὺς ἀντιμαχομένους, ἂν μὴ οἱ πολιορκούμενοι ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἰουστινιάνη ἀντέτασσον κρατερῶς εἰς τοὺς ἐφορμῶντας πρῶτον μὲν βέλη, λίθους καὶ ἀκόντια, εἶτα δὲ τἀγχέμαχα ὅπλα, ὅτε πλέον οἱ ἐπιτιθέμενοι ἐπλησίασαν ἐγγύτατα καὶ ἡ μάχη ἐτελεῖτο ἐκ τοῦ συστάδην. Ἡ πάλη ἦτο λυσσώδης. Γραφικώτερον παντὸς ἄλλου τῶν συγχρόνων ὡς ἑξῆς περιγράφει ὁ Κριτόβουλος τὸν ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα τῆς κρισίμου ἐκείνης ὥρας· *Ἦν οὖν*, λέγει, *παρ' ἀμφοτέρων κραυγὴ πολλὴ καὶ βία συμμιγὴς βλασφημούντων, ὑβριζόντων, ἀπειλούντων, ὠθούντων, ὠθουμένων, βαλλόντων, βαλλομένων, κτεινόντων, κτεινομένων, πάντα δεινὰ ποιούντων μετὰ θυμοῦ καὶ ὀργῆς· καὶ ἦν ἰδεῖν ἐνταῦθα μάχην κρατερὰν ξυνισταμένην τε καὶ ξυσταδὸν γινομένην μετὰ φρονήματος μεγίστου καὶ ὑπὲρ*

μεγίστων ἄθλων μαχομένων γενναίως ἀνδρῶν, τῶν μὲν φιλονεικούντων πάσῃ δυνάμει βιάσασθαί τε τοὺς ἀνθισταμένους καὶ καταοχεῖν τὸ τεῖχος καὶ ἔσω τῆς πόλεως παρελθεῖν ἐπὶ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ τὰ τιμιώτατα, τῶν δὲ ἀγωνιζομένων καλῶς ἀπώσασθαί τε τούτους καὶ φυλάξαι τὰ ὄντα ἀγαθὰ, εἰ καὶ μὴ διὰ τέλους ἴσχυσαν ὑπερσχεῖν καὶ ταῦτα φυλάξαι.

Ἐν ᾧ δὲ ἡ γενναιότης καὶ καρτερία τῶν ἀμυντόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνέστελλε τὴν ἀκατάσχετον ὁρμὴν τῶν ἐπιτιθεμένων, αἴφνης σφαῖρα πυροβόλου ἔπληξε τὸν Ἰωάννην Λόγγον Ἰουστινιάνην. Ποῦ δ᾽ ἐπληγώθη ὁ γενναῖος Γενουήνσιος ἀμφισβητεῖται. Καὶ ἄλλοι μὲν λέγουσι τρωθέντα κατὰ τὸ στέρνον, ἄλλοι δὲ τὴν χεῖρα, ἄλλοι δὲ τὸ δεξιὸν σκέλος, ἄλλοι δὲ ὑπὸ τὴν δεξιὰν μασχάλην. Ἡ πληγὴ φαίνεται ὁπωσδήποτε ὑπάρξασα καιρία ἢ τοὐλάχιστον τοιαύτη, ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἀνίκανον πρὸς μάχην. Ὠχρὸς καὶ ἀφορήτως ἀλγῶν ἡτοιμάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ. Τεταραγμένος δ᾽ ὁ ἐκεῖ πλησίον μαχόμενος Κωνσταντῖνος, ἰδὼν αὐτὸν φεύγοντα καὶ πλησιάσας ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν, λέγων, ὅτι ἡ πληγὴ δὲν ἦτο ἐπικίνδυνος, καὶ παρεκάλεσε νὰ μείνῃ ἕνεκα τοῦ κρισίμου τῆς ὥρας. Ἀλλ᾽ ὁ Ἰουστινιάνης οὐχ ἧττον ἀνεχώρησε, καὶ κατὰ μὲν τὸν Φραντζῆν ἀπῆλθεν εἰς τὸν Γαλατᾶν, ὅπου ἐτελεύτησεν *ἐκ τῆς πικρίας καὶ περιφρονήσεως*, κατ᾽ ἄλλην δὲ μαρτυρίαν ἀπέθανε πλέων ἐκεῖθεν εἰς τὴν Χίον, ὅπου καὶ ἐσώζετο μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἡ ἐπιτύμβιος αὐτοῦ πλάξ. Τὰ δὲ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Ἰουστινιάνη λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Φραντζῆ καὶ ἔτι μᾶλλον ἡ κατάκρισις τοῦ Γενουηνσίου ὑπὸ τοῦ Βενετοῦ Βαρβάρου ἔδωκαν ἀφορμὴν εἴς τινας τῶν νεωτέρων νὰ κακίσωσιν ἐπὶ προδοσίᾳ τὸν καθ᾽ ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας γενναῖον παραστάτην τοῦ Κωνσταντίνου. Ἀλλ᾽ ἡ ἱστορικὴ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ νὰ ἐκτριβῇ ὁ τοιοῦτος μῶμος ἀπὸ τοῦ ἡρωικοῦ Γενουηνσίου, ὅςτις εἶνε μόνον ἀτύχημα, ὅτι δὲν ἔσχε τὴν δύναμιν ἢ τὸ θάρρος νὰ ἐγκαρτερήσῃ καὶ τραυματίας μέχρι τῆς ἐσχάτης ὥρας, ὅπως πέσῃ ἐνδόξως παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ βασιλέως, ὃν εἶχεν ὑπηρετήσει πιστῶς μέχρι τῆς ὥρας τοῦ μοιραίου τραυματισμοῦ.

Ἐν τούτοις δὲ ἡ ἀναχώρησις τοῦ Ἰουστινιάνη, στερήσασα τοὺς Βενετοὺς καὶ Γενουηνσίους τοῦ ἀρχηγοῦ, ἐνέβαλεν αὐτοὺς εἰς σύγχυσιν καὶ ταραχὴν, μεταδοθεῖσαν μὲν καὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον, ἐνθαρρύνασαν δὲ τοὺς Τούρκους, οἵτινες ἐπέτεινον τὰς δυνάμεις

αὐτῶν λυσσαλέοι, ὅπως, ἐκνικῶντες τὴν τελευταίαν ἀντίστασιν τῶν ἀμυνομένων, εἰσορμήσωσιν εἰς τὴν Πόλιν.

ιϛ΄.

Ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως.

Καθ' ἣν ὥραν κρατερὸς διεξήγετο ὁ ἀγὼν περὶ τὸ σταύρωμα καὶ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Λύκου τυχαῖον γεγονὸς εἶχεν εὐκολύνει τὴν κρυφίαν εἰς τὴν Πόλιν εἴσοδον ἀραιᾶς τάξεως τῶν Τούρκων πολιορκητῶν.

Ἀπ' ἀρχαίων ἤδη χρόνων εἶχεν ἀνοιχθῇ ἐπὶ τοῦ Θεοδοσιακοῦ τείχους καὶ κατὰ τὴν ἕνωσιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἡρακλείου περιβόλου παραπυλὶς ὀνομαζομένη Κερκόπορτα. Ταύτην, ἀπὸ μακρῶν χρόνων ἀσφαλῶς τετειχισμένην καὶ οὖσαν κρυφίαν, γνωστὴν δὲ μόνον εἴς τινας τῶν γερόντων, εἶχε διατάξει ὁ αὐτοκράτωρ νἀποφράξωσι χάριν τῆς εὐκολωτέρας ἐκ τῶν ἔσω ἐπικοινωνίας πρὸς τὸν περίβολον. Κρημνισθέντος δὲ ὑπὸ τῶν ὀθωμανικῶν τηλεβόλων τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους, οἱ φρουροῦντες αὐτὸ Ἕλληνες ἤρχισαν εἰσορμῶντες διὰ τῆς παραπυλίδος πρὸς τὰ ἔνδον. Ἀλλά, λησμονήσαντες ἐν τῇ σπουδῇ τῆς διασώσεως ἀνοικτὴν τὴν Κερκόπορταν, εἵλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων, ὧν πεντήκοντα περίπου εἰσήλασαν δι' αὐτῆς εἰς τὴν Πόλιν, διώκοντες τοὺς φεύγοντας. Στηθείσης δὲ τῆς ὀθωμανικῆς σημαίας ἐπὶ τοῦ πύργου τοῦ ὑψουμένου παρὰ τὴν Κερκόπορταν, ἐξηκολούθησεν ἡ δίωξις, εἰσορμησάντων καὶ ἄλλων Τούρκων εἰς τὸν κενούμενον περίβολον, ἐξ οὗ, στήσαντες κλίμακας οἱ πολιορκηταί, ἀνέβαινον ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν τειχῶν. Ἡ ταχύτης, μεθ' ἧς εἰσώρμων οἱ Τοῦρκοι, δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους νὰ σωθῶσι. Περικυκλωθέντες ἐντὸς τῶν πύργων ὑπό τε τῶν ἔξωθεν περικαθημένων καὶ τῶν ἐντὸς τοῦ περιβόλου εἰσορμησάντων, ἐφονεύθησαν ἀνηλεῶς. Πολλοὶ δὲ τῶν ἐπὶ τῶν τειχῶν ἱσταμένων, ἀδυνατοῦντες νὰ καταβῶσιν ἐξ αὐτῶν, ἔκλειον τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ κατεκρήμνιζον ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ ὕψους. Ἐν τούτοις δέ, πληθυνομένων τῶν ἐπὶ τῶν πύργων σημαιῶν τῶν Ὀθωμανῶν, εἰσερχομένων ἤδη εἰς τὴν Πόλιν ἄνευ ἀντιστάσεως, οἱ ἀγωνιζόμενοι πρὸ τῆς Χαρσίας πύλης ἤρχισαν σπεύδοντες ἐν μεγάλῃ συγχύσει εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πόλεως, ἀφήσαντες ἀφρούρητον ταύτην τὴν πύλην, δι' ἧς ὁμοίως εἰσώρμων ἄνευ ἀντιστάσεως οἱ Ὀθωμανοί.

Ἐν ᾧ δὲ ἤδη κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἡ μὲν ἀραιὰ φάλαγξ τῶν πολιορκουμένων ἠλαττοῦτο αἰσθητῶς διὰ τοῦ φόνου δισχιλίων περίπου ἀνδρῶν, μέρος δὲ τῆς Πόλεως εἶχεν ἀρχίσει καταλαμβανόμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων τῶν εἰσελθόντων διὰ τῆς Κερκοπόρτης καὶ τῆς Χαρσίας πύλης, ἐξηκολούθει λυσσαλέος ὁ ἀγὼν κατὰ τῶν γενιτσάρων παρὰ τὰ τείχη ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Λύκου. Καὶ εἶχε μὲν ἀποθαρρύνει τοὺς μαχομένους Χριστιανοὺς ἡ ἀποχώρησις τοῦ Ἰουστινιάνη καὶ πολὺ μᾶλλον ἔπειτα ἡ θέα τῶν ἤδη ἐπὶ τῶν πύργων καὶ τῶν ἐπάλξεων τῶν τειχῶν ἀπὸ τῆς Κερκοπόρτης μέχρι τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως κυματιζουσῶν τουρκικῶν σημαιῶν καὶ τὸ ἄκουσμα τῆς εἰς τὴν Πόλιν εἰσβολῆς, ἀλλ' οὐδεὶς αὐτῶν ἐσκέφθη περὶ ἐγκαταλείψεως τοῦ ἀγῶνος. Πρῶτος δ' ἔδιδε τὸ παράδειγμα τῆς καρτερίας καὶ τῆς ἐθελοθυσίας αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ, ἀπόφασιν ἔχων νὰ μὴ ὑποχωρήσῃ μέχρι θανάτου.

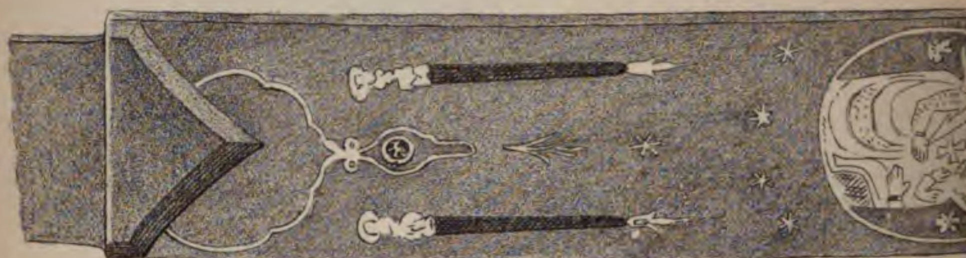
Ἡ σύρραξις ὑπῆρξε φοβερὰ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος. Οἱ γενίτσαροι, ἀγωνιζόμενοι νἀναβῶσι τὰ τείχη, ἀντεκρούοντο ἡρωικῶς. Κρατερώτατος δὲ μάλιστα ὑπῆρξεν ὁ ἀγὼν κατὰ τοῦ γιγαντοσώμου Μικρασιάτου γενιτσάρου Χασάνη, ὅστις μετὰ μεγάλης γενναιότητος ἔδωκε τὸ παράδειγμα τῆς ἀναβάσεως ἐπὶ τὰ τείχη, καί, κατακρημνισθεὶς ἀπ' αὐτῶν, ἐξηκολούθησε μαχόμενος γενναίως μέχρις οὗ κατεχώσθη ὑπὸ τῶν βελῶν ἀνάπλεως τραυμάτων. Καὶ ὑπῆρξε μὲν πολὺς ἑκατέρωθεν ὁ φόνος ἐν ἐκείνῃ τῇ συμπλοκῇ, ἀλλὰ τέλος ὑπερίσχυσαν οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες, διασκορπίσαντες τοὺς Ἕλληνας, εἰσήλασαν διὰ τῶν εἰρημένων πυλῶν εἰς τὴν Πόλιν, ἐν ᾧ πάντοθεν ἠκούετο ἡ ἄπελπις κραυγὴ *Ἑάλω ἡ Πόλις.*

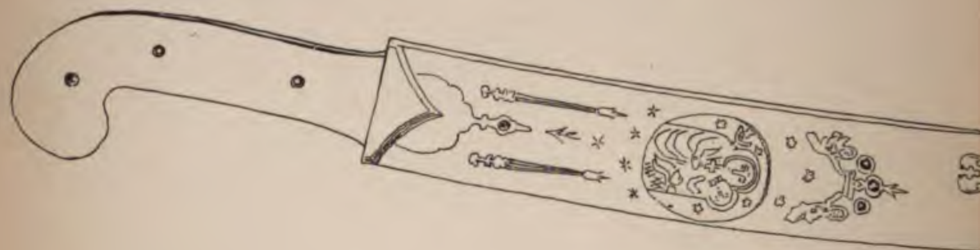
Κατὰ τὴν ὑστάτην ἐκείνην στιγμὴν τοῦ ἀπελπισμοῦ καὶ τῆς ὀδύνης ἐπέστρεψεν ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ὅστις ἐπ' ὀλίγον εἶχεν ἀπομακρυνθῇ πρὸς βορρᾶν, ὅπως παρακολουθήσῃ τὰ συμβαίνοντα παρὰ τὴν Κερκόπορταν. Παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ ἐξηκολούθει ἀκόμη ὁ δύσελπις ἀγών. Ὀλίγοι γενναῖοι, τεταγμένοι περὶ τὸν Θεόφιλον Παλαιολόγον, τὸν δὸν Φραγκῖσκον Τολέδον, Ἰωάννην τὸν Δαλμάτην καὶ περὶ τὸν αὐτοκράτορα οὔτε παρεδίδοντο, οὔτ' ἔφευγον. *Θέλω θανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν* ἀνακραυγάσας ὁ Θεόφιλος, ὡς εἶδε τὸν βασιλέα μαχόμενον καὶ τὴν Πόλιν ἁλισκομένην, εἰσήλασεν ὁρμητικὸς εἰς τὰς τάξεις τῶν πολεμίων, διασκορπίζων αὐτοὺς καὶ θανατόνων, ἕως ἔπεσε γενναίως. Οὐχ ἧττον δ' ἡρωικὸς ὑπῆρξεν ὁ θάνα-

τος Ἰωάννου τοῦ Δαλμάτου, προκαλῶν διὰ τῆς ἀνδρείας αὐτοῦ τὸν θαυμασμὸν τῶν συμμαχομένων ἢ μᾶλλον τῶν συμμαρτυρούντων. Ἀλλὰ καὶ ὁ Φραγκῖσκος Τολέδος, ἱστάμενος ἐκ δεξιῶν τοῦ βασιλέως, ἠγωνίσθη κατὰ τὴν παρομοίωσιν τοῦ Φραντζῆ ὡς ἀετός, κατακόπτων τοὺς ἐναντίους διὰ τοῦ στόματος καὶ τῶν ὀνύχων. Ἐν ᾧ δὲ ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον ἔπιπτον οἱ καρτερόθυμοι ἐκεῖνοι συμμαχηταὶ τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ θάνατος ἥπλωσε τὴν πορφύραν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ σῶμα τοῦ ἥρωος, ὅστις ἐπὶ πεντήκοντα καὶ δύο ἤδη ἡμέρας εἶχεν ὑπάρξει ἡ ψυχὴ τοῦ ἀγῶνος, ἐπὶ τοῦ μάρτυρος, ὅστις ηὐτύχησε νὰ πέσῃ νεκρὸς μετὰ τοῦ γένους, οὗ δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑπομένῃ τὴν δούλευσιν, ἐπὶ τοῦ τελευταίου Κωνσταντίνου.

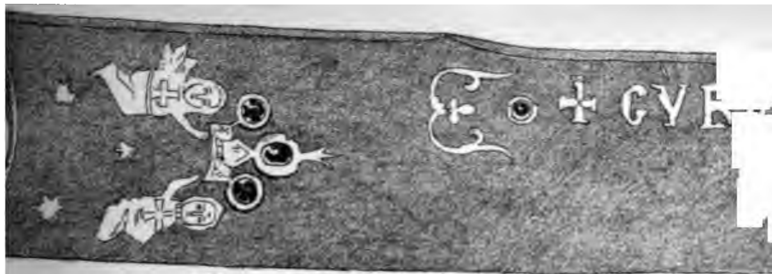
Πέντε ἤδη τοὐλάχιστον ὥρας ἐπάλαιεν ὁ βασιλεύς, τὰ πάντα ἐπιβλέπων, ἁπανταχοῦ προστρέχων, ἐρχόμενος εἰς χεῖρας πρὸς τοὺς πολεμίους δίκην ἁπλοῦ στρατιώτου. Τὸ αἷμα ἔρρεεν ἤδη ποταμηδὸν ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ποδῶν, ἀλλὰ καὶ μεστὸς λύθρου καὶ αἵματος, πελιδνός, κονισαλέος ἐμάχετο ἀκόμη, βρυχώμενος ὡς λέων, ἔχων τὸ ξίφος ἐσπασμένον ἐν τῇ δεξιᾷ.

Οὐκ ἔστι τις τῶν Χριστιανῶν τοῦ λαβεῖν τὴν κεφαλήν μου ἀπ' ἐμοῦ; λέγεται ὑπὸ τοῦ Δούκα ἐκφωνήσας ὁ αὐτοκράτωρ, ὅτε εἶδεν ἑαυτὸν ἀπομονωθέντα ἐν τῷ ἀγῶνι καὶ συμπαρασυρόμενον ὑπὸ τῶν νικώντων Τούρκων. Διάφοροι δὲ ἀλλήλων εἶνε αἱ περί τε τοῦ τόπου καὶ τοῦ τρόπου τοῦ θανάτου αὐτοῦ περισωθεῖσαι εἰς ἡμᾶς μαρτυρίαι τῶν συγχρόνων, ὧν οὐδεὶς παρίστατο κατὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος αὐτόπτης, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ Φραντζῆ ἐξαιρουμένου, ὅστις εἶχε προαποσταλῆ εἰς ἄλλην ὑπηρεσίαν κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μαρτυρίαν. Ἐν αὐτῇ τῇ Πόλει ἅμα τῇ ἁλώσει τριπλαῖ ὑπῆρχον κατὰ τὸν Φραντζῆν διαδόσεις περὶ τοῦ βασιλέως. Καὶ ἄλλοι μὲν ἔλεγον, ὅτι ἔφυγε, ἄλλοι δ' ὅτι ἦτο κεκρυμμένος ἐν τῇ Πόλει, ἄλλοι δ' ὅτι ἔπεσε μαχόμενος. Καὶ ἡ μὲν περὶ ἀποκρύψεως αὐτοῦ φήμη ἔδωκεν ἀργότερον τὴν ἀφορμὴν θρύλων περὶ ἀθανασίας τοῦ κοιμηθέντος αὐτοκράτορος, οὓς θὰ ἴδωμεν κατόπιν. Περίεργος δὲ εἶνε ἡ διάδοσις περὶ φυγῆς τοῦ Κωνσταντίνου, ἐξ ἀγνώστου προκληθεῖσα λόγου, εἰς ἣν δίκην ἀπαντήσεως φέρεται ἔν τισι μικροῖς χρονικοῖς τὸ σημείωμα ***καὶ ἐκομίσατο τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον μὴ θελήσας προδοῦναι τοῖς ἀνόμοις τὰ βασίλεια μήτε μὴν θελήσας τὸν κίνδυνον διαφυγεῖν, δυνατοῦ ὄντος.*** Καὶ δὲν ὀνομάζει μὲν εἰς ἡμᾶς ὁ Φραντζῆς τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐφονεύθη

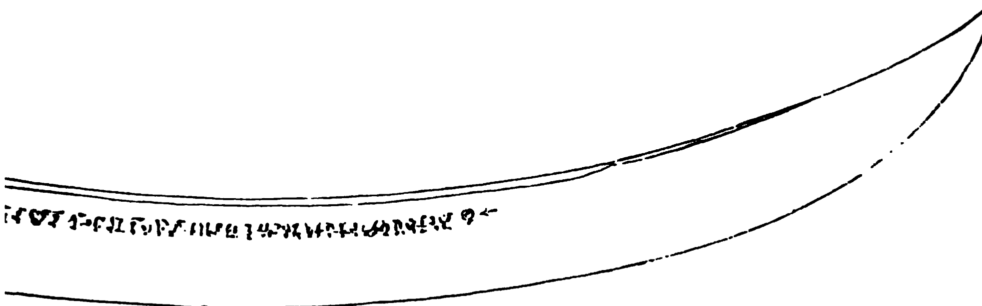

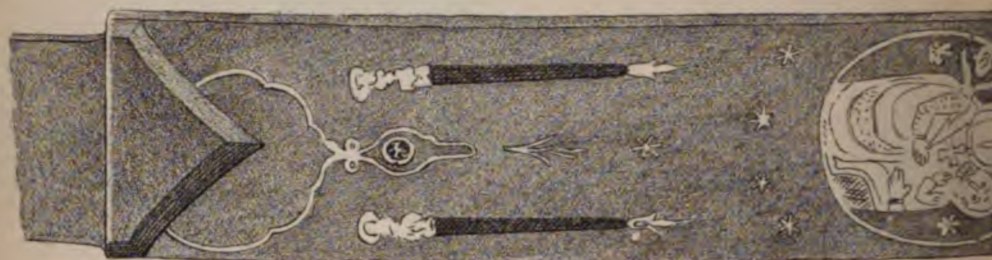
ΤΟ ΛΕΓΟΜΕΝΟΝ ΞΙΦΟΣ
ΕΝ ΤΗι ΒΑΣΙΛΙΚΗι
α Ἡ λαβὶς ὁλόκληρος β-γ.

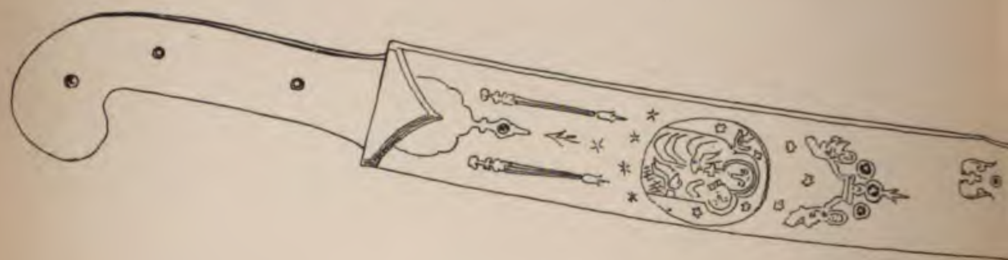

ΙΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ
ΤΟΥ ΤΑΥΡΙΝΟΥ
δίνεται εἰς δύο τεμάχια

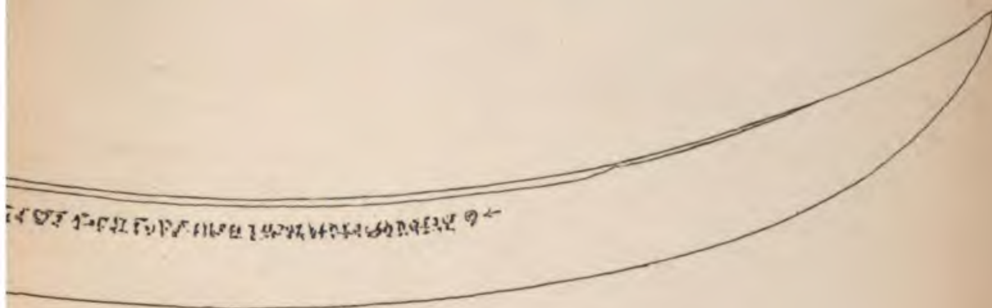

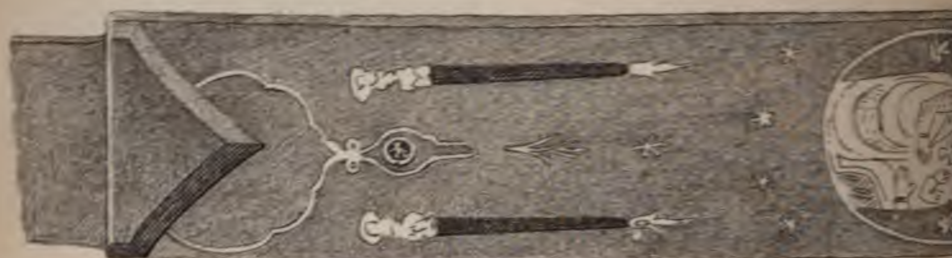
ΤΟ ΛΕΓΟΜΕΝΟΝ ΞΙΦΟΣ
ΕΝ ΤΗι ΒΑΣΙΛΙΚΗι
α Ἡ λαβὶς ὁλόκληρος β-γ. Ἡ

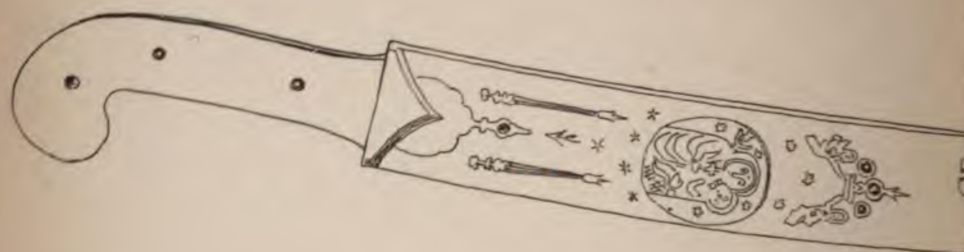

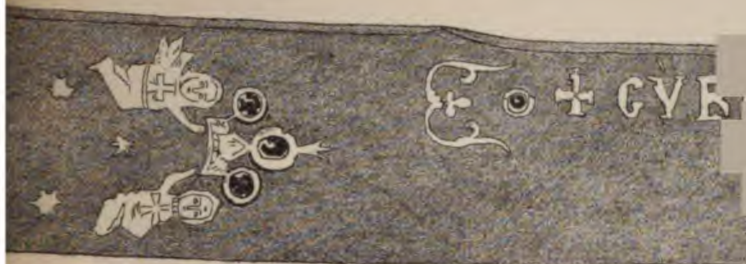
ΙΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ
ΤΟΥ ΤΑΥΡΙΝΟΥ
εθύνσει εἰς δύο τεμάχια

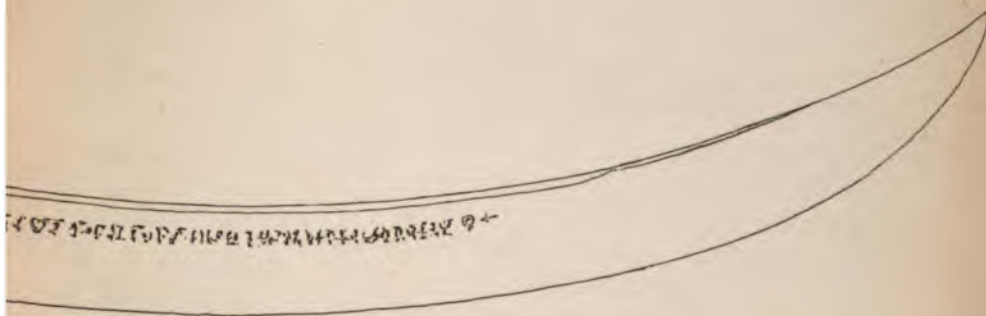

ΤΟ ΛΕΓΟΜΕΝΟΝ ΞΙΦΟΣ
ΕΝ ΤΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

α Ἡ λαβὶς ὁλόκληρος β-γ

ΙΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ
ΤΟΥ ΤΑΥΡΙΝΟΥ
εθύνσει εἰς δύο τεμάχια

ὁ βασιλεύς· ἀλλ' ἐκ τῆς διηγήσεως αὐτοῦ περὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συναγωνιζομένων καὶ πεσόντων, περὶ ὧν ἔγεινε λόγος ἀνωτέρω, γίνεται δῆλον, ὅτι πρόκειται περὶ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ. Ὁμοίως δὲ ὁ Νικόλαος Βάρβαρος λέγει, ὅτι «δὲν ἐγνώσθησαν μὲν εἰδήσεις περὶ τῆς τύχης αὐτοῦ, ἂν ἦτο ζῶν ἢ νεκρός, ἀλλ' ὑπῆρχον οἱ λέγοντες, ὅτι τὸ πτῶμ' αὐτοῦ εὑρέθη μεταξὺ τῶν θανόντων, ἄλλοι δ' ἐβεβαίουν, ὅτι ἐλακπατήθη θανασίμως κατὰ τὸ ῥῆγμα τὸ γενόμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ». Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰταλὸς Τετάλδης μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπέθανε κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐφόδου, προςθέτων, ὅτι «τινὲς μὲν λέγουσιν, ὅτι ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ κατεκόπη, ἄλλοι δέ, ὅτι ἐφονεύθη παρὰ τὴν πύλην ἀγωνιζόμενος νὰ ἐξέλθῃ». Ὁ δὲ Κριτόβουλος λέγει αὐτὸν φονευθέντα *πρὸ τοῦ σταυρώματος*. Κατὰ δὲ τὸν Δούκαν ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέθανε καθ' ἣν ὥραν ἠγωνίζετο ματαίως νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς διὰ τῶν ἐρειπίων τῶν τειχῶν μεταξὺ τῆς Χαρσίας πόλις καὶ τῶν παρακειμένων πυλῶν εἰςορμῶντας Τούρκους. Καὶ δή, παλαίων πρός τινα Τοῦρκον, ἐπλήγη ὑπ' αὐτοῦ κατὰ πρόςωπον καὶ ἀντέπληξεν αὐτόν, ἀλλά, τραυματισθεὶς ἐκ τῶν ὄπισθεν καιρίως ὑπ' ἄλλου Τούρκου, ἔπεσε κατὰ γῆς, καὶ ἀφέθη ἐκεῖ νεκρός, τῶν κατ' αὐτοῦ ἀνταγωνιζομένων ἀγνοούντων, ὅτι ὁ φονευθεὶς ἦτο ὁ βασιλεύς. Ὁ δὲ Λαόνικος Χαλκοκονδύλης παριστάνει τὸν Κωνσταντῖνον τρωθέντα τὸν ὦμον ἐν τῇ διώξει καὶ τελευτήσαντα ἐκεῖ ἔνθα ἐμάχετο μετὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ θανόντων Ἰουστινιάνη καὶ Καντακουζηνοῦ, ἤτοι κατὰ τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ. Τέλος δὲ ὁ Πούσκουλος παριστάνει τὸν αὐτοκράτορα λίαν ἀπιθάνως μετὰ τὸν τραυματισμὸν τοῦ Ἰουστινιάνη ὑπνώττοντα ἐκ

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΝΕΚΡΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΛΟΥΝΤΖΑ
ΕΝ ΤΩι ΜΑΡΚΙΑΝΙ ΚΩΔΙΚΙ

κοπώσεως ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ. Ἐξεγερθεὶς δ' ἐκ τῶν μεγάλων κραυγῶν τῶν τοὺς Ἕλληνας διωκόντων γενιτσάρων καὶ σπεύσας ὅπως ἀνακαλέσῃ καὶ ἀναστείλῃ τοὺς φεύγοντας, ἐφόνευσε μὲν τρεῖς τῶν γενιτσάρων, ἀλλ' εἷς γενίτσαρος ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐκ τῶν ὤμων.

Καὶ αἱ μὲν πλεῖσται τῶν πηγῶν συμφωνοῦσι κατὰ ταῦτα, ὅτι ὁ φόνος τοῦ αὐτοκράτορος ἔγεινε περὶ τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ. Ἡ δὲ ποικιλία τῶν ειδήσεων περὶ τοῦ τρόπου τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀποδεικνύει τὴν μόνωσιν, ἐν ᾗ εὑρέθη ὁ Κωνσταντῖνος, περιστοιχισθεὶς ὑπὸ πολυαρίθμων ἐχθρῶν. Δὲν ἀπέθανεν ὡς αὐτοκράτωρ, περιφρουρούμενος ὑπὸ σωματοφυλάκων καὶ ἐπιτελείου, ἀλλ' ὡς κοινὸς στρατιώτης, ὁρμήσας εἰς μέσας τὰς ἐχθρικὰς φάλαγγας, καὶ παλαίσας μὲν ἐναγωνίως χωρίς τινος βοηθοῦ, μακρὰν παντὸς οἰκείου μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς ὡς ἥρως, βρέξας δὲ ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τοῦ γένους διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ αὐτοῦ αἵματος τὸ ἔδαφος τῆς δουλουμένης πατρίδος.

Η ΠΥΛΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΡΩΜΑΝΟΥ

Ἐν ᾧ δὲ οὕτως ἡ γενικὴ ἔφοδος ἀπέβαινε νικηφόρος ὑπ' αὐτὰ τὰ ὄμματα τοῦ Μωάμεθ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Λύκου παρὰ δὲ τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ ἔπιπτεν ὁ ὕστατος τῶν Ἑλλήνων βασιλεύς, οἱ Τοῦρκοι προσέβαλλον τὴν Πόλιν καὶ ἄλλοθεν ἄνευ ἐπιτυχίας. Οὕτως αἱ στρατιαὶ τοῦ Ζαγανοῦ καὶ τοῦ Καρατζᾶ πασσᾶ μάτην ἠγωνίσθησαν κατὰ τῶν τειχῶν ἐν τῷ δυτικῷ ἄκρῳ τοῦ Κερατίου κόλπου καὶ μεταξὺ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τοῦ σημερινοῦ Τεκφοὺρ Σεραΐ. Ἐπ' ἴσης δ' ἀπέτυχον καὶ αἱ ἐνέργειαι τοῦ τουρκικοῦ στόλου πρὸς τ' ἐκβίασιν τῆς ἁλύσεως τοῦ Κερατίου καὶ πρὸς ἀνάβασιν τῶν τειχῶν κατὰ τὴν Προποντίδα. Ἠγωνίσθησαν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἐκείνοις μέρεσιν οὐχ ἧττον γενναίως τῶν πρὸς τὰς στρατιὰς αὐτοῦ τοῦ Μωάμεθ ἀντιπαλαισάντων Ἕλληνες ὁμοῦ καὶ Ἰταλοί. Ὁ Γαβριὴλ Τρεβιζᾶνος, ὅστις ἐφρούρει ὕπερθεν τοῦ Κερατίου κόλπου τὴν εἴσοδον

τοῦ λιμένος, ἠγωνίσθη γενναιότατα. Ὁ κυβερνήτης τῶν τριῶν βενετικῶν γαλερῶν τοῦ Τανάϊδος, Ἀλούσιος Διέδος, εἰς ὃν εἶχεν ἀνατεθῇ κατὰ τὴν πολιορκίαν ἡ λιμεναρχία, ἠγωνίσθη κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας ἡρωικῶς μετὰ τῶν υἱῶν Μαρίνου καὶ Βίκτωρος, διεσώθη δ' εἰς τέλος ὡς ἐκ θαύματος. Ὁμοίως δὲ μεθ' ἡρωισμοῦ ἐπάλαισαν ἐπὶ τῶν πύργων τῶν ἐπονομαζομένων ἀπὸ τῶν οἰκοδομησάντων αὐτοὺς βασιλέων Βασιλείου, Λέοντος καὶ Ἀλεξίου οἱ ναῦται τῶν ἐκ Κρήτης ἐλθόντων πλοίων, οἵτινες ἐξηκολούθησαν μαχόμενοι μέχρι σχεδὸν τῆς μεσημβρίας, καίπερ ἰδόντες ἁλισκομένην τὴν πόλιν, καὶ μόλις ἐπείσθησαν διὰ συμβάσεως νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς θέσεις αὐτῶν. Ὁμοίως δὲ θαύματ' ἀνδρείας ἐπετέλεσαν οἱ γενναῖοι Γενουήνσιοι ἀδελφοὶ Βοκκιάρδοι εἰς τὰ ὑψηλότατα τοῦ Μυριανδρίου παρὰ τὴν Πύλην τῆς Ἀδριανουπόλεως. Μόνον δὲ ὅτε εἶδον τοὺς Τούρκους εἰσελαύνοντας εἰς τὴν Πόλιν, καὶ ἐπείσθησαν ὅτι πᾶσα περαιτέρ' ἀντίστασις ἦτο ματαία, ἔσπευσαν νὰ σωθῶσιν εἰς τὸν Γαλατᾶν.

Οὕτως οἱ τελευταῖοι τῶν ἀμυντόρων ἀπέθνησκον ἢ ἐσώζοντο πολὺ μετὰ τὴν μοιραίαν ὥραν, καθ' ἣν ἤδη αἱ τουρκικαὶ σημαῖαι εἶχον στηθῇ ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων καὶ τῶν πύργων τῆς βασιλευούσης, ἐπὶ δὲ τῶν πλατειῶν καὶ τῶν ἀγυιῶν, τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μεγάρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχον ἀρχίσει ἀντηχοῦντες οἱ γόοι καὶ οἱ στεναγμοὶ τῶν δυστήνων τῆς ἁλώσεως θυμάτων.

ιζ'.

Ἡ ἅλωσις καὶ ἡ δῄωσις.

Καθ' ὃν χρόνον διήρκει ἡ τελευταία ἐρρωμένη ἀντίστασις, εἶχον ἤδη εἰσελάσει εἰς τὴν Πύλην βραχὺ μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου οἱ Τοῦρκοι διὰ τῆς Κερκοπόρτης καὶ τῆς Χαρσίας καὶ ἔπειτα διὰ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ. Ὅτε δ' ἔπαυσεν ἡ ἀντίστασις, εἰσώρμησαν καὶ οἱ λοιποὶ πολιορκηταὶ τῶν χερσαίων τειχῶν καὶ αὐτὰ δὲ τὰ πληρώματα τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Τοῦτο δὲ διηυκόλυνε καὶ τὴν μετὰ τὴν ἀπόπρισιν τῆς ἀλύσεως ἐκ τοῦ ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπου λιμένος ἔξοδον καὶ διάσωσιν τῶν πλείστων ἰταλικῶν πλοίων πλὴν ἑνός, ὅπερ μετὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν περιῆλθεν εἰς τοὺς Τούρκους.

Πρῶτοι οἱ διὰ τῆς Κερκοπόρτης εἰσελάσαντες Ὀθωμανοὶ ὥρμησαν λαφυραγωγοῦντες πρὸς τὸ ἐγγὺς κείμενον παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν καὶ τὴν Μονὴν τῆς Χώρας, ἐν ᾗ ἐφυλάττετο ἡ εἰκὼν τῆς Ὁδηγητρίας, ἣν κατέκοψαν διὰ πελέκεως εἰς τέσσαρα τεμάχια. Εὔκολος δ' ἐν τῇ προχωρήσει τῶν νικητῶν ὑπῆρξεν ἡ λεία καὶ ἡ αἰχμαλωσία ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ὁσιομάρτυρος Θεοδοσίας. Χάριν τῆς κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῆς 29 Μαΐου ἑορταζομένης μνήμης αὐτῆς εἶχον ἀπὸ πρωίας συνέλθει εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην παμπληθεῖς οἱ εὐλαβεῖς, μάλιστα δὲ γυναῖκες ἐν κόσμῳ ἑορτασίμῳ, φέρουσαι κηρία καὶ θυμιάματα, αἵτινες ἐζωγρήθησαν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν.

Ἐν τούτοις δὲ καθ' ὅσον ἐξενικῶντο οἱ ὑπερασπισταὶ τῶν τειχῶν, ηὔξανε τὸ πλῆθος τῶν εἰς τὴν Πόλιν εἰσορμώντων Τούρκων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν προεχώρουν οἱ ἐπιδρομεῖς μετὰ προφυλάξεως καὶ βραδέως, φοβούμενοι ἐνέδρας ἐν αὐτῇ τῇ Πόλει. Πράγματι, καίπερ ἐξ ἀρχῆς γινώσκοντες τὸ ὑποδεέστερον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀμυντόρων, δὲν ἠδύναντο ὅμως νὰ φαντασθῶσιν, ὅτι ἡ Πόλις δὲν εἶχεν ἄλλας δυνάμεις πλὴν τῶν ἤδη ἀγωνισθέντων καὶ νικηθέντων παρὰ τὰ τείχη, καὶ ὑπελόγιζον, ὅτι τοὐλάχιστον πεντήκοντα χιλιάδες ἐνόπλων ἔμενον ἐντὸς τῆς Πόλεως. Ἀλλ' ἀντὶ τῆς ἀναμενομένης ἀντιστάσεως ἐπείσθησαν μετ' οὐ πολύ, ὅτι μόνον πρόχειρα θύματα εἶχον ἐνώπιον αὐτῶν. Τότε δὲ δὲν ἤργησε νὰ ἐπεκταθῇ ὁ φόνος καὶ ἡ αἰχμαλωσία εἴς τε τοὺς ἐγκαταμείναντας ἀρχῆθεν ἐν τῇ Πόλει καὶ τοὺς μετὰ τὴν νίκην τῶν Τούρκων παρὰ τὰ τείχη διασωθέντας ἐξ αὐτῶν εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ σπεύσαντας πρὸς τὰς ἰδίας οἰκίας, ὅπως σώσωσι τοὺς οἰκείους. Καὶ φαίνεται μὲν γενομένη ἀπό τινων τοὐλάχιστον τῶν οἰκιῶν ἀπόπειρα ἀναστολῆς τῆς προχωρήσεως τῶν ἐπιδρομέων διὰ τῆς ἐπ' αὐτοὺς καταρρίψεως παντοίων βλημάτων. Ἀλλ' αἱ πλεῖσται τῶν οἰκιῶν εἶχον ταχέως ἐρημωθῆ, καὶ τὰ πλήθη, σπεύδοντα νὰ διασωθῶσιν, ἔτρεχον ἐν γενικῷ πανικῷ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰ παράλια ἢ πρὸς τὰς πύλας τῶν χερσαίων πυλῶν. Οὕτω τὰ κατὰ δύο πολλάκις διαφόρους διευθύνσεις ὁρμῶντα ῥεύματα φυγάδων κατεφθάνοντο ὑπὸ τῶν εἰς τὴν λεηλασίαν καὶ αἰχμαλωσίαν ἐπιδοθέντων Τούρκων. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες, παῖδες καὶ γέροντες, λαϊκοὶ καὶ μοναχοί, πᾶσα τάξις καὶ πᾶσα ἡλικία ἐσφάζοντο ἀνηλεῶς ἢ ἐσκυλεύοντο καὶ ἀπήγοντο αἰχμάλωτοι. Διήρκεσε δ' ἡ σφαγὴ μέχρι περίπου τῆς μεσημβρίας, οὐδὲ περιωρίσθη εἰς μόνας τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς πλατείας, ἀλλ' ἐπεξετάθη καὶ εἰς

αὐτὰ τὰ ἐνδότερα τῶν οἰκιῶν, εἰς ἃς αἱμοχαρεῖς εἰςήλαυνον οἱ γενίτσαροι. Ἐτελοῦντο δὲ οἱ φόνοι ἀσπλάγχνως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς φειδοῦς. Δὲν ἐσφάζοντο μόνον οἱ ἐν ἡλικίᾳ καὶ οἱ ὑγιῶς ἔχοντες. Ἀσθενεῖς καὶ γέροντες μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τῶν οἰκιῶν καὶ καταλαμβανόμενοι ἐν αὐταῖς ἐκρεουργοῦντο ἀνηλεῶς, βρέφη δ' ἀρτιγέννητα ἐρρίπτοντο εἰς τὰς ὁδούς. Ἀλγεινὸν δὲ ἦτο τὸ θέαμα τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ. Ἄλλοι μὲν τῶν εἰς τὴν πόλιν σωζομένων ᾐχμαλωτίζοντο πρὶν ἢ φθάσωσιν εἰς τὰ κρηςφύγετα αὐτῶν, ἄλλοι δέ, ἀφικνούμενοι εἰς τὰς ἰδίας οἰκίας καὶ εὑρόντες ἤδη ἀπαγομένην τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα, ἐδεσμοῦντο καὶ συναπήγοντο μετὰ τῆς συζύγου καὶ τῶν φιλτάτων. ἄλλοι δὲ τέλος, εὑρίσκοντες ἐρήμους καὶ λεηλατημένας τὰς οἰκίας, ἀπήγοντο δεσμούμενοι ὀπισθάγκωνα εἰς αἰχμαλωσίαν.

Οὐδ' αὐταὶ δ' αἱ ἐκκλησίαι, εἰς ἃς ἠγωνίζοντο νὰ εὕρωσιν ἄσυλον οἱ κινδυνεύοντες, ἠδυνήθησαν νὰ σώσωσιν αὐτούς. Σπαρακτικὰ δὲ ἰδίως ὑπῆρξαν τὰ συμβάντα ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ. Ὑπὸ ματαίας διαβουκολούμενα ἐλπίδος σωτηρίας εἶχον συρρεύσει εἰς τὸν ναὸν πλήθη ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων καὶ εἶχον κλείσει τὰς πύλας τοῦ ναοῦ. Φθάσαντες δ' εἰς αὐτὸν οἱ Τοῦρκοι κατέρριψαν τὰς πύλας διὰ πελέκεων, καὶ εἰςώρμησαν ἀκάθεκτοι εἰς τὰ ἔνδον. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐτράπησαν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, εὐκόλως δεσμοῦντες τοὺς μὲν ἄνδρας διὰ σχοινίων, τὰς δὲ γυναῖκας διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν πέπλων καὶ ἀπάγοντες ἐκ τοῦ ναοῦ κατὰ πλήθη *ὥςπερ ἀγέλας καὶ ποίμνια προβάτων*, προτιμωμένων τὸ πρῶτον τῶν εὐειδῶν παρθένων καὶ νεαρῶν μοναστριῶν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ θόλοι τῆς ἐκκλησίας ἀντήχουν ὑπὸ τῶν θρήνων καὶ ὀδυρμῶν τῶν αἰχμαλωτιζομένων, κατεκόπτοντο μὲν ὑπὸ τῶν ἱεροσύλων νικητῶν αἱ ἅγιαι εἰκόνες, ἀφῃρεῖτο δὲ ὁ σύμπας κόσμος τοῦ ἱεροῦ ναοῦ. Ὁ Ἐσταυρωμένος καθῃρέθη ἀπὸ τοῦ ἁγίου βήματος, καί τις τῶν γενιτσάρων ἐπέθηκεν ἐπ' αὐτοῦ τὸν ἴδιον πῖλον. Οὕτω δὲ περιεφέρθη ἀνὰ τὰς ὁδοὺς ὑπὸ τῶν γενιτσάρων, ἀναβοώντων ἐν χλευασμῷ, «Ἰδέτε τὸν θεὸν τῶν Χριστιανῶν».

Ἀλύσεις, μανουάλια, ἐνδυταὶ τῆς ἁγίας τραπέζης, λαμπτῆρες ἐφθείροντο ἢ ἐσυλοῦντο, καὶ ἐκ τοῦ ἱεροῦ σκευοφυλακίου ἀφηρπάζοντο τὰ μετὰ τὴν χρῆσιν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς πολιορκίας ἐναπολειφθέντα τίμια καὶ ἱερὰ σκεύη, ὅσα ἦσαν ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἢ ἐξ ἄλλης πολυτίμου ὕλης. Εἰς δὲ τὴν δῄωσιν καὶ τὸν ἀνδραποδισμὸν προςεπῆλθεν ὁ βιασμὸς τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παρθένων, ὁ ὀργιασμὸς καὶ ἡ σί-

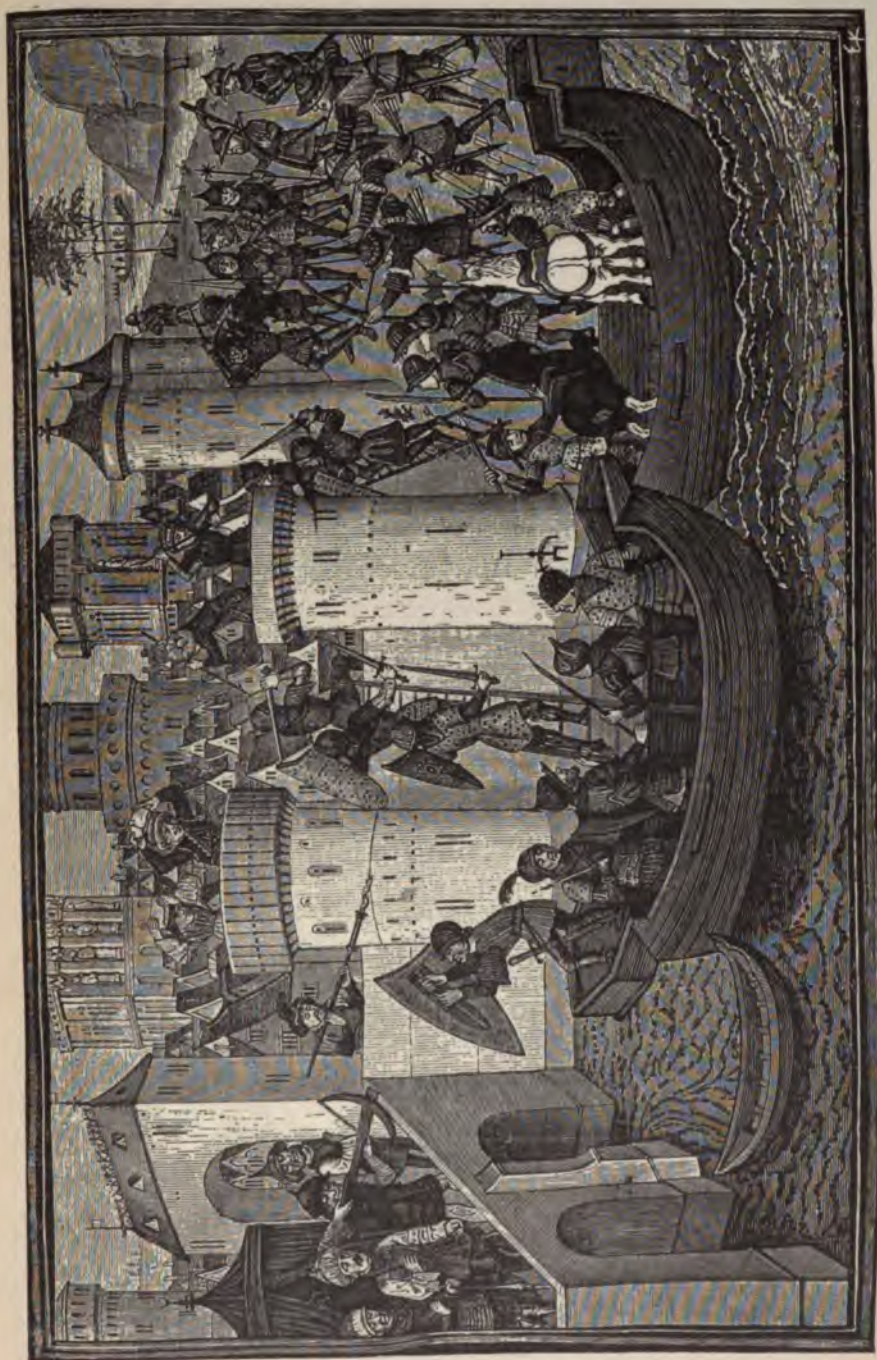
τισις καὶ ὁ πότος ἐπὶ τῶν θυσιαστηρίων καὶ αὐτῆς τῆς ἁγίας τραπέζης. Τέλος δέ, πρὶν ἢ παρέλθωσιν ὧραι πολλαί, ὁ ἱερὸς χῶρος ἠρημώθη τῶν ἐν αὐτῷ, ἐξανδραποδισθέντων ἁπάντων, καὶ ἐξεγυμνώθη παντὸς τοῦ ἐν αὐτῷ κινητοῦ κόσμου. Τοὺς δὲ προτέρους κοπετοὺς τῶν ἀπαγομένων ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ χωριζομένων οἰκείων καὶ τοὺς ἀλαλαγμοὺς τῶν ἀνδραποδιστῶν καὶ συλητῶν διεδέχθη ἡ σιγὴ καὶ ἡ ἐρημία τοῦ μετὰ τοῦ γένους συνδουλουμένου ἐκείνου ναοῦ, ἐν ᾧ δὲν ἔμελλε νἀκουσθῇ πλέον τὸ θεῖον κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ. Πράγματι ἅμα τῇ εἰς τὴν Πόλιν εἰσόδῳ τοῦ Μωάμεθ ἠκούσθη ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ ἡ φωνὴ τοῦ ἰμάμη, κηρύσσοντος τὸν λόγον τοῦ Προφήτου τῶν Μωαμεθανῶν.

Η ΣΦΑΓΗ ΚΑΙ Η ΛΕΗΛΑΣΙΑ ΕΝ ΤΗι ΑΓΙΑι ΣΟΦΙΑι
(ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΙΖ'. ΑΙΩΝΟΣ)

Εἶνε λυπηρόν, ὅτι αἱ σύγχρονοι πηγαὶ δὲν βοηθοῦσιν ἡμᾶς εἰς παρακολούθησιν τῶν συμβάντων ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐκκλησίαις τῆς Πόλεως πλὴν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῆς ὁσίας Θεοδοσίας. Ἀλλ' ἀναμφιβόλως πρὸς συμπλήρωσιν τῆς εἰκόνος τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ καὶ τῆς λεηλασίας, τοῦ φόνου καὶ τῆς ἐρημώσεως πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ἀνάλογα καὶ τὰ συμβάντα ἐν τοῖς λοιποῖς ναοῖς, εἰς οὓς εἶχον ζητήσει ματαίως ἄσυλον οἱ δι' οἱονδήποτε λόγον μὴ ἐπιζητήσαντες τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς πρὸς τὸν λιμένα ἢ τὸν Γαλατᾶν ἢ τὰ περίχωρα τῆς κυριευθείσης πόλεως.

Ἀπειροπληθῆ ὑπῆρξαν τὰ λάφυρα τῶν νικητῶν κατὰ τὴν τριήμερον λεηλασίαν. Πλὴν τοῦ πλήθους τῶν αἰχμαλώτων περιῆλθον εἰς τοὺς πορθητὰς τὰ κοσμήματα καὶ τὰ σκεύη τῶν οἰκιῶν, τὰ κειμήλια καὶ

τὰ πολύτιμα ὑφάσματα τῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν ναῶν καὶ πρὸς ἐπὶ τούτοις ἄπειρα χειρόγραφα. Τῶν βιβλίων τούτων, ὧν ἐπληρώθησαν ἅμαξαι ὅλαι, ἄλλα μὲν παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ, ἄλλα δ' ἐπωλήθησαν ἔπειτα ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει ἀντὶ τιμῆς εὐτελεστάτης. Κώδικες τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πλάτωνος, θεολογικοὶ καὶ ἄλλοι ἐπωλοῦντο κατὰ δεκάδας ἀντὶ ἑνὸς νομίσματος, ἤτοι ἀντὶ τιμήματος ὀλίγον ἀνωτέρου δραχμῆς περίπου ἕκαστος. Εὐαγγέλια διάκοσμα εἶχον ἀξίαν διὰ τοὺς λαφυραγωγοὺς μόνον ἕνεκα τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν αὐτῶν περικαλυμμάτων, ἅτινα ἀνέσπων, τὰ δὲ κείμενα ἢ ἐπωλοῦντο ἢ ἀπερρίπτοντο. Οἱ δὲ πίνακες ἁγίων εἰκόνων παρεδίδοντο εἰς τὸ πῦρ, καὶ ἐπὶ τῆς ἀναπτομένης φλογὸς ἔψωντο κρέατα.

Αἱ σκηναὶ τῶν βαρβάρων καὶ τὰ πλοῖα αὐτῶν ἐμεστώθησαν πολυτίμου φόρτου λαφύρων, ἀπεμποληθέντων ἔπειτα εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ τὰς πόλεις, εἰς ἃς διεσκεδάσθησαν οἱ νικηταί. *Ὁ δὲ φόρτος τί;* λέγει ὁ Δούκας παρέχων ζωηρὰν εἰκόνα τῆς δῃώσεως. ***Ἱματισμὸς πολυτελής, σκεύη ἀργυρᾶ, χρυσᾶ, χαλκᾶ, καττιτέρινα, βιβλία ὑπὲρ ἀριθμόν, αἰχμάλωτοι καὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ καὶ μονάζουσαι καὶ μοναχοί. Τὰ πάντα πλήρη φόρτου, αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ φοσσάτου πλήρεις αἰχμαλωσίας καὶ τῶν ἄνωθεν ἀριθμηθέντων τῶν παντοίων εἰδῶν. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων ἕνα φοροῦντα σάκκον ἀρχιερατικὸν καὶ ἕτερον ζωννύμενον ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν, ἕλκοντα κύνας ἐνδεδυμένους[1] ἀντὶ τῶν σαγημάτων ἀμνοὺς[2] χρυσοϋφάντους. Ἄλλοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι καὶ τοὺς ἱεροὺς δίσκους ἔμπροσθεν σὺν διαφόροις ὀπώραις ἐσθίοντες καὶ τὸν ἄκρατον πίνοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν κρατήρων.***

Τὸ ὁρμητικὸν τῆς δῃώσεως καὶ ἡ πλεονεξία τῶν Τούρκων, ἀποδεχομένων τὰ ἐκ τοῦ ἀνδραποδισμοῦ τῶν ἡττηθέντων ὀφέλη, ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τοῦ περιορισμοῦ τῶν φόνων. Διὸ ὀλίγος ὑπῆρξε σχετικῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν φονευθέντων, οὓς ὁ Δούκας ἀναβιβάζει εἰς δισχιλίους. Ὁ δὲ Κριτόβουλος εἰς τετρακισχιλίους λέγει ἐν ὅλῳ τοὺς πεσόντας καὶ σφαγέντας Ἕλληνας καὶ ξένους κατά τε τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας καὶ κατὰ τὴν ἅλωσιν. Πολὺ δὲ ἀνώτερος ὑπῆρξεν ὁ

---

[1] Οὕτως ἔγραψα ἀντὶ τοῦ ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν ***ἐνδεδημένους***.

[2] Ἡ λέξις *ἀμνοὺς* εἶνε ἐφθαρμένη καὶ δεῖται διορθώσεως.

ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλώτων, ἀνελθόντων εἰς πεντήκοντα ἢ καὶ ἑξήκοντα χιλιάδας, ἤτοι εἰς τὸ μέγιστον πλῆθος τῶν ὅλων ὑπολειφθέντων κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μεταξὺ δὲ τῶν αἰχμαλώτων οἱ ἐπιφανέστατοι ἦσαν ὁ καρδινάλιος Ἰσίδωρος, ὅςτις εἶχε μεταμφιεσθῆ τὴν τελευταίαν ὥραν, λαβὼν τὰ ἐνδύματά τινος τῶν πεσόντων, ἐπωλήθη δ' εἰς τὸν Γαλατᾶν, ὁπόθεν κατώρθωσε νὰ διασωθῇ εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ὡς καὶ ὁ κόνσουλος τῶν Βενετῶν Ἱερώνυμος Μηνότος. Ὁμοίως δ' ἐξηνδραποδίσθη ὁ Φραντζῆς, ὅςτις ἐξαγορασθεὶς ἔπειτα διὰ λύτρων ἐσώθη εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐξαγοράσας μετὰ ἓν ἔτος καὶ τὴν σύζυγον. Ἀλλ' ἡ μὲν περικαλλὴς αὐτοῦ θυγάτηρ Θάμαρ, δεκατετραέτις οὖσα τὴν ἡλικίαν, εἰςήχθη εἰς τὸ χαρέμιον τοῦ σουλτάνου, ἐν ᾧ καὶ ἀπέθανε μετ' ὀλίγους μῆνας, ὁ δὲ δεκαπενταέτης υἱὸς Ἰωάννης, προτιμήσας τῆς ἀτιμίας τὸν θάνατον, ἐφονεύθη τὸν Δεκέμβριον 1454 ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μωάμεθ. Πικροτάτη δὲ ὑπῆρξε, καθ' ἃ θέλομεν ἴδει ἀμέσως κατωτέρω, ἡ τύχη τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ καὶ τῶν τέκνων.

Ἀναρίθμητος δὲ τέλος ὑπῆρξεν ἡ λεία, ἧς τὴν ὅλην ἀξίαν ἀγνοοῦμεν. Μόνον δὲ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Βενετῶν αἱ ἐκ τῆς λαφυραγωγίας ζημίαι λέγονται ἀνελθοῦσαι εἰς διακοσίας χιλιάδας δουκάτων, ἤτοι δύο περίπου καὶ ἥμισυ ἑκατομμύρια δραχμῶν.

ιη'.

Ὁ Πορθητὴς ἐν τῇ Πόλει.

Ἐν ᾧ δ' οἱ νικηταὶ ἐπεδίδοντο ἤδη ἐν τῇ ἁλούσῃ πόλει ἀκάθεκτοι εἰς τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν, ὁ Μωάμεθ μέχρι τινὸς διέτριβεν ἔτι παρὰ τὰ τείχη, ἐπιβλέπων ἔξωθεν τὰ γινόμενα. Περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, εἰ μὴ ἀργότερον, ἢ καὶ τὴν ὑστεραίαν, εἰςήλασεν εἰς τὴν Πόλιν διὰ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ ἔφιππος, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἐπιτελείου αὐτοῦ καὶ ἀποσπάσματος γενιτσάρων.

Θάμβος δὲ κατέλαβε τὸν Πορθητὴν ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς περικαλλοῦς πόλεως, ἥτις καὶ ἐν τῇ ἐκπτώσει αὐτῆς διετήρει τὰ λαμπρότερα τῶν ἀρχαίων οἰκοδομημάτων καὶ τὸ παλαιὸν μεγαλεῖον. Καὶ τὴν μὲν περὶ

τῶν καλλιτεχνημάτων ἔκπληξιν τοῦ σουλτάνου ἐμφαίνει τὸ φερόμενον ἀνέκδοτον περὶ αὐτοῦ ὡς φονεύσαντος ἰδίᾳ χειρὶ Τοῦρκον ἐξάγοντα τεμάχια τοῦ δαπέδου τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τὸν δ' εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰσερπύσαντα οἶκτον ἐπὶ τῇ δῃώσει τῆς Πόλεως ὑπὸ τῆς βαρβαρικῆς στρατιᾶς μαρτυρεῖ τὸ λεγόμενον, ὅτι κατὰ τὴν εἴσοδον εἰς τἀνάκτορα τοῦ Βυζαντίου ἐπανέλαβε τοὺς στίχους Πέρσου ποιητοῦ τοὺς λέγοντας «Ἡ ἀράχνη ἀπέβη ὁ φρουρὸς τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀνακτόρων καὶ ἔπλεξε καταπέτασμα πρὸ τοῦ πυλῶνος, οἱ δὲ βασιλικοὶ τάφοι τοῦ Ἐφραζαΐβ ἀπηχοῦσι τὸ γοερὸν ᾆσμα τῆς γλαυκός».

Ο ΜΩΑΜΕΘ ΕΦΙΠΠΟΣ
ΤΟ ΟΠΙΣΘΕΝ ΤΟΥ ΜΕΤΑΛΛΙΟΥ ΤΟΥ ΠΙΣΑΝΟΥ

Τῶν δὲ πρώτων ἔργων τοῦ κατακτητοῦ ὑπῆρξεν ἡ βεβαίωσις περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, οὗ ἠγνοεῖτο μέχρι τινὸς ἡ τύχη. Καὶ ὑπό τινων μὲν ἐλέγετο, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φραντζῆ, ὅτι εἶχε φονευθῇ ἐν τῇ μάχῃ, ὑπ' ἄλλων δ' ὅτι ἔφυγεν· ἄλλοι δ' ἐπίστευον, ὅτι ἦτο κεκρυμμένος ἐν τῇ πόλει. Ὁ αὐτὸς δὲ Φραντζῆς διηγεῖται, ὅτι ὁ Μωάμεθ, θέλων νὰ βεβαιωθῇ, ἔστειλεν ἄνδρας ἐκεῖ ὅπου ἔκειντο σωρηδὸν τὰ πτώματα Χριστιανῶν καὶ Τούρκων. Ἐκεῖνοι δ' ἔπλυναν πλείστας κεφαλὰς τῶν φονευθέντων, ὅπως ἀναγνωρίσωσι τὴν τοῦ βασιλέως. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν κατωρθώθη, ἀλλ' ἀνευρέθη ὅμως ὁ νεκρὸς τοῦ Κωνσταντίνου, ἀναγνωρισθεὶς ἐκ τῶν βασιλικῶν πεδίλων, φερόντων καταστίκτους χρυσοῦς ἀετούς. Μαθὼν δὲ ὁ σουλτᾶνος τὴν εὕρεσιν τοῦ νεκροῦ κατελήφθη ὑπὸ χαρᾶς, καὶ κατὰ προσταγὴν αὐτοῦ οἱ παρατυχόντες Χριστιανοὶ ἔθαψαν τὸ βασιλικὸν πτῶμα μετὰ βασιλικῆς τιμῆς.

ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλώτων, ἀνελθόντων εἰς πεντήκοντα ἢ καὶ ἑξήκοντα χιλιάδας, ἤτοι εἰς τὸ μέγιστον πλῆθος τῶν ὅλων ὑπολειφθέντων κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μεταξὺ δὲ τῶν αἰχμαλώτων οἱ ἐπιφανέστατοι ἦσαν ὁ καρδινάλιος Ἰσίδωρος, ὅστις εἶχε μεταμφιεσθῆ τὴν τελευταίαν ὥραν, λαβὼν τὰ ἐνδύματά τινος τῶν πεσόντων, ἐπωλήθη δ' εἰς τὸν Γαλατᾶν, ὁπόθεν κατώρθωσε νὰ διασωθῇ εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ὡς καὶ ὁ κόνσουλος τῶν Βενετῶν Ἱερώνυμος Μηνότος. Ὁμοίως δ' ἐξηνδραποδίσθη ὁ Φραντζῆς, ὅστις ἐξαγορασθεὶς ἔπειτα διὰ λύτρων ἐσώθη εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐξαγοράσας μετὰ ἓν ἔτος καὶ τὴν σύζυγον. Ἀλλ' ἡ μὲν περικαλλὴς αὐτοῦ θυγάτηρ Θάμαρ, δεκατετραέτις οὖσα τὴν ἡλικίαν, εἰσήχθη εἰς τὸ χαρέμιον τοῦ σουλτάνου, ἐν ᾧ καὶ ἀπέθανε μετ' ὀλίγους μῆνας, ὁ δὲ δεκαπενταέτης υἱὸς Ἰωάννης, προτιμήσας τῆς ἀτιμίας τὸν θάνατον, ἐφονεύθη τὸν Δεκέμβριον 1454 ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μωάμεθ. Πικροτάτη δὲ ὑπῆρξε, καθ' ἃ θέλομεν ἴδει ἀμέσως κατωτέρω, ἡ τύχη τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ καὶ τῶν τέκνων.

Ἀναρίθμητος δὲ τέλος ὑπῆρξεν ἡ λεία, ἧς τὴν ὅλην ἀξίαν ἀγνοοῦμεν. Μόνον δὲ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Βενετῶν αἱ ἐκ τῆς λαφυραγωγίας ζημίαι λέγονται ἀνελθοῦσαι εἰς διακοσίας χιλιάδας δουκάτων, ἤτοι δύο περίπου καὶ ἥμισυ ἑκατομμύρια δραχμῶν.

ιη'.

Ὁ Πορθητὴς ἐν τῇ Πόλει.

Ἐν ᾧ δ' οἱ νικηταὶ ἐπεδίδοντο ἤδη ἐν τῇ ἁλούσῃ πόλει ἀκάθεκτοι εἰς τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν, ὁ Μωάμεθ μέχρι τινὸς διέτριβεν ἔτι παρὰ τὰ τείχη, ἐπιβλέπων ἔξωθεν τὰ γινόμενα. Περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, εἰ μὴ ἀργότερον, ἢ καὶ τὴν ὑστεραίαν, εἰσήλασεν εἰς τὴν Πόλιν διὰ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ ἔφιππος, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἐπιτελείου αὐτοῦ καὶ ἀποσπάσματος γενιτσάρων.

Θάμβος δὲ κατέλαβε τὸν Πορθητὴν ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς περικαλλοῦς πόλεως, ἥτις καὶ ἐν τῇ ἐκπτώσει αὐτῆς διετήρει τὰ λαμπρότερα τῶν ἀρχαίων οἰκοδομημάτων καὶ τὸ παλαιὸν μεγαλεῖον. Καὶ τὴν μὲν περὶ

τῶν καλλιτεχνημάτων ἔκπληξιν τοῦ σουλτάνου ἐμφαίνει τὸ φερόμενον ἀνέκδοτον περὶ αὐτοῦ ὡς φονεύσαντος ἰδίᾳ χειρὶ Τοῦρκον ἐξάγοντα τεμάχια τοῦ δαπέδου τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τὸν δ' εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰςερπύσαντα οἶκτον ἐπὶ τῇ δῃώσει τῆς Πόλεως ὑπὸ τῆς βαρβαρικῆς στρατιᾶς μαρτυρεῖ τὸ λεγόμενον, ὅτι κατὰ τὴν εἴςοδον εἰς τἀνάκτορα τοῦ Βυζαντίου ἐπανέλαβε τοὺς στίχους Πέρσου ποιητοῦ τοὺς λέγοντας «Ἡ ἀράχνη ἀπέβη ὁ φρουρὸς τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀνακτόρων καὶ ἔπλεξε καταπέτασμα πρὸ τοῦ πυλῶνος, οἱ δὲ βασιλικοὶ τάφοι τοῦ Ἐφραζαῒβ ἀπηχοῦσι τὸ γοερὸν ᾆσμα τῆς γλαυκός».

Ο ΜΩΑΜΕΘ ΕΦΙΠΠΟΣ
ΤΟ ΟΠΙΣΘΕΝ ΤΟΥ ΜΕΤΑΛΛΙΟΥ ΤΟΥ ΠΙΣΑΝΟΥ

Τῶν δὲ πρώτων ἔργων τοῦ κατακτητοῦ ὑπῆρξεν ἡ βεβαίωσις περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, οὗ ἠγνοεῖτο μέχρι τινὸς ἡ τύχη. Καὶ ὑπό τινων μὲν ἐλέγετο, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φραντζῆ, ὅτι εἶχε φονευθῇ ἐν τῇ μάχῃ, ὑπ' ἄλλων δ' ὅτι ἔφυγεν· ἄλλοι δ' ἐπίστευον, ὅτι ἦτο κεκρυμμένος ἐν τῇ πόλει. Ὁ αὐτὸς δὲ Φραντζῆς διηγεῖται, ὅτι ὁ Μωάμεθ, θέλων νὰ βεβαιωθῇ, ἔστειλεν ἄνδρας ἐκεῖ ὅπου ἔκειντο σωρηδὸν τὰ πτώματα Χριστιανῶν καὶ Τούρκων. Ἐκεῖνοι δ' ἔπλυναν πλείστας κεφαλὰς τῶν φονευθέντων, ὅπως ἀναγνωρίσωσι τὴν τοῦ βασιλέως. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν κατωρθώθη, ἀλλ' ἀνευρέθη ὅμως ὁ νεκρὸς τοῦ Κωνσταντίνου, ἀναγνωρισθεὶς ἐκ τῶν βασιλικῶν πεδίλων, φερόντων καταστίκτους χρυσοῦς ἀετούς. Μαθὼν δὲ ὁ σουλτᾶνος τὴν εὕρεσιν τοῦ νεκροῦ κατελήφθη ὑπὸ χαρᾶς, καὶ κατὰ προςταγὴν αὐτοῦ οἱ παρατυχόντες Χριστιανοὶ ἔθαψαν τὸ βασιλικὸν πτῶμα μετὰ βασιλικῆς τιμῆς.

Διάφορος δὲ τῆς τοῦ Φραντζῆ εἶνε ἡ διήγησις τοῦ Δούκα, μαρτυροῦντος, ὅτι ἐνώπιον τοῦ σουλτάνου, παρόντος καὶ τοῦ Νοταρᾶ, δύο γενίτσαροι, διαμφισβητοῦντες πρὸς ἀλλήλους τὸν ὑφ' ἑαυτῶν φόνον τοῦ αὐτοκράτορος, ἔλαβον παρὰ τοῦ Μωάμεθ τὴν ἐντολὴν νὰ φέρωσιν ἐνώπιον αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, ἣν καὶ ἐκόμισαν, τότε πρῶτον ἀποκόψαντες. Ἀνεγνωρίσθη δὲ αὕτη ὑπό τε τοῦ Νοταρᾶ καὶ ἄλλων. Ὁ δὲ σουλτᾶνος διέταξε νὰ προσηλώσωσιν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ κίονος τοῦ Αὐγουστείου, ὅπου καὶ ἔμεινε μέχρι τῆς ἑσπέρας. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξεδάρη, καὶ τὸ δέρμ' αὐτῆς πληρωθὲν ἀχύρων ἐπομπεύθη ἀνὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ μέχρι Περσίας καὶ Ἀραβίας.

Καὶ ἄλλαι δὲ διηγήσεις διάφοροι ἐφέροντο περὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Κωνσταντίνου. Οὕτως ὁ μὲν Πούσκουλος μαρτυρεῖ, ὅτι αὕτη, ἀποκοπεῖσα ὑπό τινος Τούρκου ἀναγνωρίσαντος τὸν νεκρὸν, ἐκομίσθη πρὸς τὸν Μωάμεθ, πληρώσαντα εἰς αὐτὸν τὴν ἐπικεκηρυγμένην ἀμοιβήν. Ὁ δὲ ἀνώνυμος Μοσχοβίτης διηγεῖται, ὅτι ὁ σουλτᾶνος, ὅτ' ἐπείσθη περὶ τῆς ταὐτότητος τῆς εἰς αὐτὸν προσκομισθείσης κεφαλῆς, ἠσπάσθη αὐτὴν καὶ ἀπέστειλε πρὸς τὸν πατριάρχην, ἐν ᾧ, ὡς γνωστὸν, πατριάρχης δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἅλωσιν· ἔπειτα δ' ἐναπετέθη εἰς ἀργυρᾶν ὑδρίαν καὶ ἐτάφη κάτωθεν τῆς ἁγίας τραπέζης τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸ δὲ σῶμα, ἀπαχθὲν νύκτωρ, ἐτάφη ἐν τῷ Γαλατᾷ.

Αἱ δύο τελευταῖαι μαρτυρίαι ὑπῆρξαν πιθανῶς ἡ ἀπαρχὴ τῶν μέχρι τῆς σήμερον σωζομένων παραδόσεων περὶ τῆς ταφῆς τοῦ Κωνσταντίνου. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν κεφαλὴν ἀκόμη μέχρι τοῦ νῦν δεικνύουσιν οἱ Τοῦρκοι ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἁγίῳ βήματι τοῦ μεγάλου ναοῦ τὸν τόπον, ἐν ᾧ πιστεύουσιν αὐτὴν τεθαμμένην. Οἱ δὲ Χριστιανοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρυλοῦσιν, ὅτι ὁ τάφος τοῦ νεκροῦ τοῦ βασιλέως κεῖται ἐν Βαφὲ-Μεϊδὰν, τῇ ἀποκέντρῳ συνοικίᾳ τῶν σκυτοτόμων καὶ σαγματοποιῶν, ἔν τινι ἀπερίττῳ αὐλῇ. Φρουρὸς δ' ἀκακία ῥίπτει τὰ ἄνθη της ἐπὶ τὸν ἐρημικὸν τάφον, ὃν φωτίζει κρύφα λύχνος διασωζόμενος ἄσβεστος ὑπὸ τοῦ ἐλαίου εὐλαβοῦς πατριώτου, ἀγνώστου τῆς πέριξ συνοικίας ὀνειροπόλου.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς κεφαλῆς τοῦ Κωνσταντίνου ἐν τοῖς πρώτοις ἐφρόντισεν ὁ Μωάμεθ περὶ τῆς διατάξεως τῶν κατὰ τὸν Γαλατᾶν, δι' ὧν συνεπληροῦντο τὰ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἴδομεν τοὺς Γενουηνσίους ἤδη κατὰ τὸν χρόνον τῆς πολιορκίας διὰ τῶν παντοίων αὐτῶν πρὸς τοὺς Τούρκους συνεννοήσεων καὶ

ὑποχωρήσεων προπαρασκευάσαντας τὴν ἠπίαν μεταχείρησιν τοῦ προαστείου αὐτῶν ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ. Οὐχ ἧττον ἅμα τῇ εἰς τὴν Πόλιν εἰσορμήσει τῶν Τούρκων πολλοὶ τῶν Γενουηνσίων τοῦ Γαλατᾶ παρεσκευάζοντο νὰ φύγωσι. Κρινομένης δ' ὑπὸ τῶν Τούρκων συμφορωτέρας τῆς μετὰ τῆς παροικίας ἐκείνης συνδιαλλαγῆς χάριν ἀποφυγῆς περιπλοκῶν μετὰ τῆς Γενούης, ὁ Ζαγανὸς πασσᾶς, εἰσελθὼν εἰς τὸν Γαλατᾶν εὐθὺς ὡς ἀνεῴχθησαν εἰς αὐτὸν αἱ πύλαι ὑπό τινων τῶν κατοίκων, ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς παραδιδομένους διαλλακτικοὺς ὅρους τοῦ Πορθητοῦ. Πράγματι δὲ ἅμα τῇ εἰς τὴν Πόλιν εἰσόδῳ τοῦ

Ο ΥΠΟΤΙΘΕΜΕΝΟΣ ΤΑΦΟΣ
ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Μωάμεθ οἱ πρόκριτοι τοῦ Γαλατᾶ παρέστησαν πρὸ αὐτοῦ, φέροντες τὰς κλεῖς τοῦ προαστείου. Ὁ δὲ σουλτᾶνος παρέσχεν εἰς αὐτοὺς Ὁρκωμοτικόν, δι' οὗ ὑπεσχέθη ταῦτα· *νὰ μὴ χαλάσω τὸ κάστρον των, αὐτοὶ δὲ νὰ ἔχουν τὰ πράγματά των καὶ τὰ σπήτια των καὶ τὰ μαγαζιά των καὶ τὰ ἀμπέλια των καὶ τοὺς μύλους των καὶ τὰ καράβια των καὶ τὰς*

βάλκας των καὶ τὰς πραγματείας των ὅλας καὶ τὰς γυναῖκάς των καὶ τὰ παιδιά των εἰς τὸ θέλημά των· παρεχώρησε δ' εἰς αὐτοὺς καὶ διάφορα ἄλλα προνόμια καὶ ἐμπορικὰς εὐκολίας. Καὶ προέβη μὲν ὁ Μωάμεθ παρὰ τὰ συντεθειμένα εἴς τινας ὀλίγας κατεδαφίσεις ἐν τῷ Γαλατᾷ, ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ ἡ συνθήκη ἐτηρήθη, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀνενεώθη τῷ 1616 ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Ἀχμὲτ Α'. Εἶνε δὲ γεγραμμένον τὸ Ὁρκωμοτικὸν τοῦ Μωάμεθ ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ, ἥτις διετηρήθη ὡς ἐπίσημος γλῶσσα τῶν σουλτάνων πρός τε τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ἰταλοὺς μέχρι τοὐλάχιστον τῶν χρόνων τοῦ σουλτάνου Σελὶμ Β' (1566 - 1574). Ἐν τούτοις δὲ ἤδη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἔκπτωσις τοῦ Γαλατᾶ ὡς παροικίας τῶν Γενουηνσίων, ὧν πολλοὶ εἶχον μεταναστεύσει. Κατά τινα δὲ βενετικὴν ἔκθεσιν ὁ Γαλατᾶς κατείχετο τότε ὡς τὸ πλεῖστον ὑπὸ Τούρκων.

Κατ' ἀντίθεσιν δὲ πρὸς τὴν ἐπιείκειαν καὶ πραότητα, ἣν ἐπέδειξε πρὸς τοὺς Γενουηνσίους, ἀμειλίκτως προσηνέχθη ὁ Μωάμεθ πρὸς ἄλλους ἐπιφανεῖς Λατίνους τῶν γενναίως συμμετασχόντων τῆς πολιορκίας. Ὁ βάϊλος τῶν Βενετῶν ἀπεκεφαλίσθη, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ἑπτὰ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, ὧν διασημότατος ὁ Κονταρίνης· τῶν αὐτῶν δ' ἔτυχε καὶ ὁ κόνσουλος τῶν Καταλωνίων Πέτρος Ἰουλιανὸς μετὰ πέντε ἢ ἓξ συμπολιτῶν. Μετὰ πολλῆς δ' εὐχαριστήσεως εἶδεν ὁ Μωάμεθ κομιζομένην πρὸς αὐτὸν τὴν κεφαλὴν τοῦ Ὀρχάν, τοῦ υἱοῦ ἢ ἐγγόνου τοῦ Σουλεϊμάν, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μωάμεθ Α', ὃν εἴδομεν ἀγωνισθέντα μετὰ τῶν πολιορκουμένων. Οὗτος εἶχε μὲν προσπαθήσει νὰ διασωθῇ τὴν τελευταίαν ὥραν, μεταμφιεσθεὶς εἰς μοναχόν, ἀλλά, καταφθασθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἀναγνωρισθείς, ἐφονεύθη.

Μετὰ δὲ τὴν τρίτην ἡμέραν ὁ Μωάμεθ διέταξε τὴν παῦσιν τῶν φόνων, τῶν δηώσεων καὶ τῆς αἰχμαλωσίας. Οἱ κοπετοὶ τῶν ἡττηθέντων καὶ οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν νικητῶν ἤρχισαν παύοντες πλέον καὶ σιγὴ τάφου ἐπεχύθη ἐπὶ τὴν δύστηνον πόλιν, ἐφ' ἧς ἐκυμάτιζον παμπληθεῖς αἱ σημαῖαι τῶν Τούρκων. Ἐδήλουν δὲ αὗται τοῦτο μὲν τὴν μεταβολὴν τοῦ καθεστῶτος, τοῦτο δὲ τὴν ἔκτασιν τῆς λαφυραγωγίας, ἐπειδὴ ἐφ' ἑκάστου οἰκοδομήματος οἱ πρῶτοι αὐτοῦ λαφυραγωγοὶ ἐπέθετον τὴν τουρκικὴν σημαίαν εἰς δεῖγμα κατασχέσεως ἀπέναντι ἄλλων ἀπαιτητῶν.

Τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἐρημώσεως εἶχε περατωθῆ. Ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Βυζαντίου εἶχε καταλυθῆ. Πεσούσης δὲ τῆς

Κωνσταντινουπόλεως, δὲν ἀνεμένετο πλέον μεγάλη ἀντίστασις παρὰ τῶν ὑπολειπομένων ἀδουλώτων ἑλληνικῶν χωρῶν, τῆς Τραπεζοῦντος, τῆς Πελοποννήσου, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Εὐβοίας, τῆς ὑπὸ τοῦ τάγματος τῶν Ἰωαννιτῶν κατεχομένης Ῥόδου καὶ τῆς εἰς τοὺς Γενουηνσίους ὑποκειμένης Χίου. Εἰς τούτων δὲ τὴν ἅλωσιν μόνον μετὰ μακρότερον χρόνον ἔμελλε νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ κατάκτησις τῶν ἑνετοκρατουμένων νήσων, τῶν Κυκλάδων, τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου. Κατὰ ταῦτα δὲν ἠδύνατο μὲν ἀκόμη ὁ Πορθητὴς νὰ καυχηθῇ, ὅτι εἶχεν ἤδη δουλώσει τὸ ὅλον ἑλληνικὸν γένος, ἀλλ' οὐχ ἧττον διὰ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχε καταφέρει θανάσιμον πλῆγμα.

Πρὸς τὸ γένος λοιπὸν ἐκεῖνο ὤφειλε νὰ ῥυθμίσῃ ὁ κατακτητὴς τὰς σχέσεις αὐτοῦ ἀμέσως μετὰ τὴν ἅλωσιν, ἅμα δὲ καὶ νὰ φροντίσῃ περὶ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς ἐρημωθείσης Κωνσταντινουπόλεως, ἣν, καίπερ ἐξακολουθήσας ἐπί τινα χρόνον νὰ ἑδρεύῃ ἐν Ἀδριανουπόλει, προώριζεν ὡς πρωτεύουσαν τῶν σουλτάνων. Καὶ παρέσχε μὲν εἰς τοὺς ἐν τέλει Τούρκους τὰ μέγαρα τῶν Βυζαντίνων ἀρχόντων καὶ τὰ μεγάλα ἀνάκτορα τοῦ Βυζαντίου εἰς ἐγκατοίκησιν, ἐξέλεξε δ' αὐτὸς εἰς οἰκοδομὴν ἀνακτόρων τὸν νέον περίβολον τὸν περιτειχισθέντα ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ἐν ᾧ δὲν εἶχον κτίσει νέον ἀνάκτορον οἱ Παλαιολόγοι, ἐξακολουθοῦντες νὰ οἰκῶσιν ἐν Βλαχέρναις. Ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἕλληνας προσεπάθησε παντὶ σθένει νὰ ἐγκατοικίσῃ ἐν τῇ ἐρημωθείσῃ πόλει. Καὶ τοὺς μὲν εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ κλῆρον περιπεσόντας αἰχμαλώτους μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παίδων ἐγκατῴκισε παρὰ τὸν αἰγιαλὸν τοῦ λιμένος, δοὺς εἰς αὐτοὺς οἰκίας καὶ ἀτέλειαν ἐπὶ τακτὰ ἔτη. Ὁμοίως δὲ προεκήρυξεν, ὅτι πάντες οἱ λοιποὶ αἰχμάλωτοι οἱ ἐξαγοράσαντες ἤδη ἑαυτοὺς ἢ ὑπισχνούμενοι νὰ καταβάλωσιν ἐν ῥητῷ χρόνῳ τὰ ἴδια λύτρα ἔμελλον νὰ λαβωσιν οἰκίας καὶ ἀτέλειαν. Ὑπάρχει δὲ καὶ μαρτυρία, ὅτι διέταξε τὴν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκ Τραπεζοῦντος, Σινώπης καὶ Ἀσπροκάστρου ἀποστολὴν πεντακισχιλίων οἰκογενειῶν, ἐν αἷς πολλοὶ κτίσται πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῶν βεβλαμμένων τειχῶν. Καὶ κατόπιν δ' ἐν τῷ χρόνῳ τῆς μακρᾶς αὐτοῦ ἀρχῆς διὰ παντὸς τρόπου ἠγωνίσθη ὁ Μωάμεθ ναὐξήσῃ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ πρῶτον μὲν βλέπομεν αὐτὸν ἀνακαλοῦντα τοὺς προτέρους ἄρχοντας τῆς Πόλεως ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ἀποδόσεως εἰς αὐτοὺς τῶν προτέρων ἀξιωμάτων· ἀλλ' οἱ πεισθέντες εἰς τὴν πρόσκλησιν καὶ προσελθόντες

ἐφονεύθησαν προδοτικῶς, μετανοήσαντος, καθ' ἃ φαίνεται, κατόπιν τοῦ σουλτάνου. Βλέπων δὲ τέλος τοὺς Ἕλληνας κωλυομένους ὑπὸ δυςπιστίας καὶ φόβου νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἤρχισε κατοικίζων αὐτοὺς διὰ τῆς βίας. Οὕτω τῷ μὲν 1458 κατῳκίσθησαν ἔξωθεν τῶν τειχῶν τριςχίλιοι αἰχμάλωτοι ἐκ Κορίνθου, τὸ δὲ αὐτὸ ἔτος διετάχθη ἡ εἰς τὴν Πόλιν κατοίκισις τῶν κατοίκων τῆς Ἀμάστρεως, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ Ἀρμένιοι ἔμποροι. Τῷ δὲ 1460 ἐξεδόθη σουλτανικὸς ἰραδές, διατάσσων τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιστροφὴν τῶν ἄλλοτε διαβιωσάντων ἐν αὐτῇ, καὶ ἐπέστρεψαν πολλοὶ ἐξ Ἀδριανουπόλεως, Φιλιππουπόλεως, Προύσης καὶ ἄλλων πόλεων, ἐν οἷς εὐπατρίδαι, λόγιοι καὶ βιομήχανοι, τυχόντες διαφόρων εὐκολιῶν καὶ προνομίων κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν ἐν τῇ πόλει. Ὁμοίως δ' εἰςῳκίσθησαν ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Φωκαίας, τῆς Θάσου καὶ τῆς Σαμοθρᾴκης, καὶ δι' ἀποστολῆς τεσσαράκοντα πλοίων ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον ἐπεδιώχθη ἡ προςέλευσις ἐπηλύδων.

ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ ΚΑΙ ΜΩΑΜΕΘ ΚΑΤΑ ΖΩΓΡΑΦΙΑΝ ΑΠΟΔΙΔΟΜΕΝΗΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΓΚΕΝΤΙΛΗΝ ΜΠΕΛΛΙΝΗΝ *

Καὶ τοιαῦτα μὲν ἔπραξεν ὁ Μωάμεθ χάριν συνοικισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τῶν δὲ πρώτων αὐτοῦ μετὰ τὴν ἅλωσιν φροντίδων ὑπῆρξε νὰ διατάξῃ τὴν ἐκλογὴν πατριάρχου,

* Ἐν τῇ Πινακοθήκῃ τοῦ λόρδου Crawford ἐν Haigh Hall, Wigan ἐν Lancashire τῆς Ἀγγλίας.

ὅπως ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἡττηθέντας διὰ τῆς τοιαύτης ἀποδείξεως ἀνεξιθρησκείας καὶ τῆς εἰς τὸν ἐκλεχθησόμενον πατριάρχην χορηγήσεως ἐκκλησιαστικῶν προνομίων. Γενομένης δὲ τοπικῆς συνόδου, ἐξελέχη πατριάρχης ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ὁ ὡς μοναχικὸς μετονομασθεὶς Γεννάδιος, ὃν εἴδομεν διαπρέψαντα πρὸ τῆς ἁλώσεως μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀντιταχθέντων εἰς τὴν ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν. Ὁ δὲ σουλτᾶνος ἐπεκύρωσε ταύτην τὴν ἐκλογήν. Εὑρίσκετο δὲ ἤδη ὁ Γεννάδιος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου εἶχε μετακληθῆ ἐξ Ἀδριανουπόλεως, εἰς ἣν εἶχε καταφύγει κατὰ τὴν ἅλωσιν. Ἡ δὲ παράδοσις τῶν συγχρόνων παριστάνει αὐτὸν ἤδη καὶ πρὸ τῆς πατριαρχείας ἑλκύσαντα τὴν προσοχὴν καὶ εὔνοιαν τοῦ Μωάμεθ διὰ τῶν σοφῶν αὐτοῦ περὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας διαλέξεων. Λέγεται δὲ, ὅτι ὁ Μωάμεθ, μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου ἐκλογὴν αὐτοῦ καλέσας εἰς τἀνάκτορα, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἰδίᾳ χειρὶ τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον, ἀργυρᾶν καὶ τιμαλφῆ, ἐπειπὼν *Πατριάρχευε ἐν εἰρήνῃ καὶ ἔχε τὴν φιλίαν ἡμῶν ἐν οἷς ἂν χρῄζοις καὶ ἐθέλοις ἔχων πάντα τὰ προνόμια τῶν προκατόχων σου.* Ἀναβιβάσας δ' αὐτὸν ἐπὶ ἵππου λαμπρῶς ἐστολισμένου, ἀπέστειλεν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, προορισθέντα ὡς πατριαρχεῖον, καθ' ἃ καὶ πρὸ τῆς ἁλώσεως, καὶ μεταβληθέντα ἔπειτα εἰς τζαμίον Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ. Μετὰ δὲ τὸ 1455 μετέθηκεν ὁ Γεννάδιος τὸ πατριαρχεῖον εἰς τὴν τέως γυναικείαν μονὴν τῆς Παμμακαρίστου.

ιθ'.

Ἡ τύχη τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ.

Τὰ κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσῃ πλήρη, ἂν δὲν γείνῃ λόγος περὶ τῆς τύχης τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ καὶ τῶν οἰκογενῶν αὐτοῦ, περὶ ὧν ἐπεφυλάχθημεν νὰ πραγματευθῶμεν ἰδίᾳ ἕνεκα τοῦ ὑπερόχου ἀξιώματος αὐτοῦ ἐν τῇ βυζαντιακῇ πολιτείᾳ. Πράγματι ὁ Νοταρᾶς, ὅςτις εὑρίσκετο μεταξὺ τῶν αἰχμαλωτισθέντων, ἦτο ὁ ἐπιφανέστατος αὐτῶν, ἐρχόμενος πρῶτος μετὰ τὸν αὐτοκράτορα ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ τῆς πολιτείας καὶ ἐπέχων ἰδίαν θέσιν καὶ ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ζητήματι ὡς ἡγέτης τῶν ἀνθισταμένων εἰς τὴν ἕνωσιν μετὰ τῆς Ῥώμης. Καταγόμενος δ' ἐξ ἀρχαίου γένους εὐπατριδῶν τῆς Κορίνθου, εἶχε συνδεθῆ ἤδη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου

τοῦ Παλαιολόγου στενότατα πρὸς τὸν αὐτοκρατορικὸν οἶκον, λαβὼν σύζυγον Παλαιολογῖναν, συγγενῆ τῶν Παλαιολόγων· διὸ καὶ ἐπονομάζεται *γαμβρὸς* τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου.

Διάφορος εἶνε ὁ τρόπος, καθ' ὃν διηγοῦνται τὰ κατὰ τὸν ἀτυχῆ Νοταρᾶν αἱ σύγχρονοι πηγαί, ὁ Φραντζῆς, ὁ Δούκας, ὁ Κριτόβουλος καὶ ὁ Λεονάρδος. Καὶ παρὰ μὲν τῷ Φραντζῇ καὶ τῷ Λεονάρδῳ οὐ μόνον διαφόρως ἐκτίθενται τὰ κατὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑποδεικνύεται ἀντιπολίτευσίς τις καὶ ἀστοργία πρὸς τὸν Νοταρᾶν, ἧς ἀπήχησις εὑρίσκεται καὶ παρὰ τῷ Πουσκόλῳ. Καὶ δὴ κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Φραντζῆ ὁ Νοταρᾶς, προσελθὼν πρὸς τὸν Μωάμεθ, προσεκύνησεν αὐτὸν καὶ προσήνεγκε τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κεκρυμμένους θησαυρούς. Ὁ δὲ σουλτᾶνος, ἐλέγξας αὐτὸν ὡς μὴ χρησιμοποιήσαντα τὸν πλοῦτον τοῦτον ὑπὲρ τοῦ κυρίου αὐτοῦ καὶ αὐτοκράτορος καὶ μὴ στείλαντα αὐτὸν πρὸς τὸν Μωάμεθ πρὸ τῆς ἁλώσεως, μηδὲ συντελέσαντα εἰς τὴν εἰρήνην, διέταξε νὰ βάλωσιν εἰς τὴν φυλακήν. Καὶ πάλιν δ' ἐλέγξας τὴν ὑστεραίαν, διέταξε τὴν μεθεπομένην τὴν ἐνώπιον τοῦ Νοταρᾶ κατὰ τὸν Ξηρόλοφον θανάτωσιν τῶν δύο υἱῶν αὐτοῦ, εἶτα δὲ καὶ τὸν φόνον αὐτοῦ τούτου. Ὁ δὲ Κριτόβουλος μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ σουλτᾶνος ἤθελε τὸ πρῶτον νὰ καταστήσῃ τὸν Νοταρᾶν ἐπιστάτην τῆς Πόλεως καὶ κύριον τοῦ συνοικισμοῦ, ἤχθη δ' ἔπειτα εἰς τὸν φόνον αὐτοῦ καὶ τῶν δύο υἱῶν ὑπὸ τοῦ φθόνου καὶ τῶν συκοφαντιῶν ἐπιβούλων ἐχθρῶν. Προςθέτει δέ, ὅτι ὁ Νοταρᾶς, ἀχθεὶς εἰς τὸν τόπον τῆς ἀναιρέσεως, παρεκάλεσε τὸν δήμιον νἀποκτείνῃ πρότερον ἐνώπιον ἑαυτοῦ τοὺς παῖδας, ὅπως μή, φοβηθέντες τὸν θάνατον, ἀρνηθῶσι τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ. Ἰδὼν δὲ ἀτενῶς καὶ δι' ἀτρέπτων ὀφθαλμῶν ἀπτόητος σφαζομένους τοὺς παῖδας καὶ ἀποτείνας εὐχαριστίας εἰς τὸν θεόν, ὑπέθηκε τὸν αὐ-

ΤΖΑΜΙΟΝ ΜΩΑΜΕΘ ΤΟΥ ΠΟΡΘΗΤΟΥ
Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

χένα εἰς τὸ ξίφος τοῦ δημίου μετὰ τῆς ψυχικῆς ἐκείνης ἠρεμίας καὶ τοῦ θάρρους, ὅπερ ἐνέπνεεν εἰς αὐτὸν ἡ μεγάλη αὐτοῦ εὐσέβεια.

Ὁ δὲ Δούκας διηγεῖται πρῶτον μέν, ὅτι ὁ σουλτᾶνος, ὅτε τὸ πρῶτον παρέστη πρὸ αὐτοῦ ὁ Νοταρᾶς, ἤλεγξεν αὐτὸν ἐπὶ τῇ μὴ ἐγκαίρῳ παραδόσει τῆς Πόλεως, ἀλλ' ὑπεσχέθη νὰ τηρήσῃ αὐτὸν ἐν τιμῇ, ἐπεσκέφθη δὲ καὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, ἐν ᾗ κατέκειτο ἀσθενοῦσα ἡ γυνὴ τοῦ μεγάλου δουκός. Εἶτα δ' ἐπιφέρει, ὅτι κατόπιν ὁ Μωάμεθ συμποσιάζων καὶ οἰνοβαρὴς ἐμήνυσε πρὸς τὸν Νοταρᾶν διὰ τοῦ ἀρχιευνούχου νἀποστείλῃ τὸν εὐειδῆ αὐτοῦ δεκατετραέτη υἱὸν εἰς τὸ συμπόσιον. Ἐπὶ δὲ τῇ ἀρνήσει τοῦ Νοταρᾶ διέταξεν ὁ σουλτᾶνος τὴν ἀπαγωγὴν τοῦ μεγάλου δουκὸς μετὰ τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν καὶ τοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ δημίου φόνον αὐτῶν. Ἐνθαρρύνας δ' ὁ Νοταρᾶς τοὺς υἱοὺς πρὸς θάνατον, εἶδε πρῶτον αὐτοὺς σφαζομένους, μετὰ πολλοῦ θάρρους ἀναφωνῶν ***Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε,*** καὶ ***Δίκαιος εἶ, Κύριε***· εἶτα δ' εἰσελθὼν εἰς παρακείμενον ναΐσκον καὶ προσευχηθεὶς ἀπετμήθη ἅμα τῇ ἐξόδῳ τὴν κεφαλήν. Ὁ δὲ δήμιος τὰ μὲν σώματα τῶν φονευθέντων ἀφῆκεν ἐν τῷ τόπῳ τοῦ φόνου γυμνὰ καὶ ἄταφα, τὰς δὲ κεφαλὰς προσεκόμισεν εἰς τὸν σουλτᾶνον, ἔτι παρακαθήμενον ἐν τῷ συμποσίῳ.

Καὶ τοιαῦται μὲν αἱ διηγήσεις τῶν συγχρόνων, εἰς ἃς πρέπει νὰ προσθέσωμεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἑσπερίου χρονογράφου Ἀδὰμ de Montaldo, λέγοντος, ὅτι καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Νοταρᾶ, θέλουσα νὰ προλάβῃ τὸν κίνδυνον τῆς ἀτιμώσεως, ηὐτοκτόνησε. Μεταγενέστεραι δὲ μαρτυρίαι, πηγάζουσαι ἐξ ἀρχαιοτέρας παραδόσεως, ἀναφέρουσιν, ὅτι ὁπωσδήποτε ἐνεκλείσθη εἰς τὸ χαρέμιον τοῦ σουλτάνου ὁ νεώτερος τῶν υἱῶν τοῦ Νοταρᾶ Ἰσαάκιος ἢ ὀρθότερον Ἰάκωβος, ὅστις ἔπειτα ἐκφυγὼν ἐκεῖθεν διεσώθη πρὸς τὴν ἀδελφήν, διαμένουσαν ἐν Ἰταλίᾳ.

Ἦτο δὲ αὕτη ἡ Ἄννα Νοταρᾶ, γυνὴ λογία, ἥτις, παραλαβοῦσα μέρος τοῦ πατρικοῦ πλούτου, τὸ μὲν πρῶτον κατέφυγεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἀπὸ δὲ τοῦ 1475 τοὐλάχιστον διέτριβεν ὁριστικῶς ἐν Βενετίᾳ. Κατὰ τὸ ἔτος δ' ἐκεῖνο παρεχωρήθη εἰς αὐτὴν καὶ τὴν Εὐδοκίαν Καντακουζηνοῦ, σύζυγον τοῦ Ματθαίου Σπανδουγίνου, τὸ δικαίωμα νὰ ἔχωσιν ἐν Βενετίᾳ ἴδιον εὐκτήριον οἶκον, ὅπως τελῆται ἐν αὐτῷ ἡ λειτουργία χάριν αὐτῶν καὶ μόνον κατὰ τὰ δόγματα τῶν ὀρθοδόξων. Ὁ εὐκτήριος δ' ἐκεῖνος οἶκος ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀρχὴ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τῶν ἐν Βενετίᾳ Ἑλλήνων, ὧν ἡ παροικία ἀπέβη, καθ' ἃ

θέλομεν ἴδει κατωτέρω, ἑστία μεγάλης ἐμπορικῆς καὶ πνευματικῆς κινήσεως τῶν ἐν τῇ ξένῃ Ἑλλήνων ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας. Διατρίβουσα δ' ἐν Ἰταλίᾳ ἡ Ἄννα Νοταρᾶ ἠσχολεῖτο περὶ τὴν περισυλλογὴν χειρογράφων κωδίκων καὶ συνήργησε τῷ 1499 εἰς τὴν πρώτην παρὰ τῷ ἐκδότῃ Ζαχαρίᾳ Καλλιέργῃ ἀναλώμασι τοῦ Κρητὸς Νικολάου Βλαστοῦ ἔκδοσιν τοῦ Μεγάλου ἐτυμολογικοῦ. Μετὰ δὲ ὀκτὼ ἔτη, τῷ 1507, ἀπέθανεν ὑπερεκατοντοῦτις ἐν Βενετίᾳ.

Ἀλλ' ἡ Ἄννα Νοταρᾶ δὲν ἦτο μόνον γυνὴ λογία. Τραφεῖσα ἐκ νεότητος ἐν οἴκῳ πολιτικῷ, οἷος ὁ τοῦ πατρός, εἶχεν ἐνστερνισθῆ καὶ αὐτὴ ἐμπειρίαν πολιτικήν, ἣν ἀπεφάσισε νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δουλείαν στεναζόντων ὁμογενῶν. Ἐκ τοιούτων δ' ἀφορμῶν ἀπέρρευσεν ἡ σκέψις αὐτῆς, ὅπως εὐεργετήσῃ τινὰς τῶν ἀπατρίδων ἐκείνων διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ καὶ εὐδαίμονι γῇ τῆς Ἰταλίας, ἥτις πολλαχῶς εἶχεν ἀποβῆ ἡ κουροτρόφος τῶν ἱεροφαντῶν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παιδείας τῶν μεταγόντων τοὺς ἐφεστίους ἀπὸ τῆς δουλουμένης πατρίδος εἰς τὰ ἐδάφη τῆς Ἑσπερίας. Διὰ τοῦτο βλέπομεν αὐτὴν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1472 καὶ 1474 ἐρχομένην διὰ τῶν ἀπεσταλμένων αὐτῆς Φραγκουλίου Σερβοπούλου καὶ Ἰωάννου Πλουσιαδηνοῦ εἰς λόγους πρὸς τὸ κοινὸν τῆς Σιένης χάριν ἐγκαταστάσεως Ἑλλήνων ἀποίκων ἐν Μονταλκούτῳ κατὰ τὰ σύνορα τῆς Τυρρηνίας καὶ Ῥωμανίας. Καὶ προήχθησαν μὲν ἱκανῶς αἱ διαπραγματεύσεις ἐκεῖναι, ἀλλὰ διὰ λόγους ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς τὸ σχέδιον τοῦ ἀποικισμοῦ ἐκείνου δὲν ἐπραγματώθη ἐν τέλει.

ΣΦΡΑΓΙΣ
ΤΗΣ
ΑΝΝΗΣ ΝΟΤΑΡΑ

κ'.

Μονῳδίαι ἐπὶ τῇ ἁλώσει.

Συντετριμμένοι οἱ Ἕλληνες εἶδον πίπτουσαν τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, καὶ ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ γένους ἐξήχησαν ὑπὸ διαφόρους τύπους αἱ οἰμωγαὶ ἐπὶ τῇ ἁλώσει. Πλὴν τῶν χρονογράφων τοῦ πίπτοντος Βυζαντίου οἵ τε ἄλλοι χειριζόμενοι τὸν κάλαμον καὶ τὰ πλήθη

διεξετραγῴδησαν ἐμμέτρως ἢ πεζῶς τὰ δεινὰ τῆς ἁλώσεως ἐν θρήνοις καὶ μονῳδίαις.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἐκφράσει τοῦ ἀνηκέστου πένθους οἱ τὴν ἅλωσιν μονῳδήσαντες λόγιοι τοῦ Βυζαντίου δὲν ἀπέβαλον τὸν ῥητορικὸν ἐκεῖνον τρόπον, ὅστις χαρακτηρίζει τὰ τοιαῦτα αὐτῶν ἔργα. Ἀλλ' ὅμως ἐξήρθησάν τινες αὐτῶν ἐν τῷ διὰ χωρίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς διηνθισμένῳ λόγῳ εἰς περιπαθεῖς θρηνωδοὺς τῆς ἐθνικῆς συμφορᾶς, καὶ χωρία τινὰ τῶν μονῳδιῶν αὐτῶν, ἀποσχοινιζόμενα τῆς πεπατημένης, συγκινοῦσιν ἀληθῶς τὸν ἀναγνώστην καὶ μάλιστα τὸν εἰθισμένον νὰ πελαγοδρομῇ διὰ τοῦ πομφολυγώδους ὕφους τῆς βυζαντιακῆς ῥητορείας.

Ὁ λόγιος καὶ πολυγράφος ἀδελφὸς Μάρκου τοῦ Ἐφέσου Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός, ὅστις, ἀτυχέστερος ὑπάρξας τοῦ προαποθανόντος ἀδελφοῦ, ὑπέστη τὴν συμφορὰν νὰ ἐπιζήσῃ καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν, ὡς ἑξῆς ἄρχεται τῆς ἐπ' αὐτῇ μελῳδίας· *Ὦ Χριστὲ βασιλεῦ, ὦ Χριστὲ βασιλεῦ τῶν ὅλων, ὦ περὶ ἧς δεδοξασμένα ἐλαλήθη, τοῦ μεγάλου βασιλέως θεοῦ πόλις. Πάναγνε Θεομῆτορ, ποῦ ἡ σὴ μεγαλώνυμος καὶ πολυπόθητος πόλις ; ποῦ ὁ τῆς γῆς ὀφθαλμός, τὸ τοῦ γένους ἔρεισμα, τῆς οἰκουμένης τὸ ἄγαλμα ; Οἴμοι. Εἶτα καὶ τολμῶ λέγειν ; ἔπειτα καὶ τὸ δεινὸν ἐξαγγέλλειν ; Καὶ πῶς οὐκ ἐξέστην τοῦ νοῦ ; Καὶ πῶς ἰσχύω φθέγγεσθαι καὶ ζῆν ἀνέχομαι καὶ πῶς ἔτι φέρω καὶ πνεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι καὶ φῶς ὁρᾶν ;* Προβαίνων δ' εἰς τοὺς θρήνους ἀνακραυγάζει· *Ἐσκοτίσθημεν· κατεβροντήθημεν· ἐκπεπνεύκαμεν· ἀπηνεμώθημεν· κατεψύχημεν· οὐδὲν τῶν ἐκνενευρισμένων καὶ καθ' ἅπαξ ἀπεγνωσμένων ἀπέχομεν*, καὶ ἐκφράζεται, ὅτι, καὶ ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ θρηνήσῃ καὶ συγγράψῃ τὸ δεινὸν διὰ θρόμβων αἵματος καὶ σταλαγμῶν τινων φόνου, οὐδ' οὕτω θὰ ἐνόμιζεν, ὅτι ἐξεπλήρονε τὸ προσῆκον τῇ συμφορᾷ. Ὁ ῥήτωρ προχωρῶν ἀγνοεῖ ὁποῖον τῶν ἀγαθῶν τῆς πεσούσης πόλεως νὰ θρηνήσῃ πρῶτον, *τὸν μέγιστον νεών, τὸν ἐπὶ γῆς οὐρανόν, τὸν ἄλλον παράδεισον ἢ τὴν τῶν λοιπῶν ἀγλαΐαν ἢ τὴν πανταχόθεν περιλάμπουσαν καὶ διήκουσαν ἀστραπὴν καὶ τὸ ἑκασταχόσε κάλλος οἷά τινος ἀρχαίας νύμφης καὶ βασιλίδος κἂν τῇ ῥυτίδι παραφαινόμενον*. Οὐδὲ περιορίζεται μόνον εἰς ῥητορικὰς οἰμωγάς, ἀλλὰ θρηνεῖ καὶ τὴν τύφλωσιν τὴν ἀγαγοῦσαν εἰς τὸ δεινόν, τὴν ἀφροσύνην τῶν παθόντων, οὓς δὲν εἶχον διδάξει τὰ πρὸ τῆς ἁλώσεως ἐθνικὰ παθήματα. *Τί πλέον θρηνήσω*, ἐπιπροσθέτει, ἐπάγων

συγκινητικὴν εἰκόνα τῆς μορσίμου ἡμέρας· *Τί πλέον θρηνήσω, τὰ κοινὰ ἢ τὰ οἰκεῖα κακά ; Ὦ πικροῦ πένθους ἐκείνου, κατὰ κορυφὴν τὴν πόλιν ὅλην ἐπιλαβόντος. Περιέβαλον ἀλλήλους οἱ μιᾶς οἰκίας οἴμοι, περιεπτύσσοντο τὰ λοίσθια τοὺς φιλτάτους. Ὦ τέκνων μητέρες ἀθλίων ἄθλιαι. Ὦ νήπια καταρρηγνύμενα, τῶν μητέρων ἐξηρτημένα. Ὦ νέων ἀκμὴ ἀπανθήσασα, γηραιῶν σεμνότης ἀτιμασθεῖσα, ἐλεεινὴ βρεφῶν ἡλικία, τῶν μαζῶν ἀποσπώμενα. Ὦ ἡ πικρῶς θεριοθεῖσα πληθὺς καὶ ἡ περιλειφθεῖσα πικρότερον. Ὦ παρθένων ὄψις καὶ τῶν ὑπὸ ζυγὸν ὅση κοσμία μὴ λίχνοις καὶ περιέργοις ὄψεσι μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι παντελῶς ἄθικτος, οἵους ἀλάστορας ἐφ' ὑμᾶς εἴδετε. Οἴμοι, οἵᾳ πομπῇ, οἵῳ θριάμβῳ ἐταμιεύεσθε. Φεῦ τῆς ὕβρεως, φεῦ τῆς ἀνοχῆς τοῦ θεοῦ.* Οὐδεμίαν δὲ οὐδαμοῦ εὑρίσκων παραμυθίαν τῆς ἀπογνώσεως, εἰς ἣν περιῆλθε τὸ γένος, παρίστανε πῶς οἱ μὲν ἄλλοι ἄλλα ἔπασχον, *οἱ δὲ πανταχοῦ γῆς περιαλώμενοι τοὺς οἰκειοτάτους ἰχνηλατοῦντες καὶ τὰ φίλτατα, εἰ ἄρα καὶ τόδ' ἐξὸν, λύτροις ἀναληψόμενοι, διεσπαρμένοι καὶ διερριμμένοι καὶ αὐτοὶ, λαὸς οὕτως οἰκουμένης ξένοι καὶ πάροικοι.* Ἐπεράτονε δὲ τέλος τὴν μονῳδίαν ἐκφωνῶν· *Θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, ὡς ἀπὸ θέας πικρᾶς ἐρχόμεναι, πρώην κεκοσμημέναι ὡς ὁμοίωμα ζῶν, ἃς ἐφ' ἑαυτὰς ἤδη καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν κλαύσασαί τε καὶ κλαίουσαι καὶ διὰ βίου κλαύσουσαι, τί δὴ χρεὼν λέγειν ὑμῖν ἀμηχανῶ, τί δὲ εὔξασθαι δεινῶς ἀπορῶ. Τάχα δὴ ἄμεινον εἰ μὴ πτηνουμέναις ὑμῖν τὸ τοῦ μύθου καὶ γοερόν τι καὶ διωλύγιον ᾀδούσαις, ἀλλ' ἀποδενδρουμέναις καὶ λιθουμέναις σιγῇ σὺν ἡμῖν καταρρεῖν δι' αἰῶνος τὸ δάκρυον· ὃ δὴ πάλαι παθεῖν ἐνίας ἐπὶ μεγίσταις συμφοραῖς λέγεται.*

Ὄχι δ' ὀλιγώτερον περιπαθῶς ἅμα καὶ μετὰ ῥητορικοῦ στόμφου ἐθρήνησαν τὴν ἅλωσιν ὁ Ἀνδρόνικος Κάλλιστος καὶ ὁ Μανουὴλ Χριστώνυμος πλὴν ἄλλων ἀνωνύμων θρηνῳδῶν. Καὶ ὁ μὲν Κάλλιστος, πενθῶν ἐπὶ τῇ δεινῇ συμφορᾷ, ἀφ' οὗ παρέστησε τἄλλοτε ἀγαθὰ τῆς Πόλεως, ἐπιφέρει τὴν ἀντίθεσιν τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν δεινῶν, λέγων τάδε· *Τὰ δὲ νῦν, οἴμοι, ἀσεβὴς δυνάστης σὺν ὑπηκόοις ὁμοίοις καὶ σκότος καὶ ζόφος σὺν ἀσελγείᾳ καὶ ἱερέων ἀταξία σὺν ἀκοσμίᾳ καὶ σκευῶν ἁρπαγὴ καὶ ὕβρις εἰκόνων καὶ σοροὶ διασπώμενοι καὶ νεῲ βεβηλούμενοι καὶ δόγμα θεῖον πᾶν σιωπώμενον καὶ ἀλογία καὶ ἀμουσία σὺν ἀδικίᾳ καὶ ἀνομίᾳ καὶ δαιμόνων ὄργια καὶ συναγωγὴ πονηρὰ, κηρύττουσα τὴν ἀσέβειαν, καὶ βαρβά-*

ρων ὠμότης καθ' ἡμῶν φερομένη νεανικῶς, οὐκ ἀληθῆ θεὸν λατρεύειν ἡμᾶς σὺν γέλωτι λέγουσα, φεῦ, καὶ φθορὰ παντελής. Καὶ συγκορυφοῦται ὁ θρῆνος αὐτοῦ εἰς τὴν ἔκφρασιν ταύτην· *Ἐγὼ δὲ φαίην ἂν ὡς μακάριοι νῦν οἱ τεθνηκότες, ἐλεεινοὶ δὲ οἱ ζῶντες καὶ θρήνων ἄξιοι.* Τὸν θάνατον δ' ἐπιζητεῖ καὶ αὐτὸς, ἐπιλέγων πρὸς ἑαυτόν· *τί γὰρ καὶ δράσεις, ὦ τάλας Ἀνδρόνικε; ποῦ πορευθῇς; εἰς ποίαν πόλιν, ὑπὸ ποίῳ κυρίῳ παρατείνας ἰδίους καὶ φίλους, τίσι χρήσῃ καθηγεμόσι τοῦ λόγου; Ὦ δυστυχοῦς ἐμῆς βιοτῆς. Ὦ πικρᾶς ὀρφανίας. Ὦ τροχὲ χρόνε, οἷον βάραθρον φέρων κατήνεγκας. Ὦ συγγενεῖς καὶ καθηγεμόνες καὶ φίλοι, πῶς ὑπεμείνατέ με τὸν ὑμέτερον φίλον καταλιπεῖν; Ἀλλ' ἄρατέ με ταχέως σὺν ὑμῖν· ἄρατε καὶ μὴ μέλλετε. Μισῶ γὰρ τὸ φῶς, τὸν ἀέρα, αὐτὸ τὸ ζῆν. Ὦ θάνατε, θάνατε, νῦν μ' ἐπίσκεψαι μολών.* Παριστάνων δὲ τέλος τὴν αἴσθησιν, ἣν τὸ ἄγγελμα τῆς ἁλώσεως θὰ ἐμποιήσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν Ῥώμην, εἰς τὴν Βενετίαν καὶ πανταχοῦ τοῦ κόσμου, περατόνει τὴν μονῳδίαν ἀνακραυγάζων· *Νῦν οὖν καιρός ἐστιν ὀπήν τινα σμικροτάτην εὑρεῖν καὶ κλεισθῆναι ταύτης ἐντὸς ἀσφαλῶς καὶ θρηνεῖν καὶ κλαίειν διὰ παντός. Τούτου γὰρ οὔτ' ἦν οὔτ' ἔσται χεῖρον κακόν.*

Κατὰ δὲ τὸν Μανουὴλ Χριστώνυμον τὸ πάθημα τῆς ἁλώσεως *οὐ μιᾶς γλώττης οὐδὲ τοσούτου στόματος δεῖται, ἀλλ' εἴ γε δυνατὸν ἦν ἅπαντας εἰς ἓν συνελθόντας μίαν μὲν γλῶτταν, ἓν δὲ στόμα γενέσθαι, γοερὸν ἀνακρουομένους γε μέλος, οὐδ' ἂν οὐδ' οὕτω τὰ εἰκότα ὤφθημεν μονῳδήσαντες.* Παραβάλλει δὲ τὴν ἅλωσιν πρὸς σεισμὸν πᾶσαν κατασείσαντα τὴν γῆν, πρὸς πῦρ πᾶσαν καταφλέξαν τὴν γῆν, πρὸς ζόφωσιν καὶ σκοτόμαιναν ἀποκρύψασαν τὸν ἥλιον, πρὸς λαίλαπα πυρώδη κατατεφρώσαντα τὰ πάντα. Ἡ συμφορὰ εἶνε τοιαύτη κατὰ τὸν μονῳδοῦντα, ὥστε δὲν ἐπιδέχεται παραμυθίαν, καθότι δὲν πρόκειται περὶ φθορᾶς μιᾶς πόλεως ἢ ἑνὸς μόνου γένους, ἀλλ' εἶνε *οἷον πάσης εἰπεῖν τῆς οἰκουμένης φθορὰ, ὅσην μὴ κεκλήρωνται βάρβαροι.... Τοιοῦτος ὀφθαλμὸς τῆς οἰκουμένης ἐκκέκοπται. Τοιαύτην μεταβολὴν ἐν τοῖς πράγμασιν ἤνεγκεν ἡ τῶν ἡμερῶν ἀποφράς.*

Ὡς ἑξῆς δὲ περιέγραψεν ὁ Χριστώνυμος τὴν ἀπευκταίαν ἡμέραν· *Καὶ ἦν ἰδέσθαι θέαμα ἐλεεινὸν καὶ δακρύων ἄξιον καὶ τοῖς ἰδοῦσι μόνον πιστὸν, μᾶλλον δὲ κἀκείνοις οὐ πιστευόμενον, ναοὺς καταπα-*

τουμένους αἰσχρῶς, εἰκόνας ὑβριζομένας βαρβαρικῶς, πρὸς δὲ καὶ νόμων πατρίων καὶ ἐθῶν καὶ τάξεων ὄντως, ἡρώων ἀναίρεσιν καὶ αὐτῶν πατρῴων τάφων ἀνόρυξιν, ἱερῶν ἐπίπλων διανομὴν, σκευῶν ἁγίων κατάλυσιν, οἰκίας πυρπολουμένας, παῖδας φονευομένους ἐλεεινῶς καὶ πᾶσαν ἡλικίαν θεριζομένην δεινῶς, ἡμᾶς αὐτοὺς ὑβριζομένους βαρβαρικῶς καὶ βίᾳ τῶν ἰδίων ἐξανισταμένους, πλούτου, οἰκίας, συγγενείας αὐτῆς. Μήτηρ τότε δὴ τῶν ἑαυτῆς παίδων ἀπεστερεῖτο καὶ χεῖρας μετὰ δακρύων πρὸς ἱκετείαν ἐκτείνουσαν μὴ τῶν παίδων ἀπεστερῆσθαι, ξίφος αὐτὴν πρὶν ἢ τὰς χεῖρας ἐκτεῖναι κατέτεμνεν. Πατὴρ ὑπὲρ παίδων ἱκέτευε καὶ ἅμα τῷ λόγῳ πεφονευμένους ἑώρα τοὺς παῖδας, καὶ ἀδελφὸς ἀδελφῶν ἐστερεῖτο καὶ φίλος φίλων καὶ συγγενὴς συγγενῶν, καὶ γέρων εἵπετο μὲν τῷ φόβῳ, τοῦ δὲ γήρους οὐκ ἐῶντος κατέπιπτεν καὶ πίπτων κατεπατεῖτο καὶ κατετέμνετο, καὶ μήτηρ τοὺς ἑαυτῆς παῖδας ἀγκαλισαμένη συνεφονεύετο, καὶ διεγήγερτο μέλος γοερὸν καὶ θροῦς σύμμικτος ὥςπερ οὐρανοῦ καταπεσόντος ἢ γῆς μετανισταμένης καὶ κινουμένης καὶ ἀέρος ταραττομένου καὶ θαλάσσης πάντα κατακαλυπτούσης καὶ αἰθέρος καταπεσόντος καὶ βρέμοντος, τῶν μὲν ἑλκομένων, τῶν δὲ φονευομένων, τῶν δὲ πεφονευμένων μὲν, ἐλεεινὰ δὲ καὶ λοίσθια φθεγγομένων. Καὶ ἦν ἰδεῖν ὑπὸ βαρβάρων βαρβαρικῶς πολιὰς συρομένας, ἃς εἰκὸς ἦν καὶ τοὺς πολεμίους αἰδεῖσθαι, παρθένους ἐκ παρθενώνων ἐξερχομένας, αἳ μὴ ὅτι ποτέ ἐστι Πόλις ᾔδεσαν. Αἱ ἀγυιαὶ πλήρεις νεκρῶν, τῶν μὲν ἐν τῷ φεύγειν πεφονευμένων, τῶν δὲ γενναίως μὲν ἀνδρισαμένων, οὐκ ἰσχυσάντων δὲ πρὸς τοσούτους. Πάντα θρῆνος ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος διήκων· πάντα κοπετός· πάντα δάκρυα, τῶν μὲν τὴν τῆς πατρίδος ἀνάστασιν θρηνῳδούντων, τῶν δὲ τὴν τῶν συγγενῶν καὶ παίδων ἀπώλειαν καὶ τὴν τῆς πατρίδος βιαίαν ἀπόστασιν, πάντων δὲ τὴν αἰσχίστην δουλείαν καὶ ἀπροςδόκητον.

κα΄.

Οἱ ἔμμετροι θρῆνοι.

Ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν συνεκίνησεν, ὡς εἰκὸς, μόνους τοὺς λογίους, ἀλλ' ἔγεινε τὸ ἀντικείμενον τῶν θρήνων ὅλου τοῦ γένους. Ὡς δ' οἱ ἐγγράμματοι ἐθρήνησαν αὐτὴν διὰ τῶν πεζῶν

μονῳδιῶν, ὧν τινας ἀνελύσαμεν ἀνωτέρω, οὕτω δὲν ἔλειψαν καὶ ἔμμετροι θρῆνοι, ἐξερχόμενοι ἐξ αὐτῶν τῶν σπλάγχνων τοῦ βαρέως τρωθέντος ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Τῶν ἀνωνύμων τούτων θρηνῳδιῶν μακροτάτη εἶνε ἡ ἐπιγραφομένη *Ἄλωσις Κωνσταντινουπόλεως*, συνισταμένη ἐκ χιλίων καὶ ὑπερέκεινα στίχων καὶ συνταχθεῖσα κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος τῆς ἁλώσεως. Ὁ σκοπὸς τοῦ στιχουργήματος δὲν εἶνε μόνον ἡ ἔκφρασις τοῦ ἄλγους τοῦ γράψαντος ἐπὶ τῇ συμβάσῃ ἐθνικῇ συμφορᾷ. Οἱ στίχοι αὐτοῦ δὲν εἶνε μόνον *λόγοι θλιβεροὶ θρηνητικὰ γραμμένοι*, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ. Πολὺ δὲ μᾶλλον ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν γενομένων, ἀγωνιζόμενος διὰ τῆς ἐπιδείξεως τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν εἰς τὸν τουρκικὸν ζυγὸν ὑποταχθέντων Ἑλλήνων ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς δυνάμεις τοῦ σουλτάνου καὶ διὰ τῆς παρορμήσεως τῆς Δύσεως πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ ἴδῃ τὸ ἴδιον ἔθνος ἀναβιοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ξένων, ἀφ' οὗ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν

τρία πράγματα ἐχάλασαν τὴν Ῥωμανίαν ὅλην,
ὁ φθόνος, ἡ φιλαργυριὰ καὶ ἡ κενὴ ἐλπίδα.

Τοιούτων δ' ἔχεται ἐλπίδων ὁ ποιητής, ἅτε τασσόμενος εἰς τοὺς ἑνωτικοὺς καὶ πόρρω ἀπέχων ἀπὸ τοῦ νὰ θεωρῇ ἐθνικὴν προδοσίαν τὴν προςχώρησιν εἰς τὴν ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν.

Καὶ ὁποία μὲν ἡ ψυχικὴ κατάστασις τοῦ ἀγνώστου θρηνῳδοῦ, γράφοντος τοὺς στίχους αὐτοῦ, λέγει αὐτὸς ἐκεῖνος διὰ τούτων τῶν στίχων·

Γινώσκει το ὁ Κύριος, θεὸς ὁ καρδιογνώστης·
τὴν νύκταν ἐσηκόνουμου συχνῶς ἐκ τὸ κρεββάτιν,
ἀναθυμῶντα τὸ κακὸ τῆς Πόλις ἐθρηνούμην,
ἐτρέχαν καὶ τὰ δάκρυα μου ὡς τρέχει τὸ ποτάμιν,
καὶ μάχετό μοι λογισμὸς νὰ γράψω τὰ συμβάντα,
τὰ ποῖα ἐσυνέβησαν τὴν ἄτυχον τὴν Πόλιν,
καὶ ἐγερνόμην κ' ἔγραφα καὶ μετέπιπτον πάλιν,
καὶ πάλιν ἐσηκόνουμου καὶ γύρευα νὰ γράφω.

Ἄξιαι δὲ λόγου εἶνε αἱ εἰδήσεις, ἃς παρέχει τοῦτο μὲν περὶ τῶν δυνάμεων τοῦ σουλτάνου, τοῦτο δὲ περὶ τοῦ πλήθους τῶν ὑπὸ τοὺς Τούρκους Ἑλλήνων.

Καὶ περὶ μὲν τῶν ἀνδρῶν, οὓς ἠδύνατο νὰ στρατολογήσῃ ὁ Μωάμεθ, λέγει ὁ ποιητὴς τὰ ἑξῆς·

Ἔχει 'στὴν Ἀνδριανούπολιν ἡ Πόρτα του καὶ μόνον
δέκα χιλιάδες ἐκλεκτοὺς ἄνδρες νὰ πολεμήσουν,
ἔχει καὶ γιανιτζάριδες χιλιάδες δεκαπέντε,
φραζῆδες Χριστιανοὺς κακοὺς τριαντάεξει χιλιάδες,
τὸ δ' ἄλλον τὸ ἀπολειφθὲν, τὸ πρόλοιπον φουσσᾶτον
ἀπὸ τὴν Ἀνδριανούπολιν 'στὸν γῦρόν της ὀπίσω
ἔχει καὶ αὐτοῦ ἀληθινὰ 'κοσιπέντε χιλιάδες·
ἔχει καὶ εἰς τὴν Καλλίπολιν φουσσᾶτον καβαλλάρους
τρεῖς χιλιάδες ἐκλεκτοὺς ἄνδρες νὰ πολεμήσουν·
Νικόπολιν, Διδυμότειχον μὲ τὴν περιοχήν των
ἔχει φουσσᾶτον ἀπ' αὐτοῦ ὡς δώδεκα χιλιάδες·
Σέρραις, Βέρροια, Σκόπια μὲ τὴν περιοχήν των,
ἔχει καὶ αὐτοῦ ἀληθινὰ χιλιάδες δεκαπέντε·
Ἀχρίδα μὲ τὴν Καστοριὰν καὶ μὲ τὴν Βουλγαρίαν
ἔχει καὶ αὐτοῦ εἰς μίαν φωνὴν νὰ βγάλῃ ἑπτὰ χιλιάδες·
Αὐλῶνις καὶ Ῥοδοβίζιο, ὁ Γρεβενὸς καὶ Σπίτι.
ἔχει καὶ αὐτοῦ ἀληθινὰ ὡς τέσσαρες χιλιάδες·
Ἄρτα καὶ τὰ Γιάννινα μὲ τὴν περιοχήν των
ἐβγάλλουν ἄνδρες τε καλοὺς χιλίους τοῦ πολέμου.

Πολύτιμος δὲ εἶναι ἡ ἀπ' αὐτοῦ σχεδιασμένη ἀπογραφικὴ εἴδησις [illegible] Γραικῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις τῆς Εὐρώπης [illegible] καθ' ἣν

[illegible] πολλαὶς φοραῖς ἀπὸ τοὺς γιανιτζάρους,
[illegible] Χριστιανοὺς ὀρθοδόξους
[illegible] χιλιάδες.

Ἀπαριθμήσας δὲ τὰς τότε [illegible] τῆς Δύσεως, τὸν Βενετικόν, τὸν [illegible], τὸν [illegible], τὸν Ἀγγλικόν, τὸν [illegible] τῆς [illegible], τὸν [illegible], τὸν [illegible], τὸν [illegible] τῆς [illegible] καὶ τὸν [illegible], [illegible] καὶ [illegible] τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τοῦ [illegible] τῆς [illegible]

μόνον νὰ [illegible], ἂν θέλουσιν καὶ μόνον,
τὸν Τοῦρκον ξερριζόνοντα τον [illegible] ἐκ τὴν Δύσιν.

Εὔχεται δὲ καὶ ἐλπίζει, ὅτι τοῦτο δύναται νὰ γίνῃ ἐν [illegible]

σιν ἀρχηγὸν τὸν πάπαν καὶ βάλωσι τὸν σταυρὸν ὡς σημεῖον εἰς τὰ ὅπλα αὐτῶν. Περατοῦται δὲ τὸ ποίημα διὰ τῆς εὐχῆς ταύτης·

καὶ ἄμποτε νὰ ποίσετε ἀνδραγαθίας ἔργον
καὶ νῖκος δώσῃ εἰς ὑμᾶς καὶ ζῶσμα 'ς τἄρματά σας
θεὸς ὁ παντοδύναμος, ὁ κύριος τῆς δόξης,
νὰ πᾶτε νὰ νικήσετε ὅλους σας τοὺς ἐχθρούς σας,
νῦν καὶ ἀεὶ καὶ πάντοτε εἰς αἰῶνας αἰώνων.

Πολὺ δὲ βραχύτερος, ἐξ ὀλίγων μόνον δεκάδων συγκείμενος, εἶνε ὁ ἐν τινι χειρογράφῳ τῶν Παρισίων ἀνέκδοτος σωζόμενος *Θρῆνος ἐπὶ ἁλώσεως τῆς Πόλεως*. Ἐν τούτῳ διὰ τῶν ἑξῆς διεκτραγῳδεῖ ὁ ποιητὴς τὰ δεινὰ τῆς ἁλώσεως·

Ἀνδρῶν ταχὺς ὁ θάνατος, τῶν γυναικῶν αἰσχύνη,
ἐκκλησιῶν ἐξέλιπεν πᾶσα ἡ ὡραιότης,
τὰ σκεύη τῶν ἐκκλησιῶν ἤρθησαν ἄρδην πάντα,
στρωμνῇ κλινῶν κατέστρωσαν τὰ ἅγια καὶ θεῖα,
τῶν ἱερέων τὰς στολὰς σὺν γυναιξὶ μολύνουν
καὶ ἱπποστρώματα ποιοῦν τὰ ἱερὰ τὰ σκεύη.
Ὢ παραδόξου συμφορᾶς, ὢ μυστηρίου ξένου.
Στένω, δακρύω τῇ πολλῇ καρδίας ἀθυμίᾳ,
κλονοῦμαι, συνταράττομαι, συνέχομαι τῇ λύπῃ,
ἐνθυμουμένου μου λοιπὸν τῶν ἐν σοὶ γενομένων.
Καπνὸς ἐκ σοῦ προήρχετο, πικρός, φαρμακωμένος
καὶ νέφος μέλαν ἐπὶ σὲ καπνὸν διεσκεπαίνει,
καὶ γύρωθεν καὶ ἔσωθεν ἄνδρες ἄνευ κρανίων
καὶ σώματα ἱεραρχῶν καὶ ἱερέων ἅμα
ἄσκεπα, ἄταφα, δεινά, κόνιν μεμεστωμένα.

Πολὺ δὲ ποιητικώτερον ἐθρήνησε τὴν ἅλωσιν ὁ ἀνώνυμος ποιητὴς ὁ γράψας τὸ ἔμμετρον *Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως*. Καὶ ἔχει μὲν τοῦτο στίχους τινὰς ἐνθυμίζοντας τὴν στιχουργίαν τῆς *Ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως*, ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ ὁ ποιητὴς εὑρίσκεται πολὺ πλησιέστερον τοῦ λαοῦ καὶ ἀπηχεῖ ἐντονώτερον τὰ συναισθήματ' αὐτοῦ. Εὐθὺς ἐν ἀρχῇ εὑρίσκομεν τὴν ἑξῆς διαλογικὴν ἔκθεσιν, ἐνθυμίζουσαν τὸν τρόπον τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων·

Καράβιν ἐκατέβαινε 'ςτὰ μέρη τῆς Τενέδου,
καὶ κάτεργον τὸ ὑπάντεσε, στέκει καὶ ἀναρωτᾷ το·

«Καράβιν, πόθεν ἔρκεσαι καὶ πόθεν καταιβαίνεις;
—Ἔρκομαι ἀπ' τ' ἀνάθεμα κ' ἐκ τὸ βαρὺν τὸ σκότος,
ἀκ τὴν ἀστραποχάλαζην, ἀκ τὴν ἀνεμοζάλην,
ἀπαὶ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμμένην.
Ἐγὼ γομάρι δὲ βαστῶ, ἀμμὲ μαντᾶτα φέρνω
κακὰ διὰ τοὺς Χριστιανοὺς, πικρὰ καὶ θολωμένα.
Οἱ Τουρκιῶται ἤρθασιν, ἐπήρασιν τὴν Πόλιν,
ἀπώλεσαν τοὺς Χριστιανοὺς ἐκεῖ καὶ πανταχόθεν.
—Στάσου, καράβι, νὰ χαρῇς, πάλι νά σ' ἐρωτήσω.
Ἐκεῖ 'λαχε ὁ βασιλεὺς, ὁ κῦρις Κωνσταντῖνος,
ὁ φρόνιμος, ὁ δυνατὸς, ὁ περίσσ' ἀνδρειωμένος,
ὁ πρᾶγος, ὁ καλόλογος, τὸ 'φῆμιν τῶν Ῥωμαίων ;
—Ἐκεῖ 'λαχεν ὁ Δράγασης, ὁ κακομοιριασμένος.

Καὶ ἐξακολουθεῖ ὁ ποιητὴς περιγράφων τὸν θάνατον τοῦ ἐγκαταλελειμμένου καὶ ἀπομεμονωμένου βασιλέως, κατὰ τρόπον ἐνθυμίζοντα τὸ τοῦ Δούκα ἐκεῖνο *Δὲν εὑρίσκεται Χριστιανὸς νὰ κόψῃ τὴν κεφαλήν μου*, ἐκφωνοῦντος τὰ ἑξῆς·

Ἐσεῖς, παιδιά μου, φεύγετε, πᾶτε νὰ γλυτωθῆτε,
καὶ μέναν ποῦ μ' ἀφίνετε, τὸν κακομοιριασμένο ;
Ἀφίνετέ μοι 'ς τὰ σκυλιά, εἰς τοῦ θεριοῦ τὸ στόμα.
Κόψετε τὸ κεφάλιν μου, Χριστιανοὶ Ῥωμαῖοι,
ἐπάρετέ το, Κρητικοὶν, βαστᾶτέ το 'ς τὴν Κρήτην....

Ἐνενήκοντα δὲ ὅλα ἔτη μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς *Ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως* ἔγραψεν ὁ Κερκυραῖος Ἀντώνιος Ἔπαρχος τῷ 1549 τὸν *Θρῆνον εἰς τῆς Ἑλλάδος καταστροφήν*. Ὡς δ' ὁ ἀνώνυμος στιχουργὸς, οὕτω καὶ ὁ Κερκυραῖος λόγιος πρὸς τὰς αὐλὰς τῆς Εὐρώπης ἀπευθύνεται, ζητῶν τὴν ἀνόρθωσιν τῆς δουλευούσης Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἔχει κάμει κατὰ τὴν πάροδον τῆς ἑκατονταετηρίδος, ἥτις μεσάζει μεταξὺ τῶν δύο ποιημάτων, μεγάλα βήματα πρὸς τὰ πρόσω. Ἔξωθεν μὲν ἀναμένει καὶ ὁ Ἔπαρχος τὸ *ἱμερόεν τέρμα τῆς κακοπραγίας*. Ἀλλὰ, παρακινῶν τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως νὰ ἐργασθῶσιν ἐν ὁμονοίᾳ καὶ μετὰ θάρρους πρὸς καταπολέμησιν Σουλεϊμὰν τοῦ Β', εὑρισκομένου ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτοῦ, καὶ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ὑποδούλου Ἀνατολῆς, οὔτε τοῦ πάπα τὸ πρωτεῖον ἐπικαλεῖται, οὔτε συνηγορεῖ ὑπὲρ μιξοφραγκικῆς ἀνορθώ-

σεως τῆς πεπτωκυίας βασιλείας ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ῥωμαίου ποιμενάρχου. Ἡ Ἑλλάς, ἣν κατέχουσι τὰ βαρβαρικὰ ζυγόδεσμα, εἶνε ἡ παλαιὰ Ἑλλὰς τῶν μύθων, τῆς ἱστορίας, τῆς ἀρχαίας αἴγλης. Τὰς Πιερίδας προςκαλεῖ ὡς ἐν ἐπῳδῷ ἐπανειλημμένως, ὅπως ἄρξωνται τῆς γοερᾶς ἀοιδῆς. Ἐν τῇ ἐλεγείᾳ αὐτοῦ ἀναζῶσιν αἱ Μυκῆναι καὶ ἡ Τίρυνς, αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Καδμηὶς Θήβη, οἱ Πελασγοὶ καὶ οἱ Δαναοί, οἱ Λάκωνες καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Κεκροπίας· οἱ ἥρωές του εἶνε ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης, ὁ Λεωνίδας καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς. Ὡς δ' ἀρχαιοπρεπὴς εἶνε ἡ ἔμπνευσις τοῦ Κερκυραίου θρηνῳδοῦ, οὕτως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ καὶ ἐν ἀρχαίῳ μέτρῳ εἶνε γεγραμμένα τὰ ἡρωελεγεῖα αὐτοῦ. Παριστάνων δὲ τὴν Ἑλλάδα ἐκείνην τῶν ἀρχαίων παραδόσεων καὶ τῆς ἀρχαίας δόξης κατεχομένην νῦν πᾶσαν ὑπὸ λήθης κωφῆς, προςεπιλέγει

Δευκαλίων, λάας νῦν ἤδη βάλλεο ἄλλους,

ὡςεὶ ἀναγνωρίζων, ὅτι ἀπῃτεῖτο ἡ πλάσις νέας γενεᾶς. ἡ βλάστησις νέων ἀνθρώπων, θαρρούντων ἐπὶ τὰς ἰδίας ἑαυτῶν δυνάμεις, ἐλπιζόντων εἰς τὰς θυσίας καὶ τὸν ἡρωισμὸν τῆς ἰδίας φιλοπατρίας, ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἑλληνίδα γῆν ἡ θεὰ ἐλευθερία, ἧς ἐθρήνει τὴν ἀπουσίαν.

Ἀπὸ ἄλλης δὲ πηγῆς, ἀπὸ τῆς ἄνωθεν θείας ἐπικουρίας, ἅτε ὢν εὐλαβὴς λειτουργὸς τοῦ ὑψίστου, προςδοκᾷ τὴν ἀπολύτρωσιν ἕτερος θρηνῳδὸς τῆς ἁλώσεως καὶ τῆς δουλείας τοῦ γένους, ὁ Σερραῖος παπᾶ Συναδινός, γράψας τὸν θρῆνον αὐτοῦ ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος ἐν στίχοις ὁμοιοτελεύτοις. Ὁ Συναδινὸς χαρακτηρίζει τὴν συμφορὰν τοῦ γένους ὡς ὀργὴν θεϊκήν, παρὰ τοῦ θεοῦ δὲ καὶ μόνου ἀπεκδέχεται τὴν ἀπὸ τῶν δεινῶν ἀπαλλαγήν. Διό, καίτοι ἡ ἔμπνευσις αὐτοῦ δὲν εἶνε ἀνταξία τοῦ θέματος, ἡ μεγάλη αὐτοῦ πίστις ἔχει τι τὸ συγκινητικόν, καὶ τὸ κατέχον αὐτὸν βαθὺ αἴσθημα τῆς φιλοπατρίας δίδει ἐνίοτε τόνον εἰς τὰς χορδὰς τῆς ψαλμικῆς του λύρας, οἷον ἐν τοῖς ἑξῆς στίχοις·

Χύσατε ἀναστεναγμούς, χύσατε θρηνῳδίας,
κλαύσατε τὴν Ἑπτάλοφον ἐξ ὅλης τῆς καρδίας·
κλαύσατε καὶ θρηνήσατε Σοφίαν τὴν ἁγίαν,
ὁποῦ ὁ κόσμος 'σὰν αὐτὴν ἄλλην δὲν εἶχε μίαν.
Ναὸν τὸν Σολομώντειον τίς νὰ ἐγκωμιάσῃ ;

Αὐτὴ εἰς τὴν εὐπρέπειαν τὸν εἶχεν ἀπεράσει.
Ἐκεῖνος ἦτονε σκιά, καὶ αὕτη εἶνε χάρις·
Ὦ θεέ, ἄλλον τὴν ἔδοσες καὶ μᾶς νά την ἐπάρῃς;
Θεέ μου παντοδύναμε, ἂν εἶνε θέλημά σου,
πάλιν μᾶς δὸς τὸ χάρισμα διὰ τὸ ὄνομά σου·
δόσε μας τὸ 'σπιτάκι μας, δόσε μας τὴν πατρίδα.
Σώνει ἡ ἀγανάκτησις καὶ ἡ πολλὴ πικρίδα.
Ἐπαίδευσές μας, δέσποτα, διὰ τὸ πταίσιμόν μας,
καὶ μᾶς ἐκαταδίκασες εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν μας.
Πολλὰ καλά το ἔκαμες ὡς νὰ σωφρονισθοῦμεν
'σὰν τὸ χρυσάφι 'στὴν φωτιὰν καὶ νὰ λαγαρισθοῦμεν.
Ἀλλὰ πάλιν λυπήσου μας, ὅτ' εἴμεστε 'δικοί σου,
ἄλλον θεὸν δὲν ἔχομεν, Κύριε, μόνον πλήν σου.

Οὕτως ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας πᾶσαι αἱ τάξεις τοῦ ἔθνους δὲν ἔπαυον θρηνωδοῦσαι διὰ στίχων διαφόρου ἐμπνεύσεως καὶ ἐν διαφόρῳ γλώσσῃ γεγραμμένων τὴν μοιραίαν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ γένους. Ἀλλὰ πάντας ὑπερέβαλεν ὁ μέγας ποιητής, ὁ φέρων τετραυματισμένην ἐπὶ τῷ ἀνηκούστῳ παθήματι καὶ βαρυαλγῆ τὴν ψυχήν, ὁ ἑλληνικὸς λαός.

Οὐδεὶς τῶν ἄλλων στιχουργῶν ἠδυνήθη νὰ θρηνωδήσῃ τὸν ὑπὲρ πατρίδος θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου ποιητικώτερον τοῦ ἀγνώστου λαϊκοῦ ὑμνῳδοῦ, ὅστις ἔψαλλε τοὺς ἐμπνευσμένους ἐκείνους στίχους·

Κλάψετ', ἀδέλφια Χριστιανοί, καὶ μαῦρα νὰ 'ντυθῆτε.
Τὸν βασιλιᾶ μας σκότωσαν, αὐτὸν τὸν Παληολόγο,
'ποῦχε καρδιὰ τοῦ λιονταριοῦ καὶ δύναμι τοῦ δράκου.
Τρέξετ', ἀδέλφια Χριστιανοί, 'στὸν ἅγιον πατριάρχη,
νἄρθῃ μὲ τ' ἅγια θυμιατὰ νὰ κάμωμε τὸ 'ξόδι.

Ἐκορυφώθη δὲ ὁ συγκινητικὸς συνδυασμὸς τῆς θλίψεως ἅμα καὶ τῶν ἐλπίδων τοῦ ἔθνους ἐν τῷ περιλαλήτῳ ἐκείνῳ δημοτικῷ ᾄσματι τῷ διαδοθέντι ἀνὰ σύμπαν τὸ ἑλληνικὸν ἐν πολλαῖς παραλλαγαῖς, ὧν ἡ γνωστοτέρα εἶνε ἡ ἑξῆς·

Πῆραν τὴν Πόλι, 'πῆράν την, 'πῆραν τὴ Σαλονίκη,
'πῆραν καὶ τὴν ἁγιὰ Σοφιά, τὸ μέγα μοναστῆρι
'ποῦχε τρακόσια σήμαντρα κ' ἑξῆντα δυὸ καμπάνες·
κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διάκος.

Σιμὰ νὰ 'βγοῦν τὰ ἅγια κι' ὁ βασιλιᾶς τοῦ κόσμου
φωνὴ τοὺς ἦρτ' ἀπ' τὸ Θεὸ κι' ἀπ' τὴν ἀγγέλου κρίσι·
«'Αφῆτ' αὐτὴ τὴ ψαλμῳδιὰ νὰ χαμηλώσουν τ' ἅγια
καὶ στεῖλτε λόγο 'στὴ Φραγκιὰ νἄρθουνε νά τα πιάσουν,
νὰ πάρουν τὸ χρυσὸ σταυρὸ καὶ τ' ἅγιο τὸ βαγγέλιο
καὶ τὴν ἁγία τράπεζα νὰ μὴ τὴν ἀμολύνουν».
'Σὰν τἄκουσεν ἡ Δέσποινα, δακρύζουν ἡ εἰκόνες.
«Σώπασε κυρὰ Δέσποινα, μὴν κλαίγης, μὴ δακρύζης.
Πάλε μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς πάλε 'δικά σας εἶνε».

'Εν ᾧ δὲ οὕτω τὸ ὅλον γένος ἐθρήνει, ὡςεὶ φωνὴ ἐν 'Ραμᾷ ἀντήχει ὁ θρῆνος ἐντονώτερος καὶ σπαρακτικώτερος ἐν τῇ Τραπεζοῦντι, ἧς ἡ αὐτοκρατορία τὴν ἐπελθοῦσαν καταστροφὴν εὐλόγως ἠδύνατο νὰ θεωρῇ ὡς προάγγελλον τῆς ἰδίας ἑαυτῆς πτώσεως. Καὶ ἐθρηνήθη λοιπὸν συγκινητικῶς ὑπὸ τοῦ Τραπεζουντίου λαοῦ ἐν τῷ ἰδιορρύθμῳ αὐτοῦ ἰδιώματι

ὁ βασιλιᾶς, ὁ βασιλιᾶς, ὁ 'Ελλεν Κωνσταντῖνος,

καὶ ἔψαλλον οἱ Τραπεζούντιοι, ὅτι

ἦρθεν πουλὶν κ' ἐκάθησεν 'τζ' ἁγιὰ Σοφιᾶς τὴν πόρταν,

τὴν μὲν ἑτέραν τῶν πτερύγων ἔχον βεβαμμένην δι' αἵματος, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας κρατοῦν χάρτην γεγραμμένον, δι' οὗ ἠγγέλλετο ἡ ἐπικειμένη ἅλωσις. Καὶ παριστάνετο τὸ μαρτύριον τοῦ ἀπαρηγορήτου, τοῦ ἡρωικοῦ βασιλέως, ὅςτις

ἐπῆρε τ' ἐλαφρὸν σπαθὶν, τ' ἐλλενικὸν κοντάριν,
τοὺς Τούρκους κρούει 'ςτὸ σπαθὶν, τζὶ Τούρκους 'ςτὸ κοντάριν.
Τριακόσιους Τούρκους ἔκοψεν καὶ δεκατρεῖς πασσιάδες.
Τζακώθεν τὸ σπαθὶν ἀτοῦ κ' ἐσκίεν [1] τὸ κοντάριν
κι' ὄνταν ἐκαλοτέρεσεν ἀπὲς τζὶ Τούρκ'ς ἐπέμνεν [2],
κι' ὄνταν ἐκαλοτέρεσεν καὶ μοναχὸς ἐπέμνεν
κ' ἀτοὶν ἀτόναν [3] ἔθαψαν 'ςτὸ χλοερὸν τουσέκιν [4]

---

[1] ἐσχίσθη
[2] ὅτε παρετήρησε καλῶς, ἐντὸς τῶν Τούρκων ἀπέμεινε
[3] αὐτοὶ αὐτὸν
[4] στρῶμα.

κϐ'.

Αἱ λαϊκαὶ παραδόσεις.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ἔπεσε, τὸ γένος ἐδουλώθη, ἡ ἅλωσις ἐθρηνήθη, καὶ διεξετραγῳδήθη ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τοῦ ἑλληνισμοῦ ὁ θάνατος τοῦ τελευταίου βασιλέως. Ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲν ἔπαυσε καὶ ἐν τῇ δουλείᾳ περιβάλλων τὴν πεσοῦσαν Ἱερουσαλὴμ δι' ἀναμνήσεων καὶ παραδόσεων δι' ἐλπίδων καὶ ὀνείρων.

Ἡ Ἁγία Σοφία μετεβλήθη εἰς τζαμίον, τὰς ἀρχαίας αὐτῆς ἁγίας εἰκόνας ἐκάλυψαν τὰ ῥητὰ τοῦ κορανίου καὶ ὑπὸ τοὺς θόλους αὐτῆς ἀντηχοῦσιν ἀπὸ αἰώνων ἤδη αἱ προσευχαὶ πρὸς τὸν Μωάμεθ. Ἀλλ' ἡ ἐθνικὴ πίστις φαντάζεται οὐχ ἧττον, ὅτι δὲν ἔμεινεν ἀλειτούργητος εἰς ἀεὶ καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν ὁ ἱερὸς ναός. Κατὰ τὰς λαϊκὰς παραδόσεις καταυγάζει αὐτὸν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐν ἡμέραις ἀπωτάτης ἐθνικῆς προσδοκίας φῶς ἀγνώστου προελεύσεως, μὴ ἁπτόμενον ὑπὸ χειρὸς ἀνθρωπίνης, μαγικὸν δὲ μετέωρον ὑπερίπταται τοῦ ἁγίου ναοῦ, ἀνοίγονταί ποτε αἴφνης αἱ πύλαι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ ἀκούονται ἐν αὐτῷ ἱεραὶ ψαλμῳδίαι.

Περὶ δὲ τῆς ἁγίας τραπέζης τοῦ μεγάλου ναοῦ πιστεύει ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἁλώσεως ἐπεβίβασαν αὐτὴν εἰς πλοῖον ἀπαῖρον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως κομίσῃ εἰς τὴν Φραγκιάν, ἵνα μὴ περιπέσῃ εἰς τοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ τὸ μεταφέρον αὐτὴν πλοῖον ἐναυάγησε, καὶ ἡ ἁγία τράπεζα κατεποντίσθη ἐν τῇ Προποντίδι. Ὅσον δὲ καὶ ἂν ταράσσηται ἡ θάλασσα ἐκείνη ὑπὸ τῶν ἀνέμων καὶ ἀφρίζωσι τὰ κύματα, ὑπεράνω τοῦ μέρους ὅπου κεῖται ἐν τῷ βυθῷ ἡ ἁγία τράπεζα τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐπικρατεῖ τελεία γαλήνη καὶ ἀναπέμπεται εὐωδία. Ὅταν δ' ἀνακτηθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις, θὰ εὑρεθῇ καὶ πάλιν ἡ ἁγία τράπεζα καὶ θὰ στηθῇ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, ὅπως τελεσθῶσιν ἐπ' αὐτῆς τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἐκ νέου εἰς τὸν χριστιανισμὸν ἀποδιδομένου ναοῦ.

Τὴν δὲ πρώτην λειτουργίαν θὰ τελέσῃ κατὰ τὰ πιστευόμενα ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἱερεὺς ὁ ἱερουργήσας τὴν τελευταίαν πρὸ τῆς ἁλώσεως νύκτα. Καθ' ἣν ὥραν εἰσήρχοντο οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, λέγει ἡ παράδοσις, δὲν εἶχεν ἀκόμη τελειώσει ἡ λειτουργία. Ὁ ἱερεὺς ἔλαβεν ἀμέσως τὸ ἅγιον δισκοπότηρον,

ἀνέβη εἰς τὰ κατηχούμενα, καὶ εἰςέδυσεν εἰς θύραν κλεισθεῖσαν αἴφνης ὄπισθεν αὐτοῦ. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἔγεινεν ἄφαντος, οἱ δὲ θελήσαντες νὰ κυνηγήσωσιν αὐτὸν Τοῦρκοι μάτην ἐπειράθησαν νὰ κρημνίσωσι τὸν ἐγερθέντα τοῖχον. Θέλημα δὲ θεοῦ εἶνε νἀνοίξῃ ἡ θύρα ἀφ' ἑαυτῆς, ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα. Ἐξ αὐτῆς δὲ θὰ ἐξέλθῃ ὁ κεκρυμμένος ἱερεὺς, ὅπως συνεχίσῃ τὴν διακοπεῖσαν λειτουργίαν, *ὅταν θὰ πάρωμε πίσω τὴν Πόλι.*

Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι παραδόσεις δεικνύουσιν, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀναμένει μετὰ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν ἀνάστασιν τῶν ὑποστάντων τὴν θλῖψιν νὰ ἴδωσιν αὐτὴν κυριευμένην ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὡςεὶ ἡ μακρὰ δουλεία ἦτο δυςόνειρος ὕπνος τοῦ ἔθνους, προωρισμένου καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐξέγερσιν. Δημοτικὸν ᾆσμα ὡς ἑξῆς παριστάνει τὴν μοιραίαν ἅλωσιν ἐπελθοῦσαν παρὰ πᾶσαν προςδοκίαν·

Καλόγρηα μαγείρευε 'ψαράκια 'ς τὸ τηγάνι,
καὶ μιὰ φωνὴ, ψιλὴ φωνὴ ἀπάνωθε τῆς λέγει·
—«*Πάψε, γρηὰ, τὸ μαγειρειὸ, κ' ἡ Πόλι θὰ τουρκέψῃ*».
—«*Ὅταν τὰ 'ψάρια πεταχτοῦν καὶ 'βγοῦν καὶ ζωντανέψουν,*
τότες κι' ὁ Τοῦρκος θενὰ 'μπῇ κ' ἡ Πόλι θὰ τουρκέψῃ ».
Τὰ 'ψάρια πεταχτήκανε, τὰ 'ψάρια ζωντανέψαν
κι' ὁ ἀμηρᾶς ἐσέβηκεν ἀτός του καβαλλάρις.

Ἀλλ'οὐχ ἧττον ὑπάρχει καὶ παραλλαγὴ τῆς παραδόσεως ταύτης, δι'ἧς ἐπαναφέρεται ἡ ἐλπὶς εἰς τὰ βεβαρημένα στήθη τοῦ Ἕλληνος. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην τὰ ὀψάρια δὲν ἐτηγανίζοντο ὑπὸ καλογραίας, ἀλλ' ὑπό τινος καλογήρου τοῦ ἁγιάσματος Μπαλουκλῆ. Εἶχε δὲ τηγανίσει αὐτὰ ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους, ὅτ'ἐλθών τις πρὸς αὐτὸν παρεκέλευσε νἀφήσῃ τὸ τηγάνισμα, διότι οἱ Τοῦρκοι εἶχον κυριεύσει τὴν Πόλιν. «Ποτὲ δὲν θὰ πατήσουν οἱ Τοῦρκοι τὴν Πόλι, εἶπε τότε ὁ καλόγηρος. Τότε θὰ πιστέψω αὐτὸ, ἂν αὐτὰ τὰ 'ψάρια τὰ τηγανισμένα ζωντανέψουν ». Ὡς ἐκ θαύματος δὲ τὰ ὀψάρια ἐζωντάνευσαν καὶ ἐπήδησαν εἰς τὴν θάλασσαν ἢ εἰς τὸ παρακείμενον ἁγίασμα. Πιστεύει δὲ ὁ λαὸς, ὅτι τὰ ὀψάρια ἐκεῖνα εὑρίσκονται ἐν αὐτῷ καὶ μέχρι τῆς σήμερον *μισοτηγανισμένα* καὶ *ζωντανὰ*, καὶ ἀναμένουσι τὴν ἡμέραν τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καθ' ἣν θὰ ἔλθῃ ἄλλος καλόγηρος νἀποτηγανίσῃ αὐτά.

Τὴν δ' εἰς αἰσιωτέρας ἐλπίδας εὐθὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν τροπὴν τῶν προτέρων ἀπαισίων μαντευμάτων μαρτυροῦσι τὰ πιστευόμενα ὑπὸ τοῦ

λαοῦ περὶ τοῦ τελευταίου βασιλέως. Εἰς τὴν πίστιν ταύτην συνετέλεσαν πρότεροι χρησμοὶ καὶ ὁράσεις καὶ παραδόσεις περὶ βασιλέως πένητος μέλλοντος νὰ διασώσῃ τὴν Πόλιν. Ἐκ τῶν τοιούτων χρησμῶν

ΤΟ ΑΓΙΑΣΜΑ ΤΟΥ ΜΠΑΛΟΥΚΛΗ

καὶ παραδόσεων ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἀβεβαιότητα περὶ τοῦ τρόπου τοῦ θανάτου τοῦ τελευταίου βασιλέως καὶ τὴν κοινὴν καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς ἀπιστίαν περὶ τοῦ θανάτου ἐπιφανῶν ἡγεμόνων, πρὸς ὧν τὸ ὄνομα συνδέεται ἡ τύχη τοῦ ὅλου ἔθνους, ἀπέρρευσεν ἡ πίστις περὶ τῆς ἀθανασίας τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶνε κατὰ τὴν πεποίθησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ νεκρὸς, ἀλλὰ μόνον νεκροφανής· ὅτ' ἔπεσεν ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς μάχης ὁ ἵππος αὐτοῦ, ὅτε εἷς Ἀράπης ἐσήκωσε τὴν σπάθην, ὅπως κτυπήσῃ τὸν βασιλέα, ἄγγελος Κυρίου κατελθὼν ἥρπασεν αὐτὸν καὶ ἔκρυψε βαθέως εἰς τὴν γῆν ἐντὸς σπηλαίου παρὰ τὴν Χρυσόπορταν, τὴν αὐτὴν ἐκείνην χρυσῆν πύλην, δι' ἧς εἰσήρχοντο ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἀκμῆς τοῦ Βυζαντίου νικηφόροι οἱ βασιλεῖς καὶ δι' ἧς εἰσῆλθον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ μετὰ τοῦ Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου καταλύσαντες τοὺς Φράγκους πορθητάς.

Ἐκεῖ μένει ἀκόμη ἐν τῷ ἄντρῳ ὁ *μαρμαρωμένος βασιλιᾶς*, ὁ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΟΡΝΑΡΟΥ
ΚΑΤ' ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΤΙΣΣΙΑΝΟΥ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑι

προσδοκώμενος σωτὴρ τοῦ ἔθνους. Ἐκεῖ δὲ κατοικῶν κρυπτὸς ἄγγελος, ὅταν ἔλθῃ ἡ πεπρωμένη ὥρα, θὰ ξεμαρμαρώσῃ τὸν βασιλέα, ὅστις θὰ εἰσέλθῃ νικητὴς εἰς τὴν Πόλιν ἀπὸ τῆς Χρυσοπόρτης καὶ κυνηγῶν τοὺς Τούρκους θὰ ἐξώσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν Ἀσίαν, εἰς τὴν Κόκκινην Μηλιὰν τῆς παραδόσεως, τὸ Μονοδένδριον τῶν Βυζαντινῶν. Ἡ δὲ ἧττα τῶν Τούρκων θὰ συνδεθῇ μετὰ φόνου πολλοῦ, καὶ τὸ αἷμα θὰ σχηματίσῃ λίμνην, ἐν ᾗ θὰ δύναται να κολυμβήσῃ μοσχάριον. Τοιαύτη ἡ ἐκδίκησις δι' ἧς θὰ ἀναγεννήσῃ τὸ γένος ἐξεγειρόμενος ὁ καθεύδων βασιλεύς.

ιγ'

Ἀντὶ ἐπιλόγου.

Ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ὑπῆρξε βεβαίως ἡ ἐσχάτη σκηνὴ τῆς τραγῳδίας τοῦ δουλουμένου ἑλληνικοῦ γένους. Ἔμενεν ἀκόμη ἀνυπότακτος ἡ Πελοπόννησος ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ Κωνσταντίνου Δημήτριον καὶ Θωμᾶν καὶ ἡ Τραπεζοῦς ὑπὸ τοὺς τελευταίους τῶν μεγάλων Κομνηνῶν, τὸν Καλοϊωάννην καὶ τὸν ἔπειτα διαδεχθέντα αὐτὸν Δαβίδ. Ἀλλὰ καὶ τούτων εἶχεν ἤδη σημάνει ἡ τελευταία ὥρα. Ἀπηλλαγμέναι δὲ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ ἤδη ἀπὸ μακροῦ εἰθισμέναι εἰς τὴν πολλῷ ἐλαφροτέραν αὐτοῦ ὑπὸ Ἑσπερίους δυνάστας καθυπόταξιν ἔμενον αἱ Ἀθῆναι μετὰ τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Λεβαδείας, ἡ Εὔβοια, αἱ Κυκλάδες, ἡ Ῥόδος, ἡ Λέσβος, ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κύπρος, ἥτις ἀπὸ τοῦ οἴκου τῶν Λουσινιανῶν μετέστη εἰς τοὺς Βενετοὺς διὰ τῆς ὡραίας Βενετῆς Αἰκατερίνης Κορνάρου, τῆς συζύγου Ἰακώβου τοῦ Γ'. Ἀλλὰ καὶ αὗται αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ἔμελλον μοιραίως νὰ περιπέσωσι ταχύτερον ἢ βραδύτερον εἰς τοὺς Τούρκους, ἀποβάντας ἐν τέλει τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος κυριάρχους τοῦ συνόλου τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν.

Καὶ παρῆλθον μὲν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς εἰς τοὺς Τούρκους καθυποτάξεως τῆς τελευταίας τῶν χωρῶν τούτων, τῆς Κρήτης, διακόσια ὅλα καὶ τεσσαράκοντα [illegible] ἀλλ' ἡ πτῶσις τοῦ Βυζαντίου ὑπῆρξεν οἵαν εἴδομεν αὐτὴν θ[illegible]
τῶν λογίων καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τραῦμα θανάσιμ[illegible]
εἰς τὴν δουλείαν τὸν ὅλον ἑλληνισμόν.

Ἀλλὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν ἦτο προωρισμένον εἰς θάνατον. Ἐν ἀγωνιώδει νεκροφανείᾳ τεσσάρων σχεδὸν αἰώνων, ἀριθμουμένων συλλήβδην ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ τὰ πάτρια ἀγαθὰ, τὴν θρησκείαν, τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἔρωτα τῆς ἐλευθερίας. Ἐπ' αὐτῶν δ' ἐρειδόμενοι οἱ Ἕλληνες καὶ δι' αὐτῶν ἐνισχυόμενοι ἠδυνήθησαν νὰ παρασκευάσωσιν ἑαυτοὺς πρὸς νέαν ἀναγέννησιν, πρὸς νέον στάδιον ἐθνικοῦ βίου. Καὶ τὰ μὲν δεινὰ τῆς δουλείας τοὺς πολλάκις διὰ τῶν αἰώνων διαστάντας ἥνωσαν θαυμασίως διὰ τῶν κοινῶν παθημάτων καὶ τῶν κοινῶν πόθων ἐν τελείᾳ συνειδήσει τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος, ἥτις ἔδωκεν εἰς τοὺς τυραννουμένους τὴν δύναμιν τῆς ἐθελοθυσίας καὶ τὸ μένος τοῦ μαρτυρίου. Οἱ δὲ ἡρωικοὶ ἀγῶνες, δι' ὧν ἀνεκτήθη τέλος ἡ πολυπόθητος ἐλευθερία, καταπλήξαντες δικαίως τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, ἀπέληξαν εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ νέου ἑλληνικοῦ βασιλείου ὡς πρώτου σταθμοῦ καὶ ἀπαρχῆς τῆς παλιγγενεσίας τοῦ ὅλου ἑλληνισμοῦ, προσδοκῶντος τὴν ἕνωσιν αὐτοῦ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς ἑλληνικῆς δυναστείας.

Ἡ δὲ ἱστορία τῶν θυσιῶν ἐκείνων καὶ μαρτυρίων τοῦ τουρκοκρατουμένου ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν ἡρωικῶν ἄθλων, δι' ὧν ἀνδραγαθήσας ἀνεγράφη καὶ πάλιν εἰς τὴν χορείαν τῶν πεπολιτισμένων λαῶν, εἶνε ἀξία γνώσεως καὶ μελέτης οὐχ ἧττον τῆς τῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς ἐπολίτισε τὰ ἔθνη καὶ ἐπρωταγωνίστησεν ἔν τε τῷ ἀρχαίῳ καὶ μεσαιωνικῷ κόσμῳ. Διὸ τὴν συγκινητικὴν ἀφήγησιν τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων τούτων, ἥτις δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς προπαιδεία τοῦ γένους πρὸς τὴν τελείαν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν, ἐπιφυλασσόμεθα νὰ περιλάβωμεν εἰς ἰδίαν συγγραφὴν, δι' ἧς θέλει συμπληρωθῆ ἡ ὅλη ἱστορία τῶν τυχῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ.

ΠΙΝΑΞ
ΤΩΝ ΕΝ ΤΩι ΕΚΤΩι ΤΟΜΩι
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝ ΤΩι ΚΕΙΜΕΝΩι

ΕΙΚΟΝΕΣ ΟΛΟΣΕΛΙΔΟΙ

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ ΕΝ ΤΩι ΠΕΜΠΤΩι ΤΟΜΩι

Ἐν σελ.	63	στ.	4	ἀνάγνωθι	*Βουλγάρων* ἀντὶ *Βυζαντίνων*	
»	153	»	5	»	*Βάρδας*	» *Πέτρος*
»	173	»	15	»	*αὐτῶν*	» *αὐτοῦ*
»	»	»	»	»	»	» »
»	200	»	29	»	*1004*	» *1104*
»	203	»	11	»	Μετὰ τὴν λέξιν *Τραχανιώτην* πρόσθες τὸν *Ἀλέξιον Ξιφίαν καὶ τὸν Ἰωάννην Κουρκούαν*	
»	258	»	21	»	*ἕνδεκα μηνῶν* ἀντὶ *ἑνὸς μηνὸς*	
»	341	»	17	»	*ἐνάτου*	» *τρίτου*
»	356	»	28	»	*δώδεκα ἐτῶν καὶ ἑπτὰ μηνῶν* ἀντὶ *ἕνδεκα ἐτῶν καὶ ἓξ μηνῶν*	
»	366	»	10	»	*Κομνηνὸς* ἀντὶ *Σκληρὸς*	
»	369	»	4	»	*βασιλείαν* » *βασίλειον*	
»	432	»	1	»	*εἴκοσι καὶ ἐννέα (48 π. Χ.)* ἀντὶ *τριάκοντα (49 π. Χ.)*	
»	509	»	31	»	*1118* ἀντὶ *1188*	

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ ΕΝ ΤΩι ΕΚΤΩι ΤΟΜΩι

Ἐν σελ.	95	στ.	4	ἀνάγνωθι	*Ἰσαάκιος Ἄγγελος* ἀντὶ *Ἄγγελος Ἰσαάκιος*	
»	97	»	29	»	*ἐκνίκησις* ἀντὶ *ἐκνίκησι*	
»	348	»	21	»	*122*	» *122a*
»	788	»	3	»	*τοιαύτη*	» *τοιαύαη*
»	793	»	27	»	*1424*	» *1224*
»	795	»	28	»	*Β'*	» *Α'*
»	815	»	8	»	*εἰκοσιτέσσαρας χιλιάδας* ἀντὶ *εἰκοσιτέσσαρας*	
»	828	»	22	»	*Εὐγένιον* ἀντὶ *Εὐγένιου*	
»	923	»	12	»	κάτωθεν τῆς εἰκόνος *ἔμπροσθεν* ἀντὶ *ὄπισθεν*	
»	941	»	16	»	*συγκειμένης ἐξ* ἀντὶ *ἐξ*	
»	942	»	32	»	*Θεόφιλος*	» *Νικηφόρος*
»	977	»	18	»	κάτωθεν τῆς εἰκόνος *ΚΛΟΝΤΖΑ* ἀντὶ *ΚΛΟΥΝΤΖΑ*	

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟΥ ΕΚΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

